

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

PATROLOGIÆ CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1543) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT:

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXISTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS. INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER
CANTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS
POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTIS DETECTIS, AUCTA; INDICI-
BUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUTORES ALIQUIS MOMENTI SUBSEQUEN-
TIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM
PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATRIAM SIGNIFICANTIBUS,
ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD
TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;
DECENTIS ET AMPLIUS LOCI PLETATA INDICIBUS ACCURIOR SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS
SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM,
DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ulla EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUBIOS INDICIBUS IMMENSIS
ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLI M TALIS TALISVE PATER,
VERUM ETIAM UNIQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISIO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO
INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT ORVIUM
QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOGIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ
VERBUS, A PRIMO GRÆCÆSUS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.
FOTIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTEREM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS,
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIVEQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSUS CONSTANTE
SIMILIS, PRETH EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE RACTENS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ETATIS
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORI M.

SERIES LATINA PRIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE LATINÆ
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliotheca cleri universa,

SIVE CURSUM COMPLETORIUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. LATINA,
JAM PENITUS EXARATA, QUOD PRIMAM SERIEM VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT. MOXVE
POST PERACTOS INDICES STABIT, AC QUINQUE-VIGINTI CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS
MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPLICITUR, ET AD NOVEN ET CENTUM
VOLUMINA PERVENIT, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE
ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. I TRAIQUE VIGESIMA QUARTA DIE DECEMBERIS 1860 OMNINO APPARUERAT. NUM-
QUODOQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERIE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLEMNITATE EMITIT; UTRO-
RIQUE VERO, UT PRETH ILLIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM,
326 VOLUMINIBUS PRO AMPLIORI EDITIONE ET 272 PRO MINORI ABSQUE INDICIBUS CONSTANTEM, COMPARET NECESSE ERIT;
SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLIUM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETH ÆQUANT. ATTAMEN, SI QUIS
EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERBAM, TUM QUODOQUE VOLU-
MEN PRO NOVEN VBI PRO SEX FRANCIS OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES SERIEBUS PATROLOGIÆ NONDIUM EXCUSIS APPLICANTUR.

PATROLOGIÆ LATINÆ TOMUS CIV.

S. AGOBARDUS, EGINHARDUS ABBAS, CLAUDIUS TAURINENSIS,
LUDOVICUS I COGNOMENTO PIUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÈ EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE. NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIS.

THE INSTITUTE OF MEDICAL STUDIES
10 SIMCOE PLACE
TORONTO 6, CANADA.

DEC - 5 1961

2104

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM IX. ANNUS 840.

S. AGOBARDI
LUGDUNENSIS EPISCOPI,
EGINHARDI ABBATIS
OPERA OMNIA

JUNTA EDITIONES GALLANDI, BALUZII, BOUQUETI, PERTZII, ETC., NOVISSIME
AD PRELUM REVOCATA.

ACCEDUNT

CLAUDII TAURINENSIS

OPUSCULA QUÆ SUPERSUNT, AD COLLECTIONES ANTONII, TROMBELLI, MAIL,
MABILLONII, RICH- SIMONIS, LABBEI, RECOGNITA.

TOMUM CLAUDIUM

LUDOVICI I COGNOMENTO PII
NEC NON FILIORUM EJUS

SCRIPTA, DIPLOMATA SCILICET ECCLESIASTICA ET EPISTOLÆ,

EX VARIIS COLLECTIONIBUS HAUSTA, DIGESTA SECUNDUM ORDINEM CHRONOLOGICUM, ET NUNC PRIMUM IN
UNUM COADUNATA.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ.

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 10 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PEIT-MONTROUË, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

1864

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULU IX. ANNUS 840.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CIV CONTINENTUR.

S. AGOBARDUS EPISCOPUS LUGDUNENSIS

Liber adversus Felicem Urgellensem. — Liber de Insolentia Judaicorum. — Sancti Agobardi, Bernardi et Eaof, episcoporum, epistola de Judaicis Superstitionibus. — Consultatio de baptismo Judaicorum mancipiorum. — Epistola De cavenda societate Judaica. — Liber adversus legem Gundobadi. — Liber de Privilegio et Jure sacerdotii. — Liber de Grandine et Tonitruis. — Liber adversus Fredegisum. — Epistola ad proceres palatii contra præceptum impium de baptismo Judaicorum mancipiorum. — Epistola ad Bartholomæum episcopum de quorundam illusione signorum. — Epistola ad Matfredum procerem palatii, deploratoria de injustiis. — Epistola ad clericos et monachos Lugdunenses de modo regiminis ecclesiastici. — Liber de imaginibus sanctorum. — Liber de Dispensatione ecclesiasticarum rerum. — Liber de divinis Sententiis. — Sermo exhortatorius ad plebem. — Flebilis epistola de divisione imperii Francorum inter filios imperatoris. — Liber de Comparatione regiminis ecclesiastici et politici. — Liber apologeticus pro filiis Ludovici Pii imp. adversus patrem. — Chartula ad Lotharium Aug. — Epistola ad Ebboneum episcopum Rhemensem, de spe et timore. — Liber de divina Psalmodia. — Liber de Correctione Antiphonarii. — Liber adversus Amalarium. — Carmina. Col. 29-351

EGINHARDUS ABBAS

Vita et conversatio gloriosissimi imp. Caroli regis Magni. — Annales Laurisenses et Eginhardi. — Epistola. — Historia translationis BB. Marcelli et Petri. — Chartæ. — Appendix. 351-609

CLAUDIUS TAURINENSIS EPISCOPUS.

Prefatio in libros Informationum litteræ et spiritus; liber primus Informationum. — XXX Questiones super libros Regum. — Prefatio in Catenam super S. Mattheum. — Prefatio in Commentarios suos ad Epistolas B. Pauli apostoli. — Prefatio Expositionis in Epist. ad Ephesios. — Enarratio in Epist. ad Galatas. — Expositio Epist. ad Philemonem. — Brevis Chronica. — Excerpta quaedam ex Commentariis in Epistolas B. Pauli apostoli; Elogium S. Augustini. 609-927

LUDOVICUS I COGNOMENTO PIUS.

Diplomata ecclesiastica. — Epistola. 979-1331
Index in sanctum Agobardum. 1331-1345
Ordo rerum. 1345-1352

S. AGOBARDUS,

EPISCOPUS LUGDUNENSIS.

NOTITIA HISTORICA IN SANCTUM AGOBARDUM.

[Galland. Biblioth. vet. Patrum.]

Satis multa de Agobardo scriptores ad nos. Fuit A ille natione Gallus, et ortus est anno 779, ut a Mabillonio docemur (a). Mox Hispaniam petiit, inde digressus anno 785, in Narbonensem Galliam delatus est. Anno 815 cum Leidrado sese in monasterium Suessionense contulisset, sed Lugdunensi administranda praefectus est, quam anno insequenti 817 tanquam propriam Leidrado vita functo obtinuit ad annum usque 840 vel 841, quo viii Idus Junias (b) apud Sanctonas vitam cum morte commutavit. Anno 818 edito ad imperatorem Ludovicum libro, Felicis Urgellitani errores confutavit. In Judaeorum petulantiam acrius desavit, datis etiam ex Lugdunensi synodo an. 829 litteris supplicibus ad ipsum imperatorem.

Lothario et Pippino filiis adversus Ludovicum patrem aperte arma moventibus (c), ab anno 835 ac deinceps varia fortuna usus est. « *Agobardus enim a fide principis avulsus, accendit consilio juvenem Lotharii animum. Convocatur concilium, ubi de eripiendo patri diademate audacissime quisque caute-* B *dit* (d). » Anno 834 excluso a Gallis Lothario a Ludovico patre, Agobardus sese illi erroris comitem junxit. Neque facti apologia omnibus rhetoricae pigmentis ornata, neque probitas viri cetera virtutibus clari efficere potuerunt quin deponeretur (e) in conventu ad Theonis Villam anno 835, cui tamen nullus alius suffectus est. Anno 837, relicto Lothario, in Galliam reversus Ludovico iterum reconciliatus est, quem anno 840 vel 841, ad Rhenum prosecutus, apud Sanctonas diem obiit superamam.

Nemo est qui scientiam ac doctrinam Agobardi non commendat, Massonus, Fabricius, Baluzius, Caveus, alii. Illius opera forte fortuna invenit Massonus apud quemdam Lugdunensem bibliopolum, mox dilaceranda, nisi vir eruditus e manibus ejus arripisset, qua postea vulgavit Parisiis anno 1605. Hunc subinde imitatus Stephanus Baluzius anno 1666, novam eorumdem Operum editionem notis C

adornatam diligentissime procuravit. Nos Baluzianam editionem iterum excudendam decrevimus.

Scripta Agobardi recensent Dupinjus et Caveus : qui tamen iniquior est aliquanto in eum propter libellum de Picturis et Imaginibus. Cum enim caeteri omnes, Massonum puta, Baluzium, Raynaudum, Mabillonium, Coittium aliosque eminentes profecto naris homines, Agobardi dicta emolliiri ac in bonum sensum accipi posse contendant, Caveus solus in alia omnia abissi malevit. Nihil tamen vel Hereules contra duos. Nam illud satis constat : 1. Gallos per ea tempora divisos in hac parte fuisse diversis studiis (f). 2. Caucum secundum conc. Francofurt. an. 794, in quo Patres illi videntur Nicenam synodum secundam damnasse, nusquam reperiri nisi in cod. S. Remigii, in quo et intrusus videatur aliena manu (g). 3. Veritas maxime Francos, ne imperium quod ad illos pervenerat, ex eo quod imaginum cultum maxime luiti et patrocinati fuerant, ut apud historicos est in confesso, ad Graecos iterum relaberetur, si apud illos cultus earum restitueretur. Non igitur Francorum mens erat leonoduliam impugurare sensu a catholicis Occidentalibus intellecto; sed rem suam agebant quo modo cunque poterant, etiam traducendo cultum illarum tanquam a Graeca synodo ad veram latram revocatum. Erant igitur qui politica ratione Nicenam concilium admittendum non esse vellent, erant qui et religiosa, tametsi a veritate aberrante. Quid mirum ergo si Agobardus, in religiosa animi sententia caeteroquin vehemens, ratus fortasse revera latrae cultum imaginibus decretum fuisse a synodo Nicena, et ut Francorum imperii utilitati serviret, longius aliquanto quam par erat in verbis abruptus fuerit? Plura videsis apud laudatum Berardum. Nihil ergo mirum si Agobardus *sancti* nomine censetur in veterum Martyrologiis, cum et revera pius esset admodum, nec contra verum imaginum cultum sentiret, in principem vero humanitus peccaverit.

(a) Itin. Ital., sect. xv, pag. 68.

(b) Ado in Chron. ad an. 815; Hugo Floriae in Chron. ad an. 841, et Chron. S. Remigii Divion.

(c) Uspersgens. in Chron.

(d) Papyrus Massonus in Vita Agobardi.

(e) Aventia. Ann. Bojar., lib. iv.

(f) Videsis Berardum in Can. Gratian., part. 1, cap. 45, et part. II, cap. 71, ad can. 6, dist. 37.

(g) Baluz., ad Capit. tom. II, pag. 755.

BALUZII PRAEFATIO

EDITIONI SUE OPERUM SANCTI AGOBARDI PRAEFIXA.

Proximo anno, cum Lupi abbatis Ferrariensis opera ederentur, conquestus sum; aquantulum de indiligentia incuriaeque Papirii Massoni in edendis

D veterum scriptorum lucubrationibus. Nunc vero in principio hujus praefationis lubet deplorare meam sortem, quod iterum de viro clarissimo conqui

eogor, et id quidem acrius ac vehementius quam factum est in Prefatione ad Lupum. Nam si quis unquam scriptor habitus est indiligenter, id profecto contigit Agobardum; cum certum sit nullam ferme lineam esse in editione Massoni, qui primus illum edidit, que non aliqui diversum habeat a veteri codice quo Massonus utebatur; adeo ut Lupus, aliqui conspurcatisimus, emendatissimus fuisse videatur in comparatione Agobardi. Itaque cum magna viri fama sit, plurimumque se illi debere quotidie profiteantur homines eruditi; plenum alicui opus ac plane periculosum mihi suscepisse videor, qui negligentiam ejus incriminamque prodere destinaverim. Sed tamen illa spes me solatur, quod tu ac tui similes, lector erudite, dabitis lubenter ventam huic mee audacie, huncque laborem meum aequi bonique consuletis, cum intellexeritis necessarium prorsus fuisse hanc curam meam; id quod facile tibi persuadebis, lector, postquam ex collatione hujus nostrae editionis cum Massoniana agnoveris quam deformatus antea decoloratusque fuerit Agobardus, innumerisque promodum locis videris emendatum.

Damus igitur tibi novam Agobardi editionem, emendatam ad fidem codicis quo Massonus est usus, quem nobis ex bibliotheca Regia subministravit vir illustrissimus Nicolaus Colbertus episcopus Lugdunensis. Ac ne quis dubitet quin is sit sirepsus Massoni liber, haec in fronte codicis scripta sunt manu illustr. viri Jac. Augusti Thuanii: *Ex libris Papirii Massoni. Tum manu Joannis Baptistae Massoni, qui librum illum bibliothecae Regiae dono dedit, ista tuncdem litteris adjecta sunt: Haec Agobardi opera ms. a Papirio Massano in lucem edita, ad majorem illius editionis fidem bibliothecae Regiae dodo dedit ego Joan. Bapt. Massonus, regis elemosynarius, Papirii frater, xvi Julii, anno salutis millesimo sexcentesimo decimo octavo. Le Masson. Quod ideo visum est adnotare, ut omnibus constet hanc nostram editionem esse procuratam ad fidem ejusdemque codicis quo Massonus utebatur. Magnam porro gratiam debemus omnes Massono, ob servatum Agobardum. Nam cum is, ut ipse scribit in epistola ad Ecclesiam Lugdunensem, Lugduni in vico Mercium libros quaereret, et apud compactorem librorum versaretur ejus rei causa, compactorque ille Agobardi codicem in membranis perscriptum veteribus notis dilaniare paratus esset, eorumque ad eam carnificium manu teneret, vitam illi redemit Massonus, numerato videlicet pretio libri.*

Præterea admonendus es, lector, non adeo scrupulosum fuisse me in hac editione, ut non interdum auctorem hunc nostrum emendaverim ex ingenio, ubi occasio tulit, id est, ubi turbata videbatur Agobardi sententia in veteri codice, emendatioque facilis et obvia erat. Quos errores cum librarii esse viderem, non vero Agobardi, optimum factu putavi si tollerem: nec puto quemquam, cui mens sana sit, agere laturos. Quanquam si emendatio quæpiam sic tentata videretur alicuius momenti, non dissimulavi emendationem esse meam, ne quem hic deciperet vetusti codicis auctoritas. Præcipue vero hanc regulam constantem ac summa fide servavi in libris editis in causa discordii inter Ludovicum Pium imperatorem filiosque ejus, quos libris emendavi ad fidem codicis manuscriptorum; aut si quid ex recepta lectione mutavi proprio Marte, non tacui inter notas. Res enim videbatur esse magni momenti.

Exhibet autem hæc editio, præter vulgatas jam olim Agobardi lucubrationes, librum ejus adversus

A quatuor libros Amalarii de divinis Officiis, hæcenus ineditum: qui quoniam modo ad me pervenerit, paucis expeditum. Forte vir clarissimus Antonius Vion Hierovalis, ut est prout erga hæc studia animo, mecum communicavit schedam quorundam, in qua continebatur elenchus nonnullarum lucubrationum quorundam veterum scriptorum, quæ nondum editæ fuerant, et exstare dicebantur penes clarissimum virum Petrum Franciscum Chiffletium presbyterum e societate Jesu, qui nunc Divione ennumeratur. Et erat scriptus elenchus nam Chiffletii. Tum ego plurimum confidens de humanitate viri, epistolam ad eum scripsi, eumque rogavi ut exemplum Agobardice illius lucubrationis ad me mitteret, ut cum cæteris clarissimi scriptoris Operibus edi posset. Fecit lubens, ac statim misit. Interim ea de re scripti ad clarissimum virum, quo ego amico gloriabar, Franciscum Solleschum Clapierium patricium Lugdunensem, qui nuper e vita excessit apud Lugdunum. Is ergo cum intellexisset veterem codicem unde Chiffletius hunc librum descriperat, exstare in quibusdam Petri Marnesii senatoris Gratianopolitani canonice Viennensis, viri clarissimi ac nobilissimi, ac divini humanique juris, ut scribebat Clapierius, callentissimi, cum ad se deferri curavit Lugdunum, et hinc Lutetiam ad me statim pro sua erga me amicitia transmisit, ut mox dicam.

B Enimvero putabam hanc editionem posse incipi statim post Pascha, ac perfici demum mense Junio. Sed spes habendi codicis Marnesiani, quam certam faciebat Clapierius, moram huic negotio attulit. Accessit huic incommodum malum multo gravius, ingens oculorum morbus, adeoque gravis, ut etiam timeretur mihi fuerit ne oculos perderem, aut saltem alterutrum amitterem. Sed Dei providentia factum est ut huic quoque malo finis optatus daretur. Itaque postquam ex hac agritudine emersi, neque enim audio dicere convalescisse me, delatus est ad me liber Marnesii, is ipse nimirum quem Chiffletius viderat. Nam in eo scriptum erat librum fuisse ex bibliotheca monasterii Bonevalensis in diocesi Viennensi. Prima ergo mihi cura fuit ut librum Agobardi adversus Amalarium conferrem cum apographo Chiffletii; tum, ut librum de privilegio et jure sacerdotii, qui in eo quoque codice scriptus erat, cum editione Massoni similiter conferrem. Contuli etiam, ut hoc quoque obiter moneam, epistolam Aviti episcopi Viennensis cum editione Sirmondi, meliori forte luce aliquando donandas. Et non ita multo post remissus est liber ad Clapierium, domino suo bona fide reddendus.

C Addidi autem huic editioni, ne quid hic deesse conqueri posses, lector, epistolam Papirii Massoni ad Ecclesiam Lugdunensem, itemque præfationem ejus ad Agobardum, et synopsis Operum Agobardi. Verum illud te monere velim, permulta esse in his Massoni lucubrationibus, quæ neque conveniunt moribus sæculi Agobardici, neque congruunt historiæ illorum temporum. Sed hæc ad vivum excutere non loquens. Si quid tamen illic repereris quod notis nostris contrarium sit, existimare omnino debes id totum esse contrarium veritati.

D Hæc sunt, lector, de quibus te monendum esse putavi. Vides autem dare me sedulo operam ne fallam expectationem tuam. Nam qui proximo anno promiseram novas editiones nonnullorum veterum scriptorum, et in his Agobardi, fidem meam, quam tibi obstrictam sciebam, vel hac editione liberare volui.

ELOGIA DE AGOBARDO.

Ex epistola Ludovici et Lotharii AA. præfixa concilio A Paris. anni 829.

Tertio vero apud Lugdunum; ubi AGOBARDUS, Bernardus, Andreas, Benedictus, Agericus, cum suffraganeis suis, similiter conveniant.

Ex præcepto Ludovici et Lotharii imp. pro monasterio Besuensi, quod editum est a clariss. viro domno Luca Dacherio in tomo I Spicilegii, pag. 507.

Sed et constitutionis chartulam, quam ipse (id est Albericus episcopus Lingonensis) una per consensum metropolitani sui AGOBARDI archiepiscopi et suffraganeorum suorum, necnon et cleri sibi subjecti, et quorundam laicorum nobilium confirmaverat, nobis ostendit, etc. . . . Actum anno ab incarnatione Domini octingentesimo trigesimo, indictione 8, epacta 15.

Ex charta Alberici episcopi Lingonensis pro eodem monasterio, edita ab eodem Dacherio, pag. 509.

Ideoque per consilium archiepiscopi nostri AGOBARDI, et consentientibus coepiscopis nostris, necnon et piissimis nostris principibus, seu omni clero, necnon et omnibus fidelibus Ecclesie nostrae, addidimus de episcopatu nostro villas his nominibus, etc. . . . *Infra:* Actum Lingonis civitate publica. In Christi nomine AGOBARDUS Lugdunensis Ecclesie archiepiscopus subscripsi.

Ex præcepto Ludovici Pii imperatoris pro monasterio Aianensi, quod ab eodem Dacherio editum est in notis ad Guibertum abbatem B. Mariae de Novigento, pag. 625.

Proxime accidit AGOBARDUM archiepiscopum ad nostram devenisse presentiam, iudicans nobis quomodo eo presente et Nibridio archiepiscopo, sine mora omnes pari consensu Tructesiatum super vos elegissetis abbatem.

Vetus auctor Vitæ Ludovici Pii imperatoris, ad annum 855.

Transegit ergo imperator maximam partem hiberni temporis Aquisgran, indeque profectus est ad Theodonisvillam ante Natalem Domini; ubi etiam populus, cui præceptum fuerat, adventit. Ubi consistens, contra quosdam episcopos de sui dejectione conquerebatur. Sed cum quidam in Italiam confugissent, quidam vocati obedire noluisse, solus Eho eorum qui impetebantur adfuit. Qui cum rationis reddendæ causa super talibus urgeretur, causabatur se solum relicto omnibus, in quorum presentia hæc facta fuerant, urgeri. At vero cæteri episcopi, cum obtenderent necessitatem presentie, excusarent autem voluntatem innocentie, idem Eho tandem moleste ferens talibus extediari, consilio petito aliquorum episcoporum, ipse in se quamdam confessionem prædicavit; contraivitque se et indignum sacerdotio; et irrevocabiliter eo abstinere iudicavit, quod et episcopis et per eos imperatori contradidit. Quo facto, AGOBARDUS Lugdunensis archiepiscopus, qui evocatus ad satisfactionem venire distulit, cum ter esset evocatus, ab Ecclesie præsulatu semotus est, cæteris, ut diximus, in Italiam fugientibus.

Idem auctor ad annum 856.

Proximum huic placito conventum imperator in pago Lugduensi habuit tempore æstivo, in loco qui vocatur Stramiacens, cum Pippino et Ludovico filiis. Nam quod Lotharius non adfuit, invalentia ægritudinis supradictæ obfuit. In quo causam Ecclesiarum Lugdunensis atque Viennensis vacantium ventilari fecit: eo quod episcopi dudum illarum, AGOBARDUS quidem jussus ad rationem non venerit reddendam,

Bernardus autem Viennensis adfuerit quidem, sed rursus fugam inierit. Sed hæc quidem res imperfecto remansit, propter absentiam, ut prædictum est, episcoporum.

Walfridi Strabi versus ad Agobardum episcopum Lugdunensem.

Dum vivit ter senos habuisses temporis annos,

Ad vos nomen iit, o Pater alme, meum.

Pervenisse scio, quando rescripta recepi,

Quæ magni nobis instar amoris erant.

Si meministis enim quia nam meminisse potestis,

Gaudeo, et ut memoris sitis ubique rogo.

Ipse amor ardet adhuc animis, vique ipsa voluntas

Visidit temet, atque tuo ore frui.

Æthiopum si regna calens [F. colens], si rura Sa-

[Bæa

Liquit regina, ut Salomona petat;

Cur nos non potius, quibus altera regna parantur,

In solo auctoris semper amore sumus?

Nam, fateor, si certa mihi nunc opto dicitur

Ut capiam mundi dona vel ingenii;

Otia liberius verum secora sciendi

Aurea quam sacra, sed peritura, sequar.

At de flore novo, qui vos penes ortus odorem

Prodit ubique sui, hæc loca rumor alit.

Flora venit quondam, dum singula quæque deorum

Sunt affata jugis prata thymumque gerens.

Huic Flore inclius sententia Christicolarum

Attribuit quidquid dogmate et ore viret.

Nam hic Flurus florem sequitur de germine Jesse,

Et tradit quo laetans atulit ille homini.

Quæ tam segnis erit, donis ingrata supernis,

Quæ se hoc non sponte neclare pascat apes?

Floreat haud flaccens hic flos, et florea flagrans

Spiramenta ferat semper ubique Deo,

Donec iu astriferas porrecta cacumina sedes

Frigat, et fructum jam sine fine habeat.

Cedant ambrosiæ, rosa, lilia, spica, crocusque,

Soavita cuncta simul. Hujus amor placeat.

Hoc fruar, hoc utar, fovear, delecter, abundem;

Auditur et visu hujus alar, docear.

Del quandoque Deus nos mutua dona vicissim

Impertiri. Aliquid pars utriusque metet.

Munere divino precor o sine fine valeat,

Mitentes vestræ dulcicia scripta vicis.

Ado Viennensis in Chronico, ad an. 810.

Bernardus Viennensis episcopus erat, et Leifradus Lugdunensis, qui initio imperii Ludovici imperatoris Suessionis monasterii locum petiit; et in loco ejus AGOBARDUS ejusdem Ecclesie episcopus, consentiente imperatore et universa Gallorum episcoporum synodo, episcopus substitutus est. Quod quidam defendere volentes, dixerunt eundem venerabilem Agobardum a tribus episcopis in sede Lugdunensi, jubente Leifrado, fuisse ordinatum. Sed canonica auctoritas est in una civitate duos episcopos non esse, nec vivente episcopo successorem sibi debere eligere; ac idcirco illa quæcumque causa regulæ Ecclesie præteriri in tanto ordine fixæ non debent.

Idem auctor ad an. 815.

Bernardus adhuc et AGOBARDUS Viennensem Ecclesiam regabant. Qui ambo apud imperatorem delati, desertis Ecclesiis in Italiam ad filium imperatoris Lotharium se contulerunt; et postmodum, piis imperatoribus agentibus, Agobardus Lugdunensem, Bernardus Viennensem sedem recipit. Post paucos annos Agobardus apud Sanctonam in expeditione regia positus defungitur.

Floboardus, lib. II Hist. Rhem., cap. 20

Anno incarnationis Dominice octingentesimo tricesimo quarto Lotharius tertius convento fratrum suorum ac plurimorum fidelium patris imperatoris, fuga lapsus, patrem suum adhuc ab ingressu ecclesie sequestratum dimisit. Cui quo later alios etiam quidam episcopi, fautores ipsius in adversitate patris sui, relictis contra sacras regulas sedibus suis, perreuerunt, Iesse videlicet Ambianensis et Heriboldus Autissiodorensis, Agobardus Lugdunensis, et Bartholomaeus Narbonensis episcopus.

Ex Chronico Hugonis Flaviniacensis.

Leidradus vero in initio imperii Ludovici imperatoris Snessioneuse monasterium petiit; et in loco ejus Agobardus substituitur ejusdem Ecclesie chorepiscopus, consentiente imperatore et omni Gallicanorum episcoporum synodo. Quod quidam defendere volentes, dixerunt eum a tribus episcopis in sede Lugdunensi iulente Leidrado fuisse ordinatum. Hic igitur Agobardus et Bernardus Viennensis apud Lu-

A dovienim accusati, desertis Ecclesiis in Italiam ad Lotharium se contulerunt. Sed agentibus piis imperatoribus uterque sedem suam recepit. Et post paucos annos Agobardus apud Sanctonas in expositione regia defungitur.

Ex eodem Chronico, ad annum 841.

Eodem anno Agobardus Lugdunensis episcopus obiit.

Ex Chronico S. Benigni Divionensis, edito a R. P. Phil. Labbeo, ad an. 840.

Hoc anno, sanctae memoriae Agobardus Lugdunensis episcopus obiit viii Idus Junii.

Ex Martyrologio Ecclesie Lugdunensis.

viii Idus Junias, Lugduni, Agobardi episcopi et confessoris, vulgo S. Agob.

Ex Martyrologio ms. monasterii sancti Claudii.

viii Idus Junii. Depositio beati Agobardi Lugdunensis episcopi.

PAPIRI MASSONI PREFATIO AD AGOBARDUM,

EDITA ANNO MDCV.

Sanctae et illustri Luodunensi Ecclesiae Papius Massonus jurisconsultus salutem.

Sed Antonio Vero Caesare, Gallie urbes facile principes, et quae praeter ceteras pre-stare dicebantur, erant Luodunum et Vicina, ad confluentes Rhodani et Araris notissimum fluminum site; ubi Claudium Caesarem Suetonius, et ante eum Seneca, natum praedicant. Et Luoduni quidem nundinae celebrabantur, quae propter frequentiam hominum ex omnibus eo gentibus conueniant, magna ubique fuit, laudari praedicarique consueverant. Eusebius Caesariensis libro quinto ecclesiasticae Historiae superiora commemorat: simul ait Plotinum beatissimum virum, illic urbis episcopum, anno aetatis nonagesimo et amplius, pro Christo multa passum, in carcere in quem a militibus confectus esset, excessisse e vita. Nec multo post Deus illi preclarum successorem de lit Irenaeum, vite sanctitate et scientia admirandum, ut Opera ejus ostendunt, idque idem scriptor multa de eo et illustra referens narrat. Post quem magni nominis fuit Verissimus, is qui Sardicensi synodo interfuit solus ex episcopis Galliarum, et inter ceteros ei subscripsit. Jam venio ad Eucherium, cujus nomina aethere sup-erant, celeberrimo Joanni Cassiano, qui Leonis Magni Romano Ecclesiae pontificis temporibus vixit. Is enim duobus locis de eo honorificentissime loquitur, ut et Hilarius Arelatensis in Vita Honorati decessoris sui, et multo post Florus Luodunensis, vir egregie doctus, cujus epistola et Agobardi exstat ad Bartholomaeum Narbonensem episcopum. Sequitur Viventolus, praestantissimus sanctissimisque vir. Hic Luodunensis episcopus, cujus doctrinae fuerit non solum ipsa, sed et aliorum de o scripta testantur, inquit Agobardus: qui cum perierint, ut adhuc alicubi lateant, de successoribus ejus mihi dicendum est. Rone Agobardus, patria Gallus, Leidradi Norici doctique viri successor fuit in episcopatu Luodunensi, temporibus Ludovici Pii Caesaris regisque Francorum, ejusque exauctorationi apud Snessiones Belgicae secunda populus in monasterio sancti Medardi prelati anno, in ipse scribit, octingentesimo tricesimo tertio. De qua et Theganus chorepiscopus Trevirorum eadem aetate scripsit. Et curiosi lectores utramque conferre poterunt. De Thiberto atque rege, de Pipino, agit Agobardus, de Carolo Magno, ut qui in ejus funere epigramma scripsit, de uxoris Ludovici, Ermingarde, et Juditha pulcherrima illius temporis femina, etsi eas

nominatum non attingit; de illis ejusdem Caesaris Lothario, Ludovico, et Carolo puero; de regibus Burgundionum Gondobado, et Sigismundo, illiusque iniquissimam legem in pernicium mortalium excogitatum rationibus et argumentis firmissimis testimonisque veterum plane convellit. Exstant Burgundionum leges, unde illam funestissimam possis eruere. Vixit vero sub Gregorio quarto Romano pontifice, cujus partes et Lotharii Caesaris designati nimium fortasse aut acris quam vel oportuit, vel debuit, tactur, praesertim adversus patrem benignissimum regem, et quo nemo unquam melior aut justior fuit. Ceterum qui partes ejus adversus parentem secuti erant, in gratiam tandem restituti sunt, et inter ceteros Agobardus; cujus usus est in magnis regni negotiis, quibus ille occupatus in Santonis juxta Oceanum decessit. Iudicio qui tem magno praeditus, et divina scientia instructissimus graviter et acerrime scripsit, ut opera ejus fidem faciant; relictia, propter sanctimonium et eruditionem, immortalis nominis sui gloria, praesertim apud Ecclesiae filios, et alumnos suos, quorum mores et disciplinam pene jaacentem ad intervertum excitavit. Contra Felicem Urgellitanum episcopum scripsit, ut et Paulinus Aquileiensis, et alter incerti nominis, sed vir doctissimus, qui septem contra eundem libros conscripsit, quos manu scriptos super legi et a laicis sum. Episcopus praeterea Bernardo Viennensi, Nibridio Narbonensi, et successori ejus Bartholomaeo, de quo supra diximus, Eiboni quoque Rhenorum epistolam scripsit magnificientissimum et desideratissimum Dominum Patrem et filium appellans, et Eaoi, cujus sedem propter penuriam auctorum nondum scire potui, Hildino quoque sacri palatii antistiti, et Wale abbatibus sanctissimis et beatissimis viris, et Adalardo atque Helic-chari reverendissimis scribit, ab abates illos vocans, quorum ille in agro Parisiorum insigui monasterio Dionysii profuit, et qualis quantumque esset editio librorum notum fieri etiam curavit. Judaeae genti sibi omnino moleste infestaeque scripsit, perstringens eos, multasque inauditas eorum fictiones adversus Christum Jesum egregie refellit. Mathedo praestantissimum atque illustrissimo viro etiam rescribit; Gertruem, et Fredericum, atque Eyrvardum perstringens et accusans, quod illi se ostendissent Christianis formidabiles, Judaeis autem mites. Et Mathedi quidem tempus mortis traditur in Vita Ludovici. Synodus aliquot in Gallia habitas refert,

et queritur duobus locis de Romanis clericis et aliis quibusdam, qui canones Gallicanos ut inutiles et superfluos adhibebant, legatice Romanæ sedis absentibus et in iussu Cesaris convocatas easdem synodos jactabant. Græcorum errores de imaginibus et picturis manifestissime detegens, negat eas adorari debere: quam sententiam omnes catholici probamus, Gregorice Magni testimonium de illis secumur. Divisionem quoque imperii a Lu'ovico factam perscribit; quæ apud Walafridum Strabum, etsi non eisdem verbis, exponitur. De tonitru et tempestatibus, falsaque insanientis populi opinione agit, ut ante eum Maximus Taurinensis in sermone et homilia fecerat, Theodosii Junioris temporibus. In disputando autem utitur divinorum librorum testimonium, ex veteri sacrorum translatione, interdum et Hieronymi, quod ideo nonnisi volumus, ne quis intempestive turbetur, neve existimet aliquid a me vel additum vel mutatum; quod nefas semper existimavi, bonam fidem auctoribus debere æquissimum putans. Testimonia Patrum ubi opus est adducit atque exhibet, divi Cypriani, Hilarii, Hieronymi, Ambrosii, ut ipse ait, doctrina et sanctitate præcipui, Augustini, Leonis, Symmachi, Viginti, Pelagii secundi, Gregorii Magni, et Gregorii secundi, Alchimi Aviti Viemensis episco-

pi, quem doctorem orthodoxum et faciundum dicit fuisse; postremo Bedæ, hunc gentis Anglorum hominem suo tempore non mediocriter doctum prædicat. Ex Græcis, Athanasii, Cyrilli, Theodoret, Proculi, Joannis Chrysostomi, Eusebii Casertensis, atque aliorum. Clementem Romanum pontificem et Silvestrum, quos citat, præterire nolimus, etsi a libita hujusmodi præfatione, licet fidem libri judicentur apocryphi, plerique tamen ex his testimonium inveniuntur a doctoribus usurpata. Ex profanis autem scriptoribus nullius testimonio utitur, præterquam Prisciani grammatici. Habet ergo, sancta et illustris Lugdunensis Ecclesia (quando ita Eusebium se vocat, imo illustrissimam appellat), nulli gratiam, et civica corona observatum civem me donato. Nam cum apud vos in vico Mercium libros quærerem, inique in eum esset Stephanus Verdicus, nunc mortuus, et apud compactorem librorum versaremur ejus rei causa, illeque Agobardi codicem in membranis perscriptum veteribus notis diligenter paratus esset, cultrique ad eam carnicifundam manu teneret, vitam illi redonamus, quod felix fastidium fuit.

Bene vale. Lutetie Parisiorum, kal. Januarii 1605.

PAPIRII MASSONI

DE VITA AGOARDI EJUSQUE DOCTRINA BREVISSIME SYNOPSIS.

Obscura fuit istius episcopi multis sæculis vita; obscura, inquam, non ingenii et acuminis penuria, neque numeris ignobilitate, sed temporum nebulis. Habet Amandus suos testes; habent Engilbertus, Ionas, Walafridus cæterique contemporanei sua lumina; hic vero paucæ, imo fere nullæ, nisi ea quæ vel necessitas historie interserit, vel ipsius voluntia furtim et quasi perperam retegunt. Habemus tamen ex Adone primis incrementis initiatam fuisse presbyterio; et propter ipsius vitæ et doctrine integritatem ad chorepiscopatus dignitatem evectum; mox Ledorad in Suessoniaco monasterium concedente, ad fastigia primatiæ Lugdunæ sublatum, consentiente imperatore, et universa Gallorum episcoporum synodo, ubi in veste et sarcina tantæ sublimitatis multos annos sine crimine transegit, perpetuis scholæ et linguæ certaminibus aggressus Judæas synagogas. Sed labes unica fulgentem multa gloria sanctam obs' uravit. Cum enim Clotarius odio et furis noverca, nomine Judith, filia Welfi comitis, a clavo imperii universi removeretur, machinator clam et aperte contra patrem, animosque utriusque gentis, laicæ et ecclesiasticæ, in excidium sceptri paterni abripit: inter quos Agobardus a fide principis avulsus, accendit consilio juvenem Clotarii animum. Convocatur concilium: ubi de eripiendo patri clademate audacissime quisque contendit. Hac specie invadit Cesarem, et erepta corona, eundem in monasticam solitudinem conjicit. Galli formidant, nec patiuntur tantam fieri patri injuriam; movent arma, restitunt imperatorem; vocant filios, Pippinum et Bernardum, quorum ope Clotarius ad

erandam et exorandam veniam cogitur. Auctores consilii queruntur puniendi. Ecclesiastici ejus turbæ fomites deprehenduntur; aufugium in Italiam, et Ebonem ad Saxonios compulsi imperator. Agobertem Lugdunensem nihilo secius curia pontificum movet: deponitur; cæteros quoque in Italiam claspos per omnium sacerdotum religiones devovet. Post hæc primo solis die Quadragesimæ velut nondum ab injusta sacrificulorum execratione solutus, rursus a septem Archimystis solemnî ritu bene precantibus, lectis de libro supplicantis faustis bonisque omnibus, cum maxima omnium qui aderant lætitiâ, populo acclamante, feliciter expiatur. Quasi vero in potestate hominis sit, in arcaque sive vitro, sicuti genius ater magico susurro clausa teneatur æterna illa majestas, ut nutu nostro vel claudat vel aperiat cælos b.

Turbæ ejusmodi et vitæ pacatæ discrimina averunt animum a scribendo, ut deinceps hunc Evangelii, ecclesiæ reparandæ, numeri obeundo intentus sit. Quo anno natus, nescitur. Scitur ipsum natum aurea Caroli Magi ætate, illustrum et doctissimorum Apollinum alumna, floruisse ætate argentea Ludovici; exstinctum vero inter ferrea filiorum Ludovici certamina, apud Sanctonas, in expeditione regia, inter ipse omne genus excidii imperii habentis ruinas concellebat. Præfuit oratorio dicendi genere, et imprimis Scripture memoria. Habuit illustres contemporaneos, philosophia et theologia claros, quorum volumina terimus, Bineracum archiepiscopum Rhemensem, Haimonem episcopum Halberstati, Rabanum, Walafridum Stra-

^a Conrad., abb. Usperg., in Chron.

^b Aventinus, l. iv. Anal. Bolorum.

^c Ado Viemensis, sub an. 815.

bum, Claudium Taurinensem de Adoratione imagi-
num, Jonam Aurelianensem Hilitarium et Amala-
rium Heliprandum episcopum Toletanum, Engilber-
tum, etc., et pterosque alios, quos reticemus. Gra-
ves tractavit materias, quarum synopsi subji-
cimus.

Synopsis primi voluminis adversus dogma Felicis.

Imperio Caroli Magni et Ludovici Caesarum, e
summis Pyrenæi apicibus emersit quidam episcopus
Origelæ ab Aragonia, vir aliquin circumspexus,
et subtilitatis Hispanicæ non indigus : qui Nestoriae
sectæ jam diu fulgore Evangelii exstinctæ semina
ab inferis excitavit. Objurgatur primo et convinci-
tur ab Heliprando Toletano episcopo. Inde ad Rati-
sbonæ compescenda ejus insolentia concilium trahi-
tur ab imperatore. Tertio Romam; ubi prostratus
ad limina D. Petri, hæresim agnoscit coram Adriano pontifice. Postremo cum iterum sua figmenta
chartis exarasset, convenitur ab Agobardo, vincit-
ur, proficitur errore. Post ejus obitum, funda-
menta dogmatis diruit, Patrum et Scripturæ au-
toritate. Hæc sunt Felicis fundamenta.

I. Est e Nestorio : Dux in Christo separate per-
sonæ, quæ duplicem filium sive Christum consti-
tunt; alterum in carne, alterum in verba. Istum
non fuisse crucifixum, sed esse Filium Dei, natura,
veritate, proprietate, genere, nativitate, substantia;
illum, nempe incarnatum, fuisse passum, et esse
Filium Dei gratia, electione, voluntate, placito,
predestinatione, assumptione, adoptione.

II. Ut filium Dei naturalem, esse omnia essen-
tialiter, æternitatem, sapientiam, etc. Ut hominem,
omnia quæ illi insunt, esse accidentia, puerum, pro-
phetam, etc., quæ sunt accidentia illi secundum
dispensationem carnis, non propria secundum po-
testatem divinitatis: in humanitate esse solum sa-
cerdotem, in divinitate vivificatorem.

III. Unde sequitur Virginem esse alio modo ge-
nitricem divinæ, alia modo humanæ nature. Pro-
pria, humanitatis; gratia vero, divinitatis.

IV. Et quemadmodum Christus et Ecclesia vo-
cantur unum, nec sunt una persona, unumque sup-
positum; sic quamvis dicatur Verbum carnem fa-
ctum esse, et esse unum, non sunt tamen unica hy-
postasis.

Et hæc sunt fœdæ voces quibus Ille Hispanus ille te-
nebris Christi lumina ausus obvolvère; quas noster
Gallus egregiis enervat argumentis.

I. In Christo duas quidem naturas, sed in unam
hypostasim unamque personam substantialiter uni-
tas : et inde non solum humanitatem, sed totum Chris-
tum fuisse passum, divinitatem clavis confixam
suo modo impassibili, sine sensu, sine passione.

Ideoque non duos filios, sed unicum in duabus
naturis, sine confusione hypostaticum, filium Dei
natura, proprietate, substantia; non autem gratia,
cum sit coæternus Patri. Neque predestinatione,
quia Pater non est prior ipso tempore, nec natura,

* Hoc capite lege *Ebon*, non *Eaor*.

sed origine. Nec adoptione, quia secum exstisset
aliquando alienus a Deo. Nec assumptione, quia as-
sumens et assumptus sunt idem. Sed unicus natu-
ralis Filius Dei. Et quemadmodum quilibet homo,
anima et caro, est una persona; sic Christus una
persona. Verbum et homo.

II. Ex tali unione fieri, ut ea quæ sunt carnis,
fiant divinitatis. Nam si caro est propria Verbi,
cur nomina carnis non erunt propria ei. Ideoque
cum carnem sumpsit, omnia carnis propria sibi
fecit; ita ut secundum utramque naturam sit et
vivificator, et pontifex, etc., sicut secundum utram-
que animæ et corporis, totus homo dicitur ratio-
nalis, dicitur puer, philosophus.

III. Et per consequens, Virginem fuisse matrem
utriusque naturæ, divinæ etiam, sine qua caro
nunquam fuit incarnata, totumque Christum incar-
natum genuisse.

IV. Quoad unionem Christi cum Ecclesia, impa-
rem esse cum incarnatione. Nam illa cum fiat, saltem
spiritu, non corpore, fide non carne, voce non
actu, amore non copulatione, ex infinito persona-
rum numero cum aliquo capite mystico, non po-
test dici vera unio, unio inquam incarnationis, quæ
fit ex duabus naturis et substantiis in unam perso-
nam.

Et hæc sunt argumenta, quibus Agobardus vim et
nervum dogmatis Feliciani confregit.

II volum. De insolentia Judæorum.

C In adversis nulla gens abjectior, in prosperis in-
solentior Judæorum. Beneficio Casaræ majestatis
locus pacis et moræ datus ipsis in Gallia fuerat,
Lugduni potissimum. Sed ubi dulcedo pacis paulu-
lum eos laxat ab incommodis fugæ, strunt artes,
adulantur aulicis nobilissimis, eosque pecuniis de-
vincunt. Et sic obliquis fraudibus indicula a clemen-
tissimo subripiunt adversus Ecclesiæ Lugdunensis
episcopum, qui avertelat populum ab his.

Ne dividerent mancipia Christiana Judæis.

Ne mulieres Christianæ cum eis sabbatarent.

Ne diebus Dominicis operarentur.

Ne Quadragesima cum eis pranderent et eandem
carnes ederent.

Ne carnes immolatas ab ipsis emerent, vinumque
Deorum biberent.

Insectantur eum, singulosque Christianos ad suas
synagogas blanditiis et ampullatis patriarchicæ di-
gnitatis elogiis rapiunt; insolescunt, et contra morem
Christianos servos emunt. Agobardus queritur apud
Casarem, artes retegit, auctores consilii aperit, petit-
que medelam tantæ ruinæ; pollicitus se Scripturæ
testimoniis eorum vitam, mores et superstitiosum
vite genus depicturum.

III vol. De Judaicis superstitionibus.

* Abominandæ gentis Judæicæ pervicaciam ritus-
que a veritatis semita alienos effecisse apud Patres
antiquos in canones de cavendo contubernio, cou-

victu, copulatione ipsorum componerentur, fuisse A hic disserit Agobardus, in tanto odio habuisse ut illustrissimus ille Ambrosius mortem citius optarit, quam maceriam templi Judaici reedificare.

I. Seniores clerici, qui convivio Judaico interfuerint, excommunicantur per annum. Juniores si præsumpserint, vapulanto.

II. A cæna usque prima Pascha per plateas ne ambulato. Secus, a iudicibus distinguntur.

III. Nullus Christianus Judæo servus esto, sed dato xii solidorum pretio liberator.

IV. Si quis ad Judaicum dogma servum Christianum illexerit, plectator mancipio, et legali damnatione puniatur.

V. Ne quis Judæus sub tempus Paschatis Christianos convenito.

Causa istiusmodi severitatis est ab eorum rabie, perverciacia atque corruptione doctrinæ, quam tot nebulis Pharisæicæ illæ Deuteroseis obtenderunt, ut nil pene luminis apud ipsos reliquum sit.

Deum esse corporeum, audire et videre.

Corpus hominis ad imaginem Dei factum.

Ex vanis Dei cogitationibus demones creati.

Litteras alphabeti esse sempiternas.

Legem Moisi ante mundum fuisse scriptam.

Plures esse cælos, plures terras, plura inferna.

Deum habere septem tubas.

Petrum apostolum propter hebetudinem sensus Cephæ, id est, Petram fuisse vocatum.

Jesum Christum Tiberii judicio furea fuisse suspensum, sepultum juxta aquæ ductum, et ab inundatione aquarum sublatum, a Pilato per xii lunas quesitum.

Christianos idololâtras vocant, quia sanctos invocant.

Habent præpositos synagogis, qui sanguinem virginis menstruæ discernunt oculis et gustu, mundum vel immundum.

Possunt ambulare duo millia pedum in sabbato.

Unde concluditur quod si separatio ab hæreticis schismaticis fuerit præcepta, tanto magis a Judæis, a concisione, a qua lux evangelicæ fuit omnino extincta; more apostolorum, qui in liminibus excubiabant pulverem pedum, et dicitur anathemate ipsos debebant.

Ad Adalardum, Walam, etc.

Ad frequentes querelas de mania turbæ Judaicæ Ludovici imperator coegit cœtum episcoporum, ubi causam Christianæ Ecclesiæ egit Agobardus, sed perperam, etc., timore præpeditus. Scribit jam ad nobiles Patres, causam inopiæ mentis rejicit in timorem. Deinde carptim consulit istos episcopos quid agere debeat de mancipiis Judæis qui ad Christianum baptismum amore Christi illiuntur, utrum eos suscipere an rejicere debeat.

Epistola ad Nibridium.

Conneclit superiori querelam, et commovet istum patrem omnesque episcopos, ut unanimi consensu

^a Vide Hist. Burgund.

serpentem in dies labem Judaicæ communionis extinguant, ne eorum Ecclesiæ exstinguatur.

Ad imperatorem.

Quia iste tractatus est ἀκρίβος, affigendum putavi hunc titulum.

De impietate duelli contra Gundebadicam legem, quæ vult ensibus non iudicio causas dirimi.

^a Cum omnes unum sinus in Christo, unitate fidei, affectus, religionis, impium est pacem unanimem prelio dirimere, et in litibus, gladiis vitam impetere, ubi æquitas iudiciorum, testium oculi et integritas, possunt supplere. Adde quod lex illa non est nec Mosaicæ, nec evangelicæ, imo a fœdissimo et infensissimo Christi hoste inventa, ut non testibus, aut veracium testimonio, sed ferro et igne lites discutiantur. Agobardus ergo compellat benignissimum imperatorem, ut e regno tam scelestam consuetudinem abolendam curet.

VII volum. De Jure sacerdotii.

Confabulatur cum coepiscopo Bernardo diserte admodum, et Patribus multa, sed plura e Scriptura.

I. Sacerdotium esse omnium qui fide membra sunt summi sacerdotis.

II. Et quamvis illa vox latissime pateat, tamen ut est vox ministerii, proprie pertinere ad sacerdotes designatos, cujus initium fuit in Abele, Caino, Noe, Abrahamo, cæterisque Leviticæ tribus Nazaraïs, sine ullo discrimine honorum et malorum.

III. Quia non respicitur in sacerdote meritum, sed vis ministerii; non persona, sed dignitas personæ; non integritas, sed officium.

IV. Ita ut bonus laicus non possit exsequi quæ malis episcopis, neque sacramenta et rem ecclesiasticam, sine perniciæ animæ, ut Oza.

V. Quæ sunt baptisina, et confectio corporis et sanguinis Christi, etc.; quæ cum nec honorum meritis, nec malorum fraude possint nec meliorari, nec deteriorari, sed Spiritus virtute perficiantur, debent ab omnibus æqualiter honorari, sive a bonis, sive a malis percipiant sacerdotibus.

Quorum quatuor sunt genera. Primum, *amandum*, qui bene et vivunt et docent. Secundum, *tolerandum*, qui bene docent, et non admodum bene vivunt. Et isti sunt audiendi, non imitandi. Tertium, *condemnandum*, male viventium et ignorantium. Quartum, *anathematizandum*, bene vel male viventium, sed male docentium. Et illi omnino relinquendi.

De grandine et tenebris.

Inventerat in vulgus tetra opinio et supersticiosa de grandine et procellis, quas magnum incantamentis cieri putabant. Hæc vocabant *Auran levatitiam*; quod multiplex infirmat ratione argumentisque, quibus circumvolvitur ejusmodi tenebriones et veneficos. 1. A turpissimo hominum mendacio, qui tribuant homini quod solus Dei est. 2. A mendaciæ natura intrinseca, quæ illi inutilitatem. 3. A testimonio Scripturæ. Loci Scripturæ motus tempestatum Deo tribuunt, non Moysi, non Samueli, etc., non Jamni Manrique

venedictis. Ergo falso isti attribuant vaffibus tempe-
 statum motus. 4. Ab explicatione ejusdem Scripturæ.
 Nam licet Deus effundat procellas, sive per angelos,
 sive per Moſem Eliſumque, non ſequitur eos a ſe,
 ſed per miniſterium, concitaſſe. 6. Ab harmonia et
 teſtimonio totius univerſi. Omne univerſum agnoſcit
 auctorem et motorem Deum ſolum, non ergo crea-
 turis. 7. Si honi Iſraelita poterunt eviſſe grandines
 ſuper malos, mali quoque potuiſſent ſuper
 bonos, quod Reges Chanææ nunquam effecerunt.
 8. Si hoc poſſent mali, poſſent infenſos quoſque
 ſibi procellis obruere. 9. A natura flagellorum
 corporumque cœleſtium, quorum proprium eſt ob-
 temperare non homini, ſed auctori naturæ. 10. A
 natura hominis, qui ignorat ſecreta ætheris. 11. A
 pendula veneficorum fide, qui propterea nil exorant
 a Deo. Et alia multa conatur e corde populi delere
 ſigmenta, jamdiu conſuetudine impreſſa, præſertim
 illud quod circumferebatur de Grimoaldo Beneven-
 torum duce (qui tranſmiſſis per pulverem hominibus
 effecit ut boves omnes morerentur), ut genuinum
 Evangelii characterem inſculpant.

Ad Fredegisum abbatem.

Fredegisus abbas iſta contra Agobardum aſſerebat
 dogmata.

I. Chriſtum vere fuiſſe humilem, et quatenus hu-
 milem, ſeſe errabundum cognoſſe.

II. Omnem Scripturam enim omnibus interpretibus
 canonicam, neque eos nunquam erraſſe in grammatica.

III. Sanctum Spiritum inſpirariſſe prophetas et apo-
 ſtoliſtis tum conceptus internos, et extrinſecos voces
 ipſas in ore formariſſe, ut aſine Balaam

IV. Alicubi certo loco animas eſſe creatas, inde-
 que ad corpora demigrare.

V. Aliud eſſe Deum, aliud Veritatem.

VI. Omnes antiquos patriarchas non fuiſſe Chri-
 ſtianos; nec Chriſtum fuiſſe in Veteri Teſtamento.
 Reſponſiones Agobardi hæc ſunt.

Ad I. Chriſtum habere quidem naturam corporum
 noſtrorum, non originem, et inde habere impecca-
 bilitatem; ita ut licet ſeſe humilem reddiderit, id
 inclinatione miſerationis, non evacuatione poteſtatis
 fecerit, abolendo peccata aliæna, non conſtitendo pro-
 pria.

Ad II. Auctoritatem Scripturæ indubitabilem, ejus
 nempe quæ canonica eſt. Ex interpretibus, LXXII
 primum, dein Hieronymum. Aliquos explodendos de
 Judæis: Aquilam, Theobolon, Symmachum, Didymum.
 Expoſitores ita legantur, ut præcant Scripturæ,
 non cum *judicandi libertate*, ſed cum *credendi neces-
 ſitate*, expoſitores vero, non cum credendi neceſſitate,
 ſed cum *judicandi libertate*. Ipſos erraſſe in gram-
 matica, non malitiæ, nec imperitiæ, ſed ratione con-
 deſcenſionis.

Ad III. Exemplo Moſis et Aaron, quorum alter
 propheta vocem habuit impeditiorem quam Aaron
 qui non erat propheta: apoſtolorum qui promulgant

A Evangelium, non in pompa eloquentiæ, ſed in virtu-
 te Spiritus.

Ad IV. Quartum inſirmitat locis Scripturæ et philo-
 ſophiæ.

Ad V. Quintum a natura Dei, quæ nil habet divi-
 ſum, ſed totum eſt id quod eſt.

Ad VI. Chriſtum non fuiſſe manifeſtum, ſed ſub
 Levitica veſte a patriarchis cognitum per fidem,
 Scripturam. Patribus, ratione, ab unitate Eccleſiæ, ab
 ortu Adami, uſque ad Chriſtum.

Unde factum eſt ut quamvis eſſent diverſa ſa-
 cramenta, tamen eadem fuerit ſacramentorum ſub-
 ſtantia.

Et licet dicatur Vetus et Novum Teſtamentum,
 non id propterea quod ſit nuper inventum, ſed ma-
 niſeſtatum omni mundo, quod delituerat ſub cortice
 Leviticæ nubis ab origine legis.

*Ad Hilduinum Walam antiſitem, de baptiſmo manci-
 patorum Judæorum.*

a Judæi, tum dolis, tum pecuniis, a Cæſare extor-
 ſerant multa pari Eccleſiæ inſenſa; inter cætera, ut
 nullus Judæorum ſervus abſque placito Judæi domini
 baptizaretur. Inde diræ procellæ inter utramque ge-
 ntem. Agobardus rem hæc epistoſa depingit apud nobi-
 lem alicum, antiſitem, Cæſari gratiſſimum. Queritur
 de novitate edicti. Non permittendum his argumen-
 tis. 1. Propter inſolentiam Judæorum, qui quolibet
 ſervos a lavacro abſterrebant. 2. Propter Dei juſſum,
 qui vult omnes ſalvos, inno mancipia, quibus com-
 mune eſt cum omnibus naturæ et originis vinculum,
 et quamvis corpore mundo ſerviant, vult ipſos ſibi
 obſtrictos latræ mentis contra omnem eogentem
 violentiam. 3. Quia Chriſtus eſt omnia in omnibus,
 et per baptiſmum ab omni ſervitutis jugo liberatur.
 4. Locis Scripturæ expreſſiſſimis. Tandem rogat
 eum ut efficiat apud imperatorem, aut ut edictum
 infringatur, aut ſaltem ſine violentia veniendi ad fi-
 dem libertas ſervis concedatur.

De illuſione ſignorum.

Ingraveſcebat quædam ἐπιδημία, ita ut homines
 quaſi demoniaci caderent. Imo exuſtio quædam pu-
 ſtulaeæ et ſtigmata in corporibus apparebant. Unde
 fiebat ut plebs territa ejusmodi plagis, more gentilitio
 in propitiationem ejusmodi ulcerum offerrent. Bar-
 tholomæus ejus iræ cœlitus demiffæ cauſam petiit.
 Agobardus reſpondet hæc fieri Deo volente. et angelo
 miniſtrante, crudiendis fidelibus, cruciandisque re-
 probis, ut olim per veſicas turgentes et hæmorrhoides
 Ægyptios et Philiſthæos proſtravit; multa quoque alia
 ſubjicit, quæ otio lectoris relinquimus.

Ad Matfredum.

Epistoſa hæc nil aliud depingit quam miſerias ſui
 sæculi a Judæis commotas, qui fuſditus integritatem
 morum et religionis et harmonia: publicæ convulſe-
 rant; et rogat ut qui apud imperatorem plurimum
 poſſet, ejusmodi turbis mederetur.

a Hilduinus abbas monaſterii S. Dionyſi apud Parisium, ſacriſque palatii archiepel.; Conrad. abb.
 Uſpergens.

Ad clerum Lugdunensem, de modò regiminis ecclesiastici.

Exorte inter clericos Lugdunæcos rixæ de administranda Ecclesia, movent Agobardum de scribendo hoc themate. Et primum ab unitate Ecclesiæ, tum membrorum, tum capituli, hortatur singulos ad invicem inveniendam pacem. Ejus hæc sunt actionata.

I. Unitæ sponsæ unicum esse sponsum : qui cum sit essentialiter veritas, pax, justitia, et omne bonum, debet propter se, non propter aliud, diligi.

II. Cujus Ecclesiæ membra non sunt illi qui vicissim dissident, sed qui mutuo conveniunt, et in amorem cultumque ipsius ædificant.

III. Unde fit ut ex illo mutuo amoris et vinculi nexu, Christus et Ecclesia vocentur agnus unus, sponsa una.

IV. Adde quod ex illo interno et æterno connubio agni et agnæ generentur agni et oves; qui efficiunt unicum, inseparabilem, et æterno indissolubilem vinculo agnum, id est, Ecclesiam.

V. Ex illa generatione fit ut quæ sponsa Christi vocatur, Christi vocetur filia; quia quos simul et semel ab æterno pro sponsa duxit, eosdem singulatum et in tempore per Verbum generat. Vocatur frater propter communem naturæ et carnis consortium cum homine.

Vinea, propter multitudinem filiorum. Hortus, propter varietatem et venustatem. Fons, propter exuberantem undique lympharum cœlestium copiam. Fons signatus, propter admiranda et occulta mysteria. Regina, propter imperium in Synagoga, dæmones sectasque universas. Ancilla, propter obedientiam. Mater, propter generationem filiorum. Quæ diversitas nominum, nihil divisum, sed unum sponsum sponsamque unam efficit.

Ista unitas affectus debet invocare ab omni dissidio clerum, ut stato inoneri navet : quod est esse adjutor Dei, non Antichristi.

Eorum qui dissolvunt unitatem, multiplices sunt. Corrupti, qui aperto scandalo unitatem Ecclesiæ conturbant. Hypocrite, simulata justitia. Adulteri, aperte et simulate veritatem corrupendo. Ambitiosi, honoris causa. Mercenarii, lucelli dulcedine. Φθονοι, corda non in sponsi, sed in sui amorem laudemque alliciendo, unitatem Ecclesiæ abscondunt. At verus pastor, veræque pacis custos, abjicit a ministerio ejusmodi portenta, invigilat gregi, sine ignavia. sine imperio, sine simulatione, sine scandalo, pascitque eum secundum omnes formulas sibi a Cesare cœlesti prescriptas. Ut sint tales, hortatur omnes pastores, presbyteros, abbates, si velint esse membra unici capituli, et administrare Ecclesiam secundum mandata divina.

De imaginibus.

Assumpto Decalogi secundo mandato, traetat hic ex professo Agobardus de cultu imaginum. Stupenda suo sæculo imaginum erat superstitio, et circa cultum simulacrorum horrenda dissidia. Prima Nicaea præscripsit adorandas, secunda confirmat. Oriuntur rixæ toto Oriente, quæ sese diffundunt in Galliam.

A Congregatur Francofurti, ubi Nicaea apertis sententiis damnatur.

I. Unus Deus adorandus sine imagine, etc.

II. Nullum exemplum alicubi totis testamentis Patribusque adorandæ imaginis.

III. Esse debere ornamto, delectandis oculis, non instruendis populis, etc.

IIa ætate scribit Claudius Taurinensis de adoratione imaginum. Contra ipsum Jonas Aurelianensis. Plerique concurrunt in eadem materia agitanda. Reges ipsi. Agobardus apertissime, cujus hæc præcipua sunt capita e D. Augustino cæterisque Patribus.

I. Nulla est alia Dei imago quam hoc quod est ipse et secundum quod est ipse, non potest pingi, ideo neque adorari in imagine, nisi in illa quam ipse nobis præscripsit, nempe Christo.

II. Duplici quidem adoratione, externa et interna. Utraque vocatur religio; quia æternæ et æternæ obstringitur æternum et soli Deo; ad quam pertinent δουλεία, λατρεία, cæterique cultus, quatenus sunt nomina religionis.

III. Ubi vero sunt nomina officii et servitutis humanæ, δουλεία potest dici de servis et subditis; εὐσεβεία, de omnibus. Honor de sanctis et martyribus. Pietas de parentibus. At sola religio de Deo, quia soli omnino Deo debetur.

IV. Unde patet neque angelos, neque sanctos ullo religionis adorandos cultu, præter æternam Dei imaginem, quæ se mediam inter homines Deumque constituit.

V. Angelos : I. quia beati sunt beatitudine aliena; 2. quia nolunt offerri sibi ejusmodi cultus; 3. quia per hoc a dæmonibus discernantur.

VI. Sanctos : quia non sunt sancti nisi sanctitate Spiritus, lumine nisi a summo lumine, dii nisi a Deo; æquique mirabilia, non et causæ, sed ut media et instrumenta; ideoque relictis illis, longius ad lumen æternum devolandum.

VII. Quorum nihilominus memorias, vestigia, si qua sunt, sive in scriptis, sive in corpore, imo eorum sepulera propter resurrectionem, vitant, imitationem honoramus. Non tamen ipsis templâ aut altaria construimus, sed soli Deo.

VIII. Adorationis enim hæc lex est ut nulla creatura, nullum phantasma a mente de Deo effectum, nullum opus humanum, nec sol exoricens, nec occidens, nec nubes, nec igitur, nec arbores, nec opera hominum, ut sunt imagines. Nam si opera Dei non sunt adoranda, quanto minus hominum, id est, imagines Dei, angelorum, sanctorum !

IX. Neque obicias, non te imaginem, sed rem imagine effectam. Nam objectum terminat adorationem. Adde quod fraus est Satanæ, qui specie hœreris sanctorum, ad idola mentem traducit, et a vero æterno ad carnalia nos demergit.

X. Picture aspectandæ, cum res inanimatæ, oculo externo. Deus interne adorandus. Ille, causa historice, et memorie, non religionis. Deus latræ, dou-

liæ et sempiternæ religionis. Ille sine cura, sine honore, quia nec male nec bene possunt facere. Deus enim spe, cum amore, cum honore et gaudio sine fine.

XI. Adde quod ut abjiciatur omnis superstitio, nulla imago in parietibus ecclesiæ depingenda, nullum simulacrum erigendum; nec ille imagines vocande sanctæ, quia nil est sanctum nisi Dei templum (1 Cor.), ut adoretur unus et verus Deus in sæculum sæculorum. Amen.

De dispensatione totius rei ecclesiasticæ.

(*Præfixus a nobis est hic titulus, et mente auctoris.*)

Convocaverat Ludovicus imperator cœtum amplissimum pontificiæ et laicæ, de reformanda Ecclesia. Inter cæteros præluxere cœtu facies lucidissima, Adalardus et Elizaccharus; ille integritate vitæ et fulgore muneris, hic doctrinæ lumine. Unanimi anima reparandum Ecclesiæ decus conclamant omnes. Agobardus excipit eorum alacres vultus: orat, et pro Ecclesia agit, convertit singulorum animos ad labantem pene Ecclesiæ gloriam; ædificant, erigunt, macerias jam subruentis Jerosolymæ. Inde insilit in laicæ fraudis sacrilegium, qui de pecculatu ecclesiastico conviviunt, et rem Dei rem sacrilegi efficiunt. Probat a primis nascentis Ecclesiæ exordiis, incrementis, accrementis, quibus cœpit ditari, duce Spiritu, statutos canones, qui direptionem rei ecclesiasticæ vetarent, nullique citra conscientiam pernicium concederent ab illis canonibus discedere. Rogat Cæsarem ut medeatur, cœtum ut deprecetur contra sacrilegos Gallos. Excipitur ab Helizaccharo et Adalardo senibus alacriter oratio Agobardi. Moment de hac re imperatorem: qui convocato concilio politiciæ et leviticæ familie, mutas exstinxit discordias quæ de possidenda re ecclesiastica laicos et episcopos conturbaverant. Quia vero quidam erant detractores qui passim de audacia et ignorantia Agobardi rumores circumferebant ejusque dissidii auctorem ipsum promulgabant, Agobardus ejusmodi labem diluit; rei veritate effigiem expressit apud quemdam amicum qui eum de hac re interpellarat. Et inde re nata captat locum scribendi de rebus ecclesiasticis eorumque ministerio, sumptis ex utroque Testamento testimoniis. Ejus summa capita hæc sunt. De sacerdotibus. De decimis persolvendis. De pœna sacrilegi. De honore omni ævo episcopis impenso. De non alienandis ecclesiis, et perpetuas inserit calumnias contra Simonianos. Hæc omnia, quia nituntur locis, non rationibus, lectori do.

Liber de divinis sententiis digestus.

De divinis sententiis contra eos qui putant iudicium

Dei aqua vel igne vel armis patefieri.

Titulus hujusce voluminis non mihi videtur satis congruus. Quia hic est sensus. ^a Duplices modi pergande fraudis occulte et sceleris, ferri et ignis. Primus erat Gundehadi, qui controversias, ubi non erant testes, ferro et armis dirimendas præcepit. Secundus, inveterate consuetudinis. Ubi defebant

A testes, vulgaris purgatio, nempe aquæ frigidae, vel eudentis ferri, adhibebatur. Agobardus tanquam nefandas impugnat, ostendens res occultas nunquam patefieri ejusmodi certaminibus. Hortatur ad pacem, et totam fere ethicam Christianam complectitur.

Sermo Agobardi.

Hæc concio est lepidissima, varia et divinis figuris circumlucida. Habet pro materia Christum. Sed ab illo capite in varias sese diffundit et exspatiatur arenas: De Ecclesia, de ejus meritis, de Antichristo. Quæ quia sunt paulo ἀπεθροδικῶ, relinquo.

De divisione imperii.

Imperii pacis sedulus, memorque ancipitis vitæ exitus, convocato totius Galliæ conventu Ludovicus imperator in tria regna decersit imperium, summamque Lothario contulit; adhibitis omnium juramentis, ut moris est, fidelitatis et obedientiæ. Desciscit Lotharius, patrem invadit. Favent ecclesiastici huic imperatori, cujus obsequiis juramento solemniter fuerant constricti. Quibus cum pater vellet pœnas infligere, Agobardus audacter respondet eum fuisse illius tumultus et dissidii publici causam, eo quod divisisset imperium; et quod est audacius, profertur aperte se obsecuratum Lothario, propter viculum juramenti, etc.

De comparatione utriusque regininis.

Duæ hic continentur epistolæ ejusdem argumenti. Prima ad Cæsarem Ludovicum, quia noster episcopus obtendit causas fuge et moræ. Propter publicos tumultus. Inde insilit in fastigium splendoris imperialis, quod probat subesse pontificiæ majestati, tum ex auctoritate canonum, tum quibusdam Latinorum Patrum testimoniis. Et ideo monet ut venientem in Galliam Gregorium pontificem, mediatorem pacis domesticæ, benigne excipiat, eique humilime sese subijciat.

Secunda sensus est ejusmodi. Defecto Lotharii abripuerat omnem pene Italiam, pontificem, multosque etiam episcopos Gallos, quorum ope patri eriperet imperium. Veri Galli recalcestrant, citant Agobardum, recusat. Habent conventum; ejus hæc fuerunt capita adversum ipsius contumaciam, pro confirmanda Gallicana libertate.

1. Episcopum Romanum, vocandum papam, fratrem, non autem Patrem, neque pontificem.

2. Imperialem majestatem plus posse in adjuvistranda Ecclesia quam pontificiam.

3. Cæsarem non dehonostandum præsumptuosa excommunicatione.

4. Posse numm aliquem pontificem atijci sine injuria sedis apostolicæ.

5. Episcopos in causa fidei jusjurandum præstare solitos imperatori.

6. Agobardum primatem Aquitanie nullam deinceps habituram potestatem in excommunicando, nullamque jurisdictionem in cæteris parochias, si obediret potius pontifici quam Cæsari.

7. Privandum episcopum consortio et honore, qui

^a Institut. juris canon., l. iv, tit. 2. In Historia Burgundiæ.

potius pontifici quam Ecclesie Gallicanæ concilio A
obedierit.

Agobardus ex professo respondet singulis. Confringit quantum potest ista privilegia, propter commune factionis cum pontifice et Lothario consortium. Nititur probare Cæsarem et Ecclesias Gallicas pendere a cathedra. Deinde coniecit omnes turbas et æstus flagrantis imperii, tum in inertiam Ludovici, tum in occultas fraudes reginarum quibus ipse nuperat. Audacissime favet consilio Lotharii, quo erga veroceras usus fuerat. Tandem concitat ejus animum ad pœnitentiam et humilitatem, ut deinceps respiciendo res imperii sit securior.

Publica Ludarici imperatoris pœnitentia.

Rebus pacatis, publico conventu compellitur Ludovicus imperator, propter vitæ antea luxuriam, inertiam, ignaviam, ad publicam pœnitentiam. Agnoscit, orat veniam, ad altare prosternitur; terque quaterque confessus, fluens lacrymis, depositis armis sceptroque, suscepit pœnitentiam per manuum episcoporum impositionem, etc.

De veteri ritu cantandi psalmos in ecclesia, et de correctione Antiphonarum.

(Hæc duo capita non erant disjurgenda, sed in unum componenda, quia eandem prorsus materiam tractant.)

Erupit Lugduni sectarius quidam, qui miras in ritus ecclesiasticos calumnias invexit, nevis aspersit, et hæc sunt.

1. Ecclesiam Lugdunensem a germano cantandi C
ritu deviasse.

2. Antiquos Patres in carmine solitos modulari.

3. Nullam esse rationem cur nocturnæ fiant vigiliæ.

4. Multa esse alia cantica quæ non habentur Scripturis.

Quibus quoque in sua Antiphonaria et Responsoria hæc adjecti blasphemias et portenta.

5. Christum de celo advenxisse humanam naturam.

6. Duas naturas commisceri in unam.

7. Homines suscepisse Christum, quem antea naturali motu cognoverant et desiderarant.

8. Christum per aurem Virginis in locum partus subrepsisse.

Agobardus singula confutat.

Ad 1. Ecclesiam Lugdunensem firmiter in hæsisse B
statutis Leviticæ et apostolicæ legis, ideoque non posse oberrare.

Ad 2. Ecclesiam veterem magnopere respuisse modum canendi psalmorum.

Ad 3. Diurnas et nocturnas vigilias in choro Levitico a Davide constitutas.

Ad 4. Scripturam adeo perfectam, ut nil illi adiciendum, neque detrahendum, sed in eis quæcunque reperiuntur canenda, reliqua vero non.

Cæteraque ejusmodi portenta facili via discepsit, restituit omnimodo et Antiphonario et Responsorio in pristinum lucem.

Et hæc sunt capita doctrinæ Agoberticæ, clara sane, abstrusa, et omni venustate fulgida. Quibus fruatur lector.

^a SANCTI AGOBARDI

EPISCOPI LUGDUNENSIS

LIBER ^b ADVERSUM DOGMA FELICIS URCELLIENSIS,

AD LUDOVICUM PIUM IMPERATOREM.

Christianorum religiosissimo, benignorum benignissimo, mansuetorum tranquillissimo, Christi amatori, ideoque victori ac triumphatori piissimo D
BALUZI

^a Sancti Agobardi. Sancti nuncupationem Agobardo tribuimus post editionem Massoni, et quia celestes ei honores persolvuntur in Ecclesia Lugdunensi, ubi vulgo vocatur *Saint Agob.* Tum et in Martyrologis quoque illarum partium sanctus dicitur. Ac de Agobardo quidem pauca nobis dicenda incumbunt præter ea quæ leguntur inter elogium. Pro nostro tamen more hic vitam ejus delibabimus. Patria Gallum fuisse aiunt, quanquam id non satis constat. Coepiscopus primum Leidradi Lugdunensis archiepiscopi, quem nunc *coadjutorem* vocamus, sed non cum titulo futurae successione, ut ego quidem arbitror. Nam id privata auctoritate facere non potuit Leidradus, neque extra consensum principis, neque aliis tum quam in synodo, sive provinciali, sive generali. Beati illo cedente, ac in monasterio Sæssionensi sese abdicante, Agobardus ad eam cathedram consecratus an. 815, et consen-

Augusto, Domino gloriosissimo Ludovico Imperatori, Agobardus quidam ex ultimis fidelibus servulis vestris, subterrannexum opusculum sincerissimo ac
BALUZI NOTÆ.

tiente, ut ait Ado, imperatore et universa Gallorum episcoporum

^b *Ado. Dogma Felicis.* Titulum hunc fecimus ex elencho librorum Agobardi, qui præfixus est codici ms. Pap. Massoni, in quo sic habetur: *Adversum dogma Felicis libri Agobardi episcopi ad Ludovicum imperatorem.* Nullum enim aliqui titulum habebat hic liber in veteri codice. Et mirari iubet audaciam Massoni qui non contentus inscriptione veteri epistolæ ad Ludovicum Pium, aliam de suo adiecit, tanquam e veteri codice. Sic enim in ipso operum Agobardicorum initio edidit: *Agobardus episcopus Lugdunensis Ludovico imperatori S. D.* Quis non crederet ita scriptum vidisse Massonum in veteri codice? Et tamen nihil illic legitur hujuscemodi.

subtilissimo sacroque acuminis prudentia vestra A aut improbetur. Quia si probatur, illis, quibus
dijudicandum direxi. quod editi vel potius collegi
adversus novam, imo ex veteri a redivivam hæresim,
propter quosdam, quibus illud expedire putavi, sic-
ut ibi latius continetur. Pie igitur rector et domine,
caput orbis, decus mundi, catholicorum omnium
insignis gloriatio, qui illustratis fidei, propagatis
et pacem; b obsecro mansuetudinem vestram, ut
in contemplationem Filii Dei, qui vestrum juvat
imperium, præfatum opusculum perlustrare non
dedignemini, ut vestro acerrimo ingenio probetur

BALEZI NOTE.

episcoporum synodo, i sea, ut apertius loquitur Hy-
go Flaviniacensis, c consentiente imperatore et omni
Gallicanorum episcoporum synodo. i Et animus
erat eam synodum interpretari de ea que eodem
anno celebrata est apud Cabillonem ab episcopis et
abbatibus totius Gallie Lugdunensis. Verum Ada et
Hugo Flaviniacensis satis indicant hanc Agobardi
substitutionem presentie imperatore factam fuisse
in universa sive omni Gallicanorum episcoporum
synodo, id est, in generali ac plenaria synodo epi-
scoporum regni Francie: quod huic Cabillonensi
competere non potest, que provincialis tantum fuit.
Itaque non de alia synodo intelligi potest, quam de
Moguntina, que eodem anno habita est, cui vero
interfuisse Ludovicum imperatorem docet Ivo Car-
nutensis parte ix, cap. 82. Præbit ista Agobardi
substitutio materiam sermonibus, ob violatos, ut
videbatur, vetustos canones; quos illibatos servari
debere contendebant, neque violari posse quacunquo
ex causa. Dupliciter autem peccatum videbatur in
canones. Primum, quia constabat duos unam ec-
clesiam capere non posse. Deinde, quod prohibi-
tum sit ne quis episcopus successorem sibi eligat.
Cessisse tamen contradictores constat. Quam vero
ob causam cesserint, non constat. Ego facile cre-
derem, Agobardum propriis virtutibus et principis
optimi studiis adiutum, prævaluisse adversus in-
vidios; tum etiam quia Leidradus in eum inclinaverat,
vir in aula celebratissimus, et qui novissimo facinore
magnum sibi auctoritatem conciliasse videbatur. Et
exstant plurima exempla ex antiquitate, que
substitutionem illam peragi sibi erant. Incidit autem
Agobardus in pessima et exulceratissimam tempora,
quemadmodum ipse non semel conqueritur. Reti-
nuit tamen inter hæc tempora nulla constantiam
episcopo dignam, vir cætera timidus, et qui vix
etiam magnatibus auderet loqui. Nam suum illum
pudorem ac timiditatem ipse frequenter inculcat.
Præcipue vero inauduit adversum Iudeos, quorum
impios ritus profanasque ceremonias et detestaba-
tur et abolere cupiebat. Hinc graves adversus Ago-
bardum tempestates et procellæ. Strinxit etiam
stylium, et quidem acriter, et non uno loco, in legem
Gundobadi, quam pietati ac simplicitati Christianæ
valde contrariam esse existimabat. Robuste
etiam ac erudite nervos suos intendit adversus er-
rorem Felicis episcopi Argeliensis, qui paulo ante
mortuus erat apud urbem Lugdunensem. Canonum
in primis perpetuus ac constantis defensor, ut gaur-
ris; adeo ut etiam Romanos sui temporis graviter
perstringat, quod Gallicanos canones ob eam, si
Superis placet, causam contemnerent, quod eos
nocterni Romani non commendaverunt, vel quod
legati Romani non interfuerint in eorum constitutio-
ne. Mirum, si vir ita compositus non inaccessit
invidiam hominum ætatis sue. Itaque opus habuit
apologiam pro se scribere adversus calumnias et
obprobriationes abbatum Frolegisii, vari aliorum cele-
berrimi, itemque adversus quosdam Provinciales
et Septimanos Agobardico nomini valde iniquos.
Inter hæc, incallescens questio de adoratione enli-

tuque imaginum exercuit industriam hominum eru-
ditorum; adeoque etiam Agobardus sententiam suam
in hoc propositi, ut atrem ac vehementem adver-
sus adorationem imaginum, ita piam ac religiosam
erga sanctos, ad quorum imitationem hortatur
omnes Christianos. Superstitionum igitur inimicus
capitalis, etiam eorum stultitiam vehementer ex-
agitavit qui grandinem et tonitrua cæterasque cæli
tempestates excitari posse putabant quæ magnum
et incantatorum, quos ob hoc ipsum etiam illa vo-
cabat tempestarios. Plane magnum virum fuisse
persuasum habeo. Sed uno pessimo facinore, quid-
quid nonnulli contra sentiant, illustra sua facino-
ra ingentesque virtutes commucubavit. Nam trans-
gressus in partes Lotharii Augusti, qui Ludovicum
patrem anno 855 eo usque de primæ ausus est, ut
etiam in carcere concluderet, penitentique pub-
lice ad hunc procuraret, et, transgressus, inquam, Ago-
bardus in partes Lotharii, tanta animi contentione
ac pertinacia eas totus est, ut vel ob hoc ipsum
annumeratus sit inter præcipuos Lotharianæ factio-
nis auctores. Ea de causa ab Ecclesie præsentatu
semotus est auctoritate synodi que anno 855 habita
est ad Theodonis villam. Rursus ea causa agitata
est anno sequenti apud Stranicaum, haud procul
Lugduno; sed nullo evento, propter absentiam Ago-
bardi. Tandem cum revocata concordia fuisset inter
Ludovicum ac Lotharium, Agobardus ad sedem
suam redire permissus est. Denum abiit e vivis
apud Santones Aquitanie secunda populus, in ex-
peditione regia, anno, ut ego quidem arbitror, 840.
Nam eo anno Ludovicus imperator, ut scriptum est
in Annalibus Bertinianis, in Aquitania fuit, motus
Aquitanicos componere satagens. Quo etiam anno
Agobardum obisse viri Idus Julii tradit auctor
brevioris Chronici S. Benigni Divionensis. Ex scriptis
eius que exstant appareat notum misse ac familia-
rem larissimis atatis illius viris, Ebboni nimirum
Ehemesti archiepiscopo, Bernardo Viennensi, Ni-
brido et Bartholomæo Narbonensibus, Adalardo,
Wala, Helisicharo, et Hilduino, abbatibus. Mat-
thæo comiti Arelatensi, qui principem tum lo-
cum obtinebat apud Ludovicum Pium, Walfrido
Straboni abati Augustini. An vero per triennium
fuerit abbas monasterii sancti Medardi Saessionen-
sis, ut placuit quibusdam, ab anno nimirum 850
quo Hilduinus abbas in exilium missus est a Ludovico
Pio, alius discutendum relinquo. Atque hæc de vita
Agobardi dixisse sufficiat. Nunc ad institutum no-
strum revertamur.

a Redivivam hæresim. Quippe Felicianæ hæresis
propagata est ex hæresi Nestoriana: ut ostendit
infra Agobardus, et scribit etiam Abrahamus I papa
ad Hispanos episcopos in Codice Carolino tit. 97.

b Obsæro mansuetudinem. Immutata haud dubie
ex libello Precum Marcellii et Faustini præbato-
rorum, qui sic incipit: Deprecamur mansuetudinem
vestram, piissimæ imperatoris, Valentiniანი, Theodo-
si, et Arcadii, ut hæc in contemplatione Christi Filii
Dei, qui vestrum juvat imperium, infatigabiliter lege-
re dignemini.

magis nunc, quando jam propinquum esse certamus tempus illud, de quo Dominus loquitur: *Verumtamen veniens filius hominis, putas inveniet fidem super terram?*

I. Post obitum Felicis illius qui fuerat quondam episcopus in ^a sede Urgelletana inventa est a nobis quaedam schedula ab eo edita sub specie interrogationis et responsionis: quam cum legentes consideravimus, inespeximus hominem diligenter et fraudulenter instaurasse, quantum in se fuit, omnem pravitatem dogmatis sui, in qua dudum fuerat detectus et convictus, et propter quam ab honore episcopatus ^b depositus: qui licet aliqua verba, quae prius imprudenter efferbat, postea suppresserit, aliqua tamen nunc addidit, quae tunc reticuit. Quam schedulam ego, ut potui, iuxta veritatem fidei cum reprehendissem, vel reprehendam publicassem, quidam ex fratribus, ut comperi, indigne tulerunt, et non perversitate animi, ut puto, sed simplicitate ingenii, arbitrati sunt me non id fecisse zelo fidei, sed zelo invidentiae, sicut moris est eorum qui in-

nis gloria cupidi, idcirco bonis detrectant, ut se illis superponere nitantur; et si detractionibus obtineant ne illi adbeant, isti admirationis gloriam consequantur. Et quoniam non desunt inter nos tales quibus necesse sit et integritatem fidei cognoscere, per quam valeant malum perfidiae declinare, et rectis iudiciis obtemperare, ut mereantur in dogmate pietatis proficere, opportunum putavi ea quae praedictus vir male sensit, exaggeranda assumere, et verbis ejus, in quibus a veritate fidei excessit, sanctorum Patrum sententias opponere, ut quisquis dignatus fuerit legere, agnoscat qua cautela catholicae veritatis purissimum sensum sequatur.

II. Non ego hoc doctis et eloquentibus viris, qui cuncta haec optime dijudicando, probanda aut improbanda demonstrare sufficiunt, dico, qui forsitan nec dignabuntur legere hoc opus, rustica simplicitate compositum; sed meis similibus, quibus vere scio expedire ut fidem suam subtilissime corrigan; qui incaute ^c admirantes vitam praedicti Felicis, pro-

BALUZII

NOTÆ.

^a *Sede Urgelletana.* Retinetur etiamnum hodie nomen. Vocatur enim vulgo *La Seu d'Urgel*, id est, Sedes Urgellensis. Clara civitas Hispaniae Tarraconensis, in Pyrenaei montis iugo sita. Eginhardus in *Annalibus* ad an. 792: « Urgellis est civitas in Pyrenaei montis iugo sita: ejus episcopus, nomine Felix, natione Hispanus, ab Elipando Toleti episcopo per litteras consultus quid de humanitate Salvatoris Dei et Domini nostri Jesu Christi sentire deberet, utrum secundum id quod homo est, proprius an adoptivus Dei Filius credendus esset ac dicendus, valde incaute atque inconsiderate et contra antiquam catholicam Ecclesiam doctrinam adoptivum non solum pronuntiavit, sed etiam scriptis ad memoratam episcopum libris perversissime pravitatem opinionis suae defendere curavit. Hujus rei causa ductus ad palatium regis, qui tunc apud Regnum Bajoariae civitatem, in qua et haemaverat, residebat. Ubi congregato episcoporum concilio audiens est; et errasse convictus, ad praesentiam Adriani pontificis Romani missus, ubi etiam coram ipso in basilica beati Petri apostoli haeresim confessus est atque abiecit. Quo facto, ad civitatem suam reversus est. »

^b *Depositus.* Incertum haecenus fuit, quoniam demum tempore Felix episcopus Urgellensis fuerit depositus ab honore episcopatus. Neque enim assentire Joanni Mariana, viro aliquo eruditissimo: qui ex eorum Adonis Vicemensis loco colligit eum depositionem fuisse peractam in concilio Francofordiensi, quod anno 794 congregatum est jussu Caroli Magni. « Re discussa (inquit Mariana, lib. vii. *Hispaniae*, cap. 8), prava opinio cum auctoribus reprobanda est; ac, nisi mutaret, Felix et Elipandus sacrificium interdicendi. Felix, ut Ado Vicemensis est auctor, Patrum sententia relegatus est, et Lugdunum, nunquam errore depositus, extremum vitae diem elansit. » Facilius crediderim, datam Felici veniam a synodo, si respiceret; hunc vero errorem suum adiecisse, si quae in honore episcopatus permansisset. Sed quoniam rursus ad pristinos errores revolvebatur, Aquisgranum deductus ad Carolum Magnum, in synodo quae anno 799 illic habita est, depositus haud dulse fuit. Istud facinus ea tempestate peractum ex eo patet, quod in epistola quam statim post synodum illam scripsit ad eorum populumque Urgellensem, non obscure significat se episcopum tum non fuisse, cum sic incipit: *In Dei*

nomine. Felix olim indignus episcopus, etc. Nimirum olim fuerat episcopus, id est, antequam in ea synodo deponeretur ab honore episcopatus. Tum vero jussu principis (non autem episcoporum, ut perperam scribit Mariana) apud Lugdunum clarissimam Galliarum urbem relegatus est.

^c *Admir. vii. pr. Felicis.* Constabat ergo per illas tempestates, Felicem esse episcopum moris antiqui, moresque ejus esse inculpatos. Nam non Agobardus solum id docet, sed etiam Alcuinus, eorumdem temporum scriptor. Haec sunt ejus verba in epistola ad Elipandum Toletanum episcopum: « Legimus enim in epistolis beati Felicis, viro scilicet religiose vitae praecipuo et sanctitate spectabili, si catholicam fidem et ecclesiasticam unitatem, sine qua nullus Deo placere potest, amare et predicare vellet. » Et infra: « Licet praefatus famulus Dei Felix laudatoli vita vival coram hominibus; tamen, ut videtur, in multis catholicae fidei professione non omnino plenier Patrum sequitur sententiam. » Item: « Etiam et in hoc tuae sanctissimae voluntati obnoxius suadere ratum putavi, ut eundem virum venerabilem Felicem tuis sanctis precibus et suavissimis suggestionibus convertere ad catholicae fidei unitatem et veritatem niters. Fidelis est enim Deus, pius et misericors, qui nullatenus obliviscatur ejus multa bona, et religiosas vitam, et labores, qua die noctuque indefessa voluntate desudat. Quantum sit tibi coram Deo et sanctis ejus gloria et remuneratio intende, et diligentius considera in salute fratris tui, etiam et tanti viri, et tam praeclearae dignitatis et sanctitatis famulo Christi. » Item: « Illum vero Felicem, quem tu charitate summam, pudicium, moribusque orbatum asseris, nos habemus in castris Christi. » Tum in epologo libri iv adversus Elipandum, eis qui de ratione catholicae fidei dubitare videntur, proponit exemplum Felicis ab errore ad catholicam conversi: « Illius religiosi viri, inquit, et magni nominis inter suos edoctus exemplo, etc. Demum in epistola 76 (nunc 4) Felicem laudat ob pietatem, ejusque preces postulat apud Deum, velut viri sancti. Non injuria ergo in vetustis tabulis Ecclesiae Urgellensis dicitur *sanctus*. Nihil itaque fallacius est quam prava religio. Unde colligi interim potest, non statim ex sancta episcopi vita sequi doctrinam ejus esse sanam. Tentat enim nos interdum Deus, ut palam fiat utrum diligamus eum, an non. « Luce clarius aperta causa est,

ut illis gloria cupidi, idcirco bonis detrectant, ut se illis superponere nitantur; et si detractionibus obtineant ne illi adbeant, isti admirationis gloriam consequantur. Et quoniam non desunt inter nos tales quibus necesse sit et integritatem fidei cognoscere, per quam valeant malum perfidiae declinare, et rectis iudiciis obtemperare, ut mereantur in dogmate pietatis proficere, opportunum putavi ea quae praedictus vir male sensit, exaggeranda assumere, et verbis ejus, in quibus a veritate fidei excessit, sanctorum Patrum sententias opponere, ut quisquis dignatus fuerit legere, agnoscat qua cautela catholicae veritatis purissimum sensum sequatur.

baula putant euncta que dixit; nescientes quia non ex vita hominis metiendū est fides, sed ex fide probanda est vita. Quanquam enim multi bene credentes, male vivendo perant; nullis tamen male credens, bene vivendo salvatur. Solius enim omnipotentis Dei est nosse occulta hominum, vel quis eum reprehensibili vita humiliter mentem gestet, aut quis cum laudabili vita superbam. Neuter enim perfectus est. Sed quis ex duobus magis auctori displiceat, illi soli suppetit nosse. Scimus namque quia qui infirmitatis suae bene sibi sunt consilii, sanctos se esse, etiamsi ab aliis dicantur, non credunt. Qui autem propter bonam conversationem, dum laudantur ab aliis, sanctos se esse confidunt, et i lineos se putant ad iudicandum ceteros et alios quidem propter vitam carnalem, alios autem propter fatuitatem sensus despiciunt, omnibus tamen in commune detractum, non possunt illi placere qui dixit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde.* Qui autem vere placere Deo curat, subijciat animam suam Deo cum omni humilitate. Fides est enim prima quae subjugat animam Deo, deinde praecepta vivendi; quibus custoditis, spes nostra firmatur, et nutritur charitas. Cum ergo cognitio et actio beatam hominem faciant; sicut in cognitione vitandus est error, ita in actione cavenda est nequitia.

III. Quamobrem obsecro dilectionem vestram, quibus hoc opus necessarium esse dico, non vobis injiciant fastidium verba simplicia; se potius delectet vos puritas fidei. Quoniam in verbis demonstrantia, ut quidam Patrum ait (Aug. de Doctr. Christ. l. iv. c. 41), veritas amanda est, non verba: « Quid enim prodest clavis aurea, si aperire quod volumus non potest: Aut quid obest liguae, si hoc potest, quando nihil querimus, nisi patere quod clausum est? » Qui autem omnino designatur legere nostra, habet hic sufficienter sanctorum Patrum sententias annexas, quibus conferat seansua Felicitis. Tantum non negligat ad earum regulam fidem suam purificare: quia, ut beatus Athanasius ait: « Fidem catholicam nisi qui integram inviolatamque servaverit, absque dubio in aeternum peribit. »

BALUZII NOTÆ.

inquit Vincentius Lirinensis, cor interitum divina providentia quosdam Ecclesiarum magistris nova quædam dogmata predicare patitur. Ut tentet vos, inquit, Dominus Deus vester. Et profecto magna tentatio est, cum ille, quem tu prophetam, quem prophetarum discipulum, quem doctorem et assertorem veritatis putes, quem summa veneratione et amore complexus sis, is subito latenter noxios subinduat errores, etc. Tum adducit exemplum Nestorii, Photini, et Apollinaris; quos magnos viros fuisse constabat, et praevalidos hæreticorum adversarios.

^a Ex fide probanda est vita. Nimirum juxta mentem Tertulliani, qui in capite tertio libri De Prescriptione Hæreticorum sic loquitur: « Ex personis probandis fidem, an ex fide personas? »

^b Cum laud. vita superbum, id est, mentem. Ergo et in pannis quod potest esse fastus. Ergo et hi quoque superbi esse interdum possunt, qui sancti

Et ut alius doctor dicit (Aug., in Psal. cxlvi): Sicut virginitas carnis, corpus intactum est; ita virginitas animæ, fides incolumpta. » Ait etiam (Aug., Tract. viii in Evang. Joan.): « Sic est veritas Christus, ut totum verum accipiatur in Christo verum Verbum Dei, Deus æqualis Patri, vera anima, vera caro, verus homo, verus Deus, vera nativitas, vera passio. Si aliquid hic dixeris falsum, intrat patrelo, de veneno serpentis nascuntur vermes mendaciorum, et nihil integrum remanebit. Quia ubi fuerit falsi alienus corruptio, ibi veritatis integritas non erit. » Valent autem multum ad perpendendam subtilitatem veritatis, quæ diertus sum in hoc loco; si tamen competenter valuissem explicare quæ dico.

B IV. Nestorius hæreticus sic duas naturas in unico Filio Dei Domino nostro Jesu Christo dividit ac separat, ut in disputatione dogmatis sui sic de uno quasi de duobus loquatur, quasi alium suspicans Deum Verbum, alium Emanuel, licet plerumque unum hominem fateatur personam. E contrario autem Eutyches in dogmate suo sic de unico Filio Dei loquitur singulari persona quasi de una substantia. Et quamquam sempiternam divinitatis ejus nativitatem confiteatur, temporalem quoque humanitatis non neget; ita tamen utramque substantiam permiscet atque confundit, ut una tantummodo prædicare intelligatur. Cum ergo utrumque, id est, Nestorium, et Eutychem, veritas fidei abjiciat, quæ medium inter eos tenet locum; beatus Cyrillus, ejusdem veritatis defensor, Alexanrinus antistes, dum vellet corrigere pravitatem Nestorii, propter obscuritatem verborum, ut pote subtilissimæ rei, offendit beatum Joannem præsentem Antiochenæ Ecclesiæ, et eos qui cum illo erant; factaque est divisio inter Antiochenam et Alexandrinam Ecclesiam. Rogatus est autem ab Antiochenis Theodoretus Cyri episcopus, ut ageret adversum beatum Cyrillum. Et miram in modum, dum utrique essent catholici, id est, et Antiocheni, et Alexandrini, beatus Cyrillus dum putatur esse hæreticus, quod non erat, inventus est a Theodoro inter Nestorium hæreticum et Cyrillum catholicum medius locus, unde idem Theodoro

D esse dicuntur. Præclare Optatus Mitevitamus in libro secundo adversus Parmenianum, et quidem apposite prorsus ad mentem Agobardi: « Meliora inventa sunt peccata cum humilitate, quam innocentia cum superbia. » Sic apud Salpitiū Severum in dialogo I, cap. 3, cum puer quidam aspitem illæsus apprehendisset, idque facinus fratres monasterii in modum miraculi extollerent; abbas, ne infirma ætas insulsceret, virgis compecevit, dicitans « quia melior esset infirmitatis conscientia, virtutum vanitate. » Vide S. Gregorium in lib. iv. De Cura Pastoralis.

^c Vera passio. Apud Augustinum Tractatu viii, in Evangelium Joannis, et apud Prosperum in Libro Sententiarum ex Augustino cap. 326 legitur in Libro nativitas, vera passio, vera mors, vera resurrectio. Si aliquid horum dixeris falsum, etc. Sed apud Augustinum non exstant hæc verba; Quia ubi fuerit falsi alienus corruptio, ibi veritatis integritas non erit; quæ tamen leguntur apud Prosperum.

tus pugnant pro veritate, ageret contra veritatem; A qui dum istis catholicis placeret, illis displiceret: quod tamen, Deo auxiliante, Joannes et Cyrilli industria correctum est.

V. Hæc itaque iterum ad medium deduxi, ut quam subtiliter, quam humiliter, quam veraciter, quam timide fidei veritas inquirenda sit, sollicite perpendamus. Igitur antequam de eis qua prædictus Felix scripta reliquit disputemus, præmittendum video quomodo propriis verbis quibusdam, ad hæc vivens, aliqua improbanda persuadere conatus est. Cœpit aliquando, ut dixi, quosdam docere, ut crederent Dominum nostrum Jesum Christum, secundum carnem veraciter nescisse sepulcrum Lazari, cum diceret sororibus ejus: *Ubi posuistis eum* (Joan. xi, 54), et veraciter ^a ignorare diem judicii, B veraciter etiam ignorasse quid conferretur a duobus discipulis ambulantibus in via de his quæ facta fuerant in Hierusalem; veraciter quoque ignorasse utrum plus diligeretur a Petro, quam ab aliis discipulis, cum diceret: *Simon Petre, amas me plus his* (Joan. xxi, 16)? Hoc ut cognovi, ^b accessi ad eum coram ipsis quibus ista studebat, et interrogavi eum utrum ita prorsus sentiret. Quod cum confirmare tentaret, objurgavi eum, et detestatus sum praves sermones ejus; ostendique ut potui, ceteris qua custodia ista repudiarent, et quo sensu loca illa Scripturarum intelligere deberent; ipsique Felici sumptas sanctorum Patrum sententias, quæ blasphemias ejus contrairent legendas direxi. Qui-

bus lectis, promisit se omnis emendationis diligentiam sibi met adhibiturum. Propter quam rem silenter eum dimittens, non putavi necessarium esse easdem blasphemias ejus in externos publicandas, quia ^c nec ad me pertinebat.

VI. ^d Post mortem vero ejus, cognovi per quosdam fideles fratres, qui ab illo audierant, quod dixerit Deum Dei Patris Filium nullatenus dici debere passum aut crucifixum, sed ab eo hominem assumptum; confirmare hoc nitens exemplo Isaac, qui a patre ductus ad immolandum, non ipse, sed aries pro eo est immolatus; tanquam in Isaac figuratus sit filius Dei, et in ariete hominis. Hæc autem faciebat sepelietus Felix, quia nullatenus acquiescebat sentire, nec suadere sibi met ita valebat, ut crederet in uno Domino nostro Jesu Christo duarum naturarum unitiorem substantialiter factam, et Deum Verbum secundum subsistentiam carni unitum, sicut liquido in consequentibus ex verbis illius apparebit. Contra quæ et nos obviantia sibi testimonia sanctorum Patrum, Deo auxiliante, posituri sumus. Tiues enim permixtionem Eutycheus incurere, currit in ^e divisionem Nestorii. Sed quia eum, de quo sermo est, currisse diximus in Nestorii pessimam divisionem, opportunum puto esse in hoc loco perire sententias Nestorii, antequam ad hujus dicta discutenda veniamus; ut prudens lector cognoscere valeat quam consona Felix Nestorio senserit, et ubicunque male utraque in uno Domino dividit substantiam et confugit iterum

BALUZII NOTÆ.

^a Ignorare diem judicii. Idem crimen Felici exprobrat etiam Aleminus in libro v adversus eundem Felicem: « Tandemque illic pervenisti, inquit, ubi de die ultimi examinis idem Dominus loquitur: cuius diei cognitionem Christo, in quantum homo est, denegare laboras, ut ex tuis verbis agnosci potest. » Tum verba Felicis addidit, in quibus videbatur ita scripsisse: « Ipse est enim, inquis, qui secundum præsentiam Deitatis diem judicii per prophetam prædixit. Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis mee venit. Ipse nihilominus est propter humanitatis naturam, qui in Evangelio secundum Marcum protestatur: *De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli caelorum, neque Filius, nisi Pater solus.* »

^b Accessi ad eum, nimirum in civitate Lugdunensi, ubi exulasse eum tradit Ado his verbis. « Felix Urgellitanus episcopus hæreticus deprehensus, adoptiva non proprio Filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum dogmatizans: qui ad presentiam Adriani pontificis Romani deductus, hæresim verbis sollemnino abiecit. Synodus iterum facta contra dictam hæresim in Francofurti, legatis apostolicæ sedis presidentibus Theophylacto et Stephano episcopis, et auctoritate sanctorum Patrum convictus et damnatus est. Iterum Felix cum errore suo perpetuo exsilio apud Lugdunum relegatus est, quem ferunt in ipso suo errore mortuum. » Sic enim habet vetus editio, melius profecto quam eaque typis Sonnantis excusa est Parisiis anno 1583. cura Laurentii de la Barre, in qua postrema verba hujus loci sic leguntur: *convictus et damnatus est iterum Felix cum errore suo, perpetuoque exsilio, est, quod fraudi fuit crudelissimo viro Joanni Mariane.*

^c Nec ad me pertinebat. Felix enim erat episcopus

C in aliena provincia, in Narbonensi nimirum. Nam tum, post Maurorum in Hispanias adventum, excisa Tarracone, episcopi illarum partium sub metropolitano Narbonensi erant: ut pluribus dictum est in notis ad concilium Narbonense habitum adversus Felicem. Sic Faustinus episcopus Lugdunensis de causa Marciani Arelatensis episcopi cognoscere noluit, eo quod esset episcopus in aliena provincia, in Narbonensi nimirum, ut pluribus explicat illustrissimus vir Petrus de Marca archiepiscopus Parisiensis in libro primo de Concordia Sacerdotii et Imperii, cap. 10, § 8; et lib. vii, cap. 1, § 5.

^d Post mortem vero ejus. Hinc colligi potest (quod et Ado tradit) Felicem mortuum esse Lugduni. Quod etiam patet ex ipso libri istius initio: in quo Agobardus ait repertam a se post mortem Felicis fuisse schedulam quandam ab eo editam tunc specie interrogationis et responsionis. Ex Lugduno autem, quo cum relegatum puto a Carolo Magno anno 799 post synodum Aquisgranensem scriptam arbitror a Felice epistolam de fidei confessione ad clerum et populum Urgellensem, quæ edita est inter opera Alcuini. Diu ergo post depositionem suam superstes fuisse videtur Felix, nimirum usque ad initium imperii Ludovici Pii.

^e Divisionem Nestorii. Aleminus in libro i adversus Felicem: « Nos non sequimur nec Nestorianam divisionem, qui propter duas naturas duas personas in Christo inserere voluit, nec Eutycheus confusione, qui propter unam personam unam naturam in Christo intexere voluit. Ambo a catholica fide deviantes, impietate pares, quia fidem rectam non tenebant; sed errore impares, quia iste confundit, ille dividit. »

quasi ad unitatem personæ dicendo: *Unus tamen in utroque, non duo*, quantum et in hoc eundem Nestorium imitetur.

VII. Nestorius dicit, Dominum « Spiritus sancti virtute in Virginis vulva formatum, factum ex muliere, et factum sub lege, ut omnes nos a servitute legis redimeret; ante jam predestinatum, adoptionem accipientem, inenarrabiliter sibi iniet vivens, mori quidem eum secundum legem humanam faciens, suscipiens vero ex mortuis, et porciens in celum, et consedere faciens ad dexteram Dei, unde super omnes constitutus principatus, et potestates, et virtutes, et dominationes, et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc sæculo, verum etiam et in futuro, ab omni creatura accepit adorationem, sicut inseparabilem a divina natura habens copulationem, relatione Dei et intelligentia omni creatura adorationem exhibente. Et neque duos filios dicimus, neque duos Dominos; quoniam unus filius Patris secundum Verbum Deus unigenitus filius Patris, sicut iste conjunctus et particeps constitutus filio communitate nomine et honore, Dominus secundum essentiam, Deus Verbum, cui iste conjunctus honore communit. Et ideo neque duos filios hos dicimus, neque duos Dominos; quia manifesto constituto secundum substantiam Domino et Filio, inseparabilem tenet ad eum copulationem, qui causa nostræ salutis assumptus confertur nomine et honore filio et Domino; non sicut unusquisque secundum seipsam constitutus est filius, unde et multi secundum beatum Paulum dicuntur filii; sed solus præcipuum habens hoc quod ad Dei Verbi copulationem, adoptionem et dominationem participans, auferens quidem omnem suspicionem dualitatis filiorum et Dominorum, præstato vero nobis in copulatione ad Deum Verbum omnem haberet ipsius fidem et intelligentiam et theoriam, pro quibus et adorationem pro relatione Dei ab omni suscepit creatura. Verum igitur Filium dicimus et Dominum Jesum Christum, per quem omnia facta sunt, principaliter quidem Deum Verbum intelligentes substantialiter Filium Dei. Iterum idem Nestorius: « Si quis eum qui est Emmanuel, Deum verum esse dixerit, et non potius Nobilem Deum, hoc est, inhabitasse eam quæ secundum nos est naturam, per id quod unicus est nostræ quam de Maria virgine suscepit; » et post aliqua subjicit, « anathema sit. » Item ipse: « Si quis unum esse post assumptionem hominis, naturaliter Dei filium audeat dicere, cum sit Emmanuel, anathema sit. » item ipse. « Si quis post incarnationem Deum Verbum alterum quempiam præter Christum nominaverit, » et post pauca subiungit, « anathema sit. » Et item: « Si quis hominem qui in virgine creatus est, hunc esse unigenitum dixit-

rit, » et post pauca subiungit, « anathema sit. » Ecce habes sententias Nestorii: quas si et in conjunctione personæ, et in divisione naturarum, verbis Felicis conferas, invenies eos uno sensu incedere.

VIII. Videtur mihi etiam vestra charitas commo-
nenda de hoc quod Felix frequenter gaudet dicere *hominem assumptum*, vel *formam servi*. Quanquam enim et pie dici possit, sicut et frequentissime dictum a sanctis Patribus invenitur; tamen considerandum est quod etiam impie dici possit, secundum quod in Nestorio hæc verba nostris displicerunt, Ad quod beatus Cyrillus ita respondit (*in Def. xii anath. ad. Theod. c. 7*): « Nos quæ meliora et veriora sunt sapere consuevi, et subtiliores contingentes intellectus ad explanationem sacramenti, scientiamque perfectam, et secundum sacrarum placium litterarum, et mansuetudines sanctorum Patrum, non hominem assumptum dicimus a Deo Verbo, et copulatum ei secundum habitum extrinsecus, sed potius hominem factum esse decernimus. Hæc itaque gratia a pietate dogmatum dicimus excessisse eos qui præsumunt dicere assumptum hominem, et affirmant oportere eum sicut alterum alteri coadorari filio Dei. » Item ipse: « Factus est igitur homo, non assumpsit hominem, sicut Nestorio placet. Et ut crederetur: quia factus est homo, manens quod erat, videlicet Deus, juxta naturam; idcirco et esurire dicitur, et ex itinere labore lassessere, » et cætera.

IX. Dixit itaque Felix in superscripta sua scheda, post aliqua quæ præmiserat, quasi interrogans: « Deus Pater omnipotens, voluntate genuit Filium, an necessitate? » Et respondit: « Quantum ad divinitatis ejus essentiam pertinet, neque voluntate, neque necessitate, sed natura. In vero quippe filio de substantia patris genito, voluntas nativitatem præire non potest, ubi natura præcedit. Sed neque necessitate, quæ in Deo utique non est. Quantum vero ad humanitatis ejus substantiam convenit, eundem Filium suum, quia non ex semetipso genuit, sed de substantia matris virginis creavit, et nasci voluit, ob hoc, voluntate propter redemptionem nostram, non qualibet necessitate ejus filius creditur. »

X. In hæc sententia Felix primum ex interrogatione superflua et vana, qua interrogat, utrum voluntate an necessitate genuerit Pater Filium, occasionem sibi parat perveniendi ad id quod male sentit, et loquendo explicare non audeat. Dicendo namque: *In vero quippe filio de substantia patris genito*, ita dividit divinitatem ab humanitate in Domino, ut eam in sola divinitate dicat verum Filium, in qua et de Patris substantia est genitus; juxta humanitatem autem, in qua et dicit illum de substantia matris virginis creatum, sentiat eum non verum, licet lo-

BALUZI NOTE.

^a Lassessere. Sic omnino codex vetus; pro quo Massonus ediderat *flaccessere*. Et scribendum erat *lassessere*, veterem eamque optimam orthographiam sequendo. Sed volumus exhibere bona fide lectionem

veteris codicis. Alcinus in libro primo adversus Eupantum, loquens de diabolo: « Sic explorare volens, si filius Dei esset quem esurire, sitire, et lassessere cernebat. »

quando explicare non audeat. Apparet enim hæc fraus in eo quod sic de substantia divinitatis loquitur, quasi de alia persona præter humanitatem. Dicens namque de sola divinitatis substantia : *In vero quippe filio*, vult demonstrare non cum esse in utraque substantia verum filium. Quod autem interponit dicens : *Voluntas nativitate præire non potest ubi natura præcedit*, apertissimum mendacium proficitur. In omnipotente enim et sempiterno Deo omnia sempiterna sunt, neque ei qui fecit tempora, aliquid accessit ex tempore. Natura enim quæ initio caret et incremento non indiget, quod est habere, hoc esse; et quod est esse, perpetuum est; et sicut nullum finem, ita nullam recipit mutabilitatem. Non ergo in illo natura præcedit voluntatem, neque voluntas consilium, neque consilium Verbum; quia sicut nunquam fuit sine Verbo, ita nunquam fuit sine sapientia, sine consilio, sine voluntate, vel quidquid de Deo veraciter dici potest.

XI. Nos autem Dominum nostrum, unicum Filium Dei, sicut verum Deum confitemur, ita et verum Filium credimus; quia non est alter ex patre, et alter ex matre; licet aliud sit divinitas, et aliud humanitas; sed idem in utroque unus et verus, beato Cyrillo nos ita docente : « Unus ergo Filius, unus Dominus Jesus Christus, et ante incarnationem, et post incarnationem. Non enim alter est filius Verbum Dei Patris, et alter iterum qui de sancta Virgine natus est; sed idem ipse qui est ante secula Deus, etiam secundum carnem ex muliere creditur editus : non quod ex ea initium deitas ejus acceperit ut sit, aut subsistendi principium de sancta virgine sumpserit; sed potius, ut dixi, quod Verbum subsistens ante secula, secundum carnem dicitur ex ea progenitum. Propria enim facta est ejus caro, sicut et singulis nobis est proprium corpus. »

XII. Quod autem totus verus Deus credatur, ita ipse beatus Cyrillus docet (*Anath.* 1) : « Si quis non confitetur Deum esse secundum veritatem Emmanuel, et propterea Dei genitricem sanctam Virginem genuisse cum carnaliter, carnem factum ex Deo Verbum, anathema sit. » Et iterum (*In Declaratione xii anath.*) : Dicimus autem carni animam habenti rationalem unitum Verbum, sed ultra mentem, et ineffabiliter, et sicut solus ipse novit. Ergo permansit Deus et in assumptione carnis, et est unus Filius Dei et Patris Dominus noster Jesus Christus; idem ipse et ante omne sæculum et tempus, secundum quod intelligitur Verbum et splendor substantiæ ejus, et in novissimis temporibus dispensative homo propter nos. » Item ipse : « Factus est caro ex Deo Patre Verbum, non per transitionem, aut conversionem sue naturæ, sed propriam faciens carnem ex sancta Virgine sumptam; unusque et idem appellatus filius, ante humanationem quidem sine carne adhuc Verbum, post inhumanationem vero idem incorporatus. » Item ipse (*In Def. xii anath. ad Theod.*, cap. 2) : « Nestorio igitur ubique perimente Dei Verbi secundum carnem nativitatem, et

A solarum nobis dignitatum unitatem introducente, hominemque Deo copulatum dicente filiationis homonymia, hoc est, univocatione honoratum, necessario nos dictis illius repugnantes secundum subsistentium unitatem dicimus factam; hoc secundum subsistentiam, nihil aliud declarantes, nisi quod sola Verbi natura sive subsistentia, quod ipsum Verbum humanæ naturæ secundum veritatem unitum, sine ulla conversione atque confusione, sicuti sæpe diximus, unus intelligitur, et est Christus, idem Deus et homo. » Item ipse : « Unum atque eundem adorantes; quia non alienum corpus a Verbo, sed ei magis est proprium, cum quo consedet Patri; non sicut duobus filiis consentibus, sed sicut uno cum carne propter unitatem. Si vero subsistentialem unitatem recusamus, irruimus ut duos filios prædicemus. Necessè est enim cuncta dividere, et dicere hominem quidem specialiter filii prædicari, et rursus specialiter Deum Verbum filii nomen atque appellationem naturaliter habere. Non ergo in duos filios unus Dominus Jesus Christus dividendus est. Nullo modo enim oportet rationem recte fidei sic habere, sed nec personarum unitatem, sicut aliqui opinantur. » Item : « Processit homo ex muliere, Deus esse non desinens, et ex Deo Patre esse progenitus, sed in assumptione carnis, quod fuerat perseverans. Istud allegat ubique subtilis fidei ratio. » Item ipse : « Cum Scriptura divinitus inspirata unum dicat Filium, atque Dominum. Quocirca post ineffabilem unitatem, si Deum nomine Emmanuel, incarnatum et hominem factum intelligimus nos ex Deo Patre Verbum. Sive hominem dicas, nihilominus illius ipsum in mensuris humanitatis participatum dispensative cognoscimus. Factum vero dicimus palpabilem qui impalpabilis est, visibilem qui invisibilis est. Non enim fuit extraneum ei unitum ipsi corpus, quod etiam dicimus esse palpabile et visibile. Qui autem ita non credunt, distinguunt autem, sicut dixi, subsistentias post unitatem, et puram eis copulationem subintelligunt secundum solam dignitatem sive auctoritatem, alienat eos ab his qui recte sapere consueverunt præsens anathematis. »

XIII. Interrogat Felix : « Utrum Maria virgo Deum et hominem, sicut pariter, ita et similiter genuit, an aliter genitrix deitatis, et aliter humanitatis esse credatur. » Respondetque sibi met ipsi ore : « Licet eadem gloriosa Virgo Dei et hominis genitrix fideliter credatur, aliter tamen Dei genitrix, et aliter hominis recte proficitur. »

XIV. Ad hæc verba nos respondemus quod non solum sint blasphemata et omni odio digna, verum etiam nova et inaudita. Quomodo enim aliter Dei genitrix, et aliter hominis esse potuit? Certe Deum genuit incarnatum, cui uni uno est modo genitrix, non duobus; eo scilicet quo Deus in illa et ex illa factus et natus est homo. Nec est usus catholici, hominis eam genitricem nominare, sed semper Dei genitricem. Si Deus homo factus, ex illa natus est, duobus utique modis non est natus. Nam si duobus

modis nasceretur, duabus et vicibus nasceretur : A
quod dici nefas est. Imo si aliter Deus ex ea, et aliter homo natus est; duo sunt, alter Deus, et alter homo, id est, non idem Deus qui homo, nec idem homo qui Deus. Nestorius hæreticus, qui ita sensit, non dixit Deum ex Maria natum, sed hominem, ex semine David. Iste autem, si catholicus esset, unum eundemque esse et Deum et hominem et unum uno modo, et semel tantum natum crederet. Si autem esset Nestorianus, aut ^a Paulianista, sive Photinianus, solum hominem crederet ex ea natum, et semel tantum. Nunc autem quia dicit sanctam Virginem aliter Dei esse genitricem, et aliter hominis, ego puto quia sicut nec usitato more loquitur, ita nec catholico. Certe catholici prædicant Dominum nec in divinitate habere matrem, nec in B
humanitate patrem. Iste autem qua ratione sequendo ab humanitate divinitatem, aliter eam Dei, et aliter hominis genitricem esse credit, et hic ex parte aperit dicendo : « Natura quippe humanitatis assumpta propriam eam esse genitricem, Dei vero matrem gratia et dignatione divinitatis factam, » et in subsequentibus et pæcis et evidentibus patefaciet, ubi et nos opportunus ad ista responsuri sumus.

XV. Nunc autem quia aliter Dei et aliter hominis eam genitricem dicit esse, cum nunquam fuerit usus in ratione fidei hominis eam genitricem nominari; quippe cum nec mirabile sit, cum certe omnium hominum matres hominum genitrices sint, illa qualiter hominis facti, id est, Verbi caro facti genitrix prædicetur, ex sanctorum Patrum sententiis audiamus. Ait namque præcipuus ille expugnator Nestorianæ impietatis doctissimus et beatissimus Cyrillus : « Affirmamus igitur ex Deo patre Verbum in assumptione factum, sanctæ et animate carni unitum, secundum veritatem inconfuse ex vulva ipsa processisse hominem, permansisse autem etiam secundum Verbum. Ideoque et Dei genitrix est sancta Virgo. Superfluum autem arbitror oportere existimandum, et hominis genitricem eam dici. Siquidem essent aliqui ex multa nimis vesania, qui dicerent Dei Verbi naturam, fontem veluti quemdam et propriæ essentiae principium habuisse carni. Forte fuisset aliquando non absurda et contemnenda ratio volentibus eam etiam hominis nominari oportere genitricem. Quia vero abominabilis et odiosa quidem apud omnes est huiusmodi D
sententia, intelligiturque non aliter Dei genitrix sancta Virgo, nisi primo suscepit quisquam fidem, hoc est, quia factus est caro, hoc est, homo Verbum ex Deo Patre. Non enim quodammodo divinitatem nudam, sicuti dixi, peperit Virgo. Que hujus instanti videtur utilitas dicebantur oportere nominari eam et hominis genitricem. Sed, sicut apparet, inventa quædam ab eis est contra Christum hæc machinatio. Non enim patiuntur sapere, vel dicere ipsum qui ex Deo Patre est ante sæcula Filius, in novissimis sæ-

culi temporibus inconfuse, inconvertibiliter ex vulva unitum carni animam habenti rationalem, sique factum nostrum secundum hominem. »

XVI. Iterum post aliqua interrogando Felix quærit : « Utrum Christus Dominus in utraque natura similiter sit Filius Dei, an dissimiliter ; » et subiungit respondendo, « non similiter, sed dissimiliter. » Quærit deinde quæ ordine id fiat : et respondendo affirmat dicens : « Quia sicut in se continet duas naturas, id est, divinitatis suæ, et humanitatis nostræ, ita duobus modis unus creditur Dei Filius. » In quo loco obscuro et admoneo lectorem, si tamen fuerit qui legere dignetur, ut penset attente quod dicitur. Supra dixit sanctam Virginem aliter Dei esse, et aliter hominis genitricem. Nunc dicit duobus modis esse Filium Dei Dominum nostrum, et in ipsis dissimiliter. Ecce quatuor modi, et inter se dissimiles, quibus dicit Dominum esse Filium Dei Patris, et hominis matris. Forsitan qui plura, quam ego, legit, invenit aliquid huic rei simile. Ego tamen neque in catholico neque in hæretico dogmate hujusmodi rem legisse me novi. Sed inspiciamus et sequentia, utrumne ad istos quatuor modos et alios plures augeat.

XVII. Interrogat itaque Felix dicens : « Prosequere quibus subauditur modis : » et respondendo subiungit : « Secundum divinitatis essentiam, natura, veritate, proprietate, genere, nativitate, atque substantia : juxta humanitatem vero non natura, ait, sed gratia, electione, voluntate, placito, prædestinatione, assumptione, et cætera, inquit, his similia. » Ecce dum quatuor prædicaret modos divinitatis dominicæ, duos ex matre virgine, duos ex Patre Deo, inventi jam sunt duodecim, sex videlicet ex Patre, et sex ex matre. Quæ autem faciat intentione, bene considerantibus perspicuum est, videlicet quia cuncta quæ nativitati divinitatis tribuit, humanitati adinit. Quod si propterea fecisset, ut ostenderet aliud esse humanitatem, aliud divinitatem, haberet profecto faciliorem et usitatiorem loquendi paternum modum, quo id ostendere potuisset : quem si secutus fuisset, nec nova diceret, nec mendacium incurreret. Dicendo namque secundum divinitatis essentiam veritate esse Filium, et proprietate, et cæteris quæ ibi conjungit; vult eum esse secundum humanitatem nec verum, nec proprium, sed e contrario omnia.

XVIII. Sed quia hæc in subsequentibus manifestius aperit, intueamur nunc quare eum vult juxta humanitatem esse Filium Patris, non natura, non nativitate, non genere, non veritate; sed gratia, electione, voluntate, placito, prædestinatione, assumptione. Quicumque igitur antiquos illius errores cognovit, quid et nunc utique velit cognoscit. Dixerat namque Dominum nostrum Jesum Christum secundum humanitatem adoptivum esse filium Pa-

BALUZII

^a Paulianista. Ita codex manuscriptorum. Neque video quid cause esse poterit ut Massonus Apollinista ederet pro Paulianista. Nam diversus fuit Apollin-

naristarum error ab eo quem hic persequitur Agobardus. Vide Prædestinatum lib. 1, cap. 44, 45.

tri. Et quia licet et alia adhuc pejora diceret et sentiret, nescio quia existente causa de solo adorationis [*Baluz.*, adoptionis ^a] nomine discussus est, quod et compulsus est negare convictus, et non solum ter aut quater, sed ^b multoties de hoc convictus. coactus ^c est al negandum hoc quod prave ausus fuerat docere. Sed quia id ^e ex intimo cordis sui sensu et prompta voluntate non fecit, arbitratus est apud semetipsum bene se prius sensitse, et postea male negasse. Ac per hoc quia illic trepidavit timore, ubi non erat timor, idcirco in his suis litteris nunc elaborat, ut ostendat Dominum secundum humanitatem, nec verum Deum esse nec verum Filium Dei, nec proprium. Sed quia contra hæc omnia sententias sanctorum Patrum, Deo adiuvante, opposituri sumus, per quas dignosci valeat in quantum a catholica veritate discesserit, nunc sequentia ejus verba ponamus, ut tota illius pravitas delegatur et postea veris sensibus mendacia illius expugnentur.

XIX. Interrogat iterum Felix : « Christus Dominus ac Redemptor noster, sicut in divinitate creditur verus et proprius Filius Dei, ita et in humanitate, an aliter? et respondendo subjungit : « Verus et proprius Filius ille veraciter creditur, qui de substantia Patris est genitus, non aliunde assumptus, cui generatio dat nomen filii, non electio, vel gratia, sive adoptio, aut voluntas. » Ecce jam patefecit omnem errorem, quem occultum corde gestabat. Dicendo namque : « Verus et proprius Filius ille veraciter creditur, qui de substantia Patris est genitus, non aliunde assumptus, » duos se filios credere prodit, unum genitum, alterum assumptum, unum cui generatio dat nomen filii, alterum cui electio, vel gratia, sive adoptio. Forte dicit aliquis favens partibus illius : Non sensit Felix duos, ut tu dicis, qui statim subjunxit : *Unus tamen in utroque, non duo.* Cui ego respondeo, non esse morem dicendi unquam *ille, et cui*, sicut in hoc loco Felix scripsit, nisi cum agitur de personis ; et quem ita divisum in corde tenebat, bene unire verbis supervacuum non poterat. Jam enim superius ostendimus

BALUZI NOTÆ.

^a De solo adoptionis nomine. Hinc itaque discimus, non intra Christi naturam substituisse Felicem, sed aliis quoque erroribus implicatum fuisse ; attamen cæteros illius errores non fuisse discussos in synodis, sed solum hæresim de adoptione Filii Dei. Quod usurpatum in concilio Narbonensi patet ex his verbis : *Præsertim pro Felice Urgellitani pestifero dogmate.* Neque enim aiunt, *propter dogmata Felice*, sed *pro dogmate.* Sane ex prologo Dungalii confici potest Felicem eadem de imaginibus sensisse quæ et Claudii Taurinensis sentiebat. Hæc sunt verba Dungalii : « Cum enim Dominus beatissimæ memoriæ Carolus, ferventissimus vigilantissimusque catholice fidei tutor et propugnator, nequissimæ caput viperæ in magistro hujus erroris Felice, contra sibilantem unitatem Ecclesiæ apostolicæ auctoritatis prævalida confregerit virga, etc. » Quod etiam colligi potest ex libro primo Jonæ Aurelianensis adversus eundem Claudium Taurinensem. Unde intelligas frustra esse notatorem concilii Eliberitani : qui ut Hispanos suos nunquam adversus imagines iniquos fuisse os-

ten- A ex verbis Nestorii, ita et illi esse morem loquendi, *idem unum esse in utroque, non duos.* Sed certe beatus Cyrillus et cæteri qui idonei existerunt ad detegendam fraudem illius et expugnantiam vesaniam, non illi crediderunt unum Dominum posse tenere in fide, de quo ita aperte loquebatur, sicut de duobus.

XX. Sed esto, consentiamus ei qui conatur asserere unum Filium Felicem sapsuisse, non duos. Quid ergo est quod unum eundemque dicit verum et non verum, proprium et non proprium, nativitate et adoptione, genere et electione, substantia et assumptione? Certe talis unitas non est unitas, sed dualitas; sic conjungere, dividere est; ita copulare, separare est. Rogo, ubi unquam legisti in divinis litteris, vel in dogmatibus catholicorum Patrum, quod Dominus noster secundum humanitatem suam, assumptione, electione, vel gratia dicatur esse Filius Dei Patris? Certe ego nunquam legi. Et si dicit Scriptura : *Beatus quem elegisti et assumpsisti* (*Psal. lxxv, 5*); aut : *Exaltavi electum de plebe mea* (*Psal. lxxxviii, 20*); nunquid talem sensum introducit, ut nos eum dicere et ^d confiteri debeamus electivum vel assumptivum filium Dei Patris? Et si evangelista dicit eum plenum gratiæ et veritatis; nunquid docet ut Deo Patri gratia esse filium secundum humanitatem eum confiteri debeamus? Ergo et quia Apostolus dicit de illo, *semetipsum examinavit, formam servi accipiens, acceptivum filium Deo Patri esse eum dicemus secundum humanitatem.* Penset diligenter quis, et quid, aut quare assumpsit, suscepit. Suscepit certe Verbum Dei coæternum Patri substantiam nostram; sed non ideo ut ipse sibi filius esset; non ideo ut Deo Patri alio modo inciperet esse filium, quam erat ante incarnationem; non ideo ut filiationis modos et nomina multiplicaret : quia nec se ipsum dualitatis copulatione duplicavit. Non enim alter est suscipiens, et alter susceptus : non est alter pro nobis pauper factus, nisi qui erat dives et ante susceptionem paupertatis : non est alter pro nobis peccatum factus, nisi qui erat antea nesciens peccatum : ut, sicut Apo-

ten- D tendat, contendit Felicem his opinionibus implicatum non fuisse.

^b *Multoties de hoc convictus.* Nimirum in concilio Narbonensi an. 788, in Ratisbonensi an. 792, Romæ apud Adrianum papam, in synodo Francofordiensi anno 794, in Romana an. 799, in Urgellensi et Aquigranensi anno eodem. Unde constat verissimum esse quod adnotat Agobardus, non solum ter, aut quater, sed multoties convictum fuisse Felicem.

^c *Ex intimo cordis sui sensu.* Eventus ergo docuit falso hæc ad Urgellenses suos scripsisse Felicem : « Ad universalem Ecclesiam Deo favente ex toto corde nostro reversi sumus, non qualibet simulatione, seu velamine falsitatis, scilicet dudum, quo I Deus scit, sed, ut dixi, vera cordis credulitate et oris professione. » Nisi si tunc ita vere sentiebat Felix, postea vero mutavit.

^d *Confiteri.* In ms. erat *conferi*; pro quo Massonus perperam edidit *conferr*. Nos, quia manifestum est legi debere *confiteri*, non dubitavimus quin respicienda esset emendatio Massoni.

lus expouit, cœlestis medicus ex nobis acciperet per quod contraria medicamenta nobis adhiberet, scilicet in salva impassibilitate, immortalitate, et incommutabilitate, a sua nos morte vivificaret, sua paupertate ditaret, suis contumeliis honoraret, suis vulneribus sanaret, et cœtera hujusmodi. Sic et in quodam loco beatus scribit Hieronymus : « Quæ autem potest major esse dementia quam ut Filius Dei hominis filius nasceretur, decem mensium fastidia sustineret, partus exspectaret adventum, involveretur pannis, subiceretur parentibus, per singulas adolere ætates, et post contumelias vocum, alapas, et flagella, crucis quoque nobis ferret maledictum, ut nos a maledicto legis absolveret, Patri factus obediens usque ad mortem? » Sed quia cuncta supra scripta Felicis male sensa verbis Patrum destruere debemus, legat cui placet jam adnexas Patrum sententias. Interim tamen, quia nemini me supra divisæ nullo modo Felicem sibi nec sentire potuisse, ut in uno Domino duarum naturarum conjunctionem naturaliter ac substantialiter factam crederet, et verbis beati Cyrilli ostendimus quomodo naturaliter facta credatur, habet lector de eadem re b beati Hieronymi satis politam et emeclatam sententiam, eum de illo divinae Scripturæ loco ageret, ubi dictum est : *Ponam inimicitias inter te et inter mulierem, et inter semen tuum et semen mulieris. Ipsa tuum calcabit caput, et tu incidaberis calcaneo ejus* (Gen. iii, 15). « Nonne, inquit, conspicias, nome consideras, quod jam tunc illi mirabatur in Christo? Alium enim semen mulieris, nullum prorsus accipio, nisi illum quem Apostolus ait factum ex muliere, factum in carne, illum, qui ut evangelista refert, Joseph filius putabatur esse, sed non erat, illam utique qui Verbum caro factum est. Nam si generandi publicam istam et naturalem circumspicimus rationem, semina non habent mulieres. Denique nulla concipit sine viro. Ac per hoc, quoniam jam tunc in Adam semen humanæ generationis esset transgressione vitium, semen celeste promittitur, ut Apostolus sentit, non ex corruptione viri, sed ex Deo, quod tamen caro fieret in muliere, et elementa prima illa corporea substantiæ, id est, humoris et sanguinis, in ipso sibi vaseculo, in quo ipsa elementa sita sunt, naturaliter aptaret. » c Beatus quoque Augustinus : « Illa enim natura, inquit, quæ semper genita manet ex Patre, nostram naturam sine peccato suscepit, ut nasceretur ex virgine. Neque enim natura æterna atque divina temporaliter concipi et temporaliter nasci ex natura humana ullatenus posset, nisi secundum susceptionem veritatis humanæ veram tempo-

raliter conceptionem atque nativitatem ineffabilis in se divinitas accepisset. Sic est Deus æternus ac verus, veraciter secundum tempus conceptus, et natus ex Virgine. Dum enim *venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus*; illo scilicet Deo facto naturaliter filio hominis, qui unicus est naturaliter Filius unigenitus Dei Patris. »

XXI. Contra illud vero quod Felix dicit, duobus modis Deo Patri nunc esse filium, et duobus modis matri : quæ dicendo, illic tenit, ut ostendat eum secundum divinitatem quidem esse verum, secundum humanitatem autem non esse verum : quod quam falsum sit, jam supra positæ sententiæ beati Cyrilli ostensum est; et nunc ejusdem et aliorum ponenda sunt testimonia, per quæ ostendendum est, et unicum Dominum nostrum totum esse Deum, et Dei Filium, hominem quoque et hominis filium, salva tamen proprietate utriusque substantiæ, totumque esse verum quod est; ut quicunque diversos modos filiationis Dei in fide nobis introducere voluerit, videat al locum inveniat. Beatus Cyrillus : « Libet, ait, eum percontari utrum unitatem Verbi ad humanitatem Verbi, sive ad sanctum corpus animatum intelligibiliter factam dicat secundum veritatem, an potius eum aliis simul, et ipse secundum copulationem, quæ per habitudinem est sermo docibilis et in-existentis formæ ad in-existentem et divinam formam. Unum namque unitas demonstravit, et in duos dividere refutamur. Nam licet factum est caro Verbum secundum Scripturas, atamen est etiam sic filius unigenitus secundum unitatem veram, quæ ultra mentem et rationem est. Ipse igitur unus et verus Christus Jesus, tanquam per instrumentum proprii corporis operatus est signa divina, et non operatum in eo. » Item Cyrillus : « Dominus noster Jesus Christus unus, inquit, et solus vere Filius existens Dei Patris, caro factus, et principat omnium simul cum proprio genitore, flectiturque ei *omne genu cœlestium, terrestrium et infernorum, et confitetur omnis lingua, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris*. Est igitur ipse Dominus quidem omnium, secundum quod intelligitur et sit Deus, licet non sine carne post inhumanationem. » D Ipse vero rursus nec Deus nec Dominus. Est enim absurdissimum, magis autem omni impietate vere completum, ita sapere vel dicere. » Item ipse : « Dispensationis Unigeniti cum carne sacramentum, a nobis jam factis, nunc nihilominus copulare sermonibus dignum est, et eos non sine decenti ra-

BALUZI NOTÆ.

a *Sua morte vivificaret*. Ex sermone 75 in appendice Sermonum sancti Augustini : « Hoc fecit Dominus noster Jesus Christus, sua paupertate nos ditans, sua humilitate nos sublevans, sua infirmitate nos sanans, sua morte nos vivificans. »

b *Beati Hieronymi sententiam*. Sumptus est hic locus ex epistola 7 ad amicum ægrotum de viro perfecto, quæ edita est tom. IX operum Hieronymi.

Verum hanc epistolam non esse Hieronymi contendunt viri eruditi. Agobardus non dubitabat quin esset Hieronymi.

c *Beatus Augustinus*, in libro nimirum De Fide ad Petroni. Sed hunc librum non esse Augustini, sed Fulgentii Ruspensis episcopi, jam ostensum est a viris eruditis.

tionem monstrare. » Et post pauca : « Cum Nestorius igitur ita scripserit de Christo : Ergo qui passus est pontifex misericors, nam vivificator ejus qui passus est Deus, et Deum Christi Deum Verbum nominaverit, adjecteritque his : Erat autem ipse et infans, et infans Dominus, non affirmamus, quia non decentior nato, magis autem impie nimis ejus verba prolata sunt. Si enim Deus est Christi ex Deo Patre Verbum, duobus modis omnibus erunt, et indubitanter. Quomodo autem intelligitur et infans ipse, et Dominus infans? Non ergo dicitur et Deus suimet ipsius, et Dominus Emmanuel, si est idem Deus simul et homo, tanquam inhumanatum et incarnatum Dei Verbum. »

XXII. Beatus quoque Augustinus : « Ego enim, inquit, Salvatorem nostrum non divido, non confundo, ne aut incorpoream et imaginariam carnem, aut carnalem et mortalem prædicem deitatem. Non separo; ne Dei Patris unam secundam carnem, et alteram secundam majestatem introducere videar prolem; quia idem Dei Filius et sine initio processit ex Patre, et secundum tempus nasci est dignatus ex Virgine. Impassibilis in suo, passus in nostro, dum incomprehensibilem majestatem velut quoddam indumentum carnis vestire est dignatus ex utero. Mediatoris una persona, non una substantia; una inquam persona, ne sit non unus Christus; non una substantia, ne mediatoris dispensatione submota, aut Dei tantum dicatur aut hominis filius. » Et post pauca : « Quibus in eam personam incomprehensibili mediatoris dispensatione conjunctis, servavit singulis propria, sed conjunxit propriis aliena. Servavit propria, dum non amisit immensitatem divinitatis, et infirmitatem non respuit carnis. Conjuncti propriis aliena, dum idem atque inseparabilis Christus, et proprio carnis occiditur, et proprio deitatis apud inferos non tenetur. Proprio carnis gustavit vitam mortem, proprio deitatis perpetuam reddidit carnem. Non ergo recte dicitur, In Filio Pater est passus; quoniam in carne, quæ ei non est cum Patre communis, passus est filius. Itaque glorificata est caro majestate, dum majestas humiliata docetur in carne. Sed utrumque non de duobus Christis, sicut putas, sed de uno atque eodem ipso, quem post partum Virginis Deum et hominem novimus, nos certum est prædicare. » Ecce beatus Augustinus asserit quia qui Salvatorem nostrum confundit, aut incorpoream et imaginariam carnem, aut carnalem et mortalem prædicat deitatem; qui vero separat unam secundam carnem, et alteram secundam majestatem Dei Patris, introducere videtur prolem. Certum est ergo separare te Salvatorem nostrum qui duos nodos tenes filiationis, ut aliter sit Filius secundum deitatem, et aliter secundum carnem. Quod si unus atque idem est inseparabilis Deus et homo qui et proprio carnis occiditur, et proprio

A deitatis inseparabilis permanet, ubi habebunt locum tui modi?

XXIII. Item beatus Augustinus : « Filiorum namque alii, inquit, sunt adoptivi, alii naturales. Illi, quia geniti ab initio, illi semper æe proprii. Illi, primo alieni, post filii, cum per adoptionem in familiam videantur adscisci. Quibus ergo comparandus est Filius Dei? Si adoptivus; erit apud Patrem similis nobis. Si proprius; ex substantia existisse dicendus est genitoris. » Ecce beatus Augustinus aperte docet, quia a adoptari in filio non potest, nisi qui antea existit alienus; nec potest quisquam per adoptionem accipere patrem, nisi qui habuit proprium. Tu qui duobus modis unicum Dominum prædicas esse filium Patri, id est, proprietate et adoptione, ostende ex illa parte qua adoptivus est, quem habuit proprium, aut ostende fuisse illum antequam adoptaretur; sicut beatus Augustinus adoptivos distinguit a propriis. Item beatus Augustinus (*In Enchir.* cap. 55) : « Proinde, ait, Christus Jesus Dei Filius, Deus est et homo. Deus ante omnia secula, homo in nostro sæculo; Deus, quia Dei Verbum : Deus enim erat Verbum. Homo autem, quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis, et caro. Quocirca in quantum Deus est, ipse et Pater unum sunt : in quantum autem homo est, Pater major est illo. Cum enim esset unicus Dei Filius, non gratia, sed natura, ut esset etiam plenus gratia, factus est et hominis filius, ipse idem utrumque ex utroque unus Christus. » Si aliquando beatus Augustinus debuisset prædicare Dominum nostrum gratia esse Filium Patris secundum humanitatem, in hac sententia haberet præcipuum et congruum locum. Dicens ergo, *Cum enim esset unicus Dei Filius, non gratia, sed natura, adjungeret ut esset etiam filius gratia, factus est et hominis filius.* Non autem dixit ita. Sed ait, *Ut esset etiam plenus gratia, factus est et hominis filius.* Qua autem ratione dicat eum factum filium hominis, propterea ut esse posset plenus gratia, in subsequenti sententia diligenter exponit, dicens : « Ille omnino granditer et evidenter Dei gratia commendatur. Quid enim natura humana in homine Christo meruit, ut in unitatem personæ unicus Filii Dei singulariter esset assumpta? Quæ bona voluntas, ejus boni propositi studium, quæ bona præcesserunt, quibus mereretur iste homo una fieri persona cum Deo? Nunquid antea fuit homo; et hoc ei singulare beneficium præstitum est, cum singulariter promeretur Deum? Nempe ex quo homo cepit esse, non aliud cepit esse quam Dei Filius; et hoc unicus, et propter Deum Verbum, quod illo suscepto caro factum est, utique Deus; ut quemadmodum est una persona quilibet et homo, anima scilicet rationalis et caro, ita sit Christus una persona, Verbum et homo. Unde nature humane tanta gloria, nullis præcedentibus meritis sine dubitatione gratuita, nisi quia magna hic et sola

BALUZII NOTÆ.

a Adoptari in Filio. Ita codex vetus. Et manifestum est legitimam esse emendationem Massoni, qui edidit in *Filium*. Sed quia frequenter Agobar-

us peccat in regulas grammaticas, sic arbitrari sumus, retinendos quoque istos errores ob reverentiam viri.

Dei gratia fideliter ac sobrie considerantibus evidenter ostenditur; ut intelligant homines per eandem gratiam se justificari a peccatis per quam factum est ut homo Christus nullum posset habere peccatum? Sic ejus matrem angelus salutavit, quando ei futurum nuntiavit hunc partum. *Ave*, inquit, *gratia plena*: et paulo post, *Invenisti*, inquit, *gratiam apud Dominum*. Et hæc quidem gratia plena, et invenisse apud Deum gratiam dicitur, ut Domini sui, imo Domini omniun, mater esset virginitate servata. » *Et post pauca*: « Veritas quippe ipsa, unigenitus Dei Filius, non gratia, sed natura, gratia suscepit hominem tanta unitate personæ, ut idem ipse esset etiam hominis filius. » In hoc etiam loco ubi dicit *Dei Filius non gratia, sed natura*, poterat subjungere, *gratia etiam factus est Filius Dei, suscipiendo hominem*, si eum gratia Filium Dei Patris secundum humanitatem esse deberemus credere. Sed non dixit aliquid tale. Imo ait: *Gratia suscepit hominem*. Qui suscepit; utique Filius Dei Verbum Dei. Certe gratia suscepit hominem. Misericordia factus est homo; quia misericordia natus, non condicione; misericordia mortuus, non debito. Nunquid hic aliquid referimus ad Patrem, ut dicere possimus gratia esse eum Filium Dei Patris? Nam sicut credere deberemus gratia, adoptione, vel assumptione, aut quidquid secundum hæc dici potest, Filium Dei secundum humanitatem, supra fuisset beato Augustino ad proferendum aptissimus locus, ubi dixit de homine assumpto, « nempe ex quo esse homo cœpit, non aliud cœpit esse quam Dei Filius, » ut adderet, *gratia, adoptione, electione*, aut aliquid hujusmodi. Sed non fecit ita. Quod ergo addidit, videamus utrum possit ad ista pertinere. Ait enim: « Nempè ex quo homo esse cœpit, non aliud cœpit esse quam Dei Filius, et hoc unicus, et propter Deum Verbum, quod illo suscepto caro factum est, utique Deus. » Ecce beatus Augustinus hominem dicit unam factum personam eum Deo, et esse Filium Dei unicum, et Deum. Non quid significavit hic nobis ut credere eum debeamus non verum Filium Dei, non verum Deum, sicut Felix docet? Certe ego puto, quia cum diceret, *ex quo esse cœpit, non aliud cœpit esse quam Dei Filius*, propterea addidit, et *hoc unicus*, ut nos eum verum Filium Dei credamus, et totum verum, et totum proprium, non medium proprium, et medium adoptivum.

XXIV. Si autem in hoc loco inusitatum more ego alicui loqui videor, quia dico totum Domium; audiat, quisquis ille est, similem huic sententiam a Symmachi papæ ad Anastasium imperatorem: « Christus itaque Deus veraciter totus, et totus homo est, sic conceptus, sic editus, sic conversatus in sæculo, sic passus, sic apud inferos, sic resuscitatus, sic eum discipulis apparens, sic elevatus in cœlum, sic ex-

* *Symmachi papæ*, in Apologetico ad Anastasium imperatorem. Sed paulo aliter legitur hic locus apud Symmachum, quam apud Agobardum. Pro his enim verbis. *Ergo ille est minimus*, etc., quæ Agobardus

A inde dicitur esse venturus, sic hodieque in cœli regione persistit, dicente Apostolo, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Et certe de eo dicit quod nunc est ipse. Ergo ille est minimus qui credit in Christo, qui in hujusmodi Christum credit, qui in integrum Christum credit, non in semi-Christum, et ideo non Christum, quia Christus non nisi integer, integer autem non nisi hujusmodi. » Ecce et beatus papa Symmachus totum Christum dicit veraciter Deum esse, et totum hominem. Si ergo totus veraciter Deus, totus utique verus Deus, et proprius Filius Dei; quia tota generatio dedit nomen filio, non medio, ut vult Felix, quanquam nec humanitas sit de substantia Patris, nec divinitas de substantia matris. Sed quia Verbum Dei, unius cum B Patre substantiæ, in unitate personæ suæ suscepit nostram substantiam, non erit alio modo filius post humanitatis assumptionem, nisi qui erat et ante incarnationem.

XXV. Item beatus Augustinus: « In terra, inquit, erat, et in cœlo se esse dicebat, et quod est majus, in cœlo filius hominis, in cœlo Filius Dei, ut unam demonstraret in utraque natura personam; et in eo quod Dei Filius erat, æqualis Patri, Verbum Dei, in principio Deus apud Deum, et in eo quod filius hominis erat, et assumens animam humanam et carnem humanam, et indutus hominem exiens ad homines; quia in hoc utroque non duo Christi sunt, nec duo filii Dei, sed una persona, unus Christus Filius Dei; idem unus Christus, non alius hominis, C et alius Dei Filius: sed Dei Filius secundum divinitatem, hominis filius secundum carnem. Quis autem nostrum, qui parum sentimus, aut parum sapimus, non potius ita vellet distinguere: Filius Dei in cœlo, et filius hominis in terra? Sed ne sic divideremus, et ita dividendo duas personas induceremus, non ascendit in cœlum nisi qui de cœlo descendit. Quis? Filius hominis. Filius ergo hominis descendit de cœlo. Nonne filius hominis in terra factus est? Nonne filius hominis per Mariam factus est? Sed, o homo, noli, inquit, separare quem volo copulare. Parum est quia filius hominis descendit. Christus enim descendit; idemque filius qui Filius Dei est. Sed est in cœlo qui anhulat in terra. In cœlo erat, quia ubique est Christus; idemque Christus et Filius Dei, D et filius hominis. » Item beatus Augustinus ait: « Prædestinatus est ergo Jesus, ut qui futurus erat secundum carnem filius David, esset tamen in virtute Filii Dei secundum Spiritum sanctificationis, quia natus est de Spiritu sancto, et per Virginem Mariam illa ipsa ineffabiliter facta hominis a Deo Verbo susceptio singularis, ut Filius Dei esset filius hominis simul, et filius hominis propter susceptum hominem, et Filius Dei propter suscipientem unigenitum Deum veraciter et proprie dicitur, ne non trinitas, sed qua-

BALUZII

NOTÆ.

habet, sic legitur in epistola Symmachi: *Ergo ille est minimus, qui sic credit in Christum, sed et hujusmodi in Christum credit, qui in integrum Christum credit, etc.*

termitas erederetur. Prædestinata est nature ista humane tanta et tam celsa et summa subiectio, ut quo attolleretur altius, non haberet; sicut pro nobis ipsa divinitas quo usque se deponeret, non haberet humilins. Item beatus Augustinus (*De Civ. Dei*, l. 1, c. 15): « Hi sunt filii Dei quotquot Spiritu Dei aguntur, sed gratia, non natura. Unicus enim natura Dei Filius, propter nos misericordia factus est hominis filius, ut nos natura filii hominis, filii Dei per illum gratia fieremus. Manens quippe ille immutabilis, naturam nostram, in qua nos susceperet, suscepit a nobis, et tenax divinitatis suæ, nostræ infirmitatis particeps factus est; ut nos in melius commutati, quod peccatores mortalesque sumus, ejus immortalitatis et justitiæ participatione amittamus; et quod in natura nostra bonum fecit, impleti summo bono in ejus naturæ bonitate servemus. Sicut enim per unum hominem peccantem in hoc tam grave malum devenimus, ita per unum hominem eundemque Deum justificantem ad illud bonum tam subtile venimus. » Item beatus Hieronymus: « Prophetæ ait: *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt. Virga, mater est Domini; ex qua baculus iste, fesso jam per ætatem mundo qui cum sustentaret, exiit. Illum ergo in Virginis utero delapsum, ut totam redemptionis nostræ historiam retexamus, partu effusum hominem se exhibuisse pro homine, et creaturam suam se de Creatore fecisse, illum formam servi accepisse, exinanisse se potestatis voluntate, non natura deitatis, per quam non poterat non esse quod fuerat, illum maledicta pro salutaribus meruisse miraculis, illum sputa, illum palmas, illum coronam spineam, illum postrema crucem pro nobis fuisse perpassum, illum inferna penetrasse, illum die tertia resurrexisse in id corpus quod cruci fuerat affixum, illum hominem Deum post mortem, mortis cælum petiisse victorem, sedere ad dexteram Dei, venturum suo tempore ad judicium faciendum, illum Spiritum Dei per sanctorum suorum quotidie ora celebrari. Hæc cogitasse, vixisse est; hæc meditatio, partus est animæ; in hæc relabi vel recurrere, cum Domino jungi est, et cum ipso, per hæc humiliari est, cum ipso pati est, cum ipso mori est, cum ipso est etiam suscitari. »*

XXVI. « Beatus quoque Vigilus: « Nos unum, inquit, Christum eundemque Dei Filium, et hominis filium, non duos profitemur, et ita Verbum intra Virginis uteri secreta carnis sibi initia concessisse, id est, vere incarnatum fuisse, ut tamen Verbi natura non mutaretur in carnem; itemque carnis naturam ita per suscipientis communionem in Verbo consumpta. Manet enim utraque, id est, Verbi carnisque natura; et ex his duabus hodieque manentibus unus est Chri-

stus, unaque persona. Quis enim sacrilega opinione indutus, eo usque desipiat, quis in tam abruptum erroris barathrum semetipsum injiciat, ut Filium Dei sine sua propria carne, quam in sacræ Virginis utero ineffabili societatis per se mistione ita sibi iniet adunavit, ut et Verbum homo, et homo Deus, idemque unus, non mutatis generibus nature fieret, neget hodie sedere ad dexteram Patris, venturumque judicare vivos et mortuos, cum ipsum Dominum dixisse non nesciat, Cum venerit filius hominis in gloria Patris sui? » Item ipse: « Nam cum Jesus Christus non Verbi sed carnis proprium sit nomen, et Deus proprium Verbi non carnis constat esse vocabulum; tamen et Verbum propter carnem suam, homo Jesus Christus; et caro propter Verbum Deum, Deus Verbum est. » Item ipse: « Diversum est initium non habere, et ex initio subsistere; mori, et mori non posse. Et tamen sicut ipsi Christo proprium est utrumque, ita non ipsi, sed in ipso est utrumque commune. Si enim dicamus quia ipsi est commune, necesse est ut exigatur a nobis dare et ostendere alium, cum quo sit et hoc ipsum commune: quæ professionis necessitas in Nestorii vergit impium dogma. Melius igitur et eatholice dicimus in ipso, et non ipsi, esse commune: et melius ipsi, et non in ipso, dicimus proprium esse. Ergo proprium est illi mori, qui propter naturam Verbi, mori non potest. Item propter ineffabile mysterium unius personæ, utrarumque naturarum communis in ipso fuit mortalitas carnis Verbi nature, quæ mori non potuit, et communis in ipso est immortalitas Verbi nature carnis, quæ morti succubuit. Ergo sicut illi mori et non mori ex utrisque naturis est proprium; ita commune est in ipso utrisque naturis, quod illarum est proprium. »

XXVII. Sanctus Hilarius confessor: « Nequid ergo, inquit, unigenitus Deus ex Virgine homo secundum plenitudinem temporum, in semetipsum provectorus in Deum hominem, hunc per omnia evangelici sermonis modum tenuit, ut se Dei Filium credi doceret, et hominis filium prædicari admoneret; locutus et gerens homo universa quæ Dei sunt loquens, deinde et gerens Deus universa quæ hominis sunt: ita tamen ut ipso illo utrisque genere sermonis nunquam nisi cum significatione et hominis locutus et Dei sit. » Ecce aperte beatus Hilarius dicit Dominum nostrum Jesum Christum docentem in synagogis et ubique hunc modum sermonis per omnia tenuisse, ut se Dei Filium credi doceret, et utique verum: quod si verum, et proprium: alioquin, quare ex illo tempore non sunt inventi quatuor modi quibus crederetur, duobus videlicet Patris, et duobus matri? Beatus autem Proculus Constantinopolitanus episcopus, cum exponeret verba Apostoli ubi

BALUZH NOTE.

^a Beatus Vigilus. Thapsensis in Africa episcopus. Assentur enim lubens eruditissimo viro Petro Francisco Chiffletio presbytero e Societate Jesu, qui editis nuper ac vindicatis Vigilii hujusce hiebrationibus, ostendit eum fuisse episcopum Thapsensem,

quæ civitas erat Africæ in provincia Byzæena. Vide Sirmundum in notis ad Theodulfum pag. 277.

^b Proculus CP. episcopus, in epistola ad Armenios, ex qua hunc locum laudat Athenius in lib. iv adversus Felicem. « De qua sententia, inquit,

toquitur de Judæis (*Rom. ix, 5*) dicens : « *Quorum A Patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, ait : Hæc Pauli verba, quam subreptionem calumniæ eorum qui prava diligunt habere mittunt! Dixit enim Christus, ut ostendat quoniam secundum veritatem Deus factus est homo. Dicit enim ex Judæis secundum carnem ut insinuet quia non ex illo tempore quo est incarnatus existat. Dixit enim qui est, ut eum sine initio delectet. Dixit enim super omnia, ut totius creaturæ Dominum prædicet. Dixit enim Deum, ne passionibus habituque traducti intemperatam ejus audeamus negare substantiam. Dixit benedictum, ut adoremus eum tanquam omnipotentem suppliciter, nec ut conservum calumniis appetamus. Dixit enim in sæcula, ut demonstret quod is qui nos verbo creavit, pro sua divinitate jugi a nobis honore celebretur. Habentes itaque Christum et existentem, et Deum, et benedictum in sæcula, veneremur eum Deum et Dominum, dicentes assertoribus exterorum dogmatum, Si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* »

XXVIII. Iterum interrogat Felix dicens : « *Quid differt inter propria naturaliaque nomina divinitatis in uno Filio Dei, atque accidentia humanitatis ejus?* » Respondetque subjungens : « *Hoc differt, quod in divinitate sicut verus est Filius Dei, ita et verus Deus. In humanitate vero sicut verus est homo, ita verus est Filius hominis.* » Videtur mihi Felix rem in hoc loco fecisse ridiculosam. Differentiis namque nominum interrogavit divinitatis et humanitatis, et respondit hoc differre quod in divinitate verus sit Deus, et in humanitate verus homo. Hoc non est differentia nominum, sed potius separatio substantiarum. Nam si, ut ait, divinitatis nomen est Deus, et humanitatis homo, debuit utique dicere quid differat inter utrumque nomen, id est, Deus et homo; et ut in sequentibus ait, in *divinitate unigenitus, in humanitate primogenitus*, debuit certe dicere quid differat inter unigenitum et primogenitum. Sed ponamus ipsius Felicis verba quæ prosequitur, ut ex ipsis lector cognoscat quomodo separando nomina, dividit substantias : « *In illa, inquit, Deus super omnia, in ista vero homo intra omnia, et in brevi compendio plurima concludam, in illa, id est in essentia divinitatis, Deus, Dominus, Patris Verbum, Patris veritas, sapientia, virtus, imago Patris, invi-*

visibilis splendor Patris, lumen ex lumine, consubstantialis Patri, consimilis ei, æqualis per omnia, invisibilis ut Pater, immensus, incircumscrip- tus, omnipotens, creans omnia cum Patre et Spiritu sancto, factor, vivificans quos vult, sicut et Pater, eligens cum Patre quos vult, prædestinans cum Patre quos præscit, sanctificans, deificans, glorificans quos vult, et reliqua bis similia plurima. Accedentia vero illi sunt, homo, infans, puer, adolescens, juvenis, minister legis, servus Patris, minor Patre, subjectus, frater electorum, particeps eorum, cohæres, propinquus illorum, conformis, consimilis per omnia, excepto peccato, mediator Dei et hominum, propheta, evangelista, apostolus, sacerdos, pontifex. Hæc omnia, et his similia accedentia sunt illi secundum dispensationem carnis, non propria secundum potestatem deitatis. »

XXIX. Ecce, ut lectio ipsa demonstrat, Felix aperte testatur hæc nomina secundum dispensationem carnis, non esse propria secundum potestatem deitatis. Si caro ipsa propria dicitur, et est Verbi; quare carnis nomina non erunt propria ei cuius est caro ipsa propria? Ut mihi videtur, intellexit Felix quod ista nomina, id est, homo, infans, puer, apostolus et pontifex, non essent Domini et Salvatoris nostri, nisi incarnaretur: quod utique verum est. Non tamen intellexit quod postquam incarnatus est, propria facta sint Dei, quia Deus ipse factus est hæc, id est, Deus Verbum factus est homo, infans, et puer: ipse factus est apostolus, ipse factus est pontifex. Sed quia, ut dixi, bene potuit dicere Felix quod ipsa nomina non sint in Domino ex natura divinitatis, sed ex humanitatis; non tamen hinc dixit quod non sint propria; quia propria facta sunt, propter carnem propriam quam assumpsit.

XXX. Nos tamen, quam cautela sanctæ fidei in hac re tenere debemus, ex verbis Patrum ostendamus. Beatus itaque Vigilus episcopus ^a in expugnatione Acephalorum hæreticorum sic dixit : « *Sicut illi mori et non mori ex utrisque naturis est proprium, ita commune est in ipso utrisque naturis quod illarum est proprium. Et, ut exempli gratia dixerim, proprium mihi est notam livorem cuiusque verberis gestare in corpore meo per naturam carnis meæ; et proprium mihi est hanc eandem notam non gestare in spiritu meo per naturam animæ meæ. Item, proprium mihi est plagam verbi, id est, ser-*

BALUZI

NOTÆ.

beatus Proclus Constantinopolitanus episcopus in epistola ad Armenios ita ait : *Apostolus dixit eum Christum, ut ostendat quia secundum veritatem Deus factus est homo. Dixit enim qui est, ut eum sine initio esse delectet. Dixit enim super omnia, ut totius creaturæ dominum prædicet. Dixit enim benedictum, ut adoremus eum tanquam omnipotentem humiliter, nec ut conservum calumniis appetamus.* Cæterum hæc Procli ad Armenios epistolam approbavit Joannes Antiochenus cum Orientali Concilio, ut docet Facundus in libro I pro defensione trium Capitulorum, cap. 1, 3, et lib. VIII, cap. 1 : qui et in lib. II, cap. 2, docet ex Justiniano eandem Procli epistolam susceptam confirmatamque a Chalcedonensi concilio fuisse.

Eandem epistolam laudat rursus Aletius in libro II adversus Felicem, et Theodulfus Aurelianensis sub finem libri De Spiritu sancto.

^a In *expugn. acephalorum*, id est, in libro V adversus Eutychicum, cap. 8, ubi defendit synodum Chalcedonensem. Acephali enim, ævo Justiniani Augusti, infensi fuere decretis concilii Chalcedonensis. Acephali autem iidem cum Eutychianis, ut docet Facundus Hermitanensis in epistola quæ a domino Luca Dacherio edita est. Quanquam illi non omnino sequentur dogma Eutycheti, ideoque Semientychianos vocat idem Facundus in libro I pro defensione trium Capitulorum cap. 5, et lib. IV, cap. 7. Vide Sirmundum in notis ad librum secundum Facundi.

monem durum gestare in mente mea per naturam animæ meæ, et proprium mihi est eandem plagam non portare in corpore meo per naturam carnis meæ. Et cum sit mihi utrumque proprium; et corpori, et animæ meæ, utrumque alienum; quia nec corpus durum letumve sermonem intelligit, nec anima flagelli vulnere livescit. Utrumque tamen commune est in semetipso, et animæ et corpori meo: quia nec anima extra corpus, a quo ei sentire proprium fuerat, sentit; nec corpus citra animæ consortium plagarum indicia gestavit. Quod ergo proprium mihi in singulari, et alienum est singulari, id commune est in me ipso singulari, quod proprium est singulari. Et tamen ego ipse unus sum in utrisque, in me ipso communibus; et ego ipse unus sum in singulari nihilmet ipsi propriis. Quæ cum ita sint, serics nobis divinarum percurrenda est litterarum, et plurima testimonia congreganda, quibus demonstretur quam sit impium et sacrilegum, ea quæ sunt propria carnis Christi, ad naturam Verbi proprietate referre, et quæ sunt propria Verbi proprietate naturæ carnis ascribere: et quam sit nihilominus impium, ea quæ sunt propria carnis per exceptionem proprietatis alienare a Verbo, et quæ sunt propria Verbi, eadem exceptionis lege alienare a carne; cum sit eis in Christo utraque commune, et Christus sit utrumque. »

XXXI. Felix in sola humanitate dicit Dominum apostolum et pontificem fuisse. Beatus autem *Cyryllus* contra hoc ita docet, dicens: « Scripturæ namque divinitus inspiratæ Deum nobis inhumana prædicant Emmanuel, participatque carne et sanguine proxime nobis Dei et Patris affirmant Verbum factum, hoc est, hominem, non per conversionem, seu mutationem, sed virtute ineffabili unitatis. Ideoque et unum dicimus Dominum Jesum Christum, unamque fidem, et unum sanctum baptismum. Qui autem a dogmatibus sic rectis recedunt, et contra sacras litteras durum atque superbum objiciunt sensum, et hoc solum quod bene se habere arbitrantur inspiciant, hominem vero assumptum a Deo Verbo dicunt, secundum illud puto quod per unum sanctorum dictum est prophetarum: Non eram propheta, neque filius prophete, sed caupo eram fricans sicamina, et assumpsit me ex ovibus. Et sicut ait beatus David, *Suscipiens manus tuas Dominus*. Per habitum quippe et familiaritatem spiritalem, tanquam in voluntate et gratia et sanctificatione, sicut et nos ipsi adherentes Domino, unus spiritus sumus, secundum quod scriptum est. Sed non est hoc humanari Dominum, sed neque proxime nobis carne et sanguine participare, sed magis proprium facere hominem, et non secundum alium modum quem dici poterit prophetas et apostolos et alios sanctos omnes. Putasne sanctus Paulus seducebat sanctificatos per fidem apertissime dicens de unigenito, quia cum esset dives, pauper est factus propter nos? Absit. Vere namque dicit omnino veritatis præco, qui est dives. Et quomodo pauper factus

A est? Etiam nunc sermo hic a nobis examinetur. Si quidem, sicut et sapere et dicere ipsi presumunt, homo assumptus a Deo est, quomodo pauper est factus qui assumptus est, et ultra naturam dignitatibus declaratus. Glorificatus est enim; aut si non est hoc verum, derogabitur ab eis assumptioni tanquam deportanti ad minorem partem, et inhonestiorem mensuram humanitatis. Sed ita sapere dissonum est. Ergo non est pauper factus, qui assumptus est. Restat enim dicere, quia factus est in paupertate nostra, qui dives est tanquam Deus. » Et iterum: « Respicenda itaque sunt non illorum multiloquia, sed recta et immaculata fides evangelicæ atque apostolicæ sanctionis. Deus est in carne et in sanguine, humanitatisque mensuram per ea quæ humana sunt cognoscimus. Millia millium enim angelorum sanctorum ministrant ei, et sacram ejus sedem circumstant seraphim. Quia vero factus est homo, appellatusque summus sacerdos, non tanquam majori Deo offerens sacrificium, sed sibi et Patri, fidei nostræ negotiatus confessionem. » Et iterum: « Intuere siquidem eum immolantem quidem secundum humanitatem, assidentem vero sicut Deum. Quid enim ait beatus Paulus? Talem pontificem habemus, qui sedet in dextera sedis majestatis in excelsis. Scientes igitur quia cum Deus esset, factus est homo, est autem unus atque idem filius, ipsi omnia tribuimus tanquam uni, et dispensationis non ignoravimus modos, sensuum virtutem artificiose atque prudenter in ejus semper convertentes obedientiam. »

XXXII. Felix soli divinitati tribuit vivificationem, dicens Dominum secundum divinitatem vivificantem quos vult; et non recordans quod et caro vivificatoris Verbi, vivificatrix credenda est, beato *Cyryllo* docente ita: « Proprium ergo corpus factum dicimus Verbi, et non hominis alicujus seorsum, et separati alterius citra eum qui intelligitur Christus et Filius. Sicut autem proprium nostrum uniuscujusque dicitur corpus seorsum ejus cuius est, et in uno Christo intelligendum utique existens nostris corporibus cognatum sive consubstantiale. Factum enim ex muliere proprium ejus, sic ut dixi intelligitur et dicitur. Quoniam vero secundum naturam est ex Deo Patre Verbum, vivificatricem ostendit suam carnem; ideoque facta est nobis benedictio. Vivificans denique dicebat Christus: Amen dico vobis: *Ego sum panis vivus qui de celo descendi, et vitam dedi mundo*. Et rursus: *Panis autem quem ego dederam, caro mea est pro mundi vita*. Et iterum: *Qui manducavit meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo*. » Item beatus *Cyryllus*: « Uti ne videar ego solus Verbi corpus proprium nominare, etiam sanctorum Patrum volui ponere testimonia, ut sciant adversarii quia inaviter nos inelamant sequentes ubique illorum voces. Ait itaque famosissimus noster Pater et episcopus Athanasius in libro de sancta Trinitate: Et apparebat quia non erat phantasia, sed vere habebat

corpus. Docebat enim Christum induentem humanam carnem, hanc cum propriis passionibus ejus indui totam; ut sicut totum proprium ejus dicimus esse corpus, ita et corporis passiones propriæ solum ejus dicantur, licet non contingerent secundum divinitatem ejus. »

XXXIII. Interrogat Felix dicens: « Recurrunt propria nomina ad accidentia, seu accidentia ad propria, an non? » Respondet: « Recurrunt. » Interrogat: « Quo ordine? » Respondet: « Propter singularitatem personæ, in qua divinitas Filii Dei cum humanitate sua communes habent actiones; quæ ex causa aliquando ea quæ divina sunt referuntur ad humana, et ea quæ humana fiunt, interdum ascribuntur ad divina, et hoc ordine aliquando Dei Filius in hominis filio filius hominis appellari dignatur, et hominis filius in Dei Filio Filius Dei nuncupatur. » Hic admoneo lectorem ut istum Felicis recursum nominum conferat cum relatione Nestorii, et pendat ne forte similia sint. Sicut enim supra (Cap. 7) posuimus verba Nestorii, dicit ille: « Sicut inseparabilem a divina natura habens copulationem relationem exhibente; et neque duos filios dicimus, neque duos Dominos. » Et post aliqua iterum Nestorius ait: « Sed solus præcipuum habens hoc quod ad Dei Verbi copulationem, adoptionem et dominationem participans, auferens quidem omnem suspicionem dualitatis filiorum et dominorum, præstito vero nobis in copulatione ad Deum Verbum, omnem habere ipsius fidem et intelligentiam et theoriam, pro quibus et adorationem pro relatione Dei ab omni suscepit creatura. » Ecce Nestorius dicit Dominum relatione Dei theoriam suscepisse, id est, deitatem et adorationem. Felix vero dicit recurrere nomina propter unitatem personæ, et propterea appellari Dei Filium hominis filium, et hominis filium Dei Filium nuncupari. Videtur namque mihi quia licet utriusque, Nestorii videlicet atque Felicis, nova et inusitata atque confusa sint verba, unus tamen eorum aut similis in hoc loco est sensus. Deinde diligenter considerandum est hoc quod Felix dicit: « Aliquando Dei Filius in hominis filio filius hominis appellari dignatur. » Quid est hoc? Nunquid aliquando, et non semper? Nunquid appellari et non esse? Deinde ait, « Et hominis filius in Dei Filio Filius Dei nuncupatur. » Nunquid nuncupatur tantum, et non est?

XXXIV. Sed quia scio horum verborum quamdam similitudinem esse in dictis beati Hieronymi, quæ iste in prima sua contentione pravo sensu efferre solebat, videamus, si ab illo istius sensus et verba non discrepant. Ait namque beatus Hieronymus (Vide integrum locum Hieronymi infra cap. 39): « Illic filius hominis per Dei Filium, Dei esse Filius in Dei Filio promeretur. » Ecce beatus Hieronymus dicit esse promeretur. Felix dicit appellatur et nuncupatur. Certe multum differt inter esse promeretur, et appellatur, aut nuncupatur. Filius, inquit, hominis in Dei Filio Filius Dei esse promeretur. Certe sic

cuncta Christi Ecclesia catholica credit et confetur. Qui esse promeretur, vere et proprie esse cepit: quia, ut jam supra dictum est, ex quo esse cepit, non aliud cepit esse quam Dei Filius, et hoc unicus. Qui autem appellantur et nuncupantur, spiritum adoptionis acceperunt, ut filii Dei vocarentur: quia ex quo esse coeperunt esse filii Dei, sed filii Adam: filii iræ, et filii hujus sæculi; et dum ista essent, prævenit eos misericordia Dei antequam illi ulla bona velle aut eligere possent: et sicut eos præscivit et prædestinavit ante mundi constitutionem, et vocavit tempore constituto, ac justificavit per adoptionem et redemptionem animarum, deinde glorificaturus est per adoptionem et redemptionem corporum in ultima resurrectione. Ille sunt in illis qui per gratiam adoptionis filii efficiuntur et appellantur Dei, per illum qui ante sæcula naturaliter natus, et in sæculo naturaliter factus est unicus Filius Dei, qui nascendo est Filius Dei, non renascendo, cui nomen filii generatio dedit, non regeneratio, qui ex illa substantia qua esse cepit, ex quo esse cepit, non aliquando nuncupatur Filius Dei, ut Felix vult, sed semper est, ut catholici credunt. Ita nos, sicut beatus Hieronymus ait, Deum hominemque jungentes, et filium hominis in Jesu, et Filium Dei tenemus in Christo. Ille sapientia vertetur, ut Apocalypsis ait. Ille promissæ antiodi aperienda virtus. Ille Manichæorum virus, terrestre germen Arianorum, divino, si dici fas est, semine superandum est.

C XXXV. Memoratur item Felix dicti Dominici, quo ait: *Nemo ascendit in celum nisi qui descendit de celo, filius hominis qui est in celo.* Et subjungit dicens: « Certe quando hæc loquebatur, nondum erat filius hominis in celo per naturam in suscipiente se, hoc est, in Filio Dei. » Sed quia ego in hæc verba advertere non possum quid dicere voluerit, aut quid senserit, ista indiscussa prætermittenda, et ad alia ejus transeundum est: maxime quia prædicta dominica verba exposita verbis beati Augustini supra posuimus.

XXXVI. Item Felix: « Certe, ait, catholica fides credit quod non proprius Dei Filius, qui de substantia Patris genitus est, et per omnia Patri similis, pro nobis traditus sit, sed homo assumptus ab eo. » Ille Felix. Nos autem dicimus: Absit, absit, ut ita catholica fides credat, que sine intermissione decantat, dicens: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, natum de Spiritu sancto et Maria virgine, passum sub Pontio Pilato, crucifixum et sepultum.* Ita enim catholica fides credit, quod ipse qui Filius Dei Patris omnipotens est, et natus est de Spiritu sancto et Virgine, ipse sit pro nobis traditus, ipse passus, ipse crucifixus, mortuus et sepultus, ipseque resurrexerit, ascenderit ad caelos, et sedeat nunc ad dexteram Patris, et inde, hoc est, de dextera Patris, venturus sit ad judicandos vivos et mortuos. Sed quia, ut superius (cap. 25) verbis

beati Hieronymi dictum est, hæc cogitasse, vixisse est, hæc meditatio, partus est anime, in hæc relabi vel recurrere, cum Domino jungi est, et cum ipso per hæc humiliari est, cum ipso pati est, cum ipso mori est, cum ipso est etiam suscitari, bonum et jocundum est de hac re Patrum quoque hic sententias subnectere. Beatus Augustinus de hoc ita dicit: *(De fide, ad Petr. diac. c. 12)*: « Cujus et nativitate futuram secundum carnem, et mortem, et resurrectionem, atque ascensionem in celis, lex et prophetæ prænuntiare nunquam destiterunt, prout ipse præcipiebat, obedientes et verbis et factis. Nam et sacrificiis carnalium victimarum, quæ sibi ipsa sancta Trinitas, quæ unus est Deus Novi et Veteris Testamenti, a Patribus nostris præcipiebat offerri, illius sacrificii significabatur gratissimum munus, quod pro nobis se ipsum solus Deus Filius secundum carnem esset misericorditer oblaturus. Ipse enim secundum apostolicam doctrinam oblitit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Ipse verus Deus, et verus pontifex, qui pro nobis, non in sanguine taurorum et hircorum, sed in sanguine suo semel introivit in sancta: quod tunc pontifex ille significabat, qui cum sanguine sancta sanctorum pro annos singulos introbat. Iste igitur est qui in se uno tantum exhibuit quod esse necessarium ad redemptionis nostre sciebat effectum. Ille enim sacerdos et sacrificium, idem Deus et homo; sacerdos, per quem sumus reconciliati; sacrificium, quo reconciliati; templum, in quo reconciliati; Deus, cui reconciliati. Solus tamen sacerdos, sacrificium et templum; quia hæc omnia Deus secundum formam servi. Non autem solus Deus, quia hoc cum Patre et Spiritu sancto secundum formam Dei. Reconciliati igitur sumus per solum Filium secundum carnem, sed non soli Filio secundum divinitatem. » Beatus quoque Vigilus *(Adv. Eutych., v. I. II, c. 9)*: « Ita Verbum Dei jure dicimus passionis injurias pertulisse, non tamen passionem ullo modo sensisse. Dicam adhuc manifestius. Confixa est divinitas clavus; sed ipsa penetrari non potuit, sicut caro ejus potuit. Siquidem vulneri locum caro patefacta aperuit. Nam deitas indivisibilis atque impene-trabilis mansit. Ita ergo suscipiendo passiones, et earum non cedendo effectibus, apparere Dei Verbum impassibiliter passum. Sed quia caro ejus hæc omnia non solum pertulit, sed et sensit, et cessit, jure ac merito dicimus Deum his omnibus passionum conditionibus sensibiliter affectum in carne sua, sine sensu vel mutatione divinitatis suæ. Vide ergo: perferre passionem, naturæ est utriusque; sed cedere passioni, non est utriusque naturæ, cum sit unus ejusdemque personæ. » Beatus quoque Athanasius ita dicit: « Et ostensum est omnibus quia non corpus erat Verbum, sed corpus erat Verbi: et hoc patravit Thomas postquam eum resurrexisse vidit a mortuis, et vidit in eo fixuras clavorum quas per-

A tulit, ipsum Verbum in suo corpore dum crucifigeretur aspiciens; et cum posset prohibere, non prohibuit, sed etiam propria sua faciebat quæ erant propria corporis, tanquam sua, Verbum incorporale, denique cæso corpore a ministro, sicut ipse patiens dicebat: Dorsum meum dedi ad verbera, et faciem meam non averti a confusione sputorum. (Quæ enim humanitas poterat Verbi, hæc inhabitans Verbum ad se referebat, ut nos deitatis Verbi participes esse possemus. Et erat admirabile, quia ipse erat patiens et non patiens; patiens quidem, quoniam proprium ejus corpus patiebatur; et in ipso qui patiebatur erat non patiens, propterea quia natura Deus manens Verbum, est impassibile; et ipse quidem incorporalis erat in corpore possibile; corpus autem habebat in se Verbum impassibile, destruens infirmitates ipsius corporis. »

XXXVII. Felix dicit: « Ita divina Scriptura loquitur, ut ea quæ capitis sunt, id est Christi, referantur ad corpus, id est Ecclesiam, et ea quæ corporis sunt, ascribantur capiti. » Hoc ex parte verum esse potest. Sed verius diceret, si dixisset: Aliquando ex voce corporis legitur caput, sicut est illud, *Saule, Saul, quid me persequeris?* Et: *Esurivi, et dedisti mihi manducare*, et cætera hujusmodi. Cæterum ea quæ proprie excellentiæ capitis sunt, non sic referuntur ad corpus, ut iste dicit: quoniam ista communio capitis et corporis magis est in vocibus Scripturarum, quam in actibus et rebus, sicut est illud in psalmo: *Longe a salute mea verba delictorum meorum*. Et: *Deus, tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita*. In quibus Dominus pro corpore suo solum vocem suscepit, non actum, aut rem. Iste autem, ut nihil videtur, propterea elaborat in tantum conjungere caput et corpus, ut etiam unam hæc personam dicat, et ex hoc confirmari videatur sensum ejus, quo Dominum secundum humanitatem eisdem tantummodo modis credat Filium Dei Patris, quibus et cæteri sancti fiunt filii Dei, id est, gratia, adoptione, electione, prædestinatione, et cæteris, ut ipse superior aperte de Domino dixit. Propter quod appareat in verbis ejus, quod plus quodammodo conjungat corpus Salvatoris Ecclesiæ, quam sancta Trinitati. Unde et his verbis subjungit in conclusione operis sui dicens: « Nihil enim habere potest Ecclesiæ quod ad vitam et pietatem pertineat, nisi quod a capite suo, id est Christo, acceperit, Apostolo teste, qui in epistola ad Ephesios scribens ait: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in celestibus in Christo, qui elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipso*. » Verum est omnino quod Christus et Ecclesiæ caput et corpus dicuntur ab Apostolo frequenter. Et ideo una persona sunt: quia et corpus, capitis corpus dicitur; et caput, corporis uti-

BALUZII NOTÆ.

• Et ideo una persona sunt, id est Christus et Ec-

clesiæ. Sic lib. VI Capitularium, cap. 502, legitur:

que caput. Non enim ad se dicitur caput, sed ad corpus. Sed tamen modus et discretio tenenda est, qualiter dicantur una persona. Neque enim eodem modo quo in Filio Dei Verbum, et carnem, unam credimus omnino esse personam, non conjunctam ex duabus personis, sed ex duabus substantiis; eodem etiam modo creduntur Christus et Ecclesia una esse persona, que conjuncta est ex multis personis, que unitas persona, id est, Christi atque Ecclesie, in spiritu utique est, non in corpore. Sic enim docet diligenter Apostolus, dicens: *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. Divisiones vero gratiarum insunt, idem autem Spiritus. Et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus. Et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Alii quidem datur per Spiritum sermo sapientie, alii autem sermo scientie secundum eundem Spiritum, alteri fides in eodem Spiritu, alii gratia sanctorum in uno Spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt; ita et Christus. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judei, sive Gentiles, sive servi, sive liberi, et omnes uno Spiritu potati sumus. Nam et corpus non est unum membrum, sed multa (I Cor. xii, 5-11).* Ecce Apostolus evidenter ostendit quomodo credantur Christus et Ecclesia una persona; videlicet, quia uno Spiritu potati, in uno Spiritu baptizati, unum corpus effecti per Spiritum Christi secundum eundem, et in eodem in uno Spiritu singulis hominibus diversa gratia dantur; ita ut unus ex corpore homo, non omnes gratias habeant, omnes ministraciones, omnes operationes infusas in corpore per unum caput Christum. Propter quod dicit in alio loco: *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, Spiritus vero vivit propter justificationem.* Ecce per Spiritum Christi efficitur ejus membra. Effecti autem membra ejus, Christus in nobis est, et hoc modo caput est nostrum, id est Ecclesie, qui operatur omnia non in singulis, sed in omnibus. In singulis

ergo non omnia, sed aliqua, sicut in omnibus non aliqua, sed omnia. Divinus [Dividit?] Spiritus gratias, dividit Dominus ministraciones, dividit Deus operationes. Sancta Trinitas, unus videlicet Deus, qui et unne operatur omnia in omnibus, et in futuro erit omnia in omnibus, et in singulis. Sed quia omnia per mediatorem Dei et hominum fiunt, qui est utique Deus et homo; ideo dicitur et est ipse mediator Christus caput Ecclesie. *Omnis viri caput Christus est*, ait Apostolus, (omnis scilicet viri ex quibus constat omnis Ecclesia) *caput vero Christi Deus (I Cor. xi, 3).* Hoc itaque modo nos Christum et Ecclesiam unam fateamur esse personam. Felix autem, quia quadam indecenti ratione referri dicit ad corpus ea que capitulis sunt, confirmare nititur quod ea que a Christo accipit Ecclesia, illa sint que Christi esse astruit, id est, gratia, adoptio, electio, et cætera. Propter quod et testimonio apostolico confirmat et concludit dicens: *Qui elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, qui predestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipso (Ephes. 1, 4).* Quasi Apostolus diceret: Deus in Christo nos elegit, quando illum elegit; in ipso nos per ipsum predestinavit in adoptionem filiorum, quando et illum predestinavit in adoptionem filii, ut esset secundum humanitatem adoptivus filius. Talis omnino fuit sensus Felicis; et propterea de unitate Christi et Ecclesie loquens, ea que capitulis sunt referri dixit ad corpus; de quibus jam supra sufficienter diximus, congrua adjunctes Patrum testimonia, que ostenderent mutuo aliter intelligendum, ubicunque gratia, electio, predestinatio, assumptio, vel adoptio sonat in dictis sanctorum Patrum.

XXXVIII. Quod ut facilius nunc iterum ostendamus, dicamus exempli causa. Legit Felix in beato Augustino: *Verbum Dei gratia suscepit hominem; sed non bene novit discernere ejus sit ista gratia, a quo, aut cui largitur. Largitur utique a Deo, a Verbo Dei nature humane, ut suscipiatur in Filio, ut sit cum filio unus Filius, et habeamus nos in illo primitias substantie nostre, qui est verus Filius, et proprius Filius.* Non enim merito humanitatis illius susceptæ sunt in persona Verbi ipsæ nostre primitiæ, sed misericordia et gratia ejus pro nostra redemptione. Et hæc est gratia illa quam commendat catholici doctor. Felix autem non ita intellexit; sed putavit e contrario hanc gratiam a Patre Filio largitam, ut dignaretur cum ex humanitatis

BALUZII NOTÆ.

« Porro Christum et Ecclesiam, unam personam esse non nescimus. Et ideo que Ecclesie sunt, Christi sunt, et que Ecclesie offeruntur, Christo offeruntur; et que ab Ecclesia ejus tolluntur, procul dubio Christo tolluntur. » Item capite 505: « Et quia Christum et Ecclesiam unam personam esse veraciter agnoscimus, quæcumque Ecclesie sunt, Christi sunt. » Quomodo autem hæc intelligenda sunt, aperte explicat sanctus papa Gregorius in libro xix Moralium in Job, cap. 11 ubi hæc leguntur: « Quia Christum et Ecclesiam, unam esse personam crebro jam diximus, illum videlicet hujus corporis caput,

hanc autem illius capitis corpus, etc. »

^a Caput est nostrum in ms. sic legitur, caput est Xpm: quod ita legi debet, caput est Christum, quo modo etiam editum est a Massono. Sed ipse in Erratis admonuit legi debere nostrum. Et sane necessaria est ista emendatio. Itaque sic edi debent arbitrari sumus.

^b De unitate Christi. Massonus edidit, et propterea de divinitate Christi, etc., nullo admodum sensu. In ms. legitur, et propterea divinitate Christi, etc., ex quo nos efficitur de unitate. Sic enim postulat sensus, ut manifestum est.

susceptione gratia sibi adoptare in filium. Et hic error necessario exigit ab illo ut unum e duobus malis neceretur, id est, ut aut duos filios crederet, unum hominem, et alterum Deum, aut cum unum filium diceret, duobus eum modis esse filium Patris confiteretur, verum scilicet et non verum, proprium et adoptivum, natura et gratia, quae duo mala advertebantur in litteris ejus: quae utique non advertebantur, nisi illa aliquando ad istum, aliquando ad illum cor inclinaret, occultissimo Dei judicio permittente. Et quia error terminum habere nescit, ad hoc devolutus est, ut sicut enim dixit Patri duobus modis Filium esse, ita diceret et sanctam Dei genitricem aliter genuisse Deum, et aliter hominem, quasi extra Deum hominem generit.

XXXIX. Legit etiam Felix in sanctorum Patrum Hieronymi, Augustini, Ambrosii, Hilarii, et Aviti libris, cum de incarnatione Salvatoris tractaret, intromissum nomen adoptionis, sed juxta modum assumptionis vel susceptionis ab eis positum, quod ille alio et e contrario hausit sensu. De qua re ut ea quae sentimus, congruentius proferamus; ponamus aliquam ex illis sententiam tam plenariam, ut ubi adoptio dicitur, qualiter accipienda sit, ex precedenti et subsequenti sensibus colligatur. Ait itaque beatus Hieronymus in suo brevi et elegantissimo tractatu de similitudine carnis peccati contra Manicheos: « Denique hoc confirmat proposita ipsa sententia, quae primum Adam in animam viventem factum esse testatur, novissimum in spiritu vivificantem. Ecce cur tam post innumeros annos et incomprehensa curricula saeculorum ab omnibus mortalibus, a quibus ut qui secundum carnem natus est separatur, quod ille prius vivens, hic novissimus vivificans; ille sibi data vix possidens, hic possidenda donans. Quod et Psalmista duobus versiculis explanavit, dicens: *Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum?* Homo, Adam accipiendus est; filius hominis, Dominus intelligendus est: qui in memoria veteris visitatur, et in defuncti recollectione spiritu salutationis impletur: quod ipsa verba expriment: ut rem planam videre non mirum sit, dum et homini memoria conjungitur, et filio hominis visitatio copulatur. Illi mortali quid aliud poterat speresse? huic vivificantem quid aliud oportebat infundi? Nam defunctis memoria deletur, visitatio viventibus exhibetur: quod utrumque in Domino per incarnationem constat impletum, cum ob primi commemorationem novissimus visitatur, et per novissimi visitationem salvatur et primus. Huic sensus germana est illa sententia: *Primus homo de terra terrenus, secundus e caelo caelestis*. Quis est iste caelestis? Sine dubio ille qui cum quem gestabat in baptismo fecit audire quod ante ipsum nullus audierat: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Et qualiter dicitur *hodie*, si in principio Verbum, et Verbum apud Deum, et Deus erat Verbum? quia non est istud Verbum quod semper in Patre, et apud Patrem, et

A cum Patre fuisse esse credendum est; sed homo, quem in gratiam salutis Dens Verbum susceperat, audivit. Hic filius hominis per Dei Filium, Dei esse Filius in Dei Filio promeretur: nec adoptio a natura sejungitur, sed natura cum adoptione conjungitur: quoniam enim Verbum caro factum est, non per assumptionem decrevit assumptor, sed in assumente crevit assumptio. Creatura enim poterat per creatorem infirmitatis substantia commutari, creatoris autem in creaturam non poterat aternitatis natura converti. Et ideo cum dicitur: *Prior homo de terra terrenus, secundus e caelo caelestis*; non corporis materia separatur, sed forma vitalis; nec caro tollitur, sed carnis susceptor ostenditur, ille, inquam, qui in Evangelio ait: *Vos de inferioribus estis, ego de superioribus sum*. De superioribus ait, non utique sidera carne, sed virtute divina. Ecce beatus Hieronymus, postquam dixit, « Nec adoptio sejungitur a natura, sed natura cum adoptione conjungitur, » ut ostenderet quae esset haec adoptio, adjunxit: « Quoniam cum Verbum caro factum est, non per assumptionem decrevit assumptor, sed in assumente crevit assumptio. » Quod supra dixit *adoptio*, hoc inferius subjicit *assumptio*; et quam supra dixerat *naturam*, explanavit subdendo *assumptorem* et *assumentem*. Nihil ergo aliud hic significat adoptio quam quod assumptio; et nihil omnino aliquid tale hic demonstrat tota Leati Hieronymi sententia, per quod suspicari possimus ita eum sensisse, ut Dominum nostrum Jesum Christum secundum humanitatem Dei Patris adoptivum filium credendum doceret. Quia cum dicit *adoptio*, et *natura assumens*, et *assumptio*, *assumpta*, et *assumptor*; nihil horum ad Patrem referri videtur, sed de duobus tantum substantiis, ex quibus constat una persona unici et veri Filii Dei, tractari cognoscitur. Et ut plenius dicamus quod sentimus, adoptata est natura humana, id est, suscepta vel assumpta in persona Filii a Filio; ut cum ipse esset Filius, non alio, sed eo modo quo erat et ante Filius: et hoc est quod dicitur, « Non per assumptionem decrevit assumptor, sed in assumente crevit assumptio. »

XL. Juxta igitur hunc modum et ceteros doctores dixisse et sensisse, ubicumque nomen et verbum adoptionis in fidei dogmatibus inseruerunt, credimus. Dicit itaque beatus Hilarius (Lib. ii de Trinit. sub. fin.): « Parit Virgo, partus a Deo est. Infans vagit, laudantes Angeli audiunt. Panni sordent, Deus adoratur. Ita potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur. » Sed statim post paululum subjungit dicens eum in carnis assumptione hominem, Deum vero in gestis rebus existere. Paulo namque superius dixit: « Postremo una cum Judeis irascantur iidem haeretici, quod Christus sibi proprium Patrem confitens, Deum aequalem se fecerit Deo; et una cum his audiant, vel operibus credite meis, quia ego in Patre, et Pater in me est. Unum igitur est hoc immolabile fundamentum, una haec felix licet petra, Petri voce confessa, Tu

es *Filius Dei vivi.* » Ecce admirandus doctor dicit A quod Christus proprium sibi Patrem confiteatur Deum. Nempe si proprius Pater, non adoptans, sed generans, proprius filius, non adoptatus, sed natus.

XLII. ^a Beatus quoque Avitus, Photinianorum hæreticorum validissimus expugnator, scripsit dicens : « Certe circumfrentibus Judæis et in Dominum nostrum exserta blasphemiarum tela vibrantibus, quem respondisse credimus, Amen dico vobis, ante Abraham ego sum, nisi quia per concordiam genitoris et generis ipse per traducem maternorum parentum descendit ex Abrahæ senine, qui sine annorum numero Abraham prævit æternitate? Qui maximus patriarcharum, cum videret illum diem, in quo sine fine permanet Deus, concupivit talem illum videre quo homo mitus est Deo. *Vidit, inquit, et garrulus est* : quia sicut cernebat illum in quo erat genuina majestas, ita et istum desiderio conceperat, in quo adoptata illustrabatur humilitas. » Sed quia hæc dicens, nec credidit nec docuit Dominum nostrum adoptivum esse filium juxta humanitatem, apparet ^b ex eo quod ibidem præmisit dicens : « Apostolus autem dicit : Postquam vero *venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum.* Enimvero qui mittitur, erat antequam mitteretur. Quia si ante Mariam non fuisset, hunc similem cæteris adoptio faceret Dei Filium, non natura. Nec in Evangelio ipse dixisset : Tantum dilexit Deus mundum, ut Filium suum unicum daret. Non electum ergo ab ipsa ineffabili paternitate, sed genitum ; cui iam Deo quam homini vero, in utraque natura fideliter proprio, in divinitate emanasse de Patre, in corpore cøpisse de matre. » Ecce catholicus doctor veridice contra Felicem testatur quod Dominus noster nec adoptione nec electione sit filius Patris, sed genere et proprietate.

XLIII. Beatus etiam papa Gregorius cum exponeret verba Heleii, ubi dicit : « *Ecce, Deus excelsus in fortitudine sua, et nullus ei similis in legislatoribus, dixit (Moral. l. xxvii, c. 1) : Legislatores cunctos dicere possunus, quos ex lege admonuisse recta populum scimus. Sed huic mediatori in legislatoribus similis nullus est. Quia isti gratuite vocati, ex peccatis ad innocentiam redeunt ; et ab his quæ in semetipsis experti sunt prædicando alios reducunt. Redemptor autem noster, homo sine peccato est, Filius sine adoptione.* » Ecce eximus doctor dicit Dominum nostrum Filium sine adoptione : qui profecto si sciret duobus modis eum esse filium Patris, id est, secundum humanitatem adoptione, secundum divinitatem natura, nunquam illum diceret Filium sine adoptione.

BALUZII NOTE.

^a *Beatus Avitus*, Viennensis episcopus. Vide Sirmundum in notis ad epistolam 28 Aviti, ubi hunc quoque Agobardi locum laudat. Sed hic Aviti locus paulo aliter legitur in editione Sirmundi, quam apud Agobardum. Editio autem Agobardi congruit cum codice ms. qui exstat penes clariss. virum Petrum Marnesium scrutatorem Gratianopolitanum.

^b *Ex eo quod præmisit.* Aut perit Aviti opus, in

XLIII. ^c Fidentius vero quidam catholicus doctor cum similiter doceret proprium et verum esse Filium Dei Dominum nostrum, exponens locum illum Evangelii, ubi transfigurato Domino in monte, facta est vox Patris ad apostolos dicens : *Hic est Filius meus dilectus*, dicit : « Ideo, elevantes oculos apostoli, neminem viderunt nisi solum Jesum, ne et ipse filius hominis, sicut Moyses et Elias, vel cæteri sancti, putaretur homo Dei, et æquaretur cum adoptivis Dominus majestatis. » Ecce et hic pietatis doctor eum quem dicit non æquandum adoptivis, filium hominis nominat : quem utique si sciret adoptivum secundum carnem, nominans eum filium hominis, non sic diserneret ab adoptivis ut Dominum majestatis.

XLIV. Beatus quoque Augustinus, cum exponeret Epistolam beati Pauli apostoli ad Galatas, et pervenisset ad locum ubi dicitur : *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus*, post aliqua quæ ad expositionem horum verborum pertinebant, subiunxit dicens : « Nec dixit idem Apostolus, ut adoptionem filiorum acciperemus, sed *recipere mus* ; ut significaret hoc nos amisisse in Adam, ex quo mortales somus. Ille enim adoptionem recipimus : quod ille unicus non delinatus est participatione naturæ nostræ, factus ex muliere. » Sed si prædictus doctor in his verbis ita nos sapere voluisset, ut unicum Filium Dei Dominum nostrum duobus modis Deo Patri filium confiteremur, id est, natura, et adoptione, nunquam ita dicitur doceret, ut in expositione psalmi octogesimi octavi docuit, dicens : « *Quis in nubibus aquabitur Domino ? Et quis similis erit Domino in filiis Dei ?* Ergo nemo in filiis Dei similis erit Filio Dei. Et ipse prædictus est Filius Dei, et nos dicti sumus filii Dei. *Sed quis similis erit Domino in filiis Dei ?* Ille unicus, nos multi, ille unus, nos in illo unum ; ille natus, nos adoptati ; ille ab æterno Filius genitus per naturam, nos a tempore facti per gratiam, ille sine ullo peccato, nos per illum liberati a peccato. *Quis ergo in nubibus aquabitur Domino, aut quis similis erit Domino inter filios Dei ?* » Ecce illustris doctor prædicat Dominum nostrum nativitate esse Filium, non adoptione, dicens : « Ille natus, nos adoptati ; ille ab æterno filius genitus per naturam, nos a tempore facti per gratiam. » Quia procul dubio qui nascitur, non adoptatur ei de quo natus est ; et qui adoptatur, non de illo nascitur a quo adoptatus est : sed nisi natus, adoptari non potest. Natus enim de altero, adoptatur de altero. Dominus autem noster, quia non est

quo fragmenta isthæc connexa erant ; aut fatendum est Agobardum memoria lapsus esse. Pius enim fragmentum sumptum est ex epistola secunda Aviti, posteriori vero ex 28.

^c *Fidentius*. Fortassis intelligit Fidentium episcopum et martyrem, cujus mentio exstat in sermone 50 Augustini, inter eos quos Sirmundus edidit.

natus de altero patre, non adoptatur a Deo Patre. Quia vero nascitur ex Deo Patre, nec cum homo sit, adoptatur a Patre; quia in assumptione carnis non fit alter; sed is qui erat Deus, efficitur homo, Deus natus sine initio propter se, homo natus a certo initio propter nos, unus et unicus, proprius et verus. Nec propterea, quia particeps fieri dignatus est substantiæ et mortalitatis nostræ particeps etiam factus credendus est et conditionis; cum nos, ut supra jam dictum est, conditione nascamur, ille misericordia, nos debito moriamur, ille potestate, nos illius potestate de filiis iræ efficiamur filii Dei, ille

nonquam talibus obnoxius, nihil aliud esse possit, nisi Filius proprius et verus æterna nativitate. Propter quod etiam cum ipsa assumpta humanitate unus est verus Deus cum Patre, non posterior, non minor Patre, aut Spiritu sancto, non differens majestate, non impar potestate, non discrepans operatione. Sancta enim hæc Trinitas, discreta personis, non separabilis, unum sunt. Unus est, non in una essentia, sed una essentia, una substantia, uno nomine, una natura, vivens et regnans, sine recollectione præteritorum, sine expectatione futurorum, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

³ AD EUMDEM IMPERATOREM, DE INSOLENTIA JUDÆORUM.

I. Christianissimo, et vere piissimo, et in Christo victori ac triumphatori Ludovico imperatori felicissimo, semper Augusto, Agobardus abjectissimus omnium servorum vestrorum.

Cum Deus omnipotens, qui vos ante tempora præcivit et præordinavit rectorem pium futurum temporibus valde necessariis, sublimaverit prudentiam vestram et studium religionis supra cæteros vestri temporis mortales; dubium non est præparatum vos ad remedium temporibus periculosis, de quibus apostolus loquitur: *In novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, et cætera, et habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes*; de quibus nihil est expectandum quod jam non videatur, nisi solutio Satanae, et publica calcatio sancte civitatis mensibus quadraginta duobus, quæ futura est per caput omnium iniquorum Antichristum. Cum hæc igitur ita se habeant, obsecro tranquillissimam longanimitatem vestram, ut præbeatis patientissimam aurem vestram verbis quibus ego infimus servorum vestrorum nimis necessarium puto admonendum san-

B etissimam sollicitudinem vestram de re tam necessaria, quæ aut sola, aut præcipua est, cui præ cæteris succurrere debeat gubernatio vestra; cujus narrationem si prosequi potuissem tacitis nominibus auctorum, vellem omnino. Sed quia fieri non potest, committo me bonitati et patientiæ vestræ, dando me periculū, et ^b imotescens vobis quæ tacere perniciosum est.

II. Venerunt ^c Gerricus et ^d Fredericus, quos præcurrit ^e Evrardus ^f missi quidem vestri non tamen per omnia vestra agentes, sed ex parte alterius; et ostenderunt se Christianis terribiles et Judæis mites, maxime Lugduni, ubi partem ^g persecutionis adversus Ecclesiam depinxerunt, quam multis gemitibus, suspiriis et lacrymis stimularunt. Quæ persecutio, quia præcipue adversum me acta est, tota a me pendenda non est, nisi forte clementissima sollicitudo vestra scire voluerit. Tamen in quantum Ecclesie Christi noxia est, si vestra patitur mansuetudo, breviter intimare exordiar. Venientes itaque primum Judæi, dederunt mihi ^h indiculum ex nomine vestro,

BALUZII NOTÆ.

^a *Ad eumd. imp. de ins.* Is est omnino libri istius titulus in veteri codice, quem visum est retineri debere. Sed hunc librum, seu verius epistolam, non divisimus in capita, quia id epistolæ brevitatis non patiebatur.

^b *Imotescens*, id est, indicans, insinuans: activa significazione, ut tum solet. Sic in præceptis regum, et in libris Capitularium: *Ille imoluit nobis*, id est, significavit. Quin et sanctus papa Gregorius sic usurpavit pluribus in locis, ad nominatum lib. 11, ludiect. 11, epist. 87; lib. 11, ludiect. 12, epist. 2, et alibi pluries.

^c *Gerricus, Capis prælatus* in Vita Ludovici Pii: in qua scriptum est eum anno 813 missum ex Aquitania in Germaniam fuisse a Ludovico ad Carolum Magnum, ut eum pro quibusdam necessariis consuleret.

^d *Fredericus*, Missus dominicus, ut docet Agobardus; idem fortasse qui post Ludovici Pii mortem adhæsit Lothario, ab eoque missus est ad Ludovicum et Carolum Lotharii fratres: quod scribit Nithardus extremo libro secundo. In capitulis quoque Caroli

Calvi tit. 43, cap. 17, exstat mentio cujusdam magnatis, nomine Fredrici, qui fortassis idem quoque est cum hoc Frederico.

^e *Evrardus*. Item fortassis qui Eberardus vocatur in Annalibus Eginhardi, fuitque magister pincerniarum Caroli Magni, ab eo missus anno 781 ad Thasilonem ducem Bajoarie.

^f *Missi vestri*, id est, legati, qui vulgo tum missi dominici vocabantur, quod a principe mitterentur. ^g *Missi ergo dominici dicebantur*, inquit Sirmionidus in notis ad Capitula Caroli Calvi, quos princeps extra ordinem in diversis regni partes ad justitias faciendas (sic enim loquebantur) cum amplissima potestate dirigebat.

^h *Persecutionis adv. Eccl.* Non quidem novæ alicujus persecutionis, ne quem hic fallat obscurum scribendi genus, sed veteris persecutionis quæ per trecentos circiter annos afflixit Ecclesiam, in initiis Christianismi.

ⁱ *Indiculum*. Sic tum vulgo vocabantur *diploma* principis, quod in præsens dabatur: nam quæ in futurum, *præcepta* vocabantur. Inde in Formulis

et alterum ei qui pagum Lugdunensem a vice comitis regit, præcipientem illi ut auxilium ferret Judeis adversum me. Quos indiculos, licet ex sacro nomine vestro recitarentur, et vestro amulo essent signati, nullatenus tamen credimus ex iudicio vestro tales prodidisse. Cæperunt autem efferi quadam odibili insolentia Judei, comminantes omnibus injuriis nos afficiendos per missos quos adepti fuerant ad exsolvendam vindictam de Christianis. Post hoc venit Evardus, eadem iterans, et dicens majestatem vestram commotam esse valde adversum me propter Judeos. Deinde venerunt et prædicti missi, habentes in manibus ^b tractoriam stipendialem, et ^c capitularia sanctionum, quæ non putamus vestra jussione existere talia. His causis latificati sunt Judei ultra modum, et contristati Christiani, non solum illi qui fuerunt, aut qui absconditi sunt, vel qui districti, sed et cæteri qui viderunt, vel audierunt; maxime ideo, quia sententia Judæorum ita confirmata est, ut auderent irreverenter prædicare Christianis quod potius credendum esset ac tenendum; blasphemantes

BALUZII

Marelli, *Indiculus regis ad episcopum ut alium benedicat*. Et in Vita Desiderii episcopi Cadurcensis: *Indiculus Dagoberti regis ad Sulpitium episcopum, Biturigensem videlicet, adeoque metropolitani episcopi Cadurcensis, ut Desiderium, qui rex episcopatum deleverat, quamprimum ordinet*. Et alibi pluries. Interdum tamen indiculus accipitur pro edicto, ut apud Gregorium Turonensem lib. v, cap. 45: « Per idem tempus Chilpericus rex scripsit indiculum, ut sancta Trinitas non in personarum distinctione, sed tantum Deus nominaretur. »

^a *Vice comitis*. Nam qui comitatus committebantur viris magnæ dignitatis, quique raro discedebant a latere principis, illi in pagis sibi commissis viros instituebant, qui vice sua populos regerent; unde dicti *viccomites*. Sicut nostra tempestate videmus cardinalem nepotem summi pontificis, legatum semper esse Avenionensem; ejus vero loco constitutum apud Avenionem prælatum quempiam, qui vices illic legati gerit, *viclegatum* hoc dicitur.

^b *Tractoriam stipendialem*, id est, epistolam, cuius beneficio missi suscipiebantur, et coniectum accipiebant, id est, pensatorem et tributum, quod ab his haud dubie exigebatur quorum causa legati mittebantur. In tractoriis porro adnotari solebat, quantum cuique misso pro ejus conditione suppeditari oporteret: ideoque tractoriam *stipendialem* vocat Agobardus. Vide quæ anno superiore diximus in notis ad epistolam 65 Lupi Ferrariensis.

^c *Capitularia sanctionum*, id est, instructiones missis date in causa Judæorum, quæ valde favorabiles erant Judeis, et inique adversum Christianos. Ea de causa Agobardus, cui Ludovici pietas perspecta erat, adduci non potest ut credat ea capitula esse vera.

^d *Nantoacensium monachorum*, in finibus Lugdunensium, vulgo *Nantua*. Hugo Flaviniacensis in Chronico: « Imperator ergo Carolus cognomento Calvus anno Dom. Incarn. 877, ind. xi, vita functus est pridie Nonas Octobris in finibus Lugdunensium, et sepultus Nantoacæ in monasterio sanctorum Petri et Pauli. Sed mentione angelica translatus Parisius, ad sanctum Dionysium regaliter tumulatur. » Chronicon sancti Benigni Divionensis et Chronicon Besnense: « Carolus vero Galliam reversus, atque fines Lugdunensium pertingens, ibidem vita functus est, atque in monasterio apostolorum Petri et Pauli conditus, loco qui dicitur Nantoile a multitudine aqua-

rum ibi confluentium. Postmodum per admonitionem angelicam inde translatus Parisius, in ecclesia sancti Dionysii regali sepultura est tumulatus. » Itaque in præcepto Ludovici Balbi regis pro ecclesia Lugdunensi, cuius partem edidit Severtius, Nantoacense monasterium dicitur esse in pago Lugdunensi. Hodie tamen est extra regnum Franciæ, in ditioe ducis Sabaudie, mediæ ferè via Lugdunum inter et Genevam, in comitatu Beggii.

III. Roboratur quoque hæc perversitas ex verbis missorum, quibus susurrabant quorundam acribus, dicentes, quod Judei non abominabiles, ut perique putant, sed chari essent in oculis vestris, et hominibus eorum dicentibus ex parte meliores eos habitos quam Christianos. Et ego quidem indignus servus vester non eram Lugduni; sed aberam longe, causa ^d Nantoacensium monachorum, qui quodam dissimilitate inter se laborabant. Tamen direxi missos nostros, ut eis injunctum esset, et nos obediremus. Sed nihil venie adepti sumus; ita ut etiam aliqui ex sacerdotibus nostris, quibus nominatim miscebantur, non auderent presentiam suam eis exhibere. Hæc passi sumus a favoribus Judæorum, non ob aliud nisi quia prædicavimus Christianis, ut ^e mancipia eis Christiana non venderent, ut ipsos Judæos Christianos vendere ^f ad Hispanias non permitterent, nec mercenarios domesticos habere, ne feminae

NOTÆ

rum ibi confluentium. Postmodum per admonitionem angelicam inde translatus Parisius, in ecclesia sancti Dionysii regali sepultura est tumulatus. » Itaque in præcepto Ludovici Balbi regis pro ecclesia Lugdunensi, cuius partem edidit Severtius, Nantoacense monasterium dicitur esse in pago Lugdunensi. Hodie tamen est extra regnum Franciæ, in ditioe ducis Sabaudie, mediæ ferè via Lugdunum inter et Genevam, in comitatu Beggii.

^e *Mancipia eis Christiana non venderent*. Nihil hic peccaverat Agobardus. Nam istud ipsum decretum antea fuerat a Carolo Magno et Ludovico Pio, lib. vi Capitular. cap. 117: *Placuit ne Judæis mancipia deserviant vel adhaereant Christiana*. Et cap. 518: *Præcipimus generaliter omnibus, ut mancipia Christiana paganis vel Judæis non tradantur*. Et præcessera Constantini Magi lex, cuius meminit Eusebius in libro iv de Vita ejus cap. 27: *Itemque Honorii Theodosique A. A. constitutio, quæ exstat in Codice Theodosiano: Christiana mancipia Judæorum nemo audeat comparare. Neque enim astimamus religiosissimos famulos impiissimorum emptorum inquinari dominio*. Item Valentinianus Aug. in appendice Codicis Theodosiani: *Judæis quoque vel paganis causas agendi vel militandi licentiam denegamus. Quibus Christianæ legis nolimus servire personæ, ne occasione domini sectam venerandæ religionis immutent*. Vide S. Gregorium papam lib. ii, epist. 75, 76; lib. iii, ep. 21; et lib. xii, ep. 18; Ivoem Carn. part. i, cap. 281; et seq. et part. xii, cap. 98; Collectionem Bernardi Papiensis lib. v, tit. 5; Innocentium Cirionum in Quintam Compilationem lib. v, tit. 3; et Decretales Gregorii IX, lib. v, tit. 6.

^f *Ad Hispanias*, ubi regnabant Sarraceni, portio Judæorum. Quam ob causam Bodo diaconus palatii Ludovici Pii, (ad quem tum subdiaconum exstat, ut opinor, epigramma Walafridi Strabonis) cum se vertisset ad Judæos, in Hispaniam commigravit ex Gallia, ad Sarracenos nuntium; ut diximus in notis ad Lupum Ferrariensem pag. 548, 554. Ex eo autem constat hunc Bodonem fuisse oriundum ex ea regni Franciæ parte per Carolo Calvo cessit, quod cum ipse adversum Christianos in Hispania commorantes atrociter serviret, ut eos cogeret ad deserendum fidem Christianam, ii ad Carolum regem et episcopos in regno ejus constitutos lacrymabilem epistolam miserunt, orantes ut memoratis apostata reposita receretur, ne diutius Christianis illic versantibus ast

Christianæ cum eis sabbatizarent, et ne diebus Dominicis operarentur, ne diebus Quadragesimæ cum eis pranderent, et mercenarii eorum iisdem diebus carnes manducarent, ne quilibet Christianus carnes a Judæis immolatas et a deglubatas emeret, et aliis Christianis venderet, ne vinum illorum biberent, et alia hujusmodi. Est enim Judæorum usus, ut quando quolibet pecus ad esum mactant, ut subactum idem pecus tribus incisionibus non fuerit jugulatum; si apertis interaneis jecur læsum apparuerit, si pulmo lateri adhæserit, vel eum insufflatio penetraverit, si fel inventum non fuerit, et alia hujusmodi; hæc tanquam immunda a Judæis repudiata, Christianis venduntur, et insultario vocabulo Christiana pecora appellantur.

IV. De vino vero, quod et ipsi immundum fatentur, et non eo utuntur nisi ad vendendum Christianis, si contigerit ut in terram defluat quolibet loco licet sordido, festinantis hauriunt iterum de terra, et ad conservandum in vasa remittunt. Qualiter vero et alia improbanda circa illud agant, non solum de Christianis, sed et de Judæis multi sunt testes. Quod autem Dominum nostrum Jesum Christum et Christianos in omnibus orationibus suis sub Nazarenorum nomine quotidie maledicant, non solum beatus Hieronymus, qui se scribit novisse illos intrinsecus et in cute, testis est, sed et de ipsis Judæis plerique testantur. In hac re sumens exempli gratiam, dixi Christianis hoc modo: ^b Si aliquis homo ^c seniori suo vel domino fidelis et amator existat, et quempiam hominum senserit illi esse inimicum, detractorem, conviciatorem, et comminatorem, non vult ei esse amicus, nec socius mensæ, nec particeps ciborum. Quod si fuerit, et hoc senior ipsius vel dominus deprehenderit, nec fidelem sibi eum esse existimat. Et ideo cum procul dubio noverimus blasphematores et, ut ita dicam, maledictos esse Judæos Domini Dei Christi et fidelium ejus Christianorum, non debemus eis conjungi participatione ciborum et potuum, juxta modum duntaxat a sanctis Patribus et exemplis datum et verbis præceptum. Cæterum, quia inter nos vivunt, et maligni eis esse non debemus, nec vite aut sanitati vel ^d divitiis eorum contrarii; observemus modum ab Ecclesia ordinatum, non utique obscurum, sed manifeste expositum, qualiter erga eos cauti vel humani esse debeamus.

V. Hæc, piissime domine, de multis pauca dixi de perfidia Judæorum, de admonitione nostra, de læsione Christianitatis, que fit per factores Judæorum, nesciens utrum pervenire possit ad vestram notitiam. Tamen summopere necesse est ut sciat piissima sollicitudo vestra, quomodo nocetur fides Christiana a Judæis in aliquibus. Dum enim gloriantur, mentientes simplicibus Christianis, quod chari sint vobis ^e propter patriarchas; quod honorabiliter ingrediantur in conspectu vestro, et egrediantur; quod excellentissimæ personæ cupiant eorum orationes et benedictiones, et fateantur talem se legis auctorem habere velle, qualem ipsi habent; dum dicunt consiliatores vestros commotos adversum nos eorum causa, eo quod prolibeanus Christianos vinum eorum bibere; dum hoc affirmare nitentur, plurimas argenti lilras ob emptionem vini se ab eis accepisse jactant; et decursis canonibus non inveniri quare Christiani debeant abstinere a cilibus eorum et potibus; dum ostendunt præcepta ex nomine vestro, aureis sigillis signata, et continentia verba, ut putamus, non vera; dum ostendunt vestes muliebres, quasi a consanguineis vestris vel matronis palatinorum uxoribus eorum directas; dum exponunt gloriam parentum suorum; dum eis contra legem permittitur ^f novas synagogas exstruere; ad hoc pervenitur, ut dicant imperiti

BALUZII NOTE.

^e Propter patriarchas. Abrahamum videlicet, Jacobum, et cæteros Veteris Testamenti Patres, et ob hoc, Judæorum patriarchas. Neque enim intelligendus est hic locus de patriarchis Judæorum per varias provincias distractorum. Illi enim desierant anno 429 ut Mæca observavit in libro primo de Concordia, cap. 3, § 5.

^f Novas synagogas. Indignatur Agobardus, quod Judæis tum fieret novas synagogas exstruere, velut in contumeliam Christianæ religionis. Id vero ait esse contra legem. Ea autem existit in Codice Theodosiano l. 83, tit. De his qui super religione contendunt, ubi Honorius et Theodosius AA. sic decernunt: *Que nuper de Judæis et synagogis eorum statum, firma permanent; scilicet ut nec novas unquam synagogas permittantur exstruere, nec auferendas sibi veteres pertimescant.* Hujus legis mentio existat apud sanctum Gregorium lib. vii, in dicit. 2, epist. 5: *Quia sicut, inquit, legalis diffinitio Judeos novas non patitur erigere synagogas, ita quoque eos sine inquietudine veteres habere permittit.* Ejusdem legis meminit iterum in epistola 58 ejusdem libri. Ad eam quoque legem respexisse videtur Alexander III, dum hæc scriberet: *a Judæos de novo construere synagogas, ubi eas non haberunt, pati non debet. Verum si antique corruerint, vel ruinam minantur, ut reddificent poteris æquanimiter tolerare, non autem ut eas exalant, aut ampliores aut pretiosiores fa-*

impedimento aut neci foret, ut tradit auctor Annalium S. Bertini ad an. 847.

^a Deglubatas. Ita vetus codex; pro quo Massonus edidit *delibatas*.

^b Si aliquis homo. Fragmentum est orationis quam Agobardus Lugduni habuit adversum Judæos, usque ad illa verba, *humani esse debeamus.*

^c Seniori, id est, domino, vernacula lingua, *Seigneur*. Vide Hier. Bignonii notas ad Marculfum pag. 443, 458; et Davidis Blondelli Dissertationem de jure p^olebit in regimine ecclesiastico, cap. 49.

^d Divitiis eorum, id est, Judæorum. Hæc fama semper comitata est Judæos, ex quo Christiani prevalere cœperunt. Nam adnotat etiam Albertus Krantzus lib. viii Metrop. Salisburg. cap. 23, eos summas ubique opes comparasse. Anno 1098, cum Judei ex Bohemia in Poloniam et Pannoniam divitiis suas furim auferrent, ejusque fuge rumor ad ducem Breclislaum pervenisset, ille retineri eos jussit, thesaurus eorum applicari fisco. Addit vero Cosmas Pragensis, qui hæc tradit: *Quo quantum pecunie miseris Judæis est illa die sublatum! Nec ex succensa Troja tantum divitiarum in Euboico littore fuit collatum. Unde et ætate quoque nostra, quoties dicere volumus quempiam esse valde divitem, ita dicere solemus, Dives est ac unus e Judæis, Il est riche comme un Juif; atque id quidem obtinet etiam ubi Judei nati non sunt nisi de nomine*

Christiani melius eis prædicare Judæos quam presbyteros nostros; maxime cum et supradicti missi, ne sabbatismus eorum impedioret, ^a mercato, quæ in sabbatis solebant fieri, transmutari præceperint, et quibus diebus deinceps frequentari debeant, in illorum opinione posuerint, dicentes hoc Christianorum utilitati propter diem Dominicæ vacationem congruere; cum Judæis magis probetur inutile: quia et hi qui prope sunt, sabbato ementes vietus necessaria, liberius die Dominico missarum solemnitatibus et predicationibus vacant; et si qui de longe veniunt, ex occasione mercati tam vespertinis quam matutinis occurrentes officii, missarum solemnitate præacta, cum ædificatione revertuntur ad propria. Nunc igitur, si placet benignissime mansuetudini vestræ audire, dicamus quod Ecclesie Galliarum, et rectores earum, ^b tam reges quam episcopi de discretionem utriusque religionis, ecclesiasticæ videlicet et Judaicæ, tenerint, tenendamque transfuderint, et scriptum posteris reliquerint, et quomodo consensum sit auctoritati vel actibus apostolicis, et a Veteri Testamento originem trahens. Ex quibus demonstra-

tur quam detestabiles habendi sint inimici veritatis, et quomodo peiores sint omnibus incredulis, Scripturis divinis hoc docentibus, et quam indigniora omnibus infidelibus de Deo sentiant, et rebus celestibus. Quæ omnia ^c cum confratribus contulimus, et amplissima Eccellentie vestræ presentanda direximus.

VI. Et cum præcedens schedula dictata fuisset, supervenit quidam homo fugiens ab Hispaniis de ^d Cordoba, qui se dicebat furatum fuisse a quodam Judæo Lugduno ante annos viginti quatuor, parvum adhuc puerum, et venditum, fugisse autem anno præsentis cum alio qui similiter furatus fuerat Arelate ab alio Judæo ante annos sex. Cumque hujus, qui Lugdunensis fuerat, notos quereremus, et inveniremos, dictum est a quibusdam et alios ab eodem Judæo furatos, alios vero emptos ac venditos; ab alio quoque Judæo anno præsentis alium puerum furatum et venditum: qua hora inventum est plures Christianos a Christianis vendi et comparari a Judæis, perpetrarique ab eis multa infanda quæ turpia sunt ad scribendum.

BALUZI NOTÆ.

cliant quam antea fuisse noscuntur; qui utique pro magno debent habere quod in veteribus synagogis et suis observantiis tolerantur. »

^a *Merceda in sabbatis.* Antiquum ergo est, quod mercato fiant in die sabbati. Tum paulo post rationem hujus instituti adfert Agobardus. Nimirum, ut contemptis eo die necessariis, postmodum liberius Christiani Deo servirent. Nam per totum diem, quoties festus erat, antiqui Christiani vacabant orationi, ut patet ex Facundo Heremianensi in præfatione librorum quos edidit pro defensione trium Capitulorum. « Vix mihi septem dierum, inquit, induciæ datæ sunt, in quibus erant etiam duo festi. » Præclare igitur Joannes Monluccius episcopus Valentinus in libro De Reformatione Cleri Valentini et Diensis cap. 55: « Non enim dies illos majores nostri otiosos ideo esse voluerunt, ut in his nihil ageremus, et tantum plane cessaremus; sed festorum ratio præcipue in Christianis cessationem habet laborum et operum, ut sacra his diebus a leat populus, cultus Deo honoresque ac præces adhibeat, concionibus, publicis Ecclesiæ precibus, et votis adsit assiduis. Ob eas igitur nos causas ediximus, ut dies Dominicæ, et alios, qui in catalogo nostro enumerantur, accurate omnes in nostris diocesisibus agant, et religiose; atque in primis curent ne his diebus ulle ludorum, fabularum, et aliorum id genus ludiciorum coitiones fiant. » Tum ad probationem hujus capitis inter cætera adfert decretum concilii provincialis Coloniensis, quod sic habet: « Diligenter quoque populus admonendus est, cur ferie, et potissimum dies Dominicæ, qui a temporibus apostolorum in Ecclesia Dei semper celebris fuit, institute sint. Nempe ut tum in unum omnes pariter conveniant ad audiendum verbum Domini, ad audiendum quoque sacrum, et communicandum; Breviter, ad vacandum D^{no} soli; ut dies illa tantum orationibus, hymnis, psalmis et canticis spiritualibus transigatur. Hoc enim est sanctificare sabbatum. » Atque utinam hæc intelligerent Christiani nostrorum temporum, qui hæc omnia publice nunc agunt quæ synodus Coloniensis et Joannes Monlu-

cius igitur a Christianis prohibuerunt. Nimirum refrigerante in dies charitate, superabundat iniquitas; ut futurum prædixit Christus Jesus in Evangelio secundum Matthæum.

^b *Tam reges.* Regimen Ecclesiæ Gallicanæ dividit inter reges et episcopos. Ecclesia enim principibus commissa est ad regendum; ut ait Carolus Magnus in præfatione litterarum de non adorandis imaginibus, itemque synodus habita apud Theodoniam annis 849, can. 1. Unde et episcopi in synodo Parisiensi congregati anno 824 scribentes ad Ludovicum et Lotharium imperatores, aimt ipsos principes universam sanctam Dei Ecclesiam, Domino dispensante et committente, gubernare. Et Ludovicus Pius ad Romanum pontificem scribens, Spiritum sanctum sibi Ludovico datum esse ait. Sed nihil apertius, nihil Agobardicæ sententiæ congruentius, quam quod aiunt episcopi in canone in ejusdem concilii apud Theodoniam. « Quia bene nostis, inquit, ab illo, qui solus merito et rex et sacerdos fieri potuit, ita Ecclesiam dispositam esse, ut pontifici auctoritate et regali potestate gubernetur. » Vide Marcanum in libro secundo de Concordia, cap. primo.

^c *Cum confratribus contulimus,* id est, cum episcopis. Hinc itaque conici posse puto sequentem epistolam fuisse scriptam et synodo quapiam, cui interfuerit Agobardus; quod indicare videtur epistola illa, quæ nomine trium episcoporum scripta est, et ab Agobardo simul missa ad imperatorem Ludovicum Pium. Fieri quippe potest ut hi tres episcopi scriperint nomine totius synodi, Agobardoque demandata cura sit mittendi epistolam syndicam ad principem: quod ille præstare noluit, quin relationem quoque suam adjunderet. Et fortassis istud peractum est in synodo quæ anno 824 celebrata est apud Lugdunum, cui Agobardus et Bernardus interfuerant.

^d *Cordoba,* sive Corduba; quæ Sarracenorum in Hispania sedes erat, ut docet Lucas Tundensis; quod etiam colligi potest ex epistola Eulogii Cordubensis ad Wilelsindum episcopum Pampilonensem.

^a **EPISTOLA**

S. AGOARDI, ^b BERNARDI, ET ^c EAOF

EPISCOPORUM,

AD EUMDEM IMPERATORUM, DE JUDAICIS SUPERSTITIONIBUS.

I. Christianissimo et gloriosissimo Domino nostro Ludovico imperatori perpetuo Augusto, Agobardus, Bernardus, et Eaor, indigni episcopi, supplices servuli vestri. Sicut in ^d præmissa schedula in brevi significatum est, insolentia et importunitate Judæorum in quorundam simplicium Christianorum peccatoribus tranquillitas fidei propulsata compulsi nos mansuetissimæ ac prudentissimæ sollicitudini vestre scribere de cauta Christianorum, qualis esse debeat erga Judaicam perfidiam, et superstitiones, atque

innumerales errores, in quantum ^e extremitas nostra invenire potuit ex usu et institutione priorum Gallicanarum Ecclesiarum rectorum. Et quidem si, sicut nunc multa necessitas poscit, ausi essemus ac valuissemus auribus vestris ingerere damna animarum, quæ per vasa diaboli, mentes videlicet Judæorum, fidelibus inferuntur, adhiberi omnino juberet pietas vestra remedium. Nunc autem (quia periculosissimum nobis est dicere et innotescere, quod sicut tempore passionis suæ Dominus noster Jesus Chri-

BALUZII NOTÆ

^a *Epistola Agob.* Titulus iste sumptus est ex veteri codice; nec aliquid cause esse potuit quod omitti debuerit in editione Pap. Massoni.

^b *Bernardi* Viennensis archiepiscopi: ad quem extant Paschalis I et Eugenii II Romanorum pontificum epistole, quæ editæ sunt in tomo IX cardinalis Baronii. Anno dein 853 cum Lotharius Augustus rebellaret adversus Ludovicum Pium, plurimosque episcopos in partes suas traxisset, et in his Agobardum, Bernardus quoque Viennensis in partes transgressus est; adeoque prævaluit factio Lotharii, ut Ludovicus imperio dejectus fuerit, et in carcere conclusus. Restituto denum Ludovico, Agobardus et Bernardus sedibus suis pulsati sunt, ob eam perfidiam. Agobardus quidem, quod adesse distulerit in conventu apud Theodonis-villam, cum ter fuisset evocatus. Bernardus vero, quod post exhibitam præsentiam suam in eo conventu, rursus perfergerit in Italiam ad Lotharium. Causa autem illa Agobardi et Bernardi retractata est in conventu Straniacensi, haud prociat Lugduno, anno 856, ut docet auctor Vite Ludovici Pii: « In quo causam, inquit, Ecclesiarum Lugdunensis atque Viennensis vacantium ventilari fecit, eo quod episcopi dudum illarum, Agobardus quidem jussus ad rationem non venerit reddendam; Bernardus autem Viennensis affuerit quidem, sed rursus fugam inierit. Sed hæc quidem res imperfecta remansit. propter absentiam, ut prædictum est, episcoporum. » Itaque supersederi placuit iudicio, quod nemo agens et inauditus sit dammandus. Interim illi in gratiam redire cum Ludovico, eo nimirum tempore quo Lotharius patri reconciliatus est. Tuncque sedem suam uterque recepit, ut docet Ado Viennensis.

^c *Eaof.* Ita disertè codex manuscriptus, tametsi in codice quoque ms. disertè scriptum sit paulo post *Eaor*. Sed verior haud dubie est prior scriptio. *Eaof* enim illum haud alium esse puto quam eum qui *Faava* nominatur in Chronico Besuensis, episcopusque fuit Cabillonensis anno 850, eodem nimirum tempore quo Lugdunensem Ecclesiam regebat Agobardus, subscriptique circa annum 854. Privilegio Aldrici archiepiscopi Senonensis pro monasterio sancti Remigii, ubi vocatur *Fova*, tom. II Spielegii, pag. 584. Et apud Hincmarum in posteriori opere adversus Gothescalcum cap. 56 inter episcopos qui Ebbonem damnarunt recensetur *Favo* episcopus, id est, hic

noster Cabillonensis. *Faava* autem, *Fova*, et *Favo* scribi potuit perperam pro *Eaof*, facili amanuensium errore, in nemo non videt, cum littera E parum differat a littera F. Nam quod *Faava* scriptum est, non *Faof*; istud quemquam renorari non debet. Littera enim F interdum usurpabatur a veteribus librariis loco litteræ V. Sic Fulradus abbas S. Dionysii, summusque capellanus et consiliarius Pippini regis, Vvulradus vocatur in epistola Stephani III papæ ad Pippinum apud Baroniū ad annum 756, cum tamen certum sit nomen ipsi fuisse Fulrado, et in editione ejusdem epistole: quæ exstat in Codice Carolino, tit. 8 disertè scriptum sit, « præcurrente industria Deo amabilis viri Folradi, tui fidelis. » Sic Fulda monasterium sancti Bonifacii, Volda nuncupatur in narratione clericorum Rhemenſium de depositione Ebbonis: « Jussit eum deduci sub custodia ad Voldam monasterium S. Bonifacii. » Et Volda in synodo Rhemenſi adversus Arnulfum cap. 25: « Ebbonem quoque Rhemorum archiepiscopum idem molientem, per Rothadum Suessonicum et Erchenradum Parisiorum episcopum in Vuldensi monasterio pro similibus similia sustinuisse. » Sic in Chronico Hildensheimensi ad annum 1095 Vratislaus dux Bohemie vocatur Fratraslaus. Neque dubito, quin, si quis operam in hoc ponere velit, multo plura exempla sit reperiturus. Porro errat Papius Massonus, qui in Synopsi operum Agobardi existimat hic pro *Eaor*, legi debere *Ebon*.

^d *Præmissa schedula*, in epistola nimirum Agobardi, quæ missa est cum litteris episcoporum Agobardi, Bernardi, et Eaof.

^e *Extremitas nostra*, id est, vilitas. Extremos hominum se dicunt viri modestissimi; quemadmodum Paulus se vocat omnium peripsemæ, et minimum apostolorum, existimans se non esse dignum qui vocetur apostolus. Sic Jonas Aurelianensis episcopus in epistola ad Pippinum Aquitanicæ regem: « Meam extremitatem apud serenitatem vestram astu diabolico efflamaverunt. » Idem in epistola ad Matfredum: « Meam extremitatem commonefecisti. » Sic enim legendum, non *extremitatem*, ut recte illic monuit V. C. Lucas Dacherius. Sic in privilegio Landeriei episcopi Parisiensis pro monasterio sancti Dionysii: « Dominus irradiatissimus Cludovicus Francorum rex, divino irradiatus lumine, religiosa petitione humilitatis nostræ extremitatem poposcit, etc. »

stus pacificaturus omnia per sanguinem crucis suae, A mortem subire, ne dissimulatione sui prævaricatorum faceret imperatorem, qui tam injusta contra Ecclesiam præcepisset. Postea vero cum Mediolanum revertitur, posito Imperatore in Ecclesia, de eadem causa tractavit in populo: in quo Tractatu introduxit Domini personam loquentis (Sozom. *Hist. Tripart.* l. vii, c. 8; l. ix, c. 30): Ego te ex ultimo Imperatorem feci, ego tibi exercitum inimici tui tradidi, ego copias quas ille adversum te exercitui suo præparaverat dedi, ego inimicum tuum in potestatem tuam redegi, ego de semine tuo supra solium regni constiti, ego te triumphare sine labore feci; et tu de me inimicis meis donas triumphos? Cui descendenti excedra Imperator ait: Contra nos proposuisti hodie, episcopo. At ille respondens, ait, non se contra ipsum, sed pro ipso fuisse locutum. Tunc Imperator: *Revera, inquit, dura præceperam contra episcopum de synagoga reparanda. In monachos vero vindicandum esse a comitibus, qui in tempore aderant, dicebatur. Quibus episcopos: Ego quidem cum Imperatore nunc ago. Vobiscum vero mihi aliter agendum. Atque ita obtinuit, ut illa quæ statuta fuerant, revocarentur. Nec prius ad altare accedere voluit, nisi fide sua Imperator illum agere debere testaretur. Cui episcopos: Ergo ago fide tua. Respondit Imperator: Age fide mea. Qua sponsione iterata, jam securus peregit sacerdos divina mysteria.* »

II. Beatus confessor Hilarius (de quo sanctus Hieronymus ita loquitur in epistola ad Latian de instructione dicens: « Cypriani opuscula semper in manu teneat. Athanasii epistolæ et Hilarii libros inoffenso currat pede. Illorum tractatibus, illorum delectetur ingeniis, in quorum libris pietas fidei non vacillat. Cæteros sic legat, ut magis iudicet quam sequatur »), qua cautela Judæorum semper et hæreticorum devitaverit profana consortia, ^b Vita ejus scripta fatur; quod ita scilicet hujusmodi hostes Ecclesiæ fuerit execratus, ut non solum convivium, sed ne salutatio quidem ei exstiterit cum his prætereunt communis. De sancto quoque Ambrosio *Vite ejus sacra narrat historia, quod et hic inserere dignum est, et Christianis mentibus scire religiosum: « In partibus, inquit, Orientis in quodam castello a Christianis viris synagoga Judæorum et ^c lucus Valentinianorum incendio concremata sunt, propterea quod Judæi vel Valentiniani insultarent monachis Christianis. Valentinianorum enim hæreses triginta deos colunt. Sed de hujusmodi facto comes Orientis ad imperatorem relationem direxit, quia imperator præceperat ut synagoga ab episcopo edificaretur. Sed hujus præcepti tenor cum ad aures pervenisset venerabilis viri Ambrosii episcopi, direxit ad imperatorem epistolam (quia ipse in tempore excurrere non poterat) qua illum commonet, ut id quod ab eodem statutum fuerat revocaretur, servarique sibi debere ab eo audientiam: qui si dignus non esset qui ab eo audiretur, dignus etiam non esset qui pro illo audiretur, vel cui preces suas aut cui sua vota committeret. Paratum etiam se esse pro tali negotio*

BALUZI NOTÆ.

^a Comparatus, id est, emptus.

^b Vita ejus nimirum Hilarii Pictaviensis episcopi. Sed hæc non exstant in ea quæ Fortunati nomine hodie circumfertur. Itaque tum alia sancti Hilarii vita tenebatur manibus hominum.

^c Lucus Valentinianorum. Integrum hunc locum ex Vita sancti Ambrosii a Paulino scripta retulit Agobardus. Rhahanus vero, cum scriberet adversus Judæos, satis habuit referre de incendio synagoge, ideoque omisit quæcumque narrantur de incensa Valentinianorum fano. Nam et Ambrosius in epistola 29 memorat postremum illud incendium, ad imperatorem Theodosium scribens. « Vindicabitur etiam, inquit, Valentinianorum fanum incensum? Quis est enim nisi fanum, in quo est conventus Gentilium? Licet Gentiles duodecim deos appellent, isti triginta et duos deos colant, quos appellant deos. » De hac Valentinianorum errore vide Tertullianum in libro De Præscriptionibus Hæreticorum cap. 33 qui et penitentiam adversus eos librum edidit.

Alter vero, pro eo quod exusta a Christianis synagoga Judæorum, labore episcopi ab Imperatore jussa fuerat restaurari, morti se offerre non dubitat, et (quod leve forsitan putaretur, si hodie contingeret) vir sanctus in tantum exhorruit et abominatus est, ut mortem pro tali negotio susceptam martyrii loco non dubitaret sibi esse cessuram. Prævaricatorem etiam indicavit tam injusta contra Ecclesiam præcipientem; et nisi sibi locum audientiae reservasset, ^d solitam pro eo intercessionem se intermissurum

^d Solitam pro eo intercessionem, id est, pro imperatore. Solebant enim principis nomen recitare inter mysteria. Tertullianus cap. 30 Apologetici: « Nos enim pro salute imperatorum Deum invocamus æternum. » Infra: « Oramus pro omnibus imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, et quæcumque hominis et Cæsaris vota sunt. » Et paulo post, istud præceptum esse Christianis docet auctoritate beati Pauli in Epistola prima ad Timotheum. Neque tum videbatur necessarium ut nomen imperatoris inter mysteria proferretur, quod nisi tantum pareret orbis universus, adhucque in Ecclesia perseveraret sancta illa veterum Christianorum simplicitas. Ad postea quam dividi orbis cepit, proque innocentia et simplicitate fraus et dolus irroperare cœperant inter Christianos, dubiumque ob eas causas esse potuit pro quoniam rege sacerdos oraret, si nomen principis taceretur, verbisque tantum generalibus pro eo oraret Ecclesia; tum vero necessarium visum est ut

testatus est. Quid hic igitur vir Dei credendus est? An fuisse facturus, si vidisset suo tempore Judaorum infidelium causa canonica statuta convelli?

III. Nec sanctissimus Cyprianus, et homo Dei Athanasius, minore illos odio abominantur. Quin potius, sicut eorum litteræ testes sunt, infidelitatis eorum obstinatissimam impietatem supra omnem gentiliam execrarent errorem. Quorum religiosissimam fidem et Christo deditam devotionem, omnes Ecclesiarum Gallicanarum reverentissimi gubernatores secuti, totam Judaeorum ex integro pollutissimam societatem fugiendam penitus Christianis omnibus esse sanxerunt: quorum nos de hac re sententias ponere, et ex his quam sit execrabile ipsorum consortium decrevimus e vestigio demonstrare.

BALUZII NOTÆ.

nomen principis recitaretur, quo fraudibus iretur obviam, intelligerentque populi cum esse mentem Ecclesie, ex divino præcepto et apostolica traditione descendente, ut illi regi, qui tum imperiaret, fidem suam sanctam illibatamque servarent, vitamque ei prolaxam, imperium securum, domum tutam, et cætera quæcumque hominibus et regis vota sunt, precarentur. Itaque in libro Sacramentorum, qui Gregorio Magno tribui solet, diserte præcipitur ut nomen regis pronuntiatur inter mysteria: *Una cum famulo tuo papa nostro ill. et rege nostro ill. et omnibus orthodoxis atque catholicis et apostolicæ fidei cultoribus.* Et proferi quidem possent varia exempla hujus moris. Sed, omissis cæteris, ab ætate nostra sumemus exemplum. Cum ante hos viginti annos Catalani se justis iisque necessariis de causis in fidem ac clientelam Ludovici XIII Francorum regis contulissent, ejusque se dominio volentes lubentesque subjecissent; manebat tamen adhuc in quorundam peccatoribus insitum in Gallos odium, et occulta in Hispanos inclinatio. Horum ergo affectibus utebantur Hispani ad turbandum Catalanicæ statum. Sed oportuissimum in primis valdeque utile visum est, aluti monachorum virtutibus, ad quos tum in his regionibus delapsa erat omnis fere cura sacrarum concionum; quod id genus hominum plurimum auctoritatis habeat apud plebem, præcipue vero apud Catalanos, gentem religiosissimam. Ea tempestate vir illustrissimus Petrus de Marca, qui Tolosatium dein et Parisiensium archiepiscopus fuit, in Catalonia missus est cum amplissima potestate, ut provinciam recenter ad nos versam prudentia et sapientia ac cæteris bonis artibus, quibus plurimum valebat, regi Christianissimo teneret, imperioque Francico parere assuefaceret. Hic ergo cum Barcinonem pervenisset, deque his rebus fuisset admonitus, rectoris monasteriorum illius urbis, quos provinciales aut superiores vocant, in suas adæ evocavit libris Julii anni 1644 habitaque ad illud Latina oratione de meritis Ludovici XIII regis ejusque filii nunc regnantis in Catalonia, deque fide que principi debetur, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, ut ait Apostolus, quatuor eis capita proposuit ab universis per provinciam monachis observanda, quorum unum fuit istud: Tertium quod a vobis exigo, illud est, ut inter missarum solemniam, juxta divi Pauli præceptum, antiquorum Patrum traditionem jam ab ipso Tertulliano testatam, ipsiusque Missalis Romani contextum, regis Christianissimi specialis et expressa ab omnibus sacerdotibus fiat commemoratio; ita ut non tantum regis mentio generaliter injiciatur, sed Ludovici nomen diserte exprimitur, quemadmodum exigit usus Ecclesie quotidianus; ne aliqui suspicio inde nascatur, aliud animo geri, aliud verbis simulari. Postremo loco admonuit non defuturos officio suo magistratus

IV. Alebrimus Avitus Ecclesie Viennensis episcopus, quam eximius doctor orthodoxus et facundus extiterit, pene tota novit Ecclesia Christi. Sanctus Apollinaris episcopus Ecclesie Valentiniæ, quantum fuerit et sit, non solum gesta de eo scripta, sed et crebra ejus miracula usque hodie sublimiter testantur. Sanctus Gregorius Lingonicæ Ecclesie episcopus, quantum sanctitatis et veritatis fuerit, Vita ejus scripta, et finis vite atque honor ei ab Ecclesia delatus, usque hodie testes sunt. Viventius Ecclesie Lugdunensis episcopus, ejus doctrinæ fuerit, non solum ipsa, sed et aliorum de eo scripta testantur. Hi ergo cum aliis viginti reverentissimis episcopis in nomine Domini congregati pro defensione et statu Ecclesie, de re superius memorata inter cætera

regios, si quid in hoc peccarent monachi. Sed ne pœne viderentur constitute tantum adversus monachos, ac si de his solis suspicio esset, literas deinde ad uniuscujusque dioceseos vicarios generales dedit, in quibus eadem mandata continebantur. Exstat autem epistola ejus ad vicarios generales dioceseos Helenensis, in qua sic scriptum est: « In orationibus quoque que pro salute regis inter missarum solemniam recitantur, Ludovici nomen diserte et specialiter expriment. » Cæterum adversus hanc orationem Marce, puerili admodum declamationum eodem anno Terracone edidit frater Petrus Moliner Trinitarius magister, theologiae doctor ac vespertinus cathedraicus in Ilerdensi Lyæo. His enim se titulis ornavit homo opinione sua doctus et eloquens; sed, quantum ex ipsis declamationum colligi potest, Musis non tam invisus, quam ignotus.

Cum aliis viginti, in synodo nimirum Epoanensi, quæ anno 517 habita est, præside Avito episcopo Viennensi. Sed hic Agobardus 24 tantum episcopos ei synodo adfuisse docet, cum tamen 25 reperiantur in vulgatis editionibus. Nisi si numerum rotundum ponere voluit: quod facile crediderim. De loco porro ubi habita est synodus illa, non una est omnium sententia, eaque res in diversam traxit ingenia hominum eruditiorum. Sed neque ego velim dirimere eam litem. Cæterum silere non debeo vidisse me nuper vetustum codicem ms. epistolarum Aviti, et in his etiam esse epistolam ad Quintianum episcopum, quam Simondus alique post eum existimant esse tractoriam ad episcopos provincie Viennensis ut ad synodum veniant Epoanensem. Et omnino Epoanis nomen deest in eo codice, ubi locus de concilio congregando sic habet: « Ideo cunctos simul poscimus fratres, ut Deo favente octavo Idibus Septembrium die in parochia episcopatus vestri medius atque opportunus locus electus est, sicut et tempus, etc. » Ex quo loco, licet valde corrupto, colligi fortasse poterit sedes Epoanis, ut que fuerit in confinio nonnullarum dioceseon regni Burgundionum, cum Avitus dicat medium esse episcopatus Quintiani: quem Quintianum, ut hoc obiter dicam, ab episcopo Arvernorum esse diversum, cathedramque aliquam nobis ignotam tenuisse in regno Burgundico, atque forte in provincia Viennensi, plane persuasum habeo.

Inter cætera statuerunt. Sic etiam Rhabanus in ep. 55 libri adversus Judeos. Quæc librum, ut in hoc pronam meam sententiam, ex hac episcopus epistola delatam esse satis constat. Nam cum illa, uti supra diximus, et synodo quædam missa esset, adeoque publica auctoritatis robur haberet, permansit hominum volitare debuit, ut intelligerent omnes quemam esset in hoc episcoporum tractus Lugdunensis sententia. Unde cum postea in manus

statuerunt: « Si superioris loci clericus hæretici
cujuscunque convivio interfuerit, anni spatio pacem
non habeat: quod juniores clerici si præsumperint,
vapulabunt. A Judæorum vero convivio etiam laicos
constitutio nostra prohibuit; nec cum ullo clerico
nostro panem comedit, quisquis Judæorum convivio
fuerit inquinatus. » Et in conclusione statutorum
suorum, confisi de præsentia Domini, sicut ipse ait:
« *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo,
ibi sum ego in medio eorum*, ita sanxerunt: Quo-
circa hæc quæ supra inspiratione communi con-
sensu placuerunt, si quis sanctorum antistitum, qui
statuta præsentia subscriptionibus propriis firma-
verunt, necnon et quos eorum Deus esse voluerit
successores, relecta integritate observationis exce-
serit, reum se divinitatis pariter et fraternitatis ju-
dicio futurum esse agnoscat. »

V. Sanctus Cæsarius Ecclesiæ Arelatensis episcopus,
cujus meriti et doctrine fuerit, multa ejus præ-
clara monumenta designant. Hic cum a triginta quin-
que episcopis et vicariis episcoporum congregatis
in unum in nomine Domini, pro defensione et con-
firmatione catholicae veritatis, inter cætera statuit
ita: « Omnes deinceps clerici, sive laici, Judæorum
convivia evitent, et nec eos ad convivium quis acci-
piat: quia cum apud Christianos cibis communibus
non utantur, indignum est atque sacrilegum eorum
cibos a Christianis sumi, cum ea quæ Apostolo per-
mittente nos sumimus, ab illis judicentur immunda,
ac sic inferiores incipient esse catholici, quam Ju-
dæi, si nos his quæ ab illis opponuntur utamur, illi
vero a nobis oblata contendant. »

VI. Priscus Ecclesiæ Lugdunensis episcopus, Ar-
temius Senonicæ, Remedius Bituricæ, et sanctus
Siagrius Aduorum episcopus, cum cæteris pluribus,
statuta ecclesiastica renovantes, ^b ita definiunt:
« Ne Judæi Christianis populis judices deputentur, aut
telonarii esse permittantur, per quod illis (quod
Deus avertat) Christiani videantur esse subjecti. Ut

BALUZII

Rhabani pervenisset, atque illi data esset occasio
scribendi adversum Judæos, lucubrationem suam
dellbavit ex epistola illa synodica. Sic enim existi-
mamus. Certe et observationes et auctoritates veterum
eamdem profert, et iisdem ut plurimum verbis,
quibus utuntur episcopi ad imperatorem Ludovicum
Pium scribentes.

^a *Triginta quinque episcopis*, in synodo Agathensi
habita anno 506 sub Cæsario Arelatensi. De qua
synodo nos pluribus agemus in notis ad Ruricium
Lemoviensensem; nonnullasque observationes afferemus,
quæ fortassis indignæ non erunt eruditorum
hominum curiositate. Vide Rhabanum in libro contra
Judæos cap. 56.

^b *Ita definitur*, in synodo Matisconensi prima,
quæ anno 581 habita est, præside Prisco Lugdunensi
episcopo. Vide Rhabanum cap. 57 ejusdem libri.

^c *Edictum Childeberti*. Mirum videri potest cur
Patres synodi Matisconensis utantur lege Childeberti
adversum Judæos, cum potior apud illos esse de-
buisset videtur auctoritas concilii in Aurelianensis,
in quo illud ipsum statutum est quod edicto Childe-
berti regis continetur. Nam canonem Aurelianensem
ne verbo quidem nominant. Et tamen non adeo

A Judæis a cœna Domini usque prima Pascha, secun-
dum ^e edictum bonæ recordationis domni Childeberti
regis, per plateas aut forum quasi insultationis causa
deambulandi licentia denegetur, et ut reverentiam
cunctis sacerdotibus Domini vel clericis impendant,
nec ante sacerdotes concessum nisi ordinati habere
presument. Quod si facere fortasse præsumperint;
a judicibus locorum, prout persona fuerit, distrin-
gantur. Et ut nullus Christianus Judæorum convivio
participare præsumat. Quod si facere quicumque,
quod nefas est dici, clericus aut sæcularis præsum-
pserit, ab omnium Christianorum consortio se no-
verit coercendum, quisquis eorum impietatis fuerit
inquinatus. Et licet quid de Christianis qui aut capti-
vitatibus incursi, aut quibuscunque fraudibus, Judæo-
rum servitio implicantur, debeat observari, non so-
lum canonicis, sed et legum beneficiis jampridem
fuerit constitutum: tamen quia nunc ita quorundam
querela exorta est, quosdam Judæos per civitates
aut municipia consistentes in tantam insolentiam et
proterviam propuisse, ut nec reclamantes Christia-
nos liceat ad pretium de eorum posse servitute ab-
solvî; ideoque presenti concilio, Deo auctore, sancimus,
ut nullus Christianus Judæo deinceps debeat
deservire; sed datis pro quolibet bono mancipio xii
solidis, ipsum mancipium quicumque Christianus,
seu ad ingenuitatem, seu ad servitium, licentiam ha-
beat redimendi. Quia nefas est ut quos Christus Do-
minus sanguinis sui effusione redemit, persecutorum
vinculis permaneat inretiti. Quod si acquiescere
his quæ statuitur quicumque Judæus noluerit; quan-
diu ad pecuniam constitutum venire distulerit, licet
mancipio ipsi cum Christianis ubicunque voluerit
habitare. Illud etiam specialiter sancientes, quod si
quis Judæus Christianum mancipium ad errorem
Judaicum convictus fuerit persuasisse, et ipso man-
cipio careat, et legali damnatione plectatur. »

VII. ^d Sanctus Lupus cum aliis viginti et quatuor
episcopis, vel vicariis episcoporum, similiter in no-

BALUZII

NOTÆ.
vetus erat memoria illius concilii, ut non etiam su-
peresse potuerint qui in eo presentes fuissent. Itaque
videtur hinc elici, non ante vim legis habuisse
canones concilio, quam a principe confirmati
fuissent. Hæc autem confirmatio fiebat per edictum
publicum. Et quia promptior est executio constitu-
tionum principalium, præcipue apud magistratus,
quorum curæ commissa est legum tutio et execu-
tio, ideo Patres Matisconenses, quo magistratum
favorem sibi concilient, decernere se profiterentur
juxta edictum Childeberti regis, atque interim ea ra-
tione factum principis approbant. Cæterum hunc
concilii Aurelianensis canonem describet infra Ago-
bardus in capite septimo hujus libri.

^d *Sanctus Lupus*, Lugdunensis episcopus, qui
concilio Aurelianensi in præfuit anno 558. Errat
enim Rhabanus, cum hunc ex Agobardo locum de-
scribens, Lupum illum ait fuisse Tricassenorum
episcopum. Sic enim ait in capite 58 libri adversum
Judæos: « Sanctus Lupus Tricassenorum episcopus,
et cum eo alii 24 episcopi, vel vicarii episcoporum,
etc. » Nam Lupus Tricassium episcopus mortuus
erat diu ante quam synodus illa Aurelianensis ha-
beretur.

mine Domini nostri Jesu Christi congregatis pro causis corporis ejus, quod est Ecclesia, inter multa hæc etiam statuit: « Quia Deo propitio sub catholicorum regum dominatione consistimus, a die Cœnæ Domini usque in secunda sabbati in Pascha, hoc est, ipso quadragesimo, procedere inter Christianos, neque catholicis populis se illo loco, vel quacunque occasione miscere presument. »

VIII. In concilio Laodicensi (Capp. 57, 58) statutum est « quod non oporteat a Judæis, vel hæreticis, ea quæ militantur munera festiva suscipere, nec cum eis festa celebrare, et quod non oporteat azymam a Judæis accipere, et communicare impietatibus eorum. » Et in alio concilio (Conc. Aurel. 1, cap. 19; Arvern. 1, cap. 6): « Ut si quis Judæicæ pravitati jugali societate conjungitur, id est, sive Christiano Judæa, sive Judæo Christiana mulier carnali consortio misceatur; quicumque horum tantum nefas admisisset nascantur, a Christiano cœtu neque convivio et a communione Ecclesiæ protinus segregentur. »

IX. Et quia ^a ecclesiastica statuta per apostolica acta firmanda sunt, et ^b nova per vetera, videamus quid de beato Joanne, quem diligebat Jesus plurimum, apostolo et evangelista, antiquissimus et apostolicus doctor ac martyr Christi et Ecclesiæ Lugdunensis episcopus Irenæus dicat (Ap. Euseb., *Hist. eccl.* l. iv, c. 14. Vide Baron. ad an. 74). Ait ergo: « Et Polycarpus vero, non solum apostolorum in discipulatu eruditus, et conversatus cum multis qui Dominum viderunt, sed et ab apostolis collocatus Asia apud Smyrnensem Ecclesiæ episcopus, quem et nos vidimus in prima nostra ætate (dum etenim mansit, et valde senectute præ cæteris longævus gloriose et luculenter testatus obiit vita), hæc docuit semper quæ ab apostolis didicit, quæ et Ecclesiæ tradidit, quæ et sola sunt vera; et sunt qui audierint eum quod Joannes Domini discipulus ad Ephesum dam pergerat lavatum, ut vidit intus Cerinthum, exsilivit a balneo non lotus, dicens quia timeret ne balneo cõrueret, posito intus Cerintho veritatis inimico. Et ipse vero Polycarpus Marcioni quondam in faciem ipsi venienti et dicenti, Cognosce nos, ei respondit, Cognosco, cognosco primitivum Satane. Tantum apostoli et discipuli eorum habuere reverentiam, ut se verbo quidem communicarent cuiquam incaraxanti veritatem. » Ad hæc si forte ali-

quis dicit Cerinthum hæreticum fuisse, non Judæum, noverit temporibus apostolorum non fuisse hæreticos nisi ex Judæis et Samaritanis. Sicut fuerunt Simon et Menander, Helion et Nicolaus. Sed ex erroribus supradicti Cerinthi cognoscat quod omnia sint Judæica quæ astruebat. (Vide Epiphani., l. 1, *hæc.* xxviii, et Iren., l. 1, c. 25.) Predicabat Dominum nostrum Jesum Christum purum fuisse hominem, nec resurrexisse, et circumcidi oportere. Post resurrectionem dicebat terrenum futurum esse regnum Christi in Hierusalem, et homines in carne iterum concupiscentis et vitii subjectam conversationem habituros ad legales festivitates rursum celebrandas, et hostias carnales iterum jugulandas. Sed et ex superscriptis statutis advertit multo detestabilius execranda et vitanda consortia Judæorum, quam cæterorum hæreticorum. Quia si omnes propterea detestandi sunt, quoniam inimici veritatis existunt; multo illi magis quæ majores execrent inimicitias. Res etenim (Aug. in *Matth.* l. 1, c. 41) vera proprium est hæreticorum in aliquibus communiter sentire cum Ecclesia, in aliquibus dissentire ab ea, hoc est, ex parte blasphemare, ex parte veritati consonare; Judæorum autem ex toto mentiri, ex toto blasphemare Dominum et Deum nostrum Jesum Christum et Ecclesiam ejus, et nihil de eo verum credere nisi mortem: quoniam nec in eo verum credant, eo quod mortem ejus cæterorum hominum mortibus similem dicant, hoc est, ex necessitate naturæ, nec ex voluntate misericordiæ. Propter hoc maledicere eos Dominum et corpus ejus in omnibus orationibus suis, sicut et ante prophetatum est voce Domini dicentis ad Patrem: *Maledicent illi, et tu benedices.* Si ergo hostes catholice fidei propterea execrandi sunt et cavendi, quia inimici sunt veritatis: super omnes infideles, incredulos, vel hæreticos, detestandi sunt Judæi, quia nullum genus hominum invenitur cui ita libet maledicere Dominum. Quod nobis non minime notum est, qui quotidie pene cum eis loquentes, mysteria erroris ipsorum audimus.

X. Dicunt denique Deum suum esse corporeum, et corporeis lineamentis per membra distinctum, et alia quidem parte illum audire et nos, alia videre, alia vero loqui, vel aliud quid agere; ac per hoc humanum corpus ad imaginem Dei factum, excepto quod ille digitos manuum habeat inflexibiles ac ri-

BALUZII NOTÆ.

^a *Ecclesiastica statuta.* Recte admonent episcopi, ecclesiastica statuta esse firmanda per acta apostolica, id est, regulas ecclesiasticas non posse videri æquas, nisi consistat eas congruere traditioni. Quare non injuria adnotatum est ab optimo Mæcenate meo in libro de Concordia Sacerdotii et imperii cap. 9, § 5, quacunque olim apud synodos proferebantur, ab iis non simpliciter, sed cum inquisitione approbati solita; nempe si congruerent cum expositione et doctrina Patrum. Quare, ut idem auctor ait in capite octavo ejusdem libri, illi olim anxie in synodis disquirebatur, an nova cujuspiam pontificis Romani epistola cum Scripturis et canonibus congrueret; ut ita demum auctoritate illius omnes tenerentur, atque duobus veluti vinculis in fide confir-

mati essent, definitione pontificis, et declaratione synodi: hunc esse Marciani Aug. sensum, cum scripsit illa quæ a Leone papa secundum ecclesiasticos canones definiverunt, a synodo declaratum iri.

^b *Nova per vetera.* Nam « cum, ut illic Marca scribit, semel tradite fidei habendum sit, ut docet Judas apostolus, hinc sequitur eam esse fidei Christianæ rationem, ut vetera eruantur, non autem nova condantur; quemadmodum recte monuit Vincentius Lirinensis. » Sic Claudius imp. aiebat apud Tacitum in libro XI Anualium: « Omnia P. G. quæ nunc vetustissima creduntur, nova fuerunt. Inveterasset hoc quoque; et quod hodie exemplis tuentur, inter exempla erit. »

gentes, ut pote qui nil manibus operetur. Sedere autem more terreni alicujus regis in solio, quod a quatuor circumferatur bestiis, et magno quamvis palatio contineri. Cogitare etiam illum multa superflua et vana; que quia ad effectum cuncta venire nequeant, vertantur in demones. Sed et innumera infanda de Deo, ut diximus, suo prædicant, ac tale colunt simulacrum, quod ipsi sibi in cordium suorum simulacra fluxerunt et statuerunt, non verum, inconvertibilem atque immutabilem Deum, quem penitus ignorant. Litteras quoque alphabeti sui credunt existere sempiternas, et ante mundi principium impetrasse diversa ministeria, quibus eas oporteat in sæculo præsidere. Legem vero Mosaicam multis annorum curriculum ante mundum fuisse scriptam. Nec non affirmant plures esse terras, plura inferna, pluresque caelos: quorum unum, quod ipsi vocant Racha [רַקִּיָּא *Rakiah*, firmamentum], id est, firmamentum, molas Dei sustentare asserunt, quibus manna sumendum angelis inlatur in escam. Alterum vero appellant Araboth, in quo Dominum astruunt residere, et hoc esse in Psalmo secundum illos: *Iter facite ei qui caballicat super Araboth* (Psal. Lxvii, 5). Habere Deum propterea septem tubas, quarum una mille ei cubitis metiatur. Et quid plura? Nulla Veteris Testamenti pagina, nulla sententia est, de qua vel a majoribus suis non habeant conficta et conscripta mendacia, vel ipsi usque hodie nova semper superstitione confingant, et interrogati respondere præsumant. Nam et in doctrinis majorum suorum legunt, Jesum juvenem quemdam fuisse apud eos honorabilem, et magisterio Baptistæ Joannis eruditum, quamplures habuisse discipulos, quorum uni propter duritiam et hebitudinem sensus, Cephæ id est Petræ nomen imposuerit. Et cum expectaretur a populo ad diem festum, quosdam ei de schola sua pueros occurrisse, qui illi ex honore et reverentia magistri canaverint, *Osanna filio David*. Ad extremum vero, propter plura mendacia accusatum, Tiberii judicio in carcerem retrusum, eo quod filia ipsius (cui, sine viro, masculi partum promiserat) lapidis conceptum intulerit. Inde etiam, veluti magnum detestabilem, furca suspensum; ubi et petra in capite percussum atque hoc modo occisum, juxta quendam aquæductum sepultum, et Judeo cuidam ad custodiam commendatum; noctu vero subita aquæductum inundatione sublato, Pilati jussu per duodecim lunas questum, nec usque inventum. Tunc Pilatum hujusmodi ad eos promulgasse legem: « Manifestum est, inquit, resurrexisse illum sicut promiserat, qui et a vobis per invidiam pereptus est, et neque in tumulo, ne-

que in ullo alio invenitur loco. Et ob hanc causam præcipio ut adoretis eum. Quod qui facere noluerit, partem suam in inferno futuram esse cognoscat. » Hæc autem omnia ideo seniores eorum confinxerunt, et ipsi stulta obstinatione lætitant, ut talibus commentis tota et virtutis et passionis Christi veritas evacuetur, et ut adoratio non ei ut Deo vacaret exhiberi debeat, sed Pilati tantum lege illi delata sit. Sed et Petrum nequaquam per angelum, secundum fidem nostram, de carcere eductum, sed Herodis misericordia, apud quem plurimum ejus sapientia fuerit conlaudata. Denique et Christianos idola asserunt adorare, et virtutes quæ apud nos sanctorum intercessionibus obtinentur, a diabolo fieri dicere non exhorrescunt. Pro quibus omnibus summo eos odio dignissimos esse quis ambigat? sicuti et odiosos illos demonstrat scriptura, quæ dicit juxta Hebraicam videlicet veritatem: *Qui contradicunt tibi, scelerate elati sunt frustra adversarii tui* (Psal. Lxxxii, 5). *Nonne et odientes te, Domine, odivi? Et contra adversarios tuos distabui? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi* (Psal. cxxxviii, 21, 22). Quo zelo Dei fervens beatus Hieronymus in quodam loco sic de ipsius ait: « Si expedit olisse homines et gentem aliquam detestari, miro odio aversor concisionem. Usque hodie enim persequuntur Dominum nostrum Jesum Christum in synagogis Satanæ. » Itaque alibi (Epist. 151, quest. 40): « Quantæ, inquit, traditiones Pharisæorum, quas hodie deuteroseis vocant, et quam aniles sint fabulæ, revolvare nequeo. Pleraque tam turpia sunt, ut erubescam dicere. Dicam autem unum in ignominia gentis inimice. Præpositos habent synagogis sapientissimos, quos tunc fædo operi delegatos, ut sanguinem virginis sive menstruatæ, mundum vel immundum, si oculis discernere non potuerint, gustu prolent. Præterea, quibus jussum est ut diebus sabbatorum sedeat unusquisque in domo sua, et non egrediatur, nec ambulet de loco in quo habitat; si quando ea juxta litteram cœperimus arctare ut non ambulent, non jaceant, non stent, sed tantum sedeant, si velint præcepta servare; solent respondere et dicere, a Rab Achibas et Simeon et b Hillel magistri nostri tradiderunt nobis ut duo millia pedes ambulemus in sabbato, et cætera hujusmodi, doctrinas hominum præferentes doctrinæ Dei. »

XI. Cum igitur tot tantisque immunditiis et sensuum et operum pollutantur, impletur prorsus in eis sermo Aggæi prophætæ, quo præcipiente sibi Domino ita interrogat sacerdotes: *Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, panem videlicet, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum, nun-*

BALUZII NOTÆ.

^a *Rab Achibas*. In indie regio scriptum est *Barachibas*, pro quo Massonus edidit *Barachias*. Sed apud Hieronymum, ejus est hic locus, legitur *Rab Akibas*. Pro quo nos, ne scripturam vetustis codicibus descremimus, edidimus *Rab Achibas*. Et irrepserat error ex transpositione litterarum.

^b *Hillel*. Vir fuit magni nominis, e ejus schola prouiderunt octuaginta viri magni: quorum clarior, ut Genebrardus adnotat, fuere Jonathan filius

Uziel, et Simeon Justus, qui Christum ulnis excepit. Hos autem vel eo constat fuisse magnos viros, quod Johanan Ben Zachæi, qui discipulorum Hillelis minimus fuit eruditione, universum tamen Cabbalæ et Scripturarum corpus, cunctas etiam philosophicæ partes exactissime tenuisse, ac scholæ Scribarum et Pharisæorum magna cum laude præfuisse memoratur. Hillel porro vixit annis centum et viginti.

quid contaminabitur? Et responderunt sacerdotes, et A dixerunt: Contaminabimur. Et respondit Aggrus et dixit: Sic populus iste, et sic gens ista ante faciem meam, dicit Dominus, et sic omne opus manuum eorum (Aggr. i, 4). Quod autem horum omnium causa inter carnales Israelitas et spirituales Judæos necessario divisionem fieri oportet, mystice Dominus per Zachariam prophetam designat dicens: Et præcidi virgam meam secundam, quæ appellatur funiculus, ut dissolverem germanitatem inter Judam et Israel (Zach. xi, 14). Nam, juxta Apostolum, quæ pars fidei cum infidele? quæ societas luci ad tenebras? quæ conventio Christi ad Belial? In quo advertendum est quia sicut infideles sponte sequestrantur ab ecclesiastica communione, ut in nullis velint mysteriis participare fidelibus, ita et fideles devote separare se debent et convicti et societate infidelium; et si locis needum valent, donec tempore ut et locis segregentur, sicut idem fideles, quod est Ecclesia, ad Deum clamant dicentes: *Judica me, Deus, discerne causam meam de gente non sancta*; quod tunc perfecte implebitur, quando fiet illud quod Joannes Baptistam Dominum prædicat esse facturum, sic loquens: *Cujus ventilabrum in manu sua, et per mundabit aream suam, et congregabit triticum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili*. Ante passionem enim suam Dominus nolens adhuc sumere panem filiorum de mensa, et mittere canibus, aiebat discipulis: *Non sum missus, nisi ad oves quæ perierant domus Israel*. Et mulieri Chananæe loquebatur: *Sine prius saturari filios*. Ac si diceret: Offeratur primum panis qui de cælo descendit, filiis qui nutriendi sunt ad vitam; illisque assumptis, cæteri qui remanserint fastidiosi, cum dixerit: *Durus est hic semos: Quis potest eum audire? Quomodo potest hic dare nobis carnem suam ad manducandum?* transeant ministri mensæ Dominicæ ad canes esurientes, id est, apostoli ad gentes, sicut beata Maria Dei genitrix repleta Spiritu sancto prædixerat: *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit ianes* (Luc. i, 55). Et multo ante Anna genitrix Samuelis: *Repleti prius, pro panibus se locucebant, et famelici saturati sunt*. Et inter has medius propheta Isaïas ait: *Ecce dominator Dominus exercituum auferet ab Hierusalem et ab Juda omne robur panis* (Isa. iii, 1).

XII. Quod tali ordine crepit impleri. Dixit primum Dominus prædicatoribus suis: *In vias gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis*. Ascensus vero ad cælum ait: *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creature*. Ut scilicet prius a Judea apostolorum repulsa prædica-

tio, tunc nobis in adiutorium fieret, cum hæc illa ad damnationis suæ testimonium superbia repulisset. Cumque hoc impleri coepisset, et jam tempus advenisset ut impleteret prophetiæ de assumptione gentium et repulsionem Judæorum, prædicantibus Paulo et Barnaba, et concurrentibus audire verbum Domini, sicut scriptum est in Actibus apostolorum. *Videntes turbas Judæi, repleti sunt zelo, et contradicebant his quæ a Paulo dicebantur, blasphemantes*. Tunc constanter Paulus et Barnabas dixerunt: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei*. Sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus: *Posuit te in lumen gentibus, ut sis in salutem usque ad extremum terræ*. Audientes autem gentes, gavise sunt, et glorificabant verbum Domini; et crediderunt quot quot erant præordinati ad vitam æternam. Disseminabatur autem verbum Domini per universam regionem. Judæi autem concitaverunt mulieres religiosas et honestas, et primos civitatis, et excitaverunt persecutionem in Paulum et Barnabam, et ejecerunt eos de finibus suis. At illi excusso pulvere pedum in eos, venerunt Iconium. Discipuli quoque replebantur gaudio et Spiritu sancto. Item in eodem libro: *Instabat, inquit, verbo Paulus, testificans Judæis esse Christum Jesum. Contradicientibus autem eis et blasphemantibus, excuties vestimenta sua dixit ad eos: Sanguis vester super caput vestrum, mundus ego, ex hoc ad gentes vadum. Et migrans inde, intravit in domum cujusdam nomine Titii Justi. Item ibi: Ingressus autem synagogam Paulus, cum fiducia loquebatur per tres menses disputans et suadens de regno Dei. Cum autem quidam indurarentur, et non crederent, maledicentes viam Domini coram multitudine, discedens ab eis, segregavit discipulos. In quibus verbis subtilissime pensandum est quia sicut paulatim crescebat numerus fidelium ex gentibus, et duriores fiebant Judæi adversus verbum Domini, desinebant credere, sic paulatim ostensa est et segregatio prædicatorum ab eis. Nam et vestimenta sua et pedum pulverem excusserunt in eos, adimplentes præceptum Domini, qui discipulos ad prædicandum mittens, ait: *Et quicumque non receperit vos, nec audierit sermones vestros; exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die judicii, quam illi civitati*. Pulverem vero de pedibus jubentur excutere in testimonium laboris sui, quod ingressi sunt civitatem, et prædicatione apostolica ad illos usque pervenerit. Sive excutitur pulvis ut nihil ab eis accipiant, ne ad victum quidem necessa-*

B
C
D

BALUZI NOTE.

^a *Sine prius saturari filios*. Verba Christi sunt ad mulierem Chananæam. Hoc autem inter cætera argumento usus est ille qui exeunte postremo sæculo theses emisit in publicum, ut ostenderet mulieres non esse homines. Quod ideo visum est adnotare, ut intelligat lector non tum primum agitatam fuisse hæc questionem, neque animi tantum gratia, sed serio propositam ab episcopo quodam Gallicano in

synodo Matisconensi anno 585 ut Gregorius Turonensis narrat lib. viii. cap. 20 Historiæ Francorum.

^b *Titii Justi*. Vox *Justi* non exstat in codice manuscripto. Eam tamen habet Editio Massoni, quæ *Titii* nomen, quod habetur in veteri codice, omisit. Utrumque autem vocabulum exstat hoc loco in Artibus Apostolorum. Itaque retinimus in eam causam utrumque.

rium, qui Evangelium spreverit. Sic enim a doctoribus exponitur excussio pulveris, non solum in Evangelio, ubi precipitur, sed et in Actibus apostolorum, ubi perficitur.

XIII. Et inde est quod in primis quidem, quando segregati sunt in opus Paulus et Barnabas, per singulas civitates leguntur intrasse synagogas Judaeorum, et sabbatis disputasse de regno Dei, id est, quando collectae fiebant Judaeorum. In secunda autem circumcissione [F., circumcitione] per singula iterum loca Paulus et Silas leguntur suscepti esse a fratribus, et mansisse apud fratres. Unde et ascendentes Paulo et sociis ejus Hierusalem, ierunt cum eis aliqui ex discipulis a Caesarea, a deducentes secum, ut hospitarentur, Musonem quemdam Cypriam antiquum discipulum. Et cum venissent Hierosolymam, exceperunt eos fratres.

XIV. Atque istius regulae distinctionem servat ubique Vas electionis, et magister gentium Paulus: quod diligenti cuique lectori, vel auditori facile est ex ipsius gestis ejus agnoscere. Denique et in Philippis cum praedicaret, nec in domum Lydiae purpurariae, licet colentis Deum, introisse legitur, aut mansisse, prius quam cum omni domo sua in Christum credens baptizaretur: nec in illius similiter domum qui custos erat carceris ingressus est, aut humanitatis ejus obsequiis usus est, donec etiam ipse credens Domino, cum omni domo sua baptizatus, dignus fieret tantum apostolum habere convivam. Sed et cum venisset Tyrum, non nisi cum discipulis septem scribitur mansisse diebus. Similiter autem et apud Caesarem in domo Philippi evangelista, cui quatuor erant filiae virgines prophetae, hospiti functus esse memoratur, ubi et per aliquantum temporis, cum custodia detineretur, sui illi tantummodo leguntur ministrasse. Apud Si locum quoque humane tractatus a Julio centurione, ad amicos tantummodo refertur isse, qui erant utique fideles, et sui curam egisse. Itemque cum venisset Puteolis, diebus septem apud fratres mansisse perhibetur. In ipsa autem Roma biennio in suo habitasse conductu. Sed et semper tam ipsi quam his qui secum erant, necessaria quoque suis se fatetur manibus ministrare. Et cum apud alios prima verbi Dei jaceret fundamenta, ab Ecclesiis fidelium invenitur accepisse stipendia. Necessaria vero, quae ipsi et suis a patre Pulchri ceterisque Mitilinenis insulae cultoribus imposita narrantur, quis non videat nequaquam ab infidelibus, sed a fidelibus, fuisse suscepta? Nam et patrem Pulchri salvavit, et tantas apud eandem insulam infirmitatum curationes exercuit, ut dubium non sit ph-

A rimos ex loci illius incolis Christi fidei subjugatos, ac salutis suae munus innumeris honoribus proseutos. Et haec quidem ab apostolo Paulo ita constat esse servata.

XV. Si quis vero et principis apostolorum Petri gesta consideret, videbit etiam ingressum ipsum aliquando ad Cornelium, et eos qui cum ipso aderant, non prius apud illos mansisse aut accepisse cibum, quam sancto Spiritu repleti, et in Christi nomine baptizati, fidelium digni fierent convivia et societate. Sed et apud Joppen, in domo fidelis ejusdem Simonis coriarii hospitium, esurientem gustare voluisse, ubi et vas linteum plenum diversis animalibus coctis delapsum vidit, facta ad se voce: *Quod Deus mandavit, tu ne commune dixeris.* Hoc autem per ter factum esse narratur, ut per fidem sanctae Trinitatis, eunctorum gentium futura mundatio praesignaretur, sicuti jam pridem apostolis a Domino praecipitum fuerat, ut euntes docerent omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Tales ergo jam erant et gentiles illi, credentes, baptizati et mandati; cum quibus, ne scandalizarentur hi qui ex circumcissione crederant, illis absentibus edebat, praesentibus edere dissimulabat. Ubi et illud fideliter considerandum est quod si talis ac tantus apostolus, ne Judaeos fideles scandalizaret, qui adhuc carnalibus legis observationibus utebantur, a gentiliis fidelium se convivio subtraheret, ne contra morem, scilicet Judaeorum, videretur agere, cum gentibus convivendo; quo studio Christiani nunc a convivio se debent subtrahere infidelium Judaeorum, ne exemplo hujus illicitae communionis scandalizent socios et participes Christianae religionis, talique facto vel Judaicis videantur superstitioibus favere, vel ecclesiastica convincantur statuta dissolvere?

XVI. Sed et in libris Clementis Ecclesiae Romanae pontificis inventiuntur aliqua a supramemorato Apostolo de hujus rei observatione dicta, quae in his inserere non incongruum existimavimus. Nam licet iidem libri iudicentur apocryphi, pleraque tamen ex his testimonia inventiuntur a doctoribus usurpata. Introducit ergo Clemens, cum necdum esset baptisui gratia purificatus, et ob hoc a mensa Petri cum ceteris similibus sequestratus, eundem Apostolum loquentem sibi his verbis: « Non pro superbia, o Clemente, convivium non ago cum his qui nondum purificati sunt. Sed vereor ne forte mihi quidem noceam, ipsis autem nihil prosim. » Et paulo post: « Nemo ergo vestrum contristetur, ait, a convivio nostro separato. Parvo enim tempore sequestratur qui cito

BALUZH NOTÆ.

^a *Deducentes secum.* In cod. ms. hic locus ita legitur: *Deducentes apud hospitarentur Jasonem, etc.* Pro quo Massonus edidit: *Deducentes secum, ut hospitarentur Mus.* Sed in Actis Apostolorum, cap. XXI, legitur: *Adducentes secum, apud quem hospitarentur, Musonem.* Itaque Actorum auctoritate constitimus lectionem quae nunc exstat in editione operum Agobardi.

^b *In libris Clementis,* nimirum in fine libri secundi Recognitionum. Et manifestum est existimasse Agobardum hanc Clementis lucubrationem esse apocrypham. Itaque dubium non est quin secundum Agobardi sententiam Itinerarium beati Petri, a Clemente scriptum, illud ipsum opus sit quod sub Recognitionum titulo nunc quoque exstat: id quod Bellarmino etiam probabile visum est.

volverit baptizari, multo autem qui tardius. Et ideo A in vobis est quando velitis ad nostram convenire mensam, et non in nobis, quibus permissum non est sumere cum aliquo cibum, nisi prius fuerit baptizatus. » Hæc de scriptis Clementis necessario a nobis prolata sint, volentibus evidenter ostendere ab apostolis traditam hujus rei antiquissimam observationem. Vera enim et ista ducenda sunt, et eo maxime quo ab apostolicis actibus in nullo videntur discrepare.

XVII. An putandi sunt electi Christi apostoli cum Judæis infidelibus communem habere voluisse mensam, aut potuisse cum eis gratum convivium ducere, de quibus magister gentium Paulus Thessalonicensis ita loquitur : *Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei quæ sunt in Judæa in Christo Jesu; quia eadem passi estis et vos a contribulibus vestris, sicut et ipsi a Judæis, qui et Dominum occiderunt Jesum, et prophetas, et vos persecuti sunt, et Deo non placent, et omnibus hominibus adversantur, prohibentes nos gentibus loqui ne salvæ fiant, ut impleant peccata suo semper, pervenit autem ira Dei super illos usque in finem.* Cum talibus ergo (quos occisores Jesu et prophetarum, persecutores apostolorum, Deo non placentes, omnibus hominibus adversantes, peccata sua semper imponentes et sub ira Dei usque in finem sæculi gementes, Vas electionis appellat) vel apostoli credendi sunt a commune habuisse convivium, vel fidelium quisque illud debet retinere consortium?

XVIII. Verum quoniam Ecclesiarum quæ in Judæa erant in Christo, id est, eorum qui ex Judæis crederant, fecit Apostolos mentionem; videndum etiam de illis, utrum et ipsi hæc inter suos positi tribules observarent. Et facile hoc ex verbis sancti Lucæ possumus agnoscere; quibus ait : *Multitudinis autem credentium erat cor et anima una, nec quisquam horum aliquid suum dicebat, sed erant illis omnia communia.* Et paulo post : *Quotquot, inquit, possessores domorum aut agrorum, vendentes afferbant prætia eorum quæ vendebant, et ponebant ante pedes apostolorum. Dividebatur autem singulis, prout cuique opus erat.* Et post aliqua rursus ait : *Et erant omnes unanimiter in porticu Salomonis. Cæterorum autem nemo audebat se conjungere illis, sed magnificabat eos populus.* Neque igitur communem cum eis ducebant victum, cum quibus non habebant ne commune quidem habitationis consortium. Omnia vero quæ ipsis erant communia, non undecunque quæsita, sed ex sola fidelium fuerant conlatione et oblatione suscepta. Sed et in maxima necessitate famis quæ b sub Claudio facta esse memoratur, a

BALUZI

a *Commune habuisse convivium.* Ita visum est edi debere pro eo quod editio Massoni habet *commune carisse convivium.* Nam in codice ms. sic omnino scriptum est, *vel apostoli credentes commune avisse convivium*: ex qua scriptioe constitutum veram lectionem.

b *Sub Claudio.* Hujus famis meminit Eusebium in libro in Hist. Eccl., cap. 8, et in Chronico, ubi eam contigisse ait, nt Baronio visum, quarto imperii Claudii Augusti anno. Verum in Chronico Eusebii

Judæis quidem incredulis, inter quos morabantur, neque expetisse aliquid neque accepisse referuntur, ab his vero qui ex gentibus ad fidem Christi venerant, ne eos ministri, oblationes fidelium pertulerunt. Jam enim tempus instabat ut diceretur fidelibus omnibus, de omnibus inimicis fidei Christianæ: *Si quis venit ad vos et hæc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, et Ave illi nolite dicere. Qui enim dicit illi Ave, communicat operibus ejus malignis.* Secundum quam sententiam, si is qui Ave illi dicit qui a doctrina apostolica existit alienus, communicat ab operibus ejus malignis, quanto amplius Judaice communicat malignitati, qui cum his commune etiam convivium celebrat?

XIX. Et adhuc, ut ab iniquationibus hæreticorum B vel Judæorum Christiani fierent cautiores, dicebatur in eo semper dicitur eis : *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint; quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei. Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est; et omnis spiritus qui solvit Jesum ex Deo non est; et hic est Antichristus.* Itemque ibi : *Quis enim est mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus non est Christus? Hic est Antichristus, qui negat Patrem et Filium. Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet; qui confitetur Filium, et Patrem habet.* Ex quibus verbis evidentissime declaratur non solum mendaces sed et Antichristos esse Judæos, qui cum negent Filium, frustra confitentur Patrem; non autem C confitentem Filium, nec Patrem habere merentur; super omnia vero Jesum, qui ex Maria virgine ortus est, Christum esse negantes, Antichristi sibi et nomen pariter et eloquium vindicaverunt. Nam quid aliud Antichristus dicturus est, nisi Jesum quidem non fuisse Christum, se autem esse quod ille veluti falso creditus fuerit? In hoc ergo solo blasphemiam Judæorum superat Antichristus, quod se præsumit nuncupare Christum. In hoc autem Judæi nequitiam æquiparant Antichristi, quod Jesum negare audent fuisse Christum. In tantum igitur Antichristi, in quantum blasphemiam ipsorum blasphemis consonant Antichristi. Quis autem cum Antichristo mensam habeat communem, et Christo se asserat servare fidem? Aut quis non libenter eorum fugiat necessitatem, quos suum videat blasphemare Salvatorem? et quibus ipsum terribiliter audiat denuntiantem : *Vae tibi Corozaim, vae tibi Bethsaida; quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cinere et in cilicio penitentiam egissent. Ve-*

NOTÆ

nihil de anno quo famis illa contigit. Ait enim tantum, quemadmodum et in Historia, eam contigisse sub Claudio. Quare perperam hoc loco Eusebium corrigat Baronius; qui eam famem vocat ad secundum Claudii annum, auctoritate Dionis Cassii. Josephus tamen Scaliger in Animadversionibus ad Chronicon Eusebii existimat eam evenisse anno mundi 2061, hoc est, anno quinto imperante Claudio. Nostrium non est componere hæc litem inter tantos viros.

rum tamen dico vobis, Tyro et Sidoni remissius erit A quam vobis in die iudicii. Et in Capharnaum, nunquid usque in caelum exaltaberis? usque in infernum descendes. Quia si in Sodonis facta fuissent virtutes quae factae sunt in te, forte mansissent usque ad hanc diem. Verum tamen dico vobis, quia terra Sodomorum remissius erit in die iudicii, quam tibi (Matth. XI, 21, 22).

XX. Corozaim namque, et Bethsaida, et Capharnaum, urbes Galilaeae, ideoque a Salvatore planguntur, quod post tanta signa, atque virtutes, non egerint poenitentiam. Praefertur autem eis Tyrus et Sidon, quod I naturalem tantum legem calcaverint, istae vero post transgressionem naturalis legis urbes idololatriae et vitii deditae. Et praefertur ideo, quod Tyrus et Sidon et scriptae, etiam signa quae apud eas facta sunt, parvi duxerunt. Et quia revera, licet et non audire veritatem et auditam contemnere perniciosum sit, multo tamen et incomparabiliter pejus est auditam et cognitam contemnere, et contemptam persequi insuper, et blasphemare. Quod apertissime beatus Petrus ostendit, de talibus dicens: *Melius fuerat illis non cognoscere viam iustitiae, quam post cognitionem retrorsum reflecti. Hoc autem multo adhuc evidentius demonstratur verbis Domini per parabolam sic loquentis: Cum immandus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quaerens requiem, et non invenit. Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi. Et veniens invenit vacantem, se pis mundatam et ornatum. Tunc vadit et assumit septem olos spiritus nequiores se, et intrantes habitant ibi, et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus: sic erit et generatio huic pessimae.* Ex quo perspicuum est immandum idololatriae spiritum de corde quondam populi Judaici, cum ei lex data est, recessisse et ambulasse eum diu per loca arida, corda videlicet gentilium infructuosa, atque in his securam sibi voluisse facere mansionem. Sed et inde in adventu Christi, cunctis in eum credentibus nationibus, expulsam, ad pristinam domum reversum, quam invenit Deo quidem vacuum, carnalibus vero legis observationibus ornatum, a Pharisaeis traditionibus veluti mundatam. Et quia vixit eam sui habitatione dignissimam, septem alios nequiores se spiritus assumpsit; et cum his intima ipsius penetrans, novissima ejus pejora fecit prioribus. Majori quippe nunc domus illa plebis Judaicae daemonum numero possidetur, blasphemans in synagogis suis Christum, quam in Aegypto possessa fuerat ante legis notitiam.

XXI. Frustra igitur fautores Judaeorum, nos con-

BALUZII

^a Saraceni vocantur. Eusebius in Chronico: « Abraham ex ancilla Agar genuit Ismaelem: a quo Ismaelitarum gens, qui postea Agareni, deinde Saraceni dicti. » Et arbitratur D. Hieronymus Saracenos dictos a Sara uxore Abrahae, sicut Agareni dicuntur ab Agar ancilla. Sed istud improbat Jos. Scaliger in Animadversionibus ad Chronicon Eusebii. Existimat enim potius esse deducendam verbi hujus originem a

tristantes, et illos latificantes, patriarcharum causa honorandos eos putant; et Christianis dicere audent meliores; cum legamus etiam Agarenos, qui nunc corrupto vocabulo a Saraceni vocantur, Amalachitas quoque, et Madianitas, atque Afros, ex Abrahamo genus ducere, ideoque nec eos quisquam vel honorandos vel meliores Christianis debeat existimare. Non solum autem Judaei meliores nobis esse nequeunt, sed et his, quas supra enumeravimus, nationibus pejores inveniuntur: quia illae quidem nec legem acceperunt, isti vero post datam sibi legem, post missos ad se prophetas, etiam Dei filium occiderunt. Si vero, juxta Apostolum, non qui filii occiderunt, hi filii sunt Dei, sed qui filii promissionis, hi abstinentar in semine; ergo Judaei, quantum a promissa Abrahae semine, id est, Christo, existunt alieni, tantum et filiorum Dei gloria probantur indigni; nec Hierusalem caelestem matrem sortiti sunt, sed Hierusalem terrestri et Agar ancilla, quae in servitatem generat, filii remanserunt.

XXII. Sed quid dicit Scriptura? *Ejice ancillam et filium ejus. Non enim haeres erit filius ancillae cum filio liberae.* Expulsus ergo est de paterna domo Judaicus populus, atque ab hereditate filiorum Ecclesiae, quae per Christum libera effecta est, segregatus. Nam sicut Dominus ait, *servus non manet in domo in aeternum, filius manet in aeternum. Omnis autem qui facit peccatum, servus est peccati; nec potest a jugo servitutis istius absolvi, nisi per Dei filium meruerit liberari.* Judaei igitur (qui, dicente Domino: *Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis, ipsi quidem non credunt, se autem semen Abrahae esse et nemini unquam servisse gloriantur, non solum a libertate spiritus efficiuntur extranei, sed et carnalis servitutis inveniuntur obnoxii. Neque hoc solum; sed et illi perseverant diaboli; sicut et Dominus ostendit, dicens eis: Vos ex patre diaboli estis, et desideria patris vestri vultis facere.* An non patris sui desiderio quotidie satisfaciunt, contemnent legem, spernentes prophetas, persequentes Ecclesiam, atque ipsum Dei filium blasphemantes? Cum haec ergo ita se habeant, qua ratione servus Dei servi peccati, filiis liberae filii ancillae, haeredibus exhaerediti, Dei filii illi diaboli preferentur? Quos Dominus per Isaiaam prophetam tanta a servis suis divisione sejungit, ut et nomen pristinum eos amisisset, et inter mortuos ostendat jam deputatos esse, bis verbis: *Ecce servi mei concedent, et vos esurietis. Ecce servi mei bibent, et vos sitiatis. Ecce servi mei letabuntur, et vos confundentur. Ecce servi mei clamabunt praesultatione cordis, et vos ululabitis praedolore cordis, et praesultatione spiritus utulobitis, et*

NOTAE.
Sarak, quod Arabice sonat furaces: « Quales sunt, inquit, qui Turcis dicuntur Cosaki Tartari, quales Martellosi, quales Bandolieri in Pyrenaeis. » Hieronymi tamen opinionem Scaligerica praefert Innocentius Cirouius in libro v. Decretali, tit. 6. Genebrardus vero putat Saracenos potius dictos a Sara monte, quem olim ipsi incolebant.

*dimittetis nomen vestrum in juramentum electis meis; A mur absoluti. Meminisse etenim nos oportet quomodo et propheta ille, qui de Juda missus fuerat in Bethel, ubi ab Jeroboam rege Samarie vitulus aureus colebatur, a Deo prohibitus ne illie comederet vel biberet, etiam invitatus se regi responderit: Si dederis mihi mediam partem domus tue, non manducabo panem, neque bibam aquam in loco isto. Insuper et innumera oblata sibi ab eodem rege suscipere recusavit. Verum quia postea deductus a pseudopropheta quodam, contra præceptum Domini in eodem loco comedit et bibit, Dei judicio leoni traditus, et ab eo interceptus occubuit. Nam quod in Veteri Testamento religiosi Judæi diligenter abstinerunt a cibo et potu infidelium, ubi illis præceptum sit a Domino non facile advertitur; documenta tamen exstant de exemplis sanctorum, sicut de Daniele scriptum est: *Proposuit autem Daniel in corde suo ne pollueretur de mensa regis, neque de vino potus ejus; et rogavit eunuchorum præpositum, ne contaminaretur.* Concessumque est Danieli, Ananiam, Azariam, et Misaheli, cum cæteri pueri Israelite vescerentur cibo regio. Quæ observantia in tantum inolevit apud Judeos, ut tempore adventus Domini generalis esset omnium; ita ut dicerent impii Judæi discipulis Domini: *Quare cum publicanis et peccatoribus manducatis et bibitis?* et non solum hi, sed etiam infideles disceptarent adversus Petrum, qui erant ex circumcissione, dicentes: *Quare introisti ad viros præputium habentes, et manducastis cum illis?* Quibus reddita ratione subjunxit, respondisse sibi vocem de celo secundo: *Quæ Deus mundavit, tu ne commune dixeris.* Ex quo tempore cæpit declarari quod beatus Paulus scripsit: *Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil mundum* (Tit. 1, 15). Quo testimonio licet plerique in contrarium utantur, id est, ut propter hoc putent sibi licitum infidelium sumere cibos, tamen nostram omnino confirmat observantiam, ut immundorum immundas non verimus esse mensas, quia inquinatæ sunt eorum et mens et conscientia. Quomodo autem immundæ non erunt mensæ, quorum maleficta sunt *hæretæ* et apothecæ?*

XXIII. Si vero et hoc consideremus, quibus virtutibus tabernaculi Dei habitatio, et sancti montis ejus ascensu valeat comparari, non minimum inter eas virtus illa obtinet locum, qua vir justus ita dignus est conlaudari: *Ad nihil deductus est in conspectu ejus malignus, timentes autem glorificat.* Fideles itaque et timentes Deum glorificandi sunt in omnibus atque honorandi. Populus autem ille qui totus est positus in maligno, quique Dei virtutem et Dei sapientiam non cognovit, ac per hoc in malignitatis et erroris vetustate remansit, pro nihilo in conspectu omnium crediturum est habendus; nec pecunie aut divitiarum suarum causa cuiquam honorandus; sed ob earum potius cupiditatem lepra Naaman aspersus, ab omni fidelium populo per verum Eliseum aquis baptismatis expiato, ut vere sordidissimus atque immundissimus execrandus; insuper vero et anathema ei semper et ubique dicendum voce Apostoli, qui ait: *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema maranatha.* Nam si is qui non amat Dei filium, anathema est: ergo qui odit, qui persequitur, qui blasphemat, multo adhuc detestabilius anathematizandus est. Si quis porro amicitias libenter ipsis indulget, nec ferre illi impie societatis auxilium erubescit, merito et ipse audit quod Josaphat rex per prophetam Domini increpatus audivit: *Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum amicitia jungeris, et idcirco iram Domini mereris.* Et quidem rex ille in cæteris omnibus justitie testimonium accepit; sed in hoc sollemniter offendit, Deique iram promeruit, quod impiis et Deum odientibus auxilium præbere et amicitias non exhorruerit copulare: quos utique non esse alios quam eos qui a domo David se ipsos exciderant, evidenter Scriptura designat; sicut et hi impii, et inimici semper Dei filio Judæi, a veri David domo, quæ est Ecclesia, se ipso segregant, et a regno Christi absceisi, regnum expectant ac desiderant Antichristi, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui. Non solum autem ipsum, sed et istos qui voluerunt regnare super se, secundum Evangelii parabolam, accepto cælorum regno, regrediens jubebit interfici se præsentem.

XXIV. Erepti igitur de potestate tenebrarum Christiani, et translati in regnum filii charitatis Dei, nullatenus debemus eorum convictu et societate pollui, a quorum erroribus omni genere proba-

mur absoluti. Meminisse etenim nos oportet quomodo et propheta ille, qui de Juda missus fuerat in Bethel, ubi ab Jeroboam rege Samarie vitulus aureus colebatur, a Deo prohibitus ne illie comederet vel biberet, etiam invitatus se regi responderit: *Si dederis mihi mediam partem domus tue, non manducabo panem, neque bibam aquam in loco isto.* Insuper et innumera oblata sibi ab eodem rege suscipere recusavit. Verum quia postea deductus a pseudopropheta quodam, contra præceptum Domini in eodem loco comedit et bibit, Dei judicio leoni traditus, et ab eo interceptus occubuit. Nam quod in Veteri Testamento religiosi Judæi diligenter abstinerunt a cibo et potu infidelium, ubi illis præceptum sit a Domino non facile advertitur; documenta tamen exstant de exemplis sanctorum, sicut de Daniele scriptum est: *Proposuit autem Daniel in corde suo ne pollueretur de mensa regis, neque de vino potus ejus; et rogavit eunuchorum præpositum, ne contaminaretur.* Concessumque est Danieli, Ananiam, Azariam, et Misaheli, cum cæteri pueri Israelite vescerentur cibo regio. Quæ observantia in tantum inolevit apud Judeos, ut tempore adventus Domini generalis esset omnium; ita ut dicerent impii Judæi discipulis Domini: *Quare cum publicanis et peccatoribus manducatis et bibitis?* et non solum hi, sed etiam infideles disceptarent adversus Petrum, qui erant ex circumcissione, dicentes: *Quare introisti ad viros præputium habentes, et manducastis cum illis?* Quibus reddita ratione subjunxit, respondisse sibi vocem de celo secundo: *Quæ Deus mundavit, tu ne commune dixeris.* Ex quo tempore cæpit declarari quod beatus Paulus scripsit: *Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil mundum* (Tit. 1, 15). Quo testimonio licet plerique in contrarium utantur, id est, ut propter hoc putent sibi licitum infidelium sumere cibos, tamen nostram omnino confirmat observantiam, ut immundorum immundas non verimus esse mensas, quia inquinatæ sunt eorum et mens et conscientia. Quomodo autem immundæ non erunt mensæ, quorum maleficta sunt *hæretæ* et apothecæ?

XXV. Sed quia ad maledictiones infidelibus Judæis a Deo impositas scribendo pervenimus, paulo diligentius a superioribus eas repetamus. At itaque Moses omni populo Israelitico trans Jordanem in solitudine campestri: *En propono in conspectu vestro hodie benedictionem et maledictionem; benedictionem, si obedieritis mandatis Domini; maledictionem, si non audieritis mandata Dei vestri. Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram ad quam pergis habitandam, pones benedictionem super montem Garizim, maledictionem super montem Hebal, qui sunt trans Jordanem.* Quæ verba cum permagnificis sensibus plena sint, non ante potuerunt impleri, nisi Jordane transitio, id est, baptismi sacramento corpore Christi tactis aquis Jordanicis dedito. Garizim namque, qui interpretatur divisio, significat apostolicam plebem divisam ab infidelium synagoga,

sicut Paulus de se ipso ait : *Cum autem complacuit ei qui me segregavit de utero matris meae, ut revelaret filium suum in me, non adquevi carni et sanguini* Hebat autem, qui interpretatur vorago vetus, significat carnalem et infidelem Synagagam, quæ non acquievit transire ad novitatem spiritus vivificantis, sed nullo remanere in vetustate litteræ occidentis. Ibi quæ eis perseverantibus, supervent annuus fluxus maledictionum, juxta quod scriptum est : *Facti sunt principes Juda, quasi adsumentes terminum. Super eos effundam, quasi aquam, iram meam.* Et sicut omnes omnino promissiones et benedictiones requieverunt super apostolicam plebem, sic omnes comminationes et maledictiones confirmate sunt super synagogam Satanae, ipso ordine rei quo Moyses prædixerat verbis dicens : *Maledictus eris in civitate, id est, Hierusalem; maledictus in agro mundi dispersus; maledictum horreum tuum.* Quod alia translatio sic dicit : *Maledictæ apothecæ tuæ, et omnes reliquæ tuæ, maledictus fructus ventris tui, et fructus terre tuæ. Maledictus erit ingrediens, nascendo in hanc vitam; et maledictus egrediens (Deut. xxviii, 17, 18, 19), moriendo videlicet, de hac vita.* Et post multa : *Advena, inquit, qui tecum versatur in terra, id est, populus gentium, ascendet super te eritque sublimior, effectus videlicet filius patriarcharum, et socius radicis olivæ et pinguedinis factus. Tu autem descendes, et eris inferior, abscisis ab olea, et sicus in terra jaceus, igni destinatus. Ipse erit in caput, et tu eris in caudam.* Et nunc veniunt quidam per se eos conantes levare in caput unde ceciderunt, quasi non debeant esse in eandem quod utique semper erunt, donec plenitudo gentium intreat, et sic omnis Israel salvus fiat, omnis videlicet salvandus. Nam istorum qui nunc sunt infidelium augebit Dominus plagas, *plagas magnas et perseverantes, infirmitates pessimas et perpetuas* : quod alia translatio dicit, *plagas verissimas, et infirmitates veras.* Item ibi : *Et converet in te omnes afflictiones Ægypti quas timuisti, et adhærebunt tibi. Insuper et universos languores, et plagas, quæ non sunt scriptæ in volumine legis hujus, inducet Dominus super te,*

donec te contrahat. Hoc profecto est quod supra de Evangelio posuimus : *Erunt novissima hominis illius, id est, ad quem spiritus immundus cum aliis septem se ipso nequioribus ingressus fuerit, pejora prioribus.*

XXVI. Et hæc quidem breviter diximus, ac de multis pauca libavimus; strictim scilicet volentes ostendere quantis benedictionum muneribus dignam præparaverit Deus apostolicam plebem, quantisque e contrario maledictionibus suis meritis repletam infidelem repulerit synagagam; quatenus et in electis impleatur quod prædictum fuerat; etenim benedictiones dabit qui legem delit, benedicens eos videlicet juxta Apostolum *in omni benedictione spiritali in celestibus in Christo.* Et illis qui nec Moysi literis, nec verbis Christi crediderunt, ac per hoc justo Dei judicio reprobati sunt, illa maledictio superveniret, quæ ab ipso Moysæ ita fuerat prænuñtiata : *Maledictus omnis qui non permanserit in verbis legis hujus, ut faciat ea, nolens audire quod in ea scriptum est : Juxta te est verbum valde in ore tuo, et in corde tuo, ut facias illud.* Quod Apostolus sic exponit : *Hoc est verbum fidei quod prædicamus. Quoniam si confessus fueris in ore tuo Dominum Jesum, et credideris in corde tuo quod Deus eum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

XXVII. Breviter ergo ista a nobis perstricta sint. Nam et cedendum est majoribus, subtilioribus, ac facundioribus, quibus perfacile est altiora et oculentiora hujus rei pandere : quod jam jamque fieri oportet, frigescente multorum charitate, abundante ubique iniquitate, incredulorum convalescente improbitate, Antichristi fallacia appropinquante. Atque utinam juberet religiosissimi Imperatoris industria alicui de suis ut colligeret omnia quæ a magistris Ecclesiarum in Scripturis sanctis de Antichristo intelligenda, vel exposita, vel signata sunt. Valeret profecto ad cautelam fidei, ad erectionem spei, ad roborandam et commendandam dulcedinem dilectionis Christi. Amen.

AGOBARDI EPISCOPI

AD PROCERES PALATHI

* CONSULTATIO ET SUPPLICATIO DE BAPTISMO JUDAICORUM MANCIPIORUM.

Reverendissimis ac beatissimis dominis et dominis ^D et Patribus sanctis, ^b Adalardo, Waleet ^c Helisacharo.

BALUZII NOTÆ

^a *Consultatio.* In codice regio nullus titulus exstat in hoc loco. Sed in vetustissimo operum Agobardi elenco, qui descriptus est in initio voluminis, titulus istius libri sic legitur quemadmodum nos edidimus.

^b *Adalardo,* Corbeie veteris abbati, in diocesi Amblianensi. Filius fuit Bernardi, fratris Pippini regis, ut in ejus Vita narrat Paschasius Radbertus.

Unde et in aula Pippini educatus est, ut, præter alios, docet etiam Agobardus in cap. 2 libri De Dispensatione Rerum Ecclesiasticarum. Mortuo demum Pippino, Adalhardus inter intimos familiarium Caroli

^c *Helisacharo,* presbytero et abbati Centulensis monasterii,

Nuper cum a palatio teampus redeundi nobis jam A
faisset indultum, suavissima dilectio vestra sedit et
au livit me missitant in potius quam loquentem con-
tra eos qui querelas Judæorum astruebant. Cumque
audita fuissent a vobis et modificata que dicebantur
altriussectis, surrexistis, et ego post vos. Vos ingressi
estis in conspectu principis : ego steti ante ostium.
Post paululum fecistis ut ingrederer. Sed nihil audi-
vi, nisi a absolutionem discedendi. Quid tamen vos
dixeritis clementissimo principi prefata de causa,
qualiterque acceperit, quidve responderit, non audi-
vi. Ad vos postea non accessi, propediende pudore
ignavo, et molestia fatigante nec : que mihi utique
accessit, non tam ex involuntione rerum, quam ex
ignobilitate mentis. Quonobrem recessi turbatus,
arripui iter incertus, perveni domum confusus, re-

BALUZI

roli Magni regis ascitus est : a quo missus est an-
809 ad Leonem III papam, una cum Bernhario epis-
copo Coloniensi, et Asio Wormatiensi, consularibus
de probatione Spiritus sancti, de qua tum recentior
mota erat questio in Gallia. Anno dicit 817 in partes
Pippini regis Italie, adversus Ludovicum patrem
rebellantis, transisse creditus, deficiente conspira-
tione, punitisque auctoribus, Adalardus apud mo-
nasterium sancti Philiberti in Aquitania situm relegatus
est, id est, apud insulam Iloro, in qua situm
erat monasterium sancti Philiberti, ut patet ex Vita
Philiberti apud Duchesium, et ex Ademaro Cabani-
ensi. Monasterium autem illud hodie vocatur Ni-
grum Monasterium, vulgo *Noirmontier*, in diocesi
Lacionensi. In hac ergo insula clausus Adalardus
usque ad annum 821, quo revocatus ab exilio, red-
ditusque est monasterio Corbeicensi, ut narrat Egin-
hardus : « Adalardum quoque de Aquitania, ubi
exsulabat, evocatum, Corbeie monasterio, ut prius
fecerat, abbatem ac rectorem esse jussit. » Auctor
Vite Ludovici Pii : « Adalardum etiam abbatem
quondam Corbeie monasterii, sed tunc in sancti Phi-
liberti monasterio consistentem, magisterio priori
reddidit. » Auctor Annalium sancti Bertini ad annum
822 : « Donatus imperator consilio cum episcopis et
optimatibus suis habito, fratris sui, quos invitos
tonderi jussit, reconciliatus est; et tam de hoc facto
quam de his que erga Bernardum filium fratris sui
Pippini, nec non et his que circa Adalardum abba-
tem et fratrem ejus Walachum gesta sunt, publicam
confessionem fecit, et penitentiam egit. » Sed fal-
sam fuisse accusationem adversus Adalardum con-
queritur auctor libri De Constructione Novæ Cor-
beie : « Tunc accesserunt ad eum (id est, ad
Ludovicum Pium imp.) viri pestilentes, et eiecerunt
eum de honore suo alique culpa, et exsiliaverunt
sine causa. » Rursum itaque consiliorum Ludovici
particeps factus, principem locum apud eum occupa-
vit, ut colligi potest ex Hincmaro in epistola 14 ad
proceres regni, cap. 12 : « Adalardum senem et
sapientem, domi Caroli Magni imperatoris propin-
quum, et monasterii Corbeie abbatem, inter primos
consiliarios primum in adolescentia mea vidi : cujus
libellum de ordine palatii legi et scripsi. » Mortuus
est anno 825 postridie kal. Januarii, cum anno supe-
riore brevem sive libellum conscripsisset de his que
deinceps observari volebat in monasterio Corbeicensi :
qui liber editus est in tomo IV Spicilegii domni
Lucae Dacherii monachi Benedictini.

Wala, Adalardi fratri, post quem factus est
abbas Corbeicensis. Unde in Vita Ludovici Pii Wala
dicitur affinis ejusdem imperatoris. Et ne quis dubi-
tet hic agi de Wala istoc, habemus auctoritatem
Eginhardi, cujus hæc sunt verba ex Annalibus ad
annum 825 : « Lotharium vero filium suum in Ita-

sed afflicto. Causas vero hujus afflictionis scribe-
rem. Sed timco mansuetudini vestra: laborem inge-
rere. Portitor tamen harum litterarum potest vobis
elicere, si patitur longanimitas vestra. Aliqua sane,
que silenda non puto, propter que mihi et ad fidissi-
mam paternitatem vestram dirigo, innotesco pruden-
tia vestra. Primum, quod summo opere mihi necesse
est scire, et, ut existimo, etiam omnibus, ut dare
dignemini consilium quod divino congruat operi,
quid faciendum sit de mancipiis Judæorum ethnicis,
que illi comparaverunt, et nutriti apud illos, inter
nos discunt linguam nostram. Audiunt de fide, vi-
dent celebrationes solemnitatis; et per hæc con-
punguntur ad amorem Christianitatis, et desiderant
feri in corpore Ecclesie, membra Christi; et conflu-
unt ad Ecclesiam, b baptismum postulantes : Utrum
NOTE.

liam misit : cum quo Walachum monachum propin-
quum suum, fratrem videlicet Adalardi abbatit
et Gerungum Ostiariorum magistrum, una misit. »
Obiit anno 855 apud Lotharium imperatorem, ut
scribitur in Vita Ludovici Pii. Ejus hoc extat elo-
gium apud Paschasium Radbertum in Vita Adal-
ardi : « Deinde Wala, virorum clarissimus, qui ei
successit, postea monachorum pater eximius, tunc
temporis primus inter primos, et cunctis amabilior
unus, nimia familiaritate regi inhaerens, et maxima
prefecture dignitate subvectus, in senatu clarior
cunctis, in militia vero prudenti animo fortior uni-
versis; quem tanta laus sequatur in omni vite
negotio, ut longe plus conservetur amore posse, quam
omnium fastus etiam et tyranni reliquorum. Erat
enim justitiae custos et decus honestatis, oppresso-
rum quoque justus oppressor. » Vocatur autem Wala
in libro De Constructione Novæ Corbeie, et in Anna-
libus Eginhardi ad annum 812.

monasterii, quod in diocesi Ambianensi situm est,
ut docet Arnulfus in libro in Chronici Centulensis,
cap. 4, qui addit eum fuisse rectorem monasterii
Gemmeticensis. Virum fuisse magne dignationis pa-
tet vel ex solo libelli istius titulo, ubi nominatur
inter proceres palatii. Sed præterea habemus auctori-
tatem Eginhardi, apud quem sic scriptum est ad
annum 827 : « Imperator Helisachar presbyterum et
abbatem, et cum eo Hildebrandum atque Donatum
comites, ad motus Hispanice Marce componendos
misit, etc. » Et testatur Amalarius abbas in libro De
Ordine Antiphonarum, hunc Helisacharum fuisse pri-
mum inter primos palatii imperatoris Ludovici. Cappel-
larium Ludovici Pii fuisse ex eo patet, quod in
aliquot Ludovici præceptis Durandus diaconus sub-
scribit ad vicem Helisachar. Astitit porro beato Be-
nedicto Avianensi abbati morienti, ut in ejus Vita
tradit Smaragdus.

D ^a *Absolutionem discedendi*, id est, licentiam ab-
eundi. Absolvendi enim verbo per eas tempestates
utentur pro eo quod Latini dicunt facere pote-
statem discedendi. Velti, *Absolvere legatos*.

^b *Baptismum postulantes*. Servi nimirum sive
mancipia Judæorum, qui Judei tamen non erant, sed
pagani. Ille ergo cum versaretur Lugduni inter Chri-
stianos, moroseque eorum ac religionem approbarent,
ad ecclesiam accedebant, baptismum postulantes.
Et contradicebant Judei, ne mancipia antiterent,
que illis prelio considerant. Sed præcium emptioris
offert Agohardus, juxta canones, modo licet eos ser-
vos facere Christianos. Sane malus animus esse
poterat in servis illis; qui, ut in libertatem vindicaren-
tur, Christianam fidem amplecti se velle fortassis
simulabant : nam lege cautum erat, *Ne Judæis man-
cipia deserviant vel adhareant Christiana*, uti diximus

videlicet debeamus illis hoc abnegare, an prae-
bui possumus. De qua re ego quidem talem teneo rationem. Omnem profecto hominem creaturam Dei esse, et in unoquoque homine, quamvis servo, majorem partem habere Dominum Deum, qui in utero creavit, ad lucem hujus vitae produxit, concessam vitam custodivit, sanitatem servavit, quam illum qui viginti aut triginta solidis datus, fruitur corporis ejus servitio. Nec est qui dubitet quod unusquisque servus, membrorum corporis opera carnali domino debens, mentis religionem soli debeat Creatori.

Propter quod omnes sancti praedicatores, socii apostolorum, docentes omnes gentes et baptizantes, non expectaverunt dominorum carnalium licentiam ut servos baptizarent, quasi non eos oporteret bapti-

zari, nisi eis permittentibus; sed scientes, et praedicantes, quod servi et domini unum habeant Dominum Deum in caelis, omnes baptizaverunt, omnes in uno corpore releserunt, omnesque fratres et filios Dei esse docuerunt; ita tamen ut unusquisque in quo vocatus est, in hoc permaneret, non studio, sed necessitate, sed et si qui possent liberi fieri magis uterentur. In promptu est etiam ratione colligere, si qui ethnicorum ad Christum fugiunt, et non recolligimus, sed repudiamus propter ^b carnales dominos, esse inipium et crudele, cum humanae animae nullus esse possit dominus, nisi conditor. Sed et illud putamus esse considerandum, quia si religiosus imperator adversus gentes quae a Christi nomine alienae sunt arma movet, et victor effectus, ^c subjicit eos Christo et sociat religioni, opus est pietatis et laude

BALUZII NOTÆ.

ad librum De Insolentia Judaeorum. Neque nova tunc erat hæc servorum calliditas. Jam enim tempore concilii Gangrensis, nonnulli ab obsequio dominorum recedebant, quod illi non essent Christiani. Unde canonis tertii Gangrensis lemma sic expressit Dionysius Exiguus: *De servis qui jugum famulatus abijciunt Christianitatis obtentu.* Canon autem sic habet. *Si quis servum, protractu divini cultus, doceat dominum contemnere proprium, ut discedat ab ejus obsequio, nec ei cum benevolentia et omni honore deserviat, anathema sit.* Evo quoque Gregorius Magni, dura Ju-leis visa est hæc servorum ancillarumque industria. Sic enim ait Gregorius lib. III, indict. 13, epist. 9: *Pervenit etiam ad nos, servos ancillasque Judaeorum, fidei causa ad ecclesiam refugientes, aut infidelibus restitui dominis, aut eorum, ne restituantur, pretium dari, etc.* Vide eundem Gregorium lib. V, indictione 14, epist. 31, et Gelasii papae epistolam ad Siraucensium, Constantium et Laurentium episcopos: apud Ivonem parte XII, cap. 115. Sed hi quoque loci Gregorii astrunt sententiam Agoardi. Nam jubet omnino Gregorius ut servi Judaeorum ad ecclesiam refugientes, in libertatem modis omnibus vindicentur, sive jam olim Christiani fuerint, sive recenter baptizati sint.

^a *In hoc permaneret*, id est, neminem post acceptum baptismum liberari a servitute, juxta sententiam Pauli in cap. 7 epistolae prius ad Corinthios: quo etiam respicit canon Gangrensis supra laudatus.

^b *Carnales aominos.* Salvianus in libro in De gubernatione, pag. 58: *«Quantum nos non hac solum injuria contemnamus Deum, qua contemni a servis suis domini carnales solent.»*

^c *Subjicit eos Christo*, id est, paganos, quos bello vicit. Eadem phrasus usurpata reperitur etiam a Stephano Tornacensi in epistola 170 ad Cantuum regem Danorum: *«Petimus ut vos, qui toties armis superatis idololatrias et jugo subjicitis Christiano, etc.»* Sic Carolus Magnus Saxones egre ferens non esse Christianos, arma in eos movit; sic stans, non ante finem bello impositurum, quam Christo subjicerentur. Eginhardus in Annalibus ad annum 776: *«Cum rex in villa Carisiaco hiemaret, consilium inivit ut perfidiam ac fœdissimam Saxonum gentem bello aggrederetur, et eo usque perseveraret, dum aut victi Christianæ religioni subjicerentur, aut omnino tollerentur.»* Felicitate id evenisse quod Carolus animo conceperat, testatur Eginhardus, et cum eo ceteri Annalium Francicorum scriptores. Sed præcipua tamen auctoritas tribuenda est testimonio Ludovici Pii, qui sic loquitur in præcepto quod ad paganos ad Christianitatem invitandos fieri præcepit.

^d *Geniter etiam noster gloriose memorie Carolus omnem Saxoniam ecclesiasticæ religioni subdidit,*

jugumque Christi adusque ad terminos Danorum atque Slavorum, corda ferocia ferro perdomans, docuit. » Quibus vero artibus usus sit Carolus adversus Saxones, ut eos Christo subjiceret, non alius esse potest testis inculentior quam ipse Carolus, qui lege lata edixit, ne cui Saxonum liceret non esse Christiano, sub pœna capitis. Hæc sunt verba ejus et Capitulatione de partibus Saxonie, ab Holstenio edita, cap. 7: *«Si quis deinceps in gente Saxonum inter eos latens non baptizatus se abscondere voluerit, et ad baptismum venire contempserit, paganusque permanere voluerit, morte moriatur.»* Hinc factum putat antiquus scriptor libri De Constructione Novæ Corbeie in Saxonia, ut Carolus præ omnibus Christianis regibus potentissimus in bello fuerit. «Post obitum namque nobilissimi regis Pippini, inquit, Carolus filius ejus regnum obtinuit Francorum universum. Cui Dominus tantam contulit virtutem atque potentiam, ut non solum Francorum regnum strenue gubernaret, sed etiam multas barbarorum gentes circumaque subjugaret. Unde factum est, ut gentem Saxonicam, quæ olim contra Francos rebellabat, non solum suo dominio subegisset, sed et mellifluis Christi nomini dicare meruisset. Nam et hunc ideo præ omnibus Christianis regibus potentissimus in bellis fuisse credimus, quia quos suo dominio subjugabat, Christi nomini dedicabat.» Quibus addit loca quæ vir doctus Joannes Launois theologus Parisiensis congestit in cap. 3 libri quem scripsit de veteri more baptizandi Judæos et infideles. Cæterum quod in libro De Constructione Novæ Corbeie videt Carolum Magnum Christi nomini dedicasse gentes quas suo dominio subjugabat, meminisse debet, lector, non solos Saxones ad fidem Christianam ejus opera conversos esse, sed Hunnos quoque et Avares, ut observat Sirmundus ad Theodulfum pag. 287. Et diu ante Carolum præcesserat exemplum Clodovei Francorum regis, illius qui primus Francorum principum Christo nomen dedit. Is enim, si qua fides inedito Scriptori Vitæ sancti Donatii Leuovicensis anachoretae, edicto per omnes imperii Francici provincias misso jussit ut, relicto idolorum cultu, cuncti se vertent ad religionem Christi. Hæc sunt verba illius scriptoris:

«Illo itaque tempore Clodovei rex Galliam atque Germaniam regebat, vir armis strenuus, eloquentia facundus; et omnes Francigenæ, tam Christiani quam pagani, ejus dominatui subjacebant. Ipse vero rex, ab exordio suæ prolis, gentiis existit. Sed divina inspirante clementia Redemptoris, per admonitionem sancti Kemigii Rhemensis archiepiscopi, ad catholicam fidem, Domino favente, Christianus est. Qui denique rex, postquam a sacro fonte levavit, guntios per universas mittens provincias, quæ ejus potestati subjete aderant, edixit ut omnia falsorum templorum confringerentur atque ignibus

dignum; quomodo negligendum est, si inter subjectos tales existant qui desiderent baptismum? Neque hoc dicimus, ut Judæi perdant pretia quæ in talibus dederunt; sed quia offerimus pretia secundum statuta priorum; et illi non recipiant, potantes sibi favere magi tratus palatii, et melius illis cupere, quam cæteris qui supra dicta asserunt. Hæc sunt de quibus precamur vestrum consilium aut jussionem per vos domini imperatoris. Quod utique necesse non esset, si ille, qui magister est Judæorum, ita attenderet ut vos ei faciendum dixistis. Nam si secundum vestram jussionem ille consideraret fideliter ministerium nostrum, sicut nos ei honorem exhibere volumus in ministerio suo, nulla esset necessitas injuriam facere interrogando, nisi propter augmentum doctrinæ. Cæterum de causis Judæorum non esset ulla contentio aut discordia, si ille rationabiliter agere voluisset. Nunc autem facite nobiscum secundum charitatem quam diffudit Spiritus sanctus in

A cordibus vestris, et adhibete consolationem servo vestro, quia sub magno timore diversis anxietatibus torqueor. Si enim potentibus baptismum Judæis aut servis eorum negamus, timeo damnationem divinam; si damus, timeo offensionem humanam, et tam infestas lesiones domus nostræ. De quibus lacionibus et discordiis, quia in his litterulis scribere indignum duxi, parvum et breviculum pietatis vestræ direxi, per quem cognoscere valeatis quæ sint. Neque dignetur felix mansuetudo vestra mihi irasci, quia importunus vobis existo talia flagitando; sed considerate quia causa est Ecclesiæ, ratio fidei, et opus divinum. Insuper et mihi omnis fiducia in vestra sanctitate. Et idcirco assume sanctum laborem propter æternam retributionem, et adjuvate Ecclesiam nostram, opem ferendo et instituendo, quoniam debitores estis propter multitudinem fiduciam quam habet in vobis.

BALUZII NOTÆ.

cremarentur, et Deum unum et verum et omnipotentem crederent, illicque soli deservirent. Si quis vero hoc regale decretum contemnere presumpserit, reum se regalis majestatis agnoscat. Constat ergo vii quandoque actum adversus paganos, ut idolorum cultum desererent fideique se Christi applicarent. Quid ergo faciemus Tertulliano, Hilario, Hieronymo, Augustino, Cassiodoro, aliisque nonnullis venerande memorie viris, qui perspicue docent religionem non esse cogendam, nec imperandam. Nam Tertullianus quidem hæc discrete scribit ad Scapulam cap. 2: « Sed nec religionis est cogere religio; quæ sponte suscipi debeat, non vi. » Hilarius autem in epistola ad Constantium Aug. diu multumque versatur in ostendendo religionem cogi non debere, ac neminem credere invitum. Hieronymus in Commentario in caput secundum Epistolæ primæ Pauli ad Timotheum: « Hic probatur nemini oportere ad credendum vim inferre, nec tollere arbitri libertatem. » Sanctus papa Gregorius, lib. 1, epist. 34: « Eos enim qui a religione Christiana discordant, mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo, ad unitatem fidei necesse est congregare; ne quos dulcedo prædicationis, et prætextus futuri judicis terror ad credendum invitare poterat, minus et terribus repellantur. » Quoniam sibi repugnare videtur idem Gregorius lib. III, epist. 36, in qua sic scribit ad Januarium episcopum Calaritanum: « Accidit autem aliud valde lugendum; quia ipsos rusticos, quos habet Ecclesia tua, nunc usque in infidelitate remanere negligentia fraternitatis vestræ permisit. Et quid vos admoveo ut extraneos ad Deum adducatis, qui vestros ab infidelitate corrigere negligitis? Unde necesse est vos per omnia in eorum conversione vigilare. Nam si cujuslibet episcopi in Sardinia insula paganos rusticum invenire potuerit, in eumdem episcopum fortiter vindicabo. Jam vero si rusticus tante fuerit perfidie et obstinationis inventus, ut ad eum venire minime consentiat, tanto pensionis onere gravandus est ut ipsa exactionis sue poena compellatur ad rectitudinem festinare. » Nimirum juxta mentem Augustini, qui Petiliano libertatis arbitrii in causa fidei esse debere dicenti sic respondit libro II contra litteras Petiliani cap. 10: « Nam si hoc inventum fuerit quod impie feceritis, non meminimus, si non desunt ministri Domini per quos flagellamus: quia persecutionem patimini non a nobis, sed, sicut scriptum est, ab ipsis factis vestris. » Item cap. 83: « Ad fidem nullus est cogendus: sed per

severitatem, in eo et per misericordiam Dei, tribulationum flagellis solet perfida castigari. Nunquid quia mores optimi libertate voluntatis eliguntur, ideo mores pessimi non legis integritate puniuntur? Et paulo post: « Si quæ igitur adversus vos leges constitutæ sunt, non eis bene facere cogimini, sed male facere prohibemini. Nam bene facere nemo potest, nisi elegerit, nisi anaverit quod est in libera voluntate. Cum aliquid adversus vos reges constitutum, admoneri vos credite ut cogitatis quare ista vos patiamini. » Cæterum adeo semper visum est æquum, religionem cogi non debere, ut cum anno 639 legati sedis apostolicæ agerent in urbe Constantinopolitana, Græcique ab eis conarentur extorquere subscriptionem ejusdem erroris, aperte ita responderint: « Neque enim est qui cuilibet, maximeque in causa fidei, vim possit inferre; » ut docet sanctus Maximus in epistola ad abbatem Thalassium, quæ edita est in Collectaneis Anastasii Bibliothecarii. Alia veterum loca si quis requirat ad ostendendum religionem cogi non debere, difficile non erit ex libere. Nam et ab aliis jam collecta sunt. Vide Iyomen parte I, capite 276; et parte III, capite 94; itemque Gratianum, dist. 45.

^a Secundum statuta priorum, nimirum juxta canonem 16 concilii I Matiscomensis, qui supra descriptus est in libro De Judaicis Superstitionibus, capite 6.

^b Magister Judæorum, id est, Ervardus, ut patet ex epistola sequenti data ad Nibridium Narbonensem episcopum: « Tentaverunt porro quidam missi, inquit, et Ervardus maxime, qui Judæorum nunc magister est, etc. »

^c Breviculum, id est, inventarium, ut adnotavimus ad epistolam primam Lupi Ferrariensis. Breve enim antiquitas dixit quod nos hodie dicimus inventarium. Unde et Eusebius lib. X, cap. 6 Hist. Eccles., retinuit hanc vocem in contextu Græco. Eodem sensu usurpata reperitur hæc vox in Codice Theodos., l. III, De indulgentiis debitor; et l. I De studiis liberalibus urbis Romæ et CP. Hinc illud Optati in libro primo adversus Parmenianum: « Brevis auri et argenti selenti Cæciliano, sicut delegatum a Mensurio fuerat, traditur; » quo loco vide notas Balduini; qui tamen veram hujus vocis significationem non satis assensum fuisse videtur. Inde in breviare in Capitulis Caroli Calvi, et apud Hincmarum in præfatione libri IV Capitulorum.

EPISTOLA S. AGOBARDI EXHORTATORIA

AD NIBRIDIIUM EPISCOPUM NARBONENSEM,

DE CAVENDO CONVICTU ET SOCIETATE JUDAICA.

Beatissimo Patri ^a Nibridio Agobardus in Deo ^A teris molior adimplere; meam vobis, imo Ecclesie Dei, non minimam necessitatem in notitiam perfectis, et in quibus ipse parum fortis invenio, virtutis vestre presidio, quasi scuto validissimo et muro inexpugnabili, desiderans communiri. Sciat itaque paternitas vestra reverenda caritas, me ^c anno presentis, dum parochie nostrae populus ^d debita sollicitudine circumirem, et si qua in his de-

Si ^b locorum vicinitas et rerum tranquillitas sterneret, vellem quidem frequentius cum paternitate vestra os ad os loqui, et sive in privatis seu in publicis necessitatibus, consilio semper vestrae sanctitatis insitui. Sed quoniam prohibent interjacentium spatia longinqua terrarum, quod verbis nequeo, lit-

RALUZH NOTÆ.

^a *Nibridio*, Narbonensis archiepiscopus, antea ablati monasterii Crassensis in diocesi Carcassonensi. Amplector enim lubens conjecturam clarissimi viri Gulielmi Catelli, qui Nibridium et Nifridium putat unum idemque nomen esse. Nifridius enim abbas Crassensis fuit, regnante Carolo Magno. Cui sententia firmitus adhaesisset Catellus, si scivisset hunc nostrum archiepiscopum in vetustissimo exemplari præcepti Ludovici Pii, non Nibridium, sed Nifridium nominari, et Nefridium apud Alcuinum in præfatione librorum adversus Elipandum. Ex abbate igitur Crassensi factus est Narbonensis archiepiscopus post Danieleum circa annum 799. Nam constat eum fuisse episcopum antequam synodus Aquisgranensis haberetur adversus Felicem episcopum Urgellensem. Interfuisse vero synodo Urgellensi, quæ ante Aquisgranensem habita est adversus Felicem, colligi potest ^C ex præfatione librorum Alcuini adversus Elipandum Toletanum. Porro Nibridius vir fuit magnæ dignationis pro illas tempestates, ut apparet ex hac Agobardi ad ipsum epistola. Legatus Caroli Magni fuit anno 815 in concilio vi Arelatensi, una cum Joanne urbis illius archiepiscopo. Vixisse adhuc sub Ludovico Pio patet ex præcepto cuius supra ferimus mentionem, itemque ex alio ejusdem principis præcepto pro monasterio Aniani, quod editum est a clariss. viro domino Luca Dacherio monacho Benedictino in notis ad Guibertum abbatem B. Mariæ de Novigento, pag. 625.

^b *Locorum vicinitas*. A Lugduno enim Narbonem longissima est via, ut quæ per 250 m. p. protenditur. Et tamen aliquoties illuc accedebat Agobardus, ut patet ex præcepto Ludovici pro monasterio Anianensi.

^c *Anno presentis*. Haec epistolam arbitror esse scriptam sub initium imperii Ludovici Pii, paulo post quam Agobardus factus est archiepiscopus Lugdunensis.

^d *Debita sollicitudine*. Episcopi enim tenentur circumire suas parochias, id est, dioceses. Concilium Tarraconense, can. 8 : « Multorum causa experientia magistrante reperimus nonnullas diocesanæ ecclesiæ destitutas. Ob quam rem hæc constitutio decrevimus, ut antiquæ consuetudinis ordo servetur, et annuis vicibus ab episcopo dioceses visitentur. Et si qua forte basilica reperta fuerit destituta, ordinatione ipsius reparari præcipitur. » Concilium IV Toletanum, can. 35 : « Episcopum per cunctas dioceses parochiasque suas per singulos annos ire oportet, ut exquirat quid unaquæque basilica in reparationem sui indiget. Quod si ipse, aut languore detentus, aut aliis occupationibus implicatus, id adimplere nequiverit, presbyteros probabiles aut diacones mittat, qui et redditus basilicæ, et reparationes, et ministrantium vitam inquirent. » Quam

ultimam legem, tametsi desititæ quorundam episcoporum minus favorabilem, renovavit concilium Tridentinum, sess. 24, cap. 3, de Reformatione. Neque enim dubitandum est, quin, si Tarraconensis synodi canon per omnes ubique provincias sancitus esset, neque temperamentum ei attulissent posteriores regule; dobitandum, inquam, non est, quin nonnulli episcopi, qui desititæ inseritæque sue prætendunt occupationes, laboraturi fuerint pro viribus ne quid peccarent adversus canones. Intelligent enim, si canones non ignorarent, quæ pœna imminet contemptoribus canonum. Val' te ergo laudanda est regum ævi Agobardi prudentia et religio, qui episcopis, quibus solis tum competebat potestas confirmandi Christianos, necessitatem imposuerunt circumire annuatim suas dioceses. Libro VI Capitularium, cap. 94 : « Statuimus ut singulis annis unusquisque episcopus parochiam suam sollicite circumcat; populum confirmare, et plebes docere, et investigare et prohibere paganas observationes, divinosque, vel sortilegos, auguria, phylacteria, incantationes, vel omnes spurcitas gentium, studeat. » Vide etiam cap. 109 et 265 ejusdem libri, itemque Capitula Caroli Calvi, tit. 5, cap. 4, 5, 6; tit. 6, cap. 28; tit. 41, cap. 6. Præcesserat autem Carlomanni principis edictum in synodo cui martyr Bonifacius interluit. In hac enim synodo sic jussit princeps : « Et quando cum jure canonico episcopus circumcat parochiam ad populos confirmandos, presbyter semper paratus sit ad suscipiendum episcopum. » Neque tamen ex his quæ dicta sunt velim ut quis colligat existimare me nullas esse probabiles causas, ob quas episcopus excusari possit a personali visitatione sue diocesis. Nam si, exempli causa, graviter ægrotet, tum dubium non est, quin abstinere possit a personali visitatione : « Quia non est ignavia culpa, quin excusat miseranda calamitas; » ut ait Cassiodorus lib. V Varrar., epist. 56. Præterea, si abesse cogatur a sua diocesi pro rebus Ecclesiæ vel republice, si miles raptet regionem, neque fanis parens, neque profanus, si is qui rerum potitur, episcopum excedere jubet provincia; non negaverim tum quoque justas esse causas non visitandæ diocesis; tuncque sequendum sancti Hilarii episcopi Pictaviensis exemplum, qui, licet exsul, diocesim tamen suam per presbyteros suos regabat. Ita enim ipse docet in libro quem scripsit ad Constantium Augustum : « Episcopus ego sum, in omnium Gallicarum Ecclesiarum atque episcoporum communione, licet in exilio, permanens et Ecclesiæ adhuc per presbyteros meos communionem distribuens. » Sed postquam causæ illæ desierunt, postquam episcopo sive infirmo sive absenti restituta est libera potestas visitandi diocesim; tum vero circumcat parochias sue diocesis; et cessante necessitate, illud quoque cesset quod fa-

pravata videbantur, pro viribus quas Dei gratia largiebatur, veritatis ratione corrigere, denuntiassent omnibus et præcepisse secundum legem Dei et sanctorum canonum instituta, ut se, tanquam veritatem Christianæ fidei, omni observantia ab infidelium consortio segregarent; non utique gentilium, qui inter nos minime commorantur, sed Judæorum, qui in nostra hac et in nonnullis aliis vicinis urbibus videntur esse diffusi. Quia et satis indignum ac fidei nostræ inconueniens esse videbatur, filios lucis tenebrarum societate fuscari, et Ecclesiam Christi, quam decet sine macula et ruga sponsi cælestis amplexibus præparari, maculose, rugosæ ac repudiatae Synagogæ contubernio decolorari. Et vere absurdum est virginem castam, uni viro Christo desponsatam, meretricis dapes expetere, et per communionem cibi

BALUZII NOTE.

etiam est pro necessitate, ut verbis Urbani II utamur petitis ex canonibus concilii Claramontani. Neque negaverim justam sanctamque esse legem canonis Toletani. Sed quemadmodum olim Nicæna synodus quasdam regulas scripto comprehendit, nonnullas verbo, ut in concilio Carthaginensi dissevit Faustinus episcopus Potentinus Lozium pape legatus; sic fortassis satius ac melius fuisset nullam excusationem inserere canonibus, ne color daretur ignavia quorundam episcoporum. Quoniam leges ea intentione latæ sunt, ut præfiant, non ut vocent, quemadmodum Symmachus papa scri. it ad Avitum episcopum Viennensem.

¶ Sed Jædaorum. Veterat enim canon 12 concilii Venetici, quod anno 465 habitum est, ne clerici conviviis Jædaorum intersint. « Omnes deinceps clerici Jædaorum convivia evitent, nec eos ad convivium quisquam excipiat, quia cum apud Christianos cibus communibus non utantur, indignum est atque sacrilegum eorum cibos a Christianis sumi; cum ea quæ Apostolo permittente nos sumimus, aliis illis judicentur immunda; ac sic inferiores incipiant esse clerici quam Jædæi, si nos quæ ab illis opponuntur utamur, illi a nobis oblata contemnant. » Sed quoniam hæc lex solos clericos complecti videbatur, valdeque invidendum erat ne ea familiaritas cum Jædæis noceret etiam laicis, canon 40 Agathensis eam regulam intendit adversum laicos; quem canonem exscripsit Agobardus in capite 5 libri De Judæicis Superstitionibus. Sed ipse Agobardus eam legem ampliavit edicto, ne quis Christianus habitet cum Jædæis. Aliud tamen visum fuerat sanctissimo viro Ferreolo Ucticensi episcopo in Gallia Narbonensi, qui cum Jædæis, etiam facinorosis, comedebat et bibebat, ut eos Christo lucraretur. Unde et suspicionem Childberti Francorum regis adversum se excitavit, timeo tunc familiaritas illa cum Jædæis et Saracenis verteretur in perniciem regni. Rem gestam sic narrat antiquus auctor vite ejusdem Ferreoli, haecenus ineditus, quam olim Tolosæ descripsi ex vetustissimo codice n. s. collegii Fuxensis. « Jædaorum vero ita illi cura erat, imo etiam quos opinio lacerabat, ut comedens et bibens cum eis, et monitis dulcibus amittendo in eorum mixta moribus obducere, et ad fidem Christi plurimos ex his convertens, baptismi gratiam consequeretur, et elatos superbia Christo humiles faciebat; afferens Pharisaorum accusationem in medium, qui culpabant Dominum cum publicanis et peccatoribus manducantem atque bibentem: et simul Dominum respondentem memorabat dicens: *Non indigent qui sani sunt medico, sed qui male habent. Et: Non veni vocare justos, sed peccatores, ad penitentiam.* » Præclare sane, et juxta mentem Augustini, qui sic ait, apud Gratianum 25, q. 4. « Infideles non possumus Christo lucrari, si eorum colloquium vitamus et convivium. Unde et Dominus cum publicanis et peccatoribus manducavit et bibit. » Unde colligi potest non eadem placuisse omnibus provinciis, et interduum regulas in Africa obtinuisse quæ minus probabantur a Gallis; rursum, intra Gallias quasdam uni episcopo placuisse quæ non omnibus placebant. Et tamen interim manebat fraternæ concordiae vinculum, salvaque erat pax Ecclesiæ. In causis enim disciplina, unaqueque Ecclesiæ peculiares suas consuetudines retinere potest, quæ tamen fidei contrariæ

non sint; ut ex Augustino et Gregorio Magno adnotavit Marca in libro III de Concordia Sacerdotii et Imperii, cap. 9, § 2, et lib. VII, cap. 18, § 6. Quod confirmari potest auctoritate ejusdem Augustini sic scribitis ad Januarium in epistola 119, cap. 18: « Miror sane quid ita volueris, ut de iis quæ varie per diversa loca observantur, tibi aliqua conscriberem; cum et non sit necessarium; et una in his saluberrima regula retinenda sit, ut quæ non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, et habent aliquid ad exhortationem vite melioris, ubique institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbenus, sed etiam laudando et imitando secutemur. » Item auctoritate Alcuini, qui in Confessione fidei, parte III, cap. 17, loquens de Ecclesia, hæc ait: « Constringitur universalis traditio majorum nihilominus tota. Privatis vero constitutionibus et propriis informationibus unaquæque, vel per locorum varietate, vel prout cuique bene visum est, subsistit et regitur. Consuetudines quippe sunt diversæ. Sed una eademque est in ea fidei orthodoxæ integritas. » Sic Carolus Magnus in Capitulari de non adorandis imaginibus, lib. 1, cap. 6, ex eo excusat disensionem Ecclesiæ Gallicanæ a Romanâ in officiorum celebratione, quod consuetudo Ecclesiæ Gallicanæ contra fidem non esset. Et Lupus Ferrariensis ad Benedictum III papam scribens, consuetudines ecclesiasticas commemorat, quæ varix in diversis locis tenentur; oratque pontificem ut Adulphum et Acaricum, monachos Ferrarienses, quos ea de causa Romam Lupus mittebat, diligenter instruere velit, « ut per eos ad nos, inquit, et ad ceteros quoque talia pie querentes, institutio Romana perveniat. Siquidem in quibuscunque ad religionem vel honestatem pertinentibus ambiguitatem creat varietas. » Unde patet non improbatas quidem a Lupo fuisse diversas illas consuetudines, sed tamen optasse ut omnes Ecclesiæ essent uniformes, ad vitandam nimirum ambiguitatem. Præclare itaque Stephanus Tornacensis episcopus in epistola 104: « Antiquas Ecclesiarum consuetudines, quæ nec rationi nec legi obviant, sancta Romana Ecclesia aut approbare consuevit, aut non censuit improbare. » Vide Ruzemann in lib. IV adversus Græcos, cap. 1, et Ruzem in Tractatu de præsentia dignitate archiepiscopalis, privilegio 13. Sed ut ad id inde digressi sumus, nostra reveratur oratio, subdit auctor vite sancti Ferreoli:

« Unde et accusatus apud Yldebertum regem Francorum, eo quod cum Jædæis et Saracenis comedere et biberet, et munera eis donaret. Tunc tamen præfatus rex, ne aliquid in fraudem contra ipsum moliretur, Parisius eam civitate in Francia in exilium mitti præcepit, ibique per tres annos in exilium fuit. »

¶ Uni viro Christo desponsatam. Ea fuit veterum omnium persuasio de Christo et Ecclesia, ut Christum Ecclesiæ sponsum dicerent, Ecclesiam vero sponsam; neque eorum cuiquam in mentem venit Ecclesiam non esse univiram. Unde et Cyprianus in libro De Unitate Ecclesiæ, loquens de Ecclesia, quam sponsam Christi matremque nostram vocat, hæc ait: « Adulteri non potest sponsa Christi. Incurrupta est, et pudica. Unam domum movit, unius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. » Et Augustinus in sermone 20 eorum quos Sirmundus edidit,

ac potus non solum in diversa flagitia currere, verum etiam fidei periculum sustinere; dum ex familiaritate nimia et assidua cohabitatione, aliqui de grege Christiano sabbatum quidem cum Judæis colunt, diem vero Dominicæ illicitæ operatione violant; nec [non] et jejunia statuta dissolvunt; pleræque muliercule, ancillarum jure, aliæ ab ipsis vel mercenariæ detinentur; nonnullæ etiam corrumpuntur; omnes vero hujusmodi vel dominationi, vel libidini, vel deceptioni eorum in commune prostribuntur; adnitentibus in hoc ipsum diaboli filiis, odio subdolo, et fallacibus blandimentis; dum se patriarcharum progeniem, justorum genus, prophetarum sobolem superbo ore proloquuntur; ignorantes miseris, qui hæc audiunt, quod ipsi eorum propheta gentem peccatricem, populum gravem iniquitate, semen nequam, filios scleratos, patrem ipsorum Amorrhæum, matrem Cethæam, Sodomorum principes, et Gomorrhæam populum solcant appellare. Sed et illud pariter nescientibus, quod præcursor Domini Joannes genimina eos dixerit viperarum, et ipse Dominus frequenter illos nunc serpentes, nunc generationem malam, pravam, perversam atque adulteram vocitarit. Unde et in tantum erroris pelagus nonnulli ex vulgaribus ac rusticis abducuntur, ut hunc solum Dei esse populum, apud hos piæ religionis observantiam, ac multo certatorem, quam nostra sit, fidem, et seducto suspicentur animo, et ore impio inter pares et consimiles fa-teantur.

Quod malum cum in plebe nobis commissum videremus excrescere, atque in dies singulos ipsa jam consuetudine propagari, studuimus pro viribus lapsis manum porrigere, et errantes animos ad veritatis lineam revocare: æquum credentes ut quomodo ipsis quondam lex Dei præcipiebat ne cum gentibus matrimonium copularent, neve cum eis commune convivium celebrarent, ne videlicet per consortia nuptiarum et communionem ciborum a divino quidem culto delicerent, idololatriæ autem jugo libertatem animi inclinarent; ita nunc et noster populus inhibeatur, ne cum Judæis infidelibus vescendi par-

icipium, consortium bibendi, habitandi contubernium habere præsumant: ne sub prætextu societatis hujus a simplicitate quidem Christianæ fidei exorbitent, Judaicis vero fabulis attendentes, inextricabilibus errorum laqueis implicentur; cumque non neminem illorum humanitate tanta et benignitate, qua erga eos utimur, ad spiritalem fidei nostræ virtutem valeamus adducere, pars aliqua ex nostris, dum libenter carnalibus eorum vitibus communicat, spiritalibus epulis capiat. Hanc etenim divinæ legis providentiam Patres nostri institutis canonicis videntur esse secuti; quorum nos præceptis, in quantum potuimus, devotis animis obsecuti sumus; periculum scilicet animarum quæ nobis commissæ sunt pertinescentes, et earum sanguinem de nostris

manibus in divino exquirendum iudicio fornicantes. Tentaverunt porro quidam missi, et c. Evarardus maxime, qui Judæorum nunc magister est, religiosum hoc opus nostrum destruere, ac sub obtentu edictorum imperialium labefactare. Quibus nos neque ad horam cessimus, ut divinæ legis veritas, et sanctorum Patrum constitutio veneranda, immobili apud nos atque inconversa observatione perduret. Nec vero tam leralibus jussis ausi sumus acquiescere, aut religiosissimum ac Deo dignum principem quidpiam divinæ legi contrarium, sacris canonibus adversum, salutis Ecclesiæ periculosum, credere potuimus præcipere; cujus ad hoc semper vigilant fidelis industria et pietas admiranda, ut lex Dei ubique servetur, ut canonice instituta perpetua vigeant firmitate, ut salus ac virtus Ecclesiæ toto terrarum orbe gloriosius in dies singulos convalescat.

Unde et tu, Pater beatissime, qui columna nunc in omnibus et firmamento domus Dei crederis, sta super petram ecclesiasticæ observationis, immobilis, intrepidus, inconcussus, floccipendens adversarie tempestatis ventos, imbres, ac flumina; quæ fundamento quidem domus Dei illidi possunt, ipsam vero subruere non possunt. quia nec porte inferi adversus eam prævalere queunt. Scientes, itaque, Pater venerabilis, omnes qui sub lege sunt, sub maledicto

BALEZII NOTÆ.

adeo aperte sententiam suam prompsit, ut divinandum non sit quid in hac causa senserit. « Ascensus in cœlum, inquit, ipsam rursus Ecclesiam commendavit. Sponsus profecturus, sponsam suam amicis suis commendavit: non ut amet aliquem ipsorum, sed ipsam tanquam sponsam, illos tanquam sponsi amicos, et non eam admittant lascivo amore corrumpi. » Hinc factum ut Leo IX, pontifex Romanus, scribens ad Robertum abbatem Casæ-Dei in Arvernensi, dixerit Christum esse verum et unum sanctæ Ecclesiæ sponsam. Denique sanctus Bernardus hæc ad Eugenium III scripsit in epistola 257: « Superest ut facta hac mutatione tui, ipsa quoque quæ tibi commissæ sunt Domini tui sponsa mutetur in melius, et jam nequaquam Sarai, sed Sara de cetero nominetur. Intellige que dico. Dabit enim tibi Dominus intellectum. Si amicus sponsi es, ne dixeris dilectam ejus principem meam, sed principem, nihil tuum in ea vindicans, nisi quod pro ea, si oportuerit, etiam animam dare debes. » In concilio tamen Lugdunensi

sub Gregorio X, Romano pontifex vocatur sponsus Ecclesiæ; in cap. *Ubi periculum. De Elect. in Sexto.*

^a *Patriarcharum progeniem.* Vide que diximus ad librum De solentia Judæorum.

^b *Sanguinem de nostris manibus.* Timet Agobardus, ne si animarum sibi commissarum vigilem ac sollicitam curam non gerat, si ob Jesidiam negligentiamque suam pereant, earum perditionem de manu ejus requiratur Deus in iudicio divino. Vide notas ad epistolam 79 Lupi Ferrariensis.

^c *Evarardus, missus dominicus.* Vide notas ad librum de baptismo Judæicorum mancipiorum.

^d *Adversus eam, id est, Ecclesiam,* ex sententia Agobardi, qui sic interpretatur locum illum ex Evangelio Mattihæi: *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, et porte inferi non prævalent adversus eam.* Variè autem jactatus est hic locus; dum alii eum referunt ad petram, id est, Petrum et successores ejus Romanos pontifices; alii ad petram, id est, ad confessionem Petri. Fuere qui referrent ad

esse, et indutos maledictione, sicut vestimento, quæ intravit sicut aqua in interiora eorum, et sicut oleum in ossa eorum, maledictos quoque in civitate, et maledictos in agro, maledictos in ingressu, et maledictos in egressu, maledictum fructum ventris et terræ et pecorum eorum, maledicta eorum cellaria, horrea, apothecas, cibos et ipsorum ciborum reliquias, nec posse quempiam eorum ab hoc tam immani tamque horribili maleficio legis eripi, nisi per eum qui pro nobis factus est maledictum. Sciens etiam in eos qui prædicationem apostolicam nolunt recipere, non solum nullo eorum utendum, sed et pulverem civitatis domus eorum de pedibus excutiendum, remissiusque in die iudicii Sodoma et Gomorrhæ futurum quam illis, permane et tu in divinæ legis observantia, persiste in canonicis institutis, tene quos potes, terre quos potes, noli dicere, nec sinatis quenquam fideliū tantis maledictionibus tamque horrendis damnationibus per maledictorum et condemnatorum profana consortia communicare. Quin potius

BALUZI NOTÆ.

Ecclesiam, quam Christus fundavit super petram, id est, super se ipsum. Petra enim erat Christus, ut ait divus Paulus in cap. x Epistolæ primæ ad Corinthios. Sed Agnardus non dubitabat quin promissio Christi respiceret Ecclesiam, adversus quam portæ

et ad vicinos coepiscopos ac fratres cohortationum tuarum munimenta transmittite, ut pari omnium consensu et labore communi tantum hoc malum de Christi Ecclesiis auferatur. Impleamus Matris Ecclesiæ gaudium, unum omnes dicentes, unum sapientes, unum sentientes, id est, certamen habentes, quia et hoc benignissimi Redemptoris nostri desiderium esse cognoscimus; secundum quod pro nobis Patrem ipse precatur, dicens: *Non pro his autem rogo tantum, sed et pro omnibus qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, et et ipsi in nobis unum sint.* Tanta vero nobis est de parte vestra fiducia, ut credamus opus hoc vel conatu vestro staturum, vel vestra, quod absit, remissione lapsurum. Deus autem patientiæ et solatii det nobis idipsum sapere in alterutrum, secundum Jesum Christum, ut unanimes uno ore honorificemus Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi. Amen.

inferi non prævalebunt. Quam interpretationem amplexus quoque est Joannes XXI in epistola scripta ad Jacobum regem Majoricarum, quæ a nobis anno superiore edita est post notas ad Lupam Ferrarionsem.

LIBER EJUSDEM AD PRÆFATUM IMPERATOREM,

ADVERSUS LEGEM GUNDOBADI, ET IMPIA CERTAMINA QUÆ PER EAM GERUNTUR.

I. Obscero imperturbabilem mansuetudinem vestram, et tranquillissimam prudentiam, domine imperator benignissime, ut has quas offero paginulas infatigabiliter legere non designemini, in contemplationem summæ et incommutabilis illius Veritatis, quæ est Christus Dominus noster; de ejus dictis et legibus hæc sumpta sunt, qui que amanter et vigilanter vestram protegit et juvat imperium. Neque prædicandam tranquillitatem vestram offendat, quod minimus omnium excellentiori hominum hæc legenda præsentat. Neque enim est aliud nisi quod vos optime et sublimius nostis.

II. Deus, Dei Filius, homo propter homines factus, viam salutis demonstrans, et electis discipulis magisterium vite commendans, ascensus ad cælos, ait illis: *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creature. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Et iterum: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. Illi autem profecti, prædicaverunt ubique Domino cooperante; et annuntiataque est ab eis omni creature, id est cunctis nationibus mundi, una fides indita per Deum, una spes diffusa per Spiritum sanctum in cordibus credentium, una claritas nata in omnibus, una voluntas, ascensus unum desiderium, tracta una oratio; ut omnes om-*

nino ex diversis gentibus, diversis conditionibus, diverso sexu, nobilitate, honestate, servitute diversa, simul dicant uni Deo et Patri omnium: *Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum;* sicut unum Patrem invocantes, ita unam sanctificationem querentes, unum regnum postulantes, unam adimpletionem voluntatis ejus, sicut fit in cælo, optantes; unum sibi panem quotidianum dari precantes, et omnibus dimitti debita. Neque enim quemquam docere poterunt magistri mundi, lux mundi, sancti apostoli, *Dimitte mihi debita mea, aut, et ne me inducas in tentationem, sed libera me a malo;* sed unum pro omnibus, et omnes pro singulis clamare. O cælestis fraternitas, o sempiterna concordia, o inseparabilis unitas, ab uno auctore derivata, ad unum rerum omnium relata, per quam lætantur cæli, exsultat terra, movetur mare, et plenitudo ejus, gaudent campi, et omnia quæ in eis sunt, omnes gentes plaudunt manibus, jubilat Deo in voce exultationis!

III. Et quam decenter, quoniam omnes fratres effecti, unum Patrem Deum invocant, servus et dominus, pauper et dives, indoctus et eruditus, infirmus et fortis, humilis operator et sublimis imperator. Jam nemo alium dedignatur, nemo sub alio se despicit, nemo super alium extollitur. Quoniam unus panis, unum corpus Christi, imo unus Christus se-

cundum Apostolum sumus; expoliantes nos veterem hominem cum actibus ejus, et inducentes novum, eum qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus qui creavit eum; ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, Barbarus et Scythæ, Aquitanus et Langobardus, Burgundio et Alamannus, servus et liber; sed omnia et in omnibus Christus. Omnia enim illorum sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura. *Omnia enim, dicitur illis, vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei.* Et iterum: *Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt; ita et Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi, et uno spiritu omnes potati sumus.* Et ne infideliter aliquis cum perpauissimis se putaret uno spiritu potatum, dicit: *Et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.* Divisiones vero gratiarum sunt, atque operationum. Idem autem Dominus, et idem Deus, qui operatur omnia in omnibus, atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. Nullus ergo horum est hospes et advena; sed sunt *cives sanctorum et domestici Dei, superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino; et qui erant longe, facti sunt prope in sanguine Christi. Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum.* Et veraciter dicere possumus, qui fecit omnia unum, et medium parietem maceræ solvens, inimicitiam in carne sua, legem mandatorum in decretis evacuans, ut duos condant in semetipsum in unum novum hominem, faciens pacem, et reconciliat ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitiam in semetipso; et veniens evangelizavit pacem his qui longe fuerunt, et pacem his qui prope: quoniam per ipsum habent accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem.

IV. Si ergo Dominus propterea passus est, ut in sanguine suo faceret prope eos qui longe erant, et paries divisionis jam solutus, et interfecta est inimicitia in illo, et omnes reconciliati sunt in uno corpore Deo, et in tantum unum corpus effecti in uno spiritu, ut Christus potius quam Christiani dicantur, sicut superscripta apostolica sententia declarat dicens: *Omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt; ita et Christus* (Non enim ait: *Ita et Christiani, sed Christus*); cupio per pietatem vestram nosse, si non huic tantæ divinæ operationis

BALUZII NOTÆ.

* *Aquitanus et Langobardus.* Hi enim omnes populi quos hic enumerat Agobardus, et multo plures, Francico tum imperio parebant. Libro vi Capitular., cap. 281: « Volumus atque præcipimus ut omnes ditioni nostra Deo auxiliante subjecti, tam Romani quam Franci, Alamanni, Bajuvarii, Saxones, Thuringii, Fresones, Galli, Burgundiones, Brittones, Langobardi, Wascones, Beneventani, Gothi, Hispani, cæterique nobis subjecti, omnes, licet quocunque vi-

unitati aliquid obsistat tanta diversitas legum, quanta non solum in singulis regionibus aut civitatibus, sed etiam in multis domibus habetur. Nam plerumque contingit ut simul eant aut sedcant quinque homines, et nullus eorum communem legem cum altero habeat exterius in rebus transitoriiis, cum interius in rebus perenniliis una Christi lege teneantur. Et cum forte contingit ut omnes sint veraciter Christiani, fidei veritatem amantes, et invicem sibi, ut charissimi fratres, credant; et nemo alterius testimonium spernat, cum se bonis locutionibus ædificant; si subito contigerit alicui ex ipsis disceptatio in judiciis, nullum poterit habere testem de suis charissimis sociis, cum quibus simul gradiebatur; eo quod non recipiatur testimonium alicujus super Gundobadum, et cætera similia.

V. Ille mihi succurrat, obseero, benignissime et sacer imperator, patientia vestra; neque indignetur maguanimitas vestra, quod indignus digna loquor, et pusillus grandia; quia per ista (quæ) forsitan inemendabilia sunt volo pervenire ad ea quæ necessaria et eleemosynæ vestre magnopere apta sunt. Si autem incongrua sunt quæ dico, corripiat me justus in misericordia, id est, bonitas vestra, et corripientem non prodat. Mihi tamen servo vestro, licet ultimo, tamen fidei, incongruum videtur, ut Christianus de Christiano, ac per hoc frater de fratre testimonium perhibere non possit. Sicut enim supra dictum est, omnes unum Patrem habentes Deum, fratres sunt, et filii Dei. Hoc etiam Evangelium aperte loquitur. Hinc namque fit, cum vir justus super injustum testificari non permittitur, eo quod alterius legis sit secundum sæculum, qui unius legis esse debent secundum Deum. Credo etiam quod nullatenus hæc agantur sine damno illius unitatis et concorporationis, quæ supra demonstrata est sententiis apostolicis. Nam si de testimonio repellendus est aliquis, ille repellatur potius qui alterius fidei vel sectæ est, sed et ille cum quo Apostolus nec cibum sumere docet dicens: *Si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut male-dicus, aut ebriosus, aut rapax; cum ejusmodi nec cibum snuere.* Et iterum: *Quod si quis non obedit verbo nostro per epistolam, huic notate, neque commisceamini, utique ad meumam.* Qui omnes, nisi per satisfactionem pœnitentiæ regressi fuerint in corpus Christi, sine dubio in corpore remanebunt diaboli, ac per hoc erunt in ejus regno et civitate.

VI. Ille profecto debet esse discretio et divisio inter regnum et regnum, id est, Christi et diaboli, inter civitatem Dei et civitatem diaboli, quæ faciunt

deantur legis vinculo constricti, vel consuetudinario more connexi, hanc sententiam, etc. » Hi ergo omnes propria lege utebantur. Vide infra in notis ad caput 14 hujus libri.

^b *Gundobadum*, id est, Burgundionem, lege Gundobada viventem. Istud enim referri non potest ad regem Gundobadum, multis ante sæculis mortuum. Itaque infra cap. 10 Burgundiones in universum vocabit Gundobados.

duas plebes. Nam civitas Dei continet populum acquisitionis, civitas diaboli populum perditionis. Quod si hominibus impossibile est omnes discernere qui sint de civitate Dei, qui vero de civitate diaboli, saltem quos evidentissime ex fructibus propriis cognoscunt, et literæ apostolicæ a corpore Christi separatos docent, rejiciant de testimonio. Quos autem una corporis Christi compago tenet, et plerumque non solum unius corporis membrum, verum etiam unius membri sunt membra, cur de mutuo repellunt testimonio? Quæ utilitas est, ut propter ^a legem quam dicit Gundobadam, cujus auctor existit ^b homo hæreticus, et fidei catholicæ vehementer inimicus (enim legis homines ^c sunt perpauci), non possit super illum testificari alter etiam bonus Christianus? Ex qua re oritur, res valde absurda, ut si aliquis eorum in cœtu populi aut etiam in mercato publico commiserit aliquam pravitatem, non coarguatur testibus, sed ^d sinatur perjurare, tanquam non fuerint per quos veritas posset agnoscî. Illic manifeste apparet damnosam esse damnatam legem.

VII. Si autem placeret domino nostro sapientissimo imperatori, ut eos transferret ad legem Francorum; et ipsi nobiliores efficerentur, et ^e hæc regio a squaloribus miseriarum quantumcumque sublevaretur. Hoc enim causa accidit ut frequenter non solum valentes viribus, sed etiam infirmi et senes ^f læssantur ad certamen et pugnam, etiam pro vilissimis rebus: in quibus ferilibus certaminibus contingunt homicidia inusta, et crudeles ac perversi eventus judiciorum, non sine amissione fidei et charitatis, ac pietatis, dum putant Deum illi adesse qui potuerit fratrem suum superare, et in profundum miseriarum dejicere. Ille est pessimus error, et ordo confusus, ut pro talibus perversitatibus et Scriptura veritatis contemnatur, et concordia Christiana dispareat, et de Deo, qui natura bonus est, tam indigna sentiantur, ut faveat rapacibus, et adversetur miseris.

VIII. Doctrina Christi docet: *Qui vult tecum judicium contendere, et tunicam tuam tollere, remitte ei et pallium.* Et iterum: *Jam quidem omnino delictum est, quod judicia habetis. Quare non magis injuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini?* Isti e contrario dicunt: *Pugna securus; quia illum qui tua repetit, aut contendit, absque dubio superabis: et divinum eis promittunt adiutorium, qui tam contrarii existunt evangelicæ pietati.* Illic jam ad certamen audaciter proceditur; ubi duo coninus veniunt parati, ut se invicem crebris ictibus cædant pro talibus rebus, quas multo minus amare debebant, quam se ipsos adinvicem. Nam cum quem occidere aut superare cepit, jussus est ut diligat sicut se ipsum, ^g reculas illas pro quibus contendit, arbitrari ut stercora, ut Christum lucrifaceret. Ubi tunc est charitas, sine qua perfectus interpres omnium linguarum angelorum et hominum efficitur velot æs sonans aut cymbalum tinniens; sine qua perfectus propheta, et eruditissimus doctor, et ex fide miraculis coruscans, nihil est, sine qua largitas elemosynarum, et acerbitas martyrii nihil prodest? Milites Christi, qui hæc veraciter habuerunt, subdiderunt in fide mundum Christo, sed moriendo, non occidendo.

IX. Quando erat publica contentio de veritate religionis, cum alii putarent colendam pro Deo creaturam quamlibet, alii docerent solum Creatorem colendum; illi fuerunt victores qui occisi sunt, non qui occiderunt; veritas moriendo declarata est, non occidendo; testes veritatis moriendo creverunt, assertores autem iniquitatis occidendo perierunt. Nam si in hac vita semper innocentes essent victores, et noxii viverentur, non Pharae occidisset Josiam, sed Josias Pharaonem; non Joannem Herodes, sed Herodem Joannes. Nec sancta illa civitas Hierusalem temporibus gratiæ, innumerabilibus turbis monachorum, clericorum et cæterorum fidelium illustris, ^h Saracenis subiceretur, sicut et aliæ civitates et

BALUZI NOTÆ.

^a *Legem Gundobadam*, cujus auctor Gundobadus Burgundionum in Gallia rex, Magni Clodovi coævus. Ille enim, ut Gregorius Turonensis est auctor, ^c Burgundiibus leges mitiores instituit, ne Romanos opprimerent. Verum que tum fortassis bona visa fuerat lex Gundobada, nonnullis piis viris avi Agobardi visi est iniqua.

^b *Homo hæreticus.* Gundobadus enim erat Arianus. Sed tamen pupugit illum aliquando cupidò abdicandi errorem suum; adeo ut ab Avito Viennensi episcopo persuasus impiam esse Ariarum sectam, clam ut chrisma retur expelleret. Vicit tamen metus populi. Itaque ^c usque ad exitum vite: suæ in hæc insania perduravit, nec publice æqualitatem Trinitatis voluit confiteri, ut Gregorius Turonensis ait in libro II Hist. Francor., cap. 54.

^c *Sunt perpauci.* Ergo nondum prorsus extincta erat in illis regionibus perfidia Ariarum, tanetsi admodum pauci essent.

^d *Sinatur perjurare.* Libro I Capitular., cap. 65: *Et ut parvuli, qui sine rationabilis ætate sunt, non cogantur jurare, sicut Gundolignu faciunt;* ^e que pars hujus capituli refertur ab Ivone parte XII,

cap. 22; et a Gratiano 22, q. 5, cap. *Parvuli.*

^e *Hæc regio, Lugdunensis.* Nam ea utebatur lege Gundobada, quod Lugdunum esset civitas regni Burgundici.

^f *Læssantur ad certamen.* Damnata monomachiam, id est, duellum privatum, ad definiendis lites institutum a Gundobado.

^g *Reculas illas.* Jam antea in præfatione ad Lupum monimus corruptam hoc loco esse editionem Massoni, quæ pro *reculas* habet *recusas*; cum tamen in codice antiquo, quo Massonus utebatur, diserte scriptum sit *reculas*, ut ante nos monuit vir clarissimus Franciscus Jaretus in notis ad epistolam 91 Iyoni Carnotensis. Variæ autem epistolæ hæc vox in libris antiquis. Nam hic apud Agobardum, in Vita sancti Licinii Andegavorum episcopi a Duchesno edita, itemque alibi, scribitur *reculas*; apud Salvianum vero et alios non uno loco *reculas*; deinde alibi *reculas*. Vide, si lubet, Juratum ad eam quam diximus epistolam Iyoni.

^h *Saracenis subiceretur,* nimirum Hierusalem. Contigerat autem istud ante ducentos ferme annos quam liber iste scriberetur. Omarem enim Sarace-

regiones; nec ^a Roma Gothis, ^b paganis et hæreticis simul; nec ^c Italia Langobardis: et multa hujusmodi. Non hæc idcirco dicimus ut negemus providentiam Dei aliquando absolvere innocentem, et damnare noxios, sed quia nullatenus statutum est a Deo ut hæc in omnibus fiat, nisi extremo judicio. Et qua talia certamina vehementer contraria sunt simplicitati et pietati Christianæ, et doctrinæ evangelicæ nimis adversa, absit a mente Christiana ut adversa hujus mundi conflictibus quarrat evadere, et gaudia ejus certaminibus adipisci. Cum e contrario intra sacra missarum solemnia frequenter deprecemur Dominum ut tribuat nobis pro amore suo prospera mundi despiciere, et nulla ejus adversa formidare, decet omnino mentem Christianam cum timore et tremore, secundum Apostolum, suam salutem operari, et mente ad futura transire, nec in præsentibus rebus sensum figere; quoniam occultissima Dei dispensatione varii sunt in presenti tempore rerum eventus, sicut et sacra Scriptura testatur: *Sunt justi quibus multa proreniant, quasi opera egerint impiorum; et sunt impii qui ita securi sunt quasi justorum facta habeant. Et iterum: Et enim quis non profertur cito contra malos sententia, absque ullo timore filii hominum perpetrant mala. Et iterum: Sunt justi atque sapientes, et opera eorum in manu Dei: et tamen nescit homo, utrum amore an odio dignus sit; sed omnia in futuro servantur incerta, eo quod uno universa æque veniant justo et impio, bono et malo, mundo et immundo, immolanti victimas et sacrificia contemnti. Sicut bonus, sic et peccator; ut perjurus, ita et ille qui verum dejerat. Hoc est pessimum inter omnia quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eveniunt. Unde et corda filiorum hominum implentur malitia et contemptu in vita sua, et post hæc ad inferos deducuntur (Eccl. ix, 1-3).* Et iterum: *Verti me ad aliud, vidique nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam, sed tempus casumque in omnibus. Nescit homo finem suum. Sed sicut pisces capiuntur hamo, et sicut aves comprehenduntur laqueo; sic capiuntur homines tempore malo, cum eis ex templo superrenerit (Ibid., v, 11, 12).* Non enim est in presenti meritorum retributio, sed in futuro. Non oportet mentem fidelem suspicari quod omnipotens Deus occulta hominum in presenti vita per ^d aquam calidam aut ferrum revelari velit. quanto minus per crudelia certamina? Propter quod ^D Apostolus præcipit de occultis rebus non judicandum.

BALUZII

notum hæc episse sanctam civitatem anno 656 ec Theophane aliisque doctis illustris. cardinalis Baronius, quem consule.

^a *Roma Gothis*, capta nimirum ab Alarico rege Gothorum, qui viator Urhem ingressus est anno 410 1x Kal. Septembris, ut ostendit idem Baronius.

^b *Paganis et hæreticis*. Loquitur de Gothis. Nam quia Badagaisus Gothorum rex, erat paganus, eoque interfecto, reliquit exercitus illius, qui haud dubie ex paganis constabat, ad Alaricum transiere, hominem quidem Christianum, sed Ariancæ perfidiæ sectatorem; manifestum est Gothos, qui non multo

^A *quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium.* Concedit tamen julicare inter fratres, ut contentiones sopiantur.

X. Sed utilitas judiciorum constat in discussione causarum et subtilitate investigationum, sicuti et Salomon fecisse legitur in contentione duarum meretricum: cujus et petitio propterea placuit Deo, quia non petivit divitias aut dies multos, sed sapientiam ad discernendum judicium. Sic et Daniel adhuc puer, suscitante Deo spiritum ejus, judicavit duos iniquos iudices prudenti subtilitate, per quam liberata est et beata Susanna de injusta damnatione. Nam si hæc duo judicia temporibus nostris pervenirent, quid iudices dicerent, facile est advertere, ante quos maxime perjuriam aut munera finem rebus imponunt. Quanta autem necessaria sit integritas judiciorum reguis et gentibus, Scriptura testatur, dicens: *Regnum a gente in gentem transfertur propter injustitias, et injurias, et contumelias, et diversos dolos (Eccli. x, 8).* Quæ omnia plus quam in cæteris gentibus abundant inter ^C Gundobados, apud quorum legem non licet discussione aut veracium testimonio causas terminare; eo quod liberit, armis comminari liceat, ne infirmior sua retinere aut reposcere audeat, tanquam veritas armis manifestari egeat: quod nulla auctoritas, nulla ratio credere sinit.

XI. Valet etiam ad hæc rem subtiliter considerandum illud quod in libro Judicum refertur. Cum enim quidam in Gabaa civitate, de tribu Benjamin, commisisset immane flagitium super muliere ejusdam levitis, et congregarentur universæ tribus Israel ad hoc facinus puniendum, collecta est etiam tota tribus Benjamin in prædicta civitate Gabaa ad defendendum peccatum illorum. Filii ergo Israel consulerunt in prinis Dominum in Silo, et interrogaverunt quis esse deberet princeps certaminis. Quibus respondit Dominus: *Judas sit dux reter.* Statimque ut cæperunt urbem expugnare, occisa sunt ex eis viginti duo millia virorum. Deinde flevissent coram Domino usque ad noctem; et interrogaverunt eum utrum deberent procedere ad dimicandum contra filios Benjamin, an non? Quibus respondit Dominus: *Ascendite ad eos, et inite certamen.* Quo inito, prostrata ex eis decem et octo millia. Quamobrem venerunt iterum in domum Dei, et sedentes flebant coram Domino, jejunaveruntque usque ad vesperam, et obtulerunt sacrificia; et iterum procedunt.

NOTÆ.

post Romanam ceperunt, partim paganos fuisse, partim hæreticos.

^c *Italia Langobardis*. Contingit id anno Christi 568 duce Alboino Langobardorum rege probat Baronius.

^d *Aquam calidam*. De judicio aque calidæ et ferri igniti vide Franciscum Pithæum in Glossario ad libros Capitularium, Juretum in observationibus ad ep. 74 Ivonis Carnotensis, Sirmundum in notis ad Goffridum Vindociensem, lib. 11, ep. 38.

^e *Gundobados*, id est, Burgundiones ut dictum est ad caput quartum hujus libri.

dentis ad certamen, interfecerunt omnem tribum Benjamin, præter illos sexcentos viros. Quis in tali facto non obstupescat? Quis non vehementer expavescat iudicium Dei frequenter occultum, nunquam iniustum? Certe filii Israel mandatum legis habebant, ut scelera punirent, facinora vindicarent; et non solo mandato legis confisi sunt, sed etiam orantes Dominum interrogaverunt; et eo præcipiente, ad certamen processerunt; et tamen nullo plures eis occisi sunt antea, et postea punierunt flagitiosos; si tamen ipsi inter sexcentos non remanserunt. Cum hæc omnia ita sint, quis est tam temerarius ut credat, si duo a pro uno asino molino, aut quidquid sit etiam vilis, contendant, non possit alter exalere, cujus illud esse debere putatur, cum forte aut multa aut majora existant peccata ejus quam alterius, pro quibus puniendus sit? Vere hoc non est lex, sed uex: quæ maxime præterea continentenda est, quia

A ab illis excogitata est qui non solum non orabant, sed etiam blasphemabant sapientiam Dei.

XII. Hinc accedit aliud quod pia consideratione dignum videtur, e de canonibus scilicet Gallicanis, qui quasi superflui aut inutiles a quibusdam respiciuntur; eo quod a neoterici Romani eos non commendaverint, cum antiqui religiose eos venerati sint; quoniam venerandi et sancti viri eos ediderunt, quorum vitam et sanctitatem crebra miracula commendaverunt. Nemo unquam fuit qui tanta sanctorum per Gallias episcoporum audire potuerit, quanta per singula loca litteris mandata et relatu posteris relicta reperta sunt. Et revera, si secundum dictum Dominicum, ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine ejus, ibi est Dominus in medio eorum; quanto magis ubi viginti, aut triginta multo amplius congregati fuerint, non solum in nomine Domini, sed insuper etiam fide præditi, sapientia illustres, vita clari,

BALUZII NOTÆ

a Pro uno asino molino, id est, qui laborat ad molam, ut dicit in fine libri De Molo Regimini Ecclesiastici.

b Blasphemabant, id est, vituperabant. Augustinus in libro De Opere Monachorum, cap. 28: « Sub generali nomine monachorum, vestrum propositum blasphematur. » Gregorius Turonensis, lib. vi, cap. 46, loquens de rege Chilperico: « Causas pauperum exosas habebat, sacerdotes Domini assidue blasphemabat. » Vita sancti Leodegarii edita a Duchesno, cap. 12: « Etenim cum Ebroinus crudelis de supra dictis rebus suum satisset furorem, rursus occasionis cepit exquirere ut blasphemiam suæ crudelitatis valeret ab oculis humanis auferre. » Gesta Dagoberti I, Francorum regis, cap. 46, ubi agitur de ingentibus Eganis virtutibus: « Tantummodo a plurimis blasphemabatur, eo quod esset avaritiae deditus. » Libro v Capitularium, cap. 170: « Episcopus et sacerdotes, quibus omnis terra caput inclinat, per quis et nostrum pollet imperium, admodum honorari et venerari omnes noverimus; nec eos lacerari, aut blasphemari, vel detrahi a quoquam volumus. » Libro vi, cap. 142: « Is qui in blasphemiam alterius cantica composuerit, vel qui cantaverit ea, extra ordinem vindicetur. » Annales Metenses ad annum 865: « Adjecerunt insuper multa alia, blasphemantes eundem papam. » Hinc vox Gallica blâmer, quæ vituperare significat: quæ dein et ipsa versa est in contumeliam Dei. Vidimus enim olim Tutela vetustum codicem ms. in quo continebantur acta lris quæ de cathedra Tutelensi erant inter Guichardum de Combornio abbatem Userensem et Ludovicum de Albinoium primum de Mortagnia anno 1157. Nam Carolus Pictus sextiens regis ait in Actis a se tunc confectis, fratris filium ejusdem Guichardi sibi multum obstitisse ne quoddam senatus Parisiensis arrestum latum adversus Guichardum faceret primum, imitantem etiam ac blasphemantem Creatorem, Caroli adiutoriumque ejus facinus inultum non fore, eorumque eade expandum. Hæc sunt verba Caroli: *Disant ledit nevra d'iceluy abbé, en habit d'esuyeur, blasmant nostre Createur, qu'il y en avroit de mors et de tués sur les carreaux.*

c De canonibus Gallicanis. Magna semper apud majores nostros fuit reverentia canonum Gallicanorum; et non solum apud Gallos, sed et apud Hispanos quoque, ut observatum est a viris eruditissimis. Certe Canonum Gallicanorum nomine veniebant etiam Hispani, ut patet ex Bincmaro in cap. 56 posterioris operis adversus Gothescalum: « Sed et in Gallicanis canonibus de Potamio Bracarense archie-

piscopo et synodo Valentina evidenter agnoscitur. » Manifestum est enim hic agi de synodo Toletana x, in qua dejectus est Potamius episcopus Bracarensis. Nam quod de synodo Valentina ait, respicit ad canonem quartum synodi Valentinae quæ anno 574 habita est in provincia Viennensi. Iisdem canonibus Gallicanis usam olim esse Angliam, ut quæ in vicino esset, colligi potest ex synodo Herefordiensi habita anno 672. Nam librum canonum in ea synodo prolatum, haud alium fuisse quam eodem canonum Ecclesiæ Gallicanæ probari posse certis testimoniis habeo persuasum, ut alias fortasse pluribus ostendamus.

C d Neoterici Romani. Suggillat irridete Agobardus Romanos sui temporis, veteris Ecclesiæ mores ad suos detorquere cupientes, atque ob eam causam contententes Gallicanos canones, quod cum neoterici Romani non commendaverint. Cui criminationi sic respondet Agobardus aliam fuisse mentem veterum Romanorum, qui canones illos religiose venerati sunt. Fuitisset igitur optimo jure adversus eos uti eodem telo, quod postea adversus Græcos vibravit Batramus monachus Corbiensis in libro iv adversus Græcos, cap. 5. « Unde mirandum, inquit, quæ sit ista novis sapientibus prudentia, non acquiescere quod sui probantur majores acquiescisse. » Itaque qui sancti olim erant Romanorum mores, reverentiamque universi orbis huic populo conciliaverant, jam verterant in contemptum. Sic de sæculo suo conqueritur etiam Gerbertus in epistola 40.

« Romanorum mores mundus perhorrescit. » Atque id ex eo factum est, opinor, quod qui in observatione Canonum cæteris per orbem Christianis exemplo esse debebant, omnium impudentissime eos contumebant. Neque vero ego id dico, sed RATHERIUS Veronensis episcopus in parte II De Contemptu Canonum tomo II Spicilegii domni Lucæ Dacherii, pag. 188: « Quærat et iniquis, cur præ cæteris gentibus baptismo renatis, contemptores canonum legis et vilipensiores clericorum sint magis Italici? » et infra pag. 190: « Quorsum tamen hæc detrahendi avida æmulorum si requirit invidia? Nimirum ut quod innotescere nequiverunt præmissa, demonstrent termino proxima. Neque ut patelleret quarenti, in te iste, id est hodiernis, prævaluerit canonum sanctorum tam universalis contemptus. Ad hoc preventum nostra est inquisitione atque indagatum, eorum contigisse sine dubio culpa, qui cum eos legant atque intelligant, pro nihilo ducunt. » Vide rursus notas ad caput 20 libri De Dispensatione ecclesiasticarum Rerum.

sanctitate reverendi, signis et prodigiis formidandi? Neque hoc idcirco dicitur, ut passim omnium episcopaliū conventuum sanctiones aequali auctoritate recipiendae credantur, ut Niceni, Chalcedonensis, et ceterorum generalium ex totius mundi consensu congregatorum et receptorum. Sed quia congrua veneratione pro causis necesse sariis, quarum definitiones in illis generalibus non inveniuntur, fides sit eis adhibenda religione debita; et melius sit unicuique eorum sequi auctoritatem, quam proprium sensum; et sine aliquo dolore transiri non possit, cum definitiones multorum et sanctorum atque catholicorum praetermittantur, et unius Gundobadi regis

BALUZII NOTAE.

^a *Aequali auctoritate.* Ait concilia regionalia, aut provincialia, ejusmodi sunt Gallicana, non esse tante auctoritatis ac generalia totius mundi, sed tamen congrua veneratione suscipienda, quod sumptum videri potest ex Augustino in libro *De Baptismo* cap. 3: « Ipsa concilia, inquit, quae per singulas regiones vel provincias fiunt, per ariorum conciliorum auctoritatem, quae sunt ex universo orbe Christiano, sine ulla ambiguitate ce-ant. » Vetus auctor in praefatione Collectionis canonum, postquam locutus est de quatuor conciliis oecumenicis, haec ait: « Sed et si qua sunt concilia quae sancti Patres Spiritu Dei pleni sanxerunt, post istorum quatuor auctoritatem manent stabilita. » Et post illum, Jesse episcopus Ambianensis in epistola ad diocesanos suos: « Si qua vero alia concilia sanctorum Patrum, pro necessitate causarum, plena Spiritu Dei in unum congregata sanxerunt, custodienda et recipienda. » Hincmarus in opusculo *De Capitulorum* cap. 25: « Si qua sunt autem concilia a sanctis Patribus instituta, post quatuor conciliorum auctoritatem custodienda et observanda decrevit; » id est, papa Gelasius, cuius haec sunt verba: « Sed et si qua sunt concilia a sanctis Patribus haec instituta, post istorum quatuor auctoritatem etiam custodienda et recipienda mandamus et decernimus. » Vide Marcum in libro *De Concordia Saeculorum et Imperii* cap. 4, § 6, et lib. vi, cap. 21, § 6.

^b *De fide altercaus.* Earum altercationum, ut vocat Agobardus, unam nuper edidit domus Lucas Dacherius in tomo *V Spicilegii*, pag. 110 et sequentibus. Alterius vero altercationis cum Gundobado meminit ipse Avitus in epistola 21, quae data est ad domum Sigismundum regem, Gundobadi filium. « Cum praesentiam vestram, inquit, Deo largiente meruero, per me seriem totius altercationis exponam. »

^c *Dialogos.* Unius istorum Dialogorum fragmentum aliud habemus conservatum ab Agobardo in libro *De Picturis* sive *Imaginibus*, cap. 9.

^d *Epistolis absentis respondens.* Exstant omnino octo Aviti epistolae ad Gundobadum regem, omnes ferme de causa religionis. Nuper vero aliam quoque reperci in veteri codice ms. clarissimi viri Petri Marcellii senatoris Gratianopolitani; quam, quod nondum edita sit, et utilis esse potest adversus detortas quorundam interpretationes, ehere visum est opportunum post notas nostras in Appendice Actorum Veterum, tit. 2.

^e *Gundobado in sua perfidia perditio.* Gregorius Turon. lib. ii, cap. 54, loquens de Gundobado: « Ita ille ratione confusus, usque ad exitum vite suae in bacillatitia perduravit. »

^f *Sigismundum regem, Gundobadi filium, virum, ut sequens aetas praeavit, sanctissimum, adeoque publice consecratum.* Unde in veteri fragmento historico, quod Christianus Ursinus edidit, ac post eum Duchesnius, sanctus dicitur: « Leodegicus

XIII. Temporibus praedicti Gundobadi regis Burgundionum, fuit in urbe Vienna sanctus episcopus Avitus nomine, fide catholicus, eloquentia facundissimus, ingenio acerrimus, sacrarum Scripturarum expositor suavissimus, litterarum etiam saecularium doctissimus, et in metricis facillimus, sicut et ejus Opera testantur: qui cum eodem Gundobado frequenter ^b de fide altercaus, et ^c dialogos in praesenti conficiens, et ^d epistolis absentis respondens, plura et clara ingenii sui et virtutis opera reliquit: qui ipso ^e Gundobado in sua perfidia perditio, successorem ejus ^f Sigismundum regem ad fidem catholicam

namque, cum major domus esset, duxerat uxorem de prosapia sancti Sigismundi regis Burgundiae. Sed nuper vir clarissimus Adrianus Valesius in publicum emisit Passionem sancti Sigismundi, ab auctore, ut ipse putat, aequali ac monacho forstano Agaunensi compositam: ex qua apparet hunc principem, afflictis omnino rebus suis, ex Burgundia in montem quemdam, cui Veresallis nomen erat, aufugisse, ibique monachum fuisse factum, ut se hostium saorum immanitati subtraheret; sed quorundam Burgundionum perfidia factum ut ex fuga retraheretur, specie pietatis. Afferam autem ipsa auctoris verba: « Igitur cum Franci plurima pene regna devestarent, Galliarumque urbes vehementer depopularentur, ita ut multitudine maxima Burgundionum Francis se sociaret: tunc sanctus Sigismundus videns se hinc inde eoangustari, Veresallis montem expetiit, et adinstar Eliae Thesbitis, quatenus crudelissime gentis barbaricam feritatem evaderet, singulariter habitare elegit; quia sibi imminerebat discrimen vite, iuxta illud quod egregius praedicator de suis tribulationibus scribens ait: *Periculis in falsis fratribus.* Tunc diverso modo Burgundionum necessitate magis quam voluntate Francis se ex integro dederunt; promittentes sanctissimum virum Sigismundum, principem suum, perquirere, et eis victum tradere. Haec promissione audita, sanctus vir Sigismundus comperita eorum nequa ita caesarij capitis sui totodit, et se a laicali vestitu in religionis mutavit habitum. Qui dum in supradicto loco jejuniis pene et vigiliis maceratus quiesceret ibidem, pauci ex Burgundionibus ad ipsum convenientes quasi causa aurois, ad sepulera sanctorum martyrum sub quadam custodia latenter perducere promiserunt. Cumque ad clausuras ipsius Agaunensis monasterii pervenissent agnita Burgundionum una cum Francis, adinstar Jude proditoris Christi Burgundiones in eum manus iniecerunt, et victum catenis trahebant Francis, eorumque regi Clodomero. » Sed ubinam tandem genium situm fuerit mones ille, in quo Sigismundus latere cupit, ignotum reliquit hic auctor. Et probabile est alienas terras petisse Sigismundum, ac proci ad Gallia disitas; ne si in vicino consisteret, deprehenderetur. Itaque in Hispanium Tarraconensem, haud proci Barchinone, secessisse in montem Signium, constans illic tra litio est, quodam etiam carmine consecrata; quod licet a historicis rebus nullum aberret, evincere tamen videtur in hoc secessu habitasse Sigismundum, donec a suis retractus est. Sed opere pretium est, non carmen quidem illud describere, vulgari lingua Catalanica scriptum, sed historiam in eo descriptam elisserere verbis nostris. Illic ergo habuit, sanctum martyrem Sigismundum, sive Sigismundum, ut nunc vocant, Burgundionum regis filium, cum anno atatis suae quinto decimo a pna quaerant vulnus accepisset, nullam ei medendo operam esse magis idoneam existimasse, quam si, sa-

namque, cum major domus esset, duxerat uxorem de prosapia sancti Sigismundi regis Burgundiae. Sed nuper vir clarissimus Adrianus Valesius in publicum emisit Passionem sancti Sigismundi, ab auctore, ut ipse putat, aequali ac monacho forstano Agaunensi compositam: ex qua apparet hunc principem, afflictis omnino rebus suis, ex Burgundia in montem quemdam, cui Veresallis nomen erat, aufugisse, ibique monachum fuisse factum, ut se hostium saorum immanitati subtraheret; sed quorundam Burgundionum perfidia factum ut ex fuga retraheretur, specie pietatis. Afferam autem ipsa auctoris verba: « Igitur cum Franci plurima pene regna devestarent, Galliarumque urbes vehementer depopularentur, ita ut multitudine maxima Burgundionum Francis se sociaret: tunc sanctus Sigismundus videns se hinc inde eoangustari, Veresallis montem expetiit, et adinstar Eliae Thesbitis, quatenus crudelissime gentis barbaricam feritatem evaderet, singulariter habitare elegit; quia sibi imminerebat discrimen vite, iuxta illud quod egregius praedicator de suis tribulationibus scribens ait: *Periculis in falsis fratribus.* Tunc diverso modo Burgundionum necessitate magis quam voluntate Francis se ex integro dederunt; promittentes sanctissimum virum Sigismundum, principem suum, perquirere, et eis victum tradere. Haec promissione audita, sanctus vir Sigismundus comperita eorum nequa ita caesarij capitis sui totodit, et se a laicali vestitu in religionis mutavit habitum. Qui dum in supradicto loco jejuniis pene et vigiliis maceratus quiesceret ibidem, pauci ex Burgundionibus ad ipsum convenientes quasi causa aurois, ad sepulera sanctorum martyrum sub quadam custodia latenter perducere promiserunt. Cumque ad clausuras ipsius Agaunensis monasterii pervenissent agnita Burgundionum una cum Francis, adinstar Jude proditoris Christi Burgundiones in eum manus iniecerunt, et victum catenis trahebant Francis, eorumque regi Clodomero. » Sed ubinam tandem genium situm fuerit mones ille, in quo Sigismundus latere cupit, ignotum reliquit hic auctor. Et probabile est alienas terras petisse Sigismundum, ac proci ad Gallia disitas; ne si in vicino consisteret, deprehenderetur. Itaque in Hispanium Tarraconensem, haud proci Barchinone, secessisse in montem Signium, constans illic tra litio est, quodam etiam carmine consecrata; quod licet a historicis rebus nullum aberret, evincere tamen videtur in hoc secessu habitasse Sigismundum, donec a suis retractus est. Sed opere pretium est, non carmen quidem illud describere, vulgari lingua Catalanica scriptum, sed historiam in eo descriptam elisserere verbis nostris. Illic ergo habuit, sanctum martyrem Sigismundum, sive Sigismundum, ut nunc vocant, Burgundionum regis filium, cum anno atatis suae quinto decimo a pna quaerant vulnus accepisset, nullam ei medendo operam esse magis idoneam existimasse, quam si, sa-

convertit ^a; in cuius conversione ^b recitavit homiliam in populo sensuum suavitate plenissimam, et verborum compositione dulcissimam. Quid iste venerandus et sanctus vir suspecto Gundobado de superdictis certaminibus responderit, audiat, si placeat, benignitas vestra. Cum de his inter utrumque sermo esset, et beatus Avitus talia certamina reprehenderet, respondit ei Gundobadus: « Quid est quo inter regna et gentes, vel etiam inter personas sepe singulas, dirimendæ præliis cause divino iudicio committuntur; et ei maxime parti cui iustitia competit, victoria succedit? » Ad quod beatus Avitus intulit dicens: « Si divinum, inquam, iudicium regna vel gentes expeterent, illud prius quo scribitur formidarent, dicente Psalmista: *Dissipa gentes quæ bella volunt*, et illud diligenter quo perinde dicitur: *Mini vindicta, ego retribuam, dicit Dominus*. An forte sine telis et gladiis causarum motus æquitas superna non iudicat? cum sepe, ut cernimus, pars aut iuste tenens, aut iusta deponens, laboret in præliis, et prævaleat iniquæ partis vel superior furtitudo, vel furtiva subreptio. »

XIV. Non autem ista sic dixerim, quasi non eventus belli varios superni nutus sententia moderetur. Sed contingit nonnunquam ut cum ad conflictum sub invocatione divini iudicii convenitur, negotii

BALAZII NOTE

culo relicto, in eremum sese abderet. Ea de causa solum ad Pyrenæos montes, qua Galliam Narbonensem ab Hispania Tarraconensi discernunt, accessisse; transeensisque montium faucibus que Hispanias Gallis iurgant, ad Ficarias oppidum, quod hodieque per viam illam pergentibus primum post superatos montes occurrit, pervenisse, atque illinc recta progressum ad civitatem Ausonensem. Tum vero ei occurrisse Domarium quemdam, id est, ut opinor, canonicum Ausonensis ecclesie, virum sanctissimæ vite, ab eoque indicatum illi fuisse montem Signium, in quo salutem suam procul a sæculi periculis operari posset. Illinc arrepta ad montem excelsum, cui a media die nomen est, via, ad mansionem quandam pervenisse, quæ Podium-Vallis nuncupatur; compe togæ eremitæ in iis montibus habitare, illuc statim profectum; neque nullo post incidisse in eremitam quemdam, ab eoque edoctum fuisse que vitæ illius sectatores scire decet. Deim valledicentem viro, in eremum sese abdidisse, herbis illie nascentibus victitantem, et aquam pro potu sumentem. Interim patrem Sigismundi, dum filium querit, in eas regiones profectum; cumque pervenisset ad ecclesiam sancti Martialis, quæ in monte Signio sita est, illic forte filium reperisse. Nam is quolibet die Veneris illic accolebat, ut panem hordeaceum acciperet, quem in eo loco dari in elemosynam mos erat. Sed agnitus a patre non fuit filius, licet simul colloquerentur. Vicit tamen natura, seque ille Sigismundum esse fassus est. At pater filium vitam illam deserere, secumque in Burgundiam redire oravit. Verum repugnabat Sigismundus, inane et stultum

A de quo agitur sorte dilata in partem vitam, illa magis peccata quæ non recolit vindicentur, et pereat ei presentis causa: meritum pro debito peccatorum. Quid cum armatum latronem simplex viator incurrit, et sine ullius declaratione iudicii aut cedens aufugatur, aut punitur resistens, donec et prædo ipse in alio conflictu, in quo bonam sibi causam iudicari optat, pro ista magis iudicatus intereat? Quid jam de illa singularium certaminum ambiguitate dicamus, quam frequenter inter gentes quietas furor personalis exsequitur, cum super quacumque repetitione bellantes ambo nonnunquam animas iuste ponant, quibus humanis atque pretiosissimam vilissimam lucra præponunt, et Dei iudicium iracundia invocant, dum impatientia non expectat? Illic autem interrogo, utrum causa utriusque mala fuerit, pro qua Lellator uterque occumbit? Atque utinam placeret omnipotenti Deo, ut sub uno piissimo rege una omnes regerentur lege, ea ipsa ad quam et ipse vivit, et proximi ejus respondent. Valeret profecto multum ad concordiam civitatis Dei, et æquitatem populorum. Sed quia hoc grande est, et forsitan homini impossibile, saltem una hæc, de qua sermo est, non solum ut inutilis, sed etiam ut noxia, de medio auferretur!

prelicans hujus mundi gloriam, æternasque divitiis potius cogitandas. Nec recessit tamen pater; sed eadem exhortatione tentavit animum filii flectere, quæ per charitatem quæ pro tri debetur, nunc etiam per blandum matris nomen eum obtestans. Quid moror diutius? Pervicit pater; an hoc in Burgundiam regressi, magni gaudii materia fore subjectis. Hac tenus ex carne illo. Hæc vero satis congrunt superiori narrationi, si juvenem illam ætatem ad peregrinationem patris excipias. Quoniam autem modo vitam finierit, habes apud Gregorium Turon. et alios rerum Francicarum scriptores. Et haud dubie bene morte usus est. Quo factum est, ut propter hoc factus, et quia monasterium Aganense edificaverat, in numero sanctorum habitus sit deinceps.

^a Sigismundum regem convertit, ab Arimiso mirum ad catholicam. Et id quidem evenisse vivo Gundobado patet ex epistolis Aviti.

^b Recitavit homiliam. Ac nunc non exstat. Vide Sirmundum ad epist. 40 Aviti.

^c Una omnes regerentur lege. Ait valde optandum esse, ut tot gentes, quæ imperio Ludovici parent, una lege regerentur; nec sint tot leges, quot gentes. Nam Langobardi sua lege vivebant, Burgundiones sua, Saxones item sua, ac sua Gothi, et sic de aliis. Valde autem optandum, ut quemadmodum hæc omnes gentes uni principi parent, una etiam lege regantur, non diversis. Sed quia illud difficile, ac homini ferme impossibile, saltem Gundobada, quæ est inhumanissima, de medio tollatur. Vide notas ad caput 5 hujus libri, et Ivonem parte viii, cap. 215, ex concilio Triburicensi, cap. 39.

AD BERNARDUM EPISCOPUM, DE PRIVILEGIO ET JURE SACERDOTII.

I. Venerabili in Christo fratri et coepiscopo ^b Bernardo Agohardus in Domino perpetuam salutem. Nuper dum in unum positi colloqueremur, maxime de pressuris, odiis et desperatione Ecclesiarum ^c atque clericorum, quæ nunc infervescere ceperunt sæculis inaudito et inusitato modo, præcipere mihi dignata est sanctitas vestra, ut aliqua de Scripturis sacris, vel sanctorum Patrum dictis exciperem, quæ materiam nobis præberent ad inquirenda, considerata et deploranda mala temporis nostri, quæ ignoraverunt antecessores et patres nostri; licet Spiritus sanctus loquens in prophetis non tacerit, qui dixit: *Et erit sicut populus, sic et sacerdos*: et multa hujusmodi. Visum itaque mihi esse paritro sancte devotioni tuæ ut, prætermisissis dextra levaque his quæ de remuneratione honorum ^B et damnatione malorum sacerdotum, a Patribus sollicite ac multipliciter scripta sunt, aliquid medium quod utriusque commune est, de privilegio scilicet et jure sacerdotii, conarer scribendo non explicare, sed considerando diligentius strictim attingere.

II. Præmittendum sane videtur brevissime quod omnes vere fideles membra summi sacerdotis, Dei videlicet ac Domini nostri Jesu Christi, mediatoris Dei et hominum, facti sunt ab eo Patri regnum et sacerdotes, diemque genus electum, regale sacerdotium, et sunt sub capite summo ^d unus sacerdos. Propter quod et vitia illa legalia, quæ sacerdotem esse inhærent, a corpore et regno summi Sacerdotis excludunt, sicut probabilius Patrum expositio probat. Unde cum sacra lex per Moysen inciperet ^C dari, sacer ille agnus, cujus sanguis in superlimina-

BALUZZI

^a Ille est omnino libri istius titulus in codice Papirii Massoni, et in contextu libri. In veteri tamen codice nus. clariss. viri Petri Marnesii senatoris Gratianopolitani hic liber sic inscriptus est: *Epistola Agoardi episcopi Lugdunensis de sacerdotii dignitate, ad Bernardum Viennensem archiepiscopum*: quod eodem recidit.

^b Bernardo. Codex Marnesii, *Barnardo*. Et monitum vir eruditissimus Petrus Franciscus Chiffletius presbyter e Societate Jesu, sic quoque scriptum se vidisse hoc nomen in multis codicibus manuseriptis. Verum discrimen illud est nullius aut parvi momenti.

^c Atque clericorum. L'ipsam sequenti sæculo graviter deploravit Rotherus episcopus Veronensis in parte II de Contempta Canonum, in tomo II Spicilegii, pag. 188.

^d Unus sacerdos. Unicum in Ecclesia Christi sacerdotium esse contendit Agohardus, hujusque sacerdotii caput summum esse Christum, qui summus sacerdos est. Et fideles omnes esse unum sacerdotem sub uno capite Christo: ubi illum locum ex epistola prima beati Petri, ubi fideles vocantur *genus electum, regale sacerdotium*. Alia Cypriano meus fuit, cum in epistola 55 scriberet et non aliunde obortas esse he-

res, aut nata schismata, quam inde quod sacerdoti Dei non obtemperat, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos et ad tempus jurex vice Christi cogitatur. Nam hoc tantum sibi vult hoc loco Cyprianus, juxta observationem Rigaltii, uniuscujusque Ecclesie, quæ universalis illius portio est, unum esse debere episcopum sacerdotem, qui sit Ecclesie sue sacerdos ad tempus, et ad tempus jurex vice Christi. « Ille enim sunt, inquit Cyprianus in epistola 65, initia hæreticorum, et ortus atque conatus schismaticorum male cogitantium, ut sibi placeant, ut præpositum (id est, episcopum) superbo tumore continentant. » At Baronius ad annum Christi 54, § 203, contendit unum illum sacerdotem apud Cyprianum, esse Petri successorem Ramanum pontificem, et iis quidem verbis, ut manifeste ab eo loco excludere videatur reliquos episcopos, adeoque Romanum solum in Ecclesia præsidere velit vice Christi. Et tamen singulos episcopos esse vicarios Christi ex hoc quoque loco collegit Rigaltius.

III. Ut igitur liquido pateat eminentia vel dignitas in commune sacerdotii, consideremus a principio mundi gradus ejus. Primogeniti, si tamen dici liceat, primi hominis, primi leguntur sacerdotale ministerium peregisse, Cain videlicet et Abel, id est, Deo hostias obtulisse: quorum unus improbatas est, et sacrificia ejus non sunt respecta. Et hoc idcirco fieri potuit, quia non populi, sed propria vota obtulit, licet causa reprobationis alia existerit. Nam in consequentibus nunquam invenies ut oblata pro aliis reprobata sint, etiamsi is qui obtulit indignus fuerit, si tamen fide de domo fuit, aut in domo obtulit, in qua agnus vescendus est, sicut lex præcipit dicens: *In una domo comedetur, nec efferetis de carnibus illius foras*. Sed magis eorum corda pensantur, qui per sacerdotes, qualescunque illi sint, afferunt, sicut multis ostendi potest. Unde et de bonis sacerdotibus Dominus ait: *Si steterint Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum*. Et iterum:

NOTE.

res, aut nata schismata, quam inde quod sacerdoti Dei non obtemperat, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos et ad tempus jurex vice Christi cogitatur. Nam hoc tantum sibi vult hoc loco Cyprianus, juxta observationem Rigaltii, uniuscujusque Ecclesie, quæ universalis illius portio est, unum esse debere episcopum sacerdotem, qui sit Ecclesie sue sacerdos ad tempus, et ad tempus jurex vice Christi. « Ille enim sunt, inquit Cyprianus in epistola 65, initia hæreticorum, et ortus atque conatus schismaticorum male cogitantium, ut sibi placeant, ut præpositum (id est, episcopum) superbo tumore continentant. » At Baronius ad annum Christi 54, § 203, contendit unum illum sacerdotem apud Cyprianum, esse Petri successorem Ramanum pontificem, et iis quidem verbis, ut manifeste ab eo loco excludere videatur reliquos episcopos, adeoque Romanum solum in Ecclesia præsidere velit vice Christi. Et tamen singulos episcopos esse vicarios Christi ex hoc quoque loco collegit Rigaltius.

^e Indigni et immundi. Videat admittere etiam istos ad comestionem agni. Et sane illos quoque admittit Paulus; sed damnationem sibi manducare et bibere pronuntiat.

Non est mihi voluntas in vobis, et manus non suscipian de manu vestra. E contrario autem, etiam audita hominum et visu nostro didicimus oblata Deo

A per sacerdotes reprehensibilis vite, ita accepta, ut etiam a infirmitates corporum curarent: qui fortassis cum aliis reprobis dicturi sunt Deo, *Domine,*

BALUZII NOTE.

a *Infirmitates corporum curarent.* Itaque ex eo quod quidam in nomine Domini corporum infirmitates curaverint, ac miraculis inclaruerint, non statim sequitur viros esse sanctos, nisi cætera sint paria, ut diximus ad Lupum Ferrariensem. Miracula ergo non sunt signa certissima sancte vite. Nam si miracula attendimus, narrat Hieronimus in libro primo, Cresum in ignem conjectum esse jussu Cyri Persarum regis. Dein istum penitentium ductum, misisse qui virum flammis eriperent. Sed adeo late patebat rogus, ut illum extinguere non potuerint missi a Cyro; donec Cresi precibus, qui jam cognoverat penitentiam Cyri, subito erumpens imber extinxit rogum. De Vespasiano memorat Tacitus in quarto Historiarum libro, ipsius ope, absque ullis humanis remediis, cæco relaxasse diem. Tum ut huic narrationi fidem conciliet, hæc addit: « Utrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullam mendaciam protulerunt. » Miracula ab imperatore Adriano edita recenset in ejus Vita Spartianus; ab Æsculapio vero vite inscriptio Romana, que a Lipsio Baronioque edita est: et Fl. Vopiscus in D. Aureliano tradit Apollonium Thyazicum reddidisse vitam mortuis. Denique veterum libri pleni sunt istiusmodi narrationibus. Videndus Livius lib. 1. Dionysius Halicarnassensis lib. vii. Plutarchus in Vita Coriolani, cap. 11. Macrobius lib. 1. Saturnal., cap. 11. Lactantius lib. 1. cap. 7. Divinarum Institutionum, et alii. Scio Baronium elevare istorum prodigiorum fidem, neque illi sane injuria. Absit enim ut quis in animum inducat hæc vere fieri potuisse a viro Deum verum nescientibus. Sed si quis neque paganus, neque rursus Christianus, sed qui vacuum religione atque affectibus humanis, serio discenteret hujusmodi narrationes, est homo fortassis eandem fidem adhiberet historicis gentiliis ac Christianorum. Cur enim potior apud illum auctoritas Christi quam Jovis? Ac ne quis oclamet me longius progredi quam oporteat, neminem esse posse qui tot tantaque Christianorum miracula, que passim leguntur, evenisse neget, afferam testimonium Josephi Albonis Judæi ex disputatione contra Christianos, quam Gilbertus Genebrardus Latine vertit. Sic ergo loquitur Judæus ille: « Demonstratio veræ fidei posita est in continuatione signorum, uti percipiuntur in Israele, cum in sua ipsorum regione degenerent; quam non reperias apud eos qui religioni Christianæ aut Ismaelice dediti sunt. » Nam et gentiles miracula sua vera esse contendunt, ut vidimus apud Tacitum. Et Cecilius apud Minucium Felicem defendens religionem paganorum, hæc inter alia ait: « Etiam per quietem deos videmus, audimus, agnoscimus, quos impie per diem negamus, nolumus, pæramus. » Et paulo antea dixerat, ope deorum, quibus Romana civitas protegitur, dari « cautelam periculis, morbis medicam, spem afflictis, opem miseris. » Porro, quid de hæreticis dicemus, qui fidem suam miraculis quoque confirmatam volunt? Constat enim ex Tertulliano Montanum novam suam disciplinam Paracletico et revelationibus tribuisse, et ex Augustino Donatistas ad statuendum errorem de baptismo suum visiones et ostenta jactasse. Ac æmorat Sulpitius Severus, Valentem, hominem Arianißimum, si ita loqui liceat, cum Constantio imperatori nuntiaret victoriam de Magentio partam apud Morsam, angelum hujusce rei nuntium sibi fuisse dicere ausum, ut reverentiam sui adderet, securum de facilitate credentis. Quin et in epistola 135 Bonifacii Maguntini legimus Adalbertum impostorem et hæreticum miraculis quoque apud sectatores suos inlatusse, ipsosque gravem adversus Bonifacium querelam excitasse, quod eis

abstractisset virtutum factorem, et signorum astensorem. Miracula ergo, ut ad id redeamus in egressis sumus, non sunt semper signa certissima sancte vite, quandoquidem et viri quoque mali prodigiis inclarere possunt, imo inclaruerunt, ut docet Agobardus. Sed insignis est in eam rem locus beati Gregorii pape ex homilia 29 in Evangelia: « Nam corporalia illa miracula, inquit, ostendunt aliquando sanctitatem, non autem faciunt. Hæc vero spiritalia que aguntur in mente, virtutem vite non ostendunt, sed faciunt. Illa habere et mali possunt. Isthæ autem perfrui nisi boni non possunt. Unde de quibusdam Veritas dicit: *Multi mihi dicent in die illa: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo demonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia non novi vos. Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem.* Nolite ergo, fratres charissimi, amare signa, que possunt cum reprobis haberi communia; sed hæc que modo diximus, charitatis atque pietatis miracula amate: que tanto securiora sunt, quanto et occulta. » Audiamus nunc clarissimum Gallicam Ecclesie sidus, Carolum Magnum, sententiæ beati Gregorii subscriptentem. Sic enim loquitur in Capitulari de non adorandis imaginibus, lib. iii, cap. 25: « Multa etenim signa, multaque miracula, per angelos refugis, vel etiam per eorum sequaces fiunt: qui dum sint spirituales potentie, et ut ita dixerim, spirituales nequitie, et prophetias infelicibus quibusque impertiunt, et virtutes multas per suos satellites faciunt: de quibus erunt illi qui dicturi sunt: *Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo demonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Quibus æternus arbiter dicturus est: *Nescio vos.* Quia igitur signa plerumque diabolico instinctu fiunt, ideo beatissimi Gregorius sancte Romanæ Ecclesie antistes dixit: *Nolite, fratres mei, amare signa que possunt cum reprobis haberi communia.* Sanctissimus quoque Augustinus a demonibus miracula fieri, similia miraculis que fiunt per sanctos servos Dei, his verbis testatur. Ait enim: *Non oportet moveri cum magicis artibus miracula fiunt plerumque similia miraculis que fiunt per sanctos servos Dei, etc.* » Vetus auctor incognitus, quem penes me habeo manuscriptorum: « Signa et prodigia et sanitates etiam peccatores in nomine Domini ferere ab ipso Deo didicimus. Et cum alios hæc presumptione juvent, sibi per ambitionem humane gloriæ nocent, quia gloriantur in dato falso, non meritis debito. Signis et prodigiis clarum posse fieri Christianum, non tamen sanctum, si intemperatis et asperis moribus agat; temperatis autem et placidis moribus, etiam absque signorum efficaciam, et sanctum et perfectum et Dei hominem fieri recte credimus. » Petrus Damiani in capite 28 libri qui appellatur Gratissimus: « Quid mirum, inquit, si per malos ministros omnipotens Deus in Ecclesia sua propagari officium sacerdotale permittat, cum per eodem etiam virtutum signa frequenter exhibeat: non videlicet ob religiose vite meritum, sed propter acceptum sacerdotale mysterium sacramentum. » Denique valde considerandum est quod ait Augustinus, desisse jam ævo suo miracula, quod necessaria non essent, quæ tamen necessaria fuerant in initio Christianismi. Hæc sunt enim verba Augustini in capite 25 libri de Vera Religione: « Sed acceptimus majores nostros eo gradu fidei, quo a temporalibus ad æterna conscenditur, visibilia miracula, non enim aliter poterunt, secutos esse: per quos id actum est, ut necessaria non essent posteris. Cum enim Ecclesia catholica per totum orbem dif-

Domine, in nomine tuo da monia eiecimus, et virtutes multas fecimus, et cetera. Tale aliquid etiam in libro Iudicum legitur de Michä, qui habuit sculptile, atque conflatile, et adiculum separatam, et leuit ephod ac teraphin, et recepit adolescentem quemdam Levitici generis, ut esset ei sacerdos; qui cum esset utique contra fas sculptilium sacerdos, tamen pro filiis Dan consuluit Dominum, et respondit prospera quæ ventura erant.

IV. Pertinet quoque ad hanc rationem confirmandam, quæ dicimus sacerdotalia obsequia pro populo meritis dispensari, quod Ezechielii sancto prophetæ Dominus loquitur: *Linguam tuam adhaerescere faciam palato tuo, et criss mutus, nec quasi vir objurgans, quia domus Ixasperans est.* E contrario autem de Caipha dicitur: *Huc autem a semetipso non dixit. Sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit quia Jesus moriturus erat pro gente.* Sed cur hæc in aliis quaeramus, cum etiam de ipso Domino evangelista dicat: *Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit, et mirabatur propter incredulitatem eorum.* Quam rem alius evangelista apertius loquitur, dicens: *Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem eorum.* Et in istis quidem incredulitatis meritum fuit, ut nec multe apud eos virtutes fierent; et ipsi pauci qui sanati sunt, non solum verbi potentia, sed manuum inpositione curarentur. Paralyticum vero centurionis puerum, et mulieris Chananae filiam, quæ male a demonio vexabatur, solo verbo resituit incolumitati. Nimirum magnitudine fidei eorum hoc exigente, quæ alter dixerat: *Tantum dic verbo, et sanabitur puer meus.* Altera ex micis de mensa dominorum cadentibus catellos posse percipere non dubitaverat: quamque miris laudibus Salvator exultat, de centurione quidem dicens: *Non inveni tantam fidem in Israel;* mulieri vero Chananae: *O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis.* E contrario, inter ceteros veros discipulos, etiam Jude

BALUZII

fusa atque fundata sit, nec miracula illa in nostra tempora durare permissa sunt, ne animus semper visibilia quaereret, et eorum consuetudine frigesceret genus humanum, quorum novitate flagravat. Carolus Magnus, libro iv, cap. 45: « Ecclesia namque catholica, inquit, ut ad fidem crederet, miracula erat nutricula, et ut ejus novella plantatio convalesceret, assiduis erat irrigationibus fovenda. » Sic Aymoinus Floriacensis in prologo ad Vitam sancti Abbonis ingenue profitetur miracula illa neminem sublevaré, et absque iis homines posse esse sanctos. « Si autem quispiam, inquit, idcirco ei crediderit derogandum, quod in vita sua vix ullum mirabile fecerit signum, legat vitas excellentissimorum doctorum Augustini et Hieronymi; et in eis non prodigia temporalium signorum, quæ faciunt plerumque mali, sed vite puritatem, doctrinæ salubris eloquentiam, et fidei inveniet laudari constantiam. » Quam parvi portu momenti esse debeat fama prodigiorum, docet autem appropinquat ad Annales Henrici Steronis. Loquens enim de quodam Armano, qui ob celebritatem nominis magno in honore erat apud Ferrenenses, ita scribit ad annum 1302: « Tunc corpus ejusdem nomine Armani, quod 31 annis tantquam sanctum in ecclesia Ferrenensi existerat vene-

ficto discipulo, et a vero proditori, in quam virtutum gratiam contulit, sicut Evangelium narrat, dicens: *Convocatis Jesus duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem immundorum spirituum, ut eiecissent eos, et curarent omnem languorem, et omnem infirmitatem.* Ubi et additur: *Duodecim autem apostolorum nomina sunt hæc. Primum Simon, qui dicitur Petrus, et Andreas frater ejus; numeratisque omnibus, postremus ponitur Judas Scariotes, qui et tradidit eum.* Deinde sequitur: *Hos duodecim misit Jesus.* Et post paululum: *Euntes autem predicatæ dicentes, quia appropinquavit regnum cælorum. Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones eijcite.* Cui rei subjungit alius evangelista: *Et excentes predicabant ut penitentiam agerent, et demonia multa eiciebant, et ungebant olco multos ægros, et sanabant.* De talibus, bonis videlicet: eumalis prædicatoribus, loquens Apostolus, ait: *Quid enim? dum omnimodo sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo.*

V. Colligitur itaque ex prædictis rebus, quod nec sacerdotes, cum exaudiuntur, aut prædicando prosunt, meritis suis debent tribuere, sed eorum pro quibus hæc agunt; nec populus sacerdotis culpæ deputare, sed suæ, enim sacerdos nec orando proficit, nec loquendo; licet vero contingat modo, sicut beatus papa Gregorius affirmat, dicens (*Homil. 17 in Evang.*): « Sæpe enim pro sua nequitia prædicatorum lingua restringitur; sæpe vero ex subjectorum culpa agitur ut eis qui præsent, prædicationis sermo subtrahatur. » Hæc idcirco dicimus, ut ostendatur et per bonos et per malos bona posse administrari; plerumque autem bonos malis prodesse non posse, et ab utilitate ministerii prohiberi; sicut Dominus de infideli vinea loquens, ait: *Et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem.* Sed et Jeremiam idem Dominus prohibens: *Tu, inquit, noli orare pro populo hoc, nec assumes pro eis laudem et orationem,*

NOTÆ.
 ratum, fuit studio et mandato inquisitorum hereticæ pravitatis in illis partibus exhumatum et combustum, tanquam damnati heretici; et ius ara pretiosa destrincta fuit. » Rerum humanarum enipium!

D. a *Vera proditori.* Loquitur de Juda Iscariote, qui erat unus ex duodecim. Otto imp. et Romana synodus in epistola ad Joannem XII papam, quæ exstat apud Luitprandum lib. vi, cap. 10: « Judas Domini nostri Jesu Christi proditor, imo venditor, cum cæteris prius ligandi atque solvendi potestatem a magistro in hæc verba accepit: *Anien dico vobis: Quæcunque ligaveritis super terram, etc.* Quandiu enim bonus inter discipulos fuit, ligare atque solvere valuit. Postquam vero cupiditatis veneno homicida factus, vitam occidere voluit; quem postea ligatum solvere, solum ligare potuit, nisi se ipsum quem infelicissimo laqueo strangulavit? »

b *Nec populus sac. culpæ deputare.* Notat imperiti popelli opinioem, qui ex miraculis tantum æstimat vitam sacerdotum, eumque sacerdotem justum non esse putat, ejus preces pro publicis commodis effusæ non fuerint exaudita a Deo; cum potius id populi ipsius pravus moribus et gravibus in Deum offensivibus veniat imputandum.

quia non exaudiam te. Ceterum quod supra diximus de Cain; si pro aliis sacrificium obtulisset, quod sine charitate fieri non potest, nullatenus diceretur, ad Cain et ad munera ejus non respexisse Dominum, in consequentibus melius demonstrabitur, si tamen dare dignatus fuerit Dominus. Interim de excellentia et dignitate sacerdotii vel sacerdotum crepta persequamur.

VI. Noë, per quem restitutum est genus humanum, post diluvium ædificavit altare Domino, et obtulit holocausta; odoratusque est Dominus odorem suavitatis, et ait ad eum: *Nequaquam ultra maledicam terram propter homines. Melchisedec rex Salem, sacerdos Dei excelsi fuisse scribitur; de quo Apostolus: Intuemini, ait, quantum sit hic, cui et decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. Patres electi, Abraham scilicet, Isaac et Jacob (de quibus Dominus ad David loquitur: Feci nomen tuum sicut unius magnorum qui celebrantur in terra), ædificasse leguntur altaria. Beatus quoque Job holocausta pro singulis diebus scribitur obtulisse; et, ut beatus Hieronymus ait, « Antiqua Judæorum traditio est, quod ante legem omnes primogeniti fuerint sacerdotes, et Deo victimas immolarint. » In lege autem assumitur tribus Levi pro omni primogenito qui aperit vulvam in filiis Israel, sicutque Levitæ Dei, diciturque ad Moysen: *Tolle Levitas pro primogenitis filiorum Israel, et pecora Levitarum pro pecoribus eorum, eruntque Levitæ mei. Ego sum Dominus. Externus qui ad ministrandum accesserit, morietur.* Et res mira, et vehementer stupenda! Omnes Levitæ quos numeraverunt Moyses et Aaron juxta præceptum Domini per familias suas in genere masculino a mense uno et supra, fuerunt viginti duo millia, sicut viginti duæ litteræ apud Hebræos, et viginti duo libri diviæ auctoritatis in Veteri Testamento. Ut id ipsum sit quod in Deuteronomio dicitur: *Scripsit itaque Moyses hanc legem et tradidit eam sacerdotibus filiis Levi, qui portabant arcam fœderis Domini, et cunctis senioribus Israelis.**

VII. Sed et illud omni admiratione dignum est quod primogeniti filiorum Israel, pro quibus dati sunt filii Levi, fuerunt masculi per nomina sua a mense uno et supra, viginti duo millia, ducenti septuaginta tres. Nam viginti duo, ut dictum est, numero litterarum concinit et librorum, habent supra duplicem centenarium, septemplicem denarium, et simplicem ternarium, numeros in ð divinis litteris sacratissimos. Ex hoc jam tempore non oportuit esse sacerdotes quoscunque primigenitos, sed tantum Levitas filios Aaron, qui separati sunt a populo, sicut scriptum est: *Tribus Levi noli numerare, neque ponas summam eorum cum filiis Israel, sed constitues eos super tabernaculum testimonii.* Et post paululum: *Cum proficiscendum fuerit, deponent Levitæ tabernaculum; cum castrametandum, erigent. Quisquis externorum accesserit, occidetur.* Et in tan-

tum sequestrati sunt et prælati populo, ut jubet Dominus Moysen dicere eis, Aaron scilicet et filiis ejus: *Sic benedicetis filiis Israel. Et post benedictionem, Invocabunt, ait, nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eis. Non illi benedicet, sed ego; illorum est invocare, meum est benedicere. In quibus verbis non excipit malos, sed de omnibus in commune loquitur, bonis videlicet et malis. Malos dicimus, sicut fuerunt Ophni, et Pnices, Somma, et Phadassur, et ceteri tales, licet isti in præsentia vita receperint vindictam. Nec solummodo sacerdotum fuit orare pro populo, sed et omnium Levitarum, sicut ipse Dominus dicit: *Tuli Levitas pro cunctis primogenitis filiorum Israel, tradidique eos dono Aaron et filiis ejus de medio populi, ut serviant mihi pro Israel in tabernaculo fœderis, et orent pro eis, ne sit in populo plaga, si anni fuerint accedere ad sanctuarium.* Ubi notandum videtur quia sicut omnes sacerdotes et Levitæ sancti et justî esse non poterunt, ita nec omnes ceteri Israelitæ iniqui et peccatores: sed tamen per peccatores sacerdotes et Levitas completa sunt salutaria populi, quæ per justos populi impleri non poterunt. Et quanquam æterna vita plus digni sunt justî populares quam injusti sacerdotes, tamen sacramenta in quibus salus populi consistit agere possunt injusti sacerdotes, quod non possunt justî populares: scilicet quia valet in qualicumque ministro ipsa vis ministerii, quod non valet justitia in eo cui non conceditur licentia ministrandi. Atque hoc etiam atque etiam Moyses populo inculcat, dicens: *Separavit Dominus tribum Levi, ut portaret arcam fœderis Domini, et staret coram eo in ministerio, ac benediceret in nomine illius.**

VIII. In tantum autem ab aliis intentanda sunt sacramenta altaris, ut dicat Dominus ad Aaron: *Tu et filii tui et domus patris tui tecum, portabitis iniquitatem sanctuarii, et tu et filii tui simul sustinebitis peccata sacerdotii vestri.* Et post aliqua: *Si quis externus accesserit, occidetur.* Quod terribiliter legitur adimpletum in Oza, cum adduceret David arcam Domini de domo Aminadab, sicut scriptum est: *Et imposterunt arcam Domini super planstrum novum, tuleruntque arcam de domo Aminadab, qui erat in Gabaa. Oza autem et Ahio filii Aminadab minabant planstrum novum. Et post pauca: Postquam autem venerunt ad arcam Nachon, extendit manum Oza ad arcam Dei, et tenuit eam, quoniam collegerant boves, et declinaverant eam. Iratusque est indignatione Dominus contra Ozam, et percussit eum super temeritate, qui mortuus est ibi juxta arcam Dei. Certe Oza in junctum sibi officium agebat, planstrum minabat; et obsequii ejus esse videbatur, ut arcam Dei, quam recalcitrantes boves inclinaverant, sustentaret. Verum quia non erat officii ejus ut ea contingeret, quod ille sibi visus est fecisse pietate, reputatum illi a Deo est terribiliter in temeritatem, et tantam temeritatem quæ statim mortis supplicio plo-*

BALUZI NOTÆ.

• Divinis litteris. Ita codex regius. Sed Marcianus habet, *libris divinis.*

eteretur. Quam rem beatus David in tantum expavit, ut sequatur Scriptura, dicens: *Extimuit David Dominum in die illa dicens: Quomodo ingreditur ad me arca Domini? Et noluit divertere ad se arcam Domini in civitatem David; sed divertit eam in domo Obededom Getthai.* Unde et post aliquod temporis, cum audisset quod benedixisset Dominus domui Obededom Getthai propter arcam Dei, vocatis ad se principibus sacerdotum ac Levitarum, sic legitur præcepisse: *Vos qui estis principes familiarum Leviticarum, sanctificamini cum fratribus vestris, et offerte arcam Domini Dei Israel ad locum qui et preparatus est, ne ut a principio, quia non eratis presentes, percussit nos Dominus; sic et nunc fiat illicitum quid nobis agentibus.* E contrario Ozias rex, de quo legitur quod requisivit Dominum, et dilexerit eum in omnibus, cum roboratus esset, elevatum est cor ejus in interitum suum, et neglexit Dominum Deum suum; ingressusque templum Domini, adolere voluit incensum super altare thymianatis; statimque ingressus est post eum Azarias sacerdos, et cum eo sacerdotes Domini octoginta, viri fortissimi, restiterunt regi, atque dixerunt: *Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed sacerdotum, hoc est, filiorum Aaron, qui consecrati sunt ad hujusmodi ministerium. Egrede de sanctuario, ne contempseris: quia non reputabitur tibi in gloriam hoc a Domino Deo. Iratusque est Ozias; et tenuis in manu thuribulum ut adoleret incensum, minabatur sacerdotibus; statimque orta est lepra in fronte ejus coram sacerdotibus in domo Domini super altare thymianatis.*

Cumque respicisset eum Azarias pontifex, et omnes reliqui sacerdotes, viderunt lepram in fronte ejus, et festinato expulerunt eum. Sed et ipse perterritus acceleravit egredi, eo quod sensisset illico plagam Domini (II Par. xxvi, 16 seqq.). Tali itaque contemptores sacerdotum ultione feriuntur, talis in sacerdotibus fortitudo et constantia prædicatur. Ob hanc et Azarias iste singulari laude attollitur, sicut scriptum est de eo. Azarias sacerdos de genere Aaron, ipse est qui sacerdotio functus est in domo quam edificavit Salomon in Hierusalen.

IX. Tanta igitur sacerdotibus sacerdotii dignitate collata, præcipitur populo ut eis in cunctis obediat. Ait denique Moyses: *Accedent itaque sacerdotes filii Levi, quos elegerit Dominus Deus tuus ut ministrent ei et benedicant in nomine ejus, et ad verbum eorum omne negotium et quicquid mundum vel immundum est judicetur.* Quam sit autem perniciosum non obedire sacerdotibus, niro modo etiam per Moysen dicitur: *Observa, inquit, diligenter ne incurras plagam lepræ; sed facies quæcumque docuerint te sacerdotes Levitici generis, juxta id quod præcepi eis, et imple sollicite.* Nam cum lepra infirmitas corporis sit, cur non potius medicis obediendum præcipit, sed sacerdotibus? nisi quia humiliter audiendo sacerdotes declinat quis immunditiam mentis, maxime erroris: ita tamen si sacerdos ea docuerit quæ Dominus præcepit. Hoc est enim quod dicit: *Facies quæcumque docuerint te sacerdotes, juxta id quod præcepi eis.* Nam si sacerdos aliud docerit quam quod Dominus jussit, quisquis ei auscultaverit, leprosus lepro-

BALUZII NOTE.

a Si sacerdos aliud docuerit. Itaque si sacerdotes hæresim doceant, aut quidpiam contra bonos mores proponant, fas est populo resistere et prædicationem eorum spernere. Licet ergo subiectis executare sermones præpositorum, saltem quoties aliquid jubent quod nec sacra Scripturæ congruat, nec traditionum. Eleganter, ut solet, hoc argumentum tractat D. Erasmus in illud e capite xxiii Evangelii secundum Mattheum, *Super cathedram Moysi, etc.*, ubi sic loquitur: « Hinc locum quidam eo torquent, quasi parendum sit omnibus quæ præcipiunt episcopi, aut præpositi, etiam impij, ob muneris auctoritatem; cum Christus de his loquatur qui recte docerent legem Moisaicam, non qui suis constitutionibus illaquearent homines. Ita nunc quoque fortassis audiendus sit episcopus, qui recte doceat Evangelium, etiamsi ipse parum evangelice vivat. Cæterum quis ferat vos, adversus Christi doctrinam, pro suo commodo fixis ac reflexis legibus meram tyrannidem exercentes in populum, suoque questu ac majestate metientes omnia? Qui constitutionibus ad questum, ad tyrannidem excogitatis irretiunt populum, non sedent in cathedra evangelica, sed in cathedra Simonis Magi, aut Caipli. » Unde et graviter monet Goffridus Vindocinensis in epistola 27 libri ut ad Hildebertum Cenomanorum episcopum scribens, non esse obediendum prælati, si quid contra Scripturam aut canones jubeant. « Prælati quidem obediendum est, inquit, non tamen in omnibus quæ ipse suggerit, sed in his tantum quæ Deus præcipit. Nam si quid contra constitutionem Dei vel Patrum prælati præcipiunt, statim auctoritatem præcipiendi amittunt, et in illa remissitatem est eis obediendum. » Fa nimirum semper fuit Ecclesiæ mens, debere populo esse subiectos episcopis, imperiaque eorum

exsequi, ut maneat fraternæ concordie vinculum. Quod si quid grave atque asperum subiectis imponant præpositi, tenenda est patientia, neque statim adversus eos fremendum est: quibus, tamen si discendi sint, obediendum est; ne discidium excitetur, modo ne cogant ad impietatem. Audio quosdam dicentes nihil profici patientiam, nisi ut graviora tantquam ex facili tolerantibus impereatur. Verum illud interdum fateor. Sed malum quod tollere non possis, æquo animo ferendum est. Quæquam non requiro servilem patientiam, a qua procul abesse oportet eos qui in adoptionem filiorum Dei ascripti sunt. Sed ejusmodi volo esse patientiam, quæ Christi sæctoribus digna sit; hoc est, quæ non sit projecta, neque rursus contumax, sed constans et generosa. Sic fortassis mitigabuntur feroces præpositorum animi. Et si cætera remedia desint, licet quandoque subiectis monere dominantes, si quid est alienius momenti, aut si peccent in publica commoda. Insignis est in eam rem locus Gregorius in libro xv Moralium in Job, cap. 21: « Igitur dum salva fide res agitur, virtutis est meritum, si quicquid prioris est, toleratur. Debet tamen humiliter suggeri, si fortasse valeat quod displicet emendari. Sed curandum summopere est, ne in superbiam transeat justitiæ inordinata defensio; ne dum rectitudo incaute diligitur, ipsa magistra rectitudinis humilitas amittatur; ne eum sibi præesse quisque despiciat, quem fortasse contingit ut in aliqua actione reprehendat. Contra hunc tumorem superbiæ, subditorum mens ad custodiam humilitatis edomatur, si infirmitas propria incessanter attenditur. » Vide eundem Gregorium in libro ii de Cura Pastoralis, cap. 8. Gregorium sequitur sanctus Bernardus abbas Claravallensis, qui sic ait Eugenium III papam scri-

suum equitur, et cæcus cæcum; et consequenter ambo de castris expellentur, amboque in foveam cadent. Non ergo aliud doceat sacerdos, nisi quod Dominus præcipit, ut salubriter audiat. Sic et Ezechiel Dominus loquitur: *Audies ergo ex ore meo sermonem, et annuntiabis eis ex me.* Audies, inquit, non aliunde, sed ex ore meo, et annuntiabis ex me, non ex te: quia qui loquitur mendaciam, de suo loquitur. E contrario autem, *omne datum optimum, et omne donum perfectum, desursum est, et lux veritatis a patre luminum est; nec est ullum bonum aut verum, nisi ab eo qui solus vere natura est bonus.*

X. Sed videamus utrum apostolicæ quoque littere consonanter legi de his doceant. Beatus Paulus apostolus ad Hebræos scribens: *Obedite, ait, præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri; ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes.* Ad Timotheum etiam scribens ait: *Qui bene præsent presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina. Dicit enim Scriptura, Non infrenabis os bovi trituranti. Et: Dignus est operarius mercede sua.* Quia in re, ut ait beatus papa Gregorius (Homil. 17 in Evang.), considerandum est quod in eorum operi duæ mercedes debentur, una in via, altera in patria; una quæ nos in labore sustentat, altera quæ nos in resurrectione remunerat. Item ad Corinthios, inter multa ad hæc pertinentia, dicit: *Quis pascit greges, et de lacte gregis non manducat? Nunquid secundum hominem hæc dico? An et lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os bovi trituranti. Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos utique dicit? Nam propter nos*

scripta sunt: quoniam debet in spe qui arat arare, et qui triturat, in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si vestra carnalia metamus. Et post pauca: Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt; qui altario deserviunt, cum altario participantur? Ita et Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. Itemque ibi: Obscuro autem vos, fratres, nostis domum Stephanæ et Fortunati, quoniam sunt primitivæ Achaicæ, et in ministerio sanctorum ordinaverunt se ipsos; ut et vos subditi sitis ejusmodi, et omni cooperanti et laboranti. Gaudeo autem in præsentia Stephanæ et Fortunati et Achaicæ, quoniam id quod vobis decerit, ipsi supplerunt. Refecerunt etenim meum spiritum et vestrum. Cognoscite ergo qui ejusmodi sunt. Item ad Thessalonicenses: Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, et præsent vobis in Domino, et movent vos, ut habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum: pacem habete cum eis.

XI. Hæc pauca Veteris ac Novi Testamenti collegimus testimonia, in quibus quasi in speculo cunctuari valeamus fœditate nostri temporis, omni lacrymarum fonte plorandam; quando increbuit consuetudo impia, ut pene nullus inveniatur ancillans et quantumcumque proficiens ad honores et gloriam temporalem, qui non a domesticum habeat sacerdotem, non cui obediat, sed a quo incessanter exigat licitam simul atque illicitam obedientiam, non solum in divinis officiis, verum etiam in humanis; ita ut plerique inveniuntur, qui aut ad meas ministrent, aut ^b saccata vina misceant, aut canes ducant, aut caballos, quibus femine sedent, regant,

BALUZII NOTÆ.

bit in libro II de consideratione, cap. 1. Non est mæe humilitatis dicere tibi sic vel sic fieri quidquam. Sufficit intimasse oportere aliquid fieri unde et Ecclesia consoletur, et obstruatur os loquentium iniqua. Attamen illud in primis curare debent subiecti, ne ex eo quod præpositorum vita reprehensibilis in aliquo videtur, eos propterea contemnant. Subtilis etenim via tenenda est rectitudinis et humilitatis, ut sic reprehensibilia magistrorum facta displiceant, quatenus subditorum mens a servanda magisterii reverentia non recedat; ut sanctus Gregorius adnotat in eodem libro xxv, cap. 22.

^a Domesticum sacerdotem. Invaluerat avo Agobardi mos ille, ut viri principes domesticos haberent sacerdotes, qui eis divina officia ac mysteria in possessionibus et agris celebrarent: idque factum antiquitus indulgentia episcoporum, ut patet ex canone 21 concilii Agathensis. Verum avo Agobardi ea episcoporum indulgentia verterat in necessitatem. Exstat enim lex de non repellendis clericis, quos laici obtulerint episcopis, ut presbyteri fiant, libro I Capitularium, cap. 90, et lib. v, cap. 178. Vide etiam Hincmari Capitula data presbyteris anno 874, cap. 5. Hinc factum ut, quoniam presbyteri illi manebant apud magnates, presbyteri illorum dicerentur. Quod graviter tulit Nicolaus I papa, ut patet ex ejus epistola ad episcopum quemdam Gallicanum, quæ exstat in Chronico Hugonis abbatis Flaviniacensis. Illud autem, inquit, frater charissime, ridiculosum sonuit, quod apicum tuorum gerulum nobis commendandis, hanc presbyterum esse Gerardi illustris comitis perhibuisti. Verum quid hoc scri-

bens prudentia tua dicere voluerit, et quid super hujusmodi verbo intelligeretur, fateor, nos ignoramus. Nunquid Gerardus comes illum presbyterum consecravit? Nunquid de ipsius esse diocesi? ubi hoc legisti? ubi hoc didicisti? Nisi quia presbyteri non specialiter ecclesie, possessionis, aut martyrii secundum sacras Scripturas ordinantur, sed in domibus laicorum constituuntur, cum secularibus conversantur; ut jam non Dei, nec Ecclesie ejuslibet, sed illius comitis, et illius ducis esse dicantur. Hujusmodi clericis, qui manent in familiis magnatum, accephalos vocat canon 18 synodi Ticinensis sub Lothario et Ludovico Augg. celebrata circa annum 850: « Nulla ratione clerici aut sacerdotes habendi sunt, qui sub nullis episcopi disciplina et providentiâ gubernantur. Tales enim accephalos, id est, sine capite, prisca Ecclesie consuetudo nuncupavit. Docendi sunt igitur seculares viri, ut si in domibus suis mysteria divina jugiter exerceri debeant, quod valde laudabile est, ab his tamen tractentur qui ab episcopis examinati fuerint, et ab ordinatoribus suis commendatiis litteris comitati probantur, cum ad peregrina forte migrare est. » Item Urtanus II, in canone 9 concilii Melphitani. « Quia novum hoc tempore, inquit, clericorum accephalorum genus emerit, qui morantur in curiis, et viris et feminis ad sui ordinis dedecus subditi, cum in canonibus tantum sit ne quis sine licentia episcopi clericus, nec episcopus sine metropolitano curiam adeat; præcipiendo præcipimus, et prohibentes prohibemus, ne quis retineat hujusmodi. »

^b Saccata vina. Ita codex regius, itemque Mar-

aut ° agellos provideant. Et quia tales, de quibus hæc dicimus, bonos sacerdotes in domibus suis habere non possunt (nam quis esset bonus clericus qui cum talibus hominibus dehonestari nomen et vitam suam ferret?), non curant omnino quales clerici illi sint, quanta ignorantia cæci, quantis criminibus involuti; tantum ut habeant presbyteros proprios, quorum occasione deserant ecclesias, b seniores, et officia publica. Quod autem non habeant eos propter religionis honorem, apparet ex hoc quod non habent eos in honore. Unde et contumeliose eos nominantes, quando volunt illos ordinari presbyteros, rogant nos aut jubent, dicentes: Habeo unum clericionem, quem mihi nutrive de servis meis propriis, aut c beneficioribus, sive d pagensibus; aut obtinui ab illo vel illo homine, sive de illo vel illo pago. Volo ut ordines eum mihi presbyterum. Cumque factum fuerit, putant ex hoc quod e majoris ordinis sacerdotes non eis sint necessari, et derelinquunt frequenter publica officia et prædicamenta; impletumque est etiam in nobis quod ait propheta: *Populus tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti. Et corvæ hodie, et cornet etiam propheta teum.* Et post paululum: *Glariam eorum in ignominiam commutabo. Peccata populi mei comedent, et ad iniquitatem eorum subleventur animas eorum. Et erit sicut populus, sic sacerdos, et visitabo super eum vias ejus, et cogitationes ejus reddam ei.* Vel illud quod Scriptura alia loquitur, dicens: *Post hæc verba non est reversus Hieroboam de via sua pessima; sed e contrario fecit de novissimis populi sacerdotis excelsorum. Quicumque volebat, implebat manum suam, et fcebat sacerdos excelsorum. Et propter hanc causam peccavit domus Hieroboam, et eversa est et deleta de superficie terræ (III Reg. xiii, 33, 34).*

XI. Forsitan in his duabus sententiis resistat ali-

BALUZII

nesiant s; non autem *sacrata*, ut male scriptum est in editione Massoni. *Sacrata* vina, id est, per sacrum colata: illud fortassis quod nos hodie dicimus vinum hippocriticum; quod genus potionis est magno in usu apud eos qui vitam in voluptatibus et deliciis transigere amant.

a *Agellos provideant*, id est, agrorum curam suscipiant, et exactores fiant fisealium rerum, vel redituum, aut vectigalium. Istud Agoardi displicet, et displicuit etiam Patribus synodi Ticinensis habite circa annum 850. Sic enim illi loquuntur in canone 19: « Sed et ille excessus inhibendus est, quo quidam sæculares viri presbyteros aut alios clericos conductores, vel procuratores, sive exactores fisealium rerum, vel redituum, aut vectigalium, constituunt. Si quis igitur deinceps hujus exorbitationis reus inventus fuerit, uterque excommunicetur, tam ipse qui constituit, quam ille qui indigne parit. » Atque istud ipsum graviter deinceps prohibitum est in synodis posteriorum seculorum. Verum mala remedia prævaluerunt.

b *Seniores*. Ita uterque codex. Massonus tamen edidit *sermones*.

c *Beneficialibus*, id est, vassalis, vel feudatariis. Beneficium enim tum dicebatur, quod feudum postea dictum est, ut adnotavimus ad epistolam 119 Lupi Ferrariensis.

d *Pagensibus*, id est, ex his qui in pago mihi ad regendum commisso habitant. Ex admonitione epi-

scopus, dicens: *Hæc dicta sunt de decem tribubus Israel, quæ per Hieroboam recesserunt a domo David, et civitate sancta, ac templo et altari, sive ministerio electorum sacerdotum; et propterea debent de hereticis intelligi, qui recedunt a veri domo David, id est Christi, et a communione vel doctrina sacerdotum catholicorum. Nos ab Ecclesia non recedimus, nec spernimus f nutrices ecclesias; sed habemus sacerdotes quales possumus. Consideret qui hæc dicit quantis modis receditur a domo et corpore David, et inveniet procul dubio valde congruere in hac re omnibus improbandis factis, sicut et doctores nostri senserunt. Quanquam sunt alie divinx auctoritatis multe sententie, in quibus sine contradictione temerario tante sanctitatis arguitur. Sicut est illud*

B *Malachie prophete (i, 8): Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est? et si offeratis claudum et languidum, nonne malum est? Quæ sententia potest quidem et de hostiis carnalibus vel spiritalibus specialiter accipi, intelligitur tamen probabiliter etiam de offerentibus. Verum quia de his, quales esse vel non esse debeant, Patrum dicta sunt plurima, nobis necesse est cum omni cordis contritione tractare, qui in his pessimis temporibus ordinandi et regendi ecclesiam ministerium sortiti sumus; ut si ex toto cavere non possumus, saltem quantumcumque nobis ipsis succurrere studeamus, ne peccatis alienis commuicemus, quia nostra superabundant, et cum iniquitates nostræ supergressæ sint capita nostra, et sicut onus grave gravatæ sint super nos, non contemnamus pie monentem Apostolum ac dicentem: *Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis.**

XIII. Nempe ex quo fides Christi mundo annuntiata est et recepta, non fuerunt rectores ecclesiarum tantis periculis et tam gravibus atque inevitabilibus.

scoporum ad Ludovicum regem Germanie cap. 12: « Constituit comites et ministros reipublice, qui non diligant munera, qui odiant avaritiam, qui detestentur superbia, qui non opprimant neque dehonestant pagenses. » Vide Bignonium in notis ad Marcullum pag. 518, et Sirmundum in notis ad Capitula Caroli Calvi, pag. 47.

e *Majoris ordinis sacerdotes*, id est, presbyteri quos nunc vocamus rectores ecclesiarum parochialium; quos vero Gregorius Magnus vocat presbyteros *cardinales*, lib. ii, epist. 9, ut a cæteris distinguat, itenque Walterius episcopus Aurelianensis in capite secundo suorum Capitulorum. Quo etiam modo intelligendus est locus Leonis pape de sacerdotibus cardinalibus, relatus in libro primo Decretalium tit. 24, cap. 2. Neque enim assentior Duareno, qui in libro i, cap. 15 de Sacris Ecclesie Ministeriis hunc locum interpretatur de presbyteris qui in majore ecclesia, quam cathedralem dicimus, rem divinam simul cum episcopo suo faciunt, *canonici* hodie vulgo appellati.

f *Nutrices ecclesias*, id est, parochiales apud quas inserti sumus corpori Christi, et in quibus educati sumus. Eodem dictæ sunt *matrices* in concilio Cabillonensi quod anno 915 habitum est, cujus fragmentum edidit Severinus, itenque apud Ivonem in epistola 173. In concilio tamen Carthagine habito anno 418, can. 53, matricis ecclesie nomine intelligitur cathedralis.

bilibus circumspecti. Quia, sicut jam dictum esse meminimus, mundus in annis prioribus, velut in juventute viguit. At nunc ipsa sua senectute deprimatur, et quasi ad viciniam mortem molestissimis crescentibus urgetur. Quod nos absque ambiguo de Ecclesia dicere possumus, quæ in annis prioribus ad tolerantiam passionum robusta, in perfectione veritatis erecta, ad ostensionem signorum valida, studio mirandæ continentiæ et abstinentiæ accincta, contra rabiem luporum sollicita, ad resistendum improbis libera. At nunc omnibus infirmitatibus mentis a ita est languida, ut ^b ad dicendum quidem nec tutum sit, nec possibile; ad cavendum vero, nec promptum, nec facile. Atque nunc vel dolere dique possemus annos istos famis et sterilitatis, quos per somnium Pharaonis vidit, Joseph vir sanctus intellexit et exposuit. Quippe fluvius sæculi hujus, de quo ascendere videbantur septem boves pulchræ et crassæ minis, quæ pascebantur in locis palustribus, præteritorum temporum significationem gerit, quæ habuere doctores doctrina sublimes, sanctitate fulgidos, in defensione veritatis rigidos. Nunc autem (quod sine gravi dolore dici non potest) ex prædicto flumine jam emergunt aliæ boves fœdæ confectæque macie: de qua re si juxta gracilitatem sermonis nostri aliquid dicere tentamus, offendimus forsitan ad invicem. Tamen si Deo juvante ^c in unum convenierimus, oportet nos de hoc diligenter et fideliter colloqui: quia et his in quibus sanitas deficit, et infirmitas roboratur, moris est inde cogitare, inde interrogare, ut ad earum rerum perveniant cognitionem.

XIV. Queramus etiam ne forte jam prope sit, et timeamus ne nos in perditionem involvat illud quod terribiliter per prophetam dicitur: *In die illo, dicit Dominus exercituum, auferetur paxillus qui fixus fuerat in loco fideli, et frangetur, et cadet, et peribit quod pependerat in eo, quia Dominus locutus est.* Ita ut consequenter impleatur quod Veritas dicit: *Verumtamen filius hominis veniens, putas inveniet fidem super terram?* Tamen quia Veritas ipsa dicit iterum:

^a *Ita est Languida.* Loquitur de Ecclesia. Salvianus in principio libri primi ad Ecclesiam catholicam: « Multiplicatis enim fidei populis, fides immixta est; et crescentibus filiis suis, mater regrotat; factaque es, Ecclesia, profectu tue fecunditatis infirmior, atque accessu relabens, et quasi viribus minus valida. »

^b *Ad dicendum nec tutum.* Ea ergo (ait Agobardus) sæculi infelicitas, ut sacerdotibus non liceat eloqui quod vellent, sed palpanda essent vitia subjeutorum: quod est ultimum calamitatis. Præclare itaque magnus ille vir, sanctus Cyprianus Carthaginiensis episcopus in libro de Lapsis: « Qui peccantem blandimentis adulantibus palpat, inquit, peccandi fomitem subministrat; nec enuprimit delicia ille, sed nutrit. At qui consiliis fortioribus redarguit simul atque instruit fratrem, promovet ad salutem. Quos diligo, inquit Dominus, redarguo et castigo. Sic oportet et Dei sacerdotem non obsequiis decipientibus fallere, sed remediis salutaribus providere. Imperitus est medicus, qui tumentes vulnerum sinus manu parente contractat, et in altis re-

^A *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi, procul dubio ^d erunt semper in Ecclesia, cum quibus ille sit, eruntque fortissimi ac robustissimi pugnatorei Dei, adversum quos ille qui nunc ligatus est in abyso, solutus, totis viribus permittetur belligerare, quos divina gratia idoneos reddat adversum tam immanem bestiam dimicare, et victores de ea existere. Adhortemur itaque nosmetipsos per singulos dies, non deserentes collectionem nostram. Audiamus Dominum per prophetam monentem: *Congregate triticum in horreum meum, et sit cibus in domo mea.* Triticum utique illud evangelicum, de quo dicitur: *Quis putas est fidelis dispensator et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram?* Beatus enim ille servus, quem, cum venerit Dominus, invenit ita facientem. At si hoc semper necessarium fuit, quanto magis nunc, quando jam propius est tempus illud, de quo Dominus ait: *Ecce dies venient, et mittam famem in terram, non fument panis, neque sicut aqua, sed audiendi verbum Dei, et deficient virgines bonæ.* Interim tamen, sicut alius propheta loquitur: *Quid bonum ejus, aut quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum et vinum germinans virgines?* In quibus verbis magnopere necesse est unicuique nostrum subire contra semetipsum iudicii districtiorem, et exigere a semetipso veritatis confessionem, utrum sollicitior sit ad congregandum vinum in quo est luxuria, an vinum germinans virgines.*

^C XV. Illic brevissime de nobis dicta sint, quæ pertinent ad officium et ministerium nostrum. Dein dicamus fidelibus laicis, qua fide et spe venerari studeant sacramenta divina in omnibus communitate sacerdotibus; sive sint diligentes sive negligentes, sive sint providi sive terpenes. Sacramenta etenim divina, baptismus scilicet, et confectio corporis ac sanguinis Domini, cæteraque in quibus salus et vita fidelium consistit, tam magna et sancta sunt, ut nec bonorum meritis meliorari, nec ^e malorum perversitate possint deteriorari; cum ad invocationem

BALUZII NOTÆ.

^D *Erunt semper in Ecclesia.* Videtur coercere pronissionem Christi, qui pronuntiavit futurum se nobiscum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi, ad eos qui vere Christiani sunt, hoc est, sancti. Verum non negat quin istud referatur ad Ecclesiam universalem, quam Christus non reliquit, sed semper gubernat.

^e *Malorum perversitate.* Existimat igitur Agobardus

* summi sacerdotis, non humana virtute, sed sancti Spiritus perficiantur ineffabiliter majestate. Nullo modo igitur, sicut beatus Augustinus docet, « sacramentum Christi in bonis ministris approbandum est, in malis respiciendum, quasi aut hujus aut hujus sit, cum in utroque idem sit, et non nisi Dei sit. Et quamvis in pessimis bonum sit, etsi hominum qui hoc agunt alius est alio deterior, non ideo illud quod agunt deterior est in illo quam in isto : quia nec in duobus catholicis malis, si unus sit alio deterior, deteriorum baptismum gerit : nec si unus eorum sit bonus, alius malus, in malo malus est baptismus, et in bono bonus, sed in utroque bonus : sicut lumen solis, vel etiam lucernæ, non utique deterior est in oculis deterioribus, quam in melioribus ; sed idem in utrisque, quamvis eos diverse pro illorum diversitate vel lætificet vel exerceat. »

XVI. Similiter autem et beatus papa Gregorius de non contemnendis divinis sacramentis in qualibuscunque ministris Dei sub quadam congruo exemplo admonet, dicens : « Serpe, fratres mei, solet venire quod dico, ut persona potens famulum habeat despectum ; cumque per eum suis forte vel extraneis responsum aliquid mandat, non despicitur persona loquentis servi, quia servatur in corde reverentia mittentis domini ; nec pensant qui audiunt, per quem ; sed quid, vel a quo audiant. Ita ergo, fratres, ita vos agite. Etsi forsitan nos digne despiciatis, in mente tamen vestra vocantis Domini reverentiam servate. » Idem etiam Pater de eisdem rebus in quadam episcoporum exhortatione sic loquitur (*Homil. 17 in Evang.*) : « Et per nos quidem fideles ad sanctum baptismum veniunt, nostris precibus benedicuntur, per impositionem manuum nostrarum a Deo Spiritum sanctum percipiunt, atque ipsi ad regnum cœlestem pertingunt. Et ecce nos per negligentiam nostram deorsum tendimus. Ingrediuntur electi sacerdotum manibus expiati cœlestem patriam, et sacerdotes ipsi per vitam reproam ad inferni supplicia festinant. Cui ergo rei, cui similes dixerim sacerdotes malos, nisi aquæ baptismatis, quæ peccata baptizatorum diluens, illos ad regnum

A cœlestem mittit, et ipsa in cloacas descendit ? Timeamus hæc, fratres. Conveniat actionem nostram ipsum ministerium nostrum. De peccatorum nostrorum cotidie relaxatione cogitemus ; ne nostra vita peccato obligata remaneat, per quam omnipotens Deus quotidie alios solvit. »

XVII. Consonanter quoque et beatus ^b papa Anastasius de his docet (*Decret.*, c. 7, 8), dicens : Nam et baptismum quod procul fit ab Ecclesia, sive ab adultero vel a fure fuerit datum, ad percipientem munus pervenit illibatum, quia vox illa quæ sonuit per columbam, omnem maculam humanæ pollutionis excludit, quæ declaratur ac dicitur : *Ille est qui baptizat in Spiritu sancto.* Neque et Judas, cum fuerit sacrilegus atque fur, quidquam egit inter apostolos pro dignitate commissa, beneficia per indignum data, nulla ex hoc detrimenta senserunt. Quidquid ergo ad hominum proventum quilibet in Ecclesia minister pro officio suo videtur operari, hoc totum contineri implendum divinitatis effectui, ita ille per quem Christus loquitur, Paulus affirmat : *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* A Deo autem non queritur quis vel qualis prædicet, sed quem prædicet, ut invidios etiam bene Christum prædicare confirmet. Mali itaque bona ministrando, sibi tantummodo nocent, nec Ecclesie mysteria commaculant. Ac per hoc nullatenus debent metueri qui vel in consecrationibus vel in baptisate mysteria tradita suscipiunt, ne irrita beneficia divina videantur : quia virtutem suam obtinentibus mysteriis, in hoc aliis rea sibi persona non nocet. »

XVIII. Hæc igitur sensa Patrum et definitiones posuimus, ut noverint fideles populi, nihil se keli criminibus sacerdotum in acceptione sacramentorum ; si tamen juxta regulam a Domino positam, vel secundum traditionem ecclesiasticam, celebrant. Ceterum summo opere necesse est præcaveri, ut in ordinandis ^c offerendisve ministris non communicemus, ut supra dictum est, peccatis alienis, ^d criminosos videlicet ad sacerdotium promovendo, aut,

BALUZII NOTÆ.

1. ^d dus, sacrificio etiam sacerdotis impii confici sacramenta. Alia Cypriano mens fuit : qui in epistola 68 (ut illic adnotat Erasmus) omnino sentire videtur sacrificio sacerdotis impii nihil effici, imo magis inquinari populum. Optatus tamen in libro vi aperte scribit posse aliquid sanctificari, etiam si peccatoris opera fiat divini nominis invocatio. « Ergo jam liquido apparet, inquit, ex invocatione nominis Dei posse aliquid sanctificari, etiam si peccator invocet Deum. » Lipsium in causa Acacii sensit Anastasius papa in epistola ad Anastasium Aug. cap. 7 et 8, referturque ab Agobardo infra in ca. ite 17 hujus libri. Atque ea auctoritate utitur Hincmarus Rhemensis in epistola 26 que data est ad Nicolaum papam. Inde etiam sumpsisse videtur Luitprandus Ticinensis lib. 1, cap. 8 : « Quoniam et ille, inquit, qui a Juda Domini nostri Jesu Christi profugere ante proditionem salutem sui benedictionem apostolicam peceperant, ea post conditionem propriæ corporis suspensionem minime sunt privati, nisi quos improba forte defecerunt flagitia. Benedictio siquidem

que a ministris Christi impenditur, non per eum qui videtur, sed qui non videtur, sacerdotem infunditur. Neque enim qui rigat est aliquid, neque qui plantat, sed qui incrementum dat Deus » Sane tempore Alexandri III Ecclesia credebatur Dominicum corpus æque confici a malo sacerdote, et a bono ; ut patet ex sententia adversus Bonos homines lata a Gaucelino Lodovici episcopo nomine totius synodi, que extat apud Rogerium de Hoveden in parte posteriori A. 1141.

^a Summi sacerdotis, id est, Christi.

^b Papa Anastasius, in Decretis cap. 7 et 8. Nam verba Anastasii decurtavit Agobardus.

^c Offerendisve. Istud additum est ex codice Martesii.

^d Criminosos provehendo. Vetitum illud. Eum enim qui ad sacerdotium promovetur, integra fama esse oportet, juxta præceptum Apostoli. Quo factum est ut vetus Ecclesia procul a clericorum collegio arceat eos qui flagitiis commaculati erant ; ut patet ex Decretis papæ Gelasii cap. 18. Atque id graviter do-

quod adhuc multo deterius est, ^a ignorantia cæcos, A qui vel secundum tenorem ecclesiasticum nesciant peragere ipsa mysteria, quod omnino est improbandum et nullo modo admittendum, vel cæcis ductum præbeant ad foveam æternæ damnationis. Quod et Dominus terribiliter se reprobare demonstrat, dicens per prophetam : *Quia tu scientiam repulisti, repellam te et ego, ne sacerdotio fungaris mihi.* Et iterum : *Sacerdotes contempserunt legem meam, et polluerunt sanctuaria mea : inter sanctum et profanum non habuerunt distantiam, et inter pollutum et mundum non intellexerunt.* Cum e contrario secundum præcepta apostolica debeamus esse parati semper ad satisfactionem omni poscenti nos rationem de ea quæ in nobis est spe, et oporteat prædicatorem esse amplectentem eum, qui secundum doctrinam est B fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere. Quamquam enim sacerdos et vita et doctrina irreprehensibilis esse debeat, quo rite et audiatur et imitetur ; tamen si unum horum defuerit, tolerabilis est illi obedire qui bene docet et reprehensibiliter vivit, quam illi qui et nequitur vivit, et quid doceat nescit. Illi namque erant similes de quibus Dominus jubebat, dicens : *Quæ dicunt facite ; quæ autem faciunt, facere nolite.* Scilicet quia hæc observantes, sine sui periculo tales poterant sustinere rectores. De isto autem, cum sit totus inutilis et totus noxius, et sine periculo nec audiri possit nec imitari, recte a quibusdam dictum intelligitur in Evangelio : *Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebricosum erit.* Rursusque in Proverbiis : *Non decent stultum deliciae, nec servum dominari principibus* Itemque ibi : *Labia justi erudiunt plurimos. Qui autem indocti sunt, in cordis egestate moriuntur.* Et iterum : *Sicut qui mittit lapidem in æcerum Mercurii, sic qui tribuit insipienti honorem.* Licet hæc sententia præcipue illos tangat, qui tales ordinare præsumunt.

XIX. Et quoniam nobis nunc de dignitate sacerdotii sermo est, sed et sacerdotum, si tamen concordent moribus ministerio ; in fine opusculi sciendum

BALUZII

let Alcuius in Confessione fidei lib. II, cap. 56, quod vetusta hæc lex in desuetudinem jam tum venisset. « O infelicia tempora nostra, inquit, quæ non Deum timent, nec vim sacrorum canonum reverentur ! Nullus modo sacrilegus vel criminosis, ne ad sacri ordinis officium accedat, inhibetur. »

^a Ignorantia cæcos. Ait Agobardus multo deterius esse, si il qui indocti sunt, ad sacerdotium provehantur, quam si erininosi. Sane inter virtutes episcopo necessarias Paulus enumerat doctrinam ; ut potens sit, inquit, exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere. Itaque veteres cum omnino crebant a sacerdotio qui doctus non erat. Hilarius namque papa sic edixit in synodo Romano anni 465 : « Insuper quoque litterarum, nec non et aliqua membrorum damna perpessi, et hi qui ex poenitentibus sunt, ad sacros ordines aspirare non audeant. » Item Gelasius in Decretis, cap. 16 : « Illiteratos quoque, et nonnulla parte corporis imminutos, sine ullo respectu ad ecclesiasticum didicimus venire servitium ; quo simul antiqua traditio et apo-

sollicite est quatuor eorum esse genera, unum amandum, alterum tolerandum, tertium contemnendum, quartum anathematizandum. Amandum itaque genus rectorum est bene viventium, et bene docentium. Tolerandum autem bene quidem docentium, sed reprehensibiliter viventium ; aut bene viventium, et propter simplicitatem sensus docere alios non valentium. Hujus generis priores audiendi sunt, non imitandi, sicut Dominus de talibus loquens, ait : *Quæ dicunt facite ; quæ autem faciunt, facere nolite.* Sequentes, si eorum vita pietati subdita est, pietatisque doctoribus adherens, tendunt procul dubio ad finem præcepti, quod est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta. Potest quidem et eorum vita aliquibus esse doctrina. Attamen tales inter perfectos prædicatores deputari non possunt, quia non habent unde proferant nova et vetera. Et sicut Patres dixerunt : *Latratu canum, et baculo pastoris, luporum rabies deterrenda est.* Contemnendum vero, sicut supra diximus, genus est reprehensibiliter viventium, et quid doceant ignorantium. Postremum, quod et anathematizandum diximus, ^b quatercunque viventium, id est, vel bene vel male, sed tamen male docentium. Sunt enim hæretici, etiamsi bene vivant.

XX. Deprehensi igitur inter tantas ac tales angustias, de quibus viribus nostris evadere non possumus, summopere necessarium est, ut ei qui omnia facere potens est supra quam petimus aut intelligimus, ex toto corde supplicemus, quatenus per abundantiam misericordiæ suæ tenens manum dexteram nostram, in voluntate suam dirigat nos, et cum gloria assumat nos ; ipse regat regentes, ipse dirigat dirigentes, ut possimus pascere ^c gregem ejus cum disciplina, et non in vasis pastoris imperiti ; ipse præstet virtutem et fortitudinem populo, et exhibeat ipse sibi mundum et candidum gregem, atque in omnibus immaculatum ac supernis ovibus dignum, ubi est habitatio letantium in splendoribus sanctorum, ^d in templo ejus omnes dicamus gloriam, gregem simul et pastores, in Christo NOTÆ.

stolice sedis vetus forma non recipit, quia nec litteris sacris esse potest aptus officii, et vitiosum nihil Deo prorsus offerre legalia præcepta saucerunt. Itaque de cætero modis omnibus hæc vitentur, nec quisquam talis suscipiatur in clerum. » Vide notas ad epistolam 79 Lupi Ferrariensis.

^b Quatercunque viventium. Anathematizandos ait illos sacerdotes, quorum vita tametsi aliquo modo sit irreprehensibilis, male tamen docent. Atque hujusmodi exemplum vidimus supra in libro adversus Felicem episcopum Urgellensem.

^c Gregem ejus, id est, Christi. Quanquam enim interdum fideles uniuscujusque diocesis dicantur grex episcopi illius qui diocesim regit, id lit per translationem. Nam proprie grex non est episcopi, sed Christi. Unde et Christianos oves et agnos suos ipse uncupat in Evangelio, dum eis commendat Petro et cæteris apostolis, id est, episcopis.

^d In templo ejus. Hæc omnia, usque ad vocem Amen, desunt in editione Massoni. Et tamen existant in codice quo Massonus utebatur, itemque in Marcianiano.

Jesu Domino nostro, cui est honor et virtus in sæcula A tissime et dilectissime in Christo semper bene-
 sæculorum. Amen. Opto te, Pater et frater reveren- lere, et nostri meminisse.

ITEM LIBER

CONTRA INSULSAM VULGI OPINIONEM

DE GRANDINE ET TONITRUIS.

I. **In his regionibus** pene omnes homines, no-
 biles et ignobiles, urbani et rustici, senes et ju-
 venes, putant grandines et tonitrua hominum libitu
 posse fieri. Dicunt enim, mox ut audierint toni-
 trua, et viderint fulgura, *Aura levatitia est.* In-
 terrogati vero quid sit aura levatitia, alii cum ve-
 recundia, parum remordente conscientia, alii autem
 confidenter, ut imperitorum moris esse solet, con-
 firmant incantationibus hominum, qui dicuntur

^b *Tempestarii, esse levatam, et ideo dici levati-
 tiam auram. Quod utrum verum sit, ut vulgo cre-
 ditur, ex auctoritate divinarum Scripturarum pro-
 benter necesse est. Sin autem falsum est, ut absque
 ambiguo credimus, summopere exaggerandum est
 quanti mendacii reus sit qui opus divinum homini
 tribuit. Nam per hoc inter duo mortifera maxima-
 que mendacia constringitur, dum testificatur homi-
 nem facere posse quod solius Dei est posse, et Deum
 non facere quæ facit. Si vero in mendaciis inuorum
 rerum veraciter est tenendum quod scriptum est :
*Sermo obscurus in vacuum non ibit ; os autem quod
 mentitur, occidit animam (Sap. 1, 11).* Et iterum :
*Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Et : Testis
 mendax peribit. Vel : Testis falsus non erit impu-
 nitus. Vel etiam illud quod in Apocalypsi Joannis
 Apostoli legitur : Beati qui lavant stolas suas, ut sit
 potestas eorum in ligno vitæ, et portis intrent in ci-
 vilitatem. Foris autem canes, et vœfici, et impudici,
 et homicidæ, et idolis servientes, et omnis qui amat et
 facit mendacium. Quanto magis in tam gravi men-
 dacio, ut istud ostendi potest, de quo nuoc loquen-
 dum suscepimus, quod non minus aliquorum here-
 tiorum mendaciis invenitur. Beatus Paulus aposto-
 lus dicit : *Invenimur autem et falsi testes Dei,
 quoniam testimoniam diximus adversum Deum, quod
 suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui
 non resurgunt : nam si mortui non resurgunt, neque
 Christus resurrexit. Sicut ergo omnes qui Christum***

Dominum resuscitatum a Patre prædicant, falsi
 testes Dei invenirentur, si mortui non resurge-
 rent ; sic etiam iste qui admirabile et valde ter-
 ribile opus Dei Deo aufert ut homini tribuat, falsus est
 sine dubio testis Dei.

^B II. Plerosque autem vidimus et audivimus tanta
 denientia obrutos, tanta stultitia alienatos, ut cre-
 dant et dicant quandam esse regionem, quæ dica-
 tur Magonia, ex qua naves veniant in nubibus, in
 quibus fruges, quæ grandulibus decidunt, et tempe-
 statibus pereunt, vebantur in eandem regionem,
 ipsis videlicet nautis aeris dantibus pretia Tempe-
 stariis, et accipientibus frumenta vel cæteras fruges.
 Ex his item tam profunda stultitia excæcatis, ut hæc
 posse fieri credant, vidimus plures in quodam con-
 ventu hominum exhibere vinetos quatuor homines,
 tres viros, et unam feminam, quasi qui de ipsis na-
 vibus ceciderint : quos scilicet per aliquot dies in
 vinculis detentos, tandem collecto conventu homi-
 num exhiberunt, ut dixi, in nostra præsentia, tan-
 quam lapidandos. Sed tamen vincente veritate, post
 multam ratiocinationem, ipsi qui eos exhibuerant,
 secundum propheticum illud confusi sunt, sicut con-
 funditur fur quando deprehenditur.

III. Verum quia hic error, qui tam generaliter in
 hac regione pene omnium mentes possidet, ab omni-
 bus ratione præditis dijudicandus est, proferamus
 testimonia Scripturarum, per quæ dijudicari possit :
 quibus inspectis, non nos ipsi, sed ipsa veritas ex-
 pugnet stultissimum errorem, et omnes qui cum ve-
 ritate sentiunt, arguant vasa erroris, dicentes cum
 Apostolo : *Omne mendacium ex veritate non est.* Quod
 autem ex veritate non est, ex Deo utique non est ;
 et quod ex Deo non est, verba ejus non audit ; sicut
 ipsa per se Veritas dicit : *Qui est ex Deo, verba Dei
 audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non
 estis.* Quod in alio quoque loco aliis etiam verbis di-
 cit : *Oves meæ vocem meam audiunt. Propterea vos*

BALUZII

NOTÆ.

^a *In his regionibus, in agro nimirum Lugdunensi, et circumpositis regionibus.*

^b *Tempestarii, alibi sortarii ; qui fulgura, et toni-
 trua, aliasque aeris tempestates excitare se posse
 profiterentur ope artis suæ. Carolus Magnus : « Ideo
 præcipimus ut cauculatores, et incantatores, et tem-
 pestarii, vel obligatores non fiant ; et ubicunque
 sunt, emendantur, vel damnentur. » Item ipse :
 « De incantationibus, auguriis, vel divinationibus,
 et de his qui tempestates vel alia maleficia faciunt,
 placuit sancto concilio ut ubicunque deprehensi fue-
 rint, videat archiepiscopus diocesis illius ut diligen-*

tissime examinatione constringantur, si forte con-
 fiteantur malorum quæ gesserunt. Sed tali moderatione
 fiat eadem districtio, ne vitam perdant ; sed ut sal-
 ventur in carcere afflicti, usque dum Deo inspirante
 spondeant emendationem peccatorum. » Tempe-
 stuarios etiam vocat Herardus archiepiscopus Turo-
 nensis in capite 3 suorum Capitulorum : « De ma-
 leficis, incantatoribus, divinis, sortilegis, somnariis,
 tempestuariis, et brevis pro frigidibus, et de
 mulieribus vœficis, et quæ diversa fingunt por-
 tenta, ut prohibeantur, et publicæ pœnitentiæ mul-
 tentur. »

non auditis, quia non estis ex oculis meis. Itemque alibi: *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Omnis itaque qui mendacium credit, aut loquitur, aut astruit quod non est, et tenendo quidlibet quod non est, quo nisi ad non esse tendit? quia item ad non esse tendit; proculdubio ab eo qui est recedit, qui dixit Moysi: *Sic dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos.* Et de quo beatus Job loquitur: *Ipse enim solus est.* Atque ut apertius loquamur, veritas essentialiter habet, vel potius essentialiter est in propria substantia, quia subsistit; mendacium vero, quia nullam habet essentialiter, nihil enim est, non subsistit. Solus ergo Deus est, quia solus verum esse habet, qui non accipit ut esset. Omnes autem res ab eo create, et quidem sunt; sed verum et summum illud esse non habent, quia acceperunt ut essent. Porro mendacia, quia non acceperunt ut essent, nullum esse habent. Ac per hoc, is qui mendacio adheret, ei rei adheret quæ non est: quanquam nec rei dicendum sit. Qui autem ei adheret quod non est, non solum ab eo recedit qui fecit eum, sed etiam ab eo ipso quod factus est; quoniam non amplius quam duo esse sunt; unum summum, quod suum esse non accipit ab alio; alterum magnum, quod suum esse a Deo accipit; id est, creator, et creatura. Mendacium igitur, quia non est creator, non est summum esse; quia non est creatura, non est magnum esse; quia nullam habet essentialiter, non est ullum esse. Qui ergo vult persistere in eo quod est, non recedat ab eo qui ei dedit esse. Qui autem non vult recedere ab eo qui vere est, fugiat quod omnino non est, id est mendacium.

IV. Quoniam ergo omnis mendax, falsitatis assertor est, et omnis assertor falsitatis, falsus testis est, assensu contra veritatem; videamus jam, isti qui opus divinum auctore homine fieri dicunt, utrum fulciantur aliqua auctoritate. In sacris igitur Scripturis, ubi primum grandio introducit, in plagis utique illis quibus Ægyptus percussa est, invenitur. Septima denique plaga Ægypti ista est. Dixit autem Dominus: *En pluviam hac ipsa hora cras grandinem multam nimis, qualis non fuit in Ægypto a die qua fundata est, usque in præsens tempus* (Exod. ix, 18). In his itaque verbis Dominus se ipsum dicit missurum grandinem in crastina, non alquem hincvenit, certe nec Moysen aut Aaron, qui iusti et Dei homines erant, nec Jannem et Mambrem incantatores Ægyptiorum, qui scribuntur magi Pharaonis, quos Apostolus dicit restitisse Moysi, sicut et hi resistunt veritati. Jam equidem illi, sicut scriptum est, per incantationes Ægyptias et arcana quædam proiecerant singuli virgas suas coram Pharaone, et versæ fuerant in dracones, licet virga Aaron devoraverit virgas eorum. Jam aquas verterant in sanguinem, jam ranas prodixerant et fluminibus, licet eas colibere non possent, sicut Moyses in verbo Domini fecit, ut tantum in flumine remaneret. At cum ventum est ad scyniplas, et nihil inde facere potuissent, dixerunt digitum Dei sibi esse contrarium, nihilque

ulterius tale conati. Certe si quilibet homo grandinem potuisset immittere, Jannes et Mambres immisissent, quia aquas converterunt in sanguinem, et ranas de fluminibus prodixerunt, quod isti facere non possunt, qui nunc dicuntur Tempestarii.

V. Sequitur autem in eodem loco Scripturæ: *Extendit Moyses virgam in caelum, et Dominus dedit tonitrua et grandinem, ac discurrentia fulgura super terram, pluitque Dominus grandinem super terram Ægypti, et grando et ignis mixta pariter ferebantur* (Ibid. v, 25). Ecce et hic locum solum Dominum ostendit creatorem et auctorem grandinis, non alquem hominem. Dicat forsitan isti qui hominibus hoc tribuunt, Moysen extendisse virgam in caelum, et ideo per hominem immisisse fuisse tempestatem.

Certe Moyses servus Domini erat bonus et iustus. Isti autem eos quos dicunt Tempestarios, non audent fateri bonos esse et iustos, sed malos potius, et iniquos, et dignos damnatione temporali et æterna, sed neque servos Dei, nisi forte conditione, non tamen voluntaria servitute. Nam si ad imitationem Moysi homines essent auctores grandinis, servi utique Dei essent, non servi diaboli. Quanquam præmissee sententiæ neque illos ejus demonstrant auctores, sed solum omnipotentem Deum. Siquidem et Psalmista, qui hujus et grandinis meminit, de Deo dicit: *Occidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in pruina, et tradidit in grandine juvenata eorum, et possessiones eorum igni* (Psal. lxxvii, 47, 48). Sed quoniam in præsentī loco addit Psalmista

immissionem per angelos malos, sciendum quod vindictarum aut probationum flagella per ministros malos exerceat Deus, qui voluntatem quidem nocendi de suo habeant, potestatem autem ab illo accipiant. Sicut enim eorum propria est voluntas nocendi, sic solius Domini potestas ut possint quæ volunt. Non est certe hominum potestas, neque honorum, neque malorum, non est contrariarum fortitudinum potestas, sed solius Domini, qui earum male voluntati tribuit potestatem, in quantum vult, et abrogat in quantum non vult ut possint. Nam et in alio quoque psalmo Psalmista sic de Deo ait: *Posuit pluvias eorum, grandinem, ignem conurentem in terram ipsorum; et percussit vineas eorum, et contrivit lignum finium eorum.* Percussit vere, et vere contrivit; sed non homo, neque angelus malus, nisi solus Deus, sine quo legio malorum angelorum neque porcos potuit nocere, et in mare præcipitare. Deus plane, de quo dicitur: *Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis, et intonuit de celo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam, grandinem et carbones ignis.* Et cui cantavimus: *Fulgura coruscationem, et dissipabis eos; emitte sagittas tuas, et conturbabis eos. Qui operit caelum nubibus, et parat terræ pluviam, qui dat nivem sicut lanam, mittit crystallum suum sicut buccellus, mittit verbum suum et liquefaciet ea, flabit spiritus ejus, et fluent aquæ.* Quem laudant de terra, non solum dracones abyssi, verum etiam ignis, grando, nix, glacies, spiritus pro-

cellarum, quæ faciunt verbum ejus; non verbum hominis, non verbum angeli mali.

VI. Legimus etiam de grandine in libro Jesu Nave ita: *Congregati igitur ascenderunt quinque reges Amorrhæorum, rex Hierusalem, rex Hebron, rex Hierimot, rex Lachis, rex Eglon, simul cum exercitibus suis, et castrametati sunt contra Gabaon, oppugnantes eam. Et post pauca: Dixitque Dominus ad Josue: Ne timeas eos. In manus enim tuas tradidi illos. Et post pauca: Cumque fugerent filios Israel, et essent in descensu Bethoron, Dominus misit super eos lapides magnos de cælo usque Azekka; et mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quas gladio percusserant filii Israel (Josue x, 5, 8 Seqq.).* Ecce ergo et in hoc loco apparet, sine ulla imprecatione hominum Dominum misisse grandinem super eos, quos tali flagello dignos judicavit. Nam si mali homines, sicut sunt quos isti errantes nominant Tempestarios, id facere potuissent, super filios utique Israel fieret grando, non super adversarios illorum. Sed quia nec mali super bonos, nec boni super malos hoc facere possunt, evidentissime in hæc sententia declaratur. Quod et liber quoque Sapientie attestatur, dicens Domino: *Tuam manum effugere impossibile est. Negantes enim nosse te impii, per fortitudinem brachii tui flagellati sunt novis aquis, et grandinibus et pluvii persecutionem passi sunt, et per ignem consummati. Quod enim mirabile erat, in aqua, quæ omnia exstinguit, plus ignis valebat. Vindex est enim orbis justorum. Et post pauca: Nix autem et glacies sustinebant vim ignis, et non tobescabant; ut scirent quoniam fructus inimicorum exterminabit ignis ardens, in grandine et pluvia coruscans (Sap. xvi, 13 seqq.).*

VII. Si igitur omnipotens Deus per fortitudinem brachii sui flagellat inimicos justorum novis aquis et grandinibus et pluvii, cujus manum effugere impossibile est, omnino ignorantiam Dei habent qui hæc homines facere posse credunt. Nam si homines grandinem immittere possent, utique et pluvias possent. Nemo enim grandinem sine pluvia unquam vidit. Possent quoque do inimicis suis se vindicare, non solum ablatione frugum, sed et vitæ ademptione. Quando enim contingit inimicos Tempestariorum esse in itinere aut in agris, ut eos occiderent, possent multiplicatam grandinem super eos in unam congeriem fundere, et obruere illos. Nam et hoc quidam dicunt, nosse se tales Tempestarios, qui dispersam grandinem, et late per regionem decidentem, faciant unum in locum fluminis aut silvæ infructuose, aut super unam, ut aiunt, cupam, sub qua ipse lateat, dellicere. Frequenter certe audivimus a multis dici quod talia nosset certe in locis facta; sed necdum audivimus ut aliquis se hæc vidisse testaretur. Dicitum est mihi aliquando de aliquo, quod se hæc vidisse diceret. Sed ego multa

A sollicitudine egi ut viderem illum, sicuti et feci. Cum autem loquerer cum illo, et tentaret dicere se ita vidisse, ego multis precibus et adjurationibus cum divinis etiam comminationibus obstrinxi illum cogitans, ut non diceret illud nisi quod verum esset. Tunc ille affirmabat quidem verum esse quod dicebat, nominans hominem, tempus et locum; sed tamen confessus est se eodem tempore præsentem non fuisse. Item in libro Ecclesiastici, qui prænotatur Jesu filii Sirach, scriptum est: *Sunt spiritus qui ad vindictam creati sunt, et in furore suo confirmaverunt tormenta sua, et in tempore consummationis effundent virtutem, et furorem ejus, qui fecit illos, confundent. Ignis, grando, faues, et mors, omnia hæc ad vindictam creata sunt, et in Bestiarum dentes, et scorpia, et serpentes, et romphæa vindicans in exterminium impiis (Eccl. xxxix, 33 seqq.).* Si igitur grando creata est, sicut et cætera que hic dicuntur, a Deo utique creata est, non ab homine. Item in prædicto libro scriptum legimus: *Vide arcum, et benedic qui fecit illum. Valde speciosus est in splendore suo. Curavit cælum in circuitu gloriæ suæ, manus Excelsi aperuerunt illum. Imperio suo acceleravit nivem, et accelerat coruscationes emittere judicii sui. Propterea aperti sunt thesauri, et evolaverunt nebula, sicut ares. In magnitudine sua posuit nubes, et contracti sunt grandinis lapides. In conspectu ejus commovebuntur montes, et in voluntate ejus aspirabit notus. Vox tonitru ejus verberabit terram, tempestas aquilonis, et congregatio spiritus; et sicut avis deponens ad sedendum aspergit nivem; et sicut locusta demergens descendens ejus. Pulchritudinem coloris ejus admirabitur oculus, et super imbrem ejus expavescet cor. Gelu sicut salem effundit super terram; et cum gelaverit, fiet tanquam cacumina tribuli. Frigidus ventus aquilo flabit, et gelabit crystallus ab aqua, super omnem congregationem aquarum requiescet, et sicut lorica induet se aquis. Devorabit montes, et exuret desertum, et exstinguet viride, sicut ignem. Medicina omnium in festinatione nebula, et ros obvians ab ardore venientis lumilem efficiet cum. In sermone ejus siluit ventus, cogitatione sua placabit abyssum, et plantabit illud Dominus Jesus (Eccl. xliii, 12-25).*

VIII. Ecce in hac magna et proluxa Ecclesiastici libri sententia, cum subtilissima admiratione imperio Dei tribuitur quidquid in aere fit, quidquid de aere in terram descendit, quidquid mari et ventis: apparitio, splendor, et gyros aëris; festinatio nivis, terror coruscationis, velocitas nebula, suspensio ventorum, verberatio terræ, concertatio aurarum, congelatio aque, non solum in nubibus, sicut grandinis et nivis, sed etiam in terra, nivium, pluvie, et stantium aquarum, vel fluminum discurruntium, et ex gelu desiccatio viridum rerum, sicut sæpe videmus, necnon et horum omnium resolutio, quæ fit tempore rorantium nebularum, et flatibus anstri, et

BALUZII NOTE.

* *Illum Dominus Jesus.* Ita omnino codex regius; neque tamen dubito quin verior sit vulgata lectio, quæ habet, *plantavit in illa Dominus insulas.*

favoni. Ad sermonem quoque Dei dicit omnia ista conquiscescere et placari. Non ergo in talibus adjutor homo quaeratur, quia non invenietur, nisi forte sancti Dei, qui multa obtinuerunt, et obtenturi sunt: quorum aliqui potestatem habebunt claudere cœlum, ne pluat diebus prophetæ ipsorum, sicut Elias, et aquas convertendi in sanguinem, et percuteere terram omni plaga, quotiens voluerint, sicut Moyses et Aaron Ægyptum. Vere non alius mittit grandinem tempore aestatis, nisi qui et nives tempore hiemis. Nam et utriusque una est ratio ut fiat, quando nubes utroque tempore solito altius elevatur.

IX. In libro quoque beati Job scriptum est: *Ab interioribus egrediatur tempestas, et ab arcu torrigens. Flante Deo concresecit gelu, et rursum latissime funduntur aquæ. Frumentum desiderat nubes, et nubes spargunt lumen suum; que lustrant cuncta per circuitum quocunque eas voluntas gubernantis Dei duxerit, ad omne quod præceperit illis super faciem orbis terrarum (Job xxxvii, 9 seq.).* Attente audiendum quod dicitur: *Lustrant nubes per circuitum cuncta, sed quocunque eas voluntas gubernantis Dei duxerit.* Si ergo Deus eas gubernat, non potest homo iniquus eas aliam in partem convertere, quia nec imperare Deo potest, nec precibus obtinere meretur. Quod autem subjungitur, *ad omne quod præceperit illis super faciem orbis terræ, quid aliud intelligendum, nisi ad omne quod præceperit Deus nubibus, vel ad flagellum, vel ad subsidium humanum, ad nives, ad grandines, ad pluvias, ad fulgura, vel fulmina, sive tonitrua, ex quibus plerumque alta ædificia prosterni solent?* Sane non præcepto hominis, sed præcepto Dei, sicut in hac sententia legitur, in qua etiam post paululum subditur: *Nunquid scis quando præceperit Deus pluvii ut ostenderent lucem nubium ejus? Nunquid nosti semitas nubium magnas, et perfectas scientias?* In quibus verbis hoc quoque notaandum est, quia si homo non novit semitas nubium, nec perfectas earum scientias, multo minus novit earum officio hominibus prodesse vel obesse; exceptis, ut dictum est, sanctis, qui secundum voluntatem Dei multa per illum ipso donante possunt, non utique propria aut aliqua contraria virtute, sed voluntate conditoris: sicut sæpe multi servorum Dei orationibus obtinuerunt, ut tempore siccitatis pluvias Dominus largiri dignaretur.

X. Sic enim beatus Jacobus apostolus, factum Eliæ prophetæ in exemplum nobis proponens, exhortatur nos ad orationem recurrere pro tristitia, pro infirmitate, pro remissione peccatorum, dicens: *Orate pro invicem ut salvemini. Multum enim valet deprecatio justi assidua. Helias homo erat similis nobis, passibilis; et orationem oravit ut non plueret, et non pluit annos tres et menses sex. Et rursum oravit: et cœlum dedit pluvias, et terra dedit fructum suum.* Elias itaque orationem oravit ut non plueret, et non pluit annos tres menses sex. Fecit autem hoc propter correptionem et correctionem gentis

A suæ, id est, ut prius corripere de aversione mentis, eo quod dereliquissent cultum Dei omnipotentis, et post sordes idololorum abirent, et postea flagellati et fatigati, exspectatione pluviarum corrigere, et redirent ad Dominum Deum quem dereliquerant.

XI. Sic etiam Samuel propheta, et dux populi Israel, cum corripere eundem populum propter frequentissimas transgressiones illorum, replicans eis beneficia Dei omnipotentis, et eorum e contrario aversiones, intelligeret idem populus grande malum se fecisse, et Deum offendisse in petendo sibi regem, orando obtinuit ut insucto tempore terribiliter cum tonitruis et convulsionibus pluvia (caderet). Sic denique scriptum est dixisse populo B Samuelem. *State, et videte rem istam grandem quam facturus est Dominus in conspectu vestro. Nunquid non messis tritici est hodie? Invocabo Dominum, et dabit voces, et pluvias; et scietis et videbitis quia grande malum feceritis vobis in conspectu Domini, petentes super vos regem. Et clamavit Samuel ad Dominum, et dedit Dominus voces et pluviam in die illa; et timuit omnis populus nivos Dominum et Samuelem. Dixitque universus populus ad Samuel: Ora pro servis tuis ad Dominum Deum tuum, ut non moriamur. Addidimus enim universis peccatis nostris malum, ut peteremus nobis regem (I Reg. xii, 16 seq.).* Terribi enim vocibus tonitruum et coruscis fulgurum, intercessionem sancti prophete, licet peccatores, tamen ut fideles postularunt; non sicut isti nostri senifideles, qui mox ut audiunt tonitruum vel cum levi flatu venti, dicunt *Levatiita aura est, et maledicum dicentes: « Maledicta lingua illa, et arefiat, et jam præcisus esse debet quæ hoc facit.* Die, rogo, cui maledicis? justo, an peccatori? Peccator namque, et ex parte infidelis similis tui, auram, ut dicere solet, levare non potuit; quia nec virtute sua valuit, nec angelis malis imperare potuit: quanquam nec eorum in hac re sit potestas. Domino non supplicavit, ut orando id obtineret: quia sicut vos, ita et illi quos tempestarios putatus, præstigiis malis fieri hæc patant, non voluntate Dei. licet etsi a Domino Deo hoc peterent, non mererentur a lipisci: quod utique justorum est, non iniquorum qui in talibus rebus, etsi petunt a Domino aliquid, infideliter et duplici animo petunt, non in certitudine fidei.

XII. Illo præterea tempore quando oratione Eliæ siccitas erat in terra Israel, etiam pascua pecoribus negabantur. Scriptum est enim. *Dixit Achab ad Abiam: Vide in terram ad universos fontes aquarum, et in cunctas valles, si forte invenire possimus herbas, et salvare equos et mulos, et non perit jumenta intereat (III Reg. xviii, 5).* Ecce, ut apparet, de pluvia desperati quod non esset nisi juxta Eliæ verba, pro jumentis herbas quaerunt juxta fontes et rivos aquarum, jam enim sentiebant verum esse quod ipsi Achab Elias dixerat: *Visit Dominus Deus Israel, in cujus conspectu sto, si erit an-*

nisi his ros et pluvia, nisi juxta oris mei verba. Et certe Elias annos dixit quanti essent. Iste ergo Achab, ut dixi, quare non rogavit Tempestarios ut levarent tempestates, et, ut dicere soletis, auras levatitias, per quas irrigata terra habere posset herbas equis et mulis suis ceterisque jumentis, pro quibus sollicitus erat; maxime quia non timebat perdere fruges in campis, et vineas, quae nulle omnino tunc erant?

XIII. Nostris quoque temporibus videmus aliquando, collectis messibus et vindemiis, propter sicci aem agricolae seminare non posse. Quare non obicetis apud Tempestarios vestros ut mittant auras levatitias, quibus terra irrigetur, et postea seminare possitis? Verum quia id vos nec fecistis, nec facere unquam vidistis et audistis, audite nunc quid ipse Dominus, rerum omnium conditor, rector, gubernator, ordinator et dispensator, servo suo beato Job inter cetera etiam de hujusmodi rebus dicat. Etenim cum diabolus, inventor mali, princeps et caput omnium malorum, accusator fratrum, accusasset beatum Job apud Dominum, dicens quod non recta intentione, id est, soli ei placendi, et solo eo fruendi illi serviret, sed pro terrenarum rerum multiplicatione ac defensione; expetiissetque eum tentandum, quatenus tentando ita verum esse ostenderet; improbus, superbus, et stultissimus, quasi mentem viri Dei melius nosset quam conditor ejus; Dominus quoque justus et misericors, justus ad confundendum diabolum, misericors ad exaltandum fidem famulum suum, concessit illi potestatem, primum quidem in rebus omnibus, deinde vero in filiis, post etiam in salute corporis, ac deinceps in suasionem conjugis, postremo autem in exprobratione et multifaria despectione famulorum. Sed diabolus victus et confusus recessit; servus Domini victor et triumphans exerevit. Volens igitur plus Dominus secundum quod Apostolus dicit de se ipso, ne magnitudo eum revelationum extolleret, ita et illum, ne magnitudo victoriae elatum redderet, humiliare, non ablatione rerum quas perdidit, non percussione corporis, per quam jam sicut aurum in camino examinatus erat, non comparatione alicujus magni viri, quia similis ei super terram nullus erat, quippe qui inter homines Orientales magnus esset, cepit tamen cum humiliare vehementer, sublimiter ostendendo illi immensitatem potentiae suae, ut fidelis famulus cognoscendo inestimabilis atque incircumscripti conditoris ineffabilia magnalia, semetipsum despiceret, et despiciendo inclinaret, sicuti et factum est. Nam hoc in verbis ejus apparet, quibus ait: *Idcirco ipse me reprehendo, et ago penitentiam in favilla et cinere (Job xlii, c).* Quod alia translatio apertius declarat, dicens: *Despexi mecumipsum, et distabui, et aestimavi me terram et cinerem.* In hac ergo humilicatione, cum omnipotens Deus sciscitaretur fidem famulum, utrum ista aut illa facere posset aut nosset quis fecerit, aut ulli esset quando

fluebant, interrogat de talibus utique quae neco alius nisi solus omnipotens facere potest, et dicit: *Ubi eras quando ponebam fundamenta terrae? Et: Quis posuit mensuras ejus, vel super quo bases illius solidatae sunt? Quis conclusit ostia maris? Et: Nunquid conjungere valebis micantes stellas, Pleiades, aut gyrum Arcturi poteris dissipare? Et: Nunquid nosti ordinem caeli? Et: Nunquid mittes fulgura, et ibunt? et multa hujusmodi. Inter haec, inquam, tanta ac talia, inquit etiam ab eo dicens: *Nunquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis asperstis, quae preparantur in tempus hostis, in diem pugnae et belli? Per quam viam spargitur lux, dividitur ostus super terram? Quis dedit vehementissimo imbrī cursam, et viam sonantis tonitruī? ut plueret super terram obsque homine in deserto, ubi nullus mortalium commoratur? ut impleret inviam et desolatam, et produceret herbas virentes? Quis est pluviae pater? vel quis genuit stilas roris? De cujus utero egressa est glacies? et gelu de caelo quis genuit? In similitudinem lapidis aquae durantur, et superficies abyssi constringitur (Job xxxviii, 4 seq.).**

XIV. Ecce igitur opera Dei magna, quorum rationem nec ipse beatus Job tam sublimiter, tam subtiliter antea poterat admirari. Si Dominus thesauros habet grandinis, et solus eos aspicit, quos beatus Job necdum aspexerat, ubi eos invenerunt isti Tempestarii, quos beatus Job non invenit, neque invenire possumus, sed neque aestimare ubi inveniuntur? Dominus interrogat fidem famulum, utrum sciat quis dederit vehementissimo imbrī cursam, et viam sonantis tonitruī. Isti autem contra quos sermo est, ostendunt nobis homunculos a sanctitate, justitia, et sapientia alienos, a fide et veritate nudos, obdibiles etiam proximis, a quibus dicant vehementissimos imbres, sonantia aquae tonitrua, et levatitias auras posse fieri. Dominus dicit se haec preparasse in tempus hostis, id est, ad vindictam. Isti eosdem ipsos hostes atque adversarios aequitatis (in quibus quam maxime, post eos qui terminos transferant, auferunt pro pigro bovem vidue, lacertos pupillorum comminunt, nudos dimitunt homines quibus non est operimentum, egenos educunt de domibus eorum, homines contrastant, vindicandum est) dicitur eorum habere potestatem, quae Dominus ad vindictam hostium suorum preparavit. Dominus se dicit pluviae patrem, et gelu de caelo se generasse confirmat. Isti misericors hominum dicitur habere magnam portionem hujus dispensationis. Quod in similitudinem lapidis aquae durantur, Dominus nobis mirandum proponit. Hoc si ad libitum miserriorum horum hominum aliquando fieri posset, procul dubio mirandum non esset.

XV. Haec stultitia est portio non minima infidelitatis; et in tantum malum istud jam adolevit, ut in perlicose locis sint homines miserissimi, qui dicant se non equidem nosse immittere tempestates,

sed nosse tamen defendere a tempestate habitatores loci. His habent statutum quantum de frugibus suis dencnt, et ^a appellant hoc canonicum. Multi vero sunt qui sponte sacerdotibus decimam nunquam donant, viduis et orphanis cæterisque indigentibus elemosynas non tribuunt, quæ illis frequenter prædicantur, crebro leguntur, subinde ad hæc exhortantur, et non acquiescunt. Canonicum autem quem dicunt, suis defensoribus (a quibus se defendi credunt a tempestate) nullo predicante, nullo admonente, vel exhortante, sponte persolvunt, diabolo inficiente. Denique in talibus ex parte magnam spem habent vite suæ, quasi per illos vivant. Hoc non est portio, sed fere plenitudo infidelitatis, et si diligenter consideramus, absque ambiguo pronuntiabimus id pleridimum esse infidelitatis. Tres namque virtutes sunt, secundum Scripturas divinas, in quibus totus comprehenditur cultus, per quas colitur Deus, id est, fides, spes, caritas. Quicumque igitur fidem et spem suam partitus fuerit, ut ex parte credat in Deum, ex parte credat hominum esse quæ Dei sunt, et ex parte speret in Deo, ex parte autem speret in homine, hujus profecto fidem et spem divisam non accipit Deus; ac per hoc inter fideles censeri non potest; et quem partita fides et spes a numero fidelium secernit, vorago procul dubio infidelitatis absorbet; meritoque talis maledictum illud incurrit prophete dicentis : *Maledictus homo qui spem suam ponit in homine*. Neque vero blandiatur sibi dicens : Magis spero in Deo quam in homine : quia spes per partem dividi non potest. Aut enim tota erit, et tuta; aut intuta erit, et nulla.

XVI. Ante hos paucos annos disseminata est

BALUZI NOTE.

^a *Appellant hoc canonicum*, nimirum eam frugum portionem, quæ tempestaris tribuebatur annuatim a possessoribus, ut ab agris eorum depellerent tempestates.

^b *Grimaldum ducem Beneventorum*. Duo per ea tempora Beneventanorum duces fuere, quorum utriusque nomen fuit Grimaldo, et quorum alter alteri successit. Chronicon sancti Vincentii de Vulturno : « Defuncto dehinc Arieis apud Beneventum, Beneventanorum precibus Grimoaldus a Carolo receptus revocatur, et paternum ipse suscepit ducatum. Iste multa dona ecclesiis et monasteriis servorum Dei contulit, sed præcipue beatissimi Vincentii. Grimoaldus vero nostro mortuo, alter Grimoaldus exadelphus ei succedit; et hoc decedente, Sico subrogatur. » De priore intelligendum puto quod tradit Eginhardus ad annum 802 : « Grimoaldus Beneventanorum dux, inquit, in Nuceria Winigisum comitem Spoletii, qui presidio præerat, adversa valetudine fatigatum obsedit, et in deditionem accepit, captumque honorifice habuit. » Eadem quoque habet auctor Annalium S. Bertini. Posterior autem interfectus est anno 818, ut habet idem Eginhardus : « Imperator, inquit, cum Haristallium venisset, obvius habuit legatos Sigonis ducis Beneventanorum, dona deferentes, eumque de nece Grimoaldi ducis antecessoris sui excusantes. » Vita Ludovici Pii :

A quædam stultitia, cum esset mortalitas hominum, ut dicerent ^b Grimaldum ducem Beneventorum transmississe homines cum pulveribus, quos spargerent per campos, et montes, prata, et fontes, eo quod esset ^c inimicus Christianissimo imperatori Carolo, et de ipso sparsa pulvere mori boves : propter quam causam multos comprehensos audivimus, et vidimus, et aliquos occisos, plerosque autem affixos tabulis in flumen projectos, atque necatos. Et, quod mirum valde est, comprehensi, ipsi adversum se dicebant testimonium, habere se talem pulverem, et spargere. Ita namque diabolus, occulto et justo Dei iudicio, accepta in illos potestate, tantum eis succedere valebat, ut ipsi sibi essent testes fallaces ad mortem; et neque disciplina, neque tortura, neque ipsa mors deterrebat illos, ut adversum semetipsos falsum dicere non auderent. Hoc ita ab omnibus credebatur, ut pene pauci essent quibus absurdissimum videretur. Nec rationaliter pensabunt unde fieri posset talis pulvis, de quo soli boves morerentur, non cætera animalia : aut quomodo portari posset per tam latissimas regiones, quas superspargere pulveribus homines non possunt, nec si Beneventani viri et feminae, senes et juvenes, cum ternis carris pulvere caricatis egressi de regione fuissent. Tanta jam stultitia oppressit miserum mundum, ut nunc sic absurde res credantur a Christianis, quales nunquam antea ad credendum poterat quisquam suadere paganis creatorem omnium ignorantibus. Hanc itaque rem propterea ad medium deduximus, quia huic unde loquimur similis est, et vel exemplum poterat tribuere de inani seductione et vera sensus diminutione.

C

BALUZI NOTE.

^a Imperator per Rothomagum et Ambianum urbem recto itinere se Aquisgranum ad hiberna contulit. Cui revertenti, et Heristallium palatium intranti, occurrere missi Sigonis Beneventani ducis, dona quam maxima deferentes, dominum suum a morte Grimoaldi prædecessoris sui purgantes. » De utro autem horum capienda sit historia quam hic narrat Agobardus, affirmare non licet. Facilius tamen crediderim hæc in vulgus jactata sub priore Grimoaldo. Hæc enim acta sub Carolo Magno. Successerat autem Arigiso, qui anno 787 mortuus est, ut tradit Eginhardus in Annalibus, ac post eum alii.

D ^c *Inimicus imp. Carolo*. Hinc patet librum istum fuisse scriptum in initio imperii Ludovici Pii, quando recens erat memoria belli quod adversus Grimoaldum Beneventanorum ducem feliciter gestum est a Carolo Magno. Eginhardus ad annum 812 : « Pax cum Abuhaz rege Sarracenorum facta. Item cum duce Beneventanorum Grimoaldo; et tributum nomine quinque et viginti millia solidorum auri a Beneventanis soluta. » Quam pacem postea firmavit Ludovicus Pius, ut docet Eginhardus ad annum 814 : « Cum Grimoaldo Beneventanorum duce pactum fecit atque firmavit, eo modo quo et pater, scilicet ut Beneventani tributum annis singulis 7 millia solidorum darent. »

ITEM LIBER

CONTRA OBJECTIONES FREDIGISI ABBATIS.

I Reverentissimo ac beatissimo domino et patri A
 • Fredigio abbati. Dudum modestiæ vestræ benignitas adversum nos, peccatis nostris exigentibus, mota, talibus nos invectionibus perculit, quæ lenitatis ac sinceritatis vestræ modum excedere viderentur, nisi in refellendis nobis tali redargutione uteremini, quæ verbis tantum a vobis profferretur, corde tamen non approbaretur. Nam si illa omnia quæ adversum nos protulistis, et ex parte finxistis, ita a vobis sensa essent ut prolata sunt, non solum molestiam vestram transgredieremini, verum etiam veritatem offenderetis. Et idcirco, sapientissime vir, si dignatur a lmittere magnitudo vestra, nitimur nos per has litterulas purgare ab illis criminibus, quæ adversum nos in vestris litteris exarata reperimus. Recordari dignamini litterarum vestrarum, quas tunc adversum B
 nos novissime dedistis; et cognoscite contra quæ crimina nunc respondere curamus.

II. Scripsistis igitur in prefatione dicentes: « Si ad omnia quæ in vestræ dilectionis chartula scripta reperimus, respondendum iudicaretur, non tantum chartula, verum prolixioris libri modum excedere videremur. Sed quia compendii causa, pauca ex plurimis summam attingere libuit. » Ex quibus verbis vestris apparet omnia vos illa reprehendisse quæ in nostra chartula scripta reperistis. Sed qui omnia reprehendistis, nihil laudatis; cuncta refellit, nihil recipitis; quam juste hoc faciatis, ex istis pendite quæ compendii causa summam attingistis. Quia si ista tam injuste reprehendistis, quanto injustius illa quæ reliquistis? Et primum quidem de his quæ vobis attingere libuit, assumitis refragandam nostram sententiam, quæ diximus: « Qui enim vere humilis est, abjecta de se sentit; et qui a' jecta de se sentit, errasse se non dubitat. » Quam sententiam ut veram non esse ostendere videamini, probatis Dominum Jesum Christum vere humilem fuisse, et dicitis: « Quia vere humilis erat secundum nos, a' jecta de se sentit, et errasse se non dubitavit. » Quod quam calumniose a vobis dictum sit, quæsumus dignamini pendere. Quis enim fidelium ignorat quia nec nos debemus nunquam, cum de abjectionis humilitate et peccati confessione loquimur, quæ vera in omnibus procul dubio esse debent, D

minum nostrum Jesum Christum cæteris hominibus permiscere; nec vos deluistis pro eo quod Dominus Jesus Christus abjecta de se non sensit, et errasse se nunquam cognovit, cæteros homines ab humilitate abjectionis peccati confessione defendere in tantum, ut ex hoc probare velitis, sicut in vestris apparet litteris, nullum vere humilium abjecta de se sentire, nullum se peccatorem fateri debere.

III. Nempe, o venerabilis magister, putabat ac putat nostra insipientia quia cum de talibus rebus loquitur homo, non debet Dominum nostrum Jesum Christum cæteris aggregare hominibus: quia humanitas quæ a Verbo assumpta est, quanquam habeat naturam nostrorum corporum, non tamen habet originem. Nos enim humano semine coagulamur, ille de Spiritu sancto natus est: qui etsi homo factus est propter nostram salutem, Deus tamen esse non desit; qui licet homo verus sit, verus tamen et unus est Deus cum Patre et Spiritu sancto. Illa namque humilitas, quæ Dominus noster Jesus Christus, cum in forma Dei Patris esset, semetipsum exinanivit ut formam servi acciperet, inclinatio fuit miserationis, non evacuatio potestatis; qui etsi abjecta passionis pertulit, tamen Deo Patri æqualem se esse innotuit. Æqualis omnino est Patri, non minor est gloria, non posterior tempore, non inferior potestate: qui propterea factus est homo, non ut erraret, sed ut erraticam ovem inventam humeris suis gestaret, et ad domum celestis patriæ, ad paternam scilicet visionem perduceret. Et idcirco non est consequens, imo valde injustum est, ut cum quis ea quæ hominum sunt vere loquitur, alter Dominica comparatione evacuet. Iterum atque iterum dicimus, quia perveracis hominis est Dominico exemplo impugare ea quæ de puris hominibus veraciter dicuntur, quorum nullus existit sine peccato, sicut scriptum est: *Non est justus quisquam qui faciat bonum et non peccet.* Et iterum: *Nemo mundus a sorde, etiam si unius diei fuerit vita ejus super terram.* De Domino Apostolus Petrus testatur, dicens: *Quia peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.* Nunquid quia hoc verum est, propterea hoc verum non erit illud quod Paulus ait: *Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei?*

BALUZII NOTE.

^a *Fredigis abbati* sancti Martini Turonensis post Alenuinum; cuius fuerat discipulus, ut patet ex vita Alenuini. Fuit etiam cancellarius Ludovici Pii imperatoris. Variè autem scribitur nomen ejus. Hic enim, itemque in præcepto ejusdem Ludovici pro Hildebaldo episcopo Matisconensi, vocatur Fredigisus. In Testamento autem Caroli Magni apud Eginhardum vocatur Fridigisus, et quidem rectius, ut opinor. Nam sic quoque nominatur in præceptis Ludovici Pii pro ecclesia Parisiensi, itemque in præcepto

ejusdem principis pro ecclesia sancti Lamberti Trajectensis, quod editum est in tomo primo Historiæ Episcoporum Leodiensium, pag. 154, ac demum in ejusdem Ludovici præceptis pro monasterio Arulensi in diocesi Helensis et pro monasterio sanctæ Gratiæ in diocesi Urgellensi. Fredigis tamen, quod idem est ac Fredigisus, vocatur a Theodulfo episcopo Aurelianensi, ex quo etiam dicitur diaconum fuisse. Vide Sirmondum in notis ad Theodulfum, pag. 292.

IV. Quia dicitis, « His bene perspectis, apparebit haec vestram non esse veram ratiocinationem, » haec qualiter dixeritis aestimare non possumus; affirmare tamen audemus quia qui hanc ratiocinationem veram esse negat, needum cognovit quemadmodum eam oporteat scire. Quid ergo est quod Apostolus, dum de Domino loqueretur, dicens: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, praemisit: Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu (Philip. 1, 5-6).* Et paulo ante dixerat: *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantur (Ibid., r. 3).* Si verum non est ut is qui vere humilis est abjecta de se sentiat, quare Abraham cum Domino loquens, cinerem se pulveremque fatetur? Moyses quoque non se esse eloquentem testatur, et ex quo ei Dominus loqui cepit, impeditiorem et tardiores se esse linguam dicit. De se quoque et Aaren ad populum ait: *Nos enim quid sumus? Gedeon etiam, quem angelus fortissimum virorum appellat, ille e contrario tam abjecta de se sentit, ut se minimum in domo patris sui dicat, et familiam suam infamam in Manasse. Saul quoque cum pene his verbis de minima tribu esse se diceret, et in eadem tribu minimum se recognosceret, ita ut indignum se regio honore fateretur, in regem electus est. Unde Dominus ei loquitur: *Cum esses parvulus in oculis tuis, cepit in tribubus Israel factus es. David quoque (de quo Dominus loquitur, Inveni virum secundum cor meum, quia vere humilis erat) tam abjecta de se sentit, ut non solum ad regnandum indignum se esse testaretur, verum etiam gener fieret regis; qui postea de ipso clamat ad Saul: *Quem persequeris, rex Israel? canem mortuum, et pulicem unum. Sicque persequi conperitur, quasi si persequatur perdidit in montibus. Postea vero cum esset in magna regni gloria, nullumque adversarium pateretur, ait: *Ludam, et rilior sum plusquam factus sum, eroque humilis in oculis meis. Et iterum: *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me, et cetera. Errasse se quoque non dubitavit, quia sapissime non solum errores suos confitetur, sed etiam iniquitates, peccata, delicta, scelera, infirmitates quoque, et turbationes, timorem, ac tremorem, anxietatemque cordis: quorum omnium testimonia si ponere voluerimus, prolixi operis series ordinabitur.*****

V. Vos dicitis quia non est vera ratiocinatio, ut qui vere humilis est, abjecta de se sentiat, aut peccasse se indubitanter credat. Nos vero e contrario per hanc ratiocinationem omnes sanctos in suis precibus a Domino exauditos esse novimus; sicut Danielem in suam exomologesin, ubi confitebatur non solum peccata sua et peccata populi sui, verum etiam peccata regum ac principum, vel sacerdotum. Tres etiam pueri in camino ignis clamabant in veritate et iudicio: *Induxisti omnia haec propter peccata no-*

*stra. Peccavimus enim, et inique egimus, recedentes a te. Dominus quoque in Evangelio testatur publicanum qui ascenderat cum Phariseo in templum ut oraret, idcirco justificatum descendisse in domum suam, quia abjecta de se sciens, a longe stabat, et nolebat nec oculos ad caelum levare; et peccasse se non dubitans, percutiebat pectus suam, dicens: *Deus, propitius esto mihi peccatori. De centurione quoque quare Dominus ait quod nec in Israel tantam fidem invenit, nisi quia idem centurio abjecta de se sentiens, et alta de Domino sapiens, semetipsum, ut ait, indignum arbitratur ire ad deprecandum Dominum ut sanaret puerum ejus, sed potius amicos suos misit, et iterum per internum mandavit Domino, dicens: *Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum. Mulier vero Chanaan, cui Dominus clamitanti respondit, *Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus, statim consentiens, ait: *Etiam, Domine: nam et catelli edunt de micis quae cadunt de mensa dominorum suorum. Et idcirco audire meruit: *O mulier, magna est fides tua.******

VI. Quod si aliquis objecerit nobis verba justae vere humilis dicentis: *Non peccavi, et in amaritudinibus moratur oculus meus (Job XVII, 2).* Et iterum: *Haec passus sum absque iniquitate manus meae: audiat rursus eundem justum humiliter confitentem: *Peccavi. Quid faciam tibi, o custos hominum? Et iterum: *Quantas habeo iniquitates, peccata, scelera, atque delicta, ostende mihi (Job XIII, 23).* Et iterum Scriptura dicit quia is quem Deus propterea flagellat, ut doloribus eruditus abjectionem et peccata sua recognoscat, respicit homines et dicit: *Peccavi, vere deliqui, ut eram dignus non recipi. Quare ergo vos dicitis non esse verum, ut vere humilis abjecta de se sentiat, aut peccasse se credat, cum apertissime pateat hoc proprium esse sanctorum, non superbiorum? Cur Joannes apostolus ait: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Si vero confiteamur delicta nostra, fidelis est, et justus, ut remittat nobis peccata. Qui si secundum vos magna de se, non abjecta, sentire voluisset, habebat unde gloriaretur, quia et supra pectus Domini recubuit: et praeter ceteris discipulis ab illo dilectus est. Jacobus quoque apostolus ait: *In multis enim offendimus omnes. Quae si quis putaverit non veraciter, sed tantum humiliter dicta, noverit se in hoc sensu Pelagius sequi; et propterea, si corrigi vult, legat libros beati Augustini contra Pelagianistas, et sciat omnes sanctos veraciter se de peccatis accusasse, ita ut debita habeant pro se ipsis quanta dici possunt, vos nosse non ambigimus.*****

VII. Dicitis etiam tota vos intentione divinam scripturam cum editoribus, interpretibus atque expositoribus suis ab impertitia nostrae calumnias defendere. Ad quam rem non respondebitis vobis, quia sicut de quibusdam dicitur, *illie trepidaverunt timore, ubi non erat timor, ita et vobis dici potest: Illic tota intentione paravit defensionem, tibi nulla erat*

omnino necessitas defensionis. Quis enim de nobis A calumniatus est unquam editorem aut interpretem aliquem divinarum Scripturarum? Dicitis reprehendisse nos apostolos et interpretes, quos tantum putabamus unquam reprehendendos, quantum nunc putamus veritatis vituperatores laudandos. Diximus namque quia interpretes divinarum voluminum vel expositores non curarunt omnino tenere indeclinabiliter regulam grammaticæ artis; quod utique neque imperitia, neque malitia fecerunt, sed ratione concessione; ut sicut usus sanctæ Scripturæ est verbis concedere humanis, quatenus vim ineffabilis rei humano more loquens, ad notitiam hominum deduceret, et mysteria insolita solitis ostenderet rebus; ita et interpretes ejus eam sequendo, illud studuerunt summo opere præberent, unde manifestiorem sensum legentibus præberent, etiam si contra grammaticam esset eatenus, ut sacramento rei concordaret. Et ita hoc ad nostram sumpsimus defensionem, ut sicut illos qui poterant, si voluissent, omnia secundum disciplinam grammaticam proferre, sed ut nobis descenderent, et simplicitatem veritatis non desererent, non sunt veriti aliqua contra eandem disciplinam loqui, reprehendere nullus debet; ita nobis omnino debet parere, qui etiam si velimus omnia secundum grammaticam loqui, non possumus, si tamen fidem rectam et sensum catholicum tenemus, in hisque verbis quibus possumus dicimus, sicut et vos a testimonio Prisciani ostenditis, qui dixit: Nihil enim ex omni parte perfectum in humanis credo esse inventionibus posse.)

VIII. Assumpsistis grandem laborem, non necessarium, quasi defendentes evangelicam, vel interpretem, quod non frustra vel evangelista e. l. id est vel interpres transtulerit plurali numero sanguines, secundum quod certa ratio postulavit: quam rem non solum non reprehendimus, sed neque ab impiis audivimus unquam reprehensam. Et cum in hac defensione tantopere laboraveritis, nihil nobis vestro labore innotuistis. Jam enim legeramus sanctos doctores ita exposuisse, quod interpres ideo plurali numero sanguines in hoc loco transtulit, quia sensum evangelistæ, quem ille in Græco edidit, hoc in Latino transferre aliter non potuit; non sicut vos dicitis propterea fecit, quia in Græco pluraliter invenit. Nam sunt multa nomina que in Hebræo vel Græco alterius generis aut numeri esse inveniuntur, non ejus cujus sunt in Latino. Nec tamen interpretes eodem genere quo invenit, transferre curavit, quia nulla necessitas compulit. Sicut, verbi gratia, Spiritus apud Hebræos, genere dicitur feminino, et cum sit in Latino generis masculini, nullus interpretum Hebraicum sequens genere feminino in Latino ponere tentavit, etiam cum necessitas posceret. Nam invenitur in Scripturis ubi Spiritus sanctus

A per genus femininum significatur, nec tamen a Latinis feminino genere dicitur. Peccatum quoque in Hebræo generis masculini est, in Græco feminini, in Latino neutri; et cum in Scripturis multis rebus significatur, nullas tamen Latinorum genus ejus mutavit, quia nec aliqua utilitas postulavit. Illec idcirco diximus, quia vos dicitis propterea interpretem sanguines plurali numero transtulisse, quia apud Græcos pluraliter effertur; cum non ita sit. Sive interpretes, sive expositores divinarum eloquiorum, ut integritatem sensus ostenderent, contra grammaticam loqui non timeverunt: quos non solum non reprehendimus, verum etiam per eos a reprehensione defensionem cupimus. Quia sicut illi laudandi sunt in verbis contra grammaticam prolatis, ita nos B tolerandi: quia illi divites in verbis, sicut voluerunt, dixerunt; nos vero pauperes, ut possumus per angustias verborum tenuerit ea que voluimus significamus. Et si illorum filii sumus, et ab eorum sensu et fide non erramus: quod in illis amatur, in nobis toleretur; atque is cui loquimur sensum attendat, non verba, ut audiat consilium Apostoli dicentis: *Noli verbis contendere. Et: Ne sit languens circa questiones et pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidia, contentiones, blasphemie, suspiciones mala.*

IX. Illud vero quod post verba doctorum verbis vestris subjunxistis: «Ita igitur hoc uno modo apostoli et evangelistæ et totius divinæ Scripturæ interpretes, cum catholicis ejus expositioribus, ab imperitiæ calumnia rationabiliter defendi queunt. Nihil enim omnino contra regulam grammaticæ dixerunt, quod non ita aut ratio aliqua, aut causa mysterii dici exigeret.» Ab his verbis vestris multum ecclesiastici doctores dissonant. Exiguitati nostræ videtur quod neque vos neque nos de hac re aliquid sentire aut dicere debemus, nisi ea que orthodoxos magistros sensisse aut dixisse legimus. Ista tamen inconcussa et firma auctoritas illorum auctorum est, per quos Spiritus sanctus Novi et Veteris Testamenti volumina confecit; de quibus nulli unquam homini licuit aut licet cogitare vel unam litteram aliter eos dicere debuisse quam dixerunt, quoniam eorum auctoritas firmior est cælo ac terra, secundum quod Dominus ait: *Facilius est cælum et terram transire, quam de lege unum apicem cadere.* Post hos quoque firma auctoritas est Septuaginta Interpretum, quos constat ante adventum Domini de Hebræo in Græcum eloquium Vetus Testamentum transtulisse. Interpretis quoque nostri Hieronymi presbyteri fidelis est editio, que de Hebræo in Latinum magnifice transtulit. Fuertint præterea aliqui venerandi catholici interpretes Latini, qui Septuaginta editionem in Latinum transtulerunt eloquium. Extra hos itaque multi fuerunt interpretes reprehensibiles, et juste reprehensi; sicut illi famosissimi

BALUZI NOTÆ.

a Testimonio Prisciani, insignis grammatici, qui manibus eruditorum hominum maxime tenebatur per eas tempestates. Ilunc porro locum laudat etiam

Lupus Ferrariensis in epistola 54, et in libro de tribus questionibus, pag. 253.

interpretes judaizantes, et heretici, a Aquila scilicet, et Theodotio, ac Symmachus; ex quibus unus fecit duas editiones inter se dissonantes. Fuerunt etiam Latini aliqui, quos Hieronymus presbyter reprehendit in illis utique præfationibus, quas præposuit libris quos de Græcis in Latinum aut transtulit, aut emendavit; sicut in illa præfatione quam juxta Græcam emendationem in libro beati Job fecit, asserens quod idem liber apud Latinos ita erat decurtatus, cõnosusque, ut fœditatem suam publicè legentibus ostenderet. Sic etiam in aliis locis quosdam reprehendit interpretes.

X. Hæc de interpretibus idcirco ita dicimus, quia magistrî speciales non omnes æqualiter receperunt, aut indifferenter laudaverunt, sicut vos facere videmini, neque omnibus æqualiter fidem adhibuerunt. De expositoribus quoque multo aliter quam vos dicitis, beatus Pater Augustinus tenendum tradidit: qui non solum de illis qui reprehensi sunt a doctoribus, etiam de probatissimis, in libro quem adversus Faustum Manichæam scripsit, ita dicit: « Quod genus litterarum, id est, expositionum, non cum credendi necessitate, sed cum judicandi libertate legendum est. Soli namque divinæ auctoritatis libri legendi sunt, non cum judicandi libertate, sed cum credendi necessitate. Quam formam Apostolus tradidit dicens: *Spiritus nolite extinguere, prophetias nolite spernere, omnia autem probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete* vos. In hoc loco apostolus Paulus prophetias dixit doctrinas et expositiones doctorum, sicut alibi insinuat dicens: *Prophete duo aut tres dicant, et ceteri judicent* (1 Cor. xiv. 29). Non illam prophetiam de qua apostolus Petrus ait: *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* »

XI. Hæc omnia idcirco dicimus, ut appareat quia quam injuste a vobis criminamur, cum dicitis nos reprehensores apostolorum et divinarum Scripturarum esse, tam injuste vel potius b multo injustius quoscunque interpretes atque expositores cœquatis apostolis et evangelistis, cum Symmachum et Paulum et Didimum et Joannem una defensione indifferentique laude dignos dicitis. Bonum est recordari verborum Domini, quibus ait: *Nomine si recte offeras, et non recte judicatis peccasti?* Qui enim recte credit catholicam fidem, recte videtur offerre. Sed si quibuscunque doctoribus aut interpretibus cum apostolis et evangelistis æqualem venerationem tribuit, non recte dividit, atque ideo peccat.

XII. Post illa quæ superius dicta sunt verba nostra, addidistis dicentes: « Turpe est enim credere Spiritum sanctum, qui omnium gentium linguas

mentibus apostolorum infudit, rusticitatem potius per eos quam nobilitatem uniuscujusque linguæ locutum esse. » Hæc qua intentione dixeritis, nullus eorum qui otiosa loqui timeat, intelligit; nisi forte hoc etiam nobis crimen superadditis, quasi rusticitatis reprehendamus Spiritum sanctum. Quod si ita est, id est, tali intentione ista dicitis, quid ad hæc respondere possimus, nisi: Ipse occurtorum cognitor, cordium testis, scrutator renum, omnipotens Deus videat, et audiat. Extra hoc autem quod tale sacrilegium nobis impingere videmini, apparet etiam in his verbis vestris quod ita sentiat de prophetis et apostolis, ut non solum sensum prædicationis, et modos vel argumenta dictionum Spiritus sanctus eis inspiraverit, sed etiam ipsa corporalia verba extrinsecus in ora illorum ipse formaverit. Quod si ita sentitis, quanta absurditas sequetur quis dinumerare poterit? Et in primis quidem, ut caute scientiæ vestræ loquamur, recordamini quid Moyses Domino dicat, cum se excusaret ne ad Pharaonem mitteretur, asserens se gracilis esse vocis et impeditioris linguæ. Cui Dominus nequaquam respondit, Mentiris; sed annuus obsecranti, ait: *Ecce Aaron frater tuus, scio quod eloquens sit: ipse erit propheta tuus: tu loqueris ad eum, et ille loquetur ad Pharaonem.* Attendite quia si secundum vos ipsa verba corporalia in ore Moysi sonantia ejus erant, et vox quæ sonabat, quare ergo gracilis vox? quare ergo impeditior sermo? Aaron erat propheta Moysi, Moyses propheta Dei. Quare ergo robustior vox et expeditior sermo in propheta Moysi quam in propheta Dei? Nunquid et hoc vitium, gracilitatem scilicet vocis, et linguæ impeditiorem Spiritui sancto tribuitis? Restat ergo ut sicut ministerio angelico vox articulata formata est in ore asinæ, ita dicatis formari in ore prophetarum. Et tunc talis etiam absurditas sequetur, ut si tali modo verba et voces verborum acceperunt, sensum ignorent. Sed absit talia deliramenta cogitare. Nos si de eloquentia Pauli apostoli aliquid diximus, verba Hieronymi doctoris posuimus, quibus in quodam loco ait: « Qui putant Paulum juxta humilitatem, et non vere dixisse, *Et si imperitus sum sermone, non tamen scientia*, defendant hujus loci consequentiam. » Et iterum: « Si vero qui potest etiam juxta sermonis eloquia contextum docere Apostolum fuisse perfectum, et in artis grammaticæ vitia non incurrisse, ille potius auscultandus est. Nos quotiescumque solœcismos aut tale quid adnotamus, non Apostolum pulsamus, ut malivoli criminantur, sed magis Apostoli assertores sumus; quod Hebræus ex Hebræis absque rhetorici sermonis nitore, vel orni compositione, et eloquii venustate, nunquam ad fidei Christi totam mundum transdu-

BALUZII NOTÆ.

a *Aquila*. Carolus Magnus in Capitulari de non adorandis imaginibus lib. 1, cap. 15: « Nova post septuaginta interpretes, Theodotionem et Symmachum et Aquilam, sive etiam beatum Hieronymum, legis queratur translatio. » De Theodotio porro, quo ætate vixerit, videndus vir clariss. Henricus

Valesius in annotationibus ad Eusebium lib. v, cap. 8 Hist. Eccles.

b *Multo injustius*. Sic legi debere admonuit Massonus in erratis: prorsus bene. Nam in codice ms. discrete scriptum est, *multos injustos*.

cere valisset, nisi evangelizasset eum non in sapientia verbi, sed in virtute Dei. Qui etiam in præfationibus Isaia, Jeremite et Ezechielis, quid de differentia locutionis prophetarum eorum dixerit, diligenter perpendite; et invenitis nobilitatem divini eloquii, non secundum vestram assertionem, more philosophorum, in tumore et pompa esse verborum, sed in virtute sententiarum, secundum quod ipse Apostolus ait: *Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute.* * Isaia quoque propheta populum dicit esse alti sermonis, ita ut non possit intelligi disertitudo lingue ejus, in quo nulla est sapientia. Et Dominus ad Ezechielem dicit: *Non enim ad populum profundi sermonis et ignote lingue tu mittis, quarum non possis audire sermonem.* Ex quibus patet nobilitatem sacre Scripture, non secundum philosophos in disertitudine esse verborum, in quo nulla est sapientia, sed in potentia et astutia sensuum, atque virtute sententiarum; sicut Apostolus ostendit, dicens: *Arma militie nostre, non carnalia, sed potentia Dei ad destructionem munitur, consilia destruentes, et omnem altitudinem extolentem se adversus scientiam Dei, et in captivitate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Et iterum: *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare, non in sapientia verbi, ut non evacuaretur crux Christi.* Et rursum post aliqua: *Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni non per sublimitatem sermonis aut sapientie, annuntians vobis testimonium Christi.* Et iterum: *Sapientiam loquimur inter perfectos; sapientiam non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi, qui destruuntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, que abscondita est.* Et post pauca: *Que et loquimur, non in doctis humane sapientie verbis, sed in doctrina spiritus.*

XIII. Ecce quia laus divine sapientie in sacris mysteriis et in doctrina spiritus invenitur, non in adventionibus verborum. Vos simpliciter testimonia beati Augustini multa de laude Scripture; sed non illo modo vos laudatis, quo laudavit Augustinus, aut Hieronymus, Ambrosius, atque Gregorius. Nam illi majestatem divine locutionis admirantes, sed rem ineffabilem fando non explicantes, oppressi gloria in laude ejus succubuerant, cum magis admirando sufficerent, quam loquendo. Vos sic laudatis, ut laude vestra magis minoretur, quam angeatur: quoniam in his que extrinsecus sunt, dicitis nobilitatem linguarum ministrasse Apostolis Spiritum sanctum, ut confuse et indifferenter cum apostolis omnes interpretes et quoscunque expositores laudatis et defendatis. Nam si, secundum vos, omnibus auctoribus divinarum librorum exteriorem nobilitatem equaliter ministravit Spiritus sanctus; quare unus Apostolus, id est Paulus, disertior invenitur in Hebraica lingua quam in Græca, sicut prædictus Hieronymus in præfatione Epistolæ quæ ad Hebræos

A pretitulatur scribit, dicens: « Non est sane mirum si eloquentior videatur in proprio, id est Hebræo, quam in peregrino. id est Græco sermone, quo cæteræ Epistolæ sunt scriptæ. » Ecce habes disertorem Paulum in una epistola quam in cæteris. Sed tamen ipse cæteræ epistolæ, licet in sermone minus ab illa aliquid habere videatur, tamen in arcanis sensibus, secretis mysteriis ac figuris locutionum, in quibus omnem sapientiam hujus mundi incomparabiliter superavit, minoris virtutis non sunt.

XIV. Post multas et graves calumnias, quas nobis inlaxistis, dicentes nos divine locutionis reprehensores, defenditis bene vos dixisse, *Anima quando ad corpus pervenit; et sumitis testimonia de Scripturis dicentes: Spiritus redeat ad eum qui dedit illum* (Ecl. xii, 7). Et: *Revertatur anima pueri intra eum* (III Reg. xvii, 21. Quæ testimonia nullatenus congruunt rei cui defendende adhibentur. Quis enim ignorat animam semel a Deo creatam, substantiam esse deinceps, et æternam, atque in sua substantia immortalem? ac per hoc, post solutionem corporis, posse ad eum redire justam, et deorsum descendere injustam, et intra corpus reverti ad hanc vitam resuscitandam? Hæc de animabus a corporibus jam solutis fieri nullus ignorat. Sed nos hoc reprehendimus quod vos de animabus corporibus infundendis dixistis: *Anima quando ad corpus pervenit.* Quasi noveritis de qua regione adveniat, aut forsitan nostis in qua regione jaceat illa incognita materies, unde animas dicitis creari in vacuo, super quem aquilo extensus est, aut in interioribus aëstri, vel forsitan in ortu solis aut oceanu, aut unde dicitis anima pervenire: utique inde pervenire possunt, ubi creantur, ut ad corpora transmittantur. Sed cum dicitis eas pervenire, non ipsis eas corporibus creatis creditis, sed longe aliubi. Et inquisivimus a vobis utrum in celestibus an in aliqua parte mundi sit ipse locus, vel extra mundum. Sed de hoc sit ut vultis, tantum ut ejusdemque testimonium cum Augustino altercantis tanquam ejusdem Augustini non nobis opponatis. Nos tamen illud præcipue tenendum putamus, quod divina Scriptura de hac re docet, dicens: *Quomodo nescis que sit via spiritus, et qua ratione compingantur assa in ventre prægnantis; sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.* Ecclesiastici quoque doctores in suis dogmatibus fidem tenendam docuerunt, animam non esse partem divine substantie vel nature, nec esse eam prius quam corpori misceretur; sed tunc eam creari quam et corpus creatur, cui admisceri videtur. Philosophorum sententiæ dicunt esse animam prius quam nascatur in corpore: quod verum esse nullis approbatur iudiciis: nam utrum ante fuisset, nec ipsi novimus, nec quis hominum dicat habemus. Non est ergo querendum quod querendum magis est irridendum.

BALUZII NOTE.

* Isaia quoque propheta. In ms. itemque in editione Massoni scriptum erat *Isaia quoque philosophus*, etc.

Itaque cum constaret vitium esse librarii, non vero Agobardi, locum illum libere correximus.

XV. Deinde interrogastis nos, utrum aliud sit Deus, aliud veritas, ita ut Deus ipse veritas non sit. Hanc vestram interrogationem in tantum miramur, ut putemus vos illam jocando et ridendo dicetasse. Quis audivit talem interrogationem? Nunquid si aliud aliquid veritas fuerit, jam Deus veritas non erit? Dicite vos, si ubiqueque in sacris Scripturis veritas nominatur, semper Deus intelligendus est? Certe nos dicimus frequenter in Scripturis nominari veritatem, quæ contraria est mendacior; sicut etiam solet nominari charitas hominum, dilectio, quæ contraria est odio, et concordia, quæ opposita est discordiæ. Ergo ubi Paulus ait: *Veritatem dico in Christo Jesu, non mentior*, sic intelligitis, quasi diceret, Deum dico, aut Christum dico, in Christo Jesu. Aut ubi ait: *Deponentes mendaciam, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo*, ipsum Deum intelligitis veritatem. Et iterum, ubi scriptum est: *Rex qui judicat in veritate pauperes, thronus ejus in æternum firmabitur*. Et iterum: *Labium veritatis firmum erit*. Et rursus: *Qui loquitur veritatem in corde suo*. In Jeremia quoque: *Omnia amicus fraudulenter incedet, et veritatem non loquetur*. Et Osee: *Non est enim veritas, et non est justitia, et non est misericordia Dei in terra*. Et in Zacharia: *Veritatem et judicium pacis judicate in portis vestris*. Nunquid sic intelligi poterit, quasi diceret, Deum judicate in portis vestris? Ecce habes in Scripturis frequenter dici veritatem, non pro ipso Deo, sed pro illa virtute quæ opposita est injustitiæ et falsitati. Atamen non sicut vos vultis, ut Deus ipse veritas non sit, sed potius ut et Deus veritas sit.

XVI. Deinde vero cum vestris syllogismis affirmare nitimini, Christianos non fuisse omnes sanctos patriarchas et prophetas, reges et sacerdotes, in Veteri Testamento, dicentes nobis: « Si eos Christianos dicendo, eos esse affirmare vultis, multum est absurdum ut Christiani essent priusquam Christus. » Ecce quibus verbis negatis sanctos Veteris Testamenti Christianos fuisse. Sed multo pejus negatis illo tempore non esse Christum. Credite, venerabilis magister, quia si dixissetis: « Non dicebantur Christiani, » parva forsitan esset blasphemia. Cum autem dicitis, *Non erant Christiani*, injuste tantam multitudinem sanctorum blasphematis. Simili etiam modo si de Domino Jesu Christo diceretis, « Needum ab omnibus fidelibus manifeste vocabatur Christus, » tolerabile esset. At cum dicitis, *Non erat Christus*, tam grandis blasphemici est, ut non multum distet ab illa Pauli Samosatani prædicatione.

XVII. Deinde subjungitis, quasi exhortantes nos ac dicentes: « Sed quomodo nondum erat Christus? » Legitis librum supradicti beati Patris Augustini, capitulo 6, et ponitis ipsum capitulum, multo alium sensum continentem quam vos sentitis. In illo enim capitulo scriptum est: « Cum ergo Christi nomen ex eo illi sit quod scriptum est, *Unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis*. Unde ad

id quod homo factus est, pertinet, id est, quod formam servi accipiens, habitu est inventus ut homo, qui utique habitus cepit ex tempore: de ipso tamen eodemque Christo dictum est, cum in forma Dei esset. » Et post pauca: « Nondum ergo erat Christus quod esse cepit, cum semetipsum exinanivit, non formam Dei amittens, sed formam servi accipiens. » Ecce verba beati Augustini, de quibus vos vultis affirmare Deum Verbum Christi nomen prius non habuisse quam caro factum est, cum et contrario Augustinus in prædicta sententia dicat: *De ipso tamen eodemque Christo dictum est: Cum in forma Dei esset. Ecce habes Christum in forma Dei esse, deinde formam servi accepisse: quam utique antequam acciperet, nondum erat filius hominis, sed Filius Dei, tamen Christus. Iterum Augustinus dicit: « Nondum ergo erat Christus quod cepit esse, cum semetipsum exinanivit. » Ecce et hic Christus dicitur, qui nondum erat hoc quod esse cepit, cum semetipsum exinanivit, id est homo. Nam quid aliud esse cepit, nisi homo, cum formam servi accepit? Certe Augustinus non ait: *Non erat Christus qui esse cepit; sed, Non erat quod esse cepit.**

XVIII. Nam si Christus ante Mariam non erat, quid est quod Apostolus ait: *Christus Jesus heri et hodie, ipse et in sæcula* (Hebr., xiii, 8)? Si Christus non erat, et sancti Veteris Testamenti non erant Christiani; quare iterum Apostolus dicit: *Memores estote quod aliquando vos gentes in carne, qui diciturini præputium, ob ea quæ dicitur circumcisio in carne, manu facia; quia eratis illo tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in mundo* (Ephes. ii, 11, 12). Ecce Apostolus docet gentes sine Christo fuisse illo tempore, quando promissionis spem habebat Israel. Et quid est dicere: *Eratis sine Christo, alienati a conversatione Israel, nisi oblique demonstrare, non fuisse sine Christo Israel tempore promissionis? Si Christus non erat, neque Christiani, cur idem Apostolus de Moyse dicit: Negavit se esse filium filie Pharaonis, magis dicens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jocunditatem; majores divitias aestimans thesauro Ægyptiorum, improprium Christi. Aspiciebat enim in remunerationem* (Hebr. xi, 24, 25). Si sub lege positi Christum et boni non coluerunt, et mali non tentaverunt, cur iterum dicit de colentibus eum: *Bibebant de spiritali consequenti eos petra. Petra autem erat Christus*. De tentantibus vero: *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt*. Nam ut noveritis sub lege non solum Christianos, sed etiam filios Christi fuisse, audite iterum Apostolum: *Decebat enim, inquit, eum propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passiones consummari. Anna mater Samuelis orans in templo dicit: Dominus judicabit fines terræ, et dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu Christi sui*. Et hoc et in illo tempore

quo necdum erat rex in Israel, et antequam ungeretur iam nasceretur Saul, quem dignum elegistis ad negandos Christianos. De David scriptum est : *Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Jacob, egregius psalmista Israel. Ipse David ait : Magnificans salutes regis ejus, et faciens misericordiam Christo suo. Eman quoque ait : Tu vero repulisti et desperasti, distulisti Christum tuum. Habacuc dicit : Egressus es in salute populi tui, in salute cum Christo tuo. Jeremias deplorat dicens : Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris.*

XIX. Deinde subjungitis, dicentes : « Non ergo omnis chrismate unctus, Christianus dicens est. Potius enim illi Christi quam Christiani dicebantur, ut illud in Psalmis : *Nolite tangere christos meos.* » In his verbis vestris negatis unctos, id est, reges et pontifices, fuisse Christianos; et ponitis testimonium psalmi, quod non de pontificibus, aut regibus, sed tantum de patriarchis, Abraham scilicet, Isaac, et Jacob, Scriptura dicit : *Ipsi enim transierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum, id est de Chaldea in Mesopotamiam, deinde in terram Chanaan, et Ægyptum, ac rursum in Gerare. Pro ipsis correpti sunt reges, Abimelech scilicet, Pharaon Hemor, et Sichem, et alii. Super ipsis præcepit Dominus, Nolite tangere christos meos, dicens non tam verbis, quam certitudine defensionis. Ecce habetis christos dietos patriarchas, quos nulla omnino corporali unctione probare poteritis fuisse unctos. Unde ergo christi, si non uncti? Quia dicitis, Ergo illi erant ab unctione multi christi, cum nunquam legatis vel plures simul fuisse reges, nec duo simul pontifices illo tempore. Nam quod reges et pontifices ungebantur, non aliter, nisi uno decedente, unus succedens ungebatur in figura unius veri Christi : et hi quidem dicebantur christi.*

XX. Sed nos de patriarchis interrogamus, quomodo eos creditis sine visibili chrismate, absque aqua baptismatis, sed unctos invisibili tantum et spiritali chrismate? Similiter in Veteri Testamento, non solum omnes sanctos patriarchas, sed et multos etiam in gentilitate positos credimus invisibili chrismate unctos; per quam unctionem membra Christi et unum corpus cum omnibus ad æternam vitam præ-

destinatis fierent. Unde et Apostolus, cum enumerasset omnia dona gratiarum quæ per Spiritum sanctum tam Veteris Testamenti fidelibus quam Novi distributa sunt, subjungit : *Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt; ita et Christus. Etenim in uno spiritu omnes in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi, et omnes in uno Spiritu potati sumus. Hoc Spiritu uncti sunt patriarchæ, hoc multi martyres, qui sine baptismate corporali ad vitam æternam transierunt. Qui omnes quomodo unum corpus baptizati sunt, patriarchæ scilicet et martyres, cum cæteris fidelibus Veteris et Novi Testamenti, et in uno spiritu, audi iterum eundem Apostolum dicentem : *Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube et in mari, et omnes eundem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Quem potum? Illum quem in superiori sententia præmisit, uno spiritu potati sumus : et quam escam spiritalem, nisi participationem corporis Christi? Denique Apostolus dicit : Omnes enim vos unum es in Christo Jesu. Si autem vos Christi, ergo Abraham semen estis. Et vos dicitis, quia Abraham non fuit Christianus, cum non Christiani esso non possimus, nisi eliciamur semen Abraham? Apostolus dicit : Abraham dictæ sunt promissiones, et semini ejus, qui est Christus. Et vos dicitis Abraham fuisse sine Christo. Apostolus ait : *Igitur qui ex fide sunt, benedicuntur cum fidei Abraham. Et iterum : Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, ut in gentibus benedictio Abraham fieret in Christo Jesu, ut pollicitationem Spiritus acciperiamus per fidem. Et vos dicitis tam diversa benedictione Abraham et nos benedictos, etiam diverso spiritu unctos, ut ille Christus potuerit esse, non Christianus, nosque Christiani possimus esse, non Christus.***

XXI. Apostolus dicit quia Deus Pater omnipotens omnia subiecit sub pedibus Filii sui Domini Jesu Christi, et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, et plenitudo ejus qui omnia

BALUZII NOTÆ.

^a *Potati sumus.* Locus est Pauli ex epistola prima ad Corinthios. Et in contextu Pauli (prout etiam laudat Agobardus in capite 57 libri adversus Felicem, et in cap. 7 libri de Modo Regimini Ecclesiæ, itemque in capite 7 Sermonis Exhortatorii ad plebem) legitur, et omnes in uno Spiritu potati sumus. In codice tamen regio, et in editione Massoni, legitur, et omnes in uno Spiritu baptizati sumus : quod mutari debere visum est. Nam paulo post Agobardus, replicans locum illum, ac petens quinam potus sit ille, ait : *uno Spiritu potati sumus.*

^b *Multi martyres.* Sentiebat ergo Agobardus, eos qui pro nomine Christi contumeliam mortis passi erant, recta in cælum ferri, tamenetsi baptizati non fuissent. Eadem fuit sententia vetusti scriptoris libri de Singularitate Clericorum, qui vulgo tribui solet Cypriano. « Ille enim martyrism, inquit, appellatur tam corona quam baptismus, quia baptizatur et coronatur. » Item Alcuini in Confessione fidei

D lib. III, c. 28 : « Nullum autem catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam habere æternam dicimus; excepto martyrio, ubi tota baptismi sacramenta complectitur. Sanguine enim, vel igne, vel penis aliis baptizantur confessores, » Vetus quoque scriptor supra laudatus, atque hæcenus ineditus, in Confessione fidei. « Nullum catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credimus; excepto martyrio, ubi tota baptismi sacramenta complectitur. Baptizandus confitetur fidem suam coram sacerdote, et interrogatus respondet. Hoc et marty coram persecutore facit, qui et confitetur fidem, et interrogatus respondet. Ille post confessionem vel aspergitur aqua, vel tingitur; et hic vel aspergitur sanguine, vel tingitur igne. Ille manus impositione pontificis accipit Spiritum sanctum, hic habitaculum efficitur Spiritus sancti. »

in omnibus adimpletur. Et iterum: *Ipsæ est enim pax nostra, qui fecit utraq; unum, et medium parietem maceræ, solvens inimicitiam in carne sua, legem mandatorum decretis evacuat, ut duos condat in semetipsum in unum novum hominem, faciens pacem, et reconcilians ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitiam in semetipso. Et veniens evangelizavit pacem vobis qui longe fuistis, et pacem his qui prope; quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem. Ergo jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum, et domesticæ Dei, superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto.* Et quare hanc Ecclesiam, hoc corpus, quod est plenitudo capitis, hoc unum, quod ex utraque fecit, hos conditos in semetipso, hos ambos reconciliatos in uno corpore Deo per crucem, hanc ædificationem constructam, hoc templum sanctum in Domino, hoc habitaculum Dei in spiritu, vultis ita dividere, ut aliud illi fuerint, aliud nos simus? Quid ergo profuit quod per caput habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem, si nullam communionem habet radix olivæ cum oleastro sibi inserto? Tribus Ruben, et tribus Gad, ac dimidia tribus Manasse, propterea construxerunt altare ultra Jordanem, quia jam timebant vos, ne diceretis illis, cum Jordanem transissent: Non pertinetis ad nos, non estis Christiani, sine Christo estis; quia necdum erat Christus. Nihil omnino differt aliud inter illos et oos, nisi quia sacramenta salutis quæ per mediatorem operata sunt propter nos et propter illos, nos salvant præterita, illos futura, quia quæ nos credimus et tenemus præterita, illi crediderunt ac tenerunt futura; et illi in sola conscientia et figuris futurorum, nos etiam in publica professione, votis et annuntiatione præteritarum rerum cum significatione tractabilium sacramentorum; sicut et illi duo qui unum botrum in falango portabant, unum opus faciebant indifferenter, nisi quia eundem botrum, unus post dorsum, alter ante faciem habebant; sicut et illi qui præcedentes, et sequentes, Domino intranti Hierusalem clamant Osanna.

BALUZII NOTÆ.

^a Non estis Christiani. Illic Fredegisum graviter refellit Agobardus, quod dixerit patriarchas Veteris Testamenti non fuisse Christianos. Et consentaneus habet Agobardus Justinum martyrem et Augustinum,

XXII Si quis autem ad hæc objiciendum putaverit illud, quod in Isaia, vel in Apocalypsi, nomen novum dicitur, quod procul dubio Christianum intelligitur; sciat sanctos doctores ita intellexisse, ut novum dicitur, propterea quia nuper dispersum, non quia nuper inventum; ac per hoc non novella vel nuper exorta est Christianorum religio, sed ab ipsa mundi origine descendens, eodem Christo doctore et institutore. Nam inde ab initio speciem formamque suscipiens. Porro de unitate fidelium Veteris ac Novi Testamenti beatus Hieronymus dicit: « Quo modo enim omnes in protoplasto Adam necdum nati oriuntur; ita omnes, etiam hi qui ante adventum Christi nati sunt, in secundo Adam vivificantur: atque ita fit ut et nos legi servierimus in patribus, et illi gratia salventur in filiis. » Iste intellectus Ecclesiæ catholicæ convenit, quæ Veteris et Novi Testamenti unam asserit providentiam, nec distinguit in tempore quos conditione sociavit. Omnes ædificati simus super fundamentum apostolorum et prophetarum, continente nos angulari lapide Jesu Christo Domino nostro, qui fecit utraque unum, et medium parietem dissipans, inimicitiam utriusque populi in sua carne destruxit, et antiquæ legis difficultatem evangelicorum dogmatum integritate mutavit. Vere in Christo unus panis sumus, et duo consensus super terram; et quomodo nos super prophetas fundati sumus, ita et patriarchæ jam apostolorum fundamine constiterunt. De Domino quoque Jesu Christo prædictus doctor ait: « Postquam ob nostram salutem de Virginis utero dignatus est nasci, Dei et hominum homo Christus Jesus sequester est dictus. » Antequam vero hominum corpus assumeret, et esset apud Patrem et omnes sanctos quos Scriptura commemorat, sine additamento hominis, quem necdum assumpserat, mediator tantummodo nuncupatur. Ipse quippe pretioso sanguine suo et nos et illos, patriarchas scilicet et prophetas, de maledicto legis redemit. Omnes enim ex fide Christi justificati sunt. Siquidem Abraham vidit diem Christi, et lætatus est; et Moyses majores divitias æstimavit thesauro Ægyptiorum, improprium Christi. Aspiciebat enim in remunerationem.

quos laudat Baronius in initio Apparatus ad Annales Ecclesiasticos. Vide librum adversus Amalarium cap. 15.

EPISTOLA AD PROCERES PALATII

CONTRA PRÆCEPTUM IMPIUM DE BAPTISMO JUDAICORUM MANCIPIORUM.

Dominis et sanctissimis, beatissimis, viris illustrissimis BALUZII

NOTÆ. ^a Hilduino sacri palatii antistiti [Al., archica-

^a Hilduino sacri palatii antistiti, id est, archiepiscopo capellano, vel summo capellano, quo modo vocatur in

præcepto Ludovici Pii pro Hildebaldo episcopo Matisonensi, quod exstat in bibliotheca Cluniacensi.

pellano], et ^a Walæ abbati, Agobardus servulus. A
 Noverit mansuetudo vestra prudentissima idcirco
 me ad utrumque præsumpsisse quæ sequuntur scri-
 bere, quoniam absque ambiguo vos novi præcipuos
 et pene solus in via Dei esse adjuutores ^b Christianis-
 simi imperatoris, et propterea in palatio esse ^c unum
 semper, et ^d alterum frequenter, ut in operibus pie-
 tatis quæ absque omni errore quaerenda, inveniendâ,
 tenenda sunt, vos illi prudentissimas vestras sugges-
 tionibus sitis exhortantes et, ut dixi, adjuutores. Scri-
 psi sinceritati vestræ singulos breves indiculos, si-
 gnificans vobis quamdam feminam ex Judaismo ad
 Christianismum gratia Christi translata, graves
 persecutiones sustinere propter fidem quam suscepit
 Christi, quas per ipsius feminæ breviculum potestis
 cognoscere: in qua re tam excellens elemosyna vo-
 bis manet, ut de nulla alia possit esse major. Nunc
 autem causam hujus persecutionis, quæ et fomes
 itupii erroris esse potest, me vobis significante co-
 gnoscere dignamini. Quoddam præceptum Judæi
 circumferunt, quod sibi datum ab imperatore glorian-
 tur, in quo continetur ^e ut mancipium Judaicum
 absque voluntate domini sui nemo baptizet. Quod a
 nobis omnino non creditur, ut a facie Christianissimi
 et piissimi imperatoris tam contraria ecclesiasticæ
 regulæ sit egressa sententia. Novit enim optime Deo
 amabilis prudentia vestra, quomodo ab initio sanctis
 apostolis super hac re ab ipsa Veritate præceptum
 sit, quibus absque ulla discretionem personarum, abs-
 que ulla exceptione conditionum, generaliter dictum
 est: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos* ^C
in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Et iterum:
Euntes in mundum unversum, predicatæ Evangelium
omni creaturæ. Qui crediderit, et baptizatus fuerit,
salvus erit. Quod et illi et omnes deinceps ecclesi-
 astici rectores omni fide et constantia observantes,
 non solum servos quorumlibet hominum, non verum
 etiam conjuges et soboles imperatorum et consulum,
 et prædicando ad fidem convertere, et conversos nul-
 lus expectata licentiâ baptizare minime dubitarunt.
 Quod cum in aliorum gestis facile sit recognoscere,

præcipue in apostolicis litteris omni luce clarius de-
 monstratur. Legimus namque in fine Epistolæ ad
 Philippenses (iv, 22) ita: *Salutant vos omnes sancti,*
maxime autem qui de Cæsaris domo sunt. Quem im-
 piissimum Neronem fuisse nemo quis dubitet; cujus
 domesticos et ministros aula: regis nullas ambigit
 prædicatione apostolica conversos, nunquam baptisimi
 gratia sanctificari potuisse, si ejus super hac re vol-
 untas aut permisso expectaretur; qui maximo per-
 secutionis terrore, non solum incredulos, ne ad fidem
 venirent, deterrebat, sed etiam credentes a fide de-
 jicere insistebat. Unde et ipsos duces ac magistros
 fidei Christianæ, quorum doctrina totum pene orbem
 contra sua scita videbat Christi fidei subjugatum,
 novissima furoris sui atrocitate trucidavit. In epi-
 stola quoque ad Timotheum, postquam pro omnibus
 hominibus orari et obsecrationes fieri præcepit Apo-
 stolus, ad extremum intulit: *Hoc enim bonum est et*
acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes ho-
mines vult salvos fieri, et ad cognitionem veritatis ven-
ire. Unus enim Deus, unus et mediator Dei et homi-
num homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum red-
emptionem pro omnibus. Et ad Titum, postquam se-
 nes, et anus, adolescentulas, juvenes, servos, con-
 gruis præceptis instruendos esse monstravit, hoc
 modo conclusit: *Apparuit enim gratia Dei Salvatoris*
nostri omnibus hominibus, erudiens nos, et cætera.
 Si ergo, ut istis exemplis manifestissime comproba-
 tur, voluntas Dei Salvatoris nostri est omnes homi-
 nes salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, et
 per unum mediatorem Dei et hominum, qui dedit
 semetipsum redemptionem pro omnibus, reconciliari;
 si hujus gratia reconciliationis et salutis omnibus in-
 differenter illuxit, quis tantæ bonitati Dei injuriam
 facere præsumat, ponendo legem miserationi ejus,
 et ad arbitrium impiorum eam implorantibus imper-
 tendendam constituendo, quorum pertinacissima perfi-
 dia non solum neminem suorum ad fidem Christi
 permittit accedere, sed etiam credentes publice et
 occulte blasphemare et detestari non cessat? Denique
 et pie considerantibus perspicuum est quod unus

BALUZII NOTE.

Habebant enim principes nostri in palatio suo quem-
 piam ecclesiasticæ ordinis virum, qui cæteris præmire-
 ret, dictum ob hoc *sacri palatii antistitem*; vel
sacri palatii archiepiscopum, si episcopus esset. Sic
 Hildebaldus Coloniensis archiepiscopus vocatur *sacri*
palatii archiepiscopus in præfatione concilii apud Mo-
 guntiam habiti anno 815: is ipse nimirum Hildebal-
 dus quem in palatio suo habere post Angilramum
 empit Carolus Magnus, ut patet ex canone 56 concilii
 Francofordiensi. Antistitem ergo sacri palatii Hil-
 duium vocat, quod summis esset capellanus, eam-
 demque ob causam Lupus Ferrariensis hunc ipsum
 Hilduinum in epistola 401 vocat *ecclesiasticorum ma-*
gistrum. Nam abbates, ut patet summam tenebant,
 prelatos olim fuisse episcopos, etiam in synodis, jam
 antea adnotaviimus ad concilium Vernense. Neque
 id alio vetus est, quia et Sugerii quoque ævo in usu
 fuerit, ut patet ex Vita ejus cap. 2.

^a *Walæ abbati* Corbeiciensis in diocesi Ambianensi,
 uti diximus ad librum de Baptismo Judaicorum man-
 cipiorum.

^b *Christianissimi imperatoris*, Ludovici Pii.

^c *Unum semper*, id est, Hilduinum. Nam istum ne-
 cesse erat residere in palatio, propter causas eccle-
 siasticas. Vide quæ de munere archiepiscopi diximus
 ad Lupum Ferrariensem.

^d *Alterum frequenter*, id est, Walam, quo pluri-
 mum utebatur Ludovicus in administranda repu-
 blica, ut patet ex Paschasio Radberto in Vita Adal-
 hardi.

^e *Ut mancipium Judaicum.* Optimo jure excande-
 scit Agobardus adversus præceptum illud, quod erat
 contrarium vetustis canonibus et legibus principum.
 Nam etiam in nostra Gallia concilium primum Matis-
 conense servis potestatem fecerat suscipiendi bap-
 tismum, etiam invidis dominis. Et Constantinus Aug.
 ad Felicem papam scribens, Judæis in universum
 permisit Christianam religionem amplecti, vetuitque
 ne propter hoc facinus quidquam a Judæis inquietu-
 dinis vel molestiæ patiatur is qui Christo nomen de-
 derit. Itaque probabile Agobardo visum non est,
 præceptum illud a Ludovico imperatore, qui Pius per
 antonomasiam dictus est, editum fuisse, quo mani-
 festa contumelia irrogabatur nomini Christiano.

omnipotens Deus, omnium conditor et moderator justissimus, qui primum hominem de terræ limo formavit, et de costa ejus adjutorium illi similem sibi fecit, quique ex eis omne genus humanum quasi ex uno fonte et una radice propagavit, omnes unius conditionis fecerit. Et licet peccatis exigentibus, justissimo et occultissimo ejus judicio, alii diversis honoribus sublimati, alii servitutis jugo depressi sunt, ita tamen a servis corporale ministerium dominis exhiberi ordinaverit, ut a interiori hominem ad imaginem suam conditum, nulli hominum, nulli angelorum, nulli omnino creaturæ, sed sibi soli voluerit esse subjectum. Unde et in lege sua, de hac mentis servitute, quæ illi tantum debetur, mandavit: *Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies.* Et Apostolus eundem interiorem hominem ab omni sexu diversitate, ab omni conditoris et generis distantia liberum esse demonstrans, ita docet: *Expoliantes vos veterem hominem cum actibus ejus, et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit eum; ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, Barbarus et Scythia, servus et liber; sed omnia et in omni-bus Christus.*

Cum ergo hi qui ad baptismum veniunt, per agnitionem Creatoris in interiore homine qui ab omni servitutis conditione liber est, renoventur; quæ ratio esse potest ut id servi absque permissu dominorum suorum consequi prohibeantur, nec servire eis Deo liceat, nisi licentiam ab hominibus impetnaverint? Certe in epistola ad Timotheum idem Apostolus sic præcepit: *Quicumque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, non nomen Domini et doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnunt, quia fratres sunt; sed magis serviant, quia fideles sunt, et cætera (I Tim. vi. 4).* In quibus verbis evidenter de omnibus Christianis servis, sed quorum alii fidelibus, alii infidelibus dominis serviebant, loquitur. Et tamen infidelium dominorum servis præcepta constituit: qui tunc utique adhuc infidelitatis vinculo tenerentur obstricti, si in hac re eorum quibus serviebant arbitrium

BALUZII NOTÆ.

^a *Inter. hom. ad imaginem suam.* Agobardus ergo similitudinem Dei quæ est in homine, constituit in anima, non autem in corpore. Vide notas ad epistolam 30 Lupi Ferrariensis et ad librum de Tribus Questionibus, pag. 471. Alia fuerunt Judæorum delictamenta, qui corpus humanum ad imaginem Dei factum putabant, ut Agobardus scribit in libro de Judaicis superstitionibus, cap. 10. Quo loco Massonus adnotavit in margine hæc Judæorum figmenta in Cabala quoque legi.

^b *Magister inf. Judæorum.* Evrardus. Vide supra in notis ad librum de Baptismo Judæorum mancipiorum.

^c *Missos de palatio,* id est, missos dominicos.

A sequerentur. Læsus est Philemon a servo Onesimo, quem Paulus apostolus in vinculis positus ad Christi fidem convertit, sacri baptismatis fonte abluit; nec super his Philemon conquiretur, sed etiam credentem atque baptizatum quasi viscera Apostoli suscipiat admonetur. Quas nos auctoritates sequi cupientes, et præceptum, quod quasi ex imperiali profertur auctoritate, transgredi metuentes, inter duo versamur pericula. Si enim præceptum illud observamus, neglectis ecclesiasticis regulis, Deum offendimus; si has sequimur, imperatoris indignationem veremur; maxime cum ^b magister infidelium Judæorum incensanter nobis comminatur se ^c missos de palatio adducturum, qui pro istiusmodi rebus nos judicent et distringant. Quæ res non solum nobis perturbationem affert; verum etiam eis qui ad fidem facile converti poterant, quantum ingerat impedimentum, vestræ est prudentiæ æstimare. Unde, Patres sanctissimi ac Deo amantissimi, hæc nostra pericula quasi vestra piis animis perpendentes, intercedite apud Christianissimum et clementissimum imperatorem, ut hujusmodi impedimentum de sancta Ecclesia auferatur, et inter multa et maxima quæ piissime et justissime in tradito et conservato sibi a Christo disponit imperio, etiam huic rei propter amorem ipsius Christi misericordissima et solita bonitate succurrat; ne animæ, ex quibus grex fidelium augeri poterat, et pro quarum salutem in diebus passionis Dominicæ ab universali Ecclesia Deo ^d publice supplicatur, obistente infidelium et Deo adversantium duritia, etiam dicti præcepti occasione diaboli laqueis remaneant implicatæ. Certe in sacris canonibus constitutum, ut si qui ex eis ad baptismum venerint, si voluerit episcopus, vel quilibet fidelium, redimendi eos habeat potestatem (Vide lib. de Jud. superst. , cap. 6). Quod nos libentissime facere cupimus; hoc tantummodo postulantes ut eis veniendi ad fidem facultas libera tribuatur. Nec hoc dicimus quod ois filios vel servos eorum violenter auferendos esse sentiamus, sed ut venientibus ad fidem ab infidelibus licentia non negetur.

^d *Publice supplicatur,* nimirum pro Judæis, pro quorum conversione singulis annis orat Ecclesia in diebus Passionis Dominicæ, ut ait Agobardus, id est, feria quarta Majoris Hebdomadæ. Exstat enim oratio quæ tum temporis publice a sacerdotibus in Ecclesia recitatur pro hac causa. Rhabanus in libro contra Judæos cap. 4 loquens de Judæis: « Imo et peiores hæreticis, sicut eos Ecclesia catholica esse judicat, quæ in diebus Dominicæ Passionis post hæreticos et schismaticos, et prope paganos, pro eis orat. » Item cap. 59: « Imo eorum veram salutem, pro qua Ecclesia solemniter orare consuevit, veraciter inquirentes, servemus erga eos ecclesiasticam sinceritatem. »

EPISTOLA AD BARTHOLOMÆUM

EPISCOPUM NARBONENSEM

DE QUORUMDAM INLUSIONE SIGNORUM.

I. Reverendissimo ac dilectissimo domino et fratri ^a Bartholomæo episcopo, Agobardus, ^b Hildigisus et ^c Florus, in Domino Jesu Christo sempiternam salutem. Cognovimus sollicitam esse prudentiam vestram, quoniam modo accipi debeat illud quod in quodam loco cæperunt fieri quædam percussiones, ita ut caderent quidam, modo epilepticorum, vel eorum quos vulgus demoniacos putat, vel nominat. Quod et ^d quidam venerandus frater significavit nobis; maxime ^e in quadam ecclesia ubi ejusdam sancti corpus veneratur, nomine ^f Firmini. Et nunc per vos comperimus adhuc etiam alio genere fieri, ut videantur et sentiantur in corporibus hominum stigmata exustionis, quasi si sulphur arsisse in locis illis contigisset: nec tamen aliquem ex his dictum est nobis, nec quemquam alia ante infirmitate languentem curari. Quæ videntes utriusque sexus et diverse ætatis homines, offerunt in loco, aut, sicut dicitis, locis. Jam enim et in aliis fieri videntur quædam donaria quæ unusquisque potest, aut in auro et argento, vel pecoribus, aut in quibuscunque speciebus, nullis exhortatione, nulla ratione admoniti, sed irrationabili terrore perterriti: quod nobis multum stulte fieri videtur; cum nulla signa sanitatum, nulla spes propitiationis ibidem demonstrantur: propter quod facilius adverti poterat quæ esset cautela custodiendum. Et certe sicut verissimi

A. Mum est quod iste percussiones esse non possunt nisi Deo permittente, ita certissimum nulla alia virtute ministrante, nisi angelo percutiente. Quisnam ita stultus est qui nesciat, et visibiliter et invisibiliter omnipotentem Deum flagellare homines ad eruditionem et conversionem; non solum per homines, sed etiam per bestias, et per minutissima et vilissima quæque animantia? nec tantum per ignitos serpentes, sed et per ranas et muscas, et scinphas, et locustas: nec tantum per animantia, sed per et inanimata, sicut per grandinem, per flumina, per pluvias, per siccitates. Novit utique prudentia vestra unde loquamur, auctore sancta Scriptura. Sed et si dixerimus leones, crabrones, bruceum, erucam, æruginem, devorantem, id est, maledictionem, B (quo uno nomine multa intelligi possunt) eadem auctore erit. Si autem et addiderimus ursos, lupos, sues et cervos silvestres, licet facile de Scripturis monstrari non possit, exempla tamen non deerunt.

II. Quamvis exustiones iste, super quibus movemini, non multum distent a vesicis turgentibus, vel, sicut alia editio dicit, seruvris Ægyptiis illatis, et illis percussionebus quas Philisthæis irrogatas Samuelis volumen nominatim demonstrat, et ex talibus prominentibus. In quibus omnibus quæ exumerata utique sunt, quis est qui ignorare permittatur, quomodo agere patientes aut audientes debeant, et

BALUZII

NOTÆ. cujus partem elidit Catellus, sed quod nos habemus integrum ex authentico descriptum. Cæterum libri sive epistola: istius ad Bartholomæum Narbonensem episcopum meminit Amulo Lugdunensis in epistola ad Theoboldum Lingonensem.

^b *Hildigisus*. Hinc constat hunc Hildigisum fuisse ex clero Lugdunensi. Et haud dubie presbyter erat, cum post illum nominetur Florus, qui diaconus tantum fuit.

^c *Florus*. Diaconus ecclesie Lugdunensis, vir, quantum ferbat illa ætas, eruditissimus, editis etiam lucubracionibus clarus: de quibus diximus in notis ad Lupum Ferrariensem. Exstat autem libellus ejusdem Flori de electionibus episcoporum, qui a Massone editus est ad calcem operum Agobardi, quemque nos eam ipsam ob causam prodire volumus cum eisdem operibus.

^d *Quidam venerandus frater*. Episcopus nimirum Ucteciensis in prina Narbonensi, ut ego quidem arbitror. Sedebat autem tunc apud Uctem Elefantus, ut patet ex Manuali Duodene.

^e *In quadam ecclesia*, in civitate Ucteciensi sita, ut constat ex epistola Amulonis ad Theoboldum, p. 142.

^f *Firmini*, Ucteciensis episcopi, qui an. 540 et 553 in ea cathedra sedit, cujusque meminit Arator subdiaconus in epistola ad Parthenium a Siru uolo edita post notas ad Ennodium. Habemus porro nos Vitam ejus, a viris eruditissimis laudatam, nondum tamen editam, quam olim Tolosæ descripsimus ex pervertuto codice ms. collegii Fuxensis.

^a *Bartholomæo episcopo Narbonensi* post Nibridiun. Interfuit autem concilio apud Tolosam habito anno 828, una cum Nothone Arelatensi archiepiscopo, et Aguilfo Bituricensi. Tum circa annum 854 subscripsit privilegio Aldrici Senonensis archiepiscopi pro monasterio sancti Remigii Senonensis, quod exstat in tomo II Spicilegii Domni Lucæ Bacherii. Postea cum Lotharius Aug. adversus Ludovicum patrem rebellaret, Bartholomæus Lotharii partes fovit; abeunteque Lothario in Italiam anno 854, Bartholomæus, relicta contra sacras regulas sedes sua, cum comitatus est, ut Floardus tradit lib. II, cap. 20, Historiæ Rhemensis. Mansit ergo Bartholomæus in Italia usque ad annum 844. Tum vero cum Ludovicus Lotharii filius Romanam pergeret, mandata patris ad pontificem processerit Romanos perlaturus de ordinationibus pontificum Romanorum, illic quoque Ludovicum comitatus est. Et cum is inunctus fuisset in regem Langobardorum, Bartholomæus arrepta hac occasione Sergium II pontificem oravit una cum Ebbone Rhemensis c. ut eos reconciliare ac pallium eis tribuere dignaretur. Quos etiam idem præsul nec communionem inter clericos dignos esse suscipere dicebat, sed inter communem populum communicandi licentiam tantummodo haberent. Ita enim docet auctor Gestorum Pontificalium ab Hincmaro laudatus in capite 56 posterioris operis adversus Gothescalcum, pag. 526. Itaque dejecto Bartholomæo, Berarius in ejus locum successit est: quem Narbone sedisse reperio an. 844, 12 Kal. Julii in præcepto Caroli Calvi regis eo die dato pro ecclesia Narbonensi,

videntes, cum unus sit omnium Dominus, qui flagellat et medetur, percutit et sanat, ducit ad inferos, et reducit? De quo beatus Job confitebatur dicens: *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me*, cum certe eadem Scriptura dicat: *Percussit eum Satan ulcere pessimo*. Sed licet percussor percusserit, percussorem tamen habens in potestate tetigisse dicitur, non solum in corpore, verum etiam in amissione rerum; sicut idem iterum ait: *Dominus dedit, Dominus abstulit*, cum Dominus dixerit ipsi diabolo: *Ecce quæ habet universa, in manu tua sunt*. Sed quia hæc percussor potestatem habere nunquam potest, nisi acceperit ab eo in cuius et ipse potestate est; propterea ipsi tribuenda est potestas qui dat et retinet, permittit et cohibet. Talibus exemplis plene sunt Scripturæ, sicut et illud quod legitur de Saule, quod spiritus malus arripuerit eum. In quibus verbis admirabiliter ostendit Scriptura divina et potestatem Domino tribuendam esse, et malitiam diabolo: quam utique non accepit, sed a semetipso habet: quod autem non habet accepit, id est, potestatem.

III. Sed de his non necesse habemus scribere vobis, quoniam habetis multa sublimium doctorum sublimiter dicta. Tamen duo videntur nobis genera vobis significanda, quæ nobis et vobis pariter querenda putamus. Et unum quidem illud est, quod utrum correat, an infirmitas, vel potius virtus dicenda sit, nescimus. Hoc tantum in eadem re nos scire putamus, quod nullius adversariæ potestatis ministerio geratur; sicut est de beato Zacharia sacerdote incedente in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela; qui quoniam incredulus fuit promissionis ei factæ a Gabriele archangelo, silentio mulctatus est. Quod et vir desideriorum beatus Daniel fatetur, dicens: *Domine, in visione tua dissolutæ sunt compages meæ*: unde se dicit postea languisse per dies plurimos. Et beatus Jacob luctans cum angelo, claudus effectus est.

IV. Neque hoc dicimus quasi diabolus in sanctos nulla accepta potestate operetur correptiones, cum Apostolus aperte dicat datum sibi stimulum carnis, angelum Satanæ; sed quia hæc tales excipere possunt a cæteris percussoribus, etiam ab illa qua Maria soror Moysi et Aaron et Osias rex percussi sunt lepra; illa propter peccatum detractionis, ille propter superbiam presumptionis. Si vero in his, utrum solo Dei nutu, an ministerio angelorum bonorum seu malorum, gesta sint, dubitatur; nescimus utrum ita dubitari possit de Nadab et Abiu, de quibus scriptum est quod egressus ignis a Domino interfecit eos. Cui rei simile videtur de Ozu, qui arcam Domini sustentare præsumens, percussus a Domino legitur, et occisus.

V. Sed quia iudicia Domini semper justa, frequenter occulta sunt, occultiora adhuc nobis videntur in morte Bethsamaritarum: ubi exceptis .lxx viris, qui forsitan aut sacrificare aut arcam Domini ma-

nibus tractare conati sunt, quinquaginta millia plebis percussi dicuntur a Domino, qui nihil horum fecisse credendi sunt: qui tamen etsi ministerio angeli percutientis interfecti sunt, recte dicuntur a Domino percussi, secundum regulam superius ostensam.

VI. Forsitan similiter dubitet aliquis de duobus quinquagenariis cum quinquagenis suis ad Eliam missis, utrum ministerio angelico sint occisi. Propter quod Scriptura dicit ignem descendisse de cælo, et devorasse eos. Sed attendat pari modo de beati Job ovibus dictum: *Ignis Dei cecidit de cælo, et tactas oves puerosque consumpsit*: cum nemo dubitet hoc ministerio Satanæ factum.

VII. Alterum vero genus est, quo in quosdam homines prevalere videtur diabolus, non tam ad percipiendum quam ad illudendum; de quibus multos audivimus et cognovimus a dæmonibus, lapidibus et fustibus cæcos, et in nullo lesos; aliquos tamen et illusos et lesos: in quibus nulla alia causa videtur qua id fiat, nisi aut inanitas fidei, aut delectatio vanitatis: cuius rei exempla facile de Scripturis proferre non possumus: sed tamen nullus pene hominum est qui talia non audiverit, vel viderit; cum plerique vano terrore aut vana admiratione attoniti, inanescent sensu et virtute animi. Novit enim diabolus, ut ait beatus Leo (Serm. 7 in *Nativ. Dom.*), quem mærorum dejiciat, quem fallat gaudio, quem metu opprimat, quem admiratione seducat. Unde et Apostolus monet: *Cui resistite fortes in fide*. Qui semper nocendi cupidus est, et cum id se ostendit, quod est, et cum se transfiguratur in angelum lucis, et veluti quædam sanitatum signa demonstrat. Cui utique in utroque vere resistendum est, ut nec vanos terrores formidemus, nec vanis miraculis delectemur.

VIII. Hæc de duobus quibusdam generibus interposuimus; unum, ubi nihil admixtionis habet ministerium diaboli, sicut de beato Zacharia et Daniele ac Job diximus; alterum, ubi infirmitas fidei, et inanitas rationis, sive exiguitas sensus, in causa est. Libet autem hic adjungere illa magna et horribilia quæ Dominus fieri voluit ad eruditionem fidelium: in quibus doceatur etiam diabolum rebellem luminis Deo servire, et ministrum esse divinæ operationis, cum per illum non solum malis, sed et bonis flagella et tribulationes admoventur. Quod enim percussiones impiis et infidelibus per malos angelos, irrogentur, Psalmista de plagis, quibus Ægyptus percussus est, loquens, aperte declarat, dicens: *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, inmissiones per angelos malos* (Psal. lxxvii, 49). In libro quoque Ecclesiastici legitur (xxix, 35): *Sunt spiritus qui ad vindictam creati sunt, et in furore suo confirmaverunt tormenta sua*. Unde et in libro Tobie (iii, 8) de Sara filia Raguelis legitur quod *traditu fuerat septem viris, et dæmonium nomine Asmodæus occiderat eos, mox ut ingressi fuissent ad eam*. De rege

autem impio Achaz in libro Paralipomenon Scriptura A
testatur, dicens : *Ispe per se rex Achaz inmolavit*
diis Damasci victimas percussoribus suis, et dixit :
Dii regum Syriæ auxiliantur eis ; quos ego placabo
hostiis, et aderunt mihi : cum e contrario ipsi fuerint
ruina ejus, et universi Israeli. Qui sint autem dii
gentium, ostendit Psalmista, cum dicit : Omnes dii
gentium dæmonia. Apostolus quoque ad Corinthios
in Epistola prima : Quæ immolant, inquit, gentes,
dæmoniis immolant, et non Deo.

IX. Quod autem etiam impii et fideles malignis
interdum tradantur spiritibus ad percutiendum, hi-
storia beati Job luce clarior manifestat : ubi et ex-
peditio Satanæ et Dei permissio aperte describitur,
et ad extremum, post damna rerum, post funera fi-
liorum, cum os illius et carum Dei manu tangi ex-
postulasset, et Dominus permitteret, dicens : *Ece*
in manu tua est : veritatem animam illius serva,
dictum de eo est : Egressus igitur Satan a facie Do-
mini, percussit Job ulcere pessimo a planta pedis
usque ad verticem ejus (Job 11, 7). Infirmittates quo-
que et languores, quibus pii vel impii multo tempore
affliguntur, per malos angelos inrogari Dominus
ostendit in Evangelio : qui cum de muliere, quam
spiritum infirmitatis habentem ipse sanaverat, Archi-
synagogo calumnianti responderet, adiecit post
aliqua : Hanc autem filiam Abraham, quam alligavit
Satanas ecce octodecim annis, non oportuit solvi a
vinculo isto die sabbati ? Hinc est quod beatus Petrus
in Actibus apostolorum, cum de mirabilibus
Domini loqueretur, ait de eo : Qui pertransiit bene-
faciendo et sanando omnes oppressas a diabolo, quoniam
Deus erat cum illo. Paulus quoque apostolus
Philetum et Hermogenem dicit se tradidisse Satanae,
ut discerent non blasphemare. De eo autem qui uxorem
patris sui habebat, Corinthiis ita loquitur : Ego
quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam
judicavi ut præsens eum qui sic operatus est, in no-
mine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis et
meo spiritu, cum virtute Domini Jesu, tradere hu-
jusmodi satanae in interitum carnis, ut spiritus sal-
vus sit in die Domini Jesu. Hinc de seipso quod jam
commemoravimus ait : Et ne magnitudo revelatio-

BALUZII NOTÆ.
a *Melius enim facerent.* Videtur damnare eos qui
donariis illustrant memorias martyrum, dum ait eos
melius facturos, si sua pauperibus et hospitibus erogarent. Hi enim sunt via Christi templa. Neque tamen
arbitror hinc supervisse Erasmus, cum in Colloquio de peregrinatione religionis ergo ait quamplurimos
invivere quidem divorum templa, sed nihil aut
quam minimum donare, *dicittantes eam pecuniam*
rectus collocari in egenos. Sane subveniendum est
necessitati pauperum, quis negat ? Sed tamen inter-
rim negligenda non est domus Dei ; ut diximus ad
librum vi Salviani de Gubernatione Dei. Vide porro
Antidotum Erasmi in Epitaphium Paulæ ab Hiero-
nymo conscriptum, et Launoium in cap. 6 libri de
Cura Ecclesiæ pro miseris et pauperibus.

b *Hospitibus.* Hospitalitas magno tunc in usu erat
apud Ecclesiam. Lib. 1. Capitular., cap. 75 : « Et hoc
nobis competens et venerabile videtur, ut hospites,
peregrini et pauperes susceptiones regulares et ca-
nonicas per loca diversa habeant. » Vide capitula Ca-

num extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ,
angelus Satanae, qui me colaphizat.

X. Terrores etiam tribulationum per dæmones
fieri in libro Sapientia legimus : ubi cum narraret
Scriptura de percussione Ægypti, quas per malos
angelos immissas Psalmista demonstrat, ait inter
alia : *Neque enim quæ continebat illos spelunca, sine*
timore custodiebat : quoniam sonitus descendens per-
turbabat illos, et personæ tristes apparentes, pavore,
illis præstant ab (Sap. xvii, 4). Unde et Propheta
protectionem Dei viro justo promittit, dicens : Scuto
circumdabit te veritas ejus. Non timebis a timore no-
cturno, a sagitta volante per diem, a negotio peram-
bulante in tenebris, ab incursu et dæmonio meridiano.
Has itaque adversarias potestates a Deo expectare
et desiderare potestatem ferendi et nocendi et Do-
minus demonstrat in Evangelio, ubi ait discipulis
suis . *Hac nocte Satanas expetivit vos, ut cribraret*
sicut triticum. Et Psalmista, cum dicit : In ipsa, id
est, in nocte, pertransibunt omnes bestia silvæ, cau-
tuli leonum rugientes, ut rapiant et querant a Deo
escam sibi ; et multis aliis locis divina Scripturæ.

XI. Et cum, sicut supra diximus, non semper nec
in omnibus diabolus accipiat potestatem, semper ta-
men habet in omnibus et per omnia omnimodam no-
cendi voluntatem, maxime in illos inhiat quibus, ut
dictum est, prevalere se posse videt, eo quod sint
exiguæ fidei et vacui pondere rationis. Et inde est
quod pueros, ac puellas, et hebetes quosque deji-
cere videtur, et maculis exustionis notare. Quod
utique fidelis quisque, et ratione præditus, cum vi-
det, aut audit, cor ad solius Dei timorem levat, qui
non permittit nos tentari supra id quod ferre possu-
mus. Sicut faciendum est etiam, cum bestiarum
dentibus aut undecunque vel ubicunque flagellamur,
vel alios flagellari conspiciamus.

XII. Quod vero illi de quibus nobis innotuitis, ad
easdem ecclesias in quibus percutiuntur concur-
runt, et quidquid possunt, donant ; nos credimus
omnino quod terroribus decepti hoc faciant, perdito
consilio meliore. a *Melius enim facerent, si sua pau-*
peribus et b hospitibus erogarent, et ad presbyteros
Ecclesie currerent, c Ungendi oleo, secundum præ-
rolu Calvi tit. 6, cap. 40, et tit. 25, cap. 10. Lupum
Ferrariensem ep. 11, 42, 45, 55, 71 ; Jonam Aure-
lianensem in lib. 11 de Institutione Laicali, cap. 29,
et alios. Hospitalitatis porro encomium enarrat Hil-
debertus in pluribus epistolis. Vide Launoium in ca-
pite 8 libri mox laudati.

c *Ungendi oleo, eo nimirum quo ardebant lampades*
ad sepelira martyrum appense. Nam multa miracula
per hujusmodi oleum fieri consuevisse ex Augustino,
Theodoro et aliis adnotat Baronius ad annum Chri-
sti 55. Affertam tantum locum Augustini ex cap. 8
libri xxi de Civitate Dei : « Rursum ibidem apud
nos Irenæi cujusdam collectarii filius, ægritudine
extinctus est. Cumque corpus jaceret exanimè, at-
que aliis gementibus et plangentibus exsequia para-
rentur, amicorum ejus quidam inter aliorum con-
solantium verba suggestit ut ejusdem martyris (Ste-
phani) oleo corpus perungeretur. Factum est, et re-
vixit. »

ceptum evangelicæ et apostolicæ, cum jejuniis et orationibus; quibus sociari debet elemosina. Nam si essent signa sanitatum, quæ Deo largiente per merita sanctorum concessa viderentur, concursus ad eadem loca consequens esset; et si aliquid oblationum ibi daretur more ecclesiastico, et secundum dispositionem Patrum, esset utique fructuosum ipso usu misericordie. Nunc autem quia cupiditatis quorundam et avaritiæ famulantur, non exinde honoratur Deus, nec pauperibus succurritur. Hanc enim rem si secundum voluntatem Dei agerent, juxta quod per omnes sanctas Scripturas eam Deus hominibus voluit indicari; scirent utique quam sublimiter et admirabiliter hujus rei semitam Dominus demonstrare dignatus sit per Michæam prophetam

BALUZII NOTÆ.

^a *Nec pauperibus succurritur.* Existimabat ergo Agobardus oblationes quæ fiunt ad memorias martyrum rem esse pauperum, neque inventas esse ad aleam præpositorum avaritiam, aut luxum, vel ad vitam commodius transcendam: itaque eas oblationes esse convertendas in solatium pauperum, alioquin enim pessimum esse earum usum. At hodie quotus quisque tandem est eorum qui ad aras sanctorum sedent, cui persuasum non sit nihil ex oblationibus decidere debere pauperibus, quique pro donariis illis

A dicentem: *Nunquid offeram Deo holocaustam et vitulos anniculos? Nunquid placari potest Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? Et cum in his omnibus negetur, subinfertur illico in quibus Dominus placari possit, cum dicit: Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus querat a te. Utique facere judicium, et diligere misericordiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo. Sicut enim reprehensibile est rem pauperum non pauperibus distribuere; sic infructuosum, si ea quæ deberent Ecclesiæ debitam reverentiam exhibentibus, erogari, cupiditatis æstu abelantibus, vel avaræ servandæ vel abutendæ prodige conferantur.*

B conservandis non laborent tanquam pro aris et focus? Denique plurima loca sunt, inclita certe per indigenas advenasque, quibus non alius certior aut luculentior fundus est, quam qui ex oblationibus provenit. Et laudo istorum pietatem. Sed valde optandum esset ut aliquam erga pauperes charitatem haberent in quibus colligendarum oblationum cura committitur, nec eas tantum ad ornanda templa mortua converterent.

AD MATFREDUM PROCEREM PALATII,

DEPLORATORIA DE INJUSTITIIS.

Virorum præstantissimo atque illustrissimo ^a Matfredo Agobardus in Christo Domino vivificatore ac salvatore nostro vitam et salutem æternam.

Obsecro præcellentissimam claritatem vestram ut patienter et clementer audire dignetur quæ fidelis suggerit servulus: quia, teste Deo qui scrutatur corda et renes, non alia intentione dico, nisi propter profectum prosperitatis vestræ presentis pariter et futuræ. Omnipotens, sempiternus, et misericors Deus, apud quem nihil præteritum, nihil futurum est, sed omnia volumina sæculorum quæ apud mortales et temporales voluntur, intemporaliter apud eum presculta permanent, elegit vos ante mundi constitutionem futurum nostris periculosis tempori-

C bus ^b ministrum imperatoris et imperii, et præ cæteris honorificavit et ditavit, non solum exterius, verum etiam interius, prudentia videlicet, justitia, fortitudine et temperantia, quibus secundum Scripturas nihil utilius est in vita hominis; constituitque vos in latere ^c verum summam regentis; quatenus et in dispositione æquitatis illi essetis suffragator, et in remuneratione beatitudinis participes. Nunc igitur quid potissimum expedit devotissimæ intentioni vestræ, nisi ut omni conamine omnique mentis admissis, ita in dispositionem rerum sagacissime vigiletis, ut opprimatur iniquitas, destruat fraudes et dolus, dissipetur pravitatis, conteratur crudelitas, erigatur justitia, consoletur humi-

BALUZII NOTÆ.

^a *Matfredo.* Vel ex solo istius epistolæ titulo patet virum fuisse magnæ dignationis et auctoritatis in palatio Ludovici Pii. Nam et Ludovicus ipse eum vocat virum illustrem in præcepto pro monasterio Grate in S. diocesi Urgellensi, cujus partem aliquam anno superiore edidimus in notis ad epistolam 29 Lupi Ferrariensis. Sic ergo ait imperator: « Matfredo comes vir illustre adiens serenitatem culminis nostri, etc. » Ac conitum quidem Aurelianensem fuisse constat ex Adrevaldo Floriacensi lib. 1, cap. 20 de Miraculis sancti Benedicti, et ex Vita Ludovici Pii ad an. 829. Illo itaque tempore Jonas episcopus Aurelianensis ad eum misit libros tres de Institutione Laicali, qui a domino Luca Dacherio editi sunt in tomo primo Spicilegii; cum antea editi fuissent Duaci anno 1645 ex veteri codice ms. sancti Amandi in Pabula, cura D. Hldephonsi Goetghelueri bibliothecarii ejusdem monasterii. Anno dem 850 (ut in capite trigésimo sexto narrat Theganus) cum Pippino Aкви-

D tanie rege ac proceribus palatii conspiravit adversus Ludovicum Pium, quem de regno expellere volebat. Sed huic pessimo facinori obstetit Ludovici filius Ludovicus. Rursus in partes Lotharii cum cæteris perduclibus transgressus est anno 853, eunquæ fugientem in Italiam secutus, illic obiit anno 853, ut tradit auctor Vitæ Ludovici Pii. Vide Sirmundum in notis ad Theodulfum, pag. 301.

^b *Ministrum imp. et imperii,* id est, ministrum palatii et regni: ministrum palatii, quia non discedebat a latere Principis, principemque locum apud eum obtinebat, secretorum ejus participes et consiliorum; ministrum imperii sive regni, quia præter comitatum Aurelianensem, cui specialis cura invigilare tenebatur, maxima pars curarum Ludovici in administrando imperio erat penes Matfredum.

^c *Rerum summam regentis,* id est, Ludovici Pii imperatoris, a cujus latere non discedebat Matfredo, uti jam diximus.

litas, roboretur fides, serenetur Ecclesia? Novirit A namque prudentia vestra, in istis regionibus, quibus nos vicini sumus, in tantam securitatem venisse impietatem, ut pene nullus inveniatur qui justitiam diligit ab injustitiæque recedat, nisi ejus divina inspiratio mentem tangit et deducit voluntatem; ita ut gratuitum putetur, ubicunque bonitatis vestigia conspiciuntur. ^a Quievit timor regum et legum in multis; adeo ut plerique in præsentem neminem timendum putent, reputantes apud semetipsos, et dicentes in cordibus suis: Si querela de me ad palatium venerit, causa ad ^b causidicos dirigetur. Illic inveniam ^c parentes vel amicos plures, per quos indubitanter fiet ut regalem offensionem nullam incurram, quia donum absconditum exstinguet iras, et is qui timendus est, aliis interpositis, non videbit B insipientias nostras.

Talibus, vir eximie, occasionibus totum pene illud miserabili ævo nostro viguit, quod suo tempore Christianos quidem evasisse gloriabatur, apud paganos vero vehementius effervescente martyr beatus Cyprianus lugubri nimis ac morænti voce deiebat ^d: « Inter leges, inquit, ipsas delinquitur, inter jura peccatur: innocencia nec illic tibi defenditur reservatur. Quis inter hæc vero subveniat? Patronus? Sed prævaricator, et decipit. Judex? Sed sententiam vendit: qui sedet crimina vindicaturus, admittit; et ^e reus innocens pereat, sit nocens iudex. Nullus de legibus metus: de quæstore, de iudice pavor nullus: quod potest redimi, non timetur admitti. Consensere peccatis jura, et ^e caput licitum esse quod C publicum est. Quis illic rerum pudor, quæ esse possit integritas; ubi qui damnant improbos desunt, soli tibi qui damnentur occurrunt? » Quodque sine periculo dicere nequeo, multi talium putant vos esse murum inter se et imperatorem, per quem defen-

BALUZII

^a *Quievit timor regum.* Sic Lupus Ferrariensis conqueritur in epistola 126 ad tantam libertatem vitia promissæ ævo suo, ut vindicata impunitate apertis quibusque, nec Deus, nec rex, nec episcopus timeatur. Et vidende sunt omnino notæ nostræ ad hæc epistolam.

^b *Causidicos*, id est, eos qui causas referunt ad principem; adeoque in eorum potestate est provincialium delicta publicare, aut silentio tegere.

^c *Parentes*, id est, consanguineos, vel affines. Et D) putaham istud esse ex infima Latinitate, parentumque vocabulo olim patrem tantum matremque fuisse comprehensus, ut dictum est in notis ad librum III Salviani ad Ecclesiam catholicam. Verum Salustii auctoritas nunc facit ut aliter sentiam, apud quem Sulla Boecium Mauritanie regem sic alloquitur: « Dein, quod parentes abunde habemus: amicorum neque nobis, neque cuiquam omnium satis fuit. »

^d In epistola ad Donatum. Sed locum ex ea epistola valde decurtavit, ut assolet, Agobardus.

^e *Capit licitum esse.* Eleganter Cyprianus in eadem epistola: « Madet orbis nutuo sanguine; et homicidium cum admittit singuli, crimen est; virtus vocatur, cum publice geritur. » Sic apud Pseudoplatonem Querolus ait licitum esse quod commune est, id est, quod vulgo fit: « Lar. Quid de falso dicimus? Querolus. Item, quis autem verum dicit? Istud commune est, abi. Lar. Idcirco crimen non

dantur a correctione. Quin potius, præstantissime virorum, date operam ut situs murus in augmento felicitatum, qui noxios expugnet, innocentes tueatur, Deo congruat, ab inimico discrepet, supernam remunerationem accumulet. Et licet satis ex verbis præcedentibus animi nostri clarescat intentio; ut tamen absque ulla dubitatione sciatis me non proprias querelas deplorare, cognoscat prudens benignitas vestra, hæc a me dici non posse adversum ^f comitem nostrum Bertmundum: quippe qui bene satis habeat ordinatum de justitiis comitatum suum; eo quod ^g talem virum pro se constituerit ad hæc peragenda, qui non solum propter amorem et timorem ^h senioris sui id strenue gerat, verum etiam, quod sublimius et laudabilius est, propter amorem Dei et amorem ipsius æquitatis et justitiæ, ita ut videatur nobis in his partibus nusquam fieri tam diligenter et attente. Sed prorsus hæc omnia dicimus propter fidem quam sub Deo, domino etiam imperatori debemus, et pro vestra beatitudine æterna, et præsentis vite felicitate adipiscenda. Quoniam, ut ipsi non ambigitis, tanta familiaritas, quam apud dominum imperatorem obtinere vos Deus fecit, pro magno vobis talento spiritali ab ipso omnipotenti Domino comitabitur; et desideramus ut tam strenue illud impendatis, ut merito audire mereamini a Domino in iudicio ejus: *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, et cætera*: avertatur autem a vobis illa dura et irrevocabilis improperatio, quæ in negligentibus redundatura est, Domino dicente: *Serve male et piger, sciebas quia meto ubi non seminavi, et congrego ubi non sparsi, et cætera.* Sed neque nominatum personam exprimere debeo, quibus emendatione multa opus est, nec accusator videar, quod ⁱ non est officii mei; sed capio vos ita esse sollicitum, sicut studiosissimi NOTÆ.

est? Quid de adulterio? Quer. Attat, etiam hoc crimen non est. Lar. Quando autem licitum esse cepit? Quer. Menrogas? quasi tu nescias. Hoc est quod nec permitti nec prohiberi potest. »

^f *Comitem nostrum Bertmundum*, Lugdunensis provinciæ præfectum, ut in libro primo vocat Nithardus.

^g *Talem virum*, id est, vicecomitem. Unde patet vicecomitem institutionem fuisse per eas tempestates in arbitrio comitum.

^h *Senioris sui*, id est, domini, comitis Lugdunensis.

ⁱ *Non est officii mei*, nimirum accusatio. Nam episcopi non debent esse accusatores. Arcadius et Honorius AA. ad Theodorum præfectum prætorio: « Provinciæ moderator sacerdotum et catholice Ecclesiæ ministrorum, loci quoque ipsius, et divini cultus injuriæ capitali in convictis sive confessos reos sententia noverit vindicandum. Nec expectet ut episcopus injuriæ propriæ ultionem deponat, cui sanctitas ignoscendi soli gloriam dereliquit. » Exstat hæc lex in codice Theodosiano l. 31, De Episcopis, ac relata deinde est in librum vi Capitularium, cap. 504. Theodoretus episcopus Cyrensis in epistola 42: « Angur sane ac dolo vehementer, quod scribere adversus hominem cogor, ejus delicta propter nomen sacerdotii occultare par erat. Scribo tamen, ut oppressos ab eo pauperes vindicem. »

mum Dei ministrum, et consentaneum boni imperatoris adiutorem, qui ab utroque Domino dignus et A fidelis inventus, merito utriusque recompensationem percipiat.

EPISTOLA AD CLERICOS ET MONACHOS LUGDUNENSES,

DE MODO REGIMINIS ECCLESIASTICI.

I. Quia novi inter aliquos, quosdam rumores et suspiciones diversas, hæc subteradjecta scripsi, per quæ cognoscere dignemini quæ ego in actione ecclesiastici regiminis tenenda putem, cessetque paucorum murmuratio, cum omnibus mea fuerit intentio patefacta. ^a Unus est sponsus, qui habet sponsam; qui diligens est propter se, non propter aliud aliquid, cum ipse sit pax, veritas, justitia, sanctificatio, et redemptio, et omne bonum, et sine illo nullum bonum; qui de cælo venit, et super omnes est; qui quos eripit de terra, levat ad cælum. Amici sponsi sunt, qui se videntes et audientes ædificant in amorem et cultum sponsi, filii vero sponsi, et qui ædificant, et qui sanctificantur. Unus est agnus, qui habet sponsam, de qua dicitur Joanni apostolo: Veni, ostendam tibi sponsam, uxorem agni: et ostensa est illi civitas sancta Hierusalem descendens de cælo a Deo, habens claritatem Dei.

II. De hac sponsa et civitate cantatur in cælo Alleluia, quoniam regnavit Dominus Deus noster omnipotens. Gaudeamus et exultemus, et demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, et uxor ejus preparavit se; et datum est illi, ut cooperaret se byssino. De hac uxore et civitate dicit Joannes evangelista quod ipsa sit et tabernaculum Dei. Ait enim: Et civitatem sanctam Hierusalem vidi novam descendentem de cælo, a Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Et audivi vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis. Et ipsi populus ejus erunt, et ipse Deus erit cum eis corum Deus, et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum; et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra. De hac civitate et uxore virgine generat agnus Dei, agnus Deus, agnus omnipotens, agnus omnipotens, agnos et oves quos ^b commendat beato Petro apostolo dicens: Pasce agnos meos. Et iterum: Pasce oves meas. Hic sponsus et agnus omnipotens dicit sponsæ et uxori suæ: Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. Dentis tui sicut grex orivum, quæ ascenderunt de lacro, omnes gemellis fetibus, et sterilis non est in eis. Et iterum: Duo ubera tua sicut duo hinniuli capræ gemelli, qui pascuntur in liliis. Hæc uxor et filia est viri sui agni et principis, cui ipse dicit: Quam pulchri sunt gressus tui in calciamentis, filia principis!

III. Ipse princeps pater sponsæ suæ, et frater ejus est. Dicit enim ipsi uxori et sorori suæ: *Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui. Quam pulchræ sunt mamme tuæ, soror mea sponsa!* Nec mirum si uxor soror est; quia et mamme atque ubera ejus turris, et ipsa murus. Sic enim de illa pater et sponsus loquitur: *Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est! Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea; si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.* Et illa respondit: *Ego murus, et ubera mea turris, ex quo facta sum coram eo quasi parem reperiens.* Quid mirum si murus et civitas, cum et vinea habens virum? *Vinea enim, inquit, fuit Pacifico in ea, quæ habet populos. Tradidit eam custodibus: vir affert pro fructu ejus mille argenteos.* De qua ipse vir et pater statim subiungit, *Vinea mea coram me est.* Ipsa vinea virginis quoque est et conjux, de qua in carmine nuptiali canitur ipsi regi et sponso: *Stetit conjux in dextera tua, in diademate aureo.* Et ipse sponsus et pater ait eidem conjugi: *Audi filia et vide.* Et ipse cantor hujus carminis eidem dicit: *Et, o filia fortissimi, in numeribus faciem tuam deprecabuntur divites populi.* Hæc juxta Hebraicum. Antiquior autem translatio, ut eandem conjugem reginam et filiam regis ostenderet, sic ait ipsi regi: *Astitit regina a dextris tuis.* Et post pauca: *Omnis gloria ejus filia regis ab intus.* Hæc regina non solum vinea est, sed et hortus, et fons. *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* Dicitur et mulier, sicut scriptum est: *Mulierem fortem quis inveniet? Et post aliqua: Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ.* In ejus persona quibusdam fidelibus et Paulus scribit: *Respondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Cui ipse Christus Dominus loquitur: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* Et illa de illo: *Veniat dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum.*

IV. Ista sponsa regina, et uxor et ancilla est. Sed hoc non mirum. Mirum tamen et omni misericordia plenum, quod vir ejus et dominus, etiam domina est illi, sicut Psalmista decantat: *Sicut oculi ancillæ ad manum dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum.* Quæ etiam mulier dicitur habens dragmas decem, quæ, perdita una, accendit

BALUZII NOTÆ.

^a Unus est sponsus, id est, Christus, verus et unus sanctæ Ecclesiæ sponsus. Vide supra in notis ad epistolam ad Nibiridium.

^b Commendat beato Petro, id est, episcopi, ut explicant veteres. Vide notas ad ep. 84 Lupi Ferrariensis.

lucernam, everrit domum, quæsit, et invenit. Dicitur et mater, sicut ipse per Isaiam loquitur, dicens: *Quomodo si cui mater blanditur, ita ego consolabor vos.* Vere enim et mater et domina est, virtus et sapientia, fortitudo et gloria, resurrectio et vita, via et veritas, illuminatio et salus, et cætera hujusmodi.

V. Illud quoque non minus mirum quod ancilla et amica etiam mater Domini sui esse potest, illo modo quo Dominus ait: *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater et soror et mater est.* Quod et Apostolus de se ipso ait: *Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis.*

VI. Hæc multiplicia nomina sponsi et sponse, Christi et Ecclesie, non de aliquibus gestis historicis (sicut est, cum Scriptura de Sara, Rebecca, Rachel loquitur, in quibus conjunctio Christi et Ecclesie figurata est), nec de eo locutionis genere, quo in rebus sensibilibus significativa prænuntiatio ponuntur (sicut est mons domus Domini, ubi mons Dominum et domus ecclesiam significat) et multa hujusmodi, assumpta sunt; sed de illis locis ubi in illam ordinatam narrationem gestorum Scriptura exsequitur, sed tantum diversis hujusmodi nominibus Christum et Ecclesiam indicat, et in quibus nullus ita insipiens est ut aliud quærendum existimet, nisi Christum et Ecclesiam.

VII. Miranda vero Conditoris benignitas ostenditur; cum tanta unitate a corpus capiti adhæreat, et caput corpori præsideat, sicut Propheta decantat: *Iuduit me vestimentis salutis, et indumento justitiæ circumdedit me quasi sponsam decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Et post aliqua: *Habitabit enim juvenis cum virgine,*

BALUZII

a *Corpus capiti, id est, Christus Ecclesie.* Christus enim est caput Ecclesie. Episcopi autem sunt membra corporis Christi, quod est Ecclesia. Sic enim scribit Gregorius I papa ad Januarium archiepiscopum Calaritanum lib. 1, epist. 60: « Si ipse Dominus noster viduarum se maritum orphanorumque patrem Scripturæ sacræ profiteretur testimonio, nos quoque membra corporis ejus ad imitandum caput summo debemus mentis affectu intendere. » Vide eundem Gregorium lib. 11, epist. 37, et lib. vii, epist. 110.

b *Locum regiminis suscepit.* Audiant episcopi. Ait Agobardus eum qui prædicationis officium et locum regiminis suscepit et negligit, operamque dat venationi, occupationi, piscationi, cæterisque sæculi oblectamentis, hunc episcopum non esse, sed destructorem operis Dei, ac per hoc adiutorem Antichristi. Non abhorreat a sententia Agobardi Arnulphus episcopus Aurelianensis, cum hæc adversus episcopum Romanum eloqueretur in synodo Rhemensi adversus Arnulphum, cap. 28: « Quid hunc, inquit, reverendi Patres, in sublimi solio residentem, veste purpurea et aurea radiantem, quid hunc, inquam, esse censetis? Nimirum si charitate destituitur, solaque scientia inflatur et extollitur, Antichristus est in templo Dei sedens, et se ostendens tanquam sit Deus. » Et semper visum est alienum a dignitate sacerdotali sæcularibus negotiis et sollicitudinibus mundi occupari. Istud enim etiam in seipsis culpant episcopi in synodo Parisiensi con-

A *et habitabunt in te filii tui. Et gaudebit sponsa super sponsum, et gaudebit super te Deus tuus.* Et Apostolus aperte ostendit, dicens: *Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt, ita et Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi, et omnes in uno spiritu potati sumus.* Quia videlicet hanc unitatem spiritus Christi facit.

VIII. Hæc sunt quæ ineffabiliter jucundissimam præstant avocationem piæ et fideli animæ, et talem avocationem, qualis in præsentī vita ex creaturarum contemplatione nulla esse potest, et, ut ita dicam confidenter, in omnibus operibus Dei visibilibus et invisibilibus nulla similis inveniri potest. De hac avocatione Dominus præcipit per Prophetam: *Loquimini ad cor Israel, et avocate eam.* De hac etiam vir cum quo est Deus in visione qua eruditur enim mater sua, mystico sermone, sic præcipit: *Date siceram mærentibus, et vinum his qui amaro sunt animo. Bibant, et obliviscantur egestatis suæ, et doloris sui non recordentur amplius.* De hac et Psalmista, cum beatum diceret eum qui non respexit in vanitatem et insanias falsas, vel sicut in Hebraico legitur, ad superbias pompasque mendacii, in quibus sunt avocationes carnalium mentium, subjungit: *Multa fecisti, tu Domine Deus meus, mirabilia tua, et cogitationibus tuis non est qui similis sit tui.*

C IX. Ergo quicumque prædicationis officium et locum regiminis suscepit, et negligit in his summis rebus, quod est summum misericordie Dei, avocare amicos fidelium, et quærit consolationem et avocationem in divitiis, in ornamentis metallicis,

NOTÆ.

gregati an. 829 ad Ludovicum Pium scribentes: « Sacerdotes partim negligentia, partim ignorantia, partim cupiditate, in sæcularibus negotiis et sollicitudinibus mundi ultra quam debuerint se occupaverunt. »

c *In divitiis.* Damnat divitiis in episcopo, ut qui Christi pauperis locum in Ecclesia teneat. Sed invelligit, opinor, cum episcopum esse culpandum, qui divitiis male nititur, ad luxum videlicet, ad libidinem, avaritiam, et cætera malarum mentium vitia. Nam qui pauperes nutrit, ecclesias ædificat, mittit qui populus in fide instruant, is vero nunquam sat dives erit, tametsi immensus habeat thesauros.

d *Ornamentis metallicis.* Istud ipsum graviter exprobat malis episcopis sanctus Bernardus abbas Clarevallensis, ad Henricum Senonensem archiepiscopum scribens: « Clamant vero nudi, clamant famelicæ, conqueruntur, et dicunt: Dicite pontifices in freno quid facit aurum? Nunquid aurum a freno repellit frigus sive esuriam? Jumenta gradiuntur onusta genimis, et nostra non curatis crura nuda caligulis? Annulli, catenula, tintinnabula, et clavate quedam corrigiæ, multaque talia tam speciosa coloribus, quam ponderibus pretiosa, nulorum dependent cervicibus; fratrum autem lateribus nec semicinctia miscrantes apponitis. » Neque ab institutore et patre suo dissentit Petrus Clarevallensis in epistola quam sub nomine Jesu Christi scripsit ad Innocentium VI papam et curiam Romanam anno 1355. Nam in capite 30 ita loquitur: « Exhortamur

^a in venationibus, aucupationibus ac piscationibus, et, quod pejus est, in ^b comessionationibus, et ebrietatibus, et sonis musicis, sicut Dominus per prophetam detestatur, dicens : *Vae qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam, in vino arctuetis. Cithara, et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris; et opus Domini non respicitis, nec opera manuum ejus consideratis.* Iste talis non est adjutor Dei, sicut Paulus ait : *Dei enim sumus adiutores. Dei agricultura estis, Dei edificatio estis.* Sed est destructor operis Dei, ac per hoc adjutor Antichristi;

et licet in oculis humanis sacerdos esse videatur, ^c in oculis tamen Dei non est : quia veniente Domino ad iudicium, dividetur, et pars ejus cum infidelibus ponetur, et de qualibus scriptum est : *Vidi impios sepultos : qui etiam cum adhuc viverent, in loco sancto erant; et laudabantur in civitate, quasi justorum operum.* Nullus ergo ex his dux populi Dei esse debet, ne quærentes regna cælestia in foream demergat, ubi ipse iudicio Dei demersus est, sicut Dominus ad beatum Job demonstrat, dicens : *Si habes brachium sicut Deus? Et quibusdam interpositis : Absconde eos, inquit, id est, superbos*

BALUZII NOTE.

quod non nimium sitis curiosi spectabiles equitatu, non circa vos discurrant hinnientium frendentes acies caballorum, non auro curioso tingantur frena, nec ex sericis lora componantur filis, non argento calcaria rutilent, non squarule spectabilis purpura tegantur scellæ, nec pretiosi pendentes confluent zonas clavi micantes auro, nec nunciis eandem corrigiarum ornatus solet redolere tinturam, non eboris pulchritudine obryzi vel argenti metallis pretiosis ejusvis alterius gumphis sellarum conclavet amictus, non micanti pectoralia tegantur ostro, nec felrescens ex auro gestetis frenos, non radiantibus fastuosi sonipedes onerentur gemmis, etc. » Ex pervetusto codice nostro ms. unde fragmentum aliud anno superiore editum est in notis ad Lupum Ferrariensem, pag. 478.

^a In venationibus. Quippe vetitum episcopis alcre canes, aut venationem exercere : in qua rem valde celebris est canon 55 synodi Agathensis : « Episcopis, presbyteris, diaconibus, canes ad venandum, aut accipitres, habere non liceat. Quod si quis talium personarum in hac voluptate detectus fuerit; si episcopus est, tribus mensibus se suspendat a communione; presbyter, duobus mensibus se abstineat; diaconus vero, ab omni officio vel communione cessabit. » Vide etiam canonem quartum Epaonensem, et decimum tertium canonem concilii Matisconensis secundi. Carlomanus princeps in synodo cui martyr Bonifacius interfuit : « Nec non et illas venationes, et sylvaticas vagationes cum canibus, onibus servis Dei interdiximus, similiter ut accipitres et falcones non habeant. » Venationem enim in episcopo graviter reprehendit Nicolaus I apud Gratianum dist. 54, cap. *Quorundam*. Itemque Nicolaus II in decretis, cap. 6 : « Ut episcopi et clerici arma non ferant; neque venatui neque aucupio studeant. » Itaque eos qui venatione delectantur, jubens revocaverim ad ea que singulis Christianis ait Proseper in peroratione libri de Gloria Regnoque Sanctorum : « Si venandi est affectio, inquit, habes montes altissimos, cervos velociter apostolorum prophetarumque diæta percurrentes. Habes et in campis petram, refugium erycis et leporibus, quos in simplicitate cordis Christus Dominus per suos canes venatur, ut spinis careant delictorum. » Vide Jonam Aurelianensem in libro II de Institutione Laicali, cap. 25.

^b Comessionationibus. Mirum est tam sollicitus in hunc fuisse veteres, ut nullam occasionem prætermiserint admonendi episcopos ut a comessionationibus et ebrietate abstinere, juxta præceptum Pauli, qui edixit episcopum debere esse non *violentum*. Insurgit est Hieronymi locus ex commentario in Michæam prophetam, relatus a Gratiano dist. 55, cap. 4 : « Ecclesie principes, inquit, qui deliciis affluunt, et inter epulas atque lascivias pudicitiam servare se credunt, propheticus sermo describit, quod ejiciendi sint de spatiosis domibus, lautisque conviviis, et multo labore epulis conquisitis, et ejiciendi propter malas cogitationes et opera sua. Et si vis

seire quo ejiciendi sunt, Evangelium lege. In tenebras scilicet exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium. Annon confusio et ignominia est, Jesum crucifixum, magistrum pauperum, atque esurientem, fartis prædicare corporibus, jejuniarumque doctrinam rubentes buccas eminentique ora proferre? » Et Magnus ille Gregorius lib. II, epist. 14, acriter objurgat Natalem episcopum Salontanum, quod derelicta pastoralis cura, solis se conviviis occuparet. Unde et eundem Natalem (qui reprehensionem Gregorii in jocum verterat; exemplum afferens Abrahæ et Isaac, quorum unus angelos convivio exceperat, alter vero satius benedictionem filio dederat), postea rursus admonuit abstinere a conviviis, scripta ad eum elegantissima epistola, que est 57 ejusdem libri. Et patet convivia illa non fuisse admodum Christiana; cum præter temulentiam et voracitatem, etiam a Christianorum diffinitione non abstinere, nemoque ex irrisione reprehenderetur. Nam convivia episcoporum debent esse seria.

^c In oculis tamen Dei non est. Ait ergo enim qui ad episcopatum vocatus est, si sæcrali oblectamentis indulget, in oculis Dei non esse sacerdotem, tametsi personam episcopi gerat coram hominibus adeoque episcopus esse videatur. Sic sanctus Ambrosius in capite tertio libri de Dignitate Sacerdotali, loquens de malo episcopo, ait : « Pronuntiat enim episcopus hujusmodi ad populum, dicens : Pax vobis. Oculis quidem carnalibus videtur quasi episcopus magnus, et divinis intuitibus inspicitur leprosus magnus. » Sic Marcellinus et Faustinus in Libello Precum, pag. 46, aiunt quosdam episcopos perfidiæ Ariarum subscripsisse, « ut episcopale nomen apud homines retinere viderentur, quod utique jam apud Deum post subscriptiones impias non habebant. » Sic Fulgentius Ruspensis episcopus in capite primo contra Sermonem Fastidiosum, ait eum, tametsi presbyterii honorem in conspectu hominum ceperit, coram Domino non habuisse. Eadem fuit sententia hæreticorum Albigenisium, qui, ut Rogerius de Hoveden tradit, dicebant : « quod essent ordinandi in Ecclesia episcopi et presbyteri; et si tales non ordinantur, quales præcipiebant, non essent episcopi, nec presbyteri, sed lupi rapaces, hypocrite et seductores. » Verum recte adnotatum est a viris eruditissimis, eam esse constantem Ecclesie catholice sententiam, ex doctrina et traditione apostolica descendente, etiam improbum hominem, canonice ordinatum, vere sacerdotem ac Dei adiutorem esse. Nam si hæc regula non esset certa, horrenda confusio turbasset Ecclesiam, etiam in initiis Christianismi. Nam et Judas malus erat, qui tamen apostolus Christi fuit. Et multos postea variis temporibus malos episcopos fuisse nemo negaverit. Denique Christus ait Scribas et Phariseos sedisse super cathedram Moysi. Itaque sic scripsisse videtur Agobardus vehementer, ut episcopos admoget sui officii, et ut intelligerent quantum Deo displiceat mala episcopi vita.

et impius, in pulverem simul, et facies eorum demerge A
in foveam.

X. Sunt alii qui, sicut et isti, non apparent hominibus impii, sed per simulatam justitiam fiunt in oculis hominum scupula dealbata; in oculis autem Dei, id est intus, pleni sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia. At beatus Paulus apostolus: *Non enim sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate, sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur.* Et iterum: *Habentes hanc ministrationem, juxta quod misericordiam consecuti sumus, non defecimus, sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis.* Sicut enim adulter non querit fructum prolis, sed tantum ut suae voluntati faciat et libidinem impleat; ita omnis qui administrationem verbi suscepit, si ex sinceritate salutem audientium et ædificationem Ecclesiae non querit, sed causa alterius rei, quæ minor est quam salus auditorum, verbum Dei loquitur, ut suæ nimirum propriae voluntati obtemperet, adulter est.

XI. Ergo non soli hæretici adulterant verbum Dei, miscendo fallacias suas. Sed et omnes qui per sacrum ministerium ad honores et divitias temporales pervenire festinant, etiam illi qui ad honores et divitias sublimari non possunt, et victum aut tegumentum quotidianum ex sacro ministerio adipisci cupiunt (quia non ideo sumptus accipiunt ut prædicent, sed ideo prædicant ut accipiant; nec loquuntur ex sinceritate sicut ex Deo, coram Deo; sed ambulat in astutia, nec abdicant occulta dedecoris, sed amplectuntur), adulteri sunt. Omnis ergo qui præponitur cæteris, sive clericus, sive monachus, si ita videtur benevolus et mansuetus atque affabilis, ut subditorum corda in sui amorem et propriam laudem convertat, adulter est, et regimen animarum suscipere nunquam debet. Qui autem ita prudens, mansuetus, et suavis est, ut se violentes et audientes ad amorem et laudem sponsi convertat et accendat amicus est sponsi, castita-

BALUZII

a *Prædicant ut accipiant.* Tunc enim, quod merito damnat Agobardus, erant nonnulli qui verbum Dei prædicabant quaestus causa, non tam solliciti de cura animarum, quam de colligenda pecunia. Et omnino accepisse ista videtur Agobardus a sancto papa Gregorio, cujus hæc sunt verba ex libro xix in Job, cap. 11: « Botryo pedes lavantur, dum sanctis prædicatoribus debita ab audientibus stipendia conferantur, et quos fatigat injunctus prædicationis labor, exhibita a discipulis pinguendo boni operis fovet; non quod ideo prædicent, ut alantur, sed ideo alantur ut prædicent, id est, ut prædicare subsistant; non ut intentionem sumendi victus transeat actio prædicationis, sed ad utilitatem prædicationis deserviant ministeria sustentationis. Unde a bonis prædicatoribus non causa victus prædicatio impenditur, sed causa prædicationis accipitur victus. » Neque vero dixerim nihil prædicatoribus debere dari ab auditoribus. Nam dignus est operarius mercede sua; et justum est ut qui spiritualia nobis seminant, carnalia nostra metant, ut ad Corinthios scribit Paulus apostolus: quem locum attulit idem

tem querit sponsæ, meritoque suscipit regimen animarum. Omnis clericus, aut monachus, cui datus est quantuluscumque sermo sapientiæ, aut sermo scientiæ, et dum loquitur, cupit audientes in proprium amorem et propriam laudem convertere et inflammare, iste se ipsum prædicat, non sponsum; et idcirco pellendus est de interiori thalamo, quia adulter est; foris in atrio præsidet, non sponsæ jussu; sed patientiæ permisso: quia sive occasione, sive veritate sponsus annuntietur, gaudendum est. Fidelis enim anima a quoecunque audiat laudes sponsi, in amorem sponsi accenditur; non in negligenter laudantis. Nam et diligentem laudatorem amat ut proximum, non ut sponsum, amat in sponso, non pro sponso. Ambulans in via immaculata, hic Domino ministrat, non sibi; et potest proponi cæteris: non ambulans, sed jacens in ignavia, et qui sic ministrat, sibi ministrat, non Domino, non debet præponi cæteris. Qui custodes observationum ad libitum suum, et non ad utilitatem domesticorum, sibi met dispensat, non Domino, non est fidelis dispensator et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam. *Labor stultorum affligit eos qui nesciunt in urbem sponsi pergere;* et ideo non debent fieri duces aliorum. Labor sapientum sanat eos. Deducuntur enim ab sponso in viam rectam, ut eant in civitatem habitationis; talesque fieri debent duces eorum qui non habent hic manentem civitatem, sed futuram inquirunt in grege qui ascendi de lavaero. Et secundæ sunt amandæ, et steriles tolerandæ; et sani custodiendi, et infirmi sanandi: quia sponsus de cælo venit quod perierat requirere, et quod abjectum erat reducere, et quod contractum alligare, et quod infirmum consolidare, et pingue et forte custodire.

XII. Hæc in subjectis ovibus ita observanda sunt. In prælatis autem et pastoribus alia conditio est. Quoniam sicut beatus est fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore, qui imitatur e pastorem

NOTÆ.

Gregorius homilia 17 in Evangelia, ut ostenderet æquum esse ut populus Christianus alimenta sustentationis suppeditet prædicatoribus. Hoc enim, ut dixi, justum est, et prorsus æquum. Sed quis ferat prædicatores quosdam, qui nihil non agunt ut cathedras occupent majores, et ex quibus majus salarium provenit. Quasi constaret verbum Dei non valere, nisi quantum æstimatur.

b *In propriam laudem.* Taxat alterum genus concionatorum æque odiosum, eos nimirum, quibus hæc unica cura est, ut belle concionari videantur: cujusmodi nimium multi sunt; atque utinam nulli essent! Tum admonet vitandum id esse. Præclare sanctus idem Gregorius in homilia paulo ante laudata: « Quisquis namque ideo prædicat, inquit, ut hic vel laudis vel numeris præcedere recipiat, æterna procul dubio mercede se privat. » Vide rursum eundem Gregorium homilia 21 in Ezechielem.

c *Pastorem pastorem,* id est, Christum, quo etiam modo eum nominant Prosper, Petrus Chrysologus, Julianus Pomerius, Ruricius Lemovicensis, Gregorius Magnus, Hincmarus, alii. Sic, quod idem est,

pastorum in administratione pascuæ; ita e contrario de pastoribus qui pascunt semetipsos, quod infirmum est non consolidant, et quod ægrotum non sanant, et quod fractum non alligant, et quod subjectum non reducunt, quod perierat non requirunt: de quorum ore liberet pastor pastorum oves suas, et eas pascat in pascuis uberrimis, etiam eas quæ in præsentî vita semper pro se tolerant pastorem. Et quidem pia ovis semper quærit bonum pastorem. Sed si deest in hac mortalitate, non deest ille qui animam suam posuit pro ovis suis. Propter quod, ut emendari non potest, ab ovis tolerandus est ut mercenarius sedens in cathedra Moysi. Quoniam jussit pius sponsus, verus pastor, ut quæ dicunt tales, faciant oves; quæ autem faciunt, non faciunt.

XIII. Hæc in postremo propterea dixi, ne quis ne putet perditam existimare fidem ovem, quæ prudenter tolerat pravam pastorem; illud summopere commonens, ut omnis pastor non sibi, sed Domino nutriat et erudiat atque corripiat in disciplina et timore Domini subditos: sicut et beato Petro summus pastor præcipit dicens: *Pasce agnos meos,*

BALUZII

alibi vocatur princeps pastorum, sacerdos sacerdotum, pontifex pontificum, episcopus episcoporum. Posterioribus tandem sæculis episcopus quoque Romanus vocatus est episcopus episcoporum. Quod ita intelligi debet, ut quia caput est omnium Domini sacerdotum, et præcipuus totius orbis episcopus, privilegio sedis suæ, intelligatur ob hoc ipsum constitutus super reliquos orbis episcopos, ideoque quodam modo fit episcopus episcoporum, præsertim cum ad eum pertineat cura et sollicitudo universalis Ecclesie. Neque tamen existimandum est hæc appellationem fuisse tributam antiquitus episcopo Romano: tumetsi quidam ita se colligere putent ex libro Tertulliani de Pudicitia, et ex Cypriano in præfatione concilii Carthaginensis. Nam, si quid in his rebus video, Tertullianus hic pontificem Romanum satyrico sale defricat: certe palpo non percutit. Et in Cypriani sensu manifestum est eos falli. Neque enim ait Cyprianus renovandum esse presumptionem episcopi Romani, qui se episcopus episcoporum diceret. Sed ait: *Neque enim quisquam nostrum episcopum se episcoporum constituit;* id est: Non arbitrator quemquam episcoporum, qui hic præsentibus sumus, eo presumptionibus excedere, ut se supra omnes collegas suos efferat, sententiamque sui ipsius unicam, ut tyranni solent, prævalere debere contendat adversus sententiam plurimorum, præsertim quoties fidei causa ventilatur. Hunc ego geminum verbum Cypriani sensum esse arbitror. Sumptum est autem istud loquendi genus ex rhetorum disciplina. Alioqui enim si qui supra episcopos sunt, episcoporum episcopi dici debent, dubium non est quin primas Africa, nimirum episcopus Carthaginensis, dicitur debuerit episcopus episcoporum. Nam si istud loquendi genus quidpiam haberet auctoritatis, multum detraheret de dignitate episcopi Romani, cum quo nonnulli episcopi paria facere videntur. Sicut enim libro vi, epist. 1, Lugdun Trecentem episcopum vocat *patrem patrum,* et *episcopum episcoporum.* Et Ennodius lib. 1, carm. 15, Ambrosium episcopum Et medianensem vocat *pastorem antistitum.* Et tamen nemo dixerit pontifices Romanos, qui Lupi et Ambrosii ævo floruerunt, Lupi Ambrosioque fuisse subjectos. Quin et Carolus ipse Magnus vocatur *episcopus episcoporum* a monacho Sangallensi in libro primo de Ecclesiastica Cura ejusdem Caroli cap.

A inquit, non tuos; et idcirco mihi, non tibi. Hoc est certum indicium quod me veraciter diligas, si agnos meos sollicitè pascas, propter quod recepturus es justitiæ coronam. Sic et quidam antiquus pastor curam sollicitudinis mysticis verbis significavit, dicens: *Non est adhuc tempus ut in caulis includantur oves. Date antea potum ovis, et sic eas ad pascum reducit.* Quod ubi non fit, et venit illud quod propheta deplorat dicens: *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam; et nobiliter ejus interierunt fame, et multitudo ejus siti exaruit.* Et alius: *Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis.*

XIV. Hæc verba non imperita, imperite tamen ab imperio ordinata, omnibus necessaria sunt, a B illo qui sedet in solio, usque ad eum ^b qui laborat ad molam. Ego non tam illis scribo, quibus nihil debeo nisi charitatem, sed eis qui nobis commissi sunt; ita tamen ut in nomine pastorum et rectorum intelligantur abbates, et præpositi, atque presbyteri: quos et obnixè deprecor ut toto corde intendant in exhortationem et obsecrationem beati Petri apostoli, qua dicit: *Seniores ergo, qui in*

NOTE.

27. Et Edgarus Angliæ rex, qui anno 966 vivebat, *pastor pastorum* vocatur a synodo provinciali Angliæ sub Dunstano celebrata. Sic Eusebius in libro primo de Vita Constantini, cap. 43, Constantinum vocat *communem omnium episcopum;* et Chlodoveum regem, *regionum præ salem,* Remigius Rhemensis episcopus: quos tamen episcopos fuisse nemini hæc tenus in mentem venit. Atque id ideo visum est adnotare, ut planum omnibus fieret quoniam modo accipienda sint verba Tertulliani ac Cypriani. Littera enim occidit, spiritus vivificat.

^a Ab illo qui sedet in solio, id est, episcopo. Nam is in throno sedet in ecclesia, id est, in cathedra sublimiore. Et cathedram illam episcopalem *solum* quoque vocat Sulpicius Severus in capite primo secundi dialogi, augendam ad invidiam. « Quendam nuper, inquit, non sine meo pudore vidi, sublimi solio quasi regio tribunali, celsa sedere residentem. » Adlam vero locum celeberrimi viri Petri de Marca archiepiscopi Parisiensis: qui explicans canonem 53 Collectionis Africane, hæc ait: « Significat typhum sæcularem et tumorem quorundam episcoporum, qui dominatum in clero exercebant; et in cathedram elevati, ac si esset solum quoddam regium, et arcx velut imperii, tyrannicam sibi dominationem vindicabant. » Tum statim ferme sequitur: « Sane cathedra episcopalis sublimior erat, et velut in fastigio constituta, unde possent episcopi de superiori loco fideles monere. » Sumptum autem istud videri potest ex Augustino, cuius hæc sunt verba ex enarratione in psalium cxxvi: « Leo altior locus positus est episcopus, ut ipsi superintendant et tanquam custodiant populum. » Et paulo post: « Quomodo enim vinitori altior fit locus ad custodiendam vineam, sic et episcopis altior locus factus est. » Vide Henricum Valesium in annotationibus ad Historiam Ecclesiasticam Eusebii lib. 7, cap. 50.

^b Qui laborat ad molam, id est, usque ad inferioris ordinis pastores et præpositos: ne quis putaret hæc dici episcopis tantum; et paulo post addit hæc scripta esse, non solum propter episcopos, sed etiam propter abbates, præpositos et presbyteros, quos pastorum et rectorum nomine intelligi debere ait. Itaque diaconos etiam excludit a pastorum munere. Et tamen in his quoque sacerdotum agnovit Cyprianus alique veteres.

vobis sunt, obsecro conserior et testis Christi passionum, qui et ejus quæ in futuro revelanda est gloriæ communicator, passette qui est in vobis gregem Dei, providentes non coacte, sed spontaneæ servandum Deum; neque turpis lucri gratia, sed vo-

luntarie; neque dominantes in clericis, sed facti gregis ex animo; et cum apparerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilis gloriæ coronam. Amen.

LIBER CONTRA EORUM SUPERSTITIONEM

QUI PICTURIS ET IMAGINIBUS SANCTORUM ADORATIONIS OBSEQUIUM DEFERENDUM PUTANT ^a.

Primum præceptum decalogi est dicente Deo: *Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis. Non habebis deos alienos in conspectu meo. Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omnium quæ in cælo sunt desuper, et quæ versantur in aquis sub terra. Non adorabis ea, et non colas.* Ad quæ verba beatus Augustinus brevissime subjungit, dicens (*Honif. in Exod. cap. 1*): « In primo præcepto prohibetur aliqua in figmentis hominum Dei similitudo; non quia non habet imaginem Deus, sed quia nulla ejus imago coli debet, nisi illa quæ et hoc est quod ipse, nec ipsa pro illo, sed cum illo. » Itæc dicens beatus Augustinus docet nos breviter qualiter et cætera hujusmodi præcepta intelligere debeamus. Nam cum distincte dicatur non faciendam similitudinem omnium quæ in cælo sunt, aut quæ in terra, non de solis similitudinibus alienorum deorum intelligitur dictum, sed et de celestibus creaturis, aut quæ in honore creatoris humanus sensus potuit excogitare. Propter quod et aperte Moyses loquitur ad populum, dicens: *Locutus est Dominus ad vos de medio ignis. Vocem verborum ejus audistis, et formam penitus non vidistis.* Et post pauca: *Custodite igitur sollicite animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est Dominus vobis in flore de medio ignis; ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel fe-*

mina, similitudinem omnium jumentorum quæ sunt super terram, vel avium sub cæle volantium, atque reptilium quæ moventur in terra, sive piscium qui sub terra morantur in aquis; non forte oculis elevatis ad cælum, videas solem et omnia astra cæli, et errore deceptus adores ea et colas. In quibus verbis summo-pere notandum est, quia si opera manuum Dei non sunt adoranda et colenda, nec in honore Dei quanto magis opera manuum hominum non sunt adoranda et colenda, nec in honore eorum quorum similitudines esse dicuntur.

II. Ex libro sancti Augustini de Civitate Dei x (cap. 4) quibus modis cultus dicatur: « Videndum ac disserendum est, quantum Deus donat, immortales ac beati in celestibus sedibus, dominationibus, principatibus, potestatibus constituti, quos isti deos, et ex quibus quosdam vel honos demones, vel nobiscum angelos nominant, quomodo credendi sint velle a vobis religionem pietatemque servari; hoc est, ut apertius dicam, utrum etiam sibi, an tantum Deo suo, qui etiam noster est, placeat eis ut sacra faciamus et sacrificemus, vel aliqua nostra, seu nos ipsos religionis ritibus consecremus. Illic est enim divinitati, vel, si expressius dicendum est, deitati debitus cultus; propter quem uno verbo significandum, quoniam mihi satis idoueam non occurrat Latinum, Græco ubi necesse est insinuo quid velim dicere. Latriam

BALUZII NOTÆ.

^a Invaluerat ævo Agoardi pessima superstitio, ut existimarent nonnulli imaginibus sanctorum ita ut Deificæ Trinitati servitium aut adorationem impendi debere. Quod adeo impium visum est Ecclesiæ Gallicanæ, ut et episcopi in synodo Francofordiensi congregati damnaverint secundam synodum Nicænam, quæ adorationem illam imaginum videbatur imperasse, et Carolus ipse Magnus styllum quoque adversus eam strinxisse putetur. Ludovico deinde Pio, Caroli filio, regnante, emicuit rursus in hoc argumento ardor episcoporum Galliæ: qui cum adorationem illam imaginum ferre non possent, nihil intentatum reliquerunt quo mentes fidelium ab eo errore revocarent. Et omnino, dum studebant veritati, videbantur facere contumeliam imaginibus, quibus crederes asseverasse nullum cultum deberi; retinendas tamen, ut ex earum aspectu fideles excitarentur ad imitationem sanctorum hominum. Unus multorum huic operi incubuit Agoardus, sed adeo vehementer, ut propterea existimaverint nonnulli librum hunc non esse admodum catholicum. Sed tamen quidam pii eruditique viri, post rem istam accurate discussam, senserunt nihil in eo esse quod aperte violet fidem Ecclesiæ, adeoque ab Agoardo sum-

moverunt auctoritatem censura: Hispanicæ ac cardinalis Baronii. Ego crediderim Agoardum scripsisse quod omnes tum in Gallia, ut etiam a Sirmondio observatum est, sentiebant. Sane instituti mei non est pronuntiare de arduis hinc questionibus. Attamen silere non possum mihi valde placere decreta concilii Cameracensis habiti anno 1565 sub Maximiliano a Bergis, archiepiscopo Cameracensi, quod sic statuit in causa imaginum: « Imagines in templis nullæ statuuntur, nisi episcopi consensu et judicio. Si quæ autem erectæ fuerint, ac præ se ferant quidquam quod non deceat, neque prototypo congruat, tolli eas aut mutari jubeto. Docetur præterea populus imaginum nullum cultum deberi aut propter materiam, aut propter elegantiam, aut propter prædium operis, aut propter quidvis aliud quod sit in artificio aut imaginis substantia; sed propter rem significatam, ad quam hic cultus et honos præcipue refertur. Et sic admonendus est animus orantis ut venerantis in rem signatam referri, et non in signum, quod nec audit, nec videt, nec sentit. » Vide Gulielmum Durandi in libro secundo de modo generalis concilii celebrandi, cap. 57.

quippe nostri, ubicunque sacrarum Scripturarum A positum est, interpretati sunt servitum. Sed ea servitus, quæ debetur hominibus, secundum quam præcipit Apostolus servos dominis suis subditos esse debere, alio nomine Græce nuncupari solet. Latria vero secundum consuetudinem qua locuti sunt qui nobis divina eloquia condiderunt, aut semper aut tam frequenter ut pene semper, ea dicitur servitus, quæ pertinet ad colendum Deum. Proinde si tantummodo cultus ipse dicatur, non soli Deo deberi videtur. Dicimur enim etiam colere homines, quos honorifica vel recordatione vel præsentia frequentamus. Nec solum ea quibus non religiosa humilitate subjicimus, sed quædam etiam quæ subjecta sunt nobis perhibentur coli. Nam ex hoc verbo et agricolæ et coloni et incolæ vocantur. Et ipsos deos non B ob aliud appellant cœlicolæ, nisi quod cœlum colant; non utique venerando, sed inhabitando, tanquam cœli quosdam colonos; non sicut appellantur coloni, qui conditionem debent genitili solo propter agriculturam sub dominio possessorum, sed, sicut ait quidam Latini eloquii magnus auctor (Virg. *Æn.* 1, 16):

Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni.

Ab incolendo colonos vocavit, non ab agricultura. Hinc et civitates a majoribus civitatibus vel populorum examinihus condite, coloniæ nuncupantur. At per hoc cultum quidem non deberi nisi Deo, propria quadam notione verbi hujus omnino verissimum est. Sed quia et aliarum rerum dicitur cultus, ideo Latine uno verbo significari cultus Deo debitus non potest. Nam et ipsa religio, quamvis distinctius non quemlibet, sed Dei cultum significare videtur (unde isto nomine interpretati sunt nostri eam quæ Græce *θρησκεία* dicitur), tamen quia Latina loquendi consuetudine non solum imperitorum, verum etiam doctissimorum et cognationibus humanis, atque affinitatibus, et quibusque necessitudinibus dicitur exhibenda religio, non eo vocabulo vitatur ambiguum, cum de cultu deitatis vertitur questio, ut fidenter dicere valeamus religionem non esse nisi cultum Dei: « quoniam videtur hoc verbum a significanda observantia propinquitatis humanæ insolenter auferri. Pietas quoque proprie Dei cultus intelligi solet, quam Græci *εὐσεβείαν* vocant. Hæc tamen et erga D parentes officiose haberi dicitur. More autem vulgi hoc nomen etiam in operibus misericordie frequentatur. Quod ideo arbitror evenisse, quia hæc fieri præcipue mandat Deus, eaque sibi vel pro sacrificiis vel præ sacrificiis placere testatur. Ex qua loquendi consuetudine factum est, ut et Deus ipse dicatur pius: quem sane Græci nullo suo sermonis usu *εὐσεβῆν* vocant, quamvis *εὐσεβείαν* pro misericordia illorum etiam vulgus usurpet. Unde in quibusdam Scripturarum locis, ut distinctio certior appareret, non *εὐσεβείαν*, quod ex bono cultu, sed *θεοσεβείαν*, quod ex Dei cultu compositum resonat, dicere maluerunt. Utrumlibet autem horum nos uno verbo enuntiare non possumus. Quæ itaque *λατρεία* Græce nuncu-

patur, et Latine interpretatur servitus, sed ea qua colimus Deum: vel quæ *θρησκεία* Græce, Latine autem religio dicitur, sed ea quæ nobis est erga Deum; vel quam illi *θεοσεβείαν*, nos vero non uno verbo exprimere, sed Dei cultum possumus appellare: hanc ei tantum Deo deberi dicimus qui verus est Deus, factique suos cultores deos. Quicumque igitur sunt in cœlestibus habitationibus immortales et beati, si nos non amant, nec beatos esse nos volunt, colendi utique non sunt; si autem amant et beatos esse volunt, profecto inde volunt, unde et ipsi sunt. »

In eodem libro post pauca (Cap. 4): « Huic nos servitum, quæ latria Græce dicitur, sive in quibusque sacramentis, sive in nobis ipsis debemus. Hujus enim templum simul omnes, et singuli templa sumus: quia et omnium concordiam, et singulos inhabitatio dignatur; non in omnibus, quam in singulis major: quoniam nec mole distenditur, nec partitione minuitur. Cum ad illum sursum est, ejus est altare eorum nostrum; ejus unigenito cum sacerdote placamus; ei cruentas victimas cœdimus, quando usque ad sanguinem pro ejus veritate certamus; eum suavissimum adolemus incensum, cum in ejus conspectu pio sanctoque amore flagramus. Ei dona ejus in nobis, nosque ipsos vomemus et reddimus; ei beneficiorum ejus solemnitatibus festis et diebus statutus dicamus sacram usque memoriam, ne volumine temporum ingrata subrepat oblivio; ei sacrificamus hostiam humilitatis et laudis in ara cordis igne fervidæ charitatis. Ad hunc videndum, sicut videri poterit, eique coheræandum, ab omni peccatorum et cupiditatum malorum labe mundamur, et ejus nomine consecramur. Ipse enim fons nostræ beatitudinis, ipse omnis appetitionis est finis. Hunc eligentes vel potius religentes, amiseramus eum negligentes; hunc ergo religentes, unde et religio dicta perhibetur, ad eum dilectione tendimus, ut perveniendo quiescamus; ideo beati, quia illo fine perfecti. »

III. Quod inter Deum et homines nullus sit alius mediator quærendus, nisi ille qui Deus et homo est, ex lib. ix sancti Augustini in opere superius memorato (Cap. 15): « Multitudo quæ beata est, unus Dei participatio fit beata. Cujus participationis privatione misera multitudo malorum angelorum, quæ se opponit potius ad impedimentum quam interponit ad beatitudinis adiutorium, etiam ipsa multitudo obstrepit quodammodo, ne possit ad illud unum beatificum perveniri, ad quod ut perduceremur, non multis, sed uno mediatore opus erat, et hoc eo ipso ejus participatio simul beati, hoc est, Verbo Dei, non facto, sed per quod facta sunt omnia. Nec tamen ob hoc mediator est, quia Verbum; (maxime quippe immortale et maxime beatum Verbum longe est a mortalibus miseriis), sed mediator per quod homo, eo ipso utique ostendens ad illud non solum beatum, verum etiam beatificum bonum non oportere quæri alios mediatores per quos arbitremur nobis perventionis gradus esse molliciosos,

quia beatus et pacificus Deus, factus particeps humanitatis nostræ, compendium præbuit participandæ divinitatis suæ. Neque enim nos a mortalitate et miseria liberans, ad angelos immortales beatosque ita perducit ut eorum participatione etiam nos immortales et beati simus, sed ad illam Trinitatem, cujus et angeli participatione beati sunt. Ideo quando in forma servi, ut mediator esset, infra angelos esse voluit, in forma Dei super angelos mansit: idem in inferioribus via vitæ, qui in superioribus vita. »

IV. Ex libro x ejusdem operis, ubi evidentissime exemplo Domini Jesu Christi docet beatus Augustinus nulli creaturæ sacrificandum, ita docens (Capp. 13, 20) : « Qui autem putant hæc visibilia sacrificia diis aliis congruere, summo vero Deo tanquam invisibilia invisibilia et majora majori, meliorique meliora, qualia sunt pure mentis et bonæ voluntatis officia, profecto nesciunt hæc ita signa esse illorum, sicut verba sonantia signa sunt rerum. Quocirca sicut orantes atque laudantes ad eum dirigitur significantes voces, cui res ipsas in corde quas significamus offerimus; ita sacrificantes non alteri visibile sacrificium offerendum esse noverimus quam illi, cujus in cordibus nostris invisibile sacrificium nos ipsi esse debemus. Tunc nolis favent, nobisque congaudent, atque ad hoc ipsum nos pro suis viribus adjuvant angeli quique virtutesque superiores, et ipsa bonitate ac pietate potentiores. Si autem illis hæc exhibere voluerimus, non libenter accipiunt; et cum ad homines ita mittuntur ut eorum presentia sentiant, apertissime vetant. Sunt de his exempla in litteris sanctis. Putaverunt quidam deferendum angelis honorem, vel adorando, vel sacrificando, qui debetur Deo; et eorum sunt admonitione prohibiti, jussisque sunt hoc ei deferre, cui uni fas esse noverunt. Imitati sunt angelos sanctos etiam sancti homines Dei. Nam Paulus et Barnabas in Lyconia facto quadam miraculo sanitatis, putati sunt dii, eisque Lycœonii victimas immolare voluerunt: quod a se humili pietate removens, eis in quem crederent annuntiaverunt Deum. Nec ob aliud fallaces illi superbe sibi hoc exigunt, nisi quia vero Deo debent sciunt. Non enim revera (ut ait Porphyrius, et nonnulli putant) cadaverinis nidoribus, sed divinis honoribus gaudent. Copiam vero nidorum magnam habent undique, etsi amplius vellent, ipsi sibi poterant exhibere. Qui ergo divinitatem sibi arrogint spiritus, non eorum libet corporis fumo, sed supplicantis animo delectantur, cui decepto subjectoque dominantur, intercludentes iter ad Deum verum, ne sit homo illius sacrificium, dum sacrificatur cuiquam præter illum. Unde verus ille mediator, in quantum formam servi accipiens, mediator effectus est Dei et hominum homo Christus Jesus, cum in forma Dei sacrificium cum Patre sumat, cum quo et unus est Deus, tamen in forma servi sacrificium maluit esse quam sumere, ne vel hac occasione quisquam existimaret nulli et sacrificandum esse creaturæ. »

V. Item ex libro præfati operis x quod nulla creatura colens Deum velit pro illo coli cui et ipsa subdita est (Cap. 4) : « Quæcumque igitur immortalis potestas quantalibet virtute prædita, si nos diligit sicut seipsam, ei vult esse subditus, ut beati simus, cui et ipsa subdita beata est. Si ergo non colit Deum, misera est, quia privatur Deo. Illi enim potius divitiarum sententiæ suffragatur, et dilectionis viribus favet, qua scriptum est: *Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli*. Nam, ut alia nunc tacere quam pertinent ad religionis obsequium quo colitur Deus, sacrificium certe nullus hominum est qui audeat dicere deberi, nisi Deo. Multa denique de cultu divino usurpata sunt, quæ honoribus deferuntur humanis, sive humilitate nimia, sive adulatione pestifera; ita tamen ut quibus ea deferuntur, homines haberentur, qui dicuntur colendi et venerandi; si autem multum eis additur, et adorant. Quis vero sacrificandum censuit, nisi ei quem aut scivit Deum, aut putavit, aut finxit? »

VI. Ex libro sancti Augustini de vera Religione, apud quos potissimum Deus verus querendus sit (Cap. 15) : « Pius ergo sequendi sunt, inquit, qui unum summum solum verum Deum et solum colendum esse dicunt. Si apud hos veritas non eluxerit, tum demum migrandum est. Sicut enim in ipsa rerum natura major est auctoritas unius ad unum omnia religeris, nec in genere humano multitudinis ulla potentia est nisi consentientis; ita in religione qui ad unum vocant, eorum major et fide dignior esse debet auctoritas. »

VII. Ex homilia xxv sancti Gregorii papæ super Evangelia, qualiter etiam apud sanctos Deus querendus sit : « Querentes autem nos vigiles inveniant qui custodiant civitatem; quia sancti Patres, qui Ecclesie statum custodiunt, bonis nostris studiis occurrunt, ut suo vel verbo vel scripto nos doceant: quos cum paululum pertransimus, invenimus quem diligimus. Quia Redemptor noster, etsi humilitate homo inter homines, divinitate tamen supra homines fuit. Cum ergo transeuntur vigiles, dilectus invenitur: quia cum prophetas et apostolos infra ipsum esse conspicimus, illum qui natura Deus est, supra homines consideramus. »

His inde sententia Cantici Canticorum (ubi ex persona sancte Ecclesie dicitur: *Inveniant me vigiles qui custodiant civitatem. Num quem dilexit anima mea vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea*;) ex prædicta homilia breviter adnotatis, nunc videamus quid idem Pater in libro xviii explanationis in Job de cisdem verbis dicat. Ait ergo (Cap. 55) : « Cum redemptorem suum Ecclesia quereret, in ipsis antiquis prædicatoribus spem figere noluit, que dicit: *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea*. Illum quippe invenire non posset, si istos transire nolisset. » Consona huic intellectui beatus Augustinus in homilia prima Evangelii secundum Joannem loquitur dicens (Tract. i) : « De ipsis montibus est Joannes:

de quibus paulo ante cantavimus, dicens: *Levari oculos meos ad montes, unde veniet auxilium mihi.* Ergo, fratres clarissimi, si vultis intelligere, levate oculos ad istum montem, id est, erigite vos ad evangelistam, erigite vos ad ejus sensum. Sed quia montes isti pacem suscipiunt, non potest autem esse la pace qui spem ponit in bonine; nolite sic erigere oculos in montem, ut putetis in homine spem vestram esse collocandam, et sic dicite: *Levari oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi, ut statim subjungatis: Auxilium meum a Domino qui fecit caelum et terram.* Ergo levemus oculos in montes, unde veniet auxilium nobis. Et tamen non ipsi montes sunt, in quibus spes nostra ponenda est. Accipiunt enim montes quod vobis ministrant. Unde et montes accipiunt ubi spes ponenda est, cum oculos nostros levamus ad Scripturas, quia per homines ministratae sunt Scripturae. Levavius oculos nostros ad montes unde auxilium veniet. Sed tamen quia ipsi homines qui seripserunt Scripturas, non de se lucebant; (sed ille erat lumen illorum qui illuminat hominem omnem venientem in hunc mundum, et mons erat ille Joannes Baptista, qui dixit, *Non sum ego Christus, ne quisquam in monte spem ponens, caderet ab illo qui montes illustrat.* Et ipse confessus, ait: *Quoniam de plenitudine ejus omnes accepimus,*) ita debes dicere: *Levari oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.* Ne auxilium quod tibi venit, montibus imputes, sed sequaris et dicas: *Auxilium meum a Domino qui fecit caelum et terram.* Ergo, fratres, ad hoc ista monuerim, ut quando crexistis cor ad Scripturas, cum sonaret Evangelium: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum,* et cetera. Quae lecta sunt ut intelligatis vos levasse oculos in montes. Nisi enim ista dicerent, unde omnino cogitaretis, non inveniretis. Ergo ex montibus venit vobis auxilium, ut haec vel audiretis: si nondum potestis intelligere quod audistis, invocate auxilium a Domino qui fecit caelum et terram, quia montes sic poterunt loqui, ut non possint ipsi illuminare, quia et ipsi illuminati sunt audiendo. Inde qui haec dixit accepit, Joannes ille, fratres, qui discumbebat super pectus Domini, et de pectore Domini bibebat quod nobis propinaret. Sed propinavit verba. Intellectum autem inde debes capere, unde et ipse bibebat, qui tibi propinavit. Istis etiam paria hic idem doctor in praedicti operis homilia duodecima loquitur, cum verba Joannis Baptistae tractaret, et ad discipulos suos Joannes respondit, dicens: « Non potest homo accipere quidquam, nisi datum fuerit ei de caelo. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quod dixerim: *Ego non sum Christus.* Tanquam dicens: Quid vos fallitis? Vos ipsi mihi quomodo proposuistis istam questionem? Quid mihi dixistis? *Rabbi, qui erat texum trans Jordanem, cui testimonium perhibuisti?* Nostis ergo quale testimonium illi perhibui modo? Dicturus sum non esse illum quem dixi esse ego, qui aliquid accepi de caelo, ut aliquid essem. Ina-

nem me vultis esse, ut loquar contra veritatem. Non potest homo accipere quidquam, nisi datum fuerit ei de caelo. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quod dixerim: *Ego non sum Christus.* Non es tu Christus! Sed quid si major illo, quia tu illum baptizasti? Missus sum. Ego praeco sum, ille iudex est. Et audi testimonium multo vehementius, multo expressius. Videte quid nobiscum agitur. Videte quid amare debeamus. Videte quia aliquem hominem amare praeter Christo, adulterium est. Quare hoc dico, attendamus vocem Joannis. Poterat in illo errari; poterat ipse putari qui non erat: respuit a se falsum honorem, et teneat solidam veritatem. Videte quid dicat Christum, quid se; *Qui habet sponsam, sponsus est.* Casti estote, sponsum amate. Quid autem tu es? Quid nobis dicis? *Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi.* Et post pauca: « *Vide, inquit, stantem in solido: Non sum dignus corrigiam calciamini ejus solvere.* Bene te humilias, merito stas, merito non cadis, merito audis, et gaudio gaudes propter vocem sponsi. Sic et Apostolus amicus sponsi zelat, et ipse non sibi, sed sponso. Audiat vocem zelantis zelo Dei. Vos zelo dixit, non meo, non mihi, sed zelo Dei. Unde? Quomodo? Quem zelas, cui zelas? *Desponsavi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo.* Quid ergo times? Quare zelas? *Timeo, inquit, ne sicut serpentes Evam seduxit astutia sua, sic et vestri sensus corrumpantur a castitate, quae est in Christo.* Omnis Ecclesia, virgo appellata est. Diversa esse membra Ecclesiae, diversis pollere donis videtis atque gaudetis. Alii conjugati, aliae conjugatae; alii viduati, uxores ultra non quaerunt; aliae viduae, maritos ultra non quaerunt; alii integritatem ab ineunte aetate conservant; aliae virginitatem suam Deo vorerunt. Diversa sunt munera; sed omnes isti, una virgo est. Ubi ista virginitas? Non enim in corpore. In corpore paucorum feminarum. Etsi dici virginitas in viris potest, paucorum sanctitas. Integritas etiam corporis est in Ecclesia, et honorabilius membrum est. Alia autem sunt membra in corpore: sed omnia in mente servant virginitatem. Quae est virginitas mentis? Integra fides, solida spes, sincera caritas. Hanc virginitatem timebat ille qui zelabat sponso a serpente corrumpti. Sicut enim membrum corporis violatur in quodam loco, sic seductio linguae violat virginitatem cordis. »

VIII. Ex libro de Civitate Dei ix (Cap. 25) sancti Augustini: Quod licet sancti angelique atque homines nuncupentur dii, nequaquam tamen possint iidem sancti angeli appellari dii deorum, id est, hominum sanctorum. Ex qua consideratione colligitur, quia si angeli sancti non possunt dici dii hominum, multo minus homines. Ait itaque idem doctor: « Verumtamen cum a nobis queritur, si homines dicti sunt dii, quod in populo dii sunt, quem per angelos vel per homines alloquitur Deus; quanto magis immortales eo nomine digni sunt, qui ea fruntur beatitudine, »

ad quam Deum colendo cupiunt homines pervenire ; A
quid respondebimus, nisi non frustra in Scripturis
sanctis expressius homines inuocatos deos, quam
illos immortales et beatos, quibus nos aequales fu-
turos in resurrectione promittitur ; ne scilicet pro-
pter illorum excellentiam aliquem eorum nobis con-
stituere Deum infidelis auderet infirmitas. Quod in
homine facile est evitare. Et evidenter dicitur debue-
runt homines dii in populo Dei, ut certi ac fidentes
fereant eum esse Deum suum, qui dicitur esse Deus
deorum. Quia etsi appellantur dii immortales illi,
et beati, qui in cœlis sunt, non tamen dicti sunt dii
deorum, id est, dii hominum in populo Dei consti-
tutorum, quibus dictum est : *Ego dixi : dii estis, et
filii Excelsi omnes.* Hinc est quod ait Apostolus : *Etsi
sunt qui dicantur dii, sive in cœlo, sive in terra, B
(sicuti sunt dii multi, et domini multi) nobis tamen
unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in ipso, et
unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et
nos per ipsum.* »

IX. His ita se habentibus, est modus divinæ, sive
evangelicæ, vel etiam humanæ gloriæ ; sicut Alchi-
mus Avitus episcopus Viennensis in Dialogo, ubi
cum Gundobado rege loquitur, dicit. « Illud tamen
quod ab æquitate cœlestis gloriæ Patrem et Filium,
perinde ut creaturam angelicam secludentes, quam-
dam mihi invidiam illicite supernis virtutibus delati
honoris obtenditis, dicentes : Ergo et angelis, atque
archangelis, et quæcumque in excelsis sunt, gloriam
ferre debemus ; licet minime pertineat ad causam,
etiam ad præsens non omnino sic remuo, quasi crea-
turæ sublimi atque præstanti gloriam ferre timeamus.
Est quippe divinæ, est angelicæ, est etiam
humanæ gloriæ modus, quem in multis Scriptura-
rum locis invenimus et sanctorum meritis et api-
cibus regum sine vitio ascentationis ascribi. Quæ
enim inter homines prima gloria, gloria hæc est om-
nibus sanctis ejus ; et in Evangelio Dominus dicit,
quod nec Salomon in omni gloria sua sic vestitus
est, sicut lilii flosculus specie naturali. »

X. Audiamus nunc his paria beatum Hieronymum
predicantem. Dicit enim in epistola quam pro^a schi-
smate Vigilanti ad Riparium presbyterum transmi-
sit : « Nos autem, non dico martyrum reliquias, sed
nec solem quidem et lunam, et angelos, et archange-
los, non seraphim, non cherubim, et omne nomen
quod nominatur in præsentis sæculo, et in futuro,
colimus et veneramur ; ne serviamus creature po-
tius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula
Honoramus autem reliquias martyrum, ut eum eni-
jus sunt martyres adoremus. Honoramus vos, ut
honores servorum redundant ad Dominum, qui ait :
Qui vos suscipit, me suscipit. »

XI. Consonat huic beatus Augustinus in libro pri-

mo de Civitate Dei (Cap. 13), ita loquens : « Nec
contemnenda et abjicienda corpora defunctorum ju-
storum, quibus tanquam organis et vasis ad omnia
bona opera sanctus usus est Spiritus. Si enim pa-
terna vestis et annulus, ac si quid hujusmodi, tanto
clarius est posteris, quanto erga parentes major
affectus ; nullo modo ipsa spernenda sunt corpora,
quæ utique multo familiaris atque conjunctius
quam quælibet indumenta gestamus. Hæc enim non
ad ornamentum vel adiutorium quod adhibetur
extrinsecus, sed ad ipsam naturam hominis perti-
nent. Unde et antiquorum justorum funera officiosa
pietate curata sunt, et exsequiæ celebrate, et se-
pultura provisæ ; ipsique cum viverent, de sepelien-
dis vel etiam transferendis suis corporibus, filiis
mandaverunt. Ipse quoque Dominus die tertio resur-
recturus, religiøsæ mulieris bonum opus prædicit,
predicandumque commendat, quod vnguentum pre-
tiosum supra membra ejus effuderit, atque hoc ad
eam sepeliendum fecerit. Et laudabiliter commemo-
rantur in Evangelio, qui corpus ejus de cruce accep-
tum diligenter atque honorifice tegendum sepelico-
undumque curarunt. Verumtamen istæ auctoritates
non hoc admonent, quod insit ullis cadaveribus
sensus ; sed ad Dei providentiam, cui etiam talia
pietatis officia placent, corpora quoque mortuorum
pertinere significant, propter fidem resurrectionis
astruendam. »

Item Augustinus in libro octavo ejusdem operis
(Cap. 27) : « Nec tamen martyrius templa, sacer-
dotia, sacra et sacrificia constituimus : quoniam
non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Honora-
mus sane memorias eorum tanquam sanctorum ho-
minum Dei, qui usque ad mortem corporum suorum
pro veritate certarunt, ut innotesceret vera religio,
falsis fictisque convictis. Quod etiam qui antea
sentiebant, timendo reprimebant. Quis autem au-
divit aliquando fidelium stantem sacerdotem ad al-
tare, etiam super sanctum corpus martyris ad Dei
honorem cultumque constructum, dicere in præci-
bus : Offero tibi sacrificium, Petre, vel Paule, vel
Cypriane? cum apud eorum memorias offeratur Deo,
qui eos et homines et martyres fecit, et sanctis suis
angelis cœlesti honore sociavit ; ut ea celebritate et
Deo vero illorum victoriis gratias agamus, et nos
ad imitationem talium coronarum atque palmarum,
eodem invocato in auxilium, ex illorum memoriæ
renovatione adhortemur. Quæcumque igitur adhi-
bentur religiosorum obsequia in martyrum locis, orna-
menta sunt memoriarum, non sacra vel sacrificia
mortuorum tanquam deorum. Quicumque etiam epu-
las suas eo deferunt ; quod quidem a Christianis
melioribus non fit, et in plerisque terrarum nulla
talis est consuetudo : tamen quicumque id faciunt.

BALUZII NOTÆ.

^a Schismate Vigilanti. Celebris est hic homo ob
aculeatas Hieronymi in eum scriptiones. Et constat
hominem fuisse valde hæreticum, ac meritum ad
adversus eum exanderet Hieronymus. Ac vulgo
potant hominem fuisse Hispanum. Sed illam opinio-

nem esse falsam evincit illustrissimus vir Petrus
de Marca archiepiscopus Parisiensis in Dissertatione
de patria Vigilanti, quam olim in publicum exire
faciemus. Probat autem Aquitanum fuisse.

quas cum apposuerint orant et auferunt ut vescantur, vel ex eis etiam indigentibus largiantur, sanctificari ibi eas volunt per merita martyrum in nomine Domini martyrum. Non autem esse ista sacrificia martyrum novit, qui novit unum, quod etiam illic offertur sacrificium Christianorum. Nos itaque martyres nostros, nec divinis honoribus, nec humanis criminibus collimus, sicut colunt pagani deos suos; nec sacrificia illis offerimus, nec eorum probra in eorum sacra convertimus. »

Dicit etiam in libro quem de sex dierum opere scripsit (Quæst. in Gen. lib. 1, cap. 84), quod statuit lapidem Iacob, quem sibi ad caput posuerat, et constituit eum titulum, et perdidit illum oleo, non aliquid idololatriæ simile fecit. Non enim vel tunc vel postea frequentavit lapidem adorando, aut ei sacrificando; sed signum fuit in propheta evidentissimo constitutum, quæ pertinent ad unctionem. Unde Christi nomen a chrisinate est. Non solum enim lapidi sacrificandum non est, sed nec ulli corporali incorporative creaturæ, a nec in alicujus honorem præter solius vivi Dei templum construendum. Quod cum in aliis, tum in disputatione quam cum Maximo Manichæo incommodus habuit, probat beatus Augustinus his verbis: « Si Deus Spiritus sanctus non esset, templum utique nos ipsos non haberet. Scriptum est quippe in Apostolo: *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* Et iterum: *Nescitis quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis a Deo?* Nonne si templum alicui sancto angeli excellentissimo de lignis et lapidibus faceremus, anathematizaremur a veritate Christi, et ad Ecclesia Dei, quoniam creaturæ exhiberemus cum servitutum, quæ uno tantum debetur Deo? »

XII. Dens igitur solus est, sicut jam superius multoties ostendimus, in quo spem nostræ beatitudinis collocare debemus, sicut idem Pater in libro de Doctrina Christiana primo his verbis insinuat, dicens (Lib. 1, cap. 52, 55): « Cujus nos miserentur, et cui consulimus, ad ejus quidem utilitatem id facimus, eamque intuemur. Sed nescio quomodo etiam nostra sit consequens, cum eam misericordiam quam impendimus egentibus sine mercede non relinquit Deus. Hæc autem merces summa est, ut ipso perfruamur, et omnes qui eo fruimur, nobis etiam invicem in ipso perfruamur. Nam si in nobis id facimus, remanemus in via, et spem beatitudinis nostræ in homine aut in angelo collocamus: quod et homo superbus et angelus superbus arrogant sibi, atque in se aliorum spem gaudent constitui. Sanctus autem homo et sanctus angelus etiam fessos nos atque in se quiescere et remanere cupientes reliquit potius, aut eo sumpto quem propter nos,

A aut illo etiam quem propter se acceperunt, acceperunt tamen, atque ita reflectos in illum ire compellunt, quo fruentes pariter beati simus. Nam et Apostolus exclamat: *Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? Aut in nomine Pauli baptizati estis? Et: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Et angelus hominem se adorantem monet, ut illum potius adoret, sub quo ei Domino etiam ipse conservus est. Cum autem homine in Deo frueris, Deo potius quam homine frueris. Illo enim frueris quo efficieris beatus; et ad eum te pervenisse letaberis, in quo spem ponis ut venias. Inde ad Philemonem Paulus. *Ita, frater, inquit, ego te fruor in Domino.* Quod si non addidisset, *in Domino, et te fruor tantum dixisset, in eo constituisset spem beatitudinis suæ.* »

XIII. Quod autem sola rationalis creatura possit effici beata, et hoc ipsum bonum non habere nisi a Deo, idem doctor testatur in libro de Civitate Dei III (Cap. 1), ita loquens: « Non est creaturæ rationalis vel intellectualis bonum, quo beata sit, nisi Deus. Itaque quamvis non omnis beata possit esse creatura (neque enim hoc munus adipiscuntur aut capiunt fere, ligna, saxa, et si quid ejusmodi est), ea tamen quæ potest, non ex se ipsa potest, quia ex nihilo creata est, sed ex illo, a quo creata est. Hoc enim adeptio beata est, quo amisso, misera est. Ille vero qui non alio, sed se ipso bono beatus est, ideo miser non potest esse, quia non se potest amittere. Dicitur itaque immutabile bonum non esse, nisi unum verum beatum Deum: ea vero quæ fecit, bona quidem esse quod ab illo, veruntamen mutabilia, quod non de illo, sed de nihilo facta sunt. Quanquam ergo summa non sint quibus est Deus majus bonum; magna sunt tamen ea mutabilia bona quæ adherere possunt, ut beata sint, immutabili bono, quod usque adeo bonum eorum est, ut sine illo misera esse necesse sit. »

Ex libro de vera Religione (Cap. 53): « Non sit ergo nobis religio cultus corporum athereorum atque caelestium, sed ejus cujus contemplatione beati sumus, sed videndo veritatem, qua etiam ipsos diligimus angelos, et eis congratulamur. Nec invidemus quod eo paratioribus et nullis molestiis interpedientibus perfruuntur: sed magis eos diligimus, quoniam et nos tale aliquid sperare a communi Domino jussi sumus. Quare honoramus eos charitate, non servitute. Nec eis templa constituimus. Nolunt enim se sic honorari a nobis, quia nos ipsos, cum boni sumus, templi summi Dei esse noverunt. »

Nam et cum exaudivit angeli, Dens exaudivit tantquam in vero nec manufacto templo suo, sicut in omnibus sanctis suis, ejusque temporaliter fient

BALUZI NOTE.

Nec in alicujus honorem. Sic ait Agobardus non licere cuiquam dedicare templum in honorem alicujus sancti, sed tantum solius Dei. Sed opinor mutatum fuisse sententiam, si hoc nostro sæculo vixis-

set, quo receptum est ecclesias dedicari in honorem sanctorum. Olim ecclesie dedicabantur in honorem Dei, et in eis erant memorie martyrum.

jussa æterna sine lege conspecta. Nec movere debet, quod cum sit invisibilis, sæpe visibiliter patribus apparuisse memoratur. Sicut enim sonus qui auditur, sententia in silentio intelligentiæ constituta, non est hoc quod ipsa, ita et species qua visus est Deus in natura invisibili constitutus, non erat quod ipse. Verumtamen ipse in eadem specie corporali videtur; sicut illa sententia ipsa in sono vocis auditur; nec illi ignorabant invisibilem Deum in specie corporali, quod ipse non erat, se videre. Nam et loquebatur cum loquente Moyses, et ei tamen dicebat: *Si inveni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum scienter, ut videam te.*

XIV. Item Augustinus in libro quinto (Cap. 1) de Trinitate dicit: « Ea quæ de natura incommutabili et invisibili, summoque vivente, et sibi sufficiente, dicuntur non esse consuetudine visibilibus, atque mutabilibus, et mortalium, vel egenarum rerum metienda, sed etiam in his, inquit, etiam quæ nostris corporalibus adjacent sensibus, vel quod nos ipsi in interiore homine sumus, scientia comprehendere laboremus, nec sufficimus, non tamen impudenter in illa quæ supra sunt divina et ineffabilia pietas fidelis ardescit, non quam suarum virium inflat arrogantia, sed quam gratia ipsius Creatoris et Salvatoris inflammat. Nam quo intellectu homo Deum capit, qui ipsum intellectum suum, quo cum vult capere, nondum capit? Si autem hunc jam capit, attendat diligenter nihil eo esse in sua natura melius, et videat utrum videat ibi ulla lineamenta formarum, nitores colorum, spatiosam granditatem, partium distantiam, molis distinctionem, aliquas per locorum intervalla motiones, vel quid ejusmodi. Nihil certe istorum invenimus in eo quo in natura nostra nihil melius invenimus, id est, in nostro intellectu, quo sapientiam capimus, quantum capaces sumus. Quod ergo non invenimus in meliore nostro, non debemus in illo querere quod longe melius est meliore nostro. Ut sic intelligamus Deum si possumus, quantum possumus, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ præsentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sine ulla sui mutatione mutabilia facientem, nihilque patientem. Quisquis Deum ita cogitat, etsi nondum potest omnimodo invenire quid sit, pie tamen cavet, quantum potest, aliquid de illo sentire quod non sit. »

XV. Quantum autem visibilia noceant ad invisibilia capienda, et quantum amor corporum rerum, etiam honorum, ad spiritualia contemplanda, ipse Dominus demonstrat, dicens: *Ego veritatem dico vobis. Expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero,*

Paracletus non venit ad vos. Si autem abiero, mittam cum ad vos (Joan. xvi, 7). In quibus verbis hunc sensum esse sæpe nominatus pater Augustinus (doctet) (Tract. xcv in Joan. cap. xvi): « Expedit vobis ut hæc forma servi auferatur a vobis. Caro quidem factum Verbum habito in vobis; sed nolo adhuc me carnaliter diligatis, et isto lacte contenti, semper infantes esse cupiatis. Si alimenta tenera, quibus vos alui, non subtraxero, solidum cibum non esurietis; si carnaliter esurire non destiteritis, capaces Spiritus non eritis. Nam quid est, *Si non abiero, Paracletus non venit ad vos?* Nunquid bic positus, cum non poterat mittere? Quis hoc dicit? Neque enim ubi ille erat, iste inde recessit. Quid est ergo, *Si non abiero, Paracletus non venit ad vos?* nisi, Non potestis capere Spiritum, nisi carnaliter desinat diligere Christum. Unde ille qui jam ceperat Spiritum: *Etsi noveramus Christum, inquit, secundum carnem, sed nunc jam non novimus.* Ipsam quippe carnem Christi, non secundum carnem vocavit, qui Verbum carnem factum spiritualiter novit. Hoc nimirum significare voluit magister bonus, dicendo: *Si enim non abiero, Paracletus non venit.* Si autem abiero, mittam cum ad vos. Christo autem descendente corporaliter, non solum Spiritus sanctus, sed et Pater, et Filius illis adfuit spiritualiter. Ac per hoc, cum ex carnalibus essent spirituales futuri, profecto et Patrem et Filium et Spiritum sanctum capacius fuerant habituri. »

XVI. Nemo igitur sapientum ignorat, quod homo fidelis, ut proficiat ab exterioribus, introrsum trahendus est, non ab interioribus exterius projiciendus, ut deficiat. Transire enim debet de carne ad animum, de corpore ad spiritum, de visibilibus ad invisibilia, de mundo ad Deum. Et iste dicitur profectus, si ad meliora quis transeat, non ad deteriora. Melius vero esse animum, deterius corpus, eminentius spiritum, infamam carnem, novit qui ea quæ paulo superius sunt posita sancti Augustini verba legit et intelligit. Multo autem his deteriora esse quæ humana et carnalis præsumptio fingit, etiam stulti consentiant. In quo genere istæ quoque inveniuntur, quas sanctas appellant imagines non solum sacrilegi, ex eo quod divinum cultum operibus manuum suarum exhibent; sed et insipientes, sanctitatem eis quæ sine anima sunt imaginibus tribuendo: nec hoc solum, sed sanctificationem quoque, quam per Verbum Dei fieri testatur Apostolus, eis quæ nunquam locuta sunt simulacris dementer concedendo. Denique Gedeon, qui, teste angelo, virorum fortissimus exstitit, et mortuus dicitur in senectute bona, præstulavit, ut narrat Scriptura divina, a sociis de polda inauris

BALUZII

NOTÆ.

* Ad meliora quis transeat. Sic Polycarpus apud Eusebium lib. iv, cap. 15, ait: « Neque enim nobis a melioribus ad deteriora mutabilis mens est. Pulchrum quidem atque honestum ducimus a vitii ad virtutem transcurrere. » Ex versione viri clarissimi Henrici Valesii.

† Sanctas appellant imagines. Indignatur Agobardus,

et merito, quod sanctas imagines dicerent, sanctitatem rebus inanimatis tribuentes, et operibus manuum suarum. Nihil tamen vetat quod aliquo modo dici possint sanctæ, habita ratione personarum quæ in tabulis illis pietæ sunt, vel factæ. Atque ob eam causam eas sanctas vocat Beda in Historia abbatum Wiremuthensium nuper edita.

auras, et accepit; fecitque ex eis Ephod, et posuit illud in civitate sua Ephraim; fornicatusque est omnis Israel in eo: et factum est Gedeoni et omni domui ejus in ruinam. Licet enim ille hoc in honorem Dei fecerit, tamen quia non in loco quem Dominus elegerat, sed in sua illud voluit ponere civitate, quod utique lex vetuerat, non, ut putavit, elevationem consecuta exinde est domus ejus, sed cõversionem. Et at noverimus non diis alienis illud a Gedeone factum, statim sequitur: *Postquam autem mortuus est Gedeon, aversi sunt filii Israel, et fornicati sunt cum Baalim.* Ubi fornicati sunt in Ephod, nec aversi dicuntur, ut subaudiamus a Deo; nec Baalim, vel Astaroth aut aliquid idolum nominatur: ubi autem cum diis alienis, statim designantur Baalim, quod apud Hebræos pluralis numeri est, quod idola solet significare in Scriptura divina. Sicut etiam cum unum vitulum populus errans fecisset in eremo, dictum est: *Isti sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti.*

XVII. Non solum vero divinum deferre honorem quibus non licet, sed et ambitiose honorare a sanctorum memorias ob captandam gloriam popularem, reprehensibile est. Arguit super his Dominus Pharisæos in Evangelio, teste beato Hieronymo, his verbis: *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui edificatis sepulchra prophetarum, et ornatis monumenta justorum, et dicitis: Si fuissimus in diebus patrum nostrorum, non fuissimus socii eorum in sanguine prophetarum (Matth. xxiii, 29, 30).* Dicit itaque præfatus doctor prudentissimo syllogismo, qui arguit eos filios esse homicidarum, dum ipsi opinionem bonitatis et gloriæ in populo sepulchra ædificant prophetarum, quos majores eorum interfecerunt, et dicunt (In Matth. cap. 25): « Si fuissimus in illo tempore, non fecissemus ea que fecerunt patres nostri. Hoc autem etiam si sermone non dicant, opere loquuntur, ex eo quod ambitiose et magifico ædificant memorias occisorum, quos a patribus suis esse jugulatos non negant. »

XVIII. Verum ne quis putet spernendum testimonium singulorum sanctorum, libet non unius hominis, sed unius Ecclesie hoc loco testimonium inserere, ex quo perspicue pateat quis antiquis fidelibus fuerit in divino honore cultus, vel quis ante erga memorias sanctorum. Denique Ecclesia Dei, que catholicis de passione Polycarpi inter cetera de veneratione sanctorum martyrum ita loquitur (Euseb. lib. iv, cap. 15): « Sed ille æmulus totius boni, et adversarius omnium justorum, postquam vidit quod et per martyrii gloriam et pro vite egregiæ virtutibus coronatus est, et per mortem præmia immortalitatis indeptus, satis agere cepit ut reliquias ejus ad sepulturam nostris desiderantibus non concederet. Instigabatur ergo Niceta Herodis pater, frater autem Dalcæ, adire judicem, ut

A pateret ab eo ne humandum concederet corpus; non forte, inquit, relinquentes illum qui crucifixus est, Christiani hunc dolere incipiunt; Judæis maxime ista machinantibus, qui et nostros in tantis oculis observarunt, ne cum flammis adluc ardentibus raperent, ignorantes miserrimi quia neque Christum aliquando possumus derelinquere, que mortem pro totius mundi salute sustinuit, neque alium quemquam colere, quippe qui verum Deum, et qui solus colendus sit, noverimus; martyres vero tanquam discipulos Domini diligamus et veneremur, quasi integre fidem magistro servantes et Domino, quorum nos quoque in fide et perseverantia charitatis optamus esse participes. Ubi autem vidit centurio tam obstinatum Judæorum contentionem, positum B in medio ipsum corpus exussit: et ita nos postmodum ambusta ossa, pretiosissimis gemmis chariora, et omni auro probabiliora per ignem facta, collegimus, ac, sicut conveniebat ex more, condidimus. Quo in loco etiam nunc præstante Domino solemnem agimus celebresque conventus: maxime quidem in die passionis ejus. Sed cum eorum memorias, qui prius passi fuerant, celebramus, ideo facimus, ut sequentium animi ad prædecessorum viam exemplis insignibus susceperent. »

Ille de Historiæ Ecclesiasticæ libro quarto sumpta, ut inter ceteras divinæ legis vel sanctorum Patrum auctoritates teneant locum. Cumque omnium una sententia sit, cultum religionis soli Deo deberi, quid superest fidelibus, nisi ut purgatis ab omni G figmentorum profana servitute animis, totis viribus deerteamus, quatenus veraciter illud quod scriptum est, dicere valeamus: *Non enim in errorem induxit nos hominum male artis excogitatio, nec umbra picturæ labor sine fructu, effigies sculpta per varios colores, cujus aspectus insensato dat concupiscentiam, et diligit mortuæ imaginis effigiem sine anima. Malorum amatores sunt qui spem in talibus habent, et qui faciunt illas, et qui diligunt, et qui colunt.* Et iterum: *Nemo enim sibi similem homo poterit Deum fingere. Cum sit enim mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior est enim ipse his quos colit: quia ipse quidem vixit, cum esset mortalis, illi autem nunquam (Sap. xv, 4 seqq.).*

D XIX. Dicit forsitan aliquis non se putare imagini quam adorat aliquid inesse divinum, sed tantummodo pro honore ejus, cujus effigies est, tali eam veneratione donare. Cui facile responderetur, quia si imago quam adorat, Deus non est, nequaquam veneranda est, quasi pro honore sanctorum, qui nequaquam divinos sibi arrogant honores, sicut multis jam supra testimonio est ostensum. Illud quoque memoria dignum, quod, sicut memoratæ historiæ undecimus continet liber, destructis apud Alexandriam delubris ac simulacris idolorum, tantus fervor Christianitatis a dæmonibus ad Christum

BALUZII NOTE.

^a *Sanctorum memorias*, id est, templa, in quibus sanctorum corpora jacent sepulta, vel ubi solemniter eorum memoria agitur.

conversos inflammavit, ut unusquisque crucis Dominiæ signum in postibus, in ingressibus, in fenestris, in parietibus, columnisque depingeret. Quam sincera religio! Crucis vexillum ubique pingebatur, non aliqua vultus humani similitudo; Deo scilicet hæc mirabiliter, etiam ipsis forsitan nescientibus, dispunente. Si enim sanctorum imagines hi qui dæmonum cultum reliquerant venerari jubentur, puto quod videretur eis non tam idola reliquisse, quam simulacra mutasse.

XX. Quod autem imagines apostolorum et ipsius Domini ob amorem potius et recordationem, quam ob religionis honorem, aut aliquam venerationem more gentiliam, ab antiquis expresse vel conservate sint, Eusebius Cæsariensis in libro septimo (Cap. 18) Ecclesiasticæ Historiæ ostendit, intersepeas hujusmodi narrationem, cum de his quæ apud Cæsaream Philippi gesta compererat aliqua perstrinxisset. Ait ergo: « Verum quia urbis hujus fecimus mentionem, justum videtur commemorare etiam illud in ea gestum, quod historia dignum duximus. Mulierem quam sanguinis profuturam laborantem a Salvatore curatam Evangelia tradiderunt, hujus urbis civem constat fuisse; domusque ejus in ea etiam nunc ostenditur. Pro foribus vero domus ipsius basis quadam in loco edilitio collocata monstratur, in qua mulieris ipsius veluti genibus prostratae palmasque suppliciter tendentis imago ære videtur expressa. Astat vero alia ære nihilominus fusa statua, habitu viri, stola compe circumdati, et dexteram mulieri porrigentis. Hujus ad pedem statuae, e basi herba quadam nova specie nascitur; quæ cum exorta fuerit, exerescere usque ad stolæ illius ærei indumenti fœbricitans solet; quam cum summo vertice crescens herba contigerit, vires inde ad depellendos omnes morbos languoresque conquirat; ita ut quæcumque illa fuerit infirmitas corporis, haustu exiguo inafacti salutaris graminis depellatur, nihil omnino virum gerens, si antequam ære fimbriæ summitatem crescendo contigerit, decerpatur. Hanc statuam ad similitudinem vultus Jesu formatam tradebant: quæ permansit ad nostra usque tempora, sicut oculis nostris ipsi inspeximus. Et nihil mirum, si hi qui ex gentibus crediderant pro beneficiis quæ a Salvatore fuerant consecuti, hujusmodi velut munus videbantur offerre; cum videamus etiam nunc et apostolorum Petri vel Pauli et ipsius Salvatoris imagines designari, tabulasque depingi; sed et antiquas ipsorum imagines: a quibusdam conservatas nos vidimus. Quod multi videtur ex gentili consuetudine indifferenter observatum, quod ita solcant honorare quos honore dignos duxerint: insignia etiam veteram reservari ad posterorum memoriam, illorum honoris, horum vero amoris indicium est. Denique et Jacobi cathedra, qui primus in terris episcopus ab ipso Salvatore et ab apostolis in Hierosolymis est electus, quemque fratrem Christi volumina designant, usque in hodiernum inibi conservatur. Ita in ea sedent orantes qui

usque ad præsens tempus sedis illius sacerdotium sortuntur. Hactenus Eusebius.

XXI. Beda quoque, Anglorum gentis homo, et suo tempore divinis litteris non medioeriter imbutus, cum de mari quod in templo Domini a Salomone factum est pertractaret, intulit post hæc verba: « Notandum sane quia sunt qui putant lege Dei prohibitum, ne vel hominum vel quorumlibet animalium sive rerum similitudines sculparamus, aut depingamus in Ecclesia, vel alio quolibet loco; eo quod in Decalogo legis dixerit: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in caelo desuper, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra.* Qui nequaquam hoc putarent, si vel Salomonis opus ad memoriam revocassent, quo et in templo intus palmas fecit et cherubim, cum variis ætaturis, et in columnis illius mala granata et retes, in mari quoque æneo duodecim boves, et sculpturas histriatas, sed et in vasibus laterum, ut in sequentibus legitur, leones cum bobus, palmas, axes et rotas, cum cherubim et vario picturarum genere fecit; vel certe ipsius Moysi opera considerassent, qui, jubente Domino, et cherubim prius in propitiatorio, et postea serpentem fecit æneum in eremo, ejus intuitu populus a ferarum serpentium veneno salvaretur. Si enim licet serpentem exaltari æneum in ligno, quem aspicientes filii Israel viverent; cur non licet exaltationem Domini Salvatoris in cruce, qua mortem vicit, ad memoriam fidelibus depingendo reduci; vel ad alia ejus miracula et sanationes, quibus de eodem mortis auctore mirabiliter triumphavit; cum horum aspectus multum sæpe compunctionis solet præstare contentibus, et eis quoque qui litteras ignorant, quasi vivam Dominiæ historiæ pandere lectionem? Nam et pictura Græce ζωγραφία, id est viva scriptura vocatur. Si licuit duodecim boves æneos facere, qui mare superpositum ferentes quatuor mundi plagas terni respicerent; quid prohibet duodecim apostolos pingere, quomodo euntes, omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, viva ut dixerim præ oculis omnium designari scriptura? Si contra legem non fuit in eodem mari sculpturas historiatis in gyro decem cubitorum fieri: quomodo legi contrarium putabitur, si historiis sanctorum ac martyrum Christi sculparamus sive pingamus in tabulis, qui per custodiam divine legis ad gloriam meruerunt æternæ retributionis attingere? Verum si diligentius verba legis attendamus, forte patebit non interdictum imagines rerum aut animalium facere, sed hæc idololatricæ gratia facere omnimodis esse prohibitum. Denique dicturus in monte sancto Dominus: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, præmisit: Non habebis deos alienos coram me.* Deinde subjunxit: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in caelo desuper, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra.* Atque ita conclusit: *Non adorabis ea, neque*

coles (Deut. v, 8, 9). Quibus verbis aperte declaratur quod illæ similitudines fieri prohibentur ab hominibus, quæ in venerationem deorum alienorum facere solent impij, quæque ad colendum atque adorandum gentilitas errabunda reperit. Cæterum simpliciter hæc fieri nulla, ut reor, legis divina littera vetat. Alioquin et Dominus tentantibus se Phariseis de tributo Cæsari reddendo, in quo nomen et imaginem Cæsaris expressam esse dicebant, nequam ita responderet: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo*. Sed potius eorum corrigeret errorem, dicens: Non licet vobis in percussura auri vestri imaginem facere Cæsaris, quia talem sculpturam lex divina prohibet. Esset namque locus ut ostendo sibi numismate census hoc diceret, si in eo Cæsaris imago, ejus idololatria, et non ad iudicium magis regie potentie, esset formata. Hæc de præfati viri libello sumpsisse sufficiat.

XXII. Legimus vero * in Gestis beati Silvestri pape, Constantinum imperatorem necdum fonte vitæ renatum, sanctorum apostolorum Petri et Pauli vultus ostensis a prædicto papa tabulis, in quibus utriusque apostoli effigies antiquitas ad memoriam expressa servatur, sicut visione nocturna sibi ostensi fuerant, cognovisse et illico adorasse. Sed nunquid hæc auctoritate Constantini adorare sancti alicujus imaginem debemus, cum idem imperator magis hoc ex consuetudine idololatriæ pestifera fecerit, quam ex consideratione verissime rationis, quam necdum ipse cognoverat? Et ne id præsumptivè astruere videamur, beati Ambrosii Mediolanensis episcopi, viri doctrina et sanctitate præcipui, auctoritatem inserimus: qui in revelatione quæ ei sanctorum martyrum Gervasii et Protasii fuit ostensa, refert beatum Paulum apostolum, qui illis duobus tacentibus loquebatur, ex recordatione picturæ ipsius agnovisse; nec tamen usquam scribit, nec dicam picturam illius, sed ne præsentem quidem apostolum, ac secum loquentem, ullatenus adorasse. ^b Quemdam quoque presbyterum beatus Paulinus per epistolam acriter increpat, quoniam poposeerat ut ei suam et uxoris suæ picturam transmitteret, ut hos, quos absentes amabat, præsentem eo modo semper haberet. ^c Forojuliensem etiam episcopum beatus papa Gregorius arguisse

BALUZII

* In Gestis beati Silvestri. Hunc quoque locum laudat Carolus Magnus in Capitulari de non adorandis imaginibus lib. II, cap. 15, itemque synodus Parisiensis habita anno 824, et Walafridus Strabo in capite octavo libri de rebus ad Ecclesiam pertinentibus. Verum Carolus Magnus censet librum illum Actuum beati Silvestri, ubi de imaginibus Constantino imperatori delatis scribitur, nullas esse auctoritatis, eo quod inter catholicos libros recensitus non sit in Decretali Gelasii.

^b Quemdam presbyterum. Sulpitium Severum Primiariensem presbyterum, ut patet ex epistola octava Paulini ad Severum, in qua sic scriptum est: *Quid enim tibi de illa petitione respondeam, qua imaginæ nostras pingi tibi mittique jussisti? Obse-*

A legitur, ideo quod imagines apostolorum de sua basilica eraserat ob superstitionem vulgi eas contra regulam fidei adorantis, ac non potius rationabili auctoritate ejusmodi errorem correxit, pictura illa ad posterum memoriam permanente.

XXIII. Beatus vero Augustinus in libro de Civitate Dei x (Cap. 8) dixit inter cætera: *Legimus serpentis morsus mortiferos, ad penam justissimam peccatorum, in ligno exaltato atque prospecto aëne serpente sanatos, ut et populo subveniretur afflicto, et mors morte destructa, velut crucifixæ mortis similitudine signaretur: quem sane serpentem, propter facti memoriam reservatum, cum postea populus errans tanquam idolum colere cœpisset, Ezechias rex religiosa potestate Deo serviens, cum magna pietatis laude contrivit.* Idem etiam Pater in libro primo (Cap. 10) de Concordia Evangelistarum, quem contra paganos edidit, disputat de illis qui Dominum Jesum Christum dicebant epistolari sermone legimus scripsisse, et Petro ac Paulo tradidisse, et dicit: *Cum enim vellent tale aliquid fingere Christum scripsisse ad discipulos suos, cogitaverunt ad quos potissimum scribere potuissent facile erederetur, tanquam ad illos qui ei familiarius adhæssissent, quibus illud quasi secretum digne committeretur. Et occurrit eis Petrus et Paulus. Credo quod pluribus locis simul eos cum illo pictos viderent, quia merita Petri et Pauli etiam propter eundem passionis diem celebrius solemniter Roma commendat: et sic omnino errare meruerunt qui Christum et apostolos ejus non in sanctis codicibus, sed in pictis parietibus quæserunt.* Hæc sanctus Augustinus. Ex quibus manifeste colligitur, quia si serpentem aëneum quem Deus fieri præcepit, quoniam errans populus tanquam idolum colere cœpit, Ezechias religiosus rex cum magna pietatis laude contrivit; multo religiosius sanctorum imagines (ipsis quoque sanctis faventibus, qui ob sui honorem eum divinæ religionis contemptu, eas adorari more idolorum indignantissime ferunt) omni genere contereude et usque ad pulverem sunt eradende; præsertim cum non illas fieri Deus jussit, sed humanus sensus excogitaverit.

XXIV. Quod autem Deus castius absque simulacris veneretur, testis est etiam Quintus Lucilius Ballus gentilis philosophus; sicut præfatus docto-

cro itaque te per viscera charitatis, quæ amoris veri solatia de inanibus formis petis? Verum istud nihil facit adversus adoratores imaginum. Nam Severus imagines Paulini et Thersie postularat, non tanquam adoraturus, sed ut quos absentes amabat, præsentem eo modo semper haberet ut etiam agnoscit Agobardus. Neque vero patet quoniam velle culpæ hunc affectum.

^c Forojuliensem episcopum. Puto memoria lapsam Agobardum, prope Sereno Massiliensi episcopo, quem variis epistolis offurgavit Gregorius ob fractas imagines, Forojuliensem episcopum dixisse. Vido S. Gregorium Ep. vii, indictione 2, epist. 109, et lib. 13, indict. 4, epist. 9.

in quarto de Civitate Dei libro (Cap. 30) eum disputantem inserit his verbis : « Videtisne igitur ut a phisicis rebus bene atque utiliter inventis ratio sit tracta ad commentitios et fictos deos ? Quæ res genuit falsas opiniones, erroneasque turbulentos, et superstitiones pene aniles. Et formæ enim nobis deorum, et ætas, et vestitus, ornatusque noti sunt ; genera præterea, conjugia, cognationes, omniaque traducta ad similitudinem imbecillitatis humanæ. Nam et perturbatis animis inducuntur. Accepimus etiam deorum cupiditates, aegritudines, iracundias. Nec vero, ut fabulæ ferunt, dii bellis præliisque caurrunt. Nec solum, ut apud Homerum, cum duos exercitus contrarios alii dii ex alia parte defenderent, sed etiam ut cum Titanis aut cum Gigantibus sua propria bella gesserunt. Ilæc et dicuntur et creduntur stultissime, et plena sunt vanitatis, summæque levitatis. Ecce interim qui contentur qui defendunt deos gentium. Deinde cum hæc ad superstitionem pertinere dicat, ad religionem vero quam ipse secundum Stoicos videtur dicere. Non enim philosophi solum, inquit, verum etiam majores nostri superstitionem a religione separaverunt. Nam qui totos dies precabantur, inquit, et immolabant, ut sui sibi liberi superstites essent, supersticiosi sunt appellati. Quis non intelligat eum conari, dum consuetudinem civitatis timet, religionem laudare majorum, eamque a superstitione sejungere velle, sed quomodo id possit non invenire ? Si enim a majoribus illi sunt appellati supersticiosi, qui totos dies precabantur et immolabant, nunquid et illi qui instituerunt quod iste reprehendit, deorum simulacra diversa ætate et veste distincta, deorum genera, conjugia, cognationes ? Ilæc utique eum tanquam superstitionis culpantur, implicat ista culpa majores talium simulacrorum institutores atque cultores. » Et post pauca (Cap. 31) : « Dicit etiam, inquit, idem auctor acutissimus atque doctissimus, quod si soli ei videantur animadvertisse quid esset Deus, qui crederentur eum esse animam motu ac ratione mundum gubernantem ; ac per hoc etsi nondum tenebat quod veritas habet (Deus enim verus, non anima, sed animæ quoque est effector, et conditor), tamen si contra præjudicia consuetudinis liber esse posset, unum Deum colendum fateretur, atque suaderet, D motu ac ratione mundum gubernantem, ut ea eum illo de hac re quæstio remaneret, quod eum diceret esse animam, non potius et animæ creatorem. Dicit etiam antiquos Romanos plus quam annos centum et septuaginta deos siue simulacra coluisse. Quod si adhuc remansisset, castius dii observarentur. Cuius sententiæ suæ testem adhiberet inter cætera etiam gentem Judæam. Nec dubitat eum locum ita concludere, ut dicat qui primi simulacra deorum populis posuerunt, eos civitatibus suis metum ademisisse, et errorem addidisse ; prudenter existimans deos facile posse in simulacrorum stoliditate contenti. »

XXV. Dicit etiam beatus Augustinus in Ebello de

vera Religione, ad percipiendam veritatem nihil magis impedire, quam vitam libidini deditam, et falsas imaginationes rerum sensibilium, quæ nobis ab hoc seosibili mundo per corpus impressæ varias opiniones erroneasque generant ; nec errorem ullum in religione esse potuisse, si anima pro Deo suo non coleret animam, aut corpus, aut phantasmata sua, quæ nihil sunt aliud, quam de specie corporis corporeo sensu attracta signum. Non ergo creaturæ potius quam creatori serviamus, nec evanescamus in cogitationibus nostris. Ilæc perfecta religio est. Ait etiam (Cap. 25). « Cum enim Ecclesia catholica per totum orbem diffusa atque fundata sit, nec miracula illa in nostra tempora durare permessa sunt, ne anima semper visibilia quæreret, et eorum consuetudine frigesceret genus humanum, quorum novitate flagavit. » Item ibi (Cap. 33, 34) : « Animus perverse judicat cui ad contemplandam summam pulchritudinem mens non oculus factus est. Ille vult mentem convertere ad corpora, oculos ad Deum. Querit enim intelligere carnalia, et videre spiritualia : quod fieri non potest. Quare ista perversitas corrigenda est, quia nisi fecerit quod sursum est deorsum, et quod deorsum est sursum, regno cælorum aptus non erit. Non ergo summa quæramus in infimis, nec ipsis infimis inhæreamus. Judicemus ea, ne cum ipsis judicemur ; id est, tantum eis tribuamus, quantum species meretur extrema ; ne cum in novissimis prius quæramus, a primis inter novissima numeremur. » Item ipse (Cap. 55) : « Non sit nobis religio, cultus hominum mortuorum : quia si pie vixerint, non sic habentur ut tales quærant honores ; sed illum a nobis coli volunt, quo illuminante lætantur meriti sui nos esse consortes. Honorandi ergo sunt propter imitationem, non adorandi propter religionem. Non sit nobis religio humanorum operum cultus. Meliores enim sunt ipsi artifices, qui talia fabricantur, quos tamen colere non debemus. Non sit nobis religio in phantasmatis nostris. Melius est enim quæcumque verum, quam omne quidquid pro arbitrio fingi potest. Et tamen animam ipsam, quamvis anima vera sit, cum falsa imaginatur, colere non debemus. Melior est vera stipula, quam lux inani cogitatione pro suspicantis voluntate formata. Et tamen stipulam quam sentinus et tangimus, dementis est credere colendam. » Idem in epistola ad Consentium dicit (Epist. 85) : « Cogitationis carnalis compositionem vanumque figmentum ubi veneratio labefactura incipit, continuo illo intus adjuvante atque illuminante qui cum talibus idolis in corde nostro habitare non vult, ita ista confringere atque a fide nostra quodammodo excutere festinemus, ut ne pulverem quidem ullum talium phantasmatum illic remanere patiamur. »

XXVI. Quod vere temeritatis offensam incurrat, qui aliquid divinum in sacrilegos ritus usurpat, testatur idem doctor in epistola ad Januarium, ita dicens (Epist. 119, cap. 20) : « Qui de paginis evangelicis sortes legunt, etsi optandum est ut hæc po-

tius faciant, quam ad demonia consulenda concurrant, tamen etiam ista mihi displicet consuetudo, ad negotia secularia et ad vitæ hujus vanitatem propter aliam vitam loquentia oracula divina velle convertere. » Sic consimile quid beatus Hieronymus loquitur, cum verba Domini illa tractaret, quæ ita se habent: « Dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fibrias. Pittaciola, inquit, illa decalogi phylacteria vocabant: quod quicumque habuisset ea, quasi ob custodiam et munimentum sui haberet; non intelligentibus Pharisæis quod hæc in corde portanda sint, non in corpore: alioquin et armaria et arcæ habent libros, et Dei notitiam non habent. Hoc apud nos superstitionis mulierculæ in parvulis evangelis, in crucis ligno, et in istiusmodi rebus (qui habent quidem zelum Dei, sed non iuxta scientiam) usque hodie factitant. »

XXVII. « De talibus institutis (ut beati quoque Leonis papæ verba ponamus [Serm. 7 in Nat. Dom.]) etiam illa generatim impietas, ut sol inchoatione diurnæ lucis exurgens, a quibusdam insipientioribus de locis eminentioribus adoratur: quod nonnulli etiam Christiani adeo se religiose facere putant, ut priusquam ad beati Petri apostoli basilicam, quæ uni Deo vero et vivo dedicata est, perveniant, superatis gradibus, quibus ad suggestum aræ superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se solem reflectant, et curvatis cervicibus in honorem se splendidi orbis inclinent: quod fieri partim ignorantie vitio, partim paganitatis spiritu, multum tabescimus et dolemus. Quia etsi quidam forte creaturam potius pulchri luminis, quam ipsum lumen, quod est creatura, venerantur; abstinendum tamen est ab ipsa specie hujus officii; quam cum in nostris invenit qui deorum cultum reliquit, nonne hanc secum partem opinionis vetustæ tanquam probabilem retentabit, quam Christianis et impiis viderit esse communem? Abjiciatur ergo a consuetudine fidelium damnanda perversitas, nec honor uni Deo debitus, eorum ritibus, qui creaturis serviunt, miscatur. Dicit enim Scriptura divina: *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies*. Et beatus Job, homo siue querela, ut ait Dominus, et continens se ab omni re mala: *Nunquid vidi, inquit, solem, cum fulgeret, et lunam incedentem clare, et lætatum est in abscondito cornu meum, et osculatus sum manum meam, quod est iniquitas maxima, et negatio contra Deum altissimum*. Quid est autem sol, vel quid est luna, nisi visibilis creaturæ et corporeæ lucis elementa, quorum unus majoris claritatis, aliud minoris est luminis? Sicut enim alia diurna, alia nocturna sunt tempora, ita diversam in luminaribus qualitatem Creator instituit; cum tamen prius quam hæc fierent, et dies sine solis officio, et noctes sine lucis ministerio præcessissent. Sed condebantur ista ad faciendam hominis utilitatem, ut rationale animal, nec in distinctione mensium, nec in recursu annorum, nec in enumeratione temporum falleretur; cum per inæqualium horarum impares moras, et dissimilium or-

A tum signa manifesta, et annos sol concluderet, et menses luna renovaret. Quarto namque, ut legimus, die dixit Deus: *Fiant luminaria in firmamento cæli, et luceant super terram, et dividant inter diem et noctem, et sint in signa et tempora, et in dies et in annos, et sint in firmamento cæli, et luceant super terram*. Experi-gere, o homo, et dignitatem tuæ agnosce nature. Recordare te factum ad imaginem Dei quæ etsi in Adam corrupta, in Christo tamen est reformata. Utere quomodo utendum est visibilibus creaturis, sicut uteris terra, mari, cælo, aere, fontibus, atque fluminibus: et quidquid in eis pulchrum atque mirabile est, refer ad laudem et gloriam conditoris. Noli esse deditus ei lumini, quo volucres et serpentes, quo bestia; et pendeas, quo muscæ delatantur, et vermes. Lucem corpoream sensu tange corporeo; et toto mentis affectu illud verum lumen amplectere quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, et de quo dicit Propheta: *Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri non erubescunt*. Si enim templum Dei sumus, et spiritus Dei habitat in nobis; plus est quod fidelis quisque in suo habet animo, quam quod miratur in cælo. Non itaque vobis, dilectissimi, hoc aut indicimus, aut suademus, ut despiciatis opera Dei, aut contrarium aliquid fidei vestræ in his quæ Deus bonus bona condidit æstimetis; sed ut omni creaturarum specie et universo mundi hujus ornatu rationabiliter et temperanter utamini. *Quæ enim videntur, sicut ait Apostolus, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt*. Unde quia ad præsentia sumus nati, ad futura autem renati; non temporalibus bonis dediti, sed æternis sinis intenti. Et ut spem vestram possimus propius intueri, in ipso sacramento natalis Domini cogitemus quid naturæ nostræ gratia divina contulerit. Audiamus Apostolum dicentem: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria*. »

XXVIII. In quibus beati papæ et orthodoxi doctoris verbis summopere pensandum est, quia si opera manuum Dei non sunt adoranda et colenda, nec in honorem Deo; quanto magis opera manuum hominum non sunt adoranda et colenda, nec in honorem eorum quorum similitudines esse dicuntur? Nam si ulla imago esset adoranda vel colenda, creatoris potius esset quam creaturæ. Nempe hominem fecit Deus ad imaginem et similitudinem Dei. Homo autem facere non potest quidquam, in quo sit similitudo hominis in mente ratione. Nam si exprimit utenque sculpendo vel pingendo aliquam similitudinem corporis aut membrorum; hoc utique exprimit quod minimum est in homine, non quod maximum. Certe si adorandi fuisset homines, vivi magis quam picti, id est, ubi similitudinem habent Dei, non ubi peccorum, vel, quod verus eat, lapidum sive lignorum, vita, sensu et ratione carentium. Dicit de his beatus Augustinus hoc modo in libro de vera Religione (Cap. 5): « Justi autem

homines, et in uno Deo habentes omnia gaudia sua, A
 quando per eorum facta Deus benedicitur, congratulatur
 laudantibus. Cum vero ipsi tanquam ipsi
 laudantur, corrigunt errantes quos possunt; quos
 autem non possunt, non eis congratulantur, et ab
 illo vitio corrigi volunt. Quibus similes vel etiam
 mundiores atque sanctiores si sunt boni angeli, et
 omnia saneta Dei ministeria, quid metumini ne ali-
 quem illorum offendamus, si non supersticiosi fueri-
 mus, cum ipsi adiuvantibus ad unum Deum tenden-
 tes, et ei uni religantes animas nostras, unde religio
 dicta creditur, omni superstitione careamus? » Et qui-
 busdam interpositis : « Religat ergo, inquit, nos religio
 uni omnipotenti Deo : quia inter mentem nos-
 tram, qua illum intelligimus Patrem et veritatem,
 id est, lucem interiorem, et illum, nulla interposita B
 creatura est. »

XXIX. In libro xxu (Cap. 10) de Civitate Dei :
 « Faciunt autem mirabilia martyres, vel potius Deus
 aut cooperantibus aut orantibus eis, ut fides illa
 proficiat, qua eos, non deos nostros esse, sed unum
 Deum nobiscum habere credamus. Deique pagani
 diis suis et templa statuerunt, et aedificaverunt aras,
 et sacerdotes instituerunt, et sacrificia fecerunt.
 Nos autem martyribus nostris non templa sicut diis,
 sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum
 apud Deum vivunt spiritus, fabricamus. Nec ibi
 erigimus altaria, in quibus sacrificemus martyribus,
 sed uni Deo et martyrum et nostri sacrificium im-
 motamus, ad quod sacrificium, sicut homines Dei,
 qui mundum in ejus confessione vicerunt, suo loco C
 et ordine nominantur; non tamen a sacerdote,
 qui sacrificat, invocantur. Deo quippe, non ipsis,
 sacrificat, quamvis in memoria sacrificet eorum;
 quia Dei sacerdos est, non illorum. Ipsum vero
 sacrificium, corpus est Christi, quod non offer-

BALUZII

« Libro Sacramentorum. Intelligit Librum Sacra-
 mentorum sancti Gregorii, cujus exemplum habemus
 in illo quem vir clariss. Hugo Menardus monachus
 Benedictinus edidit in hac urbe Parisiensi ante
 hos viginti annos. Et ipse quidem existimavit esse
 ipsum Librum Sacramentorum sancti Gregorii. Sed
 nobis longe aliud persuasum est. Nam in officio ferie
 quartae post Palmas, exstat mentio diserta Imperii
 Francorum quod evincit hunc codicem esse scrip-
 tum post annum 800, atque adeo non esse librum
 sancti Gregorii. Quod fugisse miror Menardum, qui
 in praefatione sua hinc quoque auctoritatem con-
 ferre conatur huic codici, quod scriptus sit, ut ipse
 ait, ante Caroli Magni imperium, cum in illo nulla
 sit imperatoris mentio. Libri istius Sacramentorum
 vetus jam erat usus in Ecclesia Romana, adeoque
 in Gallicana. Nam Gelasius papa hujusmodi librum
 scripserat, in epistomen postea redactum a
 Gregorio Magno, et docet Joannes Diaconus in Vita
 ejusdem Gregorii, prout citatur a Bernone Augiensis
 in cap. primo libri De quibusdam rebus ad missam
 spectantibus, « Sed et Gelasianum codicem de Mis-
 sarum solemnibus, inquit Joannes, multa subtrahens,
 pauca convertens, nonnulla superaddiciens, in unius
 libelli volumine coarctavit quod volumen Librum
 Sacramentorum praetitulavit. » Sed et in veteri co-
 dice ms. monasterii Rivipullensis in Catalonia sic
 legitur : « Incipit Liber Sacramentorum, editus a sacer-

tur ipsis, quia hoc sunt et ipsi. » Hactenus beatus
 Augustinus.

XXX. Haec est sincera religio, hic mos catholi-
 cus, haec antiqua Patrum traditio, sicut etiam ex
 « Libro Sacramentorum, quem Romana tenet Eccle-
 sia, facile comprobatur. Hunc venerationis modum
 qui supergreditur, aut relinquit, contemnit disci-
 plinam Patris sui, dimittitque legem matris suae.
 Ideo nec gratia capiti ejus addetur, nec torques
 colto. Teneatur itaque via regia. Hanc docuerunt
 apostoli, Ecclesiae magistri; hanc tenuerunt arie-
 tes gregis. Dei ovis enim relinquens pastorem,
 aberrans a via qua praecedit aries, haeret in sentibus,
 devoratur a lupis. Soli Domino offeramus gloriam
 et honorem, nec cum simulacris fornicemur, his
 effecti similes de quibus Deus dicit : *Ego quoque
 contrivi cor eorum fornicans et recedens a me, et
 oculos per res varias fornicantes.* Et apostolus Petrus :
Oculos habentes plenos adulterii, et incessabilis delicti.
 Hierusalem quoque fornicata dicitur cum filiis Chal-
 daeorum, videns illos in pariete depictos. Adoretur,
 colatur, veneretur a fidelibus Deus; illi soli sacrifi-
 cetur, vel mysterio corporis et sanguinis, quo sum-
 mus redempti; vel in sacrificio cordis contriti et
 humiliati. Angeli vel homines sancti amentur, hono-
 rentur, charitate, non servitute. Non eis corpus
 Christi offeratur, cum sint hoc et ipsi. ^b Non ponamus
 spem nostram in homine, sed in Deo; ne forte
 relundet in nos illud propheticum : *Maledictus homo
 qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum,*
et n. Domino recedit cor ejus. Quod catholici doctores
 Ecclesiae etiam in illos redundasse confirmant, qui
 Dominum Jesum Christum purum hominem fuisse
 credebant, non etiam Deum, et idcirco erant confi-
 dentes in homine, ac per hoc maledicti.

XXXI. Nemo se fallat, nemo se seducat, nemo
 NOTÆ.

to Gelasio papa Romano, emendatus et brevius a
 beato Gregorio papa sedis apostolice. » Vide praefationem
 Menardi in eum quem diximus Librum Sacra-
 mentorum. Sacramentarium vocatur in libro vii,
 Capitular. cap. 505.

^b Non ponamus spem n. in hom. Quid? An damnat
 invocationem sanctorum? Non arbitror. Tum enim
 persuasum omnibus erat invocari debere sanctos,
 eos vero plurimum posse pro nobis apud Deum :
 quod et ipse Agobardus scribit in capite sequenti.
 Intelligit ergo sanctos non esse adorandos, cum et
 ipsi homines sint; exemplo haud dubie Petri apo-
 stoli, ad cujus pedes cum Cornelius praecidisset, cum
 adoraturus, incanduit Petrus, et dixit : *Surge . nam
 et ego homo sum.* Quem locum adduxit etiam Hierony-
 mus adversus episcopalem martyrum hostem Vigilantium,
 dicens : « Quis enim, o insanum caput,
 aliquando martyres adoravit? Quis hominem putavit
 Deum? Nonne Paulus et Barnabas, cum Lycaoniis
 Jupiter et Mercurius putarentur, et eis vellet hostias
 immolare, sciderunt vestimenta sua, et se homines
 esse divertit? non quod meliores non essent olim
 mortuis hominibus Jove atque Mercurio, sed quod
 sub genitalibus errore honor eis Deo debitus deferretur.
 Quod et de Petro legitimus; qui Cornelium se
 adorare copientem nisu sublevavit et dixit : *Surge :
 nam et ego homo sum.* » Vide Hinemarum in epistola
 secunda ad Carolum Calvum regem, cap. 8.

se circumveniat. Quicumque aliquam picturam, vel a fusilem sive ductilem adorat statuam, non exhibet cultum Deo; sed non honorat angelos vel homines sanctos, sed simulacra veneratur. Agit hoc niu- rum versutus et callidus humani generis inimicus, ut sub pretextu honoris sanctorum rursus idola intro- ducat, rursus per diversas effigies adoretur; ut advertat nos ab spiritalibus, ad carnalia vero deuer- gat; ac per omnia simul digni ab Apostolo audire: *O insensati, quis vos fascinavit? Et: Sic stulti estis, ut cum spiritu caperitis, nunc carne consummeme- ni? Ita enim Satanas, sicut dicit idem Apostolus, transfiguratur se in angelum lucis. Denique ebrietas, superbiam et duritiam inflexibilem constantiam im- perturbati animi esse simulat, cœcunque furorem B zeli rectitudinem vocat. Ideo dicit Joannes aposto- lus: Nolite omni spiritui credere, sed probate spir- itus, utrum ex Deo sint. Aspiciamus picturam quasi picturam, vita, sensu, et ratione carentem. Paseatur hac visione oculus. Deum vero veneretur animus, qui et sanctis suis victorie coronam, et no- bis intercessionis eorum tribuit adjutoria.*

XXXII. Habuerunt namque et antiqui sanctorum imagines vel pictas, vel sculptas, sicut etiam super- rius est ostensum; sed causa historiae, ad recordan- dum, non ad colendum; ut, verbi gratia, a gesta synodalia, ubi pingebantur catholici veritate fulti et victores, heretici autem pravi dogmatis men- dacis detectis convicti et expulsi, ob recordationem firmitatis catholice fidei, juxta morem bellorum tum exteriorum cum civilium ad memoriam rei gestæ; sicut et in multis locis videmus. Sed nullus antiquorum catholicorum unquam eas colendas vel adorandas fore existimavit.

XXXIII. Nunc autem error invalescendo tam perspicuus factus est, ut idololatricæ vel Anthropomorphytæ hæresi propinquum aut simile sit ad- rare figmento, et spem in eis habere. At que hu- jus erroris causa? Fides de corde ablata, tota fi- ducia in rebus visibilibus collocata. Sicut autem videntes pictos armatos viros, vel agriculturæ in- tentos, sive metentes, vel vindemiantes, seu stan- tes in navibus piscatores, et retia jaculantes, nec non venatores venabilis extensis, cum canibus ca- preas cervosque persequentes, nec augmentum exer- citus, nec adjutorium annui operis, vel acervos tritici, seu rivulos musti, nec pisces, capreas et sues ab illis nos accepturos speramus; ita quoque, si viderimus pennatos angelos pictos, prædicantes

BALUZII

^a *Gesta synodalia* Hinc discimus, illic solitos olim pingi consessus episcoporum, ubi habita fuerant con- cilia, ut tante rei memoria inhereret animis mortali- um, fulemque faceret erroris prostrati.

^b *Anthropomorphytæ hæresi.* Hos Epiphanius in hæresi LXX *Audianos* vocans, non inter hereticos recen- set, sed inter schismaticos, duns veniam instici- tati. Nam coram error hic erat, ut Deum sibi fig- erent humana specie, secundum quam creaverit hominem ad imaginem et similitudinem suam. Tum

A apostolos, martyres tormenta patreules, nullum ab imaginibus quas aspiciamus auxilium sperare debe- mus; quia nec male possunt facere, nec bene. Recte niu- rum, ob hujusmodi evacuandam superstitionem, ab orthodoxis patribus definitum est picturas in Ecclesia fieri non debere. *Ne quod colitur et ado- ratur, in parietibus depingatur.*

XXXIV. Illud vero qua presumptione fit, ut sine basilica, sine altari, absque sanctorum reliquiis, super hujusmodi figmenta missæ celebrentur: cum sancti Patres in concilio Carthagensi staterint (*Cod. Canon. Eccl. Afric., tit. 85*): *Ut altaria que passim per agros aut vias tanquam memorie martyrum construuntur, in quibus nullum corpus aut reliquie martyrum condite probantur, ab epi- scopis qui iisdem locis præsent, si fieri potest, ever- tantur. Si autem hoc per tumultus populares non sinitur, plebes tamen admoneantur, ne illa loca fre- quentent; ut qui recte sapiunt, nulla sibi superstitione devicti teneantur; et omnino nulla memoria mar- tyrum probabiliter acceptetur, nisi ubi corpus aut alique reliquie sunt, aut origo alicujus habitations, vel possessionis, vel passionis fidelissima origine traditur. Nam que per somnia et inanes quas, reve- lationes quorumlibet hominum ubiqueque constituntur altaria, omnimodo improbentur.* Fuerunt illis diebus sufficientia hæc statuta. Ne dum enim error emergerat, quo nunc de carbonibus, minioque, vel sinopide figurata effigies, sanctæ imagines voca- rentur, et adoranda prædicarentur.

C XXXV. Nec iterum ad sua latibula fraudulenta recurat astutia, ut dicat se non imagines sancto- rum adorare, sed sanctos. Clamat enim Deus: *Gloriam meam alteri non dabo, nec tandem meam scul- ptilibus.* Et Apostolus de Domino nostro mediatore Dei et hominum homine Christo Jesu: *Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Quale vero hoc nomen sit, con- sequenter exponit: *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, celestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confitentur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.* Hanc potestatem, laudem, dominationem, hoc nomen quod est super omne nomen, nullus sanctus angelus, nullus sanctus homo sibi usurpat. Angelus enim qui usurpavit, vel homo quem usurpare suasit, uterque corrumpit. Si autem aliquis homo a-adoratur, vel angelus, præter eum qui et Deus et homo et summi esse consilii angelus, Pro- pheta testante, perhibetur, non est aliud nomen quod sit vel super hoc nomen quod est super omne NOTÆ.

Pascha, more Judeorum, luna xiv celebrari debere aiebant. Ejus sectæ auctor Audaus e Mesopotamia, vir plane sanctus, ac prisæ moris, ut constat ex eodem Epiphano. Vide Prædestinationum, libro 1, cap. 50.

^c *Orthodoxis Patribus,* episcopis in synodo Eliberitana congregatis circa annum 505, qui picturas deereverunt in Ecclesia esse non debere: *Ne quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur;* et qui canon mire torsit ingenia hominum eruditorum.

nomen, aut æquale illi. Sed quia nullus Deo æqualis, ^A super omne nomen; ne si alteri hunc henerum trinullus alius essentialiter Jesus, id est, Salvator, existit, credamus Apostolo, cedamus divinæ auctoritati; floctamus genu in nomine solius Jesu, quod est

Finit de Picturis Agobardus episcopus.

LIBER

DE DISPENSATIONE ECCLESIASTICARUM RERUM.

I. Significavit mihi fidelis ac veneranda dilectio tua, quod clari et honorati viri per ^a Septimaniam et ^b Provinciam consistentes, de me incessanter obtrectando loquantur; quamquam nec cæteris prearent, dicentes movisse nos, ac præcipue me, inauditam contentionem atque discordiam, pro ecclesiasticis rebus; idque inter eos, non solum detrahendo, sed et comminando, et versutiarum insidias machinando, omnibus modis ac sine intermissione agitari. Ais etiam nullam eos satisfactionem vel excusationem velle recipere: sed si qua illis rationabiliter, satisfaciendi gratia, a quolibet opposita fuerint, sera hæc et nuper adinventæ calumniari. Cujus rei quoniam vult fraternitas tua puram cognoscere veritatem, qualiter videlicet motum asseveratum fuerit, maxime de me, quantum vel qualiter in tali dispensatione interfuerim, audierim, vel suggererim, seribo hæc tibi veraciter, prout vis a me. Ac^c primum ipse scire potes, me nunquam inter majores nostros et meliores nobis tanti loci vel honoris fuisse, ut aut inceptor discordiæ, aut pacis conciliator esse potuerim. Quippe qui, ut insuetus et timidus, inter tales ac tantos raro loqui valeam. Tamen, in quantum recordari queo, de quibus inquiris, ut ipse novi, faciam et te similiter nosse.

II. In illis diebus, quando sacer et religiosus dominus noster imperator evocato conventu ^e in Attinacæ agebat, strenue providens de omnibus uti-

litatibus commissorum sibi populorum, pervenit ad sublimiorem inquisitionem pernecessarii consilii, cupiens scilicet invenire, qualiter congruentissimæ profectum doctrinæ, et abolitionem negligentiarum sacerdotibus et cunctis honoratis suis commendare potuisset: quod utique laudabiliter inspirante Dei gratia quesivit, eleganter invenit, fideliter ore suo ^B nuntiavit. Quæ cuncta nunc replicare nimis prolixum est; quia et tunc ^d distinctis capitulis comprehensa sunt, et omnibus nota esse debent.

III. Hanc igitur rem cum miris tunc laudibus adhuc inchoatam magistri nostri efferrent, et præcipue venerandus senex ^e Adalardus, qui etiam dicebat se nunquam sublimius vel gloriosius causam profectus publici moveri et cogitari vidisse ^f a tempore regis Pippini usque ad diem illum; tantum ne respondentium et obedientium negligentia humiliaretur, addidit ipse et cæteri primores, dicentes omni concilio: Quidquid utile poterit reperire sagacitas vestra ad cavenda peccata, ad vitanda pericula, ad erigendam religionem, ad illustrandam doctrinam, ad corroborandam fidem, ad excolendum studium sanctitatis, ^C confidenter edicite, et ad explendam pariturum Deo dominum imperatorem minime dubitetis. Qui (quoniam, ut Scripturæ sacræ docent, peccata contrahunt infelicitates, perturbationes, etates et sterilitates in populis) tota sollicitudine curat, ut bona quidem statuendo, mala vero destruendo, obtineat una vobiscum apud Dominum, ut remotis adversis

BALUZII NOTÆ.

^a *Septimaniam.* Septimaniæ nomine hic, ut et apud Jonam Aurelianensem, intelligi puto, non solum primam Narbonensem, sed Urgellensem quoque diocesim, quæ tunc sub metropolitano Narbonensi erat. Nam in præceptis Ludovici Pii et Caroli Calvi, ecclesiæ et monasteria illius tractus accensentur Septimaniæ; ut alibi dictum est a nobis. Et constat Felicem episcopum Urgellensem, virum sanctissimæ vitæ, magis laborasse pro erudiendis in vera fide, ut putabat, plebibus sibi subjectis, quam cæteris populis Galliæ Narbonensis. Et tamen Jonas in libro primo de Cultu Imaginum ait: Felix, cum multis apud Septimaniam eumdera haustum pestiferum propinaverit, eum tamen Gallicæ Germanicæque, quantum in illo fuit, propinare voluit. Porro Septimaniæ vocabulum rerens, et sero repertum, nimirum post pulsos a Gothicis Romanos, non a Biturra Septimano- rum sumpsit originem, ut plerique putant, sed ab ea Septem Provinciarum portione quæ Gothicis cesserat jure belli; quam Sidonius, hujus vocis auctor, ob hoc ipsum vocat Septimaniam Gothorum. Sed novam hanc de Septimaniæ vocabulo opinionem, quæ est

illustrissimi viri Petri de Marca, fuisse ipse executus est in libro primo Mareæ Hispanicæ.

^b *Provinciam.* id est, secunda Narbonensis, quæ nunc quoque Provincia dicitur, vulgo *Provence*. Et ex epistola 67 Cypriani fortassis tentari posset jam tum sic dictam fuisse.

^c *In Attinacæ.* Synodus illam fuisse celebratam anno 822 mense Augusto tradit Eginhardus, itemque auctor Vitæ Ludovici Pii.

^d *Distinctis capitulis.* numero 28, editis in Attinacæ, quæ nunc quoque exstant. Assentior enim Sirmondo, qui de his capitulis hic agit putat.

^e *Adalardus,* abbas Corbeiensis; de quo vide quæ diximus ad librum de Baptismo Judæorum mancipiorum.

^f *A tempore regis Pippini.* Nam in hujus aula educatus est Adalardus, ut supra diximus. Unde constat verissimum esse quod ait Agobardus, Adalardum tunc fuisse valde senem cum synodus illa habitæ est apud Attinacæ. Nam eum vocat *venerandum senem*: quod epitheton vulgo non tribuitur senibus, nisi qui ævi sunt longævi. Pippinus porro rex mortuus est anno 768.

casibus, regnum sibi commissum prospere, Deo favente, valeat gubernare.

IV. Hæc et his similia cum primores nostri iudicissimè loquerentur, ego, ut scilicet humillimus omnium et extremus, cœpi quodammodo pedetentim, ut pote magis viris, ita suggerere. Ecce omnipotens Deus preparavit animos domini imperatoris, ut sollicitè velit agnoscere temporis vires, consonas vel dissonas æquiat. Expedit vero, ut ea quæ dissona sunt, si possibilitas suppetit, emendantur; in quantum autem possibilitas non suffragatur, cum timore Dei tolerentur: quatenus dum illicitum quiddam ex necessitate agitur quod delictum non potest, timor saltem faciat excusabilem quem executio non constituit absolutum. Necesse est ergo ut vestra industria magnanimitati ejus suggerat pericula ^a de rebus ecclesiasticis, quas contra vetitum et contra canones tractant et in usus proprios expendant homines laici. Postquam enim diffusa est Ecclesia Dei toto orbe terrarum, et copit exaltari ac magnificari per omnes regiones et nationes, cœperuntque templa erigi a fidelibus imperatoribus ac regibus atque episcopis, et cæteris potentibus, ditarique rebus, et thesauris ordinari, fuit etiam consuequens, ut principum providentia leges promulgarentur, et episcoporum sollicitudine canones staterentur de rebus sanctificatis, id est, sacris locis deputatis; qualiter tuerentur ab improbis, tuerentur a gubernatoribus, vel expeditur. Convenerunt episcopi, viri sancti, quibus tunc abundavit Ecclesia. Stauerunt ^b illibatos conservari debere sacros canones, qui firrati sunt Spiritu Dei, consensu totius mundi, obedientia principum, consonantia Scripturarum. Ex quo tempore acceptum et receptum est non aliud esse agere cuiquam adversus canones quam

BALUZII

^a *De rebus Eccles.* Hæc omnium per eas tempestates querela, quam graviter in hoc libro inculcat Agobardus, res ecclesiasticas injustè possideri a laicis, cum id veterit canones. Respiciit autem, opinor, præter Gallicanos canones, ad synodum Romanam sub papa Symmacho; quæ distractionem bonorum ecclesiasticorum prohibuit, edixitque ne laicis traderentur.

^b *Illibatos cons. deb. canones.* Agnosco vehementer studium antiquitatis in Agobardo. Cuncta enim recitari cupit ad normam priorum regularum. Et patet hominem fuisse peritum canonum ac disciplinæ ecclesiasticæ. Nulli autem magis cupiunt illibatos servari canones, quam qui studium operamque suam ponunt in sacrarum canonum discendis sententiis. Gravissimam porro rationem affert Agobardus, cur canones debeant esse intemerati et illibati. « Quia, inquit, firmati sunt Spiritu Dei, consensu totius mundi, obedientia principum, consonantia Scripturarum. » Unde discimus quænam patribus nostris mens fuerit per illas tempestates, quoad legitimam conciliorum auctoritatem. Primum necesse erat canones decerni, ac moderatè servari, ut nihil in eis sanciretur quod sacræ Scripture contrarium esset. Deinde necessarius erat fidelium consensus, et principum auctoritas, (quam modestiorè vocabulo obedientiam vocat Agobardus) ut rerum definitarum executio sequeretur. Nam in causis disciplinæ, magis ponderis semper visa est auctoritas principum et populorum consensus. Denique multa posteriores

A adversus Deum, et adversus ejus universalem Ecclesiam; neque sensum est unquam a quibusque fidelibus, ut talia statuta absque periculo religionis violarentur. Quid ergo Deo auctore statutum est, nova necessitate, quæ tunc temporis non accidit, excusabilem facere non potest violatorem: quia omnipotentem Deo omnia tempora omniacque volumina sæculorum præsentia sunt, et stantia; neque aliquid præteritum potest recordari, nec futurum aliquid expectare. Quamobrem ^c iste, quas nunc homines præstant necessitates, et quarum causa se impune tutant res sacras in usus communes vertere, licet tunc hominibus futura essent, Deo tamen præsentem erant; quodque Spiritu suo statuit Ecclesia, tenendum cunctis diebus usque in finem sæculi voluit custodiri.

B Sed quoniam quod de sacris rebus in laicales usus illicite translatis dicimus, non fecit iste dominus imperator seipsum ^d præcessores ejus, et propterea isti impossibile est omnia emendare quæ antecedentes male usurpata dimiserunt; saltem admonitionibus vobis cogitare dignetur periculum, quod licet et vitare nequeat, tamen dum pensat, timet ac dolet, apud misericordem Dominum fiat per hæc excusabilis. Et vos communicate pondus periculi, sollevateque portantem, in quantum fieri potest; ut dum vos illi communicantes in periculis, et ille vobis compatiens existit in tristibus, ac defensor in persuasionibus, dumque unum sapitis, tantumque periculum communiter toleratis, avertatur ab illo nec non et a vobis hujusmodi prævaricationis vincula. Cum hæc igitur a me dicerentur, responderunt pie reverentissimi viri Adalardus et Hellsacar abbates. Utrum vero audita retulerit domino imperatori, nescio.

V. Sequenti autem anno, cum adessent jussu ^e in Compendio palatio, et de his inter eos sermo habebatur.

NOTÆ.
synodi, in quibus etiam Romani pontifices præsidebant, constituerunt, quæ observata non fuere etiam ab iis ipsis quorum ævo constituta fuere; ut alibi adnotatum est a nobis. Et quoad sæculum Agobardicum, constat eos solos Gallicanos canones fuisse observatos, qui principibus placuerant, cæteros non admissos: id quod vel unico synodi Meldensis, quæ sub Carolo Calvo habita est, exempli probari posse non negaverit.

^c *Iste necessitates.* Aiebant enim principes se necessitate quadam adactos tribuere laicis res ecclesiasticas, ut his bonis adiuti, facilius morari possent in servitio principum, id est, militare officium exercere: de qua re paucis divinus in notis ad Lupum Ferrariensem. Vide librum v Capitularium, cap. 181; Capitula Caroli Calvi titulo 25, cap. 7; Lupum Ferrariensem epist. 71; et Flodoardum lib. iii, cap. 4, Historiæ Rheimensis.

^d *Præcessores ejus,* id est, Carolus Martellus, novi hujusce juris repertor, tum Pippinus, ac Carolus Magnus.

^e *In Compendio palatio.* Anno itaque sequenti post conventum Attiniacensem, id est, anno 825, habita est synodus apud Compendium, in qua rursus actum est de rebus sacris illicite usis: quam synodum miror a nemine hactenus agnitam fuisse. Certe conventus habiti in Compendio palatio anno 825 mense Novembri, ut elicitum fuerat in conventu Francofordiensi, mentionem ferit Eginhardus, in eoque legatos papæ Paschalis auditos fuisse. Cujus

retur, ad hunc modum, post multa colloquia, in quantum ego intellexi, ratiocinia sunt producta, ut primum quidem intellectibus omnium inculcarentur delicta de rebus sacris illicite usis, post vero cum Dei timore in illis quas habent laici cautiore effecti, etiam in his quae remanserunt Ecclesiis fideliores atque elementiores existerent; ita ut et satis adhiberent pietatem, ut et Ecclesiis defensionem; fieretque compuncti concordia remediabilis ac veniabilis, offensioque conitante pietate de indulgentia quaque esset secura.

VI. Haec rem cum deminus imperator audiret atque perpenderet, volens eam ducere ad tranquillitatem pacis, quae ad modicum turbata fuerat, quantum in se fuit, fecit uniri episcopos et comites in consensum et pacem. Ex hoc itaque putavi ego, quod eodem modo quo dominus imperator pensavit atque intellexit rationem, sopitricque fecit dissensionem, omnes etiam comites vel honorati ejus intellexissent atque voluissent. Sed et contrario, ut audio, isti de quibus nobis sermo est inchoatam discordiam magnificant, et de discordia in conspectu domini imperatoris nihil se audisse vel intellexisse dicunt. Verum quia in his neminem illorum aut mitigare possumus, aut exasperare volumus, ^a dimittamus causam Deo, qui omnia dispensat, et ei cui commissa sunt ad regendum, ut faciat quod Deo inspirante eventus rerum tulerit. Et quod ad nos non pertinet omittentes, transeamus ad ea quae ad omnes fideles, qualiter credenda, vel intelligenda sint, pertinent; ac juxta quod exiguitas sensus nostri attingit, ex auctoritate Scripturarum vel canonum nostris oculis consideranda proponamus, ut petisti.

VII. Licet indignum ducatur nos melioribus insinuare quid sentiendum sit de dispensatione ecclesiasticarum rerum, neque a talibus quales nos sumus, id potentes sacri inquirendum putent; tamen quia inter tales conversamur ut velimus nolumus, crebro

BALUZII

rei meminit etiam auctor Vitae Ludovici Pii, itemque auctor Amalium S. Bertini. Ne quis vero causetur conventum fuisse more politico, non autem ecclesiasticum, adeoque nec synodum, testis est Agobardus in capite sequenti, et conventui interfusisse etiam episcopos. Vigebat autem hic mos per eas tempestates, ut episcopi in conventibus illis regis tractarent de rebus sacris et ad religionem pertinentibus, seorsum a laicis, si res esset mere spiritualis; simul vero, si res ad disciplinam ecclesiasticam pertineret. Quo fiebat ut decreta dein in publicum eederent, quae concilii episcopalis auctoritate et dignitate erant instructa, ut pluribus ostendit Marca in libro vi De Concordia, cap. 25. Quare dubium non est quin hic Compendiensi conventus, in quo actum docet Agobardus de rebus sacris illicite usis, referri debeat inter synodos ecclesiasticas, non secus ac aliae quae saeculo illo celebratae fuerint.

^a *Dimittamus causam Deo*, id est: Quoniam illi credere nolunt veritati, cedamus nos temporis. Deus porro, cui omnia nota sunt, veritatem patefaciet, cum ita rebus humanis expedire viderit.

^b *Si viduam*. Sumptum istud ex canonis xviii apostolico, in quo sic scriptum est: *Si qui viduam et ejectionem accepit, ut meretricem, aut ancillam, vel aliquam de his quae publicis spectaculis manci-*

de hoc audiamus et loquamur, recte, ut pato, tibi frater charissime, visum est ut de sacris libris et canonibus auctoritatem sumentes, pariterque exempla sanctorum ad medium deducentes, humanos errores, qui summopere vitandi sunt, caveamus, et veritatem Dei, a qua qui recesserit in tenebris maneat necesse est, teneamus. Sane cum nos ad hanc roborandam de Testamento Veteri plura sumpserimus, erunt fortasse qui dicant aliam rerum figuram esse, nec per haec contentionem posse finire. Hujusmodi ergo homines, si qui erunt, videtur mihi ut interrogari studeas, unde Patres doceant non posse quoniam ad sacerdotium promoveri, ^b si viduam, vel repudiatam, sive meretricem, et, ut compendiosius dicam, non virginem in conjugium sumpserit; etiam si secundum Apostolum unius uxoris vir esse debeat. Cumque hoc in Novo non potuerint demonstrare, fateantur incesse est ^c decreto veteri contineri: neque hoc solum, sed et multa forsitan hujusmodi. Tum consequens erit, arbitror, ut et istas ratiocinationes inchoatas in Veteri Testamento, ex ipso etiam firmitatem obtinere posse et debere concedant; praesertim cum et litteris evangelicis et apostolicis confirmetur quod ubicunque lex mortalitatem docet, ita ut dicitur intelligenda sit ac tenenda. Videtur mihi praeterea, quod quoniam omnia testimonia quae ad praesentis questionis absolutionem inde sumuntur, et omni omnino parte non conveniunt eis rebus quibus defendendis aptantur, tam breviter a nobis perstringantur, ut piis quidem sufficientia videantur, illis vero qui questionibus magis quam aedificationi inservire parati sunt, laboriosam loquacitatem proprio libitu reservent.

VIII. Notum est cunctis Scripturas legentibus, ab initio humani generis sacerdotibus fuisse et altaria, victimas et sacrificia; nec solum haec Deo oblata, sed et decimas votas et sacerdotibus redditas, ipsis denno sacerdotibus primitias diligenter datas, caetera

NOTAE.

pantur, non potest esse episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut ex eo numero qui ministerio sacro deserviunt. Innocentius I in epistola ad Victricium episcopum Rothomagensis: *Ut viduam clericus non doceat uxorem; quia scriptum est: Saceros uxorem virginem accipiat, non viduam, non ejectionem. Utique qui ad sacerdotium labore suo et vite probitate contendit, cavere debet, ne hoc praedictum impeditur pervenire non possit.* Hilarius papa in synodo Romana: *Cavendum ergo in primis est ne ad sacros gradus, sicut gestis prioribus ante praescriptum est, quisquam, qui uxorem non virginem duxit, aspirat.* Gregorius Magnus lib. II, epist. 25: *Præcipuum autem, ne unquam illicitas ordinationes facias, ne ligatum, aut qui virginem non est sortitus uxorem.*

^c *Decreto veteri*, id est, in Veteri Testamento, ubi ista præcepta sunt, non in Novo. Levitici cap. XXI: *Virginem ducet uxorem, nimirum sacerdos. Viduam autem, et repudiatam, et sordidam, atque meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo.* Ezechielis cap. LXIV: *Et viduam et repudiatam, non accipiant uxores, sed virgines de semine domus Israel.* Nam in Novo Testamento nihil aliud praescriptum est, nisi ut episcopus sit vir unius uxoris, ut recte notatum est ab Agobardo.

risque ministris ab omni populo cunctarum rerum decimas tributas, qui etiam acceptis ex ipsis decimis decimas persolverent sacerdotibus. Illud quoque manifestum est, quod præter eas quæ ministris, id est Levitis, populus exsolverat, jussu sunt a Domino alias rerum suarum in tertio anno decimas sumere; et non in quibuscunque locis, sed in sacris, id est, juxta altare Domini, viduis, pupillis, orphanis, et Levitis comedere. Jussit etiam Dominus ut sacerdotibus et Levitis darentur ab omnibus filiis Israel urbes ad habitandam. Et datæ sunt quadraginta duæ, et sex confugii, id est, simul quadraginta et octo civitates; pariterque in circuitu uniuscujusque civitatis spatium cubitorum duum millium ad pastum pecorum. Permansitque hoc inconcussum omni tempore iudicium et regum; ita ut nec impius Achab, nec sceleratus Manasses, nec filius ejus Ammon, temerare ausi sint. Sed postquam separatus est Israel a domo David per Jeroboam, qui peccare fecit Israel; tunc primum ejecti sunt sacerdotes Domini, sicut ipsi Jeroboam improperat per Abiam regem Juda.

IX. Post mortem Moysi, tulit Josue omnem multitudinem filiorum Israel, et venit in Galtala. Cumque circumdedisset urbem Jericho, dixit Josue ad omnem Israel: *Tradidit vobis Dominus civitatem, sitque civitas hæc anathema, et omnia quæ in ea sunt, Domino.* Et post pauca: *Cavete ne de his quæ præcepta sunt contingatis, et sitis prævaricationis rei, et omnia castra Israel sub peccato sint, atque turbentur. Quidquid autem auri et argenti fuerit, et vrsorum æneorum ac ferri, Domino consecratur, repositum in thesauris ejus.* Et iterum: *Urbem et omnia quæ in ea inventa sunt succenderunt absque argento, et auro, et vasis æneis, ac ferro, quæ in ærarium Domini consecraverunt.* Mirumque in modum, cum unus homo hoc prævaricatus fuisset, omnes dicuntur prævaricati esse et usurpasse de anathemate; Dominusque iratus refertur contra filios Israel.

X. Præceptum est a Domino per Moysen ut animal quod immolari potest Domino, si quis voverit, sanctum sit, et mutari non possit, id est, nec melius malo, nec pejus bono: quod si mutatum fuerit, et ipsum, ait, quod mutatum est, et illud pro quo mutatum est, consecratum erit Domino. Itemque de domibus et agris dicitur: *Homo si voverit domum suam, et sanctificaverit Domino, considerabit eam sacerdos, et juxta pretium quod ab eo fuerit constitutum venundabitur. Sin autem ille qui voverat, voluerit eam redimere, dabit quantam partem æstimationis supra.* Similiter quoque jubetur et de agro; quem si is qui vovit noluit redimere, sed alteri fuerit venundatus ultra eum qui voverat redimere non poterit; quia cum jubilæi venerit dies, sanctificatus erit Domino, et possessio consecrata, ad ejus pertinet sacerdotem. Et post pauca: *Omne quod Domino consecratur, sive homo erit, sive animal, sive ager, non venundabitur, nec redimi poterit. Quidquid semel fuerit consecratum, sanctum erit Domino.* Si omnipotens Deus con-

A secran sibi homines, animalia, vel agros, aut domos nollet, nunquam hoc vel in Veteri præcipere vel in Novo fieri permetteret Testamento.

XI. Quanta autem reverentia consecrata Domino debeant custodiri, ex multis Scripturæ locis potest colligi, ex innumerabilibus divinæ defensionis ultionibus, quæ ab universo mundo unquam scribi potuerint; sicut magnopere atque evidenter in verbis Dominicis per prophetas denuntiatis prudens lector valeat intelligere: quale est illud quod per Jeremiam, sicuti mos est per similitudinem eorum quæ magis nota sunt occulta significari, proverbialiter dicitur: *Sanctus Israel Domino, primitivæ frugum ejus.* Omnes qui devorant eum delinquant: mala venient super eos, dicit Dominus. Quorum verborum, ut heatus Hieronymus

B ait, hic sensus est: « Quomodo qui primitias devorant nequam de genere sacerdotali, sceleris rei sunt; sic qui contaminant Israel, malis subjicientur. » Malachias quoque sub exhortatione decimarum retributionem et vindictam diligentibus pariter ac negligentibus ex verbis Domini proponens quasi interrogantibus Deum, et dicentibus, *In quo configimus te?* respondit dicens: *In decimis et primitivis. In penuria vos maledicenti estis, et me vos configitis gens tota. Inferte omnem decimam in horreum, et sit cibus in domo mea, et probate me super hoc, dicit Dominus, si non aperiero vobis cataractas cæli, et effudero vobis benedictionem usque ad abundantiam, et cætera.* Illis similia in libro leguntur Esdræ. Ait enim: *Statuemus super nos præcepta, ut demus etiam partem sicli per annum ad opus domus Dei nostri, et panes propositionis, et ad sacrificium sempiternum.* Et iterum: *Sortes misimus super oblatione lignorum inter sacerdotes et Levitas et populum, ut inferantur in domum Dei nostri per domos patrum nostrorum, per tempora, a temporibus anni usque ad annum; ut arderent super altare Dei nostri, sicut scriptum est in lege Moysi; et ut afferremus primogenita terræ nostræ, et primitiva universi fructus omnis ligni, ab anno in annum in domum Domini, et primitiva filiorum nostrorum, et pecorum nostrorum, sicut scriptum est in lege; et primitiva bovum nostrorum, et orium nostrorum, et offerantur in domo Dei nostri sacerdotibus qui ministrant in domo Dei nostri; et primitiva ciborum nostrorum, et libamium, et poma omnis ligni, vindiciæ quoque, et olei, afferamus sacerdotibus ad gazophylacium Dei nostri, et decimam partem terræ nostræ Levitis.*

C Ipsi Levitæ decimas accipient ex omnibus civitatibus operum nostrorum. Erit autem sacerdos filius Aaron cum Levitis in decimis Levitarum, et Levitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri ad gazophylacium in domo thesauri. Ad gazophylacium enim deportabunt filii Israel et filii Levi primitias frumenti, vini et olei; et ibi erunt vasa sanctificata, et sacerdotes, et cantores, et janitores, et ministri, et non dimitemus domum Dei nostri. In quibus verbis evidenter apparet, quanta illius populi cura et diligentia esset erga domum Dei, et cuncti generis sacrificia vel donaria: qui non solum decimas, ac

primitias, sed etiam tertiam partem sicut omni studio religionis ferventes curabant exsolvere; adimplentes procul dubio præceptum legis, quæ dicit: *Cumnaveris votum Domino Deo tuo, non tardabis reddere; quia requirit illum Dominus Deus tuus, et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.*

XII. Quæ verba idcirco hic ponenda putavi, ut religiose fidelis quisque consideret, quia si illi qui votet et tarde reddit, tarditas ipsa in peccatum reputabitur, multo utique majoris criminis reus est, qui nec tarde quod votit exsolvit. Si vero is qui propria vota non reddit, infidelis esse convincitur, juxta Ecclesiastem, qui dicit displicere Deo infidelem et stultam promissionem, et omnium melius esse non votere quam post vota, promissa non reddere; quanto majoris impietatis reus est, qui ea quæ alii voverunt ac reddiderunt usurpat, invadit, diripit, et diripiendam concedit, perverseque judicando, vel fallaciter testificando, atque impie jurando, a domo Dei alienare festinat. ubi ab aliis vota et reddita ac delegata sunt!

XIII. Legimus in Libris Regum, quod non modo laudabiles, verum etiam reprehensibiles reges, ea quæ patres illorum voverant nec reddiderant, ipsi intulerunt in domum Domini, et in thesauros ejus. Si ergo laudatur pietas filiorum paterna vota reddentium, e contrario omni est execratione dignissimum si patris votum filius subtrahat, quodque ille contulit, hic auferre non metuat. Legitur in volumine Jeremie prophete, quod tempore illo principes et universus populus inierunt pactum, ut dimitteret unusquisque servum suum, Hebræum videlicet et Hebræam, qui tamen in sequentibus amici et proximi ac fratres dicuntur, et ultra eis non dominarentur, conversisque deinceps retraxerint servos et ancillas suas, quos dimiserant liberos, et subjugaverint in famulos ac famulas. Quam ob causam graviter advertebat eos Dei ira succensa, tali illos percussit comminationum procella: *Vos, inquit, reversi estis, et commaculastis nomen meum, et reduxistis unusquisque servum suum et ancillam, quæ dimisceratis ut essent liberi, et subjugastis eos. Propterea hæc dicit Dominus: Vos non audistis me, ut prædicaretis libertatem unusquisque fratri et amico suo. Ecce ego prædico libertatem, ait Dominus, ad gladium, et pestem, et famem, et dabo vos in commotionem cunctis regnis terræ. Et post pauca infert: Et erit morticinium eorum in escam volutibus cæli, et bestiis terræ.*

XIV. Itaque si illi qui servos Hebræos dimissos juxta legem liberos, iterum in servitium retraxe-

BALUZII

NOTÆ
 a In servitium revocant. Vetitum illud. Servum enim libertate donatum revocare in servitutum non licet, nisi titulo ingrati. Verum nullo modo posse revocari eos qui Ecclesiæ delegati sunt, de re vitæ synodus Aransieana prima can. 7: « In Ecclesia manumissos, vel per testamentum Ecclesiæ commendatos, si quis in servitutum, vel obsequium, vel ad colonariam conditionem imprimere tentaverit, animadversione ecclesiastica coerceatur; » qui canon

erunt, et suos utique, non alienos, nomen Domini commaculasse dicuntur, et hoc gravissima ultione plectuntur; fideliter religiosos quisque consideret, quanto irremediabili furore digni sunt, qui non solum proprios olim servos a se vel a parentibus suis libertate donatos a in servitium revocant, verum etiam ab aliis libertos factos, et a liberatoribus suis patrocini et defensionis causa Ecclesiæ delegatos, contra fas multipliciter alligunt, omnique servitute depriment, nulla Ecclesiæ vel sacerdotibus relicta potestate, qui eos patronorum vice tueri debeant. Vehementer prorsus nomen Domini a talibus commaculatur; domusque ejus, quæ est Ecclesia, violenter præjatur, et mater fidelium exhoronatur; hujus injuria, procul dubio et Dei est. Et de hac quidem sententia, absque aliorum læsione, torsan loqui non possumus. Si cui tamen libeat considerare patienter, valet inspicere quanto hæc tempora sint pejora, quam fuerunt antea etiam illa quæ sub infidelibus transierunt. Illi namque diis suis, qui non erant dii, sed opera manuum eorum, honorem exhibebant, hæc eorum sacra ausi erant violare. Nunc autem hi quibus dictum est, *Honora Domini de tua substantia*, versa vice exhoronant Dominum de sua; cum non solum ecclesiasticæ familiæ abutuntur servitiis, sed et libertos ejus miserabili depriment servitute.

XV. Porro quod ignorantes Deum verum, falsosque colentes, diligentius deférant sacris ac sacerdotibus suis, quam nunc perique, in hac historia manifestissime demonstratur: quæ narrat beatum Joseph totam terram Ægypti subjecisse Pharaoni, præter terram sacerdotum, quæ a rege eis tradita fuerat; qui tunc et statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, et idcirco non sunt compulsi vendere possessiones suas. Qua in re pensandum est, quanta diligentia sacerdotibus suos venerantur, quibus non solum donaria sacra ministrabant, sed et communes cibos tam sollicitè præbebant, ut nec comparare eos paterentur. At nunc in quibusdam locis, nullus ordo hominum, sive sint liberi, sive servi, de habitatione sua tam infidus est ut sacerdotes; ut pote qui nullo modo securi esse possint, nec scire quot diebus Ecclesiam vel habitaculum suum eis habere sit licitum. Certè cum populus Judæorum in templo Domini, præter res sacras, etiam communes ageret, atque in sacratis atrii venalia diversa collocaret; quanquam et ipsum licite sacrorum causa fieri putaretur, ut oblaturi sacrificia, nec de suo habentes, facile comparanda invenirent; tamen Dominus, ut domus suæ et patris curam se habere monstraret, quod nullo alio in loco fessis

NOTÆ

postea repetitus est in concilio Arelatensi secundo. Manumissum porro in Ecclesia, a domino non potuisse ad servitutum revocari, etiam titulo ingrati, docet nos canon 34 ejusdem concilii Arelatensis. Impium enim est, ut quod in Ecclesia Dei consideratione a vinculo servitutis absolviunt, irritum habeatur; ut loquitur canon 7 concilii v Aurelianensis. Vide etiam concilium Matisonense secundum.

legitur, flagellis talia agentes eliminavit de templo. Pensest igitur qui placet ex factis et verbis Domini, si in ejus domo aliud aliquid vendere non licet, quanto magis ipsam domum facere nefas est venalem. Sacerdotes Ægyptiorum, tempore famis, ita aluntur stipe publica, ut possessiones suas vendere non compellantur. Nunc non solum possessiones ecclesiasticæ, sed ipsæ etiam a Ecclesiæ cum possessionibus venundantur. Nec de illis quam maxime audent dicere, quorum proavi aut abavi construxerunt ecclesias, ac ditaverunt, et testamentis scriptis atque firmatis nullos se habituros hæredes nisi ecclesiam et rectores ejus denuntiaverunt; et nunc ipsi contra pietatem majorum, si parietes sibi vendicare poterint, non tantum ea quæ a constructoribus collata sunt, sed et multa quæ perique fidelium pro sepulchris aut qualibet devotione alia ibidem sacraverunt, cum ipsis ecclesiis vendere licitum putant, nullo prohibente.

XVI. Verum quia ex domo Domini, quæ fuit in Hierusalem, occasio nobis sumpta videtur ut ista de Ecclesiis diceremus, ne forte aliquis putet ea quæ de illa referuntur non pertinere ad domos basilicarum, intelligat, cui talis subrepsit cogitatio, ea causa fieri ecclesias, qua et ipsa domus facta est, ad laudandum videlicet Deum, ad deprecandum, ad sacrificandum; sicut ipse Salomon ædificator et dedicator ejusdem templi in oratione consecrationis suæ ait Domino: *Si cælum et cæli cælorum non te capiunt, quanto magis domus ista quam ædificavi? Sed ad hoc tantum facta est ut respicias orationem servi tui, et obsecrationem ejus, Domine Deus meus; ut aperias oculos tuos super domum istam diebus ac noctibus. Exaudi preces famuli tui et populi tui Israel, quicumque oraverit te in loco isto.* Quapropter omni fide omnique ratione quidquid in illa a cultoribus vel contemptoribus licitum sive illicitum gestum est, et quidquid de illa, tam ad diligentiam exstruentium, quam ad negligentiam cessantium, seu ad malitiam destruentium, pertinens, memoratur, ædificatarum basilicarum exempla, auctoritates, et cultus esse tenendum est. Consequens ergo erit ut religiose perpendamus, qualiter Dominus erga restaurationem ejusdem templi, et negligentem damnet, et devotos remuneret, ex verbis quæ per Aggæum prophetam loquitur, dicens: *Populus iste dicit: Nondum venit tempus domus Domini ædifican-*

A dæ. Nunquid tempus vobis est ut habitetis in domibus laqueatis, et domus ista deserta? Et nunc hæc dicit Dominus exercituum: Ponite corda vestra super vias vestras. Seminastis multum, et intulistis parum; comedistis, et non estis satiati; bibistis, et non estis inebriati; operustis vos, et non estis calefacti; et qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum perituum. Hæc dicit Dominus exercituum: Ponite corda vestra super vias vestras, ascendite in montem, portate lignum, et ædificate domum; et acceptabilis mihi erit, et glorificabor, dicit Dominus. Respexitis ad amplius, et ecce factum est minus: et intulistis in domum, et exsufflavi illud. Quam ob causam? dicit Dominus exercituum. Quia domus mea deserta est, et vos festinatis unusquisque in domum suam. Propter hoc super vos prohibiti sunt cæli ne darent rorem, et terra prohibita est ne daret germen suum; et vocavi siccitatem super terram, et super montes, et super triticum, et super vinum, et super oleum, et quæcunque profert humus, et super homines, et super jumenta, et super omnem laborem manuum. Et post aliqua: Ponite corda vestra ex die ista, et in futurum, a die recessima et quarta noni mensis, a die qua fundamenta juxta sunt templi Domini, ponite super cor vestrum. Nunquid semen in germine est, et adhuc vinea, et ficus, et malogranatum, et lignum olivæ non floruit? Ex die ista benedicam. Si filii Israel, nuper de captivitate regressi, quia negligunt restaurare templum Domini, tanta sterilitate feruntur, itemque fundamentis jactis, mox omni benedictione cunctarumque rerum fecunditate emulantur, constat profecto maximum religionis esse divinæ domui diligentiam adhibere; camque negligere, causam miseræ atque infelicitatis existere.

XVII. Sed et illud attentius considerandum quod in hac prophetia legitur: *Et suscitavit Deus spiritum Zorobabel ducis, et spiritum Jesu sacerdotis, et spiritum reliquorum de omni populo.* Ut ex hoc perspicue intelligatur, obsequentem quemlibet et amatorem templi Dei, domum esse Spiritus sancti; cum manifeste appareat, non solum fidelium spiritum suscitasse tunc Deum, ut cum omni letitia omnique alacritate domum Dei cuperent instaurare, et ad indideliolum regum, Cyri videlicet, ac Darii, sed et inflixeris: qui non tantum licentiam ædificandi dederunt, verum et adjutorium præbuerunt lignorum, frumentum, et vini, et olei, ac salis, et pecorum, et dona auri, at-

BALUZII NOTÆ.

* *Ecclesiæ cum possess. venundantur.* Origo mali istius petenda est ex concessione rerum ecclesiasticarum, quæ viris sæcularibus facta fuerat. Nam illi ecclesiis sibi datas cum possessionibus retinebant, et ad hæredes suos transferebant; ut patet ex lib. 1. Capitularium, cap. 110, et libro v, cap. 44. Recepto autem semel hoc jure, dubium non fuit quin, sicut inter hæredes dividi poterant, distrali quoque et vendi possent, si res ita ferret. Quod hodie quoque in Gallia obtinet quoad decimas quas vocant infœdatas. Eas enim possessores transmittunt ad hæredes suos, aut aliis vendunt, prout animus tulerit.

† *Pro sepulchris.* Ex hoc fonte ut plurimum pro-

dierunt possessiones, latifundia, et agri, ex quibus ditata et amplificata est Ecclesia. Existimabant enim fideles melius sibi futurum post hanc vitam, si virorum ecclesiasticorum precibus adjuvarentur. Atque ut id apud eos obtinerent, curabant in primis corpora sua sepeliri ad ecclesias, qua transire solebant viri ecclesiastici, ut defunctorum memoria quotidie in eorum mentibus renovarentur. Interim res suas delegabant Ecclesiæ, ut vel ex hac temporali retributione facilius homines excitarentur ad implorandam Dei misericordiam pro illis qui dederant, quique jam defuncti erant. Vide librum vi Capitularium, cap. 285, 293, 322, et librum vii, cap. 199.

que argenti, cum principibus suis. In libris etiam Machabæorum, nonnulli reges erga templum Dei muniliter fuisse memorantur, in quibus et vindictæ Dei pariter leguntur in eos qui diriperunt vel diriperent conatim vasa sacra; sicut de Antiocho rege, et Heliodoro, qui a Seleuco missus fuerat, in promptu esse meminisse. Ecce filii Israel, fundamentis templi factis, confestim in omnibus heneducuntur; differentes opus, acriter pro negligentia flagellantur; direptores sacrorum, irrevocabili sententia damnantur. Cum ergo nobis non sufficit ad exemplum, cum tam multipliciter per totas Scripturas legamus et cognoscamus domum Dei diligere, religiosum esse, negligere, irreligiosum; diripere, inipium; omnesque sua receptisse merita, et omnes principes eorum qui dixerunt: *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei*, positos aut ponendos ut rotam et sicut stipulam ante faciem venti?

XVIII. Sed forsitan aliquis hæc in Veteri Testamento fieri oportuisse contendat, in Novo autem non tantopere servanda. Meminerit, quisquis ille est, Dominici exempli, quod ex verbis evangelicis sancti intellexere Patres. Refert namque evangelista mulierem quandam accessisse ad Dominum, pedesque ejus unxisse: pro qua re murmurans proditor Judas, ait: *Ut quid perditio hæc unguenti? Potuit enim vendundari multo, et dari pauperibus*. Ad quod subjungens evangelista: *Hæc, inquit, dicebat, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea quæ mitebantur, exportabat*. Quod autem Dominus de loculis faceret, ostenditur ex parte ex eo quod cum Jude egredienti a se, et ingresso jam Salina in se, dixisset, *Quod facis, fac citius*, audientes discipuli putaverunt quod juberet illi ut emerent necessaria ad diem festum, aut ut egenis aliquid daret: quod utique non putarent, nisi antea fieri vidissent. Verum quia quaesitum est, cur Dominus, qui discipulis dixerat: *Nolite portare aurum, neque argentum, neque æs in zonis vestris*, nec permisit eos ferre aliud in via, nisi virgam tantum, ipse in loculis thesauros habuerit; disputat de his, in quantum recordari valeo, beatus Augustinus (In Joan Tract. 1 cap. 12); dicitque quod Dominus noster

Jesus Christus, qui Ecclesiæ suæ formam et instructionem præmisit factis et dictis, sicut scriptum est; *Quæ cepit Jesus facere et docere*; prævidens futurum esse ut in Ecclesiis thesauri fideliter a fidelibus ac laudabiliter a religiosissimis conderentur, atque custodirentur, et perniciosissime a furibus fraudarentur. (Fures generaliter dico, sicut in Apostolo accipimus, ubi ait: *Qui furabatur, jam non furetur, de omni scilicet inhonesto quæstu*), voluit in hac re præfigere, ut dixi, formam Ecclesiæ suæ, ad quos usus haberentur, et qua fide tractarentur, vel qua damnatione digni essent fraudantes, cum tali fine Judas abierit in locum suum. In qua disputatione prædictus Pater tres, nisi fallor, differentias furtorum et furum facit, de privatis videlicet, publicis, ac divinis rebus. Nam cum alicui homini de proprio thesauro aliquid furari procul dubio reatus sit, multo major de publico, quod et a leges sæculi sacrilegium vocaverunt. Jam vero de Dominicis, id est, ecclesiasticis thesauris, fraudare aliquid (quod apud nos specialiter ^b sacrilegii nomine censetur), adeo immane scelus esse manifestum est, ut qui istum committant, in sortem Judæ deputandi minime dubitentur. Cum ergo hæc ita se habeant, cumque de præfatis rebus illicitè aliquid in dando, accipiendo, vel retinendo usurpare, furari sit; disputat pia mens, quanta cautela res egeat.

XIX. Quaesitum est etiam, vel quaeri potuit, cur Dominus exactoribus publicis, qui dixerunt Petro, *Magister vester non solvit didrachma de locutiis*, non dederit stateram, sed Petrum a mare direxit, ut de ore piscis tolleret? Responsumque est a doctoribus Ecclesiæ, quia Dominicis loculi in pauperes et in dies festos expendebantur; et cum exegisset necessitas in alimenta discipulorum Domini (sicut scriptum est: *Discipuli autem abierunt in civitatem ut cibos emerent*), noluisse Dominum rem pauperum in publicam exactationem mittere, sed omnipotentis virtute, quod utique pauperum non erat, de mari tollere et fisco reddere voluisse, ut formam daret discipulis, quam Ecclesiæ commendarent. Juxta quam formam statuerunt ^c sacri canones modum res ecclesiasticas dispensandi; scilicet ut in alendis egenis

BALUZII NOTE

^a *Leges sæculi*, id est, leges civiles. Exstat autem hæc lex in libris Pandectarum, l. 3, D. ad l. Juliam pecul., ubi hæc verba Pauli jurisconsulti referuntur ex libro singulari de Judiciis Publicis. ^b *Sacrilegi capite puniuntur*. Sunt autem sacrilegi, qui publica sacra compulaverunt. At qui privata sacra, vel sediculas incustoditas tentaverunt, amplius quam fures, minus quam sacrilegi merentur. Quare quod sacrum, quodve admissum in sacrilegii crimen cadat, diligenter considerandum est. Labeo trigesimo octavo posteriorum peculatum definit pecunie publicæ aut sacre furtum, non ab eo factum cujus periculo fuit, et ideo aditum in his quæ ei tradita sunt peculatum non admittit. ^c Ad hunc locum respexisse videtur Augustinus in Tractatu quinquagesimo in Joannem. ^d Ecce inter sanctos est Judas, inquit, ecce fur est Judas; et, ne contentus, fur sacrilegus, non qualiscunque fur; fur loculorum, sed Dominicorum; loculorum, sed sacrorum. Si crimina discer-

nuntur in foro qualiscunque furti et peculatus, (Peculatus enim dicitur furtum de re publica, et non sic judicatur furtum rei private quo modo publicæ) quanto vehementius judicandus est sacrilegus fur, non undecunque tollere, sed de Ecclesiâ tollere. ^e Laudatur hic locus in libro vi Capitularium, cap. 502.

^b *Sacrilegii nomine censetur*. Exstat enim ea de re lex in libro vi Capitularium, cap. 523: *« Sciendum est omnibus quod sacrilegium sit res Ecclesiæ quocunque modo injuste ab Ecclesiâ quibus jure debentur auferri, et in aliud transferri. »* Vide libro eod. cap. 285 et 505.

^c *Sacri canones*. Quippe veteri Ecclesiæ consuetudine, quæ et a conciliis et a Romanis pontificibus confirmata est, res Ecclesiarum quadrifariam divisæ erant, ut hic quoque notat Agoardus. Harum portio prima pertinebat ad episcopum, altera ad clericos, tertia ad alendos pauperes, quarta demum

In sustentandis clericis, in reparandis fabricis, atque in rectorum supplendis necessitatibus expenduntur: prout sanctorum exempla commendant, et usque ad proxima tempora custoditum esse non dubium est. Ex laicis denique non solum possessores sacrarum rerum, ^a sed nec dispensatores fieri permittunt: quin potius ^b economos de proprio clero eligi præcipiuntur, et agros, vineas, atque mancipia ad usum tribui, non nisi clericis, monachis, peregrinisque concedunt. De qua re si quis diligentius vult agnoscere quid vel in quibus conciliis dicatur, legendo et revolendo cognoscat.

XX. Verum quia sunt qui ^c Gallicanos canones aut aliarum regionum putent non recipiendos, eo quod legati Romani, seu imperatoris, in eorum constitutione non interfuerint, restat ut etiam sanctorum clarissimorum Patrum doctrinas, et expositiones, diversosque tractatus, ut sunt Cypriani, Athanasii, Hilarii, Hieronymi, Augustini, doceant non esse recipiendos: quia cum hæc tractarent, vel ex-

BALUZI

pendebatur ad reparationem ecclesiarum. Et hæc quidem sunt notissima. Sed tamen si quis ea probari velit, habet quem consulat librum clarissimi viri Joannis Lannoii theologi Parisiensis de Cura Ecclesie pro miseris et pauperibus.

^a Sed nec dispensatores. Libro vi Capitularum, cap. 294: « Laicis quamvis religiosis nulla de ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi legitur unquam attributa facultas. »

^b Economos de proprio clero. Sumptum istud ex canone 26 concilii Chalcedonensis: qui canon postea confirmatus est ab imperatoribus, usque per omnes ubique provincias receptus; ut Marca ostendit in libro octavo de Concordia, capite 18.

^c Gallicanos canones. Jam antea adnotavimus ad librum adversus Legem Gundobadi, magnum antiquitus fuisse reverentiam canonum Gallicanorum, neque nunc ea repeti est opus. Illud in presentiarum admonuisse sufficiat, ex hoc Agobardi loco constare non credidisse majores nostros necessariam fuisse presentiam legatorum pontificis Romani in conciliis regionalibus aut provincialibus, canonesque in eis decretos perinde valuisse, ac si illi interfuerint. Unde confirmatur interpretatio quam verbis Benedicti Levitæ adhibet Marca in lib. sexto de Concordia, cap. 27. Benedictus enim in præfatione libri quinti Capitularium ex eo quoque valde se commendare putat hæc capita, quod et in synodis a Bonifacio Moguntino sedis apostolicæ legato celebratis condita fuerint, adeoque apostolica auctoritate firmata, et quod sequentia eadem capita sint maxima ex parte roborata eidem auctoritate. Id enim intelligendum est de tribus postremis Capitularium libris, ut ipsemet Benedictus docet in libro vi, cap. 377: « Maxime triam ultimorum capitula istorum librorum apostolica sunt cuncta auctoritate roborata, quia his cædens maxime apostolica interfecto legato. »

^d Consonanter sanctis Scripturis. Itaque sic permissum erat, nullius momenti esse regulas ecclesiasticas, etiam in synodis editas, nisi consonarent sanctis Scripturis. Quo fiebat, ut quoties Romani pontifices ad synodos mitterent epistolam in causa fidei, episcopi congregati examinarent an epistole ille congruerent sacris Scripturis; ut fuisse ostendit Marca in libro v de Concordia.

^e Eorum sensibus antepont. Agobardus consentit vetus auctor Collectionis canonum, hæcenus ineditum, quem apud me habeo: qui, postquam in præfa-

tionem locutus est de divisione Collectionis sui in tres libros, demum hæc addit: « In quibus si quisquam aliquid invenit de talibus conciliis quæ aut despiciantur aut non recipiantur, ignoscat paupertati sensus nostri. Nos tamen dignum deputamus, plurimorum sententiam, singulorum suspensionibus præferendam, et in quibuscunque rebus generalium conciliorum auctoritatem non habemus, magis earum synodorum, quæ per singulas provincias factæ sunt, quam proprium nostrum sensum sequendum. Denique ipsa sacra et generalia canonum decreta præcipiunt, ut bis in anno per singulas provincias episcoporum celebratur concilium, et plenariam synodum dicunt esse ubi cum suis diocesanis metropolitanus fuerit episcopus. Cum ergo ita specialia concilia ex generalium auctoritate sunt, constat nullum posse de eorum aliquid improbare statuta, nisi eum qui apertis iudiciis potuerit convincere eos aliqua contra fidem aut ræres bonos constituisse. » Hactenus vetus ille collector: quem si Agobardi coactaneum fuisse dixerò, fortassis non aberrabo. Nam nullos canones citat, quam eos ipsos quos laudare potuit Agobardus, id est, canones et decreta pontificum que tum exstant in Codice Canonum Ecclesie Gallicanæ. Quod autem Agobardus et collector iste vetus, ut regionalibus et provincialibus conciliis auctoritatem addant, autem eorum celebrationem esse imperatam a magnis et generalibus conciliis, ut bis in anno habeantur, sumptum est ex canone 5 Niceno, 20 Antiocheno, et 19 Chalcedonensi. Adde vetus collector aliam rationem, nempe synodum illam esse plenariam cui metropolitanus episcopus interfuerit cum suis diocesanis. Istud vero sumptum est ex canone 16 Antiocheno, in quo sic scriptum est: « Perfectum vero concilium illud est, ubi interfuerit metropolitanus antistes: » cuius etiam mentionem facit Ferrandus in Breviatione Canonum, tit. 144; itenque Gratianus, Burchardus, Ivo, alii. Ut valde mirum sit id non animadvertum a R. P. Ludovico Cellotio, qui in notis ad caput 25 concilii Duziacensis reprehendit Hinemarum sepiusculæ, ut ipse ait, proferentem hunc canonem Antiocheum, cum tamen conceptis veris non exstet in synodo Antiochena. Multa quidem de metropolitanorum dignitate, juribusque, sapientissime variis canonibus decrevisse synodum illam Antiochenam, sed nosquam pronuntiare, perfectum illud esse concilium, cui metropolitanus interfuerit. Hactenus Cellotius. Unde constat res quo-

NOTÆ.

tionem locutus est de divisione Collectionis sui in tres libros, demum hæc addit: « In quibus si quisquam aliquid invenit de talibus conciliis quæ aut despiciantur aut non recipiantur, ignoscat paupertati sensus nostri. Nos tamen dignum deputamus, plurimorum sententiam, singulorum suspensionibus præferendam, et in quibuscunque rebus generalium conciliorum auctoritatem non habemus, magis earum synodorum, quæ per singulas provincias factæ sunt, quam proprium nostrum sensum sequendum. Denique ipsa sacra et generalia canonum decreta præcipiunt, ut bis in anno per singulas provincias episcoporum celebratur concilium, et plenariam synodum dicunt esse ubi cum suis diocesanis metropolitanus fuerit episcopus. Cum ergo ita specialia concilia ex generalium auctoritate sunt, constat nullum posse de eorum aliquid improbare statuta, nisi eum qui apertis iudiciis potuerit convincere eos aliqua contra fidem aut ræres bonos constituisse. » Hactenus vetus ille collector: quem si Agobardi coactaneum fuisse dixerò, fortassis non aberrabo. Nam nullos canones citat, quam eos ipsos quos laudare potuit Agobardus, id est, canones et decreta pontificum que tum exstant in Codice Canonum Ecclesie Gallicanæ. Quod autem Agobardus et collector iste vetus, ut regionalibus et provincialibus conciliis auctoritatem addant, autem eorum celebrationem esse imperatam a magnis et generalibus conciliis, ut bis in anno habeantur, sumptum est ex canone 5 Niceno, 20 Antiocheno, et 19 Chalcedonensi. Adde vetus collector aliam rationem, nempe synodum illam esse plenariam cui metropolitanus episcopus interfuerit cum suis diocesanis. Istud vero sumptum est ex canone 16 Antiocheno, in quo sic scriptum est: « Perfectum vero concilium illud est, ubi interfuerit metropolitanus antistes: » cuius etiam mentionem facit Ferrandus in Breviatione Canonum, tit. 144; itenque Gratianus, Burchardus, Ivo, alii. Ut valde mirum sit id non animadvertum a R. P. Ludovico Cellotio, qui in notis ad caput 25 concilii Duziacensis reprehendit Hinemarum sepiusculæ, ut ipse ait, proferentem hunc canonem Antiocheum, cum tamen conceptis veris non exstet in synodo Antiochena. Multa quidem de metropolitanorum dignitate, juribusque, sapientissime variis canonibus decrevisse synodum illam Antiochenam, sed nosquam pronuntiare, perfectum illud esse concilium, cui metropolitanus interfuerit. Hactenus Cellotius. Unde constat res quo-

omnes orthodoxi rectores quibuscunque locis vel temporibus de rebus ecclesiasticis tractandis conservandisque aliquid statuerunt, antecessorum statutis et divinarum litterarum auctoritati magnopere studuerint consonare. Jam vero de donandis rebus et ordinandis ecclesiis nihil unquam in synodis constitutum est, nihil a sanctis Patribus publice predicatum. Nulla enim compulit necessitas, fervente ubique religiosa devotione, et amore illustrandi ecclesias ultro æstuante. Quem non ad hæc accendit Dominicum illud factum et dictum, quod Evangelium refert, sedisse Dominum contra gazophylacium, et aspexisse quomodo turba jactaret æs in gazophylacium, pauperumque viduam super omnes laudasse, quæ duo tantum minuta jactaverat? Ecce sedens Dominus aspicit offerentes, ut beneplacitum sibi demonstret munus fidelium. Satis vero consequens est, ut aspiciens offerentes, despiciat auferentes, laudans totum dantem, vituperet non dantem, imo quidpiam fraudantem, sive aliquid rapientem.

XXI. Sed et illud quod jubet et reddere quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ Dei Deo, tanto quisque attentius penset, quanto devotius curat. Quod vere præceptum et Apostolus commendat implendum dicens: *Reddite omnibus debita; cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem.* Neque enim timorem debemus hominibus, cum præcipiatur nobis per Prophetam: *Nolite timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne metuatis.* Itemque scriptum sit: *Qui timet hominem, cito corruet.* Et: *Nolite timere eos qui occidunt corpus.* Sed timorem utique debemus Deo, honorem autem Deo, ac domui, omnibusque membris ejus; sicut Scriptura, quis sit justus demonstrans, dicit: *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, timentes autem Dominus glorificat.* Et exhibendus ergo est Deo timor, ne offendant moribus; et exhibendus honor, ut glorificetur oblationibus. Sic nempe a Patribus intelligitur quod dictum est: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*, id est, tributa, ac vectigalia. *Quæ autem sunt Dei Deo*, id est, decimas, primitias, cæteraque donaria, tam vota quam spontanea. Nam et assertio Judaica idcirco putabat illicitum esse tributum solvere Cæsari, quia supra dicta Deo solvere jussi erant. Commendat autem Dominus hæc facienda, ubi ait: *Væ vobis Scribæ et Pharisei hypocritæ! qui decimatis mentam, et anethum, et cuminum, et omne otus; et relinquitis quæ graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem; cum illico subjungit: Hæc oportuit facere, et illa non omittere.*

XXII. Oportet ergo, et semper oportebit, quod Dominus oportuisse testatur, neque parvipendendum fuit aut erit inquam quod Dominus vel fieri jussit, vel factum facientis devotione commendavit.

BALUZII

que minutissimas interdum excidere etiam illi qui se sapientes putant. Nam legendi tantum erant canones Antiocheni. Sed quia tum Cellotius erat occupatissimus, satis habuit titulos canonum illius

A Certe lex non vetuit subjectos aut vinum bibere, aut in domibus habitare. Et tamen Jonadab, filius Reocab, filiis suis exhortando interdixit utrumque. Qui post multa annorum curricula compulsi ab hostibus ingredi civitatem ad manendum, nullatenus compelli potuerunt, ne a propheta quidem, ad bibendum vinum; et idcirco laudati sunt a Domino pro obedientia, promittente etiam quod non esset defecturus vir stirpis Jonadab de conspectu Domini. Si quod unus homo præcepit posteris, tam attente tam religiose custoditum est usque in longinquum, ut laude etiam dignum Dei haberetur; (quod utique non ex legis sanctione, sed ex religionis fervore præceperat) quid de nostri temporis hominibus estimandum est, quibus omnipotens Deus et generalis Ecclesia sub nomine patris ac matris præcipere non desinit, nisi ut eorum comparatione objurgemur, sicut et Judaicus populus, Domino dicente: *Pravaverunt sermones Jonadab sermonibus meis*, et cætera? E contrario autem credendum est quod in regimine prælati quilibet, sine damno inobedientiæ, præcipiens, contemni non potest; sicut apertissime apparet in gestis Saulis. Nam cum filius ejus Jonathas, fide ac virtute protectoris armatus, perrexisset ad stationem Philistinorum, castraque eorum turbarentur; videns ille cum sociis insecutus est inimicos, persequens atque prosternens; cernensque quod res prospere celeret, contestatus est populum, dicens: *Maledictus qui conederit panem hodie, donec uleiscar de inimicis meis*: quod ignorans Jonathas, sumpto melle gustavit paululum: quam ob causam Dominus indignatus est, ita ut respondere nollet quod populus agere deberet; ac nisi eum transacta bona eripuisset, forte deprehensus absque retractatione moreretur. Qua in re cum omni timore considerandum est, quod cum ignorantia excusare non potuerit, nec tante fidei virtus indignationem divinam avocrit, quousque ad horam moriendi ventum est: ubi adhuc mirari possemus, nisi aliqui viderent, quod mel comedit, non panem. Verum quia, quod sacri eloqui, in pane, quidquid comedi potest, accipitur, pensandum est quam attente Dominus custodiri velit quidquid non irreligiose prælati quisque præceperit, cum Saulis jussa a nesciente transgressa, sine aliqua vindicta transire non passus sit. Quis est hodie qui se culpæ obnoxium esse crederet, si præcipientis injuncta non audiret? Et tamen ex interna regula judiciorum Dei videmus peccata subtilius et acerbius inquiri, quam nos præcere aut formidare valcamus.

XXIII. Hæc dicta sint, ut prudentius offeratur occasio diligentius considerandi, si tam fructuose unus audiret a multis tam noxiis omnibus, unus inobediens efficitur in seipsum, quanto merito retributionis boni vel mali obediens, aut contemptor effi-

NOTÆ.

synodi relegere. Ea causa fuit errandi. Nam lemma canonis 16 hæc tantum habet apud Dionysium: *De vacantiis episcopis.* Nihil de perfecto concilio.

ritur consonanter præcipientibus plurimis; maxime A cum non solis apostolis, sed omnibus his qui docendi ministerium in Ecclesia sortiuntur, dixisse Dominus intelligatur : *Qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit.* Illud quoque Ananias et Saphiræ factum occultum, tam sublimiter inventum, tam atrociter vindicatum, quis digne exaggerare prævaleat, unde contractum est tam immane crimen, ut tentasse Spiritum sanctum, et mentiri Deo convicti sint, cum tantum de pretio agri, quod adhuc in illorum erat potestate, servare sibi maluisse referantur? Certe necdum fuerat aut pedes apostolorum positam, necdum in communionem fraternitatis reductam. Quæ severitate judicaretur, si qui de loculis apostolicis et omni Ecclesiæ jam oblati aliquid persumpsisset, si sic iudicatus est qui presumpsit ex his quæ adhuc erant offerenda? Si cuiusque homini de rebus humanis furatus aliquid fuisset, præcepto legis dupli aut quadrupli restitutione multaretur. Quia vero de sacris rebus, sanctis prædicatoribus sanctisque pauperibus deputatis, vel potius deputandis, fraudavit, morte multatus est, quam mortem non intulit gladius, non exercuerunt officialium manus, sed sacri sermonis virtus infixit. Sic fraus prima in Ecclesia de rebus ecclesiasticis perpetrata punita est. Tali penitentia damnatus Adam in paradiso, vetitum contingendo morti obnoxius, et habitatione paradisi indignus effectus est, Ananias cum uxore sua fraudem in Ecclesia faciendo, et societate ecclesiastica et habitatione mundana privatus est. C Dixerat Dominus : *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, et da pauperibus.* Hinc perfectionem arripientes, et vendentes omnia quæ habebant, rerum suarum pretia non aliis pauperibus quam sanctis credentibus distribuebant, maximeque prædicatoribus sanctis distribuenda pauperibus offerebant. Tales enim pauperes in verbis Domini intellexerant. Sic et beatus Paulus, cum dextras sibi et Barnabæ ceteri darent, ut illi in circumcissione, ipsi vero in gentibus evangelizarent, testatur se etiam huius quoque ministerii curam suscepisse, dicens : *Tantum ut pauperum memores essemus.*

XXIV. His ergo sacri canones concordantes, res ecclesiasticas, res etiam pauperum esse voluerunt. Nam et Dominus ordinavit ut hi qui evangelium D annuntiant, de evangelio vivant. Ex his itaque inter fideles coeptus est sacratissimus et laudabilis usus, ut ecclesiæ ditarentur : quatenus ipsa ecclesia de suo pascat prædicatores suos, et choros ministrorum, turbasque pauperum, ac multitudinem confluentium peregrinorum. Erga quas res quanta reverentia, quantaque fides, et custodia adhibenda sit, demonstravit voluntas Dei per multitudinem miraculorum quæ gesta sunt in universo mundo per singulas regiones, loca, atque ecclesias; cum jam non unus Ananias cum Saphira uxore propter fraudem in rebus sacris perpetratam morte multati sunt, sed innumerabiles et pene mille alii, qui infirmitate percussis, demonibus vexati, cæcitate damnati : de qui-

bus si ea quæ scripta sunt, studiosus aliquis in unum congregare voluisset, aut valuisset, enormia volumina confecisset. Quanto magis ea quæ facta sunt, et divulgata, ac tradita, nec tamen scripta, eo quod fuerint vitia?

XXV. Hæc ideo dicimus, non quod divinam percussorem omnibus tenerantibus temporaliter comminemur, sed magis ut ad curam Dei earum custodiam atque diligentiam pertinere monstremus : qui tantis miraculis per tota tempora terruit improbos, non solum incredulos, sed et credentes, ne facile adversus sacra loca, illicita auderent perpetrare; et ut eos saltem percussio tanquam bruta animalia cohiliter a præsumptione, quos ratio vel executio divinorum mandatorum nequiquam velut homines compescebat. Debuerant etenim nosse, ut pote rationales a Deo conditi, quia si non licet concupiscere rem proximi, multo magis Domini

XXVI. Nec hoc ita dictum sit, quasi charismatum divinorum largitio, vel remissio peccatorum, ac donatio regni cælestis non sint concupiscenda; quæ utique res Domini sunt. Sed quoniam nobis de sacris rebus Ecclesiarum sermo est, secundum illud nunc loquimur quod Dominus in lege præcepit, dicens : *Non loquaris contra proximum tuum falsum testimonium. Non concupiscas uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, et universa quæ illius sunt.* In quibus verbis summopere est considerandum, quia si contra quemlibet proximum, ob quamcumque rem, falsum existere vel adhibere testem non oportet; multo minus licet contra Dominum, ob illius Ecclesiæ facultates ejus nomini consecratas. Simili quoque modo, si domus, aut ager, servus, aut ancilla, et cætera quæ sunt proximi, concupisci non debent; multo itaque magis ea quæ ad sustentationem pauperum Domino sunt tradita, non sunt concupiscenda.

XXVII. Apparet autem in hujusemodi rebus multitudo miserationum Dei, qui gratanter ab homine dignatur recipere quæ ipse dedit. Hinc denique est quod ei David fideliter confitetur dicens : *Tua sunt enim omnia; et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* Nequaquam igitur consecrata Deo concupisci vel auferri debent, quin potius tali mente pensari, atque ita illibata et ab omni usu communi seposita custodiri, ut ipse Dominus in Deuteronomio insinuat, ita dicens : *Loqueris in conspectu Domini Dei tui : attuli quod sanctificatum est de domo mea, et dedi illud Levitæ, et advenæ, et pupillo, et viduæ, sicut jussisti mihi. Non praterivi mandata tua, nec sum oblitus imperii. Non comedi ex eis in luctu meo, nec separavi in qualibet immunditia mea, nec expendi ex his quidquam in re funebri. Obedivi voci Domini Dei mei, et feci omnia sicut præcepisti mihi. Respice de sanctuario tuo, et de excelso cælorum habitaculo, et benedicte populo tuo, et terræ quam dedisti nobis.* Tali itaque, ut dictum est, nobis cordis devotione primitivæ vel decimæ consi-

deraudæ sunt, tanta veneratione intactæ servandæ, A et cum hujusmodi confessionis puritate Domino offerendæ, quatenus Dei de excelso cœlorum respectu, et populi ac terræ benedictio possint facilius promereri.

XXVIII Huic confessioni a Domino injunctæ fidelibus, illa quoque Apostoli sententia congruenter valet adjuncti, qua fidei discipulo præcepit, dicens *Si quis fidelis, a vel si qua fidelis, habet viduas, ministræ illis, et non gravetur Ecclesia, ut his quæ vere viduæ sunt, sufficiat. Qui bene præsent presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina. Dicit enim Scriptura: Non infrenabis os bovi trituranti. Et: Dignus est operarius mercede sua.* In quibus verbis id præcipit arbritor considerandum, quia si vidua cujuslibet fidelis, ab illo est sustentanda, ne gravetur Ecclesia, multo magis aliunde subministrandum est b canibus et cavallis, cæterisque tam hominum quam animalium ministris, quæ vel ad delicias, vel ad pompas, tarpesque jocos, a divitiis possidentur. Et hoc ideo, ne Ecclesiam Dei non solum gravent, verum etiam vastent, funditusque prædentur. Id namque nimis esse illicitum non hæc sola sententia ostenditur, sed multifarie in toto Scripturæ divinæ corpore demonstratur: ubi non solum prævaricantium pœnæ, sed remonstrationes fideliter tractantium res Domino consecratas, multis modis describuntur.

XXIX. Quicumque autem opus hoc lectione et consideratione dignum duxerit, noverit omnino non hæc nos de solis laicis dicere, c sed etiam de episcopis, abbatibus, d sive quibusdam clericis, qui aliud faciunt de sæpeditis sacris rebus, quam quod faciendum est, aut aliter eas quam a Deo et sanctis patribus ac rectoribus constitutum est, tractant. De qua re non est necesse, ad multa dicendum, nobis plurimum laborare. Quoniam liquido patet hominibus

BALUZII

a *Vel si qua fidelis.* Hæc non exstant apud Paulum. Itaque existimo peccatum esse librarij: qui cum divinare non posset quidnam potius legendum esset, *Si quis fidelis, vel si qua fidelis, utrumque possit, lectori judicium integrum relinquens.* Id enim frequenter accidisse veteribus librariis admodum ad Salvianum et Lupum Ferrariensem.

b *Canibus et cavallis.* Hinc patet laicos, qui res ecclesiasticas possidebant, iis usus esse ad luxum, non ad necessitatem: haud dubie extra conscientiam principum; alioqui non erant latari.

c *Sed etiam de episcopis.* Taxat episcopos et sequentes prælatos, qui rebus ecclesiasticis utuntur ad luxum, neque considerant quid de rebus Deo dicatis statutum sit a patribus. Neque solos prælatos percussit, sed etiam clericos in universum. Unde intelligere debemus, quotquot in sortem Domini ascripti sumus, nobis quidem creditam a Domino et ab Ecclesia curam proventuum ecclesiasticorum, sed ut iis utamur quemadmodum lex jubet, non in vanis sæculi pompis aut oblectamentis, sed in aliendis egenis, reparandis ecclesiis, libris quoque qui ad comparandam pietatem et eruditionem necessarij aut utiles sunt emendis, aliisque id genus. In primis tamen ea mens Ecclesiæ semper fuit, ut clericis ante omnia tantum sumat de redditibus ecclesia-

ratione utentibus, quanta ex his reprehensibiliter et minus decenter agantur ab his etiam quos sacer ordo ad ecclesiasticum regimen admittit. Quibus profecto omni attentione pensanda et expavescenda esset illa sententia, qua ex eorum persona beatus Job loquitur, dicens: *Si adversum me terra mea clamat, et cum ipsa sulci ejus descent; si fructus ejus comedi absque pecunia, et animam agricolarum ejus affluxi; pro frumento oriatur mihi tribulus, et pro hordeo spina.* In quibus verbis quamvis et alius invenitur intellectus, pertinens ad murmurationem subditæ plebis, cum merito conquireretur adversus pastorem ob negligentiam prædicationis, vel impedimenta exemplorum malorum, potest tamen et ad personam ecclesiasticæ familiæ non inconvenienter aptari: quam cum inique perversus pastor opprimit, et indigne rebus Deo sacratis abutitur, cumque statum et illicitos appetitus suos ac suorum ad jactantiam pompasque mendacij exornat, imo deturpat, non sola Ecclesia, cui ipse præest, sed et omnes qui morum illius leditatem cognoscunt, ad murmurationem derogationemque contra ejusmodi rectorem excitantur: e Hic talis, etiamsi prædicationis eroget pecuniam, ob carnales tamen libitus et indecentes actus non potest statutum evadere pœnam, quin pro delectationibus vitæ præsentis, æternarum pœnarum illi punctiones orientur.

XXX. Nec tamen hæc sententia solos pravos episcopos, presbyteros, vel abbates percussit, et laicos indebite ecclesiasticis rebus utentes securos relinquit. Quibus illud summopere hoc loco pensandum est: quia si is quem utrumque ordo acceptus vel impensa prædicatione comitantur, propter lasciviam et turpis lucri appetitum malo suo easdem res in communes usus expendit; ille qui nec ministerium ecclesiasticum sortitur vel exsequitur, nec pecuniam verbi erogat, sed insuper quiddam ad pompam pertinet, sive lasciviam, quasi licentius properat, sacris

NOTÆ.

sticiis, quantum ei alendo opus est. Quod ideo dico, ne quis ad invidiam trahat ea quæ superius dicta sunt.

d *Sive quibusdam clericis.* Nam clericorum nomine comprehenduntur quotquot in clerum ascripti sunt, etiam presbyteri, et diaconi. Gregorius Magnus lib. xi, induct. 6, epist. 54: *« Ne vero objiciatur, quia ecce de eodem clerico loquitur, non de presbytero, scilicet non est quia in eadem constitutione capitulo 19 legitur in appellatione clericorum et presbyteros et diaconos contineri. »* Tum avertit verba Novellæ 125 imperatoris Justiniani, in qua hæc leguntur cap. 19: *« Presbyteros autem, et diaconos, et subdiaconos, cantores, et lectores, quos omnes clericos appellamus. »* Diu tamen post hæc tempora dubitatum est apud Ruscinos, Galliæ Narbonensis populos, an clericorum nomine intelligerentur episcopi, abbates, et cæteri gradus ecclesiastici: quam dubitationem edita constitutione sustulit Guido episcopus Helenensis in synodo sua diocœsanâ habita anno 1359 die octava mensis Aprilis.

e *Hic talis.* At episcopum, tametsi doctus sit, ac populum diligenter instruat, æternis pœnis adlictum iri, si pompis sæculi deditus sit, et sacris rebus abutatur.

rebus utitur, quanto majori malo suo convivia splendida de sacris rebus, quibus gementes et mœrentes in tribulatione paupertatis debuerant consolari, epulatur cum divitibus epulantibus, gaudens, ridensque, et opus Domini non recipiens, et quasi agens quæ Deo placeant jucundatur, satiat præterea et inebriat histriones, mimos, turpissimosque et vanissimos^a jocularares, cum pauperes Ecclesiæ fame discruciat intercant. Quam rem considerandam prudentibus offerimus, non autem exponendo aperimus, quoniam etsi dictum est divitibus: *Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseris, quæ advenient vobis: divitiæ vestre putrefactæ sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt, aurum et argentum vestrum aruginavit, et arguro eorum testimonium erit vobis, et manducavit vestras carnes, sicut ignis;* **B** *thesaurizatis in novissimis diebus. Et iterum: Epulati estis super terram, et in deliciis, enutritis corda vestra. Non tamen præceptum est eis ut epulis quotidianis vacarent, et pretiosissimis induerentur vestibus, ne forte vel eorum divitiæ putrefactæ remane-*

BALUZII

^a *Jocularares.* Histrionum genus, tibiis præterea fidibusque aut aliis instrumentis canentes. Hos sequens ætas Gallico tum recepto vocabulo vocavit

rent, vel a tineis vestimenta comederentur; imò sicut pro avaritiâ, sic et pro epulis, et pro luxuriis, præsentis sententiæ comminatione feruntur

XXXI. Si autem hæc dicta sunt illis qui talia forsitan de propriis rebus agebant, multo magis quibusdam præsentis temporis divitibus dici potest: Ululate in miseris advenientibus; quoniam epulantibus vobis de rebus non vestris, et thesaurizantibus de his quæ ad sustentationem pauperum Ecclesiæ tradita sunt, ipsi pauperes et ecclesiastica familia fame cruciantur; et qui ex eis fraudatus a vobis est vel oppressus, clamat, et clamor eorum in aures Domini Sabaôth introiit, qui dixit: *Non negabis mercedem indigentis sui pauperis; sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, ne clamet contra te ad Dominum, et fiat tibi in peccatum.* Et multa hujusmodi, quæ de hac re, et de omnibus quæ superius comprehensa sunt, in divinis libris dicuntur, nec ab ullo prorsus hominum absque sui gravissimo damno negliguntur

NOTÆ.

Jongleurs. Dicti autem jocularares a jocos et ludis quos populo faciebant.

LIBER

DE DIVINIS SENTENTIIS DIGESTUS,

CUM BREVISSIMIS ADNOTATIONIBUS, CONTRA DAMNABLEM OPINIONEM PUTANTIUM, ^a DIVINI JUDICII VERITATEM IGNE, VEL AQUIS, VEL CONFLICTU ARMORUM PATEFIERI.

I. In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi qui est pax nostra, quique fecit utraque unum, et medium parietem maceris solvens inimicitiam in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipsum in uno novo homine, faciat pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitiam in semetipso, et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe futistis, et pacem his qui prope. Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem (Ephes. II, 14-18). Incipiunt testimonia divina de litteris evangelicis, et apostolicis, atque propheticis, quibus hæc clarus demonstratur contraria esse reconcilia-

BALUZII

^a *Ægre ferens* Agobardus iniquitatem legis Gundobade, quæ causis finem imponi præcipiebat singulari certamine sive duello, quod stulte prorsus ac peperam vocabant *Judicium Dei*, congerit in hoc libro sententias ex utroque Testamento, ut ostendat legem illam esse iniquam, valdeque contrariam pietati ac simplicitati Christianæ. Et omnino eruditus est hic liber, et Agobardo dignus. Porro duos ex isto libro fecerat Massonus; sententiasque distinxerat ab hoc libello contra fidem tituli, contraque testimonium Agobardi. Nos, quod res postulabat, rursus conjunximus. Sed et illud te monendum existimavi. Lector, Agobardi adnotationes quæ respondent sententiis, in margine positas esse

tionis generis humani, ac reconciliatori Christo, pugne domesticæ et conflictus fraterni, putantium rerum labentium dubia et occulta posse patefieri, et per res contrarias veritati veritatem latentem monstrari. Nam si omnipotens Deus, mundi conditor et rector, judicii veritatem in rebus latentibus per mutuas cædes inveniri voluisset, aut permisisset, nec judices aut ^b magistros per singulas urbes constitui præcepisset, nec testibus inefficientes convinci, nec ubi testes desunt, controversiam per jusjurandum finire. Sed nec illam legem vitæ virum et uxorem, si spiritus illotypicæ virum conciteret, daret, ut per aquas amarissimas ^c probaretur mulier adultera

^b *Magistros*, id est, magistratus: quæ etiam significatione usurpatur infra in capite sexto hujus libri.

^c *Probaretur mulier adultera*, nimirum per judicium aquæ frigide: quod tamen judicium a Carolo Magno velatum est, ut patet ex Capitulari edito anno 16. Meminit autem hujus legis Hincmarus in opusculo de Divortio Lotharii et Tetbergæ, itemque in epistola 59 ad Hildegarium episcopum Meldensium, in qua ex professo tractat de judicio aquæ

esse, aut innocens. Vel etiam de invento cadavere hominis occisi juberet propinquioris civitatis principes convenire, et lavare manus, ac protestantes coram Deo dicere quod manus eorum non effuderint sanguinem innocentem. Neque sanctus et innocens vir David persecutori suo Saul diceret: *Si Deus te incitat contra me, odoretur sacrificio*, et cetera. Sed potius diceret: *Mitte unum de tuis qui congregiatur tecum singulari certamine, et probet me reum tibi esse, si occiderit, aut certe: Jube ferrum vel aquas calefieri, quas manibus illasus attraherem, aut: Constitue cruces, ad quas stans immobilis perseverem.*

II. Cum autem nihil tale lex divina vel etiam humana sanxerit, et vani homines nominent ista ^bjudicium Dei; unde probari potest iudicium esse Dei, quod Deus nunquam præcepit, nunquam voluit, nunquam denique sanctorum et quorumlibet fidelium exemplis introductum monstratur. Quasi omnipotens Deus animositate vel ^cadventionibus hominum servire debeat, aut ipse sibi contraria agat; ut qui in lege et in Evangelio præcepit ut diligat homo proximum suum sicut seipsum, iterum, ac si voluntate mutata, cum cæperint homines contendere inter se de rebus insensibilibus (de parte

BALUZII NOTÆ.

frigide. Vide virum cl. Franciscum Juretum in notis ad epistolam 74 Ivonis Carnutensis, ubi multa videbis de examine aque frigide vel calide. Nos vero hic tibi exhibemus illustre exemplum hujus iudicii editum, non in vili persona, (ut putabat Juretus istiusmodi iudicia usurpari tantum solita in vulgares plebeiasque personas) sed in femina principe, quæ procurati abortus calumniam purgavit rudi hoc querendo veritatis experimento. Hujus rei memoriam delenus auctori libri de miraculis beate Mariæ Rupis-Amatoris apud Cadurores, cui se femina vocerat in hoc vite famæque periculo. Exstat hic liber Parisiis in bibliotheca S. Germani de Pratis, quem mecum pro singulari humanitate sua communicavi domus Lucas Dacherius ejusdem monasterii bibliothecarius. Sic ergo loquitur hic auctor in libro 1, cap. 56: « Post decessum Gastonis de Baerne, quæ ejus fuerat uxor, soror regis Navarriæ, Leofoas nomine, gravida remansit; sed non multo post obitum viri, abortivum emisit. Nobiles, ignobiles, omneque promiscui sexus vulgus planetum nimium super eam fecerunt, et quasi jam factam, futuram populi stragem, ecclesiarum destructionem, totius denique regionis desolationem prænuñtiabant. Et sicut exitus præbavit acta, conjectura falsa, falso molierem rex Pamponiæ Sancius et regis consilium in causam vocantes, pueri ante tempus natale e.liti imponebant crimen. Quare diverso tormento affici, vel igne cremari, vel sub undis ligatam mergi decreverunt. Illa vero pro morte instanti, ab hoc immensum facinore, Virginem nostram Dominam Rupis-Amatoris, ut in auxilium suum intenderet, exorabat. Nec petitioni ejus defuit. Enimvero in modum subitæ iudicium aquæ ligata, ab altissimo ponte castri Salvaterra nomine projecta est in profundum torrentem. Ac spectaculum illud doloris, imo immanitatis, plusquam tria millia virorum ac mulierum, naufragium non naufragantibus præsolantium, convenierant, alii insultando, alii compatiendo Dominum pro ea precabantur. Illa vero super undas profundissimi torrentis miseratione Domini et ejusdem matris gloriosissimæ subventionem, plusquam ter

A videlicet agelli, aut si contentio fuerit de brutis animalibus, cavallis porcisve, vel undecunq; litigaverint homines cupiditate permoti, ^a quod utiq; forensiam est, non religiosorum), invocatus Dominus ostendit justitiam temporalem, vel potius vilissimam; quæ nec proprie dicitur justitia, quia nullus inde fit justus; et cum stat unus adversus alterum, vir scilicet adversus proximum suum, quem certe sicut seipsum diligere debet, agente Domino corruat unus coram altero, et quem per sanctam legem diligere jussit, per legem cupiditate occidi aut prosterni a proximo faciat. Nempe Apostolus ostendit esse legem peccati, et legem carnis, et legem mortis, ex quibus ista sunt contraria legi spiritus, et legi vite. Nam hi qui spiritu Dei aguntur, et idcirco sunt filii Dei, audiunt Apostolum docentem: *Jan quidem omnino delictum est quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini?*

III. Neque hoc dicimus quasi iudicia inter homines necessaria non sint. Non solum autem necessaria, verum etiam bona sunt; sed illa de quibus Dominus Salomoni loquitur: *Quia postulasti, inquit, tibi sapientiam ad discernendum iudicium, ecce feci tibi secundum sermones tuos, et dedi tibi cor sapiens, et*

posset arena jacere sine mensione delata consedit arenis, unde sui cum gaudio reportaverunt liberatam ad propria. Igitur autem ad laudem et gloriam liberatricis suæ, pannum operosum conficiens, ipsum per abbatem G. Rupis-Amatoris misit ad ecclesiam.

^a *Constituere cruces.* Hæc etiam est una ex vulgaribus purgationibus quæ tum in usu erant. Vocatur autem *Judicium crucis* in Charta divisionis imperii Francorum quam Carolus Magnus fecit. « Voluimus ut ad declarationem rei dubie, iudicio crucis, Dei voluntas et rerum veritas inquiratur. » Lib. 1. Capitularium, cap. 108: « Saneimus est ut nullus deinceps quamlibet examinationem crucis facere præsumat; ne Christi passio, quæ est glorificatio, cuiuslibet temeritate contemptui habeatur. » Libro v, cap. 125: « De eo qui perjurium fecerit, ut nullam redemptionem solvat, sed manum perdat. Quod si accusator contendere voluerit de ipso perjurio, stet ad crucem. Et si jurator vicierit, legem suam accusator emendet. »

^b *Judicium Dei.* Sic etiam vocatur apud Gregorium Turonensem lib. vii, cap. 14: « Tu, o rex piissime, ponens hoc in Dei iudicio, ut ille discernat cum nos in unius campi planitie viderit dimicare. » Sed res adeo nota est, ut non egeat testimoniis. Adversus impiam illam ac parricidalem consuetudinem fortiter hic disputat Agobardus.

^c *Adventionibus hominum.* Purgationum illud genus adventionem quoque superstitiosam vocat Stephanus V. papa ad Lambertum episcopum Moguntinum scribens: « Quod sanctorum Patrum documentum sancitum non est, superstitiosa adventionem non est præsumendum. »

^d *Quod utiq; forensiam est.* Non puto hic intelligi eos qui in foro litigant, sed eos qui foris Ecclesiam sunt, id est, non Christianos. Nam forenses opponit religiosus, id est, Christianus. Et his non interdicti litis contestationem, modo fiat coram iudicibus et magistratibus. Ac dicit paulo post iudicia inter homines esse necessaria.

intelligens. Et in alio loco: *Multitudo sapientium, A sanitas est orbis terrarum; et rex sapiens, populi stabilitum est. Et iterum: Melior est sapientia quam vires, et vir prudens magis quam fortis. Audite ergo, reges, et intelligite, discite, iudices, finium terræ. Itemque: Habebo propter hanc (haud dubium quin propter sapientiam) claritatem ad turbas, et honorem apud seniores juvenis, et acutus inveniar in iudicio. De quo beatus quoque Job fatetur dicens: Si contempsit subire iudicium cum servo meo, et ancilla mea, cum disceptarent adversum me. Neque enim sanctus Job cum servis ancillisque gladiis aut iustibus confligebat; cum sciret æquitatem non cædulus, sed sapientia et misericordia componendam, quæ per seipsam loquitur dicens: *Meum est consilium, et equitas, mea est prudentia, mea est fortitudo. Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt. Per me principes imperant, et potentes decernunt justitiam.* Hinc autem æterna Dei sapientia indubitanti fide quærenda est, precibus et lectionibus assiduis obtinenda est, Apostolo Jacobo protestante: *Si quis, inquit, vestrum indiget sapientia, postulet a Deo qui dat omnibus affluenter, et non impropere, et dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Quod vero instanti lectione sit eadem sapientia perquirenda, ita Dominus Josue contestans ostendit: Confortare igitur, et esto robustus valde, ut custodias et facias omnem legem quam præcepit tibi Moyses servus meus. Ne declines ab ea ad dexteram, vel ad sinistram, ut intelligas cuncta quæ agis. Non recedat volumen legis hujus de ore tuo: sed mediteris in eo diebus ac noctibus, ut custodias et facias omnia quæ scripta sunt in eo.**

IV. Neque putandum est quod aut in istis bellis domesticis, aut in insidiis latronum, aut quibuslibet rixis civilibus sive domesticis cadat homo, nisi Deo tradente in manus proximi sui, sicut ipse per Prophetam adversum malos pastores loquitur, dicens: *Et pastores eorum non parcebant eis, et ego non parcam ultra super habitantes terram, dicit Dominus. Ecce ego tradam homines, unumquemque in manu proximi sui, et in manu regis sui, et occident terram, et non eruum de manu eorum, et pascam pecus occisionis propter hoc, o pauperes gregis.* Sed et illud in hæc sententia notandum est quod electi dicantur peccora occisionis, sicut et Apostolus de psalmo sumens testimonium dicit: *Quia propter te mortificamur tota die, estimati sumus ut oves occisionis.* Et in lege præceptum est: *Qui percusserit hominem, volens occidere, morte moriatur. Qui autem non est insidiatus, sed Deus illum tradidit in manu ejus; constituam tibi locum quo fugere debeat.*

V. Tota namque fide credere debemus quod nihil

BALUZII NOTE.

* Hæreticus Gundobadus. Vide supra in libro adversus legem Gundobadi cap. 15.

† Ponenda sunt sententia. Vel unicus hic locus ostendit sententias quæ sequuntur non esse dividendas ab hoc libro: quod tamen fecit Massonus, qui hunc titulum de suo adiecit: *Agobardi expositiones*

fiat in mundo, nisi Deo aut dispensante, aut permitte; cum et capilli capitis fidelium omnes numerati sint, et unus ex duobus aut quinque passeribus non cadat in terram sine Deo, et sicut quidam sanctorum ait (Aug. in *Matth. serm. 6*): « Nec folium de arbore sine nutu Dei decidat. » Tamen quia notissimum est bonos a malis interfici, nunquam autem malos a bonis, nisi in bellis publicis et legalibus judiciis, pertinet hoc ad occulta judicia Dei, quæ sunt sicut abyssus multa, nec est datum hominibus nosse cur omnipotens ita permittat fieri. Solere autem justos ab iniquis interfici testatur et David, super Abner interitum, dicens: *Nequaquam ut mori solent ignavi, mortuus est Abner; sed sicut solent cadere coram filiis iniquitatis, corruit.* Sed, ut diximus, nulli hæc investigare concessum est, quando et ipse Paulus, ad tertium cælum raptus, et iterum in paradiso admirans, exclamet, dicens incomprehensibilia esse judicia Dei et investigabiles vias ejus. *Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit?*

VI. Hæc pie humiliterque considerantibus appareat non posse cædibus, ferro vel aqua, occultas et latentes res inveniri. Nam si possent, ubi essent occulta Dei judicia? Deberet ergo inter catholicos et hæreticos tali examine veritas indagari, sicut quidam superbus ac stultus a hæretico Gundobadus Burgundionum rex tentabat expetere a beato Avito, egregio et orthodoxo prædicatore, qui ejus vesaniam sapientissime laudabiliterque repressit atque redarguit. Quod si talibus adventionibus, ut sæpe diximus, valeret latentes culpæ inveniri, nec sapientia, nec sapientes, neque iudices, neque magistri essent necessarii. Sed quæ verissimum est quod de Deo dicitur: *Apud ipsum est fortitudo et sapientia, ipse novit et decipientem et eum qui decipitur;* ab ipso et secundum ipsum quærenda est rerum et judiciorum veritas. Jam nunc ponenda sunt ipsæ divine sententiæ, et perspiciebimus in eis quales auctor earum velit esse, vel quid aut qualiter agere debeant reconciliati populi acquisitionis, filii resurrectionis, oves summi pastoris, et erga se invicem et erga lupos ac bestias insidiantes.

SEQUUNTUR SENTENTIÆ.

D *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Quando stant duo altrinsecus parati ad mutuum credem, non est eis hæc bona voluntas; et ideo angeli pacis non adsunt illis æterna gaudia offerentes.

† *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.*

hinc et illinc e Scriptura, de pace, de sedandis cordis affectibus, et apprime de tota ethica Christiana, de Antichristo, de inferis, de persecutoribus. Nam in codice veteri nihil legitur istiusmodi, nec opus erat. Nos tamen ut viam lectori complanaremus, hæc addidimus hæc verba, *Sequuntur Sententiæ.*

A quibus pax multa scandalum non excludit, nec dum habent plenitudinem legis, quæ charitas est.

Beati mites, quoniam ipsi possidebant terram.

Forsitan dicturi sunt contentiosus, ad possidendam terram viventium mansuetudinem esse necessariam; ad defendendam autem terram morientium, fraternam congressionem? Sed audiant Apostolum dicentem: *Nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesie Christi.*

Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.

Non offertur æterna misericordia et honor filiorum Dei immiser cordibus, et pacem disrumventibus, sed facientibus.

Audistis quia dictum est antiquis Non occides. Qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo Racha, reus erit consilii. Qui autem dixerit Fatue, reus erit gehennæ ignis, etc. Audistis quia dictum est: Oculum pro oculo, et dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo; sed si quis te percusserit in dextera maxilla tua, præbe illi et alteram. Et ei qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium, et reliqua.

Antiquo populo præceptum ut quæcumque alteri maculam infixisset, talem sustinere compelleretur; novo autem, nullum malum inferre, sed illatum æquanimitèr tolerare. Qui ergo non solum non resistit, sed etiam modum talionis supergrediens excedit, nec ad antiquum populum pertinet, nec ad novum. Quos jubemur diligere, non permittimur nocentes lædere.

Tribus modis peccatur, cogitatione, locutione et actione. Patet ergo in cogitatione radicem esse malorum, fructus autem in operatione. Et consequenter veteri populo fructus malorum vetantur. In novo vero radices exstirpare jubemur. ideoque apud illos homicidium in reatu erat: apud nos autem ira occulta et sermo injuriosus. Quapropter qui mentem non purgat a furore, nec manus compescit a cæde, nec cum antiquis legi subditus est, nec cum novis evangelicæ gratiæ libertate donatus.

Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, et odies inimicum tuum. Ego autem dico vobis. Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt? Et si saluaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne ethnici hoc faciunt? Esto: ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cælestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet peccata vestra. Omnia ergo quæcumque vultis

ut faciant vobis homines, et vos facite eis. Hac est enim lex et prophetæ.

Nulla modo quis potest filius Dei esse, nisi imitetur. Qui ergo non imitando, a tanta nobilitate degenerat, non veraciter sed falso dicit: *Pater noster, qui es in cælis.* Et ideo non tantum crudelitate, sed et falsitate damnatur. Si non intrabimus in regnum cælorum, nisi abundaverit iustitia nostra plusquam Scribarum et Phariseorum: quanto magis nisi abundaverit plusquam publicanorum et ethnicorum?

Qui perfectionem remunerat, nihil corruptioni nisi damnationem reservat. Considera, o amator rerum periturarum, et neglector tui, quia alii in te peccanti potes dimittere, tibi tibi non potes. Et quia ad tam grave malum nullum majus remedium invenitur, quam ut dimittas quæ potes, ut dimittantur tibi quæ committere vales, delere non potes.

Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus; et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.

Si ille qui patrem matremve plus amat quam Deum, non eo est dignus, quanto magis est indignus, si plus amaverit terram vel porcum? Amplius enim hæc amare convincitur, qui pro talibus charitatem, quæ Deus est, offendere non veretur.

Amen dico vobis: Nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.

Hujus præcepti negligentiam cruciatus irremediabilis et infinitus sequetur. Porta regni cælestis angusta est: quæ parvulus capit, sed enormes excludit. Qui ergo stat paratus ad cædem, dum non simplicitate parvulorum humilis, sed gigantea ostentatione vult videri terribilis, ab hujus ingressu omnino rejicitur.

Festina implere, dum manus et pedes solutos habes, quia venient dies de quibus dices *Non mihi placent;* ubi ligatis pedibus et manibus mitteris in tenebras exteriores, id est, fugiendi operandique licentia subtrahetur.

Domine, quoties peccaverit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies? Dicit illi Jesus. Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.

Sere nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me, usque: Sic et Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris. Convertite gladium tuum in locum suum. Omnes enim quæ acceperint gladium, gladio peribunt. Habete inter vos salem, et pacem habete inter vos.

Quoniam grave malum est peccanti fratri de corde non ignoscere. Quo fit ut olim per penitentiam dimissa peccata revocentur ad vindictam.

Quanto melior est anima corpore, tanto peior est gladius, quo anima in æterna perimitur, quam quo corpus ad tempus occiditur.

Sicut pulmentum quodlibet absque sale non est

aptum et utile, sic omnis virtus, etiam ipsa fides, *A sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem. In hac cognoscet omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem.*

Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? Et ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum. Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Nunc autem queritis me interficere, hominem, qui vera locutus sum vobis, quæ audivi a Deo. Hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri. Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me.

Si sacerdos et levita, qui vulnerato a latronibus plagas non imposuerunt, sed quia non profuerunt, proximi non fuerunt, quanto magis illi qui plagas infligunt, proximi non sunt? Qui ergo non impertiendo misericordiam a proximitate se alienum facit, alienus est et a medicamento quod vulnerato jacenti cœlestis Samaritanus elementer infudit.

Qui domesticum fidei occidere querit, non est filius Abrahæ, quia hoc Abraham non fecit. Facit autem opera patris, id est, diaboli, qui ab initio homicida erat. Qui summe bonum pastorem sequuntur, oves sunt; qui autem in membris suis illum insequuntur, lupi sunt.

Si quis mihi ministrat, me sequatur: et ubi sum ego, illic et minister meus erit.

Si qui ministrat, sequitur; qui adversatur, insequitur.

• *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem,*

BALUZII NOTÆ.

• *Mandatum novum do vobis.* Nulla sententia mihi videtur aptior aut opportunior ad commendandam mutuum inter Christianos concordiam et dilectionem, quam suprema illa Christi Domini verba que hic describit Agobardus. Res autem tanti momenti visa est Christo, ut etiam velut suprema voluntatis tabulis eam apostolicæ ac discipulæ suis voluerit esse commendatam; idque non ob aliud toties repetierit atque inculcaverit, nisi ut ostenderet seipsum maxime in votis esse, ut apostoli et discipuli (in quibus omnes Ecclesiarum præsules docebantur, ut in epistola quarta ait sanctus Leo) vivant concorditer, exemplanque suo populum stimulent ad mutuum dilectionem. Præsignabat enim divinus ille animus, quod non obscure prædixit apud evangelistas, futurum ut cum ipse reliquisset terras, inimico hominis superseminante zizania, controversiæ rixæque orirentur inter Christianos, et non solum in populo, sed etiam inter ministros. Quia, quandoquidem et ipsi apostoli, viri spiritu illo Christi pleni, et adline a Christo cadidi, quique exemplo Domini nihil aliud spirabant ac prædicabant quam pacem et concordiam, usque adeo retrorsum alicerent, ut invicem quasdam velut inimicitias miscerent? Neque vero dico aliquem de plebe apostolorum, absit verbo invidia; sed duos illos apostolorum principes, Petrum et Paulum, quorum hic se mirum in modum gloriarum esse imitatorum Christi. Et hic tamen Christi imitator, hic ipse Paulus nos docet, se, cum venisset Petrus Antiochiam, atque id quidem post acceptum Spiritum sanctum, ei restitisse in faciem, quia reprehensibilis erat. Nonquid etiam inter Paulum et Barnabam, Antiochiæ quoque, eo usque incanduit certamen, ut desineret in divortium? Et Corinthiis, novellæ adhuc Christi plantæ, nonne redarguntur a Paulo, quod inter ipsos jam tum essent dissidia, discussiones, emulatio, et contentiones? Exortæ deinde sunt hæreses, exorta schismata, que tunicam illam inconditum lacerarunt, pacem Ecclesiæ turbarunt, et

concordiam fraternitatis pene interfecerunt. Et hæc quidem fervente Christianismo, cum adhuc Ecclesia innocens vagiebat in cunis, cum grex adhuc esset pusillus, cum gloriæ docebatur pro nomine Christi contumeliam pati. At postea quam fascias alveigat Ecclesia, positæque puerili prætexta, jam facta robustior, adolescentium ingressa est, exiit paulatim a cordibus Christianorum amor fraternitatis, irrepisitque pervicax nocendi fallendique invicem studium. Hinc orta lites, hinc jurgia, hinc bella, et cædes, et quidquid exitabile esse potest concordie Christianorum. Ex eo fonte prodiit lex Gundobada, quæ lites certamine singulari præceptum finire, ubi alie probationes desunt; adversus quam acriter, ut res postulat, invehitur Agobardus, tanquam Christianæ pietati ac simplicitati valde contrariam. Et tamen, que est rerum humanarum vicissitudo, recepta est postea hæc lex per omnes ubique provincias; adeo ut etiam cause ecclesiarum ac monasteriorum, que obscure erant, duello singulari finirentur, datis ab

utraque parte campionibus, sic enim vocabant belatores. Tandem Dei providentia factum est ut pessima hæc lex aboleretur edictis principum, et canonibus conciliorum. Sed ut mala magis vincunt, retinetur hodie, non quidem ad finiendas lites, sed ad finiendam jurgia et rixas. Ac licet severissima adversus immanem consuetudinem edicta prodierint, ac nuperrime sapientissimus regum Ludovicus XIV ea renovaverit, durat tamen peritua isthæc et insuperabilis rabies pugnandi, nemoque unus cedit legibus. Quod si monitionibus et hortationibus revocari possent homines ab ea feritate, adnondeni essent multum Christo cordi esse fratrum concordiam, ac sinceram minimeque fucatam dilectionem, illumque præcepisse suis sectatoribus ut quemadmodum ipse illos dilexerat, ita ipsi invicem diligerent. Hanc enim esse veram notam discipulorum Domini, si dilectionem habeant adinvicem. Hoc fuit novum et ultimum mandatum Christi Domini.

audientes; quanto magis contentio manuum et ar-
morum?

Non unum opus pravum, aut pars operum, sed omne opus, sicut et Paulus ostendit: *His autem qui ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum.*

Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordiæ, et fructibus bonis, iudicans sine simulatione. Fructus autem iustitiæ in pace seminatur facientibus pacem.

Perpente, o iudex, quia illa sapientia quæ iudicat sine simulatione, dolo et fraude, pacifica est et plena misericordiæ.

Unde bella et lites in vobis? Nonne hinc? ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris? Concupiscitis, et non habetis: occiditis, et zelatis; non potestis adipisci: litigatis, et belligeratis, et non habetis, propter quod non postulastis. Petitis, et non accipitis; eo quod male petatis: ut in concupiscentiis vestris insumatis. Adulteri, nescitis quia amicitia huiusmodi, inimica est Dei?

Unde sint bella et lites, aperte hic ostenditur.

Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi huius, inimicus Dei constituitur. Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis quæ adveniant vobis.

Cum non dicat, Quicumque est, sed Quicumque voluerit amicus esse sæculi huius, patenter ostendit quia eodem modo quo Dominus adulterum esse pronuntiat in Evangelio, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam *mœchatus est eam in corde suo*, etiamsi ad expletionem operis nefarii non pervenerit, quicumque vult amicus esse sæculi huius, jam adulter est, etiamsi non pervenerit ad honores et divitias sæculi, sicut et apostolus Paulus non *Qui fiunt*, inquit, sed *Qui volunt divites fieri*, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, ac per hoc efficiuntur inimici Dei.

Melius est enim benefacientes (si velit voluntas Dei) pati, quam malefacientes.

Hæc sententia demonstrat et benefacientes mala huius sæculi pati, non autem, ut plerique æstimant, solos mala facientes.

Estote itaque prudentes et vigilate in orationibus. Ante omnia, mutnam in vobismetipsis charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum. Vos autem curam omnem subinficientes, ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem.

Non habet continuam charitatem qui adversus proximum consurgit ad congregandum. Sed et hoc notandum quia si charitas operit multitudinem peccatorum, rixæ et contentiones cumulant copiam flagitiorum.

Hæc enim omnia si vobiscum adsint et superent, non vacuus nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitionem. Cui enim non præsto sunt hæc, cæcus est, et manu tentans, oblivionem accipiens, purgationem rerum suorum delictorum. In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli. Omnis qui non est iustus, non est de Deo; et qui non diligit fratrem suum: quoniam hæc est annuntiatio, quam audistis ab initio, ut diligamus alterutrum. Non sicut Cain, qui ex muligno erat, et occidit fratrem suum.

Et propter quid occidit eum? Quoniam opera ejus maligna erant; fratris autem ejus justa. Nolite mirari, fratres, si odit vos mundus. Nos scimus quoniam translati sumus de morte in vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit fratrem suum, homicida est.

Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem. In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit, et nos debemus pro fratribus ponere.

Aperte hic ostendit Apostolus quia cui hæc virtutes adsunt, non est infructuosus, et vacuus; cui vero non adsunt, cæcus est, et in tenebris ambulans.

Benedicite persequentibus vos; benedicite, et nolite maledicere. Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus. Id ipsum invicem sentientes, non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos, nulli malum pro malo reddentes; providentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes: non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim: *Mihi vindictam; ego retribuam, dicit Dominus.* Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.

Non solum persequi persequentem non debemus, sed neque maledicere, sed e contrario, ex corde benedicere.

Væ mundo ab scandalis! Magna cæcitas et profunda miseria! Nondum cognovimus proximum nobis malum fecisse; et nostro malo conamur eum qui forte innocens est malefactorem ostendere.

Non solum flentes facere non debemus; sed e contrario, quoscumque flentes viderimus, flere cum eis et ipsi debemus.

Non solum flentes facere non debemus; sed e contrario, quoscumque flentes viderimus, flere cum eis et ipsi debemus.

Debemus autem nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere, et non nobis placere. Unusquisque proximo suo placeat in bonum ad ædificationem. Et enim Christus non sibi placuit; sed sicut scriptum est: *Impropria impropertantium tibi ceciderunt super me.* Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus.

Non vis ei in bonum placere, contra quem exerto

brachio gladium vibrans, aut a mataram tenens, stas paratus ad cædendum tam atrociter, ut omni virtute nudatus in terram prosternatur, et se reum fateatur, etiamsi non sit.

Deus autem patientiæ et solatii det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum, ut unanimes uno ore honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi. Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei.

Ubi contraria sibi homines ore, id est verbis, opponunt contentioneibus, ibi unanimitas animorum esse non potest, ac per hoc a talibus non honorificatur Deus, sed semper inhonoratur.

Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitatem, congrudet autem veritati, omnia suffert, omnia eredit, omnia sperat, omnia sustinet, charitas nunquam excedit.

Si urgente charitate Christi congruentes et temperati esse debemus proximis, pensandum est qui surget ad rixas et dissensiones. *Servum certe Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt.*

Patiens est et benigna, quia quos per patientiam tolerat, per benignitatem amat. Et si is qui tolerat, nec tamen diligit, non exercet opus charitatis; quanto magis qui nec tolerat? Si charitas non irritat, ad irascendum non concitatur, neque gaudet super iniquitate; pensandum omnino est, quam longe a charitate sint, qui se adversus invicem provocantes, pro terrena cupiditate configunt. Charitas non excidit: quia semper est in profectu, nunquam autem venit in defectu.

Sive enim mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis. Charitas enim Christi urget nos; æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt; et pro omnibus mortuus est; ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.

Li pro quibus Christus mortuus est, non sibi debent vivere, sed Christo. Qui autem Christo vivit, nullo modo vult ledere proximum. Quapropter querendum est, ille qui paratur ad ledendum proximum,

occidendo, aut cædibus prosternendo, eul vivit, sibi, an diabolo, cum certum sit eum Christo non vivere.

Fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete; et Deus dilectionis et pacis erit vobiscum. Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia. Estote autem invicem benigni; misericordes, domantes invicem, sicut et Deus donavit nobis.

Perfectorum est idem, id est unum, non diversa et adversa sapere, et ideo pacem habere. Qui autem contraria agunt rixando et litigando, perpendant utrum Deus pacis eum illis sit. Et cum certum sit Deum non habentem, qui vita est animarum, mortuum esse; procul dubio colligitur mortuorum esse mortificare, proximum velle non vivere.

B Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi; et ambulate in dilectione, sicut Christus dilexit nos. Non est nobis conluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum hurum, contra spiritualia nequitiæ in celestibus.

Hæc sententia regula est Christianorum, et tam aperta, ut quilibet in ea velut in speculo se valeat considerare.

Fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque justa, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate. Quæ et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, hæc agite; et Deus pacis erit vobiscum.

C Quicumque vult Deum pacis secum habere, templum videlicet ejus esse, ista agat quæ hæc sententia docet, ut glorificet et portet Deum in corpore suo. Quia qui Deum non portat ad vitam suam, portabit inimicum velut nolit ad mortem suam.

Rogamus vos, fratres, corripite iniquitatem, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat; sed semper quod bonum est sectamini in invicem, et in omnes. Semper gaudete. Sine intermissione orate. In omnibus gratias agite. Hæc enim voluntas Dei est in Christo Jesu in omnibus vobis.

Et hæc sententia regula est Christianitatis. Sed valde notandum quod ^b jubet hominem patientem esse ad omnes, non ad amicos tantum. Patientia enim maxime ad inimicos est necessaria.

BALUZII NOTÆ.

^a *Matarum tenens.* Amannensis quo Massonus utebatur, non intellexit quid esset matarus. Itaque vocem illam peregrinam vel potius corruptam putavit: quæ causa fuit ut pro *matarum tenens*, ediderit *manum tenens*. Matarus est veluti genus, minus lancea, id opinor quod *missile* vocatur in Vita Ludovici Pii. Nam hodieque Vascones, aut saltem Basculi Vasconum portio, hujusmodi tela gestant in itinere, ac alibi.

^b *Jubet hominem patientem*, ad exemplum Christi videlicet, cujus imitatores esse debemus, si veri illius discipuli videri volumus. Dedit enim ille profecto grande patientiæ documentum, cum nihil ad maleficia et injurias reponeret, nec in quemquam manus intentari voluerit ad vindicanda opprobria.

Ut intelligeremus omnes, quanto studio quantaque cura devorare debeamus injurias, ac malorum hominum perpeti contumelias, cum et ipse Dominus et Deus noster inimicos suos reliquerit inultos. Præclare admodum Cyprianus in epistola 65 loquens de calumniis quas Christus pertulit a sacerdotibus Judæorum, ait: « Quæ omnia ab eo ideo facta sunt humiliter atque patienter, ut nos humilitatis ac patientiæ haberemus exemplum. » Sic nos videlicet efformabat ad pacem, et ad tenendum in calumniis et contradictionibus patientiam; quæ bonum Christi est, ut idem Cyprianus ait in libro de Bono patientiæ. Unde et Tertullianus in libro de Patientiæ Christum vocat dominum patientiæ et magistrum.

Vidi sub^tus altare animas intersectorum propter A
verbum Dei, et propter testimonium quod habebant, et
clamabant voce magna dicentes: Usquequo, Dominus
sanctus et verus, non iudicas et vindicas sanguinem
nostrum de his qui habitant super terram? Et date
sunt eis singula stala albe, et dictum est illis ut re-
quiescerent adhuc modicum tempus, donec implerentur
conserui eorum, et fratres eorum, qui interficiendi
sunt, sicut et illi.

Hæc sententia docet tempus vindictæ fidelium non
esse in præsentem. Nam si sancti pro fide passi que-
runt vindictam de persecutoribus, de quibus utique
vindictam sunt, et non impetrant; quomodo isti, de
quibus agimus, quotiescunque irascuntur proximis,
et ad contentionem manuum prosiliunt, putant sibi
Deum famulari, et amarissimis suis motibus deservire?

Væ, civitas illa magna Babylon, civitas illa fortis,
quoniam una hora venit iudicium tuum!

Si una hora venturum est iudicium Babylonis,
quomodo cives ejus tam frequenter pro se Deum
æstimant iudicare? Hæc sententia demonstrat oc-
cultam esse judicia Dei et impenetrabilia. Unde con-
stat stultam et superbam esse præsumptionem eor-
um qui putant impenetrabilia judicia Dei bellis et
caedibus liquido publicari.

Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de
manu cunctarum bestiarum, et de manu hominis: de
manu viri et fratris ejus requiram animam hominis.
Quicunque effuderit humanum sanguinem, fundetur
sanguis illius; ad imaginem quippe Dei factus est
homo.

Hæc prima lex, a Deo data hominibus, prohibet
attentissime humanum sanguinem fundere.

Non omnis qui hominem occiderit, corporaliter
occiditur. Sed secundum illud accipiendum est quod
Dominus in Evangelio dicit: *Omnis enim qui gla-
dium accepit, peribit.* Et Apostolus ait: *Quoniam
omnis homicida non habet vitam æternam in se ma-
nenem.* Quare autem hunc reatum tanta pœna se-
quatur, hæc causa est, quoniam ad imaginem Dei
factus est homo.

Abundant tabernacula prædonum, et audacter pro-
vocant Deum, cum ipse dederit omnia in manu eorum
Quare ergo impii vivunt, sublimati sunt confortatiq-
ue divitiis? Semen eorum permanet coram eis, propin-
quorum turba et nepotum in conspectu eorum. Domus
eorum securæ sunt, et pucate, et non est virga Dei
super eos. Bos eorum concepit, et non abortivit; vacca
peperit, et non est privata fetu sua. Egre diuntur quasi
greges parvuli eorum, et infantes eorum exsultant lu-
sibus. Tenent tympanum, et citharam, et gaudent ad
sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, et in pun-
cto ad inferna descendunt.

Hæc sententia indicat temporalem esse malorum
felicitatem. Et idcirco errant qui putant singulis hic
retribui quod merentur.

Si habes brachium sicut Deus, et si voce simili to-
nas? Circumda tibi decorem, et in sublime erigere, et

A esto gloriosus, et speciosis induere vestibus. Disperge
superbos in furore tuo, et respiciens omnem arrogantem
humilia. Respice cunctos superbos, et confunde
eos, et contere impios in loco suo. Absconde eos in
pulverem simul, et facies eorum demerge in foveam.
Et ego confitebor quod salvare te passit dextera tua.

Qui conflictibus et congressionibus merita homi-
num se putant posse invenire, habeant brachium
sicut Deus, et in voce simili tonent, circumdant sibi
decorem, et in sublimitate eriguntur, sicutque gloriosi,
et tunc poterunt sibi ipsi esse salvatores; impiorum
autem et superbiorum dispersores, humiliatores, con-
tritores, et in foveam demersores.

Non enim in arcu meo confidam, neque gladius
meus salvabit me; quia salvasti nos de hostibus nos-
tris, et eos qui oderunt nos confudisti. In Deo lauda-
bitur tota die, et nomen tuum confitebitur in æter-
num. Veruntamen tu confudisti et projecisti nos, et
non egredieris in exercitiis nostris. Vertisti terga
nostra hosti, et qui oderunt nos diriperunt sibi. De-
disti nos quasi gregem ad vorandum, et in gentibus
dispersisti nos.

Ista sententia insinuat neminem salvum fieri, aut
justum vel innocentem demonstrari per armaturam
corpoream, ipsum autem Deum non semper in hac
vita bonis retribuere merita justitiæ. Unde et Pau-
lus, qui bonum certamen certavit, cursum consum-
mavit, fidem servavit, repositam sibi dicit coru-
nam justitiæ, non receptam. Nam in præsentem quin-
quies quadragenas una minus accepit, ter virgis
cæsus, semel lapidatus est, ter naufragium fecit,
et omnia illa pericula quæ ipse enumerat, susti-
nuit.

Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluc-
runt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem
in æcerum lapidum. Dederunt cadavera servorum
tuorum escam avium cælorum, carnes sanctorum tuo-
rum bestiis terræ. Effuderunt sanguinem eorum qua-
si aquam in circuito Hierusalem, et non erat qui se-
peliret. Facti sumus opprobrium vicinis nostris, sub-
sannatio et derisio his qui in cirenitu nostro sunt.

Hæc sententia eadem ipsa demonstrat quæ et su-
perior.

Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit
in loco sancto ejus? Innocens manibus et mundo
corde, qui ingreditur sine macula, et operatur justi-
tiam, loquitur veritatem in corde suo, qui non est
facilis in lingua sua, neque fecit amico suo malum,
et opprobrium non sustinuit super vicinum suum.
Qui negligit damnum propter amicum suum, justus
est; iter autem impiorum decipiet eas. Melior est
paciens viro forti; et qui dominatur animo suo,
expugnatore urbium. Arma, et gladii in via per-
versi: custos autem animæ suæ longe recedit ab eo.
Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, et in
ruina ejus ne exsultet cor tuum; ne forte videat
Dominus, et displiceat ei, et auferat ab eo iram
suam.

Videat bellator fraternus, si sit innocens manibus,

mundo corde, et faciat omnia quæ sequens sententia enumerat. A et impii tam feliciter in hoc mundo degunt, ut eos putes esse justissimos.

Non solum melior, sed nec bonus vult esse, qui per patientiam non dominatur animo suo. Qui eum proximo decernat propter animal brutum, nec modicum damnum vult negligere propter Deum.

Erues eos qui ducuntur ad mortem, et qui detraxerunt ad interitum liberare ne cesses. Si dixeris: Vires nox suppetunt: qui inspector est cordis, ipse intelligit, et servatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini juxta opera sua. Vidi sub sole in loco iudicii impietatem, et in loco justitiæ iniquitatem. B Et dixi in corde meo: Justum et impium iudicabit Deus, et tempus rei omnis tunc erit. Verti me ad alia, et vidi calumnias quæ sub sole geruntur, et lacrymas innocentium, et consolari eos neminem, nec posse resistere eorum violentiæ cunctorum auxilio destitutos.

Non solum debes non ducere ad mortem, verum etiam ens qui ducuntur erueri, si non vis ut reddat tibi Dominus secundum opera tua.

Quando Dominus inter justum et impium discreverit, tempus omnis rei tunc erit, non modo. Quod tempus desiderans Ecclesia, rogat Dominum, dicens: *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta. Quam rem si homines saltem justificare valuisset, non essent mala quæ sequentes sententiæ enumerant.*

Si videris calumnias egenarum, et violenta iudicia, et subverti justitiam in provincia, non mireris super hoc negotio: quia excelso alius excelsior, et super has quoque eminentiores sunt alii. C

Excelsus quippe super excelsos hæc respicit Deus, qui angelos suos super iudices et reges terræ præposuit: qui possunt utique prohibere injustitiam, et magis in terra valere quam quævis hominum potestates. Sed quoniam servat in fine iudicium et summationem mundi, quando matura seges fuerit, et messores venerint, jussurus est ut separaretur triticum et lolium tradatur incendio; ideo nunc expectat, et differt sententiam, quandiu ager mundi istius plenus excolatur.

Justus perit in justitia sua, et impius multo vivit tempore in malitia sua.

Dei in occulto sapientia est et tribulare nunc sanctos ut recipiant mala in vita sua, et peccatores ut visitare pro scelere et quasi ad vindictam reservare; ut et illis possit æterna bona restituere, et his mala inferre perpetua.

Melius est secundum voluntatem Dei ut justus peccet in justitia sua, quam ut impium occidat propter malitiam illius. Et quia ita fit, ideo provenit quod sequens sententia dicit:

Sunt justis quibus multa proveniunt, quasi opera egerint impiorum; et sunt impii qui ita securi sunt, anasi iustorum facta habeant.

Inter ceteras vanitates quæ in mundo vario feruntur eventus, etiam hoc deprehendi quod justis ea frequenter eveniunt quæ impiis evenire debuerant,

Nescit homo utrum amore an odio dignus sit; sed omnia in futuro servantur incerta, eo quod universa æque eveniant justo et impio, bono et malo, mundo et immundo, immolanti victimas, et sacrificia contemuenti. Sicut bonus, sic et peccator; ut perjurus, ita et ille qui verum dejerat. Hoc est pessimum inter omnia quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eveniunt.

Si omnia futuro servantur incerta, mira fatuitas quorundam, qui certaminibus execrandis putant se de incertis facere certa.

Verti me ad aliud; vidique sub sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientum panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam, sed tempus castumque in omnibus. Nescit homo finem suum. Sed sicut pisces capiuntur hamo, et sicut aves comprehenduntur laqueo, sic capiuntur homines tempore malo, cum eis extemplo supervenerit.

Hæc sententia non denegat providentiam, sed docet exitus rerum hominibus esse incertos. Epistola ad Romanos huic loco congruit: quia non volentis, neque currentis, sed miserentis Dei sit. Quod autem ait: *Non est sapientibus panis, multorum quotidie probatur exemplo, qui cum sapientissimi sint, necessariis indigent, et eruditum virum latere in obscuro, persecutiones pati, et non solum in populum gratiam non habere, sed inopia et egestate tabescere. Hæc autem fiunt, quia incerto statu fluunt omnia, et non est in præsentis meritorum retributio, sed in futuro.*

Est malum quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens a facie principis; positum stultum in dignitate sublimi, et divites cadere deorsum. Vidi servos in equis, et principes ambulantes quasi servos super terram.

Et hanc ergo iniquitatem se in sæculo perspexisse commemorat, quod videatur injustum Dei esse iudicium, et sive per ignorantiam, sive absque ejus fieri voluntate, ut vel in mundi potestatibus, vel in Ecclesiæ principatu, sæpe hi qui divites in sermone sunt atque sapientia, divites etiam in operibus hominis, ignobiles sedeant, et imprudens quisque in Ecclesia teneat principatum: hoc autem fieri a vultu ejus qui in sæculo habet potestatem, dum potentes quosque et doctos premat, nec eos in populis apparere permittat; illos vero quos scit esse imprudentes, in Ecclesiis faciat esse majores, ut cæci a cæcis ducantur in foveam.

Quare ostendisti mihi iniquitatem, et laborem, videre prædam, et injustitiam contra me? et factum est iudicium et contradictio potentior. Propter hoc lacerata est lex, et non pervenit usque ad finem iudicium: quia impius prævalet adversus justum, propterea egreditur iudicium perversum.

Hæc loquuntur nescientes iudicia Dei investigabilia et profundum divitiarum sapientiæ et scientiæ ejus, quod non ita videat Deus, ut videt homo. Ha-

ino tantum presentia respicit, Deus futura et aeterna cognoscit. Communis ad Deum querela sanctorum est, quare contra eos injustum iudicium fiat, et innoxium in persecutionibus sanguine fundant; ac si quando ante tribunal steterint iudicium secularium iudex acceptis muneribus condemnet insontem, et rem liberet: quod quidem non solum de iudicibus saeculi, sed interdum de Ecclesie quoque principibus dici potest, quod propter munera lace- rent legem, et non perducant usque ad finem iudicium, et impius praevaleat adversus justum, et magis in iudicio peccatum divitis quam pauperis veritas defendatur, unde querimonia est iudicium exire perversum. Non debemus super hac rerum iniquitate turbari, videntes et in principio mundi ab impio Cain interfectum Abel justum, et postea exulante Jacob regnare in domo patris Esau. Aegyptii luto et latere affligit filios Israel.

Quare non respicis super iniqua agentes, et laces devorante impio justiorum se? Et facies homines quasi pisces maris, et quasi reptile non habens principem.

Dominus noster sciens clementiae suae pondera atque mensuras, interdum non exauditi clamantem, ut cum probet, et magis provocet ad rogandum, et quasi igne excoctum, justiorum et puriorum faciat. Quod intelligens Apostolus, *secundum illud quod misericordiam consecutus a Domino, aii, non defecimus;* et benedicit Deum in omni tempore, et scit quia qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

BALUZII NOTÆ.

^a De Ecclesie principibus, id est, episcopis. Sic enim vocantur episcopi a veteribus et ab ipsis pon-

A *De Sion egredietur lex, et verbum Domini de Hierusalem, et iudicabit inter populos multos, et corripit gentes fortes usque in longinquum, et conflabunt gladios suos in vomeres, et hastas suas in ligones, non sumet gens adversus gentem gladium, et non discent ultra belligerare. Venite et videte opera Domini, quae posuit prolugia super terram, auferens bella usque ad finem terre. Arcum conteret, et confringet arum, et scuta comburct igni.*

Hec, prohi dolor! jam in multis gentibus factum est ut bellandi studio cessante, agriculturae operam deat, propter quam etiam arma in utensilia versa sunt; et adhuc Burgundionibus necesse est, propter assidua domestica bella, ut falces, ligones ac vomeres consentur in gladios.

B *Vocate et videte quoniam ego sum Deus. Mei autem pene vacillaverunt pedes, pene effusi sunt gressus mei. Quia amulatus sum contra iniquos, pacem peccatorum videns, quod non recogitaverunt de morte sua, et firmata sint vestibula eorum. In labore hominum non sunt, et eum hominibus non flagellabuntur. Idcirco nutriti sunt ad superbiam, circumdederunt iniquitatem sibi, processerunt a pinguedine oculi eorum, transierunt cogitationes cordis, irriserunt et locuti sunt in matitia, calumniarum de Excelso loquentes.*

Quae et ista sententia dicit, etiam corporaliter ex parte facta fuissent, si Burgundiones acquiescissent.

rtificibus Romanis, ut dictum est ad Lupum Ferrariensem.

SERMO EXHORTATORIUS AD PLEBEM

DE FIDEI VERITATE ET TOTIUS BONI INSTITUTIONE.

I. Audite, fratres nostri, familia Christi, grex summi pastoris, populus pascae ejus, et oves manus ejus. Introite portas aeterni regis in confessione, et atria ejus in hymnis, ut vobis dicatur: *Ecce nunc benedicite Domino, omnes servi Domini, qui statis in domo Domini, in atris domus Dei nostri.* **D** *Querite Dominum, dum inveniri potest: invocate eum, dum prope est. Et quam prope est! In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus. Est enim cunctis mentibus interior, cunctis corporibus interior, ipse intus replet, exterius circumdat, inferius portat, superius protegit. Ipse qui nunc sic prope est, venit tempus quando inveniri non poterit. Et quare non invenietur qui ubique est, qui nusquam deest? Quia jam non erit tempus Dominum querendi, sed poenas luendi eos qui nunc eum non inveniunt. Agite quod psalmus dicit: *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, et sancti tui benedicant tibi. Benedicite eum ipsi, aut confitemini cum universis operibus hominum.**

II. Non vobis necesse est transmigrare de locis ad loca, de regno ad populum alterum, ad querendum Dominum. Ipse se vobis ultroneus offert, et dicit: *Ecce sto ad ostiam, et pulso. Si quis audierit vocem meam et aperuerit januam, introibo ad illum, et cenabo cum illo, et ipse mecum. Quid unquam tam dulce? quid tam jucundum? Adjungit etiam, et dicit: *Qui rixerit, dabo ei sedere mecum in throno meo. Ecce vult intrare ad te, ut cenes cum illo; non te pigeat aperire. Non solum in mente tua vult cenare tecum, verum etiam te vult levare in thronum suum, ut sedes cum illo. Cui talia promittunt, quid amplius desiderare debet? Promittit adhuc Dominus, et dicit: *Si quis diligit me, sermonem meum serabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Sint ergo lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes in manibus vestris, et vas simile hominibus expectantibus Dominum suum quando revertatur a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit, confestim aperiant ei. Beati***

servi illi, ad quos veniunt Pater et Filius, et mansionem apud eos faciunt. Væ autem illis qui talem hospitem a se repellunt; quoniam in malevolam animam non intrabit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus que sunt sine intellectu. Et ideo nolite cogitare inania, nolite desiderare peritura; ineptas autem et aniles fabulas devitate, exerceite vos ipsos ad pietatem. Aperite Dominio pulsanti, ut intret ad vos, et cœnet vobiscum, et mansionem apud vos faciat. Nec taceatis pulsati, sed loquitur unicuique animæ pulsans: *Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea.* Vos autem curam omnium subiiferentes ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam. Si enim meditando de fide vestra et spe, crescit in scientia et cognitione Dei, non vacui nec sine fructu vivitis, et ita Dominum hospitem tenetis.

III. Fides est, qua credimus unum Deum omnipotentem, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, veram Trinitatem, veram Unitatem. O quam vera Trinitas, ubi nullus nascitur ex se, nullus procedit a se, sed alter ex altero! Filius videlicet nascitur ex Patre, Spiritus sanctus procedit ex Patre et Filio. Procul dubio igitur apparet quod alius sit qui genuit, alius qui genitus est, alius qui de utroque procedit. O quam vera Unitas, ubi non est alius spiritus Patris, alius Filii, sed unus utriusque; nec prius procedit ex Patre in Filium, deinde ex Filio ad diffundendum in cordibus fidelium charitatis donum; sed simul ex utroque. Non est alia deitas Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti, sed una trium deitas; et ideoque vere unus Deus. Nam si esset alia et alia, non esset unus. Ergo deitas, una æternitas, una majestas, una potentia, una voluntas, una operatio, una pietas, una gloria. Et quia est omnino alius et alius, ideo Trinitas; et quia non est aliud et aliud, ideo Unitas; quia non est ipse Pater qui Filius, non ipse Filius qui Pater, aut Spiritus sanctus, ideo vera Trinitas. Quia vero hoc est Pater quod Filius, hoc Filius quod Pater et Spiritus, ideo vera Trinitas [*Lcg. Unitas*]. Nativitatem Filii non præcedit potestas aut voluntas Patris. Sic processionem Spiritus sancti nihil fuit quod præcederet. Patrem confitemur genitorem Filii, factorem autem cœli et terræ, visibilibus omnium et invisibilibus rerum. Filium confitemur ingenitum Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, *ἁμοῦσιον* Patri, hoc est, ejusdem cum Patre substantiæ, per quem omnia facta sunt quæ in cœlo, et quæ in terra, per quem majestatem Patris laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates, cœli et cœlorum virtutes. Spiritum sanctum confitemur vivificantem, ex Patre et Filio procedentem, cum Patre et Filio adorandum et glorificandum, qui locutus est per prophetas. Donum dantes simul tres, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum confitemur, sine confusione indivisos, sine tempore sempiter-

nos, sine differentia æquales. Unus Dominus magnus et laudabilis nimis, cuius magnitudinis non est finis, et sapientiæ non est numerus. Magnus certe non mole, sed virtute; qui dum per molem corporis nusquam est, per incircumsriptam substantiam nusquam deest.

IV. Hanc veram Trinitatem, veramque Unitatem, unum Dominum, laudant de cœlis, laudant in excel-sis omnes angeli, omnes virtutes, sol et luna, stellæ et lumen, cœli cœlorum, et aquæ quæ super cœlos sunt. Quia ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt. Laudant de terra dracones et omnes abyssi, ignis, grandis, nix, glacies, spiritus procellarum, montes et colles, ligna fructifera, et omnes cedri, bestię, et universa pecora, serpentes, et volucres pennatæ, reges terræ, et omnes populi, principes, et omnes iudices terræ, juvenes et virginis, senes cum junioribus, quia exaltatum est nomen eius solius. Et confessio eius super cœlum et terram, et laus in Ecclesia sanctorum. Laudantur enim in sanctis suis, in firmamento virtutis suæ, in virtutibus suis, secundum multitudinem magnitudinis suæ, in sonotuba, in psalterio et cithara, in tympano et choro, in chordis et organo, in cymbalis bene sonantibus, in cymbalis jubilationis.

V. Cum ergo ista omnia simul, rationabilia et irrationabilia, incessanter laudent Deum, quomodo homines, ad imaginem et similitudinem Dei conditi, et ad laudem gloriæ ejus vocati, debent esse pigri, aut tardi, aut otiosi? Et illa quidem laudant Dominum semper. Nos autem, etsi non possumus semper, laudemus saltem frequenter; quibus per Apostolum dicitur: *Vos autem genus electum, regule sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus qui vos de tenebris vacavit in admirabile lumen suum.* Et per prophetas: *Narrate omnia mirabilia ejus, annuntiate inter gentes studia ejus, notas facite in populis adinventiones ejus.* De quibus virtutibus et mirabilibus, qualia sint, sanctæ Scripturæ verbis sic prædicatur: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem. Qui fundavit terram super basim suam; non commovebitur in sæculo sæculi. Qui dimisit lapidem angularem ejus, cum laudarent simul eum astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei. In fortitudine ejus, repente maria congregata sunt; et prudentia ejus percussit superbum. Qui extendit aquilonem super vacuum, et appendit terram super nihilum. Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non evanpant pariter deorsum. Qui aufert stillas pluviarum, et sicut alia translatio dicit, *immensurabiles illi stillicidia. Qui mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit. Qui appendit tribus digitis molem terræ, et liberavit in pondere montes, et colles in statera. Cujus thronus flammæ ignis et rotæ ejus ignis accensus. Fluvius igneus rapidusque egreditur a facie ejus. Millia millium ministrant ei, et decies millicies centena millia sistunt ei.* Omnes namque exercitus cœli assistunt ei, non solum a dextris, sed etiam a sinistris: de quibus propheta vidit egredi*

spiritum dicentem: *Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus, id est, decepti et decipiendi regis, ut ascenderet ad locum ubi ei paratus erat interitus.*

VI. Istius sinistri exercitus aut princeps aut magnus, invidendo sancto viro Job, expetivit eum ut sibi concederetur a Domino, non ad probandum quod factum est per eum nolente illo, sed ad reprobandum quod multitudini malicie sue desiderabat. Hujus sinistri exercitus princeps accessit ad primum hominem, bene et bonum a bono Deo conditum, igne invidentiæ succensus; et decepti ac pravaricatorum fecit, atque omnimode corruptele subjecit, et de societate angelorum depositum, socium sibi fecit, atque de luce angelica abstractum, tenebris suis subjugavit, et æternæ morti obnoxium reddidit. Dominus autem summe bonus et pius, ut tam magnam ruinam repararet, tam magnum vulnus, misit Filium suum Deum Verbum, ut caro fieret, id est, homo verus, et habitaret in nobis, id est, in humanitate perfecta, quam sumpsit pro nobis (Aug. in Joann., Tract. iv) ex nobis, id est, ex sancta Virgine ad hæc præparata et custodita; habitaret autem corporaliter, non spiritualiter, ut in sanctis careris, id est, dono gratiæ, sicut scriptum est: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est.* Qui licet Domino adhæreant, et Deus in illis habitet, non tamen exinde efficitur ut dii sint naturaliter, sicut in Christo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, ut Deus sit substantialiter. Quæ humanitas, ex quo esse cepit, non aliud esse potuit quam Deus et unicus Filius, quia unigenitus caro factus est, ut sit verus Deus, verus homo, unus Deus. Et licet aliud sit caro, aliud divinitas; non tamen ipse alius est in carne, alius in divinitate; sed utroque unus Christus Deus homo, permanente utriusque nature veritate et integritate; id est, non mutata humanitate in divinitatem, neque conversa divinitate in humanitatem: qui ex utroque unus Christus Deus, ita adoratur eum Patre et Filio ab omni creatura, ut superior diximus, sicut adorabatur antequam Verbum caro fieret: quia inconvertibilis deitas, quæ inconvertibiliter infirmitatem nostram, in qua mori possit, suscepit incarnatione sua, nec niuvit potuit, nec augetur.

VII. Verus Deus ergo et verus homo, unus Dominus noster Jesus Christus, venit ad passionem, ut perferret omnia illa quæ de illo prænotiata sunt per Scripturas. Unde comprehensus, et ligatus, flagellatus, irrisus, et in cruce suspensus, eum veniret hora ut potestate propria poneret animam suam, potestate iterum eam sumpturus, clamans voce magna, dicit: *Consummatum est:* et inclinato capite tradidit spiritum. Natus autem vera nativitate, vere carnis sustinuit veram passionem, suscepit veram mortem, vera carnis resurrectione præbuit se ipsam vivam discipulis in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis et loquens de regno Dei, manducavit et bibit coram eis, non necessitate, sed po-

testate. *Et ridentibus illis, elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum.* Cumque intuerentur in caelum eantem illam, ecce duo viri astiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt: *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in caelum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis ad caelum, sic veniet quemadmodum vidistis eum eantem in caelum.* Solet ergo in ea carne quam assumpsit pro nobis, ad dextram Patris, et venturus est in gloria judicare vivos et mortuos, cujus regni non erit finis. Et ipse est propitiator pro peccatis nostris, qui est testis fidelis; primogenitus mortuorum, et princeps regum terre, Agnus Dei qui tollit peccata mundi: qui ita laudatur eum Patre ab angelis: *Solenti in throno et Aqua benedictio, et honor, et gloria, et potestas in sæcula sæculorum.*

Et quando venerit in majestate sua et Patris, sic timebitur ab eis quos judicaturus est, ut dicant montibus et petris: *Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis supra thronum, et ab ira agni: quoniam venit dies magnus iræ ipsius, et quis poterit stare?* Transacto, omnes electi ex omnibus gentibus, et tribubus, et populis, et linguis, erunt stantes ante thronum in conspectu Agni, et amici stolis albis, et palme in manibus eorum, et clamabunt voce magna dicentes: *Salus Deo nostro qui sedet super thronum, et Agno.* De quibus dicitur: *Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni. Ideo sunt ante thronum Dei, et servant ei die et nocte in templo ejus; et qui sedet in throno, habitat super eos.* Non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque ullus æstus; quoniam Agnus, qui in medio throni est, reget illos; et deducet illos ad vitæ fontes aquarum, et absterget Deus omnem lacrymam ex oculis eorum.

Et latitium sempiterna super caput eorum, gaudium et lætitiùm obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus. Hæc civitas Dei, id est universitas omnium sanctorum, non eget sole, neque luna, ut luceant in ea. Nam claritas Dei illuminavit eam, et lucerna ejus est Agnus. Et dicitur ei: *Non audietur ultra iniquitas in terra tua, vastitas et contritio in terminis tuis, et occupabit salus muros tuos, et postes tuas laudatio.* Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lune illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam tuam. *Non occidet ultra sol tuus, et luna tua non minuetur: quia Dominus erit tibi in lucem sempiternam, et complebitur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes justi, in perpetuum hereditabunt terram. Et videbunt gentes justum tuum, et cuncti reges inclytum tuum; et vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit. Et eris corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra derelicta, et terra tua non vocabitur amplius desolata; sed vocaberis voluntas mea in ea, et terra tua inhabitabitur. Habitabit enim juvenis cum virgine, et habitabunt in te filii tui. Et gaudebit sponsus super sponsam, et gaudebit super te Deus tuus. Non intrabit in*

eam aliquid coinquinatam, et faciens abominationem et mendaciam: nec fatuæ virgines, quæ non sumpserunt oleum secum: nisi qui scripti sunt in libro vite Agni, et regnabunt in sæcula sæculorum.

VIII. Hæc præclara testimonia sanctæ Scripturæ ostendunt unitatem et æqualitatem sedentis super thronum et Agni, Patris videlicet et Filii, cum et natus dicitur dies magnus iræ ipsorum. Mansit enim æqualis Patri, etiam postquam factus est minor Pater. Unde et Patres sancti, doctores videlicet Ecclesiæ, in brevissimo hymno quem Psalms, Antiphonis et Responsoris subiungimus, cantandum tradiderunt: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*; sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Et cum electi ex omnibus populis et linguis stare dicuntur ante thronum in conspectu Agni, et una salus cantatur ei qui sedet super thronum et Agno, et pariter illuminant civitatem suam: hoc ipsum ostenditur, ut sciamus unum esse Patrem et Filium, etiam postquam minor factus, obediens existit usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genua flectatur, cælestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. Ostendit etiam caput exaltatum ad quantum sublimitatem elevat corpus suum, et unitatem capitis et corporis, sponsi videlicet et sponse. Unde dicitur: *Induit me quasi sponsum decoratam corona, et quasi sponsum ornatum manibus suis*. Se enim dixit sponsum, se sponsum. Hæc tanta unitas est illud inestimabile et ineffabile bonum, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quod præparavit Deus diligentibus se; cum Agnus ille est sponsum regis sui, pastor ovium suarum; et qui est agnus in passione, leo in resurrectione, aquila in ascensione, lapis quoque angularis, lapisque abscissus de monte sine manibus, et factus est mons magnus implens omnem terram. Hoc est regnum quod in æternum non dissipabitur, et populo alteri non tradetur, et ipsum stabit in æternum. De hac unitate et ineffabili sublimitate capitis et corporis per Daniele prophetam dicitur: *Aspiciebam in visione noctis; et ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, et usque ad antiquum dierum pervenit; et in conspectu ejus obtulerunt eum; et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum; et omnes populi, tribus, et lingue ipsi serrient; potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferretur; et regnum ejus, quod non corrumpetur*.

IX. Hæc unitas et sublimitas capitis et corporis, quæ futura est in specie et re, omni intentione pietatis jam nunc tenenda est in fide et in spe. Hanc sublimiter commendat Apostolus, cum dicit: *Qui descendit, ipse est, et qui ascendit super omnes cælos, ut impletet omnia. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad con-*

A summationem sanctorum in opus ministerii, in edificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionem Filii Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi; ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Veritatem autem facientes in charitate, crescimus in illo per omnia, qui est caput Christus: cujus totum corpus compactum per omnem junctionem subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in edificationem sui in charitate. Et iterum: Caput ex quo totum corpus, per nexum et conjunctiones subministratum et constructum, crescit in augmentum. Et alio loco: Sollicite servate unitatem spiritus in vinculo pacis. Unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis in uno spei vocationis vestræ. Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Unus Deus est et Pater omnium, qui super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis. Rem de unitate membrorum: Sicut enim corpus unum est, inquit, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt; ita et Christus. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentes, sive servi, sive liberi, et omnes in uno Spiritu potati sumus. Nam corpus non est unum membrum, sed multa.

X. Quod autem mediatio mediatoris Dei et hominum Domini nostri Jesu Christi conjugat Patri omnem electam creaturam, ita ut ista ineffabili unitate spiritus, nulla sit diversitas generis, conditionis et sexus, sed tam ex angelis, quam ex hominibus, una domus et una civitas Dei fiat, atque hujus tantæ et tam mirabilis unitatis unum caput sit Christus, ita docet Apostolus: *Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus ejus, et inducentes novum, cum qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit eum: ubi non est gentilis et Judæus, circum cisio et præputium, Barbarus et Scythus, servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus. Et iterum: Quicumque in Christum baptizati estis, Christum induistis. Non est Judæus, neque Græcus, non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Et alibi: Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christus est; caput autem mulieris, vir; caput vero Christi, Deus. Itemque: Omnia enim vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. Et alio loco: Quid est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quia in ipso condita sunt omnia in cælis et in terra, visibilia et invisibilia, sive divini, sive dominationes, sive principatus, sive potestates. Omnia per ipsam et in ipso creata sunt; et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens: quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, et per eum reconciliorum omnia in ipsum; pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ*

in terris, sive quæ in cælis. Et iterum: Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter; et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus et potestatis.

XI. Pro hac ineffabili unitate ipse mediator Dei et hominum, Deus homo, Christus Jesus, tempore passionis suæ rogavit Patrem, dicens: Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas. Sicut tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate. Non pro his autem rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, et ipsi in nobis, unum sint; ut mundus credat, quia tu me misisti. Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis; ut sint unum, sicut et nos unum sumus. Ego in eis, et tu in me; ut sint consummati in unum; et cognoscat mundus, quia tu me misisti, et dilexisti eos, sicut et me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et illi sint necem; ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi; quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Quando autem perficeretur ista tanta et tam sublimis unitas, Apostolus diligentissime ostendit, dicens: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur; unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors. Omnia enim subjecit sub pedibus ejus. Et iterum: Ecce mysterium vobis dico. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in novissima tuba. Canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, aculeus tuus? Stimulus autem mortis peccatum est, virtus vero peccati, lex. Deo autem gratias, qui nobis dedit victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum. Ad hanc victoriam non pervenitur, nisi quietando: quoniam non oportet coronari, nisi qui legitime certaverit.

XII. Hujus unitatis pars, quæ adhuc peregrinatur in terra, habet adversantes contra quos incessanter configat: quia omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patiuntur. Sunt in primis diabolus et angeli ejus hostes nostri, contra quos armari nos vult Apostolus, dicens: Induite vos armatura Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli: quia non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes, et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ, in aëstibus. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die

A malo, et in omnibus perfecti stare. Stare ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti lorica justitiæ, et calcatei pedes in preparationem Evangelii pacis; in omnibus sumentes scutum fidei, in quo positis omnia tela nequissimi ignea exstinguere; et gleam salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei, per omnem orationem, et observationem, orantes omni tempore in spirita. Sunt etiam homines publice persequentes, de quibus ipse Dominus loquitur: Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos; et ad præsidēs et ad reges deducemini propter me, in testimonium illis et gentibus. Sunt quoque alii persecutores qui persequuntur inimicis, odiis, detractionibus, accusationibus, damnis, rixis et diversis asperitatibus: contra quos non armis pugnandum est, sed patientia et tolerantia; sicut Apostolus docet nos patientes esse debere ad omnes: et Dominus jubet non resistere malo. Sed si quis te percusserit in dextera maxilla tua, præbe illi et alteram. Et iterum: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est. Et iterum: Si dimiseritis enim hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester celestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet peccata vestra. Sunt etiam inimici fidei, et quibus Apostolus loquitur: Quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis demoniorum, in hypocrisis loquentium mendacium. Contra quos pugnandum est non armis corporalibus, sed spiritualibus, exemplis videlicet, Scripturarum auctoritate, rationis fidei et veritatis. Sunt etiam inimici quotidiani, quos nec loco nec tempore possumus declinare: quos Apostolus enumerat, dicens: Desideria carnis non perficiatis. Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quecumque vultis, illa faciat. Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege. Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, emulationes, ira, rixa, dissensiones, sectæ, invidia, homicidia, ebrietates, comessiones, et hæc similia: quæ prædico vobis, sicut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Contra quos pugnandum est, non solum ratione, sed et labore, abstinentia, continentia, vigiliis; sicut Apostolus suo nos exemplo informat, dicens: Castigo corpus meum et servituti subijcio; ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar. Unde et discipulum instruens, et de se jam securus, juxta fluxum vite suæ, ita gloriatur, dicens: Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac evangelistæ, ministerium tuum imple. Ego enim jam dælibor, et tempus resolutionis meæ iustat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In

reliquo, reposita est nōhi corona justitię, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex; non solum autem mihi, sed et omnibus qui diligunt adventum ejus.

XIII. Inter hæc omnia caveat fidelis, ne omnino vel in medico in propriis vitiis præsumat, sed de Dei adjutorio, ut ad finem honorum pervenire, vel in bono possit opere perdurare: quia Dominus ait: *Sine me nihil potestis facere.* Et Apostolus: *Deus est qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate.* Et iterum: *Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis.* Et iterum: *Non quod idonei simus cogitare aliquid a vobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra est Deo est.* Et Dominus: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Multa Deus facit in homine bona, quæ non facit homo; nulla vero facit homo bona, quæ non Deus præstet ut faciat homo. Suam namque voluntatem homines faciunt, non Dei, quando id agunt quod Deo displicet. Quando autem ita faciunt quod volunt, ut divinæ servant voluntati; quamvis volentes agant quod agunt, illius tamen voluntas est a quo et præparatur et jubetur quod volunt. Tales nos amat Deus, quales futuri sumus ipsius dono, non quales sumus nostro merito. Sua bona Deo non prævidet, præscit, aljuvat, et remunerat in nobis. Nemo bonus nisi solus Deus, qui non est alterius bono bonus. Homines autem, non proprio, sed Dei bono, sunt boni; qui est fons et origo bonitatis; in quo est bonitas: a quo omne bonum, et sine quo nihil boni.

XIV. Hæc est fides et spes catholicæ Ecclesię, quæ est columna et firmamentum veritatis, in lege et prophetis, psalmis et hymnis prædicata, per apostolos evangelizata, per martyres testificata, per doctores exposita. Quidquid huic fidei contrarium invenitur, et quæque dissona et discrepantia, inepta sunt, et profana, atque inaniloquia, quæ multum proficiunt ad impietatem, ac per hoc doctrina dæmoniorum et antichristorum, de quibus Apostolus ait: *Filioli, novissima hora est; et sicut audistis quia Antichristus venit, nunc Antichristi multi facti sunt.* De quibus alius apostolus: *Illi sunt murmuratores, querulosi, secundum desideria sua ambulantes, et os illorum loquitur superbiam, quorum omnium caput est Antichristus.* De quo Apostolus: *Regnum vos autem, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi et nostræ congregationis in ipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini. Ne quis vos seducat illo modo. Quoniam nisi venerit discussio primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Non estne is quod cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis? Et nunc quid desinet scire ut reveletur in suo t-*

*porc. Nam mysterium jam operatur iniquitatis: tantum ut qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruct illustratione adventus sui eum; cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis, his qui percunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, et judicent omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. De hoc tempore et Dominus in Evangelio ait: *Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. Et nisi brevitati fuissent dies illi, non feret salva omnis caro; sed propter electos abbreviantur dies illi. Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi et pseudopropheta; et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Ecce prædixi vobis. De antichristo et Daniel propheta sic dicit: *Sermones contra Excelsam loquetur, et sanctos Altissimi conteret, et putabit quod possit mutare tempora et leges, et tradentur in manu ejus usque ad tempus, et tempora, et dimidium temporis. Et judicium sedebit, ut auferatur potentia, et conteratur, et disperat usque in finem. Regnum autem, et potestas, et magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, datur populo sanctorum Altissimi, cuius regnum sempiternum est. Et iterum: *De uno autem eum eis egressum est cornu C unum modicum; et factum est grande contra meridiem, et contra orientem, et contra fortitudinem; et magnificatum est usque ad fortitudinem cæli; et deject de fortitudine, et de stellis, et conculcavit eas. Et usque ad principem fortitudinis magnificatum est, et ab eo tulit iuge sacrificium, et deiecit locum sanctificationis ejus. Robur autem datum est contra iuge sacrificium propter peccata; et prosterneretur veritas in terra, et faciet, et prosperabitur. Et iterum: *Et post regnum eorum, cum creverint iniquitates, consurgit rex impudens facie, et intelligens propositiones; et roborabitur fortitudo ejus, sed non in viribus suis; et supra quam credi potest, universa vastabit, et prosperabit, et faciet. Et interficiet robustos, et populum sanctorum, secundum voluntatem suam; et dirigetur D dolus in manu ejus, et cor suam magnificabit, et in copia rerum omnium occidet plurimos, et contra principem principum consurgit, et sine manu conteretur. Et iterum: *Et faciet juxta voluntatem suam rem; e eleboritur, et magnificabitur adversum omnem Deum; et adversum Deum deorum loquetur magnifica, et dirigetur, donec compleatur iracundia; perpetrata quippe est definitio. Et Deum patrum suorum non reputabit, et erit in concupiscentiis feminarum, nec queratque deorum curabit, quia adversum universa consurgit. In libro Apocalypsi: *Et ridi de mari bestiam ascendentem, habentem cornua septem, et capita decem, et super cornu ejus decem diademata; et super capita eius nomen blasphemiarum. Et bestia*******

quam vidi, similis erat pardo, et pedes ejus similes nrsi, et os ejus sicut os leonis. Et dedit illi draco virtutem suam et potestatem magnam. Et vidi unum de capitibus suis quasi occisum in mortem, et plaga mortis ejus curata est. Et admirata est universa terra post bestiam. Et adoraverunt draconem qui dedit potestatem bestię; et adoraverunt bestiam, dicentes: Quis similis bestię? et quis poterit pugnare cum ea? Et datum est ei os loquens magna, et blasphemiam, et data est illi potestas facere menses quadraginta duos. Et aperuit os suum in blasphemias, ad Deum blasphemare nomen ejus, et tabernaculum ejus, et eos qui in cęlo habitant. Et datum est ei bellum facere cum sanctis, et vincere illos. Et iterum: Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra; et habebat cornua duo similia agni, et loquebatur sicut draco. Et potestatem prioris bestię omnem faciebat in conspectu ejus; et fecit terram et inhabitantes in ea adorare bestiam primam, cujus curata est plaga mortis. Et fecit signa magna, ut etiam ignem faceret de cęlo descendere in terram in conspectu hominum. Et seduxit habitantes terram, propter signa, quę data sunt illi facere in conspectu bestię. Et iterum: Ego tibi dicam sacramentum mulieris, et bestię quę portat eam, quę habet copiam septem, et cornua decem. Bestia quam vidisti fuit, et non est, et ascensura est de abyssu, et in interitum ibit; et mirabuntur inhabitantes terram (quorum non sunt scripta nomina in libro vitę a constitutione mundi), videntes quę erat, et non est. Et hic est sensus, qui habet sapientiam. Septem capita, septem montes sunt, super quos mulier sedet, et reges septem sunt. Quinque ceciderunt, unus est, alius nondum venit; et cum venerit, oportet illum breve tempus manere. Et bestia quę erit et non est, ipsa octava est, et de septem est, et in interitum vadit. Et decem cornua quę vidisti, decem reges sunt, qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tanquam reges neca hora accipiunt post bestiam. Hi consilium unum habent et virtutem, et potestatem suam bestię tradent. Hi cum Agno pugnant, et Agnus vincet illos: quoniam Dominus dominorum est, et Rex regum, et qui cum illo sunt vocati, electi et fideles. Et iterum: Et vidi bestiam, et reges terrę, et exercitus eorum congregatos ad faciendum pręlium cum illo qui sedebat in equo, et cum exercitu ejus. Et apprehensa est bestia, et cum ipso pseudopropheta qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestię, et qui adorant imaginem ejus. Vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphuris, et cęteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius. Et iterum: Et cum consummati fuerint mille anni, solvetur Satanas de carcere suo, et exiet, et seducet gentes quę sunt super angulos terrę Gog et Magog, et congregabit eos in pręlium, quarum numerus est sicut arena maris. Et ascenderunt super altitudinem terrę; et circumierunt castru sanctorum, et civitatem dilectam. Et descendit ignis a Deo de cęlo, et devoravit illos; et drabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum

A ignis et sulphuris, ubi bestia et pseudopropheta cruciabantur die ac nocte in sæcula sæculorum.

XV. Tres hic dicuntur, diabolus videlicet, et bestia, quę est Antichristus, et pseudopropheta, quę omnium potentiam Antichristi obscuro in signis et prodigiis mendacibus. Et duę bestię, operante diabolo, eminentiores sunt in universo corpore perditorum. Et diabolus quidem est inventor et causa omnis mali, tanquam hominibus mortaliter viventibus invisibilis. Est et homicida est ab initio. Universa mala quę operatus est, maxime per homines exercuit et excreet. Illum autem primum nulum quod in deceptione primorum hominum perpetratus est, per serpentem fecit; quia nec erat homo, per quem primi homines deciperent. Per serpentem locutus Evę, per Evam Adę. Deinde per Cain occidit Abel. Et deinceps pullularunt omnia mala, et creverunt iniquitates, et crescunt adhuc, donec perveniant ad summum mali; quando Deo permittente et ordinante assumpturus est sibi diabolus vas aptissimum, hominem videlicet illum damnatum et perditum, caputque perditorum; qui in tantam excrecet malitiam, ut homo omnium pessimus ostentare se possit, et audiat tanquam sit Deus, et contra universa consurgat, et extollat se ac jactet super omne quod dicitur Deus et quod colitur: ita ut de illo jam dictum sit a Domino: Non est super terram potestas quę comparetur ei qui factus est ut nullum timeret. Omne sublime videt. Ipse est rex super universos filios superbię. Ut sciamus de illo dictum esse, superius ostenditur, ubi dicitur: Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit, neque hasta, neque thorax.

XVI. Quod autem unum corpus sit omnium perditorum, cujus isdem Antichristus caput sit, superius ostenditur, ubi dictum est: Membra coherentia sibi carnis ejus. Et iterum: Corpus illius quasi scuta fusilia; compactum squamis se prementibus. Una uni conjungitur, et ne spiraculum quidem incedit per eas; alteri una adhaeret, et tenentes se nequaquam separabuntur. De quo corpore et capite ejus, id est, diabolo, vel Antichristo, et per Ezechielem prophetam dicitur: Ecce ego ad te Pharao rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, et dicitis: Meus est fluvius, et ego feci memetipsum. Et ponam frum in maxillis tuis, et agglutinabo pisces fluminum tuorum squamis tuis; et extraham te de medio fluminum tuorum, et universi pisces tui squamis tuis adhaerebunt, et projiciam te in desertum, et amnes pisces fluminis tui. De cujus potentia et in psalmo, secundum Hebraicam tamen translationem, dicitur: Impius secundum altitudinem furoris sui non requiret, nec est Deus in omnibus cogitationibus ejus. Parturient vię ejus in omni tempore. Longe sunt judicia tua a facie ejus. Omnes inimicos suos despicit. Loquitur in corde suo. Non movebor de generatione in generationem, ero sine malo. Malefice os ejus plenum est, et dolis, et avaritię; sub lingua ejus dolus et iniquitas. Sed et insidiatur

juxta vestibula in absconditis, ut interficiat innocentem. Oculi ejus robustos circumspiciunt; insidiatur in abscondito, quasi leo in cubili. Insidiatur et rapiat pauperem, dum attraxerit eum ad retesuum, et confractum subjicit, et irruet viribus suis valenter. »

XVII. Hoc corpus diaboli atque Antichristi, quale in presenti sit, et quid illi in futuro maneat, demonstratur in alio psalmo, ubi dicitur: *Quid gloriaris in malitia. qui potens es iniquitate?* et cætera. De hoc corpore perditorum loquitur et liber qui inscribitur Sapientia, qualiter in fine temporum oppressum æternis miseris gerat seram et intractuosam penitentiam, dicens: *Tunc stabunt justi in magna constantia, et cætera que subsequuntur. Ergo erravimus a via veritatis, et justitia læna non luxit nobis, et sol intelligentie non ortus est nobis. Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis; et ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia, aut quid ditavitur jactantia contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra, et tanquam montius percurrens, et tanquam navis quæ pertransiit fluctantem aquam. Quod autem ex angelis et hominibus perditis unum corpus sit, uno cruciatui deputatum, Dominus ostendit in Evangelio, ubi ait se dicturum in judicio: *Hiscedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.* De hoc cruciatu malignorum angelorum et hominum Isaia propheta in fine libri sui ait: *Egredientur (haud dubium quin sancti) et ridebunt cadavera virorum qui prævaricati sunt in me. Vernis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur, et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.* Hæc pœna et locus pœnarum nominatur in Evangelio tenebræ exteriores, ubi jactatur servus ille qui non arguitur de fraude, sed de inutilitate, quia acceptum talentum negotiando multiplicare noluit; et alter, qui ad nuptias vestitus veste nuptiali non interfuit, ligatis manibus et pedibus projicitur. Ipse locus frequenter in Scripturis nominatur infernus; sicut est illud in Parabolis: *Semita vitæ super eruditum, ut declines de inferno narissimo;* et Ecclesiæ rex justus Domino ait: *Non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te.* Et in psalmo: *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Et iterum: *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum.* Et heatus Job: *In profundissimum, ait, infernum descendunt omnia mea.* Nominatur et aliis nominibus, sicut isdem beatus Job iterum ait Domino: *Dimitte erga me ut plangam paululum antequam vadam, et non revertar ad terram tenebrosam et operam mortis caligine; terram miserie et tenebrarum, ubi umbra mortis, et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* Quid enim terre tenebræ nomine nisi terra tartari clausa signatur? Nec immerito infernus terra dicitur: quia quicumque*

BALUZI

* *Mors sine morte.* Sumptum est istud ex sancto Gregorio in libro ix Moralium in Job, cap. 48

A ab eo capti fuerint, stabiler tenentur. Ergo qui a conspectu districti judicis expulsus tenetur, miserie et tenebrarum terra cubibetur: quia foris delor cruciat quos divisos a vero lumine intrus cæcitas obscurat: transactionum illa ultrix flamma vitiorum con cremationem et lumen non habet.

XVIII. Sciendum tamen quia sicut *in domo Patris mansiones multe sunt pro diversitate virtutis;* sic damnatus diverso supplicio, gehennæ ignibus subicit disparilitas criminis: que scilicet gehenna, quamvis cunctis una sit, non tamen cunctos una eademque qualitate succendit: que tamen supplicia in se demersos et ultra vires cruciant, et in eis vitæ subsidium extinguentes servant; ut sic vitam terminus puniat, quatenus semper sine termino cruciatus vivat, quia et ad finem per tormenta properat, et sine fine delictis durat. Fit ergo miseris * mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu, quia et mors vivit, et finis semper incipit, et deficere defectus nescit; quamvis illie ignis et ad consolationem non lucet, et tamen ut magis torqueat ad aliquid lænet. Nam sequaces quoque suos secum in tormento reprobi flamma illa strante visuri sunt, quorum amore deliquerunt: quatenus qui eorum vitam casualiter contra præcepta Conditoris amaverant, ipsorum quoque eos interitis in augmento suæ damnationis affligit. Illic locus suppliciorum dicitur et lacus, sed in quo non est aqua, sicut per Zachariam dicitur: *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinetas tuos de lacu in quo non est aqua.* Et per Ecclesiam regem justum: *Non expectabunt, qui descendunt in lacum, veritatem tuam.* Dicuntur novissima lacu, et fundamenta lacu, et novissima abyssi.

XIX. Vos ergo abluti aqua baptismatis, et honorati nomine Christiano, signoque salutis signati, pensate attente, et perpendite diligenter, si habetis quod merito timeamus, si est quod omni sollicitudine mentis cavere debeamus; et inde cogitare nullatenus negligamus, sicut et sacer psalmus docet, dicens: *Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, et cogitabo pro peccato meo.* Et iterum: *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper:* et non solum mentes nostras cogitando, sed et linguas nostras loquendo, ibi occupemus. Cætera pericula temporalia quanto minora sunt, tanto minus nos sollicitent. Ista autem quanto majora sunt, tanto magis nos conturbent et contristent, et profundis doloribus, suspiriis atque gemitibus compungant; ut fiat nobis quod scriptum est: *Confite, Domine, timore tuo carnes meas: a judicis enim tuis tunc.* Pensate fideliter quod beatus Job de se fatetur, dicens: *Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum, et pondus ejus ferre non potui.* Si ille qui sic timebat, potuit unquam vanis cogitationibus occupare mentem, aut otiosis verbis

NOTÆ.

Vide notas nostras ad librum in Salsiani de Guleratione Dei.

linguam; circumferite oculos mentis vestre per varias regiones, et considerate mortales nostris temporibus. Ad quid eos videtis vacare? quid cogitare, loqui et facere? quanti sunt qui conentur agere quod Apostolus præcipit, dicens: *Omnia sermo malus et ore vestro non procedat; sed si quis bonus est ad edificationem fidei, ut det gratiam audientibus.* Et iterum: *Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientia, docentes et commentantes vosmetipsos psalmis, hymnis, canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. Omne quodcumque feceritis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu, gratias agentes Deo et Patri per ipsum.* Et iterum: *Quid ergo est, fratres? Cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet; omnia ad edificationem fidei.* Et iterum: *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud aliquid faciatis, omnia in gloria Dei facite.* Vere omnino, sicut Dominus ait: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona.* Sicut ergo verissimum est quia qui thesaurum bonitatis habet in corde, non potest aliter nisi ut bona cogitet et loquatur; ita qui inania et inutilia loquitur, demonstrat se inanem et vacuum esse a gratia spirituali. Num si non esset, curaret; et procul dubio se audientes edificaret in fide et gratiarum actione a gloriam Dei.

XX. Ecce audistis nunc et bona, que ex toto corde amate et desiderare debetis; audistis et mala, que ex tota virtute et omni conamine fugere debeatis. Propter quod pensate quem locum habere possit inter utrumque periturorum rerum amor, et transitorii damni et periculi timor. Sciendum omnino quia sicut amare illicita aut immoderata bona temporalia, peccatum est; ita timere inordinate, peccatum omnino est; et tam grande peccatum, ut inter cetera peccata annumeretur, et a regno eorum excludat, et æternis per illis addat, sicut in Apocalypsi legitur: *Timidis autem, et incredulis, et excruciat, et homicidis, et fornicatoribus, et veneficis, et idololatriis, et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardente igne et sulphure, quod est mors secunda.* Beatus quoque Petrus apostolus non solum docet non timeolum persecutores, sed nec læsionem putare quidquam mali persecutores inferre possunt, duo conjungens testimonia psalmi et prophete Isaiæ, dicens: *Oculi Dei sunt super justos, et aures ejus ad preces eorum. Vultus autem Domini super facientes malo.* Et: *Quis est qui vobis nocent, si boni amatores fueritis?* Hoc ipsum et per prophetam Dominus præcepit, dicens: *Nolite timere opprobria hominum, et blasphemias eorum ne metuat. Sicut enim vestimentum, sic comedit eos vermis; et sicut lanam, sic devorabit eos tinea. Satus autem mea in sempiternum erit.* Similiter et per semetipsum in Evangelio jubet: *Nolite timere, iniquis, eos qui corpus occidunt, et post hæc non habent amplius quid faciant.*

XXI. Non timere autem corporis persecutores

magnum Dei esse munus Dominus ostendit, cum loquitur ad Jeremiam, dicens: *Tu ergo accinge lumbos tuos; et surge, et loquere ad eos omnia que ego præcipio tibi. Ne formides a facie eorum; nec enim timere te faciam vultum eorum.* Ergo quippe dedi te hodie in civitatem muritam, et in columnam firmam, et in murum aneum, super omnem terram. Similiter et ad Ezechielem: *Ecce dedi, ait, faciem tuam valentiorē faciebis eorum, et frontem tuam duriorē frontibus eorum, ut adanuntent, et tu silicem, dedi faciem tuam. Ne timeas eos, neque metuas a facie eorum; quia domus exasperans est.* Et quia timere inimicum, qui solum corporale damnum inferre potest, grave crimen est; idcirco instruit nos psalmus ita orandum: *Exaudi, Deus, orationem meam, cum deprecor: a timore inimici eripe animam meam.* Quasi dicat: *A timore inimici libera me, et suble timoribus.* Tale est quod in alio psalmo dicitur: *Quoniam multi bellantes adversum me, ab altitudine dici timebo, ego vero in te sperabo.* Quod sic accipiendum est, quasi diceret: *Multi quidem pugnant contra me. Ego autem auxilio gratiæ tuæ firmatus, sperans in te, non multitudinem eorum, sed tuum excelsum timebo humen.* Illi ergo qui bellantur adversum me, non possunt penetrare altitudinem dici, cupis apostoli duodecim sunt ore [F., horæ] fulgentes.

XXII. Qui autem veraciter in Domino confident, securi se dicunt in Deo: *Laudabo sermones meos, in Deo speravi. Non timebo quid faciat mihi caro.* Et iterum: *Domini mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo.* Quis enim accusabit adversus electos Dei, ut ait Apostolus? Et iterum: *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fomes, an audita, an periculum, an gladius (sicut scriptum est: Quia pro te mortificaverit te a die, vestiantis simus ut oves occisionis)? sed in his omnibus superamus, propter cum qui dilexit nos.* Perfecte itaque Christiani non solum non timeant tribulationes, verum etiam gloriantur in tribulationibus; scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus eorum per Spiritum sanctum, qui datus est eis; et omne gaudium existantiam, cum in tentationes variis incidunt: et sine ulla ambiguitate noverunt se tribulationibus et angustis confari, examinari et purgari, sicut aurum et argentum in fornace ignis, non sicut paleas, aut fenum. Quia ad hæc illis ignem tribulationis adhibet Pater celestis, ut sordes abbat, non ut in cinerem convertat. Sanctorum itaque vox est in psalmo dicentium: *Quoniam probasti nos, Deus, igne nos examinasti, sicut examinatum argentum. Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, impositisti homines super capita nostra. Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium. Hæc omnia patientur variis persecutionibus. Tolerant plerumque superiores, quasi super capita impositos, quos noverunt esse peiores. Tolerant autem, non solum tribulatio-*

nes, sed et tentationes, quasi ignem et aquam, per adversa scilicet et prospera. Cavent omnino ne eos aut ignis exurat, aut aqua corrumpt. Transcuntes autem per ignem et aquam, hoc est, per prospera et adversa, educuntur in refrigerium; ubi jam nullum timent inimicum, nullam sustinent molestiam, quia perpetuum refrigerium et perpetua quies perseverat.

XXIII. Ut autem ad hoc perveniant, quid agendum est omnibus fidelibus inter tot mala et transitura et mansura, toleranda et fugienda, nisi quod Dominus et Redemptor noster, liberator, et moderator, cum de ultimis tribulationibus instrueret discipulos, præcepit, dicens: *Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis.* Similiter et cum de sua jam instanti passione eos mone-ret, dicit: *Orate ne intretis in tentationem.* Nam et antea interrogatus a Pharisæis quando venit regnum Dei, cum respondisset, subiunxit, dicens: *Quoniam oportet semper orare, et non deficere:* ostendens hoc per parabolam de iudice duro, et vidua interpellante importune. Nam et in alio loco, cum per parabolam diceret quendam importune rogantem inpetrasse commodum dari sibi panes a quodam, subiicit, dicens: *Et ego vobis dico, Petite, et dabitur vobis; quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui peti accipit, et qui querit invenit, et pulsanti aperietur.* Et post paululum: *Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester de celo dabit spiritum bonum peccatis vobis?*

XXIV. De qua re, id est assiduitate vel potius importunitate orationum, quam solliciti et intenti esse debeant fideles, plena est omnis sacra Scriptura Novi et Veteris Testamenti exemplis et præceptis, in quibus (quod incomprehensibile est hominibus) aliqua quæ omnipotens Deus promisit futura, sic distulit, ut orationibus obtinerentur. Unde et Petro apostolo detento ab Herode, et in carcere truso, oratio ab Ecclesia fiebat sine intermissione ad Deum. Et Paulus exhortatur auditores suos, dicens: *Orantes omni tempore in spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantia et obsecratione, pro omnibus sanctis, et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Evangelii, pro quo legatione fungor in catena ista, ita ut in ipso audena proni oportet me loqui.* Et in alio loco similiter: *Oratoni instate, ait, vigilantes in cæ gratiarum actione; orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat vobis ostium sermonis ad loquendum mysticum Christi (propter quod etiam vincit sum) et manifestem illud, ita ut oportet me loqui.*

XXV. Quo l autem non tantum pro se unusquisque, aut pro sanctis, debet sollicitus esse in oratione, sed et pro omnibus hominibus, esse beatus Paulus sic ostendit. præcipiens: *Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro re-*

gibus, et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate et castitate. Quod vero non solum in omni tempore, sed et in omni loco, hoc fieri debeat, ostendit, post pauca subiungens: *Volu ergo viros orare omni loco levantes puris manibus sine ira et disceptatione. Similiter et mulieres in habitu ornato, cum verecundia et sobrietate.*

XXVI. Sciendum autem omnia quia oratio sicut esse debet sine ira et disceptatione, ita et sine hesitatione, cum tota fiducia et fide. Quod in multis quidem locis ostenditur: sed præcipue in illo, ubi Petrus Domino dicit: *Rabbi, ecce ficus, cui male dixisti, aruit.* Et respondens Jesus, ait illis: *Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti: Tolle te et mitte te in mare, et non hesitaverit in corde suo, sed crediderit quia quicumque dixerit fiat, fiet ei.* Propterea dico vobis, omnia quæcumque oraveritis petieritis, credite quia accipietis, et venient vobis. Hoc modo orandum et beatus Jacobus apostolus admonet, dicens: *Si quis sapientiam postulet a Deo qui dat omnibus affluenter, et non impropy-erat, ei dabitur. Postulet autem in fide nihil habitans. Qui enim habet, similis est tempestati maris, quæ a vento movetur, et circumfretur. Non ergo æstimet ille homo quod accipiat aliquid a Domino. Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. Tantam fidem et fiduciam præstat magna multitudine dulcedinis Dei, cui in alio psalmo dicitur: *Quia, tu Domine, suavis et mitis, et multa misericordiarum omnibus innoctantibus te.* Et nobis per prophetam dicitur: *Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes, dimitte eos qui contracti sunt liberos, et omne onus dirump. Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam. Tunc et impet quasi mane lumen tuum, et sanitas tua citius orietur, et anteibit faciem tuam iustitia tua, et gloria Domini colliget te. Tunc invocabis, et Dominus exaudiet te; clamabis, et dicit: Ecce adsum.* In quibus versibus aperte demonstrat quod qui pie audit Dominum, misericorditer auditur a Domino. Sed hos propheticos versus alia translatio sic inchoat: *Dissolve obligationes violentarum cautionum, dimitte fractos in remissionem, et omnia scripturam iniquam conscinde, et in fine, adhuc loquente te, dicit, Ecce adsum.* Quod valde necesse est, ut prædicetur, audiatur et impleatur.*

XXVII. Hanc multitudinem dulcedinis suæ omnipotens et misericors Dominus per Ezechielem prophetam annuntiat clementer, et dicit: *Conterimini et agite penitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas. Projicite a vobis omnes provaricationes vestras quibus provaricati estis, et facite vobis cor novum et spiritum novum. Et quare moriemini, domus Israel? Quia nolo mortui maritatis, dicit Dominus. Revertimini, et vivite. Sic et per Isaiam ostenditur, cum dicit: *Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et misericorditer erit, et ad Deum**

nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum. Haec A
suavitatem misericordiae suae Dominus vobis offert
per eundem prophetam, dicens : *Memento horum
Jacob et Israel, quoniam servus meus es tu. Formari
te, servus meus es tu, Israel, non oblivisceris mei :
delevi ut nebem iniquitates tuas, et quasi nebulam
peccata tua : revertere ad me, quoniam redemi te. Et
iterum : Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates
tuas propter me, et peccatorum tuorum non recora-
dabor.*

XXVIII. Qui autem has dulcissimas vocaciones
Dei neglexerint in presenti tempore, dum inveniri
potest, et duoi prope est, et venerit tempus jam
non operandi, sed recipiendi nunquamque secundum
opera sua, audiens auaras improperationes .
Vocavi, et tenuistis ; extendi manus meas, et non fuit B
exercituum.

AGOBARDI FLEBILIS EPISTOLA

• DE DIVISIONE IMPERII FRANCORUM INTER FILIOS LUDOVICI IMPERATORIS

I. Domino gloriosissimo Ludovico imperatori
Agobardus servulus.

Cum unusquisque fidelis omni fideli fidei sinceritatem
debeat, dubium non est quod praecipue fideli
praecato, cui res publica ad gubernandum commissa
est, fides servanda sit ab omnibus, qui divinae dis-
positioni fideliter subjecti sunt, sicut Apostolus docet :
*Omnis, inquit, anima potestatibus sublimiori-
bus subdita sit : quamquam circa nullum infideliter
agendum sit. Propter quod et alius apostolus dicit :
Subditi estote omni humanae creaturae propter Deum :*
et docemur orare pro omnibus hominibus, pro rege
et his qui in sublimitate sunt, ut quietam et
tranquillam vitam agamus in omni pietate. Et in
alio loco dicitur : *Ideo necessitate subditi estote, non
solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.*

II. Cum autem haec ita sint, et omnes vobis fi-
deles esse debeant, quomodo quisquam fidelis vobis
esse poterit, si videns aut intelligens vestrum peri-
culum, non se ingevit quantum potest, ut vobis
indiciet et cognitum faciat, si tamen locus aut fa-
cultas penitus illi non denegatur? Testor omnipa-
tentem Deum, qui scrutator est cordium et renum.

BALUZII NOTE.

^a In codice regio nullus hoc loco titulus exstat.
Itaque cum retinimus qui a Massono inventus est.
Quoniam animus erat istud quoque mutare. Sed
quia titulus hic jam praevahit, et flebilis epistole
nomine citari consuevit lic libellus, visum est mu-
tari non debere.

^b Anno praesenti, id est, anno 855. Tunc enim Lu-
dovicus filiorum rebellionem compescere meditatus,
exercitum adversus eos collegit, infelici prorsus
eventu, ut tradunt scriptores illorum temporum.

^c Pater vester et avus, Carolus Magnus et Pippinus.

^d Participem nominis vestri. Contigit istud anno
817, ut Eginhardus tradit. Ludovicus imperator, in-
quit, et generalem populi sui conventum Aquisgrani
more solito habuit : in quo filium suum primogeni-
tum Lotharium coronavit, et nominis atque imperii

quia nulla alia exstat causa, pro qua haec scribere
presumo, nisi quia doleo; quantum dicere non pos-
sum, de periculis quae vobis imminere videntur,
et maxime animae. Nam quibus excellentior solli-
citantia est animae corpore, tanto excellentiori solli-
citudinis curam animae gerere debemus, quam cor-
poris; ita Domino docente in Evangeliiis, sicut ipsi
optime nostis.

III. ^b Anno itaque praesenti, in attritione et com-
motione, agitatione et afflictione terrae et habitan-
tium in ea quanta mala increbuerint, nemo homi-
num est qui enumerare possit, nulla exigente cau-
sa, nulla compellente necessitate ut ita fieri oportet
certamina quae teneris : quia si voluissetis,
tranquillam et quietam vitam ageretis cum filiis ves-
tris, non minus quam e pater vester, et avus. Adsit
omnipotens et misericors Deus, qui habitator est
pectoris vestri. adsit etiam patientia vestra, quae ca-
teros homines praecellit, ut haec quae suggero
tranquille audire et pendere dignemini.

IV. In illo tempore, quando filium vestrum ^d partici-
pem nominis vestri facere curastis, ita in pub-
licum vestrum interrogando hoc inchoastis, dicen-

sui socium sibi constituit. ^b Sed fusius ista prosequit-
ur auctor Chronici Moissiacensis, qui fidem etiam
astruit rebus quas hic enarrat Agobardus. ^c An. 817
Ludovicus imperator, inquit, apud Aquis palatium
celebravit Pascha. Et in ipsaestate jussit esse ibi
conventum populi de omni regno vel imperio suo,
apud Aquis sedem regiam, id est, episcopos, abbates,
sive comites et majores natu Francorum. Et mani-
festavit eis mysterium consilii sui quod cogitaverat,
ut constitueret unum de filiis suis imperatorem. Ha-
bebat enim tres filios ex uxore Ermengarda regina.
Nomen unum Clotaricus, nomen secundum Pippinus, et
nomen tertium Ludovicus. Tunc omni populo placuit
ut ipse, se vivente, constitueret unum ex filiis suis
imperare, sicut Carolus pater ejus fecerat ipsum.
Tunc tribus diebus jejunatum est ab omni populo.

tes : Quod ad stabilimentum regni pertinet, et ad robur regiminis, debet homo differre, an non? Cumque omnes respicissent quod utile et necessarium est, non esse differendum, sed potius accelerandum; statim vos, quod cum paucissimis tractaveratis, omnibus aperuistis; et dixistis vos velle propter fragilitatem vite, cui incerta est mors, ut dum valeretis, nomen imperatoris unii ex tribus filiis vestris imponeretis, in quo voluntatem Patris quomodo cognoscere potuissetis. Propter quam cognoscendam inuicem et facerent omnes jejuniu triduanum, offerrent sacerdotibus sacrificia omnipotentis Deo, qui suavis et mitis et multa misericordie est omnibus invocantibus se, fieret quoque ab omnibus elemosyna per illud triduum solito largior, ut omnipotens Deus, qui summa benignitate regit corda in se sperantium, inlunderet in corde vestro voluntatem suam, et non sinceret super alium inclinari voluntatem vestram, nisi super eum qui sibi placuisset. Itaque perfectis omnia que in tali re facienda erant, tali fide et spe, ut hoc a Deo volis infusum et inspiratum nemo dubitaret. Ceteris filiis vestris ^a designastis partes regni vestri; sed ut ^b unum regnum esset, non tria, pretulistis eum illis quem participem nominis vestri fecistis; ac deinde gesta scribere mandastis, scripta signare, et corroborare, et consorem nominis vestri factum, ^c Romam misistis ^a summo pontifice gesta vestra probanda

BAPTIZI

ac litanie facte. Post hoc jam dictus imperator Clotarium, qui erat major natu, imperatorem elegit, ac per coronam anream tradidit ei imperium, populis acclamantibus, et dicentibus, *Vivat imperator Clotarius*. Facta est autem lantia magna in populo die illo. Et ipse imperator benedixit Dominum, dicens: Benedictus es Dominus deus noster, qui dedisti hodie ex semine meo consententem in solo meo, videntibus oculis meis. ^a Actum id. in Kal. Augusti scribit auctor ineditus Anualium Anianensium.

^a Designastis partes regni. Pippino videlicet Aquitaniam, Ludovico Bajoariam.

^b Ut unum regnum esset, non tria. Aliter tamen de in event. Nam triplex ex uno Francorum regnum factum est, post Ludovici mortem, ut dictum est ad epistolam Lupi Ferrariensis.

^c Romam misistis. Ne quis existimet id factum fuisse statim post conventum Aquis-granensem, neque ideo missum Lotharium ut coronam imperii a pontifice Romano acceperet, ac si tunc necessaria nova imperatori fuisset et approbatio summi pontificis, afferant verba Eginhardi, viri in aula educati, et negotiorum publicorum gnari, majestatisque juris callentissimi ac temperatissimi scriptoris. Postquam ergo dixit Lotharium a patre in Italiam missum fuisse an. 822, ut rem publicam illic administraret, hęc demum ait ad annum 825: « Lotharius vero cum secundum patris jussionem in Italia justitias faceret, et jam se ad revertendum de Italia properaret, rogante Paschale papa Roman venit; et honorifice ab illo susceptus, in sancto Paschali die apud sanctum Petrum regni coronam et imperatoris et Augusti nomen accepit. Inde Papiam regressus, mense Junio ad imperatorem venit. » Idipsum scribit etiam auctor Vita Ludovici Pii, itemque alii.

^d Jurare amnes jussistis. Ex isto præcipue loco evincere conatur R. P. Theophilus Raynardus Agobardum debere eximi a culpa, tametsi rebellionem Lotharii foveit adversus patrem. « Nullo modo te-

et firmanda; ac deinde ² jurare omnes jussistis ut talem electionem et divisionem cuncti sequerentur ac servarent. Quod juramentum nemini visum est spernendum, aut superfluum, sed potius opportunum atque legitimum, eo quod ad pacem et concordiam pertinere videretur. In processu quoque temporis, quotiescunque aut quocunque imperiales littere mitterentur, ^e amborum imperatorum nomina continebant. Postea vero mutata voluntate, convulsa sunt statuta, et de litteris ^f nomen omisum est, et in omnibus contraria attentata sunt; cum neque per seipsum Deus, neque per angelum, neque per prophetam vobis dixerit, *Ponit me ita constituisse*, sicut de Saule dixit Samueli: adhuc quoque nescitis qualiter in secretis Dei consiliis definitum sit.

^B Et ecce, sine ulla ratione et consilio, quem cum Deo elegistis, sine Deo repudiatis, et cujus voluntatem in eligendo quesitis, non expectato exitu voluntatis ejus, rem prolatam reprobatas. Non ignorat prudentia vestra, quod sequendus est Deus, non precedendus. Nam qui precedere vult, tentat quod non est ex fide, dicente ipso Domino: *Non tentabis Dominum Deum tuum*.

V. Oro, domine mi, adsit benignissima pietas vestra, ne aspernauer ista accipiat; sed potius ingredimini sacrarium mentis vestre cum Deo, et loquimini cum illo mediante fidei pietate; et invenietis vos dixisse Deo, non verbis, sed rebus:

NOTE.

remota est, inquit, proacitas et petulantia recentiorum, qui metientes de suo ingenio ceteros, Agobardum tanquam factiosum et seditiosum traducunt, iisque eum floribus conspergunt, ut, si illos audimus, maligna omnino ac pessima voluntate versatus sit in negotio proposito; contra quam aperte habetur ex ipsiusmet Agobardi epistola ad Ludovicum imperatorem; ex qua manifeste liquet Agobardum, actum potius violandis nuntiis et temerariis juramentis auctore ipso Ludovico prestiti filio, quam malo erga Ludovicum affectu, aliquid molitum. ^a Quasi vero non constet neminem se rem fateri, et quicumque rebellionem cepiant aut foveat, justis se de causis facere non profiteantur. Denique si deest prætextus boni publici, obtenditur infraactio prætionum, violatio jurisjurandi, aut aliquid simile. Quod si illa Theophili Raynardi argumentatio videret, facile ostenderem extra culpam esse episcopos omnes qui exaurationem Ludovici pergere. Quid enim in speciem sanctius, quid religiosius, quid episcopali gravitate dignum, quam Acta impie illius ac nefanda exaurationis? Et tamen posteritas istos culpavit, neque quisquam hæc omnes infamem illam principis optimi dejectionem excusare aggressus est, eorum numerum qui post illos vixerit. Nam vel unus Agobardus exemplo erit, non destitutus fuisse Lotharii partes viris eruditis, qui manu linguaque rebellionem foveant. Ego veneror Agobardum ex animo; sed hominem fuisse credo: et que perperam egit, ea neque probo, neque excusare conor.

^a Amborum imperatorum nomina. Earum litterarum hoc initium erat: *Iludavicus et Lotharius divina ordinante providentia imperatores Augusti*.

^f Nomen omisum est. Accendit haud dubie contumelia illa animum Lotharii. Cur enim se consorem patris fecisset pater, si postea nomen suum in consortio paterni, quod per multos annos usum patrum fuerat, nolle admittere.

Domine, rogavimus et deprecati sumus. Ecce respicimus tui suppliciter, ut tua illuminatione et gubernatione eligeremus participem imperii: sed quia tecum bene non fecimus, sine te melius consilium invenimus. Absit, abest. Avertat Deus a vobis ut inspirationem Dei repudiatis, et voluntatem nominum carnalia tantum sapientium statuat, ut in errorem inducamini, et deducamini. Obscuro clementiam vestram, ut secundum a Deo vobis collatam prudentiam perpendatis quomodo beatus Jacobus Apostolus reprehendat eos qui propriis animorum motibus proponant aliqua se facturos sine prospectu divinae permissionis, dicens: *Fere nunc qui dicitis: Hodie aut cras ibimus in illam civitatem, et faciemus quodcum ibi animus, et mercabimur, et lucrum faciemus: qui ignoratis quid erit in crastinum. Quae enim est vita vestra? Vapor est ad modicum parens, princeps extenuabitur. Pro eo ut dicatis: Si Dominus voluerit, et, Si vixerimus, faciemus hoc, aut illud. Et cavete ab hominibus qui sequantur spiritum suum, quia non omnium est fides.*

VI. Cognovit Dominus qui sunt ejus; et quicunque ejus sumus, quantumque veritatis luce fruimur, et veritate illuminante sinceriter vos amamus, fideliter vestram sempiternam felicitatem exoptamus; et ideo tanta mala, tanta scelera

A isto anno ex hac occasione perpetrata dolemus, et timemus valde ne in vos furor Dei concitetur. Recordamur namque ardentissimo religionis vestrae, quam cognovimus semper in assiduitate orationum, in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus cantantem et psallentem Deo in corde puro, in contritione cordis, in compunctione placide mentis, in sollicitudine misericordiarum et omnium bonorum stramine. Et ideo, ut dictum est, timendum velas videtur, ne tepescat, ne frigescat, optandum vero ut fervescat et angeatur perseverando usque in finem, ut salus sempiterna sequatur.

¶ VII. Et quia superius de legitimo et opportuno juramento mentio facta est, videtur mihi non celandum excellentiae vestrae, quod multa murmuratio est nunc inter homines propter contraria et diversa juramenta, et non sola murmuratio, sed et tristitia, et detractio adversum vos; quod mihi usquequaque disollet: quorum murmuratio ad illud pertinere eis videtur quod beatus Hieronymus in expositione Jeremiae dicit in illo loco ubi propheta ait: *Et jurabis: vivit Dominus, in veritate et in iudicio et justitia.* Ait ergo praedictus doctor: « Simulque animadvertendum, quod jusjurandum hos habet comites, veritatem, iudicium, atque justitiam. Si ista defuerint; nequaquam erit juramentum, sed perjurium. »

DE COMPARATIONE REGIMINIS ECCLESIASTICI ET POLITICI

Et in quibus Ecclesiae dignitas praeferat imperiorum majestati.

I. Domino clementissimo et Christianissimo ac per hoc omni laude dignissimo imperatori Ludovico Agoardus.

Jacet vestra prudentissima solertia contra commotiones hujus temporis paratum esse utriusque ordinem, militarem videlicet, et ecclesiasticum; id est, et eos qui seculari militiae, et illos qui sacris ministeriis inserviunt; et illos quidem ad certandum ferro, istos autem ad discipendum verbo; ut similes similibus obistere valeant. In qua re summo opere sciendum est, quod in congressione armorum plus expectanda est justitia superi regiminis, quam ro-

C lunt brachiorum; in altercatione autem sermonum plus expectanda est veritas, quam copia verborum. Propter quod orandum est ab omnibus tota intentione mentis, ut ille de quo vos dicitis, *Dominus illuminatio mea et salus mea*, quia illuminatio vestra est, illustret faciem suam super vos; et quia salus vestra est, salvum vos faciat in sua misericordia, ut huic orationi congruenter vos subjungatis: *Domine non confundar, quoniam invocavi te.*

II. Ego igitur servulus vester, cum cognovissem ex vestro sacro praecepto jussum mihi esse ad vestram praesentiam properare ita paratum, ut cum

BALUZI

* Liber iste in aliis editionibus, praeter istam Agoardi ad Ludovicum imperatorem epistolam, complectebatur etiam epistolam Gregorii IV ad episcopos regni Francorum, et Librum apologeticum pro filijs ejusdem Ludovici. Verum et res ipsa et vetusti codicis auctoritas suaserunt ut haec tria distinguere-mus. Nam certum est epistolam ad Ludovicum scriptam terminari in his verbis, *Hujus rei nris merita vestra appropinquare faciat apostolicis meritis.* Tum sequi debuit, sed non in eodem libro, epistola seu erimus fragmentum epistolae Gregorii IV ad episcopos partis Ludovici: quae vel ob hoc ipsum in eodem fasciculo alligari non debuit, quod nulla illius mentio exstet in epistola ad Ludovicum. Liber demum apologeticus procul dubio ab utraque epistola disjungi debuit. Nam nihil aliud est quam liber in publicum emissus, ac per omnes ubique provincias, ut patet, vulgatus, ad probandum justas fuisse causas quibus

D moti Lotharius fratresque ejus arma adversum patrem moverunt: id quod nos hodie Gallica lingua vocamus *un manifeste*. Et, quod jugulum petit, tres ille leucrationes disjunctae ac divisae sunt in codice regio; incipiuntque omnes a majuscula littera, et solent initia librorum. Verum quia posteriores Agoardi leucrationes nullum titulum habent in veteri codice, amannensis, ad ejus fidem proedito Massonica, putavit haec conjungi debere. Ceterum, istius quoque libelli titulus nullus erat in veteri codice. Haec retinimus eum quem Massonus fecit, non aliam tamen ob causam, quam quia jam obtinuit ut eo titulo laudetur ab eruditiss.

¶ *Commotiones hujus temporis*, id est bella et dis-sensiones quae in regno Francorum erant anno 853 ob divisionem Ludovici filiorumque ejus, eum antea diximus.

caeteris ecclesiasticis visis contra injustos reprehenses justae reprehensionis oppositionem adhibere possem, visum mihi est ut in Dei et vestro servitio, de anteriorum Patrum acibus et sensibus haec verba, quae subteraneae sunt, gloriosissimae excellentiae vestrae mitterem; quatinus sancta religio vestra pie porpendere dignetur, a cuius reverentiae debitores estis ad vestrum quotidianum profectum organa sedem apostolicam. Denique beatus Pelagius papa, cum quondam redargueret episcopos, eo quod nomen eius reticerent in actione sacri mysterii, id est, in so-

lemnis missarum, (in principio scilicet, ubi dicitur solemus in *prints* quas tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta catholica, quam pacificare, custodire, adunare et regere digneris toto orbe terrarum, una cum famulo tuo papa nostro) ait ad eundem episcopos: « Divisionem vestram a generali Ecclesia, quam tolerabiliter ferre non possum, vehementer stupeo. Cum enim beatissimus Augustinus, Dominicae sententiae memor, quae fundamentum Ecclesiae in apostolicis sedibus collocavit, in schismate esse dicit quicumque se a presulum eorumdem sedium

BALUZI NOTE.

^a Cuius reverentiae debitores. Ludovicum Iustruit Agobardus de reverentia quae sedi apostolicae debetur. Verum necessaria fortassis non erat haec Agobardi opera. Nemo enim, arbitratur, in tota Gallia habitus fuit, eorum nimirum qui communionem sedi apostolicae juncti fuerunt, qui existimaverint magnam sedi apostolicae debere reverentiam. Certe, avo Agobardi, episcopi ex synodo Parisiensi scribentes anno 824 ad Ludovicum et Lotharium imperatores, ita loquuntur: « Nos his qui in sacra sede beati Petri apostoli resident, dignam honoris reverentiam jure tribuendam non dubitamus. »

^b Pelagius papa hujus nominis primus. Epistola autem illa data est ad episcopos Tusciae, evastateque in tomis conciliorum.

^c Cum famulo tuo papa nostro. Vetus est in ecclesia consuetudo, ut episcopi catholici, praecipue vero Romani, inter mysteria nominentur, ut inde constet fidelibus pontificis esse junctos communionem cum sede apostolica. Istud obsequium ab episcopis illis praetermissum conquebatur Pelagius, et merito conquebatur. Boni enim episcopi est impudenter ferre, si quis in Ecclesia Dei schisma ac divisionem facere tentet. Manifestum autem schismatis argumentum est, cum quis se communioni subtrahat apostolicae sedis; a qua in omnes venerandae communionis jura dimanant, ut loquuntur Patres concilii Aquileiensis in epistola ad Gratianum imperatorem scripta.

^d Fundum. Ecclesiae in epost. sedi. Quoniam in notis ad Lupatum Ferrariensem polliciti sumus plura nos ad Agobardum dicturus de dignitate et auctoritate sedium apostolicarum, res postulare videbatur ut fidem nostram liberemus; praesertim cum res haec tanti momenti sit, ut vix illa dignior esse videatur quae pium ac eruditorem lectorum oculos mentesque occupet. Ecclesias igitur apostolicas, illas dico, secundum Augustinum, quae apostolicas sedes habere et epistolae accipere merentur; id est, quae et ab apostolis fundatae sunt, et scriptae essent ad illas epistole apostolorum. Plures illae numerari solet, et Corinthienses in Aetna, Thessalonicenses et Philippensis in Macedonia, Ephesina in Asia, Romana in Italia. Has enim apostolicas Ecclesias enumerat Tertullianus in libro de praescriptione haereticorum. Praeter illas vero, Alexandrinam quoque et Antiochenam inter apostolicas recenset Gelasius in decreto de libris canonicis. Neque dubium est quin et ipsae fuerint apostolicae: in quem numerum etiam venit Hierosolymitana et Aegyptia. ac etiam Colossensis in Phrygia majori. Ac sane tanti momenti visa est veteribus dignitas illarum Ecclesiarum, ut omnino grave in Ecclesia decerni posse putarent extra concentum episcoporum sedibus illis praesidentium, praesertim vero Romani, Alexandrini, et Antiocheni, cumque haereticum ac schismaticum judicarent qui Ecclesiis illis communionem junctus non esset. Hinc factum ut cum Orientis concilia, inconsulto episcopo Romano, damnassent Athanasium episcopum Alexandrinum et Marcellum Ancyranum, Julius oburgatoriam ad eos epistolam miserit, conquerens de hoc agendi mo-
 D

judiciumque irritum esse contendens, episcopos enim illos non esse vulgarium Ecclesiarum episcopos, sed earum Ecclesiarum quas ipsi apostoli suavit opera ad fidem instruxerant. Haec Athanasii et Marcelli causam judicari non potuisse inconsulto se ac Romana synodo; sed necessarium autem omnia fuisse scribi de ea re ad Occidentales, ut communi dem omnium consensu componi possent in aequae Ecclesiae. Hinc enim esse verum ac genuinum sensum epistole Julii ad Orientales ostendit Marcellus. Praerogativam illam Ecclesiarum apostolicarum agnoscit etiam Augustinus in epistola 162 ubi agens de Caelethano Carthaginiensi episcopo ejusque collegis, adversus quos, tamen absentes, synodus Donatistarum protulerat sententiam damnationis, ait iudicium hoc esse irritum, episcoposque illos posse causam suam reservare iudicio aliorum collegiarum, praesertim vera eorum qui praesidebant Ecclesiis apostolicis; adeoque totum esse Caelethano ab insidiis inimicorum suorum, quandoque in communionem junctus erat Ecclesiae Romanae et aliis Ecclesiis, unde Evangelii fides fluxerat, id est, apostolicis. Haec tunc Marcellus. Nam libenter episcopi auctoritate utimur, neminem honore suo fraudantes, multo minus illum, cui me tantum debere semper et ubique profiteor, quantum debere homini potest ab homine istarum rerum studioso. Sed et Pelagius quoque Papa Romanus in epistola ad Valerianum patricium, cum ageret adversus Aquileiensem et Mediolanensem episcopos, in causis Ecclesiae generalibus sedi suae nihil speciale reservat, nisi quatenus una est ex sedibus apostolicis: adeo ut si qua dudum oritur adversus constantia synodorum universalium, recursum esse dicat ad sedes apostolicas pro recipienda ratione. « Sed quoties, inquit, aliqua de universali synodo aliquibus dubitatione nascitur, ad recipiendam de eo quod non intelligunt rationem, aut sponte hi qui salutem animae suae desiderant ad apostolicas sedes pro recipienda ratione conveniant, etc. » Tum paulo post addit cum citra controversiam esse schismaticum, qui ab apostolis divisus est sedibus, in schismate enim esse non dubium est, et contra universalem Ecclesiam altare conatur erigere. « Ex his ergo constat magnam fuisse omnium dignitatem et auctoritatem Ecclesiarum apostolicarum. Nec immerito; cum, ut post Augustinum Pelagius papa docet, fundamentum Ecclesiae sit in apostolicis sedibus. Eam porro ab auctoritate Eutyches in synodo Constantinopolitana damnatus a Flaviano an. 448 provocavit quidem ad synodum Romanam, sed non solum. Nam appellavit etiam synodum Alexandrinam, Hierosolymitanam et Thessalonicensem, ut egregie probatum est in libro vi de Concordia sacerdotii et imperii, cap. 6. Sed tamen Romana Ecclesia semper prelati est reliquis Ecclesiis apostolicis, quod eam Petrus et Paulus sanguine suo consecraverunt, et apud Romanum Urbis martyrio fuerint consecrati. Eadem ob hoc ipsum dicta est per antonomasiam veritas apostolica, etiam a veteribus. Praecipue vero patres Occidentales Ecclesiae, cum sedem apostolicam simpliciter dicunt, Romanam

auctoritate vel communione suspenderit, nec aliam manifestet esse Ecclesiam, nisi quæ in pontificaliis apostolicarum sedum est solidata radicibus; quomodo vos ab universi orbis communione separatos esse non creditis, si mei inter sacra mysteria secundum consuetudinem nominis memoriam retinetis, in quo, licet indigno, apostolicæ sedis per successionem episcopatus præsentis tempore videtis consistere firmitatem. »

III. Beatissimus quoque Leo papa ad universos Viennensis provincie episcopos de auctoritate et privilegio apostolicæ sedis ita scribit: « Divine cultum religionis, quem in omnes gentes, omnesque nationes, Dei voluit gratia coruscare, ita Dominus noster Jesus Christus humani generis salvator instituit, ut veritas quæ antea legis et prophetarum præconio continebatur, per apostolicam tubam in salutem universitatis exiret, sicut scriptum est: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terra verba eorum.* Sed hujus muneris sacramentum ita Dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro, apostolorum omnium summo, principaliter collocaret, ut ab ipso, quasi quodam capite, dona sua velut in corpus omne diffunderet, ut exsortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere. Hunc enim in consortium individue unitatis assumptum, id quod ipse erat, voluit nominari, dicendo: *Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam;* ut æterni temporis ædificatio mirabili munere gratiæ Dei in Petri soliditate consisteret; hanc Ecclesiam suam firmitate corroborans, ut illam nec

semper intelligunt, quod ea sola apostolica esset in Occidente. Neque tamen propterea assentiri illustrissimo cardinali Baronio, qui Turonensem ac Burdegalensem Ecclesias, quæ apud Gregorium Turonensem libro quarto, cap. 25 (ubi de concilio Santanensi agitur, quod anno 566 habitum est) vocantur sedes apostolicæ, ob hoc dictas putat apostolicas, non quod ab apostolis fuerint institutæ, sed quod eisdem ab apostolica sede Petri concessa per pallium apostolicæ inesset auctoritas. » Respexit videlicet Baronius ad mores posteriorum seculorum. Nam postea persuasum fuit pallii honorem decretum fuisse metropolitanis, propter apostolicam vicem, id est, ut ex confessione pallii intelligerent metropolitani vicarios se esse sedis apostolicæ, ut ex Rhabano Marca observavit. Sed istud valere non potuit tempore istius synodi Santonenensis, quo nondum quisquam episcoporum Gallicanorum, si Arelatensem excipias, pallium ab episcopo Romano acceperat. Conturbasset profecto Baronius, si probare coactus fuisset missum illud ante hæc tempora fuisse ad archiepiscopos Turonensem ac Burdegalensem. Sed ideo dicte sunt apostolicæ, quod per illas tempestates Ecclesie omnes episcopales dicebantur apostolicæ, juxta observationem Tertulliani, quod fidem suam ab apostolica illa prima sede acceperunt quam apostoli fundaverant. Unde cum vides Iluricum Lemovicensem episcopum a Fausto Riciensi dici apostolicæ sedis dignissimum, intelligere non debes Romanam, sed Lemovicensem, cui dignissime præsidebat Ruricius, idem sedis illa dignissimus. Vide porro notas nostras ad Vincentium Lirinensem.

^a Per vicarios suos, id est, per Romanos pontifices, qui frequenter vocantur vicarii apostolicæ sedis.

humana temeritas posset appetere, nec porte contra illam inferi prævalerent. Verum hanc petram istius sacratissimum firmitatem Deo, ut diximus, ædificante constructam, nimis impia vult præsumptione violare, quisquis ejus potestatem tentat infringere, favendo cupiditatibus suis, et id quod accepit a veteribus non sequendo. » Hæc beatus Leo; sed et alii multi hujusmodi docentes, ut illius stabilis petrae sempiterna soliditas, super quam Dominus Salvator noster propriam fundavit Ecclesiam, a solis ortu usque ad occasum prænotatus sui apicem successorum suorum auctoritate tam per se quam a per vicarios suos firmiter obtineret. Ex quibus beatus Anastasius papa ad imperatorem scribens, docet quod pro Christo fungatur legatione, qui pro pace precatur Ecclesie; et ipsum imperatorem admonet, ut constitutis apostolicæ sedis obtemperet.

IV. Certe, irrationabiliter et ad pugnam venit, merito et e pugnatu et repulso recedet. Si autem pro quiete et pace populi et vestra laborare nititur, bene et rationabiliter obtemperandum est illi, non repugnandum. Si enim quod vestra voluntate et potestate cum consensu totius imperii vestri factura est, et postea in apostolica sede roboratur, hoc vult in pristinum reducere statum, satis rationabilis et opportunus est ejus adventus. Quia nullatenus quod ita est constitutum a vobis, debetis mutare. Nec enim sine gravi periculo et reatu animæ fieri potest.

V. In his sacratissimis diebus Paschalibus perlate sunt ad me litteræ istius apostolici, præcipientes

BALUZII

NOTE.
Gelasius papa in epistola ad Anastasium Augustinum: « Et qualiscunque apostolicæ sedis vicarius, quodcumque plenæ fidei catholice desse conperero, pro meo modulo suggestionibus opportunis supplere contendo. » Item Symmachus in Apologetico ad eundem Anastasium: « Ubi te, rerum humanarum princeps, qualiscunque sedis apostolicæ vicarius contestari voce non desino, etc. » Episcopi in synodo Romana congregati anno 800 in causa Leonis papæ: « Nos sedem apostolicam, quæ est caput omnium Dei Ecclesiarum, judicare non audemus. Nam ab ipsa nos omnes et vicario suo judicamur. » Et alibi pluries. Sic vocantur etiam vicarii beati Petri, et vicarii apostolorum Petri et Pauli; ut alibi pluries dictum est a nobis. Quin et Cyprianus in epistola 67 Stephanum papam vocat vicarium et successorem Cornelii Lucinæ pontificum Romanorum.

^b Gregorius papa hujus nominis quartus qui tunc in Galliam cum Lothario venerat, in ejus partes transgressus contra patrem, uti dicemus infra.

^c Pugnatu et repulso recedet. Evenisse id quod omninabatur hoc loco Agobardus patet ex Hincemaro, quisque loquitur in epistola 41 ad Alrianum Hæscripta. « Et quomodo Gregorius subreptus cum Lothario patre suo repugnante in Franciam venit, et pax postea in Francia ut antea non fuit, et ipse papa cum tali honore sicut decuerat, et sui antecessores fecerunt, Romam non rediit. »

^d In apostolica sede roboratum. Non quod approbatio Romani pontificis esset necessaria; sed quia Paschalis papa id valde cupit, ut supra diximus in notis ad Epistolam flielienam.

^e Apostolici, id est, Romani pontificis, qui tunc erat Gregorius quartus. Nam per eas tempestates

ut jejunia et orationes cum abstinentia faceremus, si A forte omnipotens Dominus effectum conatus ejus prestare dignetur; quatenus apud vos obtineri possit, ut pax et concordia pristina domni et regno vestro restituantur. Quod ego audiens, compunctus, faciem cordis mei, quantum valui, ad Jesum Christum Dominum nostrum levavi, vehementer exoptans ut sine sanguinis effusione tam injustus tumultus per benignissimam omnipotentiam ejus sedaretur.

VI. Dignetur sublimis prudentia vestra pie perpendere quod Apostolus dicit: *In novissimis diebus instabunt tempora periculosa*. Quæ pericula beatus papa Gregorius suo jam tempore, quando adhuc status idem multo et incomparabiliter melior erat quam nunc, ita deplorat, dicens: «Tantis quippe in hoc loco hujus mundi fluctibus quatior, ut vetustam ac B putrescentem navem, quam regendam ocella Dei dispensatione suscepit, ad portum dirigere nullatenus possim. Nunc ex adverso fluctus irruunt, nunc ex latere cumuli spumosi maris intumescunt, nunc a tergo tempestas insequitur; interque hæc omnia

BALUZII NOTÆ.

hæc appellatio soli Romano pontifici competebat. Omnium tamen singuli episcopi dicebantur *apostolici*, ob eam videlicet causam, quod successores apostolorum cum essent, sedes suas apostolicis præditi virtutibus regerant, ut verbis Juliani Pomerii utamur in capite 25 libri primi de Vita contemplativa; tum etiam quia cum omnes sedes vocarentur apostolicæ,

turbatus, egor modo in ipsa clavum adversitate dirigere, modo curvato navis latere minas fluctuum ex obliquo declinare. Ingemisco, quia sentio quod negligente me crescit sentina vitiorum, et tempestate fortiter obviant, jam jamque putridæ naufragium tabulæ sonant. Heu, heu! Si tunc jam putrescebat navis Ecclesie, et si ejus tabulæ jam putridæ erant, quid nunc est?

VII. Hæc verba, piissime domine, beatissimi doctoris propterea ad memoriam vestram reducere præsumpsi, ut quia novo dubitat vos multo et ineffabiliter plus esse amatorem regni celestis quam terreni, permansuri quam transituri, et juxta vestram sanctam fidem, spem et charitatem, de nullo alio opere potestis tam chare Deum placare, quam de sollicitudine et administratione pacis et unitatis Ecclesie, vestra solertissima religio elaboret, ut omnis anima fidelis proficiat in fide et cognitione Dei: quæ res omnibus rebus Deo charior est. Hujus rei nunc merita vestra appropinquare faciat apostolice meritis.

consequens erat ut præsidentes dicerentur apostolici. Deinde vero paulatim titulus ille ademptus simplicibus episcopis, peculiaris factus est metropolitanorum. Tandem et his quoque deceptus est, totaque hujus nominis dignitas in episcopum Romanum transfusa. Itaque jam ab aliquo sæculo solus ille vocatur *apostolicus*.

« EPISTOLA GREGORII PAPÆ IV

AD EPISCOPOS REGNI FRANCORUM.

Romano pontifici scribentes, contrariis dum in C præfatione nominibus appellastis, ^b fratrem videlicet et papam; dum congruentius esset solam ei paternam reverentiam exhibere. Adventu quoque ejus

comperio, «letari vos dicitis, credentes omnibus principi scilicet subjectis profuturum, et optasse: ^d occursum vestrum nobis non negandum, nisi sacra jussio imperialis præveniret. Quæ verba reprehensi-

BALUZII NOTÆ.

^a Epistola ista, seu verius fragmentum epistolæ, magni momenti est; et quo primum tempore in publicum prodit, exercuit industriam doctorum virorum. Massonus sane, qui primus illam edidit, scriptam putavit ab Agobardo, quem primate Aquitanie vocat, adversus episcopos partis Ludovici Goldastus iisdem vestigiis insistentis, hunc et titulum fecit: *Rescriptum ad epistolam synodalem episcoporum Francorum ex Germania et Gallia congregatorum pro causa Ludovici Pii imperatoris*. Tandem divini ingenii vir, Petrus de Marca archiepiscopus Parisiensis, deprehendit epistolam illam esse non Agobardi, sed Gregorii IV Romani pontificis: quod probavit tot argumentis, ut valde lusciosis sit oportet qui lucem veritatis hic non videat. Ea de causa nos titulum illi epistolæ sic fecimus: *Epistola Gregorii IV papæ ad episcopos regni Francorum*. Eam porro, cum multis in locis esset corrupta, diligenter ac fideliter emendavimus ad fidem codicis manuscripti.

^b *Fratrem* ex veteri more, cujus retinentissimus est Cyprianus: nec aliter concilia Africæ, aut ipse Augustinus. Sed vetustiora erant exempla, quam ut hisce temporibus potuerint esse valida. Baronius porro ad annum 419 loquens de libris Augustini adversus Julianum agnoscit morem illum qui antiquitus obtinebat, ut singuli episcopi Romanum appellarent *fra-*

trem, nihil detrudere de dignitate ac majestate ejus. Et omnino mihi placet Erasmi observatio, qui in Commentario ad epistolam Cypriani ad Antonianum suspicatur *fratris* cognomen hic non arguere dignitatis aequalitatem, sed societatem communionis.

^c *Letari vos dicitis*. Ita omnino codex vetus. Sed quoniam vox *letari* sic scripta est [la et ari] existimavit amanensis omissam fuisse aliquam litteram, et pro *letari* legendum esse *lamentari*, quemadmodum habet editio Massoni. Necessarium porro esse hanc emendationem patet ex iis quæ infra ait Gregorius: *Deinde, postquam dixistis vos letatos esse de adventu nostro*, etc. Rursum paulo post editio Massoni habebat, *Principi scilicet subjectis futurum*, nullo sensu. Rectius itaque codex regius, in quo scriptum disertè est *profuturum*.

^d *Occursum v. n. n. negandum*. Moris quippe tum erat, ut quoties Romanus pontifex ad comitatum veniebat, episcopi Francorum ei obviam procederet, honoris causa. Verum quia Gregorius non veniebat ut hospes, sed ut hostis, adeoque absque consensu Ludovici, prohibiti sunt a principe, ne obsequio illo officioque delingerentur erga pontificem. Unde et postea Romam reversus est inglorius, et non cum tali honore sicut antecessores sui fecerant, ut admo-

bilia sunt: uno quidem modo, quia jussio apostolice sedis non minus vobis sacra videri debeuerat, quam illa quam dicitis imperialem; deinde, quia veritate caret, quod dicitis illam prævenisse: non enim illa prævenit, sed nostra, id est, pontificalis. Neque ignorare debeueratis, majus esse regiminum animarum, quod est pontificale, quam imperiale, quod est temporale. Beatus Gregorius Nazianzenus non hoc timuit coram imperatoribus in Ecclesia prædicare. Sic enim ipsis imperatoribus loquitur, dicens (*De Jerem. dictis*): « Suscipitisne libertatem verbi, libenter accipitis quod lex Christi sacerdotali vos nostræ subijci potestati, atque istis tribunalibus subditi? Dedit enim et nobis potestatem, dedit principatum, multo perfectiorem principatus vestris. Aut nunquid justum vobis videtur, si cedat spiritus carni, si a terrenis cælestia superentur, si divinis præferatur humana? » Quare igitur vos, sicut veri sacerdotes, divini videlicet cultus ministri, non humani, non respondetis imperatori, cujus sacra vos dicitis jussione prævenisse, sicut idem beatus Gregorius alloquitur imperatorem præsentem, dicens: « Patienter, quæso, accipe libertatem nostram. Scio te ovem esse gregis mei a Christo mihi summo pastore annumeratam, et a sancto Spiritu consignatam; scio te inter sacra altaria cum veneratione suljici manibus sacerdotis; scio te beatæ Trinitatis cultum fidelemque non tua, sed nostra prædicatione servare. » Et post aliqua: « Memento semper quod una tibi natura est eademque substantia cum omnibus qui tibi subijcti sunt. Tu tamen animo esto cum Deo, et non tam dominari te mundo, quam dominari tibi Christum, gloriare. » Quare etiam nunc commorantes cum imperatore, intermittentes stultissimas adulationes, non ei prædicatis cum beato Augustino dicentes (*De Civitate Dei*, lib. v, cap. 24): « Felices dicimus imperatores, si juste imperant, si inter linguas sublimiter honorantium et obsequia nimis humiliter salutantium non extolluntur, et se homines esse meminerint; si suam potestatem ad Dei cultum maxime dilatandum majestati ejus famulam faciunt; si Deum timent, diligunt, colunt; si plus amant illud regnum, ubi non timent habere consortes; si tardius vindicant, et ignoscunt; si eandem vindictam pro

A necessitate regendæ tuendæque reipublicæ, non pro saturandis inimicitiarum odiis exerunt; si eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis, sed ad spem correctionis indulgent; si quod aspere coguntur plenius decernere misericordie lenitate et beneficiorum largitate compensant; si luxuria tanto eis castigatio, quanto posset esse liberior; si malunt cupiditatibus quam quibuslibet genitibus imperare. Et si hæc omnia faciunt, non propter ardorem inanis glorie, sed propter claritatem felicitatis æternæ; si pro suis peccatis humilitatis et miserationis et orationis sacrificium Deo suo vero immolare non negligunt; tales Christianos imperatores dicimus esso felices interim spe, postea re ipsa futuros, cum id quod expectamus advenerit. » Vos autem e contrario, quia non vultis esse veri edificatores, estis procul dubio veri deceptores, sicut scriptum est: *Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant.* Deinde, postquam dixistis vos lætatos esse de adventu nostro, iterum intulistis quorundam relatione niagno merore affectos: quod utique facit instabilitas mentis. Verum est omnino quoniam qui hesitat, similis est fluctui maris qui a vento movetur. Sed inter has hesitationes nimis stolide nos judicatis immemores esse pastoralis officii et districtissimæ moderationis. Deinde, sicut scriptum est: *Cum sit timida nequitia, dat testimonium condemnata* (*Sap. xvii, 10*); adjungitis quod omni verecundia dignum est, dicentes nos venire propter quamdam præsumptuosam et omni ratione carentem * excommunicationem faciendam; et admoventis nos nimis involutis et confusis sermonibus et sensibus, ut neque nostra voluntate neque alterius hortatu præsumptione prorumpamus; eo quod, ut dicitis, pertineat ad injuriam ac dehonestationem imperialis potestatis, et ad minorationem et reprehensionem nostræ auctoritatis. Dicite, quæso, quæ sunt ista portentosa verborum? Et quid potius pertinet ad dehonestationem imperialis potestatis, opera digna excommunicatione, an ipsa excommunicatio? Sed quia hæc verba vestra exaggerare laboriosum est, eo quod plena sint nauseæ; tantum illud flagito, ut dicatis quomodo potest fieri, ut e manente apostolicæ sedis honore, mea tantum persona in causa repre-

BALUZII NOTÆ.

* *Excommunicationem.* Ea tum fama erat venire Gregorium, ut tam Ludovicum quam episcopos ei faventes excommunicaret, nisi prompta obedientia implerent mandata ejus. Sed invenit Gregorius episcopos haud ignavos, sive gradus memores. Itaque palam edixerunt, irritam fore eam excommunicationem, et in auctorem receserant. Insignis est ea de re locus, a viris doctis sæpe laudatus, in Vita Ludovici Pii, in qua sic scriptum est: « Cum vero rumor usquequaque diffusus sereret de cæteris quod verum erat, de papa vero Romano, quod ideo adesset, ut tam imperatorem quam episcopos excommunicationis vinculis irretire vellet, si qui inobedientes essent suæ. Illorumque inperatoris voluntati; parum quid subripuit episcopis imperatoris præsumptio audaciæ, asserentibus nullo modo se velle ejus voluntati succumbere; sed si excommunicatus adveniret excommunicatus abiret, cum aliter se habeat antiquorum canonum auctoritas. »

Recte profecto. Nam excommunicatio illa caritativa erat omni ratione, imo contra rationem facta fuisset.

^b *Minorationem.* In editione Massoni legitur *domini rationem*, nullo, ut arbitror, sensu. Codex regius habet *diminuationem*: ex quo veram lectionem nos confecimus; quam tamen si quis non probat, pro *minorationem* reponere potest *diminuationem*. Alterutrum enim legi necesse est.

^c *Manente apost. sed. honore.* Jam tum ergo distinguabant inter sedem et sedentem, id est, inter cathedram Romanam et pontificem huic sedi presidentem. Neque nova est hæc distinctio. Illius enim manifesta claraque aliquid exstant apud Leonem Magnum in epistola 55: « Aliud enim sunt sedes, aliud presidentes. » Item in epistola 62: « Etsi enim diversa nonnumquam sunt merita præsulum, tamen jura permanent sedium. » Ita sentiebant episcopi in synodo Parisiensi congregati anno 824. Scribentes enim ad Ludo-

hensiois et vituperationis remaneat? Nullo modo enim fieri potest, ut si is qui locum beati Petri tenet, exhonoratur, sine crimine duntaxat, cathedra ejus honorata permaneat. In tantum autem honoranda est cathedra pontificalis, et propter cathedram sedens in illa, ut etiam de Caipha crudelitate et incredulitate impio dicit Evangelista: *Hoc autem a semetipso non dixit: sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit quia Jesus moriturus erat pro gente*. Unde constat etiam impium Caipham propter cathedram honoratum esse prophetia. Vos autem fidelem et cultorem pietatis pontificem dehonostandum prædicatis absque injuria sedis: quod omnino falsum est. Bene autem suljungitis, memoriam me esse debere ^b jurisjurandi causa fidei facti imperatori. Quod si feci, in hoc volo vitare perjurium, si annuntiavero ei omnia quæ contra unitatem et pacem Ecclesiæ et regni committit: quod si non fecero, perjurus ero, sicut et vos, si tamen juravi. Vos tamen, quia procul dubio jurastis et rejurastis, promittentes ei erga illum omnia fideliter vos agere, et nunc videntes illum agere contra fidem, et præcipitari in perniciem, non revocatis eum quantum ex vobis est, ^c perjuri estis: quia pro ejus salute secundum fidem promissam non laborastis. Deinde promittitis mihi venerabilem receptionem, si tamen ita ad illum venero, ut ejus vo-

luntas est. Hæc non in libris divinis, sed in vestris conscientiis legitis, quia omnia facitis propter temporalem retributionem, eo quod sitis arduius vento agitata, et omnes auræ vos flectant. Pensate, pensate fratres, quam longe est mens vestra ab illa petitione, qua in celebrationibus missarum soletis dicere Deo, non voluntate, sed voce: *Da nobis pro amore tuo prospera mundi despiciere, et nulla ejus adversa formidare*. Nam si ex corde hæc peteretis, jam dedisset ille qui dicit: *Petite, et dabitur vobis*. Deinde dicitis illam primam divisionem regni, quam inter filios suos fecerat imperator, nunc juxta ^d rerum opportunitatem esse mutatam, quod omnino dupliciter falsum est: uno quidem modo, quia non est opportunitas, sed importunitas, eo quod sit causa et origo conturbationis et dissentionis, commotionis et deprædationis, et omnium malorum quæ per singula dicere longum est, extra perjuriam innumera et fidei ac pacis expulsiones: alio vero modo, quia necdum scitis, utrum sit commutata, an per verum regem et Dominum maneat illibata. Ista enim commutatio, quam vos dicitis juxta rerum opportunitatem factam, inde cognoscitur quia non fuerit per Deum, quia multorum peccatorum origo existit. Illud namque quod per voluntatem Dei fit, plerumque causa est pressuræ et persecutionis; sicut factum est adversum sanctos apostolos. et mar-

BALUZII NOTE.

vicum et Lotharium imperatores, loquentesque de Romano pontifice, quem fama erat favere eorum opinioni qui adorandas putabant imagines, aiunt: *«Credimus sane, quia quamquam aliqua ex parte superstitionis sane consuetudinem forte vindicare vult, nullatenus tamen ab eadem sede aliter quam auctoritas et veritas se habet, mandare in aliquam partem præsumet. Verebimur siquidem potestatem vestram, auctoritatem sedis, et testimonia veritatis.»* Auxilium, qui sub Formoso papa floruit, libro II De ejus Ordinationibus, cap. 18: *«Aliud sunt pontificales sedes, aliud presidentes.»* Discrimen illud agnovit etiam Baronius in causa Marcellini pape, dum ait lapsus ejus, quantumlibet evenisse putetur, nullum præjudicium afferre catholice veritati; afferretque locum Tertulliani, ex libro de Præscriptione hæreticorum, ubi sic scriptum est: *«Ex personis propham fidem, an ex fide personas?»* Quæ Baronii scriptio absurda vanaque esset, nisi constaret jura sedum permanere, tametsi interdum diversa sint merita presidentium, id est, nisi sedes distingueretur a sedente in ea. Hinc Ferrerius, Francorum regis in Tridentina synodo legatus, conquerens de Pio IV papa, dignitatem tamen et auctoritatem Romanæ sedis disjungit a Pio. Hæc sunt ejus verba: *«Sedem apostolicam, summum pontificem, sanctam Romanam Ecclesiam, pro ejus dignitate agenda majores nostri sanguinem fuderunt, et adhuc hodie in Gallia acriter pugnant, venerant, reverent, suspicimus, et maxime ad cælum laudibus efferimus. Pii autem quarti imperium detrectamus, quæcumque sint ejus judicia et sententias rejicimus, respicimus et contemnimus.»*

^a *Sine crimine duntaxat*. Ita omnino vetus codex. Pro quo Massonus sic edidit: *Exhonoratur sine crimine, dum taxatur, cathedra ejus*, etc. Sed præterquam quod auctoritas illa Massoni in re tanti momenti tolerari non potest, manifestum est sensum etiam ipsam auctoris repugnare huic emendationi. Ludit enim auctor epistolæ in vocibus *honoratur* et *honoratur*.

C. Ait enim: *Nullo enim modo fieri potest, ut si is qui locum beati Petri tenet, exhonoratur, cathedra ejus honorata permaneat*. Sed addit hæc clausulam, quæ est magni momenti, *sine crimine duntaxat*; ac si diceret: *Præsertim quando sine crimine est is qui exhonoratur*. Nam etiamsi malus esset pontifex, honoranda tamen semper est cathedra, et propter cathedram sedens in illa: quod probat exemplo Caipha.

^b *Jurisjurandi causa fidei*. Contendebant ergo episcopi Francorum, Gregorium papam in initis pontificatus sui fecisse Ludovicum sponsonem fidei, interposito etiam jurejurando. Neque vero id negat pontifex, neque fatetur verum esse. Sed nos ostensimur mox sumus vale probabile esse id factum a Gregorio. Hunc porro locum male de Agobardo interpretatur vir aliqui eruditissimus Franciscus Florens, ad titulum 6, *De electione et electi potestate*.

^c *Perjuri estis*. Quid? Juramentum fidelitatis, quod episcopi tum præstant principi, hoc etiam caput complectebatur, ut intelligeret episcopi se jurejurando obstrictos esse quod adversus Christi fidem fieri paterentur a principe? Joannes Saresberiensis in epistola 170: *«Nunquid enim fideles opinaris, qui peccandi vias domino regi expediunt, et in contumacibus sunt, ut prospere in his quæ adversus Domini justitiam præsumunt? Uter tibi videtur fidelior, an qui ad nutum erronei ministrat culpas, an qui perniciosas abigit voluptates? Sentiat unusquisque quod voluerit. Ego nunquam domino regi (Sic omnino legendum; non autem, Dominum et) amicum reputabo fidelem, qui sic illius obtemperat voluptati, ut salutis et vite dispendium afferat.»* Et vidende omnino Jurati observationes ad epist. 35 Ivonis Carnutensis.

^d *Rerum opportunitatem*. In veteri codice, itemque in editione Massoni, scriptum est, *juxta regum opportunitatem*. Verum hunc locum esse depravatam vel sensus evincit. Præterea paulo post, cum ista retractantur, ait Gregorius: *Ista enim commutatio, quam vos dicitis juxta rerum opportunitatem factam, etc.* Itaque visum est emendari debere.

tyres, qui non propter aliud passi sunt, nisi propter defensionem et confirmationem evangelicæ veritatis. Causa autem peccatorum et scelorum esse non potuit, sicut vestra divisio est, quam dicitis fuisse opportunam. Deinde, quando grandi supercilio dicitis, quia si reverenter venerimus ad imperatorem, per ipsum agnosceremus omnem rei veritatem, quare opportune et utiliter mutata sit divisio: hoc loqui cogit vos magnitudo superbiæ, aestimantes solos vos posse rerum cognoscere causas. Vere dico vobis, quia non solum stultus, sed et infelix est, qui non intelligit quantos et quales fructus malorum protulit vestra commutatio, et de cuius thesauro maligni cordis processit et pro qua re vos laudatores et defensores estis hujus malignitatis. Deinde subjungitis, quia nisi secundum voluntatem vestram venero, non habeo Ecclesias vestras consentaneas, sed in tantum contrarias ut nihil nihi^a in vestris parochiis agere vel disponere liceat, nec quempiam excommunicare vobis obsequentibus. Vere verum est quod Veritas dicit: *Malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala*. Quare mihi contrarii cum Ecclesiis vestris esse debetis^b in legatione pacis et unitatis, quod Christi donum et ministerium est? An ignoratis angelorum cantu promissam esse pacem in terra hominibus bone voluntatis, per Apostolum autem tribulationem et angustiam in omni animam hominis sperantis malum? Hic apparet quod congruat vobis illud quod Scriptura dicit: *Arma et gladii in via perversi*. Vos conamisi obistere perversitatibus vestris nobis, qui legatione fungimur pacis. Nam quicunque inter vos membra Christi sunt, non cum potestis abscondere a corpore capitis, quod est Christus. Nam etsi vos datis ope-

ram separandi a corpore vos ipsos, tamen sicut semper fuit, est, et erit; ut arguentum illud (Aug., *contra litt. Pentl.*, c. 101), Spiritus videlicet sanctus (qui descendit a capite Christi in barbam, quæ e-t apostolorum chorus; et de hac barba in ora vestimenti, quæ est capitum tunicæ, Ecclesie scilicet Christi, quod capit caput, ut inhabitet Christus per fidem in corde ejus), in omnibus ubique fidelibus servet unitatem spiritus in vinculo pacis. Hæc illic dico, ut noveritis non vos posse dividere Ecclesiam Gallicanam et Germanicam ab unitate tunicæ quæ subjacet capiti, sublimioribus videlicet membris Ecclesie, qui proximiores sunt barba, apostolis scilicet, ac per hoc apostolicis selibus, sicut barba non potest esse nisi in capite. Deinde dicitis, rem ridiculam subinferentes, et quod potius tacere quam dicere maluimus; si autem non egeritis, assensum consilio nostro non præbueritis, honoris vestri periculo subjacebitis; si potius maluistis, id est, magis voluistis tacere quam dicere, quare non tacuistis? Consuetudo est in vobis ut id quod minus est, vincat quod majus est. Major voluntas exstitit in vobis tacere, minor autem dicere; et tamen minor vicit majorem. Credendum est omnino, quoniam in discordiarum amatoribus vitrix est cupiditas, victa continentia. Illud vero quod miuari vos cognoscimus^d periculum gradus, quis explicare poterit quantum sit absurdum, quantumque inconveniens et stultum; cum vestra comminatio non sit propter timorem, et homicidium scilicet, sacrilegium, aut furtum, vel aliquid hujusmodi; sed nisi ita venerimus, sicut ipsi vultis: cui rei in argumento adjungitis juramentum; et non recordamini erubescentes, quia^f perjuri pejeratum degradari non possunt,

BALUZI NOTÆ.

^a In vestris parochiis, id est, diocesisibus, uti pluribus diximus in notis ad Lupum Ferrariensem. Porro, quis non hic miretur libertatem episcoporum Gallicanorum Romano pontifici minitantium impediturum se ne quid agat in suis diocesisibus, si se ab eorum communione subtrahat? Sed et illud valde notatu dignum est, quod etiam dicere palam et aperte ausi sunt, et quidem Romano pontifici scribentes, non toleraturos se, si papa Gregorius aliquem principis subiectum aut fidelem velit excommunicare. Qui locus utilis esse potest ad defendendam Galliam a sententia interdicti, si eam ferri contingeret.

^b In legatione pacis. Sic enim aiebat Gregorius, seu vera seu falsa promerit, venisse se in Galliam, ut concordiam Ludovicum inter et filios revocaret. Verum istud persuadere non potuit episcopis partis Ludovici, qui omnino putabant Gregorium in partes filiorum transisse contra patrem: quod et sequens quoque ætas verum putavit.

^c *Ecl. Gallicæ, et Germanicæ*. Utrunque Ecclesiam conjungit ob eam causam, quod cum regnum Francorum ex utraque gente constaret, quoties synodus congregabatur, ad eam episcopi ex utraque gente conveniebant. Quod contigerat in synodo et qua missa est epistola episcoporum partis Ludovici ad papam Gregorium, cujus ista responsoria est.

^d *Periculum gradus*, id est, depositionem ac dejectionem e Romana cathedra. Recte vero miratur Gregorius hæc episcoporum Gallicanorum contentiam, Romano pontifici minitantium depositionem.

^e *Propter homicidium*. Respicit ad canonem 25 apostolicum; in quo, ut quidem citatur a Gregorio Turonensi, sic legitur: « Episcopus in homicidio, adulterio et perjurio deprehensus, a sacerdote dividatur. » Sed apud Dionysium Exiguum alioque veteres collectores nihil de homicidio. Unde Marca coactus est suspicari corruptum fuisse hunc canonem ad premenlum Prætextatum episcopum Rothomensem, qui se designati homicidii reum esse, spe venæ processus est in synodo Parisiensi. Et fieri potest ut hæc quoque clausula, quod acquisita sententibus temporibus visa fuerit, recepta dein vulgo sit in novis editionibus canonum apostolicorum, addito etiã nomine sacrilegii. Nam hæc quoque clausulam habuisse videtur Gregorius in suo codice. Itaque graviter errant correctores Romani, qui clausulam de homicidio primum adjectam putant ab episcopis in synodo Tridivensi congregatis anno 895, eamque fuisse causam cur Gratianus, qui post ea tempora vixit, eam quoque clausulam addiderit huic canonis apostolico, dist. 81, cap. *Presbyter*.

^f *Perjuri pejeratum*. Jure apud omnes ubique gentes recepto, episcopi qui fidem principi iurejurando obligatam violant, deponendi sunt. Nam episcopus in perjurio deprehensus, deponi jubeatur in canone 25 apostolico. Prudentissime enim justissimeque viderunt prisce illi legum Christianarum conditores, et in episcopos, qui summi transgressi sunt juramentum, tanto gravius esse vindicandum, quanto majori præminent dignitate, et eorum exemplo facilius alii possunt ad similia provocari; et ut verbis utamur Ur-

etiamsi essem. Denique vos non me scitis esse pejeratum. De vobis autem nemo qui dubitet hoc esse. In hac re memor esse debuerat solertia vestra, quia quicumque cloacam commovet quanto amplius com-

Amoverit, tanto amplio rem fetorem exhalari facit. Quod autem de sequentibus me fratribus et coepiscopis similiter promittitis agendum, et additis, *irretractabiliter*, miranda in hoc prasumptio vestra

BALUZII NOTE.

han. III ad archiepiscopum Pisanum scribentis in libro tertio Decretalium. Quod si episcopus nunquam licet pejare, multo minus licet fidem principibus iurejurando obstrictam violare, quos colere nos jussit Deus et honore prosequi. Itaque nunquam dubium fuit, quin episcopus violat in principem fidei reus, a gradu suo deiciendus esset. Eo porro jure tenebatur etiam episcopus Romanus, quando papa tantum urbis fuit, hoc est, ante quam dominium Romanæ urbis in eum transfunderetur. Unde et ordinationes episcoporum Romanorum, non secus ac aliorum, fieri antiquitus non poterant absque consensu eorum qui variis temporibus apud Romam imperarunt. Multum enim interest principum, ut in civitatibus imperio eorum subjectis tales instituantur episcopi, qui populos verbo et exemplo doceant jura majestatis non esse violanda. Hinc ex jure quoque ubique recepto sequebatur ut novus pontifex Romanus sponsionem fidei faceret principi: id quod ab ipsis factitatum esse veteres loquuntur historiæ. Ad Francorum reges quod attinet, exstat illustre hujus rei testimonium in epistola 84 (*Patrol. tom. XCIII, col. 907*) Aleuini, qua est Caroli Magni ad Leonem III papam Romanum. Is, postquam factus est pontifex, ordinationis suæ Carolum nominat per litteras, in quibus etiam continebatur juramentum fidelitatis. Hæc sunt verba Caroli: « Per hęc excellentiæ vestre litteris, et audita decretali chartula, valde, ut fateor, gavisus sum, seu in electionis unanimitate, seu in humilitatis nostræ obedientia, et in promissionis ad nos fidelitate. » Sed ante Leonem, Constantinus quoque papa, qui post Paulum I Romæ sedit, sic scripsit ad Pippinum regem: « Nos quidem, ita testis nobis Deus noster, cui occulta cordis manifesta sunt, ut plus etiam quam præfati nostri prædecessores pontifices, in vestra a Deo protecti regni vestri Francorum charitate et dilectione, atque sincera fidelitate, cum omni nostro populo firma constantia erimus permansuri. » Hinc factum ut Paschalis I timens ne si vera ostenderentur quæ de ipso ad imperatorem Ludovicum Pium perlata erant, scilicet eo auctore Theodorum Romanæ Ecclesiæ primicerium et Leonem nomenclatorem fuisse occisos *ob fidelitatem Lotharii*, quem Ludovicus nuper fecerat imperii consortem; timens, inquam, ne si vera hæc ostenderentur, ipse de gradu suo deiceretur, placandum statim censuit principem; ad eumque legatos mittens, expurgatum asseveravit suspiciones de se injectas: id quod paulo post præstitit Romæ coram legatis Ludovici, *ab interfectione necesse*, inquit auctor Vita Ludovici Pii, *se cum plurimis episcoporum purgans*, id est, adhibito, ut Theganus tradit, 54 episcoporum juramento, qui testarentur Paschalem credis illum reum non esse. Quam historiam narrat etiam auctor Annalium Bertinianorum. Mortuo tandem Paschali successit Eugenius II qui juramentum fidelitatis Ludovico et Lothario Augustis præstitit more majorum, atque insuper clerum populumque Romanum eo inter alia iurejurando teneri voluit, *hæc dubie ex pactis*: « Et quod non consentiam ut aliter in hæc sede Romana fiat electio pontificis, nisi canonicè et juste, secundum vires et intellectum meum: et ille qui electus fuerit, me consentiente consecratus pontifex non fiat, priusquam tale sacramentum faciat in presentia missi domini imperatoris et populi, cum juramento, quale Dominus Eugenius papa sponte pro conservatione omnium factum habet per scriptum; » ut docet continuator Pauli Diaconi, editus a Marquardo Frehero. Existimandum tamen non est, tum primum inventum esse hoc jusuran-

dom. Antea enim fieri solitum patet ex Eginhardo ad an. 817, ubi sic legitur: « Cui (id est, Stephano papa) Paschalis successor electus, post completam solemniter ordinationem suam, et munera et excusatoriam imperatori misit epistolam; in qua sibi non solum nolenti, sed etiam plurimum renitenti, pontificatus honorem velut impositum asserbat. » Excusavit videlicet præcipationem ordinationis, quod ea peracta esset inexpectato missi sine legato imperatoris. Verum quia Eugenius eadem præcipatione fuerat ordinatus, occurrere huic audaciam volens imperator, exemplumque statuere in futurum, « Lotharium filium imperii seorsim (verba sunt Eginhardi), Romam mittere decrevit, ut vice sua functus ea qua rerum necessitas flagitare videbatur, cum novo pontifice atque Romano populo stateret ac firmaret. » Itaque tum revocatum jusjurandum de non ordinando pontifice Romano extra conscientiam principis, præstitumque ab Eugenio papa juramentum fidelitatis. Valde autem probabile est sequentes tum pontifices, qui vivo Ludovico vixere, non emisisse hanc partem sui obsequii, adeoque verum esse quod Gregorio IV objiciebant episcopi Gallicani, eum in initiis sui pontificatus fecisse Ludovico sponsionem fidei, interposito etiam jurjurando; tametsi ille factum illud neque fateatur, neque neget: nam in ambiguo reliquit. Sed eor agimus conjecturis in re manifesta? Ecce quomodo loquuntur Annales Bertiniani de electione et ordinatione ejusdem Gregorii: « Eugenius papa mense Augusto decessit. In ejus locum Valentinus diaconus a Romanis electus et ordinatus, vii unum iuresem in pontificatu complevit. Quo defuncto, Gregorius presbyter tituli sancti Marcelli electus; sed non prius ordinatus est, quam legatus imperatoris Romam venit, et electionem populi qualis esset examinavit. » Et manifestum est, ni fallor, non consensisse legatum ordinationis Gregorii, donec is scripto juramentum fecisset de fide erga principem, juxta exemplum Eugenii. Itaque cum defensionem suam titulare ex eo capite intelligeret Gregorius, ac tamen gradum suum retinere vellet, ad alias artes confugit, nimirum ad incompetentiam iudicium. Nam, quod in primis observandum est, non ait degradari se non posse ob violatam fidem principi obligatum; sed episcopos illos, qui perjuri sunt, esse iudices incompetentes. Episcopos enim partis Ludovici perjuros esse contendebat Gregorius. Itaque si nihil navi fuisset in illis episcopis, non negasset Gregorius quin ad illos pertinuisset cognitio criminis quod ei obijebatur. Adeo autem verum est jus illud principum fuisse constantissimum, ut etiam eorum triginta post annis Joannes XII ob violatæ fidei Ottoni imperatori præstite crimen depositus fuerit in synodo Romana, ut docet continuator Luitprandi, lib. vi, cap. 10. At posteaquam imperatorum auctoritas evolut, in nomenque illi Germanorum transire, tum vero Romani pontifices movere cœperunt lætos, et a capite suo summoverunt potestatem principum: quod non contigerat imperantibus Francis. Paulatim dein intravit in Ecclesiam regnum, et qui per multum ævi fuerant subjecti principibus, eis postea illuserunt. calcantes etiam pedibus colla dominorum. Reum humanarum Euripum! Sed antequam discedam ab hoc loco, res postulare videtur, ut quoniam diximus ordinationes Romanorum pontificum fieri olim non potuisse extra presentiam legatorum imperatoris, hæc quoque observationem probemus aliquot exemplis posteriorum temporum. Illustre hujus rei testimonium exstat in Annalibus Bertinianis ad annum 814: « Gregorius

cognoscitur. Nunquid quod in parte agitur, retractari apud universitatem non poterit? Nunquid quod apud homines a rectitudine devians agitur, apud meliores, recti videlicet tenaces, retractari non debet? Aut quod in præsenti malitiose judicatur, Dei

A iudicio retractandum non erit? Quod vestrae minæ continent, nunquam adhuc ab initio Ecclesie factum est. Nam etiam ego fuissem perjurus, aptandum vobis erat illud evangelicum: *Neque tu times Deum, cum in eadem damnatione sis?*

BALUZII NOTÆ.

Romanæ Ecclesie pontifex decessit. Cui Sergius succedens in eadem sede substituitur. Quo in sede apostolica ordinato, Lotharius filium suum Hludovicum Romanum cum Drogone Mediomatricorum episcopo dirigit, acturos ne deinceps decedente apostolico quisquam illic præter sui jussionem, missorumque suorum præsentiam, ordinetur antistes. Qui Romam venientes, honorifice suscepti sunt. Peractoque negotio, Hludovicum pontifex Romanus inunctione in regem consecratum cingulo decoravit. Gravis tamen semper duraque Romanis visa est hæc lex; ideoque eam variis temporibus infringere leantur. Itaque non multo post hæc tempora, cum mortuo Nicolao I Romana sedes vacaret, ei Adrianus II substitutus est invocatis inconsultisque missis imperatoris: qui tum erat Ludovicus hujus nominis secundus, Pii nepos. Quod audientes missi Ludovici imperatoris, moleste tulerunt, indignati scilicet quod dum presentes essent, non fuerunt invitati, nec optate a se futuri præsentia electioni interesse meruerunt. Qui accepta ratione, quod non causa contemptus Augusti, sed futuri temporis prospectu omissum hoc fuerit (ne videlicet legatos principum in electione Romanorum præsulum expectandi rios per hujusmodi fomitem inoleceret), omnem indignationem medullitis sedaverunt, et ad salutandum electum etiam ipsi humiliter accesserunt. « Apud Gratianum Dist. 63, cap. *Cum Adrianus*; et apud Ivonem parte v, cap. 16. Sed, ut hoc quoque obiter moneam, subleste ac valde dubie fidei apud me est ista narratio. Nam quomodo fieri potuit ut legati omnem indignationem medullitis sedaverint, quod dicerent Romani ita factum esse ne præsentia missorum imperatoris verteret in necessitatem, cum hic esset quærelæ coram fundus? An existimamus viros in aula

educatos, et logo Cesarum sacramento imbutos, adeo jurium majestatis incuriosos ac desertores fuisse, ut ea tam facile sincerè convelli et obliterari? Prohibitibus est excusasse Romanos præcipationem ordinationis, neque raptus potius fuerit Adrianus quam electus, neque modum potuisse poni arlori cleri ac populi. Addiderunt haud dubie se jus quod imperator haberet in electione, neque contemnere, et provisuros ne deinceps talia attentarentur, tolerarent modo missi electionem Adriani, ad eumque salutandum venirent. His verbis, obsequii et reverentiae in Augustum plenis, crediderim delinquis missos, ad Adrianum salutandum accessisse. Tum Ludovicum imperatorem, ne schisma in Ecclesia Dei faceret, hanc electionem approbasse ac laudasse. Hæc est mea conjectura. Verum quia Romani frequenter post ista tempora silentio transmisserunt missos imperatorem in electione pontificum, placuit eam audaciam reprimere in concilio Ravennatensi habito anno 904, quod a Baronio editum est, in quo Joannes IX pontifex Romanus hoc decretum promulgavit: « Quia sancta Romana Ecclesia, cui præsidemus, plurimas patitur violentias, pontifice obente: quæ ob hoc inferuntur, quia absque imperatoris notitia, et suorum legatorum præsentia, pontificis sit consecratio, nec canonico ritu et consuetudine ad imperatorem directi intersunt nuntii, qui violentiam et scandala in ejus consecratione non permittant fieri; volumus ut id deinceps abdicetur; et constituendus pontifex, convenientibus episcopis et universo clero, eligatur, expetente senatu et populo qui ordinandus est, sic in conspectu omnium celeberrime electus ab omnibus, presentibus legatis imperialibus, consecretur. »

AGOBARDI LIBER APOLOGETICUS *

PRO FILIIS LUDOVICI PII IMPERATORIS ADVERSUS PATREM.

I. Audite hæc, omnes gentes, audiat terra et plebitudo ejus a solis ortu usque ad occasum, ab aquilone et mari, et sciant et recogitent pariter domini et imperatores Ludovici filios juste fuisse et esse indignatos, et bene sentire et intendere ad expurgandum paternum palatium a sordibus facinorum et iniquis factionibus, et regnum ab amarissimis et tumultuosissimis inquietudinibus; tantum ut inter eos germana fides et fraterna sinceritas Deo digna et omni

fidei populo beneplacita persistat et inviolabiliter perseveret.

II. Igitur cum prædixisset domus et imperator quietus esset in domo, et florens in palatio suo, cum adhuc b juvenem conjugem sub sui reverentia custodiret, et c secundum Apostolum, uxorium debitum illi persolveret, in processu vtro dierum cum cœpisset hæc primum tepescere, deinde frigescere, ac per hoc et d mulier resolvit in lasciviam. cessan-

BALUZII NOTÆ.

* Illic libro nullus est titulus in veteri codice. Itaque istum facere placuit. Est enim revera Apologeticus pro Lothario fratribusque ejus adversus Ludovicum Pium.

^b *Juvenem conjugem*, Juditham, postremam Ludovici Pii conjugem, Caroli Calvi matrem, quam Ludovicus duxit anno 819.

^c *Secundum Apostolum*. Exstat hæc Pauli admonitio ad maritos in capite septimo epistolæ primæ ad Corinthios. Adeo autem magnæ auctoritatis est hic locus, ut dein statutum fuerit in synodo Liptinensi, dirimendum esse matrimonium, si vir ejus sit

frigiditatis, ut uxori debitum reddere non possit, ut observatum est ad epistolam 81 Lupi Ferrariensis.

^d *Mulier resolvit in lasciviam*. Ea fuit bellorum civilium occasio. Judith Augusta plurimum auctoritatis habebat apud Ludovicum, ut conjux. Movit istud biled Lothario, dum gratiam illam novacula ferret impatienter. Conquisitis ergo causis revelarum, obiectum est mulieri crimen adulterii. Forte Bernardus comes maxima apud eam gratia flagrabat. Hinc vulgatum, bene esse qui thorum Augusti commaculaverit. Et quia obtractatio et livor prunis aribus accipiuntur, ut Tacitus observavit, sparsa primum apud

tibus licitis conversa imo adversa ad illicita, adsevit sibi met aptas personas ad perpetranda turpia, et primum latenter, deinde impoderent. Cognoverunt autem hoc initio pauci, deinde plures; ad postremum autem multitudo palatii, et regni, ac finium terrarum, quam rem irridebant minores, debebant majores, omnes autem clari viri intolerandum iudicantes. Concitati itaque sunt spiritus filiorum imperatoris rationabili zelo, videntes maculatum stratum

A patrum, sordidatum palatium, confusum regnum, et obscuratum nomen Francorum, quod hactenus clarum fuerat in toto orbe. Et surgentes singuli uno et pio consensu in emundatione scelerum, conveniunt simul; et a aliis comprehensis, b aliis effugatis, c auctrice vero malorum exclusa a palatio, inclusa custodiæ, mutato habitu regali, d induto habitu sanctimoniali, reddiderunt patrem quieti et e aliquantitate honestati. Cumque per nimiam filiorum

BALUZII NOTE.

nonnullis opinio hæc, magna illico fama surrexit. Ventum est ad arma. Capta mulier, et in monasterio conclusa. Bernardus sibi fuga consuit. Theganus in capite 56 de Gestis Ludovici Pii: « Et voluerunt dominum imperatorem de regno expellere: quod prohibuit dilectus ambiguus filius ejus. Supradicti impij obijcientes ei multa contraria, dixerunt Judith reginam violatam esse a quodam duce Bernardo, qui erat de stirpe regali, et domini imperatoris ex sacro baptismate filius. Mentientes omnia, suspicientes reginam Judith, eamque vi velantes, et in monasterium mittentes. »

a *Aliis comprehensis.* Contra lo nimirum et Rudolfo, reginæ fratribus, ut idem Theganus tradit. Item Heriberto Bernardi fratre, et Odone consobrino illius, ut est in Vita Ludovici Pii.

b *Aliis effugatis.* præcipue vero Bernardo duce; qui fuga sibi consulens, in Marcam Hispanicam, cujus ipsi custodia commissa erat, se contulit. Annales Fuldenses ad annum 850: « Connotio contra imperatorem a primoribus Francorum in Compendio exorta propter Bernardum, quem in palatio esse noluerunt. Quo inde depulso atque fugato, in gratiam cum eo redierunt. » Auctor vite Ludovici Pii: « Adfuit etiam Bernardus, qui modo predicto, fugiendo se salvans, diu in finibus Hispaniæ exsulaverat. » Fines Hispaniæ dicit, id est, Marcam Hispanicam, que nunc Catalonia dicitur; ob hoc dicta confinium Hispaniæ, quod tum temporis ea Hispaniarum portio pertinebat ad regnum Francorum, ut alibi dictum est a nobis. Sed de Bernardo, quoniam occasio incidit, res poscere videtur ut nonnulla dicamus, ne qui tot motum ac bellorum occasio fuit, diutius lateat in obscuro. Virum magne nobilitatis fuisse hinc constat, quod cum Theganus tradit ex stirpe regali ortum esse, et Ludovici Pii imperatoris ex sacro baptismate filium. Filium fuisse constat Gulielmi comitis, qui monasterium Cellonense fundavit in prima Narbonensi, quod nunc ex ipsius nomine vocatur monasterium sancti Gulielmi de Desertis. Anno 820 Bera comite Barcinonensi dejecto ob crimen majestatis, Bernardus ei comitatui præfectus est ab imperatore Ludovico Pio. Anno undecimo imperii Ludovici (id est, anno 824, ut manifeste colligitur ex Eginhardo), Kalendis Julii, uxorem in Aquisgranensi palatio duxit Duodenam, nobilissimam feminam; exque ea biennio post suscepit filium Willelmum, natum in Kalend. Decembris. Interim fueruntbus Ludovici filius adversus Juditham reginam, filiumque ejus Carolum, civitatem bella meditantibus, Ludovicus, « ut subsidium aliquod in aula haberet (Transcribo hic, et quidem lubens, verba magni viri Petri de Marca, archiepiscopi Parisiensis ex libro tertio Marce Hispaniæ), consiliorum suorum partem et regi administratum, Bernardum quandam ducem Septimaniæ, inquit Nithardus, in supplementum sibi assumens, cancrarium constituit, eique Carolum commendavit, secundumque a se in imperio præfecit. At vero quidam ex aulicis perfidii, tres fratres eo secleris adegerunt, ut coacta valida rebellium manu, de pellente a regno patre cogitarent. Olio quasitus color, Bernardi comitis cum Juditha familiaritas, quam in perversum interpretabantur, cum tamen ex nutibus palatini necessitate sequeretur, tum quia Per-

nardus datus erat rector Carolo. » Hactenus Marca. Pulsus ergo Bernardus, Barcinonem se contulit anno 850. Sed anno sequenti revocatus est a Ludovico, et pristino honori redditus. Anno 842 nova prole auctus est XI Kal. Aprilis; quo die Duodena alterum Bernardo filium peperit apud Uctiam civitatem in prima Narbonensi. Cum autem bellum exarsisset inter filios Ludovici, Bernardus in partes transgredi noluit. Hinc mota Caroli ira. Tandem cum Tolosam venisset Carolus anno 844, Bernardum ad se accessit, nihilque ab eo mali suspicantem occidit, ut tradit auctor Annalium Fuldensium. Sed plenus hanc cædem exsequitur Odo Aribertus, cujus hoc nobis fragmentum ex veteri codice pro singulari sua humanitate suppeditavit vir clarissimus Gulielmus Masnavius senator Tolosanus. « Pare itaque cum sanguine eucharistico separatim per regem et comitem firmata et obsequata, Bernardus comes Tolosanus ex Barcinonensi Tolosam venit, et regem Carolum in cœlebio sancti Saturnini juxta Tolosam adoravit. Cumque rex manu lava, tanquam sublevandi gratia, comitem apprehendisset, altera pugione in latus ejus adacto cum crudeliter interemit, non sine crimine fidei et religionis violatæ, nec sine suspitione patriæ patrie dicit. Filius quippe Bernardi vulgo credebatur, et eo ejus mire ferebat, natura adulterium maternum prodeunte. Post tam nefandam necem, rex de solio sanguine maculato discedens, et pede cadaver perentis, sic exclamavit: Ve tibi, qui thalamum patris mei et domini tui foedasti. » Vide Catellum in Historia comitum Tolosanorum cap. 8.

c *Auctrice malorum.* Juditha Augusta

d *Induto habitu sanctimoniali.* Actum istud anno 850, ut patet ex Vita Ludovici Pii. Sed tamen adnotandum est, eam tamenetsi vultu sibi super caput puserit (seu volens id fecit, ut tradit auctor vite Ludovici, sive per vim, ut Theganus scribit), attensam non fuisse. Inclusa autem fuit in monasterio sanctæ Ralegundis Pictaviensis. Illic femina tot tantæ pietatis argumenta præbuit sanctimonialibus, ut illæ publice profiterentur velle se Augustæ exemplum sequi. Ita enim docet auctor Annalium Metensium: « Quæ in Pictavensem urbem compulsa est ire, ibique in monasterio Sanctæ Crucis est retrusa: ubi et ipsa Domino nostro Jesu Christo studiosissime famulari die nocteque totis nisibus studuit; atque inibi Domino famulantibus ita placuit, ut omnes profiterentur se eam velle imitari. »

e *Aliquantulæ honestati.* Ille fuit belli civilis prætextus: Dehonestari palatium adulterio Augustæ cum Bernardo; quod adeo publicum esset, ut ne silentio quidem aut dissimulatione tegi posset. Purgandum palatium a sordibus facinorum, et Ludovicum reddendum menti ac dignitati suæ, ac si demotatus fuisset uxoris veneficio Porro. Lotharium non debere ferre tantum dedecus paternum immuni illatum. Auctor vite Ludovici: « Oportere ergo dicebant bonum filium indigne ferre dedecus paternum, ablatique e medio, restituere patrem et menti et dignitati; et hoc agentem non solum fama virtutis prosequeretur, sed etiam amplificatio regni terrestris, hoc nomine prætextens culpam. His ergo incitamentis allectus juvenis, etc. »

remissionem bene acta dissolverentur, per carnalium blandimenta et cupidorum scelestos favores, atque indecoras adulationes, iterum mulier, tanquam legitima domina, revocata est in palatium, et praelata consiliis et consiliariis; cujus instigationibus mutata est mens rectoris, et cepit duris cornibus ventilare filios, et conturbare populos. Sicque factum est inauditum antea mortalibus, ut non tam persecuti injuste sustinerent persecuciones, quam persecutores inviti et coacti exercebant, et non solum exercebant, sed et sustinerent, dum violentissime in diversa et contraria juramenta compelluntur.

III. Attendite et videte si factum est unquam hujusmodi. Juratum est ergo imperatori seniori, et eodem jubente iidem ipsi juraverunt imperatori juniori; et iterum ipso faciente, aliqui ex ipsis juraverunt regi fratri, et ad postremum pene omnes compulsi sunt jurare puero. Et ne ibi quidem remansit. Sed quasi nihil horum fuisset, adhuc exorta sunt juramenta. Nunquid super his non

visitabo, dicit Dominus? Et inulta remanebit despectio Dei, et pollutio nominis ejus? sicut scriptum est: Non pejerabis, nec polluas nomen Domini Dei tui. Ecce patefactis abyssis stultitiarum, ad quid perventum est? Cum enim deberent exercitus mitti adversus exteras gentes, et ipse imperator adversus barbaras nationes dimicare, ut eas fidei subjugaret ad dilatandum terminum regni fidelium (Sic namque orat universalis Ecclesia in solemnibus illis orationibus, diebus Passionis Dominicæ, pro imperatoribus: Ut Deus illis subjectas faciat barbaras nationes); nunc e contrario omne regnum cum extremitatibus suis conglobatur in unum in medio sui, diversa tamen intentione, dum alii parantur ad intestina viscera dirumpenda, alii ad pacandam, si fieri potest, injustissimam discordiam: qui omnes pia mente perpendere debebant quod dicitur in prædictis orationibus, ubi sacerdos admonet, dicens: Oremus et pro Christianissimo imperatore nostro, ut Deus et Dominus noster subditas illi faciat omnes barbaras nationes, ad nostram perpetuam pacem. Dominus ergo Dei, quæ est

BALUZII NOTÆ.

* *Revocata est in palatium*, anno 851, ut tradit auctor Vitæ Ludovici, et auctor Annalium S. Bertini. Æquissimum sane erat ut Juditha, quæ injuste ac sine lege et judicio ei ablata fuerat, ut tradit auctor eorundem Annalium, Ludovico restitueretur. Itaque misit qui eam ex Aquitania reducerent. Quam tamen conjugis honore non est dignatus, inquit auctor Vitæ ejus, donec se legali prescripto modo ab objectis purgaret. Congregata ergo synodo apud Noviomagnum ad Vahalin fluvium, jussione imperatoris, et apostolica auctoritate, mense Octobrio, cum nullus adversus eam accusator existeret, illaque se jurejurando purgasset secundum legem Francorum, judicatum est ab episcopis cum reddi marito debere velut legitimam conjugem. Auctor Annalium S. Bertini ad annum 851: « Ad quod placitum domina imperatrix, sicut jussum fuerat, veniens, et in conspectu domini imperatoris ac filiorum ejus assistens, de cunctis se obijicientibus purificare vellet aiebat. Per cunctosque est populus, si quislibet in eam aliquod crimen objicere vellet. Cuique nullus inventus esset qui quoddam illi malum inferret, purificavit se secundum judicium Francorum de omnibus quibus accusata fuerat. » Auctor Annalium Metensium: « Postea tenuit imperator placitum suum mense Octobrio in villa Niumaga. In eodem ergo placito, per auctoritatem apostolicam, et per consensum episcoporum, consideratum et canonicè definitum est ut imperator suam reciperet conjugem. » Infra: « Peracto quoque placito in Niumaga, imperator inde reversus, ad Aquasgranum palatium ad hiemandum pervenit; ubi et suam conjugem prædictam Judith imperatricem recepit, atque eam pristino honori restituit. » Theganus capite 37: « Inde venit dominus imperator Aquis ad sedem suam; et supradicta conjux venit ibi obviam ei: quam honorificè suscepit, jubente Gregorio Romano pontifice cum aliorum episcoporum iusto iudicio. » Hunc Thegani locum laudat illustrissimus archiepiscopus Parisiensis in libro tertio Marce Hispanice, ut ostendat Juditham marito redditam fuisse iudicio ecclesiastico, non autem ex decreto conventus publici. Hæc sunt ejus verba: « Enim vero quia velo imposito detrusa fuerat in monasterium, penitentia publica causa, post crimen per sacramenta dilutum, necesse erat ut penitentia iudicio injusta resideretur. Hæc autem fieri non poterat auctoritate regia, ex decreto conventus publici, sed iudicio et potestate ecclesiastica. Quod factum

quoque Theganus observavit, cum ait reginam Aquis ab imperatore honorificè susceptam, jubente Gregorio Romano pontifice, cum aliorum episcoporum iusto iudicio. Tum, ne quis ex eo facto præjudicium putaret in omnibus causis ecclesiasticis principum necessariam esse interventionem auctoritatis Romani pontificis, hæc prudenter eruditique pro more suo subdit idem archiepiscopus: « Romani pontificis auctoritas adjuncta est iudicio episcoporum Franciæ, solo Augustorum intuitu, quorum dignitas causam istam majorem efficiat. De majoribus autem causis sedem apostolicam consulendam docuit olim Innocentius primus. Ex eadem personarum dignitate profectum, ut de divortio Lotharii regis et Theutpergæ actum fuerit coram Nicolao I. Adeo ut quæ hodie sunt in causis regum ecclesiasticis ad summum pontificem relationes, non careant suis exemplis: quæ crebriores factæ, postquam pontificum rescriptis a jurisdictione ordinaria principes exempti sunt: quibus tamen privilegiis, si res ita ferat, quin ad tempus remittare possint, et ratio juris et exempla dubitare non sinunt. Olim quoque perpetuum non erat ut in causis omnibus ecclesiasticis principum expectaretur auctoritas summi pontificis, ut patet ex penitentia publica per vim indicta ab aliquot episcopis Ludovico Pio imperatori; quæ ab episcopis aliis soluta est, non consulto Romano pontifice, restituitur principi armis et corona et vestibus regis, quibus ob penitentiam privatus fuerat: quæ restituito confirmata est a synodo plenaria an. 855, ut docet auctor Vitæ Ludovici, Nithardus, et Annales Bertiniani. » Hactenus Marca. In eadem porro Noviomagensi synodo, cujus auctoritate Judith marito reddita est, Jes et Ambianensis episcopus, ut Theganus tradit, et iusto iudicio episcoporum depositus est. Quam Jesse depositionem ab Ebbono Rheimensi archiepiscopo peractam fuisse docet Flodoardus lib. II Hist. Rom. cap. 20, idque et pro infidelitate imperatoris.

^b *Regi fratri*, id est, Ludovico regi Germaniæ, qui Lotharii frater erat.

^c *Puero*, Carolo cognomento Calvo, qui tum erat admodum puer, ut patet ex Vita Ludovici Pii ad annum 855: « Ipsum vero Lotharius ad suam cum Carolo admodum puero dedit. » Natus autem erat anno 825, mense Junio, ut tradit idem auctor Vitæ Ludovici.

Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis, orat ut Christianissimo imperatori barbari subjiciantur, non ut subiecti conturbentur et barbarizentur. Neque enim Christianissimi imperatoris est subiectos exturbare et mitos dividere.

IV. O Domine Deus caeli ac terræ, cur permisisti fidelissimum et Christianissimum servum tuum imperatorem nostrum in tantam devenire negligentiam, a ut videre nolit quibus malis circumdatus sit? Diligit enim odientes se, et odit diligentes se. Quid si verum est quod plerique, qui subtilius intelligere videntur, affirmant; quod scilicet sint aliqui in latere ejus, qui inhiant exspectant exterminium filiorum ejus? Quod si viderint, collatum habent inter se ut in imperatore mittant manum, et b desperanti sibi regnum. Hoc utrum verum sit, ipsi norunt. Multi tamen sunt, qui non ambigunt illos de quibus dicitur, ita incumbere regno, tanquam patrii inclinat et maceris impulsæ. Unde constat, quia nisi Deus subvenierit, aut exteris dabitur regnum, aut in multis tyrannos disperietur; quod in hoc assimilatur: quoniam imperator, qui adversus barbarorum reges bella iusta disponere debuerat, adversus dilectores sui filios injusta agere parat.

V. Dicunt etiam aliqui quod c domi a palatii senioris, extra illa quæ de ejus oculis et non occultis

A dicuntur, ludat pueriliter, spectantibus etiam aliquibus de ordine sacerdotali, et d plerisque colludentibus, qui (secundum formam quam Apostolus scribit de eligendis episcopis, dicens: *Domus sue bene propositum, filios habentem subditos cum omni castitate; quia si quis domus sue proesse nescit, quomodo Ecclesie Dei diligentiam habebit?*) prædicare deluerant domine ludenti: Si qua regina semetipsam regere non novit, quomodo de honestate palatii curam habebit? aut quomodo gubernacula regni diligenter exerceat? Reducere quoque ei ad memoriam debuerant, quod supradictæ sententiæ congruenter aptari potest, quantum tamen ad exteriorem sensum pertinet, quod in alio loco sacra Scriptura dicit: *Mulier diligens corona est viro suo; et putredo in ossibus ejus quæ confusione res dignas gerit.* Et iterum: *Tecta perstillantia in die frigoris et litigiosa mulier comparatur.* *Qui retinet aquam quasi qui ventum teneat, et oleum dextere suæ evacuat.* Sed forte dicturus est aliquis: Hæc non est litigiosa, sed e suavis, et blanda. Quibus verbis respondendum est, non est majus litigium, quam boni patris honos filios irritare, exacerbare, exhonorare, et penitus a patre alienare velle: quæ quia f propter solam pulchritudinem a viro inefficaciter diligi fertur, inculcandum utrique fuerat quod iterum eadem

BALUZII NOTE.

a *Ut videre nolit quibus malis.* Hæc tunc in vulgus jactata. Auctor vite Ludovici: « Porro patrem adeo quosdam præstigis elusum, ut hæc non modo non vitare, sed nec advertere possit. »

b *Desperanti sibi regnum.* Sic Capito Cassutianus, vir animo ad flagitia præcipiti, dum Nerocem excitare ad mortem Thraseæ, hæc inter alia ait apud Tacitum in libro xvi Annalium: « Ut imperium evitent, libertatem præferunt. Si provertent, libertatem ipsam aggredientur. » Proprium sane humani ingenii est, vitia sectari sub nomine virtutum, consiliaque mala tegere sub specie boni. Et qui bella civilia novent, bonum semper publicum prætextunt. Sallustius in Catilina: « Namque, ut paucis verum absolvam, per illa tempora quicumque republicam agitaverit, honestis nominibus, alii, sicuti jura populi defenderent, pars, quo senatus auctoritas maxima foret, bonum publicum simulantes, pro sua quisque potentia certabat. »

c *Domina palatii senioris,* id est, palatii Ludovici filii, qui paulo ante dicitur esse imperator senior; Lotharius vero, imperator junior. Nam postquam Lotharium Ludovicus imperii consortem fecit, Irmingardique Augustæ sociavit, divisa est familia regnatrici; Ludovicusque citra Alpes remansit, Lotharium regere Italiam jussit. Hinc duplex domus, sive palatium: palatium senioris, domus Ludovici: aliud Lotharii domus. Judith ergo, quæ Ludovici conjux erat, domina fuit palatii senioris.

d *Plerisque colludentibus.* Damnat episcopos qui cum Juditha hircabant pueriliter, et omnes eos qui puerilia illa ablectamenta spectabant, ac fortassis laudabant. Isti ipsam etiam in presbyteris hæc ipsa ætate damnavit Romana synodus sub Eugenio II celebrata, quæ sic sancivit cap. II: « Sacerdos enim sedule divina debet perscrutari et admonere cloquia, ut inveniatr beatus de quo Psalmista ait: *Et in lege ejus meditabitur die ac nocte.* Quamobrem ludos aliquos coram se fieri non delectetur. Transgressor quoque inventus, admonitione episcopi ulterius agere desinat. Sin autem, e monice judicetur. »

e *Suavis et blanda.* Hinc patet Juditham feminam

fuisse insignis comitatus et urbanitatis; non vero ferocem ac superbam, ut feminis contingere solet quæ in summam formam evolvuntur. Sed videtur hæc Agobardus commemorare agendam ad invdiam, ac si hinc colligi posset Judith esse adulteram ac meretricem. Nam et apud Senecam lib. i. Contr. 2, Junius Gallio de puella quadam, quæ in prostibulo fuerat, sic ait: « Si quis dubitat an meretrici esset, audiat quam blanda sit. » Hinc illud Juvenalis:

Vox blanda et nequam digitos habet.

f *Propter solam pulchritudinem.* Formosa ergo erat Judith. Theganus capite 26 de ea loquens: « Erat enim pulchra valde. » Annales Metenses ad annum 829: « Imperator Ludovicus habebat quandam reginam pulchram nimis nomine Judith, et sapientiæ floribus optime instructam, societatem sibi in conjugio. » Ex quo interim loco patet eam a marito cultam non fuisse propter solam pulchritudinem, ut ait Agobardus, sed etiam ob præclaras virtutes quibus ornata erat. Sed aculeata illa scriptio condonanda est studio partium. Sane magnam ac peculiarem feminarum gloriam esse pulchritudinem apud omnes ubique gentes in confesso est. Itaque nemo hactenus fuit qui formam corporis accusaverit in mulieribus. Præclare Tertullianus in libro secundo de cultu feminarum: « Nam etsi accusandus decore non est, inquit, ut felicitas corporis, ut divini plasticæ accessio, ut anime aliqua vestis bona; timendus est tamen propter injuriam et violentiam sectatorum, quam etiam pater h. lei Abraham in uxoris sue specie pertulit. » Venditanda ergo non est forma, ut paulo ante docuit idem Tertullianus his verbis: « Primo quod non de integra conscientia venit studium placendi per decorem, quem naturaliter invitatorem libidinis scimus. » Ac nescio quo fato semper factum est, ut ex eo quod femina quepiam formosa visa est, in suspitionem venerit vulgati corporis. Unde interrogatus a quodam Bias deberetne uxorem ducere, an vitam ducere cælibem, respondit: Aut pulchram ducet, aut deformem. Si pulchram, habebis communem. Sin tur-

Scriptura dicit: *Fallax gratia, et vana est pulchritudo. Mulier timens Dominum ipsa laudabit.*

71. Nunc igitur omnes timentes et amantes Deum, regem quoque et regnum, pacata societate, rebus mundi utentes, rebus divinis fruentes, omni conamine dare operam debent ut exprimat vulnus iniquitatis, et obducatur cicatrix sanitatis, absque sanguinis effusione, absque strage interfectionis, absque amaritudine jurgiorum, absque turbulenta et fetida commixtione spirituum inuicem. Ut vere dicatur de Ecclesia hujus regni: *Hæc est domus Dei, et porta cæli. Portæ autem inferi non prævalent adversus eam.* Et iterum: *Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse solvabit. Gaudet super te in lætitia, silebit in dilectione tua, et exultabit super te in laude.* *Nugas, qui a lege recesserant, congregabo, quia ex te erant; ut non ulira habens super eis opprobrium: et a dicat omnis populus: Amen, amen, et hymnum Deo.*

VII. Sicut veritas non est tantum in dictis, sed et in factis, (sic enim Apostolus demonstrat, dicens: *Veritatem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est copit Christus.* Et alius Apostolus: *Filioli, non diligamus verbo, nec lingua, sed opere et veritate.* Et iterum: *Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus, mentimur, et non facimus veritatem*), ita quoque mendacium non est tantummodo verborum, sed et factorum; sicut in Apocalypsi loquitur Dominus, dicens: *Non intrabit in eam (haud dubium quin civitatem celestem) aliquid conquinatum, et faciens abominationem et mendacium.* Et paulo post: *Omnis qui amat et facit mendacium.* Et Dominus in Evangelio de inventore omnium malorum ait: *Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit.* Si ergo illa veritas (de qua et in Psalmis cantamus: *Prope esto, Domine, et omnes viæ tuæ veritas*) omnium hominum mentes possideret, etiam sine rectoribus et principibus res mundi concordi societate pacate ungerent. Nunc autem quia ille qui in veritate non stetit, contra veritatem agere nunquam desistit, et dormientibus hominibus scandalorum zizania seminare non cessat, apta sibi corda satis inveniens, quæ foveant et nutriant semina ejus; redundat malum commotionis, quod quietem pacis et unitatis insano furore conturbet. Propter quod sollicite vigilandum est et sagaciter agendum contra corru-

ptores veritatis et pacis, lingue et manu, ut aut collicentur, aut comprimantur.

VIII. Commotio itaque hujus temporis et harum regionum, quæ mira omnipotentis Dei suavitate et dulcedine sine conflictu armorum sedata est, non sequitur memoranda est; sed debet corda fidelium in laudibus Dei et gratiarum actione alacriter succendere, et ad scleritiam cautelæ sollicita reddere. Quæ commotio et conturbatio quale habuerit initium, vel originem, non est penitus reticendum. Igitur cum Christianissimus et piissimus imperator domnus Ludovicus b bonæ conjugis fide et moribus sibi congruentis consortium amississet, necesse fuit ut aliam sibi acciperet, quæ ei posset esse adjunctum in regimine et gubernatione palatii et regni. Sed occulto Dei judicio talis assumpta est, quæ licet in primis annis viri et domini sui virtute et potestate pressa, subdita fuerit, tamen in processu temporis talis inventa est, quæ magnum fluctum commotio et conturbationis largus thesaurus esse posset; quæ non solum plebes, ac populos, sive principes, verum etiam elegantissimos filios imperatoris, etiam conjugatos, et c gubernacula regnorum possidentes, affligeret, contristaret, et conturbaret, et pene attereret et exterminaret. Cumque talibus incrementis viderent hi quibus curæ erat de statu et honore regni, ac tranquillitate pacis, et quiete populi, dehonestari palatium, obscurari claritatem regni, et ad ignominiam deduci nomen regnantium, cœperunt queri, et murmurare, ac dolere, et deplorare. Inter hæc concitati sunt spiritus virorum honoratorum, et filiorum regis; et crescente collusio, accedente etiam consilio, convenerunt singuli de loco suo, et conjuncti ad palatium, effugaverunt ministros sceleris; et reginam, quæ totius mali causa erat, exarserunt de domo et honore regni, et constituerunt d in retrusionem exsilii; ac deinceps quasi jam liberatum bonum patrem de laqueo ruine, gaudebant se implese quod inscriptum est: *Ejice derisorem, et exhibet cum eo jurgium, cessantque causæ et contumeliæ.* Hoc tam irreprehensibile factum et omni laude dignissimum cum compassent filii, redierunt ad sua, restituto patri honori et gloriæ suæ.

IX. His ita transactis, inimicus omnis boni, auctorque omnis mali, qui non reliquerat corda possessa, satagit instaurare et redintegrare malum suum; et regina (quæ mutato habitu regali putabatur perdurare in habitu sanctimoniali, sicut ordo posebat et c rectitudo judicii docebat) reducta est

BALUZII NOTÆ.

pem, habebis pœnam. Apud Aulum Gellium lib. v, cap. 11 Noctium Atticarum. Quoniam istud ipsum de Bione deque Antisthene narrat in eorum Vita Diogenes Laertius, et de Socrate Valerius Maximus lib. vii, cap. 2.

a *Dicat omnis populus.* Sic omnino legendum est, non autem *apostolus*, ut editum est a Massono. Similem errorem nos ante hoc biennium emendavimus apud Salvianum in libro tertio de Gubernatione Dei.

b *Bonæ conjugis.* Irmingardis, quæ anno 818 mortua est v Non. Octobris.

c *Gubernacula regnorum possidentes.* Lotharium videlicet Italian, Ludovicum Bajoaricæ, Pippinum Aquitanicæ.

d *In retrusionem exsilii,* in Aquitaniam videlicet eam deportantes, et in monasterio Pictaviensi includentes, uti jam diximus.

e *Rectitudo judicii posebat.* Aequissima esset ex postulatio Agoardi, si judicata adultera fuisset Judith, atque ob hoc ipsum publice penitentia addicta in monasterio. Verum jam antea vidimus istud per vim factum fuisse, ac sine lege et judicio.

in palatium, et assumpta in consortium quasi legitime conjux, a quod esse jam nullatenus poterat. Collocata itaque torpore et indecenter in fastigio regali, prius malum auxit et multiplicavit. Ad quod bonus filius quid agere debuit? Nunquid dissimulare? Nunquid silere? Nunquid quiescere. Non ita placuit illi indormitabili oculo, qui custodit Israel suum; sed suscitavit spiritus filiorum, et conveniunt iterum ad succidendam recidivam malorum stirpem. Timebant enim ne patri eveniret illud quod de quodam rege Scriptura sancta loquitur, dicens: *Igitur non fuit alter talis ut Achab, qui venundatus est ut faceret malum in conspectu Domini. Concivit enim eum Jezabel uxor sua, et abominabilis factus est.*

X. Sed forte aliquis diversæ voluntatis homo amovere nitatur hæc verba Scripturæ sanctæ, tanquam in convenientia, eo quod sequatur, *in tantum, ut sequeretur idola Amorrhæorum.* Noverit quisquis ille est, non posse evacuari congruentiam in hoc loco. Quoniam tempore legis in veteri populo idola et simulacra significabant omnes errores in novo populo, tempore videlicet gratiæ. Nam et ipse ordo horum verborum ita intelligendus est: Abominabilis factus est diversis cupiditatibus et illecebris, ut etiam evidenter ad cultum rueret idolorum. Quisquis autem

BALUZII

* *Quod esse nullatenus poterat.* Exstat sane in libro quinto Capitularium lex, qua cavetur ne mulier, quæ sponte, aut invita, velum sanctum in caput acceperit, illud unquam dimittat. Hæc sunt verba capituli 115 ejusdem libri: «Qualicumque modo mulier, permittente canonice viro suo, aut eo defuncto, velum sanctum in caput acceperit, aut sponte, aut invita, in eo permanet omnino, nec dimittat.» Sed istud, opinor, intelligendum est de vidua quæ se sponte velavit, non autem de muliere per vim velata. Nam quod ait lex, eam resilire non posse quæ etiam invita velata est, plane necessarium est ut intelligamus de ea quæ adulterii perpetrati convicta est, atque ob hoc ipsum in monasterio concludi jussa, volente marito. Nam nulla lex sinit uxores castas abduci a maritis, nisi ex consensu partium, ut valet orationi, juxta consilium Apostoli. Sed tametsi daremus legem non esse ambigam, nihil offereret causæ imperatoris. Nam neque Judith canonice velum susceperat, neque consentiente marito, sed per vim et metum. Itaque dubium non erat quin eam maritus repetere posset, si vellet. Aliud obtinebat de viduis. Nam illis deponere velamen sanctum non licebat, præsertim apud Langobardos cujus rei clara exstant documenta. Et quandoquidem occasio tulit, afferam exemplum istorum ferme temporum, de femina quædam Langobarda, quæ imperante Ludovico II Pii nepote multata est amissione bonorum suorum, ob eam videlicet causam, quod post susceptum velamen religionis, nubere præsumperat. Res ita habet. Justo Gaustaldio, natione Francus, inter Langobardos habitabat, ibique uxorem duxerat nomine Gundi. Licebat sane ei vivere lege patriæ, si in initio habitationis suæ inter Langobardos professus fuisset apud iudices, velle se vivere secundum legem Francorum. Sed maluit eligere legem Langobardorum, fortassis vi victus amoris, quod Gundi nollet alias ei nubere. Nam lex Langobardorum valde favorabilis erat uxoribus. Hæc ergo cum virum exulisset, desideriumque extincti non posset pati, sanctimoniam habitum induit in monasterio sanctæ Mariæ, velumque sibi super caput imposuit, cum

A aliter hic sentire vult, penset qualiter contradicat Apostolo dicenti: *Et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus; et videat quam veraciter dicte sit: Radix omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes, erraverunt a fide.* Si ergo cupiditas errare facit a fide, et avaritia simulacrorum est servitus; quod malum permanet, quod non de radice cupiditatis oriatur? Propter quod fideliter colligendum est, omnes appetitores divitiarum, gloriæ, et honoris sæcularis, atque primatus, quam non longe absint ab idolorum cultura.

XI. Hæc propterea dicimus, ut ostendamus mala et bona antiquorum, malis et bonis congruenter optari, et his qui errant in novo populo. Et quamquam Achab concitante se uxore sua erraverit a fide; et ea cauctrice perpetraverit facinus illud de morte Naboth Jezrahelite, correptus tamen ab Elia propheta, non correctus, compulsus est agere penitentiam: qua actione penitentia mala sibi imminetia distulit, non abstulit. Hoc si recte perpendatur, liquido demonstrat quantum noceant uxores male viris suis. Jehu autem, quem Dominus suscitavit in regem ad puniendam domum Achab et ejus decepticem uxorem, licet æternam vitam non promeruerit, eo quod a peccatis Jeroboam non recesserit, quia studiose exercuit ultiones Domini de Jezabel, et domus

NOTE.

consensu Grimaldi Pinnensis episcopi. juxta legem Lotharii imperatoris, quæ exstat in libro II Legis Langobardor., tit. 6, cap. 4. Interim Sisenandus, homo Francus, cepit ambire nuptias istius mulieris, uxoremque postea doxit. Hujus rei fama cum ad iudices imperiales pervenisset, intentata lis est adversus Sisenandum uxoremque ejus a Maione advocato Ludovici imperatoris, qui feminam illam adulterii accusavit, juxta legem Langobardorum, quod post susceptum sacrum velamen, rursus viro se conjunxerat, ideoque persuam substantiamque ejus parti palatii pertinere debere asserelat, secundum legem. Ea autem exstat in libro secundo Legis Langobardorum, tit. 6, cap. 1, et lib. II, tit. 57, cap. 1. At Sisenandus negavit eam induisse vestem religionis. Verum cum postea Maio probasset eam fuisse velatam, iudices imperiales pronuntiarunt et Gundi ipsam et bona ejus lisco addicta; indicta etiam multa solidorum sexcentorum Sisenando, et solidorum centum quinquaginta Amelfredo filio Justonis et Gundi, qui hinc matrimonio consenserat: quæ multa Amelfredo indicta est juxta legem Luitprandi, quæ exstat in libro secundo Legis Langobardorum, tit. 57, cap. 1. Datum est autem iudicium istud adversus Gundi in monasterio sanctæ Trinitatis Casariensis anno 24 Ludovici II imperatoris, mense Decembri. Deum Ludovicus bona quæ fuerant Gundi, monasterio Casariensis dedit in Kal. Maias, anno vigesimo quinto imperii sui, id est, anno 875. Verum quia bona quæ Justo dederat uxori suæ, non bene discretæ erant a bonis liberorum, res iterum coram iudicibus ventilata est in Teate anno 877 mense Augusto; et curtis de Monaciano adjudicata est monasterio, peractaque præterea est honorum Justonis divisio inter filios ejus et monasterium. Hæc historiam, quæ plurimas res continet notat dignas, placuit paucis enarrare; quam eruius et veteribus actis illius ævi, quæ exstant in chartulario ejusdem monasterii, quæque post notas edita reperies, lector, beneficio Antonii Vionis Herovallii, viri clarissimi, horumque studiorum bono fuit.

ejus quem illa concitaverat, concessum est ei ut filii A puli : de quo quidam rex superbus et humiliatus
 ejus usque ad quartam generationem regnarent. Post confitetur coactus dicens : *Altissimo benedixi, et vi-*
 ejus beatus quoque Joiada et sanctus pontifex, qui ventem in sempiternum laudavi, et glorificavi : quia
 Athaliam impiissimam interfeci jussit, et Joas in potestas ejus potestas sempiterna, et regnum ejus in
 solio patris collocavit, et Hierusalem a sordibus et generationem et generationem. Et omnes habitatores
 et immunditiis purgavit, tali enim laude exornat Scri- terræ apud eum in nihilum reputati sunt : juxta vo-
 ptura divina, dicens : *Senuit autem Joiada plenus luntatem enim suam facit tam in virtutibus cœli, quam*
dierum, et mortuus est cum centum triginta esset an- in habitatoribus terræ, et non est qui resistat manu
norum ; sepelieruntque eum in civitate David cum re- ejus, et dicat ei : Quare fecisti ? Et post pauca : Nunc
gibus, eo quod fecisset bonum cum Israel, et cum igitur ego Nabuchodonosor laudo, et magnifico, et
domo ejus. Ecce iste pius sacerdos, et temporali et glorifico regem cœli : quia omnia opera ejus vera, et
 æterna retributione remuneratus est ; Jehu autem viæ ejus judicia, et gradientes in superbia potest hu-
 tantum temporali. miliare.

XII. Videamus quoque quid Samson contigerit, XIII. Neque ullo modo hæc ideò dicimus, ut
 quem Apostolus in catalogo virorum justorum enu- domnum quondam nostrum imperatorem impiis et
 merat. Amavit itaque mulierem non amantem se ; B infidelibus regibus comparemus. Sed quia permisit
 que plus obtemperavit inimicis ejus, quam amico se a muliere iniqua decipi, contigit illi quod scri-
 amanti se. Et quia ille vir justus credidit mulieri ptum est : *Qui conturbat domum suam, possidebit ven-*
 infideli, ideo et lumen oculorum amisit, et ducatum tos. Per quam conturbationem, et ventorum posses-
 Israeliticæ gentis perdidit. Cui licet postea restituta sionem, perpetrata sunt innumerabilia perjuria, et
 sit virtus pristina, et ignominiosam vitam gloriosa deprædationes immensæ, cum homicidiis, adulteriis
 morte inierit ; æterna quidem vita non caruit, tamen et incestis : pro quibus omnibus penitentis necesse-
 ducatum pristinum non recuperavit. Sic ergo digne- sarium est religiosissimo quondam imperatori, ut
 tur a domus datum imperator pie perpendere, ut redeat ad cor suum, agatque penitentiam, humiliatus
 cœlestis et sempiternum regnum non perdat : qui sub potenti manu Dei, cui non est impossibile tri-
 deceptus a muliere, terrenum et temporale amisit. buere illi exaltationem æternæ vitæ : quia exaltatio
 Cedat divitiis in licitiis, quia nihil in terra sine causa. temporalis vitæ jam non congruit illi, qui conturbata
 Voveat et reddat Domino Deo terribili et ei quæ domo et mente, divina dispensatione et judicio ces-
 aufert spiritum principum. Bonorum enim regnum sit alteri, et locum dedit non cuilibet inimico aut
 est dicere : *Semper quasi tumentes super me fluctus extraneo, sed charissimo filio. Propter quod in omni*
 timui Deum. Hæc dicit beatus Job : qui conanti se C jucunditate et exultatione cordis sui summas gratia-
 decipere uxori suæ non consensit, sed rigida inve- rum actiones summo omnipotenti Deo indesinenter
 ctione redarguit dicens : *Quasi una de stultis mulie- persolvere debet ; quia, sicut semper optavit, non*
 ribus locuta es. Qui et in alio loco de Deo dicit : successit illi in regnum inimicus expugnator, sed
Apud ipsum est fertilitudo et sapientia. Ipse novit et filius amator. Nunc ergo audiant omnes in commone
 decipientem, et eum qui decipitur. Et : *Baltheum re- tumultuosi et quieti Prophetam dicentem : Siteat*
 gnum dissolvit, et præcingit fune renes eorum. Et omnis terra a facie Domini. Et Psalmistam : *Ti-*
 iterum : *Qui immutat cor principum populi terræ, et mecat Dominum omnis terra, ab eo autem commovean-*
 decipit eos ut frustra incedant per irinum. Quod et tur omnes inhabitantes orbem. Quoniam ipse dixit,
 ipsi beato Job contingeret, si suasionem uxoris sure et facta sunt : ipse mandavit, et creata sunt, et
 libenter audisset. Ideo ergo terribilis Dominus, non cætera.

BALUZII NOTÆ.

^a *Domnus dudum imperator.* Vel hic locus ostendit librum hunc apologeticum fuisse scriptum, laudatum a multis post exactionem Ludovici Pii, id est, D anno 855. Nam anno sequenti imperator restitutus est in conventu episcoporum habito Kalendis Martii in monasterio sancti Dionysii.

AGOBARDI CHARTULA

Porrecta Lothario Augusto in synodo Compendiensi, anno 832 °.

In nomine Dei ac Domini nostri Jesu Christi. Anno incarnationis ejus octingentesimo tricesimo

tertio, ego Agobardus Lugdunensis Ecclesiæ indignus episcopus interfui venerabili conventui apud

BALUZII NOTÆ.

^a Titulum hunc nos fecimus huic libello, pro eo quod editio Massoni sic habebat : *Publica L. imperatoris coram amplissimo episcoporum conventu penitentia Agobardo præside* : qui titulus non exstat in veteri codice. Sane vel ex eo falli hic titulus, quod huic conventui præfuisse ait Agobardum. Nos itaque

huic librum *Chartulam* inscripsimus, propter auctoritatem Actorum exactionis Ludovici : in quibus, post enarrata quæ in Compendiensi synodo acta sunt adversus optimum principem, demum hæc leguntur : « His itaque gestis, placuit ut inusqueque episcoporum, qualiter hæc res acta fuerit, in propriis

palatium quod nuncupatur * Compendium : qui utique conventus existit ex reverentissimis episcopis, et magnificentissimis viris illustribus, collegio quoque abbatum et comitum, promiscueque ætatis et dignitatis populo, præsidente serenissimo et gloriosissimo Lothario imperatore, et Christi Domini amatore; quo protegente et adjuvante subter annexa disposita sunt anno imperii primo, ^b mense quarto. Quibus omnibus vehementer incumbebat vera necessitas, ut sollicitè tractarent de periculo regni in presenti, et statu in futuro : quod regnum, quia jamdiu nutabat, et impellebatur ad ruinam per negligentiam, et (ut verius dicam) ^c per ignaviam domni Ludovici venerandi quondam imperatoris, in quibus ille irretitus est per corruptas mentes et corruptentes, et secundum apostolicum dictum : Quia erant ipsi errantes, et alios in errorem mittentes. A quo conventu quiddam utiliter et laudabiliter tractando et conferendo inventum est, et necessario statuendum, et iudicantibus consensu et consentiens ipse iudicavi. In primis videlicet quæ ad commoditatem et soliditatem regni et regis pertinere videbantur, deinde quæ ad ereptionem et purgationem anime domni Ludovici, manifestissime nosebantur : quæ in prædicto conventu fideliter quæsita, et veraciter inventa, et ordinabiliter executæ sunt, in eo scilicet quod prædictus conventus deliberavit, ut ^d per legatos et missos admoneretur domnus Ludovicus de suis erroribus, et exhortaretur ut secundum propheticum dictum rediret ad cor, et recognosceret acta sua, quæ adversus Deum currens per vias pravitatis et injustitiæ exegerat, ac deinceps susciperet consilium vite et salutis suæ; quatenus apud omnipotentem Judicem et Domi-

num, qui clementissimus indulitor est criminum, Indulgentiam et remissionem iniquitatum impetrare posset; ut qui per multiplicatas negligentias regnum terrenum amisserat, per impensas supplices confessiones regnum celeste adipisceretur per eum apud quem est misericordia et copiosa redemptio. Propter quod et ^e libellus editus est a viris diligentioribus, et ei oblati, de manifestatione criminum suorum; in quo velut in speculo perspicue conspiceret feditatem actuum suorum, et fieret in illo quod per penitentem perfectum dictum est : *Iniquitatem meam ego agnosco, peccatum meum coram me est semper*. Pro quo re accesserunt ad eum denuo omnes qui in prædicto conventu aderant episcopi, condolentes et compatientes infirmitatibus et miseriis ejus, exhortantes atque exorantes et postulantes ut omnipotens Deus manu pietatis suæ educeret eum de lacu miseriæ et de luto cœni. Quod clementissimus Dominus non solum non abstulit, sed nec distulit. Sed mox resuscitata in mente ejus contritio humiliati cordis, prostratus coram eis, non semel, vel iterum, sed tertio, aut amplius, crimina cognoscit, veniam poscit, auxilium orationum precatur, consilium recipit, penitentiam postulat, injunctam sibi humilitatem libentissime implendum promittit. Innotescitur ei lex et ordo publicæ penitentiam : quam non renuit, sed ad omnia annuit; ac demum ^f pervenit in ecclesiam coram cœtu fidelium, ante altare et ^g sepulchra sanctorum. Et prostratus super cilicium, bis terque quaterque confessus in omnibus clara voce cum abundantè effusione lacrymarum, depositis armis manu propria, et ad crepidinem altaris projectis, suscepit mente compuncta penitentiam publicam ^h per manuum episcopaliū imposi-

BALUZII NOTÆ.

chartulis insereret, eamque sua scriptione roboraret, et roboratam memorato principi Lothario ob memoriam hujus facti offerret. Ad extremum, omnibus nobis qui interfuimus visum est, omnium chartularum, imò tanti negotii summam in unum breviter strictimque congerere, etc. Unde patet nunquamque episcopum chartulam suam porrexisse Lothario ante solitam synodum: quod nos quoque factum monimus ab Agobardo in titulo libelli istius.

* *Compendium*, in diocesi Suessionensi situm, ad laram fluvium.

^b *Mense quarto*, id est, mense Octobri, quo peracta est nefanda illa optinui principis exactionatio.

^c *Per ignaviam domni Ludovici*. Hæc peritorum querela, regnum Francorum, quod sub Carolo Magno immensum fuerat amplificatum, regnante Ludovico ruere. Sic enim habent Acta exactionationis ejus : « Et quomodo in processu temporis, per ejus improvidentiam vel negligentiam in tantam venerit ignominiam et vililitatem, ut non solum amicis in maestitiam, sed etiam inimicis venerit in derisionem. »

^d *Per legatos et missos*. Ita enim inquitur episcopi in eisdem Actis : « Nos tamen memores præceptorum Dei, ministerie nostri, atque beneficiorum ejus, dignum duximus ut per licentiam memorati principis Lotharii legationem ad illum ex auctoritate sacri conventus mitteremus, quæ eum de suis rebus admoneret. »

* *Libellus editus est*. Acta exactionationis : « Super quibus chartulam, s. memem reatum suorum, inde illum specialiter rearguerent, continentem, et de-

derunt, quam ille in manibus gestabat. » Exstat eadem chartula, sive libellus, ut vocat Agobardus, in eisdem Actis, ubi in octo capitula divisus est.

^f *Pervenit in ecclesiam*. Acta exactionationis : « Veniens igitur idem dominus Ludovicus in basilicam sanctæ Dei genitricis Mariæ, ubi sanctorum corpora requiescunt Medardi videlicet confessoris Christi atque pontificis, nec non Sebastiani præstantissimi martyris, etc. » Verum, ne quis in hoc erret, istud peractum non est apud Compendium, tanetsi illic habita fuerit prædatoria illa synodus; sed in civitate Suessionensi, in monasterio sancti Medardi, ubi Ludovicus in custodia detinebatur jussu Lotharii.

^g *Sepulchra sanctorum*, Medardi videlicet et Sebastiani.

^h *Per manum episc. impos.* Acta exactionationis : « Deinde cingulum militiæ depositum, et super altare collocavit; et habitu seculi se exuens, habitum penitentis per impositionem manuum episcoporum suscepit. » Peractum id facinus ab Ebbono archiepiscopo Rhenensi, ut patet ex Narratione clericorum Rhenensium de depositione ac restitutione Ebbonis : « Lotharius veniens per imperialia palatia, adnixit secum patrem suum usque Suessionis ad monasterium S. Medardi. Ibiq. hortantibus et jubentibus ceteris episcopis sen primioribus regni, coactus est Ebb. quia in diocesi ejus erat, illi imponere publicam penitentiam. Unde nimiam et perpetuam ejus incurrit offensam. » Vide etiam Theganum cap. 44.

tionem, cum psalmis et orationibus. Sicque de-
posito habitu pristino, et assumpto habitu poenitentis,
congratulans et confidens, postulat piissimi pastoris
humeris reduci se ad inventæ et redemptæ ovls uni-

tatem. His gestis ego Agobardus indignus episcopus
interni, et melioribus consonans et consentiens ja-
dicavi, et manu propria signans subscripsi.

AGOBARDI

EPISTOLA AD EBBONEM EPISCOPUM RHEMENSEM, DE SPE ET TIMORE.

Magnificentissimo ac desideratissimo domino patri
et fratri Ebboni Ecclesie Rhemorum episcopo
Agobardus in Domino Deo æternam salutem.

Cum quadam die valde diligenter, honorantia atque
laudanda devotio tua præcipue mihi (cui gratis,
id est, absque merito, sola tua te benignitate insti-
gante, piani amicitiam impendis) et manibus gestaret
et ore proferret ea que ad adificationem bonarum
mentium pertinent, cognoverunt qui præsentés
aderant solertissimam intentionem tuam velle secum
semper habere de Scripturis divinis aliqua, in quibus
non solum in equum ascendens, sed etiam de equo
descendens, pro locis et temporibus congruæ
quantitatis secundum beatum virum, qui non abiit in
consilio impiorum, in lege Domini meditareris die
ac nocte; quatenus vere esse possis tanquam lignum
juxta fluentia Scripturarum plantatum, cujus omnia
prosperantur quæ facit: et quæ facit? utique poma
et folia, quæ intelliguntur facta et dicta; ut poma
sint in actibus, folia in verbis; cujus ligni folium
non defluit: quia (secundum quod scriptum est de
Samuele, *Non cecidit de omnibus sermonibus ejus in
terra*) curat sollicitè, ne quid frivolum vel inane
proferat, quod oblivione potius quam memoria dig-
num sit. Sic enim Apostolus unanimum comitem
instruit, dicens: *Ineptus autem et aniles fabulas de-
vita*; et iterum præcipit denuntiare quibusdam, *ne
intendant fabulis et genealogiis interminatis, quæ
questiones præstant magis quam adificationem quæ
est in fide*. Et iterum: *Profana autem et inanilo-
quia devita. Multum enim proficiunt ad impietatem,
et sermo eorum ut cancer serpit*.

Igitur Deo devota et fidelis sanctitas tua cum
mihi dignaretur talia pandere, suggestum est a me
ut in primis juberet tibi scribere in eodem quod
gestabas Eucliridion, de divinis libris arduas et
difficiles sententias ad observandum, quæ præcipue
sunt ad deprimentas per timorem mentes hominum,
ne elevari possint in vanam presumptionem; et his
diligenterque perspectis, juberet demum talia
que viderentur congrua, a proprio inserere ma-

BALUZI

* *Proprio inserere manuali*, id est, libro qui semper
est in manibus. Unde sic loquitur ipse Agobardus
in fine istius epistolæ: « Maxime quia et vos tale
fieri jussistis opus, quod paulisper manu gestetur,
non quod in armario vel in scrinio reservetur. »
Quamobrem Duodena, Bernardi ducis uxor, cum mo-
nasterio scriberet ad filium suum Willelmum, titulum il-
lum monitorum inseripsit Manuale, hoc modo: *Liber*

nuali. Cumque hæc ego suggestissem, dignatus es
præcipere, ut ego inchoarem sicut mihi videbatur,
et sanctitati tue diducanda transmitterem. *Omnis
itaque Scriptura divinitus*, ut ait Apostolus, *inspi-
rata, utilis est ad docendum, ad corripiendum, ad
erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad
omne opus bonum instructus*. Quæ Scriptura, tante
perpetuitatis est, ut auctor illius, sempiterna Veritas,
Verbum et sapientia Patris, Dominus et Redemptor
noster testetur de illa, dicens: *Facilius est
cælum et terram transire, quam de lege unum apicem
cadere*. Et iterum: *Cælum et terra transibunt, verba
vero mea non transiunt*. Cumque hæc perennia verba,
plena sint regulis morum, ac disciplinarum, atque
virtutum, operis, et fidei, inter cætera existant duæ
res penitus necessariæ moderationi mentium huma-
narum, id est, spes et timor, de quibus sacerdoti-
bus et omnium plebium doctoribus Dominus mystice
per legem præcipit dicens: *Non auferes loco
pignoris superiorem et inferiorem molam*. Quæ mole
licet utrumque testamentum recte figurare possint,
intelliguntur tamen utiliter spes et timor; ut inferior
dicatur timor, superior spes. Cui autem una
defuerit, farinam facere non potest: quia in mente
sua nihil sanum pertractare potest, quem aut timor
sine spe premit, aut spes sine timore levat. Unde
Psalmista in utrumque conjungens dicit: *Beneplacitum
est Domino super timentes eum, et in eis qui
sperant super misericordia ejus*. Judas denique pro-
ditor, post Dominicam traditionem, quia sine spe
tinnit, dicens: *Peccavi tradens sanguinem justum*,
ideo abicis laqueo se suspendit, et crepuit medius,
atque effusa sunt viscera ejus. E contrario autem,
quia sine timore sola spe elevabantur illi qui Do-
mino respondebant, *Semen Abraham sumus, et ne-
mini servivimus unquam*, dedignati sunt credere in
Salvatorem, quia præsumebant non se esse salvan-
dos, sed salvatos: cujus rei exemplis tota est plena
Scriptura divina. Semper autem necesse est ut hæc
duæ mole fidelium mentibus incessanter adsint; ut
quia spes animum semper erigit, metus autem pre-

NOTE.
*Manualis Duodena, quem ipsa misit ad filium suum
Willelmum*. Viderat unum libri istius exemplar vir
clarissimus Guilielmus Catellus senator Tolosanus.
Aliud vero nos diu habuimus in potestate, vivente
illustrissimo viro Petro de Marca archiepiscopo Parisiensi,
qui illud postea dono dedit clarissimo viro
domno Luceo Dacherio monacho Benedictino congrega-
tionis sancti Mauri.

nit, et metus spes et spes temperet metum; ac ne spes in superbiam erigat, metus continuo adiacens mentem premit; rursum, ne immoderatus metus animum in desperationem obruat, hunc festinum spes erigat. Metus namque, si sine spe fuerit, desperatio rectius vocatur. Spes vero, si fuerit sine metu, vana presumptio esse monstratur. Tali namque temperamento, quasi quodam antidoto, vult nos celestis medicus uti; ut pote qui solus est scrutator et cognitor internarum infirmitatum, cui dicitur: *Tu solus nosti corda filiorum hominum*. Quique dicit: *Ego sum scrutans renes et corda*. Cujus sermo est vivus et efficacis, et penetrabilior omni gladio accipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, et est discretior cogitationum et intentionum cordis; sciens mentem humanam his duabus virtutibus in medullis stabiliter posse servari. Cum hæc ergo ita sint, visum mihi est ut primum de illis sentiis quæ ad inferiorem molam pertinent, id est, ad ineffabilem terrorem mentium, quoniam sunt nimis arduæ, aliqua describam; ut quia præceptum nobis est ut cum timore et tremore nostram ipsorum sa-

BALUZII

^a *Inchoanti obtulit se*. Vel ex eo loco constat multa hic deesse, et inchoationem hoc potius libri esse, quam librum. Quo factum est ut in fine hæc addi

A litem operentur, et omnes fideles salutem desiderant, prius illa cum quibus salus operatur, id est, timor et treuor, in studiis nostris fundentur; ut superponenda, quia faciliora sunt, istarum impulsione necessario requirantur. Nam et naturale est animæ humana: ut timorem non sine quadam molestia tolerans, rursum sponte ad spem recurrere festinet, quæ letior putatur; quamquam timor non sit minus necessarius et utilis. Quia igitur si de omnibus divinis libris hujusmodi sententias excerptimus, nimis prolixum opus elicitur, illas nunc nobis assumere sufficit quæ in promptu habentur, et magis in usu; maxime quia et vos tale fieri jussistis opus, quod paulisper manu gestetur, non quod in armario vel in scrinio reservetur. Hæc mihi igitur ^a inchoanti

B obtulit se prima illa sententia septimi psalmi, quam cantamus, dicentes: *Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuētibus mihi malum, decidam merito ab inimicis meis inanis*. Persequatur inimicus meus animam meam, et comprehendat et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem deducat.

Multa desunt.

NOTE.

voluerimus, tametsi in manuscripto codice non essent, *Multa desunt*.

AGOBARDI LIBER DE DIVINA PSALMODIA.

Quia ^a nuper stultus et improbus, ipsaque stultitia et improbitate sua omnibus notus calumniator erupit, qui sanctam Ecclesiam nostram, id est, Lugdunensem, non solum verbo, sed etiam scriptis lacerare non cessat, quasi non recte, nec more paterno sive usu, divinæ decantationis solemniam peragentem, necesse fuit omnem sacerdotum officiorum seriem, quæ solito cantorum ministerio per totum anni circulum in ecclesiasticis conventibus exhibetur, sicut in eadem Ecclesia favente Dei gratia custoditur, diligentius et plenius in libello quem usitato vocabulo Antiphonarium nuncupant, colligere, atque digerere; præmissa scilicet præfatione ^b pii et orthodoxi Pa-

BALUZII

^a *Nuper stultus et improbus*. Aut valde fallor, aut intelligit Amalarium diaconum. Quo factum est, ut cum postea Amalarium libros quatuor edidisset de divinis Officiis, eum talione momorderit Agobardus, libros illos ad vivum excutiens. Hunc porro affectum adversus Amalarium Floro Lugdunensium Ecclesie inspiravit hic noster episcopus. Nam eo defuncto, Florus acriter invecus est in Amalarium in epistola nomine Ecclesie Lugdunensis scripta in causa prædestinationis. Hæc sunt verba Flori, sane multum aculeata: *¶ Multum moleste et dolenter accipimus ut ecclesiastici et prudentes viri Amalarium de fidei ratione consulerent; qui et verbis et filis suis, mendaciis et erroribus et phantasticis atque hæreticis disputationibus plenis, omnes pene apud Franciam Ecclesias et nonnullas etiam aliarum regionum, quantum in se fuit, infectis atque corruptis; ut non tam ipse de fide interrogari quam omnia scripta*

triv, ejus probatissima fides atque doctrina in numerare Domini Dei nostri omnibus examinata ac declarata celebriter innotuit; ut omnes pacifici et prudentes Ecclesie filii, in quorum manus ejusdem libelli textus venerit, verissime et evidenter agnoscant præfatam Christi Ecclesiam, eodem Christo Domino gubernante ac protegente, nec a recto fidei tramite deviassent, et paternum morem, quem statuta ecclesiastica declarant, fideliter custodire, ac per hoc ab antiquo Ecclesie Dei suo nullatenus discrepare, ^c nec contemnere alicujus diversum morem, si constat esse probabilem; sed, juxta Apostolum, ea quæ utiliora et potiora sunt sequi. Ait namque

NOTE.

ejus saltem post mortem debuerint igne consumi. Amalarium ergo nonnulla reprehenderat in cantu Ecclesie Lugdunensis, intemperantiam haud dubie lingue stylique, seu quia magnis interdum ingenii pro lo-lo est aliorum facta dictaque carpere. Pupugit ista audacia Agobardum, neque dissimulavit. Itaque ea fuit scribendi libri istius causa et occasio.

^b *Pii et orthodoxi Patris, Leidradi archiepiscopi Lugdunensis*; qui cantum in Ecclesia Lugdunensi disposerat, ut patet ex epistola ab eo scripta ad Carolum Magnum.

^c *Nec contemnere al. div. morem*. Præclare admodum. Nam unaquæque Ecclesia penitiales suas consuetudines habere potest, quæ tamen fidei contrariæ non sint; uti pluribus diximus ad epistolam ad Nibridium Narbonensem. Vide Gratianum dist. 12.

Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in scientia et omni sensu, ut probetis potiora, ut sitis sinceri et sine offensa in dicitur Christi. Et alio loco: *Ut probetis quae sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta.* Et alibi: *Amulamini autem charismata meliora.* Et iterum: *Nolite pueri effici sensibus.* Sed et reverenda concilia Patrum decernunt nequaquam plebeios psalmos in Ecclesia decantandos, et nihil poetice compositum in divinis laudibus usurpandum. Inter quos etiam beatus papa Gregorius docet quod non pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sunt. Et fortius commendans nobis, quod sicut nequaquam pro locis, ita nec pro quibuslibet personis, sive consuetudinibus temporum, res sectari debeamus, non est veritas in ipsa Romana Ecclesia quaedam in sacris officiis et ministeriis reprehensibilia etiam sub anathematis damnatione rescare; sicut ejus decreta palam ostendunt (Vide lib. *Correct. Antiph.*, cap. 15, infra). Quod si praedictus calumniator humiliter et obedienter pensare studuisset, nequaquam ad tantam deveniret fatuitatem, ut verba quorundam hominum, quorum nec nomina, nec sensum, nec fidem novit, tanquam divinas Scripturas defenderet, et per phantasticas ac ridiculas allegorias explanare conaretur. Certe si quid sanum cogitare vellet, sufficeret ei ad omnem emendationem et silentium, quod sicut in diebus ad missas non nisi divina generaliter eloquia decantantur, ita et in noctibus ad sacras Deo vigiliis exhibendas eadem procul dubio loci debeat observari. Vix nempe omnipotens Dominus utroque tempore laudatur, uni Domino tempus utrumque quae famulatur, cui dicitur: *Tuus est dies, Domine, et tua est nox. Tu fabricatus es auroram et solem.* Sed ejus stultus et irritus labor praudentibus et minime contentiosis ac Deum timentibus majorem inculcit sollicitudinem, ut propter hujusmodi nexos et errores cavendos vivacius et attentius divinae auctoritati et ecclesiasticis statutis inhareant. Haec namque fidei cautela, et sincerissima observantiae disciplina, ut in templo Dei et coram divino altari divinorum tantummodo eloquiorum melodia celebretur, etiam Veteris Testamenti auctoritate et exemplis nobis firmissime commendatur: ubi in libro Para-

lipomenon legitur, quod Leatus David rex et propheta Dei primus choros Levitarum laudantium Dominum in tabernaculo sive in templo constituerit, et cum ceteris, qui cum eo prophetabant inspirata tradiderit, ac mane et vespere inter divina holocausta et sacrificia decantanda decerneret. Quem morem a sanctis prophetis traditum, et a sequentibus patribus diligentissime custoditum, usque ad tempus Novi Testamenti, quo jam templum illud destrui oportebat, religiosa constant observatione perductum. Unde summopere necesse est, ut si vere absque offensione vel hesitatione divinas laudes cupimus celebrare, totos nos divinis sermonibus, in quibus nullus est error, nulla ambiguitas, enaptentus; sicut de praefatis Levitis, antiquis divinae laudis cantoribus, idem Paralipomenon liber replicat, dicens: *Levite vero ut stent mane ad confitendum et canendum Domino, similiterque ad vesperam, tam in oblatione holocaustorum Domini, quam in sabbatis, et kalendis, et solemnitatibus ceteris.* Et iterum in dedicatione templi sub Salomone dicitur: *Et dedicavit domum Domini rex et universus populus. Sacerdotes autem stabant in officiis suis, et Levite in organis carminum Domini, quae fecit David rex ad laudandum Dominum, quoniam in aeternum misericordia ejus, hymnos David canentes per manus suas.* Item in emendatione et purificatione ejusdem templi sub Ezechia scriptum est: *Praecepitque Ezechias et principes Levitis, ut laudarent Dominum sermonibus David, et Asaph videntis, qui laudaverunt eum magna letitia.* Similiter etiam sub Josia in celebratione Phase. Porro cantores, inquit, *filiis Asaph stabant in ordine suo juxta praeceptum David, et Asaph, et Helman, et Idithim prophetarum regis.* Quod totum quam sancte et religiose fuerit institutum, quam dulciter ac reverenter sit imitandum inter cetera beati David magnifica, ita liber Ecclesiasticus in ejus laudibus prosequitur, dicens: *In omni opere dedit confessionem sancto et excelso in verbo gloriae. De omni corde suo laudavit Dominum, et dilexit Deum, qui fecit illum, et dedit illi contra inimicos potentiam; et stare fecit cantores contra altare, et in sono eorum dulces fecit modos. Et dedit in celebra-*

BALUZII NOTÆ.

* *Plebeios psalmos.* Sumptum est istud ex canone ultimo concilii Laodiceni, in quo sic scriptum est: *Quod non oportet plebeios psalmos in Ecclesia cantare, nec libros, præter canones, legi; sed sola sacra volumina Novi Testamenti, vel Veteris.* Prohibet ergo canon, ne psalmi plebei, id est, a privatis imperitiisque hominibus compositi, in Ecclesia recitentur. Invaluerat enim hæc consuetudo, (quemadmodum ad hunc canonem Laodicenum observavit Justellus, et Henricus Valesius ad librum vi, cap. 24 Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii) ut multi psalmos et hymnos in honorem Christi componerent, eosque in Ecclesia cantari facerent: quod ex variis Eusebii locis probant. Hujusmodi ergo psalmos in Ecclesia deinceps cum velint synodus Laodicæna, indignum majestati Dei credere, si alius quam sacrorum librorum verbis Deum laudaret populus Christianus.

† *Nihil poetice compositum.* Censet Agobardus

levia carmina et faciles versus, cujusmodi sunt quæ moteta hodie dicimus, non esse canenda in Ecclesia. Neque Agobardo solum displicuit usus ille. Displicuit enim etiam magno viro Gulielmo Durandi, episcopo Mimateni, cujus hæc sunt verba ex libro secundo de Modo generalis concilii celebrandi, cap. 19: *«Videretur valde honestum esse quod cantus indevoti et inordinati motetorum et similium non fierent in ecclesia, cum reproberet 92 dist. Cantores.»* Verum durat adhuc in Ecclesia mos ille, quem tolli a ole-rique debere senserunt magni illi viri. Quid enim vulgatus, quam ut levia carmina, et modulationi apta, cantentur in Ecclesia? Neque id tantum aliquoties, ut casus videri possit; sed vertente anno quolibet, in die natali Domini nostri Jesu Christi. Unde et carmina illa recepto jamdiu vocabulo nominantur *Noëls*, id est, *Natalia carmina.*

tionibus decus, et ornavit tempora usque ad consummationem vitæ, ut laudarent sanctum nomen Domini, et amplificarent nomen Dei sanctitatem. Sed et in Libro Samuelis hæc psallendi gratia spiritualis in eodem rege sanctissimo prædicatur, ubi legitur : *Dixit David filius Isai : Dixit vir cui constitutum est de Christo Dei Jacob, egregius psaltes Israel : Spiritus Dei locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam.* Quæ igitur tam sanctæ auctoritatis et tam perspicuæ veritatis non est dubium quod fidelis et

A disciplinatus quisque libenter acquiescat. Si quis autem contentiosus et pertinax contradicere conatur, et de turbulento magis rivo, quam de purissimo fonte potare voluerit, viderit ne illo ægrotet languore nimis pernicioso, quem quidam antiquorum patrum sapienter et breviter cavendum admonuit, dicens : *Qui contempta veritate præsumit consuetudinem sequi, aut circa fratres invidus est et malignus, quibus veritas revelatur, aut circa Deum ingratus, cujus inspiratione Ecclesia ejus instruitur.*

AGOBARDI LIBER DE CORRECTIONE ANTIPHONARII.

I. Dilectissimis in Christo fratribus et præcipue B eorum cantoribus Ecclesiæ Lugdunensis Agobardus in eandem Christo Domino et Salvatore nostro sempiternam salutem.

In divinis laudibus exsolvendis quanto studio fugienda sit levitas, gravitasque sectanda, frequenter dilectioni vestræ in mutua colloquutione suggestimus; scilicet ut rationabili consideratione, sicut prudentes Ecclesiæ filii, et rationabili ejus lacte ab incunabulis enutriti, quod Deo displicet refugientes, concordati studio id quod gratum acceptumque ei, verbis sicuti et factis sectaremini. Si enim apud graves et sapientes viros, non solum morum, sed etiam verborum levitas reprehensibilis judicatur, quanto magis apud Deum totius sanctæ gravitatis ac sapientiæ auctorem, cui Psalmista dicit : *In populo gravi laudabo te*, et cui nos Apostolus rationale obsequium admonet exhibere. Neque vero passim, et absque diligenti examinatione, quod cuique visum fuerit in Dei laudibus usurpandum est, cum dicat Apostolus : *Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus. Sed ipse Spiritus postulat pro nobis genitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis.* Unde et apostoli humanæ ignorationis conscii, orandi formulam a Deo petiere, dicentes : *Domine, doce nos orare.* Certe manifestum est majus esse Deo quempiam digne laudes exsolvere, quam pro infirmitate propria exorare; præsertim cum hoc presentis vitæ fine terminetur, illud vero hic inchoetur, in futuro autem perficiatur, juxta quod Psalmista ait : *Beati qui habitant in domo tua, Domine ! in sæculo sæculorum laudabunt te.*

II. Si ergo orantes doctrina sancti Spiritus indi-

BALUZII

^a Cantoribus ecclesiæ lugdun. His commendatio accessit ex cura Leidradi : qui, ut ipse ad Carolum Magnum scribit, tanta cura procuravit sacra ministeria in Lugdunensi ecclesia, ut etiam haberet scholas cantorum, ita eruditorum, ut alios etiam erudire possent.

^b Aut blasphemata. Fuere qui Agobardum nimis in hoc argumento scrupulositatis arguerent, damnantem nimis facile nonnullas antiphonas, nonnullaque responsoria, quæ licet ex sacris libris desumpta non sunt, pia tamen potius sunt quam impia. Et audio

genus, multo magis cum Deo laudes offerimas : quia sicut nemo nisi ipso inspirante secundum Deum postulat, ita nullus nisi eo erudiente Deum digne collaudat. Non ergo cujuscumque signentis, sed Spiritus sancti eloquii majestas divina laudanda est. Denique et filii Aaron ignem alienum Domino offerentes, non obsequii remunerationem, sed damnationem præsumptionis experti sunt. Unde hoc nos exemplum summopere vitantes, illud sollicite attendamus quod vel in Proverbiis scriptum est : *Omnia sermo Dei ignitus clypeus est sperantibus in se. Ne addas quidquam verbis illius, et arguaris, invenierisque mendax.* Nihil itaque Dei verbis addentes, et timentes argui inveniri mendaces, verbo Dei ignito, qui clypeus spei est, tempore orationis et laudis inflammemur pariter et muniamur. Cumque Dominus dicat : *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt, omnia humana ligmenta, quæ vanitate sui mortua judicanda sunt, respuentes, viventibus Christi eloquiis in ipsius obsequiis perseveremus; quatinus voces nostræ, non quasi alienæ ab eo respuant, sed ut proprie cum supernis virtutibus, quæ majestate Dei trementes adorant atque collaudant, mereantur admitti.*

III. Hac de causa et Antiphonarum pro viribus nostris magna ex parte correximus, amputatis his quæ vel superflua, vel levia, vel mendacia, ^b aut blasphemata videbantur. Et vos frequenter admonuimus, et tenorem admonitionis nostræ propter aliquorum presentes seu futuras querimonias in fronte ejusdem libelli ponere necessarium duximus : non generale aliquid statuentes, sed juxta mediocritatem sensus nostri in domo Dei, cujus nobis cura commissa est, quod possumus offerentes : nec de sensu

NOTÆ.

easdem antiphonas, quas hic damnat Agobardus, hodie quoque exstare in Breviario Lugdunensi. Certe exstant in Breviario Ecclesiæ Parisiensis. Unde constat, res semel receptas in Ecclesia, non facile mutari, cætosque in his rebus debere esse pontifices, ne ministerium eorum vituperetur. Quidam? quandoquidem et Agobardi cura irrita fuit. Sic Urbanus VIII hymnos correvit. Et tamen semper hymni antiqui canuntur in Ecclesia, neque hactenus inventus est quisquam qui notas apponeret hymnis ab Urbano correctis.

nostro aliquid præsumentes; sed Scripturæ sanctæ A auctoritatem, et sacerorum canonum sanctionem, catholicorumque patrum instituta et exempla sectantes. De quibus antequam aliquid proferamus, congruum videtur, exempli gratia, nonnullas ineptias quæ præfato continebantur libello, notare breviter, ac leviter redarguere; ut ex his perperaneissimis evidentibus agnosceatur quam necessario quæ in sequentibus dicturi sumus, a patribus constituta sint, quantoque timore ac sollicitudine eorum scita nobis exhibeat observare.

IV. Ac primum, quale illud est, quod in vigilia Natalis Domini in choro fidelium et fidelium eruditiorum cantabatur: *Dum ortus fuerit sol de cælo, videbitis Regem regum procedentem a Patre tanquam sponsus de thalamo suo?* Certe fides catholica habet Verbum Dei, quod in principio erat apud Patrem, in thalamo uteri virginialis conjunxisse sibi sponsum; cujus naturam in unitate personæ suscipiens, caro factum est ut habitaret in nobis. Naturæ enim nostræ unitus, tanquam sponsus de thalamo virginali, processit ex utero; et non cum de cælis attulit, sicut hæretici affirmare ausi sunt. Ac per hoc non tanquam sponsus de thalamo processit ex Patre. Verbum quippe Dei, Filius Dei, processit a Patre, et venit in mundum. Nec aliud fuit venire in mundum, quam in utero Virginis naturæ humanæ veritatem assumere, in qua visibilem se præberet mundo. Hanc igitur humanitatis nostræ naturam, cui unitus sponsus Ecclesie factus est, non de sinu Patris traxit, sed de carne Virginis sumpsit.

V. Est præterea in prædicta antiphona notanda temeritas, evidensque mendacium; dum et sacre Scripturæ verba sui sensus perversitati coaptat, et nativitatem Salvatoris, qua vel de Patre ante sæcula, vel de matre in plenitudine temporum natus est, tanta confusione permiscet, ut de qua loqui velit, intelligi omnino non possit. Quod summopere ubique cavendum est, ne divinarum verborum ordo mutetur, et de scriptura veritatis labyrinthus textatur erroris.

VI. Illud etiam responsorium, quod in eisdem vigiliis cantabatur, quanta fidei severitate rejiciendum est, in quo ait vanus ille præsumptor: *De illa occultata habitatione sua cgressus est Filius Dei, descendit visitare et consolare omnes qui eum de toto corde desiderabant.* Quod cum sermonum imperitia, tum sensus quoque absurditate ac falsitate turpatur. Nam et occultam Filii habitationem summa levitate dixit; et eum omnes desiderantes se visitasse, consolatumque esse mendaciter asseruit, cum potius eos quos visitare dignatus est, se agnoscentes ac desiderantes effecerit.

VII. Considerentur etiam verba alterius responsorii, quod quasi de mysterio nativitatis Christi

compositum: *contra morem nocturni officii ab eminenti loco pompæ conerepabat: Descendit de cælis missus ab arce Patris introvit per aurem Virginis in regionem nostram, indutus stola purpurea, et exivit per auream portam lux et decus universæ fabricæ mundi.* Ubi primum, qui descenderit non designat. Arcem vero Patris quid dixerit, ipse quoque penitus ignoravit. Nunquid est aliquid ædificium cælestis, aut perædæste, quod factum sit ab eo, aut aliud aliquid quod non est ipsum quod Pater, aut est ipse Pater? Quod si est, quomodo sibi est arx? Nec per aurem Virginis Verbum Dei introisse, catholice aures ferunt: quia eum sit incorporeum, et totum ubique præsens, nec localiter accedit, nec aditu corporeo indiget. Nisi forte nobis persuadere velit angelicorum suo verborum sacram Virginem Dei Filium concepisse. Quod quantum a fidei veritate discordet, ex verbis ipsis angeli perspicuum est; qui ipsi Virgini interroganti: *Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco?* Respondit: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Quomodo autem virginis uteris regio nostra possit intelligi, cum et virgo illa unici Filii mater sit, et nos omnes non ex virginea sed ex corrupta carne nascamur, prosum inveniri non potest. Deinde quod eum stola indutum purpurea aurem dicit Virginis introisse, sive humano more cultu regio indutum, sive humanam formam non ex Virgine suscepisse, sed de cælo Dei Verbum attulisse putaverit, eamque stolam purpuream appellavit, apertissime blasphemie est. Jam vero per auream portam eum exiisse, quanta vanitate proferre ausus est; cum nativitas Christi ex Virgine non supervævis verbis adumbrari, sed confessione simpliciter debeat declarari; qui non, ut ille ait, universæ fabricæ mundi, sed juxta veritatem evangelicam rationalis tantummodo creature lux est.

VIII. Aliud quoque responsorium de verbis Evangelii, sed non ordine evangelico, quod jam utique correctum a vestra dilectione psallitur, nescio quis composuit, dicens: *Tenebræ factæ sunt dum crucifixissent Jesum Judæi; et circa horam nonam exclamavit Jesus voce magna: Deus, Deus, ut quid me dereliquisti? Tunc unus ex militibus lancea latus ejus perforavit, et inclinato capite emisit spiritum.* Nempe omnibus fidelibus certum est, quod Salvator noster non aliqua doloris violentia coactus, sed spontanea pro nobis est mortuus; nec animam necessitate amisit, sed potestate posuit, sicut ipse ait: *Nemo tollit a me animam meam, sed ego pono eam a me ipso ut iterum sumam eam.* Sed iste evangelicæ ordinis et fidei veritatis ignarus, prius dixit lancea a militibus latus Domini perforatum, et tunc ab eo spiritum emissum: quod

BALUZII

* *Introivit per aurem Virginis.* Mutata sunt verba istius responsorii in posterioribus editionibus Brevariæ Parisiensis, ubi sic hodie legitur: *Descendit de cælis missus ab arce Patris, introvit per virginem*

NOTE.

matrem in regionem nostram, indutus stola purpuream, et exivit per clausam portam, lux et decus universæ fabricæ mundi.

omnino paganum est, Christum non benignitate A
proprie voluntatis, sed vi doloris mortuum opi-
nari; cum e contrario in Evangelio referatur quod
Dominus voce magna clamaverit: *Pater, in manus
tuas commendo spiritum meum; et hoc dicens, ex-
spiravit.* Quam mortem Christi in tantum milites
qui aderant admirati sunt, in continuo Deum glo-
rificasse, eumque Dei Filium confessi esse refe-
rantur, ac postea Judæis petentibus latronum
crura, qui eum eo fuerant crucifixi, Pilatus frangi
concesserit, Jesu autem jam mortui non crura con-
fracta, sed militis lancea latus narraretur apertum,
non, in iste imperite protulit, perforatum.

IX. Jam vero quanta illa sunt vaticinia, ut ita
dictum sit, falsa in responsoriis et antiphonariis,
quæ quasi ex voce Domini pronuntiatur, cum in
nullis divinis Scripturis reperiantur. Ut est: *Octava
decima die decimi mensis jejunabitis, dicit Domi-
nus, et mittam vobis Salvatorem et propugnato-
rem pro vobis, qui vos præcedat et introducat in
terram quom juravi patribus vestris.* Et iterum: *Coro-
nam gloriæ ponam super caput ejus, dicit Domi-
nus, et mittam illum stolam candidam, quia ser-
vavit mandata mea, et propter nomen meum effu-
sus est sanguis ejus in terra.* Et iterum: *Sancti
estis, dicit Dominus, multiplicabo numerum vestrum,
ut oretis pro populo meo in loco isto.* Et multa hu-
jusmodi ridiculosa et fantastica. Quorum invento-
ribus congruere mihi videntur illa, quæ Dominus
per Ezechielem prophetam adversus falsos prophetas
loquitur, dicens: *Væ prophetis insipientibus,
qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident.* Et
post pauca: *Vident nova et divinant mendacium,
dicentes: Ait Dominus, cum Dominus non miserit
eos, et perseveraverunt confirmare sermonem. Nun-
quid non visionem cassam vidistis, et divinationem
mendacem locuti estis? Et dicitis, Ait Dominus, cum
ego non sim locutus. Propterea hæc dicit Dominus
Deus: Quia locuti estis vana, et dixistis mendacium,
ideo ecce ego ad vos, ait Dominus Deus. Et erit
manus mea super prophetas, qui vident vana, et di-
vinant mendacium. In concilio populi mei non erunt,
et in scriptura domus Israel non scribentur, nec ter-
ram Israel ingredientur.*

X. Sed hæc et similia, quorum in præfato libro
infinita erat copia, quia indignum est scribere, et
vestre prudentiæ fastidiosum audire, facilius collo-
quendo et fideliter pertractando iudicari possunt.
Nunc superest ut sacerorum statuta canonum, catho-
licorumque Patrum sententias, sicut superius pro-
missimus, exsequamur; ut ex his perspicue declare-

tur qua cautela levissimorum hominum excogita-
tiones vitandæ sint, quæ nulla veritate subnixæ,
nulla ratione ornate, contemptui patent.

XI. In concilio Africano talis constitutio pro-
mulgata est: « Ut preces et orationes, nisi probatæ
fuerint in concilio, non dicantur; nec aliqua ex his
omnino cantentur in Ecclesia, nisi quæ a prudentio-
rioribus tractata et comprobata in synodo fuerint;
ne forte aliquid contra fidem, vel per ignorantiam,
vel per studium, sit compositum. » Ubi breviter
considerandum, quod non solum ea quæ studio per-
fidix, sed etiam illa quæ b simplicitate ignorantix
contra fidei regulam composita fuerint, pari animad-
versione repudiantur.

XII. Beatus Hieronymus (*Comment. in cap. v
Epist. ad Ephes.*) cum exponeret præceptum Apo-
stoli, ubi ait: *Implemini Spiritu loquentes vobismet-
ipsis in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus, can-
tantes et psallentes in cordibus vestris Domino,* non
tacuit quod in cantoribus Ecclesiæ reprehendum
videbat. « Canere igitur, ait, et psallere et laudare
Dominum magis animo quam voce debemus. Hoc
est quippe quod dicitur: *Cantantes et psallentes in
cordibus vestris Domino.* Audiant hæc adolescentuli,
audiant hi quibus psallendi in Ecclesia officium est,
Deo non voce, sed corde cantandum; nec in tragæ-
dorum modum guttur et fauces dulci medicamine
colliniendæ sunt, ut in Ecclesia theatrales moduli
audiantur et cantica; sed in opere, in opere, in
scientia Scripturarum. Quamvis sit aliquis, ut so-
lent illi appellare, *cacophonos*, si bona opera habue-
rit, dulcis apud Deum cantor est. Sic cantet servus
Christi, ut non vox canentis, sed verba placeant quæ
leguntur; ut spiritus malus qui erat in Saule, eji-
ciatur ab his qui ab eo similiter possidentur, et non in-
troducatur in eos qui de domo Dei scenam fecerunt
populorum. » In quibus verbis magnopere pensan-
dum est, quod eos qui in morem psallentis David
cum timore et gravitate spiritali canunt, malignum
spiritum etiam ab auditoribus suis excludere posse
confirmat; eos vero qui theatralibus sonis et sceni-
cis modulationibus, et quamvis in divinis verbis,
vocis dulcedine intemperantius delectantur, eum
non solum ab aliis non excludere, sed, quod est ter-
ribile, in seipso introducere testatur. Unde et in
alio loco idem doctor cum sententiam Isaix (Cap. 4)
exponeret, *Iniqui sunt cæcus vestri,* ait: « Omnis
conventus qui non offert hostias spirituales, nec
audit illud quod in quinquagesimo psalmo canitur,
*Sacrificium Deo Spiritus contribulatus, cor contri-
tum et humilitatum Deus non despicit,* abominabilis
Deo est. » Mens ergo libera, id est, sensibus corpo-

BALUZH NOTE.

^a In concilio Africano. Exstat hic canon in concilio Africano, cap. 70, et in Codice Canonum Ecclesiæ Africanæ, tit. 103. Sed utrobique diversus est paulo ab editione Agobardi. Sic enim illic legitur: « Placuit etiam hoc, ut preces, quæ probatæ fuerint in concilio, sive præfationes, sive commendationes, seu manus impositiones, ab omnibus cele-

brentur, nec aliæ omnino contra fidem præferantur, sed quæcumque a prudentioribus fuerint collectæ, dicantur.

^b Simplicitate. In manuscripto legitur *inplacitate*: pro quo Massonus edidit *imbacillitate*. Nos vero resposuimus *simplicitate*, ut res postulare videbatur.

ris non succumbens, ita resistere debet vanæ ac noxiæ delectationi aurium, sicut et delectationibus sensuum cæterorum, visus videlicet, et olfactus, gustus, et tactus; quorum perturbationibus anima prægravatur, et capitur. Quantum denique oblectationes aurium virtutem mentis enervent, testatur præfatus doctor, qui ait: « Auditus vario organorum cantu, et vocum inflexionibus delinitur, et in carmine poetarum et comædiarum, mimorumque urbanitatibus, et strophis, et quidquid per aures introeans virilitatem mentis effeminat. »

XIII. Sed et beatus martyr Cyprianus (*Serm. de zelo et livore*) simili modo dicit, exponens illud Apostoli, *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit querens quem devoret*. Ait ergo: « Circuit ille nos singulos, et tanquam hostis clausos ob-sidens, muros explorat, et tentat an sit pars aliqua membrorum minus stabilis et minus fida, ejus aditu ad interiora penetretur. Offert oculis formas illicites et faciles voluptates, ut visu destruat castitatem. Aures per canoram musicam tentat, ut soni dulcioris auditu solvat et molliat Christianum vigorem. »

XIV. Quod et beatus Augustinus ad tentationem diaboli intelligens pertinere, in libris Confessionum suarum (Lib. x, cap. 55) Deo gratias refert quod ab hoc vitio liberatus sit. « Voluptates, inquit, aurium tenacius me implicaverant, et subjugaverant; sed resolvisti et liberasti me. Nunc in sonis, quos amant eloquia tua, cum suavi et artificiosa voce cantantur, fateor aliquantulum acquiesco, dum ipsis sanctis dictis religiosus et ardentis sentio moveri animos nostros in flammam pietatis, cum ita cantantur, quam si non ita cantarentur. » Et rursus post aliqua de utilitate psallendi in Ecclesia discretam proferens sententiam, dicit: « Tutius quidem mihi videtur quod de Alexandrino episcopo Athanasio sæpe mihi dictum commemini, quia tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, ut pronuntiant vicinior esset quam canenti. Verumtamen cum reminiscor lacrymas meas, quas fudi ad cantus Ecclesie tue in primordiis recuperatæ fidei meæ, et nunc ipso commoveor, non cantu, sed rebus quæ cantantur, cum liquida voce et convenientissima modulatione cantantur, magna instituti utilitatem rursus cognosco; magisque adducor, non quidem irtractabilem sententiam proferens, cantandi consuetudinem approbare in Ecclesia, ut per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis assurgat. Tamen cum mihi accidit ut me amplius cantus quam res quæ canitur moveat, ponaliter me peccare confiteor, et tunc mallem non audire cantantem. » Ecce vir sanctissimus, atque doctissimus, et approbat institutum cantandi propter infirmos, quos in affectum pietatis facit assurgere, et tamen cum accidit ut plus moveat animum cantus,

quam res quæ canitur, ponaliter dicit esse peccatum, ita ut melius sit non audire cantantem, utique in cantu et sonis quos divina eloquia animant, ac vivificant; ut vita cantuum ac sonorum in sententiis sit divinorum eloquiorum. Cæterum, si in diebus suis audisset aliquos non de divinis eloquiis, sed de humanis adinventionibus cantantes, nunquid non mortuum et sine vita talem cantum judicaret?

XV. Verum quia Gregorii præsulis nomen titulus præfati libelli præterdit, et hinc opinione sumpta putant eum quidam a beato Gregorio Romano pontifice et illustrissimo doctore compositum; videamus quod sanctus ille vir de cantu ecclesiastico ordinaverit, vel quid ejus tempore Romana Ecclesia decantavit. Ait igitur in Decretis suis (Lib. iv, indict. 43, epist. 44): « In sancta hæc Romana Ecclesia, cui divina dispensatio præesse me voluit, dudum consuetudo est valde reprehensibilis exorta, ut quidam ad sacri altaris ministerium cantores eligantur, et in diaconatus ordine constituti modulationi vocis inserviant, quos ad prædicationis officium elemosinarumque studium vacare congruebat. Unde et plerumque, ut ad sacrum ministerium, dum blanda vox queritur, quæri congrua vita negligatur, et cantor minister Domini moribus stimulet, cum populum vocibus delectat. Qua de re præsentis decreto constituo, ut in sede hæc sacri altaris ministri cantare non debeant, solumque evangelicæ lectionis officium inter missarum solemniam exsolvant; psalmos vero ac reliquas lectiones censeo pro subsidiarios, vel si necessitas exigit, per minores ordines exhiberi. Si quis autem contra hoc decretum meum venire tentaverit, anathema sit. Et responderunt omnes, Anathema sit. » Ecce vir apostolicus reprehendit consuetudinem, quæ diaconibus cantandi officium injungebatur, nec in eis blandam vocem, sed congruam vitam dicit esse requirendam; stimularique Deum talium ministrorum moribus asserit, etiamsi populum vocibus delectent. Damnata vero tali consuetudine, psalmos ac reliquas lectiones per subdiaconos vel per minores ordines censeo exhiberi; solo videlicet evangelicæ lectionis officio diaconibus delegato. Ex quibus perspicue demonstratur psalmos tunc in Ecclesia decantari solitum, unde maximam partem divinorum officiorum etiam nunc constat esse compositam, et non fragmenta quorumlibet hominum, quæ a tanto illo viro non esse composita, nemo nisi qui sincerissimæ ejus fidei et excellentissimæ eruditionis ignarus est, dubitat.

XVI. Igitur quia sanctorum Patrum dictis satis ostensum est quantum humane levitates et mendacia devitanda, quantumque divinorum eloquiorum veritas ac sinceritas amplectenda sit, libet pauca ex verbis beati martyris Cypriani subnectere, quibus

BALUZII NOTÆ.

* *Gregorii nomen titulus*. Exstat enim inter Opera sancti Gregorii pape Antiphonarius sive Gradualis liber ordinatus per circulum anni. Verum hunc li-

brum non esse Gregorii contendit Agobardus. Nisi si revera Gregorii erat, sed corruptus tractu temporis.

ostendatur qua gravitate et modestia divina officia celebranda sint : « Sit, inquit (*Serm. de Orat. Dom.*) orantibus sermo et precatio cum disciplina, quietem continentem et pudorem. Cogitemus nos sub conspectu Dei stare. Placendum est divinis oculis et habitu corporis, et modo vocis. Nam ut impudentis est clamoribus strepere, ita congruit reverendo modestis precibus orare. Et quando in unum cum fratribus convenimus, et sacrificia divina cum Domini sacerdote celebramus, reverendiæ et disciplinæ memores esse debemus : non passim ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendandam modeste, Deo tumultuosa loquacitate jactare. Quia Deus non vocis sed cordis auditor est; nec admonendus est clamoribus, qui cogitationes videt, probante Domino et dicente : *Et scient omnes Ecclesie, quia ego sum scrutans renes et corda.* Somet psalmus. Convivium sobrium sit nobis spiritualis auditio, proleat aures religiosa mulcedo. »

XVII. His ergo et hujusmodi Patrum monitis informati, et eorum sequentes vestigia quos ad Dominum præcessisse non ambigimus, cunctas adventiones hominum quasi superfluas respuentes, verbis Domini quæ ad omnia sufficiunt, in ejus laudibus personemus, ut cum beato David dicere valeamus : *Et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* Quia, ut beatus Augustinus ait, « Nihil Deo recte offertur, nisi quod ab eo accipitur. » Qui et alio loco præcepit suis : « Nolite cantare nisi quod legistis esse cantandum. » Quod quidam religiosi viri sequentes subjectis sibi fratris præceptum tale dederunt : Nullus presumat responsoria, aut antiphonas, quæ solent aliqui composito sono pro suo libitu non ex canonica Scriptura assumpta canere, in congregatione ista vel meditari vel dicere. Oportet enim vos sanam et simplicem apostolicam et patrum nostrorum imitari doctrinam, et gratiam stabilire, eorum moresque subdere discipline. Ea igitur cantare debemus quæ, sicut beatus Augustinus dicit, ita scripta sunt ut cantantur. « Quæ autem non ita scripta sunt, non cantemus; quia nec alio modo quam quo ipse Dominus jussit per prophetas et apostolos suos manifestari ea hominibus debent. A nobis obedientie quam victimarum sacrificium querit; nec cantilenæ artificioso studio, sed observantia mandatorum et cordis munditia delectatur. »

XVIII. Hæc sincerissima Patrum statuta, omni diligentia et veneratione observanda sunt. Quia per hoc et fidei puritas, ac religionis disciplina saluberrime custoditur, et duo mala nimis pietati contraria utiliter reseantur; videlicet, dum et vanissimorum hominum præsumptio, qui non solum inepta, et superflua, sed etiam profana et heretica in Ecclesiis decantare audent, funditus excluditur; et adolescentibus, atque omnibus generaliter quibus cantandi

officium injunctum est, magna occasio stultæ et noxiæ occupationis auferitur. Ex quibus quamplurimi ab ineunte pueritia usque ad senectutem canitum omnes dies vite suæ in parando et confirmando cantu expendunt; et totum tempus utilium et spiritualium studiorum, legendi videlicet, et divina eloquia perscrutandi, in istiusmodi occupatione consumunt; quodque animalibus eorum procul dubio valde est noxium, ignari fidei suæ, inscii Scripturarum sanctarum, et divinæ intelligentiæ inanes ac vacui, hoc solum sibi sufficere putant; et ob hoc, etiam ventosi et inflati incedunt, si sonum et vocem decantationis utcumque addisceant, et in numero cantorum deputari videantur. Quibus omnino (dum, sicut beatus Gregorius supra ait, *Deum moribus stimulant, cum populum vocibus oblectent*) metuendum est ne etiam ipsa illa Dei increpatione feriantur, qua dicit : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Et iterum. *Aufer a me tumultum carminum tuorum, et cantica lyræ tuæ non audiam.* Nam et beatus Hieronymus, ut supra memoratum est, de hujusmodi hominibus manifeste dicit, quod de Ecclesia Dei scenam fecerunt populorum. Hanc enim occupationem superfluum in eisdem sacris officiis deviantes antiqui, cum eis profecto suppeteret ex divinis libris et multiplex copia laudationis, et peritia modulationis, maluerunt tamen eadem sæpe repetere, quam infinitis et non necessariis psallentium animos occupare, vel gravare.

XIX. Quapropter, auxiliante Dei gratia, omni studio pietatis instandum atque observandum est, ut sicut ad celebranda missarum solemnia habet Ecclesia a Librum Mysteriorum fide purissima et concinna brevitate digestum, habet et Librum Lectionum ex divinis libris congrua ratione collectum, ita etiam et hunc tertium Officialem Libellum, id est, Antiphonarium, habeamus omnibus b humanis figmentis et mendaciis expurgatum, et per totum anni circulum ex purissimis sancte Scripture verbis sufficientissime ordinatum; quatinus in sacris officiis peragendis, juxta probatissimam fidei regulam, et paternæ auctoritatis venerabilem disciplinam, una a nobis atque eadem custodiatur forma orationum, forma lectionum, et forma ecclesiasticarum modulationum; quæ a boni ingenii adolescentibus quam celerrime imbibita, eos et divinis laudibus concinendis sufficienter et graviter idoneos reddat, et a potioribus ac spiritalibus studiis non impediatur. Quis enim ita contentiosus, imo insanus, et ab omni veritatis ratione aversus est, ut non hoc rectius, et convenientius, ac salubrius fateatur in Dei laudibus decantari, quod ex divinis dictis et libris videat fideliter assumi? quatinus sicut in Symbolo catholico fidem nostram non nostris sed apostolicis verbis profitemur, et in Dominica Oratione non nostris sed ipsius Domini et Sal-

BALUZZI NOTE.

^a Librum Mysteriorum, id est, Librum Sacramentorum: de quo libro supra diximus ad caput 50 libri de Inaguribus.

^b Humanis figmentis. Ad ea fortassis ipsa, quæ

hic culpâ Agobardus, respiciebat Aleimus, cum hæc ad fratres Lugdunenses scriberet in epistola 69: « In ecclesiasticis officiis inauditas præscriptis temporibus traditiones nolite diligere. »

vatoris nostri sermonibus supplicamus; ita etiam in A canticis personemus. Superfluo namque alia querun-
divinæ laudis honore, non humanis, sed divinis, et tur, uti ista sufficere et superabundare noscuntur.
spiritualibus, juxta Apostolum, psalmis, hymnis, et

INCIPIT ^a LIBER VENERABILIS AGOBARDI

ARCHIEPISCOPI LUGDUNENSIS

CONTRA LIBROS QUATUOR AMALARIJ ABBATIS ^b.

I. Amalarius in libro suo primo, capitulo tricesimo septimo, dicit ita: « Romana consuetudo unum diem, id est, vii Kalendas Maii interponit, quem vocat in Litaniam majore, non in jejunio. Litaniam, ut prædiximus, deprecatio est apud nos. Potest enim serena mens, et aliena a voluntate mala, precari Deum, quamvis manducet sobrie carnem meridie, et lateatur de resurrectione Domini. Tamen majorum Patrum, id est, apostolicorum usus sequendus est. Forsitan ex ipso officio poterimus intelligere quid deprecandum sit tali in tempore. Prima oratio ad Missam dicit: *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui in afflictione nostra de tua pietate confidimus, contra adversa omnia tua semper protectione muniamur.* Huic concordat offertorium, dicens: *Adjuva me, Domine Deus meus, saluum me fac propter misericordiam tuam. Qui insurgunt in me, confundantur.* Eo tempore, id est, vii Kalendas Maii, possunt inimici commovere bella adversus vicina regna. Ut reor, caute providit sancta Ecclesia Deum rogare, ut qui destruxit olim consilium Achitopel, nunc destruat consilia eorum qui volunt irruere super pacem ejus. Intendit et hoc, quod dicit Epistola: *Multum enim valet deprecatio justis assidua.* Evangelium alteram petitionem sonat, dicens: *Quis autem ex vobis patrem petit panem, et iterum, aut piscem, et iterum, aut si petierit ovum.* In istis tribus temporalia petenda possumus intelligere: per panem, omnia bona quæ de terra nascuntur; per piscem, quæ de agris; per ovum, animalia quæ coocunt simul. Ille enim memo-

rato tempore in aliquo profectu sunt: germina mes-
sis pullulant, arborum fructus ex flore prodeunt,
vineæ atque olei liquor suis arboribus se erumpit,
pullorum animantia campis tudent. Quoniam hæc
necessaria sunt nostris usibus, petenda sunt a Do-
mino ut conserventur. »

II. In his verbis Amalarii facile quilibet potest de-
prehendere quæ sint inutilia, et quæ noxia. Dicit
namque posse fieri Litanias, id est, Rogationes, sine
jejunio et carnis abstinence: quod nunquam dictum
est neque a parum sapientibus. Nempe Ninivite,
quando conversi sunt ad prædicationem Jonæ pro-
phetæ, non habebant doctores, qui eos docerent sa-
crificium Deo esse spiritum contribulatum, cor con-
tritum et humiliatum. Et tamen ratione naturali
intelligentes per hæc flectendam Dei pietatem, contra
subversionem sibi imminentem ad quæ arma concu-
rerint, dicit ita eadem Scriptura: *Et cepit Jonas
introire in civitatem itinere diei unius, et clamavit,
et dixit: Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur.
Et crediderunt viri Ninivite in Domino, et præ-
dicaverunt jejunium, et vestiti sunt saccis a majore
usque ad minorem.* Videlicet usque ad lætentem,
sicut senserunt qui de hac laudabili pœnitentia scri-
bere voluerunt; ex quibus unus, Prudentius, vir
doctus inquit:

Nullus bibendi, nemo vescendi memor.
Jejuna mensas pubes omnes liquerat.
Quin et negato lacte, vaglentium
Fletu madescent parvulorum cunulae.
Succum papillæ præca matris derogat.

BALUZI NOTÆ.

^a Monuimus jam ad librum de Divina Psalmodia, libro isto Agobardum talione remordere Amalariuni. Neque sententiam nudo. Porro non esse primum editus est hic liber ex veteri codice ms. viri clarissimi Pe-
tri Marneſii senatoris Gratianopolitani, cui dictum est in præfatione. Neque est in eo aliquid valde notatu dignum.

^b Amalarii abbas. Ita disertè codex vetus. Quod confirmatur auctoritate perantiqui codicis bibliothecæ Thuanæ, in quo continentur ejusdem Amalarii libri de Divinis Officiis. In codice itaque illo sic legitur: *Thomas Amallarii abbas de divinis officiis.* Item: *Contentia secuturæ causæ Amalarii abbas scriptio-
nis de officiis divinis incipit.* Itaque quærendum est, cujus monasterii abbas fuerit. Alibi vocatur chorepiscopus. Exstat enim in bibliotheca monasterii Epternacensis in Ducatu Luxemburgico vetus codex ms. his sexcentis annis non scriptus, ex quo ista descripsit R. P. Alexander Wilhelmus et Soc. Jesu, Lutetiamque misit ad R. P. Philippum Labbeum, qui mecum lubenter pro amicitia nostra communi-
cavit. Incipit liber officialis Amalarii chorepiscopi, id

est, de ecclesiastico ordine cæterisque officiis, quatuor libri, ad Hludoricum imperatorem. Porro, præter edita Amalarii opera, exstant Lutetiæ in duobus per-
vetustis codicibus bibliothecæ sancti Germani a Præ-
tatis quinquè illius epistolæ, quæ brevi prodibunt in lucem in tomo VII Spicilegij domni Lucae Dacherii. Prima est ad Jeremiam archiepiscopum Sconensem, de nomine Jesu, quomodo scribi debeat. Item responso Jeremie archiepiscopi. Secunda, ad Jonam episcopum Aurelianensem, de eadem causa. Item responso Jonæ. Tertia ad Rantgarium episcopum Noviomensem, quomodo intelligenda sint illa verba ex Evangelio: *Hic est calix sanguinis mei novi et æterni testamenti.* etc. Quarta, ad Heltonem monachum, (illum, opinor, qui Fuldensis abbas fuit post Rhabanum) de nomine *Seraphim*, quando sit neutrius generis, quando masculini. Quinta demum ad Guntardum: Utrum spure liceat illico post consum-
rptum sacrificium. Et priores quidem, itemque respon-
siones Jeremie et Jonæ, exstant etiam in codice monasterii Epternacensis, et in le peies virum clarissimum Philippum Labbeum.

Sequitur in eadem Scriptura : *Et pervenit verbum ad regem Ninive, et surrexit de solia sua, et eiecit vestimentum suum a se, et indutus est sacco, et sedit in cinere, et clamavit, et dixit in Ninive ex ore regis et principum ejus, dicens : Homines, et jumenta, et boves, et pecora non gustent quidquam, nec pascantur, et aquam non bibant. Et operiantur saccis homines, et jumenta, et clamant ad Deum in fortitudine : et convertatur vir a via sua mala, et ab iniquitate quæ est in manibus eorum. Quis scit si convertatur et ignoscatur Deus, et revertatur a furore iræ suæ, et non peribimus? Et vidit Deus opera eorum, quia conversi sunt de via sua mala : et miseris est super malitia quam locutus fuerat ut faceret eis, et non fecit. Sed per Joel prophetam ipse Dominus demonstrat quales rogationes velit sibi exhiberi, dicens : Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis, et fletu, et planctu ; et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra ; et convertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus et misericors est, patiens, et multus misericordia, et deprecabilis super malitia. Illud etiam quod subjungit, propterea septimo Kalendas Mæii legendam lectionem Evangelii, in qua datur exemplum de pane, ovo, et pisce, quia eo tempore proficiunt, et pro illis eo tempore Dominus deprecandus sit, ut nostris usibus conserventur, quis non videat quanto risu dignum sit, eo quod nunquam Dominus pro his orationes publicas fieri jusserit ; cum e contrario præceperit : *Nolite querere quid manducetis, aut quid bibatis, et nolite in sublime tolli. Næc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis. Veruntamen quærite regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis.* Nam etsi pro frugibus terræ et pro animantibus quibusque orandus Deus ; nunquid et pro piscibus rogationes faciendæ sunt, ut conserventur propter nos ?*

III. Dicit iterum Amalarium in libro primo, capitulo vicesimo septimo : « Eum quem superius precatu est pontifex ut mitteret Spiritum sanctum, in sequentibus petit ut suscipientem dignetur consignare in vitam æternam ; id est, eundem Spiritum non amittat suscipiens, usque dum perducatur hospitem suum ad vitam æternam. » Est post pauca : « Sine isto signaculo non oportet nos præsentari ante Deum. De quo quasi de aliquo vestimento dicebat Paulus ad Corinthios : *Etenim qui sumus in isto corpore, ingemiscimus gravati ; eo quod nolumus spoliari, sed supervestiri ; ut absorbeatur mortale a vita.* De quo vestimento dicat, in sequentibus monstrat : *Qui autem perficit nos in hoc ipsum Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus.* »

IV. Hæc verba Amalarium qualia sint, omnis qui erga sinceritatem fidei sollicitus est, diducere potest. Tamen hoc quod subjungit dicens : *De quo signaculo quasi de aliquo vestimento dicebat Paulus ad Corinthios : Etenim qui sumus in isto corpore, ingemiscimus gravati, eo quod nolumus spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale a vita.* talem sensum habere qualem ille intronitit si alicui le-

git, illius forsitan error est qui scripsit. Si autem ex semetipso excogitavit, nimia præsumptio est. Quid namque ingemiscit gravatus? Certe eo quod non vult spoliari, sed supervestiri. Et si non vult spoliari vestimento Spiritus sancti, quid vult vestire super Spiritum Dei? Sed quoniam laboriosum est refutare sensum ejus, hoc nobis dixisse sufficiat, quod doctor catholicus beatus Augustinus hoc vestimentum mortalitatem carnis esse dicit, quam gestamus in hoc corpore viventes. Et propterea ingemiscimus gravati, quia timemus per mortem temporalem spoliari vestimento carnis : et, si fieri posset, vellemus supervestiri immortalis vita ; non deposita per mortem ipsa mortalitate, sed potius absorpta a vita.

V. Dicit iterum Amalarium in libro primo, capitulo quadragesimo : « Solet quæri inter vulgares quanto tempore debeant unctionem chrismatism observare in capite, ut non laventur qui accipiunt manus impositionem, absque tempore baptisterii. Quibus potest responderi, quanto tempore generaliter ab Ecclesia celebratur adventus Spiritus sancti super apostolos, tanto tempore celebretur apud unumquemque qui eum accipit, hoc est, septem diebus. Et non immerito. Quoniam in septem mulieribus venit ad hospitem suum, fas est ut unicuique mulieri convivium suum pararet per singulos dies : de quibus mulieribus dicit Isaias : *Apprehendent septem mulieres virum unum.* Convivium illarum mulierum est, quando ipsæ de se satiant hospitem suum. Talia convivia exercebat Christus apud convivas suos, talia et Spiritus sanctus exerceat. Hospes Spiritus sancti, mens est hominis. Mens tanto amplius satiatur a sagina Spiritus sancti, quanto minus fuerit dedita carnalibus delectationibus. Ita observet accipiens tempus adventus Spiritus sancti, ut solet charus amicus circa charum amicum observare. Quando aliquis charus ad amicum charum venit, in nullo vult ille qui suscipit, illum offendere, sed quidquid novit ei placitum esse, hoc ex corde benigno ei adhibet. Ita quidquid cognoverit suscipiens Spiritum sanctum, placitum ei esse, hoc illi exhibeat quandiu cum illo est. Si hoc fecerit, forsitan citius poterit ei conciliari, quando aliqua offensa recesserit ab eo. Quando Christus recordatur unctionem chrismatism sibi adesse, tunc potissimum recolit debere se esse sub disciplina Spiritus sancti. Unctio illa ideo fit, ut sciamus quod invisibiliter operetur Spiritus sanctus in nobis. Oleum solet fessorum membra fovere. Balsamum solet redolere. Fessa sunt membra animæ nostræ, quando pœnitet se egisse quod contra Dei voluntatem est : ad quam colit Spiritus sanctus venire, et ei monstrare dimissa peccata, sive dimittenda. Unde et ipse Spiritus consolator dicitur. »

Hæc verba Amalarium confusa et inutilia unusquisque qui audit, videat quomodo corrigat, qualiter derideat : quia non edificat fidem, sed destruit ; nec plantant virtutes in mentibus audientium, sed

evellunt: maxime ubi in postremis dicit: *Quando Christus recordatur unctionem chrismae sibi adesse, tunc potissimum reculit debere se esse sub disciplina Spiritus sancti.*

VI. Item Amalarius in eodem capitulo: « Non enim frustra Spiritus sanctus super apostolos venit in die Pentecostes in vento et igneis linguis. Voluit futuræ Ecclesiæ demonstrare quid operatus esset in apostolis per adventum suum. Venit in vento vehementi, ut ostenderet se excussurum esse ab apostolorum cordibus omnem cupiditatem terrenam. Sicut enim ventus vehemens projicit pulverem a facie terræ, sic adventus Spiritus sancti a corde hominis eiecit omnem terrenam cupiditatem. In igneis linguis apparuit, ut demonstraret quales facturus erat linguas apostolorum; hoc est loquentes, et ignita verba infundentes in corda credentium. Hæc enim verba ignita consumunt peccata, et accendunt corda ad amorem æternæ patriæ. Ipsa est charitas quæ diffunditur in corda credentium, et facit ea unum cor esse ad imitationem suæ propriæ substantiæ; hoc est, ut unum velint, sicut sancta Trinitas unum vult. »

VII. De his verbis Amalarii perpendant prudentes quid judicent. Manifestum tamen est, quod in eo quod dicit: *Venit in vento vehementi ut ostenderet sese excussurum esse ab apostolorum cordibus omnem cupiditatem terrenam, obijciendum illi sit.* Si eadem hora quando repleti sunt Spiritu sancto, adhuc discutiendæ erant ab apostolorum cordibus omnes cupiditates terrenæ, quid operatus in eis est per tres annos mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus? Et quare illis dicit: *Jam vos mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis?* Et iterum: *Et vos mundi estis, sed non omnes?* Numquid non erant jam utres novi, parati et capaces ad recipiendum vinum novum, id est, Spiritum sanctum, qui eos induceret in omnem veritatem? In eo autem quod subinfert, dicens: *In igneis linguis apparuit, ut demonstraret quales facturus erat linguas apostolorum, hoc est, loquentes et ignita verba infundentes in corda credentium. Hæc enim verba ignita consumunt peccata:* Non satis attendit quomodo dicat. Nam apostoli jam dudum fuerant loquentes, jam prædicaverant, jam multa et magna signa fecerant; ita ut dicerent Domino: *Etiam demonia subjiciuntur nobis in nomine tuo.* Non autem, sicut iste dicit, verba consumunt peccata; sed fidem ministrant, fidem edificant, quæ audientes aptat ad gratiam baptismi, ex tunc et deinceps. Quod autem subjungit, dicens quod verba ignita apostolorum accendant corda ad amorem æternæ patriæ. *Ipsa est charitas quæ diffunditur in corda credentium, et facit ea unum cor esse ad imitationem suæ propriæ substantiæ; hoc est, ut unum velint, sicut sancta Trinitas unum vult:* si bene sentit, bonum bene non loquitur. Nam multum differt inter verba prædicantium, et unctionem Spiritus sancti. Si enim verba apostolorum facere potuissent quod iste somniat

A in cordibus auditorum, verba Domini potius id fecissent in cordibus Judeorum. Sed quia non est hoc opus verborum, sed divini interni muneris, sic debet intimari qui docet in doctrina. Sed e contra Amalarius docens non in doctrina, sentire cognoscitur, quod sicut charitas, id est, Spiritus sanctus, corda fidelium per gratiam facit unum esse, et unum velle, ita in sancta Trinitate gratia ejusdem Spiritus ipsam sanctam Trinitatem faciat unum esse, et unum velle, sicut Ariani dogmatizare solebant.

VIII. Item Amalarius in libro primo, capitulo tertio decimo, dicit: « Dominus noster est agnus, qui incipiente quintadecima luna traditus est; et crucem ascendit Parasæve. Sequitur responsorius cum quatuor versibus. Nullique dubium quin Christus homo ex quatuor elementis consisteret. Naturale est homini ut ex terra, et aqua, et aere, et igne consistat. Quando naturam hominis assumpsit, hæc quatuor elementa assumpsit. Illa pendebant in cruce inter medios duos latrones. Unde unus versus: *In medio duorum animalium cognosceris: quod ita Hieronymus in Habacuc.*

IX. In his verbis Amalarii quanta vagatione decurrat, qui erroribus insanæ mentis mederi per charitatem vult, prudenter perpendat. Homines qui cantum composuerunt ex verbis Scripturarum, arbitrio suo, prout illis congruum visum est, fecerunt. Et per diversas regiones diversis modis. Non Spiritu Dei acti, sicut beatus Petrus de prophetis et prophetia futurarum rerum loquitur, dicens: *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Et ideo si homo uni responsorio quatuor versus adjungit, non est umbra alicujus anigmatis, sicut iste putat, et mendacissime putari cogit. In hoc autem autem quod dicit, *Sequitur responsorius cum quatuor versibus. Nullique dubium quin Christus homo ex quatuor elementis consisteret. Naturale est homini ut ex terra, et aqua, et aere, et igne consistat. Quando naturam hominis assumpsit, hæc quatuor elementa assumpsit:* opponenda est sententia Apostoli his stultissimis et blasphemis sermonibus, quæ dicit: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum.* Dicit Amalarius quomodo Christus homo ex quatuor elementis consistat. Nempe veri fideles, id est, catholici, Christum ita tenent, sicut cum beatus Augustinus confitetur, dicens (Serm. 8 de diversis): « Agnoscamus geminam substantiam Christi, divinam scilicet, quæ æqualis est Patri; humanam, quæ major est pater. Utrumque autem simul, non duo, sed unus Christus; ne sit quaternitas, non trinitas Deus. Sicut enim unus est homo, anima rationalis, et caro; sic unus est Christus, Deus et homo. Ac per hoc, Christus est Deus, et anima rationalis, et caro. » Christum in his omnibus, Christum in singulari confitemur. Quis est ergo per quem

factus est mundus? Christus Jesus, sed in forma Dei. Quis est sub Pontio Pilato crucifixus? Christus Jesus, sed in forma servi. Item de singulis quibus homo constat. Quis non est derelictus in inferno? Christus Jesus, sed in anima sola. Quis resurrecturus, triduo jacuit in sepulchro? Christus Jesus, sed in carne sola. Subinfert etiam Amalarius, dicens: *Naturale est homini, ut ex terra, et aqua, et aere, et igne consistat. Quod multum a purae mentis intelligentia discrepat. Hoc enim commentum est philosophorum; quod licet ecclesiastici doctores ex toto non evacuent, non eis tamen ex omni parte consonant, nec dicunt hoc naturale esse in exordio originis. De qua re nunc longius aliquid dicere ineptum est: quoniam auctoritas Scripturae aliter sentiendum demonstrat; illo videlicet loco, ubi omnipotens Creator hominis, homini quem de limo terrae formaverat, (vel, sicut alia translatio habet, de pulvere) ait: *Pulvis es, et in pulverem reverteris*: quod non possunt facere aqua, aer, ignis, sed nec anima quam Creator inspiravit in faciem homini formato de pulvere: sed ita fit ut alia loco Scriptura loquitur, dicens: *Revertatur pulvis in terram suam unde erat: et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum*. Si autem de homine quolibet nimis insulse dicitur quod ex elementis naturaliter subsistat, quanto magis de Christo Domino, cujus caro nullam habet originem, nisi operationem Patris et Filii et Spiritus sancti, et susceptionem solius Verbi? Verbum enim caro factum est ut habitaret in nobis. Sicut ergo dicit beatus Augustinus, Christus est Deus, et anima, et caro: sed Deus non est ex elementis, neque anima. Veritas autem carnis, de corpore sumpta est Virginis, sine ullo opere humano vel angelico, sed opere, ut dictum est, tantum divino. Quod autem dicit Amalarius, *Quando Christus naturam hominis assumpsit, haec quatuor elementa assumpsit*: respondendum est illi, quod non erant redimenda elementa a morte peccati, sicut homo qui per pravariationem sub diabolo captivus tenebatur. Erraverat enim sicut ovis quae perit: propter quem venit pastor bonus, ut quaereret et inveniret, et reduceret ad supernam patriam; ubi sine administratione elementorum corporalium vivat, fruendo Deo per eundem Redemptorem, sicut scriptum est. *Et simus in vero Filio ejus Jesu Christo. Hic est verus Deus, et vita aeterna*. Nam de elementis illud credendum est quod princeps apostolorum beatus Petrus ait: *Adveniet autem dies Domini ut fur: in qua cali magno impetu transient, elementa vero calore solventur*. Subjungit quoque Amalarius: *Illae, id est elementa, pendebant in cruce inter medios duos latrones. Unde unus versus: In medio duorum animalium cognosceris*. Quid ridiculosius dicere potuit, quam ut aer et ignis de cruce penderent, quorum natura est, ut sursum versus ferantur? Et subjungit dicens, *quod ita Hieronymus in Habacuc*. Dic, rogo, quid Hieronymus et Habacuc? Numquid dicit, in*

medio duorum animalium cognoscuntur elementa pendere?

X. Item Amalarius in libro primo, capitulo duodecimo: « Si se exinanivit, juxta Apostolum, postquam formam servi accepit, quanto magis cum factus est Patri obediens usque ad mortem, mortem autem crucis? »

Dicendum est Amalario, non sic dicere Apostolum ut ille ait; id est, Postquam formam servi accepit, seipsum exinanivit; sed, *semetipsum exinanivit formam servi accipiens*: id est, in ipsa acceptance formae servilis, et non postea factus est obediens usque ad mortem.

XI. Dicit item Amalarius in libro tertio, capitulo vicesimo tertio: « Nunc de *Teigitur* dicendum est. Ab initio orationis usque ad locum ubi dicitur: *Et in electorum tuorum jubas grege numerari*, celebratur sacrificium electorum, qui non habent in carne quod eis repugnet, neque in conscientia quod conturbet. Sicut enim duo altaria erant in tabernaculo Moysi, sive in templo Salomonis, unum thymiamatis, alterum holocausti: ita sunt duo sacrificia sanctae Ecclesiae. » Et post pauca, iterum capitulo vicesimo quarto subinfert, dicens: « Immolato priore sacrificio quod constat orationibus perfectorum, et est conjunctum sacrificio angelorum, descenditur ad universale sacrificium, immolationem scilicet Christi, quod celebratur ante *Nobis quoque peccatoribus*. » Et post paulum subjungit: « Quoniam una hostia Christus oblata est pro justis et injustis. »

XII. Contra haec verba Amalarii confusa et turbulenta respondendum est, quod nec Pelagius nec Coelestius ausi sunt tam irreverenter suam haeresim predicare. Nam illi possibilitatem tantum astruebant, dicendo posse esse hominem sine peccato si velit: non tamen audebant dicere, se sine peccato esse. Amalarius autem multo pejor dicere audeat, qui asserit plures esse qui nec in corpore habent quod repugnet, nec in conscientia quod conturbet. Et licet pejor iste quam illi, tamen in commune contradicunt apostolo Joanni, dicenti: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos decipimus, et veritas in nobis non est*. Et apostolo Paulo, qui ait: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivum me ducentem in legem peccati, quae est in membris meis*. Ubi et turbatus subjungit, dicens: *Inflixit ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Psalmista quoque ex voce perfectorum, qui dicere possunt, *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus*, subjungens ait: *Ad me ipsam anima mea conturbata est*. Et iterum: *Quare tristis es anima mea, et quare conturbus me?*

XIII. Dicit adhuc idem Amalarius: *Sicut enim duo altaria erant in tabernaculo Moysi, sive in templo Salomonis, unum thymiamatis, alterum holocausti: ita sunt duo sacrificia sanctae Ecclesiae*. Ad quae respondendum est illi. Ecclesia catholica sicut non habet duas fides, aut duo baptismata; sic non habet duo altaria, aut duo sacrificia. Ita namque et beatus

Hieronymus in expositione Isaie prophete, ubi dicitur: *In die illo erit altare Domini in terra Egypti*, docet dicens: «Ita autem unum altare dicitur quomodo una fides, et unum baptisma, et una Ecclesia.» Et iterum: «Unum autem altare Egypti, id est, mundi istius, dicitur; ut cuncta altaria, que contra Ecclesie eriguntur altare, sciamus non esse Domini.» Audiatur etiam hoc Amalarius, quia sicut unum altare Ecclesie, ita unus panis corporis Christi, et unus calix sanguinis ejus. Sic enim Apostolus accepit a Domino, et tradidit Ecclesie: «*Quoniam Dominus noster Jesus Christus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens, fregit, et dixit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cenavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque sumitis in meam commemorationem.*» Unde et Ecclesia ex traditione apostolorum his verbis consecrans mysterium sacri corporis et sanguinis Domini, designanter dicit Dominum dixisse apostolis: *Accipite et manducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum. Simili modo et postea quam cenatum est, accipiens et hunc preclarum calicem.* Attendat fidelis quisque quid est quod dicit hunc. Vide licet quia calix quem sacerdos sacrificat, non est alius nisi ipse quem Dominus apostolis tradidit. Sicut ergo de sanguine, sic quoque de corpore sentiendum est.

XIV. Deinde subjungit Amalarius, dicens: «Immolato priore sacrificio, quod constat orationibus sanctorum, et est conjunctum sacrificio angelorum, descenditur ad universale sacrificium.» Hec verba Amalarii non consonant sinceritati catholice. Cum enim dicit priore sacrificio, ostendit se aliud sacrificium sapere, quod sit posterius. Cum vero subjungit, quod constat orationibus perfectorum, et est conjunctum sacrificio angelorum; mirum si vel ipse intelligit quid loquatur. Nam quomodo constat sacrificium orationibus perfectorum? Nunquid aliud constat orationibus peccatorum? Et si sacrificium quod constat orationibus perfectorum, conjunctum est sacrificio angelorum, quod constat orationibus peccatorum, nunquid conjungitur sacrificio demoniorum? Deinde infert dicens: *Descenditur ad universale sacrificium, immolationem scilicet Christi.* Quid est quod loquitur? Unde descenditur? Et quo descenditur? Aperte dicit: *Descenditur ad universale sacrificium.* Si descenditur ad universale, id est, catholicum (quod enim Latine dicitur universale, hoc Græce catholicum), descenditur ergo de non catholico ad catholicum, immolationem scilicet Christi. Si posterius sacrificium, ipsum est universale, et immolatio Christi. Ergo prius sacrificium, nec universale est, nec immolatio Christi. Et quomodo constabit orationibus perfectorum, et erit conjunctum sacrificio angelorum, si non est universale et immolatio Christi? Dic, ergo, quale sacrificium est melius, utrum illud prius, constans orationibus perfectorum, quod tamen non est universale, nec immolatio Christi? An posterius, quod constat orationibus peccatorum, nec

A est conjunctum sacrificio angelorum, et tamen est universale et immolatio Christi? Quis audivit unquam tale? Aut quæ unquam heresis in tam irrationabilem se demersit confusionem?

XV. Subjungit autem adhuc his verbis, dicens: «Quoniam una hostia Christus oblata est pro justis et injustis.» Non ita dicitur primi apostoli, Petrus et Paulus, quorum prior: *Christus*, ait, *semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis.* Alter vero: *Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est.* Et post pauca: *Quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est; multo igitur magis justificati nunc in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum.* Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius. Et Dominus in Evangelio: *Non veni vocare justos, sed peccatores in penitentiam.* Nam etsi ante passionem Domini fuerunt multi justus; illa fide salvati sunt, qua crediderunt Christum moriturum pro injustis et impiis, et ipsa fides liberavit eos ab injustitia et impietate.

XVI. Dicit iterum Amalarius in quarto libro, capitulo quarto: «Est sacerdos in terra, cui quotidie necesse est pro se et pro populo Dei intercedere. Est sacerdos in celo, cui non est necesse intercedere, sed tamen vult, et interpellat quotidie pro nobis. Sacerdos qui est in terra, non vult neque potest dicere quod absque peccato sit, dicente Joanne: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.* Qui tamen quamvis sit peccator, non debet a conscientia sua morderi ut tantum sit peccator, quantum multos cognoscit esse in populo terre.»

XVII. In his verbis Amalarii vagis et furibundis, et omni despectione dignis, illa pessima sunt quibus ait: *Qui tamen* (id est, sacerdos), *quamvis sit peccator, non debet a conscientia sua morderi, ut tantum sit peccator, quantum multos cognoscit esse in populo terre.* Hec verba non tantum inutilia sunt; sed multum noxia, et veritati contraria. Catholica namque fides sic se habet, ut nullus credat acceptari a Deo sacrificium vel orationem, nisi ejus qui cognoverit iniquitatem suam; sicut manifeste demonstrat David in oratione penitentiae suae, dicens: *Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper.* Ac si diceret: Ideo merear indulgentiam tuam, quia cognovi iniquitatem meam. Nam si ego non agnovero, tu non ignoscas. Sic et Dominus per Moysen præcipit, dicens: *Si peccaverit princeps, et fecerit unum e pluribus per ignorantiam quod Domini lege prohibetur, et postea intellexerit peccatum suum, offerat hostiam Domino.* Et post pauca: *Rogabit pro eo sacerdos, et pro peccato ejus, ac dimittetur ei.* Et iterum: *Anima si peccaverit per ignorantiam, feceritque unum ex his que Domini lege prohibentur, et peccati rea intellexerit iniquitatem suam, offerat arietem immaculatum unum de gregibus*

sacerdoti, juxta mensuram aestimationemque peccati : A usque dum involvitur calix de sudario diaconi, vice
qui orabit pro eo quod nesciens fecerit ; et dimittetur Joseph, qui involvit corpus Domini sindone, et suda-
ci qui per errorem deliquit in Domino. Salomon quo- rio. » Et post pauca : « Panis extensus super altare,
 rereit in dedicatione templi orans dicit : *Si quis cognov-* corpus domini monstrat extensum in cruce, quod
erit plagam cordis sui, et extendit manus suas nos manducamus. Vinum et aqua in calice, monstrat
in domo hac, tu exaudies in loco habitationis tue, et sacramenta, quæ de latere Christi in cruce fluxerunt,
reproptiaberis. Perpendat prudens fidelis, quam con- id est, sanguinem et aquam, quibus nos potat Domi-
 trarium sit veritati divinæ consilium Amalarii, et nus noster. »

XVIII. In libro quarto, capitulo ultimo, dicit Ama- XIX. Ad hæc verba Amalarii respondendum est :
 larius : « Nuperrime monstratum est mihi, ut puto, Si putat ab eo sibi demonstratum qui aperit et nemo
 ab eo qui quod aperit, nemo claudit, quid rationabi- claudit, cui subjungit, dicens : *Salvo magisterio eo-*
 liter possit dici de corpore Domini posito in altari, rum qui alias et melius mihi volunt aperire ? Ubi ite-
 et de calice ex latere ejus, salvo magisterio eorum rum putat invenire qui melius illi possit aperire
 qui alias et melius mihi volunt aperire, quomodo et quam Dominus, qui aperit, et nemo claudit ? Quare
 quare aliter panis ponendus sit in altari, et calix non est recordatus evangelicæ sententiæ, quæ dicit :
 juxta eum. Est, crux Christi est, ab eo loco ubi *B Ne vocemini magistri, quia magister vester unus est*
 scriptum est in canone : *Unde et memores sumus,* Christus.

S. AGOBARDI CARMINA.

I.

* Epitaphium Caroli Magni imperatoris.

Aurca cælorum postquam de Virgine Christus
 Sumpserat apta sibi mundi pro crimine membra,
 Jam decimus quartus post centies octo volabat
 Annus, fluctivagi meruit per fervida cæli
 Ætherei Carolus, Francorum gloria gentis,
 Æquora transire, et placidum comprehendere portum.
 Qui deciesque quater per sex feliciter annos
 Sceptra tenens regni, et regno rex regna rejuvengens, C
 Febru migravit quinto arii ex orbe Kalendas,
 Septuaginta senex vitæ qui terminat annos.
 Quapropter flagito, precibus si flecteris ullis,
 Quique hujus relegis versus epigrammata lector,
 Astriferam Caroli teneat, dic, spiritus arcem.

II.

^b De translatione reliquiarum sanctorum martyrum
 Cypriani, Sperati, et Pantaleonis ad urbem Lugdu-
 nensem.

Rector magnificus piusque princeps,
 Augusto Carolus decore fultus,
 Sceptrum nobile Francorum regebat,
 Subjectos populos pie gubernans.
 Lectos æquora jusserat secare
 Ac jam propitio sibi tonante,
 Post multos nimix viæ labores,
 Ingressu reduci salum petentes,
 Intrarunt Libycos repente fines :
 Qua Carthago gravi jaceus ruina
 Desset præteritæ deus juventæ.
 Illic dum basilicas Deo dicatas

Et Christi subeunt veneranda templa,
 Cernunt ut tua, Cypriane martyr,
 Servaret locus neglectus ossa.
 Tum vero nimio dolore moti,
 Et magno gemitu polum intuentes,
 Poscunt auxilium Dei perennis,
 Pro quo sancte tibi caput recisum est.
 Et mox poplitibus precando flexis,
 Pandunt sarcophagum, studentque sacros
 C Artus stringere linteis paratis,
 Committuntque sacro corpus locello.
 Sperati quoque martyris beati,
 Nec non Pantaleonis ossa raptim
 Tollunt cuncta simul, ligantque pannis.
 Conscendunt celeres ratem paratam,
 Nec sævi metuunt pericla ponti.
 Egressis Arelas optima portu
 Occurrit placido, sinuque læto
 Fessos excipit, ac fovet benignæ.
 Hæc mox cum audit optimus sacerdos,
 Lugduni placidam tenens cathedram,
 Sanctorum eximio calore flagrans,
 Intendensque sacris ubique rebus,
 Ledradus specimen decusque eleri,
 D Orat, postulat, impetratque raptim,
 Ut sanctissima martyrum piorum
 Nostris mœnibus ossa conderentur,
 Lugduni ad placidam Joannis aram,
 Qui Christum vitrea rigavit unda.
 Illic cum sociis honore claro
 Florens, inclite Cypriane dormis.

BALUZII NOTÆ.

^a Epitaphium Caroli. Huic carmini nos titulum fe-
 cimus, secuti auctoritatem Chronici Novaliensis,
 in quo reperitur insertum : cujus etiam que cor-
 rectionis errata que irrepererant in editione Massoni.

^b De translatione. Historia hujus translationis

estat in Martyrologio Artonis Viennensis, unde edita
 est inter Elogia. Sed posteriores quatuor et viginti
 versus, qui in superioribus editionibus desideraban-
 tur, supplivimus ex editione Pamelii, qui illos edidit
 inter Prolegomena Operam sancti Cypriani.

Sed quæso vigiles, vigilque nostris
Intendas precibus; fiasque nobis
Clemens et validus Dei patronus;
Solvas erimina, conferasque vota.
Sic, quæso, memor illa lingua nostri,
Quæ confessa Dei perenne verbum,
Cervicem gladio dedit secandam;
Sed Christum cecinit, silere necsit.
Hanc Christus jugiter benignus audit,
De sacros populos stylo excitantem,
Heresesque pravas, deosque falsos,
Verbi fulmine funtibus cremantem.

A Hanc et pro populo et patrono nostro
Semper quæsumus audiat rogantem;
Pastorem foveat, gregem propaget;
Det munus fidei decus salutis.
O doctor sacer, o beate martyr,
Serva pontificem pius Agobardum,
Qui nomen, meritum, tumque festum
Dietis extulit, et honore eousit.
O triplex honor, o triforce culmen!
O tres magnifici piique testes!
Sit nobis triplici o! favens peccato
B Pollens unica Trinitas per ævum.

ANNO DOMINI DCCCLX.

EGINHARDUS,

ABBAS.

NOTITIA HISTORICA IN EGINHARDUM

Ex Fabricio, Biblioth. med. et inf. Latinitatis.

Eginhardus, Eynardus, Einartus, Aeginardus, Agenardus, Egvynardus, Einchardus, Einchardus, Heinardus, Eginerius^a, Germanus Oedenwaldensis, cognomento *Sapiens*^c, Carolo Magno anno 814 defuncto, cujus gener, archiepiscopus, cancellarius et palatii regalis notarius^d fuit, per multos annos superstes, Lotharium Ludovici Pii filium instituit, variasque gessit abbatias, Blandinensem, Fontaneltensem, S. Joannis Ticinensis, Gandensem, aliasque, defunctus post annum 840. Epitaphium ei positum a Rabano Mauro, legitur inter Rabani opera tomo VI, pag. 228. Plura de Eginhardo, præter editores ac præcipue C. V. Joannem Hermannum Schminckium, Mabillonius sæc. iv Benedictin. parte 1; Joannes Weinskenius^e in Navarchia Seligenstadiana et in Eginhardo illustrato ac vindicato, Francof. 1714, fol.; Franciscus Dionysius Canusatus ad Bibliothecam Alphonsi Ciacconii^f, et Nicolaus Hieronymus Gundlingius secundo tomo Otiorum, cap. 5.

Inter ejus scripta primum locum meretur *Vita Caroli Magni*, non minus accurate et fideliter scripta quam cultiore stylo, ita ut Suctonii et meliorum imitatorum scripturam facile agnoscat. Edita primum in lucem est dicataque Carolo V imperatori a

C comite Hermanno a Nuenare, Coloniae 1521, in-4 eum Annalibus ab anno 741 ad 829. Paucaque admodum sunt et a codicis ms. varietate profecta potius^g, quæ aliter ille exhibet, quam ut interpolatoris sibi partes sumere, vel auctori suo fidem vel testimonium detrahere voluisse possit jure argui. Prodiit hinc in collectione antiquissima Historico-rum Hervagiana, cujus notitiam hoc loco in gratiam lectoris subjungere liceat. Offeruntur igitur in illa: Witichindi Saxonis, monachi Benedictini, rerum ab Henrico et Othone I imperatoribus gestarum libri III, una cum annotationibus in eundem, per Martinum Frechtum scriptis pag. I. Vita Henrici IV imperatoris Augusti a quodam coetaneo scripta, pag. 55. Ducis Bavarie septem epistolæ, aliquot Henrici IV ad pontificem Romanum et alios principes, pag. 75. Conradi Vecerii, regii secretarii, libellus de rebus gestis imperatoris Henrici VII, pag. 84. Hermannii, comitis Nuenarii, brevis narratio de origine et sedibus prisorum Francorum, ad Carolum V Casarem, pag. 102. Vita et gesta Caroli Magni, Francorum regis fortissimi, et Germanie suæ illustratoris imperatorisque optime meriti, per Eginhardum, sive, ut alii habent, Alcuinum conscripta pag. 107. Æneæ Sylvii, tit. S. Sabine cardinalis Senensis, de Bohe-

^a Vide illustris Leibnitii Epistolæ ad diversos, pag. 591.

^b D. Nicolai Hieronymi Gundlingii Otia, tom. II, pag. 502 seq.

^c Ita vocatur ab Odiloue in historia translationis S. Sebastiani martyris.

^d D. Teulet, in sua editione Eginhardi Operum, quæ Parisiis duobus voluminibus in lucem prodiit an. 1840, negat Eginhardum Caroli Magni unquam fuisse generum, archiepiscopum, cancellarium et palatii regalis notarium, sed operum publicorum ducem (*chef des travaux publics*). Consulto, si placeat Notitiam in Eginhardum tom. II editionis supra dictæ, pag. v. Eutr.

^e Acta Eruditorum, edita Germanice parte 26 et 27, tom. III, p. 145, 210.

^f Bibliothecæ Raisonnéë, tom. VII, pag. 114 seq.

^g Confer laudati Gundlingii Otia, tom. II, p. 215 seq.

^h Sunt nonnulli, inquit laudatus Schminckius, qui hanc vitam Caroli Eginhardo adjudicant, et Alcuino tribuunt, ut ms. Cajogonvillense, Albericus monachus ad annum 770. Blondus, Petrarcha, etc. Sed in errore deducti videntur, quod et Alcuinus res gestas Caroli conscripserit, ut doctissimus Duchesnius ex ms. Moissiacensi in fine hujus libri notavit, quos fetus ignorantia inter se permutarunt ac confuderunt, tot enim exstant mss. quæ Eginhardi nomen preferunt, tot scriptores, qui in rebus Caroli

morum, et ex his imperatorum aliquot origine et gestis. Opus et integris periodis leuopletatum, et ab innumeris repurgatum mendis, idque ex fide manuscriptorum exemplaris hanc note. Ad Alphonsium, regem Arragonum, pag. 126. Luitprandi, Tiroensis Ecclesie levite, rerum ab Europe imperatoribus ac regibus gestarum libri vi. Ad Raymondum, Liberitane Ecclesie in Hispania episcopum, pag. 219. Epitome Imperatorum Germanicorum, opera Jacobi Wimpelingii, Selestadiensis et suorum contexta, ac nuper per eruditum quemdam recognita. Ad Thomam Wolphium juniorem, pontifici ii juris interpretem, p. 515. Chronicon rerum Moguntiacarum, per Conradum episcopum conscriptum, cum prefatione Joannis Hervagii Ad Beatum Arnoaldum Selestadiensem, Caroli V. Cesaris secretarium, Basil., 1552, fol., apud Joannem Hervagium, cum premissis rerum memorabilium indice.

Ab eo tempore Eginhardus de Caroli Magni Vita iterum subjectis praeis cum Beati Rhenani an. 1542 defuncti libris in rerum Germanicarum, Basilae, B 1551, fol., et cum anonymi Benedictini Annalibus regum Francorum Pippini, Caroli Magni et Ludovici Pii ab anno 751 ad 829, Coloniae, 1561, 1562, in-12; nec non in limine scriptorum de rebus Germanicis editorum a Justo Renbero, Francofurti, 1584, recursorumque Hanov., 1619, et Georgio Christiano Joannis curante, qui Heuberianam syllogem variis auctariis ornavit, et Eginhardo ex Schminckiana variis lectiones addidit, Francof., 1726, fol.; (cujus tamen editionis Joanne exempla plura a incendio Francofurtensi ejusdem an. 1726 feruntur perisse. Vita et gesta Caroli Magni per Eginhardum, illius quandoque alumnum et scribam adjuvatum, in Marquardi Freheri Corpore Francicae historiae veteris atque sincere, pag. 435, Hanov. 1615, fol. Praeter editionem Lips. 1616, in-4o, cum Annalibus ab anno 741 ad 829, et praefatione comitis Nuenarii. Dicitur etiam Eginhardum edidisse et commentario illustrasse an. 1631 Christophorus Helwich, vicarius Moguntini, qui an. 1652 rebus humanis vacavit, et Francofurti an. 1651, in-4o, vulgavit. Antiquitates cenobii Laurishamensis, recusas in hantati Georgii Christiani Joannis tomo novo Scriptorum historia Moguntinensi inservientium, Francofurti, 1727, fol. Exstat vero Vita Caroli Magni Eginhardiana in Andrea de Chesne Scriptoribus Rerum Francicarum, tomo II, pag. 95, Parisiis, 1656, fol., recensita ad quinque codices mss. Vita et conversatio gloriosissimi imperatoris Caroli regis Magui atque victoriosissimi Augusti, edita ab Eginhardo sui temporis impense doctissimo, nec non liberalium experientissimo artium viro, educato a praefato principe, propagatore et defensore religionis Christianae. Et cum notis Joannis Bollandi in Actis Sanctorum 28 Januarii, tom. II, pag. 877, Antwerpiae, 1645, fol., collatis duobus ms. et variis editionibus. Joannes etiam Joachimus Frantzus Argentoratensis, historiae Caroli Magni, quam ipse juvenis adhuc ex scriptoribus illorum temporum D concinnavit, Eginhardi Carolum pag. 97, sed sine notis, addidit, Argentii., 1644, in-4o, cum praefatione Joannis Henrici Boecleri. Singulariter autem laudandum studium Joannis Frederici Bessellii Filsena Prussi, qui Eginhardum cum eruditissimis annotationibus publicavit Helstadtii 1667, in-4o, ad quem deinde praestantissimus Meibomius misit lectiones codicis ms. Florentini, cujus varias lectiones annota-

vit etiam V. C. Tobias Eckartus in vita Alberti Staudensis, pag. 54 seqq., quem observat ex Eginhardo multa repetere ad verbum, ita ut emendando illi vel constituendo genuinae lectioni interdum utiliter inserviat. Obvia quoque Vita et gesta Caroli Magni Eginhardo scriptore in Joannis Michaelis Heinickei et Joannis Georgii Lenckfeldii Scriptoribus rerum Germanicarum Francofurti, 1707, fol. Denique optimam hujus Vitae editionem debemus clavis. viro Joanni Hermann Schminckio b excusam nitide et emendate Trajecti ad Rhenum 1711, in-4o. Post praemissam historicam dissertationem de vita et scriptis Eginhardi, sequitur Eginhardus ipse distributus in capita 54 cum notis integris Bessellii, Bollandi atque editoris. Deinde post ineditas antea Glastadi animadversiones, et Marquardi Freheri diatribam de statuta Caroli Magui ad caput Eginhardi 22 eum horum sparsionibus et notis Henrici Guntheri Thulerarii, ex editione 1682, in-12, volumen claudii Hermann comitis Nuenarii brevis narratio de origine et sedibus praeorum Francorum, et praefatio ejusdem prima Eginhardi editioni an. 1521 praemissa ad Carolum V, et variantes lectiones ad Eginhardum ex variis ms. In bibliotheca Holendorffiana, quae in Casarea nuper transit, parte m, pag. 282, memoratur Eginhardus cum notis mss. et pag. 269, *Lettre de M. Pean à M. Schmincke au sujet de son édition d'Eginhard, écrite en 1712. Notes et Observations du Sr. Pean sur l'édité édition d'Eginhard.* In eadem Casarea bibliotheca codices mss. Eginhardi, e quibus plura loca emendavit Lambecus tomo II, pag. 265, 325 seq., 590, atque alibi. Praeclari viri Joannis Davidis Koclei dissertatio de bibliotheca Caroli Magni ad Eginhardi, cap. 53, prodit Aldorfii, 1727, in-4o. Germanica e versione Eginhardum donavit Joannes Augustinus Egenolffus, Lipsiae, 1728, in-12o.

Cetera Eginhardi scripta sunt: *Epistola* 62 editae ex codice ms. Laudunensi ab Andrea de Chesne, tomo II Scriptorum de rebus Franc., pag. 695 seq., et in Joannis Weinkensii Eginhardo vindicato et illustrato, Francofurti, 1714, fol.

De translatione sanctorum martyrum Marcellini et Petri, quorum sub Diocletiano et Maximiano circa annum 305 passorum corpora ad abbatiam Seligstadiensem dioceseos Mogunt. Ordinis Benedictini. ex urbe Roma circa annum 826 adducta esse feruntur, *libri IV* prosa scripti, quos edidit Surius, 2 Junii, unde repetita in Actis Sanctorum, tom. I Junii, pag. 181, collata cum ms. Christianae, reginae Suecorum. Conferenda quoque eadem Acta tom. VI, pag. 1 seq., et qui libros Eginhardi quatuor carmine epico reddidit Johannes Weinkens., Francofurti, 1714, fol.

Acta Martyrum eorumdem sanctorum, expressa carmine trochaico, quod incipit: *Erat quidam exorcista (sanctus) Petras nomine.* Hoc sine nomine auctoris in eodem codice reperitur Eginhardo tribuit Surius, ex quo idem offertur in Actis Sanctorum, Tomo I Junii, p. 174.

Annales ab anno 741 ad 829, qui sub *Chronici Laurishamensis* nomine quibusdam veniunt, a Nuenario, aliusque sed sine nomine auctoris editi cum Eginhardo de Vita Caroli Magni, parum probabili conjectura ad Eginhardum tanquam auctorem ab Andrea de Chesne referuntur.

Breviarium Chronologicum, sive *Abbreviatio Chronica* ex *Beda* ab orbe condito ad annum Christi 809,

the learned, 1711, p. 429.

e Metaphrasibus Vitae Caroli Magni versibus Teutonicis, sed ex alio Latino scriptore quam Eginhardo adornata ante annos quadringentos, ms. in Bibliotheca Caesarea teste Lambecio tomo II, pag. 585 seq. In Bibliotheca Gothana vide Rev. D. Ernesti Sal. Cypriani Catalogum mss., pag. 104 seq. Titulus libri: *Daz ist der Kunc Karl, dem diene. Rome unde Art.*

cum *παρά πύδα* sequuntur et auctorem agnoscunt, ut nullum de genuino hujus libelli parente relinquatur dubium. Quibus accedit Lupus, abbas Ferratensis, testis omni exceptione major, qui in Epistola sua prima ad Eginhardum, quam certissime librum hunc vero suo auctori vindicat.

¹ *Gelehrte Zeitungen* anno 1726, pag. 555 et 711.

² Acta Eruditorum an. 1741, pag. 529. *Memoirs of Literature*, tom. I, pag. 229. *History of the works of*

res brevissime percurrens ac perstringens, quam A ex codice Caesareo edidit Lambecius tom. II, pag. 395, 398, atque Eginhardo deinceps vindicare conatur argumentis quibus pro captivo vel tribuet quisque vel denegabit fidem.

Rodolphi monachi de miraculis sancti Alexandri, sanctæ Felicitatis filii, liber a M. Eginhardo absolutus, cum ejusdem Eginhardi *Epistola ad Sundrolum* presbyterum ms. apud Federicum Pacium, Lugduni Batavorum tantæ antiquitatis, ut ipsum *Meginharti* (ita enim nomen exprimit in schedio, quod publicavit hoc ipso anno 1734) autographum esse et sæculo IX exaratum non dubitet.

Diploma donationis loci in silva Odonawalda, an. 815, a Ludovico Pio ad Eginhardum exstat apud Reuberum in præfatione: et in Actis Sanctorum tom. I Junii, pag. 177.

Deperditæ Eginhardi sunt: Liber *De adventu, moribus, bellis et superstitione Saxonum*, ex quo fragmenta quedam apud Adamum Bremensem lib. I Hist. Eccles., cap. 6 seqq.

Libellus De Cruce adoranda ad Lupum Ferrariensem, qui epistola quarta ad Eginhardum, « libellum, inquit, De adoranda cruce, meo judicio utilissimum, quam meo nomini dedicastis, ut par fuit, amplexus sum. »

Indiculus eorum ad quos exstant Eginhardi epistolæ.

A nisso Dominico, 22.

Amalharo, 3.

Ausgo, 4.

Bliðrhit sorori, 15.

Magno Domino servus medicus, 42.

Dominae, 40.

Egilolfo et Humberto, 6.

Episcopo, 51.

Eremberto vicedomino et Luithardo presb., 42.

Ev. S. S., 26.

G. comiti atque optimati, 45. N. W. et G., 61.

Gobcino comiti, 9.

Gerwardo, 14.

Gozberto abbati, 2.

Hattoni comiti, 16.

Hermengardi imperatrici Augustæ, 62.

Hetti archiepiscopo, 10.

Indovici imp., 19, 20, 21, Ad Emeritanos, 50.

Iirabano abbati (Fuldensi), 17.

Iruothero comiti, 11.

Humberto et Egilolfo, 6.

Jacobo episcopo, 5.

Ad Lotharium imperatorem admonitio, 54.

Luithardo presbytero et Eremberto vicedomino, 12.

Lupo Ferrariensi. Eginhardi epistola tertium locum occupat inter epistolas Lupi a Baluzio illustratas, ut Lupi ad Eginhardum, quem præceptorem suum vocat, sunt prima, secunda, quarta, quintaque.

Magistro et præcipuo capellano domnæ imperatricis, 59.

Marehrado vicedomino, 48. Hunc puto Marewardum, cujus mentio in Lupi epistola quinta.

Missis imperatoris comiti, judici, 55.

N. 24, 52, 56, 58, 47, 48, 50, 51, 53, 55, 56, 58.

Venerabili, 25. Comiti, 27, 28, 56, 57. Summi Dei sacerdoti, 29. Abbati, 35, 46, 54, Vicedomino, 37.

Episcopo, 45. Optimati, 49. Presbytero et vicedomino, 52.

R. G. R. O. episcopo, 8.

Otgario archiepiscopo, 4.

Popponi comiti, 7, 15.

E. E. S. S., 44.

M. V., 60.

Vicedomino, 25. Vide Eremberto.

Yussin, 30.

N. W. et G. 61.

Nemo incusque prodidit, quid rei sit libellus Eginhardi de Psalmis, qui legitur in catalogo vetustissimo Bibliothecæ Bobiensis vulgato a Muratorio Antiquæ med. ævi tom. III, pag., 822, his verbis, *Libellus Finardi de Psalmis*. In bibliotheca Casarea vidi ego libellum Psalmorum dono missum a Carolo Magno rege ad Adrianum papam I, cui apparatus quidam in libros sacre Scripture præmittitur. Præcedunt omnia versus more epistolæ, quam dedicatorem dicimus. Num forte hæc omnia præter versus ab altero utique auctore dictatos Alcuino tribuenda sunt? Viderint docti.

VITA ET CONVERSATIO

GLORIOSISSIMI IMPERATORIS CAROLI REGIS MAGNI.

(Vide inter Opera beati Caroli Magni, hujusce Patrologiæ tom. XCVII, col. 25.)

MONITUM

IN ANNALES LAURISSENSIS

ET EGINHARDI.

(Apud Pertzium, Monumenta Germ. hist.)

Annales Laurissenses et Eginhardi tanta invicem affinitate conjunguntur, ut de utrisque disquisitio separari nequeat. Utrique ab anno 741 ad annum usque 829 pertinent, atque castam fere res, sententiarum ordine non multum diverso, et majore sui parte, scilicet inde ab ultimo octavi sæculi decennio, iisdem plane verbis (paucissimis tantum exceptis) enarrant: ita ut vel alteros ex alteris, vel utrosque

ex communi fonte derivandos esse pateat. Annales Laurissenses, qui primum a Canisio, deinde a Chesnio et Bonqueto editi, huc usque sub *plebeiorum* vel *Loiseltianorum* appellatione veniebant, eo nomine donavimus, quod primum operis originem ad monasterium Laureshamense referendam esse, non solum ejus eum Annalibus Laurissensibus minoribus affinitas, sed et quod antiquissimum ejus exemplar in

eo monasterio repertum sit, clare ostendat. Habentur in ipso usque ad annum 788, quem primum auctorem non excessisse eo apparet, quod duplex inde continuatio, altera quam et in Annalibus Laureshamensibus deprehendas, ab anno 789-795 in codice Laureshamensi, altera ab anno 788 ad an. 829 in reliquis succedat. Utriusque partis ratio valde diversa; nam cum priori stylus incompositus et rudis atque scribendi ars plane nulla plebeiorum olim vel rusticorum annalium nomen pepererint, et veritatis studium, in rebus saltem Saxoniciis satis suspectum, haud integrum ei apud viros doctos fidem conciliauerit, altera et contra eodem quo Eginhardi Annales stylo eademque opinione nobilitatur: quamvis et prioris auctorem, si non omnibus, rebus tamen post annum 768 narratis aequalem fuisse dubitari nequeat. Nam licet Pippinum regem nunquam vocabulo *magni* aut *gloriosissimi* ut filium eius donet, totius tamen scripti ratio, illud circiter anno 768 inceptum, et singulis annis auctum esse persuadet; et anno 774 sanctum Bonifacium *novissimum martyrem* vocat, et anno 776 multos *usque adhuc* manere, qui ea se vidisse dicant, testatur. Eginhardi Annales, cum per septuaginta et novem annos quos complectuntur, unum eundemque stylum, idem ubique videndi scribendique genus ostendant, ab uno auctore, Eginhardo ipso, profectos esse oportet. Nomen eius prodidit anonymus (quem Mabillonius Odilonem S. Medardi monachum esse putat) scriptor libri de translatione et miraculis sancti Sebastiani, initio seculi decimi editi, in praefatione sua ad Ingrannum S. Medardi Suessionensis abbatem ita locutus: « Agenardus cognomine Sapiens ea qui reverentate habebatur insignis, hujus reverentissimi cellicolae mentionem in gestis Caesarum Caroli Magni et filii ipsius Ludovici faciens, inter alia quae annotino cursu dictabat, non inoperosum duxit mortalia acta immortalis aspiulatione roborare, ita dicens: « Dum haec aguntur, Hilduinus abba monasterii sancti Dionysii Romam mittens, annuente precibus eius Eugenio sanctae sedis apostolice tunc praesule, ossa beatissimi martyris Christi Sebastiani accepit, et ea apud Suessionem civitatem in basilica sancti Medardi collocavit. Ubi dum inhumata in loco, in quo allata fuerant, iuxta tumulum sancti Medardi jacerent, tanta signorum ac prodigiorum multitudo claruit, tanta virtutum vis in omni genere sanitatum per divinam gratiam in nomine ejusdem beatissimi martyris enituit, ut a nullo mortalium eorundem miraculorum aut numerus comprehendi, aut varietas verbis valeat explicari. Quorum quaedam tanti stuporis esse narrantur, ut humanae inbecillitatis fidem excederent: nisi certum esset Dominum nostrum Jesum Christum, pro quo idem beatissimus martyr passus esse dignoscitur, omnia quae vult per divinam omnipotentiam facere posse, in qua illi omnis creatura in caelo et in terra subjecta est. » Quae cum iisdem omnino verbis in Annalibus nostris sub finem anni 826 legantur, nec de auctore, nec de summa operis fide dubitari amplius posse quisque intelligit, et ejusdem testimonii a Chesnio (a) primum prolata vis Mabillonium, qui in Annalibus Benedictinis anno 774 Continuationibus in adversam se partem abduci passus fuerat, anni 826 historiam contextere aggressum ita perstrinxit, ut et ipse Eginhardum auctorem operis agnosceret. Contra Tritheimii locus, quo Eginhardus « Vita et gesta Caroli imperatoris Magni, lib. III; translationem quoque praedictorum martyrum, lib. I; historiam transacti temporis, lib. I; et quaedam alia » scripsisse legitur, quamvis ne ab adversariis quidem impugnatus, frustra tamen a Chesnio in medium adducitur, cum Tritheimii opinionem solita ratione nulla nisi, sed errorem potius vocandam esse, initium sententiae

A *vitam et gesta Caroli*. . . lib. III, satis ostendat: hinc enim Tritheimium collicem (quales hodieque Hannoverae, Windolobae, Monachi, Cassellae et Molanae supersunt) nactum fuisse patet, in quo Eginhardi Vita Caroli et Annales nostri et duo monachi Sangallensis de gestis Caroli libri subijuncti essent, eaque omnia male confusa in unum Eginhardi nomen translatisse. Nec tamen Odilonis testimonium unicum, quo Eginhardus operi auctor asseratur, argumentum habemus; nam ut primum a Coitino, omnium adversae opinionis duce, in Annalibus eccles. Francorum ad annum 774, § 127-155, obiecta breviter refellamus, illi cui plurimum tribuit, quoque vel Mabillonium initio abrupserat, narratio de monasterii Laureshamensis consecratione anno 774, in omnibus lucisque editionibus, Nuenariiana, Freleriana, Chesniana, Bouquetiana et reliquis inde derivatis conspicua, a nullo omnino codice agnoscitur, sed Nuenariano libro a monacho quodam Laureshamensi inserta est; quin imo nec fontem, unde eam accepit, ignoramus, cum eandem plane sententiana supra in Annalibus Laurisensibus minoribus efferi meminerimus. Ita et altera illa sententia in Eginhardi laudem composita: *Heinardus sui temporis prudentissimus virorum sanctae devotionis incitatus ardore*, etc., quam in Reuberi editione anno 827 legitimus, ex anonymi Vita Ludovici Pii depronpta est. Praecipuo igitur Coitini argumento convulso, quid reliqua ab eo collata valeant, judicare proclive est. In id enim redeunt, quod Vita auctor Pippinum a Stephano papa coronatum, de Caroli infantia nihil sibi compertum, Carolomanum biennio post regni sui initia odiosse, et biennio post Saxonicum Langobardicum bellum incepisse dicat, analista vero Zachariam papam regie dignitatis Pippino conferenda auctorem praedicet, nec Carolum puerum una cum patre coronatum, nec Carolomanum anno 771 fati concessisse ignoret, et helli Langobardici principium ad annum 773 referat: quae nullius momenti esse facile intelligitur. Contra C cum modestia, tali viro digna, qua analista anno 827 translationis sanctorum Marcellini et Petri auctorem reticet, cum tamen anno 826 in 1e simili Hilduinum nominavisset, quaque anno 806 nomen suum tantum non plane intercidere patitur, tum tota operis institutio, stylus multo purior solito nec nisi cum Vita Caroli conferendus, eadem videndi ac narrandi ratio, a reliquis ejus aevi scriptoribus plane aliena, sed quae vel maxime historicum deceat (Cf. exempli gratia, anno 778, locum de pugna cum Wasconibus, qui statim tibi Vita Caroli caput 9 in mentem revocabit, an. 787. 789, 792, 795, narrationem de Tassilonis ruina, de bello Wiltzico, quae et cap. 42 Vita Caroli habetur, de conjuratione Fastrade crudelitate excitata, de haeresi Felicitana), incorruptus denique veritatis amor, annales istos aequae ac Caroli Magni Vitam Eginhardo vindicant. Quae cum ita sint, in fontes operis non diu inquirendum erit. Prior siquidem pars inde ab anno 741 ad annum usque 788 D Annalibus Laurisensibus nititur, ita tamen, ut mendacis vel minus recte dictis correctis, parvis omissis et majoribus additis, totum opus aevi viri diligenter recognitum, emendatum meliusque dispositum, multo perfectius inde evaserit. Annorum vero 789-829, quibus ipse regni negotiis a Carolo et Ludovico adhibitus et in summo fere fastigio versatus esset, historiam propriis auspiciis absolvit. Quod num inter ipsa republicae administrande negotia, an per otium Seligenstaldense fecerit, non satis in aprico est; magis tamen in eam partem inclino, ut per singulos annos, dum ipse rebus gerendis magna ex parte praesert, scripsisse existimem. Nam licet et post voluntariam rerum secularium abdicationem, tam vivente quam defuncto Ludovico Augusto, rebus publicis se immiscuisse exploratum habeamus, ideo Ludovici Pii, ut opinor, ductus, Adelmum sive Adhemarum auctorem praedicaverat.

(a) Nuenarius, quemdam Benedictinae religionis monachum; Freherus, praefatione in Anonymi Vitam

que nec ab historia scribenda temperare debuisse credendus sit, tamen in annalibus anno 806 de eclipsibus, annis 825 et 826 de puella Commerciaensis dicta, ipsis annis composita esse apparet. Dumque circa Rhenum scripsisse eo intelligimus, quod anno 821 de glacie fervissimum in Gallia et Germania, Rheni, Danubii, Albis ac Sequana locutus, adjectis e cuius resolutione non modicum villis juxta Rheni fluentia constitutis damnum intulit, & hoc non Seligenstadi fuisse, constans de Germania quasi trans Rhenum sita sermo (exempli gratia, an. 795, 826) nobis persuadet. Secundam igitur operis partem per singulos annos, dum ipse aude imperatoriae adhaereret, et Aquisgranum praecipue ab Eginhardo compositam esse propono. Hinc et altum de Adalhardi et Wala abbatum ruina (nam restitutionem memorat) silebitur, et eorum opus ultra annum 829 non exereverit, declaratur.

Urgitur paucis sententiam meam de utroque opere absolvam, Annales Laurissenses, usque ad an. 788 in monasterio sancti Nazarii compositos, ultimo saeculi octavi decennio ad manus Eginhardi, magno Laureshamensium amici, devenisse, et ab eo continuatione annorum 788-829, qualem Annalium Laurissensium codices exhibent, donatos, opere vero ad finem perducto, priorem etiam partem monacho delatam, quam opera sua plurimum indigere intellexisset, ab Eginhardo recognitam, atque una cum continuatione paucis verbis immutata suo sub nomine editam esse censeo. Quae si cui minus placeant, alia nos docere non supersedeat.

Ad temporum rationem quod pertinet, annum suum Laureshamensis monachus et Eginhardus a nativitate Domini inchoant, quo 1 iis annis quibus per hiemem etiam res geste sunt, exempli gratia, 768, 776, 781, 785, 787, 800, 801, 802, 806, 807 initio et fine, 808, etc., extra dubitationem venit; hieme tamen per quietem ducta, ubique recentem annum nomen post veris initium inchoare, et Natalis Domini et Pascha anno proxime elapso adungere videntur; quod neminem in errore docere potest.

Editionem ita institui, ut cum utriusque Annales inde ab anno 801 ad litteram fere consentiant, exinde secundam tantum editionem, quam ultimam auctori placuisse existimo, typis exprimerem, diversis alterius lectionibus non solum servatis, sed et uncinam ope textui insertis. Monendum restat, in annotationibus annorum 801-829 littera A Annalium Eginhardi, littera B Annalium Laurissensium codices significari.

Editiones anteriores omnes codicum Laureshamensium, Loiseliano et Baronis de Crassier, tum Nuerriano, continialis d'Armagnac et Casselano imitantur; praeter quae si nulla subsidia alia nactus fuisset, scriptores qui posterioribus saeculis annales nostros in usum suum verterunt, in auxilium vocare animus fuit, sed multo melioribus potius sum, cum Societatis beneficio codices praestantissimos per Germaniam et Italiam inspicere, aliorumque lectionibus uti mihi contigerit. Editionis igitur nostrae Annalium Laurissensium subsidia fuerunt:

1. Codicis Laureshamensis e membranaei pervertuti apographum, a Canisio Leett. Antiq. tom. III, p. 187 seqq., vulgatum. Pertingit usque ad finem anni 788, continuatione annorum 789, 790, 791, 792, 795, subjecta, quam cum, ab altera continuatione plane diversam, in Annalibus Laureshamensibus reperire liceat, hic tantum ultima ejus verba, satis corrupta, exhibenda sunt: » Sed et in Burgundia et Francia pervasiva fuit. Et cum dominus Pippinus rex inde pergeret, Sarraceni qui in Hispania erant, existimantes quod Avari contra regem dimicassent, egressi de finibus suis in aliquam India partem, conjungentes se invicem ad partem nostram, multi ibidem ceciderunt de utraque parte. » De fide editionem Canisii cum alias jam satis constat, non est quod miremur, stylum et alia non parca (si quidem

A certa conjectura ducimur) ab illo bona Latinitatis nimium studioso immutata esse. Quod ut clarius prodeat, pauca exempla vel uno anno 787 desumpta sufficiunt.

Ubi Codices legunt :
Et tunc rebellati sunt iterum Saxones,

Quo audito a supradicto filio domni Caroli regis, obvium eis accessit, ut in Beneventum non introisset, et omnes voluntates praefati domni regis adimplere cupiebant,

unde et domnus apostolicus multum se interponens postolando iamdicto domno rege. Et ipse domnus rex respondit apostolico hoc se voluisse, apostolicus vero cum cognovisset de instabilitate vel mendacia eorum, statim supra duces eorum vel suis consentaneis anathema posuit.

Quae cum ita sint, hanc editionem, ab nominis Laureshamensis reverentiam primo certe loco collocandam, minus tamen praesecutus sum.

2. Primum e contra codici bibliothecae Christianae reginae num. 617 signato tribuendum erat, quem ab excellentissimo domino libero barone de Stein detectum, Romae in usus nostros verti. Est membranaeus, lorinae quam diem in octavo, saeculi noni, ut ceteron hinc paginae adjectum testatur, manu fida et diligenti, quae raro a vero aberraret, exaratus. Excidit initium operis usque ad anni 777 vocem *placitum hoc vocabulo*, tum folium unum anno 787, alterum annis 791-794, et finis Annalium post anni 815 vocem *recesserunt*. Opus inde ab anno 741 incipisse, ex numero enilabet anno adjecto apparet, cum, exempli gratia, annus 778 pro capitulo 57 computetur; fidem numeri in codicibus 5 et 7 occurrunt. De origine codicis nihil constat; ego cum a

3. Petaviano, cuius aliquot lectiones Chesnii in margine editionis suae excerptis, non alium esse, persuasum mihi habeo; nam omnes lectiones ille cum Vaticanis accuratissime concordant, nec dubium movere debet quod anno 778 ordiri dicitur, cum ultima quae exstant anni praecedentis verba a Chesnio neglecta esse possint. Alexandri Petavii libros magna ex parte in Christianae reginae bibliothecam trauisse satis constat, et codex 617 Petavii nomine inscriptus est. Chesnii tamen tempore folium, quod jani an. 791-794 desideratur, nondum exciderat.

4. Primum Annalium Fuldensium auctorem ex codice Annalium, qui proxime ad codicem 2 sive 3 accederet, hausisse, ex his quae anno 792 et 804 referunt patet. Cum vero consilio et dictione opus plane diversum a nostro habendi sint, raro ad eorum auctoritatem recurrimus.

5. Codex bibliothecae Caesareae Vindobonensis, in catalogo historiae ecclesasticae numero 90 signatus atque sub finem saeculi ix scriptus, praeter Annales nostros gesta Romanorum pontificum, gesta regum Francorum cum continuatione usque ad annum 741, et nonnulla alia minoris momenti complectitur, a scriptore rubricis appositis ita conjuncta, ut ecclesiasticam inde civilenque historiam ab exordio Romanae Ecclesiae et gentis Francorum usque ad Lotharii imperatoris tempora effligeret. Hoc fuit, quod, cum de Caroli majoris domus obitu in fine Continuationis Fredegarii jam retulimus esset, annus Annalium 741, quo alia de re nulla sermo est, omittetur,

Annales Laurisenses.

1, ex cod. bibl. Christinae reginae No. 617. membr. in 8° fol. 16

fecerunt cum exercitu
in Saxoniā ingressus est
& usque ad fluvium albi
per venit ad locum
qui dicitur hluni in
quo tunc vivit hinc

ORDXCCXKELR

2, ex cod. bibl. palat. Vindobon. hist. eccl. No. 90.

maligna adorantē sicut meruit lepidib. digne modestini
vir. In haec uero dum magna persecutio a langobardorum

3, ex cod. bibl. palat. Vindobon. hist. prof. No. 989. fol. 12^b

vna cū totus ex. Et tunc tota saxonia
subnugata ē. Curatio harthradi & orren-
talii francoꝝ q̄a cont' regē cōspirauerat].
dephensa ē. & auctores ei' partī morte
partī exilio dānati s̄. & in eadē uilla cele-
braū sup' dicit' glorios' rex natus dñi. &
pascha similit'. & inmutatū se numerus
annorum iij.

Tunc dñs Karol' rex misit exercitū suū
partib. britannie. vna cū missō suo au-
dulfo sirescaluo. & ibi multos britones
cōquisit'. vna cū castellis & firmitates
ex. locis palustrib. seu de mcesos. & sic

annoque 768, cui ab initio idem quod in ceteris Annalium codicibus legitur, ascriptum esset, una linea erasa, rubrica *Incipit Gesta Caroli Magni regis et Carolmanni fratris eius* insereretur. Anno 814 vocem *cessit* excipit rubrica *Finivit Gesta domini Karoli Magni et praecedentissimi Francorum imperatoris*, sequiturque pars secunda Vitae ab Eginhardo scriptae et reliqua pars Annalium, rubrica *Incipit Gesta Hludovici imperatoris filii Karoli Magni imperatoris* insignita.

6. Alter codex Vindobonensis, catal. historice profane num. 989, item membranaceus in quarto, saeculi undecimi, omissis anni 741-770, reliquis titulum *Incipiunt certamina Magni Karoli regis contra Saxones et alias multas gentes* praepinit. Est ejusdem ordinis ac codex quintus, uterque una cum Annalibus Eginhardi et Fuldensibus anno 785 conjunctionem Haradræ a ceteris omnibus omissam recenset, atque anno 795 Pippini conjunctionem eo quod illi loco collocat. Quoad scribendi rationem et orthographiam nonnumquam codicis secundii lectionem fidei referat, aliquoties tamen longius ab ea recedit.

7. Quem Chesnius nactus erat codicem vetustum Antonii Loisehi, postea Francisci Thuani, codicis secundii apographum esse, nemini dubium erit, qui utrumque in verbo *recesserunt* anno 815 deficere receperit; nobis igitur Chesniana editoris auctoritas quasi nulla, praecipue cum non integrum codicem suum exhibeat, sed Canisii temeritate secutus, haud raro pannos ejus novos mutatis toge vetuste assat. Exemplo sunt voces anno 776 *adhuc et*, 778 *grassati*, 778 in fine *reliqui*, in nullo codice obvia, et a Canisio, relicto antiquo vocabularum ordine vel sensu auctoris non intellecto, perpetua introducte.

7b. Cum in codicibus jam enumeratis narratio de oppugnatione Euriaburgensi, quae tota codici Laureshamensi deest, anno 774, in ceteris autem anno 775 ascripta sit, Reginonis Chronicon, quod illos sequitur, hoc loco attingamus necesse est.

8. Perpaucæ codicis baronis de Grassier lectione a Bouqueto prolatae, cum codicibus nostris 2, 5, 6, persimilem esse evincunt.

9. Annales Bertiniani nostros perpaucis adjectis integre describunt, ita ut vel anno 807 verba *adnotare potuimus* de stella Mercurii dicta retineant, ideoque, ubi Chesnii manus effugerunt, genuinae lectioni, qualis in codicibus 2, 5, 6, 8, servatur, confirmandæ conducunt.

9b. Item locum habet in Annalibus Metensibus, qui ex Bertinianis et Reginone procedunt;

10. In Caroli Magni Vita, ex veteri codice manuscripto bibliothecæ Thuanae a Chesnio, tom. II, p. 50-67, edita;

11. In Caroli Magni Vita auctore monacho cenobii sancti Eparelli Engolismensis, a Chesnio ex codice *retusissimum* bibliothecæ Thuanae, tom. II, p. 68-87, vulgata;

12. In Annalista Saxone, apud Eecardum in Corp. SS. medii ævi, tom. I, p. 455 sqq.

Tribus præterea fragmentis uti licuit:

13. Christiano membranaceo saeculi x exeuntis. Chronico Benedicti monachi sancti Andree, fragmenta annorum 760-64, 766-768, 775, 774-776, 780, 781, 785, 786-788, 794, 796, 799, 804, 805, 808, 810, 814, 815-824, 826, 827, 829, dispersa sunt, oratione in pessimum versa.

14. Florentino membranaceo in fol. majori sæc. xi. Est appendix ad Gesta regum Francorum, annosque 741-749 complectitur. Exemplum ejusdem est.

14b. Codex bibliothecæ Casarea Vindobonensis in catalogo historice profane num. 477, sæc. xv.

15. Vindobonensi membranaceo saeculi xi inemptis in 4°. Est alia appendix ad Gesta regum Francorum, annorum 741-755, 758-759 et 775.

Quorum ope an genuinum operis lectionem restituerimus, penes lectorem judicium esto.

A. In edendis Eginhardi Annalibus hi codices et editiones ad manus fuerunt:

1. Codex bibliothecæ Casarea Vindobonensis, in Catalogo historice profane n. 654 signatus, membranaceus, in 4°, sæculi x, Vitam Caroli Annalibus praemittit. Est omnium quos videre licuit arte, arte et diligentia scriptoris præstantissimus, ejus igitur lectionem semper ut adoptavimus, aut in notis retulimus. Ut plurimum scribit *adspirare, adgredi*, etc.; *operiri, opidum, incolomis*. *hiis*, sæpius regi loco rei; anno 777 *privare loco carere*; 779 *revertisset*; 798-799 *verteretur et verso loco revertetur et reversio*. Anno 822 et 825 duo folia exciderunt; aliam lacunam an. 824 et 825 offendimus. De origine codicis nihil comperi; apographum ejus exstat in Bibl. Casarea in catal. hist. prof. n. 154 chart. in fol.

2. Codex olim monasterii celeberrimi Becensis, jam bibliothecæ Regiæ Parisiensis n. 5924, ejus collationem diligentissimam D. Carolo Weber debemus. Excidit initium usque ad vocem an. 745 *Carlomanus et Pippinus junctis copiis, tum folium unum an. 775, 774, 775*, et voces *gravier fuerant desolati* an. 824. Quæ cum et in codicem Becensem, ejus apographa chartacea in bibl. Casarea Vindobonensi catal. Theologorum n. 269 anni 1540, et in bibliothecæ Vaticanae n. 5849 sæculi xvi cum editis contuli, et in regium Parisiensem, et in Duchesnii lectiones ex codice cardinalis d'Arnaque excerptas eadant, codicem illum Becensem primum in cardinalis tum in regis bibliothecam illatum esse conjicimus. Cui quidem sententiæ firmatae ceteræ omnes lectiones conferunt, præter paucas a Chesnio allatas, quas editori vitio vertas. Ipse vero codex sæculo x aut xi scriptus, a Vindobonensi raro et nonnisi in minimis recedit.

3. Codex bibliothecæ publicæ Trevirensis, ejus collationem vir. cl. Wytenbach, bibliothecario Trevirensi et socio rei nostræ studiosissimo debemus, membranaceus, sæculi xi in universum cum anterioribus concordat, nonnumquam tamen lectionem minus sinceram exhibet. Anno 751 et 752 loco vacuo dedicationem monasterii Laureshamensis multo post perfectam refert.

4. Codex bibliothecæ regie Hannoveranae, membr., in 4°, sæculi xii, Vitam Caroli, Annales et monachum Sangallensem continet. Codici primo adhaeret, scribendi modus in vocibus *instilla, opportunus, sollemnis* et his similibus paulo diversus.

5. 6. Eadem exhibent eodemes bibliothecæ Casarea Vindobonensis sæculi xiv, membranacei, in 4°. Catal. hist. ecclesiasticae n. 110, et historice profane n. 990, qui Hannoverani vestigia tam presse legunt, ut si non ex eo, saltem ex eodem cum illo fonte fluxisse judicandi sint. Ratione enim habita quod in sæculi ix codicibus lectiones degenerare par erat, plerumque tamen tam quartus cum quinto, et quintus cum sexto, quam sextus cum quarto vel in vitis suis concordant. Quæ de re, exempli gratia, quæ in lectionibus ad an. 800, 813, 819, 820, 822, 824, 826, retulimus, conferenda sunt.

7. Freheri editio in corpore Francicae Historiæ, tom. II, p. 581 sqq., codice monasterii sancti Germani Parisiensis mittitur, qui ejusdem quidem ordinis ut codices 1, 2, 5, 4, nonnullas tamen interpolationes, tam de rebus S. Germani, quam ex anonymi Vita Ludovici Pii desumptas, praefert. Dictionem aut scriba aut editor aliquoties immutavit; singulas præterea lectiones, ut ex libro bibliothecæ Guelferbytanae ab Eberto nostro mecum communicato apparet, Freherus nunc Nuenarianas servavit, nunc ex codice suo alias substituit, ita ut, exempli gratia, an. 768 lectio marginalis, *al. Orovicus*, ad codicem S. Germani, an. 785, *al. Viburg*, ad additionem principem pertineat.

8. Codex bibliothecæ regie Monacensis a sociis

3. *Ex Einhardi annalibus in cod. bibl. Palat. Vindob. calul. historie prof. nro 6542*

In qua expeditione hildigarius archi ep̄s interfectus est in monte qui dicitur iuburg; Reuertenti uero regi de saxonia nuncius uenit de morte fratris sui gryphonis. Et a quo uel qualiter fuisset interfectus; Eodem anno stephanus papa uenit ad pippinū regem in uilla quae uocatur carisiacus suggerens ei ut se & romanam ecclesiam ab infestatione longo bardorū defenderet; Uenit & karlomanus frater regis iammo

2. *Ex Einhardi annalibus in cod. reg. Paris. Nro. 5942. fol. 2. recto.*

Hoc anno pippinus rex cum exercitu magnos saxonia ingressus est & quātal saxones ei obstinatissime resistere pulsati reme cesserunt & ipse usque ad locū qui dicitur rini, quē sup fluum unum surā accessit In qua expeditione hildigarius archi ep̄s in monte qui dicitur iuburg. Reuertenti uero regi de saxonia nuncius uenit de morte

3. *Ex codice poetae Saxoniae Guelferbytano fol. 15.*

ANNO DCC LXXVII. IN DIE VIII

Ad huc romulus dū rex mansisset in urbe
 Atasilo legatus adrianū misit ad alimum
 Pontificem. quoz fuit amicus ep̄s unus.
 Abbas alter erat hunricus nomine dictus.
 Obnixē rogatus idem mediator ut esset.
 Inter se & carolu pacis fideiq; sequester:

: gr. red. u. u. d.

4. *Ex chronico Moissiacensi. Cod. Paris. reg. nro 5941. fol. 2. recto.*

In ap̄ genealogia ostas ut act. huc. Quia karolus glori atq; p̄ssim
 ut temporis & illas Anno ab incarnatione imperatoris.
 uone dñi del. xx. de occidentib; regibus de galliis
 pippinus uir armis potentissimus duces. dñabant
 in austria. h̄t duces in hodiū uersi. contra ebroum
 n̄ p̄fectū galliis acie dirigant. Contra quos
 theodericus rex franchoz. & ebroum p̄fectus
 cū hoste cucurrer̄ loco nuntii p̄ante luco suo simulq;
 conuincti se inuicē ceo magna p̄sternunt. corrutq;
 ibi infamia t̄ba p̄ti. Austras uchi. in fugā uersi

quidem nostris collatus erat, sed collationis ipsius miro fortuna: huiusmodi computos fieri non potuimus, nec tamen propter editionem parum inde utilitatis percipituram reprimere visum est. Liber, ut Docenius refert (*Archiv. d. G.*, tom. II, p. 89 sqq.) olim monasterii S. Mangi in Stadt-am-Hof saeculi XII, in 4°, foliorum 167, quatuor libris Eginhardi Vitam Caroli, Annales et monachi Sangallensis Gesta Caroli et alia nonnulla continet, quamobrem haud magis Annalium quam monachi Sangallensis lectionem a codicibus 4, 5, et praecipue 6, discrepare, credo.

9. Nuenarii editio princeps, an. 1521 Coloniae in 4° vulgata, anno 774 ex annalibus Laurissensibus minoribus eadem de monasterio Laurensheimensi addit, quae in codice Treverensi annis 751 et 752 adjecta sunt; nec in aliis, dictione excepta, quam Nuenarius pro voluntate sua formaverit, ita longe inter se distant; verbi gratia anno 811 in utroque *Bernardus qui Carniolenses qui Carcasavum fluvium habitant* legitur.

10. Fragmentum Ambergense, vix el. Moritz, professoris et bibliothecarii publici, manu descriptum et obisicum summa humanitate communicatum, codicibus 1 et 2 constanter adhaeret. Est membranaeum, et inde a voce *in terram Sclavorum qui dicuntur Sorabi* anno 806 usque *filios suos regni* anno 821 pertingit.

11. Codex chartaceus saeculi XV, quem anno 1825 in bibliotheca Modenensi Insuper, Caroli Vitam, Annales et monachum Sangallensem pro quatuor libris computatos continet; una anni 745 lectio *Ochsenburg,*

A quominus in eo conferendo oleum et operam perdere, sufficit.

12. Codex bibliothecae electoralis Casselanae inter historicos n. 5 signatus, praeter alia eosdem quatuor libros eodem ordine anno 1498 scriptos exhibet, nec vox *Ochsenburg* desideratur. Aliquot ejus lectiones margini secundae editionis Reuberianae adjectae sunt.

Ceterae editiones, Colonienis anni 1561 (1562) in 12°, Lipsiensis an. 1616 in 4°, Reuberiana prima et secunda an. 1584, et 1726, Chesniana an. 1656, Leukfeldiana an. 1707, nec non Bouquetiana an. 1744, Nuenarianam rursus exprimit. Lectiones aliquot codicis cardinalis d'Armaguae a Chesnio primum excerptas Bouquetius textui subiecit, quibus tamen raro ad textum emendandum usus est. Nostrae editionis ratio ea est, ut codicum quos recentissimus auctoritate textum genuinum restitueremus, lectiones praecipuas, cum editionum Nuenarii et Freheri, tum codicibus 1, 2, 5, 4, 3, 6, proprias afferremus, parvipensis quae editorum arbitrio innovata essent. Notas ex instituti nostri consilio paucas adjoecimus.

Ex scriptoribus medi aevi, quorum non pauci opere nostro, quale in Annalium Laurissensium continuatione usque ad an. 829 exhibetur, usi sunt, hic tantum praeter Eginhardum, Amalium Fuldensium usque ad annum 858, quo obiisse existimandum est, scriptorem, subaequalem Vitae Ludovici Pii auctorem adducimus, in narratione annorum 814-829 nostros aperte saeculum: Eginhardi annales poeta Saxo Lamspringensis Arnulfo regnante versibus expressit.

ANNALES LAURISSENSIS ET EGINHARDI.

ANNALES LAURISSENSIS.

DCCXLI.

Carulus ¹ maior donus defunctus est ².

VARIANTES LECTIONES.

¹ carulus etc. pro scriptoris consilio deest ³. ⁴ Carolus Martellus m. d. defunctus 1. ubi vox Martellus certe intrusa. In codd. 14, 14 b loco anni 741 perperam 745 indict. XII. positum, et sic usque ad a. 748. (752.) continuatum.

² * Laon.

C

ANNALES EGINHARDI.

DCCXLI.

Hoc anno Karlus ¹ maior domus diem obiit, tres filios heredes relinquens, Karlomanum ², ciliiret et ³ Pippinum ⁴ atque Grifonem ⁵, quorum Grifo, qui ceteris minor natus erat, matrem habuit nomine Swanahilde ⁶, neptem ⁷ Odilonis ⁸ ducis Baiuvariorum ⁹. Haec illum maligno consilio ¹⁰, ad spem totius regni concitavit, in tantum, ut sine dilatione Laudunum ¹¹ civitatem occuparet, ac bellum fratribus indiceret. Qui celeriter exercitu collecto Laudunum obsidentes, fratrem in deditionem accipiunt, atque ¹² inde ad regnum ordinandum ac provincias, quae post mortem patris a Francorum societate desciverant, recipiendas ¹³ animos intendunt. D Et ut in externa ¹⁴ profecti ¹⁵ domi omnia tuta di-

VARIANTES LECTIONES.

¹ ita ubique fere codices 1. 2. 5; ceteri karolus aut carolus, et aliquotiens carlus. ² sic aut cum constantur codd. 4. 2. 5; carlomanum 5. 4; karolomanum 6. 7. ³ deest 7. ⁴ pippinum 5. 7. ⁵ griffonem 6. ⁶ swanichild 5. swanahillem 4. 6. swanahilden 5. suanahilden 7. ⁷ neptim 7. ⁸ odilonis 5. idilonis 5. udlilonis 6. ita et a 745. ⁹ bauariorum 5. ¹⁰ m. c. deest 7. ¹¹ atque ad ea quae post mortem patris a francorum societate desciverant recipienda animos intendunt 7. ¹² ita reliqui recuperandas. ¹³ extrema 5. ¹⁴ profecturi o. d. 7.

NOTÆ.

ANNALES EGINHARDI.

A

ANNALES LAURISSENSIS.

mitterent, Karlomannus Grifonem sumens, in Novo-castello ^a, quod iuxta Arduennam situm est, custodiri fecit, in qua custodia usque ad tempus quo idem Karlomannus Romam ¹ profectus est, dicitur permansisse ^b.

DCCXLII ^a.

Karlomannus et Pippinus Francorum regno ³ potiti, primo Aquitaniam recipere volentes, contra Hunoldum ⁵, illius ⁶ provinciae ducem, cum exercitu eandem Aquitaniam ingrediuntur, et capto quodam castello quod Lucas ^c vocatur ⁶, priusquam ex ea ⁷ provincia secederent, regnum quod communiter habuerunt ⁸, dividerunt inter se in loco qui vocatur Vetus Pictavis ⁹ ^d: eodemque anno postquam domum ¹⁰ regressi sunt, Karlomannus Alamanniam ¹¹ quae et ¹² ipsa a Francorum societate defecerat, cum exercitu ingressus, ferro et igni ¹³ vastavit.

DCCXLIII.

Karlomannus et Pippinus iunctis copiis contra Odilonem ducem Baiavorum profecti sunt, proelique commisso exercitum eius fuderunt; et postquam inde ¹⁴ reversi sunt, Karlomannus solus in Saxoniam profectus est, et castrum quod dicitur Hohseoburg ¹⁵ ^e et in eo Theodericum ¹⁶ Saxonem, illius loci primum, in deditioem accepit.

DCCXLIV.

Item ¹⁷ idem fratres Karlomannus et Pippinus iuncta manu Saxoniam ingressi sunt, praedictumque Theodericum ¹⁸ iterum ¹⁵ in deditioem acceperunt.

DCCXLV ^f.

Hoc anno Karlomannus, quod diu ante ¹⁹ praemeditatus est, patefecit fratri suo Pippino, saecularem conversationem se velle dimittere et habitu monachico Deo servire. Propter hoc dimissa expeditione ²¹ anni praesentis, ad vota Karlomanni

VARIANTES LECTIONES.

¹ deest 7. ² numero anni 741. ³ superius deficiente, *codex* I. *hic* DCCXLI, anno 745. DCCXLII. 745. DCCXLIII. 746. 747. 748. DCCXLVIII. *legit.* ⁴ r. F. 7. 5? ⁵ hunoldum 6. ⁶ ipsius 7. 5? ⁷ cui lucas nomen est 7. q. L. dicitur 6. ⁸ *ae deest* 7. ⁹ habuerant 4. administrabant 7. ¹⁰ in loco qui vetus pictavis dicitur inter se dividerunt 7. ¹¹ domi 6. ¹² alemanniam 7. 3? ¹³ *ae deest* 7. ¹⁴ igne 7. ¹⁵ in eade 4. a cede 5. ¹⁶ sic 1. 3. 6; hohseburg 2. *cuius apographum viennense hohseburg, hohseburg 4. hohseburg 5. hohsigburg 7. 16 theodericum 4. theodericum 2. 17 deest* 7. ¹⁸ theodericum 4. theodericum 5. theodericum 7. ¹⁹ *deest* 7. ²⁰ k. il quod dudum secum p. est 7. ²¹ dimisit expeditionem 7.

^a Videtur esse Neufchâteau in ducatu Luxemburgico, ab oriente oppidum Charleville et Mézières.

^b Haec ex eodem fonte quo Ann. Metenses ad hunc annum, derivata esse videntur.

^c Loches in finibus Turonum transigeritanis ad Andriam vel Angerin. Vales. Notit. Gall. p. 288.

^d Fieuz-Poulières ad Glennum, non longe ab ejus et Vienne confluentibus l. c. p. 601

^e Hoch-Seeburg in pago Hohsi, jam Seeburg in

DCCXLII.

Quando Karlomannus ² et Pippinus maiores domus ³ duxerunt exercitum contra Hunoldum ⁴ ducem Aquitanorum ⁵, et ceperunt castrum quod vocatur Lucas ⁶. Et in ipso itinere ⁷ dividerunt regnum Francorum inter se ⁸ in loco, qui dicitur Vetus-Pictavis ⁹; eodemque anno Karlomannus Alamanniam ¹⁰ vastavit.

DCCXLIII.

Tunc Karlomannus et Pippinus contra Odilonem ¹¹ ducem Baiavorum ¹² inierunt pugnam, et Karlomannus per se in Saxoniam ¹³ ambulabat ¹⁴ in eodem anno ¹⁵, et cepit ¹⁶ castrum quod dicitur Hohseoburg ¹⁷ per placitum, et Theodericum Saxonem placitando ¹⁸ conquistavit ¹⁹.

DCCXLIV.

Iterum Karlomannus et Pippinus perrexerunt in Saxoniam, et captus est Theodericus Saxo ²⁰ ab ea vice.

DCCXLV.

Tunc Karlomannus confessus est Pippino germano suo ²¹, quod voluisset saeculum ²² relinquere;

VARIANTES LECTIONES.

¹ Quando *deest* l. ² karolus magnus 14. 14 b. carlmannus et pippinus l. ³ maiorum domus 5. 15. *hic et infra saepius compendio maior non intellecto; una postea in 5. erratum est. maior domus 14. 14 b. 5. huvaltum. l. hunoldum 7. 9 b. 44. 14 d. 8. aquitanianum l. aquitanorum 14. lucas 4. lucas 7. (8). 9. 9 b. 7. ipso tempore 1. 7. 8. inter se r. F. 1. 7. 9. loco vocatus Pictavis l. 10. Germaniam 4. alemanniam 9. 11. Odilonem 15. 12. Baiavorum 1. 7. 8. 9. vaiobariorum 14. bauariorum 15. 13. saxonia l. 15. ambulavit 14. 16. In eodem anno cepit et castrum 4. 7. 16. coepit 5. 17. hohseoburg 5. odiserburg 7. hohseoburg, hohseoburh, hohseoburch, hohseoburk, hohseobure, ohsenburg 7 b. ohserburg 9. hohseoburch 12. sigibure 15; ohseburg *Ann. Lauriss. et Fuld.* 18. theodericum saxone placando l. 19. conquistavit 14. 20. theodericus saxus 14. 21. p. fratri suo 1. 7. 22. voluisset mundum r. l.*

NOTE.

comitatu Mansfeldico, ad confinia Saxoniae et Thuringiae Francicae, inter occidentem et meridiem Hae-Saxonum.

¹ Narratio anni 745 excidisse videtur, nam quae jam sequuntur non anni 745, 746, 747, 748, 749, 750, sed sequentibus 746, 747, 748, 749, 750, 751 assignanda sunt. Cf. annales breves et narrationem de translatione sancti Germani apud Bouquet V, 126, qui eventuum series accurate definitur.

ANNALES LAURISSENSIS.

et in eodem anno nullum ¹ fecerunt exercitum ², sed ³ præparaverunt se uterque, Carlomannus ad iter suum, et Pippinus quomodo germanum suum honorifice direxisset cum muneribus.

DCCXLVI.

Tunc Carlomannus Romam perrexit, ibique se totondit ⁴, et in Serapte ⁵ monte ⁶ monasterium aedificavit in honore ⁷ sancti Silvestri ⁸. Ibi-que aliquot tempus moram faciens, et inde ad sanctum Benedictum in Casinum ⁹ ^b usque pervenit, et ibi monachus effectus est.

DCCXLVII.

Grifo ¹⁰ fugivit ¹¹ in Saxoniâ ¹², et Pippinus iter faciens per Turingiam ¹³, in Saxoniâ introiit usque ad fluvium Missaha ¹⁴, in loco qui dicitur Scahaningi ¹⁵; et Grifo collectam ¹⁶ fecit una ¹⁷ cum Saxonibus supra fluvium Obacro ¹⁸, in loco qui dicitur ¹⁹ Orhaim ²⁰.

DCCXLVIII.

Grifo ²¹ de Saxoniâ ²² iter peragens, fugiendo in Baioariam ²³ usque pervenit, ipsum ducatum sibi subiugavit, Hiltrudem ²⁴ cum Tassilone ²⁵ conquistavit. Swidger ²⁶ ad eum venit in solacio ²⁷ supradicti Grifonis. Haec ²⁸ audiens Pippinus, iter illic arripens cum exercitu suo, supra nominatos ²⁹ totos sibi subiugavit, Grifonem serum adduxit ³⁰,

VARIANTES LECTIONES.

¹ nullum *deest* 1. ² fecerunt bellum 15. ³ et 1. ⁴ tondit 4. totundit 7. 44 b. ⁵ sarapte 7 b. si-rapti 9. serapti 15. soracte 9 b. soracti 42. ⁶ monte *deest* 1. ⁷ honorem 5. 9. ⁸ sylvestri 1. ⁹ cassinum 7. 8. 9. 9 b. 12. *certe editorum vitio, non codicum*; cassinum montem perrexit 45. ¹⁰ grifo *semper* 15. ¹¹ fugit 1. 7. 8. 9. 12. 15. ¹² saxonia 14. ¹³ turingiam 1. 9 b. 12. thoringiam 9. toringiam 7. ¹⁴ missaha 1. missaha 5. mesaha 15. ¹⁵ scahanigi 1. sachanigi 5. scahaningi 7. 8. 9. scanigge 42. ¹⁶ collecta *Bouquet*. ¹⁷ facit 4. ¹⁸ obacro 1. abarro 9. obacro 9 b. ovacro 45. ¹⁹ qui dicitur *deest* 45. ²⁰ ordum 9. orchaim 14. ²¹ Griflo autem de saxonia fugiens 15. ²² in saxonia 5. ²³ baguariam 5. 8. baugariam 7. vaiobariam 14. fawariam 12. ²⁴ hiltruden 1. hiltrudam 15. ²⁵ thessilone 4. hiltrudem civitas silonem conquistavit et laudfridus ad eum 44. 44 b. ²⁶ conq. laudfridus ad 1. laudfridus 9 b. unidger 5. suidger 9. 12. suutiker ergo quidam venit ad solatium supradicti griffoni 15. ²⁷ solario 4. solatio 7. 9. solatium 42. ²⁸ Huc 1, 1 ²⁹ nominatus tassio sibi s. 14 ³⁰ abduxit 1. 7. 14.

A

ANNALES EGINHARDI.

perficienda et iter illius disponendum — nam Romani proficisci stauerat — et Pippinus vacabat, dans operam, ut frater ¹ honorifice ac decenter illo, quo desiderabat, perveniret.

DCCXLVI.

Carlomannus Romam profectus, dimissa saeculari gloria habitum mutavit, et in monte Soracti ² ^a monasterium in honorem sancti Silvestri aedificavit, ubi quondam tempore persecutionis, quae sub Constantino imperatore ³ facta est, sanctus Silvester latuisse fertur. Ibi-que aliquandiu commoratus, meliori consilio hoc loco dimisso, ad monasterium sancti Benedicti in Samnio provincia iuxta Casinum ⁴ ^b castrum ⁵ constitutum Deo serviturus venit, ibique monachium habitum suscepit.

DCCXLVII.

Frater Karlomanni et Pippini, nomine Grifho ⁶, Pippino fratri suo subiectus esse volens, quamquam sub illo honorifice viveret, collecta manu in Saxoniâ profugit, collectoque Saxonum exercitu super fluvium Ovaera ⁷ in loco qui dicitur Orheim ⁸ ^c consedit: et Pippinus ⁹ cum exercitu Francorum per Thuringiam ¹⁰ profectus, contra fratris dolos Saxoniâ ingressus est, conseditque super fluvium Missaha ¹¹ in loco qui vocatur Skalmingi ¹² ^d. Proelium tamen non est inter eos ¹³ commissum, sed ex placito discesserunt

DCCXLVIII.

Grifho Saxonum fidei diffidens, Baioariam petiit, et copias, quae de Francia ad eum ¹⁴ confluebant, ipsum ducatum in suam redegit potestatem, Tassilonem ¹⁵ et Hiltrudem ¹⁶ in deditonem accepit, Swithgerum ¹⁷ ad auxilium sibi ¹⁸ venientem suscepit. Haec cum ad Pippinum perlata fuissent, cum maximo ¹⁹ exercitu Baioariam ²⁰ profectus est, fratremque suum Grifholum cum omnibus qui cum ipso ²¹ vel ad ipsum ²² venerant coepit, Tassilonem in ducatum restituit, domumque reversus, Grifhonen more ducum ²³ duodecim comitatibus ²⁴ donavit. Sed ille tali beneficio contentus non erat, nam

VARIANTES LECTIONES.

¹ frater suus 7. 3? ² soracte 7. ³ *deest* 7 ⁴ casinum 2. 5. 4. 5. 6. *Inter omnes Casincensium rerum peritos, celeberrimum nomen non nisi uno s scribi, constat.* ⁵ Cassinam arcem 7. ⁶ ita hic et deinceps 4 reliqui grifo. ⁷ super fluvio obacro 7. *ceteri ut supra, ex cepto quod 5 onaca legat.* ⁸ horheim 7. ⁹ c. pippinus autem cum 7. ¹⁰ turingiam 5? 4. 7. ¹¹ missaham 7. ¹² scalmingi 4. 5. skalmingi 6. *schaninge* 7. ¹³ non est tamen inter eos 6. *inter eos non est 5? 5. 7. 1.* ¹⁴ ad eum de Francia 7. ¹⁵ thassilonem 5. ¹⁶ hiltrudem 5. hiltrudim 7. ¹⁷ suidge-rum 4 zwikerum 5. ¹⁸ sibi in auxilium 5? 7. ¹⁹ magno 5. ²⁰ in baioariam 7. ²¹ cum eo 7. ²² ipsum eo v. 7. ²³ ducatum 5. ²⁴ comitibus 4. 5. 6.

NOTE.

^a Monasterium *San Silvestro* in monte Soracti quem Romani *monte Oracte* vacant, hodieque existat.

^b Sacellum in sancti Carlomanni honorem in ecclesia monasterii Montis Casini exstructum, ac

pictureis et opere musivo splendidum, anno 1822 integrum et religiose a Patribus servatum invenit.

^c *Jam Orum* ad Obacrum supra Guellerhytum.

^d *Schoeningen* ad rivulum *Meissau*, in ducatu Brunsvicensi.

ANNALES EGINHARDI.

ANNALES LAURISSENSIS.

codem anno ad Waifarium ¹ ducem Aquitaniae, profugit

^A Lanfridum similiter, Tassilonem ¹ in ducatu Baioriorum ² collocavit per suum beneficium, Grifonem vero partibus ³ Nistriacae ⁴ misit, et cedit ei 12 comitatus. ⁵ Inde iterum Grifo ⁶ fugiens Wasconiam petiit ⁷, et ad Waipharium ⁸ ducem Aquitaniorum ⁹ pervenit.

DCCXLIX.

Burchardus ² Wirziburgensis ³ episcopus, et Folradus presbyter ⁴ capellanus ⁵ missi sunt Romanam ad Zachariam papam, ut consulerent pontificem de causa regum, qui illo tempore fuerunt in Francia, qui nomen tantum regis, sed nullam potestatem regiam ⁶ habuerunt; per quos praedictus pontifex mandavit, melius esse illum vocari ⁷ regem, apud quem summa potestatis consisteret; dataque auctoritate sua, iussit Pippinum regem constitui.

DCCXLIX

^B Burghardus ¹⁰ Wirzeburgensis ¹¹ episcopus et Folradus ¹² capellanus ¹³ missi fuerunt ad Zachariam papam, interrogando ¹⁴ de regibus in Francia ¹⁵, qui illis temporibus ¹⁶ non habentes regalem potestatem, si bene fuisset, an non. Et Zacharias papa mandavit ¹⁷ Pippino, ut melius esset illum regem vocari, qui potestatem haberet, quam illum, qui sine regali potestate manebat; ut non conturbaretur ordo ¹⁸, per auctoritatem apostolicam ¹⁹ iussit Pippinum regem fieri.

^{*} [Pippinus ² coniugem duxit Bertradam cognomine Bertam, Cariberti Laudunensis comitis filiam. Burchardus etc. 9.]

DCCCL.

Hoc anno secundum Romani pontificis sanctionem Pippinus rex Francorum appellatus est, et ad huius dignitatem honoris unctus ⁸ sacra unctione manu sanctae memoriae Bonifatii ⁹ archiepiscopi et martiris ¹⁰, et more Francorum elevatus in solium regni, in civitate Suessona. ¹¹ Hildericus ¹² vero, qui falso regis nomineungebatur, tonso capite in monasterium missus est.

DCCCL

Pippinus ²⁰ secundum morem Francorum electus est ad regem, et unctus per manus sanctae memoriae Bonifatii ²¹ archiepiscopi, et elevatus a Francis in regno ²² in ²³ Suessionis ²⁴ civitate. Hildericus vero, qui false ²⁵ rex vocabatur, tonsoratus ²⁶ est, et in ²⁷ monasterium missus.

^{*} [in Sithiu monasterium missus. Pippinus, momento sancto Pontificio, quibusdam episcopatus vel medietatis vel tertias rerum. . . . ²⁷ promittens C in postmodum omnia restituere 9.]

DCCCL. ¹³ DCCCLII.

DCCCLIII.

Hoc anno Pippinus rex cum ¹³ exercitu magno Saxoniam ingressus est, et quamvis Saxones ei obstinatissime resisterent, pulsati tamen cesserunt, et ipse usque ad locum qui dicitur Rini ¹⁴, qui est super fluvium Wisuram ¹⁵, accessit. In qua expeditione Hildigarius archiepiscopus ¹⁶ interfectus est, in monte qui dicitur Iulburg ¹⁷. Revertendi vero regi ¹⁷ de

DCCCL. DCCCLII.

DCCCLIII.

Pippinus rex in Saxonia ¹⁸ iter fecit, et Hildegarius episcopus ¹⁹ occisus est a Saxonibus in castro

VARIANTES LECTIONES.

¹ thessilonem 1. tassilonem vero 7. 9. ² vaiorbariorum 14. ducatum bauariorum 15. ³ pactionibus in Anstriam 1. ⁴ niustriacae correct. neustriacae 5. ⁵ comitatus 1. 7. (8.) 9. 12. ⁶ inde tamen idem grifo 15. ⁷ petit 1. ⁸ wapharium 1. waffarium 7. waifarium 14. wafarium 15. weifarium 8? ⁹ equitaniorum 15. ¹⁰ Episcopus burchartus wurzenburgensis 4. burgardus 7. 8. burcharius 9. 12. 15. ¹¹ wirzeburgensis 5. ¹² vollradus 1. valradus 15. folleradius 14. ¹³ cappellanus 14. ¹⁴ interrogandum 15. ¹⁵ in franciam. Amen. his verbis desinit codex 14; 14 b. vero ita: regibus instantiam. Amen. ¹⁶ qui in francia illis temporibus erant non 15. ¹⁷ mandante 1. ¹⁸ ut ergo non perturbaretur ordo per 15. ¹⁹ Per auctoritatem ergo a 7. (8.) 9. ²⁰ P. vero secundum 15. ²¹ bonifatii 1. 9. manus sancti bonifatii 15. ²² regno suo 7. ²³ in deest 15. ²⁴ swessionis 1. ²⁵ falso 15. ²⁶ tonsoratus 1. ²⁷ reddidit? ²⁸ saxoni- am 1. 7. 7 b. (8.) 12. ²⁹ episcopus Colonien- sis (ex glossa) 1.

VARIANTES LECTIONES.

¹ wifarium 5. ² burkardus 2. burekhardus 5. ³ wirziburgensis 2. 5. wireiburgensis 4. wirtziburgensis 7. 5? ⁴ presbyter 7. ⁵ scribendum fuerat capellanus in nullo codice obvium. ⁶ deest 5. ⁷ deest 7 ⁸ u. est 5. ⁹ Bonifacii hic et a. 754 reliqui praeter 1. ¹⁰ martyris 7. ¹¹ suessionia 7. ¹² hidericus 5. hylidericus 6. ¹³ Karlus ab Italia regrediens dedicationem ecclesiae sancti Nazarii martyris et translationem corporis ipsius in monasterio nostro Lauresham, celebravit anno incarnationis domini DCCLXXXIII. die cal. Septembris. codex 5; idem annis 753 et 754 numeros DCCLII et DCCLIII adponit. ¹⁴ deest 1. ¹⁵ wisuram 5. 6. wiseram 3? 7. ¹⁶ iulburg 3? 5. 6. duburg 7. ¹⁷ revertente v. rege 5. 6.

NOTÆ.

⁸ Pippinus uxorem ante an. 742 duxerat, quo Carolus Magnus natus fuisse conperimus; uxoris pater et avia, Charibertus (Heribertus) et Bertrada, monasterium Prumiense fundaverunt, a Pippino et Bertha muneribus postea adauctum. Cf.

dipl. apud Martene et Durand. Coll. ampl. I, 23, et Mabillon. Ann. Bened. II, 705.

² Remen supra Mindam.

^c Coloniensis.

ANNALES LAURISSENSIS.

quo dicitur Iuberg¹ a, et tamen Pippinus rex victor extitit, et pervenit usque ad locum, qui dicitur Ikinie². Et dum³ versus est de ipso itinere, nuntiatum est ei⁴, quod Grifo, qui in Wasemiam fugatus est⁵, germanus eius occisus fuisset⁶. Eodemque anno Stephanus papa venit in Franciam, adiutorium et solacium⁷ quaerendo⁸ pro iustitiis sancti Petri; similiter et Carlomannus, monachus et germanus supradicti Pippini regis, per iussione[m] abbatis sui⁹ in¹⁰ Franciam venit, quasi ad conturbandam petitionem apostolicam. [Hoc¹¹ anno natalem Domini in Theodone villa, pascha in Carisiaco celebravit.]

DCCLIV.

Supradictus¹² apostolicus Stephanus confirmavit Pippinum unctione sancta in regem, et cum eo iunxit¹³ duos filios eius¹⁴, domnum Carolum, et Carlomannum in regibus. ¹⁵ Et domnus Bonifacius¹⁶ archiepiscopus in Frisia¹⁷, nuntians¹⁸ verbum Dei¹⁹ et praedicando²⁰, martyr Christi effectus est.

[anno Domini 754. 6. Kal. Augusti. 9.]

DCCLV.

Pippinus rex²¹ per apostolicam invitationem in Italiam iter peragens, iustitiam beati Petri apostoli quaerendo, Haistolfus²² Langobardorum²³ rex supradictam iustitiam vetando²⁴ elusus²⁵ Langobardorum petiit, obviam Pippino regi et Francis venit²⁶. Et inierunt bellum, et Domino auxiliante, beatoque Petro apostolo intercedente²⁷, Pippinus rex cum Francis victor²⁸ extitit, eodemque anno²⁹ Stephanus papa reductus est ad sanctam sedem³⁰ per missos³¹ domni regis Pippini, Folradum³² et reliquos³³ qui cum eo erant. Includo vero Haistolfo³⁴ rege in Papia civitate, iustitiam sancti Petri pollicitus est faciendi, unde rex Pippinus, obsides⁴⁰ re-

VARIANTES LECTIONES.

¹ viberg 1. 7. (8?) 9 b. viberg 7 b. 12. Iuberg exscriptoris rito loco Iuberg 9. qui dicitur in burgo 15. ² dicitur.... Et dum 1. rime 7. ³ et cum 15. ⁴ eij deest 1. ⁵ fugit 1. 7. (8.) 9. fugerat 9 b. ⁶ fuisset. Igitur eodem 15. ⁷ solatium 1. 7. ⁸ quaerens 15. ⁹ sui deest 1. ¹⁰ in deest 5. ¹¹ Hoc anno etc. legitur in uno codice 5. ¹² S. autem a. 15. ¹³ eo coniunxit 1. ¹⁴ eius deest 4. ¹⁵ in reges. Dominius 4. in reges 15. ¹⁶ bonifacius 1. 15. bonifacius 5. ¹⁷ fresia 15. ¹⁸ nuntians 1. ¹⁹ domini 1. 7. 8. 9. ²⁰ praedicatione 1. predicans v. d. martir 15. ²¹ P. itaque rex 15. ²² haistolfus 5. 7. 8. 15. ²³ longobardorum 1. rex long. 15. ²⁴ iustitiam prohibendo 15. ²⁵ clausas 1. 7. 15. ²⁶ venit. Inito igitur bello 15. ²⁷ et b. Petro intere. 15. ²⁸ victor cum francis 15. ²⁹ Ipso anno 15. ³⁰ ad suam sedem Bouquet. ³¹ per legatos d. p. r. 15. ³² volradum 15. ³³ reliqui 9. reliquos 1. 7. ³⁴ haistolfo 7.

A

Saxonia nuntius venit¹ de morte fratris sui Griphonis, et a quo vel qualiter fuisset interfectus². Eodem anno Stephanus papa venit ad Pippinum regem in villa quae vocatur Carisiacus³ suggerens ei, ut se et Romanam ecclesiam ab infestatione⁴ Langobardorum⁵ defenderet. Venit et Carlomannus frater regis, iam monachus factus, iussu abbatis sui, ut apud fratrem suum⁶ precibus Romani pontificis obsisteret; invitus tamen hoc fecisse putatur, quia nec ille abbas sui iussa contempnere, nec abbas ille⁶ praecipitis regis Langobardorum, qui ei hoc imperavit⁷, audebat resistere.

DCCLIV.

Stephanus papa postquam a rege Pippino ecclesiae⁸ Romanae defensionis⁹ firmitatem accepit, ipsum sacra unctione ad regiae dignitatis honorem consecravit, et cum eo duos filios eius, Karlum et Carlomannum; mansitque¹⁰ hierno tempore in Francia. Eodem anno¹¹ Bonifatius, archiepiscopus Magontiacensis¹², in Frisia verbum Dei praedicans a paganis interfectus, martirio coronatus est.

DCCLV.

Pippinus rex, invitante atque suggerente praedicto Romano pontifice, propter iustitiam beati Petri apostoli a rege Langobardorum exigendam¹³ Italiam cum valida manu¹⁴ ingreditur. Resistentibus Langobardis et claustra Italiae tuentibus, ad ipsas montium clusas¹⁵ acerrime pugnatum est; cedentibusque Langobardis, omnes copiae Francorum quamvis difficilem viam¹⁶ non magno labore superarunt. Heistulfus¹⁷ vero, rex Langobardorum, manum conserere non ausus, in civitate Papia a rege Pippino obsessus est; qui ante obsidionem non solvit, quam firmitatis causa pro reddenda sanctae Romanae ecclesiae iustitia¹⁷ obsides⁴⁰ recepisset. Datis vero⁴⁰ obsidibus promissisque iureiurando firmatis, ipse quidem in regnum suum regressus¹⁸ est, et Stephanum papam cum Folrado¹⁹ presbytero capellano et non minima Francorum manu Romanam remisit. Carlomannus autem²⁰ monachus, frater regis, qui cum

VARIANTES LECTIONES

¹ nuntium accepit 7. ² interemptus 6. ³ infestationibus 7. ⁴ longobardorum, 1. 4. 5. 6. *postea vero codex 4 meliorem lectionem exhibet.* ⁵ deest 7. ⁶ illius 7. ille abbas 6. ⁷ imperaverat 7. 3? ⁸ ecclesiae 4. *ita saepius.* ⁹ deest 6. ¹⁰ mansit autem 6. ¹¹ magontiacensis 2. 5. mogouciacensis 3. 6. moguntiacensis 7. ¹² propter crepta Romanae ecclesiae per regem Longobardorum dominia Italiam 7. ¹³ manu valida 4. cum deest 6. ¹⁴ clausas 5. 6. montium angustias quas clusas vocant 7. ¹⁵ viam quamvis difficilem 7. ¹⁶ haistulfus 5. haistolfus 7. *ita et deinceps.* ¹⁷ pro restituendis quas Romanae ecclesiae ablata fuerant 7. ¹⁸ reversus 6. ¹⁹ florado 5. 6. ²⁰ deest 7.

NOTAE.

^a Iburg in principatu Osnabrugensi.

^b Quiersy ad Isseram.

^c Lis de S. Bonifacii obitus anno a Mabillonio

Ann. Bened. an. 755 expensa est, qui Wilibaldo aequali, annum 755 et indictionem octavam proficenti, astipularur.

ANNALES EGINHARDI.

Bertrada ¹ regina in Vienna civitate remansit, priusquam rex de Italia reverteretur febre correptus, diem obiit; cuius corpus iussa regis ad monasterium sancti Benedicti, in quo monachicum habitum susceperat, relatum est. ~

DCCCLVI.

Heistulfus rex Langobardorum, quamquam anno superiore ² obsides dedisset, et de reddenda sanctae Romanae ecclesiae iustitia ³ tam se quam optimates suos iurcirando obstrinxisset, nihil de promissis ⁴ opere complevit. Propter hoc Pippinus rex iterum cum exercitu Italiani intravit, et Heistulfum in Papija civitate se includentem obsedit, et obsidione ad implentem promissorum suorum compulit. Redditaque sibi Ravennam et Pentapolim et omnem Exarchatum ad Ravennam pertinentem ad sanctum Petrum tradidit; atque his ⁵ peractis, in Galliam reversus est ⁶. Heistulfus autem post abscissum ⁷ eius, cum meditaretur, quomodo sua promissa non tam implet, quam dolose ea quae impleta fuerant commutaret, in venatione de equo suo casu ⁸ prolapsum est: atque ex hoc aegritudine contracta, intra paucos dies vivendi terminum ⁹ fecit. Cui Desiderius, qui comes stabuli eius erat, successit in regnum.

DCCCLVII.

Constantinus imperator misit Pippino regi multa ¹⁰ munera, inter quae et organum ¹¹; quae ad eum in Compendio villa pervenerunt, ubi tunc populi sui generalem conventum habuit. Illic et Tassilo ¹² dux Baiuoriorum cum primoribus gentis suae venit, et more Franco ¹³ in manus regis in vassaticum manibus suis ¹⁴ semetipsum commendavit, fidelitatemque tam ipso regi Pippino quam filiis eius Karlo et Karlomanno iurcirando supra ¹⁵ corpus sancti Dionisii promisit; et ¹⁶ non solum ibi, sed ¹⁷ etiam super corpus sancti Martini et sancti Germani simili sacramenta, fidem se praedictis dominis suis ¹⁸ diutius vitae suae servaturum, est pollicitus. Similiter et ¹⁹ omnes primores ac maiores natu Baiorarii, qui cum eo in praesentiam regis pervenerant ²⁰, fidem se regi et filiis ²¹ eius servaturos, in praedictis venerabilibus locis promiserunt.

VARIANTES LECTIONES

¹ bertrada 5. berchtrada 6. bertrada 7. ² superiores 5. ³ et ad reddendum ea quae Romanae ecclesiae abstulerat 7. ⁴ nihil promissorum 7. ⁵ iis 7. ⁶ est reversus 2. ⁷ abscissum 1. ⁸ deest 6. ⁹ finem 7. ¹⁰ multa deest 2; p. regi multa misit 7. ¹¹ organa 7. 5? ¹² tassilo 5. ¹³ francorum 4. ¹⁴ in manibus suis 4. ¹⁵ super 7. 5? ¹⁶ Sed 7. 5? ¹⁷ verum 7. 5? ¹⁸ deest 5. 6. ¹⁹ deest 7. ²⁰ pervenerunt 6. ²¹ filios 6.

A

ceptos ¹, et cum sacramenta firmata ² reversus est in Frantiam ³. Carlomanus monachus ⁴ Vienna ⁵ civitate remansit una cum Bertranda ⁶ reginae ⁷ infirmus, languebat ⁸ dies multos et obiit ⁹ in pace.

DCCCLVI.

Dum prospexisset Pippinus rex, ab Haistolfo Langobardorum rege ea non esse vera, quod ¹¹ antea ¹² promiserat de iustitiis sancti Petri, itroquiter peragens in Italiam, Papiam obsedit, Haistulfum inclussit, magis magisque de iustitiis sancti Petri confirmavit ¹³, ut stabiles permanent, quod antea promiserat ¹⁴, et insuper Ravennam cum Pentapolim ¹⁵ et omni Exarchatu ¹⁶ acquisivit et sancto Petro tradidit ¹⁷. Et dum reversus est Pippinus rex, cupiebat supradictus Haistulfus ¹⁸ nefandus rex ¹⁹ mentiri quae antea pollicitus fuerat, obsides dilgere ²⁰ a, sacramenta irrumpere ²¹. Quodam die venationem fecit, et percussus est ²² Dei iudicio, vitam finivit. ²³ Et quomodo et qualiter missus est Desiderius rex in regno, postea dicamus ²⁴.

B

DCCCLVII.

Misit Constantinus imperator regi Pippino cum altis donis organum, qui ²⁵ in Frantiam usque pervenit. Et rex Pippinus tenuit placitum suum in Compendio ²⁶ cum Francis, ibique Tassilo venit, dux ²⁷ Baiuoriorum, in vassatico ²⁸ se commendans per manus, sacramenta iuravit multa et innumerabilia, reliquias ²⁹ sanctorum martyrum ³⁰ manus imponens ³¹, et fidelitatem promisit regi Pippino et supradictis filiis eius, domno Karolo et Carlomanno, sic ut vassus ³² recta mente et firma devotione per iustitiam ³³, sicut vassus ³⁴ dominos suos ³⁵ esse deberet ^b. Sic confirmavit supradictus Tassilo ³⁶ supra corpus sanctorum

VARIANTES LECTIONES.

¹ susceptos 15. ² sacramento 1. sacramenta firmata haberet 7. sacramenta firmata essent 5. sacramentis confirmatos 15. ³ frantiam 1. 7. 8. 9. ⁴ C. autem monachus 1. 7. ⁵ in Vienna 1. ⁶ hermadana 1. bertrada 9. berchtrade 15. ⁷ regina 1. 7. (8.) 9. ⁸ languebatque 7. (8.) 9. ⁹ et sic obiit in pace 7. (8.) 9. ¹⁰ Anni 756 et 757 desunt in cod. 15. ¹¹ qua 1. 7. (8.) 9. 12. ¹² ante 1. ¹³ confirmavit, instabilis semper maneret 1. ¹⁴ antea semper p. 7. ¹⁵ pentapoli 1. 7. 9. 12. ¹⁶ exarchatu 1. 7. 9. 12. ¹⁷ reddidit 1. ¹⁸ haistulfus 7. ¹⁹ nefandus rex h. 1. ²⁰ obsides denegare 1. ²¹ irrumpere 1. 7. 9. ²² etiam in 5. erasum, deest 7. 9. 12. ²³ finivit vitam 1. ²⁴ dicimus 7. (8.) 9. ²⁵ organum quod 1. 7. (8?) o. quae 12. ²⁶ compendio 1. 7. 8. 9. 12. ²⁷ thessilidux venit 1. ²⁸ vassatico 7. 9. ²⁹ reliquia 5. 6. reliquias 1. 7. (8.) 9. ³⁰ deest 5. ³¹ imponens 1. 7. (8.) 9. ³² vasallus 1. ³³ iustitiam sicut vassallus 1. 7. ³⁴ sicut vassus exiit in 7. (8.) 9. ³⁵ dominos suos 1. 7. (8.) 9; iam s. finale in 5. erasum, dominos suos loco dominis suis non intellecto; pluralem tamen singulari numero praefere antecedenia suadent. ³⁶ thessilo 1.

NOTE.

^a Relinquere, deserere.
^b Sententia est: Tassilo Pippino et filiis fidelitatem promisit, ita ut, quemadmodum vassus domi-

nis suis esse deberet, sic ipse vassus recta mente et firma devotione per iustitiam (ut iustum erat) esset in futuro.

ANNALES LAURENSIS.

A

ANNALES EGINHARDI.

Dionisii ¹, Rustici et Eleutherii, nec non et sancti Germani seu sancti Martini ², ut omnibus diebus vitæ eius ³ sic conservaret, sicut sacramentis promiserat ⁴: sic et eius homines maiores natu, qui erant cum eo, firmaverunt, sicut dictum est, in locis superius nominatis, quia ⁵ et in aliis multis. Natalem Domini et pascha Corbonaco ⁶ celebravit.

DCLLVIII.

Pippinus rex in Saxoniam ibat ⁷, et firmitates Saxonum per virtutem introivit ⁸, in loco qui dicitur Sitina ⁹ ^b, et multas strages ¹⁰ factas sunt in populo Saxonum ¹¹: et tunc polliciti sunt contra Pippinum omnes voluntates eius faciendum ¹², et honores in placito suo praesentandum ¹³, usque in equos trecentos per singulos annos. Et ¹⁴ inmutavit se numerus annorum in

DCLLIX.

Natus est Pippino regi filius, cui supradictus rex nomen suum inposuit ¹⁵, ut Pippinum vocaretur sicut et pater eius; qui vixit annos duos, et in tertio defunctus est. ¹⁶ Eodem ¹⁷ anno celebravit natalem Domini in Longlare ¹⁸ et pascha in Iopila ¹⁹ ^d. Et inmutavit ²⁰ se numerus annorum in

DCLX.

Tunc Pippinus rex, cernens Waipharium ²¹ ducem Aquitanorum minime consentire iustitias ecclesiarum partibus quae erant in Francia, consilium fecit cum Francis, ut iter ageret ²² supradictas iustitias, quaerendo in Aquitania. Et pervenit usque in locum, qui dicitur Tedeod ²³ ^e. Et cum haec vidisset Waipharius, misit missos suos, Adotherium ²⁴ et Dadinum ²⁵, et dedit obsides Adalgarium ²⁶ et Eitharium:

VARIANTES LECTIONES.

¹ dionisi 5. ² Germani et sancti Martyris 4. ³ vitæ suae 7. (8.) 9. ⁴ sacramentis enstrictis p. 1. 7. (8?) ⁵ quia deest 1. 7. (8?) 9. ⁶ Natalem etc. *desunt in omnibus codd. excepto 5, et 9., in quo tenent ita reperitur*: Eodem anno celebravit natalem domini in Corbonaco et pascha. Et inmutavit se numerus annorum in 758. ⁷ ibi 4. ⁸ civitates saxonum cum virtute bellica introivit 15. ⁹ sitina 4. sitinna 7. sitina 12. ¹⁰ multas strages 5. ¹¹ in populo saxonum factae sunt. Et post haec polliciti sunt pippino se omnes v. e. facturos et honore suo se praesentandos usque ad equos 15. ¹² faciendos 1. ¹³ praesentandum 1. ¹⁴ Et etc. *deest* 15. ¹⁵ inposuit 1. 7. 9. ¹⁶ defunctus e. i. tertio 1. 7. ¹⁷ Eodem etc. *omnia usque ad a. 775 desunt* 15. ¹⁸ longlare 1. ¹⁹ topila 1. ²⁰ inmutavit 1. ²¹ waipharium 1. waiffurium 7. waifarium 7 b. 9. 12. guafarium 15. *ita deinceps fere semper*. ²² ut quae ageret 1. ²³ thedoad 1. thedoad 12. tedoat. 13. ²⁴ dotherium 4. othertum 8. othertum 9. othertum 12. atherius 15. ²⁵ dadinum 12. ²⁶ ad Algarium Ce-

DCLLVIII.

Pippinus rex cum exercitu Saxoniam adgressus ¹ est; et quamvis Saxonibus validissime resistebatibus et munitiones suas tuentibus, pulsus proelio propugnatoribus, per ipsum, quo patriam defendere conabantur, vallum intravit. Commissisque passim praeliis, plurimum ex ipsis multitudinem occidit ², coëgitque ut promitterent, se omnem voluntatem illius esse facturos ³, et annis singulis ⁴ honoris causa ad generalem conventum equos 300 pro munere duros. His ita compositis, et more Saxonico, ut rata esse deberent, confirmatis, in Galliam sese cum exercitu suo ⁵ recepit.

DCLLIX.

Natus est Pippino regi filius, quem suo nomine Pippinum vocari voluit. Sed puer inmaturo morte praeventus, tertio post nativitatem suam anno decessit. Hoc anno celebravit rex natalem Domini in Longlare ⁶, et pascha in Iopila; neque extra regni sui terminos aliquid iter fecit.

DCLX.

Waifarius dux Aquitaniae, cum res, quae in sua potestate erant, ad ecclesias sub manu Pippini regis constitutas pertinebant, rectoribus ipsorum venerabilium locorum reddere noluisse, ipsumque regem pro his se ⁷ per legatos suos commententem audire contineret, contumacia sua ad suscipiendum contra se bellum concitavit. Nam rex contractis undique copiis Aquitaniam ingressus, bello se res et iustitias ecclesiarum exacturum ⁸ pronuntiavit. Cumque in loco, qui Tedeod ⁹ vocatur, positis castris consedisset, Waifarius bello certare non ausus, missa ¹⁰ ad regem legatione, spondet se imperata facturum, ecclesiarum iustitias ¹¹ redditurum, obsides qui imperareatur daturum: dedit etiam duos de prioribus gentis, Adalgarium et Itherium. ¹² Et hoc facto, commotum contra se ¹³ regis animum atleo ¹⁴ mitigavit, ut statim bello desisteret. Nam acceptis obsidibus, qui ad fidem promissionibus faciendam dati sunt, rex bello abstinuit, domumque reversus,

VARIANTES LECTIONES.

¹ ingressus 4. ² ita 1; ceteri occidit. ³ voluntatem eius facturos 7. ⁴ s. a. 7. ⁵ suo exercitu 2. ⁶ longlare 7. ⁷ regem de hisce per 7. ⁸ se res ecclesiarum bello exacturum 7. ⁹ tedeo 4. thedoad 3? 5. 6. 7. ¹⁰ emissa 4. ¹¹ ecclesiis sua iura 7. ¹² Itherium 5. 6. ¹³ ita contra se commotum 7. ¹⁴ *deest* 7.

NOTÆ.

^a Cherbonne ad Axonam contra Attinacium posita, aut S. Marconi, olim Corbeni nuncupatum, Vales. Notit. Gall. p. 466.

^b desertum Senda, Sinedi, Sinidi *die Sende*?

^c Valesio p. 287, *Glaire* in Ardenna.

^d Jupille contra Leodium et Haristallum, in dextra Mosæ ripa.

^e Doué, vicus 15000 passuum a fluvio Ligeri remotus, in finibus Pictorum et Andium prope Samur. Vales. l. c. p. 552.

ANNALES EGINHARDI.

A

ANNALES LAURISSENSIS.

dinisso exercitu, in villa Carisiaco ¹ hiemavit, in qua et natalem Domini et pascha celebravit.

DCCLXI.

Waifarius dux, quamquam obsides dedisset, sacramenta ² iurasset, satius tamen ratus, si ³ de inlato sibi anno superiore bello ultionem exigeret ⁴, exercitum suum, qui Francorum possessiones popularetur, usque ad Cabillonem civitatem fecit accedere. Quod cum ⁵ Pippino regi generalem conventum agenti in villa Duria ⁶ fuisset nuntiatum, coactis undique auxiliis ⁷, cum magno belli apparatu Aquitaniam ingressus, quaedam oppida ⁷ atque castella manu cepit: in quibus praecipua faere Burbonis, Cantilla, Clarmontis ⁸. Quaedam ⁹ se victori ultro dederunt ⁹, maximeque Arvernorum ¹⁰ castella, quae tunc bello premebantur. Rex tamen cuncta quae extra munitiones invenit, ferro et igni ¹¹ devastans, postquam ad Limovicis ¹² e oppidum venit, reversus est, et in villa Carisiaco hibernis habitis, natalem Domini et pascha celebravit. In hac expeditione fuit cum rege filius eius ¹³ primogenitus Karlus, ad quem post patris obitum totius imperii summa conversa est ¹⁴.

DCCLXII.

Pippinus rex suscepto a se bello finem imponere cupiens, iterum Aquitanicam provinciam cum magnis copiis intrat: captivum Biturica ¹⁵ a civitate et castello Teorcis ¹⁶, revertitur. Hiemavitque in villa Gentiliaco ¹⁷, atque in ea ¹⁸ natalem Domini ac paschalis festi sollemnia ¹⁹ celebravit.

DCCLXIII.

Redeunte anni congruo tempore, conventu in Nivernis ²⁰ e habito, et contractis undique copiis, rex Pippinus Aquitaniam repetit, et omnia quae extra munitiones erant ferro et igni depopulatus, usque ad Cadurciam ²¹ b oppidum accessit. ²² Inde cum integro exercitu ²³ in Franciam se recepturus, per Lemovicam ²⁴ regreditur. De qua expeditione Tassilo ²⁵ Baioariae ²⁶ dux, aegritudine per dolum simulata, patriam ²⁷ reversus est, firmatoque ad defectionem animo, ad regis conspectum ²⁸ ulterius se ²⁹ venturum

VARIANTES LECTIONES.

¹ carisiaca 6. ² sacramenta 7. ³ deest 7. ⁴ exigere 7. ⁵ dem 6. ⁶ consiliis 4. ⁷ confinis 6. ⁸ oppida 2-7. ⁹ quae 1. ¹⁰ dederunt 3? 5. 6. 7. ¹¹ arvernorum 4. arvernorum 5. 6. arvernorum 7. ¹² igne 7. ¹³ constanter. ¹⁴ lemovicis 5. 6. limovicam 7. ¹⁵ deest 5. 6. ¹⁶ pervenit 7. ¹⁷ beturica 4. ¹⁸ eadem 4. ¹⁹ sollemnia 2. 4. sollemnica 3. sollemnia 5. solennitatem 7. ²⁰ nivernis 3. ²¹ venit 4. ²² e. i. 7. ²³ limovicam 7. ²⁴ ihassilo 3. ²⁵ dux baioariae 4. ²⁶ in patetiam 7. ²⁷ aspectum 7. 3? ²⁸ se u. 7.

regi Pippino, ut omnia redderet ¹, quicquid supra-dictus rex quaecebat in causis ecclesiasticis. Et celebravit natalem Domini in Carisiago ² et pascha. Et inmutavit ³ se numerus annorum in

DCCLXI.

Waipharius dux Aquitaniorum, minime cogitans de obsidibus vel de sacramentis ⁴ suis, quasi in vindictam ⁵ supra Pippinum regem exercitum misit, qui ad Cavalonum ⁶ civitatem venerunt. Dum et supranominatus rex synodum suam ⁶ teneret in villa qui ⁷ dicitur Dura ¹⁰, nuntiatum est ei, quod Waipharius in omnibus mentitus est; iterum rex ¹¹ Pippinus illuc cum exercitu iter peragens, et eius filius primogenitus nomine Karlus ¹² cum eo, et multa castella cepit ¹³, quorum nomina sunt, Burbonis ¹⁴, Cantella, Clarmontis ¹⁵. Ista ¹⁶ per pugnam cepit, et in Alverno ¹⁷ alia multa ¹⁸ castella cepit per placitum, quae se subdidit in eius dominio, et pervenit usque Limovicis ¹⁹, vastando et desertando ²⁰ supradictam provinciam propter negligentiam ²¹ Waifarii ducis. Et celebravit natalem ²² Domini in Carisiago ²³ villa, et pascha ²⁴ similiter. Et inmutavit se ²⁵ numerus annorum in

DCCLXII.

Tertio in Aquitania ²⁶ Pippinus rex iter faciens, et cepit civitatem Bituricam et castrum quod dicitur ²⁷ Teorcis ²⁸. Et celebravit natalem Domini in Gentiliaco villa ²⁹, et pascha similiter. Et ³⁰ inmutavit se numerus annorum in

DCCLXIII.

Pippinus rex habuit placitum suum in Nivernis, et quartum iter faciens in Aquitaniam, ibique ³¹

VARIANTES LECTIONES.

therinm 1. Adalgarium et Aiterium 7. A. et Itherium 8. et Adalgarium et dedit obsides iterum regi P. 9. A. et iherium 13. ¹ redderet et q. 1. 7. ² carisiaco 7. (8.) 9. 12. 15. ³ et inmutatus est 7. ⁴ waifarius hic et infra 5. ⁵ vel sacramenta 4. ⁶ vindictam suam in P. 1. v. super P. 7. 9. vindicta supra 13. ⁷ calualdonum 1. cabillonem 7. cavalonum 8. cavallonum 9. cabilonem 12. ⁸ synodum suam 1. 7. (8.) 9. ⁹ villa quae 1. 7. (8.) 9. ¹⁰ duria 7 b. 12. ¹¹ tunc iterum rex 7. t. rex it. 9. ¹² carolus 4. 7. (8.) 9. karolus 12. ita deinceps. ¹³ cepit 1. 7. (8.) 9. 12. 15. ubique. ¹⁴ burbonis 1. 13. ¹⁵ darmonantis 1. clarmontis 15. ¹⁶ istos 1. istas 5. ista 7. (8.) 9. ¹⁷ anverna 1. ¹⁸ multa alia 7. ¹⁹ lemovicis 1. lemovicis 7. (8.) 9. lemovicis 12. limovicis 13. ²⁰ destruendo 1. 7. ²¹ negligentiam 1. negligentias 7. negligentias 9. ²² natale 1. ²³ carisiaco 7. 12. ²⁴ domini et pascha in carisiaco villa anno domini 762. 9. ²⁵ inmutatus est b. 1. ²⁶ aquitaniam 7. 9. ²⁷ deest 1. ²⁸ toarcis 1. toarcis 12. ²⁹ villa similiter et p. 1. ³⁰ Et imm. etc. deest 1 ³¹ ibi 1. 7. (8.) 9.

NOTE.

^a Duren inter Coloniam et Aquas.
^b Bourbon, Chantelle-le-Chastel et Clermont.
^c Limoges.
^d Bourges.

^e Thouars.
^f Gentilly, prope Parisios.
^g Nevers.
^h Cahors.

ANNALES LAURISSENSES.

A

ANNALES EGINHARDI.

Tassilo ¹ dux Baioariorum postposuit sacramenta et omnia quae promiserat, et per malum ingenium se inde seduxit, omnia benefacta, quae Pippinus rex avunculus eius ei fecit, postposuit; per ingenia fraudulenta se subtrahendo Baioariam petiit, et nusquam amplius faciem supradicti regis videre voluit. Rex Pippinus iter peragendo per Aquitaniam ², usque ad Cadurciam ³ pervenit, Aquitaniam vastando, et revertendo per Limovicam ⁴ in Franciam ⁵ reversus est. Et facta est hiemps ⁶ valida, et tenuit rex ⁷ Pippinus natalem Domini in villa, qui ⁸ dicitur Longlar ⁹, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

DCCLXIII.

Tunc Pippinus rex ¹⁰ habuit placitum suum ¹¹ ad Wormatiam, et nullum iter aliud ¹² fecit, nisi in Francia ¹³ resedit, causam ¹⁴ pertractabat inter Waifarum et Tassilonem ¹⁵, et celebravit natalem Domini in ¹⁶ Carisiago ¹⁷ villa, et pascha ¹⁸ similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

DCCLXV.

Tunc Pippinus rex ¹⁹ habuit placitum ²⁰ suum ²¹ ad Attinacum, et nullum fecit aliud iter, et celebravit natalem Domini in Aquis villa, et pascha similiter. Et inmutavit ²² se numerus annorum in

DCCLXVI.

Tunc Pippinus rex perrexit iter faciens in Aquitaniam; et placitum suum habuit in Aurelianis civitate, et restauravit Argentomo ²³ a castro, quod antea Waifarum destruxit. Supradictus Pippinus rex castrum nominatum ²⁴ reaedificavit, ibi ²⁵ Francos misit ²⁷ Aquitaniam continendo ²⁸, similiter et in Biturigas ²⁹ Francorum ³⁰ scaram evocavit. Et celebravit natalem Domini in Salmunciacum ³¹ a villam ³², et pa-

VARIANTES LECTIONES.

¹ thessilo ita et deinceps 1. ² aquitaniam n. ad e. pervenit *deest* 5. ³ ad durcia 15. ⁴ lemovicam 7. (8.) 9. 12. legemodica 13. ⁵ francia 15. ⁶ hiemps 4. 9. hiems 7. 12. ⁷ rex *deest* 1. ⁸ quae 1. 7. (8.) 9. ⁹ longlar 1. longolare 12. ¹⁰ rex *deest* 1. rex pippinus 7. 9. ¹¹ suum *deest* 1. ¹² et nihil tunc aliud 1. 7. ¹³ franciam 7. 9. ¹⁴ causam 1. causamque 7. 9. ¹⁵ wapharium tessilonem 1. ¹⁶ in *deest* 1. ¹⁷ carisiago 7. 12. ¹⁸ domini et pascha in parisiaco villa anno domini 765. 9. ¹⁹ anni 764 et 765 *deest* in 15. ²⁰ rex p. 1. 7. 9. (8.) ²¹ placitum habuit 4. 7. ²² suum *deest* 1. ²³ Et inmutavit etc. *deest* 1. ²⁴ argentomio castrum 1. argentomum castrum 7. (8.) 9. argentomachum castrum 12. ²⁵ nominatum *deest* 1. ²⁶ ibique 7. 9. ²⁷ dimisit 7. ²⁸ convivendo 1. ad aquitaniam continendam 9. ²⁹ biturgis 1. bituricas 7. (8.) 9. 12. nituricas 15. ³⁰ francorum *deest* 1. ³¹ salmouigo villa 1. salmougiacum villam 7. salmouico 12. ³² villam *deest* 9.

abiuravit. Rex, dimisso in hiberna exercitu ¹, ad hiemandum ² in villa Lonclare ³ condisit, atque ibi natalem Domini ac pascha celebravit. Facta est autem eo ⁴ tempore tam valida atque aspera hiemps, ut immanitate frigoris nullae ⁵ praeteritorum annorum hiemi videretur posse ⁶ conferri.

DCCLXIV.

Rex Pippinus, distracto ⁷ in diversa animo propter duo bella, Aquitanicum ⁸ iam olim susceptum, et Baioaricum ⁹ propter Tassilonis ducis defectio-nem suscipiendum, populi sui generalium conventum habuit in Wormacia civitate. Dilataque in futurum expeditione, illo anno domi se continuat. Hiemavitque in villa Carisiaco, atque in ea natalem Domini et sanctum paschalis festi sollempne ¹⁰ celebravit. Eodem anno ¹¹ eclipsis ¹² solis facta est primo die ¹³ Non. Jun. hora sexta.

DCCLXV.

Hoc anno rex Pippinus domi se continuat, neque propter Aquitanicum bellum, quavis nondum finitum, regni sui terminos egressus est, sed generalem populi sui conventum in Attinaco ¹⁴ villa, hiberna ¹⁵ Aquisgrani habuit ¹⁶, ubi et ¹⁷ natalem Domini et pascha celebravit.

DCCLXVI.

Pippinus rex propter conficiendum Aquitanicum bellum conventu ¹⁸ Aurelianis habito, in Aquitaniam profectus, destructum ¹⁹ a Waifarum Argentomagu ²⁰ castrum reaedificat ²¹, depositoque ²² ibi necion et in ²³ Biturica civitate Francorum praesidio, regreditur, natalemque ²⁴ Domini Salmoniaci ²⁵, pascha vero Gentiliaci ²⁶ celebravit.

VARIANTES LECTIONES.

¹ e. in h. 7. 5? ² hiemandum 2. ³ longlare 7. ⁴ hoc 7. ⁵ nulli 7. ⁶ *deest* 2. ⁷ dietracto 4. ⁸ A. scilicet 7. 5? ⁹ baioariorum 2. ¹⁰ sanctum pascha eel. 7. sanctum paschalis festi solemnitate 5. 6. ¹¹ eodem anno *deest* 2. ¹² eclipsis 1. 4. ¹³ II. nou. iun. 5. 4. 5. primo die *deest* 2. ¹⁴ attinaco 2. ¹⁵ hiberna 1. ¹⁶ Attinaco villa habuit. hibernarum tempus aquisgrani tuit 5. ¹⁷ ubi 5. 5. ibi et 6. ¹⁸ e. in 7. 5? ¹⁹ destructum 2-7. ²⁰ argentomagu 5. ²¹ reparat 7. 5? ²² dispositoque 2-7. ²³ in *deest* 2. 4. et ibi et in 7. ²⁴ natalem 7. ²⁵ salmouiaci 4. salmouico 5. 6. ²⁶ gentiliaco 5. 6.

NOTIÆ.

Arquten, a meridie et occidente oppidi Châteauroux.

¹⁴ Samoussy prope Lug lunum Clavatum.

scha¹ in Gentiliaco². Et innotavit se numerus annorum in

DCCLXVII.

Orta questione¹ de sancta Trinitate et de sanctorum imaginibus inter orientalem et occidentalem ecclesiam, id est Romanos et Graecos, rex Pippinus, conventu in² Gentiliaco villa congregato³, synodum de ipsa questione habuit; eoque peracto⁴, ad bellum praedictum conficiendum post natalem Domini in Aquitaniam proficiscitur. Et per Narbonam iter agens, Tolosam⁵ adgressus coepit⁶, Albicensem et Gavaldanum⁷, a pagos in delitionem accepit. Et Viennam reversus, postquam ibi et paschalis festi sacra peregit, et exercitum a labore refecit, iam prope aestate confecta, mense Augusto ad reliquias belli profectus est; et Bituricam veniens, conventum more Francico⁸ in campo egit⁹. Indeque¹⁰ ad Garonnam¹¹ fluvium accedens¹², castella multa et petras atque¹³ speluncas, in quibus se hostium manus plurima defendebat, coepit, inter quae praecipua fuere Scoralia¹⁴, Torinna¹⁵ et¹⁶ Petrociam. Reversusque¹⁷ Bituricam, exercitum in hiberna¹⁸ dimisit, ipse¹⁹ ibi considens²⁰ natalem Domini celebravit. Eo anno Paulus papa Romanus defunctus est, cuius rei nuntius ibi ad regem pervenit.

DCCLXVIII.

Rex Pippinus cum primum ad bellum gerendum tempus congruum esse videret, evocato undique exercitu, ad Santonicam²¹ civitatem contendit. Captoque²² in itinere Kimistaino²³, cum ad urbem praedictam venisset, mater et soror et nepes²⁴ Waifarri ducis²⁵ ad conspectum eius adductae sunt. Quas cum pie susceptas²⁶ servari iussisset, ad Garonnam fluvium proficiscitur, ubi ei Erowicus²⁷ cum alia praedicti ducis sorore occurrit, in loco qui Montes vocatur, seque et illam regi tradidit. Rebus igitur aliquot prospere gestis, rex²⁸ revertitur, et in castello quod dicitur Sels²⁹ pascha celebravit.

VARIANTES LECTIONES.

¹ quaestio 4. ² in deest 5. ³ pipp. gentiliaco villa congregatio 6. ⁴ eaque peracta 4. ⁵ tholosanum 6. ⁶ coepit 4; cepit 2, 5, 6, 7. ⁷ gavaldanum 5. gavaldensem 7. ⁸ francico 5, 6. ⁹ habuit vel egit 4. ¹⁰ ibique 6. ¹¹ garonam 2. garonnam 4. ¹² accedens 2. ¹³ atque 2. ¹⁴ scolaria 5, 4. ¹⁵ turinna 4. torinna 5, 6. ¹⁶ atque 4; deest 7. ¹⁷ reversus 4. ¹⁸ hibernia 7. ¹⁹ ipse vero ibi 5. ipse autem ibi 6. ²⁰ moratus 7. ²¹ santonnicam 4. ²² capto 4. ²³ rimastaino 6. ²⁴ nepesque 7. 5? ²⁵ regis 6. ²⁶ deest 6. ²⁷ eherwicus 7. eworwicus 5. ²⁸ deest 5. ²⁹ fels 2.

DCCLXVII

Tunc habuit domnus Pippinus rex³ in supradicta villa synodum magnam⁴ inter Romanos et Graecos de sancta Trinitate⁵ vel de sanctorum imaginibus, et postea perrexit iter peragens partibus⁶ Aquitaniae per Narbonam, Tolosam coepit, Albicensem similiter necnon et Gavaldanum⁷; et sanus reversus est in patriam, et celebravit pascha in Vienna⁸ civitate. Et in eodem anno in mense Augusto iterum perrexit⁹ partibus¹⁰ Aquitaniae, Bituricam usque venit, ibi synodum fecit cum omnibus Francis solite more in campo, et inde iter peragens, usque ad Garonnam¹¹ pervenit, multas roceras¹² et speluncas conquisivit¹³, castrum Scoralia¹⁴, Torinnam¹⁵, Petrociam¹⁶, et reversus est Bituricam, ibique innotavit est de obitu Pauli papae, et ibi celebravit natalem Domini¹⁷. Et innotavit se numerus annorum in

DCCLXVIII.

Domnus Pippinus rex iter faciens, et Remistagnum¹⁸ coepit, ad Sanctones civitatem usque pervenit, et¹⁹ ibi captam²⁰ matrem Waifarri et sororem eius et nepas²¹ eius²², usque ad Garonnam; inde perrexit in loco qui dicitur Montis²³. Ibi Herowicus²⁴ veniens cum illa alia sorore Waifarri ducis, et inde sanus reversus, pascha celebravit in castra qui²⁵ dicitur Sels. Herum iter adunens²⁶ cum donna Bertradane regina ad Sanctones²⁷ civitatem pervenit, ibique donna Bertra-

VARIANTES LECTIONES.

42. ¹ pascha similiter. cetera desunt 1. ² gentiliaco anno q. 767. 9. ³ rex deest 1. rex pippinus 7. 9. ⁴ magnam 1. ⁵ sancta civitate 1. ⁶ in partibus 1, 9. ⁷ gwaldanum 1. gavalदान 7. gavalदान 12. galvaldanum 15. ⁸ bienna 15. ⁹ perrexit saepius 5. ¹⁰ ad partes 1. ¹¹ usque a garonnam civitas pervenit 15. ¹² roceras 1. ¹³ conquisivit 1. 7. (8) 9. ¹⁴ scoram 1. ¹⁵ torinnam 12. ¹⁶ petrociam 1. ¹⁷ natalem domini anno 768. 9. ¹⁸ et Rhennum stagnum 1. herimstagnum 15. ¹⁹ et deest 7. 9. 12. ²⁰ capit 1. 12. ²¹ capta matre... sorore... nepi 7. 9. ²² eius et venit 1. 7. ²³ montis (alii Montis) 1. ²⁴ herowicus 1. herovicus 7. hili erowicus 15. ²⁵ castrum quod 1. 7. (8.) 9. ²⁶ assumens 1. 7. 9. 12. ²⁷ sanctones 1.

NOTE.

^a *Le Gévaudan*, pagus antiquus Gabalorum in Avernus. Vales. p. 215.

^b Rocca hodieque in Italia castellum montanum audit, exempli gratia, Rocca del Papa in monte Albano, et quam plurima in Apennino.

^c *Scorailles*, *Turenne*. *Peyrussac*. *Botquet*.

^d *Loens* Valesio et *Boquet* incognitus.

^e *Seltz*: in Alsatia aut locus quidam Aquitaniae.

Vir cl. Guizot in Galliea annalium nostrorum versione (Collection des mémoires relatifs à l'histoire de France. Annales d'Eginhard, p. 11.) *Selles* vertit; Valesius duo ejus nominis loca recenset, *Selles en Berry* aut potius *Celle*, *Cella* S. Euseii, et *Selles sur Nahon* seu potius *Celle*, *Cella* S. Genulphi; cum vero *Sels* non a *Cella* originem ducat, viro de historia maxime merito hac in re assentiri non possumus.

ANNALES LAURISSENSIS.

dane regina ¹ cum familia dimisit, et partibus Petrogrigo ² perrexit: et interempto Waiphario, cum triumpho victoriae ad Sanctones ³ reversus est. Ibi que moram faciens atiquid ⁴ dies, aegrotare coepit, partibus Turonorum ⁵ revertendo perrexit ⁶, orationem ad sanctum Martinum ⁷ fecit ⁸, ad sanctum Dionysium ⁹ usque pervenit, ibique diem obiit ¹⁰ finivit 8. Kalend. Octob. ¹¹. Dominus vero Carolus et Carlomannus elevati sunt in regnum, et domus Carolus 7. Idus Octob. in Noviomio ¹² civitate, Carlomannus in Suessionis civitate similiter; et celebravit praedictus gloriosus domus Carolus rex natalem Domini in villa quae dicitur Aquis, et pascha in Rodomo ¹³ civitate. Et immutavit ¹⁴ se numerus annorum in ¹⁵

DCCLXIX.

Domnus Carolus gloriosus ¹⁶ rex iter peragens partibus Aquitaniae, eo quod Hunaldus ¹⁷ voluit rebellare totam Wasconiam etiam et ¹⁸ Aquitaniam, et cum paucis Francis ¹⁹ auxiliante Domino dissipata iniqua consilia ²⁰ supradicti Hunaldi; et in ipso itinere iungens se supradictus ²¹ magnus rex eum germano suo Carlomanno ²² in loco qui dicitur Duasdives ²³. Inde Carlomannus se revertendo Franciam ²⁴ iter arripens, domnus Carolus benignissimus rex ivit ad Aequolesinam ²⁵ civitatem, et inde

[iter procedens ad Petrogrivum. Cuius partibus constituit basilicam iuxta fluvium nomen Dronam in honore beati Petri apostolorum principis, in qua post non multum temporis unum de innocentibus

VARIANTES LECTIONES.

¹ ibique dictam reginam 1. 7. ibique donna bertradam reginam 9. ² petragoricu 9. ³ sanctones civitatem 1. sanctones civitatem 7. ⁴ aliquot 1. 7. (8.) 9. 12. ⁵ thuronum 1. ⁶ perrexit Ocreonem ad sanctum Martinum et 1. ⁷ martyrum 5. ⁸ fecit et ad 7. ⁹ dyonysium 5. ¹⁰ obiit octavo Caendas Octobris 1. ¹¹ VII. kal. 7. ¹² novionis 1. ¹³ rodoma 9. ¹⁴ Et immutavit etc. *hic ut saepius deest* 1. ¹⁵ Anni 768 finis cum a. 769, 770, 771, 772 deest in 13. ¹⁶ gloriosus 1. 7. (8.) 9. 11. gloriosissimus 5. deest 10. 12. ¹⁷ hunoldus 8. 9. ¹⁸ et etiam venit ad aquit. 1. ¹⁹ Francis deest 1. ²⁰ dissipata sunt 1. 10. dissipavit 7. 9. 12. dissipatum est iniquum consilium 11. ²¹ praedictus 1. ²² carlomano germano suo 1. ²³ duceschius 1. duasdives 7. (8.) 9. 10. 11. ²⁴ in franciam 1. 7. (8?) 10. 11. ²⁵ equolesinam 1. equolesinam 7. equolesinam 9. equolesinam 10. egolisiam 11. eolensinam 12.

^a Piviqueux

^b Noyon.

^c Carolo praeter diuiniad Aquitaniam borealis, fratri meridionalis regni Francorum portio obvenit. Carolo, exempli gratia, Andegavi, Rothomagum, Noviomum, Audriaca villa, monasteria S. Bertini et Corbiense, Valentiniacae, Leduum, Haristallium, Aque, Duria, Trajectum inferius, Gorzia, Moguntia et Wormatia, ideoque Neustriae et Austrasiae pars borealis, Frisia, certe et Thuringia cum Baiaria

A

ANNALES EGINHARDI.

Adsumptaque secum uxore atque familia sua iterum ad urbem Santonicum ¹ venit. Dimissaque ibi uxore et ² familia, cum omnibus copiis ad persequendum Waifarium ducent animum interfecit, nec ³ iprius destitit, quam aut caperet aut interficeret rebellantem. ⁴ Interfecto igitur duce Waifario ⁵ in territorio ⁶ Petragorico ⁷, confectoque, ut sibi videbatur, Aquitanico bello, Santonas reversus est. Cumque ibi aliquantum temporis moraretur, aegritudine decubuit. In ipsa ⁸ tamen validudine ⁹ Turonos delatus, apud sancti Martini memoriam oravit. Inde cum ad Parisios venisset ¹⁰, 8 Kal. Octob. diem obiit; cuius corpus in basilica beati Dionisii martiris humatum est. Filii vero ¹¹ Karus et Karlomannus consensu oranium Francorum reges creati, et Karus in Noviomio ¹² civitate, Karlomannus in Suessoua ¹³ insignia regni suscepunt ^c. Karusque, qui maior natu erat, Aquasgrani ¹⁴ profectus, ibi natalem Domini, et in Ratmagu ¹⁵ civitate pascha celebravit.

DCCLXIX.

Pastquam hii duo fratres patri ¹⁶ succedentes regnum inter se partiti sunt. Aquitania provincia, quae in sortem maioris natu Karli regis cesserat, remanentibus in ea transacti belli reliquiis, conquiescere non potuit ¹⁶. Nam Hunoldus ¹⁷ quidam regnum adfectans, provincialium animos ad nova molienda concitavit. Contra quem ipse, cui eadem provincia sorte obvenerat, rex Karus cum exercitu profectus est. Sed cum fratris auxilium habere non posset, qui procerum suorum pravo consilio ne id faceret impediatur, conuoluo tantum cum eo habito in loco qui Duasdives ^d vocatur, fratre in regnum suum remeante, ille Egolesiam ^e Aquitaniae civitatem profectus, et inde, contractis undique ¹⁹ copiis, fugientem Hunoldum persequitur ²⁰, paulumque ²¹ abfuit ²², quin caperet. Sed ille noititia locorum, in quibus regis exercitum latere poterat,

VARIANTES LECTIONES.

¹ santonicum 1. 2. 5. 6, santoniam 4. ² ac 7. 5? uxore sua et 6. ³ neque 7. ⁴ et caperet et rebellantem quoque interficeret 7. ⁵ w. d. 7. 3? ⁶ territorio 2. ⁷ illa 5. 6. ⁸ invalidudine 5. valetudine 7. ⁹ venisset 2. ¹⁰ vero eius 7. ¹¹ noviomago 4. 5. 6. 7. ¹² suessona civitate 4. 5. 6. suessona 7. ¹³ karolus aquasgrani 7. ¹⁴ ratumagno 6. rotomagno 2. rotomagno 7. ¹⁵ deest 2. ¹⁶ poterat 5. ¹⁷ hunollus 7. *ita deinceps*. ¹⁸ ergo lisenam 6. lisenam 5. ¹⁹ undique contractis 7. undique deest 5. ²⁰ prosequitur 7. 3? ²¹ paululumque 7. 3? ²² afuit 1.

NOT.E.

cesserunt; in Carlomanni ditione, verbi causa, monasterium Argentouilum, Parisii, Suessiones, Salmoniacum, Corbonacum, Altiacum, Pontio, Theodonis villa, Metz, Viridunum, Calnuodiacum, Brocomagum, Neustriae et Austrasiae pars meridionalis, Septimania, Burgundia, Provincia, Alsatia et Alamania occurrunt.

^d Ejus situs ignoratur, ultra Rhenum in regno Carlomanni fuisse videtur, non vero in Pictionibus. ^e Angoulême.

ANNALES EGINHARDI.

A

ANNALES LAURISSENSIS.

liberatus est, dimissaque Aquitania Vasconiam¹ petiit, tum se ibi fore arbitratum. Erat tunc Vasconum dux, Lupus nomine, cuius fidei se Hunaldus committere non dubitavit. Ad quem rex missa² legatione, iubet sibi perfugam reddi, ea conditione mandata, si dicto audiens sibi non fuisset³, sciret se bello Vasconiam ingressurum, neque inde prius digressurum, quam illius inobedientiae finem imponeret. Lupus nimis⁴ regis perterritus, Hunoldum et uxorem eius sine cunctatione reddidit, se quoque quaecumque imperarentur facturum spondidit. At⁵ rex, donec legati quos miserat reverterentur, castellum quoddam⁶ iuxta Dornoniam⁷ a fluvio vocabulo⁸ Fronciaicum⁹ aedificavit. Reversis igitur legatis, reducto perfuga, aedificato¹⁰ castello, in regnum suum regreditur¹¹; celebravitque natalem Domini in villa Duria, et pascha apud sanctum Lambertum¹² in vico Leodico¹³.

sumpsit plures Francos¹⁴ cum omni utensilia et praeparamenta¹⁵ eorum¹⁶; et ibat¹⁷ super flumen Dornoniam¹⁸; et aedificavit ibi castrum qui¹⁹ dicitur Fronciaicus²⁰; et inde mis-os suos mitens post Hunaldum et uxorem eius ad Iaponem Vasconem, dum et ibi moram fecisset²¹ una cum Francis, adductus est²² supradictus Hunaldus una cum uxore sua. Et²³ castro praeparato²⁴ et Hunaldo recepto, reversus est in Francia²⁵, et celebravit natalem Domini in villa quae dicitur Duria²⁶, et pascha in Leodico vico²⁷ publico²⁸. Et²⁹ inmutavit se numerus annorum in

collocavit datum patri suo a domino papa Romano, cuius meritis et auxiliis dicebat se victorem bello fuisse multoties. Locus autem quo basilica fundata est. Brantonomis dicitur. Postea de Petrogorico et Engolesima aliisque locis sumens plures⁷.]

[qui civitatem ipsam aspiciant 11.]

[simulque Launum, episcopum eiusdem civitatis, qui fuerat capellanus domni Pippini regis patris sui, quem ipse rex Pippinus episcopum locerat de ipsa civitate. 11.]

[recepto Unaldo et praeparato castro Fronciaico, rediit ad Engolesimam, ubi postulante Launo episcopo fecit in Monasterio sancti Eparchii auctoritatem praeepti de terris quae ibi sine contentione erant, id est super fluvium Tolveram, Magnacum, Iuvencum, Vasnacum, Monterionem, Visacum, Roliacum; super fluvium Notram, Baudidanem villam, Camilon, Cavannacum, Uleiacum, Roliacum minorem, Torciaicum, Sertis, Tomolatium; super fluvium Dornoniam, Montem villam, Baciacum, Triacum, Marlevam. Quod praeeptum Bartholomaeus cancellarius eius scripsit, et ipse dominus rex manu sua firmavit, et de anulo suo sigillavit. Erat eo tempore in ipso monasterio sancti Eparchii canonialis habitus. Inde gloriosus rex Carolus reversus est in Franciam. 11.]

[ubi sanctus Lambertus martyr in corpore requiescit 9 b.]

DCCLXX.

Domnus¹² Karolus rex habuit populi sui conventum generalem¹³ in Wormacia¹⁴ civitate. Berthrada¹⁵ vero, mater regum, cum Karolomanno minore filio apud Salusiam¹⁶ locuta¹⁷, pacis causa in Italiam profisciscitur, peractoque propter quod illo profecta

DCCLXX.
Tunc domnus Carolus rex habuit synodum¹⁶ in Warmatiam¹⁷ civitatem, et Carlomannus et Berta

VARIANTES LECTIONES.

¹ et insumpsit populos francos 1. ² omnibus utensilibus et praeparamentis 1. 11. omnibus utensilibus et praeparamenta 7. omni utensilio et praeparamenta 8. cum omnis generis apparatu 10. armis et utensilibus 12. ³ ipsorum et ibi super 1. ⁴ eorum ivit 7. ⁵ demouicem 4. dordoniom 7. 9. dordunam 10. dordhoniom 12. ⁶ castrum quod 1. 7. (8.) 9. 10. 11. 12. ⁷ frontiaicus 12. ⁸ fecisset venit cum 1. ⁹ adductus et 1. ¹⁰ praeparatio 1. ¹¹ franciam 1. 7. (8.) 9. 10. 11. 12. ¹² dura 1. ¹³ leako vico 1. ¹⁴ publico 5. ¹⁵ omni huius finis ex Einh. vita Caroli paululum inmutatus est in 9 b. ¹⁶ synodum suum 7. ¹⁷ warmatia civitate 1. 7. (8.) 10. 12. in codice 5 iam m in fine utriusque vocis erasum.

NOTE.

^a Dordogne.

^b Fronsac.

^c Lutlich.

^d Seltz in Alsatia; quamvis enim Schopflinus in Alsacia Illustr. T. 1, p. 706, 707, Valesium qui idem censuit, male habeat, et locum quemdam pagi Warmatiensis ad flumen Salusium prope Ingelheim intelligat, quod Carolus, Wormaciae conventu celebra-

to, non in Alsatiam usque ascendisse videri possit, locum tamen non infra Warmatiam et in regno Caroli, sed in regno Carlomanni, ad quod Alsatia pertinebat, quaerendum esse, omnes consentiant, qui annales nostros bene inspexerint; nam hic non de conventu Caroli, sed Carlomanni cum matre in Italiam profectura agitur.

regina nungentes se ad Salossa¹, et in eodem anno perrexit domna Berta regina per Baiariam partibus Italiae². Et dominus Carolus rex celebravit natalem Domini in Mogontiam³ civitatem et pascha in Haristallo⁴.⁵ Et inmutavit se numerus annorum in

¹ [castro quod dicitur Salussa 9 b.]

² DCCLXXI.

Tunc dominus Carolus rex synodum habuit⁶ ad Valentianas⁶ b, et eodem anno Carlomannus⁷ rex defunctus est in villa quae dicitur Salmontiacus⁸, prid. Non. Dec. Dominus rex Carolus venit⁹ ad Corbonaem¹⁰ villam, ibique venientes Wilcharius¹¹ archiepiscopus et Folradus¹² capellanus cum aliis episcopis et sacerdotibus¹³, Warinus et Adalhartus¹⁴ comites cum aliis primatibus qui fuerunt Carlomanni¹⁵; uxor vero Carlomanni cum aliquibus paucis Francis partibus Italiae¹⁶ perrexit¹⁷. Et praeclearus ac gloriosus¹⁸ Carolus¹⁹ rex celebravit natalem Domini in villa quae dicitur Attiniaeus²⁰ et pascha in Haristallo²¹ villa²². Et inmutavit se numerus annorum in

¹ [sepultusque est iuxta urbem Remorum in basilica beati Remigii confessoris 9 b.]

² [et uxorunt dominum Karolum super se in regem, et obtinuit feliciter monarchiam regni Francorum. Girberga vero uxor 9 b.]

DCCLXXII.

Tunc dominus Carolus mitissimus rex²³ synodum²⁴ tenuit ad Warmatiam²⁵, et inde perrexit partibus Saxoniae prima vice, Aeresburgum²⁶ e castrum coepit, ad Ermensul²⁷ usque pervenit, et ipsum fauam

VARIANTES LECTIONES.

¹ salossen 1. salona 9. salussa 9 b. polassa 11. salussam 42. ² in partes italiae 1. 10. 11. ³ mogontia civitate 1. mogontiam civitatem 7. (8.) mogontiam 9. mogoneia civitate 10. magontia 12. et celebravit dominus carolus natale et pascha in warmatia 11. ⁴ haristallo 1. heristallo 7. harestallo 9. heristallo 12. ⁵ Egreius (Egregius) Karolus rex synodum habuit etc. *prima verba codicis* 6. ⁶ valentianas 1. valentianas 5. valentinas 6. ⁷ karlomannus 6. *ita et constanter* karoles. ⁸ salmontiacus 4. salmaniacus 6. ⁹ dominus carolus 1. dominus carolus rex 5. d. r. karolus 6. carolus vero rex 7. (8.) 9. deinde rex karolus 10. et dominus rex karolus 11. venit autem rex karolus 12. ¹⁰ carbonam 1. corbonaem 4. 9. carlonacum 10. 11. ¹¹ volcharius 7. willarius 9. 12. wilbarius 10. waltrius 11. ¹² fuldradus 1. fulradus 6. 7. (8.) 9. 10. folcarius 12. ¹³ episcopus ac sac. 6. ¹⁴ adalhartus 1. adalarus 7. (8.) 9. 11. adelarus 10. ¹⁵ fuerunt Caroli Magni 1. ¹⁶ ad partes italiae 1. in partes italiae 10. 11. ¹⁷ perrexit 1. 6. 7. (8.) 11. discessit 12. ¹⁸ et praeclearus et g. rex 1. gloriosus vero rex 9. et gloriosus rex 10. ¹⁹ carolus *dest* 1. ²⁰ atquinacus 1. ²¹ haristello 1. heristallo 7. ²² villa anno domini 772. 9. ²³ Tunc carolus rex 1. Deinde karolus rex 10. ²⁴ synodum 1. 7. 9. 10. 11. ²⁵ vurmaticam 5. vurmaticam 6. wormaticam 9. warmaciam 10. ²⁶ heresberg 1. heresburgum 7. 9. heresburch 12. ²⁷ ermensul 1. hermensul 10. 12.

est²⁸ negotio, adoratis etiam Romae sanctorum apostolorum liminibus, ad filios in Galliam²⁹ revertitur. Karlus autem rex natalem Domini Mogontiaci³ sanctumque pascha in villa Haristallo celebravit.

DCCLXXI.

Peracto secundum morem generali conventu super fluvium Scaldiam³ in villa Valentianas³, rex Karlus ad hiemandum proficiscitur. Cumque ibi aliquamdiu moraretur, Carlomannus frater a. d. 2 Nonas⁶ Decembris decessit in villa Salmontiaco⁸. Et rex ad capiendum ex integro regnum animum intendens, Carbonaem¹⁰ e villam venit⁹. Ibi Wilharium episcopum Sedunensem¹⁰ et Folradum presbiterum¹¹ et alios plures¹² sacerdotes, comites etiam atque primates¹³ fratris sui, inter quos vel praecipui¹⁴ fuerunt Warinus et Adalhartus¹⁴ ad se venientes suscepit. Nam uxor eius et filii cum parte¹⁵ optimatum in Italiam¹⁷ profecti sunt. Rex autem professionem eorum in Italiam quasi supervacua patienter¹⁸ tulit. Celebravitque natalem Domini Attiniao¹⁰ et pascha Haristallo²⁰.

DCCLXXII.

Romae Stephano papa defuncto, Hadrianus¹¹ in pontificatu²² successit. Rex vero Karlus, congregato apud Wormaciam¹³ generali conventu, Saxoniam bello adgrederi statuit, eamque sine mora ingressus, ferro et igni cuncta depopulatus²⁵, Aeresburgum²⁶ castrum coepit, ibidem²⁶ quod Irminsul²⁷ a Saxonibus vocabatur²⁸ everit. In cuius destructione eum in eodem loco per triduum moraretur, contigit ut, propter continuam caeli serenitatem exsiccatis²⁹ omnibus illius loci³⁰ rivis ac fontibus, aqua ad biben-

VARIANTES LECTIONES

¹ erat 7. ² in Galliam ad filios 4. 5. i. G. revertitur a. f. 6. ³ mogontiaci 2. mogoneia 3. 5. 6. mogontiaci 4. in mogontia 7. ⁴ scaldiam 7. ⁵ valentianas 7. valenciana 5. 6. ⁶ frater ad pridie Non. 4. frater ad pridie . . . 2. frater ad Id. Non. 5. frater ad Id. non. 4. frater pridie non. 5. 6. frater eius pridie Non. 7; *nos igitur mutato ad in a. d. veram lectionem c ante diem Id. Nonas Decembris decessit restituimus credimus.* ⁷ salmontiaco 7. 2? 5? salmtiacio 5. salmtiacio 6. ⁸ carboniacum 2. ⁹ venit villam 4. ¹⁰ wilharium sedunensem 6. ¹¹ hrbm 1. ¹² plurimos 5. ¹³ primatos 1. 2. 5. primates 4. 5. 6. 7. ¹⁴ praecipue 6. ¹⁵ adhartus 7. ¹⁶ patre 5. ¹⁷ autem hanc eorum professionem 7. ¹⁸ impatienter 7. ¹⁹ in attiniao 7. 5? antiniao 4. ²⁰ in haristallo 7. 5? ²¹ adrianus 5. 4. 5. 6. 7. *ita deinceps.* ²² pontificatum 5-7. ²³ wormaciam civitatem 4. ²⁴ d. e. 4. 5. depopulatis cuncta 6. ²⁵ hac vice eresburg ceterum ut in textu 1. ²⁶ idolumque 7. ²⁷ irminsula saxonibus 1. yrminsul saxonibus 6. ²⁸ vocatur 5. 6. ²⁹ exsiccatis 7. exsiccatas 2. ³⁰ i. i. 4.

NOT.E.

^a Infra Leodium suum est.

^b Valentennes

^c Studberg ad Timellam

ANNALES EGINHARDI.

A

ANNALES LAIBISENSIS.

illum inveniri non posset. Sed ne diutius siti coactus laboraret exercitus, divinitus factum creditur, ut quadam die, cum iuxta morem tempore meridiano cuncti quiescerent, iuxta ¹ montem qui castris erat configuus, tanta vis aquae ² in concavo ³ eiusdem torrentis ⁴ eruperit, ut cuncto exercitui ⁵ sufficeret. Tum ⁶ rex, idolo destructo, ad Wisuram fluvium accessit, ibique ⁷ a Saxonibus duodecim obsides accepit. Inde in Franciam reversus, in villa Haristallo ⁸ et natalem Domini et sanctam paschalis festi solennitatem ⁹ celebravit.

DCCLXXXII.

Hadrianus papa cum insolentiam Desiderii regis et Langobardorum ¹ oppressionem ² ferre ³ non posset, decrevit ut ⁴ legationem ad Karlum regem Francorum mitteret ⁵, eumque sibi ⁶ atque Romanis adversus Langobardos opem ferre rogaret ⁷. Et quia illi terreno itinere per Italiam fieri non poterat, eum quem miserat legatum, nomine Petrum, Romae navem ⁸ conscendere et Massiliam usque ⁹ per mare ire, atque inde terreno itinere in Franciam fecit pervenire. Qui cum ad regem in Theodone ¹⁰ villa ¹¹, ubi tunc hibernaverat, pervenisset, et ei legationis suae causam aperuisset, eadem, qua venerat, via Romam regressus ¹² est. Rex vero ¹³ rebas, quae inter Romanos ac Langobardos gerebantur, diligenti cura pertractatis, bellum sibi contra Langobardos pro defensione Romanorum suscipiendum ratus, eum toto Francorum exercitu Genuam ¹⁴ e, Burgundiae civitatem iuxta Rhodanum sitam venit. Ibique de bello suscipiendo deliberans, copias quas secum ¹⁵ adduxerat ¹⁶ divisit, et unam partem cum Bernhardo ¹⁷ patris sui per montem Iovis ¹⁸ ire iussit; alteram ipse ducens ¹⁹, per montem Cynisium ²⁰ Italiam intrare ²¹ contendit. Superatoque Alpium iugo, Deside-

VARIANTES LECTIONES.

¹ prope montem 7. ² aquarum 5. ³ concavitate 7. ⁴ e. c. 7. ⁵ tunc 2? 3? 7. ⁶ ibi 1. ⁷ haristallo 7. ⁸ sanctum pascha 7. ⁹ longobardorum 4. 5. 6. ¹⁰ constant. ¹¹ deest 7. ¹² ferret non posset 2. ¹³ deest 7. ¹⁴ mittere 7. ¹⁵ ut sibi 7. ¹⁶ ferret rogare 7. ¹⁷ navim 7. ¹⁸ deest 7. ¹⁹ usque massiliam 4. 5. 6. ²⁰ thedone 5. ²¹ thedonis 7. ²² reversus 6. ²³ deest 7. ²⁴ gebennam 7. ²⁵ genuam civitatem 3. ²⁶ uno folio exciso, sequentia usque ad voces anni 775 virtute compulsi eas in codice 2. desunt. ²⁷ duxerat 4. ²⁸ bernharto 7. ²⁹ deest 3. ³⁰ cynisium 6. ³¹ cinisium 7. ³² deest 7.

¹ De torrente isto prope Oldenbeke pagum hand multum a Fontibus Lippie distantum, qui jam fons resonans der Bullerborn audit, cf. Furstenbergii principis Monumenta Paderborn. p. 216. sqq. Cujus fontis natura cum illa comparata sit, ut cum ipsius torrentem nostrum esse ambigere non liceat, Irminus quoque non Erosburgi, sed aliquot passuum milibus a Lippie fontibus orientem et meridiem versus constitisse patet. Hinc et Irminus! sive Ermensul Irmini sive Armini columnam fuisse, et verum Va-

destruxit, et aurum vel argentum ¹, quod ibi repperit ² abstulit. Et fuit siccitas magna, ita ut aqua deficeret ³ in supradicto loco, nisi Ermensul ⁴ stabat et dum voluit ibi duos aut tres praedictus gloriosus ⁵ rex stare dies ⁶ facum ipsum ad perdestruendum ⁷, et aquam non haberet; tunc subito divina largiente gratia media die, cuncto exercitu quiescente, in quodam torrente, omnibus hominibus ⁸ ignorantibus, aquae effusae sunt largissimae, ita ut cunctus exercitus sufficienter ⁹ haberet. Tunc super Wisoram ¹⁰ fluvium venit suprascriptus magnus ¹¹ rex ¹², et ibi cum Saxonibus placitum habuit, et recipit obsides duodecim ¹³, et reversus est in Franciam ¹⁴, et celebravit natalem Domini in Haristallo ¹⁵, et pascha ¹⁶ similiter. Et immutavit se numerus annorum in

DCCLXXXIII

Tunc dominus Carolus ¹⁶ rex ¹⁷ perrexit ad hibernandum ¹⁸ in villa quae dicitur Theodone ¹⁹ villa ²⁰; ibique veniens missus domni Adriani apostolici, nomine Petrus, per mare usque ad ²¹ Massiliam ²², et inde terreno ²³ ad dominum ²⁴ Carolum regem ²⁵ usque ²⁶ periuugens ²⁷ invitando scilicet supranominatum gloriosum ²⁸ regem una cum Francis pro Dei servitio et iustitia sancti Petri seu solatio ²⁹ ecclesiae super Desiderium regem et Langobardos ³⁰. Et ideo ³¹ maritime venit, quia viae clausae fuerunt ³² Romanis a Langobardis. Tunc dominus ac praecelsus Carolus rex consiliavit ³³ una cum Francis, quid perageret ³⁴; et sumpto consilio ³⁵, ut ita ³⁶ sicut missus apostolici ³⁷

VARIANTES LECTIONES.

¹ aurum et arg. 1. ² ibi retulit 1. ³ magna et tanta quod defecerit 1 deficeret ut sup. 5. ⁴ ermenstil 1. hermensul 10. ⁵ gloriosus deest 6. ⁶ dies deest 1. ⁷ perdistruendum 5. ⁸ hominibus deest 6. ⁹ sufficienter 6. ¹⁰ wisoram 9. wisaram 10. ita deinceps. ¹¹ suprascriptus magnus deest 6. ¹² rex magnus 1. ¹³ duodecim deest 7. ¹⁴ frantium 5. ¹⁵ haristallo 1. domini et pascha in haristallo et in numeris mutatus est annus domini 773. 9. ¹⁶ Tunc rex karolus 6. ¹⁷ carolus mitissimus rex 7. ¹⁸ hibernandum 1. ¹⁹ teadone 6. ²⁰ villa deest 1. ²¹ ad deest 1. 7. ²² maxilliam 5. arelatum 11. ²³ inde cum Reo 1. inde terreno gressu 9. i. itinere terreno 10. inde per terram 11. ²⁴ dominum deest 6. ²⁵ regem deest 1. 7. 10. ²⁶ usque deest 1. 6. ²⁷ coniungens 1. perveniens 6. pervenit 9. ²⁸ gloriosum deest 6. ²⁹ per dei servicium et iusticiam sancti petri seu solatio 6. ³⁰ longibardos 1. ³¹ et inde ³² clausae erant 6. ³³ consilium inivit cum 1. consiliatus est una cum 6. consilium habuit una cum 10. ³⁴ peraget 1. ageret 6. ³⁵ consilio inivit sicut 1. e. iussit ut sicut 7. ³⁶ ita deest 10. ³⁷ adriani papae 7. 9. missus domni apostolici adriani per verbum ipsius post 6.

NOTÆ.

rianae eladis locum doceri videtur. Signum vero immortalis herois et fannin in quo consideret, magne fuisse molis, ita ut vel hodie ejus fundamenta superessent, ex eo colligitur, quod Carolus cum toto exercitu suo triduum ad minus in ejus destructione consumpsit.

¹ Thionville, Diedenhofen.

² Genf, Genève.

³ Summus Penninus, modo mons S. Bernardi major.

ANNALES LAURISSENSIS.

A

ANNALES EGINIARDI.

per verbum domni Adriani apostolici postolavit ¹, ita fieret ², tunc synodum ³ suprascriptus ⁴ gloriosus rex ⁵ tenuit generaliter ⁶ cum Francis Iennam ⁷ civitatem; ibique exercitum dividens ⁸ iam fatus dominus ⁹ rex, et perrexit ipse per montem Cacinisium ¹⁰, et misit Bernehardum ¹¹ avunculum suum per montem Iovem ¹² cum aliis eius ¹³ fidelibus. Et tunc ambio exercitus ad clusas ¹⁴ se coniungentes ¹⁵, Desiderius ipse obviam domni Caroli regis venit ¹⁶. Tunc dominus ¹⁷ Carolus rex una cum Francis castra metatus est ad easdem clusas; et ¹⁸ mittens scaram suam per montana ¹⁹, hoc sentiens ²⁰ Desiderius ²¹, clusas ²² relinquens ²³ supradictus ²⁴ dominus Carolus rex una cum Francis, auxiliante Domino et intercedente beato Petro apostolo, sine laesione vel aliquo conturbio clusas apertas, Italiani introivit ipse et omnes fideles sui; et Papiam ²⁵ civitatem usque pervenit ²⁶ et Desiderio incluso, ipsam civitatem obsedit. Ibiq; dominus Carolus in sua castra ²⁷ natalem Domini celebravit, et pascha in Roma ²⁸. Et immutavit se numerus annorum in

DCCLXXIV.

Et dum ²⁹ propter defensionem sanctae Dei Romanae ecclesiae eodem anno, invitata ³⁰ summo pontifice, perrexisset ³¹, dimissa marca contra Saxones, nulla omnino foederatione suscepta ³², ipsi vero ³³ Saxones exierunt cum magno exercitu super confinia Francorum ³⁴, pervenerunt usque ad castrum quod nominatur Buriaburg ³⁵; attamen ipsi confiniales de hac causa solliciti, cum ³⁶ hoc cernerent, castellum ³⁷ sunt ingressi. Dum igitur ipsa ³⁸ Saxo-

VARIANTES LECTIONES.

¹ postulatum l. postulavit 6. 7. 9. postulaverat 10. ² fieri l. ³ synodum l. 7. etc. ⁴ supradictus l. deest 6. 9. ⁵ rex gloriosus 7. ⁶ generaliter deest 1. ⁷ Ieruein civitate l. in Iennua civitate 6. apud Iennua civitatem 7. 9. in Iannensi civitate 10. in genua civitate 11. Iebam civitatem 15. ⁸ dividens tam factus rex d. et p. l. dividens perrexit ipse 7. 9. 10. 11. ⁹ dominus deest 6. ¹⁰ canisium l. cenisium 7. (8.) 9. cinisium 10. cesium 11. ¹¹ bernardum 1. 7. (8.) 9. 10. 11. ¹² iovis l. 7. 10. 12. ¹³ aliis suis f. l. 7. (8.) 10. ¹⁴ selusas constanter 9. ¹⁵ coniungentes 5. ¹⁶ desiderius domno carolo regi obviam ivit l. des. i. o. domno carolo regi venit 7. (8.) 9. (regi deest), 10. 11. ¹⁷ dominus deest. l. 6. ¹⁸ et deest 7. ¹⁹ montes l. 7. montanis 8. 9. ²⁰ hos sequens l. ²¹ desiderius rex 7. (8.) 9. ²² clausas 5. ²³ reliquit 7. (8.) 9. 10. ²⁴ supradictus deest 6. supradictus vero d. 7. 9. ²⁵ pervenit. *Hic in codd.* 8. 9. 9b. 10. 11. *inseruntur quae infra a. 774 legitur* « Et dum..... voluisset. » ²⁶ castris suis l. 6. 7. in ipsa castra 9. intra sua castra 10. ²⁷ in roma pascha l. ²⁸ Et dum..... voluisset *desunt* l. 15. *anno 775 habentur* in 8. 9. 9 b. 10. 41. ²⁹ incitante 7. orante 10. ³⁰ perrexit 6. ³¹ suscepta ipsi Saxones 7. suscepit. Ipsi vero saxones 9. ³² vero deest 9. 10. ³³ franco- rum et p. 7. 9. f. perveneruntque 11. ³⁴ cumque 6. ³⁵ castelo 6. ³⁶ ipsa deest 6.

rium regem frustra sibi resistere conantem citra congressionem ¹ fugavit, Ticoquoque ² inclusum obsedit, et in obpugnatione civitatis, quia didiculis erat, totum hiberni temporis spacium multa moliendo consumpsit.

DCCLXXIV.

Dum haec in Italia geruntur, Saxones velut peroptunam ³ de absentia regis nacti ⁴ occasione, contiguos sibi Hlassorum ⁵ terminos ferro et igni populantur. Cumque in eo loco qui nunc Frideslar ⁶ ab incolis nominatur, basilicam a beato Bonifatio martire dedicatam incendere molirentur, atque hoc efficere casso labore conarentur, inmisso sibi divinitus pavore subitaneo, turpi ⁷ trepidatione confusi, domum fugiando revertuntur. At rex, dimisso ad obsidionem atque expugnationem Ticeni ⁸ exercitu, orandi gratia Roman proficiscitur. Et cum, peractis votis, inde ad exercitum fuisset reversus ⁹, fatigatam longa obsidione civitatem ad ¹⁰ deditionem compulsi; quam caeterae civitates secutae, omnes se regis ac ¹¹ Francorum potestati subdiderunt. Et ¹² rex, subacta et pro tempore ordinata Italia, in Franciam revertitur, captivum ducens Desiderium regem. Nam Adalgis ¹³ filius eius, in quo Langobardi ¹⁴ multum spei habere videbantur, desperatis ¹⁵ patriae rebus, relieta Italia in Graeciam ad Constantinum imperatorem se contulit, ibique in patritius ¹⁶ ordine atque honore consenuit. ¹⁷ Rex autem domum regressus, priusquam eum Saxones venisse ¹⁸ sentiret, tripartitum ¹⁹ in eorum regiones misit exerci-

VARIANTES LECTIONES.

¹ congressum 7. ² ticoquoque 7. ticinioque 4. tycinoque 6. ³ oportunam 7. 3? ⁴ nacti 7. 5? ⁵ assorum 5. ⁶ turpi recentiore manu in a mutatum 5. ⁷ tyceni 6. ticini 7. ⁸ regressus 3. ⁹ in d. 7. ¹⁰ deest 7. ¹¹ At 7. 3? ¹² adalgis 5. 6. 7. ¹³ langoberdi 1. ¹⁴ desperatis 3-7. ¹⁵ patriatus 1. ¹⁶ permansit recentii manu in cod. 3. ¹⁷ additum. ¹⁸ venire 3. ¹⁹ tripartitum 3. 4. 7.

NOTÆ.

^a Pavia.
^b Muns Bierberg, ad dextram Adarnæ ripam, prope villam Ugedanken contra Fridislarium, hodie

desertus. CHRONICON GOTTWIC. ex Schminkii dssertat. de episcopatu Buralburg.

^c Fritslar

rum, qui incendiis ac direptionibus cuncta devastans, compluribus etiam Saxonum, qui resistere conati sunt, interfectis, cum ingenti praeda regressus ¹ est ².

norum ¹ gens coepisset saeviens domos ² forinsecus incendio cremare, venerunt ad quandam basilicam in loco qui dicitur Friedislar ³, quam sanctae memoriae Bonifacius novissimus martyr consecravit, atque per spiritum prophetiae ⁴ praedixit, quod nunquam incendio ⁵ cremaretur. Coeperunt autem idem ⁶ praefati Saxones cum nimia intentione adversus eandem certare basilicam, quemadmodum eam per quodlibet ingenium igni ⁷ cremare ⁸ potuissent. Dum haec igitur ⁹ agerentur, apparuerunt quibusdam christianis qui erant in castello, similiter ¹⁰ et quibusdam paganis qui in ipso aderant exercitu, duo iuvenes in albis, qui ipsam basilicam ab igne protegebant ¹¹, et propterea ibidem non poterunt neque interius neque exterius ignem accendere, nec aliquid dampnum ¹² eidem ¹³ inferre basilicae: sed nutu divinae maiestatis pavore perterriti, in fugam conversi sunt, nemine persequente. Inventus est autem postea unus ex eisdem Saxonibus mortuus iuxta ipsam basilicam, genibus curvis adclinis supra ¹⁴ pedes, habens ignem et ligna in manibus, velut ore flando eandem basilicam igni tradere voluisset ¹⁵. Et revertente domno ¹⁶ Carolo rege a Roma, iterum ¹⁷ ad Papiam pervenit ¹⁸, ipsam ¹⁹ civitatem cepit, et Desiderium regem cum uxore et filia, vel cum ²⁰ omni thesauro eius palatii ²¹. Ibi que venientes omnes Langobardi de cunctis ²² civitatibus Italiae, subdiderunt se in dominio ²³ domni gloriosi Caroli regis et Francorum. Adalghisus ²⁴ filius Desiderii regis, fuga lapsus mare introit ²⁵, et Constantinopolim perrexit. Tunc gloriosus domnus ²⁶ Carolus rex, ipsa Italia ²⁷ subiugata et ordinata, custodia ²⁸ Francorum in Papia civitate dimittens, cum uxore et reliquis Francis Deo adiuvante cum magno triumpho Franciam reversus est. Et dum ²⁹ pervenisset ad locum ³⁰ qui dicitur Ingilinhaim ³¹, mittens ³² quatuor ³³ scaras in Saxoniam, tres ³⁴ pugnam cum Sa-

VARIANTES LECTIONES.

¹ saxonum 6 — 12. ² domos *deest* 6. ³ friedislar 7. 12. friedislar 9. friedislar 10. 11. ⁴ per spiritum prophetiae *deest* 6. ⁵ incendia 6. ⁶ iidem 7. etc. ⁷ igne 7. 9. etc. *deest* 6. ⁸ concremare 6. ⁹ igitur *deest* 6. ¹⁰ simul 5. ¹¹ protegebant propterea 7. ¹² neque aliquid dampnum 6. ¹³ hisdem 5. iidem 9. 10. 11. ¹⁴ super 7. 9. ¹⁵ voluisset. Revertens vero domnos, carolus rex 7. ¹⁶ domno *deest* 6. ¹⁷ et iterum 1. ¹⁸ pervenit 1. 7. 9. 10. ¹⁹ et ipsam 7. 9. ²⁰ filia et cum 1. 7. 10. 11. ²¹ palatii eius 1. 7. 10. 11. ²² de eis civ. 1. ²³ se dominio 5. 6. 10. ²⁴ adalgulfus 1. adalgisus 6. 10. adalgisus vero 7 (8.) 9. 11. ²⁵ intravit 1. introivit 7. 9. 11. ²⁶ domnus *deest* 6. ²⁷ italia sibi s. 7. 9. ²⁸ custodiam 1. 7. eustodias 5. ordinata custodia 9. 10. custodia relicta 11. ²⁹ et cum 1. 7. 10. ³⁰ in locum 6. 10. 11. in loco 7. 9. ³¹ ingelheim 4. ingilnheim 6. ingelheim 7. 9. ingilheim 11. ³² misit 1. 7. 10. 11. ³³ quatuor 5. ³⁴ saxoniam quarum tres 1. 7. saxoniam. At illi tres 9

VARIANTES LECTIONES.

¹ reversus 6. ² est. Karolus ab Italia regrediens, dedicationem ecclesiae sancti Nazarii martyris et translationem corporis ipsius in monasterio nostro Lauresheim celebravit, anno incarnationis Domini DCCLXXIV. Cal. Sept. 7.

NOTÆ.

^a De Ingelheimensi palatio Cæsareo cf. Schœpflini dissertationem in Commentationibus academiae Theodoro Palatinae. t. 1, pag. 500.

xonibus interunt, et auxiliante Domino victores extiterunt; quarta vero scara non habuit pugnam, sed cum praecla magna iulæsi¹ iterum reversi sunt ad propria. Et caelebravit praefatus gloriosus² rex natalen Domini³ in villa, quae dicitur Carisiacum, similiter et pascha⁴. Et immutavit se numerus annorum in

DCCLXXV.

Tunc pius atque⁵ praeclearus domnus⁶ Carolus rex habuit synodum⁷ in villa quae dicitur Duria⁸, et inde iter peragens⁹ partibus Saxoniae, Sigiburgum¹⁰ castrum cepit, Aeresburgum¹¹ reaedificavit¹² super Wisoram¹³ fluvium venit in loco¹⁴ qui dicitur Bruni-berg¹⁵; et¹⁶ ibi praeparabant Saxones¹⁷ bellum, volentes ripam supradicti fluminis defendere; auxiliante Domino et Francis decertantibus fugati¹⁸ Saxones, Franci ambas ripas obtinuerunt, et multi Saxones ibi occisi sunt¹⁹. Tunc domnus Carolus rex dividens exercitum suum, sumpsit secum quos voluit, perrexit²⁰ usque Obacerum²¹ fluvium. Ibi omnes²² Austrelendi²³ Savones venientes cum Hassione²⁴, et dederunt²⁵ obsides iuxta quod placuit²⁶, et iuraverunt sacramenta, sed fideles esse partibus supradicti domni Caroli²⁷ regis.²⁸ Similiter inde revertente²⁹ iam dicto mittissimo³⁰ rege³¹, venerunt Angrarii³² in pago³³ qui³⁴ dicitur Bucki³⁵ una cum Brunone et reliquis optimatibus³⁶ eorum, et dederunt ibi obsides³⁷ sicut Austrasii. Et inde re-

VARIANTES LECTIONES.

¹ iulæsi 1. 7. etc. ² gloriosus *deest* 6. ³ domini et pascha in carisiaca villa anno 775. 9. ⁴ *Hinc inde in codice 5. scriptura karolus obtinet.* ⁵ ac 1. ⁶ domnus *deest* 6. rex domnus karolus 15. rex karolus 6. ⁷ synodum 1. 6. ⁸ duria iter tunc p. 1. ⁹ agens 15. ¹⁰ sigiburgum 7. 10. ¹¹ heresburgum 7. 9. 11. ¹² reaedificavit 6. ¹³ wisoram 10. 15. wiseram 9. ¹⁴ in loco 1. 6. 15. ad locum 10. 11. ¹⁵ brunibere. 15. brunisburg 10. bruniburgum 11. ¹⁶ et *deest* 15. ¹⁷ se saxones ad b. 15. ¹⁸ fugantibus saxonibus 1. 7. 9. fugati sunt saxones 15. vagantibus saxonibus 6. fugantibus saxonibus 8. fugatis saxonibus 10. fatigatis saxonibus 15. ¹⁹ multique saxones ibi occisi sunt. Domino adjuvante franci victores extiterunt. *Ann. ita desinit codex* 45. ²⁰ voluit et perrexit 1. 7. 9. etc. ²¹ obacerum 1. abocerum *correctum* aboderum 5. obacerum 6. obacerum 7. 9. 10. 11. ²² auctores saxonum venientes cum hassionibus 1. ²³ austrelendi saxoniam 7. a. saxonum 10. ²⁴ cura hassione 5. cum hassione 6. cum mansione 9. cum assione 11. cum hassion 10. cum hussioni 12. ²⁵ hassione dederunt 9. ²⁶ placuit regi 9. ²⁷ caroli *deest* 1. ²⁸ regis karoli 6. ²⁹ inde iam revertente m. 1. revertendo 6. ³⁰ mittissimo regi 6. ³¹ m. domno rege 4. 7. ³² angarii 6. 11. ³³ pago 5. ³⁴ quod 1. ³⁵ bucki 1. buki 7. hocki 8. haclium 10. bocensi 11. ³⁶ optimatibus 6. ³⁷ d. obsides 1. d. obsides ibi 7.

DCCLXXV.

Cum rex in villa Carisiaco hiemaret, consilium iunxit, ut perlidam ac foedifragam Saxonum gentem bello adgrederetur, et eo usque perseveraret, dum aut victi christianae religioni subirentur¹, aut omnino tollerentur. Habitoque apud Duriam villam generali conventu, Rheno quoque² transmissio, cum totis regni viribus Saxoniam petiit, et primo statim impetu Sigiburgum³ castrum⁴, in quo⁵ Saxonom praesidium erat⁶, pugnando cepit. Aeresburgum aliud castrum a Saxonibus destructum munivit⁷, et in eo Francorum praesidium posuit. Inde ad Wisuram fluvium veniens, in eo loco qui Brunenberg⁸ vocatur, congregatam Saxonum multitudinem offendit, quae eum transitu⁹ fluminis arcere conabatur. Sed frustra. Nam in prima congressione pulsus fugatique sunt, et magnus eorum numerus ibidem interfectus est. Et¹⁰ rex, ante tractato, cum parte exercitus ad Ovacerum¹¹ fluvium contendit, ubi ei Hessi¹², unus et¹³ primoribus Saxonum, cum omnibus Ostfalais¹⁴ occurrerent, et obsides quos rex imperaverat dedit, et sacramentum fidelitatis iuravit. Inde regresso¹⁵, cum in pagum qui Bucki¹⁶ vocatur pervenisset, Angrarii¹⁷ cum suis primoribus occurrerunt, et sicut Ostfalai, iuxta quod¹⁸ imperaverat, obsides ac sacramenta dederunt¹⁹. Interea pars exercitus quam ad Wisuram dimisit, in eo²⁰ loco qui Hildheki²¹ vocatur castris positus, incaute se agendo²² Saxonum fraude circumventa atque decepta est. Nam cum pabulatores Francorum circa nonam diei horam reverterentur in castra, Saxones eis, quasi et ipsi eorum socii essent²³, sese misenerunt, ac sic

VARIANTES LECTIONES.

¹ ita constanter codices mediæ aevi fere omnes, editores subicere, traicere, etc. ex suo ingenio receperunt. ² renoque 4. ³ arcem 7. ⁴ qua 7. ⁵ erat praesidium 6. ⁶ munivit 4. ⁷ brunenberg 4. brunenberg 5. 7. ⁸ a transitu 7. ⁹ tunc rex 6. ¹⁰ ovacerum 4. 5. obacerum 6. 7. ¹¹ hesso 7. hesuinus et 4. essuinus et 5. hessomus et 6. ¹² ex 7. 3? ¹³ ostfalais 7? ostfalais 5; reliqui constanter ut in textu. ¹⁴ reversus 7. ¹⁵ buchi 5? 5. 6. 7. ¹⁶ angarii 4. 5. 6. ungarii 5. ¹⁷ quod rex i. 7. ¹⁸ obsides dederunt et sacramenta iuraverunt 7. ¹⁹ *deest* 5. 7. ²⁰ hildheki 1. 2. 5. 4. 7. hildheki 5. 6. *utrumque ex hildheki corruptum esse patet.* ²¹ incaute agens 5. 7. ²² s. essent eorum 5? 7.

NOTÆ.

^a Sigiburgum nec Sigelberg, nec ut V. Cl. Wigand in libro *Die Vorzeit, ein Taschenbuch für 1824*, p. 79. sqq. vult, Siglurg seu Seglurg ad Dmelam, sed castrum iam destructum, in rupe precisa ad confluentes Rura et Lenna. Fossas ibi antiquas adhuc conspici, ex D. Moller commentatione *Über Höhenberg Dortmund*, an. 1804, di. li.

^b Prope Huxaram, de quo Monumenta Palæontologica et D. Wigandi dissertatio cum modo indicatam conferas. Anno 1295 ab Ottone episcopo Palæontor-

nensi et Adolfo et Alberto comitibus Swalenbergicis funditus eversum est, cum eo usque abbatum Corbeiensium castrum et sedes nonnullam fuisset. Mons est altus, præruptus, fossis compluribus, quarum nonnullæ *Sachsengraben*, id est fossæ Saxonum audiunt, munitus.

^c In quo mons *der Bückeberg* et oppidum principale *Bückeberg*, Wilhelmo comite suo apud exteros quoque gentes nobilitatum.

^d Hodie *Lidbach*, ad occidentem Mindæ.

ANNALES EGINHARDI.

A

ANNALES LAURISSENSIS.

Francorum castra ingressi sunt; dormientesque ac semisonos adorti ¹, non modicam incantae multitudinis caedem fecisse dicuntur. Sed vigilantium ac viriliter resistentium virtute repulsi ², castris excesserunt, et ex pacto quod inter eos in ³ tali necessitate fieri poterat, discesserunt. Quod cum regi fuisset adlatum, quanta potuit celeritate adcurrens, fugientium terga insequutus ⁴, inagnam ex eis prostravit multitudinem ⁵; et tum demum Westfalorum ⁶ obsidibus acceptis, ad hiemandum in Francia ⁷ revertitur.

vertente ¹ praefato rege, inventit aliam partem de suo exercitu super fluvium Wisora, continentes ripam quam iussi fuerant ². Saxones cum ipsis pugnam fecerunt in loco, qui dicitur Lidbach ³, et Franci Deo volente victoriam habuerunt, et plures ex ipsis ⁴ Saxones ⁵ occiderunt. Hoc audiente domno Carolo rege, iterum super Saxones cum exercitu irruens, et ⁶ non minore stragem ex eis ⁷ fecit, et praedam multam acquisivit super Westfalos ⁸, et obsides dederunt, sicut et alii ⁹ Saxones; et tunc obsidibus ¹⁰ receptis, et praeda multa adsumpta ¹¹, et praeter ter stragem Saxonum factam ¹², supradictus domnus ¹³ Carolus rex ad propria reversus est, auxiliante Domino, in Franciam. Tunc audiens, B quod Hrodgaudus ¹⁴ Langobardus ¹⁵ fraudavit fidem suam, et omnia sacramenta rumpens, et voluit ¹⁶ Italianam rebellare, tunc illis in partibus cum aliquibus Francis ¹⁷ domnus Carolus rex iter peragens, et caelebravit natalem Domini in villa quae dicitur Seladistat ¹⁸. Et immutavit se numerus annorum in

DCCLXXVI.

Regi domum revertenti nuntiat, Hruodgandum ¹ Langobardum ², quem ipse ³ Foroiuliensibus ⁴ ducem dederat, in Italia res novas moliri, et iam complures ⁵ ad eum civitates defecisse. Ad quos motus comprimendos cum sibi festinandum indicaret, strenuissimum quemque ⁶ suorum secum ducens, raptim Italianam ⁷ proficiscitur, Hruodgaudoque ⁸ qui regnum adfectabat interfecto, civitatibus quoque, quae ad eum defecerant, sine dilatione ⁹ receptis, et in eis Francorum comitibus constitutis, eadem qua venerat velocitate ¹⁰ reversus est. Cui vix Alpes transgresso occurrerunt ¹¹, qui nunciarent, Aeresburgum castrum ¹² a Saxonibus expugnatum, ac praesidium Francorum tunc in eo posuerat expulsum; Sigiburgum aliud castellum oppugnatum quidem, sed, non captum, cui quod huius qui in eo caesa praesidii ¹³ fuerant constituti, facta eruptione incautos atque obpugnationi intentos Saxones a tergo invaserunt ¹⁴, et plurimis interfectis reliquos non solum oppugnationem dimittere, sed etiam fugere compulerunt, palantesque ac dispersos ad Lippiam ¹⁵ usque fluvium persecuti sunt. Haec cum regi adlata

VARIANTES LECTIONES

¹ dormientesque aggressi 7. ² compulsi 5. 7. ³ ex 5? 7. ⁴ insecutus 2—7. ⁵ m. p. 7. p. ex eis magnam multitudinem 5. ⁶ hac quidem vice westfalorum, in sequentibus autem ut in textu scribitur 1. ⁷ franciam 3. 4. 5. 6. 7. ⁸ hyuodgaudum 5. ruodgaudum 4. hruodgandum 5. rodgandum 6. rotgaudum 7. ⁹ langobardorum 2. 5. ¹⁰ deest 7. ¹¹ foroiuliensibus 6. ¹² cum plures 5. ¹³ quendam 4. 5. 6. ¹⁴ r. in italianam 7. 5? ¹⁵ hyuodgaudoque 5. ruotgaudoque 4. rudgaudoque 6. rotgaudoque 7. ¹⁶ dilatazione 2. ¹⁷ velocitate venerat 3. veloci 2. ¹⁸ occurrerunt ei qui 4. 5. 6. ¹⁹ arcem—expugnatam — ea 5? 7. ²⁰ praesidii causa 5—7. ²¹ invasere 5. ²² lipiam 1. 5. libiam 2.

DCCLXXVI

Tunc domnus ¹⁹ Carolus rex Italianam ingressus est partibus ²⁰ Foroiulensium petens ²¹, Hrodgaudus occisus est, et supradictus domnus ²² Carolus rex ad ²³ Tarvisium ²⁴ civitatem pascha caelebravit, et captas civitates ²⁵ Foroiulem, Tarvisium ²⁶ cum reliquis civitatibus quae ²⁷ rebellatae ²⁸ fuerant: et disposuit eas omnes per Francos, et iterum cum prosperitate et victoria reversus est in Franciam. Tunc nuntius veniens, qui ²⁹ dixit ³⁰ Saxones rebellantes ³¹, et omnes obsides suos dulgatos ³², et sacramenta rup-

VARIANTES LECTIONES.

¹ revertendo 6. ² quam insi fuerant deest 6. ³ lidpach 1. lidlach 5. didlach corr. lidbach 6. lidhad 7. lidbah 8. 9. 10. lita 11. ⁴ ex ipsis deest 1. 7. 11. ⁵ saxonibus 9. de saxonibus 11. ⁶ irruens et deest 1. et deest 7. 9. ⁷ ex ipsis 1. 7. ⁸ westphaleos 1. westfalos 6. ⁹ et illi alii 7. 9. ¹⁰ et cum aliis obsidibus 1. ¹¹ assumpta 1. 6. 9. supposita 7. ¹² et pariter strage s. facta 1. 7. et ter stragiae saxonum facta 6. et tertio facta strage saxonum 11. in 10. deest; in 5. syllaba ter deest. ¹³ supradictus domnus deest 6. ¹⁴ ruodgaudus 1. rodgandus et rodgandus 5. rotgaudus 7. 9. 11. rodgandus 10. ita et infra. ¹⁵ longibardus 4. ¹⁶ rumpens voluit 7. 9. ¹⁷ francis tunc carolus 1. ¹⁸ seladistat 7. 9. seladistat 8. selcizat in elisatio 9 h. seleveizat et pascha in Elizatio 12. domnus et alia similia hic et aliis in locis desunt 6. ¹⁹ domnus deest 1. rex ut praediximus ad Papiam civitatem venit et sub festinatione in partibus Foroiulensium iter direxit Ann. Mett. in narratione de Aeresburgi oppugnatione Ann. Mett. Regimone sequuntur. ²⁰ est per partes fori iulii iter peragens 1. ²¹ pergens 6. 7. (8.) 9. cum partes foroiuliensium peragrasset 10. ²² supradictus doranus deest 1. 6. ²³ apud 1. 7. ²⁴ tarvisium hic et infra 7. 11. tarvisium 9. tharvisium 10. ²⁵ captis civitate foro iulii tarvisio 1. ²⁶ foroiulensem 7. foroiulium 10. ²⁷ et quae 5. ²⁸ rebellant 4. rebellatae erant 6. ²⁹ qui deest 1. 7. 9. etc. ³⁰ venit et dixit 5. ³¹ rebellare 1. rebellasse 5. 10. rebellatos 6. 9. ³² dulgatos et deest 1. dultos 6. tultos 9.

NOTE.

* Schletstadt in Alsatia.

ANNALES LAURISSENSIS.

A

ANNALES EGINHARDI.

ta¹ et Aeresburgum castrum per mala ingenia² et iniuriam placita, Francos exinde suadentes extendit³; sic Aeresburgum⁴ a Francis derelictum, muros et opera⁵ destruxerunt⁶. Inde pergentes voluerunt de Sigiburgi⁷ similiter facere, auxiliante Domino Francis eis⁸ viriliter repugnantibus nihil praevalluerunt. [Dum enim⁹ per placita eos, qui infra ipsum castrum custodes erant, includere¹⁰ non potuissent, sicut fecerunt alios qui in aliud castellum¹¹ fuerant, coeperunt pugnare et machinas praeparare, qualiter per virtutem potuissent illud capere, et Deo volente, petriarias¹² a quas praeparaverunt¹³ plus illis damnum¹⁴ fecerunt, quam illis qui infra castrum residebant. Cum enim viderent, quod eis non proficeret, praeparaverunt etiam clidas¹⁵ b ad debellandum per virtutem ipsum castellum. Sed Dei virtus, sicut iustum est, superavit illorum virtutem, et quadam die cum bellum praeparassent adversus christianos qui in ipso castro residebant, apparuit manifeste gloria Dei supra domum ecclesiae quae est infra ipsum castrum¹⁶, videntibus illis¹⁷ tam aforis, quam etiam¹⁸ et deintus, ex quibus multi manent usque adhuc; et dicunt vidisse¹⁹ instar duorum scutorum colore rubeo flammantes et agitantibus supra ipsam ecclesiam; et cum hoc signum viderent pagani qui aforis erant, statim confusi sunt, et magno timore perterriti, coeperunt fugere ad castra²⁰, et omnis multitudo eorum in pavore concussi fugam arrepti²¹, alii ab aliis se invicem²² interficiebant. Qui enim retro propter pavorem aliquem²³ C respiciebant, infligebant²⁴ se lanceis eorum, qui ante illos fugebant²⁵ et in humeris portabant, et alii

VARIANTES LECTIONES.

¹ rumpere 4. ² malum ingenium 6. ³ suadendo exire ab ipsis francis 1. ⁴ heresburgo... derelicto 7. ⁵ opera saxones d. 7. 9. ⁶ destruxerunt. Et inde 8. 9. (10.) (11.) ⁷ sigiburgo 1. sigisburgo 7. 8. 9. 10. ⁸ eis deest 7. (8.) 9. 10. 11. ⁹ Dum enim... servos suos. deest 1. et in ann. Einhardi, Fuld. et Til. Hinc apparet, totam hanc narrationem, quae praeferenda in diversis codicibus diverso loco collocata legitur, non pro genuino textu habendam, sed a quodam rerum perito exemplo suo, unde codices 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. fluxerunt, post annum 788, in margine adiectam esse. In cod. 5. 6. 7. non post secundum inde sed post primum inseritur « destruxerunt inde. Dum enim . . . servos suos pergentes. Inde voluerunt, » in codicibus 8. 9. 10. 11. 12. post similiter facere, utrobique minus recte. In codice 13. omnia huius anni post est in Franciam una cum annis 777. 778. 779. desunt. ¹⁰ includere 7. ¹¹ alium castellum 7. alio castello 6. ¹² petriariae 7. ¹³ praeparaverant 6. ¹⁴ damni 6. ¹⁵ clidas 7. ¹⁶ basilicam infra ipsum castrum constitutam 6. ¹⁷ vid. multis 6. 7. 9. vid. cuictis 10. ¹⁸ etiam deest 6. ¹⁹ vidisse se 7. ²⁰ ad castrum 5. ²¹ fugam arripentes 7. fuga arrepta 5. ²² se ab invicem 5. ²³ aliquem deest 6. ²⁴ infligebant 6. ²⁵ infligebant lanceas eorum, quos in humeris portabant in corpora antecedentium 9. propter pavorem, ab antecedentibus lanceis confodiebantur 11. fugebant 5.

VARIANTES LECTIONES.

¹ regi nuntiarentur 7. ² saxoniam petere statuit, contractisque copiis 7. ³ saxoniam 2. 5. ⁴ conabantur 7. ⁵ perverteret 3? 5. 6. 7. ⁶ et 7. ⁷ ac quasi e. s. veniam p. 7. 5? ⁸ et cum 3. ⁹ extracto 3. ¹⁰ deest 2. ¹¹ haristallio 3? 7.

NOTE.

- a Tormenta lapidibus jaciendis.
b Crates.

c In loco Lippstadt fuisse existimo.

ANNALES EGINHARDI.

A

ANNALES LAURISSENSIS.

diversis ictibus inter se sunt percussi¹ et divina ultione iudicati. Et quantum super Dei eos virtus propter salutem² christianorum operata est, nullus narrare potest; attamen quantum illi plus pavore perterriti fuerunt, tanto magis christiani confortati omnipotentem Deum laudaverunt, qui dignatus est suam manifestare potentiam super servos suos.] Et inde fugam arripientes Saxones, persecuti sunt eos Franci, interficientes illos usque ad flumen³ Lippiam, castrum salvato; et cum victoria reversi sunt Franci. Et cum pervenisset dominus Carolus rex Wormatiam, et omnes istas causas⁴ audisset⁵, conivit sinodum ad eandem civitatem: et ibi placitum publicum tenuit, et consilio⁶ facto, cum Dei adiutorio sub celeritate et⁷ nimia⁸ festinatione Saxonum caesas⁹ a seu¹⁰ firmitates subito introivit. Et¹¹ Saxones perterriti¹², omnes ad locum ubi Lippia consurgit venientes ex omni parte, et¹³ reddiderunt patriam per wadium¹⁴ omnes¹⁵ manibus eorum, et sponderunt se esse christianos, et sub ditione¹⁶ domni Caroli regis et Francorum subdiderunt. Et¹⁷ tunc dominus Carolus rex una cum Francis reaedificavit¹⁸ Aeresburgum castrum denuo¹⁹, et aliud²⁰ castrum super Lippiam, ibique venientes Saxones una cum uxoribus et infantibus innumerabilibus²¹ multitudo baptizati sunt²², et obsides, quantos iam dictus dominus rex eis²³ quaesivit, dederunt, et perfecta supradicta castella et disposita²⁴ per Francos scaras²⁵ b residentes et ipsa custodientes²⁶, reversus est dominus rex²⁷ in Franciam, et caelebravit natalem Domini in Haristallo²⁸, et pascha in villa quae dicitur Niumaga²⁹ c. Et immutavit se numerus annorum in

C

DCCLXXVII.

Rex prima veris adspirante temperie Noviomagum profectus est, et post celebratam ibidem paschalis festi sollemnitate, propter fraudulentam Saxonum promissionem, quibus fidem habere non poterat, ad locum qui Padrabrun¹ vocatur generalem populi sui conventum in eo habiturus, cum ingenti exercitu in Saxoniam profectus est. Eo cum venisset, totum perfidiae gentis senatum ac populum, quem ad se venire iusserat, morigerum ac fallaciter² sibi devotum invenit. Nam cuncti ad eum venerunt³ praeter Widichindum⁴, unum ex⁵ primoribus Westfalaorum, qui multorum sibi facinorum conscius, et ob id regem veritus⁶, ad Sigfridum⁷ Danorum regem profugerat. Ceteri qui venerant, in tantum⁸ se regis potestate⁹ permi-

DCCLXXVII.

tunc dominus Carolus rex sinodum publicam³⁰ habuit ad Paderbrunnen³¹ prima vice; ibique³² convenientes³³ omnes Franci, et ex omni parte Saxoniae undique³⁴ Saxones convenerunt³⁵, excepto quod Widochindis³⁶ rebellis extitit³⁷ cum paucis aliis³⁸: in³⁹

VARIANTES LECTIONES.

¹ sunt percussi 6. 7. 8. 9. ² dei v. p. s. eh. super eos 7. ³ usque flumen 5. fluvium 1. 7. (8.). ⁴ causas istas 5. ⁵ audisset 6. ⁶ concilio 1. 7. ⁷ celeritate et *deest* 6. ⁸ nimia et 1. ⁹ caesas 7. 9. terras 10. ¹⁰ caesas seu *deest* 1. ¹¹ Tunc Saxones 7. 9. ¹² saxones per terras 1. ¹³ et *deest* 7. ¹⁴ wadium 1. wadimoniam 9. ¹⁵ omnibus 1. 7. omnem in 9. ¹⁶ ditione 1. 6. 7.—9. etc. ¹⁷ et *deest* 1. 6. ¹⁸ reedificavit 1. reedificavit 6. ¹⁹ denuo *deest* 1. ²⁰ alium 6. ²¹ et in numerabilibus 6. innumerabilibus 1. ²² baptizata est 6. ²³ eis *deest* 1. de eis 6. ab eis 7. 9. 10. ²⁴ perfectis supradictis castellis et dispositis 1. 7. 9. (10.). ²⁵ scaras 6. ²⁶ scaris residentibus et ipsas custodientibus 7. (10.). ²⁷ dominus rex *deest* 1. ²⁸ haristallo 1. aristallo 5. ²⁹ niumaga 1. neumaga 7. ³⁰ publicam 1. 5. ³¹ apud paderbrunnen 1. ³² venientes 1. ³³ convenientesque ibi 6. ³⁴ saxoniae undique *deest* 1. ³⁵ convenerunt *deest* 1. ³⁶ widochindis 1. witochindis 7. widochimus 9. widochindas 8. ³⁷ rebellis restaret 1. ³⁸ aliis *deest* 1. ³⁹ et in 7. 9. 10.

VARIANTES LECTIONES.

¹ padrabrunno 2. padabrunno 3. pathberbrunno 4. padrabunno 5. 6. padrabrunna 7. ² fallaciter 2. ³ venerant 4. ⁴ wiuchindum 4. windichinum 6. widikindum 7. ⁵ e 3? 7. ⁶ v. r. 4. 5. 6. ⁷ sigfridum 2. ⁸ ita 7. ⁹ potestate 3.

NOTE.

^a Monumenta ex arboribus stratis.

^b Scara, nostrum *Schaar*, turma.

^c *Nimwegen*.

ANNALES LAURISSENSIS.

partibus Nordmanniae ¹ confugium fecit una cum sociis suis. Etiam ad eundem ² placitum ³ venerant Sarraceni de partibus Hispaniae ⁴, hii ⁵ sunt Ibinalarabi et filius Deimzei ⁶, qui et latine Ioseph nominatur, similiter et ⁷ gener eius, ibique multitudo Saxonum baptizati sunt ⁸, et secundum morem illorum omnem ingenuitatem et alodem ⁹ manibus dulgitum ¹⁰ fecerunt ¹¹, si amplius inmutasent ¹² secundum malam consuetudinem eorum, nisi conservarent ¹³ in ¹⁴ omnibus christianitatem, vel fidelitatem supradicti ¹⁵ domni Caroli regis et filiorum eius vel Francorum. Et ¹⁶ celebravit natalem Domini in villa quae dicitur Doticiaum ¹⁷ a, et pascha in Aquitania ¹⁸, et ¹⁹ in villa ²⁰ Cassinogilo ²¹ b; et inmutavit se numerus amorum in

DCCLXXVII.

Tunc ²² dominus Carolus rex ²³ iter peragens ²⁴ partibus ²⁵ Hispaniae ²⁶ per duas vias; una ²⁷ per Pamplonam ²⁸, per quam ipse supradictus magnus rex perrexit usque Caesaraugustam; ibique venientes de partibus Burgundiae et Austriae ²⁹, vel Baioariae, seu Provinciae ³⁰ et Septimaniae ³¹, et pars Langobardorum ³², et coniungentes ³³ se ad supradictam civitatem ex ³⁴ utraque ³⁵ parte exercitus, ibi obsides receptos de Ibinalarabi et de Abutauro ³⁶ et de multis Sarracenis, Pamplona ³⁷ distructa, Hispania ³⁸ Wascones ³⁹ subiugatos, etiam et Naborros ⁴⁰, reversus ⁴¹ in partibus ⁴² Franciae. Et cum audissent Saxones, quod dominus Carolus rex et Franci tam longe fuissent ⁴³ partibus Hispaniae, per suasio-

* [notus precibus et querelis christianorum, qui erant in Hispania sub iugo Sarracenorum, cum exercitu Hispaniam intravit 9 b.]

** [Ius innumerabilibus legionibus Hispania tota contremuit 9 b.]

VARIANTES LECTIONES.

¹ nordmanniae 5. normanniae 7. 9. ² ad idem 1. 7. 10. ³ placitum hoc vocabulo incipit codex 2. ⁴ hispaniae scilicet ibinalarabi 1. ⁵ hii 5. 7. etc. ⁶ de virosi 1. diuzeti 5. deimzei 6. ⁷ similiter et 1. 5. 6. 7. 8. 9. 10. nominatur et gener eius Alaruiz 11. vocem alarviz nonnisi repetitum alarabi esse persuasus sum, lectionem codicis 2 simile dedit et pro corrupta habeo. ⁸ baptizata est 1. ⁹ alodem 7. 9. hereditatem 9 b. ¹⁰ dulgitum 1. dulitum 7. ¹¹ fecere 1. ¹² inmutasent 7. ¹³ conservassent 7. 9. ¹⁴ in deest 1. ¹⁵ supradicti deest 1. ¹⁶ et rex 1. celebravit rex 7. ¹⁷ doticiaum 1. doticiaum 7. doticiaum 9. ¹⁸ equitania 6. ¹⁹ et deest 1. 5. 6. 7. etc. ²⁰ et nulla in 1. ²¹ villa quae dicitur cassinogilo 1. ²² hic incipit codex 5. ²³ agens 6. ²⁴ in partes 1. ²⁵ partibus italiae 5. ²⁶ man 7. ²⁷ pamplonem 1. 6. ²⁸ austrasiae 1. ²⁹ provinciae 5. ³⁰ septimaniae 1. ³¹ langobardorum coniungentes 7. ³² et ex 7. ³³ inaque 1. ³⁴ receptos Heribanalambi et Drabatauro 1. ³⁵ pamplonem 2. destructa 1. 5. 6. 7. 8. 9. etc. ³⁶ hispanis wasconibus subiugatis... nabarris 1. ³⁷ hispanos et wascones 7. 9. ³⁸ naborros 7. ³⁹ Revelus... et cum 2. reversus est 1. 7. ⁴⁰ in partes 1. ⁴¹ essent in p. 6.

A

ANNALES EGINHARDI.

sere ¹, ut ea condicione tunc veniam accipere ² mererentur, si ³ ulterius sua statuta violarent, et patria et libertate privarentur ⁴. Baptizata ⁵ est ex ⁶ eis ibidem maxima multitudo, quae se, quamvis falso, christianam fieri velle pronase. Venit in eodem loco ac tempore ⁷ ad regis praesentiam de Hispania ⁸ Sarracenus ⁹ quidam nomine Ibinalarabi ¹⁰ cum aliis Sarracenis sociis suis, dedens se ac civitates, quibus eum rex Sarracenorum praefecerat. Idcirco rex, peracto memorato conventu, in Gallia reversus ¹¹, natalem Domini in Duticiao ¹² villa, pascha vero in Aquitania apud Cassinogilo ¹³ celebravit ¹⁴.

B

DCCLXXVIII.

Tunc ex ¹⁵ persuasione praedicti Sarraceni spem capiendarum quarundam in Hispania civitatum hand frustra concipiens, congregato exercitu, profectus est ¹⁶, superatque in regione Wasconum Pyrinei ¹⁷ iugo, primo Pompelonem ¹⁸ Navarrorum ¹⁹ oppidum adgressus, in deditionem accepit. Inde Iiberum ²⁰ anem vado traiciens, Caesaraugustam ²¹ praecipuum illarum partium civitatem accessit, acceptisque quos Ibinalarabi ²² et Abuthaur ²³, quosque alii quidam Sarraceni obtulerunt ²⁴ obsidibus, Pompelonem ²⁵ revertitur. Cuius nuros ²⁶, ne rebellare possent, ad solum usque destruxit, ac regressi stans, Pyrinei saltum ingressus est. In cuius summitate Wascones ²⁷ insidiis conlocatis, extremum agmen adorti, totum exercitum magno tumultu perturbant ²⁸. Et licet Franci Wasconibus tam armis quam animis praestare viderentur, tamen et iniquitate locorum et genere imparis pugnae inferiores effecti sunt. In hoc certamine plerique ²⁹ aulicorum, quos rex copis praefecerat, interfecti sunt, direpta impediamenta, et ³⁰ hostis propter notitiam locorum statim ³¹ in di-

C

VARIANTES LECTIONES.

¹ submisere 7. ² percipere 5. ³ ut si 7. ⁴ privarent 1. 2. carcerem (aperte ex emendatione) 7. privarentur 4. 5. 6. 7. ⁵ baptizata 2? 5? 7. ⁶ cum 5. ⁷ venit iisdem et 1. et 1. 7. tempore 2. ⁸ hispania 2. ⁹ saracenus 2? 7. ¹⁰ Ibinalarabi 5. 6. Abenalarabi 9. (vid. ibid. p. 170. lin. 18. quod et Chesnium et Bouquetum effugit) ¹¹ in galliam reversus 2. 5. 7. in galliam conversus 4. 5. 6. in franciam 9. ¹² ducciaeo 5. ducciaeo 2. 3. 9. duniaco, al. duciaco, ms. duticia 7. ¹³ cassinogilo 2. 5. 7. cassinogildam 6. cassinogildum 9. ¹⁴ celebravit. In qua villa natus est ei filius ex Hildegard regina, quem ex sacro fonte Hildonicum nominaverunt 7. ¹⁵ rex 5? 7. 9. ¹⁶ c. e. p. est desunt 7. ¹⁷ pyrenici 5? 6. 9. pyrinei 4. pyrenici montis 7. ¹⁸ pampelonem 2? 9. ¹⁹ navarorum 5. navarorum 6. ²⁰ iberum 7. 9. iberum 5. ²¹ caesaraugustanam 5. ²² quos Ibinalarabi 2. quos abenalarabi 9. quos Ibinalarabi 7. ²³ abithaur 9. abithaur 6. ²⁴ dederunt 7. ²⁵ murum 9. 5. ²⁶ w. s. 4. 5. 6. ²⁷ perturbabant magno tumultu 9. ²⁸ plurimi 7. ²⁹ et dir. imp. 7. ³⁰ deest 9.

NOTE.

^a Douzy in pago Mosomagensi, prope Sedan. Cf. Vales. l. c. p. 182, 183.

^b Casseneil in pago Aginensi. Ibid. p. 151.

ANNALES EGINHARDI.

A

ANNALES LAURISSENSIS.

versa dilapsus est. Cuius vulneris acceptio ¹ magnam partem rerum feliciter in Hispania ² gestarum in corde regis obnubilavit. Interea Saxones, velut occasionem nacti, summis armis ad Rhenum usque profecti sunt. Sed cum amicum traicere non possent, quicquid a Dintia ³ a civitate usque ad fluentem ⁴ Mosellae vicorum villarumque fuit, ferro et igni depopulati sunt. Pari modo sacra profanaque pessumdata. Nullum aetatis aut sexus ⁵ discrimen ira hostis fecerat, ut liquido apparet, eos non praedandi, sed ultionem ⁷ exerendi gratia Francorum terminos intrasse. Cuius rei nuntium cum rex apud Antesiiodorum ⁸ civitatem accepisset, extemplo ⁹ Francos orientales ¹⁰ atque Alamannos ¹¹ ad propulsandum hostem festinare iussit. Ipse caeteris copiis dimissis, Heristallium ¹² villam, in qua hiemari constituerat ¹³, venit. At Franci et ¹⁴ Alamanni qui contra Saxones missi erant, magnis itineribus ad eos ire contendunt, si forte in finibus suis eos invenire possent. Sed illi, iam re peracta, revertebantur ad sua. Quorum vestigia sequuti qui a rege missi fuerunt, in pago Hassiorum super fluvium Adernam iter agentes invenerunt ¹⁵, eosque statim in ipso fluminis vadu adorti, tanta strage ceciderunt ¹⁶, ut ex ingenti multitudine ipsorum vix pauci domum fugiendo ¹⁷ pervenisse dicantur.

DCCLXXIX.

At rex de Heristallo, ubi hiemaverat et ubi natalem Domini ac sanctum pascha celebraverat, prima veris temperie movens, Compendium ^b venit. Et cum inde, peracto propter quod venerat negotio, revertisset ¹⁸, occurrit ei Hiltibrandus ¹⁹ dux Spoletanus ²⁰ cum magnis numeribus in villa Wirinciaco ²¹ c. Quem et benigne ²² susceptus ²³, et numeribus donatum in ducatum summ remisit. Ipse animo ad Saxoniam expeditionem intento, Duriam venit, habitoque iuxta morem generali conventu, Rhenum in eo loco qui Lippellam ²⁴ d vocatur, cum exer-

VARIANTES LECTIONES

¹ accepti 1. 2. 4. 5. 6. accepti recordatio 5? 9; cum hoc loco substantivum desideretur, vicetis codicum 7. et 9. coniecturis, una, o littera addita sensum restituendum censui. ² in hispania 2. ³ nacti 5-10. ⁴ dancia 6. daicia 5. 9. dantia 7. ⁵ fluenta 5? 9. flumen 7. ⁶ sexus seu sarrarum virginum 7. ⁷ ultionem exerendae 9. ⁸ Antesiiodorum 1. 9. antisiiodorum 4. 5. 6. autefoderum 5. altisiiodorum 7. ⁹ exempla 1. extimplo 4. 5. 6. ¹⁰ or. fr. 4. 5. 6. ¹¹ alemannos 7. ¹² Heristallium 5. 9. ita constanter. ¹³ hyemat 9. ¹⁴ atque 9. ac 6. ¹⁵ repererunt 9. repererunt 3. ¹⁶ cecidere 7. ¹⁷ fuendo 1. ¹⁸ reverteterunt 5? 9. ¹⁹ hiltibrandus 2. 5. 6. 7. 9. hiltibrandus 5. ²⁰ spoletanus 5. 5. 7. 9. spalitanus 6. ²¹ wirinciaco 5. ²² quem benignissime 5. 9. ²³ recepit 3. 9. ²⁴ lippellam 2. lippellam 5. lippiam 4. lippia 3. 6. 7.

nem ¹ supradicti Widokindi ² vel ³ sociorum eius secundum consuetudinem malam iterum rebellati sunt ⁴, et nuntiatum est hoc ⁵ domno rege ⁶ Carolo ad Antesiiodorum ⁷ civitatem. Tunc praedictus domnus rex mittens scaram ⁸ Franciscam, ut sub velocitate festinaret ad resistendos supradictos Saxones ⁹; sed illi rebelles ad Renum usque Diviciam ¹⁰ pervenerunt, tunc praedantes secus Renum ¹¹, et multas malitias facientes, ecclesias Dei incendentes in sanctimonialibus ¹², et quod fastidium generat enumerandi ¹³. Et cum ¹⁴ subito audientes de reversione domni Caroli regis, et de scara eius quam misit obviam ¹⁵ illis, tunc a Saxonibus dimisso Reno, reversi sunt per Logeneli ¹⁶ c partibus ¹⁷ Saxoniae, et scarae ¹⁸ Francorum nun ¹⁹ occurrerunt obviam eis, sed vestigium eorum ²⁰ observantes, consecuti sunt eos super fluvium, cuius vocabulum est Adarna ²¹, in loco qui dicitur Lihesi ²² f. Ibi pugna ²³ incepta et valde ²⁴ bene finita, auxiliante Domino Franci viciores extiterunt; et multitudo Saxonum ibi occisi ²⁵ sunt, et fugientes ²⁶ cum magno contumelio ²⁷ reversi sunt Saxoniam ²⁸. Et caelebravit supradictus ²⁹ clementissimus rex natalem Domini in villa quae dicitur ³⁰ Haristallo ³¹, et pascha similiter. Et innotavit se numerus annorum in

DCCLXXIX.

Tunc domnus Carolus rex iter peragens partibus Niustriae ³², et ³³ pervenit ³⁴ usque in villa ³⁵ quae dicitur Compendio ³⁶; et tunc iterum revertente partibus ³⁷ Austriae, obtulit se Hiltibrandus ³⁸ dux

VARIANTES LECTIONES.

¹ snassionem 2. ² vidokindi 1. widokindi corr. widokingi 2. widokingi 3. widokindi 4. widokindi 5. widokindi 6. widokindi 7. widokindi 9. widokindi 10. 11. widokindi 12. ³ w. et sociorum 1. 7. etc. ⁴ rebellaverunt 5. ⁵ hoc deest 5. ⁶ regi 1. 5. 6. 7. ⁷ antesiiodorum 1. antisiiodorum 5. antisiiodorum 6. 7. etc. ⁸ scaram francorum velociter et festinanter ad resistendum supradictis saxonibus ad 1. ⁹ francorum ut sub festinatione curreret ad resistendum saxonibus, sed illi rebelles pervenerunt usque diviciam 6. ¹⁰ ducam 1. diviciam 2. 5. duntiam corr. duntiam 5. duntiam 6. durtiam 7. duntiam 8. duntiam 9. ¹¹ renum constanter in codicibus quos ipse inspexi 2. 5. 6. ¹² sanctimonialibus grassati (et) quod 1. 7. cum sanctimonialibus 9. ¹³ numerandi 6. ¹⁴ Tunc subito 7. ¹⁵ eius. Misit obviam 2. ¹⁶ longeneli 1. loinali 5. loginahi 6. longeneli 7. longene 8. 11. longem 9. logene 10. ¹⁷ partes 1. ¹⁸ scara 2. ¹⁹ non deest 9. ²⁰ ipsorum 1. ²¹ adarna 7. ²² liesi 5. liesu 6. ²³ L. in pugna 2. ²⁴ valde deest 6. ²⁵ occisa et reliqui 1. ²⁶ et reliqui 7. ²⁷ contumelia magna 5. magna contumelia 1. 6. ²⁸ in saxoniam reversi sunt 1. ²⁹ supradictus deest 7. ³⁰ villa quae dicitur deest 6. ³¹ haristallo 1. ³² neustriae 7. niustriae corr. austriae 6. ³³ et deest 6. 7. ³⁴ pervenunt in 1. ³⁵ villam 5. 6. ³⁶ compendium 1. ³⁷ per partes 1. ³⁸ hiltibrandus 6.

NOTÆ

certe in itinere Compendio Duriam querendum.

^a In conflente Lippae et Rheni.

^b Pagus ad Lognam. *Lognan*.

^c Poeta Saxo ad hunc amonem Battenfeld vocat.

^a Dicit contra Coloniā.

^b Compiègne.

^c Situs eius nec Valesio nec Bouquetto exploratus; quod si non Viriacum, i Eryz, prope Rhemos sit,

ANNALES LAURISENSES.

Spolitinus¹ cum multa munera² in praesentiam³ supradicti magni regis, in villa qui⁴ vocatur Vircinicum⁵, et fuit sinodus in villa nuncupantem⁶ Duria, et iter actus est⁷ in⁸ partibus Saxoniae. Ad Lippeham⁹ transitur¹⁰ Renus fluvius¹¹, et Saxones voluerunt resistere in loco qui¹² dicitur Bohholt¹³ a. Auxiliante Domino, non praevaluerunt, sed abinde fugientes, reliquerunt omnes firmitates eorum, et Francis aperta est via, et introeuntes in Westfalaos¹⁴, et¹⁵ conquesierunt¹⁶ eos omnes. Reliqui¹⁷ qui ultra Wisura¹⁸ fuerunt¹⁹, cum se iunxisset dominus Carolus rex ad locum qui dicitur Medofulli²⁰ b, ibi dederunt obsides, et denuo²¹ sacramenta firmantes; et tunc²² reversus est suprascriptus gloriosus rex in Francia²³. Et celebravit in fa-

leu Domini in Wormatiensi civitate²⁴, et pascha similiter. Et immutavit se numerus annorum in

DCCLXXX.

Tunc dominus Carolus rex iter peragens ad disponendam Saxoniam, ad Aeresburgum pervenit, et inde ad locum ubi Lippia consergit, ibique sinodum tenens, inde iter peragens partibus Albiae fluvii, et in ipso itinere omnes Bardongenses²⁵ c et multi de Nordleudi²⁶ d baptizati sunt in loco qui dicitur Orthaim²⁷, ultra Ohacro fluvio. Et pervenit usque ad supradictum fluvium, ubi Ora²⁸ c confluit in Albia²⁹, ibi omniaque³⁰ disponens³¹ tam Saxoniam quam et Scavos³², et³³ reversus est supradictus praecelarus rex in Francia³⁴. Tunc sumpto consilio, ut iter peragens³⁵ orationis causae³⁶ partibus Romae, una cum uxore sua donna Hildegarde³⁷ regina. Et celebravit natalem Domini in Papiam civitatem³⁸. Et immutavit se numerus annorum in

VARIANTES LECTIONES.

¹ spoletanus 1. spoliitanus 6. 7. 9. ² multis muneribus 1. 5. 6. 7. etc. ³ praesentia 1. 5. 6. 7. etc. ⁴ quae 1. 5. 6. 7. etc. ⁵ vircinicum 1. 5. 7. etc. ⁶ ircinicum 6. ⁷ villa quae dicitur 1. nuncupante 5. 7. nuncupata 6. ⁸ peregit 1. 6. peractum est 6. peractus est 7. ⁹ in deest 1. 5. 6. 7. etc. ¹⁰ lippeham 5. lippaham 7. ¹¹ transitu rheno flumine 1. ¹² transitu 2. transitus 5. tr. r. fl. deest 6. ¹³ que 2. ¹⁴ buholz 1. bohholz 5. boholtz 6. bohholz 8. hochholz 9. bolholz 10. botolz 11. ¹⁵ westualahos 1. westfalaos 2. westualos 6. ¹⁶ et deest 5. 7. ¹⁷ conquisierunt 1. 5. 7. etc. ¹⁸ reliquis 7. ¹⁹ wisora deest 2. wisoram 6. 7. etc. ²⁰ reliqui quidem visore fuerunt 1. ²¹ medofulli 1. ²² et deim 1. et deinde 5. 6. denuo deest. 7. ²³ in denuo reversus 7. ²⁴ franciani 1. 7. etc. frantiam 6. ²⁵ wormatia civitate 1. 6. 7. etc. ²⁶ bardogenses 1. bardogavenenses 7. ²⁷ nordleudis 1. nordleudi 5. nordtelendi 6. ²⁸ orthaim 1. orthaim 5. orahim 7. ²⁹ ubi ohacrum fluit 7. ³⁰ albiam 1. ³¹ ibique omnia 7. ibi omnia 1. ³² desponens 2. ³³ tam sclavoniam quam saxoniam 1. ³⁴ et deest 1. 5. 6. 7. etc. ³⁵ franciani 1. 5. 6. 7. ³⁶ perageret 1. 5. 7. ageret 6. ³⁷ causa 1. 5. 6. etc. ³⁸ hildegarde 6. ³⁹ papia civitate 1. 6.

^a *Boholt*, ad fluvium Aa, a septentrione loci Lippaham.

^b In toto Wisere cursu non nisi *Mul-beke* prope Rinteln et Polle, regni Hannoverani castrum, aliquando vocis Medofulli similitudinem castrum.

^c Pagi Bardengo incolae, qui magnam ducatus Lu-

A

citu¹ traiecit. Cui cum Saxones in quodam² loco qui Buocholt³ vocatur, vana spe ducti resistere temptarent, pulsifugatique⁴ sunt. Et⁵ rex Westfalaorum regionem ingressus, omnes eos in dedicationem accepit. Inde ad Wisuram veniens, castris positus in loco nomine Midofulli⁶, stativa per aliquot dies habuit. Ibi Angrarii⁷ et Ostfalai venientes, et obsides dederunt, et sacramenta iuraverunt. Quibus peractis, rex trans Rhenum Wormaciam⁸ civitatem in hiberna⁹ se recepit.

ANNALES EGINHARDI.

DCCLXXX.

Inde, cum primum temporis oportunitas ad id profectus est, transiensque per castrum¹² Aeresburgum, ad fontem Lippiae venit, ubi castrametatus, per aliquot dies moratus est. Inde ad orientem itinere converso, ad Ovacrum¹³ fluvium accessit. Cui cum ibi omnes¹⁵ orientalium partium Saxones, ut iusserat, occurrissent, maxima eorum multitudo in loco qui Orheim¹⁵ appellatur, solita simulatione baptizata est. Profectus inde ad Albiam, castrisque in eo loco, ubi Ora¹⁶ et Albia conflunt, ad habenda stativa collocatis, tam ad res Saxonum qui ceteriorem¹⁷, quam et Scavorum¹⁸ qui ulteriorem fluminis ripam incolunt, componendas operam impendit. Quibus tunc pro tempore ordinatis atque dispositis, in Franciam reversus est; initoque consilio, orandi ac vota solvendi causa Romam statuit proficisci, sumptisque secum uxore ac liberis, sine mora in Italiam profectus est, celebravitque natalem Domini Ticeni¹⁹, atque ibi²⁰ residuum hiemis manendo complevit²¹.

VARIANTES LECTIONES.

¹ in eo 1. q. l. v. c. exercitu *desunt* 9. ² in eo 4. 5. 6. ³ buholt 6. 9. ⁴ fagatique 1. fatigatique 5. ⁵ deest 9. ⁶ medofulli 9. nudofulli *al.* midofulli *al.* medafulli 7. ⁷ angarii 2. 7. angari 9. angarii 5. ⁸ in W. 7. ad W. 9. ⁹ c. hybernatum 7. ¹⁰ aridire 5. 4. 5. 6. adesse 9. ¹¹ in saxoniam 7. 9. ¹² arcem 9. ¹³ obacrum 9. ¹⁴ omnium 5? 9. omnes deest 6. ¹⁵ horheim 6. 9. oreheim *al.* horheim 7. ¹⁶ hora 5. 5. 6. 9. ¹⁷ ceteriorem 1. exterioriorem 9. ¹⁸ quam ad scavorum 7. quam a scavorum 4. q. et sicavorum 6. ¹⁹ ticeni 5. 4. 5. 6. 7. 9. ²⁰ deest 1. ²¹ mansit 5? 9.

NOTE.

neburgensis partem complectebatur; vicus ejus principalis tum Bardenwich erat.

^d Id est Saxones transalbingi, Nordalbingi.

^e *Die Ohre*: non procul ab ejus cum Albia confluentibus hodie oppidum Wolmirstadt situm est.

ANNALES EGINHARDI.
DCCCLXXXI.

A

ANNALES LAURISSENSIS.
DCCCLXXXI.

Inde Romam veniens, honorifice ab Hadriano papa susceptus est. ¹ Et cum ibi sanctum pascha celebraret, baptizavit idem pontifex filium eius Pippinum ², unxitque eum ³ in regem. Unxit etiam et Hludewicum ⁴ fratrem eius, quibus et coronam ⁵ inposuit. Quorum maior, id est Pippinus, in Langobardia, minor vero, id est Hludewicus ⁶, in Aquitania rex constitutus est. Rege vero Roma digresso ac Mediolanum veniente, Thomas eiusdem urbis archiepiscopus ⁷ baptizavit ibi filiam eius nomine Gislam ⁸, et de sacro fonte suscepit. Quibus gestis, in Franciam reversus est. Sed cum Romae esset, convenit iter ipsam atque Hadrianum pontificem, ut simul legatos mitterent ad Tassilonem Baioariae ducem ⁹, qui eum commemorent de sacramento, quod Pippino regi et filius ¹⁰ eius ac Francis iuraverat, scilicet ut subiectus et obediens eis esse deberet. ¹¹ Electi ac directi sunt in hanc legationem de parte pontificis Formonsus ¹² ac Damasus ¹³ episcopi, et de parte regis Richolfus ¹⁴ diaconus atque Eberhardus ¹⁵ magister pincernarum. Cui cum, ut ¹⁶ iussi erant, cum memorato ¹⁷ duce loquuti essent ¹⁸, in tantum cor eius enollitum est, ut diceret, se statim velle ad regis properare praesentiam, si sibi tales obsides dentur ¹⁹, sub quibus de sua salute dubitare nulla sit necessitas. Quibus datis, sine cunctacione apud Wormaciam ad regem veni, sacramentum quod iubebatur iuravit ²⁰, obsides duodecim qui imperabantur sine mora dedit, quos Sindberctus ²¹, Regincusis episcopus de Baioaria, in Carisiaco ad conspectum regis adduxit. Sed idem dux domum reversus, non diu in ea quam promiserat tude permansit. Rex autem in eadem villa hiemem transiens ²², et natalem Domini et pascha eodem in loco ²³ celebravit ²⁴.

VARIANTES LECTIONES.

¹ deest 7. ² P. e. f. 7. ³ deest 5. 9. ⁴ hludowicum 7. lodewicum 5. ludewicum 4. 6. ludowicum 9. ita et *insequentibus fere constanter* ⁵ corona 1. ⁶ id est Hludewicus deest 9. idem — idem 3. ⁷ episcopus 9. ⁸ gisilam 5. 6. ⁹ d. B. 5. 4. 6. 9. ¹⁰ filii 1. ¹¹ ut subiectus eis esset et obediens 5. ut subiectus esset ac obediens 9. ut eis s. e. ac o. Bq. ¹² formosus 5. 6. 7. 9. ¹³ damasius 6. ¹⁴ ricolphus 3. ¹⁵ eburhardus 2. 3. 4. eberhartus 9. ¹⁶ cum quae iussi 7. ¹⁷ commemorato duci 9. ¹⁸ locuti fuissent 9. ¹⁹ darentur 5. 7. dantur obsides 5? 9. ²⁰ sacramentum q. i. iuravit deest. 1. ²¹ sindberctus 1. stuidbertus Bq. ²² transiens idem ac codicum 5? 4. 5. 6. 7. 9. transiens. ²³ e. i. loco deest 7. ²⁴ celebravit. Hisdem diebus defuncto Guicharlo ablate cenobii sancti Germani, Robertus in regimine substituitur 7.

Et supradictum iter peragens ¹, celebravit pascha in Roma. Et ibi baptizatus est ² domnus Pippinus, filius supradicti ³ domni Caroli magni regis, ab Adriano papa, qui et ipse eum ⁴ de sacro fonte suscepit, et duo filii supradicti domni Caroli regis inuncti ⁵ sunt ad regem ⁶ a supradicto pontifice; hii sunt domnus Pippinus et domnus Hludowicus ⁷ reges; domnus Pippinus rex ⁸ in Italian, et domnus Hludowicus rex in Aquitaniam ⁹. Et inde revertente domno Carolo rege, Mediolanum civitate ¹⁰ pervenit, et ibi baptizata est filia eius domna Gisola ¹¹ ab archiepiscopo nomine Thoma ¹², qui et ipse eam a sacro baptisate ¹³ manibus suscepit ¹⁴. Et ab inde reversus est in Franciam. Et tunc missi sunt duo missi ¹⁵ ab apostolico supradicto ¹⁶, hii sunt Formonsus ¹⁷ et Damasus ¹⁸ episcopi, ad Tassilonem ¹⁹ ducem una cum missis domni Caroli regis ²⁰, his nominibus, Riculfum ²¹ diaconem et Eborhardum ²² magister ²³ pincernarum, ad commemorandum et contestandum, ut remiseret ²⁴ priscorum sacramentorum suorum, ut ²⁵ non aliter faceret, nisi sicut ²⁶ iureiurando iam dudum promiserat ad partem ²⁷ domni Pippini regis et ²⁸ domni Caroli magni regis vel ²⁹ Francorum. Et tunc consensit Tassilo ³⁰ dux Baioariorum, ut sumptos obsides a domno rege Carolo, et tunc ³¹ veniret ³² ad eius praesentiam; quod et domnus praefatus rex non renuit ³³. Et coniungens se supradictus dux in praesentiam piissimi regis ad Wormaciam ³⁴ civitatem, ibi renovans sacramenta, et dans duodecim obsides electos, ut omnia conservaret ³⁵, quicquid domno Pippino regi ³⁶ promiserat iureiurando, in causa supradicti domni Caroli regis vel fidelium suorum; qui et ipsi obsides recepti sunt in Carisiacum villa ³⁷ de manu Simberti ³⁸ episcopi. Sed non diu praefatus dux Tassilo promissiones quas fecerat conservavit. Et celebravit praedictus domnus gloriosus rex natalem Domini in supradictam villam ³⁹ Carisiacum ⁴⁰, et pascha similiter. Et immutavit se numerus annorum in

VARIANTES LECTIONES.

¹ Et rex carolus s. i. p. 1. 7. ² et deest 2. ³ supradicti 1. 5. 6. 7. etc. ⁴ cum deest 2. ⁵ uncti 1. ⁶ in regem 5. in reges 1. 7. ⁷ hludowicus 6. lodowicus 1. ⁸ rex usque rex deest 1. ⁹ hludow. in aquit. 2. hludowicus rex in equitania 7. ¹⁰ mediolanum civitatem 1. ¹¹ gisola 1. gisola 7. ¹² dioma 1. ¹³ sacro fonte 6. 7. baptismo 1. 5. ¹⁴ fonte levavit 6. ¹⁵ missi duo 1. ¹⁶ supradicto scilicet f. 1. ¹⁷ formosus 5. ¹⁸ damasus 1. ¹⁹ thassilonem 1. tessilonem 6. ²⁰ regis scilicet richolfus diaconus et eberhartus munere pincernario 1. ²¹ ruculfum 6. ²² eberaldum 7. ²³ magistrum 5. 6. 7. ²⁴ renamiseretur 5. ²⁵ et ut non 1. 5. 6. 7. etc. ²⁶ nisi ut 1. 6. ²⁷ ad partem deest 5. ²⁸ domni pippini regis et deest 6. ²⁹ vel deest 1. ³⁰ tessilo 6. ³¹ carolo tunc 7. ³² veniret 2. veniret deest 6. ³³ renuit 1. 7. ³⁴ vurmationem 5. vurmationem 6. vurmationem 7. ³⁵ conservare 1. conservantem 2. ³⁶ domnus pippinus rex 2. ³⁷ carisiaca villa 1. ³⁸ simberti 1. simberti 2. 5. 5. 6. ingheri 7. ³⁹ villam deest 2. ⁴⁰ supradicta civitate carisiaca 1.

ANNALES LAURISSENSIS.

A

ANNALES EGINHARDI.

DCCLXXXII.

DCCLXXXII.

Tunc dominus Carolus rex iter peragens, Renuum transiens ¹ ad Coloniam, et synodum ² tenuit ubi Lippia consergit. Ibiq;e omnes Saxones venientes ³, excepto rebellis Widochildino ⁴, etiam illic convenerunt ⁵ Nordmanni ⁶ missi Sigifridi ⁷ regis ⁸: id est Halptani ⁹ cum sociis suis. Similiter et Avari illic convenerunt, missi a Cagano et Igurro. ¹⁰ Ibi peracto placito, reversus est dominus Carolus rex in Franciam. Et cum reversus fuisset, statim iterum Saxones solito more rebellati sunt, suadente Widochildino. ¹¹ Et ignorante hoc domino Carolo rege, misit missos suos Adalghisum ¹² et Gailonem ¹³ atque Woratum, ut moverent exercitum Francorum et Saxonum super Sclavos paucos, qui rebelles fuerant ¹⁴. Et supranominati missi in via audiventes, quod Saxones rebellati fuissent ¹⁵, coniungentes supradictam scaram, irruerunt super Saxones ¹⁶, et nullum mandatum exinde fecerunt domino Carolo rege ¹⁷. Et commiserunt bellum cum Saxonibus, et fortiter pugnantes, et multos Saxones intercentes ¹⁸, viros extiterunt ¹⁹ Franci. Et ceciderunt ibi duo ex ipsis missis, Adalghisus et Gailo, in monte qui dicitur Sun-tal ²⁰ a. Ille audiensque ²¹ dominus Carolus rex, una cum Francis quos sub celeritate conjungere potuit, illic perrexit, et pervenit usque ad locum ubi Alara ²² confluit in Wisora. Tunc omnes Saxones iterum convenientes, subdididerunt se sub potestate supradicti domno rege ²³, et reddiderunt omnes malefactores ²⁴ illos, qui ipsud ²⁵ rebellium maxime terminaverunt, ad occidendum, quatuor milia quingentos; quod ita et factum est, excepto Widochildino ²⁶, qui fuga lapsus ²⁷ est ²⁸ partibus ²⁹ Nordmanniae ³⁰. Haec omnia peracta ³¹, reversus est praefatus dominus rex in Francia. Et celebravit natalem Domini in villa quae dicitur Teodone-villa ³² et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

VARIANTES LECTIONES.

¹ pertransiens 6. ² coloniam synodum 7. ³ venerunt e. rebelle vindikinde 4. ⁴ rebelle widochildino 5. widochildus 7. ⁵ venerunt postlimiani 1. ⁶ nordmanni 5. nordmanni 6. ⁷ sifridi 1. sigifredi 5. 7. godefridi 7b. 9b. ⁸ regis, halldani cum sociis suis similiter. et 1. ⁹ haltani 5. haltoni 7. halptani 2. 5. 6. ¹⁰ vigorio 1. vigorro 7. iugurno 5. ¹¹ vindikindo 1. widochildino 2. ¹² adalghisum 1. 5. 6. 7. ¹³ alzonem 1. galonem 5. gailonem 6. wailonem 7. ¹⁴ fuerant 1. ¹⁵ rebellasent 1. 5. ¹⁶ irruerunt in s. 1. ¹⁷ regi 1. 5. 6. 7. etc. ¹⁸ intercentes in s. 6. 7. ¹⁹ extiterit 1. ²⁰ suntal 1. sumptdal 5. sumptal 6. suntal 7. ²¹ audiens quod 2. audiens reliqui. ²² alara 6. ²³ domni regis 1. 5. 6. 7. etc. ²⁴ malefactores illos rebelles et occiderunt excepto vindikindo 1. ²⁵ ipsud 1. 5. 6. 7. etc. ²⁶ widochildo 5. 6. 7. etc. ²⁷ elapsus 1. 7. ²⁸ exc. W. q. f. l. est deest. 6. ²⁹ ad partes 1. ³⁰ normanniae 7. ³¹ iis peractis 1. ³² theodonis 1. theodone 7.

^a Der Sundel, Sintel, in septentrionali Wiserripa, inter Munderam et Rintelan, in cujus latere

Aestatis initio, cum iam propter palubus copiam exercitus duci poterat, in Saxoniam eundem, et ibi, ut in Francia quotannis ¹ solebat, generalem conventum habendum censuit. Traiectoque apud Coloniam Rheno, cum omni Francorum exercitu ad fontem Lippiae venit, et castris ibi ² positus, per dies non paucos ibidem moratus est. Ubi inter cetera negotia etiam ³ legatos ⁴ Sigifridi ⁵, regis Danorum, et quos ad se ⁶ Caganus et Igurrus, principes ⁷ Ilunorum, velut pacis causa miserunt, et audivit et absolvit ⁸. Cumque, conventu completo, trans Rhenum in Galliam se recepisset, Widochildus ⁹, qui ad Nordmannos ¹⁰ profugerat, in patriam reversus, vanis spebus Saxonum animos ¹¹ ad defectionem concitavit. Interea regi adlatum ¹² est, quod Sorabi Selavi, qui campos inter Albim ¹³ et Salam interiacentes incolunt, in fines Thuringorum ¹⁴ ac Saxonum, qui eis erant contermini, praedandi causa fuissent ingressi, et direptionibus atque ¹⁵ incendiis quaedam loca vastassent. Qui, statim accitis ad se tribus ministris suis, Adalghisum camerario ¹⁶ et ¹⁷ Geilone ¹⁸ comite stabuli et ¹⁹ Worado comite palatii, praecepit, ut sumptis secum orientalibus Francis atque Saxonibus, contumacium Sclavorum audaciam quanta potuissent celeritate ²⁰ comprimerent. Qui cum iussa facturi Saxoniae fines ingressi fuissent ²¹, compererunt Saxones ex consilio Widochildi ²² ad bellum Francis inferendum esse praeparatos ²³; omissoque itinere, quo ad Sclavos ituri erant, cum orientalium Francorum copiis ad locum, in quo Saxones audierant ²⁴ congregatos, ire contendunt. Quibus in ipsa Saxonia obviam Theodericus ²⁵ comes, propinquus regis, cum his ²⁶ copiis, quas audita Saxonum defectione raptim in Ribuarum ²⁷ congregare ²⁸ potuit. Is festinantibus legatis consilium dedit, ut primo per exploratores, ubi Saxones essent vel quid apud ²⁹ eos ageretur, sub quanta fieri posset ³⁰ celeritate cognoscerent, tum, si loci qualitas patere, simul eos adorirentur. Cuius consilio conlaudato, una cum illo usque ad montem qui Suntal ³¹ appellatur, in cuius septentrionali latere Saxonum

VARIANTES LECTIONES.

¹ deest 5. ² deest 2. 4. 5. 6. 7. ³ et 3. 9. ⁴ legatis 1. 2. ⁵ sigifridi 7. 9. ⁶ ad se deest 2. ⁷ principes. 2. ⁸ solvit 9. ⁹ widochildus 5. widochildus 6. widochildus 5. 7. 9. ¹⁰ normannos 2. (secunda manu); 7. ¹¹ a. s. 5? 9. ¹² nuntiatum 7. ¹³ albino 1. ¹⁴ euringorum (typographi vitio) Chesn. ¹⁵ et 7. ¹⁶ camerario suo 4. 5. 6. cubiculario 9. ¹⁷ deest 9. ¹⁸ gedone 5. ¹⁹ deest 7. ²⁰ quanta possent cel. 5. 7. quam celerissime 9. ²¹ fuissent fines ingressi 7. ²² widochildi 4. widochildi 5. 7. 9. ²³ paratos 5. 5. 6. 9. ²⁴ a. s. 9. a. s. esse Big. ²⁵ theodericus 4. theodericus 9. theodericus Big. ita deinceps. ²⁶ iis 9. hiis 5. 6. ²⁷ ripuarum 2. 3. 9. ²⁸ quam — congrega 2. ²⁹ apud 2 — 9. ³⁰ ageretur quanta possent celeritate. ³¹ suntal 2. sultal 4. sontal 9.

NOTE.

septentrionalis das Dachtelfeld, id est campus in quo quis vapulavit.

castra erant posita, pervenerunt. In quo loco cum Theodericus castra posuisset, ipsi, sicut cum eo convenerat ¹, quo facilius montem circumire ² possent, transgressi Wisuram, in ipsa fluminis ripa castra posuerunt. Habitoque inter se colloquio, veriti sunt ne ad ³ nomen Theoderici victoriae fama transiret, si cum in eodem proelio secum haberent. Ideo ⁴ sine illo ⁵ cum Saxonibus congredi decernunt, sumptisque armis, non quasi ad hostem in acie stantem, sed quasi ad fugientium terga insequenda spoliisque diripienda ⁶, prout quemque ⁷ velocitatis equi sui tulerat, qua Saxones pro castris in acie ⁸ stabant, unusquisque eorum summa festinatione contendit. ⁹ Quo cum esset male ¹⁰ perventum, male etiam pugnatum est; nam commisso ¹¹ proelio **B** circumventi a Saxonibus, paene omnes interfecti sunt. Qui tamen evadere potuerunt, non in sua, unde profecti sunt, sed in Theoderici castra, quae trans montem erant, fugiendo pervenerunt. Sed maior Francis quam pro numero iactura fuit, quia legatorum duo, Adalgisus et Geilo, comitum quattuor ¹², aliorumque clarorum atque nobilium usque ad viginti interfecti, praeter caeteros, qui hos sequuti, potius cum eis perire quam post eos vivere maluerunt. Cuius rei nuntium cum rex accepisset ¹³, nihil sibi cunctandum arbitratus, collecto festinanter exercitu, in Saxoniam proficiscitur, arcibusque ad se cunctis Saxonum primoribus, de auctoribus factae defectionis inquisivit. Et cum omnes Widokindum ¹⁴ huius ¹⁵ sceleris auctorem proclamarent, cum ¹⁶ tamen tra- **C** dere nequirent, eo quod is ¹⁷ re perpetrata ad Nordmannos se contulerat, caeterorum ¹⁸, qui persuasioni eius morem gerentes tantum facinus peregrinunt ¹⁹, usque ad quattuor milia quingenti traditi, et super Alaram ²⁰ fluvium, in loco qui Ferdi ²¹ a vocatur, iussu regis omnes una die decollati sunt. Huiusmodi vindicta perpetrata ²², rex Theodone villa ²³ in hiberna concessit, ibique ²⁴ natalem Donini, ibi ²⁵ et pascha more solito celebravit.

DCCLXXXIII.

Adridente veris temperie, cum ad expeditionem Saxoniceam se praeparasset — nam de omnimoda eorum ²⁶ defectione ad eum ²⁷ perlatum fuerat — priusquam de memorata villa moveret ²⁸, Hildigardis ²⁹ regina uxor eius decessit 2. Kal. Maias. Cuius **D**

VARIANTES LECTIONES.

¹ convenerant 3 — 9. ² circuire 3. 4. 7. 9. ³ in 7. ⁴ ideoque 5? 6. 9. ⁵ eo 3. 9. ⁶ ad fugientem contendunt. Terga insequi spoliisque diripere 9. ⁷ quemquam 9. ⁸ in a. p. c. 9. ⁹ adiuruntur 9. ¹⁰ deest 3. 9. ¹¹ cum misso 1. ¹² quattuor 2—9. ¹³ suscepisset 9. ¹⁴ widokindum 3. 5. 9. ¹⁵ cuius 1. ¹⁶ ipsum 3. 9. ¹⁷ his 2 deest 3. 9. ¹⁸ caeterorumque 1. ¹⁹ peregere 7. ²⁰ alaram 2. 7. ²¹ ferita 2. fredi 7. ²² patrata 6. 7. ²³ in theodonem villam 7. theodonis villam 9. ²⁴ ibique et 3. 9. ²⁵ deest 7. 9. ²⁶ deest 4. ²⁷ ad eum deest 9. ²⁸ se moveret 9. ²⁹ hiltigardis 5. hildegardis 7.

DCCLXXXIII.

Tunc obiit domina ac bene merita Hildegardis regina pridie Kal. Mai. ¹, quod evenit in die tunc in tempore vigilia ² ascensionis Domini. * Et dominus rex Carolus iter fecit partibus ³ Saxoniae, eo quod Saxones iterum rebelles fuissent ⁴, et cum paucis Francis ad Theotnalli ⁵ c pervenit. Ibi Saxones praeparaverunt pugna ⁶ in campo, qui ⁶ viriliter dominus Carolus rex et Franci solito more super eos irruentes [et Saxones terga vertentes ⁷], et Domino ⁸

VARIANTES LECTIONES

¹ maii quae erat vigilia 1. ² per partes ita constanter, ex conjectura ni fallor Canisii 1. ³ rebellarent 1. ⁴ theotwaldi 1. theodmali 6. theotnallini 7. theodmalli 9. ⁵ pugnam 1. 5. 6. 7. ⁶ quo 7. ⁷ deest 1. ⁸ et saxones terga vertentes deest 2. ⁸ vertentes domino 7.

NOTÆ.

^a Verden.^b Recte, quia pascha in diem 25 Martii cecidit.^c Detmold.

ANNALES LAURISSENSIS.

auxiliante, Franci victores extiterunt. Et cecidit ibi ¹ maxima ² multitudo Saxorum, ita ut pauci fugam ³ evasisent. Et inde cum victoria venit superscriptus gloriosus rex ad Paderbrunnen ⁴, ibi coniungens exercitum suum. Et perrexit ubi iterum ⁵ Saxones se coniunxerunt ad fluvium cuius vocabulum est Hasa ⁶. Ibi ⁷ iterum pugna inita, non minor numerus Saxonum ibi cecidit, et Domino auxiliante Franci victores extiterunt. Et iter peragens iam dictus dominus ⁸. Wisoram fluvium transit, ad Albiam ⁹ fluvium usque pervenit, et inde reversus praefatus magnus rex in Franciam. Et in eodem anno obiit bonae memoriae donna Berta regina ⁴ Idus Jul. ^{**} Et cum Wormaciam ⁹ pervenisset dominus rex Carolus, sociavit sibi in matrimonium ¹⁰ donna Fastradane regina ¹¹. Et celebravit natalem Domini in villa quae dicitur Haristallo ¹², et pascha similiter. Et immutavit se numerus anorum in

* [et sepulta est iuxta urbem Mettensem in basilica apostolorum et beati Arnulphi. 9 b.]

** [et sepulta est in Causiaco. Sed inde translata Parisius, sepulta est iuxta virum suum in ecclesia sancti Dionysii martyris. 9 b.]

DCCCLXXXIV.

Et tunc ¹³ rebellati sunt ¹⁴ ierum Saxones solito more, et cum eis pars ¹⁵ aliqua Frisonum. ¹⁶ Tunc deinde dominus Carolus rex iter peragens. Renum transit ad Lippiam ¹⁷, et ingressus est Saxoniam circumdando ¹⁸ et vastando, usque quod ¹⁹ pervenit ²⁰ ad Hucvii ²¹ b. Ibi consilio inito, eo, ²² quod nimium inundaciones aquarum fuissent ²³, ut per Turingiam ²⁴ de orientale parte introisset super Ostfalos ²⁵, et filium suum dominum Carolum dimississet una cum scara contra Westfalos ²⁶: quod et ita ²⁷ factum est. Dominus rex Carolus perrexit per Turingiam ²⁸ usque ad fluvium Albiam, et inde ad Star-

VARIANTES LECTIONES.

¹ ibi deest 2. ² maxime 2. ³ fuga 5. 7. ⁴ padenbrun 1. ⁵ iterum deest 4. ⁶ ibi deest 4. 7. ⁷ dominus rex 4. 7. ⁸ albium 5. ⁹ normaciam 5. wormaciam 7. ¹⁰ sibi matrimon. 5. ¹¹ dominam Fastradam reginam 1. domnam fastradanem reginam 7. ¹² haristallo 4. ¹³ Saxones tunc iterum rebellaverunt 1. ¹⁴ rebellaverunt 5. ¹⁵ par 2. ¹⁶ frisonum 5. forisonum 6. ¹⁷ lippiam 1. 2. 7. lippiam 5. lippiam 6. ¹⁸ circumdando 4. ¹⁹ quod deest 1. 6. usque quo 7. ²⁰ pervenit deest 1. ²¹ huculum 1. huculin. 7. huculoi 2. 5. 6. 8. 9. ²² eo deest 6. ²³ quod minime essent 1. a. 1. ²⁴ thuringiam 1. durringiam 6. thoringiam 7. ²⁵ hostfalos 5. ostufalao 4. ²⁶ westfalos 1. wetfalos 5. ²⁷ quod ita 4. 2. 7. et quod ita 6. ²⁸ turingiam 1. toringiam 2. durringiam 6. thoringiam 7.

^b In cuius ripa Osnabrück.

^c Oppidum *Petershagen*, olim *Hocheleve*, nomen hodiernum una cum jure civitatis sortitum.

A

ANNALES EGINHARDI.

fueneri cum ¹ more solenni iusta persolveret ², in Saxoniam, sicut depositum habebat ³ devix exercitum. Cumque Saxones in eo loco qui Theotmelli ⁴ vocatur, ad pignam se praeparare ⁵ comperisset ⁶, ad eos quanta potuit ⁷ celeritate contendit; commissoque cum eis proelio, tanta eos caede prostravit, ut de innumerabili eorum multitudine perpauci evasisse dicantur. Cumque de loco proelii ad Paderbrunnon ⁸ se cum exercitu recepisset, atque ibi castris positus partem exercitus, quae adlue de Francia venire debebat, aperiretur, audivit Saxones in finibus Westfaloarum super fluvium Hasam ad hoc congregari, ut ibi cum eo, si venisset, acie ⁹ confligerent. Quo nuntio commotus, adunatis quae tum ad se venerant, quasque ante secum habebat, Francorum copiis, ad locum ubi ¹⁰ congregati erant, sine dilatione profectus est, congressusque cum eis, eadem qua et prius felicitate dimicavit. Caesa est eorum infinita multitudo, spoliisque direpta, captivorum quoque magnus abductus est numerus. Inde victor ad orientem iter ¹¹ convertit, primoque usque ad Wisuram, deinde usque ad Albiam ¹² cuncta devastando peragravit. Inde reversus in Franciam, duxit uxorem filiam Radolii ¹³ comitis natione Francam, nomine Fastradam, ex qua duas filias procreavit. Eodem anno defuncta est bonae memoriae mater regis Bertrada ¹⁴ 4. Id. Jul. Ipse in Haristallo villa ibidem ¹⁵ hiematurus cecidit, ibique natalem Domini ac sanctum pascha celebravit.

C

DCCCLXXXIV.

Cum primum oportunitas temporis advenit, ad reliquias belli Saxonici conficiendas rex animo intento, cum exercitu in loco qui Lippelam ¹⁶ vocatur, Rhenna traiecit ¹⁷, et vastatis Westfaloarum pagis, venit ad Wisuram. Cumque in eo loco qui Huculbi dicitur, castris super fluvium positus condisisset, vidit se in aquilonales ¹⁸ Saxoniae partes, sicut statuerat, propter nimias aquarum inundaciones, quae tum ¹⁹ subito ex iugitate pluviarum acceiderant, transire non posse. Idcirco iter in Thuringiam convertit, et filium suum Karolum ²⁰ cum parte exercitus in Westfaloarum finibus sedere ²¹ iussit. Ipse per Thuringiam ²² iter faciens ²³, venit in campestria Saxoniae, quae Albi atque Salae fluminibus adiacent

VARIANTES LECTIONES.

¹ postquam 7. ² persolverat 7. persolvisset 9. ³ disposuerat 9. ⁴ teomelli 4. theotmelli 7. theotmelli 6. thietmelle 9. ⁵ praeparasse 7. ⁶ cognovisset 9. ⁷ eos summa eel. 9. ⁸ paderbrunnon 4. padrabrunnam 9. padrabrunnon 7. ⁹ acre 9. ¹⁰ quo 7. ¹¹ deest 5 7 9. ¹² albim Bq. ¹³ radulfi 5. 7. radoli 4. radulfi 5. ¹⁴ berthrada 5. 5. 9. berthrada 4. 7. heretrada 6. ¹⁵ deest 5. ¹⁶ lippeam 5. 4. lippea 5. 6. lippia 7. lippehcm 9. ¹⁷ transivit 5. 6. ¹⁸ aquilonares 5 9 9. ¹⁹ tam 5 7 9. ²⁰ karolum 1. ²¹ subsistere 9. ²² thoringiam haec vice 2. ²³ agens 7. percians (perficiens) ? 2.

NOTE

depopulatisque orientaliū Saxonū agris ac villis incensis, de Schahningi ^{1 a} — hoc loco nomen erat ^a — in Franciam regressus ^a est. Karlus vero filius eius, cum ei iter agenti in pago Draigni ^{3 b} iuxta Lippiam fluvium Saxonum ^a occurrisset exercitus, commisso cum eis equestri proelio, felici ac prospero eventu dimicavit ⁶; nam magno eorum numero interfecto, cæteris ⁷ in diversa fugatis, victor ad patrem Wormaciam reversus est. Rex autem, congregato iterum exercitu, in Saxoniam profectus est, celebratoque in castris natalicio Domini die super Ambram ^c fluvium in pago Huettageo ^{8 d}, iuxta castrum Saxonum quod dicitur Skidrioburg ^{9 e}, ad locum vocabulo ¹⁰ Rimi ¹¹, in quo ¹² Wisura et Waharna ¹³ confluent, populabundus accessit. Cumque ¹⁴ cum ulterius progredi tam lienalī temporis asperitas quam aquarum inundatio prohiberet, Aeresburgum castrum ¹⁵ in hiberna concessit.

DCCCLXXXV.

Cum ibi hiemare decrevisset, accitis atque adductis ad se uxore ac ¹⁶ liberis, relictoque ¹⁷ cum eis in eodem castro ¹⁶ satis fido ac firmo præsidio, ipse cum expedita manu ad Saxonum pagos vastandos ac villas diripiendas egressus, inquietam satis hibernam, ubique discurrendo et cuncta caedibus atque incendiis permiscendo, tam per seipsum, quam per duces quos miserat, Saxonibus reddidit. Cumque huiusmodi vastationibus per totum hiberni temporis spatium ¹⁹ omnes fere Saxonum regiones ingenti clade adfessisset, transacta tandem hieme et adventis ²⁰ ex Francia comitatibus, publicum populi sui conventum in loco qui Padrabrunno ²¹ vocatur, more solemnī habuit. Ac peractis his ²², quæ ad illius conventus rationem pertinebant, in pagum vocabulo ²³ Bardengoo ²⁴ proficiscitur, ibique audiens

VARIANTES LECTIONES.

¹ scaningi 2. scanigni 3. schaningi 5. 6. schannico al. schahningi 7. schaninge 9. ³ h. l. n. e. deest 9. in ³ nomini loco legitur; hoc enim erat nomen loci 7. ² reversus 4. 6. ⁴ daigno 7. ⁵ deest 9. ⁶ d. e. 3. 4. 9. ⁷ exteris 9. ⁸ wettageo 6. luthageo ms. huettageo 7. ⁹ quod dicitur kidrioburg 5. q. d. skidrioburg 4. q. d. skridoburg 5. 6. quod dekidrioburg 9. ¹⁰ nomine 9. ¹¹ rum 7. ¹² qua 3. 9. ¹³ waharna 2. waharna 3. vagarna 9. ¹⁴ conque 2. ¹⁵ in E. c. 7. E. arcem 9. ¹⁶ et 9. ¹⁷ reductoque 9. ¹⁸ castra 2. intra eadem castra 7. in eadem arce 9. ¹⁹ s. t. 7. ²⁰ adductis 7. ²¹ patherbrunno, padrabrunno 7. padrabrunna 9. ²² iis 9. ²³ nomine 9. ²⁴ bardengo 2. bardengoum 7. bardengau 9.

gnfrud ^{1 f} et inde ad Schahningi ², ibique conventionem factam ³, reversus est in Franciam ^a supradictus gloriosus rex. Westfalai vero voluerunt se congregare ad Lippiam. ⁵ Quo auditu a ⁸ supradicto filio domni Caroli regis, obviam eis accessit ⁷ una cum seara quæ eum eo dimissa fuit, in pago qui dicitur Dragini ⁶, et inierunt bellum. Auxiliante Domino, donnus Carolus, filius ⁹ magni regis Caroli, victor exitit una cum Francis, multis Saxonibus interfectis. Volente Deo, inlaesus remeavit ad genitorem suum in Wormaciam civitatem: ibique ¹⁰ inito consilio cum Francis, ut iterum hieme ¹¹ tempore iter fecisset ¹⁴ supradictus domnus rex in Saxoniam; quod ita et factum est. Et celebravit natalem ^B Domini iuxta Skidrioburg ¹³ in pago Waizzagawi ¹⁵ super fluvium Ambram ¹⁶ in villa Lindihii ^{10 8}. Et inmutavit se numerus annorum in

DCCCLXXXV.

Tunc domnus Carolus rex ¹⁷ supradictum iter peragens, usque ad Rimie ¹⁶ pervenit super fluvium Wisura ¹⁹, ubi confluit Waharna ^{20 b}. Et propter nimias ²¹ inundationes ²² aquarum inde reversus est Aeresburgum ²³: uxorem suam domnam Fastradam ²⁴ reginam una cum filiis et filiabus suis ad se venire iussit. Ibi tota hieme resedens ²⁵, et ibi pascha iam factus excellentissimus rex celebravit. Et dum ibi resideret, multotiens seara ²⁶ misit, et per semetipsum iter peregit ²⁷: Saxonēs, qui rebelles ²⁸ fuerunt ²⁹, deprædavit, et castra cepit, et loca eo-

VARIANTES LECTIONES.

¹ staintfurt 1. stangfrud 2. stangfrud 3. stangfurt 6. stangfrud 7. stangfrud 8. stangford 9. ² schahningi 1. scainingi 5. 6. scaingi 7. scainigi 9. ³ conventionē facta 1. 5. 6. 7. etc. ⁴ frantiam 5. 6. ⁵ adphilippiam 6. ⁶ auditu eo (ortum ex forma tunc usitata litterae) 2. auditu a 1. 5. 6. 7. etc. ⁷ Q. a supradictus filius d. e. r. obviam ivit eis 1. (eis accessit) 7. 9. ⁸ oragmi 1 dragani 6. ⁹ filium 2. ¹⁰ ibi 1. ¹¹ hiemis 1. 7. ¹² faceret 1. 7. inter fecisset 2. ¹³ kidrioburg 1. kydrioburg 6. hidrioburg 9. ¹⁴ vuazzaganni 1. waizzagawi 2. 3. waizzagawi 5. wazzagaw 6. wauzanaga 7. waizzagawi 8. waisagawi 9. ¹⁵ ambram 1. ¹⁶ lutundi 1. luidili 2. 3. luhidi 5. 8. luthildi 6. luidi 7. luichidi 9. ¹⁷ rex carolus 1. 5. 6. 7. ¹⁸ rimie 1. 5. 7. rimce 6. rimie 2. 8. 9. ¹⁹ wisoraha 1. wisoram 7. ²⁰ viuharna 1. ²¹ nimiam 1. 2. 6. 7. ²² inundationem 1. 7. ²³ ertshurgam 6. ²⁴ fastradam 1. fastradanam 6. ²⁵ residens 1. 5. 6. residens ibidem 7. ²⁶ searas 1. 5. 6. 7. searam 2. ²⁷ peragit 5. ²⁸ qui rebelles deest 2. ²⁹ rebelles erant 1.

NOTÆ.

^a Schoningen.
^b In eo, Falko Tradit. Corbei. p. 318, 319, teste, loca Hertfeld, Lisbon, Werne, imo et Capenberg.

^c Die Emmer.
^d In comitatu Pymontano, Swalenbergico et adiacentibus terris. cf. Falke l. c. p. 6.

^e Schieder ad Ambram.

^f Stasfurt ad Budam? Certe locus in vado fluminis ejusdam inter sylvam Hercyniam et Albiam investigandus est, nec alius tam commodus occurrit,

cum et Pippinus anno 748 eadem via per Hchseburg et Stagnfurt ad loca Schahningi et Orhaim accessisset videatur.

^g Olden-Lude jam desolatam secundum Falkium p. 349, qui vicum hodie extantem Lude prope Pymontum serius constructum fuisse contendit; quod ita se habere, eo probatur, quod Schieder longius a Lude distat, quam ut juxta illud situm fuisse dici possit.

^h Die Werne.

ANNALES LAUBRISSENSIS.

A

ANNALES EGINHARDI.

rum munia interveitit¹, et vias inundavit², ut³ dum tempus congruum venisset, sinuatum publicum tenuit ad⁴ Paderbrunnen. Et inde iter peragens, vias apertas⁵, nemini⁷ contradicente, per totam Saxoniam quocumque⁸ voluit. Et⁹ tunc in Bardengawi¹⁰ venit, ibique mittens post Widochindum¹¹ et Abbionem, et utrosque¹² ad se conduxit, et firmavit, ut non se subtrahissent¹³, nisi¹⁵ in Franciam¹⁶ ad eum pervenissent: potentibus illis, ut credentias haberent, quod inlaesi fuissent: sicut et factum est.¹⁶ Tunc dominus rex reversus est in Franciam, et mittens ad supradictum¹⁷ Widochindum¹⁸ et Abbionem obsides per missum suum¹⁹ Amalwinum²⁰; qui cum recipissent²¹ obsides illos secum deducentes²², coniunxerunt²³ se ad²⁴ Attiniam²⁵ villa²⁶ ad domnum regem Carolum.²⁶ Et²⁷ ibi baptizati sunt supranominati Widochindus²⁸ et Abbi²⁹ una³⁰ cum sociis eorum. Et³¹ tunc tota Saxonia subjugata est. Coniuratio³² Haradradi et orientalium Francorum, quas contra³³ regem conspiraverant, deprehensa est, et auctores eorum³⁴ partim morte partim exilio damnati sunt. Et in eadem villa celebravit saepedictus³⁵ gloriosus rex natalem Domini, et pascha similiter. Et innotavit se numerus annorum in

DCCLXXXVI.

Tunc dominus Carolus rex misit exercitum suum partibus Britanniae³⁶ una cum misso suo Audulfo³⁷ sineiscalco³⁸, et ibi multos Brittones conquesierunt³⁹ una cum castellis et firmitatibus⁴⁰ eorum⁴¹ locis palustribus, seu et⁴² in caesis.⁴³ Et sicut supra diximus, in multis firmitatibus Brittonum praevulnerunt Franci, et cum victoria, Domino valente.

VARIANTES LECTIONES.

¹ intravit 1. ² inundavit 1. ³ ut deest 7. ⁴ sinuatum vero publicam 5. Sinuatum vero publicum 6. ⁵ celebravit apud 4. 7. ⁶ apertas, facies 7. ⁷ nemine 1. 5. 6. 7. ⁸ quocumque 7. ⁹ Et deest 4. ¹⁰ bardungawie 1. bardungawi 5. paulangowi 6. ¹¹ widokindem 1. windochindum 7. widelindum 6. ¹² abbionem utrosque 2. 7. ¹³ subtraherent 1. subtraxissent 5. 7. ¹⁴ s. priusquam in f. 1. ¹⁵ francia 5. 6. 7. ¹⁶ sicut factum 4. ¹⁷ supradictos 4. 5. 6. 7. ¹⁸ windekindem 1. windochindum 5. 7. ¹⁹ suum deest 6. ²⁰ amalwinum 2. amalwionem 7. ²¹ recepissent 4. 5. 6. 7. ²² ducentes 1. deduxerunt 6. ²³ coniunxerunt 6. ²⁴ apud 4. ²⁵ villam 1. 5. 7. ²⁶ carolum 2. ²⁷ et deest 7. ²⁸ widokind. 1. windochindus 5. widitindus 6. ²⁹ abbio 1. 7. abbio corr. abbio 6. in codice 6. lb. e. g. in voce auba ubi nullum ea de re dubium lb (ut alias pp = pp) scribitur, ita et vocabulum abbi et abbio, quod qui nescibat abbio legendum esse putavit. ³⁰ una deest 4. ³¹ Et deest 1. ³² Coniuratio.... damnati sunt deest in omnibus codicibus exceptis 5. 6. 7; legitur in *Annal. Einhardi et Fuldens.* ³³ quae contra 5. quia contra 6. ³⁴ eius 6. auctores eorum h. e. duces, inceptores Francorum. ³⁵ supradictus 6. ³⁶ britanniae 1. 2. britanniae 5. 6. britannica 7. ita deinceps. ³⁷ audulfo sineiscalco 4. ³⁸ sineiscalvo 6. ³⁹ conquisierunt 5. 6. 7. ⁴⁰ firmitatibus 1. 7. ⁴¹ firm. brittonum in locis 4. ⁴² et deest 4. ⁴³ incesis 1. incesis 2. 7. incesos 6.

Widokindum¹ ac² Abbionem³ esse in transalbania⁴ Saxonum regione, primo eis⁵ per Saxones, ut omnia perfidia ad suam fidem venire non ambigerent⁶, suadere coepit. Cumque ipsi, facinorum suorum sibi⁷ conscii, regis fidei se committere⁸ dubitarent, tandem accepta ab eo, quam optabant, impunitatis sponse, atque impetratis, quos sibi dari precabantur, suae salutis obsidibus, quos eis Amalwinus, unus alicorum, a rege missus adduxerat, cum eodem ipso⁹ ad eius praesentiam in Attinico¹⁰ villa venerunt, atque ibi baptizati¹¹ sunt. Nam rex, postquam ad eos accersendos¹² memoratum Amalwinum direxit, in Franciam reversus est, quievitque illa Saxonica perfidia pervicacitas¹³ per annos aliquot¹⁴, ob hoc maxime, quoniam occasiones deficienti ad rem pertinentes invenire non poterunt. Facta est eodem anno trans Rhenum apud orientales Francos adversus regem inmodica coniuratio, cuius auctorem Haradradam¹⁵ comitem fuisse constabat. Sed huius iudicium cito ad regem delatum est, eiusque solertia tam valida conspiratio citra ullum grande periculum in brevi conquievit, auctoribus eius partim privatione luminum, partim exilio deportatione¹⁶ condemnatis.

DCCLXXXVI.

Cum et hiemis tempus expletum, et sanctum pascha in Attinico villa fuisset a rege celebratum, exercitum in Britanniam¹⁷ cismarinam¹⁸ mittere constituit. Nam cum ab Anglis ac Saxonibus Britannia insula fuisset invasa¹⁹, magna pars incolarum eius mare traiecit, in ultimis Galliae finibus Venetorum et Cosiosolarum²⁰ regiones occupavit. Is populus a regibus Francorum subactus ac tributarius factus, impositum sibi vectigal, licet iniustus, solvere solebat. Cumque eo tempore dicto audiens non esset, missus illic regiae mensae praepositus Audulfus, perfidiae gentis contumaciam mira²¹ celeritate compressit, regique apud Wormaciam ab obsides quos acceperat, et complures ex populi primordios adduxit. Rex, pace undique parta, statuit Romanam proficisci, et partem Italiae quae nunc Beneventus²² vocatur²³ adgredi, conveniens esse arbitratus, ut illius regni residuum portionem suae

VARIANTES LECTIONES.

¹ Widogindum 2. widokindum 5. 7. 9. ² ad omnes praeter 9. qui et legit: ad abbionem loco apud abbionem dici posse non videtur, quare ac recipiendum statui. Poeta etiam Saxa aut ea aut et legisse videtur. ³ abbionem, facili corruptela, 5. 4. 5. 6. 7. 9. ⁴ transalbania 9. transalbanum — regionem 7. ⁵ eos omnes praeter 7. et 9. ⁶ ambierent 4. 2. 5. 6. ⁷ deest 7. ⁸ c. se 7. ⁹ deest 9. ¹⁰ attinico 1. ¹¹ baptizati 2. 7. 9. ¹² accersendos 7. 9. ¹³ perversitas 2. ¹⁴ aliquot annos 2. ¹⁵ haradradam 5. 9. ¹⁶ poena 9. ¹⁷ britanniam 4. britanniam 3. 7. britannia 9. ita fere constanter. ¹⁸ ac maritima 7. ¹⁹ inversa 9. nam ab anglis ac saxoniibus cum britannia insula occupata fuisset 6. ²⁰ cosiosolarum 7. ²¹ in ira 2. ²² beneventana 7. ²³ in qua beneventum situm est 9.

ANNALES EGINHARDI.

A

ANNALES LAURISSENSIS.

potestati subiceret, cuius caput in ¹ capto Desiderio rege, maioremque ² partem in Langobardia iam subacta tenelat. Nec diu moratus ³, sed contractis celeriter Francorum ⁴ copiis, in ipsa hiemalis temporis a-peritate Italiam ingreditur. Cumque in Florentia Tuscorum civitate natalem celebrasset, quanta potuit ⁵ ecelerate Romam ire contendit. Quo cum venisset, ac de profectioe sua in ⁶ Beneventum tam cum Hadriano pontifice quam cum suis optimatibus deliberasset, Aragisus ⁷, dux Beneventanorum, auditio eius adventu comperitque in terram suam intrandi voluntate, propositum eius avertere conatus est. Misso enim Rumoldo ⁸, maiore filio suo, cum muneribus ad regem, rogare coepit, ne terram Beneventanorum intraret. Sed ille longe aliter de rebus inchoatis faciendum sibi iudicans, retento secum Rumoldo ⁹, cum omni ¹⁰ exercitu suo Capuam Campaniae civitatem ¹¹ accessit, ibique castris positus consedit ¹², inde ¹³ bellum gesturus ¹⁴, ut memoratus dux intentionem ¹⁵ regis salubri consilio praevenisset. Nam relicta Benevento ¹⁶, quae caput illius terrae habetur, in Salernum, maritimam civitatem, velut inuiciorum ¹⁷ se cum suis contulit, missaque legatione, utrosque filios suos regi obtulit, promittens, se ad omnia quae imperarentur libenter oboediretur. Cuius precibus rex adnuens, divini etiam timoris respectu bello abstinnit, et minore ducis filio, nomine Grimoldo ¹⁸, obsidatus gratia ¹⁹ suscepto, maiorem patri remisit. Accepit insuper a populo obsides undecim ²⁰, misitque legatos, qui et ipsi ducem et omnem Beneventanum populum per sacramenta firmarent ²¹. Ipse post haec cum legatis Constantini ²² imperatoris, qui propter ²³ petendam filiam suam ad se missi fuerant, locutus est, atque illis dimissis Romanus reversus, sanctum paschale festum ²⁴ magna cum hilaritate celebravit.

DCCLXXXVII.

Cum rex ²⁵ adhuc Romae ageret ²⁶, Tassilo, dux Baioariae ²⁷, misit legatos suos, Arnun videlicet episcopum ²⁸ et Hunricum ²⁹ albatem ³⁰, ad Hadrianum papam, petens ut inter regem atque ³¹ illum mediator pacis fieri dignaretur. Nec pontifex precibus eius censuit abnuendum, sed quanta po-

VARIANTES LECTIONES.

¹ deest 9. ² maioreque 1. ³ ratus 2. ⁴ cofrancorum 3. ⁵ cum maxima 9. cum q. p. 3. ⁶ deest 4. 5. 6. ⁷ aragisus 7. ⁸ rumoldo 9. rumoldo 3. rumoldo 7. ⁹ rumoldum 2. ¹⁰ reliqui quemadmodum lit. proecd. ¹¹ deest 2. 7. ¹² deest 1. civ. camp. 9. ¹³ ibique c. p. consedit deest 3. 9. ¹⁴ et inde 4. 5. 6. ¹⁵ aggressurus 9. gessurus 3. ¹⁶ propositum 9. ¹⁷ beneventana urbe 7. ¹⁸ nunimonia 2. ¹⁹ grimoldo 9. ²⁰ obsidis loco 9. ²¹ XI. obsides 7. ²² obstringent 9. ²³ constantino 2. ²⁴ ad 9. ²⁵ pascha. 3. 9. ²⁶ adhuc rex 3. 4. 5. 6. 7. 9. ²⁷ deest 2. ²⁸ esset 3. 5. 9. ²⁹ permaneret 6. ³⁰ baiorianum 5. 9. ³¹ hunricum 9. heinricum 4. hainricum 5. ³² et 9.

reversi sunt. Et capitaneos eorum ad sinodum representabant supradicto domno rege ¹ Carolo in Wormaciam. ² Tunc domno rex Carolus perspiciciens ³, se ex omne parte Deo largiente pacem habere, suscepit ⁴ consilium orationis ⁵ causae ⁶ ad limina beatorum apostolorum iter peragendi et causas Italicas disponendi, et cum missis imperatoris placitum ⁷ habendi de conventiis ⁸ eorum; quod ita factum est. Tunc supradictus ⁹ domnus rex natalem Domini celebravit in Florentia civitate. Et immutavit se numerus amorum in

DCCLXXXVII.

Tunc domnus Carolus rex supradicto itinere iter peragens ¹⁰. ¹¹ Romam venit, et valde honorifice aue domino ¹² apostolico Adriano ¹³ receptus est: et ali-quod ¹⁴ dies ibi moratus est cum domino apostolico. Et Harichis ¹⁵, dux Beneventanus, misit Rumoldum ¹⁶ filium suum cum magnis muneribus, postulare ¹⁷ de adventu iamdudum domni regis ¹⁸, ut in Benevento ¹⁹ non introisset ²⁰, et omnes voluntates praedicti ²¹ domni regis adimplere cupiebant ²². Sed hoc minime apostolicus credebatur neque obtinatus ²³ Francorum, et consilium fecerunt cum supranominato domno Carolo rege, ut partibus Beneventanis causas firmando advenisset; quod ita factum est. Et dum Capuam venisset ²⁴, Harichis ²⁵ dux reliquit ²⁶ Beneventum civitatem ²⁷, et in Salernum se reclusit: et timore perterritus non fuit auxus ²⁸ per semetipsum faciem domni regis Caroli videre. Sed mittens missos, et ambos filios suos proferens, id est Rumoldum ²⁹ quem domnus Carolus rex secum habebat, et Grimoaldum ³⁰ quem supradictus Areghis ³¹ secum habebat ³²: et offerens multa munera et alios obsides, ut petitionem ³³ eius obtemperasset. ³⁴ Tunc domnus ac ³⁵ gloriosus rex Carolus perspexit ³⁶ una

* [peragens eclipsis solis ³⁷ facta est 15. Kal. Octob. ab hora diei prima usque ad horam quintam. Romam venit et valde, etc. 6.]

VARIANTES LECTIONES

¹ regi 1. 5. 7. ² wormatia 1. vurmattiam 5. wormattiam 6. waramattiam 7. ³ prespiciciens 2. prospiciens 6. 7. ⁴ sumpsit 1. 5. 6. 7. ⁵ devotionis causa 1. 7. ⁶ causa 5. ⁷ palatium 6. ⁸ conventiis 1. 5. cooveneciis 6. ⁹ suprascriptus 5. 6. 7. ¹⁰ supradictum iter 1. itinere ita peragens 6. ¹¹ a domno (1.) 5. 6. 7. ¹² hadriano 9. ¹³ aliquot 1. 5. 7. ¹⁴ arigus 1. arighis 5. 6. 8. arigis 7. harichis 2. 3. ¹⁵ rumaldum 7. ¹⁶ postulare 1. 5. 6. 7. ¹⁷ regis ne beneventum intraret, quia vellet omnes voluntates regis adimplere 1. ¹⁸ beneventano 6. ¹⁹ introiret 5. ²⁰ praefati 5. 6. 7. ²¹ cupiebat 5. 6. 7. ²² optimates 1. 5. 7. ²³ cupia uenisset areghis dux reliquit 6. ²⁴ arigus 1. areghis 5. 7. harichis 2. 3. ²⁵ reliquit 1. 5. 7. ²⁶ beneventanum civ. 2. ²⁷ ausus 1. 5. 6. 7. ²⁸ rumoldum 1. 8. ronaldum 6. ²⁹ grimaldum 5. 6. ³⁰ arigus 1. areghis 2. 5. 6. 7. ³¹ penes se continebat 1. secum retinebat 7. ³² petitioni 1. o. 7. ³³ obtemperaret 1. ³⁴ ac deest 2. ³⁵ prospexit 1. 5. 7. ³⁶ perspexit 2. ³⁷ eclipsis solis facta est XV. kal. octob. legitur etiam in Ann. Fuld.

NOT. E.

^a Salisburgensem.

^b Lunelacensem sen Monseeensem.

ANNALS LAUREISSENSES

cum sacerdotibus vel ceteris oblatibus suis, ut non terra deleteretur illa, et episcopo vel monasteria¹ non desererentur², elegit duodecim³, et tertium decimum⁴, filium supradicti ducis⁵ nomine Grimaldum⁶. Et accepta munera⁷, iuraverunt omnes Beneventani, tam supradictus dux quam et Romaldus⁸. Et reversus est saepenumquam piissimus⁹ rex, et celebravit pascha cum domino apostolico in Roma. Blique venientes missi¹⁰ Tassiloni¹¹ ducis, hii sunt Arnus episcopus et Hunricus¹² abba¹³, et petierunt¹⁴ apostolicum, ut pacem terminarent¹⁵ inter dominum Carolum regem et Tassilonem ducem. Unde et dominus apostolicus multum se interponens, postulando¹⁶ iamdieto domino rege¹⁷. Et ipse dominus rex respondit apostolico, hoc se voluisse et per multa tempora quaesisse, et minime invenire potuit¹⁸, et proferbat statim fieri. Et voluit supra lictus dominus rex in praesentia domni apostolici cum ipsis missis pacem firmare: et remuentibus supradictis missis¹⁷, quia non auxi¹⁸ fuissent de eorum parte ullam firmitatem facere. Apostolicus vero cum cognovisset de instabilitate¹⁹ vel mendacia²⁰ eorum, statim supra ducem²¹ eorum vel suis consentaneis anathema posuit²², si ipse²³ sacramenta, quae promiserat²⁴ domino Pippino rege²⁵ et domno Carolo itemque²⁶ rege²⁶ non adimpleret. Et obstans supradictos missos, ut contestarent Tassilonem, ut non aliter fecissent, nisi in omnibus obediens fuisset domno Carolo rege²⁷ et filiis eius ac genti²⁸ Francorum, ut ne forte sanguinis effusio²⁹ provenisset³⁰ vel laesio

[Et reversus est rex piissimus Carolus, et celebravit Romae pascha cum domino apostolico. Ecce, orta est contentio per dies festos paschae inter cantores Romanorum et Gallorum. Dicebant se Galli melius cantare et pulchrius quam Romani. Dicebant se Romani doctissime cantilenas ecclesiasticas proferre, sicut docti fuerant a sancto Gregorio papa: tallos corrupte cantare, et cantilenam sanam destruendo dilacerare. Quae contentio ante dominum regem Carolum pervenit. Galli vero propter sinceritatem domni regis Caroli valde exprohabant cantoribus Romanis. Romani vero propter auctoritatem magnae doctrinae eos stultos, rusticos et indoctos, velut bruta animalia, affirmabant,

VARIANTES LECTIONES.

¹ monasteria desolarentur 1. ² et episc. vel m. n. des. *deest* 2. ³ et duodecimium 5. ⁴ filium scilicet p. d. 4. ⁵ grimaldum 5. ⁶ acceptis muneribus fecit iurare omnes beneventanos una cum duce et reversus 4. ⁷ romaldus 5. 6. ⁸ piissimus *deest* 7. ⁹ nisi 5. ¹⁰ tassiloni 1. 5. 6. 7. ¹¹ hunrichus abbas ut poneret apostolicum 4. ¹² abba petierunt 7. ¹³ terminaret 4. 5. 6. 7. ¹⁴ postulando 6. 7. ¹⁵ precando 1. ¹⁶ regi 7. regem 1. ¹⁷ potuisse 1. 6. 7. ¹⁸ missis dicendo quia 7. ¹⁹ ausi 1. 5. 6. 7. ²⁰ instabilitatem mandati 1. ²¹ mendacio 7. ²² supra dictum ducem 7. ²³ supradictum ducem cum consentaneis suis anathema feruit 4. ²⁴ ipsa 1. 7. ²⁵ regi 4. 5. 6. 7. ²⁶ item 7. ²⁷ rege 1. 5. 7. ²⁸ regi 1. 5. 6. 7. ²⁹ et genti 7. ³⁰ *deest* 1. ³¹ profusio 4. 7. ³² veniret 1. proveniret 7.

A

ANNALES EGINHARDI.

tuit¹ instantia apud regem intercedere curavit, ut inter eos pax et concordia ex suae apostolicae auctoritatis ammonitione atque interventione proveniret. Cui cum rex idem se magnopere vellespondisset, simulque a legatis memorati ducis inquireret, quam² huius pacationis³ firmitatem facere deberent, responderunt, sibi de hac re nihil esse commissum, nec se hoc negotio aliud facturos⁴, quam ut responsa regis atque pontificis domino suo reportarent. Quorum verbis papa commotus, velut fallaces ac fraudulentos anathematis gladio statuit feriendos, si ab olim regi promissa fide discederent, atque ita, infecto pacis negotio⁵, reversi sunt. Rex autem, adoratis sanctorum apostolorum⁶ liminibus votisque solutis⁷, apostolica benedictione percepta, in Franciam reversus est. Et cum uxorem suam Fastradam filiosque ac filias et omnem comitatum, quem apud eos dimiserat, Wormaciae invenisset, generalem populi sui conventum ibi habere statuit. In quo⁸ cum omnia, quae in Italia gesserat, coram optimatibus suis barrando commemorasset, et ad extremum de legatis Tassiloni, qui ad se Romae venerant, mentio facta fuisset, inivit⁹ consilium ut experiretur, quid Tassilo de promissa sibi fidelitate ledere¹⁰ vellet, congregatoque ingenti exercitu atque in tres parte diviso, Baioariam¹¹ petere constituit. Cumque Pippinum filium cum Italicis copiis in Tredentinam¹² vallem venire iussisset, orientales quoque Franci ac Saxones, ut iussi fuerant, ad Danubium in loco qui Pteringa¹³ vocatur accessissent, ipse cum exercitu quem secum duxerat, super Lechum fluvium, qui Alamannos et Baioarios dirimit¹⁴, in Augustae civitatis suburbano concessit, inde Baioariam cum tam valida manu procul dubio petiturus, nisi Tassilo sibi ac populo suo ad regem veniendo consuleret¹⁵. Nam videns se undique circumsessum, venit supplic, ac veniam de ante gestis sibi dari deprecatus¹⁶ est. Sed et rex, sicut erat natura mitissimus, supplicii ac deprecationi pepercit, acceptisque ab eo praeter filium eius Theodonem alios, quos ipse imperavit¹⁷, duodecim obsidibus, et populo terrae per sacramenta firmato, in Franciam reversus est. Et in submundo Mogontiacense¹⁸, in villa quae vocatur Ingilunheim¹⁹, quia

D

VARIANTES LECTIONES.

¹ sed sedula admodum 9. ² quando 5. 9. ³ pacis 4. 5. 9. ⁴ futuros 1. ⁵ n. p. 7. ⁶ *deest* 9. ⁷ solutis 4. ⁸ quia 9. ⁹ inivit 5. 9. ¹⁰ promissa fide praestare 5. 9. ¹¹ baioariam atque ipsam tassilonem 7. ¹² tridentinam 5. 5. 6. 7. 9. ¹³ feringa 5. 6. ¹⁴ dividit 5. 9. ¹⁵ consulisset 7. ¹⁶ precatu 5. 9. ¹⁷ quos ipse imperavit *deest* 9. imperaverat 5. ¹⁸ mogontiacensi 7. 9. magontiacense 5. magontiacense 4. ¹⁹ ingilunheim 2. ingilunheim 3. ingilunheim 4. 6. 7. ingelheim 9.

ANNALES EGISHARDI.

A

ANNALES LAURISSENSIS.

ibi hiemaverat, et natalem Domini et pascha celebravit.

et doctrinam sancti Gregorii praeferebant rusticitati eorum. Et cum alteratio de neutra parte finiret, ait dominus piissimus rex Carolus ad suos cantores: *Dicite palam, quis purior est et quis melior, aut fons virus, aut rivulus eius longe decurrentes?* Responderunt omnes una voce fontem, vult caput et originem, puriorem esse; rivulos autem eius, quanto longius a fonte recesserint, tanto turbulentos et sordibus ac immunditibus corruptos. Et ait dominus rex Carolus: *Revertimini vos ad fontem sancti Gregorii, quia manifeste corruptis estis cautelem ecclesiasticam.* Mox petiit dominus rex Carolus ab Adriano papa cantores, qui Franciam corrigerent de cantu. At ille dedit ei Theodorum et Benedictum, Romanae ecclesiae doctissimos cantores, qui a sancto Gregorio eruditi fuerant: tributique antiphonarios sancti Gregorii, quos ipse notaverat nota Romana. Dominus vero rex Carolus revertens in Franciam, misit unum cantorem in Metis civitate, alterum in Suessionis civitate, praecipiens de omnibus civitatibus Franciae magistros scholae antiphonarios eis ad corrigendum tradere, et ab eis discere cantare. Correcti sunt ergo antiphonarii Francorum, quos unusquisque pro arbitrio suo vitiaverat, addens vel minuens: et omnes Franciae cantores diligenter notam Romanam, quam nunc vocant notam Francicam; excepto quod tremulas vel vimulas ^a, sive collisibiles vel secabiles voces in cantu non poterant perfecte exprimere Franci, naturali voce barbarica fragentes in gutture voces potius quam exprimentes. Maius autem magisterium cantandi in Metis civitate remansit: quantumque magisterium Romanum superat Metense in arte cantilenae, tanto superat Metensis cantilena veteras scholas Gallorum. Similiter erudierunt Romani cantores supradicti cantores Francorum in arte organandi. Et dominus rex Carolus iterum a Roma artis grammaticae et computatoriae magistros secum adduxit in Franciam, et ibique studium literarum expandere iussit. Ante ipsum enim dominum regem Carolum in Gallia nullum studium fuerat liberalium artium. Per ipsos dies paschae venerunt Romam ad dominum piissimum regem Carolum missi Tassilonis ducis, etc.... His verbis expletis, missi Tassilonis absoluti sunt. Tunc in invicem sibi dominus apostolicus et dominus rex gloriosus Carolus vale dicentes, benedictione assumpta et oratione peracta, in Franciam cum gloria reversus est, adducens secum cantores Romanorum et grammaticos peritissimos, et calculatores. Pervenitque idem nitissimus rex Carolus ad coniugem suam domnam Fastradam reginam in civitate Warmatia, et ibi ad invicem gavisi sunt laetificantes ac Dei misericordiam conlaudantes. 11.]

terrae illius; et si ipse dux ¹ obdurato corde verliis supradicti apostolice ² minime obedire voluisset, tunc dominus Carolus rex et suo ³ exercitus absoluti fuissent ab omni periculo peccati, et quicquid in ista ⁴ terra factum eveniebat ⁵ in incendiis ⁶, aut in homicidiis, vel in quaecumque ⁷ malicia, ut hoc super Tassilonem ⁸ et eius consentaneis ⁹ evenisset, et dominus rex Carolus ac Francius ¹⁰ innoxii ab omni culpa exinde permanissent. Haec verba expleta, missi Tassiloni ¹¹ absoluti sunt. Et tunc in invicem sibi dominus apostolicus adque ¹² dominus gloriosus rex Carolus valedicentes, benedictione adsumpta, oratione peracta, Franciam iamdictus praecellentissimus rex reversus est. Et pervenit idem ^B ¹³ nitissimus rex ad coniugem suam domnam Fastradam ¹⁴ reginam in civitate Warmatia: et ibi ad invicem gaudentes et laetificantes, ac Dei misericordia ¹⁵ conlaudantes, sinodus namque ¹⁶ congregavit suprascriptus dominus rex ad eandem civitatem, sacerdotibus suis et aliis obtimatibus nuntiavit, qualiter omnia in itinere suo peragebantur, et cum venisset ad hunc locum ¹⁷, quod omnia explanasset de parte Tassilonis, sicut enim erat ¹⁸, tunc prespicuus ¹⁹ idem rex, ut missus ²⁰ mitteret, et iussit ²¹ Tassilonem ²², ut omnia adimpleret ²³ secundum iussionem apostolice, vel sicut iusticia erat: eo quod ²⁴ sub iureiurando promissum habebat ²⁵, ut in omnibus obediens et fidelis fuisset domno rege ²⁶ Carolo et filiis eius vel Francis, et venirent ²⁷ ^C ad eius praesentiam: quod rennuit, et venire contempsit ²⁸. Tunc dominus rex Carolus una cum Francis videns iusticiam suam, iter coepit peragere partibus Baioariae cum exercitu suo, et per semetipsum venit in loco, ubi Lechfeld ²⁹ ^b vocatur, super civitatem Augustam. Et iussit alium exercitum fieri, id est Franci ³⁰ Austrasiorum, Turingi ³¹, Saxones ³², et coniungere super Danubium fluvium, in loco qui dicitur Faringa ^c. Et tertium exercitum iussit fieri

VARIANTES LECTIONES.

¹ Et sapeditus dux 1. Et si per se dux 7. ² apostolice 1. 5. 6. 7. ³ suus 1. 5. 6. 7. ⁴ in ipsa 1. 5. 6. 7. ⁵ eveniret 7. ⁶ eveniebat incendiis 2. ⁷ quaecumque 5. 6. ⁸ thassilonem 4. (7.) ⁹ consentaneos 6. ¹⁰ franci. 1. 5. 6. 7. ¹¹ tassilonis 1. 5. 7. ¹² atque 1. 5. 6. 7. ¹³ idem deest 2. ¹⁴ fastradanam 6. ¹⁵ misericordiam 1. 5. 6. 7. ... civitatem. Et sacerdotibus 4. 7. ¹⁶ sinodus vero c. 6. ¹⁷ pervenisset ad locum 1. ¹⁸ sicut actum erat 1. 5. 6. 7. sicut enumerat 2. *quod quidem veram lectionem satis indicat.* ¹⁹ perspicuus 1. 5. 6. 7. ²⁰ missos 1. 5. 6. 7. ²¹ mitteret mandaretque tassiloni 7. ²² tassiloni 5. 6. ²³ adimplere festinaret 7. ²⁴ erat et quod 1. ²⁵ habebat 1. 5. 6. 7. ²⁶ regi 1. 5. 6. 7. ²⁷ veniret 1. 5. 6. 7. ²⁸ post contempsit unum folium codicis 2. *excidit, sequens incipit egisse.* Tunc demo etc. ²⁹ loco qui lechfeld supra 4. loco qui lechfeld 7. ³⁰ francorum 4. 7. ³¹ thuringorum 4. 7. ³² et saxonum 4. 7.

NOTÆ.

^a *Vinnolata* vox est lenis et mollis atque flexibilis, et *vinnolata* dicta a *vino*, hoc est circianno mollior flexo. Isidori Orig. lib. III, cap. 19.

^b *Das Lechfeld bei Augsburg.*

^c *Phoring seu Pforing intra Ingolstadt.*

partibus Italiae, ut dominus Pippinus rex venisset usque ¹ ad Triant^o ², cum exercitu suo, et ipse ibi maneret, et exercitum suum plenter ³ in ante mitteret usque ad Bauzanum ⁴ b. Tunc prespiciens ⁵ se ⁶ Tassilo ex omni parte esse ⁷ circumdatum, et videns quod omnes Baiuarii plus essent fideles domino rege ⁸ Carolo quam ei, et cognovissent iustitiam iamdicti domini regis, et magis ⁹ voluissent iustitiam ¹⁰ consentire, quam contrarii esse: undique constrictus ¹¹ Tassilo venit per semetipsum, tradens se in manibus ¹² domini regis Caroli in vasaticum. et reddens ducatum sibi commissum a domino Pippino rege, et recredidit ¹³ se in omnibus peccasse et male egisse. Tunc denuo renovans sacramenta, et dedit obsides electos duodecim ¹⁴, et tertium decimum filium suum Theodonem. Receptis obsidibus ¹⁵ vel sacramenta, tunc reversus est praefatus gloriosus rex in Franciam. Et celebravit natalem Domini in villa quae dicitur Ingilnheim ¹⁶, similiter et pascha. Et inmutavit se numerus annorum in

DCCLXXXVIII.

Tunc dominus rex Carolus congregans sinodum ¹⁷ ad iamdictam villam Ingilnheim ¹⁸, ibique veniens Tassilo ¹⁹ ex iussione domini regis, sicut et caeteri eius vassi ²⁰, et coeperunt fideles Baiuarii dicere, quod Tassilo fidem suam salvam non haberet, nisi postea ²¹ fraudolens ²² apparuit ²³, postquam filium suum dedit cum aliis obsidibus et sacramenta ²⁴, suadente uxore sua Liuthergane. ²⁵ Quod et Tassilo denegare non potuit, sed confessus est postea ad Avaros ²⁶ transmisisse ²⁷, vassos ²⁸ supradicti domno rege ²⁹ ad se adortasse ³⁰, et in vitam eorum consiliasse: et hominis ³¹ suos, quando iurabant, iubebat, ut aliter in mente retinerent et sub dolo iurarent: et quid ³² magis, confessus est dixisse, etiamsi decem filios haberet, omnes voluisset perdere, antequam placita sic manerent, vel stabile permitteret, sicut iuratum habuit ³³; et etiam dixit, melius ³⁴ se mortuum ³⁵ esse ³⁶ quam ita vivere et de haec om-

VARIANTES LECTIONES.

¹ usque... usque *deest*. 2. ² triantium 7. ³ plenter mane m. 1. ⁴ banzanum 1. bauzarum 7. ⁵ prespiciens 5. prospiciens 1. 6. 7. ⁶ se *eransum* 5. ⁷ esse se 5. esse se (*eransum* se) 6. ⁸ regi 1. 5. 7. ⁹ regis ut magis 7. ¹⁰ iustitiae 6. ¹¹ contristatus 7. ¹² in manus 1. manibus 5. 7. manibus eius ut servus 9 b. ¹³ et cognovit 1. 7. ¹⁴ duodecim *deest*. 6. ¹⁵ obsidibus et praestitis sacramentis 1. 7. ¹⁶ ingilnheim 6. ingelheim 1. ¹⁷ sinodum 6. ¹⁸ ingelnheim 1. ingilnheim 6. ¹⁹ tassilo... quod tassilo *deest* 2. ²⁰ vasalli 1. ²¹ haberet sed postea 7. ²² fraudulans 1. fraudulens 5. 6. fraudolans 7. ²³ appareret 7. ²⁴ sacramenta fefellerit 1. 7. sacramenta 2. ²⁵ liuthurge 1. ²⁶ avaros 1. 5. ²⁷ transmisisse 1. ²⁸ vasallos 1. ²⁹ domni regis 1. 7. ³⁰ ad se fortasse 1. ad se hortasse 6. ad se adhortasse 7. ³¹ homines 1. 5. 6. 7. ³² quod 1. 7. ³³ iuratum habuit 2. 5. 5. 6. iuravit 7. iura fuerunt 1. ³⁴ melius esse mortuum 2. ³⁵ moriturum 7. ³⁶ melius esse mortuum 6.

B

C

D

DCCLXXXVIII.

Cum in eadem villa generalem ¹ populi sui rex conventum fieri decrevisset ², ac Tassilonem ducem sicut et caeteros vassos suos in eodem conventu adesse iussisset, atque ille, ut ei fuerat imperatum, ad regis praesentiam pervenisset, crimine maiestatis ³ ei a Baiuariis accusatus est. Obiciebant ⁴ a Baiuariis accusatus est. Obiciebant ⁵ ei, quod postquam filium suum obsidem regi dederat, suadente coniuge sua Liutherga ⁶, quae filia Desiderii regis Langobardorum fuit, et post patris exilium Francis inimicissima semper extitit, in adversitatem regis, et ut bellum contra Francos susciperent, Hunorum gentem concitaret ⁷. Quod verum fuisse, rerum in eodem anno gestarum probavit eventus. Obiciebantur ei et alia conplura et dicta et facta, quae non nisi ab inimico et irato vel ⁸ fieri vel proferri poterant, quorum ne unum quidem infortiari coepit. Sed noxae ⁹ convictus, uno omnium adsensu ut maiestatis ¹⁰ reus capitulis sententia damnatus est. Sed clementia regis licet morti addictum liberare curavit. Nam mutato habitu in monasterium missus est, ubi tam religiose vixit, quam libenter ¹¹ intravit. Similiter et Theodo ¹², filius eius, tonsus et monasticeae conversationi mancipatus est ¹³. Baiuarii quoque, qui perfidiae ac fraudis eorum consocii ¹⁴ et consentanei fuisse reperti sunt ¹⁵, exilio

VARIANTES LECTIONES.

¹ generale 2. ² fieri decrevisset conventum 9. ³ *deest* 9. ⁴ laesae maiestatis 9. ⁵ obicientibus 7. ⁶ liutherga manu correctoria posterioris mutatum in liutherga 1. liuthurga 3. lutherga 6. liuthurga 9. luitkarda 5. ⁷ concitara 7. ⁸ *deest* 7. ⁹ noxae 5. ¹⁰ laesae maiestatis 9. ¹¹ ipsum liberet 7. libens 9. ¹² theodo 4. ¹³ *deest* 7. ¹⁴ consocii 7. ¹⁵ fuisse perhibebantur 9. fuisse perhibebatur 3.

NOTÆ

a Trento, Trident.

b Bolzen, Bolzano, oppidum celebre æque in Tyroli comitatu.

ANNALES EGINHARDI.

per diversa loca religabantur. ¹ Huius vero, sicut Tassiloni promiserunt ², duntaxat exercitibus comparatis, uno maream ³ Foro-Juliensem, altero Baiocariam adgressi sunt; sed ⁴ frustra. Nam in utroque loco victi fugatique sunt, et multis suorum amissis, cum magno damno ad loca sua se receperunt. Quam iniuriam velut vindicaturi, iterum Baiocariam ⁵ maioribus copiis petierunt, sed in prima congressione ⁶ pulsati a Baiocariis, et innumera multitudo eorum ⁷ caesa, multi etiam ex eis, qui per fugam evadere conati, Danubium tranare voluerunt ⁸, gurgitibus fluminis ⁹ absorpti sunt. Interea Constantinus imperator propter negatam sibi regis filiam iratus, Theodorum ¹⁰ patricium, Siciliae praefectum, cum aliis ducibus suis fines Beneventanorum vastare iussit. Qui cum imperata exsequerentur, Grimoldus ¹¹ qui eodem anno post mortem patris dux Beneventanis ¹² a rege datus est, et Hildebrandus ¹³, dux Spolitino-
rum ¹⁴, cum copiis quas congregare potuerunt, in Calabria eis occurrerunt, habentes secum legatum regis Winigisum ¹⁵, qui postea ¹⁶ in ducatu Spolitino ¹⁷ Hildebrando successit. Commissoque proelio, inmodicam ex eis multitudinem ceciderunt, ac sine suo suorumque gravi dispendio victores facti, magnum captivorum ac spoliolorum numerum in sua castra retulerunt. Rex autem in Baiocariam profectus, eandem provinciam cum suis terminis ordinavit atque disposuit, atque inde regressus, in Aquisgrani ¹⁸ palatio suo, ubi hiemaverat, et ¹⁹ diem Domini natalicium sanctumque pascha more solemniter cele-

A
nia ¹ comprobatus ², Franci et Baiocarii, Langobardi et Saxones, vel ex omnibus provinciis qui ad eundem ³ sinodum congregati fuerunt, reminiscentes priorum malorum eius, et quomodo dominum Pippinum regem in exercitu ⁴ derelinquens ⁵, et ibi quod theolice lingua harislig ⁶ dicitur, visi sunt ⁷ in ficase se ⁸ eundem Tassilonem ad mortem. Sed dum omnes una voce adclamarent capitale ⁹ eum ferire sententiam ¹⁰, iamdictus domnus Carolus piissimus rex motus misericordia ab ¹¹ amore Dei, et quia eumsanguineus ¹² eius erat, contenuit ¹³ ab ipsis Dei ac suis fidelibus, ut non moriretur. Et interrogatus ¹⁴ a iamfato ¹⁵ elementissimo domino rege praedictus Tassilo, quid agere voluisset; ille vero postulavit ¹⁶, ut licentiam haberet sibi tonsorandi et in monasterio ¹⁷ introeundi et pro tantis peccatis poenitentiam agendi, et ut suam salvaret animam. Similiter et filius eius Theodo deudicatus ¹⁸ est, et tonsoratus et in monasterio ¹⁹ missus, et pauci Baiocarii qui in adversitate domni regis Caroli perdrare voluerunt ²⁰, missi sunt in exilium. Eodemque ²¹ anno commissum est bellum inter Graecos et Langobardos, id est duce ²² Spolitino ²³ nomine Hildebrando, seu duce Grimoaldo ²⁴, quem domnus rex Carolus posuit ducem super Beneventanos, et fuit missus Wineghisus ²⁵ una ²⁶ cum paucis Francis, ut praevideret eorum omnia quae gessissent. Et auxiliante Domino, victoria est facta a Francis seu supranomiuatis Langobardis. Idem ²⁷ similiter et alia pugna commissa est inter Avaros in loco ²⁸ cuius vocabulum est. . . et Francis ²⁹ qui in Italia ³⁰ commanere videntur; opitulante Domino, victoriam obtinuerunt Franci, et Avari cum contumelia reversi sunt, fuga lapsi sine victoria. Tertia pugna commissa est inter Baiocarios et Avaros in campo ³¹ Ibose ³², et fuerunt ibi missi domni Caroli regis Grahamannus ³³ et Audacerus ³⁴ cum aliquibus Francis. Domino auxiliante, victoria fuit Francorum seu Baiocarioium. Et ista omnia supradictus dux Tassilo seu malivola uxor eius, Liutherga ³⁵ Deo odi-

VARIANTES LECTIONES

¹ his omnibus (1.) 5. 7. ² et omnia conprolata 6. ³ vel (et) omnes ex aliis provinciis qui ad eandem 1. 7. ⁴ regem exercitum 5. ⁵ derelinquens 2. ⁶ harislig 1. ⁷ haristalliz 2. 5. herislig 6. harislit. 7. ⁸ iussi sunt 6. ⁹ se deest 1. 5. 6. ¹⁰ capitalem 6. ¹¹ capitali... sententia 1. 5. 7. ¹² ad 1. ob. 5. 6. 7. ¹³ consanguineus 1. 5. 6. 7. ¹⁴ obtinuit 1. 5. 6. ¹⁵ int. est 5. ¹⁶ iam dicto 6. ¹⁷ postulavit 1. 6. 7. ¹⁸ in monasterium 7. ¹⁹ diudicatus 1. 5. 7. ²⁰ monasterium 6. ²¹ volebant 5. 6. 7. ²² Eodem quoque 1. 7. ²³ L. sub duce 1. ²⁴ spoletano 1. spoletano 7. ²⁵ grimaldo 1. 5. 6. 7. ²⁶ wineghisus 1. deest 2. wineghisus 7. ²⁷ una deest 7. ²⁸ id est similiter 2. idem (item) deest 1. 5. 6. 7. ²⁹ in loco deest 2. ³⁰ francos 7. franci 1. ³¹ qui italiam 7. ³² in campo those deest 1. ³³ Ibose 6. 8. ³⁴ gramannus 6. ³⁵ audacerus 1. audacrus 5. audracus 6. ³⁶ thassilo cum Malmola uxore Liutherga 1

VARIANTES LECTIONES.

¹ relegantur 7. relegantur 9. ² promiserant 3. 9. Huius vero, etc. usque sed frustra deest 2. ³ marcham 7. marchiam 9. ⁴ deest 7. ⁵ b. i. 5. 9. ⁶ primo congressu 9. ⁷ e. m. 7. ⁸ voluerunt 9. ⁹ deest 7. ¹⁰ theodorum 4. ¹¹ grimoldus 9. ¹² beneventanus 7. ¹³ hildebrandus 2. 3. 7. 9. ¹⁴ spoletanorum 7. 9. ¹⁵ winigisum 9. ¹⁶ posita 2. ¹⁷ spoletano 3. spoletano 7. 9. ¹⁸ aquisgrano 9. ¹⁹ deest 7.

NOTÆ.

^a Oppidum Austrie Ips ad Danubium, supra Pechelarn et monasterium Mellicense.

bilis, per fraudem consiliauerunt ¹. Quarta pugna fuit commissa ab Avaris, qui voluerunt vindictam peragere contra Baioarios. Ibi similiter fuerunt missi domni Caroli regis, et Domino protegente, victoria christianorum aderat. Avari fugam incipientes, multa stragia ² ibidem facta est occidendo, et alij in Danubio fluvio vitam necando amiserunt ³.

ANNALIUM LAURISSENSIUM

CONTINUATIO USQUE AD AN. DCCCXXIX.

AUCTORE EGINHARDO.

Post haec omnia dominus rex Carolus per semet ipsum ad Reganesburg pervenit, et ibi fines vel marcas Baioariorum disposuit, quomodo salvas ⁴, Domino protegente, contra iamdictos Avaros esse potuissent. Inde vero reversus celebravit natalem Domini in Aquis palatio, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

DCCLXXXIX.

Inde iter permotum partibus Slavaniae ⁵, quorum vocabulum ⁶ est Wiltze ⁷, Domino adiuvante; et ⁸ una cum consilio Francorum et Saxonna perrexit, Renum ad Coloniam transiens, per Saxoniam; usque ad Albiam fluvium venit; ibique duos pontes construxit, quorum uno ex utroque capite castellum ex ligno ⁹ et terra aedificavit. Exinde promotus inantea ¹⁰, Domino largiente, supradictos Slavos sub suo dominio collocavit. Et fuerunt cum eo in eodem exercitu ¹¹ Franci, Saxones; Frisiones ¹² autem navigio per Habola ¹³ a fluvium cum quibusdam Francis ad eum coniunxerunt. Fuerunt etiam Slavi cum eo, quorum vocabula sunt ¹⁴ Surubi ¹⁵ b, nec non et Abotriti, quorum princeps fuit Witzan ¹⁶. Ibique obsides receptos, sacramenta conplurima ¹⁷, Domino perducente, Franciam pervenit. Et celebravit natalem Domini in Wormacia ¹⁸, et pascha similiter ¹⁹. Et inmutavit se numerus annorum in

VARIANTES LECTIONES.

¹ consiliauerunt et peregerunt 7. ² strages 4. 5. 7. stragis 6. ³ emiserunt 5. 6. 7. et alios in Danubio flumine submerserunt. 4. *Quae reliqui codices addunt, Laurishamensis (1.) non agnoscit, cuius continuationem, cum iisdem fere verbis constat ac chronici Moissiacensis anni 789, 790, 791, 792, et pars anni 795, quorum auctor eam secutus est, iis adiungendam censuimus.* ⁴ salvum 2. salvae 7. ⁵ slavaniae 5. ⁶ cui voc. 7. ⁷ wiltze 5. 6. 7. ⁸ adi. una 2. ⁹ ex ligno 2. ¹⁰ ioante 5. 6. 7. ¹¹ in eodem in exercitu 6. ¹² franci et saxones 7. franci. saxones frisiones 2. ¹³ habola 7. albola Bouq. ¹⁴ sunt haec 7. ¹⁵ surubino non 2. suburbi 7. ¹⁶ wintzan 5. wizzan 7. ¹⁷ receptos et s. quamplurima 7. ¹⁸ normatia pascha 5. wormatia pascha 6. warmatia 7. ¹⁹ pascha similiter deest 2.

B

C

DCCLXXXIX.

Natio quaedam Slavonorum ¹ est in Germania, sedens super litus oceani, quae ² propria lingua Welatabi, francae ³ autem Wiltzi ⁴ vocatur ⁵. Ea Francis semper inimica; et vicinos suos qui Francis vel subiecti vel foederati erant, odiis insectari, belloque premere ac lacessere ⁶ solebat. Cuius insolentiam rex longius ⁷ sibi non ferendam ratus ⁸, bello eam adgredi statuit, comparatoque ingenti exercitu, Rhenum apud Coloniam traiecit. Inde per Saxoniam iter agens, cum ad Albiam pervenisset, castris in ripa positus, amicum duobus pontibus iunxit, quorum unum ex utroque capite vallo munivit, et imposito praesidio firmavit. Ipse fluvio transiit, quo constituerat exercitum duxit, ingressusque Wiltzorum terram, cuncta ferro et igni vastari iussit. Sed gens illa, quamvis bellicosa et ⁹ in sua numerositate confidens, impetum exercitus regii diu sustinere non valuit ¹⁰, ac prouide, cum primum civitatem ¹¹ Dragawiti ¹² ventum est — nam ¹³ is ¹⁴ ceteris Wiltzorum regibus et nobilitate generis et auctoritate senectutis ¹⁵ longe ¹⁶ praeminebat ¹⁷ —

VARIANTES LECTIONES.

¹ slavonorum 5. 5. 6. 7. selavonorum 9. ² qui 2. 5. 9. ³ francaica 4. ⁴ multzi 5. 6. 7. in marg. wilszi 9. ⁵ vocantur. 1. 9. ⁶ lacessere 7. 9. ⁷ diutius 7. ⁸ iratus 5. ⁹ deest 9. ¹⁰ potuit 2. ¹¹ in civitatem 2. 9. ad civ. 5. ¹² dragawitinam 7. in marg. dragawiti habet MS. ¹³ deest 7. est, Wiltz-n. nam-is 9. 5 (?) *Vocem Wiltzan, theoticam vocabuli Wiltzorum versionem, huic a scriba aliquo in Puenarii codice superpositam, editoris vitio in textum irrepisse, eo confidentius contendam, quod in nullo eam codice offenderim; quod si in Trevirenci forte legatur, vitium certe antiquius foret, sed eodem modo coepisse constaret. Ceterum omnia criticorum historicorumve argumenta loco hucusque corrupto superstructa, vera lectione codicum auctoritate restituta, coincidunt.* ¹⁴ is qui ceteris 7. ¹⁵ senatus 7. ¹⁶ deest 5? 9. ¹⁷ praeminebat 5? 9

NOTÆ.

^a Die Havel.

^b Sorabi.

extemplo ¹ cum omnibus suis ad regem de civitate processit, obsides qui imperabantur dedit, fideni se regi ac Francis servaturum iurcurando promisit. Quem ceteri Sclavorum primores ac reguli ² omnes secuti ³, se regis dicioni subdiderunt. Tum ille, subacto illo populo et obsidibus quos dare iusserat ⁴ acceptis, eadem via qua venerat ad Albim ⁵ regressus est, et exercitu per pontem reducto, rebus quoque ad Saxones pertinentibus secundum tempus dispositis, in Franciam ⁶ reversus est, et in Wormacia ⁷ civitate et natali Domini et pascha celebravit.

DCCXC.

Hoc anno nullum iter exercitale ⁸ a rege factum; sed in Wormacia residents, legatos Ilunorum ⁹ et audivit, et suos vicissim ad eorum principes misit. Agebatur inter eos de confiniis ¹⁰ regnorum suorum, quibus in lucis esse deberent. Haec contentio atque ¹¹ altercacio, belli, quod postea cum Ilunis gestum est, seminarium et origo fuit. Rex autem, ne quasi per otium torpere ¹² ac tempus terere videretur, per Moennum fluvium ad Saltz ¹³ a, palatium suum in Germania iuxta Salam fluvium constructum, navigavit, atque inde iterum per eundem amnem secunda aqua Wormaciam ¹⁴ reversus est. Cumque ibi biemaret, ipsum palatium in quo conversabatur, casu accidente, nocturno incendio concrematum est. Ibi tamen permansit, et natalem Domini et pascha more solemn ¹⁵ celebravit.

DCCXCI.

Transacta verni ¹⁶ temperie ¹⁷, circa aestatis initium rex de Wormacia movens, Baioariam ¹⁸ profectus est, ea meditatione ¹⁹, ut Ilunis factorum suorum vicem redderet, et eis ²⁰, quanto celerius ²¹ posset, bellum inferret. Comparatis igitur ad hoc ex omni regno suo quam validissimis ²² copiis, et comitibus congregatis ²³, bipertito ²⁴ exercitu iter agere coepit. Cuius partem Theodorico ²⁵ comiti et Meginfrido camerario ²⁶ suo committens, eos per aequilonalem ²⁷ Danubii ripam iter agere iussit. Ipse cum alia ²⁸ parte quam secum retenuit ²⁹, australem eiusdem fluminis ripam Pannoniam petiturus occupavit, Baioariis cum comitatibus exercitus, qui navibus debebantur ³⁰, per Danubium secunda

VARIANTES LECTIONES.

¹ exemplo 1. extemplo 4. 5. exemplo 6. ² regali, ut supra regalis 5. 6. ³ deest 1. 2. 5? 5. 6. sequentes 4. secuti omnes 9. ⁴ iuserat 4. ⁵ aliam 2. 5. 7. 9. ⁶ francia 2. ⁷ warnatia 7. ita aliquoties in sequentibus. ⁸ nulla expeditio—facta est 9. ⁹ confinibus 7. de e. i. eos 7. 5. ¹⁰ deest 1. ¹¹ torpescere 7. ¹² saltz 5. saltz 5. 6. salae 9. ¹³ per wormaciam 6. in wormaciam 9. ¹⁴ et sanctum pascha celebravit 9. ¹⁵ veris 5. ¹⁶ transacto vere 9. ¹⁷ in b. 7. ¹⁸ conditione 4. 5. 6. ¹⁹ redderet utque eisdem 7. ²⁰ quam primum 9. ²¹ deest 9. ²² bilertito 5. bipartito 2. 5. 5. 6. 7. 9. ²³ cf. a. 782 not. p. ²⁴ cubiculario 9. ²⁵ aequilonem 9. ²⁶ deest 5. 9. ²⁷ retinuit 2—9. ²⁸ debebantur 1. 2.

NOTÆ.

^a Konigshofen, ad Saltz Franciæ caput.

^b Die Ens

In sequenti vero anno nullum fecit iter, sed ibi in iamdicta ¹ civitate iterum natalem Domini celebravit, et pascha similiter. Et inmutavit se munus annorum in

* [Huius anni principio rex Carolus primigenitum filium suum Carolum ultra Sequanam direxit, datus ei ducatum Cenomannicum; qui codem anno aestatis tempore ad patrem revertitur. Rex autem conventum Francorum habuit in Wormatia civitate, disposuitque ea quae utilia videbantur esse in regno suo. In illo vero anno, etc. 9 b.]

DCCXC.

DCCXCI.

Inde autem ittere permoto, partibus Baioariae perrexit, ad Reganesburg ² pervenit ³, ibi exercitum suum coniunxit, ibique consilio peracto Francorum, Saxorum, Frisonum, disposuerunt propter nimiam maliciam et intollerabilem ⁴, quam fecerunt Avari contra sanctam ecclesiam ⁵ vel populum christianum, unde iusticias per missos impetrare non valuerunt, iter ⁶ peragendi ⁷. Cum Dei adiutorio partibus iamdictis Avarorum perrexerunt ⁸; ad Anisam ⁹ b vero ¹⁰ fluvium properantes, ibi constituerunt letanias faciendi triduo ¹¹; missarumque sollemnia celebrando ¹² Dei solatium postulaverunt ¹³ pro salute exercitus, et adiutorio domini nostri Iesu Christi, et pro victoria et vindicta super Avaros.

D Supradictus vero princeps de australi parte Danubio ¹⁴ iter peragens, Saxones autem cum quibusdam Francis et maxime plurima Frisonum ¹⁵ de

VARIANTES LECTIONES.

¹ ibi iamdicta 6. ² regnesburgh 5. reganesbug 6. ³ pervenit deest 7. ⁴ intolerabilem 5. 6. 7. ⁵ ecclesiam ut pop. Chesn. ⁶ iter fuit consilium peragendi 7. ⁷ iter pergentes 5. iter peragendi h. e. iter peragendum 7. ⁸ avarorum. Et perrexerunt 7. ⁹ enisam 6. ¹⁰ vero deest 7. ¹¹ triduum 5. per triduo 7. ¹² celebrandi 5. 6. ¹³ praestolaverunt 6. ¹⁴ danubii 7. ¹⁵ frisonum 5. 6. 8. frizonum 7. nun legendum et manus plurima? 9 b. habet et multitudo plurima.

ANNALES IALRISSENSIS.

aquilone ¹ parte Danubii similiter iter peragen-tes ², ubi ad loca ³ pervenerunt, ubi iamd.uti Avari firmitates habuerunt praeparatas: de australi vero parte Danubii ad Cumeoberg ⁴, de alia vero ripa in loco qui dicitur Camp ⁵, quia sic nominatur ille fluvius, qui ibi confluit in Danubio ⁶ Avari enim ⁷, cum vidissent utrasque ripas exercitum continentes, et navigia ⁸ per medium fluvium venientes, a Domino eis terror pervenit. dereliquerunt eorum loca munita quae supra nominata ⁹ suat, firmitatesque eorum vel machinationes dimiserunt, fuga lapsi, Christo perducente populo suo, utroque exercitus sine laesione ¹⁰ introduxit. Supradictus exercitus ¹¹ sic iter peragens ¹² usque ad fluvium, cui ¹³ vocabulum est Raba, et exinde utroque exercitus de ambabus ¹⁴ ripis ad propria reversi sunt, magnificentes Deum de tanta victoria. Et celebravit ¹⁵ dominus rex Carolus ¹⁶ natalem Domini in Reganesburg ¹⁷, et pascha similiter. Et immutavit se numerus annorum in

A

ANNALES EGINHARDI.

aqua descendere iussis. Ac sic ¹ inclinato itinere ², prima castra super Anesum ³ posita sunt. Nam is ⁴ fluvius inter Baioariorum atque Hunorum terminos medius currens, certus duorum regnorum limes habebatur. Ibi supplicatio ⁵ per triduum facta, ut id bellum prosperos ac felices haberet eventus. Tum denum castra mota, et bellum genti Hunorum a Francis indictum est. Pulsis igitur Hunorum praesidiis, ac destructis ⁶munitionibus, quarum una super Cambium fluvium ⁷, altera iuxta Comagenos civitatem in monte ⁸ Cumeoberg ⁹ vallo firmissimo erat exstructa ¹⁰, ferro et igni cuncta vastantur. Cumque rex cum eo quem ducebat exercitum usque ad Arrabonis ¹¹ fluenta venisset, transmissa eodem fluvio, per ripam eius usque ad locum in ¹² quo is Danubio miscetur accessit, ibique per aliquot dies stativis ¹³ habitis, per Sabariam ¹⁴ reverti statuit. Alias vero copias, quibus Theodoricum et Meginfridum praefecerat, per Beehaimos ¹⁵, via qua venerant ¹⁶, reverti praecepit. Sic peragrata ac devastata ¹⁷ magna parte Pannoniae, cum incolami exercitu Francorum in Baioariam se recepit. Saxones autem et Frisiones ¹⁸ cum Theodorico et Meginfrido per Beehaimos, ut iussum erat ¹⁹, domum regressi sunt. Facta est ²⁰ haec expeditio sine omnium rerum incommodo, praeter quod in ²¹ illo quem rex ducebat exercitum, tanta equorum ²² lues exorta est, ut vix decima pars de tot milibus equorum remansisset dicatur. Ipse autem cum, dimissis copiis, Reginum ²³ civitatem, quae nunc Reganesburg ²⁴ vocatur, venisset, et in ea hiematurus consedisset, ibi natalem Domini et pascha celebravit.

B

C

VARIANTES LECTIONES.

¹ aquilone 5. 6. 7. ² peragens 2. 6. ³ locum 7. ⁴ cumeoberg 7. comoberg 9. ⁵ camp 6. ⁶ danubium 6. ⁷ alteri enim 2. ⁸ et navigia.... supradictus exercitus deest 7. ⁹ nominati 2. ¹⁰ laesione in pannoniam introivit 9 b. ¹¹ introduxit supradictus rex. Sicque 7. ¹² peragentes 6. peregrerunt 7. ¹³ cuius 5. 7. ¹⁴ ambobus 2. 6 ¹⁵ post celebravit in codice 2 folium deest, rursus incipit anno 794 in syllabis sencia iam fati. ¹⁶ Carolus deest 5. 6. ¹⁷ reginesburg pascha 6. regansburg pascha 6.

VARIANTES LECTIONES.

¹ si 2. ² itinere 2. ³ anisum 7. ⁴ Nanis 2. ⁵ subplantatio 4. ⁶ destructis 2-9. ⁷ fluvium fuit. Altera 2. ⁸ montem 9. ⁹ cumeoberg 9. quioberg 6. ¹⁰ exstructa erat 7. ¹¹ deest 6. 9. ¹² st. p. a. d. h. 9. ¹³ sabariam 1. sarabiam 5. 6. baioariam 9. ¹⁴ bohemus 6. begaminos 7. behamannos 9. ¹⁵ jerant 7. ¹⁶ devasta 4. ¹⁷ frisiones 5. 7. 9. in marg. Phrygiones ¹⁸ iusserat 7. ¹⁹ est autem 5. 5. 9. ²⁰ deest 9. ²¹ tante quorum 1. ²² in reginini al. reginum 7. ²³ reganeburg 5. ratispona 6.

NOTÆ.

^a Civitas antiqua et in Vita S. Severini aliquo diebus memorata, quæ jam tota interit De situ ejus et montis Cumeoberg disputatur, nam qui hodie Kaumberg audit vicus, recto itinere quinque ad minimum miliaria Germanica a Danubio remotus, in mediis montibus consistit. Aut igitur viam militarem eo sevo montes transiisse, qualis hodie et via lata a campo Liliorum (Lilienfeld) per Kaumberg Sanctam Crucem ducit, aut vocabulum Cumeoberg olim latius ad ultimos in Danubii ripa montes usque pertinuisse existimandum est. Quod quidem et loco nostro, et antiquo viae militaris ductui Danubium prosequenti magis congruum, diplomate Illudovici Germanici regis anni 856 ab ill. Fr. Ur. Kopp. in Tachygraphie T. I, p. 594, 595, publici juris facti, et ipso locorum situ, quem æque ac viam illam montanam anno 1821 exploravi, confirmatur. Montes

enim continui inde a Styriæ confinibus ad Danubium usque protenduntur, ad quem arcta tantum via, castello Greifenstein desuper imminente, refluquit, qua munitionibus vel in extremo monte vel prope Königsstätten — quam pro Conimagenis habeo — defensa, iter transuentibus intercluditur. Annales quoque Fuldeos anno 884 Caroli imperatoris et Zuentibaldi colloquium monte Comitao (id est Cumeoberg) prope Tullinam memorant, quod minime in vicum Kaumberg, montibus a fonte Tullinæ discretum, optime autem in Königsstätten quadrat.

^b Der Kamp, in Bohemiæ montibus ortus, Claram-valiem (Zwelt) præterfluit, et paulo infra Kremisam Danubio miscetur

^c Die Raab.

^d Saruar.

ANNALES EGINHARDI.

DCCXCII.

A

ANNALES LAURISSENSIS.

DCCXCII.

^a Orgellis est civitas ¹ in Pyrenaei montis iugo sita, cuius episcopus nomine Felix, natione Hispanus, ab Elipando, Toletici episcopo, per litteras ² consultus, quid de humanitate salvatoris dei et domini nostri Iesu Christi sentire deberet, utrum secundum id quod homo est, proprius an adoptivus Dei filius credendus esset ac dicendus, valde incaute atque inconsiderate, et contra antiquam catholicae ³ ecclesiae doctrinam, adoptivum non solum pronuntiavit, sed etiam scriptis ad memoratum episcopum libris, quanta potuit pertinacia ⁴ pravitatem intentionis ⁵ suae defendere curavit. Huius rei ⁶ causa ductus ⁷ ad palatium regis — nam ⁸ is tunc apud Regium, Baioariae civitatem, in qua ⁹ hiemaverat residebat — ubi congregato episcoporum concilio ¹⁰ auditus est, et errasse convictus, ad praesentiam Hadriani pontificis Romae ¹¹ missus, ibi ¹² etiam coram ipso ¹³ in basilica beati Petri apostoli haerese ¹⁴ suam damnavit ¹⁵ atque abdicavit. Quo facto, ad civitatem suam reversus est. Rege vero ibidem aetatem agente, facta est contra illum ¹⁶ coniuratio a filio suo maiore, nomine Pippino, et quibusdam Francis, qui se crudelitatem Fastradae ¹⁷ reginae ferre non posse adseverabant ¹⁸, atque ideo in necem regis conspiraverant. Quae cum per Fardulfum ¹⁹ Langobardum detecta ²⁰ fuisset, ipse ob meritum fidei servatae monasterio sancti Dionisii donatus est, auctores vero coniurationis ut rei maiestatis ²¹ partim gladio caesi, partim patibulis suspensi, ob meditata scelus tali morte multati sunt. Rex autem propter bellum cum Hunis susceptum in Baioaria sedens, pontem navalem, quo in Danubio ad id bellum uteretur, aedificavit, ibique natalem Domini et sanctum pascha celebravit.

DCCXCIII.

Cum rex bellum a se inchoatum ²² conficere ²³ cuperet, et Pannoniam iterum petere disposuisset ²⁴ allatum ²⁵ est, copias quas Theodericus comes per Frisiam ²⁶ ducebat, in pago Hriusti ²⁷ b iuxta Wisuram fluvium ²⁸ a Saxonibus esse interceptas atque deletas. Cuius rei nuntio accepto, magnitudinem damni dissimulans, iter in Pannoniam intermisit ²⁹.

VARIANTES LECTIONES.

¹ c. e. 7. ² litteras 7. 9. *constant.* ³ deest 7. ⁴ pertinacissime 9. ⁵ opinionis 9. ⁶ regi 1. ⁷ ductus est 7. ⁸ deest 7. qui tunc 9. ⁹ qua et h. 9. ¹⁰ consilio 5. 7. ¹¹ romani 7. ¹² ubi 5. 7. 9. ¹³ deest 4. 5. 6. ¹⁴ haerese 5. 4. 5. 6. 7. 9. ¹⁵ confessus est 9. ¹⁶ cum 9. ¹⁷ Fastradanae 7. ¹⁸ asseverabat 7. ¹⁹ arduifum 7. ²⁰ detecta 1. ²¹ rei laesae m. 9. ²² inchoandum 2. ²³ perficere 5. 6. ²⁴ decrevisset 9. constituisset 7. ²⁵ nuntiatum 9. a. est ei 7. ²⁶ phrisiam 7. ²⁷ hriusti 5. hriusti 5. riusti 6. rustri 4. hriusti *al.* hriusti 7. riusti 9. ²⁸ deest 9. ²⁹ intermisit. Persuasum tunc regi erat si 9.

D

VARIANTES LECTIONES.

¹ primitus audita et in regensburg primo condemnata est 5. ² condemnata 5. ³ angibertus 6. angilbertus 7. ⁴ abdicavit 6. ⁵ possit. Ibi natalem domini et pascha celebravit carolus rex. Et 7. ⁶ ragensburg 5. regensburg 6. ragenisburg 7. ⁷ alimanna *correct.* alemanna 6. Alcanium 7. ⁸ ibi nuntius nuntiavit 7. ⁹ mochin 7. molim 8. ¹⁰ navali 6.

NOTAE.

^a *La Scu d'Urgel.*^b *Rustringen*, in sinistra Wiserae mare influentis ripa.^c Locus de coniuratione detecta deest in 7, 8? 9, 9 b, 10, 11. In *Annal. Eginhardi*, Fuld. 5, 6, 12, narratione de haeresi subiicitur; ubi nam loci in codice 2 collocatus fuerit, folio exciso ignoratur. Pri-mus enim Chesnius ex codice 5 in textum receptum toti narrationi praeposuit, perperam ut opinor, haec enim causa fuerit quod sequenti sententiae vocem *Regensburg* intruderet et alia quoque immutaret.⁴ *Die Altmühl.*⁵ *Die Rednitz.*

Chilianum in Wirziburg ¹. Et inmutatus est numerus annorum in

Et cum ei persuasum esset a quibusdam, qui id ² sibi compertum esse dicebant, quod si inter Radantiam ² et Alomonam ³ fluvios eiusmodi ⁴ fossa diceretur, quae esset navium capax ⁵, posse percommode ⁶ a ⁷ Danubio in Rhenum navigari, quia horum fluviorum alter ⁸ Danubio, alter Moeno miscetur, confestim cum omni comitatu suo ad locum ⁹ venit, ac magna hominum multitudine congregata ¹⁰, totum autumnus tempus in eo opere consumpsit ¹¹.
 B
 Ducta est itaque ¹² fossa inter praedictos fluvios duum milium passuum longitudine, latitudine trecentorum pedum; sed in cassum. Nam propter inges pluvias et terram, quae palustris ¹³ erat, nimio humore ¹⁴ naturaliter infectam ¹⁵, opus quod fiebat ¹⁶ consistere non potuit; sed quantum interdiu terrae a fossoribus fuerat egestum, tantum noctibus, humo iterum in locum suum relabente ¹⁷, subsidebat. In hoc opere occupato ¹⁸ duo valde displicentia de diversis terrarum partibus adlata sunt; unum erat Saxonum omnimoda defectio, alterum quod Sarraeni Septimaniam ingressi, proelioque cum illius limitis custodibus atque comitibus conserto, multis Francorum interfectis, vires ad sua regressi sunt ¹⁹. Quibus rebus commotus, in Franciam reversus est, celebravitque natalem Domini apud sanctum Chilianum ²⁰ iuxta ²¹ Moenum fluvium, pascha ²² vero super eundem fluvium in villa Franconovurd ²³, in qua et hiemaverat.

DCCXCIV.

Pascha celebratum est in Franconofurt ¹, ibique congregata est ² synodus magna episcoporum Galliarum, Germanorum, Italarum ⁴, in praesentia iamfati principis et missorum domni apostolici Adriani, quorum nomina haec sunt, Theophilactus et Stephanus ⁵ episcopi. Ibi tertio condemnata ⁸ est haeresis ⁷ Feliciana, quam damnationem ⁸ per auctoritatem sanctorum patrum in libro conscripserunt, quem librum omnes sacerdotes manibus propriis subscripserunt ⁹. Ibi obiit Fastrada ¹⁰ regina, et in sancto Albano honorifice sepulta est ¹¹. Pseudosinodus ¹¹ Graecorum, quam falso septimum vocabant, et pro ¹² adorandis imaginibus fecerunt, reiecta est a pontificibus. Inde motus est exercitus partibus Saxoniae per duas turmas; in una ¹³ fuit ¹⁴ dominus Carolus gloriosissimus rex: in aliam ¹⁵ misit dominum

C

DCCXCIV.

Rex propter ²⁴ condemnandam ²⁵ haeresim Felicianaem aestatis initio, quando et generalem populi sui conventum habuit, concilium ²⁶ episcoporum ex omnibus regni sui provinciis in eadem villa congregavit ²⁷. Adfuerunt etiam in eadem synodo ²⁸ et ²⁹ legati sanctae Romanae ecclesiae ²⁹, Theophilactus ²¹ ac Stephanus episcopi, vicem tenentes eius a quo missi sunt ³², Hadriani papae. In quo ³³ concilio et haeresis memorata condemnata est, et liber contra eam communi episcoporum auctoritate compositus, in

VARIANTES LECTIONES.

¹ quid 1. 2. ² radantia 1. 2. adantiam 6. ³ alomonam 5. 5. alimouam 4. alomoneam 6. almonum 9. ⁴ deest 9. ⁵ fossa navium capax diceretur 9. ⁶ commode 9. ⁷ e 9. ⁸ quod alter 9. ⁹ suo eo 9. ¹⁰ congregataque hominum multitudine (magna deest) 9. ¹¹ conceptum — ossa — qua — danubio moeno — multitudo 2. confestim autem cum 6. ¹² deest 9. ¹³ palustris 1. 2. ¹⁴ humore 1. ¹⁵ humore suapte natura imbutum 9. nataliter 5. infecta 4. 5. 6. ¹⁶ coeptum opus 5. 9. ¹⁷ relabente 7. relabentes 2. ¹⁸ occupato regi 7. ¹⁹ essent 7. ²⁰ kilianum 5. 4. 5. 9. kylanum 6. ²¹ in Wirtziburgo iuxta 9. ²² paschalis vero festi solemnitatem 9. ²³ franconovurt 5. 4. franconouro 5. 6. franco-nofurt 9. ²⁴ ad 9. ²⁵ condemnationem 2. ²⁶ consilium 6. ²⁷ eandem villam convocavit 7. ²⁸ synodo 1. ²⁹ deest 5. 9. ³⁰ legati romani pontificis 9. ³¹ theophilactus 6. teophilactus 4. 5. ³² fuerant 9. ³³ eo 7.

VARIANTES LECTIONES.

¹ wirsinburg 5. wirzeburg 6. wirsinburg 7. wirziburg 8. ² francofurt 5. frachenfurt 6. francofurt 7. ³ est deest 6. ⁴ italarum 6. ⁵ stefanus 2. ⁶ condemnata 5. 6. ⁷ eresis 2. ⁸ damnationem 6. ⁹ conscripserunt 5. ¹⁰ fastradana 6. fastradane 7. ¹¹ pseudasinodus 2. ¹² vocabant pro 2. 5. 6. ¹³ unam 7. ¹⁴ fuit ipse d. 7. ¹⁵ alium 2.

NOTE.

¹ Epitaphium, quod hodie ibi conspicitur, recentius est, et inter inscriptiones nostras referetur.

quo omnes propriis manibus ¹ subscripserunt. Synodus etiam, quae ante paucos annos in ² Constantinopoli sub Hereua ³ et Constantino filio eius congregata, et ab ipsis non solum ⁴ septima, verum etiam universalis est ⁵ appellata, ut nec septima nec universalis haberetur diceretur ⁶, quasi supervacua in totum, ab omnibus abdicata est. Mortua est ibi et ⁷ Fastrada regina, et Mogontiaci ⁸ apud sanctum Albanum sepulta. Quibus peractis, rex bipertito exercitu Saxoniam petere statuit, eo videlicet modo, ut ipse cum dimidia parte copiarum ab australi parte intraret, Karlus ⁹ vero filius eius cum alia medietate Rhenum apud Coloniam traiceret, et in eandem regionem ab occidente veniret. Quo facto, licet Saxones in campo qui Sinotfeld ¹⁰ vocatur, quasi proclium cum rege commissuri consedissent, ibique adventum eius opperirentur ¹¹, amissa victoriae spe, quam sibi paulo ante falso ¹² pollicebantur, ad dedicationem omnes conversi sunt, victique sine proelio, regis victoris potestati se subdiderunt. Dederunt igitur ¹³ obsides, et iureiurando fidem se regi servare velle ¹⁴ promiserunt. Sic omisso proelio, et Saxones domum reversi sunt, et rex, transmissio Rheno, in Galliam se recepit, et cum Aquasgrani venisset, ibidem hibernis habitis, et natalem Domini et pascha celebravit.

DCCXCIV

Quamquam Saxones aetate praeterita et obsides dedissent, et secundum quod iussi erant sacramenta jurassent, rex tamen ¹⁵ illorum perfidia non immerito, conventum generalem trans Rhenum in villa Cuffestein ¹⁶, quae super Moenum contra ¹⁷ Mogontiacum ¹⁸ urbem sita est, more solemnium habuit, atque inde cum exercitu Saxoniam ingressus, pene totam populando peragravit. Cumque in pagum Bardengau ¹⁹ pervenisset, et iuxta locum qui Bardewih ²⁰ vocatur positis castris, Sclavorum, quos ad se venire iusserat, expectaret adventum, subito ei nuntiatum est, Witzinum ²¹, regem Abodritorum ²², cum Albiu ²³ traiceret, in dispositas a Saxonibus insidias in ipso flumine incidisse, et ab eis esse interfectum. Quod factum animo ²⁴ regis ²⁵ ad Saxones

VARIANTES LECTIONES.

¹ p. m. deest 9. ² deest 7. ³ hereua 5. helena 5. 4. 6. 7. irene 9. ⁴ tantum 7. ⁵ erat 5. 9. ⁶ diceretur habereturque 7. ⁷ deest 5. 4. 9. ⁸ mogontiaci 2. 9. mogontia 5. magontiaci 4. mogontiacio 5. inoniacio 6. ⁹ carolus 1. 4. 7. ¹⁰ sinotfeldus 2. sinotfeldum 5. 6. sinofel 4. smetfeldus ms. sinotfeld 7. sinotfeld 9. ¹¹ opperirentur 5. 6. ¹² f. p. a. 7. ¹³ dederuntque 7. ¹⁴ v. s. 3. 9. regi servare se velle 7. ¹⁵ autem 1. ¹⁶ cuffestein 2. 5. 6. 7. cuffesten 5. cuffenstein 9. ¹⁷ circa al. contra 7. iuxta 4. ¹⁸ cf. 794 not. ¹⁹ bardengau 9. bardengum ms. bardengoe 7. ²⁰ bardewih 2. hardenwic 4. bardenwig 5. 9. bardenbuhl 7. ²¹ witzinum 7. wurzinum 6. wiltzan 9. ²² abodritorum 2? 9. ²³ albiu 7. ²⁴ animum 1. 2. 3? 4. 5. 6. ²⁵ eius 7.

NOTÆ.

^a Campus *Sendfeld* prope Wuuenberg, a meridie Paderbornæ et septentrione Ershurgi. Cf. *Fürstenbergii Mon. Pad.* p. 185.

^b *Kostheim*.

Carolus nobilissimum filium suum per Coloniam. Saxones autem congregantes se in campo, qui dicitur Sinotfeld ¹, praeparantes se quasi ad pugnam, cum vero adisset se ex duabus partibus esse circumdatos, dissipavit Deus consilia eorum, et, quamvis fraudulenter, et christianos ² se et fideles ³ domno regi ⁴ fore promiserunt. Rex ad palatium quod Aquis ⁵ vocatur rediit ⁶, ibique ⁷ natalem Domini celebravit et pascha. Et inmutavit se numerus annorum in

DCCXCV.

In quo rex etiam venit ad locum qui dicitur Cuffinstang ⁸ et in ⁹ suburbium ¹⁰ Maganciacensis ¹¹ urbis, et tenuit ibi placitum suum. Audiens vero, quod Saxones more solito promissionem suam, quam de habenda ¹² christianitate et fide regis ¹³ tenenda fecerant ¹⁴, irritam fecissent, cum exercitu in Saxoniam ingressus est, et usque ad fluvium Albiu pervenit, ad locum qui dicitur Illium ¹⁵, in quo tunc Witzin ¹⁶ Abodritorum ¹⁷ rex a Saxonibus occisus est: ibi etiam venerunt missi Tudun, qui in gente et regno Avarorum magnam potestatem habebat ¹⁸, qui dixerunt, quod idem ¹⁹ Tudun ²⁰ cum terra et populo suo se regi ²¹ dedere vellent, et eius ordinationem ²² christianam fidem suscipere ²³ vellet. Rex vero, afflictis magna ex parte Saxonibus, eorumque ²⁴ terra vastata, acceptisque eorum obsidibus, in Gallias rediit, et in palatio quod vocatur ²⁵ Aquis ²⁶ natalem

VARIANTES LECTIONES

¹ sinotfeld 5. 9. sinotfeld 6. sinotfeld 7. sinotfeld 2. 8. ² fraudulenter christianos 5. 7. ³ fidele 2. ⁴ rege 2. 6. ⁵ aquisgrani 7. ⁶ reddiit 2. ⁷ ibi 2. ⁸ cussinstang in 5. chusstagn in 6. cuffinstain in 8. ⁹ et in 2. ¹⁰ suburbio 7. ¹¹ mogontiacensis 5. 6. moguntiacensis 7. ¹² habendi 2. ¹³ regi 7. ¹⁴ fruebant 2. ¹⁵ libum 5. lunis 7. ¹⁶ wizzin 5. 6. wizin 7. ¹⁷ abodritorum 5. ¹⁸ habet 2. ¹⁹ isdem 7. ²⁰ rege 2. ²¹ ordinationem 2. 6. ²² suscipere. Rex 7. ²³ eorum *deest* 7. ²⁴ qui vocatur 2. 6. 7. ²⁵ aquisgrani 7.

^c *Bardowik* prope Lüneburg.

^d *Lunc* prope Lüneburg.

^e Tudun nomen dignitatis, non hominis, quod et noster inmut. Cf. *Historiam miscellan.* pag. 144.

ANNALES LAURISSENSIS

Domini celebravit, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

DCCXCVI.

Adrianus ¹ papa obiit, et Leo, mox ut in locum ² eius successit, misit legatos cum muneribus ad regem, claves etiam confessionis ³ sancti Petri et vexillum Romanæ ⁴ urbis eidem direxit. Sed et ⁵ Heinrichus ⁶ dux Foroiulensis ⁷, missis hominibus suis ⁸ cum Wonomyro ⁹ Selavo in Pannonias ¹⁰, Hringum ¹¹ gentis Avarorum longis retro temporibus quietum, civili bello fatigatis inter se principibus, spoliavit — Chagan ¹² seu ¹³ Iuguro ¹⁴ intestina clade addictis ¹⁵ et a suis occisis —, thesaurum priscorum regum multa saeculorum prolixitate collectum ¹⁶ domino Carolo regi ¹⁷ ad Aquis palacium misit. Quo accepto, peracta ¹⁸ Deo largitori omnium honorum gratiarum actione ¹⁹, idem vir prudentissimus adque ²⁰ largissimus et Dei dispensator magnam inde partem Romani ad limina apostolorum misit per Angilbertum ²¹ dilectum abbatem suum, porro reliquam partem optimatibus, clericis sive laicis, ceterisque fidelibus suis largitus est. In eodem anno Tudun ²² secundum pollicitationem suam cum magna parte Avarorum ²³ ad regem venit, se cum populo suo et patria regi dedit; ipse ²⁴ et populus baptizatus est, et honorifice muneribus donati redierunt. Rex, collectis exercitibus suis, Saxoniam ingressus est, filium suum Pippinum regem Italiae in Pannonias cum exercitu suo ²⁵ misso. ²⁶ Cuius legationes ad eum in eadem Saxonia venerunt, una quae dixit, occurrisse ²⁷ ei Kagan cum ceteris obtimatibus, quem sibi Avars post interfectionem priorum constituerunt altera quae dixit, Pippino ²⁸ cum exercitu suo in hringo ²⁹ sedere. Et dominus rex, peragrata Saxonia, cum integro exercitu in Gallias se recepit ³⁰ et in ³¹ Aquis palatio filium suum Pippi-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Hadrianus 7. ² ut ad locum 2. ³ confessiones 2. ⁴ romæ 2. ⁵ Sed heinricus 5. ⁶ heinricus 6. ⁷ furniulensis 6. foroiulensis 7. ⁸ suis *deest* 5. ⁹ wonomyro 5. wonomyro 7. ¹⁰ selavo cum pannonias 2. ¹¹ hringum 7. hringum principem avarorum 7 b. ¹² elagan 2. ¹³ se 2. sive 5. 6. 7. ¹⁴ iuguro 5. 6. ¹⁵ ac dictis 6. ¹⁶ prolixitate quietum 2. ¹⁷ rege 2. regis 6. ¹⁸ peracto 5. ¹⁹ peractis... actionibus 7. ²⁰ atque 5. 6. 7. ²¹ angilbertum 6. ²² thudun 2. ²³ avarum 5. 6. ²⁴ ipseque et 7. ²⁵ suo *deest* 5. 6. ²⁶ hocreris 7. ²⁷ hocreris 2. ²⁸ pippinum 7. ²⁹ ringo 7. ³⁰ recipit 2. ³¹ in *deest* 2.

A

ANNALES EGINHARDI.

citius debellandos velut quosdam stimulos addidit, et in odium perfidiae ¹ gentis amplius excitavit. Terra igitur magna ex ² parte vastata, et obsidibus, quos dare iusserat, acceptis, in Franciam reversus est. In hac expeditione, dum castra super Albin haberet, venerunt ad eum legati de Pannonia unius ³ ex primoribus Hunorum, qui apud suos Tudun ⁴ vocabatur ⁵. Is et suum adventum ⁶, et se christianum fieri velle promisit. Rex autem Aquasgrani ⁷ veniens, sicut et anno superiore ⁸, ibi temporibus suis et natalem Domini et pascha celebravit

DCCXCVI.

Romæ ⁹, Hadriano defuncto, Leo pontificatum suscepit, et mox per legatos suos claves confessionis sancti Petri ac vexillum Romanæ urbis ¹⁰ cum aliis muneribus regi misit, rogavitque ut aliquem de suis optimatibus Romam mitteret, qui populum Romanum ad suam fidem atque subiectionem per sacramenta firmaret. Missus est ad hoc Angilbertus ¹¹, abbas monasterii sancti Richardii ¹², per quem ¹³ etiam tunc ad sanctum Petrum magnam partem thesauri, quem Ericus ¹⁴ dux Foroiulensis, spoliata Hunorum regia quæ Hringum ¹⁵ vocabatur, eodem anno regi de Pannonia ¹⁶ detulerat, misit, reliquum vero inter optimates et adlicos caeterosque in palatio suo militantes liberali manu distribuit. Atque his ¹⁷ expletis, ipse cum exercitu Francorum ¹⁸ Saxoniam petiit, Pippinum vero filium suum cum Italicis ac Baioaricis ¹⁹ copiis in Pannoniam ire iussit. Et ipse quidem, Saxonia ex magna ²⁰ parte vastata, ad hiemandum Aquasgrani ²¹ revertitur; Pippinus autem, Hunis trans Tizam ²² fluvium fugatis, eorumque regia, quæ, ut ²³ dictum est, Hringum ²⁴, a Langobardis autem Campus vocatur ²⁵, ex toto destructa, direptis pene omnibus Hunorum opibus, ad patrem Aquisgrani ²⁶ hiberna habentem venit, ac spolia regni quæ secum detulit, eidem presentavit. Tudun ²⁷ etiam ille ²⁸, de quo superius mentio facta est, fidem dictis suis adhibens, ibidem ad regem venit, ibique cum omnibus qui secum venerant baptizatus ²⁹ ac remuneratus ³⁰, post datum servandæ

VARIANTES LECTIONES.

¹ perfidiae 1. ² *deest* 9. ³ unus 3? 7. 9. ⁴ thudun 9. tudun 5. tridun al. tudun 7. ⁵ vocatur 4. 5. 6. ⁶ ventum 1. 2. a significavit 7. ⁷ aquisgrani 5. 6. ⁸ priori 5. 9. ⁹ totus hic annus *deest* 6. ¹⁰ ecclesiae 4. 5. ¹¹ angilbertus 1. engilbertus 5. 9. ¹² s. r. m. 7. ¹³ que 2. ¹⁴ *deest* 5. erichus 9. heinricus 5. henricus 7. (ita et in cod. Arman.) ¹⁵ hringum 2. 7. hringus 5. ringus 4. 9. ¹⁶ de p. r. 5. 4. 9. ¹⁷ hris 5. iis 5. 9. ¹⁸ irangorum 2. ¹⁹ baioaricis 7. ²⁰ m. ex p. 5. 4. 9. ²¹ aquisgrani 5. aquasgrani palatinum 9. 3? ²² quæ ab eis ut 7. ²³ autem campus vocatur *deest* 4. 5. 7. ²⁴ aquisgrani 4. aquis 5. ²⁵ thudun 5. 9. ²⁶ *deest* 5. 9. ²⁷ baptizatus 2. 5. 9. ²⁸ remuneratus est. 5? 9

NOTÆ.

^a S. Riquier, ad ostia Summæ.

^b Hodie Theifs.

• Ring lingua nostra circulus, annulus; de Ava-

rorum regione cf. Monachium Sangallersem, lib. II cap. 1.

fines sacramentum donum rediit; sed in promissa fidelitate ¹ diu manere noluit, nec multo post perfidiae suae poenas dedit. Rex vero ², ut dictum est, Aquisgrani in hibernis considens, ibi et natalem Domini et pascha more solito ³ celebravit.

DCCCXVII.

Barcelona civitas in limite Hispanico sita, quae alternante rerum eventu nunc Francorum nunc Sarracenorum dicioni subiciebatur ⁴, tandem per Zatum Sarracenum, qui tunc eam invaserat, regi reddita est. Nam is aestatis initio Aquisgrani ⁵ ad regem venit, seque cum memorata ⁶ civitate spontanea deditione illius potestati permisit ⁷. Qua recepta, rex filium suum Hludewicum ad obsidionem ⁸ Oscae ⁹ a eum exercitu in Hispaniam ¹⁰ misit, et ipse more solito propter ¹¹ contumendam perfidiae gentis contumaciam Saxoniam vastaturus intravit. Nec prius destitit, quam omnes terminos eius peragrasset. Nam usque ad ultimos fines eius, qua inter Albin et Wisuram oceano alluitur ¹², accessit. Inde regressus, cum Aquisgrani ¹³ venisset, ibique Abdellam Sarracenum, filium Ibin-Mauge ¹⁴ regis, de Mauritania ad se venientem suscepit, legatumque Nicetae ¹⁵ patricii qui tunc Siciliam procurabat, nomine Theoctistum ¹⁶, litteras imperatoris de Constantinopoli missas deferentem audisset, consilium iniiit, ut propter ¹⁷ conficiendum Saxonicum bellum ¹⁸ in ipsa regione hienaret. Sumpto igitur secum ¹⁹ comitatu suo, Saxoniam petiit, castrisque super Wisuram positus celsedit, et locum castrorum Heristelli ²⁰ vocari iussit, qui locus ab inaeolis usque in praesens ²¹ ita nominatur. Exercitum vero, quem secum adduxit, per totam Hispaniam in hiberna divisit. Illic Pippinum de Italia ²² et Hludewicum de Hispanica expeditione regressos ²³ ad se venire iussit; ibi legatos Hunnorum cum magnis muneribus ad se ²⁴ missos audivit et absolvit, ibi legatum Hludefonsi ²⁵, regis Asturiae ²⁶ atque Galliciae ²⁷, dona sibi ²⁸ deferentem suscepit. Inde iterum Pippinum ad Italiam, Hludewicum ad Aquitaniam remisit ²⁹, cum quo et Abdellam ³⁰ Sar-

racenum e Pannonia redeuntem, et partem thesauri quae remanserat ¹ adducentem, laetus aspexit, adque ibi ² natalem Domini ac pascha celebravit. Et inmutavit se numerus annorum in

DCCCXVII.

Barcelona ¹ civitas Hispaniae, quae iampridem a nobis desciverat, per Zatum praefectum ² ipsius nobis est reddita. Nam ipse ad palacium veniens, domno regi ³ semetipsum cum civitate commendavit. ⁴ Expeditio ⁵ facta in Saxoniam, et usque ad oceanum trans omnes paludes ⁶ et invia loca transitum est, et rex de Haduloha ⁷ regressus ⁸ — hoc enim loco nomen, ubi oceanus Saxoniam aliait. ⁹ — tota Saxonum gente in deditionem per obsides accepta, trans Renum in Gallias reversus est, et in Aquis palacio Abdellam Sarracenum filium Ibin-Maugae ¹⁰ regis, qui a fratre regno pulsus ¹¹ in Mauritania exulabat, ipso ¹² semetipsum commendante ¹³, suscepit. Illic et legatus Nicetae qui tunc Siciliam regebat, nomine Theoctistus ¹⁴, venit imperatoris epistolam portans, quem magnifice suscipiens, post paucos dies absolvit. Et Novembrio mense mediante ad hibernandum cum exercitu Saxoniam intravit, positisque castris apud Wisoram ¹⁵ fluvium, locum castrorum Heristelli ¹⁶ vocari iussit. Illic legati gentis Avarum ¹⁷ cum muneribus magnis venerunt, inde Abdellam Sarracenum cum filio suo Hludowico ¹⁸ in Hispanias reverti fecit, et filium suum Pippinum in Italiam ¹⁹ misit; ipse ad dispendendam Saxoniam totum hiemis tempus impendens, ibi natalem Domini, ibi pascha celebravit ²⁰. Et inmutavit se numerus annorum in

VARIANTES LECTIONES.

¹ f. s. 2. 3. 7. 9. ² fide 3. 9. ³ deest 3. 9. D
⁴ m. s. deest 3. 9. ⁵ subiciebat 1. subiacebat 2. ⁶ aquisgrani 5. 9. ⁷ cum commerata 5. ⁸ submisit 9. ⁹ opsidionem 1. ¹⁰ ose 5. ¹¹ in b. deest 2. 7. ¹² ad 7. 9. ¹³ abluatur Bq. 3? ¹⁴ aquisgrani 5. 6. ¹⁵ ibimauge 2. ¹⁶ ibimauge 3. ¹⁷ ibimauge at. ¹⁸ ibimauge 7. ¹⁹ nicetas 7. ²⁰ theoctistum 1. ²¹ theoctistum 4. ²² ut ad 9. ²³ s. h. c. 7. ²⁴ deest 9. ²⁵ heristalli 6. ²⁶ heristallum 7. ²⁷ italica 3? 7. 9. ²⁸ regressum 2. 4. 5. 6. ²⁹ ad se deest 4. ³⁰ hludefonse 6. ³¹ adelfonsi 9. ³² asturicae 2? 9. ³³ austrica 6. ³⁴ galliciae 9. ³⁵ galliciae 3. 4. 5. ³⁶ cal-brie 6. ³⁷ s. d. 3. 9. ³⁸ misit 3. 9. ³⁹ adbellum 6.

VARIANTES LECTIONES.

¹ remanserant 2. ² ibidem 5. 6. 7. ³ Barcelona 6. Barzinona 7. ⁴ per itam in praefectum 2. ⁵ rege 2. ⁶ cum visate commendavit 2. ⁷ expeditione 7. ⁸ plandes 2. ⁹ haduloha 5. haduloha 6. hadulobar 7. haduloha 9. ¹⁰ regressus est 5. ¹¹ adluit 7. ¹² ibimauge 2. 5. 5. 6. ¹³ ibimauge 7. ¹⁴ est in 2. ¹⁵ ipsorum 2. ¹⁶ commendantem 6. ¹⁷ theoctis 5. ¹⁸ wisuram 5. 6. ¹⁹ avarorum 5. 6. 7. ²⁰ ludulwoho 5. ludwico 6. ²¹ ad italiam 5. 6. 7. ²² domini celebravit et pascha 7.

NOTÆ.

^a Huesca.

^b Das Land Hadeln, regni Hannoverani pars, ad quam olim et Ritzebüttel, Hamburgensis ditionis

praefectura, in extrema terra ora sita, pertinebat.

^c Herstelle vel hodie audit; est infra Carlsbafen et supra Hluxaram.

racenium ire iussit, qui postea, ut ipse voluit, in Hispaniam ductus, et illorum fidei, quibus se credere non dubitavit, commissus est. Rex autem in Saxonia ¹ residens, ibi et natalem Domini et pascha celebravit.

DCCXCVIII.

Venit etiam et legatus Hlafedonsi regis Gallaciae et Asturiae ¹, nomine Frola ², papilionem mirae pulchritudinis praesentans. Sed ³ in ipso ⁴ paschae tempore Nordliudi ⁵ trans Albin sedentes, seditione commota, legatos regios qui tunc ad iustitias faciendas apud eos ⁶ conversabantur, comprehendunt, quosdam ⁷ ex eis statim trucidantes, ceteros ⁸ ad redimendum reservant; ex quibus aliqui effugerunt, ceteri redempti sunt. Rex ⁹ collecto exercitu de Haristallio ¹⁰ ad locum ¹¹ qui Minda ¹² a dicitur perrexit: et facto consilio, in ¹³ desertores arma corripuit, et totam inter Albin et Wisoram ¹⁴ Saxoniam populando ¹⁵ peragravit. Nordliudi ¹⁶ contra Thrasuconem ¹⁷, duces Abodritorum, et Eburisum ¹⁸ b legatum nostrum commisso proelio, acie victi sunt. Caesa sunt ex eis in loco proelii quattuor milia, ceteri qui fugerunt et evaserunt, quanquam multi et ex illis cecidissent, de pacis ¹⁹ condicione tractaverunt. Et rex acceptis obsidibus, etiam et his, quos perditissimos primores Saxonum consignabant, in Franciam reversus est, et Aquasgrani ²⁰ palatium pergens, legationem Graecorum a Constantinopoli missam suscepit. Erant enim legati Michael, patricius quondam Frigiae ²¹, et Theophilus presbyter, epistolam Herenae ²² imperatricis ferentes; nam filius eius Constantinus imperator anno superiore ²³ a suis comprehensus et excaecatus est. Haec tamen legatio tantum de pace fuit. Quos cum absolvisset, absolvit etiam cum eis et Sisinnium ²⁴, fratrem ²⁵ Tarasii ²⁶ Constantinopolitani episcopi, iamdudum in Italia proelio captum. Hoc anno ²⁷ sidus ²⁸, quod dicitur Martis, a superioris anni Iulio usque ad huius

VARIANTES LECTIONES.

¹ anstriae 2. ³ austuriae 6. ² flora 2. frola 3. 5. flora 6. froia 7. 9. ³ Sed deest 7. ⁴ ipsa 2. ⁵ nordliudi 3. nordliu 6. nurlidi 7. ⁶ apud regem 7. ⁷ et quosdam 7. ⁸ ceteri vero 7. ⁹ At rex 7. ¹⁰ haristalli 6. heristallio 7. ¹¹ loca 2. ¹² minda 5. munda 6. ¹³ inde in 3. 7. ¹⁴ wisuram 5. 6. ¹⁵ populandum 7. ¹⁶ nordliudi autem 7. ¹⁷ tarsochonem 5. thrasuconem 6. trasuconem 7. ¹⁸ eburisum 5. 6. 7. ¹⁹ cecidissent de pacis 2. ²⁰ aquisgrani 7. ²¹ phrigiae 7. ²² erene 2. ²³ superiori 7. ²⁴ sisinnium 5. ²⁵ frenem 5. ²⁶ trasii 5. ²⁷ anno 2. ²⁸ sydus 7.

^a Minden.

^b Nostrum Ebers, Evers.

^c Ab Hunis 1, 2, 5, et poeta Saxo; *Hunus* tamen praefero, cum primum *Hunus* et *Hunis* in scribendo facile permittentur, et sententiarum nexus *Hunis* non admittere videatur. Nam si Eginhardus, Hunos legatos, qui populum ad rebellionem concitarent, in Saxoniam misisse, et eos, quo certius voti compositis fierent, Godescalci eadem perpetrasse, dicere voluisset, alio certe modo tanti momenti rem enuntiaturus fuisset. Codices vero 1, 2, 3, licet omnium

DCCXCVIII.

Cum iam ver adpeteret ¹, nondum tamen propter inopiam pabuli ² exercitus de hibernis produci potuisset, Saxones transalbani occasione nacti ⁴, legatos regis qui ad eos ob iustitias faciendas missi erant ⁵, comprehensos interficiunt, paucis eorum quasi ad redimendum ⁶ reservatis, trucidantes cum ceteris et Godescalcum ⁷, regis legatum, quem ille ante paucos dies ad Sigifridum ⁸ regem Danorum miserat. Is cum eodem tempore ⁹ reverteretur ¹⁰, ab huius ¹¹ seditionis auctoribus interceptus atque occisus est. Quibus acceptis, rex graviter commotus, congregato exercitu, in loco, cui Minda ¹¹. nomen, super Wisuram castra posuit, atque in foedifragos ac desertores arma corripuit, et ultor necis ¹² legatorum suorum, quicquid Saxoniae inter Albiam ac ¹³ Wisuram interiacet, totum ferro et igni vastavit. Transalbani autem ¹⁴, superbia elati, eo quod regis legatos ¹⁵ impune occidere potuerunt, arreptis armis contra Abodritos proficiscuntur. Nam ¹⁶ Abodriti auxiliares ¹⁷ Francorum semper fuerunt ¹⁸, ex ¹⁹ quo semel ab eis in societatem recepti ²⁰ sunt. Quorum dux Thaseo ²¹, cognito Transaxianorum motu, eis cum omnibus copiis suis in loco qui Suentana ²² vocatur occurrit, commissoque proelio, ingenti eos caede prostravit. Nam in prima congressione quattuor milia eorum cecidisse, narravit legatus regis, Eburis ²³ nomine, qui in eodem proelio fuit, et in Abodritorum acie dextrum cornu tenuit. Fusi igitur fugatique, et multis suorum amissis, cum magna calamitate ad loca sua reversi sunt. At ²⁴ rex in Franciam regressus, cum Aquas-

VARIANTES LECTIONES.

¹ saxoniam 1. 2. ² appareret 4. 5. 6. accederet 9. ³ p. i. 3. 9. ⁴ nacti 1. 3-9. ⁵ fuerant 2. ⁶ redimendum 1. remedium 2. remeandum 3. nunciandum 9. ⁷ godesclacum 1. godescalcum 2. godeschalcum 9. goteschaleum 5. godeschaleum 6. ⁸ sigefridum 7. sifridum 6. ⁹ cum legatione functus 9. ¹⁰ verteretur 1. ¹¹ minda 1. mindam 2. minda 5. 4. 6. munda 5. 9. mindam ms. minda 7. ¹² neces 1. ¹³ et 2. ¹⁴ autem qui nordmanni vocantur 9. ¹⁵ l. r. 3. 9. ¹⁶ nam abodriti — recepti sunt deest 9. ¹⁷ auxiliares 2. 5. 7. ¹⁸ fuere 7. fuerant 4. ¹⁹ abs 4. ²⁰ suscepti 6. ²¹ tascho 2. taseo 3. thrasico 9. ²² eberwinus 9. ²³ ad 2.

NOT.E.

praestantissimos ex uno tamen fonte derivari, non solum hic locus, sed et lectiones paulo superius in voce *redimendum* allate probant, et poeta Saxo eandem auctoritatem secutus fuerit; quam si authenticum ipsum fuisse statuas, in eo quoque nonnulla praeter auctoris voluntatem scribi potuisse, quisque rei peritus concedet.

^d Videtur esse locus *Swante*, in districtu magui ducatus Mecklenburgici Schwan, ad Warnowam sito.

grani¹ venisset, primo legatos Herenae² imperatricis ad se de³ Constantinopoli missos audivit — nam Constantinus filius eius propter mortuum insolentiam⁴ a suis comprehensus et excaecatus est — quibus petentibus, Sissidium⁵, fratrem Tarasii⁶ Constantinopolitani episcopi, olim in proelio captum⁷ domum reducere permisit. Legati fuere Michael⁷, cognomento Canglianus⁸, et Theophilus⁹ presbyter de Blachernis¹⁰. Post quorum absolutio nem venerunt¹¹ de Hispania¹² legati Hadefonsi¹³ regis, Basiliscus¹⁴ et Froia, munera deferentes quae ille de manibus¹⁵, quas¹⁶ victor apud Olisiponam¹⁷ civitatem a se expugnavat cooperat¹⁸, regi mittere curavit, Mauros videlicet septem cum totidem mulis atque loriceis, quae licet pro dono¹⁹ mitterentur, magis tamen insingula victoriae videbantur. Quos et²⁰ benigne suscepit, et remuneratos honorifice dimisit²¹. Insulae Balesares, quae nunc ac incolis earum Maiorica et Minorica vocantur, a Mauris piraticam exercentibus depraedatae sunt. Rex vero Aquisgrani hibernavit, et ibi natalem Domini et pascha²² celebravit.

DCCXCIX.

Romae Leo papa, cum, Ietanium²³ processurus, de Lateranum²⁴ ad ecclesiam beati Laurentii, quae ad Graticulam²⁵ vocatur^c, equo sedens pergeret, in insidias a Romanis dispositas²⁶ iuxta eandem basilicam incidit²⁷. Ubi equo deiectus²⁸, et erutis oculis ut aliquibus visum est, lingua quoque amputata, nudus ac semivivus in platea relictus est. Deinde iussu eorum qui huius facti auctores fuere, in monasterium sancti Herasmi²⁹ martyris velut ad curandum missus, Albini cuiusdam, cubicularii sui, cura noctu per murum dimissus³⁰, a Winigiso duce Spoletino³¹, qui audito huiusmodi facinore Romanum festinus advenerat, susceptus, ac Spoletinum³² deductus³³ est. Cuius rei nuntium cum rex accepisset,

VARIANTES LECTIOES.

¹ aquisgrani 5. 6. aquisgranum 7. ² helenae 5. 4. 5. 6. hirenac 7. irenes 9. ³ deest 7. a se de 4. 5. 6. ⁴ sisinnium 2. 5. 6. sisinium 5. sisinum al. sisinnium 7. sisimium 9. ⁵ tharasii 5. 6. fratrum tirasii 2. ⁶ captum in d. ire 2. ⁷ michael 5. 4. 5. 6. ⁸ ganglianus 7. glauglianos 2. ⁹ theophilus 2. theophilus 7. 9. topbilus 4. ¹⁰ blachernis 2. blachernis 4. ¹¹ venire 5. 9. ¹² hispaniam 2. ¹³ adefonsi 5. adelfonsi 9. ¹⁴ basiliscus scilicet et 7. ¹⁵ manibus 5. 6. ¹⁶ quasi 4. ¹⁷ olisiponam 1. 5. oliponam 2. olisipinam 6. olyssepomam 7. olisipponam 9. ¹⁸ acceptat 4. ¹⁹ donu 1. ²⁰ q. rex et 7. ²¹ remisit 5. ²² p. more solito 9. ²³ laetania 5. 4. 5. 6. 7. hitania 9. letanium h. l. pro ad vel in letanium dici patet, in libro pontificali notatum; cf. edit. Vignolii II. 95. 245. 244; in cod. 7. Romae dum leo papa cum letania — pergeret. ²⁴ laterano 7. ²⁵ craticulam 5. 4. 5. 6. 7. 9. ²⁶ positas 5. 4. 6. 9. ²⁷ incidit iuxta eandem aeclesiam 4. ²⁸ deiectus 1. ²⁹ erasmi 9. ³⁰ demissus 2. 9. ³¹ spoletino 4. 6. spoletano 3. 7. 9. ³² spoleticum 5. spoletinum 2. 4. 5. 6. 7. 9. ³³ ductus 2.

anni Iulium nusquam in toto coelo videri potuit. Insulae Balesares a Mauris et Sarracenis depraedatae sunt. Hadefonsus rex Galliciae¹ et Asturiae², praedata Olisipona³ ultima Hispaniae civitate, insingula victoriae suae loriceas, mulos⁴ captivosque Mauros, domno regi⁵ per legatos suos Froiam et Basiliscum⁶ hiemis tempore misit. Sicque in hoc parlato et natale⁷ Domini et pascha⁸ a domno rege celebrata sunt. Et inmutavit se numerus annorum in

DCCXCIX.

Romani Leonem papam laetania maiore captum excaecaverunt ac lingua detruncaverunt⁹. Qui in custodia¹⁰ missus, nocte¹¹ per murum evasit, et ad legatos domni regis qui tunc apud basilicam sancti Petri erant, Wirundum scilicet abbatem¹² et Winigisum Spoletinum¹³ duem veniens, Spoletinum¹⁴ est deductus. Domnus rex ad Saxoniam profectus, Rhenum¹⁵ ad Lippeam¹⁶ transivit, et in loco, qui vocatur Paderbrunno¹⁶, positus castris consedit, et inde, diviso exercitu. Carlum filium suum cum medietate ad colloquium Sclavorum, adque recipiendos¹⁷ qui de Nordlindis¹⁸ venerunt Saxones in Bardengauwi¹⁹ direxit; ipse, altera medietate secum retenta, eodem in loco Leonem pontificem summo cum honore suscepit. Ibiq; relictum Carli filii sui expectans²⁰, Leonem pontificem simili quo susceptus est honore dimisit, qui statim Romam profectus est, et rex Aquisgrani palacium suum reversus est. In eadem expeditione legatus Michaelis Siciliae praefecti, nomine Danihel²¹, ad domnum regem venit, adque²²

VARIANTES LECTIOES.

¹ gallatiae 5. gallaciae 6. ² austriae 2. ³ alysiopona 7. ⁴ mulos 5. ⁵ rege 2. regi carolo 7. ⁶ basilicum 5. ⁷ natalem 2. 6. et deest 7. ⁸ pascha similiter a 7. ⁹ linguam eiusdem truncaverunt 7. ¹⁰ custodiam 2. 6. ¹¹ noctu 5. 6. 7. ¹² winichisum spoletinum 7. ¹³ spoletum 7. ¹⁴ rennum... et deest 2. ¹⁵ lippeham 6. ¹⁶ paderbrunno 2. paderbrunno 7. ¹⁷ sclavorum que recipiendos 2. scl. et ad rec. 5. 6. 7. ¹⁸ nordlindis 7. ¹⁹ bardingauwi 5. bardingawini 6. bardingauwi 7. ²⁰ expectans 5. ²¹ daniel 2. ²² atque 5. 6. 7.

NOTE.

^a Ita certe legati retulerunt, veram causam videsis apud Scriptores Byzantinos.

^b Lissabon.

^c San Lorenzo in Lucina esse videtur; cf. Leonis III Vitam. Stabulensem.

inde iterum cum magno honore dimissus est. Eodem anno gens Avarum ¹ a fide quam promiserat defect, et Ericus ² dux Foroiulensis ³ post tot prospere gestas res iuxta Tarsaticam ⁴ Liburniae civitatem insidiis oppidanorum oppressus est, et Geroldus ⁵ comes ⁶, Baioariae praefectus, commisso contra Avares proelio, cecidit ⁷. At enim insulae Baleares, quae a Mauris et Sarracenis anno priori depraedatae sunt, postulat adque accepto a nostris auxilio, nobis se dederunt, et cum Dei auxilio a nostris a praedonum incursione defensae sunt. Signa quoque Maurorum in pugna sublata, et domno regi ⁸ praesentata sunt. Wido comes ⁹ qui in marca Britanniae ¹⁰ praesidebat ¹¹, una cum sociis comitibus Britanniam ingressus totamque perlustrans, in deditionem accepit et regi ¹² de Saxonia reverso arma ducum, qui se dederant, inscriptis singulorum nominibus, praesentavit. Nam his se et terram et populum unusquisque ¹³ illorum tradidit, et tota Britanniorum provincia, quod nunquam antea, a Francis ¹⁴ subiugata est. Eodem anno monachus quidam de Hierosolimis ¹⁵ veniens, benedictionem et reliquias de sepulchro Domini, quas patriarcha Hierosolimitanus ¹⁶ domno regi ¹⁷ miserat, detulit. Azan praefectus civitatis, quae ¹⁸ dicitur Osea, claves urbis per legatum suum cum muneribus transmisit. ¹⁹ Et celebratus est ²⁰ dies ²¹ natale Domini in eodem palatio. Et inmutavit se numerus annorum in

* [cecidit, et in Augia sepelitur. De quo in visione Wettini legitur, quod inter martyres sit connumeratus. § b.]

ipsum quidem, ut vicarium sancti Petri et Romanum pontificem, cum summo honore ad se praecipit adduci, iter tamen suum, quod in Saxonia facere constituerat, non omisit. Habito itaque generali conventu super Rhenum in loco qui Lippelam ¹ vocatur, ibique eodem ² annue transmisso, cum toto exercitu suo ad Padrabrunnon ³ accessit, ibique in castris consistens, pontificis ad se properantis praestolatur adventum. Misit interea Karlum filium suum ⁴ ad Alhim cum parte exercitus propter quaedam negotia cum Wileis ⁵ et Abodritis disponenda, et quosdam Saxones de Nordluis ⁶ recipiendos. Cuius reversionem ⁷ cum expectat, venit pontifex, et vult honorifice ab illo ⁸ susceptus est, mansitque apud eum dies aliquot. Et cum ei cuncta, propter quae venerat intimasset, iterum Romam cum magno ⁹ honore per legatos regis qui cum eo missi sunt, reductus, atque in locum suum restitutus est. Quo dimisso, rex paucos dies ibidem ¹⁰ moratus, legatum Michaelis ¹¹ patricii de Sicilia, nomine Darihchem ¹², ad se missum absolvit. Accepit etiam tristem ¹³ nuntium de Geroldi ¹⁴ et Erii ¹⁵ interitu, quorum alter, Geroldus ¹⁶ videlicet Baioariae praefectus, commisso cum Hunis proelio cecidit ¹⁷, alter vero, id est Erius ¹⁸, post multa proelia et insignes victorias apud Tharsaticam ¹⁹, Liburniae civitatem, insidiis oppidanorum interceptus atque interfectus ²⁰ est b. Rebus itaque ²¹ Saxonum pro rerum opportunitatedispositis, rex in Franciam revertitur. Et cum Aquisgrani hiemaret, Wido comes ac praefectus Britanniae limitis, qui eodem anno cum sotis comitibus totam ²² Brittonum ²³ provinciam perlustraverat, arma ducum qui se dederunt ²⁴, inscriptis singulorum nominibus, detulit. Videbatur enim, quod ²⁵ ea provincia tum esset ²⁶ ex toto subacta, et esset ²⁷, nisi perfidiae gentis instabilitas cito id ²⁸ aliorum more solito commutasset ²⁹. Allata sunt et signa, quae occisis in Maiorica Mauris praedonibus erepta fuerunt. Et Azan Sarracenus, praefectus Osea, claves ³⁰ urbis cum aliis donis regi ³¹ misit, promittens eam se dediturum ³², si oportunitas eveniret. Sed et monachus quidam de Hierosolima ³³ ve-

VARIANTES LECTIONES.

D ¹ lippiam 4. lippia 5. 6. 7. lippenheim 8. ² ibique — ibique deest 2. 7. ³ paderbrunnon 4. padrabrunnam 9. ⁴ f. s. k. 9. ⁵ uileis 3. uileis 6. ⁶ nordluidis ms. nordluis 7. nordluis 9. ⁷ versionem 4. ⁸ eo 7. ⁹ magna 4. 2. ¹⁰ 1. d. 7. ¹¹ michaelis 7. 9. ¹² danielum 2—9. ¹³ triste 3. 4. 5. 9. ¹⁴ gerholli—gerholtus 9. ¹⁵ herici 4. herici 5. heinrici 6. ¹⁶ geloldus 2. ¹⁷ occidit 7. ¹⁸ hericus 5. heinricus 6. ¹⁹ tarsaticam 5. tarsaticam 4. 7. 9. thorsicam 3. ²⁰ a. i. deest 6. ²¹ autem 7. ²² totum 2. ²³ brittaniam p. 3. brettonum 4. brittaniam in hiis qui se dederunt 5. brittonum 6. 7. 9. ²⁴ dederunt 7. ²⁵ deest 9. ²⁶ ea fuisse 7. fui—setque 9. ²⁷ cito animum 7. ²⁸ convertisset 7. ²⁹ clavis 2. ³⁰ deest 2. ³¹ traditurum 9. ³² hierosolyma 7. hierosolyms 9.

FOTÆ.

* Tarsat, pro Fiume (Fumen S. Vid.)

† Cf. Eginhardi Vitam Caroli, cap. 13.

VARIANTES LECTIONES.

avarorum 7. ² heiricus dux foroiulensis 7. ³ foroiulensis 5. 6. ⁴ geraldus 7. ⁵ comis 5. ⁶ ceciditatem insule 2. cecidit insulae 5. 6. 7. ⁷ rege 2. ⁸ comis 2. ⁹ brittanniae 6. 7. ita et deinceps ¹⁰ presentabat 2. ¹¹ rege 2. ¹² minusculusque 7. ¹³ antea a francis fuerat a francis 7. ¹⁴ hierosolimis 5. hierosolimis 7. ¹⁵ hierosolimitanus . 6. ¹⁶ rege 2. ¹⁷ qui dicitur 2. ¹⁸ transmisit deest 2. ¹⁹ est in die natalem 2. ²⁰ dies deest 5.

niens, benedictionem et reliquias de loco resurrectionis dominicæ, quæ patriarcha regi miserat, detulit. Et rex natalem Domini in eodem palatio residens celebravit, ac monachum reverti volentem absolvens, Zachariam quendam, presbiterum de palatio suo, cum eodem ire iussit, cui et donaria sua ad illa veneranda loca deferenda commisit.

DCCC.

Redeunte veritæ temperie, medio fere Martio rex Aquisgrani digressus, litus oceani Gallici perlustravit, et in ipso mari, quod tunc peratis Nordmannicis infestum erat, classem instituit, præsidia disposuit, pascha in Centulo apud sanctum Richarium celebravit. Inde iterum per litus maris iter agens, Ratunagum civitatem venit, ibique Sequana amne transmissa, Turonos ad sanctum Martinum orationis causa profectus est, moratus ibi dies aliquot propter adversam Liutgardæ coniugis validitudinem, quæ ibidem et defuncta et humata est: obiit autem die 12. Non. Jun. Inde per Aurelianos ac Parisios Aquasgrani reversus est, et mense Augusto inchoante Mogontiacum veniens, generalem conventum ibidem habuit, et iter in Italiam condixit: atque inde profectus, cum exercitu Ravennam venit, ibique septem non amplius dies moratus, Pippinum filium suum cum eodem exercitu in terram Beneventanorum ire iussit; moxque de Ravenna simul cum filio, Aneonam usque pervenit; quo ibi dimisso, Romam proficiscitur. Cui cum pridie quam illo veniret, Leo papa apud Nomentum occurrisset, et cum magna eum veneratione ibidem suscepisset, post coenam, qua simul refecti sunt, illo ibi manente, pontifex ad urbem præcessit, et in crastinum in gradibus basilicæ beati Petri apostoli cum episcopis et universo clero consistens, advenientem et quoque descendente Deo laudes dicendo et gratias agendo suscepit, et cunctis psallentibus in ecclesiis eiusdem beatissimi apostoli Deum glorificans atque iugificans introduxit. Facta sunt hæc 8. Kal. Decemb. Post septem verò dies rex concione vocata,

VARIANTES LECTONES.

¹ Deest 1. ² in c. p. r. n. d. 4. 5. 6. ³ veris 4. 5. 6. ⁴ aquisgrano 7. ⁵ peratis 2. piratis 4. 6. pyratibus 6. 7. ⁶ ubi tunc piratibus nordmanni exercebant 9. ⁷ sanctum pascha 9. ⁸ in centulo ⁹ deest 3. 9. ¹⁰ turonis 5. 6. ¹¹ moratusque est ibi 7. ¹² liutgardæ 2. 3. 9. ¹³ validitudinem 2. 5. 4. 7. 9. ¹⁴ die 11. 3. 4. 5. 6. pridie 7. 9. ¹⁵ aurelianos ac parisios aquisgrani 2. parrhisios aquisgrannum 7. ¹⁶ augusti 2. ¹⁷ indixit 9. ¹⁸ deest 3. ¹⁹ deest 3. 9. ²⁰ illuc 7. ²¹ numentum 9. ²² occurrit 5. 9. ²³ deest 3. 9. ²⁴ susceptus 3. 9. ²⁵ processit 37 9. ²⁶ posteroque die 9. ²⁷ deest 2. adv. regem 9. ²⁸ b. petri a. 2.

a Nomento.

b Medio ævo imperatores ad veterum magistratum imitationem Via Triumphali per montem Marium (in quo primum lætissimum urbis sibi subiecte aspectu gauderent) portam Anglicam intrare soliti sunt; nam non, quibus nos utimur, via et porta

PATROL. CIV.

DCCC.

Rex absolutum Hierusolimitanum monachum reverti fecit, mittens cum eo Zachariam presbiterum de palatio suo, qui donaria eius per illa sancta loca deferret. Ipse medio mense Martio Aquisgrani palatio digrediens, litus oceani Gallici perlustravit, in ipso mari, quod tunc pyratibus infestum erat, classem instituit, præsidia disposuit, pascha in Centulo apud sanctum Richarium celebravit. Indeque iterum per litus oceani Ratunagum civitatem profectus est, ibique Sequana amne transmissa, Turonis ad sanctum Martinum orationis causa pervenit, moratus ibi dies aliquot propter adversam donnae Liutgardæ coniugis validitudinem, quæ ibidem et defuncta et humata est. Obiit autem die 2. Non. Jun. Inde per Aurelianos ac Parisios regressus Aquasgrani reversus est. Et pridie Non. Jul. insolito more aspera pruina erat, et 7. Id. Jul. similiter, quæ tamen nihil incommoditatis fructibus adtulit. Et mense Augusto inchoante Mogontiacum veniens, iter in Italiam condixit, atque inde profectus, cum exercitu Ravennam venit. Ibi ordinata in Beneventanos expeditione, post septem dierum inducias Romam iter convertit, et exercitum cum Pippino filio suo in Beneventanorum terras prædatum ire iussit. Romam vero cum venisset, occurrerit ei pridie Leo papa et Romani cum eo apud Nomentum, duodecimo ab urbe lapide, et summa eum humilitate summoque honore suscepit, praudensque cum eo in loco prædicto, statim enim ad urbem in gradibus in basilicam beati Petri apostoli psallentibus cunctis [Ibi omnium Brittonum duces et cunites cum donis ad eum venerunt. 9. b.]

VARIANTES LECTONES.

¹ hierosolimitanum 6. (7.) ² zachariam 5. ³ rotunmagam 5. ratunagum 6. ⁴ donna 2. ⁵ perisios 2. ⁶ mogontiam 6. mogunciacum 7. ⁷ condixit 5. 7. italia 6. ⁸ ibique 7. ⁹ filio in 5. 6. 7. ¹⁰ praudens 2. ¹¹ in basilica 7. ¹² ascendente sub dataque 2.

NOTÆ.

Flaminia et ponte Milvio Romam petierunt. Anno tamen Christi 800 sancti Petri basilica adhuc extra Urbem sita erat; accuratam ejus descriptionem, qualem Carolus tunc invennerit, in opere jam prodituro W. Cll. Caroli Bunsen et Ernesti Plattner legere juvabit.

ANNALES LAURISSENSIS

introduxit. Facta sunt haec ¹ sub die 8. Kal. Decembris. Post septem vero dies rex, contione vocata, cur ² Romam venisset omnibus patefecit, et exinde cotidie in ³ ea quae venerat ⁴ facienda operam dedit. Inter quae vel maximum, vel difficillimum ⁵ erat quod primum inchoatum est, de discutiendis ⁶ quae pontifici obiecta sunt criminibus. Qui tamen, postquam nullus probator criminum esse voluit, coram omni populo in basilica beati Petri apostoli evangelium portans ambonem conscendit ⁷; invocatoque sanctae Trinitatis nomine, iureiurando ab obiectis se criminibus purgavit. Eadem die Zacharias ⁸ cum duobus monachis, uno de monte Oliveti, altero de sancto ⁹ Saba ^a, de Oriente reversus Romam venit, quos patriarcha Hierosolimitanus cum Zacharia ad regem misit, qui benedictionis causa claves sepulchri dominici ¹⁰ ac loci calvariae, claves etiam civitatis et montis cum vexillo detulerunt: quos rex benigne suscipiens ¹¹, aliquot dies secum detenuit ¹², et Aprilii mense remuneratos absolvit; et celebravit natalem Domini Romae. Et inmutavit se ¹³ numerus annorum in

DCCCL.

Ipsa die ¹⁴ sacratissima Natalis Domini, cum rex ad missam ante confessionem beati Petri apostoli ab oratione surgeret ¹⁵, Leo papa coronam ¹⁶ capiti eius ¹⁷ imposuit, et a cuncto Romanorum populo adclamatum est: *Carolo Augusto, a Deo coronato magno et pacifico imperatori Romanorum, vita et victoria!* Et post laudes ab apostolico more antiquorum principum adoratus est, adque ablato ¹⁸ Patricii nomine, Imperator et Augustus est appellatus. Post paucos autem dies iussit eos, qui pontificem anno superiore ¹⁹ deposuerunt, exhiberi: et habita de eis quaestione, secundum legem Romanam ²⁰, ut ²¹ maiestatis ²² rei, capitis ²³ damnati sunt.

(Reliqua usque ad annum 829 cum Eginhardi Annalibus ita concordant, ut varias tantum lectiones eorum ascribendas et sigillis A. L. notandas censuerim.)

VARIANTES LECTIONES.

¹ sunt autem haec 7. ² vocato quor 2. ³ ad ea quae 5. 6. ad quae 7. ⁴ venerant 2. ⁵ difficillimum 2. ⁶ discutiendis 2. ⁷ conscendens 5. ⁸ zacharias 5. zachariam 2. ⁹ sancta 2. 5. sancta corr. sancto 6. sancto 7. ¹⁰ claves se pulchritudini 2. ¹¹ suscipiens alterum non secum detenuit 2. ¹² detenuit 5. 7. ¹³ inmutavit se 5. 6. 7. ¹⁴ die deest 2. ¹⁵ surrexit 2. ¹⁶ corona 2. ¹⁷ eius deest 2. ¹⁸ ablato 2. ¹⁹ superiori 5. ²⁰ romanorum 7. ²¹ ut deest 2. ²² maiestatis ei 2. ²³ capite 5. 7.

NOTÆ.

^a Id est laura seu monasterio sancti Sabæ presbyteri.
^b Nomenclator in processionibus pontificem equo

ANNALES EGINHARDI.

A cur Romam venisset, omnibus patefecit, et exinde cotidie ¹ propter quae venerat ² facienda operam impendit; in quibus vel maximum vel ³ difficillimum erat, quod primo ⁴ inchoatum est, de investigandis videlicet quae pontifici obiciebantur criminibus. Qui tamen, postquam nullus eorumdem criminum probator esse voluit, coram omni populo in basilica beati Petri apostoli evangelium ferens ambonem conscendit, invocatoque sanctae Trinitatis nomine, de obiectis se eriminibus iurando ⁵ purgavit. Eadem die Zacharias presbiter quem rex Hierosolimam ⁶ miserat, cum duobus monachis quos patriarcha cum eo ad regem misit, Romam venit, qui ⁷ benedictionis gratia claves sepulchri dominici ⁸ ac loci calvariae cum vexillo detulerunt. Quos rex benigne receptos ⁹ per aliquot ¹⁰ dies ¹¹ secum detenuit, et redire volentes ¹² remuneratos absolvit.

DCCCL.

Ipsa autem cum die sacratissima natalis Domini ad missarum solemniam celebranda ¹³ basilicam beati Petri apostoli fuisset ingressus, et coram altari, ubi ad orationem se inclinaverat, adstiteret, Leo papa coronam capiti eius imposuit, cuncto Romanorum populo adclamante: *Karolo Augusto, a Deo coronato magno et pacifico imperatori Romanorum, vita et victoria!* Post quos laudes ab eodem pontifice ¹⁴ more antiquorum principum adoratus est, ac deinde, omisso Patricii nomine, imperator et Augustus appellatus. Post paucos vero ¹⁵ dies, iubente ipso, hii qui eundem pontificem anno superiore deposuerunt ¹⁶, in iudicium adducti, et habita de eis quaestione, secundum legem Romanam, ut maiestatis rei ¹⁷, capitis damnati sunt. Pro quibus tamen papa pio affectu apud imperatorem intercessit, nam et vita et membrorum integritas eis concessa est; ceterum pro facinoris ¹⁸ magnitudine exilio deportati sunt. Huius factionis fuere principes Paschalis nomenclator ¹⁹ ^b et Campulus saccellarius ²⁰ ^c, et

VARIANTES LECTIONES.

D ¹ quotidie iis 9. ² venerat quod primo 4. 5. 6. *media desunt.* ³ quibus ut m. ita 9. ⁴ primum 7. cottidie p. q. v. quod primo 4. 5. 6. ⁵ iureiurando 4. 5. 6. 9. ⁶ ierosolymas 9. ⁷ ii 9. ⁸ d. sepulchri 2. 7. ⁹ susceptos 3. 9. ¹⁰ aliquos 1. ¹¹ deest 2. ¹² v. r. 2. ¹³ celebranda deest 9. ¹⁴ a pontifice 9. ¹⁵ autem 9. ¹⁶ deposuerunt 9. ¹⁷ deposuere 2. ¹⁸ romanorum ut criminis laesa maiestatis 9. ¹⁹ factioni B 2. ²⁰ nomenclator B 5. ²¹ saccellarius 2. 3. 4. 6. 7. 9. B 2. sqq.

sequebatur et ejus jussu convivas ad mensam papalem vocabat.
^c Pesci custos.

multi alii Romanae urbis habitatores nobiles, qui simul omnes eadem sententia damnati sunt. Ordinatis deinde Romanae urbis et apostolici totiusque Italiae non tantum publicis sed etiam ecclesiasticis et privatis rebus — nam tota¹ hieme non aliud fecit imperator — missaque iterum in Beneventanos expeditione cum Pippino filio suo, ipse post pascha 7 Kalend. Maias Roma profectus, Spoletium² venit. Ibi dum esset, 2. Kalend. Maias hora noctis secunda terrae motus maximus³ factus est, quo tota Italia graviter concussa est. Quo motu tectum basilicae beati Pauli⁴ apostoli magna ex parte cum suis tribus decedit⁵, et in quibusdam locis urbes⁶ montesque⁷ ruerunt. Eodem anno loca quaedam⁸ circa Rhenum fluvium et in Gallia et in Germania tremuerunt. Pestilentia propter mollitiem⁹ hiberni temporis¹⁰ facta est. Imperator de Spoletio¹¹ Ravennam venit, et aliquot¹² [R. veniens, a. A. L.] dies ibi moratus, Papiam perrexit. Ibi auntiatur¹³ ei, legatus Aaron, regis Persarum, [Aaron Amiral-muminin r. P. A. L.] portum Pisas¹⁴ intrasse; quibus obviam¹⁵ mittens, inter Verceillos¹⁶ et Eporediam¹⁷ [Eporeiam A. L.] eos sibi fecit praesentari. Unus enim ex [Unus ex A. L.] eis erat Persa de oriente, legatus praedictique regis [legatus r. Persarum A. L.] — nam duo fuerant — alter Sarracenus de Africa, legatus Amirati Abraham, qui in confinio Africae in Fossato¹⁸ praesidebat; qui Isaac Iudaeum, quem imperator ante quadriennium ad memoratum regem [ad reg. A. L.] Persarum cum Lanfrido et Sigimundo¹⁹ legatis suis miserat [Sigim. miserat A. L.], reversum cum magnis muneribus nuntiaverunt. Nam Lanfridus ac Sigimundus²⁰ ambo in eodem itinere defuncti sunt [ambo defuncti erant. A. L.]. Tum ille misit Ercanbaldum²¹ notarium in Liguriam ad classem parandam, qua²² elefans²³ et ea quae cum²⁴ eo adferbantur²⁵ [deferbantur A. L.] subveherentur. Ipse vero, celebrato die natali sancti Iohannis Baptistae apud Eporediam, Alpes transgressus²⁶ in Galliam reversus est. Ipsa aestate capta est Barcinona, civitas in Hispania²⁷, iam biennio obsessa. Zatum²⁸ praefectus eius et alii

A conplures Sarracei comprehensi. Et in Italia Teate²⁹ a civitas similiter capta et incensa est, eiusque³⁰ praefectus Roselmus comprehensus³¹. Castella quae ad ipsam civitatem pertinebant, in deditionem accepta sunt. Zatum et Roselmus una die ad praesentiam imperatoris deducti³², et exilio damnati sunt. Ipsius anni mense Octobrio³³ Isaac Iudaeus de Africa cum elefanto regressus, portum Veneris³⁴ intravit; et quia propter nives³⁵ Alpes transire non potuit, Vercellis biemavit. Imperator Aquisgrani palatio natale³⁶ Domini celebravit [celebr. Et inmutav. se numerus annor. in A. L.]

DCCCII.

B Herena imperatrix de Constantinopoli misit legatum nomine Leonem, spatharium propter pacem confirmandam [de pace confirmanda A. L.] inter Francos et Graecos, et imperator vicesimo propter ipsum, absoluto illo, misit Jesse, episcopum Ambianensem, et Helmgandum³⁷ comitem Constantinopolim, ut pacem cum ea statuerent. ³⁸ Celebratum est pascha Aquisgrani palatio. Ipsius anni mense Iulio, 13 Kalend. Augusti, venit Isaac cum elefanto et caeteris muneribus, quae a rege Persarum missa sunt, et Aquisgrani omnia imperatori detulit. Nomen elefanto [elefantis A. L.] erat Abulabaz³⁹. Ortona⁴⁰ civitas in Italia in deditionem accepta. Luceria⁴¹ quoque frequenti obsidione fatigata et ipsa in deditionem venit, praesidiumque nostrorum in ea positum. Imperator aestatis tempore in C Arduenna venatibus indulgens, [v. operam dedit, et A. L.] misso Saxonum⁴² exercitu, transalbanos Saxones vastavit. Grimaldus⁴³, Beneventanorum dux, in Luceria⁴⁴ Winigisum⁴⁵ comitem Spoletii, qui praesidio praerat, adversa validitudo fatigatum obsedit⁴⁶, et in deditionem accepit, captumque honorifice habuit. Imperator Aquisgrani natalem Domini celebravit. [Et inmutav. se numerus annorum in A. L.]

DCCCIII.

Hac hieme circa ipsum palatium et finitimas regiones terrae motus factus, et mortalitas subse-

VARIANTES LECTIONES.

¹ toti B 2. ² spoletum 4. 5. 6. ³ deest B 2. ⁴ cecidit B 5. ⁵ urbis montes B 2. ⁶ et montes B 7. ⁷ deest B 2. ⁸ molliciem B 2. 5. ⁹ Hiberni tempore B 2. ¹⁰ spoletio 4. 5. 6. ¹¹ aliquod B 2. ¹² nunciator B 2. ¹³ portum in Pisas B 7. ¹⁴ oviam 1. ¹⁵ verceillos B 2. 7. ¹⁶ eporeiam B 2. 5. 6. 7. ¹⁷ sigimundo 5. ¹⁸ sigimundus 5. ¹⁹ erchembauldum 2. erchinboldum 5. erchanboldum 6. erchanbaldum B 6. ²⁰ que B 2. ²¹ elefas B 5. ²² quae de B 5. 6. ²³ que deferbantur B 2. ²⁴ transgressus est B 5. ²⁵ in spania B 5. in ispania B 6. hispaniae B 7. ²⁶ zatum B 7. zatus 4. ita et infra. ²⁷ reate 11. ²⁸ eius B 7. ²⁹ comprehensus est 2. 4. 5. B 7. ³⁰ perducti B 5. 6. ³¹ octubrio B 2. ³² deest 1. ³³ natalem 1. ³⁴ abulabat B 7. ambulabaz B 6. ³⁵ misso in saxoniam 7. B 7. misso exercitu 9. ³⁶ grimoldus 4. 5. 6. grimoaldus. 9. ³⁷ lucerna B 6. ³⁸ winegisum B 2. ³⁹ fatigata sunt obsedit B 2.

NOTÆ.

^a Quæ pulcherrima omnium basilica anno 1825 mense Julio, heu! tota confragavit.

^b Ivrea.

^c Regnum Fez.

^d Chieti, hanc præcol ab Ortona.

^e Porto-Veneri, in ostio sinus Spezziani.

^f Ad mare Superius, non longe a fluvio Sagro.

^g Inter meridiam et occidentem Sipontis.

quinta test. ¹ Winigisus ² a Grimoaldo ³ redditus A per legatos mandavit. Nam i. s. A. L.] Albiam fluvium sedebat, in loco qui dicitur Holdunsteti ²² e, et missa ad Godofridum legatione pro perfugis reddendis, medio ²³ Septembrio Coloniam venit. Dimissoque exercitu, primo Aquasgrani, deinde Arduenam ²⁴ petiit ²⁵, et venationibus indulgens, Aquasgrani reversus est. Medio Novembrio allatum est ei, Leonem papam natalem Domini cum eo celebrare velle, ubi cumque hoc contingere potuisset. Quem statim, misso ad sanctum Mauricium Karlo filio suo, honorifice suscipere iussit. Ipse obviam illi Remorum civitatem ²⁶ profectus est, ibique susceptum ²⁷, prius Caristacum villam, ubi natalem Domini celebravit ²⁸, deinde Aquasgrani ²⁹ perduxit, et donatum magnis muneribus, per Baioariam ire volentem, deduci fecit usque Ravennam. Causa adventus eius haec erat: Penultima est ad imperatorem aestate praeterita, Christi sanguinem in Mantua civitate fuisse repertum, propter hoc misit ad papam, petens ut huius famae veritatem inquireret. Qui accepta occasione exeundi, primo in Langobardiam, quasi per inquisitione praedicta profectus est, indeque arrepto

¹ [Imperator vero post pascha ab Aquis profectus, a Magonciam venit, ibique solito more conventum Francorum habuit. 9 b.]

² [Venit quoque fortunatus patriarcha de Graecis affertens secum inter cetera dona duas portas eburneas mirifico opere sculptas. 9 b.]

³ [venatione in balatorum ceterarumque ferarum per saltum Hircanum exercuit. Inde vero ad Regensburch veniens, dispositis his quae utilia videbantur esse, adventum exercitus de Pannonia rediens praestolabatur. Quibus reversis, obviam illis ad Regensburch venit. Ibi etiam cum illis Zolan princeps Pannoniae veniens, imperatori se tradidit. Multi quoque Selavi et Huni in eodem conventu fuerunt, et se cum omnibus quae possidebant imperatoris dominio subdiderunt. Constitutisque omnibus utilitatibus, quae in illis partibus necessaria erant, per Alemanniam et per Worinatum hiemis tempore ad Aquis palatium venit, ibique natalem Domini celebravit. 9 b.]

DCCCIV.

Imperator Aquisgrani ¹ hiemavit ²; aestate autem in Saxoniam ducto exercitu, omnes ³ qui trans Albiam ⁴ et in Wilmuodi ⁵ e habitabant Saxones cum ⁶ mulieribus ⁷ et infantibus transtulit in Franciam, et pagos transalbanos Abodritis dedit. Eodem tempore Godofridus, rex Danorum, venit cum classe sua necnon et omni equitatu regni sui ad locum qui dicitur Sliesthorp ²⁰ d, in confinio regni sui et Saxoniae. Promisit enim, se ad colloquium imperatoris venturum, sed ²¹ consilio suorum inhibitus [c. s. territus A. L.], propius ²² non accessit. Imperator autem super [accessit sed quicquid voluit

⁴ [et ab Aquis profectus, venit ad palatium quod dicitur Numagum. Ibique veris tempore mansens, pascha etiam ibidem celebravit. Incipienteque aestatis tempore ad Aquis palatium revertens, exercitum in Saxoniam misit. Transiitque Rheno generalem conventum Francorum habuit iuxta Lippiae fontem. Sumptoque inde itinere, per Saxoniam profectus, castra metatus est in loco qui dicitur Boldonstat [Holdunstat]. In quibus castris etiam Selavorum principes adfuerunt. Quorum causis discussis et secundum arbitrium dispositis, regem illis Trasiencem constituit. Missisque inde exercitiis suis per diversas partes Saxoniae, tam peridos illos [ad] quos ultra Albiam transierat, quam illos qui in Wigmoti manebant, et frequentibus maleficiis populum Saxoniam a via veritatis averterant, cum mulieribus et infantibus Deo auxiliante sapientissima dispositione de Saxoniam per diversas vias dirigens, finitibus exterminavit, et per Gallias ceterasque regiones regi sui sine ulla laesione exercitus sui dispersit. Eodem tempore Godefridus etc. 9 b.]

⁵ [in basilica beati Reinigii episcopi et confessoris. 9 b.]

⁶ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

⁷ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

⁸ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

⁹ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

¹⁰ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

¹¹ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

¹² [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

¹³ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

¹⁴ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

¹⁵ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

¹⁶ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

¹⁷ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

¹⁸ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

¹⁹ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

²⁰ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

²¹ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

²² [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

²³ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

²⁴ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

²⁵ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

²⁶ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

²⁷ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

²⁸ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

²⁹ [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monasterium pervenit. Frustrum eius colloquio, ad Carisacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9 b.]

VARIANTES LECTIOES.

¹ subsequata B 2. ² winigisus B 2. winigisus B 6. ³ grimaldo B 2. 5. grimaldo 9. ⁴ missi domni imp. B 5. 6. ⁵ cum ipsis B 2. ⁶ helnam 5. ⁷ harenam 5. ⁸ fraticiae 4. franciae 8. B 7. 41. legationem franci B 2. ⁹ michael 1. 3. 9. B 7. ¹⁰ callistus B 7. ¹¹ salz B 2. salz B 6. salz. 5. saltz 6. ¹² paciendae B 2. ¹³ susceperunt B 2. ¹⁴ Et hic d. B 7. ¹⁵ aquasgrani B 5. ¹⁶ deest B 2. ¹⁷ albiam in wilmuodi B 2. ¹⁸ wilmuodi 3. 7. wimodi 4. winuodi 5. winuodi 6. wilmuodi B 6. wimuodi B 7. ¹⁹ cum deest 1. ²⁰ mueribus B 2. ²¹ sliesthorp 5. sliesthorp 6. sliesthorp 4. sliesthorp 3. sliesthorp B 7. ²² si B 2. ²³ propicius B 2. ²⁴ holdunsteti 4. holdunstetin 9. holdunstein B 6. holdunsteti B 7. ²⁵ reddendis mense sept. 9. B 7. ²⁶ d. ad arduenam B 2. ²⁷ petiit B 2. ²⁸ suscepto primo carsiacum B 2. ²⁹ inde aquasgrani B 9.

NOTÆ.

^a Candidati, scholarium in palatio classis, ad custodia imperatorum adhibiti.

^b *Königshofen*.

^c Pagus, in quo Brema, intra Albim et Wisoram.

^d *Schleswig*; wig enim civitatem, thorp villam indicat.

^e *Hollenstedt* duobus ab Albia miliaribus Germanicis, e meridie oppidi Harburg; jam supra anno 795 Lune cum fluvio Albi conjungi vidimus.

itinere, subito ad imperatorem usque pervenit. Mansitque apud illum dies octo, et sicut dictum est, Romam repedavit. [Et inmutat. est numerus annor. in A. L.] ....

.... [Rex vero reliquam partem hiemis in iam dicto palatio peragens, pascha Domini cum gaudio celebravit. 9 b.] [Rigbodo 1 Treverum episcopus obiit Kalend. Octobris. B 2. 5.]

DCCCV.

Non multo post Capcanus 2, princeps Hunorum, propter necessitatem populi sui imperatorem adiit 3, postulans 4 sibi locum dari ad habitandam inter Sabariam 5 et Carnuntum 6 b, quia propter infestationem Sclavorum in pristinis sedibus esse non poterat. 7 Quem imperator benigne suscepit — erat enim Capcanus 7 christianus, nomine Theodorus — et precibus eius annuens, muneribus donatum redire permisit. Qui rediens 8 ad populum suum, paucos 9 tempore transacto diem obiit. Et misit Caganus 10 unum de optimatibus 11 suis, petens sibi honorem antiquum, quem Caganus 12 apud Hunos 13 habere solebat. Cuius precibus imperator ad sensum praebuit, et summam totius regni iuxta priscum eorum ritum Caganum 14 habere praecipit. Eodem anno 15 misit exercitum suum cum filio suo Karlo in terram Sclavorum, qui vocantur 16 Beheimi 17. Qui omnem 18 illorum 19 patriam depopulatus, ducem eorum nomine Bechonem 20 [Lechonem A. L.] occidit, et inde regressus, in Vosego 21 silva ad patrem 22 venit, in loco qui dicitur Camp 23. Nam imperator Iulio mense de Aquisgrani profectus, per Theodonis villam 24 atque Mettis [profectus Theod. v. a. per Mettis. A. L.] transiens, Vosegum 25 petiit. Ibi que venationi 26 vacans [ven. operam dans A. L.], post reversionem exercitus ad Rumerici 27 castellum 28 profectus, ibique aliquantum 29 temporis moratus, ad hemicandum in Theodonis-villa palatio suo consedit. Ibi ad eum 30 ambro 31 filii sui Pippinus et Illudoicus venerunt, celebravitque ibi natalem Domini. [Et inmutat. se num. annor. in A. L.]

[cum esset imperator in palatio, quod situm est Aquis. 9 b.]

[et per tres vias in eandem regionem exercitum

A penetrare praecipit. Partem autem exercitum cum Karolo rege, filio suo, per orientalem partem Franciae seu Germaniae ire praecipit, ut Hirano saltu transierit, iudicatos Sclavos invaderet. Aliam vero partem per Saxoniam dirigens, ut ex altera parte cum 4 Saxonibus et innumerabilibus Sclavis, transitu ad aquilone iudicato saltu, in Sclavos prorruperet. Tertia quoque ex parte expeditionem totius Baiariae in eandem regionem intrare iussit. Venientes autem undique in planiciem Bohemi, universi principes diversarum gentium in conspectu regis Karoli pervenerunt. Castrametati sunt autem haut procul a se illi innumerabiles exercitus distantes. Karoli autem regis et principum qui cum eo erant imperio usus totus ille exercitus, ipsam regionem invasit. Sed Sclavi invia et saltus penetrantes, se nimium ad pugnam praeparaverunt. Vastata autem et incensa per 40 dies eadem regione, ducem eorum nomine Lechonem occidit. Et dum nec iam pabula equis, aut cibaria exercitui superessent, vastata et ad nihilum redacta iam dicta regione, ad propria reversus est. Imperator vero ipsius aestatis tempus in venatione et iocunditate peragens, per Vosagum silvam iter faciens, pervenit ad locum qui dicitur Campus. Ibi que aliquot diebus moram faciens, dilectum filium suum Karolum regem ab expeditione reversum cum gaudio suscepit. Inde vero mense Iulio de Aquisgrani profectus, Theodonis villam pervenit, atque per Mettis, etc. 9 b.]

DCCCVI.

Statim post natalem Domini venerunt Willeri 22 et Beatus, duces Venetiae, necnon et Paulus dux Iaderae 23 o atque 24 Donatus eiusdem civitatis episcopus. legati Dalmatarum 25, ad praesentiam imperatoris cum magnis donis. Et facta est ibi ordinatio ab imperatore de ducibus et populis 26 tan C Venetiae quam Dalmatiae. Illisque absolutis, conventum habuit imperator cum primoribus et optimatibus Francorum de pace constituenda et conservanda inter filios suos, et divisione regni faciendi in tres partes, ut sciret unusquisque illorum, quam partem tueri et regere debuisset, si superstes 27 illi deveniret [eveniret A. L.]. De hac partitione et testamentum factum, et iureiurando ab optimatibus Francorum confirmatum, et constitutiones 28 pacis conservandae causa 29 factae, atque haec omnia literis mandata sunt, et Leoni papae, ut his sua manu subscriberet, per Einhardum 30 missa. Quibus D pontifex lectis, et ad sensum praebuit, et propria

VARIANTES LECTIONES.

1 Rig'olo etc. reperitur etiam in ann. Fuldens. 2 capcanus 1. 2. 5. 4. (7.) B 2. 6. 8. 9. capcanus B 5. capanus 5. 6. cacanus 9. caganus 7. B 7. 3 addidit B 2. 4 postolus B 2. 5 carnutum 6. carnotum B 5. cornutum 5. carnutum B 7. 6 poterat 4. 5. 6. 7 capcanus 1. 2. 5. 4. (7.) B 2. 6. 8. 9. captanus B 5. capanus 5. 6. cacanus 9. caganus 7. B 7. 8 reddis B 2. 9 paucos B 2. 10 caganus 1. 2. 5. 4. 5. 6. 7. B 2. 5. 6. 7. 8. cacanus 9. 11 optimatibus B 2. 12 caganus 1. 2. 4. 6. 7. B 2. 5. 6. 7. 8. capcanus 5. capanus 5. cacanus 9. 13 apud hunos deest B 6. 14 caganum corr. cagano B 2. 15 vocatur beheim 4. 16 beheimi 7. beheimanni 9. beheimi B 7. 17 orme I B 6. 18 omnia i. et p. B 7. 19 bechonem 1. 2. 5. 4. 5. 6. 7. lechonem 9. B 2. 5. 6. 7. 8. 20 vosego 1. 3. 4. 5. 6. B 2. 5. 6. 8. vosega 2. vosegum 7. vosegum 9. vosego B 7. ita deinceps. 21 ad imperatorem 5. et eod. B. 22 villa B 7. 23 vosagum B. 6. 24 venationibus B 2. 25 rumerici B 6. rumerici 7. rumerici 9. numerici 4. 26 aliquantulum B 6. 27 eorum B 2. 28 ibique ambo 2. 29 willarius 9. willerus 9. 30 ioderae B 7. 31 adque B 2. 32 dalmatarum B 7. 33 populi B 2. 34 superstes B 2. 35 constitutione B 2. 36 cause B. 2. 37 einhardum 1. 2. 4. 7. B. 5. 7. einardum B 2. leinhardum B 6. leinardum 5. einhardum 9. perinhardum 6. per einhardum deest 5.

NOTE.

a Sarvar.
b Heimburg oppidum ad Danubium, in Austria et Hungaria confinitibus.
c Champs in Lotharingia, villa parva prope

Brugères ad rivum Vologe, a septentrione Romariae montis, et ab oriente Spiniali (Epnal).

d Remiremont.

e Zara.

manu subscripsit. Imperator, dimisso utroque filio ¹ A in regnum sibi deputatum, Pippino scilicet et Illu-
doico, de villa Theodonis [Th. palatio A. L.] per
Mosellam et Rhenum secunda aqua Noviomagum ²
navigavit, ibique ³ sanctum quadragesimale ieiunium
et sacratissimam paschae festivitatem celebra-
vit. Et inde post non multos dies Aquasgrani veniens,
Karlum filium suum in terram Sclavorum ⁴
qui dicuntur ⁵ Sorabi, et sedent [Sorabi qui sedent
A. L.] super Albim ⁶ fluvium, cum exercitu misit,
in qua expeditione Miliduoch ⁷ Sclavorum dux inter-
fectus est, duoque castella ab exercitu aedificata,
unum super ripam fluminis Salae, alterum iuxta
fluvium Albim ⁸. Sclavisque pacatis, Karlus eum
exercitu regressus, in loco qui dicitur Silli ⁹ ^b super
ripam Mosae fluminis ad imperatorem venit. ^B
Missa est et manus de Baioria et Alamannia atque
Burgundia sicut anno superiore in terram Beheim ¹⁰,
vastataque terrae non minima portione, absque ullo
gravi incommodo regressa. Eodem anno in Corsicam
insulam contra Mauros qui eam vastabant classis
de Italia a Pippino missa est, cuius adventum Mauri
non expectantes abscesserunt; unis tamen nostrorum,
Hadumarus comes ¹¹ civitatis Genuae, impru-
denter contra eos dimicans occisus est. In Hispania
vero Navarri ¹² et Pampilonenses ¹³, qui superiori-
bus annis ad Sarracenos ¹⁴ defeecerant, in fidem rece-
pti sunt. Classis a Niciforo imperatore, cui Ni-
ceta patricius praerat, ad recuperandum ¹⁵ Dalmatiam
mittitur, et legati qui ante quatuor fere annos ad
[qui dudum a. A. L.] regem Persarum missi sunt, ^C
per ipsas Graecarum navium stationes transvecti,
ad Tarvisiani ¹⁶ portus receptaculum, nullo adver-
sarium sentiente, regressi sunt. Imperator celebra-
vit natalem Domini Aquisgrani. [Et inmutat. est
numerus annor. in A. L.]

DCCCVII.

Anno superiore 4. Non. Septembr. fuit eclip-
sis lunae; tunc stabat sol in decima sexta parte Vir-
ginis, luna autem in decima sexta parte Piscium; hoc
autem anno pridie Kal. Febr. fuit ¹⁷ luna decima
septima, quando stella Iovis quasi per eam transire
visa est, et 3. Id. Febr. fuit eclip-
sis solis media die, stante utroque sidere in vicesima quinta parte
Aquirii. Iterum 4. Kal. Mart. fuit eclip-
sis lunae, et apparuerunt acies eadem nocte mirae magnitudinis,
et sol stetit in undecima parte Piscium, et luna in

undecima parte Virginis. Nam et stella Mercurii 16
Kal. Aprilis visa est in sole quasi parva macula ni-
gra, paululum superius media ¹⁷ [nigra, tamen p. s
medio A. L.] centro eiusdem sideris, quae a nobis ¹⁸ octo
dies conspicitur. ¹⁹ Sed quando primum intravit vel
exivit, nubibus impedimentis minime notare [adno-
tare A. L.] potuimus. ²⁰ Iterum mense Augusti ²¹
11. Kal. Septemb. eclip-
sis lunae facta est hora ²²
noctis tertia, sole posito in quinta parte Virginis et
luna in quinta parte Piscium. Siquae ab anni superio-
rioris Septembrio usque ad anni praesentis Septem-
brium ter luna obscurata est et sol semel. Radber-
tus ²³, missus imperatoris, qui de oriente revertetur,
defunctus est, et legatus regis Persarum,
nomine Abdella, cum monachis de Hierusalem, qui
legatione Thomae patriarcliae fungebantur, quorum
nomina fuere Georgius et Felix [hic Georgius ²⁴ est
abba in monte Oliveti, et cui patria Germania est,
qui etiam proprio vocatur nomine Egilbaldus ²⁵
Ann. Laur.] ad imperatorem pervenerunt, munera
deferentes quae praedictus rex imperatori miserat,
id est papilionem et tentoria atrii [atrii vario colore
facta A. L.] mirae magnitudinis et pulchritudinis;
erant enim omnia bissina, tam tentoria quam et
funes eorum, diversis tincta coloribus. Fuerunt
praeterea munera praefati regis pallia sirica ²⁶ multa
et preciosa, et odores atque unguenta et balsamum;
nec non et horologium ex auralico arte mechanica
mirifice compositum, in quo duodecim horarum cur-
sus ad clepsidram vertebatur, cum totidem aereis
pilulis, quae ad completionem horarum decidebant,
et casu suo subiectum sibi cimbalum tinnire facie-
bant, additis in eodem eiusdem numeri equibus,
qui per duodecim fenestras completis horis exie-
bant, et impulsu egressionis suae totidem fenestras,
quae prius erant apertae, clauderant; nec non et
alia multa erant in ipso horologio, quae nunc enu-
merare longum est. Fuerunt praeterea inter praedi-
cta munera candelabra duo ex auralico mirae
magnitudinis et proceritatis; quae omnia in Aquense
[omnia Aquis A. L.] palatio ad imperatorem delata
sunt. Imperator legatum et monachos per aliquan-
tum tempus secum retinens, in Italiam direxit, at-
que ibi eos tempus navigationis expectare iussit;
eodemque anno Burchardum ²⁷ comitem stabuli sui
cum classe misit in Corsicam, ut eam a Mauris,
qui superioribus annis illuc praedatum venire con-
sueverant, defenderet; qui iuxta consuetudinem

VARIANTES LECTIONES.

¹ filio ut regnum B 5. ² naviomagum 5. ³ ibi B 5. ⁴ in terram sclavorum his vocibus incipit codex
annalium Einhardi 10. ⁵ qui dicitur B 2. ⁶ albian B 2. ⁷ miliduoch 4. miliduch 5. miliduoh 6. mih
duoch B 2. mihduoch B 6. ⁸ sylli B 8. ⁹ beheim corr. beheim 1. beheim 4. 5. B 6. behemamorum 9.
¹⁰ comis B 2. 5. ¹¹ navari B 5. ¹² pampilonenses 9. ¹³ a sarracenis B 7. ¹⁴ recuperandam 1. 2. (3.) 10.
recipiendam 4. 5. 6. B 2. 5. 6. recuperandam 7. 9. B 7. ¹⁵ taravistiani B 7. tarvisiani 7. ¹⁶ Febr. luna fuit
1. ¹⁷ medio 3? 5. 7. 9. 10. ¹⁸ quae et a nobis octo dies conspiciebatur B. 9. ¹⁹ a nobis conspicitur dies.
octo 9 b. ²⁰ item adnotare potuimus 9. 9 b. notari potuit 5. ²¹ mense augusti 10 B 6. ²² hora B 2.
²³ radberdus 1. rathertus. 7. 9. B 7. ²⁴ hic georius B 6. ²⁵ egelbaldus B 5. 6. engelbaldus B 7. ²⁶ siri-
ca 1. 2. 3. B 2. 5. 6. ²⁷ burghardum B 2.

NOTE.

^a Halle et alterum contra Magdeburg. CF. Chron. Moissiac. ad h. a.

^b Selle, ad dextram Mosae ripam, prope Dinant.

suum de Hispaniae gressi, primo Sardiniam impulsus¹ sunt, illique cum Sardinia proelio commisso, et multis suorum amissis — nam tria milia ibi ceciderunt perhibentur — in Corsicam recto cursu pervenerunt. Ibi iterum in quodam portu eiusdem insulae cum classe cui Burchardus² praeerat, proelio decertaverunt, victique ac fugati sunt, amissis tredecim navibus et plurimis suorum interfectis. Adeo illo anno in omnibus locis adversa fortuna fatigati sunt, ut ipsi sibi hoc accidisse testati sint³, eo quod anno superiore contra omnem iustitiam de Patellaria⁴ a insula sexaginta monachos asportatos in Hispania⁵ vendiderunt, quorum aliqui per libertatem⁶ imperatoris iterum ad sua [iterum in sua A. L.] loca reversi sunt. Niceta patricius, qui cum classe constantinopolitana sedebat in Venetia, pace facta cum Pippino rege, et indutiis usque ad mensem Augustum constitutis, statione soluta Constantinopolim regressus est. Hoc anno⁷ imperator pascha Aquis celebravit nec non et natalen Domini. [Et innuat. est numerus annor. in A. L.]

DCCCXVIII.

Hicems mollissima hac pestilens fuit in illo tempore, vereque inchoante imperator Noviomagum profectus, transacto illi quadragesimali ieiunio, celebrato etiam sancto pascha, iterum Aquas⁸ regressus est. Et quia nunciabatur, Godofridum regem Danorum in Abodritis cum exercitu traicisse, Karolum filium suum ad Albiam cum valida Franco- rum et Saxonum manu misit, iubens vaesano regi resistere, si Saxoniae terminos adgredi temptaret. Sed ille stativis per aliquot dies in litore habitis, expugnatis etiam et manu captis aliquot Selavorum castellis, cum magno copiarum suarum detrimento reversus est. Nam licet Drasconem⁹, ducem Abodritorum, popularium fidei diffidentem loco populisset, Godelaibum¹⁰, alium ducem, dolo captum patibulo suspendisset, Abodritorum duas partes sibi vegetales fecisset, optimos tamen militum suorum et manu promptissimos amisit, et cum eis filium fratris sui, nomine Reginoldum, qui in obpugnatione

eiusdem oppidi cum plurimis Danorum primoribus interfectus est. Filius autem imperatoris Karlus¹¹ Albiam ponte iunxit¹², et exercitum qui praerat in Linones¹³ et Smeldingos¹⁴, qui et ipsi ad Godofridum regem defecerant, quanta potuit celeritate transposuit, populatisque circumquaque eorum agris, transito iterum flumine, cum incoloni exercitu in Saxoniam se recepit. Erant cum Godofrido in expeditione praedicta Sclavi qui dicuntur Wiltzi¹⁵, qui propter antiquas inimicitias quas cum Abodritis¹⁶ habere solebant, sponte se coplis eius coniunxerunt¹⁷, ipsoque in regnum suum revertente, cum praeda quam in Abodritis capere potuerunt, et ipsi domum regressi sunt. Godofridus vero, priusquam reverteretur, destructo¹⁸ emporio, quod in oceani litore constitutum, lingua Danorum Reric¹⁹ dicebatur, et magnam regno illius commoditatem vectigalium persolutione praestabat, translatisque inde negotiatoribus, soluta classe ad portum qui Sliesthorp²⁰ dicitur cum universo exercitu venit. Ibi²¹ per aliquot dies moratus, litem regni sui qui Saxoniam respicit, vallo munire constituit, eo modo, ut ab orientali maris sinu, quem illi Ostarsalt²² dicitur, usque ad occidentalem oceanum totam Aegidorae²³ fluminis Aquilonalem ripam munimentum valli praetexeret, una tantum²⁴ porta dimissa, per quam²⁵ carra et equites emitti et recipi potuissent: divisio itaque opere inter duces copiarum, domum reversus est. Interea rex Nordandunbrorum²⁶ de Britannia insula, nomine Eardulf²⁷, regno et patria pulsus, ad imperatorem dum adhuc Noviomagi moraretur venit, et patefacto adventus sui negotio, Romanam proficiscitur, Romaque rediens, per legatos Romani pontificis et domi imperatoris in regnum suum reducit.²⁸ Praerat tunc temporis ecclesiae Romanae Leo tertius, cuius legatus ad Britanniam directus est Aldulfus²⁹ diaconus de ipsa Britannia³⁰, natione Saxo, et cum eo ab imperatore³¹ missi abbates duo Hrotfridus³² notarius et Nautharius³³ abbas de sancto Audemaro³⁴. Imperator vero aedificatis per legatos suos super Albim fluvium duobus

VARIANTES LECTIONES.

¹ sardiniam impulsus B 2. ² Burchardus B 2. ³ testati sunt I. B 5. ⁴ patellaria B 5. patellaria B 6. ⁵ hispaniam B 7. ⁶ libertatem B 7. ⁷ Hoc in anno B 2. ⁸ Aquis B 7. ⁹ drasconem B 8. trasconem B 7. thrasconem 9. ¹⁰ godolaibum 5. ¹¹ karolus B 7. ¹² iunxit B 2. ¹³ linones 5. hilonones 9. ¹⁴ smeldingos B 5. ¹⁵ wiltzi B 7. ¹⁶ quam abodritis 12. ¹⁷ coniunxerunt B 2. ¹⁸ destructo B 2. ¹⁹ sliesthorp. 5. sliesthorp. 4. sliestorph 5. sliestorph 6. sliesthorp alii sliesthorp. 7. sliestorff 9. sliesthorp B 5. sbestorb B 6. sciesthorp. B 7. liesthorp B 9. sliesthorp B 12. ²⁰ hliuque B 2. ²¹ ostarsalt 2. orstalsalt 5. ostersaltus 5. ostersalt. 6. 9. ostarhsalt alii lestarhsalt 7. ostarsalt B 2. ostarsal B 5. estarsalt B 7. ostarsalt B 8. etc. ²² tamen B 7. uno t. portu dimisso per quem 4. 5. 6. ²³ nordandunbrorum 2. nordunbrorum 5. 9. nordandunbrorum 4. nordandunbrorum 5. nordandunbrorum 6. nordandunbrorum 7. ²⁴ eardulf 1. eardulfus 5. 7. B 7. arduff. 9. ²⁵ deductus B 2. ²⁶ adulfus B 7. adolphus 9. ²⁷ de ipsa brisimia B 2. ²⁸ ad imperatorem 1. 5. 6. 9. ²⁹ rufifridus 5. 4. hrotfridus 5. 6. rufifridus 7. rufifridus 9. hrotfridus B 2. 7. hrotfridus B 5. 6. ³⁰ mantarius 3. mantarius 4. mancharius 6. ³¹ audemaro 2. 7. B 2. 5. audemaro 5. sancti audemari 6. otuaro 5 B 7. othmario 9.

NOTE.

^a Inter Siciliam et Africam sita.
^b Inter Wilzos et Abodritos ultra Albiam habitabant, Smeldingi Abie propiores. Cf. Chronici Gottwicensis Prodr., II, 660.
^c Gebhardo, Hist. Daniae p. 581, est Rotich, villa parva prope Wisumariam, quoniam tamen in mappa

geographicis haud invenio.

^d Die Ostsee.

^e Die Eider; cf. Kieler Blätter, I tom. IV, p. 4 5.

Abbas S. Amandi.

castellis, praesidioque in eis contra Sclavorum incursiones disposito, Aquisgrani hiemavit, natalemque Domini et sanctum pascha ibidem celebravit. **Et** inmutat. est numer. ann. in A. L.

DCCCIX.

Classis de Constantinopoli missa primo Dahmani deinde Veneciam appulit, cumque ibi hiemaret, pars eius Comiacum insulam accessit, commissoque proelio contra praesidium quod in ea dispositum erat, victa atque fugata Veneciam recessit. Dux autem qui classi praecerat, nomine Paulus, cum de pace inter Francos et Graecos constituenda, quasi sibi hoc esset inunctum, apud Pippinum Italiae regem agere moliretur, Wilhareno et beato Venetiae ducibus omnes inchoatus eius impediens, atque ipsi etiam insidias parantibus, cognita illorum fraude, discessit. At in occidentis partibus, domnus Hludoicus rex cum exercitu Hispaniam ingressus, Bertosam civitatem in ripa Iberi fluminis sitam obsedit, consumptoque in obpugnatione [expugnatione A. L.] illius aliquanto tempore, postquam eam tam cito capi non posse vidit, dimissa obsidione, cum incolam exercitu in Aquitaniam se recepit. Postquam Aldulfus rex Nordanhumbroborum reductus est in regnum suum, et legati imperatoris atque pontificis reversi sunt, unus ex eis, Aldulfus videlicet diaconus [Ardulf. diacon. A. L.], a piratis captus est, caeteris sine periculo traiecentibus, ductusque ab eis in Britannia, a quodam Coenulli regis homine redemptus est, Romamque reversus. In Tuscia Popolonium civitas maritima, a Graecis qui Orobiotae vocantur depraedata est. Mauri quoque de Hispania Corsicam ingressi, in ipso sancto paschali sabbato civitatem quandam diriperunt, et praeter episcopum ac paucos senes atque infirmos nihil in ea reliquerunt. Interea Godofridus rex Danorum per negotiatores quosdam mandavit, se audisse, quod imperator ei fuisset iratus, pro eo [iratus eo A. L.] quod in Abodritos anno superiore duxit exercitum, et suas ultus est iniurias, addens velle se purgare ab eo quod ei obieciatur; foederis interruptionem

ab illis primo fuisse inchoatam. Petebat etiam, ut conventus comitum imperatoris atque suorum iuxta terminos regni sui trans Albim fieret, in quo res invicem gestae proferri et emendatione digna inter partes enumerari possissent. Non abnuit imperator, colloquiumque trans Albim habitum cum primoribus Danorum, in loco qui dicitur Badenliot, multisque hinc et inde prolatis atque enumeratis rebus, negotio penitus infecto discessum est. Thrasco vero, dux Abodritorum, postquam filium suum postulanti Godofrido obsidem dederat, collecta popularium manu, et auxilio a Saxonibus accepto, vicinos suos Wiltzos adgressus, agros eorum ferro et igni vastat regressusque domum cum ingenti praeda, accepto iterum a Saxonibus validiori auxilio, Smeldingorum maximam civitatem expugnat, atque his successibus omnes qui ab eo defecerant, ad suam societatem reverti coegit. His ita gestis, imperator de Arduenna Aquas reversus, mens Novembrio concilium habuit de processione Spiritus sancti, quam quaestionem Ioannes quidam monachus Hierosolymis primo commovit; cuius definiendae causa Bernharius episcopus Wormacensis et Adalhardus abbas monasterii Corbeiae Romam ad Leonem papam missi sunt. Agitatum est etiam in eodem concilio de statu ecclesiarum et conversatione eorum, qui in eis Deo servire dicuntur, nec aliquid tamen definitum est propter rerum, ut videbatur, magnitudinem. Imperator autem, cum ei multa de iactantia et superbia regis Danorum nuntiarentur, statuit trans Albim fluvium civitatem aedificare, Francorumque in ea ponere praesidium. Cumque ad hoc per Galliam atque Germaniam homines congregasset, armisque ac caeteris ad usum necessariis rebus instructos per Frisiam ad locum destinatum ducere iussisset, Thrasco dux Abodritorum in emporio Reric ab hominibus Godofridi per dolum interfectus est. Sed imperator, postquam locus civitati constituendae fuerat exploratus, Egbertum comitem huic negotio exsequendo praeficiens, Albim traiecit et locum iussit occupare. Est autem locus super ripam Sturiae fluminis,

VARIANTES LECTIONES.

¹ natalem 1. 2. etc. B 6. ² Etiam. est n. a. deest B 5. 6. 7. ³ mutatus B 8. ⁴ Veneciam 1 B 2. 6; *alii* Venetiam *hic et infra*. ⁵ apud domum pippinum B 7. B 2? 6. ⁶ willharjo 9. ⁷ eius deest 1. ⁸ parentibus 1. 2. B 5. paraverunt B 2. ⁹ occidentis regionibus 9. ¹⁰ desertosam B 2. ¹¹ iberis 4. 4. 5. 6. iberi 7. 9. ¹² nordanhumbroborum 4. 6. nordanhumbroborum B 5. ¹³ arduulfus 1. B 6. adolphus 9. adulfus B 7. adulfus 4. ¹⁴ brittania 10. ¹⁵ quadam B 2. ¹⁶ cenulli 4. B 2. ¹⁷ reversus est B 2. ¹⁸ popolonium B 6. ¹⁹ *Ἰεροβιζα* 9. ²⁰ suum ultus B 2. ²¹ inruptionem B 2. ²² illo primis 1. 2. 5. 10. B 2. 5. 6. ab eis primum 4. 5. 6. prius 7. 9. primitus B 7. ²³ conventus comitum B 2. ²⁴ partes emendari (7.) B 9. ²⁵ badenliot 1. 2. 3. 4. 6. 7. B 5. 6. badenlioth 5. badenliet 9. badenliot 10. melac B 7. locus vacuus *relictus* B 2. 8. ²⁶ thrasco 1. 2. 5. B 2. 5. 6. trasco 4. 6. 7. *et alii*. ²⁷ collecto 1. ²⁸ vastavit 4. 5. 6. ²⁹ maximum civitatem B 2. ³⁰ iohannis B 2. ³¹ bernarius B 7. bernhardus 4. 5. bernardus 6. bernhartus 9. ³² wormacensis 1. 2. 5. 7. B 2. urmaceusis B 5. 6. ceteri wormaciensis, etc. ³³ alhardus 4. adelhardus 5. alahardus 7. adelhartus 9. adhardus B 6. ³⁴ abba B 5. abbatem B 2. ³⁵ corbeia 1. 5. corbeia B 2. ³⁶ homini congregasset 2. ³⁷ armisque ceteris 2. ³⁸ necessarias 2. ³⁹ thrasco B 2. ⁴⁰ abodritarum emporio Reric B 2. ⁴¹ Reric 5. 6. B 6. ⁴² civitati construenda 5. 5. 6. c. exstr. 4. ⁴³ aegbertum B 2. egbertum 5. 6. traiecere 2.

NOTE

^a Comacchio.

^b Tortosa.

^c Montium incolae.

^d Locus ignotus, certe prope Egidoram situs.

^e Die Stör in Holsatia.

vocabulo Esesfelth¹, et occupatus est ab Egberto² et A comitibus Saxonis circa idus Martias, et muniiri coeptus³. Aureolus comes⁴, qui in comertio Hispaniae atque Galliae trans Pirinenum contra Oscam et Caesarangustam⁵ residebat, defunctus est, et Amoroz⁶. praefectus Caesarangustae atque Oscae, locum eius [O. ministerium eius A. L.] invasit, et in castellis⁷ illius praesidia disposuit. missaque ad imperatorem⁸ legatione, sese cum omnibus quae habebat in deditioem illi venire velle promisit. Eclipsis lunae contigit 7. Kal. Ianuar.

DCCCCX.

Amoroz⁹, Caesarangustae¹⁰ praefectus, postquam imperatoris legati ad eum pervenerunt, petiit ut colloquium fieret inter ipsam et Hispanici limitis custodes, promittens se in eo colloquio cum suis omnibus in imperatoris ditionem esse venturum; quod licet imperator ut fieret annuisset, multis interventibus eausis remansit infectum. Mauri, de tota Hispania maxima classe¹¹ comparata, primo Sardiniam, deinde Corsicam appulerunt, nulloque in ea invento praesidio, insulam paene totam subegerunt¹². Interea Pipirius rex, perfidia ducum Veneticorum incitatus, Veneciam bello terraeque marique insitit appelere, subiectaque Venecia¹³ ab eisdem eius in deditioem acceptis, eandem classem ad Dalmaciae litora vastanda misit. Sed cum Paulus, Cefalaniae¹⁴ praefectus, cum orientali classe ad auxilium Dalmatis ferendum adventaret, regia classis ad propria regressa, Hruodrud¹⁵, filia imperatoris quae natu maior erat¹⁶, 8. Idus Iun. 17. diem obiit. Imperator vero Aquisgravi adhuc agens et contra Godofridum regem expeditionem meditans, nuntium accepit, classem ducentarum navium de Nordmannia¹⁷ Frisiam apulisse, totaque Frisiaco littori adiacentes insulas esse vastatas, iamque exercitum illum in continenti esse, terraeque proelia cum Frisionibus commisisse¹⁸, Danosque victores tributum victis imposuisse, et vetergalis nomine centum libras argenti a Frisionibus

iam esse solutas, regem vero Godofridum domi esse. Et revera ita erat. Qui nuntius adeo imperatorem concitavit, ut missis in omnes circumquaque regiones ad congregandum exercitum nuntius, ipse sine mora palatio exiens¹⁹, primo quidem classi occurrere²⁰, deinde transmissa Rheno flumine, in loco qui Lippemham²¹ vocatur copias quae nondum conveniant statuit operiri; ubi dum aliquot dies moraretur, elefans ille, quem ei Aaron rex Sarracenorum miserat, subita morte periit. Congregatis tandem copiis, quanta potuit celeritate ad Alaram²² fluvium contendit, castrisque iuxta confluentem eius, quo Wisurae fluvium coniungitur, positus, minarum Godofridi regis praestolatur eventum. Nam rex ille, vanissima spe victoriae inflatus, acie se cum imperatore congressi velle tacebat. Sed dum imperator in memorato loco stativa haberet, diversarum rerum nuntii ad eum deferuntur²³. Nam et classem quae Frisiam vastabat domum regressam, et Godofridum regem a quodam suo satellite interceptum, castellum vocabulo Hohbuoki²⁴ e Albiae flumini adpositum, in quo Odo legatus imperatoris et orientalem Saxonum erat praesidium, a Wiltzis²⁵ captum, et Pippinum filium eius, regem Italiae, 3. Idus Iul. de corpore migrasse; duasque legationes de diversis terrarum partibus, unam de Con tantinopoli, alteram de Corduba²⁶, pacis faciendae causa adventare narratur. Quibus ille acceptis, disposita pro temporis conditione Saxonia, domum revertitur. Tanta fuit in ea expeditione bonum pestilentia, ut paene nullus tanto exercitui superesset, quin omnes usque ad unum interiret²⁷; et non solum ibi, sed etiam super [etiam per A. L.] omnes²⁸ imperatori subiectas provincias illius generis animalium mortalitas inmanissime grassata est. Imperator Aquisgravi veniens mense Octobrio²⁹, memoratas legationes audivit, pacemque cum Niciforo imperatore et cum Abulaz rege Hispaniae fecit. Nam Niciforo Venetum reddidit³⁰ d, et Hamiricum³¹ comitem olim a Sarracenis captum, Abulaz

VARIANTES LECTIOES.

¹ esefelth 1. esfelt 4. 5. 6. esesfelth 2. 10. B 2. 5. esesfelt B 6. esesfelt 9. esesfelth B 8. esfelt 4. esefelth 3. 7. esesfelt B 7. ² abegiberto 3. 6. ³ caeptus 4. ⁴ anriolos comes B 2. ⁵ caesarangustum... caestarangustus B 2. ⁶ amaroz 5. 9. B 8. ⁷ et castelli B 2. IN DCCCX. B 5. ⁸ Amoro 5. Amoro 5. Amoro 5. ⁹ caesarangust B 2. ¹⁰ classe 1. ¹¹ subigerunt B 2. 5. 6. subiecerunt B 7. ¹² cefalagiae 5. cefalagiae 6. cephalentiae 7. cefalaniae B 5. cefalaniae Boug. ¹³ hruodrut B 5. hruodrut 2. hruodrut 3. rhodrudis 7. rotudrudis 9. ¹⁴ natu minor erat 5. ¹⁵ III. Non. iun. B 5. ¹⁶ nordmannia 1. nordusmannia 2. nordmannia 3. 4. 6. 9. B 5. nordmannia 5. nordmannia 7. nordmannia B 2. 7. normania B 6. Tanta vocis varietas satis indicat, codicis 1. lectionem genuinam esse. ¹⁷ commissis 1. 2. 4. 6. commissis B 2. commissis corr. commissis B 5. commissis 7. 9. commissis alii ¹⁸ palatio exiens post haec verba in codice B 2. folium excidit, pergit infra in voce eius regem italiae. ¹⁹ occurreret B 7. ²⁰ lippha 5. 6. lippeam B 7. lippenheim 9. ²¹ alaram 4. araram 9. alacram B 6. ²² deferunt 1. 5. B 7. venerunt 5. devenerunt 6. perferuntur 9. deferuntur 2. 7. B 5. ad se deferunt B 6. ²³ hobbuochi 3. ²⁴ wiltzis B 5. 6. ²⁵ cordoba B 5. ²⁶ perirent B 7. ²⁷ per omnes 10. ²⁸ octubrio B 7. octimbrio B 6. ²⁹ reddidit 1. ³⁰ hamiricum 1. 4. 10. amiricum 2. hamiricum 3. amri 5. hamri 6. heuricum 7. heinrichum 9. hamiricum B 2. 5. 8. heuricum B 6. admiricum B 7.

NOTAE.

^a Itzhoel.

^b Pippinum non omnes Venetorum insulas obtinisse, sed ponte navali Rivum altum aggressum, tempestate subito coorta ab incepto desistere coactum esse, ex Venetorum chronicis constat.

^c De eo multum disputatur; alii Hamburg esse putant, quibus ob stare videtur, quod Hamburg a Wiltzis paulo longius distabat; alii Boitzenburg, vo-

cabulo tamen satis adverso; Büchen potius fuerit in ducatu Lauenburgensi, non magis quam in altera ripa Holdmstedt et Hluni ab Albia distans.

^d Pacis hujus conditiones ex pacto Hlotharii I imperatoris cum Venetis cognoscimus, quod ex membranis archivi olim reipublicae Venetae, jam Caesari Vindobonensis, descriptum lectoribus in posterum proponemus.

remittente, recepit. Eo anno sol et luna bis ¹ defecerunt, sol 7. Idus Iun. ² et 2. Kal. Decemb., luna 11. Kal. Iul. et 18. Kal. Ianuar. ³ Corsica insula iterum a Mauris vastata est. Amaro ⁴ ab Abdiram ⁵, filio Abulaz, de Caesaraugustana expulsus ⁶, et Oseam intrare compulsum est. Godofrido Danorum rege mortuo, Hemmingus filius fratris eius in regnum successit, ac pacem cum imperatore fecit.

DCCCXI.

Absoluto atque dimisso Arsafio spathario — hoc erat nomen legato Nicifori imperatoris — eiusdem pacis confirmandae gratia ⁷ legati Constantiopolim ab imperatore ⁸ mittuntur, Ilido ⁹ episcopus Basileus ¹⁰, et Hugus ¹¹ comes ¹² Toronicus ¹³, et Aio Langobardus de Foroiudi ¹⁴, et cum eis Leo quidam spatharius, natione Siculus, et Willeri, dux Veneticorum, quorum alter ante annos decem Romae ad imperatorem, cum ibi esset, de Sicilia profugit, et redire volens, patriam renititur; alter propter perfidiam honore spoliatus, Constantiopolim ad dominum suum duci iubetur. Condieta inter imperatorem et Hemmingum Danorum regem pax propter hiemis asperitatem, quae inter partes commeandi viam clauderat, in armis tantum iurata servatur, donec redeunte veris temperie ¹⁵, et apertis viis quae inmanitate frigoris clausae fuerunt ¹⁶, congregentibus ex utraque parte utriusque gentis, Francorum scilicet et Danorum, duodecim primoribus super fluvium Aegidoram, in loco qui vocatur...., datis vicissim ¹⁷ et secundum ritum ac morem suum sacramentis, pax confirmatur. Primores autem de parte Francorum hii fuerunt: Walach ¹⁸ comes filius Bernhardt ¹⁹, Burchardus ²⁰ comes ²¹, Unrochus ²² comes, Uodo ²³ comes ²⁴, [Meginhardus comes, A. L.], Bernhardtus comes ²⁵, Egbertus ²⁶ comes, Theotheri ²⁷ comes, Abo ²⁸ comes, Ostdag ²⁹ comes, Wigman ³⁰ comes; de parte

A vero Danorum imprimis fratres Hemmingi ³¹, Hancock ³² et Angandeo ³³, deinde caeteri honorabiles inter suos viri, Osfred ³⁴ cognomento Turdimulo ³⁵, et Warstein ³⁶, et Suomi, et Urn ³⁷, et alius Osfrid filius Heiligen ³⁸, et Osfred de Sconaoe ³⁹, et Hebbi ⁴⁰, et Aowin ⁴¹. Imperator vero, pace cum Hemmingo firmata, et pacto generali secundum consuetudinem Aquis habito, in tres partes regni sui totidem exercitus misit, unum trans Albiam in Linones ⁴² qui et ipsos vastavit et castellum Hohbuoki ⁴³ superiore anno a Wiltzis destructum ⁴⁴ in ripa Albiae fluminis restauravit; alterum in Pannonias ad controversias Hunorum et Scylavorum finendas; tertium in Brittones ad eorum perfidiam puniendam. Qui omnes, rebus prospere gestis, incolomes regressi sunt. Ipse autem interea propter classem quam ⁴⁵ anno superiore fieri imperavit videndam, ad Bononiam, civitatem maritiam, ubi eadem naves ⁴⁶ congregatae erant, accessit, fanumque ⁴⁷ ibi ad navigantium cursum dirigendos antiquius constitutum ⁴⁸ restauravit, et in summitate eius nocturnum ignem accendit. Inde ab Scaldim fluvium veniens, in loco qui Ganda ⁴⁹ a vocatur, naves ad eandem classem aedificatas ⁵⁰ aspexit, et circa medium Novembrium Aquas venit. Obviarunt ei venienti legati Hemmingi regis, Aowin ⁵¹ et Hebbi, munera regis et verba pacifica deferentes ⁵²; fuerunt etiam Aquis adventum ⁵³ eius expectantes qui de Pannonia venerunt, Canizauci ⁵⁴ princeps ⁵⁵ Avorum, et Tudun, et alii primores ac duces Scylavorum circa Danubium habitantium, qui a ducibus copiarum, quae in Pannoniam missae fuerunt ⁵⁶, ad praesentiam principis iussi venerunt. ⁵⁷ Interea Karlus filius imperatoris [filius domini i. A. L.] qui maior natu erat, 2. Nonas Decemb. diem obiit; et imperator Aquis hiemavit.

DCCCXII.

Nec multo post Hemmingus Danorum rex defun-

VARIANTES LECTIOES.

¹ bis deest B 7. ² VII. idus iun. 1. 7. 10. B 2. 5. 8. 9. 12. VIII. id. iun. 2. 3. 4. 5. 9. B 7. VII. id. iul. B 6. VIII. id. iul. 6. ³ VIII. kal. ianuar. 2. B 7. ⁴ amaro ⁵ abdirama B 5. ⁶ repulsus B 7. ⁷ gratie B 2. greciae B 5. ⁸ ad imperatorem 1. 2. 5. 9. ab imperatore 4. 5. 6. 7. 10. B 2. 5. 6. 7. ⁹ hatto 9. ¹⁰ basilensis 3. bassensis 5. basiliensis 9. balensis B 6. ¹¹ hugo 6. 7. 8. hug B 2. 5. 6. 7. ¹² comis B 2. ¹³ toronicus 1. 2. 4. 10. B 6. toringus B 5. turonicus reliqui. ¹⁴ foro Iuli 10. B 5. fari Iuli B 6. ¹⁵ veris tempore B 7. ¹⁶ fuerant B 7. ¹⁷ in loco qui uocatur. datis. vicissim et 1; in l. q. uocatur elatis vicissim 2. 7; in codicibus 3. 4. 5. 6. 10. B 2. 5. 6. legitur datis, nulla lacuna relicta; in 9. deest in loco qui uocatur. ¹⁸ walach B 2. wala B 7. walachus 7. ¹⁹ bernardt B 2. 7. ²⁰ purchardus B 6. ²¹ comis ubique B 2. ²² unrochus 4. B 2. 5. 7. mirochus 7. ²³ wado 7. wado 10. ²⁴ in codice B 2. post meginhardus comis quatuor lineis vacuis relictis pergitur bernardus comis egbertus comis etc.; in B 5. meginhardus comis deest, sed lacuna indicatur, in B 6. deest; in codicibus B 3. 8. 10. 11. meginhardus comes, in B 9. meinhardtus comes legitur. ²⁵ bernhardtus comes deest 5. 9. bernardus 7. B 7. ²⁶ egbertus 1. egbertus 5. 6. theodericus 7. theodericus B 7. theoderichus 9. ²⁷ abbo 4. deest 5. ²⁸ ostdagus 7. ostdach 9. estagi B 6. osdag 4. B 2. 7. 8. ²⁹ wigmannus 7. wigan B 7. ³⁰ emmingi B 7. himingi 6. ³¹ hancwin 2. hancwin 7. hancwine 9. hancwile B 6. ³² agadeo 5. agandeo 6. agantho B 2. ³³ osfrid B 2. 7. offredus 7. ita et infra. ³⁴ tardimulo B 2. ³⁵ warsteinus 7. warsten 9. warsein B 7. ³⁶ urni B 2. urin B 7. urnus 7. urnin 9. ³⁷ heligen B 5. heil geni 7. heiligin 9. ³⁸ sconaoeuae B 5. ³⁹ helbi B 6. heppi 6. ⁴⁰ aowin 9. aowus 7. awin 10. ⁴¹ hiliones 9. linones 7. ⁴² hohbuozi 4. hohbuochi 5. ⁴³ destructum 1. B 2. 5. ⁴⁴ in terra propter classem quam B 2. 5 (classes). ⁴⁵ eadem naves 1. 2. B 2. 6. ⁴⁶ earumque ibi 2. 5. earumque ibi 4. fanumque ibi 9. ⁴⁷ constitutum B 2. constitutus 5. 6. ⁴⁸ granda 4. gand. 7. B 7. ⁴⁹ aedificatos B 2. ⁵⁰ aouin B 6. ⁵¹ regi et v. p. d. firmens B 2. ⁵² adventus eius B 2. ⁵³ canzanci 7. cani, zauci 9. ⁵⁴ principes B 7. ⁵⁵ fuerant B 7. ⁵⁶ uisi fuerunt B 2.

NOTÆ.

^a Gent, Gallie Gand.

ctus nunciatur Cui cum Sigifridus, nepos Godofridi regis, et Anulo ¹, nepos ² Herioldi quondam regis ³ [Herioldi et ipsius regis A. L.], succedere voluissent, neque inter eos, uter regnare deberet, convenire potuisset, comparatis copiis et commisso proelio, ambo moriuntur. Pars tamen Anulouis adepta victoriam ⁴, fratres eius Herioldum et Reginfridum ⁵ reges sibi constituit; quam necessario pars victa secuta, eosdem sibi regnare non abuit: in eo proelio 10, 940 ⁶ viri cecidisse narrantur. Niciforus imperator post multas et insignes victorias in Mocsia provincia commisso cum Bulgaris proelio moritur, et Michahel gener eius imperator factus, legatos imperatoris [legat. domni i. A. L.] Karli, qui ad Niciforum ⁷ missi fuerunt, in Constantiopolim ⁸ suscepit et absolvit; cum quibus et suos legatos direxit, Michahelem scilicet episcopum, et Arsafium ⁹ atque Theognostum ¹⁰ protospatharios, et per eos pacem a Niciforo inceptam confirmavit. Nam Aquisgrani, ubi ad imperatorem venerunt, scriptum pacti ab eo in ecclesia suscipientes, more suo, id est Græca lingua, laudes ei dixerunt, imperatorem eum et Basileum ¹¹ appellantes, et revertendo Romam venientes, in basilica sancti Petri et apostoli eundem pacti seu foederis libellum a Leone papa denuo susceperunt. Quibus dimissis, imperator generali conventu Aquis solemniter habito, Bernhardum filium Pippini, nepotem suum, in Italiam misit; et propter famam classis, quae et de Africa et de Hispania ad vastandam Italiam ventura dicebatur, Walanen ¹² filium Bernhardi patruelis sui cum illo esse iussit, quoadusque rerum eventus securitatem nostris adferret. Haec classis partim in Corsicam, partim in Sardiniam venit; et ea quidem pars quae ad Sardiniam est delata, pene tota deleta est. Classis etiam Nortmannorum ¹³ Iliberiani Scottorum ¹⁴ insulam adgressa, commissoque cum Scottis ¹⁵ proelio, parte non modica Nortmannorum interfecta, turpiter fugiendo domum reversa est. Pax cum Abulaz ¹⁶ rege Sarraenorum facta, item cum duce Beneventanorum Grinoaldo, et tributis nomine viginti quinque milia solidorum auri a Beneventanis soluta. Expeditio facta ad Wiltos, et ab eis obsides accepti. Harioldus ¹⁷ et Reginfridus ¹⁸, reges Danorum, missa ad imperatorem legatione, pacem petunt, et fratrem

A suam Hemmingum sibi remitti rogant. Hoc anno libris Mali post meridiem solis eclipsis fuit.

* [Robertus abbas sancti Germani monasterii vita decessit Iruuno (*Irmingo*) quoque prudentissimus vir loco eius successit. 7.]

DCCCXIII.

Imperator Aquisgrani hiemavit, et incipiente verni temperie ¹⁹ Amalharium ²⁰ Treverensem episcopum et Petrum abbatem monasterii Nonantulas ²¹ propter pacem cum Michaele imperatore confirmandam Constantinopolim misit. Pons ²² apud Mogontiacum mense Maio incendio conflagravit, post quod imperator cum in Arduenna venaretur, pedum dolore decubuit, et convalescens Aquasgrani reversus est; ac deinde habito generali conventu, evocatum ad se apud Aquasgrani filium suum Hludovicum ²³ Aquitaniae regem, coronam illi imposuit, et imperialis nominis sibi consortem fecit, Bernhardumque nepotem suum, filium Pippini filii sui, Italiae praefecit, et regem appellari iussit. Concilia quoque iussu eius super statu ecclesiarum corrigendo per totam Galliam ab episcopis celebrata sunt, quorum unum Mogontiaci, alterum Remis, tertium Turonis, quartum Cabillonense ²⁴, quintum Arelati congregatum est, et constitutionum, quae in singulis factae sunt, collatio coram imperatore in illo conventu habita; quas qui nosse voluerit, in supradictis quinque civitatibus invenire poterit ²⁵, quamquam et in archivo palatii exemplaria illarum habeantur. Missi sunt de hoc conventu quidam Francorum et Saxorum primores trans Albim fluvium ad confinia Nordmannorum, qui pacem cum eis secundum petitionem regum illorum facerent, et fratrem eorum redderent. Quibus cum pari numero — nam 16 ²⁶ erant — de primatibus Danorum in loco deputato occurrissent, iuramentis utrimque factis pax confirmata, et regum frater eis redditus est. Qui tamen eo tempore domi non erant, sed ad Westarfoldam ²⁷ a cum exercitu profecti, quae regio ultima regni eorum inter septentrionem et occidentem sita, contra aequilonalem Britanniae summitatem respicit, cuius principes ²⁸ ac populus eis subiecti recusabant. Quibus perdomitis, cum revertissent, et fratrem ad imperatorem missum recepissent, filii Godofridi regis et ex primoribus Danorum non pauci,

VARIANTES LECTIONES.

¹ Anulo B 5. 8. amilo 7. 9. et anulo n. h. q. regis deest 2. ² nepus... nepus B 2. ³ pas 1. ⁴ victoria 5. 4. 6. 7. 10. B 2. 5. 6. 8. 9. ⁵ reginfridum B. 7. reginfridum 5. 6. ragenfridum 7. ⁶ X DCCCXLI viri B 5. ⁷ qui niciforum 1. 2. ⁸ in constantinopolim 2. B 5. ⁹ arfasium 2. B 2. ¹⁰ adque teognostum B 2. theognistum 9. ¹¹ βασιλέα eum appellantes et inde reversi 9. ¹² wallonen 9. ¹³ nordusmannorum 2. nordmannorum 5. 7. 9. B 2. 5. 6. nordmannorum 4. nordmannorum B 7. northaniblorum 5. nordanniblorum 6. ¹⁴ scotorum 1. 6. 9. B 7. scotthorum 2. ¹⁵ scottis 1. 2. 5. 4. 5. 7. 10. B 2. 5. 6. ¹⁶ abulaz 2. ¹⁷ herioldus 5. 10. B 7. heriholdus 9. ¹⁸ regenfridus B 6. ragenfridus 7. reinfridus 2. ¹⁹ veris 4. 5. 6. verna 7. verno tempore 9. B 7. ²⁰ Amalharium 5. ²¹ novantulas 6. nantulas B 2. ²² Pons, etc., usque reversus est deest in 7, B 2. (5.) 7. 8. 9. 10. 11. 12. ²³ hludovicum B 2. hlodovicum B 5. ²⁴ cabillonis 5. 7. cabillon 9. cabillone 5. 6. B. 7. ²⁵ potuit B 5. ²⁶ nam XV 6; nam VI. B 7. ²⁷ westerfoldam 4. westerfoldam B 6. westerfoeldam 9. ²⁸ princeps B 5. 6.

NOTE.

^a Waestenland in occidentali Chersoesi Cimbrice latere, in Jutia meridionali. Gebhardi hist. Danicae, p. 582.

qui iam dudum relicta patria apud Sueones ¹ exulabant, comparatis undecunq[ue] copiis, bellum eis intulerunt, et confluentibus ad se passim ex omni Danorum terra popularium turmis ², commisso cum eis proelio, etiam regno non multo eos labore popularent Mauris de Corsica ³ ad Hispaniam cum multa praeda redentibus Irmingarius ⁴, comes Emporitani ⁵, in Maioribus insidiis posuit, et octo naves coru[m] cepit, in quibus quingentos et en amplius Corsos captivos invenit. Hoc Mauri vindicare volentes, Gentumcellas ⁶ Tusciae civitatem et Nicoram ⁷ provinciae Narbonensis vastaverunt. Sardiniam quoque adgressi, commissoque cum Sardinis proelio, pulsati ac victi, et multis suorum amissis, recesserunt ⁸. At Michael imperator Bulgaros bello alp[er]ens, haud prosperis successibus utitur, ac proinde donum reversus, deposito diademate monachus efficitur; in cuius locum Leo, Bardae patrii ⁹ filius, imperator constituitur. Crumas ¹⁰, rex Bulgarorum, qui Niciforum imperatorem ante duos annos interfecit, et Michael[em] de Moesia fugavit, secundis rebus elatus cum exercitu usque ad ipsam Constantinopolim accessit, et iuxta portam civitatis castra posuit. Quem moenibus urbis obsequitantem Leo imperator, eruptione facta, incautum excepit, et graviter vulneratum fugiendo sibi consulere ac patriam turpiter redire coegit.

DCCCLXV.

Domnes Karlus imperator dum Aquisgrani hiaret, anno aetatis circiter septuagesimo primo, regni autem quadagesimo septimo ¹, subactaque Italiae quadagesimo tertio, ex quo vero imperator et Augustus appellatus est anno decimo quarto. 5. Kal. Febr. rebus humanis excessit ². Cuius rei nuncium cum Hludowicus filius eius in Aquitania ³ apud Tedoadam ⁴ villam, ubi et ipse tunc hibernabat, plurimis deferentibus accepisset, tricesimo postquam id acciderat die Aquasgrani venit, summoque omnium Francorum consensu ac favore patri successit. Et ad suscepti regni administrationem cura converso, primo legationes gentium quae ad patrem venerant, auditas absolvit, alias deinde simili modo ad patrem quidem ⁵ missas, ad se vero venientes suscepit. Inter quas praecipua fuit legatio de Constanti[n]opoli directa ⁶. Nam Leo imperator qui Michaeli ⁷ successerat, dimisso Amalharo episcopo et Petro abbate, qui ad Michael[em] quidem missi, ad se tamen

venerunt ⁸, legatos suos, Christoforum sp[irit]ualium et Gregorium diaconem, cum eis ad domum Karolum, et per eos descriptionem et confirmationem pacti ac foederis misit. Quibus susceptis atque dimissis, domnus Hludowicus legatos suos, Nordbertum ⁹ Regiensem episcopum et Richovinum ¹⁰ Patavinum ¹¹ comitem, ad Leonem imperatorem ob renovandam secum amicitiam et praedictum pactum confirmandum direxit ¹²; habitoque Aquisgrani generali populi sui conventu ad iustitias faciendas et oppressiones popularium relevandas, legatos in omnes regni sui partes dimisit ¹³, Bernhardum regem Italiae, nepotem suum, ad se evocatum, muneribus donatum in ¹⁴ regnum remisit, cum Grimoaldo ¹⁵, Beneventanorum duce, pactum fecit atque firmavit, eo modo quo et pater, scilicet ut Beneventani tributum annis singulis septem milia solidos darent: tunc duos ex filiis suis, Hlotharium ¹⁶ in Baiuoriam, Pippinum in Aquitaniam misit. Harioldus et Reginfridus reges Danorum, qui anno superiore a filiis Godofridi victi et regno pulsati fuerunt, reparatis viribus, iterum eis bellum intulerunt: in quo conflictu et Reginfridus et unus de filiis Godofridi, qui maior natu erat, interfectus est. Quo facto, Herioldus ¹⁷ rebus suis diffidens, ad imperatorem venit, et se in manus

* [sepultus Aquis in basilica sanctae Dei genitricis quam ipse construxerat. Corpus eius aromatizatum est, et in sede aurea sedens positum est in curvatura sepulchri, ense aureo accinctus, evangelium aureum tenens in manibus et genibus, reclinatis humeris in cathedra, et capite honeste erecto ligato aurea catena ad diademata. Et in diademate lignum sanctae crucis positum est. Et repleverunt sepulchrum eius aromatibus, pigmentis et balsamo et musco et thesauris multis in aurum. Vestitum est corpus eius vestimentis imperialibus, et sudario sub diademate facies eius operata est. Cilicium ad carnem eius positum est, quo secreto semper induebatur, et super vestimentis imperialibus p[er]a peregrinalis aurea posita est, quam Romam portare solitus erat. Sceptum aureum et scutum aureum quod Leo papa consecraverat, ante eum posita sunt dependentia: et clausum et sigillatum est sepulchrum eius. Nemo autem referre potest, quantus planetus et luctus pro eo fuerit per universam terram; etiam inter paganos plangebatur, quasi pater orbis. Maximus vero planetus inter christianos fuit, et praecipue per universum regnum eius. Oleo autem sancto unctus ab episcopis, et viatico sumpto, et omnibus suis dispositus, commendans Domino spiritum suum, obiit in pace anno 814 ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi. Et regnavit gloriosissimus Ludovicus filius eius pro eo, regnante Domino nostro Iesu Christo, cui est gloria in saecula seculorum. Amen. 11.]

VARIANTES LECTIONES.

¹ sueones 2. sucones 3. suenes 4. sneones B 2. suones B 5. ² turbis 1. 5. 6. ³ sorsica B 5. ⁴ irmingarius 2... ingarius B 2. herminguarus B 7. ⁵ recesserunt. in hac voce desinant B 2. 5. 7. 8. oleo eadde patricius 3. leo papae 9. leo papae Chesn. ⁶ crimas 6. ⁷ XLIII 2. ⁸ excessit finis codd. 10. 11. quorum his pauca de sepultura imperatoris supra allata addit. ⁹ aquitania B 6. ita saepius. ¹⁰ tedoadam 4. B 5. teoadam 5. 6. theodadam 7. theodadam 9. ¹¹ patrem ante quidem 9. ¹² de const missa 9. ¹³ michaeli B 2. ¹⁴ venerunt Chesn. ¹⁵ norbertum 4. 5. nordus bertum 2. ¹⁶ richovinum 2. 4. B 5. richovinum 3. 7. B 6. richovinum 9. ¹⁷ pitavinum 4. pictavinum B 6. pictavinum 7. pictavensem Houq. ¹⁸ confirmandum misit 9. ¹⁹ sui fines misit. 9. ²⁰ donavit et in 9. ²¹ grimoldo 4. 5. 6. ²² hlutharium 4. hlutharium 6. lotharium 9. ita deinceps. ²³ heriholtus 9. factio herioldus 1. 2. (3.) 10. B 5. 6. harioldus 4. 5. 6. 7. heriholtus 9.

NOTE.

^a Oppidum hodie Ampurias vocatur.
^b Cirita-vecchia.

^c Nizza.

^d Douc propre Saumur. Vales. Not. Gall. p. 552.

illius commendavit; quem ille susceptum in Saxoniā ire, et oportunitū tempus expectare iussit, quo ei, sicut ¹ petierat, auxilium ferre potuisset ².

DCCCXV.

Iussum est ab imperatore, ut Saxones et Abodriti ³ ad hanc expeditionem praepararentur, temptatumque in illa hieme duabus vicibus, si Albis transiri posset ⁴, sed mutatione subita aeris emolliti glacie ⁵ fluminis resoluta, negotium remansit infectum [imperfectum *A. L.*], donec tandem hieme transacta circa medium fere ⁶ Maium mensem oportunitum proficiscendi tempus adrisit. Tunc omnes Saxonicī cumnites omnesque Abodritorum copiae cum legato imperatoris Pallico ⁷, sicut iussum erat, ad auxilium Harioldo ⁸ ferendum trans Aegidorum fluvium in terram Nordmannorum vocabulo Sindendi ⁹ a perveniunt, et inde profecti, septimo tandem die in loco qui dicitur ¹⁰. . . in litore oceani ¹¹ castra ponunt: ¹² ibique stativis triduo habitis, cum filii Godofridi, qui ¹³ contra eos magnis copiis et ducentarum navium classe comparata in insula quadam tribus milibus a continenti separata residebant ¹⁴, cum eis ¹⁵ congregari non audent, vastatis circumquaque vicinis pagis et acceptis popularium obsidibus ¹⁶, ad imperatorem in Saxoniā reversi sunt. Ipse enim tunc temporis in loco qui dicitur Padrabrunno ¹⁷ generalem populi sui conventum habebat. Ibi ad eum omnes orientalem Slavorum primores et legati venerunt. Sed antequam illuc veniret, id est cum adhuc domi esset ¹⁸, addatum est ei, quosdam de primoribus Romanorum ad interficiendum Leonem papam in ipsa urbe Roma conspirasse, ac deinde, cum huius causae iudicium ad pontificem esset delatum, omnes illius factionis auctores ipsius iussu misse trucidatos. Quod cum moleste ferret, ordinatis tunc Slavorum et Heriuldi rebus, ipsoque in Saxonia dimisso, cum ad Francoford palatium venisset, Bernhardum regem Italiae, nepotem suum, qui et ipse ¹⁹ cum eo in Saxonia fuerat, ad cognoscendum quod nunciabatur Romam mittit. Is cum Romam ²⁰ venisset, aegritudine decubuit, res tamen quas compererat per Geroldum ²¹ comitem, qui ad hoc ei legatus fuerat datus, imperatori mandavit ²². Quem

A legati pontificis, Iohannes episcopus Silvae-candidae et Theodorus nomenclator et Sergius dux, subsecuti, de his quae domino suo obiciebantur, per omnia imperatori satisfacerunt. Legati Sardorum de Carali ²³ civitate dona ferentes venerunt. Pax quae cum Abulaz rego Sarraecenorum facta, et per triennium servata erat, velut inutilis irrupta ²⁴, et contra eum iterum bellum susceptum est. Nordbertus ²⁵ episcopus et Richoinus ²⁶ comes de Constantiopolis regressi, descriptionem pacti quam Leo imperator eis dederat detulerunt; qui inter caetera terrae motum gravissimum mense Augusto per continuos quinque dies ibi contigisse retulerunt, quo et ipsius urbis aedificia conplura cecidisse, et aliarum civitatum populos ruinis obpressos esse testati sunt. Sed et in Gallia Santones ²⁷, civitas Aquitaniae, mense Septembris ²⁸ dicitur tremisse. Rhenus ²⁹ fluvius alpinis imbribus ³⁰ auctus, ultra solitum exundavit. Romani, cum Leonem papam aegritudine decubuisse viderent ³¹, collecta manu, omnia praedia quae idem ³² pontifex ³³ in singularum civitatum territoriis ³⁴ noviter extruxit ³⁵, primo diripiunt, deinde inmisso igne cremant, tum Romam ire statuunt, et quae sibi erepta quereat aut violenter auferre: quo comperto, Bernhardus ³⁶ rix missa manu per Wini-gisum ducem Spoletinum et seditionem illam sedavit, et eos ab incepto ³⁷ [a cepto *A. L.*] desistere fecit; quaeque gesta erant, per legatos suos imperatori nunciavit.

DCCCXVI.

C Hieme transacta, Saxones et orientales Franci expeditionem in Sorabos Slavos, qui dicto audientes non erant, facere iussi, imperata strenue compleverunt, et contumaciam audaciam non magno labore compresserunt. Nam una civitate expugnata, quaequid in ea gente rebelle videbatur, subiectione promissa conquievit. Vascones qui trans Garonnam et circa Pirineum montem habitant, propter sublatum ducem suum nomine Sigwinum ³⁸, quem imperator ob nimiam eius insolentiam ac morum pravitatem inde sustulerat, solita levitate commoti, coniuratione facta, omnimoda defectione desciverunt; sed duabus expeditionibus ita sunt edomiti ³⁹, ut tarda eis deditio et pacis impetratio videretur. Interea domus

VARIANTES LECTIONES.

¹ ei quemadmodum 9. ² posset 9. ³ abodriti 2. 9. *B 6 ita constanter.* ⁴ albis transire posset 4. 2. 3. 6. 9. albia transire posset *B 5*. albia transire potuisset *B 6*. albis transiri posset 4. 3. 10. albia transiri potuisset 7. ⁵ ac glacie 9. ⁶ fere deest 9. ⁷ haldericho 9. balderico 7. ⁸ harioldo 1. 2. 3. 4. 5. 7. 10. *B 5*. harioldo 6. harialdo *B 6*. heriholto 9. ⁹ nomine sindendi 9. sindlendi 5. sialandem 7. ¹⁰ in loco qui dicitur deest 7. *Bouq. In eodd.* 2. 10. *B 5*. 9. post dicitur locus litteris quatuor vel sex vocibus relictus est. ¹¹ dicitur Littus oceani 9. ¹² ponuntur *B 5*. ¹³ qui deest 9. ¹⁴ residerent 9. ¹⁵ ipsique cum eis 9. ¹⁶ padrabundo 5. padrebrunno *B 5*. poderbrunno *B 6*. patherbrunno 4. padrabrunna 9. padrebrunno 7. ¹⁷ priusquam tamen illuc v. sed domi adhuc 9. ¹⁸ ipse secum 9. ¹⁹ is cum eo v. 9. ²⁰ gerholtum 9. ²¹ nunciavit 9. ²² de karoli 5. 6. *B 6*. ²³ erepta 1. erupta 2. 3. 4. 5. 6. 10. rupta 7. 9. *B 5*. 6. 9. ²⁴ nordberthus 1. 4. ²⁵ richwinus 9. ²⁶ sanctonus 4. 6. santonis 7. ²⁷ septembri 7. 9. ²⁸ rehus *B 5*. ²⁹ imbro *B 5*. ³⁰ viderunt 1. ³¹ idem episcopus 4. ³² id. pont. deest 9. ³³ ditionibus 9. ³⁴ exstruxerat 9. ³⁵ ab cepto *B 5*. a cepto 9. ³⁶ sigewinum 4. sigwinum 3. sigivinnu *B 5*. sigwinum 9. *B 6*. ³⁷ domiti 4. 5. 6.

NOTE.

* Othero teste in orientali Chersonesi Cimbrica parte, ad meridiem Iutice. Cf. V. cf. Dahlmann For-

schungen auf dem Gebiet der Geschichte, t. I, p. 459. ^b *Caçivari.*

Leo papa anno pontificatus sui vicesimo primo, circiter 8. Kal. Iun. ¹ de corpore migravit ², Stefanusque diaconus in locum eius electus atque ordinatus est, nondumque duobus post consecrationem suam exactis mensibus, quam maximis poterat ³ itineribus ad imperatorem venire contendit, missisque interim duobus legatis, qui quasi pro sua consecratione imperatori suggererent. Quod ubi imperator audivit, Remis ei statuit occurrere, missisque obviam his qui eum illo deducerent, adventum eius praeveniens, cum magno eum ibidem honore suscepit. Qui statim imperatori adventus sui causam insinuans, celebratis ex more missarum sollemniis, eum diadematis impositione coronavit. Multis deinde inter eos muneribus et datis et acceptis, conviviisque oppipare ⁴ celebratis, et amicitia vicissim ⁵ firmissimo ⁶ robore constituta, aliisque utilitatibus sanctae Dei ecclesiae pro temporis opportunitate dispositis, pontifex Romanus, imperator Compendium palatinum petiit. Ibi commemoratus ⁷, legatos Abodritorum et de Hispania legatos Abdrahaman ⁸, filii Abulaz regis, ad se missos suscepit; completisque ibi viginti vel eo amplius diebus, Aquasgrani ad biemandum profectus est.

DCCCXVII.

Legati Abdrahaman ⁸ filii Abulaz, regis Sarracenorum, de Caesarangusta missi, pacis petendae gratia venerunt, et Compendio ab imperatore auditi, Aquasgrani cum praecedere iussi sunt. Quo cum pervenisset, legatum Leonis imperatoris de Constantinopoli pro Dalmatinorum ⁹ causa missum, Niciforum nomine, suscepit, quem etiam, quia Cadolah ¹⁰ ad quem illorum confinium cura pertinebat, non aderat, et tamen brevi venturus putabatur, adventum illius iussit operiri. Quo veniente, ratio inter eum et legatum imperatoris de quaestionibus quas idem detulit, habita est; et quia res ad plurimos et Romanos et Slavos pertinebat, neque sine illorum praesentia finire posse videbatur, illo decernenda differitur, missusque ad hoc cum Cadolane ¹¹ et praedicto legato in Dalmatiam Albargius ¹², Uurochi ¹³ nepos. Legati etiam Abdrahaman, cum tribus mensibus detenti essent, et iam de reducto desperare coepissent, remissi sunt. Filii quoque Godofridi regis Danorum, propter assiduam Herioldi infestationem missa ad imperatorem legatione, pacem petunt, eamque a se servandam pollicentur: sed cum haec simulata magis quam veraciter viderentur, velut inania neglecta sunt, et auxilium contra eos Herioldo datum. Luna Nonis Febr. hora noctis secunda defecit, et cometes in

A signo Agitatoris ¹⁴ apparuit. Interea Stefanus papa tertio postquam Romam venerat mense, sed nondum exacto, circiter 8 Kal. Febr. diem obiit. Cui Paschalis successor electus, post completam solemniter ordinationem suam et munera et excusatorium imperatori misit epistolam, in qua sibi non solum noleat, sed etiam plurimum renitenti pontificatus honorem velut impactum ¹⁵ adseverat. Missa tamen alia legatione, pactum quod cum accessoribus suis factum erat, etiam secum fieri et firmari ¹⁶ rogavit. Hanc legationem Theodorus nomenclator et detulit, et ea quae petierat impetravit. Feria quinta qua coena Domini celebratur, cum imperator ab ecclesia, peracto sacro officio, remearet, lignea porticus per quam incedebat, cum et fragili materia esset aedificata, et tunc ¹⁷ iam marcida et putrefacta, quae contigentione et tabulatam sustinebat, transtra pondus aliquid ferre non possent, incendentem desuper imperatorem subita ruina cum viginti et eo amplius hominibus qui una ibant ad terram usque deposuit ¹⁸. Qui casus cum ¹⁹ plerosque ex his qui simul deciderant graviter adfecisset, illi tamen nihil aliud ²⁰ laesionis intulit praeter quod capulo gladii quo accinctus erat, ini pectoris pars sinistra coacta est, et auris dextra in parte posteriore vulnerata, femur quoque dextrum cuiusdam ligni pondere iuxta inguina conlissum. Sed instantia ²¹ medicorum qui ei curam adhibebant, summa celeritate convaluit. Nam vicesima postquam illi acciderat die Noviomagum profectus, venatu sese exercebat. C. Unde reversus, generalem populi sui conventum Aquisgrani more solito habuit, in quo filium suum primogenitum Hlotharium coronavit, et nominis atque imperii sui socium sibi constituit, caeteros reges appellatos nunc Aquitaniae, alterum Baioariae praefecit. Conventu peracto ²², cum Vosegi saltum venandi gratia peteret, obvios habuit legatos Leonis imperatoris, quos cum in Ingulenheim ²³ palatio iuxta Mogontiacum ²⁴ civitatem audisset, ac legationem eorum non aliam esse, nisi quam Niciforus eiusdem imperatoris legatus proxime adtulerat, comperisset, celeriter absolutos dimisit, et quo tendebat proficiscitur. Nunciataque defectione Abodritorum et Sclavonum, comitibus tantam qui iusta Albin in praesidio residere solebant, ut terminos sibi commissos teneantur, per legatum mandavit. Causa defectionis erat, quod regiam potestatem, quam Sclavoniam eateus post mortem Thrasconis solus super Abodritos tenebat, cum Ceadrago filio Thrasconis parti iubebatur; quae res illum tam graviter exacerbavit, ut

VARIANTES LLECTIONES.

¹ VIII. kal. Iul. B 5. V. kal. Iun. B 8. ² a seculo migravit Boug. ³ potuit 9. ⁴ oppipare 1. 4. B 6. oppipare 2. (3.) 7. B 5. oppidare 5. 6. apime 9. ⁵ fortissimo 9. ⁶ ibi cum moraretur 5. 4. 5. 6. 9. ibi eum moratur 2. B 6. ibi commemoratus 1. 7. 10. B 5. ⁷ abdirahaman B 5. abdirachman 9. ⁸ abdirahaman B 5. abdiracman B 6. ⁹ dalmaticorum 4. B 5. dalmatinorum B 6. delmaticorum 7. dalmatarum 9. ¹⁰ cadolach 5. 6. cadolach 7. cadolach 9. cadolah B 5. ¹¹ cum cadolach. 9. kadolone 5. cadolone 6. cadolane B 6. ¹² albargius 3. 2. albargius 5. 6. albigarius 7. 9. ¹³ mirochi 7. ¹⁴ agitatoris 1. 2. 5. 4. 5. 6. 10. B 5. 6. (8.) sagittatoris secunda manu 5. sagittarii 7. 9. ¹⁵ impactum 1. 2. 5. 7. 9. 10. B 5. 6. impositum intimavit 4. 5. 6. ¹⁶ et firmare B 5. ¹⁷ tunc deest 9. ¹⁸ depressit 9. ¹⁹ Qui cum casus 1. ²⁰ alit 1. reliqui aliud. ²¹ sed opera m. 9. ²² vero peracto Boug. ²³ ingulenheim 10. B 5. 6. ingulheim 4. ingelheim 9. ²⁴ mogontiacum 1. 5. 6. mogontiam B 6. mogontiacum 9. magontiacam 7.

adfirmaret, se nunquam posthac Albiū fluvium A transiturum, neque ad palatium venturum. Statim missa trans mare legatione, iuavit amicitias cum filiis Godofridi, et, ut exercitus in Saxoniam transalbanam ¹ mitteretur, impetravit. Nam et classis eorum per Albiam usque ad Esesfeld ² castellum venit, quae totam Sturiae fluminis ripam devastavit, et Guoni ³, custos Nordmannici ⁴ limitis, pedestres copias ducens, simul cum Abodritis terreno itinere ad ipsum castellum accessit. Quibus cum nostri fortiter restitissent, omnia castelli oppugnatione, discesserunt. Interea cum imperator venatione peracta de Vosego Aquasgrani reverteretur, nuntiatum est ei, Bernhardum nepotem suum, Italiae regem, quorundam pravorum hominum consilio tyrannidem meditatum, iam omnes aditus quibus in Italiam intratur, id est clusas ⁵, inpositis firmasse praesidiis, atque omnes Italiae civitates in illius verba iurasse; quod ex parte verum, ex parte falsum erat. Ad quos motus comprimens cum ex tota Gallia atque Germania congregato summa ⁶ celeritate magno exercitu, imperator Italiam intrare festinasset, Berahardus rebus suis diffidens, maxime quod se a suis cotidie deserī videbat, armis depositis, apud Cavillienem ⁷ imperatori se tradidit; quem caeteri secuti, non solum armis depositis se dederunt, verum ultro et ad primam interrogationem omnia uti gesta erant aperuerunt. Huius coniurationis principes fuerunt Eggideo ⁸, inter amicos regis ⁹ primus, et Reginhardus ¹⁰ camerarius ¹¹ eius, et Reginharius ¹² Meginharvi comitis filius, cuius maternus avus Haradradus olim in Germania cum multis ex ea provincia nobilibus contra Karlum imperatorem coniuravit. Erant praeterea et alii multi praecarii et nobiles viri, qui in eodem scelere deprehensi sunt, inter quos et aliqui episcopi, Anshelmus Mediolanensis, et Wolfoldus Cremensis, et Theodulfus ¹³ Aurelianensis.

DCCCXVIII.

Detecta fraude et conspiratione patefacta, ac sediciosi omnibus in potestate suam relictis, imperator Aquasgrani revertitur, transactoque quadragesimali ieiunio, paucis post sanctum pascha diebus coniurationis auctores, qui superius nominati sunt, simul et regem ¹⁴ iudicio Francorum capitali sententia condemnatos, luminibus tantum iussit orbati, episcopos synodali decreto depositos monasteriis mancipari, ceteros, prout quisque vel nocen-

tior vel innocentior apparebat, vel exilio deportari ¹⁵, vel deondi atque in monasteriis conversari. Atque his ita dispositis, ipse cum maximo exercitu Britanniam adgressus, generalem conventum Venedis ¹⁶ habuit. Inde memoratam provinciam ingressus, captis rebellium munitionibus, brevi totam in suam potestatem non magno labore redegit. Nam postquam Mormanus ¹⁷, qui in ea praeter solum Brittonibus morem regiam sibi vindicaverat potestatem, ab exercitu imperatoris occisus est, nullus Britto ¹⁸ inveniebatur, qui resisteret, aut qui imperata facere ¹⁹, aut qui obsides qui iubebantur dare renneret. Qua expeditione completa, cum imperator, dimisso exercitu, Andecavos ²⁰ civitatem esset reversus, Irmingardis ²¹ regina, coniux ²² eius, quam proficiscens ibi aegrotantem dimiserat, duobus diebus postquam ipse ad eam venit, morbo invalescente 5. Nonas Octob. ²³ decessit. Eclipsis solis contigit 8. Idus Iulii. Imperator per Itatumagum ²⁴ et per Ambianos et Camaracum ²⁵ Aquasgrani ad liberandum reversus, cum ²⁶ Heristallium venisset, obvius habuit legatos Sigonis, ducis Beneventanorum, dona deferentes, cumque de nece Grimoldi ducis antecessoris sui excusantes. Erant ibi et aliarum nationum legati. Abodritorum videlicet ac Bornae, ducis Guduscacorum et Timocianorum ²⁷, qui nuper a Bulgarorum societate desciverant et ad nostros fines se contulerant, simul et Liudewiti ²⁸, ducis Pannoniae inferioris, qui res novas moliens, Cadolam ²⁹ comitem et marcae Foroiulienensis ³⁰ praefectum crudelitate atque insolentiae accusare conabatur ³¹. Quibus ibi auditis atque dimissis, imperator Aquasgrani ad hinc mandum profectus est.

DCCCXIX.

Sclaomir, Abodritorum rex, ob cuius perfidiam ulciscendam exercitus Saxonum et orientalium Francorum eodem anno trans Albiam missus fuerat, per praefectos Saxonici limitis et legatos imperatoris qui exercitui praerant, Aquasgrani adductus est. Quem cum primores populi sui, qui simul iussi venerant, multis criminibus accusarent, et ille rationabili defensione obiecta sibi refellere non valeret, exilio condemnatus est, et regnum Ceadrago, Thrasconis filio, datum. Simili modo et Lupus Centulli, Wasco, qui cum Berengario Tolosae et Warino Arverni comite eodem anno proelio conflixit — in quo et fratrem Garsandum ³² singularis amentiae hominem amisit ³³, et ipse, nisi sibi fugiendo consule-

VARIANTES LECTIOES.

¹ exercitus trans albiū 9. ² esesfeld 2? esesfeld 5. esesfeld 6. esesfeld 7. esesfeld 9. esesfeldum B 5. esesfeldum B 6. ³ gluoniensis 4. gluonius 7. ⁴ nordmannici 2. ⁵ clusas 3. 4. 5. 6. ⁶ cong. cum summa 9. ⁷ gavillonem B 5. cavillonem 3. B 6. cavillonem 7. 9. ⁸ egiddeo 5. ⁹ Inter omnes amicos 9. ¹⁰ reginhardtus 9. ¹¹ cubicularius 9. ¹² reginhardus meginharvi 4. ¹³ theodolfus 5. ¹⁴ sunt et bernhartem regem 9. ¹⁵ exilio proseribi 9. ¹⁶ marmanus B 6. ¹⁷ bretto 4. ¹⁸ faceret B 6. ¹⁹ andecavos 3. andecavis B 5. andegovis 6. andegavos 7. 9. ²⁰ irpungardis 2. ²¹ regia coniux 4. 6. ²² Vl. non. oct. *codex Arman.* ²³ rothomagus 7. rotomagus 9. ²⁴ camaracum 4. 5. ²⁵ cumque 4. ²⁶ timocianorum 2. ²⁷ ludewici 4. 5. ludewici B 5. ludewici 6. ludewici 10. B 6. ²⁸ calotum B 5. ²⁹ foroiulensis B 5. ³⁰ conabant B 6. ³¹ garuhandum 9. garhardum 3. ³² hominem perdidit 9.

NOTE.

^a *Vannes.*

ret ¹, prope interitum fuit — cum in conspectum A imperatoris venisset, ac de perfidia, cuius a memoratis comitibus inmane ² aenebatur, se purgare non potuisset, et ipse temporali est exilio deportatus ³. Conventus Aquisgrani ⁴ post natalem Domini habitus, in quo multa de statu ecclesiarum et monasteriorum tractata atque ordinata sunt, legibus ⁵ etiam capitula quaedam pernecessaria ⁶, quia decantantur, conscripta atque addita sunt. Quo peracto, imperator, inspectis plerisque nobilium filiabus, Huelpi ⁷ comitis filiam, nomine Indith, duxit uxorem. Iterumque conventus mense Iulio apud Ingilunheim ⁸ palatium habitus, et exercitus de Italia in Pannoniam propter Liudewiti rebellionem missus, qui rebus parum prospere gestis, infecto pene negotio regressus est. Et Liudewitus ⁹ superbia elatus, B legatos quasi pacem petendo ad imperatorem misit, condiciones quasdam proponens, ad ¹⁰ quarum concessione eam quae ulterius se facturum pollicebatur. Quas cum imperator non reciperet, aliasque ei per suos legatos proponeret, permanendum sibi in inchoata perfidia velut optimum iudicans, missis circumloquioque legatis, vicinas iuxta ¹¹ se gentes ad bellum sollicitare curavit. Timocianorum quoque populum, qui dimissa Bulgarorum societate ad imperatorem venire ac ditioni eius se permittere gestiebant, ne hoc efficeret ¹², ita intercepti ac falsis persuasionibus indexit, ut, omisso quod facere cogitabat, perfidiae illius socius et adiutor existeret. Exercitu vero de Pannonia reverso, Cadolah, dux Foroiulienensis, febre correptus in ipsa marca decessit. Cui cum Baldrices esset subrogatus, et in Carantanorum regionem, quae ad ipsius curam pertinebat, fuisset ingressus, obvium ibi habuit Liudewiti exercitum, quem iuxta Dravum ¹³ fluvium iter agentem parva manu adgressus, pluribus interfectis, et avertit, et de illa provincia fugavit. Borna vero, dux Dalmaciae, cum a magnis copiis ad Colapium ¹⁴ fluvium Liudewito ad se venienti occurrens, in prima congressione a Goduscanis deseritur; auxilio tamen praetorianorum suorum protectus, evasit. Perit in campo proelio Dragamosus ¹⁵ socer Liudewiti, qui in exordio defectionis, relicto genero, Borna se coniunxerat. Goduscani domum regressi, iterum a Borna ¹⁶ subiguntur. At Liudewitus ¹⁷ occasione nactus, cum valida manu Decembrio mense Dalmatiam ingressus, ferro et igni devastat [ignem cuncta d. A. L.]. Cui cum Borna se paenitus imparem ¹⁸ conspiceret, omnia sua castellis inclusit, et ipse cum delecta ma-

nu nunc a tergo, nunc a latere ¹⁹ insistsens, Liudewiti copias ²⁰ et noctu et interdum quacumque ²¹ poterat laceravit, neque eum in sua provincia impune versari permisit; ad extremum gravi damno affectum regionem sua coegit ²² excedere, tribus hominum milibus de exercitu illius interfectis, et trecentis vel eo amplius caballis captis, praeter sarcinas et spolia diversi generis direpta; quae qualiter gesta fuerint, per legatos suos imperatori nuntiare curavit. At in partibus occidentis Pippinus, imperatoris filius, iussu patris Waseoniam cum exercitu ingressus, sublatis ex ea seditiosis, totam eam provinciam ita pacavit ²³, ut nullas in ea rebellis aut inobediens remansisse videretur. Harioldus quoque iussu imperatoris ad naves suas per Abodritus reductus, in patriam, quasi regnum ibi accepturus, navigavit, cui se duo ex filiis Godofridi. quasi una cum eo regnum habitari, sociasse dicuntur, aliis duobus patria expulsis. Sed hoc dolo factum putatur. Imperator, conventu dimisso, primo Cruciniacum ²⁴ e, deinde Bingiam ²⁵ veniens, secunda aqua Confluentem usque per Rhenum navigavit, inde Arduennam venandi gratia profisciscitur; venatorio quoque exercitio more solenni ibidem exacto, Aquasgrani ad hiemandum revertitur.

CCCCXX.

Mense Ianuario conventus ibidem habitus ²⁶, in quo de Liudewiti defectione deliberatum est, ut tres exercitus simul ex tribus partibus ad devastandam eius regionem atque ipsius audaciam coercendam mitterentur. Borna quoque primo per legatos, deinde ipse veniens, quid sibi facto opus esse videretur, suggestit. In eo conventu Bera, comes Barcinonae ²⁷, qui iam diu fraudis et infidelitatis ²⁸ a vicinis suis insimulabatur ²⁹, cum accusatore suo equestri pugna conflixerit conatus, vincitur. Cunctum et reus maiestatis capitali sententia damnaretur, parsum est ei misericordia imperatoris, et Ratmagum exilio deportatus ³⁰ est. Transacta hieme, ut primum herba pabulum iumentis praebere potuit, tres illi exercitus contra Liudewitum mittuntur Quorum unus de Italia per Alpes Noricas, alter per Carantanorum provinciam, tertius per Baioariam et Pannoniam superiorem intravit: et duo quidem, id est dexter ac sinister, tardius ingressi sunt, eo quod unus Alpium transitu, hostium manu resistente, prohibebatur, alter et longitudine itineris et Dravo flumine quod traieciendum erat impediabatur; medius autem, qui per Carantanos intrabat, quamquam in tribus lo is

VARIANTES LECTIONES.

- ¹ consulisset 9. ² inmane deest 9. immaniter 7. ³ exilio damnatus 9. ⁴ aquasgrani 1. ⁵ legimus 4. ⁶ necessaria 9. ⁷ huelpi 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. B. 5. 6. welpi 9. ⁸ ingilunheim 2. ingilunheim 4. gilenheim 6. in ingilunheim B. 5. ingilunheim B. 6. ingelheim 9. ⁹ est liudewitus vero 9. ¹⁰ proponens, quarum 4. ¹¹ iuxta se deest 9. ¹² hoc fieret 9. ¹³ colanpium 4. 6. ¹⁴ dragamosus 5. 6. dragemosus 9. ¹⁵ a borna deest 4. ¹⁶ A liudewitus 1. ¹⁷ p. imperam 1. ¹⁸ nunc altare 1. ¹⁹ liudewit copias 4. ²⁰ ubicunque 9. ²¹ affectus r. sua cepit e. 4. 5. 6. ²² paccavit 1. 5. ²³ cruciniacum B. 5. cruciniacum 6. ²⁴ i. est habitus 6. ²⁵ barcinonaeque 4. 5. barcinoneque 6. ²⁶ infidelitatis B. 5. ²⁷ simulabatur 4. 3. 6. ²⁸ exilio proscriptus 9.

NOTÆ.

- ¹ Die Drave, *Drav.*
² Die Celpa.

- ³ *Crenznach.*
⁴ *Bingen.*

et resisteretur, feliciore usus fortuna, ter hoste superato, Dravo etiam transmissio, celerius ad destinata loca pervenit. Contra haec Liudewitus nihil molitus, munitione tantum castelli quod in arduo monte construxerat, se snosque continuit, et nec belli nec pacis vel per semetipsum vel per legatos ullum cum ¹ eis sermonem habuisse dicitur ². Exercitus vero postquam in nnum convenerunt, totam pene regionem ferro et igni devastantes ³, haud ⁴ ullo gravi damno accepto, domum reversi sunt. Is tamen, qui per Pannoniam superiorem iter fecerat, in transitu Dravi fluminis ex lacorum et aquarum insalubritate soluti ventris incommodo graviter affectus est, et pars eius non modica hoc morbo consumpta est. Hi tres exercitus de Savia et orientali Francia et Alamannia ⁵, Baiocaria quoque atque Italia congregati sunt. Quibus domum reversis, Carnienses qui circa Savum ⁶ fluvium habitant et Foro-Juliensibus paene contigui sunt, Baldrico se dederunt; idem et pars Carantanorum, quae ad Liudewiti partes a nobis defecerat, facere curavit. Foedus inter nos et Abulaz, regem Hispaniae ⁷, constitutum et neutrae parti satis proficuum consultum, bellumque adversus eum susceptum est. In Italico mari octo naves negotiatorum de Sardinia ad Italiam revertentium a piratis captae ac dimersae sunt: de Nordmannia vero tredecim piraticae naves egressae, primo in Flandrensi litore praedari molientes, ab his qui ⁸ in praesidio erant repulsae sunt, ubi tamen ab eis propter custodiam incuriam aliquot casae viles incensae, et parvus pecoris numerus abactus est; in ostio Sequanae similia temptantes, resistens sibi litoris custodibus, quinque suorum interfecit, inritae recesserunt; tandem in Aquitanico litore prosperis usae successibus, vico quodam qui vocatur Bundium ⁹ [Bynbandium A. L.] ad integrum depopulato, cum ingenti praeda ad propria reversae sunt. Hoc anno propter iuges pluvias et aerem nimio humore ¹⁰ resolutum magna incommoda contigerunt. Nam et hominum et boum pestilentia tum inmane longe lateque grassata est, ut vix ulla pars totius regni Francorum ab hac peste immunis atque intacta possit inveniri. Frumenta quoque et legumina imbrim adsiduitate corrupta, vel colligi non poterant vel collecta conputrescebant. Vinum etiam, cuius parvus proventus eodem anno fuit, propter caloris inopiam acerbum ¹¹ et insuave

fiabat. In quibusdam vero locis de inundatione firminum, aquis in plano stagnantibus, autumnalis satio ita impedita est, ut pennis nihil frugum ante verni temperiem seminaretur. Luna deficit 8. Kal. Decemb. hora ¹² noctis secunda. Imperator post peractum Carisiaci conventum autumnalemque ventionem ex more completam Aquasgrani ¹³ reversus est.

DCCCXXI.

Conventus mense Febr. Aquis habitus, et in eo de bello Liudewitico tractatum, ac tres exercitus ordinati qui futura aestate perfidorum agros per vices vastarent. Simili modo de marca Hispana ¹⁴ constitutum, et hoc illius limitis praefectis imperatum est. Iterumque conventus mense Maio ¹⁵ Noviomagi habendus conductus est, comitesque qui illuc ¹⁶ venirent deputati. Eo ¹⁶ dominus imperator post festi paschalis expletionem per Mosam navigavit, ibique constitutum annis superioribus atque conscriptam inter filios suos regni ¹⁷ partitionem recensuit, ac iuramentum optimatum qui tunc adesse potuerant confirmavit, susceptisque ibidem Paschalis Romani pontificis legatis, Petro videlicet Centumcellensi episcopo et Leone nomenclatore, eisdemque ¹⁸ celeriter absolutis, comitibus etiam qui aderant, ad expeditionem Pannonicam destinatis, ipse paululum ibi remoratus ¹⁹, Aquasgrani reversus est. Et post paucos dies per Arduennam iter faciens, Treveros ac Mettis venit, indeque ²⁰ Rumerici castellum petens, reliquum aestivi caloris et autumnii dimidium exercitatione venatoria in Vosegi saltu atque secretis exegit ²¹. Interea Borna, dux Bahnae atque Liburniae, defunctus est, et petente populo atque imperatore consentiente nepos illius, nomine Ladasclavus ²², successor ei constitutus est. Adlatum est et de morte Leonis Constantinopolitani imperatoris, quod conspiratione quorundam optimatum suorum, et praecipue Michaelis comitis domesticorum ²³, in ipso palatio sit interceptus; qui suffragio civium et praetorianorum militum studio infulas imperii suscepisse ²⁴ dicitur ²⁵. Fortunatus patriarcha Gradensis cum a quodam presbitero suo, nomine Tiberio, apud imperatorem fuisset accusatus, quod Liudewitum ad perseverandum in perfidia qua coeperat hortaretur, eumque ad castella sua munienda artifices et murarios mittendo iuvaret, et ob hoc ad palatium ire iuberetur;

VARIANTES LECTIONES.

¹ cum eis *deest* 9. ² habuisse non dicitur 1. ³ igne vastantes 9. ⁴ haud 4. ⁵ alimannia 1. ⁶ qui carcasuum fluvium 5. 9. ⁷ regem saracenorum const. 9. ⁸ ab iis qui in 9. ⁹ uniore 1. 2. 10. humore 5. 4. 5. 6. 7. 9. B 5. 6. ¹⁰ acerbum 1. 2. 10. B 6. *reliqui* acerbum. ¹¹ ora 1. ¹² immaniter. . . et intacta . . . ex inundatione . . . vernum tempus . . . aquas 9. ¹³ hispania 1. 2. 5. 7. 10. hispania 4. B 5. 6. hispanica 5. 6. hispanica 9. ¹⁴ conventus maio 1. ¹⁵ comitesque illuc 1. ¹⁶ Eo anno 9. eodem tempore B 5. ¹⁷ regni in hac voce *deficit* codex 10. ¹⁸ iesdemque 1. ¹⁹ moratus B 6. ²⁰ inde B 5. ²¹ egit B 5. ²² ladosclavus 6. ladasclao B 8. 9. ²³ domesticorum insidii in 9. ²⁴ infulas imperii suscepisse dicebatur *deest* 2. ²⁵ dicebatur 9.

NOTÆ.

^a Viens incognitus; nam quod Valesius l. c., p. 105, St. Paul de Born trans Garumnam ad stagnum mari proximum situm intelligit, conjectura niti-

ur, legendum esse *Born*; quod minime locum habet.

primo, velut iussione inpleturus, in Histriam ¹ A profectus est, inde simulato relictus ad Gradum civitatem, nullo suorum praeter eos cum quibus hoc tractaverat suspicante, nactus occasione clam navigavit, veniensque laderam Dalmaciae civitatem, Iohanni praefecto provinciae illius fugae suae causas aperuit, qui cum statim navi impositum Constantinopolim misit. Medio mense Octobrio ² conventus generalis apud Theodonis villam magna populi Francorum frequentia celebratur, in quo domnus ³ Hlotharius, primogenitus domni imperatoris Hludovici, Irmingardam ⁴, Hluginis comitis filiam, solemniter nupsit uxorem. Ille etiam legati sanctae Romanae ecclesiae ⁵, Theolorus primicerius ac Florus superista ⁶ a, cum magnis venere numeribus. Adfuerunt ⁷ et comites in eodem B conventu iam de Pannonia regressi, qui, depopulata desertorum et Liudewito adhaerentium universa regione, cum nullus eis copiam ⁸ pugnandi fecisset, domum regressi sunt. Eminuit in hoc placito piissimi imperatoris misericordia singularis, quam ostendit super eos, qui cum Bernharde nepote suo in Italia contra caput ac regnum summi coniraverunt, quibus ibi ad praesentiam venire iussis, non solum vitam et membra ⁹ concessit, verum etiam possessiones iudicio legis in fiscum relictas magna liberalitate ¹⁰ restituit. Adalhardum quoque de Aquitania ¹¹, ubi exulabat, evocatum, Corbeiae monasterio, ut prius fuerat, abbatem ac rectorem esse iussit, cum quo et Bernharium ¹², fratrem eius, reconciliatum civem monasterio reddidit; completisque huius quae ob regni ¹³ utilitatem inchoaverat, et sacramento ¹⁴ quod apud Noviomagum pars optimatum iuraverat generaliter consummato, ipse Aquasgrani revertitur, filium autem Hlotharium post nuptias ritu solemniter celebratas ad hiemandum Wormaciam ¹⁵ misit. De parte Danorum omnia quae eo anno fuerunt, et Harioldus a filiis Godofridi in societatem regni receptus, quae res tranquillum inter eos huius temporis statu fecisse putatur ¹⁶. Sed quia Ceadragus, Abodritorum princeps, perfidiae et cuiusdam cum filiis Godofridi factae societatis notabatur, Sclaomir, aemulus eius, in patriam remittitur, qui cum in Saxoniis venisset, aegritudine decubuit, perceptoque baptismi ¹⁷ sacramento, defunctus est. Autumnalis satio iugitate D

pluviarum in quibusdam locis impedita est, cui hiems ¹⁸ in tantum ¹⁹ proliva successit et aspera, ut non solum minores rivi ac mediocres fluvii, verum ipsi maximi ac famosissimi amnes, Rhenus videlicet ac Danubius, Albisque ac Sequana, caeteraque per Galliam atque Germaniam ²⁰ oceanum petentia flumina adeo solida glacie stringerentur, ut tricenis vel eo ²¹ amplius dictus plaustra huc atque illuc commoentia velut pontibus iuncta sustinerent, cuius resolutio non modicum villis iuxta Rheni fluentia constituit damnum intulit.

DCCCXXII.

In regione Thuringorum ²² quodam in loco iuxta fluvium ²³, cespis ²⁴ longitudine pedum quinquagenum, latitudine quattuordecimum, altitudine ²⁵ sesquipedali, de terra sine manibus et praecisis et sublatus est, et ab eo loco, in quo sumptus est, viginti quinque pedum spatio distans inventus est. Item in parte orientali Saxoniae quae Soraborum ²⁶ finibus contigua est, in quodam deserto loco, iuxta lacum qui dicitur Arnsco ²⁷, in modum aggeris terra intumuit, et limitem unius leugae ²⁸ longitudine porrectum sub unius noctis spatio absque humani operis molimine ad instar valli subrexit ²⁹. Vinigis ³⁰, dux Spolitani ³¹, iam senio confectus, habitu saeculari deposito, monasticae conversationi se nancipavit, ac non multo post lactus corporis infirmitate decessit; in cuius locum Suppo, Brixiae ³² civitatis ³³ comes, substitutus est ³⁴. Domnus imperator, consilio cum episcopis C et optimatibus suis habito, fratribus suis, quos invitos tondere ³⁵ iussit, reconciliatus est, et tam de hoc facto, quam et de his quae erga Bernhardum, filium fratris sui Pippini, necnon et de his quae circa Adalhardum abbatem et fratrem eius Walahum ³⁶ gesta sunt, publicam confessionem fecit et poenitentiam egit, quod tamen in eo conventu quem eodem anno mense Augusto Attinacii habuit, in praesentia totius populi sui peregit; in quo quicquid similium rerum vel a se vel a patre suo factum ³⁷ invenire potuit, summa devotione emendare curavit. Exercitus de Italia propter Liudewiticum bellum faciendum in Pannoniam missus est, ad cuius adventum Liudewitus, Siscia ³⁸ a civitate relicta, ad Sorabos, quae natio magnam D Dalmaciae partem obtinere dicitur, fugiendo se

VARIANTES LECTIONES.

¹ histria 1. reliqui histriam aut bystriam. ² octobri 9. ³ domnus bis deest 9. ⁴ irmingardam B 6. yrmingardam 6. irmingardum 9. irmengardam 2. ⁵ legati romani pontificis 9. ⁶ superista dicit 9. ⁷ adfuerunt 9. ⁸ ibidem copiam 9. ⁹ membra B 5. ¹⁰ libertate 4. 5. 6. ¹¹ equitania... chorbeae B 6. ¹² bernarium B 5. berenarium B 6. ¹³ iis quae ad regni 9. ¹⁴ sacramento B 5. ¹⁵ urmatiam B 5. warmatiam B 6. ¹⁶ putabatur 4. 5. 6. ¹⁷ baptismi 1. baptismo B 6. baptismatis 9. 7. ¹⁸ hiem 1. ¹⁹ hiems tantum B 5. ²⁰ germania 1. ²¹ tricenis eo B 5. ²² thoringorum 2. ²³ iuxta quendam fluvium Bouq. ²⁴ cespis 5. 6. ²⁵ in altitudine B 5. ²⁶ saraborum B 5. solaborum B 5. saraborum 6. ²⁷ lecaee 9. ²⁸ valli sustulit 9. ²⁹ unuigis 1. ³⁰ spoletanus 7. 9. spoletanus 4. 6. ³¹ civitatis deest 9. ³² in cuius locum s. b. c. c. s. est deest 4. 6. ³³ tonderi 7. 9. ³⁴ uualahum 4. uualaum 5. 6. uualachum 3. 9. gualachum 7. uualahuum B 5. ³⁵ patre factarum 9. ³⁶ scicia 2. sua cod. Arman. sciscia B 9. sciscia B 5. sciscia B 6.

NOTÆ.

^a Superista proprie editus; inter pontificis aule officia pluries occurrit.

^b Licus Arentsee, in Marchia veteri.

^c Brescia.

^d Sissek.

contulit, et uno ex ducibus eorum a quo receptus est per dolum interfecto, civitatem eius in suam redegit dicionem ¹. Missis tamen ad exercitum imperatoris legatis suis, ad eius praesentiam se velle venire promisit. Saxones interea iussu imperatoris castellum quoddam trans Albiam in loco cui Delbende ^a nomen aedificavit, depulsis ex eo Sclavis, qui illum ² prius occupaverant, praesidiumque Saxonum in eo positum contra incursiones illorum. Comites marcae Hispanicae trans Sicorim ^b fluvium in Hispania profecti, vastatis agris et incensis conpluribus villis, et capta non modica praeda, regressi sunt. Simili modo post aequinoctium autumnale a comitibus marcae Britannicae in possessionem cuiusdam Britonis ³ qui tum rebellis ⁴ exiterat, nomine Wihomarchus ⁵, expeditio facta, et omnia ⁶ ferro et igni vastata sunt. Peracto conventu quod ⁷ Attiniaci habebatur, dominus ⁸ imperator venandi gratia Arduennam petiit; Illotharium vero filium suum ⁹ in Italiam misit, cum quo Walabum monachum, propinquum suum, fratrem videlicet Adalhardi abbatis, et Gerungum ostiariorum magistrum una direxit ¹⁰, quorum consilio et in re familiari et in negotiis ad regni comoda pertinentibus uteretur. Pippinum autem in Aquitaniam ire praecepit, quem tamen ¹¹ prius filiam Theotheri ¹² comitis Matricensis in coniugium fecit accipere, et post nuptias celebratas ad occidentales partes ¹³ proficisci. Ipse vero, peracta automnali venatione, trans Rhenum ad hiemandum in loco qui Franconofurd ¹⁴ appellatur, profectus est, ibique generali conventu congregato, necessaria quaeque ad utilitatem orientalium partium regni sui ¹⁵ pertinentia more solenni cum optimatibus quos ad hoc evocare ¹⁶ iusserat, tractare curavit. In quo conventu omnium orientalium Sclavorum, id est Abodritorum, Soraborum ¹⁷, Wiltzorun ¹⁸, Beheimorum ¹⁹, Marvanorum ²⁰, Praedenecentorum ²¹, c, et in Pannonia residentium Avarum ²² legationes cum muneribus ad se directas audivit ²³. Fuerunt ²⁴ in eodem conventu et legationes de

A Nordmannia, tam de parte Harioldi quam filiorum Godefridi; quibus omnibus auditis ac ²⁵ dimissis, ipse in eodem loco, constructis ad hoc ²⁶ opere novo aedificiis, sicut dispositum habuerat ²⁷, hie-mavit ²⁸.

DCCCXIII.

Mense Maio conventus in eodem loco ²⁹ habitus, in quo non ³⁰ universi ³¹ Franciae primores, sed de ³² orientali Francia atque Saxonia, Baioaria ³³, Alamannia ³⁴ atque Alamanniae contemina Burgundia ³⁵ et regionibus Rheno adiacentibus adesse iussi sunt. In quo inter caeteras barbarorum legationes, quae vel iussae vel sua sponte venerunt, duo fratres, reges videlicet Wiltzorun, controversiam inter se de regno habentes, ad praesentiam imperatoris venerunt, quorum nomina sunt Milegastus ³⁶ et Cealadragus ³⁷. Erant idem filii Liubi regis Wiltzorun, qui licet cum fratribus suis regnum ³⁸ divisum tene-ret, tamen, propterea quod maior natu erat, ad eum totius regni summa pertinebat. Qui cum, commisso ³⁹ cum orientalibus Abodritis proelio, interisset ⁴⁰, populus Wiltzorun filium eius Milegastum ⁴¹, quia maior natu erat ⁴², regem sibi constituit; sed cum is secundum ritum gentis commissum sibi regnum parum digne administraret, illo abiecto, iuniori fratri regium honorem deferunt ⁴³; quam ob causam ambo ad praesentiam imperatoris venerunt. Quos cum audisset, et gentis voluntatem proniorem in iuniori fratris honorem agnovisset, statuit, ut is delatum sibi a populo suo potestatem [populo potestatem, A. L.] haberet, ambos vero muneribus donatos et sacramento firmatus in patriam remisit. Accusatus est in eodem placito apud imperatorem Ceadragus, Abodritorum princeps, quod se erga partem Francorum parum fideliter ageret, et ad imperatoris praesentiam iam diu venire dissimulasset, propter quod ad eum legati directi sunt, cum quibus ille iterum quosdam ex primoribus gentis suae ad imperatorem misit, perque illorum verba promisit, se ad proximum hiemis tempus ad illius praesentiam esse venturum. Illotharius vero

VARIANTES LECTIONES.

¹ redegit dominationem B 5. ² qui illud 5. 7. 9. qui illud 5. ³ brettonis 4. ⁴ rebellis tunc 9. tunc rebellis 4. 7. ⁵ wihomarchus 7. ⁶ expeditione facta omnia 9. ⁷ conventu qui 7. 9. ⁸ dominus deest 9. ⁹ vero filium suum, post haec verba duo codicis 1. folia exciderunt; pergit anno 823 in vocibus (ipsis) esset interfectus. Nuntiatum. ¹⁰ una misit 9. ¹¹ eum tamen 9. ¹² theoberti 2. B 6. theoberti 6. thioberti 9. teuberti 7. ¹³ occidentales regiones 9. ¹⁴ rhenum hiematum ad franco-nofurd p. 9. ¹⁵ orientalium regni sui finium 9. ¹⁶ evocari 9. ¹⁷ saraborum 2. 4. 5. 6. B 5. 6. ¹⁸ uiltzorun B 5. wilsorum 9. uiltzorun 5. 6. uiltzorun 1. ¹⁹ beheimannorum 9. boheimorum 6. bohemiorum 7. ²⁰ moranorum 7. ²¹ deest 4. maritanorum 5. ²² praedenecentorum B 6. predene-centorum 5. 7. ²³ abarum 2. 3. 4. 5. B 5. 6. harum 6. ²⁴ se missis excepit 9. ²⁵ fuere 9. (37) ²⁶ auditis atque 9. ²⁷ adhuc opere novo B 5. ²⁸ hoc necessarii ad. n. novis quinquamodum secum statuerat 9. ²⁹ hiemabat B 5. ³⁰ conventus ibidem h. est 9. ³¹ non solum universi 5. 6. ³² universae 9. ³³ sed et de 5. 6. ³⁴ bauuaria B 6. ³⁵ alimannia ... alaman-niae B 6. ³⁶ contemninabilis burgundia et de 5. 6. ³⁷ millegastus 4. 5. 6. meligastus 3. 9. millegastus 2. ³⁸ cealadragus 5. cealadragus B 6. cealadragus 7. 9. ³⁹ regnum suum d. 9. ⁴⁰ qui ubi commissio 9. ⁴¹ proelio cecidisset Wilsu 9. ⁴² millegastum 2. 4. 7. B 5. 6. millegastum 5. 6. meligastum 3. 9. ⁴³ qui maior erat 9. ⁴⁴ detulerunt 9.

NOTÆ.

^a Delvnda fluvius est die Stecknitz, in ducatu D ad fluvium Stecknitz, in confinibus limitis Saxouici, et prope Molln, vel ipso in loco, constructum fuisse opinor.

^b Segre, qui prope Mequinzam Iberum influit.

^c Eorum sedes infra anno 824 definiuntur.

cum secundum patris iussuionem in Italia iustitias faceret et iam se ad revertendum de Italia praepararet, rogante Paschale papa Romam venit, et honorifice ab illo susceptus, in sancto paschali die apud sanctum Petrum et regni coronam et Imperatoris atque Augusti nomen accepit; inde Papiam regressus, mense Iunio ad imperatorem venit. Qui cum imperatori de iustitiis in Italia a se partim factis¹ partim inchoatis feisset iudicium, missus est in Italianum Adalhardus comes palatii, iussuque est, ut Mauringum² Brixiae comitem secum adsumeret, et inchoatas iustitias perficere curaret. Dragonem³, fratrem eius, sub canonica vita degentem, Mettensi ecclesiae, clero eiusdem urbis consentiente atque eligente, rectorem constituit, eumque ad pontificatus gradum censuit promoveri⁴. In eodem conventu⁵ partim inchoatis feisset iudicium, missus est in Italianum Adalhardus comes palatii, iussuque est, ut Mauringum² Brixiae comitem secum adsumeret, et inchoatas iustitias perficere curaret. Dragonem³, fratrem eius, sub canonica vita degentem, Mettensi ecclesiae, clero eiusdem urbis consentiente atque eligente, rectorem constituit, eumque ad pontificatus gradum censuit promoveri⁴. In eodem conventu⁵ cum imperator iam inde digredi statuisset, adlatum est ei de interitu Lindewiti, quod relictis Sorabis, cum Dalmatiam⁶ ad Lindemabslum⁷ armenulam Bornae ducis pervenisset, et aliquantum temporis eum eo moratus fuisset, dolo ipsius esset interfectus. Nunciatum est etiam, Theodorum sanctae Romanae ecclesiae primicerium et Leonem nomenclatorem⁸, generum eius, in patriarchio Lateranense⁹ primo excaecatos, ac deinde fuisse decollatos, et hoc eis¹⁰ ob hoc¹¹ contigisse, quod se in omnibus fideliter erga partes Hlotharii iuvenis imperatoris agerent¹²; erant et qui dicerent, vel iussu vel consilio Paschalis pontificis rem fuisse perpetratam. Ad quod explorandum ac diligenter investigandum missi sunt Adalungus¹³, abbas monasterii sancti Vedasti, et Hunfridus¹⁴, comes Curienis. Sed antequam illi fuissent profecti, venerunt legati¹⁵ Paschalis pontificis¹⁶, Iohannes episcopus Sylvae-candidae et Benedictus archidiaconus sanctae sedis apostolicae, rogantes imperatorem, ut illam infamiam a pontifice auferret, qua ille in memoratorum hominum necem consensisse credebatur. Quibus eum ille iuxta quod ratio postulabat respondisset, eosque dimisisset, praedictos legatos suos ad investigandum¹⁷ rei veritatem, sicut prius disposuit, Romam ire praecipit, ipse vero¹⁸ reliquum aestatis tempus in pago Wormacense¹⁹ ac deinde in Arduenna transiens²⁰, perata an-

nuuali venatione, ad Kal. Novembris sicut condixerat Compendium venit. Legati Romam venientes, rei gestae certitudinem adsequi non poterunt²¹, quia Paschalis pontifex et se²² ab huius facti communiione cum magno episcoporum numero inirecurando purificavit²³; et interfectores praedictorum hominum, quia de familia sancti Petri erant, summopere defendens, mortuos velut maiestatis reos condemnavit²⁴, iure²⁵ caesos pronuntiavit²⁶, atque ob hoc eum praedictis, qui ad eum missi fuerant, legatis Iohannem Sylvae-candidae episcopum et Sergium²⁷ bibliothecarium, Quirinum quoque subdiaconum ac Leonem magistrum militum ad imperatorem misit. Qui cum iam per illos quam per suos legatos de sacramento pontificis et excusatione reorum comperisset, nihil sibi ultra in hoc negotio faciendam ratus, memoratum Iohannem episcopum et socios eius ad pontificem, dato conveniente responso, remisit. Cradragus²⁸ Abodritorum princeps sollicitationibus suis alhibens fidem, eum quibusdam primoribus populi sui Compendium venit, dilatante per tot annos adventus sui rationem eorum imperatore non improbabiler reddidit. Qui licet²⁹ in quibusdam causis culpabilis appareret, tamen propter merita parentum suorum non solum inipunitus, verum muiculis donatus ad regnum redire permixsus est. Venerat et Harioldus de Nordmannia, auxilium petens contra filios Godofridi, qui eum patria pellere minabantur, ob cuius causam diligentem explorandam ad eosdem filios Godofridi Theobarius³⁰ et Hruodmundus³¹ comites missi fuerant, qui et causam filiorum Godofridi et statum totius regni Nordmannorum diligenter explorantes, adventum Harioldi praecesserunt, et imperatori omnia quae in illis regionibus comperire poterunt patefecerunt. Cum quibus et Ebo³² Remorum archiepiscopus, qui consilio imperatoris et auctoritate Romani pontificis praedicandi gratia ad terminos Danorum accesserat, et aestate praeterita multos ex eis ad fidem venientes baptizaverat, regressus est. Hoc anno prodigia³³ quaedam exitisse narrantur, in quibus praecipua fuerunt in Aquense palatio terrae motus, et in territorio Tulense³⁴ iuxta villam Commerciam³⁵ a puella quaedam annorum fere 12 ab omni cibo per 10 menses abstinens. Et in Saxonia, in pago qui vocatur Firih-sazi³⁶ 27 b 25 villae igne caelesti concrematae, et fulgo-

VARIANTES LECTIONES.

¹ partim factis *deest* 5. 6. ² mauringum 4. magringum *corr.* maringum B 5. maringum 5. ³ dragonem 4. ⁴ promovendum 9. ⁵ indicta sunt 9. ⁶ Peracto itaque 9. ⁷ proceribus 9. ⁸ in dalmatiam 9. in delmatiam 7. ⁹ ludemabslum 4. lindemabslum 4. lindemabslum B 5. lindemabslum 9. B 6. ludewisium 7. ¹⁰ elatorem 1. 2. ¹¹ lateranensi 4. 5. 6. 7. 9. ¹² hoc ideo eis 9. ¹³ eis hoc propter hoc 5. ¹⁴ imperatoris habentem 6. ¹⁵ adalungus 3. adalungus 4. adalungus 6. ¹⁶ hunfridus B 5. hunfridus 6. ¹⁷ ligati 1. ¹⁸ pontificis *deest* 9. ¹⁹ investigandum B 5. ²⁰ vero *deest* 9. ²¹ nurnacense B 5. uornacensi 4. 6. wormaciensi 9. warmaciensi 9. ²² transiens 3. 5. 6. B 5. 6. ²³ potere 9. ²⁴ pontifex se 9. ²⁵ purgavit 9. ²⁶ condemnabat 9. ²⁷ inreque 7. 9. 5. ²⁸ pronunciat 9. ²⁹ serium bibliothecarium B 6. ³⁰ ceiragus 1. 5. B 5. ³¹ lilet 1. ³² theobarius 2. theodarius 5. theotarius B 5. theosarius B 6. ³³ roldmundus 9. roldmundus B 6. harioldmundus 4. 5. 6. ruodinandus 7. ³⁴ quibus ebo 9. ebo 7. B 5. ³⁵ prodigia de diversis prodigiis quaedam 4. *ita glossama ex margine in textum irrepit.* ³⁶ tulense 1. tulense B 5. tulen-c B 6. *nennuli* tullensi. ³⁷ firih-sazi 1. 5. firih-sati B 5. fuhsazi *ab* strihsazi 7. strihsazi 4. 6. strisazi 5. frihsazi 2. 9. B 6. firichsare *Annalista Saxo.* Briesaze *Chronogr. Saxo.* virsedi *Ch. Quedlinb.*

NOTÆ.

^a Commercy ad Mosam.

^b Malo ignotum dicere quam cum recentioribus

ra sereno atque interdiu de coelo cadentia. * Et in A multis regionibus fruges grandinis vastatione delatae ¹, atque in quibusdam locis simul cum ipsa grandine veri lapides atque ² ingentis ponderis deciderunt visi; domus quoque de coelo tactae, hominesque ac caetera animalia passim fulminum ictu praeter solitum crebro examinata dicuntur. Secuta est ingens pestilentia atque hominum mortalitas, quae per totam Franciam inuadente usquequaque grassata est, et innumeram hominum multitudinem diversi sexus et aetatis gravissime saeviendo consumpsit.

* [Et ³ in territorio Cumetensi ⁴ Italiae ⁵ civitatis in vico ⁶ Grabadona ⁷ in ecclesia sancti Iohannis baptistae imago sanctae Mariae puerum Iesum gremio continens ac magorum munera offerentium in absida eiusdem ecclesiae depicta et ob nimiam vetustatem obscurata et pene abolita ⁸, tanta claritate ⁹ per diorum diurnum spatia effulsit ¹⁰, ut omnem splendorem novae ¹¹ picturae suae vetustatis ¹² pulchritudine cernentibus penitus vincere videretur. Magorum ¹³ tamen imagines, praeter munera quae offerebant, minime clarescunt illa irradiavit. 9. B. 5. 6. 9.]

DCCXXIV.

Rex Bulgarorum ¹⁴ Omortag ¹⁵ velut pacis faciendae gratia legatos ad imperatorem eum litteris misit, quos ille cum audisset, ac litteras quae allatae fuerant legisset, rei novitate ¹⁶ non immerito permotus, ad explorandam ¹⁷ diligentius insolitae et nunquam prius in Franciam venientis legationis causam Machelinum ¹⁸ quendam de Baioaria cum ipsis legatis ad memoratum regem Bulgarorum direxit. Interea hiemps aspera valdeque prolixa facta est, C quae non solum caetera animalia, verum etiam homines quosdam immanitate frigoris extinxit. Luna defecit 5. Nonas Mart. hora noctis secunda. Supplex Spolitinus decessisse nuntiatur. Legati Romani pontificis Romam regressi, eundem valida infirmitate detentum ac morti iam ¹⁹ proximum invenerunt, qui etiam paucis post adventum illorum exactis ²⁰ diebus vita decessit. In cuius locum cum duo per contentionem populi fuissent electi, Eugenius tamen, archiepiscopus ²¹ tituli sanctae Sabinae, vincente nobilium parte, subrogatus atque ordinatus est. Cuius rei nuntium cum Quirinus subdiaconus,

unus ex his qui priori legatione fugebantur, a imperatorem detulisset, conventu circiter 8. Kalendas iul. pronuntiato ²² atque Compendio ²³ habito, ipse ad Britannicam ²⁴ expeditionem per se faciendam animo intento, Illotharium filium, imperii socium, Romam mittere decrevit, ut vice sua functus, ea quae eorum necessitas flagitare videbatur, cum novo pontifice populoque Romano ²⁵ statueret atque firmaret. Et ille quidem ²⁶ ad haec exsequenda post medium Augustum in Italiam profectus est, imperator vero iter quod in Britanniam facere paraverat ²⁷, propter famem quae adne praevallida erat, usque ad initium autumnii adgredi distulit: tum demum, adunatis undique omnibus copiis, Redonas civitatem terminis Britanniae contiguam venit, et inde divisio ²⁸ in tres partes exercitu, duabusque partibus filiis suis Pippino et Hludowico ²⁹ traditis, tertiaque secum retenta, Britanniam ingressus, totam ferro et igni devastavit ³⁰; consumptisque in hac expeditione 40 ³¹ vel eo amplius diebus, acceptis quos ³² perfido Brittonum ³³ populo imperaverat obsidibus, Ratumagum civitatem, ubi ³⁴ coningem se operiri iusserat, a. d. ³⁵ 15. ³⁶ Kalendas Decemb. reversus est. Nam et illic legatos Michaelis imperatoris qui ad eum mittebantur ³⁷ sibi occurrere iussit, cum quibus et Fortunatus patriarcha Veneticorum ³⁸ regressus, ad eius venit praesentiam. Sed legati imperatoris litteras et munera deferentes, pacis confirmandae causa se missos esse dicentes, pro Fortunato nihil locuti sunt; inter caetera tamen ad legationem suam pertinentia quaedam de imaginum veneratione protulerunt, propter quae se Romam ire, atque apostolicae sedis praesentem consulere debere dixerunt. Quos cum, legatione eorum audita ac responso reddito, absolveret, Romam, ut se velle dicebant ³⁹, ducere iussit ⁴⁰. Fortunatum etiam de causa fugae ipsius percontatus, ad examinandum eum Romano pontifici direxit; ipse ⁴¹ Aquasgrani, ubi hiemare statuerat, profectus est. Quo cum venisset, et ibi natalem Domini celebrasset, adlatum est ei, quod legati regis Bulgarorum essent in Baioaria; quibus obviam mitens, ipsos quidem ⁴² usque ad tempus congruum ibidem fecit operiri ⁴³. Caeterum legatos

VARIANTES LECTIOES.

¹ deleta 1. ² lapides iique i. p. 9. ³ At in 7. ⁴ comensi 7. ⁵ itatio B6. ⁶ in vico deest B6. ⁷ grabladona B6. potestatem B6. ⁸ iippolita B6. abolita B5. vetustatem iam pene abolita 7. ⁹ celebrata B6. ¹⁰ evulsit B6. ¹¹ nova B5. 6. ¹² vetustatis pulchritudinem cernentibus 7. ¹³ vincere diceretur vel vinceret maiorum B6. ¹⁴ Rex bulgarorum Non velut B5. Rex bulgarorum N. velut B6. ¹⁵ Omortag deest 7. 9. 9. B. ¹⁶ regi novitate 1. ¹⁷ explorandum 2. 5. 5. 6. 7. 9. ¹⁸ machelinum 9. machelinum 7. machalmum 9. ¹⁹ ac morti etiam B5. ²⁰ exactis deest 9. ²¹ tum archiepiscopus 9. ²² loco vocum pronuntiatio atque compendio habito ipse ad britannicam in codicibus 4. et 6. medio relicto nonnisi prunicam legitur; in 5 desunt voces pronuntiatio atque compendio. ²³ compendii 5. 7. 9. ²⁴ britannicam hic et infra 1. 4. 5. 6. B5. 6. ²⁵ atque romano populo 9. ²⁶ Et... quidem deest 9. ²⁷ facere instituerat 9. ²⁸ et de divisio 1. ²⁹ hludenui 1. Iudenicum B5. ³⁰ vastavit 9. ³¹ LX typographi rito Bauq. ³² acceptis quod B5. ³³ brantonum B6. ³⁴ ibi 4. B5. ³⁵ iusserat ad XV. 1. 2. 3. 4. 7. 9. B5. 6. 9. ³⁶ ad deest 5. 6. ³⁷ julicis conjectura (a. d. XV. kal.) ³⁸ ad III. cod. Arman. ³⁹ qui ad eum mittebantur deest 9. ⁴⁰ patriarcha gradensis 9. ⁴¹ ut se velle dicebant. roman 9. ⁴² romam ire iussit ut a pontifice examinaretur 9. ⁴³ ipse vero 9. ⁴⁴ qui lem deest 9. ⁴⁵ ibidem manere praecepit 9.

NOTE.

nonnullis, qui chronici Quedindurgensis lectionem D Wursedi sequuntur, pro Wolsatia seu Wursatia vendere. Inter pagorum Saxoniae nomina Flethilhi voci nostrae proxime accedit, multo magis tamen distat,

quam ut pro eodem haberi possit.
* Ad ripam occidentalem Larii, prope initium Martorii SS. T. X. p. cxxvi.

Abodritorum qui vulgo Praedenecenti vocantur, et contermini Bulgaris Daciam Danubio adiacentem incolunt, qui et ipsi adventare nuntiabantur¹, illico venire permisit. Qui cum de Bulgarorum iniqua infestatione² quererentur³, et contra eos auxilium sibi ferri deposerent, domum ire, atque iterum ad tempus Bulgarorum legatis constitutum redire iussi sunt. Suppone apud Spoletinum, sicut dictum erat, defuncto, eundem ducatum Adalharus comes palatii, qui iunior vocabatur, accepit, qui cum vix quinque menses⁴ eodem honore potiretur, correptus febre decessit. Cul cum Moringus Brixiae comes successor esset electus, nuntio honoris sibi deputati accepto demibuit, et paucis interpositis diebus vitam finivit. Aebus⁵ et Asiarius comites cum copiis Wasconum ad Pampilonam⁶ missi, cum peractis iam sibi iniuncto negotio reverterentur, in ipso Pirinaei⁷ iugo perfidiam montanorum in insidias deducti ac circumventi, capti sunt, et copiae quas secum habuere, paene usque ad internecionem delatae: et Aebus quidem⁸ Cordubam missus, Asiarius vero misericordia eorum qui eum ceperant, quasi qui consanguineus eorum esset, donum redire permixsus est. Illotharius vero iuxta patris mandatum⁹ Romam profectus, ab Eugenio pontifice honorifice suscipitur. Cui cum iniuncta sibi patefaceret, statum populi Romani iam dudum quorundam praesulum perversitate depravatum, nemorati pontificis benigna¹⁰ adensione ita correxerit, ut omnes qui rerum suarum direptione graviter fuerant desolati¹¹, de receptione¹² honorum suorum, quae per illum adventum Deo donante provenerat, magnifice sint¹³ consolati. Hoc anno, paucis ante solstitium aestivale diebus, in territorio Augustodunense¹⁴ acre in tempestatem subita mutatione converso, ingens fragmentum ex glacie simul cum grandine decidisse narratur, cuius longitudo quindecim, latitudo septem, crassitudo¹⁵ duos pedes habuisse dicitur.

DCCCXXV.

Saero paschali festo solemniter Aquisgrani celebrato, arriente etiam verna temperie¹⁶, imperator venandi gratia Noviomagum profectus, legatos Bulgarorum circa medium Maium Aquisgrani venire praecepit. Nam sic illo¹⁷ reverti statuit, habiturus ibi¹⁸ conventum, quem¹⁹ de Britannia regressus, eo se tempore ibidem habere velle²⁰, optimatibus indicaverat. Quo cum peracta venatione fuisset rever-

sus, Bulgaricum legationem audivit; erat enim de terminis ac finibus inter Bulgaros ac Francos constituendis. Adfuerunt in eodem conventu²¹ paene omnes Britanniae primores, inter quos et Wihomarcus²², qui perfidia sua et totam Britanniam conturbaverat, et obstinatione stultissima ad memoratam expeditionem illo faciendam²³ imperatoris animum provocaverat, tandem saniore usus consilio, ad fidem imperatoris, ut ipse dicebat, venire non dubitavit. Cui cum imperator, et ignosceret, et numeribus donatum una²⁴ cum ceteris gentis suae primoribus domum revertare permitteret, promissam fidem, ut prius convenerat, gentilitia perfidia commutavit, ac²⁵ vicinos suos incendiis et direptionibus in quantum potuit infestare non cessans, donec ab hominibus Lautherti²⁶ comitis in domo propria circumventus atque interfectus est. Imperator vero, audita Bulgarorum legatione, per eosdem qui ad eum missi fuerant legatos regi eorum missis litteris, prout videbatur respondit, dimissoque conventu, in Vosegum ad Rumerici²⁷ montem venandi gratia profectus, filium suum Illotharium ex Italia regressum ibique ad se venientem suscepit, ac peracta venatione Aquisgrani rediens, generalem populi sui conventum more solemnem mense²⁸ Augusto habuit. In quo conventu inter ceteras legationes quae de diversis partibus²⁹ venerunt, etiam et filiorum Godofridi³⁰ de Nordmannia legatos audivit, ac pacem quam idem sibi dari³¹ petebant, cum eis in marca eorum mense Octobrio confirmari iussit³²; completisque³³ omnibus negotiis quae ad illum conventus rationem pertinere videbantur, Noviomagum cum filio maiore secessit, minorem vero filium suum³⁴ Illothovicum in Baiariam direxit. Ipse³⁵ autem, autumnali venatione completa, circa hiemis initium Aquisgrani reversus est. In territorio Tullense³⁶ iuxta Commerciacum villam³⁷ puella quaedam nomine³⁸ . . . annorum circiter 12. post sacram communionem, quam in pascha de sacerdotibus manu sumendo perceperat³⁹, primo pane, deinde aliis omnibus cibis et potibus abstinendo, intantum ieiunasse perhibetur, ut nulla penitus corporis alimenta percipiens, sine omni vitis desiderio plenum tricennium⁴⁰ compleverit. Coepit autem ieiunare anno incarnationis dominicae 825, sicut in ipsius anni descriptione superius adnotatum est, et hoc anno, id est 825, circa Novembris mensis initium peracto ieiunio escam sumere ac more ceterorum mortalium manducando vivere coepit.

VARIANTES LECTIONES.

¹ nuntiabantur 1. ² infestatione 1. ³ a bulgaris inique infestari se q. 9. ⁴ mense 1. ⁵ Elbus bis, 5. 6. ⁶ pampilonem 2. 7. pompilonem 9. ⁷ perinei 1. ⁸ et aebus quidem usque anno 825 vicinus suos incendiis et direptione deest 1. ⁹ patris praeceptum 9. p. imperium 5. ¹⁰ benevola 3. ¹¹ desolati direptione 4. 6. d. de redemptione 5. d. de restitutione 9. ¹² graviter f. d. de receptione deest 2. ¹³ magnifice sunt 2. B. 5. 6. m. sint 4. 5. 6. 7. m. essent 9. ¹⁴ angustodunense B. 5. ¹⁵ grossitudo 6. ¹⁶ verna 5. 6. verno tempore 9. ¹⁷ nam tunc illo 9. ¹⁸ ibidem 9. ¹⁹ quem 7. 9. ²⁰ reliqui quod ²¹ habiturum 9. ²² in eo conventu 9. ²³ wihomarcus 5. wihomarchus 9. ²⁴ illam faciendam 9. ²⁵ una deest 9. ²⁶ ac deest 7. 9. ²⁷ lamberti 4. 5. 6. ²⁸ rumerici arem 9. rumericum 7. ²⁹ mense deest B. 5. ³⁰ diversis regionibus 9. ³¹ godofridi 1. godofridi B. 6. ³² dari deest 3. ³³ confirmari fecit 9. ³⁴ completis itaque 9. ³⁵ filium suum deest 9. ³⁶ Ipse usque reversus est deest 2. autem deest 9. ³⁷ tulense B. 5. 6. tulensi 4. 5. ³⁸ cummerciacum villa 2. cummerciacum B. 5. comeriacum B. 6. ³⁹ nomine de tricennio, puellae ieiunio annorum glossa in textum recepta 1. nomine N. 2. B. 6. ⁴⁰ manu christiano more suscepit 9. ⁴¹ integrum tricennium 9

DCCCXXV.

Cum regi Bulgarorum legati sui quid egerint renunciassent ¹, iterum eum, quem primo miserat, ad imperatorem cum litteris remisit, rogans ut sine morarum interpositione terminorum ² definitio fieret, vel si hoc non placeret, suis quisque terminis sine pacis foedere tueretur ³. Cuius imperator, quia fama erat Bulgarorum regem a suo quodam optimate aut regno pulsam aut interfectum, respondere distulit; illoque ⁴ expectare iusso, propter famae certitudinem comperendam Bertricum palatii comitem ad Baldricum ⁵ et Geroldum ⁶ comites et Avarici limitis custodes in Carantanorum provinciam ⁷ misit, qui cum reversus nihil certi super his quae fama vulgaverat reportasset, imperator legatum ad se evocatum ⁸ sine litteris remeare fecit. Interea Pippinus ⁹ rex, filius imperatoris, ut iussus erat, cum suis optimatibus et Hispanici limitis custodibus circa Kalendas Februarias Aquasgrani — nam ibi tunc imperator hiemaverat — venit, cum quibus eum de ¹⁰ tuendis contra Sarraenos occidentalium partem finibus esset tractatum atque dispositum ¹¹, Pippinus in Aquitaniam regressus, aestatem in deputato sibi loco transegit ¹². Imperator vero mediomense ¹³ Maio Aquis ¹⁴ egressus, circa Kalendas Iunii ad Ingilunheim ¹⁵ venit, habitoque ibi conventu non modico, multas et ex diversis terrarum partibus missas legationes audivit et ¹⁶ absolvi. Inter quas praecipua cacterisque praemium ¹⁷ erat legatio ¹⁸ sanctae sedis apostolicae, Romanae videlicet ecclesiae, qua fungebantur Leo Centumcellensis episcopus et Theofilactus nomenclator, et de partibus transmarinis ¹⁹ Dominicus abbas de monte Olivi, legati quoque filiorum Godofridi, regis Danorum, pacis ac foederis causa directi ²⁰, et de Selavorum regionibus quidam Abodritorum primores ²¹ Ceadragum ducem suum accusantes. Accusabatur et Tungo ²², unus de Soraborum primoribus, quod et iussu dicto audiens non esset. Quorum utriusque denuntiatum est, quod si medio

A Octobrio ad imperatoris generalem conventum venire distulisset ²³, condignas perfidiae suae poenas esse datum ²⁴. Venierunt et ex Brittonum primoribus, quos illius limitis custodes adducere voleverunt. Eodem tempore Herioldus cum uxore et magna Danorum multitudine veniens, Mogontiaci apud sanctum Albanum cum his quos secum adduxit baptizatus est, multisque muneribus ab imperatore donatus, per Frisiam, qua venerat via, reversus est. In qua provincia unus ²⁵ comitatus qui Hriustri ²⁶ vocatur, eidem datus est ²⁷, ut in eum se cum rebus suis, si necessitas exigeret, recipere potuisset. Baldricus vero et Geroldus, comites ac Pannonici limitis praefecti, in eodem conventu adfuerunt ²⁸, et adhuc de motu Bulgarorum adversum nos nihil se sentire posse testati sunt. Venit cum Baldrico presbiter quidam de Venetia, nomine Georgius, qui se organum ferere posse asserbat ²⁹; quem imperator Aquasgrani cum Thancolfo ³⁰ saccellario misit, et, ut ei omnia ad instrumentum ³¹ efficiendum necessaria praerentur, imperavit ³². Conductoque ac pronuntiato ad medium Octobrium generali conventu, caeteris omnibus more solemnium absolutis, ipse trans Rhenum ad villam quae Saltz ³³ vocatur cum suo comitatu profectus est. Ibi ad eum legati Neapolitanorum venerunt, atque inde, accepto responso, ad sua regressi sunt: ibi ad eius notitiam perlatum est de fuga ac perfidia Aizonis ³⁴, quomodo fraudulenter Ausoniam ³⁵ ingressus, et a populo illo quem dolo deceperat receptus, et otam ³⁶ civitatem ³⁷ destruxit, castella eiusdem regionis quae firmitiora videbantur communivit ³⁸, missoque ad Abdiraman ³⁹ regem Sarraenorum fratre suo, auxilium quod petebat, iussu eiusdem regis ⁴⁰ contra nostros accepit. Sed imperator licet huius rei nuntium graviter ferret, nihil tamen inconsulte gerendum iudicans, consiliariorum suorum adventum statuit operiri, transactaque autumnali venatione, circa Kal. Octob. per Moezum fluvium usque ad Franconovurd ⁴¹ secunda aqua navigavit. Inde ad Ingilunheim ⁴²

VARIANTES LECTIONES.

- ¹ egressus renunciasset 9. ² sine mora terminorum 9. ³ tueretur 9. ⁴ illo vero 9. ⁵ baldricum 9. ⁶ gerholtum 9. ⁷ provincia 4. ⁸ vocatum 7. 9. ⁹ c. quibus ubi de 9. ¹⁰ tractatum et conclusum 9. ¹¹ regressus ibidem totam sequentem aestatem transegit 9. ¹² mense *deest* 9. ¹³ aquisgrano 9. ¹⁴ ingelheim 5. ingilunheim 4. gilenheim 6. ingilunheim 7. B 6. ingilunheim B 5. ingelheim 9. ¹⁵ et audivit et 9. ¹⁶ praemium 9. ¹⁷ legatio romani pontificis 9. ¹⁸ de regionibus transmarinis 9. ¹⁹ ausa missi 9. ²⁰ abodritorum principes 9. ²¹ tungo 7. ²² distulerunt 9. distulissent 7. ²³ datus 7. 9. ²⁴ eius *deest* 9. ²⁵ riuistri 9. ²⁶ Veritus autem piissimus imperator, ne ob tale factum negaretur ei habitatio naturalis, dedit et quendam comitatum in frisia, cuius vocabulum est riuistri 7. ²⁷ affuerunt et in eodem conventu baldricus et gerholtus c. ac p. l. p. 9. ²⁸ organum more posse graecorum componere. Quem imperator gratanter suscepit, et quia deus illi quae ante se inusitata erant regno Francorum attribuebat, gratiarum actiones reddidit, ac tancolfo sacrorum scriniorum praelato commendavit, publicisque stipendiis curavit. ²⁹ iussu e. regis *deest* 9. ³⁰ tancolfo 4. 6. thancolfo 2. tanculfo 7. B 5. thangolfo B 6. ³¹ ad id instrumentum 9. ³² saltzno B 5. saltz 2. 3. 4. saltz 5. 6. sels 9. ³³ perfidia unizonis B 5. p. iaconis B 6. ³⁴ ausoniam 4. ausoniam 6. ausollam B 6. ³⁵ totam civitatem 2. 5. 7. 9. rotam *corr.* totam 5. rotam *Bouq. ex vita Hludovici.* rotam 1. 4. 6. B 5. 6. ³⁶ munivisset . . . accepisset 9. ³⁷ abdrachman 9. thraman B 6. ³⁸ iussu e. regis *deest* 9. ³⁹ franconofurd 5. 6. B 5. franconofurd B 6. ⁴⁰ ingilunheim 2. ingelunheim 3. ingilunheim 4. 5. 7. gilenheim 6. ingelheim 9. ingilunheim B 5. ingulunheim B 6.

NOTE.

- ^a Cf. Einhardi Historiam translationis SS. Marcellini et Petri lib. iv, num. 75. Bulland. Act. SS. Jun. 2, pag. 201. Ibi Georgius hic « qui . . . in Aquensi palatio organum, quod Graece hydraulica vocatur, nificata arte composuit, » postea rector D monasterii S. Salvii in vico Valentianis constitutus esse traditur.
- ^b Vetus Ausonensis, *Vich* dictus.
- ^c *Roda* ad fluvium Ter, ab occidente Gerundae.

medio Octobrio veniens, generalem ibi, ut conditum erat ¹, populi sui conventum habuit, in quo et Ceadragum Abodritorum ducem, necnon et Tunglonem, qui apud eum perfidiae accusabantur, audivit: et Tunglonem quidem, accepto ab eo filio eius obside, domum redire permisit, Ceadragum vero, ceteris Abodritis dimissis, secum retinuit ², misisque ad populum Abodritorum legatis, si enim sibi vulgus regnare vellet, perquirere iussit; ipse autem Aquasgrani, ubi hiemare constituerat, profectus est. Cumque legati quos ³ ad Abodritos miserat, reversi nuntiassent, variam gentis illius super rege suo recipiendū sententiam, meliores tamen ac praestantiores ⁴ quosque de illius receptione concurre, acceptis ab eo quos imperaverat obsidibus, in regnum suum eum fecit restitui. Dum haec aguntur, Hilduinus ⁵, abbas monasterii ⁶ sancti Dionisii martiris, Romam mittens, adjuvante precibus eius Eugenio sanctae sedis apostolicae tunc praesule ⁷, ossa beatissimi martiris Christi Sebastiani accepit, et ea apud Suessionam ⁸ civitatem in basilica sancti Medardi collocavit, ubi dum adhuc inhumata in loculo, in quo adlata fuerant ⁹, iuxta tumulum sancti Melardi iacerent, tanta signorum ac prodigiorum multitudo clarnit, tanta virtutum vis in omni ¹⁰ genere sanitarum per divinam gratiam in nomine eiusdem beatissimi martiris enituit ¹¹, ut a nullo mortalium eorumdem miraculorum aut numerus comprehendi, aut varietas verbis valeat enuntiari; quorum quaedam tanti stuporis esse narratur, ut humanae imbecillitatis fidem excederet, nisi certum esset, dominum nostrum Iesum Christum, pro quo idem beatissimus martyr ¹² passus esse dinoscitur, omnia ¹³ quae vult facere posse per divinam omnipotentiam ¹⁴, in qua illi omnis creatura in caelo et in terra subiecta est.

DCCCXXVII.

Imperator Heliachar presbiterum et abbatem et cum eo Hildibrandum ¹⁵ atque Donatum comites ad motus Hispanicae marcae componendos misit. Ante quorum adventum Aizo, Sarracenorum auxilio fre-

tus, multa eiusdem limitis custodibus adversa intulit, eosque adsiduis incursionibus in tantum fatigavit ¹⁶, ut quidam illorum, relictis quae tueri debebant castellis, recederent. Defecit ad eum et filius Berani ¹⁷, nomine Willelmundus ¹⁸, nec non ¹⁹ et alii complures novarum rerum gentilitate cupidit, innetique Sarracenis ac Mauris ²⁰ Ceritaniam ²¹ et Vallensem ²² rapinis atque incendiis cotidie infestabant. Cumque ad sedandos ac mitigandos Gothorum atque Hispanorum in illis finibus habitantium animos Heliachar abbas cum aliis ab imperatore missus ²³, multa et propria industria et sociorum consilio prudenter administrasset ²⁴ Bernhardus quoque, Barcinonae comes, Aizonis insidiis et eorum qui ad eum defeceant ²⁵ calliditati ac fraudulentis machinationibus pertinacissime resisteret, atque eorum temerarios conatus irritos efficeret, exercitus a rege Sarracenorum Abdiraman ad auxilium Aizoni ferendum missus Caesaraugustam venisse nunciatur, supra quem ²⁶ Abumarvan, regis propinquus, dux constitutus, ex persuasionibus ²⁷ Aizonis haud dubiam sibi victoriam pollicebatur. Contra quem imperator filium suum Pippinum, Aquitaniae regem, cum inimodici Francorum copiis mittens, regni sui terminos tueri praecepit. Quod ita factum esset, ni ducem desideria quos Francorum exercitum praefecerat, tardius quam rerum necessitas postulabat, is quem ducebant ²⁸ ad marem venisset exercitus. Quae tarditas in tantum noxia fuit, ut Abumarvan ²⁹, vastatis Barcinonensium ac Gerundensium agris villisque incensis, cunctis etiam quae extra urbes invenerat depreiis, cum incolam exercitum Caesaraugustam se prius reciperet, quam a nostro exercitu vel videri potuisset. Huius villae praesagia credita sunt visae multoties in caelo acies, et ille terribilis nocturnae coruscationis in aere discursus. Imperator autem, duobus conventibus habitis, uno apud Niumagam ³⁰ propter falsas Hlorici ³¹, filii Godofrini regis Danorum, pollicitationes, quibus se illo ad imperatoris praesentiam venturum promiserat, altero apud Compendium, in quo et annualia

VARIANTES LECTIONES.

¹ indictum 9. ² retenuit 1. *reliqui* retinuit. ³ quos abodritos 4. ⁴ optimos tamen ac praestantissimos 9. ⁵ hilduinus 9. ⁶ monasterii *deest* 9. ⁷ annuente praesule (*media desunt*) 4. 5. 6. ⁸ messonam 1. 4. messonem 2. nessonam 3. suessionam 5. 6. 7. *B* 5. 6. suessionari 9. *B9*. suessioniam *Chesn. Bouq.* ⁹ eum loculo vectatorio ut allatae sunt 7. *lectio ex Anonymi vita Illudowici cap. 40. derivata. SEMLER.* ¹⁰ omne 4. ¹¹ emicuit 9. ¹² beatissimus martyr *deest* 9. ¹³ passus est, omnia 9. ¹⁴ per div. potentiam *f. p.* 9. est. Ipse autem venerabilis abbas praefatus Hilduinus inter plurima, quae ei augustali benignitate commissa fuerant, monasteria, habebat procuracionem coenobii nobilis in prospectu urbis Saessorum, quo I. Clotharius, quo idam rex Francorum, filiusque eius Sygbertus in honorem beatissimi Melarli confessoris Christi magnis construxerant sumptibus, in quo et eius sacratissima tumulaverant membra. Simili modo praefectus abbas post decessum Irminonis regebat locum sancti Vincentii levitae et martyris in suburbano urbis Parbisiacae, ubi preciosus Christi confessor Germanus requiescit; quod Chillebertus, rex quondam Francorum inclytus, frater praefecti regis Clotharii, edificavit 7. ¹⁵ ildebrandum 2. hil lebrandum 7. 9. ¹⁶ inc. a leo fatigavit 9. ¹⁷ berani 1. 2. 5. 4. 3. 6. *B* 5. 6. 9. ¹⁸ beronis 9. herae 7. ¹⁹ willelmundus *B* 6. ²⁰ necnon *deest* 9. ²¹ ac mauris *deest* 9. ²² missis 9. ²³ administraret 9. ²⁴ eum fecerant 5. *B* 5. ²⁵ super quem 9. ²⁶ persuasione 9. ²⁷ ducebat 3. ²⁸ abumarvan 2. ²⁹ niumagam 2. 5. 7. *B* 3. 6. ³⁰ mogiogram 6. ³¹ noviomagam 5. 9. ³² horici 6. 9. honrici 7.

NOTÆ.

^a *Cerdagne.*

^b *Valles*, vallis fertilissima 28,000 passuum longitudinis 16,000 passuum latitudinis, ad orientem

D Illuminis Hlobregat, e septentrione Barcinonæ. Petr. de la Marca, Marca Hispanica, pag 166.

doma suscepti, et his qui ad marcam Hispanicam ¹ A et Ansfrius abbas ² monasterii Nonantulae Constantinopolim missi, et a Michaelae imperatore, sicut ipsi inde reversi retulerunt ³, honorifice suscepti sunt. Imperator lunio mense ad Ingilunheim villam ⁴ venit, ibique per aliquot dies placitum habuit, in quo cum de filiis suis Hlothario et Pippino cum exercitu ad marcam Hispanicam mittendis consilium inisset, et id quomodo fieret ordinasset, missos ⁵ etiam Romani pontificis, Quirinum primicerium ac Theofilactum ⁶ nomenclatorem, qui ad eum illo venerant, audita illorum ⁷ legatione dimisisset, ad villam Francofurtum ⁸ profectus est, ibique aliquandiu moratus, Wormaciam venit, atque inde ⁹ Theodoni villam perrexit; de quo loco Hlotharium filium suum cum ¹⁰ magnis Francorum copiis ad Hispanicam marcam direxit. Qui cum Lugdunum venisset, concessit, nuncium opperiens, qui se de Sarraconum adventu faceret certiorum; in qua expectatione cum Pippino fratre colloquitur, et comperit quod Sarraeni ad marcam venire aut timentur aut nolent, redeunte in Aquitaniam fratre, ipse ad patrem Aquasgranum revertitur. Interea enim in confinibus Nordmannorum tam de foedere inter illos et Francos confirmando, quam de Herioldi rebus tractandum ¹¹ esset, et ad hoc totius paene ¹² Saxoniae comites simul cum markionibus ¹³ illo convenissent, Herioldus, rerum gerendarum nimis cupidus, condictam et per obsides firmatam pacem, incensus ac directis ¹⁴ aliquot Nordmannorum villis, irrupit. Quod audientes filii Godofridi, contractis subito copiis, a ¹⁵ marcam veniunt, et nostros in ripa Aegidorae fluminis sedentes ac nihil tale opponentes transito flumine adorti, castris exeunt ¹⁶, eisque in fugam actis cuncta diripiunt, ac se cum omnibus copiis suis in sua castra recipiunt; deinde inito consilio, ut ultionem huius facti praevenerent, missa legatione ad imperatorem, quam inviti et quanta necessitate coacti id fecerint ¹⁷, exposuerunt, se tamen ad satisfactionem

DCCCXXVIII.

Conventus Aquasgranum ¹⁷ mense Februario factus est, in quo cum de multis aliis causis, tum praecipue de his quae in marca Hispanica contigerunt, ratio habita, et legati qui exercitum praerant culpabiles inventi, et iuxta ¹⁸ merita sua honorum ¹⁹ amissione multati sunt. Similiter et Baldricus ²⁰, dux Foro-Julienensis, cum propter eius ingraviam Bulgatorum exercitus terminos Pannoniae ²¹ superioris impone vastasset, honoribus quos habebat ²² privatus, et marca quam solus tenebat ²³, inter quatuor comites divisa est. Halitgarius Camaracensis episcopus

VARIANTES LECTIONES.

¹ marcham hispaniam B 5. G. ² filii sciifici 9. ³ nordusmaonorum 2; igitur ut in textu legentiam, ⁴ panna 1. ⁵ bulgaricos B 5. ⁶ bulgaricos eis 9. ⁷ romanis electus 7. 9. ⁸ unni deest 9. ⁹ tituli deest 9 ¹⁰ venire... examinaret 9. ¹¹ qualis esset deest 9. ¹² examinar. l. et m. i. de constantinopoli deest B 5. ¹³ ad imperatorem deest 9. ¹⁴ quas imperator benigne 9. ¹⁵ absolvit. Ipso tempore Hemardus, sui temporis prudentissimus virorum, sanctae devotionis incitatus ardore Romanam misit, et corpora sanctorum Marcellini et Petri annuente papa in Franciam fecit transvehi, et valse decenter in proprio territorio propriisque sumptibus repperidit. Quorum meritis hacteris ibi Dominus multa operatur virtutum miracula 7. *interpolatio ex vita Hludowici cap. 41.* ¹⁶ translata ibi 9. ¹⁷ aquasgranum 4. B 5. 6. *reliqui aquisgranum.* ¹⁸ inventi iuxta 9. ¹⁹ merita honorum 9. ²⁰ sunt. Baldricus etiam 9. ²¹ bulgari fines pannoniae 9. ²² quos habebat deest 9. ²³ quam solus tenebat deest 9. ²⁴ abba B 5. ²⁵ sicut i. l. r. retulerunt deest 9. ²⁶ villam deest 9. ²⁷ ordinasset legatus 9. ²⁸ theosylactum 1. ²⁹ audita eorum 9. ³⁰ francoconurd 4. francoconurfurt B 6. francoconurfurt 9. ³¹ et inde 9. ³² filium cum 9. ³³ tractatum B 5. ³⁴ paene 1. ³⁵ markionibus 1. 2. 5. B 5. marcionibus B 6. marcionibus ceteri. ³⁶ pacem rupit incensus. . . villis 9. ³⁷ castris exiunt 1. castris exeunt 4. ³⁸ facerent 9.

NOTE.

^a In Franciae partem Germanicam.

^b Translationis historiam ipse, qui corpora transferri curaverat, Eginhardus noster scriptum. (Cf. Acta SS. Bolland. die Junii 2.) Refert in ea, partem reliquiarum sub fine anni praeteriti Michilinstadium, indeque anno 827 die 17 Januarii Mulheimum a se translata, reliquam vero ab Hildoino abbate octo diebus post Pascha ibi redditam et per testatem Aquisgranum privatam, tandem, postquam ipse ab imperatore in venationem solennem profecto abeundi licentiam acceperit, Mulheimum advectam atque sacris

D corporibus iterum sociatam esse. Perfeta igitur, ut supra legitur, mense Octobri, translatione, Eginhardus Aquisgranum, ibidem hibernatus, regressus est. Hinc rei gestae narrationem, qualem in annalibus et in translationis historia legitimus, optime inter se coherere quisque intelligit; et mirari subit, de cetero 11 viros qui annales nostros Eginhardo abjudicaverunt, eam tantum ob causam iugere potuisse, quod in historia translationis dies 17 Januarii, in annalibus Octobris translationis epocha si-statur

esse paratos, et hoc in imperatoris esset ¹ arbitrio, A
qualiter ² ita fieret emendatum, ut de reliquo inter
partes pax firma maneret. Bonifacius ³ comes, cui
tutela Corsicae insulae tunc erat commissa, adsum-
pto secum fratre Berethario ⁴ nec non ⁵ et aliis qui-
busdam comitibus de Tuscia, Corsicam atque Sar-
diniam parva classe circumvectus, cum nullum in
mari piratarum invenisset, in Africam ⁶ traiecit, et
inter Uticam atque Kartaginem ⁷ egressus, immen-
sam incolarum multitudinem subito congregatam of-
fendit, cum qua et proelium conscriuit, et quinque
vel eo amplius fusam fugatamque profligavit, magna-
que Afrorum multitudinem prostrata, aliquantis ⁸
etiam sociorum suorum per temeritatem amissis, in
naves suas se recepit, atque hoc facto ingentem
Afris timorem incussit. Luna Kalendis Iulii ⁹. primo B
diluulo in occasu suo defecit; similiter et in ¹⁰ 8
Kalendas Ianuarii, id est in natale Domini, media
nocte obscurata est ¹¹. Imperator circa missam ¹²
sancti Martini Aquasgrani ¹³ ad hiemandum venit,
ibique positus ¹⁴, totum hiberni temporis spatium in
diversis conventibus ob necessaria regni negotia
congregatus impendit.

* [Ferunt in regione Wasconiae trans Garumnam
fluvium in pago Aginense annonam pluere de coelo
simum frumento, sed paululum breviora ac rotun-
diora grana habere, de qua domno imperatori ad-
latum est ad Aquis palatium 7. B. 8. 9. 12.]

DCCCXXIX.

Post exactam hiemem in ipso sancto ¹⁵ quadrage-
simali ieiunio, paucis ante sanctum pascha diebus,
Aquasgrani ¹⁶ terrae motus noctu factus, ventusque C
tam vehemens coortus ¹⁷, ut non solum humiliores
domos, verum etiam ipsam sanctae Dei genitricis
basilicam, quam capellam vocant, tegulis plumbeis

tectam, ex parte non modica demuraret. Imperator
vero ¹⁸ in diversis occupationibus usque ad Kalen-
das Iulii. ¹⁹ Aquasgrani ¹⁹ moratus, tandem ad genera-
lem conventum Wormaciae habendam cum comitatu
sub mense Augusto statuit proficisci. Sed priusquam
inde promoveret ²⁰, nuncium accepit, Nordmannos
velle transalbanam Saxoniae regionem invadere,
atque exercitum eorum ²¹ qui hoc facturus esset,
nostris finibus adpropinquare. Quo nuncio commo-
tus, misit in omnes Franciae partes ²², et iussit ut
cum summa ²³ festinatione tota populi sui generalitas
²⁴ post se in Saxoniam partes ²⁴, indicans simul
velle se apud Novesium ²⁵ a medio circiter ²⁶ Iulio
Rhenum transire. Sed ubi vana ²⁷ esse compererat,
quae de Nordmannis fama disperserat ²⁸, sicut prius
dispositum habebat ²⁸, medio mense ³⁰ Augusto Worm-
maciae venit, ibique habito generali conventu, et
oblata sibi annoa dona solemnii more ³¹ suscepit, et
legationes plurimas, quae tam de Roma et Bene-
vento, quam de aliis longinquis terris ad eum vene-
rant, audivit atque ³² absolvit. Illotharium quoque
filium suum ³³, finito illo ³⁴ conventu, in Italiam di-
rexit ³⁵, ac Bernhardum comitem Barcinonae, qui
eatenus in marca Hispaniae praesidebat, camarar-
ium ³⁶ in palatio suo constituit. Aliis etiam causis ³⁷,
quae ad illius placiti completionem pertinere vide-
bantur, congruo modo dispositis atque completis,
populoque ad sua ire dimisso, ipse ad autumnalis
venationis exercitium Franconurduum ³⁷ villam
profectus est; qua transacta, ad hiemandum Aquas-
grani reversus est, ubi et missam sancti Martini ac
festivitatem beati Andreae ³⁸ apostoli, necnon et
ipsum sacrosanctum ³⁹ dominicae nativitatis diem
cum magna laetitia et exultatione celebravit ⁴⁰.

VARIANTES LECTIONES.

¹ esse 9. ² quatenus 9. ³ bonifacius 5. B 5. ⁴ berethario 5. berebario 7. 9. heruhario 4. heren-
bario B 6. bernharlo 5. 6. ⁵ nec non deest 9. ⁶ in mari p. i. in afri deest B 6. ⁷ et Cartaginem 9. atque
c. 6. atque chartaginem 2. atque cartaginem B 6. ⁸ aliquot 9. ⁹ kal. iunii 9. ¹⁰ et VII. 9. ¹¹ circa
solemnitatem sancti 9. ¹² aquisgrani 6. B 5. ¹³ positus deest 9. ¹⁴ sancto deest 9. ¹⁵ aquasgrani 1. B 6.
¹⁶ coortus est 9. ¹⁷ vero deest 9. ¹⁸ iunii 4. 6. ¹⁹ aquasgrani 1. 6. B 5. 6. ²⁰ moveret 9. ²¹ eorum
deest 9. ²² franciae regiones 9. ²³ ut summa 9. ²⁴ sui multitudo in 9. ²⁵ novesium 4. novensium 5. 6.
²⁶ circiter deest 9. ²⁷ vana 9. ²⁸ dispersa erat 9. ²⁹ sicut constituerat 9. ³⁰ mense deest 9. ³¹ solemnii
more deest 9. ³² longinquis regionibus venerant et audivit et 9. ³³ suum deest 9. ³⁴ illo deest 9.
³⁵ italiam misit 9. ³⁶ camararium 1. 2. 4. 6. B 5. 6. ³⁷ franconourduum 2. franconouard 4. fran-
conofurdum 6. B 5. franconofurdum B 6. ad franconofurt 9. in franconofurd 7. francofurdum 5.
³⁸ reversus ibidem sancti martini atque beati andreae 9. ³⁹ sacrum sanctum 2.

NOTE.

^a Neus contra Düsseldorf

^b Carolo filio suo partem regni tribuit. Cf. The-
gani cap. 35.

^c Haec ultima, quibus Eginhardus Aquis interfuit;

D nam mense Martio anni sequentis, post rebellionem
Compendii ortam, Seligenstadum recedendi veniam
petivit atque accepit, ita ut Annalium et vitae ejus
publice idem sit terminus.

EGINHARDI ^a EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

AD ANSGISUM ^b.

Dilectissimo in Christo fratri, Ansgiso venerabili, sempiternam in Domino salutem.

Obsecro dilectionem tuam ut, non graviter, sed potius misericorditer et amabiliter, accipere diggeris quod apud te ^c pro necessitate quondam hominis nostri, nunc autem hominis domni Illotharii, apud te intercedo, ut cum beneficium, quod ego illi dedi, sub qualicumque lege, sicut tibi placuerit, habere permittas, usque dum nos illi de altero beneficio, ex largitate dominorum nostrorum, aliquam consolationem, Domino adjuvante, facere poterimus. Habebitis ne magis promptum atque devotum ad vestram voluntatem atque utilitatem perficiendam, si meas petitiones in hac causa adimplere dignamini. Opto semper bene valeatis in Domino.

EPISTOLA II.

AD GOZBERTUM ABBATEM. ^d

Religioso Christi famulo Gozberto, venerabili abbati, Eginhardus peccator.

Precor ut sanctitas vestra cognoscere dignetur de causa hominis istius, nomine Bebonis, quod ego beneficium illi dedi de monasterio ^e S. Clodowaldi propter hoc qui mihi bene serviebat. Sed postquam eum domno Illothario commendavi, impetravi a domino imperatore ut ei confirmationem faceret de eodem beneficio ad dies vite sue. Propter hoc rogo et obsecro dilectionem vestram ne illi permittatis aliquid impedimentum fieri de ipso beneficio, donec nos, Domino volente, vobiscum loquamur. Ille ideo vobis mando, quia cognosco quorundam hominum pravam voluntatem et infinitam cupiditatem, qui de proximorum damnis nullam habent curam, in eo quod sue avidissimæ cupiditati satisfacere valeant. Opto ut semper valeatis [in Domino].

EPISTOLA III.

AD AMALHARIUM ^f

Reverentissimo Christi famulo Amalharo, Eginhardus peccator.

^a Has epistolas ex vetusto codice ms. Laud mensi primum vulgavit Andreas Chesnius tom. II script. Franc., pag. 695. In illis edendis nulla servatur ratio temporum. Eginhardus, cœlihatu cum uxore hunc servato, plures rexit abbatias. Obiisse creditur anno 839.

^b Ansegisus ex nobili Francorum prosapia originem dicens, Fluviacense S. Geremari cœnobium a Carolo Magno anno 807 precario accepit. Anno 817 Luxoviense monasterium ei commissum est, et anno 825 Fontanellense, cedente Eginharo. Obiit anno 855.

^c Sic codex et edit.; sed juxta dominum Teulet redundant hæ voces, *apud te*, quia paucis interpositis verbis sunt repetita.

^d Goshertus abbas S. Galli anno 816 electus, anno 857 vel insequente mortuus est.

^e Hoc de monasterio S. Clodowaldi prope Parisios

^A Nescio quis prævenit adventum pueri vestri, qui mihi litteras vestras attulit, et effecit ut tibi mandaret ^g.... quatenus proximo Palmarum die ad imperatorem venisses. Sed postquam ^h litteras vestras accepi, et imperatorem, de his quæ voluisti, interrogavi, præcepit mihi vobis scribere ut sanctum Paschæ diem domi celebretis, et ceteram comitatum vestrum post vos venire juberetis, eo modo ut, quando ille ad vos in palatio venisset, mandatis acceptis, et ratione ⁱ legationis vestræ vobis insinuata, sine mora iter vestrum aggredi valeatis. Opto ut semper bene valeatis in Domino.

EPISTOLA IV.

AD OTGARIIUM ARCHIEPISCOPIUM.

^B Domino sancto et merito venerabili Otgario, reverendo archiepiscopo, Eginhardus peccator.

Frater iste, nomine Werdricus, de congregatione S. Bonifacii ^k est, et conversatur apud nos per licentiam abbatis sui, pro eo quod noster propinquus est. Quem ideo nunc ad vos mittimus, ut eum ad diacognatus officium ordinare jubeatis, si videritis hoc canonice fieri posse per talem rationem, quæ continetur in epistola abbatis ejus, quam nuper ad me, cum eum de eadem causa consulerem atque rogarem, direxit; quam etiam vobis per eundem fratrem ad legendum misi, in qua, ut arbitrator, statim intelligere potestis utrum illa consecratio modo fieri possit, an in aliud tempus differenda sit. Oro et opto ut sanctitatem vestram, sibi devote servientem, superna gratia semper et ubique custodiat, sanctissime ac reverentissime pater.

EPISTOLA V.

AD JACOBUM EPISCOPIUM ^l.

Venerabili in Christo Jacobo, reverentissimo episcopo, Eginhardus peccator.

Iste clericus, nomine Otmarus, detulit mihi litteras sanctitatis vestræ, in quibus me rogastis ut eidem clerico licentiam darem vobiscum manendi, qui in hac regione et natus et nutritus est. Et ego qualis

vix potest intelligi.

¹ Ille Amalarius esse videtur Mettensis presbyter, qui libros quatuor de divinis seu ecclesiasticis Officiis, et alterum de ordine psalmodiarum seu antiphonariorum scripsit.

² Vel potius *mandarem*. Pro punctis supplevit dom. Teulet, vocem, *cito*.

³ Ante hæc voces, *litteras vestras*, addit Teulet *istas* ex codice.

⁴ Amalarius anno 827 ad Gregorium papam quartum a Ludovico Pio missus est, ut ipse scribit in prologo ad Antiphonarum.

⁵ Otgarius seu Autearius ex abbate Veissenburgensi Moguntinus archiepiscopus anno 826 consecratus est. Vivere desit anno 847.

⁶ Il est, de cœnobio Fuldensi.

⁷ Ex codice Laudunensi quinte epistolæ adject Teulet huic titulum, *De ordinatione*.

litem causæ considerans, decrevi assensum præbere A
petitioni vestræ, eo videlicet modo, ut idem clericus, cum suis fratribus et matre, sicut rogastis, licentiam habeant vobiscum manendi, et censum suum annis singulis persolvant ad ^a S. Servatium, sicut etis a fratribus nostris constitutum est. De ordinatione vero ejusdem clerici in vestra sit potestate, ut inde faciatis quicquid vobis optimum esse videbitur : quia vos et mores et conversationem illius cognoscitis, et scitis utrum ad aliquem ordinem sacrum suscipiendum ^b idoneus sit. Opto sanctitatem vestram, nostri memorem, semper in Christo bene valere.

EPISTOLA VI.

AD EGILOLFUM ^c ET HUNBERTUM.

Dilectissimis in Christo fratribus et devotis Christi B
familis, Egilolfo et Hunberto, æternam in Domino salutem.

Scio vos non latere quod bonæ memoriæ Wolfgaris episcopus ^d, me petente, beneficiavit homini nostro Gerberto, in pago Dulargawe, in loco qui dicitur Asgabah, de ratione S. Kiliani, mansus ut et mancipia XII. Sed quia in hoc diutius manere non potuit, nisi dum ille in corpore vixit, precor benignitatem vestram ut memoratum Gerbertum illud beneficium habere permittatis, sicut modo habuit, usque dum in hac sede episcopus fuerit ordinatus; et inter me et illum convenerit quid de ipso beneficio fieri debeat in futurum. Opto ut semper bene valeatis in Domino.

EPISTOLA VII.

AD POPPONEM COMITEM.

Magnifico et honorabili atque illustri viro Popponi glorioso ^e comiti, Eginhardus in Domino salutem.

Hominum ^f confugerunt ad limina beatorum Christi martyrum Marcellini et Petri, fatentes se culpabiles esse, qui in presentia vestra convicti fuerunt quodam ^g furto quod commiserunt furando feramina in dominica foreste ^h : cuius partem compositionis jam solverunt, et adhuc solvere ⁱ, sed, ut asserunt, non habent unde solvere propter paupertatem suam. Proinde precamur benignitatem vestram ut eis, propter amorem Christi martyrum ad quos confugerunt, in quantum possibile est, parcere dignemini, ne penitus pereant per huiusmodi culpam, sed potius sentiant sibi apud vos profuisse quod ad sanctorum martyrum sepulcra confugerunt. Opto ut semper bene valeatis in Domino.

^a Id est, S. Servatii monasterio Trajectensi ad Mosam.

^b D. Teulet habet : *ad aliquam ordinationem sacran suscipiendam.*

^c Forte legendum *Heistolpium*, qui erat archiepiscopus Moguntinus, cuius suffraganeus Humbertus episcopus Wirzburgensis.

^d Is erat Wirzburgensis episcopus, cui forte successit Humbertus.

^e D. Teulet habet ex codice, *gratioso.*

^f Ante *homines* addidit Teulet hæc verba : *auo pauperes.*

^g Ante *quodam*, idem doctus addit *de.*

^h Sic codex, sed Teulet *foresta.*

EPISTOLA VIII.

AD OTGARIIUM ARCHIEPISCOPUM.

Domino sancto et merito venerabili Otgario ¹, reverendissimo episcopo.

Presbyter quidam, nomine Hruodradus, venit ad me dicens se esse de lisco vestro Manniaco, et accepisse licentiam a chorepiscopo vestro et cæteris fratribus Romam pergendi, et hoc in mense martio; sed post, cum venisset ad Mogontiacum, non potuisse invenire homines cum quibus illud iter peragere potuisset : ac propter hoc divertit ad quemdam pagensem nostrum, qui ei cognitus fuerat, nomine Hildebertus, et mansit apud eum donec inveniret homines Romam euntes; quos se nunc inventos habere dicit, et rogavit me ut apud vos impetrarem et licentiam illud iter peragendi. Vult enim, sicut ipse asserit, illud iter quam celerime potuerit, peragere, et ad locum suum reverti. Propter hæc precor sanctitatem vestram ut ei, sicut ipse rogat, licentiam donare dignemini, et ut illi non noceat quod tandem inter vias moratus est, quia, multis impedimentis accidentibus, invitus fecit quod emendare non potuit. Optamus sanctitatem vestram, nostræ inbecillitatis memorem, semper in Christo bene valere, sanctissime ac reverentissime pater.

EPISTOLA IX.

AD GERONCUM ² PALATII COMITEM.

Dilectissimo fratri Gerono, glorioso comiti palatii, Eginhardus in Domino salutem.

Rogo dilectionem vestram ut hunc pagensem C
nostrum, nomine David, necessitates suas tibi referre volentem, exaudire digneris; et, si causam ejus rationabilem esse cognoveris, locum ei facias ad domnum imperatorem se reclamare. Est enim idem homo domni Hlotharii ³; et ideo, non tantum propter petitionem meam, sed propter honorem et amorem senioris sui, debes illum adjuvare. Opto ut te sanum et incolumem cito videre merear.

EPISTOLA X.

AD HETTIUM ⁴ ARCHIEPISCOPUM.

Domino sancto et merito venerabili Hetti, reverentissimo archiepiscopo, Eginhardus peccator.

Sicut ex litteris sanctitatis vestræ vos velle cognovimus, ita sine dilatione facere curavimus, nitendo videlicet vobis reliquias, quas vos habere velle ad dedicationem novæ basilicæ vestræ scripsistis. Et quidem libenter id fecimus, qui talem fiduciam in vobis habemus, ut quæcumque particula

¹ *Deberent* supplet Teulet, et codex fert *deberent.* Editi hæc vocem omiserunt.

² Post D. Bonquetium et Teulet ad Otgarium directam fuisse hanc epistolam putavimus. Prior edidit ut codex ms. *Domino sancto R. G. R. O. rever.*

³ Fortasse ille est Gibuinus, qui ex comite monachum induit in Rheinensi S. Remigii cœnobio.

⁴ Teulet, *Hlotharii.*

⁵ Hetti ex abbate Mediolanensi factus est Treviurum antistes anno 814. Mabillonius qui libro xxxiii *Annal. Bened.*, num. 60, in anno 847 ejus obitum collocat, illum differt usque ad annum 851, lib. xxxiv, num. 35.

de sacris beatorum martyrum cineribus ad vos pervenerit, talis ei honor exhibeatur, qualem totis enim corporibus exhibere debuimus, nisi desidia et negligentia a debito illis honore retardaret. Quod autem per nos cognoscere voluistis, minime vos de his certiores reddere valeamus, quia pene nihil inde ad nostram notitiam scietis pervenire; neque nos de his magnopere curiosi sumus de quorum cognitione nullam utilitatem et parvam percipiamus voluptatem. Optamus sanctitatem vestram, nostra inbecillitatis memorem, in Christo semper bene valere, sanctissime et reverentissime pater.

EPISTOLA XI.

AD BRUOTERTIUM COMITEM.

Magnifico et honorabili atque illustri viro Bruoterto, glorioso comiti, aeternam in Domino salutem.

Rogo benignitatem vestram ut mihi mandare dignemini quid vobis placeat vel ^a, ut modo fieri debeat de causa Alahfridi, hominis nostri, utrum ex toto dimittenda sit, an ille adhuc sperare debeat quod ^b ad suam justitiam, per vestrum adjutorium, pervenire mereatur. Nam ego totam causam, et qualiter a vobis per veraces homines inquisita est, simul cum Adalharlo et Gelvino comitibus palatii, domino imperatori indicavi: et ille responsum mihi, mirum sibi videri cur illa causa jam finita non fuisset. Ideo precor dilectionem vestram ut non mihi mandare dedignemini ^c, quid predictus homo noster de ipsa sua causa facere debeat. Opto ut semper bene valeatis in Domino.

EPISTOLA XII.

AD LIUTHARDUM PRESBYTERUM ET EREMBERTUM VICEDOMINUM.

In Christi nomine, Eginhardus abbas, Liuthardo presbytero et Eremberto vicedomino, fidelibus nostris, in Domino salutem.

Notum sit vobis quod nos Willibaldo presbytero, fidei, ut credimus, nostro, injunctum habemus ut census nostrum recipiat ab hominibus nostris, tam apud S. Bavonem quam in Blandinio monasterio. Propter hoc mittimus illum ad vos, quia volumus ut ei adjutorium faciatis ut eundem censum et pleniter et in bono argento recipiat ^d. Opto ut semper bene valeatis in Domino.

EPISTOLA XIII.

AD POPPONEM COMITEM.

Magnifico et honorabili atque illustri viro Popponi, glorioso comiti, Eginhardus sempiternam in Domino salutem.

Dictum est mihi quod me rogasses ut de tribus capitulis te certum facerem: quod utique mihi ad

faciendum de uno illorum difficile est, id est, femina, quam tu melius quam ego nosti, si a te, sine culpa, in conjugium possit assumi. Nam de dispensa, quam in Aquis accepistis, nullam vobis aliam retributionem nisi amicitiam tuam. De Jopila vero, quando insimul fuerimus locuti, juxta quod tunc inter nos convenerit, facere paratus sum: et ideo tibi modo plura per litteras meas indicare non possum. Opto ut semper bene valeas in Domino.

EPISTOLA XIV.

AD GERWARDUM BIBLIOTHECARIUM.

Dilectissimo fratri Gerwardo, Eginhardus sempiternam in Domino salutem.

Dubium mihi est utrum de te sentire debeam, quod aut litteras meas non intellexisses, aut de periculo meo non curasses? Sed facilis in eum sensum adducar ^f ut arbitrer propter aliquas occupationes scripta mea a te parum diligenter lecta et intellecta fuisse, quam ut credam charitatem tuam comminatio mihi periculi curam non habuisse. Hortaris enim, imo consilium das, ut, omissis martyrum excubiis, quibus indesinenter a lesse et interesse jussus sum, palatium petam; cum mihi septem dierum absentia ponalis futura denuntiata sit: que non solum in mora in palatio facienda, sed ne in itinere, quod ad palatium pergendum est, caveri potest, presertim a me qui, tam propter viam difficultatem quam corporis imbecillam valetudinem, raro celerius quam septem dierum spatio de Aquis ad martyrum limina potui pervenire. Sed jam nunc rogo atque ^g nixe deprecor ut scriptum, quod tibi misi, iterum relegere atque intelligere ^h, mihi que, sicut te jam dudum per litteras meas rogavi, quid tibi de illa revelatione atque mandatis, quibus obstrictus sum, videatur, rescribere non graveris. Non deerunt peritatores, si hoc quod scriperis Bonotto, vicedomino nostro, mittere volueris. Opto vos semper bene in Domino valere ^b, charissime atque amantissime frater et domine.

EPISTOLA XV.

IN PERSONA ROULÆ AD BLIDITHRUT.

Dilectissime sorori Blidithrut, Bona et amica et bene cupiens tua, aeternam in Domino salutem.

Quidam servus vester de Maleslah, nomine Wenilo, quandam liberam feminam accepit sibi in conjugium, et modo timendo iram vestram, simul et domini sui Albini, confugit ad limina sanctorum Marcellini et Petri. Pro quo rogo claritatem tuam ut mea vice apud illum intercedere digneris, quatenus ei liceat, cum sua et tua gratia, feminam illam quam accepit, habere. Opto ut semper bene valeatis i.

^a Codex et Teulet comma et vocem *vel* non habent.

^b Teulet *ut*.

^c Melius habet Teulet, *Ut nunc mihi mandare dignemini*.

^d D. Teulet hunc locum in editis turbatum et a Dom. Bouquetio omissum sic restituit: *Et cum receptus fuerit, volumus ut vos illum ad hoc adjurctis ut cum ad nos perferre valeat*.

^e Gerwardus iste bibliothecarius erat palatii.

^f Codex, *adducor*.

^g D. Teulet, *addit velis*.

^h Teulet habet ex codice, *opto ut semper bene valeas*.

ⁱ Petzjus, hic pro *Bona*, *Imma*, nomen Eginhardi uxoris, legendum putat.

^k Teulet addit, *in Domino*.

EPISTOLA XVI.

AD HATTONEM COMITEM.

Dilectissimo amico nostro Hattoni, glorioso comiti, Eginhardus æternam in Domino salutem.

Quidam homo vester, nomine Humo, venit ad limina sanctorum Marcellini et Petri, veniam postulans pro eo quod conservam suam, ancillam vestram, sibi in conjugium sociasset sine vestra jussione. Propter hoc precamur benignitatem vestram ut a vobis indulgentiam de hoc facto percipere mereatur, si delictum ejus venia dignum fuerit inventum. Opto ut semper bene valeatis in Domino.

EPISTOLA XVII.

AD HRABANUM ABBAEM.

Reverentissimo Christi famulo Hrabano, venerabili abbati, Eginhardus peccator.

Quidam homo vester, nomine Gundhartus, rogavit nos pro se apud vestram sanctitatem intercedere, ut, sine offensione vestra, immo cum gratia vestra, sibi liceat iter exercitare, quod præsentium tempore agendum est, omittente, ac domi manere^b; asserens se ad hanc remansionem magna cogi necessitate, pro eo quod fidosus sit, et eum inimicis suis et his, qui vite ejus insidiantur, hoc iter agere non audeat, præsertim cum illo comite, cum quo ire jubetur, quem sibi dicit esse inimicissimum. Ideo rogat ut eum in tantum periculum vestre jussionis auctoritas non impellat: sibi curæ esse, et seque providere ut cum exactore heribanni, si venerit, et eum compellaverit, sine vestro labore se pacifiet. Non vos rogaem de hac causa, nisi angustias ejus atque pericula comperta haberem. Opto ut semper bene valeatis.

EPISTOLA XVIII.

AD MARCHRADUM VICEDOMINUM.

Dilecto amico nostro Marchrado, c vicedomino, Eginhardus æternam in Domino salutem.

Duo servi S. Martini, de villa Hedabach, nomine Willirannus et Othbertus, fugerunt^d ad limina beatorum Christi martyrum Marcellini et Petri, pro eo quod frater eorum quendam socium suum occidisset: rogantes ut eis liceat solvere illum veregeldum pro fratre suo, et ut ei membra perdonentur. Proinde rogamus dilectionem tuam ut, in quantum possibile est, ei parere digneris propter amorem Dei et sanctorum ejus, ad quorum limina confugerunt. Opto ut semper bene valeas in Domino.

EPISTOLA XIX.

IN PERSONA HLUDOWICI IMPERATORIS, AD G. COMITEM.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Hludovicus, divina ordinante providentia, imperator augustus, G. comiti.

^a Rabanus abbas Fuldensis factus anno 822, Otgaro in episcopatu Moguntiacensi successit anno 847.

^b Tenlet, *remanere*.

^c Tenlet addit *glorioso*.

^d Tenlet, *confugerunt*.

A Notum sit tibi quia volumus ut, quando hæc epistola nostra ad te venerit, statim sine ulla dilatione, præpares te ad hoc ut, xv kal. januarii, id est vi diebus ante Natale Domini, obviam misso nostro H. venias in villa nostra que dicitur Heilambrunn: et quidquid ille tibi de verbo nostro, simul cum aliis comitibus et fidelibus nostris, ad faciendum injunxerit, facere studeas, et taliter exinde agas, qualiter in tua fidelitate bonam habemus fiduciam. Bene vale.

EPISTOLA XX.

IN PERSONA HLUDOWICI IMPERATORIS, AD H. EJUS FIDELIEM.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Hludovicus, ordinante divina providentia, imperator augustus, H. fidei nostro.

Notum sit tibi quod volumus ut unum de filiis tuis, vasallis nostris, quem tu noveris quod hoc melius facere possit, præparatum esse jubeas, ut, quando R. comes et H. missus noster per illum nobis aliquid mandare voluerint, sine mora vel tarditate, ad Turones pergere possit; quia ibi aut nos ipsos, aut dilectam conjugem nostram, Domino volente, inventurus est. Vide ut nullam exinde habeas negligentiam, si gratiam nostram velis habere. Opto ut semper bene valeas in Domino.

EPISTOLA XXI.

IN PERSONA HLUDOWICI IMPERATORIS, AD T. EJUS FIDELIEM.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Hludovicus, divina ordinante providentia, imperator augustus, T. fidei nostro.

Notum sit tibi quod volumus ut ad hoc te præpares ut, quando eumque HRT. c comes et H. missus noster per te nobis aliquid mandare voluerint, statim, sine mora vel aliqua tarditate, cum ipso mandato, ad Turonos f pergere possis: quia ibi aut nos ipsos, aut dilectam conjugem nostram, Domino volente, inventurus es. Vide ut nullam exinde habeas negligentiam, si gratiam nostram velis habere.

EPISTOLA XXII.

AD A. MISSEM DOMINICUM.

Dilecto fratri et amico A. misso dominico, Eginhardus sempiternam in Domino salutem.

Putabam tibi bene cognitum esse quod homines nostri, quos in istis partibus habemus, secundum ordinationem et jussionem domni imperatoris, ad custodiam maritimarum fuerunt non solum eo tempore, quando ille . . . oriam^g profectus est, sed etiam quando Aurelianos perrexit. Et ideo non videtur mihi justum esse ut heribannum solvere debeant, qui non aliubi fuerunt, nisi ubi ipse imperator præcepit. Et ideo precor dilectionem tuam ut nobis spatium inde dones, donec dominus imperator venerit, et

^e Sic codex; at Tenlet habet *Hrotbertus*.

^f Melins, Tenlet, *Turones*.

^g Tenlet putat has litteras *oriam* esse finem nominis alicujus civitatis vel regionis et supplendum esse *Bajo*, et ita legendum foret *Bajourian*.

nos illum admonebimus de jussione sua, et ille tunc A
præceperit qualiter illi placuerit. Opto ut semper
bene valeatis in Domino.

EPISTOLA XXIII.

AD VICEDOMINUM SUUM.

In Christi nomine, abbas Eginhardus vice-domino
et fidei nostro salutem.

Notum sit quia volumus ut homines aliquos mittas
ad Aquas, qui mansiones nostras emendant atque
restaurent, et ea, quæ nobis ibi necessaria sunt ad
habendum, id est farinam, bracem, vinum, forma-
tem, et cætera, secundum consuetudinem, tempore
opportuno illuc venire facias. Boves vero, qui occi-
dendi sunt, volumus ut facias ad Ludinacam venire,
et ibi occidere: unum ex his volumus ut dari facias B
Hruotlouge, et illa minutalia atque interanea, quæ
ad nostrum opus servari non possunt, volumus ut
dentur ad illam familiam quæ ibidem est. Nos vero,
Domino adjuvante, si vita comes fuerit, volumus,
circa missam sancti Martini, ad palatium venire: et
ideo volumus ut hæc omnia junioribus etiam nota facias,
cisque ex verbo nostro præcipias ut similiter de
expensa nostra faciant, sicut te facere præcipimus.
Bene vale.

EPISTOLA XXIV.

AD QUendam MINISTRUM SUUM.

In Christi nomine, Eginhardus, dictus abbas, N. in
Domino salutem.

Notum tibi facimus quod cera indigemus ad servi-
tium nostrum, et hoc in istis locis recuperare non
possumus, quia parvus proventus mellis fuit per
hos duos annos in istis regionibus. Ideo volumus ut
tractes atque consideres eum N. qualiter, si fieri
potest, unam saumtam a facias simul cum vasal-
lis nostris, qui ad nos de istis partibus, post missam
sancti Bavonis, revertuntur. Bene vale et ora pro
nobis.

EPISTOLA XXV.

AD N. EPISCOPUM.

Domino sancto et merito venerabili N., reverendo,
Eginhardus peccator.

Quidam servus Sanctæ Mariæ, nomine N., ad ve-
stræ sanctitatis pertinens potestatem, venit ad limina
beatorum Christi martyrum Marcellini et Petri, pro
scelere quod commisit interficiendo socium suum
propter scandalum quod inter eos fuit exortum. D
Proinde precamur sanctitatem vestram ut, ob reve-
rentiam eorumdem martyrum, ad quorum limina
confugit, ei parcere dignemini, ut, indulta membro-
rum integritate, verberumque pœna, liceat illi solu-
tione pecuniæ componere atque emendare quod mala
voluntate commisit. Optamus sanctitatem vestram
semper in Christo bene valere, sanctissime ac reve-
rentissime pater.

^a Teulet addit, nobis venire.

^b Sic D. Bouq.; at Teulet Einhardus U. suo sa-
ludem.

EPISTOLA XXVI.

AD AMICEM SUUM U.

EX. SS. b.

Frumoldus filius N. comitis, cujus N. sororem
habet, magis infirmitate quam senectute confectus
— nam continuo ac gravi pedum dolore vexatur —
habet beneficium non grande in Burgundia, in pago
Genawense, ubi pater ejus comes fuit, et timet illud
perdere, nisi vestra benignitas illi opuletur, eo
quod præ infirmitate e quæ premitur, ad palatium
venire non potest. Ideo precatur ut, in ista neces-
sitate, dominum imperatorem rogare dignemini, ut
permittat se habere beneficium, quod avus ejus illi
concessit, et pater habere permittit, quousque, vi-
ribus receptis, ad ejus præsentiam venerit ac se
solemni more commendaverit. Bene vale, igulo-
rum amatissime, sic optet d igulus tuus vetulus et
infirmus.

EPISTOLA XXVII.

AD N. COMITEM.

Magnifico et honorabili atque illustri viro N. glo-
rioso comiti, Eginhardus sempiternam in Domino
salutem.

N. vassus dominicus, frater uxoris N. comitis,
morbo pedum et senectute gravis, volebat venire
ad domnum imperatorem: sed non potuit propter
infirmitatem suam. Cum primum potuerit, venit ad
servitium ejus. Interim postulat ut sibi liceat bene-
ficiam suam habere, quod ei dominus Karolus imper-
ator dedit in Burgundia, in pago Genawense, usque
dum ille ad præsentiam ejus venerit, ac se in manus
ejus commendaverit. Mihi quocumque rectum et utile
videtur ut ita fiat, sicut ipse desiderat, quia vir
bonus ac prudens est, et bonæ fœmæ inter vicinos
suos, et vos bene facietis, si eum in hac re adju-
vare dignemini. Opto ut semper bene valeatis in
Domino.

EPISTOLA XXVIII.

AD N. COMITEM.

Magnifico et honorabili atque illustri N. glorioso
comiti, Eginhardus æternam in Domino salutem.

Rogo benignitatem vestram ut hunc juvenem N.
apud domnum imperatorem adjuvare dignemini, ut
beneficium, quod ipse et frater suus habent, non
perdant. Habent enim in pago Tornacense e man-
sos xv, et ultra Hrenum mansos v. Ipse vult eum
beneficio quod in Tornacense est, servare domno
imperatori, et ut frater suus, cum illo quod ultra
Hrenum est, se ad N. commendet, et tamen com-
muniter illud beneficium totum habeant: sed ille
non vult ei ad hoc consentire, nisi dominus imper-
ator illi præcipiat. Nam nisi hoc factum fuerit, per-
dunt illud beneficium quod ultra Hrenum habent.
Ideo precatur bonitatem vestram ut inde domnum
imperatorem rogare dignemini, ut fratrem ejus sic
facere jubeat: et ipse paratus est facere firmitatem,

^c Codex et Teulet, propter infirmitatem.

^d Teulet, Optat.

^e Sic codex; Teulet, Tornacense.

qualem domino imperatori placuerit, quod beneficium suum communitur cum fratre suo habere non vult semper ^a. Opto ut semper bene valeatis in Domino.

EPISTOLA XXIX.

AD N. SACERDOTEM.

Domino sancto et merito venerabili N. summi Dei sacerdoti, Eginhardus peccator.

Venientem ad nos Eburonem, propinquum et fidelem vestrum gratanti animo suscepimus, existimantes eum diutius apud nos esse mansurum. Sed quia ille ad vos redire festinat, nolimus illum sine litteris nostris dimittere, ne si venis manibus rediret, ad nos non venisse putaretur. De his tamen causis, unde se certi aliquid ad vos allaturum existimavit, nihil vobis certi significare, aut per illum indicare possum, quia mutatio rerum, quae nuper in hoc regno facta est, in tantum nos conturbavit, ut penitus ignoremus quid agere debeamus, nisi ut, secundum verba Iosaphat, oculos nostros ad Dominum dirigamus; et, iuxta verba Philonis, imploretur divinum, quando humanum cessat auxilium. Ipsum autem latorem praesentium Eburonem, quamvis nobis ^b propinquus sit, clarissimum, vestre dilectioni ^c commendamus. Confidimus enim in Deo, licet nunc fieri non possit, quod eum iterum, opitulante divina clementia, lectum et hilarem, opportuno tempore, ad vos remittere debemus. Optamus ut sanctitatem vestram, bene valentem et nostri memorem, divina gratia semper et ubique studiat.

EPISTOLA XXX.

AD YUSSINUM FILIUM SUUM.

Charissimo filio ^d Yussino in Domino salutem.

Vereor namque, fili, et valde metuo quod, relicto ovili, nec tui nec mei memor esse debeas: quia juvenis immatura, nisi frenis discipline coercita, haud facile per justitiae incedit vias. Quamobrem, mi nate, stude probos emulari mores, et quem te semper sequi hortabar, ne illo pacto offensum habere velis: sed professionis ^e tuae memor, quantum ipse annoverit, cui te totum commisisti, ejus mandatis insiste discendis. His edoctus, et in opere coram assuetus, nullo vitalis scientiae commodo carebis. Sicut te praesens monui, in studio discendi te exerce, et quidquid ex ipso lucidissimo et abundantissimo magni oratoris ingenio assequi nobilis scientiae poteris, nihil intactam relinque: maxime autem probos mores illius, quibus excellit, imitari memento; quoniam grammatica et rhetorica, ceteraque liberalium artium studia, vana sunt, et valde

^a Teulet habere vult semper; .... expungit vocem non.

^b Teulet, vobis.

^c Idem, electioni.

^d Yussinum Eginhardus ex Irma conjuge suscepit.

^e Ex his verbis colligit Mabillonius Yussinum monachum fuisse, forte in monasterio Selingestadiensis,

noeva servis Dei, nisi per gratiam divinam tonis moribus sublese noscantur: quia scientia inflat, charitas vero aedificat. Melius mihi quidem est ut te mortuum videre contingat, quam inflatum et scitentem vitium. Non enim Salvator a se miraculorum facta, sed mansuetudinem et cordis humilitatem discere praecipit. Quid plura? Saepè hae et alia hujusmodi a me audisti. Utinam aliquando contingat istis delectari, quibus munditia cordis corporisque, per Dei auxilium, assequitur. Misi igitur tibi verba et nomina obscura ex libris Vitruvii, quae ad praesens occurrere poterant, ut eorum notitiam ibidem perquireres. Et credo quod eorum maxima pars tibi demonstrari possit in capsella, quam dominus E. columnis eburneis, ad instar antiquorum operum, fabricavit. Et propter illud quod Vitruvius nominat scenographiam, interroga quid sit quod Virgilius in III Georgicorum libro scenam vocat. Dicit enim:

† Ad delubra juvat, exosque videre juvenos,
Vel scena ut veris discedat frontibus, nique
Purpurea intexti tollant aulæa Britannii.

Vale.

EPISTOLA XXXI.

AD N. EPISCOPUM.

Domino sancto et merito venerabili N. episcopo, Eginhardus sempiternam in Domino salutem.

Quamvis me multum contristet in hoc te, amantissime domine, per . . . . ^a, in hoc molestissimo corporis vestri labore positum audio; tamen non minimam capio consolationem, quod hunc laborem tibi proficere, et ad purgationem anime pertinere non ignoro. Credo enim quod ideo te divina misericordia tandem in hoc morbo corporali macerari permittat, quod te, hoc corpore migrantem, emendatum recipiat. De orationibus vero pro te faciendis, certam facio charitatem tuam quod, in quantum mihi Deus vires et possibilitatem concedere dignatus fuerit per eos, quos audientia dignos aestimare possum, certare curabo, quemadmodum et te erga meam pusillanimitatem fiduciam habere cognosco. De recuperanda corporis salute licet nunquam sit desperandum, quia potens est Deus de creatura sua facere quidquid voluerit, tamen melius est unicuique nostrum ad certa se preparare, quam, propter incerta, quod necessarium est, velut meliora sperando ^b, negligere. Opto ut semper bene valeas in Domino.

EPISTOLA XXXII.

AD AMICUM.

Charissimo meo Eginhardus peccator, jam in extremo positus, tuis tamen tuorumque, donec superest flatus, Deo teste, fidelis.

ex quo, relicto ovili, Fuldam accesserit ad Ralatum; magnum illum haud dubie oratorem, ejus probos mores filio imitandum proponit.

^f Addit Teulet versum sequentem:

. . . Jam nunc solemus ducere pompas.

^g Supplet litteras D. Teulet, ejusque punctuationem sequitur ut sensui aptiorem.

^h Teulet, speranda.

Commendo, dilectissime mi, tuæ caritati animam, e corpore subito peccatis egressam, ut eam in tuo tuorumque fidelium consorcio adscribi digneris : quatenus, sanctorum studiis orationum, piorumque precibus fratrum, misera adjuvata anima, locum quiddam a refrigerii accipere mereatur. His itaque, propter nimiam magnamque angustiam carnis vel spiritus, breviter prælibatis, deprecor, dilectissime mi, ut summam, pro amore Dei ac meæ vilitatis amicitia, ecclesiarum, meæ parvitati commissarum, adhibeas curam, ne post obitum meum lupi locum sanctitatis invadant rapaces, gregemque humillimum dispergant : sed potius eis talis concedatur rector, qui Deum amare noverit vel timere, et his, qui subditi sunt, misericorditer subvenire. Fratres vero nostri tuique fidelissimi ex monasterio N. frater quidam ^b inter eos, proximum mihi, sibi præesse optaverunt, juvenem quidem ætate, sed moribus, ut puto, senem; cuius progeniem bene nosti, c. filius N. frater N. et multorum nobilium proximus. Quem WORMATIAM ^d direxerunt et, adhuc vivente me, dum N. me visitare dignatus est, præsentem commendaverunt. Qui valde et cum multis lacrymis, mihi vel propinquis meis, adstante N. eomite, promisit..... ^e N. precibus compulsus annuit quod, si apud Deum factum sit, ipsum loco meo optassent. Unde memento, dulcissime, ut hæc non differatur, sed ut fiat maxime adhibe certamen. Mito pallium unum, quem ^f rogo fratribus ad S. Servatum dari jubeas, ut mei mentionem faciant. Tuæ caritati mulum meum dari præcepi. Imma, soror dilectissima, his esto adjuvatrix, tibi que animam commendo! Jam plura loqui angustia non permittit, atamen animam meam iterum precibus vestris commendo.

EPISTOLA XXXIII.

AD N. COMITEM ET N. JUDICEM, MISSOS DOMINICOS.

Dilectis in Christo fratribus et amicis, N. comiti, N. judici, gloriosis missis domni imperatoris, Eginhardus in Domino salutem.

Homines nostri, qui de istis partibus ad nos veniunt, solent nobis narrare de bona voluntate et de benignitate vestra erga nos, in eo quod homines nostros servatis, et eis paritis in qualemque loco illis parcere potestis, tam in heribanis quam in aliis causis ad vestrum missaticum pertinentibus. Unde vobis, ut dignum est, magnas agimus gratias, Deumque rogamus et sanctos ejus ut vobis non solum hic, in præsenti vita, sed etiam in futura, con-

^a Sic habet codex; at Teulet mendam codicis correxit edendo, *quemdam*.

^b Mendosum codicem non secutus est D. Teulet et edidit *fratrem quemdam* post Mabillonium, Ann. ord. S. Ben.

^c Addit Teulet modo paraphrasis, *est enim*.

^d Idem post *Wormatiam*, inter uncas addit, *fratres nostri tuique*.

^e Post puncta quoque edidit Teulet, dicens in nota hanc vocem in codice distincte legendam, quamvis ab editis omissam. Sed verbum quo l proxime præcedit perspicaciorum oculorum aciem præterit.

A gratum factis vestris mercedem retribuere dignetur. Promittimus etiam quod et nostram parvitem ad voluntatem vestram faciendam paratam habere debeatis. Bene valete.

EPISTOLA XXXIV.

AD LOTHARIUM IMPERII CONSORTEM.

Vivat Dominus meus, piissimus Augustus, in perpetuum.

Quantum curam et sollicitudinem erga magnitudinem vestram mea pusillitas gerat, non facile verbis explicare valeo. Quoniam æque vos atque piissimum dominum meum, patrem vestrum, semper dilexi, et æqualiter ambos salvos esse volui, postquam vos in societatem nominis et regni. consensu totius populi sui, assumpsit, meaque parvitati præcepit ut vestri curam gererem, ac vos de moribus corrigendis, et honestis atque utilibus sectandis, sedulo commonerem. Sed licet in his meam operam, ininus quam debuit, utilem vobis sitis experti, tamen voluntas fidelis non defuit, nec adhuc quidem deest, que me tacere non permittit; quin potius cogit ut vos de vestra ..... cognoscat, quod quidam homines, sua potius quam vestra commoda querentes, mansuetudinem vestram sollicitent, vel isque persuaderentur ut, postposito paterno consilio, et obelientia debita derelicta, locum, vobis ad regendum atque custodiendum a piissimo genitore vestro commissum, dimittatis, et ad illum, ipso invito, et neque volente neque jubente, veniatis, et apud eum, quamvis illi non placeat, permaneat. Quo quid perversum vel indecentem excogitari potest! Videte qualis sit, et quantum mali habeat ista persuasio. In primis siquidem, ut meæ pusillitas videtur, hortatur vos ut Dei præceptum, quo parentibus honor exhiberi jubetur, parvi pendatis, et longevitate, que pro remuneratione conservati mandati promittitur, pro nihilo habeatis : deinde ut, subiecta obedientia, inobedientiam pro illa assumatis, et contra eum, sub quo subjectionem humiliter vos agere debueratis, per elationem contumaciter erigatis : tum ut per contemptum et inobedientiam charitate depulsa, discordia, que nunquam inter vos vel nominari debuit, in tantum excreseat, ut, inter quos amor esse debuit, odium enascatur : quod ne veniat summo periculis cavendum est. Credo enim prudentiam vestram minus latere, quanta abominatio sit apud Deum filius contumax et parentibus inobediens, cum eum Deus, sicut in Deuteronomio legere potestis, per Moysen ab omni populo l. pidari præcepit. Qua-

^f Sic codex; at Teulet *quod* post D. Bouquetium, qui in textu lectionem codicis servavit.

^g Post verba *ut vos de vestra*, dominus Teulet ex codice recentiori adlithere fere tres lineas editis huc usque incoignitas et que sensum adimplent. Non recte feret doctissimus Eginhardi editor si in nota hunc locum prout ab illo restitutus est, exhibemus; ergo ita se habet: *Cogit ut vos de vestra [salute commoneam et in quibus periculum vestrum cavere debeatis breviter aperiam. Perperisse ad parvitas meæ notitiam magnitudo vestra] cognoscat, etc.*

propter admonendum censui neptitatem^a vestram. A
 ut, per prudentiam a Deo vobis concessam, cavetis
 periculum vestrum, neque arbitremini hanc divinam
 sententiam posse a quolibet contemni, licet in veteri
 lege conscripta sit. Est enim una de multis, quas
 majores ac doctores nostri, sancti videlicet Patres,
 tam presentibus quam praeiteritis^b temporibus, tam
 christianis quam Judaeis, observandas esse censue-
 runt. Amo vos, Deus scit, et ideo tam fiducialiter
 admono: nec vos vilitatem personae admonentis,
 sed salubritatem consilii, considerare debetis. Op-
 to, etc.

EPISTOLA XXXV.

AD N. AREATEM.

Domino sancto et merito vener. N., reverentis-
 simo abbati, N. [i. e. Eginhardus] peccator.

An episcopum nominare debeam ignoro, quis ille sit
 vos optime nostis) quod in rehus, ad suam profec-
 tum pertinentibus, vestro salubri et prudentissimo
 solet uti consilio. Quapropter visum est mihi ves-
 tram sanctitatem precari et apud memoratum vi-
 rum pro nepote ipsius Eburone, qui nunc Metis mor-
 ratur, loqui, eumque rogare dignemini ut eum spe,
 quam illi fecerat, non fraudaret, sed potius in pro-
 missa ei erga se benignitate permanere vellet. In eo
 videlicet, ut in paupertate constitutum de facultatibus
 suis adjuvare dignetur, ut, propter penuriam
 et indigentiam rerum necessarium, necessitas illi
 non evincat illum lucum omittendi, in quo cum ipse
 constituit. Quod profecto eveniet, nisi ab eo, ne
 eveniat, fuerit ante provisum. Leviter hoc provideri
 poterit, si in pro nissis suis, quibus eum ad sibi
 consentiendum conpulsi, permanere voluerit. Opto
 sanctitatem vestram, nostrae pusillitatis memorem
 semper in Christo, bene valere in Domino.

EPISTOLA XXXVI.

AD AMICUM.

Dilecto fratri et amico charissimo N., Eginhardus
 aeternam in Domino salutem.

N. comes rogavit me ut te precarer de illis por-
 cis, quos tu in ejus ministerium ad pascendum mis-
 sisti, ut ei liceret eosdem porcos sibi retinere,
 usquequo erassiores et meliores fierent, et ille eos
 justo pretio ad opus dominicum comparasset. Ille B

^a Ex his verbis Innam uxorem Eginhardi, filiam
 fuisse Caroli Magni colligit Mabillonius saec. iv Bened.
 part. 1, in Elogio historico Angilberti abbatis Cento-
 lensis. « Si Lotharius, inquit, Eginhardi nepos: ergo
 propter uxorem, quae proinde Caroli filia fuerit. »
 Verum his verbis rem non evincit putat Pagius ad
 ann. 792, cum haec voces, *neptis, avunculus*, similes-
 que his temporibus magnum habuerint latitudinem,
 variasque patiatur explanationes. Et certe ipse Ma-
 billonius, lib. xxvii Annal. Benedict., ann. 51, hanc
 propinquitatem ex alio capite oriri posse existimat,
 historiolamque seu potius fabulam chronographi
 Laureshamensis. Innam Caroli filiam adingentis,
 hoc vel unico argumento verum putat, quod Egin-
 hardus conjugem habuit. Doctissimus abbas Lebeuf
 in Dissertatione, quae anno 1710 praemium tulit ab
 academia Nivernoensi propositam, per *neptitatem*

enim sciens nostram amicitiam, putavit me hoc
 apud te impetrare potuisse. Et ego, in tua dilectio-
 ne confidens, peto ut voluntatem ejus in hac causa
 adimplere non graveris. Opto ut semper bene va-
 leas in Domino.

EPISTOLA XXXVII.

AD N. VICEDOMINUM SUUM.

In Christi nomine Eginhardus N. vicedominus.

Miramur valde propter quid^c omnia sic remane-
 re potuissent, sicut remanserunt, quae tibi faci-
 enda comaisimus. Nam, sicut audivimus, de illa
 anona, sive ad farinam, sive ad braccem faciendam,
 quam ad Mulinheim mittere debuisti, nihil misisti:
 nec aliud aliquid, nisi triginta porcos, et illos ipsos
 non bonos, sed mediocres, et tres modios de legu-
 mine: de cetero nihil. Et non solum hoc, sed etiam
 illud quod, in toto hiberno isto, nec te, nec missum
 tuum aliquid, videre potuimus, qui nobis aliquid
 de istis partibus adnunderet. Quod si majorem uti-
 litatem de Frideslare habere non possumus, nisi
 quantum tu nos inde habere fecisti, nescimus cur
 illud beneficium habere debeamus. Nunc ergo, si tibi
 de gratia nostra ulla cura sit, rogamus ut negligenti-
 am tuam emendare studeas, et nos cito certos effi-
 cias quid de te sperare debemus.

EPISTOLA XXXVIII.

AD FRATREM N.

Dilecto fratri N., Eginhardus in Domino salu-
 tem.

Voluimus ut Egmundo de verbo nostro praecipias
 ut faciat vobis lateres quadratos, habentes in omnem
 partem duos pedes manuales et quatuor digitos in
 crassitudine, numero lx, et alios minores, simili-
 ter quadratos, habentes in omnem partem unum
 semissem et quatuor digitos, et in crassitudine di-
 gitos tres, numero cc. Misimus tibi per hunc homi-
 nem de semine lapitri^d, quod voluimus ut in largo
 loco seminari facias: quae solet in magnam herbam
 evadere. Bene valete.

EPISTOLA XXXIX.

AD EMERITANOS, IN PERSONA HILUDOWICI IMPERATORIS.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
 Christi, N. [i. e. Hiludowicus], divina ordinante
 providentia, imperator augustus, omnibus primati-
 bus, et cuncto populo Emeritano^e in Domino salu-
 tem.

intelligit *principalitatem* seu *praecipitatem*; quam
 vocem dedit a Teutonico *nept* vel *nept*, id est
praecipuum. Idem contineo vocem *Neustria*, quae a
 veteribus *Neptreum* sive *Neptricum* vocatur idem
 esse ac *praecipuum regnum* a *nept* praecipuum, et a
rich seu *reich* regnum. — Sie D. Bouquetus, et a
 novissimus Eginhardi editor, D. Teulet, voci *neptita-
 tem*, quam multis argumentis plane insolitam, omni
 sensu destitutam et amanuensis oscitantem tribuen-
 dam, probat, substituit *pietatem*. Edr.

^b Teulet, *priscis*.^c Co l. D. *quidquid*; Teulet, *quod*.^d Co l., *Lapiti*; Teulet, *Lapathi*.^e Emerita ad Anara fluvium in Lusitania posita,
 ideoque a marca Hispanica dissita. Quare Guntius
 ad ann. 826, num. 5., loco *populo Emeritano*, le-
 gendum censet, *populo Citerugrisano*.

Audivimus tribulationem vestram, et multimodas angustias, quas patimini per crudelitatem regis Abdirhaman, qui vos per nimiam cupiditatem rerum vestrarum, quas vobis auferre conatus est, sæpissime violenter oppressit. Sicut et patrem ejus Abolaz fecisse comperimus, qui injustis superpositionibus censum, cujus debitor non eratis, sibi solvere cogebat, et propter hoc de amicis inimicos, et de obedientibus sibi contrarios atque inobedientes, effecerat; quia et libertatem vobis tollere, et injustis censibus ac tributis vos onerare atque humiliare molitus est. Sed, ut audivimus, vos semper, sicut viri fortes, injurias, ab iniquis regibus vobis illatas, fortiter repulistis, et crudelitati atque aviditati eorum viriliter resististis. Quod et vos modo facere multorum relatione didicimus. Quapropter complacuit nobis ad vos has litteras dirigere, vosque consolari atque exhortari ut in ea, qua cœpistis, libertatis vestre defensione contra crudelissimum regem perseveretis, et furori atque sævitia illius, [sicut] hactenus fecistis, cedere non dignemini. Et quia idem rex certissimus adversarius et inimicus tam noster quam et vester est, communi consilio contra sævitiam ejus dimicemus. Volumus enim, cum Dei omnipotentis adjutorio, proxima æstate exercitum nostrum ad maream vestram a mittere, ut ibi preparatus sedeat et expectet donec vos mandetis quando promoveri debeat, si ita vobis honum visum fuerit, ut propter vos adjuvandos eundem exercitum contra communes inimicos nostros, qui in marca nostra resident, dirigamus: ad hoc ut, si Abdirhaman, vel exercitus ejus, contra vos venire voluerit, isti per nostrum exercitum impediatur ut illi et exercitus ^b ejus in adjutorium contra vos venire non valeant. Nam certos vos facimus quod, si ab illo vos avertere, et ad nos convertere volueritis, antiqua libertate vestra, plenissime et sine ulla diminutione, vobis uti concedimus, et absque censu vel tributo, immunes vos esse permittimus, et non aliam legem, nisi qua ipsi vivere volueritis, vos tenere jubemus, nec aliter erga vos agere volumus, nisi ut vos amicos et socios, in defensione regni nostri, honorifice habeamus. Optamus vos in Domino semper bene valere.

EPISTOLA XL.

AD IMPERATRICEM.

Cognoscere dignetur piissima domina nostra quod ego servus vester, postquam de Aquis exivi, tantis corporis incommodis affectus sum, ut de Trajecto vix decimo die pervenire possem ad Valentianas. Ibi me tam magnum renium simul ac splenis dolor invasit, ut ne unum quidem miliarium in integro die valerem equitando conficere. Quapropter supplico pietati vestrae ut mihi liceat, cum gratia vestra, navigando ire ad sanctum N. ^c ibique jacere quousque mihi Deus omnipotens vires ad iter faciendum dare di-

^a gnabitur. Nam cum primum equitare potuero, vel ad vos, vel ad dominum imperatorem venire festinabo: utrum vobis placearit ut faciam. Nunc humiliter deprecor pietatem vestram ut me apud misericordissimum dominum meum, cum ad illum veneritis, excusare dignemini de eo quod ad vos non veni. Deus testis est quod de valetudine mea nullam falsitatem vobis scripsi: et non solum hoc, sed etiam quod multo graviora sunt alia quedam incommoda, que patiôr in memetipso, de quibus, nisi cum fidelissimo, nullam possum habere locutionem. Hoc tamen scitote quod majorem vobis coram Deo mercedem in presenti acquirere non potestis, quam si effeceritis ut mihi liceat ad servitium sanctorum Christi martyrum, cum primum valuero, festinare. ^B Possum enim illic in quindecim diebus de sancto N. navigando pervenire. Si me imbecillitas corporis non impediret, non has litteras mitterem, sed potius ipse venirem, et in his que apud vos aguntur simul vobiscum essem.

EPISTOLA XLI.

AD AMICUM.

Nunc, in magnis angustiis positus, oro benignitatem vestram, ut apud piissimum dominum et imperatorem nostrum pro me intercedere dignemini. Nam jussit mihi regina, quando de Aquis egressa est, qui simul cum ea ire non poteram, post se ad Compendium venire. Cujus præceptis obtemperans, cum magna difficultate, vix in decem diebus, veni ad Valentianas. Inde, quia ^d jam equitare non valui, usque ad sanctum N. navigavi. Nam et nimia ventris solutio et renium dolor sic in me alternando si i succedunt, ut nulla dies fuerit, postquam de Aquis promovi, quin hæc vel illa infirmitate laborarem. Sunt pariter hæc et alia que mihi ex illo morbo, in quo anno præterito jaeci, contigerant, dextri videntur femoris continuus torpor ac splenis pene intolerabilis dolor. His passionibus affectus, valde tristem ac pene omni jucunditate carentem duco vitam; in eo maxime quod t' meo me alibi quam velim, et aliud agentem quam sanctis Christi martyribus servientem, esse moriturum. Quapropter adjuro vos et obtestor per beatos Christi martyres Marcellinum et Petrum, ut pro mea parvitate apud piissimum imperatorem interce lere dignemini, ut non mihi succedere velit pro eo quod illi, sicut hi qui potuerunt, in occursum non venissem. ^e Venissem si potuissem, et veniam cum primum potuero; et sive absens, sive præsens, fidelis ei permanebo. Precor igitur claritatem vestram ut, tam de actis quam agendis apud vos rebus, per litteras vestras me, quanto celerius potueritis, certum facere dignemini. Opto ut semper bene valeatis in Domino.

^D Omnia que nunc in hoc regno geruntur, revelantibus Christi martyribus ante biennium, futura prædicta sunt.

^a Tenlet, nostram.

^b Melius Tenlet, exercitui.

^c Id est ad sanctum Bavonem, seu ad sancti Ba-

vonis monasterium.

^d Cudex et Teulet, qui.

^e Ante venissem add. Teulet, utique certo.

EPISTOLA XLII.

AD HILDOVICUM IMPERATOREM.

Magno domino servus medicus.

Memorem esse a dominum meum piissimum quomodo mihi licentiam dedistis ut, quando dotina mea ad vos pergeret, tunc ego ad beatorum Christi martyrum servitium faciendum proficiscerer: sic facere volui. Sed domina mea jussit me post se ad Compendium venire, et ego, jussis ejus obediens, cum primis caballis meos habere potui, post illam ad Compendium pergere cepi. In qua profectione splenis simul ac renium dolore correptus, in tantum affectus sum, ut vix in decem diebus de Trajecto ad Valentianas venissem. Ibi cum me jam equitare non posse sentirem, veni mane ad sanctum N. navigando atque ibi nunc in magnis angustis ac doloribus positus, quæro atque oro ut pietas vestra mihi licentiam dare dignetur pergendi ad locum, in quo piorum patronorum vestrorum sacra corpora requiescunt. Possunt enim illuc navigio in quindecim diebus de sancto N. venire. Magnam vobis coram Deo mercedem comparare potestis, si me ad servitium sanctorum suorum ire permittitis, si tamen illo vixus pervenire poterit. Credo quod illi sancti martyres pro vobis apud Deum intercedere debeant, si eorum servitium vestro servitio antepone re volueritis. Nam ego in nullo alio loco regni vestri majorem profectum vobis facere possum, quam ibi, si me ad hoc adjuvare volueritis.

EPISTOLA XLIII.

AD N. EPISCOPUM.

Domino sancto et merito venerabili N. reverentissimo episcopo, Eginhardus peccator.

Omnipotenti Deo et Domino nostro Jesu Christo quantas valeo gratias agere non cesso, quia gloriosissimum et a Deo conservatum, semperque conservandum dominum meum Illotarium Augustum salvum et incolumem, ac te, mihi clarissimum, una cum illo, de Italia venisse cognovi: et opto atque oro ut ille me cito permittat illo venire, ubi vestra corporali presentia perfrui merear. Tamen interim parvitatem meam tue charitati, ac per te illius pietati, commendo, ac deprecor ut ex nullis persuasionibus sinistri aliquid de mea pusillitate suspicari dignemini. Testor Deum et sanctos martyres Marcellinum ac Petrum, quod amorem et devotionem, qua erga vos affectum me esse scio, vobis ^b explicare non valeo. Et ideo fiducia liter peto ut, cum venero, tales vos erga me invenire merear, qualiter me de vobis meritum esse non dubito. Opto sanctitatem vestram, nostræ imbecillitatis memorem, in Christo semper bene valere.

EPISTOLA XLIV.

AD G. ABBAEM SUUM.

Domino sancto ac merito venerabili E., E. S. S.

^a Addendum, non dubito vel quid simile, ait D. Bouquet, dom. Teulet præcor reposuit

^A Quamvis perplura sint de quibus cognoscendis mihi cura esse potest, duo tamen sunt quorum me in presenti major curiositas tenet. Unum, ubi et quando generalis ille conventus habendus sit; alterum, si domus Illotarius in Italiam reverti, aut cum patre manere debeat? De his duobus certum me facere charitas vestra non gravetur. Nam horum notitia, plus quam cæterarum rerum, que apud vos aguntur, indigeo; quoniam ex his pendet quid ego facere debeam, si divina pietas mihi favere dignabitur ut aliquid utilitatis facere valeam. Opto ut te, amicorum meorum amantissime, bene valentem cito videre merear.

EPISTOLA XLV.

AD G. COMITUM.

^B Dilectissimo fratri, G. glorioso comiti atque optimati, Eginhardus sempiternam in Domino salutem.

Semper benevolam erga me sensi dilectionem vestram, sed nunquam plus quam modo, quando mihi licentiam impetrasti pergendi ad servitium sanctorum Marcellini et Petri, qui ob hoc factum apud Deum intercessuri sunt. Et ideo benignitati vestre quantas valeo gratias ago et omnix deprecor ut secundum bonam consuetudinem vestram pro me semper esse dignemini tam apud dominum imperatorem, quam apud filios ejus, maximeque apud dominum Illotarium et Augustum, in cujus pietate, licet immeritis, magnam habeo fiduciam. Cæterum rogo vos ut pro N. pictore, devoto juniore vestro, mercedem habere velitis, et cum adjuvare, et apud dominum imperatorem pro illo intercedere digemini, si congruum locum videritis, ac per cuiuscunque invidiam beneficium suum amittat, quod dominis suis bene serviendo acquisivit. Mihi non est necesse vobis nominare, qui sint illi quos in hac causa timeat; quoniam æque mihi ac vobis noti sunt. Tantum rogo ut, in quantum potestis, cum adjuvare dignemini. Opto ut semper bene valeatis in Domino.

EPISTOLA XLVI.

AD ABBATEM N.

Summa veneratione dignissimo N., reverentissimo abbati, Eginhardus peccator.

^D Sicut me petitionis mee memorem esse, sic te promissionis tue oblitum esse non arbitror, licet multa et varia rerum impedimenta postea accidissent, que illud colloquium nostrum, non solum ad tempus sopire, sed etiam oblivioni perpetuæ tradere potuissent. Illud dico colloquium, quando, in palatio simul positi, de tecto basilicæ beatorum Christi martyrum Marcellini et Petri, quam ego nunc, licet cum magna difficultate, construere molior, locuti sumus, et constitit inter nos de plumbo emendo contra pretium quinquaginta librarum. Sed quamvis opus basilicæ nondum ad hoc perductum sit, ut legendi necessitas me admonere compellat, tamen, propter incertum vita

^b Teulet, vestris.^c Teulet add. juvenem.

mortalis terminum semper videtur esse festinandum, ut bonum, quod [a] nobis inchoatum [est], Domino auxiliante perficiatur. Proinde preter benignitatem tuam ut me de eodem plumbo emendo per litteras tuas digneris facere certiore; ut scire valeam si aliquid inde adhuc inchoatum sit, et, si nondum inchoatum est, quando inchoari et, Domino adjuvante, perfici id ipsum negotium debeat. Ideo oro tuam permagnam charitatem ut me, de hac re, per litteras tuas, certiore facere non graveris. Opto ut, mei memor, semper bene valeas in Domino.

EPISTOLA XLVII.

AD AMICUM.

De statu rerum palatarum, nihil mihi scribere peto, quia nihil ex his, quæ [illic] aguntur, audire delectat. De cæteris amicis meis, si te excepto aliquis remansit, magna est mihi cura cognoscere ubi sitis et quid agatis. Ideo charitati tuæ has litteras mittere curavi, ut te commonefacerem scribere mihi de his quæ aguntur erga te, id est, quali uteris valitudine, et vel quando evenire possit ut, vita comite, ad invicem nos videamus. Sæpe enim te videre ac tecum loqui desideravi: sed nunquam ardentius quam modo, quia nunquam mihi major incubuit necessitas ut de agenda vita cum amico conferrem atque tractarem, quod cum nemine libentius facio quam tecum, quod in nullis fide majorem habeo fiduciam. Misi per hunc puerum litteras ad N. abbatem, quem rogo, si ire poterit, per aliquem tuorum usque ad illum deduci facias, aut, si forte, propter lassitudinem juveniorum, ut venire solet, longius ire non poterit, preor ut litteras, quas Folconi mitto, ab eo accipias, et ei per aliquem dirigas, eunque preeris ut mihi respondeat, atque responsum, quod ei dare placebit, tibi remittat; et tu ad me, cum primum idoneum perlatorem invenieris, ipsum responsum facias pervenire. Opto te, amicorum amantissime, semper in Christo bene valere et mei memorem esse.

EPISTOLA XLVIII.

AD N. EPISCOPUM

Domino sancto et merito venerabili N., reverentissimo Eginhardus peccator.

Iste presbyter nomine N. rogavit me plurimum ut pro illo apud vos intercederem, ut erga illum misericorditer agere dignaremini, qui sicut ipse assertit, in magna paupertate constitutus est, et nunc maxime quando ipsum parvum beneficium, quod habuit in Bajoaria, ablatum est ab illo, et alteri datum. Et nunc nescit quid agere, vel qualiter seniori suo servire debeat, nisi, per vestram intercessionem, dominus III. ei aliquid solatium ad vitam presentem sustentandam dare dignabitur. Opto ut, mei memor, semper bene valeas in Domino, et parvitate meam piissimo imperatori commendare digneris.

EPISTOLA XLIX.

AD N. OPTIMATUM, AMICUM SUUM.

Dilectissimo fratri ac fidiissimo amico N., glo-

• Verbum *basilicæ*, nullo vacuo spatio, in codice desideratur.

A rose optinatus, Eginhardus æternam in Domino salutem.

Quia fidem vestram tam bene probatam habeo, ut nullatenus dubitare possim quin, in omnibus meis meorumque necessitatibus ad vestre charitatis auxilium confugiam. Ideo et nunc presentes pagenses et familiares meos, Am.... et Theobonum, cum his litteris, ad vos direxi, precans ut eos more solito amanter suscipere, et in necessitatibus eorum, quas vobis insinuaverint, apud dominum III. augustum, et piissimum patrem ejus adjuvare dignemini, sic ut illi similiter in vobis, sicut et ego, magnam habeant fiduciam. Opto ut semper bene valeatis, amicorum optime atque charissime.

EPISTOLA L.

AD HILARIUM.

Dominus meus, piissimus genitor vester, jussit de monasterio N., ut nobis adjuvatores et cooperatores essent in constructione basilicæ a beatorum Christi martyrum, Marcellini et Petri, patronorum vestrorum. Sed illi, ut mihi videtur, nihil de illo opere facturi sunt, nisi jussio clementiæ vestræ ad eos veniat, ut eis deo præcipiat ut, secundum dispositionem domini et genitoris vestri, nos adjuvent in opere predicto. Quapropter ut vobis causam memorati operis notam facerem, has meæ parvitatibus supplicatorias litteras vestræ magnitudini mittere curavi, per quas rogo et humiliter peto ut, propter amorem et honorem Christi martyrum, patronorum vestrorum, curam habere dignemini de constructione basilicæ illorum, ut, per vestrum adjutorium, hoc perficiatur, et detis nobis ad memoratos episcopos saceram jussionem vestram per litteras gloriosissimæ auctoritatis vestræ, quas contemneri non audeant: et inde vobis coram Deo merces accrescat, et beati Martyres pro vobis intercedant, ut regnum vestrum semper augatur atque firmetur, et tutum ac defensum maneat ab insidiis atque infestatione malignorum spirituum et malevolorum hominum. Opto et oro ut bene valeat dominus meus rex, et vivat in æternum.

EPISTOLA LI.

AD LUDMUM.

Pro quodam amico et familiare meo N. videlicet, fidele vestro, pietati vestræ supplicare volo ut eum suscipere dignemini, et, quando in vestras manus se commendaverit, aliquam consolationem ei faciatis de beneficiis quæ hic, in nostra vicinia, absoluta et aperta esse noscuntur. Est enim homo nobilis et bone fidei, bene quoque doctus ad servendum utilis in qualicumque negotio quod ei fuerit injunctum. Servivit enim avo et patri vestro fideliter et strenue: sic et vobis facere paratus est, si Deus illi vitam et sanitatem concedere voluerit. Nam adhuc valde infirmus est, et ideo non potest ad vestram presentiam venire: veniet cum primum poterit. Proinde preor pietatem vestram et me scire permittatis quid illi

de vestræ bonitatis parte promittere possim; ut in bona spe vivat, donec ad vestram pervenerit præsentiam.

EPISTOLA LIH.

AD N. PRESBYTERUM ET N. VICEDOMINUM.

In Christi nomine, Eginhardus abbas, N. presbytero et N. vicedomino, fidelibus nostris, in Domino salutem.

Notum sit vobis quia volumus ut eulogias preparari faciat secundum consuetudinem, sicut solet homo ad opus domini sui facere, tam ad opus domini III. quam et N. conjugis ejus. Et quando ille de Audriaca villa ad Compendium reversus fuerit, tunc volumus ut ibi fiant præsentata: et postea volumus ut per brevem nobis indicetis, qualiter illas... vel ab illa fuissent receptæ. Bene valete.

EPISTOLA LIH.

AD QUEMAM FIDELIEM SUVM.

In Christi nomine, Eginhardus, abbas, illi fidei nostro salutem.

Tu nosti quod juxta quod potuimus, voluntatem tuam adimplere curavimus, in eo quod filiam tuam tibi reddere facimus. Et ideo rogamus te ut, propter honorem et amorem sancti N. et nostrum, nobis consentias ad hoc ut, si illum hominem ad libertatem venire faciamus, eandem filiam tuam permittas in conjugium accipere, quia melius nobis videtur esse, ut iterum illi homini, si liber factus fuerit, conjugetur, quam ut ab omnibus repudietur. Bene valete.

EPISTOLA LIIV.

AD N. ABBATEM.

In Christi nomine, Eginhardus, abbas N. humilis, abbati, fidei atque dilecto, æternam in Christo salutem.

Memorem te esse non dubito qualiter tam te et tuos mihi commisisti. Et quoniam ita se habet ut tua propria decrevit voluntas, meum utique deinceps est ut, ubicunque opportunum fuerit, tibi tuisque condignum suffragium, in quantum nosse et posse accesserit, omnibus modis impendam. Ergo notum sit dilectioni vestræ quoniam ille vassallus noster, necnon et filia tua, amore conjugii, alter alterum adipisci, Domino favente et vestra voluntate, cupiunt. Quamobrem ad vos mittere decrevi, innolescentes quod tam matri et fratri, quam et omnibus propinquis, si vobis placet ut fiat, congruum esse videtur. Insuper etiam ego non solum ut confirmetur volo, sed ut honorifice, prout citius esse poterit, si mihi ad perficiendum potestatem dederitis, tam in beneficiis, quam in aliis rebus, condigne supplere cupio. Insuper idem ipse prefatus vassallus dotem dabit: auget munera: tantummodo huic rei superest ut aut vos ipsi ad hoc opus perficiendum per præsens venire non differatis, aut, ut a nobis perficiatur, licentiam concedatis. Scimus enim quid per præsens, Domino favente, explere possumus; sed quid futura pariat dies ignoramus. Idem scriptum est: « Non cesset manus tua, non cesset pes tuus.

sed quodcumque operare. » His ita præmissis, rogamus ut, tam per hunc missum quam per litteras vestras, nos de hac re certos reddere studeas. Bene valete.

EPISTOLA LIV.

AD N. EPISCOPUM.

Merito venerabili domino N. E. Propter paucitatem ministrorum altaris, cogit me necessitas supplicare sanctitati vestræ ut hunc clericum, nomine N., ad gradum diaconatus ordinare dignemini. Est enim non solum ætate, sed etiam eruditione ad hoc idoneus. Et ideo misimus illum ad vestræ benignitatis præsentiam, ut eum, a vobis iterum ad prædictum gradum consecratum, recipere mereamur. Opto vos in Christo semper bene valere.

EPISTOLA LVI.

AD IMPERATOREM.

Novo et insolito siderum ortu infausta quedam et tristia, potius quam læta vel prospera, miseris ventura significari mortalibus, pene omnibus veterum æstimavit auctoritas. Sola sacri Evangelii Scriptura salutarem novæ stellæ apparitionem fuisse testatur, quam Chaldæorum vidisse sapientes, et recentem æterni regis ortum de illius clarissimo fulgore conjicientes, munera, tantæ majestati convenientia, venerabiliter obtulisse narrantur. Sed ejus stellæ, quæ nuper apparuit horrida et parum læta facies ab omnibus, qui eam se vidisse testati sunt, fuisse ac minaciter flagrasse nuntiatur. Quæ, ut reor, congrua meritis nostris præsgia fecit, et cladem, qua digni sumus, venturam indicavit. Quid enim interest utrum homine, vel stella nuntiante, immiens ira generi prædicetur humano? Hoc tantum esse necessarium ut intelligatur supervacuum non fuisse sideris apparitionem, sed admonuisse mortales ut, penitendo, et Domini misericordiam flectendo, futurum certent declinare periculum. Sic in predicatione Jonæ, Niniæ sulversio civitatis, quæ per illum fuerat prænuntiata hominibus, divina miseratione dilata est. Fecitque Deus... turum per Jeremiam prophetam permisit, cum eum in domum liguli....

EPISTOLA LVII.

AD N. COMITEM.

Magnifico et honorabili atque illustri viro, N. glorioso comiti, Eginhardus æternam in Domino salutem.

Domnus imperator mandavit per Dagolfum venatorem [ut] N. comes faceret convenire ad unum locum illos comites qui sunt in Austria, id est Hatto-nem et Popponem et Gebardum, et ceteros socios eorum, ut inter se considerarent quid agendum esset, si aliqui novi de partibus Bajoariæ fuisset exortum. Tunc visum est illis bene esse ut, et tu et Atto, in eodem placito fuissetis. Ideo rogant vos ut consideretis, atque illis mandetis in quali loco videatur aptissimum esse illis colloquium. Nam II. videtur ut hoc bene esse possit.

EPISTOLA LVIII.

AD N. EPISCOPUM.

Obtutibus præstantissimi antistitis humillimi clientuli vestri apices præcipua servituti dirigere satagunt; intimantes devotionem, juxta modum eorum possibilitatis, pronam fieri, si amitas vestræ celsitudinis mandare non dedignaverit. In omni obsequio vestro vestrorumque, et deinceps, sive juxta elementiam præsentie vestræ positi, seu ubiennque versari videntur, libenter professi sunt vestris mellifuis obtemperare mandatis. Nunc vero, quamvis nullis exigentibus meritis, tamen alloquio vestræ promissionis confisi, monere non titubant pietatem vestræ charitatis. Valeat beatitudo vestra.

EPISTOLA LIX.

AD PRÆCIPUUM IMPERATRICIS CAPELLANUM.

Honorando atque sublimato et spiritu sapientiæ repleto..... magistro atque præcipuo capellano domus imperatricis, vestri fideles clientuli, per hanc schemam parvitas nostræ, beatitudini vestræ optamus salutem peremere.

Recordetur bonitas vestra de causa quam quondam locuti fuimus, ut, sicut nos exhortastis et largiter promisistis, ita feliciter implere procuretis apud illum quem vos scitis: et inquirete utrum nos ad illum, an parte in alia tendere debeamus, et nobis, per fidelem gerulum, aut per vestros apices, cito remandare dignemini. Pro confidentia enim magna, quam in vobis habemus, tam audacter vobis scripsimus necessitatem nostram. De vestra vero sospitate nobis intimare dignemini, quia vestra sanitas nostra est lætitia, et vestra lætitia nostrum est gaudium. Hoc optamus, hoc desideramus, hoc cupimus audire, ut fiat multis feliciter annis. Valete nunc et semper, vir gloriosissime, in Christo Jesu et in omnibus sanctis ejus. Amen.

EPISTOLA LX.

AD M. ILLUSTRÈM DOMINUM.

Illustris dignitatis virum atque nobilissimæ sublimitatis dominum M., V. et gloriosum, fidelissimum ac devotissimum, vestræque in omnibus excellentiæ paratissimi famuli, fideles et optabili aggredimur servitio.

Maximas et, si fieri posset, sublimitatis vestræ celsitudini referimus grates, quod, nostræ petitioni assensum præbentes, ad effectum perduxistis de capella in villa Leusi constituta. Tamen misistis..... qui nos exinde vestire venit, id ipsum, sicut justissis, fecisset, nisi homines VV., fratris vestri, hoc contradixissent. Attamen ipse locus valde vastatus est, ita ut nullum omnino tegumen tectorum inibi remanserit, quod non venditum, alienatum, vastatumque sit, excepta basilica, quæ etiam ex parte corruit. Nos autem, causa vestræ mercedis, hoc fixum in animo habuimus, ut quæ præsentî anno adquirere possemus, ad restaurationem loci expendere: quod et facere cupimus, si ita per mause... statuit atque decrevit. Vester itaque missus..... laboratis nihil ibi invenit, quia omnia vastata erant

A excepta dominicata decima, quam ex vestro verbo salvari præcepit, debeat an non, a nobis penitus ignoratur. Hæc ideo vestræ sublimitati exposuimus, ut vestra celsitudo cogitet et statuat, quomodo restantur: et ne periculum alicujus proveniat, si domus Deo dicata negligatur et aduletur. Quidquid ergo vestræ excellentiæ exinde liberit, per vestrum missum nostræ modicitali insinuarè dignetur. Vestram sublimitatem diutino tempore Christus protegat, pariterque ad vitam æternam perducatur. Amen.

EPISTOLA LXI.

AD EDMUNDUM.

Prævio, insigni atque egregie nobilitatis viro N., W. et G., vestræ sublimitati per omnia devoti et dediti, fidele in omnibus obsequium atque servitium optamus.

Quoniam sublimitas nostræ modicitali aliquod servitium injungere voluit, quia idem ad effectum nondum venit, causam vestræ celsitudini innotescimus. Clericus fratris vestri A., quem vestro jussu conservitio ipsius A. suscepimus, indiculum, quem nostræ parvitas misistis, secum abstulit, ut excusationem vestro fratri ex nostra parte faceret quod, pro vestro servitio, opus ejusdem imperfectum remaneret: et in ipso indiculo mensuræ, quas nobis transmisistis, pariter ablatae sunt, quæ a nobis hactenus nullo modo reperiri possunt. Quapropter ipsas mensuras nobis transmittite, et, quantum valemus, de vestro servitio elaborare curabimus. Valere in Domino vestram sublimitatem jugiter exoptamus.

EPISTOLA LXII.

AD BLOTHARIUM.

Quamvis certissime credam piissimum Dominum meum semper memorem esse patronorum suorum, beatissimorum Christi martyrum, Marcellini et Petri, qui, oculo Dei judicio, Roma relicta, ad exaltationem et protectionem regni vestri, in Franciam venerunt, et, pro qua nescio causa, apud me peccatorem hospitari dignati sunt, mihi tamen magna incumbit necessitas ut vos de causis ad eorum honorem pertinentibus et crebro commoneam, ne forte periculum ac detrimentum animæ mee incurram, si de illa admonitione negligentior quam oportet existitero, et licet illi sint misericordissimi, qui etiam percussori suo pepercerunt, regem tamen eorum, Dominum nostrum Jesum Christum, pro ejus amore mori non dubitaverunt, offendere timeo, si in exhibendis eorum cultui congruis honoribus me sequiter agentem inveniit. Proinde, piissime domine, excellentiam vestram humiliter admono et peto ut recordari dignemini de illa commutatione loci, in quo veneranda Martyrum corpora quiescunt, quæ cum Olgario Episcopo facta est, et cum illis proprium efficiatis, pro quo liberando proprium vestrum sancto Martino tradidistis. Item adhaerere præsumo misericordiam vestram de illis meis petitionibus quibus, tunc quando imminutis viciniam

mortis exhorri, vobis suggesti ut, aliquid de nostris A beneficiis ad sustentationem eorum, qui juxta sacratissima sanctorum Martyrum corpora Deo deservituri sunt, eisdem mitissimis patronis vestris dare dignarentini, qualiter tunc vestris benignissimis promissionibus spei mihi fecistis quod desiderio meo fraudari non deberem, et, non solum in hac causa, sed etiam in eo ut his, quos ad servitium vestrum enutrivimus, misericordiam vestram impendere, et eos de ipsis beneficiis adjuvare deberetis. Certissime confido quod in hoc et Deum et sanctos ejus promereri debeatis, si me voti mei compotem in hac causa efficere dignamini. Item rogo ut cogitare atque pensare dignemini quæ merces vos apud Deum maneat, et laus coram seculo vobis adcreseat si, per vos et in diebus vestris, locus requietionis sanctorum martyrum, tam in ædificiis quam in aliis necessariis rebus, fuerit auctus, ornatus et excultus, ut etiam constructio ejus nomini vestro adscribatur, simulque et vestra et martyrum memoria ore omnium populorum, perpetua mentione, celebretur. Ad extremum rogo et obnixè deprecor magnam mansuetudinem vestram ut super me miserum et peccatorem, jam senem et valde infirmum, misericorditer ac pie respicere dignemini, et a curis secularibus absolutum ac liberum fieri faciatis, neque permittatis, in pace et tranquillitate, juxta sepulchra beatorum Christi martyrum, patronorum videlicet vestrorum, sub defensione vestra, in eorumdem sanctorum obsequio, et Dei ac Domini nostri Jesu Christi servitio consistere, ut me illa inevitabilis atque ultima dies, C quæ huic ætati, in qua modo constitutus sum, succedere solet, non transitoriis ac supervacuis curis occupatum, sed potius orationi ac lectioni vacantem, atque in divinæ legis meditatione cogitationes meas exercerentem, inveniat.

EPISTOLA LXIII.

AD LUPUM AMICUM SUUM.

Eginhardus Lupo suo salutem.

Omnia mihi studia, omnesque curas, tam ad meas quam amicorum causas pertinentes, exemit et excussit dolor, quem ex morte olim fidissimæ conjugis, jam nunc charissimæ sororis ac sociæ, gravissimum cepi. Nec finire posse videtur; quoniam extinctionis illius qualitatem a seculo tenaciter memoria retinet, ut inde penitus non possit avelli. Huic accedit, quod ipsum dolorem identidem accumulatur, et vulnus semel acceptum exulcerat, quod vota scilicet nostra nihil valere permissa sunt, ac spes, quam in martyrum meritis atque interventione collocavimus, expectationem nostram ex asse frustrata est. Inde evenit ut solantium verba, quæ aliorum morositati mederi solent, plagam cordis nostri recrudescente potius facerant atque rescindant, cum me æquanimitè ferre jubent infortunii molestias, quas ipsi non sentiunt, atque in eo consenti mihi gratulandum, in quo nullum gaudium vel lætitiæ valent demonstrare vestigium. Quis est enim mortalium, cui mens constet, quique sanum sapiat, qui sortem suam non defleat, et qui se

infelicem ac miserum non judicet, cum in afflictione positus, eum, quem votis suis futurum fore crediderat, aversum atque inexorabilem experit? Hæcine talia tibi videntur, ut suspiria, ut lacrymas homuncioni tantillo commovere, ut ipsum ad gemitum et planctum concitare, ut etiam in desperationis baratrum dejicere potuissent? Et utique dejecissent, nisi divinæ miserationis ope sullullus, quid in hujusmodi causis aut casibus majores ac meliores nostri tenendum servandumque sanxissent, ad inquirendum subito me convertissem. Erant ad manum doctores egregii, nedum non spernendi, verum omnibus audiendi atque sequendi: gloriosus videlicet martyr Cyprianus, et illustrissimi sacrarum divinarumque litterarum expositores, Augustinus atque Hieronymus. Quorum sententiis ac saluberrimis persuasionibus animatus, depressum gravi mœnore cor sursum levare conatus sum, cæpique mecum sedulo reputare quid super excessu charissimæ contubernalis sentire deberem, cujus mortalitatem, magis quam vitam, videbam esse finitam. Tentavi etiam, si possem a memetipso exigere, ut id ratione apud me fieret, quod longa dies solet efficere; scilicet ut vulnus, quod animo nostro nondum sperata morte repentinus casus infixit, cicatricem ducere ac spontanea consolationis medicamento sanescere inciperet. Sed vulneris magnitudo facilitati resistit; et licet saluberrima sint, quæ a memoratis doctoribus, ad mitigandum gravem dolorem, velut a peritissimis idemque mitissimis medicis, offeruntur, plaga, quæ adhuc sanguinem trahit, sanandi maturitatem nondum admittit.

Hic fortasse miraris ac dicis ex hujusmodi occasione natum dolorem, tam longum ac diuturnum esse non debuisse. Quasi in dolentis sit potestate quando id finiatur quod ille, quando inciperet, neque in potestate habuit, neque præcivit. Mortui tamen posse videtur doloris ac mororis magnitudo sive diuturnitas de eorum, quæ acciderunt, damnorum quantitate: quæ ego cum quotidiè in omni actione, in omni negotio, in tota domus ac familiæ administratione, in cunctis, quæ vel ad divinum vel humanum officium pertinent, disponendis atque ordinandis, immixtè sentiam; qui fieri potest, ut vulnus, quod tot ac tanta incommoda intulit, cum crebro tangitur, non recrudescat potius et renovetur, quam sanescat aut solidetur? Arbitror enim (hæc veror quod hæc opinio falsum me habeat) nec dolorem atque anxietatem, quæ mihi de charissimæ contubernalis occasione exorta est, perenniter mecum perseveraturam, donec id ipsum temporis spatium, quod Deus mihi ad hanc miseram ac temporalem vitam concedere voluerit, debito sibi termino finiatur. Quam tamen proficuum potius mihi quam noxiam hactenus experior, cum animum, ad læta et prospera festinantem, velut quibusdam frenis atque habenis remoratur ac retinet, mentemque ad revocationem mortis revocet, quam ad spem et amorem longævitatæ odium atque oblitio senectutis illexerat. Video mihi non multum

supresse temporis ad vivendum; licet quantum id esse debeat, mihi penitus ignoretur. Sed hoc certissimum teneo, et recens natum cito posse mori et senem diu non posse vivere. Ac proinde longe utilius ac beatius fore censeo ipsam temporis incerti brevitate cum luctu quam letitia ducere. Quia si, secundum Dominicam vocem, beati ac felices erunt qui lamentantur et lugent (*Matth.* v, 3); e contrario infelices ac miseri fient, qui dies suos in jurgi et continua letitia finire non metunt.

Gratias ago atque habeo charitati tuæ, quod me per litteras tuas consolari dignatus es. Neque enim majus aut certius tuæ erga me dilectionis indicium dare potuissis, quam ægro atque jacenti manum exhortationis porrigendo, monendoque ut surgerem, quem mente prostratum ac morore depressum ignorare non poteras. Bene vale, charissimæ ac desolatissimæ fili.

EGINHARDI

HISTORIA TRANSLATIONIS BB. CHRISTI MARTYRUM MARCELLINI ET PETRI.

(Acta Sanctorum Bollandi tomo I Junii.)

PROLOGUS.

1. Veris veri Dei cultoribus; et Jesu Christi Domini nostri Sanctorumque ejus non fictis amatoribus Eginhardus peccator. — Qui vitas et facta justorum, ac secundum divina mandata conversantium hominum, litteris ac memoriæ mandaverunt, non aliud mihi efficere voluisse videntur, nisi ut ad emendandos pravos mores, et collaudandam Dei omnipotentiam, per ejusmodi exempla, quorumcumque animos incitarent. Feceruntque hoc, non solum quia vivere carebant, sed quia charitate, quæ omnibus cupit esse consultum, granditer abundabant. Quorum laudabile propositum, quia tam in propatulo est ut, præter ea quæ dixi, nihil aliud eis moliri voluisse lucidissime claret, cur a multis imitari non debeat, omnino non video. Ac proinde quia mihi conscius sum, quod libri, quos de translatione corporum beatorum Christi martyrum Marcellini et Petri, signisque ac virtutibus, quæ per eos Dominus ad salutem credentium fieri voluit, quia potui facultate conscripsi, eadem sunt voluntate atque intentione compositi, eosdem edere, ac Dei amatoribus ad legendum offerre decrevi. Arbitror enim quod hoc opus non solum inane ac supervacuum cuilibet fidelium videri non debeat, sed etiam fructuose atque utiliter me laborasse præsumo, si efficere potuero, ut in laudem sui Conditoris animus illa legentis assurgat.

CAPUT PRIMUM.

Missi ab Eginhardo Romam ad procurandas reliquias. Obtentæ sanctorum Marcellini et Petri.

2. Cum adhuc in palatio positus, ac negotiis sæcularibus occupatus, otium, quo aliquando perfrui cupiebam, multimoda cogitatione meditarer, quemdam locum secretum atque a populari frequentia valde remotum auctus, atque illius, cui tunc militaveram, principis Illudowici liberalitate consecutus

B som. Is locus est in saltu Germanie, qui inter Nectarum et Mennum fluvios medius interjacet, ac moderno tempore ab incolis et circumstantibus Odanwald^a appellatur. In quo cum, pro modo facultatum ac sumptuum, non solum domos et habitacula ad manendum, verum etiam basilicam, divinis officii faciendis congruentem, non inleceori operis ædificassem, dubitare cepi, in ejus potissimum sancti vel martyris nomine atque honore dedicari deberet. Cumque in hac animi fluctuatione plurimum temporis esset evolutum, contigit ut quidam diaconus Romæ Ecclesiæ, nomine Deusdona, pro suis necessitatibus regis opem imploraturus, ad palatium veniret. Ibi que aliquandiu moratus, cum, peracto propter quod venerat negotio, Romam redire pararet, quadam die, humanitatis causa, velut peregrinus, ad prandium nostræ parvitatæ a nobis est invitatus: ibique inter prandendum plura locuti, eoque sermoneinando pervenimus, ut de translatione^b corporis beati Sebastiani ac neglectis martyrum sepulcris, quorum Romæ ingens copia est, mentio fieret. Inde ad dedicationem novæ basilicæ nostræ sermone converso, percontari cepi, quoniam modo ad id pervenire possem, ut aliquid de veris sanctorum reliquiis, qui Romæ requiescent, mihi adipisci contingeret? Hic ille primo quidem hæsitavit, et qualiter id fieri posset, se nescire respondit. Deinde cum me de hac re sollicitum simul et curiosum esse animadverteret, altera die se percontationi meæ respondurum esse promisit.

D 3. Post hæc, cum iterum a me fuisset invitatus, protinus e sian libellum mihi porrexit, rogans ut eum solus perlegerem; sibi que de his, quæ in eo scripta erant, quid mihi placeret, indicare non deducere. Accepi libellum, et ut ille petiit, solus secrete perlegi. Continebatur in eo: esse sibi domi

^a Ms. Regine, *Hodanwald*; alibi *Odonowald*.

^b Nondum quidem facta, sed postulanda.

plurimas sanctorum reliquias, easque se mihi dare vellet, si meo fultus adiutorio Romam reverti potuisset; compertum sibi fore, quod duos milos haberem, quorum si alterum sibi darem, ac secum hominem meum fidelera mitterem, qui illas reliquias ab illo reciperet, mihiq; deferret, statim eas mihi se [Ms., esse] missurum. Complacuit mihi suadentis consilium, statuique fidem sponsionis incerta celeriter experiri; ac proinde, dato quod petebat iumento, addita propter viaticum pecunia, notarium meum, nomine Ratleicum, quia et ipse orandi causa Romam eundi votum habebat, cum eo pergere iussi. Igitur de Aquisgrani palatio profecti — nam ibi eo tempore imperator cum suo comitatu erat — Augustam Suesionum ^a venerunt; thique cum Hildoino ^b abbate in monasterio S. Medardi locuti sunt, quia memoratus diaconus ei pollicitus est, se efficere posse, ut corpus beati Tiburtii, martyris, in ejus veniret potestatem. Quibus ille promissionibus illectus, misit cum eis quemdam presbyterum, hominem callidum, nomine Hunum, jubens ut acceptum ab eo memorati martyris corpus sibi deferret. Inde iter ingressi, Romam, quanta potuerunt celeritate, perrexerunt.

4. Contigit autem, postquam Italiani intraverunt, ut puer notarii mei, nomine Reginbaldus, tertiana febre correptus, non modicum perfectioni eorum suis laboribus faceret impedimentum; quoniam his horis, quibus ille febrium aestibus tenebatur, iter agere non potuerunt. Erant enim pauci, ac per hoc ab invicem separari volebant. Cumque hoc incommodo iter illorum non mediocriter fuisset retardatum, illi tamen prout poterant illi accelerare contenderent, tribus diebus priusquam ad Urbem venirent, apparuit in visu illi febricitanti quidam homo in habitu diaconi, perquirere ab eo quam ob rem dominus suus Romam ire festinaret? Cui cum ille et promissa diaconi de reliquiis sanctorum mihi mitterendis, et de his que Hildoino abbati pollicitus est, prout illi comperta erant, exponeret, « Non ita erit, inquit, sed longe aliter, quam vos existimatis, causarum, propter quas venistis, exitus adimplebitur. Nam diaconus iste, qui vos Romam venire rogavit, aut parum, aut nihil de his, que vobis promisit, facturus est; ac proinde volo sequaris me, atque ea que tibi ostensurus atque dicturus sum, mente sollicita cures advertere. »

5. Tunc manu comprehensum, ut sibi videbatur, montis præcelsi cacumen secum conscendere fecit. In quo cum simul positi consistenter: « Convertere, inquit, ad orientem, et subjectos oculis tuis campos intue. » Quod cum fecisset, et campos, de quibus sibi dixerat, fuisset intuitus, videt in eis molis immense fabricas, in modum magnæ cujusdam civitatis extractas, et, interrogatus ab eo, si sciret quid hoc

A esset, se mescire respondit. Tum ille: « Roma est, inquit, quam vides. » Statinque addidit: « Dirige oculos in interiora [Ms., ulteriora] civitatis, et contemplantur si aliqua tibi in his locis appareat ecclesia. » Cumque sibi quamdam ecclesiam ^c apparere dixisset, « Vade, ait, et Ratleico nuntia, quoniam in ecclesia, quam modo vidisti, illa res est recondita, quam ille domino suo debet afferre: et ideo det operam; ut eam quanto celerius fieri potest accipiat, et ad dominum suum revertatur. » Cumque ille diceret, quod nemo de his, qui secum venerant, in hujusmodi re fidem dictis suis esset habiturus, respondit et dixit: « Tu nosti quod omnes, qui tecum hoc iter agunt, tibi conscii sunt quia complures dies in febre tertiana laborasti, et nondum te ab illa ullam habuisse remissionem. — Et ille: Ita est, inquit, ut dicis. — Quapropter, ait, volo ut pro signo tibi sit, atque his quibus verba que dixi relaturus es, quoniam ex hac hora, febre, qua usque morlo detinebaris, sic per Dei misericordiam cariturus es, ut te ulterius in hoc itinere non contingat. » Illis dictis expergefactus, omnia que sibi vidisse vel audisse videbatur, Ratleico referre curavit. Quæ cum Ratleicus presbytero secum pergenti exposuisset, visum esse aulobus ut experimentum somni [Ms., somni] ex veritate promissæ sanitatis approbarent: nam eadem die, juxta qualitatem febrium, quibus laborare consueverat, febricitare debebat is qui somnium viderat. Et ut non vana illusio, sed potius vera revelatio fuisse ostenderetur, neque illa die, neque cæteris que illam secuta sunt, ullum in corpore suo consuetarum febrium sensit indicium. Sicque factum est, ut et visioni crederent, et fidem diaconi promissis non haberent.

6. Igitur Romam venientes, juxta basilicam beati Petri apostoli, que dicitur ad Vincula, in domo ipsius, cum quo venerunt, diaconi, hospitium acceperunt; manseruntque cum eo per aliquot dies, opperientes promissorum ejus adimpletionem. Sed ille, qui suas pollicitationes perficere non valebat, ipsum, quod non poterat, quibusdam procrastinationibus palliabat. Tandem locuti cum illo, cur eis illo modo vellet illudere percontati sunt; rogantes simul, ne se diutius fallendo detineret, et reversionem suam vanis spebus impediret. His ille auditis, cum cerneret se hujusmodi calliditate eis jam amplius non posse imponere, primo notarium meum certum fecit de reliquiis mihi promissis, quod eas habere non posset, eo quod frater suus, cui et domum, et emeta que habebat, inde abiens communiaverat, negotiandi gratia Beneventum esset profectus, ac se penitus ignorare quando esset reversurus, et quia ei reliquias illas, sicut et ceteram suppellectilem, ad servandum commiserat, nec omnino se scire posse, quid de his fecisset, quoniam eas in eadem domo

Fuit idem etiam abbas S. Dionysii et S. Germani apud Parisienses.

^c Hanc esse ecclesiam SS. Marcellini et Petri, a Constantino Magno constructam, asserit Baroni-
us anno 826, num. 16, quod esset ob sui amplitudinem et altitudinem longius perspicua.

^a Surinus Augustam Suesionum, quo etiam modo in Vita S. Medardi, 8 Junii, a Fortunato appellatur, num. 56.

^b Hilduinus factus abbas anno 817, sed anno 850 in exilium pulsus, et revocatus anno 855, mortuus et in abbatia S. Medardi sepultus anno 842.

nusquam invenisset : proinde videret quid faceret, quia de parte sua nihil restaret, quod sperare posset. Postquam hæc notario meo dixit, et ille se ab eo illum ac male sibi impositum quereretur, nescio quibus vanis hac frivolis etiam presbyterum Hildoini allocutus, spe simili animatum, a se fecit abscedere. Postridie vero cum valde tristes videret, hortatus est ut simul cum illo ad cœmeteria sanctorum pergerent; videri sibi quod in eis aliquid tale inveniri posset, quo eorum desideriis satisfaceret, nec fore illam [Ms., ullam] necessitatem ut in patriam vacui revertenterent. Cumque eis hoc consilium placuisset, vellenteque ut quantocius id, ad quod faciendum eos hortabatur, inchoarent, more solito, negotium dissimulavit, et eos, quorum animi tunc paululum erant erecti, in tantam desperationem hæc dilatione decjecit, ut, omissis illo, staterent in patriam, quamvis infecto negotio, reverti.

7. Sed notarius meus, recolens somnium quod puer suus viderat, cepit comitem suum hortari ut, sine hospite suo, irent ad cœmeteria, ad quæ visenda ille eos se ducere vole promissit. Itaque invento atque conducto duce locorumque monstratore, primo ad basilicam beati Tiburtii, martyris, in via Lavicana, tribus ab urbe passuum millibus distantem, veniunt, martyrisque tumulam quanta possunt diligenter contemplantur, et utrum sic, ut alii non sentirent, aperiri posset, cauta circumspexione considerant. Deinde in cryptam ejusdem basilicæ contiguam, in qua beatorum Christi martyrum Marcellini et Petri corpora erant tumulata, descendunt; atque explorata etiam illius monumenti qualitate, descendunt, æstimantes hoc factum hospitum suum posse latere. Sed aliter evenit, quam arbitrati sunt. Nam licet ipsi nescirent quibus iudiciis, cito tamen ad illum hujus facti notitia pervenit : veritusque ne sine illo voluntati suæ satisfacere debuissent, statuit consilio [Ms., consilium] eorum festinando prævenire. Et quia ille eorumdem locorum plenariam atque omnimodam notitiam habebat, blande illos alloquitur, hortaturque ut illic simul veniant; et si Deus votis eorum favere dignaretur, communi consilio facerent quidquid eis videretur faciendum.

8. Assensi sunt ejus voluntati, tempusque id agrediendi pari consensu constituunt. Tunc peracto jejunio triduo, noctu ad locum, nullo Romanorum civium sentiente, perveniunt; ingressive basilicam S. Tiburtii, primo altare illud, sub quo sacrum ejus corpus situm credebatur, aperire tentaverunt. Sed parum successit eorum voluntati molitio operis inchoati : nam monumentum, durissimo marmore constructum inermes id aperire conantium manus facile repellebat. Igitur, omissis illius martyris sepulchro, ad tumbam beatorum Marcellini et Petri descendunt; atque ibi, invocato Domino nostro Jesu Christo, et adoratis sanctis martyribus, lapidem, quo summitas sepulchri tegebatur, de loco suo levare moliantur. Quo sublato, vident sacratissimum sancti Marcellini corpus, in superioribus ejusdem sepulchri partibus

A positum, tabulamque marmoream ad caput positam, quæ titulo, quem continebat, evidens indicium dabat, cujus in eo loco martyris membra jacuissent. Quod, ut par erat, cum summa veneratione suscipientes levant, et munda sindone involutum diacono ferendum atque servandum tradunt. Ac ne ulla sublati corporis indicia remaneret, lapidem loco suo reponentes, in urbem ad hospitia sua revertuntur. Diaconus autem corpus beatissimi martyris, quod acceperat, juxta basilicam beati Petri apostoli, quæ vocatur ad Vincula, ubi et ipse dumtaxat habebat, se servare velle ac posse affirmans, fratri suo nomine Lunisoni ad custodiendum commisit; arbitratusque notario meo hoc satisfactum esse, cepit illum hortari ut, accepto corpore beati Marcellini, rediret in patriam.

B 9. Sed ille longe aliud meditabatur ac mente volebat. Nam, ut mihi postea retulit, videbatur illi nequaquam sibi licere cum solo beati Marcellini corpore in patriam regredi; quasi nefas esset, ut corpus beati Petri martyris, qui ei socius in passione fuerat, et per quingentos et eo amplius annos in eodem sepulchro una cum illo requieverat, illo inde transcunte, ibi remaneret. Atque hæc cogitatione mente concepta, tanta animi sui parturitione simul ac perturbacione laborabat, ut nec cibum capere, nec somno acquiescere dulcem sibi videretur atque jucundum, nisi martyrum corpora, sicut in passione ac monumento conjuncta fuerant, sic etiam peregre profutura jungerentur. Sed de hoc qualiter fieri possit vehementer ambigebat : noverat enim neminem a se Romanum inveniri posse, qui sibi ad hoc ullum ferret auxilium, sed ne talem quidem, cui hæc animi sui secreta anderet ostendere. In hac cordis anxietate constitutus, reperit quendam monachum peregrinum, nomine Basilium, qui ante biennium de Constantinopoli Romam venerat, atque ibi in monte Palatino apud alios Græcos, qui ejusdem professionis erant, cum quatuor discipulis suis hospitium habebat. Hunc adit, atque ei quam patiebatur sollicitudinem aperuit. Tum consiliis ejus animatus, et orationibus fretus, tantam accepit in corde suo constantiam, ut stateret rem, quamvis eum periculo capitis sui, celerrime experiri. Vocatoque ad se comite suo, Hildoini presbytero, cepit eum eo tractare ut iterum ad basilicam beati Tiburtii, sicut prius fecerant, elanculo pergerent, ac tumbam, qua Martyris corpus reconditum credebatur, aperire denuo molirentur.

C 10. Placuit consilium; assumptisque, quos secum adduxerant, pueris, hospite eorum penitus ignorante quo irent, clam noctu profecti sunt. Cumque ad locum ventum esset, votis pro re prosperanda ante ædis januan factis, ingrediuntur; divisisque sociis inter se, presbyter ad corpus beati Tiburtii quaerendum in ipsius basilica cum aliquibus remansit; Raticus cum reliquis in adherentem eidem ecclesie cryptam, ad beati Petri corpus accessit : apertoque sine ulla difficultate sepulchro, sacra sancti martyris membra, nullo prohibente, sustulit, et serico pulvi-

no, quem ad hoc paraverat, recepta diligenter inclusit. Interea presbyter, qui corpus beati Tiburtii quærebat, magno labore frustra consumpto, postquam se vidit nihil posse proficere, relicto opere, in cryptam ad Raticicum descendit, et quid sibi faciendum esset, ab eo quærere coepit. Cui cum ille arbitrari se diceret quod sancti Tiburtii reliquie essent inventæ, eique id de quodicebat ostenderet — nam, paulo ante quam idem presbyter ad eum in cryptam venisset, reperit in eodem sepulcro, in quo sanctorum Marcellini et Petri sacra corpora jacebant, foramen quoddam rotundi schematis, trium ferme pedum longitudine introrsus excavatum, pedali amplitudine patens, et in eo minuti pulveris non modicam portionem repositam —, visum est ambobus quod hic pulvis de corpore beati Tiburtii, ossibus inde sublatis, remanere potuisset: et oh hoc, ut difficultius inveniretur, medio loco inter beatos Marcellinum et Petrum, in eadem tumba, fuisset repositus: convenitque inter eos ut cum presbyter sterneret, et pro reliquiis beati Tiburtii secum deferret.

11. His ita transactis atque dispositis, cum rebus, quas repererunt, ad hospitia sua reversi sunt. Post hæc Raticicus, cum hospite suo locutus, rogat ut sibi sacros beati Marcellini cineres, quos ei ad servandum commendaverat, reddat, sequæ in patriam redire volentem nulla non necessaria dilatione detineat. Cui ille non solum quod repetebat sine mora restituit, verum etiam de sanctorum reliquiis, in una ligatura collectis, hand parvam portionem sibi deferendam obtulit: et requisitus de nominibus eorum, mihi se illa dicturum, quando ad me venisset, respondit. Monuit tamen ut eadem veneratione, qua cæteræ sanctorum martyrum reliquie colerentur, eo quod non minoris apud Deum essent meriti, quam beati Marcellini et Petrus: et hoc me esse crediturum, cum primam ad me nominum illorum notitia pervenisset. Suscepit ille munus oblatum, atque id, ut sibi persuasum erat, sanctorum Martyrum corporibus sociavit.

CAPUT II.

Sacra reliquæ per diversa loca delatæ in Michilinstadt, et post varias visiones in Mulinheim, postea Seligenstadt dictum.

12. Inito consilio cum hospite suo, sacrum illum ac desiderabilem thesaurum, in scriniis reconditum atque signatum, per Lunisonem fratrem ejus, cujus

^a Impressa *Donnarum*, seu *Dominarum* duæ eum erant Papæ S. Joannis Baptistæ ecclesiæ, quarum una a Theodolinda regina fuit magnificentissime extracta et dotata, de qua Bernardus Scaccus Hist. Teimæ, lib. ix, cap. 5, eandem Stephanus Breventanus, lib. iii, cap. 2, ait a *Burgo* cognominari, quia fit extra primam murorum ambitum; aut etiam a *Palude*. Aliud tamen vetus cognomen fuit: nam Paulus Diaconus, de Gestis Longobard. lib. iv, caput 49, de Gunliberga regina, Theodelinde filia, agens: « Hæc, inquit, id exemplum sue genitricis, sicut illa in Modicia, sic et ista intra Teinensium civitatem, basilicam in honorem B. Joannis Baptistæ construxit. » Scaccus addit lib. ix, caput 9, quod eam « in honorem sui

superius fecimus mentionem, necnon et presbyterum Hildoini, qui secum venerat, Papiam usque deportari fecit. Ipse cum eodem hospite suo Romæ substitit, operiens atque auscultans per continuos septem dies, si de sublatis sanctorum corporibus aliquid ad notitiam civium pervenisset. Cumque vidisset nullam a quolibet extraneo de hoc facto fieri mentionem, latere illud existimans, post eos, quos præmiserat, sumpto secum hospite suo, profectus est. Quos cum Ticini, apud basilicam beati Joannis Baptistæ, quæ vulgo ^a *Domnanæ* vocatur, ac tunc ex beneficio regum ad eam pertinet potestatem, adventum eorum præstolantes invenissent, steterunt etiam ut et ipsi aliquot diebus ibi morarentur, et propter juvenorum, in quibus venerant, refectionem, et propter seipsos ad longioreni viam præparandos.

13. In hoc morarum suarum articulo fama exitit legatos sanctæ Romanæ Ecclesiæ a pontifice ad imperatorem ^b directos, illo brevi esse venturos. Itaque veriti de adventu illorum aliquid sibi incommodi, vel etiam impedimenti accidere posse, si se ibi deprehenderent, decreverunt ut quidam ex eis abeundo, adventum eorum festinando prævenirent [*Ms.* præverterent]; alii in loco remanerent, et re de qua solliciti erant diligenter investigata, post eorumdem legatorum abscessum socios suos, quos præmiserant, sequi præpararent. Cum ita inter eos de hæc re constitisset, Deusiona cum presbytero Hildoini legatos Roma venientes præcessit, et Augustam Successionum, ubi Hildoinum esse rebatur, quanta potuit festinatione contendit; Raticicum vero cum thesauro, quem secum habebat, Papiæ remansit, expectans donec legati Sedis Apostolicæ præterirent, ut, illis Alpes transgressis, viam suam securus carpere potuisset. Veritas itaque ne presbyter Hildoini, qui cum Deusiona præcesserat, quicquid omnium, quæ apud eos gesta vel tractata fuerant, plenariam atque integram notitiam habebat, quia vafer ac lubricæ fidei videbatur, aliquid impedimenti sibi in via, qua ire dispositum habebat, machinari debuisset, altera sibi eundem judicavit; missoque ad tac procuratoris nostri Ascoli puero cum literis quibus me et de reversione sua, et de allatione thesauri, quem divinitus adjutus invenerat, certum elliceret, ipse, postquam Romanos ex conjectura mansionum quæ eis parabantur, Alpes superasse putavit, Papiæ relicta, sexta

sexus, *Donnarum* (id est mulierum) nuncupavit. Quomodo autem aut quando hæc data sit monachis, atque ita in Eginhardi jurisdictionem venerit, Ticinensibus indagandum relinquo: interim Platinum recte corrigi Scaccus, qui in Vita Joannis IV, illam ecclesiam Terracinae adscripsit et in eundem errorem (cujus nulla aspriam occasio apparet) traxit Sabellicum.

^b Scripserunt gestorum Ludovici Pii ad an. 826, hujus legationis meminit, et Lugellonem auditum ait ad Kalendas Junias; eaque functos, Leonem Gemmellensem episcopum, et Theophylactum nomenclatorum, pro tunc Romano pontifice Ege- mo II.

die ad ^a S. Mauritium venit. Ibiq; comparatis que ad hoc necessaria videbantur, sacra illa corpora, loculo inclusa, feretro impositi; atque inde promoventes, paiani et aperte. cum a Iulitorio populi occurrentis, portare cœpit.

14. Ubi autem locum, qui Caput-Laci ^b vocatur, prætergressus, bivium ^c, quo itinera in Franciam ducentia dirimuntur, attingit; dexteriorem viam ingressus, per Alamannorum fines usque ad Solodorum, ^d Burgundionum oppidum, venit. Ibi obvius habuit, quos ego, post indicium adventus illius mihi factum, de ^e Trajecto ei occurrere jussi. Nam ego tunc temporis juxta Scaldim fluvium in monasterio ^f S. Bavonis eram, quomodo littere notarii mei per puerum procuratorem nostri, cuius superius mentionem fecimus, mihi reddite sunt. Ex quarum lectione de adventu Sanctorum certior factus, illico unum ex familiaribus nostris Trajectum ire, ibique presbyteros atque alios clericos, necnon et laicos secum sumere, ac Sanctis venientibus, ubicunque primum potuisset, obviam festinare præcepi. Et is nihil moratus, cum his quos secum duxerat in loco memorato, post paucos dies his, qui Sanctos adferrebant, obviam: junctique simul, comitantibus jam atque hinc inde concurrentibus hymnidicis populorum turmis, cum ingenti omnium lætitia, ^g Argentoratum urbem, que nunc Strasburg appellatur, celeriter veniunt. Inde per Hrennu secundam aqua navigantes, cum ad locum, qui ^h Portus vocatur, venissent, ⁱ Ms. ad. in] orientalem fluminis ripam egressi, quanta mansio ad locum ^j Michelinstadt nuncupatum, cum inmodica hominum in Delectandis exsultantium multitudine, perveniunt. Is locus est in eo saltu Germaniæ, qui tempore modernò ^k Olanwald appellatur, et distat a Mæno flumine circiter leucas sex. In quo cum basilicam noviter a me constructam, sed nondum dedicatam invenissent, in hanc illos sacros cineves intulerunt, et velut ibi perpetuo permansuros deposuerunt.

15. Cumque id mihi fuisset allatum, confessum illic, quanta potui advenit ^l venire festinavi. Ubi, cum, triduo post adventum nostrum exacto, quidam

^a Agaunum intelligit, ubi S. Mauritii cum Thebæis martyrio coronatus, nomen loco dedit, uti dicitur 22 Septembris: est autem locus Sabaudia ad Rhodanum, 9 circiter leucas distans Seduno Helvetiorum, quod ei ad orientem jacet.

^b Lacus Lemanus seu Genevensis, initium sumit ad oppidum Neuville, ita forsas mutato nomine hic dictum, 5 leucas infra S. Mauritium.

^c Bivium hoc haud longe ultra lacum concipio, distinctionem notitiam libenter a locorum peritis accipitur.

^d Hoc tempore Solodorum seu Solodurum est urbs federatorum Helvetiorum, quorum tota ditio olim inter Alamannos et Burgundos divisa fuit, sic ut horum pars etiam minor Burgundia diceretur. Distat autem Solodurum ab oppido S. Mauritii plus quam 40 leucas in boream.

^e Trajectum ad Mosam infra Ledodium intelligitur.

^f S. Bavonis monasterium erat in urbe Candensi, quo loco castrum nunc est erectum: nam et hanc

puer Ratleici, jubente eo, officio vesperarum completo, ceteris exeuntibus, solus in ecclesia remansisset, et, clausis januis, juxta illa sacra corpora in parva cellula quasi vigilatorem concedisset, subitaneo somno depressus, vidit quasi duas columbas per dexteriolem abside fenestram volando intrare, et in culmine lecti super ipsa Sanctorum corpora consistere. quarum altera tota alba, altera crani et albi coloris mixtura variae videbatur. Cumque in eodem culmine diutius deambularent, et consuetum columbis genitum vicissim velut colloquentes ederent, rursus per eandem fenestram egressæ, non comparuerunt. Secutaque vox supra caput pueri sonuit: « Vade, inquit, et dic Ratleico ut indicet domino suo, quia isti sancti Martyres nolunt ut eorum corpora in hoc loco requiescant: aliam enim elegerunt, ad quam celeriter migrare dispositum habent. » Hujus vocis auctor ab eo videri non potuit; qua tamen finita, evigilavit, somnoque excitus, reverso ad basilicam Ratleico, quid vidisset indicavit. At ille in crastinum, ubi hæc primum convenire potuit, quid sibi puer suus retulisset, mihi nuntiare curavit. Ego autem, licet Injussæ visionis arcum sperare non audeam, statim tamen operiendum alicujus signi certioris indicium, atque interim illos sacros cineves, de locis in quibus legati venerant sublato, seriis ac novis pulvinis insuere feci. Cumque in eorum inspectione reliquias beati Marcellini minoris quantitatis quam sancti Petri esse cererem, arbitratus sum cum in statura corporis sui minoris fuisse mensure quam sanctum Petrum. Sed hoc aliter se habere factum postea patefactum approbavit: quod ubi, vel quando, vel a quo, vel qualiter admisum ac prolatum sit, suo loco dicitur sum: nunc ordo narrationis inchoate tendendus atque tendendus est.

16. Igitur postquam illum magna atque mirabilem, omnique auro pretiosiorum, inspeksi thesaurum, locus, in quo idem continebatur, propter vilis materiam, de qua compactus erat, cepit mihi oppido displicere. Quem emendare cupiens, quadam die, post completum vesperarum officium, præcepi uni

abbatiam, cujus viciniam S. Petri in monte Blandino, Eginhardus tenebat, qui utriusque in suis epistolis meminit.

^g Iter Soloduro Strasburgum, civitatem ad Rhenum sitam, atque Alsatiæ metropolim, censetur esse leucarum circiter 50.

^h Videtur hic portus inveniendus paulo infra Neckari et Rheni confluentes, id est, infra Manheimium, unde 8 circiter leucas distat, qui signatur locus. Mansiones autem hic dicuntur, quæ Germani *Rast*, loca quietis, et sequiiora fere ab invicem distant, ad commoditatem onera portantium instructa reclinatoriis, 4 fere pedes elevatis a terra.

ⁱ Michelstadium, seu Michelstad in comitatu hodierno Erpachensi.

^j Hodie *Otenwald*.

^k Emeno circiter 120 leucarum itinere, quantum Gandavum (ubi tunc erat Eginhardus) distat Michelstadio: adeo ut, si mense Octobri illata: illic reliquæ sunt, credi possit Ratleicus hæc appulisse mense Novembri, vel etiam Decembri.

ex arditis, u mensuram loculi virga collectam mihi A
 afferret. Cum ille hoc facturus cereum accenderet,
 et circumpendentia pallia, quibus idem loculus tege-
 batur, subleuaret, animadvertit loculum mirum in
 modum humore sanguineo undique distillantem; et rei
 nouitate perterritus, hoc quod viderat pretere mihi
 nuntiare curauit. Tum ego, cum his qui aderant sa-
 cerdotibus accessi, et illud stupendum atque omni
 admiratione dignum miraculum aspexi. Nam ut co-
 lumae atque abaci vel signa marmorea, pluvia in-
 stante, sudare ac circumfluere solent, sic loculus ille,
 qui sacratissima corpora continebat, vero eructore
 madens, et ex omni parte perfusus inuentus est.
 Terruit nos insolita et nunquam prius audita mira-
 culi species. Quapropter, inito consilio, triduanum
 jejuniu cum supplicationibus facere decreuimus,
 ut ex reuelatione diuina scire mereretur, quid sibi
 uellet, quidve faciendum moueret magnum illud et
 ineffabile prodigium. Itaque peracto illo triduanu je-
 juniu, cum jam aduesperasceret, humor ille eructis
 horridi subito capitarescere; ac mirum in modum,
 qui per continuos septem dies more perennis aquae
 sine intermissione distillabat, sic intra paucissimas
 horas exsiccatus est, ut eo noctis tempore (nam Do-
 minica erat) quo signo dato ad antelucanum officium
 celebrandum ecclesiam intrauimus, nullum iam in
 loculo vestigium illius possit inueniri. Lintea uero,
 quae circa loculum pendebat, ut [Ms., et] eodem fue-
 runt humore respersa, ita ut erant sanguineis maculis
 infecta, seruare iussi: in quibus adhuc magnu illius
 inauditi portenti paret indicium. Constat enim hu-
 morem illum saporis fuisse subsidi, ad lacrymarum
 uidebatur qualitatem, et tenuitatem quidem aquae,
 colorem autem veri sanguinis habuisse.

17. Eadem nocte cuidam ex pueris nostris, nomine
 Ruodando, per quietem duo iuuenes visi sunt ad-
 stitisse, qui ei, ut ipse testatus est, de transferendis
 sanctorum corporibus multa mihi dicenda mandave-
 runt; et ad quem locum, uel qualiter id fieri deberet,
 ostenderunt: et ut hoc mihi sine mora fuisset nuntia-
 tum, terribiliter comminando praeciperunt. Qui
 mox ut me adire potuit, omnia quae iussus fuerat
 mihi intimare curauit. Quibus auditis, curis ingenti-
 bus aestuare, et quid mihi esset agendum animo tra-
 ctare cepi: utrum iterum jejunia et supplicationes
 celebranda, ac Deus rursus pro nostra curiositate
 sollicitandus: an aliquis, Deo deuote ac perfecte ser-
 uient, esset querendus, cui anxietatem cordis nostri
 et curam nostrarum querimonias indicare, quem-
 que rogare potuissemus, ut orationibus suis a Deo
 nobis hujus rei manifestationem impetraret? Sed ubi
 uel quando ille talis Christi famulus a nobis posset
 inueniri, praesertim in illa regione, in qua tametsi
 quaedam caeuolia ab eo loco, in quo eramus, haud
 longe posita esse constabat, tamen, propter rudem in
 his locis eas conuersationis institutionem, aut raris
 aut nullis erat, de eius sanetitate tale aliquid uel
 tenuis fama loqueretur. Interea dum his anxietis curis

sanctorum martyrum suffragium implorassem, atque
 omnes qui una nobiscum erant, ut idem facerent, se-
 dulo commouissem, factum est ut per continuos [Ms.
 add. duodecim] dies uulla nox preteriret, in qua uel
 uni uel duobus, uel etiam tribus sociorum nostrorum,
 in sonnis reuelatum non fuisset, quod illa sanctorum
 corpora de eo loco in alium essent transferenda. Ad
 extremum autem cuidam phiblytero de his qui tibi
 nobiscum erant, nomine Hildifrido, apparuit in uisio-
 ne, ut ipse fatebatur, uir quidam habitu sacerdotali,
 canitie ueneranda conspicuus, candida ueste indutus,
 qui cum talibus uerbis compellauit: « Cur, inquit,
 Eginhardus tam duri cordis tantaque obstinationis
 est, ut tot reuelationibus non credat, ac tot monita,
 ad se diuinitus missa, ar.ireturu esse contemneuda?
 B Vade et dic ei, quia hoc, quod beati martyres de
 suis corporibus fieri desiderant, infectum remanere
 non poterit. Quamuis ille haec uoluntatem eorum
 in hac re facere distulisset, etiam nunc, si non uelit
 ut hujus facti meritum ad alium transeat, festinet
 eorum adimplere iussionem; et ad locum, quem ipsi
 elegerunt, corpora illorum deportare non negligat. »

18. Post has aliasque multimodas ad me perlatas
 admonitiones, uisum est mihi illam sanctorum cinerum
 translationem non esse diutius differendam; ac pro-
 inde, inito concilio, decreuimus ut id, quanto cele-
 rius fieri potuisset, perficere certaremus. Igitur om-
 nibus, quae ad hanc deuectionem necessaria uideban-
 tur, raptim et cum summo studio preparatis, prima
 luce, post completum matutinu officiu, sacrum
 C illum et inestimabilem thesaurum, cum ingenti luctu
 ac moreore illorum qui in loco erant remansuri, sus-
 tulimus, atque iter ingressi portare cepimus, comita-
 tante nos patrum turba, quae illo per eos dies ob
 elemosynam accipiendam undecunque confluxerat:
 nam circa manentes populi, quid apud nos ageretur,
 penitus ignorabant. Erat coelum grave sordidus nub-
 ilibus, et quae in ingentem pluiam cito resolui posse-
 rent, nisi id diuina uirtus fieri prohiberet: nam tota
 nocte illa in tantum, sine intermissione, pluebat, ut
 nobis iter illud ea die inchoari posse minime uide-
 retur. Sed illam nostram dubitationem, ex infirmitate
 fidei uenientem, superna gratia per suorum merita
 sanctorum, longe aliter atque existimauimus, habere
 se fecit; quando uiam, per quam inuessimus, in
 D alam quam sperabatur qualitatem uideuimus fuisse
 commutatam: nam et luti parum inuenimus, et riuos,
 qui in tam grandi ac iugi pluvia, ut ea nocte erat,
 crescere solebant, pene nihil creuissis reperimus.
 Ubi uero de saltu egressi, proximas uillas accessimus.
 Ubi uero de saltu egressi, proximas uillas accessimus
 turbis excipimur: qui nos per octo fere leucarum
 spatium comitati, nobis ac nostris et in sacro onere
 ferendo deuoti adytores, et in diuinis laudibus di-
 cendis impigri fuere concentores.

19. At ubi uideuimus, quod ea die ad locum destina-
 tum peruenire non poteramus, diuertimus ad uillam
 a Osheim appellatam, quae uiae nostrae contigua

* Osheim, notatur ad exitum siluae Ottonianae, tribus fere leucis antequam ueniatu Selingestanium.

cernebatur; et inclinate jam vespera, in basilicam B. Martini, que in eadem villa est, sancta illa corpora intulimus: et sociis nostris ad exenbias ducendas ibi dimissis, ego cum paucis, ad locum quo tendebamus, festinando processi: et ea, que ad receptionem sanctorum corporum usus postulabat, per noctem preparavi. Ad basilicam vero, in qua illorum sacrosanctum thesaurum dimissimus, sanctimonialis quedam paralytica, nomine Ruodlang, de monasterio Makeslah, quod ab eadem ecclesia unius leucæ spatio disparatum erat, ab amicis suis ac propinquis in carro adducta, cum juxta feretrum sanctorum inter ceteros vigilans atque orans pernoctaret, recepta omnium membrorum sanitate, propriis pedibus, nullo sustentante, vel quolibet modo adminiculante, ad locum unde venerat, in crastinum regressa est.

20. At nos albescente celo surgentes, sociis nostris venientibus obviam ire perreximus; habentes nobiscum inmodicam vicinorum nostrorum multitudinem, qui fama adventus sanctorum excitati, ad hoc primo diluculo pro foribus nostris constiterant, ut una nobiscum sanctis obviam procederent. Et occurrimus eis in eo loco, ubi ^a Gaspentia fluviius Mæno miscetur. Inde pariter incedentes, ac Domini nostri Jesu Christi misericordiam collaudantes, sacras illas beatissimorum Martyrum exuvias ad ^b Mulinheim superiorem -- sic enim moderno tempore locus ille vocatur -- cum magna omnium qui ibi adesse poterunt lætitia et exultatione, detulimus: sed præ nimia populi multitudine, que præcedens cuncta compleverat, neque ecclesiam adire, neque feretrum in eam inferre valuimus: idcirco in campo adjecte, atque in loco editiore, altare sub divo ereximus; ac feretro pone altare deposito, missarum solemniam celebravimus. Quibus expletis, ac multitudine ad sua recedente, in ecclesiam a beatis Martyribus jussam, eorum sacratissima corpora intulimus; ac, feretro propter altare locato, iterum missam celebrare curavimus. Ibi que inter celebrandum, puer quidam, annorum circiter quindecim, nomine Daniel, de pago Portiano, qui illic inter alios pauperes mendicando venerat, atque ita curvus erat, ut nisi supinus atque jaceus cœlium aspicere nequisset, ad feretrum accessit; ac subito, velut ab aliquo impulsus, corruit. Cumque diu velut dormientis similis jacuisset, correctis omnibus membris, et recepta firmitate nervorum, eorum oculis nostris surrexit inclutatus. Facta sunt hæc decimo sexto kalendas februarias ^c, et erat

A ejus diei tanta et tam clara serenitas, ut æstivi splendorem solo aequaretur: atque ipsius aeris tam utilis atque jucunda tranquillitas, ut veris temperiem apertitate blanda præcederet.

21. Postridie vero sacra beatorum martyrum corpora novo loco recondita, in absida basilicæ locavimus; et, sicut in Francia mos est, superposito ligneo culmine, luteis ac sericis palliis ornandi gratia contexamus, apponentes altare; ac duo vexilla dominice passionis, que in via feretrum præcedere solebant, hinc atque inde erigentes, locum illum divinis officiis celebrandis, pro modulo paupertatis nostræ, idoneum atque aptum facere curavimus; ordinatius clericis ^d, qui inibi assidue et excubias ducerent, ac divinis laudibus dicendis curam solerter impenderent. Ipsi non solum nostra sponte, sed etiam regali diplomate, quod nobis in via vidam venerat, evocati, Domino iter nostrum prosperante, ad palatium ^e sumus cum magna exultatione regressi.

CAPUT III.

Alique reliquie sancti Marcellini, olim ablatae, impetrantur, et ad alia loca transferuntur. -- Miracula facta.

22. Transactis admodum paucis, postquam ad comitatum ^f veneram, diebus, ego, secundum consuetudinem aulicorum maturius surgens, primo mane palatium petii. Ibi cum ingressus, Hildoinum, cujus libro superiore mentionem feci, ante fores regii cubiculi sedentem, atque egressum principis operientem, invenissem, ex more salutatum surgere, atque ad quandam fenestram, de qua in inferiora palatii conspectus [*Ms.*, prospectus] erat, necum accedere rogavi. Ad quam pariter stando incumbentes, de translatione sanctorum martyrum, Marcellini et Petri, nec non et de miraculo, quod in fluxu æruoris, quo loculum eorum septem diebus sudasse commemoravi, ostensum est, mirando multa sumus locuti. Cumque ad id loci sermociinando venissemus, ut etiam de vestimentis, que cum corporibus eorum inventa sunt, mentio fieret; atque ego mira subtilitatis vestem beati Marcellini fuisse dicerem; ille, velut qui rem æque ut ego notam haberet, vera me de vestibus dixisse respondit. Hic ego stupefactus atque admirans, percontari cœpi, unde illi hæc vestimentorum, que nunquam viderat, notitia contingere potuisset. At ille me intotus, paululum siliat, ac deinde: ^g Satius, inquit, esse arbitror, ut per me cognoscas, quod, me tacente, tamen per alios celeriter esse cogniturus, et ego illius rei sim proditor simplex, quam fortasse alter si pro-

^a Uti que inter Seligenstadium et Aschaffenburzum; quamvis nullum ibi rivulum exprimat tabule topographicæ, nedam Gaspentia nomen.

^b Mulinheim, est Seligenstadt.

^c Festo scilicet sancti Antonii, et anno 827 cadente in feriam quintam.

^d Putat Mabilio, quod Eginhardus, hoc in opere, clericorum nomine monachos intelligat, aut certe dicendum est, inquit, clericos primam, postea monachos institutos fuisse eo in loco. Posterior conjectura magis genuina mihi videtur: nec etiam tam facile fuit statim monasterium condere, quam clericos ali-

quot, interim ibi deservituros, ordinare; monasterium tamen vivente adhuc Eginhardo factum, colligit Mabilio ex ejus epist. 4, ubi Werdricus quidam Fuldensis monachus, per sui abbatis licentiam, dicitur Seligenstadii conversatus; que licentia haud ita facile data fuisset, si nullos tum monachos locus habuisset.

^e Intelligitur Aquisgranense, ubi tum Ludovicus Pius Imp. residebat.

^f Hæc ad annum 827 peracta fuisse censuit Baronius, qui eadem retulit. Comitatus autem hic dicitur curia imperialis, tunc, ut dixi, Aquisgranum natens.

diderit, non simpliciter enuntiabit, neque enim potest, quia sic natura comparatum est, ut hoc quisquam veraciter dicere nequeat, ejus notitiam non per se ipsum, sed aliorum relatione fuerit assecutus. Tuæ tantum fidei committo, qualiter inde mecum acturus sis, postquam meo relatu omnem rei gestæ veritatem agnoveris.

25. Cui cum me non aliud acturum, quam quod inter nos conveniret, brevi sermone respondi. « Presbyter, inquit, ille, qui ad deferendas beati Tiburtii reliquias Romam meo jussu profectus est, cum id, propter quod ille venerat, ita ut volebat perficere nequivisset, jamque notarius tuus, acceptis, de quibus loquimur, sanctorum martyrum reliquiis, domum redire stitisset, inquit cum illo consiliunt, ut illo Romæ paululum moras faciente, ipse, cum Junisone^a fratre Deusdonæ, et cum hominibus ejus, qui illos sacros cineres ferre debebant, Papiam usque præcederet, ibique illius ac Deusdonæ præstolaretur adventum. Placuit ambobus ista conventio, illisque Romæ substantibus, [Ms., remanentibus], presbyter cum Lunisone ac pueris reliquias ferentibus, Papiam proficiscitur. Quo cum esset perventum, scrinia sacros cineres continentia in ecclesia sua pone altare sunt posita, atque ab exstantibus in eadem basilica, clericis ac laicis, diligenti solertia custodita. Quadam vero nocte, cum et ipse inter ceteros ad eandem excubias in ecclesia vigilaret, contigit, ut ipse asserit, circa mediam fere noctem, ut, obripiente paulatim somno, universi qui intra eadem basilicam vigilandi gratia convenierat, præter se solum, obdormirent. Tum sibi in mentem venisse, visumque fuisse non sine magna quadam causa factum ut tot hominibus tam subitanens sopor obreperit: ratusque sibi oblata occasione utendum, surrexit, atque accenso lumine, ad scrinia silenter accessit. Tum filis sigillorum admota cerei flamma crematis, scrinia sine clave celeriter aperuit; ac de utroque corpore portionem, quæ ei videbatur, accipiens, sigilla, ut erant integra, filorum crematorum summitatibus annectit; nulloque id factum sentiente, in loco suo resedit. Post hæc sublatis tali furto sanctorum reliquiis, cum ad me fuisset reversus, detulit: primoque illas non sancti Marcellini vel Petri, sed sancti Tiburtii esse asseveravit. Deinde cum nescio quid vereretur, secreta mecum locutus, quorum sanctorum essent reliquæ, quoque modo eas fuisset adeptus, patenter aperuit. Habemus illas apud S. Medardum in loco celebri honorifice collocatas, ubi ab omni populo cum magna veneratione coluntur; sed utrum eas nobis habere liceat, in tuo manet arbitrio.

26. His auditis, recordatus sum quid in itinere, quo proxime ad palatium proficiscebam, a quadam hospite meo audiverim. Qui inter cetera, quæ mecum loquebatur: « Nunquid nosti, ait, qualis de sanctis martyribus, Marcellino et Petro, per hanc regionem

fama dispersa sit? » Cumque id me nescire responderem, tum ille: « Dicunt, inquit, qui de sancto Sebastiano^b veniunt, quod presbyter quidam Hildoini abbas, qui una cum notario suo Romam profectus est, cum inde reverteretur, et, in quodam loco, communi diversorio uteretur, tuis omnibus ebrietate ac somno depressis, et id quod agebatur penitus ignorantibus, scrinia, quibus sanctorum corpora continebantur, aperuisset, eaque inde sustulisset, atque abiens Hildoino detulisset, et modo apud S. Medardum sint: in scriniis vero tuis parum quiddam sari pulveris remansisse, quod ad te per notarium tuum perlatum sit. » Hinc reminiscens, eaque cum his quæ ab Hildoino dicebantur conferens, non modica mentis perturbatione commotus sum; ob hoc præcipue, quia nondum inventum habebam consilium quo illam execrabilem atque astutia diaboli ubique divulgatam famam extinguere ac de cordibus deceptæ multitudinis depellere potuissem. Illud tamen optimum judicavi ut Hildoinum rogarem id ipsum mihi reddere, quod de meis scriniis sublatum, et ad se delatum atque a se receptum, post illam spontaneam confessionem, negare non poterat. Quod etiam quanta potui instantia facere curavi; et licet ille paulo durior ac difficilior, quam optaveram, in assensione fuisset, victus tamen est sedulitate precum mearum, cessitque inprobiteri meæ, qui se paulo ante nullius jussioni, in hac præsertim causa, cessurum pronuntiaverat.

27. Interea missis ad Ratlicum et Lunisonem litteris—erant enim in eo loco, ubi Martyrum corpora colloavi—qualis per totam pene Galliam de iisdem sanctis martyribus fama esset, eis indicare curavi: commonefaciens eos ut cogitarent si aliquid tale vel simile his, quæ Hildoinus de facto presbyteri sui assererat, in via eorum factum advertere vel reminisci potuissem. Qui statim ad me in palatium venientes, valde disparem his, quæ Hildoinus dicebat, fabulam detulerunt. Nam in primis omnia, quæ presbyter ille Hildoino retulerat, falsa esse testati sunt; neque ullam postea quam Roma exierint, vel illi presbytero vel cuilibet alteri datam fuisse occasionem, per quam ad ejusmodi facinus perpetrandum aditum habere potuissem. Sed hoc ipsum quod de sacris Martyrum cineribus aliter atque debuerat accidisse constabat, Romæ, in domo Deusdonæ, per avaritiam Lunisonis et vafritiam memorati presbyteri contigisse, eo videlicet tempore quo corpus beati Marcellini, de tunba sua sublatum, in domo Deusdonæ servabatur, modumque facti talem fuisse dixerunt. Memoratus ille Hildoini presbyter, spe, quam de sancti Tiburtii corpore adipiscendo conceperat, frustratus, ne omnino vacuum ad dominum suum reverteretur, quod fide non poterat, fraude assequi molitus est. Nam Lunisonem aggressus, quia pauperem ac proinde cupidum esse cognoverat, oblatis ei quatuor aureis nummis,

^a Hic jam quater Junizo scribitur, usque ad num. 25., ubi iterum recurrit Lunizo.

^b Scilicet ex monasterio et ecclesia S. Medardi,

ubi reliquæ sancti Sebastiani collate erant: ita rursum infra, num. 87, quidam ductus dicitur ad S. Sebastianum.

quibusque argenti solidis, ad proditionem faciendam
 illexit. Accipiens enim oblatam pecuniam, arcam,
 in qua corpus beati Marcellini erat a Deusdona de-
 positum atque inclusum, aperuit, et illi nequissimo
 nebuloni auferendi ex ea quod vellet, quem ipse
 optaverat, potestatem fecit. Nec ille in ea rapina par-
 cus fuit: nam tantum de sacris beati Martyris cineri-
 bus sustulit, quantum vas sextarii mensuram habens,
 capere posse videbatur. Hoc eo modo factum esse,
 ipse qui id cum memorato presbytero machinatus est
 Luniso, pedibus meis provolutus, fledo testatus est.

26. Tum ego, rei veritate comperita, Ratleicum
 ac Lunisonem eo unde venerant redire præcepi. Ac
 deinde cum Hildoino locutus, conventionem inter nos
 facta, quando sacre mihi reliquiae redderentur, duos
 clericos de domo nostra, Hildfridum videlicet ac Fi-
 linarum — alter presbyter, alter subdiaconus ^a erat
 — ad recipiendas eas Augustam Suessionum ^b per-
 gere jussi: mittens per eosdem ad locum, de quo
 eadem reliquiae auferendae erant, benedictionis gra-
 tia, nummos aureos numero centum. Qui ubi ad
 monasterium S. Medardi in die Palmarii ^c venis-
 sent, per triduum ibi morati sunt: et recepto illo,
 propter quem missi fuerant, incomparabili thesauro,
 comitantibus secum duobus ex eodem monasterio
 fratribus, quanta potuerunt celeritate, ad palatium
 reversi sunt; reliquias tamen non mihi, sed Hildoi-
 no detulerunt. Quas ille recipiens, in oratorio do-
 nus suae fecit custodiri, usque dum, transactis Pa-
 schalis festi occupationibus, vacuum tempus habe-
 ret, quo mihi id, quod reddendum erat, priusquam
 redderet, ostendere potuisset. Completisque post
 sanctum Pascha octo vel eo amplius diebus, cum
 rex venandi gratia de palatio fuisset egressus, Hil-
 doinus, secundum quod inter nos convenerat, me-
 moratis reliquiis de oratorio suo, ubi servabantur,
 sublatis atque basilicæ S. Dei genitricis illatis, alta-
 rique superpositis, me ut eas suscipere fecit ac-
 cipi. Tum capsam, in qua reliquiae continebantur,
 apertens, ostendit mihi ut viderem quid esset, quod
 et ille redderet, et quod ego recipere.

27. Exin sublata de altari eandem capsam ma-
 nibus meis imposuit, dataque oratione competenti,
 præcentoris etiam officio functus, antiphonam laudi
 martyrum convenienter clericis ad psallendum pa-
 ratus imposuit; nosque cum illo inestimabili the-
 sauro recedentes, usque ad ostium basilicæ concin-
 nendo prosecutus est. Processimus inde paulatim
 cum crucibus et cereis, laudantes Domini misericor-
 diam, usque ad oratorium, quod erat in domo no-
 stra, vili opere constructum; eique, quia aliud ibi
 non habebatur, illas sacras reliquias intulimus. In
 illa vero processione nostra, quam de basilica usque

^a Aliquibus diaconus.

^b Surio Suessorum.

^c Ergo 14 Aprilis: nam Pascha eo anno 827 cele-
 brandum erat 21.

^d Aliqua ex miraculis infra toto capite sexto re-
 feruntur.

^e Surio Ludovestropf. Fluvius Ara, cui adjacet,

ad oratorium nostrum nos fecisse dixi, quid mira-
 culi acciderit, censeo non esse tacendum. Egre-
 dientibus enim nobis de ecclesia, laudantem Domino
 Deo nostro excelsa voce canentibus, tanta vis sua-
 vissimi odoris eam partem vici Aquensis, quae ab
 ecclesia ad occidentem respicit, totum implevit, ut
 illa fragrantia pene omnes ejusdem partis habitato-
 res, itenque universi, qui pro quibuslibet causis
 atque negotiis eadem in parte fuerant constituti,
 ita divinitus commoverentur, ut omissis, quae in
 manibus habebantur operibus, cuncti cursu rapidis-
 simo primo ad ecclesiam, deinde quasi per vestigium
 ad oratorium nostrum, in quod illas reliquias illatas
 esse audierant, summopere festinant. Fit inno-
 dius intra septa nostra exultantis simul atque ad-
 mirantis populi consensus; et cum magna pars eor-
 um, qui confluerant, id quod agebatur quid esset
 ignoraret, gaudio tamen et exultatione repleti, Dei
 omnipotentis misericordiam collaudabant.

28. Postquam autem, fama crebrescente, divul-
 gatum est reliquias sancti Marcellini martyris in
 eum locum esse delatas, non solum de eodem vico
 Aquensi, et vicinis atque adjacentibus villis, verum
 etiam de longinquiore locis ac pagis adeo fre-
 quens atque immanis multitudo congregata est, ut
 nobis ad officium in eodem oratorio celebrandum,
 præter vespertinas horas atque nocturnas, haud fa-
 cilis pateret introitus. Adducebantur undique debi-
 les, et variis affecti languoribus, circa oratorii pa-
 rietes, a propinquis suis atque amicis collocabantur.

C Videres ibi pene omnia infirmitatum genera, per
 virtutem Christi Domini, et per meritum beatissimi
 martyris, in omni sexu et ætate curari. Cæcis visus,
 claudis incessus, surdis auditus, mutis sermo reddi-
 tur; paralytici etiam, et qui totius corporis viribus
 destituti, alienis manibus apportati sunt, sanitate
 recepta, propriis pedibus ad sua revertebantur ^d.

29. Hæc ubi ad regias aures relatione Hildoini
 perlata sunt, statuit primo ut ad palatium regressus,
 oratorium nostrum, in quo hæc fiebant, martyrem
 venerabundus accederet: sed ne id faceret, eodem
 Hildoino suggerente, prohibitus, ad majorem basilicam
 reliquias deferri præcepit, ibique delatas, hu-
 mili supplicatione veneratus est, celebratisque mis-
 sarum solemnibus, obtulit beatis martyribus, Marcellino
 et Petro, quoddam prædolum, situm juxta
 fluvium Aram, vocabulo Ludovesdorf ^e, habens man-
 sos quindecim et vinearum aripennes novem. Obtulit
 et regina cingulum suum, ex auro et gemmis
 factum, pensans libras tres. Quibus expletis, relaxa-
 ti sunt reliquiae ad locum suum, in oratorium videlicet
 nostrum, fueruntque ibi diebus quadraginta vel eo
 amplius ^f, usque dum imperator palatio egrediret,

in Juliacensi ducatu oriens, per Eylliam intrat
 diocesim Coloniensem; seque Rheno immergit in-
 ter Coloniam et confluentiam, ad Zunichium oppi-
 dum.

^f Ergo usque ad exitum Maii, vel initium
 Junii.

venandi gratia, solemniter more silvas peteret. Quo A populorum turbis, ab Aquensi palatio usque ad memoratum Mulinheim vicum, Domino iter nostrum prosperante, pervenimus. Atque ibi illas reliquias super altari, pone quod locus sacros martyrum cineres continens positus erat, geminata capsula reconditas collocavimus; fueruntque ibi sic posita, usque dum nos mense novembrio ad palatium ire parantes, per revelationem admoniti sumus, ne prius de illo loco proficisceremur, quam eas corpori, de quo sumptæ erant, conjungeremus. Qualiter autem revelatum fuerit, ut hoc fieri deberet, non est silentio transeundum; quia non solum somnio, ut fieri solet, sed etiam signis quibusdam ac terroribus, ad vigilantium curam pertinentibus, ostensam est, beatorum martyres omnimodis voluisse ut in hac re jussio B illorum fuisset adimpleta.

50. Iude iter ingressi, suffragantibus sanctorum meritis, sexto decimo [Ms., sexto demum] die Mulinheim vicum, in quo sacros beatorum martyrum cineres ad comitatum profecturi dimisimus, Domino adjuvante pervenimus. In quo itinere quantum gaudii, quantumque lætitiæ, de illarum adventu reliquiarum, populis in eadem via consistentibus accesserit, neque mihi silendum est, nec tamen ita ut fuit, plene dici atque enuntiari potest. Dicendum tamen est, ne res ad Dei laudem maxime pertiuens, quasi per desidiâ, silentio suppressa videatur. Ac primum quidem gestit animus id referre, quod, palatio egressi, in multorum presentia nos vidisse reminiscimur. Viximus a dicitur Iluviolus, duobus fere passuum milliibus ab Aquensi palatio distantem habens pontem. Ad quem venientes, propter multitudinem que nos eoque de palatio prosequēbatur, jamque redire volebat, ut orandi locum haberet, pauperum constitimus. Ibi quidam C de orantibus cum alio ad reliquias accedens, sociumque respiciens: « Propter amorem, inquit, atque honorem hujus sancti, ere alieno, propter quod te mihi obnoxium esse non ignoras, absolvo. » Delebat enim ei, ut ipse fatebatur, dimidiam argenti librâ. Itemque alter socium suum manu comprehensum ad reliquias trahens: « Patrem, ait, meum occidisti, ac proinde inimici eramus ad invicem; nunc autem, propter amorem atque honorem Dei, et hujus sancti, deposita simulata, fœdus tecum jungere atque inire volo, ut abhinc in futurum perpetua inter nos amicitia permaneat: sitque hic Sanctus conductæ in invicem charitatis testis, et ultor in eum, qui hanc pacem prior irrumperere tentaverit! »

51. Hic illa turba, que nobiscum de palatio fuerat egressa, adoratis atque osculatis sacris reliquiis, cum multis lacrymis, quas præ nimio gaudio continere non poterat, domum revertitur: alia multitudine, que ibi nobis obviavit, nos comitante, atque Kyrie eleison sine intermissione cantante usque ad eum locum, in quo simili modo ab aliis occurrentibus excipiebamur; que tunc similiter, ut prior, supplicatione facta, ad sua reversa est. Hoc modo per singulos dies, a prima luce usque ad vesperam, comitantibus ac Domino Christo laudem dicentibus

a Vulgo Worm, haud longe supra civitatem exoritur, ac circa Hensbergam Burcæ influens. Mabilio, nescio quo errore, Winiobum legit, ad eumque locat

52. Erat unus de clericis, qui ad excubias basilicæ deputati fuerant, nomine Landolphus, cui tunc signi tangendi cura commissa fuerat, habens stratum suum juxta australem basilicæ januam. Qui cum, secundum consuetudinem nocturnæ matutinalis officii, solemniter more surgeret, signaque moveret, complectoque ante lucem eodem officio, rursum dormire vellet, clausis ecclesiæ foribus, coram sanctis martyrum cineribus supplicanti gratia se prostravit. Ibi cum psalmum quinquagesimum, ut ipse asserit, dicere inciperet, audivit juxta se in pavimento velut sonitum pedum hominis, huc atque illic ibidem decambulantis. Consternatusque pavore non minimo, erexit se paulum in genua, et in omnem partem circumspicere cepit, æstimans aliquem de pauperibus, clausis ecclesiæ januis, in quolibet angulo delituisse. Cumque nullum alium quam se solum intra parietes basilicæ esse cerneret, iterum se ad orationem inclinavit, ac psalmum, quem prius inchoaverat, repetivit; sed, antequam unum ejus versum complere potuisset, capsula que altari imposita sacras beati Marcellini reliquias continebat, repente erepitu tam vehementer insonavit, ut quasi malleo percussa dissiluisse putaretur. Duo quoque ostia basilicæ, que jam clausa erant, occidentale videlicet atque australe, velut aliquo pulsante atque impellente, simili modo sonnerunt

53. Quibus exterritis ac stupefactus, cum quid sibi agendum esset penitus ignoraret, surgit ab altari, et in lectum suum se pavitando projecit; subitoque sopore depressus, vidit sibi quemdam ignoti vultus virum assistere, qui se talibus verbis compellaret: « Certum ne est, ait, Eginhardum sic ad palatium propterea velle, ut reliquias sancti Marcellini, quas huc detulit, prius in locum, de quo sublata fuerant, non reponat? » — Cum ille se hujus rei ignarum esse respondisset, — « Surge, inquit, primo diluculo, eique ex auctoritate Martyrum præcipe, ne hinc abire vel alicubi pergere præsumat, antequam reliquias illas loco suo restituit. » Expergefactus surrexit, et Mulinheimium vicum, contra expressam hujus loci sententiam.

ubi ne primum convenire potuit, hoc quod sibi fuerat imperatum, mihi intimare curavit. Sed neque ego sequitur in hujusce molis negotio aliquid ageandum arbitrat, imo id quod jubebatur sine ulla morarum interpositione adimplendum esse judicans, ipsa quidem die ea quæ ad hoc necessaria videbantur præparare jussi; sequenti vero sacras illas reliquias corpori, de quo sumptæ fuerant, cum summa diligentia sociare curavi. Quod factum quam gratum beatissimis martyribus foret, attestatio miraculi subsequenti liquido comprobatur. Nam proxima nocte, cum ad matutinum officium in basilica solemniter sederemus, senex quidam gressuum officio destitutus, genibusque ac manibus nitens, reptando ad orationem intravit. Is coram omnibus nobis, per virtutem Dei et merita beatissimorum martyrum, eadem qua ingressus est hora, ita perfecte curatus est, ut ad incedendum ne baculi quidem sustentatione ulterius indigeret. Qui etiam et surdum se per continuum quinquennium fuisse, simulque cum officio pedum auditum sibi redditum affirmabat. His ita peractis, ad comitatum, sicut superius me facere voluisse retuli, ibidem hiematurus, multa mecum reputando profectus sum.

CAPUT IV.

Miracula in surdis et mutis, contractis et aliis agris, Mulinhelm patrata. — Cervisia in vinum mutata. — Cercus ultro accensus.

54. Scripserunt virtutes atque miracula, quæ beatissimi martyres Christi, Marcellinus et Petrus, postquam eorum sacratissima corpora de Roma in Franciam delata sunt, per diversa loca fecerunt, imo quæ, per illorum beata merita et pias orationes, ipse rex martyrum Deus et Dominus noster Jesus Christus, ad salutem hominum, operari dignatus est, necessarium judicavi brevi præfatione perstringere quod ex his, quæ scribere disposui, major pars ad notitiam meam aliorum relatione perlata est; quibus tamen ut fidem habere, ex his quæ ipse vidi et coram positus agnovi, tam firmiter mihi persuasum est, ut sine ullo dubitationis scrupulo vera esse crederem, quæ ab his dicebantur, qui se illa vidisse testati sunt, tametsi personarum, a quibus hæc audieram, aut parvam aut nullam eatenus notitiam haberem. Cæterum de his omnibus ea primum scribenda videntur quæ in eo loco gesta et a meipso visa sunt, ad quem suos sacratissimos cineres idem beatissimi martyres transferri præceperunt. Deinde illa, quæ in Aquensi palatio, sub ipsius aulicorum obtutibus facta memorantur. Tum ea quæ per diversa loca, ad quæ, religiosus viris petentibus ac me tribuente, sacre illorum reliquæ delatæ sunt, gesta referuntur, censui esse ponenda; ut, hoc ordine in relatione servato, nihil remanere ex omnibus signis atque miraculis, quæ ad nostræ parvitatæ notitiam pervenire poterunt. Sed jam, nunc præfatione completa, ipsa quæ dicenda sunt miracula proferamus.

A 55. Postquam sacra beatissimorum martyrum corpora, sicut jam in superioribus demonstratum est, ipsis jubentibus et nobis morem gerentibus, ad locum, in quo nunc requiescunt, cum ingenti fidelium populorum exultatione perlata, et, celebratis in campo missarum solenniis, manibus sacerdotum, quorum ibi tunc non parvus numerus erat congregatus, in basilicam deportata sunt, feretrumque quo vehebantur juxta altare positum est, et iterum aliud officium ibidem celebrari ceptum, subito quidam adolescens, renum dissolutione affectus atque ideo curvus ac baculis iunitens, de media circumstantis populi multitudine prorupit, seque ad adorandum inclinare cupiens, in genua procubuit; sed mirum in modum, velut aliquo se revelente vel potius retrahente, supinus cecidit, similisque dormienti diutissime jacuit. Tum quasi exvigilans, in sensum se erexit; ac deinde post paululum, nullo adminiculante, surrexit, stansque in medio circumfusæ multitudinis, una cum cæteris de recepta sanitate gratias agendo, Dei misericordiam collaudavit. Ille se de pago Portiano^a cum aliis pauperibus ac peregrinis illic venisse, Danielemque vocari, nobis percontantibus indicavit. Eadem fere hora, eodemque ut ita dicam momento, quo is de quo nunc diximus, intra ecclesiam et coram ipso altari, per virtutem Christi et intercessionem martyrum, sanitatem esse consecutus, mulier quædam paralytica, et pene omnium membrorum officio destituta, pro foribus ecclesiæ jacens, in auxilium sui sanctos martyres invocavit; et mox, cunctis cernentibus qui circa steterant, ceptit comotis visceribus velut nauseabunda cucuti, ac deinde magnam vim phlegmatis ac bilis vomendo projicere. Quo facto, paululum aquæ frigidæ sumens, de loco in quo jacebat se levare rogavit, et baculo nitens basilicam introivit, adoratisque martyribus ac recepto membrorum vigore, ad propria repedavit.

56. Interea quidam homo, Vuilibertus nomine, haud longe a basilica, in qua nunc beatorum martyrum corpora requiescunt, domum habens, inter cæteros, qui ad venerationem sanctis exhibendam convenerant, ad feretrum accessit, et quasi pro dono quadraginta denarios obtulit. Qui, cum a nobis fuisset interrogatus quis esset, quidque sibi vellet hujusce numeris oblatio, retulit se ante paucos dies gravissimo languore correptum, ad extrema fuisse perductum, adeo ut ab omnibus, qui se viderant, desperatus, admoneretur ut omnes facultates suas pro remedio animæ suæ celeriter erogaret; seque ita fecisse. Jamque omnibus quæ habebat, ad quæ pia loca danda forent dispositis, unum ex servis suis cum ingenti gemitu fuisse conquestum, quod peperam ac valde negligenter al eis factum esset in eo quod nihil de bonis ejus sanctis nuper de Roma venientibus datum esset. Tum se circumstantes interrogasse, si aliquid de rebus suis supresse scirent, quod ad martyres mitti potuisset. — Erant enim ad-

^a Il jam supra nem. 20 legimus: sed *Paqus Portianus*-quis sit, adhuc requirimus.

huc in Michilinstadt, et nondum aliquibus signis inclaruerat, quod inde migrare deberent. — Tum quendam respondisse, quoniam de omnibus rebus ejus unus tantum porcus remansisset, et non esse deputatum quo dari deberet, tunc sibi complacuisse, seque præcepisse, ut venundaretur, et post obitum suum pretium illud ad martyrum luminaria mitteretur. Quibus verbis expletis, tam subito se asserit sensisse medelam, ut protinus, omni dolore fugato, etiam elendi desiderium habuerit, ciboque sumpto, in tantum brevi confortatus sit, ut in crastinum ad omne opus, quod rei familiaris necessitas postulasset, procurandum vel faciendum percommode ire potuisset. Post hoc porcum illum fuisse venditum, et hoc esse pretium ejus, quod ex voto beatis martyribus offerebat.

37. Reliquas virtutes atque miracula, quæ per eos Dominus ad salutem hominum operatus est, quoniam quo ordine dicantur nihil referre video, ita ut memorie occurrerint censui describenda; quia in eam relatione magis quid et quare, quam quando aliquid gestum sit, considerandum est.

Collocatis igitur in eadem basilica more solemnium beatorum martyrum reliquiis, cum secundum ecclesiasticæ institutionis consuetudinem sacra missarum solemnium quotidie celebrarentur, contigit ut quadam die, cum divina res ageretur, et nos in superioribus ejusdem ecclesiæ locis constituti, super subjectum atque in inferioribus constitutum populum intendere-mus, clericus quidam seminudus, qui inter cæteros ad idem officium venerat, atque in media multitudine consistebat, tam gravi ruina subito collapsus est, ut mortuo similis in pavimento distissime jacuisset. Quem cum stertentem aliqui ex circumstantibus levare atque erigere conarentur, tanta vis sanguinis ex ore et naribus erupit, ut tota anterior pars corporis, id est, pectus et venter, et usque ad vestem qua inguina tegebantur, hac esset exuberatione perfusa. Qui cum allata aqua fuisset refocillatus, re-sumptis viribus clare locutus est. Nam postmodum a nobis interrogatus, testatus est se ab infantia sua usque in præsens neque audire aliquid, nec loqui potuisse. Patriam sibi esse Britanniam, se natione Anglum; matrem suam visitandi gratia, quæ Romæ peregrinaretur, iter arripuisse, atque ita inter cæteros peregrinos, qui una Romam ire volebant, in illum locum pervenisse, sed, sociis suis abeuntibus, se solutissime; ipsamque diem, quo sanus factus est, septimum esse ex quo in locum illum venerat. Cum-que ab eo nomen ejus quæreremus, respondit se nomen suum penitus ignorare, pro eo quod ex tempore, quo obsurdit, nunquam nomen suum audiverit.

38. Exin post aliquot dies, cum more solemnium ad vespertinum officium in ecclesia fuissenus congregati, puella quedam surda et muta, quam de pago Biturigum a pater ejus ac frater, salutem quærendi

a Scilicet in Aquitania prima, ad quam fama miraculorum devenerat.

A gratia, per multa sanctorum loca trahentes, tandem illuc perductam inter cæteros in eadem ecclesia stare fecerunt, subito velut insaniam quadam excitata, tabulas quarum crepitu ad elemosynam petendam utebatur, quanta potuit virtute concussit, atque in populum ante se constitutum furibundam projecit. Tum ad sinistram ecclesiæ parietem accurrens, velut in eundem ascensura, triump vel eo amplius pedum saltu in altum dato, supina corruit; et, cum ibi paululum mortuo potius quam dormienti similior jacuisset, atque eruptione sanguinis, qui ex ore ac naribus nimis proflebat, esset pene tota respersa, a circumstantibus sublata atque in medium basilicæ deportata est. Cumque et ibi aliquandiu jacuisset, velut de gravi somno expectata resedit: ac deinde manus his qui assisterant porrigens, ut in pedes erigeretur, quibus poterat nutibus oravit. Erecta ad altare deducitur: ubi cum Raticicum inter alios clericos, qui juxta altare constiterant, stantem ac se respicientem cerneret, protinus in hæc verba prorupit: « Tu es, inquit, Raticicus; tu, ait, hoc nomine vocitaris tu es servus horum sanctorum. » Quam cum ille percontaretur unde hoc scisset, vel quis ei nomen suum indicasset: « Sancti, inquit, isti, qui hic requiescunt, quando velut dormiens jacui, accesserunt ad me et miserunt digitos suos in auriculas meas dixeruntque mihi: Cum surrexeris, et ad altare accesseris, clericus ille juvenis, quem coram te assistere ac te intendere videris, scito quod ille Raticicus vocatur, et ille servus noster est: nam ipse est qui ad hunc locum corpora nostra detulit. » Et revera ita erat. Si quidem ipse erat, quem, propter sanctorum reliquias a quodam diacono recipiendas nobisque deferendas, Romam nos misisse in primo libro memoravimus. Et hæc quidem hoc modo coram nobis, per virtutem beatissimorum martyrum, depulso infirmitatis spiritu, integerrimam corporis sui sanitatem est consecuta; quam pater ac frater, qui eam illo deduxerunt, a tempore nati-vitatis suæ surdam et mutam semper fuisse testati sunt.

39. Miraculum autem, quod nunc narraturus sum, ego ipse non vidi, sed verbis eorum quorum hoc relatione mihi compertum est, non minus quam propriis oculis credere possum; ideoque non ut auditum, sed potius ut a me ipso visum, inenutanter ac sine ulla dubitatione proferre decrevi.

Mercatores quidam de civitate Moguntiacæ, qui frumentum in superioribus Germaniæ partibus b emere, ac per fluvium Mœnum ad urbem devehere solebant, cæcum quendam natione Aquitanum, nomine Albricum, mercedis a Deo promerendæ gratia navi suæ impositum, sicut ipse petiverat, ad basilicam beatorum martyrum deduxerunt. Qui cum ibi egressus, atque in domo custodis ecclesiæ esset hospitio receptus, septem vel eo amplius dies ibidem moratus est. Habebat enim præter cæcitatem — qua

b Scilicet ex marchionatu Culembachio, episcopatu Bambergensi, et contiguis Bobeniæ locis.

et propterea quod oculis carebat, naturalis jam esse videbatur — horribilem ac fœdam totius corporis infirmitatem. Erat enim omnium membrorum ingens tremor, qui eundem tibi gravi quatiebat incommo-
modo, ut propriis manibus cibum ori suo porrigere penitus non valeret. Is cum die quadam, horis ante-meridianis in hospitio jacens, obdormisset, vidit per soporem quemdam sibi assistentem sequē momentem ut cito surgeret, atque ad ecclesiam festinaret; tempus dicens advenisse, quo de illa miserabili passione per virtutem sanctorum liberari deberet. Expergefactus atque ad ecclesiam ductus, pro foribus in quodam lapide cœdedit. Agebatur tunc in ecclesia, more solenni, divinum officium, et expletis orationibus quæ sacram Evangelii lectionem præcedere solent, ipsam legi cœptum est. Cujus cum vix duo versus fuissent legendo completi, ecce repente, velut vim patiens, tremulosus ille vociferatus est, dicens: « Adjva me, sancte Marcelline! » Quo clamore tametsi omnes qui in ecclesia erant, haud parva forent perturbatione commoti, majore tamen parte propter reverentiam evangelicæ lectionis in loco remanente, plures ad videndum quænam causa hujuscæ clamoris existeret accurrerunt; et, ut postea testati sunt, invenerunt eundem, in eo quo considerat loco, extenso ac resupinato corpore jacentem, mentumque ac pectus cruorē ex naribus profuente inundatum. Qui cum ab eis erectus, et paululum aquæ frigidæ sumens fuisset recreatus, retulit sibi visum fuisse, tunc cum illam vocem emiserat, quod aliquis cum pugno in cervicem percussisset, atque ideo beati martyris auxilium implorasse. Cæterum hunc ictum tam salutarem ei fuisse constat ut, ex illo temporis momento, nullum illius fœdæ agitationis vestigium in ejus corpore ulterius apparet. Is postea per duos fere annos in eodem loco mansit, et ut ipse testatus est, nulla nox in hoc biennio fuit, in qua per somnium eodem, qui eum salvum fecerunt, martyres non vidisset; multa quoque ab eis audisset, quæ aliis dicere jubebatur: ex quibus pleraque nunc implere cernimus, quæ ille tunc futura esse prædixit.

40. Post paucos dies vidimus et alium quemdam, simili morbo implicatum, in eadem basilica, per eorum sanctorum merita, non dissimili modo curatum. Nam quadam nocte, cum ad matutinum officium celebrandum et divinæ legis lectiones audiendas in ecclesia sederemus, intravit quidam habitu clericali, trementibus membris, baculoque nitens, titubantia vestigia ægre gubernabat. Cumque se juxta parietem ad orandum inclinaret, ingenti voce emissa, repentino casu cernuus ruit, ac parva temporis mora interposita, ab eo quo tenebatur incommo-
modo sanus surrexit. Is, cum ab eo quæreremus si aliud aliquid, præter quod nos omnes videre potuimus, sibi visum fuisset ea hora, qua salutem est consecutus, dixit se, paulo ante quam basilicam fuisset ingressus, ad ecclesiam veterem, quæ occidentem versus a nova basilica, in qua martyres tunc

quiescebant, parvo spatio distabat, orandi gratia venisse, et cum eam clausam offendisset, pro foribus orasse. Deinde cum se exivisset, et ad ecclesiam ire cœpisset, vidisse quemdam clericum, veneranda canitie, stola alba indutum, eo quo et ipse ire volebat se præcedentem. Cum, ut ipse asserit, secutus est usque ad ostium basilicæ. Quo cum ambo venissent, is qui præcedebat substitit, sinistro posti se applicans, quasi vellet ut ille prius ingrederetur, quem ipse paulo ante præcesserat: cunctantique ut ante se intraret, amuendo imperavit. Qui cum intrasset et ad orandum se inclinasset, post tergum ejus stetit, et cum pugno in cervicem percussit atque prostravit, et confestim evanuit. Quem tamen nemo alius, nisi solus ille qui sanatus est, videre potuit.

41. Sub idem fere tempus, cum quadam nocte surgentes, ad ecclesiam iremus, invenimus pro foribus ecclesiæ quemdam puerum, in portico jacentem, adeo miserabiliter contractum, ut mento genua jungerentur. Qui unum, ex his qui nos sequebantur, rogavit, ut se in ecclesiam deportaret; et ille, misericordia motus, sustulit eum, et in ecclesia juxta cancellos jacere fecit. Qui confestim irrūte sopore, ubi jacuit obdormivit; nec prius exigilavit plene, quam de illa miserabili contractione, per suffragia sanctorum, ita perfecte sanatus est, ut vigilans per se, de loco in quem alio portante delatus est, surgeret, atque ad altare Deo gratias acturus accederet. Is tamen, uli dies illuxit, et nos cum eo loqui potuimus, retulit se tribus vicibus, priusquam signum ecclesiæ sonnisset, a quodam sibi ignoto clerico excitatum, atque admonitum ut nequaquam prætermitteret quin tempore matutini officii in ecclesiam veniret. Se quoque ita fecisse, ac postea, sicut nos vidimus, in ecclesia dormientem integram sui corporis sanitatem recepisse. Et hic quidem annorum circiter quindecim esse videbatur.

42. Alium itidem vidimus, non puerum, ut hic erat, sed valde senem atque decrepitem, pari morbo affectum, eodem in loco, simili modo, simili in tempore curatum. Quem et ipsum nocte quadam, cum propter matutinum officium celebrandum ad ostium ecclesiæ venissemus, in ipso limine reperimus. Qui genibus nitens, duobus se baculis sustentabat, ac sic illo tardissimo motu ad ingrediendum nos morabatur. Cumque post tergum ejus constituti, illam pigram promotionem præstolaremur, tanta suavissimi odoris fragrantia, de basilica procedens, nares nostras implevit, ut omnium aromatum ac thymiamatum artificiosam compositionem sua præstantia superaret. Intravit tandem, et coram nobis juxta cancellos quasi ad dormiendum procubuit: nos quoque basilicam ingressi, nostris locis constitimus, ac simul cum aliis psalmos, qui dicebantur, solenni more cantavimus. At ubi prima lectio recitari cœpta est, audivimus eundem senem gemere, et, quasi qui vim pateretur, auxilium implorare; ac deinde interjecto parvi temporis spatio, vidimus in sessum se erigere, ac protinus baculis, quibus incessum re-

gere solebat, assumptis, etiam in pedes constitisse. Et nos quidem hæc vidimus. Ipse autem fæbatur sibi visum fuisse, quod se jacentem quasi duo quidam apprehendissent, unus per humeros ad [Ms., et] brachia, alter per crura et pedes, ac si [Ms., sic] trahendo, nervos suos qui contracti erant extendissent. Et quia præter hoc contractionis incommodum etiam surdum se fuisse asserbat, dixit sibi, cum in sessum fuisset erectus, velut ictum pugni validissime forientis in caput supervenisse [Ms., superne venisse]; vocemque simul ut in futurum audiret imperantis audisse. Ille senex hoc modo sanatus, de pago Helvetiorum qui nunc Aragaoviu^a vocatur, se venisse, et natione Alamaunum esse testatus est.

45. Alius autem simili modo nervorum contractione debilitatus, qui se de vico Leodico, ubi sanctus Lambertus^b corpore requiescit, venisse dicebat, quadam dominica nocte, post peractum matutinalium officium, nobis jam de ecclesia regressis, cum propter eos qui de longe venerant, et ad sua redire festinabant, hostiæ salutaris sacramenta presbyter ex more celebraret, coram omnibus qui aderant, in pavimento cecidit, ibique parvo temporis spatio velut soporatus jacuit; dein, quasi de somno expergefactus, nemine se sublevante, surrexit. Cumque unus ex circumstantibus baculos, quibus ante uti solebat, et, cum eaderet, de manibus ejus clapsi procul jacebant, sumeret, eique porrigeret, renuit, dicens: « Absit a me, ut eos ulterius attingam. » Sed et iste ad hunc modum curatus, in patriam redpedavit, de qua, reptando potius quam incedendo, ad martyrum limina pervenerat.

44. Nec multo post, cum ego mense novembrio, secundum consuetudinem in palatio hiematurus, ad comitatum ire disponerem; jamque iter ingressus, transmisso flumine Ilreno, in villam regiam, cui Sinciacus^c vocabulum est, ad manendum venirem, et post cœnam, quæ aliquam noctis partem occupaverat, in cubiculi secretum, ubi quieturus eram, cum familiaribus meis me recepissem; minister qui potum nobis porrigere solebat, quasi novi aliquid nuntiaturus, festinanter intravit. Quem ego intuitus: « Quid tu, inquam, narrare vis? Nam ut video, habes nescio quid, quod ad nostram vis perferre notitiam. » — Tum ille: « Signa, inquit, duo coram nobis modo facta sunt, quæ vobis indicare veni. » Cumque eum, quidquid vellet, dicere jussissem: « Mo-do, ait, cum de cœna surgentes hoc cubiculum intrastis, ego cum sociis meis descendi in cellarium, quod huic cœnaculo subjectum est. Ubi cum cervisiam ministris petentibus distribuere cœpissenus, supervenit puer quissus a quodam conservo nostro, flascionem ferens quem sibi impleri fagitabat. Qui cum esset impletus, petit ut etiam sibi de eadem cervisia quantulumcumque daretur ad

^a Nunc *Argone*, ab interfluente Ara sic dictus pagus, totius Helvetiæ veluti centrum occupat, ac Lucernatibus parat.

bibendum. Datum est in vase, quod casu vacuum supra cupam, in qua cervisia erat, positum fuerat. Sed ubi hoc haustus ori admovit, cum ingenti admiratione, vinum hoc, non cervisiam esse, clamavit. Cumque eum is, qui et flascionem impleverat, et idipsum, quod illi datum fuit, de eodem foramine traxerat, mendacii cœpisset arguere: — Sume, inquit, et gusta; et tunc me non falsum, sed potius verum dixisse probabis. — Sumpsit ille atque gustavit, sibi que similiter vinum hoc, non cervisiam sapere testatus est. Tunc tertius et quartus, ceterique qui aderant, singillatim gustando et mirando, totum quod in vase fuerat ebiberunt. Quotquot autem inde gustaverunt, meri, non cervisiæ id saporem habuisse, testati sunt.

45. Interea, cum in hujus signi admiratione attoniti stuperet, contigit ut cereus, cujus lumine ibidem utebantur, et tunc propter cupam parieti affixus ardebat, nemine contingente, in madens humore pavimentum caderet; atque ita esset extinctus, ut ne parvissima quidem in eo scintilla remaneret. Quem unus eorum arripiens, ad ostium ecurrit; sed horrore tenebrarum permotus, priusquam egrederetur, in ipso lumine stans: Sancti, inquit, martyres Marcellinus et Petrus nos adjuvent! Ad quam invocationem cereus ille, quem manu tenebat, accensus est. » Hæc ubi audivi, contestum Deo omnipotentii, ut par erati, laudem dixi et gratias egi, qui sanctos suos semper et ubique glorificat, et nos famulos suos, qui sacras eorum reliquias tunc nobiscum habebamus, de tantis virtutibus lœtificare dignatus est. Illum autem, qui hæc mihi nuntiavit, expleta narratione, ad mansionem suam secedere jussi. Cæterum cum me ad quiescendum in lectulo collocasset, corpi mecum multa volendo tractare atque mirari, quidnam sibi vellet, quidve portendere posset illa cervisia [Ms., cervisiæ] in vinum, id est deterioris potiois in meliorem facta mutatio; aut cur in ea loco, id est, in regia domo, ac non potius in eo, ubi beatorum martyrum, qui hæc prodigia per virtutem Christi fecerunt, sacratissima corpora recondita sunt, hujusmodi miraculum evenisset? Sed licet ad hujus questionis certam indaginem longa ac sollicita cogitatione pervenire nequirem, certum tamen habui et certum semper habeo, illam divinam atque supernam virtutem, per quam hæc atque alia hujus modi miracula fieri creduntur, nihil unquam sine causa vel facere vel fieri sinere in creaturis, quas ad suam providentiam et gubernationem pertinere non dabito.

CAPUT V

Alia miracula Mulinheim facta, surdis et mutis, paralyticis et amentibus sanatis. — Lunen iter agentibus nocte concessum — Libellus imperatori oblatu.

46. Igitur inde digressus, sicut superius dixi, ad
^b Sanctus Lambertus, episcopus Trajectensis, colitur 17 Septembris.

^c Sinciacus, vulgo *Zinsich*, oppidum diœcesis Coloniensis, supra Bonnam leucis 4.

comitatum perrexi. Nam imperator Illudowiens eo tempore Aquisgrani palatio consistens, conventum a procerum ibi fieri media fere hieme præceperat; ubi et ego inter cæteros adesse jussus, quia de vicinia beatorum martyrum abesse cogebat, parum jucundas in palatio moras faciebam. Ideoque post unum, ex quo illo veneram, mensem exactum, misi quemdam ex nostris, nomine Ellenhardum, præcipiens ei ut ad limina beatorum martyrum quanta posset celeritate festinaret, visitatisque fratribus nostris, quos inde digrediens ad divinum servitium faciendum ibi dimiseram, atque omnibus quæ ibidem agerent diligenter exploratis, ad nos cito recurreret. Qui cum illuc venisset, tribus ibi mansit diebus. Quarto vero cum jam ad nos reverti dispo-neret, cæcus ille, nomine Albricus, cujus in superioribus fecimus mentionem ^b, detinuit abire parantem; affirmans eum non prius iter suum ingressurum quam tale signum fieri vidisset, cujus relatione me lætum atque oppido gaudentem efficeret. Addidit etiam beatissimos martyres præterita nocte sibi in somnis apparuisse, atque hoc in mandatis dedisse ut perquireret quemdam pauperem, nomine Gisalbertum, immani gibbo depressum, ac proinde curvum et brevibus baculis innitentem; atque inventum in cœnaculo, quod supra porticum basilicæ est, tempore matutini officii, juxta reliquias quæ ibi erant, collocaret: eo quod ibi, per merita et virtutem sanctorum, quorum illa reliquie essent, de illa gibbi deformitate atque curvitas incommodo liberari deberet. Paruit ille suadenti, atque iter, quod aggredi paraverat, distulit in erastinum. Ac cæcus ille jussum pauperem perquirens invenit; et, ut sibi præceptum erat, in superioribus ecclesie partibus juxta prædictas reliquias, officii matutini tempore, colloca- vit. Erant autem ille reliquie, quod nondum noveramus ^c, beati Marii martyris, et uxoris ac filiorum ejus, Marthæ videlicet, Audifax et Habacuc. Quæ utique simul cum sanctorum Marcellini et Petri corporibus, et in eodem loculo ad nos perlatae sunt. Sed is qui eas detulit, cujus essent reliquie nescivit; nam ille, qui eas mihi miserat, promisit se ad me esse venturum, ac nomina sanctorum, quorum hæc reliquie forent, per semetipsum mihi indicaturum: quod postea factum est. Pauper vero, qui juxta illas a memorato cæco fuerat collocatus, cum secundâ lectio ad nocturnum officium ex more legeretur, elito ingenti clamore, non modicum pavorem audientibus incussit. Ad quem cum nonnulli clericorum, una cum illo qui hoc ibi opperiri jussus fuerat, accurrisset, invenierunt cum pronum atque extentum propter altare jacentem,

^a Eginhardus in Annalibus de Gestis Ludovici Pii asserit, ad annum 828, conventum Aquisgrani factum esse mense Februario.

^b Vide supra, num. 59.

^c Hæc late deduximus ad diem 19 Januarii, quo coluntur hi martyres Marius, Martha, Audifax et Habacuc.

A pavimentoque, quod ori ejus subiectum erat, plurimo sanguine madens. Quem levantes, et allata aqua refocillantes, sanum et rectum, neque ulla camelinae illius tortitudinis signa retinentem, in inferiores ecclesie partes gratulabundi deduxerunt. Quo miraculo in hunc modum peracto, is quem illic miseram, ad me cum summa festinatione regressus, cum ea quæ viderat retulisset, magno nos gaudio atque exultatione replevit.

47 Nec multo post Ralleicus qui sacros martyrum cineres, sicut in superioribus demonstravimus, Roma detulit, ut ipse assererat, jussus venit, deferens libellum, complura capitula continentem; cujus rationem talem esse retulit, dicens: sibi cæcum illum, cujus modo fecimus mentionem, ex auctoritate martyrum præcepisse ut ea capitula describeret, mihi que deferret, ac diceret ut ea suscipere-rem, atque imperatori legenda offerrem. Suscepi ab eo libellum atque perlegi, emendatumque ac noviter scriptum imperatori, ut jusserat, obtuli. Et ille quidem suscepit atque perlegit: sed de his, quæ per hunc libellum facere jussus vel admonitus fuerat, perpauca adimplere curavit. Quid autem illa capitula continerent, aut quid ab eo factum, quidve dimissum sit, alio potius in loco, quam in isto, commemorandum est. Illud tamen non solum non prætereundum, quin imo aperte ac dilucide censeo conscribendum, qualiter revelatum et jussum sit ut libellus ille fieri atque regi dari debuerit; quæ Ralleicus hoc modo contigisse retulit.

« Ante paucos, inquit, dies, cum in ecclesiam ad agendum nocturnum officium ex more convenissemus, adiit me cæcus ille, quem nostis, rogans ut in partem aliquam secretioreum cum illo scederem. Feci ut volebat, et cum eo cellulam, in qua quiescere solebam, ingressus sum. Tum ille prior: « Hæc, inquit, nocte, paulo antequam sono signorum excitati surgeremus, apparuit mihi per visum quidam vir, cuius venerabilis, veste candida indutus, virgam auream manu tenens, ac talibus me verbis compellavit: « Vide, inquit, Albrice, ut cuncta quæ tibi dixerò, bene intelligas, eaque adeo tenaci memoria retineas, ut etiam aliis, qui illa scripturi sunt, exponere valeas. Volo enim ut scribantur et Illudovicus imperatori ad legendum per seniores vestrum ostendantur: sunt quippe valde necessaria ^d non solum ad cognoscendum, verum etiam ad faciendum principi, in cujus regnum isti martyres divina jussione venerunt. »

48. « Tunc incipiens, duo:lena vel eo amplius capitula per ordinem pronuntiavit; mihi que præcepit, ut tibi et aliis quatuor, quos tibi dicturus sum,

^d Annalium Fuldensium auctor, ad an. 874, putat quod si Ludovicus ea observare curasset, forsitan passurus non fuerit in purgatorio per annos 3½ quæ se pati filio suo Ludovico, Seligenstadii comiti habenti, revelavit, petens inde suorum precibus liberari

illa enumerem atque exponam; et post hæc tu libellum facias, eumque seniori tuo, qui nunc in palatio moratur, deferas; eique ex martyrum auctoritate præcipias, ut eundem, quanto celerius possit, imperatori offerat. Deinde subjungens: « Nostine, inquit, quis ego sim, qui tibi ista præcipio? — Tum ego nihil læsitans, sanetum Marcellinum eum esse respondi. — Et ille: non ita est, inquit, ut opinaris, sed Gabriel archangelus ego sum; personamque ac formam Marcellini ideirco assumpsi, quia Dominus Deus omnium rerum atque causarum ad istos martyres pertinentium curam mihi commisit; et nunc veni, ut hæc tibi indicare qua: scribere præcepi, quoniam divina voluntatis est ut ea ex auctoritate eorum ad notitiam regis, sine morarum interpositione, perveniant. Tu vero, sicut tibi præcepi, primo diluculo post completum matutinum officium, nuntia qua: audisti his quibus ea nuntiare jussi. — Tum ego: Nemo est, inquam, qui credat, quod angelus mecum locutus sit, aut me ista nuntiare mandaverit. — Non crit, inquit, ita; sed dabo signum, quod facias coram eis: quo viso, nullam ultra dubitationem habebunt de his qua: ad eos ex mea jussione pertuleris. Proinde volo dicas Ratleico ut exhibeat tibi duos cereos novos qui nondum accensi fuissent; et unum ex eis dextra, alterum sinistra tenens, sta coram altari; et eum omnia, qua: tibi præcepi, narratio compleveris, dic eis qui hæc audiunt, ut in hoc credant vera et ab angelo Dei esse mandata, qua: dixisti, si hi cerei in manibus tuis, siue a libitatione ignis visibilis, fuerint videntibus illis illuminati. »

Quo facto, scriptus est libellus, nihilque allatus, ac per me regi oblatas, ab illo quoque acceptus atque perlectus est. Ideirco visum est mihi, inter cætera miracula, libelli hujus facere mentionem; quia per occasionem, qua ille scribi jubebatur, contigit illa mirabilis et inusitata cereorum accensio, quam per merita beatorum martyrum fieri debere ipse, qui eos illuminavit, angelus prænuñtiavit.

49. Sub idem fere tempus, cum Ratleico a nobis ad basilicam martyrum regressus est, allatus est nobis inde alter libellus, continens verba et rationationem ejusdam demonis, qui se Wiggonem nominavit. Quæ facta est ab eo coram multis testibus ante altare, juxta quod sacri martyrum cineres repositi sunt, ad interrogationem presbyteri, qui exorcismum super eumneumum legerat: quod hoc modo contigisse narratur. Pædium est in pago Nithagome ^a, vocabulo Hecostat, pertinens ad monasterium S. Nazarii ^b, de quo puella quædam, annorum circiter sedecim, ab eodem erratico spiritu

A possessa, ad basilicam martyrum a parentibus suis adducta est. Quæ cum ante tumbam sacra corpora continentem venisset, et presbyter super caput ejus exorcismum, secundum consuetudinem, perlegisset; ac deinde demonem, qualiter et quando in eam fuisset ingressus, percontari cepisset, non barbara lingua, quam solam puella noverat, sed romana locutione presbytero respondit. Cuique presbyter miraretur atque interrogaret, unde illi latine linguæ notitia, cum parentes ejus, qui ibi presentes astabant, hujusmodi sermonem penitus ignorarent? — « Parentes, inquit, meos nunquam vidisti. » — Tum presbyter: « Tu ergo, inquit, unde es, si isti non sunt parentes tui? »

50. Et demon per puellam: « Ego, ait, sum satelles atque discipulus Satanæ, et multo jam tempore apud inferos janitor fui; sed modo per annos aliquot, cum sociis meis undecim, regnum Francorum vastavi. Frumentum et vinum, et omnes alias fruges, qua: ad usum hominum de terra nascuntur, juxta quod jussi eramus, enecando delivimus; pecora morbis interfecimus, luem ac pestilentiam in ipsos homines immisimus; omnes quoque adversitates et cuncta mala, qua: jam diu pro meritis suis patiuntur, nobis facientibus atque ingerentibus, eis acciderunt. » — Ille cum presbyter ab eo quaereret quam de causa ei fuisset hujusmodi concessa potestas? « Propter malitiam, inquit, populi hujus, et multitudines iniquitates eorum qui super eum constituti sunt. Qui munera et non justitiam diligunt, qui plus hominem quam Deum metuunt, qui panepes opprimunt, viduas et pupillos ad se vociferantes exaudire nolunt, nulli justitiam nisi mercanti faciunt. Præter hæc sunt et alia multa ac pene innumerabilia, qua: tam ab ipso populo, quam a rectoribus ejus quotidie committuntur; ut sunt perjuria, ebrietates, adulteria, homicidia, furta, rapinae, qua: nemo fieri prohibet, et, cum facta fuerint, non est qui vindicet. Potentiores quique turpibus lucris inserviunt; et loco superiore, quem propter regendos inferiores acceperunt, ad superbiam et inanem gloriam abutuntur; olium et invidiam, non tam inter extraneos, quam inter propinquos et affinitate conjunctos exereant; amicus amico non credit, frater fratrem odit, pater filium non diligit. Rari sunt, qui fideliter ac devote decimas dent, rariores qui elemosynas faciunt; et hoc ideo, quia quidquid Deo vel pauperibus dare jubentur, id sibi perire arbitrantur. Iniquas mensuras et injusta pondera, contra Dei præceptum, habere non verentur; fraude se alterutrum circumveniunt; falsa testimonia dicere non erubescunt; dies dominicos ac feriatis non cu-

^a Existimo legendum, tum hic, tum infra, num. 53, *Nithagouve*: est autem tractus ille sic dictus a Nitha fluvio, vulgo *Nid*, qui Maeno illabitur infra Francofurtum, eo loco ubi nunc est oppidum Hæchst; quod hic nominari *Hecostat*, volum divinando suggerere; cum inter Moguntinae dioceses loca inveniam nominari *Hestat*, haud proorsus absimili vocabulo, sed in topographica tabula præterito.

^b Monasterium S. Nazarii ultra fluvium Rhenum, vulgo *Laurisham* aut *Lorishaim*, ubi corpus S. Nazarii depositum esse a sancto Godegrando episcopo, diximus ad hujus Vitam, 6 Martii: idem latius dictum ad Vitam S. Nazarii, 12 Junii. Consule Marquardum Freherum, parte 1 de Originibus Palatinis cap. 6.

stodiant, sed in his, ac si in cæteris, prout voluntas eorum tulcrit, operantur. Propter hæc et alia multa, quæ Deus aut præcepit hominibus ut facerent, aut prohibuit ne facerent, quia populus hic per contumaciam mandatis ejus inobediens effectus est, permitti, imo jussi sumus ea facere in rebus humanis, quæ superius enumeravi, ut perfidia: suæ poenas luant. Sunt enim perfidi atque mendaces, cum hoc servare non curant, quod in baptismo promiserunt. » Hæc omnia dæmon per os barbaræ puellæ latine locutus est.

51. Et cum presbyter imperando urgere cõpisset ut exiret. « Exibo, inquit, non propter tuum imperium, sed propter sanctorum potestatem, qui me in illa diutius manere non permittunt. » His dictis, puellam in pavementum projecit; atque ibi aliquantulum, velut dormientem, prono corpore jacere fecit. Post paululum vero illo recedente, quasi de somno evigilans, per virtutem Christi et merita beatorum martyrum, puella, cunctis qui aderant cernentibus atque mirantibus, sana surrexit, nec post exactum a se dæmonem latine loqui potuit; ut palam posset intelligi, non illam per se, sed dæmonem per os ejus fuisse locutum. Hen! prob dolor! ad quantas miseras tempora nostra sunt devoluta, in quibus non boni homines, sed mali dæmones doctores sunt; et incentores vitiorum ac persuasores criminum de nostra nos correctione commonent.

52. Eodem fere tempore sanctimonialis quædam, nomine Marethrudis, de pago Wetarciba^a, quæ dira paralysis ægritudine per decem annos tam immaniter tenebatur, ut tanto temporis spatio pene nullo ad humanos usus corporis officio fungeretur; et jam a parentibus suis erat desperata, quoniam ad omnia sanctorum loca, ad quæ ipsi poterant pervenire, eandem deduxerant. Sed tandem ab eisdem tunc ad basilicam martyrum adducta, et tempore nocturnalis officii juxta cancellos posita, per merita et intercessionem eorumdem sanctorum, diu desiderata sanitate sine mora donata est, adeo integre atque perfecte ut, omnium membrorum firmitate recepta, quæ illuc lectica venerat, pedibus ad propria remearet. Sed ubi domum redire cõpuit, in ipso itinere eadem, qua liberatam se gaudebat, infirmitate corripitur. Itaque reversionis suæ penitentiam agens, iterum se ad martyrum linen reduci rogavit. Mosque ut reducta est, quam discedendo amiserat sanitatem, sine ulla dilatione recepit. Voto igitur facto, ut sua sponte de sanctorum obsequio jam amplius discedere non deberet, parvam sibi cellulam haud procul ab ecclesia ad manendum construxit, ac deinceps, religiose conversata in obsequio beatorum martyrum, cum magna devotione permansit.

53. Aliam quoque feminam constat, non multo post, per eosdem beatissimos martyres, magno in-

A comodo liberatam. Quæ res hoc modo gesta esse cognoscitur. In pago Nithagowe fundus est, Ursella vocatus, qui a basilica martyrum sex fere leucarum intervallo dirimitur. In quo mulier quædam, cum mane facta de somno evigilans in lecto suo resideret, et juxta consuetudinem expergiscientium, protensionem brachiorum et assidua oscitatione, ad discutiendum marcorem, se extenderet, os paulo diductus, quam debebat, aperuit, disjunctisque juxta aures maxillarum coagentibus, lians rictus constitit immobilis, nec jam os claudere valens, personæ^b quam homini similior effecta^b, gravissimas incaute oscitationis hænas luebat. Hoc ubi mulierculis in eodem fundo habitantibus innotuit, accurrunt, herbisque et frivolis incantationibus male habenti succurrere moluntur. Sed non habuit effectum vana ac superstitiosa præsumptio; vexabatque potius laborantem atque ludebat quidquid imperatæ manus, velut studio mœdendi, eidem adhibuerunt. Interea frater mariti ejusdem mulieris supervenit, salubrique consilio rogavit ut ad basilicam martyrum sine mora duceretur; ibi affirmans esse sanandam, si unquam foret receptura sanitatem. Statimque jumento impositam ducere incipiunt; appropinquantes autem basilicæ, de jumento depositam pedibus incedere faciunt. Cumque eo loci ventum esset ut jam turricula, quæ signa basilicæ continebat, ab eis conspici potisset, eique ut ad eam videndam oculos levaret, hi qui eam ducebant imperarant, asperit, vidit, ac sine ulla interposita mora sanitatem recepit. Ibi omnes pariter in terram corruunt, divinam misericordiam quibus valent laudibus extollunt, surgelesque ad basilicam properanter pergunt; et, adoratis sanctissimis martyribus, ac votis pro modo facultatum persolutis, ad propria cum multa exultatione revertuntur. Vidimus nos eandem feminam, et cum illa locuti sumus; et ea, quæ circa illam gesta fuerunt, ipsa narrante didicimus.

B

54. Nunc illud referre volo, quod ipse in die natalitio beatorum martyrum contigisse vidi. Puer quidam surdus et mutus, qui ante triennium illic venerat, et in domo custodis ecclesie ostiarius ab eo fuerat constitutus, festo die jam finito et officio vespertino consummato, cum juxta ostium sederet, repente consurgens basilicam intravit, et a dextris altaris pronus corruit. Cumque eum æditius, qui candelabrum cum cerco ante altare ponebat, ibi jacentem invenisset, continuo nili hoc indicare curavit. Nos autem, qui tunc una eramus, ecclesiam celeriter ingressi, eundem, sicut ab æditio reperitus est, jacentem invenimus. Quem cum levari juberemus, velut gravissimo sopore depressus, excitari non potuit. Tandem igitur quasi evigilans exerit se, cernensque nos circumstantes surrexit, atque ad eos qui prope sibi assistebant, latine locutus est. Sunt quidam ex

^a Hoc quoque nomen ut recte scriptum sit, vereror; quia suspicor, *Wetterariam* legi debere, *Wettera* fluvio irrigatam regionem, inter Licham oppi-

dum, ubi his oritur, et Assenheim, ubi se Nitha jungit.
^b Persona, proprie ac latine, dicitur larva; hinc *personatus*, id est larvatus.

nostris qui dicunt eundem puerum fere ante sex menses, cum in cuiusdam hominis nostri domo noctu dormisset, duo quedam verba per soporem fuisse locutum et auditum, quo catenus itidem ut loquela carebat, in illa hora recepisse. Quod ita factum inde conjiciebatur, quia, postquam de illo somno experrectus est, cuncta quæ ei a quolibet imperabantur, ac si intelligeret, facere curavit. Sed hoc videtur in hac virtute præcipuum, quod idem, non latine, sed barbarice sibi loquentem intelligebat; curatus autem, non barbaro, sed latino sermone loquebatur. Qui etiam beatos martyres se vidisse, et multa quæ aliis dicere deberet, ab illis se audisse narravit. Sed cum ea, velut in crastinum dicturus, in presenti referre distulisset, in tantum illi per oblivionem deleta sunt, ut nihil de his omnino se audisse recoleret. Hunc ego, quia nomen suum ignorabat, propter prosperum virtutis effectum, Prosperum vocari jussi. Qui adhuc superest, et apud custodem ecclesie, in eodem, quo prius fuerat, permanet officio.

55. Prædic vero quam hic Prosper loquelam recepit, hoc est in vigilia ejusdem festivitatis, venit quidam juvenis, similiter surdus et mutus, in basilicam; et, cum supplici gesta opem Sanctorum imploraret, adjuvante Domino, et ipse plenariam de utroque morbo meruit recipere sanitatem. Hunc itidem, ut priorem, quia nomen suum nunquam audierat, Godescalcum appellavi. Is tamen, non ut Prosper, sed, ut sibi gentilitium erat, barbaro sermone loquebatur, postquam ei per merita sanctorum copia fan-
di concessa est.

56. Cum me quadam necessitas, secundum consuetudinem, conitatum regis adire compelleret mense decembrio, in ip-sis, si bene recolo, kalendis, de loco martyrum promovens, sequenti die ad castrum, quod moderno tempore Wisbada^a vocatur, ibi mansionem habiturus, adveni. Ibi cum, propter saltum, qui eidem loco contiguus est, commodius transeundum, solito maturius surgeremus, profecti sunt pueri, qui nos cum impedimentis præcedere debuerunt. Sed postquam, de vico in quo mansimus egressi, viam carperere ceperunt, tanta eos tetra noctis caligo circumdedit, ut quo se vertere deberent, omnino scire non possent. Erat præterea frigus ingens; et tecta pruinis terra vilende viæ copiam denegabat. Ipsa quoque montium juga, per quæ eundem erat, nobis obsessa, quam longe vel prope essent videri non poterant. Accessit ad hæc etiam vallibus insidens nebula, quæ, sua crassitudine visum impediens, iter moliri cupientes remorabatur. Qui cum tot obstaculis se impellere cernerent, nec quid ægerent in promptu haberent, equis desiliunt, et viam, quam videri non poterant, palpando querere tentant. Sed ubi hoc parum successit, ascensis denuo equis, errori, quem abominabantur, se potius committere,

quam moras facere, decernunt. Igitur paululum per tenebras procedentes, ad crucem, quæ in via, per quam ituri erant, ob memoriam beati Marcellini erat posita, perveniunt. Causa autem ejusdem crucis ibi ponende erat, quod in eo locu habitatores vicini, in quo eadem nocte mansimus, mihi ante biennium de palatio revertenti, et reliquiis beati martyris Marcellini, quæ tunc mihi redidite fuerunt, deferenti, occurrerunt; eamque ob recordationem hujus facti, ad venerationem beati martyris, quasi pro titulo vel monumento ponere curaverunt. Quo cum prædicti pueri, errando potius quam iter agendo, pervenissent, inierunt consilium ut ibi socios suos qui sequebantur operiri deberent; eosque, ne aberrarent, sonitu buccinæ ad se congregarent; ac deinde, cum simul essent, beatos martyres ad opem sibi ferendam invocarent, sublatisque in altum vocibus Kyrie eleison ter decantarent.

57. Quo facto, tantus super eos totidem vicibus cœlitus emissi luminis fulgor emicuit, ut diurnæ claritatis candorem adæquaret. Quæ coruscatio tantum eis commodi ad iter suum agendum attulit, ut, consumpta nebula tenebrisque discussis, via quoque qua ire debebant clare conspecta, iter suum, quamvis per silvas et opacos nemoribus montes, absque erroris impedimento, usque ad ortum auroræ peragerent. In prima siquidem coruscatione tantus calor ana cum illo lumine venit, ut eum se velut accense fornacis vaporem sentire faterentur. Cojus afflatu non solum nebula, verum etiam illa, quæ tum et montes totamque silvam opernerat, pruina ita consumpta est ut, tertia coruscatione peracta, nullum illius algoris vestigium penitus appareret. Hæc nobis ad vesperam ejusdem diei, postquam ad mansionem venimus, bi qui viderunt atque experti sunt, narra-verunt. Quorum verbis fidem adhibentes, Dei omnipotentis misericordiam cum gratiarum actione laudavimus, eo quod nos per merita sanctorum suorum in omnibus necessitatibus nostris adjuvare et consolari dignatus est.

58. Quanquam omnia magna sint, et ad divinam debeant referri potentiam, quæ propter mortalium salutem ex meritis beatorum martyrum gesta cognovimus, in eo tamen miraculo, quod nunc memoria mandare decevi, tam patenter Dei omnipotentis virtus clare [*Ms.*, clarere] cognoscitur, ut nulli dubiam relinquatur, quin in omni creatura sua quidquid voluerit facillime possit edicere.

Suntligna^b dicitur villa in pago Nithagone, in qua presbyter quidam, nomine Walbertus, tenebat ecclesiam. Is mente captus, magno suorum morore, ad basilicam martyrum adductus est. Ex quibus tres erant fratres ejus, unus presbyter et duo laici; quartus erat monachus, propinquus ipsius, de monasterio Horubach^c, in quo et ipse presbyter a parva

^a Vulgo *Wiesbaden*, id est alba-baluca, in Rhin-gavia, fere e regione Moguntia, sesquileuca ab urbe.

^b Fortassis *Suntlinga*, terminatione Alamannis

familiari; ipsam tamen nusquam expriment *Wal-buke*.

^c *Horubach*, duabus leucis a Bipontina civitate distans, oppidum sub diocœsi Metensi, in finibus

ætate fuerat educatus. A quibus cum requirerem, si adhuc aliquid medela: a quolibet medico eidem fuisset impensum? « Statim, inquit, cum cum hac passione comperimus fuisse correptum, ad monasterium, in quo nutritus fuit, a nobis adductus est. Ubi cum ei medici secundum artis suæ peritiam multa fecissent, nec morbum ab eo depellere potuissent, suaserunt nobis amici nostri, ut eum ad horum sanctorum misericordiam duceremus: confidimus enim quod illum salvare possint, sicut alios multos accepimus hic fuisse salvatos. » Post hæc hospitio recepti, quatuor diebus fuere nobiscum, ducentes eum quotidie ad ecclesiam, et coram sacris martyrum cineribus jacere facientes. Quinta vero die, frater ejus presbyter, et monachus qui cum eo venerat, petierunt ut eum cum duobus fratribus suis laicis reciperem [Ms., recipi jubere], donec ipsi revertentur: nam post triduum se dicebant esse reversuros. Feci ut voluerant, eumque presbytero nostro Hilfrido commendavi. Is cum a presbytero receptus, et in cellulam, in qua ipse manebat, fuisset inductus, circa vesperam ejusdem diei, commota vehementius qua tenebatur insaniam, unum e fratribus suis, qui cum eustodiebant, arrepto cultro, quod furenti casus obtulerat, voluit occidere; sed ille necem fugiendo declinavit, et nostris humilibus, qui prope erant, de vesania illius indicavit. Tum presbyter, cui cura eum custodiendi a nobis erat injuncta, suggestit nihil, simulque persuasit, ut eum vinciri permitterem. Vincit igitur catenis ferreis, in lecto collocatur; obseratisque foribus, solus in cubiculo relinquatur. Excubant autem ostium fratres ejus, et velut erumpere valentem pervigili cura custodiunt. Cæterum vincula, quibus tenebatur adstrictus, ejusmodi erant ut, dum in his esset, non in dextrum aut sinistrum latus se convertere, neque aliter nisi supino corpore jacere potuisset.

59. Dormivit itaque, ut ipse testatur, neque ante median noctem evigilavit. At ubi galli cantare cœperunt expergefactus, vidit se non solum vinculorum nexibus solum, verum etiam morbo insanie, quo laboraverat, liberatum; statimque ad laudes Deo dicendas tota mente conversus, psalmis et hymnis, quos, præ nimia gratulatione, tametsi solus erat, satis clare decantabat, omnes in vicinia ejusdem cubiculi dormientes excitavit. Tum surgens, ad ostium accessit, fratresque suos, qui ibi excubabant, ut se ad requisita natura foras exire permitterent, rogavit. Illi autem hunc insanientis dolorem rati, nequaquam ei assentire ausi sunt; sed accersito hospite suo, qui eum ibidem incluserat, ut eum eo loquatur exorant. Qui postquam eum eo locutus est, atque ex ratione responsionum suarum sane mentis esse intellexit, aperto ostio, quo volebat ire permisit; reversumque recipiens, quid de vinculis, quibus cum oneratum incluserat, factum

esset, inquisivit. Et ille: « Catena, inquit, qua me vinxisti, salva est: et si vis scire ubi sit, quære eam et invenies. » Accenso itaque lumine, invenerunt eam ante lectum, in quo ipsum quiescere fecerant, jacentem, eo modo compositam, atque eisdem nodis adstrictam, quibus tunc fuerat, quando eum eum ea in eodem lecto collocarunt, ac solum in eodem cubiculo dimiserunt. Quis hoc fecisse credendus est, nisi ille qui de nihilo creavit omnia; et qui in rebus quas condidit talia potest facere, quæ nec intellectu comprehendi, nec humanis possunt sermonibus explicari? Quis enim aut cogitatione conjicere, aut verbis valent enarrare, qualiter ille presbyter his vinculis fuerit absolutus; cum nobis certissimum sit neminem esse qui se solus possit ejusmodi nexibus exuere, si eis fuerit simili modo constrictus, sicut idem presbyter fuit, quando solus in illo cubiculo inclusus est? — Ili vero qui cum ibidem dimiserunt, postquam reversi sanum et mentis ac memorie suæ comitem invenerunt, læti et laudantes Deum, simul cum eo ad propria regressi sunt. — Hoc ita gestum, non quorumlibet testimoni relatione didicimus, sed ipsi per nos, quia ibidem tunc eramus, Deo volente, cognovimus; atque ideo fiducialiter scribimus, quod nos contigit oculata, ut dicunt, fide cognoscere. Verum quia cuncta quæ de martyrum virtutibus scribenda suscepimus nequaquam possunt presenti sermone compleri, hic liber iste finem accipiat, ut ea quæ restant ab alio rursus exordio commodius inchoentur.

CAPUT VI

Miracula in palatio imperatoris ad reliquias horum sanctorum facta. Cæcitas, contractio, paralysis, febris sublata.

60. In relatione signorum atque virtutum, quas me in hoc libro scribere velle proposui, ille in capite ponende videntur, quæ in palatio factæ, non solum ad plebis, verum etiam ad ipsius principis ac procerum ejus, omniumque, ut ita dicam, auditorum pervenere notitiam; et non tantum propter hoc, sed etiam propter illud, quod in oratoriolo nostro, ubi eadem miracula gesta sunt ^a, non alie tunc temporis, quam beatorum Marcellini et Petri reliquæ fuerunt: ut quidquid ibi sanitarum atque signorum factum esse cognoscitur, singulariter ac proprie ad illos pertinere ac referri debeat, quorum solas constat ibi fuisse reliquias. Fecerunt eidem beatissimi martyres, sicut in sequentibus demonstrabimus, in aliorum sanctorum locis multas virtutes atque miracula, quæ quibusdam velut communia illis, cum his sanctis in quorum basilicis facta sunt, non immerito videri possant; ob hoc præcipue, quoniam qui apud Deum æqualis eroduntur meriti, non absurde putantur in patrandis miraculis communiter operari. Sed hoc aliter esse ea ra-

valente, in profanos usus conversam, teste Bucelino.

^a Huc spectant quæ supra habentur num. 21 et 22 de reliquiis in oratorium peratis.

Palatinatus, paulo propinquius ad urbem, habet sibi contiguum *Alt Horenbach*, id est, Vetus; quod ibi forte monasterium fuerit, postea, heresi ibidem præ-

tione convincitur, qua liquido demonstratur, nullas in his locis factas fuisse virtutes, antequam in illa memorata beatorum martyrum essent delatae reliquiae. Sed jam nunc, ut promissimus, ea quae in praedicto palatio sunt gesta miracula proferamus.

61. Erat quidam juvenis inter cubicularios regis, natione Graecus, nomine Drogo^a: qui febre correptus, aut negligentia suorum, aut inscitia medicorum, jam per aliquot menses longa atque adversa valetudine laborabat. Is, posteaquam Hildoinus abbas reliquias beati Marcellini, sicut in secundo libro demonstratum est, nobis reddidit, admonitus in somnis ut ad oratorium nostrum veniret, ibique cereum quatuor denariis emptum accenderet, ac sanctum Marcellinum martyrem, cujus caput ibi esse asserbatur, sibi in adjutorium invocaret, sciretque se si hoc loco faceret, ea qua jam diu laboraverat infirmitate cito esse cariturum, credidit admonenti, et id quod imperatum fuerat, quanta potuit celeritate complevit. Statimque sanus factus, et receptis membrorum viribus, propriis pedibus ad sua regressus est.

62. Erat ibidem alter aequae juvenis, nomine Gerlaeus, de urbe Rhemorum, inter eos qui, propter aedificia palatii construenda, jussi de illa civitate venerunt. Is ante dimidium fere annum in eodem vico, tam valida atque immani nervorum contractione correptus est, ut pedes natibus et genua mento cohaerent. Hunc socii atque propinqui in ulnis suis ferentes, ad memoratum oratorium detulerunt; et quia aliter non poterat, primum jacere fecerunt, sauctumque martyrem, ut ei sanitas redderetur, cum magna devotione rogaverunt. Dies erat dominica, atque hora diei tertia, quando ille allatus est: jacuitque ibi usque ad horam nonam. Cumque officium ejusdem horae a clericis esset solemniter impletum, ecce de capsula, quae sacras beati martyris reliquias continebat, tanta suavissimi atque insueti odoris fragrantia egrediens sic totam oratorii cellulam implevit, ut in admirationem ejus, omnes qui aderant, incunctanter assurgerent, ac se mutuo, an idem omnes equaliter sentirent, curiosa interrogatione perquirerent. Cum subito vident eum, qui juxta jacebat, velut a quibusdam tenentibus trahi; et membra, quae morbo erant contracta, extendi: intelligentesque divinam adesse virtutem, tulerunt hominem, et coram altari collocaverunt. Qui cum ibi positus, cum multis lacrymis divinum imploraret auxilium, cunctis cernitibus ita correctus est ut, qui manibus alienis subvectus in oratorium venerat, propriis pedibus de oratorio procederet. Testimonium tamen quam perpressus est passio- nis, adhuc in suo corpore circumferre cognoscitur: nam erure ac pede sinistro sic postea claudicavit ut ad regendum incessum baculo semper indigerit.

^a Teutonicum nomen regie crediderim allatum ex Graecia, sed potius in Germania assumptum; nisi forte legendum sit *Gracius* seu *Graciensis*, id est, *Gracii* in Styria natus.

A Hoc cur non sit percuratum, dicant qui velint: ego enim id me video non aliter posse conjicere, nisi ut existimem interiori ejus saluti competere, ut aliqua in eo exterioris debilitatis vestigia remanerent.

63. Juliacus^b vocatur antiquum municipium, a vico Aquensi octo longarum spatio disparatum. De cojus territorio puella quaedam, simili morbo, simili modo affecta, a matre atque aliis propinquis suis ad memoratum oratorium adducta, cum praet multitudine hominum, qui tum forte propter missarum audienda solemnia illuc convenerant, introferri non posset, extrinsecus eam ad orientalem oratorii fenestram collocarunt, expectantes opportunitatem, ut, recedente populi frequentia, facilius oratorio inferri potuisset. Sed ubi ad medium fere officium ventum est, et, expleto Evangelio, hostiae salutaris oblatio peracta est, cernunt eam angustiis afflicti, et, erumpente per totum corpus sudore, velut in somnum labi. Quibus signis divinam adeso virtutem haud inaniter conjicientes, de illo loco levatam, quadro lapidi, qui propter jacebat, soporate similem superponunt. Ibi coram omnibus, qui hujus miraculi conspiciendi gratia concurrerunt, integerrimam omnium membrorum sanitatem, in unius hora momento, Domino opulante, recepit. Erant ibi inter ceteros spectatores et Judaei: quorum unus David nomine, post hujus signi expletionem, ad fenestram cubiculi, in quo ego tunc eram, celeriter accurrens, neque compellans, miraculum quod viderat indicavit, gratias agens Deo, qui per martyres suos tanta miracula ad salutem mortalium operari dignatus est.

64. Erat in eodem vico caecus quidam provec-
tatis, qui, ut ipse asserbat, ante triennium subita caecitate percussus, inter alios pauperes stipem ostium mendicare solebat. Is cum in tugurio suo dormiret, vidit per soporem eundem sibi assistentem atque dicentem ut, si videre vellet, ad oratorium nostrum iret; ibi esse medicum, qui ei roganti lumen reddere potuisset. Renavit ille, et lumen quod offerrebatur abominatus: « Quid, ait, mihi nunc cum visu, quem jam olim perdidit? Melius mihi est, si eo caruero, quam si habuero. Modo mendicantem omnes exaudiunt, et ea quae necessaria sunt, praestant: nam videntem mendicare non decet; senex autem et debilis operari non possum. » — Tum ille qui cum eo loquebatur: « Vade, inquit, et noli morari; nam, velis nolis, visum recepturus es. » Paruit illi imperanti, perrexitque ad oratorium, atque in eo pernoctavit; et cum illa nocte nihil esset factum, ad tugurium suum reversus est. Cui demo is qui prius per soporem apparuit, et similiter ut ante imperaverat, ad oratorium pergere precepit. Fecit ille, ut jussus fuerat, sed ne tunc

^b Juliacum, oppidum munitissimum cum arce, et caput illustris ducatus Juliacensis sub archidiecesi Coloniensi.

quidem aliquid actum est. Tertio vero communitus tenui, et ubi coram altari ad orandum se prostravit, tisum recepit. Hunc nos, dum adhuc cæcus esset, inter alios pauperes ac debiles multoties in domo nostra mendicantem vidimus: ideoque alium illuminationis ejus testem non quasivimus, quia sufficere nobis credebamus testimonium non fallentis conscientie nostrae.

65. Cum ex his aliisque compluribus virtutum operationibus, per circumpositos vicos et pagos, salutaris fama crebresceret, mulier quaedam de pago Ribuariensi ^a, multo jam tempore cæca, visum recipiendi et desiderium simul et fiduciam habens, ad memoratum oratorium se rogavit adduci. Cunque illo venisset, tres totos dies, totidemque noctes ibidem orando et jejunando continuavit. Sed cum ad præsens nullum in se exoptate sanitatis sensisset indicium, domum reducta est; paucisque interpositis diebus, spe recipiendi luminis haud vane concepta, iterum se ad sacras reliquias deduci rogavit. Quo cum ab uno puero diceretur — nam qui prius eam illo deduxerunt, spem ejus velut inanem ac supervacua judicantes, ulterius cum illa ire voluerunt — ubi ad cœmeterium Aquensis palatii, quod in monte, qui eidem vico ab orientali parte imminet, situm est, eodem comitante atque ducente, pervenit, ibi, quasi obviantem sibi divina gratia, diu desideratum lumen recepit. Tum mirans atque attonita constitit, pueroque ducenti ut sequeretur imperavit: « Hactenus, inquis, quo tu præcedens ducebas secuta sum, modo autem tuo ductu non egeo; quia viam, qua ire debemus, video; et hunc vicum in quo sacrae reliquiae sunt, ad quas venire disposui, Domino adjuvante, conspicio. Tu tantum vide et cura, ut me recta via ad oratorium martyrum in ipso vico adducas. » His dictis, ad oratorium perexit, gratias egit, factique in se miraculi nobis indicium fecit, vidensque et gaudens ad propria remeavit.

66. Asevilarem ^b vocant fundum regium, ab Aquensi palatio quatuor longarum spatio distantem, in quo quidam homo erat diutina precordiorum infirmitate detentus atque laborans; jamque a suis eo modo desperatus, ut non aliter nisi cauterio curari posse videretur. Queritur ad hoc medicus, et ustioni non profuturæ dies constituitur. Interea cuidam femine, in eodem fundo habitanti, in somnio revelatum est, non debere illum ad suam curationem ejusmodi medelam admittere, quæ et pro sui molestia vix tolerari posset, et quia supervacua esset, salutem patienti non afferret. Cæterum si sanus fieri vellet, ad Aquense palatium iret, oratorium

A nostrum inquireret, inque eo se collocari faceret, et ante triduum completum inde non recederet: hoc modo plenariam eum consecuturum sanitatem. Quod ubi ei ammittatum est, convocatis amicis ac proximis, petit ut erga se illius revelationis jussa complerent. Qui mox juncto impositum, ad oratorium adducit; atque in eo, ut jussum fuerat, collocantes, abeunt, post triduum reversuri. Ille autem ibidem dimissus, per tres dies et noctes, Domino pro salutis suæ recuperatione haud inaniter supplicans, ita perfecte sanatus est, ut nullum in suis visceribus morbi, quo multo tempore tenebatur, assere-ret remansisse vestigium. Suis igitur sicut promiserant ad se reversis, ac sanum sicut optaverant invenientibus, non dorso jumentum, ut venerat, sed pedum suorum officio ad propria, cum ingenti et sua et illorum gratulatione atque lætitia, regressus est.

67. Est item fundus regius in pago Mosano, octo circiter leucis ab Aquensi vico disparatus, Gangluden ^c habitatores appellant: in quo mulier quædam, quæ octo fere annorum filiam dira paralysis ægritudine adeo confectam habebat, ut jam ex longo tempore nullum pene membrum ad officium suum movere potuisset. Audita virtutum fama, spem de recuperanda filie salute pio corde concepit; protinusque sublata ulnis propriis, ad memoratum oratorium deportare curavit. Quæ cum illo antemeridiano tempore, hora videlicet prandii, pervenisset, et elevatorum neminem ibidem invenisset — nam reficiendi causa paulo ante discesserant — tamen introgressa, filiam juxta se in pavimento collocavit. Ipsa autem parvulum cererum, quem pro munere detulerat, accedens, ante illam in eodem pavimento posuit, seque ad orandum eorum sacris cineribus, cum summa devotione prostravit. Quo facto, sine ulla interposita mora, puella, per supernam gratiam omnium membrorum sanitate ac firmitate recepta, matre non sentiente, surrexit; cererumque qui coram se jacēbat sustulit, ac post tergum jacentis constitit. Quæ cum oratione completa, caput de pavimento levasset, et nec cererum, nec filiam in eo quo posuerat loco esse vidisset, surrexit, conversaque, filiam pone se cum cerere stantem, Deum laudans ac lætadans, conspexit. Igitur cum nullum ibi, cui de virtute quæ gesta fuerat referre posset, adesse videret, — nam præter pauperes, qui ibidem mendicandi gratia exenabant, nemo intra oratorii parietes, excepta se ac filia sua, tunc erat, quando illud miraculum factum est — votis cum gratiarum actione solutus, domum cum filia sana atque incolumi repeditavit.

^a Ribuarii seu Ripuarii, a ripa Rheni constituenda dicti, quorum regia olim Colonia Agrippina erat: sic infra num. 95 dicitur, hæc metropolis esse in finibus Ribuariorum, super Rhenum posita.

^b Hoc fere intervallo distat locus in Juliænsi ditione prope Linnichium, vulgo Wiler dictus; olim forte addita Ase, quod cineres significat, distinctus

ab altero duabus leucis remotiori, vulgo Holtwiler, quod lignorum villare.

^c Gangelt est oppidum agri Juliænsis, ex quo oriundus Jacobus Krietzradt indicavit nobis, Gangluden fuisse circum illud oppidum districtum aliquem certum, et sic sæpius appellari *het land van mille, Gangelt, ende Vucht* eaque loca dici funiculum triplicem.

Cujus virtutis indicium qualiter ad nos perlatum sit, paucis expediam. ^a Gerwardus, palatii bibliothecarius, cui tunc temporis etiam palatinarum operum ac structurarum a rege cura commissa erat, de Noviomago veniens, palatium Aqueense petebat. Is cum in memorato fudo quadam nocte mansisset, quæsivit ab hospite suo, si aliquid novi de palatio nuper audisset. Cui ille : « Nihil, inquit, modo apud aulicos tam cel-bre est, quam signa et virtutes quæ sunt in domo Eginhardi per quosdam sanctos, quorum reliquias in oratorio omnes sue habere dicitur ; ad quarum venerationem omnes vicini quotidiè festinant, et quicumque infirmus illo fuerit adductus, illico curatur. » — Copitque ei de filia mulieris illius, qualiter ante paucos dies salva facta sit, intimare. — Tum Gerwardus : « Vade, ait, et eandem mulierem adduc ad me, ut ipsa mihi dicat quod audire desidero. » Venit mulier, et omnia, prout gesta erant, patenter exposuit. Gerwardus vero, cum in crastinum ad regem venisset, ea quæ de hoc signo revelatione [*Ms.*, relatione] illius femine compererat, eidem indicavit. Rex autem, cum ego secundum consuetudinem ingressus coram illo starem, quid sibi Gerwardus de hoc miraculo retulisset, tam mihi, quam cæteris sibi astantibus, divinam misericordiam atque potentiam admirando simul atque laudando, insinuavit. Sic nos contigit signum, quod nobis ignorantibus in domo nostra gestum est, ex hujusmodi relatione cognoscere.

CAPUT VII.

Miracula Valencensis in Hamonia patrata ad reliquias horum Sanctorum. Ceci decem illuminati, alii ægri sanati.

68. Hæc de miraculis beatorum martyrum, quæ in palatio gesta sunt, in præsentii opere commemorasse sufficiat. Nunc ad eas virtutes veniendum est, quæ in locis factæ sunt, ad quæ, religiosi viri petentibus ac me largiente, veneratione eorumdem martyrum reliquiæ venerunt, et in quibus hæctenus cum magna reverentia coluntur. Quas primus omnium Georgius presbyter et rector monasterii S. Salvii ^b martyris, quod in pago Fanomartensi, in vico Valentianis appellato, in ripa Scaldis fluvii situm est, me dante suscepit, et per quemdam diaconum ad memoratum monasterium de Aqueensi palatio destinavit. Is mihi tantum comitem secum habens, cum in pago Hasbanio ad vicum regium, quem Yuasilium ^c vocant, venisset, atque in prato, quod vico proximam erat, reficiendorum iumentorum gratia descendisset, ecce unus de habitatoribus loci gibbo depressus, maxillis etiam, ex

nimio dentium dolore, quem, ut ipse dicebat, diutium patiebatur, nimio tumore distentis, furcam ferratam in collo ferens, idem pratium furibundus intravit, et cur pratium suum depascere, stomachando percuntatur. Cui diaconus, qui reliquias martyrum ferebat, et eas tunc in summitate virgæ, quam ob hoc in eodem loco fixerat, suspendere parabat : « Melius, inquit, tibi est, ut eorum his sanctorum reliquiis, quas hic in manibus habeo, prosternaris. Denique roges ut te, per merita eorumdem sanctorum, de dolore, quem pateris, liberare dignetur : nam tumor, qui in facie tua videtur, testatur aliquem magnum in ore tuo esse dolorem. » Ad hæc homo, projecta furca quam manu ferebat, ante reliquias pronas corruit, et, ut diaconus ei suavit

B pro salute sua Domino supplicavit. Nec longa interposita mora, ita sanus ab oratione surrexit, ut nec tumor in facie, nec dolor in dentibus, nec gibbus quo premebatur, remaneret in dorso. Ac proinde concito gradu vicum ingressus, omnes propinquos ac vicinos suos, in eodem loco constitutos, ad laudem Deo dicendam, et gratias Christo Domino referendas, invitavit. Confluxit in pratium ingens populi multitudo, et pro eo qui sanatus fuerat, gratias actura circumjacentis regionis turba congregata est. Rogant omnes diaconum ut illum noctem ibi moraretur : nec ille eis hoc negare poterat, quia parati erant, nisi assentiret, etiam invitum detinere. Ducunt deinde pervigilem noctem, et in Dei laudibus tota regio resonabat. In crastinum autem, cum diaconus iter suum capere cœpisset, omnis illa congregati populi frequentia abentem cum ingenti devotione comitata est, nec ante vel subsistere vel decedere voluit, quam ab aliis, quos miraculi hujus fama commoverat, obviam sibi venientibus fuisset exceptus. Hoc modo sacra martyrum reliquiæ, ex hujus occasione miraculi, a populis illarum regionum exceptæ, et ad basilicam S. Salvii, quæ eas memoratus Georgius miserat, Domino ducente, perlatae sunt. Hæc signum ipsius Georgii relatione constat mihi esse certum : de cæteris autem, quæ nunc dicenda sunt, ab eo libellum accepi, cujus ordo vel series hunc modum habere cognoscitur.

C

69. Anno quarto decimo ^d, Christo propitio, imperii Hludowici Augusti, cum ad corroborandam christiani populi fidem, sicut in initio nascentis ecclesie, signa et prodigia in ipso regis palatio, per merita sanctorum suorum, Dominus dignaretur ostendere, petit et obtinuit Georgius presbyter, Aquisgranæ palatio, ab Eginhardo abbate, reliquias

D prioratus ordinis Chuniacensis ab anno 1103, prope Valencenas ac fere in suburbis, quem locum vulgo *Famartis* dici notat Malbio.

^e Nyasidium forsân West, seu *Veltweset* inter Trajectum et Bilsenam, quod *Wased* potest fuisse dictum.

^d Est is annus Christi 827, potissimum mense Junio quo hæc contigerunt.

^a Huic Gervardo scribens Eginhardus epistolam 14, inter alia habet ista : « Hortaris, imo consilium das, ut omnis martyrum exultibus, quibus indesinenter adesse et interesse jussus sum, palatium petam. »

^b Colitur S. Salvius 26 Junii, ubi ostendimus fuisse cenobium clericorum, quod Baldericus, lib. II Chronici Cantuariensis, cap. 51 appellat monasterium canonicale S. Salvii episcopi et martyris. Est modo

beatorum Christi martyrum Marcellini et Petri, quorum corpora ipse de Roma per homines suos allata nuper acceperat: easque in capsâ, quam auro et gemmis decenter ornaverat, reconditis per diaconum suum, nomine Theohardum, ad basilicam S. Salvii martyris, quam ipse tunc temporis pro beneficiis regis tenebat, dirigere curavit. Qui diaconus cum ad villam regiam, que Vnasidium vocatur, venisset, occurrit ei homo gibberosus, et ex dentium dolore ita vexatus atque confectus, ut jam per dies quindecim nullum alium victum quam solam aquam posset assumere. Qui cum hortante diacono coram reliquiis, quas ille ferebat, se ad orandum prastrasset, et Dominum Christum, ut sui misereretur, devote ac suppliciter invocasset, per intercessionem sanctorum Marcellini et Petri, cum-
B cta corporis incommoditate depulsa, sanus ab oratione surrexit. Factum est hoc miraculum tertio decimo Kalendas Julii. Quod a me superius pleni-
us est enarratum, quia ego illud juxta relationem memorati Georgii conscribere curavi.

70. Diaconus autem cum reliquiis tertia die Valentianis veniens, cum eas in basilicam S. Salvii, sicut ei fuerat imperatum, reverenter et honorifice inferret, quidam juvenis de villa regis que Listina a vocatur, Dominicus nomine, qui eo morbo, quem Græci spasmodum appellant, jam per annum integrum sic vexabatur, ut manus ejus dextra penitus contineri non posset, sed agitatione continua, quasi qui molam verteret, moveretur in gyrum, statim in ipso introitu, per merita beatorum mar-
C tyrum, coram omni populo ita curatus est, ut post hæc nullum illius horrende agitationis pateretur incommodum. Exinde die quarta, in festivitate videlicet beati Joannis Baptiste, ante quædam, nomine Gorrada, que se annum unum cæca [*Ms.*, cæcam] fuisse testata est, dum missarum solemnia celebrarentur [*Ms.*, celebrantur], invocatis beatis martyribus, lumen, quod ex fide petierat, cunctis qui aderant videlicet, per illorum merita recepit. Similiter in festivitate sancti Salvii, qui evenit sexto Kalendas Julii, quidam homo sardus et mutus, inter solemnia missarum, per suffragia martyrum, et auditum et loquelam recipere meruit. Eadem die ante quædam de pago Laudunensi, Rodeltrudis nomine, que per tres annos lumen cæli non vidit, in eadem celebratione missarum, visum recepit. Quinto Kalendas Julii, puer quidam annorum circiter septem, Domitianius b nomine, qui fuit cæcus a nativitate, dum divinum celebratur officium, per merita beatorum martyrum illuminatus est.

71. In vigilia vero beatorum apostolorum Petri et

a Forte *Lessina* oppidum Hamonie aut *Liptines* prope Lambiam, ubi sub Carolomanno in villa regis synodus habita est.

b Putem scribendum, *Domitianus*, vel *Donatianus*.

c Sunt quidem in vicina Valentianis Flandria Gallicana, inter Duacum et Tornacum, *Pont à Roche* et

A *Pauli*, id est, quarto Kalendas Julii, puella quedam parva, nomine Theobalda, habens ætatis annos, ut putabatur, novem, que tribus annis nihil viderat, tempore salutaris officii in media populi multitudine constituta, martyrum suffragantibus meritis, lumen amissum ex divina miseratione recepit. Eadem die quidam homo, nomine Dado, de villa Ponticuli c vocata, qui annos sex curvus erat, et suum oculum se erigere non poterat, ideoque brevibus anticulis, sustentandi se gratia sub axillis positus, cernuus incedebat, a is eadem hora, eodemque in loco, per misericordiam Dei et per merita beatorum martyrum, erectus ac sanus effectus est.

72. Die quarto nonarum Juliarum, quædam vidua nomine Adalrada, que annis quatuor oculorum lumine privata nihil videbat, audita virtutum fama, spem visus recipiendi non vana fide concepit; arreptoque baculo, sola sine ductore ad Valentianas ire contendit. Cumque vico appropinquare cœpisset, visum est ei quod velut unum solis radium oculo dextro conspiceret; ac proinde divinam clementiam puro corde deprecata est ut per intercessionem sanctorum suorum ecclesiam S. Salvii se videre permitteret. Statimque exaudita est, et quod optaverat, Domino miserante, sine mora est consecuta. Ipsa quoque die, altera quedam femina de pago Noviomensi, nomine Ruoitla, quinquennio cæca, inter missarum solemnia lumen quod amiserat, Christo Domino per merita sanctorum suorum donante, recepit.

C 73. In octavis apostolorum, id est, pridie Nonas Julii, quidam homo, Gunthardus nomine, de eodem pago, velut paralyticus percussus, ad basilicam S. Salvii a suis adductus est: qui, ut dicebant, jam unum annum habebat in eadem infirmitate, et tam vehementer in sinistra parte corporis sui debilitatus est, ut nec manum ad os ducere, nec se vel lavare vel calcare valeat. Hic, per misericordiam Dei meritæque sanctorum, tempore matutinalis officii, in ipsa solemnitate, sanus effectus est.

74. Similiter et alius homo, nomine Hildebonus, veniens de monasterio quod *Ad-dues-Genellos* d appellatur, cum ab infantia cæcus esset, ac lumen cæli in tota vita sua non vidisset, in celebratione missarum, eadem die, in eadem basilica, per eosdem sanctos, eodem Domino miserante atque auxiliante, visum recepit, et omnia que prius non vidit, clare videre meruit. Die vero Nonarum Juliarum, puella quedam parvula, nomine Reginludis, que non amplius quam septennis esse videbatur, cum tribus annis oculorum suorum lumine caruisset, et inter cæteros in basilica ad divinum officium audiendum constitisset, intervenientibus sancto-

Pont à Marcy; sed alterum locum hic signari nomine *Ponticuli* tenere quis dixerit?

d *Monasterium ad duos Genellos* hic dici videtur, quod Ambianis in Picardia vulgo nominatur *Saint-Martin des Jumeaux*, a Guidone episcopo, sub anno 1075, postea restauratum.

rum meritis, eorum omni multitudine, illuminata est. Quarto Idus Julii, cæca quædam, nomine Alagia, quæ duobus fere annis visu carebat, intra sacra missarum solemnia, suffragantibus sibi sanctorum precibus, a Domino Jesu Christo illuminata est. Eadem licet cæcus quidam valde senex, de villa Gaultiacas ^a, Ermenwardus vocabulo, qui annis quatuordecim nihil videre potuit, ad vespertinum officium ecclesiam ingressus beatos martyres invocavit, ac statim cæcitate depulsa, diu desideratam lucem, Domino adjuvante, recepit.

75. Septimo kalendas augusti, puella quædam, quæ ab immundo spirîtu vexabatur, in basilicam adducta, dum sacre oblationis officium celebratur, per virtutem Christi et merita beatorum martyrum, fugato demone, integerrimam mentis et corporis meruit recipere sanitatem. Ille sunt miracula atque virtutes quas Dominus noster Jesus Christus, per merita sanctorum martyrum suorum Marcellini et Petri, in vicu Valentianæ, ad salutem humani generis, operari dignatus est: quæ memoratus Georgius ^b presbyter brevi libello collecta nobis mittere curavit, et nos huic operi nostro censuimus inserenda. Ille est Georgius Veneticus, qui de patria sua ad imperatorem venit, et in Aquisensi palatio organum, quod Græce hydraulica vocatur, mirifica arte composuit.

CAPUT VIII.

Miracula Gandavi, in monasterio S. Bavonis, ad reliquias harum sanctorum. — Cæci octo illuminati. Alii agri adjecti.

76. Alter libellus mihi oblatas est de monasterio sancti Bavonis, quod situm est juxta Scaldum in loco Ganda vocato, ubi idem annis Legie flumini con-

jungitur, a fratribus ^c ibidem Deo servientibus, quorum rogatu reliquias memoratorum Christi martyrum ad idem monasterium nisi; in quo hæc per ordinem gesta reperta sunt.

^d Anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi octingentesimo vicesimo octavo, venerunt reliquias sancto. um Christi martyrum Marcellini et Petri ad monasterium S. Bavonis, die quinto Nonarum Julii, feria sexta, indictione vi. Tertia vero die, id est, Dominica proxima, quæ fuit tertio Nonas Julias, quædam puella cæca, nomine Hartlinda, de villa quæ Fursennum ^e appellatur, quam pater et mater testati sunt octo annis oculorum officio caruisse, cum ante altare, super quod sacre martyrum reliquie erant posite, fuisset adducta, coram omnibus qui aderant, visum, Domino miserante, recepit. Inde post dies octo, id est, quarto Idus Julii, adducta est altera puella similiter cæca, nomine Helmrada, de villa Magle ^f nuncupata: cujus parentes de ea retulerunt, quod octava die postquam baptizata fuit, subita cæcitate percussa sit. Quæ et ipsa statim coram sacris martyrum cineribus lumen, quod jam dudum perdidit, Domino sine reddente, recepit. Exin die tertia, quod fuit pridie Idus Julii, venit illic puella quædam, curva, nomine Bildrada, de villa Boderetio ^g, quæ pertinet ad monasterium S. Vedasti. Quæ cum ante memoratas sanctorum reliquias, pro restitutione salutis suæ, Dominum Christum suppliciter invocasset, coram omnibus qui aderant erecta est, et integrum corporis sui statum in momento temporis recipere meruit.

77. Postea vero, duodecimo die Calendarum augustarum, femina quædam, nomine Eldela, ancilla

^a Gaultiacas adhuc nescio invenire circa Valentianas.

^b In Annalibus Francorum Pithæensis ad ann. 826 illa leguntur: « Georgius quidam presbyter de Venetia, cum Baldrico comite Forojuliense veniens, organum hydraulicum Aquisgrani fecit. » Quo perfectio factus est rector monasterii S. Salvii; et anno 827 obtinuit reliquias dietas.

^c Horum fratrum sive monachorum abbatem fuisse Eginhardum ab anno 826, scribit Meyerus in annalibus Flandriæ; addens quod is, et sacerdos Cesaris Ludovici, cœnobium, incendio deformatum, restituerit, vagosque monachos in unum reduxerit. » Hisce addit Sanderus, lib. iv Rerum Gandavensium, cap. 4, eum et iurasset a Ludovico imp. approbationem privilegiorum cœnobii Gandensis et alia privilegia nova; quæ utinam existent, ad confirmandam collationem hujus abbatiæ Eginhardo factam. Quod autem asseratur eum scripsisse in Vita Caroli Magni, ambos frequentius simul Gandavi fuisse, non habetur in hujus Vita, ad diem 28 Januarii a nobis illustrata. Sed anno 826 se fuisse Gandavi in monasterio S. Bavonis scribit ipsemet supra num. 4. Fuit Lupus, ejus familiaris, abbas Ferrariensis in diocesi Senonensi et simul S. Judoci super mare in Pontivo. Ita potuit simul habuisse Eginhardus aliquam curam monasterii S. Bavonis, licet habitaret Helingestadii. — Idem epistola 142 petit censum, sibi apud S. Bavonem et in Blandinio debitum.

^d Hæc accurate conveniunt in dictum annum 828, cyclo solis 25, litteris Dominicalibus E. D.

^e An Fursenud contractori nomine dictum sit

sæculo xii Furnas; alteri conjectandum relinquo, donec aliquid proprius hæc referibile inveniatur.

^f Videtur esse hodiernum *Machelen*, inter Cortracum et Gandavum via fere media. Relictæ fuere horum sanctorum reliquie in dicto S. Bavonis monasterio usque ad annum 1070, quando Balduinus Montensis, comes Flandriæ et Haemoniæ, in cœnobio Hasnoniensi ad Scarpum fluvium, tribus ab urbe Valentianensis leucis pro canonicis sæcularibus monachos Benedictinos introduxit, eisque templum reparavit. Ad quod curavit transferri ex dicta S. Bavonis ecclesia reliquias S. Marcellini et Petri, capse inaurate impositas, et gemmis pretiosis exornatas, ut referunt Guillelmus Gazetus in Historia ecclesiastica Belgii, in Lietherto episcopo trigesimo secundo Cameracensi et Atrahentensi, pag. 162; Henricus Douthemans lib. i Historiæ Valentianensis, cap. 8, Lœrius et alii. De hisce reliquiis ista adnotat Bazzius in Hieroglyphico Belgico: « Quod Molanus asserit, iconomachorum rabie ferretum ex omnia pene eorum sacra ossa devastata esse, ex falsa aliquorum relatione scripsisse autumo. Ea enim priorum quorundam hominum studio Valentianis occultata, hodieque salva Hasnoniensis ascetæ pie in pulcherrima ac pretiosissima auro argenteoque celato capsâ commonstrant; quod ex solemnibus informatione, facta et exhibita domino Georgio Colvenorio, universitatis Duacensis cancellario ac sacre theologie doctori, necnon ordinario professori, mihi certissime constat. » Hæc ibi.

^g Bodereti vestigium nullum tota Flandria invenio.

S. Amandi, de villa Baceroda^a vocata, quæ plurimis annis oculorum lumine caruisse dicebatur, ibidem feliciter [Mx., fideliter] orans visum recepit. Eodem die servus quidam S. Bavonis, Eberaldus vocabulo, de villa Millinio^b, cui et ipse per plures annos lumen cæli non vidit, cunctis qui aderant cernentibus, eodem in loco diu desiderata luce donatus est. Ipsa quoque die duæ viduæ, quæ plurimis annis cæcæ fuerant, ibidem illuminate sunt, quarum altera nomine Blidwara, de villa Accinio^c; altera Richberta vocata, de villa Vuerminio^d fuisse narratur.

78. Deinde post dies viginti quinque, id est, in festivitate Assumptionis sancte Mariae, femina quædam vocabulo Augaribilda, de villa Gofajo^e, coram sacris Martyrum reliquiis, omni populo cernente, et id quod evenerat admirante, ita incurvata est, ut penitus se ad cælum videndum erigere non posset. Eademque, sequenti die, id est decimo septimo Kalendas Septembris, in eadem ecclesia, cum evangelium legeretur, eodem populo teste, ita erecta atque in statum pristinum restituta est, ac si nunquam per ullam corporis sui lesionem ad terram fuisset inclinata. Postea vero, secunda et vicesima die mensis Septembris, id est decimo Kalendas Octobris, homo quidam de pago Texandria^f, ex villa quæ Apenia nominatur, vocabulo Lioldoldus, qui propter sinistri cruris ac pedis imbecillitatem duobus se baculis ad incedendum sustentabat, ita ibidem in conspectu populi perfecte curatus est, ut ultra jam in ambulando baculorum adminiculo non egeret.

79. Quarta vero die post patronem hujus miraculi, id est septimo Kalendas Octobris, juvenis quidam surdus et mutus, sinistra quoque manu contractus, nomine Hunwaldus, de villa Corvio^g nuncupata, cum ante sacras martyrum reliquias venisset, atque ibi suppliciter orasset, statim per vir-

^a Baceroda vulgo Baefroy ad Scaldim in Brabantia, in capite vice Alostum ducentis, sub episcopo Gandensium in decanatu Teneramondano.

^b Millinium, an Melle? item ad Scaldim in Flandria, duabus leucis infra Gandavum? an potius Mulden in districtu Ahtenardensi?

^c Accinium, verosimiliter Eessene, prope Dixnundam sub episcopatu Iprensi.

^d Vuerminium, nunc fortassis deflexum in Wormhout, quasi Wermiinii silva, in castellaniam Bergensi.

^e Gofajum, hodie forsitan Coyegem, unus ex paratibus castellaniam Cortaensium.

^f Texandria, alias Tazandria, hodierno usu Campania seu Campania Brabantica; ubi tamen Apenniam necdum reperit.

^g Corvium ubi querendum sit, necdum potui divinare.

^h Verecundia in diocesi Tornacensi, vulgo Warcoain ad Scaldim, inter Cortracum et Tornacum, huic quam isti proprii.

ⁱ Bertingaheim, fortassis contractum Bernem, in decanatu Ardenburgi sub episcopo Brugensi.

^j Schalthem, mutatis per tot sæcula vehementer æstuaris Scaldis verosimiliter nunc latet, aquis haustum et deletum.

^k Aldingheim, forte Maldingheim, ut sit hodiernum Maldeghem, Brugis distans ad tres leucas, Gandavo ad quinque.

^l De hisce reliquiis ibidem repertis, ista nobis

tutem Christi, depulsis universis quibus afficiebatur incommotis, ita sanus effectus est, ac si nunquam aut surdus, aut mutus, aut ex contractione nervorum in manu fuisset aliquo modo debilitatus. Sequenti die, hoc est sexto Kalendas Octobris, femina quædam, nomine Engilgarda, quæ per multos annos dira paralysis passione tenebatur, eadem in basilica, per merita beatorum martyrum, coram omni populo, est curata. Erat eadem ancilla perticens ad episcopium Tornacense, de villa quæ Verecundia^h nominatur. In crastinum vero, id est quinto Kalendas Octobris, altera quædam femina, nomine Ramburga, de villa Bertingaheimⁱ simili passione in inferiori corporis sui parte valde debilitata, cunctis qui aderant videntibus, coram eisdem sanctorum reliquiis, perfectam membrorum suorum firmitatem recepit; atque a morbo, quo per decem annos laborasse ferchatur, Deo volente, in momento temporis liberata est.

80. Eadem die vir quidam cæcus, nomine Germanus, de villa Schalthem^j, quæ juxta ostium Scaldis, fluminis in maritima Frisonum regione posita est; cum illi, pro calamitate quam patiebatur, Domini misericordiam et beatos martyres invocasset, diu negatum lumen cum lætitiâ recipere meruit. Quarta autem die postquam hoc signum Domino volente contigit, id est, pridie Kalendas octobris, quædam ancilla S. Bavonis, vocabulo Gundrada, de villa Aldingheim^k quæ tribus fere annis solem non viderat, ubi se coram altari ad orandum prostravit, lumen quod amiserat, Christo Domino per merita sanctorum suorum largiente, recepit.

CAPUT IX.

Ad reliquias Trajecti depositas sanati cæci, surdi, muti, contracti, paralytici.

81. Tertium quoque libellum detulerunt mihi fratres de monasterio^l S. Servatii confessoris, quod pro sua humanitate transmisit D. Alardus Laurentius van Eyll, canonicus ecclesie Trajectensis: anno Domini 1625, mensis Aprilis die 25, cum aliquantum elevaretur lapis altaris S. Petri apostoli, in crypta ecclesie collegiatae S. Servatii, et nonnihil ex una parte inclinatissimus; prehensum est corpus altaris, cui lapis innititur, intus esse cavum et confectum ex unico lapide, intus cavato, ad instar vasis, ad capacitatem duorum pedum in longitudine et sesquipedis in latitudine et profunditate, in eaque concavitate repositam capsulam plumbeam, longitudinis fere unius pedis, cujus operculo insculptum et exaratum erat: RELIQUIE MARCELLINI ET PETRI MART. Erant autem dictorum martyrum cineres involuti sudario adhuc integro, sed quod minime attactu in cineres resolvebatur. Erant autem cineres illi in ea quantitate, quam sudarium capere poterat. Has reliquias viderunt in dicto altari, reverendus dominus decanus Winandus a Gelria, Guilielmus Tophius cantor, et Joannes Stevart, canonicus prædictæ ecclesie S. Servatii.

Carmen de dicto S. Petri altari.

Hæc Marcellini cineres clauduntur in ara,
Nec non ossa Petri, patris inclyta signa:
Huic dedit Egihardus thessaron nobilis abbas,
Quando recensebat a partu Virginis alma
Bis quæ quater centum annos, necnon bis decem et octo.

Hactenus a dicto canonico van Eyll submissa.

situm est in ripa Mosae fluminis, in vico qui hodieque A Traiectus vocatur, et distat ab Aquisi palatio octo circiter leugas. estque habitantium et præcipue negotiatorum multitudine frequentissimus. Cujus textus, si bene recolo, in hunc modum videtur esse compositus: Adventus sanctorum Christi martyrum, Marcellini et Petri, ad vicum Traiectum, contigit pridie Nonas Junii. Nam ipso die venit eis obviam de eodem vico innumera multitudo populi, ad susceptionem illorum congregata, laudans et benedicens Deum super immensa atque menarrabili misericordia sua, qua per tantos patronos populum in se credentem et confidentem visitare dignatus est. Cumque his laudibus et laetitia spirituali usque ad basilicam B. Servatii perventum esset, celebratisque cum magna omnium gratulatione missarum solemnibus, et universis ad sax reversis, feretrum, quo sacri cineres advecti sunt, a dextris altaris juxta cancellos collocatum est; totusque ille dies, cum ingenti eodem in vico consistentis populi exultatione atque jucunditate, consummatus est.

82. Cumque ad vespertinum officium juxta consuetudinem celebrandum, eandem basilicam fuissent ingressi, aderat inter cæteros puer quidam, nomine Bergensis, quem propinqui sui de pago Cundensio^a, ante paucos dies illuc venientes, adduxerunt cæcum [Ms., cæcus] a natiuitate. Qui subito coram omnibus in pavementum cecidit, ibique aliquandiu velut sopore depressus jacuit; moxque apertis oculis lucem, quam nunquam ante vidit, Christo Domino per uerita sanctorum suorum donante, conspexit. Exin quinta die, id est, sexto Idus Junii, homo quidam, cognomen Hildimarum, qui surdus erat et mutus, coram eisdem sacris sanctorum reliquiis, et auditum pariter et loquelam per virtutem Christi recepit.

83. Eodem quoque die puella quædam, de familia S. Lamberti, nomine Adallinda, que non solum surda et muta, sed etiam caeca, totoque corpore tam miserabili modo ex nervorum contractione erat complicata, ut genua pectori jungerentur, juxta sacras Martyrum reliquias a suis posita, et visum et auditum, loquelam etiam omniumque membrorum rectitudinem, ac salutem, coram omnibus qui aderant, mirabili celeritate, divino munere, consecuta est. Postridie vero, id est, quinto Idus Junii, quidam servus regni, nomine Berohadus, de villa Cresciacæ^b, in dextera sui corporis parte per totum ex nervorum contractione debilitatus et inutilis factus, cum ante memoratas sanctorum reliquias venisset, statim erectus, et sanitatis quam desiderabat sine mora est redditus. Similiter et puella quædam de ipso vico Traiecto, vocabulo Theothildis, cujus dextera manus erat simili contractione in tantum complicata atque distorta, ut ad omnem usum esset

A inutilis, hæc, eadem die, ante eandem sanctorum reliquias, pari modo curata est.

84. Quibus visis, populus in basilica congregatus, cepit, præ nimia exultatione atque letitia, in hymnis et litanis, sublatis in altum vocibus, laudes Domino decantare. Cum subito intravit puer quidam surdus, atque in media plebis multitudine stupefactus et attonitus similis constitit. Ac deinde, cum ante altare sancti Salvatoris, quo in media ecclesia positum est, pervenisset, erumpente protinus de naribus ejus sanguine, quo diu privatus fuerat, auditus officio donatus est. In crastinum autem, id est quarto Idus Junii, visum est nobis ut feretrum, quod sacros Martyrum cineres continebat, altius elevari deberet; ad hoc videlicet, ut aliquanto eminentius esset quam altare cui appositum erat, et facilius ab accedentibus cerni potuisset. Idque nobis facientibus, et inter faciendum litanias cum Dei laude canentibus, puella quædam de familia S. Servatii, a natiuitate sua pedibus ex contractione distortis, manibus etiam ex nervorum distensione dissolutis, insuper et muta, quam paulo ante in basilicam sui detulerunt, et coram feretro posuerunt, subito sanitati est reddita; ita ut eadem hora et loqui, et incedere, et manibus ad omnia necessaria perfecte uti poterit.

85. Femina quædam de ipso vico Traiecto, cum haberet ancillam cæcam, nomine Adalgardam, ingressa basilicam tradidit eam sanctis martyribus Marcellino et Petro, ut per eorum suffragia visum recipere mereretur, ilique dimisit. Quæ cum, post peractum vespertinale officium, in eadem ecclesia substitisset, subito, velut ab aliquo impulsæ, in pavementum cecidit; atque ibi diu volutata, tandem, cum ingenti circumstantis populi stupore atque admiratione, clare videns surrexit. Contigit hæc Idibus Junii ad vesperum, ipso noctis incipiente crepusculo. Homo quidam de provincia Burgundia, ex territorio Gennavensi^c, nomine Theogorius, ea passione laborans quam medici Græco vocabulo *spasmus* appellant, Latine autem, ab assidua membrorum agitatione, *tremulosa* non incongrue vocari potest, venit in basilicam; atque in media populi turba, que ad audienda missarum solemnitas, ut in die Dominico moris est, fuerat congregata, constitit. Cumque, post recitatum Evangelii lectionem, Christianæ credulitatis symbolum recitaretur [Ms., caneretur], tremulosus ille subito ad terram corruit; et dum divinum officium peragitur, pene immobilis ac mortuo quam venti similior jacuit; multoque ex naribus ejus sanguine manente [Ms., manante], post completum sacrum officium, cum magna inspectantis populi admiratione, sanus ac sine ulla trepidatione surrexit. Factum est hæc miraculum decimo octavo kalendas Julii, die Dominico, sicut superius comprehensum est.

^a *Cundensium*, an forte *Condrasium*? diocesis Leodaniensis portio, vulgo *le Condroz*?

^b Ex pluribus *Cresciaci* nomine dictis locis, celebrabit illud quod, in Melodanensi Gallie diocesis situm, regia etiam nunc jurisdictione potest.

^c *Gennabum* in finibus Aurelianensium ad Ligernum, hodie *Gien*, ut quibusdam cum aliquo in nomine fundamento placet; *Gennabus*, Lucano.

^d Cum hic concursus exigat litteram Dominicalem D, et hæc habeatur anno 823, nec deinde ante an-

86. Quarta autem feria, id est, decimo quinto Kalendas Julii, pater quidam, nomine Folchardus, de monasterio quod Meldradium^a vocatur, qui erat curibus ac pedibus miserabili contractione distortus, eodem in loco, rotata omni populo, curatus est. Undecimo Kalendas Julii venit quidam homo ad ecclesiam, et inter ceteros intravit, cujus dextra manus simul cum brachio modo mirabili movebatur in gyrum, ac si molam vertere deberet, idque incessanter agebat. Is dicebat, hoc hoc sibi hanc inquietudinem accidisse, quia die Dominica contra vetitum moleret; et jam annum integrum evolutum esse, ex quo hujusmodi poena multatus est. Qui cum ad sacras martyrum reliquias appropiasset, ibique libenter eos invocasset, molaris illa commotio subitanea quiete sopita est. Hic homo de monasterio Scotorum, quod Fossæ^b vocatur, se venisse, Dothimumque appellari dicebat.

87. In vigilia S. Joannis Baptiste, quæ est die nono Kalendarum Juliarum, venit quidam vir Trajectum ad basilicam S. Servatii, qui se de civitate Tornaco esse fatebatur. Is, ut ipse aiebat, fuit ab infantiæ surdus et mutus: ductusque a suis ad S. Sebastianum, coepit ibi et audire et loqui, sed infeliciter, quoniam verba ejus vix intelligebantur; ipse quoque, cum alii ad eum loquerentur, tenuitatem auditus sui dissimulare non poterat. Qui ubi ad matutinum officium venit, coram sacerdotibus pronubens, obdormivit. Nec multo post, velut aliquo excitante evigilans, qui os suum pugno percussisset, a circumstantibus perquisivit. Cui cum omnes, neminem hoc fecisse, respondissent, surrexit: eademque hora sanus factus, perfecte, sine ullo impedimento, et audiit et locutus est.

88. Eadem die, dum sacra missarum solemniam celebrantur, femina quædam, nomine Adallinda, duos cereos ad lumen in ecclesia faciendum detulit: quorum unum dextra manu cuidam ex custodibus, ut accenderetur, porrexit; alium autem interim, quasi de illa postea illuminandum, manu sinistra retinuit. Sed mirum in modum, dum custos sibi datum accendit, ille qui in manu feminae remansit, cunctis æruentibus divinitus accensus est.

89. Monasterium sanctimonialium, Eike^c vocabulo, situm super Mosam fluvium est. In quo quædam Deo sacra, nomine Saliga, toto corpore, excepto dextro brachio, diro paralysis morbo dissoluta jacebat. Huic per quietem quidam ex vicinis suis astitisse, ac tali sermone eam compellasse visus est, ut diceret: « Quid agis? » Cui cum illa, non aliud quam se in lecto suo quiescere, respondisset, « Au-

distine, inquit, aliquid de sanctis, qui in Trajecto ad S. Servatium venerunt? » Cui cum nihil de his se audisse respondisset, « Surge, ait, velociter, atque illuc properanter venire contende; nam ibi es omnium membrorum tuorum receptura sanitatem. » Sed cum expergefacta nihil de his facere curasset, iterum sequenti nocte ab eodem, simili modo, est admonita ut Trajectum pergeret. Illa tamen, ut prius, spreta momentis voce, quod jubebatur distulit proficisci. Tertia vero nocte vidit eundem sibi astare, et cum quadam severitate, cur monita sua contempsisset, interrogare; baculoque, quem tunc manu tenere videbatur, latus ejus percutere, atque ut Trajectum velociter pergeret, imperare. Nec illa jam ausa triuæ visionis auctoritati resistere, accitis ad se propinquis et amicis, Trajectum, ut sibi jussum erat, deducitur, et in basilica B. Servatii juxta sacros martyrum cineres collocatur. Cunque ibi promissæ sanitatis præstolaretur eventum, quinto demum die postquam illuc venerat, cum magna omnium admiratione, perfectam totius corporis sui meruit recipere sanitatem.

CAPUT X.

Duo miracula, intercessione SS. Proti et Hyacinthi atque S. Hermetis, in ecclesia SS. Marcellini et Petri patrata.

90. Restant adhuc duo valde præclara miracula, quæ non solum tegenda silentio non censeo, quin potius illorum conscriptione convenientissimum quarto volumini, quod in manibus habetur, finem me facturum esse confido. Et licet eadem signa beatis martyribus Marcellino et Petro cum aliis sanctis possint videri communia, ex eo quod unum ex his in adventu^d reliquiarum sanctorum Proti et Hyacinthi, et juxta ipsas reliquias gestum est; alterumque in die natalitio sancti Hermetis, suis [Ms., sub] ipsius reliquiis contigisse certum est; ideo tamen ipsis præcipue adscribenda videntur, quoniam in ea basilica facta sunt, in qua eorum sacratissima corpora requiescunt. Gestorum autem fides ad nos pertinet, qui presentes fuimus, et quibus ea divina pietas videre concessit. Ac proinde, ommissa præfatione, ad ipsa quæ dicenda sunt miracula veniamus.

91. Gregorius, Romanæ urbis episcopus, qui Eugenio^e simulque Valentino in pontificatus honore successit, cum titulo S. Marci evangelistæ, in quo presbyter fuerat, ampliare, et in eo monasterium vellet extruere, quasiviv per cœmeteria et ecclesias longius ab urbe constitutas, sicubi sanctorum martyrum corpora posset invenire: inventaque titulo, quem opere magifico extruxerat, curavit inferre. Casu

num 854; verosimile fit, eodem circiter tempore Valencenas et Trajectum reliquias missas fuisse. Idemque opinari licet de Gandavo.

^a Meldradium, vulgo Meldert, in Brabantia, prope Hugardam, ubi B. Pipinus, ad honorem S. Ermelindis virginis, sanctimonialia constituit.

^b Fossæ, oppidum districtus Leodiensis.

^c Vide Vitau Herlindis et Relindis, virginum et sororum, quæ cum patre Adalardo dictum monas-

terium construxerunt.

^d Colmuru SS. Protus et Hyacinthus 14 Septembris, ac S. Hermes 28 Augusti.

^e Eugenio II anno 827 die 27 Augusti mortuo, constituitur Valentino: cique, post 14 dies circiter vita functo, succedit Gregorius IV, mortuus 11 Januarii anni 844, secundum nostram chronologiam, At res hic gestas refert Baronius ad annum 829,

igitur factum est, ut eo tempore, quo sepulcrum A beatissimi Hermetis erat aperturus, et sacrum illius corpus inde fuerat sublaturus, unus ex nostris, qui eodem anno supplicandi gratia, ut moris est penitentibus, Romam venerat, congregata ad basilicam martyris multitudini cum cæteris peregrinis interesset. Is negotio, quod agebatur, diligenter inspecto, spem adipiscendarum memorati martyris reliquiarum, licet corde simplici, non tamen sine causa concepit, et Deusdonan diaconum, cujus in primo libro crebram fecimus mentionem adiens, obviæ rogavit ut ex his quantumlibetque a custodibus loci acciperet. nihique deferendum sibi præstaret. Qui contestim precibus ejus annuens, id se sine mora facturum pollicetur; datoque custodibus pretio, non solum sancti Hermetis, sed etiam sanctorum Proti atque Hyacinthi, quorum in eadem basilica corpora erant posita, reliquias accepit. Et illas quidem per quemdam familiarem suum, cui Sabbatino cognomen erat, simulque et nostrum, qui ei ut loci faceret persuasit, mittere curavit: quod autem de corpore beati Hermetis potuit adipisci, ipse ad nos veniens, pro ingenti naivere, detulit. Cum autem de adventu reliquiarum sanctorum Proti et Hyacinthi nobis esset indicatum, obviam illis processimus; easque, ut par erat, honorifice suscipimus, atque basilicæ cum hyamis et orationibus inferentes, propter corpora beatorum Marcellini et Petri, cum feretro quo venerant, collocavimus. Ubi cum in crastinum mulier quedam de proximo prædiolo, quod Baldradestat nuncupatur, dæmone possessa cum cætero populo fuisset ingressa, cepit nequam spiritus fremere, ac prostratam in pavimento collidere, suamque malitiam coram omnibus confitendo publicare. Cumque a presbytero se exorcizante fuisset interrogatus, quis esset, unde venisset, quando et cur in eam intrasset; ad singula respondit, seque non solum dæmonem, sed etiam omnium viventium pessimum esse testatus est. Et cum presbyter ab eo causam tantæ nequitiae requisisset, malam voluntatem hanc sibi tribuisse fatebatur. Rursus cum ab eo quæreret, si unquam in cælo fuisset; in cælo se fuisse, et inde propter superbiam dejectum esse, confessus est. Eidem percontanti, utrum Christum Dominum necne vidisset; ait, in inferno eum a se visum tempore quo pro humani generis salvatione mori, atque illic B descendere dignatus est.

92. Ubi vero ad id ventum est, ut eum interrogaret, si nomina martyrum nosset, quorum reliquæ pridie eidem ecclesie illatae sunt? « Notissima, inquit, mihi sunt eorum nomina: quia quando passi sunt, præsens astabam, ac de eorum sempiterna gloria ingenti torquebar invidia; quos etiam hic modo patior infestissimos: cruciant enim me tormento incredibili, atque invitum de hoc vase, in quo diu latitabam, exire compellant. » Cui presbyter: « Cum exieris, inquit, quo perrecturus es? — Ego, ait, in viam pessimam perrecturus, et longinquas desertasque regiones petiturus sum. » Post hæc cum

et occasionem et modum ingressionis suæ jubente presbytero exposuisset, conversus ad feminam: « Ego, inquit, infelix mulier, antequam excam, os tua collidam atque confringam, teque debilem ac nostræ societatis memorem relinquam. » Et cum illa, velut infirmitatis suæ conscia, corpisset voce supplicis atque submissa Sanctorum auxilium implorare, ille statim, per os ipsius cum ingenti austeritate fremens et increpitans, loqui volenti silentium imperavit. Erat enim nobis, qui præsentem eramus, ad videndum valde mirabile, quod ille spiritus immundus per os ejusdem mulierculæ tam diverso modo loquebatur, et nunc masculinæ, nunc feminæ vocis qualitatem sic ad purum exprimebat, ut non una sed duæ in ea acriter altercantes, seque ad invicem convitiis læcescentes personæ, esse viderentur. Et revera duæ erant, diversa inter se voluntate dissidentes: dæmonis una, possessum a se corpus collidere cupientis, mulieris altera, hoste quo tenebatur liberari desiderantis, quæ diversitas voluntatum, ex disparitate vocum ac dissimilitudine verborum, quæ inter se [Ms. add. alternando] jactabant, satis clare atque aperte poterat intelligi. Completo igitur juxta consuetudinem mysterii cælestis officio, nobisque ad curanda corpora de basilica egredientibus, jussimus feminam cum custodibus ibidem, donec reverteremur, opperiri, fiduciam habentes quod per virtutem Christi et merita martyrum suorum, perfidus possessor ejus cito foret exiturus. Neque nos spes nostra defellit. Nam post refectionem ad ecclesiam regressi, exacto dæmonio, sanam illam et incolentem, ac per omnia mentis suæ competentem, atque in Dei laudibus exultantem invenimus. Et hoc quidem signum in adventu reliquiarum beatorum Christi martyrum Proti et Hyacinthi, juxta modum a nobis comprehensum, constat esse completum: illud autem, quod sancto Hermeti adscribitur, quo sit ordine gestum, præsentî narratione clarebit.

93. Colonia metropolis est in finibus Ribuariorum, super Hrennum posita. Ex qua femina quedam erat, a venibus deorsum diutina nervorum distensione in tantum debilitata, ut, negato sibi crurum ac pedum officio, non aliter quam sedens, porrectis in anteriora pedibus, ac manibus in terram positus innitens, seque hoc modo promovens, vicem ambulantis explere potuisset. Hæc, auditis miraentis atque virtutibus, quas Dominus per sanctos martyres suos, Marcellinum et Petrum, in curatione infirmorum atque debiliū, operatus est, ad basilicam eorum venire gestivit: et quoniam aliter commode nequiverat, in nave mercatorum, qui illo ad festivitatem eorumdem sanctorum ibant, advecta est: venitque illic ad diem natalitium, atque ibi spe recuperandæ salutis aliquandiu morata est. Sed ubi vidit curationem suam esse dilatam — et revera dilatata erat, non negata; quia non alibi, sed ibi; neque tunc, sed alio tempore fieri debuit — statuit Moguntiacum proficisci. Erat enim in proximo festività

• sancti Albani martyris, cujus apud eandem urbem A et basilica et percelebre monasterium est. Quo cum venisset, et apud memoriam martyris, pro restitutione salutis suae, Domino supplicasset, vidit per soporem quemdam juvenem clericum sibi assistentem, ac novos caleos manu ferentem, atque ut eos acciperet pedibusque indueret imperantem : se quoque ita fecisse. Illum deinde præcepisse, ut his calceata ad locum, unde illo venerat, reverteretur, ibique adventum medici præstolaretur, qui eam esset procul dubio sanaturus. Quæ ubi evigilavit, visioni fidem accommodans, quanta potuit celeritate ad sanctorum martyrum salutifera limina reversa est; ac per duos menses in eodem loco inter alios pauperes conversata, pollicitationem visionis opperiebatur. Cum interim, circa medium fere mensem Augustum, Deus B dona diaconus, cujus in primo operis hujus libro ebram fecimus mentionem, Roma veniens, unum articulum digiti beati Hermetis martyris pro magno nobis munere detulit. Quem accipientes, capsula reconditum, in superiori parte basilicæ, supra ipsum occidentalem ecclesie introitum collocavimus. At femina quæ, ut dixi, visione divinitus admonita illuc venerat, et duobus jam exactis mensibus, nihil promissa opis sibi advenisse cernebat, delusam se vano somnio existimans, reditum in patriam militari cepit. Statuitque cum negotiatoribus, qui se reducerent, ut proxima Dominica, quæ quinto Kalendarum Septembrium die b simul cum anniversaria sancti Hermetis solemnitate erat futura, navem eorum, in regionem suam reversura, conscenderet. Jamque C instante nocte, quæ diem profectioi conductum erat sine dubio præcessura, cum nos secundum consuetu-

diem, completo nocturnali officio, ad quiescendum [Ms. add. ecclesia] fuissenus egressi, cæteris exeuntibus, femina illa introire volens, in ipso limine condidit. Ibiq; coram omnibus stupore quodam oppressa, parumper obtulit; ac deinde erumpente ex omnibus pedum unguibus aliquanto sanguine, ad se reversa, manum circumstantibus porrexit, erectaque in pedes, ad sepulcrum martyrum ambulare cœpit. Quo cum pervenisset ad orationem coram altari prosternitur, ibique tandiu jacuit, quoadusque hymnis, quem exultantium simul atque mirantium multitudo Deum laudans devotissime cantabat, completeretur. Quo finito, sana surrexit, sed in patriam ulterius redire noluit. Merito igitur miraculum istud beato Hermetis ascribitur, cujus die natalitio, et sub ejus reliquiis gestum esse constat. Sed nequaquam sanctissimi martyres Marcellinus et Petrus ejusdem operis exortes esse possunt, in quorum basilica patrum est; et quos ipsa, quæ curata est femina, toto peregrinationis sue tempore, ut se adjuverant, semper invocavit.

91. Hæc sunt quæ de innumeris sanctorum virtutibus, aut a nobis visa, aut fidelium veraci relatione comperta, litteris ac memoriæ mandare decrevimus; quæ Christi amatoribus ac martyrum ejus veneratoribus ad legendum grata fore non ambigo: quoniam nihil eis videtur impossibile, quod ut fiat Deo omnipotenti placuerit. Incredulis autem ac sanctorum gloriæ derogantibus, quia fastidiosa esse non dubito, ne omnino legere velint, suadendum censeo: ne forte vilitate nostri sermonis offensi, blasphemiam et invidentiam devitare non valeant; ac sic Deum et proximum, quos amare jubentur, se odisse declarent.

a S. Allanus martyr Moguntie colitur 21 Junii.

b Annus hic fuit 850, littera Dominicali B.

3 RHYTHMUS EGINHARDI

ERUDITISSIMI VIRI

DE PASSIONE CHRISTI MARTYRUM MARCELLINI ET PETRI.

[Acta Sanctorum Bolland. tomo I Junii.]

1. Erat quidam exorcista sanctus b, Petrus no- D
[mine, Sed cor, caelo fixum manens, nescit flagris cedere.
Cui custos deputatus præfuit Arthemius,
Qui reorum turbam diris constringebat vinculis,
Atque claustra caligosi servabat ergastuli.
Erat cui chara valde nata, virgo nomine,
Quæ invasa præ feroci vexabatur dæmone,
Et paterna sæva pœna cruciabat pectora.

2. Quod cum Petrus comperisset, compellat Ar-
[thenium].
Monens simul et exhortans, Christi miles inclutus,

a Hunc titulum præfert vetus codex bibliothecæ sancti Benedicti ad Ligerim (Mabill., Acta SS. ord.

S. Bened., sæc. iv, parte 1)

b D. Teulet, Romæ.

Merearetur sancta fide ut salutem filiae :
 « Deum, dixit, crede Christum, qui creavit omnia,
 Qui cœlum terraque sua continet in dextera,
 Et qui mihi potentate protegit quod possi let. »
 Hæc beato proferebat Petro Christi famulo,
 Custos ille tenebroso carceris Arthemius
 Plura dicta contra refert, sed eadem frivola :
 « Non est, inquit, verum, Petre, neque verisimile
 Meam tuos possit Christus ut salvare filiam,
 Qui nullum exhibet suis solamen cultoribus,
 Ferret, puto, si valeret, opem suis famulis,
 Sed hoc illum non valere produnt illa verbera,
 Que tu dudum propter ipsum tolerando defecis. »
 Ad hæc Petrus vultu læto pauca verba referens :

« Christum, inquit, confitemur, et in ipsum credi-
 [mus, B
 Qui est solus seculorum Salvator et Dominus.
 Ipse valet, quidquid sibi placuerit, facere,
 Tam cœlo terraque potens, quam et ponti fluctibus,
 Cui servit totam suis cœlum cum sideribus,
 Ille potest, quandoque sibi placet, solvere
 Duros nexu catenarum, quibus victus teneor,
 Et de cunctis tormentorum prenis tutum reddere.
 Sed meum credo quod nolit impedire bravium,
 Quin peccatis depurgatum pervenire faciat,
 Per tormenta passionis, ad perennem gloriam.
 Vellem tamen, o Arthemii, faceres periculum,
 Verum siet, anne falsam, quod de Christo credimus,
 Quodque illum tam potentem omnes esse dicimus. »

3. Ad hæc antri carceralis custos, nondum cre-
 [dulus :
 « Fiat, ait, quod hortaris, hodieque clareat,
 Valeat quid Christus tuus, quem me rogas credere.
 En ego nunc tuis vinclis superaddam vincula,
 Teque ipsum tenebroso clausum linquam carcere,
 Atque antri postes seris stringam firmioribus.
 Si te tantis innoxiatum liberarit nexibus
 Christus vester, ac solum sospitem reddiderit,
 Credam illum, atque Deum colam sine dubio ;
 Ea tamen ratione, si redemptam videro,
 Ipso Christo faciente, meam charam filiam,
 Ab illius dominio, quo vexatur, demouis. »
 Tunc subridens fortis ille Petrus Christi famulus :
 « Fides, ait, imbecilla confirmari poterit,
 Si, que verbis promisisti, factis adimpleveris ;
 Meque, humana sine ope atque amminiculo
 Isto tetro quo includor liberatum carcere,
 Domus tuæ limen pede penetrasse videris :
 Et non tantum contemplari, sed palmarum tactibus,
 Explorando comprobabis ipsum tibi assistere,
 Quem inclusum dimisisti tenebroso in carcere. »
 Ad hæc verba crebro caput agitant Arthemius,
 Et non credens Deum posse tanta bona facere,
 Tali Petro servo Christi respondet affanens :
 « Homo, inquit, mente captus, aliena loqueris,
 Quod ex multis accidisse reor passionibus.
 Quas tu diu propter sectam Christianam sustines. »

A 4. Ita dixit, et abscessit, seque domum contulit,
 Coniugique cuncta sæpe cognomento Candidæ,
 Valde stupens atque mirans dicta Petri retulit.
 Cui conjux dubitanti corde fatur credulo,
 Se mirari quod insanum voluisset dicere,
 Quem audisset sospitatem filie promittere ;
 Nec hoc diu differendum esse quod promiserat,
 Sed præsentis se facturum fateretur tempore,
 Et quod dixit ac spondidit, hodie clarescere.
 Ille vero contra nitens, uxorem increpitat,
 Cur his verbis fidem daret, et appellat suam,
 Quia Christum Deum Petri tam potentem crederet.
 « Non est, ait, numquam illum, sed nec ipse Jupiter,
 Quo I tandem sic conclusum possit vinclis solvere,
 Vel ex antri tetrolacu liberum dimittere. »

B
 Illa Petri verbis credens. quibus se promiserat,
 Per virtutem Jesu Christi mira posse facere,
 Tali sibi resistantem repulit elogio :
 « Hoc est, inquit, quod angebit Dei sui gloriam,
 Cum per illum erit factum, quo I patrare nequeat
 Illa magna, que a nobis nunc coluntur, numina. »

5. Hæc dum simul ac vicissim alternando confe-
 [runt,

Atque, solis orbe merso, stellæ noctem præferunt,
 Ecce Petrus, ut promisit, adest admirantibus,
 Signum crucis manu gestans, veste fulgens candida ;
 Sequæ verum Christi servum, et non falsum aliquid
 Esse monstrat, dum multorum contractat manibus.
 Hæc cernentem stupor ingens arripit Arthemium ;
 Atque Petri sine mora pedibus a'tvolvitur,
 C
 Deum solum verum Christum magnis clamans voci-
 [bus.

Hoc et conjux, hoc et cuncta consonat familia
 Esse nullum nisi Christum, rerum potentissimum,
 Quem beatus prædicasset Petrus atque coleret.
 In adventu cuius ipsum, quod eorum filiam
 Diu male possidenda vexabat, dæmonium
 Fugit statim, et invitus Dei virum prædicat,
 Ut in alto malum a'trox audiretur aere :
 « Virtus, dicens, Christi, Petre, in te manens pepulit
 Me de illa, quam tenebam usque modo, virgine. »

6. Hæc tam Petro factis : per virtutem spiritus,
 Fama velox, per vicina statim loca volitans,
 Multos valde congregavit viros atque feminas.
 D
 Nam non minus quam trecenti convenere masculi,
 Mulierum quoque major numerus confluerat,
 Simul omnes admirantes sanctam Christi gloriam
 Etenim cernebant cuncti, quod in Christi nomine
 Omnes morbi sanarentur per supernam gratiam,
 Perque sacra Petri iussa pellerebant dæmones.
 Et videntes, corde puro capere desiderant
 Fidem Christi salutarem, simul atque flagitant
 Ut in sacri mererentur unda fontis ablu.
 Hoc statim, vocante Petro, venit Christi famulus,
 Magnus martyr et confessor, Marcellinus presbyter,
 Ut novellum confirmaret baptismate populum.
 Que dum essent adimpleta competenti ordine,

Nam Dei quaterdeni dies evoluti sumi,
 Per quos sancti novae gentis nationem roborant
 Ut, in Christo permanentes, creaturas colere
 Noñnt, vitam neque istam velot maugui quippiam
 Anpectantur; immo velint propter ipsum perdere.

7. His exactis, adest saevi missus lieto iudicis,
 Jabens omnes qui fuissent tetra clausi carcere,
 Ad conspectum nocte prima arbitri assistere.
 Quod exemplo nunc audisset atri custos carceris,
 Blandis victos, qui aderam, vocibus alloquitur,
 Irent cuncti, quoquo versum veliet quisque peregre.
 « Qui ad palam, inquit, regni pervenire cogitat,
 Elic mecum ad Sereni iudicis presentiam,
 Penas ibi subiturus, peregre non hesitet ».
 Si quis vero nondum vitam mundialem spernere
 Valet, atque tormentorum est pavore territus,
 Est liber, quo voluntas illum sua tulerit. »
 Ecce autem iudex, primo noctis gallicinio,
 Surgat vigil, ac parenti voce jubet noxios
 Suis omnes alligatos exhiberi visibus.
 Illic praesto tenebrosi custos astans carceris :
 « Petrus, ait, exorcista, quem puniri iusseras,
 Per virtutem sui Christi cunctos vincos solverat ;
 Et catenis absolutos, ire jussit liberos ;
 Ipse tamen, Marcellinum quemdam secum retinens,
 In qua senel missus erat permanet custodia. »
 Haec dicentem furibundus imperat vicarius
 Plumbo caesum, atque vinctum, carceris Arthemium
 In obscuram atque arcem recipi custodiam.

8. Sanctos vero Marcellinum atque Petrum marty-
 [res,

Questionem habiturus de illorum actibus,
 Suo jubet saevus iudex tribunali assistere.
 Quos ut torvis coram stantes conspiciat vultibus,
 Blandis primo compellendus arbitratur vocibus,
 Ut eorum permutaret mentium propositum :
 « Poena, dixit, vos minore plecti posse dicem,
 Nisi cunctos criminosos, qui vobiscum carceris
 Antri clausi tenebantur, effugisse cernerem,
 Et hoc factum vestro nossem Christiano dogmate,
 Per quod male miserorum mentibus illuditis
 Fascinatis ac fallentes magicis versutiis. »
 Cui magnus Christi martyr Marcellinus presbyter,
 Forti pectus pietatis plenum gerens spiritu,
 Pauca quidem, sed non parva, verba contra reddi-
 [dit:

« Non est, inquit, criminosus nec dicendus noxius,
 Qui, omissis paganismo, Christo cepit credere,
 Atque illi sana mente servendum iudicat.
 Hoc qui facit, Dei summi filius vocabitur,
 Et a cunctis peccatorum absolutus sordibus,
 Vere esse quod vocatur, Deo dante, visitur. »
 Haec dicentem Marcellinum imperat minaciter
 Saevus iudex, sub duorum pignis caesum subigi :
 Et in locum, omni luce qui careret, projici ;
 In quo vitrum super humum fecit fractum spargier,
 Ac desuper assertorem veri nudum sternier b,
 Atque vinctum volutari illis in fragminibus ;

a D. Teulet, dubitet.

A Omni victu abstinere Christi jubens famulari,
 Ut, his penis enecat, interiret prope,
 Cui filem extorquere se non posse videat.
 9. Tuam deinde Petrum vident, talibus alloquitur :
 « Nolo, inquit, arbitris, iterum ceulco
 Te torquentem, vel ignitis exurendum faculis,
 Immo noris, quod necendum nodis fortioribus,
 Stipitigne applicatis lace stabis crastina,
 Ac ferarum lanuati vitam brevi fines. »
 Tum beatus respondendo Petrus forti pectore,
 Iram volens contumacis concitare iudicis,
 Tali voce saevientem provocat insaniam :
 « Cum Serenus voceris, miror valilissime,
 Cur tam tetra vultum geras obfuscatum nobile
 Ut mensuram pervidere propriam non valeas.

B Esse namque te mortalem universi novimus ;
 Et tu, velut quiddam magnum in te vigens maneat,
 Grandes penas comminaris Christiano populo ;
 Stulta nimis ac feroci confidens audacia,
 Immortalem Christi fidem, de erudent cordibus,
 Exturbari unquam posse penis temporalibus
 Sacerdotem quidem Christi, quem rogare poteras,
 Ut pro totis exoraret plurimis excessibus,
 Pugnias caesum atque vinctum atque pasti carceri.
 De quo tamen tristi facto, vero letus gaudio,
 Magnus ille martyr Christi modo nihil queritur ;
 Immo rerum conditori dignus refert gantias. »
 Illis auditis, efferatus tormentorum arbor,
 Petrum jubet catenarum comprehensum ponere
 Oneratum, in obscuram recipi custodiam ;
 Et in cippo furibundus praecipit arcuissimo,
 Plantas simul atque erura pretiosi martyris,
 Ne abire prevaleret, includendo comprimi.

10. Sed cum essent isto modo separati martyres,
 Celso missus visitator celi venit culmine,
 Ad beatum Christi testem consolandum, angelus.
 Qui dum sanctum invenisset vitro superpositum
 Marcellinum, sine veste nudo vinctum cornore,
 Christo Deo supplicante, sicut erat solitus,
 Solvit statim, et opertum indumentis propriis,
 Quoquoaversus praecedentem se sequendum imperat,
 Eo dicens perdudentem, ubi Petrus fuerat.
 Cumque esset illo ventum, verus Dei nuntius,
 Petro statim absoluto, Marcellino praecipit,
 Ut se ambo praecedentem sequerentur pariter.

D Quem sequentes intraverunt domum quandam su-
 [bito,
 In qua erat congregatus Christianus populus,
 Qui per ipsos ad divinam doctrinam pervenerat.
 Tum praecipit ille magnis angelis martyribus,
 Ut eorum congregatam confirmare student,
 Per septena proximorum dierum volumina :
 Ac tum denum saevienti se tyranno proferant,
 Ostendantque parum posse illius potentiam,
 Contra Dei continentis euncta providentiam.

11. Tum sequenti luce jussit iudex crudelissimus,
 Ut ministri visitarent loca, quibus martyres
 Clausos simul et ligatos custodiri jusserat.

b D. Teulet, sternere.

Cumque ibi non repositos referentes dicerent,
Ire jussit, et addoci, una cum Arthemio,
Ejus quoque mulierem, cognomento Caudidam,
Atque natam eorumdem, nuncupatam virginem
De qua Petrus exorcista demonem expulerat,
Et purgatam, regi Christo credulam reddiderat.
Hos adductos ille truci intuitu oculo,
Diis jussit, immo tetrus ut litarent larvulis,
Atque sacram Christi fidem ablegando linqwerent.
Et cum nolle pervidisset imperata facere,
Jussit sævus ut in ^a iugenti ruderum congerie,
More pressi noxiorum, necarentur pariter.
Qui cum vincti ducerentur viam per Aureliam,
Vident simul Marcellinum atque Petrum martyres,
Et cum eis multam valde populi frequentiam.
Asseibus visis, profugisse tremefactos asserunt,
Qui beatos confessores, catenarum pondere
Prægravatos ac depressos, puniendos traxerant.
Quos ut pii fugientes turba vidit populi,
Præcurrendo festinavit prævenire pavidos,
Ac vulcere cor furentum verbis cepit mitibus.
Sed non valens quod volebat pia plebs perficere,
Loco fixos retentavit, donec Christi famulus
Marcellinus obtulisset salutarem hostiam.
Nam in specu, quo futura sperabatur passio,
Martyr Christi celebravit missarum solemnita,
Quis completis, abscesserunt quos abire jusserat.

12. Tum conversi Marcellinus atque Petrus martyres,
Ambo simul perfidiorum alloquuntur populum,
Atque tali furibundos compellabant famine:
^c En vidistis, quod in nostra ditione fuerat,
Ut vos modo, quo vellemus, valeremus ledere,
Et quos vinetos tenebatis, vi ereptos tollere.
Sed hoc nolle Christiana fecit patientia,
Quam suorum inferendo ^b famulorum sensibus,
Suo mites ac modestos Christus facit numere.
Et nunc quidem nos, superna suffragante gratia
Hinc abire poteramus, si hoc ferret animus.
Vos contra ^c quid possitis, tandem palam dicite?
Tum frendentes ac frementes Satanae satellites,
Primo ipsum, quem trahebant, trucidant Arthemium,
Euse duro ferientes effecerunt martyrem.
Cujus neci conjunxerunt conjugem ac filiam;
Quas, per cryptæ liminare præceptis datas, obruunt
Saxis simul atque magnis arenarum molibus.

13. Tum beatos assertores veritatis alligant
Marcellinum atque Petrum, avidos martyrii;
Annectuntque catenatos arborum stipitibus,
Donec tetro nuntiarent tormentorum arbitro,
Atque ipso comperirent, decernente iudice,
Quali morte magni forent commendati martyres.
Qui dum cuncta cognovisset gesta quæque jusserat,
Nigrum jubet intra silvam sanctos duci martyres,
Et inibi capitalem capere sententiam.
Quo cum eos deduxissent demonum satellites,
Illi leti et alacres laudantesque Dominum,

^a D. Teulet om. in.

^b D. Teulet, inserendo.

A Locum suæ passioni largiorem faciunt.
Nam et spinas atque vepres evellebant manibus
Ipsi suis, ut purgandam terram puram redderent,
Sacrum erat quæ illorum exceptura sanguinem.
Tunc orantes, atque pacis sibi dantes osculum,
Geni flexo, percussorem patienter perferunt,
Ac projecta gravi petunt cælum carnis sarcina.
Quorum ipse, qui eosdem magnos Christi martyres
Ferro jussus jugulavit, se vidisse fassus est,
Carnis vinculis absolutos evolasse spiritus,
Forma quasi virginali, tectos veste fulgida,
Auro quoque radiantem ac geummarum lumine,
Angulorum eoruscantium circumdatos agmine,
Lætabundos cum immensa celis affluentia,
Supra cuncta penetrando lucis mundi sidera,
B Sublevatos ad æterna cœli regna scandere.

14. Duæ quædam referuntur Romæ natae feminae,
Una dicta est Lucilla, Firminaque altera,
Veram puris retinentes Christi fidem cordibus;
Quæ propinque ter beati martyris Tiburtii,
Ad illius sanerosanctum assidentes tumulum,
Deo gratas vigilando ducebant excubias.
Quibus ipse, cum beatis semet comitantibus,
Marcellino atque Petro, manifeste retulit
Per soporem, ubi sacra jacuissent corpora
Eorundem electorum, atque simul aduonet
Ut euntes absque mora, illa statim auferant,
Et in crypta suum prope eurent corpus ponere.
Quæ præceptis obsequentes, Nigram silvam adeunt,
Sublatosque beatorum inde portant cineres;
C Et in specu deponentes, jussu loco tumulant.
Quas ad ista peragenda adjuvisse referunt
Duos quosdam de sacrate sedis apostolicæ
Cloricis, quos ordo sacer nominat acolythos.

15. Hæc ut gesta referuntur, retulisse asserunt
Illum ipsum, qui eosdem intereioit martyres,
Et ab illo didicisse Damasum pontificem,
Cum, ætate puerili, per eadem tempora,
Sub magistro ministraret, et ad magnum cresceret
Rerum culmen, tunc Romana lector in ecclesia;
Post hæc cuncta memorasse, ac mandasse litteris,
Cum illius alnæ sedis obtineret apicem,
Et in tota principatu polleret ecclesia.
Ille autem, qui beatos martyres percusserat,
Dorotheis cognomento, per divinam gratiam
Ad baptismi sacramentum pervenisse dicitur,
Sacram sedem tunc regente Julio pontifice,
Publicam simul puramque gessit pœnitentiam,
Atque morum probitate consequi promeruit
Sempterni salvatoris salutarem gratiam,
Per illorum, quos percussit, beatorum martyrum
Nunc et semper memorandam miram patientiam.
Qui de mundi triumphantes principe diabolo,
In supernis collocati semper gaudent sedibus,
Coram Christo, per æterna sæculorum secula.

^c D. Teulet, ros econtra

EGINHARDI CHARTÆ.

I.

Charta qua Eginhardus, annuente Imma uxore sua, cellam Michelstadt cum appenditiis, retento ejusdem usufructu, monasterio Laureshamensi concedit.

(Ann. 819, 12 Septembr.)

(Helvich, Antiquitates Laureshamenses, p. 41.)

Dominus ac Redemptor noster corporaliter in terris conversatus, homines, variis sordibus peccatorum inquinatos, admonere dignatus est, dicens : *Date elemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis; et iterum : Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui vos recipiant in æterna tabernacula.* Idcirco nos, in ipsius Dei omnipotentis et ista jubentis nomine, Eginhardus et Imma, simul de salute animarumstrarum cogitantes, et de abolendis peccatis nostris, beatæque ac perpetuæ vitæ præmiis consequendis pari devotione tractantes, hoc testamentum facere decrevimus. Per quod spontanea et integra voluntate donamus, quod ab hodierna die donatum esse volumus, id est, cellam nostri juris vocabulo Michlenstat, sitam in pago Plungowe, in silva quæ dicitur Odenewalt super fluvium Minilingum, quam nobis gloriosissimus princeps domnus Hludowicus imperator largissima liberalitate concessit, et de jure suo in nostrum jus solemnî donatione transtulit, ac præcepti sui auctoritate in proprietatem nobis confirmavit. Hanc, ut diximus, cellam sub integritate cum omnibus appendiciis et terminis suis, et cum omnibus ad se pertinentibus, id est, basilicis, domibus, cæterisque ædificiis, terris, pratis, silvis, campis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, cultis locis et incultis, mobilibus rebus et immobilibus, ac seipsas moventibus, mancipiis diversi sexus et ætatis, numero centum, donamus et tradimus ad basilicam sive monasterium venerandi martyris Christi Nazarii, quod vocatur Lauresham, et est constructum in pago Rhenense, in ripa fluminis quod dicitur Wisgoz, ubi tempore presentis vir venerabilis Adalungus abba Deo deservientis congregationis pastor et rector esse cognoscitur. Ea videlicet ratione memoratam donationem atque traditionem facientes, ut, quamdiu in hac mortalitate divina jussione vixerimus, habeamus prædictam cellam in nostra potestate, et sub nostra ordinatione, absque ullius persone aut potestatis contradictione vel impedimento, tam simul, quam singillatim per successionem, si, uno superstite, alter e nobis ante decesserit. Filios quoque si nos habere contigerit, minus ex eis in eadem possessione nobis jure precario succedat. Post obitum vero nostrum, memorata cella cum omni integritate ad prænominatum venerabile monasterium absque ullius contradictione recipiatur, et in ejus potestate atque dominio perpetuo perma-

neat. Et si aliquis contra hoc nostræ donationis testamentum resultare voluerit, aut illud convellere atque evacuare temptaverit, primitus Christum et sanctum martyrem ejus Nazarium nefandis ausibus suis contrarium sentiat, et insuper, fisco distringente, multam de rebus propriis parti prædicti venerabilis monasterii coactus exsolvat, auri videlicet libram unam, argenti pondo XII. Et hoc testamentum, atque hæc donatio nostra firma et inviolata permaneat. Et si, quocumque tempore, a quolibet homine aliud instrumentum in nostro nomine prolatum fuerit, quod huic nostro testamento contrarium sit, indicium datorum antierius vel posterius habens, etiamsi manu nostra videatur vel dicatur esse firmatum, vacuum et inane remaneat, et nullum effectum obtineat; sed, ut prædiximus, hæc donatio nostra perenni stabilitate firma et inviolabilis perseveret, stipulatione submixta. Et ut hoc testamentum, juxta legis consuetudinem, integram firmitatem accipiat, propriæ manus subscriptione illud firmare decrevimus, et idoneorum testium, qui ipsam donationem viderunt, signaculis roborari fecimus. — Facta donatio in Laureshamo monasterio, II Idus Septembris, anno VI regni domini nostri Hludowici gloriosissimi imperatoris in Dei nomine feliciter.

Ego Eginhardus peccator et donator recognovi et manu propria subscripsi. Ego Imma consensi et subscripsi. † Signum Rabangarii. † Signum Warbotonis. † Signum Wolfberti et aliorum.

Ego Hlirminarus diaconus et notarius imperialis, rogante Eginhardo, hoc testamentum scripsi et subscripsi.

II.

Descriptio locorum terminorumque villæ Michelstadt ab ipso Eginhardo facta.

(Helvich, ibid.)

Quoniam sunt quidam qui, fastu sæculari turgentibus et semetipsos amantes, a Christi fidelibus sacris ecclesiis seu monasteriis contradita invadunt, aut ut sibi hæreditario jure retineant, aut mundiali baltheo in beneficio dividant : ego Eginhardus, ne in his, quæ de regia manu Hludowici imperatoris in loco Michlenstat contraxi, manus iniquorum prevaleat, advertat, obsecro, fidelium tam sequentium quam presentium memoria, qualiter in unum sint collecta, quibusve expressa vocabulis. Postquam cum locum prænominatum Laureshamensium dominationi subjugare disposui, adscitis quibus notum fuerat, terminum et vocabula locorum diligenter investigavi, et recenti memoria notarium meum Lutherum exprimere litteris jussi : ea videlicet circumspectione, quia multorum monasteriorum eis prædia conjunguntur, et diversorum dominorum beneficia circumqua-

que terminantur. Hæc igitur terminorum loca et
 eorum vocabula designantur hoc modo: Dum a
 monte Mameuhart incipiunt, et totum eundem mon-
 tem usque ad plateau comprehendunt; a platea
 usque ad duplicem quærent; inde inter Ulenbuch et
 Ruapheshusen ad quærent; de quærent ad fluvium
 Bramala; per hujus descensum ad lapideum rivulum; inde ad
 Willinehurch, per unam portam intro, per alteram
 foras. Inde in ripam Euterun, per hujus descensum
 ad Langenvirst, ubi Langenvirst scribitur. Super
 Langenvirst ad Breitensol; inde per Elchenalad ad
 flumen Urtella. Per hujus ascensum in Vinstlerlach;
 inde ad Phaphenstein Eginhardi. A Phaphensteme
 supra Riegheresseniten; inde ad verticem Clophen-
 dales ad Clophenberek; inde in Cuningesbrun-
 nen. Per hujus descensum in Mimmelingen; per hujus
 ascensum ad Manegoldesellam; ab hac in fluvium
 Mosaha. Per hujus ascensum in Geroldesbrunnen;
 inde ad Ellenbogen in flumen Branbach. Per ejus
 descensum in Mimmelingen; ex qua ad quærent inter
 Grascapht et Monitat; inde iterum ad montem Ma-
 meuhart.

III.

*Charta Eginhardi, monasterii S. Servatii confessoris
 abbatis, qua Meginfridum ejusdem monasterii ser-
 vatum, ad sacros ordines electum, solemniter manu-
 mittit.*

(Ann. 819 vel 821.)

(Dom. Bouquet, *Recueil des H. L.*, tom. VI.)

Auctoritas ecclesiastica patenter admonet; insu-
 per et majestas regia canonicis decretis religione
 constantissima concordat, ut quæcumque sacros ad
 ordines, ex familia propria, promovendum ecclesia
 quæque delegerit, hunc in præsentia sacerdotum,
 cæterorumque clericorum canonice degentium, si-
 mulque et nobilium laicorum, is, qui tunc temporis
 ejusdem ecclesie rector fuerit, manumissione so-
 lemnis a jugo servitatis absolvat, ejusque libertatem
 datam illi, eorum testibus, ingenuitatis charta con-
 firmet. Idecirco ego in Dei nomine Eginhardus abbas
 venerabilis monasterii sancti Servatii confessoris
 Christi, hunc famulum ecclesie nostræ, nomine Me-
 ginfridum, ad sacrum ordinem ab unanimitate vene-
 rande congregationis nostræ concorditer electum,
 ad altaris cornu, in præsentia sacerdotum et nobi-

^a Hanc permutationis chartam primus ex originali
 edidit D. Mabillonius, de Re diplom., lib. VI, p. 515.
 Non autem ut abbas Fontanellensis (jam enim Ause-
 gium in locum suum suffecerat) hanc commutatio-
 nem fecit Eginhardus, sed potius ut Bandinensis;
 chartæ enim nostræ primus subscribit vicelominus
 Bandinensis, qui iterum diplomati immediate se-
 quenti, in quo Eginhardus abbas S. Bandini Gauden-
 sis dicitur, subscripsit.

^b D. Mabillonius hunc locum insignem dicit que-
 rit inter servos permutatos legatur nomen *Gulfoei*
presbyteri, cum semper ante ordinationem servi ma-
 numitterentur, ut constat ex canonibus et verbis
 præcedentis chartæ. Ducangus, qui verbo *Presby-
 ter* hunc locum citat, servos contendit characterem
 sacerdotalem indutos fuisse aliquando laud inmu-

lium vicorum, per ecclesiastici etque imperialis de-
 creti, sicut superius conscriptum est, auctoritatem,
 civem romanum statum; et per hujus pagine, quæ
 ob commendandum ejus ingenuitatem a me conscripta
 est, traditionem, a vinculo servitutis absolvo: ita ut
 ab hodierno die vel tempore bene ingenuus, atque
 ab omni servitutis vinculo securus permaneat, tan-
 quam si ab ingenuis fuisset parentibus procreatus
 vel natus. Eam denique pergat partem, quam ei ca-
 nonice liberationis honor concesserit, habens ad
 hoc portas apertas, sicut ceteri cives romani. Ita ut
 deinceps neque nobis, neque successoribus nostris
 ullum debeat noxiæ, vel servilis conditionis scri-
 ptium, neque aliquod libertinitatis obsequium; sed
 omnibus diebus vite suæ sub certa plebsinaque
 ingenuitate, sicut alii cives romani, per hanc manu-
 missionis atque ingenuitatis titulum, semper bene
 ingenuus atque securus existat; et de peculiare
 quod habet, aut quod abhinc assequi poterit, faciat
 secundum canonum auctoritatem libere quicquid vo-
 luerit. Et ut hæc manumissionis et libertatis aucto-
 ritas inconvulsam atque inviolabilem obtineat firmi-
 tatem, manu propria subter firmavi, sacerdotes quo-
 que et clerum ecclesie nostræ, necnon et licos
 nobiles, qui huic absolutioni presentes fuerunt, si-
 militer subter firmare rogavi. Actum Trajecto citra
 fluvium in monasterio sancti Servatii, anno, Christo
 propitio, imperii domini [Hludovici] VI, indi-
 cione XIII. — Ego Eginhardus abbas, manu propria
 subscribendo firmavi.

IV.

^a *Communitio mancipiorum inter Eginhardum abba-
 tem et Theodradam monasterii S. Mariæ Argento-
 gilensis abbatissam.*

(An. 821.)

(Mabillon., de Re diplomatica.)

Oppulente Domino Jesu Christo, placuit atque
 convenit inter Theodredane nobilissima abbatissa de
 monasterio sanctæ Mariæ Argentogilense, nec non
 et inter venerabilem Eginhardum abbatem, una
 eum consensu et voluntate ancillas Dei ibidem con-
 sistentium, et bonis hominibus consentientes, ut
 mancipia inter se commutare vel eximare de-
 berent. Quod ita et fecerunt. Dedit igitur præce-
 lentissima Theodrada abbatissa de ratione sanctæ
 Mariæ partibus Eginhardi abbatis, homine aliquo,
 nomine Gulfoeo presbytero ^b. Similiter pro hujus

tata conditione servili. Hoc enim non omnino man-
 datum et ex ipsis canonibus contra ordinationem hu-
 jusmodi laici constat. At parum verosimile est hæc
 circa regiam tolerata. Notandum vero Gulfoeum in
 charta *presbyterum non servum* dicit. Hinc conjicere
 licet illum antequam sacerdotium indueret manu-
 missum, at invita, cujus erat, abbatissa Argentogi-
 lensis, quæ compensationis gratia duos Gulfoei loco
 servos accepit. Quod quidem lege Salica emendata
 (tit. XXVII, § 2) cautum est: « Si quis servum alie-
 num dimiserit.... solidos triginta quinque culpabilis
 iudicetur, et capitale in locum restituit, et res servi
 ipsius propriis dominis recipiat. » Hoc loco *capitalis*
 datur servus alius, sed de rebus nihil, ideo, verisimi-
 liter, quod liberti nullæ.

rei compensatione dedit contra domus Eginhardus A qui infra monasterio sunt, in anniversaria tui pro venerabilis abbas partibus sancte Marie mancipia duo his neminibus, Imboldo et Vulfranno, ita ut ab hodierna die quicquid de hoc quod unatquisque ex nobis accepit, pro oportunitate sua facere elegerit, liberum in omnibus perfruatur arbitrio. Et illud pro firmitatis studium inter nos successoribus nostris inserere pactum, ut duas epistolas de hac re mo tenore conscriptas facere seu conscribere deberemus. Quod ita et fecimus. Nec nobis, neque successoribus nostris, contra pare suo de hoc quod accepit a pure suo ullo unquam tempore calumniam aliquam vel repetitione generare praesumat. Quod qui fecerit, rem quam accepit amittat, et insuper pari suo, cogente liseo, auri libra una, argenti pondra sex coactus exsolvat, et repetitio sui nullum obtineat effectum, sed praesentes commutationes has firmas et stabiles valeant perferre. — Actam Argentogelo ante basilica sancte Marie, anno undecimo regnante domino Hludowico piissimo imperatore.

† Signum Egishario vicedomino. † Signum Theotholdo. † Signum Derulo. † Signum Berharo. † Signum Aneloni. † Signum Anseluco.

V.

Charta Eginhardi S. Blandini Gandensis abbatis qua Nordberto praestare concedit quasdam res ad monasterium Blandiniense ab eodem delegatas.

(An. 850, 21 Jan.)

(Teulet, Opp. Eginhardi.)

Venerabile in Christo Eginhardus abbas. Dum non est incognitum qualiter res tuas quod tu comparasti et ad monasterium nostrum tradidisti et ad opus fratrum nostrorum delegasti atque firmasti, sed postea tua fuit petitio, et nostra non denegavit voluntas, ut ipsam rem et illa terra, quod Thiodsumda habuit, per beneficium nostrum tibi Nordberto hoc prestissemus. Quod ita et fecimus; et ad ourem tuam quando aliquantis temporibus ad monasterium nostrum venires, tibi provendam dare faciamus, et pro usu fructuario de ipsas res nobis censum levasti ut annis singulis, ad festivitatem sancti Martini, dare debeas denarios ii, et ipsam censum debent fratres accipere. Et sic nobis complacuit atque convenit ut ipsas res nec venderis, nec donaris, nec alienaris, nec concambiaris, nec in ullo naufragio mittere licentiam non habeas; nisi tantum, dum diu advixeris, usitare et emoliorare facias. Et, post obitum tuum, quod tu comparasti et in beneficio nostro habuisti, et illa alode quod antea tradidisti, ab illo die has res fratres hoc habere debeant ad mensum et ad opus eorum. Et Odbertus licet percensere hoc clero vel d. ii, et ipsam censum debent fratres accipere,

^a Postea marchionatus Rhodensis.

^b Kilian Dullaens in suo Etymologica Tentonica linguae wæter-schapp interpretatur *aquagium aqueductus*; Hasselt vero nonnulla ex Consuetudinibus Belgii affert quibus hæc interpretatio amplius nonnulli extendenda videtur, quandoquidem in locis alibi agitur de colonis in *wæter-schapp* de Sparendam degentibus. Watriscapud ergo accipi potest canalis

seu cursus aque una cum prædiis in utraque ripa adjacentibus; vel harediolam undequaque aquis conductum et molibus protectum, ut istiusmodi multa videre est in Belgio. Ad Glossarium Ducegii, verbo *Aquagium*.

† Ego Eginhardus abbas recognovi et subscripsi. — Sign. Egeshario vicedomino. — Sign. Badurico custos (sic) presbytero. — Sign. Winegario decano presbytero. — Sign. Flctuualdo presbytero. — Sign. Ermendando presbytero. — Sign. Regenmundo presbytero. — Sign. Thegenlando presbytero. — Sign. Hrodgario diacono. — Sign. Johannes (sic) sabbiacono. — Sign. Odrie subdiacono. — Sign. Teutmann lo clerico. — Sign. Folennunzo clerico. — Sign. Sigeberto clerico. — Sign. Brunhardo clerico. — Sign. Adalgerio diacono. — Sign. Egehnundo presbytero. — Sign. Erchemnaro presbytero. — Ego Rinhadus presbyt. scripsi.

VI.

Charta ejusdem argumenti pro Engelhardo.

(Ann. 850 vel 859, 7 Sept.)

Venerabile in Christo Eginhardo abbate de monasterio Blandinio, dilecto amico nostro Engelhardo. Dum non est incognitum, qualiter aliquam alodem tuam ad monasterium nostrum tradidisti atque firmasti, hoc est in pago Rodanise ^a in loco qui vocatur Faem, prope fluviola Absentia, id est ibidem casa cum curtile, tum aliis tectis et watriscapud ^b, et de terra arabile et in Vacheria acrum et ad semtinandum mod. xv et ibi e pratello ad fenum colligendum carrad. iii et in Wielinghem ^c prato ad fenum collegendum carrad. xii. Hæc omnia, quicquid ad ipsa casa aspicit, ad monasterium nostrum tradidisti atque firmasti; sed postea tua fuit petitio, et nostra non denegavit voluntas, ut ipsam alodem per beneficium nostrum tili Engelhardum et uxorem tuam Heletradancm prestissemus. Quod ita et fecimus et Heletradancm et filiis vestris laxavimus, securi [*que sitis abs*] que servitio et censum et centia hereditatem tuam per beneficium nostrum illam rem, quam Engelrammus ad monasterium Blandinio donavit et firmavit, hoc est in ipso pago Rodanise, et in ipsa villa qui vocatur Faem, prope fluviola Absentia, id est ibidem casa cum curtile, cum aliis tectis, et in agro qui vocatur Vacheria acrum, ubi potest mod. sent. xi, et pratello ad segandum fenum carrad. iii et in Wielinghem ad fenum colligendum, carrad. xii. Hæc omnia, quicquid ad ipsa casa aspicit, vobis Engelhardus et Heletradanc prestamus ad busitandum et per ambas res censum levavisti ut annis singulis ad festivitatem sancti Martini dare debeatis denarios iii; et qui pare suo supervixerit ambas res

seu cursus aque una cum prædiis in utraque ripa adjacentibus; vel harediolam undequaque aquis conductum et molibus protectum, ut istiusmodi multa videre est in Belgio. Ad Glossarium Ducegii, verbo *Aquagium*.

^c Hodie *Wielinghem* seu *Wyleghem*, prope *Audernarde*.

licet habere et ipsum censum douare; et post obitos A
eorum, filii res licet hoc percensire cum denariis
vi; et post obitum filiorum eorum, proximi eorum
licent hoc percensire. — Facta prastaria sub die vi

Idibus Septembris, anno xxxvii regnante domino no-
stro Illudowice gloriosissimo imper.

† Ego Eginhardus, abbas recognovi et subscripsi.
.....hardus [notarius] vocatus [scripsi].

APPENDIX AD EGINHARDI OPERA.

ABBREVIATIO^a CHRONICÆ.

(Lambeus, Comment. de Biblioth. Vindobonensi.)

Adam cum esset 150 annorum, genuit Seth; Seth
autem habens annos 105, genuit Enos, vivente Adam
et habente annos 255: Enos quippe habens 90 ge-
nuit Cainam, vivente Adam et habente annos 525.
Cainam vero habens annos 70 genuit Malalehel, vi-
vente Adam et habente annos 595. Malalehel habens
annos 65 genuit Jareth, vivente Adam et habente
annos 460. Jareth autem habens annos 162 genuit
Henoch, vivente Adam et habente annos 622. Enoch
vero habens annos 65 genuit Mathusalam, vivente
Adam et habente annos 687. Et Mathusalam habens
annos 187 genuit Lam'ech, vivente Adam et habente
annos 874. Lamech enim habens annos 172 genuit
Noë. Noë habens annos 500 genuit Sem. Sem autem
habente annos 100, diluvium factum est; et hic per-
ficitor numerus annorum 1656.

Anno 2 post diluvium Sem annorum 102 genuit
Arfaxath. Arfaxath vero habens annos 35 genuit
Sale. Sale autem habens annos 50 genuit Heber.
Heber habens annos 24 genuit Falech. Falech ha-
bens annos 50 genuit Reu. Reu habens annos 52
genuit Seruch. Seruch habens annos 50 genuit Na-
hor. Nahor habens annos 29 genuit Thara. Thara
habens annos 70 genuit Abraham. Ille finitor nu-
merus secundæ ætatis, annos habens 292, et fiunt
simul anni duorum ætatum 1948.

Abraham cum 100 esset annorum genuit Isaac;
Isaac autem habens annos 60 genuit Jacob; Jacob
habens annos 90 genuit Joseph, qui vixit annos
110, fueruntque ab eo usque ad egressionem filio-
rum Israel ex Ægypto per Moysen ducent anni 145,
et ab egressione Israel usque ad Josue anni 40; a
Josue usque ad Othoniela sunt anni 26, et ab Otho-
niela usque ad Aoth [*Al.*, Elud] anni 40; ab Aoth
vero usque ad Debora fiunt anni 80; a Debora au-
tem usque ad Gedeonem fiunt anni 40; et a Gedeone
usque ad Abimelech fiunt anni 40; ab Abimelech
enim usque ad Thola fiunt anni 5; a Thola quippe
ad Jair anni sunt 25; a Jair vero usque Jephthe sunt
anni 22, et de Jephthe usque ad Abessan fiunt anni 6;
de Abessa autem usque ad Achilionem sunt anni 7;
ab Achilone vero usque ad Labdonem fiunt anni
10; a Labdone usque ad Samsonem sunt 8, et a
Samsonem usque ad Heli anni 20; ab Heli enim usque
ad Samuelem sunt anni 40, et a Samuele usque ad
Saulum sunt anni 12; a Saule ergo usque ad David
sunt anni 20. Ille perficitor numerus tertie ætatis
annorum 942, et fiunt anni simul trium ætatum
2890.

A David usque ad Salomonem sunt anni 40; a
Salomone autem usque ad Roboam computantur
anni 40, et a Roboam usque ad Abiam sunt anni 17

^a Auctorem hujus abbreviations existimo esse
Eginhartum imp. Caroli Magni cancellarium. Per
Chronicon autem, quod ille abbreviavit, intelligendi
sunt venerabilis Beate libri duo, qui inscribuntur
De sex ætatibus mundi et *De temporibus*. LAMB. —

B ab Abia usque ad Asa fiunt anni 5, et ab Asa usque
ad Josaphat anni 41; a Josaphat autem usque ad
Joram sunt anni 25; de Joram usque ad Azariam
fiunt anni 8, et ab Azaria usque ad Athaliam fit
annus 1. Ab Athalia enim usque ad Joam sunt anni
6; a Joa vero usque ad Amasiam sunt anni 40, et
ab Amasia usque ad Ozian sunt 29. Ab Ozia enim
usque ad Joatham fiunt anni 52; de Joatham autem
usque ad Achaz sunt anni 16, et ab Achaz usque ad
Ezechiam sunt anni 16, et ab Ezechia usque ad
Manassen sunt anni 29; a Manasse vero usque ad
Amon sunt anni 55; ab Amon usque ad Josiam
fiunt anni 2, et de Jesia usque ad Joachim sunt
anni 51; a Joachim usque ad Sedechiam sunt
anni 11; de Sedechia ad Nabuchodonosor anni 11.
Ille finitor numerus quartæ ætatis, continens annos
475, anni quatuor ætatum fiunt simul 5563.

Sunt anni quinta ætatis usque ad Cyrum 50; a
Cyro usque ad Cambysem sunt anni 50; a Cambyse
usque ad Darium anni 9; a Dario usque ad Xerxen
sunt anni 36; a Xerxe usque ad Artaxerxen sunt
anni 21, et ab Artaxerxe usque ad Darium sunt
anni 40; a Dario usque ad item Artaxerxen anni 19;
ab Artaxerxe autem usque item Artaxerxem fiunt
anni 40; et ab Artaxerxe usque Arsen anni 26; ab
Arse vero usque ad Darium fiunt anni 4; a Dario
autem usque ad Alexandrum sunt anni 6; ab Alex-
andro enim usque ad Ptolomeum fiunt anni 5, et
de Ptolomeo usque ad Philadelphum fiunt anni 40;
a Philadelpho usque ad Evergetem anni 58 [*Bed.
mole.* 55]; a Philopatore autem usque ad Epipha-
nem sunt anni 17, et de Epiphane usque ad Philo-
metorem anni 24; a Philometore quidem usque item
Evergetem anni 35, et ab Evergete usque ad Sote-
rem sunt anni 29; a Sotere usque ad Alexandrum,
anni 17; ab Alexandro vero usque ad Ptolomeum
fiunt anni 10; a Ptolomeo usque ad Dionysium anni
8; a Dionysio vero usque ad Cleopatram fiunt anni
30, et a Cleopatra usque ad Julium Cæsarem anni 2;
a Julio usque ad Octavianum Augustum sunt ann. 5;
et ab Octaviano Augusto usque ad Christum fiunt
anni 42. Ille finitor quinta ætas, annos habens 589,
et fiunt simul anni quinque ætatum 5952.

A nativitate Domini nostri Jesu Christi usque ad
Tiberium numerantur anni 14; a Tiberio vero usque
ad passionem Christi sunt anni 18, et a Christi
passione usque ad Gajum sunt anni 5; a Gajo usque
ad Claudium anni 4, et a Claudio usque ad Nero-
nem fiunt anni 14 [*Bed.*, 15]; a Nerone vero usque
ad Vespasianum sunt anni 14, et de Vespasiano
usque ad Titum anni 8 [*Bed.*, 10], a Tito vero
usque ad Domitianum anni 2, et a Domitiano

Pertius vero in præfatione ad Vitam Caroli Magni,
p. 429, ait: «Lambeus Abbreviationem Chronicæ ab
Orbe condito usque ad annum 809 ei (Eginhardo)
vindicare conatus nullo plane fundamento nititur.»
Lorr.

usque ad Nervam anni 16; a Nerva usque ad Trajanum fit annus 1; a Trajano quidem usque ad Adrianum anni 14 [Bed. rectus, 19]; ab Adriano usque ad Antoninum fiunt anni 21, et ab Antonino usque ad item Antoninum anni 25 [Bed., 22]; ab Antonino autem usque ad Commodum fiunt anni 19; a Commodio enim usque ad Helvium Pertinacem anni 15 [Bed. minus recte, 5]; et de Helvio usque ad Severum fit annus 1; a Severo usque ad Antoninum Caracallam sunt anni 18; ab Antonino Caracalla usque ad Maerinum anni 7; a Maerino vero usque ad Aurelium fit annus 1, et de Aurelio usque ad Alexandrum anni 4; ab Alexandro usque ad Maximinum fiunt anni 15; a Maximino quoque usque ad Gordianum anni 5; a Gordiano usque ad Philippum anni 6 [Bed. 7], et a Philippo usque ad Decium anni 7; a Decio ad Valerianum anni 5 [Beda: Decius anno 1. Gallus Volusianus annis 2]; a Valeriano usque ad Claudium anni 15; a Claudio enim usque ad Aurelianum anni 2, ab Aureliano usque ad Probum fiunt anni 7 [Bed., 5]; a Probo ad Carinum anni 5 [Bed. 7], et a Caro usque ad Diocletianum anni 2; a Diocletiano vero usque ad Constantinum fiunt anni 20 [Bed. add. Maximianus Severusque annis 2]; a Constantino usque ad Constantium anni 21 [Bed. rectus, 51]; de Constantio usque ad Julianum anni 24, et a Juliano usque ad Jovianum anni 2. A Joviano ergo usque ad Valentianum fit annus 1; de Valentiano usque ad Valentinum anni 11 [Bed., 15], et de Valente usque ad Theodosium anni 4; a Theodosio vero usque ad Arcadium anni 17; ab Arcadio usque ad Honorium anni 15; ab Honorio usque ad Theodosium anni 15, a Theodosio usque ad Marcianum anni 26, a Marciano usque ad Leonem anni 17 [Bed. rectus, 7; et addit: a Leone autem majore usque ad Leonem ejus filium anni 17]; item a Leone usque ad Zenonem fit annus 1, et de Zenone usque ad Anastasium fiunt anni 16 [Bed., 17]; ab Anastasio vero usque ad Justinum sunt anni 27 [Bed., 26], et a Justino usque ad Justinianum anni 9; item a Justiniano usque ad Justinum sunt anni 59; etiam a Justino usque ad Tiberium anni 16 [Bed., 11]; a Tiberio usque ad Mauricium fiunt anni 4 [Bed., 7]; a Mauricio usque ad Focam sunt anni 20 [Bed., 21]; a Foca usque

ad Heraclium anni 8; ab Heraclio usque ad Constantinum [Bed. addit: qui fuit filius Heraclii] fiunt anni 26 [Beda addit: a Constantino filio Heraclii usque ad Heraclionam menses 6; ab Heracliona autem et matre ejus Martina usque a Constante (Heraclii nepotem) anni 2. A Constante usque ad Constantinum (Pogonatum), ejus filium, anni 28]; a Constantino usque ad Justinianum anni 17; a Justiniano usque ad Pippinum Seniorem fiunt anni 2; a Pippino Seniore usque ad Carolum anni 27; a Carolo usque ad Pippinum et Carolomanum anni 27, et a Pippino et Carolomanno usque dum Pippianus constitutus est rex fiunt anni 10; a Pippino vero usque ad Carlum et Carlomanum anni 17, et a Carolo et Carlomanno usque ad Carlum fiunt anni 4; et inde domnus Carlus solus regnum suscepit, et Deo protegente gubernat usque in presentem annum feliciter, qui est annus regni ejus 42, imperii autem 9. Sunt autem totius summae ab origine mundi anni usque ad presentem annum 4761.

Ab Adam usque ad Nativitatem Christi computantur anni 5952; inde usque ad passionem ejus anni 55 et dimidius. Si in primo anno, quo Adam factus est, posueris terminum Paschæ in xii Kal. April et vii concidit esse credunt, et plenilunium atque æquinoctium. Quod cum tali termino talique concidit esse credunt, et usque ad Christi nativitatem vel passionem supputant predictum annorum numerum perduxeris, erit anno nativitatis Dominicæ terminus kal. et concur. iii, annoque passionis terminus xvii. Kal. Maii et concur. iii. Si vero ab Adam usque ad nativitatem Domini 5199 annos habere volueris, et supputationem eorundem annorum secundum prædictam rationem per concurrentes et terminos compleveris, habebis anno nativitatis Domini terminum Paschæ xiv Kal. Maii et concur. i, anno vero passionis terminum iv Nonas Aprilis et concur. ii. Si autem ab Adam usque ad Christum 5500 pronuntiaveris; eosque secundum ipsam regulam computaveris; eveniet tibi anno Dominicæ nativitatis terminus Paschæ xi Kal. April. et concur. vii, annoque passionis terminus Non. Aprilis et concur. vii.

^a Fuit is annus ære Christianæ vulgaris 809, uti liquet ex sequenti numero lxx annorum mundi, quam annorum regni et imperii Caroli Magni. Quod autem ad præcedentem supputationem successionis imperatorum Romanorum attinet, ea tam apud

Bedam, quam hic culpa imperitorum et neglectum librariorum multis locis depravata, et adminiculo accuratioris chronologie hoc ævo usitate emendanda est.

ANNO DOMINI DCCCXI.

CLAUDIUS

TAURINENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN CLAUDIUM.

(Apud Antonium, Biblioth. vet. Hisp.)

Claudius Taurinensis episcopus, Iconoclasta obstinatissimus, sive imaginum sacrarum hostis, Felices Urgellitani presulis discipulus, ex Hispania nostra unde ortum habuit ad Italos venit Ludovici Pii destinatione, ut sacram, qua vigeat, doctrinam Italos doceret, factus in eum finem Auguste Taurinorum in Gallia Subalpina sive Pedemontana regione episcopus.

Jonas Aurelianensis presul, quem antagonisten

D Claudius habuit, euncto hæc indubia reliquit in opere adversus ejus blasphemias conscripto. « Quo feliciter, ait, imperante (Ludovico imperatore Carolo filio) idem Felix (Urgellitanus) in quodam discipulo suo, nomine Claudio, ut pote (ut verbis beati Hieronymi utar) Euphorbus in Pythagora, renascitur: qui utique etsi non fidei catholice regulam (uti Felix præceptor Nestorianus hæreticus), ecclesiasticas tamen traditiones quam veneratis telis per eundem disci-

plum sumi jaculanti pisus est. a De ejus patria et educatione et in Italiam profectio, ut supra in his Taurinensibus, item paulo post: « Is itaque, de quo agitur, exoritur ex eadem Hispania, ejusdemque Felicis discipulum ad incunabulae etate inferens, per aliquot temporis in palatio memorati gloriosissimi ac serenissimi, Deoque amantiss Augusti (Ludovici) in officio presbyteratus militavit. Sed ut aliorum utilitati doctrinae praefationis evangelice, quae illi admodum fuisse vi lebat, consideret, ipsius piissimi principis piissima devotione praesul Taurinensis subrogatus est Ecclesiae. » Ibi reprobasse eum, serioque damnasae sacramentum imaginum crucisque salutarium signorum usum, sanctorum reliquias, sepulchraque, prosequitur. Quibus auditis, Theodemirus quendam patrem monachorum ut ab eis desisteret, literis eum admonuisse ait. Theodemirus hunc postea fuisse Calagerritanum episcopum pseudo-historici nostri contendentem (*Lutpr.*, ad annum 840; *Julian.*, n. 151); vere tamen is fuit pars Gallicanae Ecclesiae, et ex *Jone verbi*, lib. 1, Joannes Mabillonius, vir eruditissimus, in annotationibus ad *Analecta vetera* (pag. 45) praesenter vidit.

Claudius tamen ad has alius literis sic insolenter respondisse Jonas praesertim, ut Gallos omnes et Germaniae fideles idololatricae vanarumque superstitionum laqueis irretitos esse factaverit. Falsus tamen ipse Jonas, et in contrarium e via recta devians: qui imaginum usum non ad abroditionem, sed ad instructionem tantum cum Francofordiensi hujus temporis synodo permittit (*Baron.*, tom. IX, ad ann. 825, n. 61). Hujus Claudii litteras haec in grande ac proxima scriptum transiisse haec ejusdem *Jone* convincunt: « Fertur interea in suggestione ejusdem aethatis, totiusque Gallicanae Ecclesiae tanta profanitas evomisse libellum, ut magnitudine sua quinquaginta psalms Davidicum superaret psalterium, de quo nonnisi quoddam excerptum, in manus parvitas nostrae est perlatum, cuius hoc est exordium: *Titulus libri: Apologeticum eique rescriptum Claudii episcopi adversus Theodemirum abbatem.* »

Hec scriptum *Jonas* referavit tribus libris, *De cultu imaginum* in editionibus antiquioribus truncatis; revera autem primo *De imaginum cultu crucisque adoratione*. Secundo specialiter atque iterum *De crucis cultu*. Tertio autem *De peregrinationibus in urbem conceptis*. Quorum totus tenor, praecipueque jam dicta testimonia, et praefatio integra primi libri, ad Carolum regem Calvum Ludovici Pii filium, cuius Ludovici jussu rem aggressus fuerat, directa, ostendit perniciosissimum Ecclesiae hostem Claudium fuisse; neque illum tamen vivere cum haec in publicum eleret praemortuus enim fuerat superstite adhuc Ludovico Pio, qui anno 869 o. it., ut paulo post ejus mortem; nam pervenisse ad annum 859 saltem habetur ex monumento quodam Herigerii Secensis Marchionis, cuius Ferdinandus Ughellus meminit (*Italia sacra* tom. IV, col. 1452); sed tamen reliquias ejus haereticis exscriptum iterum esse ait, adiungens de aliis ejus operibus aeterna infamia damnatis: « Sed quia, ut relatione veridica, inquit (in Praefat. libri 1) didici, non modo error, de quo agitur, in discipulorum suorum mentibus reviviscit; quin potius eo docente haeresis Ariana pulchre deprehenditur, de qua fertur quaedam monumenta librorum concessisse, et ad simplicitatem et puritatem fidei catholicae et apostolice oppugnandam in armario episcopi [*Fortè*, episcopi] sui clandestina calliditate reliquisse: non sum ausus quin monitu et hortatu filiorum sanctae Dei Ecclesiae, opus quod praetermiseram enucleatim discentium repetere. » Haec *Jonas*.

Ejusdem temporis scriptor Walafridus Strabo simile quid de Claudii obitu suo ipsius iudicio, etiam prius quam a liversis scriptorum catholicorum telis confuleretur *damnati*, refert. At quia in Apogeticum ipso Claudii haec verba ad Theodemirum, quod

A praecesserat, scriptum referenda leguntur, « hoc dixisti, impis, de Iaschali Ecclesia: Romane episcopo, qui praesente jam corrumpit vita; » necesse est Theodemirum ante annum lapsus seculi vicesimum quartum, qui ultimus vite Paschalis fuit. Adesse ad Claudianum admonitorias suas litteras: « Non omnino paulo post, Eugenio jam pontifice hujus nominis II ad nefandam Apologeticum scribendum se accingens. Cujus haereticis falsa dogmata, praeter Joannem Duogalium presbyter ejusdem temporis (*Dugalis alius*, et in *his Barthio lib. xix Advers.*, cap. 12), et Eginhardus ipse *Caroli Magni Vite* auctor illustris, scriptis suis concellere curavit. Prioris liber, *Pro cultu sacramentum imaginum adversus insanos blasphemiasque vanitas Claudii Taurinensis episcopi* Ludovico Pio ejusque filio Lothario imperatoribus datus, exstatat olim in Petri Pitchei bibliotheca (Paronum tom. IX, ad ann. 825, n. 62). Labbeus, *De Script. in Dugalo*, editus jam inter veterum PP. Monumenta, tom. IV Bibliothecae Eginhardi autem libelli jam hodie non existant. B *De aduando Graec* quem et item Claudius reprobat meminit Lupus Ferracensis abbas epist. 4 ad eundem Eginhardum directa.

Haecenus Claudius Dei ac verae fidei hostis. Sed nonne et quaedam catholice scriptae idem, priusquam Ionam exisset mentem? Utique, si vera certaquo diverit vir diligentissimus Philippus Labbeus in dissertatione *De Scripturis Ecclesiasticis*, a Bellarmino suo recedens. Nempè Labbei sententia idem fuerit Claudius Clemens, quem Beilarminus laudat ut catholicum plurimum operum in sacros libros scriptorum, cum Claudio Taurinensi, hoc episcopo de quo nunc agimus. Peccat autem in velle Labbeus; nam Claudium Clementem hunc Scotum nativum fuisse agnoscit, qui ad erum Taurinensem ex Hispania fuisse ex *Jone* scriptis liquidissime constare, ante oculos habere debuit. Et hunc quidem Claudium Clementem Scotum, a Claudio Taurinensi episcopo distinguere vulgo solent (*Xystus Senen. lib. iv Bibliothecae*. Posseyus in *Apparatu*. Bubeus, tom. I *Hist. Univers. Paris. in catalogo Academicorum*). Sed quidquid sit, inde ansum arripuit multorum error, qui Claudium iconoclastam haereticum, non Hispanum quod fuit sed Anglum (Ambr. Cassin. in *Triumpho cathol. verit. Verbo Adoratio*. Francise. August. ab Ecclesia in *Hist. Chron. cardin. epis. opor. Pedemont*. Post Praetolum in libro *De Haereticis*), quandoque et Scotum (Laudatus Labbeus. Th. Dempsterus in *Hist. Eccles. Scotor.*, c. 504), cum altero Claudio Scoto confundentes appellant. Philippus quoque Labbeus in *Novae bibliothecae manuscriptorum* primo volumine Claudii ejusdem quoddam *Chronicum breve ab initio mundi ad Christi nativitatem pertingens*, imperfectum tamen, editit: quod Claudii hujus Taurinensis esse suspicabatur.

Thomas itaque Dempsterus, ut largus fuit in constituentibus Scotiae suae gentis illustribus fama viris, tres non nimis snalliter appellatos, ex Scotia omnes, ejusdem temporis, librorumque scriptores laudavit. D Prius S. Claudium Clementem Benedictinum monachum Alentia collegam, qui in academiis Parisiensis ac Ticinensis erigeodis navavit operam; cuius Trithemius (*Lib. II. De Viris illust. Bened.*, cap. 28), Paulus Langius (*In Chronic. Citizenis*, ad finem), Posseyus, Arnoulds Uvion (*In adiunctis ad Linguam ritam*), aliique apud eundem Dempsterum videndi, Caesar quoque Egasius Buleus in *Historia Universitatis Parisiensis* non semel (Tomo I, ad ann. 815, pag. 146: et in *Catal. Illustrum Academicorum*, pag. 568), meminere. Ad quem iudicio meo spectant quae ex ms. *Indice Fuldensium abbatum* communicavit nobis Christophorus Brwerus in scholiis ad Rhabanum c. 15 de Brunone, Eimardo, Modesto, et Candido ad Clementem Scotum *grammaticae studendo gratia* destinatis; licet aliter Dempsterus existimaverit. Nam prius huius reviviscendum literarum instauratores encyclopediam profi-

rebantur, uti feda, Aleuinus, alii, non designati grammaticam quam intrandum est ad scientiam et sapientiam arcem docere. Labbeo autem in hoc displicet, quod unum ex fundatoribus academiae Parisiensis eius plerique dixerint, quae nulla tunc fuit; nec nisi aliquot post saeculis emerit. Displicet etiam quod Benedictinus monachus et Altisiodorensis episcopus ab iisdem audiat. Nos Gallis disputantium reliquibus de amplissima sui gymnasii origine, Caeterum Clementis (si hic est Claudius Clemens) et Aleuini monachorum, San-Gallensis monachus *De Gestis Caroli Magni* sub Carolo Calvo ejus nepote scriptor, quem Henricus Camisus eoi it (Tomo I *Ant. Lectio.*), subindicare videtur, praeter supra jam laudatos eo recentiores.

Hunc Clementem ex Hibernia Scotum, atque Aleuinum, seu naves Albinum, in *saecularibus et in sacris Scripturis incomparabiliter eruditus* ejusdem San-Gallensis elogio, honorificentissime a Carolo Magno exceptos fuisse ut juvenum Gallicam sapientiam docerent, eum idem monachus auctor sit: proclivis sit aliquis ad credendum hujus esse, non Taurinensis Claudii Hispani (cujus nullum de litteris sacris meriti in memoria hominum perduravit) quilibet commentariarum ad sacra Biblia sub Claudi laudatur nomine: scilicet, in epistolam Pauli ad Galatas, Bruneriano abbati dicata (Consentit Balus in *Catal. Academie. Paris.* laudato), Parisiisque anno 1312, in-8°, in leque in Bibliotheca VV. PP. edita; item ad Romanos, durumque ad Corinthios; in Evangelium sancti Matthaei (Bulleus, *ibidem*): que in aliquibus Gallicum mssis mss. asseruntur; et, si vera Trithemius retulerit de ejus operibus, etiam in Genesis, Exodus, Numeros, Deuteronomium, libros Judicum, et Ruth, et in libros Jasee, sive commentaria, ejus explanationes; tractatum item super Leviticum, cujus praefationem et epilogum praemansulas se habere Labbeus retulit (*De Script.* tomo I, pag. 223, et in *Nove Biblioth. specimine*, parte 1, pag. 24).

In quo tamen haeremus, Claudijque Taurinensis esse opus cum Labbeo contendere possumus, ideo quod directus dicatur anno 825 ad Theodemum abbatem, qui esse videtur ille, quorum concertationem *De inagum cultu* Taurinensis noster paulo post habuit. Exstat quidem hoc jam tempore a Joanne Mabillonio Benedictino, viro industrie atque conditionis singularis, edita in *Analectis veteribus* Claudii episcopi Taurinensis praefatio jam prius laudata in *libros informationum litterae et spiritus super Leviticum*, Theodemio abbati directa: in qua Claudius noster manifestissime jure suo sese pro fit autorem operis. Lamentatur enim apud charissimum, ut vocat, patrem praedictum Theodemum, cruciari se malorum hominum perversitate, ut sibi telum sit vivere; et in ipso opere, ejus memoratae praefationi appenditur quoddam fragmentum, adductis sancti Augustini verbis ex libro *De vera religione*, de non colendis angelis, subiungit auctor: « Hoc libri nostrae munifissimum atque altissimum sacramentum, et cordi nostro firmisimum character impressum: hanc asserendo et defendendo veritatem, opprobrium factus sum vicinis meis et timor notis meis; in tantum, ut qui videbant nos non solum deridebant, sed etiam digito unum alteri ostendebat. » Ex quibus jam apparet homo sanctorum spiritum adorationi cultusque infensus. Videtur autem haec ante Apologeticum eodem Theodemio directum scripsisse, cum inciperet de cultu beatorum praepostere sentire.

Idem vero in praefatione memorat sese ad eundem Theodemum *Expositionum atque informationum litterae et spiritus in Exodo* libros quatuor ante biennium mississ, quorum initium fuit: *Post expositionem libri Genesis*. Meminit quoque ibidem hujus *Expositionis*

A in *librum Genesis* ante octo annos ex dictis SS. PP. de *Littera et spiritu* tribus libris comprehensa. Quae quidem opera duo non usquam exstare audiimus.

Leviticum autem *Commentarium* sese in codice Remigiano habere ait Mabillonius in annotationibus ad *haec Analacta* (pag. 46).

Quidni et suspicabimur eundem hunc autorem habere *Commentaria in Epistolam Pauli ad Galatas*, ejus nomine jam olim vulgata; item *In Epistolam ad Ephesios et ad Philippenses*, cujus praefationem Ludovico ipsi Augusto nuncupatam elicit quoque Mabillonius? In haec quidem superioris *Commentarii ad Galatas Epistolae* mendit praeterito a anno se elaborati. Expositiones vero in sancti Pauli has, et fortasse alias omnes epistolas, asservari in Floriacensi bibliotheca item Mabillonius testator.

Fragmentum idem praefationis in sanctum Matthaeum in lucem emisit a Jacobo Usserio inter *Hibernicas epistolas* idem refert. Et praefatione sane superius dicta *In Epistolam ad Ephesios et ad Philippenses*, illa quidem ad vexationes Claudio propter ejus cognata exhiberi coepas pertinere videntur: « De caeteris vero epistolis licet plurima peres ne teneantur excerpta, multa tamen adhuc supersunt perquirenda. Sed quia me anno praesenti praepeditibus peccatis meis graviter obligatis, et nimis anxietatibus deductus mihi vivere non libet, neque Scripturas perscrutari licet. » Haec ille.

In Vaticano etiam codice, cui alius est numerus 5775, inter mss. Claudii Taurinensis nomine inscriptus est *Tractatus in Epistolam ad Corinthios*, qui incipit: *Praecepto Domini admonitus*, etc., et folio 97 incipit ad eodem secunda cum hoc principio: *Sciens sanctus apostolus*. Praecedat utrumque praefatio cum hoc titulo: *Venerabili in Christo, sincerisque charitate diligendo*, Theodemio abbati Claudius inspirante gratia Dei episcopus, etc. Sequitur epistola Theodulphi Terdonensis Ecclesiae indigni episcopi, qui, ut ait, fecit scribere; et prosequitur: « Offero cum pro amore Dei et avinendi mei Joannis venerabilis episcopi, qui huic Ecclesiae mihi ego praesideo praefuit episcopus; et pro remedio anime meae beato Columbano confessori Christi, quatenus cum et praesentes et futuri monachi mihi commorantes in sua habeat poestate, etc. Actum est anno ab incarnatione Domini Jesu Christi octingentesimo sexagesimo secundo indictione decima. Theodulphus episcopus. » Nota sequitur recentioris characteris ante 200 aut 300 annos vulgaris. *Iste liber est monachorum S. Justinae de observantia ordinis S. Benedicti, residentium in monasterio S. Columbani de Lorio, scriptus sub anno 47*. Ex quibus constat librum fuisse saeculo isto nono qui in vivis Claudius erat scriptum, qui quidem ignorari haud potuit huic ejus factum germanum esse.

Secundum Dempsteri Claudius Clemens Scotus alter est, cui Taurinensi episcopo, ac Jone libri dilacerato est tribuit *Commentaria in Epistolam ad Galatas*, Ludovici Pii tempore scripta: ejus in Nortmannos susceptae exhibitionis recordatur aucter in praefatione. Hunc et ait inter Latinos poetas a Lilio Gyraldo Ferrariensi laudatum. Sed, nisi fallor, unius Clementis poete Gyraldus meminit (*De poëtis dialogo 4*, pag. mihi 187); haec autem Appuleii familiarem, quem in *Floridis* suis idem laudat. *Sententia non* quoque *Theologicarum* auctorem est Dempsteris, contra quas scripsit Dungalus; item *Commentariorum* in Matthaeum libros tribus, a quem primus, ait, exposuit Baronius tom. X *Anualium*; a quoque mihi meae tenet se sunt. Deinde accumulata eidem incubrationes in Pentateuchum, Judices, Ruth, Psalterium, Pauli Epistolas omnes; *De Evangelistarum* item *concordia* libros XIV, *Memoriale* hi-

anno 1605, in-8° editam; neque tamen in Claudium Taurinensem incidit.

* Raptim percurre Floriacensem Bibliothecam veterem opera Joannis a Bazou Celestini, Lugduni

storiarum, Summam quamdam, ac tandem *Homilias*: quod Bostonium tradere ait. Sed scimus quid de Thoma Dempstero censuerint viri eruditissimi (Labeus in *Bibliotheca bibliothecarum*, pag. 159. Hallervordius in *Specim. de Latin. Hist.*, pag. 8). et cui scilicet, Usserius ait (*De Britannar. Eccles. primordiis*, cap. 15, pag. 465), familiaris fuit librorum, qui nunquam scripti sunt, ex ipsius otioso deprompta cerebra recensio: et qui alibi (*Ibidem*, cap. 4, pag. 41) hominem multae lectionis, sed nullius plane juris, appellat.

Jam tertius et ultimus Claudius Clemens Dempsterianus, ejusdem et ipse cum duobus superioribus aetatis et nationis, ille est Clemens Scotus in Francia orientali haereticus, qui Bonifacio martyri Moguntino antistiti et Germanorum apostolo, molestus et adversarius fuit in propagando Evangelii semine (Vide

^a Claudii Taurinensis quae aetatem tulerunt fragmenta tum edita tum etiam manuscripta, quibusque in locis singula olim existerint aut nunc existunt, jodiceat Joan. Alb. Fabricius *Biblioth. med. et inf. in Claudio Hispano* tom. 1, pag. 588. Fuere etiam qui Claudium Arianismi insinularent, quod calum-

A Baronium, tom. IX, ad an. 745, num. 21, 24, 28, 57). Sed hic non aequalis, sed multo est antiquior duobus aliis; damnatus quippe a Zacharia pontifice in Concilio Romano anni 745. Nec ad hunc, sed ad Clementem illum Aleuini collegam pertinent quae in indice Fuldensium abbatum Christophorus Browerus legit.

Ut finiamus tandem, Claudio Hispano episcopo Taurinensi, quem unicum hujus aetatis illi vocatum existimamus, alias etiam quam nefarias de suis haeresibus lucubraciones non denegamus; quantumvis omiserit Jonas, qui adversus eum fato jam factum scripsit, quemadmodum et Dungalus, aliquam ab eo pudent derivatorum operum catholicorum mentionem habere. Quod plane debuere, ut vel sic castrorum fidei desertorem iniquissimum validius premerent.

niose in eum dictum idem Fabricius existimat; et a Richardo Simone in censura *Bibliothecae ecclesiae Du-Piniane* tom. 1, pag. 286, et alibi, novam viro aliquo docto inflictam plagam delensam et sanatam fuisse ait.

^a CLAUDII EPISCOPI

IN LIBROS INFORMATIONUM LITTERÆ ET SPIRITUS SUPER LEVITICUM,

AD THEODEMIRUM ABBATEM PRÆFATIO.

[Mabill., Vet. Analect.]

Cogis et compellis, clarissime frater Theodemire alba, atque, ut ita dicam, stomachanti animo me reprehendis diu siluisse, nec paruisse jussioni tuæ in expositione Levitici. Biennium est quod tibi direxi expositionum atque informationum litteræ et spiritus in Exodo libros quatuor, quibus principium est, *Post expositionem libri Genesios*, unde ante hos octo annos ex dictis sanctorum Patrum de littera et spiritu tres edidi libros. E contrario tu respondes evenisse tibi quod proventit Jacob, qui pro Rachel servivit, et in nocte Liam accepit: ita et tu petisti expositionem libri Levitici, et accepisti Exodi. Nec in hoc facto re vera me agnosco satis errasse. Quia sicut illis non erat consuetudo ut minores prius traderentur ad nuptias, quam majores: ita nec mihi visum rectam fuit, ut prius exponeretur sacrificii ritus, quam sacrificiorum ministri vel locus. Quod vero jussioni tuæ hactenus parere nequivi, non fuit pigritia vel torporis negligentia, sed republicæ infestatio dira, et malorum hominum nimia perversitas. Quæ dux res me in tantum cruciant, ut mihi jam sit tedium vivere. debilitatusque penitus virtutum, non valeo in solitudinem fugere, ubi aliquantulum requiescam, et dicam Deo: *Dimitte me, ut plagam paululum dolorem meum, et cognitum tibi faciam peccatum meum, antequam vadam et non revertar ad terram tenebrosam et operam martis caligine, ubi aeternus horror et nullus ordo inhabitat.*

^a De Claudio Taurinensi episcopo nemo certius testimonium procliderit quam Jonas Anrelianensis episcopus tum in præfatione, tum initio libri primi de Cuitu imaginum adversus ipsum. et Is itaque de quo

C Sed reptans in terram lacrymabundus et genibus clamo ad Deum: *Quare me repulisti, et tristis incedo, dum affligit me inimicus?*

Quod enim præcipis bonum est opus, sed magnum super se habet pondus: et nescio quomodo digne possit perlici, quod non potest cogitatione comprehendi: et sicut difficile est quemquam manu posse caelum tangere, ita difficile est omnia sacramenta legis divina, sicut tu præcipis, explanare. Sed istud illis debueras injungere, qui habentes intra se fontem eloquentiæ, unde quidquid illis injungitur, carmine irriguo copiosius explicatur. Verum contra quicunque anguste intelligentiæ est sicut ego, nec habet affluentiam eloquii, per quam vel alios reficere, vel sua siccitatis possit inopiam temperare; tales non solum per se aliquid dicere appetunt, verum etiam si quid eis injunctum fuerit pertinescunt. Quod in me recognosco, pusillum habens intelligentiæ eloquium: quia nec secularis litteraturæ didici studium, nec aliquando exinde magistrum habui. Quantum enim doctis necesse est loqui, tantum indoctis utile est tacere: quia illi de parvis magna sciunt disserere, ego de magnis nescio aliqua parva proferre; et ideo a me formidatur quod ab aliis quaerendum est.

Quod vero sententiam uniuscujusque doctoris in paginis adnotare præcipis in expositionibus nostris, neminem hoc fecisse legi, excepto beatissimè agitur, inquit, exortus ex eadem Hispania, ejusdemque Felicis discipulatus ab ineunte aetate inhaerens, per aliquod tempus in palatio memorati gloriosissimi ac serenissimi Denique amabilis Augusti (Ludovici)

num Bedam : quod quidem nec ille amplius quam in duobus colicibus fecit, in expositione videlicet evangelistarum Marci et Lucæ. Quod ego ideo omisi facere, quia sententias quorundam quas adnotaveram, prius sub nomine aliorum diligentius perquirens, aliorum eas esse reperi postea. Quod enim optime nosti, sicut novissimis diebus Verbum Dei ex Maria carne vestitum processit in mundum; et aliud quidem erat quod videbantur in eo, aliud quod intelligebatur (carnis namque aspectus in eo patebat omnibus, paucis vero et electis dabatur divinitatis agnitio) ita et cum per prophetas vel legislatorem Verbum Dei profertur ad homines, non absque competentibus profertur indumentis. Nam sicut ibi carnis, ita hic litteræ velamine tegitur : ut littera quidem aspiciatur tanquam caro, latens vero spiritalis intrinsecus sensus tanquam divinitas sentitur. Tale ergo est quod et nunc invenimus librum Levitici perquirentes, in quo sacrificiorum ritus et hostiarum diversitas ac sacerdotum ministeria describuntur; sed hæc secundam litteram, quæ tanquam caro Verbi Dei est et indumentum divinitatis ejus, digni fortassis vel aspiciant, vel audiant indigni : sed beati sunt illi oculi qui velamen litteræ obiectum intrinsecus divinum spiritum vident, et beati sunt qui ad hæc audienda mundas aures interioris hominis deferunt.

Aggredimur igitur hoc opus annuente pietate divina Quadragesimæ tempore, sub die septimo Idus Martii, anno incarnationis 825 Salvatoris Jesu Christi Domini nostri.

Explicit præfatio Claudii Taurinensis episcopi, et, præmissis capitulis libri primi, incipit liber primus Informationum litteræ et spiritus.

Leviticus liber appellatus est, eo quod Levitarum ministeria et diversitates veterum exsequitur, etc.

Et in fine operis

Hæc quia jussisti scribere, non pro exultatione nostra, sed pro vestra dignatione præsumpsi. Vestrum vero est judicare verius, et ad veram charitatem,

in officio presbyteratum militavit. Sed ut aliorum utilitati doctrina prædicationis evangelicæ, quæ illi admodum inesse videbatur, consuleret, ipsius piissimi principis clementia præsul Taminiensis subrogatus est Ecclesiæ. Hinc confutatur vulgatus ac communis error, qui ab annis bene multis invaluit, Claudium scilicet genere Scotum fuisse, ex Hibernia oriundum; quem in erriorem etiam iniegit eruditus vir Usserius Armachanus.

Theodemiros Gallus abbas fuit præeratque centum quadraginta monachis sub regula sancti Benedicti, ut ipse testatur in epistola contra Claudium scripta, cujus fragmenta refert Jonas in lib. ii operis præcitati. Abbatem in Gallia fuisse, non vero in Hispania, ut aliquando suspicatus sum, colligo ex Jonæ lib. 1, de eodem Claudio hunc in modum loquentis : « Fertur interea in suggillationem ejusdem abbatis, totiusque Gallicanæ Ecclesiæ, tante prolixitatis vomisse libellum, etc. » At cujus loci abbas fuerit, mihi haecenus incomperturn.

Multa scripsit Claudius, præcipue vero commentaria in sacros libros, nempe in Genesim anno 814 libros tres; in exolum quatuor anno 821; et in Leviticum anno 825, quæ omnia Theodemiros abbas

A quæ excellentior virtus omnibus virtutibus est, nos provocare exemplis. Ad hæc autem quam prædico claritatem plus me vestris orationibus quam meis viribus posse confido. En, charissime frater, sicut potui, respondi quibusdam inquisitionibus tuis : pro qua re obviæ deprecor, ut si quid de his rebus unde me interrogas, si quid invenisti melius, vel deinceps invenire poteris; gratissimum habebimus, si nos feceris nosse, quia ego magis amo discere, quam docere. Quia illa veritatis et sapientiæ pulchritudo (tantum adsit perseverans voluntas fruendi, pro cuius amore hoc peregrinum opus) nec multitudine audientium conspiciat secladit venientes, nec peragitur tempore, nec migrat locis, nec nocte intercipitur, nec umbra intercluditur, nec sensibus corporis sub-

B jacet. De toto mundo ad se conversis, qui diligunt eam, omnibus proxima est, omnibus sempiterna : nullo loco est, nusquam deest, foris admonet, intus docet; cernentes se commutat omnes in melius, a nullo in deterius commutatur; nullus de illa judicat, nullus sine illa bene judicat. Hæc fide omnem mutabilitatem ab æternitate sejungo et ipsa æternitate nulla spatia temporis cerno, quia spatia temporis præteritis et futuris rerum motibus constant. Nihil autem præterit in æterno, et nihil futurum est : quia et quidquid præterit, esse desinit; et quod futurum est, nondum esse cæpit. Æternitas autem tantummodo est, nec fuit, quasi jam non sit; nec erit, quasi adhuc non sit : quia sola ipsa verissime dicere potuit humane menti : *Ego sum qui sum*, et C de illa verissime dici potuit : *Qui est misit me*.

Et quia ita est, non jubetur ad creaturam tendere, ut efficiatur beati, sed ad ipsum Creatorem : de quo si aliud quam oportet, ac sese res habet, nobis persuadetur, perniciosissimo errore decipimur. Ad hoc enim pergenlo quod aut non est, aut si est beatus non facit, ad beatam vitam nequam quisquam poterit pervenire. Qua veritate et sapientia, quæ communis omnibus est, omnes sapientes et beati fiunt incedendo illi. Beatitudine autem alte-

hortatu aggressus est. Præterea commentatus est Evangelium Matthæi, opusque suum Justo Carroloensi abbati nuncupavit anno 815. Ad hæc exposuit omnes Pauli Epistolas, ex quibus explanationem in Epistolam ad Galatas Drucleriano abbati Sollempiensi dicevit : eam vero quæ in Epistolam ad Ephesios elucidata ab ipso est, Ludovico Augusto inscripsit. Scripsit etiam quædam in cultum sacrarum imaginum piæque peregrinationes, in quibus non recte sensit.

Ex his omnibus sola expositio in Epistolam ad Galatas typis vulgata est in Bibliotheca Patrum : fragmentum præfativis in Matthæum in lucem protulit Usserius inter Hibernicæ epistolas : cætera, præter duas hæc præfationes, adhuc in tenebris latent. Expositionem in Matthæum reperi in bibliotheca cathedræ ecclesiæ Laudonensis : Commentaria vero in Leviticum penes nos habemus in codice Remigiano et expositiones super Epistolas Pauli in duobus voluminibus bibliothecæ Floriacensis.

Adversus Claudium scripsere Theodemiros abbas, Dungalus Reclusus et Jonas Aurelianensis episcopus, sacrarum imaginum cultum et peregrinationes piæ libris editis defendentes.

rius hominis non fit alter beatus : quia et cum eum imitatur ut sit, inde appetit beatus fieri unde illum factum videt ille, scilicet incommutabili communicque veritate. Neque prudentia cuiusdam tibi prudens alius, aut fortis fortitudine, aut temperans temperantia, aut justus iustitia hominis alterius quisquam efficitur : sed coaptando animum illis incommutabilibus regulis luminibusque virtutum, quae incorruptibiliter vivunt in ipsa veritate sapientiaque communi, quibus et ille coaptavit et fixit animum, quem istis virtutibus praeditum sibi ad imitandum proposuit. Voluntas ergo adhaerens communi atque incommutabili hono, impetrat prima ei magna hominis bona, cum ipsa sit medium quoddam bonum. Voluntas autem aversa ab incommutabili et communi hono, et conversa ad proprium bonum, aut ad exterius, aut ad inferius, peccat.

¶ Et ideo non sit nobis religio cultus hominum mortuorum, quia si pie vixerunt non sic habentur ut tales quaerant honores, sed illum a nobis coli volunt, quo illuminati letantur meriti sui nos esse consortes. Honorandi ergo sunt propter imitationem, non adorandi propter religionem. Si autem male vixerunt, ubicunque sint, non sunt colendi. Quod colit ergo summus angelus, id colendum est etiam ab homine ultimo : quia ipsa hominis natura id non colendo facta est ultima. Non enim aliunde sapiens angelus, aliunde homo ; aliunde ille verax, aliunde homo : sed ab una incommutabili sapientia et veritate. Nam idipsum actum est temporali dispensatione ad salutem nostram, ut naturam humanam ipsa Dei virtus et Dei sapientia incommutabilis et consubstantialis

¶ Ex Augustino, de vera Relig., cap. 55.

A Patri et coaeterna suscipere dignaretur, per quam nos doceret id esse homini colendum quod ab omni creatura intellectuali et rationali colendum est.

¶ Hoc etiam ipsos optimos angelos et excellentissina ministeria Dei velle credamus, ut unum eum ipsi colamus Deum, cuius contemplatione beati sunt. Neque enim et nos videndo angelos beati sumus, aut unquam erimus : sed videndo veritatem, per quam etiam ipsos diligimus angelos, et his congratulamur. Nec invidemus quod paratiores et nullis molestiis interpedientibus perfruantur : sed magis eos diligimus, quod et nos tale aliquid sperare a communi Deo jussi sumus. Et ideo honoramus eos charitate, non servitute ; nec eis temple constituimus : ac per hoc nolunt se sic honorari a nobis, quia nos ipsos, cum boni sumus, templa summi Dei esse noverunt.

Haec fidei nostrae munitissimum atque altissimum sacramentum, et cordi nostro firmissimum character impressum. Haec astruendo et defendendo veritatem, opprobrium factus sum vicinis meis, et timor notis meis, in tantum, ut qui videbant nos, non solum deridebant, sed etiam digito unius alteri ostendebant. Sed consolatus est nos Pater misericordiarum et Deus totius consolationis in omni tribulatione nostra, ut possimus et ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt, de illo fidentes, et per illum in tentationibus non deficientes, qui nos armis iustitiae et galea salutis munit atque circumdat.

C

Explicit.

HUMANISSIMO LECTORI

D. JOANNES CHRYSOSTOMUS TROMBELLI.

Quanti sit pretii liber ille, quem tibi, humanissime lector, exhibeo, haud obscure significat clarissimus Franciscus Antonius Zacharias, dum cum a tum ad historiam ecclesiasticorum scripto um, tum ad rerum in causa Claudii Taurinensis iconelastae gestarum seriem, originisque dignoscentas maxime utilem esse docet : eamque ob causam se eundem librum editurum fuisse ait, si diutius Pistorii degere ipsi licuisset : habuisse tamen in votis praestantissimum Joannem Dominicum Mansium, ut cum eaderet b. Revera exscribi illum jusserat clariss. Mansius ; sed ubi novit, inedita veterum ecclesiasticorum aetorum scripta a nobis vulgari, quidquid exscriptum fuerat, ad me misit, ut typis prodiret. Quam etiam

¶ Bibliotheca Pistoriensis. pag. 45, n. 11.

¶ Ibi pag. 62 annotat. 12, c. Ii sunt Bibliorum loci, de quibus XXX quaestiones instituit Theodemirus. Eas fusc in ipso hoc codice idem persequitur, et quid in illis explanandum cupiat ostendi. Quam ob rem non contentendum Theodemiri opus hoc est, quod in nostro codice exscriptum habemus. Integrum edere in animo habuit clariss. P. Joannes Dominicus Mansi : utrum id reapse praestiturus sit,

ob rem viro praclarissimo, et de bonis litteris optime merito, me plurimum debere profiteor.

Sed, ut aliqua de Claudio Taurinensi eloquar, fuit ille quidem, ut ea ferebat aetas (vixit autem, quod quisque novit, Carolo Magno, et Ludovico Pio imperantibus) disertus, ac ductus, sed ex eorum litteratorum genere, quos scientia inflat, et ab Ecclesiae sinu rejicit ; qui sua sectari cupiunt, non quae Jesa Christi, praecipiens scilicet, ut credenda dogmata non ex ingenio, atque arbitratu nostro dimittamur, sed ex vetere traditione, et Ecclesiae consensione, atque approbatione. Id ne temere locutus existimer, eos scriptores consule, quos, ne multo sermone lectori molestus sim, in nota allego c. Caterum

ignoro. Si diutius Pistorii licuisset immorari, pridem totum ipse vulgasset cum aliis liturgicis libris, etc.)

¶ Jonas Aurelianensis in libris *de Cultu imaginum* pag. 553 et subsequ. tom. IV, part. 1, Bibliothecae Patrum editio. Paris., in ejus praefatione laudatum Theodemirus Claudio erranti factus ex amico adversarius. Dungalus pag. 146, part. 11, tom IV. Bellarminus de *Scriptori. Ecclesiast.* ad an. 820. Labbeus

eam jam dudum obtinuit Claudius apud viros erudi-
 A xationem, ut quicunque reperti sunt ab eo
 elucubrati libri, a catholicis etiam viris editi, atque
 adeo in Magnam (quam vocant) veterum Patrum
 Bibliothecam illati sint. Atque horum quidem præ-
 stantissimorum virorum exemplo permotus sum, ut
 nondum editas Claudii in Regum libros questiones, ac
 responsiones in lucem emitterem. Has continet co-
 dex, quos cum aliis plurimis a claris. Zacharia enu-
 meratis, descriptisque, possidet Pistoriensis Ecclesia;
 sed ob amantissimam sive incertam sine negligentiam,
 tam frequentibus, tam turpibus scatenis erroribus, ut
 initio putarim fieri omnino non posse, ut commentaria
 hæc emendarentur, eaque ob causam parum abfuit,
 ne susceptum de iis edendis consilium prorsus abjecerim:
 quis enim ea erat, quæ corruptissima esse no-
 vit? Sed cum ex stylo, quem facile quisque digno-
 scet, quædam ex Augustino, quædam vero ex Gre-
 gorio Magno deprimpta, et in Claudii solutiones in-
 ducta esse comperissem, in horum docturum operi-
 bus ea perquisivi, eaque inventa cum codice nostro
 contuli; atque, ex hac quidem collatione, plura emen-
 davi. Suspiciatis autem, quod is, qui tam multa ex
 Augustino, et Gregorio in rem suam deduxerat, alios
 quoque facile consulisset, ex quorum studiis comen-
 taria sua accrescerent, alios, Claudio ætate superi-
 ores adii, et manifesto comperi (ut ea interea præ-
 teream, quæ de Eucherio deinceps dicam), ex Beda,
 atque Isidoro, atque adeo ex Rabano ipsius Claudii
 æquali plurima enim deprehensisse, sic ut ex hisce
 doctoribus coagmentata sint hæc, quæ edimus comen-
 taria. Quanquam, quod ad Rabanum attinet, haud
 temere suspicamur ea quæ ex Rabano allegamus,
 ex vetustiore auctore, tam a Rabano, quam
 a Claudio fuisse desumpta. Porro ea, quæ nunc vul-
 gantur Claudii commentaria, non ejusdem generis
 sunt: sed alia quædam copiosiora, ac fusiora (atque
 hæc primum occurrunt) breviora alia, quæ postremo
 loco sunt posita; ac priora illa quidem alienis labo-
 ribus ditulerunt magis: ac quævis in posterioribus,
 ideoque in brevioribus multo parcius aliena verba in
 rem suam deducat, non reuict tamens interdum eos
 ipsos excitare, quos in prioribus commentariis alle-

garat. Quod non dissimulat Claudius ipse; quippe
 qui fateatur^b propositis a Theutmiro questionibus
 non ex suo ingenio, sed ex illustrium docturum ju-
 dicio, neque ex propria temeritate, sed ex aliorum
 auctoritate satisfecisse: proflitetur quoque nonnullas
 remanere indiscussas, quia nec in antiqua
 translationibus aliquid exinde translatum repererat,
 nec in majorum nostrorum opusculis aliquid exposi-
 tum legerat: tum hæc subiicit: « et hæc nec ignorare
 fateor, quia nec aliquid exinde legisse reminiscor.
 Et ideo de imperitiâ non erubescio quia lectione non
 doceor, nec de periculo formido, quia nec non intel-
 ligo, docere non præsumo. » Quam quidem consue-
 tudinem cum alii multi iis temporibus servaverint,
 tum maxime servavit Claudius: nec in his tantum,
 quæ nunc vulgantur, commentariis, verum etiam in
 iis, quæ in epistolas Pauli conscripsit, ediditque^d.

Hoc itaque commodum ex ea comparatione retinui-
 mus, ut, si pauca excipias, quæ cum in editis superi-
 orum scripturum libris non invenerimus, cum
 B exemplari nostro conferre non potuimus, Claudii
 scripta non in emendata prodirent. Quanquam etiam
 hæc ipsa comparatio aliud emolumentum attulit: in
 hoc enim ipso, quod plerumque vitiosum exemplar
 dixi, aliquid præstantius interdum exstat, quod perici
 possint jam edita Isidori, et Bedæ loca, quæ Claudius
 allegat. Suspicio equidem non defuturos, qui labo-
 rem hunc meum demeruerunt, quandoquidem ea,
 quæ copiosiora dixi, atque effusiora Claudii comen-
 taria, ea ipsa dicent, quæ præposito Eucherii
 nomine pridem vulgata sunt. Sed neque ipsisima
 omni ex parte sunt (discrimina enim nonnulla sæpe
 occurrunt): et etiam ipsissima esse velis, ex labo-
 re nostro emolumentum non leve assequeris: quan-
 doquidem manifeste ex ea re comperies Claudii esse,
 quæ Eucherio tributa jam sunt, et fortasse ab alio
 longe posteriore, qui Claudii labores sibi proprios
 fecerat, fuisse deinceps proprio nomine vulgata.
 Quid quod cujusque tandem ea sint comen-
 taria, cum emendatissima, et præfationibus Clau-
 dii, adnotationibus quoque non paucis ornata præfe-
 ram, an id humano lectori gratum non erit, acce-
 ptumque? Vale.

de Scriptoribus Ecclesiasticis. Cave ad eundem an-
 num; id est 820. Oudinus pariter eundem annum.
 Ughellius de Episcop. Taurin. Mabillon. pag. 92 ana-
 lecto. editio. Paris. an. 1725. Trombelli de Cultu
 Sancto. dissert. II, VI, 6 et 7, aliique multi tum ve-
 teres, tum nobis proximi scriptores, si Trombellium
 exceperis, allegati ab Oudino.

^a Petrus Pesselierus S. Germani Altiisiodorensis
 cœnobiti Claudii commentaria in Epistolam ad Galatas
 edidit; atque hæc quidem in partem secundam
 toni I bibliothecæ veterum Patrum illata sunt pag.
 795 editionis Parisiensis. Evulgavit porro Mabillon
 præfationem in libros informationum literæ et spiritus
 super Leviticum: præfationem quoque expositionis in
 Epistolam ad Ephesios pagg. 90, 91 et 92 anal. editio.
 Paris. an. 1725. Tanti vero fecit Pesselierus comen-
 taria Claudii in Epistolam ad Galatas, ut hæc de iis
 tradidit. « Ego quidem cum superioribus diebus illic
 essem, variasque scientiarum gemmas evoloverem,
 quæ sane non paucæ in bibliothecâ vetustissima dili-
 genter asservantur, forte occurrerunt hujus Claudii
 in omnes ferme Pauli Epistolas commentaria, quæ
 cum excussis, ut fieri solet, pulveribus raptim
 percussis, miratus illico superiorum ætatum incuriam
 indignissimum putavi, tam pretiosum thesaurum,
 tamque exquisitum jacere, ac magna cum Reipublice
 Christianæ jactura tandem delitescere. Quam
 studio diligentissimo eoque sacrarum litterarum ac-
 cessionem sic allaturus, fieri profecto non potest; præ-
 sertim cum splendore suo eam lucem Pauline lectio-
 nis alferat, ut ad ipsius arcana sensa, et abstrusas lo-
 cos explicandos aditum facilem præbere videatur »

^b In præfatione in prima commentaria.

^c In præfatione in secunda commentaria.

^d In præfatione in Epistolam ad Ephesios a Ma-
 billonio edita tradit hæc: « Circa socordiam sensus
 mei, epistolas beati jam dicti apostoli Pauli ad Ephesios,
 atque ad Philippenses, non tam ex majorum
 tractatibus, quam ex diversorum tractatum sententiis,
 veluti mendicus non habens propriam segetem,
 sed post terga metentium ex aliorum segete congregat
 sibi victum, ne hiemis tempore fame periretur,
 ita et ego ex aliorum dictis, has brevi stylo com-
 prehendi epistolas. » Et questione x secundi generis
 Commentariorum: « Quid tamen ista significant,
 in libro primo Operis hujus ex dictis Majorum nostrorum,
 ut Dominus dedit, et invenire potuimus; jam
 expositum est. » Non omnia tamen, quæ suis
 inserit Commentariis, ex aliis deprehensisse, sed
 nonnulla, de suo quandoque addidisse, hæc ipsius
 Claudii in Commentariis in epistolam apostoli Pauli
 ad Galatas verba declarant: « largiente Deo in isto
 quadragesimo tempore epistolam beati jam dicti
 apostoli Pauli ad Galatas ex tractatibus beatorum
 Augustini, et Hieronymi Patrum permixtis procuravi
 ordinare sententis. In quibus tractatibus cum ad
 congruentem expositionem multa deesse cererem,
 verti me ad alios libros præfati jam patris Augustini,
 et exinde eam, quæ in illis deerat, tractatibus explere
 studii expositionem; nonnulla etiam, ut mihi visum
 est, intra illorum locutionem, mea studii conjungere
 verba, quæ utrumque expositionem absque scissione
 conjungerent, et legentis exercerent sensum, et fastidium
 facerent evitare. »

XXX QUESTIONES SUPER LIBROS REGUM.

Amabili magistro domino CLAUDIO sedis Taurinensis episcopo THEUTMIRUS^a Filius vester, omniumque abbatum nimis abba^b in Domino aeternam salutem.

Mi pater et magister, librum Exodi quem misisti, relegi, quo gaudio immenso gavisus sum. Sicut^c de epistolis magistrigentium Pauli in alia epistola quam mihi ipse^d, cognoscetis. Nam et venerabilis Pater Leidrath^e quondam episcopus Laudensis, cum hoc audisset, gavisus est et ipse, rogavitque eum mihi multum ad scribendum^f, et miratus fuit, cur epistolam illi non misistis ex tanto tempore. Et promisit, quod ipse suam epistolam vobis missurus sit: valde enim desiderat visionem vestram, si fieri potuisset. Et si non visionem corpoream, vel epistolam^g. De domno Nimbridio patre nostro archiepiscopo Narbonense^h quid dicam? Quam immenso fuit repletus gaudio; quoniam de expositione praefati libri ei dixi!

^a De Teutmiro, seu Theodomiro, vel Teuthmyro isto haec tradit Mabillon: [pag. 92 analact. editionis Paris. 1725 in annot. ad praefationes Claudii] « Theodomiros, cui prior inscripta est praefatio, Gallus abbas fuit, praerogate centum quadraginta monachis sub regula S. Benedicti, ut ipse testatur in epistola contra Claudium scripta, cuius fragmenta refert Jonas in lib. III Operis praecitati. Abbatem in Gallia fuisse, non vero in Hispania uti aliquando suspicatus sum, colligo ex Jone lib. I de eodem Claudio hunc in modum loquentis: *fertur in sagillatione ejusdem abbatis, totiusque Gallicanae Ecclesiae tantae praerogativae vonisse libellum*, etc. At cuius loci abbas fuerit, mihi haecenus incomperitum. » Revera a Theutmiro accusatum fuisse Claudium ostendit manifesto ex ipsa Claudii praefatio, quam secundis Commentariis in libros Regum praepouit; quam quidem praefationem deinceps dabimus. Scripsit autem adversus Claudium, declarant ea, quae ex Claudio adversus Theuthmyrum scribente allegat Dungalus.

^b « Abba absque passim reperitur, » inquit eruditissimus Ducange [in Glossario ad vocem *Abbas*], et haec exempla allegat: « Abba Felix apud Faundum Herimianensem libro contra Mocianum. Idem tamen postea: *Lamprius presbyter, et abbas Hierosolymitani monasterii*. Abbo de obsidione Parisiensis libro II.

^c Tempestate sub hac Hugo princeps obit abba.

Alibi:

^d Eholus fortissimus abba.

Odo in vita S. Maioli: *Et ab omnibus dominus, et abba honoratur*. Bernardus Morlanensis de contemptu mundi:

Qui bene disputat, et cito computat arte scholarum
Non petit actibus, ad petit artibus abba creari.

Alia deinde exempla subjicit, quae si vis consule: neque enim quis est in replexatissima copiosior esse.

^e In codice legitur *sive*, errore utique manifesto, quem ante me notavit claris Zacharias.

^f Vox ipse tam referri potest ad Theutmiro mittentem, quam ad Claudium recipientem litteras. Solebant enim ea aetate, dum praesentem aliquem virum alloquebantur, plurali verbo eum alloqui, retento quandoque singulari nomine illius, quem alloquebantur.

Quam humiliter eum mihi petiit ad legendum vel scribendum! Et miratus fuit et ipse cur vestram epistolam ei non misistis: Mittite, quæso, crebras epistolas in his partibus episcopis, abbatibus ac monachis, maxime si vobis placet, mihi filio vestro. Qui semper hoc aetuo et desidero. Inter cætera rogo illas quaestiones de Regumⁱ, quas vobis in brevi scheda misi^j, ut mihi elucidatis mittatis, non solum secundum historiam, sed etiam secundum allegoriam, vel tropologiam. Primum quantum ad historiam stare potest: Secundum si allegoria recipit: Tertium vero per omnia moralitate. Nam et de illis quaestionibus triginta quas, Nothelino^k petente, Beda presbyter exposuit de praefato libro Regum, ideo non petivi exponendas vobis, quia uno in corpore, cum exposito de templo Salomonis sicut a praefato presbytero Beda expositum est, apud nos habeantur. Inter hæc omnia ut et ipsas quaestiones quas misi^l, cor-

In hac ipsa periodo: *Mi pater et magister, librum quem misisti..... cognoscetis*: et deinceps: *miratus fuit et ipse, cur vestram epistolam ei non misistis. Mittite* etc. Et rursus expressus: *uno advenitur in corpore, et ut ipse nostis, etc.... oratio multum valet, ut ipse nostis*. In epistola etiam Ludovico Pio missa, quæque praefatio quædam est expositionis in epistolam ad Ephesios: *Obsecro elementiam vestram, ut non mihi sitis molestus exactor, etc.*

^g *Teldrathus legit claris*. Zacharias. Sed levissima est hæc varietas. Cæterum nomina ipsa ex Germanicis linguis desumpta non raro in vetustis epistolis, et diplomatibus expressissime occurrunt. De hoc Leidrath, seu, si vis Teldrath ea consule, quæ traduntur in Gallia Christiana [de archiepiscopis Lugdunensibus].

^h Implexa, mea quidem sententia, syntaxis hæc est: ex ea tamen facile eruius rogatum fuisse a Leidratho Theutmiro, ut ad Claudium scriberet.

ⁱ In exemplari ad me misso ad hunc modum legitur: *Et si non visionem corporea vel epistola*. Dudum vero non docuerunt Baluzius, alique viri eruditi in codicum lectione detriti, lineolam, quæ cum superposita alicujus vocis extreme litteræ est, *in* indicat, quæ vox ea clauditur, vel amanuensium negligentia saepe decesse, vel codicis ipsius antiquitate, et situ obliterata esse: quam propterea lector substituat, necesse est.

^j De voce *domnus* consule quæ tradit Ducange in Lexico. Quod ad Nimbridium hunc attinet, reliqui veteres de eo silent.

^k Supple *libra*.

^l Leidrath, aut si vis, Nimbridius, de quibus paulo ante dixerat.

^m In exemplari ad me misso legitur Nothelino at Notelmo legit Zacharias, qui codicem ipsum inspevit. Utramque lectionem admittunt vetusti codices, iis scilicet temporibus scripti, quibus litteræ *i* nulla super imponebatur lineola, punctum nullum. Arbitratur autem idem clariss. Zacharias eum Nothelnum hic indicari, qui Londinensis presbyter primum fuit, tum Cantuariensis archiepiscopus.

ⁿ In exemplari ad me misso legitur *mihi*. Legendum tamen arbitror *mihi*: quod deinceps repetit: *ego enim non per ordinem misi*.

rigatis, et per ordinem exponatis : et quidquid imperito sermone locutus fuerim ^a, ut magister, ita discipulorum emendate. Ego enim non per ordinem nisi propter quandam agilitatem et negligentiam scriptoris : vos vero, ut historia se habet, ordinate.

1. *Et suscitabo mihi Sacerdotem fidelem.* I. Reg. 2. 35.

2. *Et non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram.* I. 3. 49.

3. *Et percussit de populo septuaginta viros, et quinquaginta plebis* I. 6. 19. (Vulgatus tamen interpres habet : *quinquaginta millia plebis.*)

4. *Ex qua die mansit arca* (Vulgatus addit : *Domini*) *in Cariathiarim, multiplicati sunt dies ejus* etc. I. 7. 2.

5. *Quod ait Jonathan ad David : Si vixero, facies mihi misericordiam* etc. I. 20. 14.

6. ^b *Fecit Salomon festivitatem celebrem et omnis Israel cum eo.* III. 8. 65

7. *In diebus ejus edificavit de Achiel de Bethel Hierico.* III. 16. 54. (At Vulgatus habet : *Hiel de Bethel.*)

8. *Hæc faciant mihi dii, et hæc addant, si suffecerit pulvis Samariæ pugillo universi populi, qui sequitur me.* III. 20. 10. (Sed Vulgatus habet *pugillis.*)

9. *Tertia pars vestrum introcat Sabbato, et observet excubium domus regis.* IV. 11. 6. (At in nostra versione legitur *excubias.*)

10. *Quod ait Abigail ad David : Si enim surrexerit homo aliquando persequens te,* etc. I. 25. 29.

11. *Et præcepit, ut docerent filios Juda arcum.* II. 1. 18.

12. *Et percussit Moab, et mensus est eos funiculo.* II. 8. 2.

13. *Ipse esset quasi tenerimus ligni vermiculus.* II. 25. 8. (Vulgatus habet *est.*)

14. *Ipse descendit, et percussit leonem in media cisterna.* II. 25. 20.

15. *De templo, quod habebat triginta cubitos in altitudinem.* Et in libro Paralipomenon *habebat centum viginti.* Reg. III. 6. 2. II. Paralip. 5. 4.

16. *Ostium mediæ lateris in parte erat domus dexteræ.* III. Reg. 6. 8.

17. *Texitque domum laquearibus cedrinis.* III. 6. 9. (At in Vulgata habetur : *texit quoque.*)

^a *Ancepsero* num legendum sit, *fuerit, an fuerim.* Postremum hoc clariss. Zacharia placet. Et revera substructæ de episcopo loquitur Theuthimirus, si de propositis a Leidratho, aut Nimbridio questionibus hæc pronuntiet : *ut magister, ita discipulum emendate.* At ab horum altero fuisse propositas has triginta quæstiones, quarum solutionem Theuthimirus efflagitat, indicare videtur ipsemet Theuthimirus, cum hæc subjicit : *has c quæstiones XXX atque apertiones illarum, si prudentie vestre placet, cum illis questionibus de prædicto libro Regum, quas nisi sanctitati vestre explanandas, cum a vobis explanate fuerint, ordine suo, uno adunetur in corpore.* Efflagitare vero se, ut et harum, et earum etiam, quas ipse ad Claudium solvendas misit, et explicandas,

A 18. *Cumque imminerent vectes, et apparerent summitates eorum foris sanctuarium,* etc. III. 8. 8. (At legendum *eminerent*, uti habet communis lectio.)

19. *Produxitque filium regis, et posuit super eum diadema, et testimonium.* IV. 14. 12.

20. *Et non febat ratio iis hominibus, qui accipiebant pecuniam.* IV. 12. 15.

21. *Ipse percussit Edom in valle Satnarum.* IV. 11. 7.

22. *Ipse restituet terminos Israel ab introitu Emath.* IV. 14. 25.

23. *Et unaqueque gens fabricata est deum suum.* IV. 17. 29. (Lectionem hanc proponit rectissime Vulgata, et sequitur clariss. Zacharias : at in exemplari ad me misso legitur *domum suam.*)

B 24. *Ubi est deus Emath, et Arphath ! Ubi* etc. IV. 18. 54. (Vulgata Arphad.)

25. *Ascendit umbra decem aneis.* IV. 20. 9. (At legendum est cum Vulgata : *Vis, ut ascendat,* etc. nisi vis indicari versic. 11. *jam descenderat,* etc.)

26. *Quæ habitabat Jerusalem in secunda.* IV. 22. 14.

27. *Contaminavit quoque Topheth, quod est in valle filii Ennon.* IV. 25. 10.

28. *Abstulit quoque equos, quos dederant reges Juda Soti.* IV. 25. 11.

29. *Excelsa quoque, quæ erant in Jerusalem, ad dexteram partem montis offensionis,* etc. Ibid. v. 15.

30. *Et transtulit omnem Jerusalem, et universos principes* etc. IV. 21. 14.

C *Has quæstiones triginta, atque apertiones illarum, si prudentie vestre placet, cum illis questionibus de prædicto libro Regum, quas nisi sanctitati vestre explanandas, cum a vobis explanate fuerint, ordine suo, uno adunetur in corpore, et ut ipse nostis, et vestram præfationem, et meam petitionem, quasi præfatiunculas in capite explanationum, de præfatis questionibus adnotate, et in omnibus scriptoris, quas istis in partibus mittitis, mei non obliviscamini ; sed semper admonere dignemini quid agere debeam. Maxime in orationibus obsecro, ut ipse rogetis Dominum pro me, et per studium vestrum alii etiam rogent. Si enim unius *justi oratio multum valet* (Jac. 5. 16.) ut ipse nostis, quanto magis multorum *assidua* ? Vale, mi pater, et in spiritualium filiorum prosperis semper pille.*

D Claudius uno corpore complectatur, et explicatas, illustratasque Theuthimiro remittat. Cæterum, sive is, sive alter proposuerit, tam ille, quam alic, quas deinceps recenset, dissolvende erant, atque illustrande, ejus rogatu, a Claudio.

^b Sequor prorsus exemplar ad me missum : nam editum a P. Zacharia questionem hanc, et tres subsequentes collocaat post eam, quæ ad hunc modum incipit : *Cumque imminerent vectes, et ordine XIX est.* Tum vero chronologiam sequimur, et Ecclesiæ sticæ Historiæ seriem : Quam tamen in his questionibus proponendis minime a Theuthimiro fuisse servatam affirmat ipsemet. Recole nuper dicta : *per ordinem exponatis.... Ego enim non per ordinem misi,* etc.

1. * Fuit vir unus de Ramatha in Sophin de A Dei jacens invenitur Dagon : et postea tertia die.) monte Effrain, et nomen ejus Heleca. Et post paucos. Habuit uxores duas : nomen uni Anna, et nomen secundæ Femenæ. 1. Reg. 1. 1. et 2. Quid significat vir iste : vel duæ uxores ejus, una fecunda, alia infecunda? Et cur de Anna scribitur : quod affligebat quoque eam æmula ejus, et vehementer angebat? Et reliqua vers. 6.

2. Cum redeunte tempore ascenderet templum Domini, et sic provocabat eam. Porro illa flebat, et non capiebat cibum, usque dum dicit : Vultusque ejus non sunt amplius in diversa mutati. Et reliqua. v. 7. etc.

3. Exultavit cor meum in Domino, usque dum dicit : Dominus judicabit finem terræ, et dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu Christi sui. Cap. B 2. 4, usque ad 11.

4. Samuel autem ministrabat ante faciem Domini puer accinctus ephat b. quod erat ephat, usque dum dicit : abierunt in locum suum. 2. 18, 19, 20.

5. Visitavit ergo Dominus Annam, et concepit et peperit tres filios, et duas filias : (Ibidem v. 21.) Et ipsa supra prophetans dicit : Sterilis peperit plurimos. (v. 5.) Alibi peperit septem c. Quid sibi vult hoc ?

6. Cur dicitur per virum Dei ad Heli : Quare abjecisti munera mea, et victimam meam, quam praecepi, ut offerretis in templo, usque dum dicit : Qui contemnunt me erunt ignobiles. Ibidem v. 29, et 30. (Sed cum aliquo discrimine Vulgata sic vertit : Quare calce abjecisti victimam meam, et munera C cap. 9. 2.)

7. Ecce dies veniunt, et præcidam brachium tuum, et brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua. Et videbis Christum æmulum tuum in universis prosperis Israel, usque dum dicit : comedam buccellam panis. Ibid. v. 31. usque ad finem capituli. (Sed Vulgata non nihil distat : habet enim : Et videbis æmulum tuum in templo, etc.)

8. Puer autem Samuel ministrabat Domino coram Heli, usque dum dicit : Nec poterat videre lucernam Dei, priusquam extingueretur, et Samuel dormiebat in templo Domini, ubi erat arca, etc. Cap. 5. v. 1, usque ad tertium. (Iloc quoque comprehenso, sed cum discrimine, quod in Vulgata hæc habentur : nec poterat videre : lucerna Dei, antequam extingueretur, Samuel, etc.)

9. Quid significat, quod arca Dei translata a Philistæis, et in templo Dagon posita, altera die ante arcam Dei invenitur Dagon. Tertia die caput, et palma ejus duæ abscissæ erant super limen, et ipse truncus remanserat. Et reliqua. cap. 5. v. 1, 2. 3. 4. et 5. (Si clarius id vis expressum, sic corrige : ante arcam

a Recole annotationem 11.

b Ephat, et similes voces paulo aliter conscriptas ac Vulgata habebat. et Hebraica lingua exposcat, refer in consuetudinem earum regionum, quas incolebat Theuthimirus ; aut, si vis, in amanuensens : solent enim [quod dudum critici animadvertunt] imperiti amanuensens, si presertim, qui ex

10. Viri quoque, qui mortui non fuerant, percutiebantur in secretiori parte uatium, usque dum dicit : Sed et satrapæ Philistinorum sequebantur arcam Domini, usque ad terminos Bethsane. Ibidem vers. postremo, seu 12, usque ad finem versiculi 12 capituli subsequentis, id est 6.

11. Porro Bethsamitæ metebant triticum, usque dum dicit : At uibe murata usque ad villam, quæ erat absque muro, et usque ad Abel magnum, super quem posuerunt arcam Domini. Propter quod dicit Abel magnum ? Et reliqua. Indiantur hic versiculi 13, et subsequentes usque ad 18 (eo comprehenso, capituli 6.)

12. Quare de Samuel scribitur, quod judicaverit Israel cunctis diebus vite suæ, cum in vita sua amiserit principatum ? (Consule vers. 15, et subsequentes capituli 7.)

13. Cum unxisset Samuel Sautem in regem, ait ad eum : Cum abieris hodie a me invenies duos viros juxta sepulcrum Rachel, in finibus Benjamin in meridie salientes magnas foveas. Et liberaois populum ejus de manu inimicorum ejus. cap. 10. 2. (Sed multum distat codicis hujus interpretatio a Vulgata, quam consulas volo.) Cur Saul bis ungitur ? Et David tertio ? Et reliqua.

14. Quare de Saul scribitur : filius unius anni erat Saul cum regnare cepisset, et duobus annis regnavit super Israel, cap. 15. 1. cum supra legatur quod ab humero et sursum emineret omni populo. C cap. 9. 2.

15. Cur in eodem libro scribitur : Quod faber ferrarius non inveniebatur in tota terra Israel ; et quod retinse erant acies vomerum et ligonum, et tridentium et securium, usque ad stimulum corripendum. Et reliqua. 15. 20. 21. Unde hæc sine fabro ?

16. Quare de Jonathan scribitur : quod extendit manum, et intinxit in farum mellis, quem cum comedisset, illuminati sunt oculi ejus. 14. 27. Quomodo intinxit, si non vidit ? Si videbat, quomodo illuminatus est ? Et reliqua.

17. Cum Dominus misisset Saul percutere peccatores Amelchæ, cur peperit Chineo, dicens post pauca ? Tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israel, cum ascenderent de Ægypto. Et reliqua. 15. 1., 6. Quis est hic Chineus ? et ubi legitur hanc misericordiam fecisse ?

18. Cur Samuel dixit Agag regi ? Sicine separat amara mors ? Usque dum dicit in frustra concidit Samuel Agag coram Domino. 15. 32. et subseq.

19. Cur de David scribitur, quod eo tempore, quo viderat Saul David egredientem contra Philistæos, ait ad Abner principem militiæ : De qua stirpe de-

dietantis voce conscribunt, ad eum modum voces scripto exprimere, quo ipsi pronuntiant : multi autem litteras t, et d promiscue usurpant, et alteram alterius loco adhibent.

c Vide quæ annotatione nona ad sermonem S. Antipatri tradidi.

scendit hic adolescens, Abner? Et reliqua. 17. 55. A Cum supra legatur quod armiger Saul fuisset David antea, et citharam in conspectu ejus percutiebat. Et reliqua. 16. 21., 25. Et cur Goliath spurius dicebatur? 17. 4. 25. Et addidit *Jonathon dejourate David.* 20. 17.

20. Cur David contra Philistæum pergens ad præliandum, arma Saul portare noluit, sed quinque lapides de torrente in pera sumpsit, tamen unum solum projecit, et Philistæum percussit? Et reliqua. 17. 39. 40 et 49.

21. Quare Saul iratus dixit ad Jonathan filium suum. *Fili mulieris virum ultro rapientis?* 20. 50.

22. Cum David fingeret ante Saul, venit ad Abimelech in Nob. Et reliqua usque dum dicit: *porro via hæc polluta est.* 21. 1. 5. Unde erat polluta? Et additur: *hodie sanctificabitur in vasis meis.* v. 5.

25. De Ceila civitate, quam oppugnavit David si aliud nomen habuisset, an non. Cum minime re-
coquod de hæc civitate mentionem faciat Scriptura, nisi in propheta, ubi legitur: *Væ Ceila, Ceila civitas, quam oppugnavit David.*

24. Quomodo intelligendum est de Saul, quod in extremis consuluerit pythonissam? Et legitur, quod suscitaverit ei Samuel, et dixerit ei Samuel: *Cras tu et filii tui mecum eritis:* Si juxta litteram stare potest, ut Samuel suscitaret pythonissa. 28. 7. et seqq.

25. Cur Gelboe montes a David maleficantur in morte Saul, et filiorum ejus? II. Reg. 1. 21. Si juxta litteram stare possit.

26. Quomodo intelligendum est hoc quod David plangens Abner, maledicensque Joab, dixit: *Non deficiat de domo Joab fluxum seminis sustinens, et leprosus: tenens fusum, et cadens gladio, indignus vane?* II. 5. 29. Et reliqua.

27. Quil significat quod filii Remmon Berothite, Rechab et Baanna ingressi sunt fervente die domum Isoseth, qui dormiebat super stratum suum meridie, usque dum dicit: *præcepit David pueris suis interficere eos: caput autem Isoseth tulerunt, et sepelierunt in sepulcro Abner in Ebron.* II. 4. 5. Et reliqua.

28. Et abiit David, et omnes viri, qui erant cum eo in Jerusalem ad Heibuscum habitatorem terræ: dictum est David ab eis non ingredieris huc, nisi absulteris carcos et claudos dicentes: non ingredietur David huc. Et reliqua. II. 5. 6. etc.

29. Corripit autem David arcem Sion: hæc est civitas David. Quid est arcem?

30. Proposuerunt enim in die illa præmium, qui percussisset Heibusarum, et tetigisset donatum fuscus. (legendum ut arbitrator est cum Vulgata *fistulas, et abs ulisset claudos, et carcos odientes animam David, usque dum dicit: Dominus exercituum erat cum eo.*) Ibi. v. 7. et seqq.

31. Cum quadam vice venissent Philistiim contra David in valle Raphaim, et ipse consuluit Dominum. Cui respondit Dominus: *Gira post tergum pirorum,*

et cum audieris sonitum gradientis in cacumine pirorum, tunc inibis prælium, usque dum dicit: et percussit Philistiim de Gabaa usque dum venias Iazer. Et reliqua. v. 52. etc.

32. Quare percussit Oza, qui manum tenuit arcem Domini, ne laberetur e plaustris in terram. Et quid significet temeritas ejus, vel recalcitratio bobum, qui trahebant eam. Et reliqua. 6. 6. 7. etc.

33. *Cumque intrasset arca Domini in civitate David, Michol filia Saul prospiciens per fenestram vidit David regem subsilentem, atque saltantem coram Domino, et desperit cum in corde suo, usque dum dicit: Ero humilis in oculis meis.* Et reliqua. 6. 16. usque ad 22. versiculum (eo comprehenso.)

B 34. Cur Nathan dixit ad David, ut edificaret domum Domini, et postea prohibuit eum. Et reliqua, usque dum dicit: *secundum omnia verba hæc.* Et post pauca. *Sic locutus est Nathan ad David.* Et reliqua. 7. 5. etc.

35. *Post hæc percussit David Philistiim, et humiliavit eos, et tulit frenum tribui de manu Philistum, et percussit Moab et mensus est eos funiculo coæquans terræ, et reliqua.* 8. 1. 2. etc.

36. *Joab autem filius Sarvie erat super exercitum: porro Josaphat filius Ahitub a commentariis. Et Sadoch filius Achitob, et Achimelech filius Abiathar sacerdotes, et Sarujas, scriba. Banajas filius Jojada super Cerethi et Phelethi: filii autem David sacerdotes erant.* 8. 16., 17., 18. Qui erant Celethi et Phelethi? Vel filii David quomodo erant sacerdotes, cum non essent de tribu Levi? Et reliqua.

C 37. Cur de Absalon scribitur, quod *erexerat sibi titulum, dicens non habeo filium.* 18. 48. cum in eodem libro supra scriptum sit, quod *habuerit tres filios, et unam filiam nomine Thamar eleganti forma?* Et reliqua. 14. 27.

38. Quare autem inter numerum fortium David scribatur de uno quolibet eorum, hæc, vel alia fecit, sed usque ad tres non pervenit. Qui fuerint hi tres? aut cur hoc scribitur? 25. 19. etc.

39. Quare culpatur David per numerationem populi. II. Reg. 24. 1. Cum Josaphat, cæterique reges populum numeraverint, et inculpabiles, et sine vindicta permanserint? et cætera usque in finem. IV. Reg. 5. 6. (At quod hic de Josaphat dicitur, de Joram, cum quo foedus inierat Josaphat, dicendum est. Hæc habet Scriptura: *Egressus est igitur rex Joram in die illa de Samaria, et recensuit universum Israel, misitque ad Josaphat etc.* Ab Amasia tamen rege Juda minime inalo, recensitos fuisse subditos, discimus ex II. Paral. 21. 5.)

D 40. Cur de David scriptum est, quod *senerat, cum septuaginta non supergressus sit annos, et operus vestibus non calefuit?* Et quod *inventa adulescentula speciosa Abisach Sunamite, dormiebat cum rege, et ministrabat ei: rex vero non cognovit eam?* III. Reg. 1. 5. cum in fortiore ætate legamus, et videmus cum feminis coire viros. Et reliqua.

41. Quid sibi vult quod David ultimo vite sue tempore, Salomoni filio suo precepit de Joab, et Semei, quibus ante pepererat, ne inultos eos dimitteret, sed deduceret canos eorum cum sanguine in inferno? Ibi. 2. 5. 8.

42. Quid est quod dixit de Joab? *posuit cruorem praelii in baltheo suo, qui erat circa lumbos ejus, et in calcamento suo, quod erat in pedibus ejus.* Ibid. v. 5.

43. Quid significet Adonias, qui Abisac petivit in conjugio, pro qua re a Salomone precipitur occidi. Ibi. v. 20. etc. Et quid est, quod frequenter scribitur in hoc libro? *Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat.* Ibid. v. 23. etc. Erat hoc sacramentum, an non?

44. *Dixit autem Salomon Dominum ambulans in preceptis David patris sui, excepto quod in excelsis ambulabat, et accendebat thimiama.* 5. 3. Quid erat excelsa, quod frequenter in hoc libro legitur? Et cur Samuel non culpatur, qui in excelso legitur immolasse? (I. Reg. 9. 12. 14.) III. Reg. 3. 2.

45. Quid significant ille dux mulieres meretrices, que venerunt ante Regem Salomonem? III. 5. 16.

46. *Porro Giblii præparaverunt ligna, et lapides ad ædificandum domum.* III. 5. 18.

47. Cum legatur expressus in libro Regum. III. 8. 9. absque Paralipomenon II. 5. 10. quod in area non esset aliud, nisi dux tabule lapidee, quas posuerat in ea Moises. Et reliqua: cum Apostolus scribit ad Hebræos. 9. 4. quod in area sunt tabule, Virga Aaron, et Manna. Si non erant, cur Apostolus dixit? Et si erant, quis ea misit ibi? Et si fuerit ista virga Aaron, unde in Ægipto fuere signa facta, et in mari, atque in heremo, an alia? et quid de ipsa Area factum est? vel si sit unquam (ridenda ut puto) visura ab omnibus.

48. *Cum nebula impleisset domum Domini, ait Salomon: Dominus dixit, ut habitant in nebula.* 8. 10. 11. 12. Ubi legitur quod Dominus dixisset?

49. Si in Templo, ubi erat Altare iucens, et candelabrum, et lucerna, misse sint propositionis panes? Si introibant ibi alii, nisi ordo Sacerdotum et Levitarum? Et si ibi erat conventus plebium? Aut si soli Sacerdotes, sive Levitæ (Supple. debebant, seu illic ingrediebantur?)

50. Dedit Salomon Hiram viginti oppida in terra Galilee, que cum non placuissent ei, appellavit ea, terram Cabul usque in diem hanc. Quid est hoc? Scire volo. 9. 11. 12. 15.

51. Quid sibi vult, quod Moises in heremo ad constructionem tabernaculi, non ex alienis, sed ex Hebræis habuit constructores? Exo. 35. 50. et subsequens. (Deesse videtur pars altera questionis: cur scribit Salomon virum Syrum adduxit ad templi, et suppelleritilis sacre constructionem? *Misit quoque rex Salomon, et tulit Hiram de Týro.* III. Reg. 7. 14.)

52. Fecitque Salomon de lignis thinis fulebra domus Domini, et domus regis. Cujus generis erant

A ligna thina? Et post pauca dicit: non sunt allata hujuscemodi thina, neque visa usque in presentem diem. 10. 11, et 12. Et quid Ophir, et ubi, unde fuerunt allata? 5. 11.

53. Cur altare holocaustorum in tabernaculo, et in templo ex ligno quidem factum, ære autem cooptum. Exo. 58. 4. ab igne non consumebatur, cum jugiter ignis arderet in eodem altare?

54. *Fecit Salomon ducenta scuta de auro puro.* 10. 16. Et post pauca: *Posuitque ea rex in domo silvæ Libani.* 17. Si silva Libani Salomonis erat, cur ligna cedrina non prævidebat ex Libano?

55. *Fecit quoque, ut tanta esset abundantia argenti in Hierusalem, quanta et lapidum: et cedrorum præbuit multitudinem quasi sycomoros, qui nascuntur in campestribus.* Et reliqua. 10. 27.

56. *Reliquum autem verborum Salomonis, et omnia que fecit, et sapientia ejus, ecce universa scripta sunt in libro verborum dierum Salomonis.* 11. 41. Qualis est liber, scire volo.

57. Cum Helias ante Jesabel fugeret, et venisset ad montem Dei Oreph, et mansisset in spelunca, et factus fuisset ad eum sermo Domini, post pauca refert Scriptura. 19. 2. 8. *Ecce Dominus transit, et spiritus grandis et fortis subvertens montes, et conterens petras, et usque dum dicit, et derelictus sum ego solus, et quarrit animam, ut auferant eam.* 19. 11. 14. etc.

58. Cum Helias dixerit de Achab? *Si mortuus fuerit in civitate, comedet cum canes.* Si autem in agro, comedet cum volucres cæli. 21. 24. quomodo verum est, cum ipse perlatas fuisse legatur, in Samariam, et sepultus in sepulcro suo? 22. 37. nisi tantum quod canes lambuerint habenas. Ibid. 58. Et non comederint.

59. Cur Elisæus mittens puerum suum ad suscitationem filii Sunamitis, præcepit ei dicens: *Si occurrerit tibi homo, non salutes eum, et si salutariverit te quispiam, non respondeas ei.* IV. Reg. 4. 29.

60. *Naamæn prínceps militiæ regis Syriæ.* Et post pauca: *Per illam enim dedit Dominus salutem Syriæ.* 5. 1. Que fuit illa salus?

61. *Fecta est fames magna in Samaria, et tandem obsessa est, donec vendaretur caput asini octoginta argenteis, et quarta pars capi stercoris columbarum quinque argenteis.* 6. 21. Quid est capi stercoris? (Sed vulgata recte habet pars capi stercoris: quam ob rem dicendum est: quid est quarta pars capi stercoris?)

62. Quid est quod Benadab rex Syriæ misit Asahel ad Heliseum consulens, utrum sanari possit ab infirmitate sua, an non? Cumque ab eo responsum acciperet, et redisset ad Dominum suum, refert Scriptura. *Tulit stregulum, et infudit aquam, et expandit super faciem.* 8. 7. 15. etc.

63. Cur Johas rex Israel ad Amasiam regem Juda remisit, dicens: *Cardus Libani misit ad cedrum, que est in Libano dicens: da filiam tuam filio meo uxorem, transieruntque bestie saltus, que sunt in*

Libano, et conculcaverunt cardam? IV. Reg. 14. 9. A

64. Quare de Jerohoam filio Joas scribitur: ipse restituit terminos Israel ab introitu Emath usque ad mare solitudinis, juxta sermonem Domini, quem locutus est per servum suum Jonam filium Amathi Prophetam. Jon. 1. 1. Ubi Jonas hæc locutus fuit? 14. 25.

65. Cur de Joathan rege Juda scribitur? ipse edificavit portam domus Domini submissimam. 15. 33. Nunquid a Salomone antea edificata non fuerat? an novam construxit?

66. Cur de Ezechia scribitur: postquam dissipavit exelsa, et contrivit statuas? Et succidit lucos, confregitque serpentem æneum, quem fecit Moyses; vocavitque eum Naastan. (Nohestan Vulgata). 18. 4. Et reliqua. Quid est hoc?

67. Cur per Esaiam ad Ezechiam regem dicitur? Ecce dies veniunt, et auferent (Vulgata: transferentur) omnia que sunt in domo tua, et que condiderunt patres tui in Babylonem: non remanebit quidquam, ait Dominus, sed de filiis quos generabis, erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. 20. 17. 18. Qui fuerunt isti eunuchi?

68. Quid sibi vult quod post plurima de Josia

A scribitur: et efferrit jecit lucum de domo Domini, foras Hierusalcm in convalle Cedron, et combussit eum ibi, et redegit in puteum, et projecit super sepulcra vulgi? Quid est iste locus? aut quæ sepulcra vulgi? 23. 6.

69. Destravit quoque et idola (Vulgata: ædificulos) effeminatorum quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci. v. 7.

70. Et destruxit aras portarum in introitu hostii Josia principis civitatis usque dum dicit de sacerdotibus excelsorum comedebunt azima in medio fratrum suorum. 5. 8. et 9.

71. Tulit quoque principes militiae Saraïam sacerdotem primum, et Sophoniam sacerdotem secundum, et tres janitores: et de civitate eunuchum unum. Et

B post pauca: Et Sophr principem exercitus, qui probabat tirones de populo terre. Propter quod dicit sacerdotem primum, et secundum? vel eunuchum unum, et tres janitores? vel qui sunt tirones? 25. 18, et 19.

72. Sublevarit Evilmerodach rex Babylonis anno, quo regnare coeperat, caput Joachim regis Juda de carcere, et locutus est ei benigne, usque dum dicit. Omnibus diebus vitæ suæ. Ibid. v. 27. etc.

HACTENUS THEUTMIRUS: AD HUNC PORRO MODUM RESPONDET CLAUDIUS.

Compellit, et constringit me, frater Christianissime, Theutmire, tua ^a opportuna multimoda inquisitio, non necessitate, sed quod est vehementius, charitate, ad multorum exire vulbicum, formidandumque judicium: illorum videlicet dico, qui secundum faciem, et non justum voverunt judicare C judicium; ob hoc videlicet quod in opusculis nostris, in expositione Pentateuchi, atque libri Regum, et tuam petitionem, et meam præfationem in capite ponere jubes; quod multis nostro tempore presumptuosum esse videtur. atque ridiculum. Qui si verum nomen ^b præfationis nosset, non puto ista dicere potuissent: quia præfatio primi operis locutio est, et ^c prælocutio librorum, que ante causas narrationum ad instruenda audientium aures coaptatur. Dicta autem præfatio, quasi prælocutio, id est prima locutio, et alio nomine prologus, id est sequentis operis præfatio, est, et initium locutionis, et caput compositionis, quod et alio nomine dicitur præmium: præmium enim est initium docendi, et principia librorum, que ante causæ narrationem ad instruenda audientium aures coaptantur. Cujus nomen perique latini periti ita posuerunt. Sciat quisque ille est, nostro tempore scientiam, non nostræ scientiæ scribendi tempus deesse: scilicet tempus per omnes Scripturas disserendi esse, si Spiritus sancti gratia cuiquam dignatur adesse: nec

perjudicandum quo quisque tempore scribat; sed hoc solummodo discernendum, utrumnam vera, et catholica, an falsa, et hæretica sint, quæ scribit. Et quia ut scpe a me requiris multarum rerum absolutionem, maximeque in Pentateucho, atque libro

C Regum, qui et antiquiores, et obscuriores ceteris libris divini legis sunt, et magno interprete indigent, atque in eis, non ex meo ingenio, sed ex illustrium doctorum judicio, neque ex propria temeritate, sed ex aliorum auctoritate interrogationibus tuis, non quantum debui, sed quantum potui, satisfeci, conservans non tam ^d eloquii exultantis ambitum, quam necessariæ brevitatis modum: sic enim et innumeris satisfieri inquisitionibus tuis poterit, et mihi insuper liberum erit aliqua extrinsecus, que cognitioni tue utilia arbitror, in aliis libris inserere, si ista tibi accepta judicaveris. Scire autem volo te, frater, quod hæc locutio vias quidem aperiat intelligentiæ: non tamen singillatim cuncta que scripta sunt, disserat atque absolvat. Sicut potui, respondi inquisitionibus tuis. Si quid de his rebus, unde me interrogasti, invenisti melius, sive invenire poteris, gratissimum habebimus, si nos feceris nosse. Pro qua re te deprecor per gratiam Dei, quæ in te, ut credo, exuberat, ut non respuas deprecantem, sed libenter doccas, si quid potes, quod me fateor ignorare. Et si quid hinc absolu-

D substitui prælocutio, ut conveniret cum voce præfatio. Cæterum, si quis vocem prælocutio retinere velit, retineat per me quidem licet; novi enim prologum dici, non prælogum.

^d In exemplari habetur tanquam: sed legendum omnino est tam, ut respondeat particule [quam necessaria brevitatis]. Id jam prænotavit P. Zacharias.

^a Arbitror legendum importuna.

^b Emendavi manifestum amanensis errorem: transcripti enim librarius noster veri nominis præfationis. Si quis legi malit veritatem [id est veram etymologiam] nominis præfationis, etc., ego minime obstanti.

^c Prælocutio legitur in exemplari ad me misso:

tum, ac diffinitum disputatione rationabili, atque A perfecta vel legisti, vel audisti, vel etiam ipse adhuc audire, aut legere, aut excogitare poteris peto, ut mihi mittere non graveris. Quia quod confidentium est charitati tuæ, plus mihi expedit discere, quam docere. Nam hoc admonemus, dicente Apostolo Jacobo (1. 19.): *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum*. Et sicut ait doctissimus Pater Augustinus: *ut discamus, invitare nos debet suavitas veritatis: Ut autem doceamus, cogere necessitas charitatis*. Ubi potius orandum est, ut transeat ista necessitas, qua hominem docet aliquis homo: *Et simus omnes docibiles Dei: (Joan. 6. 45. Isa. 54. 13.)* quamvis hoc simus, cum ea, quæ ad veram pietatem pertinent, dicimus, etiam quando illa docere videtur homo. Quia (1. Corin. 3. B 7.) *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*. Cum itaque, si Deus incrementum non daret, nihil essent apostoli plantatores, et rigatores: quanto magis ego, vel tu, vel quilibet hujus temporis homines, qui in hoc novissimo tempore videmur esse doctores? Addidi etiam in hoc opere brevem expositionem allegoricam in libro Ruth, quod tu non postulasti, quæ magis ad librum Judicum, quam ad Regum pertinere videtur. Pro qua re obsecro, ut ne, etsi corpore longe positum, tamen mente propinquum orationibus tuis Creatori omnium commendare non cesses; et per virtutum fluetum innotum, et merita orationum, et si juxta fluvium Chobar, id est secus gravedinem a hujus sæculi detineor, tamen Dominum nostrum in majestate gloriæ suæ videre desidero: atque ab ipso audire quod in medio scorpionum habitatio nostra consistit. Ezech. 2. 6.

De Alchana, *Elcana*, et dualibus uxoribus ejus, et nativitate Samuelis. Cap. 1.
De Cantico Annæ.
De propheta ad Heli destinato, et malo filiorum ejus, atque morte ipsorum.
De sacerdote fideli, quem spondet Deus, quod juxta cor suum sit.
De caligine oculorum Leli, *Heli*, et augmento Samuelis: et verbis Domini, quæ non ceciderunt in terram.
De arca: captivitate, et idolo Dagon, nec non et morte Heli, atque nra sua.
De spiritu maligno, qui irruerat in Saul.
De David, et unctione ejus.

^a S. Hieronymus in libro, quem inscripsit de *nominiibus Hebraicis Chobar* veritè *gravitudo*. Etiam in *Aggeum gravissimum* appellat eundem fluvium, respiciens scilicet ad eam, quam dicimus significationem. Rursus in interpretatione homilix primæ Originis in Ezechielem. *Et ego eram juxta fluvium Chobar, quod interpretatur gravitudo*. Et deinceps: *secus fluvium istud gravissimum sæculi*. Ille tamen interpretatio Boeharto, abis que viris criticis displicet.

^b In exemplari habetur de Propheta ad Heli destinatum, et malum filiorum ejus, atque mortem ipsorum. Hinc, et alios hujus similes [si quando occurrunt] manifestos amanuensis errores emendavi, et emendabo, lectore minute admonito, cur

De certamine David, et Goliæ.

De eo quod Saul pro centum præputiis Philistinorum, David filium promittit dare uxorem.

De fuga David et salute ejus, et simulacro, quod in lecto ejus inventum est.

De adventu David ad Samuelem, et nuntiis Saul, qui missi sunt, ut apprehenderent David, qui accepto spiritu Dei prophetaverunt.

De reversione aræ Domini ad terram Israelitarum, et percussione Bethsamitarum.

De eo quod scriptum est: *Ex qua die mansit arca Domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies*.

De eo quod scriptum est: *Congregato omni populo Israel, oravit Samuel Dominum, et exaudivit eum*.

De filiis Samuel, qui declinaverunt post avaritiam, et acceperunt munera.

De unctione Saul regis, et adventu Samuelis in Galgala.

De jejunio indicto a Saule.

De prælio Saul contra Amalech, et Agag regem; et de eo quod scriptum est: *pœnitere Dominum, quod constituerit Saul regem*.

De objurgatione Samuelis in Saul, cur non audisset vocem Domini, et scissione pallii Samuelis, nec non et morte Agag regis.

De adjuratione David et Jonathan.

Ubi David ad Abimelech sacerdotem venit, et gladium Goliæ sustulit, seu e panes propositionis accepit.

Ubi David ad regem Achis fugit, et mutavit os suum.

Ubi in spelunca David, Saulis elamydem abscondit.

De descensione David in solitudine Machon, ubi habitabat Nabal, ubi David, dormiente Saul, et exercitu ejus, hastam, scyphumque abstulit.

De prælio David in Amalech.

De philonissa, quam consuluit Saul, et suscitatione Samuelis.

De prælio Philistinorum, et plaga in Israel, morteque Saul, et Jonathæ filii ejus.

De luctu David pro morte Saul, et Jonathæ, et interceptione Israel, maledictioneque nootium Gelboe.

^a Regum tempora post judices, quando David, Saule reprobato, cepit regnare, incipiunt. Unde et liber, ubi res gestæ continentur, quem nunc aggregemus de magis istis eum moneri opus est? reliquos, qui vel f ri aliquatenus possunt, vel Claudio ipsi tibi, reliqui et relinquam, lectore plerumque admonito.

^c Particulas seu, vel et affines alias sæpe vim conjunctionis in Ecclesiasticis Scripturis habere quis nesciat? In multi adnotarunt, et ne multos enumerem, sanctissimus D. N. Benedictus XIV in annotationibus in missam ad ea verba: *vel qui tibi offerunt*.

^d Isidorus ante Claudium hæc ipsissima docuit, sed verbis aliquando diversis et ordine non util immutato.

dinar, *Malachim*, id est *Regum* vocatur, qui in tertio et quarto volumine continetur: meliusque multo est *Malachim*, id est *Regum*, quam *Malachot*, id est *Regnorum* dicere. Non enim multarum gentium regna describit, sed unius Israelitici populi, qui tribus duodecim continetur: plus tamen in terrena Hierusalem tribus Juda, una ex duodecim, diuturna successione regnavit. In qua civitate (reprobato Saule), prior David regnavit. In quibus temporibus ^a multa, et varia sacramenta Christi, et Ecclesie ^b figurantur. Nam ^c in ipso initio Regum, commutatum sacerdotium in Samuel, reprobato Heli: et commutatum regnum in David, reprobato Saule, exclamat, prænuntiari novum sacerdotium, novumque regnum (reprobato vetere, quod umbra erat futuri) in Domino Jesu Christo venturum ^d. Nonne ipse David, cum panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare nisi solis sacerdotibus in una, eademque persona utrumque futurum, id est in uno domino Jesu Christo regnum, et sacerdotium figurabat? Et aspice *Regum* tempora, quia primo *Judicum*, postea *Regum*: sic erit *Judicium*, postea *regnum*.

^e Fuit vir unus de Ramatha in *Sophim* de monte *Ephraim*, et nomen ejus *Helcana*, filius *Hieroboam*, filii *Heliu*, filii *Tau*, filii *Suph*, *Ephratæus*. *Helcana* non de Aran (id est Anram) ortus, sed de *Isaar*, qui et ipse filius fuit *Caath*, et *Caath* filius *Levi*. (*Exod.* 6. 18. 19. etc.)

^f Ille *Isaar* pater fuit *Chore* ^g, quo perente filii ejus remanserunt. (*Num.* 26. 10. 11. etc.) De cujus stirpe ^h fuit *Samuel*, quorum posteritas postea temporibus *Davidis* et *Salomon*, cantatores, et prophetae in populo, et in templo *Dei* fuerunt. (*I. Paral.* 6. 28. 52. 53. etc.) Hujus *Caath* familie acceperunt urbes, et suburbana ad inhabitandum (ut liber *Jesu Nave* testatur) in monte *Ephraim* (*Jos.* 20. 7. et 21. 21. 22. etc.), ubi fuerunt civitates *Sichem*, et *Gazer*, et *Cethsaim*, et *Betheron*.

ⁱ Fuit *Helcana* filius *Hieroboam*, filii *Heliu*, filii *Tau*, filii *Suph*, filii *Helcana*, filii *Jobel*, filii *Azariæ*, filii *Sophonæ*, filii *Taath*, filii *Asir*, filii *Abiasaph*, filii *Chore*, filii *Isaar*, filii *Caath*, filii *Levi*, filii *Israel*, ut verba diurni narrat. ^k Et habuit uxores duas, nomen unius *Anna*, et nomen secundæ *Phennena*. Fueruntque *Phennene* filii, *Anna* autem non erant liberi: et cætera. Iste ergo laudabilis vir habuit duas uxores, nomen unius *Anna*, et nomen secundæ *Phennena*. Habebat autem filios de secundæ (*Phennena*); sterilis vero erat prior illa, que et nobilior erat. Similia invenies etiam in *Genesis*: cognata sibi est quippe *Scriptura* divina. Invenies ibi primam uxorem *Abrahe* *Saram* nobiliorē: Secundam vero *Ægyptiam* *Agar* ignobilem fuisse: et ante patrem effectum *Abraham* de ignobili, quam de nobili (*Gen.* 16. 1., 17. 19., 18. 10., 21. 1. etc.). Fuit tamen postmodum etiam de nobili conjuge pater. Ita ergo etiam nunc *Helcana* hic, qui est *possessio Dei*, prius de secundæ uxore efficitur pater, quam de prima, quoriam concluderat *Deus* vulvam *Anne*, sicut et prius concluderat vulvam *Saræ*. Post plurimos vero partus *Phennene*, etiam *Anna* vulva orationibus, et precibus aperitur, et efficitur etiam ipsa mater filii ejus, quem obtulit *Deo*. (*I. Reg.* 1. 11. 24. etc.) Quid ergo hæc in se sacramenti contineant videamus. *Phennena* interpretatur *conversio*: *Anna* autem interpretatur *gratia*. Unde quisque ^l nostrum, qui vult effici *possessio Dei*, istas sibi duas jungat uxores: sed cum ipsis sibi nuptias celebrat, primum sibi jungat quæ nobilior est, et generosior, *gratiam*. Hæc enim nobis per fidem prima conjungitur, sicut et *Apostolus* dicit: ^m *Gratia salvi facti estis per fidem*. Secundæ vero conjungimur (*Phennene*), id est *conversioni*, quia per gratiam credulitatis emendatio fit morum, et vitæ *conversio*. Sed cum iste sit ordo nuptiarum, alius ordo procreationis efficitur. Prima namque nobis filios parit *Phennena*, quia primus fructus de *conversione* proferimus, et prima justitiæ germina de actibus, et operibus procreamus: primum namque justitiæ opus est, converti a peccatis: quia nisi ante convertamur, et declinemus a malo, non poterimus de *Anna* effici patres, nec de gratia filios generare.

ⁿ Videamus ergo uniuscujusque differentias. *Fennena* filios habet, sed qui non assistunt *Deo*: neque enim tales filii possunt esse *conversionis*, ut adstant, et adhiereant *Deo*, nec tamen inanes et penitus alieni sunt a rebus *Dei*. Accipiunt namque partes de sacrificiis divinis, et edunt de hostiis *Dei*. Unusquisque ergo nostrum primo convertitur a peccato, ut ex *conversione* generet opera justitiæ, postea vero excitata in nobis *Anna* per zelum, et æmulationem boni, preceem fundit ad *Deum*, ut et ipsa filios generet. Quales ergo *Anna* quæ est gratia, filios generat? Qui assistent *Deo*. Gratia enim, et veritas per *Jesum Christum* facta est, hic ergo filius est gratiæ, qui *Deo* vacat, et verbo *Dei*. Post hæc oravit *Anna*, et ait: ^o *Confirmatum est cor meum*

bendis discrimine.

^p In exemplari unde quisque ergo; aut unde, aut ergo redundat. Ademi ergo: tu si iste sit vocem unde pariter redundantem. *Eucherius* legit ergo.

^q Rom. 5. 1. Gal. 2. 16. Et expressius Eph. 2. 8.

^r Cap. 2. v. 1. Sed cum multo discrimine hanc interpretationem, et vulgatam nostram, imò inter vulgatam, et eam, quam exhibet *Augustinus* deinceps allegandus; id est ex capite 4. libri xvii. *De Civitate*.

^a Multis, et variis modis. *Ibid.*

^b Revelantur.

^c Ab ipso exordio.

^d Christus sæpe predicatur auctor futuri sæculi; id est auctor novi regni, quod hic merito venturum dicitur, comparate scilicet ad *Judeos*. quorum regnum jam dudum desolatum est et prostritum. *Eucher. venturi* [Christi scilicet].

^e Filii quoque *Isaar*, *Core* et *Nepheg*, et *Zechri*. *Exo.* 6. 21.

^f Cujus, aut si vis illius [id est *Hel canæ* vel *Isaar*].

^g *Paral.* 1. 6. Sed cum aliquo in nominibus exerci-

in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo A salutari meo. Dilatum est os meum super inimicos meos. Lactata sum in salutari tuo, etc. ^a Ita ne vero verba hæc unius muliercule putabuntur esse de nato sibi filio gratulantis? tantumne mens hominum a luce veritatis aversa est, ut non sentiant supergredi modum feminæ hujus dicta, quæ fudit?

Porro qui rebus ipsis, quæ jam cæperant etiam in hac peregrinatione compleri, convenienter moveatur, nonne intendit, et aspiciet, et cognoscet per hanc mulierem, cujus etiam nomen (id est Anna) gratia ejus interpretatur, ipsam religionem christianam, ipsam civitatem Dei, cujus rex est, et conditor Christus, ipsam postremo Dei gratiam, cujus propheticus spiritus loca locuta est? a qua superbi alienantur, ut cadant; qua humiles implentur, ut surgant, quod maxime hymanus iste personat. Nisi quisquam forte dicturus esset, nihil istam prophetasse mulierem, sed Deum tantummodo propter filium, quem precata impetravit, exsultanti prædicatione laudasse. Quid ergo sibi vult quod ait? *Arcum potentium fecit infirmum, et infirmi præcincti sunt virtute. Pleni panibus minorati sunt, et esurientes transierunt terram, quia sterilis peperit septem, et multa in filiis infirmata est.* Nunquid septem ipsa pepererat, quauvis sterilis fuerit? Unicum habebat, cum ista dicebat: sed nec postea septem peperit, sive sex, ex quibus septimus esset ipse Samuel, sed tres mares, et duas feminas. Demum illa in populo, cum adhuc nemo regnaret, quod in extremo posuit ^b, dat virtutem regibus nostris, et exaltavit cornu Christi sui. Unde dicebat, si non prophetabat? Dicit ergo Ecclesia Christi, Civitas Regis magni, gratia plena, prole fecunda. Dicit quod tanto ante de se prophetatum per os hujus pie matris agnoscit. *Confirmatum est cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo.* Vere confirmatum est cor, et cornu exaltatum, quia non in se, sed in Domino Deo suo. *Dilatum est super inimicos meos et meum: quia et in angustiis pressuratum sermo Dei non est alligatus.* ^c *Lactata sum, inquit, ^d in salutari tuo.* Christus est iste Jesus, quem Simeon ille, sicut in Evangelio legitur, (Luc. 2. 25. etc.) senex amplectens parvum, agnosces magnum: *nunc dimittis, inquit, servum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum.* Dicit itaque Ecclesia: *Lactata sum in salutari tuo.*

^e *Quoniam non est sanctus sicut Dominus, et non est justus sicut Deus noster.* Tanquam sanctus, et sanctificans: justus et justificans. Non est sanctus præter te, quia nemo fit, nisi abs te. Denique sequitur: (v. 3.) *Notite gloriari superbi, et nolite loqui excelsa, neque exaltate magniloquum de ore vestro,*

^a Hæc quæ sequuntur omnia exscripta sunt ex capite 4 libri xvii de Civitate: quod non dissimulat Claudius deinceps.

^b Ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat. v. 8.

^c II. Timoth. 2. 9. in Augustino edito a PP. S. Mauri additur: nec in præconibus alligatus.

quoniam Deus scientiarum Dominus. Ipse vos scit, et ubi nemo scit, quoniam qui putat se aliquid esse, cum nihil sit, se ipse seducit. Hæc dicuntur adversariis civitatis Dei ad Babyloniam pertinentibus, de sua virtute presumentibus, in se, non in Domino gloriantibus, ex quibus sunt etiam carnales Israelitæ, terrene Hierusalem cives terrigenæ, qui, ut dicit Apostolus (Rom. 10. 3.), *ignorantes Dei justitiam, (id est quam dat Deus homini, qui solus est justus, atque justificans), et suam volentes constituere, id est velut a se sibi præparatam, non ab illo impertitam, justitia Dei non sunt subjecti.* Utique, quia superbi de suo putantes, non de Dei, posse placere se Deo, qui est *Deus scientiarum, atque ideò, et arbiliter conscientiarum.* Ibi videns cogitationes hominum quia vanæ sunt (Psal. 95. 11. 55). Si hominum sunt, et ab illo non sunt (I. Reg. 2. 5). *Et præparans, inquit, adinventiones suas.* Quas adinventiones putamus, nisi ut superbi cadant, et humiles surgant? Has quippe adinventiones exequitur, dicens. *Arcus potentium infirmatus est, et infirmi præcincti sunt virtute.* *Infirmatus est arcus, id est intentio eorum, qui tam potentes sibi videntur, ut sine Dei dono, atque adjutorio, humana sufficientia, divina possint implere mandata. Et præcinguntur virtute, quorum interna vox est (Psal. 6. 3.), Misereere mei, Domine: quoniam infirmus sum.*

^e *Pleni panibus, inquit, minorati sunt, et esurientes transierunt terram.* Qui sunt intelligendi pleni panibus, nisi iidem ipsi quasi potentes: id est Israelitæ, quibus credita sunt eloquia Dei (Rom. 3. 2.)? Sed in eo populo, ancillæ filii minorati sunt, quod verbo minus latino, bene tamen expressum est: quod ex majoribus minores facti sunt, quia et ipsis panibus (id est divinis verbis, quæ Israelitæ soli tunc ex omnibus gentibus acceperunt) terrena sapiunt. Gentes autem, quibus lex illa non erat data, posteaquam per novum testamentum ad eloquia illa venerunt, multum esuriendo, terram transierunt, quia in eis non terrena, sed cælestia sapuerunt. Et hæc velut quæreretur causa, cur factum sit.

^e *Quia sterilis peperit septem, et multa in filiis infirmata est.* Hic totum, quod prophetabatur, eluxit agnoscentibus numerum septenarium, quod est univere Ecclesiæ significata perfectio. Propter quod, et Joannes Apostolus ad septem scribit Ecclesias, (Apocal. 2. 4.) eo modo se ostendens ad unius plenitudinem scribere. Et in proverbii Salomonis hoc antea præfigurans Sapientia (Prov. 9. 4.) *ædificavit sibi domum, et suffulsit sibi columnas septem.* Sterilis enim erat in omnibus gentibus Dei civitas, antequam iste fetus, quem cernimus, oriretur. Cernimus etiam, quæ multa in filiis erat, nunc infirmatam

^d In Codice inquit, et hic, et paulo post. Alibi adverti litteras t et d in antiquis codicibus sæpe permutari, adeo ut legatur inquit, eapud, et: et permuta scilicet, Davit, etc. Vide adnotationem nonam in S. Antipatri sermone.

^e I. Reg. 2. 2. Scilicet cum aliquo discrimine, quod fit etiam deinceps.

Hierusalem terrenam, quoniam quicumque filii liberæ in ea erant; virtus ejus erat. Nunc vero ibi quoniam littera est, et spiritus non est, amissa virtute infirmata est.

(V. 6.) Dominus mortificat, et vivificat, deducit ad inferos, et reducit. Mortificavit illam, quæ multa erat in filiis, et vivificavit hæc sterilem, quæ peperit septem; quamvis commodius possit intelligi, eosdem vivificare, quos mortificaverat: id enim velut addendo repetit: *Deducit ad inferos, et reducit*. Quibus enim dicit Apostolus (Coloss. 3. 1.): *si mortui estis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; salubriter utique mortificavit a Domino*. Quibus adjungit (Ibi. v. 2.): *quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram*: ut ipsi sint illi, qui esurientes transierunt terram (v. 3.) *Mortui enim estis*, inquit. Ecce quomodo salubriter mortificat Deus. Eundem sequitur: (Ibi.) *Et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*. Ecce quomodo eosdem ipsos vivificat Deus. Sed nunquid eosdem ipsos deducit ad inferos, et reducit? Hoc utrumque sine controversia fidelium, in illo potius videmus impletum, capite scilicet nostro: cum quo vitam nostram in Deo, Apostolus dixit absconditam. Nam qui (Rom. 8. 32.) *proprio filio non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*, isto modo utique mortificavit eum: et quia resuscitavit eum a mortuis, eundem rursus vivificavit. Et quia in prophetia vox ejus agnoscitur (Psal. 15. 10. Act. 2. 27.): *non derelinques animam meam in inferno, eundem deducit ad inferos, et reducit*. Hæc ejus paupertate ditati sumus: *Dominus enim pauperem facit et ditat*: nam quid hoc sit, ut sciamus, quod sequitur, audiamus, humiliat, et exultat: utique superbos humiliat, et humiles exultat: Quod enim alibi legitur (Jacob 4. 6. Prov. 5. 34.): *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*, hæc totus habet sermo hujus Annæ; quæ interpretatur gratia ejus. Jam vero quod adjungitur: *suscitat a terra pauperem*: de nullo melius, quam de illo intelligi, qui propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut ejus paupertate, sicut paulo ante dictum est, ditaremur. Ipsum enim de terra suscitavit tam cito, ut caro ejus non videret corruptionem: nec

illud ab illo alienabo, quod additum est: *Et de stercore erigit inopem*. Inops quippe id est, ac pauper: stercus vero, unde erectus est, rectissime intelliguntur persecutores Judæi, in quorum numero cum se dixisset Apostolus: *Ecclesiam persecutus sum* (I. Cor. 15. 9. Phil. 3. 6.): *quæ mihi fuerunt, inquit, lucra* (Ibi. v. 8.), hæc propter Christum damna esse duxi: nec solum detrimenta, verum etiam stercora existimavi esse, ut Christum lucrificarem. De terra suscitatus est ille supra omnes divites pauper, et de illo stercore erectus est supra omnes opulentos ille inops, ut secat eum potentibus populi, quibus ait (Matth. 19. 28.): *sedebitis super duodecim sedes*: sed seclum gloriæ hæreditatem dans eis. Dixerat enim potentes illi (Matth. 19. 27.): *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te*. Hoc votum potentiissimi voverant; sed unde hoc, eis nisi ab illo, de quo hic continuo dictum est? *Dans votum vovendi*: alioquin ex illis essent potentibus, quorum infirmatus est arcus. Dans, inquit, votum vovendi; non enim Domino acquirere rectum voveret, nisi qui ab illo acciperet quod voveret (v. 8.). Sequitur: *Et benedixit annos justis*. Ut cum illo scilicet sine fine vivat, cui dictum est (Psal. 101. 28.): *Et anni tui non deficiunt*: ibi enim stant anni, hic antem transeunt, imo pereunt, ante enim quam veniant non sunt: cum autem venerint, non erunt, quia cum suo fine veniunt. Horum autem duorum, id est dans votum vovendi, et benedixit annos justis, unum est quod facimus, alterum quel summus, sed hoc alterum Deo largitore non sumitur, nisi cum ipso adjutore primum illud efficitur: quia (v. 9) *non in virtute sua potens est v'r* (v. 10.). *Dominus infirmum facit adversarium suum*, illum scilicet, qui homini voventi invidet, et resistit, ne valeat implere quod vovit. Postest ex ambiguo græco intelligi: et *adversarium suum*. cum enim Dominus possidere nos ceperit, profecto adversarius, qui noster fuerat, ipsius fit, et vincetur a nobis, sed non viribus nostris, quia non in virtute sua potens est v'r. *Dominus ergo infirmum faciet adversarium suum*.

ε Dominus sanctus, ut vincatur a sanctis, quos Dominus sanctorum efficit sanctos.

ε Ae per d hæc ε: *ne glifietur prudens in pruden-*

α Augustinus editus: *vovendi*: sed locum Scripturæ, in quo hæc dicantur, PP. S. Mauri fecerunt.

β Sequitur hic Claudius cum August. Septuaginta interpretes, qui legunt: *διδούς εὐχρίν τῷ εὐλογέοντι, καὶ εὐλόγησεν ἐπὶ δικαίου, dans votum crandi, et benedixit anni justis*. Cur tam ab Hebraico et Vulgata dissentiant idem Septuaginta, querunt interpretes, ad quos lectorem allego: neque enim præsentis operis ea cura est.

γ In interpretatione hujus versiculi plane sequitur Claudius cum Augustino versionem Septuaginta: *κύριος ἀσθενοποιεῖ τὸν ἀντιδικὸν αὐτοῦ; κύριος ἄριστος id est Dominus debilem [sive infirmum] facit adversarium suum: Dominus sanctus*.

δ Euch. hoc: Augustinus editus a PP. S. Mauri non gloriatur hic, et deinceps. Alia quoque hoc in loco exstant discrimina inter codicem nostrum, et editum Augustinum, et Eucher.

δ Hæc quæ Claudius, imo potius Augustinus, ex quo hæc scripsit Claudius, veluti ex Anna cantico desumpta verba subjicit, neque in Hebræo, neque in perisique Græcis codicibus habentur, ideoque neque in Complutensi, neque in aliis reliquis fere omnibus Editionibus habentur; tamen in Bibliis Græcis ab Aldo editis exstant: ad hunc modum: *Μὴ καυχᾶσθαι ὁ φρόνιμος ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ. καὶ μὴ καυχᾶσθαι ὁ δυνατός ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ. καὶ μὴ καυχᾶσθαι ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ· ἀλλ' ἐν τούτῳ καυχᾶσθαι ὁ καυχώμενος ἐν τῷ συντεῖν καὶ γενέσθαι τὸν κύριον καὶ ποιεῖν ἔργα καὶ δευασάντων ἐν μέσῳ τῆς γῆς: quæ sic vertit Mingarellius noster: Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur potens in potentia sua, et non gloriatur dives in divitiis suis; sed in hoc gloriatur, si intelligit, et cognoscit Dominum; et si facit judicium, et justitiam in medio terræ. Quibus recitatis hæc subjicit idem ille Mingarellius, quem allegavi: quæ verba neque hic*

tu sua : et negligetur potens in potentia sua : et ne-
 gligetur dives in divitiis suis : sed in hoc gloriatur qui
 gloriatur : intelligere, et scire Dominum, et facere
 iudicium, et justitiam in medio terræ. Non parva ex
 parte intelligit, et scit Dominum, qui intelligit,
 et scit etiam hæc a Domino sibi dari, ut intelligat,
 et sciat Dominum. Quid enim habes, ait Apostolus
 (I. Corin. 4. 7.), quod non accepisti? Si autem ac-
 cepisti, quid gloriaris, quasi non accepis? id est :
 quasi a te ipso tibi sit, unde gloriaris. Facit autem
 iudicium, et justitiam qui recte vivit. Recte autem
 vivit, qui obtemperat precipienti Deo, et finis præ-
 ceptum (I. Tim. 1. 5.), (id est ad quod refertur præ-
 ceptum) claritas est de corde puro, et conscientia
 bona, et fide non ficta. Porro ista charitas (sicut
 Joannes apostolus testatur) (I. Joa. 4. 7.) ex Deo est.
 Facere ergo iudicium, et justitiam, ex Deo est. Sed
 quid est in medio terræ? Neque enim non debent fa-
 cere iudicium et justitiam, qui habitant in extremis
 terræ? Quis hæc dixerit? Cur ergo additum est in
 medio terræ? Quod si non adderetur, et tantum-
 modo diceretur facere iudicium, et justitiam, ma-
 gnum hoc præceptum ad utrosque homines pertineret,
 et mediterraneos, et maritimos. Sed ne quisquam
 putaret post finem vitæ, quæ in hoc agitur corpore,
 superesse tempus, iudicium, justitiamque faciendi,
 quam dum esset in carne non fecit, et sic divinum
 evadi posse iudicium, in medio terræ mihi videatur
 dictum, cum quisque in corpore vivit. In hæc quippe
 vita suam terram quisque circumfert, quam mori-
 ente homine recipit terra^a, consurgenti utique
 redditur. Proinde in medio terræ, id est cum anima
 nostra isto terreno clauditur corpore, faciendum est
 iudicium, atque justitia, quod nobis prosit in poste-
 rum : quando (II. Corin. 5. 10.) recipiet quisque se-
 cundum ea, quæ per corpus gessit, sive bonum, sive
 malum. Per corpus quippe ibi dixit Apostolus, per
 tempus, quo vivit in corpore : neque enim si quis
 maligna mente, atque impia cogitatione blasphemet,
 neque id ullis membris corporis operetur, ideo non

*Hebraum exemplar habet, et videtur ex Jeremia
 nono capite huc translata : Et revera versiculis 25,
 et 26, capituli noni Jeremie hæc exstant : Hæc dicit
 Dominus : non gloriatur sapiens in sapientia sua, et
 non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur
 dives in divitiis suis : sed in hoc gloriatur, qui glo-
 riatur : scire, et nosse me, quia ego sum Dominus, qui
 facio misericordiam, et iudicium, et justitiam in me-
 dio terræ. Porro ex hoc Augustini, ideoque Euche-
 rii, et Claudii loco manifeste liquet, jamdudum ver-
 siculos quos divi, in Annæ Cantico legi, et Ecce-
 lasias recitare consuevisse. An ad hæc Paulus respicit
 dum ait? Qui gloriatur in Domino gloriatur, [II.
 Cor. 10. 17.] judicaverit lector.*

^a Additur in Augustino edito communis : deest in
 Eucherio.

^b Loentio ista : terreno habitavit in corpore, si rig-
 orose accipiatur, Catholicis merito displicet : etenim
 non tantum terreno habitavit in corpore divini
 Verbum, sed naturam humanam assumens, eamque
 sibi unitam, corpus etiam sibi hypostaticè
 unitum. Hoc de argumento episcopi Theologi, qui
 etiam advertunt hanc, et hujus similes locutiones
 ante exortos Nestorii et Eutychetis errores non

erit reus, quia id non motu corporis gessit, cum
 hoc per illud tempus gesserit, quo gessit et corpus?
 Isto modo congruenter intelligi potest etiam illud,
 quod in Psalmo legitur (Ps. 75. 12.) : Deus autem
 rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio
 terræ. Ut Dominus Jesus accipiatur Deus noster,
 qui est ante sæcula (Joa. 1. 3. et Hebr. 1. 2.), quia
 per ipsum facta sunt sæcula, operatus est salutem in
 medio terræ, cum (Joa. 1. 14.) Verbum caro factum
 est, et terreno habitavit in corpore. Deinde postea-
 quam prophetatum est in his verbis Annæ, quomodo
 gloriari debeat qui gloriatur, non in se utique, sed
 in Domino : propter retributionem, quæ in die iudic-
 iis futura est (v. 10.). Dominus ascendit (inquit)
 in caelos, et tonuit : ipse judicabit extrema terræ,
 quia justus est. Prorsus ordinem tenuit confessionis
 fidelium; ascendit enim in caelum Dominus Jesus
 Christus, et inde venturus est ad vivos, et mortuos
 judicandos. Nam quis ascendit (sicut dicit Aposto-
 lus) (Eph. 4. 9. 10.) nisi qui et descendit in infe-
 riores partes terræ? Qui descendit ipse est, et qui
 ascendit super omnes caelos ut adimpleret omnia.
 Per nubes ergo suas tonuit, quia sancto Spiritu
 cum ascendisset, implevit : De quibus ancillæ He-
 rusalem, hoc est, ingratae vince conminatus est
 apud Isaiam prophetam (v. 6.) ne pluant super eam
 imbrem. Sicut autem dictum est : ipse judicabit
 extrema terræ, ac si diceretur extrema hominis :
 non enim alias partes non judicabit, qui omnes ho-
 mines procul dubio judicabit. Sed melius intelligun-
 tur extrema terræ extrema hominis, quoniam non
 judicabuntur, quæ in melius, vel in deterius medio
 tempore commutantur^d, sed in quibus extremis
 inventus fuerit, qui judicabitur. Propter quod di-
 ctum est (Matth. 10. 22.) Qui autem perseveraverit
 usque in finem, hic salvus erit. Qui ergo perseveraverit
 facit iudicium, et justitiam in medio terræ, non
 damnabitur, cum judicabuntur extrema terræ (v.
 10.). Et dat (inquit) virtutem regibus nostris : ut non
 eos judicando contemnet, dat eis virtutem, qua car-

raro a Patribus procul dubio orthodoxis, et er-
 roribus Nestorii et Eutychetis adversantibus, ad-
 liberit.

^c Augustinus editus : extrema terræ, sed male :
 neque enim explicaret, quod sibi explicandum pro-
 posuit Augustinus : emendandus est itaque locus
 iste per Eucherium, et per codicem nostrum, et
 legendum extrema hominis.

^d Hæc verba non sic accipias volo, ut postremas
 tantam actiones nostras iudicet Dominus, de quo
 scriptum est : Et scrutabor Hierusalem in lucernis
 (Soph. 1. 12.) sed quod iudicabit nos, ut inven-
 erit, quam mors suo mundo abripit : si enim Deus sibi
 gratos invenit, nostrarum iniquitatum non recor-
 dabitur (Isa. 45. 25) amplius : Si vero sibi invidios,
 et lethali peccato præoccupatos invenit : iustitia
 iusti non liberabit eum in quocunque die peccaverit.
 Ezech. 25. 12. quod alibi h'is verbis expres-
 sive inculcat : (Ezech. 18. 24) Si averterit se jus-
 tus a justitia sua, et fecerit iniquitatem... nun-
 quid vivet? Omnes justitie ejus, quas fecerat, non
 recordabuntur, in pravaricatione, qua pravarica-
 tus est, et in peccato suo, quod peccavit : in ipsis
 morietur.

uem, sicut reges, regant, et in illo mundum, qui A propter eos fudit sanguinem, vincant (*Ibi*).

¶ *Exaltavit cornu Christi sui.* Quomodo Christus exaltavit cornu Christi sui? De quo enim supra dictum est: *Dominus ascendit in celos*, et intellectus est Dominus Christus, ipse, sicut hic dicitur, *exaltavit cornu Christi sui*. Quis ergo est Christus Christi? an cornu exaltabit inuisitabilis sui: sicut ista ipsa in principio hujus hymni ait: *exaltatum est cornu meum in Deo meo*? Omnes quippe unctos ejus chrismate recte Christos possumus dicere. Quod tamen totum eum suo capite corpus, unus est Christus. Hæc Anna prophetavit Samuelis mater, sancti viri, multumque laudati. In quo quidem tunc figurata est mutatio veteris sacerdotii, et nunc impleta quoniam infirmata est, que multa in filiis erat, ut novum haberet in Christo sacerdotium sterilibus, que peperit septem. Hoc canticum juxta septuaginta interpretum translationem inserere compulsi sumus ^a, ut a beato Augustino expositum est; pro eo quod in ipsa translatione ampliore, et veterem continet historiam ^b.

¶ Interea (*Cap. 2. v. 18.*) *Samuel erat ministrans in templo Dei accinctus Ephod* (*Cap. 1. 12. 13. rursus 17.*) Porro filii Heli divina sacrificia temerantes peccabant coram Domino; et deridebant per eos multi sacrificium Dei (*Ibi. v. 27. et subseq. et rursus cap. 2. v. 41. et subseq.*). Unde Heli sacerdos pro eorum iniquitate damnatus est (*Cap. 2. 25., et subseq.*), quod eos peccantes minus severa animadversione plecebat ^c. Et quidem coercuit, et quidem corripuit, sed lenitate, et mansuetudine patris, non severitate, et auctoritate pontificis. Qua sententia discant sacerdotes quomodo propter filiorum vitam, (id est propter scelera populi) puniantur: quique etiam, quamvis sancti sint, culpa tamen subditorum, eisdem, si non coercuant, reputatur (*Cap. 2. v. 27. etc.*).

¶ Sed hoc ^d evidentius ad ipsum Heli sacerdotem missus loquitur homo Dei, cuius quidem nomen tacetur, sed intelligitur officio, ministerioque suo, sine dubitatione esse propheta: Sic enim scriptum est ^e: *Venit autem vir Dei ad Heli, et ait ad eum: hæc dicit Dominus. Nunquid non aperte revelatum sum domui patris tui, cum esset in Aegypto in domo Pharaonis, et elegi eum ex omni Israel mihi in sacerdotem, et ascenderet ad altare meum, et adoleret mihi incensum, et portaret Ephod coram me? Et dedi Domui patris tui, omnia de sacrificiis filiorum Israel? Quare calce abieccistis victimam meam, et munera*

mea, quæ præcepi, ut offerrentur in templo, et magis honorasti filios tuos, quam me, ut comederetis primitias omnis sacrificii Israel populi mei? Propierea ait Dominus Deus Israel. Loquens locutus sum, ut domus tua, et domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus: absit a me hoc: sed quicumque glorificaverit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Ecce dies veniunt, et præcidam brachium tuum, et brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua, et videbis Christum amulum tuum, in templo in omnibus prosperis Israel, et non erit senex in domo tua in omnibus diebus. Veruntamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo, sed ut æficiant oculi tui, et tabescat anima tua, et pars magna domus tue morietur, cum ad virilem ætatem venerit: hoc autem erit tibi signum, quod venturum est duobus filiis tuis Osai, et Finees. In die uno morientur ambo, et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum, et animam meam faciat.

¶ Non est ut dicatur ista propheta, ubi sacerdotii veteris tanta manifestatione prænuntiata est mutatio, in Samuele fuisse completa: quanquam enim esset de alia tribu Samuel, quam quæ constituta fuerat a Domino, ut serviret altari, tamen non erat de filiis Aaron, ejus progenies fuerat deputata, unde fierent sacerdotes. Ac per hoc in ea quoque re gesta eadem mutatio, quæ per Christum Jesum futura fuerat, adumbrata est: ut et vetus testamentum proprie, figurate vero pertinebat ad novum: prophetia facti etiam ipsa, non verbi; id scilicet facti significans, quod verbo ad Heli sacerdotem dictum est per prophetam. Nam fuerunt postea sacerdotes ex genere Aaron: sicut Sadoch (*II. Reg. 15. 24. etc.*), et Abiathar (*I. Reg. 20. et 22. Rursus 22. 6. et 9. 50. 7. II. Reg. 15. 24. etc.*) regnante David, et alii deinceps atequam tempus veniret, quo ista, quæ de sacerdotio mutando tanto ante prædicta sunt, effici per Christum oportebat. Quis autem fidei nunc oculo hæc intuens non videat esse completa? Quoniam quidem nullum tabernaculum, nullum templum, nullum altare, nullum sacrificium, et ideo nec ullus sacerdos remansit Judæis, quibus, ut de seniore Aaron ordinaretur, in Dei fuerat lege mandatum. Quod et hic commemoratum est, illo dicente propheta (*Cap. 2. v. 50.*) *Hæc dicit Dominus, Deus Israel: Loquens locutus sum, ut domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in æternum. Nunc autem dicit Dominus: absit hoc a me: sed quicumque glorificaverit me, glorificabo eum. Qui autem contem-*

ero, Caput V. Libri XVI. de Civitate. Verba Augustini lineolis notavi, ut scilicet agnoscat lector, quantum ex Augustini profecerit Claudius.

^e Ibi multum ad Augustini, quem Claudius exseribit, interpretatione differet ea, quam hic sequitur idem Claudius, et Vulgata fere est. An in amanuensum, an potius in Claudium ipsum id est referendum? Aliorum judicium expecto.

^f Num. 25. 12. 15. *Ecce do ei [Phinees filio Eleazar] pacem fœderis mei: et erit tam ipsi, quam seminibus ejus, pactum sacerdotii sempiternum.*

^a Et Canticum ipsum, et expositionem ejus ab Augustino prolata[m] [quod jam dixi] habes Capite IV. Libri XVII. de Civitate, quod consulas velim: exseripsit enim Claudius ad magnam partem, quæ Augustinus loco hoc edocuit.

^b Quæ sequuntur ad versiculi hujus interpretationem ex Isidoro [in locum hunc] desumpta sunt prisoris.

^c Additur nescio cur: *me miserum*.

^d Et versionem hanc, et illius interpretationem totam exseripsit Claudius ex Augustino: Vide, obse-

nut me, crunt ignobiles. Quod enim nominat domum patris ejus, non de proximo patre dicere, sed de illo Aaron, qui primus sacerdos est institutus, de cuius progenie ceteri sequuntur, superiora demonstrat ubi ait (*Exo. 4. 28. v. 1. etc.*): *Revelatus sum domui patris tui, cum esset in Aegypto in domo Pharaonis (Lev. 21. 22. num. 3. 10), et elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem.* Quis pater fuit hujus in Aegypto servitute, unde cum liberati essent, electus est ad sacerdotium, nisi Aaron? De hujus ergo stirpe, isto loco dixit futurum fuisse, ut non essent ulterius sacerdotes: quod jam videmus impletum. Vigilet fides, presto sunt res: ceruntur, tenentur, et videre nolentem oculis ingeruntur. (*Num. 25. 15. etc.*) *Eccc, inquit, dies veniunt, et praedicandam brachium tuum, et brachium domus tuae, ut non sit senex in domo tua, et videbis Christum amulum tuum in templo in universis prosperis in Israel.* ^b Ecce dies, qui praenuntiati sunt, jam venerunt. Nullus sacerdos secundum ordinem Aaron: et quicumque ex ejus genere est homo, cum videt sacrificium Christianorum toto orbe pollere, sibi autem honorem illum esse subtractum, deficiunt oculi ejus, et deficit anima ejus tunc moreris. Proprie autem ad hujus domum Heli, cui haec dicebantur, quod sequitur, pertinet: (*v. 55, et 54.*) *Et pars magna domus tuae morietur, cum ad virilem aetatem venerint: hoc autem erit tibi signum, quod venturum est duobus filiis tuis Osai, et Fineas: in die uno morientur ambo.* Hoc ergo signum factum est mutandi sacerdotii de domo hujus, quo signo significatum est, mutandum sacrificium domus Aaron. Mors quippe filiorum hujus significavit mortem, non hominum, sed ipsis sacerdotii de filiis Aaron.

ⁱ Quod autem sequitur, ad illum etiam pertinet sacerdotem, ejus figuram gessit ^d, huic succedendo Samuel. Proinde quae sequuntur de Christo Jesu Novi Testamenti vero sacerdote dicuntur (*v. 55*). *Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum et animam meam faciat.*

^e ^f Sub figura Samuelis, de Domino Salvatore summo videlicet, ac vero pontifice debet intelligi qui nimirum, sicut Samuel, defuncto Heli, successit in sacerdotium, non de stirpe Aaron, sed de alia Levi familia electus. Fuit enim ^g (ut jam supra meminimus) filius Helchana, filii Hieroboam, filii Helihel, filii Thau, filii ^h Sat, filii Helchana, filii Johel, filii Azariae, filii Sophoniae, filii

A Thaat, filii Asir, filii Abiasaph, filii Chore, filii Isaar, filii Caath, filii Levi, filii Israel, ut verba dierum narrant. Ita mediator Dei, et hominum, ut esset nobis Pontifex, non de Levi, sed de alia utique tribu, id est Juda, carnis originem sumpsit: aliam, quam legalem hostiam, id est ipsam carnem suam obtulit patri pro nobis: alios, quam de genere Aaron pontificatus sui reliquit haeredes, filios videlicet gratiae Novi Testamenti de universa gentium natione collectos. Quod vero, quasi humano more loquens, Deus dicit (*Ibid., idest v. 55*): *qui juxta cor meum, et animam meam faciat, de Samuele quidem recte potest accipi, quod in omnibus ejus voluntati sicut homo Deo paruerit, sed rectus i accipitur de Domino, ac Salvatore, quod sicut Filius unigenitus i paternorum sit in omnibus consensu arcanorum: juxta quod de se ipse manifeste testatur, dicens (Jo. 8. 28): Et a me ipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, haec loquor. Et qui me misit, mecum est, et non reliquit me solam, quia quae placita sunt ei, facio semper.*

^k ^l In hoc vero quod ait Deus: *quia omnia quae in corde meo, et quae in anima mea sunt, faciet, non arbitremur habere animam Deum, cum sit conditor animae; sed ita de Deo tropice, non proprie dicitur, sicut manus, pes, et alia corporis membra: et ne secundum hoc credatur homo in carnis hujus ellipse factus ad imaginem Dei, adduntur, et alia, quas utique non habet homo. Et dicitur Deo (*Psal. 16. 8*): *sub umbra alarum tuarum protege me:* ut intelligant homines de illa ineffabili natura non propriis, sed translatis rerum vocabulis ista dici ^l.*

Et edificabo ei domum fidelem, et ambulabit coram Christo meo cunctis diebus. ^m Ipsa est domus, quam edificat pater, de qua Apostolus ait (*Hebr. 5. 6*): *quae domus sumus nos, si fiduciam, et gloriam spei usque in finem firmam retineamus.* Et haec domus ambulabit coram Christo ejus, ipso videlicet summo Pontifice. Ambulabit, dixit, id est conversabitur, sicut superius dixerat de domo Aaron (*v. 50*): *Loquens locutus sum, ut domus tua, et domus patris tui ministraret in conspectu meo, usque in sempiternum.* Quod autem ait: *coram Christo meo ambulabit,* de ipsa domo utique intelligendum est, non de illo sacerdote, qui est Christus ipse, mediator, atque Salvator. Domus ergo ejus coram illo ambulabit. Potest et *ambulabit* intelligi de morte ad vitam, omnibus diebus quibus peragitur usque in finem saeculi hujus

^a Haec quoque ex Vulgata desumpta sunt: contra Augustinus multo dissimulata interpretationem exhibet, quod et deinceps servatur.

^b *V. 51.* Hoc in loco nec prorsus Vulgatam, nec Augustini interpretationem sequitur Claudius, sed aliam quamptiam.

^c Augustinus editus sacerdotium, sed eodem utraque vox spectat.

^d Scilicet Heli.

^e Haec quae haecenus notavi, in Augustino exstant. Quae sequuntur perquire in questione 1. Bedae in libro 50. questionum in libros Regum.

^f Editus quod.

^g Parenthesis haec in editis deest.

^h *E. it. Sapla.*

ⁱ Haec verba addidi, ut sensum connecterem, qui alioquin delicit.

^j In Codice legitur *patronorum*, per amanuensis erratum, ut eequidem censeo. Badae habet *patris*.

^k Rursus quae sequuntur tradidit Augustinus num. 5. capitis 5. libri 17. de *Civiti*.

^l Haecenus Augustinus. Quae sequuntur, iterum perquire in Beda [loco nuper allegato, id est questione 1, inter 50, nonnullis tamen immutatis, et additis, quae Claudio ipsi tribuo].

ista mortalitas : alioquin quomodo de Samuele potest accipi, quod ædificata sit ei domus fidelis, que coram Christo Domini (id est, ipso Samuele) cunctis diebus incederet, cum legamus in sequentibus (Cap. 8. v. 5), quod filii illius (*aversi*) aversi de vis ejus, post avaritiam declinaverint, et perverterint iudicium : nisi forte domum ejus hoc loco plebem Israeliticam intelligamus, quæ cunctis diebus sacerdotii ejus Domino serviricit, de qua scriptum est (Reg. 1. 7) : *Et requievit omnis Israel post Dominum.* Et paulo post (*Ibid. v. 4*) : *Abstulerunt filii Israel Baalim, et Astaroth, et servierunt Domino soli.* ^a Quod vero adjungitur : *Futurum est autem, ut quicumque remanserit in domo tua, veniat, ut oretur pro eo, non proprie de domo dicitur hujus Heli, sed illius Aaron, de qua usque ad adventum Jesu Christi, homines remanserunt : de quo genere etiam nunc usque non desunt. Nam de illa domo Heli hujus, jam supra dictum erat :* ^b *Et omnis qui superaverit domus tuæ, decidet in gladio virorum.* Quomodo ergo hic vere dici potuit, et erit qui remanserit in domo tua, veniat, ut oretur pro eo? Si illud est verum, quod ultro gladio nemo inde supererit, nisi quia illos intelligi voluit, qui pertinent ad stirpem illius domus sacerdotii secundum ordinem Aaron. Ergo si de illis est predestinatis reliquis, de quibus alius Propheta dixit (Isa. 10. 21 et 22. Rom. 9. 27), *reliquie salutem fient, unde et Apostolus : (Rom. 11. 5) Sic ergo, et in hoc tempore reliquie per electionem gratiæ salvæ factæ sunt, quia de talibus reliquis bene intelligitur esse, de quo dictum est, qui remanserit in domo tua : profecto credit in Christum : sicut temporibus Apostolorum ex ipsa gente plurimi crediderunt (Act. 2. 41. etc.). Neque nunc desunt qui licet rarissime, tamen credant, et impletur in eo, quod hic iste homo Dei continuo secutus adjunxit :* *Et offerat nummum argentum, et tortam panis, dicatque : dimitte me, obsecro, ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis.* Quid per nummum argentum, nisi oris confessio designatur (Rom. 10. 10), *quæ fit credentibus ad salutem?* argentum enim pro eloquio poni solet : Psalmista testante, ubi canitur ^d : *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.* Sed quid dicit iste qui venit? *dimitte me, obsecro, ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis.* Sacerdotalem partem corpus Christi, id est Ecclesiam dicit; cujus plebis ille sacerdos est, mediator Dei, et hominum, homo Christus Jesus; cui plebs dicit Apostolus Petrus (1 Petr. 2. 9) : *Plebs sancta, regale sacerdotium.* In hæc partem sacerdotalem

A postulat comedere buccellam panis, quibus verbis ipsum sacrificium christianorum eleganter expressum est, de quo dicit sacerdos ipse : (*Dabo Panis, quem ego (Joa. 6. 52) dederò, caro mea est pro mundi vita.* Ipsum quippe est sacrificium non secundum ordinem Aaron (Hebr. 5. 6. et 7. 11. etc.), sed secundum ordinem Melchisedech.)

^e *Factum est autem in die quodam, Heli jacebat in loco suo, et oculi ejus defecerant, nec poterat videre lucernam Dei antequam exstingeretur.* In tabernaculo federis erat candelabrum, ubi a vespere usque mane (Exod. 27. 20. 21. Lev. 24. 5. 8), summo Pontifice lucernas vespere concinnante, jugiter extra velum preparate lucebant, Dominus ut jusserat (*Ibid.*). Isto Pontifice intrante in tabernaculo, jam grandæva senectute confecto, oculi ejus in tantum caligaverant, ut nec incensam lucernam potuisset aspicere, quanto magis extinctam? Figuraliter vero lucerna Dei Heli fuerat, quando dignitate sacerdotali pollens justitiæ claritate fulgebat. Quam extinctam Propheta asserit, dum ob scelera filiorum, sacerdotii potestatem, meritoremque lumen amisit.

(Cap. 3. 19.) ^f *Crevit autem Samuel, et Dominus erat cum eo, et non occidit ex omnibus verbis ejus in terram.* Significat quia nihil ex his, quæ locutus est, irritum fuit, sed omnia sicut verba impleta quæ dixit. Cadunt namque in terram verba supervacua, quæ pro nihilo habenda, et universorum sunt calcanda despectu, sicut et beatus Job dixit (Job. 29. 24) : *et lux vultus mei non cadebat in terram ; quia nimirum in tanta gravitate vultus (tenere) retinere consueverat, ut nunquam contemptibili lætitiâ resolveretur. Sed quotiescunque hilariorum se præsentibus exhiberet, certam semper ob causam utilitatis eorum (faceret) ageret.*

^g Igitur postquam hæc in figura mutationis Veteris Testamenti a Propheta illo prænuntiata sunt ad Heli offendente Israel Dominum, ^h *instruxerunt aciem Philistæi contra eos, etc.* Tollunt autem Israelitæ aream ad (uitionem) stationem suam : capta est ab hostibus areca, ipsique non solum victi sunt et in fugam versi, imo etiam magna strages facta est eorum. (Nonnihil) Nonnulla tamen futurorum significat res gesta hæc. In (propheticæ) prophetia enim areca illa ab alienigenis capta indicabat testamentum Dei transiitum ad gentes. Quando enim nuntiatum est Heli sacerdoti captam fuisse aream Domini, cecidit de sella, et mortuus est (Cap. 4. 16. 17. 18). Transiente areca Domini ad gentes, ⁱ perit, atque interit sacerdotium Judæorum. (Cap. 5) Duo quoque filii corruerunt, unius uxor

et habent alie editiones. Vide Calmet in locum hunc.

^j Explicatio hujus loci ex quæstione II Bedæ tota desumpta est.

^k Subsequentia porro notata lineolis ab Isidoro [cap. 5. 1 Reg.] edocentur.

^l Cap. 4. v. 2 et subseq.

^m Verba hæc perit, atque interit sacerdotium Judæorum, non sic accipias velim, ut revera tunc perierit; nam revera Abiathar et Sadoch, paucis elapsis

^a Cap. 4. v. 36. Hic iterum exscribitur Augustinus, sed interpretatione scripturæ multum diversa.

^b Hic allegatur versio ex Augustino.

^c Cap. 2. 36. Itæc quæ sequuntur ex Augustino, magnam ad partem, excerpta sunt, sed non prorsus. Prorsus tamen ea habet Isidorus, cap. 2. in lib. 1 Regum, quem proinde plane hic exscribit Claudius.

^d Psalm. 11, 7. Diversitas nonnulla hic est, editum inter et nostrum Colicem.

^e I Reg. 3. 2. Sed cum aliquid discrimine, quod

viduata : et (v. 11) mox in partu mortua est (v. 20), propter eandem perturbationem. Quod evidenti signo præfiguratum est, post extinctum sacerdotium Judæorum, carnalem intrisse Synagogam illi carnaliter adherentem, prostratque Heli de sella, a pontifices Judæorum sedem habuere vacuam, et gloriam sacerdotii, regniq̄e extinctam.

(Cap. 5. v. 2 et seq.) c Sed quid est, quod dum possissent Philistiim arcam Domini in templo Dagonis Dei sui, intraverunt templum, et invenerunt Deum suum prostratum, atque contrafactum, caput vero ejus, duasque manus abscessas? Statim enim ut testamentum Domini pervenit in (gentibus) gentes, confestim idola, quæ deceptum possidebant orbem, destructa sunt, omnisque error simulacrorum cecidit, præsentiam Dei ferre non sustinens. Nam in manibus Dagon præcisus, opus idololatriæ b amputabatur. Et in capite ejus superbia diaboli abscessa (significabatur) significatur, a quo initium peccati fuit. Quod vero in limine, ut certum scilicet, præfinitumque suæ idololatriæ finem (agnoscere) agnoscerent : limes enim fines itineris significat. Etiam illud ad magnam pertinet significationem, in ipsa ruina Dagon Dei sui, atque fractura, quod dorsum illius solum invenerunt, (v. 5) fractis ejus omnibus membris : dorsum quippe fugam significat. Quicunque enim fugiunt, persequentibus dorsum dant. Unde et scriptum est de hostibus (Psal. 20. 45) : quoniam pones eos dorsum. Ubi enim sunt idola? perierunt. Et si aliqua remanent, ab aliquibus absconduntur, et fugerunt. (V. 6 et Psal. 77. 66) Quod autem percussus sunt in posteriora ii, qui arcam Dei captivaverunt, hinc pœnae signum videtur : quia, si qui susceperint (susceperunt) : dilexerunt) testamentum, et posteriora vite dilexerint, ex ipsis justissime cruciabuntur, quæ sicut Apostolus ait, (Phil. 3. 8) existimare debuerant sicut stercore : qui enim sic assumunt testamentum divinum, ut posteriora respicientes, veteri se vanitate non exuant, similes sunt hostibus illis, qui arcam testamenti captivam juxta idola sua posterunt. Et (illa) alia quidem vetera etiam nolentibus cadunt : quia (Isa. 10. 6) omnis caro fenum, et claritas hominis, ut flos feni, aruit fenum, et flos decidit : arca autem Domini manet in æternum : secretum scilicet testamentum, regnum cælorum, ubi est æternum verbum Dei. c

(6. 4. etc.) Cum vero de terra Philistiim arca Domini ad terram Israelitarum rediret, (v. 7 et subsequ.) plaastro superposita est, et vacæe plaastro subjunctæ sunt, quæ fetæ fuisse memorantur ;

annis, sacerdotes recensentur : sed quod superstite tantummodo filio puellino, idoque impote sacerdotii munere fungi, sacerdotis partes impleverit Samuel, qui propterea solemnia sacrificia etiam obtulit. 1 Reg. 7. 6. 10. 9. 12. 16. 2. etc.

a Pontificis, præstat nostra lectio.

b Amputatum. In Eucherio edito nonnulla desunt.

c Hæc omnia quæ sequuntur exceptit noster Claudius a Gregorio Magno, qui ea attingit, numero 42 libri vii Moralium in Job : sed expressissima habet num. 5 homiliæ 37 in Evangelia : hæc propterea,

A (v. 10) quarum filios clausurunt domi, ut scriptum est. (v. 12) Ibant autem in directum vacæe per viam, quæ ducit Bethsames : uno itinere gradiebantur pergentes, et mugientes, et non declinabant neque ad dexteram, neque ad sinistram. c Quid igitur vacæe, nisi fideles quosque in Ecclesia d significant, qui dum sacri eloquii præcepta considerant, quasi superpositam Domini arcam portant? de quibus hoc est etiam notandum, quod fuisse fetæ memorantur : quia sunt plerique, qui in via Dei intrinsecus positi, foris carnalibus affectibus ligantur : sed non declinant a recto itinere e qui arcam Dei portant in mente. Ecce enim vacæe Bethsames pergunt. Bethsames quippe dicitur Domus solis. Et propheta ait (Malach. 4. 2) : Vobis autem, qui timetis Deum, oriatur sol justitiæ. Si igitur ad æterni solis habitationem tendimus, dignum profecto est, ut de Dei itinere pro carnalibus affectibus non declinemus. Tota enim virtute pensandum est, quod vacæe Dei plaastro suppositæ pergunt, et dant ab intimis mugitus, et tamen de itinere non detorquent gressus : f amorem quidem per compassionem sentiunt. Sed colla posterioris non deflectunt. Sic nimirum predicatorum Dei, sic fideles quique intra sanctam Ecclesiam agere debent, ut et compatiantur proximis per charitatem, et tamen de via Dei non exorbitent per compassionem. Arca quippe superposita Bethsames pergere est, cum superna scientia ad internæ lucis habitaculum propinquare : sed tunc vere Bethsames tendimus, cum viam rectitudinis gradientes, ad vicina erroris latera, nec pro affectu pignorum declinamus. Sic namque sic necesse est, ut incedere debeant, qui sacrilegiis suppositi jam per internam scientiam, Domini arcam portant, quatenus per hoc quod propinorum necessitatibus condolent, accepto rectitudinis itinere non declinent. Quorum nimirum gratia mentem nostram tenere debet, sed reflectere non debet, ne hæc eadem mens, aut si affectu non tangitur, dura sit, aut tacta, plus, si inflectitur, remissa. g

B Justitiæ. Si igitur ad æterni solis habitationem tendimus, dignum profecto est, ut de Dei itinere pro carnalibus affectibus non declinemus. Tota enim virtute pensandum est, quod vacæe Dei plaastro suppositæ pergunt, et dant ab intimis mugitus, et tamen de itinere non detorquent gressus : f amorem quidem per compassionem sentiunt. Sed colla posterioris non deflectunt. Sic nimirum predicatorum Dei, sic fideles quique intra sanctam Ecclesiam agere debent, ut et compatiantur proximis per charitatem, et tamen de via Dei non exorbitent per compassionem. Arca quippe superposita Bethsames pergere est, cum superna scientia ad internæ lucis habitaculum propinquare : sed tunc vere Bethsames tendimus, cum viam rectitudinis gradientes, ad vicina erroris latera, nec pro affectu pignorum declinamus. Sic namque sic necesse est, ut incedere debeant, qui sacrilegiis suppositi jam per internam scientiam, Domini arcam portant, quatenus per hoc quod propinorum necessitatibus condolent, accepto rectitudinis itinere non declinent. Quorum nimirum gratia mentem nostram tenere debet, sed reflectere non debet, ne hæc eadem mens, aut si affectu non tangitur, dura sit, aut tacta, plus, si inflectitur, remissa. g

C Percussit autem de viris Bethsames, eo quod vidissent arcam Domini : percussit autem de populo septuaginta viros, et quinquaginta millia plebis. c Populus, et plebs pro una eademque re indifferenter accipitur. Nam ex uno Græco quod est lasæ solet utrumque transferri. Sed in hoc videtur esse distantia, quod in priore commate versiculi additum est viros. Viros enim majores natu significat, ut sit sensus, quia de optimatibus populi septuaginta sunt percussi, de ipsa turba vulgari homines quinquaginta

ut a verbis Claudii discernat lector, lineolis distincti.

d Editi : designant.

e Editi : qui.

f Subsequentia partim ex homilla 37 in Evangelia, partim ex libro vii Moralium S. Gregorii desumpta sunt. Ea cum editis comparet, quæso, lector.

g Cap. 6. 19. Bæda hujus loci explicationem r Claudio traditam docet : capite scilicet 3 quæstionum in libros Regum.

millia. Quod ne pateretur, in Exodo (Exod. 2) *populus a laxge stabat, et orabat, solusque Moises ascendit ad Dominum*. Isti ab hoc percussi, quia non solum appropinquaverunt, sed etiam (ut alia refert translatio) *despexerunt*, quod rationi plus congruum est: nam in Exodo viderunt, et audierunt, et perspicua divine potentie inspexerunt, nec perierunt. Et ideo isti non de visione, sed de despectione, et temeritate mulctati sunt ^b.

(Cap. 7. 2.) *Et factum est ex qua die mansit arca in Cariathiarim, multiplicati sunt dies. Erat quippe annus vicesimus, et requievit omnis domus Israel post Dominum*. ^c « Non ita intelligendum est quasi viginti anni, quibus arca (maneret) manserit in Cariathiarim, ad octavum usque annum regni David, quando eam congregata populi frequentia adduxit in Hierusalem (II Reg. 6), sint computandi. Invenitur namque in sequentibus, (I Reg. 14. 8), quod temporibus Saulis fuit ^d delata de hac civitate, et allata in ea tra, pugnante eo adversus Philisteos: sic etenim scriptum est: (Ibid.) *Et ait Saul ad Achiam: applica arcem Dei: erat enim ibi arca Dei in die illa cum filiis Israelis*. Et quia constat (II Reg. 7) quod David eam in Hierusalem adduxit, ^e tultam de domo Aminadab, in quam tunc illatam esse perhibetur, ^f restat intelligi, quod in diebus Saulis relata de castris, et in præfatam sit illata civitatem; unde denuo regnante David afferunt in Hierusalem. ^g Est ergo sensus memoratæ sententiæ, quia ex quo mansit arca in Cariathiarim, erat annus vicesimus, cum eam inde transferri temporibus Saul causa belli contingeret: vel certe vicesimus erat annus, cum adhuc omnis domus Israelis requievit

^a Quæ adduntur, in Beda non inveni.

^b Interpretes, quos Claudius indicat, plane ignoro. Novi equidem qui verterint: dispexissent: id est evisore, et minute eam intuiti sunt; aut si vis scrutati sunt, que in arca posita erant: favere autem huic interpretationi videntur hebraica ipsa verba לראות וישארו quæ reddi commode possunt: eo quod viderent in arca Domini. Sed quis nesciat ipsamet hebraica verba verti etiam cum laude posse, uti revera vertit Vulgata: eo quod viderent arcam? An quinquaginta millia plebis [nullis scilicet reprimendis] perscrutari commode potuissent quidquid in arca positum erat, et circumstantium oculis delitescerebat? Interpretes porro valde probabiles causas afferunt, cur Deus Beisamitis libere arcam intuentes morte punierit. Quod si liberum hunc intuitum irreverentiam quamdam, ideoque interpretativum contemptum esse quisquam velit despectionem, et temeritatem, quam hic commemorat Claudius, admittere id utique possumus.

^c Rursus hæc repete ex Beda num. 4.

^d Ablatus. Præstat nostra lectio.

^e Nisi in errantem amanensem hanc vocem referas [nam editus Bedæ locus habet: *tulitque*]. Vox hæc ex iis erit, quæ a latinitate declinantes, vulgares linguas, aut efformarunt, aut auxerunt. Itali *tollo* et *tolta* dicunt, quod Latini *ablatus* et *ablatus*.

^f Antea etiam in ædibus Abinadam in Gabaa fuisse positam discimus ex capite 8 libri I Reg.

^g Josephus cap. 13 lib. vi *Antiquitatum* [n. 9.] hæc in editione Havercampii habet. *Sub hoc, et Samuelus propheta vita decessit... imperavit, populo-*

A post Dominum, abjectis videlicet idolis, illi soli serviens; quod eam fecisse toto tempore præstatulus Samuelis, ^h qui Josepho teste duodecim annis completus est, et primo tempore regni Saul, quod ^b, eodem historico asseruente ⁱ, viginti annis tenuit, nullus sancte historie curiosus ignorat. Namquo postmodum (I Reg. 16. 14) cum recessisset a Saula spiritus Domini, et agitare eum spiritus nequam, maxime (Cap. 18. 10. etc.) ad persequendum David innoxium et justum, necesse erat partem militiæ (vel) et plebis ejus nonnullam, militiæ illius existisse complice. Cariathiarim ipsa est, quæ alio nomine Cariath Baal vocatur *civitas saltum* (Josue 15. 60. et 18. 14) una de urbibus Gabaoitarum pertinens ad tribum Juda, euntibus ab Hierusalem Diospolim milliario nono. De hac fuit Urias propheta, quem interfecit Joachim in Hierusalem, sicut Iheremias scribit ⁱ.

^h Samuel autem post mortem Heli regerat Israel. (I Reg. 7, etc.) Congregato autem omni populo exclamavit ad Dominum pro Israel, et exaudivit eum, (v. 7 et seq.) et eum offerret holocaustum; accedentibus alienigenis ad pugnam contra populum Dei, intonuit Dominus super eos, et confusi sunt. Et ceciderunt coram Israel, atque superati sunt. (V. 12) *Tunc assumpsit Samuel lapidem unum, et posuit eum inter Masphat et Sicleg*. ^k Et ut interpretes septuaginta transtulerunt: *inter Masphat novam et veterem*. *Vocavitque nomen ejus, lapis adjutorii, et dixit: usque adhuc auxilium est nobis Deus*. Masphat interpretatur *intentio*: Lapis ille adjutorii, mediatus est Salvatoris; per (quem) quam transeundum est a Masphat vetere ad novam, id est ab inten-

que profuit solus quidem post mortem Heli pontificis annis duodecim, cum Saulo vero rege duodeviginti.

^h Equidem historia: male utique.

ⁱ Cap. 14 seu postremo ejusdem libri vi Josephi [n. 9]: hæc in editione ejusdem Havercampi legitur. *Hunc Saulus finem habuit... Regnavit autem vivente Samuele annis octodecim: post mortem vero ejus annis duobus et viginti*. Quem tamen Josephi locum ita Petrus Comestor explicat, ut simul juncti anni, quibus Saul regnavit, viginti efficiant; ut noster scriptor habet. *Et regnavit Saul vivente Samuele 18 annis, et eo mortuo duobus annis*. Citat autem Havercampus Clementem et Eutyebium, Alexandriensis Josephi sectatores, qui viginti ipsos regni annos Sauli tribuunt: atque hæc quidem opinio Claudii nostri auctoritate repugnante Zonara, qui hæc tradit [in fine ipso libri primi *Annalium*]: *Regnavit Saul superstite adhuc Samuele, annos octodecim: eo defuncto, viginti duos*. Confirmari rectissime potest: atque idipsum docet vetusta ea Josephi interpretatio, quæ Rufino tribuitur: hæc enim habet: *Regnavit itaque Saul, Samuel vivente, annis decem et octo: moriente autem alios duos*. Vide tamen, obsecro, interpretes ad duos hoscet Scripturæ locos I Reg. 13. 1. *Filius unius anni erat Saul, cum regnare cœpisset, et duobus annis regnavit*. Et Acto. 13. 21. *Dedit illis Saul filium Cis, virum de tribu Benjamin annis quadraginta*.

ⁱ 26. 20. 21. Hæc tradidit Isidorus cap. 4 in libri I Reg.

^k Vulgata: *inter Sen*; Alii *Dentem*; editus Beda *In Sicliche*.

tione, quæ expectabatur in carnali regno, quod erat A beatitudo falsa, ad intentionem, quæ per novum testamentum expectatur in regno cælorum, ubi est beatitudo verissima ^a : quia (qua), quoniam nihil est melius, usque huc auxiliator Deus (Cap. 12. 17 et 18). Iste Samuel invocavit nomen Domini, et exaudivit eum Deus, et in tempore messis pluviam imptavit. Pluvia enim in sanctis Scripturis verba sunt Evangelii, sive legis, sicut Moyses dicit ^b : *Expectetur sicut pluvia eloquium meum; et descendant sicut ros verba mea*. Haec igitur pluviam dedit mundo Christus in tempore messis, id est quando gentes colligi oportebat : (ut) unde (Matth. 3. 12) sicut frumentum in horreis, sic inter Ecclesiarum sinum congregentur.

^c *Judicavit autem Samuel Israel omnibus diebus P ritæ suæ, fueruntque usque ad cum iudices et principes super Israel. (viii, 5) Porro filii Samuel declinaverunt post avaritiam, et accipiebant munera (v. 4 et subsq.)* : et tam iniuri iudices exstiterunt, ut populus nequaquam ferens, regem sibi in similitudinem cæterarum gentium postularet. Quibus dedit Dominus Saul regem : (Cap. ix et x) qui cum quereret asinas patris sui, et veniret ad Samuel in Ramatha, inter cætera, quæ locuti sunt simul, prædixit ei signa Samuel, quæ ventura erant ei eo die, cum recederet ab eo.

(Cap. x, v. 5 et 10.) Cumque ab illo recessisset, venit ad collem Domini, ubi erat statio Philistinorum. Jam primum signum peractum, sicut locutus fuerat homo Dei : et ecce cuneus Prophetarum obvius ei; et ^C insiluit super eum spiritus Dei, et prophetavit in medio eorum. (V. 11, etc.) Videntes autem omnes, qui noverant cum heri, et nudius tertius, quod esset cum prophetis, et prophetaret, dixerunt ad invicem : *Quænam res accidit filio Uis? Num et Saul in Prophetis?*

^d *Et hoc quidem non puto habere aliquid questionis : (Jo. iii, 8) Spiritus enim, ubi vult, spirat. Et spiritum prophetiæ nullarum animarum potest maculare contactus, (Sap. vii, 24) attingit enim ubique propter suam munditiam; afficit autem omnes non eodem modo, sed alios per informationem spiritus eorundem hominum, ubi rerum demonstrantur imagines; alios per fructum mentis ad intelligentiam, alios utraque inspiratione, alios autem nescientes. Per informationem spiritus, duobus ^D modis, aut per somnia, sicut non solum plebique sancti, sed et (Gen. xlv, 2) Phæro, et (Dan. ii, 1, et iv, 1) Nabuchodonosor rex vidit, quod nemo eorum intelligere valuit, sed tamen videre utique poterant : aut demonstratione in extasi, quod Latini nonnulli ^e pavorem interpretantur. Mirum si pro-*

price, sed vicine : tamen cum fit mentis alienatio a sensibus, ut spiritus hominis divino spiritu assumptus, capiendis atque intendendis imaginibus vacet, sicut Danich demonstratum est quod non intelligebat, et Petro illud vas summisum est de cælo quatuor lineis : ^f nam et ipse, quid illa demonstratio figuraret, postea cognovit. Per fructum autem mentis ad intelligentiam uno modo cum hæc ipsa, quæ demonstrantur in imaginibus, quid significant, et quo pertineant ^g, revelantur, quæ certior prophetia est. Nam magis ipsam vocat Apostolus (I Cor. ii, 2) prophetiam, sicut Joseph meruit intelligere, quod Phæro non nisi videre ; et Daniel exponit regi, quod ille cernit et nescit. Cum vero ita meus afficitur, ut non rerum imagines conjecturali examinatione intelligat, sed res ipsas intueatur, sicut intelligitur sapientia, et justitia, omnisque incommutabilis, et divina species, ad prophetiam, de qua nunc agimus, non pertinet. Utrique autem munere prophetiæ donantur it, qui et rerum imagines in spiritu vident, et quid valeant, simul intelligunt, aut certe manifestis locutionibus in ipsa demonstratione informantur, sicut in Apocalypsi quedam exponuntur. Nescientes autem afficit prophetiæ spiritus, sicut (Jo. xi, 49) Caiphas cum esset pontifex prophetavit de Domino, quod expediret unum mori pro tota gente, cum aliud in verbis quæ dicebat, attenderet, quæ non se a seipso dicere nesciebat. Abundant in sanctis libris exempla. ^h Hoc autem verbo, quod posuit esse, *insiluit in eum spiritus*, tanquam ex abdito divinitatis secreto, repente significatur allatus. Horum igitur modorum, quoniam potius affectum esse intelligamus Saul, satis apparet ex eo quod ibi scriptum est : (I Reg. x, 9) *Convertit Deus in Saul cor aliud*. Sic enim aliam cordis significat affectionem, quam convertendo fecit Deus, ut imaginum significantium, et præfigurantium capax fieret ad prophetiam divinationem. ⁱ Quantum autem distat prophetia Saul a prophetis? tantum distat inter prophetiam prophetarum, sicut Isaias, sicut Jeremias, et cæteri hujusmodi fuerunt, atque istam transitoriam, quæ in Saul apparuit, quantum distat inter loquelam humanam cum loquuntur homines, et cum eadem loquela propter necessarium prodigium asina loenta est, (Num. xx, 28) in qua sedebat Baalam propheta : accipit enim hoc ad tempus illud iumentum, ut Deus quod staturat, demonstraret : unde non habitu perpetuo inter hominibus bestia loqueretur. aut si hoc exemplum majore differentia remotum est, multo minus mirandum est homini reprobo datam fuisse ad momentum temporis, affectu transitorio prophetiam, quoniam ille dederat, qui et asinam, cum voluit, loqui fecit. Magis enim di-

^a Ad dicitur spiritualis.

^b Deu. 32, 41, *fluat ut ros eloquium meum*; quasi imber super herbam, etc.

^c 7. 15. Prosequitur Beda.

^d Hæc, quæ sequuntur, desumpsit Claudius ex Augustino libro ii Questionum ad Simplicianum, quæstione ipsa prima hæc tradente.

^e Augustinus editus a P. P. S. Mauri, *stuporem*.

^f Acto. 10. 11. sed Vulgata legit *initium*.

^g Augustinus editus : *revelatur*, sed nostri Codices lectionem præfero.

^h Hic alia interserit Augustinus, quæ Claudius præterit.

ⁱ Verba hæc : *quantum distat prophetia Saul a prophetis* : in edito Augustini libro non exstant.

stat pecus ab homine, quam homo reprobus ab electis etiam hominibus; non enim si quisquam dixerit aliquid, quod ad sapientiam pertinet, continuo sapiens existimandus est. Sic nec quisquam si aliquando prophetaverit, jam inter prophetas numerabitur, cum et Dominus (*Math. xiii, 20*) in Evangelio dicat: quosdam cum gaudio verbum excipere, et radicis altitudinem non habere, sed esse temporales. Ideoque, sicut consequens indicat lectio, factum est in parabolam: (*I Reg. x, 12*) et Saul inter prophetas.

Hoc igitur mirari desinamus, cum in hominibus apparet divinitus aliquid, quorum vel meritum, vel habitum excedit, cum forte vult Deus ejusdem significacionis gratia tale aliquid demonstrari. Si autem hoc movet, quod postea Saul malo spiritu invadente præfocabatur, (*I Reg. xvi, 14*) qui prophetia spiritum prius acceperat, neque hoc mirandum est. Illud enim factum est ex dispensacione aliquid significandi, hoc est ex merito judicandi. Nec movere nos debent hæc alternantia in animo buvano, hoc est in creatura mutabili, præsertim eodem tempore, quo caro corruptibilis, mortalisque portatur. Aut non videmus in ipso Petro, quantum indicat Evangelium, existisse tantam confessionem, ut audire meruerit, (*Math. xvi, 17*) *Beatus es Simon Barjona, quia non tibi revelavit caro et sanguis, sed pater meus, qui in caelis est?* Et paulo post (*Ibid. 25*) tam carnaliter eum de Domini passione sensit, ut statim audiret: *Vade post me, Satana, scandalum mihi es, non enim sapias quæ Dei sunt, sed quæ hominum.* Et fortasse aliquanto interius intelligentibus tantum valet ad visa illa uentis, hæc differentia, qua Petrus primo intellexit, Deo patre revelante, quod *filius Dei esset Christus*, et postea, ne moreretur, extimuit, quantum valet ad distinguenda visa, quæ in spiritu hominis alienata mente imaginariæ fiunt, revelatio prophetica, qua primo allatus est Saul, et commixtio spiritus mali, quo postea premebatur a.

Ungitur post hoc jubente Domino rex prior a Propheta in regnum, qui et ipse quidem, in id quod unctus est, imaginem Christi portavit: unde et Beatus David, et ipse *Christus* nuncupatus, ait ad eum, qui se fixerat Saulem occidisse; (*II Reg. 1, 14*) *quomodo non timuisti injicere manum tuam in Christum Domini?* (*I Reg. ix, 2*) hinc est, quod ab humero sursum supereminet omnibus; quia caput nostrum sursum est super nos, qui est Christus: in id autem quod reprobatum postea, et rejectus est, succedente in regnum David, populi, ut predictum est, Israel personam gestavit: qui populus regnum adeptum fuerat amissurus, Christo Domino nostro per novum testamentum non carnaliter, sed spiritaliter regnatura.

Filius unius anni erat Saul cum regnare cõpisset: duobus autem annis regnavit super Israel. Uno anno postquam rex electus est a Samuele, in domestica

* Hactenus Augustini verba. Quæ sequuntur tradidit Isidorus cap. 5 in lib. 1 Reg.

^b Nec minor est virtus, quam quæ vere porta tuæ, in-

A domo sedens dissimulavit se esse regem: (*I Reg. xiii, 1*) reliquis duobus annis publice judicavit omnem Israel, tenens obedientiam eum humilitate: et hoc fuit illud tempus, antequam mandatum Domini transgrediretur in Amalech: reliquo vero tempore, quo vixit, et imperavit, transgressor mandati Domini existit. (*I Reg. x, 26, et cap. xi*) Post hoc expectans Saul Samuelem in Galgala, videns quod tardaret, obtulit holocaustum, veniensque Samuel inter cætera ait ad Saul: (*I Reg. xv et xvi*) *Stulte egisti, nec custodi mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod si non fecisses, jam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum. Sed nequam regnum tuum ultra consurget. Quæ sicut sibi Dominus virum iuxta cor suum, et præcepit ei Dominus, ut esset dux super populum suum, eo quod non servaveris quæ præcepit Dominus. Nec sicut id accipiendum est, ac si ipsum Saulem Deus in æternum præparaverit regnaturum, et hoc postea noluerit servare peccanti: neque enim peccaturum nesciebat: sed præparaverit regnum ejus, in quo figura esset regni æterni. Ideo addidit: (*I Reg. xiii, 15*) et nunc regnum tuum non stabit tibi. Stetit ergo, et stabit quod in illo significatum est, sed non hinc: quia non in æternum ipse fuerit regnatus, nec progenies ejus, ut saltim per posteros alterum alteri succedentes, videretur impleri, quod dictum est in æternum. (*I Reg. 11, 14*) *Et quæret, inquit, sibi Dominus hominem, secundum cor suum, sive David, sive ipsum mediato rem significans testamenti novi, qui præfigurabatur in chrismate etiam, quo unctus est ipse David, et progenies ejus. Non autem quasi nesciat ubi sit, ita sibi hominem Deus quærit, sed per hominem more hominum loquitur, quia sic loquendo nos quærit: non solum enim Deo Patri, verum ipsi quoque Unigenito rjus, qui venit quærere quod peccierat, usque adro jam eramus noti, ut in ipso ossemus electi ante mundi constitutionem. Quæret sibi ergo dixit: id est suum habebit. Unde in latina lingua hoc verbum accipit præpositionem, et *adquiri* dicitur, quo satis apertum est quid significet, quanquam et sine additamento præpositionis quærere intelligatur acquirere, ex quo lucra vocantur, et questus (*Eph. 1, 4*).**

D ^b Porro *faber ferrarius non inveniebatur in omni terra Israel. Cavebant enim Philistiim, ne forte facerent Hebrai gladium, aut lanceam, et ne haberent fabros ferrarios, qui arma ad repugnandum facerent.* (*Cap. xiii 19*): Ita Chaldei destructa Hierusalem, et vastata omni terra promissionis satagerunt: et nullus in ea remaneret artifex, nullus elausor, qui vel sedata urbis mœnia componere, vel posset resarcire dirupta. Quin potius quidquid apud gentem exterminatam artis invenerat, totum in Babyloniam transferunt, ut vel ad nihilum valeat ultra, vel illius

quit Ovilius.

^c Docet sui sequentia Beda questione 50 in libros Regum.

civitas utilitatibus proficiat. ^a Arma quibus contra diabolum repugnantes libertatem a Deo nobis donata defendamus, quid sunt alia, nisi eloquia scripturarum, in quibus et ipsius Domini, et sanctiorum eius exemplis, quo ordine bella vitiorum superari debeant, luce clarius discimus? Sed Philistæi filios Israel fabris armorum privant, cum maligni spiritus animos fidelium a meditatione sacre lectionis, secularia illis negotia inserendo, retardant, ne vel ipsi per hujus exercitum resistendi fiduciam sumant, vel alios forte qui legere nesciunt, ad resistendum vitiiis, exhortando, aut corripiendo ^b accendant. Tollunt fabros armorum, cum eos, qui sacra eloquia norunt, in tantis sceleribus obruant, ut dicere bona, quæ didicerant, prorsus erubescant.

^c « Saul autem post hæc, dum pergeret dimicaturus adversus Philistinum, indixit ^d cuncto exercitui jejunium, quousque revertentur a prælio. (V. 25 et 27) Sed Jonathan filius ejus videns super faciem agri mel, extendit summitatem virgæ, et intinxit in favum mellis, et gustavit et illuminati sunt oculi ejus. Non utique ad videndum illuminati, quia antea videbat, sed ad discernendum, quia vetita tetigerat. Tunc enim casus ille, sicut et Adam fecit illum atque tentum, reddiditque confusum. Quo facto ammonemur, omnes illecebras voluptatum in sæculo debere contemnere qui Deo nititur militare. Non enim potest contra alioquos spirituales, id est adversus principes tenebrarum, virilibus animis concurrere, qui adhuc hujus mundi negligit dulcedinem declinare. (Prov. v, 5) Mel enim distillant labia meretricis, quod est delectatio voluptatis carnalis, de quo putatur juxta mysticos intellectus hunc comedis Jonathan, et sorte deprehensum vix precibus populi liberatum. »

(I Reg. xv, 7.) Inuit autem Saul prælium adversus Amalech interfecitque cunctis hostibus ab Evila usque Sur. Est una regio Evilath, quam circuit fluvius Plison (Gen. 11, 41) exiens de paradiso, quæ hodie India vocatur. Dieta autem Evilath a quodam nepote Noë. Est et alia Evila solitudo contra faciem Ægypti: hæc enim Evila, illa Evilath debet nuncupari. Sur quoque est solitudo inter Cades et Barath, extendens desertum usque ad mare Rubrum ex Ægypti confinio (Gen. xvi, 7).

(Rursus xx, 1; xxv, 18. Erod. xv, 22; I Reg. xxvii, 8.) Percusso hoc termino ^e ^f percipit Agag regi, (I Reg. xv, 7) nec voluit disperdere omnia juxta præceptum Domini; irasciturque ei Dominus ^g. Factum est verbum Domini ad Samuelem dicens: *pœnitet me quod constituerim Saul regem, quia dereliquit me, et verba mea opere non implevit;* (v. 10) neque enim sicut hominem, ita Deum cujusquam affecti sui

^a Hic aliquid deest, quo a litterali ad allegoricum sensum transitus fiat, et uterque connectatur. In Beda multa alia sunt, quæque Lectori subjiciam, cum illustrabitur locus IV Reg. 24, 14. Et transtulit omnem Hierusalem, etc.

^b Accendant. Præstat nostra lectio.

^c Subsequentis loci explanationem habes in capite 6 Isidori in lib. 1 Regum.

^d Toto. Præstat nostra lectio.

pœnitet, cujus est de omnibus omnino rebus tam fixa sententia, quam certa præsentia. Quomodo ergo pœnitet aliquid Domini, in quo est omnis præsentia?

^e « Nos vero cum hoc de Deo in divinis Scripturis audimus, indignum arbitramur hoc de illo sentire. Sed necesse est, ut aliquid dicatur, per quod hæc aliquo modo demonstretur. Cum vero verba omnia, quibus humana colloquia conseruntur, illius sempiterna virtus, et divinitas mirabiliter, atque incunctanter excedat, quidquid de illo humaniter dicitur, quod etiam hominibus aspernabile videatur, ipsa humana ammonetur infirmitas, etiam illa quæ congruenter in Scripturis sanctis de Deo dicta existimat, humane capacitati aptiora esse, quam divine subtilitati: Ac per hoc etiam ipsa esse transcendenda: est saniori ^b intellectu, sicut ista qualiacunque transcendenda sunt. Quis est enim hominum, cui non occurrat in Deo cuncta præsentie pœnitentia esse non posse? Et certe tamen hæc duo verba sunt, pœnitentia et præsentia, quorum quia unum congruere credimus Deo, id est præsentiam, negamus in eo esse pœnitentiam. Cum vero alius liquidiore consideratione ista pertractans, quæsierit quem ad modum vel ipsa præsentia Deo congruat, et invenerit hujus etiam verbi notionem illius ineffabili divinitate longe, lateque superari, non miratur utrumque de illo propter homines dici potuisse, de quo utrumque propter ipsum incongrue diceretur. Quid est enim præsentia, nisi scientia futurorum? Quid autem futurum est Deo, qui omnia tempora supergreditur? Si enim scientia Dei res ipsas habet, non sunt ei futura, sed præsentia: ac per hoc non jam præsentia, sed tantum scientia dici potest. Si autem sicut in ordine temporalium creaturarum, ita et apud eum nondum sunt, quæ futura sunt; sed ea prævenit scientia, his ergo ea sentit: uno quidem modo secundum futurorum præsentiam, altero vero secundum præsentium scientiam. Aliquid ergo temporaliter accidit scientiæ Dei, quod absurdissimum atque falsissimum est: nec enim potest quæ ventura prænoscit, nosse cum venerint, nisi his innoscant, et prænoscendo, antequam sint, et cognoscendo eum jam sunt. Ita fit, ut (quod longe a veritate seclusum est) temporaliter aliquid accidat scientiæ Dei, cum temporalia, quæ præsciuntur, etiam presentia sentiuntur, quæ non sentiebantur ante quam fierent, sed tantummodo præsentiebantur. Si vero etiam cum venerint quæ præsciuntur esse ventura, nihil novi accidit scientiæ Dei: sed manebit illa præsentia, sicut erat etiam priusquam venirent, quæ præsciuntur, quomodo jam præsentia dicitur, quoniam non est rerum futurorum? Jam

^e Subsequentia tradit Isidorus cap. 7.

^f Alia multa hic tradit Isidorus ad loci hujus explanationem, quæ nescio quia causa omittit Claudius.

^g Ecce iterum scriptus a Claudio Augustinus: cujus questio 2 libri II ad Simplicianum tota fere hic ponitur. Augustini verba pro more lincolni adnotantur.

^h Co-Fices allegati a P. P. S. Mauri Seneniori. Sed noster codex cum editis Augustini libris Saniori.

enim presentia sunt, quæ futura cernebantur, et a paulo post erunt præterita. Præteritarum autem rerum, sicut presentium nullo modo potest dici presentia. Reditur ergo ad id, ut fiat rebus jam presentibus scientia, quæ iisdem rebus futuris erat presentia, et cum ea, quæ presentia erat prius, postea scientia fiat in Deo, admittit mutabilitatem, et temporalis est; cum sit Deus, qui vere summeque est, nec ulla ex parte mutabilis, nec ullo motu novitio temporalis. Placet igitur, ut non dicamus presentiam Dei, sed tantummodo scientiam. Quæramus et hoc quomodo. Non enim scientiam solemus dicere in nobis, nisi cum sensa, et intellecta memoria retinemus, cum meminimus nos aliquid sensitse, vel intellexisse, ut id quod volumus, recollamus. Quod si ita in Deo est, ut possit proprie dici: *Et intelligit, et intellexit: sensit, et sensit*, admittit tempus, et subrept: nihilominus illa mutabilitas, quæ longe est a Dei substantia, removenda est. Et tamen et scit Deus, et prescit Deus ineffabili modo: sic eum et pœnitet ineffabili modo. Cum enim scientia Dei longe distet ab humana scientia, ita ut irridenda sit comparatio; utraque tamen scientia vocatur. Et hæc quidem humana talis est, ut de illa dicat Apostolus etiam: (*I Cor. xii, 8*) *Scientia destruetur*, quod nullo modo certe de scientia Dei dici potest. Sic et ira hominis turbida est, et non sine cruciati animi: ira vero Dei, de qua dicitur in Evangelio: (*Joan. iii, 36*) *sed ira Dei manet super eum*. Et Apostolus: (*Rom. iii, 18*) *Revelatur ira Dei de celo super omnem impietatem*, illo in tranquillitate Jugiter manente, in creatura subdita exerceat admirabili equitate vindictam. Misericordia quoque hominis nonnullam habet cordis miseriam: unde etiam in latina lingua nomen accepit. Nam inde est etiam quod non solum: (*Ibid. xii, 15*) *gaudere cum gaudentibus*: sed etiam *flere cum flentibus* hortatur Apostolus. Quis autem sano capite dixerit, ulla miseria tangi Deum, quem tamen ubique scriptura misericordem esse testatur? Ita zelum humanum non sine peste livoris intelligimus: zelantem vero Deum non ita, sed eodem verbo, non eodem modo.

Longum est percurrere cætera, et sunt innumerabilia, quibus ostenditur multa divina iisdem nominibus appellari, quibus humana cum incomparabili diversitate sejuncta sint. Nec interim frustra eadem sunt rebus utrisque indita vocabula, nisi quia hæc cognita, quæ in quotidiana consuetudine versantur, et experimentis usitatoribus innotescunt, nonnullam ad intelligenda illa sublimia præbent viam: cum eidem demperere de humana scientia mutabilitatem, et transitus quosdam a cogitatione in cogitationem eum recolimus, ut cernamus animo, quod in conspectu ejus paulo ante non erat, atque ita de parte in partem crebris recordationibus transilimus; unde etiam ex parte dicit esse Apostolus (*I Cor. xii, 9*) nostram scientiam; cum ergo hæc cuncta detrahero, et reliquero solam vivacitatem, certæ, atque inconcusæ veritatis, una, atque æterna contemplatione

cuncta lustrantis, imo non reliquero: nos enim habet hoc humana scientia, sed pro viribus cogitativo, insinuaturo nihil utemque scientia Dei: quod tamen nomen ex eo quod sciendo aliquid, non latet hominem, potuit rei utrique esse commune. Quamquam et in ipsis hominibus solet discerni a sapientia scientia, ut etiam Apostolus dicit: (*I Cor. ii, 8*). *Alii quidem datur per spiritum sermo sapientie, alii quidem sermo scientie, secundum eundem spiritum*: in Deo autem nimirum non sunt hæc duo, sed unum. Et in hominibus quidem hæc ita discerni probabiliter solent, ut sapientia pertineat ad intellectum æternorum, scientia vero ad ea, quæ sensibus corporis experimur. Sed licet alius aliam differentiam proferat, nisi tamen diversa essent; non sic ab Apostolo distinguetur.

Quod si ita sane est, ut nomen scientiæ rebus, quas per sensus corporis experimur, deputandum sit, nulla est omnino scientia Dei. Non enim Deus per seipsum ex corpore et animo constat, sicut homo, sed melius dicitur, aliam esse scientiam Dei, et non ejusdem generis, cujus ista est, quæ hominum dicitur: sicut etiam id ipsum, quod Deus dicitur, longe aliud est, quam quemadmodum est dictum, quod (*Psal. lxxxii, 1*) *sietit in synagoga deorum*. Tamen ad non latere quoquo modo pertinet communicatio ipsa vocabuli. Sic etiam de ira hominis detraho turbulentum motum, ut remaneat vindictæ vigor, atque ita utcumque surgo ad innotescentiam illius, quæ appellatur *ira Dei*. Item de misericordia si auferas compassionem cum eo quem miseraris participatæ miseriæ, ut remaneat tranquilla bonitas subveniendi, et a miseria liberandi, insinuaturo misericordie divinæ qualiscunque cognitio. Zelum quoque Dei non repudiemus, et aspernemur, cum scriptum invenimus, sed auferamus de humano zelo pallidam tabem doloris, et morbidam perturbationem animi, remaneatque illud solum iudicium, quo corruptio castitatis impunita esse non sinitur, et adsurgimus, ut incipiamus aliquo modo capere zelum Dei. Quapropter cum legimus etiam Deum dicentem *pœnitet me*: consideremus, quod id solet in hominibus opus pœnitendi, cum procul dubio reperitur voluntas mutandi, sed in homine cum dolore animi est; reprehendit enim in se, quod temere fecerit. Auferamus ergo ista quæ de humana infirmitate atque ignorantia veniunt, et remaneat solum velle, ut non ita sit aliquid, quemadmodum erat. Sic potest aliquantum intimari menti nostræ, qua regida intelligitur quod *pœnitet Deum*. Cum enim *pœnitere* dicitur, vult non esse aliquid sicut fecerat, ut esset, sed tamen, ut cum ita esset, ita esse debeat: et cum ita esse jam non sinitur, jam non debet esse ita, perpetuo quodam, et tranquillo requiritatis iudicio, quo Deus cuncta mutabilia incommutabili voluntate disponit. Sed quoniam presentiam, et scientiam cum laude solemus in hominibus appellare, iramque ipsam solet humanum genus in magnis potestatibus tremere, potius quam repre-

hendere, congruenter putamus talia dici de Deo. Qui autem zelat, et quem aliquis pœnitet, quoniam vel culpari solet, vel in se culpam corrigere, atque ideo cum reprehensione ista de hominibus dici, propterea movet eum legimus esse aliquid in Deo ejusmodi. Sed illa scriptura omnibus consulens, propterea magis et ista ponit, ne quæ placent, sic intelligantur in Deo, quomodo consueverint in hominibus intelligi. Per hæc enim, quæ displicent, cum ea non audemus sic intelligere in Deo, ut inveniantur in homine, discimus etiam illa sic querere, quæ apta esse atque convenientia putabamus. Nam si propterea non est illud de Deo dicendum, quia in homine displicet, non dicamus incommunitabilem Deum, quia de hominibus cum reprehensione dictum est: (*Psal. l.iii, 20*) *Non enim est illis commutatio.* Item sunt quedam, quæ in homine laudabilia sunt: in Deo autem esse non possunt: sicut pudor a quidem ætatum viridiorum magnum est ornamentum, sicut timor Dei: non enim tantum in veteribus libris laudatur, sed Apostolus etiam dicit: (*I Cor. vii, 1*) *perfectiores sanctificationem in timore Dei,* qui utique nullus in Deo est. Sicut ergo laudabilia hominum recte intelliguntur in Deo, non^b ut in hominibus, sed vocabulis tantummodo communibus longe alia ratione, et modo. Nam paulo post idem Samuel, cui dixerat Dominus: *pœnitent me, quod constituerim regem Saul,* ipsi Sauli ait de Deo (*I Reg. xv, 29*) *quoniam non est sicut homo, ut pœniteat eum.* Ubi videlicet satis ostendit etiam, cum dicit Deus, pœnitent me, non humano more accipiendum esse, sicut jam quantum valuimus, disputavimus. A

(*V. 48, etc.*) *Veniens autem Samuel ad Saul, ait ad Saul. Sine me et indicabo tibi quæ locutus sit Dominus ad me nocte, dixitque ei: loquere. Et ait Samuel: Nonne cum parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es?* B *c* Parvulus in oculis suis est, qui in eo quod semetipsum considerat, imparem se alienis meritis pensat. Nam quasi grandem se conspiciat, quisquis se super aliena merita elatione cogitationis extendit. Saul autem reprobus, in bono, quod cœperat, non permansit, quia fastu susceptæ potestatis intumuit: at contra David semper de se humilia sentiens, ejusdemque Saul se comparatione postponens, postquam ferendi locum reperit, et pepercit eidem savienti adversario, et humili se professione prostravit dicens: (*I Reg. xxiv, 15*) *Quem persequeris, rex Israel, quem persequeris? Canem mortuum et pulicem unum.* Et certe jam unctus in regem fuerat, (*I Reg. xvi, 4, 12, 15, etc.*) jam exorante Saule, et cornu super se^d olei fundente didicerat, quod eum divina gratia, Saul reprobato, ad regni gubernacula possidenda serva-

bat, et tamen persequenti adversario mente se humili substernebat, cui divino judicio prælatum esse se noverat. Illi itaque se humiliter proponebat, quo per electionis gratiam incomparabiliter noverat se esse meliorem. C

(*Cap. xv.*) Inerepsit Samuel Saul, cur non audisset vocem Domini, sed versus ad prædam fecisset malum in oculis Domini parendo, et non interficienda Amalech, ait Samuel: (*v. 22, et 25*) *Nunquid vult Dominus holocausta, aut victimas, et non potius ut obediat voci Domini? Melior est enim obedientia, quam victima, et auscultare magis, quam offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle adquiescere. Prae eo ergo quod abiecit sermonem Domini, abiecit te Dominus, ne sis rex.* D *e* Obedientia victimis jure præponitur, quia per victimas aliena caro, per obedientiam vero voluntas propria maetatur. Tanto igitur quisque Deum citius placat, quanto ante ejus oculos repressa arbitri sui superbia gladio præcepti se immolat: quo contra ariolandi peccatum inobedientia dicitur, ut quanta sit virtus obedientiæ demonstraretur. Ex adverso ergo melius ostenditur, quid de ejus laude sentiat. Si enim quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle adquiescere, sola est, quæ fidei meritum possidet, sine qua quisque infidelis esse convincitur, etiam si fidelis esse videatur; hinc per Salomonem in ostensione obedientiæ dicitur: (*Prov. xxi, 28*) *Vir obediens loquitur victorias:* vir quippe obediens victorias loquitur, quia dum alienæ voci humiliter subdimur, nosmetipsos in corde superamus; hinc in Evangelio veritas dicit: (*Jo. vi, 37 et 38*) *Eum, qui venit ad me, non ejectionem foras, quia de cælo descendi, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Quid enim? si suam faceret, eus, qui ad eum veniunt, repulisset? Quis autem nesciat, quod voluntas filii a patris voluntate non discrepet? Sed quoniam primus homo, quia suam facere voluntatem voluit, a paradisi gaudio exiit, secundus ad redemptionem hominum veniens, dum voluntatem se patris, et non suam, facere ostendit, permansit nos intus docuit. Cum igitur non suam, sed patris voluntatem facit, eos, qui ad se veniunt, foras non ejectionem, quia dum exemplo suæ obedientiæ nos subjicit, viam nobis egressionis claudit. E*

(*V. 27.*) *Conversus est autem Samuel ut abiit: Saul autem apprehendit summitatem pallii ejus, quæ et scissa est. Et ait ad eum Samuel: scidit Dominus regnum Israel a te hodie, et tradidit illud proximo tuo meliori te. Compellimur juxta Septuaginta interpretationem translationem, hanc ponere sententiam, quia multo amplius habet illic: *f* ita enim illic scriptum est:*

^a Editus: quod ætatum: per errorem ut puto.

^b Hæc habet editus a Patribus S. Mauri locus: non recte intelliguntur in Deo, sic quædam culpabilia hominum intelliguntur in Deo, non ita.

^c Quæ sequuntur notata virgulis exscripta sunt ex cap. 22 [n. 12.] libri xxxiv S. Gregorii in Job.

^d Editus: oleum.

^e Hæc reperies in numeris 28, et 29 libri xxxv Moralium.

^f Illic fursus exscribitur Augustinus, cap. 7 libri xvii de Civitate.

« Non revertar tecum, quia spreveris verbum Domini. Et spernet te Dominus, ne sis rex super Israel. Et convertit Samuel faciem suam ut abiret: et tenuit Saul pinnam diploidis ejus, et dirupit eam. Et dixit ad eum Samuel. Dirumpet Dominus regnum ab Israel de manu tua hodie, et dabit proximo tuo bono super te. Et dividetur Israel in duo: et non convertetur, neque penitebit eum, quoniam non est sicut homo, ut peniteat eum. Ipse minatur, et non permanet. Iste, cui dicitur: spernet te Dominus ne sis rex super Israel; et dirumpet Dominus regnum ab Israel de manu tua hodie, quadraginta regnavit annos super Israel, tanto scilicet spatio temporis, quanto et ipse David. Et audivit hoc primo tempore regni sui, ut intelligamus ideo dictum, quia nullus de stirpe ejus fuerat regnatorus. Et respiciamus ad stirpem David, unde exortus est secundum carnem mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. Non autem habet Scriptura quod in plerisque latinis codicibus legitur: dirumpet Dominus regnum Israel de manu tua, sed sicut a nobis positum est inventum in Graecis: Dirumpet Dominus regnum Israel de manu tua. Ut hoc intelligatur de manu tua, quod est ab Israel. Populi ergo Israel personam figurate gerebat homo iste, qui populus regnum fuerat amissurus, Christo Jesu Domino nostro per Novum Testamentum, non carnaliter, sed spiritualiter regnatoro. De quo cum dicitur dabit illud proximo tuo, ad carnis cognationem refertur. Ex Israel enim Christus secundum carnem, unde et Saul. Quod vero additum est bono super te, potest quidem intelligi meliori te, nam et quidam sic interpretati sunt, sed melius sic accipitur bono super te, ut quia ille bonus est; ideo sit super te, justa illud propheticum. (Psal. cix. 1) Donec ponam inimicos tuos omnes sub pedibus tuis. In quibus est Israel, cui suo persecutori regnum abstulit Christus, quamvis fuerit illic et Israel, in quo dolus non erat, (Jo. 1. 47) quoddam quasi frumentum illarum palcarum. Nam utique inde erant apostoli, inde tot martyres, quorum prior Stephanus, inde tot Ecclesiae, quas Apostolus (Gal. 1. 24) commemorat, in conversione ejus magnificantes Deum.

De qua re non dubito intelligendum esse quod sequitur: Et dividetur Israel in duo. In Israel scilicet inimicum Christum, et Israel adhaerentem Christo: in Israel ad ancillam, et in Israel ad liberam pertinentem: nam ista duo genera primum simul erant, velut Abraham adhuc adhaerente ancilla, donec sterilis per Dei gratiam fecundata clamaret: (Gen. 21. 10) Ejice ancillam et filium ejus. Propter peccatum quidem Salomonis, regnante filio ejus Roboam, (III Reg. 12) scimus Israel in duo fuisse divisum: atque ita perseverasse, habentibus singulis partibus reges suos, donec illa gens tota a Chaldeis esset ingenti vastatione subversa, atque translata. Sed hoc quid ad Sagem? si tale aliquid comminandum esset, ipsi David fuerat potius comminandum,

« Ea omnia sane non pauca, quae mox incolis pro more notabantur, desumpta sunt ex Augustino

A cujus filius erat Salomon. Postremo nunc inter se gens Hebraea divisa non est, sed indifferenter in ejusdem erroris societate dispersa per terras. Divisio vero illa, quam Deus sub persona Saulis illius regni et populi figuram gerentis eidem regno populoque minatus est, aeterna atque immutabilis significata est, per hoc quod adjunctum est. Et non convertetur, neque penitebit eum, quoniam non est sicut homo ut peniteat eum. Ipse minatur, et non permanet. Id est homo minatur, et non permanet, non autem Deus, quem non penitet sicut hominem: ubi enim legitur quod peniteat eum, mutatio rerum significatur immutabili praesentia mansente divina. Ubi ergo non penitent dicitur, non mutare intelligitur.

Prorsus insolubilem videmus per haec verba, prolatae divinitus fuisse sententiam de ista divisione populi Israel, et omnino perpetuam. Quicumque enim ad Christum transierunt, vel transeunt, vel transibunt inde, non erant inde secundum Dei praesentiam, non secundum generis humani nam eandemque naturam. Bursus quicumque ex Israeliticis adhaerentes Christo perseverant in illo, nunquam erunt cum Israeliticis, qui ejus inimici usque in finem vitae hujus esse persistunt, sed in divisione, quae hic praenuntiata est perpetuo, permanebunt. Nihil enim prodest testamentum vetus (Gal. 4. 24) de monte Sina in servitatem generans; nisi quia testimonium perhibet testamento novo, alioquin quando legitur Moyses (II Cor. 3. 15 et 16), velamen supra corda eorum positum est; cum autem qui-que transierit ad Christum, auferetur velamen. Trans-euntem quippe intentio ipsa mutatur de vetere ad novum, ut non quisque intendat accipere carnalem, sed spirituales felicitatem.

(Cap. 15. 53.) Simpsi ergo Samuel gladium, et in frustra concidit Agag. Quod faciendo Samuel, usque adeo non peccavit, ut non faciendo peccaret. Deus enim jussit interficere Amalechitas, qui nunquam novit non solum secundum facta, verum etiam secundum eos homines, quid unusquisque, vel per quem perpeti debeat. Dignus ergo erat Saul, cui talia injungerentur, atque Amalechite, ut talia paterentur, qui divino nomini honorem non dederant, sed populum Dei, qui siccio vestigio mare transierat, interire voluerat (Exod. 17. 8).

Igitur recedente a Saul Domino propter inobedientiam, arreptus est maligno spiritu a Damino, irruebatque spiritus Domini in eum malignus, « Jam vero illud, quod etiam malus appellatus est spiritus Domini, sic intelligitur quomodo dictum est: Domini est terra, tanquam creatura, et in ejus posita potestate: aut si propterea non congruit hoc locutionis exemplum, quia terra non est mala, (I Timoth. 4. 4) omnis enim creatura Dei bona est, illud congruat, quod ipse Saul jam reprobus, et sceleratus, atque ingratus sancto David persecutor etiam ejus cum saevissime invidiae facibus agitaretur, tamen adhuc Christus Domini dicebatur, sicut eum appel-

haec scribente numero 1 Questionis I libri n ad Simplicianum.

lavit ipse David, cum vindicavit extinctum (*II Reg. A* 1. 24). Sed magis arbitror malignum spiritum, a quo vexabatur Saul, ideo dictum spiritum Domini, quod occulto Dei iudicio Saulem vexabat : utitur enim Deus ministris etiam spiritibus malis ad vindictam malorum, vel ad honorum probationem ; alio modo ad illam rem, alio ad istam. Quamvis enim a multum sit quisque malignus spiritus, quia mala voluntate nocere appetit : tamen nocendi potestatem non accipit, nisi ab illo, sub quo sunt omnia (*Rom. 13. 1*) certis, et iustis meritorum gradibus ordinata. Quia sicut non est mala voluntas a Deo, sic non est potestas nisi a Deo ; quamvis enim sit in cuiusque potestate quid velit, non est tamen in cuiusque potestate, quid possit vel facere cuiquam, vel a quoquam pati. Nam et ipse filius unicus Dei passurus ad tempus humiliter, superbe loquenti homini, et dicenti quod potestatem haberet occidendi, vel dimittendi eum : (*Jo. 19. 11*) non haberes, inquit, in me potestatem, nisi data esset tibi desuper. Diabolus etiam volens nocere justo Job, nocendi quidem voluntate diabolus erat, sed tamen a Domino Deo potestatem petebat dicens, (*Job. 11. 5*) mitte manum tuam, et tange carnem ejus : quamvis hoc esset, si permetteretur, ipse facturus. Ipsam enim permissionem petebat hoc inodo : et manum Domini appellabat permissam a Domino manum suam ; id est ipsam potestatem, quam volebat accipere. Cui congruit illud in Evangelio ; (*Luc. 22. 31*) quod Dominus discipulis ait : hac nocte postulavit Satanas vexare vos sicut triticum. Dicitus est ergo spiritus Dei malus, hoc est minister Dei ad faciendum in Saul, quod eum pati iudex omnipotentissimus iudicabat : quoniam spiritus ille voluntate, qua malus erat, non erat Dei ; creatura vero, qua conditus erat, et potestate quam non sua, sed Domini omnium, aequitate acceperat, Dei erat. Verba etiam ipsa Scripturarum ita se habent. (*I Reg. 16. 45*) Et verterat Samuel, inquit, et abiit in Ramatha, et spiritus Dei recessit a Saul, et comprehendit eum spiritus malignus a Domino, et suffocabat eum. Et dixerunt pueri Saul ad eum : Ecce spiritus Domini malus suffocat te. Hoc igitur a pueris ejus quomodo sit dictum spiritus Dei malignus, superiora verba indicant narrantis Scripturae, et dicentis : spiritus malignus a Domino. Secundum hoc enim Domini, quod a Domino, quia per seipsam necare ^b velle habebat : id est comprehendere Saul : posse autem non habebat, nisi summa iustitia sineretur : si enim iuste vindicaret Deus, quemadmodum ipse dicit Apostolus : (*I Rom. 2*) cum tradit homines ad concupiscentias cordis eorum ; nil mirum si nihilominus iuste vindicatus trahit etiam eos in concupiscentias aliorum nocere volentium, sua semper incommutabili aequitate servata. Animadvertendum est sane, cum additamento dici spiritus Dei malus, cum autem tantummodo dicitur spiritus Dei, etiamsi non adla-

bonum spiritum secundum substantiam, malum autem secundum ministerium, dici spiritum Dei. Quanquam queri adhuc possit, utrum cum spiritus Dei dicitur : et ex hoc ipso jam, et si nihil addatur, bonus intelligitur, ille intelligatur, qui est in Trinitate consubstantialis Patri, et Filio, Spiritus Sanctus, de quo dicitur : (*I Cor. 3. 17*) ubi autem spiritus Domini, ibi libertas. Et iterum. (*I Cor. 11. 10*) Nobis autem revelabit Deus per spiritum suum. Et illud : (*Ibid. v. 11*) sic et quae Dei sunt, nemo novit nisi Spiritus Dei. Et in multis locis hoc modo dicitur : Spiritus Dei, et intelligitur Spiritus sanctus, etiamsi non addatur, quoniam ea quae circumstant, satis indicant de quo dicitur, ita ut aliquando nec Dei addatur, et intelligatur tamen ille Spiritus Dei principaliter sanctus. Nam quem alium commemorat ubi dicit : (*Rom. 8. 16*) ipse spiritus testimonium dat spiritui nostro, quia sumus filii Dei ? (*Ibid. 26*) Et ipse Spiritus adjuvat infirmitatem nostram. (*I Cor. 12. 11*) Et omnia haec operatur unus, atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. (*Ibid. 4*) Et divisiones donationum sunt, idem autem Spiritus. In his enim omnibus sententis, nec Dei, nec sanctus est additum, et tamen ipse intelligitur. Sed nescio utrum manifesto aliquo exemplo probari possit alicubi dictum Spiritum Dei sine additamento, ubi Spiritus ille sanctus non significetur, sed alius, quamvis bonus, creatus tamen et conditus : quae proferuntur enim dubia sunt, et indigent clariore documento, sicut illud quod scriptum est : Spiritus Dei ferebatur super aquas (*Gen. 1. 2*). Nam, et ibi Spiritum sanctum accipere quid impedit, non invenio, cum enim aquarum nomine illa materies insinuaretur informis, quae de nihilo facta est, unde omnia fierent : quis prohibet intelligere Spiritum sanctum conditoris, quod superferebatur huic materiae, non locorum gradibus, intervallisque spatiarum ; quod nequaquam de ulla re incorporea recto dicitur, sed excellentia et eminentia dominantis supra omnia voluntatis, ut omnia conderentur ? praesertim cum ea locutio, sicut illarum scripturarum mos est, etiam prophetiam quoddam sonat mysterium, quo futuri baptismatis aqua, et Spiritu sancto nascituri populi figurantur. Non ergo cogit, ut dictam est, et spiritus Dei ferebatur super aquas, illum intelligere spiritum (sicut nonnulli intelligunt) quo mundi moles universa ista corporea velut animatur, ad ministerium quorumque gigantium, et in sua specie continendarum corporaliura creaturarum. Creatura est enim quidquid est tale. Illud etiam quod scriptum est : (*Sap. 1. 7*) quoniam Spiritus Domini replevit orbem terrarum, non desunt, qui eundem spiritum velint accipere ; invisibilem scilicet creaturam cuncta visibilia universali quadam conspiratione vegetantem atque continentem. Sed neque hic vi-co quid impedit Spiritum sanctum intelli-

^a Editus Augustinus inde sit.

^b Editus nocere : antea dixerat suffocare, sed infra dicit nocere volentium.

gere, cum ipse Deus dicat apud Prophetam: cœlum et terram ego impleo: (*Jer.* 22. 24) non enim sine suo Spiritu sancto implet Deus cœlum et terram. Quid ergo mirum si de Spiritu sancto ejus dictum est replevit orbem terrarum? aliter enim replet sanctificando, sicut de Stephano (*Acto.* 6. 5 et 7. 55) dicitur: repletus est Spiritu sancto, et de cœteris talibus. Aliter ergo replet^a sanctificante gratia, sicut quosdam sanctos, aliter adstante atque ordinante præsentiâ sicut omnia. Quamobrem nescio, utrum certo aliquo documento scripturarum possit ostendi, cum sine ullo adlitemento dicitur Spiritus Dei, vel Spiritus Domini, aliquid aliud significari, quam Spiritum sanctum. Sed et si est forte quod in præsentiâ non occurrat, illud certe arbitror non temere dici quotiens in sanctis eloquiis commemoratur Spiritus Dei, nec additur aliquid, sive ille Patri, et Filio consubstantialis Spiritus sanctus, sive aliqua invisibilis creatura intelligatur, malum tamen non posse intelligi, nisi etiam addatur malus. Malo enim, quia bene utitur Deus, ad ministerium judicii sui, appellatur etiam ipse spiritus Dei ad vindictam malorum, et disciplinam, vel bonorum probationem.

¶ Nec illud jam movere nos debet, quod postea scriptum est: (*I Reg.* 19. 23) eundem Sautem spiritu Dei super se facto prophetasse. Quomodo post bonum spiritum spiritus malus, et rursus post malum bonus? Hoc enim fit non mutabilitate Spiritus sancti, qui est immutabilis cum Patre et Filio, sed mutabilitate animi humani Deo cuncta distributivè, sive malis pro merito damnationis, vel emendationis, sive bonis pro largitate gratiæ suæ. Quanquam videri possit etiam idem fuisse Dei Spiritus semper in Saul: malus autem illi, quod ejus sanctitatis capax non esset. Sed non recte hoc videtur: tutior est enim ille sensus, et verior, ut pro mutabilitate affectionis humanæ spiritus Dei bonus^b bonum afficiat, vel ad prophetiam, vel ad opus quodlibet aliud in munere divino; afficiat autem malus, c qui propter ministerium divinæ æquitatis omnia distribuentis, et omnibus recte utentis dicitur et ipse Spiritus Dei: præsertim quia dictum est (*I Reg.* 16. 14) recessit ab eo spiritus Dei, et comprehendit eum spiritus malignus a Domino; nullo pacto enim potest idem videri recessisse et apprehendisse. Porro autem in nonnullis exemplaribus, et eis maxime, qui de lingua Hebræa ad verbum videntur expressa, invenitur Spiritus Dei siue adlitemento positus, et intelligitur malus, ex eo quod arripiebat Saul, et respiciebat eum David tangendo citharam. Manifestum est tamen, ideo non

A additum malus, quia paulo superius jam dictum erat, et de vicinitate Scripturæ subaudiri et intelligi poterat. Ita enim in ejusmodi exemplaribus legitur: (*Ibid.* 25) Igitur quandoecunque spiritus Dei arripiebat Saul, tollebat David citharam, et percutiebat manu sua, et refocillabat David Saul, et levius habebat: recedebat enim ab eo spiritus malus. Sive ergo quod dicunt hic non est, spiritus Dei, sed tantummodo spiritus malus, quod ibi minus dictum erat, tanquam reddidit apparet: sive quia superius ita positum erat: (*Ibid.* 15 et 16) et dixerunt servi Saul ad eum: ecce Spiritus Dei malus exagitat te; jubcat Dominus noster; et servi tui, qui coram te sunt, quarant hominem scientem psallere cithora, ut quando arripuerit te spiritus Dei malus, psallat manu sua, et levius feras. Non erat opus, ut rursus diceretur, quandoecunque spiritus Dei arripiebat Saul, addere malum, quia notum erat, de quo tunc diceretur.

d ¶ Itaque Saul propter inobedientiam reprobato, mittit Dominus Samuel ad Isai, et sumptu cornu olei unxit in regem David. Sed videamus eundem David quomodo Christum propheticè significaverit. e David enim interpretatur manu fortis, sive desiderabilis. Et quid fortius leone illo de tribu Juda, (*Apoc.* 5. 5) qui vicit mundum? Et quid desiderabilis illo, de quo dicitur: (*Ag.* 2. 8) veniet desideratus cunctis gentibus? Ungitur iste David in regem, futurum denuntians per unctionem illam, Christum: Christus enim a chrismate appellatur. David ab officio pastoralis pecorum, ad hominum regnum transfertur. Noster autem David ipse Jesus ab ovibus Judæicæ plebis ablati, in regnum gentium translatus est. In Judæa enim plebe non est modo Christus, ablati est modo, nunc gentium greges pascit. Erat autem David in canticis musicis eruditus; diversorum enim sonorum rationalibus modulatusque concentus concordî varietate compactus ordinatæ Ecclesiæ insinuat unitatem, quæ variis modis quotidie resonat, et suavitate mystica modulatur. Iste adhuc puer in cithara suaviter, imo fortiter canens, malignum spiritum, qui operabatur in Saule, compe-scuit. ¶ Nam quis citharæ illius tanta virtus erat? sed figura crucis Christi, quæ de ligno et extensione nervorum mysticè gerebatur, ipsaque passio cantabatur, in hoc tribuens moraliter exemplum, ut factum divinum sermone humili ad aliquid bonum provocemus.

f ¶ Plerumque etiam superbus dives exhortationis blandimento placandus est: quia et plerumque dura vulnera per levia fomenta mollescent, et furor insanorum sæpe ad salutem, medico blandiente, reducitur: cumque eis in dulcedine condescenditur,

tatur manu fortis usque dum devenias ad ea: ungitur iste David, etc.; desumpta sunt ex capite 87 libri xxi, contra Faustum: atque ex ea quidem re conjicimus pleraque ex subsequentibus, quibus locus hic explicatur, ex Augustino fuisse desumpta.

g Subsequentia perquirere in p. 3 Pastoralis Gregorii Magni [admonit. 3].

h Editi: dura et vulnera.

^a Nonnulla adduntur in editis, quæ revera repetitio superiorum videntur esse.

^b Editus bene.

^c Adlitem in editis male.

^d Sumpta sunt hæc ex cap. 9 Isidori in lib. 1 Reg.

^e Compara hæc cum iis, quæ tradit August. n. 4. serm. 4. in Psal. xxxv. Verba hæc: David interpre-

languor insaniam mitigatur : neque enim negligenter intucendum est, quod cum Saulem spiritus adversus invaderet, apprehensa David cithara, ejus vesaniam sedabat. Quid enim per Saulem, nisi elatio potentium? Et quid per David imitator, nisi humilis vita sanctorum? Cum ergo Saul ab imundo spiritu arripitur, David canente, ejus vesania temperatur : quia cum sensus potentium per elationem in furorem vertitur, dignum est, ut ad salutem mentis, quasi dulcedine citharæ, locutionis nostræ tranquillitate revocetur. »

(I Reg. 17.) Post hæc David in prælio gigantem superavit. « Cum adversus populum Dei alienigenæ dimicarent, provocavit superbia humilitatem, provocavit diabolus Christum. Accepit arma bellica sanctus David, ut adversus Goliath procederet, hæc arma per ætatem et parvam staturam corporis portare non valuit; aliecit onerantia, accepit quinque lapides de flumine et posuit in vase pastorali: his armatus processit, et vicit: hoc quidem ille David; sed mysteria perscrutemur. In David Christus intelligitur, qui tempore revelationis Novi Testamenti, insinuande et commendande gratie providens arma deposuit, quinque lapides tulit : deposuit ergo corporalia Sacramenta legis, que non sunt imposita gentibus; deposuit que non observamus: nos enim veterem legem legimus, et non observamus. Sed tamen ad aliquam significationem promissam et positam intelligimus. Denique hæc arma deposuit tanquam onera sacramentorum veteris legis; et ipsam legem accepit : quinque enim lapides quinque libros Moysi significant. Tulit ergo illos quinque lapides de flumine, id est de sæculo: habitur enim mortale sæculum, et præteribit quidquid venit in mundum. Erant enim in flumine, tanquam in populo illo primo, lapides erant illic inutiles, et vacabant: Transibant supra fluvius, sed quid fecit David, ut lex ipsa utilis esset? accepit gratiam: (Roma. 5. 10) lex enim sine gratia impleri non potest; plenitudo enim legis charitas. Quia ergo gratia fecit implere legem: significatur autem gratia lacte: hoc enim est in carne gratuitum, ubi mater non querit accipere, sed sategit dare; hoc mater gratis dat, et contristatur, si desit qui accipiat. Quomodo ergo David ostendit legem sine gratia operari non posse? nisi cum illos lapides quinque, quibus significatur lex in libris quinque, quos conjungere voluit gratiæ, posuit in vase pastorali, quo lac mulgere consueverat. His armatus processit adversus Goliath superbe putantem, de se presumentem. Tulit unum lapidem, ^b et de-

A jecit diabolum. In fronte percussit, et cecidit ex eo loco corporis, ubi signum Christi non habuit: hoc quoque licet attendas, quinque lapides posuit: unum misit. Quinque libri ^c legis sunt, sed mitas vicit. (Rom. 15. 10) *Plenitudo enim legis charitas, ut ait Apostolus: (Eph. 4. 2 et 5) differentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis.* Denum illo percussit, atque dejecto, gladium ejus abstulit, et mox caput illi abscidit: et hoc facit noster David, dejecit diabolum de suis: quando autem erodunt magni ejus, quos ille in manu habebat, et de quibus cæteras animas trucidabat, convertunt linguas suas contra diabolum, et sic Goliz de gladio suo caput incidit. ^d Convenit etiam hoc illi viro, qui recta fide (que plerisque sanctis solet B ad justitiam deputari) ea ipsa Scripturæ sacræ, que hæreticus affert, testimonia colligit, et erroris ejus pertinaciam ^e mox convincit. Contra nos namque dum sacræ legis testimonia apportant, secum nobis afferunt, unde vincantur. Unde et David typoni Domini ^f (quia videlicet *manu fortis* interpretatur), Goliath vero hæreticorum superbiæ signatus: hoc rebus locuti sunt, quod nos verbis asserimus. Goliath quinque cum gladio, David vero cum pera pastorali venit ad prælium: sed eundem Goliath David superans, suo occidit gladio: quod nos quoque agimus, qui promissi David membra, ex ejus fieri dignatione meruimus. Nam cum superbientes hæreticos, et sacræ Scripturæ sententias deferunt, cisdem verbis atque sententiis, quas proferrunt, vincimus, quasi C elatum *Goliath suo gladio detruamus.*

(I Reg. 18. 7.) « Interea victoria David animum Saul regem offodit, indignantis, ^g quod sibi in mille, et David in decem millia acclamationis publicæ gratulationis ore insonaret: hinc invidia Saulis, et semen odiorum adversus David: quod insidiator callidus, ut sine insidiis suis possit offerre discrimini, (18. 17. 25 et subsequi) statuit eum Michol filie sue nuptiis alligari, si centum sibi allophilorum præputia victor offerret, pro quibus centum, ducenta dedit: et unde creditus est regio perire voto, mox auctus est gloriosiori triumpho. Ita et Judei, dum contra voluntatem Dei Christum interficere nituntur, per id salutem gentium egerunt, per quod credidissent extinguere. Quod vero David prius alienigenarum præputia attulit, et sic denuo filiz Saul nuptiis hæsit, significabat, quod Christus non prius synagogam connubio suo sponderet, nisi ante gloriosus in gentibus feret. Prius enim in nationibus reseravit carnis pollutionem, et postea copulatus est syna-

^a Augustinus hic quoque nos docet, quem scilicet explicantem Psal. cxviii. descripsit Claudius, sed non constanter, uti alibi solet, admissum, et uti dici nos est, *ad litteram usque*: nonnulla ex eo excerpti, et brevius tradit, alia prorsus exseribit. Compara, obsecro, hæc, que habet Claudius, cum Enarratione Augustini in psalmum, quem dixi cxviii. Sed, ut arbitror, ex Isidoro quaest. 10 in I Reg. exseripit hæc Claudius.

^b Augustinus editus: *inimicum in fronte percussit.*

^c Editus *lecti*: puto utique legendum cum Claudio *legis*.

^d Desumpta sunt ista ex num. 24 [alias cap. 10.] lib. xviii S. Gregorii Moralium in Job.

^e Editus: *inde*.

^f Que parenthesi concluduntur, in Gregorio non exstant.

^g Hæc perquire cap. 11, et seq. Isidori in lib. 1 Reg.

gogæ. Postquam enim, sicut scriptum est, (*Rom. A* 11. 25) *intulerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus fiat.* (*I Reg. 18. 27*) Eapla autem, id est ducenta, præputia attulit sive pro Iulæis, et gentibus acquisitis, sive quia major est numerus acquisitionis populi gentium, quam credentium Judæorum. Auxit deinde odium Saul adversus David in tantum, ut rex ad medellam sui spiritus David de more psalentelem jaculo coneretur conficere. (*19. 10*) Sed quid est, quod dum Saulem spiritus adversus invaderet, apprehensa David cithara, ejus vesania mitigabat? per Saulem enim Judæorum elatio, per David autem humilitas (significatur) significatur. Cum ergo Saul ab inmundato arripitur spiritu, David canente, ejus vesania temperatur, quia cum sensus Judæorum per blasphemiam in furorem vertitur, dignum est ut ad salutem mentes eorum quasi dulcedine citharæ, locutionis Evangelicæ tranquillitate revocentur. (*I Reg. 19. 14 et subseq.*) *Mittit Saul custodes ad domum David, ut custodiant eum, et interficeretur, abscersit autem David nocte, et fugit, atque salvatus est: cumque venissent nuntii Saul, invenerunt statuari in lecto David positum, et pellem pilosam caprarum ad caput ejus.* Audiamus ergo quid hoc significet, quod miserit Saul ad custodiendam domum David, ut eum interficeret. Hoc non ad crucem Domini, sed tamen ad passionem ejus pertinet: crucifixus enim Christus, et mortuus, et sepultus est. Erat ergo illa sepultura tanquam domus, ad quam custodiendam misit regnum Judæorum, quando custodes adhibiti sunt sepulcro Christi. (*Matth. 28*) Quomodo ergo custodita est domus, si David figurabat Christum, ut Christus interficeretur, dum non in sepultura Christus, sed in cruce sit interfectus? Refertur ergo ad corpus Christi, quia interficere Christum, erat tollere nomen Christi. Neque enim crederetur in Christum, si mendacium prævaleret custodum, qui corrupti sunt, ut dicerent: (*Ibid. 28. 13*) *Quia dormientibus nobis, venerunt discipuli ejus, et abstulerunt eum:* hoc est itaque velle Christum interficere, nomen resurrectionis ejus extinguere, ut mendacium Evangelio præferretur. Sed sicut illud non valuit Saul, ut interficeret David, sic nec hoc potuit regnum Judæorum efficere, ut memoriam Christi deleteret. Isti autem qui de Saul virtute, id est de regno Judæorum in Christum præsumere voluerunt, offenderunt in lapidem offensionis, tanquam in statum: et hæres ejus visus erat agnus, quia in quem peccatum non invenerant, quasi peccatorem persecuti sunt. Igitur David regie manus factum evitans, ejusque persecutionem declinans, (*I Reg. 19. v. 18 et subseq.*) venit ad Samuelem, et misit Saul nuntios, qui apprehenderent David: Samuel autem erat inter prophetas et cæteris prophetarum, qui illo tempore prophetaverunt: (*v. 20. 21 et subseq.*) nuntii autem, qui missi sunt, accepto ejusdem spiritu prophetaverunt, missisque aliis hoc

contigit, et tertiis nihilominus. Postea vero cum et ipse Saul venisset, *factus est super eum spiritus Dei, et ambulabat ingrediens, et prophetabat.*

Non enim potest hic, nisi spiritus bonus intelligi, per quem sancti Prophete futuram rerum imagines et visa cernebant. Non ex eo tantum, quia dictum est, *et prophetabat:* nam in exemplaribus, quæ sunt ex Hebræo, hoc quoque invenitur de spiritu malo dictum ita: (*I Reg. xviii, 40*) *Post diem autem altera invasit spiritus Dei malus Saul, et prophetabat in medio domus suæ:* et in aliis divinorum Scripturarum locis sepe invenitur, quod prophetia non tantum bona, sed et mala dicitur: (*III Reg. xviii, 16, 18, 22. 25, 40*) et prophete dicti sunt Baalim, et exprobratum est quibusdam, quia prophetabant in Baal. Non ergo propterea necesse est, intelligi bonus spiritus, qui factus est postea super Saul, quia dictum est: *Et ambulabat ingrediens, et prophetabat,* sed quia sine additamento positum est, *et factus est spiritus Dei super eum:* non enim sicut in illo loco dictum erat supra, *spiritus Dei malus:* ut ex hoc posset etiam in consequentibus subauferri, quinimo superiora magis magisque attestant illum spiritum Dei hominibus fuisse, et vere propheticum: David enim erat cum Samuele. (*I Reg. xix, 20*) *Et misit Saul nuntios, qui apprehenderent David:* quando autem Samuel erat inter prophetas et cæteris prophetarum, qui illo tempore prophetabant, nuntii, qui missi sunt, accepto ab eodem Spiritu prophetaverunt, missisque aliis hoc contigit, et tertiis nihilominus: postea cum et ipse Saul venisset, *factus est etiam super eum Spiritus Dei, et ambulabat ingrediens, et prophetabat.* Cum enim dicitur factus est etiam super ipsos spiritus Dei, et prophetabant et ipsi. Item utique spiritus erat, qui erat in prophetis: inter quos, et Samuel inventus est. Et ex hoc utique necesse est intelligi illum spiritum bonum. Atque ille quoque diligenter discutienda est, quomodo et illi cum missi essent ad tenendum hominem, et ad necem ducendum, tali spiritu affici meruerunt, et Saul ipse, qui miserat veniens et ipse, et sanguinem innocentem quærens effundere, accipere meruit spiritum illum, et prophetare.

Hic mirum illud occurrit quod apostolus Paulus apertissime exponit: supereminenter viam demonstrans: (*I Cor. xii, 1, etc.*) *Si linguis hominum loquar, et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum aramentum sonans, aut cymbalum tintinnans: et si habuero prophetiam, et sciero omnia sacramenta, et omnem scientiam: et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero substantiam meam: et si tradidero corpus meum ut ardeam: charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Quo in loco manifestum est, eum numeram illa commemorasse, quæ Spiritus sancti divisionibus dantur, sicut superius dicit: (*I Cor. xii, 7, etc.*)*

^a Subsequentia reperies numero septimo et subsequentibus questionis I libri II *De diversis questionibus ad Simplicianum.*

Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Alii autem datur per Spiritum sermo sapientiae; alii sermo scientiae secundum eundem Spiritum: alteri autem fides in eodem Spiritu; alii donatio curationum in uno Spiritu; alii operationes virtutum; alii prophetia; alii diiudicatio spirituum; alteri genera linguarum. Omnia autem haec operatur unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult. Satis ergo apparet inter dona Spiritus sancti esse prophetiam: quam tamen si quis habeat, et charitatem non habeat, nihil est. Ex quo intelligitur fieri posse, ut quidam etiam indigni vita aeterna, regnoque caelorum, aspergantur tamen quibusdam Spiritus sancti muneribus, non habentes charitatem, siue qua illa munera non nihil sunt, sed nihil eis prosunt. Prophetia quippe sine charitate, sicut demonstratum est, non perducit ad regnum Dei: charitas vero sine prophetia utique perducit. Cum enim loquens de membris Christi ait: (*Ibid.* 29) *Nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetae?* Indubitanter ostendit etiam cum, qui prophetiam non habet, posse in membris Christi numerari: ubi quem locum haberet, si charitatem, sine qua homo nihil est, non haberet? nullo autem modo ita diceret: quando de membris agebat, quibus Christi corpus impletur: nunquid omnes habent charitatem? quemadmodum dixit, nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetae? nunquid omnes Virtutes? nunquid omnes dona habent curationum, et cetera huiusmodi?

« Sed dicit aliquis, posse quidem fieri, ut prophetiam quisque non habeat, et tamen habeat charitatem, atque ideo Christi membris adnumeratus inheret: sed fieri non posse, ut prophetiam habeat, et non habeat charitatem. Nihil est enim homo habens prophetiam sine charitate. Ita fortasse quemadmodum possumus dicere, nihil esse hominem habentem animam sine mente: non quia potest inveniri homo, qui mentem non habeat, habens animam, sed, quia nihil esset, si inveniri possit. Sic etiam dici potest: corpus figuram habet, colorem non habet: videri non potest, non quia est corpus, cui desit color, sed quia, si deesset, cerni non possit. Ita fortasse dictum est, quod si quisque habet prophetiam, et charitatem non habet, nihil est, non quia potest in quoquam esse prophetia sine charitate, sed quia, si esset, prodesse non posset. Opus est ergo ad solvendum istam questionem, ut ostendamus aliquem reprobum hoc donum habuisse prophetie. Quod si neminem invenerimus, hoc iste ipse Saul satis ostenderet. Sed tamen etiam ille (*num.* xx, 5, 24) Baalam reprobos apparet: non enim eum tacet scriptura divino iudicio esse damnatum, et tamen prophetiam habebat, et quia ei charitas dederat, inerat voluntas maledicendi populo Israelitico, quam hostis pretio comparaverat, qui eum ad maledicendum mercede conduxerat; dono tamen illo prophetandi, quo aspergebatur, benedicebat invitus. Hoc illa verba parum attestantur huic sententiae,

A quae in Evangelio scripta sunt (*Matth.* vii, 22, etc.), multos dicturos in illa die: *Domine, Domine, in nomine tuo manducavimus, et bibimus, et in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus.* Quibus tamen dicturus est: *Non novi vos: recedite a me, operarii iniquitatis.* Non enim eos mentientes putabimus ista dicturos in illo iudicio, ubi nullus erit fallacis locus, aut ullam vocem tallium legimus dicentium: dileximus te. Poterunt ergo dicere *in nomine tuo prophetavimus*, cum sint improbi, et reprobi: non autem poterunt dicere, dilectionem, quam mandasti, tenuimus: nam si dicent, non est respondebitur: *non novi vos.* (*Joan.* xii, 35) *In hoc enim cognoscetur, inquit, quia discipuli mei estis, si vos invicem diligatis.*

B « Exemplum itaque huius Saul resistit superbis nonnullis haereticis, qui vel aliquid boni de muneribus sancti Spiritus negant posse dari eis, qui ad sortem sanctorum non pertinent: cum eis dicimus habere illos posse baptismi sacramentum, quod cum ad Ecclesiam catholicam veniunt, non est in eis ullo modo violandum, aut quasi non habeant, tradendum: sed tamen eos non ideo saluti debere confidere, quia non improbamus, quod illos accepisse concedimus, sed oportere cognoscere unitatis societatem vinculo charitatis in eundem, sine qua omnino quidquid habere poterint, quamvis per se sanctum atque venerandum, ipsi tamen nihil sunt; tanto indigniores effecti praemio vite aeternae, quanto illis donis non bene usi sunt, quae in hac vita, quae transitura est, acceperunt. Non autem bene utitur, nisi charitas, (*I Cor.* xiii, 7), et charitas omnia tolerat, atque ideo non scindit unitatem, cuius ipsa est fortissimum vinculum. Non enim et servus ille non accepit talentum, aut aliquid aliud intelligitur talentum, quam munus aliquid utique divinum. (*Matth.* xxv, 29) *Sed qui habet, dabitur ei: qui autem non habet, et quod habet, auferetur ab eo.* Quod non habet auferri non potest, sed aliud non habet, ut merito auferatur, quod habet. Non habet charitatem ut eam, ut auferatur quidquid aliud habet, quod sine charitate non prodest.

C « Non igitur mirum est regem Saul, et eo tempore, quo primum unctus est, accepisse spiritum prophetandi; et postea eum esset pro inobedientia reprobatus, recedente ab eo Spiritu Domini, arreptum esse maligno Spiritu a Domino, qui etiam ipse Spiritus Domini appellatus est propter ministerium, quia omnibus etiam spiritibus malis bene utitur Dominus, vel ad damnationem quorundam, vel ad emendationem, vel ad probationem: (*Rom.* xii, 1) et quamvis non sit malignitas a Domino, non est tamen potestas, nisi a Domino. Dictus est etiam (*I Reg.* xxvi, 12) *sopor Domini*, qui occupaverat milites ejusdem Saul, cum David hastam et scyphum abstulisset a capite dormientis. Non quia tunc sopor in Domino erat, ut ipse dormiret, sed quia ille sopor, qui tunc homines apprehenderat, nuntius Dei erat infusus: ne David, servi ejus, in eo loco pra-

sentia sentiretur. Neque illud mirum est rursus A eundem Saul accepisse spiritum prophetiæ: (I Reg. xix, 24) cum persecueretur iustum, et eum comprehensurus, et necaturus venisset in locum, ubi erat congregatio Prophetarum. Sic enim satis demonstratum est, neminem de tali munere jam securum esse debere, tanquam sit acceptissimus Domino si non habeat charitatem; quoniam quidem illud donum, et Sauli dari potuit propter arcanum quidem alicujus sacramenti, sed tamen dari potuit quidem invidio, et ingrato, et reddenti mala pro bonis, et ne post ipsam quidem acceptionem Spiritus, correpto in melius atque mutato. »

« Ait namque Jonathas ad David (quem in persecutionibus patris sui non justis dolebat fatigari) : si rixero facies mihi misericordiam Domini : si vero mortuus fuero, non auferas misericordiam tuam a domo mea usque in sempiternum, quando eradicaverit Dominus inimicos David unumquemque de terra. Cum adjungeret Scriptura : (vers. 16) pepigit ergo fœdus Jonathas cum domo David : continuo subintulit dicens : » requisivit Dominus de manu inimicorum David. « Per anticipationem utique fecit, prius historiæ interserendo, quod multo post tempore factum est, cum interfecto Saule, regnum ad Dominum David translatum est, et qui innocentem eum injuste persequebantur, justa sunt divinitus ultione multati. Tunc enim requisivit Dominus de manu inimicorum David, quare virum sanctum affligerunt. Tunc cogebantur rationem reddere odiorum, quibus contra illum tanto tempore sevierant. Quod et de Absalon, et de Seba filio Boehri, et de cæteris hostibus David « æque potest intelligi. Aliter, si scire vis quid de manu inimicorum David requisierit Dominus, potest, ni fallor, a superiore sententia, qua dictum est, quod fœdus pepigerit Jonathas cum domo David, aperte intelligi, quod hoc de manu inimicorum David requisierit, id est, quare non et ipsi fœdus cum eo pacis inire voluerint, cum quo hæc sententiam viderant. Idcirco autem Scriptura hæc sententiam hanc præoccupando interponere videtur, ut testimonium Jonathæ quo dixerat : Quando eradicaverit Dominus inimicos David unumquemque de terra, verum esse comprobaret, quia videlicet eradicati sint inimici David de terra, non ipso David se de adversariis ulciscente, sed judicante Domino pro illo. Bene autem subjungitur : (vers. 17) et addidit Jonathas dejerare David eo quod diligeret illum : sicut animam suam « diligebat

eum. Ut ille nimirum, qui tam perfecto juxta legem Domini amore complectebatur David, a perditione inimicorum ejus ostenderetur immunis, qui et « si subita morte præreptus, regnum cum eo, ut sperabat, terrenum habere nequivit commune, absque ulla tamen contradictione regni cælestis consortium cum eo, quem pro gloria virtutum tantisper dilexit, cum esset et ipse virtutum plenus, accepit.

(Cap. xx, 43 et xxi, 1.) « Surrexit itaque David iterum, et fugit in die illa a facie Saul, venitque ad sacerdotem Abimelech, a quo et gladium Golizæ substulit, et panes propositionis accepit. Quæ res et sacerdoti mortem intulit, et animadversionem religiøsæ intulit civitati. Hæc itaque gestorum fides est : sed quantum ad sacramentum prophetiæ pertinet, in Christo Domino nostro impletum est, qui positus in carne ^f, dum insectationem declinaret Judaicam, ad ^g populos transiit : cum quibus, et desideratum sibi cibum sumpsit. (Luc. xxii, 15) Desiderio enim, inquit, desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, ex quibus Golizæ, id est arma diaboli substulit, fortis enim spolia ipse diripit : his ergo a quibus receptus est Christus, tribulationes induxit diabolus, et mortem. Omnes enim, ut ait Apostolus, qui in Christo pie volunt vivere, persecutionem patiuntur. (Joan. xv, 20) Et Dominus (ait) : Si me persecuti sunt, et vos persequentur. ^h Quod vero Dominus in Evangelio (Marc. ii, 26), Abiathar principem sacerdotum, non Abimelech appellat, nihil habet dissonantiæ : ambo et enim fuerunt illic, cum veniens David panes petit, et accepit Abimelech, videlicet princeps sacerdotum, et Abiathar filius ejus (I Reg. xxii, 16, etc.). Occiso autem Abimelech a Saule cum viris domus suæ generis sacerdotalis octoginta quinque, fugit Abiathar ad David, et comes factus est totius exilii ejus. Postea regnante eo, summi sacerdotii et ipse gradum accepit, ac toto tempore regni illius in pontificatu perseverans, multo majoris excellentiæ, quam pater suus, effectus est. Ideoque dignus fuit, cujus memoria Dominus etiam vivente patre quasi summi sacerdotis faceret. (Ibid. 18) In ⁱ Doech autem Idumæo, ^j qui sacerdos Domini prodidit, Jude proditoris persona ^k signatur, per quem ^l ista operatus est diabolus, ut ejus perditione facta in Christo, persecutionem postea Ecclesia pateretur, et occiderentur ^m multi discipuli Christi, et sacerdotes per nomen ejus persecutionis ⁿ exitia paterentur. » Quidam dicunt Doech Antichristum significasse, cujus mem-

quam Amanuncensem hunc Isidorum locum, et aliqua hic desse, utique pauca.

^b Hactenus Isidorus.

ⁱ Iterum hic nos Isidorus docet, et ex eo Rabanus.

^j Verba hæc qui sacerdotem Domini prodidit desunt in editis.

^k Consistit.

^l Ita.

^m Quam plurimi.

ⁿ Persecutiones gravissimas perferrent.

^a xx, 44 et 15. Subsequentia perquire questione 5 libri xxx Quæst. Bedæ in libros Regum.

^b Vulgata : requirit.

^c Deest æque.

^d Tam noster Codex, quam editi ponunt ita : tamen legendum arbitror subita, uti posui.

^e Ex Isidoro desumpta sunt subsequentia.

^f Domini : sed male.

^g Apostolos : hic quoque male, quando enim transit ad apostolos? Ad Galiceam [utique Gentium], et ad Tyrios, et ad Sydonios confugit, non ad Apostolos. Arbitror itaque jam dudum corruptum esse per anti-

brum Judas exstitit, quia sicut ille sacerdotes octo-
giuta quinque peremit, sic et iste martyres, qui
fidei resurrectionis tenent, sic occisurus.

« Interea David cum fugeret Saul, latere voluit
apud regem quemdam Geth, nomine Achis : sed cum
gloria ejus fuisset commemorata, ne per livorem
rex, ad quem fugerat, aliquid in eum machinaretur,
fixit insaniam, et quasi furore correptus mutavit
os suum, delibebantque saliva in barbam ejus, con-
labebaturque in manibus eorum, et prociidebat ad
ostium portæ : et dixit Achis rex ad servos suos :
*Quid luc mihi adduxisti istum? unquam deerant
nobis furiosi?* Et sic eum dimisit. Achis interpre-
tatur *quomodo est?* per quod significatur ignorantia,
et verbum mirantis, et non agnoscentis. Quod in
gente Judeorum impletum est, qui dum viderunt
Christum, non agnoverunt : coram quibus tautavit
os suum, et abiit. Erant enim ibi præcepta legis
carnalia, erat sacrificium secundum ordinem Aaron,
et postea ipse de corpore et sanguine suo instituit
sacrificium secundum ordinem Melchisedech. Mau-
tavit ergo os suum in sacerdotio, evanuit in præ-
ceptis, dans aliud testamentum, mutata carnali
operatione, atque inde collapsus est in manibus
eorum, quando eum comprehedentes crucifixe-
runt. (Vers. 15) *Et procedebat ad ostium portæ*
hoc est humiliabat se : hoc est ^b procedere usque
ad ostium fidei nostræ. Ostium enim portæ,
initium fidei nostræ. Inde incipit Ecclesia, et per-
venit usque ad speciem : ut eum credit ea, quæ
non videt, mereatur perfrui, cum eum videre (I Cor.
xiii, 12) *facie ad faciem* experit. Quod vero in illo
quasi furore saliva decurrerebat super barbam ejus,
apostolus hæc aperit dicens : (I Cor. i, 22) *Judæi
signa petunt, et Græci sapientiam querunt : nos au-
tem predicamus Christum crucifixum : Judæis qui-
dem scandalum, gentibus autem stultitiam. Ipsis vero
Judæis vocatis, et Græcis Christum Dei virtutem, et
Dei sapientiam, quia quod stultum est Dei sapientius
est hominibus.* « Non tanquam saliva offendant : sed
attende quod super barbam decurrunt. Quomodo
enim in salivis infirmitas, sic in barba virtus osten-
ditur. Textit ergo virtutem suam corpore infirmitatis
sue, et quod forinsecus infirmalatur, tanquam in
saliva apparebat : intus autem divina virtus, tan-
quam barba tangebatur.

(Cap. xxix). « Delinç in eremo Engaddi cum per-
sequendum David Saul appeteret, ingressus est Da-
vid in speluncam, et ibi latebat. ^d Sed et rex impro-
visis exceptus insidiis, quod innocuo moliebatur,
inciderat : scriptum est enim, *qui fodit foveam proxi-*

mi ^e xxi, 10. Hæc quoque nos docet Isidorus [cap.
16] et ex eo Rabanus.

^b Procidere.

^c *Et quod infirmum est Dei, fortius est homini-
bus.* Saliva enim significat stultitiam et infirmi-
tatem, sed quod stultum est Dei, fortius est homini-
bus, non tanquam, etc.

^d Hæc quoque ex Isidoro sumpta sunt, ex quo
etiam desumpsit Rabanus.

^e Subsequentia in Isidoro pariter invenies : sed
ad magnam etiam partem in Enarratione Augustini

Amo suo, ipse incidit in eam. David autem bona pro-
malis retribuens, inimicum non occidit, sed pro
testimonio facti, oram chlamidis regie abstulit, cum
facilius esset exceptum insidias adversarium per-
dere, magis quam fallere. Quid ergo est quod isto
fugiens a facie Saul, in spelunca latuit? « Quare au-
tem latuit, nisi ut occultaretur, et non inveniretur?
Quid est contegi spelunca, nisi contegi terra? qui
enim fugit in speluncam, terra tegitur, ne videatur.
Portabat autem terram Jesus : carnem quam acce-
perat de terra, et in ea se occultabat, ne a Judæis
inveniretur Deus. (I Cor. ii, 8) *Si t autem cogno-
vissent, unquam Dominum glorie crucifixerant.*
Quare ergo hominum glorie non invenirent? quia in
spelunca se tlexerat, id est carnis infirmitatem oculis
objiciebat, et majestatem divinitatis corporis
tegmine tanquam (Augustinus) terre abdito spe-
lunce abdito ^f contegebatur. Illi ergo non cognoscentes
Deum persecuti sunt hominem. Nec mori potuit
nisi in homine, nec crucifigi potuit, nisi in homine,
quia nec teneri potuit nisi in homine. Opposuit ergo
male querentibus, terram, servavit bene querentibus,
vitam. Fugit ergo secundum carnem in spelun-
cam a facie Saul, quia passus est, usque adeo se
occultari Judæis ut moreretur. ^h Sed quare usque
ad mortem voluit esse patiens, ut fugeret a facie Saul
in speluncam? etenim spelunca inferior pars terre
potest accipi. Et certe, quod manifestum est, et no-
tum est omnibus, corpus ejus in monumento posi-
tum ⁱ est, quod erat excisum in petra; hoc ergo
monumentum spelunca erat; illuc fugiit noster Da-
vid a facie Saul. Tandem enim persecuti sunt illum
Judæi, quoadusque penetrat in spelunca.

^j « Sed quid est quod Saul persecutor ad purgan-
dum ventrem, speluncam ingreditur, nisi quod Ju-
dæi in Christum conceptam malitiam, quasi odorem
fetidum emisissent, et cogitata apud se noxia, factis
deterioribus, dum Christum perimunt, ostenderunt.

Sed tamen David Saulem occidere noluit : et cum
eum, in abdito occultatus antro, haberet in potes-
tate, reservare ^k quam occidere maluit : ita et
Christus dum esset in spelunca carnis, persecutorem
populum in potestate habuit, et non occidit. Scri-
ptum enim erat de his per Prophetam : (Psal.
lvm, 12) *Ne occideris eos.* Tantum denique David
summitatem chlamidis ejus silenter abscidit, ut
ostenderet prophetia Christum Judæos non occi-
disse, sed eis tantum regni gloriam abstulisse :
chlamidis enim abscissio regni est amputatio. ^l In
eo autem quod tantum Saul veneratus est ipse Da-
vid, ut percussio corde pavitaverit, quando in tene-

in Psal. lvi, num. 4.

^f Editi : enim,

^g Occultabat.

^h Nonnulla hic amputant Isidorus, et Claudius.
Vide allegatum Augustini locum.

ⁱ Esse

^j Ex Isidoro hæc sumpta tantummodo sunt : de-
sunt in Augustino.

^k Additur potius : sed redundat.

^l Hactenus Isidorus.

broso est occultatus antro, quo etiam Saul intraverat urgente necessitate naturæ, et exiguum particulam vestis ejus retrorsum latenter abscedit, ut haberet, unde monstraret, quomodo ei pepercerit, cum posset occidere, atque ita suspicionem de animo ejus, qua sanctum David, putans inimicum suum, vehementer persequebatur, auferret a futuri regni erat umbra in aternitate mansura : oleum quippe illud, quo unctus est chrismate, ab eo Christus est dictus. Ne itaque reus esset tanti sacramenti in Saule violati, quia vel indumentum ejus, sic attraxerat, extimuit, ita enim scriptum est : (24, 6, 5, 7, etc.) *Et percussit cor David super eum, quia abstulit pinnam chlamidis ejus.* Viri autem, qui cum illo erant, et ut Saulem in manus suas traditum intermittere suadebant, non mihi, inquit, contingat a Domino, si fecero hoc verbum Domino meo Christo Domini, inferre manum meam super eum, quia Christus Domini est hic; huic ergo umbræ future non propter ipsam, sed propter illud, quod præfigurabat tanta veneratio exhibebatur. ^b Moraliter vero, quid per Saul, nisi mali rectores? quid per David, nisi boni subditi designantur? Saul igitur ventrem purgare, est pravos præpositos conceptam in corde malitiam, usque ad opera miseri odoris extendere, et cogitata apud se noxia, factis exterioribus exsequendo demonstrare. Quem tamen David ferire metuit, quia pax subditorum mentes ab omni se peste obtractationis abstinens, præpositorum vitam nullo lingue gladio percutiunt, etiam cum de imperfectione reprehendant. Qui, et si quando propter infirmitatem sese abstinere vix possunt, ut extrema quedam, atque exteriora præpositorum mala, sed tamen humiliter, loquantur, quasi oram chlamidis silenter incidunt; quia videlicet dum prælate dignitati saltim innoxie, et latenter derogant, quasi regis superpositi vestem secant: sed tamen ad semetipsos redeunt, seque vehementissime, vel de tenuissima verbi laceratione reprehendant. Unde bene, et illic scriptum est: *Post hæc David percussit cor suum, eo quod abscessisset oram chlamidis Saul: facta quippe præpositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam cum reprehendenda recte judicantur.* Si quando vero contra eos, vel in minimis lingua labitur, necesse est, ut per afflictionem poenitentia^c comprimatur, quatinus ad semetipsum redeat, et cum præposito testati deliquerit, ejus contra se iudicium, a quo sibi^d prælati est, perhorrescat. Nam cum præpositi delinquimus, ordini ejus, qui eos nobis prætulit, obviamus. Unde Moyses quoque, cum contra se, et Aaron conqueri populum cognovisset ait: (*Exod. xvi, 8*) *Nos enim quid sumus? nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum.* »

^a Illic aliqua desunt.

^b Subsequentia didicimus ex Gregorio Magno [3 parte Pastoralis admon. v. 5 hæc tradente].

^c Editi: cor prematur.

^d Editi: prælata est.

^e Subsequentia adducit Beda questione 6 in libris

A (25, 2.) Post hæc David descendit in solitudinem Maon, ubi habitabat Nabal, nomenque uxoris ejus Abigail; ad quem mittens David pueros suos, ut quodeunque invenisset manus ejus, misisset David et pueris suis. Quos ille stulte repellens, nuntiaverunt David. ^e « Tunc David accinctus armis, voluit eum deprelare. (vers. 15) At Abigail (vers. 18, 25) abiit obviam David, interpellans pro se, et pro domo sua, quem vir ejus stultitia et ebrietate sopitus offenderat: Si enim, inquiens, (vers. 29) surrexerit aliquando homo persequens te, et querens animam tuam, erit anima Domini mei custodia, quasi in fasciculo viventium, apud Dominum Deum tuum. Porro anima inimicorum tuorum rotabitur, quasi in impetu et circulo fundæ. Pulcherrima comparatione

B statum justorum a reproborum sorte discernit: hominum quippe animas appellat viventes, ut illorum e contrario spiritali morte preoccupatas insinnet; juxta illud Prophetæ: (*Ezech. xviii, 4*) *Anima que peccaverit, ipsa morietur:* hos fasciculo, illos lapidi fundæ assimilat: fasciculus enim constringitur, ut integer maneat, et conservetur, lapidis in fundæ expeditus ponitur, ut alijciatur. Sic enim in hoc sæculo electi pressuris tribulationum coangustantur, ut his admoniti, arcibus se ad invicem mutua charitate^f connectant, et coadunati ad invicem manu sui Redemptoris in perpetuum conserventur. At vero reprobi, quanto latius in hæc vita voluptatibus propriis, veluti liberi dimittuntur, tanto longius in futuro a divinæ visionis gloria projiciuntur, ut de eis merito dicatur: (*Psal. lxxxvii*) *Et quidem ipsi de manu tua^g repulsi sunt.* Mire autem omnipotentem providentiam describit superni protectoris, cum dicit: *animam viri sancti quasi in fasciculo viventium apud eum esse custoditam:* sicut enim ficillimum est enihbet, fasciculum herba, vel feni sua manu retentum conservare, ita virtus Domini et Salvatoris nostri omnes per orbem electos, ab initio usque in finem sæculi, ne qui ex eis illa ratione pereant, sine labore tuetur. Juxta quod ipse in Evangelio sub figura ovium de his loquens (*Joan. x, 27 et 28*): *Ei sequuntur me, inquit, et ego vitam æternam do eis: et non peribunt in æternum, nec rapiet eas quisquam de manu mea.* Sicut fasciculus unus quibuslibet vinculis alligatur, ita omnis sanctorum cætus una eademque fide, spe, et charitate ad invicem constringitur, ut divinæ protectionis munimine circumdatur. Patet sane^h litteræ sensus, quia anima David, persequentibus licet hostibus, custodita semper fuit in sorte viventium. Porro inimici ejus, insistentibus sibi adversitatibus, sicut lapis fundo circumactus, sic instabili motu perturbandi, et suis essent expellendi de finibus, vel etiam ab humanis rebus auferendi.

ⁱ Et in hoc facto Abigail, quid nobis per enuntia-

Regum.

^f Connectent: male, ut arbitror.

^g Expulsi.

^h Uterque.

ⁱ Hactenus Beda.

tionem suam innuit, ^a nisi quod iracundos melius A
 corrigimus, si in ipsa iræ suæ commoitione decli-
 namus; perturbati quippe quid audiant, ignorant,
 sed ad se reducti tanto libentius exhortationis verba
 recipiunt, quanto se tranquillius toleratos erube-
 scent. Menti autem furore ebræ, omne rectum quod
 dicitur, perversum videtur : (Cap. 25, 57) unde, et
 recte Nabal ebrio culpam suam Abigail laudabiliter
 tacuit, quam digesto vino laudabiliter dixit. Ideo
 enim malum, quod fecerat, cognoscere potuit, quia
 hoc ebrius non audivit.

(Cap. 26, 5 et *subseq.*) « Idem ^b David fugiens a
 facie Saul, ingressus est in castra regis. Hunc, cum
 dormientem invenisset non percussit, non occidit,
 sed solam lanceam, quæ erat ad caput ejus fixa, et
 c scyphum aquæ, qui erat ad caput Saul, substulit.
 Dormientibus eunctis egressus de castris transiit
 in eacumina montis.

« Quid ergo est hoc? Persequabantur namque
 Christum Judæi, sed persequendo dormiebant, quia
 non vigilabant corde : duritia enim cordis obdormi-
 tio est. Dormiunt in vitam veterem, non evigilant in
 novam. Venit Christus, non eos occidit, sed tulit
 (ab eis) eis scyphum aquæ, id est, gratiam legis :
 tulit, et sceptrum regale, regni scilicet potestatem,
 quam pro magno habebant, et unde se protegebant
 temporaliter, et (Qua *male utique*) quam adversus
 Deum per incredulitatem gerebant. Deinde et ^d victor
 David noster de castris eorum regressus transcendit
 in altitudinem montis cælum.

(Cap. 28.) « Interea fugiens David, dum pergeret ad
 Achis regem Philistinorum in prælium adversus
 Israel, insurgentes Amalechitæ, irruerunt in Selech
 (Siceleg), et succedentes eam, captivarunt omnia,
 quæ erant David et puerorum ejus. (Cap. xxv, 1) Re-
 versus ergo David ad persequendos (v. 8, et 11. etc.)
 Amalechitas ^e invenit ægyptium puerum (lascenssem
 : *male utique*) lascenssem, quem Amalechite
 agrotum in itinere reliquerat : hunc autem David
 inventum ciba refecit, ^f ducem sui itineris facit ;
 sieque ^g Amalechitas sequitur, epulantesque reperit,
 et famulitus extinguit. Quid est quod ægyptius Ama-
 lechita puer in itinere lassatus residet, nisi quod
 amator præsentis sæculi peccati sui nigredine oper-
 tus, sæpe ab eodem sæculo infirmus, dispectusque
 relinquatur : ut cum eo nequaquam currere valeat,
 sed fractus adversitate torpescat? ^h Hos ergo eligit
 Deus, quos despicit mundus ; quia plerumque ipsa
 dispectio hominem revocat ad semetipsum. (Luc. xv,

15) Is enim qui patrem reliquit, et partem substan-
 tiæ, quam perceperat, prodige expendit, postquam
 esurire cepit, in se reversus dixit : (Ibid. 17) *Quam
 multi mercenarii patris mei abundant panibus!* longe
 quippe a se recesserat, quando peccavit, et si non
 esurisset, in semetipso (*Id est* : in semetipsum) mini-
 me redisset ; qui postquam terrenis rebus indiguit,
 tunc cogitare cepit quid de spiritualibus amisit.

ⁱ Infirmi ergo quique, atque in hoc mundo despecti,
 plerumque tanto celerius vocem Dei audiunt, quanto
 et in hoc mundo non habent, ubi delectentur. Quod
 bene jam dictus Amalechitarum puer ille designat,
 quia Amalechitis prædantibus, atque currentibus
 æger remansit in via, et fame, siti que aruit : quem
 tamen David invenit, ei cibum potumque præbuit :
 qui illic convalescens dum David factus, convivantes
 Amalechitas reperit, et eos qui se debilem reli-
 querant, cum magna fortitudine prostravit : Ama-
 lechitæ quippe *populus lambiens* vocatur. Et quid
 per lambientem populum, nisi mentes sæculares des-
 signantur ? quæ terrena cuncta ambiendo, quasi lam-
 biunt, dum solis temporalibus delectantur. Quasi
 enim populus lambiens prædam facit, dum terrena
 diligens, lucra de alienis damnis ⁱ congregat. Sed
 puer ægyptius æger in via relinquitur, quia pecca-
 tor quisque, dum infirmari ab hujus mundi statu
 cœperit, mox secularibus mentibus in despectum
 venit, quem tamen David invenit, ei que cibum et
 potum tribuit, quia *manu fortis* Dominus abiecta
 mundi non despicit, et plerumque eos, qui sequi
 mundum minime valent, et quasi in via remanent,
 ad amoris sui gratiam convertit, eis que verbi sui
 cibum ^k porrigit, et quasi duces sibi in via dirigit,
 dum suos etiam prædicatores facit : dum enim Chris-
 tum peccatorum cordibus inferunt, quasi David super
 hostes ducunt : qui convivantes Amalechitas,
 velut David, gladio feriunt, quasi superbos quoque,
 qui se in mundo dispecterant, Domini virtute pro-
 sternunt. Puer ergo ægyptius, qui in via remanserat,
 Amalechitas interfecit, quia plerumque ipsi mentes
 sæcularibus predicando superant, qui prius cum sæ-
 cularibus in hoc mundo currere non valebant.

(Cap. xxviii, 3, etc.) « Post ^l mortem autem Samue-
 lis, congregati sunt Philistinim contra Israel : (vers.

6) consulente Saul Dominum, et non respondit
 ei. (vers. 7, etc.) Quasivit autem Saul pythonissam,
 quæ suscitaret illi Samuelem : (vers. 15) statimque
 suscitatus ait ad eum : *Quare inquietasti me, ut sus-
 citarer*, etc. Quaritur secundum historiam utrum

men, et Isidorus, et Gregorius habent.

^m Amalechitam epulantem. Præstat nostra lectio.

ⁿ Subsequentia invenies numero 7, homil. 36 ejus-
 dem Gregorii Magni in Evangelia, alia multo diversa
 habet Isidorus : apta tamen.

^o Alia hic interserit Gregorius.

^p Editi : *exaggerat*.

^q Additur in editis : *potumque*.

^r Hæc omnia ex Isidoro, Augustinum deinceps
 pariter allegante, desumpta sunt. Rabanus hæc par-
 riter habet.

^a Subsequentia perquire in 3 parte *Pastoralis*
 Gregorii admonit. 17.

^b Subsequentia tradidit Isidorus quæst. 48.

^c Editus, Isid. *lenticulam sustulit*. Prave utique,
 cum Scriptura ipsa dicat : Scyphum aquæ qui erat
 ad caput Saul, et revera deinceps fit mentio scyphi
 aquæ.

^d Additur *ingressus* : sed redundat.

^e Hæc que etiam habet Isidorus, perquire num.
 75, alias cap. 41 libri 3 *Moralium* S. Gregor.
 Magni.

^f Desunt verba : *ducem sui itineris facit*, que ta-

pythouissa ipsum prophetam de inferno evocaverit : an aliquam imaginariam illusionem fallacia demonum factam. De qua questione beate memorie Augustinus episcopus Simpliciano episcopo Mediolanensi ita scripsit : Inquiris, inquam, utrum spiritus immundus, qui erat in pythouissa, potuerit agere, ut Samuel a Saule videretur, et loqueretur cum eo. Sed multo majoris miraculi est, quod ipse Satanas princeps immundorum omnium spirituum potuit loqui cum Deo, et petere tentandum Job (*Job. i, 11*) justissimum virum, (*Luc. xii, 31*) qui etiam Apostolos tentandos petiit ; aut si hoc ideo non habet difficilem quæstionem, quia per quam voluerit creaturam, cui volnerit creaturæ, ubique presens veritas loquitur, nec propterea magni meriti est, cui loquitur Deus : interest enim quid loquatur, quia et imperator cum multis innocentes non loquitur, quibus providentissime consulit ad salutem, et cum multis nocentibus loquitur, quos jubet interfici. Si ergo hinc propterea nulla quæstio est, nulla sit quæstio, quomodo etiam immundus spiritus cum anima sancti viri loqui poterit. Omnibus enim sanctis Deus creator, et sanctificator longe utique major est. Quod si hoc movet, quod licuerit maligno spiritui excitare animam justæ, et tanquam de abditis montuorum receptaculis revocare, nonne magis mirandum est, quod Satanas ipsam Dominum assumpsit, et constituit supra pinnam templi ? Quolibet enim modo fecerit, ille etiam modus, quo Samuël factum est, ut excitaretur, similiter latet. Nisi forte quis dixerit faciliorem diabolo fuisse licentiam ad Dominum vivum, unde voluit assumendum, et, ubi voluit, constituendum, quam ad Samuëlis defuncti spiritum a suis sedibus excitandum. Quod si illud in Evangelio nos ideo non perturbat, quia Dominus voluit atque permisit nulla diminutione suæ potestatis et divinitatis id fieri, sicut ab ipsis Judæis, quamquam perversis atque immundis, et facta diaboli facientibus, et teneri se, et vinciri, et illudi, et crucifigi, atque interfici passus est : non est absurdum credere ex aliqua dispensatione divinæ voluntatis permissum fuisse, ut non invitus, nec dominante, atque subjugante magica potentia, sed velens, atque obtemperans occulte dispensationi Dei, quæ pythouissam illam, et Samuelem latebat, consentiret spiritus Prophetæ sancti, se ostendi aspectibus regis, divina cum sententia percussurus. Cur enim anima boni hominis a malis vivis evocata, si venerit, amittere videatur dignitatem suam, cum et vivi plerumque boni vocati ad malos veniant, et agant cum eis, quod officium postulat æquitatis, servato atque inconcesso decore virtutis suæ, et illorum vitiiis pro rerum præsentium vel usu, vel necessitate tractatis.

¶ Quamquam in hoc facto potest esse alius facilior

^a Lib. 2 quæstionum ad Simplicianum quæst. 4, num. 1.

^b Editus : ex aliqua materie.

^c Editus : illa fragmenta.

exitus, et expeditior intellectus, ut non vere spiritum Samuëlis excitatum a reque sua credamus, sed aliquid phantasma, et imaginariam illusionem diaboli machinationibus factam, quam propterea Scriptura nomine Samuëlis appellat, quia solent imagines earum rerum nominibus appellari, quarum imagines sunt, sicut omnia, quæ pinguntur, atque finguntur ^b ex aliqua parte materiæ metalli, aut ligni, vel cæjusque rei aptæ, ad opera hujusmodi, quæque etiam videntur in somnis, et omnes fere imagines earum rerum, quarum imagines sunt, appellari nominibus solent. Quis enim est, qui hominem pictum dubitet vocare hominem ? quandoquidem, et singulorum quorumque picturam cum aspiciemus, propria quæque nomina inunctanter adhibemus ; velut cum intuentes tabulam, aut parietem dicimus : Ille Cicero est : ille Salustius : ille Achilles : ille Hector : hoc flumen Simois : illa Roma ; cum aliud nihil sit quam pictæ imagines. Unde Cherubim (*Exo. xxv, 18*) cum sint cælestes potestates, factæ tamen ex metallo, quod imperavit Deus, super arcam testamenti magnæ rei significandæ gratia, non aliud quam Cherubim ^c illæ quoque effigies vocitantur. Item quisquis videt somnium, non dicit : Vidi imaginem Augustini, aut Simpliciani, sed vidi Augustinum, aut Simplicianum : cum eo tempore, quo tale aliquid videt, nos ignoremus ; usque adeo manifestum est, non ipsos homines, sed imagines videri ; (*Gen. xli, 18*) et Pharao spicas se dixit vidisse in somnis, et boves, non spicarum, aut bovum imagines. Si igitur liquido constat hominibus earum rerum, quarum imagines sunt, easdem imagines appellari, nil mirum est, quod Scriptura dicat Samuelem visum, etiam si forte imago Samuëlis apparuit, machinatione ejus, qui (*II Cor. xi, 14*) transfiguratur se velut Angelum lucis, et ministros suos velut ministros justitiæ.

¶ Jam vero, si illud movet quomodo, et a maligno spiritu Sauli vera prædicta sint, potest et illud mirum videri, quomodo demones agnoverunt Christum (*Matth. viii, 29*), quem Judæi non agnoscebant. Cum enim vult Deus, etiam per ^d infimos, infernosque spiritus aliquid vera cognoscere, temporalia duntaxat, atque ad istam mortalitatem pertinentia, facile est, et non incongruum, ut omnipotens Deus, ut ^e justus, ad eorum poenam quibus ista prædicuntur, ut malum, quod eis impendit, antequam veniat prænoscendo patiantur, occulto apparatu mysteriorum suorum, etiam spiritibus talibus aliquid divinationis impertiat : ut quod audiunt ab Angelis, prænantient hominibus : tantum autem audiunt, quantum omnium Dominus, atque moderator vel jubet, vel sinit. Unde etiam spiritus pythouicus (*Act. xvi, 17*) in Actibus Apostolorum attestatur Paulo Apostolo, et Evangelista esse conatur. Miscet tamen

^d In codice *infirmos, summosque* : per errorem utique repugnantibus edito Augustini loco, et subsequentiibus.

^e Editus : et.

isti fallacias, et verum quod nosse potuerint, non A
 docendi magis, quam decipiendi fine prænuuntiant :
 et forte hoc est, quod cum illa imago Samuelis Saul-
 lem prædiceret moriturum, (I Reg. xxviii, 19) dixit
 etiam secum futurum, quod utique falsum est : ma-
 gno quippe intervallo, post mortem separari bonos a
 malis in Evangelio legimus, (Luc. xvi, 26) cum Do-
 minus inter superbum illum divitem, cum jam apud
 inferos tormenta pateretur, et illum, qui ad ejus
 januam ulcerosus jacebat, jam in requie constitutum,
 magnum chaos interjectum esse testatur : aut si
 propterea Samuel Sauli dixit : *mecum eris*, ut non
 ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditio-
 nem mortis referatur, quod uterque homo fuerit, et
 uterque mori potuerit, jamque mortuus mortem vivo
 prænuuntiabat ; perspicit, quantum opinor, prudentia B
 tua, secundum utrumque intellectum, habere exitum
 a jam lectionem, qui non sit contra fidem : nisi
 forte profundiore, et perplexiore inquisitione, quæ
 vel virium mearum, vel temporis excedit angustias,
 inveniatur ad liquidum, vel posse, vel non posse ani-
 mam humanam, cum ex hac vita migraverit, magi-
 cis carminibus evocata h, vivorum apparere consp-
 ectibus, etiam corporis lineamenta gestantem, ut
 non solum videri valeat, sed agnosci. Et si potest ;
 utrum etiam justi animæ a, non quidem cogatur magi-
 ris, c sed dignetur ostendi occultioribus imperiis
 summæ legis obtemperans ; si si fieri non posse
 clauerit, non uterque sensus in hujus Scripturæ
 tractatione atque expositione admittatur, sed illo
 excluso, imaginaria simulatio Samuelis diabolico
 ritu facta intelligatur. Sed quoniam, sive illud fieri
 possit, sive non possit, tamen fallacia Satanz at-
 que imaginum simulandarum, callida operatio deci-
 piendis humanis sensibus multiformis invigilat, pe-
 detentum quidem, ne inquisitionibus diligentioribus
 præscribamus, sed tamen potius existimemus tale
 aliquid factum maligno spiritu pythonissæ illius mi-
 nisterio, quando nobis aliquid amplius excogitare
 atque explicare non datur.

(31.) « Igitur exorto prælio percusserunt Philistæi
 Israel plagam magna et mortuus est Saul, et Jona-
 than filius ejus. » (II Reg. i, 2) Evadens autem qui-
 dam venit ad David in Sicelech, et nuntiavit David
 plagam magnam, quæ facta est in populo : (vers. 6)
 insuper etiam mentio addidit, quod ille percussis-
 set Saul et filium ejus. (vers. 15) At David Chri-
 stum Domini vindicans jussit eum occidere : (vers.
 xvii, 17) planxit David hujuscemodi super Saul, et
 super Jonathan filium ejus. (vers. 18) « Et præcepit,
 ut doceret filios Juda arcum, sicut scriptum est in
 libro justorum. Hoc ideo fecit, ut quæ d
 Philistæos
 sagittariis abundare jam noverat, unde et Saul ma-
 xime horum ictibus perierat, eandem bellandi artem

et sui milites ad revincendos eos discerent. Quod vero
 sequitur : *sicut scriptum est in libro justorum* ;
 ipsum librum hodie nusquam, neque apud ipsos He-
 bræos inveniri posse asseverant, sicut nec librum
bellorum Domini, cujus (num. xxi, 14) in libro Num-
 merorum mentio est, (III Reg. 52, et 53) neque
 carmina Salomonis, neque disputationes ejus sapien-
 tissimas de lignorum natura, herbarumque omnium,
 itemque jumentorum, volucrium, reptilium, et pis-
 cium, vel quod in libro dierum dicitur : (II Paral.
 ix, 29) *reliqua vero opera Salomonis, priorum, et
 novissimorum scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ,*
 et in libris Ahie Silonitis : in visione quoque Addo
 videntis contra Jeroboam filium Nabat, et multa hu-
 jusmodi volumina, quæ Scriptura quidem fuisse probat,
 sed hodie constat non esse. Vastata namque a
 Chaldeis Judea, etiam bibliotheca antiquitus con-
 gregata, inter alias provinciæ opes hostili igne con-
 sumpta est, ex qua pauci, qui nunc in sancta Scri-
 ptura continentur libri, postmodum Ezræ Pontificis,
 et Prophete sunt industria restaurati : unde scri-
 ptum est de eo : (Esd. i, 7, 6) *Ascendit Ezras de
 Babylone, et ipse scriba velocis in lege Moysi : velocis
 videlicet, quod promptiores literarum figuras, quam
 eatenus Hebræi habebant, reperit, et in epistola regis
 Persarum (Ibid. r. 12) Artaxerses Rex regum Ezræ
 Sacerdoti scribæ legis Dei cæli doctissimo, salutem. »*

(II Reg. i, 21.) *Montes Gelboe, nec ros plu-
 via veniat super vos . neque sint agri primitiarum,
 quia ibi abjectus est clypeus fortium, clypeus Saul,
 quasi non esset unctus oleo. Sciri debet, quia veraciter
 Saul, qui post unctionem sancti chrismatem, a
 quo et Christus Domini vocatus est, ab hostibus oc-
 cidit meruit, mortem veri Christi, quam sine culpa
 subire dignatus est, insinuat. Montes quoque Gelboe,
 in quibus interit, superbos Judaicæ plebis conans,
 quibus contra victorem vite rebellabant, insinuant.
 Unde bene Gelboe volutatio, sive decursus inter-
 pretatur : volutabant enim in sorde peccatorum
 juxta illud proverbiorum : « et sus lota in volutabo
 luti ; atque a rectitudine viæ salutaris aberrantes,
 jam jamque ad inferiora, hoc est hujus sæculi desi-
 deria fœda decurrebant, ob quorum desiderium re-
 gem cæli et terræ in mortem tradere non dubita-
 bant, propter quod eis merito opatur, ne rorem de
 cælo, pluviamve suscipiant, quod hodie rebus ipsis
 videmus expletum in eis, quod illos gratia cælestis
 deserens ad plebem gentium translata est ; quod
 etiam Isaias sub figura vineæ futurum illis ex per-
 sone Domini conminatus est, dicens : (Isa. v, 6) *e
 nimbibus mandabo, ne pluant super eam imbrem. Quod
 est aperte dicere : Apostolis atque Apostolicis viri-
 omnibus mandabo, ne illis ultra verbum vitæ præ-
 dicent, sed irrigatione verbi cælestis, quod a se re**

a Editi : eam, seu illum.

b Editi : vivorum.

c Addunt editi : sacræ.

d Quæ subsequuntur lineolis pro more notata do-
 cuit Beda {quæst. 7}, quem consulte. Hæc ipsa habet

Rabanus in locum hunc.

e II Pet. ii, 22. Contigit enim eis illud veri pro-
 verbii : *Canis reversus ad suum vomitum, et sus lota
 in volutabo luti.*

pulerunt, indignos in sua sterilitate vacuos, ac perpetuo igni comburendos relinquunt. ^a De quibus, et bene dicitur: *ut agri primitiarum esse non possint: superbe quippe Hebræorum mentes primitivos fructus non ferunt; quia in Redemptoris adventu ex parte maxima in perfidia remanentes, primordia fidei sequi noluerunt: sancta namque Ecclesia in primitiis suis multitudine gentium fecundata, vix in fine mundi, Judeos, quos invenerit, suscipiet, et extrema colligens, eos quasi reliquias frugum ponet.* De quibus nimirum reliquiis Isaias dicit: (*Isa. x, 22, Rom. ix, 27*) *Si fuerit numerus filiorum Israel, quasi arena maris, reliquiae salvæ fient.* Possunt enim idcirco Gelboe montes ore Prophetae maledici, ut dum fructus ex arecente terra non oritur, possessores terre sterilitatis damno feriantur, quatenus ipsi male fictionis sententiam accipiant, qui apud se, mortem regis suscipere, iniquitate sua exigente, meruissent. ^b Nec tibi absurdum videri debet, ut mala reproborum acta, boni aliquid significant: aut rursus bona iustorum opera in contraria significatione ponantur; lege enim Moralia sancti Papæ Gregorii, ubi exposuit, quomodo beatus Job maledixit diei suo dicens: *Pereat dies, in qua natus sum, etc. c, et videbis quia usitatissimum est in Scripturis, ut et bona in malorum significatione, et in sanctificatione*

^A bonorum mala hominum gesta accipiantur. Denique Uriam fidelissimum David regis militem ad piissima atque innocentissima ejus opera, vel dicta in mala significatione, et contra ipsum David in maximo suo scelere in bona accipiendum interpretantur: alioquin si non et per mala bonum, et malum significari per bona posset, nunquam liceret nigro atramento nomen Dei, sed semper lucido auro debere scribi, quia Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ, nec rursus in titulis Psalmorum nomen Absalon, et Doech hominum reproborum minio fulgente, sed solo atramenti colore decreet adscribi. Sicut ergo in paginis librorum quovis colore, et mala possumus, et bona absque ulla reprehensione figurare, ita etiam in parte significationum, per quælibet hominum gesta, et bona rectissime, et mala possunt exprimi: quamvis, et multo sapientius contingat, et multo dulcius audiatur, bona per bona, et mala figurari per mala. Sicut autem in pictura parietum, neque obscurum Æthiopicum candido, neque candidi corporis, sive capilli, Saxonem atro decet colore depingi, ita in retributione meritorum juxta suum quisque opus recipiet, ac qualis erit actu, talis etiam parebit in judicio; neque omnino ad rem quid quisque figurarit, sed quid egerit pertinebit.

^a Subsequentia allegat Paterius, qui ea desumpsit ex capite 4 præfationis in lib. iv Morali.

^b Hactenus Gregorius, et ex eo etiam Rahanus in locum hunc.

^c Vide S. Gregorii Epistolam ad S. Leandrum C

præpositam expositioni libri Job [cap. 3, 44] et caput 4 libri iv ejusdem expositionis in Job. Adde que deinceps de Betsabee ex Gregorio Magno tradit Claudius.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI II.

De eo, quod scriptum est, quod post mortem Saul venerunt viri Juda, et unxerunt David regem in Hebron, et de Abner filio Ner qui constituit Hisboseth filium Saul regem super Israel.

De filiis Remon Berothitæ, qui interfecerunt Hisboseth.

De laude David, qui congregavit triginta milia ex electis Israel, ut educerent arcam Dei, atque morte Oza.

Ammonitio David, ubi instruitur a propheta, ne ipse edificaret templum Domini, sed filius ejus, et actio gratiarum ejus.

De militibus David, quos misit ad Annon regem Ammonitarum.

De peccato David in Bersabea, et morte Uria: Ubi Nathan venit ad David, et proposuit ei similitudinem, de divite et paupere.

De fuga David propter Absalon, quando nudis pedibus incedens reliquit civitatem Hierusalem.

De prælio Absalon, et percussione, atque morte ejus.

De Psalmo septimo decimo.

De nomine fortium David.

De peccato David contra Philisthæos, quando sitiens aquam Bethleemitanam desideravit.

De peccato David, quando populum numerando percavit.

INCIPIIT PRÆFATIO LIBRI II.

^a Promissiones Dei, quæ factæ sunt ad Abraham, cujus semini, et gentem Israeliticam secundum carnem, et omnes gentes deberi secundum fidem, Deo pollicente didicimus; quemadmodum compleantur, per ordinem temporum procurrens Dei civitas indicavit. Quoniam ergo superioris libri usque ad regnum David factus est finis, nunc ab eodem regno, quanto suscepto operi sufficere videtur, cætera, quæ sequantur, attingimus. Hoc itaque tempus, ex quo sanctus Samuel prophetare cœpit, et deinceps, donec populus Israel captivus in Babyloniâ duceretur,

^D atque inde secundum sancti Hieremie prophetiam, (*Jer. xxv, 11*) post septuaginta annos reversis Israelitis, Dei domus instauraretur, totum est Prophetarum tempus. Quamvis enim et ipsum Noe Patriarcham, in cujus diebus universa diluvio terra deleta est, et alios supra, et infra usque ad hoc tempus, quo reges in populo Dei esse cœperunt, propter quadam per eos futura, sive quo quomodo significata, sive prædicta, quæ pertinent ad civitatem Dei, regnumque cœlorum, non immerito possumus appellare prophetas; præsertim quia nonnullos eorum id

^a Præfatio hæc tota desumpta est ex capitulis 1, 2 et 3 libri xvii de Civitate, nonnullis, sed paucis

deemptis. Hanc itaque præfationem cum iis, quæ dixi, capitibus, comparet, obsecro, lector.

expressius legimus nuncupatos, sicut Abraham, A
(*Gen. xx, 7*) sicut Moysen, (*Deutero. xxxiv, 10*) tamen
dies Prophetarum præcipue, maximeque hi dicti
sunt, ex quo cœpit prophetae Samuel, qui et (*I Reg. x, 1*)
Saulem prius, et eo reprobat, (*I Reg. xvi, 13*)
ipsam David, Deo præcipiente unxit in regem, de
cujus stirpe cæteri succederent, quousque illos suc-
cedere sine oporteret. Quæ igitur a Prophetis sunt
prædicta de Christo, cum moriendo decedentibus,
et nascendo succedentibus suis membris, civitas
Dei, per ista curret tempora, si omnia velim com-
memorare, in immensum pergitur. Primum, quia
ipsa Scriptura, quæ per ordinem reges, eorumque
facta, et eventa digerens, videtur tanquam historica
diligentia rebus gestis occupata esse narrandis, si
adjuvante Dei Spiritu considerata tractetur, vel magis B
satis, vel certe non minus prænuuntiandis futuris, quam
præteritis enuntiandis invenietur intenta: et hoc
perscrutando indagare, ac differendo monstrare,
quam sit operosum, atque prolixum, et quam multis
indignum voluminibus quis ignorat, qui hæc vel
mediocriter cogitat? Deinde quia ea ipsa, quæ ad
prophetiam non ambigitur pertinere, ita sunt multa
et Christo, regnoque cælorum, quæ civitas Dei est,
ut ad hoc aperiendum major sit disputatio neces-
saria, quam hujus operis modus flagitat. Proinde ita
si potuero, stylo moderabor meo, ut huic operi in
Dei voluntate peragendo, nec ea, quæ supersint,
dicam, nec ea, quæ satis sunt, prætermittam.

Erat ergo jam in terra promissionis semen Abra-
hæ, id est populus Israel secundum carnem, atque C
illi non solum^b utendo, ac possidendo civitates ad-
versariorum, verum etiam reges habendo, regnare
jam cœperat, impletis de ipso populo promissionibus
Dei jam magna ex parte: non solum que illis tribus
Patribus, Abraham, Isaac, et Jacob, et quæcumque
aliæ temporibus eorum, verum etiam quæ per ipsum
Moysen, per quem populus idem de servitute Ægy-
ptia est liberatus, et per quem cuncta præterita re-
velata sunt temporibus ejus, cum populum per ere-
mum duceret, factæ fuerant. Neque autem per insi-
gnem ducem Jesum Nave, per quem populus ille in
promissionis inductus est terram, expugnatisque
gentibus, eam duodecim tribubus, quibus jusserrat
Deus, divisit et mortuus est: neque post illum toto D
tempore Judicum impleta fuerat promissio Dei de
terra Chanaan, a quodam flumine Ægypti, usque
ad flumen magnum Eufratem. Nec tamen adhuc prop-
hetabatur futurum, sed expectabatur implendum.
Impletum est autem per David et ejus filium Salo-
monem: cujus regnum tanto, quanto promissam
fuerat spatio, dilatatum est; universos quippe illos
subdidit, tributariosque fecerunt. Sic ergo in
terra promissionis secundum carnem, hoc est in ter-

ra Chanaan, sub e regibus semen Abrahæ fuerat
constitutum, ut nihil inde superesset, quo terrena
illa Dei promissio non completeretur, nisi ut in eadem
terra, quantum ad prosperitatem attinget temporalem,
prosperitatis successione inconcusso statu, usque
ad mortalis hujus sæculi terminum gens permaneret
hebræa, si Domini Dei sui legibus obediret. Sed
quoniam Deus noverat hoc eam non esse facturam,
usus est etiam temporalibus pœnis ad excrucios
in ea paucos fideles suos, et ammonendos qui postea
futuri erant in omnibus gentibus, quod eos ammo-
neri oportebat. In quibus alteram promissionem
revelato novo testamento, per Incarnationem Christi
fuerat impleturus. Quo circa sicut oracula illa divina
ad Abraham, Isaac, et Jacob, et quæcumque alia si-
gna, vel dicta prophetica in sacris literis præceden-
tibus facta sunt, ita etiam cæteræ ab isto Regnum
tempore prophetiæ partim pertinent ad gentem car-
nis Abrahæ, partim vero ad illud semen ejus, in quo
benedicuntur omnes gentes cohæredes Christi per
testamentum novum, ad possidendam vitam æternam,
regnumque cælorum. Partim ergo ad ancillam,
quæ in servitute generat, id est terrenam Hierusa-
lem, quæ servit eum filiis suis, partim vero ad
Hierusalem civitatem Dei, id est veram Hierusalem æternam
in cælis, cujus filii homines secundum Deum viven-
tes peregrinantur in terris; sed sunt in eis quædam,
quæ ad utramque pertinere intelliguntur, ad ancil-
lam proprie, ad liberam figurate. Tripartita itaque
reperiuntur eloquia Prophetarum: siquidem aliqua
æst ad terrenam Hierusalem spectantia, aliqua ad
cælestem, nonnulla ad utramque.

(*I Reg. 2, 4, 5, 6.*) Post mortem Saul venerunt
viri Juda, et venerunt David in Hebron, ut regnaret
super domum Juda: et nuntiatum est David, quod
viri Jabes Galaad sepelissent Saul; misit ergo David
nuntios ad viros Jabes Galaad, dixitque ad eos: *Benedicti vos a Domino, qui fecistis misericordiam hæc cum Domino viro Saul, et sepelisset eum, et nunc retribuet quidem vobis misericordiam, et veritatem.*
«^d Cur ergo isti, qui Saulem, et ejus filium sepelie-
runt, misericordiam fecisse dicuntur, et ob hoc a
rege pio benedicuntur, nisi quia bene afficiuntur cor-
da miserantium, quando ea dolent in mortuorum
corporibus alienis, quæ illo affectu, quo nemo un-
quam carnem suam odio habet, nolunt fieri post
mortem suam corporibus suis, et quod sibi exhiberi
volunt, quando sensuri non sunt, aliis non sentien-
tibus curant exhibere dum sentiunt.»

David uncto super domum Judam rege, (2, 8, 9,
10, etc.) *Abner filius Ner Hishoseth filium Saul regem
constituit super universum Israel: egressusque est
Abner filius Ner cum pueris Hishoseth de castris Ga-
baon. Porro Joub filius Sarvie cum pueris David*

^a Multa hic prætermittit Claudius, quæ ad rem
præsentem non pertinent, quæque aptissime inseru-
erat Augustinus, ut superiora his, quæ statim per-
tractat, jungeret.

^b Editus: *tenendo.*

^c Edit. addit: *his.*

^d Subsequentia tradidit Augustinus cap. 9, num.
11 libri *De cura mortuorum*, alias *De cura pro mor-
tuis gerenda.*

egressi de Hebron concitaverunt bellum juxta piscinam Gabaon, et persequabatur Asahel Abner. Locutusque est Abner ad Asael, dicens: *Recede; noli me sequi, ne compellar confodere te in terram. Qui contempsit et noluit declinare. Percussit ergo cum Abner aversa hasta in inguine, et transfodit eum, et mortuus est.* ^a « Cujus Asael typum tenuit, nisi cornu quos vehementer arripiens furor in præcepis ducit? qui in eodem furoris impetu tanto caute declinandi sunt, quanto et insane rapiuntur. Unde et Abner, qui sermone nostro patris lucerna dicitur, fugit, quia doctorum lingua, quæ supernum Dei lumen indicat, cum per abrupta furoris mentem ejuspian ferri conspicit, cumque contra irascentem dissimulat verborum jacula reddere, quasi persequentem non vult ferire, sed cum iracundi nulla consideratione se nitigant, et quasi Asael persequi et insanire non cessant, necesse est ut hi qui furentes reprimere conantur nequaquam se in furore erigant, sed quicquid est tranquillitatis ostendant, quædam vero subtiliter profertur, in quibus ex obliquo furentis animum pungant. Unde et Abner eum contra persequentem subsistit, non eum recta, sed aversa hasta transfodit. Ex mucrone quippe percutere, est impetu aperta inereptionis obviare: aversa vero hasta persequentem ferire, est furentem tranquille ex quibusdã tangere et quasi parcendo sperare. Asael autem protinus occubuit, quia commote mentes, dum et parci sibi sentiunt, et tamen responsorum ratione in intimis sub tranquillitate tanguntur, ab eo quo se exerebant, statim cadunt. Qui ergo a fervoris sui impetu sub lenitate percussione resiliunt, quasi sine ferro moriuntur. »

(4, 5 et 6.) *Igitur venientes filii Remmon Berathit, Rechab et Bahana ingressi sunt fervente die in domum Hisboseth, qui dormiebat super stratum suum meridie. Ingressi sunt autem domum, et ostiaria domus purgans triticum obdormivit; assumentes spicas tritici latenter ingressi sunt et percusserunt eum in inguine.* ^b « Ostiaria tritium purgat, cum mentis custodia discernendo, virtutes a vitis separata: quæ, si obdormierit in mortem proprii Domini, insidiatores admittit, quia cum discretionis sollicitudo cessaverit, ad interficiendum animum malignis spiritalibus iter pandit: qui ingressi spicas tollunt, quia mox honorum cogitationum germina auferunt, atque in inguine ferunt, quia virtutem cordis delectatione carnis occidunt: in inguine quippe ferire, est vitam mentis carnis delectatione perforare. Nequaquam vero Hisboseth iste ^c morte succumberet, si non ad ingressum domus, mulierem, id est ad mentis aditum mollem custodiam deputasset. Fortis namque, vigilisque sensus præponi cordis foribus debet, quæ nec negligentie somnis opprimat, nec ignorantie error fallat. Unde bene Hisboseth appellatus

est, qui custode femina hostilibus gladiis nudatur: Hisboseth quippe *vir confusionis* dicitur. Vir autem confusionis est qui fortis mentis custodia munitus non est, qui dum virtutes se agere æstimat, subintrantia vitia nescientem necant. Totã itaque virtute muniendus est aditus mentis, ne quando cum insidiantes hostes penetrent foramine neglectæ cogitationis. »

(Cap. 6.) *Congregavit autem David omnes electos ex Israel triginta millia: surrexitque et abiit, et universus populus qui erat cum eo de viris Juda, ut adducerent arcam Dei, super quam invocatum est nomen Domini exercituum sedentis in cherubim super eam.*

^d *Congregavit David omnes electos ex Israel triginta millia, quia Dominus Ecclesiam primitivam ex Israel instituit: non quidem omnem Israel, sed electos quosque sibi consuecians: Non enim omnes, qui ex Israel, ii sunt Israelitæ (Rom. iv, 12, et 9, 4, 6, 7, 8), sed filii promissionis deputantur in semine.* « Qui triginta millia fuisse referuntur, id est fidei operis et spei firmitate perfecti: tria enim propter confessionem sanctæ Trinitatis ad fidem pertinent; decem propter Decalogum legis, ad opera; mille propter sui perfectionem ad spem vite æternæ, quia superius aliquid non est, sicut numerus millenario major nullus est. Et si enim decem millia, si triginta millia, si etiam mille millia dixeris, non ipsum mille numerando transcendens, sed vel per se, vel per minores numeros sæpius ducendo multiplicas. Tria ergo per decem multiplica, ne fides sine operibus mortua sit. Item triginta per mille multiplica, ut fides, quæ per dilectionem operatur, non alibi quam in cœle retributionem speret. Electi ergo ex Israel populos recte credentes, operantes, sperantes insinuant. Viri autem Juda, qui erant eum David, ipsos populos et doctores, qui lateri Christi quasi familiares adhererant, indicant, quo utroque stipatus exercitu, Domini arcam adducere, id est Ecclesiam dilatare, et in eorum qui non crederent, cordibus inserere gaudet. Imponitur autem arca plastro novo, ut Novi Testamenti gratia renovatis in baptismo mentibus infundatur, vinumque novum novis utribus conservandum mande nr.

(I Reg. vii, 1, et II Reg. vi, 1.) « Erat quidem prius D arca in domo Aminadab, qui erat in Gaba, quia eadem quæ nunc prædicatur Ecclesie fides, et ante Incarnationis Dominicæ tempus florebat in his qui patriarcharum prophetarumque sunt devotionem secuti. Aminadab enim, qui interpretatur *pater meus spontaneus*, (additur et) vel Abraham patrem fidei, (et) vel Moysen legislatorem significabat, qui ^e utique in Gaba custodit arcam, quia sublimi virtutis exemplo credentium pectora munit. Unde et Gaba *callis* interpretatur, qui est locus in civitate Carthiarum. Elata ergo foris arca ludebat David, et om

^a Subsequentia Gregorius Magnus capite 16 tertiæ partis Pastoralis, admonitione 17.

^b Quæ pro more notata sequuntur, tradidit Gregorius num. 49 [alias cap. 36] libri 1 Moralium in Job.

^c Editus: *hac morte.*

^d Subsequentia repertæ etiam in Rabano locum hunc explicante.

^e Utrique.

his Israel coram Domino diversis musicorum generibus, quia mox inchoante novæ gratiæ præconio Dominus ad exhibendas Deo Patri laudes humilitatis, omnes invitat, dicens : (Joan. xii) *Qui mihi ministrat me sequatur* : (I Cor. xii, 8, etc.) alii dando per spiritum sermonem sapientiæ, alii sermonem scientiæ, alii genera linguarum, alii gratiam curationum, etc. Sed his atque hujusmodi charismatum generibus progrediente arca, id est, crescente Ecclesia primitiva, ventum est ad arcam Nachor (Nachon), id est, arcam præparatam, gentium videlicet Ecclesiam, fidei veritate consecrandam, de qua Joannes ait : (Mauch. iii, 12) *Et permundabit arcam suam*. Ibi sacerdos, qui arcam incantans, quasi corrigendo tetigit, mox a Domino percussus occubuit : quia Judæorum populus dum gentibus invidet, salutis se munere privat, dumque legem vult Evangelio miscere, utriusque sibi gratiam tollit.

« *Et tenuit, inquit, eam, quoniam calcitrabant boves*. Boves quippe calcitrare, est prædicatores Evangelii liberius circa fidem agere, neque secundum consuetudinem legis ingredi, sed sabbata, neomenias, circumcisionem victimasque spiritualiter interpretari, quos velut errantes corrigere tentabant, qui descendentes de Judæa docebant fratres : (Act. xv) *quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvi fieri*, et de quibus Jacobus ad Paulum : (Act. xxi) *Vides, inquit, frater, quod millia sunt in Judæis qui crediderunt, et omnes amulatores sunt legis*

« *Ob causam ergo sacerdotis occisi David noluit a divertit ad se arcam Domini in civitatem David, sed divertit eam in domum Obethedom Getlæici, quia respuentibus verbum Judæis, ne amplius audita et non suscepta prædicatio noceret, apostoli ab eis ablati et ad gentes imbuendas sunt missi. Unde et loca arca Nachor, quæ gentium fidei Domini gratiæ præparatam demonstrat, percussio Oza nuncupatur, videlicet quia (Rom. xii) *illorum delicto salus contigit gentibus*. Obethedom namque interpretatur *scribens homo* : ille est utique de quo Dominus ad Patrem : (Psal. xvii) *Constituit, inquit, me in caput gentium, populusque quem non cognovi servivit mihi*. Ubi et Judæorum abjectionem, quasi Oze mortem præmittens, ait : (Ibidem, v. 44) *Eripies me de contradictionibus populi* ; nomen quoque urbis congruit : Geth enim interpretatur *torcular*, significans *crucem*, in qua vitis vera calcari et exprimi dignata est ; a qua cunctis gentium populus merito *Gethæus* appellari potest, cui dicitur : *Mihi autem abis gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* ^b.*

« *Tres autem menses, quibus ibidem arca demoratur, fides, spes et charitas est*. Sicut enim diebus adimplet mensis, ita singulæ virtutes suis quaque passibus ad perfectionem perveniunt. Illi menses quosque plenitudo gentium intret, currere non cessant. Tandem rediens David arcam in civitatem Da-

^a Divertere.

avid inducet, quia Dominus, Enoch et Elia prædicantibus, (Luc. i, v) *converteret corda patrum in filios*.

« *Boves et arctes immolans, hoc est, eos qui arcam Domini triturant, et ovium ejus ducatum gerunt, martyrii sanguine coronans, et ipse quoque suæ incarnationis et passionis exemplum catenus Judæis non creditum palam manifestans : hoc enim significat quod et ipse David acinctus erat Ephod lineo ; nam linum quod de terra procreatum multiplici labore ad candorem vestis pervenit, veritatem humanæ carnis inter flagella triumphantis ostendit. Verum cunctis exsultantibus et ad arcæ cælestis introitum hymnos resonantibus, sola Michol filia Saul arcam ducentibus abest, quin etiam e speculis David humiliatum despiciat, quia credentibus in mundi finem Judæis, erunt nonnulli qui Christum professione, sed opere sequantur Antichristum : quibus merito congruit quod eadem Michol ob figurandam instabilitatem carnalium, *agua omnis* interpretatur, non uxor David, sed filia Saul appellatur, quia qui fide tenus Christo serviunt non illius regno coronandi, sed persecutorum ejus, quos imitaverunt, anathemate damnandi. Verum pravi succenseant, humilitatem Ecclesiæ contemnant, nihilominus arca Domini suum locum ingreditur.*

« *Ponitur in medio tabernaculi quod tenderat ei David, id est, fides Ecclesiæ prædicatur, proficit, inseritur cordibus omnium, quos Dominus ad vitam præordinaverat æternam. (Act. xiii, 48.)* Offerit David holocausta et pacifica coram Domino, id est, fidem devotionemque Ecclesiæ commendat Patri Christus (Rom. viii, 34), *qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis*. Qui in exemplum David fideles humilesque benedicens salubris mysterii pascit alimentis. *Partitur singulis collyridam panis unum, (II Reg. vi, 6, etc.)* illius utique qui de cælo descendit, et dat vitam huic mundo. (Joan. vi, 55, 48, etc.) *Et assaturam bubule carnis unam, illius scilicet vituli saginati, qui pro revertente ad patrem filio juniore mactatus et igne passionis assatus est, dicens : (Psal. cxi, 16) Exarnit velut testa virtus mea. (II Reg. vi, 19) Et similitam frizum oleo, carnem videlicet a peccati labe mundissimam, sed ob humanæ salutis uberrimam dilectionem, crucis saragine tostam. Et merito una panis collyrida, et una carnis assatura datur, quia (Ephes. iv, 5) unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus, et pater omnium. Aliter hæc munera fideles accipiunt, quando (I Cor. x, 17) unus panis et unum corpus multi sumus in Christo, et suæ carnis singuli lasciviam castigantes ac servituti subjicientes, sancti Spiritus igne decoquant, nec non et fructus operum bonorum, oleo misericordiæ pinguisimo compassione proximi fervere faciunt. (II Reg., vi, v. 25) At contra filiz Saul frustra cubiculum regis ingressa, nullos concepti seminis fructus dat : quia qui verbum Dei aure tenus percipiunt, absque boni operis prole diem*

^b Vide quoque tradit Augustinus num. 3 Enarrationis in psal. l.v.

perpetuæ mortis expectant. ^a In hac historia A
beati regis et prophete David, quæ arcam Dei ad-
duxisse narratur, moraliter humilitas approbata,
superbia damnata et temeritas vindicata monstratur,
quia et ipse David coram arca Domini humiliter
saltare non erubuit (r. 14), mox promissionem Filii
Dei ex sua stirpe nascituri suscipere promeruit : et
conjug, quæ eandem illius humilitatem despexit,
ejus semine fecundari non merita, perpetuæ sterilitatis
pœnas luit. Intueri enim libet quanta virtutum
munera David percipiat, atque in his omnibus, quam
fortiter se humilitate servabat. ^b e Quem enim non
extolleret ora leonum frangere? ursorum brachia
dissipare, (I Reg. xvii, 58) despectis prioribus fra-
tribus eligi, (xvi, 12, et xviii, 28) reprobo rege ad
regni gubernacula ungi timendum cunctis uno lapide B
Goliath sternere (xvi, 50), a rege proposita extinctis
allophylis, numerosa præputia reportare, (xviii,
27) promissum tandem regnum percipere, cunctum-
que Israeliticum populum sine ulla contradictione
possidere? (II Reg. v, 1) Et tamen cum arcam Dei
Hierusalem revocat, quasi oblitus prælatum se om-
nibus, adiuvis populis ante arcam saltat. Et quia
coram arca saltare, ut creditur, vulgi mos fuerat,
rex se in divino obsequio per saltum rotat. Ecce,
quem Dominus cunctis singulariter prætulit, sese
sub Domino, et exequando minimis et abjecta
exhibendo contemnit. Non potestas regni ad mem-
oriam reducitur, non subjectorum oculis saltando
vilescere metuit : non se honore prælatum cæteris,
ante ipsam arcam, qui honorem dederat recognoscit. C
Coram Domino egit ^c debilia vel extrema, ut illa ex
humilitate solidaret quæ coram hominibus gesserat
fortia. Quid de ejus factis ab aliis sentiat, ignoro
ego David plus saltantem stupeo, quam pugnantem;
pugnantem quippe hostem subdidit, saltando autem
coram Domino semetipsum viciit : quem Michol filia
Saul adhuc ex tumore ^d regis gentis insana, cum
humiliatum despiceret, dicens : (vers. 20) *Quam glo-
riosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante an-
cillas servorum suorum, et nudatus est, quasi si nu-
detur nus de scurris, protinus audivit : (vers. 22)
Vixit Dominus, quia ludam ante Dominum qui elegit
me potius quam patrem tuum.* Et paulo post ait : *Et
ludam, et vilior fiam plusquam factus sum, eroque
humilis in oculis meis.* Ac si aperte dicat : Vilesce-
re coram hominibus appeto, quia servare me coram
Domino ingenium per humilitatem quero. Sunt
vero nonnulli qui de semetipsis humilia sentiunt,
quia in honoribus positi nihil se esse, nisi pulverem
favillamque, perpendunt; sed tamen coram homini-
bus viles apparere refugiunt, et contra hoc, quod de
se interior cogitant, quasi rigida exterior venustate
palliantur. Et sunt nonnulli qui viles videri ab homi-

nibus appetunt, atque omne quod sunt, defectos se
exhibendo, contemnant, sed tamen apud se intrin-
secus, quasi ex ipso merito ostense vilitatis intume-
scunt, et tanto magis in corde elati sunt, quanto
amplius in specie elationem prement. Quæ utraque
unius elationis bella, magna David circumspeditione
deprehendit, mira virtute superavit. Quia enim de
semetipso intus humilia sentiens, honorem exterius
non querit, insinuat, dicens : (vers. 22) *Ludam et vilior
fiam.* Et quia per hoc quod vilem se exterius præ-
buit, nequaquam interior intumescit, adjungit : *Ero-
que humilis in oculis meis*; ac si deat : qualem me
exterius despiciens exhibeo, talem me interior at-
tendo. Quid ergo acturi sunt, quos doctrina elevat,
si David ex carne sua venturum Relemporem no-
verat, ejusque gaudia prophetando nuntiabat, et tamen
in semetipso cervicem cordis valida discretionis
calce deprimebat, dicens : *Eroque humilis in oculis
meis.*

^e Sacerdos quoque, qui arcam inconsiderata te-
meritate tetigit, ausus sui reatum immatura morte
purgavit ^f minores deterioresque demonstrat, qui
intelligere non valent, et despiciunt vel facta vel
dicta meliorum, sed eo ab eis non temere reprehende-
nda sunt, quo apprehendi veraciter nequaquam
possunt. Sæpe aliquid a majoribus dispensatorie
agitur, quod a minoribus error putatur, sæpe multa
a tortibus dicuntur, que idcirco infirmi diducant,
quia ignorant. Quod bene bolus calcitrantibus in-
clinata illa testamenti arca significavit, quam qui
casuram credens levites erigere voluit, mox sententiam
mortis accepit. Quid est namque meus justus,
nisi arca testamenti, que gestata bolus calcitranti-
bus inclinatur? Quia nonnunquam etiam qui bene
præest, dum subjectorum populorum confusione
concutitur, ad dispensationis condescensionem ex
sola dilectione promouet. Sed in hoc quod dispen-
satione agitur, inclinatio ipsa fortitudinis, casus pu-
tatur imperitii. Unde et nonnulli subditi contra
hanc manum reprehensionis mittunt; sed a vita pro-
pitius ipsa sua temeritate deficiunt. Levites ergo
quasi adjuvans manum tetendit : sed delinquens vi-
tam perdidit, quia dum infirmi quique fortium facta
corripuit, ipsi a videntium sorte reprobantur. Ali-
quando etiam sancti viri quedam minimis conde-
scendentes dicunt, quedam vero summa contem-
plantes proferunt : dumque vim vel condescensionis
vel altitudinis nesciunt, audacter hæc stulti reprehendunt.
Et quid est justum de sua condescensione velle
corrige, nisi inclinatam arcam superba reprehensionis
manu relevare? Quid est justum de ^g incon-
dita locutione reprehendere, nisi motum ejus forti-
tudinis, erroris lapsum putare? sed perdit vitam qui
arcam Dei tumide sublevat, quia nequaquam qui

^a Hactenus etiam Rabanus.

^b Quæ subsequuntur expressim invenies cap. 46, alias num. 77 et 78 libri xxxii Moralium in Job a sancto Gregorio elucidatorum.

^c Edit., *vilia*; sed retinendum puto *debilia*, quæ scilicet humilitate solidaret.

^d Edit., *regii generis.*

^e Sacerdotem late intellige.

^f Hæc describit ex Gregorio libro v Moralium [num. 24, alias cap. 9 vel 10] Claudius, qui tamen nonnulla mutavit.

^g Edit., *incognita.*

sanctorum corrigere recta præsumeret, nisi de se A
prius meliora sensisset. Unde et levites idem, recte
Oza dicitur, quod videlicet *robustus Domini* inter-
pretatur: quia præsumptores quique, nisi audaci
mente robustos se in Domino crederent, nequa-
quam meliorum facta vel dicta velut infirma judica-
rent. »

(Cap. 7.) Post hæc, cum regi David multa pro-
spera provenissent, cogitavit facere Deo domum,
templum illud scilicet excellentissime diffamatum,
quod a rege Salomoue filio ejus postea fabricatum
est. Hoc eo cogitante factum est verbum Domini ad
Nathan prophetam, quod perferret ad regem. Ubi
cum dixisset Dominus, quod non ab ipso David sibi
ædificaretur domus, neque per tantum tempus se
mandasse cuiquam in populo suo, ut sibi fieret do-
mus cedroa: (vers. 5, 6, 7, 8) *Et nunc, inquit, hoc*
dices servo meo David. Hæc dicit Dominus: (vers. 12)
Cum impleti fuerint dies tui, et dormieris cum patri-
bus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur
de utero tuo, et firmabo regnum ejus. Ipse ædifica-
bit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni
ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, et
ipse erit mihi in filium. » « Ilanc tam grandem pro-
missionem qui putat in Salomone fuisse completam,
multum errat. Attendit enim quod dictum est: *hic*
ædificabit mihi domum, quoniam Salomon templum
illud nobile struxit, et non attendit: *Fidelis erit*
domus ejus, et regnum ejus usque in æternum cor-
ram me.

« Attendat ergo et aspiciat Salomonis domum ple-
nam mulieribus alienigenis colentibus Deos falsos, C
et ipsorum ab eis regem aliquando sapientem, in
eamdem idololatriam seductum atque dejectum, et
non audeat existimare Deum, vel hoc promississe
mendaciter, vel talem Salomonem domumque ejus
futuram, non potuisse præseire. Non hinc autem
deberemus ambigere, nec si non in Christo Domino
nostro, qui factus (Rom. 1, 5) est ex semine David
secundum carnem, jam videremus ista compleri, ne
vane atque inaniter hic aliquem requiramus, sicut
carnales Judæi. Nam et ipsi usque adeo filium, quem
loco isto regi David promissum legunt, intelligunt
non fuisse Salomouem, ut eo qui promissus est, tanta
jam manifestatione declarato, adhuc mirabili cæci-
tate alium sperare se dicant. Facta est quidem non-
nulla imago rei future etiam in Salomone, in eo
quod templum ædificavit, et pacem habuit secun-
dum nomen suum (Salomon quippe pacificus est Latine),
et in exordio regni sui mirabiliter laudabilis
fuit: sed eadem sua persona per umbram futuri,
prænuñtiabat etiam ipse Christum Dominum, non
exhibebat. Unde quædam de illo ita scripta sunt;
quasi de ipso ista prædicta sint, dum Scriptura
sancta etiam rebus gestis prophetans, quodam modo

« Qui tam multa ex Augustino in prioris libri
Regum explicatione descriperat, iterum ex Augu-
stino hæc describit, quæ scilicet capitibus 8 et 9 li-
bri xvii de Civitate tradit.

« In edito Augustini loco alia multa recitantur, ex

in eo figuram delineat futurorum. Nam præter libros
divine historie, ubi regnasse narratur, psalmus etiam
septuagesimus primus titulo nominis ejus inscriptus
est: in quo tam multa dicuntur, quæ omnino ei con-
venire non possunt, Domino autem Christo aptissima
perspicuitate conveniunt, ut evidenter appareat,
quod in illo figura qualiscunque adumbrata sit; in
isto ipsa veritas præsentata. Notum est enim quibus
terminis regnum conclusum fuerit Salomonis: et
tamen in eo psalmo legitur, ut alia taceam: (Psal.
LXXI, 8) *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flu-*
mine usque ad terminos orbis terre: quod in Christo
videmus impleri. A flumine quippe dominandi sum-
psit exordium, ubi baptizatus a Joanne, eodem
monstrante cepit agnosci a discipulis, qui eum non so-
lum *Magistrum*, verum etiam *Dominum* appellave-
runt: nec ob aliud, vivente adhuc patre suo David,
regnare Salomon cepit, quod nulli regum illorum
contigit, nisi ut hinc quoque satis cluceat, non esse
ipsum quem propheta ista præsignat, quæ ad ejus
patrem loquitur, dicens: *Et erit cum completi fue-*
rint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, susci-
tabo semen tuum post te, qui exiet de ventre tuo, et
præparabo regnum illius. Quomodo ergo propter
quod sequitur: *ædificabit mihi domum*, esse Salomonem
putabitur prophetatus, et non potius propter id quod
procedit: *cum completi fuerint dies tui, et dormieris*
cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te? Alius
pacificus intelligitur esse promissus, qui non ante,
sicut iste, sed post mortem David prænuñtiatus est
suscitandus. Quolibet enim, longo interposito tem-
pore, Jesus Christus veniret, procul dubio post mor-
tem David regis, cui sie est promissus, eum venire
oportebat, qui ædificaret domum Deo, non de lignis
et lapidibus, sed de hominibus, qualem illum ædifi-
care gaudemus: huic enim domi dicit Apostolus,
hoc est fidelibus Christi: (I Cor. iii, 17) *Templum*
enim Dei sanctum est, quod estis vos. Propter quod
in psalmo octuagesimo octavo, cujus titulus est:
Intellectus ipsi Ethan Israelite, commemorantur pro-
missiones Dei factæ regi David, sicut et in hoc libro
Regum posite sunt, ita et ibi quædam similia dicuntur,
sicut est illud: (Ibidem, id est Ps. LXXXVII, 5)
Jurari David servo meo, usque in æternum præpa-
rabo semen tuum, etc. ^b Illud vero quod dicit: ^c *Qui,*
^d *si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga viro-*
rum et in plagis florum hominum; misericordiam
autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Sone,
quem amovi a facie mea: non dixit ab eis, sed dixit
ab eo. Non enim Christi ipsius, quod est caput Ec-
clesiæ, possunt inveniri illa peccata, quæ opus es-
set humanibus correptionibus, servata misericordia
divinitus coerceri, sed in ejus corpore ac membris,
quod *populus ejus est.*

eodem psalmo, quæ desinunt in verbis illis: *Et thro-*
num ejus sicut dies cæli.

« In nonnulla diversitas est editum inter Augu-
stini locum et nostrum, qui cum vulgato Eucherio
fere convenit.

^a « Illud vero quod locutus est Deus per Nathan ad David, nullo modo prætermittendum est, ubi ait: (II Reg. vii, 10, 11) *Et ponam locum meo populo Israel, et plantabo illum, et inhabitabit securus, et non sollicitus erit ultra, et non opponet filius iniquitatis humiliare eum, sicut ab initio a diebus, quibus constitui iudices super populum meum Israel.* Hoc tam magnum bonum quisquis in hoc seculo, et in hac terra sperat, insipienter ^b facit. An quispiam putabit in pace regis Salomonis id esse completum: pacem qui; pe illam Scriptura in umbra futuri excellenti prædicatione commendat? sed huic suspicioni vigilanter occursum est, cum posteaquam dictum est: *Et non opponet filius iniquitatis humiliare eum, continuo subjunctum est: sicut ab initio in diebus quibus constitui iudices super populum meum Israel.* Iudices namque, priusquam reges ibi esse cepissent, super illum populum fuerant constituti, ex quo terram promissionis accepit. Et utique humiliabat eum filius iniquitatis, hoc est hostis alienigena per intervalla temporum, quibus leguntur pacem alteruisse eum bellis: et inveniunt illic pacis tempora prolixiora, quam Salomon habuit, qui quadraginta regnavit annos. Nam sub eo iudice, qui est appellatus Aoth, octoginta anni pacis fuerunt. Absit ergo ut Salomonis tempora in hac promissione prædicta esse credantur: multo minus utique cuilibet regis alterius: non enim quisquam eorum in tanta, quanta ille, pace regnavit: nec unquam omnino gens illa ita regnum tenuit, ut sollicita non fuerit, ne hostibus subderetur: quia in tanta mutabilitate rerum humanarum nulli aliquando populo concessa est tanta securitas, ut hujus vite hostiles non formidaret incursum. Locus ergo iste, qui promittitur tam pacate ac secure habitationis, æternus est, æternique debetur in matre Hierusalem libera, ubi erit veraciter populus Israel: hoc enim nomen interpretatur *videns Deum*: cujus præmiis desiderio pia per fidem vita in hac æruumosa peregrinatione ducenda est.

Nuntiante verba hæc Nathan ad David, (II vii, 18) *ingressus est rex David, et sedit coram Domino.* ^c « Quid aliud in hac sessione intelligendum est, nisi quia sedit in conspectu Domini, sive ubi erat arca testamenti, per quam saceratio et commendatio quædam præsentia Domini accipi potest, sive quia oraturus sedit: quod non fit recte, nisi in conspectu Dei, hoc est in intimis cordis. Potest enim et sic accipi, quod dictum est, *ante Dominum*, ubi nullus esset hominum, qui audiret orantem. Sive ergo propter arcam testamenti, sive propter secretum locum, et remotum ab arbitris, sive propter intimum cordis, ubi erat orantis affectus, convenienter dictum est: *sedit ante Dominum*: nisi forte quod sedens

^a Subsequenti require in fine capitis 12 et subsequenti capite, id est 15.

^b Edit., *sapit*.

^c Augustinum Magistrum hic quoque sequitur Claudius, in rem suam deducens, quæ docet sanctus doctor questione 4 libri II Questionum ad Simplianum.

A oravit, hoc movet: cum et ^d spiritus Helie hoc fecerit, quando pluviam orando impetravit. Quibus admonemur exemplis, non esse præscriptum, quomodo corpus peragat ad orandum, dum animus Deo præsens peragat intentionem suam. Nam et stantes oramus, sicut scriptum est: (Luc. xvii, 15) *publicanus autem de longe stabat, et fixis genibus, sicut in Actibus apostolorum legimus, (Act. vii, 59, et xx, 56) et sedentes sicut, ecce David, et Helias. Nisi autem etiam jacentes oraremus, non scriptum esset in psalmis: (Psal. vi, 7) Lavabo per singulas noctes lectum meum: lacrymis meis stratum meum rigabo.* Cum enim quisque orationem querit, collocat membra, sicut ei occurrerit accommodata pro tempore positio corporis ad movendum animum. Cum autem non queritur, sed infertur appetitus orandi, hoc est cum aliquid repente venit in mentem, quo supplicandi moveatur affectus gemitibus inenarrabilibus, quocumque modo invenerit hominem, non est utique differenda oratio, ut queramus, quo sededamus, aut ubi stemus, aut ubi prosternamur: gignit enim sibi mentis intentio solitudinem, et sæpe etiam obliviscitur se, vel quam cæli partem, vel in qua positione corporis membra illud tempus invenerit.

^e *Fecit quoque David sibi nomen, cum recerteretur capti Syria in valle salinarum, cassis duodecim milibus.* ^e Quid de percussa multitudine ad David in salinarum valle signatur, nisi quia Redemptor noster suæ videlicet distractionis examine, in his qui de illo prava sentiunt, stultitiam immoderati saporis extinguit.)

(II Reg. x, 1, et seq.) *Factum est autem post hæc, ut moreretur rex filiorum Ammon, et regnaret Hanon filius ejus pro eo: dixitque David: faciam misericordiam cum Hanon filio Naas, sicut fecit pater ejus mecum misericordiam. Misit ergo David consolans eum per servos suos super patris interitum. Cum autem venissent servi David in terra filiorum Ammon, dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon dominum suum: putas quod propter honorem patris tui David miserit ad te consolatores, et non ideo, ut investigaret et exploraret civitatem, et everteret eam, misit David servos suos od te? Tulit itaque Hanon servos David, rasiisque dimidium partem barbæ eorum, et præcidit vestes eorum medias usque ad nates, et dimisit eos. Quod cum nuntiatum fuisset David, misit in occursum eorum; erant enim viri confusi turpiter valde, et mandavit eis David: manete in Jerico, donec crescat barba vestra, et tunc revertimini. Sicut enim Hanon rex ^f Ammonitarum servos David ad se missos deturpavit, atque ludibriter fedatos ad eundem David remisit, ita et diabolus princeps hujus mundi pterosque religiosos per subripientia vitia deturpare con-*

^d Edit., *Sanctus Elias*, III Reg. xviii, 42.

^e II Reg. vii, 45. Deinceps Gregorius Magnum docentem excipit Claudius. Hæc scribet Gregorius tradit num. 45 [alias cap. 14, vel 18] libri III Moralium.

^f Codex properam habet *Moab*.

suevit, qui dum eorum latentia mala, in aperta et flagitiosa, perpetrataque luxuria delegit, quæsi eorum indumentis usque ad nates abseisis nudos a dignitate castitatis derelinquit : et dum pristinam eorum fortitudinem eripit, velut barbam dicit. Quos tamen verus David, Dominus scilicet, et Salvator noster, clementi respectu a penitentia indulgentia non excludit : quos et in Jerico (hoc est sub anathemate penitentia) residere jubet, donec sacramenta spiritualia, et fortitudinem mentis, quæ peccando perdidit, satisfaciendo recipiant ; et sic demum in conspectu ejus stare valeant.

(II Reg. II, 2.) *Factum est, dum resurgeret David de strato suo post meridiem, et deambularet in solario domus regis, vidit mulierem se lavantem, mittensque tulit eam, et dormivit cum ea, quæ concepit. Cumque cognovisset David, misit ad Joab dicens. mitte ad me Uriam Etharum. Veniens Urias ad David ..... misit epistolam David per Uriam ad Joab, ut poneret Uriam ubi fortissimum prælium erat : fecitque Joab ita : et mortuus est Urias Ethæus.* ^a « Plerumque quædam res per historiam virtus est, per significationem culpa : sicut aliquando res gesta ^b in causa facta, damnatio est, in scripto autem prophetia virtutis : quod ^c utrumque citius ostendimus, cum hujus sacre Scripturæ testimonium ad utraque probanda in medium deducimus. Quis namque audiens non solum fidelium, sed etiam infidelium, non omnimode testatur, quod David in solario deambulans, Bersabee Uriæ concepit uxorem ? Quem tamen a prælio revertentem ire ad domum admonet, et pedes lavare : qui protinus respondit dicens : (vers. 11) *arca Domini sub pellibus est, et ego in domo mea requiescam ?* Quem David ad mensam propriam suscepit, eique epistolas, per quas mori debebat, tradidit. Cujus autem David in solario deambulans typum tenet, nisi ejus, de quo scriptum est : (Psal. xxiii, 6) *in sole posuit tabernaculum suum ?* Et quilibet Bersabee ad se perdiscere, nisi legem litteræ carnali populo conjunctam spirituali sibi intellectu sociare ? Bersabee enim *putens septimus* dicitur : quia nimirum per cognitionem legis, infusione spiritualis gratiæ, perfecta nobis sapientia ministratur. Quem vero Urias, nisi Judæicum populum signat ? ejus nomen interpretatum dicitur : *lux mea* ^d Dei ; Judæicus autem populus, quia de accepta legis scientia extollitur, quasi de Dei luce gloriatur ; sed huic ^e David uxorem abstulit, sibi que conjunxit, qua videlicet *manu fortis*, quod David dicitur, in carne Redemptor noster apparuit, dum de se spiritualiter loqui legem innotuit, per hoc quod juxta litteram tenebatur, hanc a Judæico populo extraneam demonstravit, sibi que conjunxit, quia se per illam predicari declaravit. Uriam tamen ad do-

num ire David admonet, pedes lavare, quia incarnatus Dominus veniens, Judæico populo præcepit, ut ad conscientiam redeat, et sordes operum fluitibus tergat, ut spiritualiter mandata legis intelligat, ut post tantam duritiam præceptorum, fontem baptismatis inveniens, ad aquam post laborem recurrat. Sed Urias, qui arcam Domini esse sub pellibus nescivit, respondit quod domum suam intrare non posset : ac si Judæicus populus dicat : ego mandata Dei in sacrificiis carnalibus video, et redire ad conscientiam per spirituales intelligentiam non requiro. Quasi enim arcam esse sub pellibus dicit, quia præcepta Dei non nisi ad exhibendum ministerium sacrificii carnalis intelligit. Hunc tamen etiam redire ad domum volentem, David ad mensam vocat : quia quamvis Judæicus populus ad conscientiam reverti contemnat, ei tamen Redemptor veniens mandata spiritualia prædicat, dicens : (Joan. v, 46) *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit.* Legem itaque Judæicus populus tenet, quæ ejus divinitatem loquitur, cui idem populus credere delinquitur. Unde et Urias ad Joab cum epistolis, ex quibus occidi debeat, mittitur, quia idem ipse Judæicus populus legem portat, qua convincente mortatur. Dum enim mandata legis ^f detinens, implere renititur, ipse nimirum defert judicium, unde damnatur. Quid ergo per factum istud David, scelestius ? Quid Uria mundus dici potest ? sed rursus per mysterium quid David ^g sacrius ? Quid Uria infidelius invenitur ? quando et ille per vite culpam prophetiæ signat innocentiam, et iste per vite innocentiam in prophetia exprimit culpam ? . . . . Virtus namque sacri eloquii sic transacta narrat, ut ventura exprimat ; sic in facto rem approbat, ut in mysterio non contradicat ; sic gesta damnat, ut hæc mystice gerenda persuadeat.

^h Ad hoc enim in Scriptura sacra virorum tallium, id est David, et Petri, peccata sunt indicata ⁱ, ut cautela minorum sit ruina majorum : ad hoc vero utrorumque illic, et penitentia insinuat, et venia, ut spes perentium sit recuperatio perditorum. De statu ergo suo, David cadente, nemo superbiat : de lapsu etiam suo, David surgente, nemo desperet. Ecce quam mirabiliter Scriptura eodem verbo superbos premit, quo verbo humiles levat. Unam namque rem gestam retulit, et diverso modo superbos quidem ad humilitatis formidinem, humiles vero ad fiduciam revocavit. O inestimabile novi generis medicamentum ! quod uno, eodemque ordine positum, et premeditata tumentia exsiccat, et sublevando amentia infundit. De majorum nos lapsu terruit, sed de reparatione roboravit. Sic quippe semper, sic nos divina dispensationis misericordia et superbie reprimunt,

^a Hæc perquire numero 55 [alias cap. 28] libri IIII Gregorii Moralium in Job.

^b Edit. in facto causa damnationis est.

^c Edit. verum

^d Dominus.

^e In editis additur Uriæ.

^f Edit. retinens.

^g Sanctius.

^h Subsequentia invenies num. 25, alias cap. 12 vel 15 libri xxxiii Moralium.

ⁱ Greg. vulg. indita.

et ne ad desperationem corruamus, fidei. * Sed quia exigente causa, David ad medium deducto, tanti facinoris memoriam fecimus, lectoris fortasse animus movetur, cur omnipotens Deus eos, quos in perpetuum elegit, quos ad donorum quoque spiritualium culmen assumit, illesos a corporalibus vitis non custodit? Unde quia satisfieri citius credimus, breviter respondemus, nonnulli enim per accepta dona virtutum, per impensam gratiam bonorum operum in superbie vitium cadunt; sed tamen ^b quomodo ceciderunt, non agnoscunt. Proinde contra eos hostis antiquus, qui jam interitus dominatur, exterius etiam savire permittitur, ut qui in cogitatione elati sunt, per carnis luxuriam prosternantur. Scimus autem quia aliquando minus est in corporis corruptionem cadere, quam cogitatione tacita, et deliberata elatione peccare: sed cum minus turpis superbia creditur, minus vitatur. Luxuriam vero eo magis erulescunt homines, quo simul omnes turpen noverunt. Unde fit plerumque, ut nonnulli post superbiam in luxuriam corruentes, ex aperto casu malum culpæ latentis erulescant: et tunc etiam majora corrigunt, cum prostrati in minimis gravius confunduntur: reos enim se inter: minora conspiciunt, qui se liberos inter graviora crediderant. Pia ergo Domini dispensatione laxatus nonnunquam ^c malignus spiritus de culpa ad culpam trahit, et dum plus percutit, inde eum, quem ceperat, amittit: atque unde vicisse cernitur, inde superatur. Considerare libet intra minutum gratiæ sinum, quanto Deus misericorditæ favore nos continet. Ecce qui de virtute se extollit, per vitium ad humilitatem redit. Qui vero acceptis virtutibus extollitur, non gladio, sed, ut ita dixerim, medicamento vulneratur. Quid enim virtus, nisi medicamentum? Et quid est vitium, nisi vulnus? Quia ergo nos de medicamento vulnus facimus, facit ille de vulnere medicamentum; ut qui virtute percutebimur, vitio curemur. Nos namque virtutum dona retorquentes in usum vitiorum: ille vitiorum illecebras assumit in artem virtutum, et salutis statum percutit, ut servet: ut qui humilitatem currentes fugimus, salutem eadentes habeamus. Sed inter hæc sciendum, quod plerique hominum, quo in multis currunt, arctius ligantur: eumque eos ^e antiquus hostis ex uno vitio percutit, ut concidat, ex alio quoque ligat, ne surgant. Consideret itaque homo eum qui ^f adversario bellum gerat, et si jam (*jam se in aliquo*) in se aliquid deliquisse perpendit, saltim per culpam ad culpam pertrahit: ut studiose vitentur vulnera, quibus frequenter interficitur, quia valde rarum est, quod hostis noster electorum salutem etiam vulneribus servet. ^g Erudiendos enim, sicut

A divitiæ, electos suos Dominus sæpe tentatoris subicit; sicut post paradisi claustra, post tertii cæli secreta, ne revelationum magnitudinem Paulus apostolus extolli potuisset, (*II Cor. XII, 7*) ei Satanae angelus datus est: sed ut præfati sumus, ipsa hæc tentatione disponitur, ut qui elati perire poterant, humiliati a perditione serventur. Secreto ergo dispensationis ordine, unde savire permittitur iniquitas diaboli, inde pie perficitur benignitas Dei, quia adversarius noster inde obtemperat nitibus superbiæ gratiæ, unde exerceat iram iniquissimæ voluntatis suæ.

(*Cap. 12, vers. 1.*) His ita gestis, misit Dominus Nathan ad David. Veniens Nathan proposuit similitudinem de divite et paupere: *Unus habens oves, et boves, alter tantummodo ovem unam: hanc unam ovem pauperis tulit dives. Audito David indignatus ait adversario hominem illum: Vitit Dominus quoniam filius mortis est vir qui fecit hoc. Dixit autem Nathan ad David: tu es ille vir. Et dixit David ad Nathan: peccavi Domino: dixitque Nathan ad David. Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non meritis.*

^b Si peccatum David tam detestabile Dominus transtulit, quid est quod omnia que de eodem peccato per Prophetam Domini dicta sunt, postmodum toleravit? sed procul dubio Dominus delictum sine ultione non deserit: aut enim ipse hoc homo in se penitens percutit, aut hoc Deus eum homine vindicans percutit. Nequaquam igitur peccato pareatur: quia nullatenus sine vindicta laxatur. Sic David audire post confessionem meruit: *Dominus transtulit peccatum, et tamen multis post cruciatibus afflictus, ac fugiens reatum culpæ quam perpetraverat, exsolvit.* Sic nos salutis unda a culpa primi parentis absolvit, sed tamen reatum ejusdem culpæ diluentsi absoluti quoque adhuc carnaliter obimus, quia delicta nostra, sive per nos, seu per semetipsam resecat, etiam eum relaxat. Ab electis enim suis iniquitatum maculas studet temporalis afflictione tergere, quas in eis in perpetuum non vult vindicare.

ⁱ Quod vero dicit, *duo homines erant in civitate una*: Urias, et David intelligitur, ^k et ad discipulas personas. Pauperculi ovem *mulierem* dicit: hoc est uxorem ejus, quæ adulterata est, quæ de mensa ejus vescabatur, et de calice ejus potabat, et in gremio ejus cubabat. Considera pauperem, incentiva pietatis habere: in divitibus autem fulcimina multa, superbiam: apud pauperes uxorem, et ancilla, et ministra est: et procreat filios, et ipsa mater, et nutrix est: apud divites autem non est ita. Sed eum generavit filium, statim eum tradit foris: et pietatis insignia abscondit superbia. Erubescit fieri nutrix, quæ facta est mater. Quomodo ergo in gremio ejus cubabat?

^b Hæc in Rabano perquire.

ⁱ Quæ subsequuntur ex Gregorii libro IX Moralium [num. 54, cap. 34, olim 27] exscripsere Rabanus et Claudius.

^k Quæ sequuntur, videtur ex Augustino desumpta, sed locum invenire non potui.

^l Locus iste in vulgato Encherio corruptus est.

^a Nonnulla Gregorii monita præterit Claudius, qui subsequenter ex Gregorio [num. 25] excipit.

^b Edit., *quo ceciderint*: lectio nostra præstat.

^c Edit., *Behemot*.

^d Edit., *ei*.

^e *Behemot*.

^f Hoste.

^g Hæc habes numero 28, alias cap. 44, [seu 15].

Auxit parabolam narratione pietatis. Venit ergo peregrinus homo ad regem illum. Quis itaque est peregrinus? concupiscentia videretur. Ut ergo illius ostenderet castitatem, peregrinum concupiscentiam nominavit. Nunquam enim alienas nuptias dissipavit: neque iniquis conspexit oculos, sed percussus in illa muliere perdidit castitatem: quia paululum remissionem se reddiderat securitate pacis. Venit peregrinus; iniqua, et agrestis concupiscentia: ad illum divitem venit. Ille non accepit de gregibus, aut armentis suis, ut peregrino pararet epulas, sed misit et rapuit ovem pauperis, que in sinu ejus cubitabat, et de mensa edebat. Cum hæc igitur audisset rex David, iratus est: valde adversus hominem illum, et dixit ad Nathan: *Vicit Dominus, quoniam filius mortis est vir ille qui fecit hoc. Ovem reddet in quadruplum, et ipse gladio punietur.* O iudicii superfluentem iustitiam! non erat amoris fibra, ut iuste non diceret. Jubet quidem in quadruplum secundum legem: lex enim præcipit furantem quadrupli restitutione vinciri: (*Exod. xxii, 1*) iste amant, et legem est prætergressus; jubet siquidem et ipsum interiri, et quadruplum obnoxium detineri. Pronspit itaque sententiam, et iudicium a eliminatum. Cum hoc audisset Propheta, jactabat omnem umbram imaginis, et in medium profert gladium, et cum fiducia dicit: *Tu es, Rex, qui hoc opus fecisti.* O secure, non gladio secans sensum doloris, sed in compendio accusationis. Cum hoc oportuit, occultavit narrationem: cum vero tempus invenit, statim percussit et abscedit sine grandi plage vulnere, sed hoc solummodo dicens: *tu es, Rex:* at ille velociter ad conscientiam rediens, tanquam fidelis et idoneus servus, culpam simpliciter confitetur, et dicit: *Peccavi Domino,* et Propheta respondit: *Dominus transtulit peccatum tuum.* Velox confessio: velocius medicina: facto peccavit: verbo penituit: annuit Deus: et correptio facta est: vulnus aperuit et sanitas redit; sed non fuit his Propheta contentus, nam post correptionem, post penitentiam, post emendationem, post peccatorum absolutionem, psalmum ob hæc causam conscripsit, ita ut etiam posteræ generationis fiat illius passio, medicina: ut illius naufragium sit aliis portus: et quibus ille vulneratus, emendavit, alii in iisdem incidentes; ipsa possint uti medicina, et emendatione sanari.

(Cap. 16.) *Fugiens David Absalon filium suum, undisque pedibus incedens transgressus est torrentem Cedron, et cunctus populus cum eo, et pervenerunt usque Bahurim. Ecce egressus Semei, filius Gea de cognatione domus Saul, mittens lapides, maledicebat Regem dicens: egredere, egredere, vir sanguinum, et vir Belial.* ^b *«* Quisquis fidelium divinæ gratiæ illu-

^a Illimitatum: id est superans limites legis, quæ iuribus iuris non præcipiebat.

^b Paternum hic exscribit Claudius, ideoque nonnulla adiungit, quæ expressissime in libro xxx Moralium, quem Paternus allegat, non invenies. An quia Paternus aliqua de suo inserit, tamen si Gregorii verbis conjunctissima, ut scilicet explicationi libro-

stratione compingitur, sancto desiderio de imis ad summa evelli, superne contemplationis penna festinat, hæc beati regis David, et aliorum sanctorum præcedentium Patrum gesta, ubi aliquid injuste perpressi sunt, ante mentis oculos ponat, atque in eis se imitatione exereendo proficiat, et quod in presenti titillat ex vitio, vel præfectorum malorum memoria reprimat, vel donorum præcedentium consolatione restringat, vel etiam imitatione, ut dictum est, Patrum præcedentium provocet ad melius. Quod necesse est ut, sicut proposuimus exemplis evidentioribus, approbemus. ^c Ut enim unum de multis loquar, quatenus studiosus lector multa in uno intelligat: quisquis verborum contumelias pressus eum virtutem patientiæ servare non sufficit, David factum ad memoriam reducat: quia cum Semei conviciis urgeretur, et armati proceres alcesci contenderent, ait: (*vers. 10*) *Quid mihi et vobis est, filii Sarvia? Dimittite eum, ut maledicat: Dominus enim præcepit ei, ut malediceret David. Et quis est qui audeat dicere, quare sic fecit? Et paulo post: Dimitte eum, ut maledicat juxta præceptum Domini: si forte respiciat Dominus afflictionem meam: et reddat mihi bonum pro maledictione hac hodierna.* Quibus profecto verbis indicat, quia perpetrato Bersabe scelere, exsurgentem contra se filium fugiens, reduxit ad animum, malum, quod perpetravit, et contumeliosa verba, non tam convicia, quam adiutoria creditit, quibus se purgari, sibi que misereri posse iudicavit. Tunc enim illata convicia bene toleramus, cum in secreto mentis ad mala perpetrata recurrimus. Leve quippe videbitur, quod injuria percuntur, dum in actione nostra conspicimus, quia pejus est, quod mereretur: si que fit, ut contumelias gratia magis quam ira debeat, quarum interventu Deo iudice, poena gravior declinari posse confiditur.

^d *«* Illud vero quid significet, quod parricida filius Absalon patrem insequens, primo pater ejus declinans fugit ante faciem ejus securus de victoria, qui aspiciat imperium perire: quem etiam flevit magno luctu, et deploravit exitum parricidæ. Scribitur enim fugisse David a facie bellantis adversum se (*Edit. sibi*) filii. Et quoniam scriptum est de populo Jerusalem: (*Isa. 1, 2*) *Filios nutrivit, et exsultavit, ipsi vero sperverunt me,* filius ergo ejus impius significatur tropice, id est populus Judaicus, qui enim tradidit: Absalon autem, sicut quidam interpretatur, intelligitur patris pax. Quod mirum videtur in historia quemadmodum patris pax possit intelligi, qui patrem bello persecutus est. Sed qui diligenter ad allegoriam intendunt, inspicunt Absalon esse Jerusalem, quæ etiam et ipsa pax interpretatur, a cujus facie Christus fugit, quando eam patiendi deserens, in gentibus:

rum Regum accommodat? an potius etiam quia vestiti codices a Paternio lecti nonnulli differabant a nostris? Priorem sententiam postremæ huic præfero.

^e Subsequentia juvenis num. 37, alias cap. 10 olim 17, lib. xxx Moral. sancti Gregorii.

^d Hæc exscripsit ex Isidoro [in lib. ii Regum, cap 3] Claudius.

per fidem successit. ^a Mii Absalon, Judam traditorum accipiunt, quem tanta et tam (miseranda) miranda patientia Christus pertulit tanquam bonum, cum ejus cogitationes non ignoraret: cum adhibuit ad convivium, in quo corporis et sanguinis sui figuram discipulis commendavit et tradidit, ^b Quod denique in ipsa traditione, et osculum accepit, bene intelligitur Christum pacem exhibuisse traditori suo, quamvis ille tam sceleratæ cogitationis interno bello vastaretur: et ideo Absalon patris pax dicitur, quia pater habuit pacem, quam ille non habuit.

^c Sed fortasse quis dicat, si David imaginem Christi gerebat, quomodo multas uxores et concubinas habuisse scribitur: cum has res Christus et barrescat, et damnet? hoc enim in prophetia fiebat. Multæ enim uxores David, multarum gentium et nationum imaginem indicabant, quæ per fidem Christi consortio jungentur: concubiinæ vero ejus significant hæreticorum ecclesias, quæ sub Christi nominis titulo manere se gloriantur. Sed quia propter carnalia luera sectantur Christum, non conjuges, sed concubiinæ vocantur. Denique nunc reges, si plures habent uxores, vel concubinas, crimen est: quia jam transierunt figuræ, pro quibus uxorum vel concubiinarum venia concedebatur: at nunc, quia figuræ transierunt, venia nulla datur. ^d

(Cap. 20, v. 4, et subseq.) Percussio Absalon, eum reversus esset David in Jerusalem, dixit Amase, ut congregaret omnes viros Juda in diem tertium, et constitueret eum principem pro Joab. Morante Amasa extra placium, præcepit David Joab, et Abisai, ut irent et apprehenderent Sibam filium Bochi. Cumque invenisset Joab in Gabaon, Joab tenuit manu

A dextera mentum Amasæ: quasi osculans eum, qui percussit eum in latere, et mortuus est. ^e et Quid est quod Joab mentum Amasæ dextera tenuit, sed sinistram ad gladium latenter mittens, ejus viscera effudit? nisi hoc, quod patenter datur intelligi. Dextera namque mentum tenere, est quasi ex benignitate blandiri: sed sinistram ad gladium mittit, qui latenter ex malitia percutit.

^e Sequitur psalmus septimus decimus, et merito queritur, cur solus iste psalmus in libris Regum reperiat conscriptus: nec immerito psalmus iste reguorum libris solus invenitur, quia regnum illud significatur, ubi adversarium non habemus. Titulus enim ejus est: *in die, qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul.* ^B Quis enim figuratur in David, nisi ille qui venit secundum carnem ex semine David, qui utique in corpore suo, quod est Ecclesia, adhuc patitur inimicos? Unde ille persecutor, quem voce mactavit, et in summo corpore trajiciens, quodammodo mandecavit: insonuit de caelo. (Act. ix, 4) *Saule, Saule, quid me persequeris?* Quando autem meretur eripere hoc corpus de manu inimicorum ejus? nisi cum et illa novissima inimica destructur mors, ut perveniat ad regnum Dei. ^c

^f *Diligam te virtus mea.* ^d Diligam te, Domine, per quem fortis sum. ^e

Domine, firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus. ^e Domine, qui me firmasti, quia refugi ad te: refugi autem, quia liberasti me. ^C

Deus meus, adjutor meus, et sperabo in eum. ^e Deus meus, qui mihi adjutorium prius vocationis tuæ præstitisti, ut sperare in te possim. ^d

^a Vide que tradit Aug. n. I Enarrationis in ps. iii. ^b Terruit locus iste multos ex nostris; adeo ut suspicari sint nonnulli mendosum esse locum hunc, legendumque alio modo. Sed revera retinenda est ea lectio, quam proposuimus: nam locus hic, si recte intelligatur, nullam nobis timorem inveniit. Bellarminus sacre locum hunc, quem ex Augustino desumptum diximus, expendit, monetque loqui *Augustinum de representatione Dominicæ passionis; eodem enim modo Augustinus Eucharistiam figuram corporis vocavit, quo veteres Greci antitypa; de qua voce diximus in testimonio Basilii.* ^d Hæcenus Bellarminus, qui revera antea, id est cap. 15. lib. ii. postquam sibi objecisset Basilium in liturgia [Basilio enim Bellarmini tempore tribuebatur Liturgia, que Basilii nomine inscribitur] Eucharistiam appellantem antitypa [*ἀντίτυπα*] respondet corpus et sanguinem Domini, ut sunt sub speciebus panis, et vini, signa esse ejusdem corporis, et sanguinis, ut fuerunt in cruce: representant enim Eucharistia passionem Christi. Hinc Chryostomus, homil. 17, in epistola ad Hebræos dicit, Eucharistiam esse typum, seu figuram sacrificii crucis, et tamen ibidem asserit, nunc eundem Christum offerri, qui tunc oblatas fuit. Copiose porro hoc in loco argumentum hoc persequitur Bellarminus, qui etiam de eo agit sub initium fere capituli 24

ad quod lectorem amando, hæc tantum seligens: ^e Illustrat Lanfrancus rem totam insigni similitudine [Lucæ ultimo]: Dominus fixit se longius ire, quod exponit Augustinus lib. contra mendacium cap. 15, ubi dicit, Christum ea fictione significasse, se supra omnes caelos ascensurum. ^e Idem igitur Christus sui ipsis figura fuit, et dici rectissime posset Christus fingens se longius ire, et quodammodo Christus in caelum ascendens. ^e Notare hæc volui, ne aut trepidaret Lector timore, ubi non est timor: aut ea in re Claudium reprehenderet, in qua utique reprehendendus ille non est.

^e Hæc quoque Isidoro desumpsit Claudius, sed capite proximo superiori, id est 2: ex qua quidem re suspicari licet, alium fortasse capitum ordinem in antiquis Isidori codicibus fuisse servatum.

^d Subsequentia habes etiam in Paterio, qui ea desumpsit ex lib. xv Moralium Gregorii Magi [n. 25].

^e Cap. 22, num. 2, et subseq. Et psal. xvii. Quæ lineolis notantur, ex Isidoro desumpsit Claudius. Quære itaque illa in capite 6, in lib. ii Regum. Ea etiam habet Rabanus Maurus: ex qua re vides quanto in pretio Isidori commentaria haberentur.

^f Hæc interpretatio tota desumpta est ex Augustino, cujus Enarrationem in psalmum hunc [id est 47] exserpsit Claudius.

^a De sacram. Euchar. lib. ii, cap. 24, 55, ex tomo septimo: ubi sibi objicit hæc Augustini verba desumpta ex Commen. in psal. iii. *Christus adhibuit Judam ad convivium, in quo corporis sui figuram discipulis commendavit.* ^e

^e Aliud affine, nec minus perspicuum exemplum præbet Ambrosius in cap. 2 Lucæ lib. ii, num 65, his verbis: *c* post triduum reperitur in templo, ut esset indicio, quia post triduum triumphalis illius passionis in sede celesti et honore divino fiti nostræ se suscitatus offerret, qui mortuus erodebatur. ^e

Protector meus, et cornu salutis meae, et redemptor meus. « Protector meus, quia non de me presumpsi, quasi erigens adversum te cornu superbiae, sed te ipsum cornu, hoc est firmam celsitudinem salutis inveni: quod ut invenirem, redemisti me. »

Laudans invocari Dominum, et ab inimicis meis saltem evocari. « Non meam gloriam, sed Domini quarens, invocabo Dominum, et non erit unde mihi nocent impietatis errores. »

Circumdederrunt me dolores mortis. « Id est circumdederrunt me dolores carnis. *Et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.* Turbae iniquae ad tempus commove velut flumina pluvialia cito destitura egerunt, ut conturbarent me. »

Dolores inferni circumdederrunt me. « In his qui me circumdederrunt, ut perderent, erant dolores invide, qui mortem operantur, perducuntque ad infernum peccati. *Prævenierunt me laquei mortis.* Prævenierunt me, ut priores nocere vellent, quod eis postea redderetur. Tales autem homines capiunt in perditionem, quibus mala persuaserunt iactatione justitiae. Cujus non re, sed numine, adversus gentes gloriantur.

Et in pressura mea invocari Dominum, et ad Deum meum clamari: et exaudivit de templo sancto suo vocem meam. « Et exaudivit de corde meo, in quo habitat, vocem meam. *Et clamor meus in conspectu ejus.* Et clamor meus, quem non in auribus hominum, sed curam ipso intus habeo, introivit in aures ejus. »

Et commota est, et contremuit terra. « Ita clarificato filio hominis, commoti sunt, et contremuerunt peccatores. *Et fundamenta montium conturbata sunt.* Et superborum spes, quae in hoc saeculo fuerunt, conturbatae sunt. *Et commota sunt, quoniam iratus est eis Deus.* Ut scilicet firmamentum non haberet in cordibus hominum spes temporalium bonorum. »

Ascendit fumus in ira ejus. « Ascendit lacrymosa deprecatione penitentium, cum cognovissent quid minetur Deus impiis. *Et ignis a facie ejus exardescit:* Et flagrantia charitatis post penitentiam de notitia ejus exardescit. *Carbones succensi sunt ab eo.* Qui jam mortui erant, deserti ab igne boni desiderii, ac luce justitiae, et frigidi, tenebrisque remanserant, rursus accensi et illuminati revixerunt. »

Et inclinavit caelum, et descendit. « Et humiliavit justum, ut descenderet ad hominum infirmitatem. *Et catigo sub pedibus ejus.* « (Caligo ejus sub pedibus, quia non ea claritate ab inferioribus eernitur, qua in superioribus dominatur.) Impii enim, qui terrena sapiunt, caligine malitiae suae non cognoverunt eum: terra enim sub pedibus ejus tanquam scabellum pedum ejus. »

^a Ea, quae hic parenthesi clausi, ea quoque, quae deinceps parenthesi claudam, noverit lector, non in Augustini Enarratione inveniri, sed inserta ex Gregorio allegato in locum hujus a Paterio, quem si vult, consulat lector.

^b Ut nemo: rursus habes in Augustino.

^c Iterum in Gregorio haec perquire.

Et ascendit super Cherubin, et volavit. « (Cherubim quippe id est plenitudo scientiae ascendisse perhibetur, et volasse, quia majestatis ejus celsitudinem scientia nulla comprehendit. Volavit ergo, qui a longe in altum ab intellectu nostro se rapuit, ^b ut nemo ad Deum perveniret, nisi per charitatem; (Rom. 15. 10) plenitudo enim legis charitas est: cito enim se incomprehensibilem esse monstravit dilectoribus suis, ne illum corporeis imaginationibus se comprehendere arbitrentur. (c) *Super Cherubin Dominus ascendit, et volavit.* Quia super plenitudinem scientiae, quae esse in hominibus potuit, incarnationis suae gloriam exaltare dignatus est, ut h. c. ejus volare sit potentiae eae mysterium ab intellectu humano subducere: quantalibet enim plenitudine scientiae vita spiritualium fulgeat, apprehendere non valet, quomodo factum sit, ut qui exstitit, conceperetur, et ante saecula auctor hominum nasceretur homo in finem ^d saeculorum, Deus caro esset; Verbum infans fieret. Unde recte et illic additur: *Volavit super pennas ventorum:* quia videlicet transeundit omnes intellectus animarum. Vento quippe animam figurari, pro velocitate suae cogitationis, non inconvenienter accipimus.) Illa autem celeritas, qua se incomprehensibilem esse monstravit, super virtutes animarum est, quibus se veluti pennis ab aeternis timoribus in auras libertatis extollunt. »

Et posuit tenebras latibulum suum. « Et posuit obscuritatem sacramentorum, et occultam spem in corde credentium, ubi lateret ipse non eos deserens. (Quia dum caligine nostrae infirmitatis obscuramur per ignorantiam nostram, nobis absconditur, ne a nobis modo in aeterna et firma charitate videatur.) ^f In his etiam tenebris, ubi per fidem adhuc ambulamus, non per speciem, quando quod non videmus, speramus et per patientiam expectamus.

(^g Quia vero auctor noster, nobis in hoc exilio dejectis, lucem suae visionis abstulit, si se nostris oculis, quasi in tenebrarum latibulo abscondit. Quas nimirum caecitatis nostrae tenebras cum studiose conspicimus, mentem ad lamenta revocamus. Flet enim caecitatem, quam foris patitur, si humiliter meminit, quod interiori lumine privatur. Cumque tenebras, quibus circumlatur, respicit, splendoris intimi ardenti se desiderio affligit, omnique intentionis nisu semetipsa conerit, et supernam lucem, quam condita deseruit, repulsa quaerit. Unde fit plerumque, ut in ipsis piis fletibus illa interni gaudii claritas erumpat, et mens quae in tempore prius caeca jacuerat, ad inspectionem fulgoris intimi ^h, superius vegetata convalescat.) *In circuitu ejus tabernaculum ejus.* Conversi tamen ad ipsum ambiunt qui credunt ei, quia in medio eorum est, cum omnibus

^d Edit. in fine.

^e Quae sequuntur, donec pervenias: in his etiam nec in Augustino, nec in Gregorio reperi.

^f Rursus nos docet Augustinus.

^g Hae diligentissime pro more exscripsit ex Paterio, ideoque ex Gregorio, Claudius.

^h Edit., suspiris, apertius, ut arbitror.

æqualiter favet, in quibus, tanquam in tabernaculo, habitat hoc tempore. *Tenebrosa aqua in nubibus æris.* Nec propterea quisquam illa luce, quæ futura est, cum ex fide ad speciem venerimus, jam se esse arbitretur, si Scripturas recte intelligit. In prophetis enim, atque in omnibus divini verbi prædicatoribus obscura doctrina est * (quia ante adventum Domini, dum occultis sacramentis gravidi, mysteria immensa gestarent, intuentium oculis, eorum intelligentia caligabat.)

Præ fulgore in conspectu ejus : « in comparatione fulgoris, qui est in conspectu, manifestationis ejus. *Nubes ipsius* transierunt. Prædicatores verbi ejus, non jam Judææ sibi continentur, sed transierunt ad gentes. (Universa mundi spatia miraculorum claritate percurrunt.) *Grando et carbones ignis.* Objurgationis figurata, quibus velut grandine corda dura tunduntur. Si autem terra culta, et mitis, id est pius animus exceperit, duritia grandinis in aquam, id est terror fulguratæ, et quasi congelatæ objurgationis in doctrinam satientem resolvitur. Igue antem claritatis accensa corda reviscunt. Hæc omnia in nubibus ipsius ad gentes transierunt. (Quia videlicet sancti viri corda audientium, et terrentes feriunt, et blandientes infundunt. Nam quemadmodum feriant, propheta noster testatur dicens (*Psal. cxliv, 6*) : *Virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt :* et quemadmodum blandientes vident, secutus adjunxit (*Ibid., v. 7*) : *Memoriam abundantæ suavitatis tuæ eructabunt. Et justitia tua exsultabunt.*)

Et intonuit de cælo Dominus. « Et evangelica fiducia de corde justi sonuit Dominus. *Et Altissimus dedit vocem suam.* Ut haberemus eam, et in profundo rerum humanarum audiremus celestia. »

Et misit sagittas suas, et dissipavit eos. « Et emisit Evangelistas pennis virtutum recta itinera transvolantes, non suis, sed ejus a quo missi sunt viribus. Et dispersit eos, ad quos missi sunt, ut aliis eorum essent odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. *Et coruscationes multiplicavit, et conturbavit eos.* Et miracula multiplicavit, et conturbavit eos. »

Et apparuerunt fontes aquarum. « Et apparuerunt qui facti erant in prædicantibus fontes (*Jovan. iv, 14*) aquarum salientium in vitam æternam. *Et revelata sunt fundamenta orbis terrarum.* Revelati sunt prophetæ, qui non intelligebantur, super quos edificaretur orbis terrarum credens Domino. *Ab increpatione tua, Domine clamantis* (*Luc. x, 9*) : appropinquavit super vos regnum Dei : *Ab increpatione spiritus iræ tuæ* : dicentis (*Luc. xiii, 5*) : *nisi penitentiam egeritis, omnes similiter moriemini.* »

Misit de summo, et accepit me. « Vocando ex gentibus in hæreditatem gloriosam, Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam : *Assumpsit me de*

multitudine aquarum. Assumpsit me de multitudine populorum. »

Eruit me de inimicis meis fortissimis. « Eruit me de inimicis meis, qui prævaluerunt ad affligendam, et ad pervertendam istam temporalem vitam meam.

Et ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me : quando sub ipsis sum ignorans Deum. »

Prævenierunt me in die afflictionis meæ. « Priores mihi nocuerunt in tempore quo mortale, et laboriosum corpus gero. *Et factus est Dominus firmamentum meum.* Et quoniam amaritudinem miseriarum firmamentum terrene voluntatis contribulatum, atque convulsium est, factus est Dominus firmamentum meum. »

Et eduxit me in latitudinem. « Et quia carnales patebatur angustias, eduxit me in spirituales latitudinem fidei. *Eruit me, quoniam voluit me.* Antequam illum ego vellem, eruit me de inimicis meis potentissimis, qui mihi invident jam volenti eum, et ab his qui oderunt me, quia volo eum. »

Et retribuit mihi Dominus secundum justitiam meam. « Retribuit mihi Dominus secundum justitiam bonæ voluntatis, qui prior præbuit misericordiam, antequam habere bonam voluntatem. *Et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.* Et secundum puritatem factorum meorum retribuet mihi, qui tribuit mihi, ut bene facerem, educendo me in latitudinem fidei. »

Quia custodisti vias Domini. « Ut in latitudinem bonorum operum, quæ per fidem sunt, et longanimitas perseverando consequatur. »

Nec impie gessi a Deo meo, quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo sunt semper. « Quoniam omnia judicia ejus, id est per misericordiam justorum, et pœnas impiorum, et flagella corrigendorum, et tentationes probandorum perseveranti contemplatione considero. *Et justitias ejus non reperi a me.* Quod faciunt deficientes sub sarcina earum, et revertuntur ad vomitum suum. »

Et ero immaculatus coram eo, et observabo me ab iniquitate meâ. *Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam.* « Itaque non solum propter latitudinem fidei, quæ per dilectionem operatur, sed etiam propter longitudinem perseverantiæ retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam. »

Et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi in conspectu oculorum ejus. « Quoniam quæ videntur, temporalia sunt ; quæ autem non videntur æterna sunt, quo pertinet altitudo spei. »

Cum sancto sanctus eris. « Est etiam occulta profunditas, qua intelligitur cum sancto sanctus eris, quia tu sanctificas. *Et cum viro innocente innocens eris :* et quia nulli nocet, sed criticulis peccatorum suorum unusquisque constringitur. »

Et cum electo electus eris. « Et ab eo quem eligis, elegeris. *Et cum perceris subverteris.* Et cum per-

* Tradit subsequentia Paterius, ideoque Gregorius.

b Edit. voluptatis.

c Edit. latitudo.

d Edit. et præmia justorum.

e Edit. perversus eris.

verso videris perversus : * ob quod eis non faves, A
perversus esse videris, quoniam dicunt non est rec-
ta via hominum. et ipsorum via non est recta. »

Quoniam tu populum humilem saluum facies. † Ille
autem perversum, videtur perversis, quod confiten-
tes peccata sua salvos facies. Et oculos superborum
humiliabis. Ignorantes autem Dei iustitiam, et suam
volentes constituere, humiliabis. »

Quoniam tu ^b illuminabis lucernam meam, Do-
mine. † Quoniam non est nostrum lumen ex nobis.
sed tu illuminabis lucernam meam, Domine. Deus
meus, illumina tenebras meas. Nos enim peccatis
nostris tenebræ sumus, sed Deus meus illuminabit
tenebras meas. »

Quoniam a te ^c cripiat a tentatione. † Quoniam non
a me, sed a te, eruat a tentatione. Et in Deo meo
transgrediar murum. Et non in me, sed in Deo meo
transgrediar murum, quem inter homines et cælestem
Hierusalem peccata creverunt. »

Deus meus, immaculata est via ejus. † Deus meus
non venit in homines, nisi mundaverint viam fidei,
qua veniat ad eos, quia immaculata est via ejus.
Eloquia Domini igitur examinata. Eloquia Domini
igne ^d examinationis probantur. Protecta est omni-
um sperantium in se, Et omnes, qui non in se ipsis,
sed in illo sperant, eadem tribulatione non consu-
mentur : spes enim sequitur fidem. »

Quoniam quis Deus præter Dominum? † Cui ^e servi
sumus. Et quis Deus, præter Dominum, quem, post
bonam servitatem tanquam hereditatem speratam
filii possidebimus? »

Deus qui præcinxit me virtute. † Deus qui me præ-
cinxit, ut fortis sim : ne dissidentes sinus cupidita-
tis impediunt opera, et gressus meos. Et posuit im-
maculatam viam meam. Et posuit immaculatam viam
charitatis, qua ad illum veniam, sicut immaculata est
fides, qua venit ad me. »

Qui perfect pedes meos tanquam cervi. † Qui per-
fecit amorem meum ad transcendenda spinosa, et
umbrosa implicamenta hujus sæculi. † Cervos, spi-
rituales viros appellat propter alacritatem veloci
cursu : robustorum enim mentes in Deo immobili-
ter fixæ tanto adversa quæque despiciunt, quanto
cernunt, quod contra præcepta conditoris exerce-
scent : aternitatis quippe præmia præstolantes, vi-
res ex adversitatibus sumunt, quia crescente pugna
gloriosiore sibi non ambigunt manere victoriam.
Sic itaque electorum desideria dum premuntur ad-
versitate, proficiunt, sicut ignis flatu premitur, ut
crescat ; et unde quasi extingui cernitur, inde robo-
ratur. In eo namque ostendimus, quanta ad Deum
cupidine flagramus, si non solum ad eum per tran-

quilla, et mollia, sed etiam per aspera, et dura
transimus. Bene ergo per psalmistam dicitur : Qui
perfect pedes meos tanquam cervi. Cervus enim cum
montium juga conscendit, quæque aspera, quæque
se obiciunt sentibus illigata, dato saltu transgreditur,
et absque ullo cursu sui obstaculo, ^f in superiori-
bus elevatur. Ita etiam electorum mentes, quæque sibi
in hoc mundo obistere, atque obviare conspiciunt,
contemplationis saltu transcendunt : et more cervo-
rum, despectis terrenarum rerum sentibus, in super-
na se evehunt. »

Et super excelsa statuet me. † Et super cælestem
habitationem figet intentionem meam, ut implear in
(Eph. iii, 19) omnem plenitudinem Dei. »

Qui docet manus meas ad prælium. † Qui docet
me operari ad superandos inimicos, qui nobis inter-
cludere cælestia regna conantur Et posuisti, ut arcum
arcum, brachia mea. Et posuisti infatigabilem
intentionem honorum operum meorum. »

Et dedisti mihi protectionem salutis meæ : et dex-
tera tua suscepit me. † Id est favor gratiæ tuæ sus-
cepit me. Et disciplina tua direxit me in finem. Et ^h
correctio tua me deviare non sinens, direxit, ut
quidquid ago, in eum finem referam, quo ⁱ
corretur mihi. Et disciplina tua ipsa me docebit. Et ead-
em correctio tua me docebit pervenire, quod di-
rexit. »

Dilatasti gressus meos subter me. † Nec impediunt
carneles angustia, quoniam latam fecisti charitatem
meam operantem hilariter, etiam de ipsis, quæ sub-
ter me sunt, mortalibus rebus, et membris. Et non
sunt infirmata vestigia mea. Et non sunt infirmata sive
itineraria mea, sive signa, quæ impressa sunt ad imi-
tandum sequentibus. »

Persequar inimicos meos, et comprehendam illos.
† Persequar affectus carnales meos, ne ab eis com-
prehendar : sed comprehendam illos, ut absumentur :
Et non convertat donec deficient. Et ab ista inten-
tione non convertat ad quietem, donec deficient qui
obstrepunt mihi. »

Et confringam illos ; nec poterunt stare. † Confrin-
gam illos, nec durabunt adversum me. Cadent subter
pedes meos. Dejeris illis, præponam amores, quibus
ambulo in æternum. »

Et præcinxisti me virtute ad bellum. † Et constrin-
xisti fluentia desideria carnis meæ, virtute, ne in
tali pugna præpedirer. Supplantasti insurgentes in me
subter me. Decipi fecisti eos, qui me insequabantur,
ut subter me fierent, qui super me esse cupiebant. »

Et inimicos meos dedisti mihi dorsum. † Et inimicos
meos convertisti : et dorsum mihi eos fecisti esse
id est, ut sequerentur me. Et odio habentes me, perdi-

* Verba hæc : ob quod [id est ob hoc quod] eis non
faves perversus esse videris desunt in editis.

^b Edit. illuminas. Et revera deinceps repetit, illu-
minabis.

^c Edit., eruar.

^d Edit., tribula iouis.

^e Edit., servimus.

^f Verba hæc : cervos, spirituales viros appellat prop-

ter alacritatem veloci cursu [id est in veloci cursu
sen si vis, velocis cursus, Claudii sunt : reliqui Gregorii
Magi allegati a Patetio ex lib. xvi Moralium [num.
24. alias cap. 16, olim 10.]

^g Sic Patetius, sed in vulgato S. Gregorii libro in
superiora.

^h Edit. correctio.

ⁱ Edit. coarctet tibi.

disti. Alios autem eorum, qui in odio perdurarent, A *Et nominis tui psallam. Et latius innotesces bonis operibus meis.*

Clamaverunt nec erat qui salvos faceret. « Quis enim salvos faceret, quos tu non faceres? Ad Dominum nec exaudivit eos. Nec ad quemlibet, sed ad Dominum clamaverunt, nec exauditione dignos iudicabit non recedentes a malitia sua. »

Et comminamur illos, ut pulverem iuxta a faciem ventii. « Et comminamur illos: aridi enim sunt, non recipientes imbrem misericordiae Dei, ut elati, et inflati superbia ab spe firma, et inconcussa tanquam terrae soliditate, et stabilitate rapiantur. *Ut lutum platearum delebo eos.* Per latas, quas multi ambulant, perditionis vias, luxuriantes, et lubricos delebo eos. »

Eruas me de contradictionibus populi. « Eruas me de contradictionibus eorum, qui dixerunt: Si dimiserimus eum vivum, omne saeculum post eum ibit. »

Constituet me in caput gentium. Populus quem non cognovi, et serviet mihi. « Populus gentium, quem corporali praesentia non visitavi, servivit mihi. *In obauditu auris obediuit mihi.* Nec oculis me vidit, sed recipiens praedicatorum meos in obauditu auris obaudiuit mihi. »

Filii alieni mentiti sunt mihi. « Filii non mei dicendi, sed potius alieni, quibus recte dicitur: *Vos ex patre diabolo estis, mentiti sunt mihi. Filii alieni inverteraverunt.* Filii alieni, quibus ut renovarentur, novum testamentum attuli, in ^d veterem hominem renoverunt. *Et claudicaverunt a semitis suis.* Et tanquam uno pede debiles, quia vetus tenentes, novum testamentum respiciunt, claudi effecti sunt, etiam in ipsa veteri lege potius suas traditiones sequentes, quam Dei. (Matth. xv, 2) *Calumaniabant enim de manibus non lotis,* quia tales erant semite, quas ipsi fecerant, et consuetudine traxerant, aberrando ab ^e itinere praecceptorum Dei. »

Vixit Dominus, et benedixit Deus meus. « (Rom. viii, 6) Secundum autem carnem super, mors est. *Vixit Dominus, et benedixit Deus meus. Et exaltetur Deus salutis meae.* Et non terrena consuetudine de Deo salutis meae sentiam: nec terrenam ipsam salutem, sed in excelsis de illo sperem. »

Deus qui das vindictam mihi, et subdis populos sub me. « Deus qui vindicas me, subdando sub me populos. *Liberator meus de inimicis meis, clamantibus, crucifige, crucifige, Judaeis.* »

Ab insurgentibus in me exaltabit me. « A quibus Julaeis insurgentibus in me patientem, exaltabis me resurgentem. *A viro iniquo eruas me:* A regno eorum iniquo ^f eripies me. »

Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine. « Propterea tibi per me confiteuntur gentes, Domine.

^a Edit., ante.

^b Joan. xi, 48. In editis deest. vivum.

^c Edit., servivit. Revera in explicatione habetur: servivit.

^d E. it., in vetere homine.

^e Edit., itineribus.

^f Edit., eruas.

^g E. it., quos credentes Evangelio.

Magnificans salutes regis Ipsiis. « Deus qui magnificans, ut admirabilem, faciat salutes, quas ejus filius dat cretulentibus. *Et faciens misericordiam Christo suo.* Deus qui facit misericordiam Christo suo. *David, et seni ejus usque in saeculum.* Ipsi liberatori manu potentis, qui vicit hunc mundum, et eis ^e, quos in evangelio genuit in aeternum. »

« Quaecumque in hoc Psalmo dicta sunt, quae ipsi non proprie Domino, id est capiti Ecclesiae, congruere possunt, ad Ecclesiam referenda sunt. Totus enim Christus hic loquitur, in quo sunt omnia membra ejus. »

(II Reg. cap. xiiii, 1.) *Haec autem sunt verba novissima, quae dixit David filius Isai.* Verba novissima David non finienda dicit, sed perficienda, non consumenda, sed quae cunctis fidelibus perfectionis plenitudinem conferant.

(Vers. 2.) *Spiritus Domini locutus est super me, et sermo ejus per linguam meam.* Spiritum Domini, Spiritum Sanctum dicit: sermo Dei Christus Filius Dei accepit, ipse enim Christus est Christus Dei Jacob.

(Vers. 6.) *Pravvaricatores autem quasi spinæ crebrentur universi.* Prævaricatores Judaei, atque haeretici sunt velut spinæ de Ecclesia, quae est terra viventium, avulsi, atque aeterno incendio combusti peribunt.

(Vers. 8.) *Haec nomina fortium David: sedens in cathedra sapientissimi princeps inter tres, ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno.* Non Geslaa, ⁱ ut quidam putant, sed ipse David est dictus quasi tenerrimus ligni vermiculus. « Per quem virtus simul bellica, et modesta viri designatur civilitas. Quia videlicet sicut vermiculus ligni tener quidem, et fragilis toto suo corpore, nec non et permodicus apparet, nihilominus tamen fortissimum ligni robur excedens, consumit, et cariosum reddit. Unde a terendo ligna, teredenis nomen habet: sic ille affabilis omnibus domi, et quietus, atque humilis videbatur, at in certamine publico robustum se, atque intolerabilem hostibus exhibebat. » Absurdum non est, ut ibi tres fortissimi, David, et Eleazar, et Samaa, intelligantur Trinitas, Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus: ad quorum aequalitatem ceteri fortissimi non pervenerunt. (Vers. 14, etc.) « Item ^k ipse David in praedio Philistinorum cum sitiens versaretur in bello, et aquam quaereret: *Quis mihi potum dabit, ait, de lacu, qui est in Bethleem?* Et ad portas erat iter cisterne: et David ^l interfusus hostibus, et cum media hosti-

^h Vulgata: per me.

ⁱ Haec comparas cum iis, quae tradidit Beda [questione 9] et manifesto perspicies Claudium ea ex praerisissimo hoc doctore excepisse.

^j Jesaia Par. I, ix, 11.

^k Isidorus [cap. 4, in lib. II Reg.] *subsequentia* inquit.

^l Interclusus legentium arbitror.

liam cinxerant septa castrorum. ^a Præciderunt tres A viri multitudinem adversariorum, et hanserunt aquam de lacu, qui erat in Bethleem, et obtulerunt regi bibendam, sed rex noluit libere, et ^b profudit illam Domino dixitque, non contingat mihi hoc facere, ut sanguinem virorum, qui abierunt ^c, ex animis illorum bibam. Vicit ergo naturam, ut siticus non liberet, et eximium de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceat. Quod si altius velis spectare, et introspicere mysterium, sitiebat David, non aquam quæ est in Bethleem, sed oriundum in eadem Bethleem ex Virgine Christum in spiritu prævidebat. Ergo volebat bibere, non aquam fluminis, sed lavaerum ex latere Christi ^d pluentem: hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi: unde etiam non bibit aquam oblatam, B sed Domino fudit significans sitire se Christi sacrificium, non nature fluentem, sed illud sacrificium, in quo esset remissio peccatorum, illum sitire fontem æternum, non qui periculosus quæreretur alienis, sed pericula aliena deleret.

^e In hoc facto ^e cogitandum summopere est, quantum ad mores hominum pertinet, ut qui se illicita meminuit commisisse, a quibusdam etiam licitis studeat abstinere: quatinus per hoc conditori suo satisfaciat: ut qui commisit prohibita, a semetipso abstinere debeat etiam concessa, et se reprehendat in minimis, qui se meminuit in maximis ^f declinasse (Exod. xx, 17): Lex certe veteris testamenti alienam uxorem concupisci prohibet, Regem vero fortia jubere militibus, vel desiderare aquam, non penitentia vetat. Et cuncti novimus, quod David concupiscentie mucrone transfixus, alienam conjugem, et appetivit, et abstulit, cuius culpam digna ^g vulnera sunt secuta: et malum quod perpetravit, per penitentiam levata correxit. Qui cum longe post, contra hostium caecos sederet, aquam bibere de Bethleem cisterna ex desiderio voluit, cuius electi milites inter catervas adversantium medias erumpentes, aquam quam rex desideraverat, illis detulerunt. Sed vir flagellis eruditus, semetipsum protinus cum periculo militum aquam desiderasse reprehendit, eamque Domino fundens, libavit: sicut scriptum est: *libavit eam Domino.* ^h In sacrificio quippe Domini effusa aqua conversa est, quoniam culpam concupiscentie mactavit per penitentiam reprehensionis sue. Qui ergo quondam concupiscere alienam conjugem nequaquam timuit, postea etiam, quod aquam concupisset, expavit. Qui enim se illicita perpetrasse meminisset, contra semetipsum jam rigidus, etiam a licitis abstinebat. ⁱ

^a Præcesserunt. Sed præstat nostri Codicis lectio.

^b Perfudit, ut arbitror.

^c Vulgata, et animalium periculum bibam. Error aliquis hic inesse videtur.

^d fluentem.

^e Subsequentia ex Paterio, ideoque ex Gregorio desumpsit Claudius. Vide obscuro Gregorii homilium 54, in Evangelia [num. 16].

^f Edit, deliquisse.

^g Edit, verbera. Sed certe mucro vulnera non ver-

(Vers. 16, etc.) Ad hanc aquam hauriendam irruerunt castra Philistinorum tres fortes, Abisai frater Joab, et Banaïas filius Joïade. (Vers. 20.) Iste Banaïas percussit duos leones Moab, et ipse descendit, et percussit leonem in media cisterna diebus nivis. ^k Quomodo sit factum, Josephus narrat apertius: quod videlicet cisterna fuerit nimium profunda, que tempore hyemis cum essent omnia nivibus plena, ipsa quoque nimio nivium aggestu fuerit cœquata, quam cum leo superveniens periculi ne scius incidisset, ibidem conclusus grandi rugitu clamaret: accurrebant homines videre, quod esset, et dum cum aliis ad tale spectaculum adveniret et Banaïas, desiliit statim in cisternam, et aggressum medius in nivibus interfecit leonem. ^l

(Vers. 25, 24, etc.) Dehinc i textur catalogus virorum fortium in figura sanctorum, qui fortitudine virtutum boni operis, et scientie divinæ Trinitatis fulli, non tantummodo se ipsos ab hostibus malignis defendunt, verum infirmos quoslibet protegunt.

^m Peccat post hæc David populum numerando: præcipit enim David Joab, ut perambularet totum Israel, (Vers. 2) et afferret numerum populi: et hæc ideo Scriptura dicit, (Vers. 1) quod furor Domini cepit irasci contra Israel. ⁿ Quod in hoc facto aliud demonstratur nisi quod sic pro qualitatibus subditorum disponatur acta regentium, ut sæpe pro malo gregis illic vere boni delinquant vita pastoris? Ille enim, Deo attestante, fraudatus, iste supernorum mysteriorum conscius David propheta, tumore repentina elationis inflatus populum numerando peccavit, et tamen vindictam populus, David peccante, suscepit. Cur hoc? quia videlicet secundum meritum plebium disponatur corda rectorum. Justus vero iudex peccantis vitium ex ipsorum animadversione corripuit, ex quorum causa peccavit, sed quod ipse, sua scilicet voluntate superbiens, a culpa alienus non fuit, vindictam culpæ etiam ipso suscepit. Nam ira sæviens, que corporaliter populum pertulit, rectorum quoque populi intimo cordis dolore prostravit. Certum vero est, quod ita sibi invicem, et rectorum merita connectantur, et plebium, ut sæpe ex culpa pastorum, deterior fiat vita plebium et sæpe ex merito plebium mutetur vita pastorum. Sed quia rectores habent iudicium suum, magna cautela subditorum est, non temere vitam iudicare regentium. Neque enim frustra per semetipsum Dominus (Math. xxi, 12) aes nummulariorum fudit, et cathedras vendentium columbas evertit: nimirum significans, quia per magistros quidem vitam iudicat plebium, sed per semetipsum facta examinat magistrorum: quam-

bera infligit.

^b Edit., sacrificium.

ⁱ Hæc docuit Beda quest. 10.

^l Nonnulla ex Isidoro desumit Claudius, sed ita inverit, ac mutat, ut alium plenum sensum ea habeant. Vide caput 7 in lib. II Reg. Isidori.

^k II Reg. cap. xxiv.

^m Subsequentia habes in Paterio [cap. 25] ideoque in Gregorio, ex cuius commentariis in Job. [lib. xv, num. 35] desumpsit Paterius.

vis etiam subditorum vitia, quæ a magistris modo vel dissimulantur judicari, vel nequeunt, ejus procul dubio iudicio reservantur. Igitur, dum salva fide res agitur, virtus ex merito est, si quidquid prioris est, toleratur. Debet tamen humiliter suggeri, si fortasse valeat, quod displicet, emendari. Sed curandum summopere est, ne in superbiam transeat justitiæ inordinata defensio; ne dum rectitudo incaute dirigitur, ipsa magistra rectitudinis humilitas amittatur; ne cum sibi præesse quisque despiciat, quem fortasse contingit, ut in aliqua actione reprehendat. Contra hunc tumorem superbiæ subditorum mens ad custodiam humilitatis edomatur: si infirmitas propria incessanter attenditur: nam vires nostras veraciter examinari negligimus: et quia de nobis fortia credimus, idcirco eos, qui nobis prælati sunt, districte judicamus. Quo enim nosmetipsos minus agnoscimus, eo illos, quos reprehendere nitimur, plus videmus. Singula hæc mala sunt, quæ sæpe a subditis in prælatis, sæpe a prælatis in subditis committuntur, quia et omnes subditos hi, qui præsent, minus quam ipsi sunt, sapientes arbitran-

tur: et rursum qui subjecti sunt, rectorum suorum actiones judicant: et si ipsos regimen tenere contingeret, se potius agere melius putant. Unde pierumque fit, ut rectores minus prudenter ea, quæ agenda sunt, videant, quia eorum oculos ipsa nebula elationis obscurat, et nonnunquam is qui subjectus est, hoc eum prælatum fuerit, faciat, quod dudum fieri subjectus arguebat. Et pro eo, quod illa, quæ judicaverat, perpetrat, saltem quia judicavit, erubescat. Igitur sicut prælatis curandum est ne eorum corda æstimatione singulari sapientiæ locus superius extollat, ita subjectis providendum est, ne sibi rectorum facta displiceant. Si autem magistrorum vita jure reprehenditur, oportet ut eos sublimi etiam cum displicent venerentur. Sed hoc est solemiter intuendum, ne aut quem venerari necesse est, imitari appetas, aut quem imitari despicias, venerari contemnas: subtilis etenim via tenenda est rectitudinis, et humilitatis, ut sic reprehensibilia magistrorum facta displiceant; quatenus subditorum mens a servanda magisterii reverentia non recedat.

* Edit., virtutis est meritum.

b Edit., fortiora.

c Edit., prælatos — subditos.

d Edit., superior.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI III.

De senectute David, et successione Salomonis, et nomine ejus.

De visione, quam vidit in Gabaon Salomon, et sapientia ei collata, et iudicio durarum mulierum.

De eo, quod scriptum est, quod Salomon tria millia parabolas ediderit, et fuerint carmina ejus quinque milia, et spataveritque a cedro usque ad hyssopum.

Quomodo Hiram rex Saba in opere templi fuerit. Quot operarios Salomon in opere templi habuerit.

De quo lapide templum sit factum.

Quando, vel ubi ædificatum sit templum.

Cujus mensura sit factum.

De fenestris, et tabulis ejus per gyrum.

De ascensu, et factoris mediis, ac tertii tabernaculi.

Ut parietes cedro, ac pavimentum sit abiete intextum.

De distincta mensura templi ipsius, et oraculi

Ut omnis domus sit cedro vestita, et auro.

Ut altare oraculi cedro, et auro.

De cherubin factura.

Ut paries sculptus, et pavimentum sit auro vestitum.

De ingressu oraculi, sine templi.

De atris domus Domini.

Quot annis templum sit ædificatum.

De columnis æreis.

De mare æreo.

De basibus decem, et lateribus.

Quod in regione Jordanis facta sunt vasa domus Domini.

De altari utroque.

De mensis decem aureis domus Domini.

De decem candelabris.

De cardinibus ostiorum, et perfectione domus Domini.

Ubi venerunt cuncti senes ex Israel ad regem Salomonem, et Hierusalem, et detulerunt aream de Sion: et tulerunt sacerdotes arcam fructus Domini in oraculo templi: et post hæc dicit, quod eminentes vectes, apparenteque summitates eorum foris sanctuarium ante oraculum. Dicit etiam, quod non esset aliud in arca testamenti, nisi due tabule lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Oreb.

De nebula, quæ apparuit in domo Domini.

De classe Salomonis, atque Hiram, quæ ibat per annos singulos in Ophir deferre aurum, simias, pavos, et ligna thyma.

De throno Salomonis, et abundantia argenti, et auri Hierusalem.

De casu Salomonis, et fine malorum ejus.

INCIPIIT LIBER III.

(III Reg. i.) Senuit David, ungiturque Salomon in regem super omnem Israel in Gihon, ut impleteret in illo illa promissio, quæ facta est ad David (II Reg. vii, 5, 12, 15): *Non tu ædificabis mihi domum, sed filius tuus, qui egredietur de utero tuo.* In quo quidem futuræ rei imago facta est, in eo quod templum ædificavit, et pacem habuit secundum nomen suum. a et Salomon quippe interpretatur *pacificus*, ac per hoc illud vocabulum illi verissime congruit, per quem mediatorem ex inimicis, accepta remissione

peccatorum reconciliamur Deo. Etenim (Rom. v, 10), *cum inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus, idem ipse est, ille pacificus,*

b *qui fecit utraque unum, et medium parietem mæceriæ solvens, inimicitias in carne sua, legemque mandatorum decretis evacuans, ut duos conderet in se: in unum novum hominem faciens pacem. Et veniens evangelizavit pacem his, qui longe, et pacem his, qui prope.* Ipse in Evangelio dicit (Jo. xiv, 27): *pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* His, et

a Desumpta sunt subsequencia ex enarratione Augustini in Psal. lxxi [numero ipso primo].

b Eph. vi, 14. Hæc exseribit Isidorus cap. 2 in III Reg.

aliis multis testimoniis Dominus Christus *pacificus* esse monstratur. Nam id quod edificavit templum excellentissimum Domino, et ibi Christum significat, qui edificavit domum Deo in caelestibus, non de lignis, et lapidibus, sed de hominibus sanctis, hoc est fidelibus, quibus dicit Apostolus (1 Cor. III, 17): *templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.*

Tribus nominibus vocatum fuisse Salomonem, Scripturae manifestissime docent, *pacificum* id est Salomonem. Et *Ididam*, id est dilectum Domini, et (Eccl. I, 1) *Coeleth*, id est Ecclesiasten. Ecclesiastes autem Graeco sermone appellatur, qui cœtum, id est Ecclesiam congregat: quem nos nuncupare possumus *concionatorem*, id est qui loquitur ad populum, et sermo ejus non specialiter ad unum, sed ad universos generaliter dirigitur. Porro *pacificus*, et dilectus Domini ab eo quod in regno ejus pax fuerit, et eum Dominum dilexerit, appellatus est: nam et psalmus quadragessimus quartus, et septuagesimus primus: *Dilecti et pacifici* titulo prænotantur, qui tametsi ad prophetiam Christi, et Ecclesiæ pertinentes, felicitatem, et vires Salomonis excedant, tamen secundum historiam, super *Salomonem* conscripti sunt.

(Cap. III, IV.) Abiit itaque Salomon in Gabaon, et immolavit ibi holocaustum Domino: ubi apparuit ei Dominus per noctem, et exaudivit deprecationem, quam postulavit, deditque ei sapientiam et scientiam, in tantum ut nullus ante similis illi fuerit, nec post illum surrectorus sit. Post acceptam autem divinitus sapientiam, mox turpium mulierum causa de judicio tentatur. ^b Ubi notandum, quod postquam Dominus erroris nostri tenebras lucis sue cognitionis illustrat, mox tentationis aculeo, visitando probat, quia et accendendo corda nostra ad virtutes protehit et recedendo contenti tentatione permittit. Si enim post virtutum munera, nulla tentatione contereatur, hoc se jam habere animus ex se ipso gloriaretur. Ut ergo ea ^d firmis donâ habeat, et infirmitatem suam humiliter agnoscat, per accessum gratiæ ad alta subtolliat et per recessum, quid ex se ipso sit, probatur. Quod bene nobis ex historia hujus sacræ lectionis innuitur. Quia Salomon, et divinitus accepisse sapientiam, et tamen post acceptam eandem sapientiam, meretricum statim pulsatus questione memoratur. Mox enim, ut gratiam tantæ revelationis accepit, certamen turpium mulierum pertulit: quia nimirum sæpe cum mentem nostram concessis virtutibus respectus intimæ ^e claritatis illuminat, hanc protius etiam lubricæ cogitationes

turbant, ut quæ sublevata immenso munere exultat, etiam tentatione pulsata, quid sit, inveniat. Sic Helias, et visitatus desuper, sermone caelos aperuit, et tamen probatus, subito infirmus per deserta fugiens ^f, nimum mulierem expavit. Sic Paulus ad tertium caelum ^g ducitur, paradisi penetrans secreta considerat, et tamen ad semetipsum rediens, contra carnis bellum laborat (Rom. VI, 21), legem aliam in membris sustinet, cuius in se rebellionem fatigari, spiritus legem dolet. Post ^h donationem ergo inuneris, idcirco Deus hominem probat, quia et collato munere sublevat, et abstracto paululum, ipsum sibi hominem demonstrat. Quod eo usque procul dubio patimur, quo detersa funditus laabe peccati, ad promissæ incorruptionis substantiam reformemur.

ⁱ In isto judicio Salomonis, ubi primum habuisse judicium inter duas mulieres de pietate certantes describitur, quarum in una dilectio ardebat, in altera simulatio subripiebat Christi figura fuit: ubi mulier illa improba plebs scilicet synagoga vel haereticorum vere matris, hoc est Ecclesiæ filium appetebat: quem ^j non ut reservaret, sed revera ut interimeret, cupiebat; sed sicut gladio Salomonis ^k dirimente, propriæ matris genuit, iste verus reperit esse partus, ita et spiritu Jesu Christi docente, plerumque hi, qui a matre seducti, et capti sunt errore haereticorum, vel synagoga, nonnunquam merentur pro semetipsis gentem recognoscere Ecclesiæ matrem: unde satis, convenienterque apparet, hanc mulierem, haereticorum, vel synagoga figurasse impietatem, quæ et suos nequiter nutriendi, interimunt, et alienos, quosque perdant, illiciendo persuadent. Moraliter vero ^l in hac sententia, quid aliud per matrum lactantium nomina, nisi doctorem ordo? quid vero per eorum filios, nisi discipulorum persona signatur? Num magistri nimirum vigilantes quidem scientiâ, sed vita dormientes, auditores suos, quos per vigilias prædicationis nutriunt, dum quod dicunt, facere negligunt, per somnium torporis occidunt, et negligendo opprimunt, quos alere verborum lacte videbantur. Unde plerumque, dum ipsi reprehensibiliter vivunt, et habere discipulos vite laudabilis nequeunt, alienos sibi attrahere conantur, quatenus dum honos se habere sequaces ostendunt, apud judicia hominum excusent mala, quæ agunt, et quasi per subtiliorum vitam, mortiferam tegant negligentiam. Unde et illic mulier, quæ filium exstulit proprium, quæ sivit alienum: sed tamen veram matrem Salomonis gladius invenit, quia videlicet cuius fructus vivat, vel cuius interest, in extremo exanime ira districti ju-

^a Subsequentiâ porro in Isidoro tantum inveni.

^b Hæc quæ lineolis pro more notavi, ex Paterio, ideoque ex Gregorio Magno Claudius sumpsit. Vide, obscuro, quæ tradit ille lib. VII Moralium [num. 43, cap. 29, alias 17].

^c Edit., *concutitur* et *mox*: *gloriatur*.

^d *Et firmitatis*.

^e *Largitatis*.

^f *Unam*.

^g *Raptus*.

^h *Dationem*.

ⁱ Hactenus Paterius, Ideoque Gregorius. Quæ subsequantur, ex Isidoro dicitur Claudius. Vide cap. III libri tertii Reg. v. 17.

^j In edit., *nisi ut reservaret*, sed male.

^k *Diripiente*, sed hoc quoque male.

^l Rursus redit Paterius, seu Gregorius, num. 13 et 17 lib. XIII Moralium subsequentiâ tradens.

dicis demonstrat. Ubi et illud est solerter intueudum, quod vivens filius prius dividi præcipitur, ut soli postmodum matri reddatur: quia in hac vita quasi partiri conceditur vita discipuli, dum ex illa nunquam alter apud Deum meritum, alter vero apud homines laudem habere permittitur. Sed falsa mater, eum, quem non genuit, occidi non metuit; quia arrogantes magistri, et caritatis ignari, si plenissimum nomen laudis ex alienis discipulis consequi nequeunt, eorum vitam crudeliter insequuntur. Invidiæ enim face succensit, nocent aliis vivere, quos conspiciunt se non posse possidere. Unde et illic perversa mulier clamai (vers. 26): *nec meus sit, nec istius*. Ut enim diximus, quos sibi obsequi non vident, ad gloriam temporalem, eos aliis invident vivere per veritatem. Vera autem mater satagit, ut ejus filius saltim apud extraneam sit, et vivat; quia concedunt veraces magistri, ut ex eorum discipulis alii quidem magisterii laudem habeant; si tamen integritatem vite iidem discipuli non amittant, per quæ pietatis viscera, hæc eadem vera mater agnoscat, quia omne magisterium in examine charitatis approbatur, et sola totum recipere meruit, quæ quasi totum (concessit) cessit: quia fideles prepositi pro eo quod ex bonis discipulis suis non solum aliis laudem non invident, sed utilitatem eis etiam (profectus) proventus exorant; ipsi et integros, et viventes filios recipiunt quando in supremo examine ex eorum vita perfectæ retributionis gaudia sequuntur:

^a *Locutus est quoque Salomon tria millia parabolæ: et fuerunt carmina ejus quinque millia*. Quid enim per tria millia parabolæ, nisi plenitudo fidei in lege, et Evangelis a Christo tradita designatur? quæ dum tota multipliciter per allegoriarum sensus sub ^c ministerio Trinitatis disseritur, quasi tria millia parabolæ nuncupantur. Carmina autem ejus quinque millia pro quinque sensibus corporis intelliguntur, quos qui in diversis virtutibus bene ^d gerit, beatus est, et per eos quasi quinque millia carmina Domino canit.

(Vers. 35.) *Disputavit autem Salomon a cedro usque ad hyssopum*. Cedri nomine celsitudo gloriæ in electis accipitur: sicut et Prophetæ testatur dicens (Psal. xci, 15): *Iustus ut palma florebit, et sicut cedrus, quæ est in Libano, multiplicabitur*. Hyssopus autem herba est humilis, saxo hærens, qua signatur humilitas Christi. Redemptor quippe noster a cedro usque ad hyssopum disputavit, quia ab alta excellentia cælestis gloriæ usque ad carnis humilitatem descendendo pervenit: si quidem et cedri nomine pravorum superba elatio designatur, sicut per David dicitur (Psal. xxviii, 5): *Vox Domini confringens cedros*. A cedro itaque Christus usque ad hyssopum

^A *disputat, quia pravorum corda, et humilium iudicat. Super ligna autem disputavit, dum in cruce pendit. Tunc enim in cedro, sæculi arrogantiam inclinavit, quam etiam ad hyssopi humilitatem, id est usque ad crucis stultitiam, ac contemptibilem fidem deduxit.*

(Capit. v.) Sequitur ^f dehinc historia: *et quando Salomon dedicaturus donavit Domino, quesierit auxilium ab Hiram rege Tyri, qui erat amicus David omni tempore, et eum ipso quoque Salomone, postquam regno potitus est, pacem habere jam ceperat, promptarumque mox Salomon ad adjuvandum se, in omnibus ejus invenit animam, ita ut artifices illi, et ligna, et aurum, prout opus habebat, dederit: cujus beneficii gratia Salomon ei per annos singulos plurimos tritici, et olci choros in cibum domui ejus dabat. Nulli autem dubium, quod Salomon, qui interpretatur *pacificus*, et ipso nomine, et serenissimo regni sui statu illum significet, de quo dixit Isaias (ix, 7): *Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis*. Hiram vero, qui latine dicitur *riteus æreæ*, credentes ex gentibus, et vita sinu cum fide gloriosus figuratiter exprimit. Neque aliquid prohibet, quin Hiram, qui rex erat, regalique potentia Salomonem, id est *Pacificum* in ædificio Domini juvabat, conversos ad fidem ^g ipsos rerum Dominos typice denuntiet, quorum ope constat Ecclesiam sæpe adjutam, ac nobiliter augmentatam, et contra hæreticos, schismaticos, et paganos principalibus erectam esse decretis. Petit ergo Salomon in opere templi auxilium ab Hiram, quia cum veniens in carne Dominus, dilectam sibi domum, videlicet Ecclesiam, ædificare disponeret, non de Judæis tantummodo, verum etiam de gentibus, adjutores operis elegit, nam de utroque populo ministros sermonis assumpsit. Misit Hiram Salomoni præcisæ de Libano ligna cedrina, et abiegna, quæ in domo Domini penetrant, quia conversa gentilitas misit ad Dominum viros quosdam ad sæculum claros, secure dominicæ increpationis de monte sue superbiæ jam dejectos et humiliatos, qui ad normam evangelicæ veritatis insititi, in ædificio Ecclesie pro suo quisque merito, vel tempore collocarentur.*

^e *Misit etiam artifices, quia conversos ad veram sapientiam philosophos, qui gratia eruditionis, populis quoque regendis jure proponerentur, Domino gentilitas obtulit, qualis ipsis apostolorum temporibus Dionysius Areopagita, qualis deinceps doctor suavissimus, et fortissimus martyr Cyprianus, alique quamplurimi. Misit aurum: quod in eadem pene significatione accipitur. Quia nimirum viros sapientis, et ingenio præclaros ^h ostendit, pro quibus cunctis oblatimibus gentilitas a Domino dona expectat gratiæ cælestis: triticum videlicet verbi Dei, et*

^a Cap. iv, 32. Subsequentia perquire in Isidoro librum III Regum commentariis illustrante.

^b Vulgata, *quinque et mille*

^c *Mysterio.*

^d *Regit.*

^e Edit. *disputavit*. Præfero lectionem co hæris no-

stri, nam deinceps habet *judicat*.

^f Quæ sequuntur lincolis pro more notata, in Rabano etiam sunt.

^g *Farium rerum.*

^h Fortasse legendum est *obtulit*.

oleum charitatis, atque unctiois, et illuminationis Spiritus sancti. Convenit apte rebus Ecclesiae, quod auxilium sancti operis flagitans: ait ad Hiram Salomon (III Reg. v, 6): *Præcipe genti, ut præcidat mihi cedros de Libano, et servi mei sint cum servis tuis.* Servi quippe Hiram, qui præcidébant cedros Salomoni de Libano, doctores sunt electi de gentibus, quorum officii est eos, qui in mundo hoc, rebus et gloria lætabantur, a superbia fastu corrigendo sternere, atque ad obsequium sui redemptoris eorum vota transferre. Cum quibus videlicet servis, erant et servi Salomonis, ac pariter memorato instabant operi, quia primi doctores ex gentibus necesse habebant ipsorum Apostolorum, qui a Domino didicerant, eruditione in verbo fidei institui: ne si absque magistris docere inciperent, magistri existent erroris. Idcirco etenim Salomon servos Hiram cedere sibi voluit ligna de Libano, quia doctiores erant servis suis ad cædendum. Sed idcirco etiam servos suos similiter adesse voluit, ut ostenderet cædentibus, cujus mensura ligna fieri deberent. Cujus rei figura in promptu est, quia nimirum Apostoli certius verbum Evangelii, quod a Domino audire, noverunt. Sed gentiles ab errore liberati^a atque ad veritatem Evangelii transformati, melius ipsos gentium errores noverant: et quo certius noverunt, et artificiosius hos expugnare, atque evacuare didicerunt.^b Paulus quidem sacramentum Evangelii, quod per revelationem didicerat, melius novit; sed Dionysius melius revincere poterat falsa ethnicorum dogmata, quorum cum erroribus syllogismos a pueris, et argumenta cuncta noverat. Cui sensui convenit apte quod sequitur (Cap. vi, vers. 6): *Scis enim, quod non est in populo meo vir, qui noverit cedere ligna sicut Sidonii.* Non enim erat in populo Judæorum, ubi Dominus corporaliter præsens docebat, ullus virorum, qui tam docte nosset errores refellere gentilium, quam ipsi ad fidem conversi gentiles, et ex gentibus facti Christiani. Sidonii namque et Tyrii, quia gentilium fuerunt populi, merito figura gentium accipiuntur. Quod autem servos Salomon noster in hoc opus miserit, in sequentibus mystico sermone designatur, cum dicitur (vers. 13 et 14): *Elegit Salomon operarios de omni Israel: et erat indictio triginta millia virorum, mittebatque eos in Libanum, decem millia per menses singulos rucissim, ita ut duobus essent in domibus suis.* Ubi primo notandum quod non frustra Salomon operarios de omni Israel elegit; neque erat ulla portio populi, de qua non digni tanto opere viri assumerentur. Quia nimirum non de una stirpe Aaron sa-

A cardotes eligendi, sed de omni sunt Ecclesia quaerendi, qui edificare donum Domini, vel exemplo suo, vel dicto sufficiant: et ubicunque inventi fuerint, mox in officium doctorum absque ulla personarum acceptione promovendi, talesque, cum ad erudiendos infideles, atque in collegium Ecclesiae vocandos ordinantur, quasi ad cædendas in Libano materias templi, viri strenui, atque electi mittuntur. Et quidem numerus triginta millium, quo iidem lignorum cæsores censebantur, potest ad eorum figuram apte referri, qui in fide sanctæ Trinitatis sunt perfecti, quod doctoribus maxime congruit. Verum, quia triginta millia ita erant ordinati, ut dena millia per menses singulos operi sancto instarent, magis denarii numeri sacramentum perpendere debemus. Dena namque millia virorum de Israel ad cædenda ligna in opus domus Domini mittuntur, quia quicumque doctores, atque insipientium crudiores sunt ordinandi, decem præcepta legis per omnia et ipsi observare, et auditoribus satis debent observanda monstrare; sed et præmia in cælis futura, quæ denario solent figurari, et ipsi sperare, et auditoribus suis speranda semper debent intimare. Terni autem menses, quorum distantia singulis erat lignorum cæsoribus imposita, perfectionem trium virtutum evangelicarum typice denuntiant, elemosynæ videlicet orationis, et jejunii.^c Harum fecit mentionem, quæ non ad hominum ostentationem, sed ad solam interni inspectoris gloriam essent facienda, alioquin a fructu æternitatis vacua manerent. Quibus verbis aperte docuit omnes virtutum fructus, his tribus quasi ramis de una charitatis radice prodeuntibus insinuari. « Per elemosynam namque comprehenduntur omnia, quæ ad dilectionem proximi explenda benivole in fratres operamur: per orationem omnia, quibus per internam compunctionem nostro conditori conjungimur. Per jejunium omnia quibus nos a contagione vitiorum, et illecebris sæculi observamus, ut libera mente, et corpore casto dilectioni valeamus inhærere semper, et nostri conditoris, et proximi. Et isti sunt tres menses operariorum templi. Nam quia mensis plenitudine diei lunaris circuli perficitur, per illum plenitudo virtutis cujusque spiritualis ostenditur, in qua mens fidelium a Domino quotidiana illustratione quasi luna a sole respicitur. »

^e Unus vero mensis, quo ligna ad opus templi cædebant, elemosyna est, id est opus misericordiæ, quæ erga salutem proximi, ut in unitatem sanctæ Ecclesiæ bene proficiendo perveniat, docendo, castigando, temporalia commoda impendendo, vitæ

^a Additur *vel conversi*, quæ in Rabano ipso extant quidem, sed deest vox *liberati*. Eam si vult, deleat lector.

^b Hactenus Rabaous: reliqua, a quibus lineole absunt in tantummodo Claudii reperi, secuto scilicet morem, quem alii in his verbis exposuit: *nonnulla etiam, ut mihi visum est, infra illorum locutionem, mea studii conjungere verba, quæ utramque expositionem absque scissione conjungerent.* [In epi-

stol. ad Galat.]

^c Rursus redit Rabanus.

^d Quæ notata non invenis, a vulgatis Rabani exemplaribus absunt. An quia ea Claudius de suo inseruit: an potius quia operariorum negligentia ea abstulit? Judicaverit lector.

^e Hæc non extant in vulgatis Rabani operibus. Cur id evenerit, lectori dijudicandum relinquo.

exempla monstrando, laboramus. Duo autem reliqui A menses, quibus in domibus suis manere, ac suis necessitatibus sunt vacare, permissi, oratio est, et jejunium, quibus præterea ea, que erga necessitatem fratrum foris operamur, nostræ salutis propriæ curam intus coaversa ad Dominum mente, gerimus. Et quoniam illi solum perfecte vel suæ, vel fraternel salutis curam gerunt, qui se intuitione divinæ gratiæ humiliter subdant, recte sequitur (Vers. 14) :

« Et Adoniram erat super hujuscemodi iudictione. Adoniram namque, qui latine dicitur : *Dominus meus excelsus*, quem melius, quam ipsum, quem nomine imitatur insinuat, Dominum videlicet Salvatorem? Et tunc Adoniram operariis templi præponitur, ut sua provisione rite ordiatur, quibus mensibus singuli ad operandum exeant, quibus denique ad erandum domum suam redeant, cum Dominus, et Salvator noster mentes sanctorum prædicatorum sua familiariter illustratione informat, ad discernendum, quando oporteat, ædificandi Ecclesiam opus inire : prædicando, vel alia pietatis officia præstando, et quando rursus conveniat a suis ipsorum conscientiam examinandam, quasi ad inspicendam domum suam, reverti, et hanc orationibus, ac jejniis superno inspectore, ac visitatore dignum reddere. »

(Vers. 15 et 16.) *Fuerunt itaque Salomoni septuaginta millia eorum, qui onera portabant, et octoginta millia latomorum in monte, absque præpositis, qui præerant singulis operibus, numero trium millium trecentorum præcipientium populo, et his, qui faciendam opus, etc.* e = Latomos dicitur lapidum casores. Item autem lapidum casores, quod et lignorum casores figurate designat : hoc est sanctos prædicatores, qui mentes insipientium de labore verbi Dei exercent, eosque ab ea, in qua nati sunt, turpitudine, ac deformitate transmutare contendunt : ac regulariter institutos unitati fidelium, ædificio videlicet domus Dei, aptos reddere curant. Quod autem et ligna, et lapides in monte ceduntur, et cæsa, ac præparata utraque materia, ad montes domus Domini transferuntur, patet sensus ; quia omnes homines in monte superbiæ nati sumus : quia de pravitate primi hominis, quam superbia fecit, originem carnis traximus. Quicumque gratia Dei præordinati sumus ad vitam, excelsimur catechizando, et sacramenta fidei percipiendo, de monte superbiæ in montem domus Domini transferimur, qui erati de potestate tenebrarum, ad arcem virtutum, quæ est in unitate sanctæ Ecclesiæ, pervenimus. Notandum autem, quod fidem operariis ita erant distributi, ut pars in monte lapides cederent, pars item onera portarent. Diversa sunt namque dona spiritus, et quidam majorem dicendi, ac protervos arguendi con-

stantiam habent, quidam mitiores ad consolandos pusillanimes, et infirmos subleandos existunt, quidam utriusque virtutis munere præditi ad opus Domini conveniunt, quales fieri voluit eos, de quibus loquitur Apostolus dicens : *Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes* (I Thess. v. 14). Præpositi autem, qui præerant singulis operibus, ipsi sunt sacre conditores Scripturæ, quorum magisterio in omnibus erudimur, quomodo b inscios docere, et contentiores corripere : (Gal. vi. 2) quomodo nos invicem onera nostra portare, ut implcamus legem Christi, conveniat.)

Quanto autem quisque plus in sustentandis proximorum necessitatibus, sive in castigandis eorum erratibus laborat, tanto certiora in futuro præmia, vel quietis animarum post mortem, vel beatæ corporum immortalitatis d expectat, e = Unde recte præfati operarii septuaginta millia, et octoginta millia esse perhibentur. Septuaginta millia videlicet propter sabbatismum animarum (septimus enim dies in Sabbatum, id est requiem consecratus est). Octoginta millia propter spem resurrectionis, quæ octava die (id est post Sabbatum) in Domino præcessit, et in nobis quoque octava die, similiter, et octava ætate futura speratur. Præpositi autem erant tria millia trecenti, propter fidem nimirum sanctæ Trinitatis, quam sancta nobis eloquia prædicant. Quod vero pro tribus millibus trecentis præpositis in libro Paralipomenon (II Par. ii, 18), tria millia sexcenti sunt scripti, ad eandem prorsus sublimitatem virorum perfectionem respicit. Nam quia in senario numero f Dominus mundi ornatum complevit, recte in eo perfecta honorum solent opera figurari. Et quia sancta Scriptura cum fide veritatis, opera justitiæ docet habenda, recte præpositi operum templi tria millia, et sexcenti fuisse perhibentur. Nec prætereundum, quod hæc septuaginta, et octoginta millia portantium onera et latomorum cum præpositis suis, non fuerunt de Israel, sed de proselytis, id est adventis, qui morabantur inter eos. Scriptum namque est in libro Paralipomenon (II Par. ii, 17) : *Numeravit igitur Salomon omnes viros proselytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem, quam dinumeravit David pater ejus : et inventi sunt centum quinquaginta millia, et tria millia sexcenti, fecitque g eos septuaginta millia qui humeris onera portabant, et e. Proselyti autem vocabantur Græce, qui ex aliis nationibus progeniti, in fidem et consortium populi Dei accepta circumcissione transierunt. Fuerunt itaque operarii domus Domini de filiis Israel, fuerunt de proselytis, fuerunt de gentibus. De filiis videlicet Israel, triginta millia, qui ad præcidentes de Libano cedros missi*

a Rursus Rabanus occurrit, quem docentem habes, dum lineolas invenies.

b Mitiores, sed præstat nostra lætio.

c Quæ lineolis caret a Rabano edito absunt.

d Deesse videtur post *judicium extremum*, aut aliud ejusmodi. Quomodo locutiones illæ, quæ *quietem*

mortuis tribuunt, accipiende sint, docet Muratorius in libro, quæ de *Statu mortuorum* inscripsit.

e Redi rursus Rabanus.

f Drest in editis *vex Dominus*, quam tamen sensus exposcit.

g Rabanus, et editio vulgata *et eis*.

sunt : de proselytis istis, de quibus nunc locuti sumus, et lapidum cæsores. De gentibus, Hiram ipse, et servi ejus, qui cum servis Salomonis ligna cædebant de Libano. Omne igitur hominum genus, per quos ædificandum erat Ecclesia, in ædificio templi præcessit : Judæi namque, proselyti, et gentiles conversi ad veritatem Evangelii unam, eandemque Christi Ecclesiam, sive recte vivendo, sive etiam docendo construant.

(Vers. 27.) *Præcepitque rex, ut tollerent lapides grandes pretiosos in fundamentum templi, et quadrarent eos.* Fundamentum templi nullum est aliud mystice intelligendum, quam illud, quod ostendit Apostolus dicens (1 Cor. iii, 11) : *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, Christus Jesus.* Qui propterea recte fundamentum domus Domini potest vocari, quia sicut ait Petrus (Act. iv, 12) : *Non est aliud sub cælo datum hominibus nomen, in quo oporteat nos salvos fieri.* In quod fundamentum lapides grandes, et pretiosi ponuntur, cum præcipui factis, ac sanctitate viri familiari mentis sanctitate suo adhærent conditori ; ut quo firmius in illo spem suam ponunt, eo fortius æliorum vitam dirigere, (quod est latitudinem portare) sufficiant. Lapidis ergo, qui in fundamentum templi ad portandum ædificium omne ponebantur, proprie sunt prophetae, et apostoli, qui verbum et sacramenta veritatis, sive visibiles, sive invisibiliter, ab ipsa Dei sapientia preceperunt. ^a Unde et nobis, qui eorum vitam, sive doctrinam studemus, pro nostro modulo imitari, *fundatos* dicit Apostolus (Eph. ii, 20) : *super fundamentum apostolorum et prophetarum.* Sed et generaliter quicumque, et fideliter ipsi Domino adhærent, et impositas sibi fratrum necessitates fortiter ferre didicerunt, hi possunt lapidibus grandibus, ac pretiosis indicari. ^b Qui bene lapides primo quadrari, ac sic in fundamento poni jubentur : quadratum namque omne, quocumque vertitur, stare fixam consuevit. Cui nimirum figure corda assimilantur electorum, quæ ita in fidei firmitate consistere didicerunt, ut nulla occurrentium rerum adversitate, nec ipsa etiam morte a sua rectitudine possint statu declinari. ^c Quales videlicet doctores Ecclesia, non solum de Judæis, verum etiam de gentibus per plures suscepit. Unde bene de lapidibus hujus mundi grandioribus pretiosis et quadratis subditur :

(Vers. 18.) *Quos dolaverunt cæmentarii Salomonis, et cæmentarii Hiram.* Dolantur namque lapides pretiosi, cum electi quique præcedentium sanctorum instructione, et instantia, quicquid in se habent novum et inane, relinquunt, atque ante conspectum sui conditoris solam insite justitiæ regulam, quasi stabilem quadraturæ formam ostendunt. Dolaverunt

autem lapides non solum cæmentarii Salomonis, sed et cæmentarii Hiram, quia ex utroque populo fuerunt nonnulli, qui ipsorum quoque doctorum sublimium, imo doctores existerent, ^d et quasi quadrantes eos ad sublevandum domus Domini ædificium pararent. Neque enim soli Jeremias et Isaias, et ceteri ex circumcissione prophetae, verum etiam beatus Job cum filiis suis, qui erant de gentibus, maximam vitæ, sive patientiæ formam, doctrinæ salutaris præconia sequentis avi doctoribus ministrarunt : quo adjectis verbis, actibus, cogitationibus supervacuis, ad portantum onus sanctæ Ecclesiæ digni, et apti inventi sunt.

^e Porro Giblii præparaverunt ligna et lapides ad ædificandum domum. ^f Giblos est civitas in Syria Phœnicæ, a quo Giblii sunt vocati, cujus meminit Ezechiel dicens (xxxvii, 8) : *Sapientes tui, Tyre, facti sunt gubernatores tui. Senes Giblii, et prudentes ejus.* Pro quo in Hebræo continetur : *Gobel, sive Gebal, quod interpretatur diffinitivus, sive determinans.* Quod vocabulum apte convenit eis qui corda hominum ad ædificium spirituale, quod ex virtutibus animæ construitur, parant : sic etenim solum suos auditores fidem, et opera justitiæ sufficere docere, dum ipsi prius sacris paginis edocti, diligenter, quæ sit fides tenenda, quo virtutum calle incedendum, certa diffinitione veritatis didicerunt. Nam frustra sibi officium doctoris usurpat, qui discretionem catholicæ fidei ignorat, neque sanctuarium Domino, sed ruinam sibi ædificant, qui docere alios regulam, quam ipsi non didicerunt, conantur. In ædificando ergo domum Domini primo sunt ligna, et lapides ea lenti de monte, quia eos, quos in fide veritatis insituere quærimus, primo necesse est, ut abrenuntiare diabolo, ac de sorte primæ prævaricationis, in qua nati sumus, doceamus renascendo erari, deinde quærendi sunt lapides pretiosi, et grandes, atque in fundamentum templi ponendi, ut neminem, abdicata conversatione priori, eorum in omnibus vitam, moresque inspicere, eosque nostris auditibus invitando proponere, quos per virtutum humilitatis specialiter Domino adhærere noverimus. ^g Quos invincibili mentis stabilitate, quasi quadratos quodam modo, atque ad omnes tentationum incursus, immobiles perhibere conspiciamus, quos pretiosos, et grandes merito, ac fauta comperimus. Post fundamentum vero talibus, ac tantis lapidibus compositum, ædificanda est domus Domini, præparatis diligentibus lignis, ac lapidibus, ac decenti ordine collocatis. Quæ olim de prisco suo situ ^h (vel radice) fuerant abstracta, quia post primæ fidei rudimenta, post collocata in nobis juxta exemplum sublimium virorum fundamenta humilitatis ⁱ addendus est in altum paries operum honorum, quasi super impositis sibi invicem ordinibus lapidum (Ps. lxxxviii, 8) *ad ambulandum*, ac

^a Quæ lineolis notata non sunt, a Rabano absunt.

^b Hæc rursus Rabani verba sunt.

^c Quæ notata non sunt, in edito Rabani non leguntur.

^d Desunt hæc quoque in Rabano.

^e Ea iterum Rabano.

^f Quæ lineolis carent, in Rabano non exstant.

^g Verba hæc : *vel radice* aliam lectionem indicant ; nolui tamen demere. Demat, si vult, Lector.

^h Subsequentia in Rabano reperies.

proficiendum de virtute in virtutem. Vel certe lapides fundamenti grandes pretiosi, et quadrati, primi sunt, ut supra diximus. Ecclesiarum magistri (Eph. ii, 20), qui ab ipso Domino verbum audierunt salutis. Superpositi autem ordines lapidum, sive lignorum, sequentes suo quoque tempore sacerdotes, quorum vel predicatione, ac ministerio fabrica crescit Ecclesie, vel (ornatur) ordinatur virtutibus. Quales autem colore fuerint lapides, quibus factum est templum, in libro Paralipomenon aperte declaratum est, dicente David ad Salomonem, cum ei impensas templi, et que paraverat, ostenderet (I Par. xxix, 2): *Omne pretiosum lapidem, et marmor parium abundantissime preparavi. Marmor autem parium marmor candidum dicitur, quale eadem insula gignere consuevit.* ^a Unde poeta de illa (Virg. iii Æn.):

Oleoron, niveamque Paron, sparsasque per æquor
Cyclada, sed crebri legimus freta concta veatis.

Nivea ergo Paron dicitur, eo quod candidissimi generis marmor mittat. ^b Est autem una de Cycladibus insulis, quo videlicet lapide templum fuisse factum Josephus insinuat dicens: *Elevavit itaque templum usque ad cameram ex lapide albo constructum: ^c altitudo fuit viginti quinque cubitorum, et centum.* Nec mysterii sensus in abdito est; cuius etiam patet, quia marmor candidum, ex quo domus Domini constructa est, mundam electorum actionem, simul et conscientiam ab omni novo corruptionis castigatam designat, quales esse voluit sapiens ille architectus eos, quos super fundamentum Christi locabat, lapides pretiosos, auro argentoque redimitos (II Cor. vi, 1): *Charissimi, inquit, mundemus nos ab omni inquinamento carnis, et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei.* ^d Edificium in superiore hujus voluminis parte habes a beato Beda expositum ^d.

(Cap. viii, 1, et II Par. v, 2.) *Venerunt cuncti senes ex Israel ad regem Salomonem in Jerusalem, ut deferret arcam fœderis Domini de civitate David, id est de Sion, et tulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini, Intuleruntque eam in locum suum in oraculo templi in sancta sanctorum subitus alas cherubin: siquidem cherubin expandebant alas suas super locum arce, protegabantque arcam, et vectes ejus desuper. Cunque eminerent vectes, apparerentque summitates eorum foris sanctuarium ante oraculum, non apparebant ultra extrinsecus: qui et fuerunt ibi usque in presentem diem.* ^e Hoc manifestus in Paralipomenon volumine scribitur (Ibid., vers. 9): ^e *Vectium, inquit, quibus portabant arcam, quia paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum. Si vero quis paululum fuisset extrinsecus, eos videre non poterant. Ubi notandum, quia et si capita vectium accedenti-*

bus propius, ac diligentius intuentibus apparebant ante oraculum, non tamen fieri poterat, ut ipsa eorum capita ante oraculum eminerent, quia nimirum necesse erat, ut clauso oraculo, et appenso ante ostia velo, ipsi quoque vectes toti cum arca, et cherubin abderentur interius; quod fieri non poterat, si prominentes ulterius vectes producendis a claudendum ostiis locum non darent. Quorum positionem vectium Scriptura non sine causa, sed magis intuitu sacramenti tam diligenter expedire curavit: constat enim, quod domus templi exterior, peregrinantem in terris Ecclesiam: sancta sanctorum autem internam sperne patrie felicitatem designat. Item illata in sancta sanctorum arca, assumptam Christi humilitatem, et intra velum regie celestis indulam: vectes vero, quibus eadem arca portabatur, predicatores verbi, per quos ipse mundo innotuit, typice denuntiant. ^f Apparebant enim summitates vectium foris ante oraculum non semper, sed cum ostia ejus lem oraculi aperiri contingeret, neque hoc omnibus, sed iis solummodo, qui propius accedentes attentius ea, que intus erant, satagebant intueri, ipsa autem arca, qualis et quomodo esset posita (solis iis) solum eis, qui oraculum intrasset, videre licebat, quia nullus sanctorum adhuc vita positus, tametsi multum in altitudine se mentis attollens, sed soli illius patrie civis gloria inihis sui Redemptoris (plene) plane contentatur. Sunt et vectes cum arca in oraculo reconditi, quia absconditi sunt etiam nunc perfecti quique electi, qui nos præcesserunt de mundo in abito vultus Dei, a conturbatione hominum, quorum tamen summitates vectium nonnumquam aperto oraculo his, qui appropiant, visuntur: cum perfectioribus quibusque, atque oculum sui cordis tota intentione purificantibus, divina gratia aliquid extremum de superiorum civium gaudio contemplanum donaverit. Que nimirum contemplatio his, qui paulo longius recesserunt, minime conceditur, quia quanta exterior mente vaga remanent, tanto minus, que sint interna gaudia, vident.

(Vers. 10.) Deinde sequitur: *In arca autem non erat aliud, nisi due tabule lapidee, quas posuerat in ea Moyses in Oreb, quando pepigit fœdus Dominus cum filiis Israel, cum egredierentur de terra Egypti.* Queri potest quomodo hic dicat quod in arca non esset aliud, nisi due tabule testimonii, cum apostolus Paulus, magister gentium in fide et veritate, Hebræis, id est filiis Israel, scribat dicens (Hebr. ix, 2): *Tabernaculum eam factum est primum, in quo erant candelabra, et mensa, et propositio parium, que dicitur sancta. Post velamentum autem secundum, tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum: aureum habens thuribulum, et arcam testamenti circumtectam*

^a Quæ lineolis earent, Rabanus minime habet.

^b Editus Rabanus: *altitudo fuit sexaginta cubitorum.*

^c Hactenus etiam Rabanus.

^d Plurima omittit codex noster, que habet vulgatus Eucherius ex Beda desumpta; ad quem quidem idem codex Lectorem allegat. Hic aliqua certe desunt, quæ notantur in serie capitum.

^e Beda cap. super questione 44 que sequuntur lineolis nota tradit. Rabanus hæc prout habet.

^f Nonnulla, que vulgatis Bedæ, et Rabani libris leguntur, præferuntur hic Claudius. An quia parum idonea iis, que sibi explicanda proposuerat? judicaverit Lector.

ex omni parte auro, in qua erat urna aurea habens A
 manna, et virga Aaron, que fronderat, et tabula te-
 stamenti. Ecce teste Apostolo didicimus, quod et ista
 ibidem fuerunt : non enim ausus est aliud eis scri-
 bere, nisi quod certum tenebant illi : omnia hæc in ipsa
 arca fuisse, sed non plenus apparere, quando intro-
 missæ ibidem sint : excepto quod in libro Numeri
 scriptum est (*Num. xvii, 9 et 10*) : *Protulit Moyses*
omnes virgas de conspectu Domini ad cunctos filios
Israel : videruntque, et receperunt singuli virgas
suas. Dixitque Dominus ad Moysen, refer virgam
Aaron in tabernaculum testimonii, ut seruetur ibi in
signum rebellionum filiorum Israel : et quiescant que-
rele eorum a me, ne moriantur. Denique et de manna,
 ita in Exodo scriptum est (*Exod. xvi, 33, 34*) : *Dixit-*
que Moyses ad Aaron, sume ras unum, et mitte ibi B
man, quantum potest capere Gomor, et repone coram
Domino ad servandum in generationes vestras, sicut
precepit Dominus Moysi. Posuitque illud Aaron in
tabernaculo reservandum. Erat autem in arca urna
 aurea habens manna, quia in homine Christo habi-
 tat (*Coloss. ii, 9*) omnis plenitudo divinitatis corpora-
 liter. Erat autem virga Aaron, que excisa denao
 floruerat, quia (*Joan. v, 22, 27, 29, 50, etc.*) po-
 testas omnis iudicandi penes eum est, cui iudicium
 in humilitate passionis videbatur esse sublatum.
 Erant et tabule testamenti, quia in illo sunt (*Coloss.*
ii, 3) omnes thesauri sapientia, et scientiæ abscon-
 ditæ. Adhærebant ei veteres, quibus portabatur, quia
 doctores, qui quondam laborabant in verbo Christi,
 nunc præsentis visione gaudent gloriæ Christi : quod
 enim unus eorum dicit (*Philip. i, 25*) : *Cupio*
enim unum eorum dicit (Philip. i, 25) : Cupio
dissolvi, et cum Christo esse, de omnibus utique sui
operis consortibus intelligendum reliquit.

(*Cap. viii, 10.*) *Factum est cum exisset sacerdotes*
de sanctuario, nebula implevit domum Domini : et
non poterant sacerdotes stare et ministrare propter ne-
bulam : impleverat enim gloria Domini domum Do-
 mini. * Gloria Domini intelligitur Christus, cuius
 fide repletus est universus mundus. De qua gloria
 (*Num. xiv, 19, 20, etc.*) cum pro adorato vitulo Do-
 minium deprecaretur Moyses, ut parceret populo pec-
 catori, respondit Dominus : *Proptius ero illis, re-*
rumtamen vivo ego, et vivit nomen meum, quia imple-
bitur gloria mea omnis terra. Et septuagesimus
 primus psalmus canit (*vers. 19*) : *Implebitur gloria ejus*
omnis terra. Unde et angeli clamabant pastoribus (Luc.
ii, 14) : Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus
bonæ voluntatis. Quod autem nebula implevit domum
Domini, et non poterant sacerdotes ministrare propter
nebulam, hæc sententia superbos Judæorum pontifi-
 ces ac doctores insinuat, qui dum Nativitatis Christi
 sacramenta investigare despiciunt, debitum fidei
 suæ ministerium per erroris nebulam perdidierunt.
 Ita enim eorum mentes infidelitatis caligo replevit, ut
 exigentibus propriis meritis, non agnoscent cultum
 credulitatis.)

Post perfectum omne opus domus Domini et lon-
 gam orationem Salomonis (*III Reg. ix, 5*), et divina ad
 eum oracula facta inter cætera refert Scriptura (*Ibid.*
ii, 26) quod classem navium fecerit rex Salomon in
 Asyongaber. Asyongaber portus est maris Rubri
 (*Yan. xxxii, 5*) et fuit tricesima prima mansio Ipsi-
 rum Israel, quando profecti sunt de Aegypto : ipso
 etiam loco post (*III Reg. xxii, 49*) clas-sis Josaphat, ut
 Scriptura testatur, vi tempestatis attrita est. Classis
 sunt navigia maris : classis etiam dicta navium
 multitudo.

(*Ibid. ix, 27, 28.*) Post hæc iterum refert Scriptura,
 quod venerint servi Hiram cum servis Salomonis in
 eisdem navibus in Ophir, sumptumque inde aurum
 quadringentorum viginti talentorum detulerunt ad
 B regem Salomonem in Jerusalem. Ophir, unde, sicut
 jam diximus, aurum afferebatur Salomoni, fuit unus
 de posteris (*Gen. x, 25, 29*) Hel er nomine Ophir, ex
 cuius stirpe venientes a fluvio Cophenæ usque ad
 regionem Iudææ, que vocatur Iberia, eos habitasse
 refert Josephus, a quo et regio ipsa tale vocabulum
 est consecuta. Unde septuaginta interpretes derivato
 vocabulo non Ophir, sed *Ophira* transtulerunt.

(*III Reg. cap. x, 1.*) *Sed et regina Saba audita*
fama Salomonis, in nomine Domini venit tentare eum
in ænigmatis.

Sicut enim hæc regina venit a finibus terræ, id est
 India, ut quidam dicunt, audire sapientiam Salo-
 monis, ita venit Ecclesia post multa sæcula ad Re-
 demptorem, et eruditorem suum, ut de stultitia
 erroris, doctrinam perciperet veritatis. Hæc est illa
 regina, de qua ad Dominum dicitur (*Ps. xlii, 10*) : *Asti-*
ti regina a dextris tuis, in vestitu deaurato circumami-
cta varietate, id est diversarum circumdata circummi-
 core virtutum : hæc etiam omnium credentium mater
 est, quæ natos ad mortem, regenerat ad salutem :
 per quam Christus plus restituit in gratia, quam pe-
 riit in natura : et Adæ transgressoris degencrem
 prolem in adoptionem divine paternitatis assumpsit,
 et de paradiso exhereditatis, cæli reddidit eives.
 Hæc post synagogam quidem vocata, sed ante syna-
 gogam promissa. Hæc enim jam in primo homine
 præfigurata est. Nam sicut ex Adæ latere fabricata
 est Eva : ita ex Christi corpore, et vulnere redem-
 pta crevit Ecclesia.

(*Cap. x, vers. 2.*) *Ingressa regina Saba Jerusalem*
cum multo comitatu, et divitiis, cum camelis portanti-
bus aromata, et aurum infuitum nimis, et gemmas
pretiosas, venit ad Salomonem, et locuta est ei uni-
versa quæ habebat in corde suo.

Ergo in figura regina hujus, Ecclesia venit ex
 gentibus, et finibus terre imponens finem cupidita-
 tibus, vitiis que terrenis, audire sapientiam Salomonis,
 id est viri pacifici Domini nostri Jesu Christi (*Eph. ii,*
 14) *qui fecit utraque unum solvens inimicitias inter*
 Deum, et hominem in carne sua. Venit post veteres
 et profanas superstitiones audire, et discere de fidei

* Quæ sequuntur, illustrantque locum hunc, desumpta sunt prorsus ex capite 2 Isidori in librum III Regum.

illuminatione, et iudicio futuro : de anime immortalitate, de spe resurrectionis, et gloria. Venit ergo in Jerusalem cum multo comitatu : id est, non jam cum una tantum gente Judæorum, sicut prius synagoga solus habuit Hebræos, sed totius mundi gentibus, diversisque nationibus. Venit ergo exhibens numera digna Christo, aurum, et gemmas pretiosas, et hæc canclis portantibus aromata, id est ex gentili populo venientibus, qui fuerant prius vitiorum foeditate distorti, et malorum onere curvi, ac peccatorum pravitate deformes. Cum his tanquam aureis regina hæc ingreditur ad pacificum regem Christum, exhibens secum aromata fidei, aurum puritatis, incensum pretiosum, splendoresque gemmarum, morum scilicet insignia, ornataque virtutum. (III Reg. x, 2, et II Par. ix, 1.) *Et locuta est ei universa, quæ habebat in corde suo :* Il est aperuit ei cor suum, manifestavit ei occultam conscientiam suam in confessione, et penitentia præcedentium delictorum. Videamus quid agat hæc regina.

(V. 4.) *Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, et domum quam edificaverat, et cibos mensæ ejus, et holocausta, quæ offerebat in domum Domini, non habebat ultra spiritum.*

Quid erat rationis, ut præpotens regina domum, expensas, et cibos regis tanto opere miraretur? Ergo hoc in loco aliqua majora nos oportet inquire. Vidit ergo Ecclesia ex gentibus congregata sapientiam Christi, id est post carnalia instituta gentilium, post humanam, et animale doctrinam philosophorum, accepit intellectum salutis, et vite, C in-
 inspicit spiritualia mirabilia bonorum, agnovit veterum fabricatorem cœli ac terre, et potentissimum humani generis conditorem. De ejus sapientia dicitur (Sap. xi, 21) : *Omnis in mensura, et pondere, et numero constituitis.* Vidit et domum quam edificaverat, id est, incarnationem hominis assumpti. De qua domo dicit Apostolus (Coloss. ii, 9) : *In quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Vidit et cibos Salomonis, videlicet illos, de quibus dicebat (Jo. iv, 34) : *Meus cibus est, ut faciam voluntatem patris ejus, qui me misit.* Cibus Christi est salus nostra, reficitur cœlestium epulis, profectibus nostris. Cibus ejus sinus, dum acquisiti ab Ecclesia, in membra ejus, corpusque transimus : vel cibus ejus altaris sacramenta ecclesiæ, de quibus dicitur (Ps. lxxvii, 24, et Joan. vi, 50, etc.) : *Panem cœli dedit eis, panem angelorum manducavit homo.* Vidit et holocausta ejus : orationem sine dubio, supplicationumque mysteria ; et obstupuit. Ibi vidit inestimabiles divitias Domini sui.

(V. 6 et subs.) *Dixitque ad regem : Verus est sermo, quem audiveram in terra mea, super sermonibus tuis, et super sapientia tua : et non credebam narratibus ; donec ipsa veni, et vidi oculis meis, et probavi, quod media pars nuntiata mihi non fuisset. Majora sunt sapientia, et*

A opera tua, quam rumor, quem audivi. Cum ergo pervenit hæc, sive Ecclesiæ, sive quæque anima sancta in æternam Jerusalem, id est visionem pacis, et ingressa fuerit beatam requiem, et gloriam cœlestium promissorum, multo plura, et magnificentiora perspiciet, quam ei sunt in hæc terra per sacra eloquia, per prophetas atque apostolos nuntiata. *Nunc enim tanquam in speculum in ænigmatibus :* tunc autem oculis suis videbit : *id est facie ad faciem (I Cor. xiii, 12).* Cum, inquam, unaqueque anima fidelis, et sancta in illo sæculo plena bonorum operum fructibus, divinis fuerit presentata conspectibus, exhibens in se, imo se ipsæ : ænium deo suo, proferens digna cœlo, et valitura cœlum multiplici maniera, gemmas misericordiæ, justitiæ margaritas diversorum ornamenta meritum, id est aromata compunctionis, et suave olentis balsama castitatis proferens, sicut divi, aurum infinitum nimis, id est integrum in se recondignans pio inestimabile pretium Redemptori, spiritualibus cordis, et corporis oblationibus platur, ut possit cœlestium mirabilibus insecta, vocem propheti æ exultationis assumere (Psal. lxxv, 15) : *Introibo domum tuam in holocaustis.* Tunc beata et illustris anima inter stupendas remuneratoris sui constituta divitias, ineffabilibus reginæ hujus verbis uti ad Deum poterit dicens : *Verus est sermo, quem audivi in terra mea super sermonibus tuis. Majora sunt opera tua, quam rumor, quem audivi.* Hoc est dicere : o Domine, de tribulationibus meis magna quidem sperare præsumpsi : sed majorem percepi veniam. Manifesta, quam cerno, dulcedinis magnitudinem, cogitationis meæ sensum super expectationis effectus. * Et revera id, quod parat Deus diligentibus se, fide non comprehenditur, spe non attingitur, charitate non capitur, desideria, et vota transgreditur, acquiri potest, astimari non potest. Videat homo merita sua insusceptibili retributionum largitate succrescere, habeat de perceptione fructum, non habeat de satisfactione fastidium.

Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem, et vestivit eum auro sulco nimis, qui habebat sex gradus, et summitas throni rotunda erat in parte posteriori. Thronus eburneus æternam judicis potestatem auro divinitatis fulgentem, quam b Dominicus homo a Patre accepit, figuram gestasse non dubium est. Sex gradus hujus throni omnem creaturam visibilem et invisibilem, quæ sex diebus facta est, et Christo Domino a Patre subjecta typice demonstrabant. Quod autem ipse thronus in posteriorem sui partem rotundus esse describitur, hoc procul dubio datur intelligi, quia præsens mundus, qui per metas temporum volvitur, in sua extremitate a Domino sit iudicandus. At vero duodecim leuculi per sex gradus bini stantes, sanctorum apostolorum significant potestatem, quibus dictum est a Domino (Matth. xix, 28) : *Se-*

* Remunerationis pretium. Sic vulgatae Eucherius.

b Locutio hæc per se Nestoriana est : sed mitificari illa potest ad eum modum, quo nuntiant nonnullæ Patrum lectiones hujus similes, idæo liberiores,

quia ante exortum Nestorii errorem prolatae. Cæterum ex illis [nisi fallimur] est locutionibus, quæ in Claudio reprehensive sunt, isque non temere Nestorii assertis annuacuerat.

debitis super duodecim sedes iudicantes duodecim tribus Israel.

Post aliquanta iterum refert Scriptura (vers. 27) : *Quod fecit Salomon, ut tanta esset abundantia argenti in Jerusalem, quanta lapidum.* Hæc locutio tropica, non propria est : tale est quale in Genesi legimus, ubi dixit Deus ad Abraham (xii, 16) : *Faciam semen tuum quasi pulverem terræ.* Quod ea locutione dictum est, quam Græci vocant hyperbolem : quæ utique tropica, non propria est : quem tamen modum, ad cæteris tropis uti solevit Scripturam, nullus qui eam didicit, ambigit. Iste autem tropus, id est, modus locutionis sit, quando id quod dicitur, longe est amplius quam quod eo dicto significatur. Quis enim non videat, quod erat incomparabiliter amplius lapidum numerus, quam argenti pondus in civitate Jerusalem?

(Cap. xi.) *Rex autem Salomon amavit mulieres alienigenas multas : filiam quoque Pharaonis, et Moabitidas, et Ammonitidas, Idumæas, et Sidonias, et Hethæas : de gentibus, super quibus dixit Dominus filiis Israel, non ingrediamini ad eas : neque de illis ingrediantur ad vestras : certissime enim avertent corda vestra, ut sequamini deos eorum. Illis inique copulatus est Salomon ardentissimo amore, fueruntque ei uxores quasi reginæ septingentæ, et concubinæ trecentæ, et avertent mulieres cor ejus.* Ammonidoni sunt quibus hoc seculum prosperatur, qui nullis adversitatibus hujus mundi feruntur, quod Salomon post acceptam sapientiam, usque ad idolatriam cecidisse describitur, quia nihil in hoc mundo, priusquam calesceret, adversitatis habuisse memoratur, sed concessam sapientiam funditus deseruit : eo quod eum nulla saltem minima tribulationis disciplina custodivit, nisi postquam Deum deseruit, et se a Deo desertum esse cognovit. ^a « Jam vero de cæteris operibus ejus quid dicam? Eum vehementer arguit sancta Scriptura, atque condemnat, et nihil de penitentia ejus, vel in eum indulgentia Dei, omnino commemorat. Nec prorsus occurrat, inter ^b posteriora ejus male gesta, quod saltem in allegoria boni aliquid significant : hinc ejus blanda submersio; nisi forte quis dicat mulieres alienigenas, quarum amore deceptus est, significasse electas Ecclesias de gentibus. Posset enim fortasse hoc non absurde intelligi, si ille propter Salomonem desereret deos suos, et colerent Deum ejus. Cum vero ipse propter illas offendit Deum summa, et colit deos eorum, non est quid inde boni cogitari possit; nec tamen nihil arbitrandum est boni aliquid significare potuisse, sed malum; apparet enim in persona hujus Salomonis mira excellentia, et subversio terribilis. Quod igitur in illo diversis temporibus existit, prius bonum, et posterius malum, hoc in Ecclesia in isto adhuc se-

culo simul, et uno tempore ostenditur. Nam bono illius, bonos Ecclesie, malo autem illius, malos Ecclesie significatis puto, tanquam in unitate arce. Sic in illo uno homine bonos in granis, malos in paleis, aut certe in unitate unius segetis bonos in tritico, malos in ^c zizania. »

(Cap. xi, 29.) *Factum est igitur in tempore illo, ut Hieroboam egrederetur de Hierusalem, et inveniit eum Ahias Sidonites propheta in via, opertus pallio nuro : erant autem duo tantum in agro. Apprehendensque Ahias pallium suum novum, quo opertus erat, scidit in duodecim partes, et ait ad Hieroboam : Tolle tibi decem scissuras, hæc enim dicit Dominus Deus Israel : Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, et dabo tibi decem tribus : porro una tribus remanebit ei propter secum meum David, et alia tribus propter Hierusalem, quam elegi ex omnibus tribubus Israel.*

^d « Illud vero, quod post mortem Salomonis decem tribus a templo separate sunt, et duæ relictæ, satis indicat, quod de tota ipsa gente Apostolus ait (Rom. xi, 5) : *Reliquie per electionem salvæ factæ sunt.* »

Quod vero unitas pallii prophete in duodecim partes scissa est, ex quibus scissuris Hieroboam decem accepit, hoc figurasse videtur, quod concordia Ecclesie ab hæreticis concessa, ipsi magistri erroris, a quibus unitas divisa est, plebem in decem tanquam errores a catholicis dividunt, et tyrannice sibi subditam detinent.

^e Post multa alia refert Scriptura libri Regum, et dicit (Rom. xi, 41) : *Reliqua autem verborum Salomonis, et omnia, quæ fecit, et sapientia ejus : ecce universa scripta sunt in libro verborum dierum Salomonis.*

In libro Paralipomenon, quem Græco vocabulo taliter nuncupamus, quem nos Latine *præteritorum* possumus dicere, ita de Salomone scriptum est (II Par. ix, 29) : *Reliqua vero operum Salomonis primorum, et novissimorum scripta sunt in verbis Nathan prophete, et in libris Ahie Sidonitis : in visione quoque Ado videntis contra Hieroboam.* Hos libros hodie nusquam, neque apud ipsos Hebræos inveniri posse asseverant; sicut nec librum Bellorum Domini, ejus in libro Numerorum mentio est (xxi, 44) : neque librum Justorum (Jos. x, 43) : neque carmina Salomonis : neque disputationes ejus sapientissimas de liquorum natura, herbarumque omnium, itemque jumentorum, volucrum, reptilium, et piscium, vel quod jam ex libro *verba dierum* protulimus, ubi dicit : *Reliqua vero opera Salomonis primorum, et novissimorum scripta sunt in verbis Nathan Prophete, et in libris Ahie Sidonitis, in visione quoque Ado videntis contra Hieroboam filium Nathan, et multa hujusmodi volumina, quæ Scriptura quidem*

^a Hæc perquire cap. 6 Isidori in III Regum : in commentariis quoque Rabani in locum hunc.

^b Edit., *occursit, quid saltem in allegoria.*

^c Edit., *zizaniis.*

^d Desumpta sunt hæc ex cap. 7. Isidori in lib.

III Reg.; et fortasse etiam subsequentia ex eodem Isidoro desumpta sunt; sed perit porro, nisi fallimur, reliqua pars Commentariorum Isidori, quæ hic allegatur.

probat ael hoelic constat non esse. Vastata namque A
Chalæis Judæa, etiam bibliotheca antiquius congregata inter alias provinciæ opes hostili igne con-

sumpta est, ex qua, pauci qui nunc in sancta Scri-
ptura continentur libri, postmodum Ezræ pontificis
et prophete sunt industria restaurati.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI IV.

De propheta Donini, qui venit ad Hieroboam in Beth-
leel, et pseudo-propheta, qui eum decepti, propter quod
et mortuus est.

De Achab rege, et Ihezabel uxore ejus.

De Hierico ædificatione, quam fecit Achiel de Beth-
leel.

De Helia, et virtutibus ejus.

De morte filii mulieris viduæ, quem suscitavit H. lias.

De manifestatione Helie ad Achab, et Sacerdotibus
idolorum, et altare quod exstruxit Helias, et igne a Deo
missa, nec non et largitate pluvie.

De nequitiâ Jezebel adversus Heliam, et fuga ejus.

De adventu ejus ad montem Dei Oreb.

De egressione ejus in Damascum, et unctione Asahel
regis in Syria: et II en filii Naamî regis super Israel, et
Heliseo propheta post se in Israel.

De eo, quod scriptum est: *Hoc faciunt mihi dñi, et hoc
addunt, si sufficit il polis Samaritæ pugillus, universi populi,
qui sequitur me.*

De visione Michæe prophete, ubi vii it Dominum se-
dentem super solum excelsum: et de mendacio falsorum
prophetarum.

De morte Achab, et successione filii ejus.

De duobus quinquagenariis cum militibus suis igne
combustis.

De confabulatione Helicæ cum Eliseo, et rapto ad eam-
dem.

De Heliseo, ubi Hierico s'eriles, et malignas aquas ra-
vavit.

De parvulis ab eo maledictis, et ab u'is devoratis.

a An aliquid hic deest ?

De muliere, cujus filii a creditore dirijebantur, sed
per Heliseum liberati sunt.

De viro, et muliere, qui transeunte Heliseo frequenter
in domo sua eum tepebant.

De surrectione pueri, ubi per servum suum baculum
misit, et mortuus non revixit.

De emulacione Na non Syri a lepra sua.

De ferro a ligno exilienti, et in profundo demerso, et
consilio regis Syriæ, ut comprehenderet Heliseum.

De fame, quæ facta est in Samaria obsidentibus Assy-
riis, quando caput asini octoginta argenteis vendebatur.

De unctione regis Joas filii Azaræ, quem Joadas ponti-
fex constituit regem, et operibus ejus.

De Amasia rege Juda, qui percussit Edom in valle Sa-
limonum.

De Hieroboam rege Israel, qui restituit terminos Is-
rael.

De his, qui in Samariam a rege Assyriorum adducti
sunt.

De Ezech a rege Juda, et Senacharib rege Assyriorum,
et blasphemia Bapsaces, atque percussione exercitus Senacharib.

De ægritudine regis Izabie, et quinque annis additis
annis.

De divitiis ejus Chalæis orbo jactantæ ostensis a.

De Manasse, et malitia ejus.

De Josia rege, et Chobai b prophetissa, et operibus
ejus.

De Nabuchodonosor, et exercitu ejus, et malo regum
Juda, propter quod tradita est Hierusalem in manu Chal-
daeorum ad vastandum.

c b Vulg. *Holdan.*

INCIPIIT TEXTUS LIBRI IV.

Post divisionem regni Israel inter Roboam, et
Hieroboam, postquam recessit Israel a domo David,
sequitur Scriptura, et dicit (III Reg. xii, 20) : a *Fac-
tum est autem cum andisset omnis Israel, quod re-
versus esset Hieroboam, miserunt, et vocaverunt eum,
congregatoque cætu constituerunt eum regem super
Israel.* b c Non est c utique dubitandum voluntati
Dei, qui in celo, et in terra omnia quæcumque voluit,
fecit, et qui etiam illa, quæ futura sunt, fecit, huma-
nas voluntates non posse resistere, quo minus faciat
ipse, quod vult, et eum vult, d nisi forte, ut ex mul-
tis, ista de Hieroboam sufficiat, quando Deus voluit
ei propter peccatum Salomonis regnum dare. Sic
erat in potestate Israelitarum subdere se memorato
regi, sive non subdere : quod utique in eorum erat d
positum voluntate, ut etiam Deo valerent resistere.
Qui tamen hoc non fecit, nisi per ipsorum hominum
voluntates, sine dubio habens humanorum cordium,

a Ex hoc loco constat multo diversam ab ea, quam
nunc servamus, librorum Regum fuisse olim propo-
sitam divisionem. Claudius enim IV *Regum* hic inci-
pit, quando quidem nos hæc habemus versiculo 20
capituli xii libri III Regum. Oportet tamen, dum
Claudium edimus, eam divisionem retinere, quam
ille proposuit.

b Ista ad magnam partem invenies cap. 14, alias
num. 43, libri de Correctione, et Gratia.

c Edit., *iteque.*

d Augustinus hæc habet : c Nisi forte, ut ex mul-

quo placeret inclinandum omnipotentissimam po-
testatem. e Sic ergo cum voluerit reges in terra
Deus constituere, magis laici in potestate volunta-
tes hominum, quam ipsi suas. »

(Cap. 15.) Deinde refert Scriptura, quod venerit
Propheta de Juda in Bethel ad Hieroboam regem sa-
cilegum, oburgare eum propter sacrilegia idolo-
rum, quæ fecerat, unde avertit filius Israel a Domino
Deo patrum suorum, jussusque est, ibi non mandu-
care, neque bibere : qui, pro eo quod deceptus est a
pseudo-propheta, et inobediens fuit verbo Domini, a
leone in via interceptus est. f e Quid est homo cu-
juslibet sit meriti, si conditoris sui protectione dese-
ratur? quæ mirum protelic minus necessaria ere-
ditur, si semper habeatur. Sed utiliter plerumque
subtrahitur, ut sibiipsum homo, g quia sine illa
nihil sit, ostendatur. Manus igitur Domini aliquando
nos nobis per adversa insinuat, quæ etiam nescientes

tis aliqua commemorari, quando Deus voluit Sauli
Regnum dare, sic erat in potestate Israelitarum
subdere se memorato viro, sive non subdere, » etc.
Hæc nonnulli immutavit Claudius, ut Jeroboam ap-
plicaret, quod de Saule dixerat Augustinus.

g Nonnulla hic ab Augustino inseruntur, quæ
omisit Claudius, utpote rei sue minime opportuna.

f Hæc perquire in Paterio, ideoque in Gregorio
Magna, cujus librum xxxi Moralium consule [num.
55 et 54].

e Id est quod. Edit. *quar.*

nos in p̄ operis portat, quia destituti dum cadere incipimus, et tamen aduti retinemur, et doctrina h̄t, quod in lapsum trepidavimus, et custodia, quod in statu permaneamus. Nemo ergo se alicujus virtutis aestimet, etiam cum quid fortiter a poterit: quia si divina protectio deserit, ibi repente enerviter obruitur, ubi se valenter stare h̄ gloriatur. Quid est enim quod vir Dei contra altare Samarie ad prophetandum directus, prasente rege auctoritatem libere vocis exercuit, ejusdemque regis extensum brachium in e rigorem mirabiliter astrinxit, quod tamen mox misericorditer saluti restituit? Cujus in domum invitatus comedere noluit, qui ne in via comederet, prohibitionis dominice praecepta servavit, qui tamen in eadem via, et seductus comedit, etustus interfuit. Qua in re, quid subtili consideratione colligimus: quid, ut ita dixerim, formidandum suspicamus, nisi quod forsitan apud semetipsum tacitus, et pro praeceptis dominicis regem se contempsisse d̄ gloriatus, ab interna mox soliditate quassatus est. Et inde in opere culpa surripuit, unde gloria in corde e surrepsit. Un̄ le falsis prophetae verbis deceptus disce- ret, quia nequaquam proprie fortitudinis fuerit, quod ad regis verba restitisset. Bene autem ex ejus ore mortis sententiam accepit, cujus seductione vite praecepto deviauit, ut inde penam veraciter adsumeret, unde negenter culpam admisisset. Sequitur:

(XIII, 21.) *« Haec t̄ dicit Dominus, qui inobediens fuitis oīi homini, et non custodisti mandatum, quod praecepit tibi Dominus Deus tuus, et reversus es, et comediti panem, et bibisti aquam in loco, in quo praecepit tibi ne comederes panem, neque biberes aquam, non inferretis cadaver tuum in sepulchro patrum tuorum, et reliqua.*

Quantū hae poena pendenda sit, si secundum Evangelium cogitemus, ubi post corpus occisum nihil metuendum esse didicimus, ne membra ē exanimata patiantur, nec poena dicenda est. Si autem humana erga suam carnem consideremus affectum, potuit inde terreri, vel contristari vivus, quod sensurus non erat mortuus. Et haec erat poena, quoniam dolebat animus, id de suo corpore futurum, quanvis cum fieret, non doleret: hactenus enim voluit Dominus servum suum plectere, qui non sua contumacia spreverat praeceptum ejus implere, sed aliena decipiente fallacia obedire se credidit, quando non obedivit. Neque enim putandum est, ita fuisse interemptum morsu bestiae, ut ad supplicium tartareum, ejas deinde anima reperetur, quando quidem ipsum ejus corpus idem leo qui occiderat, custodivit, jumento etiam, quo vehebatur, illaso, et simul cum illa immani fera intrepida praesentia ad sui Domini funus adstante, quo mirabili signo apparet

A hominem Dei coercitum potius temporaliter usque ad mortem, quam punitum esse post mortem. De qua re Apostolus cum propter b̄ quorundam offensas, commemorasset infirmitates, mortesque multorum (I Cor. XI, 51 et 52): *si enim nosmetipsos, inquit, judicaremus, a Domino non judicaremur: cum judicamur autem, a Domino corrigimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* Eum sane ipse, qui deceperat (vers. 50) in monumento proprio satis honorifice sepelivit, seque sepeliendum juxta ejus ossa curavit: ita sperans parci posse ossibus suis, cum veniret tempus, quando secundum illum hominis Dei prophetiam (IV Reg. XXII, 16, 17), Josias rex Juda in illa terra multorum eruit ossa mortuorum, eisdemque ossibus sacrae altaria, quae sculptilibus fuerant constituta, fustavit: pepercit quippe illi monumento, ubi jacebat Propheta, qui ante annos amplius quatercentos ista praedixerat: et propter ipsum nec illius, qui eum seduxerat, sepultura violata est. Affectu namque illo (Eph. v, 29), qui nemo unquam carnem suam odio habet, providerat cadaveri suo qui occiderat mendaciam suam. Ex hoc igitur, quod carnem suam quisque naturaliter diligit, et illi poena fuit addiscere, non cum futurum in sepulchro patrum suorum, et huic cura prospicere, ut parceretur ossibus suis, si juxta eum jaceret, cujus sepulchrum nemo violaret. Hunc affectum martyres Christi certantes pro veritate, vicierunt. Nec mirum quod contempserunt, quod non fuerant peracta morte sensuri, qui non puterunt eis, quos viventes

B sentiant, cruciatibus vinci. Poterat utique Deus, qui leonem prophetae corpus, quod ipse occiderat, ulterius non permisit attingere, et fecit de peremptore custodem: poterat, inquam, a suorum interfertis corporibus, canes, quibus fuerant projecta, prohibere: poterat, et ipsorum hominum innumeralibus modis tenere savitium, ne cadavera incendere, nec ī in aera dispergere auderent: sed hoc quoque experimentum multiplici varietati tentationum desse non debuit, ne fortitudo confessionis, quae immanitati persecutionis pro corporis salute non cederet, pro sepulchri honore trepidaret; postremo ne fides resurrectionis consumptionem corporum formidaret. Debuerunt ergo et ista permitti, ut etiam post hae tanti horrois exempla, martyres in Christi confessione ferventes, hujus quoque testes fierent veritatis, in qua didi erant, eos, a quibus sua corpora interficerentur, postea nihil habere, quod facerent: quoniam quidquid mortuis corporibus facerent, utique nihil facerent, quando in carne omni vita carente, nec aliquid sentire posset qui inde migravit, nec aliquid inde perdere, qui creavit.

Prætermissa multa libri Regum historia, ad Achab secessitissimi regis, et sacrilegæ uxoris ejus Jezabel

Augustinus cap. 7, alias num. 9, libri de Cura Mortuorum [alibi de cura gerenda pro mortuis].

^b Edit. *exanima.*

^c *Quasdam.*

^d Deest in edit. in aera, sed habetur: *ne cineres dispergere.*

^a Potest.

^b Glorificabatur.

^c Rigore.

^d Glorificabatur ei.

^e Surrexit.

^f Subsequentia lineolis pro more notata tradidit

tempora cursim tendimus, ut de virtutibus sanctorum Prophetarum Helie, atque Helisei saltem tenuiter aliquid disseramus.

(III Reg. xvi, 28.) Interea refert Scriptura, quod Achab filius Zambri mortuo patre super Israel regnavit, in Samaria viginti, et duobus annis, feceritque malum in conspectu Domini super omnes, qui fuerunt ante eum: nec satis fuit ei, ut ambularet in peccatis Hieroboam filii Nabath, insuper duxit uxorem Hezabel filiam a Methbaal regis Sidoniorum, abiitque, et servivit Baal in templo, quod edificaverat in Samaria, et plantavit illuc lucum; et addidit Achab in opere suo irritare Dominum Deum Israel super omnes reges Israel, qui fuerant ante eum.

Lucus, locus est silvester spissus, dictus ab eo, quod parum luceat: locus multus vestitus arboribus: locus amœnus, ubi multe arbores sunt. Dicitur locus per ^b catachresin, quia caret luce præ nimia nemorum umbra densis arboribus septus, solis lucem detrahens. Potest et a conbrendo crebris luminibus dici, quæ ibi propter religionem gentilium, cultumque fiebant. Solebant autem Pagani in lucis hîs demones consulere, et responsa ab illis, in signis, et vocibus accipiebant, unde et a faudo fana sunt appellati. Cum enim in diebus Helie, scisso jam inter duas partes populo Judæorum, Achab percussionem inveniens regni Israelitarum, apicem obtineret, Hezabel externa feminam gentis, et profanae mentis duxit uxorem: ejus cura, atque instantia idolorum ita profecerat cultus, ut ad sacrilegum ritum rex pariter traderetur, et populus. Crassabatur in injuriam Dei diabolus antiquus artifex tyrannidis, multimodam Dei religionem destruere satagens. Crassabatur in corde mulieris, cujus instinctu divina lex, et ejus sacerdotium spernebatur. Occidebantur Prophete, et altaria tollebantur, studebant omnia, et tantum commissum facinus perhorrebant, mundum dico in omnibus tabescentem; quod membris specielusque suis nomen creatoris ascriberet error humanus. Sed quæris forte, ut tibi probetur utrum peccantibus hominibus metuant elementa; audi Hieroniam magnificum prophetarum divino ore clamantem (Jer. 11, 12): *Exparvit, inquit, cælum in istum, et terra commota est, quia duo malum fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi lacus contritos, qui non possunt aquam continere.* Turbata ergo erant elementa, turbata non officio, sed affectu, quod unicuique, ut dixi, Deitatis nomen, hominum eis error imponeret, famulatumque debitum conditori cæca devotione præberet. Erat hic Elias medius in tanto discrimine animarum, erat medius in ipso mundi naufragio, quod non aquarum inundatio, sed pœnalis, et cæca dia-

A holi æmulatio invexerat orbi terrarum. Solus enim hic, latentibus cæteris, velut lucerna ardens offerebat se his quos videbat profundæ noctis mersos caligine, nunc monendo, nunc arguendo, nunc curando, nunc etiam comminando (Jer. 1, 6). Sed nunc lumen cæco, nec surdo prodest inferri sermonem. Crescebat in dies singulos error infaustus, et omnem creaturam mortis umbra contexerat: ad omnem formam, omnemque speciem inclinabatur miserum hominum genus. Quid enim de Sole, Luna, ac Stellis, de terra, ac maris principalibus dicam, et clarissimis elementis? Cunctis animantibus volantibus, quadrupedibus, et reptilibus, muscis quoque, et vermibus, æterni, et singularis Dei prosternebatur imago. Quem admodum igitur ferret illa mens, tota pietatis, et fidei, Helie dico Prophete, et tantam ruinam, tantamque perniciem animarum? jacebat populi illius corpus regio morbo constrictum, et velut ex animo jam, et sine sensu discerptis membris, et per rupes, et scopulos, per nemora, lucosque jactatis, nullas in se divinæ imaginis reliquias possidebat. Nullum huic poculum, nullum medicamentum genus proderat, si daretur, quia membra, si quod apponeret propellebant: ferro erat utendum, vulnus cruore sanandum: consequenter tamen ut creverat, a capite, inquit Isaias, usque ad pedes (Cap. xvi, 34).

^c In diebus autem regni Achab, edificavit ^d Achiel de Bethel Hierico: in Abiram ^e primogenito suo fundavit eam, et in Segub novissimo suo posuit portas ejus. ^c Patet sensus, quia cum præfata conditor urbis, fundamenta illius ponere inciperet, primogenitus ejus, qui vocabatur Abiram, mortuus est: et cum Urbe edificata portas munire tentaret, novissimum filiorum suorum, cognomento Segub, amisit: quod ita futurum Josue (Jos. vi, 26) eum eam destructam anathemati traderet, imprecando prædixit: *Maledictus, inquit, vis coram Domino, qui suscitaverit, et edificaverit civitatem Hierico. In primogenito suo fundamenta illius jacet, et in novissimo liberorum ponat portas ejus.* Quia vero Achiel ^e unius Dei: Bethel interpretatur domus Dei, Achiel de Bethel destructa a Josue atque anathematizata Hierico mœnia restaurat. ^b Cum quis eorum, qui in Ecclesia habitum religionis assumpserat, ad agenda scelerata, quæ ei Dominus Jesus in die baptismatis donaverat, ⁱ redit, quasque ipse anathematizaverat, diaboli pompas, luxuriose vivendo repetit: cum errorum dogmata, vel gentilium fabulas a veritate Ecclesiastica, qua imbutus est, quasi de Bethel egrediens, ruinas Hierico resuscitat: meritoque talis coram Domino maledictus, et primum filiorum in fundatione nefariæ civitatis, et novissimum in portarum positione amittit; quia et fundamenta fidei, a

^a Ethbaal.

^b Antifrasim.

^c Subsequentia invenies in Bede quæstionibus 50 in I libros Regum: quæstione 16.

^d Hiel.

^e Primitivo.

^f Editi. jaceat.

^g Vivens.

^b Notat hic Cornelius a Lapide eadem, quæ noster scriptor, quem Eucherius putat, appellatque, tradere Angelomum. Sed quam multa cum nostro scriptore communia habet Angelomus!

^c Conunaverat.

quibus bona ædificia inchoare, et claustra bonæ actionis, quibus perfecti debueraut perdidit. Hæc et allegorico sensu exposui, ut remiñiscaris, quam sit verus Apostoli sermo, qui dicit (1 Cor. x, 11): *Quia omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos.*

Sequitur. *Dixitque Helias Thesbites de habitatoribus Galand ad Achab, vivit Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto.* * Sciendum est quod duobus modis in conspectu Domini venimus, uno quidem, quo hic peccata nostra subtiliter perpendentes, in eius nos conspectu ponimus, et flendo dijudicamus, alio vero modo in conspectu Domini venimus, cum in extremo iudicio ante tribunal iudicis adistimus: nam quotiens conditoris nostri potentiam ad sensum reducimus, totiens in conspectu illius stamus. Unde recte nunc per virum Dei Heliam dicitur: *Vivit Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto.*

¶ Helias jam, non ut solebat lenis, ac mitis, sed immitis, ac severus accedit ad ipsum corporis caput, accedit ad regem Achab, et dicit ei: *Vivit Dominus Deus virtutum Deus Israel, in cuius conspectu sto, si fuerit pluvia, aut ros in his annis, nisi in oris mei sermone.* Magna vis prophetice dignitatis: humanus sermo est, et divinus effectus: in terris homo loquitur, et imperio ejus cœlestes obediunt potestates. Commovit omnem creaturam unus sermo Prophetæ, et miro modo humi sonans, aera concussit. Turbatus est humani ministerii ordo, et a sæculis instituta elementorum harmonia conturbata, cum sicco humidum, calido frigidum negaretur: sed elementa pœnam suam leta suscipiunt, dummodo vel in salutem hominum, vel in honorem proficiant conditoris. Jubetur Helias scedere, ac latere: ab avibus eibus ei cœlestis ministratur: siccatur deinde torrens, deficient pocula. Procedens enim velut ignis sententia ipsa quodammodo terræ vitalia penetravit, confestimque omnia arefecit. Nulla agrorum gratia: pratorum nulla venustas: ripæ quoque virgultis, quondam florentibus prætextæ squalore turpissimo fatisebant, cum fontes aquis, flumina cursibus priarentur. Migrat inde Propheta, et ex Dei præcepto transit ad præparata cellaria, totiusque affectionis oblitus, de se cogitat solo: non commovetur humanitate, nec ulla flectitur pietate: non respicit ad ipsa jura nature, non parvulum sub sicco ubere matris exhalantem: senum ac juvenum profunda inedia nec fessa, non jam corpora, sed cadavera turbido præterit vultu, non exorantur colono, non supplicanti respondet agricolæ: sed crudeliter feris, et bellus effectus inmanior, humanum omne despicit genus.

Et factum est verbum Domini ad Heliam dicens

a *Domum.*

b *Perdit.*

c Hæc habes in Paterio, qui hæc desumpsit ex libr. xi. Moralium Gregorii [num. 49].

d Est in exemplare vox *Christus*, quæ prorsus inepta est. Deinceps vero aut, aliqua ex parte, exscripsit veterem translationem homilie Chrysostomo tributa, quæque legitur in editione Montfauconii

(III Reg. xvii, 5): *Recede hinc, et vade contra orientem, et absconde in torrente Carith, qui est contra Jordanem, et ibi de torrente bibes: corvisque præcepi, ut pascant te ibi. Abiit ergo, et fecit juxta verbum Domini. Corvi quoque deferebant ei panem, et carnes mane: similiter panem, et carnes vespere: et bibit de torrente. Post dies autem siccatus est torrens, non enim pluerat super terram.*

Helias igitur recte Dei filio assimilatus est, cui et auctoritas, et nomen veridice congruit; Helias enim *Deus meus* interpretatur: quod nomen substantialiter Dei filio inest: auctoritatem sibi videlicet facienti, quod vellet originaliter vindicare: quoniam omnia, quæ sunt Patris, sua quoque esse testatur est: thesbitæ autem *capitans*, sive *convertens* interpretatur.

De Domino hoc Psalmista ait (Psal. lxxvi, 19): *Ascendens in altum captivum duxit captivitatem.* Et iterum (Psal. cxxv 4): *Convertere Domine captivitatem nostram, sicut torrens in austro.* Ac ne forsitan moveat quempiam, quod Heliam Dei comparaverim filio, legat epistolam ad Hebræos, et id Apostolum protulisse reperiet dicendo (Hebr. vii, 5): *Quodammodo hic Melchisedech assimilatus filio Dei permanet in æternum Pontifex: sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum habens, neque finem.* Quod utique nulli hominum, nisi Dei filio olim congruere potuit, qui ex quo, vel unde originem trahat, Scriptura penitus non indicat. Id ipsum etiam, et de Helia Scriptura testatur, cum subito nomen illius introducit, et a qua tribu, vel familia ortus sit, minime profertur. Torrens *Carith*, qui interpretatur

Divisio, sive *concisio*, judaico populo congruere certissimum est: qui populus torrenti merito comparatur, quia quod ad observandum per legem ei fuerat divinitus traditum, opportuno tempore incarnationis dominice finiendum erat, quando umbra, et imagines legis explete noscuntur. * Pascitur deinde Helias tempore famis a corvis mane afferentibus panem, et ad vespem carnes: et Manichæi non intelligunt in illis libris Christum, cui quodammodo salutem nostram esurienti, confitentur peccatores fidei primitias spiritus nunc habentes, in fine autem, velut ad vespem sæculi etiam carnis resurrectionem, percipientes? potest et per panem, et carnem, quas mane, et vespere corvi Helie D afferre, Scriptura pronuntiat, intelligi in panibus opera pietatis, quæ in peregrinis, et indigentibus, sibi testatus est Dominus dari (Matth. x, 4). In carnibus autem castigatio intelligenda est corporis, sive cruciatus, quos pro divino amore, vel cultu, sancti omnes sibi intulisse, vel a persecutoribus pertulisse *mane, et vespere*, id est sub veteri testamento, et evangelica prædicatione, leguntur.

pag. 750, et seq., tom. II, et inscribitur in *Petrum Apostolum, et in Heliam Prophetam*, aut ad eam certe respexit Claudius. Vide num. 2 illius, quam dixi, homilie.

e Subsequentia notata desumpsit Claudius ex cap. 54 lib. xii contra Faustum, et Isidoro cap. 8 in III Reg. id ipsum tradente.

f Edit., *fidem.*

(Cap. xvii, 7, 8, et subseq.) Postquam vero exsiccata est torrens, dicitur Helias a Domino : Surge, et eade in Sareptam Sidoniorum, et manebis ibi : præcepi enim tibi mulierividuae, ut pascat te. Surrexit, et abiit in Sareptam. Cumque venisset ad portam civitatis, apparuit ei mulier vidua colligans ligna, et vocavit eam : dixitque ei : da mihi paraxillum aquæ intrase, ut bibam. Cumque illa pergeret, ut afferret, clamavit post tergum ejus dicens : affer mihi et buccellam panis, absecro, in manu tua ; quæ respondit : vivit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillum capere potest farinæ in hydria, et paraxillum olei in lecytho. En colligo duo ligna, ut ingrediari, et faciam illud mihi et filio meo, ut comedamus, et moriamur. Ad quam Helias ait, noli timere : sed vade, et fac sicut dixisti. Verumtamen primum fac de ipsa farinula subcinericium panem parvulum, et affer mihi : tibi autem, et filio tuo facies postea. Ille autem dicit Dominus Deus Israel : hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur, usque ad diem, qua daturus est Dominus pluviam super faciem terræ. Quæ abiit, et fecit juxta verbum Helias, et comedit et ipse, et illa et a filius ejus, et ex illa die hydria farinæ non defecit, lecythus olei non est imminutus, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Helias. ^b Ut interim omittam, quid intrinsicus lateat Sacramenti, quod de terra Israel ad Sidoniam mittitur regionem, unde caput omnium, et causa malorum Jezabel orta fuit : illud breviter perstringatur, quod pergit ad viduam penuria laborantem, et in ipso vite, mortisque confinio constitutam, quæ exierat, ut ligna colligeret, et tam sibi, quam parvulis extremam victus substantiam procuraret. At Helias videns mulierem squalore confectam, non movetur, non cunctatur, non revocat pedem, sed ingerit se, et immergit, fitque ei ipse gravior fame : et dicit ad eam : Da mihi parum aquæ, ut bibam. O, si tibi, beate homo, vidua respondisset : et justa te voce repellens diceret : Quid petis a me, quod omnibus abstulisti ? Quid queris a muliere, quod mundo negasti ? hæc omnium necessitas, et hæc penuria, oris tui auctoritate prolata est. Ego a te debeo satiari ; et tu venis ad me ? Sed nulla horum mulier, nec corde, nec ore usa sermone est. Mox devota mens, et evangelicæ non indigna mercedis, frigide poculum propheta defert sitienti. Addit quoque Helias, et dicit : Affer mihi etiam panis buccellam in manu. At illa : Vivit Dominus Deus tuus, si est mihi panis, nisi manus plena farinæ in hydria. En colligo duo ligna, ut ingrediari, et faciam illud mihi, et filio meo, et manducabimus, et moriemur. Sed quid ? Ad hæc Helias :

A confide, inquit, et fac secundum verbum meum. Sed prius fac mihi inde subcinericium, tibi autem, et filia tuo facies postea. ^c O magnificum mulieris animum ! O mirabile mentis propositum. Ovære venerabile per sæculum factum ! potum petit, mox offert. Et quod regibus forsitan jam deerat, quod divites non habebant, hoc vidua ex abundantia erogabat. Peseit panem ab ea, quæ cum filio erat die postero moritura. Nec habere se negat, quem fatetur simpliciter, nec metuit prodere veritatem. Et non tam postulanti, quam quodammodo exigenti, omnem causam pandit in medium : quantitatem victus, et numerum personarum, ut hospitem non minus velit habere, quam judicem. Non dixit, non possum facere quod jules, nec ait : considera viduam, non tam de se, quam de filio tabescentem. Considera parvulorum chorum, nec me illis auferas, nec matrem patriaris tanta orbatam prole derelinqui. Non ait : tu es utique, qui Orbem terre, famis sententia condemnasti. Te, omne hominum genus irascente, deperit. Deinde transisti patriam : terram omnem pene gentis tuæ, et provinciam peragrasti : nusquam locuples obviavit, qui esurientem susciperet, et reficeret jejunantem. Ego tibi sola occurri, aut ego jam sola remansi, quæ præter pecunie egestatem, etiam mole opprimor filiorum, quæ tantam materiam plebem plaga ipsa patior graviores. Exeo domum, non ut spicas colligam, sed ligna, non ut alimoniam deferam, sed fomenta. Quos a fame liberare non possum, comor saltim a frigore defendere. Certe quia tam crudelis es, ut non consideres, quod injungas, illo sane contentus esse deliberas, ut nobiscum pariter ederes quod remansit, vel prius sincere parvulos satiari ; tunc tibi quod remansisset, offerri, se. I singulariter tibi præcipis fieri cibos, et non solum singulariter, sed te vis primitus satiari : nulla te miserorum convenit cura, nec ipsa naturæ religio interpellat. Parvulis, et lætentibus extremum se ipsis dentibus auferre vis cibum : sed illa horum nihil aut egit, aut dixit ; quinimo intrepida currit, et imperata consummat. Erat in illo tempore spectaculum angelis hominibusque gratissimum : ^d quod inter gentes, et in terra profana, vidua mulier jam tunc esset filia Abraham, multo hospitalior ipso parente, multo humanior fidei genitore (Gen. xviii, 2, etc.). Erat quidem Abraham hospitalis, et erga peregrinos magno detentus affectu, sed erat vere opulens, erat dives, aderat ei posse quod vellet, quia minor erat animus, quam facultas, nec sensus animi superabat ; hæc vero, quæ non solum marito ; sed et facultatibus viduata, non solum natalibus

^a Domus ejus.

^b Suspicio multa ex Augustino ad hujus loci explicationem resumpta esse ; sed locum quem indicem, nondum reperi. An sermone aliquem consulit Claudius, quo nunc destituitur ? Judicet lector.

^c Quæ sequuntur, compares opto cum numero 3 illius homilicæ quæ in SS. Petrum et Heliam inscribitur, et inter dubia Chrysostomi opera posita

est a Montfauconio pag. 729 tomi II. Plura enim desumpta ex ea sunt, sed cum aliqua diversitate : ex qua quidem re, liquido constat, jam dudum fuisse eam homiliam latinatam donatam, et fortasse in earum numero esse, quas transtulisse Cassiodorum discimus.

^d Subsequentia fere omnia, sed cum aliqua diversitate ex homilia in SS. Petrum et Heliam in rem suam transtulit Claudius.

tenuis, sed et temporis malo constricta, ad tantam devenerat paupertatem, ut in domo nihil, nisi quod augetet famem, possidere poterat, parvulorum turba ipsa inedia gravior est, sed in his omnibus malis liberalis animus, et mens devota præstabit. Pergit, et ut præceperat homo Dei, fideliter complet, suscipit Prophetam, et recipit. Quo ergo ore, quibus vocibus hanc feminam laudem? « Nihil mihi dignum occurrat, quod tantæ virtutis animum valeat exæquare. Considero enim, quemadmodum studio humanitatis omnem inde desepit naturalis affectus, non de se, non de parvulis: nihil eam a mentis proposito revocaverit, nec proprii sexus infirmitas, nec matera erga parvulos viscera pietatis. Occidit naturæ officia hospitalitatis intuitu, et effectus est devotus erga hospitem matris animus, filiorum a crudele sepulcrum. Quantum enim ad illam spectat, mortui sunt parvuli, et genitricis quodammodo manibus strangulati, atque sepulti. Quantum autem ad Dei misericordiam, non mortui sunt vere, nec fame, vel inefia consumpti: quia soli cæteris perennibus, convalescent. Confestim siquidem, et Propheta tantam fidem divina mercede remunerans ait: *Vitit Dominus, quia hydria farinæ tuæ non deficiet, et vas olei non imminuetur.* Facta est igitur manus viduæ perenne torcular, et mola jugiter fundens: Et quid dico mulieris manum? In verbo Prophetæ tota domus viduæ piorum cellarium facta est, non ibi ros, non pluvia, non veris aura, non calidi soles, non nimbus necessarius, non aratrum, non agricola, non colonus, sed omnia, et in omnibus sermo Prophetæ affatim viduæ ministrabat. Sciendum tamen quod in LXX interpretibus hæc vidua, non unum tantum filium, sed plures habuisse narratur. Mulier vero, quæ fuisse in Sarepta scribitur, Ecclesiæ typum gestabat, quæ a suo diutius conditore deserta, populum recte fidei nescivit, quasi pauperem egenam stipe nutrebat, id est verbo fructum expertem docebat, donec adveniret sermo propheticus, qui ex siccatu vellere Israelis, ut pote clausa cæli janua, fame periclitabatur in Judea: quæ ob hoc dicta est vidua, quia ut pote gentilis, nec dum fuerat divino cultui mancipata, nec sacre legis habebat notitiam; Sarepta autem civitas, quæ interpretatur: *incendium sive tribulatio panis, vel panis angustia*, præsens accipiendus est Mundus, in quo incendium pessime conflagrât cupiditatis: ubi rebus supervacuis acquirendis quasi aucupandi cura impendebatur. Ubi diræ cupiditatis incendium, panisque spiritualis antea fiebat angustia. Ergo, ut de Helia Scriptura pronuntiat, Dominus noster ad nationum Ecclesiam veniens, et eam extra portam civitatis, patrum videlicet innotuit errorem reprensit, non eam signis, et mirabilibus, maximisque portentis, ut Israeli fecerat, ad confessionem sui

^a Hæc habet interpretatio Montfauconii. *Videre erat viscera projecta, et Prophetam susceptum: totam filiorum turbam sepulcrum effecit: quantum enim fuit viduæ in proposito, illi mortui sunt, sed Dei benignitate factum est, ut viverent, et incolimes essent.*

A nominis provocavit, sed verbo eadem tantummodo imperavit dicens: *Da mihi paululum aque in vase, ut bibam, et buccellam panis in manu tua.* Aqua enim in vase, fides accipienda est cordis (Rom. x, 10), quæ creditur ad justitiam. Buccellam vero panis in manu, misericordia est intelligendum opus, quo fides et opera vinculo sibi quodam indissolubili connectuntur. Ubi enim una defecerit, altera penitus nequaquam statim. Quod antea Jacobus ait Apostolus: (ii, 26) *fides sine operibus mortua est.* Et opera sine fide, inania reduntur, et frivola. Ecclesia ergo in typo illius mulieris viduæ, juxta Domini præceptum ad afferendum eadem aquam pendendo, quodammodo fidem sui cordis præparatam ostendit Domino. Panem sibi conficitur necdum fuisse, condigna B videlicet opera divinæ culturæ, sed modicum se testatur habere farinæ in hydria, et paululum olei in lecytho. Pugillum farinæ in hydria, naturalem indicat legem, quæ divina largitione humane nature insita est, per quam discernitur bonum, vel malum, et, ut quod sibi quisquam fieri non vult, alii illo tempore non faciat. Paululum vero olei in lecytho, rationalis accipiendus est intellectus, per quem creatura intelligit creatorem, et piis operibus eadem placere studet: quæ idcirco dicit: se parum habere, quia necdum per baptismi Sacramentum spiritualis gratiæ acceperat donum. Ibi tamen farina, oleumque, ore prophetico benedicitur: id est fructus, et hilaritas charitatis, sive gratia corporis dominici, et chrismatibus unctio defectivo verbo cælestis munere fecundatur. Cujus haecenus in vasis oleum gaudii spiritualis, et benedictionis farina non defecit, cæteris, quæ non credunt, gentibus, inopia panis divini, et venatui deditis inutili. Quod autem ait, duo se ligna colligere, ex quibus modicum farinæ coqueret quod habebat, et cum filiis suis comedens, mortis jam exitum expectaret, ita accipiendum est: in duobus lignis non solum ligni nomine, sed etiam numero lignorum crucis mysterium præsignabat; per quam sibi, et filiis suis, id est populo, qui Christo fuerat crediturus, panem vite perpetuæ dari credebatur, præteritis peccatis per lavacrum baptismi mori: illo videlicet genere, quod Dominus in Evangelio prædicavit (Jo. xx, 29): *Beati qui non viderunt, et crediderunt.* Per panem vero subincernium, parvulum illum jam præfigurabat, quod in exordio fidei observare gentes per epistolam Apostoli decrevisse leguntur: *Ut ab idololatriæ se tantummodo cultu, et a fornicatione, ac suffocatis absternerent.* Hæc enim, quæ rutilibus adnuc, et feris hominibus ab Apostolis consilio sapienter indulta sunt, ad comparisonem evangelicæ prædicationis, ad quam postmodum introducti sunt, valde exigua, et parva fides noscuntur. Quod autem ait: *mihî primitus factio*, hoc voluit ad omnes credentes ex gentibus, ut non suis meritis

^b Multa his affinia docet Berengaudus in Apocalypsim ad ea verba. *Et cum aperuisset sigillum quartum.*

^c In exemplari est: *alii tempore non faciat.*

ascriberent, quod obdurato, spretoque Israele ipsi salvati sunt; sed sibi, qui ut crederent, eisdem misericors existit. Quod autem dictum est ad Cain non *recte offert, qui non recte dividit*, hoc est: qui non Deo, sed sibi omne bonum, quod habet, ascribit: sive aliter, panis subineriticus historia accipienda est legis, quæ spiritualem intelligentiam operantem continebat littera. Per fermentatum vero panem, Evangelii intelligenda est prædicatione, cujus veteris testamenti tanquam fermentum inserta sunt testimonia. Quod autem pascentem se pavit Helias, ita intelligendum est: universi enim vero fideles, licet sua fide, et opis operibus Deum pascant, tamen, ut hoc habeant, ab illo eisdem condonatur. *Omne enim datum optimum, ut scriptum est (Jacob. 1, 17), et omne donum perfectum desursum est, a luminis parte descendens.* Divina enim munera metuentibus Deum nequaquam penitus inveniunt. Rursum aliter: per panem subineriticum, quem sibi verus Helias Dominus noster, a nationum Ecclesia ad vescendum præcipit exhiberi, quod aliud accipiendum est, nisi poenitentiam satisfactio? Id ipsum psalmographo sub persona poenitentis canente eum dicit (*Psal. 41*): *Quia cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fletu temperabam.* His enim satisfactionibus Dominus se pasci hortatur.

Factum est autem post verba hæc: egrotavit filius mulieris matris familia, et erat languor fortissimus ita ut non remaneret in eo halitus. Quæ dixit ad Heliam: Quid mihi et tibi, vir Dei? Ingressus es ad me, ut rememorarentur iniquitates meæ, et interficeres filium meum? Cui ait Helias: da mihi filium tuum. Quem tollens de sinu ejus portavit in cœnaculo quo manebat, et posuit eum super lectum suum, expanditque se, ac mensus est super puerum tribus vicibus. Et conversa est anima pueri ad eum, et revixit, depositumque de cœnaculo tradidit matri suæ et ait: en filius tuus vivit. Quæ respondit: in isto cognovi, quoniam vir Dei es tu, et verbum Dei in ore tuo verum est.

Quod enim dicit filium mulieris nimio languore detentum, ad mortem usque fuisse perductum, hanc intelligentiam habere dignoscitur. Post perceptam enim quis divinam cognitionem, seu evangelicam prædicationem, perceptioque bonorum operum gustu, pro commissis facinoribus, et præteritis erroribus, in gravissima languet afflictione necesse est; quia, ut scriptum est: *qui addit scientiam, addit (poenitentia salubrem) dolorem* : castigatione assidua, vim facit perditioni suæ, ut evadere valeat perpetuam mortem, et vitam consequatur beatitudinis sempiternæ: hoc ipsum Paulo Apostolo confirmante, cum dicit (*I Cor. xv, 9*): *se non esse dignum vocari Apostolum, eo quod persecutus fuerit Ecclesiam Dei, et expugnaverit illam*: in descensu enim fontis, originali peccato, ac pristinis vitis per baptismum, qui

^a Gen. iv, 7, ex veteri versione Septuaginta, quam sequitur Augustinus xv De Civit. cap. 10.

^b Eccl. 1, 18: *qui addit scientiam, addit et laborem.*

A Christo crediderit, moritur. Unde sublatus ad sacri Altaris cœnaculum, per unctionem chrisimatis, et invocationem Patris, ac Filii, et Spiritus Sancti, communionemque Corporis, et Sanguinis Domini, vivificari manifestum est: et tunc ab omni Ecclesia, cujus pueri hujus mater figuram gerebat, illa profertur confessio: *quia Dominus Jesus verus Dei filius est, et in gremio Patris, vel dextera sit constitutus, rursusque depositus de altari, cœtui fidelium, tanquam matri, redditur vivus.* Sive aliter: postquam enim fidelis quis pristinis vitis per poenitentiam, et satisfactionem, sua mortificaverit membra, sublatus a terrenis cupiditatibus, et carnalibus desideriis, per meditationem legis, ac prophetarum, evangelicæque prædicatione vivificari meruerit, templumque fuerit divinum effectus, illuc intentionem animi contendit dirigere, ubi Christus est *ad dexteram Patris sedens, et in carne adhuc habitans, conversationem jam nititur habere in cœlis.* Sed quantumlibet quis homo ad Deum contendat erigere mentem, et per excessum quemdam, theoriæ se gaudeat in supernis Christo Domino adhærere, corporis tamen compellente natura, cui anima juncta est, ut de supernis ad inferiora rursus retrahatur, necesse est. Quod autem dicit, Heliam se super puerum expandisse, tribusque vicibus mensuratum fuisse, hoc ipsum explesse Dominum manifestum est, cum per legem, et prophetarum vaticinia, seu propria prædicatione salutem protulisset gentium populo. Superiora jam figuratiter exposita verba Helie de vidua, multo aliter apud antiquas translationes reperuntur, in quibus Helias Domino supplicat dicens. *e e O Domine testis hujus viduæ, cum qua ego inhabitavi apud ipsam, tu male fecisti, ut occideres filium ejus.* Nihil in hoc dicto moveret animum, si vera pronuntiatio servaretur. Vox est enim non credentis, quod tam male faceret Deus cum ea vidua, quæ tam pie prophetam susceperat, eo præsertim tempore, quo ibi erat, cui protulerat illa totum victum suum tam exiguum in tam magna, et summa inopia. Ita ergo dictum est, ac si diceret: *O Domine testis hujus viduæ, cum qua ego inhabitavi apud ipsam: tu male fecisti, ut occideres filium ejus?* Ut subintelligatur, quod utique Dominus testis cordis illius mulieris, videbat quanta esset pietas, unde etiam Heliam ipsum ad eam miserit, non male faciendi causa mortificaverit filium ejus, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui: quo tantum prophetam, et tunc viventibus, et posteris commendaret, sicut dicit Dominus (*Joan. 11, 4*), non ad mortuum mortuum fuisse Lazarum, sed ut glorificetur Deus in filio suo. Et hoc consequentia probant; ex ipsa etiam fiducia, qua credidit Helias, non ad hoc illud contigisse, ut acerbo luctu hospita ejus affligeretur, sed potius ad hoc factum, ut Deus magnificentius ostenderet viduæ, qualem Dei famulum susceperat. Sequitur Scriptura, et dicit: *Et insufflavit*

^c Quæ deinceps posita sunt, tradidit Augustinus ad questionem 5 libri *de diversis questionibus ad Simplicianum.*

puero tuo, et invocavit Dominum, et dixit: Domine A
Deus meus, revertatur nunc anima pueri hujus in
eum, et factum est sic. Hæc ergo deprecatio, qua
petiit Helias tam breviter, et tam fideliter, ut resur-
gat puer, satis indicat, quo affectu dicta sint superi-
ora. Et ipsa mulier ostendit, ad hoc mortificationum
fuisse filium suum, ad quod Helias factum esse præ-
sumperat, cum illa verba non confirmando, sed re-
nuendo enuntiaverat. Cum enim vivum recepisset
filium suum ait (vers. 24): *Ecce cognovi, quoniam
homo Dei es tu, et verbum Dei in ore tuo certissimum
est.* Multa autem sunt in Scripturis, quæ nisi illo
modo ^a pronantur, in contrariam sententiam recidunt,
sicuti est (Rom. viii, 35): *Quis accusabit adversus
electos Dei? Deus qui justificat.* Si quasi confirmans
respondcas, vides quanta perversitas oritur, sic
ergo pronuntiandum est, ac si diceretur: Deusne
qui justificat? ut subaudiatur, non utique. Ac per hoc
apertam puto esse illam Heliae sententiam, quam
non servata pronuntiatio faciebat obscuram. }

(III Reg. cap. xviii, 1, 7, etc.) *Factum est verbum
Domini ad Heliam: vade et ostende te Achab, ut
dem pluviam super faciem terræ. Qui perrexit: et
occurrit in itinere Abdiæ dispensatori regis Achab,
et ait: vade, nuntia Achab: adest Helias, qui abiit
nuntiavit ei: venitque in occursum ejus, et ait ad
Heliam. Tunc es qui conturbas Israel? Ad quem He-
lias, non turbavi, inquit, Israel: sed tu et domus
patris tui, qui dereliquisti mandatum Domini, et
secuti estis Bahalim. Verumtamen mitte nunc, et con-
grega ad me universum Israel in montem Carmeli, et
C
Prophetas Bahal quadringentos quinquaginta, propheta-
tasque lucorum, qui comedunt de mensa Jezabel. Mi-
sit itaque Achab ad omnes filios Israel, et congrega-
vit Prophetas in montem Carmeli. Accedens autem
Helias ad omnem populum ait: usquequo claudicatis
in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum.
Sin autem Bahal, sequimini illum; et non respondit
ei populus verbum. Ad quos rursum ait Helias: ego
semansi Propheta Domini solus. Prophetæ autem
Bahalim quadringenti quinquaginta viri sunt. Dentur
ergo nobis duo boves, et illi eligant bovem unum, et
in frustra cedentes ponant super ligna: ignem autem
non subponant. Ego quoque faciam bovem alterum,
et imponam super ligna ignemque non subponam. In-
vovent illi nomina deorum suorum, et ego invocabo
nomen Domini: et Deus qui exaudierit per ignem, ipse
sit Deus. Responditque omnis populus et ait: Optima
propositio. Dixitque Helias Prophetis Bahal: eligite
bovem unum, et facite vos primum, quia plures estis.
Et fecerant ita: invocabantque nomen Bahal de mane
usque ad meridiem, et non erat vox, nec qui respon-
deret. . . . Incidabantque se secundum ritum suum*

cultris, et lanceolis, donec perfunderentur sanguine.
Cumque transisset meridies, et tempus adesset jam
quo sacrificium ^b verum offerri deberet, dixit Helias ad
populum: *accedite ad me, et accedente ad se populo,
curavit altare Domini, quod destructum fuerat, et
tulit duodecim lapides juxta numerum tribuum filio-
rum Jacob, et edificavit altare in nomine Domini:
fecitque aqueductum quasi per duas aratunculas in
circuito altaris, et imposuit ligna, et ait: implete
quatuor hydrias aqua, et effundite super holocaustum,
et ligna. Quod cum fecissent, idipsius, etiam secundo,
et tertio fieri jussit, repletaque est fossa, et aqueductus,
aqua.*

^c Vide cur Helias etiam hoc facit, et diligenter
advertite. Habebat beatus Helias, et per gratiam pro-
pheticæ dignitatis, et per divini cultus studium, per-
B
ritiam omnium, quæ in templis dæmonum ageban-
tur, scientiam. ¶ Noverat inter cætera inepta potius
conventa, quam callida, etiam hujusmodi compositam fraudem, qua facilius irretirentur animæ
miserorum, et aræ eorum non simpliciter ante pedes
delubri statuuntur, sed pendens crepidio supra quam
structa est, rogos subterranea fornice bajuletur, ad
quam ex adversa parte concavi parietis ocellus aditu
descendatur, ac per patulas cavernas, præparatos
ignes doli minister, sacrificii tempore, clandestinis
officiis subministret. Quo attonitus miserorum animus,
dum nullas desuper videt adhibitas flammæ,
hostiamque cernit ex improvviso comburi, per invi-
sibilem potestatem ignes cælo credat esse delatos.

^e Ne ergo hoc incredulæ mentes etiam de divinis
suscipiantur altaribus, vallum quod fieri præceperat,
aqua jussit impleri: ut, si qua esset sub altario fo-
vea, proderetur, vel descendens deorsum aqua, la-
tentes utique ignes exstingeret. Nec vero sufficit se-
mel rigasse locum: tertio id agitur: sed nec hoc est
Propheta contentus, ipsa altaris ligna præcipit inun-
dari, ut omnis fraudis suspicione submota, divinæ
potestatis esse virtutem, nec rex, nec populi, nec ipsi
dubitarent dæmonum sacerdotes. }

^d Cumque jam tempus esset, ut holocaustum offer-
retur, accessit Helias ad altare; et exclamavit dicens:
Domine Deus meus exaudi me hodie in igne, sicut
exaudisti me in aqua, ut cognoscat populus hic, quoniam
tu es Dominus Deus Israel, et ego servus tuus,
D
et propter te feci opera hæc. Exaudi me Domine,
exaudi in igne, et cognoscat populus hic quia tu es
Dominus Deus, et tu convertisti cor populi hujus re-
trorsum. Et ecce clamante eo, cecidit ignis de cælo,
devoravitque holocaustum, ac ligna, et lapides, pulve-
rem quoque et aquam, quæ erat in fossa aqueductus,
lambens. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit
in faciem suam, et ait: Dominus, ipse est Deus. Do-

^a Pronuntientur.

^b Nescio cur addita sit vox hæc rerum, nisi forte respiciat ad sacrificium legitimum, quod deinceps Deo oblaturus erat. De qua re vers. 36.

^c Quæ sequuntur reperi cum aliqua, sed levi varietate in homilia quæ in SS. Petrum et Helianum inscribitur, positaque est, ut jam dixi, a Montfauconio inter dubias Chrysostomi homilias [pag. 729 tomi II]. Vide obsecro numerum 4 ejusdem homiliæ pag. 737.

^d Vers. 36, sed multo cum discrimine Vulgatam inter et interpretationem hanc: sed in homilia, quam inter Chrysostomi dubias esse dixi, et hic fere exhibitur, hæc interpretatio allegatur.

minus ipse est Deus : dixitque Helias ad eos, apprehendite omnes Prophetas infames, et ne unus quidem effugiat de illis. Quos apprehendentes continuo duxit eos Helias ad torrentem Cison, et ibi eos trucidare præcepit.

Clementissimus enim Deus, qui non obliviscitur misereri, nec in ira continet miserationes suas, rursum ad Israelicum filium suum dignatus est mittere, in eisdem pluviam evangelicæ prædicationis tribueret. Tres enim anni famis, scientiam sanctæ Trinitatis populo Judeorum, vel in toto mundo, defuisse præsignabant. Achab vero, cujus nomen interpretatur *frater patris*, a quo etiam Dei prophetas interceptos pronuntiat Scriptura, principum Sacerdotum typum gerebat. Quod autem dicit Achab ad Heliam : *Tunc es ille, qui conturbas Israel?* hoc ipsum et de Domino, Sacerdotum principes dixisse Pilato leguntur (*Luce. xxiii, 2*) : *Invenimus hunc subvertentem gentem nostram*. Ille enim, ut Dominus eis legitur exprobrasse, filii fuere patris sui diaboli, cujus opera facere studebant, ut vile suæ auctorem crucifigendum impie proclamarent : *Vos enim* (ait Dominus) (*Joan. viii, 44*) *de diabolo patre estis, et opera patris vestri facere vultis*. Ille enim homicida est, et ab initio mendax (*Epist. Jo. iii, 8*) : *et in veritate nunquam stetit*. Abdias autem cujus nomen interpretatur *servus Domini*, qui etiam, eo tempore, quo Achab Prophetas Domino præceperat trucidari, centum Prophetas in speluncis celaverat, victum eisdem quotidie administrans, illos quodammodo præsignabat, qui ex principibus Judeorum occulti discipuli Domini erant (*Joan. xix, 38*), hoc est Nicodemus, et ceteri, quos Evangelista pronuntiat. Prophetæ Baal, et prophetæ Lucorum, serilium, et Pharisæorum typum gerebant, qui sacra Legis negligentes præcepta, populum propriis traditionibus pervertebant, quibus vix futurum Dominum legitur prædixisse. Carmelus vero mons qui interpretatur *scientia circumcissionis*, Christi præfigurabat Ecclesiam, in qua non præputii circumcisio accipienda sit, scire præcipimur : per circumcisionem enim præputii, carnis libidinem luxuriæ, atque luxuriam sciendum est abscindendam. Per cordis vero circumcisionem, inmundæ cogitationes intelligende sunt amputandæ. Bovem vero, quem Helias mactavit in holocaustum, atque in frusta condidit, vetus intelligendum est testamentum, ex quo ad confutandas Judaicas superstitiones, ea quæ de illo scripta fuerant, multis in locis excussisse Dominum Jesum evangelicæ prædicatione manifestat, cum dixisse scribitur (*Matth. xxi, 42*) : *Non legis, quod dictum est, lapidem quem reproberunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Et intellexerunt, inquit, scriber, et pharisæi quod de illis diceret, etc.*, quæ in Evangelio reperiuntur. Bovem vero alterum a falsis Prophetis electum, populum

A significat reprobum, per pharisæos, atque scribas, seu hæreticos, non Deo, sed Diabolo auctori eorum, ab ipsis oblatum. Transactum meridiei tempus, vergentis mundi significabat cursura, in cuius vespere Dominus Jesus Christus in verum sacrificium, quod ipse est, se ipsum Patri ad deponenda humani generis delicta obtulit. Altare quoque ab Helia curatum est, ex duodecim lapidibus restauratum, Sanctæ Trinitatis accipienda est confessio, quæ in Judæis olim, vel in hæreticis destructa fuit, a Domino per Apostolos in Ecclesia reformata est. Ligna vero, quæ super Altare composita fuerant, crucis patibulum præsignabant, in qua dominicum alium est corpus, quod verum, et acceptabile Deo Patri fuit holocaustum. Quatuor hydræ replete aqua, totidem numero significabant Evangelia, in quibus baptismi Sacramentum, quod in nomine Sanctæ Trinitatis datur, habetur præceptum. Ignis quoque, qui lapides altaris, et quæ super eum fuerant, nec non et aquam voravit, Sanctum præsignabat Spiritum, qui non solum Apostolos, sed cunctos credentes per lavacrum regenerationis in Dei sacrificium assumit, et sanctificat. Falsi vero Prophetæ, qui ab Helia interfecti leguntur, adverse accipiende sunt patetates, de quibus Dominum in cruce pronuntiauit Apostolus triumphasse, sive illi accipiendi sunt, qui adveum Dominum impie proclamasse leguntur (*Matth. xxvii, 25*) : *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros*. Quod utique temporibus Vespasiani, et Titii expletum, qui legit Josephum historiographum, non habebit ambiguum.

Deinde historia sequitur, et dicit : *Ascendit Helias in verticem Carmeli, et pronus in terram posuit faciem suam inter genua; et exorabat Dominum : dixitque ad puerum suum, ascende, et circumspice contra mare septem vicibus. Quod cum fecisset, septima vice apparuit nubecula parva quasi hominis vestigium ascendens de mare, et subito contenebrati sunt caeli, et facta est pluvia grandis*. Quod enim Helias exorat, ut pluvia tribuatur a Deo, hoc quoque Dominum fecisse pro suis discipulis, et qui per verbum illorum credituri erant, Evangelista pronuntiat.

Ministrum Heliae, cui jussum est contemplari contra mare, omnium prophetarum, qui ante Salvatoris adventum fuerunt, typum gestasse non dubium est, quibus in gratiam Spiritus Sancti per omne tempus, quod ante adventum Salvatoris præcessit, incarnationem illius præstolare datum est. Nubecula parva, quæ velut vestigium hominis ascendisse de mari describitur, Dominus, ac Redemptor noster accipiendus est : sicut enim vestigium extremum corporis membrum est, ita quoque Dominus Jesus humilis, et parvus, ac pauper in mundo existere voluit, qui nos a peccato mundaret. Cæli contenebrati sunt, quia sancti prædicatores divini Verbi

^a Hæc omnia sunt in superiori Scripturæ loco, sed exstant v. 17.

^b Vers. 54. *Implete quatuor hydras aqua.*

^c Vers. 42, sed cum aliquo discrimine Vulgatam inter et hæc interpretationem.

^d Verba hæc *exorabat Dominum*, in Vulgata non exstant.

occuli Sacramentis sunt repleti: *pluvia facta est magna*, quia evangelicus imber per Apostolorum prædicationem totius mundi rigavit fines. Curus Achab, quem Helias accinctis lumbis præbat, Diaboli accipienda potestas est, cui a Domino dicitur (*Matth. iv, 10*): *Vade retro Satanas; non tentabis Dominum Deum tuum*. In tantum enim Diaboli potestas in adventu Domini inanis exstitit, et infirma, ut nec in percos domiandi haberet licentiam: nisi ei fuisset permissum.

(Cap. xix.) *Nuntiata sunt, inquit, Jezabel cuncta, quæ gesserat Helias, et quemadmodum Prophetas accidisset Bahal. Quæ statim nuntium misit ad eum dicens: hæc mihi faciant Dii, et hæc addant, nisi hæc hora cras ponam animam tuam sicut animam unius ex illis. Quod audiens Helias timuit valde, et abiit quocumque eum ferebat voluntas, venitque in Bersabee Judæ, et illic reliquit puerum suum. Ipse autem perrexit in desertum locum, viam unius diei. Cumque venisset illuc, et sedisset subter unam juniperum, ait: sufficit mihi Domine, tolle animam meam.*

« Sancti viri, qui sublevante spiritu ad summa rapiuntur, quamdiu in hæc vita sunt, ne aliqua elatione superbiant, quibusdam tentationibus reprimuntur; ut nequaquam tantum proficere valeant, quantum volunt; sed ne extollantur superbia, fit in eis ipsarum quædam mensura virtutum. Hinc est enim quod Helias, dum tot virtutibus in alta proficesset, quadam mensura suspensus est, dum Jezabel postmodum, quamvis Reginam, tamen mulierculam fugiit. Perpendo quippe hunc mixtæ virtutis virum, ignem de cælo trahere, et secundo quinquagenarios viros cum suis omnibus petitione subita concremare: verbo cælos a pluviis claudere: verbo cælos ad pluvias aperire, suscitantes mortuos, ventura quæque prævidentem: et ecce rursus animo occurrit, quo pavore ante unam mulierculam fugit. Considero virum timore perculsum de manu Domini mortem petere, nec accipere: de manu mulieris mortem fugiendo vitare. Quærebat enim mortem, dum fugeret, dicens: *Sufficit mihi, tolle animam meam, neque enim melior sum quam patres mei*. Unde ergo sic potens, ut tot illas virtutes faciat? Unde sic infirmus, ut ita feminam pertimescat? nisi quia dispensatione superni nutus mensura occulti libraminis appenduntur, ut ipsi sancti Dei homines, et nullum valeant per potentiam Dei, et rursum quadam mensura moderati sunt per infirmitatem suam? In illis virtutibus Helias quid de Domino acceperat, in istis infirmitatibus quid de se esse poterat, agnoscerebat. Illa potentia virtus fuit: ista infirmitas custos virtutis.

« In illis virtutibus ostendebat quid acceperat: in istis infirmitatibus hoc quod acceperat, custodiebat. In miraculis monstrabat Helias: in infirmi-

« Subsequentia tibi præbet Paterius, ideoque Gregorius lib. xix Moral. num. 9 et 10.

« Fugerit.

« Dei.

« Deo.

« tibus servabatur. » Post hæc sequitur: (*six, 5*) *proiecitque se, et dormiit in umbra juniperi. Et ecce Angelus Domini tetigit eum, dixitque illi: surge, et comede. Respexitque, et vidit ad caput suum subincinerium panem, et vas aquæ. Comeditque, ac bibit, ac rursum dormiit. Tetigitque eum secundo Angelus et dixit: surge, et comede: grandis enim tibi restat via. Consurgensque comedit, et bibit, et ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, et quadraginta noctibus usque ad montem Dei c Orephe. Quid igitur Jezabel? hæc faciunt mihi Dii, et hæc addant, nisi posuero animam tuam, sicut animam unius ex illis. Et audivit Helias, et fugit viam dierum quadraginta. O violentiam verbi! O formidinis eminentiam! audito mulieris verbo, fugit Helias, et fugit non una, non duabus, non tribus diebus, sed ingressus est in eo sermo mulieris, et quid ageret, nesciebat, tanti itineris spatio, metu exagitante, jactatus, velut cum Zephiri flatibus cursu impulsæ navis arborem violentus ex adverso turbo corripuit, impletumque reflexit, ita Prophetæ animum virtutum velis navigantem mulieris percussit sermo, totamque ejus navem per omnes formidinum fluctus turbato rectore jactavit, quid ergo tu Helias? tu enim es, qui verbo clauseras cælum, et fraudaveras imbres, qui mandaveras aeri, et divinos ignes eduxeras, qui falsos salubriter interfeci jusseras sacerdetes, qui constanter in faciem exprobraveras Regi, quod ipse, et domus sua populum everteret Israel: qui dixeras: *virgit Dominus: Si erit pluvia, aut ros nisi in verbo oris mei: qui domum viduæ, spicarum aream, et torcular feceras olei, qui omnibus imperaveras elementis, sermonem nunc meretricis audiciens, expavisti, et una muliercula profugum fecit, timorisque captivum. O rem stupendam! Vide duos istos, Petrum et Heliam, magnificos viros, et cæteris clariores, velut duas civitatum arcis in sublime porrectas, a mulieribus fatigari. Petrus timet pellem: Jezabel detretet Heliam. Et quia ejusdem culpæ vitio uterque subjacuit, amborum naturalis infirmitas unum sortita est proditorem. Fugit ergo Helias viam quadraginta dierum. Ubi est zeli tui ardor incontinens, ubi constantia: flamma? Ubi auctoritas libertatis, cum dicebas: *virgit Dominus, si erit pluvia super terram*, vel cum Regem cominus arguebas, tantaque mirabilia faciens unum adulteræ non tulisti sermonem? Sed considera, quid in his ostendatur. Quid scilicet, quamdiu homini Domini gratia cooperatur, omnia secunda sunt, omnia fida: elementa serviunt, et principes prosternuntur, reges adorant, populi venerantur. Si vero se, semel perfectionis, vel correctionis causa superum ab homine suspendat auxilium, confestim fragilitas naturæ monstratur. mox insurgunt quæ videbantur esse subiecta: quæ prius ut Dominum metuebant inci-**

« Horeb.

« Quæ sequuntur habes numero 4 crebro allegatæ homilæ in SS. Petrum et Heliam, sed verbis aliquando transpositis, et eorum ordine immutato.

pium esse terrori. Jezabel, quæ interpretatur *fluxus rarus*, Synagogæ gestavit typum, quæ vanis superstitionibus serviens, in Evangelica predicatione credere nullo, et auctorem vite *persequens*, sicut et Jezabel Heliam, extinguere magis, quam credere maloit. Puer Helix, qui in Betsalee, qui interpretatur *puteus juramenti*, dimissus est, Sacerdotale accipiendus est ministerium, quod templo Domini in Hierusalem, cui tibi exhibebatur divino. Desertum vero, ad quod via unius diei Helias legitur pervenisse, et sub arbore juniperi quiescisse, universus accipiendus est mundus, qui propter dæmonum cultum in maligno fuerat positus, ad quem Dominus relicta Judea, per prædicatores suos transire dignatus est, et ibi quasi dormit, dum per fidem in cordibus fidelium requiescit. Arbor vero juniperi agrestis, atque inculca, Ecclesiam præsignabat ex gentibus, quæ sacrarum Scripturarum nequaquam fuerat exculca præceptis, ad quam Israeliticum Regnum transitorium Dominum prædixisse, Evangelista pronuntiat (*Matth. xxi, 45*): *Auferetur a vobis (Judæis) Regnum, inquit, et dabitur genti facienti voluntatem Dei. Viam vero unius diei, quam Helias egisse legitur, unitas intelligenda est Trinitatis, quam evangelica prædicatio cunctis nationibus introduxit. Panis subcinericius, et vas aquæ, quid aliud indicant, nisi gentium penitentiam, et lacrymarum effusionem, quibus Dominus valde reficitur?*

(*Vers. 8, 9, etc.*). *Post hæc pervenit, inquit, Helias ad montem Dei^a Orep, et mansit in spelunca. Et ecce sermo Domini ad eum dixitque illi. Quid hic agis Helias? at ille respondit: zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum Domini, filii Israel, altaria tua destruxerunt, et prophetas tuos occiderunt gladio: et derelictus sum ego solus, et querunt animam meam, ut auferant eam.*

^b « Fugiens ergo Helias venit ad quemdam locum, et obdormivit ibi, et venit ad eum Dominus. Dominus scilicet ad servum et ait (*III Reg. xix, 15*): *Quid tu hic Helias? velut notans eum timoris, et fugæ. Quid tu, inquit, hic Helias? putasne fugisti? et furor te unius muliericæ profugum fecit? Ubi est illa constantia? ubi libertas? Discas de cætero non tibi ipsi confidere, nec propriæ, cum res secundo cursu fererunt, imputare virtuti. Veruntamen Helias respondet, et dicit: aliud quidem mente retinens, aliud ore depromens (*Vers. 14*): *Domine Prophetas tuos occiderunt: altaria tua demolierunt; et ego relictus sum solus, et querunt animam meam.* Hoc est, hæc cogitatio, quæ tantum Prophetam de ipso deiecit fastigio meritorum, communemque hominem demonstravit. Denique mox eum corripit sermo divinus. Non ita, inquit, est Helias: falleris, et humanæ cogitationis laqueis irretiris. Nun idcirco fugisti, nec te ideo, quod solus esses, Regina perterruit. Nec enim tu es tantummodo, qui non adoraveris Baha! sunt mihi fideles famuli, sunt multi amici,*

A et septem millium virorum electorum electissima virtus, quam nec error humanus inclinare, nec inanis gloria cogitatio potuit elevare (*Vers. 18*). *Illi omnes non curvaverunt genua ante Bahal; sed in stabili poplite ad instar cælestis exercitus me semper adorant. Fugisti ergo, non quod in te solo furor adulteræ desæviret, sed quod tibi hanc electionem generit magnitudo virtutum, ut tam arrogantem ferres de genere humano sententiam, erasque paulisper mea gratia deserendus, et nisi tibi tantæ elationis frena laxassem, lapsum incurreres gravirem, et disceres bona facta non tunc virtuti ascribere, sed divinæ. Non igitur alia ex causa fugisti, nisi quod, secedente gratia mea mulier te minaci sermone deterruit. Consideremus ergo quanta vis fuerit in adulteræ sermone, gratia recedente, quanta fortitudinis magnitudo. Quadraginta diebus oberrat fugiens Helias per invia, et deserta, tantique ingenii vir metu consternatus non sentit esurire. Quid agis Helias? ubi est, ut sæpe jam memini, illa omnibus stupenda fiducia? ubi os illud metendum? ubi lingua terribilis alternis imperans elementis? Sed hæc tibi, ut dixi, constabant gratia ministrante. Vide ergo quemadmodum levitate culpæ permittitur jacere tantus Propheta, ut emendatus elationis vitio, atque correptus, integro vestiari moderationis, et clementiæ indumento.*

« Jam ergo eruditi sumus, et docti in Petro atque Helia, quemadmodum eos Dominus nostri causa patitur circumscribi delicto: quemadmodum illos dei, pietatisque signiferos, et generis humani columnas, permiserit metu dominante quassari, ut populorum essent exemplum, a Deo quasi non peccandi gratiam minime condonatum, ne eum ipsi a culpis essent, ac vitis alieni, peccatoribus diri existerent, et crudelcs; sed cum forte quis fuerit delicto preventus, non statim alijciant, non condemnet jacentis affectum: sed impartiantur viscera charitatis, porrigant manum, et erigant lapsum, spem ei divinæ clementiæ promittentes, sicque etiam se vivere exemplo ipsorum commendant magistrorum. Hæc autem idcirco diximus, non justos culpando, sed peccatores ad spem erigendo protulimus. Et primo quidem virtutes eorum extulimus: nunc culpæ intulimus, ut et justis formam cauteque, et peccatoribus salutis portum fidelissimum monstrarem.

Merito quaeritur quomodo licite sacrificaverit Helias extra templum Dei, quando et ignem de cælo impetravit, et prophetas dæmoniorum convicit. Quod nihil non videtur alia ratione defendi, quam illa, qua defenditur et Abrahæ factum, quando filium Deo jussu voluit immolare. Cum enim jubet ille, qui legem constituit aliquid fieri, quod in lege prohibuit, jussio ipsa pro lege habetur, quoniam auctor est legis. Non enim deesse possent miracula alia præter sacrificium, quibus superarentur, et convincerentur prophete lucorum: sed Spiritus Dei, qui fuerat in

^a Horeb.^b Hæc quoque habes numero 4 credere allegate homilia de SS. Petro et Helia.

Helia, quidquid in hac re fecit, contra legem esse a^d plene nos aliquid de illo cognoscere non posse sentimus: unde Ilie illic subditur: *Quod cum audisset Helias: operuit vultum suum pallio, et egressus stetit in ostio speluncae.*

Alia adhuc insuper quaestio animum pulsat: quare interpellaverit Helias Dominum, quod Israel derelicto Deo prophetas occiderit, et ejus destruxerit altaria, cum in lege olim jussum fuisset, non eos posse amplius habere altaria, quam unum, primum in tabernaculo, deinde in templo, nisi quod liquide datur intelligi, quod postquam decem tribus a domo David excisae, et a templo, et Hierusalem sunt separatae, illi, qui in decem tribubus, quae vocabantur Ephraim, cultores divini nominis erant: et ut putandum est ad illa altaria recurrebant, quae olim exerebant Patriarchae, Abraham, Isaac, et Jacob, locis competentibus, ubi eis Deus apparuerat, ad hoc altaria cultores divini nominis, et si non ad sacrificandum, tamen ad orandum Deum patrum suorum recurrerant. Haec videntes sacerdoti Israelitici, et idolorum cultores, destruebant, ut nec ibi locus esset, ubi veri adoratores Dominum praecarentur; et hoc est, quod in superiori parte jam praemissum est, quod instaoraverit Helias altare Domini quod destructum fuerat.

(Vers. 11). Dixitque Dominus ad Heliam: *Egre- dere et sta in monte coram Domino, et ecce Dominus transit, et Spiritus grandis, et fortis subvertens montes, et conterens petras ante Dominum.*

Quod autem ait ante Dominum processisse spiritum grandem, etc. ejus adventum significat ad corda credentium quibusdam occultis, et ineffabilibus signis esse profuturum. Nam quod ait: *Subvertens montes et conterens petras ante Dominum*, hoc est quod Apostolus ait (II Cor. x, 4, 5): *Arma militiae nostrae non carnalia, sed spiritualia, ad destructionem munitioinum, et omnem altitudinem extolentem se adversus scientiam Dei.*

(Vers. 11, 12). *Non in spiritu Dominus, et post spiritum commotio: non in commotione Dominus, et post commotionem ignis: non in igne Dominus, et post ignem sibilus aerae tenuis.* b Spiritus ante Dominum evertit montes, et petras conterit, quia pavor, qui ex adventu ejus irruit, et altitudinem cordis nostri deiecit, et duritiam liquefacit. Sed spiritui commotionis, et igni non inesse Denu dicit: In sibilu vero aerae tenuis inesse non negat: quia nimis cum in contemplationis sublimitate suspenditur, quidquid perfecte conspiciere praevalet, Dominus non est. Cum vero subtiliter aliquid conspiciat: hoc est quod de incomprehensibili substantia aeternitatis audit: quasi enim sibilum aerae tenuis percipimus cum saporis incircumscriptione veritatis contemplatione subita subtiliter degustamus. Tunc ergo verum est, quod e Deum cognoscimus, cum

a Altaria destruxerunt, prophetas tuos occiderunt.
b Subsequentia usque dum pervenias ad ea verba: stetit in ostio speluncae, lincolis notata perquiri in Paterio, ideoque in Gregorio, cujus librum v in Job consulo [num. 66, alias c.p. 56, olim 23].

c De Deo.

d Plane: sed praestat plene.

plene nos aliquid de illo cognoscere non posse sentimus: unde Ilie illic subditur: *Quod cum audisset Helias: operuit vultum suum pallio, et egressus stetit in ostio speluncae.*

e Quid est quod Propheta cum vocem Domini seum loquentis audiret, in speluncae suae ostio stetit, et faciem velat? nisi quia dum per contemplationis gratiam vox supernae intelligentiae fit in mente, totus homo jam intra speluncam non est, quia f animum carnis cura non possidet, sed stat in ostio, quia mortalitatis angustias exire meditatur. Sed jam qui in ostio speluncae consistit, et verba Dei in aure cordis percipit, necesse est, ut faciem velat, quia dum per supernam gratiam ad altiora g intelligentiae declinatur, quanto sublimius levamur, tanto semper per humilitatem nosmetipsos intellectu nostro premere debemus, nec conemur (Rom. xii, 5) plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem; ne dum nimis invisibilia discutimus, aberremus, ne in illa natura incorporea corporei luminis aliquid quaramus: aurem enim intendere, et faciem operire, est vocem interioris substantiae audire per mentem, et tamen ab omni specie corporea oculis cordis avertere, ne quid sibi in illa corporeale animus fingat, quae ubique tota, et ubique incircumscribita est.

(Vers. 15.) *Et dixit Dominus ad Heliam, vade revertere in viam tuam per desertum in Danasum. Cumque perveneris, unges Azazel Regem super Syriam, et Hieu filium Namsi unges Regem super Israel, et Heliseum filium Saphat qui est de Abelmeula, unges Prophetam pro te. Et crit, quicumque sugerit gladium Azazel, occidit eum Hieu: Et quicumque sugerit gladium Hieu, interficiet eum Heliseus.* h Abelmeula urbs est una v de principibus Salomonis. Est autem nunc vicus (ut in locorum libro legimus), in Auleone, decimo ab Scythopoli milliario distans contra australem plagam, et nunc dicitur i Betula. i Damascus enim, qui interpretatur sanguinem bibens, sive propinans, totius Mundi typum gerebat, in quo habitatores, illius, immolandi daemones filios suos sanguinem bibere, ac propinare non est ambiguum. Sanguis enim pro peccato, ac morte ponitur in Scripturis: quam non solum sibi infelices videbantur inferre, sed et suis imitatoribus propinabant. Azazel vero, qui interpretatur factura Dei, universarum gentium continebat figuram, qui valde congruit interpretatio: Dei factura. Opus enim divinum fuit, ut obdurato Israele, et signis, atque virtutibus Domini penitus nequaquam credente, nationum populi cum omni mentis akeritate crederent in crucifixum. Sive aliter factura Dei, id est imago Dei per fidem Christi gentibus constituta,

e Haec quoque in Gregorio invenies; sed alibi tradita; scilicet num. 18 homiliae I in Ezechiel.

f Animam.

g Intelligentia.

h Vide librum Hieronymi de locis hebraicis.

i De principibus.

j Betula, sive Bethulia.

nulli poterit esse dubium. Nam, ut in Jacob, et Esau A figura præcesserat majoris quondam filii, primatus, ac benedictio ad juniorem fratrem translata, ita etiam in istis, Azabele videlicet, et Hieü, divina dispensatione intelligimus geri, ut gentium populus, qui fuerat junior, per Azabelem præconatur in persona Hieü primogeniti, ut scriptum est, Israeli, et juxta Scripturæ testimonium, *populus, qui erat in capite, propter prævaricationes assiduas, et piaculum, quod intulit Domina, factus in cauda est, translatoque ab eodem regno, ut Dominus fuerat protestatus, datum est gentium populo, Dei voluntatem videlicet exsequenti.* Sed quia divinæ pietatis est omnes *homines salvos fieri*, sicuti Esau, licet juniori fratri subjectum, nequaquam benedictione privavit, ita quoque et hic Helie a Deo prædicatur: *relinquam mihi septem millia virorum, quorum genua non sunt curvata ante Bahal.* Relinquam enim, ad futurum tempus pertinere, intelligi voluit, quod in Domini adventum constat fuisse expletum. Illud pro certo existisse intelligendum est, quod qui ex omni Israeli per apostolos Christi fidem susceperunt, septiformi spiritu Christi uncti sunt. Hieü vero, ejus vocabulum interpretatur *ipse*, vel *est*, filius videlicet Namsi, qui interpretatur *adtractans*, vel *palpans*, Apostolorum specialiter præfigurabat personam: illis quippe horum nominum valde congruit interpretatio. Beati enim Apostoli semper esse pro certo est, qui pro Trinitatis confessione, et veridica predicatione, Deo et universo Orbi perpetuo vivunt. Joannes quoque in epistola sua cum de verbo vite, hoc est de Dei filio, qui carnem assumpsit, scriberet, ita effatus est (*Joan. Epist. I, 1, 5*): *quem nostris oculis vidimus, et auribus nostris audivimus, et manus nostræ tractaverunt.* Quod autem dicitur Helie, Heliseum filium Saphat de Abelmeula unges prophetam pro te: ita intelligendum est: Heliseum enim interpretatur *Dei mei solus*, Saphat autem *judicans*. Abelmeula vero *luctus parturiens*: Dei enim filius, qui est vera fidelium salus (*Joan. v, 22*), et cui omne judicium tradidit pater, in quo judicio impiis, et incredulis erit luctus parturiens, Gehennæ videlicet cruciatus, qui in substantiæ suæ splendore, atque virtute non poterat ab omnibus contemplari, ex deitate, ut Apostolus ait (*Philip. II, 7*) suam inaniens majestatem, in Helisei præfiguratione, Servi dignatus est suscipere formam, qui verus homo ex virginis utero procreatus, Sanctoque Spiritu unctus. Quod autem ait historia, *qui effugerit gladium Azabele, occidet eum Hieü, et qui effugerit gladium Hieü, occidet eum Heliseus*, hoc modo intelligi potest. Gladius enim Azabele Syri, illorum doctrina accipiendi est, qui ex gentibus dominicæ Incarnationis, et Passionis, ac Resurrectionis vates inspirati divinitus exstiterunt, ad confutandos videlicet judæo-

rum doctores, qui hoc mysterium populis occultabant. Gladius vero Hieü, qui super Israel unctus est, prædicatio intelligenda est Joannis Dosei præcursoris, qui Saducæos, et Phariseos venientes ad baptismum suum, increpans dixisse scribitur (*Luc. III, 7*): *Genimina viperarum: quis vobis ostendit fugere a ventura ira?* Gladius præterea Helisei, evangelica accipiendi est prædicatio, de qua Dominus dixisse scribitur (*Matth. x, 54*): *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium*: quia fideles, et justos quodammodo dividit, ac separat ab infidelibus et injustis, et quia in cordibus credentium cupiditates interemit noxias, et vita universa, atque peccata.

Interea ait Dominus ad Heliam: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curaverunt genua ante Bahal*, et omne *as quod non adoraverit eum, osculans manum.*

^a « Certum est, quod cordis sui oculum per elationis tenebras exstinguit, qui cum recte agit, considerare meliorum merita negligit. At contra magno humilitatis radio semetipsum illuminat qui aliorum bona subititer pensat, quia dum ea, quæ ipse fecerit, facta foris, et ab aliis conspiciet, eum, qui de singularitate intus erumpere nititur, superbiæ tumorem premit. Hinc est, quod vocem Domini ad Heliam solum se æstimantem dicitur: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curaverunt genua ante Bahal.* Ut dum non solum se remansisse cognosceret, de elationis gloria, quæ ei de singularitate ^b surgebat, declinaret. Propheta nempe erat, et sepe mysteria superna cognoverat. Quid ergo difficile fuit agnoscere in hoc mundo ^c fideliter Deo famulos et alios remansisse? Sed hinc solerter intuentium est, oculum cordis elatio quam nequit claudat, quia qui ^d humiliter et occulta Dei ^e noverat, elatus et aperta nesciebat. »

Post hæc enim inquit (*MIX, 19*): *Helias reperit Heliseum filium Saphat, arantem in duodecim jugis bœum.* Et ipse in duodecim jugis bœum arantibus unus erat. *Cunquæ venisset Elias ad eum, misit palmium suum super eum, qui relictis statim bœbus currit ad Heliam, et ait: Osculer, oro te patrem meum, et matrem meam, et sic sequar te.* Cui dixit Helias: *reverte, quod enim meum erat, feci tibi.* ^D *Reversus itaque Heliseus tulit par bœum, et mactavit illas, et in aratro bœum coxit carnes eorum, deditque populo ad comedendum.*

Duodecim juga bœum, viginti quatuor veteris testamenti figuratè accipiendi sunt libri. Duodecim vero aratros duodecim intelligendi sunt Apostoli: sed in omnibus illis Dominus existere dignatus est operari, qui dixit (*Jo. xv, 5*): *Sine me nihil potestis facere.* Osculum patris, reconciliationis dignoscitur signum. In duobus enim bœus lex accipiendi est, et prophetia, quarum umbras, et imagines Do-

^a Vide Paterni caput 12, in lib. III Regum: hæc porro ille desumpsit ex Gregorii lib. xxxi in Job [num. 107].

^b Surgere poterat, declinare.

^c Fideles.

^d Humilis.

^e Additur judicium.

minus noster, per incarnationis suæ, ac passionis A mysterium occidit in littera, et in crucis suæ coxit aratro, nec non ad comedendum fidelibus præbuit, ut jam non vivant secundum litteram, sed secundum spiritum.

(xx, 10.) Post hæc refert Scriptura, quod Benadad rex Syriae obsidens, et impugnaire incipiens Samariam ait: *Hæc faciant mihi Dii, et hæc addant: si successerit pulvis Samariæ pugillis omnium populi, qui sequitur me.*

Hunc habet sensum. ^a « Samaria juxta morem civitatum habebat terram interiori ^b propter muros pene ipsis muris æqualem, ne videlicet eos sine subsidio terræ adjacentis erectos, creber insistente manu hostili, deiceret ietus arietis ^c. Extrinsecus autem murorum altitudo longe super faciem terræ transcendebat, maxime cum in montis vertice, ut Scriptura refert, fuerit urbs eadem posita. Ait ergo Rex superfluo obsessam terrenis civitatem, quod tantam haberet secum exercitus multitudinem, ut si quisque militum ejus, solummodo lapidem, vel cepitem, vel stipitem ad construendum contra urbem, aggerem apportasset, tam sublimis ex eo posset agger exurgere, qui superficiei civitatis ipsis, quæ erat intra muros, esse videretur æqualis: ita ut ex equo pugnantibus contra civitatem, tela vel faces mittere possent. Cujus temeritatem arrogantiae modesto sermone compescens Rex Israel ait (Vers. 11). *Dicite ei. Ne gloriatur accinctus arque ut discinctus.*

^d Alius est autem accinctus, alius discinctus, alius non accinctus. Accinctus namque est qui cingulo circumdatus incedit, discinctus qui cingulum nuper deposuit: verbi gratia, vel balneum intraturus, vel lectum ascensurus, vel alteram forte tunicam induturus. Non accinctus, qui nuper tunica indutus, nec dum se adlita zonæ circumpositione munivit. Sic ergo, et in expeditione castrensi qui positus est, recte *accinctus* nominatur, id est armis indutus. Qui pugna confecta victor domum rediit, jure *discinctus* vocatur, quia nimirum depositis armis optate pacis otium gerit. Qui vero necdum pugnare, neque ad certamen parare jam cœperat, merito non *accinctus* esse dicitur. Ait ergo Rex Israel Regi Syriae gloriantī, ^e quasi jam cepisset Samariam, quam obsidere cœperat: ^f Negligiter accinctus, æque ut discinctus; ac si aperte dicat: Noli gloriari quasi jam victor hellieci discriminis, qui adhuc in acie positus, quem victoria sequatur, ignoras. Et verum profecto dicebat: nam mox inito certamine, Benadab non victis adversariis triumphans, sed casu suo exercitum fugiens domum rediit, Benadab Regem Syriae typum habuisse diaboli, qui princeps est hujus mundi, non

dubium est: qui cum ^g triginta, et duobus Regibus, hoc est omnibus vitiis suis adversum humanum genus pugnare non desistit: Achab vero qui interpretatur *frater patris*, hoc in loco personam gestavit Judæorum, cum quibus diabolus prius conflictum habuit.)

(xxii, 19.) Interea sequitur Scriptura de visione Michaë prophetæ, ubi ait ad Achab: *Vidi Dominum sedentem super solum suum, et omnem exercitum cæli a dextris, et a sinistris ejus, et dictum est: In quo decipiam Achab, ut ascendat, et cadat in Ramoth Galaad? Et dixit unus verba hujusmodi; et alius alter. Et egressus unus dixit: ego decipiam Achab. Et dictum est ei: in quo decipies? qui respondi dicens: egrediar, et ero mendax spiritus in ore omnium prophetarum ejus.* ^h « Quid pro solum Domini, nisi angelicas potestates accipimus, quarum alis præsidens inferius cuncta disponit? Et quid exercitus cæli, nisi ministrantium angelorum multitudinem describitur? Quid est ergo quod exercitus cæli a dextris, et a sinistris ejus stare perhibetur? Deus enim, qui ita est intra omnia, ut etiam sit extra omnia, incircumscriptus est: et veritas illa, æterna beatitudo, quæ dextera ejus dicitur, sinistram non habet, quia nihil est quod displiceat, quia simul omnia contuetur, simul cuncta aspiciat; ea autem, in quibus et bonus spiritus vivit, et malus, exercitum cæli a dextris, et a sinistris ejus habere describitur. Unde per dexteram intelligimus angelos electos: per sinistram vero spiritus reprobos. Non enim ministrant Deo solummodo boni, qui adjuvant, sed etiam mali qui probant, non solum quia a culpa redeuntes sublevant, sed etiam quia redire nolentes gravant. Nec movere debet quod exercitus cæli etiam repulsi angeli vocantur, quia et ipsi quamvis ab æthereo cœlo expulsi sunt, adhuc tamen in aereo cœlo demorantur: quas enim suspendi in aere novimus, aves cæli nominamus. Et de eisdem spiritibus Paulus dicit (Eph. vi, 12): *Contra spiritualia nequitia in caelestibus. Quorum caput enuntians ait (Eph. ii, 2): Secundum principem potestatis aeris hujus. Ad dexteram ergo et sinistram exercitus stat, quia voluntas electorum spirituum divinæ pietati concordat, et reproborum sensus suæ malitiæ serviens, judicio districtiois ejus obtemperat: unde et mox spiritus fallax in ⁱ medio prosilisse describitur, per quem Achab rex exigentibus suis meritis decipiatur: neque enim fas est credere bonum spiritum, fallaciæ deservire voluisse, ut diceret: *Egrediar et ero mendax spiritus in ore omnium prophetarum ejus*; sed quia Achab rex peccatis præcedentibus dignus erat, ut tali debuisset deceptione damnari, quatenus qui sæpe vitans ceciderat*

^f *Ne gloriatur.*

^g Vers. 6. *Reges triginta duo cum eo.*

^h Subsequentia habet Patricius, ideoque Gregorius [libro ii Moralium, n. 58, cap. 20, olim 21]: sed multum inest discriminis inter ea quæ allegatus Gregorius liber exhibet, et noster habet textus, cujus lectionem sequor. Vulgatam consulat lector.

ⁱ *Medium.*

^a Loci hujus explicationem excepit Claudius a Be-la quest. 17 libri xxx questionum in libros Regum eam proponente.

^b *Prope.*

^c *Murorum enim altitudo longe, etc.* Sed præstat nostri codicis lectio.

^d *Atind, et sic decinceps.*

^e *Quod: præstat nostra lectio.*

in culpam, quandoque nolens caperetur ad poenam; A
occulta iustitia, licentia malignis spiritibus datur, ut
quos volentes in peccati laqueo strangulant, in
peccati poenam etiam nolentes trahant. ^a Sed quomodo
Deus hac agat ubique præsens, et ubique totus,
ac semper præsens, et quomodo ejus simplicem, et
incommutabilem, æternamque veritatem consulant
sancti Angeli, omnesque ab eodem creati sublimes,
et mundissimi spiritus, atque id quod in eo sempiternè
justum vident, pro congruentia rerum inferarum,
temporaliter peragant : quomodo etiam lapsi spiritus,
qui in veritate non steterunt propter immunditiam,
et infirmitatem concupiscentiarum, et poenarum suarum
non valentes præsentem intrinsecus contueri, et
consulere veritatem, signa forinsecus per creaturam
expectent, eisque moveantur, sive ad faciendum
aliquid, sive ad non faciendum : quove modo cogantur
æterna lege, qua universitas regitur, vincti, atque
constricti, vel sinente Deo operari, vel cedere
jubeati, et complecti arduum, et explicare longissimum
est.

(XVII, 40, 52, et seq.) Post mortem Achab regnare
cepit Ochosias filius ejus pro eo, de quo refert
Scriptura (IV Reg. 1, 2) : *Quod cecidit per cancellos
cannaculi sui, quod habebat in Samaria, et agrotavit.*

Ochosias rex Samaria, qui se a domo David separavit,
et per cancellos decidit, hoc significare videtur,
quod hæretici, sive schismatici, et si aliquam
honæ actionis arcem conscendere videntur, quia tamen
compaginem Ecclesie unitatis non habent, quasi
patentibus, et non solidis laterum presidiis ad
victorium semper infirma relabuntur, dum divino
desistunt auxilio, sive pertinaciæ fastu intereunt.

(IV Reg. 1, 9.) Deinde refert Scriptura eadem,
quod idem Ochosias miserit duos principes quinquagenarios
ad Heliam, quem quia proæceiter cum hominem
Dei vocaverunt, illo orante, cælesti igne consumpti
sunt : tertius autem missus salvatus est. ^c Figuraliter
autem ^b quinquagenarius numerus confessio penitentia
est, ^e per quam declaratur remissio peccatorum.
Judæi enim nolentes Christum Deum esse verum
nec principem ^d indulgentiam largitorem, dicunt
ei (Joan. viii, 57) : *quinquaginta annos nondum habes,
et Abraham e ridisti?* Hi tales futuro divini ignis
incendio exstinguuntur, tertius autem ^f quinquagenarius,
qui conversus ad fidem Trinitatis, demonstrat penitentia
sacramenta, ideoque ad indulgentiam meruit pervenire.
^g Sciendum est quod Scriptura sacra duobus modis
maledictum memorat : aliud videlicet quod approbat,
aliud quod damnat : aliter enim maledictum
proferitur judicio justitiæ, aliter livore vindictæ.
Maledictum quippe judicio justitiæ ipso primo

homine peccante prolatum est, cum audivit (Gen. iii, 17) : *Maledicta terra in opere tuo.* Maledictum
justitiæ judicio proferitur, cum ad Abraham dicitur :
(Gen. xii, 5) : *Maledicam maledicentibus tibi.* Rursum
quia maledictum non judicio justitiæ, sed livore
vindictæ proferitur, voce Pauli predicantis admonemur,
quia ait (Rom. xii, 14) : *Benedicite, et nolite maledicere.*
Et rursus idem (I Corinth. vi, 10) : *Neque maledici
regnum Dei possidebunt.* Deus ergo maledicere dicitur,
et tamen maledicere hominem prohibet, quia quod
homo agit malitia vindictæ, Deus non facit, nisi
examine, et virtute justitiæ. ^h Nam et sancti viri cum
maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc
voto ultionis, sed justitiæ examine erumpunt. Intus
enim subtile Dei judicium aspiciunt, et ⁱ male foras
exurgunt, quia maledicto debeant ferire, cognoscunt,
et eo in maledicto non peccant, quod ab interno
judicio non discorulant. Hinc est quod Petrus in
offerentem sibi pecunias Simonem sententiam
maledictionis intorsit dicens (Act. viii, 20) : *Pecunia
tua tecum sit in perditionem ; qui enim non ait est,
sed sit, non indicativo, sed optativo modo se hoc
divisse significavit : hinc Helias duobus quinquagenariis
ad se venientibus dixit : Si homo Dei sum, descendat
ignis de caelo, et consumat vos. Quorum utique
sententia quanta veritatis ratione convaluit, terminus
causæ monstravit. Nam et Simon æterna perditione
interiit, et duos quinquagenarios desuper veniens
flamma consumpsit. Virtus ergo subsequens testificatur,
qua mente maledictionis sententia promittitur, cum
et maledicentis innocentia permanset, et tamen eum,
qui maledicitur, usque ad interitum maledictio absorbet.
Itaque ex utriusque partis sine colligitur, quia ab uno,
et intimo iudice in reum sententia sumpta jaculatur.*

(Cap. ii, vers. 2, 4, etc.) Quod enim abstrahendus
Helias, atque elevandus ad cælum, jussit Heliseo,
ut resideret in Galgalis : aut in Bethel : aut Hierico :
sive Jordane : et ille semper juraverit pro Domino,
quod non relinqueret eum, hoc figurasse videtur,
quod apostolorum in se habuerit figura, qui ab ipsa
revelatione fidei (sic enim interpretatur Galgala),
Christo Domino individue adherentes usque in diem
ascensionis ejus in cælum ab ejus comitatu non
recesserunt. Cumque transissent Jordanem (Ibid.,
vers. 9), dixit Helias ad Heliseum : *Postula quod vis,
ut faciam tibi, antequam tollar a te. Dixitque Heliseus
: obsecro, ut fiat duplex spiritus tuus in me.*

Secundum historie fidem duplex spiritus Heliae
Heliseo collatus est, quia multo plures virtutes
Heliseo, quam Helias operatus est. Tropologicè vero
duplex spiritus Heliae Heliseo attributus est, quia
post ascensionem Domini per adventum Spiritus

^a Hactenus Gregorius : verba sententia parvo verba
Claudii esse videntur, non subsequentis scriptoris.

^b Isidorus cap. 1 in lib. IV Regum, que hic tradit
Claudius, expressissime docet.

^c Quia.

^d Penitentia dicunt, etc.

^e Nosti?

^f Cognovit.

^g Que sequuntur omnia ad loci hujus explicationem
desumpsit Claudius ex cap. 1, alias num. 2, libri IV Moralium S. Gregorii.

^h Cum vero.

ⁱ Mala.

sancti duplex intelligentiæ donum, hoc est Veteris, A emigrarunt, de qua ille tamen non morte, sed translatione migravit. Jam itaque aliquid melius habet, quam in hac vita posset, quamvis nondum habet, quod ex hac vita recte gesta in fine habiturus est : pro nobis enim meliora providerunt (Hebr. xi, 40), ne sine nobis perfecti perlicerentur. Aut si quisquam putat hoc Heliam mereri non potuisse, si duxisset uxorem, filiosque procreasset (creditur enim non habuisse, quia hoc Scriptura non dicit, quamvis et de celibatu ejus nihil dixerit), quid de Enoch respondebit, qui filius genitis Deo placens, non mortuus, sed translatus est? (Genes. v, 21, 24.) Cur ergo et Adam, et Eva, si juste viverent, caste filios procreassent, nonne eis possent translatione, non morte succedentibus cedere? Nam si Enoch, et Helias in Adam mortui, mortisque propaginem in carne gestantes, quod debitum ut solvant, creduntur etiam redituri ad hanc vitam, et quod tandiu dilatum est, morituri : nunc tamen in alia vita sunt, ubi ante resurrectionem carnis, antequam animale corpus in spirituale mutetur, nec morbo, nec senectute deficient : quanto justius, atque probabilius prinis illis hominibus præstaretur, sine ullo suo, parentumve peccato viventibus, ut in meliorem aliquem statum filii genitis cederent, unde sæculo finito cum omni prosperitate sanctorum, in angelicam formam non per carnis mortem, sed per Dei virtutem multo felicius mutarentur.

(Ibid., vers. 11.) Cumque pergerent, et incedentes sermociarentur : ecce currus igneus, et equi ignei diriserunt utramque; et ascendit Helias per turbinem in cælum. Heliseus autem videbatur, et clamabat : Pater mi, pater mi, currus Israel, et auriga ejus, et non vidit eum amplius.

Currus Israel, hoc est mente videntium Dominum, non incongrue Dominus Jesus Christus accipitur, qui electos suos patienter tolerando, velut in curru portat, atque per prædicationem, et disciplinam suam sicut auriga agit. Moraliter autem, a « Quid est quod Helias currus Israel, et auriga dicitur : nisi quia auriga agit, et currus portat? Doctor ergo, qui mores populi, et per patientiam sustinet, et sacri eloquii verbis docet, et currus dicitur, et auriga. Currus, quia tolerando portat : auriga, quia populum bonis admonitionibus exercet. b Quid est quod Helias ad cælum raptus esse dicitur? Nunquid nam eum adhuc in hac carne corruptibili positum, ad illius summæ quietis sinum, ante resurrectionem, ascensionemque Domini, credimus esse deductum? Sed aliud est cælum æreum, aliud ætherium : cælum quippe æreum terræ est proximum, unde et aves cæli dicimus, quia eas volitare in aere videmus. In cælum itaque æreum Helias sublevatus est, ut in secreta e quadam terræ regione repente ducceretur, ubi in magna jam carnis et spiritus quiete viveret, quousque ad finem mundi redeat, et mortis debitum solvat. Sublevatus namque Helias ascensionem dominicam designavit; ille enim mortem distulit, non evasit. Redemptor autem noster, quia non distulit, sed superavit, camque resurgendo consumpsit, d æternæ resurrectionis suæ gloriam ascendendo declaravit. Notandum quoque est, quod Helias in curru legitur ascendisse, ut videlicet aperte monstraretur, quia purus homo adjutorio egebat alieno. Per angelos quippe illa facta, et ostensa sunt adjumenta, quia nec ad cælum e quidem æreum per se ascendere poterat, quem naturæ suæ infirmitas gravabat. Redemptor autem noster, non curru, sed angelis sublevatus legitur, quia is, qui fecerat omnia, niimirum super omnia, sua virtute ferebatur : illuc etenim revertebatur, ubi erat, et inde redibat, ubi f manebat, quia enim per humanitatem ascenderet in cælum, per divinitatem suam et terram pariter continebat, et cælum. » e Neque enim arbitrandum est Heliam vel sic esse jam, sicut h erant sancti, quando peracto operis die, denarium pariter accepturi sunt (Matth. xx, 20) : vel sic quemammodum sunt homines, qui ex ista vita nondum

(IV Reg. ii, vers. 12, et 13.) Apprehenditque vestimenta sua, et scidit illa in duas partes, et levavit pallium Helie, quod ceciderat ei. Heliseus enim Domini, ac Redemptoris nostri figuram gestavit. Vestimenta vero illius veteris testamenti accipienda sunt Scripturæ, quæ tunc scissæ, hoc est, revelata hominibus sunt, quando per passionem, et resurrectionem, sive ascensionem ipsius in cælos explete sunt. Pallium vero Helix ab Heliam collectum virtus accipienda est Verbi, quod ad glorificandam carnem suam mundo reliquit.

(Vers. 19, et subseq.) Habitanti Heliseo in Hierico, venerunt ad eum viri civitatis, et dixerunt ei : Ecce habitatio civitatis hujus valde optima est, ut ipse, tu Domine, perspicis, sed aquæ pessimæ sunt, et terra sterilis. At ille ait : Afferte vnihi vas novum, et mittite in eo sal. Quod cum attulissent, egressus ad fontem aquarum misit in eum sal, et ait : Hæc dicit Dominus : Sanavi aquas has, et non erit in eis mors, neque sterilitas. Sanatæ sunt ergo aquæ usque ad diem hanc, juxta verbum Helisei, quod locutus est.

i Civitas Hierico mundi hujus præsignat figuram, cujus habitatio secundum conditionis creationem, non simpliciter tantum, sed valde, ut ab omni

a Subsequentia habes primo quidem num. 15 hominæ 7 in Ezechiel, tuum num. 5 et 6 homil. 29 in Evang.

b Hactenus hom. 7 in Ezech. ex hom. in Evang.

c Secretam regionem.

d Et resurrectionis.

e Quod est.

f Manebat.

g Hactenus Gregorius loco citato. Reliqua habes ab Augustino tradita cap. 6, num. 11, libri ix de Genesi ad litteram.

h Edit. sunt.

i Explicationem hanc except ab Isidoro Claudius, sed ver. orum ordinem nonnulli inmutavit. Vidè caput 2 Isidori in lib. IV Regum.

nibus cernitur, optima est: aquæ vero illius pessima, doctrina est accipienda philosophorum, et poetarum, hominum videlicet mentes ad demum cyclum, et libidinem, atque luxuriam provocans. Terra vero sterilis omne indicat hominum genus: qui relicto creatore Deo, obscuratis sensibus deserviebant omnibus creatoris. Quem enim in hoc facto miraculo, nisi Dominum Jesum Christum præfiguraverat, qui postquam Verbum caro factum est, atque per ministrum in Jordane fluvio baptizari dignatus est, aquas Hierico steriles, hoc est hujus mundi, convertit in lavacri fecunditatem? ut quidquid ex eis regeneratum fuisset, talem acciperet spiritum. In sale quippe sapientia: in vase vero rudi, caro Domini intelligitur.

(II. 25.) *Ascendit Heliseus in Bethel. Cumque ascenderet per viam, pueri parvi egressi sunt de civitate, et illudebant eisdem: Ascende calve, ascende calve; quibus maledicens in nomine Domini, continuo egressi sunt duo ursi de saltu, et laceraverunt ex eis quadraginta et duos pueros. Et abiit exinde in montem Carmeli.*

^a Heliseus, qui interpretatur *Dei salus*, personam Salvatoris gestasse non dubium est, qui Salvator ascendens in Bethel, hoc est ad domum Dei celestium, a Judeis, quasi a pueris insipientibus, subsannatus est; clamantibus iisdem Judeis: *Ascende calve, ascende calve, Crucifige, crucifige* in Calvarie loco, ab ejus piaculi facinus plebs Judæorum deorsus duobus, et quadraginta annis post resurrectionem Salvatoris, et ascensionem in caelum, a principibus Romanorum, Vespasiano videlicet, et Tito, quasi a duobus ursis consumpta est; mons vero Carmelus, Ecclesia intelligenda est, ad quam, spreto Israele, suum Dominum transtulit regnum.

(Cap. IV.) *Mulier quamdam, inquit, de uxoribus prophetarum venit ad Heliseum, et ait: Servus tuus vir meus, mortuus est, et tu nosti quia timens erat Deum. Et ecce nunc veniens creditor meus duos filios meos vult tollere in servitium sibi. Cui dixit Heliseus. Quid habes in domo tua? Indica mihi: et illa, modicum, inquit, olei, quo ungar: ad quam Heliseus, vade et pete tibi vasa non parva: et ingressa cubentum tolle de ipso oleo, et mitte in vasis: tu infunde, et filii tui offerunt vasa. Cumque impleta fuerint, vende, et redde creditori tuo: tu autem, et filii tui vivite de reli-*

^b Mulier hæc vidua, antiquam sanctorum Patrum, qui sub lege fuerunt, significavit Ecclesiam, quæ in adventu Salvatoris, a legalibus præceptis, quasi a legitimo viro destituta, cum duobus superstitibus filiis, id est gemino populo derelicta est. Creditor hujus Ecclesie, diabolus intelligendus est, qui humanum genus ante adventum Salvatoris per originale delictum, et quotidiana peccata obnoxium tenebat, quia

A gratiam evangelicæ prædicationis intra litteram legis, et prophetiam veteris testamenti non revelatam apud se continebat. Postquam vero ad cognitionem veri Helisei, hoc est Salvatoris nostri, pervenire promeruit, ejus consilio a vicinis suis plurima vasa vacua petiit, quia post apostolorum prædicationem multitudinem credentium ex diversis gentibus intra domum fidei ad se collegit.

De oleo quoque, quod apud se habebat, in cætera vascula transfudit, quia gratiam spiritualem per ora prædicatorum in eunctis gentibus mutavit. De quo oleo, id est divina gratia, filios suos redemit, quia per donum Spiritus sancti, atque charitatis unctionem a perpetua servitute peccati semetipsam cum eunctis fidelibus liberavit.

(Vers. 8.) *Factum est autem, ut Heliseus transiret, et erat ibi mulier magna, quæ tenuit eum, ut comederet panem. Cumque frequenter inde transiret, divertebat ad eam, ut comederet panem, quæ dixit ad virum suum: Animadvertito quod vir Dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter. Faciamus ergo cœnaculum parvum, et ponamus in eo lectum, et mensam, sellam, et candelabrum, ut cum venerit ad nos, maneat ibi, etc.*

Mulier ista Sunamitis typum Ecclesie representabat, quæ priusquam verum Heliseum, hoc est Salvatorem nostrum, per fidem susciperet, sterilis fuit. Postquam vero eundem Dominum in hospitio cordis sui suscipere promeruit, populum fidelem, quasi micum filium genuit. In cœnaculo, altitudo fidei: C in lectulo vero, quies spiritualis, atque contemplationis otium præfiguratur. In mensa autem, unitas fidei, et concordia prædicationis innuitur. In sella vero, docendi potestas: in candelabro, illuminatio fidei, sive claritas virtutum exprimitur.

Post hæc refert Scriptura (Vers. 20. et seq.) de filio Sunamitis, quem puer Helisei missus cum baculo non resuscitat: per semetipsum vero veniens, atque ad ejus membra se colligans, huc illucque deambulans, et in ore mortui septies aspirans, hunc ad redivivam lucem protinus per mysterium compassionis animavit. ^c Quia videlicet ^e auctor humani generis Deus quasi mortuum puerum doluit, cum extinctos nos iniquitatis aculeo miseratus aspexit. Et quia per Moysen, terrorem legis protulit, quasi per puerum virgam misit: per legem quippe, virgam Deus tenuerat eum dicebat: si quis hæc vel illa fecerit, morte moriatur. A peccati igitur morte timor nos suscitare non valuit, sed ^d tantum vitæ aspirata mansuetudinis gratia erexit. Sed puer cum baculo mortuum suscitare non valuit, quia Paulo attestante (Hebr. VII, 19) *nilil ad perfectum adducit lex*. Ipse autem per semetipsum veniens, et super cadaver se humiliter sternens, ad exequanda mortui membra se collegit, quia (Philip. II, 6) *cum in forma Dei*

^a Hanc quoque explicationem desumpsit ab Isidoro Claudio, nonnullis tamen immutatis.

^b Similem hujus explicationem habet Paterius, ideoque Gregorius, quem consule.

^c Subsequentia desumpta sunt ex Paterio, ideoque Gregorio hæc tradente n. 65 cap. 40 lib. IX Moral.

^d Ad statum.

esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. A aut baptizavit, hoc significatum est, quod Christus, non per seipsum venit ad populum gentium, sed per apostolos suos, quia illis dixit (*Matth. xxviii, 19*): *Ite, et baptizate omnes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. et hoc attendendum est, quia Naaman, qui populum gentium figurabat, in illo fluvio sanitatem recepit, quem postea Christus suo baptismo consecravit. Quod audiens Naaman, ut lavaretur septies in Jordane indignatus est dicens (*vers. 41, et 42*): *Nunquid non meliora sunt flumina regionis mee, flumina Damasci, Abana et Pharpar, ut in ipsis laveret, et mundar? Hæc illo dicente consilium dederunt servi sui, ut acquiesceret prophetae consilio.*

(*Cap. v.*) Jam nunc historia Naaman Syri perseveranda est. Superius ostendimus Heliseum typum habuisse Domini Salvatoris. Naaman vero princeps militie Syriæ, qui leprosus erat, et suggerente ancilla ad beatum Heliseum sanandus adventit, populum gentium figuravit. Puella vero parvula, quæ de terra Israel ab Assiriis capta, et in Syriam ducta, uxori Naaman servitium exhibebat, et dominæ suæ suggererat, quod si ad beatum Heliseum pergeret, sanitatem consequeretur, legis accipiendæ est fama: idcirco videlicet parvula nuncupata, quia ut Apostolus ait: *Nullum ad perfectum perducere valuit* (*Hebr. vii, 19*); omnis enim perfectio in Domino Jesu Christo est: fama quippe eorum, quæ in lege de castitate, et sobrietate, patientia, justitia, hospitalitate, pietate, cæterisque virtutibus habebant Scripturæ, ad universas pervenerant nationes: quia licet in tempore illo in sola Judea prophetia floruerit, fieri tamen non poterat, nisi ut etiam ad alias vicinas gentes beata ejus notitia perveniret. Et quantum eandem custodire contenderent, tamen velut captiva eisdem serviebat, quia idolatriæ cultui deditæ erant. Tamen audivit Naaman puellam, et venit ad Heliseum sanandus a lepra: et populum gentium, qui audivit famam legis, et prophetiam, veniens ad Christum, ab omnium peccatorum lepra purgandus. Quid tamen dixit beatus Heliseus per nuntium ad Naaman, videamus. Ait enim ei (*vers. 10*): *Vade, inquit, lavare septies in Jordane*. Quod cum audisset Naaman, tantum ut lavaretur septies in Jordane (*vers. 11, et seq.*), indignatus est, et volebat renuere, sed ab amicis suis consilio accepto acquievit ut lavaretur, et purgatus est. Hoc significavit, quia populus gentium, antequam Christus crucifigeretur, ipse per se Christo loquenti non credidit: sed postea dicentibus apostolis, ad sacramentum baptismi fideliter venit. Heliseus namque in præfiguratione futurorum Naaman Syrum videre noluit, et tamen minime desepit: sic nimirum Dominus Jesus Christus populum gentium, qui eum carnalibus oculis minime vidit, exterum a sua salute non fecit. Dixit ergo Heliseus ad Naaman: *ut lavaretur septies in Jordane*. Notandum quod sicut Heliseus misit Naaman ad Jordanem fluvium, ita a Christo populus gentium missus est ad baptismum. Quod autem Heliseus non per se ipsum Naaman aut tetigit,

aut baptizavit, hoc significatum est, quod Christus, non per seipsum venit ad populum gentium, sed per apostolos suos, quia illis dixit (*Matth. xxviii, 19*): *Ite, et baptizate omnes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. et hoc attendendum est, quia Naaman, qui populum gentium figurabat, in illo fluvio sanitatem recepit, quem postea Christus suo baptismo consecravit. Quod audiens Naaman, ut lavaretur septies in Jordane indignatus est dicens (*vers. 41, et 42*): *Nunquid non meliora sunt flumina regionis mee, flumina Damasci, Abana et Pharpar, ut in ipsis laveret, et mundar? Hæc illo dicente consilium dederunt servi sui, ut acquiesceret prophetae consilio.*

Quid autem hoc significet, intuumdum est. b Sanctus Heliseus, sicut diximus, typum habebat Domini B Salvatoris: Naaman figurabat populum gentium; quod vero de suis fluminibus sanitatem se recepturum esse credebat; hoc indicabat, quod genus humanum de libero arbitrio, et de propriis meritis præsumebat: sed propria merita sine gratia Christi libertatem habere possunt, sanitatem recipere omnino non possunt. Unde nisi ad exemplum Naaman humanum genus consilium Helisei audisset, id est per Christi gratiam donum baptismatis humiliter excepisset, ab originali et actuali lepra liberari non posset. Sive aliter flumina Damasci, quarum aquas Naaman Syrus meliores aquis Jordanis esse opinabatur, hujus mundi significant sapientiam, quam populus gentium, priusquam fidem Christi perciperet, pro magno habens, evangelica præcepta negligens, contemnebat. Lavare, inquit, septies dixit propter septiformem gratiam Spiritus sancti, quæ in Christo Domino requievit. Denique quando in eo fluvio Dominus baptizatus est, Spiritus sanctus in columbæ specie super eum venit.

Cum ergo in figura baptismi Naaman fluvio descendisset, facta est, inquit Scriptura (*vers. 14*), *caro ejus tanquam pueri parvuli*. Hanc similitudinem in populo Christiano compleri videmus, quia omnes qui baptizantur, sive senex, sive juvenis, omnes tamen infantes appellantur, quia per Adam et Evam veteres nascuntur, per Christum et Ecclesiam novi regenerantur. Prima generatio perducit ad mortem: secunda generatio perducit ad vitam. Prima generatio filios iræ facit: secunda generatio vasa misericordie: sicut Apostolus dicit: *In Adam omnes moriuntur, in Christo omnes vivificabuntur*. Quomodo ergo Naaman senex septies lavando factus est velut puer, sic populus gentium cum esset peccatis veteribus senex, et multis iniquitatum maculis, velut lepra, perfusus, per gratiam baptismi ita renovatur, ut in eo, nec originalis, nec actualis lepra peccati remaneat, et qui fuerat criminum ponderibus curvus, ad exemplum Naaman, salutari lavaero renovatur, ut parvulus, et prima stola induitur. De qua Apostolus ait: *Quicumque in Christo baptizati estis,*

stinus num. 11, alias cap. 9 sermonis 11 de verbis Apostoli [in nova serie 26].

a Aspirat.

b Heliseum fuisse typum quendam Domini Jesu, ut cæteros præteream, expressissime tradidit Augu-

Christi induistis. In emundatione Naaman Syri decima virtus ponitur Helisei. Denarius enim numerus consummationem, sive perfectionem demonstrat, quia in fine mundi Dominus legitur advenisse, in quo universis gentibus lepra infidelitatis adpersis salus cognoscitur attributa. Quod vero, posteaquam mundatus est Naaman, munera obtulit beato Heliseo, et ille accipere noluit, Christi in hoc gratia figuratur, quæ ideo gratia dicta est, quia gratis datur. Sic enim ipse Dominus in Evangelio discipulis suis dixit: (*Matth. 10, 8*) *Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones ejcite; gratis accepistis, gratis date.*

Dixitque interea Naaman ad Heliseum: (*vers. 17*) *Obsecro, concede mihi servo tuo, ut tollam onus duorum burdonum de terra: non enim faciet ultra servus tuus holocaustum, aut victimas diis alienis, nisi Domino soli.*

Onus terræ duorum burdonum Incarnationis Christi prætendebat sacramentum, cuius mysterium uterque populus ex circumcisione videlicet et præputio, ob spem æternæ beatitudinis portare non renuit.

Post hæc refert Scriptura eadem, quod interrogavit Heliseus Giezi puerum suum. (*Vers. 25*) *Unde venis, Giezi? qui respondit: Non ivit servus tuus quoquam. Et ille ait: Nonne cor meum in præsentem erat, quando reversus est homo de curru suo in occursum tuum? Nunc ergo accepisti argentum, et accepisti vestes, ut emas olivea, et vineas, et oves, et boves, et servos, et ancillas: sed et lepra Naaman adhærebit tibi, et semini tuo usque in sempiternum.*

^a Si enim Propheta Heliseus puerum suum Giezi, absens corpore, vidit accipientem munera, quæ dedit illi Naaman Syrus quem propheta memoratus a lepræ deformatione mundaverat, quod servus nequam, domino suo non vidente, latenter se fecisse putaverat: quanto magis in illo corpore spiritali videbunt sancti omnia, non solum si oculos claudant, verum etiam unde sunt corpore absentes! Tunc enim erit perfectum illud, de quo loquens Apostolus ait: (*1 Corin. 13, 9 et 10*) *Ex parte, cognoscimus, et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.* Deinde, ut quomodo posset, aliqua similitudine ostenderet, quantum ab illa, ^b quam facturus est, distet hæc vita, non qualiumcunque hominum, verum eorum qui præcipua hic sanctitate sunt præditi: *Cum essem* (inquit) (*ibid. 11, et 12*) *parvulus, quasi parvulus sapiebam, quasi parvulus loquebar, quasi parvulus cogitabam. Cum autem factus sum vir, evacuavi ea quæ parvuli erant. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum.* Si ergo

A in hac vita, ubi hominum mirabilium propheta ita comparanda est illi vitæ, quasi parvuli ad juvenem, vidit tamen Heliseus accipientem munera servum suum, ubi ipse non erat: ita ne, cum venerit quod perfectum est, nec iam corpus corruptibile ^c aggravat animam, sed incorruptibile nihil impedit, illi sancti ad ea, quæ videnda sunt oculis corporis, quibus Heliseus absens ad servum suum videndum non indigni, indigebunt? Nam secundum interpretes septuaginta, ista sunt ad Giezi verba Prophete: (*vers. 26*) *nonne cor meum ^d tecum, quando ^e conversus est ^f vir de curru in ^g obviam tibi: ^h et accepisti pecuniam, etc.* Sicut autem ex Hebræo interpretatus est Hieronymus presbyter: *Nanne cor meum, inquit, in præsentem erat, quando reversus est homo de curru suo in occursum tui?* Corde suo ergo se dixit hoc vidisse Propheta, adjutus quidem mirabiliter, nullo dubitante, divinitus, sed quanto amplius tunc omnes munere isto abundabant, ⁱ cum (*1 Corin. 15, 18*) *Dominus erit omnia in omnibus!* Habebunt tamen etiam illi oculi corporei officium suum, et in loco suo uterque erit illis spiritus per spirituale corpus. Neque enim ille Propheta, quia non eis indigni, ut videret absentem, non eis usus est ad videnda præsentia; quæ tamen spiritu videre posset, etiam si illos clauderet, sicut vidit absentia, ubi cum eis ipse non erat. Absit ergo ut dicamus illos sanctos in illa vita, Deum clausis oculis non visuros, quem spiritu semper videbunt. Sed utrum videbunt, et per oculos corporis, cum eos apertos habebunt, inde questio est. Si enim tantum ^c i potuerunt in corpore spiritali, eo modo utique etiam ipsi oculi spirituales, quantum possunt isti, quales nunc habemus, procul dubio per eos videri Deus non poterit. Longe itaque alterius erit potentia, si per eos videbitur incorporea illa natura, quæ non continetur loco, sed ubique tota est. ^d Giezi minister Helisei, qui cupiditate argenti deceptus, pecuniam a Naaman Syro accepit, et post paululum lepræ contagione est percussus, Judæ proditoris typum gessisse non dubium est. Sicut enim Giezi ideo serviebat beato Heliseo, ut pecuniam posset acquirere, ita et Judas propterea adhæserat Dq-mino Salvatori, ut fraudem faceret et terrenas divitias congregaret. Denique sic de illo in Evangelio scriptum est: (*Joan. 12, 6*) *Quia fur erat, et localos habebat, et ea, quæ mittebantur, exportabat.* Nam Giezi, qui gratiam magistri potuerat promereri, sicut dominus sinus consecutus fuerat beati Helie, cupiditate victus meruit in æternum crudeli lepra perfundi: Judas vero per amorem pecunie, et apostolatus gratiam perdidit, et laqueum vitæ finivit: ac sic intelligimus omnes malos sacerdotes intra Ecclesiam intus in anima peccati lepra fuisse perfusos, qui contra dominica præcepta ministerium, quod

^a Quæ pro more lineolis notata sunt, desumpsit Claudius ex Augustino hæc tradente capite 29 libri xxii de Civitate.

^b quæ futura est.

^c Aggravabit.

^d Additit erat.

^e Reversus.

^f Homo.

^g In occursum.

^h Hæc desunt in editis.

ⁱ Deus.

^j Potuerunt.

gratis acciperunt, gratis non administrant: et pro ille, ubi securis cecidit, significat preteritum, et fugitivum, et descendit in volaptatem, vel luxuriosum sæculi hujus cursum: fluvius enim a fluendo nomen accepit. Et quia omnes peccatores transitoris voluptatibus inhaerentes fluere dicuntur: ideo securis illa in fluminis limo jacebat oppressa.

Veniens vero Eliscus, misit lignum, et natavit ferrum. ^b Quid est, lignum mittere, et ferrum in lucem producere? nisi patibulum crucis ascendere, et de profundo inferni humanum genus eripere: ac de omnium peccatorum limo per crucis mysterium liberare. Postquam vero natavit ferrum, misit manum Propheta, et recepit illud, et reddidit ad utilem usum domini sui. Ita et de nobis factum est, qui de manu Domini superbiendo eccideramus, per crucis lignum ad manum vel potestatem Domini reddimur. Item moraliter: ^c Ferrum in manubrio est donum intellectus in corde: lignum vero per hoc cadere, est prave agentes in reparare. Quod nonnumquam dum fluxe agitur, dum lapsus vanæ gloriæ in accepta eadem scientia non vitatur, ferrum in aqua perditur, quia ex dissoluto opere intelligentia fatuatur. Quam profecto intelligentiam ad hoc novimus dari, ut ante dantis oculos ex bona debet actione restitui. Unde et recte is, qui ferrum amiserat, clamabat: *Heu, heu, Domine mi, et hoc ipsum mutuo acceperam*: habent enim hoc electi proprium, ut si quando eis in sua scientia furtiva vanæ gloriæ culpa subripitur, ad cor velociter redeant, et quicquid in se ante districti iudicis oculos damnabile inveniunt, lacrymis insequantur. Qui stultos non solum caute inspicunt, quæ mala commiserunt, sed ex accepto munere quæ reddere etiam bona debuerunt: quia nimium tanto se amplius peccatores sentiunt, quanto ex neglectis bonis, quæ agere poterant, debitores tenentur. Recte ergo, qui ferrum perdidit, clamabat: *Heu, heu, heu, et hoc ipsum mutuo acceperam*, ac si dicat: Illud per dissolutionem negligentia perdidit, quod ut per bona opera redderem, ex gratia creditoris acceperam. At nunquam Dens mentem deserit, quæ in peccatis se veraciter agnovit. Unde et mox Eliscus veniens, lignum deorsum mittit, et ferrum in superficiem attulit: quia videlicet Redemptor noster, pie nos respiciens, cor peccatoris humiliat, et ei ^d qui amiserat, reformam, lignum mergit, et ferrum ^e levat, quia cor alligit, et scientiam reparat. Unde bene in alia translatione dicitur quod ^f *infrégit lignum, atque jactavit, et sic ferrum sustulit*. Lignum namque confringere est, cor elatione conterere. Lignum ad ima jactare, est ^g elevatum cor in ^h cogitatione, ut diximus propriæ infirmitatis humiliare, atque illico ferrum ⁱ in superficiem redit, quia ^j adversum exercitationis pristinam intelligentiam recur-

quod tempore peccati lepra percutitur, quo ab eo genitum populus liberatur. Denique sic infideles Judæi in passione Domini clamaverunt: (*Matth. 27, 25*) *Sanguis ejus super nos et super filios nostros*. Tunc cum in peccati lepra perfundi meruerat, quando super cælestem medicum ore sacrilego clamaverunt: (*Joan. 19, 15*) *Tolle, tolle: crucifige eum*. Ergo eo tempore in illis retransit lepra, quo ad nos transit gratia. Denique sic et Apostolus Paulus ad eos locutus est, dicens: (*Act. 13, 46*) *Vobis, inquit, oportuit primum loqui verbum Dei: sed quia vos indignos iudicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes*. Quando doctrina Apostolorum ad gentes transit, tunc in miseris Judæis peccati lepra renascitur.

(6, 4, 3.) Post hæc refert Scriptura, quod veniente beato Eliseo cum filiis prophetarum ad Jordannem fluvium, dum sibi ligna conciderent, ceciderit securis in aqua: et ille, de ejus manu corruit, clamaverit a i beatum Eliseum: (*IV Reg. 6, 5*) *Heu heu, et hoc ipsum mutuo acceperam*. Post hæc in loco, ubi securis illa ceciderat, Beatus Eliscus misit lignum, et natavit ferrum.

^a Dominus Jesus Christus, cujus figuram Eliscus gestavit, eum per præsentiam corporis sui Judæorum impietatem, tanquam infructuosam arborem succidere vellet, qua de illo Joannes dixerat: (*Matth. 3, 10*) *Ecce securis ad radicem arborum posita est*. Item interveniente passione, corpus illud velut manubrium deseruit, et in inferni profunda descendit. Quod in sepultura positum, ad vitam, tanquam ad manubrium suum spiritu redeunte surrexit. ^b Sive aliter: Eliscus namque typum habuisse Domini Salvatoris frequenter supra jam diximus. Sed in puero illo filio propheta, cujus securis de manu lapsa est, non incongrue Christus Dominus intelligitur: securis illa, quæ cecidit, Adam, sive totum genus humanum significabat. Tenebat ergo filius propheta securam in manu sua: et Dominus ac Salvator noster humanum genus, quod creaverat in manu potentia suæ: sed quomodo securis illa de manu propheta, et in profundo corruit, ita et genus humanum cum de manu Dei omnipotentis per superbiam se excussit, cecidit in fluvium luxuriæ, et omnium peccatorum gurgite se submersit. Securis ergo illa in profundo jacebat, quia genus humanum in omnium criminum abisso, infelici ruina corruerat, sicut scriptum est: (*Psal. 68, 2*) *Infixus sum in limo profundum*. Iterum (*ibid. 5*) *Deveni in altitudinem maris, et tempestas dimersit me*. Fluvius enim

^a Prior pars hujus explicationis ex Isidori commentariis in IV Regum desumpta est.

^b Subsequentia videntur vetastam explicationem ex alio Scriptore desumpta a proponere.

^c Subsequentia tradidit Gregorius Magnus num. 9 et 10 alias cap. 3 libri XXI Moralium, eaque allegat etiam Patricius,

^d Quam.

^e Relevat.

^f Confrigit.

^g Elatum.

^h Cognitio.

ⁱ Ad.

^j Ad usum pristina.

rit. Igitur quoniam donum intellectus, quod accipitur, vix cum tot difficultatibus custoditur, curandum valde est, ne otio torpeat, curandum ne in exercitatione operis vitio elationis evanescat: sancti namque viri minime exultant, cum cognoscunt quæ^a faciunt: sed cum faciunt quæ^b cognoverunt: et si intelligendo largiores congaudent munere largitoris, merentes tamen considerant debitum operis: ut videlicet actione persolvant, quod eis^c prerogatum est in^d cogitatione. Stultus namque est debitor, qui gaudens pecunias mutuas accipit, et tempus quo reddere^e debet, non attendit. Moderatur autem lætitia accipiendi, quando solerti providentia etiam constitutum tempus reddendi cogitatur. ¹

(Vers. 8.) *Rex autem Syriæ pugnabat contra Israel, consiliumque inivit cum servis suis dicens: In loco illo, et illo ponamus insidias: et reliqua.* Rex Syriæ Samaritiam obsidens, diaboli gestabat typum, qui ante adventum Salvatoris Judæorum populum sua obsidione concluderat, cujus sævitæ atque occultæ insidiæ, quas humano prætendebat generi, veri Elisei, hoc est Domini Salvatoris præsentia, atque virtute frustratæ sunt. Exercitus regis Assyriorum, qui ad capiendum Eliseum ab eo missus est, scribarum et pharisæorum habuerunt typum, qui instinctu diaboli ad persequendum Deum instigati sunt, et per virtutem ejusdem Domini et Salvatoris nostri, justo judicio obsecrati sunt: et rursum per misericordiam illius, pane verbi Dei sunt pasti, et aqua scientiæ refecti. Merito moyses, quomodo potuerint Syri isti ire in Samaritiam, si tali erant civitate percussi, ut omnino nihil viderent. Hac aurasia^f et illi percussi sunt, qui quærebant ostium Lothi: hoc enim modo sua calamitate turbati, amentes facti sunt, usque dum irent in Samaritiam, et ulterius Prophetam tali modo comprehendere non quæsierunt.

(V. 24, et seq.) *Factum est autem post hæc congregavit Benadab rex Syriæ universum exercitum suum, et ascendit, et obsedit Samaritiam. Facta est autem fames magna in Samaria, et tamdiu obsessa est civitas, donec venundaretur caput asini octoginta argenteis, et quarta pars cabi stercoris columbarum quinque argenteis, etc.* Fames Samaritæ illata inopiam significat verbi Dei, sive egestatem fidei, per quam diabolus ante adventum Salvatoris Dei populum concluderat. Caput asini octoginta argenteis venundatum significat superbiam, quæ initium est omnis peccati. Per asinum enim, quod immundum est animal, omnia vitia diaboli præfigurasse non dubium est, quorum, ut dictum est, caput est superbia. Hanc reprobi omnes neglecto decalogo legis, atque ogoada Evangelii, in qua imago est Dei, in cibum sibi maluerunt absumi, quam panem verbi Dei. Quarta vero pars

A cabi stercoris columbarum, quod quinque argenteis emptum, in cibum sumi dicitur, hoc figurasse videtur, quod populus reprobus, relicta cultura Dei, atque quinque corporis sensibus subditus, per idolorum culturam, et simulationem, velut quodam fetore peccatorum pasti, diabolo satisfaciebant. Duæ mulieres, quarum una famis inopia coctum filium suum comedit, reprobanam plebem ex Judæis significasse non dubium est, quæ omne bonum, quod in originaliter habere potuit, inopia fidei consumpta consumpsit: alia vero, quæ in tale facinus consensum præbere renuit, electam plebem procul dubio figuravit.

(Cap. 7, 3.) *Quatuor ergo viri erant leprosi iuxta introitum portæ, qui dixerunt ad invicem. Quid hic esse volumus donec moriamur? etc.* Quatuor leprosi, B qui extra civitatem positi futuram Israël^g defensionem pronuntiant, illos indicasse videntur, qui ex populo Judæorum immunditiam peccatorum suorum prius cæteris confessi sunt, et ad tantam pervenire meruerunt gratiam, ut victum atque fugatum diabolum per victoriam crucis Christi cæteris annuntiant. Quinque equos, qui in Samaria præ inopia famis tantummodo remansisse dicuntur, carpalem Judæorum populum sub quinque libris legis electum figurasse certum est. Dux ille, qui futuram frumenti abundantiam per Eliseum venturam audiens, credere noluit, scribarum atque pharisæorum gestavit figuram, qui fertilitatem fidei in Ecclesia divinitus collatam ydidit, et quia credere noluit, ob hoc in impietate sua mortuus, a fidelibus conculcatus est. C

(Cap. 8.) *Eliseus autem locutus est ad mulierem, cujus vivere fecerat filium dicens: Surge, vade, etc.* Mulier Samamitis, quæ ob inopiam famis, consulta Elisei de Judæa ad terram Philistinum transivit, primitivam Ecclesiam, quæ per Apostolos ex circumcissione in Christo credidit, præsignavit. Quæ Ecclesia ob infidelitatem Judæorum atque inopiam verbi Dei, quæ illos obtinuit, revelante sibi divino Spiritu, ad populum gentium transmigravit: hæc enim in fine mundi, postquam plenitudo gentium introierit, ad priorem populum revertens, prædicante Elia, electos ex eadem plebe quasi pristinam patrum suorum possessionem in proprio jure recipiet, et tunc omnis Israel salvus fiet.

(Cap. 11, 4.) *Anno septimo misit Joada, et assumens centuriones, et milites... præcepit illis, dicens... Tertia pars vestrum introeat sabbato, etc.* ^h Quod ait Jojada pontifex sacerdotibus, et levitis in templo, et proferens Joas filium Azariæ, quem sex annis, quibus regnavit Athalia, clam nutriebat in templo: *Tertia pars vestrum introeat sabbato, et observet excubitum domus regis, tertia autem pars sit ad portam Seir, et tertia pars ad portam, quæ est post habitaculum scutiariorum. Custodietis excubitum domus*

rint. Codex habet: *has auras.*

^g Arbitror liberationem.

^h Explicationem loci hujus prorsus exceptit Claudius a Beda 18. explicatione in libros Regum hæc tradente.

^a Faciant.

^b Cognoverant.

^c Prærogatum.

^d Cognatione.

^e Debeat.

^f Num corruptus nonnihil sit locus iste, alii videntur.

Messa. Duæ vero partes e vobis omnes egredientes sabato custodiunt ^a *excubitus domus Domini circum regem, et vallabitis eum habentes arma in manibus vestris, etc.* Quæ ibidem diæta, vel facta commemorantur, melius intelliguntur, si de locis templi, in quibus actum est, latius aliqua replicentur. Templum quidem ipsum, exceptis porticibus, quibus omni ex parte sibi adhaerentibus circumdabatur, habebat intra parietes (hæc est enim mensura prima, quam *verba dierum* nominant) sexaginta cubitos longitudinis, viginti autem latitudinis. Cujus omnis ambitus atrio tres cubitis alto erat circumdatus, habente introitum a parte orientis, cujus in libro Regum ita meminit Scriptura : (*111 Reg. 6*) *Et ædificavit atrium interius tribus cubitis lapidum politorum, et uno ordine lignorum cedri.* Interius videlicet hoc appellans atrium, eo quod alia circa hoc exteriora sint facta. Porro in *verbis dierum* ita : (*2 Paral. 4*) *Fecit etiam atrium Sacerdotum, et basilicam grandem, et ostia in basilica, quæ texit ære.* Atrium videlicet Sacerdotum hoc nominans ^b, qua nimirum, ad hoc erat factum, ut ab ingressu templi cæteros arceat, solisque hoc Sacerdotibus licere designaret. Erat autem hoc idem atrium ab australi, occidentali et septentrionali parte vicinius muro templi. Porro ad ortum solis, unde et introitum per gradus habebat, in magnam se prolixitatem a templo protendebat, utpote quod in illa sui parte altare holocausti, in illa lutes heris quinos, in quibus hostiæ lavarentur, in illa mare æneum, in quo intraturi ad ministerium sacerdotum lavarentur : in illa Sacerdotum immolantium, et psallentium habebat chorus levitarum. Circumdabatur autem hoc atrium undique versum a ^c longa æde præmaxima in quadrum, cujus interior paries (id est, qui templum a quatuor mundi partibus respiciebat) inferius erat per totum in arcubus constructus, ulterior vero firma soliditate fundatus. Et januas habens æreas, ut supra dictum, ^d memoravimus ; et ostia in basilica, quæ texit ære ; quæ etiam porticibus communita maxinis, et opportunis erat discretæ cæcæculis. Et rursum extra hæc ædem in gyro ^e altera simili schemate facta ^f : sed et tertia quilibet circa illam eodem ordine facta per gyrum, interiora omnia longe, lateque circumibat : in hoc tantum a prioribus distans ædibus, quod orientalis, et septentrionalis ejus paries ostia minime habebat, eo quod uterque eorum ad muros pertineret civitatis. Hæc autem sunt atria, de quibus canitur in Psalmis : (*Psal. 155 et 154*) *Qui stans in domo Domini, in atris domus Dei nostri* : et quoniam ipsa domus Domini in editiore loco constructa erat, fiebat, ut atria, quanto exteriora ^g fuerint, tanto altiores haberent parietes, utpote inferius fundamenta habentes, adeo ut ultima qua-

^a Excubias.

^b Editi : hoc tantum habent : quod ingredi Sacerdotibus licere designaret. Præstat nostri codicis lectio.

^c Longe.

^d Commemoravimus.

A dringentos in altitudine cubitos haberent, nec tamen æquande templi altitudini aliquantulum propinquarent. Quorum omnium in libro Paralipomenon (*Paral. 28*) ita generalis fit mentio : *Dedit autem David Salomoni suo descriptionem porticus, et templi, et cellariorum, et cæcæculi, et cubicularum in aditis, et domus propitiations, nec non et omnium quæ cogitaverat, atriorum et exedarum per circuitum in thesauro domus Domini, et in thesauris Sanctorum.* Sed et Josephi Scriptura, (*Antiq. 8. 5*) vel pictura ab antiquis formata, plenius, quo sint hæc ordine facta, distinguit. Illis vero ita compositis, in Sancta Sanctorum summi tantum Sacerdotis erat semel in anno cum sanguine hostiarum ingredi ; in sanctuario ante oraculum Sacerdotis tantum purificati introibant.

B In atrio interiore Sacerdotes omnes, et Levitæ. Circa hoc atrium sub (dio) divo, vel si tempestas areolat, in ædibus circumpositis viri Israelitæ ad orandum, sive ad audiendum verbum Dei ^h conveniebant. In tertio ordine atriorum stabant ad orandum mulieres Israeliticæ sub (dio) divo : vel si tempestas non sinebat, proxima circumpositarum ædium tecta subibant. Porro in ultimo ordine atriorum gentiles, qui ad orandum forte convenerant, intrabant. Ubi etiam post tempora dispersionis ii, qui de gentibus nuper advenerant Israelitæ, ⁱ diebus septem purificati, sic tandem, interiora sanctorum petebant. Quæ autem intra atria, vel in atris erant pavimenta, lapide vario sunt omnia strata. Ita vero ostia in ædibus contra invicem posita erant, ut ii etiam, qui in ultimis consistebant, templum possent intueri. Erant autem sortes viginti quatuor, et Sacerdotum, et Levitarum, et Janitorum, qui per totidem septimanas sibi ex ordine succederent, sabbato nova turba intrante ad officium, et post Sabbatum ea, quæ proxima septimana ministraverat, domum redeunte. Sed hic pontifex proponit necessitatem augendi circa novum regem exercitum, et eos, qui intrandi septimanam habebant ordinem, suscepit, et illos, qui jam suam septimanam ministrando impleverant, ne abirent, retinuit. Qui alios quosque Levitas de cunctis viribus Juda simul, et principes familiarum Israel, missis in hoc centurionibus Hierosolymam, congregaverat, ut *Verba dierum* narrant, (*1 Paral. 23*) quos educturus filium regis tali ratione distinxit, ut omnes, qui impleverant sabbatum, et egressuri erant, in duas divisi partes regem in interioribus atrii loci armati circumstarent : reliqua vero multitudo, in est qui non erat de stirpe Levi, exteriores atriorum januas contra furorem reginæ, si quid forte ad versi moliretur, custodirent. Porro hic qui nuper ad sabbatum venerant Sacerdotes, Levitæ, et Janitores in tres divisi partes, domum regis, id est palatium, observarent : ne vel hoc regina collecto exer-

^e Altare.

^f Factum.

^g Fierent . sed fallitur.

^h Convenire solebant.

ⁱ Deest in editis diebus septem.

itu contra regem, defenderet : Servarent et portam habitaculi scutariorum, per quam de templo ad palatium descendebatur, sicut infra ^a dicitur : duxeruntque regem de domo Domini, et venerunt per viam porte scutariorum in palatium, et sedit super thronum regum, ubi etiam porta ^b Siref, et domus Messa, quæ cum porta scutariorum nominatur, esse videntur. Scutarios autem tutiores ^c Regum appellat, testante libro Paralipomenon : (2 Paral. 12) quia cum Roboam scuta ærea pro aureis fecisse commemorasset, adject : *Et tradidit illa principibus scutariorum, qui custodiebant vestibulum palatii* : in quo videlicet libro distinctius hæc euneta replicantur : *Tertia pars vestrum, qui veniunt ad sabbatum Sacerdotum, Levitarum, et Janitorum erit in portis ; tertia vero pars ad domum regis, et tertia in porta, quæ appellatur Fundamenti ; omne vero reliquum vulgus sit in atrii domus Domini, nec quisquam alius ingrediat domum Domini, nisi Sacerdotes, et qui ministrant de Levitis : ipsi tantummodo ingrediantur, ^d qui sanctificati sunt, et omne reliquum vulgus observet custodias Domini Levitæ autem circumdant regem, habentes singuli arma sua, etc.*

(Vers. 12.) *Quod sequitur de eodem : e Produxitque filium regis, et posuit super eum diademam, et testimonium, in diademate insigne epitis regum : in testimonio designat decreta legis Dei, quibus quid agere rex debeat, et qualiter vivere, præcipitur. Denique in libro verborum dierum apertius : (2 Paral. 23, 11) Et imposuerunt, inquit, ei diademam, dederuntque in manu ejus tenendam legem. Et magnæ utique erat, salutarisque prudentiæ, ut per tyranniæ, impiæque reginæ necem, succedente in regnum filio regis legitimi, cum ipso ^f regum habitu, simul disciplina legis Dei servanda committeretur, et qui se prælatum populo regendo videret, ipse se regendum divinis legibus subditi debere meminisset.)*

(Cap. 12, 13.) *Et non fiebat ratio his hominibus, qui accipiebant pecuniam, etc. e Quod instaurantibus templum Domini tempore prælati regis Joas dicitur : Et non fiebat ratio his hominibus, qui accipiebant pecuniam, ut distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabant eam, devotionem ostendit eorum, de quibus sermo est, qui tantum studii in religione habuerint, ut nullus dubitaverit, quin pecuniam Domini sine alienius fraudis suspitione tractarent : et hanc de ærario sublatam fideliter artificibus ad muniendam domum, prout singulis opus esset, offerrent.*

(13, 20.) *Post hæc mortuus est, inquit, Eliseus, et sepelierunt eum. Latrunculi vero de Moab venerunt in terram ipso videlicet anno. Quidam autem sepelientes hominem viderunt latrunculos, et projecerunt cadaver*

A in sepulcro Elisei, quod cum tetigisset ossa Elisei : continuo revixit homo, et stetit super pedes suos.

Latrunculi enim Moab signifierat dæmones intelligendi sunt, qui ad incestum et omne opus execrabile vitiorum stimulis perurgent infelicitum mentes. Qui vero mortuum sepeliebant, ii accipiendi sunt, qui, ut Apostolus Jacobus ait : (5, 19) *Impios et peccatores habet errore via suæ assidua exhortatione convertunt ad tramitem pietatis, et castitatis, animas que eorum salvantes a perpetua morte, cooperiunt multitudinem peccatorum.*

Sive aliter. Sepelientes mortuum, ac latrunculos fugientes illi merito appellandi sunt, qui pie vivere volentes in Christo, fugiunt, ac declinant vitia universa, atque peccata, quæ moriem videlicet operantur, corporaque in fontem projiciunt baptismi, in quo secundum Apostolum credentes sepeliuntur cum Christo (Rom. 6, 4. Coloss. 2, 12), ut per communionem corporis, et sanguinis ejus deinceps possint vivere cum Christo.

(14, 7.) *Ipse (videlicet Amasias) percussit Edom in valle Salinarum decem millia, etc. Quod dicitur de Amasia rege Juda : Ipse percussit Edom in valle Salinarum decem millia et apprehendit petram in prælio, vocavitque nomen ejus ^h Jethel. i e Vallis Salinarum erat, ubi sales faciebant, vel feno videlicet salsuginis, ut multis in locis deciso, exsiccato et incenso, vel aquis puteorum sale fervefactis, et usque ad salis firmitatem coquendo perductis, vel alio quolibet ordine, quo sal fieri consuevit, in quo etiam loco Joab duodecim millia Idumæorum percussisse legitur. Nec prætereundum quod pro valle Salinarum vetus editio quasi nomen regionis i Gemela posuit. Petra autem civitas est Arabiæ nublilis in eadem terra Edom, quæ in libro Numerorum Recem dicitur, et ab Assyriis hodie usque sic appellatur. ^k Jeechel vero, quod Amasias victor ei nomen imposuit, interpretatur cœtus Dei, vel auxilium Dei, agente eo fideliter, ut perenni inderetur memoriæ, quod hanc, vel cœtus populi Dei, vel Deo adjuvante, ceperit.)*

(14, 25.) *Ipse restituit terminos Israel ab introitu Emath etc. l e Quod dicitur de Hieroboam rege Israel : Ipse restituit terminos Israel ab introitu Emath, usque ad mare solitudinis, Emath, quæ nunc Epiphania dicitur, septentrionalis erat terminus Israelis : Mare autem solitudinis, quod hebraice dicitur Araba, mare mortuum designat, quod in longitudine per stadia DXXX usque ad ^m Zoaras Arabiæ in latitudine per centum quinquaginta usque ad vicina Sodomorum ⁿ prætenditur.)*

o Et unaquaque gens fabricata est Deum suum, etc.

ⁱ Hæc habet Beda quæstione 21, inter 50 quæstiones in libros Regum.

^j Gemelach.

^k Jethel.

^l Hoc pariter, et subsequens Beda desumpta sunt.

^m Zoaros.

ⁿ Progreditur.

^o 17, 29.

^a Dicitur.

^b Seir. ;

^c Regis.

^d Quia.

^e Hujus quoque, et subsequentis loci explicatio ex Beda desumitur. Ibidem, num. 20, et 21.

^f Regni.

^g Hæc pariter ex Beda desumpsit Rabauus.

^h Jeechel.

« Quod dicitur de his, que in Samariam a rege Assyriorum adductæ sunt, nationibus. et unaquaque gens fabricata est Deum suum, posueruntque cum in fanis excelsis, quæ fecerant ^a Samarie gens, et gens in urbibus suis, in quibus habitabant. Viri enim Babilonii fecerunt *Sochoth Benoth*: Viri autem Cutheni fecerunt *Nergel*. Et viri de ^b Emeth fecerunt Asima. Porro Hevæi fecerunt ^c *Nebaaz*, et *Thartha*. In libro quidem locorum legitur, quod *Benoth*, et *Nergel* fuerunt civitates, quas construxerunt in regione Judææ Samaritani, qui de Babylonia transierant. Asima quoque oppidum quod ædificaverunt, qui ad eam venerant de Emath. *Nebaaz* etiam, et ^d *Tartha* civitates, quas Hevæi in eadem Judææ terra conluderunt. Videtur autem juxta consequentiam sermonis, etiam idolorum, quibus ^e hæ gentes prius in terra sua servierunt, hic posse vocabula intelligi, ^f quia cum dictum esset, et unaquaque gens fabricata est Deum suum, quasi ad expletionem sententiæ subjunctum est: *Viri enim Babilonii fecerunt Sochoth Benoth*, id est tabernacula *Benoth*. Et melius, ni fallor, faceret interpres, si *Sochoth* latine in tabernacula verteret, et nomen idoli *Benoth* absolute poneret: et sicut in sequentibus manifeste dicitur: (17, 51) *Illi autem, qui erant de Sepharvaim, comburebant filios suos igni Adramelech, et Anamelech diis Sepharvaim*: ubi ostenditur *Adramelech*, et *Anamelech* idola fuisse urbis *Sepharvaim*: ita videtur consequens, ut etiam *Nergel Cuthenorum*, *Asima Emathenorum*, *Nebaaz*, et *Tharthac* idola fuerunt *Evæorum*.

(18, 15.) *Anno quartodecimo regis Ezechie ascendit Sennacherib rex Assyriorum super omnes civitates Judææ unitas, et cepit eas*, etc. Historia manifesta est, et interpretatione non indiget. ^g In verbis autem *Rabsacis* arrogantia consideranda est, quæ velut quædam contraria fortitudo imitator consuetudinem prophetarum, ut quod illi solent in prologis ponere; hæc dicit Dominus, quo auctoritatem et magnitudinem loquentis ostendat, iste nunc dixerit: *Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum*. Consideremus verba *Rabsacis*, ^h et ac primum quod dicit: ⁱ *Confidis super baculum arundineum confractum istum, super Ægyptum*, falsum est: nulla enim narrat historia, quod *Ezechias* ad Ægyptios miserit, et *Pharaonis* auxilium postularit, quodque inferit: (vers. 22) *Si responderis mihi, in Domino Deo nostro confidimus*, verum est: sed rursus jungit mendacium veritati, quod (*Ibid.*) *abstulerit Ezechias excelsa illius, et altaria*: hoc enim non contra Dominum, sed pro Domino fecerat, ut idololatria, et veteri errore destructo, juberet Dominum adorari in He-

rusalem, ubi erat templum ejus. Quodque paucitatem obsessorum volens ostendere, (vers. 23) equorum duo millia pollicetur, quorum *Ezechias* ascensores præbere non posset, non de imbecillitate venit populi *Judæorum*, ¹ qui equitandi carebat scientia, sed de observatione mandatorum Dei, qui per *Moysem* super regem præceperat *Israel*: (*Deuter.* 17, 16, et 17) *Non multiplicabit sibi equos, et uxores plurimas non habebit*. Ad id autem, quod dixerat: (vers. 22) *Si responderis mihi, in Domino Deo confidimus*, etc., callide, prudenterque respondit, se non sua voluntate, sed Domini venisse præceptis ^k.

« Et dixit *Heliachim*, et ceteri ad *Rabsacem*: ^l *Loquere ad servos tuos Syria lingua, siquidem intelligimus eam*, etc. Accusatio *Rabsacis* *Ezechie* testimonium est, quod captis cunctis *Judææ* urbibus, confisus in Domino sit ^m, dixeritque ad populum: (*II Par.* xxxii, 7) *Nolite timere, nec paveatis regem Assyriorum, et universam multitudinem, quæ est cum eo: multo enim plures nobiscum sunt, quam cum illo; cum illo enim est brachium carnis: nobiscum Dominus Deus noster, qui auxiliator est nostri, pugnetque pro nobis. Et confortatus est, inquit, populus hujusmodi verbis Ezechie*. Unde *Rabsaces* destruere vult quod ille construxerat, et loquitur ad populum: (*IV Reg.* 18, 29) *Non seducat vos Ezechias, et non vobis tribuat fiduciam super Domino Deo*. Rursumque adjiciens comminationem, et terrorem, ut (vers. 27) *comedant, inquit, stercora sua, et bibant urinam pedum suorum* ⁿ vobiscum. Per quæ ostendit fame eos, et penuria, sitique esse capiendos, simulque illecebras jungit formidini, ut quos terrore non vicerat, reprimissionibus et persuasione decipiat dicens: (vers. 31) *Facite mecum quod est utile*. Ergo sensus est: *Facite* (inquit) quod vobis prosit, et in benedictionem proficiat vestram. Sive hoc dicit: *Benedicite regi Assyriorum, et laudate eum*: ut Dominum confitemini, ut præmia consequamini: et donec revertar de Ægypto, sive capta *Lonna* redeam, habitate in urbe vestra, et rebus vestris fruimini: postea autem: (vers. 32) *Veniam et transferam vos in terram, quæ similis est terræ vestræ*. Quidam putant terram eis *Mediæ* repromitti, quæ habebat terræ *Judææ* similitudinem, tam in situ, quam in frugibus. ^o Quodque inferit: *Ubi est Deus Emath, et Arphad, et Sepharvaim, Ana, et Ava? Nunquid liberaverunt Samariam de manu mea?* Ostendi harum omnium civitatum, sive gentium diis servisse Samaritas, et quia non erant dii, sed idola, merito cultores vanitatis, ut decebat esse ^p submersos. Est autem *Emath* urbs *Cælesyriæ*, quæ nunc *Epiphania*

^a Samaritas.

^b Emath.

^c Nebahaz, et Tharthac.

^d Tharthac.

^e Hæc.

^f Quod cum.

^g Vers. 19. Hæc dicit Rex Magnus, Rex Assyriorum.

^h Hæc, quæ tradidit *Claudius Rabanus* in locum hunc pariter tradidit.

ⁱ An speras in baculo, etc.

^j Quasi equitandi ignavi.

^k Vers. 25. Nunquid sine Domini voluntate, etc.

^l Vers. 26.

^m Vers. 15.

ⁿ Vulgata legit: Urinam suam.

^o Hactenus *Rabanus*: subsequenti præbet *Beda* quæst. 24, in libros *Regum*, et rursus *Rabanus*.

^p Submersos.

dicitor : juxta ^a Emesan, ut supra monuimus. ^b Arphat urbs Damasci, quam expugnatam a rege Assyriorum etiam Hieronias scribit : (*Hier.* 4, 47) Sapharvaim, quod numero plurali *libros*, vel *litteras* sonat, nomen est locorum, de quibus Assyrii transmigrantes habitaverunt in Samaria, ut in locorum libris invenimus. Verum in Isaiâ hoc quoque vocabulum esse civitatis apparet, ubi aperte dicitur : (*Isai.* 56, 11) *Ubi est Deus urbis Sapharvaim?* tametsi pluraliter dictum, ut Thebarum, Athenarum. Pro Ana, et Ava vetus editio quasi unius urbis nomen ^c Ana, et Ava posuit. Et quidem in Hebræo ita scriptum est: verum quia syllaba *u*, quæ in medio nominis posita est, conjunctionem apud eos significat, potest etiam ita distingui ut dicantur Ane et Gave, ut Aquila transtulit, sive Anua et Avua, ut noster vertit interpres.)

(*Vers.* 36.) *Tacuitque omnis populus, et non respondit ei quidquam. Siquidem præceptum regis acceperant, ut non responderent.* ^d Vere justus Ezechias agebat euncta fideliter, et universa eua consilio: ideo enim jusserat blasphemanti Assyrio non respondere, ne eum ad majores blasphemias provocaret.)

(*Vers.* 37.) *Et ingressus est Heliachim, et ceteri cum eo ad Ezechiam scissis vestibus.* Perspicua relinquentes, ea tantum, in quibus latens sensus est, disseramus. Scindit vestes, quia Rabsaces audierant blasphemantem. (*Cap.* 19, 1) Scindit et ipse rex vestimenta sua, quia peccatorum suorum, et populi esse credebat, quod Rabsaces usque ad portas Hierusalem venerit, et contra Domitium talia sit locutus. Pro regio ergo cultu obvolutus est sacro, et de palatio ad templum gradiens, Heliachim pontificem, et ^e Sobnam scribam; et (*vers.* 2) seniores de Sacerdotibus misit ad Isaiam filium Anos Prophetam. In quo regis consideranda est humilitas atque prudentia. Ipse pergit ad templum, principes populi, et senes sacerdotum non stolis Sacerdotalibus, sed cilicis coopertos mittit ad Isaiam Prophetam filium Amos.

(*Vers.* 3.) *Dixerunt, inquit, ad eum: hæc dicit Ezechias. Dies tribulationis, et correptionis, et blasphemie dies hæc. Tribulationis nostre, correptionis Dei, blasphemie hostium, ponitque similitudinem parturientis mulieris, et dolentis, quod venerint filii usque ad partum, et vires non habet parturiendi.* ^f Hæc juxta litteram peccatis facientibus videmus, quia cum hostes irruunt, defensores ^g nostri præparantur, sed nullatenus ad præparata convalescunt. Scriptum namque est : (*Isai.* 11, 2) *Requiescet super*

eam spiritus consilii, et fortitudinis, quæ utraque sibi necessario juncta sunt, quia neque virtus sine consilio esse utilis valet, neque consilium sine virtute. Quod igitur prorsum qui per consilium præparantur, dum ad partum per fortitudinem non procedunt? Afflictus ergo, atque turbatus Ezechias rex loquitur dicens : Dies tribulationis, et blasphemie dies iste, venerunt filii usque ad partum, et vires non habet parturientis. Filii quippe usque ad partum veniunt, quando apta consilia usque ad desiderium efficiendi operis procedunt, sed virtutem non habet parturientis, quia dum infirmus quisque concipit consilia, hæc ad utilitatem aliquam per partum operis non producit.) Sequitur :

(*Vers.* 4.) *Si forte audiat Dominus Deus tuus universa verba Rabsacis, quem misit rex Assyriorum Dominus suus. Non enim attendens Dominum omnium nostrum Domitium dicere, quo irascente tanta patimur : sed tamen dicimus Domitium, et hæc habemus ultionis filicium : quoniam vivens Deus blasphematur a cultore idolorum mortuorum.*

Cumque venissent servi regis Ezechia ad Isaiam, prævenit eos Isaias : eorum enim spiritu, quo futura rosebat, etiam absentem regem audierat, et dicit quod respondere deberent domino suo humilitate mixta fiducia conscientie. *Dicite, inquit, Domino vestro, qui vester est Dominus meus : etenim hæc dicit Dominus : (vers. 6, 7) Noli timere verba, quibus non tu, sed ego sum blasphematus : Ecce ego immittam ei spiritum, et audiet nuntium, et revertetur in terram suam, et dejiciam eum gladio in terra sua. Ut duo pariter Ezechias, quæ optabat, audiret; se de obsidione, et periculo liberandum : et inimicum, iratumque regem in sua terra esse moriturum.*

(*Vers.* 8.) *Reversus est autem Rabsaces, et invenit regem Assyriorum expugnantem ^h Lomna, etc.*)

ⁱ Pugnassee autem Sennacherib regem Assyriorum contra Ægyptum, et obsedis Pelusium, Janaque extractis aggribus urbe capienda, venisse Tharacum regem Æthiopum in auxilium : et una nocte juxta Hierusalem centum octoginta quinque millia exercitus Assyrii, pestilentia corruisse; narrat Herodotus, ^j et plenissime ^k Berossus Chaldaice scriptor historiarum.

(*Vers.* 14, 15.) *Itaque cum accepisset Ezechias litteras de manu nuntiorum, et legisset eas, ascendit in domum Domini, et expandit eas coram Domino, etc.* Contra Sennacherib regis blasphemias, solita Ezechias arma corripuit, rursusque pergit ad templum, et epistolas ejus expandit coram Domino, au-

^a Aemesam.

^b Arphad.

^c Anemgava

^d Rabanus, et subsequenter tradit ad litteram fere.

^e Soboam.

^f Hæcens Rabanus : subsequenter a Paterio, ideoque a Gregorio Magno desumpta sunt : sed locum Gregorii, quem allegat, Paternus non indicat.

^g Edit., vestri.

^h Lobnom.

ⁱ Rorsus Rabanus hæc ipsa nos docet, qui tamen hæc tantum tradit : *Urbe capienda [fortasse Urbi capiendæ]. Venisse Tharacum Regem Æthiopum in auxilium narrat Herodotus.*

^j Lib. II, cap. 141. Sed intermixtis fabulis.

^k Destituitur prorsus his libris.

dacter Dominum deprecatus, et solum Deum asserit esse viventem, per quem idola intelligimus imagines mortuorum.

«Misit (vers. 20) autem Isaias ad Ezechiam dicens : *Hæc dicit Dominus Deus Israel: Quæ deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum, audivi. Iste est sermo, quem locutus est Dominus de eo: sprevit te, et subsannavit te, virgo filia Sion: post tergum tuum caput movit; filia Hierusalem.* » Quia tam audacter Ezechias Dominum deprecatus est, nec misit ad Isaiam; ut prius miserat, non ipse propheta pergit ad eum, sed mittit nuntios, qui ei dicent verbum Dei super Sennacherib contra quem rogas, Domini ista sententia est. *Virgo filia Sion, et filia Hierusalem*, quæ ideo virgo appellatur; et filia, quia ex cunctis gentibus simulacra adorantibus; hæc sola conservat castitatem religionis Dei, et unius divinitatis cultum. *Subsannavit te atque despexit.* Et quæ, ne te ad majores blasphemias concitaret, *præsenti non respondebat. Post; te abeunte, movebit caput suum.* Certa de ultione, secunda de pœna, et hæc locutus est: non contra me, sed contra Dominum superbisti, nec ipse per te, sed per servos tuos, ut major esset arrogantia blasphemantis. *Dixisti enim quod in quadrigarum tuarum multitudine ascenderis in altitudinem montium, et iuga Libani excelsa succideris.* Cedros atque abietes illius, quæ vel de cunctis gentibus metaphorice de principibus earum debemus accipere: vel Hierusalem, quæ interpretatur *Libanus*; ut cedros ejus, atque abietes ad potentes quoque, et optimates, altitudinem vero summities illius, saltumque Carmeli referamus ad templum. Quodque infert: *Ego fodi, et bibi aquam, et exciccare vestigio pedis mei, omnes rivos aggerum:* hoc intelligi potest juxta historiam, quod pro multitudine exercitus omnia fluentia siccaverit, ut puteis sibi fodere sit compulsus: juxta translationem, quod omnes populos, qui sub aquarum nomine interdum scribuntur: suo vastaret exercitu.

(Vers. 25.) «*Nunquid non audisti quæ olim fecerim? ex diebus antiquis ego plasmavi illud, et nunc adduxi: eruntque in columnam, collium pugnantium civitates munitæ. Et qui sedent in eis, humiles manu, contremuerunt, et confusi sunt quasi fenum agri, et virens herba lectorum, quæ arfacta est, antequam veniret ad maturitatem. Habitaculum tuum, et egressum tuum, et introitum tuum, et viam tuam ego præscivi, et furorem tuum contra me, insanisti in me, et superbi in tua ascendit in arcus meus.*»

« Hæc ex persona Domini contra verba Assyrii sentienda sunt, quod ad blasphemiam ejus sic responderit Dominus. Num ignoras, quod hæc, quæ fecisti, mea feceris voluntate, et ego hæc futura prædixerim, ac per te faciendæ mandaverim? Itaque quod olim decreveram, hoc est expletum tempore,

^a Subsequentia fere docet etiam Rabanus.

^b Vers. 25. sed hic, et deinceps nonnihil differens a Vulgata interpretatio proponitur.

^c Edit. *fructuosæ*, sed perperam.

A ut colles, (id est principes) qui inter se pugnabant, et civitates munitissimæ me contrahente manum meam, nec solum auxilium præbente eradicarentur, et contremiscerent, ac perirent, et compararentur non olivæ, et vineæ, fructuosisque arboribus, sed feno, et graminibus, herbisque domatum, quæ frugibus impedimenta sunt, et ante marcescentem, quam ad maturitatem perveniunt. Itaque sessionem, et egressum, et introitum tuum ante cognovi, et insaniam, qua contra me debacchaturus eras, prophetis vaticinantibus sum locutus; per quos olim dicturum esse te noveram. (*Isai. xiv, 14*) *In caelum ascendam, super sidera cæli ponam thronum meum; eroque similis Altissimo.* Itaque furor tuus, et superbia tua pervenit in aures meas, et nequaquam te ultra portabo, ut intelligas quod potuisti, non tuis potuisse te viribus, sed meo arbitrio. Merebantur enim impiæ gentes, et ^c infructuosæ arbores, ut per te quasi securim, et serram meam succiderentur et caderent.

(Vers. 28.) «*Ponam itaque circulum in naribus tuis, et canum in labiis tuis, ut blasphemantium ora restringam, et nequaquam ultra talia loqui audeas, frenunque injiciam labiis tuis, quod tuam ferociam domet, et te reducat in Assyrios.*»

«*Tibi autem (Ezechia) hoc erit signum. Comede hoc anno quæ repperis, et in anno secundo quæ sponte nascuntur. Porro in anno tertio seminate, et metie: plantate vineas, et comedite fructum earum.*»

C « Omnia hæc Propheta per nuntios ad Ezechiam loquitur, quid Sennacherib dixerit, quid ei Dominus responderit: non ad ipsum sermonem facit, ne forsitan dubitet ventura, quæ dicta sunt. Et ideo illi maxime prophete apud populum sermonum suorum habebant fidem, quia non solum de his, quæ multa post secula futura erant, sed etiam quæ in continenti, et post non grande temporis spatium essent implenda, memorabant, et quod intra biennium, et rex Assyriorum interiret, et urbi Hierusalem securitas redderetur; hoc erit, inquit, signum corum, quæ futura pronuntio, quod hoc anno ea comedas quæ repperis: anno autem secundo quæ sponte nascuntur: in anno autem tertio, fugato jam Assyrio, et obsidione laxata, seminate et metie: plantate vineas, et fructus earum comedite. Siquidem ^d urbis hujus reliquæ, quæ nunc hostili vallantur exercitu, et evasuras esse non credunt, tantam recipient rerum omnium abundantiam ac felicitatem, ut instar arboris alta radice fundate, pomis densissimis impleantur.

^e «*Et quodcumque reliquum fuerit de domo Juda, mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum.* Quid hoc loco radicem nomine, nisi latentes cogitationes accipimus, quæ in occulto prodeunt, sed in ostentatione operis per apertum surgunt? Radicem ergo deorsum mittere, est cogitationem bonam in

^d *Partæ urbis reliquæ.*

^e Vers. 30. Hactenus etiam Rabanus: desumpta sunt subsequentia ex Paterio, ideoque ex Gregorio. Vide n. 81, alias caput 48, libri VIII Moralium.

abditis multiplicare, fructum vero sursum facere, **A** est efficacia operis recta, quæ cogitavit, ostendere. *Mittit ergo radicem deorsum, ut faciat fructum sursum.* Ac si aperte diceretur: in imis cogitatio nascitur, ut in summis retributio reddatur.

^a *De Hierusalem enim, et de monte Sion egredientur reliquæ, et implebunt terram Judæam, non suo merito, sed Dei misericordia, imo zelo quod adversus impios zelatus est populum suum. Quod autem ad extremum inferi: (Vers. 34) Protegam urbem hanc, et salvabo eam propter me, et propter David servum meum: illud significat, quod non merito suo, sed Dei clementia conservetur, imo patris eorum David memoria, in quo admonetur, et suæ negligentiae, et illius fidei, atque justitiæ, et quod in tantum justitiam diligit Deus, ut etiam posteros sanctorum hominum non suo merito, sed majorum virtute tueatur.*

(Vers. 35.) *Factum est ergo in nocte illa, venit Angelus Domini, et percussit castra Assyriorum centum octoginta quinque millia.* De hoc quoque in Paralipomenon legitur: (II Par. 32, 24) *Et misit Dominus Angelum, qui percussit omnem virum robustum, et bellatorem, et principem exercitus regis Assyriorum reversusque est cum ignominia in terram suam. Centum octoginta quinque millia fortissimorum virorum ab uno Angelo una nocte cæduntur, et absque vulneribus occisorum mors sæva discurrit, excludens a corporibus animas Domini voluntate: et ipse rex Assyriorum idcirco servatus est, ut sciret potentiam Dei blasphemantia ora comprunere,*

C fieretque testis illius majestatis, quem paulo ante contempserat. ^c De talibus autem rebus angulo omnipotens Deus multa per angelos, non ut ipse ab eis disceat, sed ut ab illo ipsi per verbum ejus agant, aut nuntient sine corporali sono etiam quod voluerit, ab eo missi, ad quos voluerit, totum ab illo per illud verbum ejus audientes, id est in ejus veritate invenientes, quid sibi faciendum, quid, quibus, quando nuntiandum sit. ^d *Sed tamen non ex angelis homines beatificat, sed ex se ipso, sicut angelos.*

^e Nec aliqua ex aliquo tempore (vel ab angelis, vel ab hominibus) cognovit, ut nosset, sed futura omnia temporalia, atque in eis etiam, quid, et quando ab illo petitori fueramus, et quos, et de quibus rebus, vel exauditurus, vel non exauditurus esset, **D** sine initio præscivit. Universas autem creaturas suas, et spirituales, et corporales, non quia sunt, ideo novit, sed ideo sunt, quia novit.

^a Vers. 31. En iterum nos docet Rabanus.

^b In castris.

^c Haec quoque Rabanus; quæ sequuntur ad hanc partem excepit ab Augustino Claudius; qui tamen nonnulla innuitavit, ut in rem suam verteret. Consule, obsecro, quæ tradit Augustinus num. 22 [cap. 13] lib. xv de Trinitate.

^d 7. de Civit. cap. 50.

^e Hæc præterit excepit ex loco allegato libri xv de Trinitate.

^f Recedens.

^g Neiroch.

(Vers. 35.) *Cumque diluculo surrexisset, vidit omnia corpora mortuorum, et reversus est Sennacherib rex Assyriorum, et mansit in Ninive. Cumque adoraret in templo Neesrach Deum suum, Adramelech et Sarasar, filii ejus, percusserunt eum gladio: fugeruntque in terram Armeniorum, et regnavit pro eo Asorathan filius ejus.*

ⁱ Cum enim rex iste reversus esset Niniven urbem, sedem regni sui, et adoraret in templo Neesrach Deum suum, quasi victoriam de hostibus reportaret, et delubrum idoli sui triumphaus, et gratulandus ingrederetur, contemptor veri Dei, in fano falsi numini trucidatur. Nec angelico perit gladio, quod erat commune cum pluribus, sed paricidio filiorum, qui fugerunt in terram Ararath, in qua Scriptura Asorathan filium ejus, qui regnavit pro eo testatur misisse habitatores Samariæ, ne terra remaneret inculta. Ararath autem regio Armeniorum campestris per quam Araxis fluvius fluit, incredibilis est ubertatis, ad radices Tauri montis, qui usque illuc extenditur. Ergo et arca, in qua liberatus est Noe, cum liberis suis, cessante diluvio, non ad montes generaliter Armeniæ delata est, quæ appellatur Ararath, sed ad montes Tauri altissimos, qui Ararath innuunt campis.

(Cap. 20.) *In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem et venit ad eum Isaius filius Amos, propheta, dixitque ei, hæc dicit Dominus: Præcipe domui tuæ: morieris enim tu, et non vires.*

C ^a *Quem (Prov. 11, 12) diligit Dominus corripit, et castigat omnem filium, quem recipit.* Ne elevaretur cor Ezechiae post incredibiles triumphos, et de media captivitate victoriana, infirmitate corporis visitatur, et audit se esse moriturum, ut conversus ad Dominum flectat sententiam ejus. ^b Sed nulla, quæ in hoc mundo hominibus eveniunt, absque omnipotentis Dei occulto consilio fiunt. Nam cuncta Deus ^c futura præsciens, ante sæcula decrevit qualiter per sæcula disponentur. Statutum quippe jam homini est, vel quantum hunc mundi prosperitas sequatur, vel quantum unumquamque adversitas feriat, ne electos ejus aut inmoderate prosperitas elevet, aut nimia adversitas gravet: statutum quoque est ^d in æterna veritate, quantum in ^e ista vita mortali ^f unusquisque temporaliter vivat: ^g quia etiam annos quindecim Ezechiae regi ad vitam addidit omnipotens Deus, tamen cum eum mori permisit, tunc eum præscivit esse moriturum. Qua in re quæstio oritur,

^a Asarhaddon.

^b Redit Rabanus.

^c Primum.

^d Haec quoque Rabanus: subsequenter excepit Claudius a Paterno, ideoque a Gregorio hæc tradente n. 2 lib. xii. Moral.

^e Scriptura.

^f Desunt verba hæc in æterna veritate, quæ ex nostro exemplari addi debent.

^g Ipsa.

^h Deest unusquisque.

ⁱ Nam.

quomodo ei per Prophetam dicatur: *Dispone domui tuæ, quia morieris in ea non vives*: cui mortui sententia dicta est, sed profinus ad ejus lacrymas est addita vita, sed per Prophetam Dominus dixit, quo tempore mori ipse merebatur. Per largitatem vero misericordiae, illo eum tempore a morte distulit, quo ante secula ipse præscivit: nec propheta igitur fallax, quia tempus mortis innotuit, quo vir ille mori merebatur, nec dominica a instituta convulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni vite crescerent, hoc quoque ante secula præfixum fuit, atque spatium vite, quod inopinate foris est additum sine augmento præscientiæ fuit intus statutura.

(Vers. 2.) *Convertitque Ezechias faciem suam ad parietem.* ^b « Quia ad templum ire non poterat, ad parietem templi, juxta quod Salomon palatium extruxerat: vel absolute ad parietem, ne lacrymas suas assidentibus sibi ostentare videretur: ^c et ait: *Obsecro, Domine, memento, quæso, quomodo ambulaverim in conspectu tuo in veritate, et in corde perfecto, et quod placitum est coram te, fecerim.* Perfectionem cordis in eo nunc dicit, quod idola destruxerat, templi valvas aperuerat, serpentem æneum comminuerat, et cætera fecerat, quæ Scriptura libri Regum et Paralipomenon commemorat. *Flevitque fletu magno* propter promissionem Domini ad David, quam videbat in sua morte perituram. Eo enim tempore Ezechias filios non habebat: post tertium enim annum concessæ vite Manasse genuit. Ergo iste omnis est fletus, quia desperaverat Christum de suo semine nasciturum. ^d Plerumque enim justi aliquibus necessitatibus afflictis sua opera coguntur fateri: sed cum eorum dicta injusti audiunt, hæc per elationem potius, quam per veritatem existimant prolata. Ex suis enim cordibus verba justorum pensant, et dici humiliter posse vera bona non existimant. Sicut enim gravis culpa est, sibi hoc hominem arrogare, quod non est, sic plerumque culpa nulla est, si humiliter bonum dicat, quod est. Unde sæpe contingit, ut justis et injusti habeant verba similia: sed tamen cor semper longe dissimile. Et ex quibus dictis Dominus ab injustis offenditur, in eisdem quoque a justis placatur. Nam Pharisæus ingressus templum dicebat: *(Luc. xviii, 12) Jejunio bis in sabato: decimas de omnium quæ possideo.* Sed justificatus magis publicanus, quam ille exiit. Ezechias quoque rex cum molestia corporis afflictus ad extremitatem pervenisset vite, in oratione compunctus dixit: *Obsecro, Domine: memento quomodo ambulaverim coram te in veritate et corde perfecto.* Nec tamen Dominus hanc confessionem perfectionis ejus despexit, aut renuit, quem mox in suis precibus exaudivit. Ecce Pharisæus se justificavit in opere. Ezechias

justum se assertit etiam in cogitatione, atque unde ille offensus, inde iste: Dominum placuit. Cur itaque hoc? Nisi quia omnipotens Deus singulorum verba et cogitationes pensat, et in ejus auribus superba non sunt, quod humili corde proferuntur. »

(Vers. 4, et 5.) *Et factum est verbum Domini ad Isaiam dicens: Revertere, et dic Ezechie duci populi mei. Audisti orationem suam: et vidi lacrymas tuas. Ecce ego audivi te, die tertio ascendes templum Domini.* Vocatusque est Ezechias dux populi, et Filius David, cujus opera sectabatur, *fecerat enim rectum juxta omnia quæ fecit David pater ejus, et auditur ejus oratio. Videturque lacrymæ, quoniam ambulaverat coram Domino, in veritate et corde perfecto, et flevit fletu magno, et quod placitum est in oculis ejus fecerat.*

(Vers. 6.) *Et addam diebus tuis quindecim annos: sed et de manu regis Assyriorum liberabo te, et civitatem hanc, et protegam urbem istam propter me, et propter David servum meum.* ^b « Secundum quædam causas futurorum moriturus erat Ezechias, cui Deus addidit quindecim annos ad vitam, id utique faciens, quod ante constitutionem mundi se facturum esse præsciebat, et in sua voluntate servabat. Non ergo id fecit, quod futurum non erat, hoc enim magis futurum erat, quod te facturum esse præsciebat: tamen illi anni additi non recte dicerentur, nisi ad aliquid adderentur, quod se aliter in aliis causis haberat. Secundum aliquas igitur causas inferiores jam vitam finierat, secundum illas autem, quæ sunt in voluntate, et præscientia Dei, qui ex æternitate noverat, quod illo tempore facturus erat, et hoc vere futurum erat, tunc erat finiturus vitam, quando finivit vitam. Quia etsi oranti concessum est, etiam sic eum oratum, ut tali orationi concedi oporteret, ille utique præsciebat, cujus præscientia falli non poterat, et ideo quod præsciebat, necessario futurum erat. » Quindecim anni, qui ab ægrotatione, Ezechie regi, miserant Deo, ad vitam ei protelati sunt, mystice figurant, quia quicumque utriusque testamenti plenitudinem custodiunt, æternæ salutis præmium consequuntur, ac per legis consummationem, et Evangelii plenitudinem ad vitam æternæ transeunt beatitudinem.

(Vers. 7.) *Dixitque Isaias: Afferte mihi massam fœcorum. Quam cum attulissent, et posuissent super ulcus ejus, curvatus est.* Ac per hoc non spernendam esse medicinam, quæ usu constat, et experimento, quia et hanc fecerat Deus. Post hæc ait Isaias: (vers. 9) *Hoc erit signum a Domino, quod facturus sit Dominus sermone, quem locutus est. Vis ut ascendat umbra decem lineis, an ut revertatur totidem gradibus? Et ait Ezechias: Facile est umbram*

^a Statuta.

^b En iterum Rabanus.

^c Vers. 5. Adduntur hæc in vulgato Rabano: *aut recte juxta Jeremiam, ad cor suam, quia circum, id est parietem cor appellat, ut tota mente Dominum precaretur.* Alia nonnulla postea etiam adduntur, quæ a nostro exemplari absunt.

¹ Subsequentia docuit ex Gregorio lib. xii Moral. n. 56 Paternus.

² Estimant.

³ Dominum placavit.

⁴ A cogitationibus.

⁵ Hæc ex Augustino desumpta sunt, ea docente num. 23, cap. 17, lib. vi de Genesi ad litteram.

rescere decem lineis, nec hoc voto, ut fiat, sed ut A recreretur retrorsum decem gradibus. Invocavit itaque Isaias prophetam Dominum, et reduxit umbram per lineas, quibus jam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus.

^a Idem nomen graduum, quod et linearum significat, id est distinctionem horarum, quas duodecim per diem in horologio notare soleamus. Sive ut Hieronymus dicit, ita erant extracti gradus arte mechanica, ut per singulos umbra descendens, horarum spatia terminaret. Erat autem hora diei decima, quando hæc regi loquebatur. Vis ergo, inquit, ut ascendat umbra decem lineis precedente sole super terram per boreales plagas usque ad orientem, ^b quod sub terram quotidiana consuetudine cursus sui erat facturus: an, ut revertatur umbra totidem gradibus, conversa retrorsum facie solis, ipsoque per australem plagam ad orientem regresso? At rex: *Facile est, inquit, umbram crescere decem lineis, nec hoc volo ut fiat, sed ut recreretur retrorsum decem gradibus.* Vidit namque, quia majoris miraculi esse poterat si sol contrarium suo mori cursum ageret, quam si consueto processu incedens, tamen si multo altius, id est super ^c translatus ad orientem, quasi secundi diei mane, nulla interveniente nocte facturus adforet. Nam et hoc qui in insula Thyle, que ultra Britanniam est, vel in ultimis Seytharum finibus degunt, omni æstate diebus aliquot fieri vident; quia sol cætero orbi in occasu, et sub terra positus, nihilominus tota nocte supra terram apparet. Et quomodo a parte occidentis ad orientem humilis ^d redit, manifeste videatur, ^e donec tempore opportuno denovo toti orbi communi exortu reddatur: sicut et veterum historiarum, et nostri homines ævi, qui illis de partibus adveniunt, abundantissime produunt. Nonquam autem ii, qui interiora austri incolunt, vident solem per meridianas plagas ad orientem ab occasu redire.

Ut manifestiorem enim sensum legentibus faceret, quod signum, et presentis temporis, et futuri typus erat, ut quomodo Sol revertebatur ad exordium suum, ita et Ezechie vite addita annos redderet, nobis quoque in hebdomade, et ogdoade viventibus, per resurrectionem Christi vitæ spatia protulerent. ^f Vel certe decem gradus in descensu solis, temporum ordines sunt, per quos umbra figurarum Christi descenderat, et per quos iterum Sol justitiæ Christus post resurrectionem ascendit. Primus itaque gradus descensionis de Deo in angelo fuit: ^g in quo ad antiquos patres apparere dignatus est, quia magni consilii nuntius erat. Denique et ad

Jacob sic loquitur. *Et dixit, inquit, Angelus Dei: Ego sum Deus cui unxisti titulum, et vovisti votum, ut et Angelum, et Deum ostenderet.* Secundus gradus descensionis in Patriarchis fuit, quia in omnibus, ut ait Apostolus, ipse est operatus. Tertius in legis datione: quia et in lege ipse locutus est. Quartus gradus in Jesu Nave, qui populum in terram reprobmissionis introhxit. Quintus in Judicibus, quia eandem populum per eos ipse regelat. Sextus in regibus Judæorum, quia in eis ipse regnabat. Septimus in Prophetis, quia per eos est nuntiatus. Octavus in Pontificibus, quia ipse summus Sacerdos est Patris. Nonus in homine. Decimus in passione. Per hos enim decem gradus, quos ipse per umbram legis præce Christus descendit, ac rursus post resurrectionem suam Sol justitiæ Christus per eodem gradus ^h rursus ascendit in cælum, et omnem illam umbram legis veritatis radiis illustravit, obscura revelans, clausa reserans, et omnia tecta denudans. ⁱ

(20, 12.) *In tempore illo misit i Merodach Baladan rex Babylonis litteras, et munera ad Ezechiam: audierat enim quod ægotasset Ezechias, etc. i* *In tempore illo; hoc est in eodem anno, quo hæc gesta sunt, quæ superius narrantur, misit Merodach filius Baladan rex Babylonis litteras, et munera ad Ezechiam, quia apud eos astrorum observantia est, stellarumque cursus longo usu, et exercitacione cognitus, quod et in Domini nativitate monstratur. Intellexerunt Solem reversum diei spatia duplicata, C* *servire ei quem Deum solum k putabant: cumque causas hujus miraculi, rationemque perquirerent, fama per omnes gentes volante, didicerunt propter ægotacionem regis Jude etiam cursu signi clarissimi commutatam: quod etiam liber Paralipomenon plenissime testatur dicens: (II Paral. 32, 30) Ipse est Ezechias, qui fecit in omnibus suis prospere que voluit. Attamen in legatione principum Babylonis, qui missi fuerant ad eum, ut interrogarent de portento, quod acciderat super terram, reliquit eum Deus, ut tentaretur, et nota fierent omnia, que erant in corde ejus. Adire autem tentationi relictus est, quia post tantam victoriam, et Solis regressum, et congratulationem regni potentissimi, cor illius elatum est. Denique in eodem volumine scribitur: D* *(Ibid. vers. 23) Multi deferebant hostias, et sacrificia Domino in Hierusalem, et munera Ezechie regi Judæ: et exaltatus est post hæc coram cunctis gentibus. (Vers. 24.) In diebus illis ægotavit usque ad mortem: et oravit Dominum, et exaudivit eum, et dedit ei signam. Sed non iuxta beneficia, quæ acc-*

^a Quæ sequuntur ad hujus loci explicationem posita tradit Beda. [*Quest. 25 in libros Regum.*]

^b Quæ subitas.

^c Terras elatus.

^d R-deat.

^e Verba hæc: donec tempore opportuno denovo toti orbi communi exortu reddatur desunt in editis.

^f Quæ deinceps legis, ab Isidoro cap. 6 in libros Regum mutuatus est Claudius.

^g Verba hæc: in quo ad antiquos patres apparere dignatus est in editis desunt: per errorem utique.

^h Sursum, præstare videtur nostra lectio.

ⁱ Berodach.

^j Pleraque in Rabano exstant. Claudius tamen nonnulla a Rabano fusius exposita paucioribus tradidit.

^k Additur, id est Solem.

perat, retribuit, quia exaltatum est cor ejus, et factum est contra eum ira, et contra Juda, et Hierusalem. Rursumque Scriptura sancta elationem cordis ejus dicit penitentia mitigatam, inferens: et humiliatus est postea, eo quod exaltatum est cor ejus, tam ipse, quam habitatores Hierusalem; et Idcirco non venit ira Domini super eos in diebus Ezechiel.

(IV Reg. xx, 43, etc.) In diebus illis Ezechiel letatus est in adventu legatorum Merodach Baladan: quem patrem fuisse Nabuchodonosor Hebraei autumant, et in oblatione munerum, et congratulatione sanitatis suae. Ostenditque eis domum aromatatum suorum, et thesauros argenti, et auri, et odoramentorum, et unguenti optimi, et omnes thesauros vasorum suorum: non fuit res, quam non ostenderit eis in domo sua et in omni potestate sua: Unde iram Dei justissime merebatur, quod non solum thesauros suos, atque palatii, sed et templi ostenderet, quod certe fuit potestatis ejus, de cujus valvis aureas laminas ante jam tulerat.

(Vers. 14.) Intravit autem Isaias Propheta ad Regem Ezechiam. Rursumque post corporis sanitatem, et signi magnitudinem, offerri videmus aliam occasionem superbiae, quam ut prudens, et Dei calor vitare debuerat, nec monstrare alienigenis divitias suas, quas Deo tribuente possederat, ex quo juxta leges quoque tropologiae discimus, non mittendum margaritas ante porcos, nec dandum sanctum canibus. (Matth. vii, 6) Qui enim fidelis est, spiritu abscondit negotia, et quicumque hoc non fecerit, omnis virtus illius evanescit, (peritque) per id quod posteritas, amisso virili robore in muliebrem redigitur molliitudinem. Ingressus ergo Isaias ad regem, et quasi nescius seiscitatur quid dixerant viri isti? et unde venerunt? Duo interrogat, quid locuti sunt, et unde venerunt: ille ad unum respondit, altero praetermisso. (Vers. 14) De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone. Quod quanto terra longior sit tunc venerunt, tanto iste rex gloriosior, propter quem venerunt: Et venerunt, inquit, ad me, qui debuerat dicere: venerunt ad glorificandum Deum, pro signi magnitudine de Babylone, quae urbs in toto orbe potentissima est. Rursumque Isaias: Quid, inquit, viderunt in domo tua? Et ille respondit ex parte verum, quod omnia viderint in domo illius, nec fuerit res, quam non ostenderit eis in thesauris suis, sed alterum tacuit, de quo verebatur offensam: quod ostenderit eis cuncta, quae haberet in potestate sua: haud dubium quoniam et templi supellectilem ostenderit: propter quae Isaias Dei sermone profert sententiam: (Vers. 16) Audi verbum Domini exercituum. Veniet tempus, quando omnia haec, quae in domo tua sunt, et non tuo, sed patrum tuorum labore quasita, in Babylonem transferantur, et de semine tuo fiant eunuchi in aula regis. Ex quo He-

^a Pauca haec rursus Rabanus tradit.

^b Quae sequuntur omnia Paterius, ideoque Claudius ex Gregorio desumpsit num. 81 et 82 lib. viii Moralium hanc tradente.

^c Intentionibus.

^d Virtus humilitatis evanescit.

braei volent Danielem, Ananiam, Misaelem, et Azariam, qui fuerunt de regio semine, factos esse eunuchos, quos in ministerio Nabuchodonosor fuisse non dubium est. (Dan. 1, 6, 7. Haecenus etiam Rabanus. Reliqua docet Claudius.) Eunuchos enim, id est abscessos, non negamus aliquos fuisse de semine regio in palatio regis Babylonis, juxta prophetiam beati Isaias, sed de Daniel et sociis ejus credendum nullo modo est: quia si essent, de pulchritudine corporis et aspectu illorum non timeret dox ille, (Ibid. Vers. 10) qui eos adhuc pueros erudiebat, quia species faciei solet deperire in pueris abscessis. Fuit autem consuetudo apud antiquos eunuchos vocare cubicularios et custodes palatii, qui uxores habebant, et abstissi corpore non fuerunt.

(Vers. 19.) Dixitque Ezechias: Bonum verbum Domini, quod locutus est: fiat tantum pax in diebus meis. ^a In quo ab Hebraeis reprehenditur, cur non sit imitatus lonitatem Moysis, qui locutus est ad Deum: Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facies, dele me de libro quem scripsisti. ^b Quid hoc loco Prophetae sententia contra Ezechiam regem, nisi arrogantium hypocritarum cogitationes suas in exquirenda hominum admiratione significat? Per omne enim quod hypocrite faciunt, quia oculis cogitationibus laudes hominum requirunt, quasi radices scripi in acervum petrarum mittunt: operaturi quippe laudes suas cogitant: laudati autem has se cum taciti in cogitationibus versant: gaudent se praecipuos in humana aestimatione claruisse. Cumque inflati favoribus apud semetipsos intumescunt, saepe mirantur taciti etiam ipsi quod sunt. Videri quod die semetipsos altiores cupiunt, ac miris ^c inventionibus in opere exerescunt: quia sicut ^d virtutes omne vitium evanescunt, sic arrogantia roborat. Cogit nanque mentem juvenescere, et contra vires valere, quia et quod negat vigor valetudinis, ^e impetrat amor laudis. Unde et factis suis, ut diximus, arbitros inquirunt: si vero operi testes desse contingant, narrat ipsi quae gesserint. Cumque offerri favoribus ceperint, saepe eislem suis operibus, quae ^f egisse se referunt, mendando aliquid adjungunt. Cum vero et vera dicunt, hanc dicendo aliena faciunt, quia quasitis ^g remuneratis favoribus ^h a vera, et intima retributione vacrantur. In eo enim, quod bona sua patefaciunt, ostendunt malignis spiritibus, quasi insidiantibus hostibus, quae praedantur. Horum ergo vitam, illa cunctis notissima Ezechiae culpa figuravit. Qui postquam una prece, et sub unius noctis spatio, centum ⁱ octogintaquinque millia hostium, angelo ferente, prostravit, postquam occasu proximum ad altiora caeli spatia solem reduxit: postquam vitam propinquantem jam teruino coaerata in tempora longiora protelavit, susceperis Babylonici regis nuntiis bona omnia, quae posside-

^e Impetel.

^f Perogisse.

^g Remunerati

^h Ab eorum intima. Praestat nostra lectio.

ⁱ Octoginta.

bat, ostendit, sed Prophete voce protinus audit : *A* *Ecce dies veniant, et auferentur omnia que in domo tua sunt in Babylonem, et non relinquentur quicquam, dicit Dominus.* Sic nimirum hypocrite, postquam magnis virtutibus excreverunt, quia cavere malignorum spirituum insidias negligunt, et celari in eisdem virtutibus nolunt, bona sua ostendendo, hostium faciunt, et prodentes subito amittunt quicquid diutius studentes operantur. Hinc per Psalmistam dicitur . *(Psal. 77, 74) Tradidit in captivitatem virtutes eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici.* Virtus quippe, et pulchritudo arrogantiam, inimici manibus traditur, quia omne bonum, quod per concupiscentiam ^a laudum ostenditur, occulti adversarii viri mancipatur. Hostes namque ad rapinam ^b provocant : quia suas eorum notitie divitias ^c denudant. Quosque enim ab æternæ patrie securitate disjungimur, (per) in latronum insidiantium iter ambulamus. Qui ergo in itinere deprædandi formidat, abscondat necesse est bona, quæ portat. O miseri, qui affectantes laudes hominum, in semetipsis dissipant fructus laborum : cumque se ostendere alienis oculis appetunt, damnant quod agunt. Quos nimirum maligni spiritus, cum ad jactantiam provocant, eorum, sicut diximus, opera captivantes denudant. ^d Hinc est enim, quod per Evangelium veritas dicit : *(Matth. vi, 3) Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, ut sit elemosyna tua in abscondito, et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* Hinc est, quod de electorum Ecclesia per Psalmistam dicitur : *(44, 14) Omnis gloria ejus filie regis ab intus.* Hinc *C* Paulus ait : *(II Corin. 1, 12) Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostre.* Filia quippe regum Ecclesia, quæ in honore est opere spiritualium principum prædicatione generata, gloriam intus habet quia hoc quod agit, in ostentatione jactantia non habet. Gloriam suam Paulus testimonium conscientie memorat, quia dum favores oris alieni non appetit, vite suæ gaudia extra semetipsum ponere ignorat. Occultauda sunt ergo que agimus, ne hæc in hujus vite itinere inane portantes, latrocinantium spirituum incursione perdamus. »

(21, 1.) Duodecim annorum erat Manasses cum regnare cœpisset, et quinquaginta quinque annis regnavit in Hierusalem. Fecitque malum in conspectu Domini juxta idola gentium, quas deleverit Dominus a facie filiorum Israel. Conversusque est, et edificavit excelsa, que disspaverat Ezechias pater ejus : et erexit aras Baul, et fecit lucos, sicut fecerat Achab rex Israel, et adoravit omnem militiam cæli, et coluit eam. Et extruxit aras in domo Domini, de qua dixit

Dominus : (II Reg. xii, 10) In Hierusalem ponam nomen meum. Et extruxit altaria universæ militiæ cæli in duobus atris templi Domini. Et traduxit filium suum per ignem : et ariolatus est, et observavit auguria, et fecit e phytones, et aruspices multiplicavit, ut faceret malum coram Domino, et irritaret eum.

Hæc ergo omnia, id est sive auguratio, sive auspici-um, sive quælibet immolatio, sive etiam sortitio, aut quicunque motus avium, vel pecudum, et inspectio quæcumque fibrarum, aut aliquid quod de futuris videatur ostendere, in operatione dæmonum fieri non dubito, dirigentium vel avium, vel pecudum, vel si fibrarum motus, aut sortium secundum ea signa, quæ docuerunt iidem dæmones observari ab his quibus artis hujus scientiam, tradiderunt : a quibus omnibus is, qui homo Dei est, et in portione Dei numeratur, penitus debet esse alienus : nec aliquid in his habere commune, quæ occultis machinis dæmones operantur, ne forte rursus per hæc dæmonibus societur, atque eorum spiritu et virtute repleatur, et ad idolorum cultum denuo ^f reparetur.

Post aliquanta *(Cap. xxii, 14)* dicitur, quod miserit Josias nuntios ad Holdan prophetissam, uxorem Sellum, quæ habitabat in Hierusalem in Secunda propter librum legis divinæ, qui inventus fuerat.

^e Quid hoc sit, quod dicit, quod habitaverit in Secunda : in superiori parte ^h libri hujus scribitur de Rege Ezechia, *a edificavit quædam, agens instruit, omnem murum, qui fuerat dissipatus. Et extruxit turres desuper, et forinsecus alterum murum. Meminit hujus loci Sophonias dicens : (Cap. 1, v. 10) Vox clamoris ad portam piscium, et ululatus ad Secundam : pro qua vetus editio quasi proprium nomen loci transtulit in ⁱ Masara. Masana quippe interpretatur Secunda. Quod ergo dicitur hæc prophetissa habitasse in Secunda : in secundi inuri parte ^j intelligere debemus. »*

(IV Reg. xxii, 18.) Regi autem Juda, qui misit vos, ut consulereis Dominum, sic dicetis : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Pro eo quod audisti verba voluminis, et perterritus est cor tuum, et humiliatus es coram Domino, auditis sermonibus contra locum istum, et habitatores ejus, quod videlicet ferebant in stuporem, et in maledictum . et scidisti vestimenta tua, et flevisti coram me, et ego audiri, dicit Dominus : Ideo colligam te ad patres tuos, et colligeris ad sepulcrum tuum in pace, ut non videant oculi tui omnia mala, quæ inducturus sum super locum istum ^k.

^l Territus iste Dei comminationibus flevit, et sua vestimenta considerat, et sit omnium malorum

^a Laudis.

^b Provocat.

^c Qui denudat.

^d Multis interjectis addit subsequencia. Atque ex hoc quidem loco constat Claudium plane sequi Patetium, qui id ipsum agit.

^e Pythones.

^f Legendum aibitor retrahatur.

^g Explicationem loci hujus Beda exhibet, quæst. 26.

^h Id est II. Para. 32, 5. Et revera Beda, ex quo, ut diximus, desumpsit Claudius, hæc habet, in libro *Paralipomenon declaratur*, ubi scriptum est de præfato Rege Ezechia.

ⁱ Masana.

^j Intellige.

^k Quæ sequuntur tradidit Augustinus num. 16 e seqq. capp. 45. et seqq. libri *de Cura mortuorum.*

futurorum de preparata morte securus, quid ita requiriturus esset in pace, ut illa omnia non videret. Ibi ergo sunt spiritus defunctorum, ubi non vident quacumque aguntur, aut eveniunt in ista vita hominum. Quomodo ergo vident tumulos suos, aut corpora sua, utrum abjecta jacent, an sepulta? quomodo intersunt miseriae vivorum, cum vel sua ipsi mala patiantur, si talia merita contraxerunt: vel in pace requiescant, sicut huic Josiæ promissum est, ubi mala nulla, nec patiendo, nec compatiendo sustineant, liberati ab omnibus malis, quæ patiendo et compatiendo, cum hic viverent, sustinebant? Dixerit aliquis: Si nulla est mortuis cura de vivis, quomodo ille dives (Luc. xvi, 27), qui apud inferos torquebatur, rogabat Abraham patrem, ut mittat Lazarum ad quinque fratres suos nondum mortuos, et agat cum eis, ne veniant et ipsi in eundem tormentorum locum? Sed nunquid quia hoc ille dives dixit, ideo, quid fratres agerent, vel quid paterentur, illo tempore, scivit? Ita illi fuit cura de vivis, quamvis quid agerent, omnino nesciret, quemadmodum est nobis cura de mortuis, quamvis quid agant utique nesciamus. Nam si nihil de mortuis curarem, non utique pro illis Deo supplicarem. Denique Abraham, nec Lazarum misit, et Moysen ac prophetas ille eos habere respondit, quos audire deberent, ut ad illa supplicia non venirent. Ubi rursus occurrit quomodo quid hic ageretur Abraham pater ipse nesciebat, ubi sciebat esse Moysen, et Prophetas, id est libros eorum, quibus homines obediendo, tormenta inferna vitarent. Denique noverat divitem illum in deliciis, pauperem vero Lazarum in laboribus vixisse. Nam et hoc illi ait: (Ibid. 25) *Memento, fili, quia recepisti bona in vita tua: Lazarus autem mala*. Sciebat ergo hæc, quæ utique apud vivos, non apud mortuos, gesta fuerunt. Verum, non cum agerentur in vivis, sed cum eis mortuis potuit, Lazaro indicente, cognoscere, ne falsum sit quod ait propheta: (Is. 63, 16) *Abraham nescivit nos*. Proinde fatendum est nescire quidem mortuos, quid hic agatur, sed dum hic agitur: postea vero audire ab eis, qui hinc ad eos moriendo pergunt, non quidem omnia, sed quæ sinuntur indicare, qui sinuntur etiam ista meminisse: et quæ illos quibus hæc indicant, oportet audire. Possunt et ab angelis, qui rebus, quæ aguntur hic, præsto sunt, audire aliquid mortui, quod nunquamque illorum audire debere, judicat, cui cuncta subjecta sunt. Nisi enim essent angeli, qui posset interesse, et vivorum, et mortuorum locis, non dixisset dominus Jesus: (Luc. xvi, 22) *Contigit autem mori mox illum, et offerri ab angelis a sinu Abrahæ*. Nunc ergo hic, nunc illic esse poterant, qui hinc illum, quem Deus voluit, abs-

tulerunt. Possunt etiam spiritus mortuorum aliqua, quæ hic aguntur, quæ necessarium est eos nosse, et quos necessarium est ea nosse, non solum presentia, vel præterita, verum etiam futura, spiritu Dei revelante, cognoscere. Sicut non omnes homines, sed prophetae, dum hic viverent, cognoscebant, nec ipsi omnia, sed quæ illis esse revelanda, Dei providentia judicabat. Mitti quoque ad vivos aliquos ex mortuis, sicut e contrario (II Corin. xii, 2) Paulus ex vivis in paradysum raptus est, divina Scriptura testatur. Nam (II Reg. xxviii, 15), Samuel propheta defunctus vivo regi Sauli etiam futura prædixit. Quamvis nonnulli, non ipsum fuisse, qui potuisset magicis artibus evocari, sed aliquem spiritum tam malis operibus congruentem, illius existiment similitudinem figurasse. Hæc per excessum idcirco protulimus, ut noverint homines æternam veritatem querere, qui volunt salvari, a quo creati sumus, (Acto. xvii, 28) *in quo vivimus, per quem movemur et sumus*. Animas autem sanctas, eas esse credimus, et non humanis miseriis interesse, sicut dicit isaïas, qui erat filius Abrahæ, ad Deum (63, 16) *Tu, Domine, pater noster es: Abraham nescivit nos: et Israel non cognovit nos*.

Post hæc sequitur historia de gestis Josiæ, ita dicens: (Cap. xxiii, 10) *Contaminavit quoque Topheth, quod est in convalle filii Ennon, ut nemo consecraret filiam suam, aut filiam per ignem Moloch*.

Frequens est in Scripturis horum mentio locorum, maxime in libro Regum et Jeremie Prophe. Est autem vallis Ennon, sive filii Ennon, juxta murum Jerusalem contra orientem, in qua nemus pulcherrimus, Siloe fontibus irrigatur. Topheth autem erat locus in eadem convalle juxta Piscinam fullonis, ejus meminit Scriptura, et juxta agrum Acheldemach, qui usque hodie monstratur ad australem plagam montis Sion. Solebant autem in Topheth, quia locus erat amonissimus, hodieque hortorum prebet delicias, posita ara sacrificare demonibus, nefandoque igne suos consecrare liberos, sive holocaustum offerre, sicut in libro verborum dierum de Achaz rege scriptum est: (Para. xxviii, 3) *Ipsæ est, qui adolevit incensum in valle Benennon, et lustravit filios suos in igne Benennon: siquidem filium Ennon significat*. Vallis autem Ennon hebraice dicitur Gebenn, cujus nomine in novo testamento pœna inferorum gehenna cognominatur: quia nimirum, sicut in convalle Ennon, qui idolis servierunt, in ea, prophetis attestantibus, perierunt, ista peccatores ex his, quæ peccaverunt, æterna damnatione puniuntur. Denique Hieremias cum referret præcepisse sibi Dominum, ac dixisse: (Hier. xix, 2) *Egredere ad vallem filii Ennon, quæ est juxta in-*

^a Hominiibus.

^b Ageret.

^c Venirent.

^d Additur doloribusque.

^e Hæc.

^f Editio. viro Sauli etiam Regi. Præstat nostra lectio.

^g Hæc omnia tradidit Beda, quæst. 27, 28, 29 et 30. In editis additur sive Thaphet: utrumque enim scribitur.

¹ Acheldana.

² Unde usque hodie.

³ Gehennon.

⁴ Punientur.

irou un portæ fctilis, paulo post dicit : *Et non vocabitur locus iste amplius Topheth, et vallis filii Linnon, sed vallis occisionis : et dissipabo consilium Juda, et Hierusalem in loco isto, et subvertam eos gladio.* (Isa. 50, 51) Isaias quoque manifestissime Topheth infernum appellat, cui cum perpetuaret diaboli intentionem sub nomine Assur describeret, dicens : *A roce enim Domini pavebit Assur virga percussus : Et erit transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet Dominus super eum, statim quomodo, et ubi esset periturus subdit, dicens : Præparata est enim ab heri Topheth a rege præparata, profunda et dilatata.* Pulchre ait, et dilatata, quia Topheth dicitur latitudo : nutrimenta inquit ejus, ignis, et ligna multa : *flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* Contaminavit autem Josias Topheth, vel ossa mortuorum ibi, sicut in sequentibus de aliis idolorum locis fecisse legitur, vel aliqua quælibet immunda dispergens, quatenus abominationi potius, quam delectationi aptus omnibus, qui aspicerent, locus appareret.

Quod sequitur de eodem rege Josia : (v. 11) *Abstulit quoque equos, quos dederat reges Juda Soli, in introitu templi Domini.* Et paulo post : *Curvus autem Solis combassit igni, ostendit* ^a *omnium gentium idololatricæ et superstitioni Judæos eo tempore fuisse mancipatos, ita ut in veneratione Solis, quem more Gentilium Deum esse credebant, simulacro ejus, quod fecerant, currus, equosque subdiderint, et hoc in atrijs templi Domini.* Sic enim solent gentes pingere vel facere simulacrum Solis, ut præterim imberbem in curru ponentes, equos eidem, quasi curru cælum petentes subjungent. Cui propterea pueri aptant imaginem, quia Sol, velut quotidie novo ortu nates, in nullum per sæcula senium incidit. Ut autem eidem currus et equos tribuant, de miraculo sumptum Eliæ prophete, quia curru igneo et equis igneis est raptus ad eælum, Johannes Constantinopolitanus Episcopus æstimat. ^b Quia enim græce ἡλιος dicitur Sol, sicut etiam Sefulius, cum de Italia ascensu caneret, ostendit dicens :

Quam bene fulminei præluces sensa cæci
Convent Eliæ, merito qui et nomine indulgens,
Hæc ope dignus erat! non si sermo nisi Aethi
Luna per accensum ^c mutetur litera, Sol est :

autem Græci ab ^d Israelitiis, quo divinas habere litteras fama prædebat, prædicari, quod Elias curru igneo et equis sit igneis ad cælestia translatus : vel certe hoc ipsam inter aëlia depictum in pariete videntes, crediderunt vicinia decepti nominis, Solis hic transitum per cælum esse designatum, et miraculum divinitus factum commutaverunt in argumentum erroris humana stultitia commendatum. Quos imitati ipsi Judæi satagerunt, ne in aliquo Gentilium stultissimis minus stulti parerent. ^e

^a *Omni generi idololatricæ et superstitionis.*

^b *Quod.*

^c *Mutatur.*

^d *Israeliticis.*

^e *Affert. Præstat nostra lectio.*

Quod paulo post de eodem rege dicitur : (v. 13 et 14) *Excelsa quoque, quæ erant in Hierusalem ad dexteram partem montis offensionis, quæ edificaverat rex Salomon Astaroth idolo Sidoniorum, et Chamos offensioni Moab, et Moloch abominationi filiorum Ammon, polluit rex, et contrivit statuas, et succidit lucos, replevitque loca eorum ossibus mortuorum.*

« Luce est clarius, quod excelsa nominare solet Scriptura loca in collibus posita frondentibus, in quibus vel demonibus immolabant, vel etiam Domino, locorum amœnitæ allecti, contra interdictionem, relicto altari, quod erat in templo, hostias offerebant. Unde sæpius in hoc libro de Regibus, qui minus perfecte justi frere, dicitur : *verumtamen excelsa non abstulit. Montem autem offensionis montem idoli* ^B *dicit, quia nimirum consuetudinis est Scripturarum offensionem, idola nuncupare, quia vel in illis offenditur Deus, vel offensionum, et ruinam suis* ^c *afferunt cultoribus : sicut in hæc ipsa sententia* ^f *subsequenter intimatur, dum dicitur : (III. Reg. xi, 7) Quod edificaverat Salomon rex Israel, Astaroth idolo Sidoniorum, et Chamos offensioni Moab : et Moloch abominationi filiorum Ammon.* Ubi hoc quoque, ni fallor, palam ostenditur, quod utinam non ostenderetur, quia videlicet Salomon de admissa idololatricæ scelere nunquam perfecte penituit. Nam si *fructus penitentis dignos faceret, satageret ante omnia, ut idola, quæ edificaverat, de civitate sancta tollerentur, et non in scandalum stultorum, quæ ipse, cum fuisset sapientissimus, errone fecerat, quasi sapienter ac recte facta reliquisset.* Meminit supra, et hujus loci Scriptura dicens : *Tunc edificavit Salomon sanum Chamos idolo Moab in monte, qui est contra Hierusalem, et Moloch idolum filiorum Ammon.* Nec videri debet contrarium, quod ibi mons, in quo facta sunt hæc idola, contra Hierusalem, hic in Jerusalem esse positus asseritur, quia nimirum in tanta erat urbis vicinia positus, ut ad ipsam pertinere, ^g et ipsam quoque sordibus, quæ in eo congregabantur, attingere videretur. ^h

(24, 14 et 15.) *Transtulit (Nabuchodonosor) omnem Jerusalem et universos principes : transtulit quoque Joachim in Babylonem, et Judices terræ duxit in captivitatem de Jerusalem in Babylonem, et omnes viros robustos, etc.* Quod referens de Nabuchodonosor, quia transtulerit omnem Hierusalem, et universos principes, et omnes fortes exercitus, decem millia in captivitatem, addidit Scriptura dicens : (V. 16) *Et omnem artificem et clauorem.*

« Hoc est quod supra eadem populo Israel Philistinum regnantes fecisse narrantur, cum dicitur : (I. Reg. 15) *Porro super ferrarius non immediebat in omni terra Israel : caverant enim Philistinum, ne forte faceret Hebræi gladium, aut lanceam.* Sicut enim tunc illi caverant, ne habentes fabros ferrarios He-

^f *Subsequenti. Præstat nostra lectio.*

^g *Et ipsa quoque sordibus, quæ in eo congregabantur, attingere videretur. Præstare videtur nostra lectio.*

hæci, qui arma ad repugnandum facerent : ita nunc Chaldaei, ^a destructa Hierusalem et vastata omni terra repositionis, ^b sategerunt, ut nullus in ea remaneret artifex, nullus clusor, qui vel fœdata urbis mœnia componere, vel possit resarcire ^d diruta : quin potius quidquid apud gentem exterminatam, artis invenerant, totum in Babylonia transferunt, ut vel ad nihilum ultra valeat, vel illius civitatis utilitatibus proficiat. Cujus tam defende historię, quę multum negligentię nostri temporis congruit, non opinor allegoriam esse reticendum. Constat namque, quia Hierusalem, et terra Israel civitatem Christi, id est Ecclesiam sanctam : Babylon autem, et Chaldaei, sive Philistaei civitatem diaboli, id est omnem malignorum, sive hominum, sive Angelorum multitudinem designat : servitque Israel Philistaeis, sive Chaldaeis, cum fideles quique nomine tenus in Ecclesia consistentes, cæterum ab immundis vel spiritibus, vel hominibus decepti, aut avaritię, aut luxurię, aut alteri cuilibet peccato mentis colla submitunt. Abducit autem Nabuchodonosor Hierusalem, et universos principes, fortesque exercitus decem millia in captivitatem, cum et magistros populorum, et eos qui invincibili animo Domino servire, ac decalogum legis fideliter in Dei ac proximi videbantur amore conservari, subito sive illecebris mundi, seu adversitatibus subacti, ^e aut majõribus polluant se facinoribus, aut certe in hæresim declinando, aperte apostasie ^f nomen incidunt. Arma vero, quibus contra diabolum repugnantes, libertatem a Deo nobis donatam defendimus, ^g quid sunt aliud, nisi eloquia Scripturarum, in quibus et ipsius Domini, et sanctorum ejus exemplis, quo ordine bellatorum superari debeant, luce clarius discimus? Sed Philistaei filios Israel fabris armorum privant, cum maligni spiritus subductis animos fidelium a meditatione sacre lectionis, secularia illis negotia inserendo, retardant : ne vel ipsi per hujus exercitium resistendi fiduciam sumant, vel alios forte, qui legere nesciunt, ad resistendum vitii, exhortando aut corripiendo accendant. Tollunt fabros armorum, cum eos, qui sacra eloquia norant, in tantum sceleribus obruant, ut dicere bona, quę ^h didicerint, prorsus erubescant. Transferunt omnem artificem et clusorem in Babylonia de Hierusalem, cum eos, qui multifaria virtutum operatione pluribus prodesse, et civitatem Dei contra irruptiones temptationum munire solebant, a proposito deflectunt, atque ingenium, quod tuitioni sanctę Ecclesię impendere debebant, ad voluntatem potius regis vitiorum, dispensare

A compellunt. Quod si clusorem hoc loco, non ostiorum, sive murorum, sed auri potius, gemmarumque intelligere voluerimus, ad unum profecto, eundemque spiritalis expositio finem respicit. Dictum quippe est de Sapientia : (*Prov. xx, 15*) *Quia aurum est, et multitudo gemmarum* : atque ideo clusores horum, non alios aptius, quam doctores intelligere valemus, qui quandiu recte vivunt, ac docent, in ornatum sanctę civitatis industriam suę artis impendunt. At si forte erraverint, quid nisi a rege Chaldæorum captivi Babylonia transferuntur? Artificem et clusorem ab Hierosolymis Babylonia transmigrare, est talentum verbi caritus acceptum in terra defolii, id est scientiam spirituales ad peccatorum opera converti.

Post hæc refert Scriptura, (xxv, 5, 6, etc.) quod fugientem regem Sedechiam ab exercitu Chaldæorum, apprehensumque duxerunt ad regem Babylonia in Belhatha, qui locus est cum eo iudicium : filios autem Sedechię occidit coram eo, et oculos ejus effudit, vinxitque enim catenis, et adduxit in Babylonia.

ⁱ Dum Scriptura sacra Sedechię captivitatem narrat, ordinem captivitatis internę denuntiat : Rex quippe Babylonia est antiquus ^j possessor intinixę confusions, qui prius filios ante intuitus oculis trucidat, quia saepe sic bona opera interficit, ut licet se amittere ipse, qui captus est, dolens cernat. Nam ^k gemit plerumque animus, et tamen carnis suę delectationibus victus, bona, quę genuit, amans perdit, et quę patitur damna considerat, nec tamen virtutis brachium contra regem Babylonia levat : sed dum videns nequitie perpetratione pereuntur, ad hoc ^l quod peccato superducitur, ut ipso quoque rationis lumine privetur. Unde Babylonia rex, extinctis prius filiis, Sedechię oculos eruit, quia malignus spiritus subductis prius bonis operibus, post intelligentia lumen tollit, quod recte Sedechias in Belhatha patitur. Belhatha quippe, *multa hæc*, interpretatur. Ei enim quandoque et lumen rationis ^m claudetur, qui pravo usu ex iniquitatis suę multitudine gravatur.

ⁿ Sicut enim quarta die cœlum in initio creaturarum luminariibus ornatum existit, ita quarta ætate mundi Israeliticus populus cœlesti fide inclutus, a Prophetis, quasi a stellis illuminatus, regno David et Salomonis gloriosus, templi etiam sanctissimi silitudine, toto est nobilitatus in orbe. Sed accepit vesperam, quando, crebrescentibus peccatis, regnum illud a Chaldæis dissipatum, templum dirutum, et tota gens illa est in Babylonia translata.

^a *Vastata Jerusalem et omni terra.* Præstare videtur nostra lectio.

^b *Satagunt.*

^c *Remanent.*

^d *Dirupta.*

^e *a* : pr. *est* nostra lectio.

^f *notam.*

^g *Quę.*

^h *didicerunt.*

ⁱ Subsequentia lineolis notata Paternus ex Grego-

rio desumpsit, ideoque etiam Claudius. Consule num. xxxvii, cap. 15, olim 16, libri vii Moral.

^j *Additur* : *hostis.*

^k *bona gignit.*

^l *quandoque peccati usu.*

^m *clauditur.*

ⁿ Quę sequantur lineolis minime notata in nullo vetusto scriptore inveni : Augustiniani tamen styli nonnihil habent.

^a Quæ quarta sæculi ætas a David usque ad transmigrationem Babilonis, habet annos juxta Hebræicam veritatem quadringentos septuaginta tres ^b : juxta Septuaginta interpretes aliquid amplius. Generationes juxta utrosque co lices septemdecim : quas tamen Evangelista Mattheus certi mysterii gratia, quatuordecim ponit, a qua juvenili ætate in populo Dei Regum tempora coperunt. Hæc namque in hominibus ætas apta, ad gubernandum solet existere. Sedecias autem superscriptus filius Josiæ regnavit annis undecim : hujus undecimo anno, regum autem Babilonis octavo, secundum dies lunares mense quarto, quinta die mensis, juxta solares vero dies, octavo kalendas Julii, luna quinta, quem illi quintum diem computant, feria septima, aperta est civitas, et ingressi sunt omnes principes regum Babilonis, possederuntque civitatem, et captivum traxerunt populum in Babilonem. Et inde postea Nabuzardan princeps militiæ exercitus Babilonis mense quinto, decima die mensis lunaris, solaris vero quinto kalendas Augusti, luna decima, quam Hebræi decimum diem quinti mensis vocant, ^c destructi sunt muri civitatis, et templum pariter incensum, atque vastatum est, anno, ex quo fundari cœpit, quadragesimo, et trigesimo. Si vero a me quaeratur per quid sciam hoc : aut quomodo potuit hoc fieri, ut talibus diebus, vel comprehensa fuerit civitas, vel incensa : respondeo, quia ipso anno decimo kalendas Aprilis exstitit, secundum dies lunares, anni principium, et primi mensis initium. Jam ipsa in Babilonia transmigration, quo etiam per Hieremiam prophetam spiritus Dei jubet, ut pergant, et orent pro eis ipsis, in quorum regno peregrinantur, quod in illorum pace etiam pax esset istorum, et ædificarent domos, et novellarent vineas, et plantarent hortos, quis non agnoscat quid præfiguraverint, qui attenderit veros Israelitas, in quibus dolus non est, per apostolicam dispensationem cum evangelico sacramento ad regnum gentium transmigrasse ? Unde nobis Apostolus tanquam Hieremiam replicans dicit : (*I Timoth. ii, 1*) *Volo ergo primum omnium fieri deprecationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, et his, qui in sublimitate sunt, ut quietam, et tranquillam*

vitam agamus in omni pietate, et castitate : hoc enim bonum, et acceptum est coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et in agnitionem veritatis venire. Ex hoc quippe etiam illis credentibus constructa sunt domicilia pacis, basilicæ Christianorum congregationum, et novellate vineæ populorum fidelium, et plantati horti, ubi etiam inter omnia olera granum illud sinapis regnat, sub cujus umbraculis longe, lateque porrectis, etiam alpitax superbia gentium, tanquam in cœli volatilibus confugiendo, requiescit. Nam quod etiam post septuaginta annos secundum ejusdem Hieremice prophetiam reditur ex captivitate, et templum renovatur, quis fidelis Christi non intelligat, post evoluta tempora, quæ septenarii dierum numeri repetitione transcurrunt, etiam nobis, id est Ecclesiæ Dei ad illam cœlestem Hierusalem ex hujus sæculi peregrinatione redeundum ? per quem ? nisi per Jesum Christum, vere Sacerdotem magnum, cujus figuram gerebat ille Jesus Sacerdos magnus illius temporis, quo templum ædificatum est, post captivitatem, quem propheta Zacharias vidit in sordido habitu, devictoquo diabolo, qui ad ejus accusationem stabat, ablatam illi sordidam vestem, et datum indumentum honoris et gloriæ : sicut corpus Jesu Christi, quod est Ecclesia, adversario in fine temporum per judicium superato, a luctu peregrinationis in gloriam sempiternæ salutis assumetur. Quod etiam in psalmo dedicationis domus Dei aptissime canitur (*Psal. cxxix, 42*) : *Convertisti planctum meum in gaudium mihi : concidisti saccum meum, et accinxisti me lætitia, ut cantet tibi gloria mea, et non compungar.* Quis potest ex occasione alterius operis omnia, quæ in illis veteribus legibus, et Prophetarum libris figurate Christum annuntiant, quanta libet perstringere brevitate, nisi forte quis putet ingenio fieri, ut ea quæ rerum ordine sua tempora cucurrerunt, ad Christi significationes interpretando vertantur ? Hoc forte Judæi possunt dicere, sive Pagani. Eis autem, qui se Christianos putari volunt, premit cervicem apostolica auctoritas dicens (*I Corin. x, 6*) : *Omnia hæc in figura contigebant illis.* Et hæc omnia figuræ nostræ fuerunt.

Explicit tractatus libri Regum quartus.

^a Vide quæ tradit Augustinus cap. 43, libri xvi de Civitate

^b Edit. octuaginta tres.
^c Illic aliquid deest.

INCIPIT PRÆFATIO CLAUDII EPISCOPI.

Quia igitur jam factore Deo, in superioribus libris quibusdam interrogatinnibus tuis satis factum esse puto, frater charissime Theutmir, nunc autem quasdam quæstiones tuas, in fine libri hujus connectere studemus, quia superfluum mihi visum est, ut nudas litteræ quæstiones inter spirituales permiscere debuisssem allegoriæ flores. Quædam vero remanent

indiscussæ, quia nec in antiquis translationibus aliquid exinle translatum reperi, nec in majorum nostrorum opusculis aliquid expositum legi. Et hæc me ignorare fatëor, quia nec quidpiam me aliquid exinde legisse remaiseor. Et ideo de imperitiis non erubesco, quia lectioe non decolor ; nec de periculo formido, quia, quæ non intelligo, docere non præ-

sumo. Et dum quæstiones tuas in manibus meis tenerem, finitis jam superioribus libris, ut respondendo aliquid exinde scriptitarem, perveni ad manus meas epistola ex Aquis, regio directa palatio, qualiter tu librum tractatus mei, quem tibi ante biennium præstiti, in epistolas ad Corinthios, Episcoporum iudicio, atque Optimatum damnandum, ad eundem jam dictum palatium præsentari feceris. Quem tractatum ibidem non damnandum, sed scribendum, amici mei non solum humiliter, sed etiam amabiliter susceperunt. Ignoscat tibi Dominus testis vite mee, et largitor operis mei, qui non timuisti sermonibus detrabere veritatis, et se iens adversum me loqueris mendacium, et adversus filium matris Ecclesie posuisti scandalum, mortemque, quam Oza pro illicita præsumptione pertulit in corpore, (sic) B si ita vives, gestas in mente.

I.

{I Reg. i, 18.} De eo quod scriptum est: *Vultus ejus quoque non sunt amplius in diversa mutati: ita a Septuaginta interpretibus scriptum habetur. Et abiit mulier in viam suam, et intravit in hospitio suo* (id est ad hanc in Sylo), et manducavit cum viro suo, et bibit, et facies ejus non concidit amplius: id est, quia postquam precem suam effudit ex toto animo in tabernaculo Domini, et dixit ad illam Heli sacerdos: *Vade in pace. Deus Israel det tibi petitionem tuam, quam petisti a Domino*, confisa de Domini bonitate, et Pontificis oraculo, non anxia sicut antea, sed leta de Domini confidentia, reversa est in domum suam. Et huc est quod dicit: *Et facies ejus non concidit amplius.* C

II.

{Cap. ii, 18.} De eo quod scriptum est: *Samuel autem ministrabat ante faciem Domini puer accinctus ephoth lineo.* Ephoth autem quod est in Exodo, (cap. xxv, 7) super humerale dicitur. Non autem omnes Sacerdotes talem utebantur super humeralem, qualem summus Pontifex, sicut Aaron, et posteri ejus, quod esset ex auro, et jacynto, et purpura, et cocco atque bisso. Aliud est enim ex supra dictis coloribus ex auro habere contextum, aliud in similitudine sacerdotum simplex, et lineum: hoc autem genus vestimenti, quod super humerale nos dicimus, scimus apud Hebræos ephoth appellari, et solis convenire Pontificibus. Sed hic statim illud occurrit, quod Samuel, qui Levita fuit, scribitur habuisse ætatis adhuc puerilis, ephoth, id est superhumerale, lineum factum illi ab ejus matre. Non erat utique tale, quoniam cum datus est nutriendus adhuc puer, non erat summus Sacerdos. Sed hoc in libro formationum literæ et spiritus, in tractatu, videlicet Exodi, quem ante aliquos annos exposuimus, sufficienter a nobis expositum est.

III.

{vi, 18.} Interrogatus etiam quid sit *Habel magnum* super quem posuerunt arcam Domini, quando re-

versa est de terra Philistin, querens quasivi cum multa diligentia in diversis translationibus, et non reperi *Habel magnum*, sed lapidem magnum, super quem imposuerunt arcam testamenti Domini^b.

IV.

{vii, 15.} Quæris et illud, quare de Samuel scribitur, quod *judicaverit Israel cunctis diebus vite sue: et in vita sua amiserit principatum.* Judicium enim non semper ad dominationem, sed ad doctrinam pertinet. Et ideo iudices *doctores populi* appellantur. Sicut Delora scribitur, quod (*Judith. iv, 4, et 5*) *judicaverit Israel: id est docuerit, et ideo Samuel judicavit Israel omnibus diebus vite sue, quia viam mandatorum Dei docuit Israel, omnes dies vite sue.*

V.

{x, 2.} De eo quod scriptum est: cum unxisset Samuel Saul regem, ait ad eum: *Cum abieris hodie a me, invenies duos viros juxta sepulcrum Rachel in finibus Benjamin salientes magnas foveas, et liberabis populum Domini de manu inimicorum ejus.* Magnæ foveæ significabant afflictionem, et dejectionem, atque tribulationem Israelitarum, quæ patiebantur ab Ammonitis, et Allophylis, et cæteris hostibus, qui in circuitu eorum erant. Duo vero viri transilientes eas, presagium erant magnarum victoriarum, quas Dominus egit per inanem Saul de Naas rege Ammonitarum, et Satrapis Philistinorum.

VI.

Quæris etiam cur Saul bis ungatur in regem, et David tertio, cum hoc non ita sit, ut Saul bis unctus fuerit, sed semel et David bis. David tamen legitur unctus esse a Samuele, (I Reg. cap. xvi, 13) primum in domo patris sui, (II Reg. v, 5) deinde post in Hebron super domum Judam, tertio in Hierusalem. David, qui interpretatur *fortis manu, sive desiderabilis: figuram gestasse Domini Salvatoris, non dubium est.* Qui quasi in domo paterna unctus est, quoniam tantum per legem, et Prophetas (*Psal. lxxv, 2*) in *Judæa natus erat, et Israel magnum ejus habebatur nomen.* Sed postea in Hebron super omnem Judam de novo unctus est, quoniam per prædicationem Evangelicam et Apostolicam, in universa terra admirabile factum est nomen ejus, id est in Ecclesia, ubi vera confessio fidei est, quia *Judas* interpretatur *confessio.* Tertio ungetur noster David, id est Dominus Jesus Christus in corpore suo, quod est Ecclesia, in Hierusalem, id est in *visione pacis: quando devicta morte* (I Cor. xv, 54) *absorbebit mors in victoria, et mortale hoc induet immortalitatem.* (Apo. vii, 17, et 21) *Quoniam absterget Deus omnem lacrymam ab oculis Sanctorum, et mors non erit ultra, neque luctus, neque clamor, sed nec dolor ullus.* Sed erit *Deus omnia in omnibus.* Hanc tertiam unctionem percipiet noster David, id est Dominus Jesus Christus, in corpore suo, quod est Ecclesia in fine sæculi,

^a humaniter, ut puto.

^b Rabanus *Abel magnum* Urbem esse ait in termino Israel.

(I Cor. xv, 24) *quando tradiderit regnum Deo, et Patris, et evacuaverit principatus* ^a.

VII.

(Cap. xv, 1.) Quæris etiam, cum Dominus misisset Saul percutere peccatores Amalech, (vers. 6) cur percipit Chineo, dicens post pauca : *Tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israel, cum ascenderent de Ægypto*. Et inde quæris quis fuerit hic Chineus, et ubi legitur, hanc fecisse misericordiam. Chineus dictus est familia populi descendens ex stirpe Mictro soceri Moysi, qui et alio nomine Raguhel dictus est : hi enim propter honorem Dei cæli, cujus mirabilia per Moysen cognoverunt, et ipsi per annos quadraginta in deserto viderunt. Circa quem desertum ipsi habitaverunt, et ideirco familiares, et benevoli, atque amici filii Israel, populo videlicet Hebræo semper fuerunt, et ipsa a Samuele, Saul recordata est misericordia, quam filii Israel, quando exierunt de Ægypto, exhibuerunt. De hac stirpe fuit ^b Aber Chineus vir sanctæ mulieris Jahel, (Jud. iv, 17) quæ in tentorio suo occidit Sisaram hostem filiorum Israel, ducem regis ^c Galini.

VIII.

Inquis adhuc cur Samuel Agag regi dixerit (I Reg. xv, 52) : *Siccine separata amara mors* ? Cum hoc non Samuel Agag, sed Agag occidendus Samuel dixerit. Verbum hoc, quod inquis, quid sit *siccine* ? non natura sui in ipsa historia, sed interpretis voluptuositas fecit obscurum. Tale est enim, quod ille dicit : *siccine* : velut si diceret : sic separat, aut taliter separat amara mors ? Tale quod et in cantico Deuteronomii (xxxii, 5) scriptum reperitur, inter cætera ait : *Generatio prava, atque perversa, hæc cæcine reddis Domino* ? dum in antiqua translatione decentius et clarins scriptum habetur : *Hæc Domino retribuisti, populus stulte et insipiens* ?

IX.

Addimus, et quod tu rogasti, quod non dixit Deus ad Samuel (xvi, 1) : *vade, et unge mihi David* : sed *vade, et unge mihi de filiis Isai*, etc., cur dubie, et non specialiter David nominavit ? Ne scilicet pateretur David quod passus est Joseph (Gen. xxxvii, 5 et seq.). Sicut enim illi adulescentes futurum sibi olim regem, aut Dominum insidiati sunt, et post multas injurias vendiderunt, sic formidinis dandum erat, ne et isti hæc eadem perpetrarent, unde ignorantia caute effecta est mater. ^d

X.

(I Reg. xvii, 39, 40, et 49.) De eo quod scriptum est : quod David contra Philisteum pergens ad præliandum arma Saul portare noluit, sed quinquè lapides de torrente in peram misit, tamen unum solum projecit : veniens enim David de pascuis ovium, postquam unctus est jussione Dei oleo benedictionis, ministerio quidem hominis, sed Dei nutu, quod superposuit capiti ejus cornu chrisimatis omni diademate, et purpura potioem ^d, et sic perrexit habens

A divinam in capite unctionem, non lorica indutus, non protectus clypeo, non telis munitus, sed habens benedictionem Dei omnium potentiozem. Quod ergo opus erat, quia non credebatur rex, coactus est jam virtutes exponere suas : Dixitque David ad regem (I Reg. xvii, vers. 34, 35 et 36) : *Pascebat servus tuus patris sui gregem, et veniebat leo, vel ursus, tollebatque arietem de medio gregis, et sequebar eos, et percutiebam, erucebamque de eorum ore prædam, et illi consurgebant adversum me, et apprehendebam mentum eorum, et suffocabam, interficiebamque eos. Erit igitur et Philisteus hic incircumcisus, quasi unus ex eis. Creditur rex signi magnitudine provocatus, et dixit ad David : Induere armatura mea, et sic egredere. Quod cum fecisset, iuxta morem progressi non valebat, quia non permittebat hoc fieri Deus. Scilicet ut nudus vinecret, et non arma Saulis virtutum victoriæ partirentur : ne diceret rex, quoniam arma vicerunt mea, projecit arma, et induit fiduciam. Egreditur inermis, et loriceus fide egreditur pastor et miles : jaetat lapidem non natura corporis fixus, sed virtute filei, et uno rotatu funde in fronte percussit blasphemum : quo corruente ecurrit, et accepto gladio ejus amputavit caput illius, ut completeretur illud quod scriptum est (Psal. ix, 17) : *In operibus manuum suarum comprehensus est peccator*. Et sic in nomine Domini reportavit ex hoste victricem : et abstulit in tempore illo opprobrium a filiis Israel. Quid tamen ista significant, in libro primo operis hujus ex dictis majorum nostrorum, ut Dominus dedit, et invenire potuimus, jam expositum est.*

XI.

Jam nunc illud quod in priori parte operis hujus prætermisimus, quod nec tu interrogasti, paulisper proponendo aggrediar. *Quare dixerit Dominus nimirum, præsciis futurorum (Act. xii, 22) : invenit David filium Jesse virum secundum cor meum : qui faciat omnes voluntates meas : cum talia, et tanti homo ipse commiserit. Quod quidem si de ipso David, qui reprobo Saule, et exstincto, fuit rex Israel, dictum intelligamus, patet profecto, quia Deus præsciis futurorum est, qui prævidit in eo tantam pietatem, tamque veracem pœnitentiam, ut esset in eorum numero, de quibus ipse dicit (Psal. xxxi, vers. 1) : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum*. Cum ergo præsciret eum Deus peccaturum, et peccata sua pia humilitate, et sincera pœnitentia deleturum, cur non diceret : *inveni David virum secundum cor meum*, cui non erat imputaturus peccatum, tam multa bona facienti, et cum tanta pietate viventi, et in ipsa pietate pro peccatis suis sacrificio contriti spiritus offerenti ? Propter hæc omnia verissime dictum est : *inveni David secundum cor meum, qui licet secundum cor suum, non esset quod peccavit, tamen secundum cor suum**

^a Deest itaque solutio questionis, quæ respicit Saul.

^b Haber Cinæus.

^c Jabin regis Azot.

^d Potius, ut arbitror.

fuit, quod pro peccatis suis congrua poenitentia satisfecit. Hoc ergo solen in illo secundum cor non fuit, quod illi Deus non imputavit. Hoc itaque ablato, id est non imputato, quod remansit nisi unde verissime diceretur : *inveni David secundum cor meum?* Si autem hoc prophetice dictum de Christo velimus accipere, nullus nodus questionis occurrit. Nisi forte, ut queratur a nobis quomodo Christum recte isto nomine vocare poterit? Sed respondemus: propter *semen David*, ex quo carnem Christus assumpsit. Nec sine exemplo rationem hujus in Christo nominis reddidimus: invenimus quidem apertissime Christum Jesum, ac prophetam ab Ezechiel *David* esse appellatum, ubi legitur ex persona Dei Patris (xxxiv, 25): *Et suscitabo super peccata mea pastorem unum, qui pascet ea, servum meum David, et ipse pascet ea, et ipse erit his in Pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum. Et servus meus David princeps in medio eorum: ego Dominus locutus sum.* Et alio loco: (xxxvii, 22) *Et rex, inquit, unus erit omnibus imperans, et non erunt ultra duae gentes, nec dividentur amplius in duo regna. Neque polluentur ultra in idolis suis, et abominationibus suis, et in cunctis iniquitatibus suis. Et salvos eos faciam de universis sedibus suis, in quibus peccaverant: et mundabo eos, et erit mihi populus, et ego ero eis Deus. Et servus meus David rex super eos. Et Pastor unus erit omnium eorum.* Osee quoque propheta cum pronuntiaret tempus Judaeorum quale nunc habent, et in Christum eos postea credituros, eundem Christum David nomine prophetavit dicens: (iii, 5) *Quoniam diebus multis sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus: sicut nunc esse Judaeum ambigit nemo. Sed quod ait Apostolus Paulus Gentibus loquens (Rom. xi, 50): Sicut enim vos aliquando non credidistis Deo: nunc autem misericordiam consecuti estis in illorum incredulitate. Sic et ipsi nunc non crediderunt in vestra misericordia: ut et ipsi misericordiam consequantur: hoc propheta iste tanto ante praedicens securus a Ihu xit (Ose. iii, vers. 5): Et post revertetur filii Israel: et inquirant Dominum Deum suum, et David regem suum, et stupecent in Domino, et in bonis ipsis in novissimis diebus. Ecce hic per David nomen, prophetatus est Christus, quoniam quando ista prophetabatur, ille David rex Israel jam olim ante dormierat. Dominus autem Jesus ex ejus semine fuerat in carne venturus, propter quod propheticum loquendi modo appellabatur *David*. Videtur autem apostolus Paulus hoc testimonium ita posuisse in Actibus apostolorum, ut non nisi de illo rege David, qui Sauli successit, possit intelligi. Nam et inter cetera exinde inquit (Act. xii, 22): *postulerunt regem, et dedit illis Deus Saul filium Cis virum de tribu Benjamin in annis quadraginta, et amato illo suscitavit illis Deus David regem. Cui et testimonium perhibens dicit: Inveni David filium Jesse virum se-**

cundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. Sed quoniam secutus adiungit, et dicit: *inquit Deus ex semine, secundum promissionem adduxit Israel Salvatorem Jesum*, alius significavit in Domino Jesu potius esse intelligendum illud testimonium, qui vero *facit omnes voluntates Patris Dei*, quam in illo rege David, qui licet secundum superiorem disputationem remissis peccatis propter piam quoque poenitentiam non immerito dici possit *inventus secundum cor Dei*; tamen omnes voluntates Dei quomodo fecit? qui cum excellentissime laudaretur, quando ejus tempora, et facta, Scriptura narravit, notatis est tamen, quod non destruxit excelsa ubi sacrificabat populus Dei contra praeceptum Dei, quia tantummodo in tabernaculum testimonii sibi sacrificari jusserat, quamvis, et in isdem excelsis eidem sacrificaretur Deo: quae postmodum excelsa ex ipso David semine propagatus rex Ezechias cum testimonio magne suae laudis everit. (IV Reg. xviii, 4.)

XII

Interrogas quare Saul iratus dixit ad Jonathan filium suum: (I Reg. xx, 30) *Fili mulieris virum ultro rapientis: has tales mulieres (quales in improprietate matrem fuisse Jonathan) graeca lingua lupas, id est meretrices vocat, quod illa non fuit. Lupa meretrix dicitur a rapacitate vocata, et a libidine ejusdem animalis, quod ad se rapiat miseris, et apprehendat: inde, et *lupanaria* dicta loca, ubi meretrices sunt. In Septuaginta autem scriptum est: *et iratus factus est in iracundia Saul ad Jonathan valde, et dixit ei: fili puellarum, qui se ultro coiungunt*: quod tantumdem valet quam et illud quod supra scriptum est.*

XIII.

(xvi, 1.) Perquisit cum David fugeret ante Saul, et venit ad Abimelech sacerdotem, et quaesivit ab eo panes: et respondit sacerdos non habere se panem, nisi panem sanctum, qui sublatus fuerat de altari, quem non licebat comedere nisi solis sacerdotibus, et sciscitatus est eum, utrum pueri mundi essent, maxime a mulieribus, quo respondente: *si de mulieribus agitur, ab heri, et nudius tertius continuimus nos, et fuerunt vasa puerorum sancta. Vasa puerorum dixit sancta, id est a mulieribus castas mentes, vel corpora, quia multis locis in veteri populo sanctificatio pro abstinentia mulierum, solet appellari, ut est illud in Evangelio (Joan. xi, 55): Ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante diem festum paschae, ut sanctificarent se ipsos: id est ut mundi essent a mulieribus in solemnitate paschali. Quod vero sequitur: porro via haec polluta est, non dixit de via pedum, vel plateae regionis, sed de ista vita mortali, quae revera via est, in qua non est iustus, qui faciat bonam, et non peccet, et ubi inter sanctos nemo immaculatus. De qua via orat propheta dicens: *Viam iniquitatis amore a me.* Et iterum: *gressus meos dirige secundum eloquium tuum, ut non dominetur mihi omnis iniquitas.* Deinde sequitur*

* III Reg. ii, 2, et 3: tamen nondum edificato templo, vetitum minime arbitror in excelsis sacrificare vero Deo. Sunt etiam, qui ad Salomonem referant, quod Claudius de Davide ait.

sed et ipsa in vasis meis sanctificabitur hodie: ac si aperte dicat, qui a mulieribus casti ab heri, et nudius tertius fuimus, accepto sancto pane vitam nostram in castitate salt. m. vel tot diebus, et multo amplius custodiemus.

XIV.

(XXIII.) Sequitur de Ceila civitate nimis stolidam interrogatio tua, eo quod eam expugnasset David, si aliud nomen habuisset, annon, cum eam David non expugnavit, sed obsessam, atque expugnatam ab hostibus liberavit. Et dicis te minime recordari, quod de hac civitate mentionem faciat Scriptura divina, nisi in propheta Isaia, ubi legitur: *Væ Ceila civitas, quam expugnavit David*; quod omnino falsissimum est, cum in Isaia propheta scriptum sit (xxix, 1): *Væ Arihel Arihel, civitas, quam expugnavit David*; et intelligitur hoc dixisse de terrena Hierusalem. Ceila supradicta civitas fuit in tribu Juda, ubi quondam sedit David, quando fugiebat Saul: et nunc est, ut in *Locorum* libro legimus, *Villa Ceila ad orientalem plagam Eleutheropoleos pergentibus Hebron, quasi in octavo militario, in qua sepulcrum monstratur Abacuc prophete* ^a.

XV.

Quod vero inquiris de montibus Gelboe, qui maledicti sunt a David in morte Saul, utrum juxta litteram stare possit, annon? Exaggerant animi, et nimii doloris verba sunt, quod juxta litteram stare non potest, *ut ibi vos, aut pluvia postea non fuerit*; quid tamen ista significant, in priore parte operis hujus, jam expositum est.

XVI.

(II Reg. 5. 6.) Quod vero dicit: *Ahiit rex, et omnes viri, qui erant cum eo in Hierusalem ad Hiebusæum habitatorem terræ*. Nomen Hierusalem per anticipationem hoc loco dicitur, sicut et in libro Julicum scribitur (cap. 1. 7. 8.) *Adonibezech rex Hierusalem*, ^b quæ nunc ^c *Hiebus*, et usque ad tempora David taliter nuncupata est, sed scriptor historie per anticipationem *Hierusalem*, et *Sion*, civitatem David voluit nuncupare, non quod tunc hoc esset, sed quod factum est, postquam eam cepit David. Hiebusæus autem dictus est populus ortus a filio Chanaan (Gen. 10. 15. et 16.), qui dictus est *Hiebusæus*, cujus possessio fuit Hierusalem, quæ postea cecidit in sorte tribus Benjamin. Deinde sequitur Scriptura; quod dictum sit David ab eis (id est ab Hiebusæis) (II Reg. v. 6): *Non ingrediatur David hæc: cum enim forti murorum ambitu septa civitas esset, et bellatorum auxilio roborata, per superbiam Hiebusæi dixerunt: Nisi abstuleris caecos, et claudos, non ingredieris hæc; et sensus, vel ordo verborum est, quia non solus urbem, aut viros bellatores jure belli poteris capere,*

sed nec ipsos caecos, vel claudos in muro positos poteris expugnare.

XVII.

(II Reg. 5. 7.) De eo quod scriptum est: *cepit autem David arcem Sion*, sed postquam eam David cepit, edificavit arcem ejus, quasi corporis caput, et vocavit eam *Sion*. ^d *Arx* est caput, et summitas civitatis, quia castrum in capite civitatis propter fortitudinem factum est.

XVIII.

(viii. 16.) De eo quod scriptum est: *Joab autem filius Sarvia erat super exercitum: porro Josaphat filius e Ailad erat a commentariis: et Sadoch filius Achitob, et Achimelech filius Abiathar, Sacerdotes erant: et Surajus scriba: Banajas autem filius Joiada super Cerethi, et Phelthi: filii autem David Sacerdotes erant*. Ad his post hæc, et interrogas: qui erant Cerethi et Phelthi, vel filii David quomodo essent *Sacerdotes, cum non essent de tribu Levi*? Tradunt Hebræi, quod Cerethi et Phelthi fuerint ex posteris eorum, de quibus dixit Dominus ad Moysen (Num. xi. 16): *Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri, et duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciesque ibi stare tecum, ut descendam, et loquar tibi, et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris*. Ex horum stirpe, sicut jam dixi, fuere conservatæ posteritates, vel familiæ, quæ dicebantur Pherethi et Cerethi: ut Cerethi interpretentur *dans judicium*, et Phelthi *puens*: ut quos illi iubebant dando judicium, interim, isti punirent. Sed illa occurrit perplexa valde sententia, quomodo filii David sacerdotes essent, qui erant filii Aaron, sed neque aliquam consanguinitatem dicuntur habere ex tribu Levi; quod quidem non Scripturæ divinæ auctoritas, sed interpretis temeritas fecit. Et dum de hac ego ipse vehementer in meo dubitarem corde, verti me ad antiquos interpretes, et taliter diversis translationibus scriptum reperi: *Et erat David sciens judicium, et justitiam in omni populo isto, et Joab filius Sarvia erat super militiam, et Josaphat filius alius erat a commentariis, et Sadoch filius Achitob, et Achimelech filius Abiathar erant sacerdotes; et Asa scriba, et Banajus filius Joiada consiliarius, et Ochiabi, et Ophilit, et filii David principes erant aulæ regie*.

XIX.

(II Reg. 18. 18.) Queris quare de Absalon Scriptura dicat post mortem ejus, *quod crevit sibi titulum* dicens: *non habeo filium*: cum in hoc libro super scriptum habeatur, (14. 27.) quod tres habuerit filios, et (ibidem, et 15. 1.) unam filiam nomine Thamar eleganti forma. Recapitulando enim

Amanuensis, an potius, quia vox ea displicuit Claudio? Viderit Lector. Si vis, retine vocem *Archis*.

^e *Ahilud*.

^a An tibi hæc satisfaciunt, optime Lector?

^b Expressissime id traditur Jos. 18. 29.

^c Hiebus, quæ est *Hierusalem*.

^d Scriptum inveni *Archis*; num per incitiam

hæc scriptor historice hujus, post mortem videlicet Absalon, ista recapitulavit. Non quod tunc factum fuerit, sed quod factum olim fuerat, antequam filios haberet, et quia desperaverat se posse habere filios, ideirco in modum Capitolii titulum nominis sui crexerat. Quem, sicut Scriptura dicit, appellavit manus Absalon. Congruit huic assertioni nostræ antiqua translatio, quæ dicit, quod cum adhuc viveret Absalon, statuerit stellam manu factam in valle regis, quoniam dixit, non est mihi filius, ut commemoret nomen meum, et vocavit eam stellam (id est statuam illam, quam fecerat in nomine suo) et nominavit hanc stellam: manus Absalon usque in hodiernum diem. Stellam diminutivo vocabulo pro statua posuit, quasi statuellam, vel staturellam, super opus Capitolii, quam superius titulum nominavit.

XX.

^a Queris adhuc cur inter numerum fortium David scribatur de uno quolibet eorum, hæc, vel alia fecit, sed usque ad tres non pervenit. Qui fuerint hi tres? aut cur hoc scribatur? (25. 19. etc.). Prius proponit tres, qui cæteris hominibus, id est triginta tribus jure fortitudinis præcellunt. Deinde ponit alios tres, qui tribus prioribus inferiores fuerunt, et tamen triginta merito fortitudinis prælati sunt. Et post hos sequuntur triginta ordine suo. Et ut apertius fiat, quod dicimus, eorum nomina per ordinem ponimus; id est David; secundus Eleazar; tertius ^b Sema, horum princeps fuit David. Deinde alii tres, id est primus Abisai, secundus Banaja, tertius Asael, Abisai quoque princeps erat de his secundis tribus. Qui ideo sic ponitur, ac si diceretur, sicut David inter priores princeps erat, sic et Abisai inter sequentes erat princeps. Et ideo inter tres erat nominatissimus, inter tres ineluctus: secundus, et princeps eorum: secundus enim erat, id est inferior tribus prioribus: princeps vero sequentibus: quorum unus ipse erat, sed usque ad tres primos non pervenerat, quia merito, et fortitudine usque ad David, et Eleazarum, atque Semaam non pervenerat, etc.

XXI.

(II Reg. 24. 1.) Queris et hoc quare culpater David pro diminutione populi, cum ^c Josaphat, cæterique reges populum Dei dinumeraverint, et inculpabiles, et sine vindicta permanserint, cum potius ante Josaphat Moyses bis Dei populum numeraret. Quid enim Josaphat Dei populum numeravit, necessitate fecit, et Moyses Deo jubente, David vero præsumptione, et temeritate, et exigente populi iniquitate, unde jam in superiore

^a Hic collocanda sunt procul dubio, quæ sequuntur usque ad num. 21: quæque in fine codicis posita erant: etenim sicut ibi loco minime apto ponuntur, ita hic aptissimo. Mirandum porro id non est; etenim id in codicibus quandoque visitur, et ego indubitatum exemplum jam pridem attuli in epistola Adriani papæ ad Carolum Magnum. Consulat lector, quæ tradidi De Cultu sanctorum dissert. 40, cap. 13.

A parte in fine secundi libri operis hujus tractatum est.

XXII.

(III Reg. 2, 5.) Sciscitaris et hoc: cur de David scriptum est, quod senuerit, cum septuaginta non supergressus sit annos, et *opertus vestibus* non calefiebatur, et quod inventa adolescentula speciosa Abisac Sunamiti dormiebat cum rege, et ministrabat ei. Rex autem non cognovit eam: cum in vetustiore ætate legamus, et videamus cum feminis non posse coire. Non est mirum si septuagenarius homo ab adolescentia sua multis angustiis, et tribulationibus agitur, atque contractus virili ætate frigerit, cum videamus multos adolescentes, atque adolescentulas, ita torpente motu sanguinis in prima adolescentia friguise, ut nec illi ullo motu libidinis moveantur, nec illæ conceptio semine aliquo calore in viscera sua continere, vel vivificare possint acceptum semen. Sanguis enim melancholicus, id est nigri fellis, ut physici dicunt, frigidissimus est, et quos nimium possederit, steriles tam ad gignendum, quam ad concipiendum reddit. Aiunt præterea iidem physici stultos esse homines, qui frigidiores sanguine sunt, prudentiores vero, qui calidiorem sanguinem habent, unde et senes, in quibus jam frigescit, et pueri in quibus nec dum calet, minus sapiunt et stupidiore sunt.

XXIII.

(III Reg. 2. 5. 7.) Queris et hoc: quare dixit David de Joab: *posuit cruorem prælii in balneo suo, qui erat circa lumbos ejus, et in calcamenta sua, quæ erant in pedibus, etc.* In antiqua autem translatione ita scriptum habetur: *Et nunc tu scis, quæ fecit mihi Joab filius Sarvia, et quæ fecit duobus principibus militiæ Israel Abner filio Ner, et Abesæ filio Jether, principi militiæ Juda: occidit eos et vindicavit sanguinem belli in pace, et dedit sanguinem innocentium in vita mea, et in zona mea, quæ erat circa lumbos meos, et in calcamento meo, quod erat in pede meo, et facies ci secundum sapientiam tuam, et deduces canitiem ejus cum sanguine ad inferos.* Quia enim jubente Deo lex jus finit (Exod. 21. 14.), si quis de industria occiderit hominem, ab altari meo, expelle cum, ut moriatur. Et iterum in Deuteronomio dicit: (19. 11. 12. 13.) *Nec aliter mundari potest terra possessionis vestræ, nisi in sanguine ejus, qui sanguinem fuderit.* Ipse enim David reddundare peccatum homicidii Joab dixit, quod non vindicavit, quod vindicare potuit, et debuit per legis auctoritatem, et regiam potestatem. Et ideirco, quod antea non fecit, circa mortem suam Salo-

^b Sema.

^c A Josaphat populum fuisse numeratum, minime invenio; at recensitus est ab Achab III Reg. 20. 15. 27. et a Joram Regibus Israel IV Reg. 5. 6, et ab Amasia Rege Jude minime malo II Paral. 25. 3, imo etiam a Salomone dum adhuc Deo esset acceptus.

^d Calcamento suo, quod.

^e Amasæ.

monî filio suo fieri iussit, ut hic per legis sententiam puniatur, ne in perpetuum puniretur a Deo. Sed quia de Joab mentionem fecimus debemus repetere quod antea in superioribus prætermisum est, cum malecûxit ei David propter Abner filium Ner, inter cætera ita dixit: (II Reg. 3. 29.) *Nec deficiat de domo Joab fluxum seminis sustinens, et leprosus, et tenens fusum, et cadens gladio, etc.* Quod multo aliter apud Septuaginta scriptum reperitur: *Et audivit David postea quam mortuus est Abner, et dixit innocens ego sum, et regnum meum apud Dominum ex hoc, et usque in æternum, de sanguine Abner filii Ner. Veniet super caput Joab, et super omnem domum patris ejus, et non deerit de domo Joab honorus, et leprosus, et tenens sitalem, et cadens in gladio, et indigens pane.* Gonories hæc passio est vesicæ cum veretri, qui seminis lapsu vexatus creberrime sine ulla tentigine virum attestante debilitationem cum pallore corporis, et acinacæ patitur: hæc passioem Græce *Gonorian* vocant. Est autem sevissima, et turpis valde, ut nesciant quomodo genitalia semen dimittant; compatiuntur enim seminiales meatus, ut non possint continere substantiam seminis præ debilitatione, et diffundunt urinam tenuem, rubicundam, et acerrimam, et ex humore multo frequenti, tempore incerto sponte projicitur. Illi autem tales, si diligentiam non habeant in hæc passionem, sequitur eos mors, pereunt enim aliquanti silentio utentes, negligentia, et non adhibentes curas, deficiunt in passione. *Tenens scitalem, nescimus* quid sit, quia germen est; nisi quod nostra translatio dicit *tenens fusum*, deinde cadens gladio, ut sit sensus, quia is, qui nobiliorem se, occidit in dolo, et a virili robore debilitatus in molliem mulieris resolutus, atque effeminatus coram inimicis suis cadat gladio, et pauper, et miser effectus indigeat pane. An forte *tenens fusum* dicitur sustinens illam passionem, quam nonnulli *fusum* vocant, quam medici *tysim* nominant? Tysis autem ulceratio est tumor in pulmonibus, qui in juvenibus facilius inveniri solet. Tysis autem apud Græcos dicta, quod sit consumptio totius corporis, quæ fit ex reumatismo gutturis cum febricula, et cum distillatione assidua, et catarrho instillante multo tempore: et sic pulmones vitiant. Est autem passio pulmonum periculosa, et maligna valde. Fit autem hæc passio sicut jam dictum est, in ætate juvenili. Alia vero translatio taliter dicit: *non deerit de domo Joab reumaticus et leprosus, etc.*; hæc enim juxta litteram in Joab non videmus impletum, qui omne tempus vite suæ in tanto honore usque in mortem David vixit, et tanta salute corporis vixit, ut semper fieret dux exercitus Israel, et bellator fortissimus; sed dictum est hoc a David ex nimio dolore animi, sicut et de montibus Gelboe, quod ad litteram non stat, ut ostenderet se non consensisse in morte Abner principis Israel.

XXIV.

(III Reg. 3. 2.) De eo quod scriptum est: *Dilexit autem Salomon Dominum ambulans in præceptis patris sui, excepto quod in excelis ambulabat, et accendebat thymiana:* et post hæc inquiris, quid erat *excelsus*, quod frequenter in hoc libro legitur, et dicitis: *Cur Samuel non culpatur, qui in excelso legitur immolasse:* egressus enim ex Ægypto populus Dei, postquam venerat ad montem Sinai (Exod. 19. 20, et seq.), et audiverunt de medio ignis Dominum loquentem ad se: et ibi quolammodo inierunt pactum cum Deo, et spoponderunt se facturos omnia, quæ jussisset Dominus, atque sicut unus est Deus, et unus erat populus Dei (Deuter. 12. 5. 8. 12. 13. 14. 21. 26. 27.), ita jussisset in tabernaculo unum habere altare Dei, in quo sacrificiis, et laudibus honorarent Deum. Post multa vero tempora exigentibus peccatis illorum, et arca Dei captivata est ab alienigenis, in qua erat fœdus scriptum, quod inierunt cum Deo, non se alium colituros Deum, præter Deum patrum suorum, Abraham, Isaac, et Jacob: cujus insuperabile nomen manet in æternum, et memoriale in generatione et generatione. Post hæc dissipatum est tabernaculum, quod sine arca, in qua erat fœdus scriptum inter Deum, et populum, remansit sine honore, atque inane: et ita visum quibusdam sanctis fuit, ut Dominum Deum suum inter destructionem tabernaculi et templi edificationem in locis amœnis, et mundis, atque excelis Deum cœli, incenso, atque sacrificiis honorarent, quod illicitum fuit fieri populo illi, postquam arca de captivitate reversa est, et tabernaculum erectum, et sibi templum adificatum. Et inde est, quod Scriptura frequenter reprehendit eos qui adhuc adolebant in excelso, et inculpabiliter se ista facere putabant quia Samuel, qui Deo placuerat, et Salomon, et alius multos illius temporis homines, ita fecisse sciebant: imo cum magna laude inter omnes reges illos, digni habentur in laudibus apud Deum, qui talia destruxerunt (IV Reg. 18. 4, et 22.), id est Ezechias, et (IV. Reg. 23. 5. 8. 13. 19. 20.) Josias.

XXV

Queris cum legatur in libro Regum (III. 8.), atque Paralipomenon (2. Paral. 5. 10.), quod in arca non est aliud, nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Orch, eum Paulus scribat ad Hebræos, quod in arca sint tabulæ, Virga Aaron, et Manua. Si non erant, cur Apostolus ista dixit: et si erant quis ea ibi misit? Sed huic in tertio libro operis hujus responsum est. Hoc solummodo de questione tua remansit, utrum ipsa fuit Virga Aaron quæ fronduit, unde in Ægypto fuerunt signa facta, et in mari mirabilia prorsus. Omnino una, eademque ipsa fuit, quæ et Virga Dei in Exodo, et aliquando Moysi, aliquando Aaren dicta est pro operum diversitate.

XXVI.

Queris etiam hoc: quid de ipsa arca factum

est, vel si unquam visura (*id est* vienda) ab hominibus. De qua re nihil aliud quidpiam me legisse fateor, nisi quod in libro Machabæorum secundo inter cætera scriptum est (II. 2. 5. etc.): *Et veniens Jeremias in locum, invenit domum speluncæ, et tabernaculum, et arcam, et altare incensi intulit illuc, et ostium oppulavit: et accesserunt quidam, qui eum simul sequebantur, ut notarent sibi locum, et non potuerunt invenire. Ut autem cognovit Jeremias studium quæstus illorum, dixit illis, quod ignotus erit locus iste, donec congreget Deus congregationem populi sui, et propitius ei sit, et tunc Dominus ostendet hoc, et apparebit majestas Domini, et nubes sicut Moysi. Unde credendum est, Dominum hæc per Eliam facturum. Dicunt enim nonnulli dissidendo, et omnipotentis Dei potentiam ignorando, quomodo potest fieri, ut tabernaculum illud ex lana, et lino factum per tot possit durare sæcula? quibus respondemus, quia virtute illa, quo per quadraginta annos in tribus eorum nullus fuit infirmus, et quorum pes ambulando non fuit a subitus, nec calcamenta disrupta, nec vestimenta vetustate consumpta, virtus ipsa perseveravit in vestitus, et in lignis tabernaculi per annos quadringentos octuaginta usque ad tempora Salomontis, et deinceps per alios quadringentos triginta annos usque ad eversionem Hierusalem, quæ facta est sub Nabuchodonosor, et ipsa virtus perseveravit in ipso tabernaculo usque ad finem sæculi. Sed quia beatorum memoriarum presbyter Beda in expositione de *factura tabernaculi et templi* altare incensi extra velum dicit positum esse, unde me per tuas litteras interrogasti. Quare ergo in libro *informationum litterarum, et spiritus* in Exodo dixerim esse ultra velum? Unde te, ipsum beatum Bedam, si vivis in corpore esset, interrogare vellem, si postquam subtracta arca de templo est, et altare incensi ultra velum intraturus quæreret, vel ubi sanguinem poneret, vel cuius altaris cornua tangeret, vel cui incensum offerret, postquam arca testamenti non erat ibi.*

XXVII.

(III Reg. 9. 11. 12. 15.) Item alia quæstio de eo quod scriptum est: *Dedit autem Salomon Hiram viginti oppida in terra Galilee, quæ cum non placuissent ei, appellavit eas terram Chabul usque in diem hanc.* Hæc quæstio si te latet, nec mihi patet. Hoc tantum scire te volo, quod in antiquis translationibus aliter scriptum reperitur: taliter enim illic scriptum est: *Tunc dedit Solomon regi Hiram viginti civitates in terra Galilee. Et exiit Hiram de Tyro civitate sua, et abiit in Galilaam, ut videret civitates, quas dedit illi Salomon, et non placuerunt ei. Et dixit. Quæ sunt hæc civitates, quas dedisti mihi, frater? Et cognominavit eas finis usque in hodiernum diem.* Quid tamen hoc sit, vel quare nominavit eas finis, nescire me fateor; nisi forte idecirco ista

^a *Solutus* [ut puto.]

^b Videantur quæ tradit Beda lib. 2. de Tabernaculo: ad verba hæc: *Insereret autem velum per circu-*

dixerit, quod non esset amplius alias civitates quæsiturus ab eo. Hoc tamen scimus, quia mutua eorum amicitia non fuit in eis usque in diem mortis eorum disrupta, quia post hæc (III Reg. 9. 14.) *misit Hiram centum viginti talenta auri: et postea fecerunt ambo in Assiongavia classem navium* (III Reg. 10. 10. 26. et 27), *quæ iret annis statutis in Ophyr offerre Salomoni aurum et dentes elephantinos, simiisque et pavos.*

XXVIII.

(x. 11, et 12.) Adhuc etiam inquirere, quod me fateor ignorare quod fecerit Rex Salomoni de lignis tynis pulchram domum Domini, et domum Regine, et citharas, lyrasque cantoribus. Post hæc sequitur: *Non sunt allata hujusmodi ligna tyna, neque visa usque in præsentem diem.* In septuaginta autem interpretibus taliter scriptum reperitur: *Et navis Hiram, quæ attulerat aurum ex Ophyr, attulit etiam trabes non dolatas multas valde, et lapides pretiosos. Et fecit rex ex trabibus non dolatis his firmamenta domus Domini, et domus regis et nablas, et cymnas cantoribus. Non sunt inventa talia ligna non dolata in terris, neque visa usque in diem hunc: alia vero translatio ita dicit: et navis Hiram, quæ attulit aurum et sephoram, attulit trabes multas valde, non dolatas, et lapides pretiosos, et fecit rex de lignis non dolatis inflaturam domus Domini, et domus regis, et nablas, et ambucos in canticis: non exierunt talia ligna usque in hunc diem.* Quod de India hæc talia venerint ligna testis est Scriptura divina, sed quid de natura ligni illius nos dicere possumus, quam se fateantur, et ignorare ipsi prophete, qui hæc historiam postmodum scriperunt?

XXIX.

(III Reg. 10. 16.) Post hæc sequitur eadem historia, et dicit: *Fecit quoque rex Salomon ducenta scuta de auro puro: sexcentos scielos dedit in lamina scuti unius, trecentasque peltas ex auro probato: trecente minuc auri unam peltam vestiebant.* Peltam dicunt physici scutum esse: Amaxonum lunatum in modum lunæ semis, vel ternæ, aut quartæ, vel certe, quod magis credendum est, mediæ, quibus Amaxones (*Id est* Amazones) olim utebantur in pugna: sed non istos tales fuisse credibile est, quia non hoc indicat Scriptura. Mina Græce appellatur, quæ habet scielos sexaginta, et faciunt obolos mille ducentos: siclus facit duos semes solidos, qui Græce dicitur stater, viginti habens obolos. Obolus habet siliquas septem, et partem quintam siliquæ, qui pondere duplo dragmam facit, quem nostri scrupulum vocant: fiebat enim ex ære ad instar sagittæ, unde et nomen a Græcis accepit; obolus enim Græce sagitta dicitur. Mina est libra una. Talentum minas habet sexaginta. In septuaginta ita scriptum est: *Et fecit Salomon trecentas hastas aureas ductiles. Trecenti aurei inerant in hasta: et trecenta scuta au-*

los.... mensanque extra velum.

^c *Id est* Amaxonum.

rea ductiua. Trecentas minas auri habebat in uno scuto. Alia vero translatio ita dicit: *Et fecit rex Salomon trecentos lanceas aureas ductiles. Ducenti quin-quaginta auri inerat in lancea una, et trecenta scuta aurea trecenti auri in scuto uno.* Deinde sequitur Scriptura (vers. 17): *Postque ea rex in domum sylvæ Libani.* Si Salomonis erat, cur ligna cedrina ab Hiram petebat ex Libano? non enim dixit Scriptura posuit ea in monte saltus Libani, sed in domo sylvæ Libani, per speciem locutionis: per effluentem ill quod efficitur, et per continentem ill quod continetur. Libanus dicitur est templum cum porticibus, et vestibulis, atque basilicis magnis, unde iam ad litteram supra dictum est: *Qui in quadro per circuitum ambiebant templum,* et quia revera opus magnum erat, multa ligna Libani, et innumera ibidem erant, ideo vocabatur *sylvæ Libani*, sed et ipsum templum *Libanus* in Scriptura vocatur, dicente Zacharia propheta (it. 1): *Aperi Liban portas tuas, et comedat ignis cedros tuas;* sed et Jeremias adversus Sellum filium Josiæ regis inter cætera sic ait (22. 22): *Omnes pastores tuos pascet ventus, et amatores tui in captivitatem ibunt: et tunc confunderis, et erubesces ab omni militia tua, qui sedes in Libano, et nidificas in cedris.* In Libano enim illis erat sedere, spem salvationis sue habere per templum. In cedris nidificare, erat propter adificia templi peccantem populum salvari, ne propter meritum illius loci captivarentur. Libanus autem dicitur est mons frigidus, et convallis in Syria Phœnicie quæ fuit possessio Chananæorum imminens mari magno, quorum metropolis fuit Tyrus. Unde ligna cedrina abiegna, atque punice Sidonii deponebant in mari magno, et inde in ratibus veniebant per mare usque ad Jopen, et inde per angaria boum per miliarios quadraginta usque ad Hierusalem. Mons enim iste a candore nivium, nomen accepit *Libanus.* Libanus enim candor, sive candidatio interpretatur. Similiter et templum illud propter altitudinem mœnium, et excellentiam, vel fulgorem, aut candorem parietum tale nomen sortitum est.

XXX.

Merito quæri debet (licet hoc tu non interrogases) quid sit, quod hoc in libro, de sacerlegis, et scelerratis Israel regibus, frequenter dicat Scriptura divina: *fecitque quod erat malum in conspectu Domini:* et cum sint multa hominum mala, prætermisiss omnibus malis, singulariter unum nominat malum, ad cuius comparationem cætera mala cum sint mala, quasi ne mala esse videntur. Sicut enim ad emparationem boni, bonus honorum Deus dicitur, et Sanctus Sanctorum, et Deorum Deus, et Dominus Dominorum, ita in factis hominum, atque gestis idolorum cultura *malum malorum,* et *scelus scelerrum,* et *peccatum peccatorum* dici potest. Hic in divina Scriptura, et *iniquitas,* et *abominatio,* et *sordes* et *peccatum,* et *fornicatio,* et *odiositas* nominari

A solet, et peccatum, ut de jam per litis regibus Israel frequenter in divina Scriptura dicit: *Non recessit a peccatis Hieroboam, qui peccavit et peccare fecit Israel.* Peccata, hic cum sit unum, pluraliter propter duos vitulos posuit. Ignominiam, et sordes, ut Moyses in Exodo de filiis Israel loquitur (Exod. 32. 25): *Exspoliaverat enim eos (id est Aaron filios Israel) propter ignominiam sordis, et inter hostes nudum constituerat,* id est destitutum absque auxilio Dei. Iniquitas dicitur idolorum cultura, (10. 10) sicut in Osea propheta duos vitulos, duas nominat *iniquitates.* Fornicatio, multis modis in prophetis nominari solet. Sicut et illud (Jer. 3. 1): *tu autem fornicata es cum amatoribus,* id est pro proposito uno Deo, enim quo spirituale conubium cum eastitate mentis tenere debuisti, servisti diis multis, et sic infeliciter in corde tuo prostituta es cum amatoribus multis, id est dæmonibus. Licet enim quisque unum videatur colere, aut adorare figmentum, in ipso uno, omni militia dæmonum servit. Sed quia se sermo de simulacrorum, atque idolorum cultura opposuit, debemus etymologias nominum illorum exprimere, ut noverint nostra tempora, cui malo serviunt homines. Simulacrum est figura, exemplum, effigies, figmentum, forma, vultus, aspectus, species, similitudo. Simulacrorum usus exortum est, eum ex desiderio mortuorum constituerentur imagines, vel effigies tanquam in cælum receptorum (Sup. 14. 15) pro quibus se in terris dæmones colendo apposuerunt, et sibi sacrificare a deceptis, et perditis hominibus suaserunt. Fuerunt enim quidam eorum viri fortes, aut urbium conditores, quibus mortuis homines, qui eos dilexerunt simulacra finxerunt, ut haberent aliquod ex imagine contemplatione solatium, sed paulatim a hunc errorem, persuadentibus dæmonis ita in posteris irrepsit, ut quos illi pro sola nominis memoria honoraverunt, successores eorum Deos existimarent, atque colerent. Simulacra autem a similitudine nuncupata, quasi simulata, eo quod manu artificis ex lapide, vel alia materia eorum vultus imitantur, in quorum honore finguntur. Ergo simulacra, vel pro eo quod Diis similia, vel pro eo simulata, atque conficta, vocantur: unde et falsa sunt. Iterum idolum est simulacrum, quod humana effigie factum, et consecratum est juxta vocabuli sui interpretationem: *Idos* enim Græce *forma* sonat, et idem per diminutionem sonat idolum dictum hoc quod apud nos *formula* sonat. Igitur omnis forma, vel formula idolum se dici exposcit. Idololatria idololorum servitus, sive cultura interpretatur. Nam *latría* Græce, latine *scrivitus* dicitur, que quantum ad veram religionem pertinet, non nisi et soli Deo debetur. Ac si ut impia superbia, sive hominum, sive dæmonum sibi exhibere, vel jubet, vel cupit, ita pia humilitas, vel hominum, vel Angelorum sanctorum sibi oblatam recusat, et cui debeatur, ostendit. Quidam vero latini ignorantes græcæ linguæ etymologiam,

* Id est hic error: vel lege: *hunc errorem persuadentibus dæmonis, is irrepsit, ut, etc.*

imperite dicunt *idolum* ex *dolo* sumpsisse nomen, A
 eo quod diabolus creaturæ cultum divini nominis
 luxit. Sciendum summo opere est, quia non solum
 qui visibilia figmenta, atque imagines colit, sed
 etiam quamlibet sive celestem, sive terrenam, sive
 spiritualem, sive corpoream creaturam, vice no-
 minis Dei colit ^a, et salutem anime suæ, quæ a so-
 lo Deo est, ab illis sperat, de illis est, de quibus
 dicit Apostolus (*Rom. 1. 23.*): *Et coherunt, et ser-
 vierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est super
 omnia Deus benedictus in sæcula*: Et de quibus dicit
 Propheta (*Jerem. 17. 5.*): *Maledictus homo, qui
 spem suam ponit in homine, et a Domino recedit
 cor ejus*. Sciendum sane, quod gentes diis suis
 nomen simulacri, vel idoli non imposuerunt, sed
 sancti Dei homines divini nominis, et unius Dei B
 cultores, diis gentium tale nomen imposuerunt.

XXXI.

Præternassis quibusdam quaestionculis tuis, que
 in superioribus libris sunt jam solutæ, ad id quod
 Helias dixit de Achab (*III Reg. 21. 24*): *Si mortuus
 fueris in civitate, comedent eum canes*; si autem
 in agro, comedent eum volucres cæli. Et post hæc
 addis (*22. 37.*): *quomodo verum est, cum ipse pe-
 latus fuisse legatur in Samaria, et sepultus in sepul-
 cro suo Israel*. In septuaginta autem patribus ali-
 quid amplius hæretur: nam post aliqua dicitur:
*Mortuus est rex vespere, et stetit præco militiæ in
 exercitu occidente sole dicens: unusquisque eat in ci-
 vitate suam, et in terram suam, quoniam defunctus
 est rex: et venerunt in Samariam, et sepelierunt re-
 gem in Samaria, et laverunt currum illius in lacu
 Samarie, et lambuerunt canes in sanguine ejus se-
 cundum verbum Domini, quod locutus est, nec men-
 tiri potuit spiritus Dei, qui erat in Helia*. Sanguis
 enim, qui defluxit de corpore ejus, et euenit in
 lectum currus, qui ex corio erat magna pars corpo-
 ris ejus fuit, et hoc coagulatum quasi carnes, con-
 ederunt canes, et sic impletum est, quod servus Do-
 mini Helias totum aperte prædixit; vel quod potius
 credendum est, canes eum comederunt, quando
 filios ejus, qui et caro ejus fuerunt, comederunt.
 Quod vero dicit, quod meretrices se laverunt in san-
 guine ejus, non ob aliud hoc fecerunt, nisi propter
 aliquam magiam peragendam.

XXXII.

(*IV Reg. 5. 1.*) Inquiris que sit salus, quam Deus
 per Naaman principem contulerit. Sed nulla melius
 intelligenda est, quam illa, quam ipse per emunda-
 tionem lepræ concepit in mente, quando se spopon-
 dit nullum alium colere Deum, nisi Deum Israel; et
 ita magnitudine sanitatis ejus, et præconio lingue
 illius multi derelictis idolis, Deum Israel coeperunt
 colere solum: et hæc fuit salus quam Deus per illum
 dedit Syriæ, quia revera nulla alia talis salus homi-

^a Que hic traduntur, si de cultu rigorose sumpto
 accipiuntur, verissima sunt. Si de cultu late sumpto,
 in eorum numero sunt, quæ reprehensa in Claudio
 sunt. Vide que tradidi numero 24 et seq. capitis 3
 dissertationis 1, *De Cultu sanctorum*: ea quoque,

num est, qualis cognitio creatoris, et remedium
 peccatorum. Quid tamen ista significant, in præced-
 enti libro sufficienter expositum est.

XXXIII.

(vi. 21.) Dicit etiam eadem Scriptura, quod tanta,
 ac talis fames facta est in Samaria, et tandiu ob-
 sessa civitas est, donec venundaretur caput asini
 octoginta argenteis, et quarta pars capi stercoris
 columbarum quinque argenteis. Capi stercoris ves-
 cicula gutturis intelligi potest, excepto quod nominis
 ambiguitas nos dubios reddat, quod non ait caput,
 aut capitis. Obsessa enim multo tempore ab hostibus
 civitas, dum nulli hominum egressus pateret, colu-
 mbe illi erant volando ferebantur in agros, sive ad
 exercitum, et invento grano replebant vesiculas
 gutturis, et hæc eadem hora regressæ in civitatem,
 antequam ruminando grana consumerentur: sic ven-
 undabatur argenteis quinque granorum copia, non
 stercoris fetor. Hæc non alicui legi, nec ab alio didi-
 ci, sed ut mihi visum est, taliter dixi: si quid
 tamen tu melius de hoc invenire poteris, bene eris,
 si nos feceris nosse.

XXXIV.

(*IV Reg. 14. 9.*) Est hæc quæstio tua de rege
 Joas, quæ non est impossibilis ad intelligendum, sed
 est nobis difficilis ad loquendum; cur Joas rex Israel
 ad Amasiam regem Juda remisit dicens: *Carduus
 Libani misit ad cedrum, qui est in Libano dicens: Da
 filium tuam filio meo uxorem*. Tropice enim, non
 proprie dictum est. Tropos autem est dictio trans-
 lata a propria significatione ad non propriam simi-
 litudinem, ornatus et necessitatis causa; sunt autem
 tropi, quia: *hinc modi, vel mores interpretari possunt*
 quatuordecim, quibus propositis, unum ex illis ad me-
 dium deducimus, cujus nomen metaphora est. *Metapho-
 ra* autem dicitur retum, verborumque translatio, hæc
 fit modis quatuor: ab animali ad animale ^b. Item in
 libro Job. (*cap. 4. 10*): *Rugitus leonis, et vox leonæ,
 et dentes catulorum leonum contriti sunt, ut per jam
 dictam metaphoram intelligatur ibi leo Job, et leonæ
 uxor, et dentes catulorum leonum, filii*. Et in Psalmo:
 (*Psal. 11. 1.*) *Quare fremuerunt gentes*: nam et ho-
 mines, et bestię qui fremere dicuntur, animam ha-
 bent. Et in Hieremia Propheta (*4. 7*): *Ascendit leo
 de cubili suo* (id est Nabuchodonosor de Babylonia),
 et prædo gentium se levavit. Leo et prædo animam
 habet. Ab inanimati ad animale, ut est illud (*Isa.
 55. 12*): *montes cantabunt coram Deo laudem, et
 omnia ligna silvarum plaudent manu*. Montes, et
 ligna silvarum inanimata sunt: cantare vero, et
 manibus plaudere, animalis sit. Ab inanimati ad in-
 animale; sicut habes in Propheta scriptum (*Zach.
 11. 1*): *Aperi Libanæ portas tuas, et comedat ignis
 cedros tuos*; translatio est enim de civitate ad mou-
 tem, quorum nullum animam habet: et hoc ipsum

quæ numero 6 et 7 capitis 6 dissertationis 2, de
 eodem Claudio docui.

^b Aut aliquid deest, aut legendum est, *id est veluti, aut item ut*.

unde interrogas : *Misit Joas rex Israel ad Amasiam regem Juda dicens : da filiam tuam filio meo uxorem, ut per tropum allegorie, Joas rex se cedro, et regem Juda carduo comparaverit, et populum suum per eandem significationem bestis saltus dicens : Transieruntque bestiae saltus, quae sunt in Libano, et conculeaverunt carduum (id est Amasiam) : et post haec addit (IV Reg. 14. 10.) : Percutiens invadisti super Edom, et sublevavit te cor tuum : contentus esto gloria tua, et sede in domo tua, quare provocas malum, ut cadas tu, et Judas tecum? etc. Quod ita factum est.*

XXXV.

(xv. 35.) Movet te : et hoc : Cur de Jonathia regem Juda scribitur : *Ipsa edificavit portam domus Domini sublimissimam.* Et post haec addidisti : *unquid a Salomone ante aedificata non fuerat?* An novam construxit, et Israel? non enim nova constructa est, sed ipsa, quae sublimissima olim a Salomone aedificata fuerat, et sublimissima vocabatur, hanc inchoatum reparando in sublime crevit.

XXXVI.

(IV Reg. 18. 4.) De Ezechia etiam inquis cur in Scriptura dicatur divina, quod postquam dissipavit excelsa, et contrivit status, et succidit lucos, confregitque serpentem aeneum, quem fecit Moyses, vocavitque eum ^a Nabas, etc.? Quod quidem docente Isaia Propheta fecisse credendum est : ^b ipsum interrogas, quod ego scire desidero. Si esset, qui milit ostenderet, etymologiam nominis hujus, quia nec in translatione antiqua aliter hoc scriptum reperi nomen : excepto quod *Nabas* serpens lingua illorum dicitur ; novissima vero syllaba quid sit, nescire me fateor. Est enim hoc magnum documentum, quod ad aedificationem Ecclesiae proficere potest, si est, qui hoc animadvertere possit, quare Ezechias cum magna sui laude, atque praenio animarum pro salute destruxit, quem ad salutem illius populi Moyses Deo jubente fecerat. Quis enim nesciat Moysen majoris esse meriti, quam Ezechiam regem? De Moysen enim in libro Numerorum dixit Dominus ad Aaron, et Mariam (Num. 12. 6.) : *Audite verba mea : Si fuerit Propheta inter vos, in visione illi Dominus cognoscat, in somnio loquar ad illum : at non ita famulus meus Moyses, qui in tota domo mea fidelissimus est : us ad os loquar ad illum : in specie, et non in aenigmate Dominum videt.* Quia enim serpentem, quem Moyses sicut jam dictum est, Deo jubente fecerat, ne serpentina morte populus periret, eum, quem Deus fieri jusserat, populus ipse venerari, et colere coeperunt, et mortem quam temporaliter parentes illorum ad tempus evaserunt, denuo morituri, isti perceperunt, in perpetuum in anima morituri ; et idcirco

A destruxit iste, quod Deo jubente fecerat ille : ac per hoc magna auctoritas ista habenda est in Ecclesia, ut si nonnulli ex processoribus, vel majoribus nostris fecerunt aliqua, quae illorum tempore esse potuerunt sine culpa, et postmodum vertuntur in errorem, et superstitionem, sine tarditate aliqua, et cum magna auctoritate a posteris destruantur c.

XXXVII, XXXVIII.

Superest nobis inquisitio necessaria, licet non fuerit interrogatio tua, quomodo divina insonet Scriptura (IV Reg. 19. 35.) : *Quod egressus Angelus Domini percussit de exercitu Assyriorum centum octuaginta quinque milia.* Et Daniel Propheeta ait (6. 22.) : *Misit Dominus Angelum suum, et conclusit ora leonum.* Et in Psalmo trigesimo secundo (Psal. 33. 8.) , secundum emendatorem translationem : *Inmittit Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos.* Et alia multa huius similia, et excellentiora exempla. Quae si cuncta per ordinem Scripturae divinae replicare voverimus, ante vita, quam sermo deficiet. ^d Quod enim militantur Angeli ab eo, qui ubique est, et caelum, terramque implet, non mole, sed virtute, sicut veritas, et sapientia mentem (Sap. 8. 1.), *qui attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* : et de quo Apostolus Atheniensibus praedicavit dicens (Act. 17. 27. 28. *Vide caput 12 alius num. 23, libri IV de Genes. ad litteram*) : *In illo vivimus, movemur, et sumus.* Lique cogitatum, quantum humana mens valet, adjuvat hanc sententiam, qua credimus, et dicimus Deum in-his, quae creavit, indesinenter operari. Neque enim tanquam substantia ejus, sic in illo sumus, quemadmodum dictum est (Joan. 5. 26.) : *Quod habeat vitam in semetipso* : sed utique cum aliud simus, quam ipse, non ob aliud in illo sumus, nisi quia id operatur, et hoc est opus ejus ^e, quod continet omnia, et quo ejus Sapientia sicut jam dictum est (Sap. 8. 1.), *perdidit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.* Per quam dispositionem (Act. 17. 28.) *in illo vivimus, movemur, et sumus* : unde colligitur, quod si hoc opus suum rebus subtraxerit, nec vivemus, nec movebimur, nec erimus ^f. Nec enim ipse diabolus a potestate omnipotentis alienus est, nam et maligni unde aliquando subsisterent, vitam non haberent, nisi per eum qui vivificat omnia. Nec ita sane Deus deseruit eandem reproham angelicam creaturam suam, ut non se illi exhiberet Deum createm, et vivificantem, et inter poenalia mala, etiam bona malis multum praestantem (num. 22.). Creatoris namque potentia et omnipotentis, atque omnitenentis virtus causa subsistendi est ^g omnis creaturae, quae virtus ab eis, quae creata sunt, regendis, si aliquando cessaret, simul et illorum cessarent species, omnisque

ex variis. Nonnulla Augustini loca indicabo, quae consulat Lector.

^a Edit., quo.

^b Confer, obscuro, locum hunc cum edito.

^c Omni.

^a Vulgata : *Nohestan.*

^b In Isaia haec non invenio.

^c Et hic est ex iis locis, qui in Claudio merito suspectus est.

^d Quae sequuntur ab Augustino excerptis Claudio, sed non ex uno libro cuncta desumpsit, sed

natura cederet. Neque enim sicut creator ædium **A** cum fabricaverit, abscedit, atque cessante illo, atque abscedente stat opus ejus, ita mundus, ^a et omnis creatura sive visibilis, sive invisibilis, sive corporea, sive spiritualis, vel ictu oculi stare non poterit, si ei Deus regimen sui subtraxerit, qui novit quiescere agere, et agens quiescere, potestque ad opus novum non novum adhibere consilium ^b. Qui cum crearet, non est defessus, nec cum cessavit, relictus : sine qualitate bonus, sine quantitate magnus, sine indigentia creator, sine situ præsens, sine habitu omnia continens, sine loco ubique totus, sine tempore sempiternus, sine ulla sui mutatione mirabilia faciens, nihilque patiens, ^c habet quidem nuntios, id est Angelos, non tamen est, ut aliquid ei, quod nesciat, annuntiet : non enim sunt ulla quæ nesciat ; sed **B** bonum eorum est, de operibus suis consulere ^d veritatem : et hoc est quod ei dicuntur nonnulla nuntiare, non ut ipse ab eis discat, sed ut ab illo ipsi per verbum ejus sine corporali sono nuntient etiam quod voluerit ab eo missi ad quos voluerit, totum ab illo, per illud verbum ejus audientes, id est in ejus veritate invenientes quid sibi faciendum, quid, quibus, quando nuntiatum sit. Nam et nos oramus eum, nec tamen necessitates nostras docemus eum *Novit enim* (ait Verbum ejus [*Math. 6, 8, et 52.*] *pater vester, quid vobis necessarium sit priusquam petatis ab eo* : nec ista ex aliquo tempore cognovit, ut nosset, sed futura omnia temporalia, atque in eis etiam quid, et quando ab illo petitur fueramus, et quos, et de quibus rebus vel exauditurus, vel non exauditurus esset, sine initio ante præcivit. ^e Universas autem creaturas suas, et spirituales, et corporales non quia sunt, ideo novit, sed ideo sunt quia novit, non enim nescivit, quæ fecerat, creaturus. Quia scivit, creavit, non quia creavit, scivit : nec aliter ea scivit creata, quam creanda ^f : hunc enim Deum colimus (docente nos Scriptura divina) qui naturis a se creatis et subsistenti, et movendi unita, finesque constituit : qui rerum causas habet, novit, atque disponit : qui vim seminum conlilit : qui rationale animam, quæ dicitur animus, quibus voluit, viventibus indidit : qui sermonis facultatem, usumque donavit : qui minus futura dicendi, quibus placuit, spiritibus impertivit, et per quos placet, malas valetudines pellit : qui bellorum quoque ipsorum, cum sic emendandum, et castigandum est ge. us humanum, exordiis, progressibus, finibusque moderatur : qui mundi hujus ignem vehementissimum, et violentissimum pro immense nature temperamento et creavit, et regit, qui universarum aquarum creator, et gubernator est : qui solem fit

corporalium clarissimum lusem, et quæ rite congruam, et motum dedit : qui ipsis etiam inferis dominationem suam, potestatemque non subtrahit : qui semina, et alimenta mortalium sive arida, sive liquida naturis competentibus attributa substituit : qui terram fundat, atque fecundat : qui fructus ejus animalibus, hominibusque largitur : qui causas non solum principales, sed etiam subsequentes novit, atque ordinat : qui luna statuit modum suam : qui vias cælestes, atque terrestres locorum mutationibus præbet, qui humanis ingenis, quæ creavit, etiam scientiam artium variarum ad adjuvandam vitam, naturamque concessit : qui conjunctionem maris et femine ad adiutorium propagande proles instituit : qui hominum cœtibus, ^g quod focis, et luminibus adhiberent, ad facilissimos usus manus terreni ignis indulsit. Hæc autem facit, atque agit unus verus Deus : sed sicut Deus, id est ubique totus, nullus inclusus locis, nullis vinculis alligatus, in nullas partes sectilis, ex nulla parte mutabilis, implens cælum et terram, præsentem potentia, non indigente natura. Sic itaque administrat omnia, quæ creavit, ut etiam ipsa proprios exercere, et agere motus sinat. Quamvis enim nihil esse possint sine ipso, non sunt quod ipse. Agit autem multa etiam per Angelos, sed non nisi ex se ipso beatificat Angelos. Ita quamvis propter aliquas causas hominibus Angelos mittat, non tamen ex Angelis homines, sed ex se ipso, sicut Angelos, beatificat. Ab hoc uno et vero Deo speramus vitam æternam : habemus etiam ab illo præter hujusmodi beneficia, quæ ex hæc, de qua nonnulla diximus, administratione naturæ, bonis, malisque largitur, magnum, et honorum proprium nequæ dilectionis indicium. Quamquam enim, quod sumus, quod vivimus, quod cælum terramque conspiciamus, quod habemus mentem, atque rationem, quæ cum ipsum, qui hæc omnia condidit, inquiramus, nequaquam valeamus actioni sufficere gratiarum, tamen quod nos oneratos, obrutosque peccatis, et a contemplatione suæ lucis aversos, ac tenebrarum, id est iniquitatis dilectione cæcatos, non omnino deseruit, misitque nobis Verbum suum, qui est ejus unicus filius, quo pro nobis assumpta carne nato, ac passo, quanti Deus hominem penderet, nosceremus, atque illo sacrificio singulari, a peccatis omnibus munlarerim, ejusque spiritu in cordibus nostris dilectione diffusa, omnibus difficultatibus superatis, in æternam requiem, et contemplationis ejus ineffabilem dulcedinem veniremus : quæ corda, ^h quæ lingue ad agendas ei gratias satis esse contenderint ? Deus itaque summus et verus cum Verbo suo, et Spiritu sancto, qui tria unum sunt, Deus

^a In edito Augustini loco desunt hæc : *et omnis creatura sive invisibilis, sive visibilis, sive corporea, sive spiritualis.*

^b Num. 25 cap. 14. Reliqua ex aliis Augustini locis collecta sunt. Compara hæc cum iis, quæ tradit Augustinus cap. 50 libri vii de Civitate.

^c xv de Trinitate, cap. 15, n. 22.

^d Addit hic veritatem.

^e Rursus 6 de Trinitate, cap. 10, num. 11.

^f Quæ sequuntur ad magnam partem ex eodem Augustino desuntapsi Claudius. Compara locum hunc cum capite 50 libri vii de Civitate.

^g Quoniam.

^h Quot.

ⁱ Subsequentia videntur ex Augustino desumpta, sed locum, in quo hæc tradat S. Doctor, hæcenus non inveni.

unus omnipotens, creator, et factor omnis corporis, A
cujus sunt in participatione felices a, qui fecit hominem
rationalem ex anima, et corpore, qui eum peccantem,
nec impunitum esse permisit, nec sine misericordia dereliquit,
qui bonis, et malis essentiam etiam cum lupis suis,
vitam seminalem etiam cum arboribus, vitam sensualem
etiam cum pecoribus, vitam intellectualem cum solis
Angelis dedit, a quo est omnis motus, omnis species,
omnis ordo, a quo est mensura, numerus, pondus,
a quo est quicquid naturaliter cujuscuque generis est,
a quo sunt semina formarum, forma seminum,
motus seminum atque formarum, qui dedit, et carni
originem, pulchritudinem, valetudinem, propagationis
fecunditatem, membrorum dispositionem, salutem
concordie, qui et animae irrationali dedit memoriam,
sensum, appetitum, rationali autem insuper
misericordie intelligentiam, voluntatem : qui non
solum caelum, et terram, nec solum Angelum, et
hominem, sed nec exigui, et contempti illis animantis
visceri negavit spinulam, nec herbae flosculum,
nec arbori folium sine suarum partium convenientia,
et quadam veluti pace dereliquit. Et post : b c
mysterium vite aeternae jam inde ab exordio
generis humani per quadam signa, et Sacramenta
temporibus congrua, quibus oportuit, per Angelos
praedicatum est. Deinde populus Hebraeus in unam
quendam Republicam, quae hoc Sacramentum ageret,
congregatus est : ubi per quosdam scientes, per
quosdam nescientes, id quod ex adventu Christi,
usque nunc, et deinceps agitur, praenuntiaretur
esse venturum ; sparsa etiam postea eadem gente,
per gentes propter testimonium Scripturarum,
quibus aeterna salus in Christo futura praedicata
est. Omnes enim non solum prophetiae, quae in
verbis sunt, nec tantum praecipua vite, quae
mores, pietatemque conformant, atque illis
litteris continentur, verum etiam sacra, sacerdotia,
templum, sive tabernaculum, altaria, sacrificia,
ceremoniae, dies festi, et quicquid aliud ad eam
servitutem pertinet, quae Deo debetur,

Explicit Claudius episcopus in libros Regum.

a Ser. 45 alias de verbis Apostoli 27, num. 5 et 4.

b Rursus quae sequuntur, ex Augustino excerpta
Claudius S. Doctoris exscribens caput 32 libri vi de
Civitate.

c Ἀποκρίσις.

d Significaverunt, et praenuntiaverunt.

e Subsequentia non exstant in editis Augustini li-

et graece proprie c *latria* dicitur, ea d significata, et
praenuntiata sunt, quae propter aeternam vitam fide-
lium in Christo, et impleta credimus, et impleri cer-
nimus, et impleta confidimus e. Nos vero dum
Angelorum ministeria volumus ostendere, per quem-
dam mentis excessum nescientibus immutabilis Dei
honestatem, et veritatem divini operis insignia praedi-
cavimus.

XXXIX.

Interrogas quoque, quis sit Sacerdos primus, aut
quis secundus. Primus Sacerdos est Pontifex, sicut
Aaron, et Eleazar, atque posterorum, quibus sicut
nunc erat quotidie ultra velum ingredi in Sancta
Sanctorum. Secundi vero Sacerdotes erant, qui in
nostro presbyteri dicuntur tempore, de quibus dicit
Apostolus (Hebr. 9. 6) : *In exteriori vero tabernaculo
semper introbant Sacerdotes sacrificiorum officia con-
summantes.* Cateri vero, qui dicebantur Levite, eo
quod essent ex tribu Levi, nec in interiore, nec in
exteriore licentiam ingrediendi habebant ; sed tan-
tum erant janitores, et cantores, ministrique Sacer-
dotum, et ad exterius holocaustorum altare, lignorum
casores, et ignium administratores, et sanctarum
earum in populo dispensatores. De his duobus filiis
in Psalmo dicit (Psal. 154. 20. 21) : *Domus Aaron
benedicite Domino f : domus Levi benedicite Do-
mino.*

XL.

Et post haec quid sunt Tyrones, interrogas. Tyro-
nes a Tyria g urbe Phoenicum nomen acceperunt,
quae olim fuit metropolis Chananeorum, in qua ha-
bitavit Iiram rex, amicus Salomonis h. Tyrones di-
cuntur pueri fortes, qui ad militiam eliguntur, et ad
arma gerenda habiles existunt : in enim non ex sola
professione nativitatis, sed ex aspectu, et valetudine
corporis aestimantur. Romanae autem militiae mos
fuit pueros primis exercere armis : nam sexto de-
cimo anno Tyrones militabant, quo etiam solo sub
custodibus agebantur. Servus sane nunquam apud
eos militasse constat, nisi servitute deposita.

bris : an olim exstiterint, an ex aliis Augustini locis
ea desumpserit Claudius, an de suo substituerit, ju-
dicaverit lector.

D f Non video quomodo dicantur duo filii, quando
quidem Aaron erat ex stirpe Levi.

g Tyro.

h Etymologiam hanc expendat, obsecro, lector.

CLAUDII EPISCOPI

PREFATIO IN CATENAM SUPER SANCTUM MATTHEUM.

(Ex Maii Spicilegio, tom. IV, pag. 501.)

EDITORIS MONITUM.

Claudii Taurinensis episcopi (qui de sua aetate

noxa ipse loquetur) Commentariorum in Pauli Epi-
stolas praefationem edidi in septimo collectionis Va-

icanæ script. vet. volumine p. 274 (Infra col. 857). Nunc autem præfationem ejusdem divulgare placet in Catenam ab eo contextam ex Latinis præsertim Patribus super Matthæi Evangelium; quam ineditam in duobus conspexi codicibus, altero quidem vetustatis tam venerande ut ipsi Claudio videatur cœvus, altero autem sæculi ferme xi. Sane quia Latinis Catenis non aequè ut Græcis abundans, utile foret Claudianam hanc ad publicum usum deferre; quod me aliquando facturum non despondeo. Interim tamen eruditum ejus prologum libenter typis coarmito, cuius nominis duas paucorum versusum particulas vulgavit olim Baronius ad annum 815, ex eoque in epistolas Hibernicas (quasi Claudius esset gente Hibernensis, quod inmerito creditum est) Usse-rius transtulit. Ceteroquin hæc præfatio non nisi in antiquiore codice superfuit, quia alter codex acephalus est.

INCIPIIT PRÆFATIO.

DOMINO SANCTO CA BEATISSIMO
ET MIHI PECULIARI CULTU AFFICTUQUE SPECIALITER
EXCOLENDO PATRI JUSTO ABBATI
CLAUDII PECCATOR.

« Anno 815 incarnationis Salvatoris Jesu Christi Dominum nostrum, postquam pius ac mitissimus princeps, sancte Dei Ecclesie catholice filius Ludovicus anno secundo imperii sui, caelesti fultus auxilio adversus barbaras nationes movis-et exereitum; te-que absente et discedente tua paternitate ex palatio jam dicti principis ad tutum dilectumque tibi semper tui monasterii portum; injunxi-ti mihi ut aliquod dignum memorie opusculum in expositione Evangelii ad legendum dirigerem fratribus monasterii vestri (a). » Atque utinam tanta esset fandi facultas, quanta est obediendi voluntas cumque aliud scribendum ex præcedenti jam tempore mea teneret voluntas, ad id quod jusseras meam continuo studii dirigere voluntatem; et Evangelium secundum Matthæum ex opusculis sanctorum Patrum, licet non ad parum, quod etiam difficile est fieri, tamen ut valui inquirere atque explanare conatus sum ex tractatibus doctorum et majorum nostrorum, qui nos in studio hujus operis, sicut scientia ita et tempore præcesserunt, id est Origenis, Hilarii, Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Rufini (b), Joannis, Fulgentii, Leonis, Maximi, Gregorii, et Bedæ. Sed sicut in arce capitis inter omnia membra lingua plus membris omnibus sonat, ita in exponendo Evangelio, inter omnes est beatissimus Augustinus. Multis etiam in locis, ubi horum defuit sensus vel verba, hoc utique valuit, explere studuit mea paupertas.

Te enim jubente, scio quod memm apud multos prædicabitur judicium, qui secundum carnem tantum, et non etiam justum noverunt judicium judicare, quasi aliqua temeritate in pugillatione vel reprehensione majorum hoc ego aggredi ausus fuero opus. Legat quisquis ille est apologeticum

(a) Haecenus Baronius loco cit.

(b) Rufini. Mendum prisca amanuensis existimo pro Rabano: eteum in catena ubi scribitur littera R, Rabanum non Rufinum intelligendum esse comperi, collato loco illo « Si quis uxorem dimiserit excepta causa fornicationis » qui totus est Rabani :

A beati Hieronymi presbyteri, quem in præfatione expositionis hujus Matthæi scripsit ad quemdam Eusebii nomine, in quo ait : « satis miror, Eusebi dilectissime, cur Romam subire navigaturus, hanc tibi a me quasi stercoriam dari volueris, ut Mattheum breviter exponens, verbis stringerem, sensibus dilatarem. Si memisses responsionis meae, nunquam in paucis diebus rem annorum peteres. » Sponditque se illi hoc in posterum plenissime expositorum. Quod quidem nequaquam faceret, si non multa prætermis- sisse illic sacramenta esse, idem vir sanctus sciret. Legat et alios ipsius Evangelii Latinos expositores Hilarium et Fortunatum, et juxta historia ordinem omnes sensus physicos, allegoricos, atque etiam ethicos requirat diligenter ad parum; et tunc nosse B poterit utrum ego otiose an devote, superflue an necessarie, in hoc opere laboraverim. Et si ei non placuerit fructus laboris mei, audiat salva charitate responsum; cui non placet, negligat.

Obseco etiam paternitatem tuam, et cunctorum fratrum benivolam charitatem, ut non vos terreat prolixa expositio, nec voluminis magnitudo; quia revera sanctum Evangelium, quod regno cœlorum simile a Salvatore nostro multis in locis esse perhibetur, non potest paucis enuntiare veris vel sensibus explicari; quia et congruum fuit, ut sacra nostri Salvatoris dicta cæteris Scripturis, sicut merito ita et specie discernentur; ne illa cœlestium arcanorum dignitas passim atque indiscrete cunctis pateret, sanctumque canibus, et margaritæ porcis exponerentur. Et ideo ab ipso Salvatore nostro procuratum est, ut illa suorum castitas eloquiorum promiscuis cunctorum oculis abdita sub quasi quodam velamine pudicitiae contegeretur. Ac divina optima- que dispensatione provisum est, ut Scriptura ipsa evangelica Domini nostri ita tegetur celestibus obambata mysteriis, sicut secreto suo ipsa divinitus operiebatur; quod ex subjectis plenius manifestatur exemplis.

Quod vero quædam minus ordinata quam decet in hoc codice multa reperiuntur, non omnia tribus imperitiis, sed quædam propter paupertatem, quædam ignosce propter corporis infirmitatem et meorum oculos imbecillitatem, quia non fuerunt in tabellis excepta, vel schedulis digesta, sed ut a me inveniri vel discerni potuerunt, ita in hoc affixa codice sunt. Date itaque veniam imprudentiæ meae, quam extorsistis; quia ut auribus vestris verbosus existerem, dignatio vestra me cogit, confidens quod voluminis prolixitas, si displiceat affato, placet affectu; cum intellexeritis, eum (scilicet codicem) non pro eloquentiæ sermone, sed pro vestro amore digestum. Simulque quia sciebam almitatem vestram in amicitiiis meis plus reprehendere taciturnitatis ve-

quod equidem magnopere miror, quia cœvi quidem fuerunt Claudius et Rabanus, sed tamen paulo senior Claudius. Fortunati quoque nomen non nisi ex præfatione Hieronymi ad Comm. in Matth. videtur Claudius cognovisse.

recundiam, quam loquacem familiaritatis audaciam. A Legite si vivetis (*ita cod.*), atque transcribite.

Obsecro etiam ut postquam vobis bene cognitus fuerit, fratribus nostris, quibus adhuc incognitus est, remittatur. Denique ego presentiam vestram intra mentis meae arcanoposideo, et effigiem vestram in speculo mei cordis intueor, quam illic choritas nostra perfecte depinxit, ut nullius aetatis possit oblivione deleri, quæ jugi recordatione momentis singulis innovatur. Illic enim vobiscum et consuetudinem pietatis vestre secretius conloquor; illic etiam de vite melioris conversatione pertracto: illic vos labiis mentis exosculor, et manibus mentis amplector. Quo fit ut vera dilectio, quæ in visceribus meis viva vestri figuracione nutritur, et igniculo charitatis accenditur, amoris vestri mihi necessitudinem reprimittat, et animus meus B mihi animi vestri fidejussor existat; dum quantum mihi de vobis presumere debeam, conscium mutua dilectionis pectus interrogo.

Et ideo specialiter depono tam vos quam omnes etiam celestium præceptorum factores, et divinarum eloquiorum sectatores: et ad quoscunque sive per hoc sive per aliud quodcuque opusculum notitia nominis

(a) Hanc item particulam ediderat Baronius.

mei pervenerit, intercessionem peccatorum meorum simplex ab omnibus exquiro, subnixâ prece deprecans, ut ita misericordissimo Domino nostro assiduâ petitionibus flagitetis, ut in omnibus delictis meis atque peccatis omnibus, opitulantibus vobis, consuetudinaria clementia et copiosa bonitate deletis, etsi non ad idem præmium, saltim ad eundem nos portum quietis jubeat pervenire (a). Ut quatenus hic propter spatia interjecta terrarum, oculis corporis sæpius nos videre non possumus, vel ibidem de nostra presentia gaudiamus. Et quando vobis a justo iudice retribuetur corona meritorum, mihi a piissimo redemptore et advocato perfectissimo commissorum venia non negetur. Et ideo per ineffabilem gratiæ ac virtutis operationem nobis præstare dignetur, ut quos hic veritate fidei conjungit, illic habitatione non separet; concedatque divina miseratione et paternitate tuam per annos multos exteriore vigore et alacritate integrè sanitatis indulgeat; quia vere tunc reparatum esse me sentio, si de sospitate vestra semper optata cogovero. Filios vestros et fratres meos salutans venero, et venerans saluto. Mementote mei, viri Dei.

CLAUDII EPISCOPI

PRÆFATIO IN COMMENTARIOS SUOS AD EPISTOLAS PAULI AD OSTOLI (a).

(Mâii Script. vett. Coll. nov., tom. VII, p. 274)

Venerabili in Christo sinceraque charitate diligendo Theodemiro abbati Claudius inspirante gratia Dei episcopus perpetuam beatitudinis opto in Domino salutem.

Non velut pertinaciter rigidus, renisus sum voluntati tuæ diu multumque, studiosissime clientule, ut dilucidatas gentium magistri Epistolas non tibi dirigerem; sed obstrepentibus quæ isto in sæculo rotacione causis insurgunt præspeditas, necdum facere potui. Proposueram in corde meo quippe, ut in scrutantibus meditandisque Scripturis, quando ad illarum dulcedinem primitus accessi, vigil et indefessus existarem, ne acumen mentis obdormire permitterem inerti torpore: cogitans penes me, tunc veraciter me vivere angelum in pane; et si non ut summi viri, saltem quemadmodum languens vivere nitens, lingua D lambere aliquid valuissem, et alios admonerem, ut apostolicum meo sectarentur exemplum. Unde quæ retro sunt obliviscentes, ad ea quæ interiora sunt

C per intelligentiam extendentes nos, in spiritali speculo crescentes, minime retineamur ab illicitis cupiditatibus. Ut Cicero ait (b): « Quæ vobis, inquit, dies noctesque considerantibus acutentibusque intelligentiam, quæ est mentis acies, caventibusque ne quando illa hebescat, id est in philosophia viventibus, magna spes est. » Post paululum adjungens ait: « Et si ut antiquis philosophis, hisque maximis longeque clarissimis placuit, æternos animos ac divinos habemus, sic existimandum est, quo magis hi fuerint semper in suo cursu, id est in ratione et investigandi cupiditate, et quo minus se admisceverint atque implicaverint hominum vitis et erroribus, hoc his faciliorem ascensum et reditum in cælum fore. » Deinde addens hanc ipsam clausulam repetendo, sermonem finicus: « Quapropter, inquit, ut aliquando terminetur oratio, si aut extinguî tranquille volumus, cum in his artibus (c) vixerimus; aut si ex hac in aliam aut (d) paululum meliorem donum expecto.

(b) In fragmentis operis de Philosophia, sive in Hortensio, apud August. de Trin. lib. xiv fin.

(c) Perperam artibus in editionibus Ciceronis.

(d) Edd., *hanc partem*.

(a) Ex antiqua collee Boliensi, nunc Vaticano. Porro hujus præfationis in Parisiensi collee lectæ meminit etiam Richardus Simonius Hist. crit. T. N., cap. 25. Ego vero hæc interim edo, omissis commentariis, quorum postea divulgandorum otium

sive mora demigrare, in his studiis nobis omnis opera et cura ponenda est (a). Auctor namque iste, etsi non instruit quarentis animum, ingenium saltem exercet; et invenit scire se quod se fortasse nescire putabat; unde admonitus scit quod antea nesciebat. Dum enim victum labore et nummis cauerem, commodius in divinis Scripturis mea versabatur intentio. Ad diocesanos curam accedens, quot cause surgunt, eo amplius sollicitudines pariunt. Brumale tempus vias palatinas terens eundo et rediendo, minus licet implere supra commemoratum anorem. Post medium veris procedens armatum pergamenam (b) pariter cum armis ferens, pergo ad excubias maritimas, cum timore excubando adversus Agarenos et Mauros; nocte tenens gladium, et die libros et calannum implere conans ceptum desiderium. Nisi enim ille vir, cum gratia precedente, spiritui præsideret, quem commendat Apostolus, cum de capite viri non velando loquitur, illud menti-meæ accideret quod de semine jacto citra viam Dominus protulit. Qui etiam te agere vitam demonstras, quando me sine sollicitudine consideras, et ob hoc molestus es mihi exactor. Nec enim

(a) Hactenus Cicero apud Augustinum. Subsequens autem periculus utrum Ciceronis an Claudii sit eruditi discipiant.

(b) Cod., *pergameno*.

(c) Teneraria hæc et falsa Claudii sententia commatatione non indiget. Et quidem scimus, Claudium

debes molestus esse mihi, quando ego si, ut voluntas adest, possibilitas adisset, debitor tui non tuissem: si ante has sollicitudines hoc opus non fuisset aggressus, rogantibus fratribus, ut nosti, vix nunc exinde aliquid valuissem agere. Et vere fateor me primitus invitum accessisse et in hæc opus et in Pentateuchum, quod postulas, imperantibus fratribus in schola constitutis, quibus viva voce Scripturas tradebam, precipiente pio principe Iulodivico imperatore, compulsus etiam a memorato principe ut non tantum verba per oblivionem palatium traderem, sed etiam calamo diu permanente scriberem, ut quod ore promebam, calamo scriptitarem. De admonitione fratrum et exhortatione unde rogasti quod scriberem, ut votum quod voverunt Domino reddant; et votum, ut dico, non propositum, quod scripsisti, quod solius Dei est; nullam admonitionem meliorem potui invenire, quam Epistola primæ Pauli apostoli, quam misi, quia tota inde agitur ut merita hominum tollat, unde maxime nunc monachi gloriantur (c): et gratiam Dei commendat, per quam omnis qui vovit, quod vovit Domino redat.

de cultu quoque sacrarum imaginum perperam opinantem a Theodemiro abbate (quem Claudius nunc alloquitur) fuisse refutatum. Ut mittam Arianismi criminationem Claudii impactam, qua ceteroquin critici homines eum absolvunt.

CLAUDII EPISCOPI

PRÆFATIO EXPOSITIONIS IN EPISTOLAM AD EPHESIOS,

AD LUDOVICUM PIUM IMPERATOREM.

(Mabill., Vet. Analect., p. 91.)

Proprio domino meo inelyto atque glorioso, mihi speciali cultu affectuque præ cunctis mortalibus diligendo, gratia Dei Patri patriæ potius quam imperatori, cuius imperii dignitas ex fonte orta est pietatis, sanctæ Dei Ecclesiæ catholicæ filio Iudodivico Claudius peccator.

Cum nostris temporibus tepescentibus studiis rarum quisque inveniat quotidiana intentione promptissimus, non solum ad disserendum quæ indiseussa sunt, sed etiam ad legendum quæ jam a majoribus disserta sunt, nitum a me opus tanta ac tam sublimis vestra exigat imperialis potestas, cum Epistolas magistri gentium apostoli Pauli ex tractatibus majorum nostrorum disserere jubet qui nos illuminantes a Christo in studio hujus operis affatim scientia et tempore præcesserunt. Novit namque sacratissima et mihi semper amantissima serenitas vestra, quæ piis est semper operibus intenta, et sanctis lectionibus erudita, quam sub imperiali diademate theoreticam non ambigo peragere vitam; quid de laude earundem epistolarum in Epistola tua secunda

scripserit beatus porro apostolus Petrus, in qua ait: *Sicut et charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, sicut et in omnibus Epistolis loquens in eis de his in quibus sunt quedam difficulta intellectu, quæ indocti et instabiles homines depravant, sicut et ceteras scripturas ad suam ipsorum perditionem*. Ecce teste beato Petro ejus coapostolo invenimus quod adhuc in carne viventibus ipsi s' apostolis, ob difficultatem sensus illarum ab indoctis hominibus, qui eas non recte intellexerunt, diversæ hæreses emerserunt. Quis ergo ad expositionem illarum digne vel proprie accedere possit, quas tantus ac talis primus in carne Domini confessor et Novi Testamenti Ecclesiæ pastor asserit esse difficiles intellectu? Attamen, licet non viribus meis, sed meritis vestris, adjuvante illo qui aperuit os mutorum, et linguas infantium fecit disertas: qui est fidelis in verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis; qui dixit: *Petite, et accipietis, quærite et invenietis, pulsate, et aperietur vobis*; largiente pietate ejus, circa socordiam sensus mei Epi-

stolas beati jam dicti apostoli Pauli ad Ephesios atque ad Philippenses, non tam ex majorum tractatibus, quam ex diversorum tractatuum sententiis, veluti mendicus non habens propriam segetem, sed post terga metentium ex aliorum segete congregat sibi victum, ne hiemis tempore fame periclitetur: ita et ego ex aliorum dictis, has brevi stylo comprehendendi Epistolas. Quam expositionem si aptam ad legendum judicaverit serenitas vestra, ad auctorem referite Christum: quia hoc ipsum, ut præfatus sum, donante Domino vestrum est. Si vero reprehensioni patnerit propter sermonis rusticitatem, remota fallacia quæ rectam fidem offendit, hujusmodi homines a nobis non pertimescendos ille admonuit, de quo loquimur, et quem tenemus in manibus, qui regnum Dei non in sermone, sed in virtute esse perdocuit, ac semetipsum verbo potius quam scientia imperitum esse scripsit. Funestum atque detestabile Pelagii dogma, qui ingratus divinæ gratiæ exstitit prædicator per cælestis gratiæ gratissimum præconem beatissimo Augustinum de hac epistola, quantum potui, funditus abdicavi.

Sed et illorum qui ex hac ad Ephesios Epistola fulciri moliti sunt hæresim suam, ubi ait, *Sicut elegit nos ante mundi constitutionem*, animas hominum autem mundi principium fuisse et cœternas Deo creatori senserunt; sive etiam in Epistola ad Philippenses Deum Patrem potiore Filio crediderunt. Hæc omnia, velut mortale præcipitium aut lethale

A virus, catholicis auribus denuntio fugienda: quorum idcirco reticeo vocabula, ne derogare videar, præcessores potius, quam dicere veritatem.

Epistolam sane Apostoli ad Galatas in qua anno præterito, in quantum valui, studiosissime laboravi, nihil in ea nuper auxi: sed ita, ut antea a me comprehensa est, huic vero operi juxta ordinem suum in capite sociavi.

De cæteris vero epistolis, licet plurima penes me teneantur excerpta, multa tamen adhuc supersunt perquirenda. Sed quia me anno præsentis, præpedientibus peccatis meis, graviter obligastis, et nimis anxietatibus deditus, mihi vivere non libet, neque Scripturas perscrutari licet. Unde obscuro B clementiam vestram, ut non mihi sitis molestus exactor: quia si me adjuverit pietas divina, ego ad reddendum devotus sum debitor. Omnipotens Dominus, qui est Rex regum et Dominus dominorum, vos dominum meum inimicorum omnium superare insidias faciat; concessoque præmio sincerissimæ charitatis, ad profectum et ornatum totius Ecclesiæ, ita vivere concedat, ut finito mortalis vite termino, liberum a peccati conscientia suo sancto astare faciat throno. *Explicit.*

INCIPIT TRACTATUS.

Ephesii sunt Asiani. Hi accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, hos collaudat Apostolus scribens eis a Roma de carcere, etc.

CLAUDII EPISCOPI

ENARRATIO IN EPISTOLAM D. PAULI AD GALATAS.

(Biblioth. max. Patrum, tom. XIV.)

AUCTORIS

EPISTOLA DEDICATORIA.

Domino piissimo et in Christo summo mihi honore singulariter excolendo Dructeranno abbati Claudii peccator.

Tres, ni fallor, et eo amplius jam pertranseunt tempore anni, quod me adhuc in Aluenni cespitis arvo, in palatio pii principis domini Ludovici tunc regis, modo imperatoris, detentum scordia sensus mei tua fervida dilectione adorsus excitare, ut aliquem fructuosum laborem in Epistolis magistri gentium assumerem apostoli Pauli. Sed quia laboribus et turbinibus mundi depressus hætenus parere jussioni tuæ nequivi, modo largiente Deo in isto Quadragesimæ tempore epistolam beati jam dicti apostoli Pauli ad Galatas ex tractatibus beatorum Augustini et Hieronymi Patrum permixtis procuravi ordinare sententiis. In quibus tractatibus cum ad congruentem expositionem multa desse cernerem, verti me

C ad alios libros præfati jam Patris Augustini et exinde eam, quæ in illis deerat tractatibus, explere studii expositionem. Nonnulla etiam, ut mihi visum est, infra illarum locutionem, mea studii conjungere verba, quæ utramque expositionem absque scissione conjungerent, et legitis exerceret sensum, et fastidium facerent evitare. Hanc interim quasi manubias quasdam tuæ ovals dirigere studeo sanctitati: ut quoties eam manu teneris et legeris, mei memor esse digneris: et in unum conjungat immensa ubique præsens Christi charitas, quæ spatia terrarum dissociant. De cæteris vero epistolis, jam multa in manibus nostris tenentur excerpta, ad quas, si Dominus voluerit, et vitam atque salutem concesserit, orantibus vobis pro nobis, ad expositionem illarum quantocius potuero accedere procurabo. Pius et misericors Deus et reverendam mihi beatitudinem tuam, ad profectum et ornatum Ecclesiæ suæ, et annis multiplicare dignetur, et meritis. Vale in Domino vir Dei, et memento mei.

ARGUMENTUM

EPISTOLÆ D. PAULI AD GALATAS.

Galatæ sunt Græci. Galatia dicta a priscis Gallo-
rum gentibus, a quibus existit occupata. Nam Galli
in auxilium regis Bithyniæ vocati, regnum cum eo
post peractam victoriam dividerunt : siquæ deinde
Græcis admisti, primum Gallogræci, nunc ex anti-
quo Gallorum nomine Galatæ dicuntur, et eorum
regio Galatia nuncupatur. Hi verbum veritatis pri-
mum ab Apostolo acceperunt, sed post discessum
ejus tentati sunt a falsis apostolis, ut in legem et
circumcisionem verterentur. Hos Apostolus revocat
ad fidem veritatis, scribens eis ab Epheso. Hoc vel
maxime argumenta Galatæ erant a pseudoapostolis
persuasi atque seducti, quod Paulum, per quem vero
Evangelio crederant, non esse apostolum audien-
tes : videlicet, quia neque de duodecim electis,
neque Christum, ut Petrus et cæteri, aliquando se-
cutus fuisset. Quam derogationem necesse habebat
veris rationibus, ac auctoritate sancti Spiritus re-
futare, per ordinem probans non se ab hominibus,
neque per hominem missum, sed per eum qui ipsum
et cæteros in ordinem apostolatus elegit.

ITEM ALIUD ARGUMENTUM.

Causa propter quam scribit Apostolus ad Galatas,
hæc est, ut intelligant gratiam Dei id secum agere,
et sub lege jam non sint. Cum enim prædicata eis
esset Evangelii gratia, non defuerunt quidam ex cir-
cumcisione, quamvis Christiani nomine, nondum
tamen tenentes ipsum gratiæ beneficium, et adhuc
volentes esse sub oneribus legis, quam Dominus
Deus imposuerat, non justitiæ servientibus, sed peccato
: justam scilicet legem injustis hominibus dan-
do, ad demonstranda peccata eorum, non auferenda.
Non enim auferit peccata nisi gratia fidei quæ per
dilectionem operatur. Sub hac ergo gratia jam Ga-
latas constitutos illi volebant constituere sub oneribus
legis, asseverantes nihil eis prodesse Evan-
gelium, nisi circumciderentur, et cæteras carnales
Judaici ritus observationes subirent. Et ideo Paulum
apostolum suspectum habere cœperant, a quo illis
Evangelium prædicatum erat, tanquam non tenentem
disciplinam cæterorum apostolorum, qui gentes
cogebant judaizare. Cesserat enim talium hominum
scandalis apostolus Petrus, et in simulationem eorum
ductus erat, tanquam et ipse hoc sentiret, nihil pro-
desse gentibus Evangelium, nisi onera legis imple-
rent. A qua simulatione idem apostolus Paulus eum
revocavit, sicut in hac ipsa Epistola docet. Talis
quidem questio est et in Epistola ad Romanos :
verum, non videtur aliquid interesse, quod ibi con-
tentionem ipsam dirimit, litemque comprimit, quæ
inter eos qui ex Judæis et eos qui ex gentibus cre-
derant orta erat : cum illi tanquam ex meritis ope-
rum legis sibi redditum Evangelii præmium arbitra-
rentur, quod præmium incircumcisis, tanquam in-
meritis, volebant dari ; illi contra Judæis se præferre
gestirent, tanquam interfectoris Domini. In hac

A vero Epistola ad eos scribit qui jam commoti erant
auctoritate illorum qui ex Judæis erant et ad ob-
servationem legis cogebant. Cœperant enim eis cre-
dere, tanquam Paulus apostolus non vera prædicas-
set, quod eos circumcidi noluisse : et ideo sic cepit :
*Miror quod sic tam cito transferimini, ab eo qui vos
vocavit in gloriam Christi, in aliud Evangelium.* Hoc
ergo exordio causæ questionem breviter insinuat :
quanquam et ipsa salutatione (cum dicit se apostol-
um non ab hominibus, neque per hominem, quod in
nulla alia Epistola dixisse invenitur) satis ostendit,
et illos qui talia persuadebant non esse a Deo, sed
ab hominibus : et cæteris apostolis, quantum ad au-
toritatem testimonii evangelici pertinet, impari
se haberi non oportere. Quandoquidem non ab ho-
minibus, neque per hominem, sed per Jesum Chri-
stum, et Deum Patrem, se apostolum noverit. Singu-
la igitur ab ipso Epistolæ vestibulo, permittente
Domino et adjuvante studium nostrum, sic conside-
randa et tractanda suscipimus.

IN CAPUT PRIMUM EXEGESIS.

Paulus apostolus. Quod nomen suum apostolus
Paulus in omnibus pene Epistolis præponit in titulo,
auctoritas est. Ut enim iudices sæculi hujus, quo
nobiliores esse videantur, ex regibus quibus serviunt,
et ex dignitate, qua intumescunt, vocabula sortiuntur ;
ita et Apostolus grandem inter Christianos sibi
vindicans dignitatem, apostolum se Christi titulo
prænotavit, ut ex ipsa lecturas nominis auctoritate
terreret, judicans omnes qui in Christo crederent,
debere sibi esse subjectos. Apostolus autem, hoc
est missus, Hebræorum proprie vocabulum est, quod
Silas quoque sonat : cui a mittendo missove nomen
impositum est. Aiunt Hebræi inter ipsos quoque
prophetas et sanctos viros esse quosdam, qui et
prophete et apostoli sint ; alios vero qui tantum
prophete. Denique Moyses cui dicitur : *Et ego mit-
tam te ad Pharaonem ; et ipse respondeat : Provide
alium, quem mittas (Exod. iii).* et Isaiam, cui loquitur
Deus : *Quem mittam, et quis ibit ad populum
istum (Isa. vi) ? esse et apostolos et prophetas. Unde
et nos possumus intelligere, Joannem quoque Bap-
tistam et prophetam et apostolum appellandum. Si-
quidem ait Scriptura : Fuit homo missus a Deo, cui
nomen erat Joannes (Joan. i).* Et in Epistola ad He-
bræos propterea Paulum solita consuetudine nec no-
men suum, nec Apostoli vocabulum præposuisse,
quia de Christo erat dicturus : Habentes ergo princi-
pem sacerdotum et apostolum confessionis nostræ
Jesum (Hebr. iv) : nec fuisse congruum ut ubi Chri-
stus apostolus dicens erat, ibi etiam Paulus apo-
stolus poneretur. Quatuor autem genera apostolo-
rum sunt : unum, quod neque ab hominibus, neque
per hominem, sed per Jesum Christum et Deum
Patrem ; aliud, quod a Deo quidem est, sed per ho-
minem ; tertium, quod ab homine, et non a Deo ;
quartum, quod neque a Deo, neque per hominem,
sed a senectipso. De primo genere potest esse Isaias
et cæteri prophete, et ipse apostolus Paulus, qui

neque ab hominibus, neque per hominem, sed a Deo Patre et Christo missus est. De secundo, Jesus filius Nave, qui a Deo quidem est apostolus constitutus, sed per hominem Moysen. Tertium genus est, eum hominum favore et studio aliqui ordinator, ut nunc videmus plurimos non Dei iudicio, sed redempto favore vulgi, in sacerdotium subrogati. Quartum est pseudoprophetarum et pseudoapostolorum, de quibus Apostolus, *istiusmodi*, inquit, *pseudoapostoli, operarii iniquitatis, transfigurantes se in apostolos Christi* (II Cor. xi), qui dicunt, Hæc dicit Dominus, et Dominus non misit eos.

Non ab hominibus, neque per hominem. Non superbe, ut quidam putant, sed necessarie, neque ab hominibus, neque per hominem, se apostolum esse proponit, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, ut eos qui Paulum extra duodecim apostolos ventilabant, et nescio unde subito prorupisse, vel a majoribus ordinatum, hæc auctoritate confunderet. Postest autem et oblique in Petrum et in cæteros dictum accipi, quod non ab apostolis ei sit traditum Evangelium, sed ab ipso Jesu Christo, qui et illos apostolos elegerat. Hoc autem totum ideo prepararet, ut nemo sibi contra legis onera pro Evangelii gratia disputanti posset opponere. Sed Petrus hoc dixit, sed apostoli hoc statuerunt, sed præcessores tui aliud decreverunt : quod quidem in sequentibus, nunc quasi occulto sermone præcludens, manifestius facit, dum ab eis qui videntur esse aliquid, nihil in se collatum refert : et ipsi Petro in faciem restitisse se scribit, nulla dicens necessitate compulsus, ut hypocrisi cederet Judeorum. Quod si tenerarium quibusdam videtur, eum contra apostolos, quamvis occulte, locutum, qui Hierosolynam idecirco perrexit ut eum eis conferret Evangelium, ne forte in vacuum eurreret aut ecurrisset. Sequitur :

Sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis. Quia enim et Filii et Patris una est operatio : et ut scias quia Deus est Christus, a quo ille est factus apostolus, diligenter advertet quod ante nominaverit Filium quam Patrem, contra calumnias Ariarorum. Illud vero quod addidit, *qui suscitavit eum a mortuis*, secundum hoc creditur suscitatus, secundum quod mori potuit, sola scilicet carne.

Et qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiæ. In aliis Epistolis Sosthenes et Silvanus, interdum et Timotheus in exordio præponuntur. In hæc tantum, quia necessaria erat auctoritas plurimorum, omnium fratrum nomen assumpsit, qui et ipsi forsitan ex circumcissione erant, et a Galatis non contempti ducebantur. Plurimum quippe facit ad populum corrigendum multorum in una re sententia atque consensus. Postquam enim auctoritatem suam commendavit, hos addit, ut omnes commotos adversus eos ostenderet, quamvis sufficeret auctoritas ejus, nec posset refutari. Tamen ut grave factum illorum ostendat, quo a prima fide desisterant, multos secum accessos ad errorem illorum arguendum de-

signat. Facile enim potest quis intelligere errare se, si se a multis videat reprehendi. Quod autem ait, *Ecclesiis Galatiæ*, et hoc notandum, quia hic tantum generaliter, non ad unam Ecclesiam unius urbis, sed ad totius provincie scribebat Ecclesias. Et Ecclesias vocat, quas postea errore arguit depravatas. Ex quo noscendum dupliciter Ecclesiam posse dici, et eam quæ non habeat maculam aut rugam, et vere corpus Christi sit ; et eam quæ in Christi nomine absque plenis perfectisque virtutibus congregetur.

Gratia vobis et pax a Deo Patre, et Domino Jesu Christo. Gratia Dei est, qua nobis donantur peccata, ut reconcilemur Deo. Pax autem, qua reconciliamur Deo, non ut in cæteris epistolis, Dei Patris et Domini nostri Jesu Christi, gratiam ponit, et pacem, per quas absque operum merito et peccata nobis concessa sunt pristina, et pax indulta post veniam : sed prudenter jam causam agit adversum eos qui fuerant a lege præventi, et putabant se posse ex operibus justificari, ut scirent se salvos gratia, et in eo perseverare debere quod coperant.

Qui dedit sænetipsum pro peccatis nostris, ut nos eriperet de præscnti sæculo maligno. Neque Filius se dedit pro peccatis nostris absque voluntate Patris, neque Pater tradidit Filium sine Filii voluntate. Sed hæc est voluntas Filii, voluntatem Patris implere, ut ipse loquitur in Psalmo : *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus volui* (Psal. xxxix). Aperte ostendit nihil prodesse legem, quando Christum dicit obtulisse se, ut pro nobis pateretur, ut nos justificaret, quos lex reos tenebat, ut eriti a lege per fidem Christi, jam non peccatores essemus, sed justificati secunda nativitate Filii Dei appellati. Sæculum presens malignum propter malignos homines qui in illo sunt, intelligendum est, sicut dicitur malignam domum propter malignos inhabitantes in ea, non tamen sæculum ipsum quod die et nocte, annis currit et mensibus, appellari malum, sed ea quæ in sæculo fiunt. Quomodo sufficere dicitur dici malitia sua (Matth. vi). Et dies Jacob parvi scribuntur et inani (Gen. xlvi) : non quod spatium temporis, in quo vixit Jacob malum fuerit, sed quod ea, quæ sustinuit, per varia eum exercebant temperantia.

Secundum voluntatem Dei et Patris nostri, cui est gloria. Quanto igitur magis homines non debent arroganter ad seipos referre, si quid operantur boni, quando et ipse Dei Filius in Evangelio non gloriam suam se querere dixit, neque voluntatem suam venisse facere, sed voluntatem ejus qui eum misit (Joan. vii). Quam voluntatem gloriamque Patris nunc commemoravit Apostolus, ut ipse quoque Domini exemplo, a quo missus est, non se querere gloriam suam significaret, nec facere voluntatem suam in predicatione Evangelii, sicut paulo post dicit : *Si hominibus placerem, Christi servus non essem.* Ut firmum sit et plenum auctoritate, quod dicit, quia Christus nos liberavit, addidit, quia istud eum Patris fecerit voluntate.

In *sæcula sæculorum*. Infinitis beneficiis infinita gloria debetur.

Amen. Prologum suum Hebræo sermone concludit, Amen. Septuaginta transtulerunt, *γίνεσθαι*, fiat; Aquila, *πρωτοτύπος*. Nos vero vere sive fideliter interpretari possumus: quod etiam in Evangelio a Salvatore seu per assumitur, sua per Amen verba confirmante.

Miror quod tam cito transferimini, ab eo qui vos vocavit in gloriam Christi, in aliud Evangelium, quod non est aliud. Enumeratis beneficiis mirari se dicit Apostolus quod ab Evangelii libertate potuerint solis veris retrahi in legis servitum, a quo nullis tormentis debuerint separari. Evangelium enim si aliud est præter id quod sive per se, sive per aliquem Dominus dedit, jam nec Evangelium dici potest. Vigilanter autem cum dixisset, *Transferimini ab eo qui vos vocavit in gloriam Christi*, quam volebant illi evadere, quasi frustra venerit Christus, si adhuc tenenda erat circumcisio carnis, atque huiusmodi legis opera tantum valebant, ut per illam homines salvi fierent, addidit:

Nisi sunt aliqui qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi. Volunt, inquit, Evangelium Christi mutare, convertere, turbare: sed non valent, quia huius nature est ut non possit aliud esse quam quod verum est. Non quemadmodum istos conturbant, ita etiam convertere possunt Evangelium Christi, quia manet firmissimum: sed tamen convertere volunt, quia ab spiritualibus ad carnalia revocant intentionem credentium. Illis enim ad ista conversis, manet Evangelium non conversum. Et ideo cum dixisset conturbantes vos, non dixit et convertentes, sed *volentes*, inquit, *convertere Evangelium Christi.*

Sed licet nos, aut angelus de caelo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. Veritas propter seipsam diligenda est, non propter hominem, aut propter angelum, per quem annuntiat. Qui enim propter annuntiatores eam diligit, potest et mendacia diligere, si qua forte ipsi sua protulerint. Propterea autem sibi, qui aliud in Judæa facere, aliud docere in gentibus criminabatur; et angelo, quem majorem etiam præcessoribus suis apostolis esse contestabatur, anathema denuntiavit, ut non magna Petri et Joannis putaretur auctoritas, cum nec sibi liceret, cui eos ante docerant, nec angelo aliter prædicare, quam semel didicerant. Sic itaque et angelum nominatim posuit, alios vero absque nomine. Si quis, inquit, vobis evangelizaverit, ut in generali vocabulo nec præcessoribus faceret injuriam, et tamen nomina eorum latenter ostenderet. Nemo miretur Apostolum, qui feritatem morum mansuetabat, sic esse commotum. Pro Galatarum enim salute indignatur adversus inimicos disciplinæ Christianæ. In ignatio enim hæc ostendit, non leve peccatum esse, post acceptam fidem converti ad legem. Nam tam firmum et verum Evangelium, quod eis prædicaverat, asserit, ut etiam

seipsum, id est apostolos (si immutati forte aliter prædicarent) non audiri doceret: quorum utique fama, quod essent apostoli Christi, peragraverat omnem locum: aut si forte diabolus angelum Dei fingens, ut facile possit audiri, de caelis appareret. contra hæc prædicans, sciretur esse contrarius, et abominatio haberetur. Si ergo apostolos Christi, quorum tam præclara opinio in signis et prodigiis erat faciendis, et angelum de caelo, quem possit spiritualis ratio commendare, aliter docentes, quam ab apostolo Paulo docti erant, anathematizari præcipit, quanto magis quos nullum testimonium ad seducendum potest commendare? Ideo autem iterat contestationem, ut confirmet eos in prima traditione. Iterata enim lex sollicitiores reidit negligentes.

Sicut enim prædiximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præterquam quod accepistis, anathema sit. Aut præsens hoc prædixerat, aut quia iteraverit quod dixit, propterea voluit dicere, sicut prædiximus; tamen ipsa iteratio saluberrime intentionem movet ad firmitatem retinendi eam, quæ sic commendatur, fidem. Potest et hyperbolice dictum accipi: non quod aut apostolus, aut angelus, aliter potuerint prædicare, quam semel dixerint: sed etiam, si hoc posset fieri, ut et Apostolus et angeli mutarentur, tamen non esse ab eo, quod semel acceptum fuerat, recedendum. Facit autem hoc, non contra solos Galatas, sed et contra omnes hæreticos, qui traditiones apostolicas mutare conantur.

Modo enim hominibus sævdo, an Deo? an quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placere, Christi servus non essem. Nemo Deo suadet, quia manifesta sunt illi omnia, sed hominibus. Ille bene suadet, qui non se illis placere vult, sed ipsam, quam suadet, veritatem. Qui enim placet hominibus, non ab ipsius suam gloriam quærens, sed Dei, ut salvi fiant, non jam hominibus, sed Deo placet. Aut certe jam cum et Deo placet, simul et hominibus, non utique hominibus placet. Aliud est enim placere hominibus, aliud et Deo et hominibus (II Cor. v). Non putemus ab Apostolo nos doceri, ut exemplo suo hominum judicia contemnamus, qui in alio loco dixit: *Scientes ergo timorem Domini hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus.* Et illud: *Sine offensione estote, Judæis et gentibus, et Ecclesie Dei, sicut ego omnibus per omnia placeo, non querens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant (I Cor. x).* Si enim fieri potest ut pariter et Deo et hominibus placeamus, placendum est et hominibus. Sin autem aliter non placeamus hominibus, nisi Deo displiceamus, Deo magis quam hominibus placere debemus. Alioqui et ipse infert cur omnibus per omnia placeat, Non querens, inquit, quod mihi utile est, sed quod multis, ut salventur. Qui autem ex ea charitate quæ non quærit quæ sua sunt, sed quæ aliena, placet hominibus, ut salventur, utique Deo primum placet, cui salus hominum cara est. Habet autem et verbum, quod hic specialiter additum est, *modo*, vel placendum esse pro tempore

hominibus, vel displicendum, ut qui modo non placet propter Evangelii veritatem, placuerit quondam ob salutem plurimorum. Placuerat Paulus aliquando Judæis, cum, æmulator existens patrum traditionum, sine querela in lege versatus est, et tantum habuit in majorum caeremoniis ardoris et fidei, ut in Stephani nece particeps fuerit, et Damascus perrexerit ad eos, qui a lege desceverant, vinciendos (Act. viii, ix). Sed postquam in vas electionis de persecutore translatus est, et cepit prædicare fidem, quam quondam expugnauerat, cepit pariter displicere Judæis, quibus ante placuerat. Hoc est ergo quod ait: Numquid quæro Judæis placere, quibus displicendo, Deo placei? Si enim illis placerem, adhuc *Christi servus non essem*. Assererem quippe legem, et Evangelii gratiam destruerem: nunc autem propterea ne in simulationem quidem observandæ legis adducor, quia non queo et Deo placere pariter et Judæis, quibus quicumque placet, Deo displicet.

Notam enim vobis facio, fratres, Evangelium quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi. Nunc principium epistolæ aperit. Ipsum enim sensum vult manifestare, quia non ea quæ docebat, ab homine didicerat, ut forte dubitaretur de his quæ docebat, neque secundum humanum iudicium apta erat ejus prædicatio, ut indigna divina auctoritate videretur, sed a Dei Filio dicit se didicisse per revelationem, cum jam post resurrectionem esset in cælis, sicut supra memoravit, et ea quæ didicit convenire voluntati majestatique ejus a quo se didicisse testatur. Evangelium quod secundum hominem est, mendacium est: *Omnis enim homo mendax (Psal. cxvi; Rom. iii)*, quia quidquid veritatis invenitur in homine, non est ab homine, sed a Deo per hominem. Ideo jam quod secundum hominem est, nec Evangelium dicendum est, quale illi asserchant qui in servitutem ex libertate attrahebant eos quos Deus ex servitute in libertatem vocabat. Inter accipere autem et discere hoc interest quod accipit Evangelium, cui primum insinuat, et qui ad fidem ejus adducitur, ut credat vera esse quæ scripta sunt; discit autem is qui ea quæ in illo per ænigmata et parabolas figurata sunt, explanata et disserta cognoscit, et cognoscit non homine revelante, sed Christo. Potest, sicut in principio diximus, cum exponeremus, *Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem*, ita et in præsentī loco oblique in Petrum accipi, et in cæteros præcessores ejus, quod nullius pro lege auctoritate moveatur, qui Christum solum Evangelii habere præceptorem. Porro revelationem illam significat, cum Damascus vadens in itinere Christi vocem audivit: *Sanle, quid me persequeris (Act. ix)?* Et cæcatus oculis verum lumen mundi intuitus est.

Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo, quoniam supra modum persequabar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam, et proficiebam in

Judaismo supra multos cœtaneos in genere meo, abundantius æmulator existens patrum mearum traditionum. Propositum suum, quo prius juxta carnem vigeat repugnans Ecclesiæ, breviter memorat: sed, ut famulus Christi esset, hunc se reliquisse: magis enim se devotum quam illos, in vindicanda lege fuisse designat. Non tamen propter hominum favorem, sed hoc putans utile apud Deum. Per ignorantiam enim cum humanitati placeret, Deo se servire putabat, liberam habens conscientiam. Nesciebat enim jam tempus asserendæ legis non esse. Quapropter doctrinam secutus patrum Judæorum, aut in errore, aut in malevolentia constitutorum, omni industria et fervore mentis id agebat, ut cæteris cœqualibus sibi æmulatione legis præstantior videretur: sic insanicus contra disciplinam Christi, ut nulli hominum parceret, fidei fœdera assecuto; sed cum revelatione Dei laborem hunc inanem esse didicisse, et magis contrarium, destitisse ab eo, et se fidei gratiæ destinasse, ut profectus ei esset apud Deum. Si ergo hic, qui Israelita est, et qui dignitate doctoris fultus erat apud Judæos, eruditus a Gamaliel viro prudentissimo, locum halens cum optimis vita hominibus reliquit legem: quanto magis ii qui extra legem erant, legi se subjicere non debuerant? Et si hic gaudet exisse se de sub jugo servitutis, quid est ut hi libertatem suam obligaverint vinculis legis? Plurimum prodest Galatis ista narratio, quomodo Paulus vastator quondam: Ecclesiæ et Judaismi acerrimus defensor, ad Christi fidem repente conversus sit. Et hoc eo tempore, quo crucifixus primum annuntiabatur in mundo, quo novum dogma, et a gentibus, et a Judæis, totius orbis finibus pellebatur. Dicere enim poterant, Si ille, qui a parvæ ætate Pharisæorum institutus est disciplinis, qui omnes cœtaneos suos in Judaica traditione superabat, nunc defendit Ecclesiam, quam quondam validissime persequabatur, et magis Christi gratiam et novitatem vult habere cum invidia omnium quam venustatem legis cum laude multorum, quid nos facere oportet, qui ex gentilitate esse cœpimus Christiani? Pulchre vero adjunxit: *Supra modum persequabar Ecclesiam Dei*, ut hinc quoque admiratio manifestaretur, quod non unus quicumque de his qui leviter persequabantur Ecclesiam, sed ille qui cæteros in persecutione vincebat, conversus ad fidem sit: et prudenter dum aliud narrat, intenderit, non tam Dei se servisse legi quam paterus, id est, Pharisæorum traditionibus, qui docent doctrinas, mandata hominum, et rejiciunt legem Dei, ut stantur traditiones suas. Quam elegans autem observatio pondusque verborum.

Audistis, inquit, conversationem meam aliquando in Judaismo. Conversationem, non per gratiam: ut ostendat non potuisse se inde humano consilio, nisi divina revelatione et misericordia, separari. Aliquando, non modo. In Judaismo, non in lege Dei. Quoniam supra modum persequabar Ecclesiam Dei, et devastabam illam. Non persequabar ut cæteri,

sel *supramodum*. Nec sufficiebat, quamvis velle-
mens persecutio, sed quasi quidam grassator Eccle-
siam et predo vastabat. Nec ait Ecclesiam Christi,
ut tunc putabat, quam decebat contemptui, quam
persequeretur : sed, ut nunc credit, Ecclesiam Dei :
vel ipsum Christum Deum esse significans, vel
ejusdem Dei esse Ecclesiam, qui quondam legis doc-
tor fuit.

*Et proficiebam, inquit, in Judaismo supra multos
coetaneos, in genere meo, abundantius emulatur
existens pateruam meam traditionum.* Rursum
profectum, non legis Dei, sed Judaisini vocat : nec
super omnes, sed super plurimos ; nec super senes,
sed super coetaneos, ut et studium suum referret
in lege, et jactantiam declinaret. Paternas autem
traditiones, non Domini mandata commemorans, et
Pharisæum ex Pharisæis indicavit, et habuisse qui-
dem zelum Dei, sed non secundum scientiam. Usque
hodie autem, qui Judaico sensu Scripturas intelli-
gant, persequuntur Ecclesiam Christi, et depopu-
lantur illam, non studio legis Dei, sed traditionibus
hominum depravati.

*Cum autem placuit ei, qui me segregavit de utero
matris meae, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret
Filium suum in me, ut evangelizem illum in gentibus.*
Segregatur quodammodo de ventre matris, quisquis
a carnalium parentum consuetudine exca separatur.
Vel etiam in prescientia ab utero segregavit,
quando voluit et fecit quod sciebat esse futurum.
Potest et non inconvenienter uterus matris suae in-
telligi Synagoga.

Continuo non acquievi carni et sanguini. Acqui-
escit autem carni et sanguini, quisquis carnalibus
propinquis et consanguineis suis carnaliter suaden-
tibus assentitur.

*Neque veni Hierosolimam ad antecessores meos
apostolos.* Si de apostolis dixerat, *Continuo non ac-
quievi carni et sanguini*, quid necesse fuerat id ipsum
iterare dicendo, *Neque veni Hierosolimam ad ante-
cessores meos apostolos*, ut aliquid ab illis discerem ?
Iste itaque sensus tenendus est quem supra expo-
suimus.

*Sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Da-
mascum.* Si de Damasco abii in Arabiam, ut do-
ceret quod fuerat ei revelatum, non sibi videtur his-
toriae ordo convenire, referente Luca in Actibus
apostolorum (Cap. ix) quod cum Paulus post fidem
Christi per dies multos Evangelium Damasci loque-
retur audenter, factae fuerint ei insidiae, et in sporta
per murum nocte dimissus sit, et venit Jerusalem
tentans se jungere discipulis, a quibus cum vitaretur,
et timerent ad eum accedere, a Barnaba ad
apostolos illum esse perductum, et ibi narrasse quo-
modo Deum viderit in itinere, et Damasci fiducialiter
egerit in nomine Jesu. Erat, inquit, cum illis
intrans et exiens in Jerusalem, et fiducialiter agens in
nomine Domini. Loquebatur quoque, et disputabat
cum Graecis. Illi autem querebant occidere eum.
Quod cum cognovissent fratres, deduxerunt eum Ca-

saream, et dimiserunt Tarsum. Hic autem dicit se
primum isse in Arabiam, et iterum reversum Da-
mascum. Post triennium venisse Hierosolimam, vi-
disse Petrum, et cum eo mansisse diebus quindecim.
Nec, praeter Jacobum fratrem Domini, alterum
apostolum vidisse, quae ut vera credantur (Jubia
quippe videri absentibus poterant) sub testatione
confirmat dicens : *Quae autem dico vobis, ecce coram
Deo, quia non mentior.* Possumus igitur asstimare
isse quidem Paulum secundum Lucae historiam
Hierosolimam non quasi ad antecessores apostolos,
ut aliquid ab illis disceret, sed ut persecutionis im-
petum declinaret, qui sibi Damasci propter evange-
lium Christi fuerat concitatus, et sic venisse Hiero-
solimam quasi ad quameunque aliam civitatem.

Unde eum statim propter insidias recessisse, et ve-
nisse in Arabiam sive Damascum. Atque inde post
trienium ad videndum Petrum Hierosolimam re-
vertisse. Vel certe statim ut baptizatus sit, et ac-
cepto cibo confortatus, fuisse cum cum discipulis
qui erant Damasci per dies aliquot (Act. ix). Et
stupentibus cunctis in synagoga Judaeorum praedi-
casse continuo quod Jesus esset Filius Dei, et tunc
isse in Arabiam, et de Arabia Damascum revertisse,
et ibi fecisse triennium : quos dies multos Scriptura
testatur, dicens : *Cum impleverunt autem dies multi,
consilium fecerunt Judei, ut eum interficerent.* Nocte
autem factae sunt Saulo insidiae eorum, et custodie-
bant portas nocte ac die, ut eum interficerent. Ac-
cipientes ergo discipuli ejus nocte per murum dimi-
serunt eum, submitteutes in sporta. Cum autem ve-
nisset Hierosolimam, tentabat se jungere discipulis.
Lucam vero idcirco de Arabia praeteriisse, quia for-
sitan nihil dignum apostolatu in Arabia perpetrarat,
et ea potius compendiosa narratione dixisse quae
digna Christi Evangelio videbantur. Nec hoc seguitae
apostoli deputandum, si frustra in Arabia fuerit,
sed quod aliqua dispensatio, et Dei praecipuum fu-
erit, ut faceret. Nam et postea legimus in Actis apo-
stolorum, Paulum cum Sila egressum prohibitum
esse a Spiritu sancto verbum in Asia loqui. Aliter :

*Sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Da-
mascum.* Quid mihi prodest ista relatio, si legam quod
Paulus post revelationem Christi statim ierit in Ara-
biam, et de Arabia Damascum fuerit reversus,
nesciam autem quid ibi gesserit, quidve utilitatis
habuerit : Itaque ac reditus ? Dat occasionem altioris
intelligentiae in hac eadem epistola ipse Apostolus
de Abraham et Sara, et Agar disputans. *Quae quidem
sunt, inquit, per allegoriam dicta. Haec enim sunt duo
Testamenta : unum quidem in monte Sina in servitu-
tem generans, quae est Agar. Sina enim mons est in
Arabia, qui conjunctus est ei, quae nunc est Jerusalem
(Gal. iv). Et docet Vetus Testamentum, hoc est, an-
cilla filium, in Arabia, quae interpretatur humilis et
occiduo constitutum. Statim itaque ut crediti
Paulus ad legem et prophetas, et Veteris Testamenti
jam in occiduo, positi sacramenta conversus, quesi-
vit in eis Christum, quem jussus fuerat in gentibus*

prædicare: et reperto illo, non est ibi diutius commoratus, sed reversus Damascum, hoc est, ad sanguinem et ad passionem Christi. Et inde prophetice lectione firmatus, pergit Hierosolyoam, locum visionis et pacis. Non tam disciturus aliquid ab apostolis, quam cum eis Evangelium, quod docuerat, collaturus.

Deinde post annos tres veni Hierosolyman videre Petrum. Si cum evangelizasset Paulus in Arabia, postea vidit Petrum: non ideo ut per ipsum Petrum disceret Evangelium, qui tribus jam annis docuerat, sed ut fraternam charitatem etiam corporali notitia emularet. Quod si cui non videtur, cum superiori sensu jungat hæc omnia: ut nihil sibi apostoli contulerim, quod jussus sit ire Hierosolyman, ad hoc esse ut videret apostolum: tum intelligeret, eo Paulum non ivisse discendi studio, qui et ipse eundem prædicationis haberet auctorem, sed honoris prioris apostolo deferendi.

Et mansit apud eum diebus quindecim. Propterea quindecim ponit dies, ut ostendat, non fuisse grande tempus quo potuerit aliquid a Petro discere: ut ad illum sensum, a quo cepit, cuncta referat, se non ab homine doctum esse, sed a Deo.

Alium autem apostolum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. Jacobum vidit Hierosolymæ, quia ibi erat constitutus ab apostolis episcopus. Fratrem Domini consobrinum ejus debemus intelligere. Negat se itaque præter hos quocumque apostolorum vidisse, nec occulta contradictio nasceretur, Etiamsi a Petro non es doctus, alios halmuisti apostolos præceptores. Non vidit autem eos, non quo contemptui duceret, sed quia illi ad Evangelium prædicandum tote fuerant orbe dispersi.

Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Quod ad commendationem ejus pertinet locuturus, testem Deum dat, quia ita se habent, quæ dicturus est, ne forte videretur compositum, cum personæ ejus non conveniat aliquid fingere: sed cum se commendat, hos vult proficere. Commendatio enim hæc istis proficit, ut sciant ea, quæ ab hoc dicuntur, esse verissima: qui dicit, ecce coram Deo, non mentior. Jurat utique; et quid sanctius hæc juratione? Sed non est contra præceptum Domini ista juratio, in quo ait: Sit sermo vester, est, est, non, non. Quod autem amplius est, a malo est (Matth. v); quantum ergo in ipso est, non jurat Apostolus: non enim appetit jurationem cupiditate aut delectatione jurandi, quod ex malo est, sed infirmitas et incredulitas hoc exigit eorum qui aliter non moventur ad fidem. Hoc autem non solum de his quæ nunc scribit ad Galatas, potest accipi: sed et generaliter de omnibus Epistolis, quia non sunt falsa quæ scribat, et cor ejus verbaque non discrepent.

Deinde veni in partes Syriae et Ciliciae. Post Hierosolymæ visionem venit ad Syriam, quæ nobis dicitur excelsa atque sublimis, et inde transit ad Ciliciam, quam in fide Christi cupiebat assuere, evangelizans eis vocationem penitentiae Cilicia

A quippe interpretatur assumptio, sive vocatio lamentabilis.

Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ in Christo sunt. Animadvertendum non in sola Hierosolymana Judæos in Christo credidisse, nec tam paucos fuisse, ut Ecclesiis gentium miscerentur, sed etiam multos, ut ex illis Ecclesiæ fierent

Tantum autem auditum habebant, quod qui persequeretur nos atiquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat, et in me glorificabant Deum. Hoc dicit quia cum Judaismus defenderet, contra fidem, sicut et ii a quibus Galatæ fuerant eversi, a Deo clectus est, et doctus dissimulare a Judaismo, et novam legem prædicare, ita ut gauderent in eo ex Judeis credentes, quos pridem persequeretur, Deo agentes gratias, qui de persecutore fecit defensorem, ut perinde scirent Galatæ circumventos se, ut sub nomine Christi Judæos se proliferentur, circumcidentes carnem præputii sui, cum Christo lex aliud impleret, quam Judaismus. Illic enim circumcisio carnis est, hic cordis: illic sub elementis servitur neomeniis et sabbato; hic soli Deo in spiritu, quia corde creditur. Illic conditio ideo causa peccati, hic libertas ex remissione peccatorum: multa itaque distantia est.

IN CAPUT II.

Dehinc post annos quatuordecim rursum ascendi Hierosolyman, cum Barnaba assumpto et Tito. Ascendit igitur post quatuordecim annos Hierosolyman, et qui prius ad videndum tantum perrexerat Petrum, et diebus quindecim manserat apud eum, nunc se dicit ideo perrexisse, ut conferret cum apostolis Evangelium assumpto Barnaba circumciso, et Tito ex gentibus habente præputium, ut sub ore duorum vel trium testium staret omne verbum (Deut. xvii).

Ascendi autem secundum revelationem. Ne moveret eos, quare vel tunc ascenderit, quo tandiu non ascenderat: quapropter si ex revelatione ascendit, tunc proderat ut ascenderet: quoniam multo tempore fama ejus crebrescebat apud omnes Judæos, facie autem non videbatur. Perambulabat enim fundare et roborare Ecclesias solita constantia inter gentes. A Judeis autem causa legis mala illi fiebat opinio, quasi discordaret a prædicatione ceterorum apostolorum: et hic fiebat multus scrupulus, ita ut et gentes possent perturbari, ne in aliud ducerentur ab eo, quam tradebant apostoli, qui cum Domino fuerant. Nam ipsa occasione subversi sunt Galatæ: a Judeis dicentibus quia aliud traderet Paulus quam Petrus. Hinc factum est ut, admonitus revelatione Domini, ascenderet Hierosolyman cum testibus prædicationis suæ, il est, Barnaba et Tito, uno ex Judæo, et altero ex gentili: ut si quod de eo haberent scandalum, horum testimonio tolleretur, apertis illis sensum prædicationis suæ, cum apostolis vero secreto contulit, ut scirent ante illum discordare a regula Evangelica, hoc est, ne putarent in vacuum currere, aut ecurrisse, sicut æstimabant

aliquanti ex Judæis credentibus. Nec enim aliquid ab eis discere poterat, qui a Deo fuerat instructus: sed propter concordiam et pacem Dei notum factum est, ut tolleretur scrupulus aut suspicio fratribus, aut cœpostolis; et ut gentibus prodesset cognoscen- tibus, quia concordabat Evangelium ejus cum apo- stolis.

Et contuli cum eis Evangelium, quod prædico in gentibus. Aliud est autem conferre, aliud discere. Inter conferentes æqualitas est: inter docentem et discentem minor est ille qui discit. In principio fidei in transitu apostolos vidit. Post annos, ut ipse ait, decem et septem plene cum eis loquitur et se humiliat, et ne forte in vacuum curreret, aut cucurrisset, inquit duplicem ob causam, quo et humilitas ostenderetur Pauli, qui doctor in toto orbe gentium ad præcessores apostolos cucurrisset, et Galatæ dis- cerent, non reprobase Evangelium ejus eos quo- que qui in Judæa Ecclesiis præsidebant. Simul autem et illud docet, quod pro Christi fide et Evangelii libertate ad eos ipsos qui de eo plura falso cogno- verant, quod legem infringeret, Moysen destrueret, circumcissionem peius auferret, ausus ait docere Titum, hominem incircumcisum; et inter tantam multitudinem Judæorum, et inimicos suos, qui quasi ob zelum legis sanguinem ejus haurire cupiebant, nec ipse tamen, nec Titus aliquo sint terrore su- perati necessitati cedere. Quæ potuit habere veniam, vel pro loco, vel pro auctoritate majorum, vel pro numero Ecclesiarum quæ ex Judæis in Christo cre- debant; vel pro tempore, ne tantam simul invidiam sustinerent. Totum autem quod ait, illud est, ut doceat se nunquam de persecutore apud eos ipsos quos prius persecutus fuerat potuisse existere gloriosum, nisi prædicatio ejus eorum quoque qui ante eum male noverant, esset judicio comprobata, et ad pro- positum occulte redit, tam breve tempus se in Ju- dæa fecisse confirmans, ut etiam vultu credentibus esset ignotus, ex quo ostendit non Petrum, non Ja- cobum, non Joannem se habuisse doctores, sed Christum, qui sibi Evangelium revelasset. Simul autem notandum quod supra dicit, Ecclesiam expug- nasse, hic fidem; homines, hic rem; ut nec oppor- tianus inferretur, Ibi evangelizat fidem, quam al- quando expugnabat. De Ecclesia enim similiter so- nare non poterat.

Seorsum autem his qui videbantur, ne forte in vacuum currerem aut cucurrissem. Quod seorsum ex- posuit Evangelium eis qui eminebant in Ecclesia, cum jam illud exposuisset coram omnibus, non ideo factum est, quod aliqua falsa dixerat, ut seorsum potioribus vera diceret, sed aliqua tacuerat, quæ adhuc parvuli portare non poterant: qualibus se ad Corinthios hæc dicit dedisse, non eam (*I Cor. III*). Falsum enim dicere nihil licet. Potest autem hoc, quod ait: *Contuli cum eis Evangelium, quod prædico in gentibus, seorsum autem his qui videbantur, ne forte in vacuum currerem aut cucurrissem,* et sic in- telligi: quod abscondite cum apostolis gentium evan-

getica libertatis et legis abolita vetustatem contule- rit, propter multitudinem credentium Judæorum, qui necdum poterant Christum ad impletionem et finem legis audire, qui et absente Paulo Hierosolymæ factaverant, frustra eum currere, aut cucurrisse, qui putaret legem veterem non sequendam. Non quo Paulus timuerit, ne per decem et septem annos falsum in gentibus Evangelium prædicasset; sed ut ostenderet præcessoribus suis, non se in va- cuum currere, aut cucurrisse, sicut putaverant igno- rantes.

Sed neque Titus, qui necum erat, cum esset ex gentibus; compellus est circumcidi: propter subintro- ductos autem fratres falsos, qui subintroverunt explo- rare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent: quibus ad ho- ram cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii permaneat apud vos. Si Titus, cum esset ex gentibus, nullo potuit terrore compelli, ut circumcideretur Hierosolymis, Judæorum metropoli civitate, in qua tanta Paulus blasphemæ in Moysen flagrabat invidia, ut postea pene a Judæis interfectus sit, quando a tribuno liberatus, et Romam vinetus ad Cæsarem mittitur. Quid est, ut vos circumcedamini, cum Titus ab apostolis, qui videbantur aliquid esse, non est compulsus circumcidi, sed susceptus est incircum- cisus: hoc in toto sermonis sui contextu agit, ut doceat se Hebræum ex Hebræis, omnia quondam legis opera servantem, Circumcisum octava die, secun- dum legem Phariseum: Nihilominus tamen ob Chri- sti gratiam universa contemere. Nam cum isset Hierosolymam, et falsi fratres, qui ex circumcissione crediderant, eum vellent impellere ut circumcideret Titum: nec Titum, nec se cessisse violentiæ, quomi- nus custodirent Evangelii veritatem. Quod si dicit se necessitate superatum, ut circumcideret Titum, quomodo Galatas revocat a circumcissione, a qua nec Titum, qui secum fuerat ex gentibus Hieroso- lymis potuit excusare? Itaque aut juxta Græcos co- dices est legendum, *Quibus neque ad horam cessimus subjectioni, ut consequenter possit intelligi, ut ve- ritas Evangelii permaneat apud vos.* Aut si Latini exemplaris alicui fieri placet, secundum superiorem sensum accipere delemus, ut ad horam cessio non circumcidendi Titum, sed eundi Hierosolymam fuerit. Quod scilicet idcirco subjectioni cesserint Paulus et Barabas eundi Hierosolymam, seditione ob legem Antiochiæ concitata, ut per epistolam apo- stolorum sua sententia firmaretur, et maneret apud Galatas Evangelii veritas, que non esset in littera, sed in Spiritu; non in carnali sensu, sed in intelli- gentia spirituali: nec in manifesto Judaismo, sed in occulto. Quidam post quatuordecim annos eum Hierosolymam ascendisse, tunc dicunt, quando in Ac- tibus apostolorum de questionibus observandæ vel prætermittendæ legis intercedentes, Antiochiæ orta dissensio est, et placuit ire Hierosolymam, et sen- tentiam majorum præstolari: quando ipse quoque Paulus et Barabas missi sunt: et hoc esse quod

B

C

D

in codicibus legatur Latinis, quibus ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii perseveraret apud vos. Quod scilicet propterea Paulus et Barnabas, de re inanimata, quasi dubia, se mitti passi sunt Hierosolymam, ut majorum quoque iudicio Evangelii gratia confirmata credentibus probaretur, et nulli resideret ultra dubitatio circumcisionis ommissæ, cum apostolorum esset litteris imperatum, jugum legis ab iis qui in Christum ex gentibus crediderant auferendum. Sciendum vero quod, autem, conjunctio, quæ in præsentī loco ponitur, propter subintroductos autem falsos fratres superflua sit; etsi legatur, non habeat quod ei respondeat, illamque concludat. Sed hunc esse ordinem lectionis et sensus: Sed neque Titus, qui necum erat, cum esset ex gentibus, compulsus esse circumcidi, statimque adiungat quæ causa fuerit ut ad circumcisionem impelleretur invitus: propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent. Id est, illi qui subintroierunt explorare libertatem nostram, vehementer observabant et cupiebant circumcidi Titum, ut jam circumcisionem, etiam ipsius Pauli attestations et consensione, tanquam salutē necessariam, prædicarent: et sic eos in servitutem redigerent, id est, sub onera legis servilia revocarent: quibus se nec ad horam, id est, nec ad tempus cessisse dicit subiecti, ut veritas Evangelii permaneret apud gentes, qui cum nimis, terrore, multitudine vellet nos a libertate Christi in legis traducere servitutem, nec ad tempus quidem eis cessimus ut circumcideremus Titum: maxime cum et aliqua ob Ecclesiasticam pacem potuerit nos necessitas excusare: et hoc totum fecimus ut vobis nulla fieret occasio ab Evangelii gratia recedendi. Si igitur Hierosolymis inter tantos Judæos, imminentes hinc inde falsis tribubus, et his qui majores erant, aliqua ex parte cohærentibus, nulla potuimus vi ac ratione compelli ut observaremus circumcisionem, quam sciebamus esse finitam, vos ex gentibus, vos in Galatia, vos, quibus vis nulla inferri potest, ultra a gratia recedentes ad legis jam abolitæ transcenditis vetustatem.

• Ab his autem, qui videbantur esse aliquid, quales aliquando fuerint, nihil meum interest. Deus personam hominis non accipit. Licet, inquit, Petrum et Joannem Dominum secum apostolos habuerit, et transfugatum eum in monte viderint, et super ipsos Ecclesiæ sit positum fundamentum, nihil meum interest, quia non adversum eos loquor qui eo tempore Dominum sequentur, sed adversus eos qui nunc legem proponunt gratiæ. Nec detraho præcessoribus, nec in aliqua parte accuso majores: sed hoc dico, quia Deus personam hominis non accipit, id est, sine personarum acceptione ad salutem vocavit, non reputans illis delicta earum. Et ideo absentibus illis, qui priores facti erant apostoli, Paulus a Domino perfectus est, ut quando eum eis contulit, nihil esset

A quod perfectioni ejus adderent, sed potius viderent eundem Dominum Jesum Christum, qui sine personarum acceptione salvos facit, hoc dedisse Paulo, ut ministraret gentibus, quod etiam Petro dederat, ut ministraret Judæis. Non ergo inventi sunt in aliquo dissentire ab illo, ut cum ille se perfectum Evangelium, accepisse diceret, illi negarent, et aliquid vellent, tanquam imperfecto, addere: sed e contrario pro reprehensoribus imperfectionis approbatores perfectionis fuerunt: et dederunt dextras societatibus, id est, consenserunt in societatem, et paruerunt voluntati Domini, consentientes, ut Paulus et Barnabas irent ad gentes: ipsi autem in circumcisione, quæ præputio, id est gentibus contraria videtur.

B *Mihi autem qui videbantur, nihil contulerunt.* Nihil se dicit ab apostolis assecutum, sed a Deo: quia qui imperitis sensum tribuit disciplinæ Christianæ, ipse et mihi, inquit, cum essem legis peritas dignatus est impartire sensum rationis hujusmodi. Quomodo ergo fieri poterat, ut hic ab his disceret, quem peritum inveniens peritorem fecit gratia Christi? Ipse superius cum illis contulit, et multa ad eos retulit, quæ in gentibus perpetrarat. Illi nihil contulerunt ei, sed tantummodo, quæ ab eo dicta sunt, comprobantes, dextras dedere consortii, et unum sumum Paulique Evangelium firmaverunt.

Sed contra, cum vidissent, quod creditum est mihi Evangelium præputii, sicut et Petro circumcisionis. Totum autem, quod dicit, hoc est, unum atque idem mihi Evangelium præputii et Petro circumcisionis credit. Me misit ad gentes, in lum posuit in Judæa. Nec gentes poterant adulta jam ætate non pro futuro circumcisionis dolore erueri, et abstinere se ab eis, quibus semper assueverant, et jam Deus creaverat ad utendum. Nec hi, qui ex Judæis crediderant, et circumcisi erant, et ex consuetudine, quasi secunda natura, putabant se cæteris gentibus plus habere, facile contemnere poterant ea, in quibus gloriabantur. Providentia utique Dei alius apostolorum circumcisionis datus est, qui legis umbris videretur acquiescere, alius in præputio constitutus, qui Evangelii gratiam non putaret esse servitutem, sed liberam fidem, ne sub aliqua occasione impedimentum fidei nasceretur, et propter circumcisionem sive præputium, non erederetur in Christo.

Qui enim operatus est Petro in Apostotatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes. Id est, non illi sum inferior, quia ab uno sumus ambo in unum ministerium ordinati. Ex quo perspicuum propterea dextras datas Paulo et Barnabæ a Petro, Jacobi, et Joanne, ne in observatione varia diversum Christi Evangelium putaretur: sed et circumcisorum, et habentium præputium esset una communio, ne gentes legis onere et difficultate deterritæ a Christi fide, et credituræ discederent. Occulto oritur hic questio. Quid igitur? Petrus si invenit et ex gentibus, non eos adducebat ad fidem? Aut Paulus, si ex circumcisione aliquos reperisset, non eos ad Christi

baptismum provocabat? Quæ ita solvitur: Ut deanus, principale singulis in Judeos et gentes fuisse mandatum, ut qui defendebant legem, haberent quem sequerentur: qui legis gratiam præferbant, non deesset eis doctor et prævus. In commune vero hoc eos habuisse propositi, ut Christo ex cunctis gentibus Ecclesiam congregarent. Legimus enim et a sancto Petro gentium baptismum fuisse Cornelium, et a Paulo in synagogis Iudaorum Christum sepius prædicatum, sed tamen plena auctoritas Petro in Iudaismi prædicatione data dignoscitur, et Pauli perfecta auctoritas in prædicatione gentium invenitur. Unde et magistrum se gentium vocat in fide et veritate. Unusquisque enim pro viribus suis et dispensatione sortitus est. Difficilis enim fuit, eos qui longe a Deo erant, ad fidem attrahere et suadere, quam proximos. Petrum solum nominat, et sibi comparat: quia primum ipse accepit ad fundandam Ecclesiam: se quoque pari modo electum, ut primum habeat in fundandis gentium Ecclesiis.

Et cum cognovissent gratiam quæ data mihi, Petrus, et Jacobus, et Joannes, qui videbant columnæ esse, dextras dederunt mihi, et Barnabæ societatis, ut nos in gentes, ipsi autem in circumcissionem.

Ab apostolis, qui clariores inter cæteros erant, quos et firmitatis causa columnas appellat, quique cum Domino semper in secretis fuerant, gloriam ejus digni in monte respicere: ab his itaque probatum dicitur donum, quod accepit a Deo, ut dignus esset habere primum in prædicatione gentium, sicut et habebat Petrus in prædicatione circumcissionis. Et sicut dat Petro socios viros egregios, inter apostolos, ita et sibi jungit Barnabam, qui divino iudicio ei adjunctus est: gratiam tamen sibi soli primum vindicat concessam a Deo, sicut et soli Petro concessa est inter apostolos, ita ut apostoli circumcissionis dextras porrigerent apostolis gentium, ad concordiam societatis demonstrandam: ut utrique scientes perfectissimi spiritum in dispensationem Evangelii se a Domino consecutos, in nullo se invicem egere ostenderent. Columnæ igitur sunt Ecclesie apostoli (*Matth. xxvii*), et maxime Petrus, et Jacobus, et Joannes. E quibus duo cum Domino ascendere merentur in montem, quorum unus in Apocalypsi Salvatore introductus loquentem: *Qui viderit, faciam eum columnam in templo Dei mei (Apor. iii)*, docens omnes credentes, qui adversarium viderint posse columnas Ecclesie fieri. Ad Timotheum vero Paulus scribens ait: *Ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna autem et firmamentum veritatis (I Tim. iii)*. His et cæteris instruitur, tam apostolos omnesque credentes, quam ipsam quoque Ecclesiam columnam in Scripturis appellari, et nihil interesse de corpore quid dicatur aut membris, cum et corpus dividatur in membra, et membra sint corporis. Dederunt itaque Petrus, Jacobus et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras Paulo et Barnabæ societatis. Sed Tito, qui

cum eis erat, dextras non dederunt. Necdum quippe ad eam mensuram pervenerat, ut possent ei Christi mercimonia ex æquo cum majoribus credi, et eandem teneret negotiationis locum, quem Barnabas tenebat, et Paulus. Idcirco igitur hæc, quæ inter se et apostolos facta sunt, manifestat, ut sciant Galatæ, quia quod ab eo acceperant, hoc verum est, et probatum.

Ut nos in gentibus, ipsi autem in circumcissionem, tantum, ut pauperum essemus memores, quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. Sancti pauperes, quorum præcipue ab apostolis Paulo et Barnabæ cura mandatur, ii sunt, qui ex Judæis credentes pretia possessionum suarum ad pedes apostolorum deferrebant egentibus largienda: vel qui a contribulibus, cognatis, et parentibus suis quasi desertores legis, et in crucifixum hominem credentes, detestationi et piaculo ducebantur. In horum ministerio sanctus apostolus Paulus quanto labore sudaverit; epistole ejus testes sunt, scribentes ad Corinthios, ad Thessalonicenses, et ad omnes gentium Ecclesias, ut prepararet manus hoc per se, vel per alios qui eis placuissent, Hierosolymam deferendum. Unde nunc confidenter dicit, quod etiam sollicitus fui facere hoc ipsum. Communis cura erat omnibus apostolis de pauperibus sanctis, qui erant in Judea, qui rerum suarum venditarum pretia ad pedes apostolorum posuerant. Si ergo ad gentes Paulus et Barnabas missi sunt, ut Ecclesie gentium, quæ hoc non fecerant, ministrarent, participantes in orationibus ipsorum, qui hoc fecerant, sicut ad Romanos dicit: *Nunc autem pergam Jerusalem ministrare sanctis. Placuit enim Macedoniae et Achaiae communionem aliquam facere in pauperes sanctos, qui sunt in Jerusalem. Placuit enim illis, et debiores eorum sunt. Si enim in spiritualibus coram communicaverunt gentes, debent et carnalibus ministrare eis (Rom. xv).*

Cum autem venisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restitit, quia reprehensibilis erat. Prius enim, quam venissent quidam ab Jacobo, cum gentibus edebat. Cum autem venissent, subtraheret et segregabat se timens eos, qui ex circumcissione erant, et simulationi ejus consentirent cæteris Judæi, ita ut Barnabæ diceretur ab eis in illum simulationem. Petrus autem cum venisset Antiochiam, oburgatus est a Paulo, non quia servabat consuetudinem Judeorum, in qua natus atque nutritus erat, quanquam apud gentes cum non servaret, sed oburgatus est, quia gentibus eam volebat imponere, cum vidisset quosdam venisse ab Jacobo, id est, a Judea. Nam Ecclesie Hierosolymitane Jacobus præfuit. Timens ergo eos, qui adhuc putabant in illis observationibus salutem esse constitutam, segregabat se a gentibus, et simulationi ejus consentirent cæteri Judæi apponenda gentibus illa onera servitatis. Unde et Paulus hac eadem arte, qua ille se simulabat, ei restitit in faciem: et loquitur coram omnibus, non tam ut Petrum arguat, quam ut ii, quorum causa Petrus se simulaverat, corrigantur. Quod in ipsius oburgatione verbi satis

apparet. Non enim ait, Si tu cum Judæus sis, gentiliter, et non Judaice vivis, quomodo gentes cogis judaizare? In dissimili argumento constringit Petrum, imo per Petrum eos qui pugnant inter se. Si, inquit, o Petre, tu natura Judæus, circumcisis a parva ætate, et universa legis præcepta custodiens, nunc ob gratiam Christi seïs ea nihil per se habere utilitatis, sed exemplaria esse et imagines futurorum, et cum his qui ex gentibus sunt cibum capis, nequam ut ante superstitiose, sed libere et indifferenter victitans, quomodo eos qui ex gentibus crediderunt, nunc recedens ab eis, et quasi a contaminatis te separans et secernens, compellis judaizare? Hoc totum ideo ait, non tam ut Petrum arguat, sicut jam dixi, quam ut ii. quorum causa Petrus se simulaverat, corrigantur. Si enim immundi sunt, a quibus recedis, ideo recedis, qui non habent circumcisionem: compellis eos ergo circumcidi, et Judæos fieri, cum tu ipse natus Judæus, gentiliter vixeris. Et latenter ostendit causam quare adversum eum disputaverit: quia scilicet gentes simulatione sua judaizare compelleret, dum eum cupiunt æmulari. Quod autem hoc ei eorum omnibus dixit, necessitas coegit, ut omnes illius objurgatione sanaretur. Non enim utile erat errorem, qui palam noceret, in secreto emendare; hoc accedit, quod infirmitas et charitas Petri, cui ter a Domino dictum est, *Amas me? Pasce oves meas*, objurgationem talem posterioris pastoris pro salute gregis libentissime sustinet. Sed dicit aliquis: Quare Paulus in facie restiterit Petro, et cum reprehensibilem indicavit, cum et ipse factus sit Judæus? Compatiendum enim id fecit, non mentiendo. Fit enim quisque tanquam cui vult subvenire, quando tanta misericordia succurrit alteri, quanta subveniri sibi vellet, si esset ipse in eadem miseria constitutus. Itaque fit tanquam ille, non quia fallit eum, sed quia se cogitat sicut illum. Unde illud est Apostoli: *Frater, si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis, consid. rante ipsium, ne et teneatis.* Nam si propterea, quia dixit, factus sum Judæus tanquam Judæus, et iis, qui sub lege erant, tanquam sub lege essem, i' eo putans mendaciter suscepisse legis veteris sacramenta, quando caput totum fit in Cheneris, et lacto calvitio oblationem obtulit in Jerusalem, et D

A De hac quippe re satis est ejus nota sententia, qua fuerat constitutum, nec Judæos, qui tunc in Christum credebant, prohibentes esse a paternis traditionibus, nec ad eas gentiles, cum Christiani fierent, esse cogendos: ut illa sacramenta, quæ divinitus præcepta esse constaret, non tanquam sacrilega fugerentur: nec tamen putarentur sic necessaria jam Novo Testamento revelato, tanquam sine his, quicumque converterentur ad Deum, salvi esse non possent. Erant autem qui hoc putabant, atque prædicabant, quamvis jam recepto Christi Evangelio, et eis simulate consenserant Petrus et Barnabas. Ideoque cogebant gentes judaizare. Il erat enim cogere, sie ea necessaria prædicare, tanquam et recepto Evangelio nulla sine illis salus esset in Christo. Hoc error quorumdam putabat, hoc timor Petri simulabat, hoc libertas Pauli redarguebat. Galatarum infirmitas compulit eum narrare, quod nec ipsi Petro pepercit veritatem Evangelii non libere defendenti, sicut ad profectum Corinthiorum manifestavit visionem, quam annis quatuordecim occultaverat: hoc autem totum agit, ut ostendat, se nunquam circumcisionis fuisse fautorem, sicut de illo pseudoapostoli jactabant. Sunt vero nonnulli, qui non Petrum apostolorum principem, sed quemdam alium eo nomine, qui a Paulo est reprehensus, accipiunt: qui si Pauli apostoli studiosius verba legisset, ista non dicerent. Dicturus etenim Paulus, cum venisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restiti: ut de quo Petro loqueretur, ostenderet, in ipso sæ narrationis initio præmisit C dicens: Creditum est mihi Evangelium præcepti, sicut Petro circumcisionis. Qui enim operatus est Petro in apostolatam circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes. Patet ergo de quo Petro Paulus loquitur, quem et apostolum nominat, et præfuisse Evangelio circumcisionis narrat. Et fuerunt quidam, qui secundam Petri Epistolam, in qua Epistole Pauli laudate sunt, ejus dicerent non fuisse. Sed si ejusdem Epistolæ verba pensare voluissent, longe aliter sentire poterant. In ea quippe scriptum est: *Voce delapsus ad eum hujusmodi a magnifica gloria: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Atque subiungit: *Et hanc vocem nos audivimus, cum essemus cum ipso in monte sancto (II Petr. i).*

Legant itaque Evangelium, et pronitus agnoscent, quia cum vox ista de caelo venit, Petrus apostolus in monte eum Domino stetit. Ipse ergo hanc Epistolam scripsit: qui hanc vocem in monte cum Domino audivit: *Nos natura Judæi, et non ex gentibus peccatores.* Peccatorum autem nomen gentilibus impostuerunt Judæi, jam vetusta qua iam superbia, tanquam ipsi justi essent, vicendo stipulam in oculo alieno, et non trabem in suo. Secundum eorum morem loctus Apostolus ait: *Nos natura Judæi, et non ex gentibus peccatores;* id est, quos appellant peccatores, cum sint et ipsi peccatores: Nos ergo, inquit, natura Judæi, cum gentiles essemus, non quia ipsi peccatores appellant, tamen et nos peccatores,

in Christo Jesu ere si limus, ut justificemur per fidem Christi. Non autem quærentur justificari, nisi essent peccatores.

Scientes autem, quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, et nos in Christo Jesu credidimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis. Credimus in Christum, ut quod lex nobis non dederat, fides tribueret, quam habemus in Christo. Quod si recedentes a lege in qua salvari non potuimus, transeundimus ad fidem, in qua non carnis queritur circumcisio, sed cordis pura devotio, et nunc a gentibus recedendo hoc agimus, ut quicumque non est circumcisus, immundus sit. Ergo fides in Christum, in qua nos putamus ante salvari, peccati est ministra quam justitiæ, quæ aufert circumcisionem, quam qui non habuerit, immundus est, sed absit, ut, quod semel destruxi, et novi mihi non profuisse, rursus vindicem. Semel a lege discedens, legi sum mortuus, ut in Christo viverem, Crucisque ejus affixus, et in novam renatus hominem, fide magis quam carne subsisterem, et cum Christo egrederer e mundo, quod semel adorsum sum, teneo, non mihi gratis Christus est mortuus, in quem frustra credidi, si potui absque fide ejus in veteri lege salvari.

Propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro. Justificabatur quondam ex lege non omnis caro, sed tantum ii homines, qui in Palestina provinciæ erant. Nunc autem ex fide Jesu Christi justificatur omnis caro, dum Ecclesiæ ejus in toto orbe fundantur. Potest autem et per opera legis non inconvenienter circumcisio, sabbatum, dies festi, baptismata, festa temporum, azyma panum, et cætera, quæ in sacramento, non propter justitiam, sed occupandi populi gratia, et ad domandam duritiam sunt data, intelligi.

Quod si quærentes justificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores. Non autem quærentur justificari, nisi essent peccatores. An forte, quia in Christo voluerunt justificari, peccaverunt? Quia si jam justi erant, aliud quærendo utique peccaverunt. Sed ita est, inquit, ergo Christus peccati minister est. Quod utique non possunt dicere, quia et ipsi qui volebant nisi circumcisus gentibus tradere Evangelium, in Christum erederant, et ideo quod dicit, absit, non solus, sed cum ipsis dicit. Destruit autem superbiam gloriantem de operibus legis, quæ destrui et deberet et posset, ne gratia fidei videretur non necessaria, si opera legis, etiam sine illa, justificare crederentur: et ideo prævaricator est, si rursus illa ædificat, dicens, quod opera legis etiam sine gratia justificant, ut Christus peccati minister invenitur.

Nunquid Christus peccati minister est? Absit. Si enim gentes fide sola non salvat, nec nos, quia ex operibus legis nemo justificabitur. Ergo adhuc et nos peccatores sumus, et Christus peccati minister est, tanquam non valens peccata donare: sicut et

A lex, quæ per Moysen data est, quæ tantum peccata ostendit, non abstulit.

Si enim quæ destruxi, hæc iterum ædifico, prævaricatorem me constituo. Quid ergo? Quia fidem Christi oppugnabas antea, quam nunc ædificas, prævaricatorem te constituis? Sed illum non destruxi, quia destrui non potest. Hanc autem superbiam vere destruxerat, constanterque destruebat, quia destrui poterat. Et ideo non ille prævaricator est, qui rem veram conaretur destrui, et posteaquam veram esse, ac destrui non posse cognosceret, tenuit eam, ut in ea ædificetur. Sed ille prævaricator est, qui cum destruxerit rem falsam, quia destrui potest, eam rursus ædificat.

Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam. Mortuum autem se legi dicit, ut jam sub lege non esset, sed tamen per legem, sive quia Judæus erat, et tanquam pædagogum legem acceperat, sicut postea manifestat. Hoc autem agit per pædagogum, ut non sit necessarius pædagogus, sicut per ubera nutritur infans, ut jam uberibus non indigeat: et per navem pervenitur ad patriam, ut jam navis opus non sit. Sive per legem spiritaliter intellectam legi mortuus est, ne sub ea carnaliter viveret, ut per eandem legem spiritaliter intellectam moreretur carnalibus observationibus legis. Bene autem adjungit, *ut Deo vivam.* Deo quippe vivit, qui sub Deo est, legi autem, qui sub lege est. Sub lege autem vivit, quantum quisque peccator est, id est, in quantum a veteri homine non est mutatus.

Christo confixus sum cruci. Quia dixerat, se per legem legi mortuum, quomodo mortuus fuerit, ostendit. Christo confixus sum cruci, id est, omnibus peccatis mortuus sum, propter quæ lex data est, et ideo lex mihi minime necessaria est.

Vivo autem jam non ego: vivit vero in me Christus. Non vivit ille, qui quondam vivebat in lege, quia persequatur Ecclesiam. Vivit autem in eo Christus, sapientia, fortitudo, sermo, pax, gaudium, cæteraque virtutes; quas qui non habet, non potest dicere; Vivit in me Christus. Quis ergo audeat Christo legem imponere, qui vivit in Paula? Non enim audeat quis dicere Christum non recte vivere, ut ei coerendo lex imponenda sit. Hoc autem totum sub sua persona adversum Petrum de Petro disputat.

Quod autem nunc vivo in carne, in fide, inquit, vivo filii Dei. Aude est in carne esse, aliud in carne vivere. *Qui enim in carne sunt, Deo placere non possunt (Rom. vii).* Unde ad Lene viventes dicitur: *Vos igitur in carne non estis, sed in spiritu.* Quod vero subdidit, *in fide vivo filii Dei,* ita intelligendum est, ut etiam sic Christus vivat in credente, habitando in interiore homine per fidem, ut postea per speciem impleat eum, cum absorptum fuerit mortale a vita: quoniam futura vita promissa est Christianis. Ideoque qui nunc in hac vita auxilio Dei munus vivit, in fide vitæ promissæ vivit. Hic enim in imaginem illius contempletur, quasi pignus habens

vite future Ut autem ostenderet, quod vivit in illo Christus, et quod in carne vivens, in fide vivit Filii Dei, non meriti sui esse, sed per gratiam Dei, quæ Christi amore nobis quesita est, addidit :

Qui dilexit me et tradidit seipsum pro me. Pro quo utique, nisi pro peccatore, ut eum justificaret? Et dicit hoc qui Judæus natus, et educatus erat, et abundantius æmulator exstiterat paternarum suarum traditionum. Ergo etsi pro talibus se tradidit Christus etiam ipsi peccatores erant. Non ergo meritis justitiæ suæ datum dicam, qui non opus erat dari justis. *Non enim veni vocare justos, ait Dominus, sed peccatores (Matth. ix).* Ad hoc utique ne sint peccatores. Ad Romanos Apostolus de Deo loquitur, quod proprio *Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus cum tradiderit (Rom. vii).* Non vero ait, quod se ipse tradiderit Christus, se vel pater tradidit, ut salvaret perditum mundum: Christus seipsum tradidit, ut Patris suamque faceret voluntatem. Judas autem, et sacerdotes, et seniores populi, et Pilatus vitam morti nescii tradiderunt. Itaque cum ipse quoque pro nostra salute tradiderit, beatus multumque felix erit, qui vivente in se Christo, per singulas cogitationes et opera potest dicere, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit seipsum pro me.

Non abjicio gratiam Dei. Ut dicam per legem esse justitiam. Ille autem abjicit gratiam Dei, qui post Evangelium vivit in lege, et post baptismum sordidatur peccatis.

Si enim per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est. Id est, sine causa mortuus est, quando per legem, id est, per opera legis, quibus Judæi confidebant, posset esse justitia in hominibus. Gratis autem mortuum Christum nec illi dicunt, quos refellit, quoniam Christianos se volabant haberi. Non ergo recte per illa legis opera Christianos justificari suadebant. Ideo enim Christus mortuus est, ut ea præstaret quæ lex non poterat: ac per hoc non gratis mortuus est. Mors enim ejus justificatio peccatorum est. Hucusque contra Petrum: nunc ad Galatas revertitur, quibus recte dicit.

IN CAPUT III :

O insensati Galatæ, quis vos fuscinavit non obedire veritati? Dupliciter hic locus intelligi potest: vel ideo insensatos Galatas appellatos, a majoribus ad minora venientes, quod inceperant spiritu, et carne consummabantur; vel ob id, quod unaquæque provincia suas habeat proprietates, vel unaquæque gens vel bonum, vel malum habere asseratur, quod alia non habet. Nos istas altitudines declinantes, superiora sectamur: aut stultitiæ eos argui dicentes, per quam spiritum legis, et litteram judicare non possint: aut vitio gentis corripi, quod indociles sint et vecordes, et ad sapientiam tardiores. Quod autem sequitur, *Quis vos fuscinavit?* dicitur fascinus proprie infantibus nocere, et ætati

A parvule, et his qui necdum firmo vestigio figant gradum. Unde et quidam de gentilibus :

Nescio quis teneros oculos mihi fascinat agnos.

Hoc utrumque verum sit, necne, novit Deus, videtur lector: quia potest fieri, ut et demones huic peccato serviant, et quosennque in Dei opere vel corpisse, vel profecisse cognoverint, eos a bonis operibus avertant. Nunc illud in causa est, quod ex opinione veli sumptum putamus exemplum, ut quomodo tenera ætas nocere dicitur fascino: sic etiam Galatæ in Christi fide nuper nati et nutriti lacte, et non solido cibo, veluti quodam fascinati sint toxico, et non stomacho a fide nauseante sint toxico, et non stomacho a fide nauseante, Spiritus sancti cibum evomuerint. Inscientis enim cum miraculo verba sunt: quia sic fuerunt depravati, ut nec se agnoscerent circumventos. Omnis enim qui fascinator, transit a bono ad malum: sicut et hi de libertate et securitate ad servitium et sollicitudinem transierunt.

Ante quorum oculos Jesus Christus proscriptus est, et in vobis crucifixus. Nobis enim recte proscriptus est Christus de cujus patibulo et passione, alapis et flagellis omnis prophetarum prædicit chorus, ut crucem ipsius non de Evangelio tantum, in quo crucifixus refertur, sed multo antequam descendere dignaretur ad terras, et hominem, qui est crucifixus, assumeret, noverimus. Nec parva laus Galatarum est, quod ita crediderint in crucifixum, ut eis fuerit ante proscriptus, quod scilicet leccitantes prophetas, et omnia veteris legis sacramenta noscentes, via et ordine venerint ad credendum.

Hoc solum volo a vobis discere, ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Respondetur utique, ex auditu fidei. Ab Apostolo enim prædicata est eis fides: in qua prædicatione utique adventum, et præsentiam sancti Spiritus senserant. Sicut illo tempore in novitate invitationis ad fidem etiam sensibilibus miraculis præsentia sancti Spiritus apparebat, sicut in Actibus Apostolorum legitur. Hoc autem factum erat apud Galatas, antequam isti ad eos pervertendos et circumcidendos venissent. Iste ergo sensus est: Si in illis operibus legis esset salus vestra, non vobis Spiritus sanctus, nisi circumcisis daretur. Deinde intulit :

Sic stulti estis, ut cum spiritu ceperitis, nunc carne consummamini? Hoc est, quod superius in exordio dixerat: Nisi aliqui sint, qui conturbant vos, et volunt convertere Evangelium Christi. Conturbatio enim ordini contraria est. Ordo est autem a carnalibus ad spiritualia surgere, non ab spiritualibus ad carnalia cadere, sicut istis acciderat: Cum Judæi non aliter spiritum accipiant, nisi per fidem; vos e contrario putatis vobis spiritum non sufficere, nisi et legi subdantini. Et hæc est Evangelii conversio retrorsum, quod, quia bonum non est, non est Evangelium cum hæc annuntiat.

Tanquam passi estis sine causa, si tamen sine causa.

Multa jam pro fide toleraverant, non timore tantum sub lege positi, sed magis in ipsis passionibus charitate timorem vicerant: Quoniam *charitas Dei diffusa erat in cordibus eorum per Spiritum sanctum* (Rom. v), quem acceperant: Sine causa ergo, inquit, tanta passi estis, qui ex charitate, quæ in vobis tanta sustinuit, ad timorem relabi vultis; si tamen sine causa tanta passi estis. Hic si tamen non dubitantis est, sed confirmantis. Ut est illud: *Si tamen justum est apud Deum retribuere his, qui eos tribulant, tribulationem, et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum* (II Thess. i). Quod enim sine causa factum dicitur, superfluum est. Superfluum autem, nec prodest, nec nocet. Hoc vero videndum est, ne ad perniciem valeat. Non enim hoc est non surgere, quod est cadere: quamvis isti nondum cecidissent, sed jam inclinarentur, ut caderent. Nam utique adhuc in eis Spiritus sanctus operabatur, sicut consequenter dicit:

Qui ergo tribuit vobis spiritum, et operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei? Tribuit, hæc est, administrat, presentis temporis est legendum, ut ostendatur per singulas horas atque momenta semper dignis Spiritum sanctum ministrari. Et quanto quis in Dei opere et amore profecerit, tanto magis sancti Spiritus in se habere virtutes, quas auditus fidei, et non legis opera consummant. Non quo legis opera contemnenda sint, et absque eis simplex fides appetenda, sed ipsa opera fide Christi adorientur. Scita est enim sapientis viri illa sententia, non fidelem vivere ex justitia, sed justum ex fide (*Habac. ii*). Simul ostenditur Galatas, accepto post fidem sancto Spiritu, dona hæc usse virtutum, id est, prophetiam, genera linguarum, morborum curationes, et cætera, quæ ad Corinthios in donis spiritualibus enumerantur: et tamen post tanta, quia forsitan gratiam discernendorum spiritalium non habeant, a falsis doctoribus irretiti sunt.

Sicut Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ut justitiam. Hoc enim maxime in eo victoriosum est, quod antequam circumcideretur, deputata est fides gentium ad justitiam. Et ob hoc refertur rectissime, quod ei dicitur: *Quia benedicentur in te omnes gentes* (*Gen. xxii*). Imitatione utique filij ejus, qua justificatus est etiam ante sacramentum circumcisionis, quod ad fidei signaculum accepit, et ante servitutem legis, quo multo post data est tempore. Recte talis reputatur fides ad justitiam, qui legis opera supergressus, Deum non metu, sed dilectione promeruit.

Cognoscitis ergo, quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abraham. Verum est quia credentes filii sunt Abraham, quia si Abraham ex fide justificatus est primus, quotquot post hunc credunt, filii ejus sunt, sive ex Judeis, sive ex gentibus. Plenus de hoc in epistola ad Romanos disputabat, quod si fides reputata sit Abraham, et cæteris, quicumque hæc mente crederint, quia incircumcisus credidit Abraham,

qui exsultavit, ut videret diem Domini, et vidit, et letatus est. Unde et ad infideles Judæos dicitur: Si filii essetis Abraham, opera Abraham faceretis.

Providens autem scriptura, quia ex fide justificat gentes Deo, pronuntiavit Abraham, Quia benedicentur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fidei Abraham.

Non quo ipsa scriptura, atramentum videlicet et membræ, que insensibiles sunt, possint futura prænoscere, sed quo Spiritus sanctus, et sensus qui in litteris latet, multis post sæculis ventura prædixerint. Porro exemplum, quod de Genesi sumptum est, ita in proprio volumine continetur. *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Quod Apostolus super Christo interpretans ait: *Non est scriptum in seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, et semine tuo, qui est Christus.* Itaque nonnullam vel detraxerunt verba, vel addiderunt. Nulli vero dubium, quod in Isaac, et in Jacob, sive in duodecim patriarchis, et cæteris qui de Abraham stirpe descendunt, non fuerit benedictæ universæ nationes: sed in Christo Jesu per omnes gentes laudabant Deum, et benedicunt novum nomen super terras.

Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt, scriptum est enim: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis hujus, ut faciat ea.

Sub timore vult intelligi, non in libertate, ut scilicet corporali presentique vindicta vindicaretur in eos qui non permanerent in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut facerent ea. Hinc quoque accelleret, ut in ipsa corporum pœna etiam maledicti ignominiam formidarent. Ille autem justificatur apud Deum, qui cum gratis colit non scilicet cupiditate appetendi aliquid ab ipso præter ipsum aut timore attendit. In ipso enim solo vera nostra beatitudo atque perfectio est. Et quoniam invisibilis est oculis carnæ, fide colitur, quando in hac carne vivimus, sicut supra dixit: *Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei, et ipsa est justitia, quo pertinet quod dictum est, quia justus ex fide vivit.* Hinc etiam ostendere voluit, quod in lege nemo justificatur, quia scriptum est, justum ex fide vivere. Quia in re intelligendum est in lege, quod nunc ait, in operibus legis dictum esse: et hoc istis, qui in circumcisione carnæ, et talibus observationibus continentur, in quibus qui vivit, ita in lege est, ut sub lege vivat, sed legem, ut dictum est, pro ipsis operibus legis nunc ponit, quod de posterioribus manifestatur. Ait enim: *Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea, vivet in illis.* Non ait, qui fecerit eam, vivet in ea, ut intelligas legem in hoc loco pro ipsis operibus positam, qui autem vivebant in his operibus, timebant utique, ne si non ea fecissent, lapidationem, vel ericem, vel aliquid hujus modi paterentur. Ergo qui fecerit ea, inquit, vivet in illis, id est, habebit

præmium, ne in ista morte puniatur. Non ergo apud Deum, cujus ex fide, si quis in hac vita vixerit, cum hinc excesserit, tunc enim magis habebit presentissimum præmium. Non utique ex fide vivit, quisquis præsentia, quæ videntur, vel cupit, vel timet : quia fides Dei ad invisibilia pertinet, quæ post dabuntur. Nam est ista quædam in operibus legis justitia, quando sine suo præmio relictæ non est, ut qui fecerit, vivat in eis. Unde ad Romanos dicit : *Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed apud Deum (Rom. iv)*. Aliud est ergo non justificari, aliud non justificari apud Deum. Qui omnino non justificatur, nec illa servat, quæ temporale habent præmium, nec illa quæ æternum. Qui autem in operibus legis justificatur, non apud Deum justificatur, quia temporalem inde expectat, visibilemque mercedem. Sed tamen est etiam ista, ut dixi, quædam, ut sic dicam, terrena carnalisque justitia. Nam et ipse Apostolus eam justitiam vocat, cum alibi dicit : *Secundum justitiam, quæ in lege est conversatus qui fuerim sine querela (Phil. iii)*. Propterea Dominus noster Jesus Christus jam libertatem daturus credentibus, quasdam earum observationum non servavit ad litteram. Unde etiam cum sabbato esurientes discipuli spicas evulsissent, respondit indignantibus, *Dominum esse filium hominis etiam sabbati (Matth. xii)*. Itaque illa carnaliter non observando carnali conflavit invidia, et suscepit quidem poenam propositam illis, qui eam non observassent, sed ut credentes in se talis poenæ timore omnino liberaret, ad quod refertur, quod nunc consequenter adjunxit :

Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum : quia scriptum est : Maledictus omnis qui pendet in ligno. Mors hominis ex pœna peccati est, unde et ipsa peccatum dicitur. Non quia peccat homo dum moritur : sed quia ex peccato factum est, ut moriatur : sicut alio modo dicitur : Lingua proprie caro, quæ intra dentes sub palato movetur ; et alio modo dicitur lingua, quod per linguam fit : secundum quem modum dicitur lingua Græca, alia Latina. Et manus alio modo dicitur ipsum proprie corporis membrum, quod movemus ad operandum ; et alio modo manus dicitur scriptura, quæ fit per manum. Dicimus enim : Proclata est manus ejus ; lecta est adversus eum manus ejus ; habeo manum tuam : manus utique proprie membrum est hominis. Non autem opinor illam scripturam membrum esse hominis, et tamen dicitur manus, eo quod manu facta sit. Sic et peccatum non tantum ipsum opus malum, quod pœna dignum est, sed etiam ipsa mors, quæ propter peccata est, peccatum appellatum est. Illud itaque peccatum, quo reus esset mortis, non commisit Christus. Illud autem alterum, id est, mortem, quæ peccato inflicta est humane nature, suscepit pro nobis. Hoc suspendit in ligno, hoc maledictum est per Moysen. Ibi mors damnata est, ne regnaret, et maledicta est, ut periret. Quapropter per Christi tale peccatum damnatum est et nostrum

A peccatum, ut nos liberaremur : ne regnante peccato nos damnati remaneremus. Quid ergo miratur Faustus, maledictum esse peccatum, maledictam esse mortem, maledictam esse mortalitatem carnis sine peccato Christi? Ex peccato tamen hominis etiam in Christo factum. Ex Adam quippe corpus assumpsit, quia ex Adam descendit virgo Maria, quæ peperit Christum. Dixerat autem Deus in paradiso : *Quia die tetigeritis, morte moriemini (Gen. ii)*. Hoc est maledictum, quod pendit in ligno. Ille neget Jesum maledictum, qui negat et mortuum ; qui autem confitetur et mortuum, et negare non potest mortem de peccato esse, et ob hoc etiam ipsum peccatum vocavit : audiat Apostolum dicentem : Quoniam vetus noster homo simul cum illo crucifixus est, et intelligat quem maledictum Moyses dixerit, ideoque securus Apostolus ait de Christo : *Factus est pro nobis maledictum*, sicut non timuit dicere, pro omnibus mortuus est. Hoc est enim, mortuus est, quod maledictus : quoniam mors ipsa ex maledicto est, et maledictum est omne peccatum, sive ipsum, quod fit, ut sequatur supplicium, sive ipsum supplicium, quod alio modo vocatur peccatum, quia fit ex peccato. Suscepit autem Christus sine reatu supplicium nostrum, ut in se solveret reatum nostrum, et finiret etiam supplicium nostrum. Ex ingenio meo ista dixerim, si non Apostolus toties hoc inleat, ut et dormientes excitet, et calumniantes confundat. *Misit, inquit, Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati (Rom. viii)*, quia non de tradente mortalitatis in Maria per mæculum venerat, sed tamen quia de peccato est mors. Illa autem caro, quamvis ex virgine, tamen mortalis fuit : et eo ipso, quo mortalis erat, similitudinem habebat carnis peccati. Hoc appellat etiam peccatum, consequenter dicens : *Ut de peccato damnaret peccatum in carne*. Item alio loco. *Eum, inquit, qui non noverat peccatum, peccatum pro nobis fecit, ut nos simus justitia Dei in ipso (II Cor. v)*. Cur ergo timeret Moyses dicere maledictum, quod Paulus non timuit dicere peccatum? Plane hoc propheta ei prævidere debuit, et prædicere paratus ab hæreticis cum Apostolo reprehendi. Quisquis enim reprehenderit prophetam dixisse maledictum, cogitur reprehendere Apostolum dixisse peccatum. Nam utique maledictum comes peccati est. Nec ideo major invidia est, quod addiderit Deo, ut diceret, *Maledictus Deus omnis, qui pependerit in ligno*. Nisi enim Deus odisset peccatum, et mortem nostram, non ad eam suscipiendam atque delendam Filium suum mitteret. Quid ergo mirum, si maledictum est Deo, quod odit Deus? Tanto enim libentius nobis donat immortalitatem, quæ futura est Christo veniente, quanto misericordius odit mortem nostram, quæ in ligno pendit Christo moriente. Quod autem additum est, omnis, ut diceretur, *Maledictus omnis qui pependerit in ligno*, non sane Moyses minus prævidit etiam justos in cruce futuros, sed bene prævidit hæreticos veram mortem Domini negaturos, et ideo volentes ab hoc maledicto Christum

sejungere, ut a mortis etiam veritate sejungerent. Si enim vera illa mors non erat, nullum maledictum Christo crucifixo pependit in ligno: quia nec vere crucifixus est, sed contra longe futuros hæreticos quam de longe clamat Moyses: Sine causa tergiversamini, o quibus displicet veritas mortis Christi, maledictus omnis qui pependit in ligno. Non ille, aut ille, sed omnis annuo, etiam et Filius Dei, etiam prorsus. Nam hoc est, quod non vultis, in le satagitis, inde seducitis. Displicet enim vobis maledictus pro nobis, quia displicet mortuus pro nobis. Tunc enim extra maledictum illius Adam, si extra illius mortem. Cum vero ex homine et pro homine mortem suscepit, ex illo et pro illo et maledictum, quod mortem comitatur, suscipere non dignatus est, etiam ille prorsus, etiam ille Filius Dei, semper vivus in sua justitia, mortuus autem propter delicta nostra, in carne suscepta ex pœna nostra, ac per hoc additum est, omnis, ne Christus ad veram mortem non pertinere diceretur, si a maledicto, quod morti conjunctum est, insipienti honorificentia separaretur. Qui autem ex veritate evangelica fidelis est, intelligit jam non esse contumeliam Christi ex ore Moysi. Cum eum dixit maledictum, non ex divinitate majestatis sue, sed ex conditione pœnæ nostræ, ex quo in ligno suspensus est. Quare non est laus Christi ex ore Manichæorum, cum eum negant carnem habuisse mortalem, in qua veram mortem pateretur. Quia ex illo prophético maledicto laus intelligitur humilitatis: ex isto hæretico quasi honore crimen obijetur falsitatis. Si ergo negas maledictum, negas et mortuum. Si negas mortuum, non jam contra Moysen, sed contra apostolos dimicas. Si autem confiteris mortuum, confitere suscepisse pœnam peccati nostri sine peccato nostro. Jam vero ubi audis pœnam peccati, aut ex benedictione crede venientem, aut ex maledictione. Si ex benedictione venit pœna peccati, opta esse semper in pœna peccati. Si autem optas inde liberari, crede per divinæ sententiæ justitiam ex maledictione venisse. Confitere ergo maledictum suscepisse pro bonis, quæ confiteris mortuum esse pro nobis. Nec aliud significare voluisse Moysen, cum diceret: *Maledictus omnis, qui in ligno pependerit, nisi mortalis omnis, et moriens omnis, qui in ligno pependerit*. Poterat enim dicere, maledictus omnis qui mortalis, aut maledictus omnis moriens. Sed hoc est quod asserit prophetia. Quia sciebat Christi mortem in cruce pensuram, et futuros hæreticos, qui dicerent: *Pependit quidem in ligno, sed specie quadam, non ut vere moreretur*. Clamando ergo maledictus, nihil aliud clamavit, nisi quia vere mortuus, sciens mortem hominis peccatoris, quam sine peccato ipse suscepit, de illo maledicto venientem, quo dictum est: *Si tetigeritis, morte moriemini*.

Ut adoptionem spiritus accipiamus per fidem. Id est, ut quod non tunc in carne, sed quod spiritu diligitur, creditur annuntietur.

Frater, secundum hominem dico, nomen hominis

A confirmatum testamentum nemo spernit aut superordinat. Cum enim testator mutet testamentum, non confirmatum mutat. Testatoris enim morte confirmatur. Quod autem moris testatoris valet ad confirmandum testamentum ejus, quia consilium jam mutare non potest, hoc incommutabilitas promissionis Dei valet ad confirmandam hæreditatem Abraham, ejus fides deputata est ad justitiam.

Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini. Non dicit, et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus. Semen Abraham, cui dictæ sunt promissiones, Christum dicit Apostolus, hoc est, omnes Christianos fidem imitantes Abraham. Quos ad singularitatem redigii commendando, quod non dictum est et seminibus, sed semini tuo. Quia una est fides, et non possunt simul justificari, qui vivunt ex operibus carnaliter, cum his qui vivunt ex fide spiritaliter. Vincibiliter autem quod infert, lex non nata erat, nec posset post tot annos ita dari, ut antiquas Abraham promissiones irritas faceret. Si enim lex justificat, non est justificatus Abraham, qui multum ante legem fuit. Quod quia dicere non possunt, concurrit fateri non legis operibus justificari hominem, sed fide. Simul etiam nos cogit intelligere, omnes antiquos patres, qui justificati sunt, ex ipsa fide justificatos. Quod enim nos ex parte præteritum, id est, primum adventum Domini, ex parte futurum, id est, secundum adventum Domini, credendo salvi efficiemur, hoc totum illud est, utrumque adventum futurum credebant revelante sibi Spiritu sancto, ut salvi fierent. Unde est etiam illud: *Abraham concupivit diem meum videre, et vidit, et gavisus est* (Joan. vii).

Hoc autem dico testamentum confirmatum a Deo, quæ post quadringentos et triginta annos facta est lex, non irritum facit, ad evacuandam promissionem. Primum propter imperitos ipsos annos minutatim atque subtiliter discutimus. Et post quod exinde sentiendum sit, exponemus. Igitur Abraham, cum septuaginta quinque esset annorum, divinum accepit oraculum, ut egrederetur de terra sua: qui post viginti quinque annis genuit Isaac, qui erat annus vite sue centesimus. Qui Isaac anno vite sue sexagesimo genuit Jacob, et Esau. Hi sunt anni a prima Abraham promissione octoginta quinque. Denique Jacob anno vite sue nonagesimo primo genuit Joseph, et anno vite sue centesimo tricesimo, qui erat annus vite Joseph tricesimus nonus, descendit in Ægyptum. Hi sunt anni a prima promissione Abraham ducenti quindecim. Manseruntque filii Israel in Ægypto, post introitum Jacob, annis ducentis quindecim. Post mortem vero Joseph annos centum quadraginta quatuor. Inter mortem Joseph et natiuitatem Moysi fuerunt anni sexaginta, quia octoginta annorum erat Moyses, quando apparuit ei Deus, et misit eum ad Pharaonem. Si quis ista dubitat, vel calculandi et inveniendi summam annorum non habet scientiam, sumat annos ab introitu Jacob in Ægyptum, et inveniet usque ad mortem

Joseph annos septuaginta unum. His adde sexaginta quatuor, sunt centum triginta quinque, quia sexagesimo quarto anno post mortem Joseph invenitur natus esse Moyses. His adde octoginta annos vite Moysi, quia tot annorum erat, quando missus est ad Pharaonem. Hos adde ad centum triginta quinque superiores annos, et sunt ducenti quindecim. A prima igitur promissione Abraham usque ad introitum Jacob in Ægyptum fuerunt anni ducenti quindecim. Et inde usque ad transitum maris Rubri, anni ducenti quindecim. Fiant in summa quadringenti triginta. Et hoc est, quod ait Apostolus hoc loco. Non autem dico testamentum confirmatum a Deo, quæ facta est post quadringentos et triginta annos. Sed dicit aliquis: Quomodo potest fieri, ut tam paucos filii Israel in terra Ægypti steterint annos, eum Scriptura libri Genesios narret, quod dixerit Deus ad Abraham: *Scio pronosens, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti, et efficiet annis quadringentis (Gen. xv)?* Non itaque, quod ait, in servitum redigens eos, ad quadringentos annos referendum est, tanquam per tot annos habuerint in servitute, sed referendi sunt quadringenti anni ad id, quod dictum est, peregrinum erit semen tuum in terra non sua. Quia sive in terra Chanaan, sive in Ægypto peregrinum erat illud semen, antequam hereditatem sumerent in terra, ex promissione Dei, quod factum est, posteaquam ex Ægypto liberati sunt, ut per speciem lectionis, quam grammatici hyperbaton vocant, dictum esse intelligatur. Et est sensus vel ordo verborum: Sciendo scias, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua quadringentis annis. Illud autem interpositum intelligatur, et in servitum redigent eos, et nocebunt illis, ita ut ad quadringentos annos ista interpositio non pertineat. In extrema enim parte annorum summæ hujus, hoc est, post mortem Joseph factum est, ut in Ægypto populus Dei duram perageret servitum. Sequitur questio satis necessaria. Si enim fides justificat, et priores sancti, qui apud Deum justificati sunt, per ipsam justificati sunt, quid opus erat legem dari? Simplex autem sensus, qui hoc loco textitur, hanc vim habet, ut doceret Apostolus, non posse per legem, quæ postea data est, reprimissiones, quæ ante facte sunt ad Abraham, destrui, et posteriora prioribus præjudicare. Cum reprimissiones ad Abraham ante quadringentos et triginta annos date sint, quod benedicerentur in illo universæ nationes: legis autem observatio, quod qui fecisset eam, viveret in ea, post quadringentos et triginta annos Moysi data sit in monte Sinai. Et contrario hie dici poterat: Quid ergo necesse fuerit, legem post tantum tempus reprimissionis dari, cum ex data lege suspensio destructæ sponsionis potuerit oboriri: et manente reprimissione, non profutura lex data sit; quam prævidens Apostolus questionem, in sequentibus ipse sibi proponit, et explicat, dicens:

Quid igitur lex? propter transgressiones posita est, donec veniet semen, cui promissura erat: ordinata

*per angelos in manu mediatoris: mediator autem unius non est, Deus autem unus est. Quia manente reprimissione quæ facta fuerat ad Abraham, lex postea data per Moysen frustra videbatur illata, cur data sit, explicat: propter transgressiones, inquit. Post offensam enim in cremo populi, post adoratum vitulum, et murmur in Dominum, lex transgressiones prohibitura successit. Superbienti ergo populo lex posita est, ut quoniam gratiam charitatis nisi humiliatus accipere non posset: et sine hac gratia nullo modo præcepta legis impleret, transgressione humiliaretur, ut quæreretur gratiam, nec se suis meritis salvum fieri, quod superbum est, opinaretur, ut esset non sua potestate et viribus justus, sed in manu mediatoris justificantis impium. Per angelos autem ministrata est omnis dispensatio Veteris Testamenti, agente in eis Spiritu sancto, et ipso Verbo veritatis nondum incarnato, sed nunquam ab aliqua veridica administratione recedente: quia per angelos disposita est illa dispensatio legis, cum aliquando suam, aliquando Dei personam, sicut prophetarum etiam unus est, agerent. Perque illam legem morbos ostendentem, non auferentem etiam prævaricationis crimine contrita superbia est. Disposita est per angelos, sed in potestate mediatoris, ut ipse liberaret a peccatis per transgressionem legis coactos confiteri, opus sibi esse gratia et misericordia Domini, ut sibi peccata dimitterentur, et in nova vita per eum, qui pro se sanguinem fuisset, reconciliarentur Deo. In istis enim erat per transgressionem legis infringenda superbia, qui gloriantes de patre Abraham, quasi naturalem se jactabant habere justitiam, et merita sua in circumcissione ceteris gentibus tanto perniciosius, quanto arrogantis præferabant. Gentes autem facillime etiam sine hujusmodi legis transgressione humiliarentur. Homines enim nullam ex parentibus originem justitiæ se trahere prævidentes, simulacrorum etiam servos invenit evangelica gratia. Non enim sicut istis dici poterat, non fuisse illam justitiam parentum eorum in colendis idolis, quam esse arbitrantur: ita etiam Judæis dici poterat, falsam fuisse justitiam patris Abraham. Itaque illis dicitur: *Facite ergo fructum dignum penitentia, et ne dixeritis vobis, patrem habemus Abraham. Potens est enim Deus, de lapidibus istis suscitare filios Abraham (Luc. 11).* Isis autem dicitur: *Propter quod memores estis, quod vos aliquando gentes in carne, qui dicimini præputium ab ea, quæ dicitur circumcisio in carne manufacta, qui eratis illo tempore sine Christo, alienati a societate Israel, et peregrini testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo (Ephes. 2).* Denique illic infideles de oliva sua fracti, hic autem fideles de oleastro in oliva illorum inserti esse monstrantur. Illorum ergo erat de legis transgressione atterenda superbia, sicut ad Romanos, cum Scripturarum verbis peccata eorum exaggerasset: *Scitis autem, inquit, quoniam quæcumque lex dicit, his qui in lege sunt, loquitur, ut omne os obstruatur, et reus fiat omnis mundus**

Deo (Rom. 11). Judæi scilicet de transgressione legis, et gentes de impietate sine lege. Unde et iterum ait : *Conclusit enim Deus omnia in credulitate, ut omnibus misceretur (Rom. 111).*

Lex ergo adversus promissa Dei? Absit. Non ergo lex data est, ut peccatum auferret, sed ut sub peccato omnia concluderet. Lex enim ostendebat esse peccatum, quod illi per consuetudinem cæcati possent putare justitiam, ut hoc modo humilitati cognoscerent non in sua manu esse salutem suam, sed in manu mediatoris. Absit utique, quia non est lex iniuncta promissionis, quippe cum confirmet eam. Nam primus Moyses dixit : *Prophetam vobis suscitavit Deus de fratribus vestris (Deut. xviii; Act. xiii).* Hoc dictum de Christo Petrus apostolus probat in Actibus apostolorum.

Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat. Sicut mediator Dei et hominum inter datam et accipientem legem medius fuit, sic lex ipsa, quæ post repositionem data est, inter repositionem et completionem ejus media subrepsit. Quæ non ideo arbitrandæ est promissionem excludere, quia postea subsecuta eam, quæ prius fuit videtur abolere : sed ex eo, quod non potuit vivificare, nec illi tribuere, quod repositione prima pollicita est, manifestum est in custodiam eam repositionis, non in subversionem datam. Si enim data esset lex quæ posset præstare vitam, et id quod repositione sponderat exhibere, vere promissio per legem putaretur exclusa. Nunc autem propter transgressiones, ut supra diximus, posita, magis eos arguit peccatores, quibus post repositionem in custodiam, et, ut ita dicam, in carcerem data est : ut quia per arbitrii libertatem noluerunt innocentes expectare promissum, legalibus vinculis præditi, et in servitum mandatorum redacti, custodirentur in adventum futuræ in Christo fidei, quæ finem repositionis afferret. Justitiam hanc dicit, quæ apud Deum reputatur justitia, id est, fidei, quia et lex habuit justitiam, sed ad præsens, non quæ justificaret apud Deum, remittere enim peccata non potuit, ut de peccatoribus faceret justos; sed ad hoc data est, ut terrere esset provocans homines ad bonam vitam, irreverentes puniens. Ideoque non est data lex, quæ posset vivificare, sed condemnare. Nec vero æstimandum, Scripturam antequam esse peccati, quia omnia sub peccato conclusisse dicitur, cum mandatum, quod ex ore præcipitur, ostendat potius, arguatque peccatum, quam sit causa peccati. Quomodo et judex non est auctor sceleris, nequam homines vivificandi, sed concludit eos, et nocentes sententiæ suæ auctoritate pronuntiat, ut delatores pœnæ indulgentiâ, postea, si voluerit, principalis absolvet. Quod autem dicit, *Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ revelanda*

A erat, ac si aperte dicat: Jam nos reatus legis non obligat, jam per gratiam liberatos. Namque antequam spiritalem gratiam humilitati reciperemus, nihil nisi mortificabat nos litera, juvens quod non poteramus implere. Unde dicit : *Littera enim occidit : spiritus autem vivificat (I Cor. 11).* Conclusio enim eorum erat tantum timor unius Dei, et quod prævaricatorum ipsius legis inventi sunt, non ad perniciem, sed ad utilitatem valuit eis, qui crediderant. Cognitio enim majoris ægritudinis, et desiderari medicum vehementius fecit, et diligere ardentius. Cui enim plurimum dimititur, plurimum diligit.

Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo Jesu, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sub pædagogo sumus. Omnes enim Filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu. Pædagogus Græcum est. Pædagogus, pedissequus. Pædagogus eruditorem, vel nutritorem puerorum dicimus. Pædagogus dicitur qui parvulis assignatur, ab eo quod pueros agat, id est, ducit, et lascivientem refrenat ætatem, ut prona in vitia corda teneantur, dum tenera studiis eruditur infantia, et ad majores philosophiæ, ac regendæ reipublice disciplinas metu pœnæ coercita præparetur. Non tamen pædagogus magister et pater est, nec hereditatem et scientiam pædagogi is qui eruditur, expectat, sed alienum custodit filium pædagogus ab eo, postquam ille ad legitimum capiendæ hereditatis tempus advenerit, recessurus. Denique et nomen pædagogi hoc ipsum sonat, et est compositum ab eo, quod pueros agat, id est, doceat. *Itaque et Moysi lex populo lascivienti, ad instar pædagogi severioris apposita est ut custodiret eos, et futuræ fidei præpararet, quæ postquam venit, et credidimus in Christum, jam non sumus sub pædagogo.* Tutor a nobis curatorque dicitur, et legitimum ætatis tempus incuntes vere Dei filii nominamur : cui nos generat, non lex abolita, sed mater fides, quæ est in Christo Jesu. Quod si quis post consummatum ætatis suæ tempus, quando jam hæres, et liber, et filius appellatur, voluerit esse sub pædagogo, sciat se non posse legibus parvuli vivere. Ubi enim nunc compleri potest illud, *Ter in anno apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui (Exod. xxxiv),* subversa Jerusalem, et templo usque ad cineres dissipato? Ubi salutare et pro peccato hostiæ? Ubi similitum decoctio, holocaustorum oblatio, æternus ignis, altari omnino destructo (*Lev. iv, v et vi*)? Noxiis vero quæ poterit pana discerni, Scriptura dicente : *Auferetis malum de medio vestrum (Deut. xiii),* servientibus Judæis, et Romanis regnantibus? Atque ita fit, ut nec sub patre, nec sub pædagogo vivant, dum et lex impleri non potest post successionem fidei, et fides, dum pædagoga lex aperitur, non tenetur.

Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Quod enim Christus sit indumentum fidelium, non solum de presenti hæc, verum etiam de alio comprobatur, Paulo eodem cohortante : *Induite vos Dominum Jesum Christum (Rom. xiii),* dum

immutantur, Christum induunt, quando hoc appellantur, quod credunt. Si igitur, qui in Christo baptizati sunt, Christum induerunt, manifestum est eos, qui non sunt induti Christum, non fuisse baptizatos in Christo. Quod autem filios Dei dicit esse omnes per fidem, qua induerunt Christum, quicunque in ipso baptizati sunt, ad hoc valet, ne gentes de se desperarent, quia non custodiiebantur sub pedagogo, et ideo se filios non putarent, sed per fidem induendo Christum, omnes filii fiunt, non natura sicut unicus filius, qui etiam sapientia Dei est: neque potentia et singularitate susceptionis, ad habendam naturaliter, et agendam personam sapientiæ, sicut ipse mediator unum cum ipsa suscipiente sapientia sine interpositione alicujus mediatoris effectus, sed filii fiunt participatione sapientiæ, id est, præparante atque præstante mediatoris fide, quam fidei gratiam nunc indumentum vocat, ut Christum induti sunt, qui in eum crediderunt, et ideo filii Dei, fratresque ejus mediatoris effecti sunt.

*Non est Judæus, neque Græcus, non est servus, neque liber, non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Nec Judæus idcirco melior est, quia circumcisus est, nec gentilis ideo deterior, quia præputium habet, sed pro qualitate fidei, vel Judæus, vel Græcus melior, sive deterior. Servus quoque et liber non conditione separantur, sed fide, quia potest et servus libero esse melior, et liber servum in fidei qualitate prævertere. Masculus similiter et femina fortitudine et imbecillitate corporum separantur. Cæterum fides pro mentis devotione censetur: et sæpe venit, ut et mulier viro causa salutis fiat, et mulierem vir in religione præcedat. Cum autem ita se res habeat, et tota diversitas generis, conditionis, et corporum Christi baptisate, et indumento illius auferatur. Omnes unum sumus in Christo Jesu, ut quomodo Pater et Filius in se unum sunt, ita et nos in ipsis unum simus. Etsi hoc facit fides, per quam in hac vita juste ambulatur, quanto perfectius, et atque cumulatus id species ipsa factura est, eum videbimus facie ad faciem? Nam nunc quamvis primitias spiritus habentes, qui vita est propter injustitiam fidei, tamen quia adhuc mortuum est corpus propter peccatum, differentia ista, vel gentium, vel conditionis, vel sexus, jam quidem ablata est ab unitate fidei, sed manet in conversatione mortali, ejusque ordinem in hujus vite itinere servandum esse, et apostoli præcipiunt, qui etiam regulas saluberrimas tradunt, quemadmodum secum vivant, et pro differentia gentis, Judæi et Græci; et pro differentia conditionis, domini et servi; et pro differentia sexus, viri et uxoris, vel si qua talia cætera occurrunt: et ipse prior Dominus, qui ait: *Reddite Cæsari que Cæsaris sunt, et Deo que Dei sunt* (Math. xxii). Alia sunt enim, que servamus in unitate fidei sine ulla distantia, et alia in ordine vite hujus, tanquam in via, ne nomen Dei et doctrina Salvatoris nostri blasphemetur, et hoc non solum propter iram, ut effugiamus offensiones*

A hominum, sed etiam propter conscientiam, ut non simuletur quasi ad oculos hominum ita faciamus, sed pura dilectionis conscientia propter Deum, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Illud autem quod ait, *Omnes vos unum estis in Christo Jesu*. Et addidit: *Si autem vos unum estis in Christo Jesu: ergo Abraham semen estis*. Hic ostendit unum semen Christum, non tantum mediatorem intelligendum esse, verum etiam Ecclesiam, cujus ille corporis caput est, ut omnes in Christo unum sint, et capiant secundum promissionem hereditatem per fidem, in qua inclusus erat, id est, in cujus adventum tanquam sub pedagogo custodiiebatur populus usque ad ætatis opportunitatem, qua in libertatem vocandi erant, qui in eodem populo secundum propositum vocati sunt, id est, qui in illa area frumentum inventi sunt.

Si autem vos Christi, ergo Abraham semen estis secundum promissionem hæredes. Quare promissiones ad Abraham et semen ejus factæ sunt, quod est Christus Jesus. Consequenter hi, qui Christi filii, id est, semen ejus sunt, semen quoque dicuntur Abraham, cujus sunt semen ex semine. Verum quotiescunque Dominus noster Jesus semen Abraham nominatur, corporaliter sentiendum est, quod ex ejus stirpe generetur. Quoties autem nos, qui Salvatoris sermone suscepto credidimus in eum, et nobilitatem generis Abraham, ad quem est promissio facta, suscepimus, spiritualiter semen fidei et prædicationis accipere debemus. Deinde etiam hoc considerandum, quod quando de Domino loquitur, ad Abraham autem dictæ sunt promissiones et semini ejus, hoc est, in Christo Jesu, repromissiones pluraliter ponat. Quando vero de his, qui per Christum semen sunt Abraham, singulariter repromissio nuncupetur, ut in presenti loco: *Ergo Abraham semen estis secundum promissionem hæredes*, decens quippe erat, ut quod in Christo uno pluraliter dicebatur, id in multis hominibus singulariter poneretur.

IN CAPUT QUARTUM.

Dico autem, quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium; sed sub tutoribus et actoribus est, usque ad præfinitum tempus a patre. Recte hi sub tutoribus et actoribus esse dicuntur, qui habentes spiritum timoris, necdum meruerunt spiritum libertatis et adoptionis accipere. Ætas enim infantie ad peccata formidat, pedagogum metuit, non confidit esse se liberam. Licet per naturam dominus sit, et secundum utramque intelligentiam qua tutores et actores vel prophetas vel angelos diximus, parvulus iste tam diu sub actoribus est, donec legitimum perfecti viri tempus impleverit. Legitimum autem tempus secundum Romanorum legem viginti quinque annorum spatium terminatur. Ita ad humani generis perfectionem Christi reputabatur adventus. Statim ut ille venerit, et omnes in vitem perfectam creverimus, pedagogus a nobis tueretur discedunt: tunc auctoritate Domini, et hereditatis possessione perfrue-

mur, in qua prius nati, quodammodo pntabamur A
alieni

Ita et vos cum essemus parvuli, sub elementis hujus mundi eramus servientes. Aliqui elementa mundi legem interpretantur Moysi, et eloquia prophetarum, quod per hæc quasi initia et exordia litterarum, Dei timorem, qui sapientie principium est, suscipiamus. Denique ad eos qui jam debent esse perfecti, et veritate neglecta adhuc disciplinarum principii inhærebant, scribit in Epistola ad Hebræos Apostolus: *Etenim cum deberetis esse magistri propter tempus, rursum necesse habetis, ut doceamini quæ sint elementa principii sermonum Dei* (Hebr. v). Potest igitur, ut dicimus, Moysi lex, et prophetae pro elementis accipi litterarum, quod per eas syllabæ junguntur et nomina, et non tam sui quam alterius rei B
utilitate discantur: ut possimus orationem legere contextam, in qua sensus magis, et ordo verborum, quam litterarum principia considerantur. Quod autem legem et prophetas elementa mundi interpretati sumus, mundus pro his qui in mundo sunt, accipi solet, eodem Paulo dicente: *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi* (II Cor. v). Et in Evangelio: *Et mundus per eum factus est, et mundus eum non recepit* (Joan. i). Quæri potest, quomodo secundum hanc similitudinem sub elementis hujus mundi fuerint Judæi, cum illis per legem quam acceperat unus Deus, qui fecit cælum et terram colendum commendaretur. Sed potest esse alius exitus capituli hujus: ut cum superius legem pædagogum fecerit, sub quo erat ille populus Judæorum, nunc procuratores et actores dicat elementa mundi, sub quibus serviebant: ut filius ille parvulus, id est populus propter unam fidem ad divinum semen Abrahæ pertinens, quoniam et de Judæis et de gentibus congregatus est, partim fuerit sub pædago legis tempore pueritiæ suæ, id est, ex ea parte, qua de Judæis congregatus est, partim sub elementis hujus mundi, quibus tanquam procuratoribus et actoribus serviebat, ex ea parte qua de gentibus congregatus est, ut quod miscet Apostolus personam suam. Non dicens, Cum essetis parvuli sub elementis hujus mundi eratis, sed dicens, *Cum essemus parvuli sub elementis mundi hujus eramus servientes*, non pertineat ad significationem Judæorum ex quibus Paulus originem ducit, sed magis ad gentium, hoc duntaxat loco: quoniam et eorum personæ decenter se potest adnectere, quibus ad evangelizandum missus est. Potest et in elementis mundi neomenias significare et sabbatum. Neomenie enim dies sunt lunares, quos observant Judæi: sabbatum vero dies requitionis. Antequam veniret ergo promissio, id est, donum gratiæ Dei, et purificans justificaret credentes, quasi imperfecti et parvuli per legem Dei subjecti eramus conservis, quasi pædagogis. Libertas enim nostra obnoxia erat causa peccati. Nihil tamen de elementis sperabant Judæi, sicut et pagani: sed creatorem Deum venerabantur in creatura. Deinde jam dicit: Veniente plenitudine temporis, Deum misisse Filium

sum, ad liberandum parvum hæredem servientem ex parte legi, tanquam pædago: ex parte elementis hujus mundi, tanquam procuratoribus et actoribus.

At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus, inquit, Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret. Plenitudo temporis, est completum tempus, quod præfinitum fuerat a Deo Patre, quando mitteret Filium suum, ut ex virgine factus quasi homo nasceretur, subjiciens se legi usque ad tempus baptismi, ut formam daret quomodo peccatores abluti, et a jugo legis erepti, dignatione Dei essent filii, et adoptarentur, sicut promiserat, redempti sanguine Filii ejus. Mulierem pro femina posuit, more locutionis Hebræorum. Non enim quia de Eva dictum est, *Farmavit eam in mulierem*, jam passa erat concubitus viri, quod non scribitur passa, nisi cum dimissi essent de paradiso. Factum autem dixit, propter susceptionem creature, quia qui nascuntur ex feminis, non tunc ex Deo nascuntur, sed tamen Deus illos fecit, ut sic nasci possent, ut omnem creaturam. Factum autem sub lege dixit, quia et circumcisus est, et hostia pro illo legitima oblata est. Nec mirum si et ille legis opera sustinuit, ex quibus eos liberaret, qui eis serviliter tenebantur. Quoi etiam mortem sustinuit, ut ex ea liberaret eos, qui mortalitate tenebantur.

Ut adoptionem, inquit, filiorum recipiamus. Adoptionem propterea dixit, ut distincte intelligamus unicum Dei Filium: nos enim beneficium et dignatione misericordiæ ejus filii Dei sumus. Ille natura est filius, qui hoc est quod pater. Nec dicit accipiamus, sed recipiamus, ut significaret hoc nos admisisse in Adam, ex quo mortales sumus. Hoc ergo quod ait, *ut eos, qui sub lege erant, redimeret*, et ad liberandum eum populum pertinet, qui parvulus sub pædago serviebat. Et refertur ad id quod dixit, *factum sub lege*. Illud autem quod ait, *ut adoptionem filiorum recipiamus*, refertur ad id quod dixit, *factum ex muliere*; hinc enim adoptionem recipimus, quod ille unicus non designatus est participationem naturæ nostræ factus ex muliere: ut non solum unigenitus esset, ubi fratres non habet, sed etiam primogenitus ex multis fratribus fieret: duo enim proposuit, *factum ex muliere, factum sub lege*. Sed mutato ordine respondit, jam illum populum adjungens, qui parvulus sub procuratoribus et actoribus serviebat, id est elementis hujus mundi, ne reputarent se non esse filios, quia non erant sub pædago.

Quoniam autem filii Dei estis, inquit, misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra clamantem, Abba pater. Duo sunt verba, quæ posuit, ut posteriore interpretaretur primum. Nam hoc est abba, quod pater. Eleganter autem intelligitur, non frustra duarum linguarum verba posuisse idem significantia propter universum populum, qui de Judæis et gentibus in unitatem fidei vocatus est, ut Hebræum verbum ad Judæos, Græcæum ad gentes: utriusque tamen verbi eadem significatio ad ejusdem fidei spiritusque uni-

tatem pertineat. Nam et ad Romanos, ubi similis quaestio de pace in Christo Judaeorum gentiumque tractatur, hoc dicit : *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater* (Rom. viii). Cum ergo dixisset Apostolus, *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum recipiamus*, restabat, ut etiam gentes, quæ non erant sub lege, ad eandem tamen adoptionem aliorum pertinere ostenderet, quod de sancti Spiritus dono, qui omnibus datus est, doceret. Unde se etiam Petrus de baptizato incircumciso centurione Cornelio defendit apud Judæos, qui crederant, dicens : Non se potuisse aquam negare illis (Act. ix). Quoniam Spiritum sanctum accepisse elucerat. Sic et hic, *quoniam, inquit, filii Dei estis, misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba pater*. Deinde manifestissime ostendit de his etiam se dicere, qui ex gentibus ad fidem venerant ad quos etiam epistolam scribit.

Itaque jam non est servus, sed filius. Habentes, inquit, spiritum Filii Dei, clamantem in vobis, Abba pater, non servi coepistis esse, sed filii qui ante nihil differebatis a servo, cum essetis natura quidem Domini, sed sub tutoribus et actoribus parvuli degebatis. Non est servus, quia sublatas de potestate legis socius factus est benedictionis proprii filii Dei. Hoc totum agit, propter id quod dixerat, *quandiu hæres parvulus est, nihil differt a servo*.

Quod si filius, et hæres per Deum. Id est, per misericordiam Dei, non per promissionem patrum, de quibus carnaliter, sicut Judæi, natus non esset, tamen filius Abrahæ secundum imitationem fidei. Cujus fidei gratiam per misericordiam Domini meruistis.

Sed tunc quidem nescientes Deum, servistis iis, qui natura non erant dii. Nunc vero cognoscetes Deum, magis autem cogniti ab eo, quomodo convertimini iterum ad infirma, et egena elementa, quibus rursus servire vultis? Quoniam prius per ignorantiam peccabant servientes idolis, facile illis remissum significat, sicut dicit in Genesi Abimelech ad Deum : *Domine, nunc, inquit, gentem ignorantem perdes* (Gen. xx). Galatas quoque, quos ab idolorum cultu ad fidem Dei veri transtulerat, arguit quomodo idolis derelictis, qui natura non erant dii : *Et cognoscetes Deum, magis autem cogniti ab eo*, spiritum quoque adoptionis accepto, rursus quasi parvuli, et sub tutoribus et pædago esse cupientes, ad infirma et pauperrima revertantur elementa, quæ propterea infirmo et pauperi sensu populo data sunt in deserto, quia non poterant accipere et sustinere majora. Eadem autem elementa, quæ nunc infirma et egena appellavit, superius tantum mundi elementa posuit. Et ubi elementa mundi dicta sunt, ibi non est additum infirma et egena. Hic rursus, ubi infirma vocata sunt mundi, ut supra diximus, nomen est tactum. Puto itaque quia quandiu quis parvulus est,

nec statum a patre tempus implevit, ut filius et hæres appellari queat, sub elementis eum mundi, lege videlicet esse Moysi. Cum autem post libertatem et adoptionem, et hereditatem filio debitam rursus reversus fuerit ad legem, circumcidi volens, et totam Judaicæ superstitionis litteram sequi, tunc quæ prius ei mundi tantum fuerant elementa, infirma quoque et gena dicuntur exordia. In tantum enim nihil prosunt cultoribus suis, ut ne hoc quidem eis exhibere valeant quod ante præstiterant? Hierosolyma, templo, altarique destructis. Illud vero quod ait, *cognoscetes Deum, magis autem cogniti ab eo*, nihil nos movere debet. Manifestum est enim quandiu per fidem ambulamus, non per speciem, nondum nos cognovisse Deum; sed ea fide purgari, ut oportuna tempore cognoscere valeamus; sed si in ipsa correptione, imo autem cogniti a Deo, proprie accipitur, putabitur Deus quasi ex tempore aliquid cognoscere, quod ante non noverat. Translate ergo dictum est, ut oculos Dei accipiamus ipsam dilectionem ejus, quam commendavit mittendo pro impiis occidendum unicum Filium. Sic enim de his qui diliguntur dicere solemus quod ante oculos habeantur, hoc est ergo cognoscetes, imo cogniti a Deo. Quod et Joannes dicit : *Non quod nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos*.

Dies observatis, menses, annos, et tempora. Judæi enim serviliter observant dies, et menses, et annos, et tempora in carnali observatione sabbati, et nomenia, et mense novorum, et septimi cujusque anni, quos vocant sabbatum sabbatorum. Quæ, quoniam erant umbræ futurorum, jam adveniente Christo in superstitione remanserunt : cum tanquam salutaria observarentur a nescientibus quo referenda sint, ut tanquam hoc dixerit Apostolus gentibus : *Quid prodest vos evasisse servitutem qua tenebamini, cum servetis elementis mundi, quando rursus ad talia reditis, seducti ab eis qui nondum cognoscetes libertatis suæ tempus inter cætera opera legis quæ carnaliter sapiunt, etiam temporibus serviant : quibus et vos rursus, ut antea, servire vultis, et observare cum eis dies, et menses, et annos, et tempora, quibus et serviebatis antequam Christo crederetis?*

Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis. Satis vero caute inter auctoritatem Apostoli et sancti hominis lenitatem verba moderatus est, inferens : *Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis*. Nunc autem videns eos zelum Dei habere, sed non secundum scientiam, nec penitus eorum desperavit salutem. qui pio fuerant errore decepti, nec rursus irreprehensos reliquit, ne et ipsis perseverandi in errore, et cæteris occasione similiter tribueret enarranti. *Timeo autem vos* posuit pro eo quod est, *timeo de vobis*. Sine causa laborat magister, cum ipse provocat ad majora discipulos, et illi retro lapsi ad minoræ et humiliora revelantur.

Estote sicut et ego, quia et ego sicut vos. Id est

obsecro vos, fratres, ut Judaicas observationes continentalis dierum, mensium, temporum, atque annorum, quæ sunt umbræ futurorum; me imitemini, qui sine querela in lege versatus omnia arbitratus sum quasi purgantia, atque quisquillas, ut Christum lucrifacrem. Fui quippe et ego sicut vos nunc estis, cum eisdem observationibus strictus tenebar, et Ecclesiam Christi, quia ista non faceret, persequens devastabam. Qui utique cum Judeus natus sim jam ista carnalia spiritali de didicatione respuo. Deinde opportune ac decenter facit eos recedere charitatem suam, ne tanquam inimicum illum deputent. Hoc dicit, deum operam corrigendi se, quia non est impossibile, ut sint sicut ipse, quia et ipse hoc erat, id est, homo, quod et illi: et cum fuisset in errore persequens Ecclesiam, correptus convertit se, et dicit:

Fratres, obsecro vos, nihil me læsistis. Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jam pridem, et tentationem vestram, quæ erat in carne mea, non sprevisistis, neque respuistis: sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum. Nunc mitius agit cum eis, et bona eorum incipit memorare, ut post magnas correptiones bona opera sua audientes recrearentur, et data opera reformarentur, ne oburgationibus diutius pressi asperiores fierent exacerbati. Et est sensus: Quando vobis primura evangelium annuntiavi, et propter infirmitatem carnis vestræ, quia non poteratis sacramenta suscipere majora, prædicavi vobis quasi parvulis, et me ipsum infirmum esse simulavi, ut vos infirmos lucrifacrem: Nonne quasi angelum Dei suscepistis me, quasi Christum Jesum? Cum igitur in nullo me illo tempore læseritis, et me vestri causa humilem atque dejectum similem Dei Filio putaveritis, quomodo ad majora vos provocans lædor a vobis perdendo laborem meum, et dispensationem illam, qua me parvulum esse simulaveram? In eo enim lædit discipulus magistrum, si per negligentiam suam præcepta laboremque ejus spernit.

Et tentationem vestram in carne mea non sprevisistis, neque respuistis. Tentati sunt enim cum persecutionem pateretur Apostolus, utrum timore desererent eum, an charitate amplecterentur. Et neque sprevisistis, inquit, tanquam inutilem istam tentationem, neque respuistis, ut non suscipereis communionem periculi mei. Potest locus iste et ita edisseri: Quando veni ad vos, non veni in sermone sapientiæ, sed homo humilis atque contemptus, nihil magnum deferens nisi crucifixum. Cum igitur me videretis in corpore infirmitatibus obnoxio constitutum regna cœlestia pollicentem, non irrisistis, nec æstimastis dignum esse contemptu. Intelligebatis quippe humilitatem carnis meæ, et ipsius habitus vilitatem, ad vestram tentationem fieri. An videlicet contemneretis eum, qui ab incredulis miserabilis putabatur? Sed e contra illum humilem, vileni, atque contemptum, ita ut angelum, et plus quam angelum suscepistis. Quod autem ait: Sed sicut an-

*gelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum, hoc magis laudat in eis quia pressuris non deformatus est apud eos, sed commendatus. Scientibus pro his credunt pati illum exitia. Sicut ergo angelum Dei exceperunt Apostolum, credentes Dei donum esse quod prædicat, sic ei deferentes quasi auctori Domino Jesu Christo. Ostendit et angelo Christum esse majorem, quem secundum dispensationem corporis minorem Psalmista cantaverat dicens: *Minorasti eum paulo minus ob angelis*; et tantum sua verba in principio valuisse demonstrat ut angeli putarentur et Christi. In memoriam revocat illis tempus quando primum prædicavi illis Evangelium Dei. Ipso enim tempore injuriis agebatur Apostolus, et cædibus infirmabatur: infirmus enim videtur, qui humiliatur, et non resistit propter evangelium Dei. Et in hoc laudat conscientiam eorum, quia non sunt abstracti a fide. Injuria enim Apostoli tentatio erat Galatarum, in qua firmi inventi sunt, non dubitantes de fide, possent enim scandalum passi dicere: Quæ est virtus, aut spes in hac fide, quando minister ejus sic humiliatur? Sed quia jam animum futuris spebus inferierat præsentis exitus pro Christi nomine non pertimescebant, certi fidem nostram non in terris, sed in cœlis habere dignitatem, et pro his tribulationibus magna rependi præmia. Sic ruborem illis incuti, quia post hæc laudabilia circumventi fuerant, ut vituperabiles viderentur.*

Ubi est ergo beatitudo vestra? Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset, oculos vestros erassetis, et dedissetis mihi. Ostendit quanta eum charitate susceperint, et quomodo totos se ejus doctrinæ tradiderint: ut quæ charissimum sunt corporis sui membra eidem dare cuperent: quod vel sic evangelico lumini vicem redderent, si sua lumina tradidissent. Quanvis, inquit, vos eo tempore, quo evangelium juxta carnem susceperatis beatos diceret, quod in initiis ferebatis; tamen nunc quia non video ædificio culmen impositum, et pene nequidquam jacta fundamenta, cogor dicere: Ubi est ergo beatitudo vestra, qua vos beatos arbitrans ante laudabam? Vere enim et ipse fateor, quia sic me vobis humilia prædicantem, vel persecutionibus afflietatum in principio dilexistis, ut si fieri posset (hyperbolice autem sunt accipienda quæ loquitur) erissetis vobis oculos, et mihi, ut omnium vestrum luminibus plus cernerem, dedissetis. Optabatis quippe vos cæcos esse per ineffabilem in me charitatem, ut plus in meo corde evangelii lumen oriretur. Emolumentum meum vestris damnis crescere volebatis, et hoc illo tempore, quo vobis quasi parvulis atque lætentibus, sive propter infirmitatem carnis vestræ, parva et humilia annuntiabam, sive propter meæ carnis injurias indignus videbar fide. Nunc vero quia ab clementis et syllabis, et lectione pueri cœpi vos ad majora studia provocare, ut libros tenentis in manibus, et ut plena eruditionis et sensuum verba discatis, recalcitratis, irascimini, gravis volis videtur esse perfectio doctrinarum, et in tantum in

alios mutati estis affectus, ut me, quem quasi angelum et Christum susceperatis, cui volebatis oculos tradere, nunc habeatis inimicum, quia vobis plenam annuntio veritatem. Eleganter autem sententiam terminavit, dicens :

Ergo inimicus vobis factus sum veritatem dicens vobis ? Hæc est natura veritatis, ut eam inimicitie prosequantur, sicut per adulationem perniciosæ amicitie consequuntur; libenter enim quod delectat auditur: offendit omne quod nolimus. Sicut et hi diligere ceperant sabbati otium, et dies festorum, epulas predicantes contra Apostolum, qui omnem continentiam suo docebat exemplo.

Æmulantur vos non bene. Id est invident vobis, qui vos carnales de spiritalibus volunt facere. Hoc est æmulantur non bene, invidia Judæorum subversos eos significat. Videntes enim sic illos proficere in Evangelio, et tantam habere charitatem in Apostolum id gerunt, quatenus illos deciperent. Erant enim legis causa Apostolo inimici, ut manente nomine Salvatoris, facerent eos Judæos, gaudentes in eversione eorum. Non enim patiebantur, ut gratiam promissam audirent incircumcisis gentibus datam. Ideo imitatores suos illos voluerunt fieri ut more eorum circumciderentur.

Sed excludere, inquit, vos volunt: ut illos æmulemini. Hoc est, imitemini. Quomodo, nisi ut servitutis jugo detineamini, sicut ipsi detinentur? Loquitur itaque Galatis, qui ab assertoribus legis inducti fuerant, ut eos imitarentur, cum illi potius Galatas debuerint imitari: quia naturale est, majorem de minori, non minorem fieri de majore.

Bonum æmulemini in bono semper. Id est nolite assertores Judaicæ observationis imitari, sed ea quæ bona sunt imitemini. Quomodo enim qui divitias, potentiam, dignitatem, alicujus imitatur, non tant bona, quam ea quæ fugienda sunt, æmulatur: ita et vos e contrario bonum æmulemini in bono, magis quærentes spiritalia, quam carnalia: ut non illi vos Judæos, sed vos illos Christianos esse doceatis. Hoc autem facite semper, ut perseveranti gradu ad finem boni operis pervenire possitis. Æmulemini siquidem bonum in bono, ut prius cum apud vos essem, qui postquam a vobis recessi, omnia quæ credideram perdidistis, de statione certa et fido portu rursum in altum in la relabente subtraxi. Nec mirum, si recedente Apostolo, vase electionis, et in quo Christus Dominus loquebatur, Galatæ sunt mutati cum etiam nunc cernamus in Ecclesiis illi ipsum fieri. Volens igitur Paulus ostendere magistrorum pro discipulis sollicitudinem, quos patienter affectus, ne sectatores sui excidant a salute, ait:

Filii mei, quos iterum parturio. Per Evangelium in lucem producti, et per doctrinam geniti, iterum me dolorem sustinere fecistis, ostendit per penitentiam eos posse renasci. Qui enim in alio loco, quasi pater dixerat: *Si decem millia pedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres* (1 Cor. iv). Jam non quasi pater, sed ut mater loquitur in Christo,

A ut utriusque anxietatem et pietatem in se parentis agnoscant.

Donec formetur Christus in vobis. Formatur enim Christus in eo, qui formam accepit Christi. Formam autem accepit Christi, qui adhaeret Christo, dilectione spiritali. Ex hoc enim fit, ut ejus imitatione sit quod ille, quantum gradu suo sinitur. Qui enim dicit se in Christo (ait Joannes) manere, debet quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare. Sed cum homines a matribus concipiantur, ut formentur, jam formati uterum parturiuntur, ut nascentur, potest movere quod dictum est, quos iterum parturio donec Christus formetur in vobis, nisi parturitionem hanc pro curarum angoribus positam intelligamus, quibus eos parturivit, ut nascerentur in Christo. B Et iterum parturit propter pericula seductionis quibus eos conturbari videt, sollicitudo autem illa, et cura de illis, quia se quodammodo parturire dicit, tam diu esse poterit, donec perveniant in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut jam non moveantur omni vento doctrinæ. Non ergo propter initium fidei, quoniam nati erant, sed propter robur, et perfectionem dictum est, donec formetur Christus in vobis. Sive aliter, formatur Christus in corde credentium, cum omnia illis sacramenta panduntur, et ea quæ obscura videbantur, perspicua fiunt.

Vellem autem esse apud vos, et mutare vocem meam, quoniam confundor in vobis. Quid aliud intelligatur, nisi quia filios suos esse dixerat, parcens eis, fortasse ne severiore objurgatione commoti facile in eis odium traduceretur a deceptoribus illis, quibus absens non posset resistere, non video. C *Vellem ergo, nunc ades apud vos, et mutare vocem meam, id est, negare vos filios, quia confundor in vobis.* Malos enim filios, ne de his erubescant, etiam parentes abdicare solent, quia scribere tanta non possum, quanta vos audire mererini; quoniam epistola non potest vocem objurgantis exprimere. Non valet irascens resonare clamorem, et dolorem pectoris apicibus explicare: quia detrimentum discipulorum confusio et opprobrium est magistris, sicut profectus eorum gloria est præceptoris. Confunditur ergo in eis, quia jam filii facti, servi esse desiderant.

Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non audistis? Notandum legem hic dictam esse Genesios historiam, non ut vulgo æstimant quæ faciendæ sint, quæ vitandæ, sed totum quod de Abraham et ejus uxoris liberisque contextitur, legem appellatam. Legimus et in alio loco prophetas quoque legem vocari. Audit ergo legem, qui juxta Paulum non superficiem, sed in medullam ejus introspicit. Non audit legem, qui similis Galatæ exteriorem tantum corticem sequitur.

Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit: unum de ancilla, et unum de libera. De duobus filiis Abrahæ quod dicit, facile intelligitur. Nam et ipse Apostolus interpretatur hæc allegoriam. Per hos enim duos filios Abraham duo testa-

menta significata sunt. Post mortem autem Saræ, A quos de alia uxore genuit, non pertinent ad hanc significationem. Et ideo multi legentes Apostolum, librum autem Genesios ignorantes, putant solos duos filios habuisse Abraham. Hos ergo solos commemorat Apostolus, quia solos adhuc habebat, cum hanc significarentur, quæ consequenter exponit. Quod ille de ancilla, quæ Agar vocabatur, vetus testamentum significat, id est populum veteris testamenti, propter jugum servile carnalium observationum, et promissa terrena, quibus irretiti, et quæ tantummodo sperantes de Deo, non admittuntur ad hæreditatem spiritalem cælestis patrimonii. Non autem sufficit quod de libera uxore natus est Isaac ad significandum populum hæredem novi testamenti: sed plus hic valet quod secundum promissionem natus est. Ille autem et de ancilla, et secundum carnem: Sicut et Cethuræ, quam postea duxit Abraham, non secundum promissionem, sed secundum carnem suscepit filios. Isac enim mirabiliter natus est per repositionem, cum ambo parentes sensuissent. Quod si data per Apostolum fiducia, qua duos illos allegorice accipiendo apertissime ostendit, voluerit aliquis etiam Cethuræ filios in aliqua rerum figura futurarum inspicere (Non frustra de talibus personis, administratione Spiritus sancti, hæc gesta conscripta sunt) inveniet fortasse hæreses et schismata significari: quia ii filii de libera quidem, sicut isti de Ecclesia sed tamen secundum carnem nati sunt.

Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: Qui autem de libera per repositionem. Nimis difficultatis est demonstrare Isaac tantum, qui de Sara natus est, fuisse de repositione generatum: et non etiam Ismael, qui de Agar ancilla est ortus Ægyptia. Scriptura quippe refert, quod cum persequente Sara, Agar feta fuisset, et venisset ad eam angelus in deserto, moneretque ut subiceretur dominique potestati, idem ipse angelus etiam hæc locutus sit: *Multiplicans multiplicabo semen tuum, et non numerabitur præ multitudinem.* Et postea de Ismaeli (quæ utique repositionis verba nemo dubitaret): *Iste erit rusticanus homo: manus ejus super omnes, et manus omnium super eum et contra faciem omnium fratrum suorum habitabit.* Sed et hoc dici potest, de Ismaele post conceptum ejus vel angelum, vel Deum locutum. De Isac vero antequam in Saræ utero conciperetur, Deum fuisse pollicitum. Ismael, carnis filius: Isac fidei fuit. Illum enim Abraham secundum carnalem consuetudinem genuit: istum contra naturam senilem, per repositionem credendo suscepit. Qui sunt secundum carnem nati, nisi dilectores mundi? Qui sunt per repositionem nati, nisi amatores regni cælorum, quia et ipsis promissum est, desiderantes vitam æternam, gratis colentes Deum? Nunc interim breviter ad altiora tendendum est, ut dicamus unumquemque nostrum primum non juxta repositionem nasci, quam scripturarum verbis simplicibus instruitur, adhuc

expositionibus delectatur. Quando vero ad sublimiora transcendit, et legem intellexerit spiritalem, tunc eum de repositione generari: et ut apertius loquar, quoties eos, qui faciunt opera Abrahæ, de Abrahâ nasci: verum illos qui habent spiritum servitutis iterum in timore, ex ancilla generari Ægyptia.

Quæ sunt per allegoriam dicta. Allegoria proprie de arte grammatica est, hoc est aliud ex alio figuratum. Dedit regulam Apostolus quomodo allegorizare debemus. Scilicet ut manente veritate historię, figuras intelligamus. Nam cum dixisset Abraham vere duas uxores habuisse, postea quæ hinc ipsæ figurarent ostendit. Et hoc ipsum facit, ubi aliqua sanctorum honesta facta referuntur, non ubi peccata damnantur. Cæterum derelicta mysteria dicere, Deum aut impossibilitatis aut ignorantie notare est, quia aut aliter sacramenta sua monstrare non poterit, aut nesciens sibi necessaria, peccata quorundam antea generaliter condemnaverit. Deinde vel postea ea non reprehendisset, et vindicasset, si illa propter mysteria sua fieri ipse voluisset. Præcepta vero difficile invenies ita interpretata, ne eorum virtutem evacuare videretur.

Hæc enim sunt duo testamenta. Unum quidem in monte Sina, in servitutem generans, quæ est Agar. Sina enim mons est in Arabia, qui continetur est ei, quæ nunc est Jerusalem, et servit eum filiis suis. Pene cunctorum super hoc loco ista est explanatio, ut Agar ancillam interpretentur in lege et in populo Judeorum: Saram autem liberam in Ecclesia quæ de gentibus congregata est, quæ mater sanctorum sit, Paulo dicente, *Quæ est mater omnium nostrum.* Hæc diu non peperit, antequam Christus de virgine nasceretur et sterilis fuit, necdum risus mundi Isac de electo patre cum vix sublimium dogmatum agnitus erat. Resonare si quidem Abraham in nostra lingua pater electus cum sonitu refertur. Agar autem quæ interpretatur incolatus, sive peregrinatio, sive mora, generat Ismaelem, qui tantum audiat præcepta, nec faciat: hominem rusticum, sanguinarium, deserta sectantem, quæ universis fratribus de libera procreatis inimicus sit, et adversa eis fronte consistat. Nec mirum vetus testamentum quod in monte Sina, qui est in Arabia, et confinis est ei quæ nunc est Jerusalem, constitutum est atque conscriptum, non esse perpetuum, cum et incolatus a perpetua possessione diversus sit, et Sinai montis nomen tentationem sonet, et Arabia significet occasum.

Illi autem, quæ sursum est libera est, quæ est mater nostra. Ideo cælestem Jerusalem Sara significat, quæ diu deserta est a concubitu viri propter cognitam sterilitatem, quoniam novi testamenti populus, quamvis sit novus, prædestinatio tamen ejus apud Deum, et ipsa Jerusalem cælestis antiqua est. Hanc terrenam Jerusalem virum habere dicit, quia secundum carnem generat. Illam autem cælestem Jerusalem, quam dicit matrem nostram, sterilem ap-

pellat, quia non parit secundum carnem, nec doloris patitur, hoc est non parturit : generat autem sine passione spiritaliter exclamans in letitiam. Hæc autem Jerusalem, que in presenti est, deorsum et humili, infimoque loco dimersa est.

Scriptum est autem : Letare, sterilis, que non paris; erumpe et clama que non parturis, quia multi filii deserta: magis quam ejus quæ habet virum. Virum habuit synagoga legem, et juxta Annæ quoque prophetiam, fetosa quondam in liberis fuit : sterilis vero Ecclesia sine viro Christo, sine ullo sponsi sermonis alioquo diu jacuit in deserto. Sed postquam accepit illa librum repudiij in manus suas, et omnia ornamenta viri in idoli vertit ornatum : tunc maritus priori singulo putrescente, alium lumbis suis hæteum, aliud de gentibus lumbare contexit. Unde hæc statim ut viro juncta concepit et peperit; et in Isaia exclamat Dominus per prophetam : *si est gens nata simul*, quando una die in Actibus apostolorum, tria millia et quinque millia hominum crediderunt (Act. vi). Nec puto necesse esse, de multitudine Christiana, et de Judæorum paucitate dicamus, cum in toto mundo crucis vexilla resplendeant, et vix ratus atque notabilis in urbibus Judæus appareat.

Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filii sumus. Dicimus itaque Apostolum ideo eos appellare secundum Isaac filios promissionis, quia non penitus eorum desperet salutem; et rursus eos ad spiritum, quo coperant æstinet reversuros. Fiantque filii liberæ, qui si carne fuerint consummati filii sint ancillæ.

Sed quomodo tunc, qui secundum carnem natus fuerat persequatur eum, qui secundum spiritum: ita et nunc. Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus. Non enim heres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Itaque fratres non sumus ancillæ filii, sed liberæ: qua libertate nos Christus liberavit. Non puto invenire nos posse ubi Ismael persecutus fuerit Isaac: sed tantum illud, quod cum filius Ægyptiæ, qui major natu erat, luderet cum Isaac, indignata sit Sara, et dixerit Abraham: *Ejice ancillam, et filium ejus, non enim hæreditabit filius ancillæ cum filio meo Isaac* (Gen. xxi). Et utique simplex lusus inter infantes expulsionem et abiectionem indignus

est. Verum Apostolus quasi Hebræus ex Hebræis, et ad pedes magistri Galatelicis edoctus, qui quondam furens adversus Dominum Phariseos consilio refrænaret ex verbis Saræ dicentis: *Non enim hæreditabit filius ancillæ cum filio meo Isaac*, intellexit lusum illum non fuisse: qui persecutio nominatur. Sed quia forsitan Ismael quasi major natu, et eo tempore circumciscus, quo jam poterat intelligere, et sentire quod passus est, sibi primogenita vendicabat, Scriptura jurgium parvulorum lusum vocavit. Unde et Sara hæc verba non sustinens, et consuetudine sibi primogenita vendicantis ancillæ filii a parva ætate non patiens, erupit in vocem: *Ejice ancillam cum filio suo. Non enim hære-*

ditabit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Quod enim durum visum fuisset Abraham (semper enim primogenitis majora dabantur) non solum Ismaelem priorem esse desinere, sed ne æqualem quidem cum minore fratre accipere portionem : Deus qui liberam intus esse et foris expelli volebat ancillam, Saræ verba confirmat, et loquitur ad Abraham (Gen. xxii): *Non durum sit coram te, de puero et ancilla: Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem ejus, quoniam in Isaac vocabitur tibi semen.* Sicut ergo tunc major frater Ismael lætante adhuc et parvulum persequatur Ismael, circumcissionis prærogativa sibi primogenita vendicans : ita et nunc secundum carnem Ismael adversum minorem fratrem de gentibus populum Christianum sustollitur, inflatur, erigitur.

Itaque fratres non sumus ancillæ filii, sed liberæ Quantumvis se iniquitas extollat, ancilla est, et subjienda est sanctis, quantumvis se extollat, et filios Abraham esse se jactent, quando ancillæ filii fuerint et carnaliter legem intellexerint, et sub ejus terrore redacti serviliter vixerint, vobiscum hæreditatem habere non poterunt. Non ergo debetis derelicta matre nostra ancillam sequi, quæ licet ejusdem viri fuerit uxor, tamen ad tempus, quia nondum poterat Sara generare : id est nondum testamentum novum revelatum erat.

Qua libertate Christus nos liberavit. Ea enim libertas nunc maxime apponenda est servitutis jugo, quo in operibus legis tenebantur, qui ad circumcissionem istos trahebant.

IN CAPUT V.

State, et nolite iterum jugo servitutis contineri. Quando dicit state significat eos nondum funditus cecidisse : alioqui commodius diceret, surgite. Quod vero ait, *nolite iterum jugo servitutis detineri*, nullum aliud hic jugum rectius possumus intelligere, quo eos detineri non vult, nisi circumcissionem, et cæteras observationes Judaicas. Galatæ enim, qui ad Pauli apostoli prædicationem idolis derelictis statim ad Evangelij transcenderant gratiam, non revertentur ad legis Judaicæ servitutum, quam nunquam prius cognoverant; sed volentes observare tempora, circumcidi carne, et hostias offerre corporeas, quodammodo in eosdem revertentur cultus quibus in idololatria antea servierant.

Ecce ego Paulus dico vobis. Ego Paulus audenter vobis dico, neminem pertimescens, non occultans nomen meum, ut audientes non tam missi quam mitentis auctoritate moveantur. Tanquam si diceret, *Fleece me imitemini, ut non timeatis; aut in ne causam refundite, si timetis.*

Quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest. Quomodo accepturi sumus quod ait, ne iterum servitutis jugo detineamini, cum ad eos scribat, qui Judæi nunquam fuerant? Nam hoc agit utique, ne circumciantur, sed nimirum hic declarat et confirmatur sententia illa, de qua superius disputavimus. Quid enim aliud hoc toco gentibus dicit,

non invenio, nisi ut prosit illis quod a servitute superstitionis suæ per fidem Christi liberati sunt: ne iterum servi esse velint sub iugo observationum carnalium, quamvis sub lege Dei, tamen carnalem populum serviliter alligantium. Christum autem nihil eis profuturum esse dicit si circumcidantur: sed illo modo, quo eos isti volebant circumcidi, id est, ut in carnis circumcisione ponerent spem salutis. Non enim Timotheo non profuit Christus, quia Paulus ipse illum jam Christianum juvenem circumcidit. Fecit autem hoc propter scandalum suorum, nihil simulans omnino, sed ex illa indifferentia, qua dicitur circumcisione nihil est, et præputium nihil est (I Cor. vii). Nihil enim obest ista circumcisio ei qui salutem in illa non esse credit: Tunc siquidem non prodest circumcisio, cum aliquid per semetipsam putatur utilitatis afferre. Sed illos solos ab huiusmodi observationibus non fuisse prohibendos, quos fides, quæ revelata est, iis jam imbutos invenerat: ut in eis jam consummaretur ipsa actio prophetica, quos ante ad impletionem prophetiæ iam tenuerat, ne si et ab ipsis removeretur, improbatam potius quam terminatam videretur. Si autem et gentibus imponeretur, aut non Christi promittendi causa instituta esse, aut adhuc Christum promittere putaretur. Prius itaque populus Dei, antequam Christus veniret, legem prophetasque adimplere, illa omnia, quæ hinc promittebant, observare jubebantur: liber in eis, qui hæc quo pertinerent intelligebant; servus autem in eis, qui non intelligebant. Posterior ergo populus accedens ad fidem, quia jam Christus venisse, passus esse, ac resurrexisse prædicabatur, in his quidem hominibus, quos jam talibus sacramentis institutos cadem fides invenerat nec egebatur ista observare, nec prohibebatur. In his autem qui talibus vacui, nulla generis, nulla consuetudinis, vel congruenti necessitate retenti crederant, etiam prohibebatur, ut super eos jam inciperet apparere. Illa omnia propter promittendum Christum fuisse instituta: quo veniente atque hæc promissa adimplente, jam oportet cessare.

Contestor autem omnem hominem circumcidentem se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ. Deus qui circumcisionem primo ad Abraham, deinde ad Moysen in lege præcepit non solum circumcisionem, sed et alia multa observanda constituit: dies festos Hierosolymis frequentandos, hostiarum holocausta mane semper et vespere, immolationem in uno tantum loco, quinqueagesimum remissionis annum, et cætera, quæ facile est de Scripturis excerpere sibi nunquamque lectorem. Itaque cohortabimur Ebionem, et sectatores ejus, qui post Evangelium credentes in Christo circumcidendos putant, ut aut circumcisionem faciant, et cætera quæ præcipiuntur in lege; aut si impossibile est cuncta fieri, cesset et circumcisio, quæ cæteris quasi inutilis præmissa est. Quod si responderint possibilis tantum debere se facere (non enim Deum ea a nobis exigere quæ non possumus, sed quæ possumus implere), dicemus eis

A non ejusdem esse Dei custodire velle legem, et eos qui legem custodiant, derelinquere. Aut quomodo propter intermissam legem reos eos faciet qui, etiam si velint, universa complere non possint? Nos vero legem sequi spiritalem, quæ dicat, *Non infrenabis os bovi trituranti (Deut. xxv)*; et cum Apostolo intelligere, *Nunquid de vobis cura est Deo? sed propter nos utique dicit (Rom. ix)*; et observare sabbata delicata; non ut hos et asinus noster et vilis pecora de quibus scriptum est: *Hominem et jumenta salvos facies, Domine (Psal. xxxv)*. Homines rationales quosque, et spiritales viros. Animalia vero eos qui tardioris ingenii sunt, et a spiritualibus ad agenda Domini sabbata erudiuntur. Nec contrarium esse id quo I supra scriptum est, *si circumcidamini, Christus vobis nihil prædest.* Et quod sequitur, *Testificor omnem hominem circumcidentem se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ.* Quod ideo ait, ut vel terrore tam innumerabilium observationum, quæ in legis operibus scriptæ sunt, ne omnes implere cogrentur, quod nec ipsi Judæi nec parentes eorum implere potuerunt, sicut Petrus in Actibus apostolorum dicit, Abstineant se ab his quibus eos isti subjungere cupiebant.

Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini, a gratia excidistis. Quomodo nemo potest duobus dominis servire, sic umbram pariter et veritatem legis implere difficile est. Umbra in lege veteri est donec spiret dies, et amoveatur umbra. Veritas in Evangelio Christi. *Gratia enim et veritas per Jesum Christum facta sunt (Joan. 1)*. Perdit ergo gratiam Christi, et Evangelium quod teneat amittit qui in aliqua observatione legis se justificari putat, et cum gratiam amiserit, a Christi fide destruitur, et in ejus opere conquiescit. Magis autem intelligitur, ut id quod supra specialiter de circumcisione præceperat dicens: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest*, nunc tota lege generaliter comprehendat, nihil eos in Christi opere proficere, qui in quacunque observatione se crediderint justificandos dicendo: Si ergo in lege semponitis, infirmam Christi gratiam judicatis, et quod gratis jam accepistis, tanquam non habentes, propriis vultis laboribus adipisci. Nondum autem erat factum, sed quia voluntas moveri cœperat, ita plerisque locis loquitur quasi jam factum sit.

Nos enim spiritu ex fide spem justitiæ expectamus. Spiritum ad distinctionem litteræ posuit. Spes justitiæ: Christus intelligendus; quia ipse est veritas, patientia, spes, justitia, omnes virtutes: cujus nos secundum expectamus adventum quod judicaturas est omnia, et jam non patientia, sed justitiæ adfuturus ut reddat unicuique secundum opera sua. Cujus diei præsentiam Apostolus, et qui ei sunt similes expectantes aiunt, *Adveniat regnum tuum (Matth. 13)*. Ut cum Filius Deo et Patri tradiderit regnum, et in subjectis omnibus fuerit et ipse subjectus. Tunc caput subiciatur quodammodo et corpo i, et sit Deus

omnia in omnibus. Quia qui nunc est ex parte per singulos, tunc incipiet totus esse per cunctos :

Nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur. Illis qui in Christo Jesu volunt vivere, virtutes appetendæ sunt, vitia fugienda. Media vero quæ inter virtutes et vitia sunt, nec fugienda sunt nec appetenda, ut circumcisio, et præputium, et cætera his similia. *Circumcisio quidem prodest, si legem custodias; quæ idcirco utilis fuit his qui in lege vixerunt, non quia circumcisi erant, sed quia credita sunt illis eloquia Dei, quæ in opera vertentes a salute extranei non fuerunt.* Ex eo siquidem tempore, quo Evangelium in toto orbe radiavit, superflua est circumcisionis injuria, quæ tunc, ut cætera quoque legis, valet, quando et benedictiones carnales legem servantiibus spondebantur. Quod scilicet si implessent eam, benedicti essent in civitate, benedicti in agro, plena haberent horrea, et multa alia quæ in re-promissionibus continentur (*Dent.*, xxviii). Nos autem in Christo Jesu valere volumus, et confortari, id est, in vera circumcissione, et non circumcissione Judaica. *Neque enim qui in aperto Judæus est, neque manifesta in carne circumcisio, sed in abscondito Judæus, et circumcisio cordis in spiritu, non littera.* Nihil itaque prodest in Christo carnis circumcisio, sed cordis et aurium quæ aufert illud opprobrium Judæorum.

Currebatis bene, quis vos impeditit veritati non obedire? Sensus iste est. Cum igitur curreretis, veritati magis quam imaginibus servientes a quo præditi doctore perverso umbram legis sequimini, et Evangelii relinquitis veritatem?

Persuasio hæc non est ex eo qui vocavit vos. Persuasionem istam non dicit Dei esse, sed eorum qui talia asserbant. Hæc enim suasio carnalis est, ille autem in libertatem vocavit. Hortatur ergo eos nullum eorum audire debere, qui ad illos veniebant ut ista staderent. *Modicum fermentum totam massam corrumpit* (*I Cor.* v). Ne quis diceret, Cur omnes corripis, dum non omnes erraverint? prædicat quod modicum malitiæ fermentum totam possit Ecclesiæ massam corrumpere. Nolite putare paucorum hominum, qui de Judea venientes aliud docent, insidias contemendas, quia *modicum fermentum totam massam corrumpit.* Item aliter hoc dicit, quia licet quippiam legis admiscens fidei, violat tamen fidem, ne habeat fructum, aut sit acceptabilis, hoc ideo adjicit, ne forte incolumem se putarent habere gratiam fidei, si pauca legis observarent.

Ego confido in vobis in Domino, quia nihil aliud sapietis. Providens igitur spiritu, quia nihil aliud essent credituri, nisi quod per Epistolam docebantur, ait: *Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis.* Nam et additio Dominici nominis idipsum significat. Si enim per conjucturam hoc æstimabat, potuerat tantum dicere, *Ego confido in vobis.* Nunc autem apponens in Domino, divino quodam confidens spiritu quod futurum cognoverat prophetavit.

Qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicunque est ille. Occulte, inquit, Petrum lacerat, cui supra in facie restitisse se scribit, quod non recto pede incederet ad Evangelii veritatem, sed nec Paulus tam proceci maledicto de Ecclesiæ principe loqueretur, nec Petrus dignus qui conturbata Ecclesiæ reus fieret. Ex quo arbitrandum est de alio quodam dici, qui aut cum apostolis fuerat, aut de Judæa venerat, aut ex Phariseis crederat, aut certe magnus sit apud Galatas æstimatus, ut portet judicium Ecclesiæ conturbata, quicunque est ille. Turbati ergo fuerant Galatæ inter spiritum et litteram, circumcissionem, et concisionem Judaismum occultum et manifestum, quid agerent ignorantes. Brevius autem et sic accipi potest: Quicunque est ille qui vos ad Phariseorum doctrinam trahit, et desiderat in carne circumcidi, quamvis sit eloquens, et in legis ordinatione se jactiet, nihil amplius dico, nisi hoc quod etiam vos abnuere non potestis, quod portabit pro hoc opere judicium, et consequetur pro suo labore mercedem. Qui dum vellent istam servitatem persuadere et viderent eos Pauli apostoli auctoritate revocari, dicerent etiam ipsum Paulum id sentire, sed non eis facile aperire voluisse, sententiam suam opportune subjeit.

Ego autem, fratres, si circumcissionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? Legimus in Actibus apostolorum, et ipse quoque apostolus Paulus in Epistolis suis sæpe commemorat se a Judæis persecutiones creberrimas sustinisse, propterea quod diceret eos qui de gentibus crederant in Christo, non debere circumcidi. Hi itaque (de quibus supra ait, *Qui autem conturbat vos portabit judicium, quicunque est ille*) ut deciperent Galatas etiam hoc addebant: Non solum Petrus et Jacobus, et Joannes, et ceteri in Judea apostoli circumcissionem, et alia præcepta legis observant, sed ipse quoque Paulus, qui vos aliter docuit, quam se rei veritas habet. Timotheum circumcidit, et Judæis frequenter Judæus factus est, veritate cogente, quam opinionem de Galatarum mentibus Paulus nunc volens tollere ait: *Ego autem, fratres, si circumcissionem prædico, quid adhuc persecutionem patior?* Omne, inquit, in me odium Judæorum, et qua adversum me furunt insaniam, ob nihil aliud est, nisi quod doceo gentes non debere circumcidi, et legis onera superflua, et jam abolita custodire. Cum autem persecutionem patior, manifestum est me circumcissionem non predicare quam destruo. Non enim tam persecutionem patior a Judæis quia prædico crucifixum, et Jesum esse dico Christum, quem lex et prophete prænuntiaverunt, quam qui doceo legem esse completam: ac per hoc illi inimici sunt crucis ejus, qui per legem dicunt esse justitiam, non per gratiam fidei.

Utinam et abscondantur, qui vos conturbant. Quæritur, quomodo Paulus discipulis ejus qui dicit, *Benedicite maledicentibus vobis* (*Luc.* vi); et ipse loquens, *Benedicite et nolite maledicere* (*Rom.* xii); et in alio loco, *Neque maledici regnum Dei possidebunt* (*I Cor.* iii); nunc et maledixerit eis qui Ecclesiæ Ga-

latiæ conturbabant, et cum optantis voto maledixerit : *Utinam et abscondantur qui vos conturbant.* Tam enim detestanda abscisionis est passio, ut et qui inivm eam intulerit, legibus publicis puniatur : et qui seipsam castraverit insanus habeatur; non tantum, inquit, circumcidantur, sed et abscondantur. Sic enim fiunt spadones propter regnum cœlorum, et carnalia seminare cessabunt. Videbat quippe totam provinciam, quam ipse suo sanguine et periculis ab idololatria ad Christi traduxerat fidem, subita persuasionem turbatam, et dolore apostolico, dolore patris se tenere non poterat. Mutabat vocem, et quibus blanditus fuerat irascebatur, ut quos nequiverat lenitate, saltem objurgatione retineret. Quidam dicunt, utinam abscondantur ab errore, et inserantur veritati. Alii dicunt, si putant sibi hoc prodesse, non solum circumcidantur, sed etiam et abscondantur. Quod Paulus non tam maledixerit eis, quam oraverit pro illis, ut eas partes corporis perderent per quas delinquere cogebantur. Et quomodo in Evangelio dictum est, Melius esse aliquem sine oculo, et sine manu, et sine pede, et qualibet alia parte membrorum intrare in regnum cœlorum, quam totum ire in gehennam : ita et nunc optare eis magis unam partem corporis perdere, quam per occasionem integri corporis perpetuo igne damnari. Si enim exspoliatio membri proficit, multo magis sublatio.

Vos autem in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem carnis detis. Vos, inquit, fratres in libertatem vocati estis, forsitan ideo quia non omnes vocationem capere poterant libertatis. Propter quod nunc auditis tantum ne libertatem in occasionem detis carnis. Per dilectionem enim oportet minores servire majoribus; quia qui vult esse major, erit omnium servus. Neque enim ut spiritalis laceret Christi carnes, neque occasionem illis tribuat, ut se remordeant provocantes, ne ab invicem consumantur. Quibus nos possumus addere, ut dicamus de servitute legali ad Evangelii libertatem vocatos, quibus superius dicitur, *State et nolite rursum iugo servitutis hæere*, etiam nunc moneri, ut leve Christi jugum et delectabilia Evangelii præcepta sectantes nequaquam sibi putent licere ut hæc ipsa libertate vivendi in occasione carnis utantur. Scilicet ut juxta carnem vivant, juxta carnem circumcidantur: sed spiritu magis stent, spiritu præputium carnis abscondant, et ad spiritus altiora tendentes humilitatem litteræ derelinquant.

Sed per charitatem servite invicem. Qui enim per charitatem servit, libere servit, et sine miseria obtemperans Deo, cum amore faciendo quod docetur, non cum timore quod cogitur. Tuus enim nos charitas a iugo culpæ liberis reddit, cum vicissim nos nostro per amorem servitio subjicit: cum et aliena bona nostra credimus, et nostra aliis, quasi sua offerentes, exhibemus. Tantum autem bonum est charitas, ut omnis lex in illa recipiatur. Cujus virtus

tanta est, ut nomen eo usque extollatur ut et ipse Deus charitas appelletur.

Omnis enim lex in uno sermone completur. Omnem ergo legem nunc dicit ex his operibus quæ ad honores pertinent, quia et illa quæ sunt in sacramentis, cum bene a liberis intelliguntur, nec carnaliter observantur a servis, ad illa duo præcepta referantur necesse est, dilectionis Dei et proximi. Recte itaque accipitur ad hoc pertinere, quod etiam Dominus ait : *Non veni legem solvere, sed adimplere (Matth. v);* qui erat ablatorum timorem carnalem, spiritalem autem charitatem daturus, qua sola lex impleri potest. *Plenitudo enim legis charitas (Rom. xii).* Et quoniam fides impetrat Spiritum sanctum, per quem *charitas Dei diffusa est cordibus* operantium justitiam, nullo modo quisquam ante gratiam fidei de bonis operibus gloriatur. Quapropter istos jactantes se de operibus legis ita refellit Apostolus, dum ostendit opera vetusta sacramentorum umbras futurorum fuisse: quas jam post adventum Domini libero hæreci necessario non esse monstravit; opera vero ad bonos mores pertinentia non impleri, nisi dilectione, per quam fides operatur. Unde si opera legis quedam post fidem superflua, quedam ante finem nulla sunt, vivat justus ex fine, ut et omnis grave servitutis abjiciat, levi sarcina Christi vegetatus: et justitiæ metas non transgrediatur, levi iugo charitatis obtemperans: legis etiam ipsa opera quæ quæruntur, uno possunt sermone concludi et uno præcepto compleri. Non ergo sola ad vitam sufficit fides, ut laciniosa legis præcepta uno dilectionis capite concludantur.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quæri autem potest cur Apostolus et hic solum commemoravit proximi dilectionem, quam lege dixit impleri, et ad Romanos, cum in eadem questione versaretur: *Qui enim diligit alterum, inquit, legem implevit. Nam non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, et si quod aliud mandatum in hoc sermone recipiatur. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo autem legis est charitas (Rom. xiii).* Cum ergo in duobus præceptis, dilectionis Dei et proximi, perfecta sit charitas, cur Apostolus et in illa et in hac Epistola solum proximi dilectionem commemorat, nisi quia de dilectione Dei possunt mentiri homines, quia rariore tentatione eam probant: in dilectione autem proximi facilius convincuntur eam non habere, dum inique cum hominibus agunt? Consequens est autem ut qui ex toto corde, ex tota anima, ex toto mento Deum diligit, diligat et proximum tanquam seipsum: quia hoc jubet ille quem ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligit. Item diligere proximum, id est omnem hominem, tanquam seipsum quis potest, nisi Deum diligit, cujus præcepto et dono dilectionem proximi possit implere? Cum ergo utrumque præceptum ita sit ut neutrum sine altero possit teneri, etiam unum horum commemorare plerumque sufficit, cum agitur de operibus justitiæ: sed opportunum illud de quo quisque facilius convincitur.

Unde Joannes dicit: *Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere (I Joan. iv)?* Mentiebantur enim quidam dilectionem se Deo habere, et de odio fraterno eam non habere convincebantur. De quo judicare in quotidiana vita et moribus facile est. Caritas vel dilectio in quatuor modis completur, hoc est, primo Deus diligendus est; secundo, nos ipsos diligamus; tertio, proximos; quarto, inimicos: Deum plus quam nos, proximum sicut nos, inimicum quasi proximum. Et nisi Deum primum dilexerimus, nos diligere non possumus. Hoc est non peccare: et si nos non diligimus, ad quam formam proximos diligemus? Si autem proximum non amamus, multo magis inimicum. Si ergo volumus dilectionem habere, primo Deum plus quam nostras animas diligamus. Quod ita probatur, si propter Deum etiam salutem nostram et ipsas animas contemnamus. Non ergo sola ad vitam sufficit fides, nisi quis sicut se diligit, ita et proximum: et non solum ei malum non facit, quod sibi non vult: sed etiam bonum facit, quod sibi vult ab alio fieri: et universam legem implet, que habet duo genera mandatorum, hoc est, non faciendum malum, et faciendum bonum.

Quod si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini. Hoc enim maxime vitio contentionis et invidiæ, perniciosa dispensationes inter eos nutriebantur, male de invicem loquendo, et querendo quisque gloriam suam, vanamque victoriam per contentionem, quia vos meliores alterutrum iudicatis, quando detrahitis alterum; quando aliena torquemini felicitate, et ex alterius bono vestrum malum facitis, tunc invicem mordetis, et quando maledicto vos putatis iudei: in quibus studiis consumitur societas populi, dum in partes scinditur. Quomodo autem ista vitare possint, nisi spiritu ambulent, et concupiscentias carnis non perficiant? Melius est autem ne contra rationem, et totius Epistolæ consequentiam, subito in extraordinaria præcepta Paulus erumpat, hoc ita intelligere, ut ad circumcissionem observationemque legis cuncta referamus. Si vos, inquit, conturbant alii, vos autem conturbamini, si totam Scripturam veterem legentes sic intelligitis, ut scripta est: *Oculum pro oculo, dentem pro dente (Deut. xix)*, et ira desiderat ultionem, ultio vero imponit dolorem, quod lex non solum non prohibet, verum etiam præcipit, justitiam in talione restituens, sequitur, ut et nudatus nudet, et vulneratus revulneret, et comestus remordeat, et que videtur justitia esse, consumptio sit, non unum vindicans, sed utrumque consumens.

Dico autem: Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficiatis. Si ergo non consentiatur concupiscentiis carnis, quantivis agantur motibus, non tamen perficiantur operibus. Proinde cum caro concupiscit adversum spiritum, et spiritus adversus carnem, ut una ea que volumus faciamus, nec carnis perficiuntur concupiscentiæ, quamvis faciant, nec nostra perficiuntur opera bona, quamvis fiant. Sicut enim tunc

perficuntur carnis concupiscentiæ, cum consentit ei spiritus ad opera mala, ut non concupiscat adversus illam, sed cum illa: sic et bona opera nostra tunc perficiuntur, quando ita spiritui caro consentit, ut adversus eum etiam ipsa non concupiscat. Hoc enim volumus cum perfectionem justitiæ concupiscimus, hoc intentione non intermissa velle debemus. Sed quia perficere in ista corruptibili carne non possumus, ideo dixit ad Romanos: *Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio (Rom. vii)*. Vel sicut habent codices Græci: *Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non*; id est non mihi adjacet perficere bonum. Non ait facere, sed perficere bonum. Quia facere bonum, est post concupiscentias non ire. Perficere autem bonum, est non concupiscere. Quod ergo est ad Galatas, concupiscentias carnis se perfeceritis, hoc e contrario est ad Romanos: *Perficere autem bonum non invenio*, quia nec illæ perficiuntur in malo, quando eis non accedit nostræ voluntatis assensus; nec nostra voluntas perficitur in bono, quando illarum, cui non consentimus, permanet motus. Ipse autem conflictus, in quo etiam baptizati velut in agone decertant, cum caro concupiscit adversum spiritum, et spiritus adversus carnem: ubi et spiritus facit bonum opus non consentiendo concupiscentiæ male, non perficit; quia ipsa mala desideria non assumit: et caro facit malum desiderium, sed nec ipsa perficit, quia non sibi consentiente spiritui et ipsa ad opera damnanda non pervenit. Iste ergo conflictus non Judæorum, nec quorumlibet aliorum, sed plene Christianorum, fidelium et bene viventium est.

Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Non enim caro sine anima concupiscit, quamvis caro concupiscere dicatur, quia carnaliter anima concupiscit, caro enim nihil nisi per animam concupiscit. sed concupiscere caro adversus spiritum dicitur, quando anima carnali concupiscentiæ spiritui reluctatur. Tunc enim caro adulterium, spiritus autem desiderat castitatem. Totum hoc nos sumus, et caro ipsa que discedente anima moritur, que pars nostra infirma est, nec fugienda dimittitur, sed recipienda reponitur. Tunc erit justus sine ullo omnino peccato, quando nulla lex erit in membris ejus repugnans legi mentis ejus. Nec recepta ulterius relinquetur. Unde dicit, *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*. Et quia supra secundum duplicem intelligentiam hunc locum ceparamus exponere, reddenda sunt que omisimus *Caro concupiscit adversus spiritum*, id est historia: et Scripturæ carnis intellectus contra allegoriam et spiritalem doctrinam repugnat. *Spiritus autem adversus carnem*, id est sublimiora dejectis, æterna brevibus, umbra veritas refragatur. Et carnes Scripturæ sensus, quia impleri non potest (nec enim valemus omnia que scripta sunt facere) ostendit nos non in nostra positos potestate legis explende, cum etiamsi velimus litteram sequi, impossibilitas non admittit.

Hæc enim invicem adversantur, ut non quo cuique vultis, ista faciatis. Hæc facit ratio ut voluntatem

non sequatur effectus : quia in hac vita pugnat caro contra spiritum, et spiritus adversus carnem. Fit ergo per sanctificationem perfectam, ut omnis carnalis appetitus spiritui nostro illuminato et vivificato, id est voluntati subiciatur. Et sicut nunc videmus multis puerilibus delectationibus nos carere quae nos pueros, si denegarentur, acerrime cruciabant, ita credendum est de omni carnali delectatione futurum esse, cum perfecta sanctitas totum hominem reparaverit ; nunc autem quando est in nobis quod resistit bonae voluntati, auxilio Dei per bonos homines, et bonos angelos indigemus, ut donec sanetur vulnus nostrum, non ita molestetur ut perimat etiam bonam voluntatem : hanc autem mortem peccato meruimus, quod peccatum erat omnino in libero arbitrio : cum in paradiso nullus dolor denegaret delectationes voluntati bonae, nec quidquam recte haberent se homini resistebat. Nunc vero paulatim subrepens delectatio mortificat animam, ut si abstinere velit, sine molestia et angore non possit.

Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege. Ut intelligamus eos sub lege esse, quorum spiritus ita concupiscit adversus carnem, ut non ea quae volunt faciant, id est non se teneant conjunctos in charitate justitiae, sed a concupiscentia adversus se carne, vincantur. Non solum ea repugnante legi mentis eorum, sed etiam captivante illos sub lege peccati, quae est in membris mortalibus. Qui enim non ducuntur spiritu, sequitur ut carne ducantur. Non autem pati adversitatem carnis, sed duci a carne damnatio est. Et ideo, *Quod si spiritu ducimini, inquit, non adhuc estis sub lege.* Nam et superius non ait, *spiritu ambulate, et concupiscentias carnis non habueritis, sed ne peccaveritis.* Quippe eas omnino non habere, non jam certamen, sed certaminis premium est, si obtinerimus victoriam perseverando sub gratia. Commutatio enim corporis in immortalem statum sola carnis concupiscentias non habebit. Et si vos totos spiritalibus occupetis, non vobis opus est lex, carnalibus data est. *Si spiritu, inquit, ducimini non estis sub lege.* Utique legi, quae timorem inculcit, non tribuit charitatem, quia *charitas Dei diffusa est in cordibus vestris.* Non per legis litteram, sed *per spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v).* Haec est lex libertatis, non servitutis. In quantum quisque spiritu ducitur, non est sub lege : quia quantum condelectatur legi Dei, non est sub legis timore, quia timor tormentum habet, non delectationem.

Manifesta autem sunt opera carnis quae sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, animositates, emulationes, ira, rixa, dissensiones, haereses, invidiae, ebrietates, comessiones. Agunt autem haec, qui cupiditatibus carnalibus consentientes facienda esse deverunt, etiamsi ad implendum facultas non datur. Caeterum qui tanguntur hujusmodi motibus, et immobiles in majore charitate consistunt. Non solum non eis exhibentes membra corporis ad male operandum, sed neque nutu consensiois ad exhibendum

A consentientes, non haec agunt et ideo regnum Dei possidebunt. Non enim jam regnat peccatum in eorum mortali corpore ad obediendum desiderii ejus, quamvis habitet in eodem mortali corpore peccatum, nondum extincto impetu consuetudinis naturalis, qua mortaliter nati sumus, et ex propriis vite nostrae, cum et nos ipsi peccando auximus quod ab origine peccati humani damnationis traheremus. Aliud est enim non peccare, aliud non habere peccatum. Nam in quo peccatum non regnat, non peccat, id est qui non obediit desiderii ejus. In quo autem non existunt omnino ista desideria, non solum non peccat, sed etiam non habet peccatum. Quod etiam si ex multis partibus in ista vita possit effici, ex omni tamen parte non nisi in resurrectione carnis, atque commutatione peragendum est. Cur ergo haec omnia et his similia doctor gentium in fide et veritate opera carnis appellat, nisi quia eo locutionis modo, quo totum significatur a parte, ipsum hominem vult nomine carnis intelligi? Quod si quisquam dicit carnem causam esse in malis moribus quorumcumque vitiorum, eo quod anima carne perfecta sic vivit, profecto non universam hominis naturam diligenter advertit. Nam corpus quidem corruptibile aggravat animam. Corruptio autem corporis, quae aggravat animam, non peccati primi est causa, sed poena. Nec caro corruptibilis animam peccatricem, sed anima peccatrix fecit esse corruptibilem carnem: ex qua corruptione carnis, licet existant quaedam incitamenta vitiorum, et ipsa delectatio vitiosa, non tamen omnia vitae iniquae vitia tribuenda sunt carni, ne ab his omnibus purgemus diabolum, quae carnem non habet. Quis enim servitutum, quae idolis exhibetur, veneficia, inimicitias, contentiones, emulationes, animositates, dissensiones, haereses, invidias, non potius intelligat animi vitia esse quam carnis? Quandoquidem fieri potest ut propter idololatriam vel haeresis alienjus errorem a voluptatibus corporis temperetur: et tamen etiam tunc homo, quamvis carnis libidinem continere atque cohibere videatur, secundum carnem vivere haec apostolica auctoritate convincitur, et in eo quod abstinet a voluptatibus carnis, damnabilia opera carnis agere demonstratur, etenim si diabolus ea quae fornicator agit, vel ebrius, vel si quid homini mali est quod ad carnis pertinet voluptates, non agit, qui carnem non habet, non potest dici absque culpa, cum sit etiam talium criminum susceptor et instigator occultus: est tamen maxime superbus atque invidus, quod illum vitiositas sic obtinuit, ut propter hoc esset in carceribus caliginosi hujus aeris aeterno supplicio destinatus. Haec autem vitia, quae tenent in diabolo principatum, carni tribuit Apostolus, quam certum est diabolum non habere. Dicit enim inimicitias, contentiones, emulationes, animositates, invidias, opera esse carnis. Quorum omnium malorum caput atque origo superbia est, quae sine carne regnat in diabolo. Ad haec omnia cum habeat ille sine carne, quomodo sunt ista opera carnis, nisi quia opera sunt hominis, quem nomine

carnis appellat? Si enim sapientia carnis inimica est Deo, inimica autem sunt omnia dogmata falsitatis Deo repugnantia, consequenter haereses inimicae Deo ad carnis opera referuntur. Haeresis autem Graece ab electione dicitur, quod scilicet eam sibi unusquisque eligat disciplinam, quam putat esse meliorem. Quicumque igitur aliter Scripturam intelligit, quam sensus Spiritus sancti flagitat, quo conscripta est, licet de Ecclesia non recesserit, tamen haereticus appellari potest, et de carnis operibus est eligens quae pejora sunt.

Et his similia, quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Potest autem movere quod ait, *quae dico vobis sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt*, si quaeratur ubi ista praedixerit, nam in hac Epistola non invenitur. Ergo aut praesens eum esset, hoc praedixerat; aut cognoverat pervenisse ad illos Epistolam quae missa est ad Corinthios. Ibi enim sic ait: *Nolite errare, neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitatores, neque furcs, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt (1 Cor. vi)*. Illic ergo eum enumerasset opera carnis, quibus clausum est Dei regnum, subiecit etiam opera spiritus, quae fructum spiritus vocat.

Fructus autem spiritus est charitas. Omnium virtutum prima est charitas, quae, sicut notavimus, in quatuor dividitur partes: in dilectione Dei, in sua uniuscujusque, in proximi, et inimici.

Gaudium spiritale, pax. Si tranquilla mens nullis passionibus perturbetur.

Longanimitas. Illatas injurias sustinere.

Bonitas. Semper benefacere velle.

Benignitas. Nulli injuriam facit, nec desiderat fieri. Notandum quod et fides a Deo detur, quam inter fructus spiritus septimo loco Apostolus posuit: et haec notandum quia a Deo est.

Fides. Vel Deo credere, vel boniibus promissa complere.

Modestia. Non irasci.

Contentia. Contentia pro tempore est.

Castitas. Sempiterna: et non soluma fornicatione, sed ab omni iniquitate continere.

Adversus hujusmodi non est lex. Non enim ista prohibuit, et qui Novum implet, non est sub Veteri Testamento. Hinc intelligamus illos sub lege positos, in quibus ista non regnant. Nam in quibus haec regnant ipsi lege legitime utuntur, quia non est illis lex ad coercendum posita. Major enim et praepollentior delectatio eorum, iustitia est. Non enim, ait, adversus haec non est lex, sed *adversus hujusmodi*, haec est, sive ista, sive etiam caetera hujusmodi. Sed tamen diligenter considerantibus, non hic omni modo carnalium spiritualiumque operum oppositio inordinata atque confusa est. Ob hoc autem latet, quia pauciora vel singula quibusdam pluribus opponuntur. Nam ex eo quod in capite carnalium vitiorum posuit fornicationes, in capite autem virtutum spiritualium

A charitatem, quem non divinarum litterarum studiosum faciat intentum ad perscrutanda caetera? Si enim fornicatio est amor a legitimo coniugio solutus et vagus explende libidinis consecutandae letitiam, quid tam legitime ad spiritalem fecunditatem conjungitur, quam anima Deo, cui quanto fixius inhaerit, tanto est incorruptior? Inhaereat autem charitate. Recte igitur fornicationi opponitur charitas, in qua sola est custodia castitatis. Immunditiae autem sunt omnes perturbationes de illa fornicatione conceptae, quibus gaudium tranquillitatis opponitur. Idolorum autem servitus ultima fornicatio est anima, propter quam etiam bellum adversus Evangelium reconciliatis Dei furiosissimum gestum est: cujus reliqua, quavis pene sospite fuerint, adhuc tamen recalcant. Illic itaque pax contraria est, qua reconciliamur Deo, eademque pax etiam cum hominibus custodita beneficiorum, inimicitiarum, contentionum, amulationum, animositatum dissensionumque vitia sanantur in nobis. Ut autem in aliis, inter quos vivimus, justa moderatione versentur, et ad sustinendum longanimitas, et ad curandum benignitas, et ad ignoscendum bonitas militat. Jam vero heresibus fides, invidia mansuetudo, ebrietatibus et comessionibus contentia reluctatur. Ne quis sane arbitretur hoc esse invidia quod est amulatio. Vincit enim sunt, et propter ipsam vicinitatem plerumque utrumlibet horum pro altero, amulatio pro invidia, vel invidia pro amulatione ponitur. Sed quia utrumque hic locis suis dictum est, utique distinctionem de nobis flagitat. Nam amulatio est dolor animi cum alius pervenit ad rem quam duo pluresve appetebant et nisi ab uno haberi non potest. Istam sanam pax, qua id appetimus quod omnes qui appetunt si assequantur, unam in uno sunt. Invidia vero dolor animi est, cum indignus videtur aliquid assequi, etiam quod tu non appetebas. Inter invidiam autem et invidiosum hoc interest quod invidius feliciori invidet, invidiosus autem ipse est qui ab alio patitur invidiam. Hanc sanat mansuetudo. Cum quisque ad iudicium Dei revocatus non resistit voluntati eius, et magis ei credit recte factum esse quam sibi quod putabat indignum. Regnant ergo spiritales istifruetus in homine, in quo peccata non regnant. Regnant autem ista bona, si tantum delectant, ut ipsa teneant animum in tentationibus, ne in peccati consensionem ruat.

Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. Unde autem crucifixerunt, nisi timore illo casto permanente in saeculum saeculi, quo evayemus offendere illum, quem toto corde, tota anima, tota mente diligimus: et ideo si hoc non lo omnia simul crucifixa sunt membra, et destructum est in nobis omne opus peccati, et caro quasi pendens in cruce, saeculi desiderii extincta atque mortificata, nihil adversum Dei praecepta in saeculo concupiscit: ut quid eis legem juxta litteram tenere convenit, quae ad vitia peccatorum coercenda data est? sicut illud notandum quod eos

D

dixerit Christi esse, qui carnem suam cum vitis crucifixerunt. Haec sententia illos revincit qui solam fidem ad salutem animarum suarum sufficere arbitrantur.

IN CAPUT VI.

Si vivimus spiritu, spiritu et ambulemus. Nequam per legem, sed per charitatem nobis invicem servientes. Non debemus de Scripturarum interpretatione contendere, et dicere verbi gratia, Circumcisio melior est. Non, sed praeputium. Contemenda historia, et allegoria sequenda. Imo allegoria vana est, et umbratica, et nullis veritatis fulta radicibus: unde evenit ut invicem nascantur invidia: *Excludere enim, ait, vos volunt, ut illos amulemini.* Non tam veritatem legis volentes docere, quam vincere. In eo autem illi fallebantur, quod negare quidem non poterant, sectandum sibi esse Spiritum sanctum, assertorem et duce[m] libertatis suae, sed ad opera servilia carnaliter conversi, retrorsum se conari non intelligebant. Propterea non ait, Si spiritu vivimus, spiritum sectemur. Fatebantur enim Spiritui sancto servire oportere, et eum non spiritu suo sed carne volebant sectari: non spiritaliter obtinentes gratiam Dei, sed in circumcisio[n]e carnali, et ceteri hujusmodi, spem constituentes salutis. Illis enim dicit, qui in mutua concertatione se alterum praeponere cupiebant, Per spiritum, inquit, vitam habemus, sed si spiritaliter converseremur, et non legi carnaliter servianus (Rom. viii).

Non efficiomur inanis gloriae cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes. Prorsus magnifice et omnino divino ordine pestequam eos instruxit adversus illos, a quibus in servitute legis seducebantur, hoc in eis caute, ne instructiores facti et volentes jam calumniis carnalium respondere, contentioni-bus studeant et appetitu inanis gloriae legis oneribus non servientes, vanis cupiditatibus serviant. Nihil autem sic probat spiritalem virum quam peccati alieni tractatio, cum liberationem ejus potius quam insultationem, potiusque auxilia quam convicia meditatatur: et quantum facultas tribuit, suscipit et ideo dicit:

Frater, et si praecupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis hujusmodi instruite in spiritu lenitatis. Enim quoque qui spiritalis est cohortatur, cum sui timore ne cesset manum porrigere cornu[m]: et pulchre praecupatum in delicto hominem vocat, qui mori possit, et ipso nomine fragilitatem conditionis ostendens, ut dignus sit venia, qui velut homo errore deceptus, et mersus in voraginem, seipsum sine auxilio et adjutore erigere non possit. Spiritali autem non additur homo, sed quasi Deo praecipitur, ut hominem praecupatum in delicto instruat: sive, ut melius habetur in Graeco, perficiat in spiritu lenitatis. Qui autem perficitur, non ei desunt universa, sed aliqua. Denique si non peccatis pluribus, sed vicio aliquo praecupatus erravit, lenitatis spiritum, et mansuetudinis in correctione peccantis, spiritalis adhibeat,

A ne rigidus, ne iratus, et tristis corrigere cupiat errantem, sed provocet eum, spondens salutem, veniam repromittens; Christi testimonium proferat, quod gravi legis et peccatorum onere depressus ad jugum suum suave, leve invitet onus, ut discant quia humilis sit, et mitis, et mansuetus corde, et inveniant requiem animabus suis (Matth. xi). Locus iste de Epistola ad Romanos in fine pandendus est. Ibi enim cum similiter de escis et observationibus scriberet Judaeorum, et eos qui legis juxta litteram praeccepta contemnerent, firmos atque perfectos: illos vero, qui adhuc antiqua consuetudine ducebantur, infirmos parvulosque narraret, et videret jurgium esse inter spirituales et carneos; admonuit spirituales ne contemnerent carnales, et ait, *Infirmitatem autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum: alius enim credit manducare omnia, qui autem infirmus est solus manducat. Is qui manducat, non manducantem non spernat, et qui non manducat, manducantem non judicet. Deus enim illum assumpsit. Tu quis es qui judicas alienum seruum? suo domino stat aut cadit. Stabit autem, potens est enim Deus statuere illum (Rom. xiv); et multa in medio super hoc sensu disserens, adiecit in finem: *Noli propter escam destruere opus Dei. Et iterum: Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere. Unusquisque vestrum proximo suo placeat ad bonam aedificationem (Rom. xv).**

Considerans teipsum, ne et tuleris. Nihil enim ad misericordiam sic inclinatur, quam proprii periculi cogitatio. Considerando teipsum, quia et tu homo es, et poteris aliquo praeveneri peccato, et ita demum indigere adjutorio Dei, et proximi: quia sani infirmos sustinere debent, et mortuos sepelire, quia proci dubio et infirmari et mori posse se credunt.

Alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Quia Veteris Testamenti custodia timorem habebat, non potuit apertius significare Novi Testamenti domum esse charitatem, quam hoc loco, ubi Apostolus dicit: *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi.* Hanc enim legem Christi dicere intelligitur, quia ipse Dominus praecipit ut nos invicem diligamus tantum in ea sententia praeccepti pondus constituens ut diceret: *In hoc cognoscitur quoniam discipuli mei estis, si vos invicem diligatis (Joan. xiii).* Illius autem dilectionis officium est invicem onera vestra portare. Sed hoc officium non est sempiternum, perducit sane ad beatitudinem sempiternam, in qua nulla erunt onera nostra, quae invicem portare habeamur. Nunc vero in hac vita, id est dum in hac vivimus, onera nostra portemus, ut ad eam vitam quaeretur omni onere, perveniamus. Nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio. Nec tamen invicem portaremus onera nostra, si unum tempus esset infirmitatis amborum, qui onera sua sustinet, aut unam infirmitatis genus; sed diversa

tempora et diversa genera infirmitatis faciunt ut a
 onera nostra invicem portare valeamus. Verbi gratia :
 iram fratris tunc portabis, cum tu adversus eum
 non irasceris, ut rursus eo tempore quo te
 ira præoccupaverit, ille te lenitate et tranquillitate
 supportet. Sed et hunc locum cum superioribus copu-
 lemus, duplicem enim sequitur intelligentiam. Si
 quis infirmus in fide est, et adhuc lacte nutritus in-
 fantia, nec potest tam cito a legali observatione
 ad spiritalia sacramenta transire, vos qui robustio-
 res estis, ejus onera portate, ne per scientiam vest-
 ram frater pereat, pro quo Christus mortuus est :
 portat quoque fratris necessitatem qui gravatum
 pauperem onere egestatis adjuvat.

Nam si quis existimat se esse aliquid, cum nihil sit, scipsum seducit. Non cum seducunt laudatores ejus, **B**
 sed ipse potius, quia cum sibi sit præsentior quam
 illi, magis vult se in illis quaerere quam in seipso.
 Et ideo ait : Si quis existimat se esse aliquid, in eo
 quod putat se esse aliquid, et non ex clementia iu-
 proximum, sed ex suo opere et labore se judicat,
 sua tantum virtute contentus : iste ex hac ipsa ar-
 rogantia nihil fit, et ipse se decipit. Mentem autem
 decipit, qui se putat esse sapientem. Et secundum
 Isaiam, *Sapiens in se et in conspectu suo intelligens*
 (Isa. v). Ad circumcisionem et ad legem ita loci hu-
 jus connectitur intellectus : Qui spiritalis est, et mi-
 sericordiam in proximum non habet, contemnens
 humilem, quia ipse sublimior est, ipse se decipit :
 nesciens hanc spiritus esse legem, ut nos invicem
 diligamus.

Opus autem suum probet unusquisque, et sic in seipso tantum gloriam habebit, et non in altero. Unusquisque enim proprium onus portabit. Et non in altero, id est, cum alter eum laudat. Non ergo laudatores nostri minuunt onera conscientiae nostrae, atque utinam non etiam accumulunt plerumque, ne illis offensis laus nostra minuatur, cum aut objurgatione illos curare negligimus, aut jactanter eis aliquid nostrum ostentamus, potius quam constanter ostendimus. Omitto ea quae fingunt et mentiuntur de se homines propter hominum laudes. Quid enim ista caecitate tenebrosus, ad obtinendam inanissimam gloriam erroremque hominis aucupari, et Deum testem in corde continere? quasi vero illo modo comparandus sit error illius qui te bonum putat, errori tuo, qui homini de falso bono placere studes, de malo vero displices Deo.

Unusquisque enim onus suum portabit. Videtur superioribus contraire, ubi ait : *Alter alterius onera portate.* Si enim unusquisque onus suum portabit, alter alterius onera portare non poterit. Sed videndum, quod ibi præcepit ut peccantes in hac vita nos invicem sustentemus, et in praesenti saeculo alterutrum auxilio simus : hic autem de Domini dicat in resurrectione iudicio, quod non ex alterius peccato et comparatione deterioris, sed juxta nostrum opus, aut peccatores ab eo judicemur, aut sancti, recipiente unoquoque secundum opus suum. Obscure

licet, docemur per hanc sententiam novum dogma, quod latitat : dum in praesenti saeculo sumus, sive orationibus, sive consiliis invicem posse nos adjuvari. Cum autem ante tribunal Christi venerimus, nec Job , nec Daniel, nec Noe, rogare posse pro quoquam , sed unoquoque portare onus suum (Ezech. xiv).

Communicet autem is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. Sensus itaque iste est, quia superius spiritalibus præceperat, ut eos qui præoccupati fuerant in aliquo delicto, instruerent in spiritu lenitatis, et alter alterius onera portant, adimplentes legem Christi : nunc e contrario his qui adhuc imbecilliores, et discipuli, et carnales erant imperat ut quomodo ipsi a magistris spiritalia metunt, sic magisteris carnalia præbeant, qui totos se divina eruditioni, et studio tradentes, vite hujus necessariis indigent, et fiat illud quod de manna scriptum est, *qui multum, non abundavit ; et qui modicum, non minoravit* (II Cor. viii). Bona autem in praesenti loco, victum et vestitum, caeteraque quae homines inter bona numerant, appellavit. *Habentes enim victum et vestitum, his contenti simus* (II Tim. x). Nec mirum si Paulus ea quae erant corpori necessaria boni appellatione signavit : cum etiam Salvator noster ad eos qui necdum ad virtutum culmen ascenderant, sed adhuc humiliter incedebant, et sibi addi posebant fidem, dixerit. *Si ergo vos, cum mali sitis, scitis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater caelestis debet petentibus se* (Matth. vii) !

Nolite errare, Deus non irridetur : quae enim seminaverit homo, hæc et metet. Prævidens in spiritu, eos qui docentur, et debent magisteris sumptos et vite necessaria ministrare, posse obtendere paupertatem et dicere : Ager meus hoc anno aruit siccitate, vineam grando contrivit, Redditi, qui esse poterant, tributa rapuerunt, Non habeo unde tribuam quod jubetur ; adiecit, *Nolite errare, Deus non irridetur.* Scit, inquit, corda vestra ; non ignorat facultates. Excusatio verisimilis homini potest utnunquam placere, Deum non potest fallere. Et simul cohortatur ad id quod præceptum est exhibendum, semen nominans, ne putet perditum quod multiplicato fenore recepturus est.

Quoniam qui seminatur in carne sua, de carne et metet corruptionem. Hoc dicit de amatoribus voluptatum magis quam Dei. In carne enim sua seminatur, qui omnia quae fecit, etiam si bona videantur, propterea tamen facit ut carnaliter ei bene sit.

Qui autem seminatur in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Seminatio in spiritu est ex fide cum charitate servire justitiae, et non obedire desiderii peccati, quamvis de mortali carne existentibus. Messis autem vite æternæ cum inimica novissime destruetur mors, et absorbebitur mortale a vita, et corruptibile hoc induet incorruptionem. In hoc ergo tertio gradu, quo sub gratia sumus, seminare debemus opera bona quae supra jam dicta sunt. Aliter :

Qui legem carnaliter intelligit, repromissiones quoque carnales, et quae in praesenti saeculo corrumpuntur, exspectat. Qui autem spiritalis auditor est, seminatur in spiritu, et de spiritu metet vitam aeternam. Similiter notandus ordo sermonis, et cum superioribus copulandus, quod homo vocatur in spiritu seminans, qui quando coeperit vitam metere sempiternam homo fortasse esse desistet. Illud etiam pariter observandum quod qui seminatur in carne cum additamento suae carnis ponitur. Qui autem seminatur in spiritu non dicitur in spiritu suo, sed simpliciter in spiritu. Qui enim bona seminatur non in suo quopiam, sed in Dei spiritu seminatur, de quo et vitam est messurus aeternam.

Bonum autem facientes, non deficiamus. Indeficiens ergo iustitiam indeficiens praemium subsequetur. Cohortatur eos ad studium perseverantiae, qui in hac vita mercedem boni operis exspectant, nescientes quia sicut in semine aliud sationis, aliud messis est tempus: sic et in praesenti vita sementis est opera, quae nunc vel in spiritu vel in carne seruntur. Messis vero operum futurum iudicium: et qualitate sementis [sic et in praesenti vita sementem esse opera quae vel in spiritu vel in carne metantur, messem vero futurum iudicium, et pro qualitate vel diversitate sementis, etc.] diversas nos facere mensuras, centesimum, sexagesimum, et tricesimum fructum: quam segetem nemo potest metere deliciens. Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x). Quale est autem, ut cum peccatores quotidie in malis operibus augeantur, nos in bono opere lassentur?

Tempore enim suo metemus, non deficientes. Nunc tempus seminandi est, non metendi. Non ergo hic nostram mercedem queramus accipere, ne hieme tenera herba dimissa in praesenti, ut acerba non prosit, et non sit quod in futuro metatur. Dicitur enim nobis, *Recepistis bona vestra in vita vestra. Et iterum, receperunt mercedem suam* (Luc. xvi, Matth. v).

Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Tempus sementis, ut diximus, tempus est praesens, et vita quam currimus: in hac licet nobis quod volumus seminare; cum ista vita transierit, operandi tempus auferetur. Unde et Salvator ait: *Operamini dum dies est, veniet nox, quando jam nullus poterit operari* (Joan. xi).

Maxime autem ad domesticos fidei. Quos hic credendum est, nisi Christianos significari? Nam omnibus hominibus et Iudeis, et paganis, atque Christianis, et bonis, et malis, misericordiae Christus impendere debemus: maxime tamen his qui peculiarem nobiscum Deo fidem exhibent famulatum. Omnibus enim pari dilectione vita aeterna optanda est, sed non omnibus eadem possunt exhiberi dilectionis officia. Videtur mihi locus iste posse et superioribus collaerere, ut domesticos fidei magistros nominet, quibus supra omnia quae putantur bona ab auditoribus suis

A jussisset ministrari. Deinde cum docuissent opera ipsa legis, quae salubria sunt et ad bonos mores pertinent, dilectione fidei posse tantummodo impleri, non timore servili, redit ad illud, unde tota causa agitur.

Videte qualibus litteris scripsi vobis mea manu.

Hi qui circumcidi Galatas volebant, disseminaverant alia Paulum facere, alia praedicare, et suo opere destruere sermonem, quod qui legem asserret abolitam, ipse inveniretur in lege. Haec opinio quia non poterat Paulus apud omnes praesens ipse subvertere (prohibebatur quippe vinculis, quae ob Christi martyrium sustinebat), seipsum per litteras repraesentavit, et ne aliqua suppositae Epistolae suspicio nasceretur, ab hoc loco usque ad finem manu sua ipse perscripsit, ostendens superiora ab alio exarata. Quod autem sub nomine ejus a falsis doctoribus epistola: mitterentur, ad Thessalonicenses quos demonstrat scribens: *Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostrae congregationis in ipsum ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terrenamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per Epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini, ne quis vos seducat ullo modo* (II Thes. ii). Et ut totam Epistolam quam mittebat a suspicione erueret falsitatis, manu sua in fine subscripsit dicens: *Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni Epistola.* Et est, quod apposui mea manu, intelligite quam fiducialiter scripserim, et neminem pertinuerim, qui litteras mea manu scripsi. Sive opera intelligamus in manibus, quam ob causam crebro et in prophetis dicitur, *Sermo Domini qui factus est in manu Jeremiae*, sive *Aggari*: ut ad hanc similitudinem in manu quoque Pauli factum Dei sciamus esse sermonem.

Quicumque enim volunt placere in carne, hi cogant vos circumcidi: tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur. Multum persequebantur Iudei eos qui videbantur deserere traditas homini observationes, quos ipse quam timeat satis ostendit, cum tales litteras etiam sua manu scribere voluit. Docet ergo timorem adhuc in istis operari, tanquam sub lege constitutis, qui ad circumcisionem gentes cogerebant. Et ideo superius iam ostendit ex quo loco sua in fine subscripsit manu, et nunc quid subscripsit replicat. Caius Caesar, et Octavianus Augustus, et Tiberius successor Augusti leges promulgaverunt ut Iudaei qui erant in toto Romani imperii orbe dispersi proprio ritu viverent, et Patrum caeremonias deservirent. Quicumque igitur circumcisi erant, licet in Christum crederet, quasi Iudaeus habebatur a gentibus. Qui vero absque circumcissione se non esse Iudaeum praepotio praeferebat, persecutionibus tantum gentium quam Iudaeorum fiebat obnoxius. Haec igitur persecutiones hi qui Galatas depravarant declinare cupientes, circumcissionem pro defensione discipulis persuadebant, quam nunc Apostolos confidentiam in carne vocat, quod scilicet tam gentibus, quos

timebant, quam Judæis, quibus volebant placere, circumcisionem in persecutione proponerent. Nam nec Judæi prosequi eos poterant, nec gentiles, quos videbant et proselytos circumcidere, et ipsos legis præcepta servare.

Neque enim qui circumciduntur legem custodiunt; sed volunt vos circumcidi. Vel si circumcisio legem faceret custodiri, aliquid videretur habere rationis ista persuasio, sed propter terrenam felicitatem, vel cupiditate adipiscendi, vel amore amittendi. Et ideo non vere custodiunt: quoniam carnalis cupiditas, quæ peccator mutatur potius quam augetur, cupiditate alia non sanatur: quia facit eos carnalis timor et cupiditas servos qui carnaliter cuncta observare se credunt. Unde hoc est omne quod student, quod agunt, quod nituntur, et apud Judæos de vestra carnis injuria gloriantur et jaectent suo gentes magister circumcisos. Hoc autem totum faciunt ut Judæis placeant, et expugnante legis invidia conquiescant [et expugnate legis invidia conquiescant]. Sive aliter:

Neque enim qui circumciduntur legem custodiunt. Illam enim dicit custoditionem legis, non occidere, non mœchari, non falsum testimonium dicere, et si qua homini ad bonos mores pertinere manifestum est; quia nisi charitate et spe bonorum æternorum quæ per fidem accipiuntur, impleri non posse jam dictum est.

Ut in carne vestra gloriantur. Id est, ut non solum non patiantur persecutionem a Judæis, qui nullo modo ferebant in circumcisis legem prodi, sed etiam gloriantur apud eos, quod tam multos proselytos fecerint. Ut enim unum proselytum facerent Judæi, mare et terram eos circumire solere Dominus dixit [Matth. xxiii].

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Non in propria justitia, vel doctrina, sed in fide crucis per quam mihi omnia peccata dimissa sunt. Ut ego mundo morerer, ut eum non teneam, id est, ut neque mundus mihi nocere possit, neque ego de mundo aliquid cupiam. Qui autem in cruce Christi gloriantur, non vult placere in carne, quia persecutiones carnalium non timet, quas prior, ut crucifigeretur, ille sustinuit, ut vestigia sua sectantibus præberet exemplum. Sive aliter mundus ei crucifixus fuerat, quia hunc cordi suo jam mortuum non amabat: sed et se ipsum mundo crucifixerat, quia talem se ei exhibere studuit, ut ab eo quasi mortuus concupisci non possit. Si enim uno in loco sint mortuus et vivens, et si mortuus vivum non videt, vivus tamen mortuum videt. Si vero utriusque sunt mortui, alter alterum nequaquam videt. Ita qui jam mundum non amat, sed tamen ab illo non videns amatur, et ipse velut mortuus mundum non videt: hunc tamen mundum adhuc mortuus videt. Si vero nec ipse in amore mundum retinet, nec rursum a mundi amore retinetur, vicissim sibi uterque extincti sunt, quia dum alter alterum

A non appetit, quasi mortuus mortuum non attendit. Quia igitur nec Paulus mundi gloriam quærebat, nec a mundi gloria ipse quærebat, et se mundo et mundum sibi crucifixum esse gloriantur. Quod quia multi appetunt, sed tamen usque ad culmen extinctionis omnimodæ non assurgunt, ideo ait:

In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium. Hoc tempore neque circumcisio prodest, neque præputium nocet, sed hoc solum prodest: Si quis renatus nova circumcisione utatur. Servat hoc loco Apostolus usque in finem illam indifferentiam, ne quis eum putaret vel in Timothei circumcisione simulate aliquid egisse, vel in eujusquam agere, si forte aliqua talis causa existisset. **B** Ostendit enim non ipsam circumcisionem obesse aliquid credentibus, sed spem salutis in talibus observationibus constituta. Nam et Actibus apostolorum hoc modo inveniuntur illi circumcisionem persuadere, ut aliter eos qui ex gentibus erudierant, salvos fieri negent posse. Non ergo ipsius operis, sed hujus erroris perniciem refellit Apostolus, cum dicit: *Neque circumcisio aliquid est, neque præputium.*

Sed nova creatura. Novam creaturam dicit vitam novam per fidem Jesu Christi, in qua nova creatura transfigurabitur corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis Christi, cum vetera transierint, et facta fuerint omnia nova.

Et quicumque hanc regulam sequuntur, pax super illos, et misericordia, et super Israel Dei. Id est, eos qui vere ad visionem Dei præparantur, non qui vocantur hoc nomine et carnali cæcitate videre Deum nolunt, quando gratiam ejus respuentes, servi esse temporum cupiunt. Dei vero Israel dictus est ad distinctionem ejus qui Dei Israel esse cessavit. Dicunt enim se esse Judæos, et non sunt: sed mentiuntur, cum sint de synagoga Satanæ. Nec mirandum est si ad distinctionem spiritalis Israel carnalis Israel dicitur, qui nec pacem habeat, nec misericordiam, de quo et ad Corinthios scribitur: *Videte Israel secundum carnem* [I Cor. x].

De cetero nemo mihi molestus sit. Nemo me amplius interroget, quasi dubitans: omnem enim jam exposui veritatem. Ideo hoc dicit quia non vult per turbulentas contentiones tedium sibi fieri debere quantum satis erat exposita materia cum jam in Epistola quam ad Romanos scripsit, tum in hac ipsa.

Ego enim stigmata Jesu in corpore meo porto. Id est, ego signa et characteres, non circumcisionis, sed crucis per passionem in corpore meo circumfero, et plagas vel flagella, quæ propter Christum sustineo, et habeo alios conflictus, et certamina cum carne mea, quæ in persecutionibus quas patior mecum dimicant. Stigmata enim dicuntur notæ quedam pœnarum servilium, ut si quis verbi gratia servus in compediibus fuerit propter noxam, id est, propter culpam, vel hujusmodi aliquid passus fuerit,

stigmata habere dicitur. Et ideo in iure manumissionis inferioris est ordinis. Nunc ergo Apostolus stigmata voluit appellare, quasi notas penarum de persecutionibus quas patiebatur. Propter culpam enim persecutionis qua persecutus erat Ecclesiam Christi, hæc sibi retribui cognoverat, sicut ab ipso Domino dictum est Ananias, cum idem illum Ananias tanquam persecutorem Christianorum formidaret. *Ego illi ostendam*, inquit, *quæ oportet eum pati pro nomine meo*. Verumtamen erat remissionem peccatorum, in qua baptizatus erat, omnes illæ tribu-

lationes non ei valebant ad perniciem, sed ad coronam victoriæ proficiebant. Conclusio Epistolæ tanquam subscriptio manifesta est. Nam et in nonnullis aliis Epistolis hæc ita videtur:

Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, Amen. Subscriptio Pauli talis est. Optat autem ut gratia cum eis Domini, non legis opera, comitetur. Cum spiritu, inquit, non cum carne: in cujus circumcissione gloriantur carnales. Vos autem spiritualiter circumcisi estis, et spiritualiter conversamini.

CLAUDII EPISCOPI EXPOSITIO EPISTOLÆ AD PHILEMONEM.

(Ex Maii Spicil. tom. IX.)

MONITUM EDITORIS.

Claudii Taurinensis episcopi, qui sub Ludovico Pio vixit, expositiones Epistolarum Pauli apostoli, cum alibi tum in antiquis etiam Vaticanæ bibliothecæ codicibus jacent. Has divulgare olim cogitabam, quo tempore prologum in priorem ad Corinthios edidit Script. vet. T. VII, p. 274. Verumtamen lectis postea studiosius his Claudii scriptis, mihi demum innotuit, nihil fore ibi esse (exceptis prologis) nisi ex cogitatis aliorum Patrum commentariis breviter excerpta; quod aliqui Claudii vitium Simoniæ atque Trumbellii jamdudum viderant. Igitur delegi unicum Claudii commentarium super brevissima ad Philemonem Epistola, quem hoc loco lectoribus repræsentato, ut necesse videant nihil Claudium habere quod uberius atque splendidius in divi Hieronymi ad eandem Epistolam commentario non legatur.

INCIPIT EXPOSITIO.

Philemoni familiares litteras facit pro Onesimo servo ejus. Scripsit autem ei ab urbe Roma de carcere, et hoc ejus principium est: *Paulus vincetus Jesu Christi*. In nulla Epistola hoc cognominis usus est, licet in corpore epistolarum, ad Ephesios videlicet et Philippenses et Colossenses, esse se in vinculis pro confessione testetur. Majoris autem mihi videtur supercilii, vincetum Jesu Christi se dicere quam apostolum: gloriabantur quippe apostoli quod digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Sed necessaria est auctoritas vinculorum. Rogaturus pro Onesimo, talis rogare debuit qui posset impetrare quod posceret. Felix nimirum, qui non in sapientia, non in divitiis, non in eloquentia et potentia sæculari, sed in Christi passionibus gloriatur! Non omnis autem qui vincetus est, vincetus est Christi; sed quicumque pro Christi nomine, et pro ipsius confessione vincitur, ille vere vincetus dicitur Jesu Christi; ut sanguis effusus ille tantum martyrem facit, qui pro Christi nomine funditur. *Et Timotheus frater*. Hoc ideo ut sciamus, hanc quoque de carcere et inter vincula fuisse dictatam, tibi semper Timotheus cum

illo perseveravit: quo tempore videntur ad Philippenses, Colossenses et ad Ephesios Epistolæ esse dictatæ. (Vers. 2.) *Philemoni dilecto et adjutori nostro, et Appiæ sorori charissimæ*. Scribunt igitur Paulus et Timotheus Philemoni charissimo et cooperatori, qui ideo charissimus dicitur est, quod in eodem Christi opere versetur. Appiæ quoque sorori, quæ vel soror vel conjux ejus creditur esse. Inter duos quippe viros et apostolici, inter cooperatorem Pauli et commilitonem ejus, medium Appiæ nomen inseritur, ut tali ex utroque latere fulta comitatu, non videatur ordinem sexus habere, sed meriti. *Et Archippo commilitoni nostro*. Ilunc Archippum arbitrandum est cum Paulo et Timotheo contra adversarios pro Christi nomine dimicantem existitisse victorem, et propterea nunc commilitonem dici, quod in eodem certamine belloque superaverit. *Et ecclesiæ quæ est in domo tua*. Scribitur ecclesiæ quæ in domo ejus est. Verum hoc ambiguum est, utrum ecclesiæ quæ in domo Archippi sit, an ei quæ in domo Philemonis; sed ut certius putatur, non ad Archippi, sed ad Philemonis referendum est personam, cui ipsa quoque epistola deputatur.

(Vers. 3.) *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo*. Adhuc a duobus ad plures scribitur, et in omnibus pene Epistolis æquale principium est, ut gratiam et pacem a Deo Patre, et a Christo Domino imprecetur. Ex quo ostenditur unam Filii Patrisque esse naturam, cum idem potest Filius prestare quod Pater, et id dicitur Pater prestare quod Filius. Gratia autem est, quia nullo merito, nec opere salvamur. Pax, quæ reconciliamur Deo per Christum sumo. Licet Paulus et Timotheus pariter scribant, et ad Philemonem, et Appiam, et Archippum, tamen in sequentibus approbatur Paulus tantummodo ad Philemonem scribere, et unum cum uno sermocinari. (Vers. 4.) *Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis*. Hæc jam non ut Paulus, et Timotheus Philemoni, et cæteris,

sed solus Paulus ad solum Philemonem loquitur. Hunc autem morem scribendi in aliis Epistolis ejus invenire possumus, quod cum ad plures et plures in præfatione ponantur, postea per totum corpus Epistolæ, unus disputans inducatur. Quod vero ait, gratias ago Deo meo semper, et memoriam tui facio in orationibus meis, ambigue dictum est utrum gratias agat Deo semper, an memoriam ejus faciat in orationibus suis semper. Sed tamen utrumque intelligi potest, quod ille qui præcepit aliis, ut in omnibus gratias agant Deo, nullis angustiis poterit coærtari, ut gratias semper Deo ipse non referat. Si autem pro sanctis et melioribus quibusque Paulus semper orabat, sanctus autem et Philemon est, tantam habens in se fidem et charitatem, ut non solum auditu ei, verum opere nosceretur; et pro Philemone Paulum semper orasse credibile est, quo scilicet fides et charitas quam habebat in Christo, et in omnes sanctos ejus, per communicationem fidei, et operationem agnitionis in omni bono, Christi misericordia servaretur.

(Vers. 5.) *Audiens charitatem tuam, et fidem quam habes in Domino Jesu, et in omnes sanctos.* Quod charitatem haberet Philemon in Domino, non difficultis interpretatio est, quia post Deum diligere jubentur et proximos; et non solum fidem et charitatem in Deum, et in sanctos ejus succilicere nobis posse credamus, sed ut id quod credimus opere compleatur. (Vers. 6.) *Ut communicatio fidei tua evidens fiat in agnitione omnis boni in Christo Jesu.* Quantis gradibus quantisque profectibus apostolicis in altiora sermo se tendit! ut quicquid boni in Philemone laudatur, de apostolorum exemplo sumatur: et inde bonum sit, quia de Christi fonte ducatur. (Vers. 7.) *Gaudium enim magnum habui, et consolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater.* Plenius inculcat et edocet quare dixerit *Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis.* Dignum siquidem erat agere gratias Deo semper pro charitate Philemonis, qui internum cordis affectum, et profundos animi sanctorum recessus suscipiens lo refrigeraverat.

(Vers. 8, 9.) *Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi quod ad rem pertinet; et propter charitatem magis obsecro, quam sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et vincitus Jesu Christi.* Multis erga Philemonem laudibus ante præmissis, cum res talis sit pro qua rogaturus est, quæ et præstanti sit utilis et roganti, poterat Paulus magis imperare quam petere; sed hoc ex fiducia illa veniebat, quod qui tanta ob Christum opera perpetrarat, utique impar sui in cæstris esse non poterat. Sed vult magis petere quam jubere, grandi petentis auctoritate proposita, per quam Apostolus obsecrat, et senex et vincitus Jesu Christi. Totum autem pro quo rogat, illud est. Onesimus servus Philemonis fugam furto emulans quedam rei domesticæ comparat. Hic pergens ad Italiam, ne de proximo facilius posset apprehendi, pecuniam domini per lux-

ariam prodegerat. Hoc ne quis putet temere, et ut libet a nobis fietim, in sequentibus discat. Nunquam enim Paulus dixeret, *Si quid noceat tibi, aut debet, hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu, ego reddam;* nec sponsor rei fieret ablata, nisi esset id quod ablatum fuerat dissipatum. Hic igitur cum ob confessionem Christi Paulus Romæ esset in carcere, credidit in Domino Jesum, et ab eo baptizatus digna penitentia maculas vitæ prioris abstersit, in tantum ut Apostolus conversationis ejus testis fieret, qui quondam Petrum increpauerat non recto pe le in Evangelii veritate gradientem. Quantum igitur ad peccatum et ad facinus pertinet quod homines læserat, veniam non meretur. Quantum vero ad Apostoli testimonium qui scit cum plene esse conversum, grandi pondere premitur qui rogatur; quia e servo fugitivo atque raptore minister apostoli factus erat. Quod autem aliud habebat Apostolus ministerium, nisi Evangelii Christi Jesu? Jam non quasi a domino, sed quasi a conseruo et corvangelista ignosecetur ei qui servus esset Christi similiter et minister.

(Vers. 10.) *Obsecro te pro meo filio quem genui in vinculis Onesimo.* Volens impetrare quod postulat, jam non pro servo Philemonis, sed pro filio suo se asserit deprecari, et illo filio quem genuerat in vinculis Evangelii, hoc est quem pro Christi Evangelio sustinebat. (Vers. 11.) *Qui tibi aliquando inutilis fuit.* Tibi, inquit, soli, non cæteris. Nunc e contrario utilitatis compensatione, quæ et ipsi domino et Paulo utilis est, cæterisque per Paulum, plus charitatis meretur, quam odii ante meruerat. Unde ait: *nunc autem et tibi et mihi utilis* (Vers. 12.); quia illo in carcere vinculisque detento, posset ei in Evangelio ministrare. *Ta autem illum ut mea viscera suscipere.* Viscera significant interdum cordis affectum, et plenam ex animo voluntatem, cum totum quicquid a nobis est suscipitur a rogato. Aliter autem, omnes liberi viscera sunt intelligenda parentum. *Quem ego volueram necum retinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii* (Vers. 15.) I leico filium suum et filium vinculorum et ministrum Evangelii in vinculis constituti inculcat atque replicat, ut Philemon ille prudenter et dispensatorie tantum in præfatione laudatus, non auleret negare, ne suis laudibus videretur indignus. (Vers. 14.) *Sine consilio autem tuo nihil volui facere; uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.* Potuit itaque apostolus Paulus absque voluntate Philemonis Onesimum sibi ministrum retentare; sed si hoc sine Philemonis voluntate læsisset, bonum quidem erat ejus, sed non voluntarium. Quod autem non erat voluntarium, alio genere arguatur non esse bonum. Nihil quippe bonum dici potest, quod ultroreum est. Ex quo Apostoli consideranda prudentia, qui ideo fugitivum servum remittit ad dominum, ut possit domino suo prodesse, qui prodesse non poterat si domino tenebatur absente.

(Vers. 15.) *Forisitan ideo discessit.* Pulchre autem

addens forsitan, sententiam temperavit; occulta sunt A quippe judicia Dei, et temerarium est quasi de certo pronuntiare quo. Dubium est. *Forsitan*, inquit, *ideo discessit*. Caute, timide, trepidando, et non toto fixo gradu. Si non possuisset forsitan, omnibus servis fuendum esset, ut Apostoli fierent discipuli. *Ad horam a te*. Quod autem ad horam junxit, horam pro tempore debemus accipere. Ad comparisonem enim aeternitatis, omne tempus breve est. (Vers. 16.) *Ut aeternum illum reciperes, jam non sicut servum, sed pro servo charissimum fratrem*. Nullus aeternus dominus servi sui; potestas quippe ejus, et utriusque conditio, morte finitur. Onesimus vero qui ex fide Christi factus aeternus est aeterno Philemoni, quia in Christum et ipse crediderat, spiritu libertatis accepto, jam non servus, sed frater coepit esse de servo, frater charissimus, frater aeternus, aeterno et ipse apostolo dominoque suo; cui Onesimus ut carnis conditio, multo amplius postea spiritus copulabat. Et tum quidem quando erat ei subjectus in carne, non erat ei junctus in Domino. Ex quo intelligimus, servum qui crediderit in Christo, duplici domino suo lege constringi, ut ei et carnis necessitate jungatur ad tempus, et in aeternum spiritu copuletur. (Vers. 17.) *Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me*. Quod dicit, hujusmodi est: Si me vis habere socium, habeto et Onesimum, quem ego consortem et filium et viscera mea habeo. Quem si non suscipere nec habere volueris, et ipse intelleges quod me habere non possis.

(Vers. 18.) *Si autem aliquid nocuit aut debet, hoc mihi imputa*. Imitator domini sui, et Christum in se loquentem habens, ea juxta vires suas debet facere quae Christus. Si enim ille infirmitates nostras portavit, et plagas nostras doluit, juste Apostolus pro Onesimo se opponit, et spondet quae ille debebat. Ut autem supra diximus, totum illud est quod ablatum furto, et luxuria perditum, non poterat absolvi, quod Philemon grandi pretio compensabat, dum pro servo fugitivo, et pecunia perditâ, fratrem charissimum et fratrem reciperet aeternum, et per eum sibi apostolum faceret debitorem. *Ego Paulus scripsi mea manu, ego reddam*. (Vers. 19.) Quod Onesimus furto rapuit, ego nunc spondeo redditorum. Hujus sponsonis epistola haec et manus testis est propria, quam non solito more dictavi, sed mea manu ipsam conscripsi. *Et non dicam tibi, quod et te ipsum mihi debes*. Propter sermonem enim Christi quem tibi evangelizavi, per quem et Christianus effectus est, te mihi ipsum debes. Quod si meus es, et tua omnia mea sunt, Onesimus quoque qui tuus est, meus est. Poteram igitur eo uti ut meo, sed voluntati tuae relinquo, ut mercedem habeas ignoscendo. *Ita, frater, ego te fruor in Domino*. (Vers. 20.) Si enim non addidisset in Domino, sed te fruor tantum dixisset, in eo constituisset speciem beatitudinis suae; quanquam etiam vicinissime dicitur frui, cum dilectione uti. Cum enim adest qui diligitur, etiam delectationem secum necesse est gerat;

per quam si transieris, eamque ad illud ubi permanendum est retuleris, uteris ea, et abusive non proprie diceris frui. Si vero inhæseris ac permaneris, fruem in ea ponens laetitiae tuae, tunc vero et proprie frui dicendus es; quoniam non fruendum est nisi in illa Trinitate, id est summo et incommutabili bono. *Refice viscera mea in Christo*. Sicut ipse vult Philemone frui in Domino, ita viscera sua Onesimum, quem et superius eodem nomine appellavit, refici vult per Philemonem. *Confidens in obedientia tua scripsi tibi, sciens quoniam et super id quod dico facies*. (Vers. 21.) Qui presumpsit de eo quem rogaturus est, ipsam quodammodo presumptionem prejudicant, ne ei negare liceat quod rogatur. Porro si scit ille qui postulat plus quam rogatur rogatum esse futurum, ideo minorâ petit, ut habeat rogatus voluntariam et majorum præstatione mercedem. Si autem Philemon hoc ad hominis præceptum facit, quanto magis faciet ob dilectionem Dei? Unde et merito Apostoli voce laudatur, quod mandata ejus opere perpetravit.

(Vers. 22.) *Simul autem et para mihi hospitium*. Hoc idcirco dicit ut dum eum expectat Philemon ad se esse venturum, magis faciat quod rogatus est, et ut venturus ad novam veritatem prædicaturus crucifixum, et inaudita dogmata delaturus, sciebat ad se plurimos concursuros; et necesse erat plurimum, ut domus in celebri esset urbis loco, ad quam facile conveniretur; deinde ut ab omni importunitate vacua, ut ampla, quæ plurimos caperet audientes, et ne proxima spectaculorum locis, nec turpi vicinia detestabilis: postremo ut in plano potius esset sita; ob quam causam eum æstima etiam Romæ in conducto mansisse biennio. Nec parva ut eror erat mansio, ad quam Judæorum turbæ quotidie confluebant. *Spero enim per orationes vestras donari me vobis*. Filium patri Deus rogatus indulget, et frater sæpe fratris oratione servatur; apostolus vero totius Ecclesie precibus conceditur, ob eorum qui eum audiri sunt utilitatem. Et hoc donum non tam in eum dicitur esse qui differtur martyrio ad martyrium præparatus, quam in eos ad quos apostolus mittitur. Quod autem crebro Paulus in carcere fuerit, et de vinculis liberatus sit, ipse alio loco dicit: *in carceribus frequentem*; de quibus nonnunquam Domini auxilio crebro ipsis persecutoribus nihil dignum in eo morte invenientibus dimittebatur. Necdum Christianum sanguinem Neronis gladius dedicaverat, sed pro novitate prædicationis sive a Judæis invidentibus, sive ab his qui sua videbant idola destrui, ad furorē populis concitatis missi in carcerem, rursus impetu et furore deposito laxabantur. Et hoc ita esse, ut dicimus, apostolorum Acta testantur, in quibus et Agrippa loquitur ad Festum potuisse dimitti Paulum si non appellasset Caesarem, et quia nullam invenerit causam, præter quæstiones quasdam de religione propria, de quodam Jesu quem Paulus vivere prædicaret. Ex quo animadvertemus, et a cæteris judicibus similiter eos potuisse dimitti, id agente Do-

mino ut in toto orbe nova predicatio disseminaretur.

(Vers. 25, 24.) *Salutat te Epaphras conceptivus meus in Christo Jesu, Marcus, Aristarchus, Demas, et Lucas, adjutores mei.* Id quod in principio dicebamus, quoniam ad Colossenses Epistolam eodem tempore, et per eundem esse scriptam bajulum litterarum, quo ad Philemonem quoque scripta est, etiam eorum qui salutantur, nomina docent: nam et in ipsa ita fere scribitur: *Salutat vos Aristarchus conceptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ, et Epaphros qui est ex vobis servus Christi.* Et paulo inferius: *Salutat vos Lucas medicus charissimus, et Demas. Et dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti in Domino, ut illud impleas. Et memores estote vinculorum meorum.* Si aliter ex eo aliquis non putat pariter scriptas, quod ad Colossenses pauca sint nomina qua: hic non ferantur ascripta, sciat non omnes omnibus aut amicis esse aut notos; et aliter privatam ad unum hominem, aliter publicam ad universam Ecclesiam epistolam fieri. Qui sit autem Epaphras conceptivus Pauli, ex eo quod hic additum est, in *Christo Jesu*, possumus suspicari, eadem cum Romæ pro Christo vincula sustinuisse quæ Paulum; et vinculum Christi, ita conceptivum quoque ejus potuisse dici. Aut certe ita quod nobilis et ipse sit in apostolis, ut *Andronicus et Junia*; de quibus scribitur ad Romanos: *Salutate Andronicum et Juniam cognatos et conceptivos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo.* Hæc de Epaphra.

Cæterum cooperatores Evangelii et vinculorum suo-

rum, cum ad Philemonem Epistolam scriberet, Marcum ponit, quem puto Evangelii scriptorem; et Aristarchum, ejus supra fecimus mentionem; et Demam, de quo in alio loco dicit: Demas me dereliquit; et Lucam medicum, qui Evangelium et Actus apostolorum Ecclesiis scribendo tradidit. Quomodo enim apostoli et piscatoribus piscium piscatores hominum facti sunt, ita hic de medico eorum in medicum versus est animarum; de quo et in alio loco dicit: *Misimus cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias; cujus liber quotiescunque legitur in ecclesia, toties ejus medicina non cessat.*

(Vers. 25.) *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro.* Cum enim in spiritu gratia divina fuerit, totum hominem facit spiritalem, ut adhæret Domino mente et corpore, et impleatur in eo quod scriptum est: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est.* Interpretantur autem secundum Hebræos, Paulus, admirabilis; Timotheus, beneficus; Philemon, mire donatus, sive os panis, ab ore non ab osse; Appia, continens aut libertas; Archippus, longitudo operis; Onesimus, respondens; Epaphras, fragifer et videns sive succrescens; Marcus, sublimè manlatum; Aristarchus, mons operis; Demas, silens; Lucas, ipse eonsurgens. Quæ nomina si juxta interpretationem suam voluerimus intelligere, non est difficile: admirabilem atque beneficium præcipue ad eum scribentem cui universa concessa sunt vitia, et os ejus pateat ad cælestia; deinde ad continentem et liberam et longitudinem. *Explicit.*

CLAUDII CHRONOLOGI

Quem Taurinensem episcopum non temere suspicamus, qui anno MCCCXV scribebat,

BREVIS CHRONICA.

(Apud Labbeum Bibliotheca nova manuseriptorum, p. 509.)

Quia igitur fautore Deo annos a conditione mundi cum serie generationis juxta Hebræicam veritatem pariter adnotatos Deo juvante magna ex parte superius jam ostendimus, nunc eosdem denno recapitulando latius exponemus.

Igitur omnipotens Creator cum universum perfectisset mundi ornatam, tertia die post ornatum cæli condidit hominem. Qui ornatus cæli, id est sol et luna, et stellæ, ratione veridica in æquinoctio vernali invenitur primo esse create quod apud nos secundum dies solares XII Kal. Aprilis solemus nuncupare: et ita ratione deducta X Kal. Aprilis luna septima decima invenitur protoplastus Adam ex terre limo esse formatum pariter atque animatum secundum hanc nostram supputationem. Secundus Adam Christus Dei Filius, Deus pariter et homo, Deus ante secula, homo in fine sæculorum, Deus de Deo, homo de homine, Deus de Patre sine initio et matre, homo a certo initio de matre sine homine patre

eodem tempore, sed non eadem feria, id est X Kal. Aprilis invenitur resurrexisse a mortuis.

Si quis forte minus Scripturarum divinarum studiis eruditus de hoc opere dubitare tentaverit, redeat ad divinos secundum Hebræicam veritatem scriptos libros, et quidquid ibidem invenerit, eos teneat et credat, neque damnare desistat. Neque enim Christianis fas est talem dare auctoritatem hominum chronicis, qualis danda est illis libris qui Spiritus sancti sunt auctoritate per prophetas scripti. Et si cujus forte in hæc re obstinata mentis perdurat intentio, eat ad Judæos Ecclesie inimicos, et in eorum codicibus Hebræa lingua scriptis annorum suorum requirat, et quidquid ibidem invenerit, hoc credat et teneat, quia, ut ait beatus Augustinus in libro de Civitate Dei XV, ei lingue potius credatur unde est in aliam per interpretes facta translatio.

Adam a die conditionis sue anno 150 genuit Seth.

Seth cum esset annorum 105, genuit Enos, et A et quartus epactalis, xxi fuerunt in Epacta, et fuit impleti sunt dies vite Adam in nativitate Enos 255.

Enos anno vite sue 90 genuit Cainan, et impleti sunt dies vite Adam in nativitate Cainan 525.

Cainan anno vite sue 70 genuit Malalehel, et impleti sunt dies vite Adam in nativitate Malalehel 595.

Malalehel anno vite sue 60 genuit Jareth, et impleti sunt anni vite Adam in nativitate Jareth 460.

Jareth anno vite sue 62 genuit Enoch, et impleti sunt anni vite Adam in nativitate Enoch 622.

Enoch anno vite sue 65 genuit Mathusalem, et impleti sunt anni vite Adam in nativitate Mathusalem 687, ambulavitque Enoch coram Deo postquam genuit Mathusalem annis 500, et non apparuit quia tulit eum Deus anno 57 post mortem Ade.

Mathusalem anno 87 genuit Lamech, et impleti sunt anni a conditione mundi in natum Lamech 874 et vivit Adam, postquam natus est Lamech, annis 56.

Lamech anno vite sue 182 genuit Noe, anno 125 post mortem Ade, et impleti sunt anni a conditione mundi in nativitate Noe 1065.

Noe anno vite sue 500 genuit tres filios Sem, Cham et Japhet, et anno vite illius 600 venit diluvium secundum dies lunares, mense primo, septima decima die mensis; secundum solares vero dies, Kalendis Aprilis, luna septima decima; quem Hebraei, qui menses non a sole, sed a luna computant, septimum decimum diem vocaberunt primi mensis, septima feria, quam nos sabbatum nuncupamus, ingressus est Noe in arcam, et hac ipsa die venit diluvium. Mirum omnipotentis Dei iudicium in humanum genus, quod per Adam luna septima decima accepit initium, in non custodiendo Dei preceptum septima decima in diluvio incurrevet mortis supplicium.

Anno vite Noe 600 impleti sunt anni a conditione mundi 1656; eo enim anno quo diluvium fuit, annus bissextilis existit: et si more nostro computarentur ferie vel Kalende, essent ipso anno Kalende mensis Januarii feria quarta: et quia fuit annus cycli solaris 4, ideoque xi fuerunt in Epacta et xiii Kalendas Aprilis fuit Neomenia, id est novae lunae principium, et ipsius anni secundum menses lunares primi mensis initium, impletique sunt ipso anno anni Jubilaei a constitutione mundi 55, cycli decemnovalis 82, dies bissextiles 414.

II.

Secunda saeculi aetate, prima hujus die, quae est decima septima dies mensis secundi, egressus est Noe de arca, uxor ejus, et filii, et uxores filiorum ejus, die prima feria, quam nos propter resurrectionem Domini Dominicam nuncupamus: quia, sicut supra jam dixi, si more nostro ipso tempore computarentur ferie vel Kalende, essent ipso anno, quo egressi sunt de arca, Kalende mensis Januarii, feria quinta anno primo post bissextum. Et quia fuit annus quintus cycli solaris, qui est decemnovalis,

et quartus epactalis, xxi fuerunt in Epacta, et fuit vi Idus Martii mensis Neomenia, id est novae lunae principium. Et haec fuit secundum Hebraeos primi mensis initium, et anni principium.

Juxta haec nostram supputationem, quae fit per dies solares, exisse inveniuntur de arca Noe, et filii ejus quinto Nonas mensis Maii, luna vigesima septima, stetitque inveniuntur in arca iuxta dies solares annum integrum, qui facit dies 365 et quadra una, id est horas sex, et hebdomadas quatuor, id est dies 28; quater enim septem fiunt 28.

Sem cum esset centum annorum, genuit Arfaxad biennio post diluvium, quia 98 anno vite suae venit diluvium.

Arfaxat anno vite suae 35 genuit Sale; in nativitate Sale impleti sunt anni post diluvium 37.

Sale anno vite suae 51 genuit Heber; in nativitate Heber impleti sunt anni post diluvium 67.

Heber anno vite suae 54 genuit Faleg; in nativitate Faleg impletus est annus post diluvium 101, qui fuit annus vite Nne 701; et hac ratione deducta vixisse invenitur Noe post factam linguarum divisionem annis 249.

Faleg interpretatur divisio, cui propterea patetale nomen inposuit, quia tempore nativitatis ipsius terra per linguarum confusionem divisa est. Qui anno vite suae 50 genuit Reu; in nativitate Reu, impletus est annus post diluvium 151.

Reu anno vite suae 52 genuit Seruch; in nativitate Seruch impleti sunt anni post diluvium 143.

Seruch anno vite suae 50 genuit Nachor; in nativitate Nachor impleti sunt anni post diluvium 195.

Nachor anno vite suae 28 genuit Thare; in nativitate Thare impleti sunt anni post diluvium 222.

Thare anno vite suae 70 genuit Abram; in nativitate Abrae impleti sunt anni post diluvium 292.

Anno vite Noe 892 natus est Abraham, qui fuit annus vite Sem 590; vixisse invenitur Noe, post nativitatem Abrahae, annis 58.

Fiunt igitur, juxta supputationem, a diluvio usque ad nativitatem Abrahae, anni 292, et a conditione mundi 1948.

III.

Tertia mundi aetas a nativitate cepit Abrahae patriarchae, qui cum 75 annorum esset, anno 17 post mortem Noe, qui fuit annus vite Sem 463, et patris sui Thare 145, relicta gente et patria sua, secundum divinum oraculum, venit in terram Chanaan, accipiens promissionem nascenturum de semine suo Salvatorem, in quo benedicerentur omnes gentes crediturae in Christum, et seipsum in gentem magnam esse futurum: quarum una spiritalis, altera est promissio carnalis.

Illis temporibus Nimus et Semiramis in Assyriis regnaverunt.

Abraham anno vite suae centesimo, patris vero sui Thare 170, et Sem 490, genuit Isaac 42 anno

post mortem Noe. Qui Isaac primus et solus in tota Testamenti Veteris serie legitur octava die esse circumcisis, quod non sine magno mysterio privilegium donatum est filio promissionis.

Isaac anno vite sue 60 et patris sui 160, qui erat annus vite Sem 530, post mortem Noe anno 102, avi vero sui Thare 25, genuit Esau et Jacob. Vixit vero Abraham postquam nati sunt Esau et Jacob annis 15, et vixit Sem, postquam mortuus est Abraham annis 53, et impleti sunt dies vite illius anni 600. Ante diluivium vixit annos 98, et post diluivium 502, et mortuus est anno vite sue 600 qui erat annus vite Isaac 161 et Jacob 50; in nativitate Jacob impleti sunt anni tertiæ ætatis 160, et a conditione mundi 2108.

Jacob autem anno vite sue 91 genuit Joseph, qui erat annus vite Isaac 151; venditus est autem vite sue 16, qui fuit annus vite Jacob 107, patris vero sui 167. Permansit servus annis 14, et eductus de carcere est anno 50 vite sue, qui fuit annus vite Jacob 121, et Isaac patris sui 181. Secundum hanc rationem vixisse invenitur Isaac, postquam eductus de carcere est Joseph, annis quatuor, quia 185 annorum erat quando mortuus est, et hic erat annus vite Jacob 125, qui etiam post mortem patris sui anno quinto descendit in Ægyptum anno vite Joseph 39, vite vero sue 150 descendit in Ægyptum in animalibus 70.

Manserunt filii Israel in Ægypto post introitum Jacob annis 215, post mortem vero Joseph annis 114. Inter mortem Joseph et nativitatem Moysi fuerunt anni 64, quia 80 annorum erat Moyses, quando apparuit ei Dominus, et misit eum ad Pharaonem.

Si quis ista dubitat, vel calculandi et Inveniendi summam annorum non habet scientiam, sumat ab introitu Jacob in Ægyptum, et inveniet usque ad mortem Joseph annos 71 : his adde 64, fiunt 135, quia 64 anno post mortem Joseph invenitur natus esse Moyses. His adde 80 annos vite Moysis, quia 80 annorum erat Moyses, sicuti jam dixi, quando missus est ad Pharaonem; ad 155 adde 80, et fiunt 215. A prima igitur promissione Abraham usque ad introitum Jacob in Ægyptum, fuerunt anni 215, et inde usque ad transitum maris Rubri anni 215 : fiunt in summa 430, et hoc est quod ait Apostolus in Epistola ad Galatas : *Hoc autem dico Testamentum confirmatum a Deo, qua post 430 annos facta est lex.*

Fiunt igitur a nativitate Abraham, unde tertia esse cepit labentis sæculi ætas, usque ad transitum maris Rubri anni 505, et a constitutione mundi usque ad introitum Jacob in Ægyptum anni 2258, et inde usque ad transitum maris Rubri anni 2431.

Sed dicit aliquis, Quomodo potest fieri ut tam paucis filii Israel in terra Ægypti steterint annis, cum Scriptura libri Genesios narret quod dixerit Deus ad Abraham : *Scito pænoscens, quia peregrin-*

num erit semen tuum in terra, non sua. et servitute eos afflicent annis 400. Non itaque, quod ait, in servitute redigent eos, ad 400 annos referenda est, tanquam per tot annos eos habuerint in servitute; sed referendi sunt 400 anni ad id quod dictum est; *Peregrinum erit semen tuum in terra non sua* : quia sive in terra Chanaan, sive in Ægypto, peregrinum erat illud semen, antequam hereditate succrent terram ex promissione Dei, posteaquam ex Ægypto liberati sunt, ut per speciem locutionis, quam grammatici hyperbaton vocant, dictum esse intelligatur : et est sensus vel ordo verborum : Sciendo scias quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua 400 annis. Illud autem interpositum legatur, Et in servitute redigent eos, et nocebunt illis, ita ut ad 400 annos ista interpositio non pertineat; in extrema enim parte annorum summæ hujus, hoc est post mortem Joseph, factum est ut in Ægypto populus Dei duram peragerent servitutem

Testatur Apostolus in Epistola ad Hebræos : *Fide Moyses celebravit Pascha, et sanguinis effusione, ne qui vastabat primitiva Ægypti, laderet eos.* Sed quia ab initio mundi usque ad præsens tempus annos vel ætates temporum inquirendo pervenimus, nunc ipsius Paschæ tempus, vel diem, que prior in toto tempore Veteris Testamenti celebrata est, subtiliter inquiremus. Si vis hujus Paschæ nosse tempus, vel diem, vel feriam, aut lunam, sume annos ab initio mundi, qui sunt usque ad id tempus 2453; hos partire per quartam partem, et dic : quater 600 fiunt 2400, et supersunt 53. Iterum die : quater deni, 40, et supersunt 13; quater terni, 12, et superest 1; et invenies quod primus annus tunc exstiterit post bisextum. Sume igitur ipsos dies bissexuales, qui fuerunt in toto retro tempore 615, hos adde ad superiores annos, et invenies summam eorum 3066 : his iterum adde sex dies, quos intercalares vocamus, et erunt 3072.

Et ut feriam ipsius anni invenire possis, partire supradictam summam, et dic septies 400 fiunt 2800, et supersunt 272. Iterum dic septies 50 fiunt 210, et supersunt 62; et rursus septies octoni fiunt 56, et supersunt sex; et invenies quod feria sexta secundum dies solares exstiterit principium anni quam nos more gentilium kalendas Januariæ nuncupamus. Iterum sume superiores annos 2453, hos partire per decimam nonam partem; et dic, centies decem et novem fiunt 1900, et supersunt 553 : hos iterum partire sub eadem partem, et dic : decem novies 20 fiunt 280, et supersunt 167; hos denno partire per eandem partem similiter, et dic : decem novies novem fiunt 171, et supersunt duo; adde unum et fiunt tria, et invenies quod tertius fuerit annus cycli solaris, qui est decemnovialis : subtrahere unum, et remanent duo : ipse est secundus annus epactæ lunaris. Iterum dic : undecies bini fiunt 22, tantas enim dies habet in duobus annis solaris cursus amplius lunari. His adde 8, et fiunt 50. Et quia annus embolismus fuit, tantum exstiterunt in epacta.

Iterum sume summam numeri centum 22 annorum A mense dedicavit, qui fuit annus duodecimus regni triginta, qui fuerunt in epacta, et remanent 102, et invenies quod secundum dies solares, pridie Idus Aprilis feria secunda luna quarta decima exstiterit ipsum Pascha. Juxta dies vero lunares in Kal. Aprilis fuit Neomenia, id est novæ lunæ principium, et primi mensis lunaris initium et anni principium.

Secundum vero supputationem nostram, quæ fit per dies solares, Idus Aprilis, luna quinta decima, altera die post Pascha, inveniuntur exisse filii Israel de Ramesse, et venisse in Socoth et de Socoth xviii Kal. Maii, luna sexta decima in Phyiath, et vi Kal. Junii, luna prima, qui est dies primus tertii mensis lunaris, venerunt ad montem Sinai, et acceperunt legem Deo loquente ad se per angelum pridie Kalendas Junii, die quinquagesimo post agni B occisionem, feria secunda, luna quarta, quo die et Pascha in Ægypto celebraverunt.

Moses anno vitæ suæ 80 e ductum ex Ægypto rexit populum Dei Israel in deserto annis 40, quorum primo anno tabernaculum Domino construxit, et septem mensibus omne opus perficiens, mense primo, anni secundi prima die mensis exiit, secundum dies solares ipso anno xiii Kal. Aprilis, feria prima fuit Neomenia, id est novæ lunæ principium, et primi mensis initium: et Pascha Hebræorum feria septima, quarto Nonas Aprilis, luna quarta decima quam illi quartam decimam primi mensis diem secundum dies lunares appellare consueverunt.

Jam ab hoc tempore per duces et judices summam annorum requirere non nobis videtur immeritandum, cum tam evidenter historia libri Regum testetur: factum est igitur quadringentesimo et octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Ægypti in anno quarto, mense Zio, ipse est mensis secundus regis Salomonis super Israel, et edificare cepit domum Domini, e quibus subtractis 4 Salomonis et 40 David, colliguntur omnes anni ab egressu filiorum Israel ex Ægypto usque ad primum annum regni David 456; a prima promissione Abrahamæ usque ad prædictum annum primum regni David, fuerunt anni 866; a nativitate vero Abrahamæ usque ad eundem annum sunt anni 944.

IV.

Quarta seculi ætas incipit a primo anno regni D David, et perseverat usque ad transmigracionem Babylonis, quæ facta est per Nabuchodonosor regem, habens annos juxta Hebraicam veritatem 474; juxta LXX Interpretum translationem amplius: generationes juxta utrosque codices 47.

David rex prior ex tribu Juda regnavit annis 40. Salomon filius David regnavit annis 40, qui quarto anno regni sui edificare cepit templum Domino in Jerusalem, collectis ab egressu filiorum Israel ex Ægypto annis 480, ut Regum quoque liber testimonio est, quod in figuram universi corporis, quo in hoc sæculo Christi dedicatur Ecclesia minimi actum, quæ in futuro tempore perficitur quod templum septem annis perfecit, et septimo octavi

Roboam filius Salomonis regnavit annis 17.

Abia filius Roboam regnavit annis tribus.

Asa filius Abia regnavit annis 41.

Josaphat filius Asa regnavit annis 25.

Joram filius Josaphat regnavit annis octo.

Azarias filius Joram regnavit anno uno.

Athalia regnavit annis septem.

Joas filius Azariæ regnavit annis 40.

Amasias filius Joas regnavit annis 29.

Azarias, qui et Ozias filius Amasie, regnavit annis 52.

Joatham filius Ozias regnavit annis sex.

Ezechias regnavit annis 19.

Manasses filius Ezechie regnavit annis 55.

Amon filius Manasse regnavit annis duobus.

Jusias filius Amon regnavit annis 51.

Joachaz filius Josie quem vincetum Necho Pharaoh rex Ægypti perduxit in Ægyptum, regnavit mensibus tribus.

V.

Domini Salvatoris in carne ex libro Esdræ prophetæ et historia libri Machabæorum et Josephi atque Africani historiographi usque ad Romana tempora comprehendit annos 589, et ita fit ut a constitutione mundi usque ad Nativitatem Domini Salvatoris in carne, quæ facta est anno Octaviani Cæsaris 42, colligantur omnes anni 5952.

Sed et in libro Chronicorum, quem idem sanctus vir non plus mirabili veritate quam celeritate comprehendit, eosdem annos simili modo secundum Hebraicam veritatem a constitutione mundi, usque ad Nativitatem Domini in carne similiter adnotavit.

Unde sciendum est atque firmissime credendum, et nullomodo dubitandum, omnes annos a constitutione mundi, secundum Hebraicam veritatem usque ad eversionem Hierusalem, quæ facta est undecimo anno Sedecie a Nabuchodonosor non posse amplius minus fieri: sed sicut supra jam ostendi, ita tenendi sunt.

Quidquid vero reliquum superest tempus usque ad adventum Domini in carne majorum nostrorum qui chronicas scripserunt, judicio relinque. Nam si in his non fallitur annis, qui post eversionem Jerusalem comprehensi sunt, colliguntur omnes anni a conditione mundi usque ad præsentem annum, qui est Incarnationis Domini nostri Jesu Christi 814, quo pæ recordationis et bonæ semper memoriæ Carolus gloriosus princeps ex hoc migravit mortali sæculo, et ei pius princeps sanctæ Dei Ecclesiæ catholicæ Ludovicus successit imperio, anni 4766.

Sed ut apertius appareat quod dicimus, computa eosdem annos per quartam partem, et die: quater mille, 4000, et supersunt 766; quater centum,

406, et supersunt 566; quater nonaginta 560, et superant sex, ex quibus assume quatuor et supersunt duo: præsens enim annus, qui nunc est, secundus est post bissextum.

Item die: decem novies ducenti 5800, et supersunt 966; deceni novies quinquaginta 950, et supersunt 16; adde unum et fiunt 17: præsens enim annus, qui nunc est, decimus septimus annus, est cycli solaris, qui est decemnovalis. Subtrahere unum et remanent 16; sextus decimus annus est epactæ lunaris. Undecies deni 110, undecies seni 66 et fiunt 176; his adde octo, et fiunt 184: hos partire per trigesimam partem, et die, sexies triginta 180, et supersunt 4, et invenies quod in præsentem anno ipsi currunt ad lune cursum.

Si autem quæretur a me quam longo tempore, aut quot annis debeat præsens mortale sæculum perdurare, nescire me fateor, quia non usquam me legisse reminiscor, et ideo nec de imperitia

erubescio, quia lectione non doceor, nec de periculo formido, quia quæ non lego nec præsumo, ne transgressor inveniar divini oraculi, qui apostolis de hoc interrogantibus ita respondit: *De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cælorum, neque Filius nisi Pater solus.* Sed quid est quod Patri possit sine virtute aut sciat absque sapientia sua, cum utrumque sit Patri, id est virtus et sapientia sua, sed Filii nescire est, nos nescientes de hoc velle monere. Cæterum cunctis in commune fidelibus suademus ut sive quis ex Hebraica veritate quæ ad nos per beatum interpretem Hieronymum pura pervenisse etiam hostilibus Judæis in manifesto est, sive ex LXX Interpretum translatione quæ vel minus sollicitè primo edita est, ut multi astruunt, vel a gentilibus corrupta, ut beato Augustino videtur, seu certe ex utrisque commisto opere codicibus. . . . . *Cætera desunt.*

LOCA QUÆDAM CLAUDII TAURINENSIS

Excerpta ex Commentariis ejus in Epistolas sancti Pauli.

(Rich. Simon., Hist. crit. Nov. Testam., lib. III, cap. 25.)

Qui cum in forma Dei esset. (Philipp. II, 6). In forma Dei, æqualis Patri, in forma servi mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.... Non itaque immerito Scriptura utrumque dicit, et æqualem Patri Filium, et Patrem majorem Filio. Illud enim propter formam Dei: hoc autem propter formam servi sine ulla confusione intelligitur...

Non rapinam arbitratus est, etc. (Ibid.). . . . . Neque usurpationis erat quod naturaliter possidebat, ut rapina diceretur; sed nature inerat, ut esset æqualis.

Ex præfatione Commentarii in Epistolam primam ad Corinthios.

Brumale tempus vias palatinas terens enndo et redeundo, minus licet implere supra commemoratum amorem; post medium veris procedendo armatus pergamento pariter cum arma ferens, pergo ad excubias maritimas cum timore excubando adversum Agarenos et Maurus, nocte teneis gladium, et die libros et calamus, implere conans ceptum desiderium. . . . .

Ex eadem præfatione

Fateor me primitus invitum accessisse, et in hoc opus, et in Pentateucho quem postulas imperantibus fratribus in schola constitutus, quibus viva voce scripturas tradebam, præcipiente pio principe Ludovico imperatore, compulsus etiam a memorato principe, ut non tantum verba per oblivionem palantem traderem, sed etiam calamo diu permanentia scriberem, ut quod ore prononciam calamo scriptitarem.

Qui est super omnia Deus, etc. (Rom. IX, 5). Chri-

stus enim Dominus et Salvator noster, Filius Dei verus secundum divinitatem, et filius hominis verus secundum carnem. Non ex eo quod est super omnia Deus benedictus in sæcula ex semine David natus est, sed ex illa infirmitate quam suscepit ex nobis.

Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. (I Cor. I, 3). Ne Patris aut nomen aut donum tacuisse videretur, et suspicionem forte aut occasionem daret unionis, docet Christum quidem rite invocandum, sed omnem gratiam esse Patris, et Patris auctoritatem præferret. . . . .

Deus erat in Christo (II Cor. v, 19). Filius enim naturaliter legatus est Patri Dei.... Pater enim per id intelligitur esse in Filio, quod una eorum sit substantia. Ibi est enim unitas ubi nulla est dominia, ac per hoc invicem æquales sunt. . . . .

In Epist. ad Hebr. VII, 17.

Ille (Melchisedech) carnales victimas non offerrebat nisi pacem et vinum, sicut Christus oblationem panis et vini offerens Deo Patri, id est corpus et sanguinem suum, quam oblationem quotidie offerimus super altare et sumimus.

In Epistolam ad Philippenses

Putat aliquis non Scripturarum, sed nostram esse sententiam episcopum et presbyterum unum esse, et aliud aetatis, aliud esse nomen officii, relegat Apostoli verba ad Philippenses dicentis: *Paulus et Timotheus*, etc.

Retractatio Claudii episcopi de auctoribus explanationum super Epistolam ad Hebræos.

Illud quoque in præfatione commemo, mihi cha-

rissine, ut scias Origenem tria volumina in hanc Epistolam conscripsisse, quem et nos ex parte secuti sumus : Apollinarem etiam et Didymum quosdam Commentariolos edidisse; e quibus licet pauca decerpimus, plura etiam ex sancti viri Augustini sententiis, quas per diversos ejus libros invenire quivimus, hanc exposuimus Epistolam, et nonnulla quae nobis videbantur adjecimus sive subtraximus, ut studiosus statim in principio lectorum agnoscat hoc opus vel alienum esse vel nostrum.

ELOGIUM SANCTI AUGUSTINI.

Amantissimus Domini sanctissimus Augustinus,

* Scilicet, ad Romanos.

A calamus Trinitatis, lingua Spiritus sancti, terrenus homo, sed caelestis angelus, in quaestionibus solvendis acutus, in revincendis haereticis circumspectus, in explicandis Scripturis canonicis cautus, etc. Ex ipsius sancti viri sententiis, quas pro diversis ejus libris invenire quivimus, hanc exposuimus Epistolam^a, aliqua etiam ex Origenis Expositione ibidem adjuvamus, nonnulla etiam, ut nobis visum est, pertractavimus. Nullam admonitionem meliorem potui invenire, quam Epistola primae Pauli apostoli, quam nisi, quia tota inde agitur, ut merita hominum tollat, unde maxime nunc monachi gloriantur, et gratiam Dei commendat.

B

ANNO DOMINI DCCCXI.

LUDOVICUS I

COGNOMENTO PII, IMPERATOR AUGUSTUS.

^a LUDOVICI PII VITA

Incerto auctore, sed qui se professione astronomum, et in palatio ipsius imperatoris versatum testatur.

(Apud Chesnium, Historiae Francorum Scriptores.)

PROLOGUS.

Cum gesta praeorum bona malave, maxime principum, ad memoriam reducuntur, gemina in eis utilitas legentibus confertur. Alia enim eorum utilitas et edificationi pro-unt, alia cautela. Quia enim praei in sublimi veluti specula consistunt, et ideo latere nequeunt, eo fama eorum latius propagatur, quo et diffusius cernitur; et tanto quique illorum bono plurimi afficiuntur, quanto pronuntiationes se imitari gloriantur. Haec ita se habere majorum prodant monumenta, qui relatione sua posteritatem instruere studuerunt, quosque principum quo calle mortalium iter triverit. Quorum nos studium imitantes, nolumus esse vel praesentibus inofficiosi, vel futuris invidi, sed Actus Vitaeque Deo amabilis atque orthodoxi imperatoris Ludovici, stylo licet minus docto, contradiimus. Fateor enim, et absque faeco adulationis dico, quia succumbit ejusque, non dico meum, quod perexiguum est, sed magno ingenium, materiae

C tanta. Etenim auctoritate divina discimus, sanctam Sapientiam docere sobrietatem, sapientiam et justitiam, et virtutem, quibus nihil est dulcius in vita hominibus: quarum ille ita comitatu involvisse adhesit, ut nescires potius quam in eo admirari deberes. Quid enim ejus sobrietate sobrius, quae alio nomine frugalitas sive temperantia nominatur? Ita enim ea usus est, ut illud vetustissimum proverbium et ad caelum usque celebratum ei fuerit familiarissimum, quo dicitur: *Ne quid nimis*. Sapientia vero delectabatur ea quam Scripturae auctoritate didicerat dicente: *Ecce timor Domini, ipsa est sapientia*. Justitiam porro quanto colaverit affectu, testes sunt qui ejus novere studium quo flagrabat, ut quisque hominum ordo ordini suo justa persolveret, et Dominum super omnia, proximum vero tanquam se diligeret. Jam vero virtus adeo ei coalescerat, ut tot ac tantis pulsatus malis, lacessitus tam privatis quam externis injuriis, nullo tamen, Deo custode, pectus ejus invin-

^a Quae scripsit hic auctor usque ad tempora imperii Ludovici, proficitur in Prologo se Ademari nobilissimi ac devotissimi monachi relatione didicisse, qui eidem Ludovico coarvus et commitrus fuit. Posteriora autem per seipsum videri atque comperisse significat, dum rebus interesse et palatinis. Ceterum

editio ista nunc recognita variisque in locis emendata est, ad fidem duorum mss. cod., quorum unum antiquissimum subministravit bibliotheca Thana, alter paulo recentior servatur in bibliotheca Alex. Petavii.

cibile potuit injuriarum pondere fraangi. Uui tantummodo ab emulis ascribatur culpa succubuisse, eo quod nimis elemens esset. Nos autem cum Apostolo dicamus talibus : *Dimitte illi hanc injuriam*. Sed hæc utrum vera sint necne, perlegens quisque scire poterit. Porro quæ scripsi usque ad tempora imperii, Adhemari nobilissimi et devotissimi monachi relatione didici, qui ei cœvus et conuivitus est. Posteriora autem, quia ego interfui rebus palatinis, que vidi et comperire potui, stylo contradidit.

INCIPIT NARRATIO VITÆ.

Famosissimus regum, nullique suo tempore postponendus, Carolus, cum post obitum paternum, fratrisque Carlomanni infastum occubitus, populi regnicque Francorum suscepisset unicum gubernaculum, invincibile sibi arbitratu est adfore salutis prosperitatisque suffragium, si Ecclesiæ paci concordique administrandæ, pacificos quidem sub unione fraterna arctius vinceret, rebelles autem æqua severitate percerneret, nec non et oppressis a paganis opem ferret, sed et ipsos Christiani nominis inimicos ad agnitionem confessionemque veritatis quoquo modo perduceret. His igitur conatibus regis sui auspiciæ dedicans, et Christo tuenda et corroboranda committens, postquam res Franciæ, prout libuit et utile judicavit, Deo annuente, composuit, ad Aquitaniam transiit, recidua bella meditantem, et Humoldem quodam tyranno auctore, jam jamque in arma ruentem, bello aggressus est. Ejus ergo terrore coactus est idem Humoldus et Aquitaniam linquere, et fugæ subsidio vitam delitescendo atque oberrando servare. His peractis, et rebus tam publicis quam privatis pro opportunitate dispositis, reliquit Hildegardam nobilissimam piissimatque reginam in villa regia, cujus vocabulum est Cassinogibus, gemina gravidam prole, et transiit Garunnam fluvium Aquitanorum et Vasconum continerium : quam regionem jamdudum in dedicationem susceperat, Lupo principe se et sua ejus nutui dedente. Ibidem etiam que opportunitas utilitasque dictavit exploratis, statuit Pyrenæi montis superata difficultate ad Hispaniam pergere, laborantique Ecclesiæ sub Saracenorum acerbissimo jugo Christo fautore suffragari. Qui mons cum altitudine cœlum pene contingat, asperitate cautum horreat, opacitate silvarum tenebrescat, angustia viæ vel potius senilitate conuectum non modo tantum exercitui, sed paucis admodum pene intercludat, Christo tamen favente prospero emensus est itinere. Neque enim regis animus Deo nobilitante generosissimus, vel impar Pompeio, vel senior esse curabat Annibale, qui cum magna sui suorumque fatigatione et perditione iniquitatem ejus loci olim evincere curarunt. Sed hanc felicitatem transitus, si dici fas est, fœdavit infidus incertusque fortunæ ac vertibilis successus. Dum enim quæ agi potuerunt in Hispania peracta essent, et prospero itinere relitum esset, infortunio obviant, extremi quidam in eodem monte regii cæsi sunt agminis. Quorum quia vulgata sunt nomina,

A dicere supersedi. Rediens ergo rex, reperit conjugem Hildegardam binam edidisse prolem inasculam. Quorum unus, immatura morte præreptus, ante pene mori quam sub luce vivere cœpit. Alter, prospere eventu materno fusus utero, infantilibus nutriebatur impendiis. Nati sunt autem anno incarnationis Domini nostri Jesu Christi septingentesimo septuagesimo octavo. Sed cum qui vividam promittebat qualitatem, cum per baptismum sacramentum renasci contigisset, Ludovicum vocitari patri placuit, eique regnum, quod sibi nascendo diceverat, contradidit. Sciens porro rex sapientissimus atque perspicacissimus Carolus, regnum esse veluti corpus quoddam, et nunc isto, nunc illo incommodo jaectari, nisi consilio et fortitudine, velut quibusdam medicis, sautas

B accepta tutetur, episcopos quidem modo quo deicit sibi devinxit. Ordinavit autem per totam Aquitaniam comites abbatesque, nec non alios plurimos, quos vassos vulgo vocant, ex gente Francorum, quorum prudentiæ et fortitudini, nulla calliditate, nulla vi obviare fuerit tutum : eisque commisit curam regni, prout utile judicavit, finium tutamen villarumque regiarum provisionem. Et Biturige civitati primo Humbertum, paulo post Sterbium præfecit comitem : porro Pictavis Abbonem, Petragoricis autem Widbaldum, sed et Arvernis Iterium, nec non Wallagie Bullum, sed et Tolosæ Chorsoneum, Burdigalis Siguinum, Albignensibus vero Aimonem, porro Lemovicis Rothgarium.

C Quibus rite peractis, Ligeriæ cum reliquis transmeavit copias, et Lutetias, que alio nomine Parisius vocatur, sese recepit (779). Post non multum sane tempus incidit ei desiderium dominam quondam orbis videre Romam, principisque apostolorum atque doctoris gentium adire limina, seque suamque prolem eis commendare : ut talibus utens suffragatoribus, quibus cœli terræque potestas attributa est, ipse quoque subjectis consulere, perducendumque, si emerisissent, proterviam proterere posset. Ratus etiam non mediocri sibi subsidium conferri, si a vicario eorum, cum benedictione sacerdotali, tam ipse quam et filii ejus regalia sumerent insignia. Quæ res Deo prosperante pro voto cessit. Ibidem Ludovicus ejus filius, euniarum adluæ utens gestatorio, benedictione regnatura congrua et regali insignitus est dialemate, per manus Adriani venerandi antistitis (780). Peractis igitur omnibus que Romæ agenda visa sunt, rex Carolus cum filiis et exercitu pacifice Franciam repetiit : filiumque suum Ludovicum regem regnatura in Aquitaniam misit, præponens illi bajulum Arnoldum, aliosque ministros ordinabiliter decenterque constituens tutelæ puerili congruus (781). Qui usque Aurelianam civitatem eunali est evectus gestamine. Sed ibi congruentibus ejus ætati armis acinectus, equo impositus, et in Aquitaniam est, Deo annuente, transpositus. Ubi dum non multis moratur annis, id est quatuor, gloriosus rex Carolus assiduus durosque Saxones inferrebat referebatque conflictus (785). Inter quos cavens ne aut Aquitanorum po-

pulus propter ejus longum abscessum insolereceret, aut filius in tenerioribus annis peregrinorum aliquid disceceret morum, quibus difficulter expeditur ætas semel imbuta, misit et accersivit filium jam bene equitantiem, cum omni populo militari, relictis tantum marchionibus, qui fines regni tuentes, omnes, si forte ingruerent, hostium arcerent incursum. Cui filius Ludovicus, pro sapere et posse obedienter parens, occurrit ad Patrisbrunam (786) habitu Vasconum cum cœvis sibi pueris indutus, amiculo scilicet rotundo, manicis camisie diffusis, cruralibus distentis, calcaribus caliginis insertis, missile manu ferens : hæc enim delectatio voluntasque ordinaverat paterna. Mansit ergo cum patre inde usque ad Hærsburg eum eo vadens, usquequo sol ab alto declinans axe, ardorem æstivum autumnali condescensione temperaret. Cujus extremo tempore licentia a patre accepta, hiebatum in Aquitaniam rediit.

Ea tempestate Chorso dux Tolosanus dolo ejusdam Vasconis, Adelerici nomine, circumventus est, et sacramentorum vinculis obstrictus, sique demum ab eo absolutus. Sed hujus nævi ulciscendi gratia, rex Ludovicus et proceres, quorum consilio republica Aquitanici regni administrabatur, conventum generalem constituerunt in loco Septimaniae, ejus vocabulum est Mors-Gothorum. Accitus autem idem Vasco, conscius facti sui venire distulit, donec obsidum interpositione fretus, tandem occurrit. Sed corumdem obsidum periculo nihil passus, insuper numeribus donatus, nostros reddidit, suos recepit, et ita recessit. Ætate vero subsequente, jussu patris Ludovicus rex Normatiam simpliciter, non expeditionaliter venit : et cum eo in hibernis perstitit (788). Ubi jam diutius Adelericus ante reges dicere causam jussus atque auditus, purgare objecta volens, sed non valens, proscriptus atque irrevocabili est exilio deportatus. Chorsone porro a ducatu Tolosano submoto, ob ejus inæciam tantum dedecus regi et Francis acciderat, Willemus pro eo subrogatus est (789). Qui Vasconum nationem, ut sunt natura leves, propter eventum supradictum valde elatos, et propter muletationem Adelerici nimis reperit efferatos. Quos tamen tam actu quam viribus brevi subegit, illique pacem imposuit nationi. Rex vero Ludovicus eodem anno (790) Tolose placitum generale habuit, ibique consistenti, Alutaursus Sarcenorum dux, cum reliquis regno Aquitanico conlimitantibus, ad eum nuntios misit, pacem petens et dona regia mittens. Quibus secundum voluntatem regis acceptis, nuntii ad propria sunt reversi.

Interea anno hunc sequente (790), patri regi rex Ludovicus Ingelheim occurrit, inde Renesburg cum eo abiit. Ibiq; ense, jam appellens adolescentiæ tempora, accinctus est, ac deinde patrem in Avares exercitum ducentem usque ad Clunenburg comitatus, jussus est reverti et usque ad reversionem paternam, cum Fastrada manere regina. Itaque cum ea hiemem exegit imminenti, patre in expeditione cœpta permanente. At vero ipso ab expeditione

A Avarica remeante, accepit ab eo mandatum in Aquitania redire, et fratri Pippino suppetias, cum quantis posset copiis, in Italiam pergere. Cui obediens, Aquitaniam autumnii tempore rediit, omnibusque que ad tutamen regni pertinent ordinatis, per montis Cinisii asperos et flexuosos anfractus in Italiam transvehitur, atque Natalem Domini Ravennæ celebrans (795) ad fratrem venit. Cui conjunctus, junctis viribus Beneventanam provinciam ingrediuntur, cuncta obvia populantur, castris uno potantur. Hieme autem transacta, una ad patrem prospere regrediuntur, uno tamen audito offuscante eorum plurimam alacritatem, e quod compererunt, fratrem suum naturalem Pippinum contra communem patrem rebellionem meditatum, pluresque nobilium hujus sceleris conscios atque irritos et pessumdotos. Concite ergo pergentes ad patrem in Bajoria agentem, venerunt in locum cui est vocabulum Salz, et ab eo gratissime sunt recepti. Quidquid autem superfluit ætatis, autumnii et hiemis, eum patre rege rex Ludovicus exegit (794). Magnopere enim curabat rex pater, ne regem filium aut nutrimenta honesta laterent, aut externa inhærescentia in aliquo dehonestarent. Qui cum primo vere (795) a patre dimitteretur, interrogatus est ab eo, cur rex cum esset, tante tenuitatis esset in re familiari, ut nec benedictionem quidem, nisi ex postulo sibi offerre posset, didicissetque ab illo quia privatis studens quisque primorum, negligens autem publicorum perversa vice, dum publica vertuntur in privata, nomine tenus dominus actus sit omnium pene indigus. Volens autem huic obviare necessitati, sed cavens ne filii dilectio apud optimates aliquam pateretur jacturam, si illis aliquid per prudentiam demeret quod per inscientiam contulerat, misit illi missos suos, Willebertum scilicet, Rothomagensis postea urbis archiepiscopum, et Richardum comitem, villarum suarum provisorem, præcipiens ut villæ quæ eatenus usui servierant regio, obsequio restituerentur publico : quod et factum est.

Quibus receptis, rex et prudentiæ suæ monstravit continuo documentum, et misericordiæ, quæ illi genuina probatur, patefecit affectum (796). Nam ordinavit qualiter in quatuor locis hiberna transigeret, ut tribus annis exactis, quarto demum anno hiematurum se quisque eorum susciperet locus, Tehotuadum scilicet palatum, Cassinogilum, Andiacum, et Eurogilum. Quæ loca, quando quartum redibatur ad annum, sufficientem regio servitio exhibebat expensam. Quibus prudentissime ordinatis, inhuiit a plebeis ulterius annonas militares, quas vulgo foderum vocant, dari. Et licet hoc viri militares ægre tulerint, tamen ille vir misericordiæ, considerans et præbentium penuriam, et exigentium crudelitatem, simul et utrorumque perditionem, satius iudicavit de suo subministrare suis, quam sic permittendo copiam rei frumentariæ, suos irritari periculis. Quo tempore Albigenses tributo quo

in dando vino et annona gravabantur, sua liberalitate relevavit. Habebat autem tunc temporis Megiariarum secum, missum sibi a patre, virum sapientem et strenuum, garumque utilitatis et honestis regiae. In tantum autem regi patri haec placuisse dicuntur, ut haec imitatione stipendiariam in Francia interdiceret annonam militarem dari, et alia plurima corrigi juberet, congratulans felicibus filii profectibus. Sequenti porro tempore Tolosam venit rex, et conventum generalem ibidem habuit. Adofonsi Galletiarum principis missos, quos pro amicitia firmando miserat cum dovis, suscepit et pacifice remisit. Necnon et Babalae Saracenorum ducis, qui locis montosis Aquitaniae proximis principabatur, missos pacem petentes et dona ferentes suscepit et remisit. Quo tempore verens ne corporis nativo superatus calore, in multimodos luxuriae raperetur anfractus, cum consilio suorum, Heringardam futuram reginam, claris ortum natalibus, ut pote filiam Ingrammi comitis, sibi sociavit. Ordinavit autem illo tempore in finibus Aquitanorum circumquaque firmissimam tutelam. Nam civitatem Ausoniam, castrum Cardoniam, Castanserram, et reliqua oppida olim deserta, munivit, habitari fecit, et Barrello comiti cum congruis auxiliis tuenda commisit. Hieme transacta missi ad illum pater rex, ut ad se contra Saxones evanem, cum populo, qui posset, veniret. Qui ire non differens, ad eum Aquasgrani venit, et cum ipso ad Fremersheim, ubi placitum generale habuit, super ripam Rheni perexit. In Saxonia cum patre usque ad missam sancti Martini perdravit. Inde a Saxonia cum patre exiit, et in Aquitaniam, magna hiemis exacta parte, concessit. Succedente vero aestate, rex Carolus ad eum misit, mandans ut secum in Italiam proficisceretur: sed mutato consilio jussus est domi manere.

Rege autem Romam pergente, ibidemque infulas imperatorias suscipiente (800), rex Ludovicus Tolosam abiit iterum, atque inde in Hispaniam contendit. Cui Barcinonae appropinquanti, Zaddo dux ejusdem civitatis tanquam subjectus occurrit, nec tamen civitatem dedidit. Quam transgrediens rex, et flerkle superveniens, subegit illam atque subvertit. Qua diruta, et caeteris municipiis vastatis ac incensis, ad Oscam usque processit. Cuius agros septibus plenos manus militaris secuit, vastavit, incendit, et quaecunque extra civitatem sunt reperta, incendio depescente sunt consumpta. Quibus expletis, imminente jam hieme, ad propria rediit. Redeunte porro tempore aestivo, imperator gloriosissimus Carolus Saxoniam petiit (801), mandans filio, ut et ipse, tanquam in eadem terra hibernatus, se subsequeretur. Quod ipse agere festinans, ad Neusciam venit, Rhenum ibidem transiit, et patri concurrere accelerabat. Sed antequam ad eum veniret, nuntio obviavit paterno in loco ejus vocabulum est Ostfaloa, cum mandatis ne plus in ambulando fatigaretur, quin potius loco sibi opportuno castra metaretur, et se redeuntem ibidem operiretur. Tota enim

A gente subacta Saxonum, victor Carolus imperator jam redibat. Cui cum filius occurrisset, multo eum amplexatu de-oculans, plurima illum gratiarum actione et laude extulit, utilitatemque obsequelae illius, saepe iterando felicem se tali filio praedicavit. Finito tandem diutino atque eruentissimo Saxonico bello, quod, ut ferunt, triginta trium annorum tempus occupavit, Ludovicus rex a patre dimissus, in regnum proprium ad hiberna sese cum suis collegit.

Hieme porro transacta (802), Carolus imperator tempus opportunum nactus, ut pote ab externis quiescens bellis, cepit circumire loca sui regni mari contigua. Quod dum Ludovicus rex comperisset, Rothomagni missio legato Hademaro, petiit eum in Aquitaniam divertere, et regnum quod sibi dederat invisere, et ad locum qui Cassinogilus vocatur venire. Cujus petitionem pater honorabiliter suscepit, et filio gratias egit: petita tamen negavit, et ut sibi Turonum occurreret mandavit. Quo filius veniens, gratulabunde nimis ab eo susceptus, et in Franciam redeuntem Vernam usque prosecutus est. A quo digressiens, in Aquitaniam regressus est. Aestate hanc sequente (805) Zaddo dux Barcinonensis suavis est a quodam sibi, ut putabat, amico, Narbonam usque procedere. Qui comprehensus, Ludovico regi est adductus, et patri Carolo itidem perductus. Ipso tempore Ludovicus rex coacto populo regni sui Tolosae, de his quae agenda videbantur tractans deliberabat. Burgundione namque mortuo, comitatus ejus Fedentiacus Lituaro est attributus. Quam rem Vascones moleste ferentes, in tantam erupere petulantiam, ut etiam homines illius alios ferro perimerent, alios igni comburerent. Qui vocati dum primum venire detrectarent, quoquo modo ad causam dicendam venerunt, et poenas debitas pro talibus ausis dederunt, ita ut quidam factionis lege igni conflagrarent. His peractis, succedente tempore (804), visum est regi et consiliariis ejus ut ad Barcinonam oppugnandam ire deberent: divisioque in tres partes exercitu, unam quidem Ruscellioni ipse permanens secum retinuit, alteri obsidionem urbis injunxit, cui Rotstagnus comes Gerunde praefuit; tertiam autem, ne forte obsidentes urbem improvide ab hostibus occuparentur, ultra urbem sedere praemisit. Obsessi interea intra urbem, Cordubam miserunt auxiliumque poposcerunt. Rex vero Saracenorum protinus auxiliatus eis exercitum direxit. Venientibus porro his qui missi fuerant Casaraugustam, relatum est eis de exercitu in via sibi obviam constituto. Erat autem ibi Willelmus primus signifer, Hademarus, et cum eis validum auxilium. Quod illi audientes, in Astures sese verterunt, clademque eis improvide importaverunt, sed multo graviolem reportaverunt. Quibus recedentibus, nostri ad socios urbem obsidentes reversi sunt, et illis juncti tandiu urbem obambiantes, et nullum ingredi aut egredi permittentes, vexarunt, donec famis acerbitate coacti sunt etiam vetustissima ostiis coria

destruere, et in cibum infelicissimum vertere. Alii autem mortem infelicissimè propinquantes vitæ, e muris senect præcipites mittebant, aliqui vero spe animabantur inani, cogitantes quod Franci hiemis asperitate a civitatibus cohiberentur obsidione. Sed hancillorum spem abscedit prædentium virorum consilium. Advecta enim undecunquæ materia, cœperunt extruere casas, veluti in hibernis ibidem mansuri. Quod cernentes civitatis habitatores, a spe deciderunt, et ad desperationem ultimam versi, suum principem Zaddonis cognatum tradiderunt, quem pro eo constituerant, nomine Hamur, et se et civitatem, concessa facultate secedendi, dederunt hoc modo. Cum enim longa fessam obsidione nostri tenerent urbem, et jam jam capiendam aut tradendam erederent, honesto ut decebat usi consilio, regem vocant, ut urbs tanti nominis gloriosum nomen regi propagaret, si illam eo præsenste superari contingeret. Suggestioni huic admodum honeste rex assensum præbuit. Venit ergo ad exercitum suum urbem vallentem, que indesinenti oppugnatione sex hebdomadibus perdaratur, et tandem superata victori manus dedit. Tradita ergo et patefacta civitate, primo quidem die custodes rex illud destinavit, ipse autem ab ejus ingressu abstinuit, donec ordinaret qualiter eum digna Deo gratiarum actione capitam atque susceptam victoriam ejus nomini consecraret. Antecedentibus ergo cum in crastinum et exercitum ejus sacerdotibus et clero, cuius solenni apparatu et laudibus hymnidicis portam civitatis ingressus, et ad ecclesiam sanctæ et victoriosissimæ Crucis, pro victoria sibi collata, gratiarum actiones Deo acturus, progressus est (805). Porro post hæc Bera comite ibidem ad custodiam relicto cum Gothorum auxiliis, hiemandi gratia ad propria remeavit. Cui pater, comperto quod ei imminere videbatur a parte Saracenorum periculo, fratrem Carolum suffraganeum mittebat: eique Lugduni agenti, et ad fratris adiutorium properanti, nuntius regis fratris occurrit, captam civitatem nuntiavit, et ne longius fatigaretur, edixit. Qui ab eodem loco regrediens, ad patrem est reversus. Rege porro Ludovico in Aquitania hibernum agente tempus, pater rex eum mandavit venire ad suum colloquium Aquisgrani, in Purificatione sanctæ Mariæ genitricis Dei. Cui occurrens, et quousque placuit cum eo commorans, quadragesimæ tempore rediit. At succedente æstate (806), cum quanto visum est ei bellico apparatu in Hispaniam proficiscitur, profectusque per Barcinonam, et veniens Tarraconam, quos ibidem reperit, cepit, alios fugavit, universaque loca, castella, municipia, usque Tortosam vis militaris excidit, et flamma vorax consumpsit. Interea in loco, cujus vocabulum est sanctæ Columbæ, divisit copias suas in duo, quam maximam quidem partem secum contra Tortosam ducens: porro Isembardum, Hadenarum, Beram, Burrellum cum reliquis expeditissime ad superiora dirigens, ut Ibero flumine transito, dum hostes in sedibus securi residerent, ab istis

A insidiis ex improviso eos aggredierentur, aut certe turbata regione, in pavorem solverentur. Igitur rege Tortosam tendente, memorati viri tandem s. periores in Iberi partes noctibus euntes, diebus silvarum lustra sectantes, obambulaverunt, usquequo Cingam et Iberum natando pariter transierunt. In quo itinere sex dies transigentes septima transierunt. Qui ubi omnes incolomes evaserunt, terram hostium latissime vastaverunt, et usque villam eorum maximam, quæ Villa-Rubea vocatur, pervenerunt. Unde nimis magnam prædam sustulerunt, ut pote improvisis hostibus, et nihil tale unquam suspicantibus. Quibus gestis, iis qui evadere potuerunt hanc plagam longe lateque nuntiantibus, collecta est Saracenorum Maurorumque multitudo non minima, et eis obvia constitit ad ostium vallis quæ dicitur Vallis-Ibana. Cujus vallis natura est, ut ipsa in profundo jacens hinc inde præruptis atque altis cingatur montibus. Quam nisi Dei provisio intrare prohibuisset, nostri absque ullo pene hostium labore lapidum ictibus poterant interire, vel in manus inimicorum devenire. At dum illi viam præstruunt, nostri autem aliorum viam apertiorum planiorumque petunt, reputantes Mauri hæc nostros non ob sui tantum custodiam, sed metu potius eorum facere, a tergo eos insequuntur. Porro autem nostri prædam retro relinquentes, facies hostibus nudaverunt, restierunt, Christoque juvante ipsos terga vertere compulerunt. Quos autem apprehenderunt, necaverunt, et hæti ad prædam quam reliquerant redierunt: ac tandem post dies viginti sue digressionis, ad regem alacres, paucissimis suorum amissis, redierunt. Rex autem Ludovicus suus lætanter recepit, et terra hostil' usquequaque vastata domum rediit.

Sequenti vero tempore iterum rex Ludovicus expeditionem in Hispaniam paravit. Sed pater ne per semetipsum illic pergeret eum impedit. Precepit namque tunc temporis fabricari naves contra Nordomannicas incursiones, in omnibus fluminibus quæ mari inflebant. Quam curam etiam filio injunxit Rhodanum et Garunnam et Sildam. Attamen misit ei missum suum lugobertum, qui filii præsentiam præferret, et vice amborum contra hostes exercitum duceret. Rege autem in Aquitania remanente ob supradictam causam, exercitus ejus itinere prospero Barcinonam venit, ibique habito inter se consilio, quomodo hostibus clandestina possent supervenire irruptione, invenerunt hunc modum: scilicet, ut naves transvectorias fabricantes, unamquamque earum in quaternas partirentur partes, quatenus pars quaternæ cujusque duobus equis vel mulis veli posset, et præparatis clavis et marculis facile captari valeret: pice vero et cera ac stupa præparatis, mox ut ad flumen veniretur, compagum juncturæ obcludi possent. Sic itaque instructo, maxima pars eorum cum prædicto misso Ingoberto Tortosam petierat. At vero ii qui ad opus supradictum sunt deputati, Hademarum scilicet, Bera et reliqui, trium dierum emenso itinere (erant enim sine sagmatibus)

caelo pro tecto nitentes, igni [Al., foco] ac fumo deprehenderentur renuuntantes, silvis se die occultentes, nocte, quantum posse dabatur, iter agentes, quarto die lberos compactis navibus ipsi quidem sunt transpositi, equos autem natatui commiserunt. Quod factum magnum voto eorum pepererat effectum, nisi fuisset acerrime deprehensum. Cum enim Abaidum dux Tortosae littora Iberi obsideret fluminis, et illi quae supra diximus superiora illius modo praedicto transmitterent, Maurus quidam lavandi gratia flumen ingressus, flumem a flumine vidit ferri equinum. Quo viso, sicut sunt nimiae caliditatis, adnans firmoque comprehendens, et naribus admovens, exclamavit: Cernite, inquit, o socii, moneo quam caveate. Nam hoc stercus non onagri est, vel ejuscunque animantis herbilis assucti pastibus, enimvero equina esse haec egesta constat: quae certum est fuisse hordeum, et ob hoc equorum vel mulorum palula; ideoque cautius vigilate, nam in superioribus fluminis hujus, ut cerno, nobis parantur insidiae. Extemplo duos suorum consensit equis speculatum dirigunt. Qui, nostris visis, quod verum erat, Abaidum renuuntant. Ad illi timore coacti, omnibus, quae castrensis habitatio habuit, posthabitis atque dimissis, fugae se commiserunt: omniumque relictorum nostri potius, in illorum papilionibus illa sunt nocte hospitati. Sed Abaidum collecta multa manu hostium, eis in crastinum praedictus occurrit. Nostri tamen divino freti auxilio, licet impares multoque numero inferiores, tamen hostes fugere conpulserunt, multaque eorum strage viam fugientium impleverunt. Et eo usque manus ab eorum caele non continuerunt, donec solis dieique lumine recedente, et umbra noctis terram occupante, lumina stellarum noctem solaturna succederent. His gestis, Christo favente, ad suos sese magno cum gaudio et opibus collegerunt. Din etiam simul obsessa urbe domum repedarunt.

Porro anno huic proximo (808) Ludovici rex per semetipsum Tortosam repetere statuit, habens secum Heribertum, Liutardum, Isembardum, validumque Francie supplementum. Quo pervenient, adeo illam arietibus, manibus, vincis et ceteris instrumentis accessit et protrivit muralibus, ut cives illius a spe deciderent, infractosque suos adverso Marte cernentes, claves civitatis traderent. Quas ille rediens cum multo favore patri retulit. Quae res magnum Saraenis et Mauris pro talibus gestis incussit metum, verentibus ne singulas civitates parsors involveret. Reversus est igitur rex a civitate post quadraginta dies inchoatae obsidionis, et in proprium se contulit regnum. At post anni instantis excursus (809), exercitum ordinavit, et Oseam cum misso patris Heriberto mittere statuit. Quo pervenientes qui missi fuerant, civitatem obsederunt, obvios quosque aut vivos comprehenderunt, aut in fugam coactos compulerunt. Sed dum circa urbem sedentes, ignaviores se quam decessit studio resolvunt, imprudentes ac leves aliqui juvenum propius nitros

accedentes, veris quidem eos qui propugnaculis praesidebant, primum laessere, deinde missilibus incessere tentant. Oppidani porro contemnentes praesentium paucitatem, absentium metientes seram occursionem, a patris portis prosiliunt. Pugnatum hinc inde est: caesi sunt ab utraque parte, et tandem illi sese in civitatem receperunt, isti autem ad castra mansuri redierunt. Protracta igitur obsidione, peracta vastatione, et quaecunque visa sunt contra inimicos agenda pro irae satisfactione, ad regem sunt reversi, qui eo tempore in silvis venationum occupabatur studiis. Erat enim tempus autumnii perextremum. Receptis ergo suis ab expeditione praemissa redeuntibus, rex hiemem sequentem, in suis consistens, pacifice exiit. At succedente aestate (810).

Accito populi sui generali conventu, retulit eis sibi delatum rumore, quod quaedam Vasconum pars jam pridem in deditionem suscepta, nunc defectioem meditata, in rebellionem assurgeret, ad quorum reprimendam pervicaciam ire publica utilitas postularet. Hanc regis voluntatem omnes laudibus prosequuntur: nec talia in sordidit contemnenda, sed potius severissime resecaenda testantur. Motu igitur et disposito prout oportuit exercitu, Aquas villam pervenit, et ut ad se venirent, qui infidelitatis insinulabantur, jussit. Sed illis venire detractantibus, ad eorum vicinia devenit, cunctaque eorum depopulari manu militari permisit. Ad ultimum eunctis quae ad eos pertinere videbantur consumptis, ipsi supplices venerunt, et tandem veniam perditis omnibus magno pro munere mererunt. Superato autem pene difficili Pyrenaeorum transitu Alpium, Pampalonam descendit: et in illis quam diu visum est moratus locus, ea quae utilitati tam publicae quam privatae conducere ordinavit. Sed cum per ejusdem montis remeandam foret angustias, Vascones nativum assuetumque fallendi morem exercere conati, mox sunt prudenti astutia deprehensi, consilio cauti atque cautela vitati. Uno enim eorum, qui ad provocandum processerat, comprehenso atque appenso, reliquis pene omnibus uxores aut filii sunt erepti, usquequo eo nostri pervenirent quo fraus illorum nullam regi vel exercitui posset inferre jaceturam.

His gestis, in propria rex populusque ejus Deo propitio concessit (811). Et regis quidem ab ineunte aetate, sed tunc quam maxime, circa divinum cultum et sanctae Ecclesiae exaltationem piissimus incitabatur animus; ita ut non modo regeret, sed ipsis opera potius cum vociferarentur sacerdotem. Nam totius Aquitaniae qui videbatur clerus, antequam crederetur, ut pote sub tyrannus agens, magis equitationi, bellicae exercitationi, missilium liberationi, quam divini cultui operam dare noverat. Regis autem studio undecunque adductis magistris, tam legendi quam cantandi studium, nec non divinarum et mundanarum intelligentia litterarum, citius quam credi poterat coaruit. Praecipue tamen affectu illorum lucebatur, qui cuncta sua pro Domini amore

relinquentes, speculativæ vitæ curabant fieri particeps. Nam antequam Aquitania sub eo regeretur, collapsus erat in ea hujusmodi ordo; at sub eo adeo convalescit, ut etiam ipse fratrem avi Carolanum imitari gestibus memorabile excipulum, ipse quoque theoreticæ vitæ culmina niteretur comprehendere. Sed hujus voti ne compos feret, obicem se præbuit refragatio patris, vel potius divinitæ volentis nutus, qui tante pietatis virum noluit sub cura suæ solius salutis delitescere: sed potius per eum, et sub eo, multorum salutem adulescere. Et quidem multa, ut dictum est, ab eo sunt in ejus ditione reparata, imo a fundamentis ædificata monasteria, sed præcipue hæc: monasterium sanctæ Mariæ et sancti Petri de Ferrariis, quod antiquitus Bethlehem vocabatur, in cuius curia pater ejus Pippinus occidit Leonem, et ipsemet a Stephano papa Romano in regem honorifice consecratus est in eadem ecclesia; monasterium sancti Filiberti, monasterium sancti Florentii, monasterium Carroffi, monasterium Concas, monasterium sancti Maxentii, monasterium Menate, monasterium Maguiloci, monasterium Musciacum, monasterium sancti Savini, monasterium Masciacum, monasterium Noviliacum, monasterium sancti Theofridi, monasterium sancti Pascentii, monasterium Dosora, monasterium Sollemniacum, monasterium puellæ sanctæ Mariæ, monasterium puellæ sanctæ Radegundis, monasterium de Vera, monasterium de Utera in pago Tolosano, monasterium Valada in Septimania, monasterium Aniane, monasterium Galane, monasterium sancti Laurentii, monasterium sanctæ Mariæ quod dicitur in Rubine [Orabione], monasterium Cannas, et cætera plurima, quibus velati quibusdam lychnis totum decoratur Aquitanicæ regnum. Hoc ejus exemplum non modo episcopi multi, sed et laici quamplurimi æmulati, collapsa restaurabant, et nova monasteria certabant instituere; quod cernere oculis est. In tantam denique felicitatem respublica Aquitanicæ regni profecerat, ut proficiscente quolibet rege, vel in palatio residente, vix aliquis reperiretur se conquerens aliquid a jure permissum. Tribus enim diebus rex per singulas hebdomadas rei judicariæ intererat. Nam quadam tempestate misso Archambaldo Commentariensi Imperii, dum ei quædam ferenda lilio referendaque commisisset, et ille ordinationem hanc, ut viderat, rediens patri retulisset, adeo exultasse dicitur, ut præ nimia alacritate lacrymis fluxerit, et circumstantibus, *O, inquit, socios, victos nos gratulemur ab hujus juvenis senili sagacitate. Unde quia servus fuit Domini fidelis in commissio, servans in augmentando sibi tradito talento, constitutus est potestatem habens in cuncta patrisfamilias domo.*

Per idem autem tempus (813) mortuo jam pridem Pippino Italia rege, nuperrime autem Carolo itidem fratre res humanas relinquente, spes universitatis potiunde in eum assurgebat. Misso enim pro quibusdam necessariis patrem consulens Gericco Capis prælato, cum in prælato moratur, præsto-

lans perlatorum responsum, monitus est tam a Francis quam a Germanis ut ad patrem rex veniret, eique propter assisteret: videri sibi, dicentes, quod cum pater jam in senilem vergeret ætatem, et acerbe ferret liberorum infortunatam defectionem, citam illius hæc portenderent corpoream solutionem. Quod Gericcus cum regi, rex vero consiliariis retulisset, quibusdam vel pene omnibus visum est salubre suggestum. Sed rex altiori consilio, ne forte per hoc se patri suspectum redderet, agere distulit. Hæc tamen Divinitas, pro cuius timore et amore facere noluit, ut sibi moris est amatores sui sublimius quam cogitari potest nobilitare, prudentius ordinavit. Pacem porro petentibus his, quos bello fatigare solitus erat, rex articulo duorum annorum præstito, libenter indulxit. Interea imperator Carolus considerans suum [sc] in senectutem adelinam devexum, et verens ne forte subtractus rebus humanis, confusus relinqueret regnum, quod erat donante Deo, nobilitate ordinatum: scilicet ne aut externis quateretur procellis, aut intestinis vexaretur scissionibus, misit ad filium, eumque ab Aquitania evocavit. Quem venientem clementer suscepit, tota æstate secum tenuit, de his quibus eum indigere putavit instruxit: qualiter videlicet sibi vivendum, regnandum, regnum ordinandum, et ordinatum tenendum foret, monuit, et tandem imperiali eum diademate coronavit, et rerum summam penes eum futuram esse Christo favente innuit, et hoc peracto negotio rediit ad propria concessit. Qui mense Novembri a patre regrediens, Aquitaniam repetiit. Pater vero veluti morti propinquus, crebris et peregrinis incommodis urgeri cepit. Nam mors veluti quibusdam nutibus adventum suum jam jamque futurum, talibus prænuuntiabat indicis. Tandem itaque vitis passionum iuster se compugnantibus, et valentiam ejus impugnantibus, naturæ imbecillitas cessit, et lecto decubuit: et in dies atque in horas propinquior morti, prout voluit suis scripto distributis, diem ultimam clausit. Francorumque regno pene ineluctabilem luctum reliquit. At vero in ejus successore veridica probata est Scriptura, quæ in talibus tribulationibus consolans animos dicit: *Mortuus est vir justus, et quasi non est mortuus, similem enim sibi reliquit filium heredem.* Obiit autem quinto Kalendas Februarias idem piissimus imperator Carolus, anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi octingentesimo decimo quarto. Quo in tempore Ludovici imperator concilium populo generale quasi quodam indixerat presagio, in Purificatione sanctæ Dei genitricis Mariæ, in loco cuius vocabulum est Tehotvadus.

Defuncto autem patre pie recordationis, missus est Ramo ad eum ab eis qui sepulturam ejus curarunt, liberis scilicet et proceribus palatinis, ut et mortem ejus mature cognosceret, adventumque suum nullo modo comperendinaret. Qui cum Aurelianam devenisset ad urbem, Theodulfus ejusdem urbis episcopus, vir uelocitate doctissimus, cau-

sam ejus adventes praesentit : et velocissime misso perlatores imperatori innoscere studuit, hoc tantummodo ei suggerendum iulens, utrum praestolaretur venturam in urbem, an itinere aliquo ei occurreret venturo ad urbem. Quam causam ille protinus commentatus agnovit, et ipsum venire ad se jussit. Inde alium atque alium hujusce rei tristes suspiciens nuntios, post quintum diem ab eodem loco pedem movit, et cum tanto, quantum passa est angustia temporis, populo iter arripuit. Timebatur enim quam maxime Wala, summi apud Carolum imperatorem habitus loci, ne forte aliquid sinistrae contra imperatorem moliretur. Qui tamen citissime ad eum venit, et humillima subjectione se ejus nutui, secundum consuetudinem Francorum, commendans subdidit. Post cuius ad imperatorem adventem, emulati eum omnes Francorum proceres, certatim gregatimque ei obviam ire certabant. Tandemque ad Ibaristallium prospero itinere pervenit, et die tricesimo postquam ab Aquitania promovit, palatio Aquisgranum pedem feliciter intulit. Moverat autem ejus animum jamdudum, quamquam natura mitissimum, illud quod a sororibus illius in contubernio exercebatur paterno : quo solo domus paterna inurebatur navo. Cui incommodo laedere volens, simul et cavens, ne quod per Odilonem et Hiltrudem olim acciderat, revivisceret scandalum, misit Walam et Warnarium, nec non et Lantbertum, sed et Ingobertum : qui Aquasgranum venientes talibus, ne accidere possent, cautela prospicerent, et quosdam stupri immanitate et superbiae fastu reos majestatis caute ad adventum usque suum asservarent. Nam aliqui eorum cum supplices veniam inter iter agendum poposcissent, emeruerunt. Simul et praecipiens ut populus ibidem consistens absque metu semet ibidem opperiretur venturum. At vero Warnarius comes, inscio Wala et Ingoberto, accito nepote Lantberto, Hodoivno jam dicto obnoxium crimine, ad se venire mandavit quasi comprehendum, et regie vindictae obiectandum. Cujus ille insidias, ut pote admordente acriter conscientia, monitus praevitit, et quia declinare detrectavit, et ipse experiri meruit, et ipsi Warnario ultimam cladem importavit. Nam ad eum, sicut ille mandaverat, veniens, et ipsum Warnarium confecit, et Lantbertum cruvis lesione non parvo tempore debilem reddidit; et ad ultimum ipse confossus gladio, interiiit. Quae cum nuntiata imperatori fuissent, animum illius ad misericordiam exitum flexit amici, in tantum ut Tullius [illius] quidam talium, qui pene jam imperatoris clementia venia dignus videbatur, luminum amissione muletaretur. Venit ergo imperator Aquasgranum palatium, et a propinquis atque multis Francorum millibus cum multo favore est receptus imperatorque secundo declaratus. Quibus expletis, studiosis sepulturae paterna gratias egit, ac propinquis luctus acerbitate confectis, consolationis congruae contulit levamen. Sed et quod decrat inferiis genitoris, promptissime supplevit. Nam re-

citato paterno testamento, nihil relictum est patrum honorum, quin secundam ejus sectionem partiretur. Nihil enim ab eo intestatum est relictum. Sed quod ecclesiis metropolitano distribuebant censuit, subdivisit superscriptione nominum, quarum partes fuere viginti et una. Quod autem ornatui regio conducebat, posteriori reliquit aetati. Statuit etiam quid, secundum morem Christianorum, filiis filiorumque filiis et filiabus, nec non et servis ancillisque regalibus, sed et in commune omnibus pauperibus distribueretur. Quae cuncta dominus imperator Ludovicus, ut scripta relegit, executione operis complevit. His peractis, imperator omnem caeteram feminam, qui permaximus erat, palatio exclusit judicavit, praeter paucissimas, quas famulanti regali congruas existimavit. Sororum autem quarumvis, quae a patre acceperat, concessit. Quae autem necdum tunc quid consecute erant, ab imperatoreauerunt, et ad imperata sese verterant. Post haec imperator legationes ad patrem destinatas, ad se autem venientes et susceptas diligenter audivit, dapsiliter curavit, sumptuose numeratas remisit. Inter quas vel praecipua fuit imperatoris Constantino-politani, nomine Michaelis, cui dominus Carolus missos miserat Amalarium Treverorum episcopum, et Petrum Nantula abbatem, pacis confirmandae gratia. Qui revertentes missos supra dicti Michaelis secum adduxerunt Christophorum protospatharium, et Gregorium diaconem, ad imperatorem Carolum directos, super omnibus quae scripta fuerant respondentes. Quos cum imperator remitteret, simul cum eis misit missos suos Leoni substituto imperatori, Norbertum Regensem episcopum, et Richoinum Pictavum comitem : petens amicitiarum societatem et renovationem antiquarum, simul et pacti confirmationem. Eodem anno generalem conventum Aquisgranum habuit, et per universas regni sui partes fideles ac creditarios a latere suo misit : qui aequi juris tenaces existentes perversa corrigerent, omnibusque jus congruum aequo libramine penderent. Bernardum etiam nepotem suum jamdudum regem Italiae ad se evocavit, et obedientem parentem, amplis muneribus donatum, ad proprium regnum remisit. Beneventanorum itidem principem Crimoaldum non quidem venientem, sed missos suos mittentem, pacto et sacramentis constrinxit, ut singulis annis septem millia solidorum auri arce publice inferret. Eodem etiam anno duorum suorum filiorum, Lotharium in Bajoariam, Pippinum in Aquitaniam misit, tertium vero Ludovicum a hinc puerilibus consistentem in annis secum tenuit. Eodem etiam tempore Herioldus, ad quem summa regni Danorum pertinere videbatur, et qui pridem a filiis Godefridi regno pulsus fuerat, ad imperatorem Ludovicum confugium fecit, et juxta morem Francorum manibus illius se tradidit. Quem rex susceptum in Saxoniam ire jussit, et tempus quo ei auxilium ferre posset ad recuperationem sui principatus, ibidem operari. Quo etiam tempore Saxonibus atque Fri-

sonibus jus paterne hereditatis, quod sub patre ob A
 perfidiam legaliter perdidit, imperatoris clementia restituit: quod alii liberalitati, alii improvidentiae assignabant, eo quod hae gentes naturali fertilitati assuefactae, talibus habendis deberent coerceri, ne scilicet effrenes in perdullionis prociacitatem ferrentur. Imperator autem eo sibi arctius ens vinciri ratus, quo eis beneficia largiretur, non est spe sua deceptus. Nam post haec easdem gentes semper sibi devotissimas habuit.

Hoc anno (815) eursum vertente, perlatum est imperatori quod Romanorum aliqui potentes contra Leonem apostolicum pravus iniecerint conjurationes. Quos detractos atque convictos idem apostolicus supplicio addixerit capitali, lege Romanorum in id conspirante. Imperator autem audiens aegre haec tulit, velut a primo orbis sacerdote tam severe animadversa. Ideoque Bernardum Italiae regem illae misit, ut ipse resciscens quid verum quidve falsum de haec re rumor sparsisset, per Geroldum sibi renuntiaret. Ipse autem Bernardus rex Romam venit, quae visa sunt per missum supra dictum renuntiavit. Sed mox subsequenti missi ejusdem apostolici Leonis, Joannes episcopus Silvae Candidae, et Theodorus nomenclator, nec non Sergius dux, Leonem apostolicum criminibus obiectis purgare. Jusserat porro imperator ut Herioldo suppeditarentur Saxonici comites et Abotriti olim domino Carolo subjecti, quatenus regno proprio restitueretur, misso in hoc ipsum Baldrico legato. Qui cum Egidorum fluvium transisset, devenerunt in terram Nortmannorum, in locum cujus vocabulum est Sinlendi. Sed filius Godefridi, licet magnis abundantibus copiis et navibus ducentis, nolentibus cominus venire et pugnae se credere, ab invicem recessum est: direptis incensisque omnibus quae occurrere poterunt, insuper et obsidibus quadraginta ab eodem populo susceptis. His gestis ad imperatorem in locum qui dicitur Patrisbruna, redierunt; quo omnis populus ad ejus generalem conventum coierat. Quo in loco principes Selavorum Orientalium omnes primoresque venerunt. Eodem anno Abulat Saraceorum rex triennium ab imperatore petiit pacem. Quae quidem primum impetrata est, sed postea tanquam inutilis rejecta, et bellum Saracenis est indictum. Quo tempore Northbertus episcopus et Ricoinus comes a Constantinopoli regressi sunt, foederisque pactum inter ipsum et Francos detulere gratissimum. Eadem etiam tempestate Romani, cum Leo apostolicus gravaretur adverso incommodo, praedia omnia quae illi democultas appellavit, et noviter ab eodem apostolico instituta erant, sed et ea quae sibi contra jus quaerebantur direpta, nullo iudice expectato, diripere et sibi conati sunt restituere. Quorum captis restitit Bernardus rex per Witigisum ducem Spoleti, certumque rerum nuntium de his omnibus direxit ad imperatorem.

Postquam imperator hiemis inclementiam serena valedudiae et tranquillo successu transegit (816),

succedente aestivi temporis gratissima Blatiite, missi sunt ab eo qui dicitur Orientales Franci, sed et Saxonici generis comites, contra Sorabos Selavos, qui ab ejus imperio dicebantur decessisse. Quorum conatus quam brevissime ac facillime, Christo donante, compressus est. Sed et Vasconum citim, qui Pyrenaei jugi propinqua loca incolunt, eodem tempore juxta geminam consuetudinem levitatis, a nobis omnino desceverunt. Causa autem rebellionis fuit eo quod Siguinum eorum comitem propter morum pravorum castigationem, quibus pene erat importabilis, ab eorum removit praetione imperator. Qui tamen adeo sunt dualis expellitionibus edomiti, ut sero penituerit eos incepti sui, deditioemque magno expeteret voto. Inter haec domini Leonis Romani antistitis dormitio nuntiatur imperatori, quae venit octavo Kalendas Junii, anno vicesimo primo episcopatus sui: Stephani quoque diaconi in locum ejus subrogatio, qui post sui consecrationem ad dominum imperatorem venire non distulit. Vix enim duobus exactis mensibus, summa eum festinatione ei occurrere festinavit. Praemisit tamen legationem, quae super ordinatione ejus imperatori satisfaceret. Imperator autem ejus adventu praecognito, Bernardo qui lem nepoti eum comitari jussit. Sed et appropinquanti alios missos, qui eum cum debito honore perducerent, direxit. Ipse autem adventum ejus Rhemis sustinere statuit. Cui etiam obviam Hildebalum archiepiscopum sacri palatii, Theodolphum episcopum Aurelianensem, Joannem Arelatensem, aliorumque ministrorum Ecclesiae copiam, procedere jussit, infulis indutos sacerdotalibus. Ad ultimum imperator milliario processit a monasterio sancti confessoris Remigii, et tanquam beati Petri vicarium honestissime suscepit, descendentem ex equo excepit, et ecclesiam intrantem manu propria sustentavit: praecinentibus pro tanta exultatione variis Ecclesiae ordinibus, *Te Deum laudamus*, et reliqua. Quo hymno finito, laudes imperatori debitas clerus Romanus conclamavit, quarum finem dominus apostolicus oratione complevit. His expletis, intra domus penetralia concessum est, expositisque causis sui adventus, et benedictione panis ac vini simul participata, imperator ad civitatem rediit, dominus apostolicus ibidem remansit. Sed in crastinum dominus imperator dominum apostolicum evocavit, convivio opulentissimo procuravit, donisque maximis honoravit. Similiterque die tertio a domino apostolico dominus invitatur imperator, et multis variisque est donatus muneribus. Et in crastinum, quae fuit dies Dominica, imperator imperiali diademate coronatur, et benedictione intermissarum celebrationes insignitur. Et tandem his completis, dominus apostolicus, cunctis, quae proposeerat, impetratis, Romam rediit. Imperator vero ad Compendium secessit, ibique missos Abdraham filii Abulat regis suscepit et audivit. Moratus autem ibidem viginti vel eo amplius diebus, Aquisgrani hienaturus petiit.

(317.) Jusserat sane imperator missos Saraceno-
rum regis, semet precedere illum venturum. Quo
cum pervenissent, ferme tribus detenti sunt mensi-
bus. Post hæc autem, cum eos jam tædeter adventus
sui, permissu imperatoris redierunt. In eo etiam
commorans palatio, ad se venientem missum suscep-
it Leonis Constantiopolitani imperatoris, nomine
Nicephorum. Legatio autem, excepta amicitia et
societate, erat de finibus Dalmatarum, Romanorum
et Sclavorum. Et quia nec hi presentes erant, nec
Chadalo finium præfectus, neque sine illis hæc dirimi
poterant, missus est in Dalmatiam ad hæc pacifi-
canda et componenda Albigravius cum Chadalo ea-
rumdem finium principe. Ipso anno filii Godefridi
quondam regis Nortmannorum, cum ab Herioldo
premerentur, miserunt legatos petentes ab impera-
tore pacem. Quæ legatio tanquam inutilis et simu-
lata ab eo rejecta est, auxiliumque Herioldo contra
eos datum. Eo anno luna Nonis Februarii defecit
hora noctis secunda. Cometarum sidus portentuosum
apparuit in signo Sagittatoris. Stephanus papa tertio
mense postquam a Francia Romam rediit, ultimum
diem clausit, et Paschalis pro eo cathedram Romani
pontificatus subiit. Qui post expletam consecratio-
nem solemnem, legatos cum epistola apologetica et
maximis muneribus imperatori misit: insinuans non
se ambitione, nec voluntate, sed electione et populi
acclamatione, huic succubuisse potius quam insi-
luisse dignitati. Hujus legationis bajulus fuit Theo-
dorus nomenclator, qui negotio peracto, et petitis
impetratis, super confirmatione scilicet pacti et ami-
citiæ more prædecessorum suorum, reversus est.
Sub eodem anno. Quadragesimæ pene exacto tem-
pore, ultimæ hebdomadæ quinta feria, quæ Dominicæ
cœnæ celebratur memoria, duo peractis omnibus
quæ tanti diei solemnitas exigebat, imperator ab
ecclēsia in regiam se recipere vellet, porticus lignea,
per quam redeundum erat, carie senioque confecta
et humectatione continua putrefacta, fatiscentibus
inferioribus, sub imperatoris pedibus comitumque
illius collapsa, magnam fragore sui omni palatio in-
cussit metum, verentibus singulis ne ruinæ illius
eventus imperatorem oppressisset. Sed a Deo, cui
erat dilectus, a præsentis discrimine est protectus.
Nam cum viginti vel eo amplius comitum cum eo ad
terram usque deciderint, variasque incurrerint cala-
mitates, ille nil tristioris incurrit jactura, præter imi-
pectoris locum, cui illis est capulus ensis, ultima-
que auris cutis paululum expoliata; sed et erus
illius juxta inguina euidam ligno impactum, cui ta-
men citissime est subventum. Adhibito enim medi-
corum studio, quam brevi pristinæ salutis est restitutus.
Viginti namque peractis diebus Noviomagum
venatum petiit. Quo peracto negotio, imperator ge-
neralem habuit conventum Aquisgrani, in quo quan-
tum fervoris circa divinum cultum in area pectoris
gestaret, toto adnisi declaravit. Congregatis enim
episcopis nobilissimoque sanctæ Ecclesiæ clero, fecit
componi ordinarique librum, canonice vite consan-

A gestantem, in quo totius illius ordinis perfectio con-
tinetur, sicut reclusus ipse fatetur. In quo etiam
inseri jussit cibi potusque atque omnium necessa-
riorum summam, ut omnes tam viri quam sancti-
moniales, sub hoc ordine Christo servientes, nullis
præpeditis necessitatibus, libera servitute Domino
omnium militare meminissent. Quem librum per
omnes civitates et monasteria canonici ordinis sui
imperii misit per manus missorum prudentium, qui
illum in omnibus supra dictis locis transcribi facerent,
debitaque atque conscripta exigenter stipendia
ministrari. Quæ res magnum Ecclesiæ contulit
exultationis tripudium, et piissimo imperatori de-
bita cum laude immortalæ monumentum. Hædemque
constituit idem Deo amabilis imperator Benedictum
B abbatem, et cum eo, monachos strenuæ vite per
omnia, qui per omnia monasteria monachorum eun-
tes redeuntesque, uniformem traderent cunctis mo-
nasteriis, tam viris quam sanctimonialibus feminis,
vivendi secundum Regulam sancti Benedicti incom-
mutabilem morem. Considerans etiam idem piissi-
mus imperator, non debere Christi ministros ob-
noxios esse humane servituti, sed et multorum
avaritiam abuti ministerio ecclesiastico ad proprium
questum, statuit ut quicumque ex servili conditione,
conciliante scientia et morum probitate, ad ministe-
rium altaris aseiscerentur, primum manumittantur
a propriis dominis, vel privatis, vel ecclesiasticis,
et tunc demum gradibus altaris induantur. Volens
etiam unamquamque ecclesiam habere proprios
C sumptus, ne per ejusemodi inopiam cultus divini
negligerentur, inseruit prædicto edicto ut super sin-
gulas ecclesias mansus tribuerentur unius compensa-
tionem legitima, et servo atque ancilla. Hæc erat sancti
imperatoris exercitatio, hic quotidianus ludus, hæc
palestrica agonia, spectante Deo, quo ejus vita in
sancta doctrina et operatione clarius emeret, qui
in pomparum sublimitate constitutus imitando Chris-
tum humilitate, altius eminebat. Denique tunc ceperunt
deponi ab episcopis et clericis cingula balteis
aureis et gemmeis cultris onerata, exquisitæque
vestes, sed et calcæria talos onerantia relinquere.
Monstro enim simile dicebatur, si ecclesiasticæ fami-
liæ deputatus, conaretur aspirare ad sæcularis
gloriæ ornamenta. At vero non tulit hæc sanctam
D oque dignam imperatoris devotionem humani ge-
neris iniiciens, unilique se impetentem, et ab omni-
bus Ecclesiæ ordinibus sibi bella indicentem: sed
capit totis virium copiis se expugnantem oppu-
gnare, et per membra sua, Christi fortissimum bel-
latorem vi et astu, quo potuit, lacessere. Nam his
rite ordinatis, postquam imperator in eodem placito
filium primogenitum Lotharium imperatorem appel-
lari et esse voluit, et duorum filiorum suorum Pip-
pium in Aquitaniam, Ludovicum in Bajoariam mi-
sit, ut scilicet secretè populus cujus deberet potestati
 parere: statim et Alodritorum defectio nuntiatur,
qui cum filiis Godefridi amicitias jungentes Saxo-
niam Transalbanam vexabant. Contra quos impe-

vator sufficientes copias dirigens, eorum motus Deo favente compressit. Ipse autem Vosagi iustra sectatus, venatum petiit. Interea venatione ibidem iuxta morem Francorum expleta, cum hieme exacturus Aquisgrani reverteretur, nuntiatum est ei Bernardum nepotem suum Italice regem, cui ipse maxima, ut rex fieret, apud patrem causa fuerat, consiliis quorundam pravorum hominum adito dementatum, ut ab eo desciverit, omnesque civitates regni et principibus Italiae in hac verba conjuraverint: sed et omnes aditus, quibus in Italiam intratur, positis obicibus et custodiis obserarint. Quod cum certis nuntiis referentibus, maximeque Rinaldo episcopo, et Sepone, certissime cognovisset, contractis undique copiis, tam ex Gallia quam ex Germania, cum maximo exercitus robore Cabillonum usque pervenit. At Bernardus, cum se cerneret virilium imparum et ad exopta inefficacem, ut pote a quo plurimi suorum quotidie deficerent, desperatis rebus ad imperatorem venit, armisque depositis pedibus se ejus prostravit, confessus perperam se egisse. Cujus exemplum primores ejus sunt secuti, et armis depositis se ejus potestati et iudicio subdiderunt. Sed et concinnationes, quomodo ceptam rebellionem, et quare inchoaverint, et ad quem finem inchoata perducere voluerint, quosve complices sibi allexerint, ad primam prodiderunt interrogationem. Fuerunt sane hujus conspirationis auctores: Eggildeo, regalium primus amicorum; Reginherius, olim comes palatii imperatoris, filius Reginherii [*Ms., Meginherii*] comitis; sed et Reginhardus, prepositus cameræ regalis. Erant autem hujus scelerosis consocii quam plures clericis seu laici, inter quos aliquos episcopos hujus tempestatis procella involvit, Anselmum scilicet Mediolanensem, Wulfoldum Cremonensem, sed et Theodulfum Aurelianensem (818). Postquam vero defectionis propalati sunt principes et custodiæ mancipati, Aquisgrani imperator, sicut decreverat, hiematum regreditur, ibique usque dum sacram Paschæ solemnitate celebraret, remoratur. Post ejus festivitatis transactam celebritatem, Bernardum hactenus regem ejusque fautores in supra dicto scelere, cum lege iudicioque Francorum deberent capitali inversione ferri, suppressa tristiori sententia, humilibus orari consensit, licet multis obitentibus et animadverti in eos tota severitate legali cupientibus. At vero licet imperator indulgentius ageret, ultio tamen eliminata ad effectum in aliquos est perducta. Eadem Bernardus et Reginherius dum impatientibus oculorum amissionem et ablationem tulerunt, mortis acerbitate sibi consciverunt. Episcopus porro hac constrictos immanitate, ab episcopis reliquis depositos, monasteriis mancipavit. Ceterorum autem nullum vel vita privari iussit, vel membrorum amputatione mulcari; sed secundum quod exigente culpa visum est, alios exsilii, alios iussit attondi. Post que nuntiatum imperatori protrevit inobedientium Brittonum, qui in tantam insolentiam eruperant ut unum suorum Marmonium [*Marmannum*] nomine

A regem appellare ausi sint, subjectionemque omnimodis recusarint. Ad quorum insolentiam ulciscendam imperator undequaque aggregata militari manu, fines Brittonum aggrediens, proficiscitur, habitoque Venedis generali conventu, provinciam ingreditur, et parvo tempore et labore cuncta populatur, donec interfecto Marcono [*Marmonio supra*], dum sarcinis eastrensibus immeditatur, a quodam regionum equorum custode, nomine Choslo, tota cum eo Britannia victa subcubuit et manus dedit, ad quascunque conditiones imperator vellet, denuo servitura. Nam et obsides qui et quanti jussi sunt, dati atque suscepti, et omnis terra secundum suam voluntatem disposita est.

B A quibus finibus Britanniae ita pacatis imperator pedem retulit, et Andegavorum urbem repetiit. Ubi dum Hermengardis regina longo fatigaretur incommodo, duobus diebus post regressionem imperatoris supervixit, et tertio die obiit, quinto Nonas Octobris. Quo anno eclipsis contigit solis vii Idus Julii. Curata autem regina sepultura, imperator per Rothomagum et Ambianorum urbem recto itinere se Aquisgrani ad hiberna contulit. Cui revertenti et Heristallium palatium intranti, occurrere missi Sigonis Beneventani ducis dona quam maxima deferentes, dominum suum a morte Grimoaldi prædecessoris sui purgantes. Præterea aliarum nationum missi aderant, Ahodritorum videlicet, et Codusanorum, et Timotianorum, qui Bulgarum societate relicta, nostris se nuper sociaverant. Sed et Liudeviti rectoris inferioris Pannoniæ missi ibidem aderant, accusantes Cadalum falso, ut post patuit, eo quod immanitas illius importabilis sibi foret. Quibus auditis, compositis ac dimissis, in eodem palatio imperator secundum suam dispositionem ad hibernandum se contulit.

(819) Ubi cum moratur, exhibitus est ei Sclavinus Abodritorum rex a duobus Saxonum. Qui cum insinularetur defectionis, nec objectis obviare quivisset, exsilio est deportatus, regnumque ejus Ceadrago filio Trasconis traditum. Eodem itidem tempore quidam Waseo Lupus, Centulli cognomento, in rebellionem assurgens, Werimium [*Werimum*] Arvernorum comitem, et Berengarium Tolosanum prælio accessivit. Ibidemque cum aliis plurimis fratrem quoque Germanum [*Gersandum*] amisit, et tunc quidem fuga subsilio evasit. Post autem imperatori deductus, et causam dicere jussus, atque ratione victus, exsilio est damnatus. Qua hieme imperator in eodem palatio conventum publicum populi sui celebravit: et renuntiantes sibi missos de omni suo regno, quos pro statu sancte Ecclesie restaurando dejecto, vel confirmando stante miserat, audivit; et quidquid utile iudicavit, sancta impellente devotione superaddidit, nihilque intactum reliquit, quidquid ad honorem sancte Dei Ecclesie proficere posse visum fuit. Interea capitula quantum legibus superaddidit, in quibus causæ forenses claudicare videbantur, quæ hactenus veluti perne-

cessaria servantur. Qua tempestate monitu suorum uxoriam copulam meditabatur intrare. Timebatur enim a multis ne regni gubernacula vellet relinquere; sed compellebatur. Tandem eorum voluntati satisfaciens, et undequaque adductas procerum filias inspiciens, Judith filiam Welfonis nobilissimi comitis in matrimonium junxit. Aestate subsequente in Ingelheim palatio populus ejus convenit ad eum. Ibidemque sui exercitus nuntios recepit, qui contra Liudeviti apertam perduellionem comprimendam missi fuerant. Sed idem negotium remansit pene infectum. At vero pro his typho arrogantiae inflatus Liudevitus, quasdam conditiones imperatori per missos suos mandavit: quas si imperator impleret, ipse quoque ejus præceptis ut pridem pareret. Sed hæc tanquam inutilia ab eo spreta atque rejecta sunt. Liudevitus autem in sua perfidia remanere ratum ducens, ad perfidiam quoscunque poterat sibi sociabat. Post reversionem sane exercitus a Pannoniæ finibus, Liudevito in perfidia sua permanente, Cadolach [Cadolh] dux Foro-Julien-sis in februm incidit et diem ultimum elausit, ac Baldrico ejus loco successit. Qui cum primum in Provinciam venisset, et Carantanam ingrederetur partes, copias Liudeviti juxta Bragnum fluvium cum paucis suorum fudit, et reliquos proturbans, omnes a suis finibus secedere compulsi. Pugnatus a Baldrico Liudevitus, Borna occurrit Dalmatiæ duci ad Calapium fluvium consistenti. Sed Borna Goduscianorum [Dunscianorum] perfidia, an timore desertus, incertum, suorum tamen jutus auxilio domestico, discrimen imminens tutus evasit, sed et desertores suos postea subegit. Interea Liudevitus sequenti hieme Dalmatiam iterum ingressus, cuncta populari nititur; ferro quæ animata erant perimens, inanimata vero igni contradens. Cujus vi cum Borna obviare nequirit, astu viam nocendi quæsit. Neque enim apertum ei bellum indixit, sed improvisis irruptionibus adeo et illum et exercitum ejus prostravit, ut puderet ac pœniteret eum talia molitum. Nam tribus millibus interfectis de illius exercitu, equisque ac varia sili suppellectile plurima circumpta, regione sua cum excedere compulsi. Quæ cuncta imperator Aquis consistens lætus audivit. Interea Vascones nativa seditionis peste discordantes, a Pippino imperatoris filio ipso anno ita sunt edomiti, ut nullus eorum rebellare auderet. Pater enim eum ad hoc destinaverat. His peractis, imperator conventum dimisit. Venationi congruo tempore operam dedit in Arduenna, atque hiematurus ad palatium Aquense est reversus.

(820.) In eodem palatio hieme superveniente, imperator coadunari populi frequentiam fecit. Quo tempore Borna de infestatione Liudeviti conquestus, magnas adjutorii copias ab imperatore suscepit, quæ terram illius atterere possent. Quæ trina partitione divisæ, primo vere terram difionis illius ferro et igne pene omnem vastaverant, ipso Liudevito castelli cujusdam altitudinis se protegente, et nec

ad pugnam nec ad colloquium procedente. Quibus reversis domum Carniolenes et quidam Carantanorum, qui ad Liudevitem se contulerant, Baldrico duci nostro manus dederunt. In palatio quoque Bera comes Barcinonensis, eum impeteretur a quodam vocato Saula, et infidelitatis argueretur, cum eodem secundam legem propriam, ut pote qua uterque Gallus erat, equestri prælio congressus est et victus. Sed cum lege in eum animadvertendum esset, ut capitali sententia tanquam reus majestatis feriretur, imperatoris tamen clementia vitæ reservatus est, et Rothomagum consistere jussus. Ipso tempore nuntiatum est naveis piraticas tredecim a Nortmannicæ sedibus mare descendisse, et prædam nostras limes appellere. Contra quas imperatoris circumspectio custodiam fieri cum imperasset, a Flandrensi solo simul et ostio Sequanæ repulse, in Aquitaniam sese verterunt, et vastato vico cujus vocabulum Boin, multaque onerate præda reversæ sunt. Hoc anno (821) dominus imperator hiberna tempora Aquisgranum peregit. In eadem hieme mense Februario, Aquis conventus est celebratus, et tres cunei ad Liudeviti terram vastandam directi, irruptaque imaginaria pace, quæ cum Abulæ rege Sarracenorum pacta videbatur, bellum ei indictum est. In eodem anno Kalendis Maii conventum alterum habuit imperator Noviomagi, in quo regni partitionem, quam inter filios suos jamdudum fecerat, coram recitari fecit, et a cunctis proceribus qui tunc adfuerunt confirmari. Ibidem etiam missos Paschalis apostolici, Petrum Centumcellensem episcopum, et Leonem nomenclatorem suscepit, audivit, remisit. Atque inde digrediens Aquasgranum repetiit, et inde per Arduennam usque ad Rumerici montis altitudinem, Vosagique latissimam vastitatem, totum quod superfluit dimiditum æstivi et autumnii temperis transegit. Inter hæc Borna vita privato, successorem ei constituit imperator nepotem suum nomine Ladasdeum. Quo tempore nuntium suscepit mortis Leonis imperatoris Constantinopolitani, qui a domesticis suis et præcipue a Michaelæ interfectus est: qui etiam in loco ejus substitutus est, conspiratoribus suis et maxime pretorianis militibus ei annitentibus. Eodem anno medio Octobri conventus publicus in Theodonis villa celebratur. Ubi denique dominus imperator prinogenito filio suo Lothario Ermengardam filiam Hugonis comitis uxorem cum solemnibus junxit apparatu. Ubi etiam adfuerunt legati pape Romani, Theodorus primicerius, ac Florus, cum magnis variisque muneribus. Imperatoris porro clementia, cum in aliis rebus semper admirabilis claruit, in hoc coeuvitu quammaxime, quanta in ejus esset pectore, manifestissime patuit. Nam re-vocatus omnibus qui contra vitam suam regnumque conjuraverant, non modo vitam membraque donavit, sed et possessiones, quibus legaliter fuerant privati, cum magno liberalitatis testimonio restituit. Adalhardum etiam abbatem quondam Corbeie monasterii, sed tunc in sancti Filiberti monasterio

consistentem, magisterio priori reddidit. Itemque fratrem ejus Bernarium, a monasterio sancti Benedicti evocatum et reconciliatum, eodem cum fratre restituit loco. His completis cæterisque quæ utilitas posebat explicitis, filium quidem Lotharium hiematium Wormatiæ misit, ipse autem Aquasgrani reversus est.

Anno hunc sequenti (822) dominus imperator conventum generalem coire jussit in loco ejus vocabulum est Atiniacus. In quo convocatis ad concilium episcopis, abbatibus spiritualibusque viris, nec non et regni sui proceribus, primo quidem fratribus reconciliari studuit, quos invitos attonderi fecerat, deinde omnibus quibus aliquid læsæ: intulisse videbatur. Post hæc autem palam se errasse confessus, et imitatus Theodosii imperatoris exemplum, pœnitentiam spontaneam suscepit, tam de his quam quæ in Bernardum nepotem proprium gesserat: et corrigens si quid talium vel a se, vel a patre suo gestum reperire alicubi potuit, etiam plurimarum elemosynarum largitione, sed et servorum Christi orationum instantia, nec non propria satisfactione, adeo Divinitatem sibi placere curabat, quasi hæc legaliter super unumquemque decurrerant, sua gesta fuerint crudelitate. Exercitum sane eodem tempore misit de Italia contra Liudevitum in Pannoniam. Quo ille consistere non valens, propriam reliquit civitatem, et ad quendam principem Dalmatiæ veniens, ab eo susceptus est intra civitatem. Qui tamen versa vice susceptorem suum dolo confecit, et civitatem suo dominatu subjecti. Et quanquam nostris nec pugnam intulerit, nec collocutus fuerit, tamen missis legatis et errasse se dixit, et ad dominum imperatorem venire promisit. Nuntiatum est eodem tempore imperatori, quod custodes limitis Hispanici Sicorim fluvium transierint, Hispaniæ interiora penetraverint, et cum magna præda prospere redierint, vastatis incensisque omnibus quæ obviani se præberunt. Nec non et hi qui fines tuebantur Britannicos, Britanniam ingressi vastarunt regionem tantu ferro quam igne, propter ejuisdem Britoniæ rebellionem, cujus nomen Wionmarchus fuit. Quibus peractis, prospere sunt regressi. Finito hoc placito, Lotharium filium suum dominus imperator in Italiam misit, et cum eo Walam affinem suum monachum, sed et Geruntium [Geruncium] ostiarium: quorum consilio res Italici regni componeret, erigeret, tueretur, tam publicas quam privatas. Pippinum autem filium cum in Aquitaniam mittere statuisset, prius illi conjugem filiam Theoberti comitis junxit: et sic demum ad memoratas partes regendas direxit. Quibus dispositis, juxta morem Francorum regum autumnale tempus venationibus insumpsit, hiemandique gratia trans Rhenum, locum ejus vocabulum est Franconford, petivit. Ibiq; conventum jussit fieri circumjacentium nationum (823), omnium scilicet qui trans Rheni consistentes fluente ditioni Francorum obediunt. Cum quibus de omnibus quæ utilitati conducere visa sunt, petra-

ctans, singulorum rebus congrue prospiciebat. In eodem conventu Avarum legatio munera afferens adfuit. Missi Nortmannorum pacem renovantes et confirmantes non defuerunt. Quos auditos cum congrue remisisset, in eodem loco preparatis, ut dignum erat et tempori congruabat, novo opere edificii, hiemavit. In eadem villa, Franconford scilicet, imperator hieme exacta, Maio mense conventum habuit Australium Francorum, Saxonum aliarumque gentium eis collinantium. In quo duorum fratrum certamen, quod de regno magna alteratione inter se vertebant, congruo fine diremit. Erant autem Wilzi genere filii Liubi quondam regis. Nomina eorum fuere, Milegustus et Celeadragus. Quorum pater Liubi dum Abodritis bellum indixisset, ab eis

interemptus est, regnumque primogenito contraditum. At cum nimis seguiorem se quam res poseceret in regia administratione exhiberet, circa junioris honorem favor populi declinavit. In qua alteratione ante præsentiam imperatoris venientes, requisita atque reperta voluntate populi, junior quidem princeps declaratur: ambos tamen imperator muneribus amplis donatos, et sacramentis devinctos, et inter se et sibi dimisit amicos. Interea Lotharius filius domini imperatoris, cum, sicut supra dictum est, a patre in Italiam missus esset, et secundum virorum qui cum eo missi erant consilium opportunitates negotiorum ordinasset, et quibusdam perfectis, quibusdam ad huc infectis, de singulis respondere et ad patrem de reditu cogitaret: rogatu Paschalis papæ Romani, imminente sancta Paschæ solemnitate, adit, atque ab eodem papa clarissima ambitione susceptus, ipso sancto die apud beatum Petrum diademata imperiale cum nomine Augusti suscepit. Post hæc cum Pappiam venisset, aliquantisper necessitatibus semet impediens, ibidem moratus est, et sic ad patrem mense Junio pervenit, perfecta nuntians, de inchoatis interrogans. Ad supplenda autem quæ minus perfecta erant, missus est Adalhardus comes palatii, a llibito sibi socio Mauringo. Gundulfo porro Metensi episcopo eodem tempore defuneto, clerus omnis populusque ejusdem Ecclesiæ, veluti uno spiritu animati, Drogonem imperatoris fratrem sub canonico habitu nobilissime viventem, sibi poscent dari sacerdotem: mirumque in modum tam imperatoris quam procerum ejus, sed et totius populi consensus, quasi quodam coagulo in unum conjuravit, ut omnes id velle, nullus nolle repereiret. Ideo imperator cum summo gaudio petitioni Ecclesiæ annuit, eisque quem petebant pontificem dedit. In eodem conventu mors nuntiatur Liudeviti tyranni, a quodam dolo interfecti. Imperator hoc placitum solvit, et alium conventum Compendio tempore autumnali indixit. Sub hoc etiam tempore perlatum est imperatori, Theodororum primicerium sanctæ Ecclesiæ Romanæ et Leonem nomenclatorem luminibus privatos, ac deinde deollatos in domo episcopali Lateranensi. Invidia porro interfectoibus innascebatur, eo quod diceretur ob fidelitatem Lotharii eos qui interfecti sunt ta-

lia fosse perpeſſos. In qua re fama pontificis quoque ledebatur, dum ejus conſenſui totum aſcribere-
tur. Imperator autem dum ad hanc rem enucleatiſſime inſtigandam, Adalungum abbatem monaſterii ſancti Vedasti, et Hunfridum comitem mittere curaret, Paſchalis papæ miſſi ſupervenerunt, Joannes epico-
pus Silvæ Candide, et Benedictus archidiaconus ſanctæ Eccleſiæ Romane, accuſationibus opponentes exuſationem, et ſuper iſta imperatori examina-
tionem offerentes. Quibus auditis, et cum congruo reſponſo remiſſis, miſſos deſtinatos, ut juſſum fuerat, Romam ire præcepit, inveſtigaturos de dubiis veritatem. Ipſe autem, prout viſum eſt, ſingulis in locis moratus, conſtituto tempore, id eſt Kalendis Novembr. ad Compendium venit. In quo placito legati Romam miſſi redierunt, nuntiantes quod Paſchalis papa ab interfectorum nece ſe cum plurimis epico-
porum ſacramento purgaverit, interfectores tamen nequaquam exhibere potuerit: ſed et eos qui interfecti ſunt, meritis exigentibus talia perpeſſos aſſeveraverit. Simulque ſecum præſentabant miſſos ab apoſtolo directos, ſimilia perferentes. Nomina legatorum ſunt, Joannes epico-
pus Silvæ Candide, Sergius bibliothecarius, Quirinus ſubdiaconus, et Leo magiſter militum. Imperator ergo natura miſericordiſſimus, occiſorum vindictam ultro perſequi non valens, quanquam multum volens, ab in-
quiſitione hujuscemodi ceſſandum exiſtimavit: et cum reſponſis congruis miſſos Romanos abſolvit. Eodem tempore quædam prædigiſſima ſiſta apparentia animi imperatoris ſollicitant, præcipue terræmotus palatii Aquenſis, et ſonitus inauditi nocturno tempore, et puelle cujuſdam jejunia duodecim menſibus omni cibo penitus abſtinentis, crebra et inſu-
itata fulgura, lapidum cum grandine caſus, peſtilentia hominum et animalium. Propter que ſingula piſſimus imperator crebro fieri jejunia, orationumque inſtantia, atque elemoſynarum largitionibus, Divinitatem per ſacerdotum officium monetat placandam: certiffime dicens, per hæc portendi magnam humano generi futuram cladem. Quo etiam anno, menſe Junio, natus eſt filius ex Judith regina: quem tempore baptiſmi Carolum vocitare placuit. Eodem anno Eblus atque Aſenarius comites, trans Pyrenæi montis altitudinem juſſi ſunt ire. Qui cum magnis copiis uſque ad Pamplonam iſſent, et inde negotio peracto redirent, ſolitam loci perfidiam habitatorumque gremium fraudem experti ſunt. Circumventi enim ab incolis illius loci, omnia amiſſis copiis, in inimicorum manus devenerunt. Qui Eblum quidem Cordubam regi Saracenorum miſerunt; Aſenario vero tanquam qui eos affinitate sanguinis tangeret, peperecere.

Interea cum Lotharius, ut prædictum eſt, a patre miſſus Romam veniſſet, libertiſſime ab Eugenio papa ſuſceptus eſt (824). Cumque de his que acceſſerant quereretur, quare ſcilicet hi qui imperatori et Francis fideles fuerant iniqua nece percipi fuerint, et qui ſuperviverent ludibrio reliquis forent

et haberentur: quare etiam tante querelæ adverſus Romanorum pontifices judicesque ſonarent, re-
pertum eſt quod quorundam pontificum vel igno-
rantia vel deſidia, ſed et iudicium cæca et inexplēibile cupiditate, multorum prædia injuſte fuerint con-
ſiſcata. Ideoque reddendo que injuſte erant ſublata, Lotharius magnam populo Romano creavit lætiti-
am. Statutum eſt etiam juxta antiquum morem, ut ex latere imperatoris mitterentur, qui judiciariam exercentes poteſtatem, juſtitiam omni populo face-
rent, et tempore quo viſum foret imperatori æqua lance penderent. Quæ cum reſiciens filius patri retu-
liſſet, tanquam amator æquitatis, et cultor veritatis, magno gaudio perſuſus eſt, eo quod oppreſſis inique relevatio pietatiſ occurrerit.

Tempore ſubſequenti dominus imperator con-
ventum a populo ſuo celebrari juſſit tempore Maii menſis Aquigrani (825). Quo conſiſtenti legatio Bulgarum, qui diu in Bojaria, ſecundum præcep-
tum ejus, ſubiſtiterat, ei adducta eſt audienda. Que maxime poſt pacis conſtitutionem de terminis fuit terrarum inter Bulgaros Francosque cuſtodienſis. Adfuerunt etiam Britonum primores non pauci, ſub-
jectione obediētiæque multis verbis proſequentes: inter quos et Winemarclus [*Supra* Wiomarclus], qui cæteris auctoritate præſtare videbatur, quique inſana temeritate atque ſtultiſſimis anſis in tantum proceſſerat, ut etiam imperatorem propter ſuam inſolentiam comprimentem, ad expeditionem in illas partes faciendam provocaverit. Is ergo cum diceret ponitere ſe facti ſui, et imperatorie fidei ſe commiſſiſſet, ab eo juxta morem ſuum, qua clemētia ſemper uti conſuevit, miſericorditer ſuſceptus, et cum cæteris civibus numeribus donatus, atque ad nativum ſolum eſt permiſſus redire. Qui tamen poſtea conſuetæ perfidiæ non inmemor, dum civitatum que promiſerat et que expertus fuerat, honorum oblitus, vicinos ſuos domini imperatoris fideles incurſare atque aſſiduè malis læſere non obmitteret, ad id pervenit, ut oppreſſus a Lantherii hominibus, in propria domo cum omnium malorum fine terminum vite ſortiretur. Dimiſſis ergo tam Bulgarorum miſſis quam Britannis, imperator exercitio venandi ſe commiſit Voſagi ſecretis: iterum id agendum credens, uſque quo menſe Auguſto juxta condictum generalem populo Aquagrani re-
verſus eſt. Quo tempore pacem que a Normanniſ petebatur, menſe Octobri juſſit confirmari; factisque omnibus que in eo loco placito et peragi et defini-
ri viſi ſunt, ipſe quidem cum filio Lothario Noviomagum conceſſit, minore Lutovico in Bojariam dimiſſo: factaque autumnæ temporis venatione in Aquenſe palatium reſiit. Ab hoc conventu regre-
dientibus Bulgarorum miſſis, litteraſque imperatoris deferentibus, rex eorum minus græte que ſcripta ſunt tulit, eo quod petita non impetravit. Cum quædam ergo ſtomachatione eundem nuntium reniten-
s, manlavit ut aut communis finium terminus ſtatuiretur, aut quæcunque poterat virtute tueretur

lanites suorum finium. Sed cum fama ruinorem A sparsisset, regem talia mandantem regno caruisse, imperator tandem legatum tenuit, quousque misso Bertrico comite palatii, falsa esse quae jaebantur compressit. Rescita autem veritate, missum infecto negotio remisit.

Ipsa anno (826), Kalendis Februarii, Pippinus filius imperatoris ad patrem Aquis hiemantem pervenit. Cui ab imperatore cura commendata, ut paratus esset, si quid ex partibus Hispaniae novi oriretur, qualiter obviare posset, regressus est. Imperator vero Kalendis Junii mensis ad Ingelheim venit, ibidemque illi conventus populi sui, secundum quod praeceperat, occerit. In eodem placite secundum morem suum multa quae Ecclesiae essent utilia admonuit, statuit ac definiuit, legationesque tam a sancta sede Romana, quam a monte Oliveti, per Dominicum abbatem perlatas suscepit, audivit, absolvit. Nec non duos duces, Ceadragum Abadritorum, et Tuglonem Sora'orum, cum accusarentur, et probatio satis clara emerret, castigatos ad propria remisit. Nec non Herioldus a Nortmanniae partibus cum uxore veniens, Danorumque non parva nam, Magontiaci apud sanctum Albanum, cum suis omnibus, sacri baptismatis unda est perfusus, plurimisque muneribus ab imperatore donatus. Vereas autem piissimus imperator ne ob tale factum negaretur ei habitatio soli naturalis, dedit ei quemdam comitatum in Frisia, cujus vocabulum est Riistri: quo se suosque, si necessitas exigeret, tuto recipere posset. Interea cum Baldricus et Gerardus, ceterique Pannoniarum custodes finium adessent, adduxit Baldricus domino imperatori presbyterum quemdam nomine Gregorium, bonae vite hominem, qui diceret organum more Graecorum posse componere. Quem imperator gratanter suscepit: et quia Dens illi quae ante se inusitata erant in regno Francorum attribuebat, gratiarum actiones reddidit, ac Tanulfio sacrorum scriniarum praelato commendavit, publicisque stipendiis curare jussit et ea quae huic operi necessaria forent preparare mandavit. Ipso interea anno medio Octobri coetum populi Germanicum coite jussit trans Rhenum, in villa cujus vocabulum est Salz. In qua consistenti, perfidia atque defectio Aizonis nuntiata est, qui de palatio domini imperatoris fugiens, ad civitatem Ansonam venit, ibique receptus, Rodam subvertit; sed et resistere n' tentibus non parum incommoditatis intulit. Castella quae irrumpere potuit custodibus impositis fortiter communit. Sed et misso fratre suo ad regem Saracenorum Abdraman nomine, validum contra eos exercitus robur accepit. Quae quidem imperatoris animum commoverunt. Nil tamen propterea gerendum ratus, consiliariorum suorum sententiam, quid tali facto opus esset, statuit operiri. Per idem tempus Hilidinus abbas monasterii beati Vianysii Romani monachos petitionis suae hujusmodi ad Eugenium sanctae Romanae sedis praesulem misit, flagitans ossa beati Sebastiani martyris sibi trans-

mitti. Hujus desiderio dominus apostolicus satisfaciens, per praedictos missos sacratissimi nihilis Christi exuvias misit. Quae religiosissime a praedicto viro susceptae, atque interitum cum luculo vectatorio, ut allate sunt, juxta corpus beati Medardi posite. Quibus ibi consistentibus, tantum Deus per praesentiam adventus eorum mortalibus atriluit virtutum copiam, ut eorum numerum excedat. Porro qualitas idem superet, nisi eius auribus credatur quibus persuasum est nihil repugnare divinae jussioni, sed et omnia possibile esse credenti.

Præterea Aizone infestante eos qui in nostris finibus consistebant, et præcipe Ceritaniam Vallensemque regionem usquepaque vastante eo usque immanitas illius processit, amittentibus Maurorum B et Saracenorum auxiliis, et aliqui nostrorum castella et municipia quae haecenus tenebant relinquere cogentur, plurimique etiam a nobis delicerent, et eorum se societati conferrent (827). Inter quos Willemundus Beræ filius, eorum perduellium cum plurimis federatorum se junxit. Ad quos metus comprimendos, nostrosque roborandos, dum imperator exercitum illac mittendum ordinauit, praemisit Elisachar abbatem, et Hildebrandum comitem, nec non et Donatum. Qui praecedentes, junctis sibi Gothorum Hispanorumque copiis, illorum proteviae pertinaciter restiterunt, Bernardo quammaxime Barcinonae comite conatus eorum in irritum deducente. Quod cernens Aizo, exercitum a Saracenis petitum abiit praetorianum. Quem impetratum cum duce suo Abumarum [Amarum] Casaragustam et inde usque ad Barcinonam perduxit. Porro imperator Pippinum filium suum Aquitaniae regem contra eos misit, simulque missos ex latere suo Hugonem et Matfridum comites. Quibus meticulousius quam deiecit occurrentibus, tandem morae innoxæ sunt moris, quousque illi vastata Barcinonae atque Gerundae regione, Casaragustam sese receperunt. Praecesserunt sane hanc cladem terribiles illæ sub tempore nocturno acies, humano sanguine rutilantes, ignisque pallore flagrantes. Imperator porro venationi [Imperator porro Compendio annua suscipiens dona, his compertis, ad supra dictam marciam tendendam auxilia destinavit, et inde cum ad hiberna tempora venationi, etc.] in saltibus Compendio et Carisiaco contiguis institit. Eodem anno mense Augusto Eugenius papa diem ultimum clausit. Valentinus diaconus loco ejus successit. Quo vix uno mense superstiti, loco illius Gregorius presbyter tituli sancti Marci electus est, dilata consecratione ejus usque ad consilium imperatoris. Quo annuente, et electionem cleri et populi probante, ordinatus est in loco prioris. Legati imperatoris Michaelis eodem anno mense Septembrio Compendium venerunt, munera attulerunt: nobiliter suscepti, opulentissime curati, liberaliter munerati, et prospere sunt regressi. Ipso anno Heinardus [Eginhardus], virore sui temporis prudentissimus, sanctae devotionis ardore incitatus, Romam misit, et corpora sanctorum Marcellini et

Petri, annuente papa, in Franciam fecit transveli, et valde decenter in proprio territorio propriisque sumptibus recondidit. Quorum meritis hactenus ibi multa virtutum miracula operatur Dominus.

Menſe Februario ſequentis hiemis (828) conventus habitus publicus Aquisgrani, ubi cum in aliis, tam maxime fervebat res in marca Hispanica nuper damnose ignominioſeque peracta. Qua ventilata et cunctatissime investigata, hi reperti sunt hujus culpe auctores qui ab imperatore preſerti ſunt duces. Illos ergo ſolummodo honoribus adeptis luere juſſit imperator culpam hujus ignaviae. Idemque Baldrico duci Forojuliensi dum oliviceret et probatum eſſet ejus ignavia et incuria vastatam a Bulgariſ noſtram regionem, pulſus eſt ducatu, et inter quatuor comites ejuſdem potestas diviſa. Equidem imperatoris animus natura miſericordiſſimus ſemper peccantibus miſericordiam praeſtare ſtudiit. At vero ii quibus talia praestita ſunt, quomodo clementia illius abuſi ſunt in crudelitatem, poſt pauca patebit, cum clarior quomodo pro vite beneficio, ſummam ei, quantum in ſe fuit, impertaverint cladem. Ipſo tempore Italiciarius Cameraſenſis epiſcopus, et Aufridus [Anſfridus] Nonantulae monaſterii abbas, a tranſmarinis partibus redeuntes, humaniſſime ſe ſuſceptos a Michael retulerunt. Imperator ſane aeſtate ſequenti in lugelheim conventum publicum habuit. Ibiſque miſſos papae Romani, Quirinum primoerium, et Theophylactum nomenclatorem, cum magnis numeribus venientes, et ſuſcepit et remisit. Et cum in Theonis villam deveniſſet, famaſque venturos in noſtros fines Saracenoſ pervulgaveſſet, miſit filium Lotharium ad eandem Marcam, adjuſctis illi Francorum validis multiſque copiis. Qui cum praecipis paterni parens Lagdunum deveniſſet, et nuntium praetolaretur partium Hispanicarum, Pippinus ejus frater collocutus advenit. Ibiſdemque illis morantibus, miſſus rediit, dicens: moviſſe quidem Saracenoſ Mauroſque exeritum quam maximum, ſed pedem continuiſſe, nec illo tempore longius in noſtros fines proceſſuros. Quibus auditis, Pippinus in Aquitaniam, Lotharius autem ad patrem proſpere rediit. Interea filii Godefridi Danorum quondam regis, Herioldum regno expulerant. Sed cum imperator et Herioldum juvare vellet, et cum filiis Godefridi foedus pacis inſiſſet, miſiſ in hoſ ipſum cum ipſo Herioldo comitibus Saxonicis, praecipit ut agerent cum praefectis, quatenus cum in societatem, ut pridem habuerant, ſuſciperent. Herioldus autem harum noſtrarum impatiens, inſciſ noſtris, aliquas villarum illorum igne injecto concremavit, praedamque abduxit. At illi putantes haec voluntate noſtrorum geſta, improvisis et nihil tale ſuſpiciantibus noſtris ſupervenienti, tranſitoque Egidora flumine, caſtris caſtant, in fugam compellunt, potitiſque omnium in caſtra propria ſe recipiunt. Sed hiſ geſtiſ, cognoſcente rei veritatem, et verentes debitam ultionem, mittentes ad eos quibus talia intulerant pri-

imum, deinde ad imperatorem, profeſſi ſunt errorem. Dehinc obtulerunt congruam vindictae ſatisfactionem: modum ſatisfactionis conferentes in imperatoris voluntatem, dummodo firmitas pacis inconcuſa maneret. Quibus imperator pro voto et petitione annuit. Bonifacius comes ab imperatore Corſicae praefectus inſulae, cum fratre Beraldo aliisque adjunctis ſibi conſenſa parva claſſe, dum piratas pervaganda maria requirit et non invenit, Sardonum amicorum ſibi inſulam appulit: inleſteque alios gnaros marini itineris ſibi aſſumens, in Africam profectus eſt, et tranſvectus inter Uticam et Carthagineam. Contra quam multitudinem Afrorum conveniens, quinqueſ conſiſit, inter quos et quosdam contigit oppetere noſtrorum, quos aut multa B alacritas, aut inconſulta levitas ad nimis audendum impulit. Bonifacius tamen ſociis receptis ad naves ſe collegit, patriam repetivit, inexpectataſque atque inauditum metum prius Afris reliquit. Hoc anno hiſ deliquium lucae contigit in Kalendis Julii, et nocte Natalis Domini. Sed et annona quaedam imperatori delata eſt a regione Waſconiae, brevier frumento, nec tamen teres ut piſa, quam dixerunt deſcendiſſe de caelo. Hiberna Dominus imperator Aquis exegit.

Hieme tranſacta cum Quadrageſimae ſacraſti dies celebrarentur, et inſtaret Paſchae veneranda ſolemniſſitas (829), inſtempeſta nocte terremotus adeo validus exſtitit, ut aedificiis cunctis ruinam mineretur. Porro venti violentia ſubſeſcuta, non modo C G minor, ſed etiam ipſum palatium Aquenſe, vehementia ſui ita agitavit, ut etiam laterculis plumbeis, quibus tecta erat baſilica ſanctae Dei genitricis Mariae, maxima ex parte detegeret. Moratus eſt in eo palatio plurimiſ cogentibus neceſſitatibus, et publicis utilitatibus. Stetit Kalendis Julii indidem proficiſci, et Wormatium ad celebrandum generalem populi conventum properare. A qua diſpoſitione eum mutare aliquantisper coegit rumor, qui ſederat Nordmannoſ velle tranſgredi ſtatuta pacti et proprios fines, et Tranſalbaniam regionem populari. Sed hiſ aliter ſe habentibus, imperator ſecundum diſpoſitionem loci et temporis advenit, de hiſ que viſa ſunt ſtudioſe tractavit, annua dona ſuſcepit, filiumque ſuum Lotharium in Italiam dimiſit. In eo etiam conventu, comperciſ clandestinas circa ſe eorum quos vita reſervaverat machinationes more cancri ſerpere, et multorum animoſ quaſi per quosdam emiculoſ ſollicitate, ſtatuit ſibi contra eos quoddam propugnaculum erigere. Nam Bernardum catenus ſuſpiciarum partem et limitum comitem, cameram ſuae praefecit. Quae res non ſeminarium diſcordiae exſtinxit, ſed potius augmentum creavit. Sed cum necdum ii qui tali peſte tabeſcebant, vulnus ſuum detegere poſſent ut pote quibus nulla copia ad peragendum quae concupierant ſuppeteret, in aliam tempus haec differre ſtatuereunt. Imperator autem hiſ, ut opportunitas dictabat, explicitis, Rhenam tranſiit, Franconford villam petiit, ibique

quodam bonum visum est, et hieme propinquantia A
frigora siverunt, venationi indulsit : ac deinde circa
missam sancti Martini, ad Aquasgrani se vertit,
ibique et ipsam festivitatem, et sancti Andreae, nec
non Navitatis Dominicae, cum reliquis, ut decebat,
peregrit celebriter.

Circa tempus porro Quadragesimale, cum imperator
loca mari circumjaeentia peragraret, factionis
inque principes ultra ferre non valentes oculatum
dum vulnus detegunt. Nam primum inter se primos
foedere quodam conjurant, deinde minores sibi
aggregant. Quorum pars mutationis semper cupida,
more eorum aviumque rapacium, quae alicuius detri-
mentum suum quaerunt fieri suppletionis augmen-
tum. Freti ergo multitudine et assensu plurimorum,
filium imperatoris Pippinum adempt, praetendentes
rejectionem sui, Bernardi insolentiam, et exterorum
despectionem : asserentes etiam eum, quod dictu
nefas, thori paterni incestatorem : porro patrem
a leo quibusdam praestigiis elusum, ut haec non modo
non vindicare, sed nec advertere posset. Oportere
ergo, dicebant, bonum filium indigne ferre dedecus
paternum, ablatisque a medio restituere patrem et
mentis et dignitati : et haec agentem non solum fama
virtutis prosequeretur, sed etiam amplificatio regni
terrestriis, hoc nomine praetextens culpam. His ergo
incitamentis allectus juvenis, cum eis et multis co-
pulis suorum per Aurelianensem urbem, sublato inde
Odone, et restituto Matfrido, Werimbriam usque vene-
runt. At vero imperator et eorum conspirationem
contra se et uxorem Bernardumque obstinatissime
comperit feraliter armatum, Bernardum quidem fuge
praesidio se committere permisit ; uxorem autem
Laudin esse, et in monasterio sanctae Mariae consi-
stere voluit ; ipse autem Compendium petit. Porro
ii qui cum Pippino Werimbriam venerunt, misso
Werino [*Infra*, Warino] et Lantberto, aliisque quam
plurimis, Judith reginam ex civitate monasteriique
basilicaeductam, ad se perducere fecerunt. Quam us-
que adeo intentata per diversi generis penas morte
alegere, ut promitteret se, si sibi copia daretur cum
imperatore loquendi, persuasuram quatenus imperator,
abjectis armis comisque recisis, monasterio sese
conferret, se etiam imposito velo capiti itidem facturam.
Quam rem quanto plus cupiebant, tanto
faciliter crediderunt. Missis enim cum ea aliquibus
suorum, ad imperatorem usque deduxerunt. Cui
cum ille secretius secum loquendi licentiam praesti-
fisset, permittente illo in mortem evadere posset,
ipsa velum sibi capiti superposuit : de attentione
porro sua imperator tempus deliberandi poposcit.
Tanto enim imperator, aliis benigne semper vivens,
injusto odio laborabat, ut taderet eos vite ipsius,
eujus beneficio nisi illi viverint. Juste et legaliter
vita caruissent. Redeunte ergo ad se regnum, aliis
quidem malis temperarunt, acclamationis autem vulgi
consentientes, exsilio eam deportari et in monaste-
rio sanctae Radegondis retrudi jusserunt. Circa nien-
sem Maium porro filius imperatoris Lotharius ex

Italia venit, eumque in Compendio reperit. Ad quem
venientem se contulit tota illa factio inimica impera-
toris ; ipse tamen nihil tunc temporis patri intulisse
visus est delecoris, probavit autem quae gesta erant.
Denique Heribertus Bernardi fratrem, luminum anis-
sione moletatus est contra votum imperatoris, Odo
consobrinus illius armis ablati exsilio deportatus,
tanquam eorum que Bernardo et reginae acclama-
bantur conscit et fautores. In talibus ergo consi-
stens, solo nomine imperator, astatem transegit.
Cum autem instaret autumnalis tempestas, ii qui
imperatorii contraria sentiebant alicubi in Francia
conventum generalium fieri volebant. Imperator autem
clamulo obvitebatur, dilidens Francis, magisque
se credens Germanis. Obtinuit tamen sententia impera-
toris ut Niumagum populus conveniret. Verens
porro ne multitudo contrariorum superaret paucita-
tem suorum fidelium, jussit ut unusquisque ad
idem placitum veniens, simplici uteretur commeatu.
B Praecipit etiam comitem Lambertum finium sibi
deputatorum custodiam habere. Helisachar abbatem
justitias facturum eo quoque direxit. Tandem ergo
Niumagum ventum est, omnisque Germania eo con-
fluxit, imperatori auxilio futura. Imperator autem
volens adhuc vires adversariorum attenuare, Hilduinum
abbatem culpans, interrogavit eum, cum simplici-
ter venire jussus sit, hostiliter advenierit. Qui cum
negare nequiret, continuo ex palatio exire jussus
est : et cum paucissimis hominibus justa Patrisbrun-
na in expeditionali tabernaculo hiemare. Walach
abbas jussus est ad monasterium redire Corbeiae,
ibique regulariter observari. Haec cum ii qui impe-
ratori adversaturi convenerant, providerent, ad des-
perationem ultimam infracti viribus sese verterunt.
Denique per totam noctem coentes, atque ad ha-
bitaculum Lotharii imperatoris filii convenientes,
hortabantur aut bello confligendum, aut aliquo se-
cedendum absque imperatoris voluntate. In qua de-
 liberatione cum totam expendissent noctem, mane
imperator filio mandat ne inimicis communibus crea-
dat, sed ad se tanquam ad patrem filius veniat.
Quibus ille auditis, licet dehortantibus qui circa il-
lum erant, ad patrem venit. A quo non est aspera
inrepreatione invecus, sed modesta lenitate corre-
ctus. Ingresso autem illo intra penetra regiae domus,
diaboli investigatione vulgus contra se cepit furere,
D processissetque furor usque ad mutuum eadem, nisi
imperatoria praesentia prospexisset. Dum enim illi
inter se tumultuantes, pene in vesanum furorem
ruerent, imperator ad eunctorum aspectum cum filio
processit. Quo facto, omnis illa feralis commotio
conspievit. Imperatoria enim oratione audita, omnis
popularis tumultus faecissit. Post haec imperator
omnes illorum injus impie conspirationis principes
sub privata custodia asservari praecipit. Quos postea
ad iudicium adductos, cum omnes juris censors
filiique imperatoris iudicio legali, tanquam reos ma-
jestatis, decernerent capitali sententia ferri, nullum
ex eis permisit occidi : sed usus, ut multis visum

est, leniori quam debuit pietate, sibi tamen concessa benignitatis et clementie more, laicos quidem præcepit locis opportunis attonderi; clericos vero in convenientibus itidem monasteriis custodiri.

His peractis ad hiemandum imperator Aquasgrani secessit (851). Habuit autem per idem tempus secum semper Lotharium filium suum. Misit interea in Aquitaniam, conjugemque revocavit, fratresque illius Conradum et Rodulfum jamdudum attonsos. Quam tamen conjugis honore non est dignatus, donec se legali præscripto modo ab objectis purgaret. Quod postquam gestum est, in Purificatione sanctæ Mariæ, cunctis dijudicatis ad mortem vitam concessit. At Lotharium in Italiam, Pippinum in Aquitaniam, Ludovicum in Bajoariam ire permisit: ipse vero Quadragesimale tempus Paschæque solemnitatem in eo loco celebravit. Paschalibus ergo peractis solemnibus, ad Ingelheim imperator perrexit. Ipso denique tempore consuetæ misericordie non immemor, quæ, sicut de se ait Job, ab initiis crevit cum illo, et de utero matris videtur cum ipso egressa: eos, quos dudum exigentibus meritis per diversæ loca deputaverat, evocatos, bonis propriis restituit, et si qui attonsi fuerant, utrum sic manere, an in habitum pristinum redire vellent, facultatem contribuit. Dehinc imperator in partes Rumerici montis per Vosagum transit: ibique piscationi atque venationi, quandiu libuit, indulsit, et filium Lotharium in Italiam direxit. Porro autumnii tempore in Theodonis villam convenire generaliter suum populum præcepit. In quo loco tres legati Sarracenorum a transmarinis partibus venire (quorum duo Sarraceni, unus fuit Christianus) afferentes grandia munera suæ patriæ, odorum scilicet diversa genera et pannorum. Qui pace petita et accepta, remissi sunt. Adfuit etiam Bernardus, qui modo prædicto, fugiendo se salvans, diu in finibus Hispaniæ exsulaverat. Is ergo imperatorem adiens, modum se purgandi ab eo quærebat, more Francis solito, scilicet crimen obijcienti semet obijcere volens, armis-que impacta diluere. Sed cum accusator, licet quæsitus, decesset, cessantibus animis purgatio facta est juramentis. Præcepit porro imperator ut huic placito filius ejus Pippinus interesset. Sed ille conventui semet subtraxit, post placitum autem advenit. Imperator autem volens et hanc inobedientiam plurimamque in eo castigare morum insolentiam, seum cum morari jussit, et usque Natalem Domini secum Aquis tenuit. Sed ille ultra suum se velle teneri gravatus, fugam cepisset, et inscio patre in Aquitaniam concessit. Imperator vero in hiernis ut cœperat, Aquisgrani permansit.

Hiernis sane rigore transacto, et vernali successu reducto, nuntiatum est imperatori quosdam motus excitatos in Bajoaria (852). Ad quorum compressionem festinus abiit, ad Ansburgum usque pervenit, insurgentia sedavit, continuo rediit, conventumque publicum Aurelianis fieri jussit, ibique sibi Pippinum occurrere mandavit, qui licet invitus occurrat.

A Sed considerans imperator quorundam malorum hominum consilia, filii animum tam minus quam promissionibus ad deteriora festinantium pervertere: maximeque Bernardum vereus, cujus consilio uti tunc dicebatur Pippinus (qui et ipse tunc in Aquitania morabatur), Ligeri transmeato, cum suo comenatu ad Joecundiacum palatium veait, in territorio Lemovico situm. Quo ventilata utriusque causa, Bernardus quidem cum insinularetur infidelitatis, nec tamen usque ad congressionem probator procedere vellet, honoribus privatus est. Pippinum vero ob pravorum morum corruptionem, sub custodia privata Treveros perducere jussit. Quo cum diceretur, et indulgentius haberetur, a suis custodie noctu subducitur, et usque ad imperatoris reditum ab Aquitania, quaquaversum valuit et voluit, pervagatur. Et tunc quidem imperator inter filios suos Lotharium atque Carolum quamdam divisionem regni constituit. Quæ tamen ingentibus impedimentis, que dicenda sunt, pro voto minime cessat. Eo porro tempore visum est imperatori ab Aquitania secedere, sed post paucum tempus idem ad missam sancti Martini populum convocavit, filiumque Pippinum fugientem ad se quoquo modo revocare voluit. Sed illo id refugiente, asperissima hiemis incubuit inclementia, primo quidem pluviarum plurimarum inundantia, deinde humectationem terræ glaciali rigore astringente, que adeo noxia fuit, ut subtritis pedibus equinis, rarus quisque foret qui vocatione equorum uteretur. Fracto ergo exercitu multo laboris incommodo, et improvisis excursus Aquitanorum subinde et moleste ferente, statuit imperator ad villam cujus vocabulum est Restis venire, ibique Ligeris amne transmeato, in Franciam hiematum redire. Quod et fecit, licet minus honeste quam deuit.

(855.) Humano porro generi parique contrarius diabolus, nequaquam ab infestatione imperatoris feriabatur, sed per satellitum suorum versutias filios sollicitabat, persuadens illis quod pater illos ultro perdere vellet: non considerantes quod qui mitior hominibus externis esset, immanis non poterat ellicii suis. Sed quia corruptum bonos mores colloquia mala, et lapidum etiam duritiam mollis aquæ guttula sapius illisa terebrare solet, tandem ad id ventum est ut filios imperatoris in unum cum copiis quibus poterant coire facerent, Gregoriumque papam adjuvarent, sub ornatu quasi qui patri solus filios reconciliare deberet et posset: rei tamen veritas post claruit. Imperator porro et contrario nuncse Maio Wormatiam venit cum valida manu, ibique quid agendum sibi foret diu deliberavit. Missisque destinatis, Bernardo scilicet episcopo cum reliquis, filios hortabatur ad se veniendum et redendum. Sed et papam Romanæ sedis conveniebat, ut si more prædecessorum suorum aderat, ear tantas nece-teret moras non sibi occurrerent. Cum vero rumor usquequaque diffusus sereret de cæteris quod vetum erat, de papa vero Romano, quod ideo adlesset ut

tam imperatorem quam episcopos excommunicationis vinculis irretire vellet, si qui inobedientes essent suæ filiorumque imperatoris voluntati: parum quid subripuit episcopis imperatoris præsumptio audacia, asserentibus nullo modo se velle ejus voluntati succumbere. Sed si excommunicaturus adveniret, excommunicatus abiret, cum aliter se habeat antiquorum canonum auctoritas. Tandem ergo conventum est festivitæ sancti præcursoris Christi Joannis in locum qui, ab eo quod ibi gestum est, perpetua nominis ignominia notatus est, ut vocetur Campus-Mentitus. Quia enim ii qui fidem imperatori promittebant, mentiti sunt, locus in quo id contigit testis nequitia in suo nomine remansit. Cum autem laud præsent inde acielus ordinatis consisterent, jam jamque rucundum in arma putaretur, nuntiatum est imperatori advenire papam Romanorum. Quem venientem imperator in ipsa acie consistens suscepit, licet indecentius quam debuit: imputans ei quod ipse sibi talem susceptionem præparaverit, qui iussito modo ad se venerit. Ductus autem papa in habitationem castrensem, multis assertionibus perdocevit, non se tantum iter ob aliud suscepisse, nisi quia dicebatur quoque inexorabili discordia contra filios laboraret, ideoque pacem in utraque partem serere vellet. Audita vero parte imperatoris, mansit cum eo aliquot diebus. Remissus autem ab imperatore ad filios, ut pacem mutuum neceret: eum pene omnis populus partim donis abstractes, partim promissis illectus, partim mimis terribus, ad eos populumque cum eis consistentem more torrentis deflueret, nequaquam ut fuerat iustus, est permissus redire. Tot ergo copiis inibi adductis, et imperatori subditis, adeo defectio in dies invaluit, ut in festivitæ sancti Pauli, plebei contra imperatorem, adducendo filios ejus, irruptionem facere minarentur. Quibus viribus imperator obtuit non valens, filiis mandavit ne se populari direptioni exponerent. Cui remanant ad castris relictis ad se veniat, se autem maturissime obviam ipsi processuros. Quibus atrinsecus sibi met occurrentibus, imperator filios admonuit, equis desilientes, et sibi occurrentes, ut promissionis suæ memores, tam sibi quam filio et uxori, illibata quæ olim promiserant conservarent. Quos congrue respondentes osculatus, et ad castra illorum est profectus. Quo pervenienti uxor subducitur, et ad Ludovici tabernacula convertitur. Ipsum vero Lotharius ad sua cum Carolo admodum puere deduxit, et cum paucissimis in papilionem ad hoc deputato consistere fecit. Post hæc autem jam populo juramentis obstricto, imperium inter fratres terna sectione partitur. Uxor patris a Ludovico rege recepta, exilio iterum deportatur in civitatem Italie Tartonam. Gregorius papa talia cernens, cum maximo mæore Romam regreditur; et duorum fratrum Pippinus in Aquitaniam, Ludovicus in Bajoriam revertitur. Porro Lotharius atque assumpta, et seorsua cum deputatis equitante atque privatim manente, Merlegium villam devenit, ibique post

libuit commorans, et quæ visa sunt ordinans, ac populum absolvens, sed et conventum populo Compendii indicius, Vosagium per Manri-Monasterium transiit, et Medionatricum, quæ altero nomine Metis vocatur, pervenit. Quæ relicta civitate, Viridunum appulit, et Sissionum urbem adit. Ibi quæ in monasterio sancti Medardi patrem sub areta custodia esse præcepit - et Carolo Prunice commendata, nec tamen attæso, ipse venationis iussit, donec autumnus tempore, id est Kalendis Octobris, sicut erat constitutum, patrem secum duccens, Compendium venit.

Ibi quæ consistenti legato Constantinopolitani imperatoris, Marcus archiepiscopus Ephesi, et Protospatharius imperatoris, ad patrem missa, occurrit, munera sibi deputata obtulit, patri missa subtraxit. Quam ille, licet ad patrem missa, ad se tamen venientem suscepit, andivit tragediamque reportantem pene inauditam remisit. In eodem conventu cum multi insimelarentur devotionis in patrem, defectio in filium, quidam verbis simplicibus, quidam juramentis objecta diluerunt. Miseratio tamen hujuscemodi rei, et talis rerum permutatio, exceptis auctoribus, omnes habebat. Unde verentes sceleris conspiratores inauditæ, ne versa vice retrolapsa ferrentur gesta quæ erant, callido, ut sibi visum est, cum aliquibus episcoporum utuntur argumento, ut pro his de quibus jam penitentiam gesserat imperator, iterum publica penitentia, armis depositis, irrevocabiler quodammodo Ecclesiæ satisfacere judicaretur: cum ne forensis quidem leges contra unam culpam semel commissam bis invehat vindictam, et nostra lex habeat non judicare Deum bis in idipsum. Cui iudicio pauci contradixere, plures assensum præbuere, maxima pars, ut assolet in talibus, ne priores offenderent, verbo tenus consensere. Adjudicatum ergo eum absentem, et inauditum, nec confitentem, neque convictum, ante corpus sancti Medardi confessoris, et sancti Sebastiani martyris, arna deponere, et ante altare ponere cogunt: pullaque indutum veste, adhibita magna custodia, sub tectum quoddam retrudunt. Expleto hoc negotio, missa sancti Martini, populus licentia accepta pro talibus gestis mœstus ad propria revertitur. Lotharius autem patrem suum duccens, Aquigrani hieumam regreditur. Intra hujus biennis durationem, gregatum populi tam Francie, quam Burgundie, nec non Aquitanie, sed et Germanie: coeuntes, calamitosis querelis de imperatoris infortunio querebantur. Et quidem in Franciam Eggebardus comes, et Willelmus comes stabuli, quos poterant sibi in unione voluntatis restituendi imperatoris coadunabant. A Germania porro Hugo abbas in Aquitaniam missus a Ludovico, et ab eis qui illic confingerant, a Drozone scilicet episcopo et reliquis, Pippinum in hoc ipsum instigabat. Porro Bernardus et Wariatus in Burgundia consistentem populum suasionibus accendebant, promissionibus alliciebant, juramentis astringebant, et in unum vello fœderabant. (854.) Hieme autem exacta, et vere jam roseam

faciem pretendente, Lotharius patre assumpto per pagum Hasbaniensem iter arripuit, et Parisiorum urbem petiit, ubi obviam sibi fore cunctos fideles præcepit. Qui Eggehardus comes et alii illius pagi proceres cum magna coacta manu, obviam pro liberatione imperatoris pugnatui processerunt: pervenissetque res ad effectum, nisi piissimus imperator, cavens et multorum periculum simul et proprium, ab hoc incepto præcepto et obstatione eos inhibuisset. Tandem ergo perventum est ad monasterium sancti Dionysii martyris.

Pippinus vero ab Aquitania cum maxima manu exiens, et ad Sequanam usque veniens, cum pontes dissipati navisque alto demersæ transitum prohibuissent, substitit. Porro Warinus et Bernardus comites, plurimis sociorum ex Burgundiæ partibus coactis, et ad Matronam fluvium usque pervenerunt, et ibi partim asperitate et intemperie aeris retardati, partim pro colligendis sociis suspensi, in villa Bonogilo et iis prædiis quæ circumjacent aliquot diebus condesere. Instabat sane sanctæ Quadragesimæ tempus. Cujus hebdomada prima, feria quinta, missi sunt ab illis legati, Rebalus abbas et Gautselmus comes, ad Lotharium filium imperatoris, postulantem ut eis absolutæ custodiæ vinculis imperator redderetur. Quorum si pareret postulationi, ipsi quoque ei causa apud patrem salutis et honoris olim dispositi forent. Sin aliter, etiamsi necesse esset, cum sui periculo eum requisituri: et resistentibus sibi in hac re cum armis, Deo iudice, essent obvianturi. Sane huic mandato respondit Lotharius, nulum plus se vel compati paternæ calamitati, vel congaudere prosperitati: nec debere sibi imputari culpam senioris sibi oblato, cum ipsi cum desultissent ac prodidissent, neque carceralis custodiæ usum sibi jure iniuri, cum constaret hoc actum iudicio episcopali. Cum hac ergo satisfactione præmissi legati remissi sunt ad eos qui se miserant. Commandati sunt Guerinus comes, et Odo, nec non Fulco et Hugo abbates, ad se venirent: quatenus cum eis deliberaretur quomodo petitio eorum impleri posset. Præcepit etiam filius ejusdem imperatoris Lotharius ut missi sibi in erastinum dirigerentur, qui tempus adventus prædictorum virorum ab eo cognoscerent, et sic ad conditum diem sibi occurrerent, de causa supradicta tractaturi. Etenim vero mutato consilio, cum his qui ejus favore ducebantur, relicto patre in monasterio sancti Dionysii, ipse Burgundiam petiit, Viennam usque pervenit, ibidemque stativa facere delegit. At vero ii qui cum imperatore remanserant, eum ad recipiendas imperatorias infulas hortabantur. Sed imperator, quantum modo quo prædictum est Ecclesiæ eliminatus communionem, nequaquam tamen præpropere voluit acquiescere sententiæ: sed Dominicæ, quæ in erastinum advenit, in ecclesiâ sancti Dionysii episcopali ministerio voluit reconciliari, et per manus episcoporum armis accingi consensit. In qua re tanta exultatio papæ exerevit, ut etiam ipsa elementa

A viderentur injuriam patienti compati et relevato congratulari. Etenim usque ad illud tempus tanta incuberala procellarum vis pluviarumque vehementia, ut extra solitum aquarum superabundantia exeresceret, statumque ventorum in pervalibiles fluminum alveos redderet. Sed in illius absolute ita quodammodo visa sunt emigrasse elementa, ut niox et venti sævientes mitescerent, et eorū facies in antiquam et multo tempore invisam serenitatem redderet. Imperator ergo ab eo loco iter cepit, sed nequaquam filium abeuntem persequi, licet nullis hortantibus, voluit. Inde ergo Nantogilum, ac post venit Carisiacum villam regiam; ubi consensit opperiebatur filium Pippinum et eos qui trans Matronam residebant: sed et eos qui trans Rhenum ad Ludovicum filium ejus confugium fecerant, sed et ipsum filium, qui ad eum veniebat, Ludovicum. Quo consistenti, medio Quadragesimæ tempore, ariditate etiam letitia ipsius diei, et officii exhortante cantilena ecclesiastica, ac dicente: *Letare, Hierusalem, et diem festum agite omnes qui diligitis eam*; maxima multitudo fidelium suorum ibidem occurrit, congratulans communi letitiæ. Quos imperator benigne suscipiens, et pro fidei integritate gratias agens, Pippinum quidem filium in Aquitaniam cum letitia dimisit, ceteros autem ad loca sibi congrua redire letos permisit. Ipse autem Aquasgrani pervenit; ibique Judith Augustam ab Italia reducentibus Rataldo episcopo, et Bonifacio, sed et Pippinum iterum recepit. Porro Carolus jam dudum secum habebat. Ibidemque Paschæ solemnitatem cum solita devotione peregit. Post cujus celebritatem per Arduicum silvanam venatione se exercuit et post sanctæ Pentecostes festivitatem, in partes Romerici montis venationi atque piscationi operam dedit. Sane recedente filio imperatoris Lothario a patre et in partes prædictas abeunte, remanserant in Neustria partibus Lantbertus comes, et Matfridus, ceterique quamplurimi, qui easdem partes propria vi retinere nitentur. Quam rem agre ferens Odo comes, et alii multi imperatoris partibus faventes, contra eos arma corripunt, eosque pellere illis locis nitentur aut certe cum eis congressi. Quæ res cum segnis quam deest administraretur, et minus caute circumspiceretur, non minimam calamitatem eis intulit. Dum enim ex insperato illis hostes supervenerunt, illi autem minori quam res postulabat cautela uterentur, insistentibus hostibus terga nudaverunt. Ibi et ipse Odo cum fratre Willelmo interit plurimisque aliis, ceteri salutem in fugæ subsidio posuerunt. Quo negotio peracto, ii qui victoria potiti sunt, cum neque ibi consistere posse satis tutum videretur, neque Lothario se jungere valeret, verentes ne aut ibi consistentibus imperator superveniret, aut certe ad suos properantibus in itinere obviant, ad Lotharium quantumque mittunt, ut eis suppetias ferret quos tanti discriminis metus circumvallaret. Qui audito eorum periculo, et rebus gestis, deliberavit eis succurrere. Qua tempestate

Warinus comes cum plurimis sociis castrum Cabilonum utrinque munivit; ut si aliquid ad adversariorum partium studiosos meliretur novi, sibi suisque foret receptaculo ac munitioni. Quod cum Lothario compertum foret, improvisis illuc advenire disposuit, quod tamen facere nequivit. Advenit tamen, et oppidum circumdedit, quae in cirenite civitatis erant incendio conflagrans. Pugnatum est acriter diebus quinque; et tandem ad deditionem primum urbis recepta est, post autem versa vice crudelium victorum more, primum quidem diruptionibus ecclesie vastatae, thesauri depradati, et communes copiae direptae: ad ultimum vero civitas voraci incendio depasta est, praeter unam parvam basilicam quae, stupendo miraculo, cum hinc inde cineta fuerit saevientibus et laudentibus flammis, tamen non potuit adiri. Fuit autem consecrata Deo in honorem beati Georgii martyris. Nec tamen Lotharii voluntas fuit ut civitas succenderetur. Acclamatione porro militari post urbem captam, Gotselinus comes, itemque Sanila comes, nec non Madalenus vasallas dominicus, capite plexi sunt. Sed et Gerberga, filia quondam Willelmi comitis, tanquam venefica, aquis praefocata est. Quae dum gererent, imperator cum filio Ludovico Lingonum civitatem advenerat, in qua urbe hujusemodi suscepit munitionem, qui cum valde noetatum reddidit. Et Lotharius quidem ejus filius a Cabillonum iter suscepit ad Augustonunum, indeque Aurelianam urbem pervenit, deinde in pagum Cenomanicum, in villam cujus vocabulum est Mataalis, devenit. At imperator cum suis maximis copiis, simul et Ludovico filio, eum sequitur. Quo audito, filius ejus Lotharius, januae suis receptis, non multo intervallo a patre castra fixit; ibique quatuor diebus legatis intercurrentibus moratum est. Quarta sane nocte Lotharius cum suis hominibus referre pedem ad posteriora cepit. Contra quem pater compendioso itinere obambulabat, usquequo perventum est ad fluvium Ligerim prope castrum Blesense, quo Ciza fluvius Ligeri confluit. Positis hinc inde castris, occurrit etiam patri Pippinus filius cum quanto potuit militari apparatu. Infractus ergo virilus Lotharius, suppliciter ad patrem venit. Quem ille coercitum verbis, et obligatum, tam ipsam quam proceres ejus, quibus voluit sacramentis, in Italiam remisit, oppidatis angustiis itinerum, quae in Italiam transmittunt, ne quis transire posset nisi licentia custodientium. Quibus peractis, Aurelianis usque pervenit cum filio Ludovico, ibique tam filio quam aliis reditu ad propria indulto Parisius ipse pervenit. Habuit autem eo tempore circa missam sancti Martini conventum generalem in Attinaco palatio, ubi cum multa perperam inolta purgare decrevisset tam in ecclesiasticis quam publicis rebus, tunc praecipue fuerunt ista. Mandavit filio Pippino, per Ermoldum abbatem, res ecclesiasticas quae in regno ejus erant, quas vel ipse suis attribuerat, vel ipsi sibi praevaricaverant, absque cunctatione ecclesis restitui. Misit os etiam per civitates et monasteria transmissit,

statimque ecclesiam vicinam prae collapsam in antiqua statum erigi jussit. Hincque praecipit ut missi per singulos comitatus irent, qui inhumanitatem praedonum atque latronum, quae inaudita emergerat, coliberent, et ubi eorum major vis incuberat etiam comites vicinos et episcoporum homines ad tales evincendos et proterendos sibi asciscerent, et de his singulis sibi in proximo placito generali Wormatiam renuntiarent, quod futurum transacta hieme et suadente vernali gratia indixit.

(853.) Transegit ergo imperator maximam partem hiberni temporis Aquisgranum. Indeque profectus est ad Theodoni villam ante Natali Domini, ubi etiam populus, cui praecipuum fuerat, advenit. Ubi consistens, contra quosdam episcopus de sui defectione conquerabatur. Sed cum quidam in Italiam confugissent, quidam vocati obedire noluissent, solus Ebo eorum qui impetebantur, adfuit. Qui cum rationis reddende causa super talibus urgeretur, causabatur se solus relicto onibus, in quorum praesentia haec facta fuerant, urgeri. At vero ceteri episcopi, cum obtenderent necessitatem praesentiae, excusarent autem voluntatem innocetiae, idem Ebo tandem moleste ferens talibus extediari, consilio petito aliorum episcoporum, ipse in se quamdam confessionem praedicavit, confirmavitque se et indignum sacerdotio et irrevocabiliter eo abstinere judicavit; quod et episcopis et per eos imperatori contradidit. Quo facto, Agobardus Lugdunensis archiepiscopus, qui evocatus ad satisfactionem venire distulit, cum ter esset evocatus, ab Ecclesiae praesulatu semotus est, ceteris, ut diximus, in Italiam fugientibus. Sequenti vero Dominica, quae sacrae Quadragesimae initium praecedebat, in Metis civitatem dominus imperator, sed et episcopi, et populus universalis illius conventus venit: et inter missarum celebrationem, septem archiepiscopi septem reconciliatis suis ecclesiasticae orationes super eum recitaverunt. Atque omnes populi hoc viso, pro plenaria restitutione imperatoris multas Deo gratias reddiderunt. Post quae omnia, Theodoni villam tam dominus imperator, quam qui ejus populus erant, reversi sunt: et Dominico sacro Quadragesimae tempore inchoante, unumquemque ad propria redire praecipit. Ipse autem Quadragesimae tempus ibidem exegit, sed et Paschae solemnitatem in Metis celebravit. Post solemnitatem porro Paschalem, atque Pentecostes venerabilem diem, civitatem Vaugionem, quae nunc Wormatia vocatur, secundum conditum ad celebrandum conventum generalem abiit: ubi ei etiam filius Pippinus occurrit, nec Ludovicus alter ejus filius deluit. More autem suo imperator nequaquam conventum istum a publica utilitate vacare passus est. Diligenter namque in eo examinare studuit quid quique missorum in diversas partes directi egerint. Et quia aliqui comitum in repressione et exterminatione latronum segnes reperti sunt, diversis sententiis eorum segnitiam condigna invectione castigavit; filiosque et populum admodum ut equitatem diligerent, raptoresque opprimerent,

bonos quoque et eorum possessiones ab oppressione relevarent, interminatus etiam severiorum in eos se librorum sententiam qui huic admonitioni non essent obtemperaturi. Cuique ab hoc pacto populum dimitteret, et sequens in Theodonis villa post Pascha constitisset, ad hinc mandum Aquisgrani se contulit: filioque suo Lothario mandavit ut nobiles quoque suorum ad eundem locum dirigeret, quatenus reconciliationis mutæ inter se et illum ratio investigaretur. Augusta Judith cum consiliariis imperatoris consilio inito, eo quod valentia, ut videbatur, imperatoris corpus mox destitueret, et mors ingrueret, et sibi et Carolo periculum immineret, nisi aliquem fratrum sibi asciscerent, conjectantesque nullum filiorum imperatoris tam convenientem huic rei sicut Lotharium, hortati sunt imperatorem ut ad eum missos pacificos mitteret et ad hoc ipsum invitaret. Qui, ut paci semper studens, semperque dilector pacis atque amator firmitatis, quærebat non modo filios, sed et inimicos sibi charitate uniri, libenter assensus est. Ita condita porro villa, et tempore præfinito, adiuere missi a filio, quos ipse præcepit, plurimi, inter quos etiam Wala primus adfuit. Causa autem prædicta ventilata, atque ad calcem perducta, imperator cum conjugè reconciliari voluit, primum ipsi Wale dimissis quæcumque in eos commiserat delictis, multa alacritate et benignitate cordis; mandavitque per eum et cæteros filio missos, ut quantocius veniret. Quod si faceret, consultissime sibi futurum sciret. Qui redierunt, et filio rem retulerunt. Sed ne mandatum imperatoris ad effectum perduceretur, morbus febrisque interessit, et Walam quidem rebus humanis abduxit, Lotharium vero lectulo deiciens, maximo tempore languere fecit. Imperator vero elementissimæ natura, ut filium adversa valetudine correptum audivit, per missos fidelissimos, scilicet Hugonem fratrem suum, et Adalgarium comitem, eum visitavit, atque omnia ejus incommoda rescire studuit: imitatus videlicet beatum David, qui, multis insectationibus lacessitus a filio, mortem tamen ejus ægerrime tulit. At vero postquam deserviente languore convalluit, nuntiatum est imperatori, eo quod conditiones sacramentorum dudum promissas irrumperet, maximeque ecclesiam sancti Petri, quam tam avus ejus Pippinus, quam pater ejus Carolus, nec non ipse in tutelam susceperat, homines ejus crudelissima clade vexarent. Quæ res animum illius mitissimum inde exasperavit, ut quodammodo extraordinarie, ut videbatur, missos dirigeret, nullum pene ad tantum iter conficiendum spatium tribuens. Misit legatos ad Lotharium, commonens ne talia fieri permitteret: monens ut memor esset quia quando ei regnum Italiae donavit, etiam curam sanctæ Romanæ Ecclesiæ simul commisit, et quam ab adversariis defensandam susceperat, nequaquam a suis diripi permitteret. Commonens etiam sacramentorum nuper ab eo sibi promissorum, ne forte obliviscens atque parvipendens ea Divinitatem offenderet. Quod sibi impune non futurum non ignoraret. Simul etiam

A jubens parare sibi stipendiarios et nonas, stativasque congruas per omne iter, quod Romam transiit. Dicebat enim se limina beatorum apostolorum inviscere velle. Quod ne fieret, irruptio Nordmannorum in Frisiam impedit. Ad quorum insolentiam comprimendam pergens, misit missos ad Lotharium, Fulconem scilicet abbatem, et Richardum comitem, nec non Adrebalduum abbatem. Quorum Fulco et Richardus responsum sibi a Lothario referret: Adrebalduus porro Romam pergeret, Gregorium papam de necessariis consulturus, et voluntatem imperatoris, ceteraque sibi in juncta perlaturus. Sed Lotharius de his conventus, nec non de rebus quarundam ecclesiarum ablatis, quæ in Italia sunt, quibusdam annuit, quedam se non posse servare respondit. Et Fulco quidem atque Richardus imperatori a Frisia post fugam Nordmannorum revertenti, talia nuntiant in Franconford palatio: ubi ipse autumnalem exercens venationem, hiematum Aquisgrani sese convertit. At vero Adrebalduus Romam, ut jussum sibi fuerat, pervenit, dominum Gregorium papam ægrotantem reperit, et maxime fluxu sanguinis, qui licet sensim, continue tamen ex naribus defluat. Sed tanta alacritate et gaudio ad verba imperatoris et compassionem ejus recreatus est, ut proferretur se pene incommoditatis propriæ oblitum. Itaque et missum ad se opulentissime curavit se consistentem, et ditissime numeravit recedentem: mittens cum eo duos episcopos, Petrum Centumcellensis urbis, et Georgium regionarium Romanae urbis simul episcopum. Lotharius porro ut audivit memoratorum episcoporum ad dominum imperatorem adventum, misit Leonem, qui tum apud illum magni loci habebatur, Bononiam: qui magno intentato terrore, ultra progredi episcopos prohibuit. Adrebalduus tamen epistolam imperatori destinatam ab eis occulte suscepit, et cuidam suorum sub obtentu mendici, quousque Alpes transiret, ferendam commisit, ac post imperatori porrexit. Ea tempestate quanta lues mortalis populum qui Lotharium secutus est, invaserit, miserabile est dictu. In brevi enim, id est a Kalendis Septembris usque ad missam sancti Martini, hi primores ejus vita excesserunt: Jesse olim Ambianensis episcopus, Helias Treccassinae urbis episcopus, Wala Corbiciensis monasterii abbas, Matfridus, Hugo, Lambertus, Godofridus, itemque filius ejus Godofridus, Albertus comes Pertensis, Burgaretus quondam prefectus venatoribus regalibus, sed et Richardus vix evasit. Non post multum et ipse moritur. Hi enim erant quorum decessu dicebatur Francia nobilitate orbata, fortitudinis quasi nervis succisis evirata, prudentia his obeuntibus annullata. Sed his subruti sustendit Deus quam salubre, quam laudabile sit observare, quod ex ore ejus præbatur procedere: *Non gloriatur, iniquus, neque in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec dives in divitiis suis.* Sed et imperatoris animum qui miretur digne, quanta hunc temperantia divina gubernaverit clementia? Eleum hoc suscepto nuntio, nec in se exsultavit, nec morti

minicorum insultavit; sed pugno pectore inso, lacerumque oculis oppletis, Deum illis propitium fieri ram ingenti gemitu precatus est. Hoc tempore Britanniam impetus emotus est, sed tam facile conquevit, quam imperator in eum spem posuit cui veracissime dicitur: *Subest enim tibi, Domine, cum volueris, posse.*

In ipsis etiam diebus, in quibus Purificatione beatissimæ semper virginis Mariæ celebratur, conventus quidem magnus, sed præcipue episcoporum, Aquisgrani convenit (836). In quo cum de aliis utilitatibus Ecclesiæ necessariis, tum præcipue de his rebus questum est, quas Pippinus et sui multis Ecclesiis abstulerunt. Ob quam rem imperialis auctoritas et communis concilii communitorium ordinatur, quibus commoneretur Pippinus et sui cum quanto periculo res ecclesiasticas pervaserint. Quæ res prosperum suscepit exitum. Nam Pippinus monita pii patris sanctorumque virorum libenter suscipiens, obedienter paruit, et omnia invasa restituit etiam per annali sui impressionem constituit. Proximum huic placito conventum imperator in pago Lugdunensi habuit, tempore æstivo, in loco qui vocatur Stramiacus, cum Pippino et Ludovico filiis. Nam quod Lotharius non adfuit, invalentia agritudinis supra dictæ obfuit. In quo causam ecclesiarum Lugdunensis atque Viennensis vacantium ventilari fecit, eo quod episcopi dudum illarum, Agobardus quidem jussus ad rationem non venerit reddendam; Bernardus autem Viennensis adfuerit quidem, sed rursus fugam iniecit. Sed hæc quidem res imperfecta remansit, propter absentiam, ut prædictum est, episcoporum. Sed et causa Gothorum ibidem ventilata est, quorum alii partibus Bernardi favebant, alii ducebantur favore Berengarii Honorici [Hunroci] quondam cunnitis filii. Sed Berengario immatura morte præcepto, apud Bernardum potestas Septimaniæ quam maxima remansit, legatis illuc missis, qui ea que indigebant correctione in meliorem componerent statum. His peractis, et jam filiis populoque dimissis, imperator autumnali venatione peracta, ad missam sancti Martini Aquisgrani rediit, et hiemem ibidem exegit. Natalem quoque Domini itemque Paschalem solemnitatem, juxta morem debitum et sibi semper familiarissimum, ibidem celebravit.

(857.) At vero mediante festivitàte Paschali diuam semper ac triste portentum, id est cometa sidus, in signo Virginis apparuit, in ea parte ejusdem signi qua penulam ejus subtus, caudam vero serpentis simuleque corum constringit. Quod cum non more errantium septem siderum Orientem versus peteret, per viginti quinque dies, quod mirum est dictum, item sidus et Leonis ac Cancræ, nec non Geminorum transiens signa, in capite Tauri tandem sub Aurigæ pedes, igneum globum jubarumque prolixitate deposuit, quas usquequaque porrexerat antea. Quam rem cum primum imperator talium studiosissimus conspexisset, constituit, et antequam quieti membra committeret, accitum quemdam, itemque me, qui

A hæc scripsi, et qui hujus rei scientiam habere credebatur, percontari studuit quid super hoc mihi crederetur. A quo cum tempus peterem quo faciem sideris considerarem, ac per hæc rei veritatem investigarem, et cognitam in crastinum nuntiarem, imperator ratus, quod erat verum, tempus me redimere velle, ne cogeret triste aliquid respondere: Perge, inquit, in monia lucis domui contigua, et nobis que per spexeris nuncia. Novi enim a me hæc stellam nequaquam præterita vespera visam, vel a te monstratam: sed scio hoc signum cometarium esse, de quo jam præteritis diebus locuti sumus. Quid autem portendere tibi videatur, elicitio. Cumque aliqua dicerem, et aliqua tacessem: Unum est, inquit, quod adhuc silentio premis. Mutationem enim regni mortemque principis hoc portento monstrari dicunt. Cumque ego testimonium Prophetæ in medium protulissem, quo dicitur, *A signis caeli ne timueritis quoniam parent gentes*, ille solita usus magnanimitate et prudentia: Non alium inquit, timere debemus præter illum qui nostri et hujus sideris creator est. Sed ejus elementiam non satis laudare et mirari possumus, qui nostram inertiam, cum signis peccatorum et impenitentes, talibus iudiciis dignatur admonere. Quia ergo et me et omnes communiter hoc ostentum tangit, omnes pro posse et sapere ad meliora festinemus, ne forte misericordiam illo prærogante, et nostra impenituntia impediende, nos illa inveniamur indigni. His dictis, et ipse paulisper mero indulsit, et omnibus id facere jussit, et unumquemque ad sua se colligere præcepit. Noctemque illam, ut nobis perlatum est, pervigilem duxit, ac Dei laudibus et obsecrat omnibus operatam, luci supervenienti presentavit. In ejus crepusculo ministris aulicis vocavit et elemosinas quam largissime pauperibus ac servis Dei, tam monachis quam canonicis, porrigi jussit; missarumque solemnium per quoscunque potuit celebrari fecit: non tantum sibi metuens, quantum Ecclesiæ sibi credite prospiciens. Quibus rite dispositis ut ordinaverat, venatum in Arduennam perrexit. Quo die dicebant, ultra solitum ei prosperrime cessit; omniaque quoque illa tempore illi placere, prospero eventu cucurrerunt. Præterea, insistente Augusta et ministris palatinis, quandam partem imperii imperator filio suo dilectissimo Carolo Aquisgrani tradiiit, sed quia inofficiosa remansit, a nobis quoque silentio premitur. Quam rem auditam cum fratres ejus:re tulissent, nuntium inire colloquium. Sed nil se contraire posse inuentes, et creptum dissimulantes, motus patris, qui ex hoc accidisse videbantur, facillime composuerunt. In his imperator tota æstate consistens, indixit generalem conventum, autumnali tempore, id est Septembri mediante, in Carisiaco. In quo loco et tempore filius ejus Pippinus ab Aquitania ad eum venit, et ipsi conventui interfuit. Ubi dominus imperator filium suum Carolum armis virilibus, id est, ense, etnixit, corona regali caput insignivit, parteque regni quam homonymus ejus Carolus habuit, id est Neustriam, attri-

huit. Itaque dominus imperator inter filios, quantum sibi possibile fuit, coagulo benevolentiae firmato, Pippinum in Aquitaniam, Carolum autem in portionem regni ipsi attributam dimisit. Et praesentes quidem Neustriae provinciae primores Carolo manus dederunt, et fidelitatem sacramento obstrinxerunt: absentium autem quisque postea itidem fecit. In eodem loco et tempore pene omnes Septimaniae nobiles adferunt, conquentes adversus Bernardum duccem illarum partium, eo quod illius satellites tam rebus ecclesiasticis quam privatis, absque ullo respectu divino humanoque, pro libito abuterentur. Unde petierunt ut dominus imperator sub suae protectionis munimine eos susceperet, et post haec tales missos in eandem terram dirigeret, qui et potestate et prudentia de ablati aequo libramine penderent, et avitam eis legem conservarent. Ad quod peragendum missi sunt, secundum postulationem eorum, et domini imperatoris electionem, Bonifacius comes, et Donatus itidem comes: sed et Adreihaldus Flavinacensis monasterii abbas. His rite peractis, imperator ab eo loco divertit, et venationi autumnali iuxta morem operam dedit, et ad tempora hiemalia exigenda se Aquisgrani collegit.

Qua hieme transacta, Kalendis Januarii saevus cometae ignis in signo Scorpionis apparuit, non multo post solis occubitus. Cujus minacem vultum non multa post excessus Pippini est subsecutus. Interea Judith Augusta, consilii quod pridem cum consiliariis aulicis ceterisque regni Francorum nobilibus inierat nequaquam inmemor, persuasit imperatori quatenus ad Lotharium filium suum missos mitteret, qui eum ad patrem invitarent, ea conditione ut si fratris sui Caroli dilector et adjutor, tutorque et protector esse vellet, veniret ad patrem, et secreta se ab eo omnium perperam gestorum indulgentiam adepturum; simul et medietatem imperii, excepta Bajoaria, consecuturum. Quae res tam Lothario quam suis per omnia utilis visa est. Venit ergo iuxta conductum ad Wormatiam post Paschae solemnitatem (858). Quem pater cum multa alacritate suscepit, et dapsiliter suos curare praecipit, et sicut mandaverat universa peregit, in tantum ut ei datis triduo induciis, universum imperium suum cum suis ipse divideret, si ita liberet; ita tamen ut partium electio penes imperatorem et Carolum maneret. Sin aliter vero, partitionem imperii imperatori et Carolo faciendam magis censeret. Itaque Lotharius cum suis divisionem regni domino imperatori pro suo libito committunt, affirmantes se hanc divisionem nequaquam exsequi posse propter ignorantiam locorum. Igitur imperator cum suis, aequo ut sibi suisque visum est libramine, omne suum divisit imperium, praeter Bajoariam, quam Ludovico reliquit atque ideo in partem eorum nemini cessit. His peractis, et filiis universoque populo evocatis, data sibi optione, Lotharius a fluvio Mosa australem sibi partem tenendam delegit; occidentalem vero Carolo fratri habendam reliquit, et ut haberet coram cuncto populo se

velle verbo signavit. Imperator vero letabatur in his, et cunctus populus talibus factis applaudens, omnia sibi placere dicebat. At vero Ludovici animum non parum haec gesta laeserunt. Imperator porro pro his gestis Deo gratias agebat, filiosque monebat ut unanimis essent, et se alterutro tuerentur: et Lotharius quidem junioris fratris curam gereret, ejus se spirituales esse patrem meminisse deberet: Carolus autem tanquam patri spirituali et fratri seniori debitum honorem deferret. Cumque hoc tanquam verum pacis amator peregisset, et inter fratres mutuum dilectionem, et inter utriusque filii populum, quantum sibi posse datum est, alternum sevisset amorem, latus Lotharium in Italiam laetum dimisit, multis muneribus ditatum, donatum benedictionibus paternis, et monitum ne oblivisceretur saltem nuper sibi promissorum. Egit ergo Natalis Domini atque Paschae solemnitatem celeberrime Aquis.

(859.) Ludovici vero audiens hujusmodi patris erga fratres suos voluntatem, et regni inter eos divisionem, non tulit. Ideoque quiddam regni trans Rhenum fuit, sibi ascribendum putavit, et vindicandum statuit. Quod cum imperatori delatum esset, in transactam festivitatem Paschalem differendum judicavit. Qua peracta, nequaquam procrastinandum in talibus ratus, cum multis viribus Rhenum quidem apud Mogontiacum transitit et Triburas venit, ibique aliquandiu ad colligendum exercitum consedit. Quo coacto, usque Bedonnam [Hodomiam] perrexit, ibique filius quamquam invitus, supplex venit, et inerepatus ab eo, male se egisse confessus, emendaturumque se perperam gesta professus est. At imperator consueta et sibi semper amica tenus mansuetudine, et filio indulxit, et eum verbis primum, ut dignum fuit, paululum asperis inerepavit: post autem lenioribus demultum, in regno reliquit. Atque in redeundo Rhenum in loco qui Confluentis dicitur, transmeavit, in Arduenna venationem solitam peracturus. In qua cum exerceretur, nuntii ad eum certissimi venerunt, affirmantes, quod verum erat, aliquos Aquitanorum suam sententiam expectare, qualiter res Aquitanici regni ordinaretur: aliquos item indignae ferre quod audierint Carolo a patre idem regnum traditum. Nam imperatore de talibus sollicito, Ebrouinus nobilissimus Pictavensis episcopus Flateram advenit, nuntians tam se quam ceteros primores ejusdem regni expectare imperatoris voluntatem, et imperantis exsequi velle jussionem. Erant enim in hac voluntate conspirantes maximi quippe procerum: quorum eminentes erant, scilicet ipse Ebrouinus venerabilis episcopus, Reginardus comes, Gerardus itidem comes et gener quondam Pippini, nec non Hiratarius [Ratharius] similiter comes Pippini gener, seil et alii quamplures horum sequentes voluntatem, nullo poterant pacto seungi. At vero altera pars populi, quorum vel maximus fuit Emenus quidam, assumptis filium quondam Pippini regis, Pippinum itidem nomine, quaquaversum poterant, vagaban-

tur, sicut moris talibus est, praedationibus atque tyrannidi operam dantes. Praecabatur ergo praefatus antistes Elbroinus imperatorem, ne in longum differret hunc morbum serpere, sed matre mederetur per suum adventum tali inenimoda, atquequam tanta inos plurimos inficere posset. Imperator ipso praefatum episcopum in Aquitaniam cum multis gratiarum actionibus remisit, et quae visa sunt suis fidelibus mandavit: et ut sibi autumni tempore aliqui eorum in Cabillonis occurrerent imperavit. Ibi enim generalem indixit conventum. Nullus porro successit imperatori, quod dictante crudelitate, nepotem suum regno privare voluerit. cum ipse morem gentis nativum noverit, ut pote communitus filius, et quia levitati atque aliis studentes vitiis, gravitati atque stabilitati penitus renitentiarant, et ut talem Pippinum fratrem ejus facere possent, pene omnes qui ob custodiam ei missi erant, sicut sibi olim a patre Carolo dati fuerant, ab Aquitanice finibus eliminaverunt. Post quorum abcessum quanta et qualia emerisint malorum vitiorumque monstra et publica et privata in eodem regno, moderna quoque praesentium studia representant. Volebat piissimus imperator pie et rationaliter educari puerum, ne vitiis prostitutus nec sibi nec aliis praeesse et prodesse postea posset: cogitans illud, quod quidam, qui filiis in teneriori aetate adhuc positus tradere regnum vellet, taliter se excusasse legitur. Ego enim non quod invideam ex me genitis, honorifice eos haberi volo, sed quia novi adolescentibus haec studia feraciter nutrimenta suggerere. Itaque imperator, uti condixerat, tempore autumnali Cabillonensem urbem petiit, et tam ecclesiastica quam publica suo more disposuit. Deinde ad regni Aquitanice ordinationem se convertit. Nam cum regina movit ab eodem loco, et filio suo Carolo, et valida manu: et Ligeris apud transmissio, Arvernorum urbem petiit. Ibique fideles suos sibi occurrentes benigne juxta morem solitum suscepit, et suo filio Carolo cum solitis sacramentis commendari fecit. Quosdam, qui occursum debitum fidelitatemque sibi impendere denegarunt, sed insuper latrocinando exercitum obambulantem, et quascunque poterant praedas exercebant, comprehensis legali questioni jussit subdere.

(870.) Haec eo agente, Natalis Domini festivitatis reliquit, eandemque solemnitatem Pictavis cum debito et solito honore celebravit: ibidemque moranti, et quae utilitas posceret, disponenti, nuntius ille advenit, dicens Ludovicum filium suum, assumptum quibusdam Saxonibus atque Thoringis secum, Alamanniam invasisse. Quae res maximum incommodum ei peperit. Etenim cum jam senili aetate gravaretur, et phlegmatis abundantia, quae hieme augmencatur, ultra solitum pulso ejus gravaretur, pectusque quateretur, accessit etiam hic tristis nuntius. Cujus relatu adeo affectus est amaritudine, quamvis esset pene ultra humanum modum natura mississimus, torridum magnanimus, pietate cantissi-

mus, ut in apostema pituita exeresceus duresceret, et intra vitalia ulens letale coneresceret. Invidiosum tamen filium, dum dum turbari tali peste Ecclesiam Dei populumque Christianum vexari comperit, nec fastidio cessit, nec dolari fractus succubuit. Sed postquam aenit Quadagesimale jejunium cum uxore et filio Carolo inchoavit, adversus hanc tempestatem sedandam se obicem tulit. Et qui solitus erat hoc tempus psalmorum decantatione, orationum instantia, missarum celebratione, elemosynarum liberalitate, cum summa devotione totum solemne reddere, ita ut vix uno aut duobus diebus propter exercitationem equitationi indulgeret: nunc propter discordiam fugandam, pacemque revocandam, nullum diem habere festivum voluit. Pastoris enim boni exemplum sequens, pro utilitate gregis sibi commissi non refugiebat etiam morari proprii corporis jacturam ferre. Unde non audigendum est ei redditum praemium quod ita laborantibus se daturum promisit maximum Pater princepsque pastorum. Cum maxima igitur fatigatione impugnantibus valentiam illius praemissis casibus, pervenit imminente sacratissima Paschali solemnitate Aquasgrani, ibique cum cum solita devotione celebravit. Qua explicita, ceptum negotium acceleravit explere. Nam, Rheno transmeato, Thoringiam continuato itinere penetravit: ubi Ludovicum morari per id tempus didicit. In qua cum eum conscientia morari non pateretur, ut pote jam patre propinquante, rebus etiam ditidideret, salutem in lige subsidio pnsuit. Redempto enim itinere, per Sclavorum terram in propria rediit. Quo illo redeunte, imperator generalem conventum in urbe Vaugionum, quae nunc Wormatia dicitur, congregari praecipit. Et quia res Ludovici taliter se habebant, Carolus autem filius ejus cum matre in Aquitania versabatur, imperator ad filium suum Lotharium in Italiam misit, jubens ut eidem placito interesset, quatenus cum eo et aliis de hac re deliberaret. Quo in tempore deliquium solis contigit, tertia die Litanie majoris, insolito modo. In tantum enim lucis recessu tenebrae praevaluerunt, ut nihil a noctis veritate differre videretur. Stellarum namque situs ordo ita cernebatur, ut nullum situs lucis solaris hebetudinem pateretur, quin potius luna, quae se ei adversam prebuerat, partem orientem petendo primum cornuatiatum illi lumen a parte occidentali restitueret, in morem sui, quando prima vel secunda cernitur, et sic per augmenta totam venustatem tota rota solis reciperet. Quod profigium, licet natura ascribatur, tamen inmentibili exitu consummatum est. Portendebatur enim per hoc maximum illud lumen mortaliu, quod in domo Dei supra candelabrum positum omnibus lucebat, piissimae recordationis imperatozem dico, maturissime rebus humanis subtrahendum, mundumque ejus decessu in tenebris tribulationum relinquendum. Corpit ergo fastidio thabescere, et nauseanti stomacho ad cibum potumque intendere, crebris suspiriis urgeri, singultibus quati, ac

per hæc virtute destitui. Natura enim suis deserta comitibus, necesse est ut victa fatiscat. Quod cernens, jussit sibi parari habitacula æstiva atque expeditionalia, in insula quadam contigua Mogontiacæ civitati: ibique viribus desertus, lectulo sese committit.

Porro quis explicet ejus pro Ecclesiæ statu sollicitudinem, vel pro ejus concussionem mororem? quis enarrare lacrymarum flumina, quas pro acceleratione divinæ clementiæ fundebat? Non enim se recessum dolebat, sed quod futurum noverat gemebat, dicens se miserum, ejus extrema clauderentur talibus inferiis [misericis]. Aderant autem ejus consolationi venerabiles antistites et alii servi Dei quamplurimi, inter quos erant Ithei venerabilis Treverorum archiepiscopus. Otarius Mogontiacæ similiter archiepiscopus, sed et Drogo frater domini imperatoris Metensis episcopus, nec non sacri palatii archicapellanus. Quem quanto sibi propinquirem noverat, tanto ei familiarius sua omnia et semet credebat. Per eundem quotidie confessionis suæ munus, sacrificium spiritus contribulati, et cordis humiliati, quod Deus non despicit, offerebat. Cibis ejus erat solummodo per dies quadraginta Dominicum corpus, laudante eo justitiam Dei et dicente: Justus es, Domine, ut quia Quadragesimæ tempus non jejunans exegi, saltem coactus idem jejunium tibi exsolvam. Jussit autem eidem venerabili fratri suo Drogoni, ut ministros cameræ suæ ante se venire faceret, et rem familiarem, quæ constabat in ornamentis regalibus, scilicet coronis, et armis, vasis, libris, sacerdotibusque vestibus, per singula describi juberet. Cui prout sibi visum fuit, quid ecclesiis, quid pauperibus, postremo quid filiis elargiri deberet, edixerat, Lothario scilicet et Carolo. Et Lothario quidem coronam, ense, sceptrum auro gemmisque redimitum, eo tenore habendum misit, ut filem Carolo et Judith servaret et totam regni portionem illi consentiret et tueretur, quam, Deo teste et proceribus palatii, ille secum et ante se largi us ei fuerat. His rite peractis, gratias Deo egit quia nihil sibi superesse proprium cognovit. Inter hæc tam venerabilis antistes Drogo, quam cæteri pontifices, dum in cunctis quæ agebantur Deo grates persolvebant: ut pote qui videbant quod eum, quem choros virtutum semper comitatus fuerat, nunc perseverantia subsequens, quasi cauda hostiæ, totum ejus vitæ sacrificium Deo prorsus acceptum reddebat: unum erat quod gaudium eorum offuscabatur. Verebantur enim ne forte filio Ludovico implacabilis esse vellet, scientes quod vulnus frequenter incisum, aut cauterio adustum, acerbiorum dolorem sustinenti propagaret; fisi tamen de ejus invicta patientia quæ semper usus est, per Drogonem fratrem ejus, ejus verba spernere volebat, animum illius leniter pulsant. Qui primum quidem amaritudinem sui animi demonstrat. Ad vero parumper deliberans, et viribus quantaliscunque collectis enumerare conabatur, quot et quantis in-

commodis ab eo afflictus sit, et quid contra naturam et Domini præceptum talia agendo commiserit. Sed quia ipse, inquit, ad me venire satisfactorus nequit, ego quod meum est ago, vobis testibus et Deo, omnia quæ in me peccavit illi remitto. Vestrum autem erit illum monere, ut si ego illi toties perperam gesta indulsit, ille tamen sui non obliviscentur, qui canos paternos deducit cum dolore ad mortem, et in talibus communis Patris Dei præcepta minasque contempsit. His peractis et dictis (erat enim vespere sabati), præcepit ut ante se celebrarentur vigiliæ nocturnæ, et ligno sanctæ crucis pectus suam muniretur: et quandiu valebat, manu propria tam frontem quam pectus eodem signaculo insignibat. Si quando lassabatur, per manus fratris sui Drogonis nutu illi fieri possebat. Mansit ergo tota illa nocte omnis virtutis corporeæ inops, solius sobrietatis animi compos. In epistolum, quæ erat Dominica, jussit ministerium altaris preparari, et per officium Drogonis missarum solemniam celebrari: nec non per manus ejus, juxta morem, communionem sacram sibi dari, et post hæc cujusdam potinence calidulæ haustum præberi. Quo perpululum præbato, precatos est fratrem, et simul astantes, ut curandis corporibus operam darent, se tandem præstolaturum quandiu illi refici possent. Instante autem migrationis ejus articulo, juncto pollice cum articulis (hoc enim facere consueverat, si quando fratrem nutu vocabat) Drogonem accersivit. Quo veniente et reliquis sacerdotibus, verbis quibus potuit et nutibus se commendans, benedici petivit, et quæ solent agi in egressu animæ, fieri postulavit. Quibus id agentibus, sicut plures militulerunt, conversa acie in sinistram partem, indignando quodammodo, virtute quanta potuit dixit his *Hutz, Hutz*, quod significat, Foras, Foras. Unde patet quia malignum spiritum vidit, ejus societatem nec vivus nec moriens habere voluit. Ad vero elevatis ad cælam oculis, quanto hæc minacius intuebatur, tanto illuc letius intendebat [Ms. cod., angelorum agmina ad se intuens conspexit venientia: illa letius sic intendebat, etc.], ita ut nihil a ridente differre videretur. In talibus ergo vite præsentis terminum sortitus, ad requiem feligiter, ut credimus, commigravit: quia, ut veraciter dictum est a veridico doctore: *Non potest male mori qui bene vixerit*. Decessit autem XI Kalendas Julii, anno vite sue sexagimo quarto. Et Aquitanix quidem præfuit per annos triginta septem, imperavit vero viginti septem. Anima porro recedente, Drogo frater ejus et episcopus Metensis, cum aliis episcopis, abbatibus, comitibus, vassis dominiis, plurimaque frequentia tam cleri quam populi, sumptis imperatoris reliquis cum magno honore Metis transportari fecit, et in basilica sancti Arnulphi, quo et mater ejus condita est, nobiliter sepelivit.

Finunt Vita et actus gloriosi principis invicti et orthodoxi imperatoris Ludovici Pii.

EPITAPHIUM LUDOVICI REGIS
ET IMPERATORIS,

QUI JACET IN MONASTRIO SANCTI ARNULFI METENSIS.
Imperii fulmen, Francorum nobile culmen,
Erunt a seculo conditur hoc tumulo.
Rex Ludovicus pietatis tantus amicus,
Quod Pius a populo dicitur et titulo.
Hildegard soboles, Caroli Magni pia proles,
In pacis metas colligit hunc pietas.
Rumelicum villam, quidquidve referunt ad illam,
Arnulfo sancto contulit, huicque loco.
Stirps a quo procerum, regumque vel imperatorum,
Quorum muneribus sistitur iste locus.

ALIUD EPITAPHIUM LUDOVICI.

(*Ex veteri membrana S. Arnulfi Metensis, apud Bazium, Capitul. tom. II, pag. 1566.*)

Præcelsus meritis, famoso et nomine clarus,
Felix Augustus hic Ludovicus adest.

A Corporis hic artus clausit quanto ultima solvit
Humanæ vite et super astra petit.
Illic fidus, fortis, nulli pietate secundus,
Clemens, et patiens, atque benignus erat.
Ecclesias Christi ritu revocavit honesto,
Ipsius et cultor verus nique fuit.
Cæsar hic genitus Caroli Augustique superstes
Successit regno huic sceptrum regens populi.
Quem nunc pro sacris meritis jam credere fas est
Cum Christo Domino regna tenere poli.
Cujus germanus Drogo Christianique sacerdos
Transtulit huic corpus, condidit hoc tumulo.
Decessit autem anno imperii sui xxvii, die xii
Kal. Julii, anno vero ætatis lxxv, quævitque in pace.
Hanc, æternæ Dens, Cæsar Lotharius aram
Devoto jussit corde parare tibi;
Illic sacra tui quo victima rite sacretur
Corporis, et fiat sanguine munda tuo.

LUDOVICI I

COGNOMENTO PII, IMPERATORIS AUGUSTI

NECNON FILIORUM EJUS

DIPLOMATATA ECCLESIASTICA

USQUE AD DIVISIONEM IMPERII ANNO DCCCXL.

PRO NOBILIACENSI MONASTRIO.

(Anno 795.)

[*Mañill., Annal. ord. S. Bened., tom. III, pag. 715.*]
Ludovicus gratia Dei rex Aquitanorum.

In Christi nomine nobis rectum esse videtur, ut quandoque ecclesiastici viri catholici et Dei sacerdotes, clerici et pauperes, ad nostram petent clementiam, eis regulari potestas tuitionem impertiat, qui fideliter ad nostram desiderant pertingere magnificentiam. Et Christo auspici sine dubio plenus credimus divina misericordia nobis exaudire, si petitionibus sacerdotum placitis acrilus obaudiamus, et ea quæ recta poposcerint, ad effectum perducimus. Denique ostensum est in conspectu nostro per magnifico viro et parente nostro Ato ne diacono atque abbate statuta, quam ipse ex ore gloriosissimi et genitoris mei regis Caroli summumque catholicum sumpsit, qualiter cellola, cujus vocabulum est Nivaliacus, de ratione sancti Hilarii, sita in loco quieto, et valde congrua ad habitationem servorum Dei et pauperum, juxta possibilitatem loci illius monachos, qui secundum sancti Benedicti regulam degere deberent, instituit. Et venerabilis vir jam memoratus dominus Ato abba, parens noster, fidelissi-

C mus domino et genitore meo et noster, nobis subtiliter suggestit, ut ipsa cella vel reclusas, quas ipse ibidem detulit, necnon et hoc quod Hermentbertus sacerdos rector ipsius cellole ibidem confirmavit, et illas conjunctiones, quas anteriori pontifici Pietavensis, quem nos recognovimus, Ansaldus, Elbarcius, et Guozbertus, ad ipsam cellam detulerunt, vel Dei tinentes et viri catholici inantea conferre voluerint, per nostram munificentiam semper sit conjunctum, et nunquam sit interruptum. Præcipiendo præcipimus universis fidelibus nostris episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, vicariis, centenariis, telonariis, vel omnibus missis nostris disceatantibus, seu qui curam publicam et privatam habere noscuntur, ut in reclusas prefate cellole, vel homines eorum ubique commanentibus, qui ibidem recte aspiciunt, nullo unquam tempore ad causas audiendas, vel fredda iudicium exigenda, seu mansiones aut paratas faciendum, vel quascunque redditiones requirendas, ingredi non presument; sed pro integra firmitate petiti memoratus dominus Ato abba suique monachi, ut circa ipsa cella Dei per nostram auctoritatem in omnibus confirmare deberemus: quod pro reverentia domini et patroni nostri beatissimi Hilarii benignissimo animo illud præstitisse vel confirmasse comperit. Et quidquid evadere visus noster argumen-

tare poterit, inspectam nostram firmitatem, sicut A per emunitates anteriorum regum declaratum fuisse indultum, tam de ipsas res, quæ præsentî tempore ad ipsa casa Dei legitime obtingunt, quam et de cas, quæ a Deo timentibus hominibus libidem inantea fuerit condonatum, in luminaribus ipsius sancti loci vel stipendiâ monachorum perpetualiter debeat proficere in augmentis: quatenus ipsa congregatio pro stabilitate regni nostri nichil delectet Domini misericordiam adtentius exorare. Et ut hæc præceptio firmiorem habeatur, et melius conservetur, subter eam decrevimus affirmare. In Dei nomine Reginpertus seu indignus vocatus episcopus sive cappalanus Ludovico regis Aquitaniorum subs. Sign. † Magnario. Sign. † Immo. Sign. † Adalberto. Sign. † Erlaldo. Sign. † Garico. Sign. † Witfredo. B Sign. † Ademaro. Sign. † Raganfredo. Sign. † Bicone. Sign. † Gislemaro. Item sign. Gislemaro Carolus subs. Sign. † Harialdo. Sign. Abbone Jalinus clericus subs. Sign. † Wadone. Sign. Ludovici gloriosissimi regis.

Data in Nonas Augustas, anno 25 [Caroli gloriosissimi regis] et anno 14 regni nostri. Actum Jognudico palatio nostro. Ego Hildegarius ad vicem Deolati subscripsi.

II.

PRO MONASTERIO CORMARICENSI.

(Anno 807.)

[Apud Baluz., *Capitul. reg. Franc.*, tom. II, pag. 401.]

Ludovicus, gratia Dei rex Aquitanorum, omnibus C episcopis, abbatibus, comitibus, domesticis, vicariis, centenariis, seu reliquis fidelibus nostris presentibus scilicet et futuris. Notum sit quia concessimus Fridegiso abbati ex monasterio sancti Martini, ubi ipse corpore requiescit, ut monachis Cormaricensis monasterii, qui monastice sub Regula sancti monachorum Patris Benedicti degere videntur, liceat duas naves, vel quotquot fuerint sibi necessariae, per omnia flumina in regno nostro, Deo propitio, discurrerentia absque ulla consuetudine propter suas necessitates dirigere. Ad cujus concessionis auctoritatem corroborandam hoc presens fieri jussimus præceptum, per quod imperiali auctoritate jubemus ut nullus nostrorum presentium sive futurorum in hac regali sanctione audeat illis in aliqua parte contradicere. Et ut majorem habeat in se hoc præceptum vigorem, annuli nostri impressione sigillari jussimus.

Data vi Idus Aprilis, anno 27 regni nostri. Actum Cassanogelo palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

Albo ad vicem Helisachar scripsi.

^a Gellonense monasterium situm in Orcitania in pago Lutevensi ad Araurim fluvium, nunc S. Guillelmi de Deserto dicitur, *Saint-Guillem-du-Désert*.

^b Juliofredi meminim tabularium Gellonense his verbis: « Juliofredus abba, consanguineus Caroli imperatoris, fecit testamentum scribere, in quo con-

III.

PRO MONASTERIO GELLONENSI.

(Anno 807.)

[Apud D. Bouquet., *Recueil des hist.*, tom. VI, pag. 432.]

In nomine Domini nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia rex serenissimus Aquitanie.

Quoniam cogitandum nobis est qualiter æterni regis amorem obsistente peccatorum pondere amittere non possimus, locis insistentibus divinis cultibus placuit largiri propter regnum æternum Salvatoris nostri, ejusque inibi sibi famulantibus beneficia opportuna: quatenus ab illo remunerati, gaudio sine fine mereamur perfrui. Ideo notum esse volumus omnibus fidelibus presentibus et futuris, quod potente domno Guillelmo monacho, qui in aula genitoris nostri Caroli Augusti comes existit clarissimus, sed pro Dei amore meliorem exercens vitam studuit esse pauper recusatio sublimia; ob irrevocabilem vero suæ dilectionis circa nos fidelitatem petitioni ejus præbentes assensum, placuit nobis, tam pro mercedis nostræ augmento, quam pro amore ejus, ad monasterium quod dicitur ^a Gellonis, situm in pago Lutevense juxta fluvium Araur, subtus castrum Virduni, sacram in honore Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi et sanctæ Mariæ sanctique Michaelis, ac sanctorum apostolorum Petri et Pauli et sancti Andre omniumque apostolorum, constructum a jam dicto comite Guillelmo in causa nostri genitoris, ubi ^b Juliofredus rector et abbas præesse videtur, aliquid ex rebus tradere nostris, id est fiseum quemdam nostrum in pago Biderrense qui dicitur Miliacus, cum villa et ecclesia sancti Paragorii, et Miliciano villa atque Campaniano, cum omnibus appendiciis et adjacentiis suis sub omni integritate, sicut a misso nostro comite ^c Goteelmo per cruces in lapidibus sculptas sen decursus aquarum in terminationibus traditum et assignatum est, a genitore nostro et a nobis possessum. Et in pago jam dicto Lutevense locum qui dicitur Gastrias, vulgare autem Castra-Pastura, ad pecora eorum alenda, cum ecclesia sancti Martini, cum terminis et adjacentiis suis, cum omni integritate, ad diversos usus eorum. Et in eodem pago villam quæ dicitur Magaranciatu cum ecclesia sancti Felicis, cum omnibus appendiciis et adjacentiis suis. Honorem vero illum, quem domnus Guillelmus seu alii fideles per instrumenta chartarum præfato monasterio tradiderunt, in quibuscumque locis sit, quæque etiam deinceps in jure ipsius sancti loci per nos aut per alios voluerit divina pietas augeri, totum nos pro æterna remuneratione prædicto monasterio concedimus, ut perpetuis temporibus in alimonia pau-

tiatur omnis honor quem acquisivit sanctus Willelmus princeps totius Gallie finibus a dominis et piissimis Carolo et Ludovico imperatoribus.

^c Goteelmus filius erat sancti Guillelmi ducis Tolosani, frater Bernardi postmodum ducis Septimanie.

perum et stipendia monachorum eidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Hæc omnia præscripta cum ecclesiis, villis, villaribus, domibus, ædificiis, campis, terris, vineis, olivetis, silvis, garricis, pratis, pascuis, moleudinis, aquis aquarumque decursibus, perrivis, exitibus et regressibus, cultis et incultis, cum omnibus adjacentiis earum, totum et integrum predicto monasterio Gellonensi per hanc donationis auctoritatem perpetualiter concedimus ad habendum : ita videlicet ut quidquid ab hodierno die et tempore de predictis rebus facere vel ordinare, vel etiam disponere habitatores hujus loci voluerint, libero in omnibus perfruantur arbitrio faciendi.

Godolelmus notarius ad vicem Guigonis recognovit.

Datum hoc præceptum V Kal. Januarii, a Indictione 1, anno 27 domini Ludovici regni, Tolosæ publice; Caroli vero imperii ^b 8. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat incoucussa manere, manu propria subscripsimus, et annuli nostri impressione firmari jussimus, in Dei nomine feliciter. Amen.

Signum domni Ludovici serenissimi regis.

IV.

PRO MONASTERIO DUSERENSI.

(Anno 814.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, ex Clifflet. in probat. ad *Hist. abb. Trenorciensis*, pag. 260.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Comperiat interea omnium fidelium nostrorum, presentium scilicet et futurorum solertia, qualiter Dexter abbas ex monasterio ^c Duserensi, quod est constructum in honore sancte Mariæ virginis et sancti Petri et aliorum sanctorum in territorio Arausico, veniens ad nos, detulit nobis præceptum Caroli serenissimi imperatoris genitoris nostri, in quo continebatur qualiter ipsum locum, qui erat de proprietate soli ejus, ad eundem [idem] monasterium construendum Norfidio abbati vel ejus successoribus concesserat atque perpetualiter ad habendum confirmaverat. Sed memoratus abba et ejus congregatio petierunt celsitudinem nostram, ut ipsas res cum omnibus appendiciis vel adjacentiis earum, ad ipsam ecclesiam ad eorum supplendas necessitates, ex nostra auctoritate, pro mercedis nostræ augmento confirmaremus : et tale præceptum eis fieri juberemus, per quod memoratas res et alias quæ a Deo timentibus ad eundem sanctum locum collate sunt, quiete habere, atque perpetualiter temporibus absque alicujus contrarietate possidere varent. Quorum petitionem denegare noluimus; sed in omnibus ita præstitisse vel confirmasse cogno-

^a Male *indictione* 10 apud Mabilonium, qui illud diploma edidit in Actis SS. ordinis S. Bened. sæc. IV, parte I, pag. 90.

^b Jam igitur Guillelmus monachus erat anno 807; et quæ ideo ejus monachus non est differendus in

scite. Præcipientes ergo jubemus ut nullus iudex publicus, neque quislibet ex judiciaria potestate, nec ullus ex fidelibus sancte Dei Ecclesie ac nostris, in ecclesiis ac loca, vel agros, seu reliquis possessiones predicti monasterii, quas moderno tempore juste et rationabiliter per donationem domni et genitoris nostri vel cæterorum fidelium possidere videntur in quibuslibet pagis et territoriis [idem] collatum fuit, vel quæque deinceps in jure ipsius sancti loci, aut per nos, aut per alios voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel parochias [paratas] faciendas, aut fidejussores tollendos, vel homines ipsius ecclesie, tam ingenuos quamque et servos, qui super terram ipsius residere videntur, distrin-

gendos; nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel exactare præsumat. Et quidquid de rebus præfati monasterii fiscus sperare posset, totum nos pro æterna remuneratione jam dicto monasterio concedimus, ut perpetualiter temporibus in alimoniam pauperum et stipendia monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quando quidem divina vocatione supradictus abbas vel successores ejus de hac luce migraverint, quoad ipsi monachi inter se tales invenire poterint, qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem et consensum licentiam habeant eligendi abbates, quantum ipsis servis Dei qui ibidem Deo famulare videntur, pro nobis, conjuge proleque nostra, et stabilitate totius imperii nostri a Deo nobis concessi vel conservandi, jugiter Domini misericordiam exorare delectetur. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus melius inconcussa conservetur, manu propria subscripsimus, et de annulo nostro subter sigillare jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Helisachar recognovi et subscripsi.

Data pridie Kalendas Junias, anno primo Christo propitio imperii nostri, indictione 7. Actum Aquis grani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

V.

PRO MONASTERIO SANCTI SEVERINI BURDEGALENSI.

(Anno 814.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, pag. 458, ex Bessio in *Regibus Aquit.*, pag. 17.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Notum sit omnibus fidelibus sancte Dei Ecclesie ac nostris presentibus scilicet et futuris, quia placuit nobis pro mercedis nostræ augmento ad monas-

^c Vulgo *Donzere* ad Rhodanum.

terium a S. Severini prope urbem Burdegalensium, villam quæ dicitur Miscaria, in pago Santonico super fluvium Garunnam sitam, cum omnibus appenditiis suis, ad supplementum fratrum in ipso monasterio consistentium reddere; atque ut perpetuis temporibus quiete illam pars prædicti monasterii habere valeat, per has nostræ auctoritatis litteras confirmare. Proinde hoc præceptum nostrum fieri eis jussimus, per quod cunctis fidelibus sanctæ Dei ecclesiæ presentibus et futuris notum facimus, ut prædictam villam cum omnibus appenditiis suis vel adjacentiis, cum donibus, ædificiis, terris, vineis, pratis, silvis, pascuis, aquis, aquarum decursibus, quidquid ibidem jure pertinere videtur, totum et integrum vel inexactum per hanc nostram auctoritatem ad ipsum monasterium agnoscent a nobis esse redditum atque confirmatum. Præcipientes ergo jubemus ut nullus quilibet de prædictis rebus, quas nobis præfato monasterio reddere atque confirmare placuit, aliquid abstrahere aut injuste minuire, aut aliquam contrarietatem facere, vel injustam resolutionem inferre tentet: Sed liceat ipsas res memoratas ecclesiæ possidere, atque per omnibus temporibus ad stipendium fratrum ibidem Deo famulantium proficere. Et nullus eam [eas] exinde ullo unquam tempore abstrahere nitatur, si Dominum vult habere proprium. Nullus unquam iudex publicus in prædictis rebus ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, vel fidejussores tollendos, aut homines ipsius ecclesiæ distringendos, aut ulla redditionibus aut illicitas occasiones requirentes ingredi audeat, ut vel exactare præsumat; ita ut hæc futuris temporibus salva et illasæ per nostram defensionem omni tempore persistere valeant. Hæc vero auctoritas ut nostris futurisque temporibus melius credatur, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et a nostris inviolabiliter custodiatur, manu propria subscripsimus. et de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Dat. v Idus Julii, anno 1 Christo propitio imperii nostri, indictione 7. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

VI.

PRO ECCLESIA CENOMANENSIS.

(Anno 814.)

[Apud Mabill., *Analect. vet.*, pag. 296.]

In nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Noverit sagacitas seu industria fidelium omnium nostrorum, tam presentium quam et futurorum, eo quod vir venerabilis Franco Cenomanicæ urbis episcopus obtulit serenitati nostræ quasdam auctoritates predecessorum nostrorum, regum videlicet Francorum, in quibus continebantur quod partim negligentia incuriosorum hominum, partim depopulan-

atibus hostibus ignemquo submittentibus, quædam strumenta chartarum per que reges reginæque, et cæteri quatuordecim catholici viri res atque mancipia ecclesiæ in honore Christi martyrum Gervasii et Protasii constructa, cui auctore Deo ipse præest, contulerant, olim austa vel concremata fuerint; per quas etiam auctoritates non solum predecessores sui, rectores videlicet ipsius ecclesiæ, sed etiam ipse in postmodum eadem res vel mancipia, quæ in eisdem quæ exusta fuerint mancipia, juste et legaliter et secure ac quiete hactenus tenuerant ac possederant, eorum firmitatis studio serenitati nostræ ut easdem auctoritates nostra firmaremus auctoritate. Nos itaque perspectis eisdem auctoritatibus, pro mercedis nostræ augmento, libuit nobis præfati venerabilis viri petitionibus annuere, et eisdem auctoritatibus hanc quoque nostram jungere auctoritatem, per quam jubemus atque præcipimus ut omnes res vel mancipia, quæ ex liberalitate eidem collate fuerint ecclesiæ, nostris et futuris temporibus per hanc nostram auctoritatem præfatus Franco episcopus successoresque sui absque ulla inquietudine vel injusta interpellatione quiete et secure habere vel possidere valeant. Quod si forte super eisdem rebus ante præfatum exustionem a prælatis ipsius civitatis jure possessis quæstio orta fuerit, ut pro eis disceptare necesse sit; ita per hanc nostram auctoritatem easdem res et mancipia ipsius ecclesiæ defendantur, sicuti per eadem strumenta, si igni assumpta non fuissent, legibus defendi poterant. Et ut hæc auctoritas firmiter habeatur, et in futura tempora conservetur, manu propria subscripsimus, et annuli nostri impressione signavimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Data xiii Kalend. Septembris, anno 1 Christo propitio imperii nostri, indictione septima. Actum Aquisgrani palatio nostro in Dei nomine feliciter. Amen.

VII.

PRO ANISOLENSI MONASTERIO.

(Anno 814.)

[Apud D. Bouquet., *Recueil des hist.*, tom. VI, pag. 460, ex archivis hujus monasterii.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante clementia imperator Augustus, omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, vicariis, centenariis, actionariis, missis nostris discurrantibus, vel cunctis fidelibus, etc.

Proinde comperiat omnium fidelium nostrorum solertia quia vir venerabilis Adalgisus abba ex monasterio Anisolensi veniens ad nos, detulit serenitati nostræ præceptum domni ac genitoris nostri Caroli serenissimi imperatoris, in quo continebatur qualiter ipse et avus noster Pippinus bonæ memoriæ rex, seu antecessores eorum, reges videlicet priores, ob amorem Dei tranquillitatemque fratrum ibidem consistentium, semper ipsum monasterium sub plenis-

a Hoc monasterium postea cum Blaviensi S. Romani idem imperator ad preces Sicharii episcopi Ecclesiæ Burdegalensii subiecit.

sua defensione et in immunitatis tuitione habuissent. Sed pro firmitatis studio petiit predictus abba ut circa ipsum sanctum locum denuo talia pro mercedis nostrae augmento concedere et confirmare deberemus. Cujus petitionem pro divino amore reuere nolimus. Sed in omnibus et presentes et futuri fideles sanctae Ecclesiae et nostri ita concessimus atque perpetuo a nobis confirmatum esse cognoscant. Praecipientes ergo iubemus ut nullus iudex publicus, neque quislibet ex iudiciaria potestate, nec ullus ex fidelibus sanctae Ecclesiae et nostris, in ecclesias aut loca vel agros, seu reliquas possessiones praedicti monasterii, quas modernum tempore iuste et rationabiliter possidere videtur in quibuslibet pagis et territoriis infra ditionem imperii nostri, ad causas audiendas, vel frela exigenda, aut inferendas exactandas, sive mansiones vel paratas faciendas, nec fideiussores tollendos, aut homines ejusdem ecclesiae distringendos, nec ullas rehibitiones aut illicitas occasionis requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel exactare praesumat. Sed liceat memorato abbati suisque successoribus res praefatae Ecclesiae sub immunitatis defensione quieto tramite possidere, et nobis fideliter deservire, atque pro stabilitate nostra vel totius imperii a Deo nobis concessi atque conservandi, una cum fratribus suis, Domini misericordiam exorare. Et ut hae auctoritatis confirmatio firmiter ac robustior habeatur, et ab omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris diligentius conservetur, manu propria subscripsimus, et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Helisachar recognovi.

Data VIII Kal. Septemb., anno primo Christo proprio imperii nostri, indiet. 7. Actum Aquisgranii palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

VIII.

PRO BETTONE EPISCOPO LINGONENSI.

(Anno 814.)

[Apud D. Bouquet, *ibid.*, pag. 461; in Instrum. ad tom. IV *Galliae Christianae*, col. 129.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si sacerdotibus in quibuslibet necessitatibus ecclesiasticis nostra auctoritate sublevandis consulimus, et ad ministerium suum liberis exsequendum openi ferimus, a summo pontifice Domino nostro Jesu Christo aeternae remunerationis largiri nobis praemia non ambigimus. Notum sit igitur omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris, presentibus scilicet et futuris, quia venerabilis Betto Lingonensis urbis episcopus obtulit nobis auctoritates antecessorum nostrorum regum, in quibus insertum reperimus quod olim propter occupationem Sarcenorum, instrumenta chartarum, vel etiam immunitates regum, quae ibidem erant, perditam vel diruptam fuissent, et iidem reges sua auctoritate, misericordiam illi gratia, ad preces praedecessorum suorum ep-

iscoporum eandem revelare jacturam. . . . ita videlicet, ut [per] eorum auctoritatem antecessores sui episcopi res et mancipia, quae in eisdem instrumentis chartarum incendio exustis continebantur, sive eadem quae postea a catholicis viris eidem collata fuerunt ecclesiae, haecenus secure et quiete in jure et potestate praedictae tenuissent ecclesiae. Sed et ipsam sanctam sedem antecessores nostri reges cum cellulis subjectis vel omnibus rebus iuste ad se aspicientibus, munitionem videlicet Lingoniae civitatis, ubi habetur ecclesia in honorem sancti Mammetis eximii martyris; Castrum Divionense, in quo sita est ecclesia in honore sancti Stephani protomartyris, et juxta murum monasterium B. Benigni cum omni eorum integritate; et in pago Tornotrense [Le Tonnerrois], monasterium Melundense, et in eodem pago Castrum Tornotrense, caput videlicet comitatus; et abbatiam S. Symphoriani in Ladinuaco, cum ecclesiis aliisque rebus sibi aspicientibus; et infra muros jam dictae Lingonis abbatiam S. Petri; et juxta eandem civitatem monasterium sanctorum Genitorum; et in comitata Portense, cum omnibus sibi competentibus, ecclesias S. Genulfi martyris Christi, quae quondam quorundam principum tyrannica sacrilegaque temeritate, atque illicita praesumptione sine omnipotentis Dei respectu substracta fuisset; sed per eundem decretum in eodem loco restituta et confirmata: et in pago Atariorum monasterium Besuense sub plenissima semper defensione et immunitatis tuitione habuissent. Omni firmitatem tamen rei postulavit praedictus Betto episcopus ut eorundem regum auctoritates, ob amorem Dei et reverentiam sancti Mamme martyris, nostra confirmaremus auctoritate. Cujus petitioni libenter acquievimus, et hoc praecipuum auctoritatis nostrae circa ipsum locum, pro amore omnipotentis Dei et S. Jacobi apostoli et fratris Domini, cuius brachium in ecclesia S. Mammetis conditum est, fieri decrevimus, per quod iubemus atque praecipimus ut nemo filiorum nostrorum, vel quilibet ex iudiciaria potestate, in ecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones, sive eas ante praefatam occupationem Sarcenorum a rectoribus ipsis ecclesiae per praefata instrumenta chartarum legaliter possessas, et pro auctoritate confirmationis antecessorum nostrorum regum postea ad partem ipsius Ecclesiae confirmatas, [ad] nullas rehibitiones aut illicitas occasionis requirendas nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quae supra memorati sunt exigere penitus praesumat; sed liceat memorato praesuli suisque successoribus res praedictae ecclesiae, cum cellulis sibi subjectis, sub immunitatis nostrae defensione quieto ordine possidere, et nobis fideliter deservire, atque pro stabilitate nostra vel totius imperii a Deo nobis collati vel conservandi, una cum clero et populo sibi subiecto, Dei misericordiam exorare. Et quidquid exinde fiscus noster exigere debet, ad integram praedictae ecclesiae concedimus, ut perpetuis temporibus ibidem proficiat in augmentum. Et hanc

auctoritatem, ut firmius in Dei nomine habeatur, et a fidelibus sanctæ Ecclesiæ et nostris diligentius conservetur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.
Helisakar recognovit et subscripsit

IX.

PRO HILDEGRINO HALBERSTADIENSI EPISCOPO.

(Anno 814.)

[Apud Leibnitz., *Script. Rev. Brunswic.*, tom. II pag. 114.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si sacerdotum ac servorum Dei petitiones, que nobis de necessitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non solum imperialem exercemus consuetudinem, verum et ad beate retributionis mercedem talia a nobis facta credimus profutura. Quapropter notum sit omnium fidelium nostrorum industriae, presentium scilicet et futurorum, quia Hildegrinus Catholanensis, ecclesie Halberstadiensis episcopus venerabilis, que est constructa in honorem Christi sui que protomartyris Stephani, super fluvium Holtemma in pago Hartingowe, ejus parochia piissimi patris nostri Caroli imperatoris Augusti statuta et determinata est his pagis: Darlingowe et Northuringowe et Belinesheim, Hartingowe, Sviaia et Hassingowe, veniens ad nos, detulit nobis immunitates sancti genitoris nostri pie semper memorandi, in quibus continebatur quomodo ipsam sedem sub plenissima defensione et immunitatis tuitione habuisset. Pro firmitatis namque studio petiit nos idem prefatus episcopus ut ei denuo similia pro mercedis nostre augmento concedere et confirmare debeamus. Cujus petitioni pro divino amore assensimus, et ita in omnibus que juste et rationaliter petiit, per hanc nostram auctoritatem studuimus confirmare. Præcipiens ergo iubemus ut nullus iudex publicus, neque quislibet ex iudiciaria potestate, seu aliquis ex fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostris, in ecclesiis aut loca vel agros seu reliquis possessiones quas moderno tempore juste et rationaliter possidere videntur, in quibuslibet pagis et territoriis sitas, vel quidquid deinceps etiam propter amorem divinum collatum est, et ad causas audiendas vel feuda [freda] exigenda, aut mansiones vel parvas faciendas, aut homines ipsius ecclesie, tam ingenos quam servos, injuste distringendos, aut ulla redditiones vel villicatus occasionibus requirendas, nullo unquam tempore ingredi vel exactare præsumat. Insuper etiam prescriptorum incolas omnes pagorum prefatæ ecclesie suas decimas fideliter persolvere pro divino amore iubemus; et donamus, ut omnibus temporibus in alimoniam pauperum et stipendia servorum Dei, ibidem Deo famulantium, proficiant in augmentum; quatenus ipsis servis Dei qui ibidem Deo famulari videntur, pro nobis et conjuge proleque nostra, et pro stabilitate totius imperii nostri, a Deo

nobis concessi atque conservandi, jugiter Domini misericordiam exorare delectet, predictam vero parochiam illius circumquaque per diversos pagos sitam, nemo fidelium nostrorum ei exinde aliquid abstrahere aut prohibere præsumat; quin ei liceat per hanc nostram auctoritatem verbum prædicationis Domino auxiliante exercere, et ministerium suum plene peragere. Et ut auctoritas hæc, nostris futurisque temporibus Domino protegente, valeat inconcussa manere, manu propria subscripsimus et annuli nostri impressione signari iussimus.

Dat. iv Non. Sept., anno incarn. Domini 814, indict. 8, anno I imperii nostri. Actum in Aquisgranii palatio, in Dei nomine feliciter. Amen.

X.

PRO HILDEBALDO EPISCOPO MATISCONENSI.

(Anno 814.)

[Apud D. Bouquet., *Recueil des hist.*, tom. VI, pag. 462, in Instr. ad tom. IV *Gallia Christ.*, col. 294.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris Jesu Christi, Illudovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si liberalitatis nostræ munere de beneficiis nobis a Deo collatis, locis Deo dicatis aliquid conferimus, id nobis et ad mortalem vitam feliciter transigendam, et ad æternam perpetuamque obtinendam profuturum liquido credimus. Ideo notum sit omnium fidelium nostrorum tam presentium quam et futurorum [industria], quia placuit nobis pro mercedis nostre augmento, et anime nostre emolumento, res proprietatis nostre, que sunt in pago Lugdunensi, in villa que vocatur Rosarias, quas olim quedam femina Dei sanctimonialis Anstrudis domino et genitori meo Carolo bonæ memoriæ præstantissimo imperatori per chartulam delegavit donationis, ecclesie S. Vincentii Matisconensis tradere, ubi Hildebaldus episcopus præest. Has itaque res, cum omnibus ad se pertinentibus vel aspicentibus, cum mancipiis duobus, his nominibus, Elmengario videlicet et Algerio, cum casa indominicata, curtis, solis [silvis], pratis, perviis, exitibus, vel omnibus adjacentiis, vel quantumcumque eadem sanctimonialis femina in eadem villa sua fuit possessio [visa fuit possidere], et presenti tempore nostri juris atque possessionis in eadem villa Rosarias in re proprietatis est, totum et ad integrum, vel inexactum predictæ ecclesie sancti Vincentii martyris et congregationi ibidem Deo famulanti in nostra concessimus elemosyna. Quapropter volumus atque iubemus ut per hanc nostram auctoritatem presentibus videlicet et futuris temporibus predictas res, cum mancipiis superius nominatis et omnibus rebus ad se pertinentibus, eadem ecclesie in nostra elemosyna concessas habeat, atque jure perpetuo in ditione ipsius ecclesie [consistant]; ea conditione videlicet ut quidquid de eisdem rebus ob utilitatem et profectum, rectores ipsius ecclesie vel congregatio ipsius sancti loci ab hodierno die et tempore facere voluerint, libero in omnibus profuturo arbitrio faciendi. Et ut hæc

auctoritas plenior in Dei nomine obtineat firmitatem, et per diuturna tempora inviolabilem et inconvulsam obtineat effectum, manu propria subtorem firmavimus, et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Helisacar recognovit.

Data quinta Idus Septembris, anno primo imperii nostri, indictione 7. Actum Aquisgranum palatii regio in Dei nomine.

XI.

PRO WIRUNDO AEBATE STABULENSI ET MALMUNDARIENSI.
(Anno 814.)

[Apud Marten., *Ampl. Coll. ct.*, tom. I, pag. 21.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, vicariis, centenariis, telonariis, actionariis, missis nostris discurrantibus vel hominibus republicam administrantibus, seu ceteris fidelibus sancte Dei Ecclesie, et nostris tam presentibus quam et futuris notam sit quia vir venerabilis Wirundus abbas et omnis congregatio ex monasterio Stabulano et Malmundario, quod est situm in silva Ardenne, constructum in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli seu et Martini, ubi et sanctus Remachus corpore requiescit, petierunt serenitatem nostram, ut eis concessissemus telonem de eorum navibus, que per Rhenum et per Mosam flumina propter eorum supplementas necessitates discurrunt, necnon et de carris et saginariis necessaria eorum deferentibus. Quorum petitionibus nobis ob amorem Dei et venerationem sanctorum apostolorum Petri et Pauli ac sancti Martini confessoris annuere, et hoc preceptum magnificentia nostra firmitatis gratia circa ipsos fieri libuit, per quod iubeamus atque precipimus ut nemo fidelium nostrorum nec quilibet exactor iudicialie potestatis de carris vel saginariis ipsius congregationis, de quolibet commercio inde emque vi felicitet fisco telonem exigere potest, ut nullo loco telonem accipere vel exigere presumat. Naves vero que dicta flumina ob utilitatem et necessitatem ipsius congregationis discurrunt, ad quascumque civitates aut portus, vel cetera loca accessum habuerint, nullus ex eis aut hominibus qui eas praxiderit, nullum telonem, aut ripaticum, aut postaticum, aut pontaticum, aut salutaticum, aut cenaticum, aut passionem, aut traumaticum, aut ullam occusum vel ullum censum, aut nullam redditionem accipere vel exigere audeat, sed licitum sit eis absque alicujus illicita contrarietate vel detentione per hanc nostram auctoritatem naves et homines, qui eas praxidere debent, cum his que deferunt per universum imperium nostrum libere atque secure ire et redire, et si aliquas moras in qualibet loca fecerint, aut aliquid mercati fuerint aut vendiderint, nihil ab eis prorsus, ut dictum est, exigatur. Et ut hanc auctoritas firmiter habeatur a fidelibus sancte

Dei Ecclesie et nostris diligentius conservetur, manu propria subscriptimus, et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Data Kalend. Octobr., anno primo, Christo profecto, imperii domini Ludovici Augusti, indictione 8.

Actum Clispico palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

XII

PRO MONASTERIO CARASSENSI.

(Anno 814.)

[Apud D. Bouquet., *Recueil des hist.*, t. VI, pag. 467, ex probationibus *noxe Historie Occitanie*, tom. I, pag. 41.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si liberalitatis nostre munere locis Deo dicatis quoddam conferimus beneficium, et necessitates ecclesiasticas ad petitiones servorum Dei nostro relevamus juvamine, atque imperiali tunc munimine, id nobis ad mortalem vitam temporaliter transigendam, et ad eternam feliciter obtinendam profuturum liquido credimus. Igitur noverit sagacitas seu utilitas omnium fidelium sancte Dei Ecclesie, tam presentium quam futurorum, quia vir venerabilis Attala abbas ex monasterio S. Marie, quod est situm super fluvium Orbionem in confinio Narbonense et Carcassense, obtulit obtulitibus nostris auctoritates immunitatis domini et genitoris nostri bone memorie Caroli piissimi Augusti, in quibus erat insertum qualiter idem genitor noster eundem monasterium cum cellulis sibi subjectis, una que vocatur Flexus, que est constructa in honore sancti Cucufati in territorio Carcassense, super fluvium qui vocatur Atax, cum omnibus appendiciis vel adjacentis suis; altera, que dicitur Caput Spina, que est dicata in honore S. Petri principis apostolorum, in territorio Narbonensi, super rivulum qui vocatur Clamesis, cum omnibus appendiciis vel adjacentis suis; tertia, que nuncupatur Palua, que est sita in territorio eodem Narbonense super litus maris, cum omnibus ad se pertinentibus, una cum congregationibus ibidem Deo famulantibus, ob amorem Dei tranquillitatemque in eisdem locis consistentibus, semper sub plenissima tuitione et immunitatis defensione consistere fecisset. Sed pro rei firmitate postulavit nobis predictus abbas et omnis ejus congregatio, ut paternum morem sequentes, hujusmodi nostre immunitatis preceptum, ob amorem Dei et reverentiam divini cultus, erga ipsum monasterium et cellulas sibi subjectas fieri censeremus. Cujus petitioni libenter assensum prebimus, et hoc nostre auctoritatis preceptum, immunitatis atque tuitionis gratia, pro firmitatis studio et anime nostre emolumento fieri decrevimus; per quod precipimus atque iubeamus ut nullus iudex publicus, neque quilibet ex iudicialia potestate, aut nullus ex fidelibus nostris, tam presentibus quam futuris, in cellulas, aut in ecclesias, vel

loca, sive agros, seu reliquas possessiones, quas nostro tempore in quibuslibet pagis et territoriis intra ditionem imperii nostri possident; quicquid ibidem propter divinam amorem collatum fuit, quæque etiam deinceps in jure ipsius sancti loci aut per nos aut per alios voluerit divina pietas augeri; ad evasas audiendas, vel freda exigenda, aut nansiones vel paratas faciendas, aut fid-jussores tollendos, aut homines ipsius ecclesie, tam ingenios quamque et servos, super terram ejusdem commanentes, distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris nec tuturis temporibus ingredi audeat, vel ea, quæ supra memorata sunt, prinitus exigere presumat. Sed liceat prefato abbatii snisque successioribus res ejusdem monasterii cum cellulis sibi subjectis, et rebus vel hominibus aspicientibus vel pertinentibus, sub tuitionis et immunitatis nostre defensione, remota totius judicariæ potestatis inquietudine, quieto otvane possidere. Et quicquid de prefatis rebus monasterii jns fisci exigere poterat, in nostra elemosyna in integrum eisdem concessimus monasterio; scilicet ut perpetuo tempore ad peragendum Dei servitium augmentum et supplementum fiat. Et quando quidem divina vocatione supradictus abbas vel successores ejus de hac luce migraverint, quamdiu monachi inter se tales invenire poterint, qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem et consensum licentiam habeant eligendi abbates; quatenus ipsi servi Dei, qui ibidem Deo famulari videntur, pro nobis et conjuge proleque nostra, et stabilitate totius imperii a Deo nobis conlati, et ejus elementissima miseratione per immensum conservandi, Domini clementiam jugiter exorare delectent. Hanc itaque auctoritatem, ut pleniorum in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus sancte Dei Ecclesie et nostris diligentius conservetur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Data xiii Kal. Decembris, anno I Christo propitio imperii domini Ludovici serenissimi imperatoris, indictione 8. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XIII.

PRO EODEM CEASSENSI MONASTERIO.

(Anno 814.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, ut supra.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, vestris, centenariis, missis discurrantibus vel omnibus rem publicam administrantibus, seu ceteris fidelibus sancte Dei Ecclesie et nostris, notum sit quia vir venerabilis Attala abba ex monasterio S. Mariae veniens ad nos, deprecatus est celsitudinem nostram et eidem monasterio et congregationi ibidem Deo delegenti concessissemus, ut de carris et sagnaribus necessaria ipsius monasterii vel congrega-

A tionis ibidem famulantis Deo, vel nave que per mare vel flumina discurrunt illorum, vel de omnibus undecunque fiscus teloneum exigere poterat, concederemus, et nostram auctoritatem eidem faceremus vel confirmaremus monasterio. Cujus precibus nobis ob amorem Dei et venerationem illius sancti loci annuere, et hoc præceptum immunitatis nostræ, firmitatis gratia, circa ipsam congregationem fieri libuit; per quod jubemus atque precipimus ut nemo fidelium nostrorum, nec quilibet exactor judicariæ potestatis de carris et sagnaribus aut de navibus, vel de quolibet commercio, undecunque fiscus teloneum exigere potest, ullum teloneum accipere aut exactare presumat. Et ubicunque naves eorum aut aliqua commercia ad quascumque villas, aut loca accessum B habuerint, nullas exigat de hominibus cotem ullum oblatum, aut ullum censum, aut ullam redhibitionem accipere vel exactare presumat. Sed licitum sit eis absque alienius illicita contrarietate vel detentione, per hanc nostram auctoritatem, homines qui eorum causa providere debent, cum his que deferunt, per universum imperium nostrum libere atque secure ire et redire. Et si aliquis moras in quolibet loco fecerint, aut aliquid mercati fuerint, aut venderint, nihil ab eis prorsus, ut dictum est, exigatur aut exactetur. Hanc vero auctoritas nostra ut diligentias credatur vel conservetur, eam de annulo nostro sigillari jussimus.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi.

C Data... anno Christo propitio I imperii domini Ludovici serenissimi Augusti, indict. 8. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XIV.

PRO CHRISTIANO NEMAUSIENSIS EPISCOPO.

(Anno 814.)

[Apud Baluzium, lib. iv *Miscell.*, pag. 420.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Cum petitionibus sacerdotum justis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superna nos gratia muniri non dubitamus; ideoque noverit omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam et futurorum, utilitas, quia vir venerabilis Christianus Nemausa civitate episcopus obtulit obtulibus nostris immunitatem domini et genitoris nostri Caroli bonæ memorie piissimi Augusti, in qua erat insertum qualiter idem genitor noster et prædecessores ejus reges predictam sedem, que est in honore sancte Mariae seuper virginis sen et sancti Baudelli constructa, una cum cellulis duabus, una que dicitur Tornagus, quæ est constructa in honore sancti Stephani protomartyris, et alia que dicitur Vallis Flaviata, que est in honore sancti Petri principis apostolorum constructa, seu et aliis cellulis ibidem aspicientibus, ob amorem Dei tranquillitatemque fratrum semper sibi plenissima tuitione et immunitatis defensione habuissent. Propter firmitatem tamen rei nobis postulavit prefatus episcopus Christianus ut

corandam regum auctoritates ob amorem Dei et reverentiam ipsius sancti loci nostra confirmaremus auctoritate. Cujus petitioni libenter acquievimus, et ita in omnibus concessimus, atque per hoc preceptum nostrae auctoritatis confirmamus. Praecipientes ergo jubemus ut a nemo fidelium nostrorum, vel quislibet ex judiciaria potestate in ecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones, sive eas quas moderno tempore in quibuslibet pagis et territoriis infra ditionem imperii juste et legaliter praedicta sedes seu cellulas possidet, vel ea quae deinceps a bonis viris eisdem collata fuerint ecclesiis, ad causas audiendas, vel freda aut tributa exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, nec fidejussores tollendos, aut homines ipsius ecclesiae, tam ingenuos quam servos, super terram ipsius commanentes injuste stringendos, nec ullas reditiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris aut futuris temporibus ingredi audeant, vel ea quae supra memorata sunt penitus exigere praesument. Sed licet memorato praesuli suisque successoribus res praedictarum ecclesiarum cum omnibus sibi subiectis sub immunitatis defensione quieto ordine possidere, et nobis fideliter deservire, atque pro stabilitate nostra vel totius imperii a Deo nobis collati vel conservandi, una cum clero et populo sibi subiecto, libere Domini misericordiam exorare. Et quidquid exinde fisci noster sperare poterat, ad integrum concedimus, ut perpetuis temporibus illidem Deo famulantibus proficiat in augmentum. Et ut haec auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconvessa manere, manu propria subscriptimus, et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Data iv Kal. Decembris, anno primo Christo profipio imperii domini Ludovici serenissimi Augusti, indictione 8. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XV.

DE NUNDINIS SANCTI DIONYSII.

(Anno 814.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, p. 466, ex Dupleto in *Hist. abb. S. Dionysii*, pag. 755.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovici divina ordiante providentia imperator Augustus.

Superbialem celsitudinem decet praedecessorum suorum pie facta non solum inviolabiliter conservare, sed etiam censurae suae auctoritate alacriter confirmare, ut videlicet nuncius tot principum auctoritatibus ob amorem Dei collatum vel confirmatum, ab his quibus attributum est, et firmiter teneatur, et securius possideatur. Idecirco notum sit omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris, tam praesentibus quam et futuris, quia vir venerabilis Hiloinus abba ex monasterio sancti Dionysii, quod est constructum in territorio Parisiaco ubi ipse sanctus Dionysius et comes ejus corpore requiescunt, detulit oblatibus nostris praecipuum auctoritatis domini et

A genitoris nostri Caroli bone memorie piissimi Augusti, in quo erat insertum eo quod ipse et avus noster Pippinus quondam rex, seu etiam praedecessores eorum, reges videlicet Francorum praecipuum auctoritatum suarum praefato monasterio congregationique illidem Deo famulanti concessissent omne teloneum de mercato, qui fit annuatim festivitate ejusdem sancti Dionysii in praefato territorio Parisiaco, ex omnibus negotiatoribus, qui undique tam ex Saxonum gente, quam et Frisionum vel aliarum quarumlibet gentium, quae de diversis provinciis et territoriis in eundem negotiandi gratia conveniunt mercatum: necnon et ex omnibus carris et navibus et exteris vehiculis, quibus vinum et mel et alia diversa commercia illuc ad mercandum deportantur; seu etiam et de cunctis aliis mercimoniis quae tunc temporis non solum in eodem mercatu et infra eandem Parisiorum urbem, seu etiam quae per villas et agros et caetera loca in circuitu illius mercati posita negotiantur, vel de omnibus undecumque justici teloneum accipere poterat. Continebatur etiam in eadem auctoritate quod quidam temerario ausu eundem mercatum a potestate monasterii sancti Dionysii subripuissent, et rectores praefati monasterii ipsum ad integrum coram Grinaldo Majore domo sibi legaliter evindicassent, et quod Soanachildis et Grefredus ejusdem civitatis quondam comes cupiditate ducti, cunctis mercatoribus, liberis videlicet et servis, illuc mercandi gratia confluentibus, singulis, excepto alio teloneo quod exsolvent, quatuor denarios superaddidissent, et multi hoc censu nuletati, ab eodem se mercatu retrahebant; et [et quod] permodicum teloneum de eodem mercatu ad partem monasterii sancti Dionysii pro hac causa exigebatur; et quod hunc superimpositum censum praefatus genitor noster censurae suae auctoritate rescassent vel abdicassent, et secundum suam auctoritatem et confirmationem hactenus ipsum teloneum ad integrum pars monasterii sancti Dionysii habuisset vel accepisset. Pro rei tamen firmitate postulavit nobis praedictus abbas una cum congregatione ad regendum sibi commissa, ut morem paternum sequentes, nostram etiam auctoritatem super hac re erga ipsum sanctum locum fieri censeremus. Quorum petitionibus ob amorem Dei et venerationem sancti Dionysii patroni nostri, nobis aures elementer accommodare libuit. Quapropter praecipimus atque jubemus ut, sicut ab aliis regibus Francorum et avo nostro Pippino ipsum teloneum concessum vel confirmatum est, et coram Grinaldo Majore domo ad partem ipsius monasterii evindicatum, et postea a praefato domno et genitore nostro Carolo imperatore, abdicatis malorum hominum superadditis consuetudinibus, firmius collatum eidem monasterio exstat; ita deinceps nostris futurisque temporibus pro hac nostram auctoritatem inviolabiliter permaneat indultum. Ita duntaxat ut omne teloneum de eodem mercatu, qui fit annis singulis festivitate sancti Dionysii in praefato Parisiaco pago, rectores vel congregatio

præfati monasterii in usum suum vindicent absque alienius inquietudine et injusta contrarietate, tam ex negotiatoribus Saxonice et Frisionice gentis, quamque et ex aliis gentibus que de diversis provinciis et territoriis illuc eo tempore negotiandi conveniunt gratia, necnon et de carris et navibus et cæteris vehiculis, quibus vinum et mel et alia pleraque commercia illuc ad mercandum deportantur, seu etiam et de cunctis aliis mercimoniis, que sive in eodem mercato, sive infra Parisiorum urbem, sive in quibuslibet aliis villis, locisque, et agris, in circuitu illius mercati circumjunctum tunc temporis a negotiatoribus illuc convenientibus sunt. De omnibus scilicet undeunque fisco teloneum exigere potest, omne teloneum ad integrum per hanc nostram auctoritatem præfati, ut dictum est, conferimus monasterio, ut in usus congregationis ibidem Deo famulantis, et luminaria ipsius ecclesiæ concinnanda, in nostra elemosyna perpetim cedat. Præcipimus etiam atque jubemus ut nullus fidelium nostrorum, nec quilibet exactor judicariæ potestatis, aliquam contrarietatem aut inquietudinem de eodem teloneo contra rectores ipsius monasterii ejusque congregationis ab Id. Iulio die et tempore facere aut generare præsumat, nec illum censum quem [a] Soanachilde et Gerfredo comite superadditum, et a domno et genitore nostro abdicatum est, nec alium quemlibet censum negotiatoribus illuc convenientibus superaddere audeat: sed remoto totius inquietudinis impedimento et temerarium hominum ausu, pars prædicti monasterii per hanc nostram auctoritatem nostris et futuris temporibus in integrum in elemosyna nostra præfatum teloneum accipiat. Hanc itaque auctoritatem, ut firmior in Dei nomine per multa annorum curricula habeatur, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris melius credatur et diligentius conservetur, manu propria subterfirmavimus, et annuli nostri impressione signare jussimus.

Signum domni Ludovici serenissimi imperatoris, Helisachar recognovi.

Data Kal. Decembris, anno propitio Christo primo imperii domni Ludovici serenissimi Augusti, indictione 7. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XVI.

DE NUNDINIS MONASTERII DIONYSIANI.

(Anno 814.)

[Apud eosdem, *ibid.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovici divina ordinante providentia imperator Augustus, Begoni illustri comiti, et omnibus successoribus suis præsentibus et futuris, atque rei publicæ administratoribus, sive exactoribus infra pagum Parisiacum telonea recipientibus, seu his omnibus qui infra eundem pagum honores habere videntur.

Notum vobis esse credimus et notum facimus qualiter omne teloneum de quibuscumque mercimoniis

A a vigilia præclare solennitatis beati Dionysii usque dum mercatum ipsius finitum habeatur, et auctoritate et præceptis avi nostri Pippini quondam regis, et domni genitoris nostri Caroli pie memorie imperatoris, nostraque pariter corroboracione, quodcumque acquiri potest, partibus sancti Dionysii reddi atque haberi debeat, tam de portatico, et pontatico, et ripatico, et rotatico, et timonatico, et volatico, et cispatico, et pulveratico, et foratico, et laudatico, ac salutatico, quam etiam et de reliquis omnibus mercimoniis, unde lex publica teloneum exigere possit vel debeat. Unde nunc quoque conperientes quod quidam prædictorum nostrorum ministerialium supra dictis regis auctoritatibus temerario ausu in reddendo vel exigendo eodem teloneo contraire B apertissima refragacione videntur, hanc nostræ auctoritatis chartulam memorato sancto loco ejusque rectoribus demum fieri jussimus, per quod viva jussione vobis et omnibus successoribus vestris expresse præcipimus, quatenus prædicta lex et regie auctoritatis decretum a nemine quoquam vestrorum atque successorum vestrorum violari unquam præsumatur, sicut et nostra gratia curatis, etc. Ut autem hæc tractatoria nostris futurisque temporibus verius credatur, et devotius a vobis et successoribus vestris obediat, de annulo nostro subter eam jussimus sigillari.

Ego Helisachar recognovi.

XVII.

PRO MAJORI MONASTERIO.

(Anno 814.)

[Apud D. Bouquet, *ibid.*, pag. 468, ex chartularie ejusdem monasterii.]

Ludovicus Dei ordinante providentia imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejusque in eisdem locis famulantibus opportuna largimur, præmium nobis apud Deum æternæ remuneracionis rependi non diffidimus. Proinde comperiat omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, tam præsentium quam etiam futurorum, industria, quia vir venerabilis Hieronimus abba ex monasterio S. Martini majoris, quod est constructum prope Turon. civitatem super alveum Ligeris, obtulit obtulibus nostris auctoritatem immunitatis domni et genitoris nostri bonæ memorie Caroli piissimi Augusti, in qua erat insertum qualiter idem genitor noster eundem monasterium, ob amorem Dei tranquillitatemque fratrum ibidem consistentium, semper sub plenissima tuitione et immunitatis defensione consistere fecisset. Sed pro rei firmitate postulavit nobis prædictus abba ut paternum morem sequentes, hujusmodi nostræ immunitatis præceptum ob amorem Dei et reverentiam divini cultus erga ipsum monasterium fieri censeremus. Cujus petitioni libenter assensum præbimus, et hoc nostræ autoritatis præceptum, immunitatis atque tuitionis beneficium, pro firmitatis studio et anime nostræ emolumento fieri decrevimus: per quod præcipimus

atque jobemus ut nullus iudex publicus, neque quislibet ex iudiciaria potestate, aut ullus ex fidelibus nostris, tam presentibus quam et futuris in ecclesiis aut loca vel agros, seu reliquas possessiones, quas moderno tempore in quibuslibet pagis et territoriis infra ditionem imperii nostri possidet, quidquid ibidem propter summum amorem collatum fuit, quatenus etiam deinceps in iure ipsius sancti loci a Deo [Deum] timentibus hominibus ibidem pietas divina voluerit iugiter, ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ipsius monasterii, tam ingenuos quam et servos, super ejusdem terram commanentes distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris nec futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quae supra memorata sunt, penitus exigere praesumat. Sed licet praefato abbati suisque successoribus res ejusdem monasterii, cum rebus vel hominibus ibidem aspicientibus vel pertinentibus, sub tuitionis atque immunitatis nostrae defensione, remoto totius iudiciariae potestatis inquietudine, quieto ordine possidere. Et quidquid de praefatis rebus monasterii jus fisci exigere poterat, in nostra elemosyna in integrum eidem concessimus monasterio, scilicet ut perpetuo tempore ad peragendum Dei servitium augmentum et supplementum fiat, quatenus ipsis servis Dei, qui ibidem Deo famulari videntur, pro nobis et conjuge proleque nostra, et stabilitate totius imperii a Deo nobis collati, et ejus clementissima miseratione per immensum conservandi, Dei immensam clementiam iugiter exorare [delectet]. Hanc itaque auctoritatem, ut plenior in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris diligentius conservetur, manu propria subterfirmavimus, et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Helisachar recognovi.

Data in Nonas Decembris, anno Christo propitio 4, indictione 8. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XVIII.

PRO NEFRIDIO ARCHIEPISCOPO NARBONENSI.

(Anno 814.)

[Apud D. Bouquet, *ibid.*, pag. 169, ex probat. nov. *Hist. Occit.*, tom. I, pag. 44.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Cum petitionibus sacerdotum justis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superna nos gratia muniri non diffidimus. Idcirco notum sit omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris, tam presentibus quam et futuris, quia vir venerabilis Nfridius Narbonensis urbis archiepiscopus adiens obtutibus nostris, deprecatus est mansuetudinem culmi-

⁹ Diploma hoc nullibi adhuc extat editum: de eo tantum adnotat Mabillon., *Annal. Ord. S. Bened.*,

nis nostri, ut matrem ecclesiam ipsius civitatis, quae est in honore sanctorum Justi et Pastoris, vel sanctae Mariae semper virginis, cum monasterio sancti Pauli confessoris, ubi ipse sanctus corpore requiescit, quod est constructum haud procul ab eadem urbe, cum omnibus moderno tempore sibi subjectis, sub nostra defensione et immunitatis tuitione consistere faceremus. Cujus precibus ob amorem Dei et reverentiam eorumdem sanctorum aurem accommodare libuit, ex hoc nostrae auctoritatis immunitatisque praecipuum erga eandem ecclesiam facere, per quod decernimus atque jubemus ut nemo ex iudiciaria potestate, nec ullus ex fidelibus nostris in ecclesias, aut loca, vel agros, aut reliquas possessiones, quas presenti tempore possidet, vel ea quae deinceps in iure atque potestate ipsius ecclesiae divina pietas voluerit augere, ad causas audiendas vel freda et tributa exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ipsius ecclesiae tam ingenuos quamque et servos distringendos, aut ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris aut futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quae supra memorata sunt, penitus exigere praesumat: sed licet memorato praesuli suisque successoribus sub nostra defensione quiete residere, et nostro parere imperio. Et quidquid jus fisci inde exigere poterat, totum nos pro aeterna remuneratione eidem concedimus ecclesiae, ut perpetuis temporibus clericis ibidem servientibus Deo proficiat in augmentis; quatenus rectores ipsius ecclesiae, cum omnibus ad se pertinentibus, cum clero et populo sibi subjecto, pro nobis et conjuge proleque nostra, ac (stabilitate) totius imperii a Deo nobis per immensum concessi, Domini misericordiam alacriter exorare delectet. Et ut haec auctoritas nostrae praecipionis a fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris verius credatur et diligentius conservetur, eam manu propria subseripsimus, et annuli impressione signari iussimus.

Signum Ludovici piissimi Augusti.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovit.

Data iv Kalendas Januarias, anno Christo propitio 4 imperii domini nostri Ludovici piissimi Augusti, indictione 8. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XIX.

⁹ PRO MONASTERIO EBERSHEIMENSI.

(Anno 814.)

[Apud Grandidier, *Hist. de l'Eglise de Strasbourg*, tom. II, pag. 156, ex autographo adulterino abbacie Aprimonasteriensis.]

In nomine sancte et individuae Trinitatis, Ludovicus Dei omnipotentis gratia rex Francorum et Longobardorum, Romanorum vero imperator Augustus.

Cum Prophetae testimonio laetitiam regis de virtutum II, pag. 392, mendose relatum esse a Chronico Novientensi,

tute Dei procedere sciamus, regni nostri lætitiã et honores augere cœdimus, si saneta ac venerabilis servarum Dei monasterii secundu[m] petitionem ipsorum stabilire seu confirmare studuerimus, præsertim cum et ipsi pro pace et stabilitate nostra Deum frequentius exorent. Quapropter omnium fidelium præceptis tamen principum nostrorum auribus intinamus quod venerabilis Sambatus abbas de cœnobio cujus vocabulum est Novientum sive Ebersheim, quod vir illuster Etich dux et conjux ejus Bersvinda in Christi nomine et in honore beatorum apostolorum Petri et Pauli, sanctorumque martyrum Mauricii ac sociorum ejus, in pago Alsaciensi, super ripam Ille fluminis, in episcopatu Argentiniensi in suo proprio construxerunt fundo, cum fratribus suis nostram adit serenitatem, deprecans ut ipsum monasterium quod præfatus dux et venerabilis filia ipsius Odilia in jus ac dominium regni penitus transfuderunt, aliquibus regie auctoritatis indicis suffultum confirmaremus. Nos ergo et proprie salutis et utilitatibus fratrum ibidem Deo sub regulari disciplina servientium consulentes, simulque pro remedio animæ Christianissimi genitoris nostri Caroli, et serenissimæ genitricis nostræ Hildegardis imperatricis Angustæ petitionem ipsius benigne suscepimus, et perlici salubriter decrevimus. Volumus ergo locum supradicti Novientensis, sive Ebersheimensis cœnobii et omnem terminum fundamenti ipsius libere immunitatis esse, et omne ei jus fisci nostri totaliter ex hoc et deinceps remittimus, ea scilicet ratione ut nullus iudex publicus, nec spiritalis, nec secularis, sive episcopus, sive dux, sive comes, vel advocatus, seu aliqua judiciaria potestas præter voluntatem abbatis ingredi præsumat, nec fredam tollat, nec mansiones, aut paratas ibi faciat, nec quemquam ibi hominum nisi rogatus ab abbate constringat, nec causas audiat; sed præsens Sambatus abbas, ejusque successores ipsum locum cum omnibus appendiciis suis, vis scilicet et inuis, exitibus et reditibus, terris cultis et incultis, pratis, pascuis, silvis, forestis, aquis aquarumve decursibus, molendinis, piscationibus, venationibus, ædificiis, mancipiis utriusque sexus, vel qualitercumque nominatis utilitatibus D

A potestative possideat. Quidquid igitur forensis, vel civilis querimonie infra ipsum locum, vel exterius in villis ad ipsum locum pertinentibus motum fuerit, ad solum abbatem vel ad villicos ab eo constitutos iudicii causa pertineat. De furtis vero, vel latrociniiis, sive frevelis ^a extra septa monasterii perpetratis, tertia pars advocatum ecclesiæ a nobis constitutum respiciat. Taxatio autem hujusmodi erit: si quis de familia ecclesiæ, sive de externis in tali noxa acclamatus fuerit, et coram abbate vel ejus causidico ^b positus convictus fuerit, sex firdones ^c publici ponderis, sive triginta siclos ^d Argentinensis monete persolvat. Si autem extra ipsum locum, vel ejus terminum fuerit, unum firdonem, sive tres uncias Argentinensis monete persolvat: quod si facere noluerit, vindictam judicialem persolvat. Concessimus etiam, ipso abbate rogante, fratribus autem consentientibus, de alodiis ecclesiæ in beneficium domni Wolfhaldi advocati, et omnium successorum ipsius absque ulla contradictione, quatenus ad utilitatem ac defensionem ecclesiæ et totius familiæ studiosius ac sollicitius insistat, et ne abbas vel fratres ipsius ulterius in quavis loco de introitu vel aliquo accessu ipsius graventur, in Sulza ^e mansum unum, in Egelsheim ^f curtium dominicam cum salica terra ^g, in Lagelheim ^h, mansum unum, in Bureheim ⁱ unum, in Sigolsheim ^j unum, in Rechenhusen ^k curtium dominicam cum salica terra, vineis scilicet et agris et capella ipsius loci, in Grusenheim, mansum unum, in Wiswille ^l mansum unum, in Stotesheim ^m duos, in Hittenheim ⁿ unum, in Northus ^o duos. Illud etiam sane non prætermittendum existimavimus, sed omnimodis interdicimus, ut nec præsens abbas, nec aliquis successorum ipsius, nec quisquam monasterii provisor de fundo ecclesiæ infra præfixum terminum, id est, a saltu qui dicitur Standenbruch ^p, sive Breitenlacha, usque ad locum qui vocatur Querlhalcha totaliter, usque in medium alveum Ille fluminis, in latitudine vero a rivo fontis usque ad medium alveum Ille in locum qui dicitur Staffelgruba, præsumat quidquam jure proprietatis alicui transfundere, vel jure hæreditatis alicui concedere. Sed si utilitas monasterii sui exposcit, mancipiis ecclesiæ servilia

^a Frevelæ erant quoddam mulctæ genus pro quibusdam excessibus sive insolentiis commissis. Nomen adtute Germanicum in Alsatia cognitum est. Consulte Haultausii Glossarium Germanicum, pag. 487 et 488.

^b Causidicus in Germanicis abbatibus Ebersheimensis actis vocatur *Vogt*.

^c Firdo erat quarta pars marcæ, teste Cangio, Glossarii tom. III, pag. 401. Siclos hodie vocamus schillarios, quorum triginta conficiunt tres florenos. Est itaque firdo publici ponderis libra Gallica (*franc*), quarta pars libræ Argentonensis. Vide Schilterum, in Glossario Teutonico, pag. 500.

^d Siclus erat moneta olim notissima apud Hebræos et apud veteres Anglos. Ducange, tom. VI, pag. 473 et 480. Siclum apud Anglo-Saxones pretii fuisse duorum denariorum argenteorum scribit Hicclesius, in præfat. ad granuat. Anglo-Saxonice, pag. 21.

^e Oppidum *Sulz*, sive *Ober-Sulz*.

^f *Egelsheim*.

^g Id est, franca et libera ab omni onere immunitatis, ut explicat Schilterus in Glossario Teutonico, voce *Freygut*.

^h *Logelheim*.

ⁱ *Burgheim*.

^j *Sigolsheim*.

^k Locus olim inter Ostheim et Hunnaweyer situs, nunc destructus.

^l *Weisweiler*.

^m *Stotzenheim*.

ⁿ *Huttenheim*.

^o *Northausen*.

^p De hoc saltu fabulosa narrat Chronicon Novientense. Mentio quoque fit districtus cuiusdam dieti Standenbruch, sive Standenbruch in libro membranaceo jurium abbatibus Ebersheimensis, anno 1520 Germanice scripto, fol. 50.

tantam feoda concedantur. Si quis autem de familia ecclesie obierit, sive intus, sive extra, optimum erit in pcedibus, vel in qualibet suppellectili possederat, in proximam dominicam curiam accipiatur, et junior filius ipsius, si de familia ecclesie fuerit, cum matre infeodetur; sin autem, in potestate ablatiis erit. Illud etiam sciendum est quod si presens abbas, vel aliquis successorum ipsius, Deo iubente, de hac luce migraverit, fratres convenientes secundum regulam sancti Benedicti de ipsius fratribus alium eligant: electus autem nobis presentetur et a nobis investiator, et ad episcopum Argentinensem ordinandus transmittatur. Constituumus ergo et per auctoritatem regie potestatis decernimus, ut qualiscunque iudex, vel cujuscunque dignitatis persona potens, vel impotens hujus charte auctoritatem, seu confirmationem temerare, vel infringere, seu aliquas possessiones predicti monasterii violenter diripere vel subtrahere attentaverit, quadraginta libras auri in jus fisci nostri persolvat. Et ut hoc verius credatur, ac deinceps firmum et inconvulsam custodiatur, manu propria subter signatum, et annuli nostri impressione jubeamus sigillari vel insigiri.

Signum domini Ludovici Romanorum invictissimi imperatoris Augusti.

Ego Carolus Moguntiensis archiepiscopus subscripsi. Ego Wihgernus Argentinensis episcopus subscripsi. Ego Turbo archiepiscopus vicem domini Ibbonis protospatharii cognovi. Actum Ingelheim in curte regia, in Christi nomine feliciter. Data tertio Nonas Novembris, anno Domini incarnationis octingentesimo decimo quarto indictione quinta, anno decimo regni domini Ludovici invictissimi Romanorum imperatoris Augusti.

XX.

PRO SANCTI ANTHYMI SENSIS MONASTERIO.

(Anno 814.)

[Apud Ughelli, *Italia sacra*, tom. III, pag. 550.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus Procis Caroli Magni imperatoris, divina ordinante clementia, imperator Augustus.

a Feudum servile denotat id, quod hodie ab Alsatis vocatur *Hoffehn*, quo nempe certus agrorum numerus rustico et ejus heredibus colendus relinquatur, atque adeo ejus domicilio dicto *hoff* annexetur. In eo sola est diversitas quod in feudo servili rustici erant servi.

b Licet hac charta sit supposititia, tamen multa hic enarrat que inserviant ad jus feudale mediæ ævi, illius scilicet sæculi quo vixit hujus diplomatis auctor.

c Anno 814 Ecclesiam Moguntinensem occupabat Atidplus, non Carolus, qui Pippini regis Aquitanie filius ad hanc sedem anno tantum 836 fuit promotus.

d Wihgernus episcopus Argentinensis jam tunc temporis suprema subierat fata, defunctus anno 729.

e Turbo ignotus est inter omnes Ludovici Pii notarios, qui nondum archiepiscopus nomen tunc usurpabat.

f Ibbonem inter notarios Ludovici imperatoris sub Helisachare cancellario revera numerat Bonquetus, in Scriptor. rer. Francic. tom. VI, pag. 451,

A Cum petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superna eos gratia muniri non diffidimus. Igitur comparant omnium nostrorum fidelium magnitudine, eoque secundum petitionem viri venerabilis Apollinaris abbatis, concessimus ad monasterium sancti Anthymii vicium qui vocatur de Cileario, de ratione Senensis civitatis, id est per confinia loca denominanda. Ab oriente fluvius Axo, ab occidente fluvius Umbrone, a ponte usque in vado, qui dicitur Ursi. A meridie de vado Ursi per viam, qua ducit sub Monte Lucinii usque in viam S. Anthymii. Ab Aquilone Gesse per Poai-gastaldi, deinde vice publicæ usque ad pontem de Umbrone: cum duo oratoria infra ipsa line posita, id est sancta Christina, et sancta mater ecclesia,

B cum una curte prope ipsa sancta ecclesia, cum omnia quidquid ad ipsa curte pertinet. Et infra loca denominata. In cultu in fine Clusiræ, piscaria Amessæ medietate, cum medietate de ipsa piscaria pertinentes, qui fuerant de publico civitatis Clusine, id est per confinia et loca nominanda. Ab oriente stagno, qui dicitur Morecchia, ubi ecclesia est S. Pancratii. Inde pervenit per campum S. Petri per medium montem super Cordoliario; inde a Casseratas usque ad Ampla: ad Ampla pervenit ad Montera, qui dicitur Marmiano de Marmiano. Ex alia parte contra occidentem, pergit per summitatem montis Tili descendente usque ad Intum, de luto a valle Impia ad Laterbe. De Laterbe venit in mare. Deinde juxta litus maris, pervenit ad locum ubi stagnum in mare mittit. Ex illo loco pervenit ad terram S. Laurentii, qua cum ipsa mortaria ex angularique, atque cum ipso stagno ex Larcarii suis cum omnia super se habentes, quidquid ad ipsa custodiam pertinet. Et infra loca determinata, cultum et incultum, cum servis et aldionibus. Propterea has litteras preceptionis nostre in eodem sancto monasterio describere jussimus, ubi ab hoc die jam frater Apollinarius abbas, sui que successores habendi, tenendi, dandi, committandi, vel quidquid exinde apud festum jam fata ecclesie, elegerit faciendi, in omnibus liberum perfruantur arbitria. Nullus ex fidelibus unquam inter ejusdem principis cancellarios, maxime sub nomine protospatharii. Protospatharius apud Græcos in imperio Constantinopolitano erat maxime illustris: primus erat et princeps spathariorum, sive eorum qui erant imperatorii corporis custodes. Durangius in Glossario, tom. V, pag. 952, et tom. VI, pag. 650, Photium protospatharii munus in aula imperatorum Græcorum gessisse, antequam anno 856 patriarcha Constantinopolitano renuntiaretur, testatur D. Fleury, *Histoire Ecclesiastique*, tom. IX, liv. 1, p. 6.

d Ita legere est in autographo suppositio, licet videatur deletum fuisse annum dccxxiii ut ponatur dccxxiiii. Neuter vero annus convenit cum indictione quinta, qui fuit annus 827, nec cum anno regni Ludovici Pii decimo, qui fuit 825.

e In monogrammate dicitur *Ludovicus Pius*, quod agnomen nunquam usurpavit Ludovicus I. Sigillum refert imaginem Ludovici cum inscriptione: *Ludovicus Romanorum imperator*. Sigilli vero forma et magnitudo non est ex ævo Carolino, sed multo magis graecior.

bus nostris, vel injuliet ex julivaria potestate jam dicto Apollinaris abbati, aut successoribus suis de supradicti confini inquietare, aut calamitiam generare, vel aliquid ex hoc per nos pro remedio anime nostrae ad praedictum sanctum locum ex nostra munificentia concessimus abstrahere, admittimus quoque tempore praesumentur. Sed nobis, Deo auspice, futuris temporibus, in elemosyna nostra ibidem inaugurato proficiat, quantum melius delectat ipsos servos Dei, qui ibidem Deo famulari videntur: pro nobis uxoreque ac liberis fuenti nostre jugiter misericordiam Dei attentius exorare. Quod si quisquam hanc nostram concessionem, quod non credimus, quoque modo violare praesumpserit, sciat se compositorum auri obrizii 60 medietatem palatii nostri, et medietatem ad supradictum monasterium S. Anthymi. Et ut verior ac firmior habeatur, vel pro tempore Christo propitio, observetur. manu propria subter firmavimus, et annulo nostri sigilli jussimus insigniri.

Sigum Ludovici potentiss. imp. qui recognovit. Datum iv Kal. Januarii, anno, Christo propitio, primo imperii D. Ludovici piissimi Augusti, indict. 8. Actum Aquisgranii, in palatio regio. In Dei nomine. Amen.

XXI.

PRO MONASTERIO SANCTI MAXIMI TREVIRENSIS.

(Anno 814.)

[Apud Hontheim., *Hist. Eccl. Trevir.*]

Ludovicus gratia Dei rex Francorum et Longobardorum et patricius Romanorum.

^a *Helisachar familiaris nostri.* Summi cancellarii munere eum in aula Ludovici functum fuisse, quamplurimae tabulae probant. Juvat hic legi quae de eo collegit Eckhart Ker. Francicar., lib. xviii, n. 147: «Vidimus hactenus amales diversos a notariis aut cancellariis regis aut continuatos, aut in litteras relatos esse. De parte Chronice Moissiacensis suspicari sumus, eam ab Egilberto notario collectam fuisse: nunc statuimus, idem Chronicon a tempore quo Egilbertus desuit, ab Elisachare cancellario hactenus imperatorio continuatum esse. Nam in rebus sub finem anni 818 aut initio anni 819 gestis desinit; et eodem tempore, post annum nempe 819, Elisachar in subscriptionibus diplomatum non amplius invenitur. Unde existimo eo anno eundem abbatem S. Maximini apud Trevis factum, aut in monasterium S. Albini Andegavense suum sese recepisse, atque valedixisse. Miraeus Diplomatibus Belgicis, cap. II Ludovici praecipuum inseruit, quo ejusdem imperatoris protectionem insignis *vir et Abba Elisachar de monasterio S. Maximini in civitate quae Trevis dicitur*, huic loco impetravit, quod anno 821 datum, et a librario, genuinum quamvis sit, non parum depravatum est. Miraeus adnotat Elisacharem fuisse quoque abbatem monasterii S. Petri Gemeticensis et S. Richardi in Pontivo sive Ceutulen- sis. Ardo, in Vita S. Benedicti Antanensis, cap. 52, indicat Helisacharem S. Benedicti et fratrum Indensium alicum fidelissimum fuisse. Idem mortem S. Benedicti, quae anno 821 contigit, emittit: *Helisachar, inquit, abbas primus ad eum venit, et eum eo usque ad obitum perseravit.* Item jam dixerat Ardo, cap. 5, ubi rogat monachos Indenses, ut, Vita S. Benedicti a se conscripta, examinata, eam cum Elisachare abbate communicent. *Quoniam, ait, cum unica dilectionis affectu migranti de saeculo Helisachar haxit abbas, sicut insius auro pretiosior nobis di-*

A Si quieti monasteriorum providemus, hoc nobis et regni nostri ditinam stabilitatem conciliabit, et beatorum pauperum spiritu mercede donabit. Quapropter omnis regni nostri unanimitas noverit quod nos venerandi ^a Helisachar familiaris nostri et abbatis canonii sanctissimi confessoris Maximini protectoris nostri postulationem percipimus, qualiter pii genitoris nostri Caroli, jure praeonomiati Magni, factum sequentes, jam dictum monasterium privilegii nostrae quoque auctoritatis roboraremus; quam petitionem cum mansuetoline suscepimus, et fieri auctoritative praecipimus. Decrevimus namque, et omnibus post nos futuris demittimus, praefatum locum sub nostro sequentiumque regum manere dominatu, veluti prioribus temporibus in ditione regum mansisse dignoscitur, nulli unquam loco sub-
B jaceat, nullius personae dominatione, electionem etiam abbatis concedimus monachorum arbitrio, cum videlicet qui vita ac sapientia merito secundum regulam probabilis invenitur, eligendi. Mancipia insuper et praedia, vel eunctam monasterii substantiam abbatis potestati permittimus, et ad fratrum solummodo ^c conductum, ne sanctae religionis status deficiat, liberam vendendi et commutandi habeant nostrae auctoritatis licentiam; quatenus sine indigentia, sed cum tranquillitate et pace Dominum pro salute nostra jugiter exorent. Et ut haec auctoritas inviolata perduret, manu propria firmavimus, et sigilli nostri impressione signari jussimus ^d.

C

recta testatur epistola, post vestram examinationem illi singulariter censeo presentari. Idem Helisachar laudatur apud Amalarium in praefatione Antiphonarii; Chronice Ceutulensis lib. I; in consultatione Agobardi de baptismo Judaeorum mancipiorum; et in libro de dispensatione. Anno 827 idem a Ludovico cum alii missus est ad motus Hispaniae marce comprimens, ut Annales Laureshamenses testantur. Obitus ejus annus hactenus me latet. ^a Add. Henmannum de Re diplomatica, pag. 258. Obitum ejus refert Mabillonius Annal. Benedict. tom. II, lib. xxxi, n. 80, circa annum 857.

^b *Electioem etiam abbatis, etc.* Mirandum sane quod postulata Helisachare hoc concessum sit, cum tamen omnes San-Maximiniae notitiae exploratum faciant, ipsumque Helisacharem monachum non fuisse, sed saecularem clericum. Quod igitur in hisce tabulis scriptum est, electionem abbatis concessam monachorum arbitrio, ejus nempe qui vite et sapientie merito secundum regulam probabilis invenitur, id, si ita est, nullo effectu alio potuit, quam ut inter privilegia canonii servaretur, olim usui futurum.

D

^c *Conductum.* Id est utilitatem seu commodum. ^d Harum tabularum (quarum ceteroquin prototypam ad S. Maximinum exstat) tempus, signatura et sigillum desiderantur, anno et reliquis ad calcem diplomatis, ut videtur, extritis. Placuit tamen eas hoc anno referre, loco utcumque opportuno, autequam scilicet Ludovicus renuntiaretur Augustus. Verum non parca sunt quae diplomatis fidem cavellant. Haec inter alia: *Longobardorum rex... pii genitoris nostri, jure praeonomiati Magni... sub nostro sequentiumque regum manere dominatu, veluti prioribus temporibus in ditione regum mansisse dignoscitur, etc.*

XXII.

CONFIRMATIO COMMUTATIO FACTA INTER PETRUM AB-
BATEM NOVANTULANUM ET RODULFUM RECTOREM
MONASTERII BRIVIANI SANCTI SALVATORIS.

(Anno 814.)

[Ex Muratorio, *Antiquitates Italicae*, tom. II, p. 201.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu

Animadvertite quomodo eccles'astice olim homines, ut firmiores in posterum forent commutationes prediorum, ac praeipue villarum a se factae, curant et ad eas accederet imperatorum confirmationi. Ad hanc ne insalubrata dimittas velim ea verba, ubi Rodulfus dicitur *rector monasterii, quod est constructum intra muros civitatis Briviae, in honore Domini Salvatoris nostri Jesu Christi, quod vulgo appellatur Monasterium Novum*. Celeberrimum fuit et adhuc est in civitate Briviana monasterium sanctimonialis Sanctae Juliae, quod in honorem Salvatoris nostri a Desiderio rege, ejusque conjuge Ansa aedificatum fuit. Ego quoque, ut pote qui venia mihi facta a sacris illis nobilissimisque virginibus tabularum ascesterii ipsius excessu, nonnulla inde excerpta monumenta in hoc ipso opere divulgavi. Hujus autem monasterii fundationem refert clariss. Mabillonius in *Annalib. Benedictinis* ad ann. Christi 759. Tum ait: « Monasterium Novum dictum est ab institutione, quae anno Domini octingentesimo tricesimo quinto facta memoratur. De eo intelligendum videtur Neologium Augiense, in quo laudatur Austrerberga ex monasterio, quod dicitur Novo. » Cum hic offenderim ego Rodulfum *Rectorem monasterii Novi Briviani*, primo quidem suborta mihi suspicio est, aliud fuisse monasterium hoc ab altero Sanctae Juliae, et illud quidem a monachis, hoc autem a sacris virginibus exultum; et eam suspicionem agebat diploma Ludovici II Augusti, anno 856 actum *Brixia civitate, Monasterio Novo*, cum imperator non in parthenone, sed in monachorum canobio, habitasse ac diploma dedisse videretur. Verum suspiciones factus est finis, inspecto quodam diplomate quod Margarinus in *Bullari Casinensi* tomo II protulit: inde enim constat, Novi appellationem antiquitus conjunctam fere semper fuisse cum Sanctae Juliae monasterio. Quamquam Rodulfus iste *rector monasterii Novi*, avononius ac minister tantummodo fuisse censendus est canobii Sanctae Juliae. Regrediamur ad ea diplomatia verba: *Villam nuncupatam Redudam, quae dicitur supernonen Curvicella, in pago Persiceta*. Retinet adhuc eadem villa apud nos appellationem *Reddu*, et ecclesia parochialis decorata est, ac Novantulani oppidi ditioni sub serenissimo duce Mutinae subest. Amplitudinem quoque Persicetae regionis, sive pagi, nobis indicavit Leo Marsicanus lib. primo, cap. 54 *Chronici Casinensis*, haec de Joanne abbate scribens: « Hic fecit hic bellum Adelberto filio Rainerii de Castello (nunc Castellino nuncupatur eadem villa, sita olim et ipsa in pago Persiceta) de aliquot curtib. hujus monasterii in comitatu Mutinensi, fundo, qui dicitur Persiceta. » Petrus quoque diaconus, lib. iv, cap. 48, ejusdem *Chronici*, auctor est, subjectum fuisse canobio Casinensi: « Monasterium sancti Benedicti, territorio Mutinensi intra fines fluvii Tusculi et limitis Malmeniliaci. » Curtes olim non vasta tantummodo praedia, sed integram villam significat. Id saepe nomen, etque aliibi antiquis tabulis confirmavi. Haec autem omnia in eodem Persiceta tractu ad comitatum Mutinensem spectant. Porro quoque se protenderet regio ista, intellige quisque, oppidum Sancti Joannis nunc reingitans, Bononiensium ditioni subjectum, quod tibi intra fines Persicetae adiectum, adhuc nomen servat *Sancti Joannis in Persiceta*. In diplomate *Friderici II Augusti*, apud Ughellum tomo II *Ital. Sacr.*, in archiepi-scopus Bononiensibus,

A Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si enim ea quae fideles nostri regni pro eorum opportunitatibus inter se commutaverint vel commutaverint, nostris confirmamus edictis, imperialis exereemus consuetudinem, et hoc postmodum jure firmissimo mansurum esse credimus. Hic itur

sibus, confirmatur Henrico Bononie episcopo *castrum Sancti Joannis in Persiceta*. In antiqua editione *Historiarum Matthaei Villanii*, lib. i, cap. 68 et infra memoratur *Sau Giovanni in Cesena*. In nuperima editione ejusdem operis, tomo XIV *Res. Italicae* in notis, Florentinum eodidem ms. praefere *Sau Giovanni in per Cesena*. Sed utrobique corruptus est locus; illicque restituendum *Sau Giovanni in Persiceta*.

B En ergo qui olim forent fines comitatus Mutinensis. Scilicet saltem Samodia fluvio, nunc la *Samozza*, Mutinensium agrum a Bononiensibus dividit. Imo in Mutinensium portione relinquebatur *Radianum*, nunc *Bazzano*, cum integro pago *Persiceta*, complectente Novantulum, Sanctum Casarium, *Zenam Curtem*, *Pansantum*, *Castrum Sancti Joannis*, aliasque villas et castella, quorum non modicam partem Bononiensium potentia sensim in suam ditionem postea redegit, non comitatu tantummodo, sed et dioecesi Mutinensium inminuta, reclamantibus nequidquam Mutinensibus. Praeternito, ex aliis monumentis indicari, ultra Samodiam in superioribus locis excurrisse olim nostrum comitatum. Quamquam in statuendis olim finibus inter Bononiam ac Mutinam, qui nunc adeo impares sunt, iustam videmus observatam fuisse mensuram. Cum vero *Langobardi Mutinam Graecis Ravenna dominantibus* primo eripissent, non universum continuo hujus civitatis agrum sibi subdidere. Verum *Luitprandus* (Paulo Diacono teste, lib. vi, cap. 49, de *Gest. Langobardorum*) *Castra Eniliv, Foroniamum* [*Legge Feroniamum*] et *Montem Bellium, Buxeta et Persiceta* Graecis eripuit. *Feroniamum* nunc ille *Fregnano* sive *Fregiano*, provincia est Mutinensis ductus in montibus, Bononiensibus agro continena, et complectens *Sextulan* ditionis caput, *Fanatum*, ac plurima alia castra et villas. *Frimates* Ligures a *Li vio* memoratos. ibi potius, quam ubi *Chuveris* opinabatur, quaerendi sunt. Hic nomen regioni dedisse, aut ab ea accepisse videntur. *Monte Bellius*, nunc *Monte Veglio*, seu *Monte Vio*, Bononiensibus antiquitus obtinuerant, sed aliquo etiam tempore Mutinensium potestate olimoxins fuit. De *Buxeto* haec habet clariss. vir *Gaspard Bergetius* monachus Benedictinus in *dissertation. Chorographicae* praeposita tomo X *Res. Italicae*, sect. 14: « In agro Mutinensi, vel Bononiensi, iuxta *Paulum* et *Sigonum* locus est quaerendus. » Et merito: neque enim veri videtur simile *Buxetum*, sicut ad *Padum*, inter *Placentiam* ac *Parvam*, hic designari. Cur, quaso, locus exiguus nominis *Langobardorum* vim elingisset, cum ipsi agro et urbibus circumpositis pacifice tandu antea potuerent? Apud nos tamen illius nomen (uti de aliis bene multis eventis) ante complura saecula exiit. Apud *Anastasium* in *Vita Gregorii II* papa legitur: *Langobardus .i. milie castra, Feronianus, Montebell, Verubum cum suis oppidis, Buxo, et Persiceta, Penapolis quoque, et Auximiana civitas se tradiderunt*. Atque haec de finibus antiquis comitatus Mutinensis. Sed vix ulla civitas ostendi poterit, quae sui agri fines vel ipsi antiquis temporibus stables retinuerit; et si quidem olim retinuit, bellis postea inter Italicas urbes excitatis, et severitibus Gibellinorum et Guelphorum factionibus, immutata plane finium facies fuit. Erant enim vetusto tempore civitates quae latius erant et quae brevius, agrum sibi sive suo comiti subjectum protendebant. Spectabant

notum sit omnium fidelium nostrorum solertia, A presentium scilicet et futurorum, qualiter vir venerabilis Petrus abbas ex monasterio Nonantulo, quod est constructum in honore beatorum apostolorum et sancti Silvestri confessoris, ad nostram accedens clementiam, innotuit serenitati nostrae, eo quod aliqua res cum Rodolfo rectore monasterii, quod est constructum intra muros civitatis Brixiae in honore Domini Salvatoris nostri Jesu Christi, quod vulgo appellatur Monasterium Novum, concambiasset. Dedit itaque vir venerabilis Petrus memoratus abbas de parte monasterii sui praedicto Rodolfo ad partem praefati monasterii villas nuncupatas Castellone, Calcinato, Silvianino, Monticulo, sicut eadem Rodolfo pro opportunitate monasterii recipere placuit. E contra in compensatione hujus meriti dedit jam dictus Rodolfus praescripto venerabili Petro abbati ad partem monasterii sui pro opportunitate servorum Dei in eodem comobio commorantium, villam nuncupantem Reduldum, quae dicitur supernomen Curticeffa, in pago Persiceta, cum omni integritate vel soliditate sua. Unde et commutationem de praedictis locis, nostris obtutibus ostendit ad relegendum. Sed pro integra firmitate petiti celsitudinem nostram, ut in elemosyna nostra ipsam commutationem deo per nostrum mansuetudinis praecipuum plenius confirmare deberemus. Cujus petitionem denegare nolimus: sed sicut unicuique fidelium nostrorum juste rationabiliterque petentium, ita nos illi concessisse atque in omnibus confirmasse cognoscite. Praecipientes ergo jubemus ut inspectam ipsam commutationem, sicut per eam plenius declaratur, quidquid pars iuste et rationabiliter alteri contulit parti, deinceps per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneant atque possideant: et quidquid exinde facere voluerint, libero in omnibus perfruatur arbitrio. Et ut haec auctoritas firmiter habeatur, et per futura tempora plenius conservetur, manu propria subscripsimus, et de annulo nostro subtiler sigillari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Helisachar recognovi et subscripsi.

Data Kalendis Augusti, anno primo, Christo propitio, imperii nostri, indictione septima. Actum Aquisgranii palatio regio, in Dei nomine feliciter. D Amen.

XXIII.

CONFIRMANTUR FRODOINO ABBATI MONASTERII NOVALICENSIS TESTAMENTUM AGRONIS FUNDATORIS, ALIAQUE JURA EJUSDEM MONASTERII.

(Anno 844.)

[Ex Muratorio, *Antiquitates Italicae*, tom. III, pag. 50.]

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei aeterni,

olim ad comitatum Brivianum Casale Majoris, Vilellana, Pongonescum, Pungnedum et Suzaria: quod mirum videatur spectantibus urbis illius distantiam ab iis locis, ac praesentem rerum statum; sed minime mirum est recedentibus 4 nram in aliis locis mutationem subseruitam.

• Vidisti concessum a Ludovico Pio abbati Nova-

Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Imperialem celsitudinem docet precessorum nostrorum pie facta non solum inviolabiliter conservare, sed etiam censura sua auctoritate confirmare. Idcirco notum esse volumus omnibus fidelibus sancte Dei Ecclesiae, et nostris, praesentibus et futuris, quia vir venerabilis Frodoinus abbas in monasterio, quod dicitur Novalicus, quod est constructum in honore sancti Petri principis apostolorum, in valle scilicet ejus vocabulum est Seusina, detulit et obtulit obtutibus nostris testamentum a quondam viro religioso dominoque devoto Abbone factum de praefato monasterio, et a Domino genitore nostro Carolo gloriosissimo imperatore renovatum atque confirmatum, in quo continebatur, qualiter praefatus Abbonatus ipse locum supranominatum cum omnibus rebus suis, ob amorem videlicet patriae caelestis et beatae vite, Petro beatissimo apostolorum obtulit principi, nec non cunctis destructoribus, dissipatoribus temerariis, divina quippe censura, et aeternum supplicium, atque divinum anathema, qui unquam in tempore ausi fuerint, seducti atque cupiditate, tante devotionis contrae scriptum atque firmitatem, unde ipsa casa Dei, et monachi ibidem sic religione sancta devotionis Christo Domino famulantes, seu pauperes Christi et peregrini ementes et redeuntis montibus, supplementum habere debent propter suorum mercedem; qui ipsam donationem facere et confirmare solliciti stauerunt.

Petitumque praefatus abbas celsitudini nostrae, ut ipsum testamentum a domino nostro genitore confirmatum et roboratum, etiam nostris roboremus auctoritatibus. Nos vero divinam considerantes misericordiam et aeternam remunerationem pro beneficiis, petitioni ejus libenter praebuimus assensum, et hanc nostrae auctoritatis confirmationem fieri decrevimus. Per quam praecipiendo jubemus, ut quidquid supradictus religiosus Abbo Deo vero, beatissimoque contulit Petro, et dominus genitor noster auctoritates ob caelestem aulam confirmavit; deinceps absque ullius injusta invasione, interpellatione atque inquietudine jam factus Frodoinus abbas et ejus successores teneant atque possideant in aeternum libere, omnia scilicet regalia ex iis omnibus quae ad praesens possident, et quae in antea acquirere potuerunt, a forum, omicidium, assassinium in nostro imperio perpetratum media civitate, publicam statutam a praedicta civitate usque ad Fontanum Vereinescum, et caetera alia quae ad nos sive ad nostros subditos spectantur. Volumus etiam, atque specialiter per hos apices nostros jubemus, ut ubicunque res du supra nominatae monasterio coniacent, per fideles

liciensium forum, omicidium, assassinium in nostro imperio perpetratum media civitate. Aio, si reversa in archetypo legeretur assassinium, nihil amplius exigeretur ad omnem adinendam fidem eidem chartae. Nam assassini et assassinium voces sunt quae tantummodo post Hierosolimam a Christianis anno Christi 1099 receptam aucti cepte sunt in

nostros studiose defendantur et teneantur, sicut nostra specialis causa, qua, ut multis notum est, a bonae memoriae Pippino avo nostro, simulque glorioso rege excellentissimo genitore nostro Carolo per donationem scripturae vere traditae fuerant. Et ut haec auctoritas firmior habeatur, et diuturnis temporibus conservetur, manu propria decrevimus roborari, ac de sigillo nostro iussimus sigillari.

Anno primo, Christo propitio, imperii nostri, indictione septima. Actum in Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXIV.

PRO ECCLESIA VIENNENSIS.

(Anno 814.)

[Apud Baluz., *Capitul.*, tom. II, pag. 4404, ex chartulario ecclesiae Viennensis.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, vicariis, centenariis, actionariis, missis nostris discurrentibus, vel cunctis fidelibus sanctae Dei Ecclesiae, et nostris presentibus scilicet et futuris.

Notum sit quia si sacerdotum ac servorum Dei petitionibus, quas nobis pro suis necessitatibus intulerint, ad effectum perducimus, non solum regiam consuetudinem exerceamus, verum etiam ad beatitudinem et retributionis mercedem talia nobis facta profutura confidimus. Proinde comperiat omnium fidelium nostrorum industria presentium scilicet et futurorum qualiter vir venerabilis, Bernardus Viennensis civitatis et sancti Mauricii martyris ecclesiae praesul, veniens ad nos, detulit nobis praecipua regum antecessorum nostrorum, in quibus invenimus inseritum quomodo ipsam sedem cum cellulis vel rebus ibidem aspicientibus sub plenissima defensione et emunitatis tuitione habuissent. Petit namque nobis pro firmitatis studio ut circa ipsum sanctum locum pro mercedis nostrae augmento de novo similia concedere et confirmare deberemus. Cujus petitioni denegare nolumus, sed reddita in omnibus et praesentes et futuri fideles sanctae Dei Ecclesiae et nostri concessum atque perpetuo confirmatum a nobis esse cognoscant. Insuper etiam placuit nobis ibidem cellulam sancti Symphoriani, olim exinde abstractam, cum omnibus rebus ibidem aspicientibus reddere. Reddimus etiam illi quamdam villam quae vocatur *Fasiana*, quam volumus ad susceptionem peregrinorum et alimoniam pauperum ibidem futuris proficere temporibus, ita dimittat ut nullas eam exinde ullo unquam tempore abstrahere aut in beneficio dare praesumat, sed, sicut intulimus, ad necessitates indigentium procuratores Oriente, atque ad nos permeantur. Sed fortassis in apographum male consutum rejiciendum est ejusmodi vocabulum, uti et alia, quae subsequuntur, nunquam nobis concesso, scilicet *in nostro imperio perpetratam media civitate*, ut alia omittam. cum vero in reliquis colore legitimi factus diploma

A hujus Ecclesiae eam manere permittant. Concessimus etiam illi quasdam cellulas, unam quae appellatur monasterium superius, aliam monasterium medianum, constructas in honore sancti Andreae et sancti Nicetii vel aliorum sanctorum; quas volumus et nostris et futuris temporibus ad supplementum canonico-rum ibidem Deo famulantium proficere. Praecipientes ergo jubemus ut nullus Judex publicus, neque quislibet ex judiciaria potestate, nec aliquis ex fidelibus nostris, in ecclesiis aut loca vel agros seu reliquas possessiones memoratae ecclesiae sancti Mauricii, quas moderno tempore juste et rationabiliter possidere videtur, in quibuslibet pagis et territoriis, quidquid ibidem propter divinum amorem collatum est, vel quae nos munere largitatis nostrae in nostra elemosina ibidem reddidimus vel concessimus, quaeque etiam inceps in iure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ejusdem ecclesiae tam ingenuos quam et servos qui super terram ipsius residere videntur injuste distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasionis requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat vel exactare praesumat. Et quidquid de rebus praefatae ecclesiae fiscus separare poterat, totum nos pro aeterna remuneratione praedictae ecclesiae concedimus, ut perennibus temporibus in elemosina pauperum et stipendia servorum Dei ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum, quatenus ipsis servis Dei, qui ibidem Deo famulari videntur, pro nobis et conjugum proleque nostra et stabilitate totius imperii nostri a Deo nobis concessi atque conservandi jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut haec auctoritas nostris futurisque temporibus, Domino protegente, valeat inconconvulsa manere, manu propria subscripsimus et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Helisachar recognovi.

Data xiv Kal. Februarii, anno primo, Christo propitio, imperii nostri, indictione 7. Actum Aquisgrani palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXV.

D PRO HISPANIS QUI IN REGNO FRANCORUM MANEBANT.

(Anno 815.)

[Apud Baluz., *Capitul.*, tom. I, pag. 530.]

Hoc est praecipuum remissionis sive concessionis quod fecit Ludovicus imperator Hispanis qui ad se per-fugerant [propter persecutionem Saracenorum].

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus, omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae ac nostris, praesentibus scilicet et futuris,

ipsum praefat. Vide alterum diploma Caroli Magni eidem Frodoimo abbati Novalicensi concessum, tom. IV Italiae Sacrae Ughelli, in catalogo episcoporum Fanfanensium (*Patrol. tom. ACVII, col. 997*). Spurium lectum sine dubitatione agnosces.

partibus Aquitanie, Septimanie, Provincie et Hispanie consistentibus.

Sicut nullius vestrum notitiam effugisse putamus qualiter aliqui homines propter iniquam oppressionem et crudelissimum jugum quod eorum cervicibus inimicissima Christianitati gens Saracenorum imposuit, relictis propriis habitationibus et facultatibus quae ad eos hereditario jure pertinebant, de partibus Hispanie ad nos confugerunt, et in Septimania atque in ea portione Hispanie quae a nostris marchionibus in solitudinem reducta fuit, sese ad habitandum contulerunt, et a Saracenorum potestate se subtrahentes, nostro dominio libera et prompta voluntate se subdiderunt, ita ad omnium vestrum notitiam pervenire volumus quod eosdem homines sub protectione et defensione nostra receptos, in libertate conservare decrevimus.

I. Eo videlicet modo ut sicut ceteri liberi homines cum comite suo in exercitum pergant, et in marcha nostra juxta rationabilem ejusdem comitis ordinationem atque admonitionem explorationes et excubias, quod nsitato vocabulo *uactas* dicunt, facere non negligant, et missis nostris aut filii nostri, quos pro rerum opportunitate illas in partes miserimus, aut legatis qui de partibus Hispanie ad nos transmissi fuerint, paratas faciant, et ad subvectionem eorum veredos donec. Alius vero census ab eis, neque a comite, neque a junioribus et ministerialibus ejus, exigatur.

II. Ipsi vero pro majoribus causis, sicut sunt homicidia, raptus, incendia, depraedationes, membrorum amputationes, furta, latrocinia, alienarum rerum invasiones, et undecumque a vicino suo aut criminaliter aut civiliter fuerit accusatus, et ad placitum venire jussus, ad comitis sui malum omnimodis venire non recusent. Ceteras vero minores causas more suo, sicut hactenus fecisse noscuntur, inter se mutuo definire non prohibeantur.

III. Et si quispiam eorum in partem quam ille ad habitandum sibi occupaverat, alios homines undecumque venientes attraxerit, et secum in portione sua, quam *adprisonem* vocant, habitare fecerit, utatur illorum servitio absque alienius contaditione vel impedimento, et liceat illi eos distinguere ad justitias faciendas quales ipsi inter se definire possunt. Cetera vero judicia, id est, criminales actiones, ad examen comitis reserventur.

IV. Et si aliquis ex his hominibus qui ab eorum aliquo attractus est, et in sua portione collocatus, locum reliquerit, locus tamen qui relictus est, a dominio illius qui eum prius tenebat non recedat.

V. Quod si illi propter lenitatem et mansuetudinem comitis sui fidem comiti honoris et obsequii gratia quidpiam de rebus suis exhibuerint, non hoc eis pro tributo vel censu aliquo computetur, aut comes ille vel successores ejus hoc in consuetudinem praesumant, neque eos sibi vel hominibus suis aut mansionariis parare, aut veredos dare, aut ullum censum vel tributum aut obsequium, praeter id quod jam

superius comprehensum est, praestare cogat. Sed liceat tam istis Hispanis, qui praesenti tempore in praedictis locis resident, quam his qui adhuc ad nostram fidem de iniquorum potestate fugiendo conflaverint, et in desertis atque in incultis locis per nostram vel comitis nostri licentiam consolentes aedificia fecerint, et agros incolerint, juxta supradictum modum sub nostra defensione atque protectione in libertate residere, et nobis ea quae superius diximus, tam cum comite suo quam cum missis ejus, pro tempore opportunitate alacriter atque fideliter.

VI. Noverint tamen iidem Hispani sibi licentiam a nobis esse concessam ut se in vassaticum comitibus nostris more solito commendent. Et si beneficium aliquod quisquam eorum ab eo cui se commendavit, fuerit consecutus, sciat se de illo tale obsequium seniori suo exhibere debere quale nostrates homines de simili beneficio senioribus suis exhibere solent.

VII. Idecirco has nostrae auctoritatis litteras eis dare decrevimus, per quas decernimus atque jubemus ut haec nostrae liberalitatis et mansuetudinis constitutio erga illos tenore perpetuo ab omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris inviolabiliter conservetur. Cujus constitutionis in unaquaque civitate ubi praedicti Hispani habitare noscuntur, tres descriptiones esse volumus: unam quam episcopus ipsius civitatis habeat, et alteram quam comes, et tertiam ipsi Hispani qui in eodem loco conversantur. Exemplar vero earum in archivo palatii nostri censuimus reponendum, ut ex illius inspectione, si quando, ut fieri solet, aut ipsi se reclamaverint, aut comes vel quislibet alter contra eos causam habuerit, definitio litis fieri possit.

Hanc quippe constitutionem, ut per diuturna tempora a fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris et verius credatur et diligentius conservetur, manu propria subscripsimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum domni Ludovici, serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovit.

Datum Kalendas Januarias, anno, Christo propitio [815], primo imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 7. Actum Aquigrani palatii regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXVI.

PRO MONASTERO MUGIACENSIS.

(Anno 815.)

[Apud Baluz., *Capit.*, pag. 1106, ex chartulario monasterii Mugiacensis.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus omnibus episcopis, abbatibus, ducebus, comitibus vel viccomitibus, vicariis, centenariis, telonariis, actionariis, et omnibus tempa-

licam procurantibus, præsentibus scilicet et futuris. Notum sit quia Dotsesindus abbas ex monasterio sancti Maximini Miciacensis et omnis ejus congregatio petierunt celsitudinem nostram ut licentiam haberent, ad eorum suppleudas necessitates, tres naves per Ligerim, Carum, Vincenam, Sartam, Meduanam, Tannucum seu Lidum, Hilarium, sive per cætera flumina pro quibuslibet præfati monasterii necessitatibus discurrunt, necnon et de carris, saumariis, navigiis, seu de omni commercio, undecunque fiscus teloneum exigere poterat. Cujus precibus ob amore Dei et venerationem ipsius sancti auouere et hoc nostræ auctoritatis præceptum firmitatis gratia erga ipsum monasterium pro mercedis nostræ augmento, sicut petierunt, concessimus. Idecirco hoc præceptum nostrum fieri jussimus, per quod jubemus atque præcipimus ut nemo fidelium nostrorum, nec quislibet exactor judicariæ potestatis, de carris, vel sagmariis, seu navigiis, vel de quolibet commercio, undecunque videlicet fiscus teloneum exigere potest, nullum teloneum accipere vel exigere præsumat. Naves vero tres, quæ sive per flumen Ligeris, sive per cætera flumina ob utilitatem et necessitatem ipsius monasterii discurrunt, ad quas-cunque civitates, castella, aut portus, vel cætera loca accessum habuerint, nullus ex eis aut hominibus qui eas prævident ullum teloneum aut ripaticum, aut portaticum, aut portaticum, aut saluticum, aut cespaticum, aut cœnaticum, aut laudaticum, aut travicticum, aut pulveraticum, aut ullum occursum, vel ullum censum, aut ullam rehibitionem accipere vel exigere audeat; sed licitum sit, absque alicujus illicita contrarietate vel detentione, per hanc nostram auctoritatem naves tres, et homines qui eas prævidere debent, cum iis quæ deferunt, per universum imperium nostrum libere ac secure ire et redire. Et si aliquas moras in quolibet loco fecerint, aut aliquid mercati fuerint aut vendiderint, nihil ab eis prorsus, ut dictum est, exigatur. Hæc vero auctoritas ut plenior obtineat vigorem, et a fidelibus nostris certius credatur et diligentius conservetur, de annuli nostri impressione subter sigillari jussimus.

Datum vi Idus Januarii, anno, Christo propitio, primo imperii domni Ludovici serenissimi Augusti, indictione 8. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXVII.

PRO ECCLESIA VIENNENSIS.

(Anno 815.)

[Apud Baluz., ex chartulario ecclesie Viemensis.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus, omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, vicariis, centenariis, actionariis, teloneariis, seu omnibus rem publicam procurantibus.

* Hic est Justus abbas, cui Claudius Taurinensis episcopus sum in Mattheum Commentarium nuncupavit.

A Notum sit quia nos, deprecante Bernardo Viennensis ecclesie episcopo, quæ est constructa in honore sancti Mauricii, pro mercedis nostræ augmento, seu pro utilitate fratrum ibidem Domino famulantium, ei concessimus naves quinque per diversa flumina, Rhodanum scilicet et Segonnam, ad sua negotia deferenda. Unde vobis præcipimus atque mandamus ut neque vos neque juniores vestri ullum teloneum aut ripaticum seu portaticum, vel etiam cespaticum, nec cœnaticum vel saluticum, nec ullas rehibitiones ab eodem prædicto numero navium exigere vel exactare præsumatis, quatenus per hanc nostræ præceptionis auctoritatem, ut prædiximus, ob utilitatem fratrum ibidem Deo servantium liberius securiusque negotia sua vestro simul fulti auxilio et munimine peragere valeant. Et ut hæc auctoritas verius certiusque credatur, de annulo nostro subter jussimus siguari.

Signum Ludovici serenissimi Augusti.

Ibbo ad vicem Helisachar recognovi.

Data iv Idus Junii, anno secundo, Christo propitio, imperii domni Ludovici serenissimi Augusti, indictione 8. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXVIII.

PRO IMMUNITATE CŒNOBII CARROFENSIS.

(Anno 815.)

[Apud D. Bouquet., *Recueil des hist.*, tom. VI, pag. 474, ex Beslio in probat. ad *Hist. com. Pictav.*, pag. 164.]

C In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei, ejusque in eisdem locis sibi famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Deum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Noverit iterea sagacitas seu utilitas omnium fidelium nostrorum, tam præsentium quam et futurorum, quia vir venerabilis * Justus abbas ex monasterio Carrofensi, quod est constructum in honore Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, situm in pago Pictaviensi prope fluvium Karentone, obtulit obtutibus nostris auctoritatem immunitatis domni et genitoris nostri Caroli beatæ memoriæ piissimi Augusti, in qua erat insertum quod ipsum monasterium Rotgerius quondam comes in suo edificavit proprio, et cum omnibus rebus et ornamentis ecclesie, seu et cum omnibus appendiciis et adjacentiis suis, eidem genitori nostro per chartulam delegaverit donationis: et quod ad ejus petitionem ob inquietudinem judicariæ potestatis sub sua devotione et immunitatis tuitione consistere fecerat. Pro firmitatis namque studio deprecatus est prædictus Justus abbas, et omnis congregatio ibidem Deo serviens, ut paternum morem sequentes, hujusmodi

D

nostræ immunitatis præceptum circa ipsum monasterium fieri censeremus. Quorum petitioni libenter assensum præbuimus et nostræ auctoritatis præceptum erga ipsum monasterium immunitatis atque tuitionis gratia pro divini cultus amore et animæ nostræ remedio fieri decrevimus; per quod præcipimus atque iubemus ut nullus iudex publicus, nec quislibet ex iudiciaria potestate, aut ullus ex fidelibus nostris, tam presentibus quam et futuris, in ecclesiis aut loca vel agros, seu reliquis possessionibus, quas moderno tempore in quibuslibet pagis et territoriis infra ditionem imperii nostri iuste ac legaliter possidet, vel ea que deinceps in iure ipsius sancti loci aut per nos aut per alios voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel freda aut tributa exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ipsius monasterii, tam ingenuos quam et servos, super terram ipsius commanentes distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris nec futuris temporibus ingredi audeat, nec ea que supra memorata sunt, penitus exigere præsumat. Quidquid etiam de præfatis rebus monasterii fiscus exigere poterat, in integrum pro æterna retributione eidem concedimus monasterio; scilicet ut perennibus temporibus in alimoniam pauperum et stipendia monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quando quidem divina vocatione supradictus abbas, vel successores ejus de hac luce migraverint, quando ipsi monachi inter se tales invenire poterunt qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem et consensum licentiam eligendi abbates concedimus; quatenus ipsis monachis qui ibidem Deo famulari videntur, cum rebus vel hominibus eidem monasterio aspicientibus vel pertinentibus, sub tuitionis vel immunitatis nostræ defensione, remota totius iniquæ potestatis inquietudine, quieto ordine possidere et pro incolumitate nostræ conjugis et prolis, seu etiam totius imperii a Deo nobis collati et ejus clementissima miseratione perpetuo conservandi, Dei per immensam clementiam jugiter exorare delectet. Hanc igitur auctoritatem, ut plenius in Deo obtinere valeat vigorem, et a fidelibus sanctæ Ecclesiæ et a nostris roberetur, et verius credatur, et diligentius conservetur, manu propria subterfirmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Helisachar recognovi.

Data n Idus Febr., anno, Christo propitio, 11 imperii domini nostri, indictione 8. Actum Aquisgran palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXIX.

PRO MONASTERIO DERVENSI.

(Anno 815.)

[Apud D. Bouquet. *ibid.*, pag. 476, ex chartulario hujus monasterii.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu

• Vulgo *Montici en-Der*, in diocesi Catalaunensi.

A Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Cum petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superni muneris donum nobis a Domino impertiri credimus. Igitur notum sit omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ ac nostris, presentibus scilicet et futuris, quia Ilauto abba ex a monasterio sanctorum apostolorum Petri et Pauli, quod est situm in silva que vocatur Dervo, ubi fluvius Alsmantia ingreditur in Vigera, in pago Pertense, ostendit nobis immunitatem avi nostri Pippini regis, in qua erat insertum qualiter ipse et antecessores ejus, reges videlicet Francorum, ipsum monasterium semper sub piensissima defensione et immunitatis tuitione habuissent. Ob firmitatem tamen rei postulavit nobis predictus Ilauto, ut eandem auctoritatem ob amorem Dei et reverentiam ipsius sancti loci, nostra confirmaremus auctoritate. Cujus petitioni libenter acquievimus et hoc præceptum auctoritatis nostræ circa ipsum sanctum locum fieri decrevimus, per quod iubemus atque præcipimus ut nemo fidelium nostrorum, vel quislibet ex iudiciaria potestate in ecclesiis aut loca vel agros, seu reliquis possessionibus predicti monasterii, quas moderno tempore iuste et rationabiliter possidet, vel ea que deinceps in ius ipsius monasterii voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ejusdem monasterii injuste distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea que supra memorata sunt, penitus exigere præsumat. Sed liceat memorato abbati suisque successoribus res predicti monasterii sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere. Et quidquid exinde jus fisci exigere poterat, totum nos pro æterna remuneratione præfato monasterio concedimus, ut in alimonia pauperum et stipendia servorum ibidem Deo famulantium proficiat perennibus temporibus in augmentum, quatenus ipsos servos Dei qui ibidem Deo famulantur, pro nobis et coniuge proleque nostra, et pro stabilitate totius imperii a Deo nobis collati vel conservandi, jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas, Domino protegente, valeat inconvulsa manere, manu propria subterfirmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici piissimi imperatoris.

Purandus diaconus ad vicem Helisachar recognovit.

Data n Kal. Martii, anno, Christo propitio, 11 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 8. Actum Aquisgran palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen

XXX.

PRO MONASTEPIO CORZIENSI.

(Anno 815.)

[Apud D. Calmet., *Hist. Lothar.*, pag. 298.]

In nomine Domini Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi. Amen. Ludovicus, divina ordinante clementia, imperator Augustus.

Cum justum esse constat ut regalis atque imperialis potestas his aliquot manus imperiat quorum necessitas hoc postulare comprobret; cumque non minus aequitatis ordo videatur exigere ut his eadem potentia liberius aures accommodet, et certum petitiones ad effectum perducit, quorum fidei famulatu manifesta devotionis obsequia demonstrantur: idcirco notum fieri volumus omnium fidelium nostrorum tam presentium quam futurorum sagacitati, qualiter suggerente atque petente Madefrido fidei nostro, res quasdam Theodemarus proprietatis suae, quae sunt in pago Scarponensi, in fine Theodalciaga, et in fine Stammuse, et in fine Helmininciaga, et in fine Audomaga, et in fine Absalomaga, et in fine Mialabuvicuse, et in fine Halaricanise, et in fine Cunholomaga, et in fine Dodomaga, et in fine Bedeceneuse, et in fine Banomaga, id est, tam mausis, casis, casulis, cum omnibus aedificis desuper positis, campis, pratis, vineis, silvis, cultis et incultis, aquis aquarumve decursibus, quidquid ab hac die Hartmannus visus fuit habere, et potestatem habuit, totum et ad integrum ad partem sancti Stephani vel sancti Petri, vel sancti Gorgonii vel ad ipsum monasterium Gorziæ condonavit ad tempus Optario abbati, et accepit in precariam in pago Scarponensi, et in fine Banomaga, vel in ipsa villa Banonocerte, sicut et ipsa precaria docet, totum et ad integrum. Postea venit Magulfus episcopus atque abbas de ipso monasterio, et voluit ipsam precariam cessare. Tunc Hartmannus comes ad nostram accessit clementiam, deprecans ut ipsam precariam quam a supra memorato abbate Optario acceperat, per nostram mandeburdam et licentiam diebus vite suae, sicut inter eos convenerat, habere potuisset: cujus petitionis domus Dei utilitatem considerantes, capto fidelium nostrorum consilio, annuimus; et ideo hanc nostrae auctoritatis largitionem praedicto fidei nostro Hartmanno, expetitione Madefridi fidei nostri ac ceterorum fieri decrevimus, per quam statuimus atque sanximus ut res superius scriptas, quas tam ipse Hartmannus ad ipsam causam Dei dedit, quam etiam illas quas in precariam accepit, per hoc majestatis nostrae preceptum, seu per dictam conventionem, diebus vite suae secure possideat; et nullus exinde pontificum in quibuslibet rebus vel corporibus aliquid minuendi jus habeat; sed quidquid ibidem accrescere, immelliorare vel attrahere voluerit, ac si liberos proprios ex rebus memoratis haberet, eo fieri decernere satagat; ita tamen ut per singulos annorum recursus persolvat in censam,

A ad festivitatem ipsius beati martyris Gorgonii, quod est v Idus Septembris, solidos quinque denarios, aut quantum de cera pretio tanto comparata patefaciat. Quod si de ipso censu negligens aut tardus extiterit, emendato neglecto, quod tenet teneat. Post discessum vero suum, quando sic Deus voluerit, ipse res bene acte ac meliorate absque ulla contradictione, vel iudicis assignatione, ad jam futurum monasterium redeant. Hoc vero, auctoritas elementie nostrae ut innoxialis et inconvulsa permaneat, manu nostra subterfirmavimus, et bulae nostrae impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi regis.

Ego Durandus diaconus ad vicem Heliſaehar recognovi.

B Data x Kal. Aprilis, anno ab incarnatione Domini 815, indict. 8, epacta 7 concurrente, anno vero 2 regni Ludovici imperatoris. Actum Aquisgranum palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXI.

PRO MONASTEPIO ANIANENSI.

(Anno 815.)

(Hoc et nonnulla alia Ludovici Pii diplomata quae ad monasterium Anianense spectant vide inter Opera sancti Benedicti Anianensis.)

XXXII.

PRO VIVARIENSI ECCLESIA.

(Anno 815.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, ex J. Columbi *De rebus gestis episc. Viciar.*, lib. 11, n. 50.]

C In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si sacerdotum ac servorum Dei justis petitionibus acquiescimus, hoc nobis sane ad aeternam beatitudinem provenire confidimus. Idcirco conperiat omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet et futurorum industria, quia vir venerabilis Thomas, episcopus Albensium seu Vivariensium, veniens ad nos, deprecatus est celsitudinem nostram ut pro nostrae mercedis augmento praedictam sedem, cum fratribus ibidem Domino servientibus, sub nostra defensione et immunitate reciperemus: cujus petitioni assensum praebentes, per nostrae auctoritatis

D preceptum confirmare studuimus. Praecipientes ergo jubemus ut nullus iudex publicus, neque quislibet ex iudicaria potestate seu aliquis ex fidelibus sanctae Dei Ecclesiae ac nostris, in ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones, quas moderno tempore juste et rationabiliter possidere videtur in quibuslibet pagis et territoriis, vel quidquid etiam deinceps propter divinum amorem ibidem collatum fuerit, ad causas audiendas, vel freda exigenda aut mansiones, aut paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius ecclesiae, tam ingeniosos quam servos, injuste distringendos, sive ulla redditiones vel illicitas occasiones requirendas, ullo

* Male in editis, *divina ordinatione providentiae.*

impunito tempore ingredi audeat, vel ea quæ sunt supra memorata exactare præsumat, sed liceat servis Domini ibidem consistentibus sub nostra defensione et immunitatis tuitione perpetuo tempore quiete residere, et pro nobis ac conjugæ proleque nostra, seu pro stabilitate totius imperii nostri a Domino nobis collati, et ejus clementissima miseratione jugiter conservandi Domini misericordiam exorare. Et ut hæc auctoritas verius certiusque credatur, manu propria subscripsimus et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum domni Ludovici serenissimi imperatoris.

Datum xvii kal. Julii, anno 11 imperii domni Ludovici Augusti, indiet. 8. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXIII.

PRO MONASTERO SANCTI MAXENTII.

(Anno 815.)

[Abud D. Bouquet. *ibid.*, p. 480, ex veteri chartulario hujus monasterii.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante clementia imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mæcipita, propter amorem Dei ejusque in eisdem sibi famulantes, beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis repædi non diffidimus, idcirco noverit omnium fidelium nostrorum tam præsentium quam futurorum solertia, quia nos Tethbertum venerabilem abbatem ex monasterio S. Maxentii confessoris, ubi ipse sanctus corpore requiescit, quod est situm in pago Pictaviensi, una cum congregatione ibidem Deo famulante, cum omnibus rebus et hominibus, quæ moderno tempore ipsa congregatio habere videtur, sub nostra susceptionis defensione et immunitatis tuitione. Quapropter et per hoc nostræ auctoritatis præceptum decernimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, et quilibet ex judiciaria potestate in ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones memorati monasterii, quas moderno tempore infra ditionem imperii nostri iusto et rationaliter possidet, et quæ deinceps in jure ipsius monasterii voluerit divina pietas angere, ad causas audiendas et freda aut tributa exigenda, aut mansiones et paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ejusdem monasterii, tam ingenuos quam servos, super terram ipsius commanentes distinguendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, et ea quæ supra memorata sunt, penitus exigere præsumat. Sed liceat memorato ablati Tetherto suisque successoribus res prædicti monasterii sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere. Et quidquid inde fisco sperare poterit, totum nos pro æterna remuneratione præfato monasterio concedimus, ut in alimonia pauperum et stipendia monachorum ibidem Domino famulantium proficiat perennibus in augmentis. Et quandoquidem divina vocatione

A supradictus abbas de hæc luce inagraverit, quando ipsi monachi inter se tales invenire potuerint, qui secundum sanctum ordinem et regularem normam regere valuerint, per nostram permissionem et consensum licentiam eligendi habeant abbatem: quatenus servos Dei, qui ibidem Domino famulantur, pro nobis et conjugæ proleque nostra, atque stabilitate totius imperii nostri nobis a Domino collati atque conservandi, jugiter Dominum exorare delectet. Hæc vero auctoritas immunitatis nostræ, ut per diuturna tempora inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, et ut a fidelibus sancte Dei Ecclesiæ et nostris verius certiusque credatur et diligentius conservetur, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

B Signum Ludovici imperatoris.

Data xiv kal. Julii, anno 11, Christo propitio, imperii domni Ludovici serenissimi imp., indiet. 8. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXIV.

PRO MONASTERO FARENSI.

(Anno 815.)

[Apud Chesnium, *Script. Rerum Francie.* tom. III, p. 654.]

Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Imperialem celsitudinem decet prædecessorum suorum facta non solum inviolabiliter conservare, sed etiam censure suæ auctoritate alacriter confirmare. Perinde noverit sagacitas sui industria omnium fidelium nostrorum, tam præsentium quam et futurorum, quia vir venerabilis Benedictus abbas ex monasterio Aentiano sito in territorio Sabinensi, et constructo in honore sancte Dei genitricis semperque virginis Mariæ, obtulit obtutibus nostris quasdam auctoritates confutationis Domini genitoris nostri hanc memoriæ Caroli serenissimi Augusti, in quibus continebatur insertum qualiter idem monasterium sub tali privilegio consistere fecerat, sicut cetera monasteria quæ in Francia sub sancti Benedicti Patris norma consistunt. Scilicet ut nullus episcopus de thesauris ipsius monasterii aut rebus aliquid auferre, nec sub aliquo tributo ponere, aut aliquem censum exinde exigere aut exactare presumeret. Vel qualiter Hildebrandus dux gauldum qui nuncupatur Tancies, et curtem que vocatur Vallantis, cum omni integritate et appendiciis suis, per sua præcepta confirmavit, et curtem Tacianum, monasterium sancti Marci evangelistæ quod est situm juxta muros Spoletanæ civitatis, quod ipse domus et genitor noster ad idem monasterium pro sum confirmavit præceptum: et monasterium sancti Salvatoris, situm non procul ab eadem civitate Spoletana; et monasterium puellarum, quod vocatur Sancti Georgii, sub muro civitatis Reatinæ; et ecclesiam Sancti Michaelis archangeli positam super fluxum Mellinum, juxta ipsam civitatem Reatinam, cum omni integritate sua. Et in territorio Firmano

Sancti Silvestri, vel Sanctæ Mariæ, cum omni integritate, vel quidquid ex largitate regum reginarumque, pontificum, ducum, castaldorum, vel ex collatis populi, vel cæterorum fidelium, eidem monasterio legaliter confirmatum fuerat, suis auctoritatibus confirmaret. Sed et pro rei totius firmitate postulavit nos predictus abbas ejusque congregatio, ut morem paternum sequentes nostram etiam auctoritatem super hoc negotio fieri censeremus. Quorum petitionibus ob animæ nostræ emolumentum, et æternæ retributionis fructum, libenter assensum præbimus, et hoc nostræ auctoritatis præceptum inspecta auctoritate paterna fieri placuit, per quod decrevimus atque statuimus ut nullus episcopus de superius memoratis locis, aut de cæteris monasteriis, aut cellulis, xenodochiis, ecclesiis, curtibus, villis, piscationibus cum piscatoribus suis, servis, ancillis, libellariis, chartulatis, offeris, gualdis, molendiis, vel de omnibus eidem monasterio jure subjectis, vel quidquid ex munificentiâ regum, reginarum, aut ex confirmatione pontificum, ducum, castaldorum, nec non ex collatis populi aut cæterorum fidelium liberalitate, vel etiam ex monachis qui in eodem monasterio suas animas salvare cupientes intraverunt, et eis tam ex donatione regum reginarumque, pontificum, ducum, quam et hereditate parentum, vel de quolibet attractu advenierunt, et ibidem per chartulas delegaverunt, vel undecunque ad eos tam per venditiones, accessiones, commutationes possessionesque, eidem monasterio, sicut dictum est, venit, et moderno tempore juste et legaliter possidere noscitur, vel quod deinceps Dominio largiente ibidem collatum fuerit, nullus fidelium nostrorum, presentium scilicet et futurorum, memorato abbati ejusque congregationi, aut suis successoribus inquietare, aut calumniam generare, aut aliquam injustam repetitionem facere tentet. Sed sicut a genitore nostro confirmatum esse dignoscitur, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ diversis rebus idem locus ditatus esse constat, ita omni tempore absque alicujus præjudicio aut infestatione vel deminutione consistat: et per hoc nostræ confirmationis præceptum jure perpetuo teneat, et sub nostro privilegio atque mundiburdo consistat, et sub defensione nostra ejusdem monachii in eodem monasterio quiete residere valeat, et pro nobis et stabilitate totius imperii nostri Dominum exoret. Concessimus etiam eis ut quidquid ex copulatione servorum ipsius monasterii cum liberis feminis secundum legem Longobardorum ad publicum contingere poterat in elemosyna nostra, per hoc nostrum confirmetur præceptum. Et quandoquidem divina vocatione prædictus vel successores ejus de hac vita migraverint, quandiu ipsi monachi inter se talem invenire poterint, qui eos secundum regulam sancti Benedicti regere valeat, licentiam habeant eligendi abbatem. Et ut hæc auctoritas confirmationis nostræ ab omnibus melius et verius credatur et diligentius conser-

vetur, more nostro eam subscribere, et de butia nostra jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar regno-
guovi.

Datum II Non. Augusti anno, Christo propitio, II imperii nostri, indictione 8. Actum Franconofurd palatio regio Dei nomine feliciter.

XXXV.

PRO MONASTERIO BALNEOLENSI.

(Anno 815.)

[Florez, *España Sagrada*, tom XLIII, tract. 81, de *Ecclæs. Gerund.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejusque in iisdem locis sibi famulantes beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idecirco notum fieri volumus omnium fidelium nostrorum presentium scilicet et futurorum magnitudini, qualiter vir illuster Rampo comes nostram adit serenitatem, suggerens mansuetudini nostræ, co quod quidam vir religiosus nomine Bonitus quemdam locum eremum quod dicitur Baniolas, quod est situm in pago Bisudueasi ubi ecclesia antiquitus fundata fuerat per licentiam Odilonis quondam comitis, accepisset, et ibidem proprio sudore laborasset, ubi ecclesiam in honore sancti Stephani protomartyris construxit, et habitaciones monachorum et receptacula pauperum ædificavit, et monachos qui sub norma religionis perpetuo ibi degere constituit. Sed cum idem abbas divina jussione a sæculo migravit, eligentibus ipsis monachis, et consentiente venerabili viro Nibridio archiepiscopo, Mercoralem virum venerabilem in eodem monasterio abbatem constituerunt, quem in nostra presentia adducens in manibus nostris cum commendavit, postulans idem Rampo comes clementiam nostram, ut eum cum prædicto monasterio et monachis ibi degentibus una cum rebus, quæ tam ipsi ex cremo traxerant vel ex adprisione acceperunt, quam et de donatione comitum vel de quolibet legali attracta presentium tempore juste et rationabiliter possidere videntur, sub mundoburdo et defensione atque immunitatis tuitione constitueremus: ejus precibus libenter acquievimus, et ita in omnibus concessimus atque per hoc præceptum nostrum confirmavimus: quapropter præcipientes jubemus ut memoratus Mercoralis abbas cum monachis sibi ad regendum commissis sive cum rebus ad idem monasterium legaliter aspicentibus sub nostro consistat mandoburdo et immunitatis defensione, ut nullus quilibet ex judiciaria potestate in ecclesiis aut loca vel agros seu reliquis possessiones memorati monasterii, quas moderno tempore infra ditionem imperii nostri juste et legaliter possidet, vel que deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas vel freda exigenda aut mansiones vel paratas faciendas,

aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius monasterii distringendos nec illas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt penitus exigere præsumat. Sed liceat memorato abbati suisque successoribus res predicti monasterii quieto ordine possidere, et quandoquidem divina vocatione predictus abbas vel decessores ejus de hac luce migraverint quandiu inter se tales invenire poterint qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, licentiam habeant eligendi abbates, qualiter monachos ibi degentes pro nobis, conjuge proleque nostra vel pro stabilitate totius imperii nostri jegerit Domini misericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconcussa manere, de annulo nostro subtus jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Fibrugisii abbas recognovi.

Data tertia Idus Septembris, anno, Christo propitio, nono imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione prima. Actum Attiniaco palatio regis in Dei nomine feliciter. Amen. — Exempla de præcepto domini imperatoris.

XXXVI.

PRO MONASTERIO FONTANELLENSI.

(Anno 815.)

[Marten., *Ampl. Collect.*, tom. I, pag. 61, ex ms. Fontanellensi.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Cum petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superna nos gratia muniri non diffidimus. Ideo istud sit notum omnibus fidelibus nostris, tam presentibus quam futuris, seu etiam successoribus nostris, fidelibus sancte Dei Ecclesie, quod vir venerabilis Trasarius abba ex monasterio quod vocatur Fontanella, quod est constructum in honore beatorum apostolorum Petri et Pauli, vel cæterorum sanctorum, detulit obtutibus nostris immunitatem domni et genitoris nostri Caroli bonæ memoriæ piissimi Augusti, in qua erat insertum qualiter ipse et antecessores ejus, reges videlicet Francorum, præfatum monasterium propter divinum amorem tranquillitatenque fratrum ibidem consistentium, semper sub plenissima defensione ac immunitatis tuitione habuissent. Ob firmitatem tamen rei postulavit nobis Trasarius abba ut eandem auctoritatem ob amorem Dei et reverentiam ipsius sancti loci nostra confirmaremus auctoritate. Cujus petitioni libenter acquievimus, et ita in omnibus concessimus, atque per hoc præceptum nostrum confirmavimus. Præcipientes ergo jubemus ut nullus iudex publicus, nec quislibet ex judiciali potestate, aut loca, vel agros, in ecclesias seu reliquas possessiones memorati monasterii, quod mo-

dermo tempore infra ditionem imperii nostri juste et rationabiliter possidet, vel ea quæ deinceps in jure ipsis loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audientias, vel freda, aut tributa exigenda, vel mansiones, aut paradas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ejusdem monasterii tam ingenuos quam servos, super terram ipsius commanentes, injuste distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, aut pontificos exigendos, aut telonea accipienda, aut rotaticos, in quibuslibet locis, civitatibus ac foris, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt penitus exigere præsumat; sed liceat memorato abbati suisque successoribus, res predicti monasterii sub immunitatis nostre defensione, quieto ordine possidere, et quidquid exinde fiscus exigere poterit, etiam pro æterna remuneratione predicto monasterio concessimus, ut in alimonia pauperum et stipendia monachorum ibidem Deo famulantium, perpetuis temporibus proficiat in augmentis. Quatenus ipsos servos Dei qui ibidem famulantur, pro nobis et conjuge, proleque nostra atque stabilitate totius imperii a Deo nobis concessi atque conservandi, juxta divinam misericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas nostra [*Fortè nostris*] futurisque temporibus, Domino protegente, valeat inconcussa manere, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi.

Data vii Kal. Novembris, anno, Christo propitio, secundo imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione nona. Actum Niamaga, palatio regis, in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXVII.

PRO MONASTERIO INSULÆ BARBARÆ.

(Anno 815.)

[Apud B. Bouquet., *Script. Her. Franç.*, tom. VI, pag. 485, ex *Raderibus Insula-Barbaræ*, pag. 45.]

In nomine, etc., Ludovicus Dei providentia imperator Augustus.

Episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, vicominis, vicariis, centenariis, teloneariis, et omnibus republicam procurantibus, presentibus scilicet et futuris, notum sit quia Campio abbas ex monasterio sancti Martini, quod dicitur insula Barbara, situm super flumen Sagonæ, non procul ab urbe Lugduni, et omnis ejus congregatio petierunt celsitudinem nostram ut licentiam haberent ad eorum supplementas necessitates omni tempore tres naves per Sagonam, Rhodanum et Dubium negotiandi gratia dirigere. Quorum petitionem libenter suscepimus et pro mercedis nostræ augmento sicut petierunt, per hanc nostram auctoritatem concessimus. Idecirco hoc præceptum nostrum eis fieri jussimus, per quod

^a Corrigenendum *divina ordinante providentia*.

cunctis jubemus ut ubicunque predictis numeris navium in nostra ministeria vel potestates adven- rit, nullum teloneum, neque, quod vulgo dicitur, aut cespitiema aut salutarium, aut coenaticum, aut ullum censum, vel ullam redditionem ex ipsis assumere præsumatis aut exactare faciatis; sed licet easdem naves omni tempore per predicta flumina, sicut superius intulimus, libere et absque ulla contrarietate discurrere, et negotia sua peragere et ad quascunque civitates vel portus accessum habuerint, qui easdem naves providere debent, nullam inquietudinem aut detentionem ab aliquo fidelium nostrorum patiantur; sed per quodcumque de predictis fluminibus remigraverint, quieti et securi cum ipsis navibus et iis que deferunt, per præsentem ordinationem nostram ire et redire valeant. Et si aliquas moras in quolibet loco fecerint, aut aliquid mercati fuerint vel venderint, nihil ab eis, sicut diximus, requiratur aut exactetur. Si vero, quod absit, accidente quolibet caso aut negligentia navigatorum, aut vento impellente, sicut creberrime contingere solet, aliqua ex predictis navibus mer- serit aut frerit, aut casa ad litus pervenerit, nemo eam destruere, aut ea que intra sunt vastare, aut aliquid vi arripere præsumat; nisi forte hi qui ipsas naves providere debent, propria voluntate ali- quid dare voluerint alicui. Quod si aliter alieni factum fuerit, magistri locorum illorum qui rem- publicam procurare noscuntur, absque aliqua dilata- tione legaliter hoc emendare studeant. Hæc quippe auctoritas ut nostris vel futuris temporibus, Domino protegente, valeat inconcussa manere, annulo nostro subter jussimus sigillari.

Datum in Idus Novembris a indictione 9, anno 5, Christo propitio, imperii domini Ludovici serenissimi Augusti. Actum Aquisgrani in palatio regio in Dei nomine feliciter.

XXXVIII.

PRO MONASTRIO SANCTI ZENONIS VERONENSIS.

(Anno 815.)

[Ughelli, *Italia sacra*, tom. V, pag. 705.]

In nomine Domini Dei æterni, et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providen- tia, imperator Augustus.

Imperialem concedit prædecessorum suorum pie facta non solum inviolabiliter conservare, sed etiam censure sue auctoritate abriter confirmare. Ecirco comperiat omnium fidelium nostrorum industria, presentium scilicet, atque futurorum, quod Rotaldus venerabilis sanctæ ecclesie Veronensis episcopus nra cum Austerberto abbate monasterii S. Zenonis detulit nobis inter ceteras auctoritates domini et genitoris nostri Caroli piissimi Aug. vel præde- cessorum nostrorum regum, quoddam præceptum de genitore nostro confirmatum, in quo exaratum reperimus qualiter dilectissimus germanus noster

a Præter usum et perperam additus est annus incarnacionis 816. Nam Ludovicus hoc anno die undecimo Novembris Aquisgrani adess: non potuit: præterea indictio non suo loco ponitur; poni debe-

A Pippinus quondam gloriosus rex, una cum memo- rato præsule monasterii S. Zenonis confessoris Chri- sti, quod est constitutum in suburbio predictæ ci- vilitatis, propter divinum amorem, et reverentiam prælati patroni reedificasset atque renovasset, et quod olim ab infidelibus hominibus exustum fuis- set, et ab omnibus rebus sibi olim collatis pene pri- vatum; nam neque monachi ibidem consistere qui- bant, qui horas canonicas et divinas persolverent laudes, nisi episcopos de predicta civitate sacerdot- les illic mitteret, non erat, qui ibidem, ut dignum erat, divinum celebraret officium: unde illi pro ani- marum suarum emolumento quasdam res, quibus monachi et pauperes Christi subsidia necessaria futuris temporibus habere quivissent, ad memora- tum locum delegare, atque confirmare fore perpet- ualiter, ac permanere. Ita duntaxat ut quæcumque res in comitatu Veronensi per singula loca, id est in primis monasteriolum in honore S. Petri constru- ctum, quod nuncupatur Mauratica cum omnibus appenditiis suis, et decimis; similiter in alio loco quidem Ostelia in jam dicto comitatu Veronensi, seu ecclesia S. Laurentii cum omnibus pertinentiis suis et decimis. In tertio loco in eodem comitatu Veronensi ecclesiam videlicet in honore SS. martyrum Firmi et Rustici constructam cum omnibus pertinentiis suis, atque decimis, seu et horreum infra civitatem Veronam cum arvis suis in circuito, alique res tum in civitate Verona, quam extra in singulis locis ab Anselmo comite quondam præfato cœnobio delegatee sunt, seu et res in Ronco, que oblate sunt ab Oniperto presbytero... quam in aliis locis montium, sive planitierum, habere ac possidere dignoscitur. Et in comitatu Vicentino montis scilicet Torcello pago Venetiarum, seu et in comitatu Tervisiano, ac Tridentino, Brisciano, Bergomate, Mantuano, Placentino, et Parmensi, Bononiensi, Clu- macho, nemon et in omnibus locis Tusciæ, vel ubi aliquid ad idem pertinere supradictum monasterium, vel pertinuisse probatur. Sed pro firmitatis gratia petit serenitati nostræ, ut paterna auctoritate nos- tris denuo piis oraculis confirmaremus. Sed quia pro peccatis nostris jam dictum monasterium S. Ze- nonis exustum denuo atque deletum est cum aliis hominibus, ut monachi ibidem minime habitarent. Cujus petitioni jam dicti præsulis denegare nolimus, sed ita a nobis, sicut a genitore nostro factum esse declaratur: ita per hos imperiales apices nostros concessisse, atque confirmasse omnium fidelium nostrorum cognoscat solertia. Denique jubemus, ut decernimus, ut quantumcumque memoria ecclesie S. Zenonis per donationem nostram, vel dilecti germani nostri, seu nuncupet et Rotaldi predicti episcopi, cæterorum fidelium traditione, vel ipsorum comparatu, seu quolibet attractu juste et legaliter habere dignoscitur, aut in antea bonorum hominum

bat post annum imperii. Denique si verum est hoc diploma, corrigendum anno 2 imperii, vel tertius annus repetendus a mense Septembris anni 815.

largitate collatum atque delegatum fuerit; necnon etiam, et oblationes, quæ sunt ad S. Zenonem de omnibus quibuscumque mobilibus, vel immobilibus ibidem oblatum, vel offerunt fuerit, deinceps cum omni integritate per hoc præceptum nostræ auctoritatis ipsa sancta congregatio monachorum securiter teneat atque possideat absque ulla inquietudine alienius personæ, excepto sicut in priori præcepto nostri genitoris habuerat, ut pro honore succedentium pontificum instituire, ut in festivitate ipsius S. Zenonis annis singulis, aut manibus viginti, aut quinquaginta solidos argenti accipere debeat pontifex ipsius civitatis cum suis clericis ab ipsis monachis ibidem deservientibus, et nihil amplius ab eis ab aliquo exquiratur; liceatque ipsis monachis semper ex propria congregatione abbatem sibi eligere; si vero contigerit ut talem inter se invenire nequeant, tunc una cum consensu episcopi illius civitatis querere sibi abbatem infra diocesim eandem licentiam habeant. Hoc vero et nos ob æternam remunerationem addimus, ut episcopus ipsius civitatis nullam unquam potestatem habeat aliquid inde abstrahere, vel usurpare, vel alicui in beneficium dare, sed liceat eidem congregationi, sub nostra tuitione quiete et securiter vivere, et Dei misericordiam jugiter pro nobis peccatoribus exorare. Insuper etiam placuit nostræ serenitati de famulis ejusdem monasterii definitiones facere, videlicet feminis liberis, quas Itali herimannas vocant, quæ se famulis ipsius ecclesie et monasterii copularint, sive etiam et aliarum Ecclesiarum, videlicet de majoribus titulis, aut de matricularibus ecclesiis, vel diocesis, seu monasteriis, vel quibuscumque ecclesiis junxerint, se cum prædictis famulis secundum prædecessorum statuta imperatorum, et per hujus nostri præcepti auctoritatem, sine omni contradictione hominum supradictum sanctum locum inviolabiliter possideant. Si quis vero, quod futurum non credimus, archiepiscopus, episcopus, dux, marchio, comes, vicecomes, seu publici administratores, aut privata persona contra omnia supra scripta insurgere, aut in aliquo violare tentaverit infractionem regni nostri consistens, sciat se lib. quinquaginta auti probatissimi compositurum medietatem eidem ecclesie, et medietatem palatio nostro. Et ut hæc auctoritas nostræ concessionis et confirmationis certius credatur, et per futura tempora di-

ligentius observetur, manu propria nostra subter confirmavimus, et annuli nostri impressione jussimus sigillari.

Signum dom. Ludovici sereniss. imperatoris.

Data xiii Kal. Decemb., anno, Christo propitio, imperii domini Ludovici piissimi Aug. indict. 8 Actum Aquisgrani palatio regis feliciter. Amen.

XXXIX.

^a PRO MONASTERO PSALMODIENSIS.

(Anno 815.)

[Apud D. Bouquet *ibid.*, pag. 484, ex archivis ecclesie Alesiensis.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

B Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejusque in eisdem locis sibi famulantes, beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Noverit iterea sagacitas seu utilitas omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam futurorum, quia vir venerabilis ^b Theodemirus albas ex monasterio quod est situm in pago Nemanensi, in insula quæ nuncupatur Psalmodino, constructum in honorem sancte Dei genitricis Mariæ semperque virginis, et sancti Petri principis apostolorum, vel aliorum sanctorum, adieus serenitatem eorum nostri deprecatus est ut prædictum monasterium cum omnibus rebus moderno tempore juste sibi aspicientibus, ob amorem Dei tranquillitatemque fratrum ibidem consistentium, sub nostra suscipere defensione et sub plenissima immunitatis tuitione constitueremus. Cujus petitioni libenter consensum prebuvimus; et hoc nostræ auctoritatis præceptum erga ipsum monasterium immunitatis ac tuitionis gratia, pro divini cultus amore et anime nostræ remedio, fieri decrevimus, per quod precipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, vel quilibet ex judicaria potestate in ecclesiis, aut loca, aut agros, seu reliquis possessiones, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem imperii nostri juste et legaliter possidet, vel quæ deinceps aut per commutationes aut cessiones, emptiones, vel de quolibet justo contractu in jure hujus sancti loci advenerint, ad causas audiendas vel freda aut tributa exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos,

Aurelianensis episcopi adversus eundem Taurinum. In hac epistola Theodemirus se centum quadraginta monachis sub regula sancti Benedicti præfuisse ait, tametsi cenobiolium suum pro modestia vocat. De hoc abbate honorifice loquitur Jonas in libro primo his verbis: «Quidam sanctæ et sanctæ religionis proposito venerandus et honeste vite imitandus, debitoque honore nominandus Theodemirus Pater monachorum, nunc jam reus humanis exemplis, cum jam longe lateque fama crebrescente ab eodem Claudio talia gerit et prædicari contra auctoritatem ecclesiasticam dilisset, charitatis officio cinctus, et misericordie amore provocatus, eidem Claudio, ut ab his se, quæ reprehensibiliter agebat et doceret compesceret, litteris claritate referentis mandari curavit.»

^a Hoc præceptum ex archivis ecclesie Alesiensis, cui Psalmodiense monasterium unitum est, erexit clarissimus albas S. Maximini, propositus et vicarius generalis capituli Alesiensis. Aliud certe apographum vidit in tabulario Psalmodiensi dominus Claudius Estienneot, tanta est diversitas in eodem diploma quæ quod exscripsit.

^b Hic Theodemiro Claudius Taurinensis episcopus anno 815 tres libros in Genesis; anno 821, expositionem in Exodum; anno 825, Commentarios in Leviticum dicavit, ut patet ex præfatione ejusdem auctoris præmissa Commentariis in Leviticum. Theodemirus postea prolivam contra Taurinum qui cultum sacramentum impugnaverant, epistolam scripsit, magna ex parte relatum in libro tertio Jona

aut homines hujus monasterii, tam ingenios quam servos, super terram ipsius commanentes distringendos, nec ullas redhibitiones vel illicitas occasiones requirendas nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quae supra memorata sunt, penitus exigere praesumat. Et quidquid de rebus praefati monasterii fiscus sperare poterit, totum nos pro aeterna remuneratione praedicto monasterio concedimus, ut perennius temporibus in alimonias pauperum et stipendia monachorum ibidem Deo famulantium proficium in augmentum. Et quandoquidem divina vocatione supradictus abbas vel successores ejus de hac luce migraverint, quando ipsi monachi inter se tales invenire poterint, qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem et consensum licentiam habeant eligendi abbates: quatenus ipsos servos Dei qui ibidem Deo famulantur, pro nobis, conjugis proleque nostra, atque stabilitate totius nostri imperii, immensam clementiam exorare delectet. Hanc itaque auctoritatem, ut pleniorum in Dei nomine vigorem obtineat, et a fidelibus sancte Dei Ecclesiae et nostris verius credatur et diligentius conservetur, manu propria subterfirmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovit.

Data in Nonas Decembris, anno, Christo propitio, secundo imperii domini Ludovici piissimi Augusti, a indictione 8. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XL.

PRO MONASTERIO MONTIS OLIVI IN DIOECESI CARCASSONENSI.

(Anno 815.)

[Apud D. Bouquet, *ibid.*, pag. 485, ex autographo.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Cum petitionibus servorum Dei justis et rationalibus divini cultus amore lavemus, sapientia nos gratia muniri non dubitamus. Proinde noverit omnium fidelium nostrorum tam praesentium quam futurorum sagacitas, quia vir venerabilis Olanundus abbas ex monasterio quod nuncupatur Malasti, quod est situm in territorio Careassense super fluvium Duranum, constructum in honore sancti Joannis Baptiste, obtulit obtutibus nostris quamdam auctoritatem domini et genitoris nostri Caroli, pia recordationis serenissimi Augusti, in qua erat insertum qualiter idem Olanundus ipsum monasterium a novo construxisset opere, et propter ejus defensionem vel propter pravorum hominum illicitas infestationes in manu ejusdem domini imperatoris una cum monachis ibi degentibus se commendavit, ut sub ejus tui-

tionem licuisset eis cum rebus et hominibus eorum quiete vivere ac residere; et deprecatum est clementiam nostram in praedictum monasterium una cum cellula quae nuncupatur sancti Martini praedicto monasterio subjecta, quae est sita in eadem pago sub rivulum Lanpui, quae est constructa in honore sancti Martini confessoris, cum rebus, hominibus et adjacentiis sive terminis suis, sub nostra suscipereimus defensione et immunitatis tuitione. Cujus precibus ob amorem Dei et reverentiam divini culus libenter aures accomodare placuit, et hoc nostrae auctoritatis praeceptum immunitatis atque tuitionis gratia fieri decrevimus; per quod praecipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, vel quislibet ex iudiciaria potestate in ecclesias, vel loca, aut agros seu reliquas possessiones praedicti monasterii, quas molerno tempore juste et rationabiliter possidet, vel quae etiam deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines monasterii, tam ingenios quam et servos, super terram ipsius commanentes, injuste distringendos, nec ullas redhibitiones vel illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quae supra memorata sunt penitus exigere praesumat. Et quidquid de rebus praefati monasterii fiscus sperare poterit, totum nos pro aeterna remuneratione praefato monasterio concedimus, ut in alimonia pauperum et stipendia monachorum ibidem Deo famulantium perpetuo proficium in augmentum. Et quandoquidem divina vocatione supradictus abbas vel successores ejus de hac luce migraverint, quando ipsi monachi inter se tales invenire poterint qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem et consensum licentiam habeant eligendi abbates, quatenus ipsos monachos qui ibidem Deo famulantur, pro nobis et conjugis proleque nostra, atque stabilitate totius imperii nostri a Deo nobis concessi, ejusque clementissima miseratione per immensum conservandi, Domini immensam clementiam jugiter exorare delectet. Hanc itaque auctoritatem, ut pleniorum in Dei nomine obtineat vigorem et a fidelibus sancte Dei Ecclesiae et nostris verius credatur et diligentius conservetur, manu propria subterfirmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovit.

Data vi Idus Decembris, anno, Christo propitio, secundo imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 8. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

^a Male apud domnum Estiennot, *indictione* 8, in quo saepe saepius errant amanuenses.

^b Mabillonius et Baluzius illud diploma cum anno 815 copulant; Pagius, qui censet in omnibus diplomatis tam a Carolo Magno quam a Ludovico Pio et ab utriusque filijs ante ejusdem Ludovici Pii mor-

tem emissis, indictiones a Kalendis Septembris semper inchoatas fuisse, illud ad annum 814 referit et annum secundum Ludovicum imperatoris ab anno 815, quo is imperialis nominis consors a Carolo Magno patre dictus fuit, deducit. Ego qui tam corrigendum arbitror *indictione* 8.

XLI.

PRO ECCLESIA VIENNENSIS.

(Anno 815.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, pag. 486, ex Cointo, t. VII *Annal. eccles.*, pag. 560.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei, cisque in eisdem locis sibi famulantibus beneficia opportuna largiamur, præmium nobis apud Deum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum, tam præsentium quam futurorum, solertia, quia placuit nobis pro mercedis nostræ augmento et æternæ retributionis fructu, quasdam res, quæ olim matri ecclesie Viennensi, ubi modo Bernardus archiepiscopus præest, quæ est constructa in honore sancti Mauricii martyris, abstractæ erant, pro amore Dei et reverentia ipsius sancti loci reddere, quæ sunt in pago Vasionense in villa quæ vocatur Dalforiana, eum domibus et ædificiis, mancipiis, aequalibus, terris, olivetis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, cum omnibus appendiciis vel adjacentiis. Has itaque res, cum omnibus ad se pertinentibus vel aspicientibus, quæ de ratione ipsius villæ in eadem provincia [sunt] præsentis tempore, totum et ad integrum vel inquisitum, prædictæ Viennensi ecclesie per hanc nostram auctoritatem reddimus. Quapropter volumus atque jubemus ut per hanc nostram auctoritatem nostris videlicet et futuris temporibus, prædictæ res, sicut superius intulimus, perpetuo in jure et dominatione ipsius ecclesie consistent, ut quicquid de ipsis rebus ob utilitatem et profectum rectores ipsius se licet facere voluerint, libero in omnibus perfruatur arbitrio faciendi. Hanc quippe auctoritatem, ut firmius habeatur, et perennibus temporibus a fidelibus sanctæ Dei Ecclesie et nostris verius credatur, et diligentius conservetur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi Augusti.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi.

Data xii Kal. Januariæ, anno, Christo propitio, 2 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 8. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XLII.

PRO MONASTERIO PRUMIENSIS.

(Anno 815.)

[Moutheim, *Hist. Eccles. Trevir.*, tom. I, pag. 166.]

In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

[Dum] sacerdotum et servorum Dei petitiones, quæ nobis pro necessitatibus suis immotuerunt, ad effectum perducimus, non solum imperialem

A consuetudinem exerceamus, verum etiam ad beatitudinem æternæ retributionis talia nobis profutura confidimus. Idcirco comperit omnium fidelium nostrorum, tam præsentium quam futurorum, solertia, quia vir venerabilis Taneradus, abba ex monasterio quod dicitur Prumia, quod domus et avus nostri Pippinus gloriosus rex, novo opere, in honore sancti Salvatoris, ceu et cæterorum sanctorum construxit, obtulit auctoritatem immunitatis domni et genitoris nostri Caroli bonæ memoria serenissimi imperatoris, in qua erat insertum qualiter ipsum monasterium ob amorem Dei, tranquillitatemque fratrum ibidem consistentium, semper ipsum monasterium sub plenissima tuitione et immunitatis defensione habuisset. Sed pro firmitatis studio petit prædictus abba Taneradus, ut circa ipsum locum, ob amorem Dei paternæ auctoritati nostram quoque superadderemus auctoritatem.

Cujus petitioni libenter assensum præbuimus, et ita in omnibus concessimus, atque per hoc præceptum nostrum confirmavimus. Præcipientes ergo jubemus ut nullus iudex publicus, neque quislibet ex judiciaria potestate, in ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones prædicti monasterii, quæ moderno tempore in quibuslibet pagis aut territoriis intra ditionem imperii nostri juste et legaliter possideant, vel ea quæ deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel freda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, vel scarras, aut coniectos tam de carris quam etiam de parafredis exactandis, aut homines ejusdem monasterii, tam ingenos quamque et servos, super terram ipsius commanentes injuste distringendos, nec ullas rehdhibitiones, aut illicitas occasiones requirendas, præsentibus nec futuris temporibus, ingredi debeat, vel ea quæ supra memorata sunt, petere aut exactare præsumat.

Et quicquid exiude jus fisci exigere poterat, totum nos pro æternæ remuneratione eidem concessimus monasterio: videlicet, ut perpetuis temporibus in alimoniam pauperum et stipendium monachorum, ibidem Deo servientium, proficiat in augmentum, quatenus ipsos monachos, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis et conjuge proleque nostra, et stabilitate totius imperii a Deo nobis collati, et ejus immensa misericordia per immensum conservandi jugiter Dei misericordiam exorare delectentur. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, ac per tempora, Domino opitulante, melius conservetur, manu propria subter signavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici seren. imp. Heliosar recognovi.

Data iii Non. Febr., anno secundo, Christo propitio, imperii nostri, indict. 8. Actum Aquisgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

^a Auctoritatem immunitatis, etc. Vide eam supra ad annum 775, mense Novembri (*Patrol. tom. XCVII, col. 1055*).

XLIII.

PRO HISPANIS QUI IN REGNO FRANCORUM MANEBANT.

[Apud Baluzium, *Capitul.*, tom. I, pag. 569.]

Hoc est præceptum concessionis quod fecit Ludovicus imperator Hispanis qui ad se perferaverant [contra oppressiones comitum].

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Notum sit omnibus fidelibus sancte Dei Ecclesie et nostris, tam presentibus quam et futuris, seu etiam successoribus nostris, quia postquam Hispani, qui de potestate Saracenorum se subtraxerunt, et ad nostram seu genitoris nostri fidem se contulerunt, et præceptum auctoritatis nostræ, qualiter in regno nostro cum suis comitibus conversari et nostrum servitium peragere deberent, scribere et eis dare jussimus, querimoniam aliqui ex ipsis Hispanis nostris auribus detulerunt duo capitula continentem; quorum unum est quod quando iidem Hispani in nostrum regnum venerunt, et locum desertum, quem ad habitandum occupaverunt, per præceptum domini et genitoris nostri ac nostrum sibi ac successoribus suis ad possidendum adepti sunt, hi qui inter eos majores et potentiores erant ad palatium venientes, ipsi præcepta regalia susceperunt, quibus susceptis, eos qui inter illos minores et infirmiores erant, loca tamen sua bene excoluisse videbantur, per illorum præceptorum auctoritatem, aut penitus ab eisdem locis depellere, aut sibi ad servitium subjicere conati sunt. Alterum est, quod simili modo de Hispania venientes, et ad comites sive vassos nostros vel etiam ad vassos comitum se commendaverunt, et ad habitandum atque excolendum deserta loca acceperunt; que ubi ab eis excolta sunt, ex quibuslibet occasione eos inde expellere, et ad opus proprium retinere, aut aliis propter præmium dare voluerunt. Quorum neutrum justum aut rationale nobis esse videtur. Et ideo per hanc nostræ præceptionis auctoritatem decernimus atque jubemus, ut hi qui vel nostram vel domini et genitoris nostri præceptum accipere meruerunt, hoc quod ipsi cum suis hominibus de deserto excoluerunt, per nostram concessionem habeant. Ceteri vero qui simul cum eis venerunt et loca deserta occupaverunt, quidquid de inuito excoluerunt, absque ullius inquietudine possideant, tam ipsi quam illorum posteritas; ita duntaxat ut servitium nostrum cum illo qui ipsum præceptum accepit, pro modo possessionis quam tenet, facere debeat. Hi vero qui postea venerunt, et se aut comitibus, aut vasis nostris, aut paribus suis se commendaverunt, et ab eis terras ad habitandum acceperunt, sub quali convenientia atque conditione acceperunt, tali eas in futurum et ipsi possideant, et sue posteritati derelinquant. Hoc nostræ auctoritatis decretum non solum erga præteritos et presentes, verum etiam erga futura quos adhuc ex illis partibus ad nostram fidem venturi sunt, conservandum statuimus, de hac constitutione

A nostra septem præcepta uno tenore conscribere jussimus: quorum unum in Narhona, alterum in Carcassona, tertium in Roscilona, quartum in Empuriis, quintum in Barchinona, sextum in Gerunda, septimum in Biterris haberi præcepimus, et exemplar eorum in archivo palatii nostri, ut prædicti Hispani ab illis septem exemplaria accipere et habere possint, et per exemplar quod in palatio retinemus, si rursum querela nobis delata fuerit, facilius possit definiri. Et ut hæc nostræ auctoritatis constitutio firmiorem obtineat vigorem, et a fidelibus sancte Dei Ecclesie plenius per tempora conservetur, manu propria sulter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum domini Ludovici serenissimi imperatoris.

B Arnaldus ad vicem Helisachar recognovit.

Data iv Idus Februarii, anno, Christo propitio, tertio imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 9. Actum Aquisgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

XLIV.

PRO MATISCONE NSI ECCLESIA

(Anno 816.)

[Apud D. Bouquet, *ibid.*, pag. 487, ex instrum. ad tom. IV *Gallie Christiana*, col. 265.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

C Noverit utilitas fidelium nostrorum, comitum videlicet et vassalorum nostrorum, sive et vicariorum, centenariorum, vel missorum per imperium a Deo nobis collatum discurrerentium, quia vir venerabilis Hildebaldus Maticonensis ecclesie episcopus deprecatus est celsitudinem culminis nostri, ut ecclesie, cui, Deo auctore, episcopus præest, que est constructa in honore sancti Vincentii martyris, omnes qui beneficia ex eadem ecclesia habebant, nonas et decimas annis singulis de eisdem beneficiis darent, et ad ædificia ipsius ecclesie restauranda juxta vires eorum ferrent. Quod nos secunlum jussionem a domino imperatore jam dudum factam omnibus præcipimus, atque modo per has litteras jubemus et confirmantes commendamus, ut quicumque ex largitione nostra de terris præfate ecclesie beneficia habent, nonas et decimas annis singulis prædicto episcopo Hildebaldo suo successoribus suis alsque ulla contrarietate et negligentia dare non negligant; et ad domos ipsius ecclesie restaurandas unusquisque pro viribus suis adjutorium ferre non differat; et nullus quilibet de vobis, qui præfate ecclesie beneficia habetis contra hoc jussionis nostræ præceptum facere præsumat: sed in omnibus ita illud observet, sicut a nobis jussum est, et sicut Dei et nostram gratiam vel ipsum beneficium habere vult. Et ut certius credatis hanc nostram esse jussionem, et a vobis melius conservetur, de annulo nostro jussimus sigillari.

Data iv Idus Februarii, anno, Christo propitio, 3

imperii domni Ludovici piissimi Augusti, in cessione 9. Actum Aquisgranani palatio regio in Dei nomine.

XLV.

PRO MONASTERO SANCTI HILARII IN ECCLESIA CARCASSONENSIS.

(Anno 816.)

[Baluz., *Capital.*, tom. II, pag. 449, ex archivo S. Hilarii.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejusque in eisdem locis sibi famulantes beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcirco noverit sagacitas seu utilitas omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam et futurorum, quoniam vir venerabilis Monnellus abba ex monasterio sancti Hilarii, quod est situm in pago Carcassonnense sepe rivum qui dicitur Leuchus, constructum in honore sancti Saturnini martyris, ubi etiam prædictus sanctus Hilarius confessor corpore requiescit, ad nostram accedens clementiam, detulit obtulibus nostris quamdam auctoritatem domini et genitoris nostri Caroli bonæ memoriæ piissimi Augusti, in qua continebatur insertum qualiter idem genitor noster ipsum monasterium ad deprecationem prædecessoris sui Nampionis abbatis sub suo suscepisset mundeburdo vel defensione, videlicet ut monachi in eodem monasterio commorantes cum omnibus rebus eorum quiete vivere absque alicujus infestatione licuisset. Pro firmitatis namque studio postulavit nobis prædictus Monnellus abba ut eundem monasterium cum cellulis sibi subjectis, que nuncupatur Garclianus, et alia que nuncupatur sancti Martini, et villam juxta ipsum monasterium que vocatur Salas, ubi est ecclesia constructa in honore sancte Mariæ semper virginis, quam et nos eadem monasterio concessimus, cum adjacentis vel terminis prædictorum locorum, sub nostra constitueremus defensione et immunitatis tuitione. Cujus precibus ob amorem Dei et reverentiam divini cultus libenter aures accomodare placuit, et hoc nostræ auctoritatis præceptum immunitatis atque tuitionis gratiam fieri decernimus, per quam præcipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus vel quilibet ex judiciaria potestate in ecclesiis aut loca vel agros seu reliquas possessiones prædicti monasterii, quas moderno tempore juste et rationabiliter possidet, vel que etiam deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius monasterii tam ingenuos quam et servos super ipsius terram commanentes injuste distringendos, nec nullas retributiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea que supra memorata sunt penitus exigere presumat, et quicquid de rebus præfati monasterii fiscus sperare po-

terit, totum nos pro æterna remuneratione præfati monasterio concedimus, ut in alimonia pauperum et stipendiis manerum ibidem Deo famulantium perpetuo proficiat in augmentum. Et quantumquidem divina vocatione supradictus abba vel successores ejus de hac luce migraverint, quando ipsi monachi inter se tales invenire poterint qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem et consensum licentiam habeant eligendi abbates; quatenus ipsos monachos, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis et conjuge proleque nostra atque stabilitate totius imperii nostri a Deo nobis concessi, ejusque clementissima miseratione per immensum conservandi, Domini immensam clementiam jugiter exorare delectet. Hanc itaque auctoritatem, ut plenior in Dei nomine obtineat vigorem et a fidelibus sancte Dei Ecclesiæ et nostris verius creatur et diligentius observetur, manu propria subter firmavimus et annuli nostri impressione signari jusimus.

XLVI.

PRO ECCLESIA AURELIANENSIS.

(Anno 816.)

[Baluz., *ibid.*, ex chartulario ecclesiæ Aurelianensis.]

In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si liberalitatis nostræ munere locis Deo dicatis quiddam conferimus beneficii, et necessitates ecclesiasticas ad petitiones sacerdotum nostro relevamus juvamine, atque imperiali tuemur munimine, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter transigendam et ad æternam feliciter obtinendam profuturum liquido credimus. Noverit iterea sagacitas seu utilitas omnium fidelium sancte Dei Ecclesiæ nostrorumque tam presentium quam et futurorum, quia vir venerabilis Theodulfus, Aurelianensis Ecclesiæ archiepiscopus, obtulit obtulibus nostris auctoritatem domini et genitoris nostri bonæ memoriæ Caroli piissimi Augusti, in qua erat insertum quod idem genitor noster et prædecessores ejus, reges videlicet Francorum, ecclesiam sancte Crucis, cui, auctore Deo, ipse Theodulfus prelati est, sub suo munimine et defensione consistere fecissent, et eorum immunitatum auctoritatibus hactenus ad inquietudine judiciariæ potestatis eadem munita atque defensa fuisset ecclesia. Ob rei tamen firmitatem postulavit nobis idem Theodulfus episcopus ut paternum morem sequentes, nostræ immunitatis præceptum eidem fieri censeremus ecclesiæ. Cujus petitioni libenter annuimus, et hoc nostræ immunitatis præceptum pro divini cultus amore et anime nostræ remedio erga ipsam sanctam sedem fieri decrevimus; per quod præcipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, vel quilibet ex judiciaria potestate, aut ullus ex fidelibus nostris tam presentibus quam et futuris in ecclesias aut loca aut agros seu reliquas possessiones quas moderno tempore in quibuslibet

pagis vel territoriis infra ditionem imperii nostri iuste et legaliter memorata tenet vel possidet ecclesie, nec in eas res que deinceps a catholicis viris eidem collatae fuerint ecclesie, ad causas audiendas, vel freda aut tributa exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ipsius ecclesie tam ingenuos quam seruos super terras ipsius commanentes distringendos, nec ullas redditiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, nec ea que supra memorata sunt exigere penitus presumat. Sed liceat prefato presuli suisque successoribus res predictae ecclesie, cum cellulis sibi subiectis et rebus vel hominibus ad se aspicientibus vel pertinentibus, sub tuitionis atque inhumanitatis nostre defensione, remota totius iudicariae potestatis inquietudine, quieto ac libero ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, atque pro incommutata nostra, conjugis ac prolis, seu etiam totius imperii a Deo nobis collati ejusque clementissima inisatione per immensum conservandi stabilitate una cum clero et populo sibi subiecto Dei immensam clementiam jugiter exorare. Et quidquid de praefate rebus ecclesie jus fisci exigere poterat, in integrum eidem concessimus ecclesie, scilicet ut perpetuo tempore in eodem loco Deo famulantibus ad peragendum Dei servitium augmentum et supplementum sit. Hanc vero auctoritatem, ut plenariam in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus sanctae Dei Ecclesie et nostris per diturna tempora diligentius conservetur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari iussimus

XLVII.

PRO MONASTERIO S. GERMANI ANTISSIODORENSIS.

(Anno 816.

[Apud Baluz., *ibid.*, pag. 1411, ex chartulario S. Germani Antissiod.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus, omnibus episcopis, abbatibus, duobus, comitibus, vicariis, centenariis, teloneariis, actionariis, vel omnibus reipublicam administrantibus seu ceteris fidelibus sanctae Dei Ecclesie et nostris tam praesentibus quam futuris.

Natum sit quia venerabilis Alegricus, abbas ex monasterio sancti Germani, quod est constructum in suburbio Antissiodorensis civitatis, ubi ipse sanctus corpore requiescit, detulit nobis auctoritatem avi nostri Pippini regis et Caroli bonae memoriae genitoris nostri piissimi Augusti seu et antecessorum nostrorum, regna videlicet Francorum, in quibus continebatur qualiter ipsi ob veterae retributionis fractura concessissent eidem monasterio teloneum de quatuor navibus quae per Ligeris flumen seu cetera flumina propter sal et caetera commercia discurrebant, undeunque fiscus teloneum exigere poterat. Pro firmitatis namque studio postulavit nobis praefatus Alegricus abbas ut pateram seu praecessorum nostrorum regum morem sequentes, hujusmodi

auctoritatis nostrae beneficium eidem concederemus vel confirmaremus monasterio. Cuius precibus nobis ob amorem Dei et venerationem sancti Germani pontificis et hae praecipuum munificentiae nostrae firmitatis gratia circa ipsum monasterium fieri libuit; per quod iudicium atque praecipuum ut nullus iudex publicus vel quilibet ex iudicaria potestate predictas quatuor naves, quae per fluvium Ligeris vel per caetera flumina infra ditionem imperii nostri ob utilitatem et necessitatem ipsius monasterii discurrunt, ad quascunque civitates, castella, aut portus, vel caetera loca accessum habuerint, nullus ex eis aut hominibus qui eas praevident nullum teloneum aut ripaticum aut portaticum aut pontaticum aut salutaticum aut crispaticum aut conaticum aut pastionem aut landaticum aut tranaticum aut pulveraticum aut ullum occursum vel ullum censum aut ullam redditionem accipere vel exigere audeat; sed licitum sit, absque alicujus illicita contrarietate vel detractione, per hanc nostram auctoritatem naves et homines qui eas praevidere delect, cum iis quae deferunt, libere atque secure ire et redire. Et si aliquis moras in quolibet loco fecerint, aut aliquid mercati fuerint aut vendiderint, nihil ab eis prorsus, ut dictum est, exigatur. Haec vero auctoritas ut plenior in Dei nomine obtineat vigorem et a fidelibus sanctae Dei Ecclesie et nostris verius credatur et diligentius conservetur, manu propria subter firmavimus et annuli nostri impressione signari iussimus.

Datum in Idus Martii, anno, Christo propitio tertio imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 9. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XLVIII.

PRO MONASTERIO CORMARICENSIS.

(Anno 816.)

[Apud Baluz., *ibid.*, ex chartulario S. Martini Turon.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante clementia, imperator Augustus.

Si petitionibus s. rorum Dei pro quibuslibet ecclesiasticis necessitatibus aures nostras pulsantium libenter annuimus et ad divina potentie in Domino dicatis locis uberius famulandum auxilium porrigimus, id nobis procul dubio et ad mortalem vitam temporalem deducenda; et ad futuram feliciter obtinendam commodum pervenire confidimus. Notum igitur esse volumus cunctis fidelibus nostris, episcopis videlicet, abbatibus, virisque illustribus ducibus, comitibus, domesticis, grafionibus, vicariis, centenariis, eorumque junioribus, necnon missis nostris per universam imperium nostram discurrentibus, seu etiam ceteris fidelibus sanctae Dei Ecclesie et nostris presentibus scilicet et futuris, quia adit serenitatem eulachis nostri venerabilis viri Fredegisus, abbas ex monasterio peculiaris patroni nostri sancti Martini, ubi ejusdem praclarissimi viri venerabile corpus requiescit, ferens annuum innumitates pri-

seorum regum Francorum, necnon avi nostri Pip-
 pini quondam regis, seu etiam pie recordationis do-
 mini et genitoris nostri Caroli serenissimi impera-
 toris, quibus idem monasterium quiete in Dei ser-
 vicio degere sanxerunt, et omnes res præfati mona-
 sterii in universo Christo largiente regno nostro, in
 Austria scilicet, Niustria, Burgundia, Aquitania,
 Provincia, Italia, et in cæteris regni nostri partibus
 consistentes, quæ non solum ab orthodoxis principi-
 bus, verum etiam a cæteris fidelibus collata, vel per
 quoslibet contractus et munimina chartarum, usibus
 ejusdem legaliter tradite sunt monasterii, sub in-
 munuitatis suæ defensione consistere et ab omni pu-
 blica functione et judiciaria exactione immunes red-
 didissent. Quod munus eidem monasterio, necnon
 et Cormaricensi cœnobio ab rebus sancti Martini
 constructo, exhibitum, Deo annuente, inviolabiliter
 haecenus constat esse conservatum. Pro firmitatis
 namque studio hujuscemodi beneficium erga præ-
 fatum venerabile monasterium nostra auctoritate
 humiliter precibus quibus valuit fieri postulavit. Cu-
 jus petitioni ob amorem Dei et venerationem beati
 Martini libenter assensum præbere usquequaque
 ..... libuit. Quapropter volumus atque decernimus
 ut omnes res ejusdem monasterii, cum homini-
 bus sibi subjectis, sub nostræ defensionis munimine
 modis omnibus consistent. Præcipimus ergo,
 jubemus atque præcipimus ut nullus iudex publicus
 aut quislibet superioris aut inferioris ordinis repub-
 licæ procurator ad causas judiciariæ more audien-
 das in ecclesias aut villas seu reliquas possessiones
 quas moderno tempore in quibusdam provinciis aut
 terris imperii nostri juste et legaliter possidet,
 vel quæ deinceps in jure ipsius monasterii divina
 pietas voluerit augeri, ingredi præsumat, nec freda
 aut telonea aut mansiones aut pastus aut tributa,
 sicut præcepto domini et genitoris nostri continetur,
 exigere, aut fidejussores tollere, aut homines
 tam ingenuos quam servos super terram ipsius mo-
 nasterii commanentes distringere, nec ullas publi-
 cas functiones aut redditiones vel illicitas occasio-
 nes requirere, quibus idem monasterium sibi-
 que subjecti aliquid injuste patiantur incommodum,
 nostris futurisque temporibus quisquam temerarius
 existat quod faciendi illicitam sibi potestatem attri-
 buere audeat. Quidquid igitur de præfatis ejusdem
 monasterii rebus jure fisci cedendum fuit, et a de-
 cessoribus nostris conperimus collatum, et largi-
 tionis nostræ munere libenter volumus esse per
 universum eidem monasterio concessum, et id re-
 moto fisci dominio, ad luminaria basilicæ beati
 Martini concinnanda et ad sustentationem pauperum
 seu clericorum in eodem loco Romano servientium
 supplementum..... Si quis autem in tantam pro-
 mittere ausus fuerit audaciam, ut hujus præcepti
 nostri violator exstiterit, quemadmodum in præce-

ptione domini et genitoris nostri continetur, non
 solum in offensam nostram lapsurum, verum etiam
 sexcentorum solidorum auri ad purum excocti se
 ooverit pena mulcendum; ex qua duas partes re-
 ctiores memorati monasterii, tertiam jus fisci reci-
 piat. Dignum namque et justum est ut tot piorem
 regum decessorum nostrorum nostrique præcepti
 violator hujuscemodi habeat penam, ut et se tante
 temeritatis merito argui cognoscat. et cæteris, ne id
 agere quolibet ausu pertentent, timorem injiciat,
 ut nullus scilicet beneficia regalia locis Deo dicatis ve-
 neranter exhibita tenerare conetur. Volumus itaque
 atque censuimus, remota totius judiciariæ potestatis
 inquietudine, quieto ordine memoratus abbas sique
 successores prædicti monasterii, cum omnibus sibi
 subjectis vel ad se aspicientibus seu pertinentibus
 hominibus, sub immunitatis atque protectionis no-
 stræ defensione consistent, nostroque fideliter pa-
 rentes imperio, pro incolumitate nostra nostræque
 conjugis et prolis, seu etiam totius imperii a Deo
 nobis collati ejusque gratissima miseratione perpetuo
 conservandi, una cum clero sibi commisso, immen-
 sam clementiam jugiter exorent. Si quid vero de
 præfati monasterii rebus per tepiditatem et negli-
 gentiam abbatum aut præceptionem iudicum abstra-
 ctum est, id per nostram auctoritatem prorsus re-
 staurandum præcipimus. Et ut hæc auctoritas invio-
 labilem obtineat effectum et a fidelibus sanctæ Dei
 Ecclesiæ et nostris verinis credatur, manu propria
 subter firmavimus et annuli nostri impressione sig-
 gnari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris..... ad
 vicem Helisachar recognovi et subscripsi.

Data in Kalend. Septembris, anno, Christo propi-
 tione, 5 imperii domini Ludovici piissimi Augusti,
 in fictione 10. Actum Aquisgranii palatii regio in Dei
 nomine feliciter. Amen.

(Bulla est aurea.)

XIIX.

PRO MONASTERIO SANCTI MELVNI.

(Anno 816.)

[Apud D. Bouquet. *Script. Rev. Franc.*, tom. VI,
 pag. 489, in probat. *Hist. Britann.*, pag. 20.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
 Christi, Ludovicus, divina ordiante providentia,
 imperator Augustus.

Cum petitionibus servorum Dei justis et rationa-
 bilibus divino interius amore ^b favemus, superni
 muneris donum a Domino impartiri credimus. Ideo
 notum sit omnibus fidelibus nostris, tam præsentibus
 quam futuris, quod quidam vir Helogar Aletheus
 episcopus detulit obtulit nostris quandam aucto-
 ritatem, quam dominus et genitor noster Carolus
 bone memorie serenissimus Augustus ad petitionem
 ipsius ecclesie, cui ipse Deo auctore præest, fieri
 jussit, in qua continebatur insertum quod tempora

hinc ante festum Purificationis beate Mariæ Virginis,
 anno MCCXIV.)

^b Forte legendum *divini cultus amore*.

^a Hoc præceptum se vidisse testatur Robertus Mac-
 choviensis episcopus his verbis: « Datum hujus visio-
 nis facte a nobis Roberto Macchoviensi episcopo die

rebellionis domus ecclesie S. Mevni et S. Judicælis, quæ est in loco nuncupato Wadel necnon in alio loco in insula quæ vocatur Machuti depopulantibus hostibus ignemque submittentibus, non solum thesaurus ecclesie et ministeria ad officia ecclesiastica peragenda perierunt, verum etiam et instrumenta..... unde prefata ecclesie ditante fuerant, exusta et coneremata fuissent : et quod idem genitor noster ad ejus deprecationem per eandem auctoritatem constituisset ut absque alienius contradictione vel impedimento ipse Il logar episcopus.... ejus qui fuerunt in locis S. Mevni et S. Judicælis, necnon et S. Machuti, ut omnes res undecunque eo tempore predictæ ecclesie juste et rationabiliter per diversa loca vestite erant, vel in posterum cum æquitatis..... ibidem attributum fuisset, ut non solum in ditionem predictarum ecclesiarum perpetuo consistent; verum etiam et nullus quislibet aliquid exinde abstrahere aut minuere contra justitiam nullo unquam tempore præsumeret, aut aliquod impedimentum aut calumniam generare auleret, sed pro hujusce rei firmitate nostram obsecrare clementiam ut paternæ auctoritati nostram superadderemus auctoritatem. Ejus petitioni libenter aurem accommodare placuit, ac nostræ auctoritatis et confirmationis præceptum ob amorem Dei et reverentiam predictorum sanctorum læorum fieri libuit, per quod præcipimus atque jubemus ut, sicut a Domino et genitore nostro predictis ecclesiis confirmatum atque concessum est, ita per hanc nostram auctoritatem quicquid modo prædictæ ecclesie juste et legaliter possident, deinceps firmiter atque inviolabiliter teneant atque possideant; et nullus iudex publicus, vel quislibet ex judiciali potestate in ecclesiis aut loca vel agros seu reliquas possessiones quas moderno tempore juste et rationabiliter intra ditionem imperii nostri possident, vel ea quæ deinceps in jure ipsarum ecclesiarum divina pietas voluerit augere ad causas audiendas, vel fruela exigenda, aut mansiones [vel] paratas faciendas, aut fideiussores ponendos [tollendos], aut homines tam ingenuos quam et servos, super terram ipsarum ecclesiarum commanentes injuste distringendos, nec ullas redditiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeant, vel ea quæ supra memorata sunt, penitus exigere præsumat: sed liceat predicto antistiti suisque successoribus res predictarum ecclesiarum cum omnibus rebus et hominibus sibi subjectis, sub ianunitatis nostre defensione quieto ordine possidere, ac nostro fideliter parere imperio, atque pro stabilitate nostra, conjugis ac prolis, vel totius imperii a Domino nobis collati vel conservandi, una cum clero et populo sibi subjecto libere Domini misericordiam exorare delectet. Quod si forte super eisdem rebus ante predictam eversionem a prelatiis prefatarum ecclesiarum jure possessis questio orta fuerit, ut pro eis legaliter in quolibet loco disceptare necesse sit, ita per hanc nostram auctoritatem easdem et

mancipia defendant, sicuti per eadem instrumenta, si perdita non fuissent, legibus defendi poterant. Hæc quippe auctoritas ut firmiorem habeat vigorem et ab omnibus verius certiusque credatur, manu propria subter firmavius, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici imperatoris.

Data vii Kal. Aprilis, anno, Christo propitio, [tertio] imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 9. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

L.

PRO ECCLESIA CAMERACENSIS

(Anno 816.)

[Apud D. Bouquet., *Recueil des Hist.*, tom. VI, pag. 490, ex Joan. Carpentario in probat. *Historiæ Cameracensis*, pag. 1.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Cum petitionibus servorum Dei justis, etc. Proinde immunitates, avi videlicet nostri, regis Pippini et genitoris nostri Caroli bonæ memoriæ præstantissimi imperatoris, in quibus continebatur insertum qualiter idem genitor noster et antecessores reges predictam sedem, quæ in honore est Dei genitricis Mariæ semperque virginis, ob amorem Dei tranquillitatemque consistentium fratrum, sub plenissima tuitione et immunitatis defensione habuissent, etc. Per hoc præceptum nostræ auctoritatis confirmamus, etc.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Darandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi.

Data xviii Kal. Maias, anno, Christo propitio, 3 domini Ludovici piissimi Augusti, indict. 9. Actum Aquisgrani regio palatio in Dei nomine. Amen.

L.

PRO MONASTRIO FOSSATENSIS

(Anno 816.)

[Apud Mabill., *Annal. ord. S. Bened.*, tom. II, pag. 721, ex authentico Fossatensi.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

D. Cum petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superna nos gratia muniri non diffidimus. Idcirco notum sit omnibus fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, quia Beo fidelis noster retulit serenitati nostre qualiter quoddam canobium in pago Parisiaco, in loco qui dicitur Fossatus, in honore beatorum apostolorum Petri et Pauli, vel sanctæ Mariæ semper virginis constructum, situm super fluvium Maternam, ubi olim monachi sub sancta regula deguerunt, pene destructum inveniens, ob emolumentum animæ suæ eandem locum assumpto labore restaurare, et ad pristinum statum revocare curavit. Sed his præactis veniens ante presentiam nostram commendavit nobis idem monasterium, cum abbate, nomine Bene-

dicto, una cum monachis eidem abbati ad regendum commissis, obsecrans ut deinceps sub nostra defensione et immunitatis tuitione, quemadmodum ceteros abbates monachorum per imperium a nobis divinitus concessio [concessum] consistunt, ita et illum una cum monasterio vel monachis, et rebus vel hominibus eidem monasterio juste subjectis consistere faceremus. Cujus petitioni, quia rationabilem, imo Deo amabilem esse cognovimus, libenter suscepimus, et per hos nostros imperiales apices, sicut petiit, ita et concessimus. Proinde volumus ut praedictus abbas et monachi in praedicto monasterio degentes, cum rebus quas nunc habere noseuntur, vel deinceps juste acquirere poterunt, sub nostra defensione et immunitatis tuitione persistant. Et jubemus atque modis omnibus decernimus ut nullus iudex publicus, vel quislibet ex iudicaria potestate, in ecclesias aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones praedicti monasterii, quas moderno tempore juste et rationabiliter possidere videtur in quibuslibet pagis et territoriis, quicquid ibidem propter divinum amorem collatum fuit, quaeque etiam deinceps in iure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel feda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, nec homines ipsius monasterii tam ingenuos quam et servos [qui] super terram ipsius residere videntur, injuste distringendos, nec ullas petitiones aut illicitas occasiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quae supra memorata sunt penitus exigere presumat: et quicquid de rebus praefati monasterii fiscus sperare poterat, totum nos pro aeterna remuneratione praedicti monasterio concedimus, ut perennis temporibus in alimonia pauperum et stipendia monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quandoquidem divina vocatione, supradictus abbas, vel successores ejus de hac luce migraverint; et iandiu ipsi monachi inter se tales invenire poterint, qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant; per hanc nostram auctoritatem et consensum licentiam habeant eligendi abbates: quatenus ipsos servos Dei, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis et conjuge, proleque nostra atque stabilitate totius imperii nostri a Deo nobis concessi atque conservandi

A jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut haec auctoritas nostris futurisque temporibus, Domino protegente, valeat inconvulsa manere, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici piissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi et subs.

Data XII Kal. Julias, anno, Christo propitio, imperii domini Ludovici piissimi Augusti 3, indictione 8. Actum Aquisgrano, palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LII.

^a PRO MONASTERIO BODONIS SIVE BOY-MOUTIEL.

(Anno 816.)

B [Apud Grandidier, *Hist. de l'Egl. de Strasb.*, tom II, prob., pag. 459, ex antiquo chartulario abbatis Andlaviensis saeculi XIV.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei, ejusque in eisdem locis sibi famulantes beneficia opportuna largimur, praemium nobis apud Dominum aeternae remunerationis rependi non dilidimus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum tam praesentium quam et futurorum solertia, quia vir venerabilis Dodo abbas, qui cellulam quae nuncupatur Bodonis monasterium^b, quod est sita in pago Albense^c super fluvium Vizuza^d, constructa in honore sanctae Dei genitricis Mariae semper virginis, et sancti Petri principis apostolorum, nec non et sancti Michaelis archangeli, vel ceterorum sanctorum, in regimine habere videtur, obtulit obtulibus nostris immunitatem domni et genitoris nostri Caroli bonae memoriae piissimi Augusti, in quo continebatur insertum, qualiter idem genitor noster et antecessores reges praedictam cellulam ab amore Dei tranquillitatemque ancillarum ibidem consistentium semper sub plenissima defensione et immunitatis tuitione habuissent. Ob firmitatem rei postulatam nobis praedictus Dodo abbas, ut paternum seu praedecessorum nostrorum regum morem sequentes hujuscumodi nostrae immunitatis praecipuum ob amorem Dei et reverentiam ipsius sancti loci circa ipsam

^a Exstat in Schöppfii *Alsat. diplom.* tom. I, pag. 62, sed non satis correcte.

^b Bodonis monasterium fuit fundatum in montibus Vogesi prope Castellionem et Badonsvillare, in valle quae hodieum nuncupatur *Val de Bon-Montier*. Nomen suum accepit a sancto Bodone, qui et Leudinus dicitur, episcopo Tullensi, qui versus annum 670 in eo loco fundavit monasterium sacrarium virginum, quibus praepo nit filiam suam nomine Tentbergam. Lege historiam episcoporum Tullensium apud Calmetum, *Histoire de Lorraine*, tom. I, *Preuves*, pag. 165 et 216 novae editionis, et Sültingum, in *Actis Sauctorum*, tom. III Septembris, pag. 811. Bodonis monasterium ecclesiae suae Tullensi subjecti Bodo, impetratis ab Agapeto et Gregorio summis pontificibus desuper privilegiis. Monachum primum monasterium, deum virorum ordinis sancti Benedicti abbatia evasit. Tullensi ecclesiae sub Araulpho episcopo eri-

uit rex Lotharius, quo defuncto anno 869, in divisione ejus regni facta anno sequenti Bodonis monasterium attributum fuit Ludovico Germanico. Filius ejus Carolus Grossus imperator Bodonis monasterium concessit anno 884 abbatia Andlaviensi. Chartam dabimus suo loco. Nec diu illud retinuit haec abbatia, cum anno 912 Bodonis monasterium Brogeti et ejus ecclesiae Tullensi restituerit Carolus Simplex. Calmet, *ibid.*, pag. 554. Bodonis monasterium deum appellatum fuit abbatia Sancti Salvatoris, quae anno 1569 ad Dominum Aprum (*Domènec*) prope Alburn Montem translata fuit.

^c Pagus Almsis, qui et Albergia dicitur, erat pagus Lotharingiae in Albi Montis (*Blamont*) vicinia situs, uti contra alios probat Schöppfius, *Alsat. illust.* tom. I, pag. 670. Nomen suum forte derivat a fluvio Vizuza, in quo vox Germanica *Wizs* alburn significat.

^d Hodie vicus *Vesouze*.

cellulam fieri censeremus; **A** cujus petitioni libenter acquievisimus, et ita in omnibus concessimus, atque per hoc præceptum nostrum confirmavimus. Quapropter præcipientes jubemus ut nullus iudex publicus, vel quislibet ex judiciaria potestate in ecclesiis, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones, quas moderno tempore infra ditionem imperii nostri juste et rationabiliter possidet. vel ea quæ deinceps in iure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, aut fœda vel tributa exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ejusdem cellule, tam ingenuos quam et servos, super terram ipsis commanentes injuste distringendos, nec ullas redhibitiones, aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt, penitus exigere præsumat; sed licet memorato abbati suisque successoribus res prædictæ cellule sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere. Et quidquid exinde fisco sperare poterit, totum nos pro æterna remuneratione præfatæ cellule concedimus, ut in alimonia pauperum et stipendia ancillarum ibidem Deo famulantium proficiat perennibus temporibus in augmentis, quatenus ipsas ancillas Dei quæ ibidem Deo famulantur, pro nobis et conjuge, proleque nostra, atque stabilitate totius imperii nostri a Deo nobis concessi atque conservandi jugiter Dominum exorare delectet. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus, Domino protegente, valeat inconversa manere, manu propria subter firmavimus et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi.

Data Idus Januarii, anno, Christo propitio, secundo imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione nona. Actum Aquisgrani palatio regio 9 in Dei nomine feliciter. Amen

LIII.

PRO MONASTERIO AMMIATINO.

(Anno 816.)

[Ughelli, *Italia sacra*, pag. 590, in *Episc. Clusin.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina providentia imperator Augustus. **D**

Cum petitionibus servorum Dei justis ac rationalibus divini cultus amore favemus, superna nos gratia muniri non debituimus. Igitur notum sit omnibus fidelibus sancte Dei Ecclesiæ, presentibus et futuris, quia vir venerabilis Audoaldus abbas ex monasterio sancti Salvatoris quidem sito in monte Amiato in territorio Clusino detulit obtutibus nostris auctoritatem immunitatis domini et genitoris nostri Caroli bonæ memoriæ piissimi Augusti, in qua continebatur insertum qualiter prædictum monasterium ob amorem Dei tranquillitatemque monachorum ibi-

Circa Aquisgranense palatium multa habent Gormanus, apud Mabilonem, De re diplom., lib. IV,

dem consistentium semper sub plenissima tuitione et immunitatis defensione habuisset, firmitatis namque studio a nobis procuravit, ut paternæ auctoritati hæc vestram iungeremus auctoritatem. Cui petitioni libenter aures accommodare placuit, et hæc nostræ auctoritatis præceptionem fieri, per quam præcipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, vel quislibet, et judiciaria potestate in ecclesiis, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones prædicti monasterii, quas moderno tempore juste et legaliter possidet, vel quæ deinceps in iura ipsius loci voluit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel fœda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines monasterii, tam ingenuos quam etiam servos, super terram ipsis commanentes, nec ad hostes distringendos, nec ullas redhibitiones, aut illicitas occasiones requirendas ullo inquam tempore ingredi audeat, valeatque, supra memorata penitus exigere præsumat. Continebat etiam in eadem auctoritate qualiter confirmasset idem D. imperator ad ipsum monasterium rerum, idem ecclesiam sancti Petri in Carmarita, atque cellulam sancti Savini, et sanctæ Restitutæ, vel sancti Petri, et sancti Stephani in Tarquinio cum eorum pertinentiis. Quas res confirmamus perpetually prædicto monasterio ad habendum, sicut dominus et genitor noster per suum præceptum confirmavit. Concessimus etiam eidem sancto monasterio, quemadmodum dominus et genitor noster concessit, ut quandoquidem divina vocatione prædictus abbas, vel successores eius de hac luce migraverint, quando monachi inter se tales invenire poterint, qui ipsam congregationem regere valeant per hujusmodi nostram auctoritatem et consensum, vel dilecti filii nostri Bernardi regis licentiam habeant eligendi abbates, quatenus ipsos monachos qui ibidem Domino famulari videntur, pro nobis et conjuge, proleque nostra, atque stabilitate totius imperii a Domino nobis commissi atque conservandi jugem Domini misericordiam exorare delectet, et ut hæc auctoritas nostris, futurisque temporibus, Domino protegente, valeat inconversa manere, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

C

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Dat. xv kal. Decemb., anno, Christo propitio, 3 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indict. decima.

Actum Compendio palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

LIV.

ROBORATUR PACTUM INTER EPISCOPUM CONSTANTIENSEM AC MONASTERIUM S. GALLI INITUM.

(Anno 816.)

[Neutgart, *Codex Alamannicus*, ex *Collectione diplomatica* D. Emmanuelis de Haller, præfecti provincialis Newidunensis apud Bernates.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu pag. 246, et Besselius in *Chronico Gottwicensi*, tom. II, pag. 455.

Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus divini cœlius amore favemus, superna nos gratia muniri non dubitamus. Ideo notum sit omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam et futurorum, solertie, quia adientes serenitatem culminis nostri monachi ex monasterio sancti Galloni, quod est situm in pago Durgouve super fluvium, quod dicitur Petrosa ^a, detulerunt nobis præceptum domni et genitoris nostri Caroli bone memorie piissimi Augusti, in quo continebatur insertum qualiter Sidonius Constantiæ urbis episcopus, nec non Joannes prædicti monasterii abbas, propter futuram disensionem vel quietem monachorum ibidem Deo famulantium hoc inter se statuissent, atque litteris affirmassent, quas etiam prædicto domino et genitori nostro detulissent, sicut eadem auctoritas paterna nobis manifestavit, ut annis singulis ad memoratum episcopum, vel ad successores prædictus abbas ejusque successores unciam auri et caballum unum, valentem libram unam persolvere deberent, ita duntaxat ut monachi ibidem Deo famulantes quiete vivere ac residere valerent, et nihil amplius a præfate ecclesiæ episcopis de rebus præfati monasterii exigetur, sed hoc dato censeo, liceret eosdem monachos secure vivere absque alienjus infestatione vel rerum suarum diminutione. Pro firmitatis tamen gratia, vel pro monachorum ibidem Deo militantium futura quiete, libuit nobis paternam auctoritatem nostram iterum per hos nostros apices imperiales confirmare. Ideoque jubemus atque decernimus ut sicut in nostri genitoris litteris insitum est, quas ad deprecationem memorate urbis episcopo conscribere atque confirmare jussit, ita, Domino auxiliante, deinceps futuris temporibus a nobis et a fidelibus, vel successoribus nostris perpetuo conserventur. Et ut hæc auctoritas præceptionis nostræ firmiorem in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus nostris melius conservetur, de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi et subscripsi.

Data vi Kalendas Februarias ^b, anno, Christo propitio, secundo imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 9^a. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LX.

PRO MONASTERIO MORBAGENSIS

(Anno 816.)

[Apud Marten., *Thes. Anecd.*, pag. 18, ex chartario Morbagensi.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus, omnibus episcopis, abbatibus, duobus, comitibus, vicariis, centenariis, teloneariis, actionariis, missis nostris, discrecentibus vel omni-

bus rem publicam administrantibus, seu cæteris fidelibus sancte Dei Ecclesiæ: et nostris tam presentibus quam et futuris notum sit: quia vir venerabilis Guntramnus abbas ex monasterio quod nuncupatur Vivarium peregrinorunt, quod est situm in ducatu Alsacense, super fluvium Morbach, constructum in honore sancti Deodogarii et sancti Petri principis apostolorum, vel sancte Dei genitricis semperque virginis Mariæ, detulit nobis auctoritatem præceptionis domni et genitoris nostri Caroli bone memorie piissimi Augusti, in qua continebatur, qualiter concessisset eidem monasterio vel monachis ibidem degentibus teloneum de navibus, quæ per quælibet flumina discurrunt, necnon et de carris et sagmariis, necessaria ipsius monasterii et congregationibus ibidem Deo famulantibus deferentibus, sive in Morsal et in Iris, vel ubicunque ierint, negotiaverint aut vendiderint, nullus telonium exactare aut requirere præsumeret. Pro firmitatis namque studio postulavit nobis prædictus abbas, ut paternum morem sequentes, hujuscemodi auctoritatis nostræ beneficium eidem concederemus vel confirmarem monasterio: cujus precibus nobis ob amorem Dei et venerationem ipsius sancti loci annuere, et hoc præceptum munificentiæ nostræ firmitatis gratia fieri libuit: per quod jubemus atque præcipimus, ut nullas iudex publicus, vel quislibet ex judicialia potestate de navibus et carris, vel sagmariis, vel cæteris vehiculis, necessaria ipsius monasterii deferentibus de quolibet commercio undeunque fiscus telonium exigere potest, ullum telonium aut quasilibet exactiones vel occasiones querere aut exactare præsumat: sed ubicunque infra ditionem imperii nostri ob utilitatem et necessitatem ipsius monasterii ad quasemque videlicet civitates, castella aut portus, pontes, trajectus, vel cætera loca accessum habuerint, nullus ex eis aut hominibus qui hoc prævident, ullum telonium, sicut diximus, aut ullum occursum, vel ullum censum, aut ullam retrilutionem accipere aut exigere audeat: sed licitum sit absque alienjus illicita contrarietate vel detractione per hanc nostram auctoritatem naves, carra, et cætera vehicula, et homines qui eas prævidere debent, cum his que deferunt libere atque secure ire et redire, et si aliquas moras in quolibet loco fecerint, aut aliquid mercati fuerint aut vendiderint, nihil ab eis prorsus, ut dictum est, exigatur. Hæc vero auctoritas ut plenior in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus sancte Dei Ecclesiæ et nostris verius credatur atque conservetur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Elisachar recognovit.

Data xi Kalendas Septembris, anno, Christo propitio, tertio imperii domni Ludovici piissimi Augusti,

ad II Ludovici Pii.

Indictio 9 currebat an. 816.

^a Steinach.

^b Vicesima septima Junii, quæ dies ultima erat

indictione 9. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LVI.

PRO EODEM MONASTERIO.

(Anno 816.)

[Apud Marten., *ibid.*, Ex chartario Morbacensi.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Notum sit omnibus fidelibus nostris, tam et presentibus quam et futuris, quia vir venerabilis Guntramnus abbas ex monasterio quod dicitur Vivario peregrinorum, quod est situm in ducatu Alsacensi, super fluvium Morhac, constructum in honore sancti Leodegarii et sancti Petri, principis apostolorum, vel sancte Mariæ semper virginis, detulit nobis auctoritatem domni et genitoris nostri Caroli bonæ memoriæ serenissimi Augusti, in qua continebatur, eo quod homines liberos, qui ad prædictum monasterium tempore avi nostri Pippini regis obediētes fuerunt, eo tempore ad ipsam casam Dei. Et postulavit item Guntramnus abba, ut sicut tempore avi nostri Pippini regis, et domni et genitoris nostri Caroli prædicti homines obediētes fuerunt, ita et nostro. Præcipientes ergo julenus ut sicut in eadem præceptione continetur, ut nullus quislibet ex iudiciali potestate, aut missi discredentes prædictos homines liberos, qui tempore domni et genitoris nostri ad prædictum monasterium deserierunt, inquietare aut calumniari generare, aut aliquam injustam contrarietatem facere presumat, sed liceat eis secundum eorum consuetudinem, quanti melius valuerint, ad ipsum monasterium descivire, et obediētes hominibus esse. Et ut certius hanc nostram jussio-nem esse credatur, de annulo nostro saluter jussimus sigillari.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisacharii recognovi.

Data xi Kal. Septembris, anno, Christo propitio, tertio imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 9. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LVII.

PRO FOSSATENSIS COENOBIO.

(Anno 816.)

[Apud D. Bouquet., *Script. Rer. Franc.*, pag. 492, ex Ger. Dubois, *Hist. Eccl. Paris.*, pag. 324.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, vicariis, centenariis, tonariis, auctionariis vel omnibus reipublicam administrantibus, seu cæteris fidelibus sancte Dei Ecclesiæ et nostris tam presen-

^a Coitinus, tom. VIII *Annal. eccles.* legit *carvaticum*, quod vitiose dictum putat pro *carvaticum*. *Carvaticum* tamen idem esse ait ac *carvaticum*, utroque tributum pro carnis transcuribus, et *carv-*

tibus quam et futuris, notum sit quod ad petitionem Begoois illustris comitis monasterium quod est situm in pago Parisiaco, in loco qui dicitur Fossatus, constructum in honore beate Dei genitricis Mariæ et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, super fluvium Matronam, una cum ejus abbate, nomine Benedicto, et fratribus ibidem degentibus, una cum rebus et hominibus eidem monasterio juste subjectis, sub nostro suscepimus mundeburdio atque defensione, ea deprecatus est ut quandoque filiiisset monachos in eodem monasterio degentes missos suos in aliquam partem imperii nostri negotiandi gratia dirigere, cum carris videlicet et samnis seu navigio, vel cum quolibet negotio, licentiam haberent pergendi ut i voluerint absque alienius infestatione vel contrarietate. Cujus petitioni in elemosyna nostra libenter aures præbere complacuit, et has nostræ auctoritatis litteras fieri jussimus, per quas pro quibus cunctis fidelibus nostris presentibus et futuris jubemus ut ubicunque missi prædicti abbatis aut successorum ejus infra jurisdictionem ejus imperii nostri negotiandi causa directi fuerint, nemo teloneum, neque, quo vulgo dicitur, ripaticum, neque rotaticum aut pontaticum vel portaticum aut a tariffaticum, atque cis-pitaticum, necnon et salaticum, aut ullum censum, aut ullum occursum, aut ullam redditionem ab ipsis accipere, aut exactare præsumat: sed liceat tam eos quam homines, vel omnia illorum cum pace discurrere, et negotia libenter peragere et ad quacunque civitates, aut portus vel loca accessum habuerint, nullam inquietudinem, aut detentionem, aut contrarietatem ab aliquo fidelium nostrorum patiantur; sed ubicunque directi fuerint, sive navigio aut terreno, securi et quieti cum omnibus quæ deferunt, per præsentem nostram auctoritatem ire et redire valeant. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur et a fidelibus sancte Dei Ecclesiæ et nostris diligentius observetur, de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovit.

Datum xii Kal. Julii, anno, Christo propitio, 5 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 10. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LVIII.

PRO ANDEGAVENSIS S. MATRICI ECCLESIA.

(Anno 816.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, pag. 496, ex Sammarth., tom. II. *Gall. Christ.*, pag. 216.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si liberalitatis nostræ munere locis Deo dicatis quedam conferimus beneficia, et necessitates ecclesiasticas ad petitionem sacerdotum nostro releva-

tum interpretatur speciem tributi ex animalibus. Ego vero legendum pro *translucum*.

^b Corrigendum *indict.* 9, et sic legit Coitinus loco citato.

indis juvamine atque imperiali tuetur munimine, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter transigendam, et ad æternam feliciter obtinendam profuturum liquido credimus. Noverit interea sagacitas seu utilitas omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam futurorum, quia vir venerabilis Benedictus Andegavensium civitatis presul obtulit obtutibus nostris auctoritatem immunitatis seu navalem evectiois domini et genitoris nostri bonæ memoriæ Caroli piissimi Augusti, in qua continebatur insertum quod non solum idem genitor noster, verum etiam prædecessores ejus, reges videlicet Francorum, ecclesiam S. Mauricii, cui auctore Deo ipse episcopus præest, sub suo nomine et defensione cum monasteriis et cellulis sibi subjectis et rebus vel hominibus ad se pertinentibus vel aspicientibus, consistere fecerant et eorum immunitatum auctoritatibus, seu etiam tres naves quæ per alveum Ligeris vel per alia flumina quæ in Ligerim confluant, discurrere videntur, hæcenus ab inquietudine judicariæ potestatis eadem munita atque defensa fuisset ecclesia. Sed pro rei firmitate postulavit nobis præfatus Benedictus episcopus, ut patrum seu prædecessorum nostrorum regum morem sequentes, hujusmodi nostre immunitatis præceptum ob amorem Dei et reverentiam B. Mauricii martyris, cujus nomine et honore dedicata est ecclesia, fieri censuerimus. Cujus petitioni libenter assensum præbimus et hoc nostræ auctoritatis præceptum erga ipsam ecclesiam, immunitatis atque tuitionis gratia divini cultus amore et animæ nostræ remedio fieri decrevimus, per quod præcipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus vel quislibet ex judicaria potestate in ecclesias, aut loca, vel agros, seu supradictas naves vel reliquas possessiones, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem imperii nostri juste et legaliter memorata tenet vel possidet ecclesia, vel ea quæ deinceps in jure ipsius ecclesiæ voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel fructu exigenda aut mansiones vel paratas faciendas aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius ecclesiæ distringendos, nec ullas redditiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris vel futuris temporibus ingredi audeat, nec ea quæ supra memorata sunt penitus exigere præsumat. Sed liceat memorato præsulii sive successoribus res prædictæ ecclesiæ S. Mauricii, cum omnibus sibi subjectis et rebus vel hominibus ad se accipientibus vel pertinentibus, seu supradictis tribus navibus, sub tuitionis atque immunitatis nostræ defensione, remota totius judicariæ potestatis inquietudine, quieto ordine possidere et no-

stro fideliter parere imperio, atque pro incolumitate nostra, conjugis et prolis, seu etiam totius imperii a Deo nobis collati, et ejus clementissima miseratione per immensum conservandi, una cum clero et populo sibi subjecto, Dei manens clementiam jugiter exorare, et quidquid de præfata rebus ecclesiæ jus fisci exigere poterat, in integrum ei concessimus ecclesiæ, scilicet ut perpetuo tempore ad peragendum Dei servitium augmentum et supplementum fiat. Hanc itaque auctoritatem ut pleniorum in Dei nominæ obtineat vigorem et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris et verius credatur et diligenter conservetur, eam manu propria subter firmavimus et annuli nostri impressione signari jusimus.

B Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovit.

Data x Kalend. Novemb., anno, Christo propitio, [5] imperii domni Ludovici serenissimi imperatoris, indictione 10. Actum Salmunciaco palatio in Dei nomine feliciter.

LIX.

PRO ECCLESIA TREVIRENSI.

(Anno 816.)

[Honthelm, *Hist. Trevir.*, p. 167.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si liberalitatis nostræ munere locis Deo dicatis quoddam conferimus beneficii, et necessitates ecclesiasticas ad petitiones sacerdotum nostro relevamus juvamine atque imperiali tuetur munimine, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter transigendam, et ad æternam feliciter obtinendam profuturum liquido credimus. Proinde noverit omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam futurorum sagacitas, quod vir venerabilis Henricus [Hethinus] sanctæ Trevirensis ecclesiæ archiepiscopus obtulit obtutibus nostris auctoritatem immunitatis domini et genitoris nostri bonæ memoriæ Caroli piissimi Augusti, in qua erat insertum quod non solum idem genitor noster, verum etiam prædecessores ejus, reges videlicet Francorum, ecclesiæ sancti Petri principis apostolorum, cui auctore Deo ipse archiepiscopus præest, sub suo nomine et defensione cum monasteriis et cellulis, basilicis, vicis, castellis ad eandem sedem pertinentibus, et rebus vel hominibus ad se aspicientibus, sub immunitatis nomine et tuitionis defensione consistere fecerant, videlicet ut nullus per malbergos ^b nec per aliqua

^a *Auctoritatem immunitatis, etc.* Delimus Carolinam illam chartam immunitatis ad annum 775 (*Patrol. tom. XC VII, col. 1049*), suspectam utique, non tam ad substantiam, quam ad formam. Nempe fiebat nonnunquam ut deperditis geminis diplomatis, quorum tenorem in subsequentibus recitatum videbant posteri, conficta substituerent; exacta tamen, quantum fieri poterat, ad amissionem tenorem.

^b *Malbergos.* Species iudicij; *malberg* enim si-

gnificat iudicium in loco edito, collem iudicii, malum montanum. Conf. Eckhard ad *Leg. Salic.*, pag. 14, v'ri: « Notum est, inquit, iudicia olim in collibus, etiam humana opera factis, et sub dio hæc hæc fuisse, ut iudices nempe ab omni populo conspici possent. Restant colles hujusmodi in villis seu pagis nostris, et in medio illarum plerumque aut alius generis arborem habent, tegumentum pluvio celo. » Mutavit quidem morem Carolus Magnus,

ingenti ejusdem ecclesie homines aduallaret. neque A
freda aut teloneum exigere aut paratas in eorum vel
privatas audientias exactare præsumeret. Pro rei
vero firmitate postulavit nobis præfatus Hetti archie-
piscopus, ut paternum seu prædecessorum nostro-
rum regum morem sequentes hujuscemodi nostræ
immunitatis præceptum ob amorem Dei et reveren-
tiam sancti Petri erga ipsam ecclesiam fieri cense-
rimus; cujus petitioni libenter assensum præbimus,
et hæc nostræ auctoritatis præceptum erga ipsam
ecclesiam immunitatis et tuitionis gratia pro divini
cultus amore et animæ nostræ remedio fieri decre-
vimus, per quod præcipimus et jubemus ut nullus
iudex publicus vel quilibet ex judiciaria potestate,
in monasteria, ecclesias, castella, vicos, villas, loca
et agros seu reliquas possessiones prædictæ eccle-
siae, quas moderno tempore juste et legaliter tam
ultra quam juxta Rhenum, vel circa Ligerim in
pagis vel territoriis infra ditionem imperii nostri
memerata tenet et possidet ecclesia, vel que dein-
ceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas
augeri, ad causas audientias vel freda aut tributa
aut conjectos^a aliquos exigendos aut mansiones
vel paratas faciendas aut filijussores tollendos aut
homines ipsius ecclesie distringendos nec ulla red-
hibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nos-
tris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea
que supra memorata sunt, penitus exigere præsu-
mat, neque teloneum exigere, quemadmodum in
præcepto domini et genitoris nostri continetur; sed
licet memorato præsuli suisque successoribus res
prædictæ ecclesie sancti Petri cum omnibus suis
subjectis, et rebus vel hominibus ad se aspicienti-
bus vel pertinentibus, sub tuitionis atque immunita-
tis nostræ defensione, remota totius judiciarie
potestatis inquietudine, quieto ordine possidere, et
nostro fideliter parere imperio, atque pro incolu-
mitate nostra, conjugis ac prolum, seu etiam to-
tius imperii a Deo nobis collati et ejus elementis-
sima miseratione per immensum conservandi, ma-
eam elero et populo sibi subjecto Deum exorare, etc.
Hanc itaque auctoritatem, ut plenior in Dei no-
mine obtineat vigorem, et a fidelibus sanctæ Dei
Ecclesie et nostris verius credatur, et diligentius
conserveetur, etiam manu propria subter firmavimus,
et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recogno-
vit.

Datum vi Kalend. Septembris, anno, Christo pro-
picio, tertio imperii Ludovici piissimi, Augusti, indi-
ctione 10. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei
nomine feliciter. Amen

qui mallos sub dio haberi solitos, demum sub
tecta recepit. Capitul. lib. iii, cap. 57: « Ut in
locis ubi mallos publicos habere solent, tectum tale
constituatur, quod in hiis rivo et in estate observatum
esse possit. » Adl. lib. iv, cap. 28, retenta tamen

IX.

PRO MONASTRIO FULDENSIS.

(Anno 816.)

[Schannat, *Traditiones Fuldenses*.]

In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu
Christi, Ludovicus gratia Dei Romanorum impera-
tor Augustus.

Quia nostra providentia esse scimus, non solum
regni gubernacula, sed etiam sanctæ Ecclesie
moderamina procurare, et maxime Christi fidelium
necessitatibus devote inservire, idcirco ea que pro
Dei honore et æternæ vite amore circa ecclesias ac
monasteria servorum Dei agimus, silentio obtegere
non audeamus, ne ignorantia succedentium ab im-
portunis quibuslibet infidelibus forte, quod absit,
infringatur. Notum ergo facimus fidelitati vestre
quod fidelis secretarius noster Rabanus venerabilis
abbas sanctæ Fuldensis ecclesie adit excellentiam
celsitudinis nostræ, insinans nobis curam et solli-
citudinem suam quam circa conquirendas sancto-
rum reliquias habet, tam ex Romana civitate, quam
ex diversis civitatibus, ubi plurimi martyres tradide-
runt corpora sua ad supplicia, ut mererentur habere
perpetuus in cælesti regno coronas: rogavit igitur
excellentiâ celsitudinis nostræ idem vir venerabilis
Rabanus abbas, ut nostrâ auctoritate liceret ei
legatos suos dirigere ubivis terrarum, et maximo
ac præcipue ad Romanam civitatem, et cum litte-
ris nostræ auctoritatis exposcere sacratissimos cineres
sanctorum martyrum; cui præstitimus ex nos-
træ liberalitatis munificentia facultatem, ut ex nos-
træ præceptionis auctoritate scriberet et mitteret
ubique terrarum vellet propter prædictum nego-
tium sacrarum reliquiarum postulationemque, tam
ab apostolico quam a cæteris fidelibus: unde cum
labor tante sedulitatis ejus non esset inanis, nuper
audivimus, quia corpus sancti Venantii martyris da-
longinquis terrarum partibus acquisivisset, et in
ecclesia sancti Joannis Baptiste honorificentissime
collocasset, cujus merita martyris in Fuldensi eccle-
sia ex celebratione miraculorum facta sunt longe
lateque celeberrima: accurrunt enim infirmi et san-
tantur; demoniosi, et liberantur; paralytici, et cur-
rantur; cæci, et illuminantur; et ex omnimoda in-
firmitate genus humanum per gratiam Domini nos-
tri Jesu Christi, ope et intercessionem sancti Ven-
nantii salvatur; cujus facti fama nos ex divina
compunctione commoviti, gratias agimus Deo et
sancto ejus martyri Venantio, qui nostris temporibus
in nostris terrarum partibus visitare dignatus
est plebem suam, et ex diversis necessitatibus
et angustiis miseris mortalibus dignatur subvenire,
proinde rogatu et petitione prædicti secreta-
ris nostri Rabani abbatis offerimus nos Deo et
sancto Bonifacio, sanctoque martyri Venantio in
malbergi significatione.

^a Conjectos aliquos exigendos. Conjectus est contri-
butio, collecta; ea maxime que a populo regis missis
in itinere exolvebatur.

præfato sancti Joannis monasterio quasiam res A proprietatis nostræ, hoc est villam Urespringen nuncupatam cum omnibus villis et viculis, ino cum cunctis appendiciis et pertinentiis suis, id est cum terris, agris, pratis, sylvis, campis, pascuis, curtilibus, arvis, domibus, familiis, aquis, pomeriis, cultis et incultis, mobilibus et immobilibus, exitibus et redditibus, vis et in vis, totum et integrum tradimus atque donamus, traditumque in perpetuum esse volumus præfato loco pro anima nostræ remedio, et pie memorie genitoris nostri Caroli imperatoris; hoc conditionaliter statuentes, ut nostri commemoratio inter fratres Fuldensis monasterii et attentius et frequentius fiat, quo nostris oblationibus iidem fratres sustentari videntur: placuit ergo idem donarium nostrum cum nostræ imperialis dignitatis B præceptione munire, et sigillo nostræ majestatis insignire, ex qua præceptione nostræque auctoritatis indictione decernimus ut nullus hominum hoc nostrum statutum atque donarium irritum facere præsumat, neque aliquis iudex seu quilibet persona præfato loco seu colonis ejus aliquam injuriam seu violentiam inferre præsumat.

Data Idus Maii Fulde.

LXI.

PRO ECCLESIA RHEMENSIS.

(Anno 816.)

[Mabill., *Apud. S. ord. Bened.*, tom. II, ex chartario Dervensi.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus, omnibus sancte Dei Ecclesie nostrisque fidelibus, scilicet presentibus atque futuris.

Si liberalitatis nostræ munere locis Deo dicatis quiddam concesserimus beneficiis, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter transigendam, et ad æternam feliciter obtinendam profuturum liquido credimus. Idecirco notum fieri volumus omnibus quod sancta Rhenensis ecclesia, in qua prædecessores nostri, reges videlicet Francorum, fidem et sacri baptismatis gratiam perceperunt, in qua et nos per impositionem manus domini Stephani pape imperialia suscepimus insignia, quomodo ob honorem Dei parentumque nostrorum memoriam, sive consecrationis nostræ dignitatem, a fundamentis restaurare solemniter decrevimus; ita ut dum esset ante D in honore tantum Dei genitricis Mariæ antiquo religionis cultu, nos propter novam exaltationis gratiam superaddentes sub invocatione sancti Salvatoris Dei et Domini nostri Jesu Christi renovando rebus competentibus ditavimus; insuper et devoto intentionis studio pro salute nostra, successorumque nostrorum excellentes, et ad statum dignitatis debitum confirmare volentes, adlere procuravimus quandam abbatiam sitam in comitatu Blesense (*le comté de Blaise*) super fluvium qui vocatur Vera (*la Voire*): ubi est monasterium in honore sancti Petri apostolorum principis dicatum in silva que vocatur

Ders; quam abbatiam cum foreste nostra indominicata et omnium rerum summa integritate, videlicet cum villis, cum villulis, mancipiis utriusque sexus, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, farinariis, et cum omnibus legitimis exterminationibus, perpetuo eidem Rhenensi ecclesie concedimus, et ad consummandam honorabiliter omnem ipsius ecclesie structuram, seu ulicumque in postea futurum necesse fuerit restaurandam, in proprium tradimus, et de nostro jure in jus ac confirmationem illius solenni deliberatione transferimus. Præter hæc omnia concedimus supradictæ sanctæ Rhenensi ecclesie quandam locum fisci nostri valle necessarium, et ad fodiendam minam plumbi congruum, in pago Lammense (*Lamois*, prope Nemurcum), in ipsius quoque finibus vel adjacentiis Geminiacæ nuncupatæ villam, et circumquaque tantum in omni parte ipsius fesse ordine quadrato perticas xxx, quam perticam manuales ad mensuram xxx pedum designavimus: ut ibi fiducialius necessitates ipsius jam dicte sancte Dei ecclesie exercentes in edificiis vel universis abundantius exterioribus adjacentiis, id est perviis, aquis, pascuis, sive silvis ibi nostris communibus absque ulla contradictione ultra ibi ex nostra largitate possideant. Et ut hæc nostræ confirmationis scripta perpetuis temporibus ipso in sanctificationis loco nostra in elemosyna proficiant, manu propria subter firmavimus, atque annuli nostri impressione perenniter roborare decrevimus.

C Datum Rhenis Kalendis Novembris, etc.

LXII.

PRO PRUMIENSI MONASTERO.

(Anno 816.)

[Apud Marten., *Ampl. Collect.*, tom. I, pag. 66, ex chartario Prumiensi.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Notum sit omnibus fidelibus nostris, tam presentibus quam et futuris, quia monachi ex monasterio quod vocatur Prumia, quod pie recordationis dominus Pippinus avus noster in honore S. Salvatoris novo opere construxit, atque propriis rebus afflatum ditavit, adierunt serenitatem nostram, retuleruntque qualiter, inter ceteras donationes, quemdam waldum ibidem confirmasset. Diverunt etiam quod de eodem waldo servi nostri ex fisco nostro, qui vocatur Trumbas, aliquam partem contra justitiam occupassent. Nos quoque hæc audientes, illico missum nostrum nomine Adalbertum, siñscalem videlicet nostrum, qui hoc per veraces et meliores homines pagenses scilicet loci illius, diligenter inquireret utrum ita esset an non, misimus. At ille secundum quod illi injunxeramus, diligentissimam adhibens inquisitionem, reperit quod nostri servi aliquam partem ipsius waldi injuste ad partem nostram tenuissent; sed dum hæc nobis relata forent, ut merces parentum nostrorum inviolabiliter conserva-

retur, misimus alium missum nostrum Witharium A scilicet, ut et ipse prædictum waldum perlatis signisque certis designaret, et partem exinde prædicti monasterii revestiret: quod ita et fecit. Sed dum nobis hæc omnia se fecisse retulisset, pro mercedis suæ augmento jussimus hanc auctoritatem nostram fieri, et primum determinationem memoratæ waldi, et sicut a misso nostro designatum est, inseri per loca denominata, id est marcha de Romarivilla in dextra parte monasterii in Lindinawinea, inde in Folkefelt, et per longum Pyrnabach usque in Prunna. Inde pergunt Marisburias, inde per Handinesbach, per viam que pergit ad Steinbuhil, et per medium Steinbuhil, inde ad Seonnbach, inde ad Seonenseid, inde in Firnbach, inde susum per Alham usque in Hilliberch, inde usque Centbuzzi, inde Ga- B rnsbach, ubi ipse surgit per Longum usque in Hura et per Huraam ad montem usque ad Barbach, quæ est de sinistra parte monasterii, et inde usque in Buocha, et inde usque in Hæchodoc, inde per viam usque in Sturenfelt, inde per Sciusunbach in Gerbrchetesprunnon, inde in Sündinesbrath, inde per Bodilenpath usque Bodilenbrath, inde ubi surgit rivulus Melana Hurspringa, inde in Melana per ipsum rivulum, inde per Melana josna usque ad strictam, inde per stricta usque ad Deofansleid, inde in Hagana, inde ad Merbach finit. Præcipientes ergo jubemus ut nullus abhinc fidelium sanctæ Dei Ecclesie, nostrorumque de prædicto waldo partem memoratæ monasterii inquietare aut aliquid refragare præsumat, vel quiddam molesti inferre tentet, sed ab hodierno die et deinceps memoratum waldum quiete et secure juxta suam determinationem nostris futurisque Deo propitio temporibus valeant possidere, et facere quicquid pro opportunitate communis congregationis elegerint; quatenus pro nobis, et conjuge, proleque nostra, seu pro stabilitate totius imperii nostri a Deo nobis collati et ejus clementissima miseratione perpetuo conservandi, jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Hæc vero auctoritas uti a fidelibus sanctæ Dei Ecclesie et nostris verius credatur, et diligentius conservetur, manu propria nostra subscriptis et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum domni Ludovici serenissimi Augusti.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi.

Data vi Idus Novembris, anno 5, Christo propitio, imperii domni Ludovici serenissimi Augusti, indictione 10. Actum Compendio palatio regio in Dei nomine feliciter. Auen.

LXIII.

DE MONASTRIO SORICINIENSI.

(Anno 817.)

[Apud D. Bouquet, *Recueil des hist.*, tom. VI, pag. 501, ex brevi chronico abbatiæ SS. Pauli et Petri in pago Blizentio.]

^a Evstat diploma Pippini regis de fundatione hujus cœnobi, datum Aquisgrani anno septimo ejus imperii: sed illud non sat genuinum existant Mahillo- nus lib. xxvii *Annal. Benedict.*, num. 65.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovici, divina ordinante providentia, imp. Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei in eisdem locis famulantibus quiddam conferimus, præmium notis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non dilidians. Proinde no- verit omnium fidelium tam præsentium quam futu- rorum solertia, quia placuit nobis propter animæ nostræ remedium et æternæ retributionis fructum, monasterio quod dicitur Suricinium, sito in pago Tolosano, in honorem Dei genitricis et aliorum sanctorum constructo, ubi nunc Bertrandus abbas præ- sidere dignoscitur, certa loca conferre, que ^b Ariacas olim commo nobis per dimmurationem tradidit B in pago Ausciensi, videlicet villam de Blizentia, cum ecclesiis ibidem fundatis in honorem Dei genitricis et sancti Joannis, cum territoriis de ^c *Peyrault* et ædificiis suis et mancipiis, et aliam villam que dicitur *Montieu*, et quicquid in dicta donatione continetur, cum mancipiis suis; et villam que dicitur *Exartigas*, cum omnibus ædificiis et pertinentiis suis; et villam que dicitur *Waccaria*, cum ecclesia S. Joannis, similiter cum ædificiis adjacentibus; et villam que dicitur *Marellanum*, cum ædificiis et pertinentiis suis, cum domibus et mancipiis, et quantumcumque in ipso loco ad nos jure proprietatis pertinere dignoscitur, cum ecclesia in eodem loco constructa in honore sancti Martini; et molendinum super fluvium *de Gers*, et quicquid in eodem loco visi sumus habere. C Insuper in pago *Dagni*, et in villa que dicitur *Alamanni*, et in villa *Modolingo*, cum ecclesiis ibidem constructis in honore Dei genitricis et sancti Sulpicii, cum mancipiis et colonis, cum domibus et habitatoribus earum; et quicquid ibidem ad nos jure proprietatis pertinere dignoscitur, cum ecclesiis et servis et colonis utriusque sexus, cum domibus, ædificiis, terris, vineis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, molendinis, molibus et immobilibus, cultum et incultum, quasitum et acquirendum, totum et ab integro et ad interum donamus Deo, et supra memorato monasterio Suricini, pro salute animæ nostræ ad stipendia fratrum ibidem Deo servantium, et ad elemosynas faciendas et ad alias præfati cœnobii utilitates hæc donatione auctoritatis nostræ perpetuiter delegamus; et ut de ipsis abbates et monachi libere et quiete providere valeant. Et ut hæc charta donationis nostræ futuris temporibus perpetuum obtineat firmitatem, et a fidelibus nostris melius observetur, manu nostra subfirmavimus et annuli impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovit.

Data in Nonas Maii, anno, Christo propitio, 4 imperii domini piissimi Ludovici, indictione 10. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amer.

^b Hunc Arecatum vocat Mabillonius loco mox citato, et auctor brevis Chronici.

^c Verba Gallica, que passim in hoc diplomate occurrunt, ab auctore Chronici inserta videtur.

LXIV.

A

PRO CANONICIS ECCLESIE S. STEPHANI LEMOVICENSIS.

(Anno 817.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, pag. 502.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si petitionibus sacerdotum justis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superni muneris donum nobis a Domino impertiri credimus. Idecirco notum sit omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, tam presentibus quam futuris, quia vir venerabilis Reginpertus Lemovicæ urbis episcopus adiens serenitatem culminis nostri, innotuit nobis eo quod quidam diaconus, nomine Mathusalam, ex canonica prædictæ urbis, quæ est constructa in honore sancti Stephani, jamdudum ei quasdam res juris proprietatis suæ tradidisset, quæ sunt in eodem pago Lemovicino, in loco nuncupante Carentenago, id est cellulam quam ipse construxerat, et in honore Domini et Salvatoris nostri dicaverat: sed ipsam cellulam tam ipse quam præfatus episcopus de rebus acquisitis postea, largiente Deo, plenus ditaverunt, et omnes has res ad stipendia canonicorum in prædicta canonica degentium in nostra et eorum elemosyna per eorum testamentum delegaverunt. Ob quam causam petiti clementiam serenitatis nostræ ut super ea re nostrum præceptum ob firmitatis gratiam fieri juberemus, per quod nostris et futuris temporibus prædicta cellula cum omnibus ad se aspicientibus vel pertinentibus, ad stipendia et usus canonicorum prædictæ sedis degentium proficeret. Cujus petitioni assensum præbentes, ac nostræ auctoritatis præcepto confirmantes, præcipimus atque jubemus ut nullus ex fidelibus nostris, tam presentibus quam et futuris, de prædictis rebus per cupidinem vel occasionem aliquam minuere presumat: sed prædicta cellula cum omnibus ad se legaliter et rationabiliter aspicientibus, sicut ab eodem episcopo dispositum atque ordinatum est, ita deinceps nostris atque futuris temporibus inviolabiliter conservetur; et nullus quilibet ex successoribus jam prænominati episcopi eandem cellulam in beneficium alicui dare audeat, aut in alteros usus retorquere presumat: sed sicut ab illo et per illum constitutum, et per hanc nostram auctoritatem confirmatum est, ita perpetuo maneat inconvulsam. Hæc vero confirmatio ab omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris verius credatur, et diligentius conservetur, de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi.

Data XVII Kalendarum Augusti, anno, Christo propitio, 4 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, in diectione 10. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXV

PRO LEMOVICENSIS S. STEPHANI ECCLESIA.

(Anno 817.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si liberalitatis nostræ munere locis Deo dicatis quiddam conferimus beneficii, et necessitates ecclesiasticas ad petitiones sacerdotum nostro relevamus juvenine, atque imperiali tuemur munimine, id nobis et ad mortalem velitem temporaliter transigendam, et ad æternam felicitatem obtinendam, profuturum liquido credimus. Noverit interea sagacitas seu utilitas omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam futurorum, quia vir venerabilis Reginpertus Lemovicæ urbis præsul obtulit otutilibus nostris auctoritatem immunitatis domini et genitoris nostri bone memoriæ Caroli Magni imperatoris, in qua erat insertum quod non solum idem genitor noster, verum etiam prædecessores ejus, reges videlicet Francorum, sedem ejusdem urbis, quæ est constructa in honore sancti Stephani martyris vel cæterorum sanctorum, cui auctore Deo ipse episcopus præest, sub suo nomine et defensione eum monasteriis, cellulis, vicis sibi subjectis, et rebus vel hominibus ad se aspicientibus, consistere fecerant, et eorum immunitatem auctoritatibus hactenus ab inquietudine judicariæ potestatis eadem munita atque defensa fuisse ecclesia. Sed pro rei firmitate postulavit nobis præfatus Reginpertus episcopus, ut patrum [At. parentum] seu prædecessorum regum morem sequentes, hujusmodi nostræ immunitatis præceptum, ob amorem Dei et reverentiam ipsius sancti loci, erga ipsam ecclesiam fieri censeremus. Cujus petitioni libenter assensum præbuimus, et hoc nostræ auctoritatis præceptum erga ipsam ecclesiam, immunitatis atque tuitionis gratia, pro divini cultus amore et animæ nostræ remedio fieri decrevimus, per quod præcipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, vel qui libet ex judicariâ potestate in ecclesiâ aut loca vel agros seu reliquas possessiones, quas moderna tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem imperii nostri juste et legaliter memorata tenet vel possidet ecclesia, vel ea quæ deinceps in jure ipsius ecclesiæ voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut sidjussores tollendos, aut homines ipsius ecclesiæ distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris nec futuris temporibus ingredi audeat, nec ea quæ supra memorata sunt, penitus exigere presumat; sed licet memorato præsuli seisque successoribus res prædictæ ecclesiæ, cum omnibus sibi subjectis, et rebus vel hominibus ad se aspicientibus vel pertinentibus, sub tuitionis atque immunitatis nostræ defensione, remota totius judicariæ potestatis inquietudine, quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, atque pro incolunitate no-

stra, conjugis ac prolis, seu etiam totius imperii a Deo nobis concessi et ejus clementissima miseratione per immensam conservandi, una cum clero et populo sibi subjecto, Dei immensam clementiam jngier exorare. Et quidquid de prelate rebus ecclesie, jus fisci exigere poterit, in integrum eidem concessimus ecclesie, scilicet ut perpetuo tempore ei ad peragendum Dei servitium augmentum et supplementum fiat. Hanc itaque auctoritatem; ut pleniorum in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus sancte Dei Ecclesie et nostris verius credatur, et diligentius conservetur, eam manu propria subterfirmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus a vicem Helisachar recognovi.

Data xvii Kal. Augusti, anno, Christo propitio. 4 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 10. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXVI.

PRO CRUDATENSIS MONASTERIO.

(Anno 817.)

[Apud D. Rouquet., *ibid.*, pag. 505, ex probat. *nov. Hist. Occident.*, tom. I, pag. 50.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus dicata imperiali more beneficia opportuna largimur, idem nobis et ad stabilitatem imperii nostri, et ad anime salutem profutarum minime dubitamus. Eicorum notum sit omnibus fidelibus, tam presentibus quam futuris, quia Elpoderus comes ad nos serenitatem nostram, subiecit qualiter pater suus Eribertus olim super flumen Rhodanum in comitatu Vivariensi, in loco qui dicitur Crudatus, qui erat ex jure fisci nostri, desertum inveniens, studio assumpto ob divinum amorem monachos ibidem congregavit, qui eundem locum ejus et exterorum fidelium adjutorio fulti restaurarunt; quatenus sub proposito monastico consistere, sicut haecenus Deo annuente fecerunt. Sed quamquam ille res quietas de parte sua redderet, et auxilium opportunum eis juxta vires preberet, ac elemosynae patris sui affectum haberet, petiit celsitudinij nostrae ut ipsos monachos una cum abbate illorum Bonalio, cum iis rebus quae ad eundem locum ex jure fisci pertinebant, plenissime sub nostra defensione acciperemus; quatenus in nostra vel illius elemosyna deinceps quiete viverent, et propositum suum infatigabiliter observarent. Cujus petitionem, quia justam et Deo amabilem esse cognovimus, libenter annuimus, et ipsos monachos, cum loco praedicto et rebus eidem juste aspicentibus, sub nostra plenissima defensione recepimus, et ut eodem in loco quieti abhinc consistere, ex nostra largitate per nostram auctoritatem concessimus. Praecipientes ergo jubemus ut nullus quilibet fidelium nostrorum,

neque missus discurrens, aut aliquis mundanae actionis ministerio fungens, praedictos monachos de praedicto loco inquietare praesumat, aut aliquid eis auferre vel minuire de rebus ad eundem locum juste pertinentibus pertentet, aut aliquam insultationem inferat. Sed liceat eis per hos nostros apices imperiales sub nostra plenissima tuitione consistere, et pro nobis vel pro stabilitate totius imperii nostri Dominum quiete viventes jugis precibus exorare. Praecipimus etiam atque jubemus ut nullus iudex publicus ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines eorum tam ingenuos quam et servos distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas ullo unquam tempore in eorum rebus quas juste praesenti tempore possident, seu quas deinceps Dominus voluerit augeri, ingredi, aut ea quae praemissa sunt penitus exactare praesumat. Sed liceat memorato abbati ejusque successoribus res praedicti monasterij sub immunitatis nostrae defensione quieto ordine possidere. Quandoquidem ex divina vocatione supra dictus abbas vel successores ejus de hac luce migraverint, quando ipsi monachi inter se tales invenire poterint, qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem et consensum licentiam habeant eligendi abbates. Et ut haec auctoritas nostris futurisque temporibus, Domino protegente, valeat incouversa manere, manu propria subterfirmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

a Data xvii Kal. Augusti, anno, Christo propitio, 4 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 10. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXVII.

PRO MONASTERIO SOLEMNIACENSIS.

(Anno 817.)

[Apud Baluz., *Capitul.*, tom. II, pag. 1114, ex schedis J. Sirmundi.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Cum locis divino cultui maeicipatis ob divinae servitutis amorem operum congruam ferimus, et regnum morem decenter implendus, id nobis profutarum ad aeternae remunerationis praemia capessenda veraciter credimus. Notum igitur esse volumus cunctis fidelibus nostris tam presentibus quam et futuris, seu etiam successoribus nostris fidelibus sanctae Dei Ecclesie, quia ad nos serenitatem eulainis nostri venerabilis vir Agnellus, abbas ex monasterio quod dicitur Solemniacus, quod sanctus Eligius in honore sancti Petri et ceterorum sanctorum construxit, gestans in manibus immunitatem avi nostri Pippini regis, neonon domni et genitoris nostri Caroli bonae

a In schedis domni Estiennot, ubi hoc praecipuum recitatur, hic additur: *Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovit.*

memoriae magni imperatoris, in qua continebatur insertum qualiter ipsi praefatum monasterium propter divinum amorem et reverentiam divini cultus semper sub plenissima defensione consistere et ab omni publica functione et judiciaria exactione immunitatem liberumque reddidissent. Quod nunc eidem monasterio exhibitum, Deo annuente, inviolabiliter haecenus constat esse conservatum. Pro firmitatis namque studio lujusemodi beneficium erga praefatum venerabile monasterium nostra auctoritate humiliter precibus quibus valuit fieri postulavit. Cujus petitioni ob amorem Dei et reverentiam divini cultus libenter assensum praebere nobis usquequaque libuit. Quapropter volumus atque decernimus ut omnes res ejusdem monasterii cum hominibus sibi subjectis, tam ingenuis quam et servis, sub nostrae defensionis munimine modis omnibus consistant. Praecipientes ergo jubemus atque praecipimus ut nullus iudex publicus aut quilibet superioris aut inferioris ordinis reipublicae procurator ad causas iudicario more audiendas in ecclesias aut villas seu reliquas possessiones quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis imperii nostri juste et legaliter tenet, vel deinceps in iure ipsius monasterii divina pietas voluerit augeri, ingredi praesumat, nec freda, aut tributa, aut mansiones, aut paratas, aut fidejussos tollere, aut homines tam ingenuos quam et servos ipsius monasterii distinguere, nec ullas publicas functiones, aut redditiones, vel illicitas occasiones requirere, quibus in aliquo idem monasterium sibi subjecti aliquid patiantur incommodum, nostris futurisque temporibus quisquam tam temerarius existat qui id faciendi illicitam sibi potestatem attribuere audeat. Quidquid ergo saepe factis ejusdem monasterii rebus in jus fisci exigere debuit, et a praedecessoribus nostris collatum esse constat, largitionis nostrae munere libenter esse volumus per immensum eidem monasterio concessum; et, remoto fisci dominatu, ad luminaria basilicae praedicti monasterii concinnanda et ad sustentationem pauperum seu clericorum in eodem loco Domino deservientium sit supplementum. Et ut haec auctoritas firmiter habeatur, et perpetuo tempore melius conservetur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi.

Data viii Kal. Augustas, anno, Christo propitio, 4 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 10. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXVIII.

PRO MONASTERIO S. GERMANI A PRATIS.

(Anno 817.)

[Mabill., Act. ord. S. Bened., part. II, pag. 118.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu

PATROL. CIV.

A Christi Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Quidquid ob amorem Dei pro opportunitate servorum Dei agimus, hoc nobis ad aeternam beatitudinem obtinendam pertinere confidimus. Igitur notum sit omnibus fidelibus nostris, praesentibus scilicet et futuris, quia ob enolumentum anime nostrae quantum piscariam, quam olim proavus noster bonae memoriae Carolus in pago Pinciense, in villa quae vocatur Rioidus, in fluvio videlicet Sequanae fieri jussit, ad monasterium sancti Germani, ubi sanctum et venerabile ejus corpus requiescit, et ubi Hirmino vir venerabilis pastoralis fungitur officio, ad subsidium monachorum in eodem sancto loco Deo famulantium libentissime concessimus, et per hos apices confirmavimus, ea scilicet conditione ut illa nocturna (*Id est, jus piscandi una nocte*) quam monasterium sancti Dionysii exinde accipit et sancti Petri monasterium, nullatenus eis a quocumque subtrahatur: sed eadem monasteria omni tempore pro sua portione restaurationi veniae atque emendationi adminiculum praestent, prout necesse fuerit. Reliquum vero in integrum eidem venerabili sancti quidem Germani cessimus monasterio. Jubemus quoque atque decernimus, ut de memorata piscaria nullus praedictum monasterium ejusque procuratores inquietare nostris futurisque temporibus praesumat, neque aliquam contrarietatem ex ipsa eidem monasterio facere, aut aliquid inde abstrahere pertentet: sed amodo et deinceps ita libere teneant ipsi monachi hanc Caroli-vennam, quemadmodum genitor noster Carolus serenissimus imperator et Augustus, avus etiam noster Pippinus, atque proavus Carolus, qui eandem construere jussit capturam; nos quoque eandem tenuimus haecenus: scilicet uti omni tempore sit salva undique ab omnibus obstaculis aqua, sicuti apud nos adhuc exstat. Nec fiant unquam ulla opera huic vennae nocitura nec ante vel retro; siquidem cujuscumque potestatis sint littora nostra, tamen est regalis aqua. Ergo super hanc cessionis auctoritatem hoc nostrum regale praecipitum fieri iussimus, per quod decernimus atque jubemus ut nullus quilibet Christianitatis cultor audeat vel praesumat nostrae salutis donativum infringere, neque per violentiam, neque per ullam calliditatis praedictum Caroli-vennae nociturum: sed potius sine ulla subtractione vel diminutione atque damnatione liceat monachis sancti Vincentii sanctique Germani cum omni integritate hoc munus quod eis conferimus, ad nostram requiem sempiternam perpetualiter possidere et frui. Ergo haec nostrae auctoritatis praecipitum ut firmiter continuationis vigorem obtineat per succedentia annorum curricula, manu propria subter roberantes annulo nostro eam iussimus insigniri.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi.

Data tertio Kal. Septemb., anno Christo propitio 3

imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione A
decima. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei
nomine feliciter. Amen. (*Cum sigillo cerreo.*)

LXIX.

PRO TIRONENSI S. MARTINI ECCLESIA.

(Anno 817.)

[Apud Marten., *Ampliss. Collect.*, tom. I, pag. 63,
ex chartario S. Martini.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
Christi, Ludovicus divina ordinante providentia iu-
perator Augustus.

Si petitionibus servorum Dei pro quibuslibet ec-
clesiasticis necessitatibus aures nostras pulsantium
libenter annuimus, et ad divinæ potentie in locis
Deo dicatis uberius famulandum auxilium porrigi-
mus, id nobis procul dubio et ad mortalem vitam
temporaliter deducendam, et ad futuram feliciter
obtinendam, commodum provenire confidimus. No-
tum igitur esse volumus cunctis fidelibus nostris,
episcopis videlicet, abbatibus visisque illustribus,
ducibus, comitibus, domesticis, grafionibus, vicariis,
centenariis eorumque junioribus, nec non missis
nostris per universum imperium nostrum discen-
rentibus, seu etiam cæteris fidelibus sancte Dei Ec-
clesiæ nostrisque presentibus scilicet et futuris,
quia adit serenitatem culmini nostri venerabilis
vir Fridегisus abba ex monasterio peculiaris nostri
patroni sancti Martini, ubi ejusdem præclarissimi
viri venerabile corpus requiescit, ferens manibus
immunitatis præcorum regum Francorum, nec non
avi nostri Pippini quondam regis, seu etiam pia
recordationis domni et genitoris nostri Caroli se-
renissimi imperatoris, quibus idem monasterium
quiete in Dei servitio manere sanxerunt, et omnes
res præfati monasterii in universo, Christo lar-
giente, regno suo, in Austria scilicet, Neustria,
Burgundia, Aquitania, Provincia, Italia, et in cæteris
regni sui partibus consistentes, que non solum
ab orthodoxis principibus, verum etiam a cæteris
fidelibus collate, vel per quoslibet contractus et mu-
nimenta chartarum in jus ejusdem legaliter tradite
sunt monasterii, sub immunitatis suæ defensione
consistere, et ab omni publica functione et judicaria
exactione immunes liberisque tradidissent, quod
munus eidem monasterio exhibitum, Deo annuente,
inviolabiliter hactenus constat esse conservatum.
Pro firmitatis nostræ nanque studium hujusmodi
beneficium erga præfatum venerabile monasterium
nostra auctoritate humiliter precibus quibus valuit
fieri postulavit. Cujus petitioni, ob amorem Dei et
venerationem beatissimi Martini, libenter assensum
præbere nobis usquequaque libuit. Quapropter vo-
lumus atque decernimus ut omnes res ejusdem mo-
nasterii, cum hominibus sibi subjectis, sub nostræ
defensionis munimine modis omnibus consistent.
Præcipientes ergo jubemus atque precipimus ut

^a Ex hoc loco patet monachos S. Martini jam tum
in canonicos conversos fuisse cum diploma istud da-
tum est. Et quidem legam monasticam retinuisse
toto Caroli Magni principatu censet Mabillonius; eo

nullus iudex publicus, aut quilibet superioris aut
inferioris ordinis rei publice procurator, ad causas
judiciario more audiendas, in ecclesiis, aut villas,
seu reliquis possessionibus, quas moderno tempore
in quibuslibet provinciis aut territoriis imperii no-
stri juste et legaliter tenet, vel deinceps in jure
ipsius monasterii divina pietas voluerit augeri, in-
gredi præsumat, nec freda, aut tributa, aut man-
siones, aut pastus, aut telonium, sicut in præcepto
domni genitoris nostri continetur, exigere, aut fide-
jussores tollere, aut homines tam ingenuos quam
servos super terram ipsius monasterii commanentes
distringere, nec ullas publicas functiones aut redhi-
bitiones, vel illicitas occasiones requirere, quibus
idem monasterium sibi que subjecti aliquid injuste
patiantur incommodum, nostris futurisque tempo-
ribus quisquam tam temerarius existat, quod faci-
endi illicitam sibi potestatem attribere audeat.
Quidquid ergo de præfatis ejusdem monasterii rebus
in jus fisci cedendum fuit, et a decessoribus nostris
comperimus collatum, et largitionis munere libenter
volumus esse per universum eidem monasterio con-
cessum, ut id remoto fisci dominio ad luminaria
basilicæ S. Martini concinnanda, et ad sustentatio-
nem pauperum seu a clericorum in eodem loco Do-
mino deservientium, sit supplementum. Si quis au-
tem in tantam prorumpere ausus fuerit audaciam,
ut hujus præcepti nostri violator exstiterit, quem-
admodum in præceptione domni et genitoris nostri
continetur, non solum in offensam nostram lapsu-
rum, verum etiam sexcentorum solidorum auri ad
purum excoeti se noverit pœna multandum, unde
duas partes rectores memorati monasterii, tertiam
vero jus fisci recipiat. Dignum namque justinque
est ut tot piorum regum decessorum nostrorum,
nostrique præcepti violator hujusmodi subeat pœ-
nam, ut et se tante temeritatis merito argui cogno-
scent, et cæteris ne id agere quolibet ausu pertentent,
timorem incutiat; ut nullus scilicet beneficia regalia
locis Deo dicatis veneranter exhibita temerare co-
nectur. Volumus itaque atque censemus ut, remota
totius judicariæ potestatis inquietudine, quieto or-
dine memoratus abba sui que successores res prædi-
cti monasterii, cum omnibus sibi subjectis vel ad se
aspicientibus seu pertinentibus hominibus sub im-
munitatis atque protectionis nostræ defensione con-
sistant, nostro que fideliter parentes imperio pro in-
columitate nostræ conjugis et prolis, seu etiam to-
tius imperii a Deo nobis collati, ejusque gratissima
miseratione perpetuo conservandi, una cum clero
sibi commisso, Dei immensam clementiam jugiter
exorent. Si quid vero de præfati monasterii rebus
per tepiditatem et negligentiam abbatum aut præ-
sumptionem judicum injuste abstractum est, id per
hanc nostram auctoritatem prorsus restaurandum
præcipimus. Et ut hæc auctoritas inviolabiliter ob-
vero defuncto, statim eam abjecisse, favente in prin-
cipis Fridегisio abbate, qui favorem etiam vitam in
Seithiensi S. Bertini monasterio, cui præerat abbas,
inducere tentavit.

tineat effectum et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris verius credatur ac diligentius conservetur, manu propria subter firmavimus et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Helisachar recognovit. Data in Kal. Septembris, anno, Christo propitio, 3 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 10.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXX.

PRO S. MARTINI TURONENSI ECCLESIA.

(Anno 817.)

[Apud Marten., *Ampl. Collect.*, tom. I, pag. 65, ex chartario S. Martini.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata imperiali more beneficia opportuna largimur, id nobis ad stabilitatem imperii nostri, et ad animæ salutem obtinendam, profuturum minime dubitamus. Notum sit igitur omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, vicariis, centenariis, teloneariis, actionariis, missis nostris per imperium nostrum discurrantibus, vel omnibus rempublicam administrantibus, seu etiam cæteris fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrisque presentibus scilicet atque futuris, quia detulit nobis venerabilis vir Fridugisus, abbas ex monasterio S. Martini eximii confessoris Christi nostrique patroni, ubi venerabile ejus corpus requiescit, præceptum auctoritatis domni et genitoris nostri pie recordationis Caroli serenissimi Augusti, in quo continebatur quod ad precem decessoris sui Wifardi quondam abbatis, idem genitor noster ob amorem Dei et venerationem S. Martini, carra et samnaticum hominibus his prelati, quæ propter utilitatem et necessitatem memorati monasterii per diversos regni sui mercatus mittebantur, ab omni telonio immunita et secunda esse sanxisset. Pro rei quoque firmitate nostram postulavit serenitatem, ut morem paternum sequentes, hujusmodi beneficium eidem sancto loco concederemus. Cujus petitioni libenter aurem accommodavimus, et hoc præceptum fieri censuimus, per quod præcipimus atque jubemus ut quotiescunque prefatus abbas sive successores et clerici in eodem loco Christo famulantes, pro utilitate et necessitate sua sublevanda, carra et samnatica negotiandi gratia in quoslibet mercatus imperii nostri, aut in partes Austriæ atque Neustriæ, aut Burgundiæ, aut Aquitanicæ, aut Provinciæ, aut , aut cæterarum partium loca imperii nostri direxerint, nullum telonium ab his, neque ab hominibus qui eis presunt, nec pontaticum, nec portaticum, nec rotaticum, nec pulveraticum, nec cespaticum, nec alias redditiones, quisquam exigere, aut aliquam eis contrarietatem aut detentionem ingerere presumat, sed liceat eis per hanc nostram auctoritatem per universa imperii nostri loca, libere

atque secure ire et redire, prout sibi commodum prospexerunt, et ab his qui rem publicam administrant, eorumque junioribus nullam patiantur incommoditatem. Teloneum vero quod de memoratis vehiculis et hominibus jure fisci exigi poterat, eidem sancto loco libentissime, quemadmodum et in genitoris nostri continetur præcepto, in nostra concessimus elemosyna, quatenus memoratum abbatem suosque successores cum clero sibi commisso pro nobis, conjugeque, proleque, imperiique stabilitate, jugiter Dominum deprecari delectet. Et ut hæc auctoritas inviolabilem obtineat effectum, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris verius credatur, et diligentius conservetur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovit.

Data in Kalendas Septembris, indictione 10, anno 3 imperii domni Ludovici imperatoris Augusti. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXI.

PRO MONASTERIO TORNACENSI.

(Anno 817.)

[Apud D. Bouquet., *Recueil des Hist.*, tom. VI, pag. 509, ex Foppensio, in *Supplem. ad Diplom. Miræi.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Notum sit omnium fidelium nostrorum tam presentium quam futurorum solertia, quia postulavit nobis vir venerabilis Wendilmarus Tornacensis urbis episcopus, ut terras quasdam fisci nostri in eadem urbe ei in amplificanda et dilatanda claustra canonicorum in nostra elemosyna concederemus. Nos itaque ad hoc prævidendum et inspicendum, Irmonem venerabilem abbatem et Ingobertum et Hartmannum missos nostros direximus, qui hoc præviderent, et juxta quod necessitas ad eandem claustram faciendam exigebat, de fisco nostro ex nostra auctoritate ei consignarent. Quod ita et fecerunt: id est, de proprio fisco nostro in eodem loco de terra habente in circuito perticas LXXIV, nec non et in eodem loco de fisco nostro, quem Werimfredus in beneficium habet, perticas XCIX; similiter et de fisco nostro, quem Hruoculfus comes in ministerium habet, perticas XXX. Sed ut firmiter eadem ecclesia et ejus rectores prædicta loca et claustra dilatanda et amplificanda perpetim haberent vel possiderent, nostram auctoritatem super hac re postulavit, per quam firmiter atque inviolabiliter nostris et futuris temporibus in jus prædictæ ecclesiæ permaneret. Cujus precibus, pro mercedis nostræ augmento et reverentia ipsius sancti loci, nobis acquiescere libuit, et prefatas terras eidem ecclesie secundum dimensionem et collaterationem suam

praesentialiter tradere libuit. Quapropter volumus A in quo sumus auctore Domino constituti, ab eodem dominorum Domino deinceps constituendis, quia Ebo venerabilis archiepiscopus Rhemensis Ecclesiae, et reverentissime sedis sancti Remigii gloriosissimi pontificis et specialis patroni nostri praesul, clementiae nostrae innotuit, quia vetustatis senio contrita iam dicte metropolis urbis sancta mater nostra Ecclesia, in honore sanctae semperque virginis ac genitricis Mariae consecrata, existeret. In qua, auctore Deo, et cooperatore sancto Remigio, gens nostra Francorum, cum aequivo nostro rege ejusdem gentis, sacri fontis baptismate ablui ac septiformi Spiritus sancti gratia illustrari pronocuit. Sed et ipse rex nobilissimus ad regiam potestatem perungi Dei clementia dignus inventus fuit. Ubi etiam et nos divina dignatione per manus domni Stephani Romani summi pontificis ad nomen et potestatem imperialem coronari meruimus. Quam pro tantis beneficiis nobis ibidem a Deo collatis renovare cupientes, et ad id exsequendum loci inconmoditatem cernentes, concedimus ad hoc opus et ad caetera quaeque pro servorum Dei ibidem degentium necessitatibus aedificanda, murum omnem cum portis ipsius civitatis, et omnem operam, cum cunctis impendiis, quae ex rebus et facultatibus ipsius ecclesiae et episcopatus Rhemensis Aquis palatio nostro regie peragi et exsolvendi solitum fuerat, in elemosyna videlicet nostra, et pro remedio animae domni ac genitoris nostri atque ceterorum praedecessorum nostrorum, qui eundem episcopatum contra salutem suam aliquam in tenerant, et in suos usus contra ecclesiasticas regulas res ac facultates Ecclesiae ipsius expenderant; et ob hoc minus, quam debuissent, utilitatis sacris locis in eodem episcopatu constitutis exinde praevenit. Volumus etiam ut vassalli et quicumque fideles nostri ex rebus ejusdem episcopatus aliquid habent, eidem operi inserviant, sicut constitutum est a bonae memoriae domino et genitore nostro; et sicut decretum est a pie recordationis domino et avo nostro Pippino, decimas et nonas eidem ecclesiae ex rebus quas inde habent, persolvant. Vias etiam publicas omnes, quae circa eandem ecclesiam vadunt, et impedimento esse possunt ad claustra et servorum Dei habitacula construenda, ut transferri atque immutari possint, concedimus. Et si aliquid ibi de fisco nostro habetur,

Rothmundus [Faramundus] ad vicem Helisachar recognovit.

Data XII Kal. Decembris, anno, Christo propitio, imperii domini nostri 4, a indictione II. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen b.

LXXII

PRO ECCLESIA RHEMENSIS.

(Anno 817.)

[Apud D. Bouquet, *ibid.*, pag. 510, ex Floardo, lib. II *Hist. Eccles. Rom.*, cap. 49.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si locis venerabilibus ea quae exinde a praedecessoribus nostris regibus vel imperatoribus ad reipublicae usus exigebantur, religiosa liberalitate in utilitatibus et necessitatibus eorumdem sanctorum locorum expendendis remittimus, et fidelium nostrorum saluberrimis pro hac eadem re suggestionibus ac petitionibus benignum commodam assensum, maximum et animae nostrae, et regiae ac regno providemus consultum: quia nihil ceuiter reipublicae imminutum, quidquid ex eadem republica piis actibus, et locis religiosis, ac ecclesiarum Dei utilitatibus, seu servorum Dei fuerit commoditati indultum. Quapropter notum esse volumus omnibus [Ecclesiae] Dei fidelibus, praesentibus scilicet et futuris, praecipue quoque successoribus nostris in potestatis culmine,

a Indictio undecima inchoanda a mense Septembris.

b Ad annum 817 refertur diploma a Baluzio vulgatum tomo I Capitularium, pag. 591, quo Ludovicus Pius donationes Ecclesiae Romanae ab avo Pippino et a Carolo patre factas confirmare dicitur. Haec Ludovici donationum non minus commentitiam quam quae Constantino Magno alligunt, putat Pagnus ad an. 817, num. 7. Ex tunc enim, inquit, Pontificibus Romanis qui dona a Pippino et Carolo Magno facta memorarunt, nullus est qui donationis Ludovici Pii meminisset; quia neque justissimum habentes titulum rerum ab Ecclesia possessarum, fictitium contempserunt. Praeterea Otto I et Henricus I imperatores sigillatim enumerant quae Pippinus et Carolus Magnus Ecclesiae Romanae donarunt, eaque diplomatis suis confirmant: sed donationis Ludovicianae mentionem non fecere. Leo Ostiensis, saeculi duode-

cini initio demortuus, primus fuit qui ejus meminisset, ideoque non multo ante excogitata fuerat. Ludovicus ea donatione concedit apostolice sedi *insulas Corsicam et Sardiniam et Siciliam sub integritate cum omnibus adjacentibus territoriis*: et tamen Sicilia nunquam in potestate Caroli Magni nec successorum fuit. Denique in ea donatione Ludovicus statuit ut, mortuo pontifice Romano, quem omnes Romani elegerint, sine aliqua ambiguitate et contradictione more canonico consecratur. *Et cum consecratus fuerit, inquit, legati ad nos vel ad successores nostros reges Francorum dirigantur*, etc. Quod merum commentum est, cum, ipso Ludovico Pio vivente, Eugenius II papa ad postulationem Lotharii imperii paterni collega staterit ut pontifex Romanus non consecratur nisi in praesentia legatorum imperialium: quod toto hoc saeculo et ultra in usu positum fuit.

per hoc nostræ auctoritatis præceptum perpetuo concedimus, ut nullus iudex, comes, aut missus, sive aliquis ex iudiciaria potestate ullam inde eidem sanctæ Dei prædictæ Rhemensis ecclesiæ inquietudinem aut ullum calumniam impedimentum inferre unquam presumat: obsecrantes successores nostros ut salutis suæ memores, præsentis scilicet et æternæ; memores etiam beneficiorum quæ nobis et genti nostræ ac prædecessoribus nostris in eodem sancto loco per beatum Remigium meritis sanctæ Mariæ collata sunt; sicut sua bene gesta a suis successoribus conservari voluerint, ita quæ pro amore Dei ac sanctæ eius genitricis ac beati protectoris nostri Remigii sæpefacto sancto loco contulimus, perpetuo inviolabiliter conservare procurent. Et ut hæc nostræ concessionis auctoritas per futura tempora in Dei nomine pleniori obtineat firmitatis vigorem, annuli nostri impressione subtersignari decrevimus.

LXXIII.

PRO ECCLESIA ARGENTINENSIS.

(Anno 817.)

[Apud Grandidier, *Hist. de l'Egl. de Strasb.*, prob. tom. II, pag. 465.]

In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Cum petitionibus servorum Dei justis, et servorum Dei rationabilibus divini cultus amere favemus, superna nos gratia muniri non dubitamus. Idecirco noverit omnium fidelium nostrorum tam præsentium quam et futurorum industria, quia vir venerabilis Adaloch Argentoratensis, sive Strazburgensis ecclesiæ vocatus episcopus, quæ est constructa in honore sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ, detulit obtutibus nostris, et quandam auctoritatem domini et genitoris nostri Caroli bonæ memoriæ piissimi Augusti, in qua continebatur insertum qualiter

Haec diploma mutilum exstat apud Guillimannum, de *Episcop. Argent.* pag. 118; Coitium, in *Annal. ecclesiast. Franc.*, tom. VII, pag. 481, et Bouquetum, in *Scriptor. Rer. Francic.*, tom. VI, pag. 505. Integram vero, sed quibusdam in locis corruptum, ediderunt Gallie Christ. editores, tom. V inter instrumenta, pag. 462, et Scheepflous, *Alsat. diplom.*, tom. I, pag. 65, num. 81, qui illud ære incisum tabula 8 representavit. Scierunt hic ex ipso autographo descriptionem referimus.

Hæc repetitio servorum Dei exist in ipsomet autographo, forsitan incuria scriptoris.

Illustris abbas Godefridus de Bessel in suo *Chronico Gotwicensi*, tom. I, pag. 76, ex hac usitata in antiquis imperatorum diplomatibus formula *detulit obtutibus nostris præcepta, sive auctoritates antecessorum nostrorum*, conatur probare jam nono sæculo constituta fuisse imperialia Germaniæ archiva, ex quibus allegata diplomata fuerant depremta. Sed hæc non probantur ex prædicta formula, quin potius demonstrat talia diplomata non ex serinio imperatorum, sed ex ipsis ecclesiarum tabularis eruta fuisse.

Exstat hæc auctoritas sive diploma Caroli Magni die septima Martii 775 supra, num. 65, pag. cvi (*Patrologie tome XCVII, col. 926*).

Hodie vicus *Stil*. Consulatur notæ prædicti diplomatis Caroli Magni.

Rivulus hodie quoque dictus *Stil*.

quondam locellum nuncupantem Stilla, quod a longo tempore per confirmationes regum prædicta possidet ecclesia, rectores ipsius ecclesiæ cum iudiciis regalibus habuerant intentionem, et prædictum locum per loca denominata, id est, per regia strata, quæ pergit super rivulum, qui dicitur Stilla, super casa Runnaldi, deinde ubi dicitur Paphuisnada, inde totum montem qui vocatur Arlegisbergo, usque ubi rivulus surgit qui dicitur Hlasi; deinde ubi Wichia surgit, usque quo in Brusca ingreditur; inde iterum per longa Brusca, usque dum Stilla intus ingreditur, ad partem prædictæ ecclesiæ acquisierunt; et domnus et genitor noster per eandem auctoritatem ad ipsam sedem pervenit ad habendum confirmaret. Et deprecatus est ut paternum morem sequentes nostra confirmaremus auctoritate, quod ita nos fecisse omnium fidelium nostrorum cognoscat industria. Præcipientes ergo jubemus, ut sicut in præcepto domni et genitoris nostri continetur, et prædicta ecclesia moderno tempore possidet, ita deinceps absque ullius impedimento teneat atque possideat, et quicquid de ipso vel in ipso rectores prædictæ sedis ob utilitatem et profectum ipsius facere vel judicare voluerint, jure ecclesiastico perennibus temporibus libero potiantur arbitrio faciendi. Hæc vero auctoritas, ut firmiorem in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris verius credatur et diligentius conservetur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi et subscripsi.

Data v Kalendas Septembres, anno, Christo propitio, tertio imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione decima. Actum Aquisgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter, Amen.

Vicus *Urmot*.

Locus ignotus.

Heiligenberg.

Rivus *Hasel*.

Rivulus *Wich*.

Fluvius *Brusche*.

Hæc verba annuli nostri in authentico vetustate sunt erasa.

Adnotat Thegamus ad an. 814, cap. 10, apud Bouquetum, tom. VI, pag. 76, Ludovicum Pium renovasse omnia diplomata ecclesiis concessa a prædecessoribus suis, quæ ipse manu propria cum subscriptione roboravit.

Durandus diaconus fuit Ludovici Pii imperatoris notarius sub cancellariis Helisachare, Fridugiso et Theotone.

Helisachar, sive Elisachar fuit ordine primus cancellarius Ludovici Pii, multaque prostant hujus imperatoris diplomata, quibus ille subscripsit. Appellatur ab Eginhardo et Agobardo *presbyter et abbas*; abbatie enim sancti Maximini Trevirensis multisque aliis cœnobiis ea ætate præfuit titulo abbat.

Sigillum hujus diplomatis per longa temporum intervalla deperditum est; olim vero exstantis nota remanet in membrana nigricante, et decussatum in crucis modum incisum, revulsis inclusis quatuor angulis.

LXXIV.

PRO MONASTERIO S. GALLI.

(Anno 817.)

[Apud Neugart., *Codex Almannicus*, pag. 165.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus, omnibus comitibus partibus Almannie, seu successoribus atque junioribus vestris, vel omnibus fidelibus nostris, notum sit quia placuit nobis pro remedio anime nostre, et eterne retributionis fructum, monasterio S. Galli, quod est situm in pago Durguowæ, ubi Gauzbertus venerabilis abbas præest, et congregatio ipsius monasterii quoddam censum de super scriptis mansis, illud quod partibus comitum exire solebat, salva tamen functione, quæ tam ex censum, quam ex tributum, vel alia qualibet re partibus palatii nostri exire debent, per hanc nostram auctoritatem concedere. Et propterea has nostræ præscriptionis litteras prædicto monasterio ejusque congregationi fieri jussimus, per quas omnibus vobis præcipimus ut de mansis denominatis, hoc est: in ministerio Frumaldi comitis mansum Weisarii in Huntingun, ^a et Puadonis in Chenigun ^b et in ministerio Cuuthardi comitis ad Pisungas ^c mansum Tatonis et Cuatonis, et mansum Geilonis, et mansum Gozberti, et mansum Wolfonis, et mansum Almanni; in ministerio Karamanni comitis ad Seerzingas ^d mansis Atolfi et Liutboldi; ad Swanningas ^e mansum Liubolti, et ad Wilaresbach ^f mansis Ratolti et Herigeri: et in ministerio Hluadarii comitis ^g ad Teiungas ^h mansis Amalonis, et Gerbarti, ⁱ et Luitharii, et Wolferti, et Nilonis; et ad Filingas ^j mansis Witonis et Heimonis; ad Nordstetum ^k mansum Otonis et Reginkeri; ad Forrum ^l mansum Pruningi et Wavingi; ad Spicbingas ^m mansum Ottonis et Waramanni, et Adalhari; ad Tanheim ⁿ mansum Tuatonis: in ministerio Erchangarii comitis mansum Rualdozzi de Heimbak ^o, et mansum Fretolfi de Talalusun ^p et Otgarii de Pualheim ^q; et in ministerio Rihwini ^r comitis mansum Sniulzi de Hutinvillare ^s, mansum Gundwini de Chezzinvillare ^t inter Kiselhari et Facconi mansum unum, et mansum Roatperti de Lanchasalachi ^u, et duos mansos de Zilleslata ^v, et mansum Anualrici, et Balduvini de Hebinlow ^w, et mansum Puwonis de Hnwiltare ^x, et

A mansum Hunepterti, et mansum Heritati de Tanninghoum ^y: de ministerio Odalrici comitis mansum Rihwini de Stetim ^z de Mavadorf ^{aa} mansis Isamberti, et Ruadberti, et Ruatbaldi, et Arnolti, et mansum Walberti de Fischach ^{bb}, et mansum Theotramni de Chlusteron ^{cc}, quæ fiunt simul XLVII, nullum censum aut tributum, aut opera, vel araturas, aut alias quaslibet functiones exigere aut exactare presumat, sed sicut nos in nostra elemosyna concessimus, ita perpetuo maneat. Has vero nostræ auctoritatis litteras, ut ab omnibus melius credantur atque conserventur, de annulo nostro, subter jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi et subscripsi.

B Data pridie Nonas Junias, anno Christo propitio, quarto imperii domni Ludovici piissimi Augusti, in dictione 10da. Actum Aquisgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter Amen.

LXXV.

PRO EODEM MONASTERIO.

(Anno 818.)

[Apud Neugart., *ibid.*, pag. 169.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Cum locis divino cultui mancipatis quiddam largitionis nostræ munere quippiam conferimus, id nobis et ad stabilitatem imperii nostri, et ad eterne vite præmium capessendum profuturum liquido credimus. Proinde notum esse volumus omnium fidelium nostrorum presentium et futurorum sagacitati, quia vir venerabilis Gauzbertus abbas monasterii sancti Galli, quod est situm in pago Durguowe, suggestit nostræ serenitati, eo quod quidam homo nomine Isingrimus olim per strumenta chartarum legaliter tradidisset quasdam res proprietatis suæ in presentia nobilium virorum, quæ sunt in eodem pago, monasterio cui ipse, auctore Deo, prælatus est, et secundum legem vestituram legitimam prædictum hahisset monasterium. Sed dum prædictus Isingrimus infidelis nobis existeret, et in eadem infidelitate interfectus, res proprias, quas habebat, fisco reducte sunt: similiter et istas, quas dudum legitimo ordine prædicto tradiderat monasterio, fisco

rimus, uti et comites Frumoldum, Cuuthardum, Karamannum, Rhuadarium, et Erchangarium.

^a Rihwinus, comes Turgovizæ.
^r Uzweil ap Toggios.
^s Kesweiden in Turg.
^t Landschlacht parochiæ Altun ih.
^u Zillschlacht parochiæ Sitterdorf ib.
^v Hennaun, vicus cum ecclesia paroch. ap. Toggios.

^z Ifweil parochiæ Bichelsee in Turg.

^y Denikon vel Tennicken.

^z Stetten prope Marisburgum in Linzgovia, cujas comes erat Odaricus.

^{aa} Errore librarii pro Maradorf, Markldorf.

^{bb} Fischbach.

^{cc} Klustern.

^{dd} Indictio 10 currebat an. 817, Ludovici III quarto.

^a Houdingen, prope arcem Furstenberg.

^b Gunningen, in cap. rur. Wurnling.

^c Bisingen, inter Bahlingen et arcem Hohenzollern.

^d Scherzingen, in cap. Ebing.

^e Schweningen, ad Nicri fontes, prope Villingen.

^f Weilersbach, inter Rotwilam et dictum oppidum.

^g Al., Ruadarii com.

^h Tuoningen, versus Fœni-Montem.

ⁱ Villinga oppidum, et vicus Haud.

^j Nordstetten, prope Ilorb.

^k Pforheim, ad Danubium inter arcem Warten.

^l Speichingen, in comit. Hochenberg.

^m Tanheim dit Forst.

ⁿ Heimbach, prope Dorban oppidum.

^o Thalaus, infra Rotwilam ad Nicrum.

^p Bucchen, Buchein, quod cum cæteris locis hæcenus recensitis ad veterem Bertholdesbaram refe-

sociate sunt. Nos vero jussimus Richoino comiti ^A hanc rem diligenter inquirere, et nobis nuntiare. Qui ad nos veniens, et rem diligenter inquisitam nuntiavit ita se habere, sicut ipse Gauzbertus assererat. Unde placuit excellentiæ nostræ ob animæ nostræ emolumentum præscriptas res, quas præfatus Isingrimus prædicto tradidit monasterio, non solum reddere, verum etiam et per hanc nostræ auctoritatis confirmationem prædicto fieri monasterio, per quam modernis futurisque temporibus rectores prænominati monasterii teneant atque possideant. Decernimus igitur ut jubemus, ut nullus quilibet nostris et futuris temporibus prædictas res, quas præscriptus Isingrimus juste et legaliter prædicto tradidit monasterio, de eodem cœnobio abstrahere, aut aliquam injustam calumniam, aut inquietudinem ^B contra ipsum cœnobium, ejusque rectoribus facere aut ingerere præsumat: sed quidquid de ipsis vel in ipsis prælati ipsius monasterii, ob utilitatem et profectum ejusdem facere voluerint, libero in omnibus perfruatur arbitrio faciendi. Et ut hæc auctoritas firmiorem obtineat vigorem, de annulo nostro subter eam jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi et subscripsi.

Data iv Nonas Junias anno, Christo propitio, quinto imperii domni Ludovici serenissimi Augusti, indictione 11 ^b. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXVI.

PRO EODEM MONASTERO.

(Anno 818.)

[Apud Neugart., *ibid.* ex *Collectione diplomatica*, D. de Halle.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus

Cum petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superni muneris donum nobis a Domino impertiri [confidimus]. Idcirco notum esse volumus omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, et nostris, presentibus scilicet et futuris, quia monasterium S. Galli, quod est situm in pago Durgnowe, ubi venerabilis vir Gauzbertus abbas præest, quod subjectum fuit episcopatu sanctæ ecclesiæ Constantiæ, ubi modo Wolfoezuo episcopus præest, cum monachis ibidem Domino militantibus, cum rebus et hominibus sibi subjectis, et legaliter aspicientibus vel pertinentibus sub nostra suscepimus defensione, et immunitatis tuitione. Præcipientes ergo jubemus, ut nullus iudex publicus, vel quislibet ex judiciaria potestate in ecclesias aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones, quas moderno tempore in quibuslibet pagis, vel territoriis infra ditionem imperii nostri juste et legaliter

possidet, vel quæ deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel freda ^c exigenda, aut mansiones ^d vel paratas ^e, faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius monasterii, tam ingenuos quam et servos, super terram ipsius commanctas, irrationabiliter distringendos, nec ullas redhibitiones, irrationabiliter distringendos, nec ullas redhibitiones, et illicitas occasiones requirendas nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt, penitus exigere præsumat; sed liceat memorato abbati, suisque successoribus, res prædicti monasterii cum omnibus sibi subjectis, et rebus et hominibus ad se juste aspicientibus vel pertinentibus sub tuitionis atque immunitatis nostræ defensione, remota totius judiciariæ potestatis inquietudine, quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio: quatenus ipsos monachos quibuslibet Deo famulari videntur, quiete consistentibus, pro nobis et conjuge, proleque nostra, atque stabilitate totius imperii a Deo nobis collati, ejusque clementissima miseratione per immensam conservandi jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Hanc itaque auctoritatem, et pleniorum in Dei nomine habeat firmitatem, et a fidelibus sanctæ Ecclesiæ, et nostris verius credatur, et diligentius conservetur, de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi et subscripsi.

Data iii Nonas Junias, anno, Christo propitio, quinto imperii Ludovici piissimi Augusti, indictione 11 ^c. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXVII.

PRO MONASTERO FLORIANCENSIS.

(Anno 818.)

[Apud D. Bouquet, *ibid.*, pag. 511, ex Perardo in instrum. pro *Hist. Burgund.*, pag. 46.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Cum petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superna nos gratia muniri non ambigimus. Notum sit igitur omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, tam presentibus quam futuris, quod defuit nobis venerabilis vir Adalgandus abbas ex monasterio sancti Benedicti Floriancensis, quod est constructum in pago Aurelianensi super fluvium Ligeris, ubi ipse sanctus Benedictus corpore requiescit, auctoritates immunitatum, avi videlicet nostri Pippini quondam regis, seu domni et genitoris nostri Caroli piissimi Augusti, in quibus erat insertum, quod sive ipsi, sive antecessores eorum, reges videlicet Francorum, præfatum monasterium cum rebus et hominibus ad se pertinentibus et aspicientibus, sub tuitione et defen-

excipiendi, cisque vicium necessarium subministrandi.

^e Parata, expense in hospitum susceptione faciende.

^f Convenit indictione 11 anno 818.

^a Richoinus, *al.* Richwims, comes Turgoviciæ.

^b Anno 818 currabat indictione 11.

^c Fredum, multa, vel etiam quævis exactio.

^d Mansio hoc loco pro debito accipitur, missos seu legatos præcipis, aliasve publicas personas hospitio

sione sua habuissent, et eorum immunitatibus auctoritatum a iudiciaria potestate in quietudine semper defensum et munum fuisset. Ob rei tamen firmitatem postulavit nobis præfatus abbas ut ob amorem Dei et reverentiam sancti Petri et sancti Benedicti paternum seu prædecessorum nostrorum morem sequentes, immunitatis nostræ præceptum circa ipsum sanctum locum fieri censeremus. Cujus petitioni assensum præbuimus, et hoc nostræ auctoritatis præceptum circa ipsum sanctum locum fieri decrevimus: per quod præcipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, et quislibet ex iudiciaria potestate, in ecclesiis aut loca, et agros, seu reliquas possessiones, quas moderno tempore in quibuslibet pagis aut territoriis infra ditionem imperii nostri iuste et legaliter possidet, et quod deinceps in iure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, et freda exigenda, aut mansiones et paratas faciendas, aut fideiutores tollendos, aut homines ipsius monasterii super terram ipsius commanentes distringendos, nec ullas redhibitiones aut illieitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, et ea quæ superius memorata sunt, penitus exigere præsumat; sed liceat memorato abbati suisque successoribus res prædicti monasterii sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere. Et quando quidem divina vocatione supradictus abbas et successores ejus de hac luce migraverint, quandiu ipsi monachi inter se tales invenire poterint, qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem et consensum licentiam habeant eligendi abbates; quatenus ipsos monachos qui ibidem Deo famulari videntur, pro nobis et conjugate proleque nostra, atque stabilitate totius imperii nostri a Deo nobis concessi atque conservandi, iugiter Domini misericordiam exorare delectet. Et quidquid rebus præfati monasterii fisco exigere poterat, præfato monasterio ejusque congregationi ibidem Deo famulanti concessimus, ut eis ad servitium peragendum augmentum vel supplementum fiat. Et hæc auctoritas ut nostris futurisque temporibus, Domino protegente, valeat inconvulsa manere, eam manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione subter sigillari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi.

Data vi Kalendas Augustas, anno, Christo propitio, quinto imperii domini Ludovici serenissimi Augusti, indictione undecima. Actum Aurelianis civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

^a Corrupte secundum, apud Perardum.

^b Male apud eundem, deberent.

^c Meminit hujus privilegii Adrevaldus in libro de Miraculis sancti Benedicti, cap. 19, his verbis: « Regali munificentia huic sacratissimo cenobio a principis Francorum regibus per præcepti proprii syngraphum concessum fuerat uti quatuor naves immunes ab omni debito fisci liberrime per alveum Ligeris discurrerent. » Postea narrat Adrevaldus miraculum

LXXVIII

PRO MONASTERIO FLORIACENSIS.

(Anno 818.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, ex schedis D. Claudii Estiennot.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, vicariis, centenariis, teloneariis, actionariis, vel omnibus republicam administrantibus, seu cæteris fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, tam presentibus quam futuris, notum sit quia venerabilis vir Adalgandus abba ex monasterio Floriacensi, quod est constructum in pago Aurelianensi super fluvium Ligeris, in honore videlicet S. Petri principis apostolorum et S. Benedicti confessoris, ubi ipse S. Benedictus corpore requiescit, detulit nobis auctoritatem præceptionis domni et genitoris nostri bonæ memoriæ Caroli piissimi Augusti, in qua congebatur quod avus noster Pippinus quondam rex et idem genitor noster contulissent monasterio eidem teloneum de quatuor navibus, quæ per Ligeris flumen seu cætera flumina propter sal et cætera commercia discurrebant, necnon et de carris et sagmariis necessaria ipsius monasterii vel congregationis idem Deo famulantis deferentibus, et de villis, vel de omnibus, undecunque fisco teloneum exigere poterat. Pro firmitatis namque studio postulavit nobis præfatus abbas ut paternum seu prædecessorum nostrorum morem sequentes, hujusmodi auctoritatis nostræ et beneficium eidem concederemus vel confirmarem. Quod et fecimus, etc.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovit.

Data vi Kal. Aug., anno, Christo propitio, 5 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 11. Actum Aurelianis civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXIX.

PRO MONASTERIO MAGNILOCENSIS.

(Anno 818.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, pag. 513.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Cum locis divino cultui mancipatis ob divinæ servitutis honorem opem congruam ferimus, et regium morem decenter implemus, et id nobis profuturum ad æternæ remunerationis præmia capessenda veraciter credimus. Notum igitur esse volumus fidei libus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, presentibus

tempore Rahonis comitis factum. Mabillonius, lib. xxviii Annal. Bened., num. 79, vellet Adrevaldum habere vadem consimilis miraculi. Observat præterea idem Mabillonius per id tempus Floriaci viguisse studia litterarum, testante Theodulfo in capitulari, cujus capite 19 presbyteros monet ut consanguineos suos ad scholam mittant in ecclesia Sanctæ Crucis, quæ cathedralis est, aut in monasterio S. Aniani aut S. Benedicti.

scilicet et futuris, qualiter nos, sicut in aliis auctoritatibus nostris continetur, Heimomonem venerabilem abbatem ex monasterio cuius vocabulum est Magnus Locus (*Manlieu*), quod est constructum in honore S. Sebastiani in pago Arvernico, et congregationem illius, cum rebus illorum iuste sibi competentibus, sub nostra suscepimus plenissima defensione et immunitatis tuitione. Et ideo decernimus atque per hos apices imperiales nostros sancimus ut omnes res ejusdem monasterii, sicut diximus, cum omnibus sibi subjectis, sub nostrae defensionis immunitate consistent. Praecipientes ergo jubemus atque praecipimus ut nullus iudex publicus, aut cuiuslibet superioris aut inferioris ordinis reipublicae procurator, ad causas iudicario more audiendas, in ecclesias, villas, seu reliquas possessiones quae moderno tempore in quibuslibet provinciis ad eundem locum pertinent, vel [quas] deinceps aut per nos aut per alios quoslibet in iure ipsius monasterii divina pietas voluerit augeri, ingredi praesumat, nec freda, aut tributa, aut mansiones, aut paratas, aut teloneum, aut fidejussores tollere, aut homines, tam ingenuos quam servos, super terram ipsius loci commanentes distringere, nec ullas publicas functiones, aut redditiones, vel illicitas occasiones requirere, quibus in aliquo idem monasterium sibi-que subjecti aliquod injuste patiantur incommodum; nostris futurisque temporibus quisquam tam temerarius existat, qui id faciendi sibi potestatem attribuere audeat. Et quidquid de rebus praefati monasterii fiscus sperare peterat, totum nos pro aeterna remuneratione praedicto monasterio concedimus, ut perennibus temporibus in alimonia pauperum et stipendia monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum: quatenus ibidem Deo servientes pro nobis, conjuge proleque nostra, atque stabilitate totius imperii a Deo nobis concessi atque conservandi, jugiter Dei misericordiam exorare debeant. Haec vero auctoritas immunitatis nostrae, ut per curricula annorum inviolabilem atque incuulsam obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

^a Charta est anni incerti, sed fuit data post annum 817, quo Lotharius a patre fuit renuntiatus imperator. Praecedit vero mensem Octobrem 821, quo idem Lotharius Irmingardem duxit uxorem.

^b Charta haec vigesima quinta exstat in capitulari Ludovici Pii quod ex codice regio tyronianis notis exarato vulgavit P. Carpenterius, in Alphabeto tyroniano, pag. 53. Ex Carpenterio descriperunt Bouquetus, in *Scriptor. Rer. Francie*, tom. VI, pag. 646, et Heumannus, in *Comment. de re diplom.*, tom. I, pag. 415. De notis tyronianis fuse agunt auctores Gallici *Noove Diplomatice*, tom. III, pag. 562-622. In bibliotheca majoris ecclesiae Argentinensis exstabat olim praestans psalterium notis tyronianis exaratum, aureisque capitellis distinctum. Codicem illum viderat anno 1498 Argentinæ Johannes Tritheimus, illumque maxime celebrat *Polygraphiae* libro quinto. Argentinensis ille codex Armenia-

A Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi.

Data xvi Kal. Sept., anno, Christo propitio, 5 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 11. Actum Andecavis palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXX.

PRO LOTHARIO IMPERII CONSORTE.

(Anno 818 ^a.)

[Apud Grandier, *Hist. de l'Egl. de Strasbourg*, tom. II, pag. 167, ex cod. ms. n. 2718 Bibliothecae regiae notis tyronianis exarato ^b.]

In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus ^c. Notum sit omnibus fidelibus nostris, tam praesentibus quam et futuris, quia nos dilecto filio Lothario Cesari ^d et consorti imperii nostri concedimus ad proprium ex quadam villa nostra quae sita est in pago Alsacinae, quae dicitur Herinstein, mansum dominicum cum omnibus supra positis et alios mansos tantum sexaginta ad eum pertinentibus, cum mancipiis desuper commanentibus et ad eodem sexaginta mansos aspicientibus. Haec vero res, sicut superius continetur scriptum, cum domibus, aedificiis, mancipiis, terris, pratis, silvis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, molendinis, mobile et immobile, tibi dilecto filio nostro Lothario imperatori ad proprium per hanc nostrae auctoritatis largitionem tradimus ad possidendum; ita videlicet ut quicquid de eisdem rebus et mancipiis facere vel vindicare volueris, libero in omnibus perfruaris arbitrario faciendi. Et ut haec largitio donationis nostrae per futura tempora inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria . . . etc.

LXXXI.

° PRO ABBATIA APRIMONASTERIENSIS.

(Anno 818.)

[Apud Grandier, *ibid.*, ex cod. ms. *Chronici Novientensis* qui exstat Selestadii in bibliotheca beati Rhenani ^e.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ipsique in eisdem locis famulantibus

D cis antea dicebatur exaratus litteris, usque dum praedictus abbas in illo recognovisset notas tyronianas, quarum significationem exhibet Gruterus, pag. 50.

^c Formulæ haec initialis deest in ms. codice, sed indubie supplenda.

^d Notanda hic venit Caesaris appellatio tunc temporis, eo, quo hic sumitur, sensu maxime rara, quamquam usi sunt Eginhardus alique scriptores, ubi Lotharium consortem imperii a patre nominatum memorant.

^e Hoc diploma hic refert Schœpflin in *Alsatie diplomatice* tom. I, inter sincera, pag. 66; rectius vero inter adulterina, pag. 105.

^f Haec charta non exstat in archivo abbatiæ Aprimonasteriensis.

beneficia opportuna largimur, premium nobis apud A Deum aeternae remunerationis rependi non disfidimus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum tam praesentium quam futurorum industria, quia venerabilis Theopaldus, abbas monasterii quod nuncupatur Novientum sive Ebersheim, quod est situm in pago Illisacia, supra ripam Ille fluminis, in comitatu Kirichheim ^a, quod vir illuster Etich dux in honorem Domini nostri Jesu Christi et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, sanctique Mauricii martyris et sociorum ejus per magisterium beate memoriae Theodati sacerdotis Christi construxit ^b, praesentavit nobis immunitatem et privilegia domni et genitoris nostri Caroli bonae memoriae Augusti. Quae cum perfecta in audientia principum recitata fuissent, continere videbantur quod idem genitor noster ob amorem regni caelestis, specialiter tamen ob reverentiam Theoborum martyrum, eo quod ipsorum suffragiis post multa dispendia ac difficultatem pugnae resumptis viribus in festo passionis eorum de Barbaris triumphasset, praedictum monasterium speciali quodam affectu semper sub plenissima defensione regiae immunitatis tutatus sit. Quapropter rogavit nos idem praedictus abbas cum domino Vulfhald advocato suo, ut paternam morem sequentes, ipsum supradicti cenobii locum et ipsius praecipuas curtes in tutelam nostrae imperialis defensionis, exelasa omni comitali seu fiscali potestate, recipe-remus. Nos ergo majorum nostrorum exemplo provocati, simulque ipsi loci utilitati et nostrae saluti providentes, petitioni ipsorum in omnibus annuere decrevimus. Praecipientes itaque imperiali auctoritate jubemus ut nullus iudex publicus, nulla iudicialia potestas nostris aut futuris temporibus ipsum supradictum locum, vel curtes ipsius potestative ingredi praesumant; nec paratas, aut mansiones ^c ibi faciant, nec quemquam hominum constringant, nec quidquam de jure fisci nostri inibi requirant; sed praedictus Theopaldus abbas, et omnes successores ipsius ipsas curtes ex hoc et deinceps potestative et totaliter cum omni mundiburde ^d possi-

deant, hoc est: in Sulza ^e curtis dominica cum omnibus pertinentiis suis, id est, ecclesia cum decimis suis; curtis portae cum omni decima salicæ terræ, sive in vineis, sive in agris vel pratis, vel etiam forestis et omnibus novaliibus ipsorum, vel etiam de animalibus quæ nutriuntur in ipsa curti dominica. Capella etiam, quæ cella Sancti Petri dicitur, in supradictam curtim portæ cum omnibus ad se pertinentibus pertinet; capella etiam in villa quæ Sarmenza ^f dicitur, in ipsam curtim portæ pertinet; in banno Regenesheim ^g decimæ duorum mansuum, et in Gundolvesheim ^h quinque mansuum, et in Bercholz ⁱ decimæ vineæ unius in ipsam curtim pertinet; in Baltersheim ^j, et in Batenheim ^k, et Ruoleishesheim ^l, et in Hirzvelt ^m, et in Bollewilre ⁿ

B quidquid in supradictam curtim dominicam Sulza respicit, decimas in curtim portæ persolvit. Familia tota, sive militaris, sive censualis, vel et servilis, cum omni banno de ipsa villa sive marcha cum omni libera utilitate in ipsam curtim dominicam pertinet; quæ marcha orditur in jugo montis quæ Peleus ^o dicitur, ultra locum qui Breidenbrunno vocatur, et pergit in descensum usque per medium villæ quæ Reteresheim ^p vocatur; in latitudine vero a medietate villæ quæ Alreswilre ^q dicitur, usque in antiquum alveum fluvii quæ Lorfaha ^r dicitur, et est sita in comitatu Illechik ^s, et in episcopatu Argentinensi. In Egenesheim ^t curtis dominica, cum quarta parte banni et decimis ipsius alodii cum aliis pertinentiis suis. In Sigotishesheim ^u, curtis dominica cum omnibus appendiciis suis, vineis et agris et pratis, mansus censuales et serviles, mancipia utriusque sexus; capella ipsius curtis cum omnibus decimis ipsius prædii: decimæ vero salicæ terræ et servilium beneficiorum ad portam monasterii pertinent; medietas domini, sive banni de tota marcha in ipsam curtim dominicam cum foreste et omni utilitate pertinet. Ipsa autem marcha incipit a villula quæ Mezeral ^v dicitur, et terminatur in rivo fluvii quæ Vachonna ^x dicitur, juxta villulam quæ Scottenwilre ^y

^a De comitatu Kirichheim, qui et pagus Troningerum dicitur, consulat Schœpflin, Als. ill. tom. I, pag. 641 et 665.

^b Vide Chronicon Novientense.

^c Incumbat provincialibus onus missos et legatos regios, comites, duces aliosque magistratus publicos recipiendi, eisque mansiones sive diversoria pro cujusque dignitate et conditione præstare. Hic sumuntur mansiones pro hospitii jure quo prædicti gaudebant, et paratæ pro expensis ad eorum susceptiones.

^d Id est, tutela et defensione. Lege Glossaria Wachteri et Hiltansii, pag. 1101 et 1375.

^e Oppidulum Ober-Sulz.

^f Hodie Sermersheim, supra Beufeldam situs. Ibi adhuc supersunt ad illum fluvium rudera antiquæ capelle sancto Udalrico dicatæ.

^g Hodie Rezhelm, prope Ensisheimium.

^h Hodie Gundelsheim, vicus prope Rufacum.

ⁱ Hodie Bergholtz, prope oppidum Geweiller.

^j Hodie Baltersheim, prope Ensisheimium.

^k Hodie vicus Battenheim, quoque prope Ensisheimium.

^l Hodie Rurelshelm, etiam prope Ensisheimium.

^m Hodie Hirzvelt, vicus inter Ensisheimium et Novum Brisacum.

ⁿ Hodie Bollweiler, duabus supra Rufacum leucis.

^o Peleus, sive Belus mons, Germanice Belchen, Gallice Balon, omnium Vogesi montium habetur altissimus, et dualibus leucis a Murbaco distat, non confundendus cum altero ejusdem nominis in comitatu Burgundici finibus prope Belfortum sito.

^p Reteresheim, paulo supra Rufacum.

^q Alreswilre, prope Sultzacum Sundgovie.

^r Rivus Lauch.

^s Legatur Schœpflin Alsatia illustrata, tom. I, pag. 661.

^t Egisheim.

^u Sigotshheim.

^v Hodie vicus Vallis Gregorianæ, Mezeral quoque dietus, ad oppidum Monasteriense pertinet.

^x Hodie rivus Fachina sive Fecht, ortus ex duobus rivis confluentibus prope urbem atque abbatiam Monasteriensem.

^y Hodie vicus Stoswilre, non longe ab oppido Monasteriensi distans.

vocatur; in latitudine vero ultra Vachonnam juxta Lucelwilre^a usque in amnem qui Mulibach^b vocatur, in comitatu Illiechiek, et in episcopatu Argentinensi sita. In Olleswilre^c, curtis dominica cum alodio vinearum et agrorum, mansus censuales et serviles; decimæ ipsius prædii totaliter ad portam monasterii in usus pauperum et hospitum pertinent. Bannus ipsius alodii cum omni mundiburde sua in ipsam curtiam pertinet, vis scilicet et inuis, exitibus et redditibus; communis vero bannus usque in alveum Eggenbach^d et alveum Ille fluminis, usus vero lignorum et pascua ad saginandos quinquaginta porcos in Westerholz in ipsam curtiem pertinet: sita est autem in comitatu Kirchheim. In Scerewilre^e, curtis dominica cum vineis et agris et pratis, mansus censuales et curtes ipsorum, et bannus ipsius prædii et villicatio in ipsam curtiem dominicam pertinet; decimæ salicæ terræ ad portam monasterii respiciunt. In Chagenheim^f, curtis Dominica cum salica terra, curtes, curteficia, mansus serviles et censuales, cum molendino et piscationibus, et familia aliisque appendiciis et omni libera utilitate. In Sarmersheim^g, curtis dominica cum salica terra, curtes, mansus serviles et censuales, ecclesia ipsius villæ cum decimis suis; decimæ vero salicæ terræ ad portam pertinent; bannus et villicatio ipsius prædii vel familie in ipsam curtiem pertinet. In Hüttenheim^h, curtis dominica cum salica terra et omnibus pertinentiis ipsius, molendino, piscationibus; ecclesia parochialis cum omnibus decimis ipsius, decimæ salicæ terræ ad portam pertinent: medietas banni ipsam curtiem respicit cum suis per-

tinentiis. In Northusⁱ, curtis dominica cum omnibus appendiciis suis; salica terra cum decimis suis, quæ ad portam pertinent. In ipsa villa, et in Hlundeusheim^j, et in Luuneresheim^k, medietas etiam banni in ipsam curtiem pertinet. In Utenheim^l, curtis dominica cum salica terra et decimis ipsius, ecclesia cum decimis suis; quarta pars banni in ipsam curtiem pertinet. In Valva^m, curtis dominica et salica terra cum curtilibus et pratis, et quarta parte banni. In Hiltesheimⁿ, curtis dominica, salica terra cum decimis suis, ecclesia cum decimis suis, bannus totaliter cum omni mundiburde et omni utilitate. In Witenesheim^o, curtis dominica cum omnibus pertinentiis suis, salica terra cum decimis suis, bannus cum omni dominio. Capella Niveratesheim^p, cum decimis suis. In Muoteresholz^q, curtis dominica, salica terra cum decimis suis, ecclesia cum decimis suis; medietas banni in ipsam curtiem pertinet. Capella in Baldenheim^r, cum medietate decimarum ipsius villæ. In Artolysesheim^s, curtis dominica cum omnibus pertinentiis suis, salica terra cum decimis suis, ecclesia cum decimis suis, bannus totaliter cum omni utilitate. Capella in Birenheim^t, cum decimis ipsius villæ. In Grunzenheim^u, curtis dominica cum salica terra ac decimis ipsius, ecclesia cum omni decima ipsius banni, bannus totaliter cum omni dominio et libera utilitate. In Wizwile^v, que sita est in pago Brisigougensi, curtis dominica cum omnibus appendiciis suis, ecclesia cum omnibus decimis suis, bannus cum omni libera utilitate. In Burcheim^x, curtis dominica, salica terra cum decimis suis, ecclesia cum

^a Hodie viculus *Wühr* in Gregoriana Valle, communiter dictus *Klein-Wühr*, que ultima nuncupatio idem est ac *Lucelwilre*. *Lutzel* enim est vetus vox theotisca, que parvum quid significat, Alsat. illust., tom. I, pag. 726.

^b Hodie rivus *Mühlbach*, quem incolæ vocant *Kleinthalbach*, et prope quem situs est vicus *Mühlbach* pertinet ad oppidum Monasteriense.

^c *Orschweiler* sive *Orchweyer*, prope Selestadium.

^d Torrens *Eckenbach*, qui superiorem Alsatiam ab inferiore, et diocesaniam Argentinensem a Basiliensi dividit.

^e *Scherweiler*.

^f Hodie vicus *Kogenheim* prope abbatiam Ebersheimensem, pertinet ad episcopum Argentinensem, in quo illa habet curiam dominicalem.

^g *Sermersheim*.

^h *Huttenheim*.

Northausen, vulgo *Nartz*.

ⁱ Hodie *Hindisheim*, tribus supra Argenteratum leucis distans, pertinet ad episcopum Argentinensem, in hallivatu Duch-tensensi.

^k Hodie *Leimersheim*, prope Hipsheim, spectans ad eundem episcopum, in hallivatu Benfeldensi.

^l *Utenheim* vicus ad Reinachios pertinet, in quo cum parochia decimas dividit abbatia Ebersheimensis. Jus patronatus integrum ad eandem abbatiam olim pertinebat; sed vi transactionis anno 1749 initæ tribus vicibus hoc jure gaudet episcopus Argentinensis, et quarta vice abbas.

^m Hodie *Valf*, inter Benfeldam et Oberehnlheimium situs, vicus ad Nobiles de Andlan spectans.

ⁿ Hodie *Hiltzen*, vicus ad episcopum Argentinensem pertinet, in quo omnibus decimis, curia do-

minicali et jure patronatus gaudet abbatia Aprimonasteriensis.

^o Hodie *Wittisheim*, vulgo *Witzen*, in quo vicoprædicta abbatia adhuc habet jus patronatus et decimas, quas cum parochia dividit.

^p *Niffern*, vicus duabus leucis ab Aprimonasterio, hodie destructus. Exstat tantum capella S. Catharinæ ad prædictam abbatiam pertinet, in parochia Schwabsheimensis districti.

^q Hodie *Mietersholz*, sesquileuca a Selestadio versus Rhenum situs, ad Rathsamhausios pertinet, in quo abbatia Ebersheimensis curia dominicali, decimis et jure patronatus gaudet.

^r *Baldenheim*, vicus est ad D. de Waldner pertinet. Decimarum dimidiam partem ibi habet abbatia. In Baldenheim olim fuit capella S. Oswaldi ad eandem spectans abbatiam: hodie est destructa, et titulus ejus dicitur in ecclesiam Ebersheimensis monasterii translatus.

^s Hodie *Artelsch' m*, inferioris Alsatie Rhenum inter ac Selestadium vicus, ad principem de Rohan-Soubise pertinet. In eo cum parochia decimas dividit abbatia Aprimonasteriensis, que quoque ibidem gaudet curia dominicali et jure patronatus, ut supra in Utenheim diximus.

^t Hodie vicus *Bindern*, prope Ebersheimense monasterium, pertinet ad episcopum Argentinensem. Curiam dominicalem in eo possidet abbatia Ebersheimensis.

^u *Grusenheim*.

^v *Weisweiler*.

^x *Burghcim*.

decimis suis , bannus cum omni libera utilitate. In A
Lagelenheim^a, curtis dominica, salca terra cum decimis ipsius, ecclesia cum decimis suis, bannus cum omni dominio suo a ripa Rheni usque ad ripam Ille fluminis. Itaque prædictus Theopaldus abbas et omnes successores ipsius has prædictas curtes cum omnibus pertinentiis ipsarum absque ulla contradictione, seu convulsione, vel diminutione alienius iudicariæ potestatis, seu sæcularis, sive spiritalis per munificentiam nostræ imperialis auctoritatis et largitatem meliorando et augmentando potestative possideant, quatenus fratres inibi Deo servientes ipsum pro salute nostra ac pro statu imperii nostri frequentius exorent. Et ut hæc nostra imperialis auctoritas nostris et futuris temporibus stabilis et inconvulsa, Christo largiente, permaneat, manu propria subter signavimus et annuli nostri impressione sigillavimus.

Signum domni Ludovici serenissimi imperatoris.

Ego Durandus notarius ad vicem Domini Helie b archicancellarii recognovi.

Data Kalendis Maii, anno. Christo propitio, 3 piissimi imperatoris Augusti. Actum Thronie seu Kilikheim^c in comitatu domini Wuorandi comitis, in concione imperatoris et principum, anno Dominiæ incarnationis 817, indictione 6^d, in Christi nomine feliciter.

LXXXII.

PRO MONASTERIO COMENSI.

(Anno 818, pridie Kal. Aug.)

[Ughelli, Italia sacra.]

Ludovicus divina providentia semper Augustus.

Cum iustis petitionibus sacerdotum ac servorum Dei, quas auribus nostris insinuaverint, libenter annuerimus, et cas cum Dei auxilio ad effectum pervenire, fecerimus non solum regiam et imperialem consuetudinem exercemus, verum etiam liberalitatem ad statum terreni regni corroborandum, quod ad æternam beatitudinem expensendam profuturum esse confidimus. Idcirco notum esse volumus omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, præsentibus scilicet et futuris, quia adiens serenitatem nostri culminis, videlicet totius sanctæ Cumanæ Ecclesiæ, tam sacerdotum quam et clericorum ordo generaliter obsecrando, ut pro Retributoris superni amore, et intuitu animæ nostræ, nostrique domini genitoris Caroli piæ recordationis præstantissimi imp. quamdam curtem juris regni nostri, quæ vocatur Anutium juxta lacum Lucanum, cum pertinentiis et adjacentiis suis legaliter ad eandem pertinentibus perpetuo possidendam concedere dignaremur. Nos quoque, qui ratam prospeximus postulationem, eorundem precibus libenter acquievimus, concedentes jam dicto ordini, cunctoque cle-

ricorum gregi, eorumque posteris præfatam curtem Anutium, cum universis adjacentiis suis, mansis, videlicet, districtis, ac pontibus, terris, ac vineis, et campis, piscationibus, cultis et incultis, montibus, vallibus, et planitiis, rupis, et rupinis, aquis, aquarum decursibus, paludibus, judiciariis, servis et ancillis utriusque sexus, legalibus quoque, placitis, aquarumque districtis a termino de Cadro, usque ad Trasie pontem, omnia in integrum, sicuti ad eam juste et legaliter pertinere dignoscitur, jubemus, ut prædicta congregatio sanctæ Cumanæ ecclesiæ sacerdotum et clericorum, qui pro tempore Deo sanctoque Abundio confessori et martyri Pelagiæ deservierint, potestatem habeat eam tenere, possidere, et quidquid ex eadem curte suisque legalibus B pertinentiis facere voluerit, faciat ex nostra plenissima imperiali auctoritate. Præcipientes ergo sancimus ut nullus dux, comes, aut quilibet reipublice procurator, necque aliqua persona magna, vel parva utriusque sexus, cujusque ordinis, aut dignitatis ex prætaxata curte Anutium, vel pertinentiis suis aliquam diminutionem, aut invasionem facere præsumat, nec eisdem hominibus ejusdem curtis, seu infra prætaxatis finibus tam ingenuis, quam servis degentibus ullo in tempore in qualibet functione publica, aut redditionis exactione, vel exhaibita publica audeat molestare, nec aliquid de eo, que super memoravimus abstrahere, vel diminutionem facere, quoque tempore præsumat; sed licet prædictæ sacerdotum et canonicorum congregationi, suisque C successoribus, qui pro tempore fuerint, præfatam curtem in integrum ad laudem et decus sanctæ Romanæ Ecclesiæ quiete et pacifice possidere, prout hæc possessa est ex publica parte. Si vero, quod minime credimus, contra hujus nostri præcepti statuta quisquam temerarius extiterit, sciat se compositurum auri purissimi libras centum, medietatem palatio nostro, et medietatem parti prædictæ congregationis. Ut autem verius credatur, et diligentius ab omnibus observetur, manu propria approbatum impressione annuli nostri iussimus insigniri.

Durandus diaconus ad vicem recognovi.

Datum pridie Kal. Augusti, anno Dominiæ incarnationis 818, indictione undecima domini Ludovici serenissimi imperatoris, anno ejus imperii quarto^e. Actum Como ad Sanctum Petrum in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXXIII.

PRO MAGALONENSI S. PETRI ECCLESIA.

(Anno 819.)

[Apud D. Bouquet., Recueil des hist., tom. VI, pag. 315, ex Sammartini., tom. III Gallie Christianæ, p. 358.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu

quarto imperii Ludovici Pii, qui incidit in annum 818, nec cum indictione sexta quæ tunc erat 15. Dein indictio 11 curreat anno 818, seu quarto Ludovici. Hæc et alia vitia, si non adulterinum, saltem interpolatum, reddunt hoc diploma.

^e Scribendum quinto.

^a Lagelheim.

^b Forsitan Helisachar cancellarius, in chartis Ludovicianis memoratus.

^c De palatio regio in Kirchem multa habent Beselius in Chronico Gottwicensi, tom. II, lib. III, pag. 487, et Schœpflinus, Alsac. illust. tom. I, pag. 701.

^d Annus incarnationis 817 non convenit cum anno

Christi, Ludovicus, divina ordinante elementia, imperator Augustus.

Constat nos, divina ordinante gratia, cæteris mortalibus supereminere: unde oportet ut ejus præcellimus munere studeamus modis omnibus ecclesiasticis rebus operari ferre. Ideo notum fieri volumus omnibus fidelibus nostris, præsentibus scilicet et futuris, seu successoribus nostris fidelibus sancte Dei Ecclesie, quia placuit nobis pro mercedis nostræ augmento, et æternæ remunerationis fructu, quamdam villam que est in territorio Magalonensi, ejus vocabulum est Villanova, sicut eam Robertus comes in beneficium habuit, ecclesie S. Petri Magalonensis, ubi, Deo auctore, Argerimus præest, quia constat eam ex prædictis rebus fuisse, cum omni integritate reddere, ita duntaxat ut quidquid rectores ac ministri prædictæ sedis deinceps pro opportunitate ipsius ecclesie de eadem villa vel de iis que ad eam moderno tempore pertinent, facere voluerint, libero potantur arbitrio ad hæc facienda. Et ideo omnibus præcipimus, ac per has litteras statuimus, ut nullus quilibet fidelium nostrorum, tam præsentium quam futurorum, prædictam villam cum omnibus ad se pertinentibus de prædicta sede abstrahere, aut aliquid imminere, aut injustam interpellationem ingerere præsumat; sed, sicut a nobis injunctum est, et per hanc nostram auctoritatem prædictæ ecclesie confirmatum, ita perpetuo permaneat. Et ut hæc auctoritas firmiter habeatur, et per futura tempora melius conservetur, de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovit.

Datum Idibus Martii, anno, Christo propitio, 6 imperii domini Ludovici excellentissimi Augusti, indictione 12. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXXIV.

PRO MONASTERIO DEENSI.

(Anno 819.)

[Apud D. Bouquet, *ibid.*, pag. 516, ex Chifflet, in prob. ad *Hist. abb. Trencensis*, pag. 491.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Notum sit omnium fidelium nostrorum, presentium scilicet et futurorum sagacitati, qualiter vir venerabilis Arnulfus abbas ex monasterio sancti Filiberti, quod est situm in insula que dicitur Ileri, propter incursions barbarorum qui frequenter ipsum monasterium depopulantur, foras in pago qui dicitur Erhadellicus (*Herbage*), in loco ejus vocabulum est Deas, per nostrum consensum atque adiutorium, novum monasterium edificasse, et ob commoditatem ejusdem monasterii, et congregationis ibidem degentis, ex fluvio qui dicitur Belonia (*la Bologne*), aquam ibi velle perducere; obsecrans clementiam excel-

lentie nostræ ut transitum ei per viam regiam, quam stratam sive calciam dicunt, ejusdem aque concederemus, qualiter [quatenus] ad prædictum monasterium nostris et futuris temporibus absque aliquo impedimento venire potuisset: et in eodem loco velle pontem facere, et transeuntibus nihil impedimentum esset. Cujus petitioni, quia justa et prædicto monasterio utilis esse videbatur, assensum præbimus, et licentiam aqueductum per prædictam stratam esse, tantum ut pons desuper talis fieret, qui transeuntibus nihil obesset, concessimus. Ideo præcipimus atque jubemus ut nullus quilibet nostris nec futuris temporibus aliquid obstaculum aut impedimentum, vel calumniam rectoribus prædicti monasterii de prædicto aqueducto facere aut ingereere præsumat, sed absque ullius infestatione hoc quod nos concessimus, ratum et stabile omni tempore permaneat. Et ut hæc nostra jussio omni tempore stabilis et inconvulsa permaneat, de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Ego Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi et subscripsi.

Data xvii Kalendas Aprilis anno, Christo propitio, 6 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 12. Actum Aquisgranii palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXXV.

PRO MONASTERIO CONDENSI IN DIOECESI RUTHENENSI.

(Anno 819.)

[Apud Baluzium, *Capital.*, pag. 4416, ex archivo monasterii Conclensis.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordiante providentia, imperator Augustus.

Multis fidelium nostrorum, et præcipue his qui in occidentales partes sunt constituti, nosse credimus qualiter vir religiosus Dado quodam nomine, qui nostris temporibus religione et sanctitate, divina sibi adinveniente gratia, emicuit, dum quietem appetere et vacando videre vellet quam suavis est Dominus, quoddam lucellum in pago Ruthenico super rivulum Dordunum, ejus vocabulum est Concas, inveniens huic negotio aptum, quo in loco nonnulli Christiani propter metum Saracenorum, qui illam terram pene totam devastarent et in eremum redegerunt, dum confugientes, permodicum construxerunt oratorium, ipse assumpto labore propriis manibus eundem locum juxta vires mundare atque stirpare curavit, et ut aptus ejus quieti foret operam dedit. Sed non post multos dies vir religiosus Medrathus nomine eundem locum simul cum memorato Dado ad habitandum elegit. Et quia famam bonæ opinionis vera religio illorum apud convicinos sparserat, nonnulli postponentes sæculum, quietam nihilominus vera religio illorum apud convicinos sparserat, nonnulli postponentes sæculum, quietam nihilominus quam ipsi debebant, appetere vitam conati sunt, et eorum religiosus exemplis imitatores fieri cupientes, eorum se magisterio subdidere, ac dum paulatim ipsa congregatio cresceret, ecclesiam ibidem

* Vulgo *Dée* vel *Grand Lieu*; nunc prioratus in diocesi Nannetensi.

in honore Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi A
 construxerunt, et ut Dado juxta divinitus sibi collatum
 desiderium remotiorem adhuc locum, qui dicitur
 Grande Vabrum, sicut et fecit, peteret, et ut Medral-
 dus abbas fieret, et ut ipsa congregatio regularis,
 juxta quod eis facultas et intellectus a Domino tribue-
 retur, existeret, communi voluntate actum est. His
 vero ita patris, contigit eandem congregationem
 in nostra propria speciali defensione atque tuitione
 devenire. Nam nos, ut plenius sub regula sancti
 Benedicti Domino militarent, et per bonorum mona-
 chorum consultam et per nostram creberrimam ad-
 monitionem efficere Domino opitulante studuimus;
 et ad proprias eorum necessitates faciendas de
 rebus nostris quiddam ibidem delegavimus, eccle-
 siam videlicet de Cermangis, et ecclesiam qua nomi-
 natur Campus Hiacus, et ecclesiam Sancti Christo-
 phori in Montiniaco constructam, cum omni
 integritate earum. Simili modo et ecclesiam de Gercanga
 cum curte de Gannaleria. Iterum alteram ecclesiam
 ad portum Aeri sub honore sancti Saturnini
 constructam, cum omnibus appendiciis earum. Necnon
 similiter contulimus ibidem ecclesiam Sancti Sal-
 vatoris in Cicerniaco, et alias duas ecclesias, unam
 in Burnacello, et alteram in Ruemniaco, cum omni-
 bus adjacentiis earum, aliam quoque ecclesiam in
 Rubilia cum omni integritate sua; a quo quidem
 tenore et Selvaniacum et omnia que ibidem delegata
 sunt per nostram auctoritatem sub immunitatis tui-
 tione pleniter consistere fecimus, ut videlicet omni tem-
 pore memoratum monasterium cum eadem congrega-
 tione et cum predicto loco qui vocatur Grande
 Vabrum, in quo memoratus Dado exoptatam sibi
 quietem tenuit et vivendi finem fecit, cum omnibus
 rebus sibi juste pertinentibus, sive que in presenti
 tempore possidet, sive que antea Dominus ibi-
 dem augeri voluerit, cum his omnibus predictis
 locis qui dicitur Conchas sub speciali nostra videlicet
 et filiorum vel successorum, Deo annuente, tempora
 inviolabiliter consistat, et eadem congregatio quiete
 semper imperiali et regali defensione tuta absque
 cujuslibet impedimento propositum suum Deo opem

^a Istud Ludovici Pii, ut et Caroli Calvi, itemque
 Othonis II imperatorum diplomata, in favorem Gan-
 densis seu Bavonici monasterii concessa, hodieque
 integra cum sigillis suis, Gandavi in palatio episco-
 pali asservantur, qua pro sua humanitate reveren-
 tissimus D. Antonius Triestius, episcopus Gandensis,
 nobis exhibuit ac communicavit. Integra, inquam,
 asservantur, ut pote a Normannis (quod rerum in
 Belgicæ monasteriis) nunquam violata, ut narrant.
 Ingentem namque Normannorum in Belgicam irru-
 pientes, monachi Gandenses cum sanctorum pignori-
 bus ac diplomatis, primo Andomaropolim, inde
 Lugdunum Clavatium (*Laon*), Picardie urbem, se con-
 tulerunt, declinande tempestati. Quo in tractu annis
 plus minus centum perstitit, et rebus sedatis, inde
 Gandavum, ad vetus suum monasterium, postliminio
 redierunt.

^b Einhardus seu Eginhardus est is qui Caroli
 Magni, nutritoris sui, et ipse loquitur, vitam ele-
 genter et ex fide descripsit. Exstant ejusdem epi-
 stole aliquot inter epistolas Lupi Ferrariensis editæ

ferente indefesse valeat observare et pro nobis vel
 pro communi imperii nostri stabilitate Dominum
 exorare. Hæc vero auctoritas ut ab omnibus vera-
 cius credatur, manus nostræ signaculo subter eam
 roborare et de annulo nostro sigillare fecimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Hellsachar recogno-
 vit et subscripsit.

Data vi Idus Aprilis, anno sexto, Christo propitio,
 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione
 12.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine
 feliciter. Amen.

LXXXVI.

PRO MONASTERIO S. BAVONIS GANDENSIS ^a.

(Anno 819.)

[Apud Miræum, *Donationes Belgicæ*, pag. 55.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
 Christi, Ludovici, divina ordinate providentia,
 imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter
 amorem Dei, ejusque in eisdem locis sibi famulan-
 tes, beneficia opportuna largimus, præmium nobis
 apud Dominum æternæ remunerationis rependi non
 dubitamus.

Idcirco noverit omnium fidelium sanctæ Dei Ec-
 clesie, nostrorumque præsentium scilicet ac futu-
 rorum solertia, quod vir venerabilis Einhardus, ab-
 bas ex monasterio quod dicitur Ganda, quod situm
 est in pago Brachbatense, constructum in honore
 sancti Petri principis apostolorum, ubi etiam sanctus
 Bavo confessor Christi corpore quiescit, detulit
 obtutibus nostris auctoritatem immunitatis Domini
 et genitoris nostri Caroli, bonæ memoriæ, præstan-
 tissimi imperatoris, in qua continebatur insertum
 qualiter ipse ob amorem Dei tranquillitatemque fra-
 trum in eodem monasterio degentium, semper sub
 plenissima defensione et immunitatis tuitione ha-
 buisset.

Pro firmitatis namque studio, postulavit nobis
 prædictus Einhardus ^b abbas, ut paternæ auctori-
 tati, firmitatis gratia, nostram quoque superadde-

[nunc vero seorsim. Vide hujusce tomi col. 509, inter
 Opera Eginhardi]. Fuit autem Einhardus abbas
 decimus quintus canobii Gandensis, et primus ab-
 bas Selingestadensis, in diocesi Meguntina, quod
 ipse suo ære construxit ac dotavit; ut in Chronicis
 Laurishanensi et Gandensi legitur. Gandense poro
 S. Petri monasterium sanctus Amandus (qui relicto
 episcopatu Tungensi seu Trajectensi, apostolum per
 Flandriam ac Brabantiam multis annis egit) extru-
 xit, Bavonis præcipue opibus, quem a sæculari mili-
 tia ad sacram et asceticam traduxit.

In hoc monasterio prium clericum simul ioc
 mium viventes, post monachi Benedictini resederunt:
 qui anno 1557, auctoritate Pauli III Romani ponti-
 ficis, mutata veste, facti sunt canonici, ut vocant,
 secularis, petente Carolo V imperatore rolemque
 Flandriæ comite. Triennio post, cum locus ille S. Ba-
 vonis, ad Scaldis et Lita confluentes situs, eidem
 Carolo V videretur arci, ad custodiam urbis, excitan-
 tia commodus, translatum est inde collegium cano-
 nicorum ad parochialem S. Joannis basilicam

remus auctoritatem. Cujus petitioni libenter assensum præbimus, et hanc nostram auctoritatem, erga prædictum monasterium ejusque rectores, immunitatis atque tuitionis gratia fieri decrevimus: per quod præcipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, vel quislibet ex judiciaria potestate, in ecclesiis, aut loca, vel agros, seu reliquis possessiones memorati monasterii, quod moderno tempore in quibuslibet pagis ac territoriis, infra ditionem nostri imperii juste ac legaliter possidet, vel que deinceps in ipsius sancti loci commodum voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius monasterii, tam ingenos quam et servos, super terram ipsius commanentes, distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea que supra memorata sunt exigere præsumat.

Sed liceat memorato abbati suisque successoribus res prædicti monasterii, tum omnes freds concessos, sicut in præcepto domini et genitoris nostri continetur, sub immunitatis nostre defensione quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, quatenus ipsos servos Dei, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis et conjuge, proleque nostra, atque stabilitate totius imperii nostri, a Deo nobis concessi atque conservandi, jugiter Domini misericordiam exorare delectet.

Hanc itaque auctoritatem, ut pleniorum in Dei nomine obtineat firmitatem, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris verius certiusque credatur et diligentius conservetur, manu propria subterfirmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Data Idibus Aprilis, anno, Christo propitio, imperii nostri sexto, indictione 12. Actum Aquisgranum palatii regio in Dei nomine feliciter. Amen.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

LXXXVII.

PRO PARTHENEONE BUCHAVIENSI.

(a Anno 819, Julii 22.)

[Apud Nengart., *Coder Alemannicus*, p. 47, ex *Luing. Spicil.*, part. III, cap. 7, de *abbatissis*.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina inspirante clementia^b, imperator Augustus.

Si locis Deo dicatis quippiam muneris conferimus et imperialis magnificentie morem exsequimur, ac divinum per hoc nobis favorem facilius conciliant Gandensem, titulo S. Joannis in titulum S. Bavonis mutato, per ejusdem pontificis decretum. Exinde Philippo II rege catholico, Caroli filio, rogante, Paulus IV collegiatum S. Bavonis ecclesiam ann. 1559 in cathedralium evexit.

Fuit autem sanctus Davo Agilulfi in Hasbania comitis filius, obiitque Gandavi in monasterio a se fundato ann. 650, ut Sigebertus in *Chronico* supputat, aut anno proxime sequenti.

^a Apographum hoc Limigianum vitiosissimum esse nemo non videt. Dedimus itaque operam ut aliud, autographo magis consentaneum, ex tabulis

Adm confidimus; ideoque notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrisque, tam presentibus quam futuris, quia divino tacti amore monasterio Buchovia^c nonnuato, quod constructum est in honore sanctorum Cornelii et Cypriani, ac situm est juxta lacum qui vocatur Pliederssee^d, quamdam villam proprietatis nostræ, sitam in centena, extagia^e nuncupata, que appellatur Sulgon^f, cum terminis et omnibus ad se pertinentibus, videlicet curtibus, ædificiis, familiis ac mancipiis, terra salica, cultis et incultis, agris, pratis, campis, pascuis, sityis, decimis, aquis aquarumve decursibus, molendinis, piscationibus, viis et inviis, exitibus et regressibus, omnibusque rebus magnis, et parvis ad easdem res juste legitimeque pertinentibus, æternaliter in proprium donamus; constituimus quoque et confirmamus per nostræ auctoritatis munitionem ut nullus publicus iudex neque dux, neque comes, aut quislibet ex judiciaria potestate, ecclesiis, curtes, aut loca, vel agros, seu reliquis possessiones memorato monasterio presenti tempore subjacentes, vel que deinceps in jus et dominium ejusdem monasterii divine pietatis augmento pervenerint, ad causas audiendas, vel freda exigenda, vel paratas faciendas, fidejussores tollendos, aut homines etiam tam ingenos quam et servos super terram ipsius monasterii commanentes distinguendos [distingendos], nec ullas redhibitiones, vel bannos, aut illicitas occasiones requirendas, seu ullum placitum publicum habendum, nullis temporibus ingredi audeat] vel ea que supra memorata sunt, præsumat exigere, et ut censuales homines suæ familie, in quibuscunque locis sint constituta, pacem habeant, et eorum nullo iudice regantur aut bonum [bannum] persolvant, aut sæculare negotium habeant, nisi coram abbatissa, vel ipsius monasterii advocato, sed liceat supradicti monasterii abbatissis sub dominicæ immunitatis tuitione quieto ordine per omnia possidere. Advocatis autem, quod nescimus quales sint quandoque futuri, constituimus, et nostra imperiali auctoritate percipimus [præcipimus], ut ipse advocatus in loco supra memorato nullum jus habeat placitandi, vel aliquam judicariam potestatem exercendi, nisi forte ab abbatissa vocatus advenerit, et tunc voluntati, sive petitioni ipsius satisfecerit; sumptus vero vel servitii tantum detur advocato ex parte abbatissæ, ad unumquemque locum advocatus cum semel in anno placitum habuerit, et duoJecim equos adduxerit, tantum honeste procuretur. Nullum placitum præter voluntatem abbatissæ usquam advocatus Buchaugiensibus nancisceretur; sed incassum.

^b Insolita formula. Communior ante Ludovici Pii aminatione a regno: *Divina ordinante providentia*; ravior: *Divina ordinante clementia*. Post annum 855 usitata: *Divina repropitiante clementia*.

^c Al., *Buchaugia*, *Buchau*.

^d Vel *Federssee*, Latine *lacus plumarius*, ad dextram Danubii.

^e Al., *estagia*, vel *s'agia*, domus, mansio, domicilium, a *stare*.

^f *Sulgon* vel *Saulgon* oppidum, domicilium comitis memorate cent. Ire.

statuat, quidquid placitavolo adquisierit, duas inde partes erunt abbatisse, tertia advocato; nullum domus Dei servientium, sine abbatisa vel ipsius consensu ad iudicium cogat; nullum de familia sine justa sociorum suorum deliberatione damnet vel coerreat; nullum advocatum vel exactorem sibi constituat; nihil privati numeris vel servitii a quolibet loco, sive curie, sive cellariis quasi ex debito et statuto sibi jure exigat; mansiones, seu pernoctationes aspiciam frequentare caveat; quod si ultra statutum et preceptum in aliquo loco voluerit placitare, ipse de tertia sui parte ibidem sibi contingente provideat quid ad sumptum habere debeat, nisi forte aliqua de causa ab abbatisa illuc vocetur, aqua tunc decenter, quod oportet, sibi exhibeatur. Proinde si hæc statuta quisquam advocatus obstinata audacia transgredi et infringere presumpserit, centum libras auri optimi, medietatem palatio nostro, medietatem vero monasterio persolvat, et advocatia cum cæteris commodis justa prævaricationis examinatione omni tempore careat. Quando autem domina et mater ipsius monasterii de hac luce migraverit, non aliunde veniens ibi abbatisa constituatur, sed ab ipsis sanctimonialibus, deinde a clero et populo, quam idoneam existere cognoverint, eligat et constituatur; cui summopere interdiciamus ne aliquas res prefati monasterii cuiquam in beneficium concedat, vel aliquo modo abusu sororum vel fratrum Deo ibi famulantium alienare præsumat. Et ut hæc nostræ concessionis auctoritas perpetuum obtineat vigorem, de annulo nostro subter eam jussum sigillari.

Datum proximò Kalendas Augusti, anno, Christo propitio, sexto imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 12^a. Actum Angelheim^b palatio publico, in Dei nomine feliciter. Amen.

Signum domini Ludovici, piissimi imperatoris Augusti^c.

LXXXVIII.

PRO MONASTERIO GRAVENSIS.

(Anno 820.)

[Apud Ughelli, *Italia sacra*, tom. II, pag. 201.]

In nomine Domini Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante prudentia, imperator Augustus.

Si res ad sacrosanctas ecclesias et cætera venerabilia pia loca pertinentes, quæ aut per negligentiam, aut per quorumlibet carnaliter viventium cupiditatem de ipsis abstractæ sunt, eisdem sanctis ecclesiis et venerabilibus ac piis locis restituerimus, et ad eorum dominationem revocaverimus, hæc procul dubio nobis, et æternæ mercedis præsentia facilis

assequenda, et ad regni stabilitatem pertinere confidimus. Idcirco notum fieri volumus omnibus fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, quia vir venerabilis Podo S. Placentinæ ecclesiæ episcopus per missum suum nomine Reginoldum presbyterum ostendit nobis privilegia in quibus continebantur donationes regum Longobardorum, Hilprandi, Hlaltulfi, Desiderii, necnon et aliorum bonorum hominum, de quorum donationibus quoddam monasterium, quod nuncupatur Gravacus, tempore domini et genitoris nostri Caroli pie recordationis per aliquos homines, sicut ipse Reginoldus missus prædicti episcopi assererat, injuste abstractum fuit, quam rem jussimus missis nostris Adalaho venerabili episcopo, et Artmano comiti, quos ad justitias faciendas in Italiam misimus, diligenti inquisitione investigare, et nobis, si ita verum esset, renuntiare. Hanc causam subtiliter investigatam detulerunt jam dicti missi nostri ad nostram notitiam, et eam, quanta potuerunt subtilitate, nobis exposuerunt. Quam cum nos diligentius attendendo cognosceremus, intelleximus justum esse, ut prædictum monasterium una cum cellulis et rebus sibi subjectis ad partem Placentinæ episcopatus ecclesiæ redderetur, et ideo prædictum monasterium sub integritate per hæc nostræ auctoritatis præceptionem memorato venerabili episcopo, atque Placentinæ ecclesiæ rectori restituere et confirmare decrevimus. Præcipientes ergo jubemus ut nullus fidelium nostrorum prædicto venerabili episcopo Podoni, et Placentinæ ecclesiæ, vel successoribus ejus de supradicto monasterio Gravaco in pago Placentino constructo ulterius inquietare, aut ullam calumniam ingerere presumat; sed liceat ei ac successoribus ejus memoratum monasterium, tam nostris quam successorum nostrorum temporibus, absque ullius potestatis vel personæ injuste contrarietate, quieto ordine tenere ac secundum sacros canones ordinare, et quidquid exinde secundum æquitatem et justitiam facere voluerint, liberam et firmissimam habeant potestatem; et ut hæc auctoritas firmior habeatur, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ ac nostris melius credatur ac diligentius conservetur, annuli nostri impressione signari jussimus.

Ego Gandulfus ad vicem Fridugisi recognovi, et subscripsi.

Data v Kal. Maias, anno, Christo propitio, 7 imperii D. Ludovici piissimi Augusti, indict. 13. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

^a Indictio 12 respondet anno 819.

^b Evreux amanuensis pro *Ingelheim*, quo ex Aquisgraveni palatio imperator mense Julio concessit, ibidemque comitia habuit, ut discretis verbis testatur Eginhardus in Annalibus ad hunc annum, apud D. Bouquet., tom. VI, pag. 178 (et supra, col. 567).

^c Hæc verba, quæ in aliis diplomatis cancellarii nomen notasque Chronicæ præcedunt, forte anti-

grapharii culpa ad finem rejecta sunt. Refert tamen Bouquetus loc. cit., pag. 518, ex Miræi Cod. Donat. Piarum, pag. 55, fragmentum alterius diplomatis, Eginhardo Gandensis monasterii abbati a Ludovico Pio concessi, ubi subscriptio imperatoris tandem ad calcem quoque legitur. Vide diploma proxime præcedens.

LXXXIX.

PRO MONASTERIO FARFENSI.

(Anno 820.)

[Apud Mabill., *Annal. ord. S. Bened.*, tom. II, pag. 722.]

In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus, omnibus episcopis, abbatibus, abbatissis, ducibus, comitibus, iudicibus, gastaldis, vassis nostris, vicariis, actionariis, centenariis, vel reliquis fidelibus, seu missis nostris ubique discurrantibus. Cognoscatis quia Ingoaldus venerabilis abbas ex monasterio sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ, Sabinensis in loco qui vocatur Acutianus, clementiæ regni nostri innouit, eo quod monachi, vel secundum regulam sancti Benedicti offerri sanctæ Mariæ, quos ipse ordinaliter prævidere debet, fuga lapsi, per episcopos et cætera monasteria, sive per diversa loca aliquoties appareant, et retulit quod nullo modo recipere valeat, sed injuste a quibuslibet hominibus ei aut missis suis contradicere fiant. Unde petit celsitudinis nostræ, ut ubicunque eos invenire poterit, tam ipse quam et missi sui atque ejus successores, a nemine contradicere fiant, sed licentiam habeant eos, ubicunque inventi fuerint, presentialiter recipere absque alicujus dilatione vel contrarietate. Propterea hanc auctoritatem eis fieri jussimus, per quam omnino jubemus, ut nullus quislibet ex vobis præfato abbati ejusque successoribus atque missis eorum, ut de suis, ut diximus, monachis, vel secundum æquitatis regulam offeratis fugitivis, nullum impedimentum vel contradictionem facere presumatis: sed ubicunque inventi fuerint, de presenti regulariter hujusmodi recipiantur; et qui aliter agere voluerit, sciat se in præsentia nostra pro hac re in rationes advenire, et has litteras relectas eis reddere faciatis. Et ut certius credatis hanc nostram esse jussionem, de annulo nostro subtus sigillari jussimus.

Data iv Kal. Maii, anno Christo propitio imperii domini Ludovici piissimi Augusti 7, indict. 13. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei nomine feliciter.

XC.

PRO MONASTERIO ARULENSI IN DIOCESI HELENENSI.

(Anno 820.)

[Apud D. Bouquet., tom. VI, pag. 522, ex *Append. ad Marc. Hisp.*, pag. 766.]

In nomine Domini Dei et Redemptoris [Salvatoris] nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejusque in eisdem locis sibi famulantes beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffi-

^a Indictio 14 a mense Septembri inchoanda.

^b Mabillonius lib. vi de Re diplom., pag. 526, memorat præceptum Ludovici datum v Kal. Oct. eodem anno, ab eodem Durando recognitum, de quadam commutatione inter Hilduinum abbatem

A dimus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum, tam præsentium quam et futurorum, solertia, quia vir venerabilis Castellanus abbas monasterii Sanctæ Mariæ veniens ad nos, innouit eo quod ipse cum fratribus suis in valle quæ dicitur Asperia monasterium in ædificata antiqua construxerit, in quo nunc, Deo opitulante, cum turba monachorum sub sancta regula militat, obsecrans ut prædictum monasterium et cellulas, quas ipsi ab cremo construxerunt, et nunc ibidem aspiciunt; id est, ecclesiam Sancti Petri in Arulas, et ecclesiam Sancti Joannis in Riardo et ecclesiam Sancti Juliani super Buciacum rivulum, et cæteras res ad prædictum monasterium Sanctæ Mariæ pertinentes vel aspicientes, sub nostro suscipere mundeburdo atque tuitione; quatenus iidem monachi cum omnibus ad eos pertinentibus quiete ac libere viverent. Cujus precibus ob amorem Dei et reverentiam divini cultus aurem accommodare placuit, et hos nostræ auctoritatis imperiales apices fieri decrevimus; per quos præcipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, aut quislibet ex iudiciaria potestate, in prædictas cellulas, aut in rebus ad prædictum monasterium legaliter aspicientibus ingredi temerario ausu ad mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ejusdem monasterii distringendos, aut ullas reddhibitiones, aut illicitas occasiones requirere, aut exactare præsumat; sed liceat prædictum abbatem et successores suos cum his rebus præsentis tempore ad præfatum monasterium aspicientibus sub nostra defensione quiete vivere ac residere. Et quandoquidem divina vocatione memoratus abbas de hac luce migraverit, quandiu ipsi monachi inter se tales inveniant qui eos secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, licentiam habeant eligendi abbates: quatenus ipsos monachos pro nobis, conjuge, proleque nostra, vel pro stabilitate totius imperii nostri, jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconvulsa manere, manu propria subterfirmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovit.

Data xv Kal. Octobris, anno Christo propitio 7 domni Ludovici piissimi Augusti, a indictione 14. Actum Veru palatio in Dei nomine feliciter. Amen. b.

XCI.

PRO MONASTERIO PRUMIENSI,

(Anno 820.)

[Apud Hontheim., *Historia Trevirensis*, tom. I, pag. 472.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu

Dionysianum et Theodarium. Memorat et aliud præceptum de quadam commutatione ab eodem Hilduino facta cum Hairrado; datum xi Kal. Novemb. Siveo palatio regio, eodem anno, et eodem Durando notario.

Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si liberalitatis nostrae munere de beneficiis a Deo nobis collatis locis Deo dicatis quiddam conferimus, id nobis et ad mortalem vitam feliciter transigendam, et ad aeternam perpetuae felicitatis obtinendam, profuturum liquido credimus. Hic tunc noverit omnium fidelium nostrorum, tam praesentium quam et futurorum, solertia, quia nos divina aspiratione tacti, et coelestis patriae amore successi, libuit nobis ob animae nostrae salutem ad cellam S. Goar, ubi ipse sanctus corpore requiescit, quae est ex ratione monasterii S. Salvatoris Prumiensis, quod quondam dominus Pippinus rex avus noster et Berta regina avae nostrae in rebus proprietatis eorum ex fundamento construxerunt, ubi etiam praesenti tempore Tancradus abbas praesens videtur, quandam partem silvae, quae est intra Wesaliam et Bidobricum [Boppardiam], fisco nostros, vel quae infra sunt, praesentibus tradere, et de nostro jure in jus et dominationem praefatae cellae atque monasterii conferre. Silva vero ipsa has habet terminaciones. Incipit enim Antilioli rivuli, ubi ipse confluit in Rhennum, usque in eum locum ubi ipse surgit, inde subit Hoavelisa, deinde venit in Winbach usque in Poron; ex inde in Moldesbait usque in Boucha rivulo, et per ipsum sursum usque ubi ipse sursum. Inde venit in rivulum qui vocatur Westerheia, et per ipsum deorsum usque ad stratum quae pergit ad Trigorium ^b, deinde vadit ultra ipsum rivulum, et venit in Heiswillari usque ad stratum quae pergit ad Continentium, ex inde in Basa-brunnium, et per ipsum deorsum usque in Grandirivum, et per Grandirivum usque in Rhennum. Infra has terminaciones quantumcunque ibidem continetur, cum villula quae vocatur Biberesheim, in qua sunt mansa duo et manentes duodecim. Nonina vero mancipiorum haec sunt: Ruodlandus cum uxore sua Helidum, et cum infantibus eorum, etc. Hanc vero silvam secundum dimensionem et collationem superius praescriptam, cum terris tam cultis quam incultis, pratis atque pascuis, exitibus et regressibus,

^a Cellam S. Goar, etc. Qua ratione abbatia Prumiensis cellam S. Goaris a rege Pipino in conventu Attiniaci obtinere, narrat Wandelbertus eius loci monachus et diaconus in libello de hujus sancti Miraculis. Nempe contigit ut Bertrada regina, Pippini uxor, e Prumiensi monasterio ad fines Wormatiensium iter agens, ad cellam S. Goaris declinaret, ubi tunc quidam Episcopus rectoris nomine praerat, nec quidquam rerum necessarium illic inveniret. Rex intelligens, in eo loco humanitatem hospitalitatis desiderari, ubi quondam sub beato viro haec eadem virtus quam maxime viguisset, in generali conventu Attiniaci habito, Assuerum abbatem Prumiensem, qui praesens aderat, eandem cellam regendam commisit, hortatus ut eam congrue ordinaret atque hospitalitati competentem efficeret. At cella non ipsi monasterio et monachis sub subjecta fuit, sed abbatum tantum beneficii jure concessa. Carolo Magno regnante orta est Weomadum Trevirorum pontificem inter et Assuerum abbatem de eadem cella contentio, asserente archiepiscopo eam ad jus ec-

molabile et immolabile, totum et ad integrum per hanc nostrae auctoritatis donationem memoratae cellae S. Goaris et predicto monasterio S. Salvatoris Prumiensis ad stipendia fratrum ibidem Deo militantium, vel cunctas ejusdem monasterii necessitates considerandas, ob emolumentum animae nostrae perpetuae concessimus, atque perpetuo ad habendum delegamus; ita videlicet, ut quicquid de hoc rectores et ministri supra memorati monasterii disponere atque ordinare, vel etiam facere voluerint, libero in omnibus perfruantur arbitrio faciendi. Et ut haec auctoritas largitionis nostrae firmior habeatur, et per futura tempora melius conservetur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

^B Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisii recognovit. Data in Kal. Februarii, anno, Christo propitio, 6 imperii Ludovici Augusti, indictione 13. Actum Aquis-grani palatio regio, in Dei nomine feliciter, amen.

XCL.

PRO ECCLESIA PARIENSIS.

(Anno 820.)

[Apud Baluzium, *Capitul.*, tom. II, pag. 4418, ex parvo chartulario ecclesiae Parisiensis.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Notum sit omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris, praesentibus scilicet et futuris, quia vir venerabilis Yuchadus Parisiense Ecclesiae episcopus detulit serenitati nostrae quasdam auctoritates quas Dominus avus noster Pippinus et genitor bonae memoriae Carolus piissimus imperator ad petitiones praedecessorum suorum ipsius civitatis fieri jusserunt; in quibus continebatur insertum qualiter per mercedis aeternae augmento et firmitatis studio eidem jam nominate Parisiense ecclesiae per eorum auctoritates firmaverunt ut res mancipia ac telonia quae ex liberalitate regum vel imperatorum vel per instrumenta chartarum eidem praefatae traditae fuerunt ecclesiae, deinceps securius possidere potuissent. Nos

ecclesiae suae pertinere. Causa missis dominicis commissa, judicatum est, cellam regii juris esse; ac proinde Assueri abbati jussu regis legitime traditam fuisse. Instante nihilominus archiepiscopo, Carolus Magnus conventu generali ad Lippian Saxoniae fontem habito, sub sacramento Ralberti, tunc ejusdem monasterii advocati, ac duodecim testium, pronuntiavit, eam possessionem non Ecclesiae Trevirorum, sed regis tantum dominio competere. Quo facto, idem rex, cum suorum consensu, cellam monasterio Prumiense regio diplomate tradidit, quoniam in archiepiscopi monasterii suo tempore assertatum fuisse, idem Wandelbertus memorat. At hodie cella et dominium S. Goaris in potestate et jure Prumiensium amplius non sunt. Jam suo tempore scripsit Trithemius *Chron. Hirsau*, tom. I, pag. 22: « Oppidum ad S. Goarem cum telonio pertinet ad Bruniam; sed nunc juris est comitum Hassorum provincialis; et ecclesia in illo, quondam praepositorum nostri ordinis, hodie est saecularis. »

^b Ubi nunc S. Goar.

vero per hanc nostram auctoritatem eadem res et A
 mancipia ac telonea ipsius ecclesie, confirmavimus
 ac roboravimus, ut in posterum rectores ipsius eccle-
 sie absque ullius inquietudine vel injusta inter-
 pellatione quiete teneant et secure possideant. In-
 super etiam eidem jam nominato Yuchado episco-
 po suisque successoribus concessimus atque more
 paterno per nostram auctoritatem confirmavimus ut
 nullus comes neque ulla iudiciaria potestas in terra
 Sancte Mariæ in ipsa insula consistente ullum cen-
 sum de terra Sancte Mariæ accipiat, nec de fami-
 lia ipsius ecclesie neque de aliis liberis hominibus
 vel incolis, quæ rustice Albani appellantur, in ipsa
 terra Sancte Mariæ manentibus hoc agere presu-
 mant, nec etiam eis quislibet ullam inquietudinem
 vel dominationem seu ullum bannum contra legem
 vel illicitam occasione facere studeat, neque cen-
 sum quem dicunt foraticum, neque ripaticum, ne-
 que salvaticum, seu ullam redhibitionem de terra
 Sancte Mariæ vel de supermanentibus accipere aut
 exactare audeat. Sed liceat saepe nominato episcopo
 Yuchado ac successoribus suis quiete ipsam insu-
 lam secundum propriam voluntatem ordinare atque
 gubernare et in ipsa terra Sancte Mariæ tam taber-
 nas quam alias suas necessitates sine alicujus redhi-
 bitione exercere. Præcipimus etiam atque jubemus
 ut de regali via ex parte Sancti Germani a Sancto
 Mederico usque ad locum qui vulgo vocatur Tudella
 in ruga Sancti Germani, neque in aliis minoribus
 viis quæ tendunt ad monasterium ejusdem præno-
 minati Sancti Germani, nullus missus dominicus ali-
 quam judicariam potestatem ibi exerceat, neque
 alicum censum, neque ripaticum, neque foraticum,
 neque ullum teloneum recipiat; sed missus episcopi
 secundum propriam voluntatem ordinet; et advo-
 catus ejusdem ecclesie tam de ipsa terra Sancti
 Germani quam de prædicta terra Sancte Mariæ in
 insula posita rectam ac legalem rationem reddat si-
 ne aliqua judicaria potestate inibi vel banno, nisi in
 mallo legitimo vel regali placito, sicut Lex ecclesia-
 rum præcipit. De liberis autem hominibus qui super
 terram ipsius supradictæ ecclesie Parisiæ commu-
 nere videntur, ac eam perservire noscuntur, volu-
 mus ut sicut in præcepto Pippini avi nostri conti-
 netur, nullus in hostem pergat nisi una cum episcopo
 ipsius ecclesie, vel secundum suam ordinationem
 remaneat; et neque de ipsis hominibus supra ter-
 ram Sancte Mariæ manentibus alicum censum vel
 aliquam redhibitionem aliquis de capite eorum ac-
 cipere præsumat quæ a longo tempore dare con-
 servaverat et futuris temporibus persolvere debent; sed
 quidquid inde fiscus noster exigere aut sperare po-
 tuerit, per omnia pro amore Dei et sancte Dei geni-
 tricis Mariæ præfato Yuchado episcopo suisque
 successoribus libenter concedimus, et gratuito animo
 auctoritate nostra confirmamus ut nullam etiam
 districtiorem de hominibus super terram sancte
 Mariæ manentibus judicaria potestas exercere co-
 sumat, nisi, ut supra divimus, in mallo legitimo co-

mitis, et ibi una cum advoco Parisiæ ecclesie
 venire non differant, et rectam rationem ac legalem
 justitiam adimplere cogantur. Hæc vero auctoritas
 ut firmior in Dei nomine habeatur, et a fidelibus
 sancte Dei Ecclesie et nostris diligentius conserve-
 tur, manu propria eam subter firmavimus et annuli
 nostri impressione signari jussimus.

Durandus notarius ad vicem Frudigisi recognovit
 et subscripsit.

Datum xiv Kal. Novembris, anno Christo propitio
 7 imperii domni Ludovici piissimi imperatoris. Actum
 Aquisgranum palatii publice in Dei nomine feliciter.
 Amen.

XCIII.

PRO ECCLESIA PARISIENSIS.
 (Anno 820.)

[Apud Baluzium, *ibid.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
 Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia,
 imperator Augustus.

Si petitionibus sacerdotum in quibuslibet neces-
 sitatibus ecclesiasticis nostra auctoritate sublevan-
 dis consulinus, et ad ministerium eorum liberius
 exsequendum opem ferimus, a summo Pontifice
 Domino nostro Jesu Christo æternæ remunerationis
 largiri nobis præmia non ambigimus. Proinde no-
 tum sit omnibus fidelibus sancte Dei Ecclesie et
 nostris, præsentibus scilicet et futuris, quia vir ve-
 nerabilis Includus Parisiæ urbis ecclesie episcopus
 detulit serenitati nostræ quandam auctoritatem quam
 domnus et genitor noster bonæ memoriæ Carolus
 gloriosissimus imperator ad petitionem prædecesso-
 ris sui Enchenradi ipsius civitatis episcopi fieri jussit;
 in qua contineretur insertum quod per incuriam et
 negligentiam custodum ipsius ecclesie strumenta
 chartarum exusta vel concremata sive perditâ fu-
 isent, per quæ scilicet quod plures nobiles viri
 pro remedio animæ suæ res et mancipia ad ipsam
 delegaverunt ecclesiam, et quod idem genitor nos-
 ter per eandem confirmasset auctoritatem ut res
 et mancipia quæ in eisdem instrumentis in-
 serta fuerant, et unde prædicta ecclesia eo tem-
 pore legitis vestita erat, jure ecclesiastico secure
 et quiete rectores ipsius ecclesie futuris temporibus
 tenerent atque possiderent. Petiit etiam prædictus
 Includus serenitatem nostram ut pro mercedis nos-
 træ augmento et firmitatis studio eidem ecclesie
 more paterno nostram auctoritatem super hoc ne-
 gotio fieri jubere, per quam modernis et futuris
 temporibus res et mancipia quæ per præfata stru-
 menta chartarum eidem traditæ fuerant ecclesie,
 firmiter, quiete, ac secure a præfatis ipsius ecclesie
 haberentur vel possiderentur. Nos itaque inspecta
 eadem auctoritate domni et genitoris nostri, libuit
 nobis ejusdem venerabilis viri petitionibus assensum
 præbere et paternæ auctoritati hanc quoque nostram
 jungere auctoritatem. Præcipimus ergo atque ju-
 bemus ut omnes res et mancipia quæ ex liberalitate
 eidem collata fuerunt ecclesie, nostris et futuris

temporibus per hanc nostram auctoritatem rectores ipsius ecclesie absque ullius inquietudine vel injusta interpellatione quiete et secure habere vel possidere valeant. Quod si forte super eisdem rebus ante predictam exustionem a prelatibus ipsius ecclesie iure possessis questio orta fuerit, ut pro eis legaliter in foro disceptari necesse sit, ita per hanc nostram auctoritatem eisdem res et mancipia ipsius ecclesie defendantur sicuti per eadem instrumenta, si igitur absumpta non fuissent, legibus defendi poterant. Hæc vero auctoritas ut firmiter in Dei nomine habeatur, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesie et nostris diligentius conservetur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici piissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovit.

Data iv Kal. Novemb., anno Christo propitio 7 imperii domni Ludovici imperatoris. Actum Garisiano palatio publice in Dei nomine. Amen.

XCIV.

PRO MONASTERIO NONANTULANO.

Placitum Veronæ habitum a Rataldo Veronense episcopo, misso Ludovici Pii Augusti, in quo Nonantulani monachi causam obtinere contra Hucpoldum comitem Veronensem.

(Anno 820.)

[Ex Muratorio, *Antiquitates Italicae*, tom. I, pag. 461.]

Dum in Dei nomine, civitate Verona, in iudicio ressedissemus nos Rataldus episcopus, misso domini imperatoris ad singulorum hominum deliverandas intentiones, ressedentes nobiscum Hucpoldus comis ipsius civitatis, Andreas iudex, et Bonifritus notarius regularis, Draco et Raginpertus scavinis ipsius civitatis, vel reliquis; sic ipse Bonifritus notarius, juxta ut nos illi comendavimus, cepit querere præfati Hucpoldi comitis de parte monachorum Nonantule et silva que nominatur Ostilia, que posita esse videtur in finibus ipsius civitatis Veronensis, portionem illam que fuit quondam Anselmi abbati, et Aidini germani, quarum res que a præfato monasterio devenerunt: hoc esse quartam portionem de super tota ex præfata silva, et medietatem in aliis tribus portionibus, quam a parte regia acquisiverunt; excepta sorte una, que pertinet ad domum eulife capelle regalis, quod vocabulum est Sancto Laurentio, et alias Sorticella, que videtur esse de curte Roverscelle Anselmi comitis. Et dicebat quod contra legem ipse Hucpoldus eam habet. Hæc nos

* Animadvertite in hoc placito Italice aut Francice lingue voces ac phrasas, scilicet, *Comendavimus*, hoc est *comandammo*, sive *comandantes*; et de *parte monachorum*, quod Italice dicitur *da parte de monaci*; et *veniret ad plaido*; et *rationem exinde donared*; et *per manicias suas*. Ut in dissertat. de *Comit. palat.* animadverti, anno 855 occurrit *Hucpoldus comes palatii*. Nescio sicne potuerit ut idem Veronensis comes, qui in charta hæc memoratus, precedente tempore ampliori illo munere donatus et functus fuerit; an potius nepos illius, aut alter ab eo comes palatii dicendus sit. Sed quaquam tanta foret comitibus, hoc est iudicibus populi ordinariis, auctoritas, et amplior quoque missis regis, id est iudicibus extraordinariis: adhuc tamen si quando placitum habere et iudicium instituere volebant ex-

audientes comendavimus ipsius Hucpoldi, ut inquireret de causa hæc si cum legibus haberet, veniret ad plaido, et qua re melius poterit, eam defendat. Et cum nos illi hoc comendaremus de domni imperatoris jussu, sic ipse Hucpoldus comendavit præfato Raginperio scavino et advocatore suo, ut exinde inquirere, et ad plaido plainam rationem exinde donared. Posito placito venientes nos statuto die in corte regi, que dicitur Pociolo, ripa fluvii Mencia, et cum ressedissemus inibi ad causas audientes, ressedentes nobiscum Andreas episcopus Vicentinus, et ipse Hucpoldus comis, Sevodo comis de Mantua, et superscriptus Andreas iudex, et Bonifritus, Lupus, Bodonius, et ipse Draco, et Raginpertus scavinus, vel reliqui, sic ipse Bonifritus retulit nobis de hac causa, et dixit: « Ecce modo plaido est. Volimus scire quid iste Hucpold comis de ipsa silva, que nominatur Ostilia, que pertinet ad monasterium Nonantule ostendere vult, aut pro qua causa eam contradicit. » Qui et ipse Hucpold comis et superscripto Raginperio advocatore ejus dixerunt, quod nullam rationem justiciam invenire potuissent, nec poterint, quomodo quartam partem et medietatem ex tribus portionibus de præfata silva Ostilia exceptis duabus sortibus, quas superius nominavimus a parte prædicti monasterii cum lege poterit contradicere. Sic de præsentis ipse Hucpold comes per manicias suas de manu ejusdem Bonifritus a parte præfati monasterii revestivit. Unde et pro securitate ejusdem monasterii Nonantule, hanc noticiam facere commouimus.

Ego Deusdedit notarius regularis scripsi, anno domini Ludovici imperatoris septimo, pridie Kalendas Aprilis, iudictione tertiadecima.

Ego Rataldus episcopus, misso domni imperatoris manu mea subscripsi.

Ego Andreas episcopus Vicentinus concordans subscripsi.

Andreas iudex subscripsi.

Draco subscripsi.

Raginpertus scavinus subscripsi.

Ego Hucpoldus comes subscripsi.

Ego Bonifritus notarius subscripsi.

Ego Odo comes subscripsi.

Lupus subscripsi.

Bodonius subscripsi.

Brandolinus subscripsi.

tra palatium regis, aut extra ædes eorum proprias, id eis interdictum fuit, neque facere liceret, nisi impetrata venia a dominis ejus domus aut agri. Statutum id fuit lege 22 Ludovici Pii Augusti inter Langobardicas, part. II, tom. I, Ber. Italie, ubi legitur: *Minoræ vero placita comes infra suam potestatem, vel ubi impetrare potuerit, habeat*. Quamobrem ubi in alienis ædibus aut agris (nam et in agro, et sub dio, et sub arboribus non nunquam id factum) placita celebrabantur, conservare comites et missi exposcere a domino loci facultatem illic instituendi iudicii. Impetrata quoque venia in ipsis iudiciorum chartis exprimit consuevit iis verbis, *per data licentia*, ne quilibet juris in eam domum aut agrum tribuere sibi iudicibus publicis in posterum fas esset.

XCV.

PRO MONASTERIO INDENSI.

(Anno 821.)

[Apud Marten., *Ampl. Collect.*, tom. I, ex ms. D. de Louvrex.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus, omnibus episcopis, abbatibus, comitibus, vicariis, centenariis, telonariis, actionariis, vel omnibus republicam administrantibus, seu cæteris fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, tam presentibus quam et futuris, notum sit quia concessimus monasterio nostro ^a, quod dicitur Iada, quod est dicatum in honore Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, constructum in silva nostra Arduenna, ubi etiam nunc religiosus vir Benedictus ^b abbas præest, et omni congregationi ibidem Deo famulanti, omne telonium, tam de navibus quæ per diversa flumina imperii nostri pro qualibet re discurrunt, quam et de curris et sagmariis necessariis [Forte necessaria] ipsius monasterii vel congregationis ibidem Deo famulantis deferentibus, vel de quolibet alio negotio undecunque fiscus telonium exigere poterat, in integrum concessimus, ut nullus quilibet telonium aut aliquam exactionem accipere aut exigere præsumat. Unde hanc nostræ auctoritatis præceptionem predicto monasterio et congregationi ibidem degenti fieri præcipimus, ut naves, vel curra, et sagmarii, seu quælibet alia vehicula, ad diversa negotia ipsius monasterii peragenda, et ad necessitates ejus sublevandas, per universum imperium nostrum libere discurrant, et nullus publicus iudex, vel quilibet exactor judicariæ potestatis, aut telonarius de navibus aut de omnibus quæ supra memorata sunt, undecunque videlicet fiscus telonium exigere potest, ullum telonium, aut ripaticum, aut portaticum, aut pontaticum, aut salutaticum, aut rotaticum, aut pulveraticum, aut cesponticum, aut travaticum, aut ullum occursum, vel ullum censum, aut ullam retributionem ab eis requirere aut exactare præsumat. Sed licitum sit absque alienius illieita contrarietate vel detentione per hanc nostram auctoritatem, naves, curra, sagmarios, vel cætera vehicula, et homines qui hoc providere debent, cum his quæ deferunt, per universum imperium nostrum libere atque secure ire et redire, et si aliquas moras in quolibet loco fecerint, aut aliquod mercati fuerint aut vendiderint, nihil ab eis prorsus, ut dictum est, exigatur. Hæc vero auctoritas nunc plenior in Dei nomine obtineat vigorem, et omnibus verius nostra esse credatur, et diligentius conservetur, de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovit.

^a Summ vocat Indense monasterium, non solum quod regio suo palatio proximum esset, sed etiam quia illud fundaverat.

^b Illic est maximus ille Benedictus ordinis nostri reformator, abbas Anianensis et Indensis, cuius maxime opera congregatum fuerat paucis ante annis,

A Data sexto Idus Februarii ^c, anno Christi propitio 8 imperii domni Ludovici serenissimi Augusti, indictione 14. Actum Aquisgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

XCVI.

PRO MONASTERIO BUCHAVIENSI.

(Anno 821.)

[Apud Schaten., *Annales Paderbornenses*, pag. 67.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si sacerdotum et servorum Dei petitiones, quas pro suis necessitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non solum imperialem exercemus mansuetudinem, verum etiam ad beatæ retributionis mercedem talia nobis facta profutura confidimus. Quapropter notum sit omnium fidelium nostrorum solertia, presentium et futurorum, quia vir venerabilis Castus abbas ecclesiæ quæ vocatur Fischebecki, cum subjectis ecclesiis in eodem pago Loriga, et cum decima de silva Anneri et Ponteburg, et cæteris ecclesiis in Hlesiga et Fenkiga, excepta una ecclesia in Saxlinga, quam concessimus ad parochiam Sancti Pauli reverti, ad locum qui vocatur Mimigernaford, ubi Gerfridus episcopus præesse videtur, veniens ad nos, petitit celsitudinem nostram, ut ipsum sanctum locum pro mercedis nostræ augmento sub nostra defensione et immanitatis tuitione recipere mus. Cujus petitioni pro divino amore adsensimus, et ita in omnibus, quia juste et rationabiliter petiit, per hanc nostram auctoritatem confirmare studuimus. Præceptiones ergo jubemus ut nullus iudex publicus, neque quislibet ex judiciaria potestate, seu aliquis ex fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, ac nostris, in ecclesiis, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones, quas moderno tempore juste et rationabiliter possidere videtur, in quibuslibet pagis et territoriis sitas, vel quidquid etiam deinceps propter divinum amorem collatum fuerit, ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones et paratas faciendas, aut homines ipsius ecclesiæ tam ingenuos quam et servos injuste distringendos, aut ullas reductiones, vel illicitas occasiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat, vel exactare præsumat; quidquid autem de rebus præfate ecclesiæ fiscus sperare poterat, totum nos pro divino amore concedimus, ut peremissis temporibus in alimonia pauperum et stipendiis servorum Dei ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Quatenus ipsis servis Dei, qui ibi Deo famulari videntur, pro nobis et conjuge præleque nostra et stabilitate ipsius imperii nostri a Deo nobis concessi atque conservandi jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Prædictam vero abbatiam illius, circumquaque per diversos pagos scilicet 817, Aquisgranense concilium.

^c Ac prunde datum et concessum est sanctissimo abbati Benedicto istud diploma, tribus ante ipsius mortem diebus; nam tertio Idus Februarii anni 821, indictione 14, presentem cum æterna vita mutavit, in suo Indensi cœnobio.

sitam, nemo fidelium nostrorum exinde aliquid abstrahere aut prohibere præsumat; quin eae liceat per hanc nostram auctoritatem verbum prædicationis, Domino auxiliante, exercere et ministerium suum pleniter peragere. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconcussa manere, manu propria subscripsimus et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovi et subscripsi.

Data v Nonas Septembris, anni imperii nostri 8, indictione 14. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XCVIII.

PRO MONASTERO HORNBAECENSI.

(Anno 821.)

[*Histoire de Metz*, pag. 25]

In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Notum esse volumus cunctis fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, quia adiens serenitatem culminis nostri vir illustris Lantbertus comes suggestit nobis, eo quod actor dominicus nomine Nantcharius, ex fisco nostro Franconofurd, propriisset, tempore domini et genitoris nostri Caroli bonæ memoriæ piissimi imperatoris, quasdam res, id est, terras et silvas et prata super marcham sita, quæ est ex monasterio suo, quod dicitur Orombach. Nos vero hanc rem jussimus investigari dilecto filio nostro Lothario imperatori, nec non et Mantfredo illustri viro. Postea veniens ad nos Wyrundus, prædicti venerabilis monasterii abbas, eandem causam nobis suggestit. Nos iterum jussimus Mantfredo et alios fideles nostros hanc rem diligenter inquirere. Qui, sicut nobis renuntiaverunt, invenerunt per Ilrutbertum comitem, et ceteros nobiles ac veraces homines circa manentes, quod prædictus Nantcharius cum servis dominicis injuste ipsam investituram de potestate prædicti monasterii abstulisset, et per justitiam et certitudinem inter nostram et prædicti monasterii partem esse debebat, et quod prædicta marcha divisa esset in via, quæ dicitur Talanwecke et inde ab Geroldisphad, deinde ad Wisigartaweck, sed et Gheroldus actor noster, qui prædictum fiscum nostrum in ministerio habet, interrogatus ab eis, nullam rei certitudinem potuit demonstrare, qualiter ad nostram partem legibus tenere potuisset; et ideo plænit nobis, secundum hanc inquisitionem, eandem marcham prædicto monasterio reddi, sicut inquisitum et testificatum fuit. Proinde hanc auctoritatem præceptionis nostræ fieri jussimus, per quam præcipimus atque jubemus, ut sicut a fidelibus no-

^a In chartis Beate et Lamberti non occurrit Uheiriuda, sed Tunriudde seu Tunriude; verum inter utrumque nomen similia distantia est, quam ut pro uno eodemque habeatur. Hinc Beatum et Lambertum Uheiriudam per aliam chartam S. Gallo ascripsisse conjicio. Estque in eorumdem locorum, quo-

stris inquisitum et nobis nuntiatum est, ita ab hodierno die in potestate prædicti monasterii consistat. Et nullam deinceps commotionem aut calumniam aut aliquid impedimentum a parte fisci nostri pars prædicti monasterii se habituram penitus pertimescat: et ut hæc auctoritas firmior habeatur et a fidelibus nostris verius certiusque credatur atque conservetur, de annulo nostro subter eam jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovit.

Data vi Idus Januariæ, anno, Christo propitio, 8 imperii domini Ludovici piissimi Augusti.

XCVIII.

PRO MONASTERO SANCTI GALLI.

(Anno 821, 15 Febr.)

[*Apud Neugart., Codex Alemannicus*, pag. 179.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Cum justis servorum Dei petitionibus, quas nostris auribus insinuaverint, libenter annuerimus, et eas cum Dei auxilio ad effectum pervenire fecerimus, non solum regiam et imperialem consuetudinem exercemus, verum etiam hoc nobis procul dubio tam ad statum terreni regni corroborandum, quam ad æternæ vitæ beatitudinem capessendam profuturum esse confidimus. Idcirco notum fieri volumus omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam futurorum, solertia, virum venerabilem Cozbertum abbatem ex monasterio S. Galli nostram adisse mansuetudinem, nobisque innotuisse, qualiter tempore Joannis episcopi et ejusdem monasterii abbatis, villa quæ dicitur Uheiriuda ^a, quam Gieta et Lantprehtus filius ejus cum appendiciis suis pia largitione per testamenti conscriptionem eidem monasterio contulerunt, ablata esset, et Turigo ^b fisco nostro sociata. Unde deprecatus est nos ut super hac re justissimam inquisitionem facere juberemus: quatenus id quod ille de prædicti monasterii rebus secundum æquitatis ordinem habere debeuerat, injuste non amitteret. Cujus petitioni nos assensum præbentes, fecimus ut rogaverat. Et Geroldo ^c fidei nostro hanc causam inquirere jussimus, et diligenter inquisitam nobis renuntiare. Qui reversus retulit, quia sicut per pagenses loci illius, adhibitis his quibus inter eos maxima fides habebatur, invenire poterat, quod prædictum monasterium de his rebus unde Cozbertus nobis suggererat, injuste spoliatum fuisset. Nam relationem cum audissemus, et eam veram esse comperissemus, jussimus prædictam villam cum omnibus rebus ad eam pertinentibus, quæ dudum erepta fuerat, eidem venerabili monasterio restitui. Sed et idem religiosus vir Cozbertus abbas nostræ mansue-

rum charta excitate meminerunt, vicinia Fischendried villa in parochia Biss-kehr supra Rapperswilam ad Jonau rivum, ejus nomen cum Uheiriuda facilius componitur.

^b Turegum, Zurich.

^c Geroldus comes Zurichgovie.

tudini suggestit, ut super his rebus restituti præceptionis nostræ confirmationem sibi dare juberentur. Cujus petitionem, quia rationalis nobis videbatur, ad effectum perducere curavimus : statuentes ergo jubemus, ut supra nominatas res Cozperiti prædicti monasterii abbas, successoresque ejus per hanc nostræ auctoritatis confirmationem abhinc in futurum firmissime teneant atque possideant, neque a quolibet fidelium sanctæ Dei Ecclesie, atque nostrorum, vel a cujuslibet honoris aut potestatis persona ullo unquam tempore a jure prædicti monasterii subtrahatur, sed potius ex hac nostræ auctoritatis confirmatione perpetuam sumat firmitatem. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, annuli nostri impressione eam signari jussimus.

Gandulfus a ad vicem Fridugisi recognovi et subscripsi.

Data xvi Kal. Mart., anno Christo propitio 8 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 14. Actum Aquisgrani b palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XCIX.

PRO BITURIGENSI S. SULPITII MONASTERIO.

(Circa annum 821.)

[Apud D. Bouquet., *Recueil des historiens*, tom. VI, pag. 525, ex chartulario ejusdem monasterii.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Imperialis celsitudinis moris est petitionibus fidelium nostrorum libenter assensum præbere..... quo dulcius tam privatis quam publicis student incurrere obsequiis. Idcirco novit experientia atque industria omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam futurorum, quod adiens imperii nostri celsitudinem quidam fidelis noster, Raninchus nomine, abbas ex monasterio S. Sulpitii, quod situm est in suburbio Biturigæ civitatis, detulit in nostram presentiam plurima præcepta regum, ipsorum munificentia roborata, ac præfato loco collata, quibus continebatur qualiter ad petitionem abbatum atque rectorum præbati cœnobii liberalitate principum concessum est, ut S. Patris Sulpitii reverentia ac dignitas sub immunitatis tuitione jugiter permanere debeat : et nulla judicaria potestas in rebus ejusdem monasterii aliquo modo damnare, neque intra aut extra civitatem in arceis, ecclesiis, vel villis foraticum et rotaticum exigere, aut aliquem servum vel liberum pro servitio Domini bannum aliquid facientem distingere [presumat]. Humiliter ergo petiit ut quod sparsim continebatur; et jam quodammodo labefactabatur, nostro præcepto colligeremus, ac veluti in unum complectentes confirmarem. Placuit itaque mansuetudini nostræ saluberrimis ejus annuere precibus, et quo magis magisque illic crescat

A religio, et pro nobis, conjuge proleque nostra, et pro stabilitate regni nostri servos Domini illic commanentes ardentibus orare delectet. Præceptumque nostræ auctoritatis illis fieri jussimus, quo confirmavimus illis nostra deliberatione atque decreto omnia que prædecessores nostri loco eidem statuerunt, sive quando ibi ordo floreret monasticus, sive deinceps; tam ea que jam commemoravimus quam ea que præceptis aliis continentur de mercatis et portibus, quam et de urbium arceis, et in villis servanda tam incolis quam incolabus, ut scilicet, sicut anteriores ac decessores nostri decreverunt, ita permanent inconvulsa. Sane constat omnes maxime possessiones jam dicti monasterii donationes esse fidelium, qui prædia sua cum mancipiis ob amorem

B Domini et S. Sulpitii eidem loco delegaverunt. Quia vero, ut relato jam nominati abbatis didicimus, sana indulgentia quorundam ipsa familia in judicando dicitur legem servare servilem, ob hoc quidam ecclesiæ detrectant, cum sibi aliquoties junguntur familie, divisionem servare legalem. Unde eidem fidei nostro Ranincho petenti benigne concedimus, ut quodcumque familia S. Sulpitii familie alterius ecclesiæ pro cœnubium fuerit copulata, nullum faciat præjudicium, quod servilis conditio legem revadere cernitur colonilem : sed omnibus in locis aqua secundum legem celebretur divisio. Insuper et in fideis nostris, qui ecclesiastici fuisse noscuntur, illud concedimus. Illud et concedere et addere placuit quia res ipsius loci sparsim dividuntur, et plurimi advocati malos per singula loca custodire nequeunt sine præsentia regis..... detrimentum non patiantur rerum, neque in civitate; quo et tutius ac securius illos Domino militare delectet. Præterea concedimus in vestiaria et calecaria fratrum monachorum, sicut fuerat olim, omnes ferias annuales mercati cum integritate et districtu, ex mercato quoque septimana illam redditionem quam ad ipsum pertinere locum indulsimus. Præterea ut nullus præsul, nulla potestas, nec etiam ullus noster mansionarius infra ejusdem monasterii claustra et loca damnare vel mansionare presumat; ut ob sui profectum et quietem ab eis non possit ullo modo nostra divelli memoria. Et ut nostræ ordinationis ac concessionis auctoritas sui vigoris perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus.

C.

PRO MONASTERIO TULDENSI.

[Apud Schaten, *Episcopatus Paderbornensis*, pag. 70.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata, propter amorem Dei ejusque in eis locis sibi famulantes, beneficia potiora largiamur, præmium apud Domi-

a Episcopus Metensis. Obiit an 825, successorem veluti Drogonem, Ludovici Pii fratrem, ut veteres annales passim testantur.

b Ubi imperator hiemem exegit, ac mense Februario comitia habuit, teste Eghuhaldo in Annalibus, aliisque chronographis.

num æternæ retributionis nobis rependi non diffidimus. Igitur notum esse volumus cunctis fidelibus nostris, præsentibus scilicet et futuris, quia venerabilis vir Baderadus episcopus ecclesiæ, quæ est constructa in honore sanctæ Mariæ semper virginis et sancti Kiliani, in loco qui dicitur Paderbrunna, missa petitione deprecatus est, ut prædictam sedem cum omnibus ad se juste et legaliter moderno tempore pertinentibus vel aspicientibus sub nostra tuitione, et immunitatis defensione cum rebus et mancipiis constitueremus, quod ita et fecisse omnium fidelium nostrorum cognoscat industria. Præcipientes ergo jubemus, ut nullus iudex publicus, aut quislibet ex iudiciaria potestate in ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones memoratæ ecclesiæ, quas moderno tempore infra ditionem imperii nostris legibus possidet, aut quæ deinceps in iure ipsius loci voluerit divina pietas augeri, ad causas iudiciario modo audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones, vel paratas faciendas, aut fidei iussores tollendos, aut homines ipsius ecclesiæ distringendos, nec ullas redditiones, vel illicitas occasiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt, penitus exigere præsumat. Sed liceat memorato episcopo suisque successoribus res prædictæ ecclesiæ cum omnibus quas possidet, quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio. Quidquid vero fisci exinde sperare poterit, totum nos pro æterna remuneratione prædictæ ecclesiæ ad stipendia pauperum et luminaria concinnanda concedimus; qualiter melius delectet clericos in eadem sede degentes pro nobis, conjuge et prole nostra Domini misericordiam exorare. Et ut hæc auctoritas pro futura tempora melius conservetur manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminaris diaconus ad vicem Fridugisi abbatis recognovi.

Data quarto Non. April., anno 9 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 15. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CL.

PRO MONASTERIIS IN URBE SENONENSI.

(Anno 822.)

[Apud Mabill. *Annal. ord. S. Bened.*, tom. II, pag. 476.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si illius amore cuius munere cæteris mortalibus prælati suus, soli Deo sub sancta religione militantibus ad laudem honoremque ipsius et ad ani-

^a Cellas humilioris vocabulo appellat hæc monasteria Ludovicus, aut potius Hieremias qui præceptum obtinuit, ut eorum maiorem subjectionem denotet.

^b Ex tribus illis monasteriis duo supersunt, nimirum Sancti Petri, Vivi vulgo dicti, et Sancti Joannis, quod posterius modo est canonicorum regula-

rum salutem supernis angelorum cultibus in æterna beatitudine ascribendarum, terrena commoda subsidii temporalis, sine quibus præsens vita transigi non potest, comparamus, ut illa tantummodo sine impedimento, quantum præsentis mortalitatis sinit fragilitas, libere deserviant, cui semel se mancipasse ad laudem obsequiumque ipsius toto vitæ sæcæ cursu noseuntur; nostri laboris studium et pietatis opus apud Deum nullatenus fore sine fructu credimus, sine quo nec velle quisquam bene potest, quanto magis perficere. Igitur conperiat omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, tam præsentium quam futurorum, sinceritas, quia vir venerabilis Hieremias, sanctæ Senonicæ ecclesiæ archiepiscopus, humili suggestione clementiæ nostræ innovuit, eo quod ^a cellæ cœnobiales episcopii, cui auctore Deo præest, id est cella Sancti Petri, et cella Sancti Joannis, et cella Sancti Remigii ^b, in quibus monachi sub sancta regule disciplina religiosam vitam divinam pietati toto laboris admisu debent exhibere, variis casibus diversisque indigentibus, quibus humana fulcitur fragilitas, ante addicti sub manibus et potestate antecessorum ipsius, urgente omnimoda inopia, longe a suo proposito aberrantes exorbitaverunt, dum videlicet memoratarum substantia cellarum per divisionem olim factam imminuta fuisset; et qui præerant episcopi, non habentes unde subsidia sumptuum suis usibus necessaria caperent, ex eisdem cellis, quantum extorquere quibant, dum alimode sufficientiam habere non possent, dari sibi cogebant: sicque fiebat ut hi qui devota stabilitate mentis et corporis ibidem supernæ pietati landes persolvere, suamque vitam commendare, pro nostra quoque, conjugis ac liberorum incolunitate, et pro regni divina nobis miseratione concessi conservatione, proque totius Ecclesiæ indulgentia et felici ad æternam beatitudinem perventione interpellare debebant, dum a monasterii claustris turpiter queritando ea quibus suam tuerentur inopiam, longe lateque vagarent; confuso ordine, quem servare debebant, non solum eorum causa quæ præmissimus, nobis nihil prædesse poterant, verum etiam sibi suisque prælati non absurde plurimum crederentur obesse. Cujus rei gratia, memorati episcopi precibus admoniti, dignum opus supra fieri duximus, ut, dum adhuc in hoc mortali corpore subsistimus, non solum qui nunc temporis in eisdem locis divinis cultibus mancipati esse noscuntur; sed illis quoque qui futuris temporibus amore supernæ sapientiæ illustrati, eadem ad serviendum Deo expetierint loca, prospiciamus: quatenus ex eisdem temporalium solatia sumptuum suo ordini congruentia habeant, quibus in hac peregrinatione interim

rum ordinis sancti Augustini, tunc monachorum sub sancta regule, ut alia duo, viventium. Abbatia Sancti Remigii Vallibus postea translata fuit, deinde in primum locum denuo relata, modo penitus excisa est: cuius portio ab altaris missionariis clericis, conventualis sancti Petri monasterio tributa.

sustentari queant, donec ad æternæ patrie gaudia divina misericordia vocati valeant pervenire. Constituentes itaque huc nostræ auctoritatis præceptum, juxta memorati episcopi petitionem, decrevimus fieri: ut ex rebus, quascunque supra jam nominatæ cellæ nunc temporis usibus monachorum ibidem Deo deservientium deputatas habent, nullus episcoporum, quicumque divina vocatione per tempora successerit, præsumat aliquid subtrahere vel imminuere quolibet argumento vel occasione, neque in beneficium dare, aut suis usibus applicare: sed ita per omnia conservari studeat, sicuti memoratus episcopus in libelli serie singula loca per ordinem adnotando digessit, et manu sua subscripsit, et in conventu episcoporum eos qui aderant, subscribere rogavit, propter cavendas omnimodis contentiones, quæ futuris temporibus poterant oboriri: sed nec etiam aliud servitium vel majora munera inde sibi pro tempore usurpet, præter ea quæ in libello eodem idem ipse episcopus inserere putavit. Ac ne hujus decreti causa in eisdem cœnobiis abbates vel monachi constituti contra suum incipienti superbi episcopo, præcavimus omnem occasione amputandam, neque locum diabolo dandum, salva scilicet in omnibus auctoritate et potestate episcopi in cunctis ecclesiasticæ regule disciplinis: videlicet ut easdem cellas sub proprio semper regimine gubernans, secundum institutionem sanctæ regule abbates constituat, et, si necesse fuerit, mutet; prava quæque corrigat, superflua resecat, virtutes nutriat, eradicet vitia, atque, ut bonus agricola, excellens frutices, Patrum sequens instituta, discernat qualem cuique terræ sententiam mandare debeat. Hanc autem nostræ constitutionis auctoritatem ideo fatentem, ne religionis ordo in supra scriptis locis, nostris futurisque temporibus confundatur, sed per omnia in Dei servitio, ad ejus laudem et obsequium conditi sumus, inviolabiliter in perpetuum conservetur, ut pleniorum in Dei nomine cunctis temporibus obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussumus.

Signum Ludovici serenissimi Augusti.

Dnraudus diaconus ad vicem Fridugisi recognovi.

Data xv Kal. Junii, anno Christo propitio 9 imperii domni nostri Ludovici serenissimi Augusti, indictione 15. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CII

PRO MONASTERO FINONENSI.

(Anno 822.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, pag. 550.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Cum locus divini cultui mancipatis ob divinæ servitutis amorem opem congruam ferimus, et regium morem decenter implemus, et id nobis profuturum

ad æternæ remunerationis præmia capessenda veraciter credimus. Idcirco notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, presentibus scilicet et futuris, quia adiens serenitatem culminis nostri vir venerabilis Adaleodus abba monasterii sancti Amandi, una cum Aldrico misso nostro, quem ad prædicta cœnobia direximus ad ordinem regule sancti Benedicti confirmandum; suggesterunt mansuetudini nostræ qualiter congregationi confessoris Ecclesiæ Amandi aliqua de rebus et villis ejusdem ecclesiæ deputare et confirmare ad usus et necessitates illorum præjudicaremus. Itaque ad preceationem vel suggestionem prædictorum abbatum, Adaleodi videlicet et Aldrici, imo ob emolumentum anime nostræ, conjugis, atque prolium nostrarum, res subter adnotatas prædictis fratribus et congregationi Sancti Amandi ad victum, vestimenta et caleamenta, seu etiam ceteros usus et necessitates ipsorum, tradere et confirmare decrevimus, et super hanc cessionis auctoritatem hos nostros imperiales apices fieri decrevimus, atque jubemus ut abhinc in futurum a nobis et nostris, Deo dispensante, successoribus, piis oraculis nostris conservanda mandavimus, quod nos pro æternis capessendis præmiis, et memoratæ congregationi consulendis necessitatibus ferissemus et concessis vestra cognoscat industria; ita dumtaxat ut quiddam de ipsis rebus Deo donante per bonum studium poterit haberi vel acquiri, totum in fratrum sine ulla subtractione usibus cedat. Pari etiam nostra imperiali auctoritate precipimus ac jubemus ut nullus quilibet sanctæ Dei Ecclesiæ, presentium videlicet et futurorum, de prædictis et subternotatis rebus inquietudinem aut refragationem vel præjudicium vel violentiam facere tentet: sed potius sine ulla subtractione, aut subtractione, vel diminutione atque divisione, liceat eas eidem congregationi monachorum Deo militantium cum omni integritate inviolabiliter absque ulla calumnia et contradictione securiter ac perpetuo habere, possidere et frui. Sollemnulo videlicet ad hoc, sicut premissum est, specialiter a nobis sunt pro mercede nostra delegate et confirmate, ut nec humana potestas sine sui periculo discrimini possit eas convertere, sed semper sub regali et imperiali tuitione irrefragabiliter salvæ fratrum usibus consistant: quatenus ejusdem loci devotæ Deo amabili congregationi pro nobis ac pro totius imperii laus stabilitate ac pace, nostræ pietatis munere adjuncta, Dominum propensius exorare delectet. Et hæc nomina de ipsis rebus, quas illis dari decrevimus: In pago Brachateni, in locis nuncupatis Hæcroth (*Bassarode*), Decla, Neomisio et Securiaco, mansi XLV; in pago Ostrebantise, in loco qui dicitur Hæriciacus, cum appendiciis suis mansi LVII; in pago qui dicitur Mepensis, in loco nuncupante Roslar, cum appendiciis suis, mansi XXVI; mansionibus circa monasterium IV, et piscationem atque Sponcurtem; et in Flandras mariscos VIII: sed et in pago Laudanensi Barisiacum cum

omnibus appendiciis suis. Insuper censuimus etiam A illis dari nonam partem de omni suppellectili ejusdem ecclesie per totas villas, et possessionem hujus cenobii rectoris, id est de annona, de legumine, de feo, de formatico, de porcis, de poledris, de camsilis, de pastis, de vino, de ovis. Et ut hæc auctoritas per futura tempora inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovi.

Data in Kal. Julii, anno Christo propitio 8^a imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 15. Actum Stratella villa in Dei nomine feliciter. Amen.

CHII.

PRO MONASTERO SANCTÆ CHRISTINÆ.

(Anno 822.)

[Apud Baluz. *Capitul. tom. II, pag. 4422, ex veteri cod. Longobardico.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Cum petitionibus servorum Dei justis et rationalibus divini cultus amore favemus, superni numeris donum nobis a Domino imperitri credimus. Idcirco notum esse volumus omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostrisque, presentibus scilicet et futuris, quia vir venerabilis Petrus, abbas ex monasterio Sanctæ Christina, quod est situm prope villam nostram Ollonnam, obtulit obtutibus nostris auctoritatem immunitatis domni et genitoris nostri Caroli bonæ memoria serenissimi imperatoris, in qua continue atur insertum qualiter ipse prædictum monasterium cum omnibus rebus et hominibus, quos tam de donatione regum reginarumque quam etiam reliquorum Deum timentium hominum idem monasterium eo tempore legitime possidebat, sub suo munimine et defensione consistere fecit, et ejus auctoritatis hactenus ab inquietudine judiciariæ potestatis idem munimut atque defensatum fuisse monasterium. Et pro firmitatis studio postulavit idem Petrus abbas serenitatem nostram ut paternæ auctoritati nostram quoque adderemus auctoritatem. Cujus precibus ob divini cultus amorem et venerationem ipsius sancti loci assensum præbentes, hanc auctoritatem immunitatis nostræ eidem monasterio fieri jussimus, per quam præcipimus atque jubemus ut memoratum monasterium cum omnibus rebus et hominibus ad se presenti tempore juste et legaliter pertinentibus vel aspicientibus sub immunitatis nostræ defensione modis omnibus consistat, et nullus iudex publicus vel quilibet ex judiciaria potestate in ecclesias aut villas, curtes, loca, vel agros, seu reliquas possessiones memorati monasterii, quas moderno tempore juste et legaliter possidet in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem imperii nostri,

vel deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas auferri, ad causas atandas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, sive fidejussores tollendos, aut homines ipsius monasterii distinguendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendum, nostris futurisque temporibus ingredi audeat, vel ea que supra memorata sunt penitus exigere presumat. Sed liceat memorato abbati ejusque successoribus res prædicti monasterii . . . . .

sicut in præcepto domni et genitoris nostri continentur, sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere et nostro fideliter parere imperio; quatenus congregationi ibidem Deo famulanti pro nobis et conjuge poleque nostra vel pro stabilitate B totius imperii nostri a Deo nobis concessi atque conservandi jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus valeat inconconvulsa manere, manu propria subter firmavimus et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovit.

Datum iv Kalend. Octobris, anno Christo propitio 9 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione prima. Actum Cispiacho in Ardna in Dei nomine feliciter. Amen.

CIV.

PRO ECCLESIA S. VICTORIS MASSILIENSIS.

(Anno 822.)

[Apud D. Bouquet, *Recueil des historiens, tom. VI, pag. 552, ex chartario hujus ecclesie.*]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus, omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, vel cunctis ministerialibus reipublicam administrantibus tam presentibus quam et futuris.

Notum esse volumus vestræ industriæ qualiter vir venerabilis Theodbertus episcopus Massiliensis adiens serenitatem culminis nostri, gestans in manibus quandam auctoritatem domni genitoris nostri Caroli præstantissimi imperatoris, in qua continebatur insertum qualiter ecclesie sancti Victoris martyris, ubi sacratissimum corpus ejus humatum est, concessisset teloneum de villa que dicitur Leonio, quidquid fisci regni exinde exigebat tam de sale quam et de aliis conditionibus, nec non et teloneum de navibus ab Italia venientibus, que ad eandem ecclesiam arripere videntur, ut quidquid ad publicum opus vel ad fisci regni exinde consuetudo fuit exactare, ad prædictam ecclesiam sancti Victoris martyris Massiliensis, vel ad rectores ejus concederemus. Quapropter precibus quibus valuit nostram exoravit clementiam ut, paternum morem sequentes, nostram etiam auctoritatem prædicta ecclesia, in qua ipse Deo auctore episcopus præest, habere mereretur. Cujus precibus aurem accommodantes, nos nostros imperiales apices fieri jussimus,

per quos præcipimus atque iubemus ut, quemadmodum dominus et genitor noster prædicte concessit ecclesie, ita et deinceps in perpetuum firmum et stabile permaneat, et nullus quilibet ex iudicialia potestate aliquid teloneum de supradictis locis exactare aut requirere, vel ullam contrarietatem erga prædictam ecclesiam Sancti Victoris ejusque rectores facere aut ingerere præsumat; sed nostris futurisque temporibus inviolabiliter conservetur. Et ut hæc auctoritas firmitatis nostræ per futura tempora inviolabilis conservetur, annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum domni Ludovici imperatoris serenissimi.

Data Kal. Novembris, anno Christi propitio [9] imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione prima. Actum Isemburgo palatio regio.

CV.

PRO MONASTERIO SANCTI AMANDI.

(Anno 822.)

[Apud Mabill., *Act. SS. Ord. S. Bened. sæc. iv*, part. 1, pag. 66.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Cum locis divino cultui mancipatis ob divinæ servitutis amorem opem congruam ferimus, et regium morem decenter implemus, et id nobis profuturum ad æternæ remunerationis præmia capessenda veraciter credimus. Idcirco notum esse volumus cunctis fidelibus sancte Dei Ecclesie et nostris, presentibus scilicet et futuris, quia adiens serenitatem culminis nostri vir venerabilis Adaleodus abba, monasterii Sancti Amandi, una cum Aldrico misso nostro, quem ad prædictum cœnobium direximus ad ordinem regulæ sancti Benedicti confirmandum; suggesterunt mansuetudini nostræ qualiter congregationi confessoris Christi Amandi aliqua de rebus et villis ejusdem ecclesie deputare et confirmare ad usus et necessitates illorum præjudicarem. Ideoque ad precationem vel suggestionem prædictorum abbatum, Adaleodi videlicet et Aldrici, imo ob emolumentum animæ nostræ, conjugis atque prolium nostrarum, res subter adnotatas prædictis fratribus et congregationi Sancti Amandi ad victum, vestimenta et calcamenta, seu etiam cæteros usus et necessitates ipsorum, tradere et confirmare decrevimus, et super hanc cessionis auctoritatem hos nostros imperiales apices fieri decrevimus, atque jubemus, ut abhinc in futurum a nobis et nostris, Deo dispensante, successoribus, piis oraculis nostris conservanda mandavimus, quod nos pro æternis capessendis præmiis et memorate congregationi consulendis necessitatibus fecisse et concessisse vestra cognoscat industria, ita duntaxat ut quicquid de ipsis rebus Deo donante per bonum studium poterit haberi vel acquiri, totum in fratrum sine ulla subtractione usibus cedat. Pari etiam nostra impe-

riali auctoritate præcipimus, ac iubemus, ut nullus quilibet sanctæ Dei Ecclesie, presentium videlicet et futurorum, de prædictis et subter notatis rebus inquietudinem aut refragationem vel præjudicium vel violentiam facere tentet: sed potius sine ulla subreptione, aut subtractione, vel diminutione, atque divisione, liceat eas eidem congregationi monachorum Deo militantium cum omni integritate inviolabiliter absque ulla calumnia et contradictione securiter ac perpetualliter habere, possidere et frui. Solummodo videlicet ad hoc, sicut præmissum est,

inter salvæ fratrum usibus consistant: quatenus ejusdem loci devotæ Deo amabili congregationi pro nobis ac pro totius imperii hujus stabilitate ac pace, nostræ pietatis munere adjuti, Dominum propensius exorare delectet. Et hæc nomina de ipsis rebus quas illis dari decrevimus. In pago Brachatini, in locis nuncupatis Bæcroth (vulgo *Bassarode*), Decla, Neonifio, et Securiao, mansi XLVII. In pago Ostrebantise, in loco qui dicitur Halcicæus, cum appendiciis suis mansi LVIII. In pago qui dicitur Meupiscus, in loco nuncupante Roslar, cum appendiciis suis, mansi CXVII. Mansioniles circa monasterium IV, et piscationem atque Seourtem; et in Flandras mariscos VII. Sed et in pago Laudunensi Baristacum cum omnibus appendiciis suis. Insuper censuum etiam illis dari novam partem de omni suppellectili ejusdem ecclesie per totas villas, et possessionem ipsius cœnobii rectoris, id est de annonæ, de legumine, de feno, de formatico, de porcis, de poletris, de camsilis, de pastis, de vino, de ovis. Et ut hæc auctoritas per futura tempora inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovi.

Data III Kal. Julii, anno Christo propitio 8 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 15. Actum Stratella villa in Dei nomine feliciter. Amen^a.

CVI.

PRO MUTINENSI EPISCOPO.

(Anno 822.)

[Apud Muratori, *Antiquitates Italice*, tom. I, pag. 771.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si petitionibus sacerdotum ac servorum Dei, divini cultus amore, aurem accommodamus, id non solum ad stabilitatem regni nostri, verum etiam ad æternæ præmia facilius assequenda plurimum pertinere confidimus. Idcirco notum fieri volumus monasterii abbatem fuisse, contra quam legitur in Chronico Elemonensi.

^a Ex hoc diplomate patet Adaleodum anno imperii Ludovici octavo, Christi 822, jam istius mona-

nilius fidelibus sanctæ Dei ecclesiæ ac nostris, præsentibus scilicet et futuris, qualiter vir venerabilis Densdedit ecclesiæ Mutinensis episcopus, quia pro senectute et infirmitate corporis ad nos pervenire non poterat, misit quemdam presbyterum suum, nomine Willihianum, per quem nobis suggestit petendo de rebus ad ecclesiam suam pertinentibus, quas reges Langobardorum propter anorem et timorem Dei et Domini nostri Jesu Christi, et sancti Geminiani confessoris ejus, eidem ecclesiæ vel donaverunt, vel ab aliis datas confirmaverunt, ut inspectis eorumdem regum præceptis et confirmationibus, easdem res sive possessiones ad eandem ecclesiam nostræ auctoritatis præcepto confirmaremus. Cujus petitioni, quia justa et ratione subnixæ videbatur, aurem libenter accommodare et assensum præbere nobis placuit. Inspectis igitur et relictis prædictorum regum Langobardorum præceptis vel confirmationibus, complacuit nobis, donationes et concessiones sive confirmationes eorum hoc nostræ auctoritatis præcepto juxta petitionem memorati episcopi ad eandem ecclesiam confirmare. Id est in primis confirmationem, quam Cunipertus rex fecit ad ecclesiam Sancti Geminiani de Villa Pozziolo, sive tributum, vel succidiales*, atque angarias, quas servi ejusdem Sancti Geminiani ad ipsum casalem laborandum et excolendum habuerunt. Similiter et præceptum quod fecit Liutprandus rex ad superscriptam ecclesiam de servis et additionibus ad jus ecclesiæ Sancti Geminiani pertinentibus, et in fine Salestina residentibus in villis quarum vocabula sunt Galaniticum, Gabellam Castellum, cum suis piscariis, quod fuit ab antiquo tempore Massa Sancti Geminiani: super quibus est præceptum Ratgisi regis nobis ostensum. Est similiter et Desiderii: nec non et præceptum Hildebrandi regis, quod fecit ad ecclesiam Sancti Geminiani propter petitionem Joannis episcopi de ecclesia Sancti Petri intra muros civitatis Geminianæ, quæ nunc Nova vocatur, cum omnibus rebus atque appendiciis, quæ ad ipsam ecclesiam pertinent, vel quod illi juste acquisitum fuerit. Similiter et donationem quam fecit piæ recordationis dominus et genitor noster Carolus imperator de Plebe Sancti Thomæ, quæ est posita in Gaudentio juxta flavium Lama, cum omnibus sibi pertinentibus, sive canonica atque decima. Similiter donationem, quam fecit dominus genitor noster Carolus imperator, petente Geminiano Mutinense episcopo, de Molentino prope stratum cum acceptione sua sive aquario, qui pertinebat ad curtem regis civitatis Novæ: nec non et res quas duo Romani homines, Gondolus videlicet et Constantinus, et eorum uxores Maria et Agnita ad ecclesiam Sancti Gemi-

niani donaverunt. Item Oratorium sancti Apolenaris in Stagnano situm intra Judicaria Montebelienis, sive oratorium Sancti Domini constructum prope Cluxiam super flumen Nizianam, nec non et Oliveta juxta muros Castri Montebelienis posita, et ad eandem ecclesiam pertinentia. Has res sive possessiones memoratæ Mutinensis ecclesiæ, vel Sancti Geminiani juxta petitionem prædicti viri venerabilis et oratoris nostri Densdedit episcopi, quas reges vel donaverunt vel confirmaverunt, sive alii devoti ac Deum timeantes homines ad eandem ecclesiam solemnibus donatione contulerunt, et modo in ejusdem ecclesiæ jure tenentur, vel inde injuste ac violenter abstracta erunt, isto nostræ auctoritatis præcepto ad eandem ecclesiam confirmare placuit. Quapropter præcipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, vel comes, vel gastaldus, sive qualibet potestate prædicta persona memoratum episcopum vel successores ejus, atque ecclesiæ Sancti Geminiani de superscriptis rebus ac possessionibus, quas supranominati reges ad eandem ecclesiam confirmaverunt, et nos hac nostra auctoritate confirmamus, inquietare aut injuste polsare, aut aliquid ex iis contra rationis ordinem abstrahere, aut alienare, aut eis calumniam ingerere presumat; sed liceat eas memoratæ ecclesiæ et rectoribus sub nostra successorumque nostrorum defensione, quieto ordine tenere ac possidere absque cuiuslibet, sicut jam diximus, injusta contradictione. Concessimus etiam hoc privilegium memoratæ ecclesiæ, ut si post decessionem episcoporum ipsius sedis talis in clero inventus fuerit, qui secundum canones episcopatus honorem et officium habere possit, licentiam habeat eligendi inter se. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, et nostris ac futuris temporibus Domino protegente valeat inconvulsa manere, manu propria subscripsimus, et eam de annulo nostro subter sigillari jussimus, violatorem duabus libris auri obryzi condemnantes.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Fridugerii recognovi.

Et data sub vi Idus Februarias, anno, Christo propitio, 9 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, ac indictione 15. Actum Aquisgrani, palatio regis, in Dei nomine feliciter. Amen.

CVII.

PRO MONASTERIO PRUMIENSI.

(Anno 823.)

[Apud Marten., *Ampl. Collect.*, tom. I, pag. 79, ex chartario Prumiensi.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu

* Quod succidiales fuerint, decernere nequaquam ausim. Num pro *socidiales* scriptum, ut designentur reditus percepti ex armentis et gregibus in *socio datus*? Num a *succidendo*, sive, ut aiebant, *runcando* silvas, ac a subigendis agris antea incultis? Illece sane. Interim vide, si lubet, Chronicon Farsense parte II tom. I Collectionis Rer. Italicar., ubi me-

morantur servi, cum eorum substantia b. v. c. hoc est *bove, vacca, caballo*, etc. Nostris autem temporibus adhuc apud Mediolanenses mos viget tradendi prædia sua agricolis, nunc omnino liberis, iisdem fere conditionibus, quas nuper innelam, hoc est reddendi domini tantam frugum et pecuniæ mensuram quotannis.

Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si enim ea quae fideles imperii nostri pro eorum opportunitatibus inter se commutaverint, nostris confirmamus edictis, imperialem exercemus consuetudinem, et in postmodum jure firmissimo mansurum esse volumus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum, tam praesentium quam et futurorum sagacitas, quia vir venerabilis Tancradus abbas ex monasterio quod dicitur Prumia, constructum in honore Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, nobis suggestit, eo quod cum quodam homine nomine Fulberto de quibusdam rebus commutationem fecisset, pro ambarum partium opportunitate. Dedit igitur praedictus vir venerabilis Tancradus abbas ex ratione praedicti monasterii, una per consensum et contributionem monachorum ibidem degentium, praefato Fulberto ad proprium suam perpetuiter ad habendum, quasdam res quae sunt in pago Warmacense, in villa quae dicitur Flaconheim mansos duos cum domibus, aedificiis, terris, vineis, pratis, silvis, pascuis, adjacentiis, exitum et regressum, vel quantumcumque in eadem villa de ratione praedicti monasterii praesenti tempore legitime habere dignoscitur. Et eontra in compensatione harum rerum dedit praedictus Fulbertus ex proprio suo praescripto monasterio, omnique congregationi ibidem Deo per tempora militanti, quasdam res quae sunt in eodem pago, in villa quae dicitur Glaufesheim mansum unum, et in alia villa, quae dicitur Villarie mansum unum, nec non et in tertio loco in villa manepante Leiwadesheim, curtilem unum, similiter et in quarto loco in villa cujus vocabulum est Hneconheim, duas partes de jurnale cum terminis et laterationibus suis. Has vero res cum domibus, aedificiis, terris, vineis, pratis, silvis, pascuis, adjacentiis, exitum et regressum, vel quantumcumque in praedictis locis praesenti tempore legitime habere et possidere dignoscitur. Unde et duas commutationes pari tenore conscriptas, manibusque honorum hominum praefati professus est, sed pro integra firmitate petiit celsitudinem nostram, et ipsas commutationes denuo per nostrum mansuetudinis praecipuum confirmare deberemus. Quorum petitionibus denegare nolumus assensum, sed sicut unicuique fidelium nostrorum juste petentium, ita nos illis concessisse atque confirmasse cognoscite. Praecipientes ergo jubemus, ut quidquid pars juste et rationabiliter alteri contulit parti, deinceps per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneat atque possideat, et faciat quidquid voluerit. Et ut haec auctoritas per futura tempora inviolabilem ostineat firmitatem, et ab omnibus melius credatur atque conservetur, annali nostri impressione signari jussimus.

Burandus diaconus ad vicem Fridegisi recognovit.

Data Idus Octobris, anno Christo propitio 10 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione

A prima. Actum Aristallio palatio regio, in Dei nomine feliciter.

CVIII.

PRO EODEM MONASTERIO

(Anno 825.)

[Apud Marten., *ibid.*, ex chartario Prumiensi.]

In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si enim ea quae fideles imperii nostri pro eorum opportunitatibus inter se commutaverint, nostris confirmamus edictis, imperialem exercemus consuetudinem, et hoc inpostmodum jure firmissimo mansurum esse volumus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet et futurorum, industria, quia vir venerabilis Hlidoinus abbas sacrique palatii nostri summus capellanus innotuit celsitudini nostrae, eo quod religiosus vir Tancradus abbas monasterii Prumiensis, cum quodam homine nomine Opilonem, de quibusdam mancipiis commutationem fecisset. Dedit igitur praedictus vir venerabilis Tancradus ex ratione praefati monasterii sui Prumiensis, quod est constructum in honore Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, consuetudine ejusdem congregatione praefati monasterii, praedicto Opiloni mancipia septem his nominibus, Theotharium, Grimoldum, Theotgaudum, Werintradum, Gozam, Hunsindam, Bertrudam. Et eontra in compensatione horum mancipiorum dedit praedictus C Opilio ex suo proprio ad jam dictum monasterium mancipia xiii his nominibus, Germundum, Reginerum, Northertan, Bernoldum, Thiedoldum, Hautmarum, Winigodum, Rotgerum, Wigiracum, Bumannum, Willisindam, Theodulfum, Theotindam, Anstlam. Unde et duas commutationes pari tenore conscriptas, manibusque honorum hominum roboratas, se praefatis manibus habere professus sunt. Sed pro integra firmitate petierunt celsitudini nostrae, ut ipsas commutationes denuo per nostrum [*Fortè nostrae*] mansuetudinis praecipuum plenius confirmare deberemus, quorum petitionibus denegare nolumus, sed unicuique fidelium nostrorum juste petentium ita nos concessisse atque confirmasse cognoscite. Praecipientes ergo jubemus, ut quidquid pars juste et rationabiliter alteri contulit parti, deinceps per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneat atque possideat, et quidquid evinde facere voluerit, libero in omnibus perfruatur arbitrio faciendi quidquid elegerit. Et ut haec auctoritas firma habeatur, et per futura tempora melius conservetur, de annulo nostro subitus jussimus sigillari.

Burandus diaconus ad vicem Fridegisi recognovit.

Data iv Kal. Septembris, anno Christo propitio 10 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 1. Actum Construentes [*Fortè Conduentes*] super Mosellam, in Dei nomine feliciter. Amen.

CIX.

CONFIRMATUR COMMITATIO FACTA INTER ERNOLDUM
EPISOPUM ARGENTINENSEM ET ERCHANGARIUM COMI-
TEM NORDGOWIE.

(Anno 825.)

[Apud Grandier, *Histoire de l'Eglise de Strasbourg*,
tom. II, pag. 174, ex chartulario membranaceo
abbatiæ Andlaviensis sæculi XIV.*.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
Christi, Ludovicus divina ordinante providentia im-
perator Augustus.

Si enim ea que fideles imperii nostri pro eorum
opportunitatibus inter se commutarunt, nostris
confirmamus edictis, imperiali exercemus consue-
tudinem, et hoc in postmodum jure firmissimo man-
sorum esse volumus. Idcirco noverit omnium fide-
lium nostrorum, presentium scilicet et futurorum,
industria, quia vir venerabilis Bernoldus Strazbur-
gensis ecclesiæ episcopus, nec non et vir illuster
Erkingarius comes ^b accedentes ad aures clementiæ
innoverunt celsitudini nostræ quod pro ambarum
partium opportunitate aliquas res et mancipia inter
se commutassent. Dedit igitur prædictus Bernoldus
episcopus ex ratione prædictæ ecclesiæ suæ eidem
Erkingario ad suum proprium ad habendum in pago
Alsacense in villa et marcha, que dicitur Bodoles-
villare, sive Pleanngovillare, æ omnes res quantum-
cunque in ipsa villa... ex ratione episcopatus sui ha-
bere videbatur, cum mancipiis duodecim, his nomi-
nibus Ello, Fridalind, Hildim, Willaran, Engilert,
Odalgart, Anthert, Amalgart, Adalgart, Reingart,
Adaltrud, Willigart. Et e contra in compensatione
hujus rei dedit præfatus Erkingarius comes ex suo
proprio memorato episcopo ad partem ecclesiæ suæ
in eodem pago in locis nuncupantibus, id est, in Du-
minheim ^d areales duas cum casis et granea, et de
terra arabili jugera quadraginta sex, et de pratis ad

A carra decem : in villa Liutpeshaim ^e, areales duas
cum casa una, de terra arabili jugera triginta duo,
prata ad carra duo : in villa Wittinshaim ^f, areale
unum cum casa dominicata et granea, de terra ara-
bili jugera septuaginta quinque, prata ad carra de-
cem, de silva quasi jugera septem, et pomarium
unum : ad Greacheshaim ^g, Hobam ^b unicam : ad
Platpoteshaim ⁱ, areale cum casa una, de terra ara-
bili jugera quidecim, prata ad carra quatuor, et
goldmarcha ^j, et insuper mancipia duodecim, his
nominibus; Vulpot, Winigett, Ratini, Radvich, Hun-
boldus, Frenkin, Freidin, Huebert, Rihart, Dega-
nolt, Hitto, Adalger. Unde et duas commutationes
pari tenore conscriptas, manibusque bonorum ho-
minum roboratas præ manibus se habere professi
sunt. Sed pro integra firmitate petierunt celsitudini
nostræ, ut ipsas commutationes denuo per nostræ
mansuetudinibus præceptum plenius confirmare debe-
remus, quorum petitionibus denegare nolimus, sed
sicut uniceque fidelium nostrorum juste et rationa-
biliter petentium ita nos illis concessisse, atque in
omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo
jubemus ut quidquid pars juste et legaliter alteri
contulit parti, deinceps per hanc nostram auctori-
tatem jure firmissimo teneat atque possideat, et quid-
quid exinde facere voluerit, libero in omnibus per-
fruatut arbitrio faciendi. Et ut hæc auctoritas firmior
habeatur, et per futura tempora melius conservetur,
de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi ^k recognovi.
Data....^l anno, Christo propitio, decimo imperii
domni Ludovici piissimi Augusti, indictione prima.
Actum Francoford palatio regio, in Dei nomine
felicitet. Amen.

^a Edidit Schœpflinus, *Alsat. diplom. tom. I, pag. 71*,
sed non satis correcte.

^b Erkingarium comitem Nordgovie, sive inferioris
Alsatiæ comitatum administrasse opinatur Schœpflin-
us, *Alsat. illust. tom. I, pag. 788*. Illum potentissi-
mum fuisse dynastam, multorumque patrimoniorum
possessorem probant hæc charta commutationis et
altera cum Waldone Schwarzacensi abate. Erchen-
garii comitis memoria legitur in Necrologio Schwart-
zacensi ad diem 2 Martii.

^c Bodolesvillare, quod unum idemque est ac Plean-
ngovillare, est hodie vicus Blienswidre, inter Se-
lestadium et Andelaviam. Ex hæc villa, quam tamen
unam eandemque esse innuit hujus chartæ sensus,
duas opinatur Schœpflinus, *Alsat. illust. tom. I, pag.*
717 et 718, Balschweiller ex Bodolesvillare, et Bliens-
widre ex Pleanngovillare faciens.

^d Hodie vicus *Dunnenheim*, pertinet ad abbatiam
Neoburgensem.

^e Hodie *Lipsheim*, vicus spectans ad episcopum
Argentuensem.

^f Hodie *Wittinshaim*, vulgo *Wützer*, vicus ad eun-
dem episcopum Argentinensem pertinet.

^g Hodie *Oriesheim*, vicus quoque episcopatus Ar-
gentinensis.

^h Hobam, sive Hube, est fundus rusticus, sive mo-
dus agri cum habitatione coloni. Voers etymologiam
affert Wachterus, *Glossarii pag. 758*. Varias quo-
significationes collegit et illustravit Potgius-

ser, de Statu servorum, lib. 1, cap. 4, § 20, p. 227,
et Haltius, *Glossarii Germanici pag. 959 et seq.*

ⁱ Hodie *Plobsheim*, pertinet ad DD. Kempffer et
de Gützer.

^j Goldmarcha innuit aurilegium, seu jus colligen-
li aurum, quod Germani dicunt *goldmarche*. Jus illud
adhuc hodie exercent nobiles de Gützer et Kemp-
ffer in ipso vico Plobsheim ratione feodi, quod pos-
sident a rege. Schœpflinus loco goldmarcha legit
holzmarcha, que est portio silvæ ad ligandum con-
cessæ, ut explicat Haltius *Glossarium Germani-
cum, pag. 954*.

^k Friugisus natione Anglus, abbas ecclesiæ S.
Martini Turonensis, dein Siliensis, eodem tempore
quo Helischar in aula Ludovici imperatoris gessit
officium cancellarii, et usque ad annum 822.

^l Deleta est dici et mensis nota. Sed anno 825,
mense Maio Francofurti conventum habitum fuisse
a Ludovico Pio testantur *Annales Eginhardi*, apud
Bonquetum, tom. VI, p. 182 (*hujuce voluminis, col.*
450), ibique adhuc mense Junio commorasse pro-
bant ejusdem imperatoris diplomata pro abbatibus
Gregoriana et Masoniana relatis a Schœpflino,
Alsat. diplom. tom. I, pag. 69 et 70. De usque ac
splendo Francofurti ad Manum palatio regio agunt
Germanus, apud Mabillonem, de Re diplom., lib. IV,
pag. 285, et Besseles, in *Chronico Gotvicensi*,
tom. II, pag. 473.

CX.

PRO MONASTERIO SANCTE GRATE IN DIOECESI URGEL-
LENSI.

(Anno 825.)

[Apud Baluzium, in *App. ad Marc. Hisp.*, pag. 767.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si illius amore cuius munere cæteris mortalibus prælati summis petitionibus servorum Dei iustus et rationalibus annuimus, et loca divina famulatu consecrata congruis munificentie nostræ beneficiis ad divinum cultum uberius exsequendum opem ferimus, præmium nos a Domino remunerari fideliter credimus. Igitur ad industrie notitiam fidelium nostrorum, tam præsentium quam et futurorum perlatum esse volumus qualiter Matfredus comes vir illuster adieus serenitatem culminis nostri, gestans in manibus quasdam præceptiones quas dudum in Aquitania constituti cuidam venerabili Possedonio Orgeletanæ sedis episcopo fieri iusseramus, in quibus continebatur insertum quod aliqua loca erema ad monasteria construenda sive monachos congregandos concesseramus, ita videlicet ut post ejus obitum monachi in eisdem locis degentes, quibus construere optabat, abbatem inter se haberent licentiam eligendi, suggerens prædictus Possedonius episcopus per eundem Matfredum fidelem nostrum ut monasterium quod idem episcopus reedificaverat, quod dicitur sancta Grata, quod est situm super fluvium Bosegia, dicatum in honore sancte Dei genitricis Mariæ semper virginis, et cellulam eidem monasterio subjectam, quæ dicitur Sanctus Fructuosus, cum omnibus appendiciis suis, vel quicquid præsentis tempore monachi in prædictis locis degentes tenent vel possident, vel in postmodum ex locis eremis atque incultis construxerint, sub nostra potestate imo tuitione atque dominatione recipere, et ita monachii vel res ibidem pertinentes nostri proprii essent sicut cætera monasteria infra Septimaniam nostra esse constant, et ex nostra auctoritate licentiam eis concederemus a modo eligere abbatem qualemcunque voluerint. Quorum petitionem, quia justam et rationabilem esse cognovimus, libenter assensum præbuimus; et prædictum monasterium cum prædicta cellula et appendiciis suis et monachos ibidem degentes vel omnes res ad idem monasterium præsentis tempore pertinentes, vel quæ deinceps ex locis eremis atque incultis ad eorum usum aspexerint, ad nostrum epus recepimus, ita videlicet ut sub nostra imo eorum dominatione consistant. Propterea has nostræ auctoritatis litteras mo-

^a In authentico, unde editur hoc præceptum, sequebatur, *Signum Ludovici serenissimi imperatoris*, juxta formam. Verum linea illa crasa est, ejusque loco hæc quæ sequuntur scripta sunt alia manu, sed antiquissima, et lortean coactanea: *Et insuper donamus atque concedimus ipsa se... cui vocabulum est sancta Maria, cum suis titulis, et domum Sancta Grata, cum fines et terminos.*

A nachiis ex prædicto monasterio fieri jussimus; per quas fidelibus nostris notum fieri volumus ut memoratum monasterium cum præfata cellula et appendiciis suis vel cunctis rebus, sicut superius insertum est, nostrum proprium esse cognoscat, et sub nostra defensione atque tuitione consistat. Et nullus episcopus, aut comes, vel missus discurrens ibi aliquam dominationem aut tyrannidem potestatem exerceat, nisi quemadmodum canonica auctoritas jubet. Et ideo, quia jam præfatum monasterium nostrum esse constat, concedimus ibidem monachis sub sancta regula degentibus ut non solum præsentiter eligendi licentiam habeant abbatem, verum etiam in futurum; ut quando quidem divina vocatione abbas subrogatus fuerit, vel alii qui per tempora fuerint ab hoc seculo migraverint, secundum regulam sancti Benedicti licentiam habeant inter se eligendi abbates: qualiter monachi ibidem Deo militantes securius et quietius vitam monasticam degentes pro nobis et conjuge proleque nostra Domini misericordiam attentius exorare valeant. Et ut hæc auctoritas per curricula annorum inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesie et nostris verius certisque credatur et melius conservetur, eam de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisii recognovi.

Data xi Kalendas Julias, anno Christo propitio 10 imperii domni Ludovici serenissimi Augusti, indictione prima. Actum Francofurti palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXI.

^b PRO MASONIS MONASTERIO.

(Anno 825.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, p. 555. ex Ludov. Laugille, in probat. *Historia Alsatia*, pag. 15.]

In nomine [domini Dei] et Salvatoris nostri, Jesu Christi, Ludovicus divina reprobante et elementia imperator Augustus.

Quia nostrum est cuncta loca regni nostri ad laudem et ad gloriam Dei constructa defendere et stabilire, præcipimus ut abbatiam in parte Vosagi a quodam principe viro nobili, unde etiam nomen traxit, quod vocatur vallis Masonis (*Masmunster*, vel *Moiseaux*), fratre videlicet ducis Lutfridi et Eberardi, qui Morbach construxit in honore pretiosi martyris atque pontificis Legendarii, fundatam, nulla deinceps hominum persona præsumat destruere vel inquietare, atque ulla freda, haribanna, opera revisoria, stipendia, sive aliquas exactiones de familia vel de possessionibus ejusdem ecclesiæ indicien-

^b Hujus diplomatis exemplar se vidisse illudque accurate cum autographo convenire testatur episcopus Basileensis anno 1579, ut notat Ludovicus Laugille.

^c Hæc voce, *reprobante*, non usus est Ludovicus Pius, nisi anno 854, cum post exactionem anno præcedenti factam in solum restitutus est. Vide Mabillonium, lib. II de Re diplom., cap. 2, num. 15.

A
 tis requirat vel extorqueat, neque aliquid de omnibus illis que prefato loco donata sunt vel donanda erunt, auferre vel diminuire : sed omnia libere, integre et inconcussa ibidem Deo famulantibus in perpetuum deserviant. Si quis autem de bonis ejusdem ecclesie sibi quidquam velit attrahere falsa causarum affirmatione, omnino non liceat, nisi in presentia primatum regni, ne locus falsa occasione deprimat. Advocatis vero, quos nescimus quales futuri sint, ex parte Dei et nostra imperamus, ut nullos subadvocatos, exactores, nullosque legatos in eodem loco vel in cunctis ejus appendiciis ponant vel habeant : sed ipse advocatus, cui nos vel successores nostri bannum super abbatiam eandem dabimus, illius ecclesie locis benigne provideat, et semel in anno publicum placitum apud villam que vocatur Gowenheim, ubi sedes est judiciaria totius abbatie, teneat, cum illis tamcu qui quod justum est sciant et diligant, et ibi omnibus injuriarum passis secundum idoneos ejusdem populi iudices ceterorumque consensum justitiam faciat : nec aliquis de tota familia, dives seu pauper, terra sua et jure suo privetur, nisi in predicto loco communi sapientium iudicio : et in ipsa die publici placiti abbatissa advocato et suis servitiis honeste exhibeat et det : et quidquid vel ubicunque ipse advocatus in abbatia placitando acquisierit, abbatissa duas partes accipiat, ille tertiam. Clerici vero et illi laici qui genere et morum honestate familie presunt, et ecclesie presunt, ad nullum servitium servile cogantur, vel in corpore, vel in rebus eorum ; sed abbatissa fideliter ac devote famulentur, quos et ipsa non ut servos, sed ut mater filios tractare debet. Ut autem successores nostri reges vel imperatores curam ejusdem ecclesie habeant, constituimus ut quotiescunque rex vel imperator Romanus Basileam veniat, qualibet hoba vel mansus ad servitium ejus XII nummos persolvat. Quæcunque ergo potens persona, advocatus, sive alius quisquam hinc decreta nostra infregerit, ira Dei, et omnium sanctorum, et tremendi iudicii, et nostra contremisat, et aut fines regni exeat, aut triginta libras auri optimi ad fiscum regis, restituito prius ecclesie damno persolvat. Hæc autem sunt nomina villarum et locorum in quibus prefata ecclesia habet proprietates et possessiones extra vallens, que vallis tenens bannum et nuntia, pretenditur a Gowenheim usque ad summitatem montis Grazonis, Brunhobetum, Giltewiltre, Dannamaria, Werza, Boyseigam, Roibach, Balderchedorff, Spechbach, Rollungum, Morschviller, Zulensheim, Vespach, Steunenbrun, Bruchbach, Richenesheim, Mulenhusen, Ensisgesheim, Ullholtz, Herlichesheim, Ongersheim, Sigottesheim, Langenheim, Sigenesheim.

Simeon diaconus ad vicem Fridogisi archicancellarii recognovi.

Data XI Kalendas Julias, anno Christo propitio 10 imperii denisii piissimi Augusti, indictione I. Actum Francofurt palatio feliciter. Amen.

CXII.

PRO MONASTRIO CORBELE NOVÆ.

(Anno 823.)

[Apud Malli., Act. SS. ord. S. Bened., sæc. IV, part. I, pag. 524.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovici divina ordinante providentia imperator Augustus.

Neminam fidelium nostrorum dubitare credimus, quam magnum quondam dominus et genitor noster Carolus Christianissimus imperator cum Saxonibus subiti laborem, ut eos ad agnitionem veræ fidei adduceret : quod et divina gratia cooperante, sicut optavit, effectit. Nos vero in ejus solio superni Numinis dono sublimati, cuidam venerabili viro Adalharlo seni abbati ex monasterio cujus vocabulum est Corbeia, in eadem provincia Saxonia ob mercedis nostræ augmentum monasterium construere jussimus, et ad idem cœnobium dedicandum ex sacro palatio a capella nostra misimus venerabiles ac sacrosanctas reliquias beati Stephani protomartyris, super Wiseraa, in villa regia, in loco nuncupante dudum Huxori : ut quia auctore Deo predictus divæ memoriæ dominus et genitor noster in eadem gente primum Christianæ religionis fidem confirmavit ; ita et nos ad augmentandum solidandumque ejusdem fidei vigorem, primum monachicæ religionis ordinem illic servandum tenendumque constituimus : quod ita opitulante Omnipotentis gratia ad effectum rei pervenit, et predicto monasterio ideo Corbeia nomen impositum est, eo quod de antiquo quodam monasterio Corbeia predicto Adalharlo abbati seni, cui hanc curam commiseramus...

assumpto secum germano suo Walone cum cæteris quantis et quibus oportebat monachis, infra eandem provinciam locum aptum et congruum eligerent : atque ibi, prout opportunius esse potuisset, prefatum monasterium stabilirent atque construerent. Ideirco placuit excellentiæ nostræ ut predictam villam, que dicitur Huxori, cum omnibus finibus vel terminis suis, et cum silvis, terris, aquis aquarumque decursibus, cum omnibus adjacentiis et appendiciis suis ad idem monasterium per hanc auctoritatem jure perpetuo conferre, et de nostro jure in jus et dominionem predicti monasterii presentialiter tradere : nec non et res suas possessiones que a Deum timentibus, vel Deum diligentibus Saxonibus infra ipsam Saxoniam ad hoc opus inchoatum vel adjutorium præstandum collate sunt, per hanc auctoritatem confirmare, etiam et res que ad antiquiorem Corbeiam traditæ fuerunt infra ipsos supradictæ Saxonie fines, in terris, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus propriis vel communibus, domibus ac ædificiis, vel prius habitis, vel postea constructis ; mancipiis quoque diversi generis vel conditionis, mobilibus vel immobilibus, daturæ vel traditum fuit, cum omni integritate ad predictum monasterium una cum consensu prefati abbatis vel congrega-

tionis ejus celebri donatione contulimus, et perpetuo A monachis ibidem Deo militantibus, ad possidendum fruendumque concessimus atque confirmavimus. Ideo autem ita fieri debere rationabile judicavimus, ut quia constabat predictum locum ex monasterii prioris Corbeiae monachis constructum esse, et quia in omni loco uni Domino servitur, uni Regi militatur, dignum erat ut possessiones ille eorumdem monachorum obsequiis deputarentur, qui infra ipsam provinciam ejusdem monasterii primi edificatores et perpetuo habitatores in omnipotentis Dei servitio sub sancta regula deputati fuisse nascuntur. Nam si forte talis esset causa ut idem locus ex propriis in eadem provincia sibi collatis nequisset subsistere rebus, dignum erat ut de prioris monasterii rebus, benignitatis seu charitatis causa, prout B ex utraque parte rationabiliter esse potuisset, larga manus porrigi debuisset. quanto magis de his quae infra eandem provinciam collatae, ut dictum est, prius fuisse nascuntur, cum omni benignitate ardentissimo charitatis affectu largiri? Statuentes etiam decernimus, atque per hos imperiales apices sancimus, ut quandoquidem divina vocatione abbas predicti monasterii de hac luce migraverit, quandiu ipsi monachi inter se tales invenire poterint qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem et consensum licentiam habeant eligendi abbates : quatenus ipsos servos Dei qui ibidem Deo militant, pro nobis, conjuge, proleque nostra et stabilitate imperii nostri jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Sed et hoc placuit nobis huic inserere auctoritati, ut licentiam habeant rectores hujusce monasterii cum quibuslibet hominibus liberis res et mancipia legaliter commutare : videlicet ut quidquid juste et rationabiliter pars alteri contulerit parti, per hanc nostram auctoritatem jure firmissime teneant atque possideant ; et quidquid exinde facere voluerint, libero in omnibus perfruantur arbitrio faciendi quidquid elegerint. Et ut haec auctoritas largitionis atque confirmationis nostrae per futura tempora inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovi et subscripsi. Data vi Kal Augustas, anno, Christo propitio, 10 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione prima. Actum Ingelinhelmi palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

CXIII.

PRO MONASTERO CORBEIENSI IN SAXONIA.

(Anno 825.)

[Apud Mahill., de Re diplomatica, pag. 534.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordiante clementia, imperator Augustus.

Cum petitionibus servorum Dei justis et rationa-

PATR. CIV.

bilibus divini cultus amore favemus, superni numeris donum largiri non diffidimus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum, tam praesentium quam et futurorum, sagacitas, quia adiens serenitatem cubinis nostri vir reverentissimus Adalardus abbas ex monasterio Corbeia, quod et dudum in provincia Saxonica ad augmentum mercedis nostrae ex novo construere jussimus super fluvium Wisera, in villa regia, in loco nuncupante dudum Iluxori, dicatum in honore sancti Stephani protomartyris, suggestit mansuetudini nostrae, ut idem monasterium et monachos ibidem per tempora degentes, cum rebus et hominibus, non solum sub nostra tuitione et defensione constitueremus, verum etiam et talem immunitatem fieri juberemus, qualem omnes ecclesiae in Francia habent. Cujus petitioni dignam et prolicuam judicantes, hanc auctoritatem immunitatis erga praedictum monasterium Corbeiae ejusque rectores fieri jussimus, per quam decernimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, vel quilibet ex iudicaria potestate, in ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones memorati monasterii, quas praesenti tempore in quibuslibet pagis et territoriis habet, vel deinceps ibidem collatae fuerint, ad causas iudicario more audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones, vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius monasterii, tam ingenuos quam et leutos distringendos, aut ulla redditiones aut illicitas occasiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quae supra memorata sunt penitus exigere praesumat : sed liceat memorato abbati suisque successoribus praedicti monasterii sub immunitatis nostrae defensione res agere, quieto ordine vivere et residere : et quidquid exinde jus fisci exigere poterat, totum et ad integrum nos pro aeterna retributione ad pauperes alendos, et luminaria eidem monasterio concinnanda concedimus : qualiter monachi ibidem degentes pro nobis proleque nostra, atque statu totius imperii nobis ad regendum commissi, Domini misericordiam attentius exorare delectet. Sed et hoc placuit nobis huic inserere auctoritati, ut licentiam habeant rectores hujusce monasterii cum quibuslibet hominibus liberis res et mancipia legaliter commutare, videlicet ut quidquid juste et rationabiliter pars alteri contulerit parti, per hanc nostram auctoritatem jure firmissime teneant atque possideant ; et quidquid exinde facere voluerint, libero in omnibus perfruantur arbitrio faciendi quidquid elegerint. Et ut haec auctoritas immunitatis atque confirmationis nostrae per futura tempora inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovi et subscripsi.

Data vi Kalend. Augusti, anno, Christo propitio, 10 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione

prima. Actum Ingilinhelm palatio, in Dei nomine Amen. feliciter. Amen.

CXIV.

PRO MONASTRIO TRAJECTENSI.

(Anno 825.)

[Apud Hedam, *Episcopatus Trajectensis*, pag. 45.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Imperialem celsitudinem deest prædecessorum suorum pia facta non solum inviolabiliter conservare, sed etiam censuræ suæ auctoritate confirmare. Unde noverit industria seu sagacitas omnium fidelium nostrorum, tam præsentium quam et futurorum, quia Rixfridas [Rixfredus] venerabilis vir, Veteris Trajecti ecclesiæ episcopus, quæ est constructa in honore S. Martini confessoris, vel cæterorum sanctorum, detulit mansuetudini nostræ quasdam auctoritates constitutionum, qualiter Dominus et genitor noster Carolus, bonæ memoriæ, piissimus imperator Aug., et avus noster Pippinus et antecessores eorum ad ipsam ecclesiam concessissent omnem decimam, de mancipiis, terris, ac de teloniis, vel de negotio, vel de omni re, undeunque ad partem regiam fiscus telonium exigere aut accipere videbatur, et ut homines ejusdem ecclesiæ sub mundiburdo ^a et tuitioe ipsius ecclesiæ existentem, nec non et in ripis in Dorestado, ut nec bannum ^b aut fredum ^c, aut conjectum ^d, quod ab ipsis *verschot* [geschot] vocatur, contingere aut exactare præsumeret, et quisquis ex negotiatoribus in eorum ripas intrare voluisset, nullam contentionem ex hoc fecisset eis, nec mansiones in eorum domibus, sine permissu eorum accipere auderent, nec eorum res dum vixerint, auferre, aut post mortem eorum contingere, nec ullo modo eis in aliqua re calumniam generare quis præsumeret, qui in illa decima parte, vel sub mundiburdo ecclesiæ S. Martini consistunt; videfiet ut sicut illi de illis novem partibus aliquid accipere vel usurpare nec velint, nec possint; ita et procuratores resp. de eadem decima parte accipere aut usurpare ad fiscum non presumant, qualiter præsul ipsius ecclesiæ, cum omni clero et populo sibi subiecto, alimoniam ministrare, et luminaria in eadem sede continuare, atque gentiles qui ad Christianitatem convertuntur alere et docere possit. Ob firmitatem tamen hujus rei postulavit a nobis prædictus episcopus, ut paternum sive prædecessorum nostrorum regum morem sequentes, ejusmodi nostræ auctoritatis præceptum,

^a Mundeburde, id est, tuitio vel defensio. Galli *mambourae*; Belgii *members* tutores dicunt; legitur in Formulis Marculfi, lib. 1, cap. 24, *Charta de mundeburde principis*, ad quem locum vide Hier. Bignonius notas. Adde capit. Caroli et Lud. lib. vi, cap. 225, et ibi notata, ac glossas Lat. Bal. Lydii ad Clemansem, lit. M.

^b H est, muleta judicialis. Vide Glossarium prolixum I udatum, et notas ad Marc., lib. 1, cap. 40.

^c Compositio fisco debita, a *weel*. M. Gold., Lydius, H. Bignonius, in notis ad Marculfum, Lindobrogius ad legem Salicam, tit. 44, ex Greg. Tur.

ob amorem Dei et reverentiam S. Martini circa ipsam ecclesiam fieri censerentur. Cujus petitioni libenti animo aures accommodare placuit, et per hanc nostram auctoritatem confirmare, ut omnium decimam, tam de mancipiis quam de terris, aut de telonio, aut de negotio, vel undeunque ad partem regiam jus fisci censum exigere debet, vel de omnibus quæ supra scripta sunt præfata ecclesia libero in perpetuum jure possideat. Et ne quis contingere aut injustam interpellationem facere præsumat, sed sicut a domino imperatore et avo nostro, et antecessoribus regibus a nobis per hanc auctoritatem constitutum est atque confirmatum, ita omni tempore inviolabiliter conservetur atque custodiatur, quatenus ipsos servos Dei qui ibidem consistunt cum eorum pontifice, et illos quos a gentili ritu ad Christi veram converterunt fidem, pro nobis, conjuge, proleque nostra, et omni populo Christiano jugiter misericordiam Dei exorare delectet. Et ut hec auctoritas melius ab omnibus credatur, et diligentius conservetur, manu propria subserpsimus, et annuli nostri impressione signari fecimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Data xvii Kalend. Aprilis, anno 11, Christo propitio, imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione secunda. Actum Aquisgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

Helisachar recognovit.

CXV.

PRO GLONNENSI S. FLORENTII MONASTRIO.

(Anno 824.)

[Apud Mabill., *Ann. ord. S. Bened.*, tom. II, pag. 759 ex archivo Glonnensi.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejusque in eisdem locis sibi famulantes beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Deum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Ideo notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, presentibus scilicet et futuris, quia quendam venerabilem virum Frobertum cum monachis suis, quos in Italia miseramus, exinde reverti fecimus, et concessimus eis quoddam monasterium quod est situum in territorio Pictavensi supra ripam Ligeris, quod dicitur Glonna sive sanctus Florentius, ubi idem beatus confessor Christi corpore quiescit: eo modo ut ibi secundum

^d Lydius *conjectum* collationem de substantiis interpretatur in glossis supra nominatis. Flodoard., *De conjecto Normannis dando*. Greg. Turoa., lib. vi, cap. 45, de rege Cluiprico: « Apparatus magnus expensæ de diversis civitatibus in itinere congregatus est: in quo nihil de fisco suo rexi dari præcepit, nisi omnia de pauperum *conjecturis*; » quod ita refert Aymon., lib. iii, cap. 56, ut de *substantiis pauperum necessaria eis in itinere subministrantur*. In Miropeo ms. ad marginem adnotatum: *Vidi verschot, sed dubito*.

regulam beati Patris Benedicti vitam degerent monachicam, quem supradictum religiosum virum Frothbertum sive monachos, necnon et præscriptum venerabile monasterium cum omnibus rebus et mancipiis moderno tempore ibi aspicientibus vel pertinentibus sub nostra suscepimus defensione et immunitatis tuitione, qualiter per hanc nostram auctoritatem absque ullius injusta inquietudine quieti et illlesi persistent. Et ideo hos nostros imperiales apices fieri jussimus, per quos præcipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, vel quislibet superioris aut inferioris ordinis reipublicæ procurator, in ecclesias aut loca vel agris seu reliquis possessiones, quæ moderno tempore legaliter in quibuslibet pagi territorii infra ditionem imperii nostri tenent vel possident, vel quæ deinceps in iure ipsius loci aut per nos, aut per quamlibet ingeniam personam voluerit divina pietas augere, iudicario more ad causas audiendas, aut freda exigenda, aut mansiones aut paratas faciendas, aut fidei iussores tollendos, aut homines ipsius monasterii super terram ipsius commanentes distringendos, aut ulla redditiones, aut illicitas ocaiones requirandas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ supra commemorata sunt penitus exigere presumat: sed memoratis abbati ejusque successoribus res predicti monasterii cum omnibus sibi presentibus tempore juste subjectis sub immunitatis tuitione quiete vivere ac residere. Et quidquid de rebus præfati monasterii fiscus sperare poterit, totum nos pro æterna remuneratione prædicto monasterio concedimus, ut perennibus temporibus in alimonia pauperum et stipendia monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quandoquidem divina vocatione supradictus abbas vel successores ejus de hac luce migraverint, quandiu ipsi monachi inter se tales invenire poterint, qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem et consensum licentiam habeant eligendi abbatem, qua ipsi servi Dei qui ibidem Deo famulantur, pro nobis et conjuge proleque nostra et stabilitate totius imperii nostri a Deo nobis concessi atque conservandi jugiter misericordiam Dei exorare delectentur. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus Deo protegente firmitior habeatur, et per futura tempora melius conservetur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici piissimi regis.

Simeon diaconus ad vicem Fridugisi recognovit.

Data pridie Kalendas Julias, anno, Christo propitio, imperii nostri 11, indictione 12 [*Legge* 21]. Actum Compendio palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXVI.

PRO MONASTERIO FARTENSI.

(Anno 824.)

[Apud Chesnum, *Francicarum Rerum Script.*, tom. II, pag. 639.]

Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si præveniente gratia Dei nostri devotionis affectum divinis satagimus aptare obsequiis, et venerabilibus Deoque sanctisque locis, atque Dei familiis superne majestati famulantibus imperiali munificentia opem et solatium nostræ defensionis impendimus, si denique præjudiciis variis ac calamitatibus oppressis patulum et benignum accommodamus auditum, his exercitiis piisque studiis credimus supernum ubique auxilium promereri, et prosperis pollere successibus, atque in bellis gloriosis gaudere triumphis, sed et post temporalis infulus imperii sidera feliciter consequi regna. Quapropter cum plurimarum ecclesiarum venerabiliumque custodes locorum, diversorumque hominum de finibus Italie multiplex querela nostrum pulsasset auditum, eorum lacrymosis vocibus pietate cogente moti, charissimum atque dilectissimum filium nostrum Lotharium direximus pro minime ac defensione sacrorum venerabiliumque locorum, et pro iustitiis cuncte plebis, quæ molestis querelis nostras, ut diximus, incessanter pulsaverant aures.

Igitur ego Lotharius Augustus, paternæ concordans voluntati et obtemperans jussis, cum protegente Deo quieti prosperitate ad limina beati Petri principis apostolorum, orationis atque exaltationis ejusdem sanctæ Dei ecclesiæ gratia, venissemus, inter reliquos qui, ut diximus, plurimas proclamabant querelas, venit Ingoaldus venerabilis abbas monasterii beate et gloriosæ semper virginis Mariæ, constituti, in finibus Sabianens., asserens suum monasterium, ablata pristina libertate, sub tributo ac pensione a Romanis pontificibus constrictum, multasque possessiones eidem monasterio violenter ablatas. Unde seiscitantes studiose interrogavimus quæ ratione aut predictas res acquirere, aut predictæ potestatis dominium speraret evadere. Qui illico nostris obtulit aspectibus antiqua Longobardorum regum præcepta, continentia quemadmodum ipsum sanctum locum regali auctoritate sub sua defensione atque immunitate omni tempore perseverare stauerunt. Præcipue itaque ostendit et præceptum confirmationis pie memoriæ domini avi nostri Caroli serenissimi Augusti, præceptum quoque domini et genitoris nostri Ludovici invictissimi imperatoris, quæ eidem monasterio beneficii et puritatis munus pro mercedis suæ augmento miserunt. In quibus continetur qualiter predictum monasterium sub suæ defensionis privilegio cunctis diebus permanere decreverunt, sicut cætera monasteria quæ in regno a fini us Franciarum consistunt; scilicet ut nulli unquam pontificum, episcoporum, du-

cum, vel cuiusque principum, liceat sapiedictum monasterium sub tributo aut quacunq[ue] pensione ponere, aut de eo aliquid auferre, vel de rebus eidem loco subjectis quidquam minnere. Quibus inspectis, iustum et rationale nobis nostrisque optimatibus, atque etiam Romanis primatibus, visum est ut et piorum regum scripta, et maxime domini Caroli, atque genitoris nostri domini Ludovici Augustorum præcepta, perpetua stabilitate firmissimum roborem obtineant. Res quoque eidem monasterio violenter ablatas, omni excusatione postposita, iussimus redere.

Unde placuit nobis genitori ac genito, utique prædictis principibus, concordari atque communi voluntate, ut iamdictas almus locus sub nostra successorumque nostrorum defensione atque immunitate perpetuis perseveret temporibus: atque ad petitionem prædicti Ingoaldi venerandi ejusdem monasterii abbatis, ipsas aliasque res in finibus Sabin. vel ubiunque sitas, eidem monasterio juste pertinentes, inconcussa stabilitate ibidem præsentis præceptione nostris futurisque temporibus, sine cujusquam violenta inquietudine, firmas semper constimus permanere. . .

CXVII.

PRO MONASTERO SANCTI MEDARDI.

(Anno 824.)

[Apud Mab., Act. SS. ord. S. Bened., part. 1 sæc. iv.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Licet nihil ad augmentum gloriæ sanctorum conferre possit id quod a fidelibus ad loca venerabilia in quibus eorum corpora quiescere noseuntur fuerit oblatum, credendum tamen est multum eorum saluti proficere, qui sua propter amorem Dei ad memorias martyrum deferunt: quia de his oblationibus pauperes aluntur, et egeni, quibus de suo non suppetit unde vivere possint: certumque est Christum in illorum veneratione coli atque honorari, qui pro illo suas animas ponere non dubitarunt, et cum quibus se futurum usque ad sæculi consummationem veridica voce promisit. Igitur cum industria atque instantia venerabilis Hilduini abbatis monasterii sancti Medardi, sacrique palatii nostri archiepiscellani, corpus beatissimi ac pretiosissimi martyris Christi Sebastiani, per auctoritatem et largitionem domni Eugenii apostolici specialis [Al., spiritualis] [patroni] nostri, ab urbe Roma apud Successionem civitatem in monasterio sancti Medardi confessoris Christi, quod vir venerabilis Hilduinus abbas tempore præsentis regere cognoscitur, fuisse translatum, tanta ibi signorum ac prodigiorum vis in omni genere sanitarum per ejusdem gloriosissimi martyris merita coruscat, ut merito ad venerationem illius eunetorum fidelium corda moverent. Qua de re cum et nos orandi gratia ad memoratum locum venissemus, et ecclesiam ob venerationem sancti Medardi, præfatique præclarissimi Christi mar-

tyris Sebastiani a fundamentis construere et ornare, atque mysteria [ministra] aurea gemisque ornata ad missarum solemniam celebranda conferremus, placuit nobis propter opus supra memoratum perficiendum, et ad luminaria concinnanda, sustentationemque pauperum atque hospitem receptionem, ad memoriam beatissimi martyris Christi Sebastiani aliquid de rebus propriis nostris solemnè donatione conferre, ut per intercessionem ejus præmia perennis vite percipere, et regnum nostræ curæ commissum sub divina protectione feliciter gubernare mereamur. Donamus igitur eidem beatissimo sancto Sebastiani martyri quoddam monasterium nostrum, cujus vocabulum est Caucaicum (Choisy), quod est constructum in honore sancti Stephani protomartyris, situm in pago Noviomense super fluvium Axonam, cum omni thesauro et suppellectile sua, et cum ecclesiis, domibus, ædificiis, villis, terris cultis et incultis, vineis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, molendinis, exitibus, et regressibus, necnon et forestam, quæ dicitur Veruga, cum suis feraminibus, et cum omnibus appendiciis vel adjacentis suis, vel quantumcunque prædicto monasterio antiquo et moderno tempore aspiciere vel deservire videtur, totum et ad integrum vel in exquisitum, sicut superius dictum est, ad memoriam sæpe dicti beatissimi Sebastiani martyris Christi, ad luminaria concinnanda, et ad hospitem receptionem et sustentationem pauperum de nostro jure in jus et dominationem ejus transferimus: ita tamen ut rectores ejusdem monasterii, ubi illud sacratissimum corpus requiescit, non habeant potestatem prædictum monasterium Caucaicum, vel appendicia ejus cuilibet in beneficium aut in usum meriti dare: sed tantum ad hoc semper permaneat ad quod nos illud devotimus atque tradidimus, scilicet ad luminaria concinnanda, et ad susceptionem pauperum, et receptionem hospitem. Sed et hoc huic præcepto largitionis nostræ inserere placuit, ut abbates præfati monasterii beatissimorum sanctorum Medardi et Sebastiani, in eorum providentiam habeant coram Deo, ut in prædicto monasterio Caucaico, quod memorato sancto Sebastiano martyri contulimus, tanta congregatio ibi sit, quæ et religionem sanctam tenere possint, et divinum officium pleniter Deo persolvere queant. Et ut hæc auctoritas largitionis nostræ per curricula annorum inviolabilem atque inconulsam obtineat firmitatem, manu propria subterfirmavimus, et more nostro subscribere, ac de bulla nostra sigillari iussimus.

CXVIII.

PRIVILEGIUM LOTHARII PRO MONASTERO COMENSI.

(Anno 824.)

[Ughelli, Italia sacra, tom. V, pag. 266.]

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei æterni, Lotharius Augustus invictissimi domini imperatoris Ludovici filius.

Dignum est ut quicumque ab igne, seu a quolibet accidente casu damnum perpressus fuerit, et impe-

riali ope se muniri quæsierit, ut ab ejus clementia relevetur, a quo se credit imploratam auxilium posse adipisci. Proinde noverit sagacitas, seu industria omnium fidelium nostrorum, tam præsentium quam futurorum, eo quod vir venerabilis Leo Comensis episcopus nostræ innotuit serenitatis, qualiter per quamdam negligentiam atque incuriam omnia instrumenta chartarum, per quæ res tam a parentibus, quamque ab extraneis personis sibi traditas, aut ab eo emptas, seu commutatas, jure proprietatis tenere atque defendere debuissent, exstataque vel concremata fuissent: idcirco petit serenitatem nostram, ut pro nostræ mercedis augmento et firmitatis studio nostram auctoritatem super hoc negotium ei fieri juberemus, per quam modernis et futuris temporibus res et mancipia quæ per præfata instrumenta chartarum ei tradite fuerant, aut ab eo emptæ, seu commutata, sive per quamlibet scripturam juste et legaliter in jure ipsius, tam in pago [Forte leg. agro] Comensi quam in finibus Sibriensis [Forte, Sepriensis] pervenisse, atque quiete seu secure dignoscitur possedisse, tenere atque possidere valeat. Nobis itaque libuit ejusdem venerabilis viri petitionibus assensum præbere, et ad ejus petitionem hanc nostram imperialem auctoritatem fieri decrevimus. Præcipimus ergo atque jubemus, ut omnes res atque mancipia quæ et per quamlibet scripturam a quibuscunque personis, tam a propinquis quamque ab extraneis, juste et legaliter collata fuerunt, et usque ad diem supra scriptæ executionis quiete et secure, nemine inquietante atque pulsante, jure proprietario tenere atque dominare visum fuerit, per hanc nostræ auctoritatis confirmationem absque ullius inquietudine, vel injusta interpellatione rite et secure habere vel possidere valeat. Quod si forte super ejusdem rebus ante prædictam executionem ab eo jure et quiete possessis quæstio orta fuerit, ut pro eis legaliter in foro disceptare necesse sit, ita per hanc nostram auctoritatem prædictæ res et mancipia defendatur sicuti per eadem instrumenta, si igne absumpta non fuissent, legibus defendi poterant. Hæc vero auctoritas, ut nostra esse credatur et a fidelibus dictæ sanctæ Ecclesiæ et nostris per futura tempora conservetur, manu propria et annuli nostri effigie subtus eam volumus esse roborandam.

Signum Lotharii gloriosissimi imperatoris.

Mareo ad vicem Vitgagii recognovi.

Datum secundo Nonas Junii, anno, Christo propitio, imperii domini Ludovici serenissimi imperatoris decimo, regni que Lotharii gloriosissimi Augusti in Italia primo, indictione prima. Actum Venonica villa Wilfredi comitis, in Dei nomine feliciter Amen. Anno Domini 825.

CCIX.

PRIVILEGIUM LOTHARII PRO EODEM MONASTERIO.

(Anno 824.)

[Apud Ughel., *ibid.*]

In nomine Domini Jesu Christi Dei æterni, Lothar-

rius Augustus invictissimi domini imperatoris Ludovici filius.

Si provide, propter reverendum venturi atque pavendi Judicis amorem, justis ac rationabilibus sacerdotum atque servorum Dei petitionibus, quas nobis propter quietem sanctæ atque catholice, seu decorem præsentis status Ecclesiæ, cuius Deo auctore regimen sortiti sunt, innotescere curaverint, aures clementiæ nostræ divinitus instigati accommodamus, easque æstanti desiderio ad debitum, Deo propitio, perduxerimus effectum, non solum imperialem consuetudinem exercemus, atque prædecessorum nostrorum, videlicet regum Francorum, facta conservando, et nostra in posterum a posteris inviolabiliter favendo roboramus, verum etiam ad præmia patriæ celestis percipienda hujusmodi facta absque ambage valere confidimus. Quapropter comperiat fidelitas omnium nostrorum fidelium, modernorum videlicet et futurorum, quia Leo vir venerabilis sacrosanctæ Ecclesiæ Comensis episcopus, ubi sanctus confessor Christi Abundius pretioso corpore requiescit, magnificentem culmen nostræ serenitatis adiens, detulit obtutibus nostris quamdam auctoritatem seu confirmationem domini et genitoris nostri Ludovici excellentissimi Augusti, in qua continebatur qualiter præceptum piæ recordationis avi nostri Caroli gloriosissimi imperatoris, sui præceptum confirmationis, scilicet Cumperti, Arperti, et Liutprandi, Ratigisii, Heistulphi, Desiderii, vel prædecessorum eorum, quæ ipsi circa eundem venerabilium locum pro divino amore fecerunt de omnibus rebus quæ eidem sacro loco. tam ab ipsis quamque a quibuscunque personis, juste et legaliter fuerint tradite, sive de iis quæ in antea cum justitia acquirere potuerit, more imperiali confirmaret. Sed et specialiter in eodem insertum erat de teloneo, seu mercato, et Gegis, cum ipso loco, necnon in canonice stipendium concedimus Comanis ecclesiasticis Clusas, et pontem juris nostri de Clavenna æternaliter: insuper in eadem continebatur auctoritate de alteratione quæ orta fuit inter Petrum ejus prædecessorem, atque Rectorem sanctæ Comensis Ecclesiæ episcop. et Vualdonem sancti Dionysii abbatem, qualiter idem devotæ recordationis avus noster, pius ac gloriosus imperator Carolus, de eadem intentione decreverat, videlicet de rebus quas Waldo abbas prædicto Petro episcopo quesivit, quæ erant site in Valle Tellina in ducatu Mediolanense, ut sicut hactenus per confirmationem antecessorum regum. easdem res, quas Comensis Ecclesiæ tenerat, ita et in futurum per ejus confirmationem teneret. Ipsæ vero res erant ecclesiæ baptismales, una in Amatia, et altera in Burnis, tertia in Postlavo, et monasteriolum S. Fidelis pertinens ad episcopatum Comensem. Videlicet pro hujus rei firmitate petit prædictus venerabilis Leo episcopus quietem serenitatis nostræ, ut non solum præcepta domini et genitoris nostri, seu sanctæ recordationis avi Caroli nostra auctoritate confirmaremus, verum

etiam res que suprascripti reges, seu antecessores eorum, videlicet et principes Longobardorum, hi sunt Ansprandus, Cumbertus et Bertharius, per eorum auctoritates predictæ Ecclesie delegaverunt, vel confirmaverunt, omnia nostra auctoritate complectantur, atque præfate sancte Comensis Ecclesie pro amore Dei et reverentia sancti Abundii nostræ præceptionis confirmatione confirmarentur atque corroborarentur. Cujus petitioni propter amorem divinum assensum præbimus, juxta quod petit, antedicta præcepta veterum regum nostro imperiali præcepto confirmavimus; specialiter decernentes ut quidquid in præceptis domini ac genitoris nostri, seu magnifici imperatoris Caroli avi nostri continetur, vel quæ præscripti reges Longobardorum præfate Ecclesie cum justitia delegaverunt vel confirmaverunt, et quiete et juste possidere, perenniter, et sine ulla resolutione firmum et stabile permaneat. Decernimus insuper atque sancimus ut omnes res predictæ Ecclesie Comensis sub defensione et mundo palatii nostri, sicut tempore patris et avi nostri fuerunt, perenniter consistant. Et si aliqua altercatio de rebus predictæ Ecclesie, quæ per hoc nostrum præceptum, et pro mercedis nostræ augmento confirmavimus, orta fuerit, quæ ibi minime definiti valuerit, ad sacrum palatium nostrum reservetur, quatenus ibi secundum rectitudinis transiitum terminum accipiat. Et ut hæc auctoritas per curricula annorum inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Lotharii gloriosissimi imperatoris.

Mareo ad vicem Vitharii recognovi.

Datum tertio Non. Januarii, anno, Christo propitio, 11 imperii D. Ludovici piissimi Augusti, Lotharii filii ejus gloriosissimi regnantis 2, indictione 2, anno 824.

Actum Compendio palatii regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

CXX.

DE QUADAM COMMUTATIONE INTER LEIBULFUM COMITEM ET NOTONEM ARCHIEP. ARELATENSEM.

(Anno 825.)

[Apud D. Bouquet., tom. VI, p. 540, ex *Tabulario Arianensi.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si enim ea que fideles imperii nostri pro eorum opportunitatibus inter se commutaverint, nostris confirmamus edictis, imperialem exercemus consuetudinem, et hoc in postmodum jure firmissimo mansurum esse volumus. Idcirco novit omnium fidelium nostrorum, presentium scilicet et futurorum, industria, quia vir illuster Leibulfus comes per Hilduinum archiepiscopum nostrum nobis subiecit ut liceret ei de quibusdam rebus proprietatis suæ commutationem facere cum rebus episcopatus Arelatensis ex beneficio videlicet suo. Nos itaque jussimus

A per nostras litteras Notoni Arelatensi archiepiscopo utrasque res perspicere, et si congruum atque utilissimum ambabus partibus esset, licentiam haberent inter se commutandi, et chartulam, sicuti moris est, inter se faciendi. Veniens itaque predictus vir reverentissimus Noto archiepiscopus in presentiam nostram, dixit se commutationem in manibus habere, asserens predictam commutationem congruam et utilissimam esse, obsecrans, tam ex parte sua quam ex predicti Leibulfi, ut super easdem commutationes nostrum fieri decerneremus præceptum. Cujus petitioni assensum præbentes, jussimus ita fieri sicut ipsi obsecrabant. Continuebatur enim in eisdem commutationibus quod predictus Noto archiepiscopus una per consensum et voluntatem canonicorum suorum dedisset ex rebus episcopatus sui de beneficio videlicet predicti Leibulfi, eidem Leibulfo ad suum proprium ad habendum aliquas res de ratione S. Mariæ et S. Stephani, vel S. Genesii in pago ipso Arelatensi insulam suburbanam ipsius civitatis quæ de utrisque partibus circumdatur a Rhodano flumine, cum ecclesiis duabus; et domos ad habitandum tres cum aliis mansuiculis tribus: et de vinea modiatas XII, de prato modiatas VI, de horto modiatam unam, de terra culta et inculta modiatas XI; et in loco qui vocatur Rubinas, casas VIII, hortos duos, de vinea modiatas IV; et in loco, qui vocatur Ferromannis, mansiones V, hortum unum, de terra modiatas CLXX; et in territorio ipsius civitatis, in Campo Lapideo, pascua de supradictis ecclesiis, quæ dicitur Primannus, ubi puteus aquæ defossus esse dignoscitur, solidatas XII cum terminis et laterationibus earum, sicut in præscriptis commutationibus continetur. Et e contra in compensatione harum rerum dedit predictus Leibulfus comes partibus predictarum ecclesiarum S. Mariæ et S. Stephani et S. Genesii ex rebus proprietatis suæ, quæ sunt infra agrum qui vocatur Argenteo, in villa Campo Publico ecclesiam cum altaribus tribus, quæ sunt in honore sanctæ Mariæ et sancti Petri et sancti Joannis, cum secretario, et cellas duas cum curte et horto et arboribus; et de vinea modiatas XV, de terra arabili modiatas LX; etiam in ipsa villa domos duas cum curtibus et hortis. Et in villa quæ dicitur Rannessa, et in villa quæ dicitur Gelariano, casas III, vineas III, et de horto modiatam unam, et de alia vinea modiatas X; et in villa quæ vocatur Occisianus, casas duas cum arvis duabus, et in villis quæ vocantur Gangiacus, Curicus et Occisianus, et in villa Campo Publico de terra modiatas cccc, de vinea modiatas XIII, cum terminis et laterationibus earum, quemadmodum in eisdem commutationibus continetur. Unde et duas commutationes, sicut superius comprehendimus est, pari tenore conscriptas, manibusque honorum hominum roboratas præfatus Noto archiepiscopus præ manibus se habere professus est. Sed pro integra firmitate petierunt eisdem nostre ut ipsas commutationes denot

per nostræ mansuetudinis præceptum plenus in Dei nomine confirmare deberemus. Quorum petitionibus [assensum] denegare nolumus, et sicut unicuique fidelium nostrorum justè petentium, ita nos illis concessisse atque in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo jubemus ut quidquid pars justè et rationabiliter alteri contulit parti, deinceps per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneat atque possideat, ut quidquid exinde facere voluerit, libero in omnibus perfruatur arbitrio faciendi quidquid elegerit. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, et per futura tempora melius conservetur, de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Sigillum Ludovici imp. Augusti.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovi.

Data III Nonas Januarias, anno, Christo propitio, II imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 5. Actum Aquisgranæ palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXI.

PRO MONASTERIO DIONYSIANO.

(Anno 825.)

Ludovici Pii et Lotharii imperatorum præceptum, quo monasterium Dionysianum eximitur a pensione ducentorum vini modiorum.

[Mabill., de Re. diplom., tom. II, pag. 555.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius, divina ordinante providentia, imperatores Augusti.

Si enim ex his quæ . . . et ecclesiis sanctorum Dei annuali consuetudine persolvunt, ob Dei amorem nostris futurisque temporibus remittimus, atque ad utilitates et necessitates ipsarum ecclesiarum procurandas concedimus; hoc nobis procul dubio ad perpetuam mercedem profuturum confidimus. Idcirco notum sit omnibus presentibus et futuris, quia vir venerabilis Illiduinus monasterii sancti Dionysii abba, sacrique Palatii nostri Archiepiscopus, nostræ innotuit celsitudini, quod ejusdam antecessorum nostrorum tempore, occasione pro indigentia vini interveniente, ab eo qui tunc temporis rem publicam gubernabat, de præc. . . . . necessitatis et indigentia ex monasterio sancti Dionysii ad Vernam villam nostram præberentur. Unde cum idem abba, qui illo in tempore eidem sanctæ ecclesiæ præerat, ducenta modia vini illic propter jam dictam petitionem tribuisset; et cæteri qui post illum rectores ejusdem loci fuerunt, similiter egissent; adque hujus . . . . . pro lege et debito censi in ipsa villa ab actoribus regis teneri videretur: ideoque petit, ut ob Dei amorem et sanctorum illic quiescentium reverentiam, ab hac lege et consuetudine ipsam sanctam Ecclesiam absolveremus. Cujus petitionem, imò et deprecationem, ad salutem animæ nostræ nobis utilem ac . . . . . quod postulabat eidem sancto loco concessimus, et in potestate et arbitrio illius manere constituimus: ut sicut a nobis per illius intercessionem indultum et concessum fuerat, ita ad quancunque communiem illius ecclesiæ utilitatem . . . . . vellet, in omnibus. . . . .

et omnimodis jubemus, ut nec nostro, nec ullo tanquam successorum nostrorum tempore, ipsum vinum a potestate præfati monasterii quispiam nec iudex, nec missus, nec ulla alia persona exactare aut requirere præsumat: sed liceat præfato fidei nostro Illiduinum . . . . . negotium ecclesiastica necessitas detulerit, illud perpetuo deputare: quatenus nostræ elemosine concessio de ipso censu stabilis et inviolata futuris temporibus in ipso loco permaneat, sicut pro Dei amore et æternæ mercedis retributione . . . . . concessum ac confirmatum esse dignoscitur. Et ut hæc auctoritas per futura tempora pleniori obtineat firmitate, annuli nostræ impressione subter eam signari jussimus.

Adalulfus diaconus ad vicem Fridugisi recognovi et subscripsi.

Data præcisè est.

CXXII.

MONASTERIUM ARGENTOLINENSE COENOBIO DIONYSIANO RESTITUITUR.

(Anno 825.)

[Apud D. Bouquet., tom. VI, pag. 542, ex Dubloto, *Hist. abb. S. Dionysii*, pag. 756.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius, divina ordinante providentia, imperatores Augusti.

Si ea quæ a Deum timentibus hominibus ad loca divino cultui dedicata solemnè donatione largita, vel condonata sunt, et postea qualibet occasione inde abstracta esse noscuntur, nostra auctoritate ad statum suum revocamus, et iterum nostræ jussionis oraculo confirmamus, hoc nobis procul dubio ad æternam beatitudinem adipiscendam, seu stabilitatem imperii nostri roborandam pertinere confidimus. Ideo notum sit omnium fidelium nostrorum tam presentium quam et futurorum industria, quia illustri femina, soror videlicet nostra, Theodrada Deo sacrata, nostræ suggestit mansuetudini qualiter compertum habuisset quod monasterium vocabulo Argentogilum, situm in pago Parisiaco super fluvium Sequanæ, quod ipsa primo per beneficium domini et genitoris nostri Caroli serenissimi imperatoris, et postea per nostram largitionem tenebat, ad monasterium beati et gloriosi Christi martyris Dionysii, ubi presentè tempore vir venerabilis Illiduinus abbas, et sacri palatii nostri archiepiscopus, rector præse videtur, pertinere deberet: petitque ut pro mercedis nostræ augmento ad statum pristinum illud revocari fecissemus, eo videlicet modo ut memoratum monasterium post suum ab hac luce discessum, si tamen aliud monasterium ei antea in comparatione pro ipso a nobis datum non fuerit aut propria voluntate eum dimittere non voluerit, ad potestatem monasterii S. Dionysii absque ulla contrarietate vel cujusquam interrogatione reciperetur. Nos vero, audita illius salubri ac religiosa petitione, prædictum venerabilem virum Illiduinum quia præsens aderat, si quid de hac re compertum haberet interrogavimus. Qui statim donationem ejusdem Deum

timentis ac religiosi hominis nomine Ermenrici ac A
 conjugis suæ Mumane, qui præfatum monasterium
 in suo proprio construxerant, et id per testamenti
 paginam ad B. Dionysii martyris Christi monasterium
 solemnem donatione contulerant, nec non et præceptum
 confirmationis Lotharii quondam regis, quod super eamdem
 donationem scribere jusserat, nobis ad relegendum ostendit.
 quibus inspectis placuit nobis petitioni memoratæ sororis nostræ
 Theodracæ annuere, et, sicut petebat, per nostram
 auctoritatem supradictum monasterium Argentogilum
 ad potestatem sancti Dionysii pretiosissimi Christi
 martyris revocare; quapropter hæc nostræ auctoritatis
 confirmationem feri præcipimus, per quam omnimodis
 decernimus atque jubemus ut jam dictum monasterium
 Argentogilum post ipsius dilectæ sororis nostræ ab hac
 vita discessum, ad monasterium et potestatem sæpe
 dicti beatissimi Christi martyris Dionysii, ad quam
 primitus ob Dei amorem et ipsorum sanctorum
 reverentiam piæque intercessionem a supradictis
 Dei fidelibus traditum vel condonatum fuisse noscitur,
 absque ullius personæ contradictione, aut nostra vel
 successorum nostrorum interrogatione recipiatur, et in
 jure ac dominatione ipsius monasterii, cum omni
 integritate vel appenditiis suis, quidquid ibidem
 præsentem tempore cernitur pertinere, revocetur.
 Et si forte contigerit ut eadem soror ipsum monasterium
 aut spontanea voluntate, ad diximus, aut pro
 commutatione alterius monasterii aut finem vite suæ
 dimittere velit, tunc nihilominus absque ulla
 contradictione aut expectata consignatione, ad præfatum
 monasterium martyris Christi Dionysii monasterium,
 sicut supra insertum est, perpetualiter ad habendum
 recipiatur: et in postmodum nullo unquam tempore
 ulla qualihet dignitate aut potestate prædita
 persona rectoribus monasterii præfati ac beatissimi
 Christi martyris Dionysii aliquam requisitionem
 facere, aut ullam calumniam ingerere præsumat:
 sed liceat illis, sine cujuslibet injusta interrogatione,
 præfatum monasterium Argentogilum, sicut cæteras
 res, ad beati Dionysii potestatem simili modo
 condonatas ac pertinentes, quieto ordine tenere
 ac disponere; et quidquid pro opportunitate
 atque utilitate ipsius ecclesiæ secundum
 Christianæ religionis regulam facere voluerint,
 liberam in omnibus habere potestatem.
 Et ut hæc auctoritas confirmationis seu
 redditionis nostræ per futura tempora
 inviolabilem atque inconversam obtineat
 firmitatem, manibus propriis nostris
 subter eam firmavimus, et annuli nostri
 impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Signum Lotharii gloriosissimi Augusti.

Durandus diaconus ad vicem Frigidisi recognovit.

CXXXIII.

PRO ECCLESIA RHEMENSIS.

(Anno 825.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, pag. 545, ex Flodoardo,
 (lib. II *Hist. Eccles. Rhem.*, c. 19.)

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
 Christi, Ludovicos et Lotharii, divina ordinata
 providentia, imperatores Augusti

Si liberalitatis nostræ munere locis Deo dicatis
 quiddam conferimus beneficii, et necessitates eccle-
 siasticas nostro relevamus juvenamine, id nobis et ad
 mortalem vitam temporaliter transigendam, et ad
 æternam feliciter obtinendam profuturum liquido
 credimus. Idecirco notum fieri volumus omnibus
 fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, quod
 sanctam Rhemensem ecclesiam, in qua prædecessores
 nostri, reges videlicet Francorum, fidem et sacri-
 ba, tismatis gratiam preceperunt, in qua et nos per
 impositionem manus domini Stephani papæ imperia-
 lia sumpsimus insignia, ob reverentiam fidei
 Christianæ et ob animæ nostræ salutem ab imo
 construi fecimus, eamque in honorem Domini nostri
 Jesu Christi salvatoris mundi, simul et in honorem
 ejusdem sanctæ et intemeratæ genitricis Mariæ,
 consecrari decrevimus; itaque divina inspiratione
 compuncti et cælestis patriæ amore successi,
 quædam prædia quæ eidem sanctæ sedi quondam
 ablata fuerant, devota mente restitui jussimus,
 id est in suburbanis ipsius sanctæ Ecclesiæ
 titulum S. Sixti, nec non et titulum S. Martini,
 cum appenditiis eorum. C
 exteriorum etiam in eadem parochia, in castro
 Vozum titulum baptismalem, et titulum in
 eadem parochia S. Joannis similiter baptismalem,
 cum suis appenditiis et Bretinacum: villam
 quoque Spernacum cum appenditiis suis et in
 villa quæ vocatur Lucida, nec non et in
 Proviliaco in eodem pago Rhemensi: in
 pago vero Dulcomensi villam quæ vocatur
 Canera, necnon et in villa quæ dicitur
 Verna in pago Vertudensi, vel si forte
 deinceps de rebus sanctæ Ecclesiæ prædictæ
 temporibus nostris adhuc superaddendum
 decrevimus, statuimus per hoc nostræ
 auctoritatis a præceptum ut non tantum de
 istis restitutis, sed etiam restituendis,
 quidquid de ipsis vel in ipsis rectores
 et ministri præmemoratæ Ecclesiæ elegerint,
 ita debeant perpetualiter possidere atque
 ordinare, vel etiam facere, proutcumque
 sibi pensius voluerit, ut absque ullius
 injusta contradictione ordinetur atque
 disponant, et faciant quidquid utilitati
 prædictæ ecclesiæ congruere et convenire
 perspexerint. Et ut hæc nostræ auctoritatis
 confirmatio presentibus futurisque
 firmiore in omnibus semper obtineat
 vigorem, manibus propriis subter
 firmavimus et annuli nostri impressione
 signari jussimus.

* Putat Marlotus hoc præceptum datum fuisse,
 Ebone jam exactaurato. cum hujus in eo non me-

minerint imperatores, cathedralis vero ecclesiæ
 structuram penitus completam significet.

CCXIV.

PRO MICIACENSIS S. MAXIMINI MONASTERIO.

(Anno 825.)

[Apud D. Bouquet., *Recueil des hist.*, tom. VI, pag. 544; ex Cointo. *Annal. eccles.*, pag. 756.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius, divina ordinante providentia, imperatores Augusti.

Cum petitionibus sacerdotum Christi ad divinum cultum honorem pertinentibus annuimus, et imperialem consuetudinem adimplemus, et id pioent dubio nobis ad aeternam remunerationem capessendam profuturum fideliter credimus. Notum igitur esse volumus fidelium nostrorum, tam presentium quam futurorum, prudentiam, necnon et successorum nostrorum magnitudinem, quod postulavit vir venerabilis Jonas Aurelianensis Ecclesie episcopus, ut privilegium, quod ob divinae servitutis honorem et monasticum ordinem veraciter religioseque servandum circa cellam sancti Maximini, quae est juris episcopii sui, cum conniventia metropolitani sui Jheremiae archiepiscopi et canonicorum ecclesiae, cui Deo largiente ministrat, nuper fecerat vel firmaverat, nostra auctoritate imperiali confirmaremus quod privilegium nostris obtulibus exhibuit; cuius constitutionem, quia iuste ac rationaliter ob amorem Dei et animarum salutem factam esse perspeximus, et aequum dignumque iudicavimus ut ejus petitioni assensum praeberemus. Quapropter per hanc nostrae praeceptionis auctoritatem jubemus et omnino decernimus ut, sicut ab eodem episcopo per memoratum privilegium erga eandem cellam constitutum est, ita nostris futurisque temporibus a rectoribus memoratae ecclesiae modis omnibus observetur; ita duntaxat ut in praefata cella, in qua olim viros sub monastico ordine probabiliter vixisse Deoque placuisse evidentia argumenta testantur, quorum etiam interventu idem ordo in eodem loco creditur esse restitutus, memoratae sedis pontificibus procurantibus, semper regularis ordo religiosissime teneatur ac custodiatur; et cum abbas ipsius monasterii rebus humanis exemptus fuerit, providente ejusdem sedis pontifice, ac piam paternamque sollicitudinem gerente, eo ordine praefatur eis abbas, sicut in eodem continetur privilegio. Res quoque, sive quas eidem cellae iuste et legitime pertinent, cum praedictis duobus, Quasellis scilicet et Castaneo Villari; sive quas idem episcopus postea de causa episcopii sui, de ratione scilicet alterius cellae sancti Maximini ad divinam officium honorificentius peragendum ei superaddidit, in integrum absque ulla sui diminutione, sicut ab eo constitutum est in usus monachorum cedant. Quod si forte his rebus propter Dei amorem episcopo ipsius sedis quippiam superaddere liberit, id cum Dei gratia, suffragante sibi pontificali auctoritate, libentissime peragat; et si forte hoc ei facere et voluntas et facultas denegaverit, de his quae collectae sunt, nihil aut cupiditate ductus, aut alienius per-

A suasionem succensus quolibet modo auferat; sed potius monachi ipsius cellae his et ceteris rebus a Deum timentibus sibi collatis suffragati, liberius devotiusque divinae potentiae famulari valeant, et pro nobis, conjuge et prole, et stabilitate imperii a Deo nobis collati, et per immensum sua gratissima pietate conservandi, necnon et pro rectoribus ecclesiae ejus loco et rebus utantur, jugiter divinam impioientem misericordiam. Si vero quispiam praetorum memoratae sedis praefatam constitutionem contra hanc nostram praeeptionem quodammodo irritam facere ac penitus convellere voluerit, volumus atque decernimus ut res ad notitiam Senonici metropolitani perferatur, quatenus is, adhibitis suae dioeceseos suffraganeis episcopis, idem negotium diligenter indagare discutiat et corrigat, et ad statum pristinum, salva memoratae sedis dignitate ac potestate, revocare procuret. Porro si contigerit idem negotium propter aliquam sui difficultatem ab eo minime posse diffiniri, volumus ut ejus relato nostris successorumque nostrorum auribus res innotescat, videlicet ut nostrae auctoritatis sanctione in generali conventu episcoporum hujus constitutionis convulsor corripatur et corrigatur, ut eorum salubri iudicio memorata constitutio pristinum status sui recuperare valeat vigorem. Praesul siquidem memoratae ecclesiae summopere provideat ut monachi ipsius cellae rebus memoratae matris ecclesiae donati, otiumque sanctae quietis per memoratum privilegium et hanc nostram auctoritatem adepti, in his in quibus se Deo devinxerant, divina adjuvante gratia, inviolabiliter permaneat: ita videlicet ut nec interius a suo proposito deviare, nec exterius res sibi deputatae eorum insolentia aut incuria quomodo negligi aut subripi possint; sed ecclesiae, cuius loco et rebus utuntur, in omnibus fidem et humilem congruamque subjectionem, sicut deest et oportet, servare meminerint, nec se putent propter nostram auctoritatem a jure et potestate ipsius ecclesiae subtrahere, aut easdem res qualibet machinatione alienare posse, praesertim cum et locus et res quibus utuntur juris sint ipsius ecclesiae, et ab ejus merito pendeant potestate. Quae ut pleniorum in Dei nomine obtineant vigorem, ut haec etiam verius certiusque credantur ac melius conserventur, nominis nostri characterem muniri, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Data xiii Kal. Mart., anno, Christo propitio, 12 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 3. Actum Aquisgravi palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXV.

PRO ALBINO ABRATE ANISOLENSIS.

(Anno 825.)

Concedit facultatem eligendi abbatibus.[Apud Mart., *Thesaurus anecd.*, t. 1, p. 25.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Omnibus fidelibus sancte Dei Ecclesia: et nostris, seu etiam Deo dispensante successoribus nostris, notum sit quia venerabilis Alboinus abbas monasterii S. Carilefi, quod dicitur Anisola, ad nostram accedens clementiam, suggestit mansuetudini nostrae, ut sicut auctoritas canonica et regularis jubet, monasterio cui ipse Deo auctore praestet, per nostrum praecipuum confirmare et post ejus obitum, si talis ibi de eadem congregatione inventus reperitus fuerit, qui ceteros secundum regulam sancti Benedicti regere possit, licentiam habeant inter se eligendi abbatem, qualiter ipsam congregationem pro nobis, conjuge nostra, proleque nostra, et stabilitate totius imperii nostri hilariter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut hanc auctoritatem a nobis factam verius credatis et diligentius conservetis, manu propria nostra subter firmavimus, et annuli nostri impressione signare jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Fridigisi recognovi.

Data pridie Kalendas Junii, anno, Christo propitio, 12 domni Ludovici imperatoris, indictione tertia. Actum Aquisgrano, palatio regio.

CXXVI.

DE VILLA CLUNIACI.

(Anno 825.)

[Ex chartulario Cluniacensi, apud D. Bouquet, *Recueil des hist.*, tom. VI, pag. 546.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si enim ea quae fideles imperii nostri pro eorum opportunitatibus inter se commutaverint, nostris confirmamus edictis, imperialem exercemus consuetudinem, et hoc in postmodum jure firmissimo mansurum esse volumus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet et futurorum, industria, quia vir venerabilis Hildebaldus abbas et sacri palatii summus capellanus innotuit serenitati nostrae, eo quod Hildebaldus Matescensis Ecclesiae episcopus et vir illuster Varius comes de quibusdam rebus pro communi utilitate et compendio usque inter se commutationem fecissent. Dedit igitur praedictus Hildebaldus episcopus ex ratione episcopatus sui eidem Varino comiti et uxori suae Albanae, ad eorum propriam perpetualiter ad habendum, in eodem pago Matescense villam, cujus vocabulum est Anniaeus, cum ecclesia in eadem villa, et cum casis, domibus, aedificiis, vineis, campis, pratis, silvis, pascuis, aquis aquarumve decur-

sibus, farinariis, exitibus et regressibus, cum mancipiis ibidem commanentibus, cum omni agnatione eorum, omnia et ex omnibus, totum et ad integrum, quicquid ad ipsam villam aspicere videtur; nec non et in pago Nivernense villam cujus vocabulum est Aptannacus, cum ecclesia ibidem constructa, cum mansis, domibus, aedificiis, vineis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, silvis, exitibus et regressibus, et cum mancipiis ibidem commanentibus, vel cum omni agnatione eorum, omnia et ex omnibus, quantumcumque ad ipsam villam aspicere videtur: E contra in compensatione hujus rei dedit memoratus Varius comes et uxor Albana de rebus proprietatis eorum eidem Hildebaldo episcopo ad partem Ecclesiae suae in eodem pago Matescense villam, cui vocabulum est Gemuliacus, cum ecclesia ibidem constructa, cum mansis, domibus, casis, aedificiis, vineis, campis, pratis, silvis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, farinariis, exitibus et regressibus, et mancipiis ibidem commanentibus, cum omni agnatione eorum, omnia et ex omnibus, quantum ad ipsam Ecclesiam aspicere videtur, et eorum possessio esse dignoscitur. Et in pago Nivernensi villam cujus vocabulum est Calda-Aqua, cum casis, domibus, aedificiis, mansis, vineis, campis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumve decursibus, exitibus et regressibus, cum mancipiis ibidem commanentibus, cum omni agnatione eorum, omnia et ex omnibus, quantumcumque ibidem eorum proprium esse videtur. Nec non et in ducatu Alvernensi in pago Donobrinse villam, cujus vocabulum est Lituinias, cum casis, domibus, aedificiis, mansis, vineis, campis, pratis, silvis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, et cum mancipiis ibidem commanentibus, cum agnatione eorum, omnia et ex omnibus, quantumcumque eorum proprium esse dignoscitur. Unde et duas commutationes pari tenore conscriptas, manibusque bonorum hominum roboratas se prae manibus habere professus est; sed pro integra firmitate petit celsitudini nostrae ut ipsas commutationes denuo per nostrae mansuetudinis praecipuum plenius in Dei nomine confirmare deberemus. Quorum petitioni denegare nolimus; sed sicut unicuique fidelium nostrorum juste petentium, ita nos illis concessisse, atque in omnibus confirmasse cognoscite. Praecipientes ergo jubemus ut quidquid pars juste et rationaliter alteri contulit parti, deinceps per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneat atque possideat; vel quicquid exinde facere vel iudicare voluerit, libero et omnibus perfruatur arbitrio faciendi quidquid elegerit. Et ut hae auctoritas firmior habeatur, et per futura tempora melius conservetur, de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovit.

Data in Nonas Junias, anno, Christo propitio, 12 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 5. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXVII.

LUDOVICI ET LOTHARII IMPP. DONATIO FACTA RICHODONI
ABBATI SENONIENSI.

(Anno 825.)

[Mabill., *Annal. Bened.*, tom. II, pag. 755.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius, divina ordinante providentia, imperatores Augusti.

Omniibus fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, notum fieri volumus, quia concessimus cuidam fidei nostro Richodoni abbati in beneficium cellulam quae est constructa in honore Domini nostri Jesu Christi in Vosago, in loco qui vocatur Aluwinmons, super fluvium Prusia, quam jamdudum avunculus suus, Wichodus nomine, episcopo Metensi, quod est in honore sancti Stephani protomartyris constructum, per strumenta chartarum tradidit. Hanc itaque cellulam cum omnibus juste ad se pertinentibus, totum et ad integrum predicto fidei nostro Richodoni abbati in beneficium per hanc nostrae auctoritatis largitionem concedimus, eo scilicet modo ut omnibus diebus vite suae absque ullius injusta contradictione illam quieto ordine teneat atque possideat; post obitum vero ejus, cum omnibus ad se pertinentibus, ad jus monasterii Senonica, quod et ad praedictum episcopium Metense pertinet, ad integrum modis omnibus revertatur. Et ut hae nostrae auctoritatis largitio firmior habeatur, et per futura tempora melius credatur et diligentius conservetur, manibus propriis subter eam firmavimus et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Signum Lotharii gloriosissimi Augusti.

Hilrminmaris notarius ad vicem Fridugisi recognovi et subscripsi.

Data xv Kal. Januarii, anno, Christo propitio, 12° imperii domni Ludovici et domni Lotharii 4, indict. 4. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei nomine feliciter.

CXXVIII.

LUDOVICI PRAECEPTUM PRO ECCLESIA BRIVATENSI.

(Anno 825.)

[Baluz., *Capitul.*, tom. II, pag. 1426.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Notum esse volumus cunctis fidelibus sancte Dei Ecclesiae et nostris seu etiam, Deo dispensante, successoribus, quia postquam comitatum Brivatensem fidei nostro Berengario illustri comiti concessimus, ille ingenio quo valuit quamdam ecclesiam, ubi sanctus Julianus martyr corpore requiescit, quae est constructa in vico Brivatensi, non procul a castro Victoriaco, quae a Saracenis destructa et igne combusta erat, ad pristinum statum reduxit, et in eadem ecclesia constituit triginta quatuor canonicos, et in castro predicto Victoriaco, quam similiter reedificavit, viginti, ut iuxta canonicum ordinem Domino militarent et canonicè viverent, quibus de-

• Sic authent. ; forte leg. 13.

Adit rex [Leg. res.] ex beneficio suo, scilicet de rebus praedictae ecclesiae sancti Juliani, mansos centum, unde eorum necessitates fulcirent et sustentationem habere potuissent, videlicet praedictis clericis in commune sexaginta, et abbati, quem ipsi pariter super se elegerunt, mansos quadraginta, precibus quibus valuit idem Berengarius fidelis comes nostram exoravit clementiam ut per nostrum auctoritatis praecipuum constitueremus qualiter praedicta centum mansa nullus exinde abstrahere presumeret, et ut abbatem super se canonici in praedictis locis constituti inter se eligendi licentiam haberent, et ipse abbas vel congregatio ejus nulli ditione fuisset et nemini eilibet obsequium pro praedictis rebus fecissent, nisi tantum ad partem regis annuatim caballum unum cum scuto et lancea praesentassent, et in postmodum ab omni exactione vel defunctione publica aut privata immunes et liberi essent. Cujus deprecationi, quia justa et rationalis nobis visa est, aures accommodare placuit, et hos nostros imperiosos [Leg. imperiales] apices fieri, per quos decernimus atque jubemus ut quemadmodum praedictus Berengarius de superscriptis locis et abbate atque canonicis vel rebus illidem concessit, constituit atque praordinavit, et a nobis confirmari postulavit, vel quemadmodum superius dictum est, ita deinceps nostris futurisque temporibus, Domino auxiliante, fixum atque stabile permaneat. Sed et hoc nobis inserere placuit, ut quicquid abbatum futurum in praedictis locis divina pietas per nos aut successores nostros vel per quoslibet liberos et Deum timentes homines largitum atque concessum fuerit, sub eadem conditione, sicut superius dictum est, consistat. Et ut hanc nostrae auctoritatis praecipionem atque confirmationem [Leg. hae nostrae auctoritatis praecipio atque confirmatio] per futura tempora inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, annulo nostro subter jussimus sigillari.

Data cessio ista ii Nonas Junii, anno 12 imperii Ludovici serenissimi Augusti, indictione 3.

CXXIX.

PRO MONASTERIO CORBEAE NOVE.

(Anno 825.)

[Apud Schaten., *Annales Paderb.*, pag. 85.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius, divina ordinante providentia, imperatores Augusti.

Omniibus fidelibus sancte Dei Ecclesiae et nostris, presentibus scilicet et futuris, notum sit quia nos pro divini cultus amore et anime nostrae remedio quoddam monasterium, quod Corbeia vocatur, in honorem beati Stephani protomartyris infra Saxoniam supra fluvium Wisera, in loco qui dicitur Iluxeri, construi jussimus, quod et viro venerabili Adalardo construendum regendumque commisimus, qui erat abbas in altero antiquiori monasterio quod aique Corbeia vocatur, a quo et novum supra dictum monasterium nomen constat esse sortitum.

Itaque nos divina inspiratione compuncti, et celestis patriæ amore succensî, ob animæ nostræ salutem, concessimus eidem monasterio capellam quam dudum dominus ac genitor noster Carolus imperator in castello quod dicitur Ileresburg construi iussit, cum omnibus rebus et mancipiis ac decimis ad eam pertinentibus, quantumcumque dominus ac genitor noster eidem capellæ piâ devotione contulisse dignoscerit, cum omni integritate sui, prædicto monasterio ad subsidia monachorum ibidem Deo famulantium, per hanc nostræ auctoritatis donationem a die præsentis perpetuo habendum atque possidendum concessimus, et in ditionem ejus transtulimus, eo videlicet modo, ut quidquid ab hodierna die de prædicta capella, vel de his quæ ad eam pertinent, rectores et ministri supra memorati monasterii disponere atque ordinare pro utilitate ejusdem monasterii vel fratrum in eo degentium voluerint, absque ullius injusta contradictione ordinent atque disponant, et faciant quidquid utilitatibus prædicti monasterii congruere et convenire perspexerint. Et ut hæc auctoritas largitionis nostræ per futura tempora inviolabilem atque inconulsam obtineat firmitatem, et a fidelibus nostris, tam presentibus quam futuris, seu etiam successoribus nostris, verius certiusque credatur, eam manibus propriis subter signavimus, et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Signum Lotharii gloriosissimi Augusti.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovi et subs.

Data XII Kalendas Julii, anno, Christo propitio, 13 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 4. Actum Ingilshelm palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXX.

PRIVILEGIUM LOTHARII PRO MONASTERO NOVACIENSI.
(Anno 825.)

[Apud Murator., *Antiquitates Italicae*, t. III, p. 577.]

In nomine Domini Jesu Christi Dei æterni, Lo-

tharii *Hospitale*. Uti sanctus Bernardus Menthonensis in Monte Jovis (nunc *le gran San Bernardo*) ad transuentium commoditatem, Augustæ Prætoris circiter annum 980 xenodochium *tam egenis quam opulentis fabricavit*, ita et in aliis hujusmodi locis idem a Christiana misericordia præditum. Quem piæ ritum emulantur nunc Turcæ ipsi, hujusmodi ædificia excitantes in peregrinantium sive iter facientium subsidium, quibus nulla alia diversoria forent. Possem exempla hujus ritus ex universa Italia colligere. Sed juvat in una hæc regione quam incolo, eadem ostendere. In agro Mutinensi ad fluvium Scultemam (quo nomine is adhuc a montium habitatoribus donatur, cum planities incole *Panarium* appellant) sanctus Anselmus Nonantulanus monasterii fundator, hospitalium domum sub nomine Sancti Ambrosii excitavit, cujus nulla nunc vestigia supersunt. Ad fluvium Gabellum, nunc *Secchia*, in agro Regiensi constitutum antiquitus fuit xenodochium Herberisæ perquam opulentum, quod adhuc viget. Rursus apud nos via est, quæ Saxolo ad Garfagnanam ac Tusciam per interpositum Apenninum ducit. Illic in jugo a vetustis temporibus excitata fuit

A tharius Augustus invictissimi domini imperatoris Ludovici filius.

Constat enim nulli mortalium propriis meritis aliquid boni in hæc miseræ mortalitatis peregrinatione consequi posse; sed cum liquido cunctis pateat omnia rerum temporalium a Deo bona gratis nobis esse donata, dignum est ut ita pie prudenterque tractentur atque disponantur, ut per ea perennem animæ nostræ salutem valeamus Deo propitio nancisci. Igitur comperiat cunctorum fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, seu nostrorum strenuitas, quia dum ad domini et genitoris nostri Ludovici serenissimi atque religiosissimi Augusti sacrosanctam votum in Montecinisio quoddam *hospitale* in honore Domini Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi, seu et beatissima: semper virginis Mariæ ad peregrinorum receptionem, eo jubente, fuerit constructum, voluit tanta illud rerum propriarum substantia locupletare, per quam sufficeret diurnus pauperum Christi concursus tolerari. Sed cum eodem locum talium rerum copia, quæ essent ipsa propinquitate aptiora, vellet honorare, volente domino et genitore nostro Ludovico gloriosissimo imperatore, sub monasterio nostræ proprietatis, quod vocatur Novelicio, de nostro patrimonio regalia facta in præfatum locum per nostræ auctoritatis præceptum confirmavimus. Sed ut hoc sanctum ac venerabile monasterium, in honore beatissimi principis apostolorum Petri fundatum, nullam missarum rerum pateretur jacturam, sed potius gratularetur dignæ recompensationis munere, monasterium quoddam, quod Appanis nuncupatur, id ipsum in ejusdem principis apostolorum honore constructum et proprii jurisdictione ad hoc suppleendum ibi reddidimus, considerantes ut sub unius abbatis regimine utraque monasteria regulariter Deo militarent. His ita gestis, placuit nostræ imperiali excellentiæ precibus venerabilis viri Ilodradi horum monasteriorum Patris favesentis, ut memoratum monasterium, cujus vocabulum est Appanis, priori monasterio suo Novelicio, cum omnibus rebus atque appendiciis suis, juste sibi pertinenti-
ua cum templo domus hospitalitati sacra, quam Hospitale Sancti Peregrini adhuc nuncupant, redditibus tamen cunctis atque elemosynis ex iniquitate temporum in rectoris loci utilitatem nunc cedentibus, non autem in pauperum alimentum, quibus a pietate fidelium fuerunt destinati, et adhuc destinantur. Fraxinorensis quoque monasterium in iisdem montibus additum fuit a Mathilde magna comitissa ejusque matre Beatrice, ibique par est credere hospitalitatem in usu fuisse. Præterea ab agro Regiensi alia via est que per Cerretum et Ligoneium, trajecto Apennino, in Garfagnanam descendit ad Silanum. Utrunque pone jugum montis extracta olina fuere xenodochia, quibus adhuc est nomen *hospitaletti*, ibique charitas exercetur. Sunt et alia in Mutinensium montibus loca que non minus, sed nomen hoc retinent, appellata nempe *hospitaletti*. Ita Bononiensibus est via que per Apenninum ducit in Pistoriensem agrum, ibique etiam durat *hospitaletti* vocabulum, illud fortasse, cui celeberrima comitissa Mathildis multos fructus in beneficium peregrinorum contulit.

bus, per nostræ auctoritatis præceptum confirmare-
mus; quod et nos ita fecisse omnium fidelium no-
strorum cognoscit sagacitas. Præcipientes ergo sta-
tuimus, atque per hoc nostrum Cæsareum præcep-
tum confirmamus ad Novalicium monasterium,
rectoresque ejus qui fuerint per tempora, in recom-
pensatione supra memoratum hospitale sub jure
monasterii Novalicii et nostra proprietate, concedi-
mus ad prædictam necessitatem monasterii quod
vocat Appanis, cum omnibus quæ ad illud rite
pertinere noscuntur; ut amodo et deinceps in jure
ipsius monasterii sæpe nominati, rectorumque ejus,
perpetua stabilitate in Dei nomine maneat, ipsisque
Dei famulis utrobique dictum degentibus proficiat in
augmentum, qualiter pro communi salute Dei mise-
ricordiam jucundo animo valeant exorare. Ut autem
hoc nostræ confirmationis præceptum ab omnibus
credatur, et melius per futura tempora conservetur,
manu propria et annuli nostri sigillo subter illud de-
crevimus esse muniendum.

Signum..... Lotharii gloriosissimi Augusti.

Ghuithardus ad vicem Vitgarii scripsi.

Datum xvi Kalendas Martias, anno, Christo pro-
picio, imperii domini Ludovici serenissimi impera-
toris undecimo, regni Lotharii gloriosissimi Aug-
usti ..... iudicacione tertia.
Actum Murineo ex palatio regio in Dei nomine felici-
titer. Amen.

• Hoc Ludovici Pii diploma indicant ad annum
825 recte referentes Ægidius Tschudi, in Catalogo
ms. episcoporum Curienis, inter monumenta Hel-
vetico-Tugiensia D. L. B. de Zurloeben mss. tom. VI,
pag. 58, et in Gallia Comata, opere posthumo an.
1758 impresso, lib. II, part. 1, cap. 5, pag. 500; Spre-
cherus, in Rhetia, lib. III, pag. 97; Bucelinus, in
Rhetia sacra et profana, pag. 170; Comitus, *Annal.*
eccl. Francor. tom. VII, pag. 762; Mabillon, *Annal.*
Bened., tom. III, num. 81, pag. 501; et Eckart, in
Comment. de rebus Franciæ orient., tom. II, pag.
194. Sed omnes diplomata tantum dederunt brevem
extractum. Integrum, sed non satis correctum, ad
annum 822 edidit Schœpflinus, *Alsat. diplom.* tom. I,
pag. 68, ex codice manuscripto Christiani Urstisii,
qui pertinet ad Bruckerum historiarum apud Basile-
enses professorem. Diploma hic correctum datus,
quale ex autographo ipso benevolentia illustrissimi
S. R. I. principis episcopi Curienis nobis communi-
cavit reverendus et nobilis eidem episcopo-principi
a consiliis domus de Jost. Publicas hic utrique
præstiti beneficii grates refundimus.

• De Victore sequentia tradit Sprecherus, in Rhetia,
pag. 97. c. In episcopatu Curienis, Victor secundus
post Remigium sedet, cui diuturnum dissidium
fuit cum Roderico comite a Langaro, ejus fines
circa Curiam a Langaro flumine ad Rheum et Cris-
paltam montem ab utraque Rheni ripa se porrigebant.
Misi ergo Ludovicus imperator Bernoldum
episcopum Argentinensem, et Gottfridum abbatem
Gregorianæ Vallis cum Ruggero comite, quorum
auctoritate factum est ut Rodericus quæ eripisset,
Victori restituisset. Qua de re instrumentum extat,
etc.

• Rodericus erat comes Langari (*Comte du Lan-
gari, rivière au pays des Grisons*), ejus comitatus
fines describit Tschudius, in Gallia Comata, pag. 500.
Idem Tschudius Rodericum comitem Istriæ dicit,
fratrem Adelberti Rhetici comitis, filiumque Hunfridi
comitis Rhetici Curienis et domini Istriæ. Vide ex-

CCXXXI.

PRO VICTORE CURIENSI EPISCOPO.

(Anno 825.)

[Apud Grandliger, *Histoire de Strasb.*, tom. II,
pag. 181, ex autographo tabularii ecclesiæ Cur-
ienis a.]

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei æterni,
Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator
Augustus.

Notum esse volumus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ
et nostris, presentibus scilicet et futuris, quia vir
venerabilis Victor sanctæ Curienis ecclesiæ episco-
pus b. actius serenitatem culminis nostri, referens
nobis a quodam comite nostro Roderico c. multas
infestationes injuriasque sibi sueque ecclesiæ illatas.
Ad quam investigandam causam nostros fideles
Bernoldum venerabilem Strazburgensem episcopum,
et Cotafridum Sancti Gregorii monasterii abbatem d.,
ipsamque Rodericum prædatorem, nec non et Ro-
tharium comitem c. fidelem nostram infra provin-
ciam Recia f. nuncupatam direximus, ut subtili exa-
mine hujusmodi querelæ veritatem inter populos
discuterent. Qui revertentes juris sui ecclesiæ quas-
dam res, quas antecessores nostri genitor noster,
avus et atavus, alicque Deum timentes, pro remedio
animæ suæ eidem ecclesiæ concesserunt, injuste
subtractas esse indicarunt, id est, ecclesiam Sancti
Sysinii et curtem Zizeris e., et Senochium Sancti

C. cerpta diplomatica Tschudii manuscripta, quorum
autographum servatur in bibliotheca San-Gallensis
abbatiæ, et apographum possidet D. L. B. de Zur-
loeben, tom. IV Monumentorum Helvetico-Tugiensium.
Hunfridum ducem super Rhetiam nominat
Theganus, apud Bonquetum, tom. VI, pag. 80, et
comitem Curiensem Eginhardus, ibidem, pag. 185.

• Item ac Godefridus abbas in Chronico brevi
abbatiæ Monasteriensis memoratus ad annum 815,
quo in eadem abbatiâ successit Rachiom Argenti-
nensi episcopo. (*Codez diplomatiques ecclesiæ Argen-
tineus*, tom. I, num. 16, pag. xxv.) In ejusdem Go-
thefridi, sive Gotafridi favorem exstant duo diplo-
mata, unum Ludovici Pii an. 825, alterum Ludovici
et Lotharii conjunctum an. 826, ambo autographa,
quæ exstant in tabulario abbatiæ Monasteriensis.
Illa, præter alios, ediderunt Bourquetus, tom. VI,
pag. 554 et 551, atque Schœpflinus, *Alsat. diplom.*,
tom. I, pag. 69 et 72. Legitur idem Godefridus abbas
in charta Ludovici Pii an. 831 inferius edenda.

D. • Rotharius comes, qui in charta subsequenti
anni 851 nominatur Retharius, idem videtur esse ac
Ratharius comes qui Pippini Aquitanicæ regis gener
dicitur ab Astronono auctore Vitæ Ludovici Pii,
apud Bonquetum, tom. VI, pag. 122. Constat ex
Chronico Ademari Chabannensis, quod vulgavit Lab-
beus, tom. II *Biblioth. mss.*, pag. 151, Raterium
anno 859 fuisse ab imperatore Ludovico constitutum
comitem Lemovicensem.

• Hodie le pays des Grisons, allié des Suisses, et
partagé en trois grandes parties, qu'on nomme ligues.

• Hodie Zizers, magnus et primus pagus jurisdi-
ctionis dictæ Quatuor Pagorum (*la juridiction des
Quatre Villages*), situs in liga Caddica, sive domus
Dei, in Rhetia, ad dextram ripam Rheni, tribus cir-
citer leucis Curia distans. Vocatur Latine pagus Ci-
ceronianus. Consuluntur Sprecherus, in Rhetia,
lib. IX, pag. 524; Tschudius, *Gallia Comata* lib. II,
part. I, cap. 9, pag. 314, et Leu, *Helvetisches Lexi-
con*, tom. XX, pag. 122.

Petri ^a, nec non et ecclesiam Sancti Columbani, A cum omnibus rebus et mancipiis jure ac juste ad eam pertinentibus. Unde omnis rei veritate perspecta, placuit nobis ut eisdem res eidem Curienti ecclesie cum omni integritate nostri auctoritate præcepti restitueremus; per quod volumus firmiterque jubemus ut nostris, seu successorum nostrorum temporibus, nullus potestatis persona illi præbilito episcopo, vel eis qui post ipsum eandem rectori sunt sedem, ullam de præfatis rebus inferre præsumat controversiam. Et quod insuper nobis questus est jus episcopale sibi sublato fore, præcipimus omnibus in parochia ejus consistentibus, ut nullus episcopale ministerium sibi, suisque successoribus peragendum ullam contrarietatem aut impedimentum agere præsumat; sed habeant, sicut ab antecessoribus nostris huic sancte sedi concessum est, plenam ministerii sui potestatem, videlicet super monasteria in parochia sua consistentia, et super presbyteros ordinandos, et super decimam, secundum canonicam jurisdictionem disponendam; quatenus pro remedio anime nostre illos cum omni clero suo liberius Domini misericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas nostra inviolabilis maneat, manu propria solutus eam firmavimus, annulique nostri impressione sigillari jussimus.

Signum domini Ludovici piissimi imperatoris Augusti.

Data viii Kal. Augusti, anno 12, preposito Christo, imperii domini Ludovici imperatoris piissimi Augusti, epacta 28 ^b, indictione 5. Actum Strazbure civitate C feliciter, in Dei nomine, amen.

CXXXII.

PRO MONASTERIO ANIANENSIS.

(Anno 826.)

[Apud Mabill., *Ann. Ord. S. Bened.*, tom. II, pag. 724.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris Jesu Christi, Ludovicus et Lutharius, divina ordinante providentia, imperatores Augusti.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei, eique in eisdem locis famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non dilidimus. Ideo notum sit cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesie et nostris, presentibus scilicet et futuris, qualiter Durandus abbas in Septimania, in pago videlicet Narbonensi, in villa que dicitur Vernodubrus (*Vernazoubre*), in proprio quod ei liberalitate munificentiæ nostræ contulimus, monasterium ex nostro opere in honore et veneratione beatissimi Aniani confessoris Christi, in loco qui dicitur Holiattanus, inchoavit; monachos per plures congregavit; abbatem eis, nomine Voicam, præfecit, et per

testamentum confirmationis suæ quasdam res et mancipia ibidem delegavit, necnon libros et ministeria ecclesie varianque suppellectilem tribuit, et cum his omnibus coram ac cæteris rebus denominatis per chartulam traditionis nobis ad proprium tradidit, sicut in ipsa traditione plenius constat esse gestum; simul nostram deposcens serenitatem, ut opus quod ipse devotissime ad sanctam professionem observandam inchoaverat, Deoque voverat, et nobis perpetuo ad habendam traderet, per nostram providentiam atque auctoritatem ad hoc conservaretur, ut idem ordo eodem in loco pro nostra æterna memoria atque elemosyna perpetualiter observaretur. Cujus donum gratanter suscepimus, et ejus petitioni libenter annuimus, atque per hanc nostram auctoritatem, sicut postulavit, concessimus atque confirmamus. Proinde notum esse volumus omnibus vobis quod prædictum monasterium cum omnibus locis, villis, insulis, piscatoriis, vel iis que ad ipsum aspicere cernuntur, cum omnibus etiam finibus, terminis et adjacentiis eorum, cum mancipiis ac cæteris rebus, quemadmodum in chartula donationis, quam nobis contulit, plenius contineantur, ideo ut sancta professio ibidem perpetualiter in nostra elemosyna conservari queat, devotissime contulimus: ut omnia quæcumque presenti tempore possidere videntur, vel ad eum aspicere dignoscitur, quod inantea divino instinctu aut a nobis aut a successoribus nostris, vel a quibusdam fidelibus sanctæ Dei Ecclesie illis collatum fuerit, totum in servorum Dei inibi Domino militantium necessitatibus consulendum, et pauperum curam gerendum, propter divinum amorem et honorem Deo miserante pro ablutione peccatorum nostrorum omni cedat tempore. Sed ut quietus ibidem viri Dei Domino famulari possint, et a malis hominibus res ejusdem cœnobii sicut alia vel nostræ proprietatis defendantur et tueri queant, hanc nostram imperialem auctoritatem hujus rei gratia fieri jussimus, ut omnes sub nostra etiam speciali defensione et immunitatis tuitione consistere non dubitent. Præcipientes ergo inhibemus ut nullus iudex publicus, vel quilibet ex judiciaria potestate, aut quælibet majoris vel minoris ordinis persona, ad causas judiciario more audiendas in ecclesias aut loca vel villas seu reliquis possessiones, quas in quibusdam pagis ac territoriiis prædictis tenet vel possidet monasterium, aliasque, quas deinceps in jus ipsius sancti loci divina pietas augeri voluerit, ingredi præsumat, nec fieri tributa vel paratas seu mansiones accipere, sive teloneum exigere, aut fidejussores tollere, vel homines ipsius cœnobii, tam ingenuos quam servos, super terram ipsius commanentes distinguere, nec ullas publicas fruitiones seu redhibitiones vel illici-

^a Xenodochium Sancti Petri videtur fuisse situm in valle S. Petri (*Saint-Peters-Thal*), de qua loquitur Len, *Helvetisches Lexicon*, tom. XVIII, pag. 406. Vallis illa est desertum, in quo tamen plures et varie sunt habitationes atque aque minerales. Dependet a suprema jurisdictione de Lugnez, in superiori liga Grisca.

^b En antiquus in diplomatibus regis epactæ usus, qui, teste doctissimo ac nobis percharo domino Clement, in dissertatione prævia ad *l'Art de vérifier les dates*, pag. xxxi, primus comparat in litteris monachorum abbatis Indensis anni 821 de morte sancti Benedicti Ananiensis ad Ardonem scriptis, qua prædictus Ardo Vite ejusdem abbatis cap. 57 inscribit.

tas occasione requirere aut exactare audeat: sed liceat memorato abbati suisque successoribus res prefati monasterii cum omnibus sibi subjectis sub tuitionis atque immunitatis nostre defensione, remota totius iudicariae potestatis inquietudine, quieto ordine possidere; et quidquid in eo fiscus exinde exigere poterat aut sperare, tantum in fratrum stipendiis et in luminariis ejusdem ecclesie consignandis atque pauperibus alendis, sicut dictum est, cedat. Constituimus etiam, ut quocumque divina vocatione memoratus abbas vel successor ejus ab hac luce migraverint, licentiam habeant monachi ibidem consistentes talem inter se per nostrum successorumque nostrorum consensum eligere abbatem, qui eis secundum regulam sancti Benedicti preesse et prodesse queat: quatenus servos Dei ibidem Domino famulantes, pro nobis proleque nostra ac stabilitate totius imperii nostri Domini misericordiam exorare delectet. Illud etiam per nostram auctoritatem concedimus et confirmamus, atque nostros successores rogamus ut hoc monasterium sub sua speciali tuitione retineant, et neque ad episcopum, neque ad aliud monasterium ullo unquam tempore ab illis subjiciatur, aut in beneficium collibet tribuatur, sed solummodo in jure et tuitione illorum pro omnibus temporibus ad monasticum ordinem observandum persistat: si que hoc nostrum donationis opus immobiliter conservet, sicut pacta sua a suis successoribus conservanda optaverint. Hec vero auctoritas ut plenior in Dei nomine obtineat vigorem, manibus propriis subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici piissimi imperatoris.

Signum Lotharii gloriosissimi Augusti.

Hirminmaris notarius ad vicem Fridugisi recognovi.

Data Kalend. Augusti, anno, Christo propitio, 15 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, et Lotharii, indict. 4. Actum Carisiaco palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXXIII.

PRO MONASTERIO GREGORIANO.

(Anno 826.)

[Apud Mabill., *Annal. Bened.*, tom. II, pag. 724, ex authentico Gregoriano.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si liberalitatis nostre munere de beneficiis a Deo collatis nobis, locis Deo dicatis aliquid confirmamus, id nobis et ad mortalem vitam feliciter transigendam, et ad eternam perpetually obtinendam profuturum liquido credimus. Idcirco notum sit omnium fidelium nostrorum tam presentium quam et futurorum industria, quia vir venerabilis Gotafrius abbas ex monasterio sancti Gregorii, quod alio nomine Confluentis vocatur, postulavit nos, ut nos ob utilitatem et necessitatem fratrum ibidem Deo famulantium, par-

tem quandam de foreste nostra, contiguam ipso monasterio, quæ ad fiscum nostrum, nomine Columbarium (*Cobnar*), aspiciere vel pertinere videtur, in nostra eleemosyna eidem monasterio concederemus. Cujus precibus pro mercedis nostre augmento et reverentia illius sancti loci nobis acquiescere libuit, et de prefata foreste nostra partem quandam per loca denominata quæ determinata eidem monasterio in nostra eleemosyna ad necessitatem et utilitatem fratrum Deo inibi degentium concedere placuit; id est per locum, ubi *Bredembach* rivulus in Faehnam confluit, sursum usque ad locum ubi ipse rivulus surgere incipit: deinde per semitam quæ nominatur *Isncida*, usque ad montem qui appellatur *Swarzimberg*; deinde per eundem medium montem usque ad *Lapidem-Magnum*, qui jacet ad radicem montis, et inde usque ad Faehnam; quantumcumque vero de prænominata foreste nostra infra dinumerata et determinata loca esse videtur, totum et ad integrum eidem monasterio in nostra eleemosyna concedimus. Quapropter volumus atque jubemus ut per hanc nostram auctoritatem, per loca superius denominata, tam nostris quam et futuris temporibus, predictus Gotafrius abbas ejusque successores vel congregatio ipsius sancti loci prænominata partem silvæ de præscripta foreste nostra in nostra eleemosyna concessam habeant, atque jure perpetuo in ditione ipsius monasterii consistat: ita duntaxat ut cum aliquod de ipsa vel in ipsa ob utilitatem et profectum ipsius monasterii facere voluerint, libero in omnibus perfruantur arbitrio faciendi. Et ut hæc nostræ auctoritatis donatio atque confirmatio firmiter habeatur, et tam nostris quam successorum nostrorum temporibus inconvulsam atque inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminmaris diaconus ad vicem Fridugisi recognovi.

Data pridie Idus Junii, anno, Christo propitio, 10^a imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione prima. Actum Franconofurti palatio regio in Deo nomine feliciter. Amen.

CXXXIV.

D PRÆCEPTUM LUDOVICI ET LOTHARII PRO MONASTERIO PRUMIENSI.

(Anno 826.)

[Honthelm., *Hist. Trev.*, pag. 175.]

In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius, divina ordinante providentia, imperatores Augusti.

Notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesie, et nostris, presentibus scilicet et futuris, quia vir venerabilis Taneradus abbas monasterii, cujus vocabulum est Prumia, quod est dicatum in honore Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, et sanctæ Mariæ semper virginis, quod olim bonæ memorie avus noster Pippinus quondam rex, et avia

nostra Bertrada in rebus proprietatis eorum a fundamentis construxerunt, misit nobis per monachos suos auctoritatem domini predicti Pippini regis, in qua continebatur insertam, qualiter idem monasterium non solum rebus multiplicibus ditaverint, verum etiam et illud sub sua tuitione, haereditumque suorum, regum videlicet, constituerunt, nec non et auctoritatem domini et genitoris nostri Caroli bonae memoriae praestantissimi imperatoris, in qua erat exaratum, qualiter constitutionem ipsi patris sui confirmaverat et constituerat, ut in villis, vel in rebus predicti monasterii nullus iudex publicus absque eius jussione, vel haereditum suorum, ad causas audiendas, aut freda undique exigenda, nec fidejussores tollendos, nec scaras, vel mansionaticos, seu conjectos, tam de carrigio quamque de parafredis exigere aut exactare praesumeret: sed quidquid exinde de hominibus francis a quaque et ecclesiasticis, seu servientibus, qui infra agros, vel fines, seu super terram predicti monasterii degere videntur, fiscus aut freda poterat sperare, ex ejus indulgentia in luminaribus predicti monasterii cederent. Predictus etiam abbas deprecatus est, ut non solum avi et paterna auctoritatibus firmitatis gratiam nostram superaddideremus auctoritatem, et ipsum monasterium cum rebus et hominibus, quae praesenti tempore in quibuslibet pagis et territoriis, tam per traditionem praedicti domini Pippini regis, seu et genitoris nostri, vel ex liberalitate liberorum hominum, tam per traditiones, commutationes, vendiciones, aut ex qualicumque legali ordine praesenti tempore praedictum tenet vel possidet monasterium, vel quae deinceps in jure ipsius sancti loci divina pietas augeri voluerit, sub nostra tuitione atque innummitatis defensione constitueremus. Cujus precibus aurem placabilem accommodamus: hos nostros imperiales apices fieri jussimus, per quos decernimus, atque jubemus, ut quidquid tam ex donatione regum, vel traditione liberorum hominum ad idem monasterium legibus jure cumulatam est, et praesenti tempore legaliter tenet vel possidet monasterium, vel ea quae ab hinc in futurum libere juste et legaliter traditum fuerit, perennis temporibus rectores praedicti monasterii, absque ullius injusta contractate, teneant et possideant. Insuper praecipimus, atque per hanc nostram auctoritatem sancimus, ut nullus iudex publicus, vel quislibet ex iudiciaria potestate in ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones praedicti monasterii ad causas iudiciario more audiendas, vel sicut in praecipio domini et genitoris nostri continet, vel freda, aut fidejussores tollendos, aut scaras, vel mansionaticos, seu conjectos, tam de carrigio, quam de parafredis exigendis, aut homines ipsius monasterii tam francos, quam ecclesiasticos, vel servientes, qui infra agros, vel fines, seu super terram praedicti monasterii manent, bannum aut herebannum exigere, aut exactare praesu-

mant, aut ullas rehibitiones, aut illicitas occasione quaerere; sed liceat rectoribus praedicti monasterii cum omnibus rebus et mancipiis praedicti monasterii jure possessis quieto ordine vivere ac residere, quemadmodum in praedicti Pippini regis, et domini atque genitoris nostri auctoritate, vel in hac nostra contineatur, nostro successorumque nostrorum fideliter parere imperio, qualiter monachi ibi per successiones degentes liceat quiete vivere et misericordiam Domini pro nobis proleque nostra attentius exorare. Quidquid etiam de rebus praedicti monasterii jus fisci exigere poterat, totum nos pro aeterna remuneratione in luminaribus praedicti monasterii et in alimonia pauperum, vel sustentationem peregrinorum in nostra cleemosyna perennis temporibus concedimus. Haec vero auctoritas firmitatis nostrae ut per curricula annorum inviolabilem obtineat firmitatem, etiam manibus propriis subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici imperatoris †. Signum Lotharii gloriosissimi imperatoris †. ^b Signum Ludovici regis. Megmgarius notarius ad vicem Fridugisi recog.

Data septimo Kalend. Febr., anno, Christo propitio, 43 imperii domini Ludovici, et Lotharii 4, serenissim. August., indict. IV. Actum Aquisgranii palatio regio: in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXXV.

PRO MONASTERIO S. MAXENTII.

(Anno 827.)

[Apud D. Bouquet., tom. IV, p. 550, ex chartularum hujus monasterii.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius, divina ordinate providentia, imperatores Augusti.

Multis siquidem in imperio Domino opitulante nostro cognita esse non ambigimus, qualiter quoddam monasterium quod dicitur S. Maxentii, situm in territorio Pictaviensi, ubi S. Leodegarius corpore requiescit, cum omnibus rebus sibi juste competentibus, per beneficium regum antecessorum nostrorum in potestate comitum aliquandiu constitutum esse, et nos nostro tempore inspirante divina misericordia idem monasterium, cum quadam portione rerum ad se pertinentium, ad statum pristinum revocasse, et abbatem regularem constituisse, qui secundum regulam sancti Benedicti vitam monasticam degeret, et sub nullius potestate aut ditone consisteret, nisi sub nostra filiorumque nostrorum. Sed quia portionem rerum praedicti monasterii, quam adhuc constat esse in beneficium, praedicto monasterio propter quamdam utilitatem sive necessitatem regni nostri, quae modo imminet, reddere praesentiaiter nequimus, ideo eum [id] cum portione rerum quas nunc possidet ab omnibus saecularium et publicarum rerum impeditibus, id est ab expeditio-

Vid. Struv., Corp. Hist. Germ., Period. IV, Sect. 2, § 10.

^a De hominibus francis. Hoc est laici liberis

^b Signum Ludovici regis. Scilicet Bavariae, quae magnam Germaniae partem sub se comprehendebat.

ne exercitali et hannis atque heribannis et operibus A publicis sive paratis absolutum et quietum esse omnimodis præcipimus; de portione vero rerum prædicti monasterii, quas adhuc, sicut superius dictum est, in potestate diversorum hominum per beneficium esse constat, præcipimus atque per hos imperiales apices nostros sancimus atque decernimus ut, sæpe dicto monasterio S. Maxentii et rectoribus ejus nonas et decimas atque opera pleniter persolvant, donec Domino adjuvante per nos ipsos sive per filios et successores nostros prædictam portionem rerum ad memoratum venerabile monasterium, ad quod per justitiam pertinet, pleniter atque integre reddi sive restitui faciamus. Et ut hæc confirmatio nostra per curricula . . . . . ant tempora inviolabilem atque inconulsam obtineat firmitatem, B annuli nostri impressione subter signari iussimus.

^a Datum vi Kal. Octobris, anno, Christo propitio, 13 [Leg. 14] imperii domini Ludovici imperatoris et Lotharii 6, indictione 5. Actum Compendio palatii regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXXVI.

LOTHARIUS AUG. MONASTERIO NONANTELANO MULTA BONA CONFERT.

(Anno 827.)

[Apud Muratori, *Antiq. Ital.*, tom. II, pag. 497.]

Domno Lothario Augusto pacifico imperatore Augusto, serenissimo Romanorum patricio, a Deo coronato, sedem pacificam, beatitudinem tenentem Romanam, Longobardorum.

Omnibus imperii sui et venerabilibus locis debe- C re cautum est venerabiliter expositis in omnibus legibus . . . . . præceptum in venerabili monasterio nobis pro . . . . . tivo expositum est. De aliquantibus itaque rebus a nobis concessis et tributis in ipso venerabili monasterio, vel da quibuscunque hominibus vel personis tributas sint; aliquas res vel concessas in ipsam religionem vel ejus patrimonio atque possessiones lucrari videtur. Ideoque per omnia ^b in nostro territorio Æmilianeasi, vel ad partem Motinensem infra confines civitatis Geminiana, rebus nostris donaticis vel colonicatis, sive de publico, sive de privato ad nostram regalem domum pertinentibus vel adjacentibus, ut quod ad nostram domum debetur, id in eodem suprascripto venerabili monasterio tribuitur, da confines Fossa Sclarola, seu Fossa Pavignana ad confines Ripar^a, ripa Scoltenna, et fluvio Moelena per usque fluvio Lama usque in Suleole per usque in Bagnone, id

^a Simile est præceptum Pippini regis, datum eodem anno Idibus Januarii.

^b Verba illa diligenter animadvertite in nostro territorio Æmilianeasi, id est in provincia seu parte Æmilie ad nos atque ad Italicum regnum spectante; vel ad partem Motinensem infra confines civitatis Geminiana. Eadem fuit Civitas Nora ac Geminiana, ut etiam constat ex diplomate Ludovici Pii apud Sillingar lum et Ughellium. Infra repetitur civitas Geminiana, que vocatur civitas Flexiana. Si ita interpretandus est locus iste, præter Geminianæ, appellacionem quoque Flexianæ ea civitas detulisse videtur. Ego tamen rem dubiam refero. Atque line

est Tumba Rodiliana, casale Restani, et casale Grummolo, silva Leguriano, silva Agolaria, casa Lauto, campo Rovirito, campo de Rusco, Campolongo, Bruniana, civitas Gemini na, que vocatur Flexiana, Quarantole, Ureniana, Verminitica, Niraica, Calendatica, Pilliciana, Corniola, ad pertinentias suprascriptas res justa fluvio Moelena, confines civitatis Geminiana, casale Menterioni, atque casale Firmani, et casale Alperti, et casale Tassinaria, seu casale omne Brixili, atque casale Bruxili, seu Curlo, et Tumbole, atque Fossa Bruxola, et Corrigio Brancudo, et Valle Alba, et casale Fontanellæ, et Corrigio Boni, seu casale Aeus, et casale Tallolo : et insuper alia fundora vel casalia, cum omnibus ad easdem rebus generaliter vel specialiter pertinentibus vel adjacentibus, sive tributariis vel censurais, sive donaticis vel colonicatis, actoribus ad easdem . . . . . rebus generaliter vel specialiter pertinentibus vel adjacentibus in ipsius confines et latera, atque ad suprascripta fundora et casalia pertinentes vel adjacentes, vel da ipso monasterio donicatas vel colonicatas in ipso venerabili monasterio sint privilegio positas sine aliquo obstaculo vel oppositionem alienjus contrarietatis nostra plenissima largicione. Unde ut quecunque persona, que nostro præcepto statutum est, conare, inviolare aut infringere, siat se compositorum cognoscat nuleta auro obrizo mancosos centum. Nostra itaque statuta inviolabiliter observare præcipimus.

Datum sub die et mense Augusto, indictione quinta. Lotharius Augustus imperator.

CXXXVII.

PRO MONASTERIO DERVENSIS.

(Anno 827.)

[Apud Baluz., *Capitul.* tom. I, pag. 651.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi.

Ludovicus et Lotharius, divina ordinante providentia, imperatores Augusti.

Si petitionibus servorum Dei justis et rationalibus divini cultus amore favemus, superni muneris donum nobis a Domino impertiri credimus. Idecirco notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesie et nostris, præsentibus scilicet et futuris, D quia adieus serenitatem culminis nostri vir religiosus Hauto, abbas ex monasterio quod vocatur Pateolus, quod est in Dervo constructum in honore beatorum Petri et Pauli, suggestit mansuetudini no-

etiam baurie fortasse possumus, cur Riparia (nunc Rivara, villa in agro Sancti Felicis) eo nomine donata fuerit : nempe quod olim foret Ripa Scoltenna, a quo tamen fluvio nunc aliquot stadiis distat. Hæc annotasse juvat ad illustrandas Mutinensium res, imo et Caroli Magni tabulas postremas, in quibus hujus civitatis Novæ mentio est. Qui illas falsi suspicione perspererunt, secum reputent, fieri vix potuisse, ut posteriorum sæculorum impostor in illud testamentum conjiceret civitatem illam, cujus a tanto tempore ne vestigia quidem ruinarum supersunt.

stre eo quod prædictum monasterium, ubi ille Dei A cultor abbas præest, aptum esset ad monasterium regulare; quia non solum idem locus, ubi præfatum monasterium fundatum est, verum etiam et omnes adjacentias congruas haberet servis Dei monasticam vitam degere volentibus. Nam et privilegia qualiter ipsum monasterium ad monasticum ordinem perficiendum fundatum esset, et præcepta regalia nobis ostendit, ubi liquido apparuit quod antiquitus regulare monasterium fuisset. Nos vero hanc rem diligentius scire volentes, jussimus venerabilem virum Hebonem Rhemensem archiepiscopum et aliquos ex suffraganeis suis ad prædictum locum ire, et diligenter intueri, non solum si ipse locus aptus esset ad monasticum ordinem observandum, verum et utrum clerici ibi degentes monastice vivere, a non. Illi vero nostris jussionibus obtemperantes, sicut nobis prædictus Hebo archiepiscopus renuntiavit, et aptum locum invenerunt ad normam regularem custodiendam, et clericos ibi degentes sponte vitam monasticam, sicut illis professi sunt, suscipere et perpetuo observare velle. Sed ut prædictus ordo monasticus in eodem loco nostris et futuris temporibus ad nostram successorumque nostrorum perpetuam eleemosynam digne observaretur, et monachi per tempora degentes secundum regulam sancti Benedicti vitam degere, prædictus Hauto abbas, precibus quibus valuit, rogavit ut nostrum confirmationis præceptum idem monasterium habere mereretur, sicut cetera monasteria monachorum in regno, Deo propitio, nostro habere noscuntur. Cujus petitionem justam et rationabilem judicantes, per hos imperiales apices nostros præcipimus atque jubemus ut abhinc in futurum prædictum monasterium sub monastico ordine persistat, et monachi ibi degentes sub regula sancti Benedicti, Domino sibi adjuvante, perenniter vitam ducant monasticam. Et quandoquidem divina vocatione prædictus abbas ab hoc sæculo migraverit, quandiu ipsi monachi inter se talem eligere poterint qui illis secundum regulam præesse et prodesse possit, per hanc nostram auctoritatem licentiam habeant eligendi ababates, qualiter monachi per tempora ibi degentes pro nobis, conjugibus ac liberis nostris, seu totius regni nostri stabilitate, Domini misericordiam indecinerent exorare decerentur. Et ut hæc nostræ auctoritatis præceptio ac confirmatio per curricula annorum inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici gloriosissimi imperatoris.

Signum Lotharii serenissimi Augusti

Durandus diaconus ad vicem Fredugisi recognovit.

Data 11 Idus Februarii, anno Christo propitio 14 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, et Lotharii 5, Indict. 5. Actum Aquisgranii palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXXVIII.

I RO MONASTERIO DERVENSI.

(Anno 827.)

Dirimitur contentio abbatem inter et fiscum regium de silva Astenetensi.

[Apud Mart., *ampl. coll.*, tom. II, pag. 24.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius divina ordinante providentia imperatores Augusti.

Notum esse volumus omnium fidelium nostrorum, presentium scilicet et futurorum, sagacitati, quia Ando abbas monasterii cuius vocabulum est Stabulaus et Malmundarium, accedens ad aures clementiæ nostræ, expetiit nobis dicens, quamdam contentionem inter se et Albricum actorem fisci nostri, qui Tectis nuncupatur, exortam esse, de quadam scilicet silva quæ in loco nuncupante Astenetum, inter duos rivulos Tailernion et Dulnosum esse videtur. Nos quoque hujus contentions et seditiosis qualitatem cognoscere volentes, misimus duos ex fidelibus nostris Jastonem videlicet comitem palatii nostri et Wirnitum magistrum parvulorum nostrorum, ut eum locum de qua hujus contentions intentio agebatur, inspicerent, et per circumstantes utriusque partis rei veritatem inquirerent, qui reversi renuntiaverunt nobis quod cum memoratus Ando abbas per priscorum regum Francorum donationis præcepta, necnon et familia memorati fisci nostri, ac actores ejusdem propter antiquam consuetudinem suas opportunitates et commoditates in eadem silva communiter habere debeant, has autem opportunitates et commoditates, propter contentiones et discordias, ne abhinc in futurum fiant, placuit nobis in hunc modum determinare: id est, ut cum præcepta regalia, quæ de memorata silva circa præscriptum monasterium a priscis Francorum regibus facta fuerunt, inviolabilia permaneant, cum utraque pars monasterii videlicet et fisci nostri eandem silvam in pascuis animalium et porcorum utendis, cum in materiam piscium faciendis et piscationibus exercendis sine aliquolibet alterius partis impedimento dimissa sibi invicem piscationis solutionem æqualiter et communiter habeant, et neutra pars nullatenus memoratam silvam ultra exstirpare, aut mansioniles in ea facere præsumat. Et ut hoc nostræ auctoritatis conscriptum verum credatur ac diligentius conservetur, annuli nostri impressione subter eum signari jussimus.

Ego Hermimarius notarius ad vicem Friducis recognovi.

Data VIII Kalend. Junii, Christo propitio, anno decimo quarto imperii domni Ludovici et domni Lotharii quinto piissimi Augusti, indictione 5.

Actum Tectis a palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

• Hujus palatii regii nulla occurrit mentio in libro IV Mabillonii de Re diplomatica.

CCXXX.

PRO MICIACENSIS S. MAXIMINI MONASTERIO.

(Ante annum 828.

[Ex chartulario Miciacensi, apud D. Bouquet., tom. VI, pag. 554.]

• In nomine Domini Dei omnipotentis et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius filius ejus divina ordinante providentia imperatores Augusti.

Notum fieri volumus imprimis successoribus nostris, necnon et omnibus fidelibus, quia postulavit magnitudinem nostram Jonas fidelis noster Aurelianensis præsul Ecclesiæ, ut divinae servitutis ob honorem, et propter monasticam veraciter religioseque servandum ordinem, nostræ auctoritatis privilegio committeremus illi quoddam cœnobium regie potestatis, nominatum Miciacum, in Aurelianensi diœcesi, fundatum in honore Dei et gloriosi protomartyris Stephani a Clodoveo primo Christianissimo Francorum rege, et posteriorum munificentia regum amplissime sublinatum. Idem autem venerabilis præsul Jonas præfatum Miciacensem locum speciali amore diligens, ob meritum et reverentiam sanctissimorum Patrum Euscipii, Maximini, Aviti et aliorum quamplurium, qui in eodem cœnobio cum plurium fratrum numero sub monastico ordine probabiliter Deo vixisse et placuisse declarantur testimonio evidentium miraculorum, non ambitiosa cupiditate aut fastu superbiæ expetit, sed ut regularis ordo monasticus religiosissime custodiendo teneatur. Nostra ergo pietas tali ratione committit sibi præfatum locum et successoribus ejus, ut magis per eos spirituali et temporali augeatur incremento quam minuat, et neque ullam tyrannidis dominationem super monachos, familiam, mancipia, servos exerceant, et neque ipse aut aliquis successorum ejus a jure et potestate præfati Miciacensis monasterii aliquid rerum suarum mobilium vel immobilium, quas nunc Christo propitio possidet, vel in futuro acquirat, aut in domino proprio invadat, aut quomodo subripiat vel subtrahat, aut alicui tribuat. Ad notitiam autem futurorum placuit nobis in hoc pragmatico, quod in præsentia nostra ipse Jonas episcopus, una cum convenientia metropolitani sui Hieremie dictando composuit, et scriptum nostræ excellentiæ corroborandum obtulit, adnotari possessiones terrarum quæ in præceptis regum continebantur quorum munificentia prædicto loco largite sunt, quas præsentialiter Dei gratia secure ac quiete possidet. Prior est fundus Miciacensis cum appendicibus suis, ac fluvius Ligeris et Ligerici; continuatum pertinet aqua ejusdem fluvii Ligeris ad prædictum cœnobium ex utraque ripa, ab illo loco ex quo iocipit terra ejusdem supra capellam Sancti Maximini ab oriente, donec finiatur tota adversus occidentem cum fluvio Rolleno. Tantum vero fluvii Ligerici pertinet ad prædictum monasterium, quantum hic adnotatur. Incipit enim possessio fluvii Ligerici a fari-

A nario cujusdam Dromedamii, et decurrit per ripam Sancti Hilarii usquecum cujusdam Mortosii nomine vici derudendo fines Ligeris alveo non modico invehitur, terminante quadam conclavi terræ alterius ripæ prædicti monasterii contra ubi etiam publica via est, inter quam et alteram terram prædicti cœnobii paululum extendit se quadam terrula Sanctæ Crucis, necnon et fluvius Rollemus, qui in eodem loco ad præsens invehitur Ligeri. Altera vero ripa prædicti fluvii Ligerici semper prædicti cœnobii est potestatis, quamvis cujuscumque terra alterius juris desuper habeatur. Et in civitate Aurelianensi possidet præfatum cœnobium Miciacense claustrum, quod dicitur capella Sancti Maximini, et terra ipsius aliodii exit extra murum. Et alio loco in civitate habet aliodium B *Monberric* inter Sanctum Stephanum et Sanctam Mariam Boni Nuntii, et ultra fluvium Ligeris habet villam Berarii, quæ dicitur capella Sancti Maximini, et censium cum silva, et montem Pastoris, et montem Thebaldi, et villam Marmianos. Et in alio loco habet Cambiacum villam, cum ecclesia et omnibus sibi pertinentibus. Et in alio loco villam quæ dicitur Fontanas, ubi est rivulus aquæ, et prope illam habet villam quæ dicitur Casellagi. In Scalonia (*la Sologne*) vero possidet curtem Venuensem cum ecclesia, mancipiis, terris cultis et incultis, et silvam quæ dicitur Tassimata; curtem etiam Litimiacensem, quæ vulgo dicitur Monsteuranni, cum servis, silvis et aliis rebus sibi adjacentibus, ac villam Dardi cum omnibus sibi pertinentibus, ac villam quæ dicitur C Fontenellas, cum silva, servis et omnibus sibi pertinentibus. Et habet ecclesias Sancti Petri in Gaudiac, et ecclesias Sancti Hilarii ultra Ligericum. Ac in Marogilo, in uno loco possidet de pratis xxiv, et in alio loco, qui dicitur Ad Renas, in alodio aripemos iv; et in prospectu Aurelianis in loco qui dicitur Ad Portum (*le Portereau*), aripemos de vinea vii. Hæc Clodoveus primus rex Francorum loco Miciacensi jure hæreditario donavit. Et in pago Bituricensi infra castellum Sancti Gundulfi habet curtem Pauliacum, cum ecclesia et aqua Nostius ac omnibus sibi pertinentibus. Et habet alteram curtem ibi juxta prædictum Pauliacum, quæ dicitur Ad Sanctum Martinum, cum ecclesia ac omnibus sibi pertinentibus. Hæc Clodovirus filius senioris Clodovei præfato loco concessit. Habet quoque potestatem quæ dicitur Vienna, cum ecclesia et silva et omnibus sibi pertinentibus, in qua est collamilus; ac potestatem, quæ dicitur Villa Mariæ, cum omnibus sibi pertinentibus, ac silvam quæ dicitur Torsellis, tenentem duas leugas. Hæc Clotarius rex prædicto loco concessit. In Belsica vero habet potestatem Ardreni putei (*Ampuys*), cum omnibus sibi pertinentibus, Bittiaco, Montemuecheth, Pirario, Sancino, Nocumento, ac sibi servis pertinentibus; et in pago Stampensis villas duas, Casellas et Castaneum Villare. Ista rex Chilpericus dedit. Ac in Belvacensi pago habet villam quæ dicitur Ad Sanctum Maximum cum ecclesia in

• Insolita invocatio. Multi alii nevi hoc præceptum suspectum reddunt.

honore ipsius dicata, quæ vicina est Sylvanectensi A parochiæ; et in prospectu Aurelianis potestatem Brucias, quæ dicitur Ad Sanctum Dionysium, cum ecclesia in ipsius martyris honore dicata, cum sibi pertinentibus, Albarias, Caventono, Asnarias, servis, terris, pratis; et in alio loco villam Nemesim, cum aqua, terris, pratis et omnibus sibi pertinentibus. Hæc Dagobertus rex est largitus. Et juxta silvam longam habet villam quæ dicitur Villare Magnum, cum ecclesia sancta [dicata] in honore sancti Maximini. Ac in pago Dunensi cellam habet in loco qui dicitur Mons Letardi (*Montlitar*), cum aqua Conida, molendinis, silva, pratis, terris cultis et incultis, pascuis et vineis, mancipiis et servis. Hæc Theodoricus rex ex hereditate Lupi piissimi ducis prædicto loco contulit. Et in pago Lemoviensi habet ecclesiam quæ dicitur Magniacus, cum ecclesia et aqua, molendinis, terris cultis et incultis, vineis, pratis, silvis, pascuis, parvis exiibus et regressibus, servis, mancipiis. Hanc curtem genitor noster gloriosus Augustus Carolus Magnus imperator contulit Miciaicensi loco. Ac in Pactavensi territorio, in portu Vitrarie, in pago Herbadelico super fluvium Tannacum, habet areas Salinarem ad onerandas naves, sive ad suas necessitates excludendas, et possidet prædictas areas cum vineis, terris, pratis, pascuis, silvis et omnibus sibi pertinentibus, quæ Garobolenus de fisco regio habuit, scilicet a nostro avo Pippino et filio ejus genitore nostro Carolo regali munificentia collatum esse cœnobio Miciaicensi. Nos vero, ne inferiores videremur prædictis regionibus, beneficio centissimus prædicto loco per deprecationem Drucesindi abbatis ipsius loci, et privilegio auctoritatis nostræ corroboramus discursum trium navium per diversa imperii nostri flumina, scilicet per Ligerim, Sequanam, Maternam [Matronam], Carum, Vigennam, Sartam, Medhanam, Lidum, pro quibuslibet monasterii necessitatibus, ut secure et libere ire ac redire valeant, ac non reddant ullum teloneum vel ullam consuetudinem vel aliquam redhibitionem: et ne quislibet exactor fisci de carris, vel carretis vel sagmariis, vel de quocunque vehiculo sive per terram, sive per aquam facto, vel de quocunque commercio pertinente ad prædictum locum exigat vel accipiat ullam consuetudinem: ne quibuslibet negotiis factis, vel in villis, terris, aquis, silvis prædicti monasterii, undeunque potestas judiciaria aliquid exigere presumat, aliquam legem vel consuetudinem accipere vel exigere, vel quamlibet molestiam inferre. Et obeunte abbate monasterii ipsius, volumus

ut nulla se occasione neque episcopus neque quilibet regie potestatis minister in describendis prævidendisque acquisitis acquirendisque ejusdem monasterii rebus permisceat. Abbatem vero eidem monasterio non alium, quam quem dignum moribus communi consensu congregatio tota poposcerit, ordinari volumus: ac orandi tantummodo causa accedendi ad præfatum locum episcopo licentiam damus; aut si forte ad peragenda sacra missarum fuerit invitatus mysteria, et si voluerit prædicto cœnobio aliquid de episcopio suo dare, nostra regali et sua pontificia auctoritate peragat; at si voluntas et facultas denegerit, de iis quæ collate sunt rebus nihil invadere præsumat. Porro si contigerit aliquid infortunium ejusdemque perturbationis, quod ab episcopo possit minime diffiniri, vel ipse erga ipsum locum male agens [agat], jubemus ut nostrorum successorum regum auriibus declaretur, ut regali judicio quidquid depravatam fuerit corrigatur. Ne ergo putent præsulæ sedis Aurelianis propter hanc commendationem ad adjutorium ac defensionem Miciaicensis cœnobii a nobis pie ac misericorditer factam, quam fideli nostro Jonæ episcopo committimus, eo quod præsentia nostra longe remota sit ab illis partibus, res præfati monasterii qualibet machinatione alienare, vel ipsum locum inquietare, præsertim cum et præfatus locus regio beneficio sit fundatus, et res ipsius cœnobii larga regum munificentia sint largitæ. Itaque summopere jubendo volumus ut monachi prædicti loci ad divinum servitium honorificentius peragendum rebus superius memoratis ditati, regulariter otium sanctæ quietis per adjutorium episcopi et per hanc nostram auctoritatem adepti, in his in quibus se Deo devinxerunt, divina juvante gratia, immobiliter permaneant. Et pro hoc beneficio a nobis impartito flagitamus omnimodis servos Dei præfati loci monachos, ut pro nobis et conjuge nostra Judith et prole, et stabilitate imperii a Deo nobis collati, et per cuncta sæcula per successores nostros sua gratissima pietate conservandi semper omnipotenti Deo preces fundant. Hoc autem præceptum, ut plenorem in omnipotentis Christi nomine obtineat vigorem, et a successoribus nostris credendo conservetur, nomine nostro et eorum, qui præsentés aderant, titolare volumus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Datum xiv Kal. Martii, anno Christo propitio 24^a imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 14. Actum Aquisgranî palatio regio in Dei nomine.

^a Corrigendum esset, anno 25, ut annus imperii cum indictione decima quarta et cum anno Christi 856 conveniret. Verum hoc diploma ante id tempus datum evincunt, 1° inscriptio, in qua Ludovicus et Lotharius simul imperatores, et quidem *divina ordinante providentia* exprimuntur, præter morem a secessione Lotharii usurpatum; 2° consensus Hieremie archiepiscopi Senonensis, qui septimo ante annum 856 decesserat; 3° subscriptio Fridugisti cancellarii, qui autē duos annos obierat. Quan-

vis hoc pragmaticum tot nævis maculetur, Mabillonius tamen, lib. xxxi Annal. Bened., num. 66, illud non contemnendum putat, quia in eo quid Clodoveus Magnus, quid ejus filii Clodomirus et Clotarius, quid Chilpericus Clotarii filius, quid Chilperici nepos Dagobertus, ipsiusque Dagoberti iudem nepos Theodericus tertius, quid denique Pippinus, Carolus Magnus ac Ludovicus Miciaicensi monasterio contulerint, singillatim exprimuntur.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi cancellarii A
recongnovit *.

COLL.

PRO MONASTERIO SCHWARTZACENSIS.

(Anno 828.)

Confirmatur commutatio bonorum facta inter Waldo-
nem abbatem Schwartzacensem et Erchengarium
comitem Nordgovie.

[Ex antiquo chartulario abbatiæ Andlaviensis b.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
Christi, Ludovicus et Lotharius divina ordinaute
providentia imperatores Augusti c.

Si enim ea que fideles imperii nostri pro eorum
opportunitatibus inter se commutaverunt, nostris
confirmamus edictis, imperialem exercemus consue-
tudinem, et hoc ita postmodum jure firmissimo man-
surum esse volumus. Idcirco noverit omnium ille-
dium nostrorum, presentium scilicet et futurorum,
industria, quia Waldo d abbas monasterii quod vo-
catur Svarzhaha, nec non et vir illuster Erkinga-
rius comes, ac genitrix et fratres sui Rotdrudis, Vu-
radus, Bernaldus et Bernardus accedentes ad aures
clementiæ innotuerunt celsitudini nostræ, quod pro
ambarum partium opportunitate quasdam res et
mancipia inter se commutassent. Dederunt igitur
Erkingarius comes, ac genitrix et germani sui Rot-
drudis, Vuoradus, Bernaldus et Bernardus per no-
stram sibi datam licentiam Waldoni abbati ad par-
tem præfati monasterii sui in villa Creuhesheim e
mansos sex et jornales septem; et in Utilinhaim f
mansos quatuor; et inter Fedinheim g, et Lampar-
theim h, et Techinheim i, mansos duos et prata ad
carradas i triginta quatuor; et ad Mustridisheim k
sortem l unam, et ad Fregistatt m sortes duas et

* Mabillonius, lib. 6 de Re diplom., num. 80,
memor præceptum Ludovici et Lotharii pro com-
mutatione ab Hilduino abbate Dionysiano facta eum
quodam Lantfredo. *Adalulfus diaconus recognovit ad
vicem Fridugisi. Datum v Kal. Martii anno 45 impe-
rii domni Ludovici, et Lotharii 6, Actum Aquisgrani
palatio regio; id est, anno Christi 828.*

b Edidit Schœpflinus, Alsat. diplom. tom. I, pag.
72, se non satis correcte.

c Licet Lotharius die 31 Julii 817 consors imperii
factus fuisset et confirmatus 1 Maii 821 in conventu
Noviomagensi, tamen in diplomatibus, ubi Ludovici
et Lotharii nomina habentur conjunctim, primus
imperii Lothariani annus repetitur ab anno 822,
quod in Attiniaciensi conventu mense Augusto missus
est in Italia regnum. Hujusmodi diplomata in Alsa-
tia non reperiuntur ante annum 826, et duo tantum
hujus generis exstant, nostrum anni 828, et alterum
autographum an. 826 pro monasterio Gregoriano.

d Idem ac Wido, erat ex magna familia et quidem
Ludovicus Pio affinis, ut opinatur Eckart, de Rebus
Franc. Orient. tom. II, pag. 481, qui asserit illum
fuisse nepotem Ernesti ducis et propinquam Adar-
lardi comitis palatii.

e Hodie Griesheim, vicus pertinens ad episcopum
Argentinensem.

f Hodie vicus Utelnheim sive Uttenheim, bilhorio
distans Argentina, in quo abbatia Schwartzacensis
gaudet jure decimarum et patronatus.

g Hodie Vendenheim, feodum episcopatus Argen-
tinenis, pertinet ad DD. de Wurmser.

h Hodie Lampertheim, dimidia leuca a Venden-
heim distans, pertinet ad summum capitulum Ar-

Waltmasta * ad porcos saginandum septenos sexa-
ginta duos; et in Zeinhaim o de vinea aripennos p
duos; et in Wangen q similiter, et mancipia r nu-
mero triginta quatuor, his nominibus: Anno, Wil-
ligart et filia ejus Feginholt, Yutibet, Duno, Wana-
hilt, Pallo, Trutger, Rahrnd, Goltrud, Hildefrit,
Theacka, Waldila, Meginfrit, Richilt, Winilind, Lin-
thari, Fridalind, Irmauhilt, Liapheri, Wolfarth, Wil-
lirat, Liudolf, Nortwib, cum filiis tribus, Waldgard,
Ruadiind, Heliosind, Antrat..... Et e contra in com-
pensatione istarum rerum dedit præfatus Waldo ab-
ba de rebus memorati monasterii memorato Erkin-
gario comiti, ac genitrici et fratribus ejus, Rotdrudi,
Vuorado, Bernaldo et Bernardo per nostram sibi da-
tam licentiam in pago Alscacine in villa, vel marka
B Erboldisvillare, in loco qui appellatur Zinzila s,
mansos decem et septem, et prata ad carratas quin-
quaginta, et de vinea aripennos quatuor, cum finibus
et terminis eorum, et mancipia numero triginta qua-
tuor quæ ita nominantur: Adelbert, Watto, Dhegan-
holt, Hildigun, Werinbold, Hugibold, Ingilbold, Ot-
gunt, Weringunt, Willibert, Franco, Horslof, Ruat-
ber, Snelrath, Hiltrad, Ingilbert, Engitman, Niwrat,
Frutlind, cum filio suo, Werhild, Ruathild, Willisind,
Ratgunt, Ingilrich, Lonico, Adalbild, Libold, Wil-
ligunt, item Deganbald, Lipsind, Liutsind, Werin-
bert, Wacho. Unde et duas commutationes pari te-
nore conscriptas, manibusque bonorum hominum
roboratas præ manibus se habere professi sunt; sed
pro integra firmitate petierunt celsitudini nostræ, ut,
etc. *Reliqua, ut in diplomate anni 823, quo Ludovicus
Pius confirmat commutationem factam inter Ber-
noldum Argentinensem, et prædictum Erchengarium,
supra, num. CIX. Et ut hæc auctoritas firmiter habeat*

gentinense.
i Vicus ignotus, forsitan Eckwersheim prope Ven-
denheim et Lampertheim.

k Carrada est onus carri, quantum carro vehi po-
test, Gallis *charrette*. Ducange, tom. II, pag. 547.

l Hodie Meistersheim, quatuor leucis ab Argen-
tina, feodum episcopatus Argentinensis, ad DD. de
Landsperg pertinens.

m Sors erat modulus agri. Ducange, in Glossario,
tom. VI, pag. 609. Significabat etiam usuagium,
sive jus utendi foresta. Ibid. pag. 610.

n Hodie Fregistatt, trans Rheum, magnus vicus
pertinens ad principem Hasso-Darmstadiensem in
præfectura Lichtenavici.

o Id est, forestæ usus ad saginandos porcos, a
voce *mast*, quæ, teste Wachtero, Glossarii pag. 1056,
significat glans, sive sagina. Vox vero Waltuasta
hucusque fuit Glossariis incognita.

p Hodie Zeinhaim, prope Wilgotheim, pertinet
ad episcopum Argentinensem.

q Modus agri, unde Gallica vox *arpent*. Ducange,
in Glossario, tom. I, pag. 624 et 692.

r Hodie vicus Wangen, antiquum abbatia sancti
Stephani patrimonium.

s Schœpflinus male legit *marleya* pro *mancipia*.

t Hodie Zinsweiler, vicus Oberbronnio semilucea
distans. Primo nominatus fuit Erboldisweiler, sed
brevis nomen suum perdidit, et a rivo Zinzela, qui
illum abluit, vocatus fuit Zinsweiler. In Zinzila
Odalricus comes scripsit anno 804 chartam donatio-
nis bonorum villæ Heinhaim pro abbata Fuldensi,
quam reulit Schannat, in Tradit. Fuldensibus, pag.
86, num. 181.

tur, de annulo nostro subter eam jussimus sigillari. A Hirminmaris notarius ad vicem Fridugisii recognovi.

Data quarto Non. Martii, anno, Christo propitio, 15 imperii domni Ludovici et Lotharii 6 piissimi Augusti, indictione 6. Actum Aquisgranii palatio regio^a, in Dei nomine feliciter. Amen.

CXLI.

PRO RESTAURATIONE ECCLESIE S. BENIGNI IN URBE DIVIONIS.

(Anno 828.)

[Apud Mabill., *Ann. ord. S. Bened.*, tom. II, p. 516.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus, Amadeo comiti, Heliae et Waldo, Isembardo et Barbeto vassis nostris. Notum sit vobis quia volumus ut adiutorium faciatis Herlegando B diacono ad restaurandam et recuperandam ecclesiam sancti Benigni martyris Christi, propter illam scilicet rationem, quia compertum nobis est quod vos de ratione ejusdem ecclesie beneficia habeatis; et nonas, et decimas in omnibus dare faciatis: quia justum est. Propterea constituimus vobis ut ad restaurandam illam ecclesiam, et cooperiendam, adiutorium præstetis. Videte ut omnino impleatis, atque expressim vobis demandamus ut nullam exinde habeatis negligentiam, si gratiam nostram vultis habere. Et ut certius cognoscatis hanc nostram esse jussionem, de annulo nostræ jussimus sigillari.

CXLIH.

PRO BURDIGALENSI S. ANDREÆ ECCLESIA.

(Ante annum 828.)

[Apud D. Bouquet., tom. VI, pag. 557, ex Lopesio, *Eccles. Metrop. Burdigal.*, pag. 377.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si liberalitatis nostræ munere locis Deo dicatis quiddam conferimus beneficii, et necessitates ecclesiasticas ad petitiones sacerdotum nostro relevamus juvenamine, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter profuturam liquidum credimus. Noverit iterea sagacitas seu utilitas omnium fidelium, tam presentium quam futurorum, quod vir venerabilis Sicharius Burdigalensis archiepiscopus adiens nostram presentiam, obtulit obtutibus nostris immunitatem domini et genitoris nostri Caroli bonæ memoriæ serenissimi Augusti, in qua continebatur qualiter ipsam sedem, quæ est in honorem S. Andreæ et S. Jacobi apostolorum, cum monasteriis sibi subjectis, quæ dicuntur Blavia, quod est in honorem S. Romani constitutum, ubi ipse sanctus corpore requiescit, situm in eodem pago Burdigalensi super fluvium Garonam; nec non et S. Severini, ubi etiam

requiescit ipse, constructum in suburbio ipsius civitatis, cum omnibus appendiciis et assentiis^b eorum, quæ non solum idem genitor noster, verum etiam prædecessores ejus reges, ipsamque sedem sub suo munimine et defensione cum cellulis sibi subjectis, et rebus vel hominibus ad se pertinentibus vel aspirientibus consistere fecissent, et eorum immunitatum auctoritatibus ab inquietudine judicariæ potestatis eadem munita atque defensa fuisset ecclesia. Sed pro rei firmitate postulavit a nobis præfatus Sicharius archiepiscopus ut, parentum seu prædecessorum nostrorum regum morem sequentes, hujusmodi nostræ immunitatis præceptum ob amorem Dei et reverentiam ipsius sancti loci circa ipsam ecclesiam fieri censeremus. Cujus petitioni libenter assensum præbimus, et hoc nostræ auctoritatis præceptum circa ipsam ecclesiam immunitatis atque tuitionis gratia pro divini cultus amore et animæ nostræ remedio fieri decrevimus, per quod præcipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, vel quilibet ex judicaria potestate, aut nullus ex fidelibus nostris tam presentibus quam futuris, in ecclesia aut agros seu reliquas possessiones, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis intra ditionem imperii nostri juste et legaliter memorata tenet ecclesia, vel ea que deinceps in jure ipsius ecclesie divina pietas voluerit augeri, ad causas audiendas, vel freda aut tributa exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius ecclesie, tam ingenuos quam servos, super terram ipsius commanentes injuste distringendos, nec ullas redditiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris nec futuris temporibus ingredi audeat, nec ea que supra memorata sunt, exigere præsumat. Sed liceat memorato præsuli et cuilibet successori res prædictæ ecclesie cum cellulis sibi subjectis et rebus vel hominibus ad se aspicientibus vel pertinentibus, sub immunitatis nostræ defensione, remota totius judicariæ potestatis inquietudine, quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, atque pro incolumitate nostra et conjugis et prolis, seu etiam totius imperii a Deo nobis collati, et ejus clementissima miseratione per immensum conservandi, una cum clero et populo sibi subjecto, Dei immensam clementiam jugiter exorare. Et quidquid de præfatis rebus ecclesie jus fisci exigere poterit, totum nos perpetua renuntiatione concessimus ecclesie isti, ut perennibus temporibus in alimoniam pauperum et stipendia clericorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Hanc itaque auctoritatem, ut pleniorum in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus nostris diligentius conservetur, manu nostra subterfirmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

^a Mense Februario anni 828 a Ludovico Pio et Lothario filio conventum habitum esse publicum Aquisgranii narrat Astronomus in Vita Ludovici Pii, apud Bouquet., tom. VI, pag. 109 (*hujusce voluminis col. 927*). Ibidem quoque, eodem anno et mense

Martio, duo imperatores pater et filius Sigehardo abbati monasterii Crenifanensis concesserunt diploma datum xi Kal. Aprilis.

^b Legendum, *adjacentiis* vel *aspicientiis*.

CXLIII.

PRO MONASTERIO EREWFANENSIS.

(Anno 828.)

[Apud Rettenpacher, *Annale Eremifanenses*, pag. 50.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius divina ordinante providentia imperatores Augusti.

Si erga loca divino cultui mæcipata imperiali more beneficia largimur opportuna, id nobis procul dubio ad stabilitatem imperii nostri, et animæ salutem proficere minime dubitamus. Igitur notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, præsentibus scilicet et futuris, quia ad deprecationem dilecti filii nostri Ludovici regis Waioariorum et Geroldi comitis concessimus cuidam monasterio nostro, cujus vocabulum est Chrenisa, quod est constructum in honore et veneratione Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, situm in pago Trungowe, ubi præsentis tempore vir venerabilis Sigehardus abbas præest, et monachis ibidem per tempora degentibus quoddam territorium, quod est in pago Grunzwilt, juxta montem Sumerberch, quod usque inodo servi vel sclavi ejusdem monasterii ad censum tenuerunt, qui ad partem emitis solvebatur; ubi etiam monachi de præfato monasterio ecclesiam et domos et cætera ædificia construxerunt. Quod territorium ita terminatur: incipit enim, ex plaga orientali, a Sumerperch, sicut inissi Geroldi comitis designauerunt, usque in Draeisma, ad locum qui vocatur Hohoga, Plætelhina, et inde sursum usque ad territorium episcopatus Pataviensis ecclesiæ, et exinde ad plagam australem usque in Heribrunnum. Deinde ex parte occidentali usque ad eum locum ubi Flinspach exit de silva; a parte aquilonis, sicut ipsa silva pergit usque ad jam dictum montem qui vocatur Sumerperch. Memoratum vero territorium, quantumcunque infra superscriptam terminationem consistit, salvis tamen proprietatibus liberorum sclavorum, reliquum quidquid infra has terminaciones præsentis tempore ad partem comitum pertinebat, omnia supradicto monasterio Chremysæ per hanc nostram auctoritatem præsentialiter tradimus, et de nostro jure in jus et dominationem ejus transfundimus, ita videlicet ut quidquid de præfatis territoriis ob utilitatem et profectum præscripti monasterii rectores et ministri ejus facere vel judicare voluerint, libero in omnibus potiantur arbitrio faciendi quidquid elegerint. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconvulsa manere, manibus propriis subterfirmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Signum Lotharii gloriosissimi imperatoris Augusti.

^a Brisgovia.

^b Liuthardi comitis meminerunt Ermoldus Nigelus De Reb. gest. Ludovici Pii, vers. 274 et 375, ac Astronomus in Vita Ludovici Pii, cap. 13 et 16,

[A Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovi. Datum xi Kal. April., anno Christo propitio 15 imperii domini Ludovici serenissimi imperatoris, et Lotharii 6, indictione 6. Actum Aquisgrani, palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.]

CXLIV.

PRO MONASTERIO S. GALLI.

(Anno 828, 12 Feb.)

Ludovicus Pius et Lotharius imperatores confirmant donationem a Pippino rege monasterio S. Galli factam.

[Apud Neugartl, *Codex Alemannicus*, pag. 196, ex cod. Tr. mon. S. Galli, pag. 172.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius divina ordinante providentia imperatores Augusti.

Notum sit omnibus fidelibus nostris, præsentibus scilicet et futuris, quia Gauzbertus venerabilis abbas ex monasterio S. Galli permissum suum nobis innotuit, quod avus noster Pippinus quondam rex aliquos liberos homines in pago Brischava ^a quorum nomina sunt: Williharius, Putico, Gauzbertus, Otarius, Pilius, Haimo, Huudo, Wolfvinius, Motharius, Chrodarius, Gangulfus, Zuppo, Gisalo, Drasamundus, Harimundus, Otini, Grotzeo, Swabulfus, Biritoldus, Griffo, Wolantinus, ad eundem monasterium concessisset. Eo scilicet modo ut iidem liberi homines, et posteritas eorum, censum quod ad fiscum persolvi solebant, parti prædicti monasterii exhiberent atque persolverent. Sed quia super hæc concessione præceptum avi nostri Pippini regis conscriptum non habebat, jussinus Liuthario comiti ^b hanc causam diligentius, si ita esset, inquirere. Qui juxta veritatis et æquitatis ordinem diligenter perscrutatum renuntiavit nobis, quia sicut per illos pagenses et veraces homines per sacramentum invenire potuit, ita esse verum, sicut superius comprehensum est. Quapropter hoc nostræ auctoritatis præceptum fieri decrevimus: per quod præcipimus atque jubeamus, ut, sicut predicti homines ingenui illud censum quod annis singulis fisco conferri solebant, eidem monasterio sancti Galli per constitutionem avi nostri Pippini regis exhibuerunt, ita abhinc in postmodum omnis posteritas eorum per hoc nostrum præceptum ad supra dictum monasterium sub omni integritate persolvant. Nullusque vel a comitibus, vel a centenariis, vel a missis discurrantibus, vel a quibuslibet alterius ordinis inquietudines aut calumnias pars ejusdem monasterii exinde patiat: sed sicut ab avo nostro Pippino rege concessum est, ita ab omnibus fidelibus nostris erga prædictos homines, et censum qui ab eis debetur, inviolabiliter conservetur. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, et per futura tempora melius conservetur, annulo nostro subter eam jam jussimus sigillari.

apud Bouquet. *Rer. Gall. Script.*, t. VI, p. 18, 20, 91, 94 (*hujus voluminis, col. 927*). An hic idem sit cum Lituariario comite hic memorato, non ausim statuere.

Hirminuaris notarius ad vicem Fridugisi reco-
gnovi et subscripsi.

Data pridie Idus Februaris anno Christo propi-
tio 15 imperii domni Ludovici imp. et Lotharii
sexto ^a, indictione 6. Actum Aquisgrani ^b palatio
regio, in Dei nomine felicit. Amen.

CXLV.

PRO MONASTERIO SANGERMANENSI.

(Anno 829.)

[Apud Mabill., *Annal. ord. S. Bened.*, tom. II,
pag. 521.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
Christi, Ludovicus et Lotharius divina ordinante
providentia imperatores Augusti.

Si ea quæ fideles imperii nostri pro statu et uti-
litate ecclesiarum ac servorum Dei fideliter ac de-
votè ob Dei amorem in locis sibi commissis statue-
runt, nostris confirmamus edictis, hoc nobis procul
dubio ad æternam beatitudinem et totius regni a Deo
nobis commissi tutelam inansurum esse credimus,
et retributorem Dominum in futuro habere confidimus.
Igitur notum sit omnibus fidelibus sanctæ Dei
Ecclesiæ ac nostris, presentibus scilicet et futuris,
quia vir venerabilis Hilduinus, monasterii Sancti
Vincentii ac Sancti Germani abbas, necnon et sacri
palatii nostri archicapellanus, nostræ suggestit se-
renitati quod pro Dei omnipotentis amore, et futuro
ejusdem congregationis cavendo periculo, ne aliqua
successorum suorum negligentia aut parcitate [Forte
rapacitate] ordo in ea futuris temporibus perturba-
retur monasticus, stipendia eorum quæ annuatim in
cibo et potu accipere debebant, necnon et quasdam
villas, specialiter necessitatibus illorum deservien-
das, constituisset ac deputasset, atque per littera-
rum seriem et largitionis suæ chartam, sua aliorum-
que bonorum hominum manibus roboratam, eis
concessisset ac delegasset : quatenus nulla occa-
sione, nec rei publicæ servitio, quisquam ex suc-
cessoribus suis impedimentum in futuro inferre po-
tuisset, pro quo a via rectitudinis et observatione
regulari oberrare necesse esset : sed deputatis sibi
rebus et stipendiis contenti, absque necessitate et
inopia, regularem normam tenere, et sine prævari-
catione, quantum humana sinit fragilitas, observare
quivissent. Unde humiliter petiit ac postulavit cel-
situdinem nostram, ut pro rei firmitate, super eam-
dem constitutionem auctoritatis præceptum nostræ,
pro divino intuitu ac ipsorum sanctorum reverentia,
ferri juberemus, per quod in antea stabilis et invio-
lata permaneret. Nos vero petitioni illius, quia nec-
essaria et rationalis erat, aurem accomodantes,
et qua voluntate ac ratione ita clementiæ nostræ
suggereret, perspicue intelligentes, veluti postula-
verat, fieri adjudicavimus. Quapropter statuimus

atque jubemus secundum quod in illius ordinatione
continetur, ut dentur eis annis singulis de tritico
puro modii mille quadringenti et quadraginta ; et
in susceptionem hospitem modii centum octoginta,
quod sunt simul modii mille sexcenti viginti ; de vino
modii duo millia ; de legumine modii centum octo-
ginta ; de caseo pensas centum sexaginta ; de pin-
guedine autem modii viginti, aut porci quinquaginta,
quales meliores inveniri possunt ; de butyro modii
quatuor, de melle carraa una ex modii octo, vel
sicut ex censu de villa Lucerias persolvitur ; et men-
salem de duodecim villis melle et cera, id est uno-
quoque mense sextaria quatuor, et ovæ libras duas ;
de sale modii centum ; volatilia cum ovæ de duobus
festis, id est Pascha et Natalis Domini. Ad vesti-
menta etiam vel omnes eorum necessitates, secun-
dum regularem institutionem procurandas, consti-
tuimus illis easdem villas, quas ipse per suam con-
cessionem eis visus est condonasse : id est Antonia-
cum (Antony) cum ipsa capella, vel quidquid ad
suum opus præsentialiter habuit, vel quidquid inde
homines per precarias tenent, vel quidquid per be-
neficium illius aliqui adhuc habent, et illic pertine-
re videtur, ut post eorum discessum ad usum fra-
trum revertantur. Alteram, quæ vocabulum est
Cella (la Celle), quæ dicitur Villaris, cum omnibus
appendiciis suis, quantum ipse præsentî tempore ad
suum opus illic habuit, vel quidquid homines per
precaria vel beneficia illius tenent, et illic pertinere
videtur. Tertiam, quæ vocatur Matriolas (Marolles
près Montereau), cum omni integritate sua. Quar-
tam, quæ vocatur Cati-cantus (Cachani). Quintam,
cujus vocabulum est Novigentus (Nogent
l'Artaud), cum omni integritate sua. Sextam, cujus
vocabulum est Spinogilum (Espigneul), cum ipsa
capella, vel quidquid inde ad suum opus habuit.
Septimam, locellum, quæ vocatur Valedronis (Valen-
ton). Octavam, quæ dicitur Agmantus (Esmant),
una cum ipsa silva quæ vocatur Usta [Al. Utta,
Otte]. Has ergo villas cum appendiciis et redditibus
suis ut diximus, ad omnes ejusdem congregationis,
tam infirmorum quam senum, necessitates facien-
das, et sustentacula mortalis vitæ ministranda,
imperiali auctoritate et indulgentia per hoc præceptum
confirmationis nostræ, sicut prædictus venerabilis
abbas in sua prædicta constitutione, stabili jure eis,
concedimus ac confirmamus : præcipientes ut nullus
abbas per successiones, quod salubri egit consilio,
subtrahere aut minuere audeat, aut ad suos usus
retorqueat, aut alicui in beneficio tribuat : sed neque
servitia ex eis exactet, neque paraveredos aut ex-
pensas ad hospitem susceptiones recipiat ; neque
ullas in aliqua re exactiones inde exigat absque
inevitabili necessitate, præter mensuras in præci-

^a Imperii coronam Lothario Paschalis papa Romæ
impositi ipso Paschalis die an. 825, teste Eginhardo
in Annalibus ad hunc annum. Cf. Annal. Fuld. et
Chron. Saxon., apud Bouquet., *Rec. Gall. Script.*,
tom. VI, pag. 185, 208, 220. Dicendum ergo, scrip-
torem diplomatis primum annum Lotharii in Natali

Domini aut Kalendis Januarii abruptisse, alterum
vero ac sequentes inde inclouasse.

^b Imperatorem hoc tempore Aquisgrani egisse,
facile enligitur ex Eginhardi verbis : « Conventus
Aquisgrani mense Febr. factus est. »

pali ecclesia beati Germani, et in ponte Parisius A longo a tempore dispositas : et si augeri adjudicaverit, et numerum monachorum in majus augeri, amplificare pecunia majori licentiam habeat. Hæc autem, ut putamus, ad usum centum viginti monachorum sufficiunt : distrahendi autem aut minuendi eas, quas pro Dei statumino amore, nequaquam præsumat. Sed si facere præsumperit, et post discessum nostrum hanc nostram confirmationem, quam supra dicti venerabilis viri Hilduini constitutionem fecimus, violare voluerit, querela ad successores nostros, qui tunc temporis nobis superstites fuerint deveniret, ipsique agnita auctoritate nostra statuta nostra defendant, et suæ auctoritatis præcepto confirmet : qualiter futuris temporibus fratres, in cœnobio supra dicto regulam beati Benedicti servantes, absque perturbacione libere Deo deservire queant, nobisque merces exinde in perpetua recompensetur æternitate. Et ut hæc auctoritas, quam ob amorem Dei et animæ nostræ remedium statumino, firmiorem obtineat vigorem, et deinceps inconvulsa valeat perdurare, manus nostræ subscriptione eam subterfirmavimus, et annulo nostro sigillari jussimus.

Data idibus Januarii, anno Christo propitio sexto decimo imperii domni Ludovici serenissimi Augusti, indictione septima. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXLVI.

PRO MONASTERIO FARENSI.

(Anno 829.)

[Apud Chesnium, *Script. Rer. Franc.*, tom. III, pag. 658.]

Ludovicus et Lotharius. divina ordinante providentia imperatores Augusti.

Cum lucis divino cultui mancipis largitionis nostræ munere quidpiam conferimus, id nobis ad stabilitatem imperii nostri, et ad æternæ vitæ præmium capessendum profuturum liquido credimus. Proinde notum esse volumus omnium fidelium nostrorum, præsentium scilicet et futurorum, sagacitati, quia vos superno amore accensi, pro remedio animæ nostræ concedimus quoddam monasteriolum situm in finibus Teatinæ sive Voicitanæ, in loco ejus vocabulum est Lucana, et constructum in honorem sancti Stephani protomartyris, sub omni integritate, ad monasterium nostrum sanctæ Mariæ semper virginis, quod est situm in pago Sahiunsi, ubi in præsentem tempore Ingoaldus abbas præesse dignoscitur. Monasteriolum vero supradictum cum omni integritate, cum ecclesiis, cellulis, territoriis, ædificiis, familiis, juste pertinentibus, casis, amassariciis, aldiariciis, bouillicariis, vacariciis, Alpihus Gais, molendinis, aquis, decursibus, pascuis, paludibus, vel quidquid præsentem tempore juste et legaliter pertinere dignoscitur, et nostri juris atque possessionis jure proprietatis est, totum et ad integritatem, vel inæquisitum, prædicto monasterio Sanctæ Mariæ tradimus, et de nostro jure in jus et dominationem illius trans-

ferimus. Ita videlicet ut quidquid rectores et ministri prædicti monasterii sanctæ Mariæ semper virginis de supradicto monasterio Sancti Stephani secundum auctoritatem canonicam ac regularem facere, ordinare ac disponere voluerint, libero in omnibus possint arbitrio faciendi quidquid elegerint. Et ut hæc auctoritas largitionis nostræ firmior habeatur, et per futura tempora melius conservetur, manibus propriis subterfirmavimus et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Duraudus diaconus ad vicem Frigidigisi recognovit.

Dat. x Kalend. Julii, anno 15 imperii domni Ludovici et Lotharii 7, indict. 7. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXLVII.

PRO FLODEGARIO ANDEGAVENSI EPISCOPO.

(Anno 829.)

[Baluz., *Capitul.*, tom. II, pag. 829.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius, divina ordinante providentia, imperatores Augusti.

Si ea quæ fideles imperii nostri pro eorum opportunitatibus inter se commutaverint nostris confirmamus edictis, imperialem exerceamus consuetudinem, et hoc in postmodum jure firmissimo mansurum esse volumus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum presentium scilicet et futurorum industria quia dilectus filius noster Augustus Lotharius innotuit mansuetudini nostræ quod Flodegarius Andegavensis urbis episcopus pro communi utilitate et compendio superrime de quibusdam mancipiis cum quodam homine nomine Winnerado commutationem fecisset. Dedit igitur præscriptus vir venerabilis Flodegarius, Andegavensis urbis episcopus, paribus sacerdoti Winneradi de ratione ecclesiæ suæ sancti Mauricii de villa nuncupata Chamberliaco, in ipsa, cum consensu Bertæ, quæ ipsam villam in beneficio habere videtur, mancipium nomine Aredium ad suum proprium habendum. Et e contra in compensatione hujus rei dedit jam dictus Winneradus prædicto viri venerabili Flodegario episcopo ad partem præscriptæ villæ vel dominiæ Bertæ, quæ eodem tempore ipsam villam in beneficio habere videtur, de proprio suo mancipia duo his nominibus Restaldum et Ermenaldum. Unde et duas commutationes pari tenore conscriptas manibusque bonorum hominum roboratas illos præ manibus habere professus est. Sed pro integra firmitate petiit ut ipsas commutationes denuo per nostræ mansuetudinis præceptum plenus confirmaremus. Cui petitioni denegare nolimus; sed sicut unicuique fidelium nostrorum juste petentium, ita nos illi concessisse et confirmasse in omnibus cognoscite. Præceptis ergo jubemus ut quidquid pars juste et rationabiliter alteri contulit parti, deinceps per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneat atque possideat, et faciat exinde quidquid elegerit. Et ut hæc auctoritas nostra firmior habeatur et per futura tempora melius conservetur, de annulo nostro subter sigillari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Meginarius notarius ad vicem Fridugusi recognovit et subscripsit.

Data vi Kalendas.... anno Christo propitio 13 imperii Ludovici serenissimi imperatoris et Lotharii 7, indictione 7. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXVIII.

PRO MONASTERIO S. ANDRÆ JURENSIS IN DIOECESI HELENENSI.

(Circa annum 829.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, ex *Append. ad Marcan Hispan.*, col. 775.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentiæ imperator Augustus.

Notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesie et nostris, presentibus scilicet et futuris, qualiter vir illuster Gaucelmus comes ^a ad nostram accedens clementiam, innotuit celsitudini nostræ qualiter quidam abbas, nomine Miro, quondam in territorio Helenense super fluvium Tacidum in quodam loco in honore sancti Andræ monasterium edificasset, et monachos secundum regulam sancti Benedicti in eodem monasterio vivere constituisset, eoque rebus humanis exempto, Sisegutus abbas in suo et loco et ministerio subrogatus fuisset; deprecatusque est nos idem vir illuster Gaucelmus comes ut predictum Sisegutum abbatem, una cum monachis suis, et predictum monasterium suum cum omnibus cellulis ad eum pertinentibus in supradicte pago Helenense, unam videlicet in honore sancti Martini sitam, in qua primitus idem abbas cum monachis habitare cepit, ipsamque valleng cum præfata cellula et cum omni integritate sua concederemus, necnon et aliam cellulam in honore sancti Vincentii constructam, seu et villare quod dicitur Garrericis, cum ipsis fiscalibus terris, vel etiam cum rebus vel adjacentiis, quas presentem tempore in prædictis locis juste et legaliter tenere et possidere videntur, in nostra elemosyna sub tuitione et defensione nostra consistere fecissemus, quemadmodum alia monasteria infra Septimaniam consistere videntur. Cujus deprecationi assensum præbentes, ita nos fecisse omnium fidelium nostrorum cognoscat industria. Propterea has nostræ auctoritatis litteras firmitatis gratia fieri et ei dari jussimus; per quas præcipimus atque jubemus ut nullus iudex publicus, aut quislibet ex judiciaria potestate in ecclesiis aut loca vel agros, seu reliquas possessiones predicti monasterii, et cellulas superiorum nominatas, vel quæ deinceps in jure ipsius loci divina pietas augeri voluerit, judiciario more ad causas audendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas, aut ulla rehibitiones vel illicitas occasiones requirendas ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt exigere præsumat: sed liceat predicto abbati ejusque successoribus, absque ullius injusta inquietudine, cum omnibus rebus ad se juste et legaliter præ-

^a Gaucelmus Ruscionensis comes, filius sancti Willelmi, frater Bernardi Septimaniæ ducis, jussu

A senti tempore pertinentibus, quiete vivere ac residere, et pro nobis, conjuge proleque nostra atque pro stabilitate totius imperii nostri, una cum monachis eorum Domini misericordiam jugiter exorare. Et quodcumque divina vocatione memoratus abbas ejusque successores de hac læce migraverint, quando inter se tales invenire poterint, qui eos secundum regulam sancti Benedicti regere et ordinare valeant, licentiam habeant ex se ipsis eligendi abbates. Et ut hæc nostræ auctoritatis litteræ ab omnibus verius credantur, et diligentius conserventur, de annulo nostro subter eas præcepimus signari.

CLXIX.

PRO MONASTERIO EBERSHEIMENSI.

(Anno 829.)

B [Apud Grandidier, *Histoire de Strasbourg*, tom. II, p. 190.]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Ludovicus divina favente gratia rex Francorum et Longobardorum, Romanorum vero imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei, ipsique in eisdem locis famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Deum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum tam presentium quam futurorum industria, quia venerabilis Theopaldus, abbas monasterii quod nuncupatur Novientum sive Ebersheim, quod est situm in pago Alsatie supra Illau flumen in comitatu Kircheim, quod vir illuster Ethich dux in honorem Domini nostri Jesu Christi et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, sanctique Mauricii apocorumque ejus construxit, præsentavit nobis immunitatem et privilegia domni et genitoris nostri Caroli bonæ memoriæ Augusti. Quæ cum perfecta in audientia principum fuissent, continere videbantur quod idem genitor noster, ob amorem regni cælestis, specialiter tamen ob reverentiam Thebeorum martyrum, predictum monasterium speciali quodam affectu sub plenissima defensione regie immunitatis semper tutatus sit. Quapropter rogavit nos idem prædictus abbas cum domno Vuifhaldo advocato suo, ut paternum morem sequentes ipsum supradicti cænobii locum et ipsius præcipuas curtes in tutelam nostræ imperialis defensionis, exclusa omni comitali seu fiscali potestate, reciperemus. Nos ergo majorum nostrorum exemplo provocati, simulque ipsius sancti loci utilitati et nostræ saluti providentes petitioni in omnibus annere decrevimus. Præcipientes itaque imperiali auctoritate jubemus, ut nullus iudex publicus, nulla judiciaria potestas, nostris et futuris temporibus ipsam supra dictum locum vel curtes ipsius potestative ingredi præsumat, nec paratas aut mansiones ibi faciat, nec quemquam hominum constringat, nec quidquam in jure fisci nostri inibi requirat, sed prædictus abbas Theopaldus et omnes successores ejus ipsas curtes ex hoc et deinceps potestative et totaliter cum omni immunitate sua possideant. Hoc est, in Hiltseim ^b, curtis Lotharii imperatoris anno 851 capite plexus est.

^b Hodie *Hiltshcim*.

dominica cum omnibus pertinentiis suis, bannus A totaliter, ecclesia cum decimis suis : retinimus etiam nobis et iudicibus nostris in ipsa villa dimidium mansum, ne quidquam impeditenti ipsum cœnobium in curte sua sustineat; iudiciaria vero potestas ad abbatem et ad iudices suos potestative pertineat. In Wittenschim^a, curtis dominica cum pertinentiis, ecclesia cum decimis suis, retinentes nobis quartam partem mansi, e tenore quo supra. In Gruzenheim^b, curtis dominica cum omnibus pertinentiis suis, ecclesia cum decimis suis, tres partes banni cum iudiciaria potestate; nobis vero et iudicibus nostris, ne aliquot impedimentum, ut supra diximus, cœnobium in sua curte sustineat, unum mansum retinimus. In Artolvesheim^c, curtis dominica cum omnibus pertinentiis suis, bannus totaliter, ecclesia cum decimis suis. In Muttersholtz^d, curtis dominica cum omnibus pertinentiis suis, ecclesia cum decimis suis. In Svabesheim^e, curtis dominica cum omnibus pertinentiis suis. Ecclesia in Nivratesheim^f cum decimis suis. In Beckensheim^g, curtis dominica. In Wilre^h, curtis dominica, ecclesia cum decimis suis. In Birrenheimⁱ curtis dominica cum banno ipsius alodii, ecclesia cum decimis suis. In Kagenheim^j curtis dominica. In Ebersheim^k, curtis dominica. In Utenheim^l, curtis dominica, ecclesia cum decimis suis. In Valva^m, curtis dominica. Itaque prædictus Theopaldus abbas et omnes successores ipsius has prædictas curtes absque ulla contradictione, seu convulsione, vel diminutione alicujus iudiciariæ potestatis, seu sæcularis, sive spiritualis per munificentiam nostræ imperialis auctoritatis largitatem meliorando, augmentando, potestative possideant,

quatenus fratres inibi Domino servientes pro salute nostra ac pro statu imperii nostri frequentius exerent. Et ut hæc nostra imperialis auctoritas nostris et futuris temporibus stabilis et inconversa, Christo largiente, permaneat, manu propria signavimus, et sigilli nostri impressione sigillavimus.

Data Idus Junii, anno Dominicæ incarnationis 829, indictione septima, anno . . . . . regni domni Ludovici serenissimi regis. Actum in Foracheimⁿ in curte regali, in Christi nomine feliciter, Amen.

Signum domini Ludovici serenissimi regis. Albertus cancellarius ad vicem Diotmarii archiepiscopi recognovi.

CL.

PRO MONASTERIO CENTULENSI SIVE S. RICHARDI.

(Anno 830.)

[Apud D. Bouq. *ibid.* pag. 562, ex Acherio tom. IV *Spicil.*, pag. 478.]

In nomine Domini [Dei] et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, præsentibus scilicet et futuris, quia dum nos orationis causa in beatissimi confessoris Christi Richarii basilicam adveniremus, adierunt celsitudinem nostram monachi ex monasterio eodem, deprecantes ut super rebus quas moderno tempore in quibuslibet pagis et territoriis infra ditienem imperii nostri ad victum et vestitum eorum habent, nostram auctoritatem firmitatis gratia fieri jubere; per quam decerneremus ut neque abbates per tempora ibidem degentes, neque ministri, aut alia qualibet superioris vel inferioris prædicta [Forte

cancellarius, apud Wencker, in collectis Archivi, pag. 243 et 244. Exstat authenticum Arnulphi regis diploma pro abbate Ebersheimensi infra referendum, sic desines: « Data Idus Junii, anno Dominicæ incarnationis 889, indictione 7, anno secundo regni domni Arnolphi serenissimi regis. Actum in Foracheim, in curte regali, in Christi nomine feliciter, Amen. Signum domini Arnolphi serenissimi regis. Albertus cancellarius ad vicem Diotmarii archiepiscopi recognovi. » Quis non videt effectorem diplomatis Ludovici Pii præ oculis habuisse hanc chartam Arnulphi regis anni 889. Inde magna nobis venit suspicio adulterum Ludovici Pii anni 829 diploma descriptum fuisse in ipsomet autographo Arnulphi anni 889 quod ideo perit. Hujus enim tantum apographa exstant tum in archivo episcopatus Tabernensis, tum in ipso Aprimonastrerii titulario. Ab effictore vero totum Arnulphi diploma episcoporum Argentinensium juribus nimis, ut putabat, favens deletum est, et in ejus locum scriptis de ingenio putatitium Ludovici Pii chartam. Cum vero eam sic violaret improba manus, in delendis formulis finalibus ars non potuit adhiberi; inde remanentia exstantis olim Arnulphini diplomatis signa. Probant hæc inter alia characteres diversi, litterarum ductus alii, atramentum magis nigricans, litteræ crassiores. Probant in numeris CCCCLXXXIX delete litteræ LX, ut inde conficeretur annus ccccxxxix, quo vixit Ludovicus Pius. Probat deletus annus, quo designabatur regnum. Probat et ipsum sigillum, cujus protome eleganter impressa et optime conservata est in cera alba: sed litteræ circa caput scriptæ sunt erasæ. Id arte fecit chartæ corruptor, ne in sigillo detegeretur nomen Arnulphi.

^a Wittisheim, sive Wilzen.

^b Gruzenheim.

^c Artelsheim.

^d Muttersholtz.

^e Hodie vicus Schwabsheim, ad episcopum Argentinensem pertinens, duabus a Selestadio leucis.

^f Niffern.

^g Vicus ignotus, nisi forte Burgheim in aliis chartis Ebersheimensibus memoratus.

^h Hodie Weiler, sive Viler, pertinens ad D. de Choiseul-Meuse.

ⁱ Bindern.

^j Kagenheim.

^k Hodie vicus Ebersheim, ad summum capitulum Argentinense pertinens.

^l Utenheim.

^m Valff.

ⁿ Nullum exstat inter Ludovici Pii diplomata, quod datum fuerit Foracheim. Dein imperatorem hunc memse Junio anni 829 Aquisgranum versatum fuisse patet ex diplomate regni Ludovici et Lotharii pro Ingoldo abbate Farfensi, apud Duchesne, tom. III Scriptor. Francie, pag. 638. Observandum est etiam diplomata hujus anni nunquam data fuisse a solo Ludovico, sed semper conjunctim cum filio Lothario.

^o Albertus et Diotmarus omnino sunt ignoti inter cancellarios Ludovici Pii. Uterque innotescit in chartis Arnulphi imperatoris. Deotmarus, sive Theodmarus archiepiscopus Salisburgensis sub Arnulpho et Ludovico III ejus filio gessit honorem archicancellariatus, et Theodmari vice sæpius recognovit Albertus, qui rectius Aspertus scribitur. Mallinkrot, de archi-

digitatus] persona, de eisdem rebus aliquid abstrahere aut minuere, vel in alios usus retorquere præsumat. Quorum petitionem justam ac rationabilem judicantes, hos imperiales apices nostros firmitatis gratia circa servos Dei ibidem per tempora labentia degentes fieri jussimus, per quos decernimus atque omnimodis sancimus ut nullus rector prædicti monasterii, aut ministri ejus, de rebus quas moderno tempore in quibuslibet pagis et territoriis infra ditionem imperii nostri ad usus et victum atque vestimentum eorum habent, quarum hæc sunt nomina: Cinivicurtem cum Bronoilo, Aldulfiertem, Valles, Druseiacum, Novamvillam, Mons-Angelorum, Wiberentium, Bagardas, Curticellam, Crux, Langoratum, Allegiam, Sidrutem, Nivellam, Verculf, Concilium, Roconis-Montem, Maris; vel quidquid ad supradicta loca præsentis tempore juste et legaliter aspicere videtur, aliquid abstrahere aut minuere, aut in alios usus convertere, aut paratas, aut lidimonium, aut hostilicium, aut alias quasilibet redhibitiones exigere aut exactare præsumat: sed eo modo atque tenore quo nunc statuimus, teneant atque possideant, ita nostris et futuris temporibus secure atque quiete habeant et fruantur; quatenus ipsos servos Dei in prædicto monasterio famulantes pro nobis, conjuge proleque nostra, atque stabilitate totius imperii nostri perpetui Dei misericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas per futura tempora inviolabilis atque inconcussam obtineat firmitatem, manu propria subfirmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Data III Non. Aprilis, anno Christo propitio 27 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 8. Actum monasterio S. Gualarici feliciter. Amen.

Randandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovi et subscripsi.

CLL.

PRO HERENSI S. PHILIBERTI MONASTERIO.

(Anno 850.)

[Apud D. Bouquet. *ibid.*, ex schedis inss. bibliothecæ S. Germani a Pratis.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotbarius divina ordinante providentia imperatores Augusti.

Si enim a Deo nobis collatam potestatem divinis cultibus famulari facimus, et Dei servorum, cum in hoc sæculo maligno positi sumus, quietem nostro studio procuramus, ut videlicet a mundi procellis per nostram providentiam quantum in nobis est, tuti residere, et libere suam professionem tenere, Deoque sanctissimis desideriis ac piis studiis devota tranquillitate, remotis perturbationibus sæculi, jugiter inhærere valeant; id nobis ad Dei misericordiam promerendam, et ad criminum nostrorum absolutionem, vel ad regni nostri stabilitatem pertinere non ambigimus. Igitur notum sit omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ ac nostris, præsentibus scilicet et futuris, qualiter vir venerabilis Atho quondam episcopus

monasterii sancti Philiberti patroni nostri et præclarissimi confessoris Christi, quod est situm et ab eo constructum in Herio maris insula, per largitatem sanctæ recordationis domni Caroli genitoris nostri et præstantissimi imperatoris [est] adeptus, ut ordo regularis, qui olim in eodem loco a præfato sanctissimo viro institutus, et multis postea temporibus laudabiliter ac decenter conservatus, et partim per torporem præpositorum, partim vero per segnitiem subjectorum fuerat depravatus, ad pristinum revocaretur status: divino admonitus instinctu, et viro- rum religiosorum adminiculo suffultus, pro viribus satagere curavit, et genitoris nostri ac nostrum, ut ejus pia devotio effectum obtineret, obnixis precibus auxilium imploravit. Sed quia priusquam ejus rationabilis postulatio et pia devotio et.... optatum obtineret effectum, idem episcopus diem clausit extremum; et variis emergentibus causis, ejusdem loci congregatio a sui propositi observatione multis occasionibus præpedita..... amore successa, ac ferventissimo desiderio ignita, spiritali, ut ita dicam, violentia nitereitur..... ceperat ac Deo deoverat regularem professionem, adeo ut nulla quælibet tempestiva sæculi perturbatio vel persecutio posset eos quoquomodo compellere, ut a suo exorbitaret proposito..... illorumque tribulationibus spiritualiter compassi, quia mundo mortui Deo vivere satagebant, libenter eis propter Christi amorem, cujus vestigia sequi ardentissime contendebant, auxilium eis opportunum præbimus, et optatam illis quietem ac libertatem [indulsimus], atque abbatem ex ipsis, qui eos [valeat] regere, eis constituimus; et nostram imperialem auctoritatem, per quam idem monasterium et omnes res ad eum [ipsum] juste pertinentes, cum omni integritate, sub nostra successorumque nostrorum plenissima defensione et immunitate et tuitione perpetualliter consistenter, fieri jussimus; et ne ulla tributa, freda, censa, mansionatici, vel ullæ quælibet redhibitiones ab eodem loco ullo unquam tempore qualibet occasione exigerentur, similiter nostra auctoritate inhibuimus. Et quidquid fiscus exigere vel sperare poterat, vel quod ad nostrum publicum obsequium exinde pertinere videbatur, ut in fratum stipendiis, in pauperibus alendis, in restorationibus..... vel luminaribus concinnandis totum omnino cederet, libentissime concessimus. Et ut semper abbatem ex ipsis habeant licentiam eligendi, qui eis regulariter præesse et prodesse posset, ut idem locus sine ulla temporum alteratione sub monastico perpetualliter consisteret ordine, nihilominus per nostrum præceptum confirmavimus. Hæc quidem omnia illis devotissime propter Dei amorem præstitimus, ut a piissimo Domino æterna nobis in cælesti patria gratuita ejus miseracione fieret recompensatio, eosque apud divinam clementiam adjuvatores atque intercessores haberemus perpetuos. Sed cum idem locus piratarum incursionibus creberrime cõpisset infestari, et ipsi monachi multas incommoditates atque molestias jugiter propter hoc paterentur:

[cumque] omni anno ipsa necessitas eos compulisset eundem locum ab initio verni usque ad finem autumni temporis deserere, et quasi desolatum sine divino officio relinquere, et omne ministerium ecclesie, vel universam monasterii suppellectilem foras cogere cum gravi dispendio et labore; et aliud a novo monasterium construere; ne memoratus locus penitus desitueretur vel annullaretur, et monachorum devotio tam diutina agitatione concussa ac prædita, quod hac procella perturbata ex parte amiserat, recuperare valeret, petierunt celsitudini nostræ ut in circuitu novi monasterii castrum illis fieri permitteremus, ut in eo tuti possent eodem in loco, ubi professionem regularem fecerant, suum propositum observare, et optata Deo miserante frui quiete. Quorum petitionem, quia illis valde necessariam [novimus,] suscepimus, et ut ita facerent permisimus. Porro divina opitulatione in fidelium fulti adjutorio, instantissimoque studio prout potuerunt adhibito, idem opus ad effectum Deo cooperante perductum est. Sed ut idem opus patratum utile foret, et ab incursionibus inimicorum tutum consistere valeret, petierunt omnino ut concederetur illis a nostra serenitate, ut homines ejusdem monasterii, sive liberi sive servi, ad eum perpetuatur tuendum specialiter deputarentur, et ab aliis publicis obsequiis per nostram largitatem immunes consistent. [Quod] libenter propter prædictorum servorum Dei quietem concessimus, atque ut ita in futurum conservaretur, per hanc nostram auctoritatem confirmavimus, quia utilis ita fieri judicavimus, quatenus semper par fidelium nostrorum ad eundem locum custodiendum... et idem locus hac occasione non penitus destrueretur. Proinde hos imperiales apices ei fieri decrevimus, per quos omnibus, sicut præmissum est, notum facimus, quia volumus, et omnino ut a successoribus nostris conservetur rogamus, ut memoratum monasterium ejusque congregatio sub specialia nostra a successorum nostrorum tuitione atque defensione consistat, et peculiariter quodammodo tueatur, et cuncta quæ illi propter divinum amorem concessimus, et per alia nostra scripta confirmavimus, inviolabiliter conserventur, et homines ejusdem monasterii, sive liberi qui beneficia exinde habere, vel super ejus terras commanere noscuntur, sive coloni vel servi ad eum juste pertinentes, a cunctis publicis obsequiis ad nos pertinentibus immunes ad tuitionem ejusdem loci vel servitium memoratæ congregationis omni tempore sint, absque alicujus imperio.... atque subtractione depotati atque constituti. Et quoniam modica exinde annuatim, dona priusquam idem ordo ibidem constitueretur, exire consueverant, ne forte pia nostra devotio, donatio atque constitutio gravis ad conservandum nostris successoribus videretur, ut omnis occasio illara violandi penitus auferretur, instituimus ut sex libræ argenti omni anno ad regiam cameram exinde persolvantur, ea videlicet conditione ut ab omnibus dohis vel obsequiis, seu a cunctis operibus

A publicis ac palatinis omni tempore idem locus absolutus esset per hanc nostram confirmationem modis omnibus, cumque rerum suarum integritate irrefragabiliter consistat, sine ulla qualibet inquietudine, infestatione, vel cujuslibet redhibitionis exactione; ut ab omnibus impedimentis mundi monachi ibidem Deo militantes per nostrum studium liberi ac quieti effecti, Deo ferventissime et laudabiliter deservire, et pro nobis et prole nostra, vel etiam totius regni stabilitate internis votis ac jugibus precibus valeant Dominum exorare. Et ut hæc auctoritas perpetuo inviolabilis perseveret, eam propriis manibus subter firmavimus, ac annuli nostri impressione signari jussimus.

B Signum Ludovici serenissimi imperatoris et Lotharii gloriosissimi Augusti.

Data in Nonas Augusti, anno Christo propitio 17 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, Lotharii Cæsaris 8. Actum Silviano palatio.

Hirminarius notarius ad vicem Fredugisi recognovit.

CLII.

PRO MONASTERIO BESUENSI.

(Anno 850.)

[Apud D. Bouquet. *ibid* ex *Spicilegio* Dacherii.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovici et Lotharii divina ordinante providentia imperatores Augusti.

C Si petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superna nos gratia muniri non diffidimus. Proinde comperat omnium fidelium nostrorum, presentium scilicet ac futurorum, solertia, quia suggestit mansuetudini nostræ vir venerabilis Albericus Lingonensis Ecclesie presul, qualiter quendam abbatiam, cujus vocabulum est Fons Besus, ex rebus videlicet episcopatus sui, ubi quendam monachi regulariter viventes fuerant, sed moderno tempore penitus erat destructa, a fundamentis reedificavit, ædificia congrua construxit, monachos adunavit, abbatem etiam nomine Seraphim præfecit. Et ut monachi in eodem loco, Domino adjuvante, congregati melius et liberius sub norma sanctæ regulæ Deo militarent, non solum res quæ ad prædictam abbatiam legaliter pertinebant, ibi reddidit, sed etiam alias res de præfato episcopatu ibidem subjecit; sed et constitutionis chartulam, quam ipse una per consensum metropolitani sui Agobardi archiepiscopi, et suffraganeorum suorum, nec non et cleri sibi subiecti, et quorundam laicorum nobilium confirmaverat, nobis ostendit, in qua plenus conscriptum erat, non solum res ad jam dictam abbatiam legaliter pertinentes ibi reddidisse, verum etiam ei quasdam res de memorato episcopatu suo ibidem subjecisse. Quarum hæc sunt nomina: Pauliacum cum appendiciis suis, Bellenavum vicum cum suis appendiciis, Arconem cum appendiciis suis. Istas villas cum omnibus adjacentiis, seu et omni re superposita, campis, pratis, silvis, pomiferis, pascuis, accessibus, aquis

aquarumque decursibus, et omnes redditus, totum A
ad integrum, una cum mancipiis, libertis, cum omni
peculio ipsorum, una cum acolabibus, dedit ad ser-
vitiū monachorum jure perpetuo ad possidendum :
ecclesiam etiam, quæ est in ipsa Belleano villa in
honore sancti Stephani prorsus ab omni consuetudi-
nali exactione liberrimam; ecclesiam quoque de
villa, quæ dicitur Danbrum, cum appendiciis suis;
et villam Danblim cum ecclesia et omnibus appen-
diciis suis; et villam Trescassas cum ecclesia et om-
nibus appendiciis suis. Item ecclesiam de villa quæ
S. Sequani, cum appendiciis suis; et ecclesiam de
villa Morniac cum omnibus ad eam pertinentibus;
neque ecclesiam quæ est in valle Verona, in honore
S. Mauricii; ecclesiam de villa Beria in honore
sancti Laurentii cum omnibus appendiciis suis. B
Præterea in territorio Divionensi decimas illarum
vinearum, quas donaverat heic ecclesiæ dominus
Amalgarius dux et fundator hujus sacri cœnobii :
apud villam quæ dicitur Fiscinis, vinearum non
modicam quantitatem, cum pratis, et campis, et
ancillis ad ea excolenda : et in villa Fisciac vineas
similiter et in Marcennaco similiter. Horum omnium
facta donatione, precibus quibus valuit exorans
nostram clementiam, ut super eandem constitutio-
nem nostram auctoritatem firmitatis gratia mere-
rentur habere, qualiter prædictus locus, quem pro
divino amore, et nostra elemosyna restauravit, et
monachos ibi congregavit, qui pro nobis et cuncto
populo nobis subiecto perpetim Domini misericor-
diam exorent, nostra auctoritate confirmatus esset. C
Videlicet ut si cuilibet successorum ejus animo sede-
rit, ut alias res ibi superaddere velit, in suo jure
et potestate, salva discretionis ratione, id faciendi
permaneret : sin autem, sua devotio [donatio], quæ
per consilium tantorum bonorum virorum facta et
confirmata est, nostro liberalitatis præcepto firma
et stabilis permaneret. Cujus petitionem dignam
ac rationabilem judicantes hos nostros imperiales
apices fieri jussimus per quos decernimus atque
jubemus ut memoratus ordinationis modus, quem
prædictus venerabilis Albericus episcopus in præ-
fato loco constituit, inviolabilis permaneat, et nullus
rector, qui in eodem loco successerit, licentiam
habeat præscriptum ordinem permutare, aut res
quas ibi reddidit sive subjecit, ullo modo auferre : D
sed ejus constitutio per hanc nostram confirmatio-
nem firma et stabilis permaneat. Et ut hæc auctori-
tas confirmationis nostræ per futura tempora invio-
labilem atque inconversam obtineat firmitatem, de
annulo nostro subter illam jussimus assignari.

Signum Ludovici imperatoris.

Signum Lotharii filii ejus.

Actum a anno ab incarnatione Domini octingen-
tesimo trigesimo, indictione 7, epacta 15.

CLIII.

PRO CARROFENSI MONASTERIO APUD PICTONES.

(Anno 850.)

[Apud D. Bouquet. *ibid.*, ex tabulario Carrofensi.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
Christi, Ludovicus et Lotharius divina ordinatio-
providentia imperatores Augusti.

Si erga loca divinas cultibus mancipata propter
amorem Dei, ejusque in eisdem locis Deo famulan-
tibus quiddam beneficii largimur, id nobis procul
dubio ad stabilitatem imperii nostri et animæ salu-
tem proficere minime dubitamus. Ideo notum
esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Ecclesiæ et
nostris, presentibus scilicet et futuris, quia sugge-
rente supradicto filio dilecto nostro Lothario Aug-
usto et consorte imperii nostri, communi voluntate
parique consensu, pro mercedis nostræ augmento
et æternæ retributionis fructu, concedimus ad mo-
nasterium Carroff, quod est situum in pago Pictaven-
si, constructum in honore Domini et Salvatoris
nostri Jesu Christi, ubi etiam præsentis tempore vir
venerabilis Gumbaldus abbas præesse dignoscitur,
quasdam res proprietatis nostræ quæ sunt in tribus
locis, id est : in pago Belvacensi villam quæ dicitur
Fraxindus; et in pago Rhemensi villam quæ dicitur
Dominica Villa; et in pago Meldensi villam Monti-
niaco. Has vero res superius conscriptas cum appen-
diciis earum, quantumcumque ad eas præsentis
tempore juste et legaliter aspiciere videtur, et nostri
juris atque possessionis jure proprietatis est, totum
et ad integrum vel inquisitum, cum ecclesiis,
domibus, ædificiis, terris, vineis, pratis, silvis, pa-
suis, aquis aquarumve decursibus, molendinis,
exitibus et regressibus, de nostro jure in jus et po-
testatem prædicto venerabili monasterio solemniter
donatione concedimus : ita videlicet ut quidquid ab
hodierno die et tempore de prædictis rebus, vel quæ
ad eas jure aspiciere videntur, rectores et ministri
prædicti monasterii facere, disponere atque ordina-
re voluerint, libero in omnibus potantur arbitrio
faciendi quidquid elegerint. Et ut hæc auctoritas
largitionis nostræ per futura tempora inviolabilem
atque inconversam obtineat firmitatem, manibus
nostris subterfirmavimus, et annuli nostri impres-
sione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Signum Lotharii gloriosissimi Augusti.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi reco-
gnovi.

Data Idibus Augusti, anno Christo propitio 17
imperii domini Ludovici serenissimi imperatoris, et
Lotharii Augusti 8, indictione 8. Actum Salmon-
ciaco palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CLIV.

VRO CARROFENSI MONASTERIO APUD PICTONES.

(Anno 850.)

[Apud D. Bouquet. *ibid.*, pag. 567, ex Carrofensi
tabulario.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu

a Incarnationis annus additus est.

Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Si petitionibus servorum Dei pro quibuslibet ecclesiasticis necessitatibus aures nostras pulsantium libenter annuimus, et ad divinæ potentie [in] locis Deo dicatis uberius famulandum auxilium porrigimus, id nobis procul dubio et ad mortalem vitam temporaliter deducendam, et ad futuram feliciter obtinendam, commodum provenire confidimus. Notum igitur esse volumus cunctis fidelibus nostris, episcopis videlicet, abbatibus, ducibus, comitibus, domesticis, grafionibus, vicariis, centenariis, teloneariis, actionariis, missis nostris discurrantibus, nec non et reliquis fidelibus sancte Dei Ecclesie, presentibus scilicet et futuris, quia vir venerabilis Gunbaldus abbas monasterii Carroff, quod est situm in pago Pictaviensi, super fluvium Carentonæ, constructum in honore Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi missa petitione per virum venerabilem Baldenum religiosum monachum, obsecrans nostram clementiam ut eidem monasterio et congregationi ibidem Deo famulanti telonem de tribus navibus quæ per Ligeris fluvium, sive per cætera flumina, nec non et per mare ob utilitates et necessitates ipsius congregationis discurrere videntur, ob emolumentum animæ nostræ concederemus. Cujus precibus ob amorem Dei et reverentiam ipsius sacratissimi loci libenter acquievimus, et beneficium quod nobis postulavit, monasterio suisque rectoribus fieri jussimus; per quod cunctis fidelibus sancte Dei Ecclesie nostrisque jubemus atque omnino præcipimus, ut ubicunque prædictæ tres naves quæ per Ligeris fluvium, ut diximus, et per cætera flumina, nec non et per mare discurrere videntur, advenerint, aut aliquem accessum habuerint, nullum telonem, aut ripaticum ^a, aut pontaticum ^b, aut salutaticum ^c, aut nullum censum vel redditionem ab ipsis aut ab hominibus, qui eas prævidere debent, accipere aut exactare præsumant, sed liceat ipsis hominibus qui eas prævidere debent, pacifice discurrere, et negotia sua libere peragere, et ad quasunque civitates, castella aut portus, villas vel loca accessum habuerint, aut aliquid mercati fuerint aut vendiderint, nullam inquietudinem aut detentionem aut contrarietatem ab aliquo patientur: sed, sicut diximus, cum omni securitate et tranquillitate liceat et homines qui eas prævident, in quamlibet partem ire et redire: et nihil ab eis prorsus, ut dictum est, a quolibet fidelium nostrorum exigatur. Et ut hæc auctoritas præceptionis nostræ firmiter habeatur, et a fidelibus sancte Dei Ecclesie et nostris diligentius conservetur, annuli nostri impressione eam jussimus assignari.

^a Ripaticum, *droit de rivage*, erat tributum, quod solvebatur in ripis, vel pro aggeribus riparum tuendis, vel pro mercibus quæ in ripis exponebantur, vel etiam pro facultate terendi ripas ad subvehendas naviculas.

^b Pontaticum, *pontage*, erat vectigal pontium vel

CLV.

PRO PARTHENONE SANCTÆ MARIÆ FOROJULIENSIS.

(Anno 830.)

[Apud Mabill., *Ann. Ord. S. Bened.*, tom. II, p. 757, ex apographo illustrissimi Philippi a Turre episcopi Adriensis.]

In nomine Domini et Redemptoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius divina ordinante providentia imperatores Augusti.

Si liberalitatis nostræ munere aliquid locis Deo dicatis auxilii conferimus, id nobis procul dubio ad stabilitatem imperii nostri et ad animæ emolumentum futurum liquido credimus. Proinde noverit experientia omnium fidelium sancte Ecclesie nostrorumque, tam presentium quam futurorum, quia veniens in præsentiam culminis nostri Maxentius Ecclesie Aquileiensis patriarcha, precibus quibus valuit nostram imploravit clementiam, ut monasterium puellarum quod dicitur Sanctæ Mariæ, quod est situm juxta basilicam Sancti Joannis, constructam infra muros civitatis Foro-Julienensis, in loco qui dicitur Vallis, prædictæ matri ecclesie sancti Marci evangeliste et sancti Hermachori martyris atque pontificis, ubi auctore Deo ipse patriarcha præset, traderemus, quod ita et nos fecisse omnium vestrum cognoscat industria. Et ideo ob firmitatis studium hos nostros imperiales apices prædictæ matri ecclesie fieri jussimus, per quos præcipimus atque jubemus ut prædictum monasterium puellarum, eum rebus et hominibus ad id juste et legaliter præsentibus tempore aspicientibus, abhinc in futurum in jure et potestate prædictæ ecclesie et rectorum ejus consistat: ita videlicet, ut quidquid rectores et ministri memoratæ ecclesie ob utilitatem et profectum ejus canonice ordinare atque disponere voluerint, libero in omnibus præfruantur arbitrio faciendi quidquid elegerint. Et ut hæc auctoritas largitionis nostræ firmiter habeatur, et per futura tempora melius conservetur, manibus propriis subter firmavimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Signum Lotharii serenissimi Augusti.

Durandus diaconus ad vicem Fridogisi recognovit.

Data in Idus Novembris, anno Christo propitio 17 domni imperatoris Ludovici serenissimi, et Lotharii Augusti 9. Aetum Niumaga palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CLVI.

PRO MONASTERIO SITTIENSIS.

(Anno 830.)

[Apud Mabill., *de Re diplomat.*, pag. 632.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu

telonium navium quæ sub pontibus transibant.

^c Salutaticum, *droit d'heureux abord*, erat jus exigendi salutem, sive xenia vel præstationes, quæ fiebant ultra debitum censum aut debitam præstationem.

Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus.

Cum locis divino cultui mancipatis ob divinæ servitutis amorem open congruam ferimus, et imperialem morem decenter implemus, et id nobis profuturum ad æternæ remunerationis præmia capesenda veraciter credimus. Idcirco notum esse volumus omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, presentibus scilicet et futuris, quia monachi ex monasterio Sithiu, quod est situm in pago Tarvawinse, constructum in honore sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ et beatorum apostolorum Petri et Pauli, in quo corpora beatorum confessorum Christi Audomari et Bertini requiescunt; ubi etiam presentis tempore vir venerabilis Fridugisus auctore Deo abbas præest: obtulerunt

obtatibus nostris auctoritatem immunitatis domni et genitoris nostri Caroli, bonæ memoriæ serenissimi imperatoris, in qua continebatur insertum quod non solum ipse, verum etiam et antecessores ejus, priores reges videlicet Francorum, prædictum monasterium ob amorem Dei, tranquillitatemque fratrum ibidem consistentium, semper sub plenissima defensione et immunitatis tuitione habuissent: sed pro firmitatis studio postulaverunt ut non solum paternum seu prædecessorum nostrorum regum morem sequentes, hujuscemodi nostræ auctoritatis præceptum erga ipsum monasterium immunitatis atque tuitionis gratia fieri juberemus, sed etiam percensereamus ut omnes cellas et villas seu cæteras possessiones prædicti monasterii sanctæ Mariæ et sancti Petri et Pauli, atque beatorum Audomari et Bertini, quæ in quibuslibet pagis et territoriis infra ditionem imperii nostri constant, nullus succedentium nostrorum dividere, aut in alios usus convertere præsumeret; et ut familia ejusdem monasterii nullis quibuslibet hominibus foderum daret. Quorum petitionibus libenter acquievimus, et ita concedimus, atque per hunc præceptum in omnibus confirmamus. Et ideo successores nostros admonemus ut sicut nos prædicto monasterio sanctæ Mariæ et sancti Petri et Pauli atque beatorum Christi confessorum Audomari et Bertini concessimus, ita illi ratum et stabile permanere permittant, ut nullam divisionem in monasteriis aut cellis, vel villis, seu cæteris possessionibus, in quibuslibet pagis aut territoriis consistant, faciant aut facere permittant, aut in alios usus ipsas res retorquant. Sed et hoc per hos imperiales apices sancimus atque decernimus ut nullus iudex publicus, aut quislibet ex iudiciaria potestate in ecclesias aut loca, vel agros seu reliquas possessiones memorati monasterii quas moderno tempore in quibuslibet pagis et territoriis infra ditionem imperii nostri justè et legaliter possidet, atque deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augere, ad causas iudiciario more audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut foderum exigendum, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius monasterii,

iam ingenus quam et servos, distringendos, nec ullas redditiones aut illicitas occasiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt penitus exutare præsumat: sed liceat memorato abbati snisque successoribus res prædicti monasterii, vel sicut in præcepto domni et genitoris nostri continetur, cum omnes freglos et baunos sibi concessos sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere: quatenus ipsos servos Dei, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis et prole nostra. vel etiam pro stabilitate totius imperii nostri a Deo nobis concessi atque conservandi, jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconvulsa manere, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Darandus diaconus ad vicem Fridugis recognovi et subscripsi.

CLVII.

PRO MONASTERIO PRUMIENSI.

(Anno 831.)

[Apud Marten. *ampliss. Coll.*, t. I, p. 85, ex chartario Prumiensi.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante providentia imperator Augustus

Si enim ea quæ fideles imperii nostri pro eorum opportunitatibus inter se commutaverint, nostris confirmamus edictis, imperiale exerceamus consuetudinem, et hoc in postmodum jure firmissimo mansurum esse volumus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum, presentium scilicet et futurorum, industria, quia vir venerabilis Marcoardus ex monasterio nostro Prumia abbas, suggestit serenitati nostræ eo quod cum quodam homine nomine Liudoldo et conjuge suæ Irmbirgam, de quibusdam rebus et mancipiis pro communi utilitate et compendio inter se commutationem fecissent. Dedit igitur prædictus vir venerabilis Marcoardus abbas per consensum et conlibentia fratrum in eodem monasterio degentium prædicto Liudoldo et conjuge suæ Irmbirgæ, in pago Spirense, in villa seu marca quæ dicitur Mekkimleim, ecclesiam unam cum atrio. curte et casa, simul cum diversis mansionibus per circuitu, cum mancipiis ibidem commanentibus, quorum hæc sunt nomina, Grimbertum, Rotgildum, Iagirion, Liudbirgam, Diutarium, Wolfarion, Willemannum, Riebertum, Riechaldum; et de terra arabili jornaes xcy, de vineis jornaes iv et dimidium, de prato ubi possunt colligi feno, carrades vi; et in alio loco in villa seu marca quæ dicitur Fridolovesheim curtilem, et de terra arabili jornaes lxxvii, de prato ad caradas vi: etiam et in marka Wakkenheim de vineis inter totum jornaes v et pratam unum qui conjacet inter Altrip et Geginheim ad illum pontum quem Reginhardus et Ekkibaldus habuerunt in beneficium cum terminis et laterationibus earum, quemadmo-

dum in eisdem commutationibus continetur. Et contra in compensatione harum rerum dedit memoratus Laidolus et conjux sua Irmbirga jam dicto Marcoardo abbati ad partem monasterii sui S. Salvatoris Prumiaciensis, vel rectorum in eodem monasterio per tempora degentium, res eorum proprias sitas in pago Carasco, in villa quæ dicitur Huosa, quantumcumque in predicta villa vel mara ipsius ville presentii tempore habere visi sunt, et sui juris atque possessionis in eorum proprio fuit, cum domibus, ædificiis, mancipiis desuper commanentibus, quorum hæc sunt nomina Vulger, Wolfgoz, Rachoif, Lantfrid, Wicholt, Beringer, Roduin, Walabure, Adalolt, Gomalin, Steingart, Lintgart, Ricolf, Willolf, Wieldrud, Reginfrid, Imfrid, Guotrat, Berachtrat, Hildrat, Hordrat, Liutfrid, Liutran, Hildigart, Thiangoz, Niran, Gundila, Zeiza, Liutman, Berachtran, Reginfrid, Liofgunt, Adaldrud, Rimidru I, Beralgunt, cum pratis, silvis, pascuis, stirpis, aquis, aquarumve decursibus, omnia et ex omnibus, totum et ad integrum vel inquisitum perpetuo prædicto monasterio ad habendum traderunt. Unde et duas commutatio es pari tenore conscriptas, manibusque bonorum hominum roboratas se præ manibus habere professus est. Sed pro integra firmitate petit celsitudini nostræ ut ipsas commutationes de novo per nostræ mansuetudinis præceptum plenus in Dei nomine confirmare deberemus, cujus petitioni denegare noluit; sed sicut unicuique fidelium nostrorum juste petentium, ita nos illi concessisse atque in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo jubemus ut quicquid pars juste et rationabiliter alteri contulit, ita deinceps per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneat atque possideat, vel quicquid exinde facere voluerit, libero in omnibus perfruatur arbitrio faciendi quicquid elegerit. Et ut hæc auctoritas confirmationis nostræ per curricula annorum inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, de annulo nostro subter jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi recognovi.

Data vi Idus Januarii, anno, Christo propitio, 17 imperii domni Ludovici piissimi Augusti et Lotharii 9, indictione 9. Actum Aquisgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

CLVIII.

PRO CELLA DE BARISIACO MONASTERIO ELNONENSI SUBJECTA IN DIOECESI LAUDUNENSI.

(Anno 831.)

[Apud Mabill., *Act. ord. S. Bened.*, part. 1, sæc. iv, pag. 67.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, presentibus scilicet et futuris, notum sit quia fidelis noster Leo, qui cellulam quæ dicitur Barisiacus, quæ est constructa in honore sancti Petri principis apostolorum, largitionis nostræ habens, questus est eo quod major de fisco Barisiaco per fortiam [vin]

PATROL. CIV.

A tempore Pippini avi nostri quamjam silvam quæ conjungitur ad Silvam nostram, quæ dicitur Columbarias, a prædicta cellula abstraxisset et fisco nostro sociasset. Cujus nos rei veritatem cupientes scire, direximus missum nostrum Ilaganum vasallum, qui hanc causam in nostra cleemosyna investigasset et nobis renuntiasset. Qui jussionem nostram explens, sicut nobis renuntiavit, invenit per legem et justitiam jam dictam silvam ad supra dictam cellam legibus pertinere et per fortiam exinde ablatam fuisse. Et dum nobis prædictus vasallus ita renuntiaret, placuit serenitati nostræ, ob mercedis nostræ augmentum et æternæ retributionis fructum, prædictam silvam cellula S. Petri superius nominatæ præsentialiter reddere, et super hanc redditionem hos nostros imperiales apices fieri: per quos præcipimus atque jubemus ut nullus quilibet parte fisci nostri eandem silvam de jam dicta cellula abstrahere aut minuere, aut ullam calumniam prænominatæ cellulae facere vel ingerere præsumat; sed sicut a nobis redditum atque per hanc nostram auctoritatem confirmatum est, ita perpetuis temporibus maneat inconvulsam. Et ut hæc auctoritas redditionis nostræ firmiter habeatur, et per futura tempora melius conservetur, de nostro annulo subter jussimus sigillari.

Durandus diaconus ad vicem Fridugisi.

Data xv Kal. Februarii, anno, Christo propitio, 17 imperii domni Ludovici serenissimi imperatoris et Lotharii Augusti 8, indictione 9. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter.

CLIX.

PRO MONASTERIO SANCTI ANDRÆE VIENNENSIS.

(Anno 831.)

[Ex chartulario ecclesiæ Viennensis, apud Baluz. *Capit.*, t. II, p. 4432.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si sacerdotum ac servorum Dei petitiones, quas nobis pro suis necessitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non solum consuetudinem regiam exercemus, verum etiam ad beatitudinem retributionis profuturum confidimus. Proinde comperit omnium fidelium nostrorum industria, presentium scilicet et futurorum, qualiter vir venerabilis Bernardus, Viennensis Ecclesiæ præsul, veniens ad nostram serenitatem detulit nobis instrumenta chartarum per quæ Ansemundus et conjux sua Anslubana et filia eorum Kemila vocabulo Eugenia monasterium sancti Andree subterioris sancto Mauricio condonavert et tradiderunt, atque prædicti conditores ob firmitatis studium sancto Leoniano consignaverunt, et sub potestate et ordinatione . . . . . Episcopi Ecclesiæ Viennensis et successorum illius utili actione omni tempore maneat. Iosuper et præcepta piorum regum ostendit, Teuderici scilicet et Guntranni, per quæ ipsi sancto Mauricio confirmaverunt firmiter ad habendum. Sed prædictus Bernardus episcopus retulit celsitudini nostræ ipsum

monasterium propter cupiditatem malorum hominum ab eadem Ecclesia subtractum. Nos quoque iustam imo rationabilem petitionem illius iulcantes, restitimus ipsum monasterium sancto Mauricio et Bernardo illius loci episcopo per nostræ auctoritatis præceptum pro mercede et remedio animæ nostræ atque totius imperii nostri enolumento, ut tam ipse quam successores sui absque cuiuscæ contradictione ipsam monasterium ordinent atque disponant secundum voluntatem Dei et beati Mauricii ab hodierna die et deinceps, et sit sub immunitate nostra sicut et aliæ res sancti Mauricii. Præcipientes ergo iubemus ut nullus iudex publicus neque iudiciaria potestas ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidei iussores tollendos, aut homines ejusdem monasterii tam ingenuos quamque servos, qui super terram ipsius residere videntur, distringendos, nec ullas rehibitiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat; et quidquid inde fiscus exactare poterit, totum pro æterna remuneratione ecclesiæ sancti Mauricii concedimus. Et ut hæc auctoritas largitatis nostræ inviolabilem obtineat vigorem, manu propria subter firmavimus et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Data v Nonas Martias, anno, Christo propitio, 18 domni Ludovici serenissimi Augusti, indictione 9. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter.

Hellsachar recognovi.

CLX.

PRO MONASTERIO CORMARICENSI.

(Anno 851.)

[Ex chartulario S. Martini Turon., apud D. Bouquet., tom. VI, p. 572.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Notum esse volumus omnibus fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, quia fidelis noster venerabilis Fridugisus abbas monasterii S. Martini innotuit mansuetudini nostræ quod antecessor suus, nomine Iterius, quondam ejusdem monasterii abbas, quoddam monasterium, cujus vocabulum est Cormaricus, super Angerem fluvium a novo opere construxerit, atque ibi monachos secundum normam sancti Benedicti vivere instituerit, ubi presentis tempore Jacob abbas esse dignoscitur. Sed quia habitacula fratrum inibi degentium non secundum id quod regula sancti Benedicti exercebat, constructa habebantur, eadem habitacula idem ipse Fridugisus melius et honestius reformavit, et ad decorem et honestatem ejusdem monasterii ecclesiam a novo opere inibi construi fecit, et de rebus sancti Martini que sunt in Turonico pago, id est, de villa quæ vocatur Mardoni (Nunc Brunonium), eandem ecclesiam dotaverit. Propter hoc petit ut deprecatus sit nos, ut super ejusmodi facto hanc nostræ præceptionis au-

toritatem fieri iuberemus: quod et nobis secundum ejusdem petitionem fieri placuit: per quam præcipimus atque iubemus ut nullus ex successoribus ejus . . . . . videlicet ejusdem monasterii patroni nostri beatissimi sancti Martini qualibet occasione de jure memorati monasterii Cormarici ullo unquam tempore eandem villam abstrahere, vel aliquid de his quæ ab eam juste pertinent, minuire præsumat: sed sub omni integritate, sicut a memorato venerabili Fridugiso ad idem monasterium tradita ac delata fuit, perpetua stabilitate in ejus jure consistat. Et quidquid abbates et fratres ac agentes ejusdem monasterii de eisdem vel in eisdem rebus jure ecclesiastico facere decreverint, libero in omnibus perfruantur arbitrio faciendi. Et ut hæc auctoritas confirmationis nostræ tam nostris quam et futuris temporibus inviolabilem et inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Ludovici serenissimi Augusti.

Data vi Idus Martias, anno, Christo propitio, 18 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 9. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXI.

PRO EPIPHANIO ABBAE MONASTERII VINCENTII DE VULTURNO.

(Anno 851.)

[Apud Chesnium, *Script. Rer. Franc. l. III, p. 686.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Omnibus episcopis, abbatibus et ducibus, comitibus, castaldis, actionariis, vicariis, centenariis cæterisque fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, notum sit quia venerabilis Epiphanius abbas monasterii S. Vincentii martyris, quod situm est in territorio Beneventano super fluvium Vulturum, per legatos suos direxit ad nos quandam confirmationem quam Lupus quondam dux monasterio memorati S. Vincentii martyris, de quibusdam casis in Amiterno et Savino fecerat, necnon et quatuor judicata de quibusdam servis et ancillis ex villa Trita, qui se subtrahere a debito servitio quasi per præcepta ducum nitentur. Quæ in presentia Supponi comitis, ac Benedicti, Hilpiani, et Ansfredi castaldorum cæterorumque scabiorum, de prædictorum hominum statu acta fuerant. Et petit ut firmitatis gratia nostræ confirmationis auctoritatem super ea fieri iuberemus. Cujus petitionem exaudientes, super nominatam confirmationem ac judicata hoc nostræ confirmationis præceptum fieri decrevimus, per quod decernimus atque iubemus ut nullus vestrum, aut successorum vestrorum de memoratis locis, in quibus secundum memoratorum legatorum assertionem casæ viginti quatuor, cum totidem hominibus in eis consistentibus, sitæ esse noscuntur, quorum nomina hæc sunt Joannes, Theop, item Joannes, Cortulus, Petrus, Theodobertus, Hiso, Maio, Are-

pertus, Hismundus Roppalus, Marinus, Georgius, A Halo, Aulactus, Aulebertus, Audoaldus, Hildulfus Paulerissi, Robertus filius Martæ, cum Barbano, Sico, Alaysio, Senepergas, atque Gemula. Ilæc de statu prædictorum hominum, qui, sicut dictum est de memorata Tria villa, se a debito servitio quasi per præcepta ducum subtrahere nitebantur, ad pristinum servitium revocati sunt, ullam inquietudinem, aut contrarietatem injuste facere præsumat. Sed liceat agentibus et ministris ejusdem monasterii memoratas casas cum hominibus in eis consistentibus, et servos qui ad memoratam Tria villam per auctoritatem genitoris nostri domni Caroli præstantissimi imperatoris ad debitum servitium revocati sunt, quiete possidere, et juxta opportunitatem et utilitatem ejusdem monasterii absque cujuslibet contrarietatis impedimento quidquid de eisdem, vel in eisdem rebus et hominibus juste facere vel ordinare decreverunt, libero in omnibus perfrui arbitrio faciendi. Et ut hæc nostra confirmationis auctoritas ab omnibus veris certisque credatur, ac diligentius conservetur, manu propria subter eam signavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Data Kal. Aprilis, anno, Christo propitio, 18 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione.... Actum in palatio regio in Dei nomine. Amen.

CLXII.

PRO ECCLESIA ARGENTINENSIS

(Anno 851.)

Apud Grandidier, *Hist. de l'Eglise de Strasbourg*, tom. II, pag. 195, ex autographo archivi episcopalis, Tabernensis a.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordiante providentia, imperator Augustus.

Notum igitur esse volumus omnibus fidelibus nostris, præsentibus scilicet et futuris, quia vir venerabilis Bernaldus Stratzburgensis b episcopus adiens serenitatem culmiæ nostræ obtulit obtutibus nostris quandam præceptionis auctoritatem domni et genitoris Caroli præstantissimi Augusti c, in qua conti-

a Excerptum hujus chartæ dederunt Guillimannus de Episcopis Argentin. pag. 121, et Cointius, *Annal. Ecclesiast.* tom. VIII, pag. 181. Integram, sed mendosam, retulerunt La Guille, *Histoire d'Alsace, preuves*, pag. 19, Bouquetus, tom. VI, pag. 572, Gallia Christiana, tom. V, instrum. pag. 462, et Schæpflinus, *Alsat. diplom.* tom. I, pag. 74. Refecimus correctam ex ipso autographo.

b *Civitas Argentoratensis dicitur Strazpuruc in codice antiquissimo sæculi octavi abbatie Wesso-Fontane in Bavaria, quem transcripti octidissimus vir Christianus Fridericus Pfeffel inter Monumenta Boica, tom. VII, p. 376. Monumenta Boica novem voluminibus in 4° constituta, et ex variis abbatiarum tetrarchie Monacensis chartis et documentis conflata editit electoralis Boica Monachii scientiarum Academia, cui nos electorali diplomate de die 15 Februarii 1777 fuimus ascripti. Gratiam hic præstiti honoris mentem publice testificamur.*

c Allegatum Caroli Magni diploma de mense Decembris 775 exstat supra, num. 68 [Patrologiæ tomo

XCVII, col. 957, inter Opera Caroli Magni].
 d Vide notis supradicti diplomatis [Patrologiæ tom. et col. ut supra].
 e Comitum munus erat jus dicere, atque tributa et vectigalia colligere, de quibus consule Schæpflini *Alsat. illust.* tom. I, pag. 776.
 f Vicarii, sive vice-comites priores comiti assidebant, et comite absente judiciis præerant. Vicarius nomen in Occitania adhucdum sub nomine *vigueries* exstat.
 g Centenarii erant judices inferiores, qui per centum sive centum familias jus dicebant. Schæpflinus, *Alsat. illust.* tom. I, pag. 791. Centenarii apud Germanos vocabantur *hundreter*, ut comites et vicarii *graven* et *schæffen*.
 h De horum teloneorum generibus legantur notæ diplomatistæ predicti Caroli Magni, pag. cit. cxvii.
 i Ludovicum Pium, peracta Aquisgranî solemnitate paschali anni 851, ad Ingelheim pervenisse testatur Astronomus in Vita ejusdem imperatoris, § 46

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

CLXIII.

PRO MONASTERO FABARIENSIS.

(Anno 851.)

[Apud Grandilidier, *ibid.* pag. 197, ex autographo abbatiae Fabariensis, sive Pfeffers in Helvetia a.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina ordinante clementia imperator Augustus.

Notum igitur esse volumus omnibus fidelibus presentibus et futuris, quia ad serenitatem culminis nostri Joannes Fabariensis monasterii ^b, quod est constructum in honorem sanctae Mariae in pago Rhetica, abbas cum monachis suis innotuit mansuetudini nostrae quod a quodam quondam comite nomine Rodericus infestationes et praerudicia ac tanta detrimenta ipsi et familiae eorum pertulissent, ut non solum rebus quas ad praedictum locum Deum timentes homines pro remedio animarum suarum monasterio contulerunt, expoliati essent, sed et idem ipse praenominatus abbas pene omnem potestatem monasterii sui amissam haberet. Ad hanc causam diligenti examine investigandam, nobiscum reuertendum missos nostros ^c, Bernoldum scilicet venerabilem episcopum Strazburgensem, ac etiam Godefridum sancti Gregorii abbatem, nec non et Retharium comitem destinavimus. Illique secundum iussionem nostram ad memoratum monasterium pervenientes et subtili indagine investigantes inveniunt non solum, sicut superius dictum est, memoratum Joannem abbatem in ministerium suum in quibusdam amisisse, sed et quasdam res juris praedicti monasterii in pago Curwallense, id est, curtem in Neuzdre, atque colonias quinque in Zurigos et Montaniolos cum omnibus adjacentibus suis, in eaque ecclesiam Sanctae Mariae cum curticula cum omnibus ibi pertinentibus, nec non villam, quae appellatur Frastenesum, ecclesiam sancti Sulpitii, atque familiam curticellam cum omnibus ad eam pertinentibus, vel aspicientibus, curtem Birmonto, atque tellurem cum omnibus rebus atque hominibus ad praedicta

A loca pertinentibus, de potestate ejusdem dicti monasterii subtractas esse indicaverunt. Quod cum iisdem missis renuntiantibus ita verum esse cognovissemus, placuit nobis easdem res eidem Fabariensi monasterio cum omni integritate per hanc nostrae conscriptionis auctoritatem restituere, per quam jubentes decernimus ut easdem res in iure ipsis praedicti monasterii cum omni integritate consistant, et nullus fidelium nostrorum memorato Joanni abbati, vel successoribus ejus aliquid impedimentum vel contrarietatem in praedictis rebus facere praesumat, atque cuique consentiat, sed licet eis easdem res quiete tenere et possidere. Praecipimus etiam omnibus sanctae Ecclesiae fidelibus, presentibus scilicet et futuris, per hoc nostrae auctoritatis praecipuum, ut nullus iudex publicus, nec episcopus, nec comes, vel quilibet ex iudiciaria potestate constitutus, aliquam potestatem exerceat supra abbatem vel supra monachos praedicti monasterii, super eorum causas, nec supra familias eorum intus vel foris concessas, nec ad causas audiendas, nec ad mansueticos vel paratas faciendam, nec ullas redhibitiones requirendam; sed ejusdem monasterii abbas potestative cum suis monachis ad illorum necessarios usus res, quae moderno tempore ad praescriptum monasterium habere videntur, possideat. Et ut haec nostra auctoritas firmior habeatur, et per futura tempora a fidelibus verius credatur ac diligentius observetur, manu propria subter eam firmavimus et annuli nostri impressione assignari iussimus.

C Signum Ludovici imperatoris Augusti.

Hirminmaris notarius ad vicem Fridugisi recognovit.

Data v Idus Junii, anno, Christo propitio, 18 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione nona. Actum Engelheim palatio, in Dei nomine feliciter. Amen.

apud Bouquetum, tom. VI, pag. 412. Ibidem circa Kalendas Maii conventum habuisse, quo veniens filius Lotharii honorifice a patre susceptus est, scribit annales Bertiniani, apud Muratorum, in Scriptor. Rer. Italic. tom. II, part. 1, pag. 520. De Caesare Ingelheimensi palatio disseruit Schoepflinus in actis Academiae Theodoro-Palatinae Mannheimensis, tom. I, pag. 300 et seq. Amplissimae quoque grates hic nobis praestanda sunt perillustribus et doctissimis dictae Academiae Theodoro-Palatinae Mannheimensis viris academicis, quorum communi calculo, et otoralique diplomate in publico die decimae Maii 1777 conventu inter socios extraordinarios inimus cooptati.

^a Hoc diploma Mabillon., lib. xxx Annal. Benedict., num. 66, testatur se legisse in libro de Antiquitatibus monasterii Fabariensis, auctore Augustino Stokline Fabariae abbate, qui illud anno 1628 composuerat. Sed illud non retulit Mabillon.

^b Fabarium, seu Fabaria, Germanice *Pfeffers*, conditum fuit in honorem sanctae virginis Mariae Dei genitricis. Fabariensis abbatia sua incrementa debet Heddoni abbati Divitis-Augiae, dein episcopo Argen-

tinensi. Annus fundationis deducendus est ex Chronico Hermann Contracti, qui illum ponit ad annum 751. Monasterium Fabariense, teste Bruschio, de Episcopat. Germ., tom. I, pag. 13, situm est prope Ithenum in Alpibus Rheticae, supra Mariafeldum. Multum celebratur thesauri Fabariensis: catalogum scriptorum, qui de iis scripserunt, recenset D. Haller, in *kritischen Verzeichnisse aller Schriften, welche die Schweiz betreffen*, tom. II, pag. 186-209.

^c Hoc est exemplum missorum dominicorum, qui a rege constituti erant ut in ducum, comitum, ceterorumque magistratum provincialium mores et acta inquirerent. Formulas secundum quos iudicium a missis institutum exercebatur, exhibent chartae novae monasterii Sancti Galli a Goldasto editae, in tom. II Scriptor. Rer. Alem., part. 1, pag. 55 et seq. Vide praestans opus Francisci de Roye de missis dominicis anno 1672 impressum. Exstat apud Baluzium, tom. I Capitul., col. 653, et Bouquetum, tom. VI, pag. 345, Ludovici et Lotharii imperatorum an. 828 epistola encyclica de missis per totum regnum mittendis.

CLXIV.

PRO TURONENSI S. MARTINI ECCLESIA.

(Anno 851.)

Ne Turonensis episcopus dominari præsumat apud S. Martinum, et ut fratres liberam habeant facultatem eligendi abbatis.

[Apud Marten., *Amp. Coll.*, tom. I, p. 86, ex chartario S. Martini.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovici, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si locis Deo dicatis quiddam honoris conferimus, et Deo in eis famulantium pacis et tranquillitatis curam gerimus, et ad ministerium suum liberius exsequendum opem ferimus, hoc nobis procul dubio ad statum regni terreni corroborandum, et ad æternæ vitæ beatitudinem capessendum profuturum esse credimus. Ideo notum fieri volumus omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, præsentibus scilicet et futuris, quia ad petitionem fratrum, in monasterio sancti Martini confessoris Christi atque pontificis Deo fideliter deservientis, dilecta conjux nostra Judith angusta nobis suggestit per privilegium patris nostri domni Caroli piæ recordationis imperatoris serenissimi, seu cætera regalia, nec non etiam apostolica privilegia, quomodo idem monasterium a dominatione episcopi Turonicæ urbis liberum nunc usque erat, qualiterque procul dubio licentiam habuerit eligendi ex seipso abbatem dignissimum, petiitque culmen dignitatis nostræ ut propter amorem et honorem Domini nostri Jesu Christi, et ob reverentiam beati Martini pontificis patroni nostri

peculiaris, eadem nostra auctoritate imperiali firmare dignaremur. Nos quoque ejusdem dilectæ conjugis nostræ Judith salubri suggestione commoti simul et hortatu, atque interventu venerabilium nostrorum ad hoc perficiendum ammoniti, hanc nostræ auctoritatis confirmationem memorato monasterio atque fratribus in eodem Deo deservientibus conscripsimus, ac dare decrevimus, per quam constituimus, atque perenniter firmum fore decernimus, ut in supra fato monasterio, sive fratribus, primus episcopus Turonicæ urbis non plus dominari præsumat, aut licentiam dominandi habeat, vel aliquid certe novi introduceat, ut in vicis vel villis manonaticis accipiat, seu quicumque urbis ejusdem successor exstiterit, quam prædecessores sui tempore ejusdem genitoris nostri domni Caroli, sive avi nostri gloriosi Pippini regis fecerunt, sed sub ipso eodemque modo charitatis sive dilectionis cum jam memoratis fratribus in Deo vivat, absque qualibet novitatis molestia. Similiter sine dubio statuimus atque perpetuo firmissimum esse volumus, ut memorati monasterii fratres licentiam habeant de seipsis eligendi abbatem, qui eis præesse et prodesse possit in omni morum honestate et Scripturarum crudi-

tionem, ea tantum conditione præmissa ut quando Fridегis abbas, cujus etiam consulto actum est ut hanc confirmationem fieri statueremus, memoratum monasterium habuerit, nullum præjudicium aut inquietudinem de quibuslibet causis patiat. Post illius vero decessum memorati fratres habeant facultatem eligendi de ipsis abbatem, quem optimum et nobilitate generis, et probitate morum et in scripturis eruditum judicaverit. Et si talis inibi, quod non optimus, reperiri non poterit, tunc imperiali potestati id reservandum statuimus. Monemus quoque omnes qui nobis in imperio a Deo nobis commisso successuri sunt, ut sicut illorum statuta a successoribus suis conservari velint, ita in omnibus hanc no-tram constitutionem perpetuis temporibus conservare studeant ad illorum et nostram communem salutem. Et ut hæc nostræ auctoritatis præceptio et constitutio privilegii firmior habeatur, et per futura tempora melius conservetur, manu propria eam subscripsimus, et de bulla nostra subter sigillari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminuaris notarius ad vicin Fridugisi cognovi.

Data v Non. Novembris, anno, Christo propitio, 18 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 10. Actum Theodonis villa palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXV.

PRO VICTORE EPISCOPO CURIENSI EJUSQUE ECCLESIA.

(Anno 851.)

[Apud Grandidier, *Hist. de l'Eglise de Strasb.*, tom. II, p. 199, ex autographo tabularii ecclesiæ Curienensis a.]

In nomine Domini Dei Salvatoris Jesu Christi, Ludovici, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejusque in iisdem locis famulantes beneficia potiora largimur, præmium apud Dominum æternæ remunerationis impendi non diffidimus. Igitur notum esse volumus cunctis fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, quia vir venerabilis Victor sanctæ Curienensis ecclesiæ episcopus^b que constat esse constructa in honore sanctæ Mariæ semper virginis, missa petitione deprecatus est nos, ut eandem sedem suam cum omnibus ad se juste et legaliter moderno tempore pertinentibus vel aspicientibus sub nostra tuitione et immunitatis defensione cum rebus et mancipiis constitueremus; quod ita et fecisse omnium nostrorum cognoscat industria. Precipientes ergo jubemus ut nullus iudex publicus, vel quislibet ex judiciaria potestate in ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones memoratæ ecclesiæ, quas moderno tempore in pago Curienensi videlicet,

cobi Leu, Heivetisches Lexicon, tom. V, pag. 265, qui mortem ejusdem Victoris ad annum 825 assignant.

^a Diploma hoc anecdotum communicavit Dominus de Jost ex ipso autographo descriptum.

^b Inde patet error Egidii Tschudii, Gallie Comata lib. II, part. I, cap. 9, pag. 316, et Joannis Ja-

et Alsacensi, et in ducatu Alamannico, nec in hoc quod per nostræ conscriptionis auctoritatem eidem ecclesie reddidimus, ad illud quod nunc juste et legaliter memorata ecclesia tenet et possidet, vel ea que deinceps jure ipsius divina pietas augeri voluerit, ad causas judiciario modo audiendas, vel freda, aut tributa exigenda, vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius ecclesie super terram ipsius commanentes injuste distringendos, aut ullas redhibitiones, aut illicitas occasiones ullis temporibus ingredi audeat, neve bona que supra memorata sunt, penitus exigere præsumat; sed liceat memorato præsuli suisque successoribus res predictæ ecclesie, cum omnibus ad eam juste pertinentibus vel aspicientibus, remota totius judicariæ potestatis inquietudine, tenere et possidere, atque cum congregatione sibi commissa pro nobis, conjuge proleque nostra atque totius imperii nostri a Deo nobis collati Domini misericordiam attentius exorare delectet. Et ut hæc auctoritas inviolabilem et inconvulsam nostris et futuris temporibus obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi Augusti.
Data v Idus Junii, anno, Christo propitio, 18 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione nona. Actum Ingelheim, in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXVI.

DE VICO QUI DICITUR EPAONIS IN DIOECESI VIENNENSIS.
(Anno 831.)

[Apud Baluz., *Capital.*, tom. II, pag. 1433.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante, providentia imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata ob amorem Dei [sanctorum] eorumque reverentiam beneficia opportuna largimur, id nobis procul dubio ad æternæ retributionis præmia capessenda profuturum liquido credimus. Idcirco notum esse volumus cunctis fidelibus sancte Dei Ecclesie et nostris, præsentibus scilicet et futuris, quia spontanea voluntate adiens serenitatem culminis nostri vir illustris Abbo comes, qui et vicum qui dicitur Epaois, qui erat ex ratione Sancti Mauricii ex episcopatu Viennensi, ubi nunc auctore Deo Bernardus archiepiscopus præsul esse dignoscitur, beneficiario munere ex nostra largitione habebat, ubi erant ecclesie destructe et discooperte, quarum sunt vocabula sancti Andreae apostoli et sancti Romani martyris, precibus quibus valuit nostram obsecravit clementiam ... quantumcumque ipse ibi ex beneficio ..... ecclesie sancti Mauricii Viennensis redderemus. Quod ita ..... fidelium nostrorum cognoscat industria. Pro firmitatis vero studio, ut hoc quod supradictus Abbo in supradicto vico habebat, et nos ad ejus deprecationem sæpe dicto Bernardo archiepiscopo imo ejus sanctæ sedi reddidimus, rectores eorum perpetuo jure ecclesie-

stico tenerent atque possiderent, hos imperiales apices fieri jussimus, per quos decernimus atque sancimus ut ipsum vicum et res quas ibidem hactenus præscriptus Abbo habuit et ad eundem vicum atque ad easdem ecclesias, que ibi fuerunt dicatæ in honorem et venerationem sancti Andreae apostoli et sancti Romani Martyris, pertinent, ita rectores supranominatæ sedis teneant atque possideant sicut ceteras res que ad supradictum episcopium pertinent, et faciant exinde quidquid elegerint jure ecclesiastico. Et ut hæc auctoritas confirmationis nostræ per futura tempora inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, annuli nostri impressione signari jussimus.

Durandus diaconus ad vicum Fridarii [Fridugisi] recognovit.

Data v Nonas Martias, anno, Christo propitio, 18 imperii domni Ludovici serenissimi Augusti, indictione 8. Actum Aquisgrani palatio regio in Christi nomine feliciter. Amen.

CLXVII.

PRO DERVENSI MONASTERIO.
(Anno 832.)

[Apud Mabill., *Annal. ord. S. Bened.*, tom. II, pag. 737, ex chartario Dervensi.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante, providentia imperator Augustus.

Si locum quo olim monasticus ordo vignerat, in ædificiis relevari, et eandem vitam monasticam reformari facimus, et liberalitatis nostræ munere de beneficiis a Deo nobis collatis eidem loco, unde servi Dei inibi consistentes in hæc mortalem vitam aliquod subsidium habere valeant, aliquid conferimus, id nobis et ad hæc transitoriam vitam feliciter peragendam, et ad æternam perpetualiter obtinendam profuturum liquido credimus. Idcirco nosse volumus omnium fidelium nostrorum, tum præsentium quam et futurorum, industriæ, qualiter hæc venerabilis albas monasterii cuius vocabulum est Ders, quod constat esse constructum in pago Pertense super fluvium Viera, quod olim vocabatur Puteulus, et dicatum in honore sancti Petri principis apostolorum, ac sancti Bercharii, cuius corpus ibidem requiescit; quique idem ipsum monasterium a novo opere construxerat, et monachos sub regula sancti Benedicti vitam degentes collocaverat; nostram adiens serenitatem, innotuit mansuetudini nostræ quod eadem monastica vita penitus in eodem loco abolita esset, et in canonicum ordinem transierat: petiitque ac suppliciter postulatione deprecatus est ut nostra auctoritate eandem monasticam vitam reformari, et habitacula ad hæc vitam congrua reficiendo aptari permitteremus. Cui, sicut dignum erat, gratias egimus, et ea que deprecabatur ei fieri permisimus. Insuper et hoc quod idem ipse deprecabatur melius peragere, et servi Dei qui inibi degere constituti et constituendi erunt, aliquid sub-

* Vide supra diploma Ludovici imperatoris pro eo em Victore Curiensi episcopo anni 825.

sidium ex nostra largitione habentes libentius Deo A
servire potuissent, complacuit nobis pro mercedis
nostre augmento et eterne retributionis fructu
quasdam res nostre proprietatis, sitas in comitatu
Breonense, id est villam ac beneficium illud cujus
vocabulum est Dodiniaca-curtis, habentem mansos
duodecim, quam haecenus vassallus noster, nomine
Hismbertus, nostra largitione in beneficium ha-
buisset dignoscitur, cum omni integritate, id est
cum mancipiis utriusque sexus, cum domibus, aedi-
ficiis, ecclesiis, terris cultis et incultis, silvillis,
pratibus, piscuis, aquis aquarumve decursibus, mo-
lendino, vel quidquid ad denominatam villam juste
et legaliter pertinere dignoscitur, et nostri juris ac
possessionis in re proprietatis est, totum et ad integ-
rum per hoc nostrae auctoritatis conscriptum ad B
antedictum monasterium, quod, sicut diximus, Ders
nuncupatur, solemniter delegare, ea videlicet con-
ditione ut a praelatis et monachis Deo inibi mili-
tantibus perpetua possessione teneatur ac possideatur.
Et ut haec nostrae concessionis atque largitionis
auctoritas inconcussa et inviolabiliter obtineat fir-
mitatem, manu propria nostra subter eam firmavi-
mus, et annuli nostri impressione assignari jussi-
mus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Data xiv Kal. Mar., anno, Christo propitio, 19 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 10. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXVIII.

PRO MONASTERIO CORBLE NOVE.

(Anno 852.)

[Apud Schaten, *Ann. Paderborn.*, p. 90.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si ecclesias et loca divino cultui dicata nostris largitionibus providere satagimus, atque ibidem assidue Deo famulantibus solatia elementer impendimus, non solum honorificam regalis munificentiae consuetudinem exerceamus, sed et temporalium erogatione donorum perpetuae nos mercedis praemia promereri posse confidimus. Quapropter noverit omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet et futurorum, industria, quod pro amore divino, atque animae nostrae remedio, ad monasterium quod vocatur nova Corbeia, quod construximus in Saxonia in honore S. Stephani a protomartyris, cui modo praest fidelis et propinquus noster Warinus, primus substitutus abbas, concessimus piscationem quandam in fluvio Wisera, in pago Wimodia nuncupato, cui confinis est villa Luisi vocata, in comitatu Abbonis, quae quia in similitudinem palorum quos incolae hoc cae vocant, construitur, gentilitio nomine ab indigenis Hoewar nuncupatur, quae ad jus nostrum pertinebat,

a Lego in alio exemplari, in honore S. Stephani et Viti; Sed D. Viti reliquae post quadriennium primum illatae; unde Viti nomen aliena manu irrepse-

quamque idem Abbo comes haecenus in beneficio habebat; sed quoniam eadem piscatio atque absque familiis, quae ad ejus provisionem deputata fuerunt, fratribus praedicti coenobii non admodum utilis esse poterat, ideo triginta duas familias, et quidquid ad eam piscationem pertinens saepe dictus Abbo in beneficio habuit, totum et ex integro in proprietatem jam dicti monasterii concedimus, quatenus ibidem servientes monachos sine cessatione divinam elementiam pro nobis exorare delectet. Et ut haec cessionis nostrae auctoritas firmius habeatur, et per futura tempora a fidelibus nostris verius credatur ac diligentius observetur, manu nostra subter eam firmantes annuli nostri impressione jussimus sigillari.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hiruinmarus notarius ad vicem Theogonis recognovi.

Data xvi Kalendas Julii, anno, Christo propitio, 18 imperii Ludovici serenissimi Augusti, indictione 10. Actum Franconovort palatio regio, in nomine Domini feliciter. Amen.

CLXIX.

PRO REFORMATIONE MONASTERII DIONYSII.

(Anno 852.)

[Apud Mabill. *Ann. ord. S. Bened.*, tom. II, p. 549.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Divinis praecipis et apostolicis monitis incitatur, sed et imperatorii regimini officio commouetur, ut pro Ecclesiae statu atque sanctae religionis augmento impigro semper vigilens affectu, ac pernecessario seu fructuoso studioseque laboribus effectus; et si quid usquam reprehensivum invenitur obnoxium, regiae auctoritatis sollicitudine corrigamus: quatenus avia revocantes, superflua amputantes, collapsa quoque reparamus, atque reparata et ab ecclesiasticis viris apostolorumque Domini successoribus, Spiritu sancto regente, bene statuta edictis imperialibus confirmemus. Quia dignum praefecto est, ut quod sacerdotalis dignitas divino illuminata Spiritu corpori Christi, quod est Ecclesia, ejusdem Dei ac Domini et Salvatoris nostri redempta sanguine, advenit in salute, vel reformata statuit in religionis augmento, id imperialis majestatis inviolabiliter permansurum in perpetuum potestatis suae studeat corroborari praecipio, quoniam quidquid in hujusmodi negotiis laboratum, seu pio cultui a nobis fuerit dedicatum, hoc procul dubio nostrae mansuetudinis regno et populo regendo credimus specialius profuturum. Ideo notum esse volumus omnibus fidelibus, praesentibus scilicet et futuris, quia, postquam Deo auspice imperium paternum suscepimus, studii nobis maxime semper fuit, ut Domini Ecclesia, magnificentia ejus humilitati nostrae divinitus regenda tuendaque commissa, felicibus polleret successibus,

rit: neque Ludovicus imperator Corbicam in honorem S. Viti construxit.

eamque quantum nostræ atinet augustæ devotioni incessanter ad meliora provehere, et ab illa quidquid noxium erat eradicare, atque in ea incrementa virtutum plantare. Quapropter sapissime sacerdotes Domini, quorum id officii esse noveramus, admonere curavimus, ac nostram principalem auctoritatem adjuvicem ad eorum ministerium juxta voluntatem Dei exsequendum prompte exhibuimus, ut quicquid in ordinibus ecclesiasticis, vel in quacunque persona emendatione dignum inveniret, pastoralis auctoritate, postposita qualibet torporis negligentia vel personarum acceptione, incurtante corrigereat, et ad statum rectitudinis perducere decertarent. Verum cum ipsi, nostra sedula exhortatione admoniti, suaque solerti vigilantia de statu et profectu sanctæ Ecclesiæ, et sacris ordinibus, et his quæ emendatione digna videbantur, conventu apud Parisios jussione nostra habito strenua et devota perspicacitate tractarent, inter cætera visum est illis, ut monasterium præclarissimi et eximii Christi martyris beati Dionysii sociorumque ejus, quod constat tantorum martyrum nomine Deo dedicatum, et a regibus Francorum progenitoribusque gloriæ nostræ amplissimis rebus ditatum, quo in eo monasticus ordo religiose Deo deserviret, magna emendatione et correctione opus haberet, quoniam ab eo idem ordo ad multorum discrimen, nulla necessitate præpediente, nullis rei inopia obsistente, penitus erat avulsus. Quam causam, tam per se quamque et per venerabilen prudentemque virum Hilduinum, memorati monasterii religiosum ablatem, nostræ serenitatis auribus intimaverunt, uti nostra piissima imperiali potestate per eorum auctoritatem corrigeretur. Unde dignitas imperii nostri tantorum virorum saluberrimam admonitionem, et ejusdem venerabilis abbatis Hilduini preces humillimas more tranquillitatis nostræ solito grantanter benigneque suscipiens, atque in omnibus emendabile judicans, ne tanti ordinis collapsio salutis nostræ quoquo modo fieret damnatio, ad eosdem prævales Ecclesiarum idem censuimus referri negotium, ut nostri principatus auctoritate eorumque judicio, quibus tanta est collata potestas a Domino, idem ordo in eodem loco absque retractione restitueretur. Venientes ergo Althricus metropolita Senonicus cum suffraganeis suis, nec non et Elio metropolita Durocortorum eum suffraganeis suis ad memoratum monasterium, habito conventu, primum quod idem monasterium ordini monastico constructum, dedicatum, et rebus ditatum fuerit, et in eo ipse ordo usque ad tempus quo scæptra imperialia, superna largiente gratia, clementia nostra suscepit, et supra memorati Hilduini abbatis prælationem ibidem utcumque vigerit, manifestis indicis, regnum antiquis et modernis præceptis, et episcoporum privilegiis, ac fidelium donationibus, palam cunctis esse factum. Deinde diligentem inquisitionem fecerunt super his qui in eodem loco regularem promissionem fecerunt. Ex quibus quidam, qui eandem professionem fecerant,

A desertores ejusdem propositi effecti, rebus humana jam erant exempti: quorum perditio non sine magno animi ferri potest merore. Quidam etiam non eandem professionem se fecisse mentiti sunt: sed testibus patenter convicti, pro sua contumacia canonice poenitentia sunt subacti. Quidam vero, imo maxima pars, qui hæctenus in apostasiam prolapsi fuerant, coram venientes, soloque se prostrantes, confessi sunt eandem professionem in eodem loco regulariter se promississe, sique misereri, et a Domino veniam pro tanto admissio dari humiliter flagitare; qua confessione facta, cucullis sui propositi coram cætu episcoporum et cæterorum sacerdotum, cunctique sequentis ordinis cleri, nobiliumque virorum non modica circum assistente turba, se induerunt, B atque in commune, ne aliquando sicuti sibi aliisque jam in eodem loco contigerat, ab sanctæ professionis proposito diabolico propulsarentur instinctu, regularem promissionem iteraverunt. Pars denique quedam eorum, illi scilicet qui divinæ inspirationis munere acti, et amore devinuti in sanctæ religionis proposito et habitu, æprime absque ulla refragatione aut interpolatione elegerunt viriliter permanere, et in cella ejusdem majoris monasterii, pastquam cæteri monasticam vitam et habitum deseruerunt, usque ad hanc nostræ demanationis synodum habitam degere, ante jam memoratos venerabiles patres venerunt, locumque pristinum, in quo promissionem fecerant, et regulariter, licet minus perfecte, vixerant, sibi et se petierunt loco restitui, C quorum semotio ob id acciderat, quoniam, ut prædiximus, mox ut divina dignatio nos paterna sede suscepta imperialibus scæptis inivit voluit, pie intentionis nostræ sollicitudo exsequi procuravit, ut religio, decore et omnis honestas a domino et genitore nostro divinæ memoriæ Carolo cæptæ et instituta, liquido et veraciter, remota omni simulatione, in propriis quibusque maneret et vigeret ordinibus. Unde ad monasticæ institutionis normam corrigendam, duos religiosos et venerabilis vite viros, Benedictum et Arnulfum abbates, constituimus, qui per nostrum a Deo gubernandum et conservandum imperium seduli huic negotio studiose insisterent. Idem vero boni et devoti, sed simplicissimi patres, supra memoratorum fratrum calliditate et duritia suaque simplicitate abducti, non studio, sed minus subtili et necessaria investigatione et providentia, D fallentes eos qui in soliditate suæ professæ salvationis perduraverunt, a monasterio removerunt, atque in memorata cella collocaverunt; et illos qui propriæ voluntatis libit non virtute sed versuta quæsierant, ac tallo de sub jugo regulæ excusso loro distigationis vite soluti, ampliori itinere cœlestem patriam petere sunt conati, in domiciliis reverendi habitus et vite monasticæ reliquerunt. Sed laudabilis hi patres Ecclesiæ auctoritate sua digne petitioni fratrum, quos in suæ religionis virtute diximus permansisse, quia sic nostri assensus jussio fuerat, annuentes, rationaliter et canonice satisfecerunt,

et ob suggestionis notitiam, ut nostræ pauderetur A
 celsitudini, qualiter vel quo ordine tam devotissimum factum ab eisdem religiosissimis viris sit celebratum, duas super hoc jure, pari tenore, conscriptiones fecerunt, easque manibus firmaverunt propriis, ut altera eorum in archivo ipsius monasterii ob memoriam et stabilitatem inibi hujus ordinis per futura tempora servaretur, alteram nostræ magnitudini direxerunt, ut illam palatinis seriniis jubere non recondere ob monumentum et istius rite facti perpetuam firmitatem. Sed cum idem ordo, Deo annuente, quantum divinitus videri dabatur, in eodem loco feliciter incederet, antiquus salutis humanæ inimicus quosdam ex ipsis fratribus sua organa efficiens, adeo insidiarum suarum furis exagitavit, ut, conspiratione et conjuratione facta, et propositum monasticum abnegarent, et sine licentia sui abbatis propriæ episcopi ac metropolitani, eorum legati dignitatis nostræ dominationem adirent, et molestiam super hac ratione contra canonicam et propositum sui institutionem serenitatis nostræ aurius inferre præsumerent, offerentes nobis totum in accusationem et blasphemiam episcoporum, qui se de apostasia, in qua versabantur, paterna sollicitudine nostra auctoritate correxerant, et ad propositum quod abdicaverant, redire suaserant; addentes etiam in eadem schedula alia quæ digna non sunt imperialibus nostris scriptis insereri. Porro nostra solertia, auditis eorum querimoniis, supræmemorato venerabili viro Hilduino nostra jussit clementia, ut eosdem episcopos contra quos querebantur, nec non et alios ab accusatione innumes, jussione nostra ad ipsum venire mandaret monasterium. Et quia ad notitiam nostram ipsi fratres suos misere clamores, unde nil ambigunt et sine justæ diffinitionis decreto fas est abscedere, complurium episcoporum diligenti examine rem ventilari et canonice diffiniri, et conspici præcepimus: non quasi de præfata memoratorum patrum sententia, quæ excellentiæ nostræ bene mauebat per omnia cognita, vel in aliquo dubitantes, sed ut major Christo Domino Deo nostro de percalato hoste, qui jam dictos excitaverat fratres, triumphus fieret, et in eodem loco firmiori, quia iterata, stipulatione idem ordo confirmaretur. Et quoniam super pastores Ecclesiæ dignitati nostræ imperiali quæcumque ingerebatur accusatio, non sine certo et rationabili oblietaretur judicio, qui ad conductum tempus et diem ad supra scriptum venire monasterium, et ipsis accusatoribus cum scripto quod clementiæ nostræ tolerant eorum exhibitis, cuncta quæ in eorum accusatione dixerant vel scripserant, falsa esse veris assertionibus idoneisque prolatis testibus probaverunt, sicut ex ordine inscripto manifestatur: quod ex hac causa a secunda constitutionis nostræ synodo archivo nostri palatii cum chartulis, quæ nomina testium continent qui utrisque conventibus interfuerunt, directis, ob gestorum memoriam conservari: unde aliud etiam ab ipsius monasterii seriniis retinetur.

lpsi de cætero fratres, respectu divino processu temporis corda illorum tangente, propositi sui strenui et præteritarum negligentiarum poenitentia de voti exsecutores effecti, consensu salubri et prudenti tres chartulas conscripserunt, ut una eorum ad capitulum gloriosissimorum Christi martyrum fieret, altera regie dominationis nostræ custodia servari demandaretur, tertiam vero ipsius monasterii abbas haberet: in quibus se a beato patre Benedicto, docente sancto Spiritu, descriptam regulam sunt servare velle professi, ut unusquisque eorum nomen proprium cum gradu et monachi appellatione eisdem chartis subter firmavit: quarum unani benignitatis nostræ præsentia exhibuerunt, humiliter postulantes, sicut et sæpe memorati venerabiles patres a quibus synodales diffinitiones celebratae sunt, auctoritatem nostram sedulo petierunt, quatenus hoc quod tam subtili et diligenti investigatione inventum, et justa ratione diffinitum, seu salubri restitutione reparatum, atque canonica auctoritate statutum esse dignoscitur, amplitudinis nostræ privilegio scriptis imperialibus confirmaremus, ut quod canonica docet auctoritas, et vota regum cunctoremque fidelium, qui ipsum locum propter monasticum ordinem ibi servandum rebus suis ditaverunt, demonstrant, cum nequaquam ab eo sine periculo et regis et regni possit avelli, nostræ imperialis potestas confirmatione provideat, ne ex eodem loco modernis futurisque temporibus idem ordo destituatur, sed potius, Christo Domino largiente, ad cumulum mercedis nostræ, conjugis quoque et prolis, eorumque salutem quorum post tantum lapsum reparatio facta est, nec non et eorum per quos, Deo annuente, nostra auctoritate eadem reparatio celebrata est, simul et illorum informationem qui post ad monasticum ordinem Domino inspirante ad eundem confluerant locum, remota omni simulatione semper in eodem monasterio regularis ordo permaneat, floreat et felicibus successibus Deo opem ferente polleat. Et ut hæc auctoritas, quam ob Dei amorem et animæ nostræ conjugis et prolis, ut prædiximus, salutem atque imperii nostri statum constituimus, firmiorem obtineat vigorem, et deinceps inconvulsa valeat perdurare, duas inde pari tenore conscriptas firmationes fieri jussimus, ut una imperialis aucte reconditorio palatinis salvetur excubiis, altera ab ipsius monasterii custodibus in perpetuum diligenti cura debeat provideri, easque manus nostræ subscriptione subter firmavimus, et de annulo nostro sigillare jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminarius notarius ad vicem Theotonis recognovi et subscripsi.

Data vii Kalendas Septembris, anno, Christo propitio, 19 imperii domini Ludovici serenissimi imperatoris, indictione 10. Actum monasterio sancti Dionysii in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXX.

PRO PARTITIONE BONORUM MONASTERII S. DIONYSII.

(Anno 852.)

[Apud Mabill., de Re diplom., pag. 408.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si ea quæ fideles imperii nostri, pro statu et utilitate Ecclesiarum ac servorum Dei, fideliter ac devote ob Dei amorem in locis sibi commissis statuerunt, nostris confirmamus edictis, hoc nobis procul dubio ad æternam beatitudinem, et totius regni a Deo nobis commissi tutelam mansurum esse credimus, et retributorem Dominum exinde in futuro habere confidimus. Igitur notum sit omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ ac nostris, presentibus scilicet et futuris, quia vir venerabilis Hilduinus, abbas monasterii apostolorum Principis, excellentissimorumque Christi martyrum Dionysii, Rustici et Elicutherii, qui peculiare patroni nostri adesse videntur, nostræ suggestit serenitati, quod pro Dei omnipotentis amore et futuro ejusdem congregationis cavendo periculo, ne aliqua successorum suorum negligentia aut paritate ordo in ea monasticus futuris temporibus perturbaretur, sicut præteritis temporibus manifestum est contigisse, veluti synodales conscriptiones super restitutione istius sancti ordinis in eodem monasterio et nostræ imperialis potestatis confirmatio, nec non et præfati venerabilis abbatis Hilduini conscriptionis charta plenter narrat ex ordine (quod ideo prætermisimus, quoniam in eisdem locis liquide et exacte constat esse scriptum, uti eunctorum pene declarat notitia) stipendia eorum quæ annuatim in cibo accipere debeant, nec non et quasdam villas specialiter necessitatibus eorum deserviendas constituisset ac deputasset; atque per litterarum seriem et largitionis suæ scriptum sua aliorumque honorum hominum manibus roboratum eis concessisset ac delegasset, quatenus nulla occasione nec reipublicæ servitio quisquam ex successoribus suis impedimentum illis in futuro inferre potuisset, pro quo a via rectitudinis et observatione regulari eos aberrare necesse foret, sed deputatis sibi rebus et stipendiis contenti, absque necessitate et inopia regularem normam tenere, et sine prævaricatione, quantum humana sinit fragilitas, observare quivissent. Unde humiliter petiit celsitudinem nostram, ut pro rei firmitate super eadem constitutione auctoritatis nostræ præceptum pro divino intuitu, et ipsorum sanctorum reverentia fieri juberemus, per quod inantea stabilis et inviolata permaneret. Nos vero petitioni illius, quia necessaria et rationalis erat, aurem accommodantes, veluti postulaverat fieri adjudicavimus. Quapropter statuimus atque jubemus, secundum quod in illius ordinatione continetur, ut dentur eis annis singulis de tritico puro, ad eorum et hospitem in refectorium venientium opus, modia duo millia centum. Ad præbendam famulorum illis servitium

A de sigale modica nongenta, de vino puro ad eorum et hospitem suprascriptorum, seu ad omnes necessitates ipsorum modia duo millia quingenta, bractii per modia duodecim triginta, et exceptis his bractii tres de spelta secundum consuetudinem per modia triginta. Inter Pascha, Natale Domini, et sancti Dionysii Missam leguminum modia trecenta; de formatico pensæ trecentæ triginta; de adipè modia triginta quinque; de sale modia ducenta, cum ipso modio quod solvitur in salinis. Ad cordevesos et solas eorum componendas unti ducenti; de butyro sestaria triginta; volatilia autem inter Pascha et Natalem Domini de villis (sicut in constitutionis charta præfati venerabilis viri scriptum habetur) cum integritate, quæ super annum ex eis omnibus eo tenore, quo ibi scriptum et ordinatum est, una cum censu qui in volatibus de molendinis et cambis debet exire, sicut a longo tempore mos fuit, sive indominate, sive in beneficio donate fuerint, dari constituimus et confirmamus. Saponem vero de ipsis villis (sicut in præfata confirmatione memorati viri constitutum habetur) fratum usibus persolvi imperiali roboracione decrevimus. De lignis dentur eis mensuræ, quæ midi appellantur, mille centum; de melle secundum consuetudinem; de tribillo carra duo; de modis sedecim; olera quoque, fruges arborum, pix, carpentarii, circuli ad vasa vinaria preparanda, et operimenta tectorum; sed et ædificatio et restauratio officinarum, secundum quod in sæpedita conscriptione supramemorati honorabilis viri continetur, dictante necessitate, ministretur et fiat. Ad vestimenta etiam vel omnes eorum necessitates secundum regularem institutionem procurandas confirmamus illis easdem villas, quas ipse per suam concessionem eis visus est condonasse, id est Murnum (ut antiquitus vocabatur, nunc autem Cella sancti Dionysii), Tosonisvallem cum Flaviaco et omnibus appendiciis suis, excepto Temeriaco-curte; Cella sancti Martini in monte Jocundiaco cum omni integritate; villam Pratarium cum suis omnibus, Pratariolam cum Sichaldicurve et omnibus ad se pertinentibus; Nucitum superiorem, cum appendiciis suis; Francorum-villam, Maffare, medietatem de Baliolo, Mucellam, Bedolium, Villarem, Wasconem-villam cum integritate sua et omnibus appendiciis; et omne teloneum atque censum, quod de mercato anniversali per festivitatem sancti Dionysii exire consuevit, sicut bonæ beateque memoriæ domnus avus noster Pippinus per suum præceptum eis dedit, quicquid exinde pars fisci poterat exactare, nec non et Trindidum ac Villam-pictam cum omni integritate ac omnibus appendiciis ad eas pertinentibus; Majorem-villam cum integritate; in ipso vico mansos duos, et mansionem in monte Sautia cum adjacentiis suis; super Sequanam vero Capellam sancti Audoeni ad retia piscatoria emendanda vel ordinanda, cum manso uno in Bonogilo cum integritate sua; in Alvernis mansos duos, et in Campimago mansos duos

ad piscationem; Villam Exonam cum censu et integritate sua; sen et mansos et vineas in Belna, quas Franci homines ipsius congregationis fratribus delegaverunt; nec non in Vanicolas, sicut continetur in memorato scripto; censum etiam solum de venna, quæ est super fluvium Loch, et de pago Pontiu, atque censum de Flandriis, sicut consuetudo fuit; villam siquidem quæ dicitur Brinevallis, nec non et mares et piscaturam in Tellis cum omni integritate tam in censu quam in appendiciis eorum; et mansos in Bracio, et Gabaregium in Bagasino cum omni integritate et appendiciis suis, de quibus quædam coniacent in pago Constantino ad capiendum crasum piscem. Has igitur villas cum appendiciis et redditibus vel mancipiis, sive cum omnibus quæ per precarias aut per beneficia exiude homines retinent, et post eorum decessum ad usus fratrum et stipendia memorata revertantur, fratribus ipsius congregationis ad speciales eorum necessitates, imperialis auctoritate et indulgentia per hoc præceptum confirmationis nostræ, sicut prædictus venerabilis abbas in sua confirmavit constitutione, stabili jure eis concedimus et confirmamus: præcipientes ut nullus abbatum per successiones quod salubri egit consilio et nostro est roboratum edicto, subtrahere vel minuere audeat, vel ad usus suos retorqueat, vel alicui quidam inde in beneficium tribuat; sed neque servitia ex eis villis exactet, neque paraveredos aut expensas ad hospitum susceptiones recipiat, aut ullas in aliqua re exactiones aut mansionaticos inde exigat absque inevitabili necessitate, præter consuetudinarias operationes quæ in sæpedita memorati viri constitutionis pagina descriptæ habentur, quibus nihil addere quisquam unquam præsumat. Suprascripta autem ad centum quinquaginta monachorum numerum sunt ordinata: ex quibus nil cuiquam abbatum licebit unquam subtrahere; augere vero qui forte voluerit, multiplicatis ad usum eorum opibus, accumulet et servitii divini cultores: qui vero facere aliter præsumperit, et post decessum nostrum hanc nostram confirmationem quam super prædicti venerabilis viri Hiliduni constitutione fecimus, violare voluerit, querela ad successores nostros, qui tunc temporis nobis superstites fuerint, deveniat, ipsique agnita auctoritate nostra nostræ constitutionis statuta defendant, et suæ auctoritatis præcepto confinement, sicut a se bene gesta defendi et confirmari a suis successoribus Deo annuente voluerint, qualiter futuris temporibus fratres in cœnobio suprascripto regulam beati Benedicti servantes, absque perturbatione Deo libere deservire queant, nobisque per rata confirmatione merces in perpetua recompensetur æternitate. Obnixè etiam ac devotissime omnes successores nostros per omnipotentem Dominum et æternæ retributionis amorem et piam reverentiam istorum specialium protectorum nostrorum in hoc sancto reputavimus loco, nec non et hanc constitutionis confirmationem, quam ad monachorum providendas regulares necessitates imperialis firmavimus auctoritate, intemera-

A tam student custodire; et speciali sollicitudinis cura provideant, ne aliqua antiqui hostis satagente calliditate inde sacer ordo amoveatur, aut minus perfecte quam humana sinit fragilitas in eodem loco prævalente negligentia gradiatur; sed sicut nos singularem curam, quia ita prædecessores et progenitores excellentiæ nostræ habuisse compertum est, quam inibi pia sepulorum corporum amplectitur eorum memoria, nos etiam inde habere videmur, sollicitè studeant divino intuitu, ne talium rectorum manibus jam dictum sacratissimum locum committant, quorum versutia aut negligentia ab eo religio decidat, et inopia vel torporis negligentia crescat, sed potius ita eundem sacratissimum locum sollicitè pieque tractent, quatenus nobis et illis æternæ beatitudinis gloria inde Christo opem ferente maneat et accrescat. Et ut hæc auctoritas, quam oh Dei amorem et animæ nostræ remedium statuimus, firmiter obtineat vigorem, et deinceps inconvulsa valeat perdurare, manus nostræ subscriptione eam subter firmavimus, et annulo nostro sigillari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminmaris notarius ad vicem Theotonis recognovit et subscripsit.

Data vii Kal. Septemb. anno, Christo propitio, 19 imperii domni Ludovici serenissimi imperatoris, indictione 10. Actum monasterio sancti Dionysii in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXXI.

PRO MONASTERO SANCTI MARTINI TURONENSIS.

(Anno 832.)

[Ex Chartario S. Martini, apud Mart., *Thesaur. aneed.* tom. I, pag. 29.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si locis Deo dicatis quiddam honoris conferimus, et Deo in eis famulantium pacis et tranquillitatis curam gerimus, et ad ministerium suum liberius exsequendum opem ferimus, hoc nobis procul dubio ad statum regni nostri corroborandum, et ad æternæ vite beatitudinem cæpendendam, præfuturum esse credimus. Ideo notum fieri volumus omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, præsentibus scilicet et futuris, quod venerabilis abbas Fridregisus monasterii S. Martini patroni nostri, in quo ipse corpore requiescit, innotuit celsitudini nostræ qualiter idem ipse partim per ignorantiam, partim vero per suggestionem quorundam hominum, quasdam villas ejusdem monasterii sibi servientibus in beneficium dedisset, quæ ad usum fratrum in eodem monasterio degentium olim deputatæ fuerant; et ob hoc vestimenta et sumptus necessarios eis pleniter ministrare non posset. Quomobrem idem ipse et omnis congregatio Sancti Martini petiit nostræ conscriptionis auctoritatem sibi dari, per quam repulsa omnis occasio nostra concessione atque permissu eadem villas in suum dominium idem abbas revocaret, et tam ipse quam et successores ejus eo modo eis de-

lita stipendia et vestimenta subministrare possent, quemadmodum temporibus prædecessorum ejus fratribus qui tunc temporis inibi consistebant ministrabantur. Quorum petitioni libentissime annuimus, et hanc nostræ conscriptionis auctoritatem fieri eisdemque fratribus dare decrevimus, per quam decernimus atque jubemus ut memoratus abbas sui que successores ad hoc easdem villas in usum, dispositionem et ordinationem habeant, ut inde fratribus qui et presentibus et futuris temporibus inibi Deo militaverint, sic plenter victualia et vestimenta ministrari faciant, quemadmodum temporibus genitoris nostri Caroli eis a Wulfado et Itherio hujus monasterii abbatibus exhibita atque ministrata fuerunt. De cæteris vero villis que in beneficium datæ sunt, jubemus ut tertia pars de volatilibus cum ovis eisdem fratribus ministretur. Volumus etiam atque eisdem fratribus concedimus, qui et presentibus et futuris temporibus ad inhabitandum et Deo serviendum aggregari voluerint: ut de omnibus que ad sepulcrum beatissimi patroni nostri S. Martini a Deum timentibus conferuntur, tertiam partem accipiant ad necessitates sibi consulendas, exceptis de his vestimentis et speciebus que ad sepulcrum illius, decoris et honestatis causa, perpetuo retinenda erunt. Cera autem et oleum ad luminaria in eadem ecclesia concinnanda decernimus ut retineantur. Statuentes ergo per hanc nostram auctoritatem præcipimus, ut nullus prælatorum aut auctorum hujus monasterii patroni nostri beatissimi Martini hanc nostram concessionem atque statuta convellere, aut nullum in modum immutare præsumat, sed perpetuis temporibus inviolabiliter ea conservent et sibi conservari faciant. Et ut hæc nostræ concessionis et constitutionis auctoritas firmum et inviolabilem obtineat vigorem, manu propria subter eam firmavimus, et more nostro signaculo hujus insigniri jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminmarus notarius ad vicem Theotonis recognovi.

Data xviii Kalendas Decembris, anno, Christo propitio, 19 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 11. Actum Turonico monasterio S. Martini in Dei nomine feliciter.

CLXXII.

PRO MAIORI MONASTERIO.

(Anno 852.)

[Ex Chartulario ejusdem monasterii, apud D. Bouquet., *Recueil des hist.*, tom. IV, pag. 585.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si illius amore, cujus munere cæteris mortalibus prælati sumus, loca divino cultui consecrata congruis munificentia nostræ beneficiis ad divinum cul-

tum uberius præmio nos a Domino remunerari fideliter credimus. Igitur omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam et futurorum, industriæ notum esse volumus, qualiter dilecta conjux nostra Judith Augusta suggessit nobis ut quendam villam, nomine Cambonem, quæ est in pago Blisense vel Dunense, monasterio S. Martini, quod est constructum in pago Turonico super ripam Ligeris, et vocatur Major Monasterium, in quo idem ipse præclarissimus confessor Christi regulariter cum turba monachorum Domino militavit, per nostræ conscriptionis auctoritatem concedimus^b ad emenda fratrum ibidem Deo famulantium vestimenta. Unde presentie nostræ instrumentum protulerunt, qualiter jamdudum ad memoratum monasterium quædam Deo sacra, Oda nomine, uxor Eodonis ducis per venditionis titulum eandem villam cum suis appendiciis condonaverat. Cujus petitioni propter amorem et honorem ac venerationem memorati patroni nostri beatissimi Martini libenter acquievimus, et memoratam villam Cambonem, quam in præscripto pago Blisense vel Dunense sitam esse diximus, cum his locellis quæ ad eam pertinere noscuntur, id est Galiacon. Bitarillas, Varenas, Culturas, villam Aitardi, vel etiam cum terminis et omnibus rebus ad se pertinentibus, videlicet basilicis, domibus cæterisque ædificiis, vineis, silvis, terris, pratibus, campis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, molendinis, cultis locis et incultis, mobilibus rebus et immobilibus, ac seipsas moventibus, cum mancipiis et accolabus diversi sexus et ætatis, ad memoratum monasterium venerandi confessoris Christi sancti Martini, quod constructum esse in memorato pago Turonico super ripa Ligeris diximus; ubi presentibus temporibus venerabilis Theoto abbas Deo deservientis congregationis pastor et rector esse cognoscitur, per hanc nostræ largitionis auctoritatem donamus atque tradimus, ea videlicet ratione ut perpetuo jure ipsius monasterii consistat ad emenda, ut prædiximus, vestimenta fratrum ibidem Deo famulantium: et nullus fidelium nostrorum, vel etiam, Deo disponente, successorum nostrorum ullam habeat potestatem eandem villam, vel illa que ad eam pertinere noscuntur, de jure ejusdem monasterii abstrahendi vel diminorandi: sed, sicut supra insertum est, memorata congregatio successorum eorum ad id quod præfati sumus, de eadem villa cum suis appendiciis, quicquid inde quolibet modo exigi potest, habeant potestatem faciendi, ordinandi, exigendi tam presentibus quam futuris temporibus, disponendi atque faciendi. Sed et si quis ex fidelibus imperii nostri eis ad hujus rei necessitatem aliquando angere vel titolare placuerit, volumus ut a nullo eis auferri liceat; quatenus eis liberius pro nostra successorumque nostrorum salute Domini misericord-

^a Hujus præcepti meminit, illudque male tribuit anno 853 Labbeus in *Miscell. Curios.*, pag. 457; illud refert Coitinus, tom. VIII *Annal. eccl.*, pag. 485, ad annum 851, a cuius mense Septembri inci-

piat indictio decima; initiumque imperii Ludovici hic repetit ab anno 813.

^b Sic legitur in chartulario; legendum, *concedimus*.

diam implorare delectet. Et ut hæc nostræ donatio- A nis atque traditionis auctoritas perpetuum et inviolabilem obtineat vigorem, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminmaris notarius ad vicem Theotonis recognovit.

Data xiii Kal. Decemb., anno, Christo propitio, 19 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 10. Actum Caduppa villa in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXXIII.

PRO ABBATIA VINCENTII APUD CENOMANOS.

(Anno 852.)

[Apud Baluz., *Miscell.*, tom. 1, pag. 84.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordiuante providentia, imperator Augustus.

Omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, presentibus scilicet et futuris, notum esse volumus qualiter ad notitiam nostram de tribus cellis perventum est, quæ una earum intra muros Cenomanis civitatis sita est et dicata in honore sancti Allini, reliquæ vero duæ in suburbio memoratæ civitatis constructæ, et altera earum in honore sancti Vincentii, altera vero in honore sancti Audoeni dicata habetur, quas presentis tempore Aldricus episcopus sub jure præscriptæ urbis possidebat, quod non juste ad eandem urbem, sed ad publicum nostrum pertinere deberent. Ad quam causam diligenter per meliores et veraciores homines circumquaque memoratæ urbis consistentes inquirendam nobisque renuntiandam destinavimus fidellem nostrum Widonem nomine; qui cum ad nos reversus esset, retulit nobis, sicut relatione honorum hominum circa fines memoratæ civitatis consistentium cum sacramenti assertione invenerat, quod præscriptæ cellæ non ad publicum nostrum pertinebant, sed sub jure memoratæ Cenomanis ecclesiæ juste et legitime esse deberent. Cumque ex memorati fidelis nostri Widonis relatione per omnia ita verum esse cognovissemus, propter futuras occasiones et resultationes penitus repellendas et abjiciendas, complacuit nobis hoc nostræ auctoritatis atque memoræ conscriptum super hujusmodi factum conscribere, per quam præcipimus atque jubemus ut repulsa omnino publica et judicialia potestate præfatæ cellæ perpetuo in jure memoratæ Cenomanis ecclesiæ consistent, easque memoratus Aldricus præsul sui que successores jure ecclesiastico habeant, teneant atque possideant, et inde faciant quicquid pro commode vel utilitate memoratæ Cenomanis ecclesiæ faciendum esse decreverint. Et ut hæc nostræ auctoritatis conscriptio firmior habeatur et a fidelibus nostris melius credatur et diligentius conservetur, de annulo nostro subter eam jussimus sigillari.

Hirminmaris notarius ad vicem Theotonis recognovi et subscripsi.

Data iv Kal. Januar., anno, Christo propitio, 18 imperii Ludovicipiissimi Augusti, indictione decima. Actum Cenomanis civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXXIV.

TRO EADEM ABBATIA S. VINCENTII.

(Anno 852.)

[Apud Baluz., *ibid.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si supplicationibus sacerdotum, quando pro suis vel ecclesiarum sibi commissarum necessitatibus aliquid nobis intinare voluerint, aurem benigniter atque libenter accomodamus, cornique justas et rationabiles petitiones ad optatum effectum pervenire facimus, non solum regiam atque imperialem consuetudinem in hoc exerceamus, sed etiam eosdem sacerdotes ad Domini misericordiam pro nobis exorandam promptiores atque devotiores facimus. Idcirco notum fieri volumus omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam futurorum, industria qualiter cum nos de Aquitania reverteremur et in urbem Cenomanis pervenissemus, Aldricus ejusdem urbis venerabilis episcopus accedens ad aures nostras retulit nobis de quadam villa que Brogilus vocatur et Novavilla nominatur, que ante hos complures annos de jure ejusdem ecclesiæ cum appendiciis et omnibus ad se pertinentibus subtracta atque ad publicum nostrum redacta, moderno tempore ab Heremberto vassallo nostro in beneficium data possideretur, et sic præcedenti tempore de manibus rectorum prædictæ urbis eandem villam cum appendiciis et omnibus ad se pertinentibus elapsam esse. Sed cum nos ad rei veritatem diligentius vestigandam fideles nostros Simonem presbyterum et venerabilem abbatem et Hildemannum vassallum nostrum mitteremus, renuntiaverunt nobis per omnia ita verum esse. Cumque eorum relatione memoratum beneficium Heremberti non ad publicum nostrum sed ad jus prædictæ ecclesiæ Cenomanis juste pertinere cognovissemus, complacuit clementiæ nostræ præfatum beneficium Heremberti, id est, forestem illam que Gauciacensis dicitur, cum duabus forestulis que Dovera et Tulpacia vocantur, cum ædificiis in eadem constructis, que Broilus nominatur, necnon et Novamvillam cum omnibus ad se pertinentibus, id est, Salvarian, Colonicam, Cauqueriolas curtem Herilavan. Petriarias, villaream Saviniacum, Buxarias, in Monticellis capellam unam cum omnibus ad se pertinentibus, et in Caliniac dimidium mansum, et in Vincariis mansum unum, et in Cipido atque Belino eos quos jumentarios dicunt, cum redditione census quem singulis annis solvere noscuntur, id est, mel et ceram, et in Cabanido eos quos porcarios vocant, et eos qui in illa ruba que est contra orientem manere noscuntur, necnon et illos qui super Buvium qui dicitur Sartha consistere noscuntur, similiter et medietatem telo-

nei quod de illo porto annis singulis persolvitur, et quemadmodum sapsdictus Herembertus memoratum beneficium cum omni integritate, sicut illa die sub jure nostræ dominationis erat quanto a largitione nostra ipsam beneficium accepisse constat, pro emolumento anime nostræ memorato venerabili Aldrico episcopo ad partem præscriptæ suæ ecclesie reddere, ut in perpetuum in utilitates et usus ejusdem ecclesie Deoque in ea deservientium pertinet. Merito suggerente atque rogante prædicto venerabili episcopo hanc nostræ confirmationis atque redditionis præceptionem ei vel ad partem jam dicte urbis fieri jussimus, per quam decernimus atque jubemus ut nullus fidelium nostrorum de prædicta villa vel de his omnibus que ad præfata loca pertinere noscuntur memorato venerabili Aldrico episcopo sive successoribus ejus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut qualibet calumniam ingerere præsumat; sed liceat ei et successoribus ejus quieto ordine memorata loca cum omnibus ad se pertinentibus jure ecclesiastico tenere et possidere, et quicquid pro opportunitate et commoditate præfate ecclesie exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant potestatem faciendi. Ut autem hæc nostra auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, de annulo nostro jussimus sigillari.

Hirminmarus notarius ad vicem Theotonis recognovi et subscripsi.

Data vi Idus Januar., anno, Christo propitio, 17 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 10. Actum Bves villa in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXXV.

PRO EADEM ABBATIA S. VINCENTII.

(Anno 855.)

[Apud Baluzium, *ibid.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si his qui Deo debitum exhibent famulatum quiddam honoris conferimus, et ad suum ministerium liberius exsequendum opem ferimus, hoc nobis procul dubio ad statum terreni regni corroborandum et ad æternæ vitæ beatitudinem capessendam profuturum esse confidimus. Notum igitur esse volumus omnibus fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, quia nos de Aquitania revertentes, cum in urbem Cenomanis pervenissemus, quam Aldricus venerabilis episcopus regere videtur, clerici et Dei servi inibi consistentes in nostram advenierunt præsentiam, et conquesti sunt quod nonas et decimas, unde necessarios sumptus habere debebant, fideles nostri qui res Sancti Gervasii munere beneficiario possidebant, aut negligenter persolverent, aut penitus reddere differrent; petieruntque et suppliciter deprecati sunt nos ut nostra imperialis potestas efficeret qualiter secundum antiquam consuetudinem et jussionem domini et genitoris nostri Caroli præstantissimi Augusti ac nostram pleniter de eisdem

rebus decimæ et nonæ partibus præscriptæ ecclesie Sancti Gervasii et fratrum inibi consistentium pleniter et absque ulla dilatione persolverent, et ædificia ejusdem ecclesie sive domus episcopalis ac fratrum inibi degentium resectæ et restauratæ fierent. Insuper humiliter flagitantes postularunt ut villarum nomina ex quibus nonæ et decimæ ad supradictam ecclesiam persolvi debent in nostræ auctoritatis præcepto nominatim ascribi præciperemus, ne al quo malo ingenio aut qualibet calliditate aut potentia alienius divitis vel potentis hæc villa vel hæc res a jure ejusdem ecclesie alienatæ futuris fierent temporibus aut nonæ vel decimæ sive census vel restauraciones jam dicte ecclesie ablata fieri possent. Quorum deprecationes propter amorem Dei libenter audivimus, et sicut deprecati sunt, monasteria vel cellulas seu vicos vel villas quas nostra largitione ex jure præfixæ ecclesie nostri fideles habere dignoscuntur nominatim in hoc præcepto inserere jussimus, ut futuris temporibus in jure et dominatione jam dicte ecclesie cum omni integritate permaneat: id est, monasterium Sancti Petri quod Bertranus episcopus ædificavit, cum monasterio Sancti Martini in Ponteuvre, et monasterium Sancti Victurii, in quo ipse dominus Victurinus corpore requiescit, et monasterium Sanctæ Mariæ quod est constructum intra murum civitatis et fluvium Sarthæ, cum monasterio Sancti Ricomeri ultra fluvium Sarthæ ad eum pertinente, et monasterium Sanctæ Scholasticæ, et monasterium Sancti Germani ultra fluvium Sarthæ, et monasterium vel synodochium Sanctæ Mariæ, in quo dominus Padvinus requiescit in corpore, et cellulam Sancti Victurii infra civitatem, et monasterium Sancti Carilei, in quo ipse dominus requiescit in corpore, et monasterium Sancti Georgii, monasterium Illidi, et monasterium Tussiaci, et monasterium Sancti Joannis et Sancti Trechii in Buxiolo: et monasterium Sancti Martini in Diabentico, et monasterium Sanctæ Mariæ in Aurionno, et monasterium Buxido, et cellulam Semiliaco, et monasterium Caladon. Hæc omnia, sicut diligenter inquisitum habemus, cum omnibus ad se pertinentibus et in scriptis authenticis Sancti Gervasii invenimus, ad prædictam ecclesiam sancti Gervasii juste et legaliter pertinent. Ex quibus jubentes præcipimus ut festivitibus illorum sanctorum in quorum memoria ipsa cœnobita dicata esse noscuntur, per singulos annos ad præfixam matrem et civitatis ecclesiam census ab ipsis qui eadem cœnobita nostro beneficio tenent libenter ad opus episcopi vel fratrum ibi degentium et ad ipsam ecclesiam restaurandam et nonæ et futuris temporibus persolvantur, et resectio canonicis Sancti Gervasii optima ab eodem abbate qui ipsum cœnobium tunc temporis habere videtur, in prædicta festivitate libenti animo fiat, sicut nostram gratiam et ipsa beneficia habere voluerint; ut nobis

² Vide lib. I Capitul., c. 137, et lib. II, c. 21, 22.

seu decessoribus vel genitoribus nostris propter ablationem vel minorationem harum rerum jam dictæ ecclesiæ aliquod detrimentum vel periculum regni non accrescat, sed perennis temporibus sub jure ejusdem ecclesiæ permanent. Divitis a enim canonicis omnibus et ecclesiis baptismalibus in prædictæ urbis parochia consistentibus, cujuscuque juris sint, census cunctos tam in oleo quam in cera sive denariis pleniter præfate ecclesiæ, sicut in plenariis et breviariis ejusdem matris ecclesiæ continentur, per singulos annos absque ulla contradictione aut mora persolvi præcipimus. De vicis vero publicis ac propriis vel villulis jam dictæ ecclesiæ, quas fideles nostri nostra largitione habent, omnino præcipimus ut nonæ et decimæ partibus præscriptæ matris ecclesiæ ab eisdem fidelibus nostris libenter et pleniter persolvantur, et ædificia ejusdem ecclesiæ sive domorum ad eam infra civitatem pertinencium reædificare vel restaurare faciant, id est, de villa Tavida, de villa Lugduna, de villa Baladon, de villa quæ Brngilus sive Novavilla nuncupatur, de villa Pradellis, de Murniaco, de villa Guilis, de tertia parte de cella Sancti Almiri, de tertia parte de cella Sancti Ulfacii, et de tertia parte de cella Sancti Rigmiri, de villa Boullido, de Angono, de Solemnis villa, et vico et cella Virmero; et de villa Apiliaco, et de Aldrino, et Clausido, de Noviliaco, et Fanisnonia, et campo Sigirico, Lurico, et monte, et de Commis cella Sancti Leodegarii, Angor, et Bouir, de Vinogabron cum suis appendiciis, et Ailino vico publico, et Bruslor et Sogonna vicis publicis, et Silviaco, et de villa Viliaco et Triciono, et Silgiaco, et Sabolofio, et Vinonio vico publico, et de villa longua, et de villa Campaniaco, et de Tonedralio, de Geneda vicis publicis, et de villa Didas, et de Tredento, et Vitlena, Tauriniaco, Calsano, et villare de Verno et Adillanite et Vigna, et Fontanas, et Sanmuro, et Brafiato, Folcaria, Domnoiorio, et partem de Fraxiudo, Mandaria, Dirigeto, villare de Verno, Clernicio et Camiliaco, de Traximarias, et Coxiaco vico publico, et villa Antoniaco, de villa Bonalfr, et de omnibus villis quæ ad cellam Sancti Martini infra murum civitatis pertinent, et de Cangiaco vico publico, et de villa Limbrico, et Verinella, et Verniaco, et villa de Fercico, et de Ponciaco, de Cariliaco, Priliaco, de Vigna, et de beneficio Hadingi, et de villare et de valle Bovonis, et de Breviaco, et de Carbonariis, et de Ruiliaco, et de Sidrego, et de Paciaco portu super Garronam, et de Gaureco, et de cella quæ Longolin vocatur, et de Gajureco, et de Floreco, et de vico Diablenico, et de cella Arciacas, et de villa Camariaco, et Eviriaco, et Calla, et Commoriaco, et de villa Andoliaco, et de villa Griniaco, et Martiniaco, et Liverolas, et Sisiaco, et de cella Domo regis et de pago Ardunense, in quo sunt manentes villæ Sancti Gervasii, et de curte Busane, et de Novionno, et Scomoiaco, et Camiliaco, et Comaco, et

a Vox corrupta.

A Corma, et Noviomor, et Bostiliaco vicis publicis. Hæc autem omnia quæ nominatim supra inserta sunt, ut jam dictum est, evidentius et diligentius investigatum habemus, et in authenticis ejusdem ecclesiæ scriptis ipsis clericis innohstantibus reperimus, sive alias villas quæ propter profixitatem vel propter ignorantiam nominum villarum in hoc præcepto non sunt insertæ, ad jam dictam ecclesiam juste et legaliter pertinere; super quibus has nostræ auctoritatis litteras fieri decrevimus, per quas stuentes omnibus qui in præsentī tempore aut futuris temporibus ex memoratæ matris ecclesiæ beneficia assecuti sunt aut assequi poterunt, præcipimus ut de omnibus conlorationibus terre, tam feui quam annone omnium generum, tam de sua dominatione quam et de vassallorum suorum, de vicicicis quoque et perdonato, de pastionibus et pascuariis, de herbaticis et pullis, de piscationibus et pastionaticis, id est, de glandeticis, de melle, et collaborationibus quæ in hortis sunt, de nutriminibus animalium et caseis qui fiunt, de vacacitiis dominicatis; ac de omnibus redditionibus quæ ab hominibus memoratæ matris ecclesiæ recipiuntur, excepto hostilense, id est, de bubus et coniecto ad carros construendos. De his autem omnibus præcipimus et censum legitimum et nonas et decimas annis singulis partibus præscriptæ matris ecclesiæ absque ulla marritione vel dilatione reddere, insuper restauraciones tam in præfata ecclesia quam in domibus juxta eam adjacentibus in tegumentis et restauracionibus pro possibilitate rerum quas in beneficiis exinde possidet facere non negligatis, si gratiam nostram et eadem beneficia unusquisque vestrum habere volnerit. Præscripta vero beneficia volo ut fideles nostri supradicto censu cum concensu et benevolentia ejusdem ecclesiæ episcopi teneant usque dum illa cum eis quæ ex nostra datione habere videntur mutare possimus et sæpeditæ ecclesiæ quæ juste et legitime, ut inquisitum habemus, debentur, auxiliante Domino, restitui atque reddere mereamur. Et hoc omnibus vobis notum sit, quod si aliquis vestrum exstiterit qui hanc jussionem nostram aut contemnendo aut negligendo adimplere distulerit, quia volumus atque præcipimus ut præscriptæ urbis episcopus in jure ejusdem ecclesiæ suæ in suam vel canonicorum suorum potestatem vel dominationem easdem res revocare faciat usque dum illi qui jam dictæ ecclesiæ res vel beneficia nostra largitione habebant in nostram veniant præsentiam pro eadem negligentia atque contemptu rationes reddere. Et prævidetur unusquisque ne illum ibi audiat sententiam, *Qui negligit censum, perdat agrum*, et per hanc auctoritatem, sive pro eorum negligentia vel contemptu ipsa perdat beneficia b. Et ut hæc jussio nostra verius credatur et diligentius conservetur, atque per omnia a vobis perficiatur et firmius futuris temporibus teneatur, de annulo nostro subter has litteras nostras jussimus sigillari.

b Vide Capitularia Caroli, tit. 7, c. 69.

Hirminianus notarius ad vicem Theotonis re- A
guovi et subscripsi.

Data II Kal. Januar., anno, Christo propitio, 19 im-
perii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 10.
Actum Cenomanis civitate in Dei nomine feliciter.
Amen.

CLXXVI.

DIPLOMA LOTHARII PRO MONASTERIO VERONENSI.

(Anno 835.)

[Ughelli, *Italia sacra*, tom. V, pag. 717.]

In nomine Domini nostri Jesu Christi, Lotharius
Augustus invictissimi domini imperatoris Ludovici filius.

Quidquid enim in nostra vel procerum nostrorum
præsencia recto tramite secundum legem definitum
fuerit, oportet nostris confirmare oraculis, ut jure
firmissimo maneat inconvulsus. Igitur notum sit
omnium fidelium nostrorum, presentium scilicet et
futurorum, sagacitati, quia cum missi nostri in Pi-
sencia ad universorum causas audiendas, et recte
judicia terminanda resedissent, ibique veniens Leo
abbas, et advocatus Sancti Zenonis Garinbalus no-
mine, ante idem Leo per ordinationem Rataldi ve-
nerabilis episcopi esse videbatur, interpellavisse Ra-
gilesum, et Ragipertum advocatos Goradi comitis,
dicentes, quod pars prefati Goradi silvam quæ diei-
tur Hostilia, et pascua pertinentem, et jure S. Zeno-
nis suo jure occupasse illicite et contra legem;
quam rem dum prefati missi nostri per se minime
definire potuissent, in nostram hanc pleniter delibe-
randa jussimus venire presentiam. Qua de re dum
diligenti adhibita investigatione rei veritatem inquir-
eremus, detulit prædictus abbas optatis [obtulibus]
nostris præcepta antiquorum regum, nec non et bo-
næ memoriæ avi nostri domini Caroli præstantissimi
imperatoris, verum etiam et avunculi nostri Pippini
quondam gloriosi regis, dominique et genitoris no-
stri Ludovici serenissimi Augusti, quæ dum reperi
fecissemus, comperimus juste et rationabiliter pacta
monasterii S. Zenonis in omnibus pascuorum, et ca-
puli, seu decimæ, et omnem exactionem pertinere
absque qualibet in parte aliquid redhibitionis debi-
tum, salvo suo jure in integrum territorio, ubi Ho-
stilia nuncupatur, cujus fines sunt, a Pado usque in
campum Turmioni, et a fossa Lubia usque ad fos-
sam Regiam, et pollicem juxta castrum Reveri. D
Ideoque ad præfatum sanctum ac venerabilem hos
nostræ auctoritatis apices fieri jussimus, per quos
absque qualibet inquietudine abhinc in futurum no-
stra auctoritate teneat, justeque fructu possideat.
Insuper retulit nobis Rataldi episcopus, cui præfa-
tum monasterium nostra auctoritate ad regendum
commissum erat, eo quod Goradus comes aliquas ei
inferat contra causationes de quibusdam rebus, et
mancipiis, quæ olim prædecessor prefati Goradi,

^a Hæc donatio facta est a Ludovico Augusto in
gratiam oratorii beatæ Mariæ, quod Hilduinus ante
pedes beatorum martyrum ædificaverat, nimirum in
crypta subterranea, ubi etiam nunc oratorium istud

Vulvinus nomine, cum episcopo Brixianæ Ecclesie
Chuniberto nomine commutaverat, et e contra sibi
pacitam acceptat commutationem: quæ dum utilia
post aliquot dies idem Rataldi vener. episcopus
prefate S. Zenonis Ecclesie esse cognovisset, datis
in recompensatione pacti predictæ Brixianæ Eccle-
siae congruentibus rebus, ac mancipiis a Petro
quondam ejusdem ecclesie episcopo commutatis,
pacti prænominata S. Zenonis ecclesie acquisivit
ad habendum: sed quia regie potestatis missus inter
has defecerat commutationes pro hujusmodi occasio-
nibus adimendis, ne ideo ab eadem ecclesia auferan-
tur, quoniam legaliter absque regio misso non pote-
rant commutari, hanc nostram auctoritatem super
prefatas commutationes addere voluit, per quas ju-
bemus sanum mansurum: sancimus ut nullus fide-
lium sancte Dei Ecclesie nostrorumque, ab hinc in
antea inde aliquam pacti sæpe dicti monasterii S.
Zenonis inferre præsumat contrarietatem, sed liceat
ei, ut justo tramite acquisivit, quiete rectoribus
ecclesie ordinare atque dispendere quidquid utilitas
predictæ dictaverit ecclesie. Si vero, quod futu-
rum non credimus, aliquis dux, comes, aut cujuslibet
administrationis, aut privata persona contra omnia
supradicta moliri aliquid præsumperit, seu infrin-
gere, vel corrumpere ex parte, aut ex toto tentave-
rit, sciat se compositurum mille mancosos auri
obryzi, medietatem cameræ nostre, et medietatem
jam dicto monasterio S. Zenonis, si aliqua contra-
rietatis violentia illata fuerit. Et ut hoc certissime
credatur, et diligentius observetur, manu propria
roboravimus, et annuli nostri impressione insigniri
jussimus.

Dructemirius subdiaconus atque not. ad vicem
Hermulfredi scripsi.

Data xviii Kal. Febr., anno, Christo propitio, im-
perii dom. Ludovici serenissimi imperat. 20. et Lo-
tharii II. indict. 11 [12]. Actum Mantuæ in palatio
regis in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXXVII.

PRO MONASTERIO SANDIONYSIANO.

(Anno 835.)

LUDOVICI IMP. PRÆCEPTUM.

*Mintriacus in pago Parisiensi Hilduino abbati Dio-
nysiano conceditur.*

[Aput Mahill., *de Re diplom.*, pag. 541.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
Christi Ludovicus, divina ordinante providentia, im-
perator Augustus.

Sollicitudine imperiali et Christianæ religionis ar-
dore ac cultus divini studio permonemur pro vene-
rabilium locorum dignitate augmento et mansuro sta-
bilitamento, quoniam spiritualium præmiorum est
munificentia, cum Dei in Ecclesia piis et locis reve-
rendissimis a nobis Christo auspice potestate com-

visitur. De Mintriaco, *Mitry*, mentio est in libello De
translatione sancti Viti, num. 46 in sæculi IV Bene-
dictini parte 1, pag. 555.

missa largitate promptissima festinatur concurrere : A
 præsertim cum nihil credamus minui ab republicæ
 jure, quoties donis imperialibus aliquid sanctis Do-
 mini (quorum virtute post Dominicam pietatem
 mater terra videtur contineri et orbis universus
 misericorditer regi, humana quoque fragilitas suble-
 vari, et nostrum Deo favente imperium gubernari)
 manu locupleti, ut imperialem concederet maiestatem,
 fuerimus largiti, ejus præcipue providentia illique
 potius alacri animo et devotione debita conferentes,
 qui Sanctus sanctorum communem captivitatem nos-
 tram redemit, et eos sanctificatos gratia coronavit,
 atque nostrum ipso auctore regnum, si jussis insis-
 tamus operibus, ad perpetuum promisit secundum
 potentiam suam transferre imperium. Tanto enim
 plus regis amplitudini res propensiori incremento B
 proficiunt, quanto ex eis studio pietatis locis vener-
 abilibus fuerit commodatum : quia ideo credita Do-
 mino miserante suscepimus, ut optima dispensatione
 ejus omnipotentiae non dubitetur restitui, et nos
 pro collatis possimus fiduciam adipisci in sæculis
 supervenientibus præmia æterna tenendi. A paterna
 equidem prævaricatione notum est humanum genus
 corporæ mortis ultione multari. Quapropter qui
 certus est quandoque venturus terminus et incertus
 formidatibiles eventus, in hujus ærumnosa cæcitate
 ignorantia redimendum est tempus multis largitio-
 nibus, placandus est Dominus nostris oblationibus,
 et sancti ejus conciliandi sunt nobis devotis dona-
 tionibus : quippe quoniam, etsi sæpius beneficia
 sæcularibus impensa negotiis digna minimis vicissi- C
 tudine defraudantur, nullus pro certo est qui du-
 bitet, quod ea quæ superno intuitu peraguntur,
 æternæ vitæ remuneratione rependantur ; etiam et
 apud sæculum imperatoria religio elatis laudibus
 nullatenus deficit, cum Dei Ecclesie augmentatio-
 nibus pro Christi amore novorum operum ac do-
 nis uberrimis proficit. Idecirco notum esse volumus
 omnibus sanctæ Ecclesie Dei fidelibus ac nostris,
 presentibus scilicet et futuris, quia vir venerabilis
 Hilthinus abbas religiosus monasterii sancti
 apostolorum Principis, excellentissimorumque Chri-
 sti martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii specia-
 lium protectorum nostrorum, ecclesiam ante
 pedes eorumdem beatissimorum martyrum, ad lau-
 dem Dei ac Domini et Redemptoris nostri Jesu Chri-
 sti, in honore sanctæ et inviolatæ semper Virginis
 cæli totiusque mundi reginæ, gloriosissimæ genit-
 ricis ejusdem Domini omnipotentis Mariæ, ac sancti
 Præcursoris Christi, atque sanctorum Apostolorum,
 Martyrum quoque et Confessorum, Virginum, om-
 niumque Domini electorum divino respectu et super-
 norum civium veneratione pro nostra, conjugis,
 etiam prolis, ac salute sua perpetua ædificavit ; in
 qua auxiliante Domino suoque laudabili studio labo-
 rante permulta et pretiosissima sanctorum pignora
 collocavit, ad quam ecclesiam gratia Salvatoris
 nostri inspirante plenissima deliberatione partem
 villæ quæ Mintriacus dicitur, sicut Fredebaldus

quondam eam per nostrum beneficium habuit, sive
 in eadem ipsa villa, seu alicubi ad jam dictam portio-
 nem quaque pertinentia fuerint, tam mancipia
 quam cuncta quæ eidem attinere legitime dignosci
 valuerint, cum omni integritate per hoc augustæ
 auctoritatis nostræ præceptum Jesu Christo trium-
 phatori nostro atque genitrici ipsius Domini Dei
 æterni, sancto denique Petro glavigeri ac sanctis
 pretiosissimisque Christi martyribus Dionysio,
 Rustico et Eleutherio, nec non omnibus sanctis Dei,
 quorum in eodem sacratissimo templo patrocinia ten-
 nentur cum honore reconlita, pro presenti et perpetua
 nostra salute, conjugis atque prolis, sive imperii
 statu tradidi presentialiter in possessionem æternam,
 excepto ea quæ ad præfatam domum reverendissimam
 de rebus ipsius matris Ecclesie una cum privilegio
 jam dicti venerabilis viri Hilthini nostris oralibus
 confirmare studuimus : qualiter ex ista proprietas
 nostræ datione et rebus, ut prædiximus, confirmatis
 secundum ordinatiquem quam idem vir Domini
 consensu nostro in sua confirmatione disposuerat,
 pleniter videatur adimpleri, ad luminaria scilicet
 exinde ibi providenda, et ornatum in ea congruum
 et dignum procurandum, vel quidquid in reparatio-
 ne et emendatione sui necessarium fuerit peragendum ;
 et ut in festivitibus, Purificatione videlicet
 sancte Mariæ, ac die martyrii beatissimorum
 Petri et Pauli, et pro honore omnium Apostolorum
 et solemnitate gloriosissimi Christi martyris
 Sebastiani, atque in anniversario nostro, et dilectæ
 conjugis nostræ Judith, quando hoc Deus voluerit,
 ex jam dictis rebus monachi ipsius sancti cœnobii
 in amore Dei omnipotentis et honore sanctorum ac
 nostræ memoriæ refectionem habeant, semotis solatiis
 charitatis, quæ de rebus Ecclesie in solemnitatibus
 deputatis ad hoc nostra auctoritate confirmatis
 habebunt. Et in iisdem diebus juxta possibilitatem
 ex his pauperum relectio fiat : quatenus sicuti pro
 prædecessoribus nostris regibus fratres illius
 congregationis privatorum beneficiorum commoditate
 speciales orationes more laudabili et quotidiano
 celebrare sunt soliti, sic pro hæc nostra speciali
 benedictione, dum in corpore vivimus, salutem,
 et post obitum æternam nobis benedictionem
 precibus satagent impetrare. Decernimus etiam per
 D potestatem Regis regum, qui nobis quantum voluit
 potestatem misericorditer contulit, in cuius manu
 corda sunt regum, per interminationem et obstationem
 ejus futuri judicii, nulli licere successorum
 nostrorum aut monasterii ipsius rectorum, vel alii
 cuilibet magne vel parvæ persone, hæc quæ a
 nobis pia intentione tradita decreta et promulgata
 sunt, in quoquam convellere, aut res ipsas in bene-
 ficium dare, vel ubi et ubi distrahere, sive pen-
 siones aut exenia vel exactiones, redditus quoque
 seu functiones earum in suos suorumque usus, nec
 non quocumque ingenio, calliditate vel arte aliqua
 atque occasione in quamlibet aliam partem, nisi,
 ut præfati sumus, in utilitate ipsius sanctæ Ecclesie

et elemosynae nostrae augmento dispensare, et sicut saepe scripti fidelis nostri obsequio rationali provideri amimus: sed sub speculis custodis, qui fidelis, religiosus, et regularis eidem divino domicilio semper abbas et fratrum electione deputabitur, dispensatione et ordinatione hae donatio nostra solerti sollicitudine procurata pro destinatis et debitis aeternae retributionis obtentu fideliter conferatur. Successores nihilominus obtentu obnoxie deprecimus, ut sicut ea quae ipsi pro sua salute staterint, a suis decessoribus voluerint observari, ita hanc constitutionem nostram, quam pro prosperitate nostra, conjugis, et prolis, et statu imperii confirmamus, firma stabilitate inconcussa manere, et sine tenus perpetuis temporibus inviolatam conservare procurent. Ut vero plenior emineat firmitatis vigorem, eam manu nostra subter firmavimus, et de annulo nostro sigillare jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminarius notarius ad vicem Theotonis recognovit et subscripsi.

Data decimo tertio Kalendas Februarii, anno, Christo propitio, decimo anno imperii Domini Ludovici piissimi Augusti, in fictione !I. Actum Vercellae regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXXVIII.

PRO SENONENSI S. COLUMBE MONASTERIO.

(Anno 855.)

[Ex autographo, apud D. Bouquet, tom. VI.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si petitionibus servorum Dei justis et rationalibus divini cultus amore favemus, dignae retributionis premio nos a Domino remunerari fideliter credimus. Ueircō noverit annuum fidelium nostrorum, tam praesentium quam et futurorum solertia, quia vir venerabilis Sulpicius abbas monasterii S. Columbae martyris Christi, in quo ipse et S. Lupi confessoris Christi corpora lumata venerantur, detulit obitibus nostris quamdam auctoritatem immunitatis domni et genitoris nostri Caroli bonae memoriae piissimi Augusti, in qua erat insertum qualiter idem ipse et antecessores ejus, reges videlicet Francorum, praedictum monasterium, ob amorem Dei tranquillitatemque fratrum ibidem consistentium, sub plenissima tuitione et immunitatis defensione habuissent. Continebatur etiam in eadem auctoritate quod Lotharius et Dagobertus quondam reges eidem monasterio quasdam villas concessissent, quarum vocabula sunt, Cersiacus et Grandis-Campus: easdemque villas vel quidquid eo tempore juste et rationaliter praedictum possidebat monasterium, idem dominus imperator per eandem confirmavit auctoritatem, ut suo et successorum temporibus jure perpetuo a praelatis et agentibus ipsis monasterii possiderentur. Ob firmitatem tamen rei postulavit nos praedictus Sulpicius abbas ut paternam

auctoritatem, propter reverentiam memoratorum sanctorum, et aeternae retributionis fructum, nostra confirmaremus auctoritate. Cujus petitioni libenter annuentes, postulata concessimus, et ea per hanc nostram auctoritatem confirmamus. Quapropter precipientes jubemus ut nullus iudex publicus, vel alia qualibet judicariae potestatis praedita persona, in ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones memorati monasterii, quas moderno tempore in quibuslibet pagis et territoriis infra ditionem imperii nostri juste et legaliter possidet, vel quae deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas judicario more audiendas, vel feda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius monasterii, tam ingenuos quam et servos, super terram ipsius commanentes injuste distringendos, aut, sicut in praedicta auctoritate domni imperatoris continetur, consuetudinarios distringendos, aut teloneum tollendum, aut ullas redditiones aut illicitas occasiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quae supra memorata sunt penitus exigere presumat. Sed liceat memorato abbati suisque successoribus res praedicti monasterii sub immunitatis nostrae defensione quieto ordine possidere. Et quidquid exinde fisci sperare poterit, totum nos pro aeterna remuneratione praedicti monasterii concedimus, ut in alimonia pauperum et stipendia monachorum ibidem Deo famulantium pereniter proficiat in augmentis. De villis vero superius nominatis, vel de omnibus rebus praesenti tempore juste possessis, sic in ditione ipsius monasterii perpetuo permanant, sicut in auctoritate domni et genitoris nostri vel praedecessorum regum continetur: quatenus ipsos monachos, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis et conjuge proleque nostra, atque stabilitate totius imperii nostri a Deo nobis concessi, ejusque clementissimo miseratione per immensum conservandi, jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Hanc itaque auctoritatem, ut plenior in Dei nomine emineat vigorem, et a fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris verius credatur, et diligentius conservetur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Maginarius notarius ad vicem Theotonis recognovit.

Data iv Idus Junii, anno, Christo propitio, 20 imperii domni Ludovici serenissimi imperatoris, indictione 11. Actum Wormacia civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXXIX.

PRO MONASTERIO CORBELE NOVE.

(Anno 855.)

[Apud Schaten, *Annales Paderbornenses*, p. 91.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Omnibus sanctae Dei Ecclesiae, nostrisque fide-

bus, presentibus s̄ illicet et futuris, notum esse volumus quomodo Corbeicense monasterium in Saxonia, propitiante Domino, cum consensu fidelium nostrorum, in honore S. Stephani protomartyris Christi devotissima intentione fundavimus, et ibi competentia subsidia, quæque præ manibus invenimus, debita largitate prædicto sanctificationis loco nostra in elemosyna contulimus: insuper etiam, quia locum mercationis ipsa regio indigebat, curam nostræ auctoritatis publicam ultra ibi semper inesse Christo militantibus proficuum statuimus, quatenus cum omni integritate, absque ullius contradictione vel impedimento occasione, locus ipse sanctitatis omnem inde reditum nostræ auctoritatis publicum possideat, et utilitatibus monasterii perpetuis temporibus multiplicatum nostrum hoc largitionis donum proficiat. Et ut fiduciam perpetuitate hæc omnia auctoritatis nostræ dona sibi potiat et teneat, annuli nostri impressione subter roborando firmare decrevimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminianus notarius ad vicem Theogonis recognovi et subscripsi.

Data Kalend. Junii, anno, Christo propitio, 20 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indict. 11. Actum Wormatia civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXXX.

PRO EODEM MONASTERIO.

(Anno 851.)

[Apud Schaten, *ibid.*, p. 92.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si liberalitatis nostræ munere de beneficiis a Deo nobis collatis locis Deo dicatis aliquid conferimus, id nobis et ad nostram mortalem vitam feliciter transigendam, et ad æternam perpetualiter obtinendam, profuturum liquido credimus. Idcirco notum fieri volumus omnium fidelium nostrorum, tam et presentium quam et futurorum, solertia, quia cum nos monasterium in Saxonia propitiante Domino cum consensu fidelium nostrorum in honore S. Stephani protomartyris Christi devotissima intentione fundatum habuissemus, nomenque Novæ Corbeie aptassemus, atque ibi competentia subsidia quæque præ manibus invenieramus debita largitate prædicto sanctificationis loco in nostra elemosyna contulissemus, Warinus quem in eodem monasterio abbatem præfecimus, suggerendo petitii celsitudini nostræ, ut in memorato ducatu Saxonie locum provideremus ubi sal fieri ad cibos monachorum in eodem monasterio per tempora degentium salientis atque condiciendis potuisset; quod et per hoc nostræ auctoritatis præceptum in ducatu Budinisevit, quantumcunque juris nostri in illo sale, quod est super fluvium [*Al. ms. vetus*: nostri in illo et fonte qui est super fluvium] Wisera, erat in pago Lugi. Per quod stantes decernimus ut sub jure istius monasterii,

quantumcunque in eodem sale habere visi sumus, perpetuo consistat, sicut diximus, ad necessitates servorum Dei in memorato monasterio degentium fulciendas. Et ut hæc nostræ largitionis auctoritas firmior habeatur, de annulo nostro subter eam justinus sigillare.

Maginarius notarius ad vicem Theogonis recognovi.

Data vi Idus Junii [*Al. ms. vetus*, vi Kal. Junii], anno, Christo propitio, 20 imperii domni Ludovici serenissimi imperatoris, indict. 11, in Dei nomine. Amen.

CLXXXI.

CŒNOBIUM GLANNAFOLIENSE FOSSATENSIS SUBJICITUR.

(Anno 855.)

[*Batuz., Capitul.*, tom. II, pag. 1456, ex chartulario monasterii Fossatensis.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superna nos gratia muniri non diffidimus. Noverit ergo omnium fidelium tam presentium scilicet quam futurorum solertia quod venerabilis comes Rorigo nomine retulit serenitati nostræ qualiter quoddam cœnobium in pago Audegavo in loco qui dicitur Glannafolium, situm super fluvium Ligerim, quo venerabile corpus sancti Mauri, patris Benedicti discipuli, jacet humatum, ubi olim ipse Deo dilectus tunc sibi subjectis multis fratribus sub sancta Regula deguit, destructum

inveniens, admonitione divina commotus, ob redemptionem suæ animæ, eundem locum cum sua conjuge Bilehilde assumpto labore restaurare et ad pristinum statum pro posse restituere curaret. Postmodum vero venerabilem abbatem Engilbertum cœnobii Fossatensis evocavit, eidemque et sibi subjectis fratribus commisit ut religio regularis de divinis, sicut dudum, perpetuo conservaretur. His ergo ita nobis patefactis, exhortatus est magnitudinis nostræ excellentiam ut ipsum locum sub nostra suscipere dignaremur defensione et immunitatis tuitione, et quæmadmodum ceteri abbates monachorum per imperium nobis divinitus concessum consistunt, ita et illum cum abbate et monachis et rebus vel hominibus eidem monasterio justis subjectis consistere faceremus, et per nostros imperiales apices abbati prædicto Fossatensis cœnobii cunctisque ejus successoribus providentiam et dominationem atque subjectionem, ne a regularis ordinis tramite amplius deciderat, habere concederemus. Cujus petitionem, quia rationabilem inno Deo amabilem esse cognovimus, libenter suscepimus, et sicut petitii, ita et concessimus. Vultum ergo ut prædictus abbas sive rectores supradicti monasterii atque fratres Deo devoti ipsius loci ipsum locum, de quo ratio agitur, videlicet Glanna, perpetuo habeant, teneant atque possideant et gubernent, magnamque providentiam semper de eodem loco habeant, instantiam suæ sollicitu-

divis tam loco quam congregationi vigilantem curam omnibus adhibeant. Tales quoque ibidem proponant provisores atque rectores, magistros et prepositos, quorum nutu atque dispositione cuncta secundum Dei voluntatem atque secundum regulam sancti Benedicti interius et exterius perficiantur, et ad modum et similitudinem Fossatensis monasterii Christo Deo devote famulantur, et in omnibus eam societatem formam ut cunctis peculiaribus postpositis juxta traditionem apostolicam cuncta possideant communia, ut sibi salutem mercantur perpetuam acquirere, atque semper dominationi, gubernationi et potestate unius abbatis subiciantur ac obediens existant. Et quoniam in jam dicto loco Fossatensi nemo mortalium, atque eis qui ibi in Christo militant, nullam consuetudinem aut redditionem requirere nisi injuste valet, in simili ratione eundem locum commandamus persistere. Cuncta autem que nunc habere noscuntur, vel deinceps juste acquirere poterint, sub nostra defensione et immunitatis tuitione persistent. Et jubemus atque modis omnibus decernimus ut nullus nobis successor, non rex, non episcopus, non archidiaconus, non comes, non iudex publicus, vel quilibet ex judiciaria potestate, quicquid ex his que ipsius loci sunt vel fuerint in sua dominatione redigere presumat, nec in ecclesiis aut loca vel agros seu reliquis possessiones predicti monasterii, quas moderno tempore juste et rationabiliter possidere videtur in quibuslibet pagis et territoriis, quicquid ibidem propter divinum amorem collatum fuit, queque etiam deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, nec homines ipsius loci tam ingenuos quam et servos, qui super terram ipsius residere videntur, injuste distringendos, nec ullas redditiones aut illicitas occasionem requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea que supra memorata sunt penitus exigere presumat. Quicquid autem de rebus prefati monasterii fisco sperare poterat, totum nos pro eterna remuneratione ipsi loco concedimus, ut preteritis temporibus in alimoniam pauperum et stipendium monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum, et semper habeat defensionis nostre regalis libertatem absque militari servitio, a quo eundem locum absolvimus per omnia. Et quandoquidem divina vocatione supradictus abbas Engilbertus vel successores ejus ab hac luce migraverint, ille qui substitutus fuerit et eandem potestatem et dominationem possideat quam et predecessor suus, dum vixit, habuit. Precipientes ergo auctoritatis atque confirmamus ut nullus iudex, non imperator, non rex, non episcopus, non comes, aut judiciaria potestas hoc nostre excellentie preceptum audeat violare; sed, hac visa auctoritate, sicut sua voluerit acta esse firma et stabilia, ita et hoc nostrum sinant factum manere inviolatum; ita videlicet ut sub hac ratione dux conscribantur

A membrance uno tenore, ut una sub theca sancti Mauri habeatur, et altera a predicto abbate Engilberto in Fossatensi cœnobio conservetur. Si quis autem insanus et Deo contrarius fuerit, qui hoc nostre auctoritatis preceptum violare presumpserit, a liminibus sancte Dei Ecclesie expulsus, et ab omnibus episcopis totius Gallie excommunicatus, a cœtu Christi fidelium sit segregatus, et cum Captha et Pilato, Juda quoque traditore Domini, penas æternas sustineat, atque cum principe demoniorum sedem gehennalem, cum a corpore ejus anima exierit, sibi paratum inveniat. Ut ergo hæc auctoritas obtineat firmitatem per secula industria [Forte, inconvulsam] hujusmodi manu firmantes propria, eam annulo nostro jussimus sigillari.

B Signum Ludovici imperatoris.

Glorius notarius ad vicem Hugonis recognovit.

Data viii Kal. Septembr., anno, Christo propitio, imperii domini Ludovici serenissimi imperatoris 20, indictione 11. Actum Aquisgranii palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXXXII.

LOTHARII PRÆCEPTUM PRO ECCLESIA ARETINA.

(Anno 855.)

[Ughelli, *Italia sacra*, tom. I, pag. 413.]

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei æterni, Lotharius, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Quidquid divini amoris ductu locis conferimus Deo devotis, id veris et æternis munificentis respondendo minime dubitavimus. Igitur notum sit omnibus fidelibus sancte Dei Ecclesie et nostris, presentibus scilicet et futuris, quia nos ad precepcionem Petri ven. Aretinensis Ecclesie episcopi, concessimus ad ecclesiam S. Donati, ubi ipse in corpore requiescit, et sedes episcopi esse dignoscitur, pro emolumento anime nostre, quamdam ecclesiam in honorem S. Petri constitutam, cum omnibus pertinentiis et adherentis suis, sitam in loco qui dicitur Castellus in territorio Aretinense: eam videlicet, quam pridem avunculo nostro Pippino glorioso regi, Barbarianus quondam presbyter, ex sua proprietate contulerat ad habendam, et presentis tempore Aliprandus presbyter sub annalem redditionem, et nostra munificentia habere dignoscitur, sed pro firmitatis gratia, ad eundem sanctum et vener. locum, hanc nostra auctoritate fieri jussimus, ut nullus quilibet vel quilibet publica persona, prefate eccl. vel rectoribus ejus, ullo unquam tempore, de prefata ecclesia, cum omni pertinentia, vel adherentis suis, ac pertinentiis, quamlibet presumat inferre molestiam, aut controversiam, sed quiete et secure liceat eandem ecclesiam, cum omnibus suis pertinentiis et adherentis, rectoribus ejusdem possidere, atque secundum illius loci utilitatem, prout libuerit, regere atque disponere. Et ut hæc auctoritas largitionis nostre pleniori in Dei nomine obtineat vigorem, manu propria subter scripsimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Lotharii imperatoris notatissimi Augusti. Agilius abbas una cum Furvo, et Urso advocatis suis: « Veritas est, quia habemus et tenemus predicto monasterio sancti Petri de Axso cum pertinentia sua, sed non contra lege, nec malo ordine, pro eo quod ecce preceptum sancte recordationis domini Caroli regi pre manibus habemus, qualiter pro sua mercis per locas designatas concessit Cugio illo, qui vocatur Siciliano, ad parte sancti Antemi, et infra ipsas locas designatas ipso monasterio est constructum. » Et dum nobis suprascripti missi ipso precepto relegi fecissemus..... in eum, qualiter dominus Carolus rex concesserat suprascripto Cugio ad parte sancti Antemi, per locas denominative designatas, et infra locas designatas quodquod concesserat denominatum concesserat. Sed minime ibidem continetur de supradieto monasterio sancti Petri ad Axso, quod eum concessisset, sicut et reliquas, quod in eodem legebatur precepto. Et dum preceptum ipsum relectum fuisset, tunc ipse Wilerud et Agimundo advocati dixerunt: « Certe precepto isto nec nobis, necque ad parte sancti Donati nulla impedit, quia quod concessit, nominative concessit. Et si tunc ipso monasterio dominus Carolus rex concedere voluisset, nominative eum concessisset, sicuti et reliquas res et causas concessit. » Dicitur est hoc. Tunc nos suprascripti missi et iudices interrogavimus ipso Vigilio abbas, et iudices interrogavimus ipso Vigilio abbas, et dixerunt: « ..... eorum ecce postquam precepto isto ad ista ratio nulla impedit..... tione, pro qua ratio aut ad parte sancti Antemi tenet, aut istius abbati. »

Data ii Nonas Octobris, anno, Christi propitio, 833, Imperii D. Lotharii imperatoris 13, indict. 4, apud.... In Dei nomine feliciter.

CLXXXIII.

PRO EPISCOPO ARETINO.

(Anno 833.)

Acta controversie inter Petrum episcopum Aretinum et Vigilium abbatem monasterii S. Antemii pro monasterio S. Petri de Axo, coram Agiprando Florentino aliisque episcopis et missis Lotharii I imperatoris, cum sententia pro episcopo Aretino.

[Apud Muratori, *Antiquit. Italic.* tom. V. p. 925.]

In Dei nomine per excellentissimo domno et piissimi et a Deo coronato Hlothario Augusto magno imperatore, directi fuissimus nos Agiprandus a sancta Florentine Ecclesie episcopus, seu Petrus sancte Volterrensis Ecclesie episcopus, pro causa beati Donati Aretine Ecclesie, et Petroni episcopi ejusdem ecclesie, inquirendum inter ipsum Petronem episcopum, nec non et Vigilium abbas ex monasterio sancti Antemi territorio Clusino. Et dum conjunxissemus Sena civitate, et resederemus non in iudicio Domni Sena et Ecclesia, una cum venerabilis Anastasius episcopus ejusdem civitati, seu Adefriens comes..... Walehari et..... seavinus predictae civitatis, atque Dato, Cristiano, Alexandro, Odelfrido seavinis Aretine civitatis, simulque Ringo, Rodolfo seavinis Vulturnensis: hui et nobiscum aderant Wilerus, et Anserum de Sena, Anseprand, Camarino, vassi domni imperatoris, Ansiprand et Theudici germanis, Perisindo, et Lundifredi germanis, Angelo, Francionus, Al..... cives Aritini, Guiprandus, vel reliquos plures homines habiles tam Franciscos quam et Langobardicos de singulari predictae civitatibus. Ibi quo ante nos omnes veniens Petronem episcopum Aretine Ecclesie una cum Wilerud, et Agimundo filio bone memorie Tachiprandi de Sena, seu Agimundo filio bone memorie Ariprandi de Aritio, advocati sui, causationem habentes contra predictum Vigilium abbas ex monasterio sancti Antemi, sito Valle St..... terretorio Clusino; seu Furvo..... Senense, et Urso de Clusio, advocati predicti monasterii et abbati: ceperunt his ipsi Wilerud et Agimundo dicere contra predicti advocati sancti Antemi: « Parte monasterii sancti Antemi..... abbati, contra lege et malo ordine invasurunt, et detinuerunt monasterio sancti Petri de Axso cum pertinentia sua. unde querimus, ut inter nos exinde iudicium detis, et iustitiam fieri faciatis ad parte sancti Donati, quia legibus sancti Donati pertinuit. » Ad contra responderunt ipse Vi-

gilius abbas una cum Furvo, et Urso advocatis suis: « Veritas est, quia habemus et tenemus predicto monasterio sancti Petri de Axso cum pertinentia sua, sed non contra lege, nec malo ordine, pro eo quod ecce preceptum sancte recordationis domini Caroli regi pre manibus habemus, qualiter pro sua mercis per locas designatas concessit Cugio illo, qui vocatur Siciliano, ad parte sancti Antemi, et infra ipsas locas designatas ipso monasterio est constructum. » Et dum nobis suprascripti missi ipso precepto relegi fecissemus..... in eum, qualiter dominus Carolus rex concesserat suprascripto Cugio ad parte sancti Antemi, per locas denominative designatas, et infra locas designatas quodquod concesserat denominatum concesserat. Sed minime ibidem continetur de supradieto monasterio sancti Petri ad Axso, quod eum concessisset, sicut et reliquas, quod in eodem legebatur precepto. Et dum preceptum ipsum relectum fuisset, tunc ipse Wilerud et Agimundo advocati dixerunt: « Certe precepto isto nec nobis, necque ad parte sancti Donati nulla impedit, quia quod concessit, nominative concessit. Et si tunc ipso monasterio dominus Carolus rex concedere voluisset, nominative eum concessisset, sicuti et reliquas res et causas concessit. » Dicitur est hoc. Tunc nos suprascripti missi et iudices interrogavimus ipso Vigilio abbas, et iudices interrogavimus ipso Vigilio abbas, et dixerunt: « ..... eorum ecce postquam precepto isto ad ista ratio nulla impedit..... tione, pro qua ratio aut ad parte sancti Antemi tenet, aut istius abbati. » Tunc ipse abbas interrogatus dixit: « Certe dominus Carolus rex eum concessit in beneficio pro summo preceptum Tamimundi quondam abbati, simulque et bone memorie Apollenaris abbati. Deinde cum postmodum mihi concessit in beneficio dominus Hludowichus, et Hlotharius imperatores nec non pro parte sancti Antemi. » Et dum taliter dixisset, interrogavimus eum, se precepta ipsorum imperatorum fuisset aut in successores eorum aut in parte sancti Antemi; et « certe minime in successores eorum fuerunt..... nisi solus in ambobus eorum personis, et mihi solus per beneficio est concessum, et nullum alio precepto exinde non habeo..... de ipso Cugio. »

Hoc dicto et refutato, tunc ipse Petrus episcopus sepe dicte Ecclesie ostendit indiculum piissimi domni Hlotharii imperatoris. Qui dum nobis relectum fuisset, continebat in ea, qualiter ipse dominus Augusto nobis Agiprandi et Petroni episcopi injunxerat adque innoverat, quod Petrus episcopus de Aritio eidem innoverat, qualiter Vigilium abbas, quando cellulam, quae est constructa in onore sancti Petri

^a Ughellius ad haec tempora episcopum Florentinum profert Aliprandum, sive Ramtaldum. Germanum nomen illius ex ista charta discimus, videlicet Agiprandum. Praeterea Anastasius Senensis episcopus, eidem Ughello ignotus, adijungendus erit in posterum catalogo praesumum illius urbis, et fortassis inde expungendus erit Thomas, ad annum 830 episcopus ei civitatis datus. Itaque, ut vidimus, controversia illa, quantum inter duas ecclesiasticas

personas agitata, iudices habuit missos sive legatos Lotharii I Augusti. Neque enim reponas, ambos eos iudices episcopali dignitate ornatos; iudicium enim illud non propria, sed delegata ipsius Lotharii imperatoris auctoritate ii instituerunt, et sententiam tulerunt. Id quippe aperta constat ex saepe repetita formula illa: *juxta iussionem et indiculum domni imperatoris.*

super fluvii Axso, pertinere ad suum episcopatum, A et ob nullam aliam occasionem eum teneret, nisi quod Apolleniensis abba per beneficium regule habuisset. Ita et fatentes ipse jam dictus episcopus, precepta et monimina se divisisset habere, pro quibus nobis per eundem indiculum precepit, ut eos pariter simulque cum eorum adoratis venire fecissemus, et subtiliter investigassemus, si Vigiles abbas inde aliquam poterat hostendere firmitatem, per qua ad monasterium sibi commissum pertineret : sin autem hoc non invenissemus, et se beneficii auctoritate reclamasset, tunc suum decretum et voluntas jussioni, ut jam dicta monimina de ipso Petrone episcopo nobis presentare fecissemus. Et si invenissemus quod ad predictum episcopatum pertinisset, tunc absque aliqua dilatione eum revestire fecissemus eum omnia ad jam dicta cellulam aspicienti sienti et fecimus nobis ipse monimina hostendere. Tunc ipse Petrus episcopus una cum predictis advocatis suis ostendit precepta et monimina. Primo judicato ostenso et relecto continebatur qualiter tempore Liutprandi regis Luparcianus episcopus ante misso ipsius Liutprandi regi adviquerat da Deo lato episcopus monasterio sancti Petri ad Axso ad parte sancti Donati cum reliquis parrochiis ecclesias baptismalis, sicut in ipso judicato legetur. Post hoc hostendit preceptum predicti Liutprandi regi, quod eam relectum fuisset, continebatur quod ipso judicato de ipso monasterio et parrochiis confirmaverat per suum preceptum ad parte Aritine Ecclesie. Alium quidem ostendit judicato, qui significante declarabat qualiter jam dictum Liutprandi rex direxerat quattuor episcopos missos suos, pro predicta causa et monasterio atque parrochiis determinandum ; in eorum presentia et per eorum iudicio ipse Luparcianus episcopus conquirerat da parte Senensis Ecclesie ad parte sue Aritine Ecclesie predicto monasterio sancti Petri ad Axso cum reliquis parrochiis, sicut in ipso legebatur judicato : ita et per preceptum simili modo ipse Liutprando rex ipsum judicatum et monasterium cum ipse parrochiis confirmaverat ad parte Aritine Ecclesie. Idcirco et ostendit brevilegium bone memorie Stefani pape urbis Rome, qualiter ad petitione Stavili quondam episcopi Aritine Ecclesie per suum preceptum brevilegium confirmaverat ad partem Aritine Ecclesie tam predictas judicatas de tempore Liutprandi regis, quam et predictas preceptora ejusdem Liutprandi regi, sive de jam memorato monasterio sancti Petri ad Axso, quam et de predictas parrochiis, sicut in ipsas continebatur judicatas et preceptoras. Quamobrem et ostendit brevilegium quod Leoni pape, qualiter et ipse per suum brevilegium et preceptum per petitionem quod Aroperii sancte Aritine Ecclesie, et per consensu domni et piissimi Caroli imperatoris in suum sinodum pacificum, inter quod Andrea sancte Senensis Ecclesie episcopus, et ipsum Aroperium Aritine Ecclesie episcopum, et per suum confirmaverat preceptum ad parte Aritine Ecclesie

tam predictas parrochiis, quam et supra dicto monasterio sancti Petri ad Axso, sicut in ipsas continebatur judicatas et preceptora a tempore Langobardorum emissas ad jam memorato Liutprando rex. Denique et ipse piissimus sancte et gloriose memorie domnus Carolus rex per suum preceptum confirmavit ipso precepto quod Leoni pape, et omnia ; sicut superius adnotatum est, ad parte Aritine ecclesie, sicut . . . . . dictas judicatas, preceptora, et brevilegia continetur. . . . . memoratas parrochiis et monasterio, sicut a priscis temporibus convicte. . . . . Ecclesie. Ideoque et ostendit nobis preceptum domni Illudovici imperatoris Angusti, qualiter et ipse per suum preceptum confirmaverat tam ipsum preceptum gloriose memorie Caroli genitore suo, quam et ipsum Leoni quondam pape, sicut et reliquis judicatas et preceptoras sepe memoratas. . . . . ad parte Aritine Ecclesie, sive de parrochiis quam et predicto monasterio cum reliquis monasterias, sicut ad priscis temporibus convicatas, atque possessas fuerunt.

Judicatas et preceptoras ostensas et relectas, sicut ab ordine superius declaravimus, tunc nos supra scripti missi et episcopi interrogavimus ipso Vigilius abbas, et Furvo, et Ursò advocati ejusdem, ut si aberant aut preceptum vel iudicatum aut testem, vel qualibet factionem, quod ipse monasterio sancti Petri pertineret ad parte sancti Antemi, ita ostendere. Qui et ipsi partem una cum ipso Abbate refutaverunt et dixerunt : « Certe nec iudicato nec precepto, nec ulla factionem, necque per ulla rationem non habemus, per quos ipso monasterio sancti Petri vel rebus ad eum pertinentibus contendamus, aut ad parte sancti Antemi defendere possumus, nisi ut prius diximus, quod per beneficio domni Illudovici et Hottarii imperatorum eum habuimus. » Et cum taliter refutassent, diximus nos supra scripti missi ipsius abbati : « Certe per ista ratio eum tenere amplius non valebis, quia domnus imperator nobis per jam dicto indiculum precepit, ut si tu firmitatem talem non ostendisset, quod ad parte monasterii tibi commissum pertenuisset, et nos per ipsas moniminas istius Petroni episcopi invenissemus, quod ad episcopatum Aritine Ecclesie pertinisset, absque ulla dilatione revestiri fecissemus. Post hoc dictum, idcirco et pro satisfactione diligenter investigassemus lege pro dictis causis ipsius abbati quod dicebam, quod post preceptora ipse parte sancti Donati et Aritine Ecclesie vestitura de ipso monasterio non fuisset. » Tunc nos supra scripti missi fecimus venire veraces, quas ipse Petrus episcopus nobis denominavit. Ita et ipsi laici omnes ad Dei Evangelia. . . . . prefecimus. . . . . interrogassemus de ipsa vestitura, et illi scirent, nobis certum dicerent veritatem. Ita et ipsi sacerdotes conjuravimus eos in suum sacerdotium et fidelitatem, quas ad parte domni imperatoris juratum habebant, ut quid vera exinde scirent, veritatem ut et ipsi declararent de predicta vestitura. Qui et in primis omnium veniens Guaprandus archidiaconus Aritine Ecclesie, interrogatus a nobis

fixit : « Bene scio et recorde, et ibidem fui, quando Anghelbertus misso domni Caroli regi revestivit Aripertum episcopum de monasterio sancti Petri sito Axso post confirmatione domni Leonis pape. Ita tempore preceptam benignissim ejusdem domni Caroli regi, et ipse Aripertus episcopus hordinavi in ipso monasterio abbates nomine Augustino, Arnicauso, Johannis, Landoari. » Arcipresbiteri similiter dixerunt Vanipert, Lucius senes homo, Romaldus, Lampertus omnes unanimiter una singulatum similiter testificati sunt, et disverunt, sicut et Gumprandus arcidiaconus superius dixit. Testimonijs inquisitas et judicatas, adque preceptoras relectas, et omnia ab ordine, qualiter superius declaravimus, et per veram legem invenissemus ita, et juxta jussione et iudicium piissimi domni imperatoris, quod ipse monasterio sancti Petri ad Axso, cum rebus ad eum pertinens pertineret a parte Arcine Ecclesie, juxta ipsam iudicium et jussio domni imperatoris, fecimus nos ipsi missi ad . . . . . revestire ipsi advocati Petronem, Willeramum, et Aginmundo de ipso monasterio sancti Petri cum pertinentia sua ad parte Arcine Ecclesie. Proinde hanc notitiam fieri fecimus . . . . .

. . . . . domnorum nostrorum Hludovici et Hlotarii imperatorum vigesimo et quartodecimo, mense Octobris, indictione duodecima.

✕ Ego Agirandus episcopus ex jussione domni imperatoris hanc inquisitio feci et interfui.

✕ Ego Petrus episcopus ex jussione domni imperatoris hanc inquisitio feci et subscripsi.

✕ Ego Anastasius episcopus ibi fui.

✕ Ego Adelrat comes ibi fui.

* Hic dicitur *pars Goradi comitis* silvam illam occupasse illicitè, et contra legem. Erant comitibus allodia, sed erant et sua jura, ac statim reditus ex officio comitatus ejusdemque urbis, diversi a tributis ac redditibus regio fisco debitis. Incertum est num is inter allodia sua numeraret, an potius ad jus sui numeris spectare silvam illam Goradus comes contenderet. Prodit autem charta ista, insignis monasterium sancti Zenonis in *Comenudam*, ut nunc aiunt, fuisse concessum Rataldo episcopo Veronensi, pro more illorum temporum, a Lothario I Augusto; et cum satis aperte hinc deduci possit, ipsum Rataldum tunc in vivis fuisse, proinde emendanda videtur chronologia episcoporum Veronensium apud Ughellium tomo V Italie Sacrae. Ille enim statueret videtur Rataldi mortem, quem *Rotaldum* is appellat, circiter annum 820, cui successisse ait Audonem episcopum. Tum refert postrema tabulas ejusdem Audonis anno 850; scriptas, imperante Ludovico Pio; atque ad annum 840 alteram Rataldum in catalogum Veronensium antistitum inferat. Verum ex diplomate nunc producto constare potest Rataldum episcopum adhuc floruisse anno 835. Neque ullus Rataldus secundus excogitandus erat, cum unus ante Audonem Veronensem Ecclesiam reverit, uti Panninius egregie animadverterat. Fallitur autem Ughellius, testamentum Audonis referens ad tempora Ludovici Pii, cum scriptum fuerit imperante *Domino nostro Ludovico magno imperatore, anno 11 sub die 15 Augusti, indictione 8*, atque alio illud spectet ad tempora Ludovici II imperatoris, scilicet ad annum 850, ut

✕ Ego Ansprandus vassus domni imperatoris ibidem fui.

✕ Ego Camarino vassus domni imperatoris ibi fui.

✕ Ego Ringo ibi fui.

✕ Ego Perirendo ibi fui.

✕ Ego Gundfridi ibi fui.

✕ Ego Alprandus ibi fui.

✕ Ego Urso scavino et vasso domni imperatoris ibi fui.

✕ Ego . . . . . scavino . . . . .

✕ Ego Tato scavino ibi fui.

✕ Ego . . . . . vassus domni imperatori interfui.

✕ Ego Rodulpho ibi fui.

CLXXXIV.

PRO MONASTERO VERONENSI S. ZENONIS.

(Anno 825.)

Contra occupatos jurum ejusdem.

[Muratori, *ibid.*, tom 1, pag. 459.]

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei aeterni, Lotharius Augustus invictissimus domni imperatoris Ludovici filius.

Quidquid cuius in nostra vel procerum nostrorum presentia recto tramite secundum legem definitum fuerit, oportet nostris confirmare oraculis, ut jure firmissimo maneat inconvulsam. Igitur notum sit omnium fidelium nostrorum, presentium scilicet ac futurorum sagacitati, quia cum missi nostri in Piscaria ad universorum causas audiendas ac recta judicia terminanda resedissent, ibique veniens Leo abbas, ac advocatus Sancti Zenonis Garibalbus nomine, unde idem Leo per ordinatione Rataldi venerabilis episcopi esse videbatur, interpellaverunt Ragilesum et Ragimpertum advocatos Goradi comitis, dicentes, quod a pars praefati Goradi silvam que

propterea videas, post Rataldum praefuisse Veronensi Ecclesie Aginum, qui Anastasio Bibliothecario teste anno 844, Romae interfuit, cum in regem Italiae inunctus est idem Ludovicus II, Lotharii filius, postea imperator. Post Aginum vero statuentus est Audo episcopus. Et cum in diplomate per emendam Ughellium evulgato, ubi *Audo quondam Veronensis episcopus* nominatur, revera legatur *Ludovicus mandati imperator Augustus*, diploma illud suppositionis arguere unicoque fas est : sed fortassis aliter se charta habeat, et germanum sit illud monumentum, quod emisit Ludovicus II Augustus post Audonis mortem. Ad rem nostram referendam, Sylva Ostilia amplissimus ager fuit, neque integra ad monasterium Veronense Sancti Zenonis pertinebat, cum Nonantulanum Mutinense monasterium ibi quoque suam portionem possideret. Testes habeo alias tabulas, quas e Ferraricensibus pergamentis hausit singularis auctus meus, alia laudatus, Joseph Anton Scalabrinus Rector ecclesie Ferraricensis Sanctae Mariæ de Bucca. Ex his intelligimus, ab istam quoque portionem ab *Hucpoldo comite Veronensi* molestiam illatam fuisse monachi Nonantulani anno 820. Verum Rataldus idem Veronensis episcopus, auctoritate a Ludovico Pio Augusto accepta, uti ejusdem missus, comitem ad placitum adduxit, eumque silere jussit. Egregium est monumentum, cum praesenti adhexum fortasse seriem aliquot comitum Veronensium nobis exhibeat, ac praeterea Andream Vicentinum Episcopum, ab Ughello in Italia Sacra praetermissum, vite nominis restituit. (*Vide diploma 114, supra.*)

dicitur Hostilia, et pascua, pertinentia ex jure Sancti Zenonis suo jure occupasset illicite et contra legem. Quam rem dum prefati missi nostri per se minime diffinire potuissent, in nostram hinc pleniter delibit eranda jussimus venire presentiam. Qua de re dum diligentibus adhibita investigatione rei veritatem perquiremus. . . . . prædictus abbas obtutibus nostris præcepta antiquorum regum, nec non et bonæ memoriæ avi nostri domni Caroli præstantissimi imperatoris, verum etiam et avunculi nostri Pippini quondam gloriosi regis, domni que et gentoris nostri Ludovici serenissimi Augusti. Quæ dum relegi fecissemus, comperimus juste et rationabiliter parti monasterii sancti Zenonis in omnibus pascuarum et capuli seu decimæ, et omnem exactionem pertinere absque qualibet in parte aliquid redditionis debitum salvo suo jure in integrum territorio, ubi Hostilia nuncupatur, cujus fines sunt a Pado usque in Caput Turnioni, et a Fossa Lubia usque ad Fossam Regiam et Pollicinem juxta Castrum Reveri. Ideoque ad præfatum sanctum ac venerabilem hos nostræ auctoritatis apices fieri jussimus, per quos absque qualibet inquietudine ab hinc in futurum nostra auctoritate teneat; justeque fruendo possideat. Insuper tetulit nobis Rataldus episcopus, cui præfatum monasterium nostra auctoritate a regendum commissum erat, eo quod Goradus comes aliquæ ei inferat contra causationes de quibusdam rebus et mancipiis, quæ olim prædecessor præfati Goradi Vulvini nomine cum episcopo Brixianæ Ecclesiæ Chduiberto nomine commutaverat, et e contra sibi placitum acceperat commutationem. Quæ dum illi post aliquot dies idem Rataldus venerabilis episcopus præfate sancti Zenonis Ecclesiæ esse cognovisset, datis in recompensatione parti predictæ Brexianæ Ecclesiæ congruentibus rebus et mancipiis a Petro quondam ejusdem Ecclesiæ episcopo commutationis ordine parti prænominate sancti Zenonis Ecclesiæ acquisivit ad habendum. Sed quia regie potestatis inmissus inter has defuerat commutationes, pro hujusmodi occasionibus adincaudis, ne ideo ab eadem Ecclesia auferantur, quoniam legaliter absque regio missa non poterant commutari, hanc nostram auctoritatem super præfatas commutationes addere libuit, per quas jubemus, et mansurum sanemus, ut nullus fidelium sancte Dei Ecclesiæ, nostrorumque ab hinc in antea inde aliquam parti sæpe dicti Sancti Zenonis inferre præsumat contrarietatem sed liceat ei, ut justo tramite acquisivit, quiete rectoribus ipsius Ecclesiæ ordinare atque disponere quidquid utilitas prædictæ dicitaverit Ecclesiæ. Si vero, quod futurum non credimus, aliquis dux, comes, aut cujuslibet administrationis, aut privata persona contra omnia superscripta moliri aliquid præsumperit, seu infringere vel corrumpere ex parte, aut ex toto tentaverit, sciat se compositurum mille mancosos auri obryzi, medietatem cameræ nostræ, et medietatem jam dicto monasterio, etc.

Dructenirus subdiaconus atque notarius ad vicem Hermentfredi scripsi.

Data xviii Kalendas Februarii, anno, Christo propitio; imperii domni Ludovici serenissimi imperatoris 20 et Lotharii 11, Indictione 11. Actum Mantua palatii regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXXXV.

PRO MONASTERIO SACRATORUM TIGINENSIS DODOSI.

(Anno 835.)

[Apud Muratori, *ibid.*, t. V, p. 551.]

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei aeterni, Lotharius Augustus invictissimi domni imperatoris Ludovici filius.

Cum petitionibus servorum et ancillarum Dei justis et rationalibus divini cultus amore favemus, superius numeris domini nobis a Domino impertiri credimus. Ideo notum sit omnium sancte Dei Ecclesiæ presentium et futurorum solertia, qualiter Asia venerabilis abbatissa ex monasterii Dodosi, quod est situm intra muros civitatis Papiæ, nostram petiit clementiam obnixe, ut eundem monasterium una cum omnia sibi pertinentia sub nostra cunctis tuitione ac defensione ob amorem Dei et reverentiam sancti loci illius præceperemus. Cujus petitionem libenter acquiescimus, et ita ut petiit concessimus, atque per hoc nostrum imperiale præceptum confirmavimus. Quapropter præcipimus, ut nullus, etc. Sed licet memoratæ abbatissæ, successoribusve suis res prædicti monasterii sub immunitatis defensionis nostræ quiete et ordine possidere, et quidquid exinde fiscus noster sperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione præfato monasterio concedimus, ut in alimonia ancillarum Dei ibidem sub regula sancti Benedicti Deo famulantium, etc. Meranum quoque venerabilem abbatem in eodem loco constitutum Inspectorem, quatenus diebus vite suæ studio in omnibus regula ibi exsequatur sancti Benedicti, etc.

Signum Lotharii gloriosissimi Augusti.

Luitheasus ad vicem Ermenfredi recognovi.

Data xv Kalendas Maias, anno, Christo propitio, 21 imperii domni Ludovici serenissimi imperatoris, regni que Lotharii gloriosissimi Augusti in Italia 11, Indictione 11.

Actum Papiæ civitate, palatio publico.

CLXXXVI.

PRO MAXENTIO PATRIARCHA AQUILEIENSIS.

(Anno 835.)

[Apud Muratori, *ibid.*, t. V, p. 977.]

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei aeterni, Lotharius Augustus invictissimi domini imperatoris Ludovici filius. Si erga loca divini cultus mancipata propter amorem Dei, ejusque in eisdem locis famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Igitur notum sit omnibus fidelibus sancte Dei Ecclesiæ et nostris, presentibus scilicet et futuris, quia adiens serenitatem nostram vir venerabilis Maxentius Aquileiensis Ecclesiæ Pa-

triarcha *, quæ est sanctæ Dei genitricis Mariæ, et sancti Petri principis apostolorum, seu et sancti Marci constructa, detulit nobis quasdam præceptiones auctoritatum domni et genitoris nostri Ludovici præstantissimi imperatoris, in quibus continebatur eo quod bonæ memoriæ Carolus piissimus Augustus, idemque domnus et genitor noster, præfatam Ecclesiam cum cellulis, et rebus sibi subjectis, sub immunitatis suæ defensione consistere fecissent, et quod licentiam dedissent ejusdem civitatis clero et populo secundum canonicam institutionem de pontifice sibi eligendo et in præfata sede substituendo. Continebatur etiam in eisdem ab eis sanctum, ut nec homines ejusdem Ecclesiæ de annona et peculio suo decimam in partem fisci darent, nec de peculio ipsius Ecclesiæ, quod ad partes Istrienses in pascuis mittebantur, ullum solverent herbatium; et quod a præfate Ecclesiæ hominibus mansionatibus vel fodorus nullatenus acciperetur vel exigeretur; nisi quando eorum, aut filii sui, adventus ad eandem fieret civitatem, vel quando præsidium illic propæter inimicorum insidias arcendas poneretur. Pro firmitatis namque studio postulavit nobis idem venerabilis patriarcha, ut morem prædecessorum sequentes, nostram etiam auctoritatem circa ipsum sanctum locum fieri decerneremus. Cujus petitioni ob amorem Dei et animæ nostræ salutem libenter annuimus, et hoc nostræ auctoritatis præceptum circa ipsum sanctum locum fieri censuimus. Per quod constituimus atque perenniter firmum fore volumus, ut memoratæ civitatis clerus et populus licentiam habeant secundum institutionem canonicam eligendi sibi pontificem. Præcipimus etiam atque jubemus, ut nemo fidelium nostrorum, vel quislibet exactor, aut alij is ex judicaria potestate, nec de peculio præfate Ecclesiæ herbatium, nec de annona et peculio hominum ipsius Ecclesiæ decimam, nec ab eis mansionaticum aut fodorus penitus accipere, vel exigere præsumant, nisi forte quando noster, aut alicujus filii nostri, illic fuerit adventus, vel quando illic præsidium positum fuerit ad inimicorum infestationem propellendam. Sed et nullus quislibet ex fidelibus nostris, vel judex publicus in monasteria præfate Ecclesiæ subjecta, et xenodochia et ecclesias parochiales, ac titulos earum, vel cæterorum possessiones, quas moderno juste et rationaliter in quibuslibet pagis et territoriis infra ditionem Imperii nostri memorata tenet vel possidet Ecclesia, tam ex munere regum vel duum quamque ex collatione cæterorum fidelium, nec non et ex oblationibus, emptionibus, et commutationibus, vel in eas res quas deinceps a catholicis viris collatæ fuerint Ecclesiæ, ad causas audiendas, vel freda aut tributa exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, nec homines ipsius Ecclesiæ

A tam ingenus quam servos ejusdem commanentes distringendos, nec ullas redhibitiones, aut illicitas occasiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt, penitus exigere præsumat. Sed licet præfato pontifici, suisque successoribus res prædictæ Ecclesiæ sub immunitatis nostræ tuitione quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, atque pro incolumitate nostra, conjugis, ac prolis, vel totius imperii a Deo nobis collati, atque per immensum conservandi stabilitate una cum clero et populo sibi subjecto, Dei misericordiam jugiter exorare, et quicquid de rebus præfate Ecclesiæ fiscus exigere poterat, in integrum prædictæ concessimus Ecclesiæ; ut nostris futurisque temporibus in eodem loco ibidem Deo famulantibus, ad Dei servitium peragendum, augmentum et supplementum fiat. Hanc vero auctoritatem, ut pleniorum in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris verius certiusque credatur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Lotharii gloriosissimi Augusti.

Liuthardus ad vicem Ermenfredi recognovit.

Data ii Kalendas Decembris, anno, Christo propitio, imperii domni Ludovici serenissimi imperatoris 20, regniq; Lotharii gloriosissimi Augusti in Italia 15, indictione 11.

Actum Papiæ civitate, palatio publico, in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXXXVII.

PRÆCEPTUM LUDOVICI GERMANICI PRO GOSBERTO ABBATE
S. GALLI.

(Anno 855, 19 Octobr.)

[Apud Neugart., *Codex Alemannicus*, pag. 212.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Ludovicus, divina favente gratia, rex.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei eorumque in eisdem locis sibi famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Dominum in æterna beatitudinæ recipere confidimus. Quapropter comperiat utilitas atque industria omnium fidelium nostrorum, præsentium scilicet et futurorum, quia vir venerabilis Gosbertus abbas ex monasterio Sancti Galli, quod est situm in pago Turgange, super fluvium quod dicitur Petrosa, detulit excellentiæ nostræ quædam præcepta avi nostri Caroli imperatoris, nec non domini et genitoris nostri Ludovici Augusti; in quibus continebatur insertum, qualiter Sidonius Constantiæ urbis episcopus, nec non et Joannes prædicti monasterii abbas, propter futuram dissensionem vel quietem monachorum inter se statuerunt ut annis singulis partibus ejusdem sedis abbates ipsius monasterii Sancti Galli unciarum auri, et caballum unum, valentem libram

* Habemus hic Maxentium patriarcham Aquileiensem anno 855 privilegio donatum quare usui alieni erit monumentum hoc ad restituendam aut firmandam chronologiam præsulatum Aquileiensem. Sole-

bant, inquam, et loca sacra fodrum et paratam præstare imperatoribus eorumque missis quotiescunque illic proficiscerentur.

nam, persolverent, et nihil amplius episcopi prae-
 late civitatis de rebus jam dicti monasterii exige-
 rent, et liceret eisdem monachos secure vivere
 absque alicujus infestatione, vel rerum suarum dimi-
 natione. Et postea avus noster, atque dominus et
 genitor noster, eandem constitutionem, ut in futu-
 rum rata maneret, oraculis suis confirmarunt, et
 quod idem genitor noster praedictum monasterium S.
 Galli, cum monachis ibidem Deo militantibus, et
 cum rebus et hominibus, ad se juste et legaliter
 aspicientibus, vel pertinentibus, sub sua constitui-
 set defensione, et immunitatis tuitione. Et quando
 divina vocatione abbas ipsius monasterii ab hac luce
 migrasset, licentiam haberent, secundum regulam
 Sancti Benedicti, eligere abbatem, et nulla dona ex-
 inde rebus darent, nisi forte ablates qui per tempora
 fuerint, gratis obtulerint. Sed nec quilibet pon-
 tificex ultra quam in electione eorum, et constitutione
 genitoris nostri comprehensum est, oppressor vel
 exactor existere deberet, sed si certa necessitas, aut
 pie devotionis voluntas eundem venerabilis locum
 episcopo adire necessum fuerit, cum discreto numero
 hominum, ne idem monasterium gravetur, honeste
 veniat, et quicquid agendum est, eadem placita Deo
 honestate peragat, moxque donum redeat. Sed ut
 supra nominata constitutio et confirmationes praedi-
 ctorum Augustorum perpetuis temporibus incon-
 vulsa manerent, praedictus abbas precibus quibus valuit
 nostram obsecravit clementiam, ut super eadem
 confirmationem nostram etiam jungeremus auctorita-
 tem. Cujus petitioni propter divinum amorem liben-
 ter auri acceomodavimus et hanc auctoritatem
 confirmationis nostrae circa ipsum monasterium ejus-
 que rectores fieri jussimus, per quam decernimus
 atque jubemus, ut (post) inspectas auctoritates avi et
 genitoris nostri, sicut per eas plenius declaratur, ita
 omni tempore, absque alicujus infestatione aut con-
 trarietate, Domino annoente, perpetuo incon-
 vulsum permaneat. Et [ut] nullus iudex publicus, aut qui-
 libet superioris aut inferioris ordinis reipublice pro-
 curator, in ecclesias aut loca, villas vel agros, seu
 reliquas possessiones memorati monasterii, quas mo-
 derno tempore infra regnum divinitus vobis collatum,
 juste et rationabiliter possidet, vel quae deinceps di-
 vina pietas ibidem augeri voluerit, ad causas iudicia-
 rio more audicendas vel freda exigenda, aut man-
 siones vel paratas faciendas aut fidejussores tollen-

^a Fredum, a voce Germ. *friden*, mulctam signifi-
 cat, qua persoluta reus pacem a principe consequen-
 batur. Fredum et fisco regio et iudicibus quandoque
 solum. Daeng. hoc verbo.

^b Haec eadem formula habetur quoque in alio diplo-
 mate Ludovici Germanici ap. D. Grandidier, Hist.
 Eccl. Argent., tom. II, prob., n. 115.

^c Grimaldus archiepiscopus Ludovici Germ. et
 postea abbas S. Galli.

^d Annum 855 Ludovicus Germ. post patris exau-
 tationem primum sui regiminis in Orientali
 Francia nomenabat. Currebat tunc indictio II a Kal.
 Januarii, pontificia dicta: ab viii Kal. Oct. autem,
 seu vicesima quarta Septembris, qua et Ludovicus
 I us et ejus filii usi sunt, indictio 12 Caesarea, sive

A dos, aut homines ipsius monasterii, tam ingenios
 quam et servos, super terram ipsius commanentes
 irrationabiliter distringendos, nec ullas redhibitiones
 aut illicitas occasione requinent las, nostris et futu-
 ris temporibus ingredi audeat, vel ea qua supra me-
 morata sunt, penitus exigere praesumat. Sed liceat
 memorato abbati suisque successoribus res praedicti
 monasterii cum omnibus sibi subjectis, et rebus vel
 hominibus ad se juste inspicientibus vel pertinenti-
 bus, sub tuitionis atque immunitatis nostrae defen-
 sione, remota totius iudicariae potestatis inquietu-
 dine, quieto ordine possidere, et nostro fideliter pa-
 rere imperio, et quandoquidem divina vocatione
 supradictus abbas vel successores ejus obierint,
 quando ipsi monachi inter se tales invenire poterint
 qui ipsam congregationem secundum regulam
 sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram
 auctoritatem et consensum et secundum quod in au-
 ctoritate genitoris nostri continetur, licentiam ha-
 beant eligendi abbatem, quatenus monachi ibidem
 Deo famulantes pro nobis et stabilitate regni nostri
 Domini misericordiam iugiter exorare valeant. Haec
 vero auctoritas ut per diuturna tempora inviolabi-
 liter obtineat firmitatem, manu propria subter firma-
 vimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici gloriosissimi regis.

Adalaeolus diaconus ad vicem Grimaldi e re-
 cognovi.

Data xiv Kal. Novemb., anno, Christo propitio,
 primo regni domini Ludovici regis in orientali Fran-
 cia, indictioe 12. ^a Actum Francofurt e palatio
 regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CLXXXVIII.

PRO MONASTERO GORBLE NOVE.

(Anno 854.)

[Apud Schaten, *Annales Paderborn.*, 91.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi,
 Ludovicus, divina repropitiante elementa, imperator
 Augustus.

Si liberalitatis nostrae munere de beneficiis a Deo
 nobis collatis, locis Deo dicatis aliqui conferentis,
 id nobis et ad mortalem vitam feliciter transigen-
 dam, et ad aeternam perpetuam obtinendam pro-
 futurum speramus. Uterque notum fieri volumus om-
 nium fidelium nostrorum, tam praesentium quam
 futurorum, sagacitati, quia pelente Warino venera-
 bili abbate, qui monasterium quod dicitur Nova

Constantiniana.

^e Patet hinc Ludovicum Germ. prius Francofur-
 tum venisse, quam tradit Theganus de Gestis Ludovici
 Pii, n. 35, ap. Bouquet., *Refr. Gall. Script.*,
 tom. VI, pag. 85, ubi est: « De Compendio, inquit,
 postea duxerunt piissimum principem (Ludovic.
 imp.) ad Aquisgranum palatium. Hoc audiens aquivo-
 catus filius ejus, recessit a Bavaria, magno dolore
 compulso ob injuriam Patris. Qui veniens ad palatium
 Francofurtum, statim inde direxit legatos suos,
 etc. » Nam auctor Vite Ludovici Pii, loc. cit.
 pag. 114, testatur Lombardum imp. cum patre Kalendis
 Octobris Constantiniam venisse, indeque dis-
 cersisse Aquisgranum, expleto hoc negotio missa
 sancti Martini, id est undecim Novembris.

Corbeia nostra concessione in regimine habere dignoscitur, complacuit celsitudini nostrae quandam cellam juris nostri vocatam Meppiam, quae est constructa in pago Adegrindo, memorato monasterio per hanc nostram auctoritatem tradere, ut perpetuo sub ejus ditione cum omnibus ad se pertinentibus consistat: Haec, ut diximus, cellulam sub integritate cum omnibus rebus ad se pertinentibus et aspicientibus, id est, silvificis, domibus caeterisque aedificiis, terris, pratis, silvis, cultis locis et incultis, mobilibus rebus et immobilibus, mancipiis diversi sexus et aetatis, memorato monasterio subditam esse facimus, atque per hanc nostram auctoritatem ita condonamus et tradimus, ut in jure ejusdem ac monachorum ibidem per tempora Deo servitium in diversis necessitatibus ad divinum cultum propensius exsequendum absque cujuslibet diminutione ac retractatione permaneat, et nullus fidelium nostrorum ab eorum dominatione et potestate eam quoquo modo auferre, aut in aliam quamlibet partem quatenus occasione transferre praesumat, sed liceat memorato abbati, ejusque successoribus, ac monachis in memorato monasterio per tempora degentibus jam dicta cella cum omnibus ad eam pertinentibus ad Dei ac Domini nostri Jesu Christi famulatum diligentius peragendum uti absque cujusquam contrarietate, et quaecumque ad suos in Domini nostri Jesu Christi militia usus et necessitates pertinent adornare, disponere justaque efficere, quatenus pro nobis, conjuge proleque nostra, et pace ac stabilitate totius imperii a Deo nobis commissi alicuius eos indesinenter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut hae nostra auctoritas inviolabilem et inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria ascripsimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Birminmarus notarius ad vicem Ilagonis recognovi et subscripsi.

Data vi Idus Decembr., anno, Christo propitio, 21 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 12. Actum Blauciaci in nomine Domini feliciter. Amen.

CLXXXIX.

PRO EODEM MONASTERIO.

(Anno 854.)

[Apud Schaten, *ibid.*, p. 97.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus divina repropitiante clementia imperator Augustus.

Si liberalitatis nostrae munere de beneficiis a Deo nobis collatis, locis Deo dicatis quiddam conferimus, id nobis et ad mortalem vitam feliciter transigendam, et ad aeternam perpetuiter obtinendam profuturum liquido credimus. Hec ideo notum fieri volumus omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam et futurorum, solertiae, quia complacuit serenitati nostrae, quasdam villas juris nostri, sitas in Angariis, in Logni, quarum vocabula sunt Sullichi et Hembon, monasterio quod

A dicitur Nova Corbeia, ubi praesenti tempore Warinus venerabilis abbas pastor et rector esse dignoscitur, sub integritate per hanc nostram auctoritatem delegare, ut nostris et successorum nostrorum temporibus in ditione ejusdem monasterii perpetuiter consistant, ad stipendia monachorum ibi constitutorum, et necessitates ejusdem monasterii procurandas atque sublevandas. Haec, ut diximus, villas cum omnibus rebus, appendiciis et terminis suis, et cum omnibus ad se pertinentibus, id est, domibus caeterisque aedificiis, terris, pratis, silvis, campis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, cultis locis et incultis, mobilibus rebus ac se ipsas moventibus, mancipiis diversi sexus ac aetatis, praedicto monasterio concedimus atque confirmamus, ut ab hac die in futurum, sicuti dictum est, in jure et potestate ipsius perpetuo permanent, absque cujuslibet comitis, vel publici iudicis, aut cujuslibet personae contradictione vel refragatione. Et ut haec nostrae donationis atque concessionis auctoritas inviolabilem et inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Birminmarus notarius ad vicem Theogonis recognovi et subscripsi.

Data Idus Maii, anno, Christo propitio, 21 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 12. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXC.

PRO ECCLESIA GERUNDENSI.

(Anno 854.)

[Florez; *España sagrada*, tom. XLIII, pag. 575, ex archiv. episcopii Gerundensis.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina propitiante clementia, imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejusque in eisdem locis ibi Deo famulantibus beneficia opportuna largimur, praemium apud Dominum aeternae remunerationis nobis rependi non diffidimus. Igitur notum esse volumus omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam et futurorum, industriae, quia venerabilis Wimer sanctae Gerundensis Ecclesiae episcopus nostram adiens celsitudinem petiit ut memoratam sedem cum villis et hominibus a domno et genitore nostro Carolo aliisque devotis hominibus eidem sedi collatis, quas nunc possidere dignoscitur, id est, in pago Empuritano villam nuncupatam Ollanus cum suis terminis, et villam vocantem Cacavianus, ac villarem antiquam Celsianum, cum villula nova, quam vocant Velloso, cum castello suoque termino, et in pago Gerundense medietatem de villa Mollero, et Milliasam villam, caeterasque res quas a longo tempore ibi possidere dignoscitur, simul cum tertia parte de pasenario, et teloneo de ipso pago, et hasque villas, quarum vocabula sunt Castellum fractum,

D

et Parietes Ruffini, cum tertia parte de pasquario A et teloneo de ipso pago, et villa quæ est in pago Bisuldunense, et vocatur Bascara, cum suis villaribus et suo termino, nec non et Areas, et villarem vocantem Spedulias, et alium villare quod est infra memoratarum villarum terminos. Villas etiam alias quæ vocantur Crisplantus et Miliarias, cum tertia parte de pasquario et teloneo de ipso pago propter infestationem malevolorum hominum sub nostra tuitione et iomunitatis defensione constituissemus. Cuius petitioni annuentes propter amorem Dei memoratam sedem cum supradictis villis presenti tempore in iure ejus consistentibus sub nostra tuitione constituissemus, et hanc nostram auctoritatem circa eandem sedem fieri decrevimus, per quam decernimus ut nullus iudex publicus, vel quilibet B judiciaria potestate major minorque predicta persona in ecclesiis aut loca, vel agros seu reliquas possessiones memoratæ sedis, quæ moderno tempore infra ditionem imperii nostri legaliter possidet, vel quæ deinceps in iure ipsius loci divina pietas atgeri voluerit, ad causas iudicario more audiendas, vel discutendas, aut freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius Ecclesiæ contra rationis ordinem distringendos, nec ullas redditiones vel illicitas occasiones ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt penitus exigere, aut undecumque modo legaliter vesuturam habet abstrahere presumat; sed liceat memorato episcopo suisque successoribus res predictæ Ecclesiæ cum omnibus quæ possidet quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, et pro nobis, ac conjuge, filiisque ac toto populo Christiano nobis commisso Domini misericordiam jugiter exorare. Et ut hæc auctoritas confirmationis nostræ per curricula annorum ininvictabilem atque inconcussam obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signavi jussimus.

Signum serenissimi imperatoris Ludovici.

Maginarius ad vicem Hugonis recognovit et subscripsit.

^a Editum ex prototypo a R. P. Maxim. Rasslerio S. J., in Append. ad Vind. contra vindicias, etc., pag. 26. Exstat quoque in Refutatione gravaminum civitatis Campidonensis, inscripta: *Des Hochfürst. Stifts Kempen gründliche Widerlegung*, etc., an. 1757, Probat., pag. 15. Fragmentum refert D. Bouquet., *Script. Rer. Gall.* tom. VI, pag. 595. Eius exordium: « In nomine Domini Dei et Salvatoris Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imper. Augustus. »

^b *Kempen*, ducalis abbatia ad Hilaram fl. in Algovia.

^c Res Campidonensium inde ab anno 817 fuisse accisas, patet ex constituto Ludovici Pii eodem anno Aquisgranensi edito, ubi monasterium Campita in Alemannia adhuc in eorum numero recensetur, quæ tantum dona dare debent sine militia. Constitutum ediderunt Sirmoudus, *Conc. Gall.* tom. II, pag. 685; Duchesno., *Script. Rer. Franc.*, tom. II, pag. 525; Baluzius, *Capit. reg. Franc.*, tom. I, pag.

Data quarto Nonas Decembris, anno, Christo propitio, vicesimo primo imperii domni Ludovici serenissimi imperatoris.

CXCI.

PRO MONASTERIO CAMPIDONENSI.

(Anno 854.)

[Neugart., *Codex Alemannicus*, pag. 217.]

^a *Diploma Ludovici Pii* quo « monasterium ejus vocabulum est Capidona ^b, ubi presente tempore vir venerabilis Tatlo abbas pastor et rector esse dignoscitur, quod rebus pauperrimum est ^c, et non modica pars monachorum in eo ad Deo deservendum collocata habetur, sub suo mundiburdio et defensione constituit, et ab omnibus publicis functionibus aliisque oneribus immune declarat.

Signum domini Ludovici piissimi imperatoris.

Hirminhardus ^d notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsit.

Data v Non. Julii, anno, Christo propitio, 21 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, Indictione 12 ^e. Actum Aquisgranⁱ palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXCII.

PRO MONASTERIO PRUMIENSI.

(Anno 854.)

[Apud Marten., *Ampl. Collect.*, pag. 90, ex chartario Prumiensi.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ^e repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si servorum Dei rationabiles petitiones ad optatum effectum pervenire facimus, non solum ad Dei misericordiam pro nolis exorandum eosdem servos Dei promptiores et devotiores facimus, sed ejusdem Domini pro hoc facto clementissimam pietatem promerendum esse confidimus. Igitur noverit omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam et futurorum, industria, quia Marcoalus venerabilis abbas monasterii quod in honore Salvatoris Domini nostri Jesu Christi a beate memoriæ avo nostro Pippino gloriosissimo rege in Ardenna novo opere super Buyium Prumia fundatum habetur, cum quibusdam monachis ex ejusdem monasterii congregatione nostram adiit celsitudinem, atque clementiæ nostræ

589; Mabillonius, *Annal. Bened.*, lib. XVIII, pag. 456; Bouquet., *Script. Rer. Gall.*, tom. VI, pag. 497.

^d *Leg. Hirminmaris*, aut *Hirminmaris*.

^e Indictio et annus imp. coincidunt.

^f Ludovicum Pium a filio æquivoco manibus Lotharii ereptum, ac solio restitutum, hoc tempore Aquisgranensi egisse, hanc obscurè colligitur ex narratione Thegani de Gestis Ludovici Pii, cap. 48 seqq. At enim utrumque ibidem sanctum Pascha Domini celebrasse, ac imperatorem eodem anno, qui est annus regni ejus 21, omnibus indulgentiam præstitisse qui eum coacti reliquerunt.

^g Observat Mabillonius de Re diplom., l. 1, cap. 5, n. 15, Ludovicum Pium in suis diplomatibus post suam in thronum restitutionem datis, non uti voce *ordinante* vel *propitiante*, ut ante; sed *repropitiante*; ut pote qui Deum sibi iterum propitium expertus fuerat.

indicavit qualiter Bateriae vassallus noster, dum in memorato monasterio monasticam degere deliberasset, quandam villam sui juris, quam nuperrime a nostra largitione in proprium perceperat, quæ vocatur Madalboldi-Sperarius solemniter per testamentum donationis manu sua et virorum illustrium manibus roboratum eidem monasterio delegasset. Nam ut nobis ita factum existisse patesceret, obtulerunt præsentie nostræ largitionis auctoritatem, per quam eadem villa memorata Bateria in proprium a nobis concessa fuerat, et testamentum donationis atque traditionis, per quod hanc eandem villam dum monasticam expetere vitam, præscripto monasterio et monachis iuribus consistentibus delegavit, simulque petierunt ac deprecati sunt nos, ut propter tergiversationes malevolorum super easdem conscriptiones nostræ auctoritatis præceptum firmitatis gratia fieri iuberemus. Quorum petitioni annuentes hanc nostræ auctoritatis præceptionem memorato Marcuardo venerabili abbati, vel ad partem iam dicti monasterii sui fieri iussimus, per quam decernimus atque iubemus ut nullus fidelium nostrorum de prædicta villa memorato Marcuardo aut successoribus eius illo unquam tempore inquietudinem facere, aut quamlibet eandem ingerere præsumat: sed sic eam perpetua possessione pars iam dicti monasterii possideat, quemadmodum a nobis memorato Baderico in proprium concessa vel tradita fuit, vel quemadmodum ab eodem Baderico per testamentum suæ traditionis eidem monasterio delegata fuit, licetque memorato Marcuardo venerabili abbati et successoribus eius atque monachis in eodem monasterio per tempora degentibus, de eadem vel in eadem villa facere quidquid censura monastica faciendum esse deceverit. Et ut hæc nostræ confirmationis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, de annulo nostro saliter eam iussimus sigillare.

Signum Ludovici serenissimi Augusti.

Data xii Kal. Augusti, anno, Christo propitio, 21 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 12. Actum Theodonisvilla palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXCIII.

PRO ALBERICO LINGONENSI EPISCOPO.

(Anno 854.)

[Ex Gallia Christiana, tom. IV, pag. 450, prob.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante elementia, imperator Augustus.

Si sacerdotum ac servorum Dei iustis et rationalibus petitionibus ad effectum perducimus, non solum regiam et imperatoriam exercemus consuetudinem, sed etiam eosdem pro excessibus nostris ad Domini misericordiam exorandam devotiores et promptiores facimus. Igitur omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesie et nostris, presentibus scilicet et futuris, notum sit quia Albericus venerabilis Lingonensis episcopus nostram adiens celsitudinem

suggestit mansuetudini nostræ de episcopo memorato urbis jam olim sibi a nobis ad plebem Domini nostri Jesu Christi regendam commissæ, quod valde eum intrinsecus et extrinsecus tam in divinis obsequiis quam in humanis officiis et ministeriis, tam in canonicorum institutionibus sanctæque vite regulis quam in ædificiis aliisque rebus necessariis, partim rectorum incuria, partim vero præpositiorum ignavia, destitutum et nullo pene recte ordinationis tramite præannitum inveniret, sed et sancto, ut optebat, justo magnoque labore, summis viribus, prout Dominus posse dare dignatus est, et ingenti studio ad rectitudinis decorisque normam perducere curaverit, et canonicorum vitam ibidem Domino famulantium in canonicis institutionibus humanæque fragilitati stipendiis necessariis, atque diversarum specierum habitaculis et claustris apprime exornaverit, ut in posterum eorum vita in nullo decideret, nonnullis memorate sedis villis et rebus suffulserit, tribuendo scilicet illis in circujurum murorum eiusdem civitatis colonias duas, et in eodem pago Lingonicam villam vocatam Marcillacum cum ecclesia et appendiciis suis; et eodem pago, villam nuncupatam Hurbaniacum quantumcumque de iure sancti Mammetis in eadem villa esse dignoscitur, necnon et illud quod exterius esse cognoscitur ad eandem villam pertinens, exceptis his rebus que sub iure ac potestate sanctorum Amatoris et Ferreoli esse noscuntur; similiter in eodem pago in loco qui dicitur Radalenis pons, colonias duodecim cum omnibus ad easdem colonias pertinentibus simulque cum capella; et in eodem pago villam quæ dicitur curtis Gregorii, sub omni integritate sua; et in Ciddennac coloniam unam; et in eodem pago in nonnullis locis, illud quod nobiles persona ad mensam clericorum solemnem donatione contulerunt; nec non et illam coloniam quæ est in Primiac villa cum vineis; et in pago Boloniense, in villa vocata Helnone, tam interius quam exterius colonias sex; et in pago Atoariorum et Divionense, utique in locis que dicuntur Sueconicus, Brigendoyis atque Saleis, quantumcumque in eisdem locis Fluvioles colonus sancti Mamæ visus fuerit possidere; et in pago Belnense, in villa Givriaco, ecclesiam cum colonias tredecim; et in eodem pago in villa quæ vocatur Godolesi-Curtis, colonias septem cum omnibus ad eas pertinentibus; et in centena Hoscarinense, in villa Fisemis, ecclesiam et colonias novem cum omnibus ad easdem colonias pertinentibus, et vineam quæ vocatur Plantas; et in eadem centena, in loco Spernac coloniam unam: omnium nostram imperatoriam majestatis deprecans excellentiam ut suam nullatenus improbandam dispositionem atque ordinationem nostræ auctoritatis munimine fulciremus, atque ut deinceps firma penitus valeret temporibus, roborare diguamur. Cujus supplicationibus, quia dignus iudicavimus, annuere placuit, et quidquid, ut prædictum est, postulavit, ad affectum perducere non incongruum duximus. Proinde hos nostræ auctoritatis apices, erga

praetatum sedem canonicisque inibi Domino per diuturna tempora militantes, divino inspirati amore teri jussimus, per quos decernimus atque sancimus, ut loca praescripta cum omnibus ad se juste ac legaliter pertinentibus, sicut a saepe dicto Alberico venerabili jam dictae sedis episcopo, eis collata sunt, ita per hanc nostram auctoritatem in eorum jure et potestate suis videlicet usibus diversisque necessitatibus ad divinum propensius cultum exsequendum, famulantia, absque cujuslibet diminutione aut retractatione permaneant, et nullus successorum suorum rectorum videlicet memorate Ecclesiae ab eorum dominatione ea quomodo auferre aut in aliam quamlibet partem quacunque occasione transferre praesumat, sed liceat eis jam dictis rebus ad dominicum Dei nostri famulatum peragendum absque cujusquam contrarietate uti, et quaecunque ad suos in Domini nostri Jesu Christi militia usus et necessitates pertinent, ordinare, disponere, justeque eff. . . re, quatenus sublata omnis indigentia penuria, pro nobis, conjugum, proleque nostra et pace ac stabilitate totius imperii a Deo nobis commissi alacris eos indesinenter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut haec nostrae largitionis atque concessionis auctoritas firmiter valeatur, et per futura tempora melius conservetur, de annulo nostro subter eam jussimus sigillare.

Hirminmarus notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

Data undecimo quarto Kalendas Septembris anno, Christo propitio, 21 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 12. Actum Lingonis civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

CXCIV.

PRO ROTONENSI S. SALVATORIS MONASTERIO.

(Anno 874.)

[Apud D. Bouquet, *Recueil des Hist.*, tom. VI, pag. 597, ex prob. *Hist. Britann.*, pag. 29.]

In nomine [Domini] Dei et Salvatoris Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si illius amore ejus munere ceteris mortalibus prelati sumus, loca divino cultui consecrata congruis magnificentie nostrae beneficiis ad divinum cultum uberius exsequendum sustollimus, divinae retributionis praemio nos a Domino remonerari fideliter credimus. Igitur omnium fidelium nostrorum, tam praesentium quam et futurorum, industrie notum esse volumus quod Conwoion venerabilis abbas monasterii ejus vocabulum est Roton, qui ipse in pago Broweroch, in loco qui dicitur Bain ^a, nostra permissione a fundamento construxerat, et viros religiosos secundum monasticam vitam degere instituerat, nostram aditū celsitudinem, subnixis precibus postulans ut pro amore Domini nostri Jesu Christi, in cujus honore idem monasterium constat esse dicatum, aliquid de rebus nostrae proprietatis, unde fratres in eodem monasterio Deo deservientes

A subsidium necessarium habere potuissent, in nostra elemosyna eidem contulissemus monasterio. Cujus praecatu permoti, simul et oratu atque interventu fidelis nostri Noninae commoniti, complacuit serenitati nostrae plicem illam, in qua idem ipsum monasterium constat esse constructum, quae Bain, sicut superius dictum est, nominatur, cum omni integritate sua; nec non et in eodem pago locellum, qui nominatur Lant-Degon, per hanc nostram auctoritatem memorato monasterio atque monachis inibi Deo per diuturna tempora militantibus tradere: per quam decernimus ut in eorum jure ac potestate suis videlicet usibus diversisque necessitatibus ad divinum propensius cultum exsequendum [praedictae res] absque cujuslibet diminutione aut retractatione perpetuo consistent; et nullus eas ab eorum dominatione quocummodo auferre, aut in aliam quamlibet partem quacunque occasione transferre praesumat. Sed liceat eis easdem villas ad Domini Dei nostri famulatum diligentius peragendum absque cujusquam contrarietate uti, et quaecunque ad suos in Domini nostri Jesu Christi militia usus et necessitates pertinent, ordinare, disponere, justeque efficere: quatenus sublata omnis indigentiae penuria, pro nobis, conjugum proleque nostra, et pace ac stabilitate totius imperii a Deo nobis commissi alacris eos indesinenter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut haec nostrae largitionis atque concessionis auctoritas incommutabilem et inconversam oblineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminmarus notarius ad vicem Hugonis recognovi.

Data v. Kal. Decembris, anno, Christo propitio, 21 imperii domini Ludovici serenissimi imperatoris, indictione 13 ^b. Actum Attunaro palatio regio in Dei nomine [feliciter]. Amen.

CXCX.

PRO DUSERENSI MONASTERIO.

(Anno 875.)

[Apud Ghiffletium in probat. ad *Hist. abb. Trenoricensis*, pag. 262, et apud D. Bouq., tom. VI, pag. 598.]

D In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Cum locis Deo dicatis, in quibuscumque indignerint, consulere satagimus, ejus gratiam ejus amore id noscitur efficere, abundantius nos promereri confidimus. Idecirco notum esse volumus cunctis fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris, praesentibus scilicet et futuris, quia Hildegis abbas ex monasterio Duserensi ad nostram accedens mansuetudinem, suggestit nostrae clementiae quod Warnarius quondam comes eidem monasterio delisset quamdam villam, nomine Masteces, quae est in pago Tricastinensi,

^a Nunc ecclesia parochialis prope Rotonas.

^b Indictio incipienda a mense Septembri

cum mancipiis et omnibus ad se pertinentibus, vel quantumcumque in eodem pago juste et legaliter jure proprietario visus fuit habere. Sed quoniam memoratus comes, Warnarius nomine, eadem res ex parte cum uxore ingenua, nomine Hældisnota, illaque defuncta, postquam ancillam nostram, nomine Beltildim, sibi sociaverat, ex parte cum ea acquisiverat; metuens ne comexio ejusdem ancillae de eisdem rebus sibi aliquid contrarietatis inferre posset, nostram humiliter expetivit misericordiam, ut nostram auctoritatem super hac re percipere mereretur, per quam absque cujuslibet contradictione sapeditas res et mancipia rectores ejusdem monasterii perpetuo possidere valeant. Cujus petitioni, quia dignam judicavimus, ob divinum amorem annuere libuit, et hanc nostrae auctoritatis confirmationem fieri; per quam decernimus atque jubemus ut praescriptam villam cum mancipiis et omnibus rebus, appendiciis et terminis suis, et cum omnibus ad se juste et legaliter pertinentibus, vel quantumcumque in praenominato pago juste et legaliter jure proprietario visus fuit possideri, sicut eas praedictus quondam comes Warnarius eidem monasterio nostro contulit, in ejus rectorumque illius potestate et dominatione, absque cujuslibet inquietudine aut contrarietate, perpetuo consistent; neque a quolibet fisci nostri vel alterius ejusdemque potestatis iudice sive administratore quidem diminutionis aut infestationis se de eisdem rebus et mancipiis, vel omnibus ad se pertinentibus deinceps perpetuo pertimescant; quatenus monachos ibidem Deo famulantes, pro nobis, conjuge ac prole nostras, et stabilitate totius imperii a Deo nobis commissi attentius Domini misericordiam exorare delectet. Et ut in posterum nostrae majestatis reddito stabilis haberetur, hanc nostram auctoritatem circa praefatum monasterium S. Benedicti et rectores atque monachos illic per tempora labentia degentes fieri decrevimus, per quam praecipimus atque jubemus ut memorata villulae cum omni integritate in rectorum ejusdem monasterii potestate et gubernatione consistent, neque a quolibet filium sanctae Ecclesiae nostrorumque ab ejusdem monasterii dominatione et potestate divellantur atque subtrahantur; sed usibus illic monachorum Deo militantium absque cujuslibet contrarietate deserviant; quatenus fratres in Domini nostri Jesu Christi mili-

tia illic consistentes, pro nobis, conjuge ac prole nostra, et stabilitate totius imperii a Deo nobis commissi, libentius ac devotius ejus misericordiam exorare delectet. Et ut haec nostrae redditionis atque confirmationis auctoritas nostris futurisque temporibus, Domino protegente, valeat inconcussa manere, de annulo nostro subter eam jussimus sigillare.

Hirminarius notarius ad vicem Hugonis recognovi.

Data vii Kal. Sept., anno, Christo propitio 22, imperii Domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 15.

Actum Carsiaco a palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXCVI.

PRO MONASTERIO PRUMIENSI.

(Anno 875.)

[Apud Hontheim, *Hist. Trevir.* t. I, p. 178.]

In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante elementia, imperator Augustus.

Si liberalitatis nostrae munere locis Deo dicatis quoddam conferimus beneficium, et necessitates ecclesiasticas ad petitionem servorum Dei nostro relevationis juvenimur sublevamus, id nobis ad aeternam beatitudinem feliciter obtinendam profuturum liquido confidimus. Noverit igitur sagacitas seu utilitas omnium fidelium sanctae Dei Ecclesiae nostrorumque, tam praesentium quam et futurorum, quia concessimus ad proprium monasterio quod dicitur Prumia, et monachis ibi Deo famulantibus, quibus et ^b Marguardus venerabilis abbas praesse dignoscitur, nostrae proprietatis res, quae sunt in pago Wormacense, in loco qui dicitur ^c Albulfi villa, mansum videlicet indominicatum, sed et in Gomrithesheim, nec non et in Stetin, inter haec praescripta loca mansi cum mancipiis utriusque sexus de per communitibus, nec non et basilicam in eadem Albulfi villa constructa, cum decimis ex suprascriptis villis ad eam jure pertinentibus, ad proprium monasterio Prumiae concedimus, cum domibus, aedificiis, vineis, terris, silvis, pratis, aquis aquarumve decursibus, exitibus et regressibus quantumcumque videlicet in memorata villa in rebus proprietatis nostri juris esse dignoscitur, totum et ad integrum praedicto monasterio monachisque in eo Domino militantibus, ad eorum diversas sublevandas necessitates, divino tacti amore et honore concedimus; ita videlicet ut quicquid in

^a Legit Mahillonius, *Carsiaco*. Ideo tamen supra dixerat: ^c Laudatum invenio diploma Ludovici Augusti pro monasterio Floriacensi, datum imperii anno 22, *Carsiaco palatio*: quod ipsum esse Carsiacum non dubito. ^b Retinendum, *Carsiaco* seu *Crisiaco*, quod erat palatium regum in Ardennis, ubi Ludovicus, teste annalista Bertiniano, *autumnalem venationem exercuit*.

^b *Marguardus*. Hujus decessorem Tancredum ad huc videramus anno 826. At anno 829 obiisse traditur in Chronico Rheimonis; cujus successisse Marguardum, *vir prudens et sacrae religioni deditus*. Quo ex monasterio hic assumptus si, non prodiret. Observat Lamen Mahillonius *Avial. Benedict.* lib. xxx, n. 54, alium fuisse Lupi abbatem Fortriacensis, in Gallia nati, qui episc. 91 filium Gogonis nepotem suum, ac

Marguardi *propinquum* appellat. Ceterum ex ejusdem Lupi episc. 55 intelligitur Marguardum eorum Ferrariensis ascriptum fuisse. In ea Lupus peti Marguardi intercessionem apud imperatorem; ^c quoniam de loco, inquit, nostro situs, a quo vos corpore duocant ecclesiasticis utilitas abduxerit.

^c *Albulfi villa*. Hoc palatium juxta vicum *Althesheim* ad fluvium Prumiam prope Kirchem situm fuisse, docet Chron. Gottwien., pag. 881. Ibi quippe e regione dicti vicus supersunt Gaverheim et Stetin, quae hic nominantur *Gomrithesheim* et *Stetin*. In Casarii abbatibus Prumiensis registro, apud Leibnitz in Collect. Etymolog., part. II, pag. 556 scribitur sequi, *Althesheim; cujus jus patronatus tenent a Prumiensi in feudo comes de Leinungen*.

his vel de his jure ecclesiastico rectores et ministri ejusdem cœnobii facere voluerint, liberam in omnibus habeant potestatem. Et ut hæc nostræ largitionis atque concessionis auctoritas inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Ludovici seren. imp,
Hirminuaris...

Data VIII Kal. Junii, anno, Christo propitio, 22 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 15.

CXCVII.

PRO ECCLESIA CENOMANENSIS.

(Anno 855.)

[Apud Baluz., *Miscell.*, tom. I, p. 86.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, Imperator Augustus.

Si illius amore cuius munere ceteris mortalibus prælati sumus, loca divino cultui consecrata congruis munificentie nostræ beneficiis ad divinum cultum uberius exsequendum sustollimus, digna retributionis præmio nos a Domino remunerari fideles credimus. Quapropter omnium fidelium nostrorum benevolentie tam presentium quam et futurorum, episcoporum videlicet, abbatum, ducum, comitum, domesticorum, et eorum superioris et inferioris ordinis tam ecclesiasticæ quam reipub. administratorum notum esse volumus quia complacuit celsitudinæ nostræ quamdam cellam sitam in pago Cenomanico in suburbio ipsius civitatis, id est, intra fluvium Sarthæ et murum præfate urbis, que est constructa et dedicata in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ et sancti Petri apostoli atque aliorum sanctorum quorum reliquæ et memorie inibi venerantur, sub integritate cum omnibus rebus appendicis et terminis suis, et cum omnibus ad se pertinentibus, id est, basilicis, domibus cæterisque ædificiis, vineis, terris, pratis, silvis, campis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, molendinis, locis cultis et incultis, mobilibus rebus et immobilibus ac seipsis moventibus, mancipiis diversi sexus et ætatis, matris et civitatis ecclesiæ Cenomanicæ senioris, que est fundata et dedicata in honore sancti Salvatoris et præfixæ sanctæ Mariæ semper virginis et sanctorum martyrum Gervasii et Protasii atque sancti Stephani, ubi presenti tempore vir venerabilis nobisque fidelis Aldricus episcopus pastor et rector esse dignoscitur, nostra largitione tradere atque concedere, et de nostro jure in jus ac potestatem illius solemnem donatione transferre, ea videlicet ratione ut famulis servisque Dei inibi consistentibus et stipendia necessaria uberius ministrentur, et necessitates ejusdem ecclesiæ tam exterius quam et interius facilius procurentur. Per hanc quoque auctoritatem nostram, per quam memoratam cellam cum omnibus ad se pertinentibus, sicut superius dictum est, præscriptæ matris et civitatis ecclesiæ ac præfati Aldrici ejusdem sedis episcopi delegamus, præcipientes interdicens

A ut nullus aut nostris aut successorum nostrorum temporibus eandem cellam inde abstrahere, usurpare aut invadere præsumat, sed in sæpeditæ Ecclesiæ et antedicti Aldrici ejusdem ecclesiæ pontificis successorumque suorum pontificum ditione perpetuo consistat ad ea quæ supra diximus exsequenda et perficienda. Et ut hæc nostræ concessionis traditionisve auctoritas sui vigoris perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminuaris notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

Data XVI Kalendas Aprilis, anno, Christi propitio, 25 imperii domini nostri Ludovici piissimi Augusti, indictione 14. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter, Amen.

CXCVIII.

PRO EADEM ECCLESIA.

(Anno 855.)

[Apud Baluz., *ibid.*, pag. 87.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, Imperator Augustus.

Si sacerdotum servorumque Dei justis et rationabilibus petitionibus aurem accommodamus easque ad optatum effectum perducimus, non solum regiam et imperatoriam exercemus consuetudinem, sed etiam eosdem pro excessibus nostris Domini misericordiam exorando devotiores promptioresque facimus, atque per hoc immensam Dei misericordiam facilius nobis conciliandam esse confidimus. Ideo notum esse volumus eunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, presentibus et futuris, quia Aldricus venerabilis Cenomanicæ urbis episcopus suggestit nostræ excellentiæ monasterium sanctæ Mariæ et sancti Petri situm extra muros memoratæ urbis, a decessore suo innocente quondam episcopo in rebus et ex rebus sui episcopi fundatum atque constructum, deinceps quibusdam intervenientibus causis a jure jam dictæ suæ sedis subtractum, et ab illius dominatione hætenus fuisse dilatum. Utque quod asserbat veraciter nobis patesceret, devotè obtulimus majestatis nostræ quædam chartarum monumenta regumque decessorum videlicet nostrorum auctoritates quasdam; quibus inspectis atque evidenter ostenditur prædictum monasterium juris sæpeditæ sedis Cenomanicæ sibi commissæ esse et in ipsius dominatione debere persistere, humiliter nostram implorans mansuetudinem ut quod tam evidenter iudicis declaratur, nostra quoque assentione, ino auctoritate denotè roboretur. Quæ ita liquidius cognoscentes eique ob amorem Dei et ejusdem sanctæ sedis reverentiam favorem nostri culoinis adhibere dignum judicantes, hanc auctoritatis nostræ præceptioni ei suisque per tempora successoribus fieri ac dari jussimus, per quam decernimus atque sancimus ut memoratum monasterium sanctæ Mariæ ac

sancti Petri, quod aliquandiu ab eorum jure et ditione subtractum fuerat, abhinc in posterum habeant atque possideant, et quidquid more ecclesiastico de eo disponere voluerint, liberam habeant potestatem, neque ullo deinceps tempore a jure præscriptæ sedis seu ejus rectorum qualibet occasione aut violentia segregetur, sed semper in illius rectorumque ejus potestate et dispositione ac voluntate ad divinum cultum propensius exsequendum cum omnibus ad se pertinentibus integerrime sincerissimeque perpetuo consistat. Et ut hæc nostræ redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et de annulo nostro jussimus sigillari. Ludovicus.

Firmimus notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

Data xi Kalend. April., anno, Christo propitio, 25 imperii Ludovici piissimi Augusti, indictione 14. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXCIX

PRO EADEM ECCLESIA.

(Anno 854.)

[Apud Baluz., *ibid.*, pag. 87.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si petitionibus sacerdotum pro quibuslibet ecclesiasticis necessitatibus aures nostras libenter accomodamus, et eas cum Dei auxilio ad effectum perducimus, id nobis ad æternæ remunerationis præmia capessenda profuturum liquido credimus. Igitur notum esse volumus sagacitati fidelium nostrorum, presentium videlicet et futurorum, nec non successorum nostrorum, quia adiens serenitatem nostram Aldrici Cenomanicæ urbis episcopus innotuit nobis qualiter olim peccatis præpedientibus sancta mater ecclesia, quæ in eadem urbe, in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ et sanctorum Gervasii et Protasii martyrum, Christi Deo est dicata, ul' multæ res dudum erant, adeo humiliata et rebus suis sit exinanita, ut et thesaurus ipsius ecclesiæ a christianissimis principibus de ea ablati, et quædam strumenta chartarum, pro quæ res et mancipia eadem ecclesiæ fuerant delegate, diversorum casuum eventibus magna ex parte ibi deperierunt, nec non paupertatis causa præpediente divini cultus officium miserabiliter fuerit destitutum, et in eadem miserabili collapione, imo destitutione tandiu ipsa persistiterit ecclesia, donec inspirante Domino domnus et genitor noster sanctæ memoriæ Carolus nobilissimus orthodoxus imperator aliqua monasteriola et villas quædam juris ejusdem episcopi cum rebus aliis per intercessionem nobilium multorum et optimatum suorum eidem reddiderit ecclesiæ, quibus ipse sanctus adminiculatus locus libere atque inexcusabiliter divinæ nunc famulatur potentæ, postulavit atque nos prædictus pontifex ut de eisdem cellulis et rebus, sive quas memoratus genitor noster et nos postea

reddidimus ecclesiæ, nec non et de iis quas ante ipsam redditionem jure et legaliter memorata tenebat ecclesia, nostræ auctoritatis atque emunitatis præceptum circa ipsam sanctum locum firmitatis gratia fieri decrevissemus, per quod firmitus et securius memoratas res modernis futurisque temporibus ipsa teneat et possideat atque defendat ecclesia. Ostendit etiam nobis præceptum bonæ recordationis beati genitoris nostri domni Caroli, in quo et eadem continebantur singillatim nominata quæ et in nostro, nisi tantum ea quæ nos postea ex jure præfate ecclesiæ propter amorem Dei et reverentiam sanctorum prædicto venerabili Aldrico episcopo et superscriptæ matri per nostræ auctoritatis præcepta reddidimus ecclesiæ. Cujus petitioni ob amorem Dei et reverentiam ipsius sancti libenter annuimus, et hoc præceptum auctoritatis nostræ circa ipsum sanctum locum facere censuimus : per quod jubemus ut ipsas cellulas et res et mancipia cum omnibus ad se pertinentibus vel aspicientibus, quæ moderno tempore juste et legaliter ipsa tenet ecclesia, sive eas quas genitor noster et nos eidem reddidimus ecclesiæ, nec non et eas quæ antea in jure ipsius episcopi consistebant, firmiter atque inviolabiliter per hanc nostram auctoritatem ipsa teneat atque defendat ecclesia; id est, cellulam sancti Vincentii cum omnibus ad se pertinentibus, et cellulam sancti Albiini, seu cellulam sancti Audoeni, et cellulam sancti Rigomeri, et cellulam sancti Almeri, et cellulam sancti Ulfacii, et cellulam sancti Baumadi. Hæc omnia cum omnibus ad se pertinentibus, cum vicis canonicis, id est, Salicam, Montiniacum, Cocciaicum, Placiaicum, et Oxellum, Anciacum quoque, et Artiniis, una cum aliis vicis quorum nomina in plenariis præfate matris ecclesiæ habentur inserta, cum villis senioribus et aliis villulis ad eas pertinentibus, sicut in plenariis jam diætæ matris ecclesiæ continentur, id est, Rupaicum, Cananiam, Culturam, Baliavaliancion, Colonicam, Vetsiacum, et Celsiacum vicum canonicum; et villam ejusdem episcopi, Aloniaicum quoque, et Asinarias, atque Voleleis, Callemartimum scilicet, sive alias villulas quarum nomina in promptu non habentur, sed in plenariis jam diætæ sanctæ matris ecclesiæ tenentur inserta, et census omnium vicorum in eadem parochia consistentium, sicut in plenariis et breviariis ejusdem ecclesiæ habetur inscriptum, insuper et monasterium sancti Carilei situm in coudita Labriceense cum omnibus ad se pertinentibus, et monasteriolum quod situm intra murum præfate civitatis et fluvium SARTHÆ, et est constructum atque dicatum in honore sancti Salvatoris et sanctæ Dei genitricis Mariæ et sanctorum apostolorum atque aliorum sanctorum. Hæc autem duo monasteriola propter amorem Dei et dilectionem jam diæti Aldrici episcopi præfate cum omnibus ad se pertinentibus reddidimus matri ecclesiæ perpetuisque possidendam atque tenendam. Reddidimus etiam præscriptæ ecclesiæ et Conedra-
lium vicum canonicum cum omni integritate, et

villam quæ Bogrilus vel Novavilla nuncupatur, cum A
forestibus et villulis sive omnibus ad se pertinentibus. Reddidimus ei et Lugdunum, et Calisam et Tridentem, ac Bonallam, atque Baladon, et beneficia quinq; vassallorum nostrorum, id est, Vestadigibi, Mundi, Wolfardi, Budonis, et socii ejus, cum omnibus ad se pertinentibus vel aspicientibus, sicut in præceptis nostris quæ de jam dictis monasteriis et villulis ascripta sunt vel pertinentibus jam dicto Aldrico pontifici facere et scribere jussimus continetur insertum. Hæc vero omnia propter amorem Dei et reverentiam sanctorum venerabili Aldrico præfatio episcopo et antedictæ matri ecclesiæ, quam prædictus Aldricus immajoravit et quasi a fundamento reedificavit, nobiliterque ornavit, et in honore Domini Salvatoris et sanctæ ejusdem Dei genitricis Mariæ atque sanctorum martyrum Gervasii et Protasii sive sancti Stephani solemniter consecravit et reconciliavit, causa justitiæ in nostra elemosyna reddidimus et confirmavimus et in jure ejusdem ecclesiæ ac dominatione rectorum ejus tenendum et ecclesiastico gubernandum esse censuimus. Memorata igitur monasteriola et memoratas cellulas et villulas cum omnibus rebus et mancipiis ad se pertinentibus, quas modo juste et legaliter memorata tenet ecclesiæ, per hanc nostram auctoritatem eidem sub nostre emunitatis tuitione iterum confirmamus ecclesiæ. Præcipimus ergo jubemus ut nullus iudex publicus, neque quislibet ex judiciaria potestate, nec aliquis ex fidelibus nostris in dictis villis, locis, vel agris seu reliquis possessionibus memoratæ Ecclesiæ, quas moderno tempore in quibuslibet pagis et territoriis infra ditionem regni nostri juste habere et possidere cognoscitur, quæque etiam deinceps in jure ipsius sancti loci divina voluerit pietas augeri, nemo ad causas audiendas vel inferendas, requirendas, aut tributa vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut teloneum exigendum, nec fideiussores tollendos, aut homines ipsius ecclesiæ tam ingenuos quam et servos qui super terram ejusdem resideere videntur injuste distringendos, nec ulla prohibitions aut illicitas occasiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat, vel exactare prædicta ex præfatis rebus quodam in loco præsumat. Et quidquid ex rebus jam dictæ Ecclesiæ fideiussens sperare poterat, totum nos memoratæ Ecclesiæ concedimus. Insuper et illud in hinc præcepto insertere deprecante jam dicto episcopo jussimus, sicut et in bonæ memoriæ Damiani et genitoris nostri Caroli imperatoris præcepto insertum reperimus, ut nullus iudex aut comes, aut quislibet homo vel quælibet persona prædictæ ecclesiæ ministros vel advocatos in mallo publico accusare præsumat, antequam conveniat ministros rerum et iudices villarum atque hominum a quibus læsus est, ut ab eis familiarem et justam accipiat justitiam; et si a prædictis ministris suam justitiam accipere non valuerit, tunc conveniat episcopum jamdictæ Ecclesiæ, ut ab ipso suam justitiam familiarem et bonam atque justam acci-

piat. Et si ab ipso episcopo neque a suis ministris suam justitiam accipere nequiverit, postmodum licentiam habeat ut in mallo publico suas querelas juste et rationaliter atque legaliter quarat. Sed si antequam fecerit illud, jam dictæ sedis ecclesiæ episcopum et suos ministros et advocatos in mallo et ejusdem conditionis publico placito accusare atque pulsare præsumperit, quia nostram jussionem atque nostrum præceptum et iudicium contempsit sive prævaricavit, banuum nostrum ex hoc nobis componat, et prædictæ ecclesiæ episcopo vel suis ministris solidos centum argenti componat, et suam justitiam postmodum absque lege aut aliqua compositione recipiat. Prædictas enim causas memoratæ ecclesiæ pontificibusque atque servis Dei inibi Domino famulantibus pro Dei amore et reverentia sanctorum concessimus, concessumque futuris temporibus esse volumus. Iterum iterumque jubentes præcipimus ut nullus ex fidelibus nostris, aut iudex publicus, vel etiam quælibet immissa vel subrogata persona, aliquam inquietudinem aut injustam contrarietatem de prædictis monasteriis sive cellulis et rebus et mancipiis ac censibus, nec non et de his que sive a nobis sive a successoribus nostris vel a reliquis Deum timentibus eidem ecclesiæ divina pietas deinceps augeri voluerit, nostris futurisque temporibus memoratæ ecclesiæ facere præsumat; sed sub hoc nostræ confirmationis et tuitionis præcepto in jure ejusdem episcopi omni tempore in nostra elemosyna quiete ac pacifice et juste possideri, et legaliter tueri valeant, ita videlicet ut quicquid rectores vel ministri ipsius ecclesiæ pro oppo tunitate et utilitate de præfatis rebus facere voluerint, libero in omnibus præferant arbitrio faciendi, quatenus pontificis ipsius sedis cum grege sibi commisso pro incolumitate nostra, conjugis ac prolis, et stabilitate imperii a Deo nobis collati sua gratissima miseratione per immensum conservandi jugiter Domini implerent misericordiam. Et ut hæc auctoritas per curricula annorum inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione sigillari jussimus.

Signum Ludovici piissimi imperatoris.

Maginarius notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

D Data Kal. Mart., anno, Christo propitio, 23 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indiet. 5. Actum Pictavis civitate publica in Dei nomine feliciter. Amen.

CC.

PRO MONASTRIO ANTISSIOBENSIS.

(Anno 835.)

[Apud Mabill. *Act. ord. S. Bened.*, scc. iv, parte II, pag. 576.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante elementia, imperator Augustus.

Si petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus, quas majestatis nostræ auribus insinuaverint, divini cultus amore favemus, illius misericordiam

nobis propensius conciliandam omnino confidimus. Quapropter notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, præsentibus scilicet et futuris, quia Christianus venerabilis abbas monasterii sancti Germani confessoris Christi, quod est situm in suburbio Antissiodorensium, adiens serenitatem culminis nostri suggestit mansuetudini nostræ, antecessorem suum abbatem, Densde lit vocabulo, nostram jamdudum petivisse clementiam, et nostræ auctoritatis præcepto licentiam sibi monachisque in eodem monasterio sub suo regimine degentibus daremus, abbatibus more humanæ fragilitatis decedentibus ex semetipsis secundum sancti Benedicti regulam eligendi abbatem. Nosque ejus rationabilibus precibus annuentes, non solum eandem licentiam ob divinum amorem tribuisse, sed nostro imperiali præcepto eam denuo confirmasse. Sed quoniam quibusdam emergentibus adversæ partis turbationibus idem nostræ confirmationis scriptum nobis fideliter obediendo excidisse seque anisisse professus est, humillimis precibus nostræ supplicavit clementiæ, ut memoratam auctoritatem nostri favoris benignitatisque abundantia rescriptam recipere mereretur. Cujus supplicationes dignas ac rationabiles judicantes, aurem illi accommodare libuit: et ideo eos nostræ auctoritatis apices circa memoratum Christianum abbatem ac monachos in sepedicto monasterio S. Germani confessoris Domini per tempora laetitia sub regulari habitu degentibus fieri darique decrevimus: per quos præcipimus atque jubemus ut quocumque quispiam abbatem ejusdem monasterii divina vocatione rebus humanis excesserit, licentiam habeant ex semetipsis, si talis inter eos inveniri poterit, qui eis secundum regularem ordinem præesse valeat et prodesse, abbatem eligere: quatenus regularis ordinis normam ejus sanctissima administratione integerrime conservantes, imo adimplere studentes, pro nobis, conjuge proleque nostrâ, ac stabilitate et pace totius imperii a Deo nobis commissi attentius eos quietiusque Domini misericordiam indefessis precibus exorare delectet. Et ut hæc nostræ præceptionis auctoritas nostris et successorum nostrorum temporibus inviolabilem et inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria nostra subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Data quarto Kalendas Augusti, anno, Christo propitio, vigesimo secundo imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione decima tertia. Actum Luco villa in Dei nomine feliciter. Amen.

CCI.

PRO CATHOLONENSI S. MARCELLI ECCLESIA.

(Anno 855.)

[Ex chartulario hujus ecclesiæ, apud D. Bonquet., tom. VI, pag. 601.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

* Legendum, *præscriptæ res . . . ac antedicti mansi.*

A Si fidei nostrorum justis et rationabilibus petitionibus, quas pro ecclesiis sibi commissarum necessitatibus nostris auribus intimare voluerunt, aurem accommodamus, easque ad operatum effectum perducimus, non solum regiam et imperatoriam exercemus consuetudinem, sed etiam eosdem fideles nostros ad fidelitatem circa partes nostras propensius conservandam, sacerdotisque ac servos Dei in eisdem ecclesiis pro nostris excessibus Domini misericordiam exorantes promptiores atque devotiores reddimus. Proinde notum esse volumus omnium sancte Dei Ecclesiæ nostrorumque fidelium tam presentium quam et futurorum, indicavit mansuetudini nostre qualiter canonicis in eodem monasterio Deo deserventibus quasdam res ejusdem monasterii ipse et antecessores sui ad eorum diversas necessitates fulciendas atque sublevandas tribuissent, videlicet villam quæ dicitur Floriacus, sitam in pago Maguinontense, cum omni integritate sua, vel cum omnibus ad se pertinentibus; et in pago Catholonense, in loco qui dicitur Boseronti, mansos XII cum omnibus ad se pertinentibus: omnique nostram imperatoriam majestatis deprecans excellentiam, et eorum facta nostra roboraremus confirmatione, quatenus deinceps inviolabilia perennibus temporibus perseverent. Cujus supplicationi, quam dignam judicavimus, annuere placuit; et quod, ut prædictum est, postulavit, ad effectum perducere non incongruum duximus. Proinde hos nostræ auctoritatis apices erga præfatos canonicos in memorato monasterio Domino per diuturna tempora militantibus, divino inspirati amore fieri jussimus, per quos decernimus atque sancimus ut præscriptas res, videlicet prænominate villæ, ac ante dictos mansos, cum omnibus ad se juste et legaliter pertinentibus, sicut ab ante dicto Warino comite atque prædecessoribus suis jam dictis canonicis collatæ sunt; ita per hanc nostram auctoritatem in eorum jure ac potestate, suis videlicet usibus diversisque necessitatibus ad divinum propensius cultum exsequendum famulantes, absque cujuslibet diminutione aut retractione permaneant: et nullus successorum suorum, rectorum videlicet prædicti monasterii, ab eorum dominatione eas quoquomodo auferre, aut in quamlibet partem quocumque occasione transferre presumat. Sed liceat eis jam dictis rebus ad Domini et Dei nostri famulatum diligentius peragendum ejusque cujusquam contrarietate uti; et quæcumque ad suos in Domini nostri Jesu Christi militia iuste et necessitates pertinent, ordinare, disponere usque efficere: quatenus sublata omni indigentiae penuria, pro nobis ac conjuge nostrâ, et pace ac stabilitate totius imperii a Deo nobis commissi attentius eos indesinenter Domini misericordiam exorare delectet. Et

ut hæc nostræ confirmationis auctoritas perpetuum A obtineat vigorem, de annulo nostro subter eam jussimus sigillare.

Signum Ludovici serenissimi Augusti.

Hirminmarus notarius ad vicem Hugonis recognovi.

Data vi Kalendas Augusti, anno, Christo propitio, 22 imperii domini Ludovici piissimi Augusti in Dei nomine feliciter. Amen.

CCII.

PRO MONASTERIO SITHIENSIS.

(Anno 835.)

[Apud Mabill., de Re diplomatica, pag. 653.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si preces fidelium nostrorum devote nobis famulantium ad optatum effectum solite benignitatis liberalitate pervenire concedimus, abundantius credimus oportere suggestiones dilectissimi fratris nostri Hugonis venerabilis abbatis, quas omnino ratione plenas esse non dubitamus, dignissimo honorificentie propriæ effectu perficere, easque præcipue que manifesto suæ devotionis fervore ad divinum cultum propensius exsequendum pertinere noscuntur. Quapropter noverit omnium fidelium sancte Dei Ecclesie nostrorumque, tam presentium quam et futurorum industria, quia memoratus dilectus frater noster Hugo sacri palatii nostri archinotarius et venerabilis abbas monasterii Sithii siti in pago Tervanensi, constructi in honorem beate semper virginis genitricis Domini nostri Jesu Christi Marie ac beatorum apostolorum Petri et Pauli, in quo etiam corpora Christi confessorum Audonarii atque Bertini tumulata noscuntur, nostræ innotuit celsitudini qualiter jam dudum tempore prædecessoris sui Frigidigii abbatis eidem monasterio nostram fecissemus auctoritatem, per quam illud cum omnibus ad se pertinentibus morem paternum avitumque sequentes, sub nostra constitueremus defensione et mundeburdo, atque immunitatis tuitione, necnon omnes cellas et villas, seu cæteras possessiones que in quibuslibet pagis et territoriis infra ditionem imperii nostri consistunt, ut nullus successorum nostrorum divideret, aut in alios usus converteret, utque familia ejusdem monasterii nullis quibuslibet hominibus foderum daret, imperiali auctoritate decrevimus, petens ut eandem nostram auctoritatem suo quoque nomine renovari juberemus. Nos itaque ab amorem divinum et reverentiam atque honorem eorumdem sanctorum, necnon et monitionem ejusdem fratris nostri, memoratam auctoritatem nostram circa eundem locum rectoresque per tempora labentia sibi succedentes renovari censuimus, et ea que illic decreta fuerunt, presenti etiam auctoritate roborare. Prævidē nos nostros imperiales apices fieri jussimus, per quas successores nostros admonemus ut sicut

monasterio prædicto sancte Marie et sancti Petri et Pauli atque beatorum Christi confessorum Audonarii et Bertini concessimus: ita illi ratum et stabile permanere permittant, ut nullam divisionem in monasteriis aut cellis, vel villis, seu cæteris possessionibus in quibuslibet pagis et territoriis consistant, faciant aut facere permittant, aut in alios usus ipsas res retorquant. Sed et hoc per nos imperiales apices sancimus atque decernimus ut nullus iudex publicus aut quislibet ex judiciaria potestate in ecclesiis aut loca vel agros, seu reliquas possessiones memorati monasterii, quas moderno tempore in quibuslibet pagis et territoriis infra ditionem imperii nostri juste et legaliter possidet, vel que deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas judiciario more audicendas vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas aut foderum exigendum, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius monasterii tam ingenuos quam et servos distringendos, nec ullas redditiones aut illicitas occasiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea que supra memorata sunt penitus exactare præsumat: sed liceat memorato abbati suisque successoribus vel prædicti monasterii, cum omnes fredos et bannos sibi concessos sub immunitatis nostre defensione quieto ordine possidere: quatenus ipsos servos Dei, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis ac prole nostra, vel etiam pro stabilitate totius imperii nostri a Deo nobis concessi atque conservandi jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconvulsa permanere, manu propria subter firmavimus et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminmarus notarius ad vicem Hugonis abbatis recognovi et subscripsi.

Data Id. Augusti, anno 21 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 10. Actum Aquisgranæ palatii regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCIII.

PRO COENOBIO FLORIACENSIS.

(Anno 835.)

[Apud D. Bouquet., pag. 604.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina propitiante clementia, imperator Augustus.

Cum petitionibus servorum Dei, quas auribus clementiæ nostræ, compellente eos qualibet necessitate, insinuare studuerunt, favorem imperialis excellentiæ ejus amore, cujus militia jugiter deservire noscuntur, accommodare curamus; illius procul dubio misericordiam conciliari credimus, cujus honore et amore id efficaciter procuramus. Igitur notum esse volumus omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostrisque, presentibus scilicet et futuris,

* *Repropitiante gratia*, apud Mabillonium, qui illud præceptum edidit lib. vi de Re diplom., p. 522.

† Apud eundem, *id eff. ere.*

qualiter Boso venerabilis abbas ex monasterio sancti A Benedicti, quod est constructum in pago Aureliane-
nense, una cum congregatione sibi commissa, nostrae
innotuit celsitudini eo quod avus noster bonae memo-
riae Pippinus rex de salute animae suae ac fratris
sui Carolomanni cogitans, et de abolendis anborum
peccatis, beataeque et perpetuae vite praemiis con-
sequendis, quandam villam juris sui, quae dicitur
Suncampus ^a, cum appendiciis et villis ac terminis
ad se pertinentibus, memorato monasterio S. Benedi-
dicti per auctoritatis suae praecipuum delegasset:
eoque tunc divina vocatione rebus humanis exempto,
quidam vasallus ejus, nomine Gislecarius, qui memo-
ratam villam jure beneficiario possederat, post-
quam legitima traditio atque vestitura de eadem
villa, cum omnibus ad se pertinentibus vel aspicien-
tibus ad partem ante dicti monasterii S. Benedicti
facta fuerat, quasdam villulas ad memoratam villam
aspicientes vel pertinentes, quarum vocabula sunt
Mairulf-villa, Signi-villa, Haderbaldi-villa, Eaveri-
villa, Cotonis-villa et Frononis-villa ^b, jure bene-
ficiario ad habendum usurpasset, atque injuste oc-
cupasset: et sic procedente tempore de jure sapiedicti
monasterii elapsus esse. Sed cum ad hanc causam in-
vestigandam nobisque renuntiandum missos nostros,
Jonam videlicet venerabilem Aureliancensem episco-
pum, et Hugonem illustrem comitem destinassemus,
et tam ex eorum relatione quam et ex memorati
avi nostri praecipui lectione huic clarius nobis pate-
fieret, memoratas villas de jure saepe dicti monasterii
injuste abstractas fuisse: placuit nobis pro remedio
animae nostrae eas cum omnibus rebus ad se perti-
nentibus eidem reddere monasterio. Et ut haec au-
toritas donationis nostrae firmior habeatur, et per
futura tempora melius conservetur, de annulo nostro
subter eam jussimus sigillare.

Ego Hirminmaris notarius ad vicem Hugonis reco-
gnovi et subscripsi.

Data II Nonas Januarii ^c, anno, Christo propitio, 22
imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione
13. Actum Theodonis villa palatio regio in Dei no-
mine feliciter. Amen.

CCIV.

PRO MONASTERIO PREMIENSI.

(Anno 835.)

De concanio quod fecerunt Eberharius et Marcuar-
dus abbas. ^d

[Apud Marten. *ampl. Collect.*, tom. I, col. 94.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia,
imperator Augustus.

Si quae fideles imperii nostri pro eorum opportu-
nitatibus inter se commutaverunt, nostris confirma-
mus edictis, imperialem exercemus consuetudinem,
et hoc in postmodum jure firmissimo mansurum esse
volumus. Ideo noverit omnium fidelium nostro-

rum, tam praesentium quam et futurorum, industria,
quod Marewardus venerabilis abbas monasterii
ejus vocabulum est Prumia innotuit celsitudini
nostrae eo quod cum quibusdam hominibus, qui
Heberarius et Hebrardus nominantur, quasdam res
et mancipia pro ambarum partium commoditatibus
commutasset. Dedit igitur nostra permissione praer-
fatus venerabilis Marewardus abbas ex rebus praer-
nominati monasterii in pago Andegavinsis et Rothi-
nense, in locis qui dicuntur Hulmontillus, Carnarias,
Boscus et Tillus praefatis Heberario et Hebrardo
ad propriam perpetualiter habendum, quatenusque
inibi de jure ejusdem monasterii habeatur. Et
e contra in compensatione earundem rerum de-
derunt saepe dicti Heberarius et frater suus Hebrardus

de rebus propriis memorato Marcardo venerabili
abbati ad partem saepe dicti monasterii sui in pago
Nauvinsis, in villa quae dicitur Roccesheim, quan-
tumque in eadem villa vel ipsius villae marka
jure proprietario possidebant, id est curtilem domi-
nicatum cum aedificiis desuper positus, balneum de
terra aratoria dominicata jornales lxxxii et pro-
prisos ^e vi, in quibus sunt jornales c et xx, cum
mancipiis desuper commanentibus, quorum luncus
et nomina in commutationibus ab eis factis
plenuiter continentur. Dederunt etiam in villa vocante
Husleidesheim curtilem unum, ad quem aspiciunt
de terra aratoria jornales xviii, de prato in quo
colliguntur feni carradae tres, et de porprisilla silva
jornales octo, et aliam communem silvam non pro-
prisam. Similiter etiam et in pago Wormacinsis
in villa vocante Haskundesheim curtilem unum et
jornales xxviii de vineis in quibus colliguntur vini
carradae tres, et in Dionenheim et Rodulfsheim de
vineis ad vini carradas duas colligendas. Et in Ba-
tenheim curtilem ^f et de vinea ad unam carradam vini
colligendam. Haec autem superius denominata cum
mancipiis, pratis, silvis, pascuis, aquis aquarumve
decursibus, sicut in commutationibus ab eis factis
continetur totum et ad integrum, quæsitum et ad
inquirendum, sicut praemissum est, praescriptis ho-
minibus Heberario et Hebrardo antedicto Marcardo
venerabili abbati ad partem praedicti monasterii
tradiderunt, ut in ejus jure perpetuo consistat.

Unde et duas commutationes quarum mentionem
fecimus pari tenore conscriptas, manibus suorum
et aliorum bonorum hominum manibus roboratas,
obtulibus nostris ad relegendum auctoritate sunt. sed pro
integra firmitate petierunt celsitudinem nostram, ut
easdem commutationes de novo per nostrae mansue-
tulinis praecipuum plenius confirmare deberemus.
Quorum petitionibus assensus denegare nolimus,
sed sicut unienique fidelium nostrorum juste et
rationabiliter petentium, ita nos illis concessisse
atque in omnibus confirmasse cognoscite. Praeci-

^a Apud Mabill., *Suncampus*, vulgo *Souchamp*.

^b Apud eundem, *Mairulf-villa*, *Signi-villa*, *Haderbaldi-villa*, *Numeri-villa*, *Cuthenis-villa* et *Frononis-villa*, vulgo *Mairouville*, *Sainville*, *Aibouville*, *Evriville*, *Chatouville* et *Frouville*.

^c Hic initium regni a mense Septembris anni 815 accersendum.

^d Proprius seu porprisum et purprisum est vox Teutonica, quam Gostadius interpretatur *invasum* seu *violenter occupatum*.

pientes ergo jubemus ut quidquid pars juste et rationabiliter alteri contulerit parti, deinceps per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneat atque possideat, et quidquid exinde fecere de re verit, libero in omnibus potatur arbitrio faciendi. Et ut hec confirmationis nostrae auctoritas inviolabilis perseveret, de annulo nostro subter eam jussimus sigillare.

Hirminmarus notarius ad vicem Hugonis recognovi.

Data IV Idus Septembris, anno, Christo propitio, 22 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 13. Actum monasterio Prunice, in Dei nomine feliciter. Amen.

CCV.

PRO ALDRICO SENONENSI ARCHIEPISCOPO DE ABBATIA
S. REMIGII.

(Anno 835.)

[Ex schedis mss. bibliothecae S. Germani a Pratis, apud D. Bonquet, tom. VI, pag. 605.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si enim quod ad servorum Dei quietem pertinet devotissima sollicitudine et imperiali providentia procuramus, ad emolumentum animae nostrae, vel ad aeternam beatitudinem capessendam, hoc procul dubio pertinere non dubitamus. Idecirco notum fieri volumus omnibus sanctae Dei Ecclesiae fidelibus nostrisque, praesentibus scilicet et futuris, quia Aldricus venerabilis Senonice urbis archiepiscopus nostrae suggestit mansuetudini de quodam monasterio memorati episcopii sui, quod juxta muros ejusdem rivitatis in honorem beati Remigii confessoris Christi postum fuerat, eo quod propter impellimenta quaedam quae ex propinquitate atque assiduitate praefatae urbis monachi illi Domino famulantes perpeti videbantur, ipse in alterum locum, cujus vocabulum est Valliulus [i. e., Vallilias], octavo scilicet ab urbe eadem milliario, eum fecerit transmutari. Quem etiam locum Hrottaum quondam Meginarii comitis uxorem supradicto sancti Remigii monasterio, ob suam virique sui requiem atque remedium, donationis titulo delegavisse testatus est. Sed ne quamlibet contrarietatem aut inquietudinem a praesentibus per tempora labentia in eadem sede sibi succedentibus monachi, quos a memorato loco transmigrare fecerat, quolibet tempore perpeti cogenter, privilegium eis ecclesiastica auctoritate, in urbe Wangionum una cum venerabilibus coepiscopis fidelibus nostris diversarum ecclesiarum constitutus, se fecisse professus est, sicut etiam eo perspecto atque relecto manifestissime claruit. In quo firmissime consensu omnium sanxerat, ut nullus pontificum sibi succedentium quidpiam de rebus quas in priore loco degentes possederant, imminuere, aut majora illi servitia, quam sub eo pertulerant, inferre praesumeret; sed liceret illis res ad memoratum monasterium religiosissima devotione fidelium delegatas quieto ordine possidere, nihilque eius oneris amplius imponere, quam in memorato privilegio cum eisdem venera-

bilibus episcopis confirmato constitutum esse constabat. Verum licet ecclesiastica atque pontificalis constitutio sua innoque divina auctoritate firma esse praevideat, tamen non indecens atque incongruum judicavit, si nostra etiam imperiali auctoritate sua constitutio firma esse perpetuo sanciretur. Proinde hos nostrae auctoritatis imperiales apices erga saepedictum monasterium fieri decrevimus, per quos discernentes precipimus atque sancimus ut, sicut a memorato venerabili Aldrico archiepiscopo, consentientibus reverendis dignissimo honore coepiscopis suis, constitutum ac privilegio eorumdem aliorumque complurium sacerdotum Christi atque abbatum manibus roborato confirmatum est: ita deinceps per hanc nostram auctoritatem fixum atque inconvulsam inviolabiliter permaneat. Nec quispiam episcoporum in memorata urbe per tempora labentia Christo propitio succedentium quidquam de his minuere, immutare, aut quidpiam servitii amplius quam in saepedicto privilegio insertum est, augere praesumat; sed liceat monachis per tempora inibi Domino militantibus sub conditionibus in jam dicto privilegio taxatis quiete regulariterque vivere, et pro nobis, conjuge, proleque nostra, ac stabilitate imperii a Deo nobis commissa atque conservandi jugiter Domini misericordiam propensius exorare. Et ut haec nostrae confirmationis auctoritas tam nostris quam et successorum nostrorum temporibus inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, de annulo nostro subter eam jussimus assignari.

Signum Ludovici serenissimi Augusti.

Hirminmaris notarius ad vicem Hugonis recognovi.

Data XVI Kalendas Decembris, anno, Christo propitio, 22 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 13. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCVI.

LOTHARI PRÆCEPTUM PRO MONASTERIO S. ANDROSI
MEDIOLANENSIS.

(Anno 835.)

[Ughelli, *Italia sacra*, tom. IV, p. 80.]

In nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei aeterni, Lotharius, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Quanto praecellentius humanitas viget pralata, tanto studiosius divinis exsequi debet obsequiis, et quaelibet postulata fidelium ad hoc pertinentia devota obaudire voluntate atque perficere decertatione; quatenus ex commissis largitoris benetractans placitis, ejus opulante clementia, et praesentia feliciter transire valeat, et aeterna incunarrabili pietate collata felix feliciter adipiscere mereatur. Denique dum dilecta conjux nostra Hirmingardis, divinarum sollicita, studiosissime nostram sedulo monere procuraret clementiam, ut locis Deo dicatis nostram sulimarem munificentiam, occasione actuata ex dilectione fratris sui, puerili elegantia delati, Hugonis nomine, instantius hoc suadere decertavit: ut

augmentum pietatis nostræ, et emolumentum mercedis in loco quo ipse corpore humatus existit, cæmeterio scilicet S. Ambrosii, ad decorem luminis, ob procuracionem ecclesie ornamenta quædam conferemus beneficia pro mercedis nostræ augmento et præfati pueri curam beatitudinis. Quapropter euntorum comperiat fidelium sancte Dei Ecclesie nostrorumque, presentium scilicet et futurorum, sagacitas, quia nos ejusdem dilectæ conjugis nostræ beneplacitis precibus dignare volentes, assensum prebimus: ideoque eidem sancto loco pro remedio ejusdem pueri nostram beneficentiam conferamus quamdam curam, nomine Lemonta, cum cura indomita, et capellam ad se aspicientem, dicatam scilicet in honore sancti Genesii, nec non oliveta, vel mansa, sed cum mancipiis ibidem commanentibus, vel aspicientibus, triginta quatuor vel omnibus pertinentiis seu adjacentiis suis, ita ut ab hodierna die futura pro tempore rectores ejusdem loci eam ad decorem luminis, et ornamenta ecclesiastica procuranda, pro remedio anime prædicti pueri sub pertinentia ejusdem loci teneant atque possideant, et ut cæteras res ejusdem ecclesie secundum utilitatem ipsius loci disponant. Pro firmitatis namque gratia circa eundem sanctum, et venerabilem locum solemniter munere has nostras litteras fieri jussimus: per quas decernimus, riteque mansurum constitutum, ut nullus fidelium sancte Dei Ecclesie nostrorumque, presentium scilicet et futurorum, præfate sancte ecclesie: ex hac superscripta curte, suisque pertinentiis, vel adjacentiis, quambet inferre presumat molestiam aut contrarietatem; sed rectores ejusdem loci perennis temporibus cum quieto ordine fruantes, et secundum utilitatem ejusdem ecclesie gubernantes attentius prædicti pueri exorent veniam, et æternæ beatitudinis gloriæ perceptionem, nostramque divinitus deprecantur felicissimam incolunitatem. Et ut hæc nostra auctoritas plenior in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus sancte Dei Ecclesie nostrisque diligentius conservetur veriusque credatur, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione subter assignari jussimus.

Signum Lotharii gloriosissimi Augusti.

Dructemirus ad vicem Egilmari recognovi et subscripsi.

Datum nono Kal. Februarii, anno, Christo propitio, imperii domini Lotharii imperatoris 12, indictione 15. Actum Papie civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

CCVII.

PRO CLERICIS DIOECESIS CREMONENSIS.

(Anno 855.)

Lotharius I imperator clericos diocesis Cremonensis convergentes quod parafreda et curus prestare coacti fuisse ad servitium cameræ imperialis, facta inquisitione justitie, ab hujusmodi onere absolvit. [Muratori, Antiquitatis Italice tom. II, pag. 61.]

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei æterni,

a Venerato Ramno in eodem præcepto, quod Baluzii vitium jam eliderat; sed corrigendum videtur,

A Lotharius, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Si petitionibus servorum Dei, in quas nostris auribus patefecerint, libenter animimus, et eas ad effectum perducimus, hoc nobis procul dubio ad mercedis nostræ augmentum et æternam beatitudinem capessendam pertinere confidimus. Igitur notum sit omnibus fidelibus sancte Dei Ecclesie nostrorumque, presentibus scilicet et futuris, quia omnes presbyteri et parochia Cremonensis tam de plebibus quamque et de oraculis, ante nostram venientes presentiam, nostræ innotuerunt celsitudini quod parafreda et carra ad nostram cameram deportandam injuste dedissent. Quam causam diligenter Ruinaldo sacri palatii capellano nostro, nec non et Manrico comiti palatii nostri, seu et Adalgiso comiti inquirere præcepimus, si per justitiam ipsa parafreda vel ipsa carra ad nostrum servitium peragendum dare debuissent, an non. Sed diligentissime hoc perquirentes nobis renuntiaverunt quod contra justitiam supra memorata parafreda vel eadem carra ipsi sacerdotes dedissent. Quapropter omnibus fidelibus nostris precipimus ut nullus deinceps eis de ipsis parafredis vel carris nullam contrarietatem inferre presumat, nec ad nostrum peragendum servitium, nec etiam alicui personæ: sed liceat eis quidem possidere, et pro nostra, et uxoris et filiorum nostrorum incolunitate Domini elementiam delectabilis exorare. Et ut hæc nostra auctoritas omni in tempore firmior habeatur, et per futura tempora inviolabiliter conservetur, de annulo nostro subter sigillari jussimus.

(Non ad ista subscripto imperatoris.)

Dructemirus subdiaconus atque notarius ad vicem Abumari recognovi.

Data Nonas Martii, anno, Christo propitio, imperii domini Lotharii pii imperatoris 17, indictione 15. Actum Sexipilis palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

CCVIII.

PRO ECCLESIA RELENSESI.

(Anno 856.)

D [Apud Baluzium in *Append.*, ad *Mercam Hisp.*, col. 775.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina propitiante [repropitiante] elementia, imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei eisque in eisdem locis famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium apud Dominum æternæ remuneracionis nobis rependi non diffidimus. Igitur notum esse volumus cunctis fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, quod venerabilis Fulmo a ecclesia Helenensis episcopus deprecatus est

Salomon, qui anno 852 jam erat episcopus. Berigarius enim comes, coram *Salomone* episcopo, Babiliano

majestatis nostræ misericordiam et prædictam sedem A
 rum omnibus ad se juste et legaliter moderno tem-
 pore penitentibus, sub nostra tuitione et immuni-
 tatis defensione cum omnibus rebus, id est cella S.
 Felicis, cum omnibus terminis et appendiciis suis,
 et villa quæ dicitur Torrente, et alio vocabulo Ala-
 manis, et spedulia, et pro congruentia ecclesiæ suæ
 territorium a Petrafitâ usque super sua claustra, et
 cellulam etiam S. Juliani, vel terras quas sui homi-
 nes ex eremo traxerunt, necnon mediam partem
 pulveratici ex rascia, et ex mercato similiter, seu de
 pascuario, constitueremus; quo ita et nos fecisse
 omnium vestrum cognoscat industria. Præcipientes
 ergo jubemus ut nullus iudex publicus vel quislibet
 ex judiciaria potestate in ecclesias, villas, loca, vel
 agros, seu reliquas possessiones memoratæ ecclesiæ,
 quas moderno tempore possidet, vel quæ deinceps
 in jure ipsius loci voluerit divina pietas augeri, ad
 causas judiciario more audiendas vel discutendas,
 vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas facien-
 das, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius
 ecclesiæ contra rationis ordinem distringendos, nec
 ullas redhibitiones nec illicitas occasiones requiren-
 das, ingredi audeat. Præcipimus etiam atque jubemus
 ut res quas moderno tempore juste et legaliter pos-
 sidet, vel quæ ibidem divina pietas augeri voluerit,
 in eorum jure et dominatione absque cujuslibet in-
 quietudine aut illicita contrarietate persistent, neque
 ullam indebitam calumiam aut repetitionem de eis
 a quoquam ullo unquam tempore patiantur; sed liceat
 eis memoratas res, cum omnibus ad se juste et
 legaliter pertinentibus, absque alicujus iniusta con-
 tradictione quieto ordine possidere, et de eis jure
 ecclesiastico disponere quicquid voluerint; quatenus
 nostro juvamine divinum cultum copiosius exsequen-
 tes, pro nostra, conjugis, prolisque nostræ incolumi-
 tate, et stabilitate imperii nostri eos Domini misericordiam
 attentius exorare delectet. Et ut hæc auctoritas
 nostra presentibus futurisque temporibus
 inconversa permaneat, manu propria eam subter fir-
 mavimus, et annulo nostro sigillari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminmarus notarius ad vicem Hugonis recognovi.

Data in Nonas Martias, anno, Christo propitio, 25^a
 Imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione D
 14^b. Actum Aquisgranî palatio regio in Dei nomine
 feliciter. Amen.

CCIX.

LUDOVICI PII DIPLOMA PRO ECCLESIA CENOMANENSIS.

(Anno 856.)

[Apud Baluz., *Miscell.*, tom. I, pag. 97.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi,
 Arulensi abbati res ejus monasterii in integrum resti-
 tutâ, facta eidem charta revestitoria in Nonas Fe-
 bruarias, anno 19, imperante domino nostro Ludovico
 imperatore. Vide Marcam Hispanicam, pag. 769.

* Pessime in exemplari vitiatâ, anno 20. Dominus
 Vaisseties, tomo I Historiæ Occitaniæ, pag. 745,
 col. 1, corrigendum censet anno 8, ut quadret indi-

Ludovicus, diviua repropitiante elementia, imperator
 Augustus.

Omnibus fidelibus sancte Dei Ecclesiæ ac nostris,
 presentibus et futuris, notum sit quia vir venerabilis
 Aldricus Cenomanicæ urbis episcopus, divino honore
 fervens pariter et amore, monasteriolum in sua
 parochia novo opere suoque proprio sudore et labore
 in honore Dei et Salvatoris nostri ac sanctæ ejus-
 dem genitricis Mariæ beatorumque martyrum Ger-
 vastii et Protasii atque Stephani cunctorumque gene-
 raliter sanctorum in loco qui prius vulgo Broialus vo-
 cabatur, construere studuit, et ad optatum dignum-
 que decorem atque perfectionem summo studio per-
 ducere procuravit, congruoque tempore dedicavit
 solemniter, et de rebus jam dictæ sedis sibi divini-
 tus commissæ sufficienter ad necessitates varias mo-
 nachorum in eo Domino militantium abunde fulcien-
 das atque suppendas ditare non distulit. Unde et
 scriptum quoddam sua cæterorumque venerabilium
 episcoporum reliquorumque ordinum Deo servientium
 nec non laicorum religiosorumque pariter ac
 nobilium manibus roboratum nostræ majestatis ol-
 tutibus offerens, humiliter nostræ supplicavit cle-
 mentiæ: ut quod ipse divino tactus amore pia reli-
 giosaque devotione superno fultus auxilio fecerat,
 nostra imperiali auctoritate roborare atque in perpetuum
 absque cujuslibet convulsione aut tergiversatione
 firmissimum permanere deberet decernere stude-
 rederemus, et ut monachi inibi degentes una cum
 consensu suo successorumque ejus licentiam inter se
 eligendi haberent abbates qui eos secundum regulam
 sancti Benedicti regerent. Cujus piissimis Deo ana-
 hilibus et nobis admodum amplectendis supplicationi-
 bus aures favoris libentissime accomodantes, hæc
 nostræ auctoritatis conscriptionem ei fieri ac dari
 præcepimus, per quam decernimus atque sancimus
 ut memoratum opus religiosissimis ab eo patris
 studiis omni tempore firmum et stabile permaneat,
 quemadmodum in memorato devotionis suæ scripto,
 quod nobis obtulerat ad relegendum, ipse complexus
 est, neque de rebus quas ad idem monasteriolum
 contulit, a quoquam ullo unquam tempore quippiam
 minuatur, aut conditiones inibi studio ejus inditas
 qualibet occasione convellere aut ullatenus quisque
 negligere præsumat, sed quemadmodum ab eo pie
 religioseque sancta sunt, ita per hæc nostram au-
 thoritatem inconversa perenniter maneat. Quando-
 quidem autem divina vocatione abbas qui presenti
 tempore præfectus est, aut qui futuris temporibus
 subrogandi sunt, ab hæc luce migraverint, una cum
 consensu ejusdem Aldrici episcopi successorumque
 ejus, præsulum videlicet memoratæ sedis, licentiam
 habeant ex seipsis eligendi abbates, si tales inter
 eos reperiri poterint qui eis merito vitæ et scientie
 ctio, et præceptum refert ad annum 821; sed non
 animadvertit vir doctissimus Hugonem, ad cujus vi-
 cem recognitum est præceptum, nonnisi anno 854
 Theotoni in cancellarii munus successisse.

^b Sic restitutum exemplari vitiatâ. Male in edito,
 indictione 15.

secundum regulam sancti Benedicti præesse et prædesse possint. Et ut hæc nostræ confirmationis auctoritas perpetuam nostris successorumque nostrorum temporibus obtineat firmitatem, de annulo nostro subter eam jussimus sigillari.

Hincmarus notarius ad vicem Hugonis recognovit et subscripsi.

Data xv Kal. Julii, anno, Christo propitio, 23 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 15. Actum Gundulfi villa in Dei nomine feliciter. Amen.

CCX.

PRO EADEM ECCLESIA.

(Anno 856.)

[Apud Baluz., *ibid.*, pag. 100.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, Imperator Augustus.

Notum igitur esse volumus omnibus fidelibus nostris, presentibus et futuris, quia Aldricus Cenomanicæ urbis venerabilis episcopus obtulit ad relegendum majestatis nostræ obtutibus quoddam devotionis atque dispositionis suæ scriptum quo statuerat atque religiosa distributione disposerat qualiter res quæ tempore suæ decessionis in episcopo sibi commissio invenirentur, in sua elemosyna secundum voluntatem modumque a se ecclesiasticæ scriptum fideliter largirentur, petens humiliter ut quod a se pia devotione votoque religiosissimo constabat dispositum, nostra imperiali auctoritate fieret inconvulsam. Cujus venerabilibus supplicationibus annuentes hanc nostræ auctoritatis conscriptionem ei fieri jussimus; per quam decernimus atque sancimus ut quemadmodum ab eo per memoratum scriptum dispositum atque distributum constat, ita modis omnibus observetur atque firmissime teneatur, neque cujuslibet cupida improbitas improbaque cupiditas id ullo astu convellere audeat, aut quippiam in suos usus retorqueat, sed sicut ab eo, ut diximus, religiosissime statutum liquido cernitur, ita ab his quos ad eandem distributionem impetrandam elegerit, incaute atque intrepide perficiatur; quatenus et ipse tantæ dispositionis fructum in æterna beatitudine ab omnium retributore percipiat, et nos ejusdem beatitudinis consortium copiosius consequi mereamur. Ut igitur hæc nostra auctoritas inviolabilem obtinere valeat vigorem, de annulo nostro subter eam jussimus sigillari.

Hincmarus notarius ad vicem Hugonis recognovit et subscripsi.

Data vi Idus Septembris, anno, Christo propitio, 25 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione prima.

Actum Carisiaco palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXI.

PRO EADEM ECCLESIA.

(Anno 856.)

[Apud Baluz., *ibid.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu

Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, Imperator Augustus.

Si sacerdotum servorumque Dei justis et rationalibus petitionibus aurem accommodamus, eorumque justas et rationabiles postulationes ad optatum effectum perducimus, non solum regiam et imperatoriam exercemus consuetudinem, sed etiam eosdem pro excessibus nostris Domini misericordiam exorandos devotiores promptioresque facimus, atque per hoc immensam Dei misericordiam facilius nobis conciliandam esse confidimus. Idecirco notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostrisque, presentibus scilicet et futuris, quia Aldricus venerabilis episcopus obtulit nobis quasdam auctoritates regum Francorum videlicet decessorum nostrorum erga monasterium suum quod extra muros ejusdem urbis in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ et sancti Petri apostolorum principis aliorumque sanctorum situm atque consecratum est factas, per quas cum ianuum a quibuscumque publicis functionibus statuentis sub sua immunitate et defensione constituerunt, suppliciter postulans ut pia facta antecessorum nostrorum consuetudine benignitate et mansuetudine nostræ celsitudinis roboranda imperiali auctoritate sanciremur. Cujus precibus aurem favoris libentissime accommodantes, has auctoritatis nostræ litteras circa memoratum monasterium fieri jussimus; per quas precipientes volumus atque jubemus ut nullus quislibet majoris aut inferioris ordinis seu quisquam ex judiciaria potestate in curtes et villas seu loca aut agros ejusdem monasterii ad causas judiciario more audiendas et inferenda exigenda, aut teloneos requirendos, nec freda aut fidejussores tollendos, seu mansiones aut paratas faciendas, aut homines ipsius monasterii tam ingenuos quam servos distringendos, nec ullas redhibitiones requirendas seu exigendas, ullo unquam tempore ingredi præsumat aut exigere audeat; sed quidquid exinde fisco sperare poterat, totum in laminaria ejusdem ecclesiæ atque necessitates congregationis in eo Domino militantis sublevandas ac fideiendam perpetuo cedat atque proficiat, quatenus memoratam congregationem pro nobis, conjuge, ac prole nostra, et stabilitate totius imperii nostri Domini misericordiam attentius exorare delectet.

Si quis autem judiciariæ potestatis tam temerarius extiterit ut hanc nostram coramque præceptiones violare conetur, noverit se, sicut in prædecessorum nostrorum inamunitatis contumetur, ad sol. esse multandum, ex quibus duas partes rectores memorati monasterii, tertiam vero fisco noster recipiat. Et ut hæc nostra auctoritas inviolabilem et inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Ludovici piissimi imperatoris.

Hincmarus notarius ad vicem Hugonis recognovit et subscripsi.

Data x Kal. April., anno, Christo propitio, 23 im-

perii domni nostri Ludovici piissimi Augusti, indictione 4.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXII.

PRO EADEM ECCLESIA.

(Anno 856.)

[Apud Baluz., *ibid.*

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si petitionibus sacerdotum servorumque Dei, iustis et rationalibus postulationibus pro quibuslibet ecclesiarum sibi commissarum negotiis et necessitatibus eorum aures nostras libenter annuimus, et eas cum Dei auxilio ad effectum perducimus, non solum regiam et imperatoriam exerceamus consuetudinem, sed id nobis ad aeternae remunerationis praemia percipienda profuturum liquido credimus. Idecirco notum esse volumus cunctis fidelibus sanctae Dei ecclesiae et nostris, praesentibus scilicet et futuris, quoniam adiens serenitatem nostram Aldricus venerabilis Cenomanicae urbis episcopus innouit nobis quod monasterium Anisole situm infra terminos parochiae suae, in quo etiam sanctus Carilephus corpore requiescit, a iam dicto domno Carilepho concedente atque ordinante domno Innocente praescriptae urbis quondam episcopo de rebus tam sui episcopii quam et de rebus aliorum bonorum hominum tam regum quam et aliorum nobilium virorum memorato domno Carilepho traditis, quas et ipso postea per instrumenta chartarum et per licentiam sive permissum atque consensum Childeberti regis Francorum ad matrem et civitatem ecclesiam, quae est constructa in honore sanctae Mariae Dei genitricis et sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, instante et confirmante jussu praedicti Childeberti regis Francorum, et tradidit atque canonice et legaliter confirmavit, in quibus rebus praedictum monasterium fundatum a iam dictis sanctis viris atque constructum est, et a praedictae sedis pontificibus canonice legibusque longo tempore possessum atque dominatum, sed quibusdam intervenientibus causis postmodum a jure praefatae matris ecclesiae subtractum et aliquo tempore injuste fuisse alienatum. Sed haec omnia, ut nobis a Drogonie fratre et archiepiscopo nostro et a reliquis fidelibus missis nostris, quibus hoc investigare et diligenter inquirere praecipimus, veraciter renuntiatum est et scriptis manifestatum a bonae memoriae domno et genitore nostro Carolo gloriosissimo rege Francorum ad liquidum olim fuisse tam per se quam per fidelissimos missos suos perscrutata et diligenter investigata, et post rei veritatem veraciter investigatam pleniterque per omnia cognitam ad jus et dominationem praescriptae Cenomanicae matris ecclesiae Franconi ejusdem ecclesiae episcopo Anisole monasterium canonice et legaliter redditum, et per

suum praecipuum, propria scilicet sua manu roboratum, et annuli sui impressione signatum, futuris temporibus jure ecclesiastico possidendum, ut vere quod asserbat, veraciter nobis per omnia patere, et obtulit oblationibus majestatis nostrae quaedam instrumenta sanctorum propriis subscriptionibus firmata, monumenta videlicet chartarum, et praedicti domni et regis nostri Caroli piissimi Augusti inquisitionem atque supranominatum praecipuum, per quod, ut iam dictum est, praescriptum Anisole monasterium memoratae matris ecclesiae solemniter et legaliter reddidit. Insuper detulit nobis nonnulla aliorum regum praecipua non pauca decessorumque nostrorum regum videlicet Francorum, propriis manibus corroborata, et sigillis eorum subter sigillata, quibus inspectis atque relectis evidenter ostenditur praedictum monasterium juris saepe dictae sedis Cenomanicae sibi commissae esse, et in ipsius dominatione jure firmissimo debere persistere, qua de re humiliter implorans nostram clementiam ut quod tam evidenter iudiciis declaratur, nostra quoque assensione, imo auctoritate declararetur. Quae ita liquidius cognoscens, eisque ob amorem Dei et ejusdem sanctae sedis reverentiam favorem nostri culminis adhibere dignum judicantes, hanc auctoritatis nostrae praecipionem suis per tempora successoribus fieri ac dari jussimus, per quam decernimus atque sancimus ut memoratum monasterium Anisole quod aliquandiu ab eorum jure et ditone subtractum fuerat, abhinc in posterum habeant et possideant; ut quidquid more ecclesiastico de eo disponere voluerint, liberam habeant potestatem, neque ullo deinceps tempore a jure praescriptae sedis ejusque rectorum qualibet occasione aut violentia segregetur, sed semper in illius rectorumque ejus potestate et dispositione et voluntate ad divinum cultum propensius exsequendum cum omnibus ad se pertinentibus integerrime sincerissimeque perpetuo consistat. Et ut hae nostrae redditionis auctoritas inviolabilem et inconvulsam perpetuamque obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Ludovici piissimi imperatoris.

Hermannus notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

Data vi Idus Septemb., anno, Christo propitio, 25 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione prima.

Actum Carisiaco palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXIII.

PRO ALDRICO CENOMANENSI EPISCOPO.

(Anno 856.)

Privilegium monete ei ejusque successoribus conceditur.

[Apud Baluz., *ibid.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si sacerdotum servorumque Dei justis et rationabilibus petitionibus ad optatum autem accommodamus, non solum regiam et imperatoriam exercemus consuetudinem, sed etiam eosdem pro excessibus nostris Domini misericordiam exorandos devotiores prouptioresque facimus, atque per hoc immensam Dei misericordiam facilius nobis conciliandam esse confidimus. Idecirco notum esse volumus cunctis fidelibus sancte Dei Ecclesie nostrisque, presentibus scilicet et futuris, quia vir venerabilis Cenomanicae urbis episcopus, Aldricus nomine, nobis innotuit eo quod antecessores sui, Merolus scilicet et Gauzciolenus, atque praedecessores eorum, in praedicta urbe monetam publicam per praecipua bonae memoriae domini et genitoris nostri Caroli et Pippini avi nostri sive Theoderici regis atque anteriorum regum plena eorum auctoritate concessam praedictam monetam habuissent, quae propter ablationem rerum praedictae sedis ecclesiae, sive propter vastationem earum, aliquo tempore, licet parvo, nostroque sive in fine genitoris nostri praedicta moneta dimissa et propter praedictarum rerum inopiam atque desolationem cessata esset; quam neque nos, neque dominus Carolus genitor noster, neque ullus missus noster nostra aut sua auctoritate prohibuit, sed solummodo propter praefatam indigentiam dimissa esset. Obtulit etiam antedictus episcopus obtulitque nostris praecipua regum praedecessorum nostrorum videlicet Francorum, in quibus continetur quod praedicta moneta antecessoribus praedicti Aldrici episcopi a praescriptis regibus concessa antiquis et modernis temporibus fuisset. Quae et nos relegendas tauta invenimus, et signa atque sigilla regum praedecessorum quoque nostrorum in eis inspicientes, vera esse quae dicebat cognovimus. Idecirco praecipientes iubemus ut nullus missus noster vel comes ipsius provinciae aut quislibet ex iudicialia potestate ei successoribus suis ex praefata moneta ullo unquam tempore aliquam calumniam aut molestiam aut injustam pulsationem sive causationem atque machinationem facere praesumat, sed nostris futurisque temporibus praescripta moneta in praefata urbe praedicto episcopo atque ejus successoribus permaneat; ita tamen ut hoc privilegium tam praefixus Aldricus quam et sui successores, ut aliqua falsitas in ipsa moneta non appareat. Et ut haec concessio nostra de praedicta moneta futuris conservetur temporibus, quam nos pro Dei amore et pro reverentia ipsius loci fieri jussimus, et verius credatur et diligentius conservetur, manu nostra subter firmavimus, et de annulo nostro sigillari jussimus.

Signum Ludovici piissimi imperatoris,

Hirminmarus notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

Data xi Kal. Aprilis, anno, Christo propitio, 27 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 14.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXIV.

PRO MONASTERIO S. CARILEPHI.

(Anno 856.)

[Apud Baluz., *ibid.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si sacerdotum servorumque Dei justis et rationabilibus petitionibus autem accommodamus, eorumque justas et rationabiles postulationes ad optatum effectum perducimus, non solum regiam et imperatoriam exercemus consuetudinem, sed etiam eosdem pro excessibus nostris Domini misericordiam exorando devotiores prouptioresque facimus, atque per hoc immensam Dei misericordiam facilius nobis conciliandam esse confidimus. Idecirco notum esse volumus cunctis fidelibus sancte Dei Ecclesie nostrisque, presentibus scilicet et futuris, quia Aldricus venerabilis urbis Cenomanicae episcopus obtulit nobis quasdam auctoritates regum Francorum decessorum videlicet nostrorum erga monasterium suum quod infra terminos praedictae urbis parochiae in loco qui vocatur Anisola, in quo sanctus Carilephus corpore requiescit, in honore praedicti sancti Carilephi aliorumque sanctorum situm atque consecratum est factas, per quas eum immunem a quibuscunque publicis functionibus statuente sub sua immunitate et defensione constituerunt, suppliciter postulans ut pia facta antecessorum nostrorum consuetudine benignitate et mansuetudine nostrae celsitudinis roboranda imperiali auctoritate sanciremus. Cujus precibus aures favoris libentissime accommodantes, has auctoritatis nostrae litteras circa memoratum monasterium fieri jussimus; per quas praecipientes volumus atque iubemus, ut nullus quislibet majoris aut inferioris ordinis seu quisquam ex iudicialia potestate in curtes vel villas seu loca aut agros ejusdem monasterii ad causas iudicialio more audiendas, vel inferenda exigenda, aut teloneos requirendos, nec freda aut fidejussores tollendos, seu mansiones aut paratas faciendas, aut homines ipsius monasterii tam ingenuos quam servos distinguendos, nec ullas rehdhibitiones requirendas sive exigendas ullo unquam tempore ingredi praesumat, aut exquirere audeat; sed quidquid exinde fisco sperare poterat, totum in luminaria ejusdem ecclesiae atque necessitates congregationis in eo Domino militantis sublevandas ac fulciendas perpetuo cedat atque proficiat, quatenus memoratam congregationem pro nobis, conjuge, ac prole nostra, et stabilitate totius imperii nostri Domini misericordiam attentius exorare delectet. Si qui autem iudicialiae potestatis tam temerarius extiterit, ut hanc nostram eorumque praecipiones violare conetur, noverit se, sicut in praedecessorum nostrorum immunitatibus continetur, ac sol. esse multandum, ex quibus duas partes rectores memorati monasterii, tertiam vero fisco noster accipiat. Et ut haec nostra auctoritas inviolabilem et inconsulsum obtineat firmitatem, manu propria

subter eam firmavimus et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Ludovici piissimi imperatoris.

Hirminmarus notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

Data vi Idus Septembris, anno, Christo propitio, 25 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione prima.

Actum Carisiaco palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXY.

VILLA LUGDUNUM DATUR ECCLESIE CENOMANICÆ.

(Anno 836.

[Apud Baluz., *ibid.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri esu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, Imperator Augustus.

Si fidelium nostrorum justas et rationabiles petitiones ac postulationes, quas pro utilitate et exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ exposcunt, ad optatum effectum perducimus, non solum regiam atque imperialem consuetudinem in hoc exeremus, sed etiam eos nobis promptiores, ut credimus, atque devotiores facimus. Idcirco omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus et nostris, presentibus scilicet et futuris, notum esse volumus quia Banzelegus comes et Saxoniæ patriæ motelho noster nobis innotuit quod quamdam villam sitam in pago Cenomanico, nomine Lugdunum, de jure canonicæ matris ecclesiæ per nostrum beneficium possideret, de qua per singulos annos nonas et legitimos census atque decimas partibus prefatæ matris ecclesiæ et ejusdem rectoribus persolveret. Qua de re memoratus Banzelegus pertractans casum humanæ fragilitatis, et pavescens ultimum vocationis diem, timensque ne prefatæ villa aliquo cupiditatis suæ stimulo vel quolibet ingenio a jure præscriptæ matris ecclesiæ alienata fieret, ideoque fervens amore divino, adiit clementiam nostram suppliciter deprecans ut memoratam villam nomine Lugdunum cum omnibus ad se pertinentibus partibus prædictæ Cenomanicæ sedis ecclesiæ et Aldrico ejusdem urbis venerabili pontifici, presentialiter nostra imperiali auctoritate redderemus, et hanc redditionem per nostrum præceptum futuris temporibus firmius eadem ecclesiæ suisque rectoribus possidendam confirmassemus. Cujus petitionem ob amorem Dei et reverentiam ejusdem sancti loci servorumque Dei in illi Domino famulantium libenter audivimus, et deprecationem ac pium desiderium ejus ad optatum effectum adimplere digni duximus. Quapropter per hoc nostra auctoritatis scriptum strenuè decernimus atque jubemus ut quemadmodum sæpeditus Banzelegus fidelis noster memoratam villam cum omni integritate, sicut illa die sub jure nostræ potestatis erat quando a largitione nostra ipsam beneficium accepisse constat pro emolumento animæ nostræ et stabilitate imperii nostri memorato venerabili Aldrico episcopo ad partem suæ ecclesiæ presentialiter

reddidimus, ut in perpetuo in utilitates et usus ejusdem ecclesiæ Deoquæ in ea deservientium permaneat. Idcirco suggerentibus atque humiliter postulantis prædictis fidelibus nostris, memorato videlicet Aldrico venerabili episcopo et Banzelego jam dicto fidei nostro hoc confirmationis nostræ atque redditionis præceptum sæpedito Aldrico episcopo vel ad partem jam dictæ urbis fieri jussimus, per quod decernimus atque jubemus ut nulli sub ditione imperii nostri degens ullo unquam tempore de prædicta villa vel de omnibus ad eam pertinentibus in quibuscunque pagis vel locis sæpedito Aldrico episcopo suisque successoribus nilo unquam tempore inquietudinem facere præsumat aut quolibet calumniam ingerere, sed liceat ei et successoribus suis quieto ordine memoratam villam cum omnibus locis et territoriis sive mancipiis et cum omnibus ad se pertinentibus jure ecclesiastico tenere et possidere: et quidquid pro opportunitate et commoditate prefatæ sedis ecclesiæ exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant futuris temporibus potestatem faciendi. Et ut hæc nostræ redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus et de annulo nostro sigillari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminmarus notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

Data xi Kalend. Aprilis, anno, Christo propitio, 25 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione prima.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXVI.

PRO SENONENSI S. COLUMBÆ MONASTERIO.

(Anno 856.)

[Ex schedis mss. bibliothecæ S. Germani a Pratis apud D. Bouquet., tom. VI, pag. 610.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina propitiante [repropitiante] clementia, Imperator Augustus.

Notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, presentibus scilicet et futuris, quia olim dum monasticum ordinem usquequaque depravatum esse constaret, et ad eum corrigendum atque emendandum, inno ad pristinum debitum modum et rectitudinem, auxiliante Domino, reducendum, quemdam abbatem ejusdem ordinis ferventissimum, Benedictum cognomine, per monasteria imperii a Deo nobis commissi destinavimus; contigit eum ad monasterium quod dicitur S. Columbæ, haud procul ab urbe Senonensi devenire: in quo cum cetera regulariter ordinare satageret, quia tunc temporis abbatem canonicum, Jacob vocabulo, inibi præesse contigerat, quasdam villas que priscis temporibus ad usus fratrum ibidem Deo famulantium fuerant destinatæ, segregavit, at alsque regali aut publico servitio, vel quolibet abbatis dono aut exactione usibus eorum perpetuo deservirent, id est

villam quæ dicitur Morus, cum omnibus ad se pertinentibus, et villam quæ dicitur Sarnasia, cum omnibus ad se pertinentibus; similiter et Tauriaci villam cum omnibus ad se pertinentibus; similiter villam Patricii cum omnibus ad se pertinentibus; similiter et villam quæ Longa-Aqua nuncupatur, cum omnibus ad se pertinentibus; similiter et illa omnia quæ in his villis pars prædicti monasterii habere dignoscitur: quarum nomina hæc sunt: Gronen villa, Aurosi villa, Messiaci villa, Canapi villa, Coriaci villa, Gravunciaci villa, Floxi villa, Curtennis villa, Spiriaci villa, Alonis villa, Bandrici villa, Paciaci villa, Luponis villa, Syncleriaci villa, Reguaci villa, necnon desuper fluvium, quod dicitur Fullonis, hospitalia duo, atque etiam illud quod Aufridus et Donatus nepotes Jeremiæ quondam Senonicæ urbis episcopi ad præfatum monasterium legaliter contulerunt: similiter vineas et terras aratrias ac prata quæ in circuitu memorati monasterii S. Columbe esse noscuntur; atque hospitalia quæ in loco qui dicitur Canalis, esse noscuntur. Sed quoniam deinceps memoratum monasterium per subreptionem quorundam Ecclesie Senonicæ subditum fuerat, licet hoc denuo liquidius cognoscentes, in suo eum [ipsum] iure et dominatione ac propriorum abbatum regimine constituissemus; veniens venerabilis vir Supplicius ejusdem abbas cœnobii ad nostræ majestatis præsentiam humiliter nostram supplicavit clementiam, ut nostram mereretur percipere præceptionem, per quam nostris futuris temporibus idem nostrum constitutum firmum atque inviolabile permaneret. Cujus petitionibus favendum dignum ac rationabile iudicantes, hos nostros imperiales apices erga sæpeditam monasterium fieri jussimus, per quos præcipimus atque sancimus ut nulli ecclesie subditum, sed in suo suorumque rectorum dominio et gubernatione degens, nihil obsequii aut solutionis vel quidquam servitii de memoratis villis ullo unquam tempore solvat, aut solvere compellatur: sed semper absque ulla sui diminutione in usus fratrum inibi Deo militantium variisque illorum necessitatibus deserviat; nec quisquam earum quidquam ejusdem aut alterius professionis abbas in beneficium cuiquam dare presumat: sed, sicut diximus, eorum usibus pauperumque receptionibus percenit obsequantur. Ea vero quæ ad sacienda ejusdem monasterii tacta necessaria fuerint, de communibus ipsis

^a Corrig. *indict.* 44.

^b Ut supra in præcepto pro eodem monasterio, col. 1251.

^c Ut supra *ibid.*

^d Corrigendum, *indictione* 44.

^e Edidit diploma Schœpflinus, *Alsac. diplom. tom. I.* pag. 77, ex codice ms. Christiani Urstisii, qui est Basileæ, sed maxime incurtorum et mutilum. Illud hæc damus, quale ex autographo descriptam D. de Jost nobis communicavit.

^f Drogo filius Caroli Magni, episcopus Metensis an. 818 factus, semper fidelis remansit fratri Ludovico Pio, ut probant *Annales Bertiniani*, apud Bouquetum, tom. VI, pag. 195. Titulus archiepiscopi ei honoris causa fuit delatus. In Actis concilii Theodonis villæ, quo Eb'o Rhemensis an. 855 fuit depo-

monasterii rebus ut irrefragabiliter reficiantur, decernimus atque jubemus. Et ut hæc nostræ confirmationis auctoritas nostris successorumque nostrorum temporibus inviolabiliter conservetur, manu propria nostra eam subterfirmavimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Data iv Nonas Aprilis, anno, Christo propitio, 23 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 13^a. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXVII.

PRO ROTONENSI S. SALVATORIS MONASTERIO.

(Anno 856.)

[Ex probationibus *Historiæ Britannicæ*, pag. 30, apud D. Bouquet, *ibid.*]

B In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina propitiantia clementia, imperator Augustus.

Si illius amore, etc. ^b. Cujus precatu permoti, simul et hortatu atque interventu fidelis nostri Nominæ commoniti, complacuit serenitati nostræ plebem quæ Ranauc nominatur, cum omni integritate sua, nec non et locellum qui nominatur Plaz, imo et plebiculum quæ nominatur Ardon, per hanc nostram auctoritatem memorato monasterio atque monachis ihidem Deo per diuturna tempora militantibus tradere, etc. ^c

Data iii Kal. Septembris, anno, Christo propitio, 23 imperii domini Ludovici, indictione 15^d. Actum Karisiaco palatio regio in Dei nomine feliciter. C Amen.

CCXVIII.

PRO VERENDARIO CURIENSI EPISCOPO *.

(Anno 856.)

[Apud Grandidier, *Hist. de l'Eglise de Strasbourg*, tom. II, pag. 205.]

In nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina propitiantia clementia, imperator Augustus

Notum sit igitur cunctis fidelibus sanctæ Ecclesie nostrisquæ, presentibus scilicet et futuris, quia dilectus frater noster Drogo ¹ archiepiscopus et sacri palatii nostri archicapellanus, nec non Rataldus ² itidem episcopus, nostram alcutes mansuetudinem innotuerunt, eo quod dum divino iudicio quorundam malevolentia et factione honoribus cœlitus nobis collatis dilati fuisset ³, et Verendarius ⁴ venera-

situs, primus inter omnes subscripsit Drogo archiepiscopus. Nominatur Drogo ⁵ frater et archicapellanus noster in diploma Ludovici Pii, quo an. 858 monasterium Anisole reddidit imperator Adalrico Cenomaniensi episcopo, apud Baluzium, lib. III *Miscellan.*, pag. 96.

² Rataldus, sive Rothadus episcopus Suescionensis interfuit quoque depositioni Eblionis Rhemensis, illumque jussu imperatoris duxit in abbatiam Fuldensem, ut narrat Flodoardus, in *Historia Ecclesie Rhemensis*. lib. II, cap. 20. Et Rataldum ad annos 851, 857, 858 memorat Ecarulus, *Franciæ orientalis tom. II*, pag. 250, 249 et 509.

³ Alludit imperator Ludovicus Pius ad suam de solio anno 855 nefande factam deturbationem.

⁴ De Verendario sequentia tra-hit Fortunatus Spre-

bilis Curie episcopus causa fidelitatis nobis conservate honoribus propriis privatus exsilioque trusus consisteret, præceptum quoddam domini et genitoris nostri Caroli serenissimi imperatoris, per quod eidem ecclesie quasdam res proprietatis sue solenni donatione contulerat, perditum et a jure ejusdem ecclesie penitus abstractum fuisse. Sed quoniam nostri causa memoratum episcopum exsilio deportatum constat, et eodem interstitio memoratam auctoritatem domini et genitoris nostri amissam tandem divina misericordia nobis pristino honori restituitis, memorato quoque episcopo proprie ecclesie reddito, quia sine imperiali auctoritate memoratas res que sunt in pago Elisæense, in loco qui dicitur Selestata^a, capella videlicet cum omnibus ad se pertinentibus, et in Curia civitate telonium ab itinerantibus sub firmitate juris sue ecclesie nullatenus poterat detinere, potiverunt nostram similiter celsitudinem ut super eisdem rebus nostrum mereretur accipere conscriptum, per quod, absque cujuslibet illicita contrarietate aut inquietudine, eas partes sæpe dicti episcopi in posterum possidere ac jure legitimo disponere potuisset. Quorum rationabilibus precibus amnantes, hos nostræ auctoritatis apices memorato episcopo suisque per tempora labentia successoribus fieri ac dari decrevimus, per quas precipimus atque jubemus ut deinceps sæpeditæ res cum omni integritate, et teloneis de omnibus itinerantibus ad ecclesiam domine sanctæ Mariæ, rectorumque, Christo propitio, illius perenniter maneat, et quidquid de eis jure ecclesiastico agere voluerint, liberam in omnibus habeant potestatem, neque ullam calumniam, aut diminutionem, sive detentionem pro ejusdem domini et genitoris nostri auctoritatis amissione ullo unquam tempore a quocumque se perpeti pertimescant, quatenus eos pro nostra nostrorumque omnium salute, atque imperii a Deo nobis collati stabilitate Domini clementiam liberius exorare delectet. Et ut nostra auctoritas indissolubilem obtineat firmitatem, de annulo nostro subter eam jussimus sigillari.

Data vi Idus Januarii, anno, Christo propitio, 22 imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indictione 14. Actum Francofurt^b, in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXIII.

PRO MONASTERIO LONGOVILLANO.

(Anno 856.)

[D. Calmet., *Hist. Lothar.*]

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Ludovicherus, in Rhetia; lib. III, pag. 98: «Victori episcopo Curienti suffectus Verendarius Ludovico charissimus.... Episcopatu et prefectura a filius Ludovici privatur.... Liber autem factus imperator Verendarium restituit, ipsique omnia privilegia in Rhetia, idem de parochia et bonis Selestadii in Alsatia et aliis confirmat.» etc. Eandem Selestadii traditionem memorant ad annum 855 Bucelinus, in Rhetia sacra et profana, pag. 475, et ad annum 856 Tschudius, Gallie comate lib. I, part. IV, cap. 6, pag. 253, et

A cus divina favente gratia Romanorum imperator Augustus.

Si loca divino cultui mancipata reformaverimus, et quæ corrigenda sunt pia intentione correxerimus, hoc procul dubio ad stabilitatem regni nostri et imperii, et ad remunerationem æternam recipiendam, talia facere non dubitamus. Quapropter noverit omnium nostrum et omnium fidelium Christianorum industria, quod fratres de ecclesia Glanderensi, quæ in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ et sanctorum confessorum Martini, Digni, Bodagisli, atque Undonis consecrata, conquerendo adierunt nostram præsentiam, dicentes ecclesiam suam spoliatam fuisse a regibus qui ante progenitorem nostrum Carolum Magnum existierunt, de curiis et villis, et beneficiis B a Domino Bodagislo patre beati Arnulphi Metensis episcopi ecclesie Glanderensi collatis, et quæ ipsi constructores loci beatus Dignus et Undo, a tyrannis crudeliter ablata fuisse. Aurem ergo nostræ clementiæ eis accommodantes, et propter illud maxime quia ad imperium pertinebat ipsum cœnohium, consilium principum imperii super hoc quesivimus, qui iudicio curiæ eis reddendum esse quod injuste eis ablatum fuit; quod iudicium libenti et grato animo audivimus. Per interventum igitur conthoralis nostræ Gruingardis reginæ, et filiorum nostrorum Lotharii Caesaris, et Pippini, atque Ludovici, et Angilramni archiepiscopi palatii, et episcopi Metensis urbis, et principum Curie, reddimus eis eurtum quamdam Grundstat, cum ecclesia et dote ejus, ac alias duas ecclesias de Merensheim, et de Vettemberg, et dote earum, et sicut genitor noster, Carolus scilicet, et nos tenuimus, sic reddimus eam ex integro Deo et sanctæ ejus genitricis Mariæ, et beatis confessoribus Christi Martino, Digno, Bodagislo atque Undoni, cum omnibus appendiciis suis, cum hominibus suis et mulieribus, cum redditibus, cum censu, cum agris et molendinis, quesitis et inquirendis, mobilibus et immobilibus, exitibus, fontibus, et illis omnibus consuetudinibus quibus ea usi fuimus, ipsis fratribus per auctoritatem imperialem et iudicium principum reddimus. Si quis autem de successoribus nostris, regibus vel imperatoribus, vel potentes aliqui, vel tyrannus, vel malefactor, ipsam eurtum quam reddimus, per potentiam vel violentiam, vel occasionem auferre, vel invadere, vel comambire [*Forte, comambire*], vel in precariam dare, vel abalienare tentaverit, vel impedierit, sanctam Mariam sentiat sibi adversatricem, et in omnibus beati confessoribus Christi Martino, Digno, Undo atque Bodagisli sint ejus perversitatis inimici et iudices. Hanc ergo char-

inter monumenta Helvetico-Tugiensi D. L. B. de Zurlouben manuscripta, tom. VI, pag. 57, et Leu, Helvetisches Lexicon, tom. V, pag. 264, qui mortem ejus ad 5 Octobris 844 constituit.

^a Hodie *Schelestadt* Alsatie oppidum.

^b Schæpplius male legit: *Aquisgrani palatio regio*, loco *Francofurt*. Addit quoque: *Hirminarius notarius ad vicem Hugonis recognovi*; quæ verba non leguntur in autographo.

tan videntibus principibus totius imperii, fratribus A
 ecclēsie Ganderiensis, in Sacratio sancti Petri con-
 servandam et nostro sigillo jussimus eam insigniri.

Signum Ludovici imperatoris piissimi.

Hobaldus ad vicem Angelramni archicapellani sub-
 scripsit.

Actum Vormatię Idus Maii, anno Dominicę in-
 carnationis 856, indict. 7, Ludovico piissimo, anno
 consecrationis ejus 8, in regno Francorum impe-
 rante.

CCXX.

PRO MONASTERIO HOHENBURGENSI *.

(Anno 857.)

[Ex transumpto Viduato anni 1585, in tabulario
 episcopali Fabernensi ^b, apud Grandiud, *Hist. de
 l'Église de Strasbourg*, tom. II, pag. 295.]

Ludovicus Dei gratia Romanorum imperator semper B
 Augustus ad perpetuę rei memoriam.

Pium esse censemus et consonum rationi arbitra-
 mur, ut ea quę a genitore nostro Carolo piissimo
 imperatore personis ecclēsiasticis et religiosi status
 provide sunt concessa, ne alicujus calumnię patian-
 tur incommoda, confirmationis nostrę robore muniamur.
 Accedens majestatis nostrę presentiam dilectis-
 sima conjux nostra Judith semper Augusta et
 devota petivit quasdam litteras et privilegia renovari
 felicis recordationis venerabilis ducis patris sanctę
 Odilie virginis. Ejus quoque petitionem libertis-
 sime adimpletes, hoc nostrę auctoritatis et immuni-
 tatis præceptum fieri jussimus, et decernimus atque
 sancimus, ut monasterium cujus vocabulum est Hohen-
 burg, cum omnibus ad se pertinentibus vel aspicien-
 tibus, in nostra defensione consistent, sicut sub
 tuitione et defensione patris nostri permansisse constat.
 Ipse quoque princeps honorosus, ortu generosus,
 mente virtuosus, devotione gloriosus dux Adal-
 ricus, alio nominę Ethicus, suę animę consulens
 salutę ad vacandum Deo locum magis ab hominibus
 sequestratum, præfatum montem Hohenburg elegit
 habitaculum, non vallem, ibique ad serviendum Deo

claustrum feminarum sive dominarum, ibique pe-
 renniter permanentium, instituit et construxit in
 omni honore et decencia, sicut decuit, mente et pie-
 tate tradens eis omnem dignitatem, dominium, prin-
 cipatum cum omni jure ad hujusmodi pertinentem,
 et dotando resignavit altari beate virginis Marię
 ibidem omnia bona immobilia et alia quę habuit,
 specialiter Ehenheim Superius ^c, Rodeshcim ^d, cum
 quindecim villis, quas voluit sub potestate prædicta-
 rum dominarum tempore perpetuo permanere. Com-
 mendavit ecclēsiam prædictę villę suę sanctę Odilie,
 prædictum claustrum sive collegium Hohenburg
 cum omni jure et attinentia, bonis et cum aliis super-
 ius expressis pro utilitate dictarum dominarum,
 sicut fecit et fideliter donavit. Tradidit etiam prædi-
 ctę filię suę et ejus posteris jure perpetuo possiden-
 dam jurisdictionem in curia dominicali superiori
 Ehenheim, et causas judicario more audiendas et
 discutiendas, cum ecclēsia in eadem curia sita, ejus-
 dem ecclēsie jus patronatus ^e, ac jura ad dictam
 ecclēsiam pertinentia cum omni jure et libertate re-
 signavit. His et pluribus aliis a prædicto duce per-
 actis, et post ejus mortem multo tempore et annis
 elapsis pluribus sanctę Odilie virgo propter loci apti-
 tudinem inferius claustrum ^f in valle construxit,
 quod cum dignitate, jure et pietate abbatissę et cæteris
 dominabus in Hohenburg in nullo penitus derogaret.
 Et sciendum est quod sancta Odilia et posterę ejus
 abbatissę quam plures eam sequentes in Hohenburg
 pluribus annis et multo tempore qualibet sola post
 dicti claustrum consummationem ambo claustra fideliter
 gubernabat et procurabat. Et hæc probant et affir-
 mant quod ea lem jura et potestates, dignitates,
 principatus et dominia a patre sanctę Odilie saepe
 dicto claustro in Hohenburg tradita permanere et
 debeant inviolabiliter permanere. Et hæc sunt bona
 et nomina villarum quę prædictus dux donavit et
 contulit ecclēsię in Hohenburg: Brunstatt ^g, Hfort ^h,
 Hemmersdoif ⁱ, Linmiswiler ^j, Hirsingen ^k, Karol-

C
 ta. Curiam dominicalem dictam *Gutenhausen* cum
 quibusdam immunitatis juribus ex antiquo dominio
 Rosheim retinuit abbatia Hohenburgensis, a qua ad
 episcopum Argentinensem pervenit.
^e Hoc jus patronatus hodie exercet episcopus Ar-
 gentinensis honorum Hohenburgensium possessor.
 Ecclēsia de qua hic fit mentio, est in medio urbis O-
 rehheim sita prope curiam senatoriam. Olim erat
 ecclēsia matrix: vocatur hodie *Cappel-Kirch*, dedi-
 cata beate Marię.
^f *Nidermunster* dictum.
^g *Brunstatt*, Sundgovię vicus prope Mulhusium,
 inter possessiones inferioris monasterii nominatus in
 testamento sanctę Odilie.
^h Vicus supra Mulhusium, sinistrę Elli ripę im-
 positus.
ⁱ Hodie *Heimersdorf*, vicus prope Phirretum. A
 curia in Arlishcim inferiori monasterio assignata pen-
 dente Heimersdorf testatur testamentum Odilia-
 rum.
^j *Luemscheweiler* in Sundgovia.
^k *Hirschingen* in Sundgovia inter Phirretum et
 Altkirchium situs, appendix curię Arlishcimensis.

* Stylus et formulę, Ludovico Pio inconsuete, diploma hoc multum suspectum, si non falsum omnino, arguunt.

^b Viduatum: hoc diploma reperit in charta judiciali membranacea anni 1487 tabularii Fabernensis, quę pro titulo habet inscriptionem: *Acta und Handlung zwischen dem Cluser Hohenburg, und den von Moersberg*. Viduatum ibi dicitur die 4 Octobris 1585 a notario publico. Illud jam retulerunt Dionysius Albrecht, *Histori von Hohenburg*, inter prob. pag. 16, et Schopflinus, *Alsat. diplom.*, tom. I, pag. 406, qui illud merito inter diplomata interpolata commemorat: ambo vero incorrectum edidit. Ejusdem diei et anni exstat charta immunitatis authentica Ludovici Pii, quam damus infra, num. sequenti.

^c Hodie *Oberenheim*, imperialium Alsatię civitatum sexta, ad montis Hohenburg radices sita, sic dicta ab Elno interfluente. Hoc oppidum munificentia Adalrici ducis ad abbatiam Hohenburgensem pervenit, totumque olim ad abbatiam eamdem pertinuit, donec sæculo duodecimo ab imperatoribus illi fuerit ablatum.

^d Hodie *Rosheim*, inter imperiales civitates ordine septima, minus leuce spatio distans ab Oberenheim, cum quo eandem sortem sæculo XII est exper-

despach ^a, Reiningen ^b, Kimmeneheim ^c, Gundolsheim ^d, Regesheim ^e, Ralechesheim ^f, Baltersheim ^g, Iltwiler ^h. Omnes homines ad ecclesiam Hohenburg pertinentes, sive longe, sive prope manentes debeant dare ecclesie, quod vulgariter dicitur Val ⁱ, et censum de corpore suo; exceptis ministerialibus, qui tenentur defendere honorem et libertatem ecclesie. Nos vero ad utilitatem et profectum predicti claustrii Hohenburg peragendum, quatenus ancillas Dei mihi Deo famulantes pro nobis eademque conjugē nostrā ac prole, totiusque imperii divinitus nobis collati stabilitate et pace, Dei immensam clementiam jugiter exorare delectet; et hæc nostræ auctoritatis inviolabilem et inconfusam obtineat firmitatem, manu nostra propria subscripsimus, confirmavimus et sigilli nostri appensione assignari jussimus.

Datum in palatio nostro, anno Domini octogesimo i, tricesimo septimo, indictione decima, septima Idus Martii, regnorum nostrorum anno duodecimo.

CCXXI.

PRO ABBATIA HOHENBURGENSI.

(Anno 837.)

[Ex veteri sæculi noni apographo membranaceo in tabulario episcopali Tabernensi ^k, apud Granddier, *ibid.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante ^l clementia, imperator Augustus.

Cum locis Deo dicatis in quibuscunque indiguerint considerere satagimus, ejus gratiam cujus amore id noscitur efficere abundantius promereri confidimus. I'circo actum fieri volumus omnium fidelium sancte Dei Ecclesie nostrorumque, tam presentium quam et futurorum, industrie, quia dilectissima conjux nostra Judith ^m semper Augusta offerri fecit obtulit nobis majestatis nostræ quandam auctoritatis præceptionem quam dominus et genitor noster Carolus piissimus imperator ⁿ erga monasterium ejus vocabulum est Hohenburg, quod in honore genitricis D. N. Jesu Christi et beati Petri principis apostolo-

rum constat esse dedicatum, tuitionis immunitatisque gratia fieri jusserat, petivique ut eam more consueto renovari, præscriptoque monasterio tribui juberemus. Ejus quoque petitionem libentissime adimplentes, hoc nostræ auctoritatis et immunitatis præceptum fieri jussimus, per quod decernimus atque sancimus ut memoratum monasterium cum omnibus ad se pertinentibus vel aspicientibus in nostra defensione atque immunitatis tuitione consistat, nullusque iudex publicus, nec quislibet ex judicaria potestate, aut etiam alia major minore persona in ecclesias, aut leca, vel agros, seu reliquas possessiones, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis in traditionem imperii nostri juste et legaliter possidet, vel ea quæ deinceps jure ipsius voluerit divina pietas augeri, ad causas judicario more audiendas vel discutiendas, vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius tam ingenuos quam et servos, et super terram ipsius commanentes injuste distringendos, vel freda exigenda, nec ullas redhibitiones, aut illicites occasiones ^o requirendas, nostris nec futuris temporibus ingredi audeat, nec ea quæ supra memorata sunt penitus exigere præsumat. Sed remota totius judicariæ potestatis atque pravorum hominum inquietudine, idem monasterium cum omnibus rebz et mancipiis ad se pertinentibus, sicut dictum est, sub nostra imperiali protectione et immunitatis defensione semper quietum consistat. Quidquid autem de eisdem rebus jus fisci exigere poterat, totum nos in nostra elemosyna eidem concessimus monasterio, sicut dominum et genitorem nostrum fecisse constat ad utilitatem et profectum ipsius peragendum, quatenus ancillas Dei mihi Deo famulantes pro nobis, eademque conjugē nostrā ac prole ^p, totiusque imperii divinitus nobis collati stabilitate et pace Dei immensam clementiam jugiter exorare delectet. Et ut hæc nostra auctoritas inviolabilem et inconfusam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus.

^a Karsbach prope Altkiehlm.

^b Reiningen, in Mullusio leucæ spatio distans.

^c Kunheim in ballivatu Kochersbergensi, pertinens ad episcopum Argentinensem.

^d Gundelsheim prope Rulacum.

^e Rexheim prope Ensisheimum.

^f Rurelsheim, non procul ab Ensisheimio.

^g Baltersheim, etiam in vicinia Ensisheimii.

^h Vicus ignotus, nisi forsitan Gerweiler prope Barr ab amanuensi male scriptus, qui memoratur in testamento sancte Odilicæ.

ⁱ Val, sive Fall-Zins, vox mediæ ævi, erat census quolibet anno in certa die prestandi sub pena caducitatis fundi. *Haltzas, in Glossario German., pag. 422.*

^k Legendum octingentesimo. At cum anno Christi 857 non quadrat nec indictio decima, quæ occurrit annis 817 et 852, nec annus duodecimus Ludovici Pii, qui fuit 825. Anno 837 concurrebat indictio 15.

^l Autographum non est: apographum vero sæculo nono vel saltem decimo exaratum fuisse constat ex litterarum ductu et membrance vetustate: autographum vero dici non potest, cum nulla rena-

neant exstantis olim sigilli notæ. *Une pièce qui se dit scellée, aint auteurs Gallici Novæ Diplomaticæ, tom. VI, pag. 355, et qui ne montre nul vestige de sceau, n'est ordinairement qu'une copie.* Diploma retulerunt, sed vitiose, Gallia Christiana, tom. V, pag. 463, et Schœpflinus, *Alsat. diplom. tom. I, pag. 78.*

^m Ludovicus Pius ab anno 834, quo post exanctationem suam in solium fuit restitutus, consuetam formam retinuit, sed loco vocis *ordinante*, seu *propitiante* usus est *repropitiante*, quia in restitutione iterum positum expertus est Deum, quem primæ evectiois auctorem agnoscebat.

ⁿ Ludovicus, mortua Irmenegarde regina, uxorem anno 819 duxit Judith, filiam Welfhi comitis, de qua multa habent illius temporis annales.

^o Perit diploma allegatum Caroli Magni.

^p Il est prestations, quæ propter occasiones bellorum vel aliarum necessitatum imponebantur. *Ducange, in Glossario, tom. IV, pag. 1511.*

^q Il est, pro Carolo dicto Calvo, quem Ludovicus Pius anno 822 habuit ex uxore sua Judith, quemque anno 858 Neustria regem pater coronavit.

Data vi Idus Martii, anno Christo propitio, 21 A imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 15. Actum Aquisgranati palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen ^a.

CCXXII.

PRO MONASTERIO NONANTULANO.

(Anno 857.)

Lotharii I Augusti diploma, per quod præcipit ut is tantummodo monasterio Nonantulano præsit quem ex sua congregatione monachi elegerint.

[Apud Muratori, *Antiquitates Italicæ*, tom. VI, pag. 308.]

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei æterni, Lotharius, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

Oportet gloria imperiali prælatos tanto studiosius divinarum assæqui obsequiorum cumulo, quanto perfectius opulentia altitonantis sat apostolicis documentis sibi excellentiore demonstrantem viam, ut illius misericordia præsentium cumulantur felicitates, et inenarrabili pietate feliciter æternorum coronentur sine fine manentium gaudiorum, cujus amore utilitatem decertare et salvationem procurare subditorum. Igitur cunctorum fidelium sanctæque Dei Ecclesiæ nostrorumque, præsentium et futurorum, cognoscat solertia, quia dum nos amore sacratissime genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi Mariæ perpetuæ virginis, et sanctissimi confessoris Christi Silvestri, ac desiderio sanctæ congregationis in eorum cœnobio divina militatione dedicatæ causa orationis monasterium adissemus Nonantule, tantamque devotionem divino munere ibidem in divinis cognovissemus, ut eorum orationes profuturas ad regni stabilitatem et nostram perpetuam felicitatem indubitanter judicemus: placuit divino spirante suffragio ad exhortandum, et quietudinem bonitatis ibidem nostra auctoritate tale conferre munus, ut anni curriculum per successiones temporum concordia ibidem Deo servientium monachorum ex eadem congregatione talis eligatur abbas, qui secundum regulam sancti Benedicti tanta congregatione prudenter regere valeat, et salvationem animarum, seu utilitatem et Ecclesiæ, principis constitutione procuret, et nullo in tempore alicui committatur, nisi eorum electione et consensu, nostra et successorum nostrorum ordinatione ex eadem semper congregatione habeant pastorem, animarumque eorum providum prudentem rectorem. Unde pro firmitatis gratia hoc nostræ auctoritatis præceptum circa eundem sanctum locum fieri decrevimus, per quod nostros successores deposcimus, ut sicuti ipsi sua pia facta a suis conservari volunt, ita pro Dei amore et sanctorum reverentia hanc nostram concessionem perpetue conservent; nostrisque fidelibus expresse præcipimus firmiterque mansurum constituimus, ut sicuti supra a nobis ibidem concessum est, rate illibitate mansurum permit-

^a Quædam exstare diplomata, in quibus tum Ludovici, tum notarii et cancellarii subscriptiones omittuntur, annotat Bouquetus, in *Scriptoribus Rer. Gallicar.* tom. VI, pag. 450, quod et in ipsis auto-

tant, et nemo in hoc refragando temeritatem adhibeat, quatenus nostro studio omni procurata quietudine pro nobis ac stabilitate culminis nostri, seu salvatione conjugis ac prolis, atque in sinum sanctæ matris nostræ catholicæ Ecclesiæ quiescentium protectione seu defensione attentius exorare Domini misericordiam eadem delectetur congregatio. Et ut hoc nostræ concessionis munus a nostris successoribus verius credatur, et a fidelibus diligentius conservetur, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione subter assignari iussimus.

Signum Lotharii gloriosissimi Augusti.

Druetemari subdiaconus atque notarius, ad vicem Egilmari recognovi et subscripsi.

Data iii Nonas Februarias, anno, Christo propitio, B imperii domni Lotharii imperatoris 18, indictione 15.

Actum Nonantula, in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXXIII.

NOTITIA DE MONASTERIO S. CARILEPHI.

In generali synodo in Carisiaco palatio regio facta ab Aldrico episcopo pro iudicium episcoporum accepta, sicut in ea continetur insertum.

(Anno 858.)

[Baluz., *Miscell.*, tom. I, pag. 109.]

Cum in nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi dominus Ludovicus imperator anno incarnationis Dominicæ 858 ad universorum causas audiendas vel recta iudicia terminanda in Carisiaco palatio publice resedisset, et conventum generalem totius populi una cum Pipino et Carolo filiis suis, gloriosis videlicet regibus, et synodum episcoporum et reliquorum sacerdotum ibidem generaliter ad ecclesiastica sive mundana negotia tractanda nec non et ad utilitatem sanctæ Dei Ecclesiæ fulciendam coadunatum haberet, ibique venientes monachi de monasterio Anisolæ, in quo sanctus Carilephus corpore requiescit, ante prædictum dominum Ludovicum imperatorem amplius quam viginti una cum Sigemundo, qui dudum eorum abbas fuerat, qui se injuste reclamaverunt de eorum monasterio ejectos esse, quorum causam dominus imperator in generali conventu ibidem habito diligenter discutere et enucleatim inquirere præcepit. Cum autem in conspectu episcoporum et abbatum et reliquorum sacerdotum se pro prædicta causa advenientes reclamarent, interrogatum est Aldrico eorum et Cenomanice parochiæ episcopo et ejusdem monasterii abbati si eos ejicisset ex eorum monasterio, aut a quo ejecti taliter vagantes discurrerent, relicto loco in quo sæculo renuntiaverunt, in quo etiam ecclesiasticis vel secularibus negotiis diebus eorum permanere deberent. Qui respondens ait: Nec ego ejeci eos, nec scivi eos ejectos esse. Tunc allata est coram rege et optimatibus ejus traditio sancti Carilephi, quam fecit sancto Innocenti episcopo per li-

graphis comprehenditur: unde non mirum quod etiam in apographis desint. Paria exempla prostant quinque tria inter 245 quæ retulit Bouquetus, Ludovici Pii diplomata.

centiam et consensum Childeberti regis, et alia multa auctoritates quas enumerare longum est, de quibus sapiedictus pontifex eorum omnibus in eodem concilio consistentibus habuit suos testes, tam sacerdotes quam et veridicus laicos nobiles et bonos et legitimos sufficienter, qui eadem instrumenta chartarum approbaverunt; et ea infra legitimos annos canonicè et legibus vestita viderunt, et pleniter atque legibus testificabantur plus per justitiam et legem canonicam et mundanam prædictum Anisola monasterium cum omnibus ad se pertinentibus ad jus Cenomanicæ matris ecclesie pertinere quam aliubi, aut fiscus dominicus aut proprium domini imperatoris aut alicujus hominis esse debere. Sed nullus inventus est qui contra hæc aliquid dicere aut probare voluisset. Tunc præfatus domnus Drogo archiepiscopus et senior capellanus et cæteri qui præterito tempore Aquisgrani palatio fuerunt quando hæc ratio ventilata est et ad liquidum perscrutata canoniceque et legibus definita, respondentes dixerunt: Non est necesse hæc modo iterum per omnia removere neque singula retractare, quia scimus te canonicè et legibus memoratum monasterium habere conquistum et evindicatum: sed de istis monachis, qui modo se reclamant ejectione esse de eorum monasterio, quod domnus imperator nobis inquirere præcepit, modo agendum est. Sed postquam perscrutatum est præscriptos monachos nullius ejectione, nec aliqua indigentia, nec culpa aut facto prædicti Aldrici episcopi exisse ab eorum monasterio, sed eorum libitu et contumacia hoc eos perpetrasse, et ut jam dictum monasterium prædicto episcopo auferrent et a jure sue sedis ecclesie quo modo lo potuissent subtraherent vel alienarent si libique evindicarent, tunc eis præceptum est ut reverterentur ad eorum monasterium quo remanerent, libique jejuniis et orationibus insisterent et Domino regulariter militarent. Illi vero contra stomachando responderunt, atque illum reverti nolle dixerunt. Tunc videntes eos omnes episcopi et reliqui sacerdotes tantæ stultitiæ esse et taliter domno imperatori et omni sancte synodo, atque eorum proprio episcopo inobedientes existere eorumque jussionibus et piis ac justis consiliis resistere, præceperunt afferre regulam sancti Benedicti et in conspectu omnium sententias ejus legere, quibus in omnibus repugnabant, et ad ultimum de humilitatis gradibus sententiam legere jusserunt, de quibus eis nullum tenere visum est, sed magis propriis voluntatibus inservire et eorum libido inservire et insistere. Quam regulam tunc considerantes dixerunt, quoniam ea quæ levi et blando medicamine sanari non possunt, ferro abscondi necesse est. Et præceperunt afferre canones, e quibus in præsentia omnium in plenaria synodo relecta est sententia concilii Chalcedonensis de clericis qui præsentia concilii vel monasterii, capitulum 8 continens hæc: « Clerici qui præficiuntur plebanis, vel qui ordinantur in monasteriis et basilicis martyrum, sub epi-

scoporum qui in unaquaque civitate sunt secundum sanctorum Patrum traditiones potestate permanent, neque per contumaciam ab episcopo suo dissiliant. Qui vero audent evertere hujusmodi formam quocumque modo, nec proprio subjiciantur episcopo, si quidem clerici sunt, canonum correctionibus subjaceant; si vero laici vel monachi fuerint, communionem præventur. » Perfecta autem hæc sententia, iterum interrogati sunt si adhuc essent ita inobedientes ut prius. Illi vero in eadem pertinacia permanentes, tunc judicio omnium episcoporum et universalis sancti concilii secundum hæc sententiam ab omnibus episcopis et reliquis sacerdotibus exclusi sunt ab omni sacerdotali catalogo et communionem, et extorres, si irrevocabiles persistenter, a catholica Ecclesia facti sunt. Tunc ergo ab omnibus episcopis et reliquis Dei servis sive generali conventu judicatum est ut reciperet præfatus Aldricus episcopus suos monachos, et faceret ex eis quicquid ei libitum fuerit, et aliqui ei per manus a sancto concilio redditi sunt. Et judicatum est ei ab universa sancta synodo quod legibus evindicatum habebat suam causam et præfatum monasterium cum omnibus ad se pertinentibus canonicè et legibus conquistum, et ecclesie sibi commissæ futuris temporibus suisque successoribus lucratum, et quicquid inde ecclesiastico ordine facere et disponere Domino annuente decreverit, liberam in omnibus habeat potestatem faciendi. Idcirco necesse fuit ut præfatus episcopus et ministri sue sedis ecclesie hoc evindicatum vel hæc notitiam consilio et judicio omnium ad prædictam synodum convenientium episcoporum et reliquorum sacerdotum acciperent; ut si post hunc diem, quod fieri minime credimus, de hac causa aliqua causatio vel repetitio vel quedam calumnia instigantibus malevolis hominibus orta fuerit, eorum omnibus hæc notitia vel evindicatio declarata appareat, ut quod repetit evindicare non valeat, sed præsens conscriptio omni tempore vel notitia firma et stabilis permaneat. His præsentibus actum fuit. Drogo archiepiscopus et senior capellanus subscripsit. Autarius archiepiscopus subscripsit. Agolarus archiepiscopus subscripsit. Bernardus archiepiscopus subscripsit. Bernegarius [Bartholomæus] Narbonensis archiepiscopus subscripsit. Aguilinus Bituricæ urbis archiepiscopus subscripsit. Notho Arclatensis archiepiscopus subscripsit. Abtadus Genevensis episcopus subscripsit. Harinbertus Bajocensis episcopus subscripsit. Frecolfus Lexoviensis episcopus subscripsit. Theodoricus Cameracensis episcopus subscripsit. Erardus Tungrænsis episcopus subscripsit. Ragenarius Ambianensis episcopus subscripsit. Eecardus Noviomagencensis episcopus subscripsit. Ebroinus Pictaviensis episcopus subscripsit. Gundachar Limoticiensis episcopus subscripsit. Jonas Aurelianensis urbis episcopus subscripsit. Moduinus Ostudunensis episcopus subscripsit. Heribaldus Altiisiodorensis episcopus subscripsit. Adalbertus Tricacensis episcopus

subscripsit. Dodo Andegavensis episcopus subscripsit. Herchenradus Parisiæ urbis episcopus subscripsit. Humbertus humilis episcopus subscripsit. Fulcarius humilis episcopus subscripsit. Godofredus Seultensis episcopus subscripsit. Favvo Cavidonensis episcopus subscripsit. Hildi Virduensis episcopus subscripsit. Lupus Cadolonenis episcopus subscripsit. Stephanus humilis episcopus subscripsit. Walafridus diaconus rogatus recognovi et subscripsi.

Data viii Idus Septembris anno, Christo propitio, imperii domini Ludovici piissimi Augusti 23, indictione 1. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXXIV.

PRO ECCLESIA CENOMANICÆ URBS ET ALDRICO EIUS EPISCOPO.

(Anno 858.)

[Apud Baluz. *ibid.*]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si fidelium nostrorum justas et rationabiles petitiones ac postulationes, quas pro utilitate et exactione sanctæ Dei Ecclesiæ exposcunt, ad optatum effectum perducimus, non solum regiam atque imperialem consuetudinem in hoc exercemus, sed etiam eos nobis promptiores, ut credimus, atque devotiores facimus. Idcirco omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, presentibus scilicet et futuris, notum esse volumus quia Bavo vassallus noster nobis innotuit quod quandam villam sitam in pago Cenomanico nomine Tridentem de jure Cenomanicæ matris ecclesiæ per nostrum beneficium possideret, de qua per singulos annos nonas et decimas et legitimos census partibus præfatæ matris ecclesiæ et ejusdem rectoribus persolveret. Qua de re memoratus Bavo pertractans casum fragilitatis humanæ, et pavescens ultimum vocationis diem, timensque ne præfata villa aliquo cupiditatis suæ stimulo vel quolibet ingenio a jure præfatæ matris ecclesiæ alienata fieret, ideoque divino fervens amore, adiit clementiam nostram, suppliciter deprecans ut memoratam villam nomine Tridentem cum omnibus ad se pertinentibus partibus prædicte Cenomanicæ matris ecclesiæ et Aldrico ejusdem urbis venerabili pontifici presentaliter nostra imperiali auctoritate redderemus, et hanc redditionem per nostrum præceptum futuris temporibus firmius eidem ecclesiæ suisque rectoribus possidendam confirmassemus. Cujus petitionem ob amorem Dei et reverentiam ejusdem sancti loci servorumque Dei inibi famulantium libenter audivimus, et deprecationem ac pium desiderium ejus ad optatum effectum adimplere dignum duximus. Quapropter per hoc nostræ auctoritatis scriptum statuente decernimus atque jubemus ut quemadmodum prædictus Bavo fidelis noster memoratam villam cum omni integritate, sicut illa sub nostræ jure potestatis, quando a largitione nostra ipsum beneficium accepisse constat, pro elemosula anime nostræ et stabilitate imperii nostri memorato vena-

abili Aldrico episcopo ad patrem præscriptæ ecclesiæ suæ presentaliter reddidimus, ut in perpetua in utilitates et ejusdem ecclesiæ episcopi Deoque in ea deservientium permaneat. Idcirco suggerentibus atque humiliter postulantibus prædictis fidelibus nostris, memorato videlicet Aldrico episcopo et Bavo vassallo nostro, hoc nostræ confirmationis atque redditionis præceptum sæpedito Aldrico episcopo vel ad partem jam dicte urbis fieri jussimus, per quod decernimus atque jubemus ut nullus sub ditione imperii nostri degens ullo unquam tempore de prædicta villa vel de omnibus ad eam pertinentibus in quibuscunque pagis vel locis sæpedito Aldrico episcopo suisque successeribus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut quambet calumniam ingerere presumat; sed liceat ei et successoribus ejus quieto ordine memoratam villam cum omnibus locis et territoriis sive mancipiis et cum omnibus ad se pertinentibus jure ecclesiastico tenere et possidere, et quidquid pro opportunitate et commoditate præfatæ sedis ecclesiæ exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant futuris temporibus potestatem faciendi. Et ut hæc nostræ redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et de annulo nostro sigillari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminmarus notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

Data ix Kalend. Maias anno, Christo propitio, 25 C
C
Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXXV.

PRO EADEM ECCLESIA.

(Anno 858.)

[Apud Baluz., *ibid.*, pag. 117.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si precibus sacerdotum, quando pro suis vel ecclesiarum sibi commissarum necessitatibus aliquid intimare voluerint, aurem libenter accommodamus, eorumque justas ac rationabiles petitiones ac postulationes ad optatum effectum pervenire facimus, non solum regiam atque imperialem consuetudinem in hoc exercemus, sed etiam eosdem sacerdotes ad Domini misericordiam pro nobis exorandum promptiores atque devotiores facimus. Idcirco notum fieri volumus omnium fidelium nostrorum tam presentium quam et futurorum industria quia Aldricus venerabilis Cenomanicæ urbis episcopus accedens ad aures nostræ pietatis retulit nobis de quibusdam beneficiis quæ ante complures annos de jure sue sedis cum appendiciis eorum fuisset subtracta et ad publicum nostrum redacta, que modo Ghermundus, Ertikadus, Vulfardus, Bodo, et secii ejus vassalli nostri in beneficium data president, et sic præce-

deni tempore de manibus rectorum prædictæ urbis memoratorum vassallorum beneficia cum appendiciis et omnibus ad se pertinentibus clapsa esse. Sed cum nos ad rei veritatem diligentius investigandam fideles missos nostros Helisacharum venerabilem abbatem et Widonem comitem mitteremus, renuntiaverunt nobis per omnia ita verum esse. Cumque eorundem relatione prædictorum vassallorum beneficia non ad publicum nostrum, sed ad jus præfate Cenomanicæ ecclesiæ juste pertinere cognovissemus, complacuit elementæ nostræ suprascriptorum vassallorum beneficia cum omni integritate, quemadmodum ipsos ea per singula loca a largitione nostra accepisse constat, pro emolumento animæ nostræ memorato venerabili Aldrico episcopo ad partem prædictæ ecclesiæ suæ reddere, ut perpetuo in utilitates et usus ejusdem ecclesiæ Deoque in ea deservientium permaneat. Idcirco suggerente atque rogante prædicto venerabili episcopo hanc nostræ confirmationis atque redditionis præceptionem ei vel ad partem prædictæ urbis fieri jussimus; per quam decernimus atque jubeamus ut nullus fidelium nostrorum de jamdictis beneficiis vel de his omnibus que ad prædictorum vassallorum nostrorum, quibuscumque in locis consistant, beneficia pertinere noscuntur, memorato Aldrico venerabili episcopo sive successoribus ejus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut quamlibet calumniam ingerere præsumat, sed liceat ei et successoribus ejus quieto ordine memorata loca cum omnibus ad se pertinentibus jure ecclesiastico tenere et possidere, et quidquid pro opportunitate et commoditate præfate ecclesiæ exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant potestatem faciendi. Et ut hæc auctoritas nostra perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, et de annulo nostro jussimus sigillari.

Signum Ludovici piissimi imperatoris.

Hirminarius notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

Data viii Kal. Julias anno, Christo propitio, 22^a imperii domni Ludovici piissimi imperatoris, indicatione 15.

Actum Stramiaco supra fluvium Rhodanum in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXXVI.
PRO EADEM ECCLESIA.
(Anno 838.)

[Apud Baluz., *ibid.*, pag. 118.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si fidelium nostrorum justas et rationabiles petitiones ac postulationes quas pro utilitate et exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ exposcunt, ad optatum effectum perducimus, non solum regiam atque imperialem consuetudinem in hoc exerceamus, sed etiam eos nobis promptiores, ut credimus, atque

A devotiores facimus. Idcirco omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, presentibus et futuris, notum esse volumus quia Agbertus comes et ostiarus atque consiliarius noster nobis innotuit quod quamdam villam sitam in pago Cenomanico nomine Calisamen de jure Cenomanicæ matris ecclesiæ per nostrum beneficium possideret, de qua per singulos annos nonas et decimas atque legitimus census partibus præfate matris ecclesiæ et ejusdem ecclesiæ rectoribus persolveret. Qua de re memoratus Agbertus pertractans eorum fragilitatis humanæ, et pavescens ultimum vocationis diem, timensque ne præfata villa aliquo cupiditatis suæ stimulo vel quolibet ingenio a jure præscriptæ matris ecclesiæ alienata fieret; ideoque divino fervens amore, adit elementiam nostram suppliciter deprecans ut memoratam villam nomine Calisamen cum omnibus ad se pertinentibus partibus prædictæ Cenomanicæ sedis ecclesiæ et Aldrico ejusdem urbis venerabili episcopo præsentialiter nostra imperiali auctoritate redderemus, et hanc redditionem per nostrum præceptum futuris temporibus firmiter eidem ecclesiæ ejusque rectoribus possidendam confirmarem. Cuius petitionem ob amorem Dei et reverentiam ejusdem sancti loci servorumque Dei inibi Domino famulantium libenter audivimus, et deprecationem ac pium desiderium ejus ad optatum effectum perducere dignum duximus. Quapropter per hoc nostræ auctoritatis præceptum statuentes decernimus atque jubemus ut quemadmodum sæpeditus Agbertus fidelis noster memoratam villam cum omni integritate, sicut illa die sub jure nostræ potestatis erat quando a largitione nostra ipsum beneficium accepisse constat, pro emolumento animæ nostræ et stabilitate imperii nostri memorato venerabili Aldrico episcopo ad partem præscriptæ suæ sedis ecclesiæ præsentialiter reddidimus, ut in perpetuo in utilitates et usus ejusdem ecclesiæ Deoque in ea deservientium permaneat. Idcirco suggerentibus atque humiliter postulantis prædictis fidelibus nostris, memorato videlicet Aldrico venerabili episcopo et Agberto atque dicto fidei nostro, hoc nostræ confirmationis atque redditionis præceptum sæpedito Aldrico episcopo vel ad partem jam dictæ urbis fieri jussimus, per quod decernimus atque jubemus ut nullus sub ditione imperii nostri degens ullo unquam tempore de prædicta villa vel de omnibus ad eam pertinentibus in quibuscumque pagis vel locis sæpedito Aldrico episcopo sive successoribus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut quamlibet calumniam ingerere præsumat: sed liceat ei et successoribus ejus quieto ordine memoratam villam cum omnibus locis et territoriis sive mancipiis et cum omnibus ad se pertinentibus jure ecclesiastico tenere et possidere, et quidquid pro opportunitate et commoditate præfate sedis ecclesiæ exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant futuris temporibus potestatem faciendi. Et ut hæc nostræ redditionis au-

toritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et de annulo nostro sigillari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Maginarius notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

Data xvi Kal. Decembris, anno Christo, propitio, 26 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione secunda.

Actum Pictavis civitate publice in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXXXVII.

PRO ALDRICO EPISCOPO.

(Anno 858.)

[Apud Baluz., *ibid.*, pag. 119.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si sacerdotum Dei justis et rationabilibus petitionibus aures libenter accommodamus, easque ad optatum effectum perducimus, non solum regiam et imperatoriam exercemus consuetudinem, sed etiam eosdem pro nostris excessibus Domini misericordiam exorandis devotiores promptioresque facimus, atque per hoc immensam Dei misericordiam facilius nobis conciliandam esse confidimus. Idecirco notum esse volumus omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesie et nostris, presentibus scilicet atque futuris, quia Aldricus venerabilis Cenomanicæ urbis episcopus innotuit celsitudini nostræ quod multa ex his quæ in sua parochia agere debebat, et ad suum ministerium pertinebat, propterea quod jam assidue in nostro servitio vel etiam nobiscum detentus tandem commorabatur, neglecta erant tam in prædicatione seu confirmatione atque doctrina quam et in restauratione ecclesiarum, vel pravorum hominum correctione, sive in aliis atque in aliis ecclesie sibi commissæ utilitatibus, et cleri vel populi necessitatibus. Innotuit etiam quod mater ecclesia infra prædictam civitatem a multis temporibus constructa propter maceriarum imbecillitatem quotidie ad casum se præparabat, quam ideo a novo fundare et in meliorem statum et locum ædificare se velle dicebat. Lacrymabili quoque vultu coram nobis et fidelibus nostris asserebat quod si aliter ad suum peragendum ministerium otium a nobis impetrare non posset, magis vellet honores sibi collatos dimittere quam clerum et populum sibi commissum negligere, et propterea in perditionem, quod absit, incidere. Quapropter humiliter deprecatus est nostram clementiam ut liceret ei juxta canonicam auctoritatem habere æconomum qui pro illo exteriores curas gereret, et nostra servitia atque itinera, prout melius posset, sua vice faceret, et predictus episcopus ad ea quæ Dei sunt intendere et ad suum ministerium perficiendum certaret. Deprecatus est etiam ut si in proprio clero et in sua parochia talem æconomum qualem volebat, aut qualem necesse erat, sibi quæ secundum canonum institutionem per omnia obe-

dentem invenire minime posset, ut haberet licentiam undecunque et quemcumque de nostris fidelibus vellet tam infra palatium quam extra palatium sibi ecclesieque sibi commissæ eligere adiutorem et defensore, et quotiescunque necesse fuerit mutare, et meliorem vel utiliorem statuere. Cujus precibus aures favoris libentissime accommodantes, præscriptis suis petitionibus assensum præbimus, et postulationes ejus ad effectum usque perduximus. Concedimus quippe memorato pontifici per has auctoritatis nostræ litteras, quas ei fieri jussimus, concessumque in futuro esse volumus ut præfatus episcopus quiete, dum voluerit, in sua residat parochia, et pro nobis et pro commisso nobis a Deo populo Dominum exoret, suos vero homines cum suo æconomum vel quemcumque, et ut dictum est, elegerit, ulicumque nostra fuerit jussio vel necessitas ingruerit dirigat. Præcipientes ergo per hoc nostræ auctoritatis præceptum volumus atque jubemus quod si jam dictus episcopus nobis superstes fuerit, ut nullus filiorum aut successorum vel fidelium nostrorum præscripto pontifici ecclesieque sibi commissæ ullam perturbationem aut calumniam ingerere præsumat, aut facere volentibus consentiat, sed invidubundum vel defensionem pro Dei amore et pro nostra reverentia ei pleniter faciant, ut quiete et pacifice, ut præscriptum est et ei a nobis concessum, in sua ecclesia absque ullius impedimento ei residere et suum ministerium agere liceat: quatenus memoratum pontificem pro nobis et pro liberis nostris sive pro stabilitate et pace imperii a nobis Deo commissi attentius exorare delectet. Et ut hæc nostra auctoritas inviolabilem et inconulsam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Ludovici piissimi imperatoris.

Maginarius notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

Data xv Kal. Martias, anno, Christo propitio, 27 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione tertia.

Actum Pictavis civitate publica in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXXVIII.

PRO ECCLESIA CENOMANICA.

(Anno 858.)

[Apud Baluz., *ibid.*,]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si fidelium nostrorum justas et rationabiles petitiones et postulationes, quas pro utilitate et exaltatione sanctæ Dei Ecclesie exposcunt, ad optatum effectum perducimus, non solum regiam atque imperialem consuetudinem in hoc exercemus, sed etiam eos nobis promptiores, ut credimus, atque devotiores facimus. Idecirco omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesie et nostris, presentibus scilicet et futu-

ris, notum esse volumus quia Adalbertus comes et consiliarius noster nobis innotuit quod quamdam villam sitam in pago Carniense nomine Bonalla de jure Cenomanicæ matris ecclesiæ per nostrum beneficium possideret, de qua per singulos annos nonas et decimas et legitimum census præfate matris ecclesiæ et ejusdem ecclesiæ rectoribus persolveret. Qua de re idem Adalbertus pertractans easum humanæ fragilitatis, et pavesens ultimum vocacionis diem, timensque ne præfata villa aliquo cupiditatis suæ stimulo vel quolibet ingenio a jure præscripte matris ecclesiæ alienata fieret; ideoque divino fervens amore ad alienationem nostram suppliciter deprecans accessit ut memoratam villam nomine Bonallam cum omnibus ad se pertinentibus partibus prædictæ Cenomanicæ matris ecclesiæ et

Aldrico ejusdem urbis venerabili pontifici presentaliter nostra imperiali auctoritate redderemus, et hæc redditionem per nostrum præceptum futuris temporibus firmius eidem ecclesiæ suisque rectoribus possidendam confirmassemus. Cujus petitionem ob amorem Dei et reverentiam ipsius sancti loci servorumque Dei inibi Deo famulantium libenter audivimus, et deprecationem ac pium desiderium ejus ad optatum effectum adimplere digni duximus. Quapropter per hoc nostræ auctoritatis præceptum statuentes decernimus atque jubemus ut quemadmodum sæpeditus Adalbertus fidelis noster memoratam villam cum omni integritate, sicut illa die sub jure nostræ potestatis erat quando a largitione nostra ipsum beneficium accepisse constat, pro emolumento anime nostræ et stabilitate imperii nostri memorato venerabili Aldrico episcopo ad partem præscriptæ suæ sedis ecclesiæ presentaliter reddidimus, ut in perpetuum in utilitates et usus ejusdem ecclesiæ Deoque in ea deservientium permaneat. Idcirco suggerentibus atque humiliter postulantibus prædictis fidelibus nostris, memorato videlicet Aldrico episcopo et Adalberto jam dicto fideli nostro, hoc nostræ confirmationis atque redditionis præceptum sæpedito Aldrico episcopo et ad partem jam dictæ orbis fieri jussimus, per quod decernimus atque jubemus ut nullus sub ditione imperii nostri degens ullo unquam tempore de prædicta villa vel de omnibus ad eam pertinentibus in quibuscumque pagis et locis sæpedito Aldrico episcopo suisque successoribus nullo unquam tempore inquietudinem facere aut quamlibet calumniam ingerere præsumat; sed liceat ei et successoribus ejus quieto ordine memoratam villam cum omnibus locis et territoriis sive rancipiis et cum omnibus ad se pertinentibus

A jure ecclesiastico tenere et possidere, et quidquid pro opportunitate et comoditate præfate sedis ecclesiæ exinde facere decreverint, liberam in omnibus futuris temporibus habeant potestatem faciendi. Et ut hæc nostre redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et de annulo nostro sigillavimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.
Hermimarus notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

Data xv Kalend. Maias, anno, Christo propitio, 27 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione prima.

Actum Aquisgrani palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXXIX.

^a CONCANIUM A TATONE ABBATE CAMPIDONENSI CUM WANINGO COMITE INITUM CONFIRMATUR.

(Anno 858, 14 Junii.)

[Apud Neutgart., *Codex Alemannicus*, pag. 251.]
In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si ea quæ fides nostri pro eorum opportunitatibus inter se commotaverint, nostris confirmamus edictis, imperialem exercemus consuetudinem, et hoc in postmodum jure firmissimo mansurum esse volumus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam et futurorum, industria, quia dilectus filius et æquivoqus noster Ludovicus gloriosus rex nobis innotuit eo quod Tatto venerabilis abbas monasterii vocabulo Campidona, nec non et Waningus comes ^b quasdam res pro ambarum partium opportunitate commutassent. Dedit igitur nostro permissu prædictus Tatto abbas ex rebus prædicti monasterii sui prænominato Waningo comiti ad proprium quidquid juris ejusdem monasterii in locis quæ dicuntur Plezza ^c, Pazeinhova ^d, Horruane ^e, et in Southem ^f habebatur, excepta marka silvæ et curtilli, quæ pro Aldrico ^g ad memoratum monasterium delegata est, et exceptis illis pratis in Gundilense ^h, et Cuttinwanc ⁱ, reliqua omnia, quæ in supra dictis locis in jure præscripti monasterii possidebantur, cum markis et omnibus appendiciis suis prædicto Waningo comiti commutando tradidit, et e contra in compensatione earumdem rerum dedit sæpe dictus Waningus comes ex rebus comitatus sui antedicto Tattoni abbati ad partem prænominati monasterii sui quidquid in villa, vocabulo Reoda ^j tam terris quam et pratis, atque etiam silvis, aquis, et markis, vel omnibus rebus ex jure comitatus sui in-

^a Ex chartulario antiquissimo abbatie Campidonensis in lucem produxit R. P. Rasslerus in Append. ad *Vindicat. contra Vindic.*, pag. 27.

^b Waningum inter comites Nibelgovicæ censo, quod in aliis chartis aperte ad dictum pagum refertur.

^c *Bless*, ad dextram Hilare fl., infra *Memmingen*.

^d *Batzschfen*, prope Augustam Vinthelicorum.

^e *Uwoblin*, *en*, ib.

^f *Sundheim*, ad Gunzam fluv.

^g Aldricus presbyter, cujus cella memoratur in alio Ludovici diplomate.

^h Culpa amanensis, ut videtur, pro Gundilense; hodie *Guntzeck*, inter Hilaram et Gunzam.

ⁱ *Gottens*, prope *Sundheim*. Loca huicque recensita ad diocesium Augustanam pertinent, trans Hilaram sita.

^j *Rieden*, supra confluentem Eitrach et Hilare.

ibi possidere dignoscitur, similiter et quidquid in A loco qui dicitur Eitrah^a de jure præfati comitatus sui possidebat. Unde et duas commutationes pari tenore descriptas, manibusque suorum, et aliorum honorum hominum manibus roboratas, præ manibus se habere professus est, sed pro integra firmitate petiit celsitudinem nostram ut easdem commutationes denuo per nostræ mansuetudinis præceptum plenius confirmare deberemus, cujus petitioni denegare nolimus, sed sicut unicuique fidelium nostrorum iuste et rationaliter petentium, ita nos illis concessisse, atque in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo jubemus, ut quicquid pars iuste et rationaliter alteri parti contulit, per hanc nostram auctoritatem deinceps jure firmissimo teneat atque possideat, et quidquid exinde facere decreverit, libero in omnibus potiat arbitrio faciendi. Et ut hæc nostræ confirmationis auctoritas inviolabilis perseveret, de annulo nostro subter eam jussimus sigillare.

Signum domni Ludovici imperatoris Augusti.

Bartholomæus^b notarius ad vicem Hugonis recognovi, et subscripsi.

Data xviii Kal. Julii, anno, Christo propitio, 25 imperii domni Ludovici^c piissimi Augusti, indictione prima^d. Actum Noviomago^e palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CGXXX.

PRO MONASTERIO COMMERCIACENSIS.

(Anno 858.)

[Apud Marten., *Thes. Anecd.*, tom. I, pag. 28.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina propitiante clementia, imperator Augustus.

Si servorum Dei eorumque necessitates, qui ex toto sæculo reliquise noscuntur, consulimus, et eas pia sollicitudine et imperiali providentia procuramus, ad emolumentum animæ nostræ et ad æternam beatitudinem capessendam hoc procul dubio pertinere confidimus. Idcirco notum fieri volumus, Deo disponente, successoribus nostris, rectoribusque, atque agentibus, monasterii S. Martini patroni nostri, ubi ipse pretiosissimus Christi confessor corpore requiescit, presentibus et futuris, quia divino tacti amore, complacuit celsitudini nostræ, quandam villam juris ejusdem monasterii nomine Cusciacus ad cellam Sancti Pauli, quæ rustico nomine Cormariæ dicitur, quam Itherius quondam abbas ejusdem monasterii in propriis rebus novo opere construxit, atque memorato monasterio delegavit, ob utilitates ejusdem cellæ, et necessitates

^a Eitrah, vicus ib. in diocesi Constant.

^b Refert Schaannatus, Tradit. Fuldens., p. 176, aliud diploma Ludovici Pii xiii Kal. Martias an. 26 imperii datum, atque a Bartholomæo notario ad vicem Hugonis recognovum et subscripsum. Bartholomæum abbatem S. Martini in Insula Barbara diocesis Lugdunensis fuisse arbitror, his verbis in indice societatum monasterii Augiensis memoratum: ^c Ex monasterio S. Martini Insule Barbaræ Bartholo-

monachorum inibi Deo famulantium fulciendas, nostre auctoritatis præceptum tradere, atque ut in ejus jure perpetuo consistat per eandem auctoritatem delegare, cum omnibus ad se pertinentibus, videlicet domibus, utrisque ædificiis, terris, vineis, silvis, pratis, campis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, cultis locis et incultis, mobilibus rebus et immobilibus, ac seipsas moventibus, mancipiis utriasque sexus et ætatis, totum et ad integrum, vel in exquisitum quantumcuque ad eam præsentem tempore iuste et legaliter pertinere cognoscitur, ac per hoc libuit celsitudini nostræ memoratam munificentiam nostræ liberalitatem imperiali auctoritate firmare, et regali sanctione solenniter roborare. Proinde hos nostræ majestatis apices fieri, atque

B Audacro, qui nunc idem monasterium regere dignoscitur, successoribusque ejus, patribus videlicet ejusdem cellæ, dare decrevimus, per quos sancimus atque omnimodis præcipimus, ut memorata villa cum sui integritate abhinc in futurum in jure et dominatione memoratæ cellæ monachorumque inibi Deo per successiones famulantium consistat, et quicquid publicis vel privatis obsequiis, abbatibus rectoribusque memorati monasterii S. Martini impendere deluit, totum ad jus et profectum præfatæ cellæ proficiat, quam in honore S. Pauli dicatam esse diximus, quatenus fabricæ ejusdem, monachorumque inibi usibus Deo famulantium deserviat, atque in augmentis proficiat, et ejusdem beati apostoli Christi gloriosis interventionibus nobis divina propitiatio gloriosius curat. Et ut hæc nostræ delegationis auctoritas perpetuis temporibus... de annulo nostro subter eam jussimus sigillare.

Hirminmarus notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsi.

Data xvi Kalendas Julii, anno, Christo propitio, 24 imperii domni Ludovici Augusti, indictione 15. Actum Theodonis villa palatio regio in Dei nomine feliciter.

CGXXXI.

CONFIRMATIO COMMUTATIO QUORUNDAM PRÆDIOUM INTER HILDUINUM ABBATEM DIONYSIANUM ET ERMEN- TRUDEN ABBATISSAM JOTRESEM.

(Anno 859.)

[Apud Mabill., *de Re diplomatica*, pag. 545.]

D In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si enim ea quæ fideles imperii nostri pro eorum opportunitatibus inter se commutaverint, nostris confirmamus edictis, imperialem exercemus consuetudinem, et hoc in postmodum jure firmissimo man-

mens abbas, Mabillon., *Vet. Analect.*, fol. 426. col. 2.

^c Errore scriptoris chartularii pro *Ludovici*; ut superioribus *marka* et *markis*, pro *marca*, *marcis*.

^d Anno 858, vicesimo quinto Ludovici Pii, currebat indictio 1.

^e Ludovicum Pium filiumque cognovimus hoc mense Noviomagi versatos fuisse constat ex Annal. Bertin. ad hunc annum. Cf. Annal. Metens., Fuldens.

surum esse volumus. Idcirco noverit omnium fide-
 lium nostrorum, tam presentium quam et futuro-
 rum, industria, quia Hilduinus vir venerabilis, mo-
 nasterii Sancti Dionysii abbas, nobis innotuit eo
 quod cum Ermentrudi monasterii sanctæ Mariæ Jo-
 derensis abbatisa pro ambarum partium opportuni-
 tate de quibusdam rebus commutationem fecisset.
 Dedit igitur nostro permissu prædicta Ermentrudis
 abbatisa de rebus Sanctæ Mariæ sibi commissis
 partibus monasterii Sancti Dionysii vel Hilduini ab-
 batis in pago Meldensi et in villa quæ vocatur Cucia-
 cus curtiles II, habentes inter ipsos curtiles et vineam
 plus minus bunarium unum et arpennum unum; in-
 ter terram arabilem et pratium ac concites bunarua
 XI et arpennum unum. Contra in recompensatione
 hujus meriti dedit jam dictus vir venerabilis Hildui-
 nus abbas ex rebus monasterii sui jam fati partibus
 Sanctæ Mariæ monasterii Joderensis seu Ermentrudis
 abbatisæ in ipso pago et in villa quæ dicitur Lin-
 tiacus, de rebus Sancti Dionysii curtiles tres, ha-
 bentes inter ipsos curtiles et vineam plus minus bu-
 narium unum et dimidium, inter pratium et terram
 arabilem bunarua XI et arpennum unum. Unde et
 duas commutationes pari tenore conscriptas, mani-
 busque honorum hominum roboratas se præ manibus
 habere professus est sed per integra firmitate
 petiit celsitudinem nostram ut easdem commutationes
 denno per nostræ mansuetudinis præceptum pleni-
 us confirmare deberemus. Cujus petitioni denegare
 nolimus; sed sicut unicuique fidelium nostrorum
 juste et rationabiliter petentium, ita nos illis
 concessisse atque in omnibus confirmasse cognos-
 cite. Præcipientes ergo jubemus ut quidquid pars
 juste et rationabiliter alteri contulit parti, deinceps
 per hanc nostram auctoritatem teneat atque possi-
 deat, et faciat exinde jure ecclesiastico quidquid ele-
 gerit. Et ut hæc auctoritas commutationis firmior
 habeatur, et per futura tempora plenius conserve-
 tur, de annulo nostro eam subter jussimus sigillare.

Gloriosus notarius ad vicem Hugonis recognovi et
 subscripsit.

Actum Attinaco palatio regio, anno 26 imperii
 domni nostri Ludovici piissimi imperatoris.

^a Integrum ex veteri chartulario vulgavit P. Rasser in Append. ad Vindict. contra Vindie., pag. 29; commendatus vero Mabillonius ex ipso archetypo, *Vet. Analect.* fol. 448. Exstat quoque mendis quibusdam compersum ap. Lunigium, *Spicileg. eccles.*, tom. III, pag. 170, et Dau. Eberth. *Bavrig. Clavis diplom.*, p. m. 365.

^b Drogoneum episcopum Metensem, fratrem Ludovici Pii, etiam archiepiscopi comitis celebrata actor Annal. Bertin. ad an. 835, et Hincmarus in posteriore opere adversus Gothealeum, c. 36. Primus etiam subscripsit Actis generalis conventus, an. 838 in Carisiaco palatio habiti. ^c Drogo archiepiscopus et senior capellanus. ^d Ap. Bouquet, tom. VI, pag. 497, 255 et 502.

^e Exstant supra et infra Campidonam, ad sinistram oram Hilare, duo vici, quorum alter *Martiuszell*, alter *Krugzell* vocatur. Priorem hic indicari verosimilius videtur, quod possessorum nomina locis conjuncta nunquam immutata fuerint.

^f Hodie Algovia, *Algovii*.

A Datum x Kal. Februar., indictione II, in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXXXII.

PRO ABBATIA CAMPIDONENSIS ^a.

(Anno 859, 18 April.)

[Apud Neugart., *Codex Alemannicus*, pag. 237.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovici, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

Si locis Deo dicatis, etc. Idcirco noverit industria omnium fidelium nostrorum, presentium scilicet et futurorum, quia ad deprecationem dilectissimi fratris nostri Drogonis ^b venerabilis archiepiscopi, sacrique palatii nostri summi capellani, quamdam cellulam appellatam Aldrici cella ^c, quæ domino ac genitori nostro Carolo prestantissimo imperatori tradita est, quæ in ducatu Alamanne sita est in pago Albigoi ^d ad quoddam monasterium quod dicitur Campidona, ubi presentium venerabilis Tatto abbas præest, ob emolumentum animæ nostræ, et æternæ retributionis fructum subdere, et de nostro jure, in jus et potestatem prædicti monasterii solemnem donationem nobis transferre placuit. Pro hoc itaque nostre favore atque licentia dedit jam dictus venerabilis abbas Tatto ex ratione monasterii sui Ratulfo presbytero atque capellano nostro, qui jam pridem eandem cellulam nostra largitione tenuit, ad habendum in beneficium diebus vite suæ in pago Keltenstein ^e, in loco qui dicitur Hruodoldisbova ^f, sex abbas vestitus sub integritate earum, et in alio loco in pago Augustgovi ^g quamdam cellulam nuncupatam Herilesella ^h cum omnibus ad se pertinentibus, eo videlicet modo ut præfatas res monasterii, diebus tantum vite suæ habeat, et post obitum suum revertantur ad præominatum monasterium perpetualiter possidenda.

Siguum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminmaris ⁱ notarius ad vicem Hugonis recognovi et subscripsit.

Data xiv Kal. Maias, anno, Christo propitio, 26 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione secunda. Actum Bodoma ^j regio palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

^a Pagus a rivo Gelnach dictus, qui in diocesi Augustana supra oppidum Kaufbeuren oritur. Cf. Chron. Gottwic., lib. IV, pag. 649.

^b Rudertshofen prope Kaufbeuren.

^c Terminos hujus pagi ita describit reverendissimus Besselius: « Augustov tractus ille terræ esse videtur qui hodieum supra Augustam Vindelicoium inter fluvios Lieum, Wertach et Sinkel protenditur, ac campus Lici (*das Lechfeld*) appellatur.

^d *Hirszell* prope Kaufbeuren in eodem tractu

^e Ap. Rasserum male *Hirminmaris*.

^f Bodama, Bodoma, hodie *Bodman*, ad infimum oram lacus Bodamici, villa olim regia ac palatium, omissum a Mabillonio de *Re diplom.*, lib. IV. *Bedonia* vocatur ab auctore Vitæ Ludovici Pii, ap. Bouquet., tom. VI, pag. 422. Ludovicum Pium tempore Quadragesimæ Bodomam venisse, ac festum Paschatis ibidem hoc anno celebrasse, testantur *Annales Bertiniani*, et *Hermannus Contractus* ad hunc annum.

CCXXIII.

PRO MONASTERIO CAMPIDONENSI. *

(Anno 839, 1 Septemb.)

[Apud Neugart, *Codex Alemannicus*, pag. 259.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia ^b, imperator Augustus.

Si erga loca divinis cultibus mancipata, etc. Idcirco notum esse volumus cunctis fidelibus nostris, presentibus scilicet et futuris, quia concessimus monasterio, quod dicitur Campidona, quod est constructum in honore sanctæ Mariæ semper virginis, et sanctorum Gordiani, et Epimachi martyrum ^c, quos bonæ memoriæ Hildegarda mater nostra ^d ad eundem locum, pro divinis eis officiis adhibendis collocavit, ubi et nunc venerabilis abbas Tatto præest, ut quandoeunque divina vocatione prædictus abbas vel successores ejus de hac luce migraverint, pro divinæ auctoritatis gratia et amore præfate Hildegardæ matris nostræ, monachi ibidem Deo militantes licentiam habeant, quandiu inter se tales invenire poterint, qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem et consensum eligendi abbates, etc.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Hirminmaris notarius ad vicem Hugonis reco-
govi et subscripsi.

Data Kalend. Septembris, anno, Christo propitio, 26 imperii domni Ludovici piissimi Augusti, indictione 2^a. Actum Cabalauno ¹ civitate palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXXXIV.

PRO MONASTERIO DEENSI ⁵.

(Anno 839.)

[Apud Cliffetium in probat. ad *Hist. abb. Trenorciensis*, pag. 194, et apud D. Bouquet., *Recueil des Hist.*, tom. VI, pag. 628.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus.

* Exstat apud Mabillon., *Vet. Analect.*, nov. ed. fol. 448, et Lunigium *Spicileg. eccles.*, part. III, cap. 5, pag. 169. Fragmentum exhibet D. Bouquet., tom. VI, pag. 626.

^b Insolita quidem est hæc formula post annum 835. Supra enim vidimus aliud Ludovici Pii diploma, abbatie Campidonensi concessum, n. 252, ubi consueta ab eo tempore habetur, *divina repropitiante clementia*, quæ deinceps usum fuisse Ludovicum Pium ipsemet testatur Mabillonius, de *Re diplom.* l. II, c. 3, n. 15. Asserit tamen vir eruditissimus in suo *Itinere Germanico*, *Analectis* præmisso, se pleræque vidisse hujus abbatie diplomata, etiam authentica, quorum aliqua, quæ inter et præsens est, in consequentibus referenda sint. Nequidquam igitur de integra hujus diplomatis fide addubitavit vir in discernendis instrumentis publicis peritissimus.

^c Corpora horum sanctorum an. 774 Roma in Alemanniam ac quidem in Campidonense monasterium recens nempe exstructum, delata esse, testa-

A Si liberalitatis nostræ munere de beneficiis a Deo nobis collatis, locis Deo dicatis aliquid contulerimus, id nobis et ad mortalem vitam feliciter transigendam, et ad æternam perpetualiter obtinendam profuturum liquido credimus. Idcirco notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei ecclesiæ et nostris [tam presentibus quam et futuris,] quia divino tacti amore centulimus ad monasterium Deas, in quo sanctus Philibertus confessor Christi corpore requiescit, constructum in honore beatissimorum Petri et Pauli apostolorum, ubi venerabilis vir Hilbodus abbas præesse dignoscitur, quamdam villam juris nostri, nomine Scobrit, quæ est in pago Pietavo, in vicaria Racinse, cum omnibus ad se pertinentibus vel aspicientibus, et cum mancipiis utriusque sexus vel ætatis. Memoratam itaque villam, cum ecclesia Sancti Vitalis, domibus cæterisque ædificiis, terris cultis et incultis, vineis, pratis, pascuis, silvis, salinis, molendinis, exitibus et regressibus, quantumcunque ad prædictam villam pertinet, et nostri juris atque possessionis jure proprietatis est, totum et ad integrum vel inæquisitum, de nostro jure in jus et dominationem prædicti monasterii transferimus: ita videlicet ut quidquid ab hodierno die et deinceps rectores atque ministri ejusdem monasterii de prædicta villa, vel [de iis] quæ ad eam pertinent, facere, ordinare atque ad utilitatem ejusdem monasterii facere elegerint, liberam atque firmissimam in omnibus habeant potestatem faciendi. Et ut hæc nostræ largitionis atque concessionis [auctoritas] per diuturna tempora inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria nostra eam subter firmavimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Ludovici serenissimi imperatoris.

Ego Meginarius notarius ad vicem Hugonis reco-
govi et subscripsi.

Data v Kalendas Decembris, anno, Christo propitio, 26 imperii domni Ludovici serenissimi imperatoris, indictione tertia. Actum Pietavis in Dei nomine feliciter. Amen.

tur Hermannus Cont. in Chron. ad hunc annum. ^d Non obscure vel ex hoc loco colligitur abbatiam Campidonensem ab Hildegarda, Caroli Magni uxore, fundatam fuisse, citamsi pro genuino non habeatur diploma ejusdem imperatoris, editum in Lunigii *Spicileg. eccl. loc. cit.*, ubi annus 775 cum indictione 2 ad suum legitur, contra morem ejus avi. Patronos simul ac impugatores illius recenset Dan. Eb. Baringius, *Clav. diplom.* p. 58, ed. Hanov. an. 1754.

^e Indictio cum anno imperii Ludovici Pii optime coheret.

^f Id est Cabilone, *Châlons-sur-Saône*. Consentit auctor vitæ Ludovici Pii, cap. 61. Narratis enim quæ hoc anno acciderant: « Imperator itaque, porro adit, uti condixerat, tempore autumnali Cabilonensem urbem petiit, et tam ecclesiastica quam publica pro suo more disposuit. »

^g Valgo *Deo seu Grand Lieu*, nunc prioratus in diocæsi Namocensi.

CCXXXV.

PRO ASIA ABEATISSA.

(Anno 859.)

Privilegium Lotharii I imperatoris, quo Asiae abbatissa monasterii Ticinensis Sanctae Mariae, cui nomen Theodote, concedit terram positam inter murum et autemurale civitatis Ticinensis.

[Muratori, *Antiquit. Italicae*, tom I, pag. 918.]

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei aeterni, Lotharius, divina ordinante providentia, imperator Augustus, etc.

Igitur omnium fidelium sanctae Dei Ecclesiae nostrorumque cognoscat solertia, qualiter . . . . . nomine Asia abba de corobio quod dicitur Theodote, quod est factum in honore Dei genitricis semperque virginis Mariae degens sub regula eximii sanctissimique Patris Benedicti, petiit piam celsitudinem nostram ut ob Dei reverentiam et animae nostrae mercedem, ad augmentum utilitatis ejusdem sancti loci, et supplementum necessitatum ibidem Deo famulantium, quaedam terra ibidem necessaria inter murum civitatis et autemuralem conferrenus. Cujus petitionem nos animae nostrae mercedis proficuum recolentes libenter annuimus, effectuosaque deliberatione perenniter mansurum ac nostra auctoritate perfecimus; sed ut futura per tempora nullam refractionem inde quis inferre audeat, et rei collatae rationem, et ipsis adjacentibus in hac nostra auctoritate inserere decrevimus; terminia vero de praefata terra haec sunt: de superiori capite porta quae dicitur Marenca, usque ad turrim ipsius monasterii, ubi est oratorium in honore sancti archangelii Michaelis, cum ingressibus et egressibusque in via publica. Insuper etiam ex subteriori parte turris jam dictae usque territoria monasterii saepe dicti: de uno latere terra ipsius monasterii, de alio latere via publica habet in longo pedes numero LXXX et VIII et in lato pedes XXIX. Petiit etiam serenitatem culminis nostri ut et commutationem, quam nostra auctoritate se praefata abbatissa, nec non et Teutberga de res sanctae Mariae semper virginis de superscripto monasterio Deado et monasterium novum, quod est situm in honore sanctae Agathae, congruam commutationem ac rationabilem sub praesenti nostra auctoritate confirmarem, ac firmissimo jure ex utraque parte roborarem, sicuti et fecimus. Praecipientes ergo jubemus, sicuti et perenniter mansurum volumus, ut nemo fidelium nostrorum parti praescripti monasterii de his omnibus rebus quolibet tempore

A nullam inferre praesumat molestiam aut contrarietatem, sed sub omni integritate, sicut ibidem a nobis concessae sunt, et a nostra auctoritate condonatae peremittere ibi in utilitate ejusdem monasterii absque cujuslibet refragatione, aut qualibet inquietudine permanent. Si quis vero contra hujus nostri praeccepti securitatem violentiam aliquam vel occasionem inferre tentaverit, sciat se compositurum auctori optime libras LX, medietatem palatio nostro, et medietatem parti ejusdem monasterii. Et ut haec nostra auctoritas plenior in Dei nomine obtineat vigorem, manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum Lotharii serenissimi Augusti.

B Dructemirus subdiaconus atque notarius ad vicem Algimari recognovit.

Data pridie Nonas Maias, anno, Christo propitio, imperii domini Lotharii pii imperatoris IX, indictione 2.

Actum Papia palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

CCXXXVI.

DIPLOMA LOTHARII IMP. PRO MONASTERO LUCERNENSI ^a.

(Anno 859.)

[Apud Nengart, *Codex Aemanicus*, pag. 245.]

In nomine Domini Jesu Christi Dei aeterni, Lotharius, divina ordinante providentia, imperator Augustus.

C Noverit industria omnium fidelium nostrorum quia vir venerabilis Sigimarus ^b abbas ex monasterio quod dicitur Vivarium peregrinorum, situmque est in ducatu Alsacense super fluvium Morbae, detulit nobis sacrae memoriae genitoris nostri Ludovici auctoritatem, in qua erat insertum qualiter atavus noster Pippinus, quondam rex, et ipse postmodum in sua clemosyna concessisset monasterium Lucaria ^c vel monachis ibidem degentes homines ingenuos quinque his nominibus Vualdonem, Vulfarium, Vulfinum, Vuolfoldum et Vulbertum, cum filiis et posteris eorum, commanentes in loco nuncupante villa Eman ^d super fluvium Ruisa ^e in pago Aregava videlicet, ad illud quod ad partem publicam facere consueverant, ad praedictum monasterium D fecissent. Praecipientes igitur jubemus, etc. Et ut haec auctoritas nostra firmiter et per futura tempora melius conservetur, de anno nostro subter jussimus sigillari.

Eichardus ad vicem Agilmari recognovi.

^a Typis mandatum in *Aeg. Tschudii Gallia Comata*, pag. 149, atque a Guillimanno, *Rever. Helvet.*, lib. III, cap. 4; Lunigio, *Spicileg. eccles.*, part. III, cap. 3, pag. 178; Bouquet *Rever. Gall. Script.*, tom. VIII, pag. 366; Schoepflino, *loc. cit.*, ex authentico Murbaecensi.

^b Sigimarus Murbaecensis in catalogo abbatum hujus monasterii, quem P. Borelhus *Germ. Sac. part.*

II, pag. 258, ex schedis sibi communicatis vulgavit, perperam ibidem dictus Sigismundus, sexto loco ponendus est.

^c Lucerna.

^d Leg. Eman (*die Emma*), Emma, Emmeta, major et minor, in pago Lucernensi.

^e Leg. Ruisa, vel Rusa, ut legerunt Tschudius et Guillimannus; vulgo *die Ruis*, *Reusa*.

Data viii Kalend. Augusti, anno, Christo propitio, A 5^b. Actum Strazbur civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

^a Anni regni Lothariani in Italia ab an. 820 reputantur, quo regni istius provincie declaratum esse Lotharium necesse est; cum in aliis diplomatis hujus imperatoris, ubi annus imperii et regni separatim designantur, hic vicenario numero illum semper excedat, quamvis enim Bernhardus Langobardorum rex jam anno 818 obierit, non tamen illico compressi erant subditi, ejus partibus addicti, ut conjicit Chilletius in probationibus Hlist. Tornue., pag. 268. Cf. D. de Saint Marc, *Abbrégé chronologique de l'histoire générale d'Italie*, tom. 1, pag. 467.

^b Indictio 3 respondet anno 840.

LUDOVICI PII EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA

LUDOVICI AD MAGNUM ARCHIEPISCOPUM SENONENSEM.

Mittit exemplum a regule canonice decrete in concilio Aquisgranensi.

(Anno 816.)

[Baluz., *Capitul.*, tom. I, pag. 454.]

Gloriosissimus Ludovicus, superno munere victor super Augustus, venerabili in Christo Magno, Senonice urbis archiepiscopo, in Domino salutem.

Sicut vobis nuperrime in sacro conventu, quem Deo annuente Aquisgrani palatio aggregavimus, ubi multa, favente Christo ecclesiastice, imo catholice, acta sunt, meminimus promississe, misimus, tue venerande paternitati per presentes missos nostros, Ermenfredum videlicet et Haynonem, formulam canonicæ institutionis quam idem sacer conventus ex sanctorum Patrum sparsim digestis sententiis colligere atque in unum congerere studuit: quam quia vobis transcribendi angustia temporis facultatem denegavit, studii nostri fuit eam diligenter transcribi jubere, ut absque ulla depravatione aut detractione textus ejus ad vos usque incolunt perferretur. Proinde has literas ad tuam direximus sanctitatem, per quas jubemus ut memor admonitionis nostræ, suffraganeos tuæ dioceseos loco et tempore competenti ad te convocare studeas, et eandem institutionem per singula capitula coram ecclesiasticis ordinibus prælegi facias, et qualiter eam sacer conventus ob emolumentum animarum instruere salubriter curaverit, patenter edoceas, et his qui canonicæ professionis censentur nomine, secundum ministerium tibi divinitus collatum, et nostræ auctoritatis præceptum, coram memoratis missis nostris observandum percontes. Eorum autem qui tardioris sunt ingenii, et eam forte plene intelligere nequeunt, tuo sive provincialium tuorum episcoporum dono scientie pollettum studio, ejus notitia sensibus perfundatur.

^a Tam laudabile Ludovici Pii consilium, quod auctores illorum temporum sanimopere celebrarunt, alii, re minus considerata, reprobarunt posterioribus seculis; et ut opinioni suæ potiorem fidem conciliarent, quidam finxerunt vocem insigni prodigio eoribus eidem exprobrasse Ludovico, quod Ecclesie venam addidisset. Quapropter Gontius anno 817, num. 140 et seqq., examinat quid Petrus Damiani, qui scripsit opusculum xxiv contra canonicos, qui licet in commune fructibus ecclesiarum

Nam et tuam nihilominus providam volumus esse beatitudinem, ut eam solerti cura prædicti missi nostri omnes, prout insinuaveris, transcribere absque ulla depravatione et detractione præmoneant; quoniam qualiter diligenter studioseque, distincte et aperte transcribatur, illos satis institimus. Cujus nempe exemplar idcirco in armario palatii nostri recordi fecimus, ut per hoc nosse et inquirere possemus utrumne ab aliquo negligenter transcripta fuerit; quia, ut comperimus, dum in eodem sacro concilio perlegeretur, antequam coram nobis ab eodem concilio prolata, et necdum mensura cibi et potus plane statuta fuisset, invidi magna ex parte illam detruncentes, quedam capitula inconsulte ex ea transcriperunt. Unde necesse est ut si aliquem in tua diocesi tale fecisse repereris, hujuscemodi factum coram provincialium tuorum episcoporum conventu, et coram præscriptis missis nostris, frusteris, et hanc authenticam, ut præmisimus, diligenter, sicut missi nostri eis insinuaverint, transcribi percontes. Volumus ergo ut omnes prælati canonicorum diligenter illam transcribant, studiose intelligant, efficaciter, quantum Dominus eis posse dederit, ob suam subditorumque utilitatem opere adimplere procurent; ut quando nos, sicut in eorum sacro et venerabili concilio generaliter omnibus diximus, missos nostros hujus negotii inquirendi gratia per universum imperium nostrum, Kalendis Septembris venturis, direxerimus, omnes, prælati videlicet et subditi, juxta capacitatem et possibilitatem suam, eadem instructione informati atque instructi, ejusdem operatore inveniant strenui. Quoniam diligenti indagine, vita comite, inquirere jubebimus qualiter unusquisque palatorum ministerium suum expleat, qualiter jussioni nostræ in claustris et cæteris canonicorum necessariis habitationibus, et in eorum stipendiis dandis, et receptaculis pauperum preparandis obtulerint,

alerentur, pecuniam aliaque bona seorsum possidebant; quid Joannes Maburnus, qui Livriacensi monasterio diocesis Parisiensis præerat anno 1500, in regulam Aquisgranensem et in ipsum Ludovicum scripsit: eosque hac in re deceptos esse ostendit, ut ibidem legere est. Vide etiam Pagium ad an. 816, num. 16 et 17. Duas alias epistolas de eodem argumento misit Ludovicus, alteram Siebario archiep. Burdegalensi per Adalatum, alteram Arnoni archiep. Salzburgensi per Nothoneum.

vel quis clerum suum secundum hujus institutionis A normam et cætera spiritalia exercitia informare studuerit, aut si quis quem eorum quos in Dei servitio rationabiliter gubernare potuit, causa avaritiæ abjecerit : quia ut hæc quæ præmisimus, absque ullius difficultatis oppositione, in locis in quibus facta necdum erant, fieri opportunissime possent, unius anni spatium, sicut nosti, ad hæc peragenda tribuimus. Qui vero hoc annuo tempore nostræ, imoque Dei jussioni, juxta vires obtemperare neglexerit, cæteris, ne talia facere audeant, terrorem procul dubio incutit. Misimus itaque tibi institutionis formam quam idem sacrum et venerabile concilium ex sanctorum Patrum sententiis diligenter excoepit, et sanctimonialibus in uno collegio canonicè degentibus observandam percensuit : quam B

sive per te, sive per comprovinciales tuos episcopos, in omnibus tuæ dioceseos puellaribus monasteriis, in quibus canonicè vivitur, studiosè præscriptam haberi volumus. Sed et hoc decernimus ut a vobis tam abbatissis quam cæteris sanctimonialibus tradatur, et qualiter eam tenere debeant vestro studio informentur. Cæterum nisi aliquam abbatissarum quando nos ad præsentiam nostram venire jusserimus, alio tempore volumus ut abbatissæ propriis in monasteriis resident, et secundum hanc institutionis formam vivere sibi quæ subjectas gubernare decerent; et nullis illarum per villas residendi, aut foras qualibet occasione accepta evagandi, suisque voluptatibus deservendi, licentiam attribuant. Quoniam enim nonnulli clerici monasteria puellarum, et nonnulli laici monasteria virorum etiam ac puellarum habeant, tuæ tamen debet providere solertissima industria ut in omnibus locis sub tua diocesi constitutis, ubicunque congregationes clericorum et sanctimonialium sunt, juxta possibilitatem et facultatem rerum secundum hujus institutionis formam vivant; quia nulla est omnino ecclesia, quæ facultates habeat, ubi non possint tot talesque gubernari qui divinum expleant officium, et ubi hospitalitas juxta vires non possit diligi. Nos quoque præfatos missos nostros ad tuam sanctitatem ideo direximus, ut tum cæterorumque ecclesiasticorum in tua diocesi consistentium diligenter atque subtiliter in hoc negotio intuerentur studium, et tibi opem in cæteris commendis ferrent; qui et nobis referrent qualiter prælati et prælate eam libenter susceperint, diligenterque transcribere studuerint, et devotè adimplere juxta vires curaverint; quoniam tandiu illos in tua vel comprovincialium tuorum diocesi morari et discurrere una cum misso tuo jussimus, donec ab omnibus memoratæ formulæ transcriberentur; ut videlicet cuncta procurantes, diligenterque taxantes, cum ad nos illos redire opere expleto tempus permisit, cuncta quæ acta sunt vestro utroqueque scripto notentur, atque per ipsos nunquam missum nostræ dignoscentiæ infundentur;

ut sciamus quibus gratiarum actiones referre, quosque etiam dignis correctionibus corrigere debeamus. Si vero aliquis tuæ diocesis eidem institutioni nostræque admonitioni procaciter reniti voluerit, et ea quæ ab eodem sacro et venerabili concilio constituta atque decreta sunt, quantum Dominus eis posse dedit, observare contempserit, præcipimus et si antea hujusmodi non se correxerit, quicumque ille est, ante præsentiam nostram tua vel missorum nostrorum admonitione venire festinet; quatenus a nobis juxta quantitatem culpe digne corrigatur. Direximus præterea tibi pondus et mensuram secundum quam clericis et sanctimonialibus panis et potus æqualiter tribuenda sunt, quæ ut ab omnibus firmissime atque inviolabiliter teneatur B

[*Leg. vid. teneatur*], decernimus, et ne quid incrementi aut detrimenti a quoquam patiantur, modis omnibus inhibebimus. Tuam igitur in calce hujus epistolæ admonemus sanctitatem, ut secundum ministerium tibi divino munere collatum, nostræ in hoc negotio saluberrimæ admonitioni obedienter atque inexcusabiliter pareas, et cæteris in parendo exemplum bonum tribuas. Dignum quippe est ut quanto sublimius sacerdotii dignitate alius superemines, et a nobis venerabiliter diligeris, tanto magis ad Dei nostramque voluntatem faciendam devotioem te atque promptiorem exhibeas. Vale in Domino, et ora pro nobis.

EPISTOLA II

LUDOVICI AD MONACHOS ANIANENSES.

[Anno 821.]

[Apud D. Bouquet., *Recueil des Hist.*, tom. VI, ex tabulario Anianensi.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus imperator Augustus venerabilibus fratribus in Aniano sive Gellone monasterio constitutis.

Proxime accedit a Agobardum archiepiscopum ad nostram devenisse præsentiam, iudicans nobis quomodo eo presente et Nibridio archiepiscopo, sine mora omnes pari consensu Tructesindam super vos elegerisset abbatem. Cui factò, quia rationabile nobis videbatur, assensum præbere non distulimus, desiderantes ac optantes ut pietas divina id ad suam et ad vestram communem salutem proficere faciat, et ille patris ac pastoris inter vos locum obtineat, et vos, ut Christi oves, pari humilitate et devotione, sicut dignum et rectum est, subditi et obedientes ei sitis. Et hæc obedientia vel humilitatis subiectio charitatis munimine est roboranda; quæ sine simulatione falsæ extrinsecus ostentationis in vobis fieri necesse est. Vos enim optime nostis cum quanto studio ac sudore a beate memorie domno Benedicto Patre vestro locus iste primo inchoatus est ac constructus est: deinde quo diligentia ille nitetur, ut vos, quos divina superni Pastoris gratia per suæ devotionis instantiam inibi coadunaverat, secundum monasticæ vitæ regulam recte conversaremini. Quod et Deo largiente, juxta id, quod desideravit, ad effe-

* Agobardus Lugdunensis erat archiepiscopus, Nibridius Narbonensis.

ctum perduxit. Sed et de sacrosancto eodem examine per imperium a Deo nobis commissum longe lateque pie conversationis normam coadoptavit, et vobis disseminare non destitit. Et cum profecto ita se res habeat, dignum vos admonere statuimus, ut Deo cooperante id efficere studeatis, ne in diebus vestris res tam egregie inchoata et ad incrementum perducta, quolibet casu quidquam detrimenti sumat: sed tales semper per Dei misericordiam esse studeatis, ut de vobis possint, sicut prius, magistri et doctores sanctæ non solum regularis vitæ, verum omnis spiritualis normæ et præcipui apicis assumi, ubicunque necessitas vel voluntas fuerit. Porro Trutesindum abbatem vestrum admonitum esse volumus ut circa vos paternum exerceat amorem, et consideret secundum ætatem, vel valetudinem corporis, vel infirmitatis cujuslibet molestiam quid cui conveniat ex subjectis sibi, et caveat omnimodis ne in negligentes adeo fervida zeli castigatio modum excedat, ut eos pusillanimes reddat; nec apud observantes mandata Dei talis sit, ut torpore et desidia in eis rigorem constantiæ frangat; sed maxima discretione juxta Apostolum sit omnibus omnia factus, ut omnes ad se pertinentes salvare possit. Quod si forte evenerit, quod nos non optamus, ut ille extra regulam vobis a memorato Benedicto optime traditam in aliquo deviaverit, et magis voluerit quæ agenda sunt proprio arbitrio et voluntate quam vestro communi consilio agere, vos eum, ut charissimi fratres et filii, cum omni mansuetudine et patientia corrigite. Et si vobis assensum præbuerit, et per vos correctus fuerit, hoc Dei dono tribuatis: si vero ille pertinacior in sua, quo absit, permanere voluerit sententia, tunc nobis id significari prius faciatis, quam foris vicinis vestris notum fiat, quia cum in aliis regalem exerceamus potestatem, in vobis tamen paternam semper volumus obtinere affectum. Et quamvis hæc licentia a vobis sit vobis concessa, tamen summopere cavendum est ne de qualibet re adversus abbatem vestrum levi ira aut parva perturbacione inflammati, frustra pertinaci audacia adversus eum commoveamini. Nam si aliquis vestrum sine ratione adversus eum inflammabitur et nostras aures sine causa pulsaverit, nos adversus se noverit stricta animadversio esse commotum, ut ille qui ejusmodi est cæteris fiat documentum; ne in posterum aliquis audeat adversus magistrum suum injuste consurgere. Vos quoque, seniores, in omnibus adjuvate eum, tam in districtione juniorum fratrum, quam etiam et reliqua utilitate monasterii, nec illum solum sub tanti ponderis onere gravari patiamini: Sed juxta Apostolum *inveicem onera portate, et sic adimplebitis legem Christi*. Vos autem, juniores fra-

^a Corrigit Cointius, *coadunavit e vobis, et disseminare*.

^b Hic Ludovicus Pius vocatur imperator Francorum, non vero imperator Romanorum. Greci enim nec Carolum Magnum nec ejus in imperium Occidentale successores, quantumcumque eis indigerint,

A tres, statuimus admonere ut in omnibus abbati vestro et senioribus vestris obedientes sitis et humiles, non protervi, non murmuratores, sed cum omni humilitate ac mansuetudine servate propositum vestrum. Nam si secus egeritis, ut aliquis vestrum adversus abbatem et fratres iuletur, et non solum sibi, sed etiam aliis perverse transgressionis fuerit invitamentum, et non sui abbatibus et fratrum sustinerit correctionem, hunc nobis cum festinatione mitti precipimus, ut eum in talem locum dirigamus, unde ille vobis minime possit quidquam inferre scandali. Hæc vobis ideo scribere jussimus, ut cognoscere possitis quantum curam ac sollicitudinem de vobis habere desideramus. Eandem enim familiaritatem, quam cum pie recordationis Benedicto abbate vestro B habere visi sumus, si præcepta ejus custodire obedientes volueritis, vobiscum similiter habere volumus, et curam vestri ipsiusque monasterii semper agere. Et quia constat per chartam donationis prædicti Patris vestri eundem monasterium genitoris nostri prius, et denuo nostrum esse alodem, eandem licentiam, quam ipse prius et nos deinceps per præcepta immunitatis visi sumus concedere, perpetuis temporibus firmiter observare et inviolabiliter conservare promittimus: ut quoadcunq; divina vocatione prædictus abbas vel successores ejus de hac luce migraverint, quandiu inter vos tales invenire poteritis, qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per sæpe scriptam et roboratam nostram auctoritatem licentiam habeatis C semper eligendi abbatem. Optamus vos pro nobis orantes ac sanctum propositum vestrum custodientes semper bene valere. Amen.

EPISTOLA III.

MICHAELIS ET THEOPHILI FILII ORIENTIS IMPERATORUM AD LUDOVICUM PICUM.

(Anno 824.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, ex Baronio in *Annalibus ecclesiasticis*.]

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unius soli veri Dei, Michael et Theophilus fideles in ipso Deo imperatores Romanorum dilecto et honorabili fratri Ludovico glorioso regi Francorum, Longobardorum, et ^b vocato eorum imperatori e.

... ^d Ex eo tempore omnes Christiani imperii nostri ad pacis unitatem et pristinam concordiam redierunt, glorificantes et magnificantes propugnatorem nostrum Dominum Jesum Christum qui ad unitatem fidei coadunare populum suum dignatus est in subjectionem quod ab eo est imperii nostri. Quocirca dignum existimavimus hæc quasi pacifico amico et spiritali fratri nostro, et, ut credimus, socio gaudii a Deo imperii nostri manifesta facere, qua

Angustos et imperatores Romanorum unquam appellarunt.

^e Narrat Michael imper. motus a Thoma viro sedicioso concitatos, ejusque necem: multa mentitur de Leonis imper. morte, et de adeptis a se imperio.

^d Il est post reportatam de Thoma tyranno victoriam.

nobiscum acta sunt, ut pariter, sicut minus ejusdem- A
que fidei et religionis cultoribus facere oportet, lau-
dibus et hymnis collaudemus et glorificemus Salva-
torem nostrum Jesum Christum. Oportuerat enim
statim ^a in exordio imperii nostri, sicut spiritali fra-
tri nostro et pacifico amico, per veros apices nos-
tros, quæ erga nos gesta sunt volitis manifestare:
sed, sicut supra dictum est, præfati tyranni et re-
bellis ac turpi morte condemnati Thomæ seditio fa-
cere prohibuit. Ac vero nunc dedit Deus nobis hoc
presens et opportunum tempus post ejus interfectio-
nem, et coadunationem et concordiam populi nostri.
Et ideo justum existimavimus mittere ad vestram
gloriam Theodorum protospatharium nostrum et
stratigou, Nicetam sanctissimum metropolitanum
Myrensem Lyricæ ^b Fortunatum archiepiscopum Vene- B
ticiæ, Theodorum reverendissimum diaconum et
economum istius sanctissimæ Dei catholicæ et ma-
guæ ecclesiæ S. Sophie, et Leonem nostrum candi-
datum. Et non tantum per has syllabas, sed et per
ipsos viros annuntiamus vestræ gloriæ omnia quæ
proposita sunt, ut tam per eos quamque et per mis-
sos viros iterum scire possemus vestræ dilectionis
sanitatem, simulque fideliū vestrorum incolumita-
tem, nec non et omnium rerum vestrarum apud vos
consistentium prosperitatem. Porro per has nostras
veras et fideles syllabas corroboramus et confirma-
mus priorem pacem et amicitiam inter vos et nos
constitutam, deprecantes mediatorum ejusdem pacis
dominum qui dixit: *Pacem meam do vobis, pacem
meam relinquo vobis* (Joan. xiv, 27); eandem pacem
splendidiorem et robustiorem facere, et ostendere
temporibus et potestatibus præteritis, quoniam et
nos sic tenemus et speramus quod et vestra glorio-
sissima potestas ita consentiat, sicut et nostra. . . .

Sed et hoc vestræ Christo amabili dilectioni mani-
festamus, quia multi de ecclesiasticis seu et laicis
viris, alieni de apostolicis traditionibus facti, et ne-
que paternis terminis eustodientes, facti sunt inven-
tores malævina rerum ^c. . . . . Unde honorem
Ecclesiæ Christi quærentes, fecimus litteras ad san-
ctissimum papam antiquæ Romæ, et eas misimus
per prædictos missos nostros ad eum. . . . De cæ-
tero ordinet vestra spiritalis dilectio ut cum honore
omni et illusione ad eum veniant. . . . Causa me-
moræ dilectionis quæ inter nos est, misimus per
prædictos missos nostros prasinovultum unum, mi-
linovultum unum ^d, Tyria ^e duo, blatas veras duas,
Dirodina ^f duo, diventa ^g duo.

Absoluta mense Aprili, die decima, indictione se-
cunda, a Deo consecrata regia urbe ^h.

^a Michael regnare cepit anno 820.

^b Fortunatus, itineris Romam cum oratoribus

Michaelis imper. suscepto, mortuus est in Francia.

^c Postea Michael imperat. catholicos calumniatur, multaque narrat falsa et quæ virum hæreticum arguant.

^d Conjecit Cangius has duas voces *prasinovultim* et *milinovultim* efformatas ex Græco *πρασινοβλάττον* et

EPISTOLA IV

LUDOVICI AD BADURADUM PADERBORNENSEM EPISCOPUM.

In gratiam monasterii Corbeicensis in Saxonia.

(Anno 824.)

[Apud D. Bouquet., *ibid.*, ex Schaten. *Annal. Paderb.*, pag. 78.]

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinata providentia, imperator Augustus Badurado episcopo et misso nostro.

Nusse te non dubitamus qualiter nostra jussione Adelhardus quondam abbas quoddam monasterium in Saxonia a novo opere construxit, et aliqui boni homines de quibusdam rebus solemnem donatione dotavimus; de quibus omnibus rebus nostræ auctoritatis præceptum circa idem monasterium fieri jussimus, ut perpetua salvatione in jure ejusdem monasterii eadem res consisterent. Sed, ut relatione Warini venerabilis ejusdem monasterii cognovimus, quidam comites memoratum præceptum nostrum infringere et convellere volunt, in eo videlicet quod homines tam liberos quam et litos, qui super terram ejusdem monasterii consistunt, in hostem ire compellant et distringere modo judicario velint; quod nolimus ut faciant. Et ideo per has litteras nostras tibi præcipimus ut te illud præceptum, quod, sicut diximus, eidem monasterio fecimus, assumas, et in præsentia eorumdem comitum, in quorum ministeriis res prædicti monasterii esse noscuntur, relegi facias, et ex nostra auctoritate eis præcipias ut ulterius nostræ auctoritatis præceptum violare non presument, sed potius, sicut in eodem præcepto continetur, illud conservare studeant, si gratiam nostram habere velint.

EPISTOLA V.

EPISCOPI IN CONVENTU PARIENSI CONGREGATI AD LUDOVICUM PIUM ET LOTARIUM DE CULTU IMAGINUM.

(Anno 825.)

(Hanc epistolam vide hujusce Patrologiæ tomo XCVIII, col. 1299, inter Opera Caroli Magni.)

EPISTOLA VI

LUDOVICI AD HIEREMIAM SENONENSEM ET JONAM AURELIANENSEM EPISCOPUM.

Communitorium ipsis datum cum legati Romam irent ad Eugenium II papam in causa imaginum.

(Anno 824.)

D [Baluz., *Capital.*, tom. I, ex Goldast., *Constit. inv.*, et Sirmond., *Conc. Gall.*]

Hieremiæ et Jonæ, venerabilibus episcopis, in Domino salutem.

Venerunt ad præsentiam nostram ⁱ Halihtgarius et Amalaris episcopi viii Idus Decembris, defectores collectiones de libris sanctorum Patrum,

μλινοβλάττον. Prasinum viride, melinum luteum, blatta vermiculus, purpura.

^e Tyrium, purpura Tyria, pannus purpureus.

^f Dirodinum, prodiarhodinum, pallium rosei coloris.

^g Diventum, vox ignota.

^h Regia urbe, id est Constantinopoli.

ⁱ Halihtgarius episcopus erat Cameracensis, Amalaris Trevirensis.

quas in a conventu apud Parisios habito simul positi collegistis, quas etiam coram nobis perlegi fecimus. Et quæ placuerunt, et ad id propter quod collectæ sunt necessariæ atque utiles a nobis iudicantur, sub omni celeritate vobis censuimus dirigendas. Idcirco aduocando præcipimus solertia vestre ut priusquam de his aliquid domno apostolico indicetis, diligenti cura eadem vos recensere curetis, et ea quæ melius et aptius presenti negotio convenire inveneritis, excerptere atque describere illique ad legendam offerre studeatis; quia enim, ut nostis, nos ab eo petivimus licentiam quatenus has collectiones a sacerdotibus nostris fieri permitteteret. Et ideo non poterit præmitti quin ei ostendatur quod ex ipsius permissione collectum quod. Illud tamen summopere prævidete, ut ea illi de his ostendatis quæ rationi de imaginibus habendæ per omnia convenient, et quod ipse vel sui rejicere minime valeant. Sed et vos ipsi tam patienter ac modeste cum eo de hac causa disputationem habeatis, ut summopere caveatis ne nimis ei resistendo eum in aliquam irrevocabilem pertinaciã b incidere compellatis; sed paulatim, verbis ejus quasi obsequendo, magis quam aperte resistendo, ad mensuram quæ in habendis imaginibus refinenda est eum deducere valeatis, et ideo potius efficere contendatis ut negotium de quo agitur ad meliorem quam ad pejorem statum cum Dei adjutorio perducatur. Postquam vero hanc rationem de eorumdem imaginum causa consummaveritis, si tamen hoc ad nihilum Romana pertinaciã permiserit, ut ratio inter vos habita aliquo bono et convenienti fine claudatur, et ille vobis indicaverit quod legatos suos ob eandem causam in Græciam mittere velit, volumus ut eum interrogetis si illi placeat ut nostri legati pariter cum suis in Græciam pergant. Et si hoc ei melius visum fuerit, sequæ omnino velle responderit, tunc volumus u sub omni festinatione litteris vestris a vobis ad nos directis nos inde certos faciatis, simulque et de vestro adventu ad nos; ut eo tempore quo vos ad nostram veneritis præsentiam, Haliagarium et Amalarium nobiscum inveniat. Vos autem cum domno apostolico considerate utri ille vel quando velit ut sui ac nostri legati ad naves conscendendas se jungere debeant, et hoc nobis per nosmetipsos, cum Deo volente veneritis, annunciare potestis.

EPISTOLA VII.

LUDOVICI ad EUGENIUM II PAPAM,

Missa per Hieremiam et Jonam episcopos, cum actis synodi Parisiensis.

(Anno 824.)

[Baluz., *ibid.*]

Sanctissimo ac reverendissimo domno et in

A Christo Patri Eugenio, summo pontifici et universali papæ Ludovicus et Lotharius, divina ordinante providentia, imperatores Augusti, spirituales filii vestri, sempiternam in Domino nostro Jesu Christo salutem.

Quia veraciter nos debitores esse cognovimus ut his quibus regimur Ecclesiarum et ovium Dominicarum cura commissa est, in omnibus causis ad divinum cultum pertinentibus opem atque auxilium, pro qualitate virium nostrarum et intellectus nostri capacitæ, feramus, idcirco prætermittere nequimus quin tunc, quando legati Græcorum nobis manifestaverunt qualem ad vos deberent perferre legationem, summa cura ac sollicitudine tractaremus quale vobis adjutorium in hoc negotio cum Dei auxilio exhibere potuissemus. Et ob hoc a vestra sanctitate petivimus ut sacerdotibus nostris liceret de libris sanctorum Patrum sententias quærere atque colligere quæ ad eandem rem pro qua illeni legati vos consulturi erant, veraciter definiendam convenire potuissem: quas cum illi juxta concessam etiam a vobis licentiam solerter inquirere, et divina opitulante gratia quidquid invenire tam brevi temporis spatio potuerunt, collegissent, nobis ea perlegenda direxerunt. Quibus perfectis, ea vestre sanctitati legenda atque examinanda per hos legatos nostros, Hieremianum scilicet et Jonam venerabiles episcopos, mittere curavimus; cum quibus si vestra paternitas dignum duxerit, de eadem legatione quæ in Græciam a vobis mittenda est, non inutile, sed potius proficuum collationem habere potestis; quia et in sacris sunt litteris admodum eruditi, et in rationibus disputatoriis non minimum exercitati. Quos non ob hoc ad vestre almitis præsentiam eum memoratis sententiarum collectionibus misimus ut hic aliquo velut magisterii officio fungerentur, aut hinc docendi gratia directi parentarent: quia, sicut jam commemorati sumus nos debitores existere ut huic sacratissime sedi in quibuscumque negotiis auxilium ferre debeamus, ideo et hos missos, et quas deferunt litteras, si quid vobis adjutorii conferre potuissem, mittere dignum duximus. Hos vestre sanctitati commendamus, ut et benignam apud vos receptionem et familiariter vobiscum loquendi locum inveniant: novit quippe sanctitas vestra qualiter populus Græcorum in hac imaginum veneratione divisus sit. Ideo rogamus ut almitas vestra curam et diligentiam adhibere dignetur quomodo per vestram saluberrimam doctrinam atque admonitionem magis ad concordiam et unitatem revocetur, quam propter hoc ad majorem discordiam et dissensionem impellatur. Et ideo cautissime con-

Baronium non passus est Goldastus sibi elabi: † Sane pertinaciã perseverantie finitum esse scripsit alicubi Tullius, sed cum pertinaciã vocabulum, ubique reperitur, semper in malam partem accipitur, difficile est existimare hic aliam habere posse significationem, præsertim si quis singulas epistolæ partes attentè consideret. Ita Baluzius.

a Conventus iste Parisiensis habitus est anno 825, ut patet ex epistola episcoporum in eo congregatorum ad Ludovicum Augustum. (Vide *epist.* 4.)

b Baronius ad annum 825 referens hunc locum, ut cum molliat, hæc adnotat in margine: † *Pertinaciã pro Constantia hoc sæculo usurpari solita, inter alios sanctus Eulogius suis scriptis docet.* † Ista opportuna occasione insurgendi adversus

siderare debetis ut legatio vestra, quam illic dirigere disponitis, tanta prudentia tantoque moderate suffulta sit ut a nemine, neque Graeco, neque Romano, juste valeat reprehendi, sed talis sit qualem semper decet in omnibus causis ab ista sacratissima sede proficisci. Et si vestrae sanctitati placet ut pro hac ipsa legatione missi nostri simul cum vestris illas in partes dirigantur, et hoc nos tempore congruo scire permittite; et non solum hoc, sed etiam si ituri sunt, ubi et quando cum vestris missis se jungere debeant. Non ideo tamen de missis nostris illuc dirigendis interrogamus quasi necessarium nobis videatur, aut nos vestros missos hanc legationem per se perficere dubitemus; sed potius propter hoc eos vobis offerimus ut sciatís nos in omnibus esse paratos quæ hujus sacratissimæ sedis necessitas aut voluntas postulaverit. Optamus sanctam et venerabilem ac piam paternitatem vestram semper in Christo bene valere, et nostri ac nostrorum omnium in sacrosanctis orationibus meminisse, sanctissime ac beatissime Pater.

EPISTOLA VIII.

EPISTOLA GENERALITER POPULO DEI LEGENDA.

De convocacione quatuor conciliorum.

(Anno 828.)

[Baluz., *ibid.*, pag. 654.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Ludovicus et Lotharius, divina ordinante providentia, imperatores Augusti, omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris.

Recordari vos credimus qualiter hoc anno consilio sacerdotum et aliorum fidelium nostrorum generale jejunium per totum regnum nostrum celebrare jussimus. Deumque tota devotione deprecere ut vobis propitiaret in quibus illum maxime offensum haberemus nobis manifestare, et ut ad correctionem nostram necessariam tranquillum tempus nobis tribuere dignaretur. Volueramus siquidem tempore congruo placitum nostrum generale habere, et in eodem de communi correctione agere; et ita Deo miserante fieret, nisi commotio inimicorum, sicut nostis, præpedisset. Sed quia tunc fieri non potuit iuxta voluntatem nostram, visum nobis fuit præsens placitum cum aliquibus ex fidelibus nostris habere, et in eo de his quæ propter prædictum impedimentum remanserunt, qualiter ad effectum pervenirent, Domino adjuvante, considerare. Quapropter nosse volumus solertiam vestram quod in isto presenti placito cum fidelibus nostris consideravimus ut primo omnium archiepiscopi cum suis suffraganeis in locis congruis tempore opportuno convenirent, et ibi tam de sua causa quam de omnium nostrum correctione et emendatione secundum divinam auctoritatem quaerendo invenirent, et nobis atque fidelibus nostris secundum ministerium sibi commissum adjuvant. Item consideravimus ut missos nostros per universum regnum nostrum mitteremus, qui de omnibus causis quæ ad correctionem pertinere viderentur quanto potuissent studio decertarent, et quicquid

A possibile invenirent presentatiter [Sirmond., per semetipsos] nostra auctoritate corrigerent; et si aliqua difficultas in qualitate re eis obsisteret, ad nostram notitiam deferre curarent. Quapropter volumus ut vos omnes, propter communem salutem et regni honorem ac populi utilitatem, obedientes et adjuutores missis nostris in omnibus pro viribus esse non negligatis; simulque sciatis ob hanc causam nos velle per singulas hebdomadas uno die in placito nostro ad causas audiendas sedere, ut per hunc aut illum comitem et providentia missorum et obedientia populi nobis manifestus appareat. Et ut hæc omnia successum habeant, volumus ut generale triduum jejunium secunda feria post octavas Pentecosten celebrandum indicetur, et generaliter ab omnibus cum summa devotione observetur. Et quia undique inimicos sanctæ Dei Ecclesiæ commoveri, et regnum a Deo nobis commissum infestare velle cognoscimus, præcipimus atque jubemus ut omnes homines per totum regnum nostrum, qui exercitulis itineris debitores sunt, bene sicut præparati cum equis, armis, vestimentis, carris et victualibus, ut quocumque tempore eis a nobis denuntiatum fuerit, sine ulla mora exire et in quancumque partem necessitas postulaverit, peregre possint, et tandiu ibi esse quandiu necessitas postulaverit.

Hæc sunt capitula de instructione missorum.

Dicendum est illis quia necesse est ut intelligamus omnes communiter quale periculum nobis imminet, in eo maxime quod in nostra negligentia tanta et talia, per quæ Deus offendi potuit, et honor et honestas regni decrescere, adhuc autem etiam aliam intellectam habemus negligentiam ex priori occasione notam [Sirmond., natam], id est, quod ipsa legatio non ita peracta fuit sicut ipsa necessitas disponebat; quanquam ex parte vos dicatis nos materiam in eo dedisse quod non per omnia ad hanc necessitatem inquirendam plenam vobis dedissemus jussionem. Ideo summopere tractandum est quomodo, Domino adjuvante, et in presenti de his quæ per negligentiam et incuriam depravata sunt, corrigantur, et ne ultra talia fiant sollicitè caveatur. Post hæc socii denominandi sunt, et tunc qualis debeat esse legatio injungenda est.

D I. Primo injungendum est missis ut hoc omnimodis caveant, ne populo in eorum protectione oneri sint, ne forte quibus subvenire debuerint, afflictionem inferant.

II. Ut primo nostram populo voluntatem et studium, et qua intentione a nobis sint directi, per nostrum scriptum nuntient. Instruendi sunt etiam quid inquirent.

III. In primis hoc maxime inquirent quomodo li qui populum regere debent, unusquisque in suo ministerio se custoditum habeat, ut qui bene faciendi gratiarum actione digni sunt cognoscamus, qui vero correctionem et increpationem pro eorum negligentia merentur, omnimodis nobis manifesti fiant. Inquisitio autem hoc modo fiat. Eligantur per sin-

gulos comitatus qui meliores et veraciores sunt. Et si aliquis inventus fuerit de ipsis qui fidelitatem promissam adhuc nobis non habeat, promittat. Et tunc instruendi sunt qualiter ipsam fidem erga nos salvare debeant; id est, ut quicumque ex his talem causam scit in illis rectoribus et diversis ministris qui populum regere et salvare debent, de quibus interrogati fuerint, quæ ad populi damnum et detrimentum pertineat, et propter hoc nobis periculum animæ evenire possit et inhonoratio, omnino, si salvam voluerit suam fidem et promissionem habere, manifestum faciat. Et si post talem admonitionem et contestationem, aliter quam se veritas habeat dixisse aliquis deprehensus fuerit, sciat se inter infideles esse reputandum.

Hæc sunt capitula quæ volumus ut diligenter inquireant. (Collata cum codice Titiano perversto, qui fuit monasterii S. Remigii Rhemensis.)

Primo de episcopis, quomodo suum ministerium exeplant, et qualis sit illorum conversatio, vel quomodo ecclesias et clerum sibi commissum ordinatum habeant atque dispositum, vel quibus rebus maxime studeant, in spiritualibus videlicet aut in secularibus negotiis. Deinde quales sint adjuutores ministerii eorum, id est, chorepiscopi [archipresbyteri^a], archidiaconi, et vice domini, et presbyteri per parochias eorum, quale scilicet studium habeant in doctrina, vel qualem famam habeant secundum veritatem in populo. Similiter de omnibus monasteriis inquireant juxta uniuscujusque qualitatem et professionem: similiter et de cæteris ecclesiis nostra auctoritate in beneficio datis. Utrum episcopi in circumcundo parochias suas cæteras minores ecclesias gravent, aut populo oneri sint, et si ab ipsis aut a ministris eorum indebita (exenia [M., exenia]) a presbyteris exigantur. Simili modo de comitibus inquireant, quale studium de suo habeant ministerio, ut qui bene exinde facit cognoscamus. Si aliter facit, et hoc nosse omnino volumus; id est, si populus per suam negligentiam et desidiam justitia et pace careat, aut si ipse sciens aut nesciens aliquid injuste factum habeat. Deinde ergo quales ministros habeat ad regendum populum vel missos, utrum juste an injuste in ipsis ministeriis agant, aut consentiente vel negligente comite a veritate et justitia declinent. Quæ personæ, vel de quibus causis culpabiles ad præsentiam nostram venire debeant, discernendum est. Exceptis episcopis, abbatibus, comitibus, qui ad placita nostra semper venire debent, isti venient, si in talibus culpis et criminibus deprehensi fuerint quales inferius adnotatæ sunt.

EPISTOLA IX.

EPISTOLA CÆSARÆA GENERALITER POPULO DEI LEGENDA, Quam Ludovicus Pius imperator ex placito Aquisgranensi misit de conciliis episcoporum in quatuor imperii partibus congregandis.

(Anno 828.)

[Baluz. *ibid.*, pag. 658.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus et Lotharius, divina ordinante providentia, imperatores Augusti, omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris.

Recordari vos credimus qualiter hoc anno, consilio sacerdotum et aliorum fidelium nostrorum, generale jejunium per totum regnum nostrum celebrare jussimus, Deumque tota devotione deprecare ut nobis propitiari, et in quibus illum maxime offenderimus nobis manifestare, et ad correctionem nostram necessariam tranquillum tempus nobis tribuere dignaretur. Volueramus siquidem tempore congruo placitum nostrum generale habere, et in eo de communi correctione agere; et ita Deo miserante fieret, nisi commotio inimicorum, sicut nostis, præpedisset. Sed quia tunc fieri non potuit juxta voluntatem nostram, visum nobis fuit præsens placitum cum aliquibus ex fidelibus nostris habere, et in eo de his quæ propter prædictum impedimentum remanserunt, qualiter ad effectum pervenirent, Domino adjuvante considerare. Quapropter nosse volumus solertiam vestram quod in isto præsentii placito cum fidelibus nostris consideravimus ut primo omnium archiepiscopi cum suis suffraganeis in locis congruis tempore opportuno convenirent^b, et ibi tam de sua quam de omnium nostrum correctione et emendatione secundum divinam auctoritatem quaerendo invenirent, et nobis atque fidelibus nostris secundum ministerium sibi commissum annuntiarent. Quis enim non sentiat Deum nostris prævisimis actibus esse offensum, et ad iracundiam provocatum, cum videat tot annis multifariis flagellis iram illius in regno nobis ab eo commisso deservire, videlicet in fame continua, in mortalitate animalium, in pestilentia hominum, in sterilitate pene omnium frugum, et ut ita dixerim, diversissimis morborum cladibus^c atque ingentibus penuriis populum istius regni miserabiliter vexatum et afflictum, atque omni abundantia rerum quodam modo exinanitum? Nec illud etiam dubitamus ex justa vindicta illius evenire, quod sæpe scandala per tyrannos in hoc regno exsurgunt, qui pacem populi Christiani et unitatem imperii sua pravitate nituntur scindere. Nam et illud nihilominus peccatis nostris deputandum est, quod^d inimici Christi nominis præterito anno in hoc regnum ingressi deprædationes, incendia ecclesiarum, et captivationes Christianorum, et interfeciones

^a Doest in codice ms.

^b Vide Frota., Tull. Episc., 18.

^c Has clades, quas ab aliquot annis patiebantur Franci, diabolus hoc ipso anno 828 inter exorcismos per os rursusdam puellæ obsessæ declaravit; ut videre est apud Eginhardum in lib. iii de Translatione

SS. Mareellini et Petri martyrum, cap. 13. (*Patrologiæ tom. CIV.*)

^d His verbis designantur tam Saraceni, quibus Aizo se junxit in Marca Hispanica, quam Bulgari, qui Pannoniam vastaverunt anno 827.

servorum Dei audenter et impune, imo crudeliter fecerunt. Agitur siquidem iusto iudicio Dei ut quia in cunctis delinquis, interius simul et exterius flagellentur. Beneficiis quippe Dei evidenter existimus ingrati, quoniam his non ad voluntatem Dei, sed ad libitum nostrum carnalem uti invenimur. Et idcirco merito creatura Dei nobis divinitus concessa pro Deo contra nos ingratos pugnant, iuxta illud: *Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos* (Sap. v. 21). Verum quia tot modis vexamur atque percutimur, ad eum a quo percutimur toto corde dignum necessariumque est ut reverentur, quatenus illud prophetiæ in nobis impleatur quo dicitur: *Sola vexatio intellectum dabit auditui* (Isa. xxviii, 19). Sed quia pius et clemens Dominus sic ipsum flagellum moderatur ut non ad interitum, sed potius ad correctionem nostram inferre videatur, debemus in conspectu ejus veraciter humiliari, et faciem illius in confessione prævenire, ejusque pietatem promissis mentibus exorare: ut qui fecit nos justissima dispensatione flagella sentire, sciat nobis peccata nostra, pro quibus juste ab eo flagellamur, cognoscere, et in quibus maxime illum offendimus, et iram illius provocavimus, manifestus intelligere, ut post, eo miserante, prava deserendo et corrigendo, bona etiam sectando, et tota cum devotione exsequendo, valeamus per spiritum humilitatis et animam contritam sacrificium Deo debitum offerre, iramque illius indignationis evadere, et per dignam congruamque correctionem, et horum operum exhibitionem, gratiam ejus propitiæ, licet indigni, promereri. At quia nos magis in hoc peccasse cognoscimus, qui forma salutis omnibus esse debuimus, et omnium curam gerere, et per auctoritatem imperialem pravorum acta, ne tantum accrescerent, corrigere, cupimus, Domino nobis propitio, in conspectu pietatis illius per dignam satisfactionem veniam adipisci, et per saluberrimam correctionem, vel per bonum studium, quæ nostra desidia et ignorantia hactenus neglectum est, consulta fidelium tempore opportuno, quantum in nobis est, studiosissime emendare, et nostram in hoc voluntatem omnibus manifestam facere. Quapropter statumimus atque decrevimus cum consulto sacerdotum cæterorumque fidelium nostrorum, hujus rei gratia, ob placandum scilicet contra nos nobisque subjectos Domini furorem, conventus eorundem episcoporum in quatuor imperii nostri locis congruentissime fieri. Primo scilicet in Moguntiacensi urbe, ubi conveniant archiepiscopi

* Ex præfatione hujus synodi quedam referre juvat: « Cum liquido pateat Ecclesiam, quam Christus, qui eam suo proprio sanguine redemit, suisque orthodoxis famulis Ludovico et Lothario gloriosis Augustis regendam tradendamque committere occulta sua dispensatione voluit, diversorum morborum generibus afflicti, claudibus multifariis conteri, divinum contra se mucronem interius exteriusque, meritis exigentibus, grassari, plagasque quas Dominus suis jussis obediere nolentibus, sed potius ad mala quæ veniunt libentibus interminatæ est, incessanter experiri; idem Deo plebi principes cœlitus inspirati,

A [Sironod., metropolitani] Autgarius, Hadabaldus, Hethi, Berninus, cum suffraganeis suis. Secundo quoque in Parisiorum urbe, ubi futurus antistes Senonicus, et Ebbio, Ragnoardus et Landraanus cum suffraganeis suis conveniant. Tertio vero apud Lugdunum, ubi Agobardus, Bernardus, Andreas, Benedictus, Agericus cum suffraganeis suis similiter conveniant. Quarto etiam apud Tolosan urbem, quosimul conveniant Notho, Bartholomæus, Adalchius, Agolfus cum suffraganeis suis. In quibus conventibus tractare, querere, et cum Dei adjutorio invenire debent de causis ad religionem Christianam et eorum curam pertinentibus, quid a principibus et reliquo populo, vel ita ut divina auctoritas docet aut aliter teneatur, vel quid inde ex parte vel ex toto dimissum sit ut non teneatur. Deinde vel in ipsorum qui pastores populi constituti sunt moribus, conversatione et actibus inveniri possit quod divina regule atque auctoritati non concordet; simulque inveniant quæ occasiones in utroque ordine id effecerint ut a recto tramite deviatum sit. Et quicquid de his causis inventum fuerit, tam solerti cura custodiat ut nullatenus ad aliorum notitiam pervenire permittant ante tempus constitutum. Et ideo unus notarius inter omnes eligatur qui quod ipsi invenerint describat, et ipse sub juramento constructus ea quæ inventa et digesta fuerint diligenter fideliterque conservet

EPISTOLA X.

EPISCOPI IN A SYNODO PARISIENSI ANNO 829 CONGREGATI AD LUDOVICUM ET LOTHARIUM IMPERATORES.

(Anno 829.)

[Agul D. Bouquet., *Recueil des hist.*, tom. VI, ex Sironodo, tomo II *Concil. Gallia*, pag. 542.]

Domini præstantissimus et pietatis gratia præditus, Ludovico et Lothario orthodoxis atque invictissimis Augustis.

Nos famuli vestri, quamvis indigni, tamen episcopi, Deo humiliter grates persolvimus ejusque immensam pietatem et benignitatem collaudamus et prædicamus, qui vos adeo in sui amorem devotissimos famulos suos flagrare facit, ut de profectu et exaltatione sanctæ suæ Ecclesie indefinenter cogitetis, eamque ut pote matrem spiritalem, sicut fideles et dilecti spirituales filii, ad meliora et potiora semper provohere studeatis. Nam cum mucro divinus imperium vobis divinitus commissum interius exteriusque, merito nostræ iniquitatis, multifariis attereret claudibus, prudenter animadvertentes quod hæc non nisi iusto Dei iudicio evenirent, illico scriptis se-

consulto ad Deum dignam conversionem judicaverunt esse faciendam.... eorum saluti, juxta ministerium nobis collatum, consulere cupientes, anno Incarnationis Domini dcccxxix, Ludovico filioque ejus Lothario, sub die vii Iduum Juniarum, nos indigni episcopi, ex diocesi scilicet Dayocoytoyum nec non et diocesi Senonica et Taronica atque Rothomagica, apud Parisiorum urbem convenimus et qualiter de paulo superius præmissis causis, juxta admonitionem eorundem principum, egerimus vel tractaverimus, in subsequentibus breviter capitulatin. adnotare curavimus. »

renitatis vestre anno præterito cunctos ecclesiarum A pastores admonuistis, ut quia constabat eos speculatores Domini existere, et gladium divinum super terram, id est super peccatores, grassari, meminissent speculationis sue et jejūnio triduaano ab omnibus generaliter peracto, unusquisque in quolibet ordine positus, diligenter conscientiam suam conveniret, et ubi se Deum offendisse cognoscebat maturato per poenitentiam satisfactionem corrigere non differret. In quibus etiam apicibus inserere vobis placuit ut, si Deus pacem undique et otium vobis tribueret, in hoc placitum vestrum generale consumere voluissetis, ut primum quicquid in vobis, id est in persona et ministerio vestro, corrigendum inveniretur, Domino auxiliante corrigeretis. Deinde quæcumque in omnibus ordinibus imperii vestri Deo displicerent inquireretis, et secundum ejus voluntatem cum consensu B fidelium vestrorum ad tramitem rectitudinis revocaretis; scilicet ut eam vobis populoque vobis commissa propitium faceretis. Sed quia tempus optatum, exterioribus incursionibus præpellingentibus, secundum desiderium vestrum nacti non estis, libuit serenitati vestre cum quibusdam fidelibus vestris præterita hinc placitum habere, et de his quæ præmissa sunt diligenter tractare, Deique voluntatem querere, et Ecclesie vobis commissa utilitatem providere. Quapropter de omnibus quæ ad tempus emendatione digna visa sunt, congrua capitula serenitas vestra digressit, legatosque strenuos delegavit, ut per eadem capitula et flagitia malorum hominum punirent, et honorum laudem vestre celsitudinis notescerent. Inter C quæ etiam statuistis, in quatuor partibus imperii vestri conventus episcoporum uno eodemque tempore fieri, in quibus tractarent, quærent, atque cum Dei adjutorio invenirent de causis ad religionem Christianam, eorumque curam pertinentibus, quid a principibus et reliquo populo vel ita, ut divina auctoritas docet, aut aliter teneretur: vel quid inde ex parte, aut ex toto dimissum esset, ut non teneatur. Deinde quid in ipsorum, qui pastores populi constituti sunt, moribus, conversatione et actibus inveniri posset, quod divinæ regule atque auctoritati non concorderet: simulque inveniretur, quæ occasiones in utroque ordine id effecissent, ut a recto tramite deviasent; et quidquid de his inventum fuisset, vestre celsitudini notum facerent. Quod, ut Deus posse dedit, nos fidelissimi ac devotissimi salutis vestre procuratores, juxta parvitatem sensus nostri, prout brevitatis temporis permisit, secundum sanctam devotionem et ordinationem vestram, de causis ad religionem Christianam nostrumque ministerium atque periculum pertinentibus, nec non et de his quæ ad nostram correctionem et emendationem pertinere perspeximus, sive de his quæ populis generaliter annuntianda et admonenda prævidimus, capitulatim in præcedentibus adnotavimus libellis, vestraque serenitati legenda, imo probanda obtulimus. Et quamquam de his quæ præmissa sunt, vestro ardentissimo desiderio prius satisfacere elegerimus,

A nequam tamen hæc quæ specialiter ad vestram personam ministeriumque pertinere cognovimus, oblivioni tradidimus: sed potius vestre salutis prospicientes, nonnulla capitula necessaria in secundo hujus operis libello, ad nomen ministeriumque vestrum pertinentia, periculumque cavendum, solerti studio congressimus, et vobis familiariter admonitionis gratia porrigenda devovimus, ut ea diligenter aspiciendo, legendo et audiendo, aperte atque distincte vestra cognoscat celsitudo, de quibus et pro quibus in memoratis conventibus nostris, secundum virium nostrarum possibilitatem fideliter salubriterque egerimus. Abhinc sequuntur quedam quæ ex capitulis conventus nostri breviter decerpimus, quæ ad nostram et fideliū vestrorum laicorum observationem et salutem pertinentia, necessaria esse perspeximus. Dehinc sequuntur alia quæ vestre pietati deprecanda valde salubria esse judicavimus.

EPISTOLA XI.

LUDOVICI AD ALDRICUM EPISCOPUM CENOMANENSEM.

*De quibusdam rebus alienatis ejus ecclesie.**(Anno 855.)*[Baluz., lib. III *Miscell.*, pag. 165.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus, Aldrico venerabili episcopo et fideli nostro salutem.

Noverit tua industria quia missus tuus nostram adiit presentiam innotescens quod quidam vassalli nostri, Ghermundus, Vulfardus, Berchadus, Bodo et socius suus, Beneficia ex tuo episcopo habent, quæ olim per precarias inde alienata fuerunt. Qua de re volumus ut tu nostra auctoritate recipias usque ad nostram presentiam, et de nostra fidelitate magnam curam semper habeas, sicut hactenus te habere cognovimus. Nam memoratus missus tuus nostram deprecatus est pietatem ut aliquem missum tibi dederimus qui predictas res tibi Ecclesieque tibi commissa consignaret. et vestituram legitimam faceret. Qua de re Helisacharo missis nostro præcipimus ut de supradictis beneficiis tibi vestituram faciat, quando illas in partes a nobis directas fuerit. Volumus etiam ut quam citius poteris missum tuum bene fidelem ad nos dirigas, qui nos certos faciat qualiter erga vos et reliquos fideles nostros modo agatur, et quid de illis causis factum quæ vobis agere præcipimus. Bene vale et ora pro nobis.

EPISTOLA XII.

LUDOVICI AD HILDIVM ABBATEM S. DIONYSII.

*De colligendis in unum corpus his quæ in Græcorum historicis de sancto Dionysio passini scripta repererat.**(Anno 855.)*[Apud D. Bouquet., *ibid.*, ex Surio ad diem 9 Octobris, pag. 716.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus, Hildino venerabili abbati monasterii sanctissimorum martyrum ac specialium

protectorum Dionysii pretiosi sociorumque ejus, A
 veteram in Christo salutem.

Quantum numeris ac præsidiis non modo nobis ac
 predecessoris seu progenitoribus nostris, verum
 etiam totius imperii nostri populis, Domini provi-
 dentia per beatissimum Dionysium saepenumero,
 imo continue in magnis gratiarum libertatibus con-
 tulerit, cuncta per transacta tempora Gallicæ gene-
 rationes senserunt, quæ ejus insigni apostolatu fidei
 rudimenta sumpserunt, et salutis subsidia percepe-
 runt. Prædecessores autem nostri gloriam hujus
 eximii testis et amici Dei non inaniter coluerunt, qui
 dum ejus sacras exuvias in terris ob amorem et ho-
 norem Domini nostri Jesu Christi opibus, quibus
 poterant, honoraverunt, per ejus preces dignissimas
 honoris privilegio potiri et in terrenis et in celesti-
 bus meruerunt, ut videlicet unus ex præsis Franco-
 rum regibus, Dagobertus, qui eundem pretiosissi-
 mum Christi martyrem veneratus non mediocriter
 fuerat, et in mortali est vita sublimatus, et per ejus
 adiutorium, sicut divina ac celebris a ostensio per-
 libet, a penis est liberatus, inque vita perenni desi-
 derabiliter constitutus. Progenitores quoque nostri
 mellifluum nomen domini Dionysii (sic enim verbis
 ac scriptis suis eum appellare consuevere) non in-
 congrue pia dilectione et dilectissima pietate am-
 plexi sunt. Quia proavus noster Carolus princeps
 Francorum inelytus per orationes ipsius excellen-
 tissimi martyris indeptum se fuisse gratulatus est
 apicem principatus, eidemque decurso mortalitatis
 tempore (An. 741), quod clarius potuit habere de-
 positum, corpus scilicet proprium, in magni die
 iudicii suscitandum, et animam Domino presentan-
 dam fideliter commendavit, ac per hoc maxime de-
 votionem atque fiduciam cordis sui erga peculiarem
 patronum pateenter ostendit. Sanctæ nithonanus re-
 cordationis avus noster Pippinus præter altare quod
 ante sepulcrum sæpe fati sapinsque dicendi domini
 Dionysii per divinam et memorabilem revelationem
 jussu ipsius sanctissimi martyris in honorem Dei et
 apostolorum Petri et Pauli, qui presentes ostende-
 bantur, a beato et angelico viro Stephano summo
 pontifice dedicatum est (An. 754), inter sacra missæ
 solemnia una cum duobus filiis, Carolomanno
 videlicet et live memoria domino ac genitore no-
 stro Carolo, jure prænominato Magno, ab eodem
 apostolico papa in regem Francorum unctus, super-
 ni muneris benedictionem percepit. Quique cum
 quanta se humilitate aut limina basilicæ sanctorum
 martyrum, defuncto hujus vite currulo, sepeliri
 præceperit (An. 768), titulus etiam ipsius conditorii
 innotescit. Sed et nos multis ac frequentibus largi-
 tionibus beneficia ejus sumus experti, præcipue ta-

men in humane varietatis eventu, quo Dei, ut sem-
 per fatendum est, justo iudicio, in virga eruditiois
 suæ visitati, et hæc speciosa misericordiae ejus,
 ante præscriptum altare per merita et solatium do-
 mini ac piissimi Patris nostri Dionysii, virtute divi-
 na recreati et restituti sumus (An. 854), cingulumque
 militare iudicio atque auctoritate episcopali res-
 sumpsimus, et usque ad præsens ipsius gratioso
 adiutorio sustentamur. Hæc, venerabilis custos
 ac cultor ipsius provisoris et adiutoris nostri domini
 Dionysii, monere te volumus ut quidquid de ejus no-
 titia ex Græcorum historiis per interpretationem
 sumptam vel quod ex libris ab eo patrio sermone
 conscriptis, et auctoritatis nostræ jussione, ac tuo
 sagaci studio, interpretumque sudore in nostram
 B
 linguam explicatis, huic negotio inseri fuerit con-
 gruum, quodque etiam in Latinis codicibus jam inde
 habes inventum, adjunctis eis que in libello ejus
 passionis continetur, nec non et illis que in tomis
 vel chartis vetustissimis armarii Parisiæ ecclesie,
 sacre videlicet sedis suæ, prolatis inveneras, et ob-
 titulis nostræ serenitatis ostenderas, secundum
 quod rerum, causarum etiam ac temporum conven-
 nientiam noveris, in corpus unum redigas, atque
 uniformem textum exinde componas, quatenus com-
 pendiosius valeant innotesci, et fastidiosius minusve
 capacibus vel studiosis lectiois possit tedium sub-
 levare, pariterque omnibus ædificationis utilitas
 provideri. Illis ita contextis, volumus ut revelatio-
 nem ostensam beato pape Stephano in ecclesia
 C
 ejusdem sanctissimi Dionysii, sicut ab eo dictata
 est, et gesta quæ eidem subnexa sunt, una cum
 hymnis quos de hoc gloriosissimo martyre atque
 pontifice habes, et officium nocturnale subjungas;
 sed et differenter, ac emi integritate sui, quæque ex
 eo reperta sunt, in altero volumine colligas, nobis-
 que distincte et correcte transcripta quantum
 dirigas aut præsentas: quoniam maximum valdeque
 dulcissimum pignus desiderabilis presentie illius
 domini et solatiatoris nostri, numquam scimus,
 habere nos credimus, si cum eo, vel de eo, aut ab eo
 dictis, oratione, collatione, lectione colloquimur.
 Vale in Christo, vir Dei, in sacris orationibus jugiter
 memor nostri.

EPISTOLA XIII.

D HILDUINI ABBATIS S. DIONYSII AD LUDOVICUM PIIUM.
*Quæcumque memoria librique præ manibus habiti sup-
 peditarunt de sancto Dionysio, simul collecta trans-
 mittit.*

(Anno 856.)

[Apid D. Bouquet, *ibid.*, ex Cointio, tom VIII *Annal.
 eccles.*, pag. 595.]

Domino benigni ac admirabili et auctoritatis
 reverentia honorabili, Ludovico Pio semper Augusto,
 Hilduinus humilis Christi famulus, et domini mei

^a Visio quam monachus San-Dionysianus, post
 Dagoberti obitum, Joanni eremite Siculo primus
 ostensam fuit, fabulis accensenda.

^b Hæc litteris Hilduini adjectæ lucubrationem
 satis prolixam, in qua contendit Dionysium Areopa-
 gitam, dimisso Atheniensi episcopatu, atque alio

episcopo in ejus locum successit, Romam venisse;
 eundemque Dionysium in Gallias, ubi martyrium
 postea consummarat, a Clemente Romano pontifice
 missum fuisse. Hilduini lucubrationem confutat
 Cointius ad an. 855, num. 115 et seqq.

Dionysii pretiosi ac sociorum ejus matricularius, A vestraque imperiali dominationi in omnibus devotissimus, presentem in Christo prosperitatem atque æternæ felicitatis benedictionem optat et gloriam.

Exsultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo. Dilatum est os meum, et gaudebunt labia, ut annuntiem præconia domini mei gloriosissimi martyris Dionysii ab eximio imperatore domino meo jussus; quæ reticere non poteram, etiam si a quoquam fuisset forte prohibitus. Et revera magna mihi est ratio gratulandi, quoniam cumulatius mihi effectum desiderii mei præstare voluit divina dignatio, ut mentis meæ conceptum ei placere cognoscerem, cum quod agere spontanea disponebat mea humilitas, in agendo data manu auctoritatis, cooperaretur vestra Deo placens sublimitas. Quæ de re bonorum operum et spiritualium omnium studiorum illum auctorem esse non dubium est, qui quorum incitat mentes, quo sibi placet in ingenio adjuvat actiones. Sed et in hoc valde exultat spiritus meus in Deo salutari meo, quoniam Christianus animus vester sic evidentissime erga se divine bonitatis beneficia, et sanctorum cognoscit solatia, et tam promptissime se accensum ostendit circa auctoris et reparatoris sui seu specialium suffragatorum suorum venerationem atque obsequium. Non enim sic ab intimis pia anima vestra divina confiteretur vera et justa judicia, nisi se ipsam sancto illuminatam cognosceret Spiritu, nec ita devotissime amici Dei bene gesta et dicta maxime sagacitatis vestre prudentia perquireret, nisi summum bonum, a quo et per quem omnia sunt bona, diligeret. Cujus amore religiosa devotio vestra accensa esse dignoscitur, ut Christi militum gloriosos triumphos inquireret. Quos cum noverit, per eorum adjutorium robustas contra vitia vitiorumque auctores pugnabit, quatenus martyrum exempla sectando, qui viriliter certavere, et fideliter satis vicere, ad palmam, qua illi munerati sunt, et ipse pertingat. Hæc accedit ad voti et sollicitudinis vestre incitamentum, quia Esdras, sancte Scripture reparator, magnum remunerationis donum exinde apud Deum promeruit, et laudabile sibi nomen apud homines acquisivit. Quocirca et vestræ sedulitatis instantia, cum pro magna antiquitate hujus sanctissimi Patris nostri, quantum ad generationem terrenam et conversionem seu exitum attinet, mira sanctitate et miraculorum prodigiis orbi pene cuncto innotuit, notitia ipsius paucis nostrorum cognita, plurimis adhuc manens incognita, cum per vestrum studium patuerit, et meritum, ut melius ipsi scitis, grande vobis conciliabitur, et memoriale perpetuum acquiratis. Faciat autem Dominus ut nos idonei cooperatores inveniamur ad bonæ voluntatis vestræ perfectionem, qui tanto sine aliqua hesitatione vestris jussionibus obedimus, quanto illa rogatis seduli exactores quæ exhibemus voluntarii exsecutores. Idcirco quia reperta quæque tam in Græcis quam in Latinis codicibus ex domini et patrogo

nostro Dionysio, quæ hactenus minus cognovimus, vobis oculus in unum collecta mittere poscitis, et incongruum ducimus auctoritatis vestræ desiderio differri, quod ex debito servitium nostram constat debere largiri; quantum conveniet brevitas temporis, quidquid ori suggererit memoria citæ recollectionis, favente Domino, velociter scribentium committemus notariarum artificio, deprecantes vestram humiliter sapientiam, ne in his quæ reverentia et amore sanctissimi martyris, et propter jussionis vestræ obedientiam scribenda aggredimur, verborum pompositatem aut dictationis leporem, sed purissimæ veritatis, sicut ab antiquiorum dictis sumpsimus, quærere studeatis sinceritatem. Nesque reprehendere de casuum, præpositionum atque conjunctionum virtute, seu litterarum in subsequentibus immutatione, vel punctorum secundum artem grammaticam positione nolite; quia non id studendum, sed nostræ descriptionis obsequium ac commendationis vestræ officium accelerandum suscepimus, maxime cum hæc quæ ab aliena lingua expressimus, in tenoris serie, sicut de prælo sunt eliquata, teximus; quæ licet in interpretatione non redeant superæva sermonis odorem, sapidum tamen referunt veritatis et intellectus sui saporem. Ordinem igitur historiae, sicut vestra jussit dominatio, in unum congestum, et singulatum postea plenitudinem ejus discretam, eunctis legentibus atque audientibus, pandemus. Nam divine erit inspirationis et executionis id quod desideramus fidei animo propagare; verum atque probabile demonstrare. Ex quo nos laborandum non magnopere estimamus, quia quid tenendum de hoc sanctissimo martyre Christi sit, quod credendum, notæ et probatissimæ personæ veracibus dictis declarant.

EPISTOLA XIV.

LUDOVICI III JONÆ AURELIANENSI EPISCOPO.

De monasterio Anisolinensi.

(Anno 858.)

[Apud D. Boug., *ibid.*, ex Baluzio, lib. III *Miscell.*, pag. 131.]

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina repropitiante clementia, inq. Augustus, Jonæ venerabili episcopo salutem.

Notum esse volumus quia perventum est ad nos quod monachi ex monasterio Sancti Carilephi in egressu presumptivo idem monasterium expoliasset ornamentis ecclesiasticis, tam in thesauro quamque in vasis sine vestimentis, necnon et libris. Quapropter tibi præcipimus et Henrico abbati ut vos omni diligentia illud inquiretis, et cum omni integritate res ecclesiasticas eidem ecclesie restituere faciatis. Vale, ex hoc habeto sicut de te bene confidimus, et sicut in hoc nostram cognoscis voluntatem.

EPISTOLA XV.

EJUSDEM EIDEM.

(Anno eodem.)

[Apud Baluz., *ibid.*]

In nomine Dei et Salvatoris Jesu Christi, Ludovi-

cus, divina repropitiante clementia, imperator Augustus, Jona venerabili episcopo salutem.

Notum tibi esse volumus quia perventum est ad nos quod monachi ex monasterio Sancti Carilephi egressi sunt de proprio monasterio, aliena loca quærentes, immemores propriae promissionis eorum, in qua promiserunt obedientiam et stabilitatem loci, atque renuntiaverunt propriis voluntatibus secundum regulam sancti Benedicti, obliti etiam sententiam evangelicam, in qua Dominicus exemplar audivimus: *Non veni, inquit, facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me* (Joan. vi, 38); oblitique sunt apostolice sententiæ ita dicentis: *Subjecti estote omni creaturæ, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ob eo missis* (I Petri. ii, 13). Et hoc non ab aliud fecerunt nisi quod abbas eorum nobis inobediens apparuit, et nos eadem abbatii idem monasterium tulimus, et illud Aldrico episcopo ecclesieque sibi commissæ legaliter, sicut a suis prædecessoribus possessum et constructum fuit, reddidimus, sicut lator ejus epistolæ tibi dicere poterit, quia prolixum est nobis in hac epistola omnia inserere qualiter actum definitumque rationaliter fuit, et quia in nullo sentimus contrarium esse auctoritatis canonum monachos subjectos episcopis fieri debere. Quapropter volumus ut missus noster sis una cum Henrico abbate, et eosdem monachos plena auctoritate canonum et regulari atque nostra ad proprium monasterium redire compellatis. Si vero quispiam eorum vos non obaudierit, volumus ut compellatis eum venire ad nostram presentiam in proximo placito, quod habituri sumus Domino annuente apud Carsiacum. Bene vale, et ora pro nobis ad Dominum.

INDEX IN S. AGOBARDUM.

(Hujus voluminis col. 9-551.)

INDEX ANALYTICUS RERUM ET VEBORUM QUÆ TUM IN TEXTU S. AGOBARDI, TUM IN NOTIS TEXTUI SUBJECTIS CONTINENTUR.

(Numeri hujus indicis columnas nostras indicant.)

A

Abhates, si rerum summam teneant, prælati episcopis, 173. Taxantur, qui abutuntur rebus ecclesiasticis, 217.

Abbo Floriacensis non inclaruit prodigiis, sed sanctitate vitæ, 151.

Abraham fuit Christianus, 172.

Absolutio discordandi, 101.

Absolvere legatos, 102.

Acephali heretici, id est, Eutychiani, infensi decretis concilii Chalcedonensis, 56. — Clerici, 158.

Adalardus, abbas Corbeiensis, magis vir auctoritatis in aula Ludovici Piæ, 100, 238, 250.

Adolescentuli in ecclesia possit ad discendum causam ecclesiasticam, 354, 357 et seqq.

Adoptio est eorum qui sunt ex aliena familia, 50.

Adoratio imaginum impiæ, 199 et seqq.

Adriani II ordinationis historia excurrit, 507.

Adulter non quasi fructum prolis, sed ut implicat libidinem, 195.

Adulterium nec permitti nec prohiberi potest, 187. — Commisisse dicitur vidua, quæ nupsit post susceptum religionis velamen, 517. Adulterium est aliquem amare præ Christo, 206.

Ædilitus præculturum non admittit in his quæ ei tradita sunt, 259.

Æquitas non credibus, sed sapientia et misericordia componenda est, 235.

Æri genus ducunt ex Abraham, 96.

Africani concilii decretum de precibus et orationibus in ecclesia cantandis, 331.

Agareni, id est Saraceni, 96.

Agobardus archiepiscopus Lugdunensis, 29. Persecutionem patitur propter Judæos, 70. Ejus capitula adversus Judæos, 72. Ejus modestia et pudor, sive, ut ille loquitur, timiditas, 99 et seq., 115, 116, 198, 229 et seq., 251. Arguit quod sacrarum litterarum interpretes dixerit ignaros fuisse artis grammaticæ, 182 et seq. Interfuit synodo Compendiensi, 321. Correxit Antiphonarium ecclesiæ Lugdunensis, 350. Tempora ejus pessima et exulceratissima, 138 et seq.

Alexandriorum festinalia pietas commendatur, 214.

Alexare super sanctum corpus martyris ad Dei honorem cultumque constructum, 208.

Amalichite genus ducunt ex Abraham, 96.

Amalarius diaconus, abbas et chorepiscopus, 102, 323, 359.

Ambrosii episcopi Mediolanensis generose et excelsæ mentis facinus peractum in causa synagoga Judæorum et luci Valentianorum incensi narratur, 79. Laudatur, 217.

Amor corporearum rerum, etiam bonarum, nocet ad contemplanda spiritualia, 211.

Ananias uxorisque ejus Sapphiræ punitio proponitur his qui illicite utuntur rebus ecclesiasticis, 245.

Angeli nolunt adorari, 203. Amentur et honorentur, claritate, non servitute, 221. Pennatos pingi solitos potest ex Agobardo, 225. Angelos Deus proposuit super iudices et reges terra, 263.

Anime humanae nullus dominus, nisi Deus, 107. Eam ad corpus pervenire quomodo intelligendum, 164. Non est pars divinæ substantiæ vel nature, *ibid.* Anima: virginitas, fides incoerupta, 56. Integra fides, solida spes, sincera charitas, 206. Deus est animarum vita, 262. Animarum regimen majus est quam imperiale, 239.

Animus corpore melior, 212, 256. Animorum unanimitas non potest esse in contentionebus, 261.

Anthropomorphitarum hæresis, 225.

Antichristus caput omnium impiorum, 69. Se dicit esse Christum; Christum autem vocabit impostorem, 91. Ejus impudentia depingitur, 280.

Antiphonarium, 325, 350, 508.

Apollinaris episcopus Valentini laudatur, 82.

Apostoli abstinabant a convivio Judæorum, 95. Magistri mundi, 111. Ecclesiæ magistri, arietes gregis, 221. Eorum imagines ob amorem tantum et recordationem expressæ ab antiquis, 215.

Apostolice sedes, 504. Sunt Ecclesiæ fundamentum, 291. Apostolicarum sedum magna olim auctoritas, 295.

Apostolice canones interdum mutati et emendati, 504. Apostolice dieti olim omnes episcopi, 296. Apostolice sedi magis debent ab omnibus reverentia, 295. Apostolice sedis honore vacante, an pontifex possit exhorrari, 501.

Aque calidæ et frigidæ judicium, 120, 250 et seq., 251.

Araboth, cælum in quo Dominus residet secundum Judæos, 87.

Arclas, Galliarum civitas, o. ima partu, 76, 350.

Avanorum perlicia mundum profusus extincta erat ævo Agobardi, 117.

Avanum hereticus corpus publicæ auctoritate exhumabitur, quod hoc locus in hoc sanctus, 151.

Armatura corporca nemiuna iustum aut innocentem demonstrare potest, 261.
 Asinus molinus, 121.
 Athanasii episcopi Alexandrini exemplum de cantu ecclesiastico referunt, 553.
 Attinacensis conventus, 227.
 Auliani, schismatici potius quam heretici, 225.
 Augustini Opera contra Pelagianistas, 162.
 Aura levatitia, 117 et seq.
 Aurum vana et noxia delictato reprehenditur etiam qual cunctis ecclesiasticis, 557.
 Avitus episcopus Vienneus, 67. Eius liber de incarnatione Salvatoris, 63. Photinianorum haereticorum valdis simus expuglator, 67. Laudator, 82, 121. Sigi mundum regem Burgundionum ad fidem catholicam convertit, 124. Detestatur iudicium quod vocant Dei, id est monachicum, 124, 254. Eius Dialogi et Altercationes cum rege Gundobado, 121, 207.
 Azarias sacerdos laudatur qual Oziam regem increpavit sacrificare praesumentem, 156.

B

Baalim apud Hebraeos idola significat, et est pluralis numeri, 215.
 Baptismus recte confertur etiam a malis, 142 et seq. — Corporalis non est necessarius martyribus, 172. Renovat interiore hominem, 177.
 Baptizari possunt servi, etiam invitis dominis, *ibid.*
 Barlaam, 515.
 Barabas et Paulus a se remoyent immolationem victimarum, 205.
 Bartholomaeus episcopus Narbonensis, 170.
 Beatus Anglorum gentis homo laudatur, 216.
 Bella privati vehementer contraria sunt simplicitati et pietati Christianae, 119. — Domestica damnantur, 250, 255. — Publica sunt licita, 254.
 Bellator fraterum, 251.
 Beneficentia, 179.
 Beneficium, id est feudum, *ibid.*
 Benevolentia, 154. Forum dicit Grimaldus, *ibid.*
 Bora, comes Barci-onensis, deiectus ob crimen majestatis, 509.
 Bernarius archiepiscopus Narbo- nensis, 179.
 Bernardus episcopus Viennensis, 77, 127.
 Bernardus comes accusatur adulterii cum Judith Augusta, 508 et seq.
 Bertinulus comes Lugdunensis, 188.
 Bethesda, 95.
 Blasphemare, id est vituperare, 131.
 Bolo, diaconus palatinus, ad Judasmodum conversus, 72.
 Boni a malis interdicuntur, 251. Bonis non semper in hac vita retribuntur merita iustitiae, 261, 267.
 Breviculum, 175.
 Burgundiones, 268. Vocati Gundobadi, 116, 120.

C

Casarea Philippi, 215.
 Casarius episcopus Arelatensis, 85.
 Caphis honoratus est propheta propter cathedram, 501.
 Cane in ecclesia magis animo quam voce debemus, 554.
 Canones servari debent illibati, 229. Canonici versus ms. Collectio laudatur, 241. Canones Gallicani reputant a quibusdam, quod eos neuterque Romani non commendarint, cum autique eos religiose venerati sint, 122; et quod in eorum constitutione non interfuissent legati Romani, vel imperatoris, 241. Canones sacri, 245.
 Cantica instituta perpetua vigeant firmitate, 112.
 Cantuum, 157.
 Cantorum schola: apud Lugdunum; eorum superbia et insectia taxatur, 558.
 Caparnaum, 95.
 Capitula in Attinaco constituta, 227.
 Capitularia sanctionum, 71.
 Carolus Calvus occidit Bernardum comitem, 510. Sepultus est in monasterio Nantuaensi, 71.
 Carolus Magnus, vocatus episcopus episcoporum, 197. Prae omnibus Christianis regibus potentissimus in bello fuit, Saxones aliasque gentes subdidit Christo, 105. Ex eo exarsit dissensio Ecclesiae Gallicanae a Romana in officium celebrationis, quod consuetudo Ecclesiae Gallicanae contra fidem non esset, 110. Dissi- let cum Grimaldo, dux Beneventorum, 158. Eius epitaphium, 519.
 Carri polystere carriti, 158.
 Carthaginiensis urbis ruina, 519.

Catalani se in fidem ac ebrietatem conferunt Iudocii XII Francorum regis, 81.
 Catalonia olim dicta Marca Hispanica, 509.
 Cathedra Jacobi apostoli apud Hierosolyma conservatur usque in hodiernum diem, 215.
 Causidici, qui causas referunt ad principem, 187.
 Cernitui haereseis, 85.
 Certamina singula in vehementer contraria sunt simplicitati et pietati Christiana, 119. Ambiguum eorum exitus, 126.
 Chalcedonense concilium, 121.
 Charitas commendatur, 118. Eius descriptio, 264. Charitatem continent non habet qui adversus proximum suum cum urgit ad congregandum, 239.
 Chelidori regis edictum adversus Judaeos, 85.
 Christiani Nazarenus vocantur a Judaeis, 75. Christiana peccata, id est peccata a Judaeis repudiata tanquam immunda, quae ob hoc ipsam venditor Christianus, *ibid.* Illis vetitum habitare cum Judaeis, 160. Christiani omnes fratres sunt, 114, 116. Omnes sunt unus Christus, *ibid.* Fuerunt Christiani etiam sub lege veteri, 170. Christianorum religio non est novella, 174. Omnes simul sunt templum Dei, et singuli templi, 202. Domestici filii, 257. Debent diligere invicem, 257. Christiani perfecti gloriantur in tribulationibus, 281.
 Christus verus Dei Filius, non adoptivus, 41. Apostolus et pontifex, 56 et seq. Caput Ecclesiae, 62, 64. Sponsus Ecclesiae, 100, 189. Nam Christus et Ecclesia est una persona, 62. Adoptavit humanam naturam, 66. Dehinc Iudaeorum de Christo, 87. Christus, veritas, 115. Non reliquit Ecclesiam, 112. Christus humilis fuit, sed tamen errasse se non cognovit, 139. Ad quid de caelo venit, 196. Christum non fuisse antequam nasceretur, ablati Fredegus, 169. Dei et hominum sequenter, 174. Commendat agnos et oves beato Petro, 189, 177. Caput et sponsus Ecclesiae, 191. Humanam naturam assumens, Deus esse non desit, 160. Pastor pasciturum et episcopus episcoporum, 196. Summus pastor, 197. Solus mediator inter Deum et homines, 202. Aliquem hominem amare praeter Christo, adulterium est, 206. Christi nomen a christumate est, 209. Vendentes eiecit de templo, 236. Ihsbun thesaurus in loculis, 259. Ecclesiis suis forum et institutionem praemisit factis et dictis, 240. Quomodo Deus et homo, 271. Au per aurem Virginis introiit in mundum, 352. Spontanea pro nobis mortuus est, et gratis, *ibid.* Constitit ex quatuor elementis, 511.
 Civitas Dei et civitas diaboli, 116. Civitas Dei constat ex angelis et hominibus, 271.
 Clementis episcopi Romani libri apocryphi, 92.
 Clerici accepi, 158.
 Clericatus, 159.
 Clerici veterum interesse convivii Judaeorum, 85, 169. In continentia venerant aeo Agobardi, 117. Exorem dicere non possunt, nisi virginem, 252. Clericorum nomine comprehenduntur quotquot in clerum ascripti sunt, 248.
 Coadjutores episcopis infirmis dari olim non poterant, nisi in synodo, 20.
 Colicula, unde dicti, 211.
 Coloniae, unde sic nuncupatae, *ibid.*
 Colorum varia genera, *ibid.*
 Comestiones et ebrietates diaboli introducti sub nomine claritatis, 225.
 Communio fraternalis, 245.
 Compensandis synodus de rebus sacris illicite usis, 250.
 Compendium palatum, *ibid.* et 321.
 Conciliorum generalium magna reverentia et auctoritas, 125. Concilia regionalia et provincialia cedunt auctoritati conciliorum generalium ex totius mundi consensu congregatorum et receptorum; sed tamen et ipsa sunt magne auctoritatis in eis quae a generalibus illis definita non sunt, 125, 242 — Bona per annos singulos hant, 212. Eorum auctoritas unde petenda, 229. Concilium plinarium est, ubi interierit metropolitanus antistes, 212. — Antiqua delinquent plebeis psalmus in ecclesia non esse cantandos, 527.
 Consilarii regii, 511.
 Consultatores regii, 71.
 Constantinus Magnus imperator vocatus episcopus romanus, 118. Adoravit imagines sanctorum apostolorum, Petri et Pauli, 217.
 Consuetudines uniuscujusque Ecclesiae retinenda, modo fidei contrariae non sint, 109, 526.
 Convitia episcoporum uniusmodi esse debent, 195.
 Cordoba, civitas Hispaniae, Saraceorum se Ics 76.
 Corzani, 95.
 Corporum mortuorum translatio provis a morientibus, 208.

Crucis ad sacerdotium proveli non debent, 144.
 Crucis dominicae signum ubique locatum olim ab Alexandrinis recentior ad fidem Christi conversis, 215. Crucis iudicium, 251, 252.
 Culus Deo debitus, Latine significari non potest uno verbo, 201.
 Cyrillus, martyr beatus, 187. Translatio reliquiarum eius, 349.
 Cyrillus episcopus Alexandrinus, 36, 43

D

Davidis regis humilitas predicatur, 161.
 Decimus aliqui nunquam sponte donant sacerdotibus, 157. Decimæ ut odiate, 257. Decimæ dante sunt, 245. Votæ enim sunt ab initio generis humani, et redditæ sacerdotibus, 252.
 Decur corporis in femina naturaliter est imitator libidinis, 314.
 Deos Romani pro multum ævi coluerunt sine simulacro. Simulacra quæ ritum posuerunt, alie fuerunt ut 101 ubi metum admitterent, errorumque adhiberent, 219.
 Deus quid sit secundum Lucium Ballum, 219. Deus est veritas, 169; et charitas, 236. Solus vere natura bonus, 157. Solus colendus, 204, 214 et seq. Et debemus honorem et timorem, 215. In eo solo spem nostræ beatitudinis collocare debemus, 209, 221. Vult autem omnes homines salves fieri, 178. Ideoque varie flagellat homines ad eruditionem et conversionem, 180. Dei providentia aliquando absolvit innocentes, et damnat noxios, 119. Ejus iudicium frequenter oculum, nunquam tamen injustum, 121, 138, 177, 181, 251. Dei iudicia incomprehensibilia, 234; et impenetrabilia, 265. Servat in line iudicium et consummationem mundi, 265. Nihil in mundo fit, nisi Deo dispensante aut permittere, 254. Deus habitat in omnibus Christianis, 202. De o omnia sunt presentia, 187, 230. Dei manum effugere impossibile est, 151. Dei filius nemo est, nisi qui Deum imitatur, 256.
 Deuteroseus Pharisæorum, 88.
 Diabolus princeps et caput omnium malorum, 155. Semper nocendi cupidus est, 182, 184. Neminem tamen nocere potest, nisi permittente Deo, 150, 181. Diabolus est inventor et causa omnis mali, 260. Ipse et angeli ejus hostes nostri sunt, 275.
 Diaconos in sacerdotio constituit antiquitas, 198. Diaconis cantare aliud in ecclesia, præter Evangelium, prohibitum, 336.
 Discipuli Domini cognoscunt dilectione; discipuli vero diaboli cognoscuntur rixis et contentiombus, 255.
 Dissensio impellit nunquam ad periculum, *ibid.*
 Divinorum verborum ordo nunquam mutandus, 331.
 Divitæ in episcopo quando culpantur, 192.
 Domesticus liber, id est Christianus, 257.
 Domina palatii senioris, 315.
 Donno us anchoræta Ienovicensis, 104.
 Donatus illustrare memorias martyrum, dum pauperes negligunt, malum, 185.
 Duella privata vehementer contraria sunt simplicitati Christianæ, 119. Duellorum rabies et immanitas vitia ædificii principum et canonibus conciliorum, 258.
 Duodena Bernardi comitis uxor, 309 et seq., 325.

E

Eaof, sive Eaor, episcopus Cabilonensis, 77.
 Eubo archiepiscopus Rhemenis depositus Jesse episcopo Ambrunense in synodo Noviomagensi, 312. Publicam penitentiam imposuit Ludovico Pio, 322. De spe et timore epistola ab Agobardo ad eundem scripta, 325.
 Eberardus, magister pincerarum Caroli Magni, 70.
 Ebricelates et conmissionationes introducit diabolus sub nomine charitatis, 225.
 Ecclesia est domus veri David, id est, Christi, 97. Domus Dei, 236, 212. Virgo appellata est, 206. Uni viro Christo desponsata, 110, 189. Ecclesia et Christus, id est, sponsus et sponsa, quomodo tractandi a pastoribus, 196. Ecclesia et Christus una persona, 62 et seq. Eius fundamentum est in apostolicis sedibus, 294. Ecclesia in annis prioribus robusta, nunc languida, 111. Perita inferi adversus eam prevalere non possunt, 112, 295. Ecclesie injuria, Dei injuria est, 256. Ecclesiam qui non audierit habendus est sicut ethnicus et publicanus, 242. Ecclesie diversa sunt membra, 206. Quælibet peculiaris consuetudines suas retinere potest, modo fidei contrariæ non sint, 109, 326. Ecclesia ditata est, ut alere possit prædicatores suos, et choros ministrorum, turbaque pauperum, ac multitudinem rubicundum peregrinorum, 245. Ecclesie nutrices, id est, parochiales, 140. Ecclesiarum ritus antiqui non facile mutantur, 330. Earum res quadrifariam divise, 210. Earum

usus debet esse rectus, 247. Injuste possidentur a laicis 229. Ecclesie adificatæ sunt ad laudandum Deum, ad deprecandum, ad sacrificandum, 237. Cum possessores venduntur, *ibid.*
 Ecclesiastica statuta firmanda sunt per acta apostolica, 85. Nullius noni sunt, nisi concordent sanctis Scripturis, 241. Ecclesiasticorum rerum dispensatio, 251. Non sunt utenda ad luxum, nec ad libidinem, 247. Sunt res pauperum, 245. Ecclesiastici thesauri intacti esse debent et sancti, 210.

Episcopi sunt vicarii Christi, 128. Membra corporis Christi, 191. Ecclesie principes, 267. Sedem in throno in ecclesia, 198. Dehent esse docti, 32. Et tamen sæpe fit ut imperiti teneant in Ecclesia principatum, interim dum viri docti et sapientes sedent ignobiles, 266. Teneant circuire animatum suas dioceses, 107. Non debent esse accusatores, 188. Quæ episcopi in synodis statum consonantem sacris Scripturis, pro lege habenda sunt, 242. Non debent esse dediti oblectamentis sæculi, 191. Neque spectatores ludorum puerum, 313. Et a conmissionibus et clericatibus abstinere debent, 195. Taxatores qui abundantibus rebus ecclesie abstinent, 248. Divitis bene uti debent, 492. Eorum iuxta ad semper observanda, 155. Taxantur qui injustum iudicium inducunt, 267. Episcopi qui fidem principum perjurando obligant violant, deponendi sunt, 304.
 Error hominum latere desinit, 65.
 Eudius vir lætus ut plurimum in obscuro inopæque et egestate labescit, 266.
 Eugenius II papa juramentum fidelitatis scripto præstitit Ludovico et Lotbario Augustis, 303.
 Eutylestis error, 56.
 Evardus, missus dominicus, 70. Judæorum magister, 112.
 Excommunicatio sine causa, irrita est, et in auctorem recidit, 300.
 Expositores divinarum voluminum parum solliciti fuerunt olim de regulis grammatice, 163. Legendi non sunt cum credendi necessitate, sed cum iudicandi libertate, 165.
 Exuviationum stigmata in corporibus hominum appaerunt, 179.

F

Falsangus, 175.
 Fames sub Claudio Imperatore, 95.
 Faova episcopus Cabilonensis, 78.
 Felicitas malorum est temporalis, 265.
 Felix episcopus Urgellensis, vir moris antiqui, 34. Depositus ab honore episcopatus, 53. Mortuus apud Lugdunum, 31, 37.
 Femina, a iudaismo ad Christianismum conversa, graves persecutiones hoc ipsum patitur a Judæis, 175. Feminae, ut homines sint, disjunctum in synodo Mautconensis, 89.
 Ferreolus (S.) episcopus Uocitensis, 109.
 Ferri calidi iudicium, 419, 251, 254.
 Festis diebus antiqui Christiani vacabant prostris orationi, 75.
 Fideles qui vere sunt, membra Christi sunt, 127. Sunt sub capite summo unus sacerdos, *ibid.*
 Fidelis quomodo quis sit principi, 287, 301.
 Fidelium doctor catholicus, 68.
 Fides christiana explicatur, 267. Eius veritas quomodo inquirenda, 37. Non valet ad salutem hominis sine pace, 257. Adversus eius inimicos quomodo pugnandum, 276. Non est metiendæ ex vita hominum, sed ex hale probanda est vita, 55. Fidei domestici, 257.
 Fides debetur principi sub Deo, 188, 287.
 Firmi (S.) Uocitensis episcopi corpus, 175 et seq.
 Fiscus, 210.
 Flere debemus cum flentibus, 260.
 Florus diaconus Lugdunensis, 180.
 Forenses, id est, non Christiani, 232.
 Fraucorum nomen clarum in toto orbe, 310. Regnum immensum ampliatum sub Carolo Magno, 321. Complectebatur Galliam et Germaniam, 503. Eius pericula, 315. Divisum inter filios Ludovici Pi, 289. Fraucorum lex, 117, 126.
 Fratrum congressio, 235.
 Fraternalitas communio, 245.
 Fratres vocantur inter se episcopi, 297.
 Fredegus abbas Sancti Martini, 31, 139.
 Fredericus missus dominicus, 70.
 Fulda, monasterium sancti Bonifacii, 78.
 Fulradus abbas Sancti Dionysii, *ibid.*
 Funera antiquorum officiosa pietate curata sunt, 208.
 Furorum et furum tria genera, 210.
 Furum nomen generale est, *ibid.*

G

Gallicana Ecclesia, 504. Ejus regimen divisum inter reges et episcopos, 76. Gallicanorum canonum magna antiquitas reverentia, 121, 241. Hi cunctos re-punxit a quibuslibet, quod eos veteris Romani non commendaverint, cum antiqui eos religiose venerati sint, 122, vel eo quod legati Romani, seu imperatores, in eorum constitutione non interfuerint, 241. Gallicanorum episcoporum libertas ad Romanum pontificem scribentium, 305. Et nominatur dejectione, si quid agit extra ordinem, 504.

- Garizim interpretatur divisio, 98.
 Gedeon virorum fortissimus, 101, 212.
 Gelasius papa scripsit Librum Sacramentorum, 223.
 Gellonense monasterium in Prima Narbonensi, 309.
 Gerardus comes, 157.
 Gericus, episcopus praefatus et missus dominicus, 70.
 Gervasius et Protasii martyrum revelatio facta sancto Ambrosio episcopo Mediolanensi, 317.
 Gestae synodalia singebantur olim in ecclesiis ad memoriam rei gestae et erroris praestati, 225.
 Gloria divina, angelicae et humanae modus est, 207.
 Gota, pagani et haeretici simul, 119.
 Grandine super pluvia verno unquam vidit, 135. Grandines et tonitrua vi hominum fieri, stultum, 147 et seq.
 Gregorius episcopus Lingonensis laudatur, 82.
 Gregorius Magnus papa arguit episcopum Frovuliensem quod imagines apostolorum de sua basilica eraseret ob superstitionem vulgi esse contra regulam fidei adorantis, 217. Quaedam vitia circa cantum recessavit in Ecclesia Romana, 327, 356.
 Gregorius IV papa venit in Franciam, 296. Epistola ejus ad episcopos regni Francorum, 297. Sponsionem fidei fecit Ludovico Pio in missis sui pontificatus, 302, 306. Transgressus dein in partes Lotharii contra Ludovicum, 206, 305.
 Grimaldus dux Beneventorum, 158.
 Grimaldus episcopus Pinnensis, 518.
 Guasto de Baerne, 251.
 Guido episcopus Heleuensis, 248.
 Gulielmus comes, fundator monasterii Gellonensis, 309.
 Gundl sanctimonialis in adulterium prolapsa, 318.
 Guadobala lex, 117, 120. Non est lex, sed nux, 121. Recepta per omnes ubique provincias, 258.
 Guadobalus, rex Burgundionum, homo haereticus, auctor legis Guadobade, 117, 125, 207. Ejus Dialogi cum Avito episcopo Viemensi, 124, 207, 251.
 Guadobadus, id est, Burgundio, 116, 120.
 Guodoligui, 117.
- H
- Haemorrhoisa a Christo sanata, erat civis Caesarea: Philippi, 215.
 Haeretici recedunt a veri domo David, id est Christi, 140. Alii non fuerunt apostolorum tempore, nisi ex Judaeis et Samaritanis, 86.
 Hebal interpretatur vorago vetus, 99.
 Heilschaemus, abbas Centulensis, vir magne dignationis apud Ludovicum Pium imperatorem, 100, 250.
 Hero insula, 101.
 Hieronymus presbyter et doctor, 166. Judaeos intrinsecus et in ente novit, 75. Ejus translatio laudatur, 161.
 Hierusalem subjecta Saracenis, 148.
 Hilarius, episcopus Pictaviensis, Judaeorum et haereticorum profana devitavit consuetudine, 79. Ejus Vita a Fortunato scripta, *ibid.* Tametsi exsul, diocesis suam per presbyteros suos regeret, 108.
 Hildebaldu archiepiscopus Coloniensis, 173.
 Hildigitus Lugdunensis, 179.
 Hilduinus sacri palatii antistes, 174.
 Hillel Judaeus, vir eruditissimus, ex ejus schola multi magis viri profuerunt, 88.
 Homicidii sacrilguae voces additae veteribus editionibus canonum apostolorum, 501.
 Homo interior creatus ad imaginem et similitudinem Dei, 177, 222, 265, 276. Religionem mentis debet soli Deo, 105. Nihil ex se potest, sed cum Dei adiutorio, 277. Homines vocati dii, 206. Homines sancti respuunt adorationem, 205. Omnes homines Deus vult salvos fieri, 176. Nihil nisi agere possunt absque permissione Dei, 150.
 Honorati principes, 228, 251, 316.
 Honoram et timorem debemus Deo, 243.
 Hospitalitas magis olim in usu apud Ecclesiam, 183.
 Humana natura adoptata est a Christo, 66. Humani errores snmptuose vitandi, 252. Humanum sanguinem fundi prohibet prima lex data humilibus, 263.
 Humilis qui vere est, abjecta de se sentit; et qui ab-

jecta de se sentit, errasse se non dubitat, 159, 161.
 Hypocrite notantur, 195.

I

- Idola et simulacra tempore legis significabant omnes errores, 317.
 Imaginum adoratio damnata, 199. Imagines Dei et sanctorum non sunt adoranda, nec colenda, 200 et seq. Nam si imago illa esset adoranda vel colenda, Creatoris motus esset quam creaturae, 222. Eas appellari sanctas indignatur Agobardus, 212, 226. Imagines sanctorum omni genere contemdesunt, et usque ad pulvereum erantende, 218. Imagi esse habuerunt antiqui Christiani, sed causa historiae, ad recordandum, non ad colendum, 223.
 Imperatori novo necessaria olim non erat approbatio summi pontificis, 289, 296. Imperatores quomodo felices, 299. Imperatorum et consulum conjuges et soboles ad Christi fidem convertuntur, 175.
 Imperialis jussio, 298.
 Impietas in magnam securitatem venerat xvo Agobardi, 187.
 Indeculus ex nomine regis, 70. Indiculi, 175.
 Inferni descriptio et varia nomina, 281 et seq.
 Inferni in Ecclesia salvandi, savi vero custodiendi, 197.
 Innocentes, ut plurimum, vincuntur a maxis, 118. Innocentia nec illis, ubi defenditur, reservatur, 187.
 Innotescere, id est, insinuare, 69.
 Interpretes et expositores divinarum voluminum parum solliciti fuerunt antiquitus de regulis artis grammaticae, 105 et seq. Interpretes sanctae Scripturae non sunt omnes aequalis auctoritatis, 163.
 Irmingarius, Ludovici Pii uxor, 315.
 Itali maxime omnium sunt contemptores canonum, et vilipensores clericorum, 122.
- J
- Jarobus a Christo et ab apostolis electus est episcopus in Hierosolymitana sede, 215.
 Jejunium triduanum a Ludovico Pio inductum, 289.
 Jeroboam peccare fecit Israel, 250.
 Jesse, episcopus Ambianensis, depositus ab Ebboue in synodo Noviomagensi, 512.
 Joannes XII, pontifex Romanus, depositus in synodo Romana ob fidem violatam Ottoni imperatori praestitam, 506.
 Joannes episcopus Antiochenus dissidet cum Cyrillo Alexandrino, 56.
 Joannis apostoli historia descendens a balneo propter Cerinthum haereticum narratur, 85.
 Jolnars, histriomna genus, 249.
 Jonadab posteritas benedictur a Domino, 244.
 Josaphat rex offendit Deum, quod impiis et Deum odi libus auxilium praebuerit, 97.
 Judae fidei discipulo et vero proditori magnam virtutum gratiam Christus contulit, 152, 144. Custodiebat verbos Domini, 259. Fuit fur sacrilegus, 251. Habuit eandem potestatem quam ceteri apostoli, 152.
 Judas, 70 et seq. Se patriaebarum progeniem, iustorum genus, ac prophetarum sobolem esse gloriatur, 111. Peiores sunt omnibus incredulis, 76, 86. Vocati vasa diaboli, 78; filii diaboli, 111; Antichristi, 94. Eorum errores et delictamenta recensentur, 86 et seq. Olim abstineat ut a cibo et potu infidelium, 98. Eorum covitavia et consortia vitanda, 91, 109 et seq. Pro eorum salut publice supplicatur ab Ecclesia in diebus passionis Domine, 178. Eorum mancipia baptizari possunt inquit Dominis, 176. Eorum divitiae, 75.
 Judicium aquae calidae et ferri igniti, 120. Crucis, 252. Judicia inter homines necessaria sunt, *ibid.* Eorum integritas necessariae regis et gentibus, 120. Judiciorum et rerum veritas querenda est a Deo, 2, 4.
 Juramentum opportunum atque legitimum, 290, 292. Juramentum fidelitatis ab episcopo praestari solitum principi, quod compleretetur olim, 502.
 Jurjurandum causa fidei, 50. Jurjurando fiuntur contraversiae, ubi leses desunt, 250.

L

- Laici res ecclesiarum possidentes, et in pravos usus convertentes, taxantur, 218. Non possunt esse dispensatores sacrarum rerum, 211. Eas ergo tractant et in usus proprios expendant contra vetitum et contra canones, 220.
 Langobardi, 113, 119. Eorum lex valde favorabilis erat uxorbis, 517.
 Latria, quid, 200.

Legatorum Romani pontificis praesentia necessaria non erat olim in conciliis regionalibus aut provincialibus, 341.

Leidradus episcopus Lugdunensis, 51, 521, 530.

Leo III pontifex Romanus iuramentum fidelitatis scripto praestitit Carolo Magno, 503.

Leofdas, soror regis Navarrae, uxor Gastonis de Béarne, 251.

Leprosi cur mittantur ad sacerdotes, non autem ad medicos, 156.

Lexantia aura, 147 *et seq.*

Levitas fugienda est in divinis laudibus evolvendis, 329.

Lex Francorum, 117, 126. Lex Gundobada, 117, 120; non est lex, sed nex, 121. Legum contemptum exagitat, 187 *et seq.* Legum diversitas obsidit unitatem Christianam, 116 *et seq.*

Libellus in synodo compendensi editus ab episcopis perfidus, et Ludovico Pio imperatori oblati, 522.

Liber mysteriorum, 558.

Liber Sacramentorum, 224.

Licium videtur quod publicum est, id est, quod vulgo fit, 187.

Litanie, id est, Rogationes, an fieri possint sine jeiunio et carnis abstinentia, 540.

Litterae thae ex viginti apud Hebraeos, 155.

Locus Christi in quo visus exponebatur, 559.

Lotarius fit consors imperii, 297. Eius consortium cum Ludovico confirmatur a synodo pontifice, 289, 296. Praesedit in concilio compendensi adversus patrem, 521.

Lucius Balbus, 218.

Lucius Valentianorum incensus, 79.

Ludovicus Pius imperator, 59, 70, 112, 173, 227, 287, 298. Rofitur ab Agobardo, 507 *et seq.* Lutharium illum nominis sui participem fecit, 288. Praemortuae publice addictus auctoritate synodi compendensis, 522. Eius uxor plebeia, suavis et blanda, 514. Dilaceratur conviciis et probris, 507 *et seq.*

Lugdunensis ecclesia, 523. Dicitur titulo Sancti Joannis, 530. Eius cantores, 529. Lugdunensis synodus sub Agobardo, 70. Lugdunensis praeputium, 71.

Lugdunum, 70, 72. Erat olim in regno Burgundico, 118.

Lupus episcopus Lugdunensis, 81.

M

Madianite, genus Abrahæ, 96.

Magistri, id est magistratus, 250, 251.

Magonia, ficta regio a tempestatibus, 148.

Maio, advocatus Ludovici II imperatoris, 518.

Maledictiones infidelibus Jactis impostae, 99.

Mali a bonis nunquam interficiuntur, nisi in bellis publicis et legalibus iudiciis, 234. Malorum felicitas est temporalis, 265.

Mancipia Christiana non deserviunt Judeis, 72. Mancipia Judaeorum hauritari possunt inanis dominis, 102, 179.

Manciae, 525.

Marca prudenter imperat ut Ludovici regis nomen diserte proferatur inter mysteria, 81.

Marca Hispanica, quae nunc Catalonia, 509.

Martyres absque baptisinate corporali ad vitam aeternam transierunt, 172. Non occidendo, sed moriendo, subdiderunt in fide mundum Christo, 116. Diligendi sunt et venerandi tanquam discipuli Domini, 214. Eis tamen templa, sacerdotia, sacra, et sacrificia constituere non oportet, 208, 225. Nam eorum in moribus ob hoc tantum celebrare debemus, ut posteritas ad eorum imitationem hinc excipiat, 214. Et eorum reliquias a mente honorare debemus, ut eum cui sunt martyres adoremus, 207.

Matarus, teli genus, 261.

Mattaeus, vir praestantissimus, magnaeque apud Ludovicum Pium auctoritatis, laudatur, 183. Dei minister, et adiutor imperatoris, 189.

Mattices ecclesiae, 140.

Matrimonium dicendum est, si vir uxori debitum reddere non possit, 507.

Memoria martyrum, 225, 226. Memorias sanctorum ambiliose honorare ob captandam gloriam popularem, reprehensibile est, 215.

Menda cum nullam habet essentiam, 149. Non est tantummodo verbum, sed et factorum, 515.

Mens superba cum vita laudabilis, modica, 55.

Mercatum publicum, 117. Mercata olim in sabbatis solent fieri, 73.

Misericors imperatoris et imperii, 185.

Miracula non sunt semper signa veri simul sanctae vitae, 129 *et seq.* Parrantur etiam ab impudis sacerdotibus, 150. Deservant pro Augustini, *ibid.* In nostra tempora curare

permissa non sunt, ne eorum consuetudine frigesceret genus humanum, 229. Miracula Christianorum a diabolis fieri garriunt Judaei, 89.

Missarum solennitas, 119. Celebratio, 226.

Missi dominici, 70 *et seq.* Missi de poenitentia, 177.

Moguntina synodus cum Ludovico Pii interit, 51.

Molans asinus, 121.

Momelanus professio plurimum auctoritatis habet apud plebem, 81.

Molerae tamen non debent in cessare, 528.

Mulier adhaerenti convicia, veluda, 517.

Multitudo superstitiosae notatur, quae fiduciam suam collocat in parvis evangelis, in ligno crucis, et similibus, 221.

Mundi juvenia et senectus, 141.

Munera aut perjuria finem rebus imponunt apud Iudeos, 120.

N

Nannudenses monachi inter se dissident, 72.

Natalia carmina, vulgo Noels, 528.

Natalis episcopus Salonitans reprehenditur a sancto I regorio, quod, omni sua episcopali cura, solus se conviviis occuparet, 191.

Nazarenus, id est, Christianus, 75.

Neco imperator persecutionem movit adversus Christianos, 177. Eius domestici et aulae ministri ad fidem Christi conversi, 176.

Nestorius haereticus, 56, 59, 59.

Nibrivius episcopus Narthensis laudatur, 107, 112.

Nivitarum conversio, 540.

Nomen novum in Apocalypsi et in Asia, 172.

Novi-magensis synodus ad Valahum forum, 511.

Nutrices ecclesiae, id est, parociales, 110.

O

Oblationes quae fiunt in Ecclesia sunt res pauperum; neque inventae sunt ad alendam quorundam cupiditatem et avacitiam, 185.

Oeconomus in unaquaque ecclesia de proprio clero eligendus, qui rerum ecclesiasticarum curam suscipiat, 241.

Officia divina celebranda sunt cum magna gravitate et modesta, 557. Officia publica deseruntur ab his qui presbytero domestico habent, 159.

Oleo ad sepulchra martyrum ardente utebantur olim Christiani ad curandas corporis infirmitates, 184.

Orandum est in afflictionibus, 155.

Oratio debet fieri cum tota fiducia et spe, 236. Eius soliditas necessaria, *ibid.*

Ordo militaris et ecclesiasticus, 201.

Orgetellana sedes, eius olim episcopus Felix, 55.

Ovis Dei relinquens pastorem, aberrans a via quae praecedit aries, haeret in sentibus, devoratur a lupo, 221. Ovis pia semper quaerit bonum pastorem, 197. Oves sequuntur summe bonum pastorem, 257. Oves et agni commendantur heri a Petro a Christo, 189, 197.

Ozi puniunt, qui arcem Domini sublevere praesumpserat, 174, 181.

Ozias rex a lepra percussus ob contemptum sacerdotum et usurpationem sacri ministerii, 153, 181.

P

Pagenses, 159.

Palatium uxores, 74.

Pallium metropolitanis datum propter apostolicam vicem, 205.

Panic vocabulo comprehenditur quidquid conveli potest, 214.

Pantaleo (S.), martyr Africae, 350.

Paracletus cur venire non potuit nisi post discessum Christi, 212.

Parentes, id est, consanguinei vel affines, 187.

Paschalis I pontifex Romanus se pignat apud Ludovicum Pium de nece Theodori primicerii et Leonis nomenclatoris, 505.

Pastor malus tolerans est ab ovis in mercenarius solens in cathedra Moysi, 197. Pastores mali quid agant in Ecclesia, *ibid.* Pastorem et rectorum nomine intelligit Agobardus etiam abbates, praepositos, atque presbyteros, 198.

Patientia boni Christi est, 261. Maxime ad inimicos est necessaria, 262.

Pater sancti custodia in statu Ecclesiae, 204.

Patriarchi Iulianus, 71. Patriarche Veteris Testamenti fuerunt Christiani, 175. Dicti sunt Christi, 171.

Paulianista, 45.
 Paulinus episcopus Nolanus quemdam presbyterum ob-
 jurgat, quod sanu uxorisque imaginem ab eo pete-
 rit, 217.
 Paulus apostolus nemini graviter in Hebraica lin-
 gua quam in Graeca, 168. Paulus et Barnabas se remo-
 vent in colationem victimarum, 265.
 Paulus Sannasenus, 169.
 Panperum cura commendatur, 181. Forum apud veteres
 Christianos magna cura, 215. Fame necatur, dum laici
 convivio ex rebus ecclesiasticis colabant, histri onesque
 ac nimis magno conductu, 249 et seq.
 Peccatum apud Hebraeos est generis masculini, apud
 Graecos feminini, apud Latinos autem neutri, 164.
 Peccatur tribus modis, cogitatione, locutione, et actio-
 ne, 253.
 Peccata occisionis, id est electi, 255.
 Peccatus est peccatae publicae aut aereae factum, 257.
 Est sacrilegium, 240.
 Peccati dogma reprehenditur, 162.
 Percussiones in corporibus, 179.
 Perditum corpus, cuius caput Antichristus, 280
 et seq.
 Perfectiorum est munus scire, non autem diversa et
 adversa, 262.
 Perjuri peccatum degradare non possunt, 504.
 Perjuria aut munera finem rebus imponunt apud iudi-
 ces, 129.
 Petra ecclesiastica observatio, 112.
 Petro nomen inditum a Christo propter duritiam et he-
 betudinem sensus garruli Judaei, 87. Quia auctoritate
 eductus et carcere, 88. Prudenter vitum convivio geati-
 lino, 92. Et commendat Christus oves et agnos suos, 189,
 497. Petri basilica uni Deo vero et vivo dicata est,
 221. Beati Petri locus, 501.
 Philberti (S.) monasterium, 101.
 Photianus, 45.
 Pieturam aspernam quasi pieturam vita, sensu, et ratio-
 ne parentem, 225. Pieturas in Ecclesia fieri non debere
 definiunt orthodoxi Patres, 226.
 Pilatus asserit praecipisse Judaeis ut Christum adora-
 rent, 84.
 Pippinus rex, Caroli Magni pater, 234.
 Plenarium concilium est cum metropolitano interfuerit
 antistes, 242.
 Punitentia publica lex et ordo, 522.
 Polycarpi episcopi Smyrnenensis martyrium, 215.
 Pontificialis jussio, 298.
 Pontifices et reges Judaeorum cur angelatur, 171.
 Populus jubetur obedire sacerdotibus, 156. Et tamen
 populus justus magis dignus est aeterna vita quam injusti
 sacerdotes, 154. Populus merito conqueritur adversus
 pastorem, ob negligentiam predicationis, vel impedimenta
 exemplorum malorum, 248.
 Porta regni caelestis angusta est, 256. Porte inferi praeva-
 lere non possunt adversus Ecclesiam, 112.
 Possessiones ecclesiae astra, 257.
 Praecepta ex nomine principis, 74.
 Praedicatorum qualitas esse debent, 114. Qui quaestus vel
 ambitionis causa praedicant, damnantur, 195, 197.
 Praelatus quilibet praecipuus contenti non potest sine
 damno inobediunt, 214. Abusus rebus ecclesiasticis ad
 illicitos appetitus, damnationis aeternae punam incurrit,
 218.
 Praepositi in Ecclesia cuiusmodi esse debeant, et a qui-
 bus vitiis abstinere, 197 et seq.
 Presbyteri cardinales, 140. Presbyteri ne fiant exco-
 res fiscalium rerum, 159. Non debent esse spectatores ludorum,
 315. Presbyteri domestici, 158. Proprii, id est
 domestici, 159. Vilius officii participati in curis magna-
 tum, 158.
 Primitus appetitores non longe absunt ab idolorum cultu-
 ra, 318.
 Principis nomen recitandum est inter mysteria, 80.
 Proceres palati, 99.
 Proculi episcopi CP. epistola ad Armenios approbata
 a concilio Orientali, 54.
 Profectus dicitur, si ad meliora quis transeat, non ad
 deteriora, 212.
 Providentia Dei aliquando absolvit innocentes, et dam-
 nat noxios, 119.
 Provincia, Galliarum regio, 227.
 Prudentius, vir doctus, 540.
 Psalmi antiquus in Ecclesia decantari soliti, 556. Plebe-
 nis tamen psalmus in Ecclesia cum veterum ceteris
 Patrum, 52.

Pulebritudo, magna ac peculiaris fons una gloria,
 514.
 Pulvis sparsus in Gallia ereditur a Hebraeis, ex quo
 boves tantum morerentur non cetera animalia, 158.
 Pulverem de pedibus excutere cur praecipit apo-
 stolis, 90.

Q

Quintianus episcopus, 82.
 Quintus Lucius Ballus praeflare sensit de diis pagano-
 rum, 218.

R

Rab Achibas, 87.
 Racha, id est, firmamentum, secundum Judaeos, *ibid.*
 Reges et pontifices Judaeorum cur angelantur, 171.
 Reges quoque sunt rectores ecclesiarum, 75.
 Regium olim apud Francos gerebant curam palatii,
 514, 516.
 Regionalia concilia respuuntur a quibusdam, quod legati
 Romani seu imperatoris non interfuerint in eorum constitu-
 tione, 211.
 Regis et gentibus necessaria est iudiciorum integri-
 tas, 129.
 Rei iur, 118.
 Religio est cultus Dei, 201. Dieta a religendo, 202; vel
 a religando, 235.
 Res Domino consecratae debent cum magna reverentia
 custodiri, 253.
 Rhabonius archiepiscopus Moguntinus scripsit librum
 adversus Judaeos, delatum ex libro Agobardi De Jutar-
 cis superstitiosis, 82.
 Rixae et contentiones cumulant coram flagitiorum,
 239.
 Roma capta a Gothis, 149.
 Romana Ecclesia semper praedata est reliquis Ecclesiis
 apostolicis, 294. Ab ea in omnes veneranda communis
 iura emanant, 245.
 Romani plus quam annis 170 deos sine simulacro co-
 nerunt.
 Romani veteritici, 122.
 Romani pontifex, vicarius beati Petri, 291. Sponsus
 Ecclesiae ab eis in concilio Lugdunensi, 112. Episcopus
 episcoporum quomodo dicit possit, solus dicitur apostolicus,
 ab aliquo sacerdos, 298. Vocatur frater a reliquis episcopis,
 297. Vicarius apostolicus, 295. Eius nomen recitan-
 dum est inter mysteria, 536. Depoendus si fidei prin-
 cipi obligatum violat, 535, 536. Eius approbatio neces-
 saria olim non erat novo Imperatori, 289, 296. Eius auctori-
 tas necessaria non est in omnibus causis ecclesiasticis
 principum, 512. Romanorum pontificum episcopi in causa
 fidei examinantur ab episcopis congregatis, 211. Eorum
 orationibus fieri olim non poterat Extra praesentium mis-
 sionum imperatoris, 506. Eius oblium procedebant episcopi,
 quoties veniebant ad comitatum, 298.

S

Saecula vira, 158.
 Sacerdos unus sub capite summo, 127. Sacerdos fieri
 non potest qui aliquo vitio laborat, 128; nec qui inductus
 est, 145; nec qui criminosis est, 144; nec is qui vitium
 repudiam, vel meretricem, aut non virginem duxerit,
 252. Sacerdos vita et doctrina irreprehensibilis esse de-
 bet, 145. Et sacerdoti nequam et inducto non est obedien-
 dum, *ibid.* Sacerdotes male docentes, aut male obedi-
 entes non sunt audiendi, 155. Alias populus tenetur obire
 sacerdotibus, 156. Illis soli licet ministrare sacramenta,
 154 et seq. Sacerdotes mali, vere sunt sacerdotes, 194;
 possunt autem mali sacerdotes recte administrare bona,
 145; nam bona ministrando, sibi tantummodo nocent, nec
 Ecclesiae mysteria commaculant, 144. Sac impii sacerdotis
 sacrificio communicant sacramenta, 145. Sacerdotes enim
 etiam mali operantur virtutes et miracula, 150. Sacerdo-
 tes, cum exaltantur a Deo, aut praedicando prosunt, non
 id debent tribuere suis meritis, 152. Sacerdotium quia non
 genera, 116. Sacerdotes majores ordinis, 159. Sacerdotium
 incertum et instabile status vero Agobardi, 257. Sacerdotium
 contemptores puniri a Deo, 157. Sac riles, si parat
 avocationem in rebus sacerdotibus, non est sacerdos ante
 oculos Dei, sed destructor operis Dei, et adiutor Anti-
 christi, 192 et seq. Sacerdotes domesticos habebant olim
 apud se viri principes, 157. Sacerdotium unicuique in Ec-
 clesia, 127.
 Sacramenta per Christum operata, nos salvant aeterna-
 rita, Patres vero veteris Testamenti litera, 175. Nec ho-
 norum meritis laborant, nec malo nisi pervertant possunt
 deteriorari, 112. Non possunt a ministris a populo-
 ribus justis, sed tantum a sacerdotibus, 154. Sacramen-
 tum liber, 221. Sacriligi vocabulum varias habet signi-

fratrones, 240. Sacrilegium est res Ecclesie auferre, *ibid.*

Sacrilegi sunt qui publica sacra compilaverunt, 239. Sacrilegos vocat Agobardus qui sanctas vocant imagines, 212.

Salvaterra, oppidum Beneventanorum, 251. Samaritanus caelestis, id est Christus, 237.

Sancti Dei multa praesentia possunt, 135. Ob hoc exauditi a Deo sunt in suis precibus, quos subjecta de se senserint, et peccasse se crediderint, 161. Sancti homines amandi et honorandi sunt, sed christi, non servitute, 224. Honorandi propter imitandum, non autem adorandi propter religionem, 220. Tolerant plerumque superiores, quos noverant esse peiores, 234. Sanctorum imagines omni genere contereunde, et usque ad pulverem erulandae, 218. Sanctorum memorias admittit honorare ob captandam gloriam popularem, reprehensibile est, 215.

Sanctitas tribui non potest imaginibus, cum sint res inanimatae, 212.

Sanguinem hominum fundi prohibet prima lex data hominibus, 265. Sanguines in plurali numero vitari dici possunt, 165.

Sani in Ecclesia custodiendi, infirmi vero sabandi, 197.

Sarraeni, portio Iudaeorum, 72. Unde sic dicti, 95. Capunt Hierusalem, 118.

Saulus modestia commendatur, 161.

Schismaticus est, quisquis sedi Romanae communionem junctum non est, 295; et quisquis a sedibus apostolicis divisus est, 294.

Scripturae sanctae laus, 167.

Senior, id est dominus, 75.

Sententia plurimorum praeferenda est suspicionibus singulorum, 242.

Septimane nomine comprehendebatur olim etiam diocesis Urgellensis, 227.

Septuaginta interpretes magnae auctoritatis in Ecclesia, 164.

Sepulcrarum occasione ditata est Ecclesia, 257.

Servus libertati donatus, praesentem Ecclesiam delegatos, revocare in servitium non licet, 256. Servorum caliditas notatur, 102.

Sicetas aliquando impedit ne agricola seminare possint, 155.

Sidon, 95.

Sigismundus Burgundionum rex ab Arianismo ad catholicam Ecclesiam conversus opera Avili episcopi Viennensis, 124.

Sigisus mons in Hispania Tarraconensi, 124.

Simulacra deorum qui primum posuere, deo fecerunt, ut populus metum admitteret, erroremque adlerent, 319.

Solis oriens adoratur, 221.

Sortes legere de paginis evangelicis tolli habilius quam ad daemonia consulenda concurrere, 220.

Speratus (S.) mortis Africaeus, 530.

Spes ad quid utilis, 224. Spem nostram ponere non debemus in hominibus, sed in Deo, 224.

Spiritus sanctus cur venit super apostolos in vento et ignis linguas, 345. Quid inspiravit eis cum divina linguarum infudit, 166. Spiritus apud Hebraeos feminini est generis, 163.

Sponsus unus est qui habet sponsam, 180, 206. Sponsus et sponsa, id est Christus et Ecclesia, quomodo tractandi a pastoribus, 196.

Stranacani haud procul Lugduno, 52, 77.

Subdiaconi psalmos ac reliquas lectiones content in Ecclesia, 56.

Sulpitius Severus presbyter Primulaeensis, 217.

Superstitiosi unde dicti, 210.

Sylvestri papa Gesta, 217.

Symmachus interpretis sacrae Scripturae, 165.

Synagoga maculosa, rugosa, ac repudiata, 101.

Synagogas non aevruere non licet Judaeis, 74.

Synodalia gestaungebantur olim in ecclesiis, ad memoriam rei gesta, et erroris prostrati, 225.

Synodus Compendiensis de rebus illicite usis, 250. Lugdunensis adversum Judaeos, 76. Moguntina, in qua

Agobardi oratio confirmata fuit, 51. Noviomagensis, pro reconsecratione Julii Augusti, 511. Urgellensis in causa Felicis episcopi illius sedis, 46, 107.

T

Talionis modum supergressi, 245.

Tempestariorum, id est, veneticorum sortilegi, qui tempestates immittere creduntur, 147-158.

Templa Dei sumus, cum boni sumus, 210, 222. Templum non est contrarium in alicujus honorem, praeter solius Dei, 209, 221.

Templum Dei est quisquis praecipit ejus obtineat, 262.

Theodoretus Ciri episcopus, 56.

Theodotus interpretis sacrae Scripturae, 163.

Theauri ad quos usus haberi debeant in Ecclesia, 240.

Tirosum episcopus, 198.

Timor ad quid utilis, 525. Timorem et honorem debemus Deo, 245.

Tolerant oportet in vita hominum ea quae tolli non possunt, 223.

Tonitrua et grandines vi hominum licitae, stultum, 147 et seq.

Tractatoria stipendialis, 71.

Tribulationes cur Christianis immittat Deus, 284.

Tributa ac vectigalia reddenda principibus, 245.

Tyros, 95.

U

Unitas trahit numerum ad fidem, 258.

Urbanus VIII hyemi non canitur in Ecclesia, 350.

Urgellensis synodus in causa Felicis, 46, 107.

Uxoris unus vir, quomodo intelligendum, ut ad sacerdotium promoveri quis possit, 252.

V

Valentinianorum haereses, 79. Eorum sanum incensum, *ibid.*

Vectigalia et tributa reddenda principibus, 245.

Venatio interdicta episcopis ac reliquis e clero, 195.

Veritas quid sit, 169. Veritas lateus non potest monstrari per res caritativas veritati, 250. Veritas iudiciorum et rerum querenda est a Deo, 254. Veritatem Dei qui rebaquit, in tenebris maneat necesse est, 252. Veritas amanda est, non verba, 55. Veritati percipiendae maxime obstat vita libidinum dedita, 240.

Viceromites, unde dicti, 71. Lorum iustitio pendebat olim a comitibus, 188.

Vicelegatus Avenionensis, 71.

Vidua quae velum religionis suscepit, dimittere illud non potest, 317.

Vigilantius patria Aquitanus, 207. Ijus schisma, *ibid.*

Vina saccata, 158.

Vindicta fidelium non est in praesenti, 263.

Virginitas amatae, fides incorrupta, 76. Integra si fies solus spes, sincera charitas, 206.

Visionis in rebus ad invisibilia capienda, 211.

Vita libidinum dedita maxime obstat veritati percipiendae, 240.

Viventiosus episcopus Lugdunensis, 82.

Voventi et tarde reddenti tarditas reputabitur in peccato, 235. Melius est autem nonovere quam post votum promissa non reddere, *ibid.*

W

Wala, Adalardi frater, abbas Corbeiensis, Magnae aequi Ludovicum Pium imperatorem auctoritatis, 101, 175.

Z

Zeli rectitudinem quam nonnulli putant, caecum furorem vocat Agobardus, 225.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

SANCTUS AGOBARDUS EPISCOPUS LUGDUNENSIS.	
NOTITIA HISTORICA.	Col. 9
Baluzii præfatio editioni suæ Operum sancti Agobardi præfixa.	<i>Ibid.</i>
Elogia de Agobardo.	15
Paprii Massoni præfatio ad Agobardum.	45
Ejusdem de vita Agobardi ejusque doctrinæ brevissimæ synopsis.	17
SANCTI AGOBARDI LIBER ADVERSUS FELICEM URGELLESEM.	29
LIBER DE INSOLENTIA JUDÆORUM.	69
SANCTI AGOBARDI, BERNARDI ET EAOF. EPISCOPORUM, EPISTOLA DE JUDAÏCIS SUPERSTITIONIBUS.	77
SANCTI AGOBARDI CONSULTATIO DE BAPTISMO JUDAÏCORUM MANCIPIORUM.	99
SANCTI AGOBARDI EPISTOLA DE CAVENDA SOCIETATE JUDAÏCA.	107
SANCTI AGOBARDI LIBER ADVERSUS LEGEM GUNDOBADI.	115
SANCTI AGOBARDI LIBER DE PRIVILEGIO ET JURE SACERDOTII.	127
SANCTI AGOBARDI LIBER DE GRANDINE ET TORNIBUS.	147
SANCTI AGOBARDI LIBER ADVERSUS FREGISUM.	159
SANCTI AGOBARDI EPISTOLA AD PROCERES PALATI, CONTRA PRECEPTUM IMPERII DE BAPTISMO JUDAÏCORUM MANCIPIORUM.	175
SANCTI AGOBARDI EPISTOLA AD BARTHOLOMÆUM EPISCOPUM, DE QUORUNDAM ILLUSIONE SIGNORUM.	179
SANCTI AGOBARDI EPISTOLA AD MATFREDUM PROFEREM PALATI, DEPLORATORIA DE INJUSTITIIS.	185
SANCTI AGOBARDI EPISTOLA AD CLERICOS ET MONACHOS LUGDUNENSES, DE MODO REGIMINIS ECCLESIASTICI.	189
SANCTI AGOBARDI LIBER DE IMAGINIBUS SANCTORUM.	199
SANCTI AGOBARDI LIBER DE DISPENSATIONE ECCLESIASTICARUM RERUM.	227
SANCTI AGOBARDI LIBER DE DIVINIS SENTENTIIS, CUM BREVISSIMIS ANNOTATIONIBUS CONTRA DAMNABILEM OPINIONEM MUTANTEM DIVINI JUDICII VERITATEM IGNE, VEL AQUA, VEL CONGELITO ARBORUM PATRIERI.	249
SANCTI AGOBARDI SERMO EXHORTATORIUS AD PLEBEM, DE FIDEI VERITATE ET TOTIUS MONI INSTITUTIONE.	267
SANCTI AGOBARDI FLEBILIS EPISTOLA, DE DIVISIONE IMPERII FRANCORUM INTER FILIOS IMPERATORIS.	287
SANCTI AGOBARDI LIBER DE COMPARATIONE REGIMINIS ECCLESIASTICI ET POLITICI, ET IN QUIBUS ECCLESIE DIGNITAS PRÆFULEAT IMPERIORUM MAJESTATE.	292
Epistola Gregorii papæ IV, ad episcopos regni Francorum.	297
SANCTI AGOBARDI LIBER APOLGETICUS PRO FILIO LUDOVICI PII IMPER. ADVERSUS PATREM.	507
SANCTI AGOBARDI CHARTULA AD LOTHARIUM AUG.	519
SANCTI AGOBARDI EPISTOLA AD ERBONEM EPISCOPUM RHEMENSEM DE SPE ET TIBIDE.	525
SANCTI AGOBARDI LIBER DE DIVINA PSALMODIA.	525
SANCTI AGOBARDI LIBER DE CORRECTIONE ANTIPIPHONARI.	529
SANCTI AGOBARDI LIBER ADVERSUS AMALARIIUM.	539
SANCTI AGOBARDI CARMINA.	549
I. — De ipsatione Caroli Magni imperatoris.	<i>Ibid.</i>
II. — De translatione reliquiarum sanctorum martyrum Cypriani, Sperati et Pantaleonis ad urbem Lugdunensem.	<i>Ibid.</i>
EGINHARDUS ARBAS.	
NOTITIA HISTORICA.	351
VITA ET CONVERSATIO GLORIOSISSIMI IMP. CAROLI REGIS MAGNI.	355
Monitum in Annales Laurissenses et Eginhardi.	<i>Ibid.</i>
ANNALES LAURISSENSIS ET EGINHARDI.	367
EGINHARDI EPISTOLÆ.	509
EPISTOLA PRIMA. — Ad Ausgislum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. II. — Ad Garbertum abbatem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. III. — Ad Amalharium.	<i>Ibid.</i>
EPIST. IV. — Ad Otgarium archiepiscopum.	510
EPIST. V. — Ad Jacobum episcopum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. VI. — Ad Egilulfum et Humbertum.	511
EPIST. VII. — Ad Popponem comitem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. VIII. — Ad Otgarium archiepiscopum.	512
EPIST. IX. — Ad Geboniam palatii comitem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. X. — Ad Hetti archiepiscopum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XI. — Ad Hruothbertum comitem.	513
EPIST. XII. — Ad Luthardum presbyterum et Erembertum vicedominum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XIII. — Ad Popponem comitem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XIV. — Ad Gerwardum bibliothecarium.	514
EPIST. XV. — In persona Bonæ ad Blodhrat.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XVI. — Ad Hattoem comitem.	515
EPIST. XVII. — Ad Hrabannum abbatem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XVIII. — Ad Marchradum vicedominum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XIX. — In persona Hludowici imp. ad G. comitem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XX. — In persona Hludowici imp. ad H. ejus fidelem.	516
EPIST. XXI. — In persona Hludowici imp. ad T. ejus fidelem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXII. — Ad A. Missum dominicum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXIII. — Ad vicedominum suum.	517
EPIST. XXIV. — Ad quemdam ministrum suum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXV. — Ad N. episcopum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXVI. — Ad amicum suum U.	518
EPIST. XXVII. — Ad N. comitem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXVIII. — Ad N. comitem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXIX. — Ad N. sacerdotem.	519
EPIST. XXX. — Ad Vussinum filium suum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXXI. — Ad N. episcopum.	520
EPIST. XXXII. — Ad Amicum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXXIII. — Ad N. comitem et N. judicem, missos dominicos.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXXIV. — Ad Lotharium imperii consortem.	522
EPIST. XXXV. — Ad N. abbatem.	525
EPIST. XXXVI. — Ad amicum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXXVII. — Ad N. vicedominum suum.	524
EPIST. XXXVIII. — Ad fratrem N.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XXXIX. — Ad Emeritanos in persona Hludowici imperatoris.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XL. — Ad imperatricem.	525
EPIST. XLI. — Ad amicum.	526
EPIST. XLII. — Ad Hludovicum imperatorem.	527
EPIST. XLIII. — Ad N. episcopum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XLIV. — Ad E. amicum suum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XLV. — Ad G. comitem.	528
EPIST. XLVI. — Ad abbatem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XLVII. — Ad amicum.	529
EPIST. XLVIII. — Ad N. episcopum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. XLIX. — Ad N. optimatem, amicum suum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. L. — Ad Hlotarium.	530
EPIST. LI. — Ad eundem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. LII. — Ad N. presbyterum et vicedominum.	531
EPIST. LIII. — Ad quemdam fidelem suum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. LIV. — Ad N. abbatem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. LV. — Ad N. episcopum.	532
EPIST. LVI. — Ad imperatorem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. LVII. — Ad N. comitem.	<i>Ibid.</i>
EPIST. LVIII. — Ad N. episcopum.	533
EPIST. LIX. — Ad præcipuum imp. matris capellatum.	<i>Ibid.</i>
EPIST. LX. — Ad M. illustrem domium.	<i>Ibid.</i>
EPIST. LXI. — Ad eundem.	534
EPIST. LXII. — Ad Hlotarium.	<i>Ibid.</i>
EPIST. LXIII. — Ad Lupum amicum suum.	535

EGINHARDI HISTORIA TRANSLATIONIS BE. MARCELLINI ET PETRI. 557
 Prologus. *Ibid.*
 CAPIT PRIMUM. — Missi ab Eginhardo Romam ad procurandam reliquiis Obstante sanctorum Marcellini et Petri. *Ibid.*
 Cap. II. — Sacra reliquie per diversa loca delatæ in Michelnstadt, et post varias visiones in Mulheimi, postea Selgenstadt dictam. 555
 Cap. III. — Alique reliquie sancti Marcellini, olim in Epist. ad Helr. vii, 17. In Epist. ad Philii penes. 550
 Cap. IV. — Miracula in surdis et mutis, contractis et alius agris, Mulheimi patrata. Cerva in vomini mutata. Cerva vitro accensus. 557
 Cap. V. — Alia miracula Mulheimi facta, surdis et paralictis et amantibus sanatis. Lunari iter agentibus nocte concessum. Libellus imperatori oblatus. 563
 Cap. VI. — Miracula in latello imperatoris ad reliquiis horum sanctorum facta. Cæcitas, contractio, paralysis, leprosis subdita. 574
 Cap. VII. — Miracula Valencensis in Henonina patrata ad reliquiis horum sanctorum. Cæci decem illuminati, alii acri sanati. 579
 Cap. VIII. — Miracula Gandavi, in monasterio S. Bavonis, ad reliquiis horum sanctorum. Cæci octo illuminati. Alii acri adhibi. 585
 Cap. IX. — Ad reliquiis Trajecti depositas sanati cæci, surdi, muti, contracti, paralytici. 586
 Cap. X. — Duo miracula in recessione sanctorum Proti et Hyachtoli, atque sancti Hermetis, in ecclesia sanctorum Marcellini et Petri patrata. 590
 EGINHARDI RHYTHMUS DE PASSIONE MARCELLINI ET PETRI. 595
 EGINHARDI CHARTÆ.
 I. — Charta qua Eginhardus, amantem Imma uxore sua, cellam Mi helstadt cum appendiciis, retento episcopi usufructu, monasterio Lanthesheimi concedit. *Ibid.*
 II. — Descriptio locorum terminarumque villæ Michelstadt ab ipso Eginhardo facta. 602
 III. — Charta Eginhardi, monasterii sancti Servati confessoris abbatis, qua Megindilum episcum monasterii servoni, ad sacros ordines elevatum, solemniter manumittit. 605
 IV. — Commutatio mancipiorum inter Eginhardum abbatem et Theodradum monasterii sanc a Matre Argentoratis abbatissam. 604
 V. — Charta Eginhardi, sancti Blaphini Gandensis abbatis, qua Nothberto prelatore concessit quosdam res ad monasterium Blaudinense ab eodem delegatas. 605
 VI. — Charta eiusdem argumenti pro Eginhardo. 606
 APPENDIX AD EGINHARDI — OPERA, ABIBRY VIATIO CHRONICE. 607
 CLAUDIUS TAURINENSIS EPISCOPUS.
 NOTITIA HISTORICA. 609
 PREFATIO CLAUDI IN LIBROS INFORMATIONUM LITTERÆ ET SCRITUS SUPER LEVITICUM, AD THEODORICUM AEBATEM. 615
 INCIPIT LIBER PRIMUS INFORMATIONUM.
 D. J. C. Trombelli lectori monitum. 619
 XX QUÆSTIONES SUPER LIBROS REGUM. 625
 Incipiunt capitula libri II. 689
 Incipit liber II. *Ibid.*
 Incipiunt capitula libri III. 721
 Incipit liber III. *Ibid.*
 Incipiunt capitula libri IV. 741
 Incipit liber IV. *Ibid.*
 INCIPIT PREFATIO CLAUDII EPISCOPI
 CLAUDII EPISCOPI PREFATIO IN CATENAM SUPER SANCTUM MATTHEUM. 875
 Editoris monitum. *Ibid.*
 Incipit prelatio. 855
 CLAUDII EPISCOPI PREFATIO IN COMMENTARIOS SCOS AD EPISTOLAS PAULI APOSTOLI. 857
 CLAUDII EPISCOPI PREFATIO EXPOSITIONIS IN EPISTOLAM AD EPHESIOS. 859
 CLAUDII EPISCOPI ENARRATIO IN EPISTOLAM DIVI PAULI AD GALATAS. 871
 Actoris epistola dedicatoria. *Ibid.*
 Argumentum Epistolæ divi Pauli ad Galatas. 875
 Rem aliud argumentum. *Ibid.*
 In caput primum exegesis. 874
 In cap. II. 874
 In caput III. 865
 In caput IV. 878
 In caput V. 890
 In caput VI. 905

CLAUDII EPISCOPI EXPOSITIO EPISTOLÆ AD PHILEMONEM.
 Monitoris editoris. 911
 Incipit Expositio. *Ibid.*
 CLAUDII EPISCOPI BREVIS CHRONICA. 917
 CLAUDII EPISCOPI EGGA QUEDAM EXCERPTA EX COMMENTARIIS SCOS IN EPISTOLAS SANCTI PAULI.
 Quæ cum in forma DE esset. *Ibid.*
 Ex prælatione Commentarii in Epistolam primam ad Corinthios. *Ibid.*
 Ex eodem prælatione. *Ibid.*
 In Epist. ad Helr. vii, 17. 926
 In Epist. ad Philii penes. *Ibid.*
 Retractatio Claudii episcopi de auctoribus explanationum super Epistolam ad Hebræos. *Ibid.*
 Elogium sancti Augustini. 927

LUDOVICUS I, COGNOMENTO PIUS, IMPERATOR AUGUSTUS.

Ludovici Pii Vita. 927
 Prologus. *Ibid.*
 Incipit narratio Vita. 929
 LUDOVICI I, REGNI FILIORUM EJUS DIPLOMATA ECCLESIASTICA, USQUE AD DIVISIONEM IMPERII ANNO DCCCLX.
 I. — Pro Nobiliacensi monasterio. *Ibid.*
 II. — Pro monasterio Cormaricensi. 981
 III. — Pro monasterio Gelloniensi. 982
 IV. — Pro monasterio Dusserensi. 985
 V. — Pro monasterio sancti Severini Bardegalensi. 984
 VI. — Pro ecclesia Compendiensi. 985
 VII. — Pro Anisulensi monasterio. 986
 VIII. — Pro betone episcopo Lingonensi. 987
 IX. — Pro Hildebruno Halberstadiensi episcopo. 989
 X. — Pro Hildebaldo episcopo Matiscensi. 990
 XI. — Pro Wirundo abbate Malsco et Mahundariensi. 991
 XII. — Pro monasterio Crassensi. 992
 XIII. — Pro eodem monasterio. 995
 XIV. — Pro Christiano Nem useni episcopo. 994
 XV. — De unibus sancti Dionysii. 995
 XVI. — De unibus monasterii Dionysiani. 997
 XVII. — Pro Majori monasterio. 998
 XVIII. — Pro Fridrico archiepiscopo Narbonensi. 999
 XIX. — Pro monasterio Elberste mensi. 1000
 XX. — Pro sancti Anthonii Scaensis monasterio. 1005
 XXI. — Pro monasterio sancti Maximi Treverensi. 1005
 XXII. — Confirmatio commutatio facta inter Petrum abbatem Nonniamolanum et Rodulphum rectorem monasterii Brixiani sancti Salvatoris. 1007
 XXIII. — Confirmatio Frôdomo abbati monasterii Naverhiciensis testamentum Albonis fundatoris, atque jura ejusdem monasterii. 1009
 XXIV. — Pro ecclesia Viennensi. 1011
 XXV. — Pro Hispanis qui in regno Francorum manebant. 1012
 XXVI. — Pro monasterio Miciacensi. 1014
 XXVII. — Pro ecclesia Viennensi. 1015
 XXVIII. — Pro immunitate canonicis Carofensis. 1016
 XXIX. — Pro monasterio Dervensi. 1017
 XXX. — Pro monasterio Goziensi. 1019
 XXXI. — Pro monasterio Antanensi. 1020
 XXXII. — Pro Vivariensi ecclesia. *Ibid.*
 XXXIII. — Pro monasterio sancti Maxentii. 1021
 XXXIV. — Pro monasterio Pafensi. 1022
 XXXV. — Pro monasterio Balucotensi. 1024
 XXXVI. — Pro monasterio Fontenellensi. 1025
 XXXVII. — Pro monasterio Insule Barbara. 1026
 XXXVIII. — Pro monasterio sancti Zenonis Vronensi. 1027
 XXXIX. — Pro monasterio Psalmodiensi. 1050
 XL. — Pro monasterio montis Olivi, in diocesi Carcassonensi. 1051
 XLI. — Pro ecclesia Viennensi. 1057
 XLII. — Pro monasterio Fumicoisi. *Ibid.*
 XLIII. — Pro Hispanis qui in regno Francorum manebant. 1055
 XLIV. — Pro Matisonensi ecclesia. 1056
 XLV. — Pro monasterio sancti Hilarii, in diocesi Carcassonensi. 1057
 XLVI. — Pro ecclesia Aurlianensi. 1058
 XLVII. — Pro monasterio sancti Germani Antistodionensis. 1059
 XLVIII. — Pro monasterio Cormaricensi. 1040
 XLIX. — Pro monasterio sancti Mevendi. 1042
 L. — Pro ecclesia Cameracensi. 1044
 LI. — Pro monasterio Fossatensi. 1044

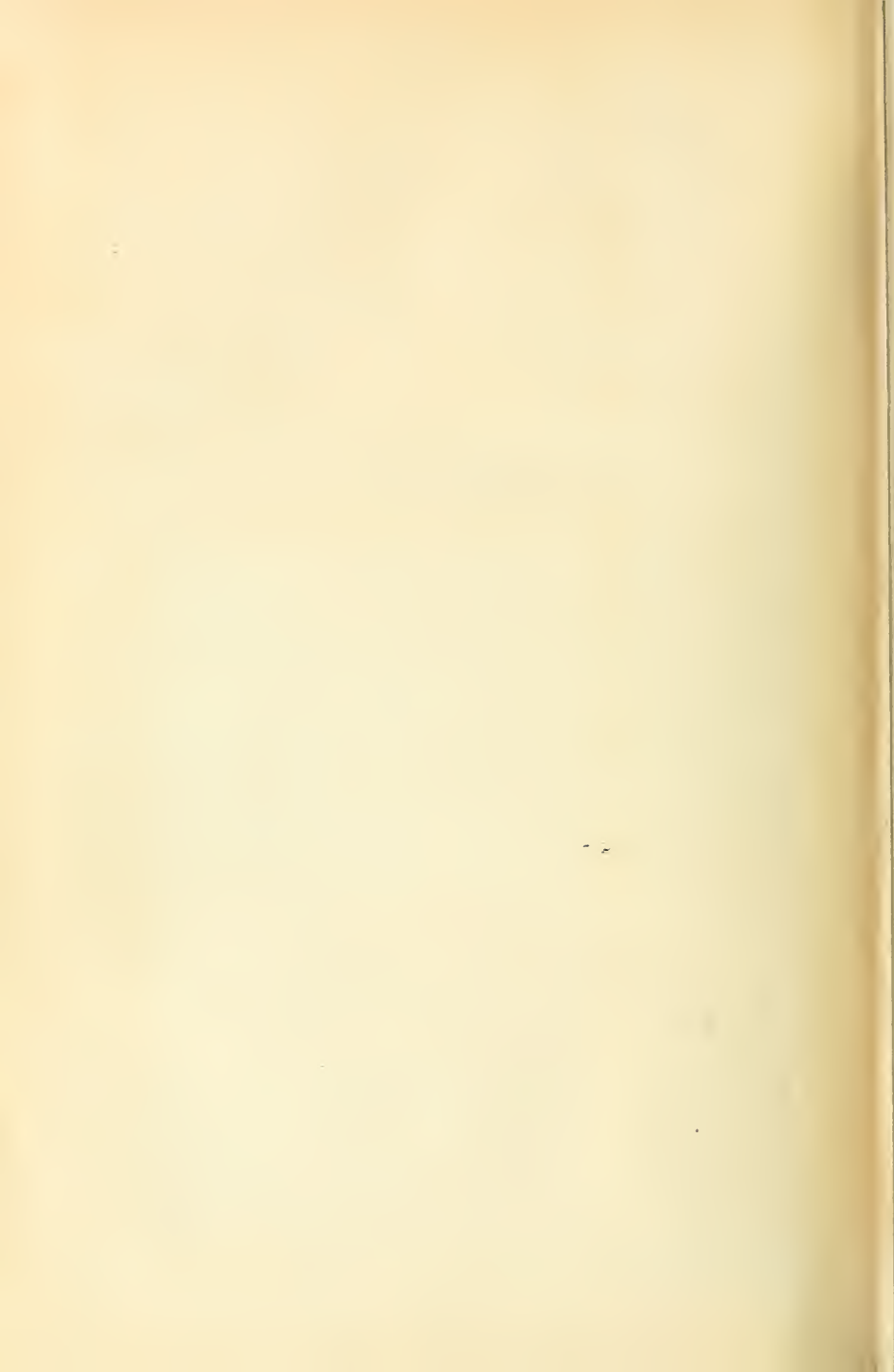
- III. — Pro monasterio Bodonis, sive Bon-Moutier. 1076
 IIII. — Pro monasterio Anunitio. 1077
 LIV. — Robertus pactum inter episcopum Constantiensem ac monasterium sancti Galli inibit. 1078
 LV. — Pro monasterio Morbacensi. 1079
 LVI. — Pro eodem monasterio. 1081
 LVII. — Pro Pessensi canobio. *Ibid.*
 LVIII. — Pro Andegavensi sancti Mauricii ecclesia. 1082
 LIX. — Pro ecclesia Trevirensi. 1084
 LX. — Pro monasterio Fuldensi. 1086
 LXI. — Pro ecclesia Rhenensi. 1087
 LXII. — Pro Prumensi monasterio. 1088
 LXIII. — Pro monasterio Sorcimensi. 1089
 LXIV. — Pro canonicis ecclesie sancti Stephani *moenicensis*. 1091
 LXV. — Pro Lemovicensi sancti Stephani ecclesia. 1092
 LXVI. — Pro Crudatensi monasterio. 1093
 LXVII. — Pro monasterio Solemniacensi. 1094
 LXVIII. — Pro monasterio sancti Germani a Pratis. 1095
 LXIX. — Pro Turonensi sancti Martini ecclesia. 1097
 LXX. — Pro sancti Martini Turonensi ecclesia. 1099
 LXXI. — Pro monasterio Tornacensi. 1070
 LXXII. — Pro ecclesia Rhenensi. 1071
 LXXIII. — Pro ecclesia Argentuensi. 1073
 LXXIV. — Pro monasterio sancti Galli. 1073
 LXXV. — Pro eodem monasterio. 1076
 LXXVI. — Pro eodem monasterio. 1077
 LXXVII. — Pro monasterio Fricacensi. 1078
 LXVIII. — Pro eodem monasterio. 1080
 LXXIX. — Pro monasterio Magulocensi. *Ibid.*
 LXXX. — Pro Lothario imperii consorte. 1082
 LXXXI. — Pro abbacia Aprimousteriensi. *Ibid.*
 LXXXII. — Pro monasterio Comensi. 1087
 LXXXIII. — Pro Magalensis sancti Petri ecclesia. 1088
 LXXXIV. — Pro monasterio Drocasi. 1089
 LXXXV. — Pro monasterio Couchensi in diocesi Ruthemensi. 1090
 LXXXVI. — Pro monasterio sancti Bavonis Gandensis. 1092
 LXXXVII. — Pro parthoneo Buchavensi. 1093
 LXXXVIII. — Pro monasterio Grayensi. 1095
 LXXXIX. — Pro monasterio Fartensi. 1097
 XC. — Pro monasterio Arulensi in diocesi Heloenensi. *Ibid.*
 XCI. — Pro monasterio Pruniciensi. 1098
 XCII. — Pro ecclesia Parisiensi. 1100
 XCIII. — Pro ecclesia Parisiensi. 1102
 XCIV. — Pro monasterio Nonantplano. 1105
 XCV. — Pro monasterio Indensi. 1105
 XCVI. — Pro monasterio Buchariensi. 1106
 XCVII. — Pro monasterio Hombacensi. 1107
 XCVIII. — Pro monasterio sancti Galli. 1108
 XCIX. — Pro Biuricensi sancti Sulpitii monasterio. 1109
 C. — Pro monasterio Fuldensi. 1110
 CI. — Pro monasterio in urbe Senonensi. 1111
 CII. — Pro monasterio Emonensi. 1113
 CIII. — Pro monasterio sancte Christiane. 1115
 CIV. — Pro ecclesia sancti Victoris Massiliensis. 1116
 CV. — Pro monasterio sancti Amardi. 1117
 CVI. — Pro Mutunensi episcopo. 1118
 CVII. — Pro monasterio Prumiensi. 1120
 CVIII. — Pro eodem monasterio. 1122
 CIX. — Continetur commutatio facta inter Bernoldum episcopum Argentuensem et Erchangarium comitem Neordgovicam. 1123
 CX. — Pro monasterio sancte Grate in diocesi Urgelensi. 1125
 CXI. — Pro Masonis monasterio. 1126
 CXII. — Pro monasterio Corbeie Novae. 1128
 CXIII. — Pro monasterio Corbeie in Saxonia. 1129
 CXIV. — Pro monasterio Trajectensi. 1131
 CXV. — Pro Glomensi sancti Florentii monasterio. 1132
 CXVI. — Pro monasterio Farfensi. 1134
 CXVII. — Pro monasterio sancti Medardi. 1135
 CXVIII. — Privilegium Lotharii pro monasterio Comensi. 1136
 CXX. — Privilegium Lotharii pro eodem monasterio. 1137
 CXXI. — De quadam commutatione inter Leibnium coenobium et Notonem archiepiscopum Arlesensem. 1139
 CXXII. — Pro monasterio Dionysio. 1141
 CXXIII. — Monasterium Argentoense cujus ob Dionysiano restituitur. 1142
 CXXIV. — Pro ecclesia Rhenensi. 1144
 CXXV. — Pro Miciacensi sancti Maximini monasterio. 1145
 CXXVI. — Pro Althoino abbate Aulsoensi. 1146
 CXXVII. — De villa Cluniaci. 1147
 CXXVIII. — Ludovici et Lotharii imp. donatio facta Richoldo abbati Senonensi. 1149
 CXXIX. — Ludovici præceptum pro ecclesia Brivatensi. *Ibid.*
 CXXX. — Pro monasterio Corbeie Novae. 1150
 CXXXI. — Privilegium Lotharii pro monasterio Novaliciensi. 1151
 CXXXII. — Pro Victore Curienensi episcopo. 1154
 CXXXIII. — Pro monasterio Anianensi. 1153
 CXXXIV. — Pro monasterio Gregoriano. 1157
 CXXXV. — Præceptum Ludovici et Lotharii pro monasterio Prumiensi. 1158
 CXXXVI. — Pro monasterio sancti Maxentii. 1160
 CXXXVII. — Lotharius Aug. monasterio Nonantplano multa bona conferit. 1161
 CXXXVIII. — Pro monasterio Dervensi. 1162
 CXXXIX. — Pro eodem monasterio. 1164
 CXL. — Pro Miciacensi sancti Maximini monasterio. 1165
 CXLI. — Pro monasterio Schwartzacensi. 1169
 CXLII. — Pro restauratione ecclesie sancti Benigni in urbe Divioni. 1171
 CXLIII. — Pro Burdigalensi sancti Andreae ecclesia. *Ibid.*
 CXLIV. — Pro monasterio Eruulanensi. 1173
 CXLV. — Pro monasterio sancti Galli. 1174
 CXLVI. — Pro monasterio Saugermanensi. 1175
 CXLVII. — Pro monasterio Farfensi. 1177
 CXLVIII. — Pro Flolegario Andegavensi episcopo. 1178
 CXLIX. — Pro monasterio sancti Andreae Juredensis in diocesi Heloenensi. 1179
 CL. — Pro monasterio Ebersheimensi. 1180
 CLI. — Pro monasterio Centulensi, sive sancti Richarii. 1182
 CLII. — Pro Herensi sancti Philiberti monasterio. 1185
 CLIII. — Pro monasterio Bovenensi. 1186
 CLIV. — Pro Carroloensi monasterio apud Pictones. 1188
 CLV. — Pro eodem monasterio. *Ibid.*
 CLVI. — Pro parthoneo sancte Marie Forquleusi. 1190
 CLVII. — Pro monasterio Sabusiensi. *Ibid.*
 CLVIII. — Pro monasterio Prumiensi. 1192
 CLIX. — Pro cella de Barisio monasterio Elocensi subjecta in diocesi Laudunensi. 1195
 CLX. — Pro monasterio sancti Andreae Viennensis. 1194
 CLXI. — Pro monasterio Cormaricensi. 1195
 CLXII. — Pro Epiphanio abbate monasterii Vincentii de Vulturno. 1195
 CLXIII. — Pro ecclesia Argentinensi. 1197
 CLXIV. — Pro monasterio Fabariensi. 1199
 CLXV. — Pro Turonensi sancti Martini ecclesia. 1201
 CLXVI. — Pro Victore episcopo Curienensi ejusque ecclesia. 1203
 CLXVII. — De vicio qui dicitur Ejaonis in diocesi Viennensi. 1205
 CLXVIII. — Pro Dervensi monasterio. 1204
 CLXIX. — Pro monasterio Corbeie Novae. 1205
 CLXX. — Pro reformatione monasterii sancti Dionysii. 1206
 CLXXI. — Pro partitione bonorum monasterii sancti Dionysii. 1211
 CLXXII. — Pro Majori monasterio. 1214
 CLXXIII. — Pro abbacia sancti Vincentii apud Genomanos. 1217
 CLXXIV. — Pro eadem abbacia. 1218
 CLXXV. — Pro eodem abbata. 1219
 CLXXVI. — Diploma Lotharii pro monasterio Veronensi. 1225
 CLXXVII. — Pro monasterio Santhonyano. 1224
 CLXXVIII. — Pro Senonensi sancti Columbe monasterio. 1227
 CLXXIX. — Pro monasterio Corbeie Novae. 1228
 CLXXX. — Pro eodem monasterio. 1229
 CLXXXI. — Cunobinnus Glannolense Fosszense subditur. 1235

CLXXXII. — Lutharii præceptum pro ecclesia Aretina,	1252
CLXXXIII. — Pro episcopo Aretino.	1253
CLXXXIV. — Pro monasterio Veronensi sancti Zenonis.	1258
CLXXXV. — Pro monasterio sanctimonialis Ticinensis Dolsi.	1240
CLXXXVI. — Pro Maxentio patriarcha Aquileensi.	<i>Ibid.</i>
CLXXXVII. — Præceptum Ludovici Germanici pro Goslerto abbate sancti Galli.	1242
CLXXXVIII. — Pro monasterio Corbeie Novæ.	1244
CLXXXIX. — Pro eodem monasterio.	1245
CXC. — Pro ecclesia Gerundensi.	1246
CXCI. — Pro monasterio Campidouensi.	1248
CXCII. — Pro monasterio Prumiensi.	<i>Ibid.</i>
CXCIII. — Pro Alberico Lingonensi episcopo.	1249
CXCIV. — Pro Rotonensi sancti Salvatoris monasterio.	1251
CXCV. — Pro Diserensi monasterio.	1252
CXCVI. — Pro monasterio Prumiensi.	1254
CXCVII. — Pro ecclesia Cenomanensi.	1255
CXCVIII. — Pro eadem ecclesia.	1256
CXCIX. — Pro eadem ecclesia.	1257
CC. — Pro monasterio Autostolensi.	1250
CCI. — Pro Cabilonensi sancti Marcelli ecclesia.	1261
CCII. — Pro monasterio Sahiensis.	1263
CCIII. — Pro cenobio Fluviacensi.	1264
CCIV. — Pro monasterio Prumiensi.	1265
CCV. — Pro Aldrico Senonensi archiepiscopo et abbate sancti Remigii.	1267
CCVI. — Lutharii præceptum pro monasterio sancti Ambrosii Mediolanensis.	1268
CCVII. — Pro clericis diocesis Cremonensis.	1270
CCVIII. — Pro ecclesia Helensis.	<i>Ibid.</i>
CCIX. — Ludovici Pii diploma pro ecclesia Cenomanensi.	1272
CCX. — Pro eadem ecclesia.	1275
CCXI. — Pro eadem ecclesia.	1274
CCXII. — Pro eadem ecclesia.	1275
CCXIII. — Pro Aldrico Cenomanensi episcopo.	1277
CCXIV. — Pro monasterio sancti Carlephi.	1278
CCXV. — Villa Lugdunum datur ecclesie Cenomanicæ.	1279
CCXVI. — Pro Senonensi sancti Columbæ monasterio.	1280
CCXVII. — Pro Rotonensi sancti Salvatoris monasterio.	1281
CCXVIII. — Pro Verendario Curienſi episcopo.	<i>Ibid.</i>
CCXIX. — Pro monasterio Longevillano.	1283
CCXX. — Pro monasterio Hohenburgensi.	1285
CCXXI. — Pro abbata Hohenburgensi.	1287
CCXXII. — Pro monasterio Nonantulano.	1289
CCXXIII. — Notitia de monasterio sancti Carlephi in generali synodo in Carisvaco palatio regio facta ab Aldrico episcopo pro iudicio episcoporum accepta, sicut in ea continetur insertum.	1290
CCXXIV. — Pro ecclesia Cenomanicæ urbis et Aldrico eius episcopo.	1293

CCXXV. — Pro eadem ecclesia.	1294
CCXXVI. — Pro eadem ecclesia.	1295
CCXXVII. — Pro Aldrico episcopo.	1297
CCXXVIII. — Pro ecclesia Cenomanica.	1298
CCXXIX. — Conventum a Tatone abbate Campidouensi cum Waniago comite initum confirmatur.	1300
CCXXX. — Pro monasterio Cornetiacensi.	1301
CCXXXI. — Confirmatur commotio quorundam priorum inter Hilduinum abbatem Dionysianum et Ermentrudem abbatissam Jotroensem.	1302
CCXXXII. — Pro abbata Campilonensi.	1304
CCXXXIII. — Pro monasterio Campidouensi.	1305
CCXXXIV. — Pro monasterio Deensi.	<i>Ibid.</i>
CCXXXV. — Pro Abba abbatissa.	1307
CCXXXVI. — Diploma Lutharii imp. pro monasterio Lucernensi.	1308
LUDOVICI PII EPISTOLÆ.	1309
EPISTOLA PRIMA. Ludovici ad Magnum archiepiscopum Senonensem. — M. tit. exemplum regule canonicorum decretata in concilio Aquisgranensi.	1309
Epist. II. Ludovici ad monachos Anianenses.	1313
Epist. III. Michaelis et Theophili filii Orientis imperatorum ad Ludovicum Pium.	1314
Epist. IV. Ludovici ad Baduram Paderbornensem episcopum. — In gratiam monasterii Corbeiensis in Saxonia.	1316
Epist. V. Episcopi in conventu Parisiensi congregati ad Ludovicum Pium et Lotharicum, de cultu imaginum.	<i>Ibid.</i>
Epist. VI. Ludovici ad Hieremiam Senonensem et Jonam Aurelianensem episcopum. — Communitorium ipsisdem cum legatis Romanis irent ad Eugenium II papam in causa imaginum.	<i>Ibid.</i>
Epist. VII. Ludovici ad Eugenium II papam. — Missa per Hieremiam et Jonam episcopos, cum actis synodi Parisiensis.	1317
Epist. VIII. Epistola generaliter populo Dei legenda. — De concocatione quatuor conciliorum.	1319
Epist. IX. Epistola Casarea generaliter populo Dei legenda. — Quam Ludovicus Pius imperator ex placito Aquisgranensi missa de concilio episcoporum in quatuor imperii partibus congregandis.	1322
Epist. X. Episcopi in synodo Parisiensi anno 829 congregati ad Ludovicum et Lotharium imperatores.	1324
Epist. XI. Ludovici ad Aldricum episcopum Cenomanensem. — De quibusdam rebus alienatis ejus ecclesie.	1326
Epist. XII. Ludovici ad Hilduinum abbatem sancti Dionysii. — De colligendis in unum corpus iis que in Græcorum historis de sancto Dionysio passim scripta repererunt.	<i>Ibid.</i>
Epist. XIII. Hilduni abbatis sancti Dionysii ad Ludovicum Pium. — Quæcumque membra librique præ manibus habiti suppeditarunt de sancto Dionysiano, simul collecta transmittit.	1328
Epist. XIV. Ludovici Pii Jonæ Aurelianensi episcopo. — De monasterio Anisolensi.	1330
Epist. XV. — Ejusdem eidem.	<i>Ibid.</i>
INDEX IN SANCTUM AGORARDUM.	1331

BQ
310
M35

13/1/35	DEI
6/4/37	V.M.
2/7/40	W
1/1/42	W
1/1/42	W
7/1/42	JUL
22/1/50	M
3/5/50	W
5/5/50	W

2104.

